VILLANOVA COLLEGE LIBRARY
Villanova, Pennsylvania

This book was donated
3-4-49
by
Rev. M. Sullivan, O.S.A.

ACTA

SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M. DCCC. LXVIII

ACTA
SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

JOANNE PINIO, JOANNE STILTINGO, JOANNE LIMPENO,
JOANNE VELDIO

E SOCIETATE JESU

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

SEPTEMBRIS TOMUS PRIMUS

QUO DIES PRIMUS, SECUNDUS, TERTIUS CONTINENTUR

CUM TRACTATU PRÆLIMINARI DE DIACONISSIS, AUCTORE JOANNE PINIO.

PARISIIS ET ROMÆ
APUD VICTOREM PALME BIBLIOPOLAM

1868

MARIA ANNA ARCHIDUX AUSTRIÆ etc. etc.

BX
4655
.A2
v. 41

MARIÆ ANNÆ

REGIÆ PRINCIPI HUNGARIÆ, BOHEMIÆ, HIEROSOLYMÆ Etc.

ARCHIDUCI

MAGNÆ DUCI ETRURIÆ; DUCI BURGUNDIÆ, LOTHARINGIÆ, BRABANTIÆ, STYRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLIÆ, MEDIOLANI, Etc.; COMITI TYROLIS, FLANDRIÆ, NAMURCI, GORITIÆ Etc. Etc.

Postquam Augustissimus Proavus Tuus, Leopoldus Romanorum Imperator, patrocinium Operis nostri de Actis Sanctorum clementer suscipere, et illius progressum pia munificentia urgere dignatus est, SERENISSIMA ARCHIDUX; menses Junius, Julius et Augustus, viginti voluminibus comprehensi, Austriacis auspiciis in lucem prodierunt. Ex hisce tomos posteriores Augusti, ac Septembrem inchoatum Augustissimæ Matri Tuæ MARIÆ TERESLÆ, Romanorum Imperatrici, Hungariæ et Bohemiæ Reginæ, Dominæ nostræ Clementissimæ, perpetua munificentia Opus nostrum foventi ac protegenti, debemus et demississime offerimus. Ad nutum vero illius primum Septembris tomum tanto majori cum voluptate Nomini Tuo dicamus, quanto manifestius perspicimus, Te more Majorum Tuorum a teneris annis ad imitanda Sanctorum exempla provocari. Ita omnino se res habet, REGIA PRINCEPS: non modo artibus et scientiis Augusta Familia dignis Te excultam volunt Religiosissimi Genitores; sed moribus etiam AUSTRIACIS, pietate, inquam, et sanctitate, omniumque virtutum ornamentis condecoratam videre desiderant. Hunc in finem proprium Tibi vixdum sexenni dederunt conscientiæ moderatorem, qui Tenellam doctrina Christiana accurate imbueret, eademque opera ad insignem pietatem ac sanctimoniam erudiret. Norunt enim, quanti sit momenti a teneris assuescere virtutum exercitio; et vehementer gaudent, Te jam ab infantia pietati mirum in modum fuisse addictam. Qua de causa patieris, DOMINA MEA SERENISSIMA, me breviter declarare, quos Tibi Sanctos ex oblato volumine ad imitationem proponere possis, ut et laudabili Augustissimorum Parentum desiderio satisfacias, et avitam Majorum Tuorum pietatem moribus exprimas. Invenies imprimis sanctissimam Mulierem cognominem, Patronam Tuam saltem secundariam, Annam Prophetissam, *quæ*, teste sacra Scriptura, *non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die.* Illustre enimvero elogium, quodque ad æmulationem excitare possit Principem ad pie precandum propensam; præsertim si attente consideraverit, quantam sancta Prophetissa piarum precum mercedem fuerit consecuta. Meruit nimirum pietate sua Christum Puerulum cognoscere, atque aliis annuntiare in templo, e corona æternæ gloriæ post mortem redimiri in cœlo. Si aliarum quoque Sanctarum Vitas, quas idem tomus complectitur, mature expenderis, plurima sancte vivendi exempla deesse non

67371

poterunt. Si vero a sancto Rege discere malueris, PRINCEPS REGIA; si exempla quasi domestica Te efficacius ad virtutem impellant, præclaram adibis Vitam sanctissimi Regis Stephani, qui Maternam Hungariam primus Regio nomine administravit, Hungarosque suos e tenebris gentilitiæ superstitionis ad lumen veræ fidei perduxit, gentis nimirum suæ Rex simul et Apostolus, atque idcirco APOSTOLICI REGIS nomen et insignia sibi posterisque suis Hungariæ Regibus consecutus. Dabit vel sola hæc Vita tam multa tamque illustria quarumlibet virtutum specimina, ut ad bene sancteque vivendum nihil desiderare possis. Unam ex hisce sancti Regis virtutibus expendam, tum quia plurimum conducit ad reliquas animo inserendas, tum quia Majoribus Tuis tam usitata semper fuit et familiaris, ut dubitare nequeam, quin ad Te etiam jure quasi hæreditario sit transmissa. De pietate loquor erga Sanctissimam Dei Genitricem Mariam, quam Religiosissima Domus Austriaca perpetuo professa est, et etiamnum luculenter profitetur. Nolim quidem multa accumulare, quæ de eximia S. Stephani pietate in Gloriosissimam hanc Sanctorum Reginam Vita sparsim commemorat; at solum huc transfero, quæ Officio Ecclesiastico sancti Regis breviter ad propositum nostrum sunt inserta. *Dei Genitricem, quam ardentissime venerabatur, amplissimo in ejus honorem constructo templo, Hungariæ Patronam instituit : ab eadem vicissim Virgine receptus in cælum ipso suæ Assumptionis die, quem Hungari e sancti Regis instituto MAGNÆ DOMINÆ DIEM appellant.* Præterea in Vita S. Gerardi martyris legitur : *Pannonia a suo sancto Stephano Rege FAMILIA SANCTÆ MARIÆ appellata est.* Gratulor illustri Hungarorum nationi appellationem tam honorificam ; magis etiam gratulor insignem, quam a sancto Rege suo acceperunt et hactenus conservarunt, Magnæ Dei Matris venerationem. Verum mecum, opinor, agnoscent, nullam magis congrue *Familiam Sanctæ Mariæ* nominari posse, quam Familiam suam Regiam, seu Tuam, SERENISSIMA PRINCEPS, Mariæ cultu eximio non minus quam Regia et Cæsarea dignitate conspicuam. Quidni enim Domus Tua dicatur *Familia Sanctæ Mariæ*, in qua nulla reperitur Princeps, quæ *Mariæ* nomen non gerat, quæ Mariam singularem non habeat Patronam, quæ pro statu et conditione sua non conetur Mariam moribus ac virtutibus imitari. Veteres taceo Christianæ vitæ Heroïdes, quas Aula Viennensis mundo feliciter dedit et educavit. Eas dumtaxat commemoro Archiduces, quas nostra et Tua quoque, SERENISSIMA ARCHIDUX, vidit et mirata est ætas Vehementer me mea fallit opinio, nisi omnes et singulæ fuerint perfecta Christianarum Principum exemplaria ; nisi omnes Mariæ mores moribus suis adumbrarint. Testor provincias ac regna omnia, quæ aliquam aut plures ex laudatissimis istis Principibus aliquando coram intueri meruerunt. Duas ex istis, modo defunctas, Belgium nostrum Gubernatrices habere meruit, videlicet Mariam Elisabetham Leopoldi filiam, et Mariam Annam Materteram Tuam, morte heu! nimis immatura sublatam, ac necdum sine lacrymis et singultibus a Belgis memorandam. Vidit Vienna defunctam item Mariam Magdalenam Leopoldi filiam. Vidit illa reliquas omnes, quas ætas adulta ad alias transmisit provincias. Vidit eadem atque etiamnum videre meretur Augustissimam Matrem Tuam, felici Sobole, regnis et Imperio gloriose auctam. Habet Lusitania Mariam Annam Austriacam, Reginam suam; Polonia et Saxonia Mariam Josepham Austriacam, Poloniæ Reginam; Bavaria demum Mariam Amaliam Austriacam, Imperatricem Viduam. Si quis modo tot nationum ac gentium diversarum sententiam exquirere voluerit, rogaveritque quamlibet, quid de Principe sua Austriaca censuerit ac censeat ; nulla reperietur natio, gens nulla, quæ suam eximiis laudibus in cœlum non tollat. Clamabunt unanimi voce Lusitani, Poloni, Saxones, Bavari, de sua singuli Principe Austriaca ; clamabunt Belgæ de utraque Gubernatrice sua, clamabunt Viennenses de omnibus, quæ de Sanctissima Dei Genitrice protulit S. Ambrosius : *Nihil torvum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum : non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior ; ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis.* Testabuntur omnes indubitanter, singulas aut esse aut fuisse tam insigni religione, pietate, gravitate, modestia, liberalitate, misericordia, lenitate ac suavitate, ut moribus dulcissimis et sanctissimis se Deo hominibusque reddiderint amabiles, subditisque suis semper præluxerint, tamquam perfecta religionis ac morum exemplaria. Quidni igitur affirmare liceat, Austriacas Principes Sanctissimæ Patronæ suæ egregias esse imitatrices, Domumque Tuam, SERENISSIMA DOMINA MEA, posse rectissime nominari *Familiam Sanctæ Mariæ?* Quidni adjungere liceat, eximiam hanc Augustissimæ Familiæ Tuæ pietatem vel ipsa dignitate Cæsarea, qua diutissime gavisa est, tanto esse præstantiorem excellentioremque, quanto mundanis præstant cælestia, perituris æterna ? Quidni augurari liceat, Te pari studio illustria Dei Genitricis exempla æmulaturam, virtutesque ipsius ac mores sanctissimos præclare imitaturam ? Quæ enim in moribus Tuis jam a teneris unguiculis elucere cœpit gratia, modestia, affabilitas, gravitas ; tenera illa pietas, qua in Deum ejusque Matrem benignissimam Te ferri accepimus ; perspicacia ingenii Tui ætatem longe superans, qua virtutis pulchritudinem ac vitiorum turpitudinem probe perspicis ; felicissima demum memoria Tua, qua audita vel lecta virtutum exempla facile retines apteque enarras ; nequaquam dubitare sinunt, quin maturiore ætate inter Domus Austriacæ Heroïdes pietate ac moribus illustres, inter nobiles illas Magnæ Matris imitatrices, inter perfecta illa Christianarum virtutum exemplaria locum non infimum sis consecutura. Ad tantæ perfectionis culmen ut facilius pervenire valeas, PIISSIMA PRINCEPS, multa faciunt adjumenta, quæ præbet Aula Viennensis, felicissima Christianorum Principum educatrix. Vehementer quoque ad virtutem exstimulant præclara Augustissimorum Genitorum Tuorum exempla, quæ quotidie Tibi ante oculos versantur. Hi mutua dilectione,

dilectione, intimaque animorum conjunctione, Te præclare docent, quanta concordia cum æqualibus vivere debeas. Hi pulchra contentione de sola pietatis palma tamquam in speculo ostendunt, quam laudabiliter cum Serenissimis Fratribus et Sororibus contendere possis sine ulla animorum dissensione. Hi demum virtutes quaslibet Regias, quibus ad summum Imperium ascendere meruerunt, moribus suis eleganter repræsentant, easdemque animo Tuo prudentibus monitis suaviter instillant. Sive igitur oculos convertam ad insignes corporis animique dotes, quibus ornata es; sive ad solida pietatis virtutumque fundamenta, quæ feliciter jacere cœpisti; sive ad sollicitam Augustissimorum Parentum curam, qua perfectionem Tuam modis omnibus student promovere; sive ad eximias virtutes Principum Austriacarum, quas in Religiosissima Matre coram intueris; sive demum ad Aulam ipsam Viennensem, quæ nullam ad ætatem adultam perducit Archiducem, nisi artibus, scientiis, moribusque et virtutibus perpolitam; omnia insinuant, omniaque promittunt, Te ætate maturiore non minus illustrem fore morum suavitate et sanctitate quam Augustis Natalibus. Quapropter SERENISSIMA DOMINA NOSTRA, cum tanta spe excitati, tum plurimis titulis obstricti, votis precibusque Deum Optimum Maximum rogare non desinemus, ut, patrocinante cum Sanctis omnibus Sanctissima Virgine Maria, Te cum Augustissimis Parentibus, cum Serenissimis Fratribus et Sororibus, cum tota denique Augusta Familia, diutissime incolumem servare, clementer protegere, ac cœlestibus favoribus replere dignetur.

SERENISSIMA ARCHIDUX
SERENITATIS TUÆ ARCHIDUCALIS

Devotissimi clientes

JOANNES PINIUS
JOANNES STILTINGUS
JOANNES LIMPENUS
JOANNES VELDIUS

SOCIETATIS JESU.

SYNOPSIS

SYNOPSIS

TOMI PRIMI

DE ACTIS SANCTORUM

SEPTEMBRIS.

Progredimur ad mensem Septembrem, cujus primus tomus totius Operis est quadragesimus primus. Hic autem dies dumtaxat tres, Sanctos vero nominatim expressos centum quadraginta et quatuor continet, præter manipulos anonymorum, qui ad septem millia et centenos aliquot martyres extenduntur. Tomo præfigitur Tractatus præliminaris de antiquato Diaconissarum officio, in quo multa ad eam materiam spectantia, ex variis scriptoribus collecta sunt ac discussa. Porro Sanctis novi Testamenti, secundum quatuor classes de more recensendis, præmittimus cælites, qui in veteri Lege sanctitate claruerunt. Primus est inclytus Israelitarum dux *Josue*, de cujus natalibus, virtutibus, gestis bellicis, prodigiosis victoriis, vita demum tota ac morte fuse atque operose disseritur. Sequitur *Gedeon*, alter ejusdem populi dux, seu judex, prodigioso triumpho celeber, cujus gesta pari diligentia discutiuntur. Hisce accedit præclarissima vidua, *Anna* Prophetissa, quæ Christum Dominum in templo oblatum cognoscere, atque aliis annuntiare meruit.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Primum locum damus *Prisco*, utpote reliquis antiquiori, qui Christi dicitur fuisse discipulus, et primus fuit Capuanæ ecclesiæ episcopus, martyrio etiam clarus. Alium quoque *Priscum* episcopum, cum undecim Sociis ex Africa pulsum in persecutione Wandalorum, sibi vindicare nituntur Capuani. At certius est, omnes duodecim fuisse periculo submersionis expositos in cariosa navi, ac deinde in variis regni Neapolitani locis vitam finivisse, quam *Priscum* præfuisse Capuanæ ecclesiæ. Nomina aliorum sunt *Castrensis, Tammarus, Rosius, Heraclius, Secundinus, Adjutor, Marcus, Augustus, Elpidius, Canion, Vindonius.* Primus episcopus Tudertinus in Umbria fuit *Terentianus*, martyr cum socio *Flacco*; non vero agnoscimus *Terentianum* alterum Dertonensem : nam qui Dertonæ colitur *Terentianus*, non alius est a Tudertino. Accedunt ex eadem Italia episcopi *Regulus* Africanus, martyrio in Tuscia coronatus; *Felix* item martyr, ut creditur, in Tuscia; *Constantius* Aquinensis præsul, *Manius* Veronensis, *Auxanus* Mediolanensis, *Martinianus* Comensis, ac *Guala* Brixiensis, qui et Apostolica legatione inclaruit. Ornant quoque Italiam duodecim fratres, *martyres Beneventani* a translatione corporum dicti, qui origine Africani varias regni Neapolitani civitates morte sua honorarunt. Ad duo tantum ex iis ad statum ecclesiasticum spectant, videlicet *Donatus* presbyter et *Felix* diaconus.

Gallia non paucos etiam dedit Sanctos episcopos, in hoc tomo illustratos. *Sixtum* et *Sinicium* celebrant Remenses, ut missos a S. Petro, sed perperam; cum Galliam non attigerint ante imperium Diocletiani; de *Nivardo* item Remensi disseruimus. *Firminum* antistitem suum confessorem, ab alio ejusdem nominis martyre distinctum, colunt Ambianenses, qui nuper de corpore ipsius acriter disputarunt. *Ambrosinianum* habent Fontanenses prope Divionem in Burgundia, *Victorium* Cenomanenses, *Lupum* Senonenses, *Justum* relicto episcopatu et vita eremitica mirandum, et *Elpidium* Lugdunenses; *Justum* quoque suum seu *Justinum* Argentoratenses, et *Justum* tertium Claromontani, *Agricolum* vero Avenionenses. Tullenses *Mansuetum* antistitem suum ad tempora S. Petri referunt; at nos multo tempore posteriorem credimus. *Godegrando* aut *Chrodogango* Sagiensi martyrii laureola vindicatur. Gallis quoque debetur *Vincentius* episcopus, cum *Læto* presbytero martyr, Aquis Tarbellicis in Novempopulania; uti et *Placidus* acolythus in provincia Bituricensi.

Ex aliis provinciis ad statum ecclesiasticum pertinent, *Neophytus* episc. Leontinis in Sicilia, *Remaclus* Trajectensis ad Mosam, rebus gestis et miraculis illustrissimus apud Belgas; *Macniscius* Connerensis apud Hibernos, *Aristion* vel *Aristeus* Alexandriæ ad Issum apud Orientales, qui *Ammonem* quoque diaconum martyrem cum quadraginta Virginibus habent Heracleæ in Thracia; ac tandem *Vincentius* presbyter martyr colitur Bisulduni in Catalonia.

EX STATU MONASTICO.

Primus occurrit *Ægidius*, origine Græcus, qui in Provinciam peregrinus advenit, et in Septimania vitam finivit sæculo VIII, non VI, ut plurimi voluerunt neoterici, quorum sententiam operosa disputatione refutavimus. Vita utcumque antiqua, sed minus exacte scripta, occasionem dedit dubitandi de Sancti ætate. Gesta *S. Aigulphi* abbatis Lerinensis et martyris cum aliquot sociis Monachis, variis item disquisitionibus locum præbuerunt. Guardia Pratorum in Catalonia habet *Petrum Armengol*, ex Ordine B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum martyrem, cujus Acta certa magis sunt quam prolixa. Hispanus quoque est *Ægidius* abbas S. Martini de Castañeda in regno Legionensi, sed

sed minus notus. Nec multo notior *Theoctistus* hegumenus in territorio Hierosolymitano. Celebriores in Palæstina sunt *Brocardus*, secundus Prior generalis Ordinis S. Mariæ de Monte Carmelo, et *Elpidius* abbas a Palladio celebratus. Hunc præcipue nunc colunt Elpidiani in Piceno, quorum oppidum a *S. Elpidio* denominatum. Investigandum fuit, an abbas ille Palæstinus vivus in Italiam pervenerit, uti facile crediderunt Elpidiani. Vivum eo non pervenisse, certum existimamus: at mortui corpus in Picenum fuisse translatum haud difficulter credemus. Vivum et prodigiis inclytum, teste S. Gregorio Magno, Italia habuit *Nonnosum*, præpositum monasterii in monte Soracte : at defuncti corpus a multis sæculis possederunt Frisingenses in Bavaria, qui tamen nonnullas reliquias Italis remiserunt, et partem corporis præcipuam, diu latentem, feliciter hoc sæculo repererunt. Alii in Italia minus cogniti sunt *Arcanus* et *Ægydius* eremitæ, apud quorum habitationem eremiticam creditur paulatim coaluisse oppidum, *Burgum sancti Sepulcri* dictum. *Octavianus* prope Volaterras in Tuscia, *Cosmas* apud Venetos, et *Albertus Besutius* in ducatu Mediolanensi item eremitæ vixerunt : *Jacobus* vero et *Philippus* ex Ordine Minorum Mevaniæ in Umbria martyrii coronam sunt adepti.

EX STATU SÆCULARI.

Solis Martyrologiis noti sunt martyres Africani *Tascius, Dubitatus, Valentus* et *Donatus*, uti et alii quidam Antiochiæ, Adrianopoli, Arimino, et Siciliæ attributi, suisque locis memorati. Pluscu-lum innotuit de *Arealdo* martyre Brixiæ passo, et Cremonæ culto. Æque obscura sunt gesta *Bossiani*, qui utrum ad hanc, an ad aliam classem pertineat, non definimus, cum solus fere cultus ipsius in diœcesi Laudunensi nobis innotuerit. *Antoninus* martyr Apameæ in Syria passus est; nec credimus alium esse passum apud Apamienses in Occitania, neque in Hispania alium. *Concordii*, *Theodori*, aliorumque plurimorum martyrum Nicomediensium brevia dantur Acta. De *Sandalio* martyre apud Cordubenses in Hispania breviter actum. Verum uberrimam scribendi materiam suggessit *S. Stephanus* Hungarorum rex primus, et gentis suæ apostolus. Vita ejus non male scripta a Carthuitio episcopo, auctore suppare. Hanc eruditi hactenus legerunt, qualis a Surio edita est, turpi mendo fœdatam : Gisela enim *Stephani* conjux, ibi dicebatur *filia* S. Henrici imperatoris, qui liberos numquam genuit. Eadem tamen Vita correctior edita fuit Cracoviæ anno 1511, atque illius editionis geminum exemplar, una cum exemplari Ms, nobis ad manum fuit, in quibus Gisela non filia, sed *soror* Henrici recte dicitur. Porro non solum enarranda, sed defendenda etiam fuere hujus Sancti gesta; quia scriptor, quidam heterodoxus anno 1740 sola fere audacia armatus, atque exundanti bile in Romanam Ecclesiam excitatus, non pauca ex iis, eaque certissima negare sustinuit.

EX FEMINEO SEXU.

Post *Annam* prophetissam, antiquissima est *Phœbe* diaconissa, ab Apostolo laudata. Antiquæ etiam, sed parum cognitæ, sunt martyres Aquileienses, *Euphemia, Dorothea, Thecla, Erasma.* Acta qualiacumque dantur de *Basilissa* Virgine et martyre Nicomediensi. Prolixiora sunt Acta *Verenæ* virginis, Zurzachi in Helvetia defunctæ; at non omnia æque certa. Illustris apud Venetos est memoria *Julianæ* virginis, et abbatissæ Ordinis S. Benedicti, cujus Vita scripta. Lovanii in Brabantia *Margareta* celebratur virgo et martyr; de cujus cultu, gestis et miraculis lectorem instruimus. Accedunt *Rosa* cum *Platano*, illius forsan filio, Sulci in Sardinia; *Martha* vel *Marthana* in territorio Antiocheno; *Maxima* martyr Romæ; ac tandem *Tarasia* Ourenii in Lusitania defuncta. Hi sunt præcipui Sancti, de quibus in hoc tomo agitur, omissis tamen nonnullis, quorum sola fere nota sunt nomina.

FACULTAS

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDRO-BELGICÆ,

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis II *Decembris* 1692, *et* XIX *Julii* 1694, *Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et Opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet: cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;*

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Francisco Retz, concedo Bernardo Alberto vander Plassche *facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum Opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum primum de Actis Sanctorum Septembris, collectis et illustratis per Joannem Pinium, Joannem Stiltingum, Joannem Limpenum, Joannem Veldium, Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Ipris* XVII *Martii* MDCCXLVI.

PETRUS DOLMANS.

SUMMA PRIVILEGII REGII.

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Pinii e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorumdem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat: qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die V Octobris anno MDCCXXXV.

Signat P. VAN CUTSHEM.

Et ego Joannes Pinius Societatis Jesu, permitto Bernardo Alberto vander Plassche, ut Tomum primum de Actis Sanctorum Septembris, meo permissu apud ipsum impressum publicet. Datum Antverpiæ XXI *Martii* MDCCXLVI.

APPROBATIO

APPROBATIO ORDINARII.

T*omum primum mensis Septembris de Actis Sanctorum cum Tractatu præliminari ad eumdem de Ecclesiæ Diaconissis, solide ac erudite elucubratum a RR. PP. Joanne Pinio, Joanne Stiltingo, Joanne Limpeno, et Joanne Veldio, Societatis Jesu Presbyteris ac Hagiographis Antverpiensibus, pervolutavi attentius, nec in eo reperi, nisi quod ædificet, quodque ad majorem Dei ac Sanctorum ejus gloriam, nec non ad Reipublicæ Litterariæ pleniorem de Actis Sanctorum instructionem plurimum conducat; proinde prelo dignum censeo. Datum Antverpiæ* VIII *Martii* MDCCXLVI.

G. A. J. DE BEZERRA
Ecclesiæ cathed. Antverp. Presbyt. Can. Grad., Sede vacante Vicarius generalis, Scholast., ejusdem diœcesis Officialis, Judex Synodalis, Decanus Christianitatis, Librorum Censor.

PROTESTATIO AUCTORUM.

Quod identidem protestati sunt decessores nostri, in hoc de Actis Sanctorum Opere se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiis scriptæ: idem ante hunc primum Tomum Septembris denuo protestamur.

JOANNIS PINII

AD TOMUM I SEPTEMBRIS

TRACTATUS PRÆLIMINARIS

DE ECCLESIÆ DIACONISSIS.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Sancta Phœbe Diaconissa, quæ die III hujus mensis Septembris laudatur, præsentis Tractatus elaborandi cogitationem mihi injecit. Quippe cum considerarem multa ac varia contineri in isto sanctissimæ hujus Mulieris officio, quæ a primævis Ecclesiæ temporibus inchoata, ac deinceps labentibus sæculis continuata et amplificata, elucidari possent; visum mihi est materiem illam a primis exordiis repetere atque ad ulteriora tempora deducere, tamquam argumentum lectoris antiquitatem amantis attentione non indignum. Nec vero ab isto me labore absterruit, quod non ignorarem, plures auctores de Diaconissis scripsisse. Etenim etiamsi illorum lucubrationes copiosam mihi materiem præbuerunt in colligendo hoc Tractatu; tamen operæ pretium me facturum existimavi, si, quæ multi sparsim dumtaxat memorant, sub uno quasi aspectu hic ponerem. Porro non ita usus sum lucubrationibus alienis, ut non varia de meo iis adjecerim, prout perspicuum fiet lectori præsentem historiam evolventi. Non infrequens in ea occurrit mentio Constitutionum Apostolicarum, ut vocantur. Quamquam eruditi varios in illis errores detexerint, atque apud omnes in confesso sit easdem, prout jam circumferuntur, neque ab Apostolis, neque a Clemente I Pontifice compositas fuisse; non est tamen quod quis miretur, nedum mihi vitio vertat, sæpe a me proferri prædictas Constitutiones, ubi agunt de Diaconissis: cum illæ et a viris doctis afferantur, et non probentur in hac materia esse corruptæ, et antiquæ admodum sint, qualemcumque habeant auctorem. Certe Joannes Morinus in Præfatione, quæ partem II Commentarii de sacris Ecclesiæ Ordinationibus proxime præcedit, tantam Constitutionibus Apostolicis antiquitatem adscribit, ut non vereatur affirmare *illas, quæ spectant Ordinationes sacras*, inter quas etiam agitur de Ordinatione Diaconissæ, *non præcise ut ab Apostolis editas, sed ut ante* MCD *annos in Oriente usurpatas* fuisse. Plura eruditum lectorem præmonere, non necessarium esse judicavi.

CAPUT I.

Diaconissarum antiquitas; requisita; vestitus; officia.

In diaconissis, a tempore Apostolorum institutis, requirebatur virginitas, vel viduitas unius viri.

Tam antiqua est Diaconissarum in Ecclesia institutio, ut earumdem origo ad tempora Apostolorum referenda sit, sicut pluribus probatur ad diem III *hujus Mensis in S. Phœbe Diaconissa. Adde, quod Plinius Junior lib.* X *epistola* XCVII *ad Trajanum imperatorem data* ministras, *id est Diaconissas, memoret sæculo* II *ineunte. Epistola ista habetur tomo* I *Februarii, die* I *a pag.* 19, *et sic enuntiat :* Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri et per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni *etc. Varia autem in sexu femineo erant requisita, antequam ad hoc munus promoveretur : nam non mulieres conjugatæ, sed viduæ dumtaxat vel virgines ad illud assumebantur, sicut invenies in Commentario S. Phœbes dicto jam die : quibus addi possunt ista ad pleniorem rei declarationem. Auctor Constitutionum Apostolicarum lib.* VI, *cap.* XVII, *pag.* 348 *editionis Coteleriana sic scribit :* Diaconissa . . eligatur virgo pudica; sin minus, saltem vidua; *et non quælibet vidua, sed* unius quondam viri uxor. *Quæ vero tales non erant, excludebantur a munere Diaconissarum, cum juberentur illis obedire, ut ibidem dicitur lib.* III, *cap.* VII, *pag.* 281 : Itaque oportet viduas honeste ætatem agere, obedientes episcopis, presbyteris et diaconis, insuperque et Diaconissis.

AUCTORE J. F.

ut probatur ex concilio Carthaginensi, et ex Patribus:

conissis. *Solis itaque viduis unius viri, et virginibus patebat illud officium.*

2 *Apud S. Epiphanium in Expositione fidei Catholicæ tomo* I *Operum a Petavio editorum pag.* 1104 *leguntur ista de Diaconissis :* Illæ quidem univiræ, et continentes esse debent, vel post unas nuptias viduæ, vel perpetuæ virgines. *Concilium* IV *Carthaginense apud Labbeum tomo* II *Conciliorum columna* 1201, *capitulo* XII *utrasque etiam admittit :* Viduæ vel sanctimoniales, quæ ad ministerium baptizandarum mulierum eliguntur *etc. In viduis autem poterat vitæ integritas supplere id, quod ætati deerat. Exemplum affert Sozomenus lib.* VIII *Historiæ ecclesiasticæ, cap.* IX *de Olympiade loquens :* Hanc, *inquit*, cum nobilissimo genere orta esset, quamvis juvenili ætate viduam; tamen quia juxta leges ecclesiasticas egregie philosophabatur, Nectarius *(patriarcha Constantinopolitanus)* Diaconissam ordinaverat. *De ætate porro in Diaconissis requisita mox dicam. S. Joannes Chrysostomus in Homilia* XI *in illud* I *Timoth. cap.* III. ℣. 12: Diaconi sint unius uxoris viri, *Diaconissas in hoc fuisse similes diaconis affirmat, et lau-* B *dat his verbis tomo* XI *Operum pag.* 605 *novissimæ editionis :* Hæc Diaconissis, *inquit*, etiam mulieribus competunt. Valde enim necessarium hoc in Ecclesia erat, et utile atque honestum. *Audiamus insuper Tertullianum a Ludovico de la Cerda illustratum, tomo* I *lib.* I, *sive lib.* XIII *ad uxorem, pag.* 621 *ita loquentem :* Præscriptio Apostoli . . digamos non sinit præsidere, . , viduam adlegi in ordinationem nisi univiram non concedit.

item scientia,

3 *Inter alia vero requisita in Diaconissis debebat esse scientia ad exercendum suum ministerium accommodata : vult enim concilium Carthaginense modo assignatum, ut* tam instructæ sint ad officium, ut possint apto et sano sermone docere imperitas et rusticas mulieres, tempore quo baptizandæ sunt, qualiter baptizatori interrogatæ respondeant, et qualiter, accepto baptismate vivant. *Neque dubitandum est, quin præ reliquis ad Diaconissarum officium requisitis potissimum in eis locum habere debuerit solidarum virtutum exercitatio. Ecquid enim aliud spectavit Doctor gentium* I *Timoth.* V, ℣ 9 *et* C 10 *dicens :* Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor. In operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit *etc. Vitæ itaque virtutibus præditæ merita requirebat Apostolus ad muliebre hoc in Ecclesia ministerium. Audiatur de hac re S. Joannes Chrysostomus, qui in Homilia* XI *modo citata ad versum S. Pauli* XI Mulieres similiter, *hæc observat :* Ministras seu Diaconissas dicit *(Apostolus)* » pudicas, non bilingues, sobrias, fideles in » omnibus ». Quidam volunt hoc de mulieribus simpliciter dici; sed non ita res se habet. Quid enim sibi vellet, si inter hæc dicta aliquid de mulieribus omnibus insereret? sed hic loquitur de iis, quæ in Diaconissarum dignitatem adlectæ fuerant. *Concilium Chalcedonense statim citandum virtutis ac scientiæ in Diaconissa sine dubio rationem haberi voluit, dum* ordinandam *dixit* cum accurata examinatione.

ætas annorum 60, quæ deinde

4 *Ad ætatem vero Diaconissarum, de qua num.* 2 *mentio est facta, quod attinet; debebat illa esse, ex præscripto S. Pauli* non minus sexaginta annorum. *Concilium vero Chalcedonense, quod est œcumenicum* IV, *anno* 451 *celebratum, annum dumtaxat quadragesimum requisivit,* D *canone* XV *apud Labbeum tom.* IV *Conciliorum columna* 764 *statuens,* Diaconissam non esse mulierem ordinandam ante annum quadragesimum. *Sæculo autem quarto Theodosius imperator decreto Apostoli inhærens,* Nulla, *inquit de Diaconissis agens loco inferius designando cap.* III, ꝫ I, nisi emensis sexaginta annis . . ad Diaconissarum consortium transferatur. *Contra vero Justinianus imperator sæculo* VI *ætatem quamdam mediam eisdem præscripsit, annos ab Apostolo pro illis constitutos restringens ad quinquaginta circiter, prout licet videre infra cap.* III ꝫ II, *idque sive sint* virgines, *sive* unius viri quæ fuerant uxores.

ad minorem restricta est, et quæ de causa

5 *Morinus in Commentario de sacris Ecclesiæ ordinationibus parte* III *Exercitatione* X *cap.* II, *num.* 5, Zonaras, *ait*, in XV can. Chalcedonensem rationem petit conciliandi quosdam canones cum Apostolo. Nam Apostolus vult Diaconissas eligi e viduis, quæ sexagesimum annum attigerunt. At canon Chalcedonensis citatus, et alii, statuunt quadragesimum annum sufficere. Zonaras cum nonnullis aliis, quos refert, ait, E Apostolum esse de viduis intelligendum; canones vero de virginibus ad eamdem dignitatem electis : virgines, eo quod virum passæ non fuerint, nuptiarum desiderio viduis minus accendi. *Hæc Apostolum cum canonibus conciliandi ratio visa est quibusdam satis plausibilis; quia virgines quadragenariæ plerumque minori tenentur nuptiarum desiderio, quam id ætatis viduæ. Verum quoniam canon Chalcedonensis concilii modo recitatus, et sanctiones imperatorum, quas dedi, ita videntur loqui, ut distinctio jam dicta non tam commode elici ex eis possit; imo vero Justiniani sanctio eamdem clare excludat : magis mihi arridet alia ratio Patrum concilii Quinisexti anno* 692 *habiti, apud Labbeum tomo* VI *col.* 1161, *qui Apostolum cum conciliis componunt hoc modo :* In divino . . . Apostolo scriptum est, sexaginta annorum viduam in ecclesia eligendam; sacri autem canones quadraginta annorum Diaconissam ordinandam esse statuerunt : cum Dei Ecclesiam Dei gratia potentiorem ac robustiorem evasisse, et ulterius procedere vidissent, fideliumque ad divinorum mandatorum observationem firmitatem ac stabilitatem. F

An vestitus earum

6 *Quæri etiam potest, an Diaconissæ gestarent habitum a sæculari distinctum. Apud Arcudium de Concordia Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis in septem Sacramentorum administratione lib.* VI, *cap.* X, *pag.* 472 *ex Nomocanone Matthæi Blastarii (qui an hactenus editus sit, non novi) littera* Γ *respondentur ista :* Vetusti sane libri, qui cerimonias omnium ordinationum diligenter complectuntur, . Diaconissæ præscribuntur . . habitum monachalem, et eum quidem perfectum. *Hinc colligo, usum veli concessum etiam fuisse Diaconissis in Oriente. An vero idem fuerit factum in Occidente, non habeo exploratum. Gelasius PP. I viduas non debere velari indicat, ac velari etiam prohibet. Sic enim scribit in epistola* IX *ad episcopos per Lucaniam et Brutios ac Siciliam constitutos cap.* XIII, *apud Labbeum tomo* IV *col.* 1191 : Viduas autem velare pontificum nullus attentet, quod nec auctoritas divina delegat, nec canonum forma præstituit. Non est ergo penitus usurpandum; eisque sic ecclesiastica sunt ferenda præsidia, ut nihil committatur illicitum.

7 *Cabassutius in Notitia ecclesiastica concilio-*

rum

rum pag. 26 Viduas, *ait ex hoc Gelasii loco,* quales erant Diaconissæ, velari omnino prohibet Gelasius. *Verumtamen confici hinc neutiquam potest, Diaconissas in Occidente velatas non fuisse. De viduis enim agit Gelasius, de Diaconissis tacet. Jam vero cum in Ecclesia fuerint viduæ Diaconissæ, sive in ministerio ejusdem Ecclesiæ constitutæ; et viduæ tantum, sive viduitati suæ adjunctam Diaconissarum dignitatem non habentes; non video satis, cur dicta Pontificis Cabassutius referat ad viduas Diaconissas. Probabilius autem mihi est, Gelasium loqui de solis viduis, non vero de viduis Diaconissis. An autem mirum videri debeat, si Diaconissæ etiam Occidentales vestitæ fuissent quodam singulari indumento una cum velamine capitis, de quo hic disputatur, cum, peracta sua consecratione, Diaconissa* imponat velamen capiti suo, palam omnibus de altari acceptum? *Hoc autem præscribit Ordo Romanus in Bibliotheca Patrum editus, qui ritum exhibet et Missam peculiarem Ordinationis, ut vocant, Diaconissæ, prout videbitur postea.*

8 *Ad Diaconissarum officia jam progredior. Erant ea multa et varia: de quibus consule Commentarium historicum S. Phœbes. Majoris autem declarationis gratia appono hic sequentia* 1°. *Rusticis et imperitis mulieribus exponebant fidei Catholicæ principia, vel ritus ad baptismum accommodatos, ut ex dictis antea num.* 3 *conficitur.* 2°. *In communem quodammodo una cum diacono veniebant partem curarum circa viduas: unde hæ jubentur illis obedire lib.* III *cap.* VII *Constitutionum Apostolicarum, ut vocantur:* Itaque oportet viduas honeste ætatem agere, obedientes episcopis, presbyteris et diaconis, insuperque et Diaconissis. 3°. *Mulieres ecclesiam ingressas, et quo sederent loco nescias, suo quasque statuebant loco Diaconissæ, in hoc diaconis etiam similes, prout ibidem lib.* II, *cap.* LVIII *dicitur his verbis:* Cum autem pauper, vel ignobilis vel peregrinus, isque senex et juvenis, intervenerit, sedibus occupatis, iis quoque diaconus ex toto corde locum faciet: ut non gratificatio ejus homines spectet, sed Deo acceptum fiat ministerium ejus. Idem et servet Diaconissa in advenientibus mulieribus sive pauperibus sive divitibus.

9 4°. *Dum virgo Deo sacrata veniebat in suspicionem amissæ integritatis, Ecclesiæ Prælati, fidem habentes testimonio Diaconissarum, illam relinquebant examini ac sententiæ earum explorandam. Tametsi enim Cyprianus in epistola ad Pomponium* LII, *col.* 220 *editionis Operum novissimæ Venetæ, de hujusmodi virginibus scribens, dicat:* Nec aliqua putet, se posse hac excusatione defendi, quod inspici et probari possit, an virgo sit, cum et manus obstetricum et oculi sæpe fallantur *etc. Ac paullo post:* Inspiciantur interim virgines ab obstetricibus diligenter, et si virgines inventæ fuerint, accepta communicatione ad Ecclesiam admittantur. *Tametsi, inquam, Cyprianus ita scripserit; id tamen negotii concreditum fuisse Diaconissis suo tempore S. Epiphanius non obscure testatur in Expositione fidei Catholicæ tomo* I *Operum a Petavio editorum pag.* 1104: Diaconissæ.. adhibentur, ut mulierum decoris et honestatis causa sint administræ, si id forte necesse fuerit, sive dum baptismo initiandæ sunt, sive dum earum corpora perscrutanda.

10 *Quinto, aliud insuper Diaconissarum munus memorat Joseph Simonius Assemanus tomo* III *Bibliothecæ Orientalis parte* II, *pag.* 848, *in eo videlicet positum,* ut chrismate vel oleo nuda *mulierum* corpora tam in baptismo et confirmatione, quam in extrema Unctione ungerent, *nempe unctione mere cæremoniali.* 6°. *Totam supellectilem sacram, præsertim in monialium cœnobiis, commissam fuisse earumdem curæ indicat idem auctor. Credibile porro est, propter ista vel nonnulla ex istis officia, in agapis Ecclesiæ sepositam pro Diaconissis fuisse partem aliquam, uti dicitur Constitutionum Apostolicarum lib.* VIII, *cap.* XXXI: Eulogias, quæ in mysticis oblationibus supersunt, diaconi ex voluntate episcopi aut presbyterorum distribuant clero: episcopo partes quatuor; presbytero partes tres; Diacono partes duas: cæteris vero, subdiaconis, vel lectoribus, vel cantoribus, vel Diaconissis, partem unam: id enim pulcrum, et coram Deo acceptum est, unumquemque secundum suam dignitatem honorari; nam Ecclesia non confusionis, sed ordinis est schola. *Observa hic duo: quorum alterum est, officio Diaconissarum annexam fuisse aliquam in Ecclesia dignitatem: alterum, per* eulogias, *inter varias alias significationes huic voci subjectas, intelligi hoc loco panem a populo oblatum, et a sacerdote benedictum, non consecratum. Apud Cotelerium in notis ad locum citatum præter panem ponitur etiam vinum. Plura de dicta voce dat Cangius in Glossario.*

11 *Singulare est, quod de Diaconissis narratur apud Mabillonium tom.* II *Musei Italici in Ordine Romano, qui de gradibus Romanæ Ecclesiæ inscribitur, ubi pag.* 91 *occasione neomystarum sunt ista:* Expletis omnibus, Missa rite completa, stant regiones paratæ ad singulos titulos pertinentes, cum candelis et thuribulis, ut proprium suscipiant sacerdotem. Pontifex autem dat ei sacerdotalia indumenta.. Egredientes autem de basilica sancti Petri, præcedent * unumquemque vel triginta candelabra cum thuribulis. Ipse sedet super equum album: præcedens et subsequens populus canit ei laudem. Similiter etiam feminæ Diaconissæ.., quæ eodem die benedicuntur. *Librum autem istum seu Ordinem tempore fortassis Leonis PP. III conscriptum esse, observatur ibidem pag.* 39 *in notula. Sedit iste Pontifex ab anno* 795 *ad* 816.

* f. præcedunt

CAPUT

AUCTORE J. P.

CAPUT II.

De Diaconissarum ordinatione.

§ I. Diaconissarum ordinatio ex antiquis documentis probata; cujusmodi illa esset; earumdem dignitas; error hæreticorum.

Ordo Diaconissarum

P*riusquam de Diaconissarum ordinatione sermonem instituo, monitum volo lectorem, non agi hic de ordinatione stricti nominis seu sacramentali; sed de ea, quæ sit cæremonialis et impropria, sicut latius postea dicam. Nota autem est Diaconissarum ordinatio ex Patribus, conciliis, sanctionibus imperatorum, ac libris ritualibus apud Orientales. Non repetam quæ de Patribus et conciliis modo dixi cap.* I, *sed hæc addo. S. Epiphanius hæresi* LXXIX *pag.* 1060, Quamquam vero, *inquit*, Diaconissarum in Ecclesia
B ordo sit *etc. Et ibidem ita loquitur:* Illud vero diligenter observandum est, solum Diaconissarum officium ad ecclesiasticum ordinem necessarium fuisse. *S. Basilius a monachis Benedictinis anno* 1730 *vulgatus, tomo* III *Operum in epistola canonica ad Amphilochium* CXCIX *al.* 2, *quæ notatur scripta anno* 375, *canone* XXIV *pag.* 293 *dicit ista:* Viduam, quæ in viduarum numerum relata est, hoc est, quæ ab Ecclesia alitur *, judicavit Apostolus (I *Timoth.* VII, 11) nubentem contemni debere. *Interpres ad vocem* διακονουμένην *observat, se in illa interpretatione secutum esse Zonaram, minusque commode hanc verti ab aliis interpretibus,* Quæ ab Ecclesia in diaconatum suscepta est.

* *Græce* τὴν διακονουμένην ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας

ab aliarum feminarum conditione

13 *Verum non satis ego video, cur a vulgata aliorum interpretatione sit recedendum, præsertim cum hic agat sanctus Pater de viduis, de quibus agit Paulus Apostolus, quasque non vult transire ad secundas nuptias: erant autem viduæ simul illæ et Diaconissæ Consuli possunt, quæ dicentur die* III *hujus in S. Phœbe Diaconissa. Spectabant itaque Diaconissæ, ordinaban-*
C *tur, et eligebantur ad sacrum quoddam in Ecclesia Dei ministerium, quod fiebat per aliquam cæremoniam externam, adeo ut illarum ordo distingueretur ab aliarum mulierum Deo sacrarum conditione. Patribus modo allegatis superaddere liceat auctorem Constitutionum Apostolicarum, qui Diaconissarum inaugurationem, seu ordinationem, manuum impositione factam affirmat lib.* VIII, *cap.* XIX *his verbis:* De Diaconissis vero Bartholomæus constituo: Episcope, impones ei manus, adstante presbyterio una cum diaconis ac Diaconissis. *Porro ordinatio Diaconissarum ex antiquis imperatorum decretis etiam innotescit:*

distinctus:

14 *Theodosius imperator hujus nominis I ordinem aliquem singularem in Diaconissis agnovit sæculo* IV, *in suo decreto postea recitando dicens:* Nulla, nisi emensis sexaginta annis.. ad Diaconissarum consortium transferatur. *Deinde vero Justinianus imperator sæculo* VI *sic scribit inter alia de Diaconissis loco pluribus infra referendo:* Dudum quidem.. scripta de ordinatione venerabilium episcoporum, et reverendiss. clericorum, nec non mulierum Diaconissarum *etc. Alibi autem, ut postea videbimus, imperator idem sæpissime meminit de earumdem ordinatione, uti docent sequentia:* Volumus, *inquit*, et ipsas, quæ ad ordinationem perducuntur, Diaconissas *etc.* Si dicatur tale aliquid de aliqua earum, quæ in Diaconissarum ordinationem ingredi vult. *Plures hujusmodi expressiones occurrent in textu legis inferius afferendo. De Euchologiis autem seu libris ritualibus Græcorum quid dicam? Tam multa in his occurrent de Diaconissarum ordinatione per decursum hujus Commentarii, ut satius sit lectorem eo mittere, quam plura* E
coacervare hoc loco singillatim.

earum inauguratio fiebat per manus impositionem.

15 *Quamquam Diaconissarum ordinatio in Occidente apud Latinos non fuerit tam frequenter memorata, quam in Oriente apud Græcos, sufficiens tamen ejusdem notitia ad posteros transmissa est. Tertullianus e[illegible]n lib.* I *ad Uxorem cap.* VII *antiquissimam Diaconissarum ordinationis memoriam esse ostendit, dum ista memorat:* Quantum fidei detrahant, quantum obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ disciplina Ecclesiæ et Apostoli præscriptio declarat, cum digamos non sinit præsidere, cum viduam adlegi in ordinationem nisi univiram non concedit. *Præter dictæ ordinationis memoriam, usum insuper ejusdem perspicue testatur concilium Wormatiense anni* 868 *apud Labbeum tomo* VIII *conciliorum canone* LXXIII *columna* 958, *dum statuit* Diaconissam non ordinandam ante annum quadragesimum, et hoc cum summo libramine. Si vero suscipiens manus impositionem, et aliquantum temporis in ministerio permanens semetipsam tradat nuptiis, gratiæ Dei contumeliam faciens,.. anathematizetur *etc. Inter titulos autem canonum col.* 943
indicantur ista: De Diaconissis mulieribus, ex concilio Calchedonensi, cap. 15. F
Unde patet canonem hunc propagatum esse ex Oriente ad Occidentem. Canon vero ille XV *Concilii Chalcedonensis apud Labbeum tom.* IV, *col.* 783 *ita sonat Latine:* Diaconissam non debere ante quadraginta... annos ordinari; si vero susceperit ordinationem *etc. Alia autem lectio ibidem habet:* Suscepta manus impositione. *Vide infra num.* 19.

sicut probatur ab exemplo S. Radegundis Francorum reginæ,

16 *Consecratas itaque fuisse Diaconissas per manus impositionem cum in Oriente tum in Occidente, conficitur partim ex auctore Constitutionum Apostolicarum, quas vocant, partim ex modo dictis. An vero passim et ubique id fieret, et an in quibusdam dumtaxat locis, non habeo exploratum. Hoc sane ritu S. Radegundis, Francorum regina, quæ claruit sæculo* VI, *a S. Medardo Noviomensi episcopo consecrata fuit Diaconissa. Res gesta sic narratur a S. Fortunato Pictaviensi episcopo ac Sanctæ synchrono, in Vita ejus apud nos tomo* III *Augusti ad diem* XIII *ejusdem mensis pag.* 70: Directa igitur a rege (*Clotario*,) veniens ad beatum Medardum Noviomi, supplicat instanter, ut ipsam mutata veste

A veste Domino consecraret. Sed memor Apostoli dicentis : Si qua ligata sit conjugi, non quærat dissolvi, differebat reginam, ne veste tegeret monacham. Ad hoc etiam beatum virum perturbabant proceres, et per basilicam ab altari graviter retrahebant, ne velaret regi conjunctam ; ne videretur sacerdoti, ut præsumeret principi subducere reginam, non publicanam sed publicam.

quæ a S. Medardo consecrata est Diaconissa.

17 Quo sanctissima cognito, intrans in sacrarium, monachica veste induitur, et procedens ad altare, beatissimum Medardum his verbis alloquitur, dicens : Si me consecrare distuleris, et plus hominem, quam Deum timueris ; de manu tua a pastore ovis anima requiratur. Qua ille contestatione concussus, manu superposita consecravit Diaconam. *Hactenus S. Fortunatus : e quo irrefragabili teste luculenter confirmantur, quæ dicebam modo de ordinatione Diaconissarum in Occidente per impositionem manus cognita et usitata. Quomodo autem laudatus ille præsul verosimiliter consecrare Diaconam potuerit hanc Sanctam reginam, necdum quadragenariam,*
B *contra canones conciliorum, indicatur in Commentario eidem Vitæ prævio pag.* 54. *Inauguratio vero ista Diaconalis accidit anno Christi* 544, *prout ibidem legi potest. Sicut autem hæc consecratio facta est per impositionem manus episcopalem, sic etiam fiebat in aliis, sicut inferius videre dabitur.*

Plus dignitatis habebant Diaconissæ.

18 *Ex præmissis etiam intelligitur, dignitati Diaconissarum aliquid annexum fuisse, quo mulieres alias non Diaconissas superabant, et suo modo spectabant ad clerum. Concilium quippe Nicænum apud Labbeum tomo* II *Conciliorum col.* 246, *canone* XIX *illas clero annumerat : etenim postquam fecerat mentionem de iis,* qui antehac in clero numerati sunt ; *ac deinde* de diaconis, et aliis omnibus ecclesiasticis *, *subdit ista :* Mentionem.. fecimus de Diaconissis, quæ in eodem ordine numerantur. *Nec obest, quod in eodem canone statim dejici videantur ad classem laïcorum,* quia manus impositionem non habent, ut omnino inter laïcos censeantur. *Hoc etenim spectat ad solas Diaconissas hæreticorum Paulianistarum seu Pauli Samosateni, quæ ad Ecclesiæ Catholicæ fidem erant conversæ, et de*
C *quibus agit prædictus canon ; ne alioquin ipse secum pugnet, et sit contrarius canoni Chalcedonensi. Juverit quoque aliam canonis Nicæni distinctionem afferre, eumque ita explicare, ut excludat quidem Diaconissas a sacramentali manus impositione, qualis erat illa, quæ adhibebatur in consecratione diaconorum ; non item a mere cæremoniali, quam concilia prædicta diserte in Diaconissis requirunt, ut jam vidimus, præsertim vero Chalcedonense, tam perspicue sæpe memoratam manus impositionem exprimens, ut in alium sensum detorqueri non possit.*

* *Græce* ἐν τῷ αὐτῷ κανόνι

quam mulieres laicæ,

19 *Recurramus itaque ad primigenium fontem, seu textum Græcum canonis* XV, *tomo* IV *supra indicato, columna* 763, *ubi sic dicit :* Εἰ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροτεσίαν, *id est,* Si vero suscepta manus impositione.. *Quid clarius ? Posset quidem res esse æquivoca vel ambigua, si uteretur voce* χειροτονία, *quæ nunc ordinationem, nunc suffragium, nunc electionem significat ; sed cum utatur voce* χειροτεσία, *sublato omni dubio, solam manus impositionem designat. Porro in hac mere cæremoniali super Diaconissas impositione manuum non dissentit a nobis Baronius ad annum Christi* 34, *ubi recitato ex verbis Epiphanii hæresi* LXXIX *earumdem ministerio, scribit ista num.* 288 : Quantumlibet prædicta Diaconissæ curarent, non tamen erant ejusmodi, ut, sicut diaconi, manus impositionem acciperent, vel aliquo sacramento initiatæ essent : *solam enim negat manus impositionem sacramentalem,* sicut diaconi *accipiebant. Quod subdit,* nam sacrosancta Nicæna synodus *(canone* XIX*)* ea ex causa easdem inter laïcas adnumerat ; *de Paulianistis intelligendum ad Ecclesiam catholicam redeuntibus : cum de iis solis canon agat. Justinianus imp. sæc.* VI *Diaconissas annumeravit beneficiariis ecclesiæ Constantinopolitanæ, ut infra videbitur.*

Et unde earumdem consecratio esset mere cæremonialis, non autem sacramentalis.

20 *Ex jam dictis sequitur, ut Diaconissæ ordinem quemdam in ecclesia constituerint, non quidem stricti nominis seu sacramentalem, sed mere cæremonialem. Audiatur de hac re S. Epiphanius hæresi* LXXIX, *pag.* 1060 : Quamquam vero, *ait,* Diaconissarum in Ecclesia ordo sit, non tamen ad sacerdotii functionem, aut ullam ejusmodi administrationem institutus est ; sed ut muliebris sexus honestati consulatur, sive ut baptismi tempore adsit ; sive ut inspiciat, si quid passa sit, aut molestiæ pertulerit ; sive ut, cum
E nudandum est mulieris corpus, interveniat, ne virorum, qui sacris operantur, aspectui sit exposita ; sed a sola Diaconissa videatur, quæ sacerdotis mandato mulieris curam gerit, quo tempore vestibus exuitur. Qua in re cum ordinis illius modestiæ, tum ecclesiasticæ disciplinæ prudenter admodum ex canonis præscripto est ac regula consultum. Propterea ne loqui quidem in ecclesia mulieri, aut in viros auctoritatem habere sacræ Litteræ permittunt I *Cor.* XIV ℣ 34. *Ludovicus de la Cerda in notis ad hunc Tertulliani locum* Viduam adlegi in ordinationem *antea recitatum, recte observat ista pag.* 623 : Ne vero puta feminis datum aliquem sacrum ordinem, neque id vult Tertullianus ; cum enim nomen ORDINIS in feminis videris, improprie capias necesse est.

Error Cataphrygarum mulieres altius promovere volentium.

21 *Dignitas itaque Diaconissarum, eo modo intellecta, quem jam exposui, gradus summus erat, ad quem femineus sexus elevatus fuit in Ecclesia Dei. Qui sublimiorem eis tribuerunt, in errorem inciderunt a veritate Catholica alienum. Tales sunt Cataphrygæ hæretici, qui volebant mulieres ad diaconorum ordinem proprie*
F *dictum promovendas : adversus quos S. Ambrosius in illud* I *ad Timoth. cap.* III ℣ 11 Mulieres similiter pudicas *etc. hæc scribit :* Cataphrygæ occasionem erroris captantes, propter quod post diaconos mulieres alloquitur *(S. Paulus,)* etiam ipsas Diaconas ordinari debere vana præsumptione defendunt ; cum sciant, Apostolum septem diaconos elegisse. Numquid nulla mulier tunc idonea inventa est, cum inter undecim Apostolos sanctas mulieres fuisse legamus ? Sed ut hæretici animum suum verbis, non sensu legis adstruere videantur, Apostoli verbis contra sensum nituntur Apostoli ; ut cum ille mulierem in Ecclesia in silentio esse debere præcipiat ; illi e contra etiam auctoritatem in Ecclesia vindicent ministerii.

Diaconissæ præerant monialibus in divinis officiis.

22 *Consecrationi tamen Diaconissarum in Oriente hæc alicubi dignitas erat annexa, ut monialibus præessent in divinis officiis. Inter alios quippe Rabulæ canones, qui habentur in Dissertatione Assemani de Monophysitis sub num.* 10, *exstat unus Rabulæ, qui sic habet :* Monachi absque presbytero, et moniales absque Diaconissa ne pergant ad synaxes : ut enim presbyter monachis,

AUCTORE J. P.

monachis, ita et Diaconissa monialibus præest in divinis officiis, *quemadmodum addit ejusdem Dissertationis auctor. Rabulam autem episcopum Edessenum cathedræ istius regimen iniisse anno Christi* 412; *e vita autem excessisse die* VIII *Augusti, anni* 435, *jam dictus auctor memorat tomi* III *parte* I *in notis pag.* 376. *Plura vero de illo habet tomo* I *a pag.* 197; *ubi inter alia narratur,* canones in Edessena synodo *ab illo* sancitos.

§ II. Tempus, ritus et verborum forma initiandi Diaconissas apud Orientales; alia earum ordinatio, ad moniales spectans, e Pontificali Nestorianorum.

B *Tempus, locus ac ritus consecrationis Diaconissarum*

Quo ordine, et quo sacrificii tempore consecrarentur Diaconissæ apud Orientales, commemorat Gaspar Juenin in Commentario historico et dogmatico de Sacramentis dissertatione IX, *quæstione* V, *cap.* III : Antiquissima Euchologia in ordine enarrationis rituum, quibus ordinatio peragitur, fidem faciunt, prius apud Græcos ordinari episcopos, cantato scilicet hymno Trisagio, hoc est, ante epistolæ lectionem; postea presbyteros, cantato hymno Cherubico, hoc est, post lectum Euangelium, precesque fidelium dictas, et sacra munera altari reposita, hoc est juxta Latinos, post Offertorium, secretas orationes et præfationem : deinde diaconos, et Diaconissas post Consecrationem, et lecta diptycha tam vivorum quam mortuorum, id est, juxta Latinos post secundum Memento, seu preces pro mortuis secreto peractas. Ex eo capite nonnihil pretii accrescebat Diaconissis : reliquæ enim ordinationes apud Græcos fiunt extra Missarum solemnia, vel in secretario, vel extra non modo sanctuarium, sed etiam extra chorum cantorum et monachorum ad portam speciosam. *De numero, ordine ac nominibus portarum ecclesiæ* C *tractat Goar pag.* 24.

erat eis honorificus, quia erat similis ordinationi diaconorum.

24 *Ex consecrationis itaque tempore et loco, quæ Diaconissis ac diaconis erant communia, non parva eisdem Diaconissis conciliabatur dignitas et auctoritas, quibus insuper accedebat singulare æstimationis pondus ex eo, quod summa similitudo intercederet inter diaconorum ac Diaconissarum inaugurationem; prout conficitur e parallelo utriusque ritus, quod designatus modo scriptor sic instituit dissertatione* VIII, *quæst.* V, *cap.* I, *pag.* 568 : Utraque ordinatio CHIROTONIA dicebatur : *(immo etiam* χειροτεσία *, *teste Morino part.* III *Exercitatione* X, *cap.* I, *pag.* 182) utraque ad altare, et quidem ab episcopo *(et eodem liturgiæ tempore)* celebrabatur : in utraque imponebatur manus ab episcopo, qui oratione Spiritum sanctum advocaret : in utraque collo apponebatur stola : in altari tum ordinatus tum ordinata Eucharistiam recipiebant : utrique calix Sanguine Christi plenus, ut ex eo degustarent, tradebatur in manus.

* i. e. manus impositio

Profertur

25 *Capite autem* III *jam citato idem Jueninus profert ex Euchologio Arcudii sequentem diaconissæ inaugurationem, quæ ibi hoc titulo prænotatur :* Precatio in ordinatione Diaconissæ, *et sic habet :* Postquam facta est sancta oblatio, et D apertæ sunt portæ, antequam dicat diaconus istud : OMNIUM SANCTORUM, etc., adducitur ordinanda aliaque voce * effert illud : DIVINA GRATIA, etc. Ordinandæ vero inclinanti caput imponit ei manum suam, actisque * tribus crucibus sic precatur : » Deus sancte et omnipotens, qui per nativitatem Filii tui unigeniti et » Dei nostri ex Virgine secundum carnem sanctificasti sexum muliebrem, et largiris non » solum viris, sed etiam mulieribus gratiam et » adventum sancti Spiritus; ipse nunc, Domine, » respice super hanc tuam ancillam, et advoca » eam ad opus ministerii tui, et mitte dives » sancti tui Spiritus donum, conserva eam in » orthodoxa fide, in conversatione irreprehensi- » bili, ministerium suum semper juxta id quod » tibi placitum est implentem, quia te decet » omnis gloria et honor, etc. »

* *mendosa hæc sic corrigi possunt :* ad Pontificem, qui alta voce

* *f.* factisque

forma ac ritus

26 Dicto, AMEN, diaconorum unus facit solitas preces. Dum autem istæ fiunt, archiepiscopus manum habens super ordinandæ caput, precatur : » Here Domine, qui non repulisti » mulieres consecrantes se ipsas, et volentes ut E » decet, ministrare sanctis domibus tuis, sed eas » in ordinem ministrorum recepisti; largire gra- » tiam sancti tui Spiritus huic ancillæ tuæ, quæ » vult se ipsam tibi consecrare, et diaconici mi- » nisterii tui Phæbæ contulisti, quam vocasti ad » opus hujus ministerii; da illi, Deus, sine culpa » in domibus tuis sanctis perseverare, curam » gerere propriæ conversationis, prudentiæ po- » tissimum et temperantiæ, redde illam et effice » ministram tuam perfectam, et ipsa sanctuario » tuo adsistens dignam bonæ conversationis mer- » cedem consequatur misericordia et clementia » unigeniti Filii tui, etc ». Dicto AMEN, circumponit collo ejus subtus maphorium diaconicum orarium, sive stolam, ferens ab interiori parte duas ipsius extremitates. Postea diaconus stans in ambone, alta voce dicit istud : COMPLEAMUS PRECES *. Postquam autem particeps facta est venerandi Corporis, dat ei archiepiscopus sanctum Sanguinis poculum, quod accipiens aliis non tradit, sed super sanctam mensam illud reponit.

* *Goar.* omnium Sanctorum memoriam agentes etc.

eorumdem consecrationis :

27 *Huic inaugurationi satis in substantia conformis est illa, quam edidit Goar in suo Euchologio seu Rituali Græcorum a pag.* 262 : *sed* F *quæ supra dicebantur post* Amen, *absoluta precatione,* Deus sancte et omnipotens, *generatim et confuse expressa :* Diaconorum unus facit solitas preces. Dum autem istæ fiunt *etc. Hæc, inquam, ita referuntur apud Goar :* Et responso, AMEN, unus diaconorum precatur hoc pacto : » In pace Dominum precemur. Pro superna pace, et bono statu totius universi : » Dominum precemur. Pro pace totius orbis : » Dominum precemur. Pro archiepiscopo nostro » N., sacerdotio, opitulatione, perseverantia, » pace, sanitate, salute ejus, et pro opere ma- » nuum illius : Dominum precemur. Pro N. Dia- » conissa nunc ordinata, et pro salute ejus : » Dominum precemur. Ut clementissimus Deus » immaculatum et inculpatum ei ministerium lar- » giatur : Dominum precemur. Pro pientissimo, » et Deo amabile imperatore nostro N. etc. Ut » liberemur. Suscipe, Salva ».

quæ multum

28 *Sed diversus admodum est* ordo chirotoniæ mulierum Diaconissarum, *quem edidit Assemanus in Bibliotheca Orientali Clementino-Vaticana tom.* III *parte* II, *a pag.* 852, *e Pontificali Nestorianorum*

AUCTORE J. P.

A *Nestorianorum depromptum. Hæc vero clariorem lucem accipient ex horum hæreticorum erroribus quos recensebo cap.* IV, § I, *et nonnulla etiam observabo de Diaconissarum apud ipsos inauguratione; et quamvis ibi commode de eadem agi poterat, hic tamen non videtur etiam importunus de ea tractandi locus, ut cum antecedentibus ordinationibus conferri simul possit. Sic ergo sonat :* Eligitur soror ex monasteriis, quæ sit provectæ ætatis, et monastica exercitatione commendata, bonorumque operum testimonia habeat. Jubente autem Pontifice in diaconicum introducitur tempore Sacramentorum : et offert eam archidiaconus coram episcopo, junctas manus habentem et caput inclinatum, et adorantem usque ad medium lumborum suorum, non tamen genua flectentem : hoc enim indecorum est. Archidiaconus intonat, Pax. Episcopus orat et incipit, » Pater noster, qui es in cælis ». Tum dicit : » Ad te, Domine, levavi animam meam » tono Peregrinus, usque ad » Oculi mei semB » per ». Deinde dicunt Gloria.

differt ab ea,

29 Et incipit præsul canonem » Doce me, » Domine. Virtutem tuam, Domine, in famu» lam tuam infunde etc ». Et orat, et incipit, » Ad te levavi. Effunde gratiam tuam Domine » super ancillam tuam » Quumque absolutum fuerit, intonat archidiaconus, Pax. Episcopus vero orat, » Deus noster bone etc ». Archidiaconus proclamat, Pax. Præsul orat : » Do» mine Deus fortis omnipotens, qui omnia vir» tute verbi tui fecisti, jussuque tuo universa » contines, quæ tuo nutu creasti : qui in viris » simul et mulieribus tibi complacuisti, ut do» num Spiritus sancti illis dares. Tu, Domine, » etiam nunc per misericordiam tuam elige pau» perem hanc ancillam tuam ad bonum opus » diaconatus, et da ei, ut sine macula hoc ma» gnum et sublime ministerium coram te per» ficiat, et in omnibus virtutis operibus sine » noxa custodiatur; utque muliebrem cœtum » erudiat doceatque castimoniam et opera justa » et recta : mereatque bonorum operum retri» butionem a te recipere in magno et glorioso » die revelationis Unigeniti tui : quoniam tibi, » et illi, et Spiritui sancto convenit gloria, hoC » nor, gratiarum actio, et adoratio ».

qua initiantur moniales.

30 Attollit vocem : » Nunc et semper etc. ». Respondent, Amen. Imponit episcopus manum super caput ejus non per modum chirotoniæ, sed benedictionem ei impertitur, et recitat super illa precationem secretam pro viribus suis. Tum incipiunt hunc psalmum, tono Peregrinus. » Qui pascis Israël intende etc ». Et orant. » Adjuva, Domine, ancillam tuam propter gra» tiam tuam, et auxiliare ei pro miserationibus » tuis, ut voluntatem dominationis tuæ perficiat » semper, Domine universorum ». Alia oratio. » Dignam, Domine, pro gratia tua effice fa» mulam tuam, ut timeat verbum tuum, et » judicium tuum formidet, et fiat habitaculum » gloriosæ Trinitati tuæ semper, Domine uni» versorum ». Et absolvit dicens, » Gloria et » gratiarum actio ». Et præcipit ei, ut superbiam devitet.

§ III. Aliquot ad ritum, quo moniales apud Nestorianos initiantur Diaconissæ, observationes.

E variis

Præcedentem *ritum variis observationibus illustrat Assemanus pag.* 853 *et sequentibus; quæ ne nimis longe nos abducant, utar compendio, et nonnullas e pluribus delibabo*. Eligitur soror ex monasteriis. *Assemanus*, Consuetudo, *inquit*, in ditione Antiochena obtinuit, ut abbatissa monialium Diaconissa fiat. 2°. In diaconicum introducitur. *Assemanus*, Hoc est, *ait*, intra cancellos altaris, ubi ordinari solent diaconi et presbyteri. *Diaconissa quoque in Græca ordinatione deducitur ad sacram mensam in Euchologio sive Rituali Græcorum apud Goarum pag.* 262, *ubi sunt ista :* Postquam sacra peracta oblatione, sancti tribunalis apertæ fuerint E fores, antequam dicat diaconus : Omnium Sanctorum, Diaconissa ordinanda pontifici præsentatur. *Deinde Assemanus subdit :* Hinc patet, canones illos, quibus mulierum ad altare accessus interdicitur, de Diaconissis non esse intelligendos, nisi quum menstrua patiuntur, aut quum nullum illis apud sacram mensam officium est peragendum. 3°. Non tamen genua flectentem. *In Euchologio Græco apud Goarum pag.* 262, ipsaque caput inclinante, super caput ejus pontifex manuum imponit. *Adde hæc ex Matthæo Blastare apud eumdem Goarum pag.* 263 : Postquam vero dictum fuerit : » Divina gratia, quæ » infirma curat » nullum ipsa inflectit genu, sed caput solum.

ac multis

32 *Quarto*, Deus noster bone. *Assemanus*, Hæc eadem, *ait*, precatio dicitur in ordinatione diaconi, ut supra pag. 807. Respondet autem decreto electivo Græcorum, cujus initium. » Divina gratia, quæ infirma curat ». Sicut enim Græcus pontifex super electam Diaconissam pronuntiat, *inquit Goarum citans pag.* 262 : » Divina gratia, quæ semper infirma curat, et » ea, quæ desunt, supplet, promove N. in F » Diaconissam : oremus pro ea, ut veniat super » eam gratia sanctissimi Spiritus » ita et episcopus Nestorianus dicit, *uti Assemanus præmiserat pag.* 807, » Deus noster bone etc. et juxta » traditionem, Domine, Apostolicam, quæ ad » nos per impositionem manus ministerii eccle» siastici delata est, ecce præsentamus coram te » hanc ancillam tuam, ut sit Diaconissa electa » in Ecclesia tua sancta : et oramus pro ea » omnes, ut adveniat super eam gratia Spiritus » sancti, perficiatque et consummet eam ad opus » ministerii hujus, ad quod præsentatur, per » gratiam et misericordiam Unigeniti tui etc. ». *Decretum hoc tamquam erroneum et hæreticum incusat Arcudius; cui postea respondebitur.*

observationibus;

33 *Quinto*, Domine Deus fortis. *Hic observat Assemanus :* In hac precatione consistit benedictio Diaconissæ apud Syros Nestorianos, in qua et munia ejus enumerantur his verbis : » Elige hanc ancillam tuam ad bonum opus dia» conatus, et da ei, ut sine macula hoc mini» sterium coram te perficiat, utque muliebrem » cœtum erudiat doceatque ». *Precatio huic fere similis in ordinatione Diaconissæ recitatur apud Morinum*

AUCTORE J. P.

Morinum de Sacris ordinationibus parte II *pag.* 25 *e Constitutionibus apostolicis, de quibus fuerat præfatus pag.* 20. *Sic autem ab eo recitatur dicta precatio :* Deus æterne, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui viri et mulieris author es; qui Mariam, Deboram, Annam, et Oldam Spiritu sancto implevisti; qui non dedignatus es Filium tuum Unigenitum ex muliere nasci, qui in tabernaculo testimonii, et in templo custodes fœminas januis tuis Sanctis præfecisti : ipse etiam nunc respice hanc ancillam electam ad ministerium, et da ei Spiritum sanctum, illamque emunda ab omni inquinatione carnis, et spiritus, ut opus sibi impositum digne perficiat ad gloriam et laudem Christi tui cum quo tibi gloria et adoratio, et sancto Spiritu in secula. Amen.

quas in hunc ritum confecit Assemanus,

34 *Huic sensu consonat prima precatio, quæ habetur apud Goarum pag.* 262 : Deus sanctus omnipotens, qui per unigeniti Filii tui Dei nostri nativitatem ex Virgine, fœminam sanctificasti, et non hominibus solum, sed et mulieribus Spiritus tui gratiam et adventum largitus es. *Redeamus ad Assemanum : In Rituali Syrorum Jacobitarum, ut testatur pag.* 855, *binæ quoque* B *preces in benedictione abbatissæ, quæ in Diaconissarum locum, ut supra observatum est, successit, recitantur, quarum prima incipit :* » Deus largitor bonorum munerum » *ut in benedictione chorepiscopi, mutatis mutandis; quam præmiserat idem auctor pag.* 833 *in hæc verba :* Deus largitor bonorum munerum, qui omnia hominum opera intelligis, cunctasque eorum vias respicis : qui providentia tua eos, qui tui indigent, comprehendis; adjuva, quæsumus, hunc famulum tuum, et da ei gratiam, diligentiam, vigilantiam, prudentiam, virtutem, viresque, ut tibi in hoc sibi commisso ministerio placeat; dignumque effice, ut pure et sine labe in illo se gerat, ut dirigat in via recta, justum judicium proferat, et ab iis, qui sibi subjecti sunt, amputet omnem rationi prudentiæque et orthodoxæ fidei adversantem impetum : ita ut hæc omnia faciens ad gloriam tuam, Deus Pater, et ad ædificationem Ecclesiæ tuæ, et ad incrementum populi tui, inveniat gratiam et misericordiam coram te, et hæres fiat sortis œconomorum fidelium et prudentium, per miserationes Unigeniti C Filii tui, per quem et cum quo tibi convenit gloria et honor ac potestas cum Spiritu sancto nunc. *Forte scribendum* cum Spiritu sancto, nunc etc., *ac subintelligendum*, et semper, et in secula seculorum. Amen.

nonnullas huc transcribimus, aliis aliunde

35 *Alia, quæ post* Deus largitor bonorum munerum, *ab Assemano subditur pag.* 855, *precatio sic habet :* Da ei, Domine, intellectum, ut adolescentulas diligenter reprehendat, corripiat, dirigat, et cum fiducia et lenitate arguat : ut peregrinos recipiat, et mysteria tua exponat, ut ancillæ tuæ cum modestia et castimonia vivant, ut omnia ad gloriam Dei, sororumque profectum faciens, inveniat gratiam per misericordiam unigeniti Filii tui : cum quo tibi et Spiritui sancto gloria nunc etc. *Sexto, ad illa :* Imponit episcopus manum super caput ejus, non per modum chirotoniæ (*proprie videlicet dictæ, seu stricti nominis*) sed benedictionem ei impertitur, *animadvertit sequentia Assemanus pag.* 856 : Hæc verba satis declarant, non ordinem sacrum, sed ministerium ecclesiasticum Diaconissæ convenire. Quia tamen ei accessus ad altare apud Nestorianos non patet, videtur ex ritu ordinationis ejus duplex cerimonia expuncta : prima scilicet collo ipsius stolam Diaconicam impo- D nendi : altera calicem de manu pontificis accipiendi : quo significatur potestas, Eucharistiam in absentia presbyterorum et diaconorum porrigendi mulieribus atque infantibus, ut supra dictum est. *Hæc ille, utrumque mox ritum proferens ex Euchologio Græcorum apud Goarum pag.* 263; *quem et nos supra ex Arcudio dedimus.*

36 *Quæ de hac cæremonia scribit Matthæus Blastares, ibidemque recitat ex eo Goarus pag.* 263 *et proxime sequente, ab his aliquantulum discrepant, et his expressa sunt verbis :* Imposita vero illi manu precatur pontifex, ut ministerii opus inculpate absolvat, continentiam et honestam conversationem obeat, atque ita sanctis in ædibus perseveret : non tamen ipsam illibatis mysteriis ministrare permittit, aut flabellum attrectandum more diaconi illi committit. Collo deinde ipsius sub maphorte stolam diaconicam imponit pontifex, et in partem anteriorem ejus extrema reducit. Communionis autem tempore, post diaconos sanctorum mysteriorum ipsam participem facit, et ex ejus manu illa calicem ac- E cipit; nulli tamen distribuit, sed confestim traditum in sancta mensa reponit. *En tibi ista ad voces quasdam superiores. Assemanus pag.* 844 *per* maphorium *intelligit* flammeum, *uti vocat*, sive velum longum mulieris Deo consecratæ. *Consuli etiam potest auctum Cangii Glossarium ad scriptores mediæ et infimæ latinitatis ad voces* maphorium *et* mafors. *Goarus in notis ad Missam S. Joannis Chrysostomi a pag.* 136, *num.* 128 flabellis *usos diaconos in canone Missæ tum apud Græcos tum apud Latinos scribit, ut abigerent parva animalia volantia, ne in calicem inciderent. Alii usum mysticum flabellis tribuunt. Plura loco citato.*

superadjectis.

§ IV. An ritus initiandi olim Diaconissas apud Orientales sit erroneus et hæreticus.

F

Proponitur et elucidatur

U*tramque hanc censuram impingit Græcorum Euchologiis Petrus Arcudius lib.* VI, *cap.* X, *pag.* 474 *ita scribens :* Quod refert Blastarius ex quibusdam antiquis, seu potius apocryphis Euchologiis de stola Diaconæ, et, quod amplius, de forma illa enuncianda, Divina gratia, quæ infirma sanat, etc., erroneum esse judico, immo hæreticum, per consequens improbandum, atque omnino rejiciendum. Non enim dignosceretur varia impositio, immo eadem plane existimaretur, quando et eadem forma consecrationis recitatur. *Dura enimvero censura, et quam ex ore sacræ theologiæ doctoris, qualis fuit Arcudius, excidisse, mirari non immerito quis possit. Postquam ergo dicto cap.* X *scripserat, Diaconissarum ordinationem peragi per veram manus impositionem, nullum tamen per hanc illis conferri ordinem sacrum; nec probari e concilio Nicæno, Diaconissas esse laicas; item manus impositionem super eas esse alterius generis, quæ videlicet, sicut ego ipsum hic interpretor, nullum conferat sacramentum, sed quæ sit mere cæremonialis; postquam, inquam, de his suam præmiserat sententiam, supra a me disputatis*

A *tatis consentientem; invehitur deinde in orarium seu stolam Diaconissæ applicari solitam, nec non in formam verborum* Divina gratia, quæ infirma sanat *etc., quæ super illa recitatur.*

censura Arcudii

38 *Forma, quæ legitur apud Goarum in ritu consecrandi diaconum pag.* 250, *pontifice impositam capiti illius, qui ordinatur, dexteram habente, et exclamante, sic habet:* Divina gratia, quæ semper infirma curat, et ea, quæ desunt, adimplet, promovet N. piissimum subdiaconum, in diaconum: Oremus pro eo, ut veniat super eum gratia sanctissimi Spiritus. *Precatio itaque hæc, secundum dicta num.* 30, *erat cum proportione, seu mutatis mutandis, Diaconissis etiam communis, præter alia plura, quæ cum diaconis communia habebant. Quandoquidem vero hasce inter et diaconos omnino erat diversa manus impositio, horum utique sacramentalis, illarum autem mere cæremonialis; Arcudius suæ accusationis argumentum desumit ex eo, quod* non dignosceretur varia *illa* impositio, immo eadem plane existimaretur, quando et eadem forma consecrationis recitatur. *Hæc, si Arcudii sensum* B *recte assequor, voluerit dicere.*

contra quam

39 *Sed severum hoc Arcudii adversus Diaconissas et Euchologia effatum Goarus in notationibus ad ordinationem Diaconissæ pag.* 265 *confutat his verbis:* Perfracta nimis fronte, ut mihi quidem tum Euchologia Ms. attentius consideranti, et * Matthæi Blastaris scripta diligentius legenti videtur, negat Arcudius, verbis hujuscemodi Diaconissarum consecrationem non esse perficiendam..., zelo potius, quam ratione in suos, quos pie exponere debuisset, invectus. Apocrypha namque non sunt cuncta, quibus Græci utuntur, Euchologia, sicut nec cryptof. *, quo Bessarion est usus, vel Barberinum S. Marci, quod prius alterius patris Græci, in concilio Florentino vocem habentis, proprium fuit; quæ tamen εὐχὴν τῆς χειροτονίας τῆς Διακονίσσης * continent, et verba ἡ θεία χάρις etc. in ea pronunciari præscribunt, hæretica sunt aut hæresim sapiunt.

** f. tum*

** id est, monasterii Cryptæ-Ferratæ in Latio*

** i. e.* precationem ordinationis Diaconissæ

** i. e.* Divina gratia *scribit*

40 Quis enim error aut hæresis est, si quædam sacramentalis formæ diaconatus verba verbis consecrandæ Diaconissæ necessariis adjungantur aut adaptentur? An ignorat formas, sicut et C rerum definitiones, numeris esse similes, quibus si unitatem addas aut detrahas, priorem numerum perdi, et alium exurgere necesse est? Diaconi autem instituendi forma, quam diversa sit ab ea, quæ Diaconissæ pariter creandæ convenit, Arcudius attendat. In illa siquidem subdiaconum, virum Ordini suscipiendo subjectum idoneum, reperiet; in hac nedum subdiaconissam, sed mulierem sacræ germanæque ordinationis suppositum incapax, contemplabitur. In illa rursus diaconum Sacramento instructum et promotum; in hac mulierem benedictioni, non autem gratiæ vel characteri subjacentem mirabitur.

Goarus:

41 In illa potestas ad Sacramentum saltem ex parte distribuendum; in hac ad ministeria quædam solum obeunda facultas traditur. Ibi Sacramentum conferre; hic cærimonialem tantum consecrationem perficere Pontifex intendit. Qua igitur ratione eadem est diaconi Diaconissæque creandorum forma, ubi nec somniari potest una et eadem ministri intentio, et ubi verbis diversum ordinationis subjectum, immutatusque etiam ordinationis ejusdem effectus et finis, exprimitur? Nihil itaque, quod hæresim aut abusum redoleat, consecrationis hujus verba complectuntur; nisi forte abusum hæresimque Ecclesiæ Latinæ audeat Arcudius impingere, quæ non minus ac Græca Diaconissas verbis solemnibus antiquitus consecrare solebat.

AUCTORE J. P.

ritus autem consecrandi olim Diaconissas

42 *Porro Arcudius loco citato improbat etiam in ritu consecrationis Diaconissarum apud Græcos, quod ille perageretur intra sanctuarium vel sacram mensam. Verba ejus accipe:* Omnium vero minime fas erat accedere ad sacram aram intra sanctuarium, et ibi sacris initiari. Nam hoc totum diacono, presbytero et episcopo permissum est, eo quod ipsi soli circa altare se occupent in administranda re divina. *Verum Arcudio reclamat usus Græcorum, qui sine gravi causa castigari ab eo nec debet nec potest tamquam abusus.* Postremo, *sicut pergit,* non minus absurdum erat, imponere collo ejus stolam diaconi, quam non sine ratione Græci vocant ὠράριον, ὅτι δείκνυσιν ὁ διάκονος τῇ τοιαύτῃ στολῇ τὰς ὥρας, καὶ τὸν καιρὸν τοῦ ψάλλειν, τοῦ προσεύχεσθαι, τον ἐνάρχεσθαι τῆς λειτουργίας, quod diaconus, accepta extremitate stolæ tribus digitis invitat populum ad orandum, cantores ad psallendum, pontificem ad incipiendum Sacrum, et in summa ostendit E horas atque indicat tempus, quo aliquid est faciendum.

istam censuram

43 At Diaconissæ nihil tale aggredi poterant. Nec moveat aliquem ipsum nomen διακόνισσα seu διάκονος, Diaconissa vel Diacona. Nam, ut recte observavit Angelicus Doctor in 4. d. 25. q. 2. a. 2. q. 1 appellatur hoc nomine, non quia habeat sacrum Ordinem, sed propter aliquod ministerium Ecclesiæ, sicut in Græco dicitur diaconus quilibet minister, ut propterea Græci addant ἱερὸς διάκονος, seu ἱερο διάκονος, ad sacrum et verum diaconum significandum. *Audisti, lector, argumenta Arcudii. At correctorem hunc denuo convenit, et ita corrigit Goarus modo citatus pag.* 267: Absurdum dicit Arcudius lib. 6 cap. 10 ex grammatica vocis notatione, orarium Diaconissæ collo circumdare. At si nomen gerit Ordinis, cur non insignia saltem semel ferat? An absurdum est Arcudio, quod Ecclesia Romana quondam instituit, et deinceps observavit? Observasse autem Diaconissæ consecrandæ morem, ejus Ordo antiquus manifestat: et, quod Arcudio displicet, etiam orarium manu F episcopi, ejus collo circumdatum clarissimis, imo et repetitis verbis enarrat.

neutiquam meretur:

44 Orientalem autem portionem ritum hunc custodivisse, dum sana foret, et in communione cum Occidentali perseveraret; neque ipse Arcudius inficias ibit: quamvis ab antiquo ejus Ordo vel consecratio utrobique perierit penitus, et vix jam de nomine cognoscatur. Adde, quod non ad altaris ministerium, uni tantum humero (de cujus significatione alibi diximus;) sed ad ornatum tantum, et ad corporeæ integritatis animæque munditiem ordinatæ commendandam, et ad spiritualem corporeamque exercitationem illam provocandam, orarium Diaconicum, ejus utroque humero dependens, a Pontifice imponitur.

nec carpit Arcudius,

45 *Mirum est, verba illa,* Dat ei archiepiscopus sanctum Sanguinis poculum, quod accipiens *etc. tam facile decocta fuisse ab Arcudio, qui alios levioris digestionis bolos deglutire non poterat. Hoc jure merito in illo reprehendit Goarus pag.* 267 *jam designata, his verbis usus:* Tacet Arcudius, quod Diaconissa sacrum calicem sibi traditum a Pontifice, contingere audeat, qui stolæ Diaconicæ ornatum, illi brevi

AUCTORE J. P.

tempore concessum, sugillare non erat veritus. An quia ritum perantiquum esse noverat, et ab eo jam tempore introductum in Ecclesiam, quo etiam mulieribus Christi corpus in Dominicali suscipere ecclesiastica consuetudine fas erat? An, quia legerat Gorgoniam, Gregorii Theologi sororem, ad sacrum usque altare progressam, preces obtulisse, et erectam deinde, capiteque eidem altari innixam, ferventiores in preces erupisse? et, quod ad nos tandem attinet, quod sibi manus ejus providerat et reservaverat ex memoria pretiosi Corporis aut Sanguinis Christi Domini, suis lachrymis commiscuisse, et proinde ex privilegio posse etiam Diaconissam calicem sacrum, in dignitatis, ad quam evehitur, argumentum, contingere?

quæ in earum ritu majoris erant momenti.

46 Nec proinde Soteris Papæ edicti habendam hic esse rationem, cum sanxit, nullam Diaconissam monacham *, pallam sacram attrectare, neque incensum ponere in sancta Ecclesia: quandoquidem de palla pro sacrificio ab ipsa peragendo explicanda, vel de oblatione thuris a muliere in sacrificio facienda, cavet sanctus Pontifex contra Montanistas, qui fœminas æque ac viros Ordinis capaces asserebant B temere, atque etiam altari Sacrificium oblaturas sacrilege admovere non verebantur. *Factum S. Gorgoniæ, de quo agebat Goarus, vide apud S. Gregorium Nazianzenum oratione* XI.

* Apud Labb. tom. I Concil. col. 586 sacratas Deo feminas vel monachas etc.

§ V. Ritus antiquus consecrandi Diaconissas apud Latinos; qui ex aliqua parte perseverat in monialibus Ordinis Cartusiani.

Ordo hic

Antiquum appello ritum illum, etiamsi non possim certo definire, quo primum sæculo conditus sit. Si divinare liceat, spectare forsitan poterit ad sæculum octavum. Tunc autem exstitisse aliquem, in quo de Diaconissis agebatur, ordinem Romanum affirmat Christianus Lupus C *tomo* I *in Scholio ad canonem* XV *concilii Chalcedonensis, pag.* 581, *ubi sic dicit, sed nullo citato auctore,* Ordo Romanus Carolo Magno ab Adriano I missus insigni variorum rituum veste ornat Diaconissæ ordinationem. *Ritus autem Diaconissarum deinceps continuari potuerit usque ad tempus, quo hæc una cum illo in desuetudinem abierunt. Æque incertum est, an fuerit communis passim apud Latinos; an in aliquibus dumtaxat locis vel provinciis usitatus. Valde autem discrepat a Græco, sicuti utrumque consideranti patebit. Habet eam* Ordo Romanus *in Bibliotheca Patrum, Coloniæ Agrippinæ edita, tomo* VIII, *pag.* 471 *et sequentibus, in hæc verba:* Ordo ad Diaconam faciendam. Episcopus cum Diaconam benedicit, orarium in collo ejus ponit. Quando autem ad ecclesiam procedit, portat illud super collum suum, sic vero, ut summitas orarii ex utraque parte sub tunica sit. Item Missa ad Diaconam consecrandam. Antiphona. » Deus in nomine tuo ». Psalm. » Deus exaudi orationem ». Oremus. » Deus » castitatis amator et continentiæ conservator, » supplicationem nostram benignus exaudi, et » hanc famulam tuam propitius intuere, ut quæ » pro timore tuo continentiæ pudicitiam vovit, D » tuo auxilio conservet, et sexagesimum fru- » ctum continentiæ, et vitam æternam te lar- » giente percipiat. Per ».

consecrandæ

48 Ad Corinthios: » Fratres, nescitis, quo- » niam corpora vestra ». Require in Dominica XII post Pentecosten. Feria IV. Graduale. » De » necessitatibus meis ». Versus. » Ad te, Do- » mine, levavi. Allel. Amavit eam Dominus ». Deinde prostrata illa ante altare, imponatur litania. Qua finita, dicat episcopus super illam hanc orationem: » Exaudi Domine preces no- » stras, et super hanc famulam tuam N spiri- » tum tuæ benedictionis emitte, ut cœlesti mu- » nere ditata, et tuæ gratiam possit majestatis » acquirere, et bene vivendi aliis exemplum » præbere. Per ».

Diaconissas apud Latinos unde desumptus:

49 Sequitur consecratio in modum præfationis: » Deus qui Annam filiam Phanuelis vix per » annos septem sortitam jugale conjugium, ita » in annos octoginta quatuor in sancta et inte- » merata viduitate servasti, ut noctibus ac die- » bus orationes jejuniaque miscentem, usque ad » prophetiæ gratiam sub circumcisione Christi E » tui, justus remunerator adduceres; quique » deinceps per Apostolicam intentionem, san- » ctarum hujus ordinationis manibus fœminarum » sexus ipsius adolescentulas ac juniores instrui » cum sancti chrismatis visitatione jussisti, sus- » cipere dignare, omnipotens piissime rerum » omnium Deus, hujus famulæ tuæ arduum et » laboriosum, nec satis discrepans a perfecta » virginitate propositum, quia tu creaturarum » omnium conditor, probe nosti mundiales » illecebras non posse vitari: sed cum ad te » venitur per te, numquam animas semel vivifica- » tas vel terribiles passiones, vel deliciarum » blandimenta solicitant.

in eo stola.

50 » Nam sensibus, quibus ipse dignaris in- » fundi, nihil est desiderabilius, quam regnum » tuum: nihil terribilius, quam judicium tuum. » Da ergo Domine, ad petitionem nostram » huic famulæ tuæ inter conjugatas trigesimum, » cum viduis sexagesimum fructum. Sit in ea » cura, misericordia, districtio; cum humilitate » largitas, cum libertate honestas, cum huma- » nitate sobrietas. Opus tuum die ac nocte » meditetur, ut die vocationis suæ talis esse F » mereatur, quales per spiritum prophetiæ esse » voluisti. Per ». Tunc ponat episcopus orarium in collo ejus, dicens: » Stola jocunditatis induat » te Dominus ». Ipsa autem imponat velamen capiti suo palam omnibus de altari acceptum, cum antiphona: » Ipsi desponsata, cui angeli ». Oratio: » Preces famulæ tuæ, quæsumus, » Domine, benignus exaudi, ut assumptam ca- » stitatis gratiam, te auxiliante, custodiat. Per ».

annulus et torques inter pias preces

51 Ad annulum dandum: » Accipe annulum » fidei, signaculum Spiritus sancti, ut sponsa » Christi voceris, si ei fideliter servieris. Per ». Ad torquem: » Accipe signum Christi in capite, » ut uxor ejus efficiaris: et si in eo permanseris, » in perpetuum coroneris ». Deinde dicat antiphonam: » Annulo suo subarrhavit me Domi- » nus ». Sequitur oratio: » Famulam tuam, » quæsumus Domine, pia devotio, te adjuvante, » perducat ad veniam, quatenus mereatur a » cunctis mundari sordibus delictorum, et » reconciliatam tibi per Christum sereno vultu » respicias, et omnia ejus peccata dimittas, » severitatem quoque judicii tui ab ea clementer » suspendas, et miserationis tuæ clementiam su-

» per

A » per eam benignus infundas. Per eumdem. » Tunc imponat Euangelium secundum Joannem : » In illo tempore, respondit Jesus, et dixit : » Non potest homo accipere ». Post Euangelium in ordine velatarum ad manus episcopi offerat, choro imponente, Offert. » Miserere mei » Domine ».

ab episcopo ipsis datur,

52 Secret. » Munera, quæsumus, Domine, » famulæ et sacratæ tuæ, quæ tibi ob consecrationem sui corporis offert, simul ad ejus » animæ medelam proficiant. Per ». Infra agenda : » Hanc ergo oblationem servitutis nostræ, » sed et cunctæ familiæ tuæ, quæsumus Domine, » quam tibi offero pro incolumitate famulæ » tuæ, ob devotionem mentis suæ pius ac propitius clementi vultu suscipias; tibi vero » supplicantes libens protege, dignanter exaudi; » diesque nostros ». Benedictio : » Benedic, » Domine, hanc famulam tuam, pretiosi Filii » tui sanguine comparatam. Amen. Benedictionis tuæ gratiam, quam desiderat, consequatur, » et sine ulla offensione, majestati tuæ dignum B » exhibeat famulatum. Amen.

et post sacram synaxim earum securitati consulitur.

53 » Cursum vitæ suæ impleat sine ullis maculis delictorum, et superet in bonis actibus » inimicum. Quod ipse præstare digneris ». Communio : » Servite Domino in timore ». Post-communio : » Bonorum, Deus, operum » institutor famulæ tuæ cor purifica, ut nihil in » ea, quod punire, sed quod coronare possis, » invenias. Per ». Diacona vero illa inter mysteria sacra communicet, et post Missam episcopus ei pastorali banno * pacem confirmet, ut sua cum securitate et quiete possideat. *Atque hic quidem est ritus olim apud Latinos adhibitus et in Ordine Romano expressus pro consecratione Diaconissarum : e quo ritu quænam hoc etiam tempore perseverent in consecratione monialium Ordinis Cartusiani, non erit, ut arbitror, a proposito nostro alienum, nec lectori ingratum, cognoscere.*

* i. e. edicto

Referuntur ea,

54 *Hippolytus Helyot in Historia Ordinum Monasticorum, Religiosorum ac Militarium tomo* VII, *cap.* LIII, *pag.* 402 *et sequentibus Cartusianarum Religiosarum historiam texens, quinque dumtaxat earum monasteria hoc tempore superesse affirmat : sunt autem ista; Premoliense* C *in territorio Gratianopolitano; Melaniense in Fusseniacensi tractu Sabaudiæ, ac diœcesis Genevensis; Salettense ad Ripam Rhodani, in dynastia vulgo de la Tour; Gosnense in diœcesi Atrebatensi, ac Brugense. Hæc dedi monasteria ex Helyoto, qui singulis addit annos fundationis. Deinde pag.* 404 *refert, sicut Cartusiani semper conservarunt antiquas Ecclesiæ consuetudines, sic etiam hujus Ordinis Religiosas conservasse hactenus antiquam virginum consecrationem, quæ fit modo in veteribus Pontificalibus præscripto : hanc vero ab illis non suscipi, nisi sint ætatis viginti quinque annorum, ad hoc usque tempus velo albo semper utentes : item consecrationem hanc fieri per episcopum, qui illis dat stolam, manipulum, ac velum nigrum. Addit insuper prædictus auctor, manipulum accommodari manui dexteræ; et episcopum, dum hanc eis dat stolam et manipulum, pronuntiare verba eadem, quæ recitat in ordinatione Diaconi et subdiaconi : hæc item ab istis monialibus gestari ornamenta die consecrationis suæ, et anno jubilæi, id est, quando quinquaginta habent annos Religionis, iisdemque cum ornamentis illas sepeliri. Hæc, quæ ex Gallico Helyoti Latine reddidi, magis declaro, explico et confirmo, non acturus tamen de velo, annulo, et torque seu corona, quia in consecratione aliarum etiam virginum, benedictione et consecratione adhibentur.*

AUCTORE J. P.

in quibus consecratio

55 *Habemus superius in antiquo Ordine Romano consecrandi Diaconam seu Diaconissam, ornamentum seu signum externum proprium, stolam videlicet, seu* orarium *de quo multa invenies apud Macros in Hierolexico. Hoc etiam perseverat in consecratione Religiosarum Cartusianarum; quibus tamen superadditur manipulus. Vides itaque, lector, satis convenientem ritum externum inter has moniales, quæ, etiamsi nec sint, nec vocentur Diaconissæ, constituunt tamen inter Diaconissas Ecclesiæ Romanæ parallelum. At de his plura elucidanda supersunt, atque ex hodierno usu apud virgines Ordinis Cartusiani perseverante sunt confirmanda. Et vero postquam superiora, quæ ex Helyoto recitabam, non sine admiratione legissem, et vidissem usui ea esse posse huic meæ Dissertationi; cupido me incessit scribendi ad R. P. D. Procuratorem monialium Brugensium laudati Ordinis, ut de re tota certiores notitias nanciscerer.* E *Verum cum Pater ille, ad quem litteras dederam de hac re, aliquot ante mensibus vita functus esset; ipsius vices supplevit R. P. ac Domnus Petrus Orlemans, ejusdem Ordinis, ac monialium dictarum vicarius, et die* XVII *Junii anni labentis* 1744 *una cum humanissimis litteris direxit ad me Brugis libellum, anno* 1716 *ibidem typis editum, cujus inscriptio ex Gallico sic sonat :* Praxis benedictionis et consecrationis Virginum secundum Pontificale Romanum, et usum Ordinis Cartusiani, cum considerationibus et animadversionibus recte ad easdem se præparandi.

monialium Ordinis Cartusiani

56 *Fit autem harum virginum, uti et aliarum benedictio et consecratio sub Missa episcopi pontificalibus ornamentis induti : verba autem ac cæremoniæ in Pontificali Romano possunt videri. His vero, quæ in prædicto libello notantur tamquam monialibus solis Cartusianis hoc tempore propria, præmittuntur sequentia pag.* 62, *quæ ex Gallico sic sonant :* Etiamsi id quod sequitur de traditione manipuli et stolæ non inveniatur in Pontificali Romano moderno, antiqua tamen Ordinis Cartusiani consuetudo habet, ut episcopus hanc et illum det virginibus F Cartusianis. Oratione autem ». Da, quæsumus, ut » hæ famulæ tuæ » *quæ in eodem Pontificali habetur,* absoluta, episcopus vocat virgines, inchoans antiphonam sequentem, quam chorus prosequitur : » Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis im» plemini » *pag.* 63. *Deinde, sicut pag.* 64 *dicitur,* Hac antiphona cantata, duæ primæ virgines præsentantur episcopo, sicut notatum est hic supra pro velo et aliis rebus, flexisque ante illum genibus, manipulum imponit singulis ad manum dexteram, dicens : » Expecta Domi» num, viriliter age, et confortetur cor tuum, » et sustine Dominum ». Deinde imponit illarum collo stolam, dicens : » Tolle jugum Do» mini super te, et disce ab eo, quia mitis est, » et humilis corde ».

similis est antiquo ritui diaconissarum.

57 Post hæc episcopus dat illis crucem, et inclinat eam supra sinistrum humerum virginum, dicens : » Abnega temetipsam, et tolle crucem » tuam quotidie, et sequere Dominum ». Deinde directrices reducunt duas primas, et episcopo præsentant alias duas, qui eadem facit hisce, quæ

AUCTORE J. P.

quæ fecerat primis. Virgines omnes ad locum suum reversæ flectunt genua, et simul canunt hanc antiphonam : » Dexteram meam et collum » meum cinxit lapidibus pretiosis, tradidit ma- » nibus meis inæstimabiles margaritas ». Hic resumitur Pontificale : *in quo, ut obiter hoc observem, non invenio ab episcopo dante hisce virginibus manipulum et stolam, pronuntiari verba eadem, quæ recitantur ab eo in consecratione Diaconi et Subdiaconi, prout asserebat supra Helyotus. Denique* Religiosæ, *sicut lego in sæpe dicto libello,* reliquo diei consecrationis suæ tempore gestant coronam, manipulum et stolam, quæ acceperunt in cæremonia.... Sepeliuntur cum iisdem ornamentis, quæ componuntur ex picta charta, vel ex tela colorata; additurque eisdem crux, quæ manui illarum imponitur. Quod attinet ad monile vel annulum, hunc gestant semper.

B

§ VI. Mulieres, quæ proprie non sunt Diaconissæ, quia ad hoc munus non consecratæ; quænam ex his ad veri nominis Diaconissas assumptæ; an canonicæ a Diaconissis distinctæ.

Er Diaconissis impropriis, quæ hic describuntur,

De *Diaconissis proprie dictis, et singulari consecratione ad obeunda muneri suo annexa ministeria ab episcopo destinatis, satis jam actum est. Sed præter has erant aliæ, quæ per catachresin sive abusionem nominis ita vocabantur. De his, postquam proprii nominis Diaconissas designasset Assemanus in Dissertatione de Syris Nestorianis cap.* XIII § X, *ita ibidem disserit a pag.* 849 : Aliæ improprie dictæ, uxores scilicet diaconorum, quæ non secus Diaconissæ seu Diaconæ dicebantur, ac uxores episcoporum episcopæ, presbyterorum presbyteræ, et subdiaconorum subdiaconæ. De his si

C concilia consulamus, ut Antisiodorense can. 21, 22; Arausicanum I can. 26; Aurelianense I can. 15, et II can. 17; Epaonense can. 32; Toletanum I can. 18; Turonense II can. 14. 20; Romanum sub Gregorio II can. 1; et sub Zacharia can. 5, DIACONÆ sicut et EPISCOPÆ, PRESBYTERÆ et SUBDIACONÆ apud Latinos erant, quæ, maritis ordines illos suscipientibus, EPISCOPI, PRESBYTERI, DIACONI et SUBDIACONI RELICTÆ dicuntur : quibus eorumdem conciliorum legibus cælibatus perpetuo colendus præcipitur in Occidente, secus in Oriente : ubi presbyteri, diaconi et subdiaconi uxoribus post ordinationem utuntur, et solæ episcoporum electorum uxores apud Orientales, quum mariti ordinantur (prævio tamen earum consensu) castitatem promittunt, et monasteria ingrediuntur, eisque speciatim hoc conceditur can. 48 concilii Trullani, » ut si dignæ fuerint, etiam » ad Diaconissarum dignitatem provehi possint » : quum reliquæ presbyterorum, diaconorum, et subdiaconorum uxores abusive tantum ex mariti nomine dicantur presbyteræ, Diaconæ et subdiaconæ.

59 *Hujusmodi autem Diaconissas ad veri nominis Diaconissarum officium aliquando provectas fuisse, suadet exemplum Theosebiæ, S. Gregorii Nysseni ante episcopatum uxoris, de qua S. Gregorius Nazianzenus in epistola* XCV, *quæ est consolatoria in ejusdem obitu, ad laudatum præsulem Nyssenum scribit ista :* Sed quid faciemus, *ait*, adversus Dei legem.., quæ Theosebiam meam habet (meam enim eam voco, quæ, ut Dei legibus consentaneum erat, vixit : quandoquidem spiritualis cognatio corpoream antecellit :) Theosebiam, Ecclesiæ decus, Christi ornamentum; Theosebiam vere sacram, et sacerdotis conjugem, et honore parem, magnisque mysteriis dignam : Theosebiam, quam futurum quoque tempus excepturum est, in immortalibus columnis, hoc est, omnium, tam eorum, qui eam nunc norunt, quam qui posthac futuri sunt, animis sitam. Nec vero mirum tibi videatur, quod eam sæpe appellem. Nam etiam beatæ illius fœminæ memoriam pro deliciis habeo. *Hactenus Gregorius :* qui eam sacram, *sicut recte observat Baronius ad annum* 369, *num.* 64, et honore parem sacerdoti (quantum fas est feminæ sacris officiis mancipari) ideo appellat, quod fungeretur in Ecclesia munere Diaconissæ. *Dum vero eam vocat* magnis mysteriis dignam, *non intelligi posse dignitatem aliam, quam mere cæremonialem, satis ostendimus superius. Acta autem S. Gregorii Nysseni illustrata sunt a nobis ad diem* IX *Martii.*

D

factas fuisse veri nominis Diaconissas, probatur exemplo Theosebiæ.

E

60 *Dominicus Macer in Hierolexico ad vocem* Diaconissa *sic scribit :* In ecclesia metropolitana Mediolanensi adhuc durat hoc Diaconissarum officium, et sunt matronæ aliquæ, quas Vetulones vocant, quæ in Missa cantata juxta Ambrosianum ritum, ad offertorium ferunt panem et vinum pro Sacrificio. *Hisce mulieres alias addit Carolus Macer, Dominici frater ibidem in hunc modum :* In Arcisprioræ castro Tusculanæ diœcesis vidi aliquas similes, quas ibi Sanctesas dicunt : hæ in Quadragesima per domot comestibilia pro concionatore, et in autumno pro parocho ejusque vicario oblationes fructuum colligunt. *Hæc illi occasione antiquarum ac proprii nominis Diaconissarum, de quibus ibi agunt. Sed in harum ministeriis, quæ multa erant et varia, nullum invenio, quo* Vetulones *illæ ac* Sanctesæ, *ut vocant, fungi modo dicebantur, adeo ut nihil habeant, quo antiquis proprii nominis Diaconissis accenseri queant. Simile tamen quidpiam lego in Attonis episcopi Vercellensis epistola, tomo* VIII *Spicilegii Acheriani edita, ubi a pag.* 124 *sunt hæc :* In his, quæ per mulieres adhuc dispensari videntur, illas Diaconas putaremus, quæ ætate senili devictæ religiosam vitam cum castitate servantes, oblationes sacerdotibus offerendas fideliter præparant, ad ecclesiarum limina excubant, pavimenta detergunt. *Laudatur Atto Vercellensis episcopus anno* 945 *apud Ughellum tom.* IV *Italiæ sacræ col.* 1060.

Diaconissarum nomen non merentur quædam feminæ in Italia :

F

61 *Porro non semper est facile, ab aliis mulieribus Deo sacris Diaconissas secernere : nisi vel hoc nomen ipsis apponatur, vel notatio officii, quod obeunt in Ecclesia Dei, tamquam peculiares ejusdem ministræ. Quia vero id non fit apud Prudentium in hisce de martyrio S. Laurentii versiculis* περὶ στεφάνων *Hymno* II, *ubi proponit poëta sacer tres feminarum classes diversas, tamquam totidem Ecclesiæ ornamenta ; ecquis facile ac tuto definiat, an inter illas respexerit ad Diaconissas,*

an Prudentius meminerit de Diaconissis.

A *conissas, quales tamen exstitisse Romæ sub S. Levita Laurentio, verosimile est. Sic itaque canit :*

Cernis sacratas virgines,
Mireris intactas anus,
Primique post damnum thori
Ignis secundi nescias.
Hoc est monile Ecclesiæ,
His illa gemmis comitur
Dotata sic Christo placet,
Sic ornat altum verticem.

Virgines Deo consecratæ, et anus innuptæ, ibi sistendo, non erant Diaconissæ, sed hæ ex illis eligi poterant : idem etiam de monogamis mulieribus dicendum est. Quandoquidem tamen Prudentius ante oculos ponit præcipua Ecclesiæ Dei decora, atque inter ista haberetur dignitas Diaconissarum maxima, ultra quam muliebri sexui non patebat sublimior ; fieri posset, ut Poëta sacer per viduas monogamas intellexerit Diaconissas ; quandoquidem hæ ex ejusmodi viduis, sub primis Ecclesiæ sæculis, prout memini me legere, eligebantur. Ceterum de variis mulierum Deo sacrarum generibus scribunt Morinus B *Exercitatione* x, *cap.* I, *et Thomassinus tomo* I, *lib.* III, *cap.* XLII *et sequentibus. Sufficit nobis hic monere lectorem, proprii nominis Diaconissas per peculiarem electionem, ministerium proprium, ac ordinationem singularem distingui ab aliis feminis Deo dicatis, quæ tales non erant. Distinctio autem variarum mulierum a Diaconissis antiqua admodum est, ut jam visuri sumus.*

quarum ab aliis mulieribus distinctio est antiqua.

62 *In septem ordinibus, quibus constitit Litania septiformis sub S. Gregorio M. Papa, tertius fuit* omnium abbatissarum cum congregationibus suis : *sextus* universarum viduarum, *ut auctor est Paulus Warnefridus, qui vixit sæculo* VIII, *libro* III *de Gestis Langobardorum, cap.* XXIV, *pag.* 448 *editionis novissimæ Mediolanensis tomo* I. *Sanctimoniales vero secernuntur a Diaconissis apud Anastasium Bibliothecarium de Vitis Romanorum Pontificum, anno* 1602 *Moguntiæ excusis, in Leone III, pag.* 182 *his verbis :* Tunc Romani, præ nimio gaudio suum recipientes pastorem, omnes generaliter . . . tam proceres clericorum cum omnibus clericis, quamque optimates et senatus, cunctaque mili- C tia, et universus populus Romanus cum sanctimonialibus et Diaconissis, ac nobilissimis matronis, seu universis feminis . . , cum signis et bandis *, et canticis spiritualibus susceperunt. *Præfuit Petri cathedræ ab anno* 795.

* *i. e.* vexillis

Putat Cangius

63 *Priusquam vero hinc ad alia abeam, conveniendus mihi est Cangius, qui Diaconissas perperam, meo quidem judicio, cum canonicis mulieribus confundit. Ponam in medio argumenta, quibus sententiam suam stabilire conatur. In Notis itaque ad Annæ Comnenæ Alexiadem, post Historiarum libros Joannis Cynnami vulgatis, a pag.* 419 *ita disserit :* Porro videntur eædem fuisse cum Diaconissis mulieres, quas canonicas vocat . . Ordo Romanus, qui eas distinguit a sanctimonialibus : » Inter virginem et fœmi- » nam ; inter canonicam et sanctimonialem » etc. Harum mentio est apud S. Antiochum Homil. 18, ubi ait, monachos non debere cum mulieribus conversari. *Textum Græcum sic subjungit :* Ὁμοίως δὲ κανονικαῖς ἀναρμοστόν ἐστι συνδιαξεῖν μετὰ ἀνδρῶν, πρὸς τὸ μηδένα σκανδαλίζεσθαι. *Quæ Latine ita sonant :* Similiter canonicis *(mulieribus)* indecorum est, cum viris conversari, ut nemo scandalizetur.

AUCTORE J. P.

canonicas non distingui a Diaconissis ;

64 *Ad etymon autem nominis quod attinet ; sic, ait Cangius,* appellabantur viduæ seu canonissæ, quod essent ἐν τῷ κανόνι *, et ἐκ τοῦ κανόνος * ut loquuntur concilium Antiochenum can. 2, 6, 11 : Chalcedonense can. 2, et synodus Trullana can. 6 ; seu, quod SUB CANONE ECCLESIASTICO JACERENT, *vel* ESSENT CONSTITUTÆ, ut est in concilio Toletano III, can. 5 et 6, et Forojuliensi an. DCCXCI, can. 1, id est, quod certum et quemdam in Ecclesia ordinem conficerent, et regulis Ecclesiæ voti emissi religione obstringerentur. Nam et inde primitus, quos hodie canonicos dicimus, ea de causa sic nuncupatos, par est credere, quod scilicet sub canone ecclesiastico constituti essent, et ecclesiasticis muniis inservirent. *Hæc Cangius.*

* *i. e.* in canone
* ex canone

sed ipsius opinio

65 *Sed nulla in istis mulieribus canonicis relucet species Diaconissarum. Nam* 1°. *Non video in his aliquid, quod cum illis sit commune ; non consecrationem, non ministerium, non dignitatem, non antiquitatem.* 2°. *Dixisset aliquid Cangius, si instituere potuisset parallelum inter duas hasce feminarum classes, vi cujus, una dictarum mulierum ad alteram comparata, eædem in utrisque reluxissent.* E *Hoc vero cum neutiquam tentaverit laudatus auctor, quisnam ei satis fundate suffragari poterit, utrumque hoc feminarum genus non distingui.* 3°. *Ministerium Canonicarum situm erat præsertim, si non unice, in eo, ut congrue ac decenter perageretur sepultura mortuorum. Hujusmodi autem munus non inveni hactenus inter officia Diaconissarum, quæ sat multis enumeravi supra cap.* I. *Unde ergo videri potuit Cangio canonicas a Diaconissis non distingui ?* 4°. *Adde, quod tam multa et varia Diaconissis incumberent negotia viventium, ut ista mortuorum cura supersedere debuisse videantur, cum onera, quæ suscipiebant, totam facile mulierem requirerent.*

variis argumentis

66 *Verum diversitas sæpe dicta probatur nervose ex Codice Justiniani imperatoris Novella* LIX, *cap.* II *et* III, *ubi constituit, quænam debeant esse expensæ in exsequiis defunctorum, in quibus canonicæ ac moniales Hospitalariæ operam suam collocabant. Distributiones itaque menstruas, quas accepturæ essent ab istis Ecclesiæ œconomis, quibus commissa fuerat administratio terrarum, quarum reditus impendebantur in sepulturas, ita definit laudatus imperator cap.* I : Quod . . hactenus datum est laborantibus circa funerum exequias, et deinceps detur, *hoc est*, per singulum mensem quadringentos solidos dividendos decanis et acolythis, et ascetriis et canonicis *. *Suberant autem ascetriæ seu sanctimoniales illæ diacono xenodochii rectori : nec deerat suus canonicis mulieribus præpositus. His autem præfectis pendebantur pecuniæ ad illarum alimenta :* Oportet autem, *sicut præcipit Justinianus cap.* III, competentem quidem auri partem reverendissimis ascetriis * dari per Deo amabiles œconomos . . Eugenio Deo amabili diacono, et xenodocho Sampsonis sanctæ memoriæ Xenonis, et ejus, qui per nos constitutus est, et his, qui erunt post eum memoratorum xenodochiorum xenodochi, eo quod ascetriæ, ad hoc ministrantes opus, sub xenodochis . . constitutæ sint.

* καὶ ἀσκητρίαις καὶ κανονικαῖς

* ἀσκητρίαις : *male in meo textu Latino assisteriis, quod hic correxi, uti et infra.*

refellitur

67 Quod autem contingit acolythos et reverendissimas canonicas, eis similiter dari ab eisdem Deo amabilibus œconomis, et qui nunc præsunt eis. *Deinde præscribit imperator cap.* IV, *ut in exsequiis singulis ante sarcophagum præcedant*

AUCTORE J. P.

dant octo saltem harum monialium vel canonicarum, unaque cum acolythis tribus decantent psalmos etc. Possumus hic observare. 1°. Thomassinus in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina parte I, *lib.* III, *cap.* LI, *pag.* 808, *recte memorat, præter Diaconissas, de quibus antea ibidem egerat e Codice Justiniani (et nos ex eodem de illis statim etiam scribemus) et præter sanctimoniales Hospitalarias*, fuisse et canonicas, quæ cum his sanctimonialibus ad exequias fidelium ministrarent, et ad psalmodiam exequiis semper conjunctissimam. Canonicæ vocabantur a canone distributionum, quibus donabantur. Distinguuntur autem a monialibus Hospitalariis, quod hæ sacro collegio suo et congregationi alligatæ essent unde et ASCETRIÆ hic vocantur: ASCETERIA quippe monasteria Græci appellabant. At canonicæ nullo ejusmodi vinculo tenebantur; sed continentiæ tantum, ut apparet. 2°. *Justinianus tam noverat apprime Diaconissas, ut illas cum canonissis confundere non potuerit, sicut patebit e sequentibus.*

CAPUT III.

Variæ de Diaconissis sanctiones ex jure civili imperatorum.

§ I. Decretum Theodosii I imperatoris contra Diaconissas, auctoritate S. Ambrosii, ut fertur, ex parte abrogatum.

Theodosius imperator legem edit

V*aria sunt et lectu curiosa, quæ circa Diaconissas statuit Theodosius I imperator, cognomento magnus, qui floruit sæculo* IV, *in suo Codice. Utar autem illo Codice, qui perpetuis Jacobi Gothofredi commentariis illustratus est, quique anno* 1665 *Lugduni prænotatur editus, et sex tomis constat. Ibidem igitur tomo* VI, *lib.* XVI, *titulo* II, *lege* XXVII, *pag.* 60 *de Diaconissis hæc sancit, atque ista in eisdem requirit:* Nulla, nisi emensis sexaginta annis, cui votiva domi proles sit, secundum præceptum Apostoli ad Diaconissarum consortium transferatur. Cum filiis suis curatore (si id ætas poscit) petito, bona sua idoneis sedula religione gerenda committat: ipsa tantum prædiorum suorum reditus consequatur, de quibus servandi, abalienandi, donandi, distrahendi, relinquendi, vel quoad superest, vel cum in fata concedit, et libera ei voluntas est, integra sit potestas. Nihil de monilibus, et supellectili, nihil de auro, argento, ceterisque claræ domus insignibus, sub religionis defensione consumat: sed universa integra in liberos, proximos, vel in quoscumque alios arbitrii sui existimatione transcribat: ac si quando diem obierit, nullam ecclesiam, nullum clericum, nullum pauperem scribat heredes.

contra Diaconissas:

69 Careat namque necesse est viribus, si quid contra vetitum circa personas specialiter comprehensas fuerit a moriente confectum. Immo, si quid ab his morienti fuerit extortum, nec tacito fideicommisso aliquid clericis in fraudem venerabilis sanctionis callida arte, aut probrosa cujuspiam conhibentia * deferatur; extorres sint ab omnibus, quibus inhiaverant, bonis. Et si quid forte per epistolam, codicillum, donationem, testamentum, quolibet denique detegitur genere conscriptum erga eos, quos hac sanctione submovimus, id nec in judicium devocetur: sed vel ex intestato is, qui sibi competere intelligit, statuti hujus definitione succedat: si quis se agnoscit filium, si quis probat propinquum, si quis denique vel casu vel judicio, pro solido, pro portione, hæres, legatarius, fideicommissarius apertis deprehenditur codicillis, fruatur fortunæ munere, conscientiæ suæ fructu: et, submotis his atque dejectis, in hæreditariis corporibus potestate utatur hæredis. *Atque hoc quidem primum est legis Theodosianæ caput: secundum,* de crine non abscindendo a fæminis, devotionis alicujus obtentu, *prætermittimus. Utrique subscribitur* Dat. XI Kalend. Jul. Med. Valentiniano A. IV, et Neotherio coss., *id est, anno Christi* 390.

* *i. e. conniventia*

quænam causa illum ad hoc moverit, examinatur:

70 *Sozomenus lib.* VII *cap.* XVI *Historiæ ecclesiasticæ a Valesio editæ pag.* 727 *arbitratur hanc a Theodosio imperatore latam fuisse legem propter crimen sacrilegum in ecclesia Constantinopolitana perpetratum, quod ibidem describit in hunc modum:* In Constantinopolitana . . ecclesia certus presbyter constitutus erat, qui pœnitentibus præesset; donec matrona quædam nobilis, ob peccata, quæ confessa fuerat, jussa ab hoc presbytero jejunare, ac Deum suppliciter orare, dum hujus rei causa in ecclesia moraretur, a diacono se stupratam esse prodidit. Quo cognito plebs omnis vehementer succensuit, eo quod contumelia illata esset ecclesiæ, nec mediocri probro expositi erant sacri ordinis viri. Nectarius vero *(dictæ urbis patriarcha)* cum diu multumque dubitasset, quidnam in hoc negotio agendum esset, eum, qui stuprum admiserat, diaconatu exuit. Cumque nonnulli consilium ei dedissent, ut unicuique, prout sibi conscius esset, ac fiduciam sui haberet, ad sacrorum mysteriorum communionem accedendi liberam faceret potestatem, presbyterum, qui agendæ pœnitentiæ præpositus erat, abolevit . . . Atque hac de causa arbitror Theodosium imperatorem, cum ecclesiarum honestati et existimationi prospiceret, lege lata cavisse, ne mulieres ad sacrum ministerium admitterentur, nisi liberos haberent, et sexagesimum ætatis annum implessent, juxta expressum mandatum Apostoli Pauli *etc.*

71 *Socrates lib.* V *Ecclesiasticæ historiæ cap.* XIX *hoc etiam factum narrat; sed quod edictum Theodosii ea de causa adversus Diaconissas prodierit, prout arbitrari se dicebat Sozomenus, ibidem non habet. Et vero de Sozomeni opinione dubitari merito posse videtur: cum nec ab ipso, nec a Socrate mulier ista memoretur fuisse Diaconissa: nam ab hoc vocatur* γυνή τις τῶν εὐγενῶν, *id est,* mulier quædam nobilis; *ab illo autem* γυνή τις τῶν εὐπατριδῶν, *quod idem est, vel, si hoc malis,* mulier quædam generis patricii. *Nec favet ratio temporis, ut satis probabiliter statuatur, dictum jam crimen in causa fuisse,*

AUCTORE J. P.

A *fuisse, cur Imperator hanc constitutionem ediderit. Ea namque lata est anno Christi* 390; *illud vero an hoc anno, an proxime sequenti commissum sit, non constat; quandoquidem Sozomenus nulli id determinato anno assignat; Socrates autem respicit ad annum Christi* 391, *cui refragatur Baronius. Audiamus itaque Socratem lib. citato cap.* XVIII, *ubi de Theodosio imperatore hæc scribit :* Valentinianum.. juniorem Romæ imperatorem reliquit : ipse vero una cum filio suo Honorio Constantinopolim reversus, consulatu Tatiani et Symmachi in eam ingressus est die quarto idus Novembris, *id est, anno Christi* 391. *Et mox cap.* XIX sub idem tempus *accidisse memorat abrogationem presbyterorum, qui pœnitentiæ agendæ præerant, causamque subdit sacrilegum mulieris abusum. Baronius ad annum* 390, *num.* 66, Hoc ipso anno, *inquit,* non autem sequenti sub consulatu Tatiani et Symmachi, ut a Socrate ponitur, accidit Constantinopoli scelus illud immane *etc.; sed nullam apponit rationem, cur a Socrate dissentiat in notatione* B *anni.*

lex eadem pauco post tempore revocatur ex parte, annuente, ut creditur,

72 *Verum quæcumque causa impulerit Theodosium ad sanciendam legem adversus Diaconissas; non diu post lex eadem revocata ab illo est ex parte per legem* XXVIII *his verbis :* Legem, quæ Diaconissis vel viduis nuper est promulgata. » Ne » quis videlicet clericus, neve sub ecclesiæ nomine mancipia, supellectilem, prædam (velut infirmi sexus dispoliator) invaderet, et, » remotis adfinibus ac propinquis, ipse sub prætextu Catholicæ disciplinæ se ageret viventis » hæredem » eatenus animadvertat esse revocatam, ut de omnium chartis, si jam nota est, auferatur : neque quisquam aut litigator ea sibi utendum, aut judex noverit exequendum. Dat. x Kalend. Septemb. Veronæ, Valentiniano A. IV, et Neotherio Coss., *id est, anno Christi* 390. *Ad hanc vero condendam constitutionem fuisse Theodosio auctorem S. Ambrosium episcopum Mediolanensem citatus Baronius affirmat num.* 70, *et post recitata legis prioris ejusdem imperatoris verba, sic loquitur :* Cum autem Mediolani hæc sancierit imperator, ex causis (ut sibi videbatur) legitimis persuasus, quoniam dum ultor sceleris exsurrexit, compressit etiam innocentes, C occurrit quamprimum vindex ecclesiasticæ libertatis, severus regum censor S. Ambrosius; qui editam sanctionem ea ex parte compulit abrogari, quia periclitabatur fidelium erga Deum religio, et erga pauperes misericordia : alia vero ex parte, qua Apostolica institutio conservabatur immunis (nam Pauli præceptio est, ne vidua eligatur minor sexaginta annorum) sivit in suo robore perdurare.

S. Ambrosio.

73 Theodosius igitur, Dei obtemperans sacerdoti, adversantem pietati a se editam sanctionem contraria lege promulgata abolevit, cum post duos ferme menses ad eumdem Tatianum *ista* rescripsit, *quæ supra dedimus. Hactenus eminentissimus Baronius. Hujus autem legis promulgationem, interponente S. Ambrosio suam auctoritatem, prodiisse, credibile est, quantumvis idem Cardinalis hoc non magis probet e scriptorum tabulis, quam* quod exhausisset vidua illa, *seu nobilis mulier ista, quacum peccaverat diaconus,* bona sua ditando *eumdem* diaconum, *uti præmiserat num.* 66, inde factum *esse addens,* ut idem imperator eadem lege caverit, ne viduæ quovis titulo vel Ecclesiæ vel ejus ministris bona relinquerent.

§ II. Decreta sub Justiniano et Heraclio imperatoribus; ædes Deiparæ sacra Constantinopoli, tempore imperatoris Mauritii constructa sub nomine Diaconissæ.

Justinianus numerum beneficiariorum ecclesiæ Constantinopol.,

Justinianus *imperator, qui claruit sæculo sexto, numerum sacrorum ministrorum ecclesiis Constantinopolitanis servientium determinare aggressus, annuisque earumdem reditibus aptare, quatenus fundatorum voluntati erat conveniens; in Præfatione ad Novellam* 3, *inter alia quæ dirigit ad Epiphanium patriarcham Constantinopolitanum, hæc scribit :* Dudum quidem communi et generali lege ad tuam beatitudinem et ad reliquos sanctissimos patriarchas scripta de ordinatione venerabilium episcoporum, et reverendiss. clericorum, nec non mulierum Diaconissarum, ut non amplius sint ab antiqua mensura, qui ordinantur, disposuimus.. Præsentem E vero legem specialem ad tuam beatitudinem scribimus de numero reverendissimorum clericorum, qui in hac urbe sunt, disponentes. Quia.. competens est, neque ordinationes, quæ super reverendissimis clericis fiunt, aut super reverendissimis Diaconissis, fieri tantas, ut illorum expensis sanctissima ecclesia incidat in causam mutuorum maximorum, et paulatim ad novissimam inopiam deponatur.

ac ibidem Diaconissarum minuit, ac varia de illis sancit :

75 *Deinde autem cap.* I, Sancimus, *inquit,* non ultra sexaginta quidem presbyteros in sanctissima majore ecclesia esse, diaconos autem masculos centum, et quadraginta fœminas, subdiaconos vero nonaginta. *Hinc observare licet* 1°. *Quo ordine Diaconissæ decenserentur sacris ecclesiæ Constantinopolitanæ ministris, qui ex ejusdem sumptibus vivebant : cum hic ageretur de illis ad certum numerum contrahendis, ne ultra modum excresceret pensio annuorum proventuum.* 2°. *Cum autem tunc daretur opera numero Diaconissarum minuendo* in majore ecclesia, F *inde colligere possumus, illas ibidem antea numero plures fuisse : nec paucæ verisimiliter erant in aliis ejusdem urbis ecclesiis. In Novella vero* VI, *cap.* VI *videbimus annos ætatis sexaginta completos, quos ad Diaconissarum ordinationem requirebat superius Theodosius imperator post Apostolum Paulum, restrictos a Justiniano fuisse ad annos quinquaginta, variaque alia ab eodem imperatore in illis fuisse requisita, quæ ad sacrum hoc ministerium promoverentur.*

vult enim eas esse ætatis 50 circiter annorum, et optimi exempli etc.

76 *Constitutio itaque modo designata præscribit sequentia :* Quanta igitur super venerabiles clericos a nobis dicta sunt, hæc etiam super Deo amabilibus Diaconissis agi volumus : ut neque ipsæ citra observantiam fiant. Sed primum quidem eis ætatem neque novellam esse, neque crescentem, neque ex hac ad delinquendum salientem; sed super mediam constitutas ætatem, et circa quinquaginta annos secundum divinas regulas agentes : sicque sacram promereri ordinationem, et aut virgines constitutas, aut unius viri quæ fuerant uxores : non enim permittimus neque secundas contrahentibus nuptias, neque vitam non habentibus, ut diximus, irreprehensibilem

AUCTORE J. P.

sibilem, sed nec suspectam omnino ad sacrum venire ministerium et adorandis ministrare baptismatibus, et aliis adesse secretis, quæ in venerabilibus ministeriis per eas rite aguntur. *Ita Justinianus imperator prospectum esse voluit dignissimo Diaconissarum officio, ut vel ex immaturæ ætatis levitate, sexusque inconstantia nihil in illud irreperet, quod sacri hujus ministerii gravitatem dedeceret, nihilque esset in hujusmodi feminarum moribus, quod non esset ab omni parte perfectum. Si vero contingeret, ante præscriptam modo ætatem justis de causis alicui conferri hoc ministerium; cautum esse voluit laudatus Justinianus, ut defectus ætatis aliunde suppleretur. Sic enim pergit in sua constitutione :* Si vero quædam necessitas fiat, et minorem hac ætate, quam dicimus, ordinari Diaconissam contigerit; liceat eam in aliquo venerabilium asceteriorum ordinari, et in illo habitare. Nequaquam viris admixta constituta sit, neque suo arbitrio habitans : sed vitæ separatæ et mediocris, et a conveniente multitudine bonum testimonium habens.

B

ab immoderato in consanguineos affectu alienas.

77 *Voluit præterea Justinianus Diaconissas ab immoderato consanguineorum affectu alienas esse, nec aliis adhærere cum dispendio famæ aut bonæ existimationis. Hæc enim superioribus adjungit in eadem sanctione :* Volumus autem et ipsas, quæ ad ordinationem perducuntur, Diaconissas sive ex viduitate sive ex virginitate, non cum aliquo cohærentes, aut cognatorum, aut eorum, quos appellant dilectos * : (talibus enim nominibus utentes maligna suspicione suam replent vitam :) sed aut solæ habitent, aut cum parentibus solis et filiis, aut vere fratribus : aut iis cohærere, de quibus si quis suspicari aliquid præsumpserit malignum, ipse insipiens simul et impius forsan putabitur. Et si dicatur tale aliquid de aliqua earum, quæ in Diaconissarum ordinationem ingredi vult, quod alicui cohæserit sub imagine quidem bonæ appellationis, maligna vero suspicione; non oportet hujusmodi mulierem perduci omnino ad ordinationem diaconiæ. Nam si ordinetur, et tale aliquid egerit, et cohæserit alicui cum prædicto nomine aut schemate; cadet quidem a diaconia, et ipsa et ille subjecti erunt huic legi, et reliquis, quæ corruptores puniunt.

* τῶν ἀγαπητῶν

C

Deum timentes, in officio constantes, pudicas; et excitans illas

78 *Hisce varias subjungit pœnas, ut in officio contineantur :* Oportet enim, *inquit,* omnes, quæ ordinantur, venerabiles Diaconissas, tempore ordinationis et moneri, et sacrorum audire mandatorum præcepta coram reliquis, quæ dudum sunt venerabiles Diaconissæ, ut et ipsæ Dei timorem habeant, et adhærentem sacris mandatis fiduciam : timere autem et confundi sacro cadere ordine, scituras, quod si præsumpserint aut erubescentes ordinationem, aut derelinquentes sacrum ministerium ad nuptias venerint, aut aliam omnino elegerint vitam ; ipsæ quidem obligatæ efficientur mortis, et substantia earum applicabitur sanctissimis ecclesiis aut monasteriis, in quibus sunt : qui vero eas aut uxores accipere aut corrumpere præsumpserint ; obnoxii quidem et ipsi gladio erunt : substantia autem eorum applicabitur fisco. Si enim in antiquis legibus, virginibus illis, quæ in eorum errorem vocabantur, mortis incumbebat damnum corruptis ; quomodo non magis nos in iis, quæ a Deo glorificantur, definimus, pudicitiam (quæ quam maxime mulieres exornat) conservari volentes quam diligentissime a venerabilibus Diaconissis, ut quod decet naturæ, custodiant, et quod debetur sacerdotio conservent ? *Ex his liquet, magna tunc temporis in veneratione fuisse cum sacrum hoc munus, tum mulieres, quæ ad illud eligebantur.*

D

exemplo

79 *Apposite autem laudatus imperator Justinianus Diaconissas ad conservandam pudicitiam excitat superius in memoriam revocatis* virginibus illis, *quibus* incumbebat mortis damnum corruptis · *respicit enim legis lator ad virgines Vestales, apud gentiles Romanos olim notissimas ; quarum historia tametsi e variorum auctorum scriptis sit abunde pervulgata, sequentia tamen e pluribus, quæ de eisdem circumferuntur, in memoriam revocare visum est. Illarum originem altius haud repetam. Ordo istarum virginum apud Romanos fuit institutus a Numa Pompilio rege in honorem deæ Vestæ, et ad conservandum in ejusdem templo ignem sacrum. Nulla assumebatur ad hunc ordinem, nisi quæ esset annorum sex ; nulla quæ excederet annos decem. Prima electa fuit a Numa : aliæ deinde a summo pontifice ducta sorte. Possent hic multa addi, si operæ pretium esset, quæ ad earum parentes, consecrationem, numerum, votum virginitatis, vestitum, officia, infinitam pene venerationem apud præcipuos reipublicæ Romanæ moderatores, variasque cæcæ gentilium superstitionis observationes pertinent.*

E

virginum Vestalium

80 *Si vero aliqua ex illis peccasset contra castitatem, sepeliebatur viva, servatis quibusdam cæremoniis : qui vero ea fuerat abusus, cædebatur usque ad mortem. Vestalium porro aliorumque gentilium sacerdotia exstinxit Theodosius imperator, invito senatu. Consuli possunt quæ scribit Baronius ad annum* 392, *num.* 26, *ubi profertur Theodosii constitutio adversus idolorum cultores ; Relatio Symmachi Urbis præfecti, senatus nomine Valentiniano et Theodosio imperatoribus oblata, quæ habetur inter opera S. Ambrosii a Benedictinis vulgata tomo* II *columna* 828 *et seqq. ; nec non epistola ejusdem sancti Doctoris* XVII *col.* 824, *et epistola* XVIII *col.* 833 *et sequentibus, qua Relationi Symmachi respondet, ac de Vestalibus virginibus meminit. Sed nunc ad institutum nostrum redeamus.*

F

sancit insuper Justinianus, ut sint remotæ a suspecta cum viris habitatione.

81 *Laudatus imperator Justinianus novella* 123, *cap.* XXX *cautum etiam esse voluit, ne quidquam Diaconissis moveretur obloquii e suspecta cum viro habitatione. Hæc enim sanxit :* Diaconissam vero nullo modo cum viro, ex quo potest inhonestæ vitæ emergere suspicio, habitare permittimus. Si vero hæc non observet, sacerdos, sub quo subjacet, admoneat eam, ut omnibus modis talem virum ejiciat e sua domo : si vero hoc distulerit agere, ecclesiastico ministerio et propriis emolumentis alienata, monasterio tradatur, et ibi omni suæ vitæ tempore degat : rebus ejus, si quidem filios habeat, inter se et illos secundum numerum personarum dividendis : ut competentem ipsi mulieri partem monasterium accipiens, eam alat et regat. Si autem non habuerit filios, omnis ejus substantia inter monasterium, ubi mittitur, et ecclesiam, in qua prius erat constituta, æqua portione dividatur. *Diaconissæ sæculo* VII *in jure civili etiam notæ fuerunt, ut planum fiet ex his, quæ subdo.*

Acta sub imperatore Heraclio.

82 Heraclii imperatoris novella, quæ habetur Juris Occident. lib. 2, eumdem, *de quo supra* Diaconissarum numerum in eadem ecclesia confirmat. In ecclesia autem Sanctæ Mariæ Virginis in eadem urbe Diaconorum masculorum numerum

A numerum definit octodecim, fœminarum sex, subdiaconorum octo *etc., teste Morino part.* III, *Exercitatione* X, *cap.* II, *pag.* 187. *Librum ipsum, quem citat, apud nos non vidi. Floruit Heraclius imperator sæculo* VII. *Ex quo intelligimus primo, eo etiam sæculo non exiguum Diaconissarum fuisse numerum, etiamsi definiri nequeat, an quædam in singulis fuerint ecclesiis. Secundo colligere ex dictis licet, dignitatem earum eo tempore fuisse satis notabilem, cum toties Diaconissarum ratio habeatur in legibus imperatorum.*

Ædes Deiparæ sacra Constantinopoli

83 *Neque ex imperatorum legibus dumtaxat commendatur antiqua Diaconissarum dignitas et successio tunc perseverans, verum etiam ex æde Deiparæ sacra, Mauritio imperante, sub nomine* Διακονίσσης, Diaconissæ, *a Cyriaco patriarcha Constantinopolitano constructa. Zonaras in Annalibus a Cangio editis tomo* II, *lib.* XIV, *num.* 13, *de Cyriaco, Joannis Jejunatoris in cathedra Constantinopolitana successore, refert ista :* Cyriacus presbyter et œconomus magnæ ecclesiæ, a quo sacrosanctæ Deiparæ ædes, quæ Diaconissæ dicitur, extructa est. *Zonaræ suffragatur S. Theophanes in Chronographia pag.* 233 *editionis regiæ :* Ad Diaconissæ pariter compitum, *inquit*, Cyriacus patriarcha sanctæ Deiparæ ecclesiam posuit. *Tempus notat Cedrenus ad annum* XVI *Mauritii imperatoris, tunc conditam affirmans. Annus autem iste concurrit cum* 598 *æræ vulgaris. Etymon ejusdem ædis sacræ affertur in Codini Excerptis e libro chronico de Originibus Constantinopolitanis pag.* 53 : Ita, *aiunt*, denominata est, quod patriarcha *(Cyriacus)* adhuc diaconus ibi habitaret, et soror ejus ibidem esset Diaconissa. *Hic autem Joanni Jejunatori successit probabilius circa finem anni* 595; *obiit* 606, *ut dictum est in Historia chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomum* I *Augusti pag.* 74 *et* 76.

Diaconissæ etiam dicta.

84 *Cangius lib.* IV *Constantinopolis Christianæ pag.* 87 *in eam se propendere conjecturam fatetur, quod videlicet sacra ædes Diaconissæ non fuerit alia, quam illa, quæ a sancta femina Olympiade, sub Theodosii magni imperio ædificata fuit inter ædem* Εἰρήνης * *et Sophianam, instituto in ea monacharum cœnobio : ædes autem illa, seditionem moventibus Victoriatis, una cum ecclesia magna fuit passa incendium. Audiamus Nicephorum Callistum Ecclesiasticæ historiæ lib.* XIII, *cap.* XXIV, *in quo celeberrimæ hujus feminæ elogium contexens*, Monasterium, *ait*, quod Constantinopoli constituit, Marinæ cognatæ suæ relinquens, eam monasterii regulam inviolatam conservare jussit. Fuit id prope sanctæ Pacis et Verbi Dei Sapientiæ pristinum templum, et usque ad seditionem eam, quæ Νίκα hoc est, VINCE, dicebatur, duravit. Tum vero Sapientiæ templo exusto, et ipsum conflagravit. Cæterum maximo eo longe post templo restituto, monasterium hoc pristinam quoque recepit venustatem, atque ad veterem restitutum est dignitatem, Sergia ei præsidente, quæ etiam beatæ hujus fœminæ Vitam conscriptam reliquit. *Templum porro illud sacram etiam quamdam quotannis celebritatem habuit apud Græcos die* XXVIII *Julii : in Menæis enim magnis excusis tunc refertur* Memoria *encæniorum ædis sanctissimæ Deiparæ* ἐν τοῖς Διακονείων, *id est*, in compito Diaconiorum. *Plura de celeberrima hac Diaconissa Olympiade dicentur sub finem præsentis Tractatus præliminaris, ubi de hac et de pluribus aliis ejusdem instituti mulieribus illustribus erit agendum.*

* *i. e.* Pacis

AUCTORE J. P.

§ III. An temporibus imperatorum Justiniani et Heraclii, vel postea, locum in ædibus sacris digniorem, quam mulieres aliæ, occuparint Diaconissæ.

Etiamsi tempore Justiniani imp.

A*ntiquum in Ecclesia viguisse morem, ut mulieres in ædibus sacris orarent loco a viris separato, notum magis est, quam ut probari debeat. Procopius Cæsariensis lib.* I *de Ædificiis Justiniani imperatoris cap.* I *agens de ecclesia S. Sophiæ*, Utrumque, *ait*, latus duæ porticus ambiunt, adeo non dissepientes structuram templi, ut potius latitudinem ejus amplient, E pari quidem cum ipso longitudine ad extrema porrectæ; sed altitudine inferiores. Cameratæ atque auro decoræ sunt : altera precantibus viris assignata; altera fæminis. Nihil habent disparile, nihil diversum. *Cangius lib.* III *Constantinopolis Christianæ pag.* 32 *rem magis explicat, et memorat, quænam ex his porticibus ad feminas pertineret :* In ipsa, *inquit*, æde Sophiana ad Meridiem et Septentrionem binæ procurrunt porticus duplices, inferiores scilicet et superiores, secundum ipsius longitudinem, columnis marmoreis prægrandibus sustentatæ, quæ ædis latitudini nihil officiunt . . Cameratæ atque auro decoratæ sunt, alteraque precantibus viris assignata, inferior nempe : altera, quæ est superior, fœminis.

mulieres haberent locum orandi a viris separatum;

86 *Idem auctor ibidem pag.* 33 *scribit ista :* Porticus superiores fœminis precantibus addictæ, ut plurimum Catechumeniorum vel Catechumenorum nomine donantur a scriptoribus : non quod in iis umquam catechumeni constiterint, sed quod divinos, qui a sacerdotibus et cantoribus concinebantur, hymnos, ibi auditu exciperent mulieres : unde Κατηχούμενα, » loca » Dei verbo, Officiisque ecclesiasticis audiendis » superne extructa » recte viri docti interpretantur, *sicut pluribus exemplis ostendit ibidem memoratus auctor, qui prædictas illas porticus superiores* Gynæconitides *etiam appellat. Idem Cangius in Dissertatione de Diaconissis ante citata consuli potest pag.* 420. *Nomen autem* Γυναικονίτις, *trahens originem* ἀπὸ τῆς γυναικὸς, *id est*, a muliere, *sumitur hic pro loco vel parte ædis sacræ mulieribus assignata et usitata.* F

sub illo tamen imperatore et sub Heraclio,

87 *Patebant itaque tunc ista loca solis mulieribus : unde quæri potest an promiscue et sine distinctione dignitatis ibidem inter alias non Diaconissas sederent etiam Diaconissæ. Cangio in dicta Dissertatione pag.* 420 id non videtur verosimile, cum presbyteris, Diaconissis, subdiaconis, lectoribus certas quibusque assignatas στάσεις, seu sedes in ecclesia Sophiana, satis innuat Heraclius, *prout statim dicetur. Ibidem præmiserat ista :* Balsamon lib. 5 Juris Græcorum pag. 381 ait, Diaconissarum Ordinem canonibus olim cognitum, sedem habuisse in bemate : sua vero ætate, etsi ἐκκλησιάζουσαι, id est, in ecclesia Constantinopolitana locum et stationem haberent,

AUCTORE J. P.

berent, non tamen in bemate sedisse. Discimus etiam ex Novella 3 Justiniani, et alia Heraclii imperatoris, quæ extat lib. 2 Juris Græcorum, definitum fuisse numerum Diaconissarum in Majore ecclesia Constantinopolitana ad quadraginta. *Videri possunt quæ de his dixi, paragrapho* II *proxime præcedente; ubi tamen numerus presbyterorum, diaconorum, ac subdiaconorum discrepat ab editione Cangii:* quibus singulis Ordinibus, *sicut pergit*, assignatæ erant in eadem ecclesia στάσεις, seu stationes: ita enim vocantur loca ecclesiæ iis adscripta, in eadem Heraclii Novella, in qua etiam clericorum Blachernianæ ecclesiæ numerus definitur, atque adeo Diaconissarum ad sex, *ut supra indicatum est loco mox citato.*

videntur Diaconissæ locum assecutæ dignio rem, quam reliquæ mulieres:

88 *Ex dictis fit mihi verosimile, Diaconissas habuisse in ædibus sacris locum a mulieribus mere laicis distinctum. Videtur quippe mihi admodum conveniens, ut, quæ singulari electione, consecratione, officio, multisque privilegiis dignitatem quamdam eximiam, qua feminis non patebat altior in Ecclesia Dei, erant consecutæ, par etiam locus earum meritis et auctoritati responderet.* At quo in loco, *ut recte observat Can-* B *gius*, ædis Sophianæ, aut alterius, fuerit Diaconissarum statio, non est promptum asserere. *Deinde ad conjecturam se convertens, earumdem sedem fortasse illam fuisse memorat, quam scriptores ecclesiastici* Matroneum *nuncupant. Anastasius Bibliothecarius in Symmacho PP., qui sedit sæc.* VI, *pag. mihi* 45: Et cameram fecit et matroneum. *Idem in Gregorio PP. IV, qui præfuit sæc.* IX, *pag.* 243 *indicat, matroneum presbyterio adjunctum fuisse:* Presbyterium, *ait*, amplum . . funditus construxit: cui . . lapidibus circa septum matroneum adposuit.

qui tamen qualis fuerit

89 *Animadvertit tamen Cangius pag.* 421, *non deesse, qui* Matroneum *memorent illud fuisse, quod ab eodem scriptore dictum sit* pars mulierum; *in qua utique mulieres tempore liturgiæ sacræ degerent. Citat deinde pro illa sententia Ordinem Romanum; in quo dicta mulierum pars vocata sit* pars matronarum, *hæc ejusdem* D *Ordinis verba proferens:* Similiter transiens Pontifex in partem matronarum, explet omnia, ut supra. *Ex quibus videre licet, ut concludit, quod* matroneum *non distingueretur* a patre *seu loco* matronarum. *Hanc vero haud procul extitisse a presbyterio conficitur e verbis prædicti Anastasii in S. Paschale PP., anno 824 vita functo, apud nos die* XIV *Maii, pag.* 399: Præterea idem Summus Ponlifex . . ecclesiam sanctæ et intemeratæ Virginis Mariæ Dominæ nostræ ad Præsepe, cernens quondam tali more constructam, ut post sedem Pontificis mulieres ad sacra Missarum solennia stantes prope assistere juxta Pontificem viderentur; ita ut, si aliquid colloqui Pontifex cum sibi assistentibus voluisset, ex propinqua valde mulierum frequentatione nequaquam ei sine illarum interventione liceret; largum ibidem locum inesse, qualiter inde sedem mutare valeret, cum cerneret, dato operis studio cœpit indesinenter agere, sedem inferius positam sursum ponere, ut eo familiarius preces Domino fundere posset, quo consortia populorum modeste declinare potuisset. *Hæc ibi.* E

non constat.

90 Quo loco, *inquit Cangius pag.* 424, mulieres istæ, quæ haud procul a sede Pontificis stationem suam habebant in ecclesia, videntur fuisse Diaconissæ: nam cæteræ in narthece stabant, aut in ea parte, quæ mulierum dicebatur. *Atque hæc quidem sunt, quæ per conjecturas in re incerta afferri possunt, de qua apud antiquos scriptores nihil legisse me recordor, quod ulterius procedat. Neque dicas, unum aliquem Diaconissis convenisse locum ex infimis, propterea quod, quamdiu duravit mulierum in orando a viris separatio, sanctarum portarum custodia Diaconissis committeretur, teste auctore epistolæ ad Antiochenos, S. Ignatio martyri adscriptæ:* Saluto sanctarum portarum custodes Diaconissas. *Etenim per portas, de quibus hic est sermo, non sunt intelligenda ecclesiæ vestibula vel atria; sicut confici videtur ex adjectivo* sanctarum, *quod verosimiliter significat portas in ipso templo, per quas a narthece ad sanctuarium aditus patebat.*

C

CAPUT IV. F

Status Diaconissarum apud hæreticos Orientales.

§ I. De Nestorianis, et qualis Diaconissarum apud illos fuerit conditio; qualis sub Monophysitis vel Jacobitis.

Variæ de Nestorianis

De *Nestorianis hæreticis, eorumque erroribus visum est hic præmittere sequentes notitias. Assemanus Bibliothecæ Clementino-Vaticanæ tomo* III *parte* II *Dissertationem de Syris Nestorianis conscripsit, per totum modo dictum tomum extensam: e qua excerpam nonnulla, quæ a meo instituto non videbuntur aliena. De Chaldæorum seu Assyriorum, quos appellat Orientales et Nestorianos, religione Christiana a temporibus Apostolicis suscepta, tractat cap.* I: *qualis autem eorum fuerit status post hanc acceptam usque ad initia Nestorianæ hæreseos, exponit cap.* II. *Ejusdem vero sectarios nomen traxisse a Nestorio hæresiarcha, notum est: sed quo pacto pestiferum ejus virus, propagatum ab ipso per urbem Constantinopolitanam, infecerit Orientem, non convenit inter auctores, sicut videre licet in dicta Bibliotheca cap.* III, *ubi et veram Nestorianismi originem exponere conatur ejusdem auctor. Progressiones memorat cap.* IV; *Nestorianorum statum sub regibus Romanorum, Persarum, Arabum, Tartarorum et Turcarum dat cap.* V; *Nestorianorum schismata et synodos cap.* VI; *veterum autem ac recentiorum hujus sectæ asseclarum errores cap.* VII.

92 *Nestorius duas in Christo personas statuebat, alteram Verbi Dei; alteram Jesu hominis. Hominem quippe in utero Virginis formatum*

eorumque erroribus impius

volebat

volebat alium esse ab Unigenito Dei Verbo : tenebat etiam incarnationem non esse veram et hypostaticam Verbi cum humanitate unionem ; sed meram inhabitationem Dei Verbi in homine, id est, in humana natura per se subsistente, velut in suo templo : idque, ut notant Patres quintæ synodi œcumenicæ can. IV, secundum gratiam, vel secundum operationem, vel secundum dignitatem, vel secundum æqualitatem honoris, vel secundum auctoritatem, aut relationem, aut affectum, aut virtutem.. vel secundum bonam voluntatem, quasi quod placuit Deo Verbo homo,.. vel secundum homonymiam *etc.*

præmittuntur notitiæ,

93 *Ne plura addam de re abunde ex theologis nota, solam Verbi affectivam et moralem unionem impiissimus ille hæreticus in Christo agnoscebat. Vide jam, quam multa et quam blasphema inde deducantur consectaria. Sequitur enim primo, ut Deus non sit natus, passus ac mortuus ; ut Christus non sit Deus, sed templum Dei dumtaxat ; ut nulla sit in Christo idiomatum, ut theologi appellant, communicatio, quæ fundatur in eo, quod vera, et hypostatica unio sit Verbi Dei cum natura humana. Sequitur 2°. ut sanctissima Virgo Maria non sit* Θεοτόκος, *id est*, Deipara, *sed* Χριστοτόκος, Christipara, *vel* ἀνθρωποτόκος, hominis mater, *quæ videlicet, ut blasphemabat Nestorius, hominem dumtaxat genuerit Dei Verbo affective ac moraliter conjunctum ; non autem Dei Verbum humanæ naturæ hypostatice ac vere unitum.*

et declaratur Diaconissarum sub ipsis status.

94 *Nunc, qualis fuerit apud Nestorianos Diaconissarum status, intellige. Earum consecrationem præmisi alia occasione cap.* II, § II. *Assemanus pag.* 851 *citat Pontificale Nestorianorum, a Josepho Indorum metropolitano descriptum anno Christi* 1559, *in eoque exstare indicat hunc ritum ordinationis Diaconissarum, ad ea usque tempora peragi consuetum. Huc spectant, quæ annotari asserit ad ejusdem calcem : sunt autem ista :* Atque ita perficitur ordo de filiabus fœderis (monialibus) quæ ad opus diaconatus segregantur. Ad altare autem non accedit, quoniam mulier est, sed ad oleum Chrismatis dumtaxat. Hoc vero illius officium est, ut corde oret in capite monialium tempore ministerii, et in fine orationis dicat, Amen : utque ungat mulieres ad baptismum accedentes, easque ad sacerdotes admoveat : non enim fas est sacerdotibus ungere mulieres : etsi nostris temporibus id faciunt, quum sacerdotes in feminam oculos nequaquam intendant. *Observo, restrictam hic admodum Diaconissis concedi potestatem a Nestorianis, si comparetur cum illa, quam habebant olim apud Monophysitas seu Jacobitas, qui privilegia, supra fere quam credi possit, in easdem conferebant, prout planum fiet inferius.*

Monophysitarum exordia,

95 *Idem, qui supra, memoratæ Bibliothecæ auctor, tomo* II, *qui est de scriptoribus Syris Monophysitis, præmittit Dissertationem de istis hæreticis. Licet autem illi ex historicis ac Theologis abunde innotescant ; audire tamen juverit eorum exordia, atque alia plura. Monophysitæ sic dicti sunt, quod unam in Christo Domino naturam esse assererent. Sub hoc nomine Jacobitas Syros, et Ægyptios seu Coptas, nec non Æthiopas Armenosque hodie intelligi, observat Assemanus num.* 1. *Origo autem hæreseos Monophysitarum spectat ad medium circiter sæculum quintum. Eutyches archimandrita fuit eorum parens. Animadvertit autem dictus auctor, a majore ac saniore sectariorum ipsius parte in iis, quæ statuebat de confusione et permixtione naturarum, desertum fuisse vel in ipso initio hæreseos exortæ, neque dubitare ejusdem asseclas, quin verbo ac scriptis ipsum subjiciant anathemati ad hunc usque diem, Dioscoro tamen Ægyptiorum et Barsuma, Syrorum corruptoribus et sectæ istius primipilis, doctrinam ejus diserte approbantibus, ipsumque defendentibus tamquam orthodoxæ fidei propugnatorem.*

AUCTORE J. P.

progressus per varias Orientis regiones : quales sint

96 *Auctor idem num.* 2 *describit progressus Monophysismi in Ægypto, Syria, Mesopotamia, Armenia, Arabia, Nubia et Æthiopia ; concordiam et discordiam recentiorum Monophysitarum num.* 3. Quod spectat, *inquit*, ad communionem Jacobitarum cum Catholicis, hæreticis vel schismaticis, Orientalibus et Occidentalibus ; jam observavi (pag. 291) primatem ejus sectæ Gregorium Barhebræum in eo fuisse Politicorum errore, ut crederet, controversias Orientales inter et Occidentales, et inter Orientales ipsos circa Incarnationem Verbi agitatas, meras esse theologorum opiniones, non hæresim constituere.

Jacobitæ

97 *Veterum porro Monophysitarum sectas enumerat num.* 4 ; *Syrorum Jacobitarum errores de Christo, de Trinitate, de Sacramentis Ecclesiæ, de Eucharistia, de invocatione Spiritus sancti in Liturgia, de statu animarum corporibus exutarum, de purgatorio etc. exponit num.* 5. *Jacobitarum quoque politiam ecclesiasticam et sæcularem num.* 6 *declarat ; sub cujus finem tractat etiam de quinque metropolitis, episcopis autem sex, patriarchæ Jacobitarum subjectis, præter illos, qui ibidem dicuntur in regione Turabdin exstare. Hoc vero de statu ecclesiæ Jacobitarum hodierno intelligendum monet Assemanus num.* 7. *Mitto plura.*

Status Diaconissarum

98 *His prænotatis, perveniamus ad Diaconissas Monophysitarum vel Jacobitarum, qui illorum hæresim profitebantur. Qualis sub his fuerit earum status, quæ potestas, quæ privilegia, commemorat Assemanus in Dissertatione de Monophysitis num.* 10, *hunc de illis canonem referens, quem affirmat exstare in Pontificali Jacobitarum pag.* 144 : Potestatem intra altare Diaconissa nullam omnino habet : quoniam et quando ordinatur, in ecclesia tantum adstat (*extra cancellos videlicet altaris.*) Hæc est autem ejus potestas, ut scilicet altare verrat, et lampades in sanctuario accendat ; idque tum, quum presbyter aut diaconus absunt.

sub istis hæreticis.

99 Permissum est quoque ei in absentia presbyteri et diaconi, Sacramenta ex theca in sanctuario posita accipere, mulieribusque et pueris tradere (*qui* scilicet annum ætatis quintum non excesserint, ut exponit Joannes Telensis apud Bar-Hebræum Nomocan. cap. 7 sect. 7. *parentesis est Assemani*) non tamen ea ex altari accipere, aut altari superimponere, aut mensam vitæ quoquo modo tangere. Quando autem ad suscipiendum baptismum mulieres adultæ accedunt, ipsa ungat illas jussu sacerdotis : item visitet, et ungat gratia mulieres ægrotantes. Hæc ejus potestas est, et res hujusmodi administrat : et hac de causa ordinatur, ut in sancta Ecclesia Dei coram sacerdotibus et pontificibus ministret. *Hæc e canone Pontificalis Jacobitarum, de quo supra.*

AUCTORE J. P.

§ II. Alia de statu Diaconissarum sub Jacobitis ; qua occasione disseritur an communi aliqua lege Diaconissis interdictus fuerit accessus ad altare.

Mira Diaconissarum privilegia

Post hæc pergit auctor supra dictæ Dissertationis, et indicat, Bar-Hebræum fuse de Diaconissis tractare in Nomocane cap. VII, *sect.* VII *jam citatis, ibique, præter constitutiones Apostolorum, citari etiam canones conciliorum Laodicæni et Nicæni, Basilii Magni et Severi, Joannis Telensis, et Jacobi Edesseni. Accipe eorum, quam subjicit ex Bar-Hebræo, summam :* Diaconissa ante annum ætatis quadragesimum ne ordinetur. Si post ordinationem nupserit, excommunicetur. Consuetudo in ditione B Anthiochena obtinuit, ut abbatissa monialium Diaconissa fiat, subditisque monialibus Eucharistiam porrigat ; idque presbytero et diacono absentibus dumtaxat. In eadem Antiochena ditione quum Diaconissa ordinatur, orarium humero ejus instar diaconorum imponitur. Quum menstrua patitur, ingressu sanctuarii prohibetur ob reverentiam altaris. Ad cujus titulum ordinata est, in eo sanctuario dumtaxat ministrat.

sed dictis Jacobitis in ditione Antiochena, ubi ad hoc munus assumebant abbatissas :

101 Ungit mulieres oleo catechumenorum, quum baptizantur. Ægrotas visitat ungitque (quo oleo *ait Assemanus,* non explicat Jacobus Edessenus. Sed de oleo benedicto, non de oleo infirmorum loqui videtur.) Quum ipsa ægrotat, vices suas cuidam sorori in monasterio monialium committere potest, ut scilicet sanctuarii curam gerat, non ut sacra mysteria contingat. Partem Eucharistiæ, ut facere solent diaconi, in calicem immittere nequit : permissu tamen episcopi vinum et aquam in calicem miscere potest, et calicem etiam consecratum ministrare, quum id necessitas postulat. *Mirabilia enimvero et pene incredibilia nonnulla hic sunt privilegia Diaconissis concessa apud hæreticos Jacobitas in* C *ditione Antiochena. Quod autem inter illa memorabatur de consuetudine, ut monialium abbatissæ ad dignitatem Diaconissarum assumerentur, mirum non est, cum idem fieret apud orthodoxos in Oriente.*

quod etiam fecerunt in Oriente

102 *Cujus rei duo in promptu habemus exempla. Tomo* II *Martii, die* XXIII *ejusdem mensis, in Vita S. Eupraxiæ virginis cap.* II, *num.* 7, *pag.* 267 *referuntur ista :* Eupraxia, *synonyma videlicet istius sanctæ virginis mater,* diligens monasterium sanctarum mulierum . ., rogabat Diaconissam, et priores monasterii, dicens eis : Parvam benedictionem volo monasterio vestro præbere, redditum auri viginti et triginta librarum, ut oretis pro ista orphana *(Eupraxia videlicet filia)* et pro Antigono patre ejus. *Aurum recusavit admittere illa abbatissa, dicens tamen :* sed ne te contristem, aut sine fructu dimittam, paucum oleum, et candelas, et thymiama in oratorium confer . ., et his oblatis rogabat Eupraxia Diaconissam, ut omnes sorores orarent pro Antigono, et filia ejus Eupraxia. *Et ibidem num.* 10 : Tunc et Eupraxia mater ejus orans dixit : Filia mea, amas hoc schemate vestiri ? Cui Eupraxia dixit : Utique, mater mea : D quia (sicut agnovi) Diaconissa et dominæ sorores dixerunt *etc. Hæc ibi. Sancta autem virgo ista tomo citato pag.* 264 *annuntiatur in Thebaïde, et scribitur obiisse post annum Christi* 410 : *ex quo prædictæ consuetudinis antiquitas elucescit.*

orthodoxi

103 *Aliud factum, quo ista consuetudo confirmatur, suggerit Vita S. Irenes virginis et hegumenæ seu abbatissæ Constantinopoli in monasterio Chrysobalantho, cujus Vitam illustravi tomo* VI *Julii, die* XXVIII : *floruit autem sæculo* IX. *Ibidem autem pag.* 610 *narrat biographus anonymus, Sanctæ istius præfecturæ abbatiali præmissam fuisse dignitatem diaconalem, S. Methodio patriarcha Constantinopolitano eam conferente. Audiatur biographus :* Mox itaque nihil moratus patriarcha, surrexit e solio, thuribulum petiit, thus adolevit, Deo benedixit, primusque convenientem auspicatus hymnodiam, Diaconissam magnæ ecclesiæ *(id est, S. Sophiæ, seu Divinæ Sapientiæ)* primum ordinat Irenen (spiritu quippe, qui in ipso erat, viderat ipsius puritatem, *ad illud utique officium requisitam :)* et post hæc præfecturæ signaculum superaddidit. E

abolitæ apud Jacobitas Diaconissæ; non tamen omnino exstinctæ.

104 *Nunc redeamus ad Jacobitas, quorum patriarchæ Michaëlis canon de Diaconissis ex Pontificali Syriaco, auctoritate ejus publicato, profertur apud Assemanum dicto num.* 10 : *in quo canone sermo est de ordinatione Diaconissæ tamquam de re, quæ jam diu desierat in Ecclesia ; additur tamen hæc clausula :* Si quis autem pontifex Diaconissam propter urgentem necessitatem aliquando ordinare voluerit, mulierem ordinet, cujus de castitate testimonium habeatur, quæque ad senectutem proxime accedat : quoniam et sancti Apostoli, Patresque talem ordinari decreverunt : *ubi vides, a memorato Michaële Jacobitarum patriarcha potestatem fieri episcopis ordinandi Diaconissas propter urgentem necessitatem. De Michaële patriarcha, cui Magni nomen fuit inditum, scribit Assemanus tom.* II *cap.* XXXI, *claruisse eum dicens anno circiter* 1190, *et Pontificale ac Rituale Syrorum Jacobitarum ordinasse.*

Disseritur an, sicut apud illos,

105 *Verba illa e Pontificali Jacobitarum superius recitata,* Potestatem intra altare Diaconissa nullam omnino habet : quoniam et quando ordinatur, in ecclesia tantum adstat, *non* F *admissa videlicet intra cancellos altaris ; hæc, inquam, movere possunt quæstionem, an sicut accessus ad altare, aut illius contactus Diaconissis omnino fuit interdictus apud Jacobitas ; ita etiam olim stata aliqua communi lege hoc eis vetitum fuerit. Si quis illud affirmat, incumbit ipsi legem hujusmodi producere. Assemanus in Dissertatione de Syris Nestorianis pag.* 849 *affirmat non constare, quod id olim interdictum fuerit : immo vero Diaconissas aliquod obiisse officium circa altare, probat e Theodoro Balsamone in Responsione ad* 35 *interrogationem, Juris Orientalis lib.* III, *ubi causam insuper refert, cur privilegio isto privatæ fuerit, his verbis, quæ in ipso fonte non vidi, sed quæ Assemanus sic recitat loco citato :* Olim aliquando Diaconissarum ordines cogniti fuere canonibus, habebantque ipsæ gradum et officium circa altare. Menstruorum autem inquinatio ministerium earum a divino et sancto altari expulit.

ita etiam communi aliqua lege

106 *Quid, quod non ab altari dumtaxat, verum etiam a templo ac Sacramentis excludatur menstruata apud Orientales, prout observat idem Assemanus ex sequenti canone S. Dionysii Alexandrini :*

Alexandrini : De mulieribus, quæ sunt in abscessu, an eas sic affectas oporteat in Dei domum ingredi, supervacaneum vel interrogare existimo : neque enim reor, si tamen fideles sint et piæ, sic affectas, ausuras vel ad sanctam mensam accedere, vel corpus et sanguinem Domini attingere. *Huic canoni idem auctor attexit interrogationem septimam ex epistola canonica Timothei Alexandrini :* Si mulier sibi accidisse viderit, quod solet mulieribus, debetne ad sancta mysteria accedere, an non? *Et respondetur :* Non.

107 *Tomo* II *Conciliorum apud Labbeum col.* 287 *et sequentibus dantur canones concilii Nicæni octoginta, ex Arabico in Latinum conversi, qui a Nicolino, Binio, regioque collectore tomis Conciliorum inserti memorantur in notula marginali col.* 287. *Deinde a col.* 359 *sequuntur sanctorum Patrum, ut fertur, concilii Nicæni sanctiones et decreta. Constitutiones vocat Assemanus loco citato, et quamvis scribat, easdem* in patriarchatu Antiocheno, et maxime apud Syros et Chaldæos vigere, *affirmat tamen perperam illas tribui concilio Nicæno. Tomo itaque Conciliorum, quem modo designabam, col.* 368 *sunt ista de muliere menstrua patiente :* Omnes fideles, et Christianæ mulieres continere se debent ab ingressu ædium Dei, quæ sunt ejus templa, quamdiu menstrua patiuntur : item a communionis sumptione, quousque adimpleatur earum dies. *An igitur mirum cuiquam videri debet, si ab ecclesia, ab altari, a Sacramentorum participatione removeantur Diaconissæ menstruorum tempore, una eademque lege, quæ constringebat alias mulieres, comprehensæ propter convenientem sacrorum mysteriorum reverentiam?*

108 *Ex allatis itaque jam constitutionibus nulla est, quæ simpliciter et absolute Diaconissas arceat ab altari; sed restricte ad tempus menstruorum, et per accidens. Sicut ergo nemo dixerit, mulieribus non Diaconissis vi alicujus canonis ingressum in ecclesiam et participationem sanctissimæ Eucharistiæ interdicta fuisse simpliciter et absolute; ita ratiocinetur necesse est de accessu Diaconissarum ad altare, et contactu ejus. Superiora sic confirmari possunt ex Assemano pag.* 850 : Nullus, *inquit*, canon prohibet Diaconissas, urgente saltem necessitate, in sanctum tribunal ingredi ; imo plures canones apud Syros exstant, qui etsi potestatem ordinariam omnem Diaconissis intra altare denegant, concedunt tamen iis, ut in absentia presbyterorum et Diaconorum verrant altare, et lampades in sanctuario accendant, et ex theca ibi posita Eucharistiam accipiant, mulieribusque ac pueris tradant . . Quæ omnia ut præstare possint, altare illas ingredi oportet. *Hæc ille, de quibus consule præmissa in præcedenti paragrapho num.* 99, *et cap* II.

109 *Sententia nostra etiam confirmatur ex antiquis Euchologiis, in quibus Diaconissarum ordinatio peragi dicitur intra sanctum tribunal, id est, circa altare, prout indicato jam cap.* II *licet videre. Quæ cum ita sint, Balsamoni in hunc canonem* XV *concilii Chalcedonensis* Diaconissam non esse mulierem ordinandam ante annum quadragesimum *etc., scribenti non omnino assentior :* Quæ in præsenti, *ait*, canone tractantur, omnino exolevere. Diaconissa enim hodie non ordinatur. Etiamsi quædam ascetriæ abusive Diaconissæ dicantur. Est enim canon, qui statuit, mulieres in sanctum tribunal non debere ingredi. Quæ ergo ad sanctum altare accedere non potest, quomodo diaconatus officium exercebit? *In his, inquam, Balsamoni non assentior. Nam primo, cum ipsa istius canonis verba non proferat, non videtur satis constare, an a sancto tribunali arceat mulieres laïcas dumtaxat, an etiam Diaconissas.*

110 *Secundo, jam dictum est num.* 108 *licuisse Diaconissis, urgente necessitate, ingredi ad sanctum tribunal; et num.* 109 *indicatum est, earum ordinationem in isto loco peragi. Tertio,* quædam ascetriæ, *id est,* moniales quædam *Græcorum* abusive Diaconissæ dicuntur *secundum Balsamonem : quæ dictio nimium est universalis, cum restringi debeat, uti ostendit Assemanus, ad patriarchatum Antiochenum Græcorum, in cujus cathedra verisimiliter sedebat sæculo Christi* XI *(vide Historiam Patriarcharum Antiochenorum ante tomum* IV *Junii :) tunc enim ibi ordinari desierant Diaconissæ : cum in eodem patriarchatu apud Syros Maronitas, Jacobitas, et Nestorianos aliter se res habuerit, sicut monet Assemanus pag.* 850, *probatque ex Bar-Hebræo, cujus verba recitata sunt superius num.* 100.

111 *Quarto, inepta mihi omnino apparet hæc Balsamonis conclusio :* Quæ ad sanctum altare accedere non potest, quomodo diaconatus officium exercebit? *Quippe præterquam quod interrogatio ista probabilius supponat falsum, cum jam videatur satis probatum, Diaconissis communi aliqua lege interdictum non fuisse accessum ad altare; quot et quam diversa erant earum officia, quæ extra altare exercebant, quæque ad illud neutiquam pertinebant, prout invenies supra cap.* I, *ubi ea enumeravi? Enimvero Diaconissarum tale erat institutum, ut externis charitatis erga femineum sexum obsequiis intentæ, nihil haberent commune jure ordinario cum sacris mysteriis, quæ ad aram peragebantur ab Ecclesiæ ministris. Quamvis autem earumdem inauguratio valde similis esse consecrationi diaconorum; horum tamen ministerium ab illarum occupationibus omnino discrepabat, quia fere totum, vel maxima saltem ex parte referebatur ad altare.*

CAPUT

AUCTORE J. P.

CAPUT V.

Diaconissæ quædam memorabiles in Oriente et Occidente.

§ I. Variæ de illis notitiæ ex scriptoribus.

Timo,

Præter S. Phœben Diaconissam, quæ claruit sæculo primo, apud Surium ad diem XIX *Februarii in Vita S. Auxibii, et apud nos in ejusdem Sancti Vita eodem die memoratur pag.* 127 *Timo Diaconissa, Beatæ titulo insignita. Ibidem pag.* 124 *indicatum est, vita functum fuisse eumdem sanctum episcopum anno circiter* 102 : *unde conficitur, quo tempore ipsa vixerit, videlicet sæculo primo, et forte etiam secundo. Hæc autem de illa leguntur apud nos in dicta Vita :* Post hæc fama permotus S. Auxibii frater Themistagoras Solos *(in Cypro)* pervenit, una cum B conjuge B. Timo : quæ ipsa quoque erat et admiratione digna, et virtute prædita. Hi cum in ecclesiam se contulissent, complexu se invicem salutarunt, ex eaque amborum congressione magna lætitia provenit. Et fuere deinceps in ædibus episcopi, ubi a pontifice erudiebantur : suntque baptismo ab eodem initiati in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Ordinavit autem C. Themistagoram Ecclesiæ diaconum S. Auxibius, uxoremque ejus inibi similiter Diaconissam. Nam ex quo sacrum baptisma suscepere, se ipsi a peccandi occasione sejunxerunt, et ambo deinceps fratrum instar erant. *Per occasionem peccandi scriptor crudiori phrasi intelligit usum matrimonii, ut ex sequentibus verbis satis innotescit. Videmus hic circa finem sæculi primi mulierem, vivente marito, ad Diaconissarum officium fuisse promotam, sicut factum de Theosebia, uxore S. Gregorii Nysseni dictum est num.* 59 : *idque licitum fuisse, patet ex verbis S. Epiphanii num.* 2 *datis.*

S. Martina V. et M. et alia

113 *Tertio Christi sæculo claruit S. Martina virgo et martyr Romana, sub Alexandro impe-* C *ratore passa, quæ* per donum Dei Diacona *fuisse scribitur in Vita a nobis data ad diem* I *Januarii pag.* 11 *num.* 3. *Ad quartum æræ Christianæ sæculum pertinet memorabile studium Diaconissæ anonymæ, quod contulit ad convertendum filium gentilis sacerdotis a paterna superstitione ad orthodoxam fidem. Factum narrat Theodoretus lib.* III *Ecclesiasticæ historiæ a Sirmondo editæ tomi* III *parte* II; *ubi cap.* IX *relatis pœnis, quas impietatis suæ dederant Julianus avunculus imperatoris et Felix, ita pergit cap.* X : Per idem vero tempus adolescens quidam, filius sacerdotis, in falsa religione educatus, ad piorum cœtum aggregatus est. Femina enim quædam pietate insignis, et Ordine Diaconissa, hujus matri familiaris cum esset, cum matre venientem (nam tenellæ admodum erat ætatis) amanter illum excipiebat, hortabaturque ad amplexandam pietatem.

Diaconissa anonyma,

114 Matre vero mortua ; frequentabat illam adolescens, et consueta doctrina erudiebatur, consiliisque ejus in animo defixis, rogabat magistram, qua via posset tum patris superstitionem effugere, tum veritatem assequi, quam prædicabat. Cui illa, fugiendum esse patrem, respondit, eique utriusque Creatorem præponendum, et alteram urbem petendam, in qua latere possit, et impii regis manus evadere, atque hoc curæ sibi futurum pollicebatur. Tum adolescens, Veniam ad te, inquit, deinceps et apud te animam meam deponam. Paucis post hæc diebus, Julianus publicum epulum celebraturus Daphnem ascendit : ascenditque cum illo hujus pater, utpote sacerdos et imperatorem assectari solitus.

miro gentilem quemdam ad Christum convertendi desiderio

115 Cum patre autem et hic erat, et frater ejus : ambo enim neocori erant, imperatorisque dapes aspersione lustrabant. Septem diebus apud Daphnem festum agi mos est. Prima igitur die E adstans adolescens lectulo imperatoris, cum epulas de more lustrasset, ac piaculo polluisset, curriculo contendit Antiochiam, et admirandam adiens feminam, Ego quidem ad te venio, inquit, sicut promiseram : tu vide, ut utrique saluti prospicias, et promissa præstes. Illa mox consurgens adolescentem deducit ad virum Dei Meletium, qui jussit eum in superiore hospitii parte interim consistere. At pater filium quærens, totam Daphnem circumibat, reversusque in urbem vicos et angiportus perlustrabat, oculos quoquoversum conjiciens, hujus inveniendi desiderio. Tandem cum ad eum locum pervenisset, ubi diversorium erat Meletii, sublatis oculis vidit illum prospicientem per cancellos, et accurrens corripuit et abstraxit, domumque reductum verberibus primum acerrime cecidit : deinde candentes acus manibus pedibusque et dorso infixit : postremo conclusit in cubiculo, foribusque obseratis, Daphnem rediit. Hæc ego illum jam provecta senem ætate narrantem audivi. Addebatque præterea, se Numine afflatum, et divina plenum gratia, patris idola omnia contrivisse, atque illorum imbecillitatem derisisse. F

nobilis :

116 Postea vero, cum animo agitaret quod fecerat, patris recitum extimuisse, Christumque Dominum orasse, ut annueret, ut seras confringeret, ostiaque patefaceret. Tua enim, inquit, causa hæc pertuli et feci. Hæc, aiebat, cum dicerem, resiluerunt seræ, et apertæ sunt fores. Ego vero ad magistram denuo festinanter recurri : quæ me veste induens muliebri, secumque statuens in conclavi, iterum deduxit ad divinum Meletium : is autem Cyrillo, Hierosolymorum nunc episcopo, me tradidit, atque ita nocte profecti sumus in Palæstinam. Post mortem porro Juliani, patrem quoque suum ad veram religionem perduxit. Nam et hoc etiam nobis inter cetera narravit. Sic igitur isti ad Dei cognitionem delati salutis participes facti sunt.

alia

117 *Præclara quoque est historia, quam subdit Theodoretus libro citato cap.* XIV *de Publia Diaconissa.* Ego vero, *inquit*, præstantissimæ quoque feminæ præclaram historiam hoc loco adjiciam. Istius enim rabiem etiam mulieres divino zelo succensæ contempserunt. Publia erat iis temporibus nobilissima, et eximiorum virtutis operum fama celeberrima. Hæc modico tempore

A pore matrimonii jugo adstricta, Deo fructum obtulit sane admirandum. Joannes siquidem is, qui presbyterorum Antiochiæ princeps fuit diutissime, ac sæpe electus, ut Apostolicam Sedem capesseret, dignitatem illam perpetuo recusavit, de hoc admirabili solo enatus est. Hæc secum habens cœtum virginum perpetuam castimoniam professarum, creatori servatorique Deo laudes assidue canere cum soleret, tum vero prætereunte imperatore clarius omnes una psallebant, despicatu et irrisione dignam furiam illam ducentes. Concinebant autem illa maxime, in quibus idolorum infirmitas deridetur, et cum Davide insonabant: Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.

in profitendo coram Juliano imperatore Christi fidem imperterrita:

118 Et post cetera, quibus illorum stupiditas describitur, addebant: Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Quæ gravi cum dolore audiens Julianus, silere illas deinceps, dum transiret, imperavit. At Publia, ejus leges parvi pendens, fiduciam choro majorem addidit: et prætereunte illo rursus, canere jussit: Exurgat Deus, et dissipentur ini-B mici ejus. Qua ex re graviter commotus, chori magistram adduci præcepit, et senectam cernens reverentia dignissimam, nec corporis canos misertus est, nec animi virtutem honore prosecutus: sed aliquos de satellitibus utramque illi malam cædere, genasque manibus cruentare jussit. Illa vero summi honoris loco habens contumeliam, domum rediit, unde spiritualibus illum cantibus de more impetebat, quemadmodum cantuum ipsorum auctor et magister malum illum spiritum repressit, qui Saülem divexabat.

S. Olympias splendor Orientis,

119 *Sæculo quarto, et ineunte quinto claruit S. Joannes Chrysostomus, episcopus Constantinopolitanus, ejusque tempore illustres quædam in eadem ecclesia Diaconissæ floruerunt. Tunc quippe ibidem egregie excelluit, virtutumque ac sanctimoniæ suæ radiis Orientem illustravit S. Olympias, ad quam ille sanctus Pater tomo* III *Operum, quæ Montfauconius edidit, multas dedit epistolas, quarum prima prænotatur hoc titulo, venerationem singularem spirante:* Dominæ meæ summopere venerandæ, ac religiosissimæ Olympiadi, Diaconissæ, Joannes episcopus salutem in Domino. *S. Gregorius Nazianzenus, aliud* C *in Oriente præsulum lumen, de illa etiam meminit epistola* LVII *al.* XLIV. *Adde Sozomenum Historiæ ecclesiasticæ lib.* VIII, *cap.* XXIV. *Annuntiatur apud Græcos in Menologio Sirleti et laudatur die* XXV *Julii: in Martyrologio autem Romano refertur* XXVII *Decembris; quæ nominis quoque celebritatem apud Jacobitas adepta est, memoria cultus ejus notata in Kalendario Sanctorum, quod Saliba presbyter descripsit, teste Assemano tomo* II *in Dissertatione de Monophysitis inter ea, quæ habet sub num.* 10. *De hac sancta Diaconissa pluribus agendum erit cum Martyrologio Romano ad* XXVII *Decembris. Legi interim potest longum pariter et honorificum ipsius elogium, quod habetur apud Nicephorum Callistum Historiæ ecclesiasticæ tomo* II, *lib.* XIII, *cap.* XXIV; *ubi generis splendor, divitiæ, munificentia, venustas formæ, præclara vitæ ornamenta solidis virtutibus conjuncta, rerum caducarum contemptus, ac prodigia in hac magna Diaconissa laudantur.*

AUCTORE J. P.

§ II. Aliæ clari nominis Diaconissæ.

Pentadia fortissime se gessit

Altera, quæ tempore S. Joannis Chrysostomi floruit, occurrit, nomine Pentadia, clari nominis Diaconissis etiam annumerari merita. Huic rescribit idem sanctus Pater epistola XCIV, *tom.* III *pag.* 643 *editionis Montfauconianæ, ubi signatur exarata anno* 404 *vel* 405; *in qua egregie eam commendat, hortaturque, ut forti sit animo contra adversarios.* Gaudeo, *inquit,* et exsulto, maximamque, etiam in tam deserto loco degens, consolationem mihi positam esse duco in ea, quam in omnibus rebus adhibes, fortitudine, constanti sententia, ingenti prudentia, linguæ libertate, ac sublimi fiducia, per quam et adversarios ignominia perfudisti, et mortiferam diabolo plagam inflixisti, et eos, qui pro veritate decertabant, ad dimicandum acuisti, ac fortissimi militis instar præclarum in bello E tropæum erexisti, luculentamque victoriam adepta es.. Ecquod enim insidiarum genus non moverunt, dum solidæ tuæ ac Deo fideli, generosæque et fortissimæ animæ insidias struere conantur? In forum te, quæ præter ecclesiam et cubiculum nihil noras, pertraxerunt, a foro ad tribunalia, a tribunalibus ad carcerem.

in causa

121 Falsorum testium linguas acuerunt, impudentem calumniam concinnarunt, cædes perpetrarunt, cruoris torrentes profuderunt, igni ac ferro juvenum corpora consumserunt, multis ac præclaris viris innumeras plagas et cruciatus intulerunt, nullum denique lapidem non moverunt, quo te metu perterritam huc adigerent, ut iis, quæ videras, contraria diceres. At tu instar aquilæ sublime volantis, eorum retibus fractis, ad libertatis fastigium virtuti tuæ consentaneum ascendisti.. Quoniam autem de nobis quoque aliquid audire cupis; vivimus, valemus, morbo omni liberati sumus. Quod si etiam ægrotamus, idoneum nobis ad recuperandam sanitatem remedium est sincera et fervens, ac firma et constans tua erga me caritas.

S. Joannis Chrysostomi.

122 *Scripta est hæc epistola dum Vir sanctus in exsilium discesserat: qua de causa turbæ Constantinopoli sunt concitatæ, et ecclesia patriarchalis incendio consumpta: quod dum hostes ejus imputarent civibus Constantinopolitanis, qui optimum pastorem suum tenerrime diligebant, diris modis illos exercebant, ut hujus atrocis calumniæ tamquam veræ accusationis confessionem ex eo extorquerent. Porro laudatæ Pentadiæ idem sanctus Doctor scribit epistolam* CIV *pag.* 649, *et epistolam* CLXXXV, *pag.* 704: *in hac autem inter alia* Tuorum, *ait,* nuncia recte factorum ad extremos usque fines orbis terrarum fama pervenit, et omnium ore laudatis, quod, cum in uno constituta sis loco, longe dissitos excites tua pietate, atque alacriores efficias.

Amprucla, Dionysia,

123 *Jam vero de Amprucla Diaconissa quid dicam? Exstat S. Joannis Chrysostomi ad illam, ejusque comites epistola* CIII, *pag.* 648, *quæ* Cucuso *(Armeniæ oppido, ubi exsulabat Sanctus) anno* 404 *scripta notatur: et in qua illas corroborat ad ferendas fortiter persecutiones.* Comites *ejus suspicor fuisse virgines, quibus ipsa præerat. Ad diem* XX *Januarii nostri in Vita S. Euthymii Magni, qui obiit sæculo* V, *pag.* 302 *narratur*

AUCTORE J. P.

narratur Dionysia, ejusdem Sancti mater, ab Otreio Melitensi episcopo ordinata fuisse Diaconissa, et sic laudatur: Cum vero de matris sterilitate audivisset, et de divina operatione, et quemadmodum opus precationis fuerat ejus conceptio, et quod, antequam nasceretur, parentes cum Deo dedicaverant, fuit futuri verus propheta et: Revera, inquit, requiescet Spiritus Dei super hunc puerum. Deinde cum eum baptizasset, et pilos, qui ex lege tondentur pueris, totondisset, in gradum lectorum eum cooptat, atque matrem quidem Dionysiam, ut quæ divinis vacaret assidue, Diaconissam ordinat suæ ecclesiæ.

S. Radegundis Francorum regina: quibus adde

124 *Sæculo sexto claruit S. Radegundis, illustris Francorum regina, quæ a S. Medardo Noviomensi episcopo Diaconissa fuit consecrata, ut dictum est pluribus supra cap.* II, *a num.* 15. *Cur autem hic omittam Basilinam, quam vera pietas in consanguineo tuo ab hæresi ad orthodoxam Christi fidem convertendo, nec non apparitio quædam singularis memorabilem fecit? Rem gestam narrat Baronius ad annum* 513, *num.* 30 *et* 31 *e Vita S. Joannis Silentiarii* B *apud Lipomanum. En tibi compendium ex ejusdem Sancti Vita, quam dedimus die* XIII *Maii pag.* 237: Mulier quædam genere quidem Cappadox, Baslina * nomine, Diaconissa magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ, venit Hierosolymam, habens secum consobrinum, qui locum obtinebat præfecti: qui... Catholicæ minime communicabat Ecclesiæ, ut qui Severi a recta diversam suscepisset opinionem. Atque Diaconissa quidem multum ponebat studii, ut mens illius mutaretur, et eum Catholicæ uniret Ecclesiæ: et ideo unumquemque virum justum rogabat, ut pro eo oraret.

* *l.* Basilina, *ut infra: apud Baronium nomine aptc Regina, translato Latine nomine, vocatur.*

Basilinam,

125 Rogavit *etiam prædicti sancti Joannis discipulum, nomine Theodorum,* ut eum ad sanctum senem deduceret, credens fore, ut per ejus orationem *converteretur: quod et miro modo factum est.* Hæc cum didicisset Basilina, venit in majus desiderium senem videndi suis oculis, et in animo habuit se virili amictu induere; et ad eum venire in Lauram, suaque ei exponere. *Quod cum intellexisset sanctus in visione per angelum,* ei significavit dicens: Scias quod, C si venias, futurum sit, ut me non videas. Noli ergo vexari, sed potius mane, et, ubicumque degeris, apparebo tibi in somnis, et tua a te audiam, et quæ mihi Deus in mentem immiserit, ea tibi renuntiabo. *Dictis respondit eventus, sicut in dicta Vita narratur.*

Manaridem, et S. Irenem.

126 *Manaridem Diaconissam aliquid etiam habuisse, quo superioribus accenseri possit, conficio ex eo, quod S. Porphyrius episcopus Gazensis in Palæstina puellam Salaphtham, quæ ad fidem Christi conversa erat, vitæque sanctimonia emicabat, prædictæ Diaconissæ commiserit post mortem aviæ ejus. Factum breviter sic narratur in Vita istius Sancti tomo* III *Februarii, die* XVI, D *cap.* II, *num.* 102, *pag.* 660: Contigit autem in ipsis diebus anum requiescere, et migrare ad Dominum. Tunc advocata puella, accersivit Beatus piam Manaridem Diaconissam, quæ interpretatur ipsa quoque Græca lingua φωτεινή, id est, lucida, et commisit Salaphtham, ipso * dato habitu regulari. Et cum eas Deo commendasset, dimisit in pace. *Ut aliquid saltem statuas de tempore hujus Diaconissæ, pag.* 643 *a nobis signatur iste sanctus præsul obiisse anno* 421. *Superest S. Irene abbatissa et Diaconissa Constantinopoli: quæ de illa præmisi superius num.* 103, *pro insertis hic accipe. Claruit autem hæc sancta Diaconissa sæculo* IX, *et ad illam dignitatem evecta est a S. Methodio patriarcha Constantinopolitano non post annum Christi* 846, *quo probabilius eum e vita migrasse diximus in Historia patriarcharum istius sedis, quæ habetur ante tomum primum mensis Augusti, pag.* 108 *. *Die* XIV *Augusti egimus de B. Alberto episcopo Ferrariensi, eademque occasione indicavimus ibidem pag.* 178 *in Additione ad Commentarium de ipso historicum, a nostro P. Petro* E *Brescianini instrumenta varia, quæ R. A. D. Josephus Antenor Scalabrinus operose collegerat, huc missa fuisse. Inter plurima autem illa documenta Ferrariensia, quæ ante me habeo, dicitur,* a fodientibus arenam, inter laterum et disjecti muri ruinas, lapis.. inventus, reliquias martyris designans, imperito inventori ignotus, ita ut lipsana penes eumdem humata deperdita negligantur: a C. V. Scipione marchione Maffei Veronam delatus est, ut ipse in Collationibus Cassiodori testatur. *His præmissa erant ista de tempore et loco inventi lapidis:* Anno MDCCXXI in hortibus * penes * ecclesiam Sanctæ Crucis PP. Minimorum S. Francisci de Paula, ubi olim suburbano in burgo S. Barnabæ ecclesia et cœnobium sanctimonialium aderat.., ibique antiquum castrum inventum. *Lapidi autem ibi reperto hanc fuisse insculptam inscriptionem lego in eisdem documentis:*

* *f.* ipsi

* *l.* hortis
* *f.* apud

✠ DACIANA. DIACONISSA, QUE V. AN. XXXXV M. III. E. FUIT. F. PALMATI. COS. E. SOROR VICTORINI. PSBRI. E. MULTA PPETRAVIT. CUM FLACCA ALUMNA V. A. XV. DEP. IN. PACE. III ID. AUG. F

Deinde subditur Christi monogramma, et duo alia signa. Die X *Maii pag.* 498 *inter martyres Romanos dedimus S. Palmatium consulem, cum uxore et filiis, nec non aliis e sua familia quadraginta duobus, anno* 222 *sub Alexandro imperatore passum. Sed hic non videtur esse, qui supra signatur in inscriptione. Primo enim non vocatur ibi martyr.* 2°, *nomina filiorum ibidem non invenio.* 3°, *nihil ibidem lego de* Daciana, *nihil de* Victorino presbytero. *Apparet tamen inscriptio esse antiqua; etiamsi non liqueat ad quod tempus referenda sit.*

CAPUT

AUCTORE J. P.

CAPUT VI.

Dissertatio de tempore ac modo, quibus Diaconissæ exoleverunt.

§ I. In plerisque, non tamen in omnibus Orientis ditionibus desierunt Diaconissæ sæculo circiter XII; nullæ, quantum scimus, tunc in Pccidente superstites.

Diaconissæ in Oriente et Occidente exoleverant sæc. circ. XII:

Recentiores duo scriptores, Morinus in Commentario de sacris Ecclesiæ ordinationibus parte III, *Exercitatione* X, *cap.* III, *num.* 5, *et Jueninus in Commentario de Sacramentis dissertatione* IX, *quæstione* V, *cap.* II, *aliquam figunt ætatem, qua Diaconissæ exoleverint. Morinus quippe affirmat, totam Diaconissarum disciplinam, ipsasque etiam Diaconissas esse abolitas et exstinctas in Ecclesia cum Cræca tum Latina* abhinc annos quingentos, et quid amplius. *Jueninus autem eas desiisse memorat in utraque ista Ecclesia* sexcentis abhinc annis. *Probat sententiam suam Morinus ex Balsamone in canonem* XV *concilii Chalcedonensis scribente : item ex omnibus Euchologiis, quæ* ab annis, *ait*, quadringentis Diaconissarum ordinationes non amplius nobis exhibent : *deinde e silentio Symeonis Thessalonicensis*, licet, *prout observat*, ordinationum ritus et mysteria satis fuse explicet : *denique e Græcorum Euchologiorum editionibus, nec non e Ritualibus apud Latinos eamdem prætereuntibus. Jueninus ætatem, quam dixerat, probat* 1°, *ex silentio Euchologiorum Græcorum, et Ritualium apud Latinos.* 2°, *ex non usu Diaconissarum ab isto tempore. Hæc illi, plura addentes de hoc argumento in Occidente, de quibus infra : tametsi autem superiora videantur mihi probabilia, si intelligantur de longe maxima Diaconissarum parte in Oriente et Occidente abrogata, subdo tamen sequentia, ut disputatio præsens magis illustretur, et nonnulla ex modo dictis vel meliorem lucem accipiant, vel corrigantur.*

in Oriente etsi tunc fuerint infrequentiores, non omnes tamen

128 *Ut vero res dispescatur in suas partes, incipio ab Oriente. Theodorus Balsamon, patriarcha Antiochenus, qui antea in hoc Commentario sæpius occurrit, loco apud Morinum et superius apud nos citato habet ista :* Quæ in præsenti canone tractantur *(de Diaconissarum videlicet ætate, accurato delectu etc.)* omnino exolevere. *Item* Diaconissa non ordinatur, etsi quædam ascetriæ abusive Diaconissæ dicantur. *Consule quæ præmisi superius num.* 109. *Unde conficitur, Diaconissas in ecclesia Antiochena apud Græcos in desuetudinem abiisse tempore Balsamonis, qui cathedræ isti præerat anno Christi* 1057, *secundum dicta in Historia chronologica patriarcharum Antiochenorum ante tomum nostrum* IV *Julii pag.* 131. *Hinc tamen non sequitur, ut in dicto jam patriarchatu apud gentes reliquas Christum colentes, teste Assemano in Dissertatione de Syris Nestorianis pag.* 850, *idem acciderit : nam aliter rem se habuisse apud* Syros Maronitas, Jacobitas et Nestorianos *asserit ex his Bar-Hebræi verbis :* Consuetudo in ditione Antiochena obtinuit, ut abbatissæ monialium Diaconissæ fiant.

129 *Jam vero Diaconissarum officium non ubique apud Orientales eodem tempore cessasse, indicat Assemanus pag.* 851 *his verbis :* Duravit tamen Diaconissarum officium in ecclesia *Syriaca diutius, quam in Græca :* nam . . Michael Jacobitarum patriarcha, *cujus obitum affigit* anno Christi MCXCIX, in Pontificali a se edito, in quo *eas* in Ecclesia desiisse testatur, episcopis . . potestatem facit *eas* propter urgentem necessitatem ordinandi. *Auctor idem in Dissertatione de Monophysitis ante tomum* II *suæ Bibliothecæ sub numero* 10 *testatur exstare in Pontificali Syriaco canonem Michaëlis patriarchæ, auctoritate ipsius publicatum, e quo refert ista Latine reddita, quibus jam dicta confirmantur :* Quia vero Diaconissæ jam diu in Ecclesia cessasse comperimus, eo nimirum quod in tenera ætate constitutis baptisma jam confertur, nec amplius Diaconissis opus est, quum nullæ sint mulieres, quæ baptizentur, his aliisque de causis, quas referre supersedemus, hunc ordinem hic minime descripsimus, tametsi in pluribus exactisque voluminibus perfecte accurateque exaratus occurrat.

ibidem tunc desierant,

130 Si quis autem pontifex Diaconissam propter urgentem necessitatem aliquando ordinare voluerit; mulierem ordinet, cujus de castitate testimonium habeatur, quæque ad senectutem proxime accedat : quoniam et sancti Apostoli Patresque talem ordinari decreverunt. *Michaël hic I, cognomento Magnus, fuit patriarcha Jacobitarum, claruitque circa annum Christi* 1190 *ex Assemano tomo* II *pag.* 154 : *et ibidem pag.* 369 *dicitur sedisse annos* 33. *Plura de illo assignat index ad dictum tomum. An vero e Michaëlis facultate perrexerint apud Jacobitas ordinari Diaconissæ, et quousque, compertum non habeo : rariores certe apud eosdem tunc fuerunt, quam olim, prout conficitur ex urgente necessitate ad illarum ordinationem ab ipso requisita. Non video autem cur suspicari non liceat, sæculo saltem decimo tertio Diaconissas aliquas exstitisse apud Jacobitas.*

sed multæ superfuerant post medium sæculi XVI.

131 *Mirabile autem prorsus est ac singulare, priscam Diaconissarum antiquitatem tanto fuisse in pretio apud Nestorianos Syros, ut comparere perrexerint apud istam nationem, et inaugurari post medium sæculi decimi sexti, sicut testatur Assemanus in Dissertatione de Syris Nestorianis pag.* 851 *ita scribens :* In Pontificali Nestorianorum, quod Josephus Indorum metropolitanus anno Christi MDLIX descripsit, exstat Diaconissarum ordinationis ritus, ad ea usque tempora peragi solitus. *Ex his concludo, nimis universaliter locutos fuisse Morinum et Jueninum, quos paullo ante allegabam, de ætate, qua desiisse Diaconissas definiebant. Porro ritum inaugurandi Diaconissas apud Nestorianos dedi num.* 26 *et sequentibus; quæ vero post illum annotan-*

AUCTORE J. P.

tur, num. 94. *Reliquum est, ut videamus, quænam sint dicenda de usu Diaconissarum exoleto in Occidente.*

Argumenta pro consecratione earum abrogata sæc. XII in Occidente :

132 *Morinus, postquam Diaconissarum abrogationem affixerat ætati superius a se memoratæ, sententiam suam sic confirmat num.* 6 : Eodem tempore in Occidente omnino evanuerunt Diaconissæ. Sed antiquitus multo infrequentiores fuerunt in Occidente, quam in Oriente. Vix enim antiqui Rituales seu Sacramentaria earum mentionem faciunt. Deinde Petrus Pictaviensis, primus Lombardi commentator in glossa super sententias lib. 4 dist. 20 lit. f, septem velorum genera distinguit, unum Diaconissis tribuit, sed desiisse scribit : » Est, *inquit,* » velum ordinationis in Diaconissis quadragesimo » anno, sed abiit in desuetudinem ». *Hinc duo concludit idem scriptor*, ordinationem *videlicet* Diaconissarum ante Petrum in Occidente viguisse, et Petri seculo jam desiisse. Longe ante Petrum desuetudinem illam contigisse, aut saltem incelebrem fuisse consuetudinem illam, ex Lombardi et Hugonis Victorini scriptis manifestum est, qui de Sacramento Ordinis, et omnibus ejus
B partibus et adjunctis ante Petrum scribentes, nihil tamen de Diaconissis tradiderunt. *Scripserunt auctores illi sæculo* XII. *Tunc autem nullas amplius in Occidente comparuisse Diaconissas, probabilius etiam mihi est.*

sed alicubi in Italia multo citius non erant amplius notæ.

133 *Sed hisce adjungere quædam juverit pecularia de tempore et loco, quibus alicubi apud Occidentales superfuisse ac intercidisse leguntur Diaconissæ. Tomo VIII Spicilegii Acheriani profertur epistola Attonis episcopi Vercellensis ad Ambrosium Mediolanensem sacerdotem : inter alia autem plura, quæ in ea refert de Diaconissis, scribit ista pag.* 124 *prioris editionis :* Diaconam vero nihil quam ministram intelligimus. Quapropter si hujus officii nomen nunc etiam quoquomodo perduraret, in his, quæ per mulieres adhuc dispensari videntur, illas Diaconas putaremus, quæ ætate senili devictæ religiosam vitam cum castitate servantes, oblationes sacerdotibus offerendas fideliter præparant, ad ecclesiarum limina excubant, pavimenta detergunt. *In tractu itaque Insubriæ transpadanæ adeo exoleverant Diaconissæ sæculo decimo, ut*
C *ne illarum quidem nomen Vercellis amplius perduraret tempore Attonis, qui ab Ughello tom.* IV *Italiæ sacræ columna* 1060 *scribitur Vercellensi cathedræ præfuisse anno* 945, *laudaturque tamquam* doctissimus theologus, et canonista præclarus.

Peculiare documentum de illarum consecratione

134 *Diu autem postea, sæculo nimirum undecimo, nomen et inauguratio Diaconissarum nota erat Romæ, et in ecclesia Silvæ candidæ perseveravit, sicut conficitur e Joannis PP. XIX diplomate, in quo præter alia indulta conceditur ab eo facultas Petro episcopo Silvæ-candidæ ecclesiæ celebrandi certis diebus divina officia in ecclesia S. Petri in Vaticano. Profert illud diploma Mabillonius tomo* II *Musei Italici pag.* 154 *et sequentibus, e quo delibo ista :* Consecrationes vero altarium ecclesiæ sancti Petri, et aliorum monasteriorum, nec non consecrationes ecclesiarum, altarium, sacerdotum, clericorum, diaconorum, seu Diaconissarum totius civitatis Leonianæ, vobis vestrisque successoribus.. in perpetuum concedimus. *Diploma autem* scriptum *notatur..* in mense Decembris, Indictione.. x.

135 *Et post nominum subscriptionem sequi-*
D *tur :* Datum XVI Kal. Januarii per manum Bosonis episcopi sanctæ Tiburtinæ ecclesiæ, et bibliothecarii sanctæ Apostolicæ Sedis. *Et mox subditur :* Datum pridie Kal. Januarii per manus Benedicti episcopi Portuensis.. anno Pontificatus Domini nostri Joannis.. XIX Papæ, in sacratissima sede beati Petri Apostoli sedentis ill. mense Decembris, Indict. x. *Pontifex hic sedere cœpit anno Christi* 1024, *tertius autem ejusdem annus incidit in annum* 1026, *Indictione* x, *more Græcorum, a Septembri incepta. De Silvacandida, seu SS. Rufinæ et Secundæ, ejusdemque loci episcopis consuli potest Italia sacra Ughelli recusa tomo* I, *a columna* 89, *ubi et supradictum diploma invenies. Via autem* Aurelia Sylva Candida est, olim ad Sylvam Nigram ab urbe Roma 10 milliariibus distans, *ut scribitur col.* 89. Urbs *vero* sancti Leonis, olim Leonia nuncupata, a Saracenis funditus deleta, sita erat inter urbes Crotonensem, et sanctæ Severinæ, *ut refertur apud citatum Ughellum tomo* IV *a columna* 512.

sæculo XI *apud Italos usitata*

E

§ II. Diaconissæ non lege lata sed desuetudine probabilius abrogatæ; in Gallia tamen earum ordinatio per varios canones videtur prohibita.

Non scitur exstare legem aliquam in Oriente,

Qui *tenent, Diaconissas positivo aliquo decreto suppressas atque exstinctas fuisse, debent illud afferre. Tale autem non est, ut ab Oriente incipiamus, in* XI *canone concilii Laodicensis, sæculo* IV *celebrati, qui sic habet :* Quod non oporteat eas, quæ dicuntur presbyteræ vel præsidentes, in Ecclesiis ordinari. *Nam hic Diaconissæ non nominantur; nec vero de illis intelligendum synodi canonem, illud argumento est, quod multis post eam sæculis conspicuus fuerit in Oriente sacer Diaconissarum status, prout evincitur ex capite* V, *ubi multas enumeravi Diaconissas post illud tempus in Oriente memorabiles. Accedit eo, quod supra num.* 128 *ex Bal-*
F *samone retulerim* omnino exolevisse *Diaconissas,* et non ordinari; *sed nullam ab illo fieri mentionem decreti, vi cujus exstinctæ fuerint. Jueninus canonem hunc, qui habetur apud Labbeum tomo* I *columna* 1510, *intelligit ex interpretatione Zonaræ et Balsamonis, quos citat, non de Diaconissis, sed de mulieribus quibusdam vetulis, quæ tunc temporis præfuerint mulieribus ceteris, ordinis et confessus earum causa. Neque objicias in canone haberi verbum* ordinari *ex interpretatione Dionysii Exigui : cum pro qualibet institutione, sive ea fiat aliquo ritu sacro, sive non fiat,* plerumque, *uti addit,* sumatur.

quæ Diaconissas exstinxerit :

137 *Ibidem apud Labbeum in alia dicti canonis interpretatione columna* 1517 *leguntur ista :* Mulieres, quæ apud Græcos presbyteræ appellantur, apud nos autem viduæ seniores, univiræ et matriculariæ nominantur, in ecclesia, tamquam ordinatas, constitui non debere. *Morinus cap.* III, *num.* 13 *apposite animadvertit,* male interpretes omnes πρεσβύτιδας interpretari Latine presbyteras; pejusque antiquam versionem paraphrastice hoc nomen sic explicare : » Mulieres,

A » lieres, quæ apud Græcos presbyteræ » *etc. Vide quæ modo citabam.* Nullæ enim sunt apud Græcos mulieres presbyteræ, πρεσβυτερίδες, ut diserte negat S. Epiphanius.. sed tantum πρεσβύτιδες, quo nomine in quibusdam regionibus vocabantur e Diaconissis ætate provectiores. *Audiatur ille sanctus Pater hæresi* LXXIX *pag.* 1060: Illud vero, *inquit*, diligenter observandum est, solum Diaconissarum officium ad ecclesiasticum ordinem necessarium fuisse, ac viduas quidem nominatim expressas, et inter illas, quæ anus essent, presbytidas vocatas; numquam presbyteridas seu sacerdotissas esse factas. *Ibidem etiam Morinus observat, uti Patres verbo* καθίστασθαι, *quod significat* constituere et stabilire, *non* ordinare per manus impositionem, sive χειροτονεῖσθαι. *Nec vero S. Basilius prædicto sæculo* IV *adeo fuit in lapsas Diaconissas severus, ut earum ordinem exstinctum vellet; sed puniri et admitti illas jubebat. Sic enim scribit ad Amphilochium canone* XLIV: Diaconissa, quæ cum Græco fornicata est, ad pœnitentiam admittenda est: ad oblationem vero admittetur anno septimo, si B videlicet in castitate vitam agat... Nos porro Diaconissæ corpus, utpote consecratum, non amplius permittimus in usu esse carnali.

idem dic de Occidente: at in Gallia

138 *Nunc dispiciamus, quid de Diaconissis in Occidente dicendum videatur. Nullum imprimis novi exstare decretum canonicum, quo omnes omnino Diaconissæ ibidem exstirpatæ sint. Immo vero contrarium evincitur ex eo, quod illarum consecratio nota esset Romæ, et in ecclesia Silvæ-candidæ usitata sæculo* XI, *sicut probavi supra num.* 134 *ex diplomate Joannis PP. XIX. Ibidem autem loci, nec non in aliis Occidentis regionibus sensim sine sensu Diaconissas desiisse per desuetudinem vel non usum, intelligi potest ex præmissis cap.* VI § I, *quamdiu non affertur lex in contrarium. Sed magna hic se offert controversia, an idem contigerit in Gallia; de qua re jam pluribus disputandum est. Varii quippe canones ibidem conditi sunt, e quibus confici videtur, Diaconissas ibidem fuisse exstinctas expressa aliqua lege, quæ adversus earum ordinationem pronuntiata sit.*

varii canones

139 *Nam si canonum istorum sensus expendatur, judicium lectoris requiro, ut consideret* C *ex iis, quæ subjicio, utrum ex canonum verbis in alienum sensum non detortis neque corruptis, aliud confici possit, quam Diaconissarum abrogationem e scriptis conciliorum tabulis sufficienter evinci. Concilium Arausicanum* I, *anno* 441 *habitum, canone* XXVI *hæc statuit apud Labbeum tomo* III *columna* 1451: Diaconæ omnimodis non ordinandæ: si quæ jam sunt, benedictioni, quæ populo impenditur, capita submittant. *Vox omnimodis videtur omnem ordinationem Diaconissarum prohibere: nec intelligi potest, hoc dumtaxat per illam prohiberi, ne omni seu quolibet modo ordinentur, id est, sine examine prævio, sine quadraginta annorum ætate, sine conditionibus denique, quas requirunt canones; illis, quæ alio modo fuerint ordinatæ, inflicta pœna, ut* benedictioni, quæ populo impenditur, capita submittant, *ut canonem illum explicare nititur Morinus supra laudatus.*

conditi sunt,

140 *Ad canonem* XXI *concilii Epaonensis, anno* 517 *celebrati:* Viduarum consecrationem, quas Diaconas vocitant, ab omni regione nostra penitus abrogamus, solam eis pœnitentiæ benedictionem, si converti ambiunt, imponendo; *nihilo rectius, meo judicio, respondet Morinus, necesse esse, ut aliquid in eo subaudiatur. Nam illam necessitatem prorsus non video: neque illam recte probat, ita disserens:* Quamobrem enim jubent Patres Diaconas illas ad pœnitentiam publicam relegari, si convertantur? *Quippe pœnitentiæ benedictio non suscipiebatur solum ob gravia crimina, ut infra dicetur, ideoque ex illa non recte colligit, decretum illud non esse extendendum ad Diaconissas omnes: etsi facile credamus Diaconissas omnes non fuisse lapsas.*

AUCTORE J. P.

141 *At canon ille, ait Morinus, forsitan lucis aliquid accipiet e canone* XVII *concilii Aurelianensis* II *anno* 533: Fœminæ, quæ benedictionem diaconatus hactenus contra interdicta canonum acceperunt, si ad conjugium iterum probantur devolutæ, a communione pellantur. Quod si hujusmodi contubernium admonitæ ab episcopo cognito errore dissolverint, in communionis gratiam acta pœnitentia revertantur. *Ex hoc canone infert, per Patres Epaonenses Diaconissas omnes contra canonum præscripta inauguratas deponi (tales autem, ut colligit e verbis concilii Aurelianensis* II, *plures erant eo tempore) non vero omnes prorsus Diaconissas amoveri, neque* E *earumdem ordinationem omnino prohiberi. At dici solum debet, velle canonem Aurelianensem, ut feminæ, quæ contra canonum præscripta ad diaconatus officium promotæ fuerint, non sint liberæ a castitate servanda, quam voverunt. Synodus Turonensis* II, *quæ annis quinquaginta post concilium Epaonense, id est, anno* 567 *fuit celebrata, aliud effugium Morino suggerit: loquitur enim de viduarum benedictione, non vero de Diaconissarum ordinatione, atque hoc sensu canonem Epaonensem interpretatur. Constat enim benedictionem viduarum, dum velamen accipiunt, per canones prohiberi.*

quos benignius

142 *Turonensis autem canon* XX *sic habet:* Illud vero, quod aliqui dicunt; Vidua, quæ benedicta non fuit, quare non debet maritum accipere? cum omnes sciant, quod nunquam in canonicis libris legatur benedictio vidualis, quia solum propositum illi sufficere debet, sicut in Epaunensibus canonibus a papa * Avito, vel omnibus episcopis conscriptum est. *Et mox ipse canon Epaonensis subditur:* Viduarum consecrationem, quas diaconas vocant, ab omni regione nostra penitus abrogamus. *Mentem itaque* F *Epaonensium patrum Morinus ita interpretatur secundum canonem Turonensem jam citatum, ut non egerint de Diaconissis, sed de viduis dumtaxat non benedicendis, quæ a vulgo improprie vocabantur Diaconissæ. Speciosa quidem est hæc observatio. Verum si omnia accurate expendantur, nihilo solidior apparebit quam præcedentes. Respondent enim Patres illis, qui volebant viduas, voto nimirum obstrictas, ad nuptias pertrahere, quia non erant benedictæ; aiuntque* solum propositum, *id est votum, sufficere, quia benedictio viduarum, etiam Diaconissarum erat abrogata, et postremum istud probant ex concilio Epaonensi.*

explicare

* i. e. episcopo

143 *Hanc autem esse intentionem Patrum Turonensium probatur ex canone* XLVI *concilii Arelatensis* II, *qui a dicta Turonensi synodo mox subditur, ut ostendat, viduis castitatem professis, tametsi non benedicantur, non licere ad secundas nuptias transire. Sic enim in canone* XX *Turonensi mox pergunt:* Et expressus decretum est in synodo Arelatensi » professas viduas, si in incontinentia perstiterint *, cum raptoribus esse » damnandas ». *Itaque agunt quidem Patres Turonenses*

frustra

* in concil. Arel. si conniventiam præstiterint,

AUCTORE J. P.

ronenses de solis viduis; at non indicant de iis solis actum fuisse in concilio Epaonensi; sed Diaconissarum ordinationis abrogationem ibi decretam potius confirmant, dum dicunt ordinationem illam necessariam non esse ad obligationem castitatis viduis voto adstrictis inducendam. Porro quam inepte canonem XVII *concilii Aurelianensis* II *in subsidium advocaverit Morinus, patet ex canone* XVIII *ejusdem concilii, qui sic habet :* Placuit etiam, ut nulli postmodum fœminæ diaconalis benedictio pro conditione hujus fragilitatis credatur. *Hæc verba tam clara sunt, ut nullum videantur relinquere dubium de generali abrogatione dictæ ordinationis.*

conantur aliqui;

144 *Prohibitionem tamen illam non esse generaliter accipiendam, probare vult Morinus e reddita ratione,* pro conditionis hujus fragilitate. *Nam ex eo sequi ait, ut nulli virgini virginitas, viduæ nulli castitas esset credenda. Contendit igitur in allato canone unum hoc videri præscriptum, conformiter ad antiquorum canonum decreta, ut consecratio diaconalis nulli posthac credatur feminæ, quæ non habuerit annos* B *quadraginta, vel, ut jubent sacræ Litteræ et antiquissimæ canonum sanctiones, sexaginta. Rationem, inquit, dat S. Basilius ad Amphilochium canone* XXIV, *quem supra citavi cap.* II § I *sub initium, sic scribens :* Porro vidua sexaginta annos nata si rursus una cum viro habitare voluerit, boni communione non dignabitur, donec ab impuritatis vitio destiterit : sed si ante sexaginta annos eam adscripserimus ; nostra est, non mulieris culpa. *Recte quidem hæc Basilius a Morino allegatus : sed verba illa non docent, voces* nulli fœminæ *ullam pati restrictionem : sicut nec ratio ex fragilitate feminarum petita evincit, sic nulli virgini virginitatem aut viduæ castitatem credi ; cum ipsis crederetur virginitatis aut castitatis professio, non vero ordinatio diaconalis, quod ex lapsu Diaconissarum majus oriretur dedecus ob majorem harum dignitatem ; quodque hæ ob vitam activam plures haberent peccandi occasiones.*

cum non amplius necessariarum

145 *Jueninus iisdem effugiis utitur cum Morino, uti videri potest apud illum dissert.* IX *quæst.* V *cap.* II, *ubi disputationem concludit verbis hisce partim veris, sed nimis generalibus :* Dicen- C dum est, Diaconissas non speciali alicujus concilii decreto, sed sensim sine sensu post annum millesimum desiisse apud Occidentales. Nec mirum : cum enim post illud tempus baptismi stati dies D Paschatis et Pentecostes non sint amplius observati ; cum infantes tantum baptizari cœperint, adulti quam rarissime ; cum baptismus per immersionem (exceptis paucis provinciis) conferri desierit ; cum virorum in ecclesia sedes a mulierum sedibus non fuerint amplius distinctæ ; opus non fuit Diaconissis, quæ tum baptismi, tum aliorum rituum officiis perfungerentur.

Diaconissarum ordinationem

146 *Natalis Alexander in sua Historia ecclesiastica, anno* 1714 *recusa, tomo* V, *sæculo* V, *cap.* V *variis locis allegat canones jam datos, quibus abrogatam Diaconissarum ordinationem docet. Pœnitentiæ vero benedictionem, ex qua contra canonem Epaonensem disputat Morinus, sic explicat art.* 5 : Hic autem pœnitentiæ benedictio, non est intelligenda manuum impositio, quæ fiebat publicis pœnitentibus, sed propositum continentiæ, quod ratum habebat, et precibus suis Deo commendabat Ecclesia. Quæ interpretatio colligitur ex canone vigesimo concilii II Turonensis, hunc canonem laudante. *Consentit Thomassinus part.* I *lib.* III *cap.* LI, *ubi num.* 11 *benedictionem illam vocat* benedictionem religiosæ pœnitentiæ. *Christianus Lupus tomo* I *in Scholio ad canonem* XV *synodi Chalcedonensis pag.* 581, Exstinguere, *inquit,* cœpit E *Diaconissas* ecclesia Gallicana in prima synodo Arausicensi... Exstinguere cœpit, non plane exstinxit. Eas namque contra Arausicense decretum perrexisse ordinari et profiteri, testatur secunda synodus Aurelianensis, ejusmodique ordinationem aut professionem exsufflare non audet : denuo dumtaxat interdicit, earumque licet contra canonem factarum prævaricatrices privat communione. Epaonensis synodus, suaviter et fortiter agere volens, diaconalem consecrationem mutat in benedictionem pœnitentialem, atque ita fæmineo sexui dignitatis avido conatur satisfacere.

videantur abrogar.

147 Pœnitentialis enim benedictio non tantum prævaricatoribus ignominiose imponebatur, sed et ab innoxiis et integris spontanee et gloriose suscipi olim consuevit. Exstinctionis causam secunda synodus Aurelianensis fuisse dicit fæmineæ CONDITIONIS FRAGILITATEM. Diaconissa enim ducebat vitam activam, cui constat fæminas non esse capaces. Exstinctio longo tempore fuit intra solam Galliam circumscripta. *Hæc* F *Lupus, cujus verbis huic de Diaconissis tractatui finem impono.*

INDEX

INDEX SANCTORUM

AD TOMUM I SEPTEMBRIS.

A

1 Ægidius abbas in Fano S. Ægidii Occitaniæ. Comment. præv. § i. Veneratio Sancti longe lateque propagata 284. § ii. Sacri corporis translationes et reliquiæ 288. § iii. Acta S Ægidii antiqua utcumque, sed fabulis conspersa : ortæ hinc controversiæ de tempore, quo vixit Sanctus, aliisque cum illo tempore connexis 289. § iv. Præmittuntur quædam de abbatia S. Ægidii ; tum deciduntur controversiæ mox propositæ 291. § v. Inquiritur, quo tempore floruerit Sanctus, et qualiscumque vitæ ejus chronologia texitur 294. § vi. Examinantur aliqua de Sancto asserta partim in Vita partim ab aliis scriptoribus 297. Vita auctore anonymo. *Ex codicibus Mss. sex, aliisque apographis inter se collatis.* Præfatio. Cap. i. Sancti patria et parentes : egressus e patria et adventus in Galliam : mora Arelatensis et vita solitaria cum Veredemo eremita 299. Cap. ii. Secessus ad locum magis desertum, in quo cervæ pascitur lacte : invenitur a Flavio Gothorum rege, et locum accipit condendo monasterio, quod construit et regere incipit 301. Cap. iii. Regimen monasterii ; accessus ad Carolum regem et reditus ad monasterium, quod brevi subvertendum prædicit : iter Romam, ubi monasterium offert Pontifici, a quo exemptionis privilegium et dona impetrat, dein redit ad suos : beata Sancti mors, et sepultura 302

1 Ægidius abbas in diœcesi Asturicensi in Hispania, Sylloge. Beati cultus, distinctio ab aliis synonymis et elogium. 308

2 Agricolus ep. et patronus Avenionensis in Gallia, Comm. præv. § i. Legitimus ac celeber Sancti cultus apud Avenionenes 444. § ii. Vita Sancti recentiori calamo exarata, sed verosimiliter ex antiquioribus monumentis : gestorum qualiscumque chronologia 446. § iii. Sepultura Sancti ; sacellum prope Rupem Mauram, aliaque Sancto dicata : corporis translationes, miracula 448. Vita, auctore anonymo. *Ex editione Barralis et Surii.* Cap. i. Sancti natales, vita monastica, gesta in episcopatu, obitus et sepultura 450. Cap. ii. Sacella Sancto dicata ecclesiaque ; corporis translationes, miracula, protectio urbis Avenionensis. 454

3 Aigulphus abbas et Socii MM., inter quos nominantur Trucharius et Frongentius, in Insula Caprasia inter Corsicam et Etruriam. Comm. præv. § i. Acta S. Aigulphi et Sociorum diversa, partim edita, partim hactenus inedita : Vitæ editæ auctor Adrevaldus monachus Floriacensis ; ineditæ auctor anonymus : horum aliorumque auctoritas examinatur 728. § ii. S. Aigulphi patria, parentes, ætas, vita monastica : translatio corporis S. Benedicti eidem attributa 730. § iii. Dubitationes circa translationem SS. Benedicti et Scholasticæ : probabilius solum pars corporum translata. An id factum per S. Aigulphum 733 ? § iv. An Sanctus fuerit abbas S. Aniani ? de tempore, quo factus est abbas Lerinensis : an Arlucense virginum cœnobium instaurarit, eique abbatissam præfecerit Angarismam 736 ? § v. Conspiratio pseudo-monachorum contra sanctum Abbatem elucidatur : tempus et locus martyrii, uti et numerus sociorum investigatur 738. § vi. Corporum translationes discussæ : cultus antiquus, et memoria in Fastis sacris 741. Vita auctore incerto. *Ex Ms. bibliothecæ Constantini Cajetani.* Præfatio. Martyres etiam recte vocari, qui pro veritate aut justitia occumbunt, ostenditur 743. Cap. i. S. Aigulphi patria, parentes, institutio, vita monastica, dignitas abbatialis, et felices in ea labores 744. Cap. ii. Conspiratio quorumdam rebellium, qui Mummoli subsidio S. Aigulphum cum aliquot Sociis captum ad insulam Caprasiam abducunt, variisque affectos cruciatibus Martyres tandem occidunt 746. Vita altera auctore Adrevaldo monacho Floriacensi. *Ex Ms. Rubeæ-Vallis et editione Mabillonii.* Præfatio. Utilitas in scribendo Vitas Sanctorum : martyrium S. Aigulphi assertum 747. Cap. i. Aigulphi patria et parentes : institutio, studia, vita monastica, virtutes : corpus S. Benedicti translatum : suscepta præfectura abbatiæ Lerinensis 748. Cap. ii. Restituta disciplina cœnobii Lerinensis : quorumdam perversorum in sanctum Abbatem conspiratio 749. Cap. iii. Seditiosi, pertracto in partes suas Mummolo, per milites ab eo acceptos capiunt S. Aigulphum cum aliquot sociis, et carceri includunt 750. Cap. iv. Abducuntur Sancti in insulam Caprasiam, multisque prius cruciatibus affecti occiduntur 752. Cap. v. Martyrium Sanctorum cognitum Lerini, ac corpora eo translata 753. Cap. vi. Miracula nonnulla, et pœna sacrilegi Columbi 754. Inventio reliquiarum S. Aigulphi auctore anonymo. *Ex antiquis membranis Herovallii, collatis cum editione Mabillonii* 755. Miracula auctore anonymo. *Ex codice Ms. D. Herovallii, collato cum editione Mabillonii.* Cap. i. Corpus translatum in thecam argenteam : contractus sanatus et cæcus ; grandinis et ignis periculum sublatum, invocato Sancto 758. Cap. ii. Furtum in ecclesia S. Aigulphi commissum, quo

quo monachorum fama periclitabatur, mirabiliter detectum : beneficia duabus mulieribus collata 760. Cap. iii. Vita et translationes S. Aigulphi compendio enarratæ : mulier in festivitate Sancti laborans et blasphemans gravi infirmitate punita, et post triennium sanata 761. Cap. iv. Beneficia quædam diversis personis concessa 762
2 Aithala et Ammum MM. Adrianopoli in Thracia. 358
3 Albertus Besutius eremita apud Lacum Verbanum in ducatu Mediolanensi. Comm. præv. Locus, veneratio publica, corpus, Vitæ chronologia 787. Vita. *Ex Ferrarii Catalogo Sanctorum Italiæ* 789
1 Ambrosinianus ep. M., ut fertur, patronus Parœciæ Fontanensis prope Divionem in Burgundia. Sylloge hist. crit. De cultu, Actis fabulosis, ac reliquiis Sancti 207
3 Ambrosius ep. conf. Senonis in Gallia. Sylloge. De cultu, ætate et gestis 660
1 Ammon diacon. et xl Virgines MM. Heracleæ in Thracia. Cultus, martyrium, et alia ad hos Sanctos spectantia 156
1 Anna prophetissa Hierosolymis. Sylloge Hist. § i. Cultus ; elogia ; genus ; conjugium ; Viduæ continentia et pietas 96. § ii. An Sancta habitavit in templo ? An dono prophetiæ claruit ante diem Purificationis Deiparæ ? Jesum agnoscit in templo et aliis annuntiat, quo ætatis anno, incertum 97
2 Antoninus M. Apameæ in Syria. Comment. præv. § i. Variæ urbes, quibus sanctus aliquis Antoninus adscribitur hoc die aut seqnenti : nec Capuæ, nec Palentiæ passus Antoninus : Apameæ in Syria attribuendus aliquis Antoninus, cujus cultus antiquus ostenditur 340. § ii. Cultus sancti Antonini in variis Galliæ locis 342. § iii. Acta translati corporis anno dccclxxxvii prorsus fabulosa : cultus S. Antonini in Hispania, qui verosimiliter non est inchoatus ante irruptionem Saracenorum, sæculo viii factam 345. § iv. Examinatur et confirmatur sententia eorum, qui suspicantur S. Antoninum Apamiensem Syrum et Gallum eumdem esse 347. § v. Respondetur ad argumenta contra sententiam nostram prolata in Historia Occitaniæ 349. § vi. Examinantur sententiæ aliquorum, qui crediderunt S. Antoninum passum esse Apamiis in Gallia 352. Acta prima, auctore anonymo. *Ex codice Ms. 33 Reginæ Sueciæ* 354. Acta alia. *Ex Speculo Historiali Vincentii Bellovacensis lib.* xiii *cap.* xxxv 355
1 Arcanus et Ægidius eremitæ confessores, Burgi S. Sepulcri in Umbria. Comm. hist. § i. Origo Burgi S. Sepulcri per Sanctos ejusdem fundatores et protectores 305. § ii. Sanctorum locus natalis, peregrinatio, tempus mortis, cultus ; Ægidius a synonymis distinctus 306
1 Arealdus M. Brixiæ in Italia. Sylloge. De cultu Sancti, loco et tempore Martyrii 246
3 Aristion vel Aristeus ep M. Sylloge critica. § i. S. Aristion sub nomine Aristæi vel Aristei annuntiatus apud Latinos cum S. Antonino, quorum passus non videtur 611. § ii. Unus est Aristion, qui vicinis nominibus multiplicatur in variis Martyrologiis : episcopus is fuit Alexandrinus ad Issum in confinio Ciliciæ et Syriæ : varia ejus elogia ex Menologiis 613
1 Austregildis vel Agia S. Lupi mater, Aurelianis in Gallia 266
3 Auxanus ep. Mediolani in Insubria. Sylloge. Cultus ; illustre genus ; elogium ; tempus ; translatio corporis 666

B

3 Basilissa Virg. et M. Nicomediæ in Bithynia. Cultus, elogia, Acta 609
1 Bossianus conf. in diœcesi Laudunensi in Gallia. Cultus ; an Sanctus hic ab alio fere synonymo distinctus ? 304
2 Brocardus secundus prior generalis Ordinis S. Mariæ de monte Carmelo in Palæstina. Comm. præv. De Beati cultu et gestis 576. Vita auctore anonymo. *Ex Ms. conventus Claromontani PP. Carmelitarum discalceatorum* 578

C

1 Constantius ep. et conf. Aquini in regno Neapolitano, Sylloge hist. De Cultu Sancti, tempore episcopatus et anno mortis 243. Elogium *Ex Ms. Ughelli et S. Gregorio Magno* 245
2 Cosmas erem. conf. Venetiis § i. Recentiorum annuntiationes ; antiquus cultus ; locus, in quo asservatur corpus ; scriptores ; tempus vitæ 440. § ii. Corpus ex insula Cretensi Venetias translatum ; ejusdem status ; translationis tempus ; exemplar, e quo hæc, et Sancti Vita datur 441. Vita auctore Fortunato Ulmo, monacho Casinensi, Venetiis edita. Cap. i. Sanctus variis in solitudine virtutibus illustris 442. Cap. ii. Translatio corporis Venetias. 443

D

1 Diomedes, Julianus, Philippus, Eutychianus, Hesychius, Leonides, Philadelphus, Menalippus, Pantagapa et Eutychius, MM. Ex Martyrologio Romano et Fastis Græcis 358
1 Donatus, Felix, Arontius, Honoratus, Fortunatus, Savinianus, Septiminus, Januarius, Felix, Vitalis, Sator et Repositus MM. Beneventi in Italia. Comm. præv. § i. Memoria horum Sanctorum in Martyrologiis, ac veneratio antiqua 129. § ii. Acta varia partim edita, partim inedita, et eorum discussio 131. § iii. Inquiritur sub quo imperatore, et quo tempore passi sint Sancti ; eaque occasione improbantur aliqua in Actis prolixioribus 133. § iv. Ordine discutiuntur, quæ in Actis habentur minus certa, et obscuriora elucidantur 134. § v. Translatio corporum, ceteraque ad gloriam Sanctorum posthumam spectantia 136. Acta prima auctore anonymo. *Ex Ms. Nicolai Belfortii.* Acta altera prolixiora et minus sincera auctore anonymo. *Ex editione Jovardi* 138. Translatio corporum Beneventum. *Ex Officio edito per Jovardum* 142. Vita metrica. Auctore Alfano archiepiscopo Salernitano. *Ex editionibus Surii, Lipomani et Jovardi.* Præfatio. Cap. i. Patria et parentes Sanctorum : eorumdem pia educatio, zelus contra idololatriam, gesta Carthagine ; pleraque minus certa aut ficticia 144. Cap. ii. Victor missus Adrumetum ad sanctos Fratres ducendos Carthaginem, eorum

rum disputatione conversus dicitur: capiuntur Sancti 147. Cap. iii. Sancti ad præfectum ducti, interrogati, cruciati, in carcerem detrusi, vinculisque ab angelo soluti: iter ex Africa in Siciliam, ac tempestas Sanctorum precibus sedata 150. Cap. iv. Iter reliquum: martyrium Sanctorum variis locis consummatum 152. Translatio, auctore incerto. *Ex editione Jovardi* 154

E

2 Elpidius seu Helpidius ep. conf. Lugduni in Gallia, Syll. hist. 388

2 Elpidius abb. patronus oppidi S. Elpidii in Piceno. Comm. præ. § i. Oppidum S. Elpidii, ubi servatum Sancti corpus: cultus ejus et memoria in Fastis sacris 378. § ii. Beneficia et miracula impetrata Sancti intercessione et reliquiis 380. § iii. Memoria S. Elpidii in Martyrologiis: inquiritur utrum sit S. Elpidius abbas a Palladio laudatus, qui apud Elpidianos colitur: hic certo vivus in Picenum non venit, sed mortui corpus verosimiliter eo delatum 382. § iv. Gesta Elpidii a Palladio descripta discutiuntur; inquiriturque, an hic idem sit cum Elpidio laudato in Vita S. Charitonis, et cum diacono S. Basilii 384. Acta Græca. *Ex editione Meursii, interprete J. S.* 386

3 Euphemia, Dorothea, Thecla, Erasma MM. Comm. hist. § i. Cultus; inventio S. Euphemiæ, quæ Ravennæ accidit, hujusne an alterius synonymæ 605? § ii. Lectiones propriæ; Acta 607

2 Euplus, Josephus, Felix, Secundulus, Julius MM. in Sicilia. *Ex apographis Hieronymianis* 359

F

2 Facundinus, Juventinus, Peregrinus et Felicitas MM. Arimini in Italia 360

1 Felix ep. et, ut fertur, M. Pisis in Tuscia, Sylloge hist. Sancti annuntiatio sub corrupto nomine; pauca ejus gesta ex SS. Reguli et Cerbonii Actis; cultus; martyrium incertum; corporis translatio Pisas 241

1 Firminus ep. conf. Ambiani in Gallia. Comm. præv. Geminus Ambiani Firminus, martyr alter, alter confessor: hujus Acta anachronismis fœdata: elogia aliunde deprompta, tempus vitæ discussum 175. Acta anachronismis conspersa, auctore anonymo. *Ex Ms. Nicolai Belfortii, collato cum Ambianensi* 178. Gloria Sancti posthuma. § i. Sanctus sepultus in ecclesia B. Mariæ Virginis, quam ipse construxerat, ibidem miraculis claret, et colitur a sæculo saltem vi: exponitur controversia nuper agitata de hodierna sacri corporis possessione 181. § ii. Prima corporis translatio; ecclesia, in quam translatum, et tempus hujusce translationis inquiruntur 183. § iii. Solvuntur argumenta contra testimonium ex Vita S. Salvii allata: et confirmatur translatio ex aliis monumentis 187. § iv. Alia argumenta pro translatione corporis; idem anno mcclxxix novæ thecæ impositum, ac deinde quotannis circumferri cœptum 189. § v. Quibus rationibus dubitatum fuerit de translatione corporis 191. § vi. Theca aperta, sacrum corpus reperitur cum authentico depositionis testimonio, uti intelligitur ex relatione episcopi hic data: declaratio abbatis S. Acheoli 194. § vii. Edictum episcopi Ambianensis, quo ratio redditur apertæ thecæ, et festivitas translationis restituitur 197

G

1 Gedeon Israelitarum Judex in Palæstina. Comm. hist. § i. Sancti elogia; cultus; nomen varium; familia: pater idololatra, at dein conversus a Filio judice: hic semper veri Dei cultor: an ante principatum tribunus 77. § ii. S. Gedeonem, ut Israelitas e servitute liberet, excitat angelus; hic se a Deo missum probat, igne prodigioso consumens carnes et panes, quæ Sanctus ad corporis refectionem ei probabilius obtulerat 80. § iii. Cum luco aram Baal destruit; aliam Deo erigit et sacrificat; accipit nomen Jerobaal, et Spiritum Domini; copias convocat contra Madian; duplex in vellere signum petit, in quo non peccasse ostenditur 83. § iv. Jussu Dei exercitum minuit ad ccc; castra hostium lustrat: ab infidelitate vindicatur: audita somnii interpretatione confirmatus, miro strategemate Madianitas in mutuam cædem et fugam adigit, quos et persequitur 86. § v. Ephraimitas placat; hostium reliquias delet; Soccothæos et Phanuëlitas ob negatum commeatum punit; interficit Zebee et Salmana, regnum a suis sibi delatum recusat 89. § vi. Ephod conficit Sanctus et ponit in Ephra: defenditur contra multos, qui hoc facto eum peccasse asserunt: ejus familia et mors sancta 92

3 Godegrandus seu Chrodogangus ep. Sagiensis mart. apud Nonantum in Normannia. Comm. præv. § i. Antiquissimus Sancti cultus, et reliquiæ: memoria in Fastis recentioribus: Vita scripta ab Herardo antistite Turonensi; multa quoque de Sancto in Vita S. Opportunæ sororis 763. § ii. De tempore, quo floruit Sanctus: gesta ordine relata et examinata 765. Vita auctore Herardo archiepiscopo Turonensi. *Ex Ms. abbatiæ S. Ebrulfi in Normannia* Prologus. Cap. i. Gesta et martyrium Sancti 768. Cap. ii. Elevatio corporis incorrupti: translationes et miracula 770

3 Guala ep. Brixiensis et conf. ex Ord. FF. Prædicatorum, in Astinensi S. Sepulcri abbatia prope Bergomum in Italia, Comm. hist. § i. Notitia loci; confusæ recentiorum annuntiationes; veneratio publica examinata 773. § ii. Natales; ingressus in religionem; præfectura conventus Brixiensis; visio de beata S. Dominici morte; et alia, quæ ad vitam ante episcopatum actam spectant 775. § iii. Inquiritur tempus, quo episcopus esse cœpit: legatur a Pontifice ad Longobardos et imperatorem; Patavinos inter et Tarvisinos pacem componit 778. § iv. Altera legatio ad Longobardos: Bononienses cum Mutinensibus ejus opera inducias paciscuntur; imperatorem inducit, ut Ecclesiæ satisfaciat: alia beati Præsulis gesta 781. § v. Episcopatus abdicatio; vita et mors in cœnobio Astinensi: an ibi habitum monachorum Ord. Vallis Umbrosæ suscepit? 784

2 Jacobus

I

2 Jacobus et Philippus MM. ex Ordine FF. Minorum, Mevaniæ in Umbria 595

1 Josue Israelitarum dux in Palæstina. Comm. hist. § i. Scribendi methodus; nominis Josue etymon et varia lectio; Sancti pater et majores 6. § ii. Ejus nativitas: an Moysi e Madianitide nondum reduci notus? Quando factus hujus minister; quale ejus ministerium; quis ex eo fructus perceptus 8. § iii. Amalecitas cædit: oraculum de futuro ejus principatu: in montem Sinai et nubem, in qua erat Dominus, cum legislatore ascendit. An ibi xl diebus jejunus? 10. § iv. Tabernaculi curam gerit; interest familiaribus Dei cum Moyse colloquiis: æmulatio ejus Numer. cap. xi. Ex invidia non processit; ostenditur illam aliunde vel leviter tantum, vel non malam, imo laude dignam fuisse 12. § v. Mittitur ad explorandam Chananæam: ejus nomen mutatur: non modo postridie, sed et ipso reditus die murmurantibus fortiter obstitisse probatur: lapidationis periculo eripitur: ejus constantiam remunerat Deus 15. § vi. Legislator successorem petit a Domino, a quo nominatur S. Josue; principatu inauguratur; accipit Spiritum sapientiæ; suam ei potestatem communicat Moyses; tempus et ritus, quibus inauguratio peracta 19. § vii. Insignis Israelitarum de Madianitis victoria, duce probabilius Josue; divisio terræ Chanaan ejus et Eleazari curæ commissa 22. § viii. Moyses successorem Israelitis commendat; ejus principatum Deus palam prodigio confirmat; e columna nubis confortat Sanctum et materiam Cantici docet, quod ipse et Moyses scribunt et concinunt 24. § ix. Cum morituro Moyse montem conscendit; huic morienti adest, et alia de Sancto adferuntur, quæ verisimilia putamus: ratio temporis eorum, quæ post scriptum Deuteronomium facta sunt 25. § x. Excitatur a Domino ad Chananæos invadendos; mittit exploratores in Jericho: apparatus ad Jordanis transitum; prompta eorum voluntas, quos officii monuerat: ordo temporis, quo hæc et alia contigerint 27. § xi. Prodigiosus per siccum Jordanis alveum transitus; monumenta in memoriam tanti miraculi erecta, quod nimium extenuat infidelis Josephi narratio 30. § xii. Jubetur secundo populum circumcidere; Paschate celebrato, apparet ei probabilius S. Michaël archangelus, ex quo discit modum mirabilem, quo Jericho expugnanda sit 33. § xiii. Mira Hierichuntis obsidio et expugnatio, mœnibus ad tubarum sonum populique clamorem corruentibus: urbs anathemati subjecta deletur: sola Rahab cum suis vita donatur; hanc uxorem non duxit Josue, qui cælebs vixit et virgo obiit 35. § xiv. Imprecatio Sancti prophetica; expugnatio Haï ob sacrilegium Achan infeliciter tentata; S. Principis dolor et pia ad Deum oratio, qui jubet sorte in reum inquiri; deprehensus Achan supplicio afficitur 38. § xv. Hortante Deo, Haï iterum oppugnat; fugam simulans, præsidium longius ab urbe abducit; vacuam occupant in insidiis positi, dein a tergo hostes adoriuntur, aliis a fronte urgentibus: cæsis incolis, Haï diripitur et incendio vastatur 40. § xvi. In montibus Garizim et Hebal populum inter ac Deum fœdus solenni ritu Josue instaurat: Chananæorum adversus eum conspiratio 42. § xvii. Gabaonitarum fraus: Josue cum eis fœdus init, quod juramento confirmat: probatur variis argumentis, Sanctum nec temere illis credidisse, nec peccasse, quod Dominum prævie non consuluerit 44. § xviii. Argumentis ex Scriptura petitis stabilitur mitior sententia: Gabaonitæ, fraude detecta, perpetuo famulitio addicuntur 47. § xix. Gabaoni a v regum exercitu obsessæ opem fert Josue; hostes in fugam agit; e quibus multi prodigioso lapidum imbre conteruntur; quo cessante, ne reliqui elaberentur; solis et lunæ cursum suo sistit imperio 50. § xx. Testimonia de solis ac lunæ statione et Sancti fide; miraculi vindicatio, duratio et magnitudo; v regum captivitas; clades hostium; Israëlitarum vires probabilius divinitus sustentatæ 53. § xxi. Supplicium v regum; expugnatio Maceda, Lebna, Lachis, Eglon, Hebron, et Dabir; clades internecina regis Gazer: an Hebron et Dabir sub S. Imperatore sæpius captæ? Alias urbes in Chananæa Australi occupat mira celeritate 55. § xxii. Jabin aliique Aquilonares reges ingentem cogunt exercitum: Sanctus victoria a Deo prænuntiata potitur; munitissimam Asor, aliasque capit urbes; prædam dividit: Deus voluit, ut aliquæ terræ in Chananæa sub Josue non expugnarentur 58. § xxiii. Catalogus regum a Josue debellatorum; jubetur a Deo terram partiri; Calebo promissam Hebron concedit, tribum Ephraim et mediam Manasse de sorte sua conquerentes monet, ut armis quærant ampliora ad habitandum spatia 61. § xxiv. Ossa patriarchæ Joseph humari, tabernaculum in Siluntem transferri, et, increpita vii tribuum ignavia, sortitionem intermissam expediri curat: notæ in Josephi narrationem 63. § xxv. Constantiæ adversus seditiosos præmium accipit: Sancti animus a cupiditate alienus: ejus vice numquam alii rempublicam administrarunt 65. § xxvi. Rubenitis et sociis, ad sua redituris, salutaria dat monita; legatos mittit cognituros, quo animo illi altare erexissent; audita eorumdem innocentia, turbæ cessant: urbem Thamnath-Saraa reædificat 66. § xxvii. Angeli Israëlitas objurgantis apparitio, de qua Judicum cap. ii, probabilius non contigit sub Josue; comitiis convocatis, populum ad officium Deique cultum excitat 68. § xxviii. Altera Sancti oratio ad populum in Sichem convocatum, quem inducit ad fœdus cum Deo solenniter renovandum; librum suo nomine inscriptum cum ultimo Deuteronomii capite probabilius conscripsit 70. § xxix. Moritur Josue, cum probabilius xvii circiter annis præfuisset: præcipuorum ejus gestorum chronotaxis; elogia ex sacris Litteris: illo vivente publici inter Israëlitas non fuere idololatræ: Sancti virtutes præcipuæ 72. § xxx. Sepultura Josue: mira aliqua, quæ de eo traduntur: febribus et podagræ doloribus afflictum sanat: Sancti cultus, qui vere propheta fuit 75

1 Juliana virgo et abbatissa Ord. S. Benedicti. Venetiis in Italia, Comm. præv. § i. Notitiæ de Beata ad nos missæ; genealogia majorum; cultus publicus 309. § ii. Beneficia Beatæ patrocinio impetrata; scriptores, qui de illa meminerunt;

meminerunt; Vitæ 310. VITA, auctore anonymo. *E Ms. membraneo monasterii SS. Blasii et Cataldi Venetiis.* CAP. I. Illustres Beatæ natales; vita monastica 312. CAP. II. Vitæ monasticæ perfectio; constans patiendi desiderium; facta Beatæ apparitio; miracula 315. CAP. III. Pia mors; corpus mirifice incorruptum; ejusdem translatio; cultus 316

2 Justus ep. Lugdunensis conf. in Ægypti eremo. COMM. PRÆV. § I. Antiquissimus S. Justi cultus: memoria ejus variis diebus annuntiata in Martyrologiis et quas ob causas 365. § II. Quæ et qualia Sancti Acta: an eorum auctor Constantius presbyter. Diversa horum Actorum exemplaria, quorum aliqua interpolata. Acta duplicia edenda 368. § III. Fabulosa videntur, quæ de natalibus ac pueritia Sancti scripserunt quidam neoterici: sub Paschasio Viennensi natus, sub Claudio diaconus esse potuit; non item monachus Lerini: reliqua gesta discussa, epitaphium, reliquiæ 370. VITA, auctore anonymo. *Ex codice* XXXIII *Reginæ Sueciæ* 373. VITA PROLIXIOR. *Ex Ms. S. Justi Lugdunensis, collato cum Mss. Accinctino, Ultrajectino, Rubeæ-Vallis, et editione Surii* 374

2 Justus ep. Claromontanus. Cultus Sancti; Synonymus ab eodem diversus 439

2 Justus sive Justinus ep. Argentoratensis in Alsatia. Ætas, elogia, incerta de Sancto narrantur: cultus 377

L

1 Lupus archiep. Senonensis, Briennone in Campania Galliæ. COMM. PRÆV. § I. Sancti veneratio in diversis locis; Officia propria: Actorum ætas et fides 248. § II. Nobilis prosapia; quo anno natus, factus clericus, et episcopus; tempus exsilii; fabula de eo confutata 249. § III. Annus mortis, Sancti successor, aliqua notatu digna de concilio Remensi 251. § IV. Corporis translatio, inventio, recognitio: controversia de Sancti capite et reliquiis judicio Pontificio dirempta: reliquiæ locis variis 253. VITA, auctore anonymo. *Ex Ms. Rubeæ-Vallis, collato cum Ms. S. Maximini Treviris, codice Ms. Valcellensi a pag.* 6, *aliisque editis.* PROLOGUS 255. CAP. I. Illustres S. Lupi parentes, quibus divinitus promittitur; clericatus, educatio et indoles: virtutes, episcopatus 256. CAP. II. Obseratam S. Aniani ecclesiam precibus suis aperit; inimicis et detractoribus benefacit: fidens Deo magnam vini copiam accipit 257. CAP. III. Sinistra de se judicia et obtrectationes contemnit; hostes ab urbe fugat: novis traductus calumniis in exilium relegatur 258. CAP. IV. Agente S. Winebaudo, honorifice ab exsilio revocatur; supplex ab eo veniam petit Clotarius: prodigia Andesaginæ et in itinere facta 260. CAP. V. Aliis a Deo honoratur miraculis: confundit dæmonem, libidinis ardorem precibus exstinguit 262. CAP. VI. Cælesti musica in itinere recreatur; S. Winebaudum ad convivium pertrahit: sanat ægros, et sancte moritur; miraculis item ab obitu clarus 264

M

3 Macniscius ep. Connerensis in Ultonia Hiberniæ provincia. COMM. PRÆV. Sancti cultus, distinctio ab homonymis, locus et tempus episcopatus, annus emortualis et Acta 662. VITA, auctore incerto. *Ex Codice nostro Salmanticensi Ms.* 664

3 Manius ep. Veronensis. SYLLOGE. Veneratio publica, corpus ubi conditum, tempus vitæ 661

3 Mansuetus ep. et conf. Tulli Leucorum in Gallia. COMM. PRÆV. § I. Tulli, quo a Petro Apostolo missus creditur, situs, antiquitas, decora; Vita et miracula, auctore Adsone; duo antiqui codices Mss., varia de Sancto continentes; Acta breviora; aliquorum figmenta 615. § II Variis rationibus persuadetur, Sanctum ad Leucorum conversionem non prius missum fuisse, quam Constantini Magni vel filiorum ejus temporibus 620. § III. Antiquus cultus ex Adsone et vetustis Martyrologiis: an S. Martinus Turonensis oravit apud sepulcrum S. Mansueti 624? § IV. Gloria posthuma sub Tullensibus sæculi X episcopis SS. Gauzlino et Gerardo, abbatiæ S. Mansueti fundatore, ex variis documentis collecta 627. § V. Sancti gloria sæculis XI et XII illustrata miraculis, venerationis incremento, et solemni corporis elevatione 631. § VI. Memoria in Fastis minus antiquis; festivitas præcipua; dies secundæ corporis elevationi sacra; Trevirensium Mansuetus idem cum nostro; altaria ac templa ei dicata; cultus ad alias ecclesias extensus 633. VITA BREVIOR, auctore anonymo. *Ex editionibus Martenii tom.* III *Thes. anecdotorum a col.* 991, *et Calmeti tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col.* LXXXIII, 636. VITA PROLIXIOR FABULOSA, ET MIRACULA, Auctore Adsone abbate Dervensi. *Ex variis exemplaribus tum manuscriptis tum editis, inter se collatis.* PRÆFATIO ad S. Gerardum episcopum Tullensem 637. LIBER. I. Acta fide indigna, cultus et miracula biographi ætate priora. CAP. I. Natales; adolescentia; iter Romanum ad S. Petrum, cujus fit discipulus: mittitur in Galliam, Tullensibus Christum annuntiat; rex fidei Præconem spernit, at credit regina 639. CAP. II. Sancti virtutes: regis filium submersum vitæ restituit: fidem et baptisma suscipit familia regia cum omni populo 641. CAP. III. Edictum regium; pia Sancti opera; idololatria exstirpata, multas ædificat ecclesias: ejus mors; solemnes exsequiæ 642. CAP. IV. Cultus antiquus et miracula 644. LIB. II. MIRACULA sæculo X facta sub SS. Gauzlino et Gerardo episcopis Tullensibus. CAP. I. Sanctus, postquam ruinosa ecclesia, in qua ejus corpus jacebat, abbatiæ S. Apri donata esset, cæcam, a dæmonibus vexatam, et leprosum sanat 645. CAP. II. Febricitantes valetudini restituit; festum suum colere contemnentes punit; vaccam a fure abductam domino reddit 647. CAP. III. Sub episcopo Gerardo, abbatiæ S. Mansueti fundatore, pluvia agros recreat; manum usui aptam reddit, puerum contractum curat; Gerardum excitat, ut Officio nocturno intersit 648. CAP. IV. Pestem sævientem sedat; Gerardum episcopum gravi morbo liberat 650. MIRACULUM, quod conti-

git anno MIX, auctore anonymo, *editum a Martenio tom.* III *Thes. anecdotorum a colum.* 1024, *et Calmeto tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col.* CIV, 651. MIRACULUM alterum anni MXLIX, auctore Petro S. Romanæ Ecclesiæ diacono. *Ex editione Martenii laudati a col.* 1041, *collata cum impresso Calmeti exemplari, atque altero Ms.* 653. ELEVATIO CORPORIS Facta an. MCIV, auctore anonymo. *Ex editione sæpe laudati Martenii a col.* 1088, *collata cum Ms. e codice Mansuetino sæculi* XII, 655. MIRACULA ab anno circiter MCXXV usque ad MCXXXVI, auctore anonymo. *Ex codice Mansuetino sæculi* XII 656

1 Marcianus ep., Siginnius, Amausus. ac Primus ac Maternus MM. *Ex apographis Hieronymianis* 206

2 Margareta virg. et mart. Lovanii in Brabantia. COMM. PRÆV. § I. Beatæ cultus a sæculo XIII inchoatus, auctusque ac continuatus ad nostra usque tempora 582. § II. Memoria Beatæ in Fastis recentioribus : cur ab aliis Beata vocetur, ab aliis solum Venerabilis ? Corpus aliæque reliquiæ 585. § III. Beneficia recentiora ex Vita Belgica Latine reddita 587. § IV. Quæ et qualia sint Acta inferius danda : inquiritur tempus, quo Beata vixit, aliaque ad gesta ipsius spectantia discutiuntur 590. ACTA, auctore Cæsario Heisterbacensi. *Ex lib.* VI *Dialogorum ipsius cap.* XXXIV. ACTA ALTERA, auctore anonymo. *Ex Ms. Rubeæ Vallis, collato cum alio.* PRÆFATIO 592. CAP. I. Virginis habitatio, conditio et pietas : cædes consanguineorum ipsius, post quam ipsa abducta occiditur : mirabilia secuta, et corpus translatum 593. CAP. II. Mirabilia, quæ facta dicuntur in translatione corporis : sepultura, et sacellum supra corpus fabricatum, revelatio de gloria Beatæ, de cujus martyrio disseritur 594

1 Martha vel Marthana, mater S. Symeonis Stylitæ senioris, in Tractu Syriæ Antiocheno 203

3 Martinianus ep. Comi in Italia. Locus, cultus, et pauca alia de Sancto collecta 668

2 Martyres Sex mille sexcenti viginti octo Nicomedienses. Item Aithala, Junius, Philippus, Theodotus MM. *Ex variis Fastis Græcis* 356

2 Maxima M. Romæ. Cultus, martyrium, variæ observationes 357

N

1 Neophytus ep. et conf. Leontinis in Sicilia. Cultus ex officio proprio ; Acta fabulosa ; an a S. Andrea apostolo episcopus consecratus ? Tempus vitæ et mortis 116

1 Nivardus archiep. Remensis, in cœnobio Altivillarensi prope Sparnacum in Campania Galliæ. COMM. PRÆV. § I. Antiquus Sancti cultus : memoratus a quibusdam ut monachus, sed perperam : Vita a quo et quomodo scripta 267. § II. Stirps Sancti illustris : initium episcopatus ejus figendum sub regno S. Sigiberti, ac circa medium sæculi VII, 268. § III. Præclara Sancti gesta in episcopatu, obtentaque privilegia et donationes pro ecclesia Remensi 270. § IV. Fundatio cœnobii Altivillarensis fuse descripta 272. § V. Institutio S. Reoli, quem sibi optat successorem : tempus obitus inquiritur et locus sepulturæ : reliquiæ in ecclesia Altivillarensi servatæ, cultus ibidem, aliaque ad posthumam gloriam spectantia 275. VITA. Auctore Almanno monacho Altivillarensi. *Ex tribus Mss. inter se collatis.* CAP. I. Illustre Sancti genus, adolescentiæ studia et virtutes ; sacri Ordines suscepti 278. CAP. II. Episcopus creatus, suorum liberaliter curam habet, et redituum episcopalium 279. CAP. III. Desiderium construendi cœnobium : visio, qua Sanctus docetur locum, in quo fundat monasterium Altivillarense 281. CAP. IV. Beneficia abbatiæ Altivillarensi præstita, quidam nobiles ibidem facti monachi : obitus beatus Sancti 282

2 Nonnosus præpositus monasterii Montis Soractis in Etruria ecclesiæ. COMM. PRÆV. Memoria Sancti in Fastis sacris : scriptor Actorum S. Gregorius : locus et tempus, quibus floruit Sanctus 409. ACTA, Auctore S. Gregorio Magno *lib.* I *Dialog. cap.* VII, 410. GLORIA SANCTI POSTHUMA, Seu appendix de translationibus reliquiarum, de cultu et miraculis § I. Corpus S. Nonnosi Frisingam translatum : auctor translationis et tempus investigatur, aliaque huc spectantia elucidantur : inventio corporis Frisingæ sæculo XII, 412. § II. Restitutus præterito sæculo cultus S. Nonnosi in monte Socrate ; reliquiæ Frisinga eo missæ ; impetrata ibidem beneficia 415. § III. Ulterior promotio cultus in Italia : beneficia varia diversis personis concessa 417. § IV. Cultus magis propagatus : aliæ a Frisingensibus in montem Soractem missæ reliquiæ 420. § V. Pars major corporis, quæ diu latuerat, inventa Frisingæ, ac deinde solemniter translata 421. § VI. Reliqua ad prædictam translationem spectantia : varia in laudem Sancti impressa : reliquiæ variis donatæ : quædam jam olim servatæ Bambergæ ; Miracula edenda 424. MIRACULA GERMANICE IMPRESSA anno MDCCXI, et Latine reddita, interprete aliquo e Societate Jesu. PRÆFATIO 426. CAP. I. Beneficia anno 1709 variis personis collata 427. CAP. II. Beneficia et miracula anni 1710, 428. CAP. III. Miracula anni 1711 priora 431. CAP. IV. Prosecutio miraculorum ejusdem anni 1711, 432. CAP. V. Eorumdem miraculorum prosecutio 434. CAP. VI. Reliqua miracula impressa 436. MIRACULA, facta a ab anno 1711 usque ad annum 1744. *Ex Ms. Germanico Latine reddita interprete R. P. M. C.* 437

O

2 Octavianus erem. conf. prope Volaterras in Tuscia COMM. PRÆV. § I. Memoria in Fastis recentioribus ; cultus antiquitas ; Officium proprium 389. § II. Ostenditur requisitæ antiquitatis defectus et temporum confusio, quibus laborant ea, quæ de Sancto scriptor anonymus et Blasius monachus tradiderunt 391. § III. Acta S. Octaviani, immixta Vitæ SS. Justi et Clementis, quam Augustinus Florentius Latine et alii Italice ediderunt, ex nullius pene fidei documentis collecta esse probantur 393. § IV. Seliguntur, quæ de Sancto ceteris credibiliora sunt : verisimilius cum SS. Justo et Clemente sæculo V ex Africa in Tusciam exsul advenit, et Volaterranos a Wandalis obsessos liberavit : an sacerdos ? 397. § V. Venerationis initium et progressus,

progressus, corporis translatio Volaterras et miracula ex variis : observationes in eorum narrationem, contra quos translatio sub medium sæc. IX facta probatur ; festum ejus 401. RELATIO RECOGNITIONIS RELIQUIARUM S. OCTAVIANI, in cathedrali Volaterrana servatarum, notitiæ de Sancti cultu et miracula ; *excerpta ex instrumento authentico Volaterris ad P. Bollandum transmisso, quod inter musei nostri manuscripta servatur notatum* ✠ *Ms.* 164, 405.

P

1 Petrus Armengol M. ex ordine B. M. V. de Mercede Redemptionis captivorum, Guardiæ Pratorum in diœcesi Tarraconensi in Catalonia. COMM. PRÆV. § I. Nobilitas ; ætas juvenilis perdite traducta ; conversio ; Religiosa vita, et ejusdem tempus 317. § II. Beati in Ordine vestitus ; an sacerdos ; ejusdem virtutes ; expeditiones apostolicæ ; cultus ab immemorabili tempore ex variis processibus probatus 320. § III. Immemorabilis Beati cultus ex multis testium depositionibus 322. § IV. Depositiones testium singulatim referuntur e Summario processus, quod confectum est ad probandum cultum Beati ab immemorabili tempore 323. § V. Alia venerationis signa e dicto Summario ; cultus ab Urbano PP. VIII promotus 325. § VI. Publicus ab immemorabili tempore Beati cultus a Sede Apostolica confirmatus ; deinde vero egregie illustratus 326. § VII. Dissertatio, an Beati nomen Martyrologio Romano inscribendum 328. § VIII. Dissertationis prædictæ continuatio, in qua solvuntur aliæ adversus eamdem inscriptionem objectiones ; obtinetur illa, Officium proprium ad Tarraconensem diœcesim extensum 330. § IX. Scriptores Beati memores ; Acta ; aliud de cultu et miraculis documentum ; vitæ chronotaxis 332. ACTA EX oculatis et juratis testibus, *edita a Marco Salmerone, Ordinis B. V. M. de Mercede Magistro Generali, quæ cum alia editione contulimus* 333

3 Phœbe Diaconissa Cenchris apud Corinthum. COMM. HIST. § I. Locus, cultus, elogium ; Sancta non fuit uxor S. Pauli apostoli 602. § II. Sanctæ virtutes, officium diaconissæ, laudes ex S. Joanne Chrysostomo ; an fuerit vidua, an virgo, tempus vitæ 604

1 Placidius acolythus in Provincia Bituricensi 207

1 Priscus ep. M. Capuæ in Italia. SYLLOGE HIST. § I. Sancti antiqua veneratio : creditur unus e Christi discipulis, et primus episcopus Capuanus 99. § II. Gesta Sancti et ejus martyrium, prout referuntur e Breviario Capuano 101. § III. Corporis variæ inventiones et translationes 102. § IV. Duo instrumenta Capuana ; quibus enarratur inventio S. Prisci, et aliorum quorumdam Sanctorum, et recognitio et depositio ossium S. Prisci 104

1 Priscus, Castrensis, Tammarus, Rosius, Heraclius, Secundinus, Adjutor, Marcus, Augustus, Elpidius, Canion, et Vindonius, Africani confessores et episcopi saltem ex parte, in regno Neapolitano. COMM. PRÆV. § I. Memoria S. Prisci in Martyrologio cum undecim Sociis, qui singuli seorsum etiam coluntur diebus variis 209. § II. Inquiritur, quanti valeat Vita S. Castrensis, quæ agit de Sanctis duodecim ; quo tempore hi mari sint expositi, et an omnes fuerint episcopi 211. ACTA, auctore anonymo. *Ex Vita S. Castrensis edita* 213. APPENDIX. De inventione corporis S. Prisci confessoris, qui forsan idem est cum S. Prisco Africano 215. RELATIO INVENTIONIS, auctore, ut dicitur, coævo. *Ex editione Ughelli tom.* VIII *Italiæ sacræ col.* 290, 216

R

1 Regulus ep. Africanus mart., Lucæ in Tuscia. COMM. HISTORICO-CRITICUS. § I. Diversa S. Reguli annuntiatio : demonstratur ejus corpus Lucam translatum esse Waldo, cujus loci situs detegitur : varia documenta de Sancti cultu : reliquiæ 223. § II. Antiquitas et fides Actorum examinatur : notantur, quæ in iis falsa aut suspecta ; his accensetur miraculum corporis, abscissum caput gestantis 227. § III. Sancti Acta longioribus interpolationibus refectis ; aliqua ad ejus vitam spectantia ex aliis instrumentis 229. § IV. Inquiritur tempus, quo Arianorum persecutio S. Regulum exsulare coëgit ; qui verisimilius in Africa primæ sedis antistes fuit : refellitur Tillemontius ejus a grege absentiam subaccusans : fugæ et solitariæ vitæ socii 232. § V. Ostenditur Sancti martyrium probabilius contigisse anno DXLII : vindicantur Acta translationis, ab Ughello typis vulgata 236. TRANSLATIO, auctore anonymo. *Edita ab Ughello tom.* I *Italiæ sacræ col.* 847 *ex membrana Ms. bibliothecæ Vaticanæ* 238

3 Remaclus conf. et ep. Trajectensis, ac dein abbas Stabulensis, Stabuleti in Germania. COMM. PRÆV. § I. Publicus Sancti cultus ex variis Martyrologiis, Breviariis et Missalibus 669. § II. Annus natalis, patria, genus, educatio sub S. Sulpitio 671. § III. Fit primus abbas Solemniacensis, dein Casæ-congidunensis ac tandem episcopus 673. § IV. Utrum Tungris an vero Trajecti ad Mosam sedem episcopalem habuerit 675. § V. Sancti Episcopi virtutes et gesta cum S. Trudone ex Vita a Notgero scripta 678. § VI. Malmundariense et Stabulense monasteria hortante et curante Sancto exstructa 680. § VII. Episcopatum abdicat et Stabuletum secedit, substituto sibi S. Theodardo ; quo tempore id contigerit . donationes pro monasteriis factæ Sancto : utrum Romam adierit 682. § VIII. Felix obitus ejusque tempus, ætas Sancti et successores : Vita et miracula a quibus et quando scripta 685. § IX. Templa Sancto dicata, sepulcri inventio, cultus ad Fanum S. Galli propagatus : ossa Leodium portata miraculis inclarescunt 687. § X. Ejus solemnitas aliis locis instituta, brachium Solemniacensibus concessum ; vindicata clades Stabulensium, dicata altaria, lis de corpore, forma habitus 690. VITA, auctore monacho Stabulensi anonymo. *Ex Ms. vetustissimo abbatiæ S. Pauli Ultrajecti atque aliis sex Mss. inter se et cum editione Mabillonii collatis.* PROLOGUS. CAP. I. Sancti patria, parentes, educatio : in aulam evocatur, fit episcopus, excipit S. Trudonem et agenda edocet 692. CAP. II Virtutes Sancti et cura pastoralis : condita ipso auctore duo monasteria, in quorum alterum, abdicato episcopatu, se recipit ; pius obitus et sepultura 694. MIRACULA. *Ex Ms. Coloniensi collato*

collato cum aliis quinque Mss. et editione Mabillonii. Lib. i. auctore eodem anonymo Stabulensi. Prologus 696. Cap. i. Contracti sanati, disrupta ferrea vincula, cæcis lumen redditum et mutæ loquela; pejerans punitus 697. Cap. ii. Pœna alteri inflicta, qui votum fregerat; restitutus cæcis visus et surdis auditus: surripiens linteum altaris punitur, at dein pœnitens sanatur: suavis odor e Sancti tumulo 699. Cap. iii. Piscis prodigiose captus: curata hydropisis invadit denuo voti violatorem, qui postea, redintegrato voto, sanatur; item surdus et mutus a nativitate: fur nequit discedere donec Sancti cupam reddat, quæ dein honorifice conservata 701. Lib. ii. auctoribus tribus aliis monachis Stabulensibus anonymis. *Ex eodem Ms. Coloniensi collato cum Mss. Bambergensi et Foillanensi.* Prologus 704. Cap. i. Metu Normannorum alio delatum Sancti corpus miro fulgore collustratur: exstincta pestis; paralytica, mente capta, contracta sanatæ: cerei divinitus accensi 705. Cap. ii. Lux cælitus emissa super feretrum Sancti: sanata infans contracta; punitus lepra et morte impurus, Stabulensium vexator contractione membrorum; sed hic postea erigitur 708. Cap. iii. Sacrilegi furis horrenda pœna; item alterius, qui postea precibus monachorum liberatur 711. Cap. iv. Læsum brachium, contracta manus, et cæcitas curata: punitus rusticus, qui laboraverat die Rogationum; at postea liberatus: sanatæ duæ mulieres contractæ 714. Cap. v. Sanationes aliæ et beneficia per Sanctum impetrata 718. Alia miracula, auctore item anonymo Stabulensi monacho. *Ex editione Chapeavilli tom. II de gestis pontificum Leodiensium a pag.* 547, 721. Homilia incerti auctoris, *quam ex vetusto codice Bambergæ descripsit Gamansius noster anno* mdcliv 725.

1 Rosa, fortasse M., ac Platanus M. ejus, ut fertur, filius, Sulci in Sardinia. Topographia, cultus, varia de hisce Sanctis incerta 107

S

3 Sandalius M. Cordubæ in Hispania. Cultus ex Martyrologio Romano et documentis Cordubensibus 610

1 Sixtus et Sinicius episcopi conff. Remis in Campania Gallica. Comm. præv. § i. Cultus utriusque Sancti et reliquiarum translatio: Officia eorum et elogia 118. § ii. Quæ et qualia sint Acta inferius edenda: inquiritur tempus, quo Sancti missi sunt in Galliam 120. § iii. An Sancti dicendi sint martyres, an confessores: nullus ante ipsos Remis episcopus 124. Vita, auctore anonymo. *Ex codice nostro Ms. et monasterii Boni fontis, collatis cum Ms. Ultrajectino* 125

2 Stephanus primus Hungarorum rex Albæ Regalis in Hungaria. Comm. præv. § i. Acta Sancti a Carthuitio episcopo scripta; quæ defenduntur contra iniquas criminationes scriptoris heterodoxi 456. § ii. Judicium de Actis a Carthuitio scriptis, et varia illorum exemplaria: Acta alia incompleta; scriptores antiquiores, qui de S. Stephano egerunt 460. § iii. De prædicatione fidei in hodierna Hungaria, variisque ejus vicissitudinibus per varias incursiones barbarorum, qui eam occuparunt usque ad Hungarorum adventum 462. § iv. An iidem sint Hunni ac Hungari? varia eorumdem olim nomina 464. § v. Duces Hungarorum ante S. Stephanum, eorumque gesta breviter perstricta: termini regni Hungarici eo tempore, et clades ab ipsis illatæ Christianis 467. § vi. Si per baptismum aliquorum fuerit spes aliqua conversionis Hungarorum ante medium sæculi x; ea brevi concidit 469. § vii. Cœpta conversio Hungarorum, regnante Geysa parte S. Stephani, occasione pacis inter Ottonem et Geysam initæ: Piligrinus Laureacensis præsul facultatem petit erigendi episcopatus in Hungaria 475. § viii. Inter primos prædicatores in Hungariam missus S. Wolfgangus: cur hic revocatus sit, et Piligrinus cum suis cœpta abrumpere debuerit 480. § ix. S. Adalbertus Hungarorum conversioni intentus: conversus et baptizatus Geysa, uti et S. Stephanus 481. § ix. Utrum rejiciendæ sint visiones, quæ parentibus S. Stephani oblatæ dicuntur 482? § xi. Baptismus Sancto per S. Adalbertum probabilius collatus: tempus collati baptismi, uti et annus natalis inquiritur 485. § xii. Mors Geysæ; cui succedit S. Stephanus: mater hujus non satis nota: quantum promota religio sub Geysa, et quo in statu inventa a S. Stephano 487. § xiii. Utrum S. Stephanus, obtento principatu, conversus sit occasione nuptiarum cum Gisela? Scriptores, qui id videntur asserere, explicandi de conversione totius regni 489. § xiv. Bellum cum Cupa duce Simigiensi, qui regnum occupare et fidem Christianam exscindere moliebatur: victoria Regis post vota S. Martino facta 492. § xv. Fundatio monasterii S. Martini, et duorum aliorum 494. § xvi. Fundati episcopatus per totam Hungariam, eorumque metropolis Strigonii constituta: hæc facta interveniente auctoritate Romani Pontificis 497. § xvii. Nuptiæ quo fere anno contractæ: uxor Sancti Gisela, soror S. Henrici imperatoris: de Giselæ genere errores quorumdam 499. § xviii. Nomen et dignitas regia obtenta, corona missa a summo Pontifice Silvestro II, qui et alia Regi confert privilegia 502. § xix. Præcipua capita, quæ in relatione Carthuitii Bonfiniique et in Litteris Pontificiis asseruntur, aliis auctoritatibus et rationibus confirmantur 504. § xx. Excutiuntur rationes, quibus Schwartzius probare nititur, coronam Hungarorum regis datam esse ab imperatore Græco 507. § xxi. Excutiuntur ea, quæ objecit Schwartzius contra alia quædam in litteris Silvestri, aut in Vita asserta 510. § xxii. Refutantur ea, quæ ratiocinatur Schwartzius contra oblationem regni S. Petro 513. § xxiii. Litteræ Silvestri II defenduntur contra objectiones Schwartzii 517. § xxiv. Statuti per Hungariam episcopi, ex quibus nonnulli recensentur: quanta in eorum delectu diligentia uteretur Sanctus, quantaque cura cum regina Gisela Dei ministris necessaria provideret: natus filius Emericus 521. § xxv. Bellum S. Stephani cum principe Transilvaniæ, quam subjicit et Christianam facit: bellum Bulgaricum: condita dilataque ecclesia Albæ Regalis, ac pietas Regis in beatam Virginem 524. § xxvi. Misericordia Sancti et liberalitas in pauperes: ipsius gesta cum SS. Gunthero et Gerardo, fundatumque monasterium Beel 528. § xxvii. Alia

Alia gesta Sancti cum Gerardo, quem ad erectum episcopum Morisenum, nunc Chanadiensem promovet : fundatum monasterium in agro Ravennate 530. § xxviii. Benevolentia Regis in peregrinantes : structum Hierosolymis monasterium, ecclesia item Constantinopoli, ac canonicorum collegium item Romæ : an ipse ad loca sacra etiam sit peregrinatus 532 ? § xxix. Munera variis missa : cœnobium cum ecclesia in veteri Buda conditum : varia misericordiæ opera : fundationes quædam minus cognitæ 535. § xxx. Bessorum incursio in Transilvaniam, quam Rex divinitus dicitur edoctus : insigne severitatis exemplum 537. § xxxi. Bellum cum imperatore Conrado, et pax mirabili modo obtenta : virtutes Sancti, contemplatio et ectasis 539. § xxxii. An Emerico filio uxorem dederit? An regnum eidem abdicare cogitaverit? mors sancti Emerici : an morbus, quo triennio laboravit Rex, ex morte filii contractus 541 ? § xxxiii. Monita, quibus Stephanus filium Emericum instruxit, ut regnum recte pieque administraret 543. § xxxiv. Leges Hungaris datæ 546. § xxxv. Ultimus Sancti morbus : conspiratio in vitam ipsius detecta : postrema monita, pius obitus et sepultura 551. § xxxvi. Successor Stephani Petrus, ipsius ex sorore nepos : excutiuntur calumniæ hac occasione conjectæ in Giselam reginam, et reliqua de Gisela investigantur 553. § xxxvii. Elevatio corporis, regnante S. Ladislao facta ; multaque miracula circa idem tempus patrata 555. § xxxviii. S. Stephanus in Sanctorum numerum relatus tempore prædictæ corporis elevationis : cultus ab eo tempore celeberrimus per totam Hungariam : festivitas Inventionis dextræ 557. § xxxix. Cultus Sancti in Suecia receptus, ac tandem per totam Ecclesiam Romanam primo ritu simplici, deinde semiduplici cum Officio proprio, ex quo dantur lectiones secundi nocturni 559. § xl. Reliqua de Sancti miraculis 561. Vita, auctore Carthuito aut Carthuitio episcopo. *Ex editione Cracoviensi, collata cum Ms. Corsendoncano et editione Surii.* Præfatio 562. Cap. i. Sancti pater, natales visionibus præviis illustrati, baptismus, regni initia et cura religionis propagandæ : victoria de rebellibus et hinc monasterium S. Martini ex voto fundatum 563. Cap. ii. Cura promovendæ religionis, et multorum accessus in Hungariam : constructum monasterium, erecti episcopatus : missus Romam legatus, qui coronam regiam multaque privilegia a Pontifice obtinet : nuptiæ cum Gisela ac pia utriusque opera 565. Cap. iii. Pietas in beatam Virginem : structa ornataque donis et privilegiis ecclesia Albæ Regalis : fundationes piæ Hierosolymis, Romæ, Constantinopoli : misericordia et liberalitas Regis, ejusdemque mirabilia 568. Cap. iv. Bellum a Conrado imperatore illatum mira Dei providentia cito finitum : crebra Sancti oratio et raptus : insigne severitatis exemplum : morbus Regis et obitus filiorum : virtutes variæ 570. Cap. v. Morbus, et in eo detecta conspiratio quorumdam : beatus obitus, sepultura, decreta corporis elevatio, ac mirabilia in aperitione sepulcri facta 573. Cap. vi. Elevatio corporis et miracula : mira dextræ inventio, et integritas 573

T

3 Tarasia Ourenii in Lusitania. Locus, tempus mortis, mira patrata, cultus publicus 786

1 Tascius, Dubitatus, Valentus, Donatus MM. in Africa. *Ex apographis Hieronymianis apud Florentinium* 205

1 Terentianus ep. M., et Flaccus M. Tuderti in Umbria. Comm. Præv. § i. Locus martyrii, cultus et reliquiæ : Terentianus Dertonensis a Tudertino non distinctus 108. § ii. Acta varia, sed nulla satis fidelia : Actorum compendium ex Breviario Capuano : tempus, quo passi sunt Sancti iii. Acta, auctore anonymo. *Ex Ms. Emin. Card. Franc. Barberini collato cum tribus aliis Mss. et editione Mombritii.* Cap. i. S. Terentianus defertur ad Adrianum, ejusque occasione persecutio excitatur : Sanctus apprehensus sistitur Lætiano proconsuli, multisque cum eo disputat de fide Christiana 112. Cap. ii. S. Terentianus variis torquetur cruciatibus : Flaccus idolorum sacerdos subito fit cæcus ; proconsul vero, præcisa S. Terentiano lingua, obmutescit et moritur : convertitur baptizaturque Flaccus, et cum S. Terentiano obit martyrium 114

3 Theoctistus monachus Hegumenus in territorio Hierosolymitano. Publica ejus veneratio ; annus mortis ; locus habitationis ; Theoctistus alter ab hodierno diversus 659

2 Timotheus M. Antiochiæ 358

V

1 Verena Virgo, Zurzachi diœcesis Constantiensis in Helvetia. Comm. Præv. § i. Memoria Sanctæ in Fastis sacris : locus, ubi præcipue colitur : elogia : Acta quæ et qualia 157. § ii. Discutiuntur et exponuntur facta in Actis, Vitisque Germanicis relata 159. § iii. Sepulchrum Sanctæ, miracula, aliaque ad gloriam posthumam spectantia 161. Vita, auctore anonymo. *Ex Mss. duobus, collatis cum Trevirensi.* Præfatio. Cap. i. Sanctæ patria : iter in Italiam atque Helvetiam, ubi in spelunca prope Solodorum virtutibus et miraculis inclarescit : inde profecta habitat in insula prope Confluentes Rheni et Arolæ 164. Cap. ii. Gesta Zurzachi, quæ pleraque fictitia, aut figmentis corrupta : mors Sanctæ et sepultura 166. Miracula, auctore eodem, ut apparet. *Ex Ms. Elmenhorstiano.* Cap. i. Vindicata libertas ecclesiæ S. Verenæ ; Sanctæ invocatione visus cæco redditus, et liberi a variis impetrati 168. Cap. ii. Beneficia ope Sanctæ impetrata : laborantes in festivitate ejus, blasphemi, fures raptorque puniti, et aliqui ex iis pœnitentes deinde, invocata Sancta, sanati 170. Cap. iii. Reliqua miracula et beneficia medii ævi 172. Appendix. *Ex Vita Germanica, interprete Winando Pescher* 174

1 Victorius seu Victurius ep. Cenomanensis in Gallia, Sylloge historico-critica. Educatio sancti et institutio per S. Martinum : virtutes : miracula : episcopatus : cura pastoralis etc. 220

1 Vincentius ep, et Lætus presb. martyres Aquis Tarbellicis in Novempopulania. Comm. crit

crit. § i. Cultus Sanctorum in Hispania et Novempopulania : locus martyrii 200. § ii. An alii ab Aquensibus Vincentius et Lætus, quos venerantur Hispani ? 202
1 Vincentius presb. M. Bisulduni in Catalonia 206

Z

2 Zeno, Concordius, Theodorus, Paternus tribunus, Theodote, milites lxviii, mater cum duobus filiis, Serapion cum dxxii militibus, Cusconus, Nonolappus, Josephus MM. Comm. præv. Cultus e Martyrologiis et Actis, tempus, Passionis exemplaria 360. Passio, auctore anonymo. *Ex Ms. ecclesiæ Atinensis cum aliis collato.* Cap. i. S. Zenonis ac filiorum ejus pro fide Christi certamen; horum martyrium; ipsius constantia tormentis non expugnata 362. Cap. ii. Aliis tormentis Martyr cruciatus sub Paterno tribuno; hujus ac Serapionis, et plurimorum aliorum conversio ac martyrium : mulier cum duobus infantulis martyr : S. Zeno capite plexus 363
3 Zeno et Chariton MM. Cultus e Fastis Græcis ac Martyrologio Romano 615

INDEX CHRONOLOGICUS

ANTE CHRISTUM

Josue dux Israëlitarum designatur 19 et seq.
Idem, defuncto Moyse, imperium capessit 26
Jordanem transit, et Terram promissam ingressus, multis victoriis et prodigiis inclarescit *etc.* 30 et seq.
Moritur Josue natus annos cx, 72
Gedeon prodigiosam de Madianitis victoriam consequitur 86 et seq.
Moritur Gedeon Israëlitarum judex 95 e f

SÆCULO I.

Anno i Christum in templo oblatum agnoscit Anna Prophetissa, et aliis annuntiat 98 et 99
Sæc. i *post medium* S. Priscus, creditus Christi discipulus, primus episcopus Capuanus martyr 102 b
S. Phœbe diaconissa, ab Apostolo laudata, obiit 605 e
SS. Euphemia, Dorothea, Thecla, Erasma martyres Aquileienses sub Nerone 608

SÆCULO II.

Circa initium sæculi ii *sub Trajano, ut fertur,* SS. Rosa et Platanus Sulci in Sardinia.
Circa annum 118 S. Terentianus martyr Tuderti in Umbria cum socio Flacco 112 b c
Sæc. ii *aut* iv S. Antoninus martyr Apameæ in Syria 340 et seq.

SÆCULO III.

Sub finem sæculi iii Obit Leontinis in Sicilia S. Neophytus episcopus 117 e f
Circa annum 228 SS. Sixtus et Sinicius Roma in Galliam missi Remos pervenerunt 122 c et seq.
Circa annum 300 defunctus S. Sixtus Remensis episcopus, et successor ipsius S. Sinicius uno anno serius 122 f
Circa idem tempus Defuncta S. Verena virgo Zurzachi in Helvetia 157 et seq.

SÆCULO IV.

Sub hujus sæculi initium aut finem præcedentis sub Maximiano Herculio In variis Italiæ locis martyrio coronantur duodecim fratres Donatus, Felix et ceteri. 133 c d
Circa idem tempus sub Diocletiano S. Basilissa virgo et Martyr Nicomediæ 609
S. Sandalius martyr Cordubæ in Hispania 610 b
S. Maxima martyr Romæ 357 c
Sub Maximiano Galerio Plurimi martyres Nicomedienses 356 c et seq.
Sub Licinio S. Ammon Diaconus et quadraginta virgines martyres Heracleæ 156
Sub Juliano Martyres Nicomedienses Zeno, Concordius plurimique alii 360 c et seq.
Circa annum 370 Hunni pristinas sedes deserunt 462 d
Circa annum 370 *aut* 380 S. Firminus episcopus Ambianensis confessor defunctus 178 a b c
Circa annum 375 S. Mansuetus episcopus Tullensis defunctus 622 b c
Circa annum 384 *aut* 386 S. Martinus orare potuit apud sepulcrum S. Mansueti Tullensis episcopi, ut fecisse traditur 625 c
Circa annum 390 Moritur S. Justus episcopus Lugdunensis in eremo, quam petierat, relicto episcopatu 372 c
Aliquot annis serius Corpus ipsius ex Ægypto Lugdunum delatum 372 c et seq.
Sæc. iv Obit S. Justus vel Justinus episcopus Argentoratensis . 377 a et seq.
Circa annum 400 Hunni Daciam et Pannoniam prima vice occupant 462 d e

SÆCULO V.

Sæc. v *ante annum* 420 Obit S. Elpidius abbas 388 a
Circa annum 428 Moritur S. Martha vel Marthana,

thana, mater S. Symeonis Stylitæ in tractu Antiocheno Syriæ 204 c d e f
Sæc. v SS. Priscus, Castrensis, Tammarus, aliique novem in Africa cariosæ navi impositi, ut perirent; sed in Italiam delati, ibidem variis locis obierunt 209 et seq.
Circa medium sæculi v Celebrata festivitas S. Justi Lugdunensis episcopi 365 b
Anno 453 *aut* 454 Attila Hunnorum rex moritur, et Hunni deinde mutuis cædibus attriti Pannonia expelluntur a Gothis 462 f et seq.
Anno 490, *aut citius*, Obit S. Victorius aut Victurius Cenomanensis episcopus 223 a b
Ante sæculum vi *verisimiliter* Moritur S. Octavianus eremita prope Volaterras in Tuscia 397 et seq.

SÆCULO VI.

Circa annum 514 Moritur S. Macniscius episcopus Connerensis in Ultonia Hiberniæ provincia 663 e f
Circa annum 527 Longobardi occupant Pannoniam 463 b c
Anno 542 Videtur S. Regulus Africanus episcopus Lucæ in Tuscia martyr obiisse 236 a b et seq.
Post eumdem annum S. Felix episcopus Pisis in Tuscia 242 e
Sæc. vi *circa medium* S. Nonnosus præpositus monasterii montis Soractis obiit 410 b
Inter annum 560 *et* 573 Moritur S. Constantius episcopus Aquinas 244
Anno 568 S. Auxanus episcopus Mediolanensis 667 d e
Circa annum 568 Hunni, alias Avari dicti, seu Hunno-Avari, Pannoniam rursus occupant, proficiscentibus in Italiam Longobardis 463 c d
Forte anno 576 S. Arealdus fit martyr Brixiæ 246 et 247
Sæc. vi S. Radegundis reliquias accipit ex Oriente 350 a b

SÆCULO VII.

Post annum 608 Obit S. Austregildis vel Agia, mater S. Lupi 266 c
Anno 609 S. Lupus fit episcopus Senonensis 250 a b
Anno 614 Revocatur ab exsilio 250 d e f
Anno 623 Moritur S. Lupus 251 e et seq.
Anno 628 Obit S. Martinianus episcopus Comensis in Italia 669 a b
Sæc. vii *ante annum* 630 Moritur S. Justus episcopus Claromontanus 439 f
Anno probabilius 648 S. Remaclus consecratur episcopus 675 a b
Circa annum 658 S. Cosmas eremita obit 441 b
Anno 660 *aut* 661 Remaclus Episcopatu se abdicat, et successorem in cathedra Trajectensi constituit S. Theodardum 682 e f, 683 a b c
Inter annum 667 *et* 671 Moritur S. Remaclus, olim Trajectensis episcopus 686 b c d
Circa annum 673 Obit S. Nivardus archiepiscopus Remensis 276 a b c
Inter annum 675 *et* 681 Martyrio coronatur S. Aigulphus abbas Lerinensis cum Sociis 740 b c
Anno 700, *ut dicitur*, Defunctus S. Agricolus episcopus Avenionensis 448 d

SÆCULO VIII.

Circa initium sæculi viii Floret in Gallia S. Ægidius abbas, ab aliis perperam ducentis fere annis citius collocatus 290 et seq.
Inter annum 720 *et* 725 Mors S. Ægidii abbatis verisimiliter locata 296 e f
Anno 760 Corpora SS. duodecim Fratrum martyrum translata Beneventum per Arechem principem Beneventanum 136 d e
Circa annum 770, *ut fertur*, Martyr fit S. Grodegandus seu Chrodogangus, episcopus Sagiensis in Normannia 765 c d e
Anno 799 Carolus Magnus, post diuturnum bellum, Hunno-Avaros funditus fere exscindit, et fidem utcumque restituendam curat in Pannonia 463 d e f

SÆCULO IX.

Sæc. ix variæ translationes reliquiarum per S. Anscharium et alios 119 d e f
Circa medium sæculi ix Translatio corporis S. Octaviani Volaterras 404 e f
Non post annum 886 S. Bossianus confessor obit 364
Anno 889 Hunni tertia vice, seu hodierni Hungari, versus Pannoniam progrediuntur, camque occupant paucis annis 464 a b, 468 c et seq.
Anno 893 Arnulphus Germaniæ rex opera Hungarorum utitur contra Zwentiboldum Moraviæ regem 464 c

SÆCULO X.

Sæculo x Floruisse dicuntur SS. Arcanus et Ægidius eremitæ in Italia 307 b c
Anno 904, *ut dicitur*, translatæ reliquiæ Sixti et Sinicii episcoporum Remensium 119 b c
Circa medium sæculi x Duo principes Hungari baptizati dicuntur Constantinopoli; nec tamen id fuit initium conversionis Hungarorum 469 e et seq.
Anno 949 *vel* 950 Constantinus Porphyrogenitus librum de Administrando imperio scribit 473 d e f
Circa annum 972 Fides hodiernis Hungaris cœpta est promulgari, Hungaros regente Geysa, patre S. Stephani 475 b et seq.
Anno 973 S. Wolfgangus, a prædicatione fidei in Hungaria revocatus, fit episcopus Ratisbonensis 480
Circa annum 975 *aut serius* Geysa, Hungarorum dux baptizatus; at progressus religionis in Hungaria novis bellorum motibus impeditus 482 d e, et 480 f
Inter annum 983 *et* 997 S. Adalbertus Hungarorum conversioni intentus, Hungariam adit variis vicibus, non magno tamen cum fructu 481 b c d e f, et 485 c et seq.
Circa annum 984 Natus S. Stephanus et baptizatus 487 a b c d
Anno 997 Mortuo Geysa patre, S. Stephanus fit dux Hungarorum 487 e f et seq.
Paulo post S. Stephanus promovens religionem Catholicam, bello hac de causa impetitur a Cupa duce Simigiensi, quem vincit et in pugna occidit 492 b et seq.
Circa annum 1000 Episcopatus varii cum metropoli Strigoniensi in Hungaria erecti per S. Stephanum 497 c et seq.

Anno

Anno 1000 Corona et nomen regium S. Stephano concessa a Silvestro Papa II 502 et seq.

SÆCULO XI.

Inter annum 1000 *et* 1003 Nuptias contrahit S. Stephanus Hungariæ rex cum Gisela Bavariæ ducis filia, et sorore S. Henrici imperatoris 499 f et seq.
Anno 1002 *aut* 1003 S. Stephanus bello impetitus ab avunculo suo principe Transilvaniæ causa fidei Catholicæ, eum vincit et capit, totamque Transilvaniam religione Christiana imbuendam curat 524 c et seq.
Anno 1038 Moritur S. Stephanus Hungariæ rex 552 a b c
Sæc. XI S. Antoninus martyr miraculis coruscat in Gallia 342 f
Sæc. XI, *secundum alios* IX, Corpus S. Nonnosi translatum ex Italia Frisingam 412 et seq.
Anno 1058 Translatum Venetias corpus S. Cosmæ eremitæ 441 e f
Circa annum 1083 Corpus S. Stephani jussu Romani Pontificis solemniter elevatum; et eodem tempore Stephanus in album Sanctorum formali canonizatione relatus 555 et seq.

SÆCULO XII.

Circa initium sæculi XII Scripta Vita S. Stephani Hungariæ regis a Carthuitio episcopo 457 f et seq.
Anno 1104 Elevatio corporis S. Mansueti episcopi 653
Anno 1161 Corpus S. Nonnosi inventum et depositum in crypta ecclesiæ cathedralis Frisingensis 414 e f, 415 a b

SÆCULO XIII.

Circa annum 1203 Moritur in Hispania B. Ægidius Ordinis Cisterciensis abbas 308 e f
Sæc. XIII *ante annum* 1221 Occiditur B. Margareta Lovaniensis virgo et martyr 590 e f
Anno circiter 1221 B. Brocardus secundus Prior generalis Ordinis S. Mariæ de monte Carmelo vitam finit in Palæstina 577 d e
Anno 1244 Moritur B. Guala ex Ordine Prædicatorum episcopus Brixiensis et legatus Apostolicus in cœnobio Astinensi, in quod, relicto episcopatu, se receperat 785 d
Anno 1262 B. Juliana abbatissa Ordinis S. Benedicti vita defungitur 316 b et 317 d
Anno 1266 Ourenii in Lusitania obit B. Tarasia 786 c
Anno 1295 ecclesia Apamiensis S. Antonini facta cathedralis 343 d e

SÆCULO XIV.

Anno 1304 B. Petrus Armengol Ordinis B. Mariæ Virginis de Mercede, martyrio coronatus, obit 333 c
Anno 1359 B. Albertus Besutius eremita moritur apud lacum Verbanum in ducatu Mediolanensi 788 d
Anno 1377 BB. Jacobus et Philippus Ordinis Minorum martyres occiduntur 595 c e f

SÆCULO XVII.

Anno 1647 Recognitio corporis S. Octaviani eremitæ 405 et seq.
Anno 1655 Restitui cœptus in monte Soracte S. Nonnosi cultus, quem secuta sunt multa miracula 415 d e f et seq.
Anno 1676 translatum corpus S. Elpidii abbatis 379 b

SÆCULO XVIII.

Anno 1708 Præcipua pars corporis S. Nonnosi, quæ diu latuerat, Frisingæ feliciter inventa, et plurima deinde secuta miracula 421 et seq.
Anno 1709 S. Nonnosi corpus translatum magna solemnitate 422 et seq.
Anno 1711 *et* 1712 inventa varia Sanctorum corpora Neapoli 104 et seq.
Anno 1715 Lustratum corpus S. Firmini episcopi Ambianensis occasione diuturnæ disputationis de eodem 194
Eodem anno Festivitas translationis S. Firmini restituta 199 a b

ACTA

A

D

ACTA SANCTORUM

SEPTEMBRIS.

TOMUS PRIMUS.

PRIMA DIES.

SANCTI, QUI KALEND. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

B

E

Sanctus Josue Israëlitarum dux, in Palæstina.
S. Gedeon Israëlitarum judex, in Palæstina.
S. Anna prophetissa, Hierosolymis.
S. Priscus ep. M., Capuæ in Italia.

S. Rosa forte M.
S. Platanus M., ejus, ut fertur, filius
} Sulci in Sardinia.

S. Terentianus episc. et M.
S. Flaccus M.
} Tuderti in Umbria.

S. Neophytus episc. conf., Leontinis in Sicilia.

S. Sixtus episc. conf.
S. Sinicius episcopus confessor.
} Remis in Campania Gall.

C

S. Donatus
S. Felix
S. Arontius
S. Honoratus
S. Fortunatus
S. Savinianus
S. Septiminus
S. Januarius
S. Felix alter
S. Vitalis
S. Sator
S. Repositus
} martyres fratres Beneventi in Italia.

S. Ammon diaconus
SS. XL Virgines
} martyres Heracleæ in Thracia.

S. Verena V., Zurzachi diœcesis Constantiensis in Helvetia.

S. Firminus episc. conf., Ambiani in Gallia.

S. Vincentius episc. M.
S. Lætus presb. M.
} Aquis Tarbellicis in Novempopulania.

S. Martha vel Mathana, in tractu Syriæ Antiocheno.

S. Tascius
S. Dubitatus
S. Valentus
S. Donatus
} martyres Africani.

S. Marcianus episc. M.
S. Sisinnius M.
S. Amausus M.
Item

F

S. Primus M.
S. Maternus M.
S. Vincentius presb. M., Bisulduni in Catalonia.
S. Placidius acolythus, in provincia Bituricensi.
S. Ambrosinianus ep. et M., ut fertur, patronus parœciæ Fontanensis prope Divionem in Burgundia.

S. Priscus
S. Castrensis
S. Tammarus
S. Rosius
S. Heraclius
S. Secundinus
S. Adjutor
} confessores Africani, et episcopi, saltem ex parte, in regno Neapolitano.

A S. Marcus, S. Augustus, S. Elpidius, S. Canion, S. Vindonius — confessores Africani, et episcopi, saltem ex parte, in regno Neapolitano.

S. Victorius aut Victurius episc. conf., Cenomannis in Gallia.

S. Regulus episc. Africanus M., Lucæ in Tuscia,

S. Felix ep., et, ut fertur, M., Pisis in Tuscia.

S. Constantius ep. conf., Aquini in regno Neapolitano.

S. Arealdus M., Brixiæ in Italia.

S. Lupus episc. Senon., Briennone in Campania Galliæ. Item

S. Austregildis vel Agia ejusdem S. Lupi
B mater, Aurelianis.

S. Nivardus episc. Remensis, in cœnobio Altivillarensi prope Sparnacum in Campania Galliæ. D

S. Ægidius abbas, in Fano sancti Ægidii in Occitania.

S. Bossianus conf., in diœcesi Laudunensi in Gallia.

S. Arcanus, S. Ægidius — eremitæ, Burgi S. Sepulcri in Umbria.

B. Ægidius abbas S. Martini de Castañeda in regno Legionensi.

B. Juliana virgo et abbatissa Venetiis in Italia.

B. Petrus Armengol. M., ex Ordine B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, Guardiæ Pratorum in diœcesi Tarraconensi in Catalonia. E

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

Sanctus Symeon Stylita *colitur hac die a Græcis, ut patet e Menæis magnis typo editis, Anthologio, ac Menologio Latine reddito a Cardinale Sirleto. Vide diem* v Januarii.

Glascianus ep. et conf. in Morauia Scotiæ provincia *ponitur apud Camerarium in Menologio Scotico cum titulo* sancti. *Alibi eum vocari* Makglastianum *indicavimus in Prætermissis ad diem* xxx Januarii.

Salinis relevatio beati Anatolii confessoris atque pontificis, per manus domini Nicolai archiepiscopi Bisuntini *exstat apud Chiffletium in Ve-*
C *sontione, quam edidit, part.* II, *pag.* 268. *Miræus in Fastis illum Sanctum refert die, quo et apud nos est,* III Februarii.

Ordo Gilbertinorum in Anglia sub instituto Cisterciensi, per B. Gilbertum sumpsit exordium anno MCXLVIII. *Ita Kalendarium Ordinis Cisterciensis Divione excusum anno* 1617. *Mittimus lectorem ad ea, quæ dicta sunt apud nos* IV Februarii.

S. Mansuetus episcopus Mediolanensis *notatur in Breviario Mediolanensi. Egimus de illo* XIX Februarii.

S. Mathiæ apostoli translatio et inventio *signantur in Auctariis ad Usuardum a nobis editum. Vide apud nos diem, quo Sanctus colitur,* XXIV Februarii.

Translatio sacrorum pignorum S. Rosendi episc. et... abbatis *notatur* apud Cellam-Novam *a Tamayo, quem et* Rodesindum *vocat. De illo nos ad diem* I Martii.

S. Elphegi episcopi Wintoniensis in Anglia *meminit Ferrarius in Catalogo generali, cui adde Menardum, et Martyrologium Anglicanum Wilsoni. Scripsimus de hoc Sancto* XII Martii.

Longini militis et martyris, qui latus Domini lancea aperuit.. *Annuntiatio est Greveni ex Adone; deinde,* Cum ipso, *inquit,* simul coronatus est Afrodisius commentariensis *etc. Vide quæ diximus ad diem* XV Martii.

S. Connonis monachi in oppido Nesi in Sicilia *annuntiatur a Ferrario in Catalogo generali, et ab Octavio Caietano in Idea Operis de Vitis Siculorum Sanctorum. Habetur apud nos* XXVIII Martii.

Sara, Maria soror Moysis, Debbora, Olda, Anna Samuelis mater, Abigaïl et Esther *memorantur in Canisiano Martyrologio, quod anno* 1599 *editum est. Vide sacras Litteras variis locis.* Sara *laudatur a fide in Epist. S. Pauli ad Hebr.* II. 11. *Has, et plures alias lego in Me-* F *næis magnis impressis ad diem* XIX *Decembris, addito singulis titulo* justæ, *ac duobus versiculis, si* Oldam *et* Abigaëlem *excipias, quas ibi non invenio. De* S. Holda *vel* Olda prophetissa *legi possunt dicta ad diem* X Aprilis.

Sancti Mamertini abbatis, apud monasterium sancti Germani, ubi post sanctum Alodium abbas fuit, ibique laudabiliter vivens tam Deo quam hominibus, quievit in pace. *Annuntiatio est inter auctaria ad Usuardum nostrum hac die. Sed apud nos a die* XXX *Martii remissus est ad diem, quo consuli possunt quæ de illo monachi titulo a nobis insignito dicta sunt,* XX Aprilis.

S. martyris Aithalæ *meminit Molanus anno* 1573 *editus. Adi apud nos* XXII Aprilis.

S. Danielis martyris apud Gerundam in Hispania *meminit Ferrarius in Catalogo generali. De illo egimus* XXIV Aprilis.

Sanctorum martyrum Callistes, Euodi et Hermogenis fratrum *annuntiatio exstat apud Molanum in editione anni* 1573. *De illis Græci hac die. Consuli insuper possunt apographa Hieronymiana*

A *Hieronymiana apud Florentinium. Vide quæ*
diximus xxv Aprilis.

S. Honoratus episc. Ambianensis et conf. *refer-*
tur apud Withfordum. Est in Martyrologio
Romano, et apud nos xvi Maii.

S. Maximiliani diaconi Petenensis *memoriam an-*
nuntiat Ferrarii Catalogus Humagi in Istria.
Consule de illo diem xxviii Maii.

Rothildis *(immo* Clothildis) reginæ Franciæ
mentionem facit Grevenus cum Martyrologio
Canisiano. Lege de illa, quæ dedimus die
iii Junii.

Prope Astygem in Hispania, obitus venerabilis
Florentinæ, sororis S. Leandri et S. Isidori
Hispalensis. *Annuntiatio est Castellani. Nos de*
illa tamquam Sancta tractavimus xxii Junii.

Translatio apud Venetos in parochiali ecclesia,
titulo ejus insignita, corporis beatæ virginis
Marinæ, de qua in Vitis Patrum, *refertur in*
Additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuar-
dum Greveni. De translatione hujus Sanctæ
meminerunt etiam Galesinius (sed corrupto
nomine Mariæ) *Maurolycus, et Ferrarius*
B *in Catalogo generali. Vide apud nos diem*
xvii Julii.

S. Calminius *a Savarone in Originibus Claromon-*
tanis pag. 50 *prioris editionis refertur ex hi-*
storiæ ejus Ms. lectione v. *De illo scripsimus ad*
diem xix Augusti.

Adelaïs, mater S. Bernardi, *annuntiatur* Fon-
tanis apud Divionem *cum titulo* venerabilis *a*
Castellano. Laudatur apud nos in Commenta-
rio prævio de S. Bernardo ad diem xx Augusti.

Pictavii, S. Justini episcopi *meminit hoc die Ca-*
stellanus, ut indicavimus in Prætermissis ad
xxvi *Augusti, aliaque tunc ibi protulimus de*
publico ejus cultu. Verum cum plus aliquid de
ipso, sicut tunc desideravimus, interea tempo-
ris non pervenerit ad nostram notitiam, nec
proinde plura nunc de hoc Sancto dicere possi-
mus, quam ibi diximus; acquiescat lector de
sola veneratione ejus publica productis ad eum-
dem diem xxvi Augusti.

Orontius et Justus MM. Aletii patroni *inscribun-*
tur Catalogo Sanctorum Italiæ a Ferrario. Vi-
de diem, quo illos dedimus, xxvi Augusti.

B. Agili abbatis, tempore Clodovei regis. *An-*
C *nuntiatio est Maurolyci. Adi quæ dedimus*
xxx Augusti.

Othoniel, Haiot *(al.* Aod) Barach Eufratæus,
Gedeon, Thola, Jahir, Jephte, Abesan,
Hailon Zabulonites, Abdon Thecnites, Sam-
pson *memorantur in Martyrologio Canisia-*
no anni 1573 *tamquam judices populi Israë-*
litici, quos etiam omnes *indicat pro Sanctis*
habitos, et hic poni simul, sicut addit, cum
lateat emortualis eorum dies. S. Gedeon *datur*
hac die, qua notatur in Martyrologio Romano.
Hic et alii e jam memoratis inter Sanctos
veteris Testamenti fidei merito insignes a
S. Paulo recensentur ad Hebræos xi. 32 : Et quid
adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enar-
rantem de Gedeon, Barac, Sampson, Jephte,
David, Samuel, et Prophetis. *Quia vero in*
more positum nobis non est, illos e veteri Te-
stamento Sanctos Operi nostro intexere, qui non
annuntiantur in Martyrologio Romano; suffi-
ciant hæc pauca de supra memoratis ex Cani-
sio. De Othoniele *videri potest liber Josue* xv,
17; *Judicum* i, 13; *item* iii, 9 *et* 11 : *de*
Aod *Judic.* iii, 15 *et alibi : de* Thola *Judic.*
x, 1 : *de* Jahir *Judic.* x, 3 : *de* Abesan
Judic. xii, 8 : *de* Hailon, *al.* Ahialon *Judic.* D
xii, 11 : *de* Abdon *ibidem* ỿ 13. *Porro* Sam-
pson *et* Jephte; *quos supra nominabam, in*
sacris Litteris notissimi sunt. De illis liber Ju-
dicum identidem citatus consuli potest variis
locis.

Raab mulier *occurrit in dicto Martyrologio. Vi-*
deri de illa possunt sacræ Litteræ variis locis.

S. Ruth *ibi etiam annuntiatur : de qua Scriptura*
sacra.

Fortis ac sanctus vir Caleb *laudatur in eodem*
Martyrologio, qui in divinis Eloquiis notissi-
mus est.

Venerabilis Eresvitha, mater Aldulphi Westsaxo-
num regis, Religiosa sub regula S. Colombani,
a venerabili Beda memorata, in diœcesi Mel-
densi mortua *refertur a Castellano.*

Ἀνάβληψις *(immo* Ἀνάβλεψις) τοῦ ἁγίου Παύλου
τοῦ ἀποστόλου, *id est,* Recuperatio visus sancti
Pauli apostoli *annuntiatur hac die in Ms. Syn-*
axario Sirmondi, et additur : περὶ ἧς Λουκᾶς
ὁ θεῖος ἐν ταῖς Πράξεσιν τῶν Ἀποστόλων διέξεισι.
Id est; de qua divinus Lucas narrat in Actibus
Apostolorum *cap.* ix ỿ 18.

S. Scellanus Leprosus *ponitur apud Colganum in* E
Appendice ad Acta S. Patricii pag. 311. Co-
litur, *uti addit,* Ardmachæ i Septembris,
juxta Marianum Gormanum, et Martyrologium
Dungallense. *Plura de illo nescimus.*

S. Euantiæ *meminerunt Menæa magna Græca,*
et Menologium Sirleti. Mulier synonyma oc-
currit apud nos die ii *Februarii in Cornelio*
cap. ii, *nec non* xxvii *Aprilis pag.* 488 *inter*
Martyres Nicomedienses. Quo spectet hodierna,
e solo nomine definiri non potest.

Acasius, *septem circiter annorum puer, cum ti-*
tulo sancti martyris *refertur a Dionysio Bon-*
fant in Triumpho Sanctorum regni Sardiniæ
lib. iii, *cap.* xxxvi, *ubi et de sepulcro ejus scri-*
bit, nec non de inventione ac epitaphio, quod
producit. Obiisse in eodem dicitur hac die i
Septembris; additque Bonfantus, illum e se-
pulcro extractum fuisse, et a vicario generali,
sede vacante, ad ecclesiam cathedralem de-
latum, atque in sanctuario collocatum, nec
non coli dicta die. Tomo V *Maii, die* xx *ejus-*
dem mensis in Appendice pag. 219 * *scripsi-*
mus de refossis in agro Calaritano epitaphiis. F
Propter illa autem, quæ ibidem dicta sunt,
censeo hunc Acasium *non referendum inter alios*
hujus diei Sanctos, donec major confirmatio
aliunde accedat de legitimo, certo ac publico
ejus cultu.

Commemoratio superbenedictæ Dei Genitricis in
Masinis *refertur a Molano in editione anni*
1573. *In Menæis magnis Græcis ad hunc diem*
vocatur σύναξις, solennitas, *et pro nomine*
Masinis *scribitur* ἐν τῇ μονῇ τῶν Μασιανῶν, in
monasterio Mesianorum. *De hoc loco vel æde*
sacra nihil invenio apud Cangium inter alias
plurimas Deiparæ Virginis lib. iv *Constantino-*
polis Christianæ pag. 82 *et seqq. Memoria au-*
tem celebratur a Græcis imaginis Deiparæ, quæ
in lacum ob metum Iconomachorum projecta,
diu post sine ulla labe aut nota luti recepta
est.

Solennitas Recollectionis festorum beatissimæ Vir-
ginis, Dei Genitricis Mariæ *annuntiatur a*
Molano in editione anni 1573 Dominica die
prima mensis Septembris, Lovanii in basilica
sancti Petri, *et addit :* Quæ cum totius ur-
bis lætitia festive celebratur, *ob causas, quas*
Molanus

A *Molanus explicat in Natalibus Sanctorum Belgii. Quotannis eadem solennitas* Recollectionis festivitatum *etc. Antverpiæ celebratur Dominica post Octavam Assumptionis ejusdem beatissimæ Virginis.*

Principium Indictionis, novique anni, *quem Græci tunc inchoant, ponitur a Molano in secunda editione. Celebratur apud Græcos Officio, uti liquet ex Menæis magnis impressis.*

Novocomi extra urbis mœnia in ecclesia S. Crucis S. Aneæ parvuli martyris, qui Romæ pro Christi nomine, ejusque religione captus, pro ea mori non formidavit : cujus corpus ibidem humatum, et postea novissimo hoc tempore e tumulo eductum ac translatum Novocomum : in sacello Deiparæ gladio transfixæ .. colitur, *uti habemus e Sanctuario seu Martyrologio ecclesiæ Novocomensis, quod edidit Aloysius de Tattis, dicens in notis,* neque annum, neque diem, neque martyrii genus, aut persecutorem *resciri potuisse, ejusque festivitati dicatam esse Dominicam primam Septembris. Est autem* Novocomum *vel* Comum *urbs Italiæ in Insubria, vulgo* Como. *Nos hodiernum*
B *Martyrem extractum credimus e cryptis Romanis.*

S. Columba V. Romæ *hac die in nostra collectione Ms. Sanctorum notatur ex sancti Martini Tornaci Ms. Beda, ut vocant. Plura nos latent.*

Theodardus monachus Caræsilvæ in Dania *tamquam* beatus *ponitur ab Henriquezio et Chalemoto, ac laudatur. De cultu ejus publico nihil scimus.*

Hadriani PP. IV natalis *refertur a Joanne Chrysostomo vander Sterre* Anagniæ *cum elogio.*

Agnes abbatissa Benedictina *apud Arturum in Gynæceo annuntiatur hac die* Venusiæ in Apulia *cum titulo* beatæ. *Apud Ferrarium in Nova topographia ad Martyrologium Romanum, verbo* Venusia, *nominatur* Agnes abb. *Paulus Regius de Sanctis regni Neapolitani parte* II *in Vita S. Guilielmi confessoris ac fundatoris Ordinis monastici Montis-virginum cap.* VIII *narrat, visitatas ab eo moniales, et* Agnetem, *e suo parthenone Venusino illuc profectam, viri de se bene meriti revisendi gratia,*
C *quasi mortis ejus præsagam, ab illo factam monasterii S. Salvatoris abbatissam. Præmiserat cap.* VII Agnetem *ab ipso conversam, factam e meretrice monialem, tantaque sanctitate postmodum ornatam fuisse in Religione, ut a multis tamquam sancta sit habita. De laudato S. Guilielmo abbate ac fundatore Eremitarum Montis-Virginis sub regula S. Benedicti, egimus die* XXV *Junii; ubi pag.* 113, 128, *et* 131 *videri possunt, quæ de hac* Agnete *memorantur. Sed nihil in his de ejus cultu. Apud Wionem lib.* III *in Appendice pag.* 409 *cum titulo* sanctæ *signatur* Agnes abbatissa miraculis clara, quæ obiit anno Domini MCCXLI. Ejus corpus requiescit in ecclesia suo nomini dicata Romæ. *Citantur autem* monumenta Italiæ. *Verum dies annuntiationibus non apponitur in ista Appendice. Hanc recensuit ac edidit Menardus post suum Martyrologium Benedictinum; sed his omissis,* miraculis clara, *et* Romæ. *Ignota porro nobis est hæc abbatissa, quæ qualiscumque sit, non potest confundi cum synonyma superiore, synchrona S. Guilielmo, qui anno* 1142 *obiit, uti dicitur apud nos in Vita ejus pag.* 131 *citata.*

S. Rufinæ corpus *solennissime colitur quotannis* D *mense Septembri in abbatia monialium dicta Marquette in territorio Insulensi in Flandria, quod eo fuerat transmissum a R. P. Carolo de Noyelle Belga, Societatis Jesu postea Præposito Generali, cujus cognata dictæ abbatiæ præerat anno* 1681, *ex litteris P. Conradi Janningi nostri, quæ eodem anno ad Danielem Papebrochium Insulis ab eo scriptæ sunt. Crediderim illud corpus desumptum fuisse e cryptis Romanis.*

D. V. Ruræmundensis *memoriam invenio in nostra collectione Ms. Sanctorum hujus diei, desumptam e Kalendariis, quæ non nominantur.*

Diva Virgo Hallensis Dominica prima Septembris *signatur in Fastis, quos Miræus edidit, Belgicis et Burgundicis, cum hanc Deiparæ imaginem, tum varias alias eadem occasione laudans.*

Commemoratio Deiparæ imaginis non manu factæ *notatur* Tauromenii *ab Octavio Caietano in Idea Operis de Sanctis Siculis.*

S. Sewalli episcopi Eboraci in Anglia *memoria indicatur a Ferrario in Catalogo generali,* ex E
Martyrologio Anglico, *sicut dicit in notis.* De eo Matthæus Westmonast. ad annum MCCLVI. Diversus est a Sewallo episcopo Hiberno : de quo vide ad XVIII Maii : *ubi nos eum posuimus inter Prætermissos. In quo autem Martyrologio Anglico hodiernum* Sewallum *invenerit, ignoro : quem in Wilsoniano non reperio. Matthæus Westmonasteriensis, in Floribus historiarum ad annum prædictum* 1256 *agit de episcopatu ejus, non de cultu.* Sewallus, *inquit,* electus Eborum, in archiepiscopum consecratur ab episcopo Wigorniæ.

Antonius cognomento Abbas, *ab hæreticis occisus Montis-Guiscardi in Occitania*
Venantius conf., *Lutetiæ Parisiorum*
Martinus a Roccha conf., *Bibliæ in Corsica insula*
Ignatius Aspirensis conf., *Caneæ in Creta insula*
Catharina Alvarez virgo, *Alcarazii in territorio Toletano*

} *primus tamquam martyr, omnes cum titulo* beati *referuntur ab Arturo in Martyrologio Franciscano.*

Plures habet Hueberus in suo Menologio Franciscano. F

Joannes de Novaria *hoc mense mortuus, et tamquam* beatus *ponitur cum elogio a Thoma de Herrera in Alphabeto Augustiniano tom.* I *pag.* 386. *Probari desideramus publicum Viri cultum.*

Geroldus confessor *tamquam* beatus *annuntiatur a Ferrario in Catalogo generali,* ex Annalibus Bavariæ, *uti perhibet in notis,* in qua is prætor fuit circa an. DCCLXXX. *Lagius de Gentium migrationibus pag.* 273 *de illo agit, ubi vocatur* comes et præfectus ducatus Boiariæ *etc. Elogium ejus habet Matthæus Raderus in Bavaria sancta volumine primo a fol.* 76. *Cupimus edoceri publicum ejus cultum.*

S. Godinus confessor *annuntiatur a Castellano* in Lemovicinis (en Limousin) *tamquam* peculiariter honoratus Castelleti (a Castelet.) *Apud Labbeum Novæ bibliothecæ manuscriptorum librorum tomo* I, *pag.* 635 *notantur ista :* S. Godinus cum sociis suis quiescere fertur apud Castelletum. Festum ejus recolitur in Kalend. Septembris. *Si paullo plura de hoc Sancto pervenissent ad nostram notitiam, dedissemus*

A *dissemus ei locum inter alios hujus diei Cœlites propter cultum, quem habere affirmatur. Sed quia præter hunc non scimus quidquam de isto Sancto hactenus, ponimus eum hic, donec pluribus nobis innotuerit : quod si fiat, notari poterit in Operis nostri supplemento.*

In Cassino, Constantii et Feliciani. *Ita Martyrologium Richenoviense ; quos etiam nominat Grevenus. De primo vide hac die dicenda in sinonymo episcopo Aquinate ; secundum non novimus.*

Ægidii a sancto Audomaro, Ordinis Prædicatorum, obitus dies Gandavi *ponitur a Rayssio in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, ubi et* Ægidius *ille vocatur* beatus, *laudaturque ex Thoma Cantipratano ; sed de cultu publico ibidem nihil.*

V. Margaretula Lovaniensis, *cognomento* **Fiere Margrietke** *laudatur a Miræo in libro, qui inscribitur Fasti Belgici et Burgundici. Plura exspectet lector ad diem* II Septembris.

Alberti, primi abbatis Pontidensis *memoria tamquam* sancti *signatur* apud Bergomum *a Ferrario in Catalogo generali Sanctorum, qui in* B *Romano Martyrologio non sunt. De illo etiam scribit in Catalogo Sanctorum Italiæ, quem et Castellanus annuntiat. Sed Ferrarius in dicto Catalogo generali eum denuo refert die* v *Septembris, ubi et affirmat in notis, obiisse quidem die prima istius mensis, sed quinta celebrari memoriam ipsius ; ad quam diem nos etiam illum differimus* v Septembris.

Joannes episcopus Eugubinus *signatur hoc die in Catalogo nostro Ms. Sanctorum ; sed ex quo documento, non habeo unde determinem, cum citatio ita apponatur, ut non sit mihi explorata. Agetur de illo sancto Præsule ad diem, quo habetur in utroque Ferrarii Catalogo,* VII Sept.

In Bavaria S. Remedii *(al.* Romadii) abbatis *memoriam facit Ferrarius* ex Martyrol. Canis. hac die. Ab aliis ponitur die I Octobris, *sicut dicit in notis. Sed ego in duabus Canisii editionibus illum non reperio hac die, sed prima Octobris, ubi datur ei titulus* confessoris, *adjunctis ipsi* Abre *(e quo fortasse* abbatem *fecerit Ferrarius)* ac Davide. *Et vero idem Ferrarius die* XV *Januarii* Romedium confessorem *annuntiat* Tridenti. C *Vide Prætermissos ad eumdem diem, quo ex aliis assignavimus ipsi diem* I Octobris.

S. Muredachus episcopus Aladensis *indicatur apud Hibernos a Castellano. Inter Missas proprias sanctorum patronorum ac titularium Franciæ et Hiberniæ, anno* 1734 *Parisiis editas, exstat una ad diem* XI *Julii* in festo sancti Muredachi ep. et conf. Alladensis patroni D generalis. *Ferrarius eum habet die, quo et apud nos videri de illo poterit,* v Octobris.

S. Bercharii abbatis et mart. *meminit cum elogio Grevenus. De hoc Sancto etiam agunt Martyrologium, quod Canisianum vocamus, et Maurolycus. Signatur in Martyrologio Romano, quocum de illo scribemus,* XVI Octobris.

S. Hedwigis translatio *memoratur a Wione, Dorganio, Menardo. De hac Sancta tractabitur cum Martyrologio Romano ad diem* XVII Oct.

Chariton, presbyter apud Leontinos *inter Prætermissos ad diem* VI *Junii ex variis apud nos refertur, diciturque de illo agi posse, si cultus S. Donati sufficienter probetur, hodierno die ibidem assignato. Verum quoniam S. Donatus* Officio colitur ecclesiastico, atque in districtu ad sex leucas, *ut testatur Conversanus in Ætherea Leontinorum gloria ad* XIII *Novembris ; dispici poterit, quidnam debeatur* Charitoni, *ejusdem, ut ibidem vocatur, filio, ad eumdem diem, quo S. Donatus ibi refertur* XIII Novemb.

Translatio S. Columbani abbatis *refertur* Bobii E *a Ferrario. Colitur Sanctus iste die* XXI Nov.

S. Petrus episcopus Alexandrinus et martyr *hac die ponitur in Auctariis ad Usuardum nostrum. Est in Martyrologio Romano* XXVI Nov.

SS. Lazarus et Priscus MM. *hac die sunt in Breviario Bisuntino anni* 1590, *addita sua cuique oratione propria.* Lazarus *autem est, quem Christus* quatriduanum mortuum *ad vitam revocavit, ex oratione prima. Ex secunda de* S. Prisco *elici non potest, quisnam sit. Belinus* S. Lazari martyris *etiam meminit, sed non addit qualis sit. Ferrarius in Catalogo generali :* Vesontione in Gallia SS. martyrum Lazari et Prisci, *ex dicto Breviario. Spectat primo nominatus ad* XVII *Decembris, quo habetur in Martyrologio Romano. Quisnam vero sit* Priscus *iste, non constat. Fortasse erit unus e synonymis, qui hodie dabuntur. De* S. Lazaro *itaque agetur* XVII Decembris.

De S. Columba *solitaria in Aprutio, et* SS. Nicolao *et* Ægidio *fratribus ejus transmissæ olim sunt observationes paucæ, in quibus Berardus episcopus Interamnas frater eorum vocatur ; dicitur quoque* S. Columba *coli* I F *Septembris. Verum, quia observationes illæ minus accuratæ sunt, quam ut aliquid certi ex iis eruere possimus, et quia mentionem de illis Sanctis alibi non reperimus, eos differimus, donec eruditus aliquis Italus doceat certiora. Colitur S. Berardus* XIX Decembris.

DE

DE S. JOSUE ISRAËLITARUM DUCE

IN PALÆSTINA

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. L.

§ I. Scribendi methodus; nominis Josue etymon et varia lectio; Sancti pater et majores.

re electa

Sanctorum, quos mense Septembri colit Ecclesia, agmen ducunt pietate in Deum non minus quam virtute bellica insignes populi Hebraïci imperatores Josue *ac Gedeon : Baronius enim, eoque antiquiores martyrologi Latini fere omnes nobile illud Heroum par in suis ad Calendas Septembris Fastis conjungunt. Utrumque suo populo ipse præfecit Deus ; Gedeonem angeli ministerio judicem,* Josue *divinæ vocis oraculo Moysis successorem designavit : hunc, ut Israëlitas in terram divinitus promissam, exterminatis Chananæis introduceret ; illum, ut eosdem afflictos et Madianitarum servitute oppressos ab horum injuriis vindicaret, et pristinæ libertati restitueret. Ac primo quidem loco de supremo populi Dei post legislatorem moderatore* Josue *agemus. Cum majores nostri in Actis Sanctorum veteris Testamenti scribendis certum modum nec præscripserint, nec tenuerint, ego eum servandum mihi proposui, quo lectorum commodo maxime consulerem. Sancti res gestæ, antequam supremum principatum obtinebat ex variis libri Exodi, Numerorum et Deuteronomii capitibus petendæ sunt. Si nuda Scripturæ verba ad Sanctum spectantia exscriberem, et dein ad eorum intelligentiam interpretes et Annalium antiqui Fœderis scriptores lectorem adire juberem, nihil in ejus gratiam me fecisse existimarem. Nam quoniam in nominatis Pentateuchi libris Vita Moysis aliaque sub ejus regimine facta fuse enarrantur, Acta* S. Josue, *quæ eisdem sparsim immixta sunt, avidus lector nec apud interpretes, qui capitum versuumque seriei, nec apud Annalium scriptores, qui temporis ordini se adstringunt, invenire poterit, nisi longis et impertinentibus digressionibus interpolata, quibus plurimum distineatur necesse est. Quæ Sanctus, Moyse mortuo, summus Hebræorum dux præclare egit, in unum quidem sunt contracta librum, qui ejus nomine inscribitur : verum cum hic agat de exsecutione eorum, quæ Deus antea de Chananææ acquisitione et divisione promiserat, quæque post introitum in eamdem observanda per se vel per Moysen præscripserat ; qui res omnes a Sancto in republicæ Hebraicæ administratione gestas recte intelligere cupit, ad Pentateuchi libros sæpius recurrat oportet. Ex his modo elucidandus, cum iisdem modo conciliandus est liber Josue, idque pluribus in locis.*

scriptionis methodo

2 *Præterea Vita* S. Josue, *prout in Scripturis exstat, frequentibus obnoxia est difficultatibus, in quibus de Sancti gloria agitur. In iis enodandis tanta est sententiarum varietas et perplexitas, ut nullum Annalium veteris Testamenti scriptorem, interpretem nullum assignare possim, cui in omnibus tuto, meo saltem judicio, adhærescas. His potissimum inductus rationibus constitui dispersa hinc inde per tot Libros sacros Sancti Acta colligere, unumque veluti sub aspectum producere, sanctos Patres, historicos, et interpretes, qui de iis agunt, quotquot nancisci potui, consulere, et ex collatis illorum inter se opinionibus ac commentationibus eas seligere, quæ Scripturæ ac rationi magis conformes mihi viderentur. Continget quidem aliquando, ut vix vel a paucis vel a nullo forte tritæ me commissurus sim : verum id temere numquam audebo, nisi ratione et auctoritate sacra me securum faciente, quod a vero vel magis verisimili non deflectam. Utcumque prolixus hic appareat Commentarius, æquus æstimator, ut spero, non judicabit, me illi importuna inseruisse. Quæ faciunt ad historiam ejusque contextum, in Scriptura confusum hinc inde et perturbatum, illustranda, ad miraculorum a Sancto patratorum magnitudinem declarandam, ad ejus virtutes manifestandas, ad vitæ ejus integritatem contra magnæ etiam auctoritatis accusatores defendendam ; hæc, inquam, mihi persuadeo superflua non esse, atque eo modo esse proponenda, ex quo quisque intelligat me nihil præteriisse, quod ad Sancti* Josue *commendationem spectet, vel ad lectorum commodum instructionemque conducere possit.*

lector præmonetur

3 *Ne vero quæ clara sunt vel certa studiose involvere atque obscura facere velle videamur, ea, quæ ex interpretibus aliisque auctoribus hausimus, nulla citatione interpolabimus, nisi vel controversa sint vel controverti possint. A provinciarum, urbium, aliorumque locorum, quibus plenus est liber Josue, situatione examinanda, quantum poterimus, etiam abstinebimus : uti et ab iis omnibus quæstionibus, quæ ad Sanctum remotius spectant. Nec Commentarii contextum interrumpendum censuimus refellendis Rabbinorum nonnullorum commentis, qui de Sancto varia ridicula, et supra omnem fidem mirabilia, imo impia fabulati sunt. Ne quidem ullum eorum nominabimus, nisi raro, ubi ex Christianis aliquos patronos nacti sunt. Videri potest Antonii Possevini Apparatus sacer ad vocem* Rabbini. *Maximam inter Judæos auctoritatem habent Philo et Flavius Josephus. Pauca illa, quæ uterque habet de Sancti Vita, in deserto sub Moyse acta, suo loco allegabimus. Quæ pie fortiterque Israëlitarum Princeps in Chananitide egit, solus describit Josephus libro* V *Antiquitatum capite primo, quod fere totum Commentario nostro opportunis locis*

AUCTORE J. L.

A *locis inseremus. Quæ in eo falsa vel non verisimilia occurrent, adjectæ notationes a veris et verisimilibus distinguent : ex his lucem accipiet narratio sacra ; ex illis colliget lector, quanta fides et auctoritas Josepho sit tribuenda. Porro hujus, uti et Philonis, verba dabimus, prout ea Latina fecit Sigismundus Gelenius, cujus versionem plerique sequuntur. Atque hæc potissimum sunt, de quibus lectorem præmonendum judicavi. Nunc rem ipsam aggrediamur.*

Sanctus primo Osee, dein Josue vocatus est; utriusque nominis etymon :

4 *Sancto in circumcisione sua inditum fuit nomen* Osee *vel* Hosee, *pro quo Septuaginta, quique hos secuti sunt Patres aliqui,* Ause *vel* Auses *habent. S. Hieronymus in Commentariis ad caput* I *Oseæ prophetæ, cumque illo passim omnes suspicantur vetus mendum esse, quod pro* Ὡσηὲ *apud Septuaginta legatur* Αὐσῆ. *Forte* ω *depravatum fuit in* αυ, *quod charactere ei est affine. Sanctus nomen* Osee *retinuit, donec ad explorandam Chananæorum terram anno secundo ab egressu de Ægypto cum sociis missus est : nam tum primum, ut verisimilius esse infra dicemus num. 40, Moyses Sancti nomen mutavit,* Vocavitque Osee, filium Nun, Josue. *Numerorum cap.* XIII
B ℣. 17. *Utriusque nominis etymologiam dat S. Hieronymus citatus :* Osee, *inquit,* in lingua nostra Salvatorem sonat : quod nomen habuit etiam Josue, filius Nun, antequam ei a Deo vocabulum mutaretur. Non enim (ut male in Græcis codicibus legitur et Latinis) Ause dictus est, quod nihil omnino intelligitur ; sed Osee, id est, Salvator : et additum est ejus nomini Dominus (*id est, littera* Job, *quæ prima est nominis tetragrammati et subinde pro ipso Deo accipitur,*) ut Salvator Domini diceretur, *id est, per quem Dominus populum suum salvaturus esset.* A Deo, *inquit S. Doctor, vel a Moyse Dei instinctu, hæc nominis facta est mutatio ; nimirum ut sic typus per omnia congrueret veritati, et* Josue *non tantum rebus gestis, sed et ipso nomine expressius referret* Jesum *mundi Salvatorem.*

Jesu Filii Dei typus fuit ipso suo nomine, cujus varia est lectio.

5 *Interpretes aliqui negant, mundi et Israëlis Salvatorem idem nomen gessisse, et cum Epiphanio Hæresi* XXIX, *Basilio in Asceticis, et Cyrillo Hierosolymitano Catechesi* X Ἰησοῦς *deducunt ab* ἴαομαι, *id est,* mederi, *adeo ut idem sit quod* medicus. *Verum non credo ego, Patres illos veram*
C *etymologiam docere voluisse, sed tantum indicare, quæ ei significatio recte adaptari et accommodari possit. Veram nominis rationem dat Matthæus cap.* I ℣. 21 : Vocabis nomen ejus Jesum. *Quid ita?* Ipse enim salvum faciet populum suum. Jesus *itaque idem est quod* Salvator, *adeoque ab eadem radice Hebraïca derivatur, a qua* Josue, *quod teste S. Hieronymo citato idem significat : confirmaturque ex Ecclesiastici cap.* XLVI ℣. 1 : Fortis in bello Jesus Nave, successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei. *Præterea nomina* Josue *et* Jesus *non distingui, patet ex eo, quod Septuaginta, Philo et Josephus pro* Josue *ubique scribant* Ἰησους. *Sacræ etiam Paginæ sanctum* Josue *Ecclesiastici capite citato, et libro* I *Machabæorum cap.* II ℣. 55 Jesum *vocant. Sanctus itaque vel ipso nomine, ut statim dicebam, Jesu Christi typus fuit. Sicut* Josue *ita* Jesus *est ab Hebraïco* יהושע, *quod multi* Jehoscuah, *aliqui* Jehosuah, *alii aliter pronuntiant. In Patribus Græcis vix alio quam* Jesu *nomine Sanctum vocatum invenies. E Latinis aliqui* Jesus, *aliqui* Josue *scripserunt. S. Hieronymi et Vulgatæ auctoritas effecit, ut hodie appellatio* Josue *vel* Josua *usitatissima sit. Sunt tamen, qui ut ad lectionem Hebraïcam magis accedant* Jehosua *scribere malint. Qui de Sancti nomine ejusque etymo plura desiderat, consulat Cornelium a Lapide et Bonfrerium in Numerorum cap.* XIII ℣. 17, *aliosque.*

Sancti majores de tribu Ephraim :

6 *Magnos inter, quos tribus Ephraim Israeli viros dedit, primum sibi vindicat locum Moysis divina electione successor* Josue. *Ejus genealogiam dat liber* I *Paralip. cap.* VI *a* ℣. 23 : Ingressusque est (*Ephraim Josephi patriarchæ filius*) ad uxorem suam, quæ concepit, et peperit filium, et vocavit nomen ejus Beria, eo quod in malis domus ejus ortus esset. Filia autem ejus fuit Sara, quæ ædificavit Bethoron inferiorem et superiorem, et Ozensara. Porro filius ejus Rapha, et Reseph, et Thale, de quo natus est Thaan, qui genuit Laadan : hujus quoque filius Ammiud, qui genuit Elisama, de quo ortus est Nun, qui habuit filium Josue. *Quot ab Ephraim usque ad* Josue *statuendæ sint generationes valde incertum est. Sancti patrem fuisse Nun, avum Elisama, proavum Ammiud, abavum Laadan, extra controversiam est. Neque etiam, ut puto, a veritate* E
aberrant illi ; qui ejusdem atavum Thaan, tritavum vero Thale fuisse statuunt : Vulgatæ textui eorum conformior est opinio ; nec Hebraicæ aut Græcæ lectioni manifeste repugnat. Verum an Thale fuerit ex filiis, an vero ex nepotibus Ephraïm magis ambiguum est. Scriptura hoc loco non magis favet illis, qui primum, quam qui secundum affirmant. Nec video in alterutram partem aliunde quidquam adferri posse, quod quæstionem dirimat.

avus Elisama summus Ephraimitarum dux; patris nomen varie legitur :

7 *Elisama, Sancti avus, fuit unus ex duodecim tribunis, qui Numer. cap.* I ℣. 4 *et seqq. nominatim recensentur, et ibidem* ℣. 16 nobilissimi principes, et capita exercitus Israel *vocantur : fuit, inquam, Ephraimitarum omnium dux, inter quos, cum Moyses Dei jussu filiorum Israël a vigesimo anno et supra numerum iniisset ; inventi sunt quingenti supra quadraginta pugnatorum millia. Ibid.* ℣. 32 *et* 33, *et cap.* II ℣. 19. *Nobilissimi itaque principis et tribus Ephraim supremi ducis nepos fuit S.* Josue, *filius vero Nun, quem patri suo Elisama in eadem dignitate successisse, verisimile putat Salianus in Annalibus ad annum mundi 2491. Porro pro* Nun *Septuaginta interpre-* F
tes habent Ναυῆ. *Hinc factum ut non modo Græci, sed et multi e Patribus Latinis* Josue *vocarint* Jesum, filium Nave. *Apud Josephum libro* III *Antiquit. cap.* II Ναύηκος, *et cap.* XIII Ναύηχος *legitur. At unde hæc tanta lectionis varietas? Audi S. Hieronymum in caput* XL *Ezechielis prophetæ :* Et diligentem et studiosum lectorem admonendum puto, si tamen scientia Scripturarum et non vanis oratorum declamationibus ducitur, ut sciat omnia prope verba Hebraica et nomina, quæ in Græca et Latina translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata, et dum de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis Hebraïcis facta esse Sarmatica, imo nullius gentis ; dum et Hebræa esse desierint, et aliena esse non cœperint. *Inter nomina propria, quæ exscribentes depravarunt, existimo fuisse* Nun. *Characterum affinitas, forte non sat distincte in autographo exaratorum, potuit esse occasio ut pro* Νοῦν, Ναῦν, *dein* Ναυῆ, *scriptum fuerit. In solo libro primo Paralipomenon cap.* VII ℣. 27 *adhuc* Νοῦν *incorrupte legitur.*

8 *Harduinus in Chronologia veteris Testamenti pag.* 529

AUCTORE J. L.

Jesus Nave idem non est ac Jesus propheta.

pag. 529 *verbis Ecclesiastici cap.* XLVI ℣. 1, *quæ num.* 5 *dedimus, hanc eorum subdit interpretationem :* Jesus Nave est Jesus propheta, בנבא. Unde dicitur hoc loco » successor Moysi in prophetis » : quasi diceret scriptor sacer : Jesus cognominatus apud suos Nave, quia » successor » Moysi in prophetis » ; et idem » magnus secun» dum nomen suum » quia » in salutem electo» rum Dei ». Est enim Jesus, Salvator. *Itaque secundum Harduinum per vocem* Nave *significatur ipsum Sanctum prophetam fuisse. Codices sacri, qui modo Græce exstant et dicto Ecclesiastici loco* Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ *habent, exiguæ apud ipsum sunt auctoritatis :* Cum, *inquit,* legatur dumtaxat Ἰησοῦς Ναυῆ in Græco Vaticano Romæ edito, et in Londinensi ad illud exemplar excuso, editiones ceteras nihil moramur. *Fateor, quod in vetustissimo codice Bibliothecæ Vaticanæ, quem præ manibus habeo Romæ anno* 1587 *typis Græcis excusum, non exprimatur* ὁ τοῦ, *quod in aliis additur. Verum an inde sequitur, ut in Vaticano* Ναυῆ *idem sit quod* propheta, *adeoque ab hoc aliæ editiones sensu differant, adjectione articuli* τοῦ *corruptæ? Librum Ecclesiastici a Jesu filio Sirach Hebraïce conscriptum non vidit Harduinus, cum non exstet. In eo igitur non legit vocem illam, quam supra characteribus Hebraïcis expressit ; adeoque nec scire potuit, nepotem Jesu filii Sirach, qui librum Ecclesiastici ex Hebræo Græce reddidit, vocem* Ναυῆ *usurpasse ad significandum* Josue *prophetam esse. Rationes quidem aliquas adfert, cur ita opinetur : Sed si lector eas examinare velit et conferre cum verbis S. Hieronymi mox datis, atque iis, quæ statim subjungam, non dubito quin mecum judicet, eas minime sufficere ad sacros Codices inter se committendos ; ubi sensu non differunt, si dicatur* Ναυῆ *positum esse pro* Νοῦν, *Sancti patre. Certe pro* Νοῦν *in omnibus aliis Libris sacris usurpatur. In Pentateucho, libris Josue, Judicum, tertio Regum, et secundo Esdræ vigesies et novies textus Hebræus nomini* Josue *subjungit* filius Nun ; *pro quo in Vaticano decies et novies est* υἱὸς Ναυῆ *per varios casus inflexum, dies vero* ὁ τοῦ Ναυῆ. *Ad hæc dicere non potest Harduinus, quod* υἱὸς *et* ὁ τοῦ *ab interpolatore ubique in memorato codice addita fuerint, quoniam ad hunc tamquam emendatissimum nos ultro provocavit. Præterea hæc interpolatio minus habet verisimilitudinis, quam* Ναυῆ *exscribentium vitio irrepsisse pro* Νοῦν, *ut consideranti patet. Itaque illud Ecclesiastici,* Jesus Nave . . . qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei, *hunc sensum habere puto :* Jesus, *filius* Nave, fuit magnus *nomine,* maximus re, *vel exsecutione rei per nomen significatæ, nimirum quia fuit* in Salutem electorum Dei.

§ II. Ejus nativitas : an Moysi e Madianitide nondum reduci notus? Quando factus hujus minister ; quale ejus ministerium ; quis ex eo fructus perceptus.

Sancti annus natalis :

Secundum Saliani calculos filii Israël anno mundi 2544 *a Moyse ex Ægypto educti fuerunt. Num recte huic anno liberationem de servitute Ægyptiaca annectat, examinent ii, ab quos id propius spectat. Posito igitur quod data ab illo temporis ratio accurata sit, jam facile nobis erit invenire, quotus circiter annus ab orbe condito Sancto natalis fuerit. Ex Numer. cap.* XXXII ℣. 13, *et Deuter. cap.* II ℣. 7 *constat, quod ab egressu Israëlitarum ex Ægypto usque ad mortem Moysis effluxerint fere* 40 *anni. His adde* 17 *annos gubernationis post obitum legislatoris, quos ei probabilius dandos esse infra num.* 270 *et seqq. dicemus, habebis* 57. *Junge et his* 53, *quibus in Ægypto vixit, totam explebis vitæ ejus periodum, quam centum et decem annis circumscribit liber Josue cap.* XXIV ℣. 29. *Jam vero si Sanctus* 53 *annis vixerit ante Hebræorum exitum, factum anno mundi* 2544, *huic numero illum subtrahe, deprehendes eum in Ægypto natum fuisse* 2491. *Si annos principatus* Josue *incompletos, vitæ vero completos fuisse supponas, diutius in Ægypto vixerit oportet quam* 53 *annis ; adeoque ejus nativitatem anno* 2490 *rectius affiges.*

ratio, cur post 53 circiter vitæ annos puer vel juvenis vocetur :

10 *Objici potest illud Exodi cap.* XXXIII ℣. 11, Minister ejus *(Moysis)* Josue filius Nun, puer, non recedebat de tabernaculo. *Hic vox* puer, *ut sæpe alibi in Scriptura, non significat* ministrum *aut* famulum, *alioqui bis idem diceretur : sed pro* adolescente *vel* juvene *ponitur, pro quo etiam in sacris Litteris sæpe usurpatur : unde et hoc loco Hebraicum* naar *Septuaginta* νέος, *id est,* juvenis *vertunt, paraphrastes vero Chaldæus* hullema, *de qua voce mox. Jam autem, si* Josue *aliquot mensibus ab egressu de Ægypto, dum ei tabernaculi custodiendi cura a Moyse commissa fuit, adhuc adolescens vel juvenis erat, quomodo verum potest esse, eum* 53 *circiter annis in Ægypto vixisse? Ad hæc dicimus, quod priscis illis temporibus, quando homines ad* 120 *annos vitam protrahebant,* 53 *vel* 54 *annos nati adhuc juvenes censerentur et vocarentur. Responsionem hanc pluribus expositam et stabilitam vide apud interpretes. Quo vero facilius eidem acquiescat lector, addo ex Bonfrerio hic,* Hanc pueri vel juvenis appellationem longe facilius accommodari solitam iis *(etiam sexagenariis : nam Sanctum hoc tempore ætate tam provectum fuisse Bonfrerius hic admitiit)* qui necdum matrimonii vinculis essent irretiti : at vero et tum et deinceps etiam postea cælibem mansisse Josue recte probat ex patribus Serarius in caput ultimum Josue quæst. XIV. Et vero ut Hebræa vox HALMA virginem absconditam vel incognitam viro significat Isaïæ cap. VII ℣. 14, ubi interpres noster » Ecce » virgo concipiet » vertit, et variis locis probat Hieronymus ; ita HULLEMA Chaldaïcum ab eadem radice HALAM juvenem significabit, sed cælibem et uxorio consortio impollutum. *De cælibatu,*

A *batu, et Sancti castimonia nos infra agemus num.* 136 *et seqq.*

Familiaritas ejus cum Moyse, et Madianitide nondum reduce, vix fidem meretur :

11 *De Sancti Vita, in solo natali Ægypto traducta, Scriptura altum silet. Philo libro de Charitate sub initium scribit,* Josue *Moysi amicum et familiarem fuisse* ἐκ πρώτης σχεδὸν ἡλικίας a prima fere ætate, *vel, ut Gelenius vertit,* pene a puero. *Si id verum sit, de quo maxime dubitamus, ut statim indicabimus, amicitia illa inter utrumque cœperit oportet ante vel certe non diu postquam* 13 *ætatis annum Sanctus expleverat. Nam cum Moyses in Madianitide* 40 *annis apud socerum Jethro moratus fuerit,* Josue *vero ante ejus ex illa reditum* 53 *circiter annis tantum vixerit, hic* 13 *dumtaxat annos natus erat, vel decimum quartum modo inchoarat, quando ille a Pharaone ob cæsum Ægyptium ad supplicium quæsitus fuga sibi consuluit. Potuit quidem fieri, ut Sanctus, abeundi facultate obtenta, Ægyptum reliquerit, in terram alienam Madianitidem migrarit, in eas regionis istius partes advenerit, ubi Jethro habitabat, ibidem cum opilione Moyse amicitiam vel inierit, vel ante initam foverit :*
B *verum quis prudens hæc omnia ita revera facta esse credat? Mihi certe id parum verisimile videtur. Imo et illud, quod scilicet Moyses ante fugam suam* Josue *adhuc puero familiariter usus fuerit, facilem apud plerosque, ut puto, fidem non inveniet. Quamdiu in Ægypto vixit legislator, in Pharaonis palatio versatus est, exceptis paucis diebus, quibus egressio e domo regia, Ægyptii cædes, et fuga in terram Madian contigerunt, uti ex Historia sacra Exodi cap.* II *et Actorum cap.* VII *colligitur. Hæc adjuncta si attentius lector consideret, non pauca statim ei occurrent, quæ creditu difficile faciant, quod tum temporis familiaritatem inter se contraxerint, imo quod alter alterum noverit.*

a quo tempore.

12 *Constat ex libro Exodi cap.* XXIV ỷ. 13, *quod jam inde Moysis minister fuerit noster* Josue, *cum illum quintum ascendentem in montem Sinaï comitaretur; quod factum anno ab orbe condito* 2544, *secundo ab egressu mense nondum evoluto. Itaque in magni illius prophetæ familiam cooptatus est eo temporis spatio, quod medium fuit hunc inter ascensum in montem, et Moysis reditum ex terra Madian, qui anno præcedente*
C *contigit : nam verisimile non est Sanctum extra patriam in Madianitide famulatum fuisse Moysi, qui per* 40 *annos soceri sui Jethro opilionem egit. Quis credat, eum a* Josue *adjutum fuisse in ovibus pascendis? Vide num. præcedentem. At quando ergo legislator, redux in Ægyptum,* Josue *sibi ministrum elegit? Valde verisimile mihi apparet quod Masius in Præfatione ad Commentarios in librum Josue scribit, Moysen scilicet, ubi e terra Madian reversus senioribus filiorum Israël, ad id convocatis, per Aaronem persuasisset, se a Deo missum ad populum ex servitute liberandum, omnesque illi se submisissent, tamquam suo duci et moderatori divinitus constituto (Exodi cap.* IV *a* ỷ. 29, *) statim pro necessitate et dignitate suæ personæ ministros sibi comparasse, interque eos Sanctum nostrum, qui tunc circiter* 53 *annorum erat, non sine cælesti instinctu assumpsisse; nimirum ut qui Dei populum aliquando recturus esset, ipse prius ab omnium mortalium ea ætate optimo sanctissimoque imperatore regeretur. Qui enim bene imperaturus est, ut bene aliquando paruerit est necesse.*

et qualem,

13 S. Josue *ministerium ejusmodi non fuit, quale esse solet eorum, quos generis vel conditionis necessitas ad famulandum cogit, sed liberale, ingenuum, ac valde honorificum. Ex iis, quæ in Exodi, Numerorum et Deuteronomii libris de eo tradit narratio sacra, patebit, quod legislatori omnium fuerit præcipuus, intimus, charissimus, familiarissimus. In negotiis gravissimis Moyses Sancti opera potissimum utebatur, hic secretorum ejus erat particeps, ejus vice Israëlitarum exercitui præerat, eumque in hostes ducebat, familiaribus ejus cum Deo colloquiis sæpe intererat, ejusdemque lateri ubique fere adhærebat. Unde Exodi cap.* XXIV ỷ. 13 *et alibi, ubi a Vulgata nostra Moysis* Minister, *a Septuagi. ta* ὁ παρεστηκώς, *id est,* assistens, *appellatur. Hinc et Numerorum cap.* XI ỷ. 28 *dicitur* Minister Moysi, et ELECTUS E PLURIBUS. *Audi Philonem libro de Charitate :* Erat ei *(Moysi)* amicus et familiaris pene a puero *(vide num.* 11) Jesus nomine, non vulgaribus conciliatus artibus, sed amore integro cælestique, ex quo omnes virtutes proveniunt : is etiam convictor contubernalisque prophetæ fuit, nisi, siquando ille secessum quæsivit propter divina eloquia, idem administrationis reipublicæ particeps et tantum non principis vicarius, multa pro potestate solitus erat gerere. E

AUCTORE J. L.

quantoque cum fructu famulatum legislatori præstiterit.

14 *Porro quod Sanctus cum maximo tum temporis Dei amico convixerit, et adeo familiariter egerit, non tantum summam ejus in gloriam cedit, sed et argumentum est evidens, singularibus illum gratiæ et naturæ dotibus fuisse ornatum; utpote quibus sapientissimus legislator perspectis eum e tot millibus elegit. Quantum vero deinde animum excoluerit omni virtutum genere, quas præsens in Moyse admirabatur, ex S. Ambrosio cognosce, e Benedictinis e congregatione S. Mauri edito Parisiis anno* 1690. *Pulcre in rem nostram lib.* II *de Officiis ministrorum cap.* XX *ita scribit S. Doctor :* Ostendunt adolescentes eorum se imitatores esse, quibus adhærent; et ea convalescit opinio, quod ab his vivendi acceperint similitudinem, cum quibus conversandi hauserint cupiditatem. Inde tantus Jesus Nave, quod eum non solum erudivit ad legis scientiam Moysi copula, verum etiam sanctificavit ad gratiam. Denique cum in ejus tabernaculo divina refulgere præsentia videretur majestas Domini, solus erat in tabernaculo Jesu Nave. Moyses cum Deo loquebatur, Jesus pariter nube sacra tegebatur. F Presbyteri et populus deorsum stabant, Jesus cum Moyse ad accipiendam legem ascendebat. Omnis populus intra castra erat, Jesus extra castra in tabernaculo testimonii. Cum columna nubis descenderet, et loqueretur cum Moyse, quasi fidus adstabat minister : nec exibat de tabernaculo juvenis, cum seniores longe positi divina trepidarent miracula. Ubique igitur inter admiranda opera et reverenda secreta sancto Moysi individuus adhærebat. Unde factum est ut qui fuerat socius conversationis, fieret successor potestatis. Merito igitur vir hujusmodi evasit, ut sisteret fluminum cursus; diceret : Stet sol, et staret sol; quasi ejus spectator victoriæ noctem differret, diem produceret. Quid * (quod Moysi negatum est) solus eligeretur, ut populum introduceret, in terram repromissionis. Magnus Vir fidei miraculis, magnus triumphis. Illius augustiora opera, hujus prosperiora. Uterque igitur divina subnixus gratia, ultra humanam processit conditionem : ille mari, hic cælo imperavit. Pulcra itaque copula seniorum atque adolescentium. Alii testimonio, alii solatio sunt : alii magisterio; alii delectationi. *Nunc Sancti Acta secundum methodum,*

** editio Cas. melius, produceret. et (quod etc.*

AUCTORE J. L.

quam initio nobis proposuimus, ex sacris Litteris recensere aggredimur.

§ III. Amalecitas cædit : oraculum de futuro ejus principatu : in montem Sinaï et nubem, in qua erat Dominus, cum legislatore ascendit. An ibi 40 diebus jejunus ?

Amalecitas cædit, orante Moyse :

E*x* Josue *nostri gestis, quæ legislatoris mortem antecesserunt, primum est, primum Israëlitarum bellum contra primos, qui iis ex Ægypto egressis, vastasque inter illam et promissam terram solitudines perambulantibus occurrerunt hostes, Amalecitas scilicet, de quibus fortissimus Heros noster et Moyses, hic orando, ille pugnando, insignem victoriam retulere. Contigit hæc die tertia mensis* Sivan, *qui fere nostro Maio respon-* B *det, currente hebdomade septima post egressum de Ægypto ; et Exodi cap.* XVII ℣. 8. *et seqq. ita describitur :* Venit autem Amalec, et pugnabat contra Israel in Raphidim. Dixitque Moyses ad Josue : Elige viros, et egressus pugna contra Amalec : cras ego stabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea. Fecit Josue, ut locutus erat Moyses, et pugnavit contra Amalec. Moyses autem et Aaron, et Hur ascenderunt super verticem collis. Cumque levaret Moyses manus, vincebat Israël : sin autem paululum remisisset, superabat Amalec. Manus autem Moysi erant graves : sumentes igitur lapidem, posuerunt subter eum, in quo sedit : Aaron autem et Hur sustentabant manus ejus ex utraque parte. Et factum est, ut manus illius non lassarentur usque ad occasum solis. Fugavitque Josue Amalec, et populum ejus in ore gladii. Dixit autem Dominus ad Moysen : Scribe hoc ob monimentum in libro, et trade auribus Josue : delebo enim memoriam Amalec sub cælo. *De belli hujus causis, hostium viribus, et prælii exitu præter Deut. cap.* XXV *in fine, et Judith cap.* IV ℣. 13, *videri* C *etiam potest Philo Judæus lib.* I *de Vita Moysis, et Josephus Antiquitatum lib.* III, *cap.* II ; *ex quo pauca, quæ ad Sanctum proxime spectant, delibabimus num.* 17.

oraculum divinum futuri ejus principatus prænuntium :

16 *Tantum* 53 *ætatis annum compleverat* Josue, *cum præficeretur exercitui contra hostes potentissimos dimicaturo. Erant eo tempore in Israëlitarum castris ejus avus Elisama et reliqui, qui Numer. cap.* I ℣. 5 *et seqq. enumerantur, nobilissimi tribuum principes magnæ apud populum auctoritatis. Quid causæ Moysi fuit, ut, illis præteritis, nostrum* Josue, *ætate inferiorem, supremi ducis vices gerere voluerit? Josephus citatus hanc insinuat, quod constaret, eum esse* virum manu ac consilio juxta promptum, et pietate insignem, et a Moyse præceptore hac parte non degenerantem. *Aliam huic addo ex Masio citato num.* 12, *scilicet ut Moyses Dei consilium de futuro felicissimo ejus imperio jam tum quadantenus populo patefaceret, et ad spem meliorem in rebus adversis eum ceteram multitudinem, tum imprimis ipsum* Josue *excitaret. Certe Deus, dum mox post prælium jubet Moysen relatam victoriam litteris consignare, et singulariter in* Josue *aures indere, delendam penitus Amalecitarum memoriam, tantum non digito, ut ita loquar, osten-* D *dit, illum ipsum esse, quem post Moysen ad reipublicæ Hebraicæ gubernacula destinavisset. Ad quid enim aliud hæc Sancti auribus tradi voluisset Deus, nisi ut ipse postea populi dux factus, recordaretur, non esse jungenda cum Amalecitis fœdera, et ad successores ejus divinum propagaretur oraculum de illorum excidio ; quod tandem sub Saüle contigisse legimus lib.* I *Regum cap.* XV.

quid de Sancti victoria Philo et Josephus :

17 *Sanctus noster summus imperator constitutus, sicut jussus erat, ex omni multitudine ad pugnam maxime idoneos elegit. Uterque scriptor Judæus hunc virorum fortium delectum a Moyse factum scribit. Si ambo velint, hunc per se ipsum id præstitisse, sacræ Scripturæ aperte contradicunt : nam ejus textus clarissimus est :* Dixitque Moyses ad Josue : Elige tibi viros *etc. Et paulo infra :* Fecit Josue, ut locutus erat Moyses. *Pridie certaminis contigit hæc militum electio. Quis dein factus apparatus ad prælium postridie committendum, narratione valde verisimili tradit Josephus citatus :* Per noctem deinde ad prælium se expediunt, et armis simul ac corporibus curatis, intenti signum classico per Moysen dari ex- E spectant : qui et ipse pernox cum Jesu consultabat, eumque de instruendis ordinibus admonebat ; appetente vero jam die, hortatur Ducem, ut spei de se conceptæ respondere studeat, et re feliciter gesta existimationem sibi apud milites comparare. Similiter Hebræorum optimum quemque privatim, ac mox omnes armatos verbis ad fortitudinem accendit : atque ita instructos et animatos Jesu et Deo committit, ipse montem ascendit *etc. Dein pugnam describit fidelius quam Philo, clademque hostium ; enumeratisque spoliis, quibus Judæi ditati fuerunt, subdit :* Sequenti vero die Moyses cæsorum cadavera spoliavit, arma, quæ fugientes abjecerant, collegit, et illis quorum opera insignior fuerat, præmia distribuit, Jesumque ducem pro concione collaudavit, milite per acclamationes laudem Viri comprobante.

Moysen fœderis tabulas a Deo accepturum

18 *Biduo post Pentecosten, id est, diem, qua decem Decalogi præcepta de monte Sinaï promulgata fuere, eumdem repetere jussus est legislator, ut præcepta illa in duas tabulas relata acciperet, populoque deferret. Quintum itaque montem conscendit, dilectissimumque Ministrum suum non* F *sine divino, ut credibile est, instinctu comitem sibi adjunxit, eumque ad Deum propius atque astius in montem duxit, quam Aaron aut quisquam ex ejus filiis et* 70 *senioribus populi pridie adscenderat : his enim non nisi procul adorare Deum concessum erat, ut legimus Exodi cap.* XXIV ℣. 1 *et seqq. Oportebat nimirum, ut is, cujus imperio populum suum regendum Deus decreverat, magna apud illum esset in veneratione, quam certe ei conciliavit tam propinqua ad Deum accessio. Præterea legem divinam maximi facere, ejusque esse observantissimum, eum præcipue decebat, qui postmodum ejus custodiam in populo universo urgere debebat. Quanam vero ratione præceptorum divinorum amor studiumque melius menti* Josue *imprimi poterat, quam si oculis ipse suis cerneret, quomodo ad ea accipienda per sex dies sanctissimis precibus ac meditationibus se Moyses paraverit, quomodo die septimo in sublimiorem veluti arcem sanctiusque adytum nominatim a Domino evocatus, in eoque tamdiu retentus fuerit ac institutus.*

comitatur in montem Sinai :

19 *Sed ad horum, eorumque, quæ infra dicemus, notitiam pleniorem, ipsam demus narrationem*

A *rationem sacram Exodi cap.* XXIV, ỳ. 42 *et seqq.* Dixit autem Dominus ad Moysen : Ascende ad me in montem, et esto ibi : daboque tibi tabulas lapideas, et legem ac mandata quæ scripsi, ut doceas eos. Surrexerunt Moyses et Josue minister ejus : ascendensque Moyses in montem Dei, senioribus ait : Exspectate hic, donec revertamur ad vos. Habetis Aaron et Hur vobiscum : siquid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos. Cumque ascendisset Moyses, operuit nubes montem, et habitavit gloria Domini super Sinaï, tegens illum nube sex diebus : septimo autem die vocavit eum de medio caliginis. Erat autem species gloriæ Domini, quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorum Israël. Ingressusque Moyses medium nebulæ, ascendit in montem : et fuit ibi quadraginta diebus et quadraginta noctibus. *Quibus evolutis, ei datæ a Domino lapideæ duæ fœderis tabulæ, simulque indicatum, Israëlitas in castris peccasse; reverteretur ergo quam citissime, remque totam cognosceret :* Et reversus est *(Exodi cap* XXXII *a* ỳ. 15) Moyses de monte, portans duas tabulas testimonii B in manu sua . . . Audiens autem Josue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen : Ululatus pugnæ auditur in castris. Qui respondit : Non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam : sed vocem cantantium ego audio. Cumque appropinquasset ad castra, vidit vitulum *etc.*

nubem sacram, in qua erat Dominus, cum eodem ingreditur :

20 *Quod* Josue *Moysen comitatus sit in partem montis sublimiorem, quam Aaron, ejus filii, et 70 seniores ex Israël, nemo in dubium vocat. Quod alicubi in declivi montis, puta paulo supra ejus medium, sex diebus uterque substiterint, atque eadem nube involuti fuerint et ab aspectu populi abstracti, nullus non quoque e sacris Litteris eruit ; quamvis Exodi cap.* XXIV ỳ. 16 *solus Moyses nube tectus fuisse exprimatur. Imo in nobilissimam illam Deoque proximam nubis partem, e qua die septimo Dominus legislatorem ad colloquium evocavit, hujus Ministrum admissum fuisse existimant Abulensis, Serarius, Salianus et alii : nec alterius sententiæ fuisse videtur S. Ambrosius lib.* II *de Officiis ministrorum cap.* XX *dicens :* Ubique inter admiranda opera et reverenda secreta sancto Moysi individuus C adhærebat. *Idem sanctus Doctor Enarratione in Psalmum* XLVII *num.* 21 Moyses ille *(inquit)* peritus in omni sapientia Ægyptiorum, in montem ascendit, atque in nubem intravit, ut aperta et occulta cognosceret, adhærente sibi socio Jesu.

levia dissentientium argumenta expenduntur.

21 *Magnus quidem auctorum numerus negat, legislatoris Ministrum nubem illam, in qua erat Dominus, ingressum fuisse ; sed eorum rationes non adeo efficaces sunt, ut opinionem affirmantem minus verisimilem esse mihi persuadeant. Eas expendamus. Exodi cap.* XXIV ỳ. 16 *dicitur :* Septimo autem die vocavit eum *(Moysen Dominus)* de medio caliginis : *et* ỳ. 18 : Ingressusque Moyses medium nebulæ, ascendit in montem. *Ecce, inquiunt, solus evocatur Moyses, solus nubem ingreditur mediam, solus in editissimum conscendit verticem, non* Josue. *At numquid et* ỳ. 12 *soli Moysi dictum legitur,* Ascende ad me in montem, et esto ibi ; *et tamen subjungitur* ỳ. 13 *una cum illo ad adscendendum surrexisse* Josue ? *Numquid et versus* 16 *solum Moysen memorat sex diebus infra montis verticem nube obtectum fuisse, et tamen nemo hactenus docuisse legitur,* Josue *eadem non fuisse involutum ? Urgent ulterius : si receptus fuerit in intimum nubis summa montis occupantis, ergo audire potuit Dominum Exodi cap.* XXXII ỳ. 7. *Moysi dicentem, populum peccasse, vel saltem vocem Moysis* (ỳ. 11) *pro eo pœnas deprecantis ; quod repugnat versui 17, qui ejus idololatriam a* Josue *ignoratam indicat. Sed ad hæc facilis quoque est responsio. Nam locutio Dei et Moysis preces potuerunt fieri sine sono vel voce exteriori. Præterea, etiamsi ambo erant in nubis medio, non tamen alter alterius lateri ita semper adhærebat, ut numquam ab se mutuo divellerentur. In eadem ipsa nube concipi potest a Socio suo secessisse Moyses, ut divinis vacaret ; eodem plane modo, quo Christus Patrem cælestem oraturus a charissimis suis discipulis in horto secessit, in quem eos assumpserat. Et sic optime cum opinione affirmante conciliari potest illud Philonis citati num.* 11 : Convictor contubernalisque prophetæ fuit, nisi siquando ille secessum quæsivit propter divina colloquia. *Cum difficultates, quæ objiciuntur, tam facili negotio solvantur, a sententia S. Ambrosii, Sancto nostro magis honorifica, hic mihi non recedendum esse judicavi.*

E

In monte mansit, quamdiu legislator :

22 *Volunt quidam,* Josue *non semper perstitisse in monte, sed subinde descendisse, ut cibos caperet, aliisve naturæ necessitatibus satisfaceret. Verum his Exodi verbis cap.* XXIV ỳ. 14, Exspectate hic, donec revertamur ad vos, *quæ ad Hebræorum seniores locutus est, satis significavit Moyses, Ministrum suum secum in Sinaï mansurum, et cum eodem se ex illo descensurum, uti et factum esse ex capite* XXXII ỳ. 17 *manifestum est. Sed si a domini sui latere se subduxit Minister et in castra rediit (nam quonam alio potius ivisset?) certe innotuisset aliquid ipsi de populi murmuratione contra ducem suum longas nimis moras trahentem, de vituli fabricatione, festæ celebritatis indictione, aliisque similibus, quæ paucis diebus non videntur peracta fuisse. Horum vero nihil scivisse, fit ex eo perspicuum, quod Moysi haud quidquam eorum indicarit; imo cum saltantium, canentiumque clamores audiret, sinistri nihil omnino suspicatus sit, sed bellicam potius vociferationem edi arbitratus fuerit. Denique, quos ibid* ỳ. 1 *dixisse legimus,* Moysi huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit, *illi certe redeuntem* Josue *de eo interrogassent, ab ipso petiissent, montem* F *iterato conscenderet moræ causam exploraturus etc. Hæc abunde probant, tamdiu omnino illum in Sinaï fuisse commoratum, quamdiu ibidem mansit Moyses.*

quidni et 40 dies cum eo ibidem jejunarit?

23 *Legislatorem quadraginta dierum spatio cibo omni potuque abstinuisse, antequam legis tabulas acciperet, ex Deut. cap.* IX ỳ. 9 *certum est. Verum an quadraginta tantum diebus cum Discipulo in monte perdurarit, acriter controvertitur. Sunt, qui putant, illum præter sex dies, quibus extra illud nebulæ medium in Sinaï fuit, alios quadraginta integros dies in medio nebulæ constitisse. Multi id negant contendentes inter hos quadraginta, sex illos dies comprehendi. Utra sententia sit probabilior, examinare propius ad eum spectat, qui magni prophetæ vitam daturus est ad* IV *Septembris. Huc solum pertinet, an jejunante 40 diebus magistro, tamdiu etiam jejunarit Discipulus.. Aliqui volunt, hunc in monte illo comedisse manna divinitus sibi datum. Verum illis non necessario assentiendum : si enim Moysi semper adhæsit, cumque illo in montis fastigium et sacratissimum illud nubis domicilium penetravit, cur etiam cum illo quadraginta diebus*

AUCTOR J. L.

bus jejunasse non putemus? Quod solum Moysen id fecisse memorent sacræ Paginæ, non vero ipsum Josue, *nihil obstat, ut colligi potest ex jam dictis supra num.* 21. *Quid Sanctus noster tot in monte diebus egerit, conjectura assequi facillimum est. Nulla ambigendi causa est, quin pius Discipulus magistrum suum imitatus fuerit, quin, inquam, ab omni terrena cogitatione et cura abstractus, precationi et rerum divinarum meditationi se totum dederit. Sciebat nimirum, quem ad finem in Sinai ductus esset, et qua mentis præparatione, ut legis tabulæ acciperentur, Deique adventus et sermo exciperetur, opus esset.*

§ IV. Tabernaculi curam gerit; interest familiaribus Dei cum Moyse colloquiis: æmulatio ejus Numer. cap. XI ex invidia non processit; ostenditur illam aliunde vel leviter tantum, vel non malam, imo laude dignam fuisse.

B

Custodia tabernaculi de castris translati.

A*lia, quæ hoc eodem primo anno liberationis ex servitute Ægyptiaca contigerunt, de Sancto nostro non habemus, quam hæc Exodi cap.* XXXIII ℣. 7 *et seqq.:* Moyses quoque tollens tabernaculum, tetendit extra castra procul, vocavitque nomen ejus Tabernaculum fœderis. Et omnis populus, qui habebat aliquam quæstionem, egrediebatur ad tabernaculum fœderis extra castra. Cumque egrederetur Moyses ad tabernaculum, surgebat universa plebs, et stabat unusquisque in ostio papilionis sui, aspiciebantque tergum Moysi, donec ingrederetur tentorium. Ingresso autem illo tabernaculum fœderis, descendebat columna nubis, et stabat ad ostium, loquebaturque cum Moyse, cernentibus universis, quod columna nubis staret ad ostium tabernaculi. Stabantque ipsi et adorabant per fores tabernaculorum suorum. Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. Cumque ille reverteretur in castra, minister ejus Josue, filius Nun, puer, non recedebat de tabernaculo *Quod et quale fuerit tabernaculum illud, de quo hic, quisve ejus usus, vide apud Salianum ad annum 2544 num. 665 et seqq., necnon Serarium lib.* I *Josuæ cap.* VI *quæst.* II.

C

ubi familiaribus Dei cum Moyse colloquiis interest.

25 *Quamvis in sacro textu allato non nisi semel Sancti nomen occurrat, tamen nil in eo traditur, quod in ejus gloriam non redundet, quemadmodum ex sequentibus patebit. Ad puniendam populi idololatriam, tabernaculum e medio ejus, atque adeo e castris efferri voluit Dominus, ut ostenderet se inter tam infami crimine contaminatos nolle diutius habitare. Tabernaculi translati curam Aaroni committere minus decorum, nec Deo gratum fore arbitrabatur Moyses, utpote qui eodem, quo populus, scelere implicitus fuerat. Digniorem ad id neminem reperit legislator, quam ministrum suum fidelissimum et ob vitæ innocentiam sibi charissimum* Josue. *Ei igitur Dei domicilium custodiendum tradidit. Interpretes omnes fatentur id significari per verba hæc* ℣. 11: Cumque ille reverteretur in castra, minister ejus Josue, filius Nun, puer, non recedebat de tabernaculo. *Hinc recte deduci mihi posse videtur Sanctum nostrum, familiaribus Dei cum Moyse colloquiis interfuisse. Nec nisi inepte quis diceret, quotiescumque ille Deum oraturus vel consulturus ad tabernaculum veniebat (veniebat autem sæpissime) illinc quam mox abire debuisse* Josue. *In cœleste illud nubis adytum cum eo admissus fuit in monte Sinaï, illique proximus adstitit in sacro colloquio ibidem habito, cur dicamus, hic eum procul abesse debuisse? Versus ultimo citatus pulcre six explanari mihi videtur: Moyse absente a tabernaculo, ab eo non recedebat* Josue; *recedere tamen poterat, illo præsente; quamquam eo tempore, quo Deus in columna nubis cum magistro loquebatur, ad eum adorandum manere solitus esset pius Discipulus. Imo textum sic explanandum esse, nostrumque Sanctum Deo cum amico suo colloquenti fuisse proximum S. Ambrosius citatus num.* 20 *testimonio suo confirmat:* Denique, *inquit*, cum in ejus tabernaculo divina refulgere præsentia videretur majestas Domini, solus erat in tabernaculo Jesus Nave. Moyses cum Deo loquebatur, Jesus pariter nube sacra tegebatur.... Omnis populus intra castra erat: Jesus extra castra in tabernaculo testimonii. Cum columna nubis descenderet, et loqueretur cum Moyse, quasi fidus adstabat minister: nec exibat de tabernaculo Juvenis, cum seniores longe positi divina trepidarent miracula. Ubique igitur inter admiranda opera, et reverenda secreta, sancto Moysi individuus adhærebat.

D

E

Sancto commissa usque ad erectionem novi.

26 *Apud historicos et interpretes celebriores duo potissimum in tabernaculo* Josue *egisse lego. Primo curam gerebat, ut ejus nihil a quoquam violaretur, munda in eo et nitida essent omnia, adeo ut quasi æditui officio functus fuerit. Non tamen in ipso tabernaculo pernoctabat; hoc enim nec Moyses fecit, sed prope illud in tentorio suo. Secundo, sanctis cogitationibus mentem excolebat, precibusque se populumque Deo commendabat. Ex assiduo cum Moyse convictu et nuperrime in monte Sinaï didicerat, noctes et dies in his aliisque pietatis exercitationibus versari. Sunt etiam qui putent, eos, qui ad tabernaculum e castris veniebant Dominum consulturi, in absentia Moysis nostro* Josue *apud Deum interprete atque internuntio usos fuisse. Tabernaculi custodiendi provincia ei demandata fuit a Moyse, antequam hic sub finem mensis quinti, Hebræis* Ab *dicti, montem Sinaï cum novis tabulis repeteret: tunc enim Israëlitarum castra illo privata fuerunt. Stetit autem extra castra sub Sancti nostri custodia usque ad diem primum anni secundi commemorationis in deserto, quando nobile illud et splendidum tabernaculum erectum fuit, de quo Exodi cap.* XL. *Hinc sequitur sanctum* Josue *ejus curam gessisse plusquam septem mensibus. Ita plerique sentiunt contra a Lapide aliosque, qui tabernaculi translationem factam volunt post descensum legislatoris de monte cum novis tabulis. Verum eam ante contigisse, sententia verisimilior et Narrationi sacræ conformior mihi videtur. Operæ pretium non est hanc multis confirmare, cum ad Sancti nostri gloriam nihil faciat, an aliquot hebdomadibus citius an serius tabernaculi cura ei imposita fuerit. Lector consulere potest auctores passim obvios.*

F

Lucidam Moysis faciem solus intueri potest.

27 *Cum Moyses de monte cum novis tabulis rediret ad populum, tanto fulgore facies illius resplendebat,*

AUCTORE J. L.

A *splendebat, ut Aaron et filii Israël ad ejus conspectum timerent et aufugerent, nec nisi velato vultu legislator eos propius accedere atque alloqui posset. Vide Exodi cap.* xxxiv *a* ℣ 30. *Solus* Josue, *teste Origene Homilia* i *in librum Jesu Nave num.* 6, *oculo irretorto magistri sui faciem poterat aspicere :* Illud etiam, *inquit,* intuentes magnitudinem ejus pervidemus, quod, cum in transfiguratione vultus Moysei omnis filiorum Israel hebetaret aspectus, nec aliquis posset intueri faciem vultus ejus, Jesus non solum faciem ejus contuetur, verum etiam in interioribus tabernaculi mysteriorum conscius perseverat. *Licet hæc præter Scripturam asserat Origenes, vix dubito tamen quin vere. Nam si cum legislatore nuper adscenderit in ipsum verticem montis Sinaï, super quem* erat species gloriæ Domini, quasi ignis ardens, *Exodi cap.* xxiv ℣. 17 ; *si insuper in tabernaculo magistro suo proxime aderat, cum Dominus hunc allocuturus in fulgidissima columna nubis descenderet, an ejus oculi caligarint ad aspectum faciei Moysis, minore lumine coruscantis, quam illud fuerit, in quo Dominum apparentem toties vidit ?*

B

Æmulatio, ex qua petat prophetantes in castris cohiberi,

28 *Annus ab exitu agebatur secundus, mensisque secundus, cum die hujus vigesimo ex solitudine Sinaï progressi Israëlitæ venerunt in desertum Pharan, castraque metati sunt in eo loco, qui infami* Sepulcrorum concupiscentiæ *nomine vocatus fuit. Contigit hic quod Numer. cap.* xi *de Sancto nostro narratur. Historia altius repetenda mihi visa est ad majorem dicendis lucem adferendam. Postquam Deo conquestus esset Moyses, in se solum difficillimi imperii curam incumbere, seque oneri ferendo imparem esse, partem ejus in alios transferri petiit. Exaudit eum Dominus dicens Numer. cap.* xi ℣. 16 : Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri : et duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare tecum, ut descendam et loquar tibi : et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris. *Jussa lætus exsequitur Moyses,* congregans *(ibid. a* ℣. 14) septuaginta viros de senibus Israel, quos stare fecit circa tabernaculum. Descenditque Dominus per nubem, et locutus est ad eum,
C auferens de spiritu, qui erat in Moyse, et dans septuaginta viris. Cumque requievisset in eis spiritus, prophetaverunt, nec ultra cessaverunt. Remanserant autem in castris duo viri, quorum unus vocabatur Eldad, et alter Medad, super quos requievit Spiritus : nam et ipsi descripti fuerant, et non exierant ad tabernaculum. Cumque prophetarent in castris, cucurrit puer, et nuntiavit Moysi, dicens : Eldad et Medad prophetant in castris. Statim Josue, filius Nun, minister Moysi, et electus e pluribus, ait : Domine mi Moyses, prohibe eos. At ille, Quid, inquit, æmularis pro me ? Quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus Spiritum suum ? *Egregium hic Sanctus noster amoris erga dominum suum specimen dedit. Ego processit obsequii et amoris studium erga Moysen, ut nihil, quod gloriæ aut dignitati ejus obesse videretur, ferre potuerit.*

ex invidia non processit.

29 *Durius loqui mihi videntur interpretes non pauci, qui æmulationem* Josue *ex invidia aliqua profectam fuisse dicunt : non etenim optabat, ut donum prophetiæ duobus senioribus collatum non fuisset, neque dolebat, se ab iis hac ex parte superari, nec etiam apprehendebat illorum vaticinia ut mala Moysi, seu ut diminuentia gloriam ejus. Si hæc æmulationis causa fuisset, profecto ægrius tulisset, reliquos* 68, *vel ut alii,* 70 *seniores, qui ad tabernaculum convenerant, prophetico spiritu afflatos fuisse : nam invidus animus eo magis pungitur et tristatur, quo plures se in aliqua re superiores habet : dein apprehendisset legislatoris gloriam magis obscurandam tot prophetarum vaticiniis, quam illorum duorum. Nec in Scripturis verbum ullum est, ex quo invidiæ crimen legitime deducas. Æmulatio seu zelus ille, ex quo* ℣. 28 *petiit,* Domine mi Moyses, prohibe eos, *qui in castris prophetant ; ex alia animi affectione, quam invidia proficisci potuit : adeoque legislatoris responsione* ℣. 29, Quid æmularis pro me ? quis tribuat *etc. ob invidia culpam reprehensus fuisse dicendus non est. Imo ejus æmulationem ex invido animo ortum suum non habuisse, ipsæ circumstantiæ persuadent. Nam cum magistrum suum vero amore prosequeretur, sciretque illum ferventibus adeo precibus a Domino petiisse, molestissimo gubernandi onere allevari Numer. cap.* xi ℣. 14 *et* 15 ; *quomodo ægre ferre potuit, illum voti compotem a Deo factum,*
E *ejusque Spiritum propheticum in Eldad et Medad et reliquos seniores transfusum, ut ab iis in populi rebellis gubernatione adjuvaretur. Ex invidia igitur non processit, quod duobus illis silentium imponendum existimaret. Aperte nobis favet Theodoretus quæst.* xxi *in librum Numerorum. Plura in rem nostram legi possunt apud Nicolaum Serarium libro* i *Josuæ capite* vii, *quæstione* vi.

Probabilior proponitur sententia,

30 *Verum quid ergo ægre tulit* Josue ? *Cur petiit ut Moyses prophetantes cohiberet ? Respondeo, quia Sanctus putabat eos dono prophetiæ carere et ficte prophetare, populo imponentes. Hæc responsio invidiæ culpam a Sancto removet, et priore sententia mihi videtur probabilior : quod quia prima fronte non satis apparet, eam fusius explanatam accipe. Eldad et Medad cum reliquis electis senioribus a Moyse conscripti erant et ad tabernaculi ostium accersiti, ut ibidem eis Spiritus propheticus communicaretur : illi autem duo nusquam comparuerunt.* Josue *vero audito, quod in castris mansissent ibique prophetarent, suspicabatur eos legislatori obedire vel noluisse vel neglexisse, hac contumacia vel negligentia pro-*
F *phetiæ dono indignos se reddidisse, adeoque illos non vere prophetare, sed ficte, acsi revera Spiritu divino afflati essent. Hinc petebat, eis silentium imponeretur, ut magistri sui auctoritas sarta tecta maneret, quam contemni et minui existimabat illorum contumacia et fictione.*

in qua intelligi potest, Sancti æmulationem nulla ex parte malam,

31 *At dum illum ab invidia excusamus, an non temerariæ suspicionis reum facimus ? Affirmat Serarius lib.* i *Josuæ cap.* vii, *quæst.* vi, *et alii. Negat Bonfrerius in* ℣. 29 *capitis citati num.* 28. *Ego vero distinguendum puto. Præceptum divinum* ℣. 16 *Moysi datum,* Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri : et duces eos ad tabernaculum fœderis, faciesque ibi stare tecum, ut descendam, et auferam de spiritu tuo tradamque eis ; *hoc, inquam, præceptum vel* Josue *ita intellexit, ut spiritum propheticum nulli communicare decrevisset Deus, nisi prope tabernaculum et Moyse præsente ; vel illud ita non intellexit. Si primum ; dico cum Bonfrerio eum nihil temere suspicatum fuisse : nam supposito illo errore intellectus, quid aliud cogitare poterat, quam quod Eldad et Medad fingerent se*

Spiritu

AUCTORE J. L.

Spiritu divino agi, quod populo imponerent etc. Cum illa autem fictione doni prophetici, quo se præditos in castris coram omni multitudine jactitabant, non potest componi submissio animi et honoris fuga, ex qua forte ad tabernaculum non venisse alioqui credi potuissent: adeoque etia, sine temeritatis culpa judicare potuit, eos sine justa causa abesse a tabernaculo, et legislatoris mandatum contempsisse vel neglexisse. Ex quibus omnibus quoniam merito timeri poterat, ne auctoritatis Moysis imminutio aliaque gravia mala orirentur, non modo nulla ex parte malo, sed et laudabili zelo a magistro petiit, ut illos cohiberet.

imo optimam et laude dignam fuisse:

32 *Quod ut clarius innotescat, considerandæ sunt temporis circumstantiæ, in quibus id fecit* Josue. *Dum Eldad et Medad in castris vaticinabantur, fervebat in eisdem murmuratio populi, cepas et ollas Ægypti desiderantis, adeo ut ducem suum, quod postulatas carnes dare non posset, diutius sequi nolle videretur, reditumque in Ægyptum cogitare. Timebat* Josue, *ne turbæ crescerent, seditiosum vulgus magis excitaretur* B *exemplo duorum seniorum magnæ auctoritatis, qui in castris remanserant, contempto vel neglecto, ut putabat, legislatoris imperio. Hunc metum augere poterat, quod nesciret, quid illi duo, quos ficte prophetare existimabat, in castris ad populum tumultuantem effutirent. Timor itaque, ne in castris obmurmurantium tumultus augeretur, magistri vero sui auctoritas minueretur, Sancti zelum accendit, quo impulsus a Moyse petiit, ut illos a ficta vaticinatione cohiberet. Quoniam autem hujus petitionis finis optimus erat, ut scilicet consuleretur auctoritati Moysis etc., et ipsa petitio fuit optima et laude digna, quique ipsum ad hanc impulit zelus, ex timore dictorum malorum natus. Hic certe inanis non fuit: experientia fere quotidiana didicerat, quam prona in murmurationes et seditiones essent Hebræorum ingenia.*

Moyses ℣. 29 tantum corrigit judicium erroneum, quod temerarium non fuit:

33 *At, inquies, Moysis responsio,* Quid æmularis pro me? Quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus Spiritum suum ℣. 29, *videtur aliquam reprehensionem continere. Fateor, Moyses suum hic corrigit Discipulum; at correctio non est reprehensio, saltem ea,* C *quæ est de solo errore intellectus: hunc in Sancto corrigit legislator, non vero aliquam in ejus voluntate malitiam. Verba enim legislatoris sic recte exponi possunt:* Quid æmularis pro me? *Quid meæ gloriæ et auctoritatis conservandæ causa tanto zelo accenderis? Putas Deum e senioribus neminem prophetam facere voluisse, nisi se mihi præsentem sisteret prope tabernaculum, atque adeo Eldad et Medad non vere prophetare. Erras: istis Dominus conditionibus doni prophetici collationem non voluit adstringere:* Quis tribuat ut omnis populus *ita* prophetet, et det eis Dominus Spiritum suum, *sicut duobus illis senioribus. Neque dicas, judicium ejus erroneum fuisse temerarium: nam cum legislator ℣. 24, fido Ministro suo adstante, septuaginta senioribus retulerit mandatum divinum, ℣. 16 datum;* Duces eos ad tabernaculum fœderis, faciesque IBI stare TECUM, ut descendam *etc., an non merito* Josue *existimare potuit, stationem coram Moyse et apud tabernaculum esse conditiones, sine quibus Deus non communicaturus esset Spiritum propheticum? Porro Sanctus errorem suum a Moyse edoctus, mox acquievit. Metum autem illum, qui forte suboriri potuisset ex eo, quod Eldad et* D *Medad possent populo videri legislatoris auctoritatem et imperium contemnere, quia ad tabernaculi ostium se non stiterant, sustulit ejus in divinam providentiam fiducia; unde fluere potuit hæc cogitatio, exercitium doni prophetici a Deo petiti et concessi in hunc finem, ut populus in officio facilius contineretur, non futurum majorum turbarum occasionem. Nunc tandem ad alterum distinctionis membrum transeamus.*

Sinistræ suspicionis nævum contraxit in alia hypothesi,

34 *Si Sanctus præceptum divinum cum sensum habere putarit, ut statio prope tabernaculum et præsentia Moysis essent tantum conditiones, quibus positis seniores Spiritu prophetiæ donandi essent; non vero conditiones, sine quibus eumdem accipere non possent; videtur dicendum cum Serario laudato, Sanctum minus prudentem fuisse in suspicando vel judicando, Eldad et Medad ficte prophetare, vel aliquo crimine se Spiritu prophetico indignos reddidisse: nam si putarit* Josue, *donum prophetiæ posse accipere etiam seniores illos, qui justa de causa a tabernaculo abessent; simul atque intellexit absentiam et vaticinia Eldad et Medad, an non potius judicare debebat viros illos, quos norat ab ipso Moyse ob* E *probitatem dignos habitos fuisse, qui ejus in populi regimine socii essent ac adjutores, non sine ratione aliqua Deo probata in castris remansisse? Numquid ita secum cogitare,* Duo remanent Eldad et Medad non imperii negligentes, sed humilitate submissi, dum se honore arbitrantur indignos; unde et in castris prophetant? *Verba sunt S. Hieronymi in epistola ad Fabiolam de 42 Mansionibus Israëlitarum in deserto, Mansione 13. Verumtamen sinistræ hujus suspicionis culpam, ut consideranti patet, plurimum minuit ingens Sancti amor erga Moysen et zelus ejus dignitatis et gloriæ defendendæ, ex quo ortus subitus ille animi motus, quo incitatus, simul atque ex puero percepit,* Eldad et Medad prophetant in castris, STATIM Josue... ait: Domine mi Moyses, prohibe eos. At ille, Quid, *inquit,* æmularis pro me? *etc. Quo audito, mox conticuit.*

quæ cum probari non possit, Sanctum excusamus et laudamus.

35 *Præter eam, quam ingressi sumus, varias alias monstrat vias Serarius laudatus. Unam alteramve, quæ mihi sub initium planior videbatur, jam iniveram; verum cum occurrentibus dein gravibus difficultatibus memet magno* F *labore expedire non possem, regressus sum, eamque elegi, quam num. 30 proposui. Monstravit et hanc nobis Serarius necnon Bonfrerius: at cum hi in viæ medio varias abeant in partes, et lectorem in bivio relinquant dubium, quem ducem securius sequatur, visum mihi fuit eum monere, alterutrius vestigiis sat tuto insisti non posse, nisi facta aliqua hypothesi vel adhibita distinctione. Quoniam uterque hanc reticet, nos eam dedimus, obscurasque, quas illi semitas ingrediuntur, quantum potuimus, illustravimus. Ex hypothesi, de qua numero præcedente, mihi videtur sequi id, quod Serarius asserit, nempe Sanctum nimis suspiciosum fuisse: ex illa vero, de qua num. 31, recte concludi potest, quod Bonfrerius affirmat, nimirum Sancti æmulationem omni plane culpa vacasse: addo ego, optimam et laude dignam fuisse, ut ostensum est num. 32 et seq. Non diu deliberandum hic est, quæ via tenenda sit: quæ sanctis Viris maxime favet, tutissima est. Qui ab ea recedentes, illos accusant, gravantur onere culpam probandi, quæ non præsumitur.*

§ V.

§ V. Mittitur ad explorandam Chananæam : ejus nomen mutatur : non modo postridie, sed et ipso reditus die murmurantibus fortiter obstitisse probatur : lapidationis periculo eripitur : ejus constantiam remunerat Deus.

Mittitur ad explorandam terram Chanaan;

Eodem anno Josue *ad explorandam Chananæam cum undecim aliis viris missus fuit, non quidem in Moysis minister, sed ut inter tribules suos princeps, nec tam legislatoris quam populi suffragio ad id munus delectus. Totius rei gestæ descriptionem dat liber Numerorum capite* XIII *et* XIV. *Ut distinctius procedamus, quæ ad Sanctum pertinent in tres partes dividemus : et primo quæ ante iter, secundo quæ in itinere et ipso reditus die, tertio quæ postridie reditus facta sunt, proponemus. De iis, quæ iter præcesserunt, hæc habeto. Cum tentoria fixissent Israëlitæ in Cadesbarne, qui deserti Pharan locus est, annique tempus advenisset*, quando jam præcoquæ uvæ vesci possunt, *Numer. cap.* XIII ℣. 21 ; *dixit Moysi populus, Deuter. cap.* I ℣. 22 : Mittamus veros qui considerent terram, et renuntient, per quod iter debeamus ascendere et ad quas pergere civitates. *Retulit hoc populi postulatum ad Dominum Moyses, cui ita ab illo responsum est, Numer. cap.* XIII ℣. 3 : Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israël, singulos de singulis tribubus, ex principibus. Fecit Moyses quod Dominus imperaverat, de deserto Pharan mittens principes viros *duodecim. Cujusque nomen et tribus assignatur ibidem a* ℣. 5 : *et* ℣. 9 de tribu Ephraïm Osee, filium Nun, *missum fuisse legimus. Exploratorum enumeratione facta sic pergit Scriptura* ℣. 17 : Hæc sunt nomina virorum, quos misit Moyses ad considerandam terram : vocavitque Osee, filium Nun, Josue. *Dein subditur* ℣. 18 *et seqq. Moysis oratio ad speculatores, qua proponit, quæ potissimum exploranda ipse judicaret.*

quo tempore ex præcipuis erat principibus in tribu Ephraïm

37 *Data Scripturæ verba nos docent imprimis, electos exploratores omnes, adeoque et nostrum* Josue *in tribu sua principem fuisse. Verum quis princeps? Si duodecim tribuum supremi præfecti mittendi essent, nullo opus fuisset delectu ; hi enim satis noti erant : ergo, cum delectus factus sit, Sanctus Ephraïmitarum omnium summus princeps non erat. Vivebat proculdubio etiamnum ejus avus Elisama, qui hoc eodem anno secundo ab exitu,* XX *die mensis secundi, paulo ante speculatorum missionem, adhuc toti tribui Ephraïm præerat, ut constat ex Numerorum cap.* X ℣. 22. *Quamquam incertum sit, an ceteri exploratores aliquem in sua tribu magistratum gesserint, nam juxta interpretes hic principes forte appellati sunt, quia supremorum erant filii aut nepotes, vel quia inter tribules suos magnæ erant auctoritatis ; tamen de sancto nostro Principe confidentius asseri potest, eum præterea Ephraïmitarum chiliadi præfuisse vel alium ex præcipuis in tribu sua eo tempore magistratum gessisse, utpote qui bello Amalecitico ex omnibus tribubus collecto exercitui jam præfectus fuerat. Ceterum Masius in Præfatione, Commentariis in Josuam præfixa, putat divinam providentiam ita Moysis et populi animos comparavisse, ut* Josue *inter alios eligeret et mitteret ad hostilis terræ situm, soli naturam, incolarum atque urbium vires ac propugnacula exploranda ; nempe ut per regionem ante perspectam, exercitum ipse dein cautius duceret, et terræ ubertate bonorumque omnium copia subinde verbis proposita, suos animare milites sciret : atque adversus consideratos semel hostes audacia majore procedere. Nihil enim est quod æque vel præstantissimorum imperatorum expeditiones impediat, atque locorum et hostium ignoratio.*

Ex instinctu divino Moyses ei nomen Josue vel Jesu imponit

38 *De immutatione nominis* Osee *in* Josue *nemo dubitat, quin a legislatore non sine instinctu cælesti facta fuerit, ut nimirum Sanctus non solum felicissima populi electi in terram promissam deductione, aliisque factis Jesum Christum adumbraret, sed ipso etiam nomine clare referret. E multis Patribus suo id testimonio confirmantibus, quos citat A Lapide hic, unum dabo Eusebium Cæsariensem, Latine a Joanne Dadræo editum. Hic ita loquitur libro* I *Historiæ ecclesiasticæ cap.* III : Ipsum nomen Jesu, atque adeo Christi, etiam apud illos veteres prophetas, quos Deus charos habebat, magno in honore et reverentia fuisse, jam explanandi se offert occasio. *Dein Aaronem pontificem a Moyse Christum vocatum esse scribit, quia typus erat sacerdotii Christi. Tum ad nomen* Jesu *dilabitur, illudque* Josue *impositum fuisse, quia typus futurus erat principatus Christi, his verbis docet :* Idem Moyses præterea nomen Jesu divino Spiritus afflatu pro certo prævidens, privilegio quodam et singulari plane præ ceteris præstantia dignum existimavit. Ac cum hæc sacrosancta Jesu appellatio numquam inter homines ante tempora Moysis divulgata fuisset, Moyses eam dedit illi soli ac primo, quem specie et symbolo Christum Jesum præfiguraturum, et post suum e vita discessum in omnium Israelitarum regnum successurum præsciverat. Nam cum successor ejus hoc nomine Jesu esse antea minime appellatus, sed alio, quod parentes ei imposuerant, Ause videlicet vocaretur, Moyses illum Jesum nuncupavit : atque isto adeo nomine, tamque eximio et præclaro honore (qui omni regio facile antecellit diademati) propterea donavit, quod idem Jesus filius Nave, effigiem Servatoris nostri, qui solus post Moysen, postque figurati adumbratique cultus ab eo traditi expletionem, in veræ et sinceræ religionis ac pietatis imperium succederet, rite expressit. Atque Moyses hoc modo his duobus hominibus alteri summi sacerdotis officio jam perfungenti, alteri post ipsum gentis Israeliticæ gubernacula suscepturo (qui præ reliqua universa hominum illius ætatis multitudine virtutis et gloriæ claritate nituerunt) hanc Servatoris nostri Jesu Christi appellationem, quo summus illis honos haberetur, imposuit. *Eadem fere habet lib.* IV *de Demonstratione evangelica cap.* XXVII, *ubi vitiose* Nauses *pro* Auses *legitur. Merentur hic quoque expendi verba sancti Augustini lib.* XVI *contra Faustum cap.* XIX.

non alio probabilius tempore,

39 *Non convenit inter Patres de tempore, quo Sancti nomen* Osee *in* Josue *a legislatore immutatum fuit. In tres diversas abeunt sententias. Prima est Lactantii lib.* IV, *cap.* XVII, *qui putat id eum nominis sortitum, cum adversus*

Amalecitas

AUCTORE J. L.

Amalecitas bellum gesturus mitteretur. Secunda est Augustini citati et Justini martyris contra Tryphonem, docentium factam esse hanc mutationem nominis, cum exploratorum in Chananitidem legatio institueretur. Tertia est Origenis hom. I *in lib. Jesu Nave, qui post reditum de terra explorata eum ita vocatum fuisse existimat, cum mœrentes et tumultuantes, exhortando et monendo erigeret atque compesceret. Ab omnibus Origenes deseritur. Lactantio adhærent inter alios Bonfrerius hic et Serarius cit. cap.* II *quæst.* VI. *Fallitur uterque, dum opinionem Lactantii approbatam putat ab Origene hom.* XI *in Exodum, ab Augustino sermone* XCIII *de Tempore, et Theodoreto quæst.* XXXIV *in Exodum. Sancti hi Patres loci citatis nil aliud dicunt, quam quod in bello contra Amalecitas nomen* Josue *in Scriptura primum usurpatum fuerit. Sed ex eo nullo modo sequitur, quod tunc reipsa nominis mutatio facta fuerit: nam* per prolepsin *(verba sunt ipsius Augustini quæst.* CIII *super Exodum)* hoc est, per præoccupationem, anticipat Scriptura, quod postea factum est. Omnia quippe ista posteaquam facta
B sunt, scripta sunt, ac per hoc quando factum est quomodo commemoratur, nondum vocabatur Jesus; sed quando scriptum est jam hoc vocabatur.

quam cum jam iter in Chananitidem instaret

40 *Sacro textui conformior mihi videtur sententia secunda, quæ eam nominis mutationem factam esse dicit, quando historia illa contigit, cujus narrationi inseritur; id est, eo tempore, quo actum est de speculatoribus in Chanaan mittendis. Temporum confusio in Scripturæ sacræ narrationibus admittenda non est, nisi solida aliqua ratio hanc probat. Præterea ipse textus Numer. cap.* XIII ℣. 9 *dicens*, de tribu Ephraim, Osee, filium Nun, *exploratorum in numero fuisse, et dein* ℣. 17 *subdens*, Vocavitque *(Moyses)* Osee, filium Nun, Josue, *non obscure innuit, Sancto non alio tempore inditum fuisse nomen* Josue, *quam cum Chananæam exploraturus mitteretur. Quod Sanctus noster antequam de terræ promissæ exploratione agi cœptum, semper* Josue, *nusquam* Osee *in sacris Libris vocetur, nihil evincit, ut patet ex verbis sancti Augustini numero præcedente allatis.*

C

Redit cum sociis, qui omnes, excepto Caleb, terræ exploratæ detraxerunt:

41 *Quæ in Chananitidis exploratione, ipsoque reditus die a speculatoribus in castris peracta fuerunt, ita describit liber Numer. cap.* XIII *a* ℣. 22 : Cumque ascendissent, exploraverunt terram a deserto Sin usque Rohob intrantibus Emath. . . . pergentesque usque ad torrentem botri absciderunt palmitem cum uva sua, quem portaverunt in vecte duo viri. De malis quoque granatis et de ficis loci illius tulerunt. *Hos autem, qui botrum tulerunt fuisse* Josue *et Caleb significat Chrysostomus hom.* XXIV *in Epist. ad Ephesios, cum ait vere cœlestem fructum allatum a Christo, non a Caleb et Josue, qui terrenum olim tulerant :* Reversique *(ibid. a* ℣. 26) exploratores terræ post quadraginta dies omni regione circuita, venerunt ad Moysen et Aaron et ad omnem cœtum filiorum Israel, *terramque inspectam ab ubertate et rerum omnium abundantia laudarunt quidem, et præsenti allatorum fructuum testimonio commendarunt, sed eamdem aliunde vituperarunt maxime, ita ut omnem illuc tendendi animum universo populo ademerint, gravemque seditionem concitarint :* Cultores, *aiebant*, fortissimos habet, et urbes grandes atque muratas. Stirpem Enac vidimus ibi. Amalec habitat in meridie, Hethæus et Jebusæus et Amorrhæus in montanis : Chananæus vero moratur juxta mare et D
circa fluenta Jordanis. *Quibus verbis de terra illa occupanda plane desperandum esse, nimium credulo populo persuadebant :* Inter hæc Caleb *(ibid. a* ℣. 31) compescens murmur populi, qui oriebatur contra Moysen, ait : Ascendamus et possideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam. Alii vero, qui fuerant cum eo, dicebant : Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere, quia fortior nobis est. Detraxeruntque terræ, quam inspexerant, apud filios Israel dicentes : Terra, quam lustravimus, devorat habitatores suos : populus, quem aspeximus, proceræ staturæ est. Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac de genere giganteo : quibus comparati, quasi locustæ videbamur.

ad eorum mendacia, populum ad seditionem concitantia,

42 *Mendacibus hisce ac seditiosis exploratorum orationibus Sanctum obstitisse affirmant Philo lib.* I *de Vita Moysis, Serarius lib.* I *Josuæ cap.* VIII *quæst.* VI, *Torniellus ad annum mundi* 2545 *num.* 63, *Bonfrerius et Tirinus hic etc. Negant Abulensis, A Lapide aliique. Negandi causa, quam adferunt, est quod Numerorum cap.* XIII ℣. 31 *Caleb legatur compescuisse tumul-* E
tum populi, et cap. XIV ℣. 24 *ob id laudetur, utrobique nulla facta mentione de* Josue. *Sed si hisce fluctibus se non opposuit, quid igitur fecit? An et ipse fluctuatus? Imo vero etiam aliquid amplius dicendum videbitur, eum fluctus illos tempestatesque concitasse. Nam si unus Caleb omnibus se opposuit, murmurque sedare conatus est,* Josue *igitur unus ex aliis illis fuit, de quibus ibidem cap.* XIII ℣. 32 : Alii vero, qui fuerant cum eo *(Calebo)* dicebant : Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere *etc. Nam si hæc argumentatio sit legitima : Caleb ibid.* ℣. 31 *legitur compescuisse populi murmur; ergo non compescuit* Josue : *profecto non minus valet hæc : Alii qui fuerant cum Calebo* ℣. 32 *leguntur populum ad seditionem concitasse ; ergo et* Josue *concitavit. Si dicas, cum inter illos alios non comprehendi, quia* ℣. 32 *non dicitur* omnes alii, *dicam ego pariter,* ℣. 31 *Sanctum nostrum non excludi, quia ibi non dicitur* solus Caleb.

non tacuit, id enim fuisset ea approbare : locis sacris,

43 *Ex iis, qui dissentiunt a nobis, nullos offendi, qui admittant hanc sequelam, quod scilicet* Josue *populum contra Moysen instigarit : horruerunt procul dubio Sanctum tam enormis* F
criminis aperte reum facere. Aliud igitur invenerunt, nempe eum primo illo seditionis die nec murmurasse nec murmurantibus obstitisse, sed medium *fuisse, ut ait Abulensis, vel, ut Cornelius A Lapide cum aliis, ad mendaces exploratorum querulasque obmurmurantis populi voces* tacuisse, *solo Calebo omnibus se fortiter opponente. Verum si circumstantiæ, quæ hic concurrunt, attendantur, non apparet, quo pacto medius ille status vel silentium* Josue *a gravissima culpa excusari possit. In principem divinitus sibi datum populus insurgebat, defectionem ab eo cogitabat, aliaque nefaria contra illum consilia agitabat, falsis speculatorum narrationibus excitatus : nec ipsi Deo parcebat, eum in promissis fallacem incusabat, cum terram quam tantopere commendarat et se daturum spoponderat, devorare suos habitatores, nec occupari posse mentirentur exploratores, et conquereretur populus nimium credulus nec satis fidens providentiæ divinæ. Medium tunc esse, vel tacere, erat approbare speculatorum mendacia, consentire populi murmurationibus, et Moysis Deique causam prodere, quæ, ut consideranti patet, linguæ officium exigebat*

A *exigebat ab eo præcipue, qui tanta apud populum auctoritate pollebat. Quis vero in Scripturis locus, qui fundamentum præbeat talem sententiam adstruendi, ex qua sequatur piissimum fortissimumque Heroëm nostrum ignavo et importuno silentio gravem culpam contraxisse? Aliud nihil allegant, quam quod legimus cap.* XIII ℣. 31 : Inter hæc Caleb compescens murmur populi, qui oriebatur contra Moysen *etc., et cap.* XIV ℣. 24, Servum meum Caleb. qui plenus alio Spiritu secutus est me, inducam in terram hanc, quam circuivit : et semen ejus possidebit eam. *His locis, quia solum Calebum nominant, innituntur adversæ opinionis patroni. Quæ in ipsos fieri possit retorsio, dictum est numero præcedente. Sequente probabitur, quod ex reticentia nominis* Josue *non recte inferatur vel colligatur, eum in his populi tumultuantis motibus quietum ac otiosum fuisse.*

e quibus id male deducit pars adversa, opponuntur

44 *Scriptura in suis narrationibus non omnes semper uno loco personas recenset, a quibus res facta fuerit. Modo hic silet, quas alibi postea supplet : modo hic exprimit, quas dein eamdem historiam repetens vel attingens prætermittit.* B *Pauca accipe e multis exempla. Exodi cap.* XXIV ℣. 15 *solus Moyses memoratur montem Sinaï ascendisse : at* ℣. 13 *Discipulus magistrum comitatus legitur, et cap.* XXXII ℣. 17 *cum eodem de monte descendisse. Deuteronomii cap.* XXXI ℣. 22 *dicitur Moyses scripsisse,* ℣. 30 *cecinisse Canticum, tacito nomine* Josue. *verum et hunc quoque idem fecisse manifeste patet ex* ℣. 19, *et cap.* XXXII ℣. 44. *Vide infra num.* 75. *Capite* XVIII *libri Josue* ℣. 10 *Sanctus narratur in Silunte divisisse terram septem tribubus, quæ portiones suas nondum acceperant : capite* XIX ℣. 51 *idem repetitur, sed additur nomen Eleazari sacerdotis, antea præteritum ; ex quo intelligitur et hunc et illum, uti Galgalææ, ita et Siluntinæ distributioni præfuisse secundum præceptum Domini Numer. cap.* XXXIV ℣. 17. *Eodem plane modo Scriptura locis objectis solius laudat Calebi zelum in compescenda populi murmuratione : at Sanctum quoque nostrum in sedando tumultu partes suas fortiter egisse, alibi satis indicatur. Numerorum cap.* XIV *a* ℣. 29 *oraculum divinum pronuntiat,* Josue *cum Calebo terram promissam ingressurum, mur-* C *muratores vero omnes eadem excludendos ; nimirum quia illi duo, uti a culpa, ita et a pœna ceteris irrogata immunes fuerunt. Si Sanctus noster ipso die reditus exploratorum, cum fortitudine et constantia maxime opus erat, Moysis Deique causam non defendisset, sed in tanto populi tumultu contra officium quietus ac mutus fuisset ; eodem quo murmuratores crimine implicitus fuisset, ut dictum numero præcedente, adeoque et eodem supplicio involvendus : itaque muneri suo non defuit, turbarumque principiis fortiter obstitit.*

alii, e quibus solide probatur, eum ipso die reditus

45 *Luculento id testimonio confirmant duo præcipue in Scripturis loci. Alter est apud Ecclesiasticum cap.* XLV *a* ℣. 9 : In diebus Moysi MISERICORDIAM FECIT IPSE (Josue) et Caleb filius Jephone, STARE CONTRA HOSTEM ET PROHIBERE GENTEM A PECCATIS, ET PERFRINGERE MURMUR MALITIÆ : et *(propter hoc)* ipsi duo constituti, a periculo liberati sunt a numero sexcentorum millium peditum, inducere illos in hereditatem, in terram, quæ manat lac et mel. *Alter Numerorum cap.* XXXII *a* ℣. 10 *sic habet :* Iratus *(Dominus)* juravit, dicens : Si videbunt homines isti, qui ascenderunt ex Ægypto a viginti annis et supra terram, quam sub juramento pollicitus sum Abraham, Isaac et Jacob : et noluerunt sequi me, præter Caleb filium Jephone Cenezæum ET JOSUE FILIUM NUN : ISTI IMPLEVERUNT VOLUNTATEM MEAM. *Uterque hic (verba sequuntur Bonfrerii in Numer. cap.* XIII ℣. 31) dicuntur implevisse in hoc negotio Dei voluntatem ; apud 70, secuti esse Dominum ; in Hebræo, implevisse post Dominum, hoc est, per omnia plene Deum esse secuti et ejus partes defendisse. Et vero eadem est phrasis, qua ibi Scriptura utitur loquens de utroque, et qua utitur cap. XIV sequenti ℣. 24, et Josue XIV ℣. 8, cum de solo Caleb sermo est, ubi is dicitur secutus Dominum. Denique hoc ipsum indicat præclarum elogium quod de utroque habetur Eccli XLVI.

AUCTORE J. L.

tumultus auctoribus fortiter obstitisse ;

46 *Dein ita prosequitur laudatus interpres :* Neque satis est dicere, initio quidem Josue deliquisse, at postea pœnituisse, fortiterque se gessisse in illa vestium scissione capite seq. ℣. 6, ob idque et illi priorem culpam Deum ignovisse. At si ante deliquisset, numquid ob supervenientem pœnitentiam omni omnino pœna immunis esse E debuit ? Numquid qui resipuerunt post murmurationem ac seditionem illam capite sequenti ℣. 39, ob id constitutam a Deo pœnam non sustinuerunt ? Numquid ipse tot laudibus ornari in Ecclesiastico debuit ? Numquid ipse implevisse post Dominum ; seu Deum plene secutus esse dicendus fuit ? Numquid saltem totius populi principatum plane illo suo facto demeritus fuisset ? Itaque crediderim, neque Calebum solum, neque Calebum melius ac fortius se in hoc negotio gessisse præ Josue ; sed de Calebo expressum, de Josue tacitum, quod de hoc dubitari non deberet. *Quod Deus Sanctum etiam pœnitentem, impunitum non reliquisset, si criminis istius reus fuisset quod ipsi male a multis affingitur, valde etiam verisimile ex verbis Moysis Deuter. cap.* I *a* ℣. 34 : Cumque audisset Dominus vocem sermonum vestrorum, iratus juravit et ait : Non videbit quispiam de hominibus generationis hujus pessimæ terram bonam, quam sub juramento pollicitus sum patribus vestris ; præter Caleb filium Jephone. . . . . Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus Dominus propter vos *(id est, propter peccatum occasione* F *vestræ ob aquæ penuriam murmurationis commissum, Numer. cap.* XX) dixerit : Nec tu ingredieris illuc : Sed Josue filius Nun minister tuus, ipse intrabit pro te. *Moyses levius peccarat ad Aquas contradictionis, quam Israëlitæ in Cadesbarne. Peccati ipsum sine dubio pœnituit, tamen introitus in terram promissam, quem Deut. cap.* III *a* ℣. 23 *tam ardentibus precibus a Deo postulabat, ei negatus est. An hic ejus Ministro pœnitenti concessus fuisset, qui gravius deliquerat, ut ex opinione nostræ opposita sequitur, adeoque majori pœna dignum se reddiderat ?*

imo ex Scriptura ne quidem colligi potest, Calebum

47 *Sunt, qui ex Numer. capitis* XIV *versu* 24 *nobis supra objecto aliud forment argumentum : Singulare, inquiunt, ibi constantiæ et fidelitatis præmium Calebo promittitur, nimirum illum possessurum terram, quam circuivit in exploratione Chananitidis : illam autem fuisse Hebron ex cap.* XIV *libri Josue* ℣. 13 *et* 14 *fit manifestum. At* Josue *nulla ibidem facta legitur promissio. Hinc inferunt, Calebum saltem illo fortius ac animosius in seditione se gessisse. Sed ne hoc quidem concedi debet : nam quod Deus Sancto nostro et Calebo sua cuique præmia pollicitus sit*

AUCTORE J. L.

eodem tempore, ex libro Josue satis eruitur. Supplet hic, quod ante suo loco prætermissum erat Cap. XIX ℣. 50 *dicitur Sanctus accepisse* JUXTA PRÆCEPTUM DOMINI urbem, quam postulavit Thamnath-Saraa in monte Ephraim. *Præceptum autem illud tunc datum fuisse, quando Numer. cap.* XIV *Calebo decreta fuit merces ob Moysis Deique causam, contra seditiosos tam fortiter defensam, declaratur cap.* XIV ℣. 6, *ubi Caleb Sanctum ita alloquitur :* Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me ET TE IN CADESBARNE. *Israëlitarum Principem hic memorem reddit promissionum divinarum ibidem loci sibi et illi factarum, ut patet ex adjecta petitione* ℣. 12 : Da ergo mihi montem istum *(Hebron)* quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente. *Verum quæ merces præcepta vel Sancto nostro dari jussa fuit ? Ut videlicet quemcumque vellet et eligeret locum ad habitandum, ei Eleazar sacerdos, quem divisioni terræ una cum Sancto Deus præfecerat, et tribuum principes concederent electionem Ducis sui ratam habentes. Hoc præmio Sanctum donatum fuisse docet Bonfrerius, scri-*
B *bens in lib. Josue cap.* XIX ℣. 50, *cujus verba infra num.* 243 *daturi sumus.*

Sancto fortius in seditione componenda se gessisse :

48 *Verum esto : nihil illi promiserit Deus, cum in Cadesbarne Israëlitarum erat mansio : inde necdum sequitur, ut minus zelosus ac fortis fuerit in tumultuantibus ad officium reducendis. Nam dici potest Sanctum præteritum fuisse, tum quia successor Moysi in imperio, adeoque supremum in Chananæa principatum obtenturus erat, tum quia cælibem erat vitam acturus, adeoque nec liberos relicturus, qui portionis in præmium ei donatæ heredes esse possent. Nunc judicet lector, anilli, qui affirmant Sanctum tacuisse, neque ullam in seditione componenda operam dedisse, vel, si tumultui obstiterit, id segnius ac frigidius fecisse quam Caleb : judicet, inquam, an opinionis suæ solidum in Scripturis fundamentum habeant. Certe quæ ex eisdem petita argumenta illis opposui, qui dicunt Sanctum medium fuisse vel siluisse, adeo mihi videntur convincentia, ut censeam dubitandum non esse, quin rebellibus primo die fortiter restiterit : primo, inquam, die, quo redierunt exploratores ex Chananitide : nam postridie tanto in murmuratores zelo exarsit, ut*
C *vestes sciderit, rei indignitate commotus. Numer. cap.* XIV ℣. 6. *Verba sacra mox dabuntur.*

postridie reditus Dei et Moysis causam magno zelo defendit :

49 *Nox prima a reditu tota transacta fuit murmurando et fundendis lacrymis querelarum sociis. Postero die populi insania in furorem versa est, adeo ut, Moyse deserto vel interfecto et abjecta Domini lege, in Ægyptum regredi, quam in Chananæam infeliciter progredi malle se conclamarint castra tota :* Quo audito *(Numer. cap.* XIV *a* ℣. 5*)* Moyses et Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Israël. At vero Josue filius Nun, et Caleb filius Jephone ... sciderunt vestimenta sua, *ad indignationem suam super injuria Deo illata declarandam ;* Et ad omnem multitudinem filiorum Israel locuti sunt : Terra, quam circuivimus, valde bona est. Si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, et tradet humum lacte et melle manantem. Nolite rebelles esse contra Dominum : neque timeatis populum terræ hujus, quia sicut panem ita possumus eos devorare. Recessit ab eis omne præsidium : Dominus nobiscum est, nolite metuere.

50 *Sed irrita omnis monitio apud frementem ira populum et magna cum vociferatione obstrepentem, ut audiri non possent, et saxis etiam manus armantem :* Vix temperatum est a mani- D
bus, *ait Philo libro* I *de Vita Moysis,* quin duos diversum sentientes lapidibus obruerent, malentes audire jucunda quam utilia et veris falsa præferentes, aut furori suo potius et impotentibus doloris facibus indulgentes. *Josephus lib.* III *Antiquitatum cap.* XIII *de periculo Josue et Calebi nihil dicit, et illud male in solos Moysen et Aaronem transfert.* Cumque clamaret, *inquit Scriptura capite citato* ℣. 10, omnis multitudo, et lapidibus eos vellet opprimere, apparuit gloria Domini super tectum fœderis cunctis filiis Israël. *Interpretes per* gloriam Domini *intelligunt columnam nubis majori fulgore coruscantem, per quem Deus gloriam suam manifestabat. Tabernaculum luce augustiore circumdedit Deus, ut, ea visa, horrore percelleretur furens populus, ex hujus conspectu* Josue *et Caleb, qui prope tabernaculum, vel, ut nonnulli, in illo erant, subducerentur, atque ita lapidationis periculo eriperentur. Cœleste hoc prodigium divinumque beneficium evidens argumentum est, quantum Domino placuerit utriusque zelus et constantia.* E

lapidare eum vult populus, sed periculo prodigiose liberatur ;

constantiam ejus remunerat Deus.

51 *Neque hic stetit remunerantis Dei beneficentia. Calebo ejusque posteritati certa pars terræ Chanaan, post introitum in eamdem possidenda, promittitur. Ibid.* ℣. 24. *Eodem tempore Sancto quoque nostro fortitudinis præmium probabilius decretum fuit. Vide dicta num.* 47, *et dicenda num.* 243 *et seqq. In murmuratores dein mortis in solitudine obeundæ sententiam Dominus pronuntiat. At* Josue *ejusque socium de vita diutius protrahenda, quam duraturi sint peregrinationis anni, deque introitu in terram promissam certos facit :* Omnes, *inquit ibid. a* ℣. 29, qui numerati estis a viginti annis et supra, et murmurastis contra me, non intrabitis terram, super quam levavi manum meam, ut habitare vos facerem, præter Caleb filium Jephone, et Josue filium Nun. *Idem repetitur locis num.* 42 *et* 43 *citatis. Facta omnia, uti Deus prænuntiavit. Utrumque singulari beneficio a morte præservavit, donec Chananæam ingressi essent, in eaque promissam mercedem retulissent : seditiosi vero in deserto mortui sunt. Et primo quidem decem exploratores, tumultus auctores, postridie reditus morte repentina exstincti sunt. De his ita textus sacer a* ℣. 36 : Igitur omnes viri, quos miserat F
Moyses ad contemplandam terram, et qui reversi murmurare fecerunt contra eum omnem multitudinem, detrahentes terræ quod esset mala, mortui sunt atque percussi in conspectu Domini. Josue autem filius Nun, et Caleb filius Jephone vixerunt ex omnibus, qui perrexerunt ad considerandam terram. *De aliis vero eodem libro Numerorum capite* XXVI, *cum eorum catalogus, qui terram ingressuri essent, recensitus fuisset, additur* ℣. 64 *et seq. :* Inter quos nullus fuit eorum, qui ante numerati sunt a Moyse et Aaron in deserto Sinaï. Prædixerat enim Dominus, quod omnes morerentur in solitudine. Nullusque remansit ex eis, nisi Caleb filius Jephone, et Josue filius Nun. *Atque hæc sunt, quæ circa terram exploratam ad* S. Josue *pertinent.*

§ VI.

A

§ VI. Legislator successorem petit a Domino, a quo nominatur S. Josue; principatu inauguratur; accipit Spiritum sapientiæ; suam ei potestatem communicat Moyses; tempus et ritus, quibus inauguratio peracta.

Fere 40 annis legislatoris minister et virtutum imitator fuit :

Sanctus noster, uti duobus prioribus, ita et reliquis triginta octo annis, quibus in deserto morati sunt filii Israël, magno prophetæ Moysi non modo fidelem operam præstitit, sed et intima ejus familiaritate usus fuit. Hinc facile intelligere est, unde tantus evaserit, quantum evasisse statim dicemus. Vidit tot annorum spatio B *legislatoris, cui convivebat, in precibus assiduitatem et ardorem : vidit in rebus dijudicandis solertiam et æquitatem, in conficiendis negotiis curam et industriam, in responsis dandis hominumque animis tractandis prudentiam et lenitatem, optimum denique, quem domi forisque in verbis et actionibus omnibus modum servabat, oculis ipse suis perpetuo aspexit atque admiratus est. Nec exemplis modo incitatus, sed etiam dictarum virtutum præceptis a magistro suo imbutus fuit docilis Discipulus tanto cum fructu, ut electione divina populo Hebræo præfici meruerit. Testatur id liber* I *Machabæorum cap.* II ℣. 55 : Jesus dum implevit verbum *Dei, a Moyse exemplo vel sermone sibi propositum,* factus est dux in Israel. *Consonat Ambrosius citatus num.* 14 : Ubique (Josue) inter admiranda opera et reverenda secreta sancto Moysi individuus adhærebat. Unde factum est, ut qui fuerat socius conversationis, fieret successor potestatis. *Et sanctus Ephræm libro de Virtute cap.* II : Jesus Nave filius perfecta sua obedientia tantum donum promeruit, ut Moy- C sis successor fieret. *Rei gestæ seriem accipe.*

Moysi sua mors annuntiatur, qui successorem a Deo petit ;

53 *Declinante ad finem anno quadragesimo exitus de Ægypto (an mense ejusdem nono an potius decimo, incertum est) in campestribus Moab Jordani proximis, in ultima Israëlitarum mansione, quæ a Bethsemoth erat usque ad Abelsatim, Numerorum cap.* XXXIII ℣. 48 *et* 49, *precatus est Dominum Moyses sibi ab illius benignitate concedi, ut Jordanem transire, terramque promissam oculis propius cernere liceret, Deuteronomii cap.* III ℣. 25 : *sed propter ejus peccatum, commissum occasione populi ob aquæ penuriam murmurantis, ei hoc negatum, et tantummodo concessum, ut e Phasga (sic vocatur cacumen montis Nebo, qui unus est ex serie montium, Abarim dicta) terram illam procul aspiceret, sicque statim moreretur, Numerorum cap.* XXVII ℣. 12 *etc. Tum audito decretæ ac impendentis jam mortis tempore, respondet Moyses Domino ibidem* ℣. 16 : Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem, qui sit super multitudinem hanc : et possit exire et intrare ante eos, et educere eos vel introducere : ne sit populus Domini sicut oves absque pastore. *Sed dices, Moyses ducem a Deo flagitans nullo verbulo charissimum suum Discipulum commendat : non igitur conscius ante fuisse videtur, quod prius dicebamus, consilii Dei de* Josue *sufficiendo. At Moyses prudenter nomen ejus tacet, tum ne per humanam gratiam ea ille auctus dignitate videri possit, tum ut, quando ipsius Dei judicio electus intelligitur, et populus ejus imperia magis veneretur, et ipse apud animum suum, a quo ad principatum evectus sit, semper reputet, eoque majore cum sedulitate et cautione officio suo fungatur. Ita Masius Præfatione ad Commentarios in Josuam, et Serarius libro* I *Josuæ cap.* IX, *quæst.* IV : *ubi de modestia et prudentia Moysis in successore petendo pulcra adfert testimonia Philonis libro de Charitate, Hieronymi in* *et* I *ad Titum, et Origenis homilia* *...cros.*

AUCTORE J. L.

nominat hic Josue, ritumque inaugurationis præscribit :

54 V *potem legislatorem facit Deus, succe* *nque nominat rerum gerendarum peritissimum, iisque, quas diximus, virtutibus populo spectatum probatumque* Josue : *nec nominat tantum, sed et modum adjungit, quo principatu inaugurari debeat :* Tolle, *inquit Numerorum cap.* XXVII *a* ℣. 18 *usque ad* ℣. 22, Josue filium Nun virum, in quo est Spiritus, et pone manum tuam super eum. Qui stabit coram Eleazaro sacerdote et omni multitudine : et dabis ei præcepta cunctis videntibus, et partem gloriæ tuæ, ut audiat E eum omnis synagoga filiorum Israel. Pro hoc, siquid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet Dominum. Ad verbum ejus egredietur et ingredietur ipse, et omnes filii Israel cum eo, et cetera multitudo. *Liber Deuteronomii, qui undecimo mense anni quadragesimi conscriptus fuit, et rerum in libris Exodi, Levitici, et Numerorum comprehensarum summam tradit, cap.* III ℣. 27 *et* 28 *jam factam* Josue *electionem his quoque verbis insinuat :* Ascende, *inquit Deus Moysi,* cacumen Phasgæ, et oculos tuos circumfer ad occidentem, et ad aquilonem, austrumque et orientem, et aspice. Nec enim transibis Jordanem istum. Præcipe Josue, et corrobora eum atque conforta : quia ipse præcedet populum istum, et dividet eis terram, quam visurus es. *Item cap.* I ℣. 37 *et* 38 : Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus Dominus propter vos *(ob peccatum ad Aquas contradictionis)* dixerit : Nec tu ingredieris illuc : sed Josue filius Nun minister tuus, ipse intrabit pro te. Hunc exhortare et robora, et ipse forte terram dividet Israeli. *Utroque loco repetit Moy-* F *ses oracula divina ante facta de se suoque Discipulo. Protulit hæc Dominus, cum Numer. cap.* XXVII *legislatori negaret petitum Jordanis transitum,* Josue *ejus successorem nominaret, modumque doceret quo inaugurandus esset. Ita sentit Theodoretus quæst.* I *in Deuteronomium ; nec puto id ab ullo in dubium vocari.*

Sanctus, quem consilio sapientiæ pleno elegerat Deus,

55 *Huc transcribi merentur verba Saliani in suo Annalium Compendio ad annum* 2583 *num.* 42, *ubi oraculo divino, quo* Josue *Israëlitarum princeps designatur, hæc subjungit :* Ecce judicium Dei in supremi magistratus populi sui electione. Primo non eligit aliquem de filiis Moysi, ne putarent Hebræi principatum hunc esse hereditarium, quem ipse volebat hoc tempore ex sua electione pendere. Non eligit ætate florentem, tertium enim ac nonagesimum agebat annum, ut minus bellis, quæ imminebant, idoneus videri posset : quæ nihilominus sapienter gessit ac fortiter, ut tanto magis Dominus res per ipsum gerere intelligeretur. Tertio eligitur vir Spiritu Dei plenus : qui scilicet Deum spiraret, et ex ejus Spiritu omnia moderari vellet. Quarto Josue hactenus minister et quasi vicarius Moysi, ejusque

AUCTORE J. L.

ejusque passim socius et comes, ne ad hoc officium plane novus, et insolens rerum gerendarum accederet. Quinto vir eligitur magnæ in populo existimationis, ut qui in bello contra Amalecitas dux creatus, illud egregie, Deo opitulante, confecerat ; et recte munus exploratoris, Deo ipso approbante obierat. Denique electus est Josue, qui et nomine et gestis Jesum Christum referret, qui solus populum Dei in terram viventium potuit introducere.

principatu a Moyse initiatur :

56 *Novi ducis renuntiationem inauguratio, ut in fine paragraphi probare conabimur, mox secuta est. Quæ ad eam spectant, prius hic simul colligemus, ut cum testimoniis, quæ num.* 54 *de Sancti electione dedimus, facilius conferri possint, et ex eorum accurata collatione distinctius cognosci, quis fuerit modus et ordo actionum, quibus* Josue *populi Dei rector et dux consecratus fuit. Cum Dominus Numerorum cap.* XXVII *a* ℣. 18 *successorem Moysis designasset, et ritus in ejus creatione servandos, ut diximus, præscripsisset, statim subditur* ℣. 22 : Fecit Moyses, ut præceperat Dominus. Cumque tulisset Josue,
B statuit eum coram Eleazaro sacerdote et omni frequentia populi. Et impositis capiti ejus manibus, cuncta replicavit, quæ mandaverat Dominus. *Huc pertinet illud, quod Deuteronomii cap.* XXXIV ℣. 9 *legimus :* Josue vero filius Nun repletus est Spiritu sapientiæ, quia Moyses imposuit super eum manus suas. *Principis nostri inaugurationem respicere quoque videtur illud Deut. cap.* III ℣. 21 *et* 22 : Josue quoque in tempore illo *(quo scilicet eum mihi successorem inauguravi, secundum mandatum Domini Numer. cap. cit.* ℣. 20) præcepi, dicens : Oculi tui viderunt quæ fecit Dominus Deus vester duobus his regibus *(Amorrhæorum Og et Sehon :)* sic faciat omnibus regnis ad quæ transiturus es. Ne timeas eos : Dominus enim Deus vester pugnabit pro vobis. *Vide infra num.* 62.

inauguratio a Philone narrata :

57 *Philo libro de Charitate Sanctum hoc modo ducem constitutum narrat :* Postquam optimus ejus Discipulus imitatorque Jesus propter mores amabiles princeps a Deo confirmatus fuit, Moyses haudquaquam tristis ob fratrem filiosque præteritos, sed plenus inenarrabili gaudio, quod prospectum esset genti de rectore modis omnibus
C incomparabili, apprehensa ejus dextera, produxit eum ad concionem, nihil de imminente obitu suo solicitus : sed ad familiarem sibi hilaritatem accedente recenti lætitia, alacriter affatus est populum his verbis : Mihi jam instat tempus discedendi ex hac vita corporea : succedet autem in meam curam hic electus a Deo. Simulque protulit oraculum, cui mox creditum est. Tum ad Jesum versus, hortatur ut rem gerat strenue, utque bene consulat reipublicæ, ac constanter in bene consultis perseveret.... Nec omnino fuit supervacanea monitio, ne fortasse ille gravaretur subire tantum oneris : utque exemplum atque regula proderetur ceteris communicandi bona consilia cum suis successoribus, et instruendi eos præceptis optimis. *Hic scriptor, ut apparet, quæ Numer. cap.* XXVII, *et Deut. cap.* XXXI *a* ℣. 1 *usque ad* 9 *legerat, confudit, et ex illis narrationem suam contexuit. Putavit forte citatum Deuteronomii locum agere de initiatione Josue, sed in hoc eum fefellit opinio, ut num.* 62 *probabimus. Interim quæ aliunde mutuatus est, vel etiam de suo addidit, ejusmodi sunt, quæ historiam suam veri specie non destituant ; si excipias hæc :* Moyses haudquaquam tristis ob fratrem filiosque præteritos D *etc. : nam frater ejus Aaron, quem unicum Scriptura memorat, a quinque circiter mensibus defunctus erat.*

ritus omnis, quo peracta fuerit, distinctius

58 *Ex variis locis, quos num.* 54 *et* 56 *ex sacra Scriptura allegavimus, in Sancti nostri initiatione hunc actionum ordinem et modum servatum fuisse colligimus. Primo Moyses Eleazarum et tribuum principes cum omni populo ad comitia convenire jubet. Secundo designatum Principem producit ad concionem, et (ut dicitur Numer. cap.* XXVII ℣. 22) statuit eum coram Eleazaro sacerdote et omni frequentia populi. *Ibidem* ℣. 18 *et* 19 *prius quidem recensetur manuum impositio, quam illa ante pontificem et populum constitutio : sed hic tantum præcipit Deus, quid facere debeat Moyses, non vero quo ordine : nam* ℣. 22 *et* 23, *ubi narratur executio eorum, quæ* ℣. 18 *et* 19 *Deus servanda præscripserat, inaugurandus prius statuitur coram Eleazaro et populo, quam manus eidem imponantur. Tertio ante Principis initiationem verisimiliter quoque factum est, quod habet Philo citatus, nimirum Moysen convocato cœtui oraculum divinum indicasse, huic omnem populum credidisse,* E *tacitoque consensu electionem* Josue *approbasse.*

proponitur : ad manuum impositionem accipit Spiritum sapientiæ;

59 *Quarto Successoris sui capiti manus imponit. Salianus in sua Annalium epitome ad annum* 2583 *num.* 43 : Dominus, *inquit,* requirit impositionem manuum, qua jurisdictio et populi regendi potestas per legitimam auctoritatem ei collata intelligeretur. Id munus recte Moysi conveniebat, tamquam principi populi, suam in illum auctoritatem transferenti, tamquam sacerdoti ac prophetæ, quibus id munus sæpe commissum est. Sed rectum etiam fuit, magistrum ac parentem Discipulum Filiumque charissimum quam faustissima precatione benedicere. Deinde vult eum statui coram Eleazaro sacerdote, ut ab eo consecretur et benedicatur : sicque tam ab ecclesiastico, quam a politico magistratu, Dei locum in republica et Ecclesia tenentibus inauguretur. *Hoc ultimum plane incertum est, negaturque a Serario, qui libro* I *Josuæ cap.* IX *quæst.* XV *et* XVI *opinatur, Sanctum nostrum coram Eleazaro, pontifice ordinario, jussu Dei statutum fuisse, ut is auctoritate sua comprobaret et ratam haberet ejus inaugurationem a solo Moyse* F *factam, qui non modo principis politici, sed et sacerdotis ac pontificis, licet extraordinarii, personam gerebat. Ceterum ac manuum impositione non sola populum gubernandi potestas Sancto collata fuit, ut patet ex Deut. cap.* XXXIV ℣. 9 : Josue vero filius Nun repletus est Spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas. *Hæc verba Domini Numerorum cap.* XXVII ℣. 18, Tolle Josue filium Nun, in quo est Spiritus, *quibus Israëlitarum dux nominatus fuit, significant, inquit sanctus Augustinus quæstione* LIV *super Numeros, eum Spiritum sanctum antea habuisse ; quem copiosius largitus est Deus, cum manus eidem imponeret et benediceret legislator. Impetrarunt merita precesque manus imponentis Moysis, ut* Josue *repleretur Spiritu sapientiæ, quo ante vacuus non erat. Vide infra num.* 83. *Neque hic per Spiritum sapientiæ intelligunt auctores peculiare Spiritus sancti donum, sed idem quod Salomon libro* II *Paralip. cap.* I ℣. 10, *cum sapientiam a Deo peteret ad populum sibi commissum recte gubernandum, nimirum omnia dona cœlestia, quæ talem constituunt principem, qualem Moyses sibi successorem Numer. cap.* XXVII ℣. 16 *et* 17 *flagitarat.*

60 *Quinto*

cum principatus insignibus suam ei Moyses communicat potestatem, A

60 *Quinto novo Principi dat præcepta ad munus recte obeundum spectantia, ut populum in officio et Dei cultu contineat, ut strenue adversus hostem rem gerat, Deo fretus nihil metuat, et alia, quæ collige ex textibus num.* 54 *et* 56 *datis. Sexto dat ei* partem gloriæ, ut audiat eum omnis synagoga filiorum Israel ℣. 20. *Salianus laudatus numero præcedente per* partem gloriæ *intelligit,* externa quædam magistratus insignia, quæ ad ejus gloriam coram populo dignitatemque facerent, quemadmodum datæ sunt vestes Aaroni in gloriam et decorem *(Exodi cap.* XXVIII ℣. 2) ut facilius ei populus tamquam legitimo principi obtemperet. *Serarius per* partem gloriæ *novo Principi communicatam prætereа intelligit* partem potestatis et dignitatis. *Ita mentem suam exponit lib.* I *Josuæ cap.* IX *quæst.* XX : Ejus *(Moysis)* dignitatis.... consors erat Josue, sive partem accipiebat, id est, particeps fiebat : ut jam non tamquam minister, prout olim, sed tamquam dignitate proximus, princeps alter, novus Moyses, Moysi semper vel adstaret vel assideret; multa jam responsa daret, multa multis cum imperio præciperet, principatus *suprema* auctoritate Moysi ipsi semper conservata. *Huic opinioni favet S. Augustinus quæst.* LV *super librum Numerorum. Putem ego cum Bonfrerio aliisque, quos citat, legislatorem utroque sensu* partem gloriæ *Successori suo communicasse, neque tantum concessisse illi numerosiorem famulorum manum, in comitiis honoratiorem locum supra ipsos tribuum principes, aliaque similia exteriora principatus insignia, verum etiam potestatis suæ eum multis et magnis in rebus participem fecisse, ut nimirum major hac via ipsi conciliaretur auctoritas apud populum, et omnes paulatim, etiam Moyse vivente, illi parere discerent. Quod nobis objicit Salianus, solvemus ex S. Augustino infra num.* 63. B

a quo monetur de Domino per Pontificem in rebus dubiis consulendo :

61 *Septimo Moyses, ut jussus erat, Sancto refert illud præceptum Domini Numerorum cap.* XXVII ℣. 21 : Pro hoc, siquid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet Dominum. Ad verbum ejus egredietur et ingredietur ipse, et omnes filii Israël cum eo, et cetera multitudo. *Quibus prohibetur illi, ne post mortem Moysis rempublicam administrans sibi usurpet sacerdotis officium, sed per eum in rebus dubiis et difficilibus Dominum consulat, eum ut Dei interpretem et ministrum veneretur, et in omnibus obediat. Atque hic est ordo pulcherrimus, ut populus principi, princeps pontifici, pontifex Deo obtemperet. Dionysius tamen Cartusianus ex hoc ipso loco deducit, Sanctum Eleazaro fuisse majorem, atque hunc illi debuisse obedire in omnibus quæ juberet, sicut ceteri de populo. Dionysium sequitur Abulensis hic quæst.* XLVII, *contenditque,* τὸ ejus *referri debere ad* Josue : *verum si Eleazar consulere debet oraculum Domini, ut sciat* Josue, *quid sibi faciendum sit, et ad hunc Pontifex responsum Dei referre; manifestum est vocem* ejus *Eleazarum respicere, ita ut hic sit sensus : Ad verbum Eleazari, quod ei a Domino consulto responsum fuerit, egredietur et ingredietur* Josue, *id est, aget quod agendum erit.* C

facta hæc fuere ante scriptum librum Deuteronomii;

62 *Modum inaugurationis vidimus, nunc quo tempore peracta fuerit, examinemus. Doctissimus Annalium scriptor Salianus, Liranum secutus, ad annum* 2583 *num.* 108 *et* 287 *eam Numer. cap.* XXVII ℣. 22 *per anticipationem narrari putat, factamque esse paulo ante obitum legislatoris, postquam legem repetiisset et clarius explicatam in volumen redegisset, quod triginta Deuteronomii capita complectitur. Theodoretus quæst.* I *in Deuteronomium, Dionysius Cartusianus hic, Torniellus num.* 23 *ad annum* 2583 *aliique sentiunt, initiationem novi Ducis suo loco relatam esse, eamque mortem Moysis duobus circiter mensibus, repetitionem Legis mense uno, et victoriam de Madianitis paucis aliquot diebus præcessisse. Horum opinio mihi videtur multo probabilior : nam si post scriptum Deuteronomium inauguratus sit* Josue, *quomodo id factum legitur in libro Numerorum, quem absolvit Moyses, antequam Deuteronomio conscribendo manum admoveret, ut colligitur ex hujus cap.* I ℣. 3? *Potest quidem dici, Moysen paulo ante mortem suam capiti* XXVII *libri Numerorum, quem jam a mense absolverat, alios ultimos versus addidisse, vel eosdem scripsisse statim atque intellexit voluntatem Dei de* Josue *inaugurando principe, quod se id postea executioni mandaturum sciret; at quis hæc effugia ut verisimilia admittat? Sed neque etiam omnis difficultas hac via declinatur, nam liber Deuteronomii rerum præteritarum recapitulationem continens de Sancti initiatione mentionem facere videtur cap.* III ℣. 21 *: ubi Moyses ita de se loquitur :* Josue quoque in illo tempore præcepi dicens : Oculi tui viderunt etc. *Vide num.* 56. *Legislator hic non obscure indicat se implevisse, quod jusserat Dominus Numer. cap.* XXVII ℣. 20 : Et *(successorem inaugurans)* dabis ei præcepta, cunctis videntibus *etc. Unde sequitur, cum Moyses hæc proferret, inaugurationem* Josue *jam peractam fuisse, adeoque falli eos, qui putant illam post scriptum recitatumque Deuteronomium contigisse. Audi Theodoretum in rem nostram loquentem quæst.* I *in Deuteronomium :* Porro has leges refricat *Moyses in dicto libro* propterea quod CONSTITUERAT Josue filium Nave in ducendo populo SUCCESSOREM; ostendens quod superstes adhuc aliis præfecturam crediderat, et quod ei libenter parendum erat, jussaque paragenda. *Et infra :* Hujus solius *(Calebi)* mentionem fecit *(Deut. cap.* I ℣. 36) Josue vero velut PRINCIPEM, DUCEM AC PROPHETAM ORDINAVIT : quod ex sequentibus satis constat. E

quod Salianus objicit, solvitur ex S. Augustino. F

63 *Sententia Saliani hoc unico nititur argumento :* Conveniebat, *inquit num.* 287, Moysen non tam cito privare se dignitate sua, præsertim cum totam legem deberet majore cum auctoritate universo populo severe graviterque commendare, eos reprehendere et objurgare; denique severissimas minas et pœnas intentare. *Verum non dicimus quod potestatem suam restrinxerit, multo minus, quod se dignitate privarit, vel principatu exuerit : sed tantum quod principatus insignia Sancto communicarit, et potestatis suæ eum participem fecerit. Pulcre sanctus Augustinus quæstione* LV *super Numeros :* Quid est, quod, cum Deus præciperet Moysi de Jesu Nave, ait inter cetera : » Et dabis de gloria tua super eum » ..... Nec quia dixit de gloria, ideo minutum est quod habebat. Sic enim accipiendum est ac si diceret : Facies eum socium gloriæ tuæ : non autem hujusmodi res, quasi particulariter divisæ minuuntur, sed totæ sunt omnibus, totæ singulis, qui earum habent societatem. *Cum sanctus Doctor per vocem* gloriæ *hic non intelligere possit interna animi bona, ut patet consideranti, non video, quid apud illum :* Facies eum socium gloriæ tuæ, *rectius significare possit; quam* Facies eum socium dignitatis et potestatis tuæ

AUCTORE J. L.

AUCTORE J. L.

tuæ *in administratione reipublicæ : Potestas et dignitas, ut notissimum est, bona sunt ejusmodi naturæ, ut communicentur alteri, in communicante maneant integra, si velit voluntas, a qua dependent. Itaque supremæ Moysis dignitati et potestati ne tantillum quidem detrahimus, dum dicimus, sanctum* Josue *statim a sua inauguratione usque ad mortem illius, id est, duobus circiter mensibus, amplioere cum potestate res civiles et bellicas administrasse, eumque in regimine populi legislatori socium, et velut alterum principem fuisse; ita tamen ut ejus potestas absoluta non fuerit et independens; quam solum Moysen usque ad mortem suam habuisse asserimus.*

B

§ VII. Insignis Israëlitarum de Madianitis victoria, duce probabilius Josue; divisio terræ Chanaan ejus et Eleazari curæ commissa.

Successorem suum instruit Moyses :

Statim *a* Josue *initiatione dedit Dominus per Moysen aliqua præcepta cæremonialia, quæ in Levitico præterita vel non adeo clare explicata fuerant. Dilucide hæc traduntur Numerorum cap.* XXVIII *et* XXIX. *Adduntur cap.* XXX *nonnulla de votis et juramentis, quando ea rata vel irrita censeri debeant Sanctus Hieronymus, qui in epistola ad Fabiolam de* XLII *Mansionibus compendio tradit, quid in qualibet mansione factum sit, eumque studiose rerum gestarum ordinem servat, quem Scriptura, in Mansione* XLII *capita* XXVIII, XXIX *et* XXX *in hanc synopsim contrahit :* Jesus Moysi in montem succedit, et discit a lege, quæ spiritualiter offerre debeat in Ecclesia. Primum quid per singulos dies, deinde quid in Sabbatho, quid in Calendis, quid in Pascha, quid in Pentecoste : quid in Neomenia mensis septimi, quid in jejunio ejusdem mensis, die decimo : quid in Scenopegia, quando figuntur tabernacula, decima quinta die supra dicti mensis. Uxorum et filiarum

C

vota absque auctoritate patrum et virorum cassa memorantur *etc. In dictis capitibus, uti et in fine Numerorum, nec non in Deuteronomio usque ad caput* XXXI, *varia Israëlitis præcepta explicantur. His sine dubio Sanctus non modo publice, cum ad concionem dicerentur, verum etiam privatim a Moyse instructus fuit, adeo ut legum divinarum, tam post quam ante suam inaugurationem latarum scientissimus ad reipublicæ gubernacula accesserit. Earumdem vero observantiam, qua cura in se et in subdito sibi populo urserit, res ejus post Moysis mortem gestæ docebunt.*

insignem de Madianitis victoriam refert

65 *Post promulgata præcepta illa, de quibus Numerorum cap.* XXVIII, XXIX *et* XXX, *jam se (ut credibile est) accingebat legislator ad ascensum montis, ut Dei jussionem impleret, ibique moreretur. At monuit eum Dominus, ut prius vindictam sumeret de Madianitis, qui filias suas prostituendo ad fornicationem et idololatriam Israëlitas pellexerant :* Ulciscere prius, *inquit Numerorum cap.* XXXI *a* ℣. 2, filios Israel de Madianitis, et sic colligeris ad populum tuum. Statimque Moyses, Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui possint ultionem Domini expetere de Madianitis. Mille viri de singulis tribubus eligantur ex

D

Israël, qui mittantur ad bellum. Dederuntque millenos de singulis tribubus, id est, duodecim millia expeditorum ad pugnam : quos misit Moyses cum Phinees filio Eleazari sacerdotis, vasa quoque sancta et tubas ad clangendum tradidit ei. Cumque pugnassent contra Madianitas atque vicissent, omnes mares occiderunt, et reges eorum Evi, et Recem, et Sur, et Hur, et Rebe, quinque principes gentis : Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio. *Hostibus ad internecionem deletis, eorumque agris magna vastitate illata, ingentem abduxerunt Israëlitæ parvulorum, mulierum, pecorumque multitudinem; magno insuper auri pondere et facta rerum aliarum præda onusti, ad castra redierunt. Quo intellecto,* Egressi sunt (℣. 13) Moyses et Eleazar sacerdos et omnes principes synagogæ in occursum eorum extra castra, *et ex victoris exercitus ducibus intellexerunt tam feliciter pugnatum fuisse ab Hebræis, ut ne eorum unus quidem desideratus fuerit* ℣. 49. *Dein milites in gratiarum actionem, quod omnes e bello incolumes rediissent, supremi aliorumque inferiorum ducum exempla secuti, omne aurum aliaque hostium corporibus detracta spolia Domino sponte obtulerunt a* ℣. 50. *Distributionem animantium aliaque victoriam secuta eodem capite tradita invenies.*

E

Israëlitarum exercitus, cu[m]

66 *Maxima ex parte tam insignis victoria post Deum adscribenda est fortitudini, et prudenti summi præfecti exercitus imperio. Fuit is noster* Josue, *licet nomen ejus in Scriptura non exprimatur. Sententia hæc est Abulensis, Cajetani, Cornelii a Lapide, Saliani, Tirini, Bonfrerii aliorumque, quam opposita probabiliorem putamus. Nam quis alius præter nostrum Heroëm exercitum in hostes duxisset? An Moyses? Sed hunc pugnæ non interfuisse manifestum facit versus 12 et 13 capitis citati. An Phinees? Multis hæc de eo placet opinio : imprimis Philoni libro* I *de Vita Moysis, et Josepho lib.* IV *Antiquitatum cap.* VII. *His subscribit Comestor, Liranus, Dionysius, Adrichomius, Ferus, Zonaras, qui Josephum studiose sequitur, et Torniellus. Nituntur hi auctores versu 6, ubi electa duodecim virorum millia a Moyse contra Madianitas missa fuisse leguntur* cum Phinees, *quo significari contendunt, eum illis imperatorem præpositum* F
fuisse. Verum si singula dicti versus verba, et hæc præcipue, Vasa quoque sancta et tubas ad clangendum tradidit ei, *penitius inspiciantur, et simul in memoriam revocetur Hebræorum sacerdotum officium, quo cum ex consuetudine tum ex præcepto divino eos in bello functos fuisse Scriptura testatur, magis verisimile esse apparebit, exercitus imperium non Phinees, sed nostro* Josue *adjudicandum esse. Dictis lucem et pondus dabunt sequentia.*

non Phinees

67 *Primo consueverant Israëlitæ arcam, in qua præsentem Dominum venerabantur, in expeditiones bellicas deferre, ut pugnaturi firmum haberent adversus hostes præsidium, et certam spem victoriæ conciperent. Hinc Numerorum cap.* XIV ℣. 44 *dicit Scriptura, arcam Testamenti Domini de loco suo motam non fuisse, quando Israëlitæ, post mortem exploratorum Chananitidis, injussu Dei ad bellum perrexerunt;* insinuans ab opposito, *inquit Cajetanus,* quod si bellum Dei voluntate factum fuisset, arca fuisset in prælium delata. *Idque confirmatur ex cap.* VII *libri Josue* ℣. 6 : *ubi suscepta expeditione contra Jerichuntem, jubentur sacerdotes tollere septem buccinas, quarum usus*

A *usus est in Jubilæo, et præcedere arcam fœderis. Arcam Dei quoque ad bellum asportasse leguntur filii Heli libro* I *Regum cap.* IV ℣. 4. *Fuit hæc etiam in exercitu Saülis lib.* I *Regum cap.* XIV ℣. 18: *uti et in castris Joab pugnantis contra Ammonitas; unde Urias dicebat lib.* II *Regum cap.* XI ℣. 11: Arca Dei, et Israël, et Juda habitant in papilionibus. *Moyses secundum hanc consuetudinem, jam antea a se introductam, et deinceps a posteris servatam, cum sacerdotem Phinees ad bellum Madianiticum mitteret,* vasa quoque sancta . . . tradidit ei, *id est, arcam cum tabulis legis, Cherubim et propitiatorium. Id nomine* vasorum sanctorum *intelligunt Hebræi, ut ait Oleaster, Serarius, Liranus, Dionysius, Cajetanus, Vatablus, Sa, a Lapide, Tirinus et alii. Sacerdotes itaque et Levitæ Phinees ad bellum comitati sunt, qui arcam Dei gestarent atque custodirent. Secundo Deus Numerorum cap.* X ℣. 2 *duas tubas argenteas ductiles fieri jussit, de quarum usu in rem nostram hæc lego ibid.* ℣. 8 *et* 9: Filii autem Aaron sacerdotes clangent tubis: eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus B vestris. Si exieritis ad prælium de terra vestra contra hostes, qui dimicant adversum vos, clangetis ululantibus tubis, et erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, ut eruamini de manibus inimicorum vestrorum. *Ut hoc Domini præceptum impleretur, legislator sacerdotem Phinees cum exercitu ad pugnam ire jussit,* et tubas ad clangendum tradidit ei.

sacerdos, sed

68 *Ex his omnibus quæ conjectura rationi et veritati magis consentanea formari potest, quam quod Phinees ad bellum profectus fuerit ut tamquam primus sub patre suo pontifice sacerdos, sacerdotibus et Levitis cum supellectile sacra exercitum comitantibus præesset, ut tubas a sacerdotibus inflandas curaret ad animos dimicantibus addendos, et pro bellatorum incolumitate atque victoria juxta arcam Deum precaretur. Atque hoc sacerdoti proprium in bello officium erat, non vero profanam principis militiæ personam gerere, atque arma tractare. Fateor quidem Judam Machabæum et nonnullos alios pontifices imperatores exercituum fuisse, sed hi summi sacerdotes simul et populi duces erant, quemadmodum Moyses; cujus in principatu tantum politico sanctus* C Josue *successit: Phinees autem non nisi sacerdos erat, quem non secus ac ceteros omnes de tribu Levi non ad militiam, sed ad res sacras Deus destinaverat.*

probabilius S. Josue imperator præfectus fuit:

69 *Nunc si iis, quæ contra sacerdotis Phinees præfecturam exercitus faciunt, adjungantur illa, quæ suadent eam Sancto nostro delatam fuisse, manifestius se prodet major opinionis nostræ verisimilitudo. Jam in bello Amalecitico industriam suam et fortitudinem omnibus abunde probaverat* Josue, *et a paucis diebus ipsius Dei suffragio renuntiatus erat successor Moysis, non tantum ut negotiis Israëlitarum civilibus præesset, sed vel maxime ut eorum in bello ductor foret. Hinc factum ut in illum omnium militum oculi atque ora conversa fuerint, eumdemque sine dubio imperatorem sibi desiderarint. Quem enim sibi præ reliquis præfici optassent, quam eum, quem ab ipso Deo ducem electum, et aliunde rei militaris peritissimum noverant? Præterea cum non electus modo, sed et jam inauguratus esset Hebræorum princeps, ipsi ex officio incumbebat exercitui præesse: cur id ei a legislatore negatum dicamus et præter consuetudinem alteri delatum, idque eo tempore, quo maxime concilianda illi erat apud populum auctoritas? Adde quod non nominetur* ℣. 13 *cum Moyse et Eleazaro inter obviam procedentes victori exercitui. Potest quidem dici, quod* Josue *involvatur turbæ reliquorum principum, qui illos comitabantur, sed in scriptis suis decori observantior erat Moyses, quam ut totius populi jam initiatum principem ab inferioribus ducibus non distingueret. Verisimilius itaque sub nostri Herois imperio contra Madianitas tam feliciter pugnatum fuit; illi victoria ejusque fructus post Deum tribuenda, et ut Salianas aliique putant; illius hortatu et religione militum excitata est tanta illa in Deum pietas et munificentia, ut e suis manubiis tam opima illius tabernaculo spolia dedicarint, ut in fine capitis narratur.*

divisio terræ promissæ ejus et Eleazari curæ demandata.

70 *Post insignem illam de Madianitis victoriam tribus Ruben et Gad cum advertissent terram duorum regum Og et Sehon, paulo ante initiationem* Josue *debellatorum, valde esse aptam pecoribus alendis, quibus ipsæ abundabant, petierunt a Moyse, illam sibi in possessionem dari: quod ut impetrarent facilius, addiderant se renuntiaturas omni terræ trans Jordanem acquirendæ, seque* E *depositis in tuto familiis ac gregibus suis Jordanem contra Chananæos transituras esse, neque arma posituras, donec omnis eorum terra reliquis tribubus subjecta esset:* Præcepit ergo Moyses *(Numer. cap.* XXXII ℣. 28) Eleazaro sacerdoti, et Josue filio Nun, et principibus familiarum per tribus Israël, *ut, si promissis starent, dictæ terræ eis relinquerentur: verumtamen partem ex iis secrevit, et dimidiæ tribui Manasse sub iisdem conditionibus assignavit: majores enim erant, quam ut totæ duabus illis tribubus concederentur. Vide caput citatum et* I *libri Josue. Numerorum cap.* XXXIV *describuntur terræ promissæ termini trans Jordanem, destinatæ novem reliquis tribubus cum dimidia Manasse. Qui autem huic divisioni præfuturi essent, Dominus ipse eligit* ℣. 17: Hæc sunt nomina virorum, qui terram vobis divident, Eleazar sacerdos, et Josue filius Nun. *Dein enumerantur tribuum principes, qui sub illis divisioni præpositi fuere. Quæ hoc paragrapho attigimus, mense decimo anni quadragesimi ab exitu facta fuerunt. Prima autem die mensis undecimi, Hebræis* Sebet *dicti, qui nostro Januario respondet, cœpit Moyses explanare legem, ut ha-* F *betur in Deuteronomio usque ad caput* XXXI, *perseveravitque in ejus expositione et scriptione integro illo mense, detractis tamen ab eodem paucis diebus aliquot, quibus commode fieri potuerint ea, quæ capite* XXXI *et sequentibus mortem Moysis proxime præcessisse leguntur. Hanc contigisse ultimo die ejusdem mensis undecimi vel initio duodecimi probabilior habet sententia, ut infra num.* 84 *et* 85 *videbitur.*

§ VIII.

AUCTORE J. L.

§ VIII. Moyses Successorem Israëlitis commendat; ejus principatum Deus palam prodigio confirmat; e columna nubis confortat Sanctum et materiam Cantici docet, quod ipse et Moyses scribunt et concinunt.

Moyses populo prænuntiat Dei opem contra hostes sub Josue,

Paucis *ante obitum diebus legislator omnem rursus populum convocavit, illuque* Josue *præsentem stitit, quem denuo successorem suum publice declaravit. Solennem ac iteratam hanc declarationem conducere arbitrabatur ad auctoritatem ei apud subditos conciliandam: ut vero eosdem ad fiduciam erga Deum, et simul ad amorem erga novum Principem obedientiamque ei præstandam* B *excitaret, sub ejus regimine Deum Israëlitis singulari auxilio adfuturum, et de omnibus inimicis victoriam largiturum vaticinabatur. His autem usus est verbis Deut. cap.* XXXI *a* ℣. 2: Centum viginti annorum sum hodie, non possum ultra egredi et ingredi, præsertim cum et Dominus dixerit mihi: Non transibis Jordanem istum. Dominus ergo Deus tuus transibit ante te: ipse delebit omnes gentes has in conspectu tuo, et possidebis eas: et Josue iste transibit ante te, sicut locutus est Dominus. Facietque Dominus eis, sicut fecit Sehon et Og regibus Amorrhæorum, et terræ eorum, delebitque eos. Cum ergo et hos tradiderit vobis, similiter facietis eis sicut præcepi vobis. Viriliter agite, et confortamini: nolite timere, nec paveatis ad conspectum eorum: quia Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus, et non dimittet, nec derelinquet te.

cui etiam omnia fausta ominatur;

72 Vocavitque Moyses Josue, *qui non procul aberat, et ad se propius accedere jussit*, et dixit ei coram omni Israel: Confortare et esto robustus: tu enim introduces populum istum in C terram, quam daturum se patribus eorum juravit Dominus, et tu eam sorte divides. Et Dominus qui ductor est vester, ipse erit tecum: non dimittet, nec derelinquet te: noli timere nec paveas. *Inter hæc verba, inquit Salianus, imposuit Moyses manum super eum. Verum id factum esse ante mensem undecimum, seu antequam Deuteronomium ad populum recitare inchoaret legislator, sufficienter supra num. 62 ostensum est. Numerorum cap.* XXVII *Sanctus eligitur princeps et inauguratur: hic vero Deut. cap.* XXXI *principatus ipsius populo iterum declaratur, commendaturque.*

ejus principatum prodigio palam confirmat Dominus,

73 *Voluit quoque Deus a se electo et initiari jusso Principi collata a dignitatem palam approbare, cælestique prodigio illustrem reddere, de quo ibidem* ℣. 14 *et* 15: Et ait Dominus ad Moysen: Ecce prope sunt dies mortis tuæ: voca Josue, et state in tabernaculo testimonii, ut præcipiam ei. Abierunt ergo Moyses et Josue, et steterunt in tabernaculo testimonii: apparuitque Dominus ibi in columna nubis, quæ stetit in introitu tabernaculi. *Celebrem hic habes Ducis instituti confirmationem, Deo in nube præsentiam suam ostentante, factam. Agnoscitur hinc* D *suavis Dei erga populum hunc rudiorem providentia, cui omnia manibus ipsis, ut ita dicam, palpanda proponebantur, ne facile jugum legitimi moderatoris excuterent, quem viderent a Deo manifestis adeo indiciis approbatum.*

a quo e columna nubis confortatur et docetur materiem Cantici,

74 *Quid Dominus de columna nubis Moysi et* Josue *denuntiarit in eodem capite describitur. Ac primo quidem ita Moysen alloquitur* ℣. 16: Ecce tu dormies cum patribus tuis, et populus iste consurgens fornicabitur post deos alienos in terra, ad quam ingreditur, ut habitet in ea. *Versu* 17 *et* 18 *calamitates prædicit populo, ob defectionis et idololatriæ crimen infligendas. Dein* ℣. 19 *ad utrumque sermonem convertens,* Nunc itaque, *inquit,* scribite vobis Canticum istud, et docete filios Israël, ut memoriter teneant et ore decantent, et sit mihi carmen istud pro testimonio inter filios Israel. Introducam enim eum in terram, pro qua juravi patribus ejus, lacte et melle manantem. Cumque comederint, et saturati, crassique fuerint, avertentur ad deos alienos, et servient eis: detrahentque mihi, et irritum facient pactum meum. Postquam invenerint eum mala multa et afflictiones, respon- E debit ei Canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit oblivio ex ore seminis sui. Scio enim cogitationes ejus, quæ facturus sit hodie, antequam introducam eum in terram, quam ei pollicitus sum. *Demum solum* Josue *suo alloquio dignatur Deus, ut eum legitimum Moysis, quocum uno loqui consueverat, successorem indicet, et jam quodammodo parem ostendat:* Præcepitque Dominus (℣. 23) Josue filio Nun, et ait: Confortare, et esto robustus: tu enim introduces filios Israël in terram, quam pollicitus sum, et ego ero tecum.

quod ipse et Moyses, ut jussi erant, scripserunt et cecinerunt.

75 *Deuteronomii caput* XXXII *dat celebre illud Canticum coram omni populo recitatum, cui perscribendo capite præcedente materiam suggesserat Deus. Quamquam vulgo Canticum Moysis appelletur, tamen illud* Josue *quoque scripsisse et cecinisse tam aperte Scriptura testatur, ut mirum mihi videatur, Pagninum et alios nonnullos id negasse vel in dubium vocasse. Scripsit imprimis: nam illud cap.* XXXI ℣. 19, Nunc itaque scribite vobis Canticum istud, et docete filios Israël, *ad utrumque dirigitur. Quod vero etiam cecinerit, caput* XXXII ℣. 44 *clarissimis verbis docet:* F Venit ergo Moyses, et locutus est omnia verba Cantici hujus in auribus populi, ipse et Josue filius Nun. *De modo, quo ambo hymnum illum concinuerint, nihil affirmare possum, nisi non liquere. Dicam tamen, quid conjiciam. Carmen illud omnino totum, ab utroque conscriptum, ad omnem Israëlem recitavit primo solus legislator, unde forte factum, ut Canticum Moysis appellatum fuerit: quia tamen ex tot hominum millibus aliqui, a 120 annorum sene remotiores, sensum cygneæ ejus vocis satis percipere non potuerunt,* Josue *illis totum hymnum repetiit, non post mortem Moysis, vel ut Salianus Abulensem secutus, cum ipse* Josue *moriturus esset (nam quæ ratio urget, cur hic* ℣. 44 *præteritum positum pro futuro dicamus?) sed statim repetiit, simul ac legislator finem loquendi fecerat. Ita cum Cajetano suspicor. Sunt qui putent Sanctum nostrum cecinisse Canticum illud hoc sensu, quod testatus fuerit se ea, quæ Moyses annuntiarat, a Deo quoque audivisse, cum simul starent ante Dominum ad ostium tabernaculi. Hos sequerer, si* loqui omnia verba Cantici hujus in auribus populi, *non videretur mihi plus significare*

A *significare, quam nudum ejusmodi testimonium ferre. Alias interpretum conjecturas vide apud Lorinum in Deut. cap.* XXXI ℣. 30, *et cap.* XXXII ℣. 44.

Vaticinium Josue, et Moysis ad ipsum populumque oratio.

76 *Josephus, qui de Sancti electione et inauguratione altum silet, libro* IV *Antiquitatum cap.* VIII *hæc habet :* Sed et Jesus, superstite etiam tum et præsente Moyse, vaticinatus est quidquid pro salute populi gesturus erat, vel foris bello administrando, vel domi ferendis legibus : et ad vivendi rationem recens institutam eos præparans, divino monitu se præsagire aiebat, quod, si patriam religionem violarent, clades non effugerent. Nam et regionem ipsorum armis exterorum opplendam, et urbes diruendas, et templum incendendum, et ipsos sub hasta victoris venumdandos, servituros que gentibus, quæ afflictorum nulla miseratione tangerentur, ac tum demum seram atque inutilem erratorum pœnitentiam acturos. Deum tamen ipsorum conditorem et urbes suis civibus, et templum populo redditurum. Hæc autem fore, ut non semel tantum amittant, sed sæpius. Deinde Moyses exhortatus B Jesum, ut in Chananæos exercitum duceret, affuturumque cœptis ejus Deum pollicitus, et populo omnia fausta ominatus, Quoniam, inquit, ad Patres abeo, et Deus hanc mihi diem abitus præfinivit *etc. Sequitur oratio, in qua post gratias, Deo pro collatis beneficiis actas, populum ad Dei cultum hortatur, legumque observantiam. Orationi mox subdit :* Hæc postrema verba Moyse loquente et singulis tribubus sua fata aperiente, universa multitudo in lacrymas erupit. *Paulo infra narrat, quod populus legislatorem moriturum ad montem usque secutus fuerit.*

a Josepho narrata expenduntur.

77 *Dum Josephus nostrum* Josue *hæc vaticinatum fuisse scripsit, respexisse eum puto ad Deut. caput* XXXI *a* ℣. 19 *usque ad* ℣. 24, *ubi narratur Sanctus divinitus cognovisse ; se filios Israël introducturum in terram promissam ; hos autem, deserto postmodum viri Dei cultu, gravia mala in idololatriæ pœnam incursuros. Sed sive hunc locum auctor ille attenderit, sive Canticum Moysis, quod forte a* Josue *quoque recitatum putavit ; aliter verba Scripturæ exposuit, quam textus ferat. Futura, quæ* ℣. 19 *Deus Sanctum conscribere jussit, populoque annuntiare, dicto* C *Cantico continentur. Alia ipsum, vivo Moyse, prædixisse, sola non persuadet mihi Josephi auctoritas. De exhortatione vero Moysis, quam subdit, ad* Josue *populumque facta, quid dicam ? Capite citato a* ℣. 1 *usque ad* ℣. 9 *utrumque quidem animat legislator ab adfuturo Dei auxilio, feliciique successu expeditionum, contra Chananæos suscipiendarum ; sed hanc exhortationem aliquot ante mortem suam diebus habuit ; ut ex* ℣. 14 *num.* 85 *probabimus. Josephus autem suam affigere videtur diei, quo Moyses tribubus benedixit, et ad Patres migravit. An ergo hic ultimo vitæ suæ die simili oratione Sanctum nostrum et filios Israël confortavit, addita illa gratiarum actione et monitione, de qua supra ? Ita quidem, ut ex narrationis contextu apparet, sentit dictus auctor : verum ex quo fonte id hauserit, ipse viderit : ejus certe Moysen auctorem vel testem proferre non potest.*

§ IX. Cum morituro Moyse montem conscendit, huic morienti adest, et alia de Sancto adferuntur, quæ verisimilia putamus : ratio temporis eorum, quæ post scriptum Deuteronomium facta sunt.

Moysen, cum moriturus montem ascenderet,

Eodem *die, ut constat ex Deuteronomii cap.* XXXII ℣. 48, *quo sæpe memoratum hymnum cecinit Moyses, a Deo jussus est adire montes Abarim, atque unum ex iis conscendere ceteris excelsiorem, Nebo dictum, ut post Chananitidem oculis lustratam in eo moreretur. Postrema hac accepta mortis suæ denuntiatione, in sequentem diem, qui ei vitæ postremus fuit, conventum indixit. Postridie itaque congregata est universa multitudo, cui tributim bene precatus est.* E *S. Athanasius Alexandrinus in Synopsi sacræ Scripturæ ad librum Deuteronomii scribit, quod legislator non nisi post benedictionem populo impertitam Successorem suum manuum impositione inaugurarit :* Postquam vero, *inquit,* singulis tribubus benedixit, benedictionemque illarum litteris mandavit, ac manus suas super Jesum Nave, ut sibi secundum mandatum Dei succederet, posuit, in montem Abarim conscendit. *Verum id ante factum fuisse, supra num.* 62 *probavimus.*

verisimiliter comitatus est Sanctus,

79 *Caietanus, Serarius, Salianus, aliique tam historici quam interpretes fatentur, omnia, quæ ex Josepho citato huc transcribemus, valde verisimilia esse, si paucula in fine verba excipias :* Quantus autem fuerit populi ploratus et querimoniæ *(cum Moyses in montem moriturus abiret,)* conjecturam capere licet ex eo quod tum prophetæ accidit. Quamvis enim persuasissimum semper habuit, non esse instante morte dolendum, ut quæ præter Dei voluntatem et naturæ leges non veniat, viso tamen affectu populi, a F lacrymis temperare non valuit : dum vero eo proficiscitur, ubi disparitururs erat, omnes cum fletu sequebantur. Tum Moyses his, qui longius aberant, manu nota significavit, ut consisterent : propiores autem rogabat, ne excessum suum lacrymabilem facere pergerent, cum fletu prosequendo. Illi vero et hanc extremam gratiam ei referendam existimantes, ut, quemadmodum cupiebat, seorsum secederet, continuerunt se inter se lacrymantes. Solus autem senatus eum deduxit, et pontifex Eleazarus, et imperator Jesus. Ut vero in monte, Abari vocato, constitit, qui celsus e regione Hierichuntis attollitur, et conscendentibus late Chananææ terræ prospectum exhibet, senatum dimisit. Cumque post mutuos complexus Eleazaro ac Jesu ultimum vale diceret, inter loquendum repentina nube circumdatus, in vallem quamdam est ablatus.

illi morienti adfuit, mortuumque vidit

80 *Saliano in Annalibus ad annum* 2583 *num.* 329 *minus placent hæc ultima Josephi verba :* Inter loquendum repentina *etc. ; ex quibus conficitur, quod sanctus Princeps et Eleazarus pontifex non viderint Moysen morientem. Rectius locutum putat Caietanum in Deut. cap.* XXXIV ℣. 6 ;

AUCTORE J. L.

℣. 6 ; ubi asserit, quod non morientem modo, sed et mortuum ab angelis in vallem terræ Moab transferri conspexerint. Caietani conjectura mihi quoque verisimilior apparet : nam si Moyses inter loquendum cum Successore suo et Pontifice, repentina nube circumdatus fuit, et utriusque oculis subductus, ut narrat Josephus, neuter de ejus morte testimonium ferre potuit. Dubium non est, quin Israëlitæ Josue et Eleazarum de illa interrogaverint, tunc saltem, postquam dicti montis Nebo cacumen, Phasga vocatum, adierant, nec mortui corpus repererant. Nullum dubium etiam est, quin, sancti Principis et Pontificis relatione audita, vallem, versus quam Moysen nube involutum transferri viderant, diligenter perscrutati fuerint. Jam autem quid Israëlitis, nusquam legislatoris corpus invenientibus et edoctis eum, cum ultimum vale diceret, subito e conspectu nube sublatum fuisse ; quid, inquam illis in mentem venisse credibilius est, quam Moysen non revera obiisse, sed virum nube susceptum atque instar Enoch in paradisum a Deo translatum fuisse ? Forte etiam, ut erant eorum ingenia B in idololatriam prona, illum tamquam deum adorassent, quemadmodum apud Epiphanium hæresi LX, et Cyrillum Alexandrinum libro I contra Julianum nonnullos fecisse legimus. Hinc mihi probabilius apparet, Deum voluisse, ut mortis ejus testes adessent.

ab angelis transferri ad vallem Moab, non tamen in sepulcro deponi :

81 Cum autem ne sic quidem omne idololatriæ periculum esset sublatum, voluit insuper, teste Caietano, ut, licet cerneretur corpus illius ad vallem terræ Moab sepeliendum deferri, oculis tamen notari non posset certus vallis istius locus, in quo deponeretur. Rem autem hoc modo fuisse transactam, aliquo modo insinuare videtur Deuteronomii caput ultimum, quod Josue probabilius conscripsit, ut postea dicemus : Mortuusque est, inquit ℣. 5 et 6, ibi Moyses servus Domini, in terra Moab, jubente Domino : et sepelivit eum Dominus angelorum ministerio in valle terræ Moab contra Phogor : et non cognovit homo sepulcrum ejus usque in præsentem diem. Unde innotuere sancto nostro Hagiographo, quæ hic narrat ? An ex sola inspiratione divina ? Putem ego, eum ista humana quoque via scivisse, et litteris mandasse quæ vidit ; vidisse autem morientem C Moysen, cumque per angelos deferri ad sepulturam in valle terræ Moab contra Phogor, ita tamen, ut certus sepulturæ locus distingui non potuerit : unde intelligitur, quomodo nec ipse nec quisquam alius sepulcrum ejus umquam cognoverit. Quod autem Deus illud populo suo incognitum esse voluerit, hæc passim creditur fuisse ratio, ne corpori ejus vel divinum honorem triberet, vel ad superstitionem abuteretur, cui erat addictissimus. Epistola S. Judæ apostoli ℣. 9 meminit altercationis Michaelem inter et diabolum de Moysi corpore. Putant multi diabolum contendisse, ut illud publico funere sepeliretur, atque ita Hebræi ad idololatriam pellicerentur ; at ut hujus occasio tolleretur, Archangelum populi Hebraici præsidem ei restitisse, et a Domino impetrasse, ut corpus legislatoris clam sepulcro conderetur, quod nemo umquam detecturus esset. Quæ hoc et duobus prioribus numeris de S. Josue narravimus, incerta quidem sunt ; non adeo tamen a vero abhorrent, ut nullam fidem historicam mereantur.

statim a morte Moysis supremam potestatem

82 Defuncto Moyse, cœpit Josue ea potestate, quam ille habuerat, populum gubernare ; quod ut recte faceret et interius divina gratia, et exterius frequentibus decessoris exhortationibus, D ipsiusque Dei colloquio jam ante roboratus fuerat, ut numeris præcedentibus dictum est. Cœpit, inquam, illico ; non enim verisimile est, tam numerosum tamque turbulentum populum aliquanto tempore nec Principis sui imperio directum, nec exercitio supremæ ejus auctoritatis in officio contentum fuisse. Sancti igitur jussioni tribuendum videtur, quod totus populus triginta dies in luctu Moysis posuerit, in quo obedierunt ei filii Israël, sicut obedierant legislatori in fratris Aaronis exsequiis celebrandis. Etsi enim utrobique Principis imperium in Litteris sacris non sit expressum, in tanta tamen personarum, et judiciorum, et voluntatum varietate credibilius est, ejus decretum intervenisse, qui universis præerat cum legitima potestate.

exercere cœpit, Spiritu sapientiæ jam ante donatus.

83 Sunt, qui cum Thalmudicis existiment, sanctum Ducem in cogitationem imperii sibi traditi non incubuisse, nisi postquam acceperat Spiritum sapientiæ, de quo Deut. cap. XXXIV ℣. 9. Negant autem hoc eum afflatum fuisse in ipsa manuum Moysis inaugurantis impositione, sed tantum post justa legislatori persoluta. Patrocinatur illis Abulensis in caput I Josue quæst. IV, E eisdemque favere putat caput citatum ℣. 8 et 9 : Fleveruntque eum filii Israel in campestribus Moab triginta diebus : et completi sunt dies planctus lugentium Moysen. Josue vero filius Nun repletus est Spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas. Et obedierunt ei filii Israel, feceruntque, sicut præcepit Dominus Moysi. Hæc verba doctissimus præsul ita intelligit : Postquam completi sunt dies planctus, Josue, quia ipse manuum impositione princeps initiatus erat, repletus est Spiritu sapientiæ, quando ad eum facta est illa exhortatio, de qua Josue cap. I a ℣. 1 : et ab illo tempore obedierunt ei filii Israël. Verum hic sensus nimium contortus mihi videtur : nam, particula quia significat, manuum impositionem eique adjunctas Moysis precationes aliquo modo causam fuisse Spiritus sapientiæ. Jam vero si morali quadam efficientia (alius enim causandi modus hic admitti nequit) illum contulerit, recte concluditur, quod τὸ repletus est respiciat idem tempus præteritum ac τὸ posuit super eum manus, id est, quod Sanctus acceperit Spiritum sapientiæ, ad recte gubernandum necessariæ, in ipsa manuum Moysis impositione, non in exhortatione a Deo post triginta F dierum luctum ad ipsum facta. Sacer itaque textus hic tantum repetit, quod ante factum est, ponitque repletus est, pro repletus erat. Cum lingua sacra careat illa distinctione perfecti et plusquam perfecti, hinc non raro fit, ut in Scripturis sacris per hoc illud explicandum sit.

Ratio temporis eorum, quæ

84 Non supervacaneum fore arbitramur, si hic lectorem quoque conemur instruere, quo circiter die et mense omnia contigerint, quæ a num. 71 huc usque de Sancto nostro narrata sunt. Hoc nostro conatu et præcedentia elucidabimus, et ad sequentia Sancti facta, quæ liber Josue describit, viam sternemus. Ad rei propositæ notitiam examinandum prius est tempus, quo facta est exhortatio illa Dei ad Josue, a qua librum suum ipse exorditur. Imprimis auctores conveniunt in eo, quod Dominus Sanctum alloquio suo animarit non serius, quam postridie luctus funebris. Sed advertat lector, eos omnes supponere idem quod nos, ne ape annum legislatoris emortualem fuisse communem, non embolimæum seu tredecim mensium. Secundo, probabilius est, quod hortatoria

A *ria illa Dei oratio contigerit prima vel secunda die mensis Nisan; quemadmodum paragrapho sequente videbitur. Tertio, probabilius etiam est, eamdem habitam esse post expletos triginta dies funeris Moysaici. Ita Abulensis, Caietanus, Serarius, Hugo cardinalis, Menochius, Bonfrerius, aliique multi contra Masium hic, et Salianum in Annalibus ad annum* 2584. *Hic secutus auctorem Calendarii Hebraïci, et Chronologiæ majoris, quæ Seder Olam Rabba inscribitur, legislatorem septimo die mensis Adar obiisse putat. Hac semel admissa Hebræorum traditione, postea non potuit non asserere, Israëlitarum Ducem, durante adhuc exsequiarum celebritate, a Deo confirmatum fuisse: nam si Moyses mortuus sit die septima mensis duodecimi, eumque triginta diebus Israëlitæ fleverint; a fine luctus usque ad Jordanis transitum, qui decima die primi mensis Nisan contigit, non fuit tempus sufficiens, quo exhortatio Dei ad* Josue, *exploratorum missio et reditus, necnon præparatio ad fluvii transitum fieri potuerint. Hæc omnia ad minimum* 6 *vel* 7, *et probabilius* 8 *vel* 9 *dies requirunt. Quod*
B *autem hæc acciderint, postquam Moysi parentatum esset, probamus ex ultimo Deuteronomii capite* ℣. 8: Fleveruntque eum filii Israel in campestribus Moab triginta diebus: et COMPLETI sunt dies planctus lugentium Moysen. *Dein mox initio libri Josue Dei Sanctum excitantis sermo refertur. Nec ratio est, cur hic dicamus, narrationem sacram temporis ordinem perturbasse. Hinc eruditissimus Torniellus ad annum* 2583 *num.* 35 *manifestum putat, a dicta Hebræorum traditione recedendum esse, nisi annus, quo magnus propheta obiit, intercalaris fuerit. Vide auctorem citatum, quosque supra nominavi interpretes.*

post scriptum Deuteronomium contigerunt.

85 *Cum itaque probabilius non nisi post justa legislatori persoluta Dominus alloquio suo Sanctum confortarit, cumque illud prima vel secunda die mensis Nisan verisimilius factum sit, ut infra dicemus; sequitur, Moysen e vita migrasse postremo die mensis undecimi vel primo duodecimi, si hic cavus seu* 29 *dierum fuerit, ut est in Sigoniano Judæorum Calendario; sin vero plenus fuerit, id est* 30 *dies numeraverit, ut contendit Torniellus ad annum* 2545 *num.* 38, *ipsius obi-*
C *tus incidit in primum vel secundum ejusdem mensis duodecimi. Quod incertum est, tantisper ut certum supponamus, et cum Josepho lib.* IV. *Antiquitatum cap. ultimo, aliisque statuamus, legislatorem una cum Successore suo montem Nebo ascendisse, ibique mortuum esse primo die mensis Adar. Hoc posito, Canticum, de quo num.* 75, *cum Moyse Sanctus concinuit ultimo die mensis undecimi, penultimo vero illud conscribere et ad populum recitare a Deo jussus est, cælesti prodigio dignitas ejus confirmata est, et reliqua contigerunt, quæ Deut. cap.* XXXI *a* ℣. 14 *de* Josue *narrantur. Hebræi in sua Chronologia majore illa omnia contigisse aiunt die mortem Moysis proxime præcedente; verum neque hæc eorum traditio conformis est verbis Domini, quæ illo ipso die ibidem* ℣. 14 *ad Moysen fecit:* Ecce prope sunt dies mortis tuæ: voca Josue; et state in tabernaculo testimonii. *Si postridie moriturus erat Moyses, non dixisset Dominus*, Prope sunt dies, *sed*, Prope est dies mortis tuæ. *Triduo vel quatriduo ante suum obitum Moyses Sanctum coram omni populo solenniter successorem suum declaravit. Reliquis ejusdem mensis diebus explicatione et scriptione Secundæ legis occupatus fuit. Temporis ille ordo rebus, quæ legislatoris obitum præcesserunt, attributus, incertus licet sit, valde tamen verisimilis mihi apparet: nec video, quid illi efficaciter opponi possit.*

AUCTORE J. L.

§ X. Excitatur a Domino ad Chananæos invadendos; mittit exploratores in Jericho: apparatus ad Jordanis transitum; prompta eorum voluntas, quos officii monuerat: ordo temporis, quo hæc et alia contigerint.

Josue rebus in principatu gestis typus Christi:

Q*uæ Sanctus egit usque ad trigesimum primum a morte Moysis diem, ex variis plurium sacrorum Librorum locis collegimus. Pervenimus nunc ad librum, sancti* Josue *nomen præferentem, et Acta describentem, quæ non modo virtutes omnes, quæ principem bellique ducem magnum faciunt, repræsentant; verum etiam*
E *præcipuas Jesu Christi actiones adumbrant. Hinc Origenes homilia* I *in librum Jesu Nave dicit*, quod liber hic non tam gesta nobis filii Nave indicet, quam Jesu Domini sacramenta depingat. *S. Hieronymus in epistola ad Paulinum hanc ejusdem dat synopsim*: Jesus Nave typum Domini non tantum gestis, sed et nomine præfert: Jordanem transit, hostium regna subvertit, dividit terram victori populo, et per singulas urbes, viculos, montes, flumina, torrentes atque confinia Ecclesiæ cælestisque Jerusalem spiritualia regna describit. *Viginti quatuor Origenis Homiliæ, necnon Theodoreti Quæstiones in Jesum Filium Nave, singula fere Principis nostri facta Christo adaptant. In his multa inveniet lector, quæ ad Sancti commendationem plurimum faciunt. Salianus ad annum mundi* 2600 *a num.* 26 *pulcre quoque ostendit, quam perfectus Hebræorum Salvator Salvatoris mundi typus fuerit.*

jubet eum Dominus Jordanem transire, et ad spem victoriæ

87 *Postquam populus Moysen eluxisset, Deus quam mox hujus Successorem Chananitidem invadere jussit, et quamvis sapientiæ Spiritu afflatus, et Domini verbis de columna nubis ad se*
F *factis bene animatus esset, novis tamen divini auxilii sui promissis novos illi animos addidit, et in certiorem spem victoriæ erexit:* Et factum est, *inquit textus sacer capite* I *a* ℣. 1, post mortem Moysis servi Domini, ut loqueretur Dominus ad Josue filium Nun, ministrum Moysi, et diceret ei: Moyses servus meus mortuus est: surge et transi Jordanem istum tu et omnis populus tecum, in terram, quam ego dabo filiis Israël. Omnem locum, quem calcaverit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum Moysi (*Deut. cap.* XI ℣. 24.) A deserto et Libano usque ad fluvium magnum Euphraten, omnis terra Hethæorum usque ad mare magnum contra solis occasum erit terminus vester. Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus vitæ tuæ: sicut fui cum Moyse, ita ero tecum: non dimittam, nec derelinquam te. Confortare, et esto robustus: tu enim sorte divides populo huic terram, pro qua juravi patribus suis, ut traderem eam illis.

88 *Cum autem spes divinæ protectionis et auxilii*

AUCTORE J. L.

legumque custodiam excitat.

xilii invitatur divinarum legum observatione, ad hanc quoque populi Ducem ita hortatur a ℣. 7 : Confortare igitur, et esto robustus valde, ut custodias, et facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyses servus meus : ne declines ab ea ad dexteram vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quæ agis. Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo : sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias et facias omnia quæ scripta sunt in eo : tunc diriges viam tuam, et intelliges eam. Ecce præcipio tibi, confortare, et esto robustus. Noli metuere, et noli timere : quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcumque perrexeris. *Exhortatio hæc facta est prima, ut mox videbitur, vel secunda die mensis Nisan, currente anno mundi 2584, quando sanctus Princeps 94 ætatis suæ annum ingressus erat.*

Quæ deinde facta sunt. Scriptura non refert

89 *Verbis Domini* ℣. 10 *statim subditur,* Josue *principibus populi imperasse, ut castra obeuntes juberent exercitum omnem parare sibi cibaria, quoniam* post diem tertium *Jordanem transiturus erat. Sed quomodo id verum esse potuit? Nam cap.* II ℣. 1 Josue *exploratores Hierichuntem misit, qui præter tempus itus et reditus per triduum latuerant in montanis, ibid.* ℣. 22. *Illis ad Ducem suum regressis, tres alii dies elapsi sunt, antequam flumen trajiceretur, ut patet ex cap.* III ℣. 1. *Ejus igitur transitum plures quam tres dies jussio de cibis parandis antecessit. Quomodo ergo dicitur* post diem tertium? *S. Augustinus hic quæst.* II, *triduum illud a Sancto prædictum putat, non ex revelatione et certitudine divina, sed ex dispositione humana : sperabat enim post triduum transitum fieri posse, si exploratores cito revertissent; sed iis tardantibus nec sperato tempore redeuntibus, consilia eum mutasse. Verum Tornellus ad annum mundi 2584 num. 8, Bonfrerius, aliique multi asserere malunt, sacram Scripturam temporis ordinem hic non servasse, quam admittere S. Doctoris opinionem; ex qua manifesto deducitur, quod humano ductus consilio erraverit, spe falsus fuerit, aliosque fefellerit* Josue, *qui et propheta erat, et quem Dominus paulo ante (cap.* I ℣. 9) *certum reddiderat de divina sua ope in omnibus, quæ aggressurus esset.*

ordine temporis :

90 *Auctoribus illis subscribimus, dicimusque, tantum post Hierichuntinorum exploratorum reditum indictam fuisse cibariorum præparationem, adeo ut hæc toti capiti secundo postponenda sit; tres vero dies illos, de quibus cap.* I ℣. 11 *fit mentio, eosdem esse cum istis, de quibus cap.* III ℣. 1. *Et sane hæc sententia melius respondet promissioni Dei, cap.* I ℣. 5 *et* 9 *factæ, novoque Duci integram conservat auctoritatem et gratiam apud suos, quæ multum imminuta fuisset, si in ipso principatus initio cum spe sua frustratum vidissent. Textus vero sacer verbis Domini voluit proxime subnectere præparationem ad Jordanis transitum, ut promptam ostenderet Sancti obedientiam et exsecutionem præcepti divini, cap.* I ℣. 2 *dati :* Surge, et transi Jordanem *etc.*

quis hic probabilius sit, proponitur.

91 *Hunc igitur rerum gestarum ordinem statuimus : in mensis initio, puta tantisper primo ejus die, sermone Domini excitatus est* Josue, *qui mox felici omine duos hostilem regionem proxime invadendam lustraturos ablegavit. Hi eodem die Hierichuntem venerunt, et a Rahab benigne hospitio excepti sunt. Vide num.* 93. *Postridie urbem perlustrarunt, sed proditi et quæsiti a regiis satellitibus ab eadem occulte noctu dimissi sunt. Tertio, quarto et quinto mensis die in montanis latuerunt. Sexto denique, ut vult Salianus, ad suos reversi sunt. Si cum aliis dicere malis, eos ultimo latebrarum die sub vesperam vel noctu ad castra rediisse, divina exhortatio et exploratorum missio secundo diei mensis Nisan affigenda est. De die, quo post Hierichuntinam lustrationem exploratores rediere, nihil ausim affirmare : verum de tribus diebus, post quos* Josue *populum Jordanem transiturum cap.* I ℣. 11 *prædixerat, confidenter assero, hosce a septimo die mensis Nisan inchoandos esse, cum decimo ejusdem fluvii transitum contigisse legamus cap.* IV ℣. 19. *Unde ulterius deduco, cibariorum præparationem et exercitus profectionem indictam fuisse die sexto mensis vesperi, vel die septimo mane; idque post exploratorum reditum : prudentes enim imperatores hos audire solent, antequam de profectione aliquid statuant. Tricis hisce chronologicis me non immiscuissem, nisi harum examen necessarium fuisset ad Sancti acta ordine suo collocanda.*

C... credibile est, Domini oraculo,

92 *Antequam ad caput secundum pergo, versui* 10 *et seqq. capitis primi præponendum, in memoriam revoco præceptum divinum, de quo Numer. cap.* XXVII ℣. 21 : Pro hoc (Josue, *quando ad reipublicæ Hebraicæ clavum sedebit)* siquid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet Dominum. Ad verbum ejus egredietur et ingredietur ipse, et omnes filii Israël cum eo et cetera multitudo. *Hinc colligunt non pauci, pium Principem non adornasse Hierichuntinorum speculatorum missionem, nisi postquam eam Deo gratam esse intellexerat ex Pontifice, per quem Dominum consuluerat. Nunc ad Scripturæ narrationem redeamus.*

mittit exploratores in Jericho,

93 Misit igitur *(cap.* II *a* ℣. 1) Josue filius Nun de Setim *(ultima Israëlitarum mansione)* duos viros exploratores in abscondito : et dixit eis : Ite, et considerate terram, urbemque Jericho. Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, et quieverunt apud eam. Nuntiatumque est regi Jericho, et dictum : Ecce viri ingressi sunt huc per noctem de filiis Israël, ut explorarent terram. *Dein narratur, quomodo eos Rahab sub noctem occultarit in domus solario, apparitoresque regios eluserit, eis persuadens, ut Israëlitas civitate jam jam egressos persequerentur.* Necdum obdormierant (℣. 8) qui latebant, et ecce mulier ascendit ad eos, *et postquam de metu civitatis et communi animorum consternatione exploratores edocuisset, pro sua suorumque salute jusjurandum ab eis exegit : quod cum mulieri præstitissent, eique dedissent funiculum coccineum, ad domus fenestram pro signo appendendum, occulte per urbis muros ejus domui adhærentes dimissi sunt. Ad stabiliendam rationem temporis, datam num.* 91, *ex Bonfrerio, priora verba versus* I *exponente, hæc pauca excerpo :* Uno die advenerunt *Hierichuntem speculatores,* altero recesserunt. Quod probo : quia cum advenissent, quieverunt apud Rahab meretricem, sive, ut Hebræa vox sonat, dormiverunt : ergo ista nocte ibi permanserunt, maxime cum versu 8 dicantur necdum obdormisse, cum ad eos Rahab ascendit, ut eos dimitteret; quomodo enim, si de eadem nocte sermo sit, dici possunt ibi dormisse, et postmodum necdum obdormisse, cum de fuga et latebris agi cœptum est? *Vide etiam, quæ infra habet in illud :* Et quieverunt apud eam.

ex quibus civ... incolarum trepidationem atque audissent,

94 *Exploratores hoc periculo defuncti consilium, quod Rahab suggesserat, sequuntur atque ad montana confugiunt :* Et manserunt ibi tres dies,

A dies, donec reverterentur qui fuerant persecuti : quærentes enim per omnem viam, non repererunt eos. Quibus urbem ingressis, reversi sunt, et descenderunt exploratores de monte : et, transmisso Jordane, venerunt ad Josue filium Nun, narraveruntque ei omnia quæ acciderant sibi, atque dixerunt : Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus nostras, et timore prostrati sunt cuncti habitatores ejus, ℣. 22 *et seqq.* Tunc Jesus, *addit Josephus lib.* v *Antiquitatum cap.* I, pontifici Eleazaro cum senatu indicat, quid exploratores Rachabæ juraverint; eorumque auctoritate jusjurandum ratum est habitum.

suis mandat, jubet, ad Jordanis transitum se parent.

95 *Reversis exploratoribus, secundum rerum gestarum ordinem jam constitutum indicta est præparatio ad transitum Jordanis, ut habetur cap.* I *a* ℣. 10 : Præcepitque Josue principibus populi, dicens : Transite per medium castrorum, et imperate populo, ac dicite : Præparate vobis cibaria, quoniam post diem tertium transibitis Jordanem, et intrabitis ad possidendam terram, quam Dominus Deus vester daturus est vobis. *Per* cibaria *hic cum plerisque intelligimus quemvis cibum a manna distinctum : etsi hoc quotidie* B *cœlo depluere necdum cessaret, aliis tamen cibis licite vesci poterant Israëlitæ. Præter pauperiores, quibus alia esca deerat, Sanctus noster et ejus exemplo religiosores ex Hebræis solo, ut credere par est, manna victitabant. Hinc collige, Principem nostrum non stricte vel absolute præcepisse, sed potius monuisse tantum vel permisisse, ut siqui vellent, alios cibos pararent, ne postea conqueri possent se, quia non præmonitos, frustratos fuisse carnium aliorumque ciborum usu, quibus manna fastidientes inhiabant. Quod hoc tempore vetiti non fuerint cibi a manna distincti, patet ex ipsius Dei verbis ad Moysen Deuteronomii cap.* II ℣. 4 *et* 6 : Et populo præcipe dicens : Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau .... Cibos emetis ab eis pecunia, et comedetis. *Ibid.* ℣. 27 *et* 28 *nuntii a Moyse missi dicunt regi Sehon, petentes ab eo transitum :* Transibimus per terram tuam : publica gradiemur via... Alimenta pretio vende nobis, ut vescamur.

de promissione Moys. data implenda monet Rubenitas, Gaditas,

96 *Tribubus omnibus de commeatu parando monitis, nominatim Rubenitas, Gaditas et dimidiam tribum Manasse memores facit officii sui, fideique Moysi datæ, Numer. cap.* XXXII *a* ℣. 25 : C Mementote, *inquit hic a* ℣. 13, sermonis, quem præcepit vobis Moyses famulus Domini, dicens : Dominus Deus vester dedit vobis requiem, et omnem terram. Uxores vestræ, et filii, ac jumenta manebunt in terra, quam tradidit vobis Moyses trans Jordanem : vos autem transite armati ante fratres vestros, omnes fortes manu, et pugnate pro eis, donec det Dominus requiem fratribus vestris sicut et vobis dedit, et possideant ipsi quoque terram, quam Dominus Deus vester daturus est eis : et sic revertemini in terram possessionis vestræ, et habitabitis in ea, quam vobis dedit Moyses famulus Domini trans Jordanem contra solis ortum.

et mediam tribum Manasse : promptitudo horum voluntatis, et reliquorum;

97 Responderuntque *(duæ illæ tribus cum media)* ad Josue, atque dixerunt : Omnia, quæ præcepisti nobis, faciemus : et quocumque miseris, ibimus. Sicut obedivimus in cunctis Moysi, ita obediemus et tibi. *Per verba hæc non tam præteritam jactare volunt obedientiam, quam spondere futuram, et pariter in utroque Imperatore auctoritatis agnitionem. Dein amantissimo Duci suo bene precantur, et mortis pœnam in non obedientes ultro deposcunt :* Tantum, *inquiunt,* sit Dominus Deus tuus tecum, sicut fuit cum Moyse. Qui contradixerit ori tuo, et non obedierit cunctis sermonibus, quos præceperis ei, moriatur. Tu tantum confortare, et viriliter age. *Rubenitarum et sociorum verbis facta responderunt, sanctoque Principi, quamdiu vixit, obsequentes in omnibus fuerunt. Nec segnius reliqua multitudo ejus imperiis paruit, teste Deuteronomio cap.* XXXIV ℣. 9 : Et obedierunt ei filii Israël, feceruntque, sicut præcepit Dominus Moysi. *Sub legislatoris regimine contumaces erant et ad rebellionem prompti : sub Duce nostro dociles fuere, et ad omne obsequium parati. In libro Josue rara occurrit reprehensio ob inobedientiam ; ubi contra Moysis libri querelarum pleni sunt de populi pervicacia. Mirari hic licet singularem Sancti in tractandis hominum animis prudentiam, industriam, moderationem, fortitudinem juxta ac suavitatem, quibus duræ cervicis populum ad debitam sibi obedientiam præstandam induxit.*

quot ex illis, et non plures, ad bellum evocarit

98 *Potuisset* Josue, *si ipsi ita visum fuisset et necessitas postulasset, compellere omnes viros tribuum Ruben, Gad, et dimidiæ Manasse, ut Jordanem transirent, reliquasque tribus in hostem pergentes præcederent : id enim se facturos* E *omnes spoponderant ; et sub ista conditione terrarum cis Jordanem sitarum possessionem adire, concesserat eis legislator : attamen Sanctus id non fecit, sed ex centum et decem circiter bellatorum millibus (tot enim in memoratis tribubus a Moyse et Eleazaro nuper recensita erant Numer. cap.* XXVI *non quinquaginta, ut male Josephus lib.* V *Antiquit. cap.* I, *sed quadraginta tantum millia elegit, uti patet ex cap.* IV ℣. 14. *Neque in ea re peccavit* Josue, *aut ab eo, quod sibi Numer. cap.* XXXII ℣. 28 *et seqq. Moyses prescripserat, recessit : probe enim noverat ejus mentem fuisse, ut sibi relinqueretur libertas evocandi ex iis, quot necessarios judicaret. Satis erat prudenti belli Duci dictas tribus datæ fidei memores reddere, virosque ex iis omnes, armis ferendis aptos, ad manum paratos habere, ita ut quocumque tempore plures accersere vellet, mox obtemperaturi essent.*

ad Jordanem castra metatur

99 *Secundum ante dicta posterior pars capitis primi connectenda est cum capite tertio, quod* ℣. 1 *et* 2 *in Vulgata ita habet :* Igitur Josue de nocte consurgens movit castra : egredientesque de F Setim, venerunt ad Jordanem ipse, et omnes filii Israel, et morati sunt ibi tres dies. Quibus evolutis, transierunt præcones per castrorum medium *etc. Triduum illud de quo cap.* I ℣. 11 : Præparate vobis cibaria : quoniam post diem tertium transibitis Jordanem, *idem est cum illo, de quo hic : nam si ut supra monuimus, ad Jordanem aliis tribus diebus morati sunt Israëlitæ, falso dixisset S. Princeps* post diem tertium *eos fluvium transituros. Itaque si verba Vulgatæ, prout sonant, accipiantur, commeatus præparatio indicta fuit in Setim sub vesperam diei sextæ, vel die septima mane, cum ad Jordanem jam perventum esset. Vide Bonfrerium in cap.* I ℣. 11. *Pro* Et morati sunt ibi tres dies. Quibus evolutis transierunt præcones *etc. Septuaginta, Pagninus, Vatablus, aliique ex Hebræo vertunt :* Et pernoctarunt ibi antequam transirent. Et fuit in fine trium dierum, transierunt præfecti *etc. His verbis laudati Saliani aliorumque sententia nititur, quæ asserit, ciborum præparationem ex* Josue *mandato promulgatam fuisse in Setim, ibidemque castra mansisse die septima et octava ; adeo ut capitis tertii versus primus tantum narret ea,*

quæ

AUCTORE J. L.

quæ die nona mensis Nisan gesta fuerunt, nimirum quod de nocte seu summo mane diei nonæ castra ad Jordanem Hebræi transtulerint, et nocte sequente ibi pernoctarint, die decima flumen transituri. Ambæ hæ sententiæ probabiles sunt; alterutra lector eligere potest. In eo utraque convenit, quod tertium diem ab indicto ciborum apparatu eumdem esse statuat cum tertio die commorationis apud Jordanem, adeoque triduum de quo hic, non distinguat ab illo, de quo cap. I ℣. 11.

§ XI. Prodigiosus per siccum Jordanis alveum transitus; monumenta in memoriam tanti miraculi erecta, quod nimium extenuat infidelis Josephi narratio.

B

Sacerdotes arcæ bajulos populumque instruit Josue

Tribus diebus a promulgata commeatus præparatione evolutis, id est, die mensis nono sub vesperam Sancti jussu Transierunt præcones *(cap.* III *a* ℣. 2) per castrorum medium, et clamare cœperunt : Quando videritis arcam fœderis Domini Dei vestri et sacerdotes stirpis Leviticæ portantes eam, vos quoque consurgite, et sequimini præcedentes : sitque inter vos et arcam spatium cubitorum duum millium : ut procul videre possitis, et nosse per quam viam ingrediamini : quia prius non ambulastis per eam : et cavete ne appropinquetis ad arcam. *Prophetæ suo futurum miraculum jam revelaverat Deus, ut patet ex* ℣. 5. *Nunc ejusdem jussu vel instinctu populum de intervallo, inter se et arcam præeuntem relinquendo, per præcones commonefacit, tum ut omnes intelligant, quanta rebus personisque sacris debeatur reverentia, tum maxime ut commode et per otium cum admiratione eminus conspiciant prodigiosam viam, per medias Jordanis undas ad arcæ præsentiam postridie aperiendam. Deinde populo imperat pius Princeps, ut ad mirabilem illum transitum religiose se præparet* : Sanctificamini, *inquit,* ℣. 5; cras enim faciet Dominus mirabilia. *Non modo externa corporis san-*

C

ctitas, id est, lotio vestium et secubitus ab uxoribus Exodi cap. XIX ℣. 10 *et* 15, *sed, ut credere licet, interna etiam animi a* Josue *hic præcipitur.*

de rebus in Jordanis transitu,

101 *His nono die confectis, secutus est decimus, ad quem cum Lirano contra Salianum putamus, differendum esse Sancti sermonem ad sacerdotes, de quo ita* ℣. 6 : Et ait ad sacerdotes : Tollite arcam fœderis, et præcedite populum Qui jussa complentes tulerunt, et ambulaverunt ante eos. *Hæc* Josue *non ut princeps, sed ut propheta, voluntatem Dei referens, sacerdotibus præcepit. Sequitur* ℣. 7 : Dixitque Dominus ad Josue : Hodie incipiam exaltare te coram omni Israël, *principatumque tuum mirabilibus operibus illustrem facere, ut omnes te ut prophetam, ut principem a me constitutum, et velut alterum Moysen suspiciant atque revereantur. Hoc verba sequentia non obscure significant* : Ut sciant, quod, sicut cum Moyse fui, ita et tecum sim. *Pergit Dominus* ℣. 8 : Tu autem præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis, et dic eis : Cum ingressi fueritis partem aquæ Jordanis, state in ea. *Vult scilicet Deus, ut sacerdotes cum arca in celeriore ripa, ubi*

D

aquam pedibus attigerint, consistant, donec aquæ hinc inde transitum præbeant, superioribus, quæ ad dexteram erant consistentibus et intumescentibus; inferioribus autem, quæ ad sinistram, meridiem versus decurrentibus atque deficientibus : tum ut sacerdotes progrediantur cum arca usque ad medium Jordanem, ibique subsistant, quasi prohibentes arcæ præsentia decursum fluminis, et securum populo siccumque transitum præstantes. Quamvis ultimum hic ℣. 8 *non exprimatur, sine dubio tamen illud quoque Sanctum Dominus sacerdotibus denuntiare jussit, populo vero ea, quæ a* ℣. 10 *usque ad* ℣. 14 *referuntur, ut ex* ℣. 9 *patet. Imo omnia et singula, quæ in mirabili Jordanis transitu observata fuisse Scripturæ memorant, Deus* Josue, *hic vero sacerdotibus populoque explicuit. Nihil in sacra hac occurrit historia, quod ex humano consilio profectum fuisse, sit verisimile.*

observandis, cujus totam rationem divinitus edoctus erat :

102 *Sanctus igitur de tota ratione transitus et futuri miraculi eventu plene instructus ad sacerdotes statim retulit, quod* ℣. 8 *Deus illis observandum præscripserat.* Dixitque *dein* Josue ad filios Israel ℣. 9 : Accedite huc, et audite verbum Domini Dei vestri. Et rursum, *cum scilicet propius accessissent :* In hoc, inquit *a* ℣. 10, scietis, quod Dominus Deus vivens in medio vestri est, et disperdet in conspectu vestro Chananæum et Hethæum, Hevæum et Pherezæum, Gergesæum quoque et Jebusæum, et Amorrhæum. Ecce, arca fœderis Domini omnis terræ antecedet vos per Jordanem. Parate duodecim viros de tribubus Israël, singulos per singulas tribus. Et cum posuerint vestigia pedum suorum sacerdotes, qui portant arcam Domini Dei universæ terræ, in aquis Jordanis, aquæ, quæ inferiores sunt, decurrent atque deficient : quæ autem desuper veniunt, in una mole consistent. *Ubi Sanctus dicendi finem fecerat, viri duodecim mox electi fuere ex singulis tribubus. Hos Cajetanus, Salianus et Magalianus censent diversos fuisse ab iis, qui postea cap.* IV ℣. 2 *lecti sunt bajuli duodecim lapidum, in perpetuam prodigiosi per Jordanem transitus memoriam in Galgalis collocandorum. Finem vero electionis eorum, de quibus hic, putant fuisse, ut honoris causa arcæ Dei et sacerdotibus adstarent vice duodecim tribuum, et propius modum miraculi notarent ejusdemque testimonium ferrent.*

E

F

transit populus per siccatum alveum

103 *Duodecim viris illis electis :* Egressus est populus *(a* ℣. 14) de tabernaculis suis, ut transiret Jordanem : et sacerdotes, qui portabant arcam fœderis, pergebant ante eum. Ingressisque eis Jordanem, et pedibus eorum in parte aquæ, tinctis (Jordanis autem ripas alvei sui tempore messis impleverat) steterunt aquæ descendentes *ex mari Galilææ et Libano monte, ex quo Jordanis originem suam ducit,* in loco uno, et ad instar montis, *secundum fluvii latitudinem porrecti,* intumescentes apparebant procul ab urbe, quæ vocatur Adom, usque ad locum Sarthan. *Factus est primo tumor, qui a longe appareret, dein retrocessio, quam celebrat David psalmo* CXIII ℣. 3, Jordanis conversus est retrorsum, *aquis ab illo tumore, quasi ab objecto monte repercussis et retroactis :* Quæ autem inferiores erant, in mare Solitudinis (quod nunc vocatur Mortuum) descenderunt, usquequo omnino defecerent. *Quod prodigium eo fit illustrius, quo major fuit eo tempore aquarum copia, qualis solet tempore messis in Jordane contingere, ut legimus lib.* I *Paralip. cap.* XII ℣. 15, *et Ecclesiastici*

A *stici cap.* XXIV ỳ. 36. *Porro ad contactum sacerdotalium pedum, angelo Domini aquas submovente et solum exsiccante, sacerdotes cum arca ad medium fluminis progressi sunt, ibique substiterunt, quasi prohibentes arcæ præsentia decursum fluminis, donec totus populus majore cum fiducia transivisset; hoc enim sequens versus* 17 *significat:* Populus autem incedebat contra Jericho, et sacerdotes, qui portabant arcam fœderis Domini, stabant super siccam humum in medio Jordanis accincti, omnisque populus per arentem alveum transibat.

ex quo 12 lapides in prodigii memoriam elati in Galgala, et

104 *Cum populus in oppositam ripam pervenisset, sacerdotes, ut ex sacræ narrationis contextu colligitur, in medio Jordanis adhuc consistebant, sancti Prophetæ, auctoritate divina totam rem dirigentis, imperium ut subsequerentur exspectantes. Interea temporis* Dixit Dominus ad Josue *(cap.* IV *a* ỳ. 1 :) Elige duodecim viros singulos per singulas tribus: et præcipe eis ut tollant de medio Jordanis alveo, ubi steterunt pedes sacerdotum, duodecim durissimos lapides, quos ponetis in loco castrorum, ubi fixeritis hac B nocte tentoria *(fixuri autem erant in Galgalis, ut mox dicetur.)* Vocavitque Josue duodecim viros, quos elegerat de filiis Israël singulos de singulis tribubus, et ait ad eos: Ite ante arcam Domini Dei vestri ad Jordanis medium, et portate inde singuli singulos lapides in humeris vestris, juxta numerum filiorum Israël, ut sit signum inter vos, *et quasi trophæum de superato a vobis Jordane:* et quando interrogaverint vos filii vestri cras, dicentes: Quid sibi volunt isti lapides? Respondebitis eis: Defecerunt aquæ Jordanis ante arcam fœderis Domini, cum transiret eum: idcirco positi sunt lapides isti in monumentum filiorum Israël usque in æternum. *Præter hanc aliæ duæ causæ erecti monumenti adferuntur infra* ỳ. 25. Fecerunt ergo filii Israël, sicut præcepit eis Josue, portantes de medio Jordanis alveo, *in quem de Hierichuntina fluminis ripa redierant,* duodecim lapides, ut Dominus ei imperarat, juxta numerum filiorum Israel, usque ad locum, *Galgala dictum,* in quo castra metati sunt; ibique posuerunt eos, *postquam jam Jordani solitus* C *cursus redditus erat.*

alii 12 in eum illati, qui Christi tempore et post adhuc exstitisse traduntur,

105 *Ad perpetuam tanti miraculi memoriam posteris relinquendam,* Alios quoque, *ut narratur* ỳ. 9, duodecim lapides, *de ripa ulteriore delatos,* posuit Josue in medio Jordanis alveo, ubi steterunt sacerdotes, qui portabant arcam fœderis. *Vide a Lapide hic. Addit Scriptura:* Et sunt ibi usque in præsentem diem, *ut denotet, inquit Torniellus ad annum* 2584 *num.* 10, *aliud miraculum a Deo factum, quod neque postea maximus ille aquarum in aëre pendularum cumulus in pristinum alveum delapsus, neque aliarum inundationum impetus dimovere illos potuerit. Albertus magnus, Anselmus, Remigius in cap.* III *Matthæi, Rupertus, Abulensis, et Lyranus hic scribunt S. Joannem Baptistam in Bethabara, ubi Hebræi Jordanem transierant, baptizantem duodecim hos lapides demonstrasse, cum diceret Matt .cap.* III ỳ. 9: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. *In Vitis patrum Joannis Moschi cap.* XI *hæc lego:* Idem abbas Agiodulus, cum transiret juxta Jordanis ripas, secum animo et cogitatione volvebat, quid actum fuisset de lapidibus injectis a Jesu Nave pro his, quos inde sustulerat. Cumque ista cogitaret, confestim hinc et inde divisæ sunt aquæ. Tunc vidit illos duodecim lapides, prostratusque humi Deo gratias egit et recessit. *Imo Magalianus noster* Et quidem hodie, *inquit hic,* quando Jordanes, castigato alveo, labitur in mare, hi duodecim lapides distincte conspiciuntur: interdum vero re fluentibus e Libano nivibus resolutis ita occultantur, ut tamen e propinquo appareant. *Qualescumque illi fuerint lapides, quos S. Joannes Baptista demonstrarit, et Agiodulus abbas in Jordanis alveo conspexerit, Magaliano certe nullam ego fidem habeo. Non nego quidem in fundo fluminis, ubi illud Israëlitæ transierunt, grandiores forte lapides jacere; sed unde dignosci potuit, illos esse eosdem, quos Josue olim ibidem poni jussit?*

sacerdotibus interim cum arca in diviso flumine subsistentibus:

106 *Quamdiu autem in medio Jordanis alveo manserint sacerdotes cum arca, explicatur* ỳ. 10: Sacerdotes autem, qui portabant arcam, stabant in Jordanis medio, donec omnia complerentur, quæ Josue, ut loqueretur ad populum, præceperat Dominus, et dixerat ei Moyses. *Arias Montanus, a Lapide, et Tirinus ex hoc versu colligunt, ducem Josue intra Jordanis alveum juxta arcam et sacerdotes constitisse, transeuntique multitudini memoriam tum præsentis beneficii tum præteritorum omnium, unaque legis* E *divinæ custodiam inculcasse, eaque ex præcepto Domini populo repetiisse, quæ potissimum in Deuteronomio ei commendata voluit legislator, qualia sunt, quæ cap.* IV ỳ. 1 *et seqq. leguntur. Alii volunt, quod hujusmodi exhortationem habuerit ad circumfusum populum in ulteriore Jordanis ripa, unde prodigium adhuc perseverans cum admiratione contemplabatur. Alii denique dictum locum aliter intelligunt, atque ita exponunt: Arca, sacerdotum humeris innixa, in diviso flumine substitit, donec exsecutio eorum omnium, quæ Josue jussu Domini cap.* III *et initio capitis* IV *ad populum locutus erat, eo modo, eaque obedientia et alacritate a S. Principe compleretur, quam Moyses ei commendarat. Quidquid sit de verborum sacrorum sensu; hoc certum est, sacerdotes cum arca ex medio Jordane non recessisse, nisi postquam omnis multitudo transiisset, et ex illius alveo duodecim lapides elati, et totidem in eumdem illati essent.*

his alveo egressis, aquæ eum repetunt:

107 *Versum* 10 *claudit hæc anacephalæosis,* Festinavitque populus et transiit: *nam transitus præcessisse videtur præceptum Domini de tollendis e Jordane exsiccato duodecim lapidibus. Subdit* F *sacra narratio* ỳ. 11: Cumque transissent omnes, transivit et arca Domini. *Arcæ transitus plenius enarratur infra a* ỳ. 15: Dixitque ad eum *(Dominus* ad Josue:) Præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis, ut ascendant de Jordane. Qui præcepit eis, dicens: Ascendite de Jordane. Cumque ascendissent portantes arcam fœderis Domini, et siccam humum *ripæ ulterioris* calcare cœpissent, reversæ sunt aquæ in alveum suum, et fluebant sicut ante consueverant. Populus autem ascendit de Jordane decimo die mensis primi. *Redeo ad* ỳ. 11, *cujus posteriora verba, uti et* ỳ. 12 *ac* 13, *per anticipationem perstringunt ea, quæ contigere, postquam Jordanis solitum cursum resumere cœpit:* Sacerdotesque pergebant ante populum. Filii quoque Ruben, et Gad, et dimidia tribus Manasse, armati præcedebant filios Israel, sicut eis præceperat Moyses *(Numer. cap.* XXXII ỳ. 29:) et quadraginta pugnatorum millia per turmas et cuneos incedebant per plana atque campestria urbis Jericho. *His annecto verba versus* 19: Et castra metati sunt in Galgalis contra Orientalem plagam urbis Jericho.

108 *Ad horum clariorem intelligentiam subjungo*

A forn. J. L. arca, duce progrediuntur Israelitæ in Galgala.

jungo doctissimi antiqui Testamenti Annalium conditoris expositionem, quam dat in sua Epitome num. 14: Non est autem existimandum, ut quique de populo primi ulteriorem ripam attigissent, ita fuisse progressos ad locum stationi destinatum. Sed in ea potius primi exspectavere postremos, tumque omnes simul, signo ab Imperatore dato, ita progressi sunt, ut primum arca Domini, quæ ultimum ex Jordane fuerat egressa, universum populum cubitis bis mille anteiret (*sicut Dominus ante præceperat cap.* III ℣. 4,) ut esset itineris dux, populi propugnatrix, hostium territatrix. Tum sequerentur Rubenitæ cum sociis: deinceps reliquæ tribus, donec veniretur in locum, qui postea (*cap.* v ℣. 9) Galgala dictus est, locum stativis idoneum, si ibi diutius, ut contigit, consistendum esset: ibique primum arcæ ac tabernaculo attributo loco, eadem videtur Levitarum et tribuum descriptio circumquaque servata, quæ fuerat a Moyse (*Numer. cap.* II) jussu Domini in deserto præscripta.

B

ubi in monumentum miraculi eriguntur 12 lapides ex alveo sublati;

109 Duodecim quoque lapides, *ut cap.* IV *a* ℣. 20 *narratur*, quos *totidem viri ad id electi* de Jordanis alveo sumpserant, posuit Josue in Galgalis, et dixit ad filios Israel: Quando interrogaverint filii vestri cras patres suos, et dixerint eis: Quid sibi volunt lapides isti? Docebitis eos atque dicetis: per arentem alveum transivit Israel Jordanem istum, siccante Domino Deo vestro aquas ejus in conspectu vestro, donec transiretis; sicut fecerat prius in mari Rubro, quod siccavit, donec transiremus: ut discant omnes terrarum populi fortissimam Domini manum, ut et vos timeatis Dominum Deum vestrum omni tempore. *Vide quæ supra diximus numero* 104.

hos a S. Paula visos testatur S. Hieronymus; alii eosdem in templo,

110 *Hos lapides usque ad sua tempora in Galgalis permansisse asserit sanctus Hieronymus in epistola ad Eustochium virginem, quam* Epitaphium Paulæ matris *inscripsit, et ab ipsamet Paula ibidem visos fuisse testatur. Trecentis circiter annis post, nempe sub finem sæculi septimi, illos quoque conspexit Arculphus quidam, ut ex ejus relatione narrat sanctus Adamnanus abbas libro* II *de Locis sanctis cap.* XII; *cujus verba hic placet exscribere, prout sunt in editione Gretseri nostri:* Arculfus memoratus grandem ecclesiam in Galgalis fundatam vidit, in eo loco constru-

C

ctam in quo filii Israel, Jordane transgresso, castra metati primam in terra Chanaan mansionem habuere. In qua videlicet ecclesia idem Arculfus illos consideravit duodenos lapides, de quibus ad Josue Dominus, post transitum Jordanis locutus est, dicens: » Elige duodecim viros » etc. Hos, inquam, Arculfus viderat; e quibus senos in dextra parte ecclesiæ, in pavimento jacentes, et alios ejusdem numeri in aquilonari, omnes impolitos et viles conspexit; quorum unumquemque, ut ipse refert Arculfus, hujus temporis duo juvenes viri fortes vix possent de terra sublevare. Ex quibus unus, quo casu accidente nescitur, in duas confractus partes, iterum ferro condensatus manu artificis conjunctus est. Galgal itaque, ubi supra memorata fundata ecclesia, ad orientalem antiquæ Jericho plagam cis Jordanem est, in sorte tribus Juda, in quinto milliario ab Jericho, ubi et tabernaculum fixum multo tempore fuit. In quo loco, ut traditur, constructa supra dicta ecclesia, in qua illi duodeni supra memorati habentur lapides, ab illius regionis mortalibus miro cultu et honorificentia habita honorificatur. *Ita ille. Quis fuerit Arculfus ille, de quo hic, incompertum. Ex Præfatione Adamnani in*

D

libros suos de Situ locorum sanctorum tantum scitur, quod fuerit episcopus gente Gallus. *Sæpissime in memorato Opere eum* Sanctum *appellat, verum in Fastis sacris ejus nomen reperire non potui.*

eodem postea condito, depositos fuisse memorant.

111 *Templum aliquod in Galgalis exstitisse, in quo duodecim illi lapides asservati fuere, testatur quoque Hodæporicon sancti Willibaldi circa medium, quod exstat in tomo* II *Lectionum antiquarum Henrici Canisii a Basnagio editarum. Sed ejus auctor, Willibaldi consanguinea sanctimonialis, a sancto Adamnano dissentit in eo, quod hic ecclesiam illam* grandem, *illa vero* ligneam *et* non magnam *fuisse scribat. Si Arculphus et sanctus Willibaldus, de quo actum* VII *Julii, revera templum aliquod exstructum, in eoque lapides illos depositos viderint, dicendum est, vel alterutrum ex iis, qui horum relationem litteris mandarunt, memoria lapsum fuisse circa templi amplitudinem, vel post Arculphi peregrinationem grande illud destructum fuisse, et ante adventum Willibaldi, qui sæculo octavo floruit, ligneum et parvum ibi erectum fuisse. Itinerarium Antonini Placentini, quod majores nostri tomo* II *Maii præfixerunt, et in fine Annotatorum decimo vel undecimo sæculo scriptum esse putant, de templo in Galgalis ædificato, positisque in eo dictis lapidibus num.* 13 *mentionem quoque facit.*

E

Chananæi terrore exanimati ad famam tanti prodigii,

112 *Porro transitus per arentem fluminis alveum, lapidumque duodecim erectio in hujus miraculi perpetuum posteritati monumentum non diversis, ut contra Torniellum optime probat Bonfrerius et a Lapide ad* ℣. 19, *sed eodem die contigit, decimo scilicet mensis Nisan:* In die illo, *inquit sacer textus* ℣. 14, magnificavit Dominus Josue coram omni Israël, ut timerent eum, sicut timuerant Moysen, dum adviveret. *Chananæi vero, ubi prodigium illud intellexere, quasi hostilem gladium jam in suis grassantem visceribus haberent, exanimati sunt. Id ita narratur cap.* v ℣. 1: Postquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Jordanem ad occidentalem plagam, et cuncti reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quod siccasset Dominus fluenta Jordanis coram filiis Israël, donec transirent, dissolutum est cor eorum, et non remansit in eis spiritus, timentium introïtum filiorum Israël.

F

quod infideliter Josephi narratio audeo

113 *Antequam ulterius progrediamur, lubet Josephum audire, qui forte timens, ne mirabilia Dei opera Græcis parum probabilia viderentur, majori cura studuit fidem facere, quam narrare veritatem. Sic enim ait lib.* v, *cap.* 1: Imperatore autem solicito de trajectu, amnis enim auctus aquis fluebat, et cum pontem non haberet (ne fabricari quidem hostis passurus videbatur, nec naves ullæ præsto aderant) Deus se illis transitum procuraturum promisit, fluentis ejus imminutis. Itaque Jesus postquam duos dies expectasset, copias omnes ad hunc modum in ulteriorem ripam traduxit. Sacerdotes cum arca agmen præcedebant, post eos ibant Levitæ portantes tabernaculum, et vasa sacrificiis destinata, sequebatur deinde totum agmen in suas tribus distinctum, receptis in medium mulieribus ac pueris, quo tutiores essent ab impetu fluminis. Ut vero sacerdotibus primis vadabile est visum, quod et aqua decrevisset, et glarea non amplius vi undarum volveretur, sed stabile solum exciperet vestigia, omnes jam intrepide vadum transibant, tale redditum cernentes, quale Deus promiserat, steteruntque in alvei medio sacerdotes, donec

AUCTORE J. L.

A donec transiret multitudo, et in tuto consisteret : quod ubi factum est, et ipsi egressi fluvium, liberum ei solitum cursum reliquerunt; qui confestim auctus, ad pristinam aquarum molem rediit. Exercitus autem quinquaginta stadia progressus, ad decimum a Hierichunte stadium castra metatus est. Porro Jesus, ara exstructa e lapidibus, quos singuli tribuum principes ex alveo, Propheta jubente, sustulerant, ut monumentum esset prodigiose refrænati fluminis, sacrum in ea Deo fecit.

extenuat, ut nullum videatur :

114 *Hæc Josephus, in quibus varia minus verisimilia vel falsa, contra vel præter Scripturam in suo fabricata cerebro adjecit : qualia sunt, quod Prophetam nostrum de trajectu sollicitum faciat, quod hostem non passurum fuisse dicat, ut pontem Israëlitæ fabricarentur, quod in Jordanis transitu pueros et mulieres in medium receptos fuisse fingat, quo tutiores essent ab impetu fluminis, quod ex duodecim lapidibus de Jordane in Galgala translatis aram a Sancto exstructam scribat. Hæc et nonnulla alia, quæ historiæ suæ inseruit, in sacris Litteris non fundata vel* B *eis non consentanea esse probant Saliani Annales num.* 53 *et seqq. Sed leviora sunt illa. Totum miraculum enervare penitus atque infringere ipsi lubuit, dum sacerdotes populumque vado flumen transiisse dicit, aquis scilicet diminutis, neque nimium profundis, a quibus tamen mulieres et pueri periclitarentur. Hæc manifeste Scripturæ repugnant, quæ semel, iterum, tertio et sæpius diserte affirmat,* SICCASSE *Dominum Jordanis aquas cap.* IV ℣. 23 *et* 24, *cap.* V ℣. 1 ; *stetisse sacerdotes in medio fluminis super* SICCAM HUMUM, *omnemque populum per* ARENTEM ALVEUM *transivisse cap.* III ℣. 17, *et cap.* IV ℣. 22.

vanitatis et imposturæ convincitur.

115 *In Procemio ad libros Antiquitatum sponderat Josephus, se nihil Scripturæ adjecturum vel e rebus in ea narratis omissurum esse. Caput vero ultimum ejusdem Operis ita concludit :* Tradidimus Antiquitates Judaicas, per omnia secuti auctoritatem sacrorum Voluminum. Ausimque addere, quod nemo alius scriptor Judæus externusve potuisset hoc argumentum tanta fide Græcis hominibus prodere. Ego enim tribulium meorum confessione disciplinas patrias egregie calleo. *Si in ulla alia, in hac certe ejus narratione de* C *Jordanis transitu manifestum fit, quod cum Græcis Græca fide agat, magnifica dans promissa, et data fideliter se implevisse falso jactitans ; Græca, inquam, fide : nam si popularium suorum testimonio, quo gloriatur, disciplinis patriis egregie fuerit eruditus, non igitur ignoratione, sed sciens volensque historiam sacram corrupit, corruptamque gentilibus obtrusit. Neque hoc tantum loco convincitur Josephus vanus esse promissor, sed et pluribus aliis vel in solo capite* I *libri* V, *ubi* S. Josue *gesta describit. Vide infra num.* 146, 222, 240, *et* 242.

§ XII. Jubetur secundo populum circumcidere; Paschate celebrato, apparet ei probabilius S. Michaël archangelus, ex quo discit modum mirabilem, quo Jericho expugnanda sit.

Instaurat intermissam in deserto

Dum attoniti Chananæi quiescunt, neque Israëlitas, qui in Galgalis tabernaculum Domini et tentoria sua erexerant, invadere audent, tempore Paschatis imminente, mandat Dominus populi sui Gubernatori, ut secundo eum circumcidat, id est, ut circumcidendi revocet consuetudinem, in deserto per quadraginta annos intermissam. Textum ipsum demus cap. V ℣. 2 *et seqq.* : Eo tempore (*undecimo scilicet primi mensis die*) ait Dominus ad Josue : Fac tibi cul- E tros lapideos, et circumcide secundo filios Israel. Fecit quod jusserat Dominus, et circumcidit filios Israel in colle præputiorum. Hæc autem causa est secundæ circumcisionis : Omnis populus, qui egressus est de Ægypto generis masculini, universi bellatores viri, mortui sunt in deserto per longissimos viæ circuitus; qui omnes circumcisi erant. Populus autem, qui natus est in deserto, per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis incircumcisus fuit : donec consumerentur qui non audierant vocem Domini, et quibus ante juraverat, ut non ostenderet eis terram lacte et melle manantem. Horum filii in locum successerunt patrum, et circumcisi sunt a Josue : quia sicut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circumciderat. Postquam autem omnes circumcisi sunt, manserunt in eodem castrorum loco, donec sanarentur.

circumcisionem.

117 *Verisimilis et rationi consentanea mihi videtur Saliani conjectura in Annalibus num.* 78, *nimirum* Josue *manu propria circumcidisse omnes tribuum principes, Calebo excepto, qui in Ægypto circumcisus erat, necnon domesticos* F *suos exemplo Abrahami Genesios cap.* XVII ℣. 23 ; *reliquæ vero multitudini veteris Legis sacramentum illud per alios administrasse. Quamquam autem sacer textus eorum tantum meminerit, qui, Jordane superato, in colle præputiorum seu in Galgalis circumcisi sunt, cum nominato tamen Annalium conditore num.* 77 *existimo, viros quoque tribuum Ruben, Gad, et dimidiæ Manasse Jordanem non transgressos, quos inter plusquam septuaginta millia supra annum vigesimum numerabantur, mandato* Josue *circumcisos fuisse. A circumcisione excusari potius poterant, qui in hostili solo versabantur, quam qui in propriis sedibus quiete fruebantur. Peracta circumcisione* Dixit Dominus (℣. 9) ad Josue, *quasi ei congratulans et toti populo :* Hodie abstuli opprobrium Ægypti a vobis. Vocatumque est nomen loci illius Galgala usque in præsentem diem.

Pascha celebratur; manna deficit :

118 Manseruntque filii Israel in Galgalis, et fecerunt Phase, quartadecima die mensis ad vesperum in campestribus Jericho : et comederunt de frugibus terræ die altero, azymos panes, et polentam ejusdem anni. Defecitque manna postquam comederunt de frugibus terræ, nec usi sunt

AUCTORE J. L.

ultra cibo illo filii Israel; sed comederunt de fructibus præsentis anni terræ Chanaan ℣. 10 *et seqq. De secunda circumcisione, Paschæ celebratione, et mannæ defectione studiosus lector interpretum explanationes consule e potest.*

Sancto apparet

119 Cum autem esset Josue *(ut ℣. 13 et seq. narratur)* in agro urbis Jericho, levavit oculos, et vidit virum stantem contra se, evaginatum tenentem gladium: perrexitque ad eum, et ait: Noster es, an adversariorum? Qui respondit: Nequaquam: sed sum princeps exercitus Domini etc. *Secesserat videlicet* Josue *aliquantum e castris, vel urbis inspiciendæ vel orationis faciendæ causa. Interpretum communis hæc conjectura est. Cum itaque vel in oratione totus esset, ut Serarius, Magalhanus, aliique, vel ut a Lapide, Masius, Arias Montanus etc. existimant, de Hierichunte primo obvia subigenda, deque expugnationis ejus ratione consilia animo versaret; mirabilis et opportuna ei objecta est visio, qua modum omnem urbis capiendæ edoctus fuit. Josephus citatus, qui in Proœmio Antiquitatum se nihil, quod in divinis Libris refertur,* B *prætermissurum spoponderat, non tantum de secunda circumcisione, sed de hac celeberrima etiam apparitione, sancto Duci facta, ne verbo quidem meminit.*

non ipse Dei Filius, sed probabilius angelorum quispiam;

120 *Apparuisse Sancto Deum aut secundam e sanctissima Trinitate Personam plerique antiquorum affirmare videntur. Communissime tamen hodie docent eruditi, præsertim theologi, dum bonus aliquis spiritus in Scripturis apparuisse legitur, per eum repræsentatum fuisse vel Deum, vel angelum, vel hominem, ut res ipsa tulerit; personam autem repræsentantem et sub forma corporea apparentem numquam fuisse Deum. Hanc sententiam secuti, angelorum quempiam Sancto se videndum præbuisse asserimus: idque vel ipsa apparentis ad* Josue *interrogationem responsio satis indicat:* Sum, *inquit* ℣. 14, princeps exercitus Domini; *quibus verbis significat, se Domino subjectum ejusque ministrum esse. Neque obstat, quod hic ℣. 15, et cap.* VI *℣.* 2 Dominus *appelletur: nam qui Moysi in rubo apparuit Exodi cap.* III, *de se dicit* ℣. 6: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham *etc.: tamen sanctus Stephanus Actuum cap.* VI ℣. 30 *eum angelum fuisse diserte profite-* C *tur. Qui legem de monte Sinai populo promulgat, se quoque* Dominum Deum *vocat, et tamen hoc ipsum ab angelo factum esse idem sanctus ibid.* ℣. 38 *testatur. Ad veteres Patres, e quibus Serarius lib.* II *Josuæ cap.* V *quæst.* XL *sexdecim citat, qui Deum vel Jesum Christum sancto Duci conspiciendum se præbuisse dicunt, respondeo, eos forte nihil aliud velle, quam quod Deus vel Christus S. Principi apparuerit ut persona repræsentata, repræsentans autem fuerit angelus, sive quia hic Dei vel Filii Dei vices gerebat, sive etiam quia Jesu quodammodo typus erat, qui auxilio divinæ gratiæ, quam nobis humana carne assumpta meruit, in regni cœlestis possessionem nos introducit, quemadmodum angeli hujus sub humana specie apparentis auxilio Israëlitæ terræ promissæ possessionem, deleta Hierichunte, inchoarunt. Consequitur ex dictis, quoties Deus familiarem suum Amicum allocutus fuisse memoratur in libro Josue, id per angelum fecisse. An per eumdem, qui hic Sancto apparuit, incertum est.*

forte idem, qui de rubo ardente ad Moysen locutus fuit;

121 *Cum nostro a Lapide in Exodi cap.* III ℣. 2, *necnon Bonfrerio hic, aliisque verisimile putamus, angelum eumdem, qui olim ad Moysen de rubo ardente locutus est, nunc ejus Successori* D *apparuisse; nam ambobus injunctum fuisse legitur, ut calceamenta de pedibus ob sanctitatem loci solverent, eumdemque ad finem, videlicet ad animandum populi Hebræi Ducem et Israëlitas introducendos in terræ promissæ possessionem, utraque facta est visio. Diversum tamen utrobique visionis schema fuit, nam a legislatore visus est rubus in ipsis flammis incombustus, quo significabat angelus, quod Hebræi in afflictione et dura servitute Ægyptiaca incolumes persistituri, deque illa omnes salvi educendi essent. At hic viri specie, nudato gladio armati, se conspiciendum præbet, quia belli contra Chananæos inchoandi ducem, et ad Hierichuntinos oppugnandos delendosque adjutorem se exhibebat.*

credimus utrique apparuisse S. Michaelem archangelum:

122 *Sed quis ille angelorum fuit, qui sancto Principi apparuit? Quandoquidem ipse apparens* ℣. 14 *se fatetur esse* principem exercitus Domini, *cum Theodoreto quæst.* IV, *et celebrioribus plerisque interpretibus probabilius illum Michaëlem archangelum fuisse affirmamus. Huic non cœlestis modo exercitus, angelorum scilicet contra rebellem Deo Luciferum, ejusque asseclas præliantium, principatus defertur Apocal. cap.* XII E ℣. 7: *verum etiam Ecclesiæ, in terris sive contra dæmones sive contra homines Dei hostes militantis, præses et dux divinitus creditur constitutus. Et de Ecclesia quidem veteri luculento id Scripturæ testimonio confirmatur Danielis cap.* XII ℣. 1: Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui, *nempe Israëlitici. Angelo quidem Gabriëli populi Hebræi cura quoque commissa fuit, ut patet ex Daniëlis cap.* IX ℣. 21, *et cap.* X: *verumtamen principatum angelorum Israëlis tutelarium non obtinebat; sub Michaele ejus curam gerebat, a quo confligens cum angelo Persarum, ut Judæi fideles e captivitate Babylonica liberarentur, opem accipiebat, nisi ipsemet confitetur cap.* X ℣. 21, *ubi eum Israëlitarum principem appellat. Verum an ergo Archangelus Michaël etiam Moysi in rubo apparuit? Affirmans sententia mihi probabilior apparet, quia sicuti nunc, ita et olim finis legationis spectabat bonum commune totius populi Hebraïci, cui S. Michaël secundum Deum protector erat. Vide dicta numero præcedente.*

F

Josue reverentia erga legatum cœlestem; depositis calceamentis,

123 *Archangelum itaque Michaëlem sibi apparentem simulatque conspexit* Josue, *perrexit ad eum, ignotumque ita compellat* ℣. 13: Noster es, an adversariorum? *Mirari hic licet intrepidos fortissimi Herois animos, quibus solus pergit contra nudo gladio armatum, augustaque, ut credibile est, specie insignem; atque iis affatur verbis, quæ pugnam aut amicitiam decernant. Primo enim intuitu hominem putabat esse, quemadmodum simpliciter et proximæ responsioni congruentior fert explicatio. Respondet divinus legatus* ℣. 14: Nequaquam: *nec Hebræus sum, nec Chananæus:* sed sum princeps exercitus Domini, et nunc venio. Cecidit *ad hæc verba venerabundus* Josue pronus in terram, et adorans ait: Quid Dominus meus loquitur ad servum suum? *Cui statim angelorum princeps,* Solve, inquit (℣. 16,) calceamentum tuum de pedibus tuis: locus enim, in quo stas, *Dei per me apparentis præsentia* sanctus est. Fecitque Josue ut sibi fuerat imperatum.

ex illo discit modum

124 *Calceos cum deposuisset religiosus Princeps, archangelus modum pandit, quo Deus velit Hierichuntem expugnari:* Jericho autem *tum temporis* clausa erat atque munita, timore filiorum Israel, et nullus egredi audebat aut ingredi,

ut

A *ut per parenthesim inseritur cap.* VI ℣. 1 : *dein a ℣. 2* ***subditur oraculum divinum :*** Dixitque Dominus *per legatum suum Michaelem* ad Josue : Ecce dedi in manu tua Jericho, et regem ejus, omnesque fortes viros. Circuite urbem cuncti bellatores semel per diem : sic facietis sex diebus. Septimo autem die sacerdotes tollant septem buccinas, quarum usus est in jubileo, et præcedant arcam fœderis : septiesque circuibitis civitatem, et sacerdotes clangent buccinis. Cumque insonuerit vox tubæ longior atque concisior, et in auribus vestris increpuerit, conclamabit omnis populus vociferatione maxima, et muri funditus corruent civitatis, ingredienturque singuli per locum, contra quem steterint. *Hæc est summa rei, et victoriæ intra septem dies obtinendæ. His dictis archangelum disparuisse existimo : neque enim ultra fit ejus mentio. Non tamen auxilio suo præsens desiit adesse Imperatori ac toti populo, et in eorum gratiam prodigia divina perficere.*

omnem, quo Jericho expugnanda sit.

125 *Quamquam historia sacra in oratione archangeli ad* Josue *non exprimat, quod sacerdotes cum arca et buccinis, sicuti septimo die septies,* B *ita reliquis quoque sex diebus semel civitatem circuire debuerint, aliaque ad modum et ordinem, in urbis circuitione deinde servatum, spectantia reticeat ; quin tamen de his omnibus et singulis cœlestis princeps exercitus Domini, in Chananæa militantis, Sanctum instruxerit, non dubito. Tam mirabilem vero et insolitam urbis oppugnandæ rationem præscripsit, tum ut liqueret non humana arte vel industria, sed unius Dei potentia urbem expugnari, tum ut Israëlitarum fides exerceretur. Huic tribuit Apostolus ad Hebræos cap.* XI ℣. 30, *quod mœnia Hierichuntina dein collapsa fuerint :* Fide, *inquit,* muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem. *Fide, qua scilicet* Josue *ejusque exemplo vel hortatu populus omnis crediderunt, umbratili et alioquin nil profutura obsidione urbem intercipiendam esse.*

C

§ XIII. Mira Hierichuntis obsidio et expugnatio, mœnibus ad tubarum sonum populique clamorem corruentibus : urbs anathemati subjecta deletur : sola Rahab cum suis vita donatur ; hanc uxorem non duxit Josue, qui cælebs vixit et virgo obiit.

Exponit suis Josue, quæ ab archangelo didicerat :

P*osteaquam modum omnem capiendæ urbis ex legato divino* Josue *intellexerat, ad castra spe plenus regreditur, omnique convocatæ multitudini oraculum Dei reddidit, de quo ita ℣. 6 :* Vocavit ergo Josue filius Nun sacerdotes, et dixit ad eos : Tollite arcam fœderis : et septem alii sacerdotes tollant septem jubileorum buccinas, et incedant ante arcam Domini. Ad populum quoque ait (℣. 7 :) Ite, et circuite civitatem armati, præcedentes arcam Domini. *Versus 8 et 9 exsecutionem eorum, quæ præscripta erant, narrare incipiunt. Versus 10 interruptam Sancti orationem resumit.* Præceperat autem Josue populo, *priusquam circuitionem inchoarat,* dicens : Non clamabitis, nec audietur vox vestra, neque ullus sermo ex ore vestro egredietur : donec veniat dies, in quo dicam vobis : Clamate et vociferamini. *Neque hæc tantum, sed et illa, quæ in sermone archangeli a ℣. 3 adferuntur de modo circuitionis adornandæ, et hic non exprimuntur, populo exposuit* Josue. *Auctor sacer noluit sæpe eadem repetere, quæ facile subintelliguntur. Eversionem murorum Hierichuntinorum, quæ clamorem subsecutura erat, incolarum cædem et reliqua, quæ ℣. 17 et seqq. traduntur, nunc quoque populo a Propheta nostro prædicta fuisse, putat Serarius lib.* II *Josuæ cap.* VI *quæst.* XVIII *Sed de eis nil certi statui potest. Vide infra num 130 et 131 in fine.*

Auctor... [illegible]

127 *De prompta rerum omnium imperatarum exsecutione hæc habet Scripturæ narratio a ℣. 8 :* Cumque Josue verba finisset, et septem sacerdotes septem buccinis clangerent ante arcam fœderis Domini, omnisque præcederet armatus exercitus, reliquum vulgus arcam sequebatur, ac buccinis omnia concrepabant. *Quæ ℣. 10 subjunguntur, tempore priora sunt. Rei gestæ seriem prosequitur ℣.* 11 : Circuivit ergo arca E Domini civitatem semel per diem, et reversa in castra, mansit ibi. *Secundo die repetita circuitio eisdem fere repetitis verbis refertur a ℣.* 12 : Igitur Josue de nocte consurgente, tulerunt sacerdotes arcam Domini, et septem ex eis septem buccinas, quarum in jubileo usus est : præcedebantque arcam Domini ambulantes atque clangentes : et armatus populus ibat ante eos, vulgus autem reliquum sequebatur arcam, et buccinis personabat, *Hierichuntinis interea metu, stupore, et rerum exspectatione defixis :* Circuieruntque civitatem secundo die semel, et reversi sunt in castra. Sic fecerunt sex diebus. Die autem septimo, diluculo consurgentes, circuierunt urbem, sicut dispositum erat septies. *Josephus asserit, primo die solemnitatis Paschalis seu* XV *mensis Nisan civitatem ab Israëlitis circuiri cœptam esse ; sed celeberrimum illum sanctissimumque diem festivæ quieti concessum esse, credibilius est. Cum vero dies septimus azymorum, excepto primo, reliquis celebrior et sanctior esset, uti constat ex Levitici cap.* XXIII ℣. 8 ; *hunc Genebrardus, Serarius, Bonfrerius, et Salianus* F *num. 95 et 96 putant, eum quoque quieti datum fuisse, adeo ut tantum postridie seu* XXII *mensis primi, cum jam plenius convaluissent qui nuper circumcisi fuerant, circuitio inchoata fuerit, et* XXVIII *ejusdem finita. In re plane incerta auctores hi verisimiliora conjectant, quam Josephus.*

mira urbis obsidio.

128 *Ruinam murorum Hierichuntinorum, quæque eam proxime præcesserunt, ita enarrare pergunt Eloquia divina ℣. 16 et seqq. :* Cumque septimo circuitu clangerent buccinis sacerdotes, *et longum concisumque sonitum, vociferationis indicem, ederent, ut præscriptum erat ℣. 5,* Dixit Josue ad omnem Israel : Vociferamini : tradidit enim vobis Dominus civitatem : sitque civitas hæc anathema, et omnia quæ in ea sunt Domino, *id est, sint omnia soli Deo consecrata, et ob incolarum idololatriam aliaque flagitia omne animal tamquam victima Domino mactetur, res vero inanimatæ, quasi in holocaustum, igne destruantur. Vide interpretum commentationes in hunc locum, et in Levit. cap.* XXVII *℣. 21 et 29, in Deut. cap.* XIII *℣. 17. Ab interitu tamen Rahab, et a destructione voluntatis divinæ*

mœnia ejus corruunt ad tubarum

AUCTORE
J. L.

divinæ interpres Josue *eximit metalla, in taber-naculi gazophilacio reponenda :* Sola, *inquit* ✠. 17 *et seqq.*, Rahab meretrix vivat cum uni-versis, qui cum ea in domo sunt : abscondit enim nuntios, quos direximus. Vos autem cavete ne de his, quæ præcepta sunt *igne consumi,* quidpiam contingatis, *et vobis in proprium usum reservetis,* et sitis prævaricationis rei, et omnia castra Israel sub peccato sint atque tur-bentur. Quidquid autem auri et argenti fuerit, et vasorum æneorum ac ferri, Domino conse-cretur, repositum in thesauris ejus. *Hæc, Deo auctore, Sanctum præcepisse num.* 134 *dicetur.* Igitur omni populo vociferante, et clangentibus tubis *inusitato illo modo, ad quem Israëlitæ clamorem sustollere jus i erant,* postquam in aures multitudinis vox sonitusque increpuit, muri illico corruerunt, *Deo illos angelico ministerio de-jiciente.*

sonum populi-que clamorem,

129 *Quæ die septimo peracta sunt ita narrat Josephus :* Cumque per sex continuos dies idem fecissent, septima Jesus contractis in unum co-piis, reliquo populo convocato, lætum illis affert nuntium, urbem ea die sine labore capien- B dam, Deo hanc in potestatem ipsorum tradente, et ruentibus sua sponte mœnibus, facilem aditum aperiente : jussitque omnes occidi, quotquot in manus militum devenirent, et neque lassitudine neque miseratione, neque prædæ cupiditate a cæ-dibus avocari, aut effugium ullum hostibus permittere ; sed quidquid spiritum vitalem habet exstinguere, nihil in prædam, aut proprium emo-lumentum cessurum reservando. Quidquid autem auri ac argenti, *necnon æris et ferri* repertum fuerit, in unum comportari voluit, ut primitiæ ob rem feliciter gestam spolia de primum capta urbe Deo dedicarentur : solam autem Rachaben cum sua cognatione servari propter jusjurandum ab exploratoribus acceptum. Hæc locutus, in-structum exercitum ad muros admovet. Urbem deinde rursum circumambulant, præcedentibus cum arca sacerdotibus, et cornuum classico mili-tem ad aggrediendum opus incitantibus. *Fallitur hic Josephus, si velit omnem omnino populum sacerdotesque cum buccinis arcam subsecutos esse, ejusque bajulos tubas inflasse, ut patet ex* ✠. 6 *et seqq.* Cumque septies lustrata urbe paulisper con- C stitissent, *et ad signum tubis datum clamorem sustulissent,* collapsa sunt mœnia, nec machinis admotis, nec ulla alia vi ab exercitu illata.

quem præcesse rat anathematis denuntiatio :

130 *Josephi relatio a sacra quoque discrepat in eo, quod hæc monitionem Imperatoris de urbe delenda, conservanda familia Rahab, et manibus a spoliis continendis collocet post Sancti mandatum de vociferatione edenda ; historicus vero Judæus scribat, quod eadem populum mo-nuerit die septimo, antequam prima vice civita-tem circuiret. Quidquid sit de die, quo primo denuntiatum anathema Hierichuntinum, aber-rare non putem Salianum num.* 103, *Torniel-lum num.* 13, *Serarium lib.* II *Josuæ cap.* VI *quæst.* XVIII, *Bonfrerium et Calmetum hic, aliosque, qui in ordine narrationis sacræ hic perturbatio-nem aliquam admittunt, et quæ* ✠. 17 *et seqq. leguntur monita, antea ad populum data esse ar-bitrantur. Ut cum illis sentiam, me movet hæc ratio : Si Sanctus orationem suam inchoarit a jussione clamoris tollendi, isque mox subsecutus fuerit, et adhuc una cum buccinarum clangori-bus duraverit, postquam jam dictionem suam fi-nisset ; quomodo a populo audiri et intelligi po-tuit ? Itaque de urbis anathemate citius ad suos* D *verba fecisse credo, vel ante primam circuitionem diei septimæ, ut scribit Josephus, vel ut alii pu-tant, antequam primo die urbs obambularetur. Ut vero res tanti momenti eorum memoria non excideret, cum, muris dejectis, ad invadendam urbem jam provolarent Hebræi, eadem iterum præcepta illis inculcasse Josue vel per se vel per alios, quibus id injunxerat, existimat Salianus laudatus. Vide numerum sequentem in fine.*

ordo modusque totius rei gestæ.

131 *Totius rei gestæ seriem ex sacris Litteris haustam subjungo, quæ distinctiorem lectori inge-rat cognitionem tanti prodigii, quo Sancti prin-cipatus adeo illustratus fuit. E castris, quæ erant in Galgalis, septem dierum spatio adierunt urbem Israëlitæ, eamque obambulaverunt, moxque in sua quotidie castra reversi sunt. Progredientium autem hic ordo fuit. In fronte armatorum agmen incedebat, tum septem sacerdotes quotidie tubas inflantes, dein arcæ bajuli, hos vero reliqua mul-titudo sequebatur. Hic autem adhibitus est modus. Sex prioribus diebus semel tantum ur-bem circumibant, die autem septimo septies. Præ-terea illis diebus altum ab omnibus silentium ser-vabatur, adeo ut nihil nisi buccinarum strepitus audiretur. Die autem septimo post circuitionem* E *septimam, vel sub finem ejus, a sancto totius nego-tii Moderatore jussi sunt sacerdotes tubicines stre-pitum, clamoris signum edere, cui ille et ejus jussu, forte alii inferiores duces, quorum turmæ a Sancto remotiores erant, hanc mox adjunxere vocem,* Vociferamini. *His auditis, omnes con-tentissimis vocibus conclamaverunt. Consecuta sta-tim est murorum ruina, ad quam cum pergerent Hebræi, Hierichuntem invasuri, anathematis, cui urbs subjecta erat, tota ratio rursus eis verisimiliter proposita fuit. Quamquam, ut di-ctum est supra, id procul dubio prius factum fue-rit, nihilominus ratio postulat, prudentem Im-peratorem rem ita disposuisse, ut sub ipsum civitatis ingressum Israëlitæ memores redderen-tur eorum præceptorum, quorum violatio tam gravi, ut postea videbitur, supplicio punienda esset.*

urbs invaditur, tota cum rebus omnibus incendio perit ; omne animal

132 *Porro, muris dejectis,* Ascendit unus-quisque per locum, qui contra se erat : ceperunt-que civitatem, et interfecerunt omnia quæ erant in ea, a viro usque ad mulierem, ab infante us-que ad senem. Boves quoque, et oves, et asinos in ore gladii percusserunt. *Ita* ✠. 20 *et* 21. *Addi-* F *tur* ✠. 24 : Urbem autem et omnia, quæ erant in ea, succenderunt ; absque auro et argento, et vasis æneis, ac ferro quæ in ærarium Domini consecrarunt. *Hoc Josephus sic explicat :* He-bræi vero nullo negotio per ruinam irrumpentes in Hierichuntem, omnes promiscue cedunt, in-opinato mœnium casu consternatos, et subitaneo pavore ad pugnam inutiles : passimque cadaveri-bus viæ sternebantur, nullum nec præsidium nec effugium incolis invenientibus, ita ut ne feminis quidem parceretur ac pueris : repletaque truci-datis urbs, et postremo incensa rogum defunctis præbuit, in agros quoque pari sæviente in-cendio. *Hoc ultimum de suo adjecit. Paulo infra ita pergit :* E direptione autem ingens vis ar-genti ac auri atque etiam æris in unum acervum est redacta, nemine edictum non observante, aut sibi prædam ac lucrum inde quærente, *exce-pto Achan.* Eas manubias Jesus sacerdotibus in thesauros reponendas tradidit.

interimitur rex Jericho suspenditur e patibulo :

133 *Quid de rege Hierichuntis factum fuerit, hic reticet Scriptura ; sed alibi id manifestum fa-cit. Cap.* VIII ✠. 2 *inter alia Sancto præcipit Do-minus :* Faciesque urbi Hai et regi ejus, sicut fecisti

AUCTORE J. L.

A fecisti Jericho, et regi illius. *Hujus exsecutio ibid.* ℣. 29 *ita narratur :* Regem quoque ejus suspendit (Josue) in patibulo usque ad vesperam et solis occasum. *Itaque rex Hierichuntinus e furca suspensus fuit, non secus ac alii dein reges prælio victi et capti. Cap.* XXIV ℣. 11 *ex ore Domini de capta Hierichunte sic loquitur S. Princeps :* Transistisque Jordanem, et venistis ad Jericho. Pugnaveruntque contra vos viri civitatis ejus, Amorrhæus, et Pherezæus, et Chananæus, et Hethæus, et Gergezæus, et Hevæus, et Jebuzæus; et tradidi illos in manus vestras. *His verbis significari putat Salianus in Epitome num.* 25, *quod omnes istæ nationes præsidiarios milites miserint ad urbem defendendam, et cum ejus civibus trucidati fuerint. Sed credo ego, Hierichuntis propugnatores distinguendos esse a septem aliis enumeratis Chananææ populis : adeo ut ante vocem* Amorrhæus *subintelligenda sit copula* et, *non quæ distribuat illud quod antecessit* viri civitatis ejus, *sed conjungat distinctos hostes distinctis bellis superatos. Vide Bonfrerium nobis* B *faventem hic.*

jusserat hæc omnia Deus per archangelum, sola metalla a destructione,

134 *Quod* Josue *jusserit urbis incolas cum jumentis, ædificia cum omni eorum supellectile ferro flammaque deleri, exceptis metallis, quæ in tabernaculo Domino oblata fuere, non propria ex auctoritate fecit, sed ex præcepto divino, quod per cœlestem ejus legatum acceperat. Eruitur hoc ex capite sequente* ℣. 1, 11 *et* 15, *et cap.* XXII ℣. 20, *ubi Achan pacti et mandati divini prævaricator appellatur, quod pallium coccineum incendio, ac argenteos siclos necnon regulam auream, Dei tabernaculo devota, in privatos profanosque usus sibi abstulisset. Dici nequit Sanctum hic obedisse jussioni divinæ, de qua Deut. cap.* XIII ℣. 12 *et seqq. : nam loquitur ibi Deus de anathemate, quo urbes amicæ et ab Israëlitis idololatriæ fautoribus inhabitatæ damnandæ essent. Capite quidem* XX *a* ℣. 16 *præscribit Dominus, quid victoribus Hebræis faciendum, cum urbes hostiles in Chananæa occuparent; sed ibidem sola hominum non vero pecudum cædes aut urbis incendium præscribitur. Itaque præceptum divinum, quod transgressus fuit Achan, a duobus prioribus distinctum fuit, et Sancto nostro probabilius datum ministerio ange-* C *lorum principis, cum hic illi apparens mirabilem istum urbis expugnandæ modum exponeret. Quod vero præter legem Deuteronomii cap.* XX *latam, divinæ voluntatis exsecutor* Josue *jumentorum cædem, et urbis conflagrationem jusserit, hæc potissimum causa fuit, quod Deus Hierichuntem primam hostilem urbem sibi quasi primitias Chananitidis deposceret : primitiæ autem integræ persolvendæ erant. Tota ergo Jericho soli Deo cedere debebat : cessitque hoc modo; aurum, argentum, æs et ferrum per oblationem in tabernaculo, reliquæ res inanimæ cum tota civitate per incendium; animalia vero omnia per mortem, excepta Rahab ejusque consanguineis, qui per mortem quasi civilem Deo dicati fuere. Vide a Lapide et Bonfrerium hic ad* ℣. 19 *et seqq., qui et alias assignant causas, cur Jericho tam diro anathemati devota fuerit, non multum dissimili ab eo, de quo Deut. cap.* XIII.

et Rahab cum suis a morte eximi voluit : illam uxorem non duxit

135 *De liberatione Rahab et universæ cognationis ejus ita versus* 22 *et* 23 : Duobus autem viris, qui exploratores missi fuerant, dixit Josue *in ipso, ut credibile est, civitatis ingressu :* Ingredimini domum mulieris meretricis, et producite eam, et omnia quæ illius sunt, sicut illi juramento firmastis. Ingressique juvenes, eduxerunt Rahab, et parentes ejus, fratres quoque, et cunctam supellectilem ac cognationem illius, et extra castra Israel manere fecerunt : et ℣. 25 : Rahab vero meretricem, et domum patris ejus, fecit Josue vivere; *et postquam, gentilismo ejurato, ad fidem cultumque veri Dei conversi essent, in Hebræorum castra, tamquam proselyti, admissi sunt,* et habitaverunt in medio Israel usque in præsentem diem : eo quod Rahab absconderit nuntios, quos miserat ut explorarent Jericho. *Addit Josephus, quod Rahab, periculo erepta, ad Imperatorem statim fuerit adducta, quod hic ob servatos speculatores illi gratias egerit, promiseritque se meritis eam præmiis remuneraturum, dein agris eam donaverit, et in honore postea semper habuerit. Hæc verisimilia mihi apparent ex eo, quod Salmon vir in tribu Juda clarissimus, filius Nahasson principis ejusdem tribus, ut patet ex Numer. cap.* I ℣. 7, *uxorem illam duxerit, e qua genitum esse Booz testatur Matthæus in Christi genealogia cap.* I ℣. 5. *Rabbini aliqui apud Genebrardum in Chronicis et Serarium quæst.* XLIX *in caput* VI, *et quæst.* E XIV *in cap.* XXIV *Josue asserunt, eam primo nupsisse ipsi Israëlis Imperatori. Illorum commentum opportunam nobis hic occasionem præbet agendi de Sancti nostri cælibatu et virginitate, ad finem vitæ conservata.*

Josue cælibem ex silentio Scripturæ demonstrat, et Patrum

136 *Rabbinos ita refutat Serarius quæstione ultimo loco citata :* Si (Josue) liberos aliquos aut uxorem habuisset umquam, quomodo id reticuisset Scriptura? Cur quæ Moysis nuptias, conjugem, filios, nepotes; quæ Calebi, Eleazari pontificis, aliorumque tam multorum et æqualium connubia et proles recenset, adeo in Josuæ conjugio et sobole infans ac muta prorsus esset? Majores ipsius eadem recenset *lib.* I *Paralip. cap.* VII *a* ℣. 23, ejus posteros cur ne uno quidem vocabulo afficeret? Sed nimirum iis prorsus caruit, conjugii expers, omninoque cælebs vitam totam egit, [ut] in hoc etiam veri Jesu, qui uxorem duxit numquam, et ab uxore innumerabiles consilio et hortatu suo eunuchos avocavit Matth. 19, typum nobis figuramque præferret pulcherrimam. *Dein adfert auctoritatem sancti Hieronymi libro* I *adversus Jovinianum, qui eodem, quo ipse, argumento usus Sanctum* F *cælibem et virginem facit :* Verum, *inquit sanctus Doctor*, jam tempus est, ut castitatis Jesu vexillum levemus. Moyses scribitur habuisse uxorem . . . . Ostende mihi Jesum Nave vel uxorem habuisse vel filios. Si potueris monstrare, victum me esse fatebor. *Et infra :* Moyses moriens plangitur a populo Israel, Jesus autem quasi victurus non plangitur. Nuptiæ enim finiuntur in morte, virginitas post mortem incipit coronari.

auctoritate probatur, quod uxorem nunquam duxerit cælibem vitam et virgo obierit.

137 *Præter sanctum Hieronymum casti Principis virginitati quoque favet S. Ignatius martyr in epistola ad Philadelphienses :* Virgines, *inquit*, solum Christum præ oculis habete, et ejus Patrem in animabus vestris, illuminatæ a Spiritu sancto. Memor sum sanctitatis vestræ, sicut Heliæ, sicut Jesu Nave, sicut Melchisedech . . qui in castitate de vita exierunt. *Septima die infra Octavam omnium Sanctorum, Lectione* V, *hæc legit Ecclesia ex sermone S. Chrysostomi de Martyribus :* Ab origine mundi innocens Abel occiditur, Henoch Deo placens transfertur, justus Noe invenitur, Abraham fidelis probatur, Moyses mansuetus dignoscitur, Jesus castus, David lenis, Helias acceptus, Daniel sanctus, tres pueri victores redduntur.

AUCTORE J. L.

redduntur. *Venerabilis Guibertus abbas Opusculo de Virginitate cap.* VI *ait :* Et Josue, qui in Dei tabernaculo, id est, militia mansitans, sub quadam virginali reverentia Mosaicæ disciplinæ indivisus semper inhæsit, et nulli obligatus conjugio cælebs mansit, horum, qui integritate corporis et animi pollent, gestare mihi creditur formam. *Hæc Patrum testimonia, aliaque de Sancti nuptiis et prole silentium in Scriptura, quæ supremi Israelitarum capitis conjugium sobolemve tacita præterire non solet, hæc, inquam, nullum nobis relinquunt dubium, quin* Josue *præter morem illius ævi cælebs vixerit, imo ante Eliam ceterosque omnes Abrahæ filios primum erexerit sanctæ virginitatis vexillum. Dixi, ante Abrahæ filios, nam S. Ignatius citatus Melchisedech quoque a castitate laudat.*

§ XIV. Imprecatio Sancti prophetica; expugnatio Haï ob sacrilegium Achan infeliciter tantata; S. Principis dolor et pia ad Deum oratio, qui jubet sorte in reum inquiri; deprehensus Achan supplicio afficitur.

Imprecatur Josue Hierichunti reædificaturo :

Excisa Hierichunte, Imprecatus est Josue, dicens : Maledictus vir coram Domino, qui suscitaverit et ædificaverit civitatem Jericho. In primogenito suo fundamenta illius jaciat, et in novissimo liberorum ponat portas ejus. ℣. 25 et 26. *Quæ sic explicat Josephus :* Reliquias autem urbis, quæ incendio supererant, ferro diruit, diris exsecratus, quisquis semel vastatam instaurare aggrederetur : nimirum ut prima fundamenta jaciens orbaretur filio primogenito, et absoluto opere natu minimum e liberis amitteret. *Sancti imprecatio prophetica fuit : nam post quingentos et triginta septem circiter annos, tempore Achabi regis Israel, has diras reipsa incurrit inobediens Hiel, qui Hierichuntem ædificans filios amisit, ut est in libro* III *Regum cap.* XVI ℣. 34 : In diebus ejus ædificavit Hiel de Bethel Jericho : in Abiram primitivo suo fundavit eam, et in Segub novissimo suo posuit portas ejus, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Josue filii Nun. *Postremæ hæ voces non obscure innuunt, sanctum Prophetam hanc imprecationem fuisse ex jussione divina, sibi paulo ante per legatum illum cælestem annuntiata, de quo jam sæpe meminimus. Unde plurimum confirmantur dicta num.* 134. *Voluit autem Dominus hanc urbem in tumulum sempiternum destructam manere non secus ac urbes Israelitarum, ad idololatriam fidelem populum seducentium Deut. cap.* XIII ℣. 16, *illiusque restauratoribus maledici, ut in ruderibus suis perpetuum exstaret monumentum divini in murorum eversione prodigii, vindictæ in impios cives, benignitatis in suum populum. Caput sextum hoc quasi epiphonemate finit sacer Auctor :* Fuit ergo Dominus cum Josue, et nomen ejus vulgatum est in omni terra.

139 *Quamquam tam serio suos monuerat sollicitus Princeps, sibi caverent, ne quidquam ex urbe anathemati subjecta in suos usus auferrent, Achan tamen sacrilegas cohibere manus non potuit a spoliis Domino consecratis, ob quod crimen* super omnem Israel ira ejus incubuit, *ut dicitur cap.* XXII ℣. 20. *Unde prima expeditio contra urbem Haï Hebræis infelix fuit. Res tota fuse narratur cap.* VII *a* ℣. 1 : Filii autem Israel prævaricati sunt mandatum, et usurpaverunt de anathemate. Nam Achan filius Charmi, filii Zabdi, filii Zare de tribu Juda, tulit aliquid de anathemate. *(Vide num.* 128 *et* 134.) Iratusque est Dominus contra filios Israël. Cumque mitteret Josue de Jericho viros contra Haï, quæ est juxta Bethaven, ad Orientalem plagam oppidi Bethel, dixit eis : Ascendite et explorate terram. Qui præcepta complentes exploraverunt Haï. Et reversi dixerunt ei : Non ascendat omnis populus, sed duo vel tria millia virorum pergant, et deleant civitatem : quare omnis populus frustra vexabitur contra hostes paucissimos? Ascenderunt ergo tria millia pugnatorum. Qui statim terga vertentes, percussi sunt a viris urbis Haï; et corruerunt ex eis triginta sex homines : persecutique sunt eos adversarii de porta usque ad Sabarim, et ceciderunt per prona fugientes. *Si Sanctus, ut habet versus 2, exploratores miserit* de Jericho, *adeoque antequam ad castra in Galgalis exercitum reduxisset, sequi videtur, hanc cladem Israëlitas accepisse sub initium mensis secundi, id est paulo post Hierichuntis vastationem, quæ verisimilius cœpta est* XXVIII *mensis Nisan, ut num. 127 diximus.*

Violato ab Achan anathemate, infeliciter tentatur expugnatio Haï :

S. Principis dolor, et oratio ad Dominum.

140 *Suorum cæde fugaque percepta,* Pertimuit (℣. 5 *et seqq.*) cor populi, et instar aquæ liquefactum est. Josue vero scidit vestimenta sua *ex publico calamitatis sensu et dolore, quem ipse, velut omnium Dux, præ omnibus acerrimum sentiebat,* et pronus cecidit in terram coram arca Domini usque ad vesperam, tam ipse, quam *pii Principis exemplo vel hortatu* omnes senes Israël : miseruntque pulverem super capita sua. *Sed virtus et pietas Principis ex ipsius oratione se imprimis prodit :* Heu Domine Deus, *inquit* ℣. 7, quid voluisti traducere populum istum Jordanem fluvium, ut traderes nos in manus Amorrhæi, et perderes? Utinam, ut cœpimus, mansissemus trans Jordanem! Mi Domine Deus! quid dicam, videns Israelem hostibus suis terga vertentem? Audient Chananæi, et omnes habitatores terræ, et pariter conglobati circumdabunt nos, atque delebunt nomen nostrum de terra : et quid facies magno nomini tuo?

quam contra aliquos pius verbis conceptam

141 *Liranus sentire videtur has orantis voces*. Utinam, ut cœpimus, mansissemus trans Jordanem! *non sine aliqua culpa saltem veniali prolatas fuisse :* Hoc, *inquit*, dixit Josue ex passione doloris, licet male : nec dixisset extra passionem positus, propter quod indulsit ei Dominus. *Abulensis quæst.* XVII *ita loquitur :* Dicendum est, quod verbum Josue fuit malum, fuit tamen toleratum : quia ex amaritudine magna cordis dicebat. *Verum de Viro sanctissimo, quod male vel malum locutus fuerit, male adstruitur, ubi intelligi possunt verba ejus et bona et ex bono animo dicta fuisse. Fidem habebat sanctus Princeps Dei promissionibus de tradenda Israëlitis terra Chanaan ; optime tamen noverat, eas sub illa conditione factas, si leges vel præcepta ejus observarent. Ubi vero jam intellexit cladem suis ab Haiensi præsidio illatam, suspicatus est id quod erat, in Deum scilicet grave crimen esse commissum, ideoque illum offensum pœnas ab Israëlitis repetere jam velle : cumque memoria*

A *moria teneret, populum omnem, qui murmuraverat apud Cadesbarne, ipsumque Moysen ob peccatum ad Aquas contradictionis terra promissa exclusos fuisse, merito formidare potuit, ne severus criminum ultor Deus, ut in prima Haiensi, ita et in reliquis adversus hostes expeditionibus auxilio suo Israëlitas destitueret. Quod malum ut averteretur ad Numen divinum placandum ardentissimas preces concepit et ad movendum maxime appositas, utpote in quibus gloriam divini nominis ante omnia præ oculis habebat.*

et ex gloriæ divinæ zelo profectam asserimus

142 *Hoc si fuerit orationis argumentum, uti revera fuisse versus 9 clare indicat, sique, ut præsumi debet, eo quo dixi animo fuerit constitutus* Josue, *ejus desiderium,* Utinam, ut cœpimus, mansissemus trans Jordanem *non alium, quam hunc admittit sensum : Si tuæ promissiones ob scelera nostra frustra forent, ut omnino erunt frustra, nisi te placari sinas: an non satius fuisset, nos trans Jordanem mansisse, quam hic per delicta nostra causam dedisse, ut nomen tuum a gentibus rideatur et blasphematur? Id certo eveniet, si nos, ut meruimus, punire pergas : nam* B audient Chananæi et omnes habitatores terræ, *quod hodie terga hostibus dederimus, animisque clade nostra resumptis* pariter conglobati circumdabunt nos, atque delebunt nomen nostrum de terra : et quid facies magno nomini tuo? *Si Israëlem perdis, quis nomen tuum celebrabit ac colet? Nostro deleto nomine, tui quoque cultus delebitur; imo illud blasphemabunt gentes et dicent te promissa præstare non potuisse, itaque adimént tibi nomen et titulum Omnipotentis, vel certe noluisse, itaque tibi tollent nomen Sancti et Fidelis in promissis. Si igitur nobis juste irasceris ob scelera nostra, consule saltem gloriæ et sanctificationi nominis tui etc. Si hoc sensu Sancti precantis verba explanentur, evidens est, nec male nec malum eum locutum fuisse, imo piam et ad misericordiam impetrandam efficacem orationem instituisse, quæ magnam ejus cum Deo familiaritatem et fiduciam, necnon divinæ gloriæ zelum manifestat. Similis argumenti preces fundere didicerat a Moyse Exodi cap.* XXXII ℣. 12, *et Numer. cap.* XIV ℣. 13, *bonus Discipulus a bono* C *præceptore.*

revelat Deus sacrilegium admissum, et sortitione in reum inquiri jubet,

143 *Cum hæc Sanctus, ex summa reverentia humi coram arca prostratus, precatus esset, dixit ad eum Dominus a* ℣. 10 : Surge, cur jaces pronus in terra? Peccavit Israel, et prævaricatus est pactum meum : tuleruntque de anathemate, et furati sunt atque mentiti, et absconderunt inter vasa sua. Nec poterit Israel stare ante hostes suos, eosque fugiet : quia pollutus est anathemate. Non ero ultra vobiscum, donec conteratis eum, qui hujus sceleris reus est. Surge, sanctifica populum, et dic eis : Sanctificamini in crastinum : hæc enim dicit Dominus Deus Israel : Anathema in medio tui est Israel : non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te, qui hoc contaminatus est scelere. Accedetisque mane *ad arcam* singuli per tribus vestras : et quamcumque tribum sors invenerit, accedet per cognationes suas, et cognatio per domos, domusque per viros. Et quicumque ille in hoc facinore fuerit deprehensus, comburetur igni cum omni substantia sua : quoniam prævaricatus est pactum Domini, et fecit nefas in Israel. *Jussa divina mox exsequitur* Josue, *comitia celebrat, oraculumque divinum populo exponit.*

AUCTORE J. L.

Achan forte deprehensus examinatur; crimen fatetur

144 Surgens itaque *postridie* Josue mane, applicuit Israel *ad arcam* per tribus suas, et, *ducta sorte,* inventa est tribus Juda. Quæ cum juxta familias suas esset oblata, inventa est familia Zare. Illam quoque per domos offerens, reperit Zabdi : cujus domum in singulos dividens viros, invenit Achan, filium Charmi, filii Zabdi, filii Zare de tribu Juda. *Sacrilegum hunc ad se advocatum comiter ita compellat mansuetus Princeps :* Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas. Respònditque Achan Josue, et dixit ei : Vere ego peccavi Domino Deo Israel, et sic et sic feci. Vidi enim inter spolia pallium coccineum valde bonum, et ducentos siclos argenti, regulamque auream quinquaginta siclorum : et concupiscens abstuli, et abscondi in terra contra medium tabernaculi mei, argentumque fossa humo operui.

supplicio, a Deo juste afficitur.

145 Misit ergo Josue ministros : qui currentes ad tabernaculum illius, repererunt cuncta abscondita in eodem loco, et argentum simul. Auferentesque de tentorio tulerunt ea ad Josue, et ad omnes filios Israel, projeceruntque ante E Dominum. Tollens itaque Josue Achan filium Zare, argentumque et pallium, et auream regulam, filios quoque et filias ejus, boves et asinos et oves, ipsumque tabernaculum, et cunctam supellectilem, (et omnis Israel cum eo,) duxerunt eos ad vallem Achor : ubi dixit Josue : Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac. Lapidavitque eum omnis Israel; et cuncta, quæ illius erant, igne consumpta sunt. Congregaveruntque super eum magnum acervum lapidum, *in vindicati sacrilegii monumentum,* qui permanet usque in præsentem diem. Et aversus est furor Domini ab eis. Vocatumque est nomen loci illius, vallis Achor, usque hodie. *Quæri hic solet, quomodo* ℣. 25 *dicatur Achan ab Hebræis lapidatus, cum* ℣. 15 *Deus Sancto præcepisset, ut igne combureretur. Hos locos varii varie conciliant. Nonnulli sacrilegum prius lapidatum, dein post mortem cum omnibus rebus suis igne crematum fuisse putant. Alii prius vivum combustum, ac dein a populo in facinoris detestationem cadaver ejus lapidibus obrutum fuisse opinantur. Sunt et alii, qui eum viventem adhuc utriusque supplicii pœnas simul subiisse* F *credunt. Omnes hæ sententiæ probabiles sunt, suosque patronos habent : quas operosius discutere necesse non est. Sufficit nobis, apud omnes in confesso esse, quod Sanctus præcepto divino obtemperaverit, reumque combusserit cum omni substantia sua. Quod ad filios filiasque ejus, forte innocentes, eadem tamen morte Dei jussu affectos, spectat, consulantur interpretes.*

Notantur aliqui Josephi errores.

146 *Ubi hanc historiam in Josepho releges, miraberis haud dubie hominis vel incuriam in sacro textu consulendo, vel temeritatem ipsum pro suo arbitrio pervertendi. Imprimis, Scriptura teste* ℣. 1 *et* 18, *Achan fuit nepos Zabdi ; Josephus autem ejus filium fuisse scribit. Illa* ℣ 21 *pallium coccineum Achan furatum fuisse dicit; hic pallium illud scribit fuisse chlamydem regiam, et totam quidem ex auro contextam. Illa deinde auream regulam, a sacrilego ablatam, tantum quinquaginta siclis valuisse testatur; hic, magnificentiæ quam veritatis studiosior, inde fabricat massam auream ducentorum siclorum. Illa* ℣. 23 *a ministris* Josue *res furtivas humo refossas et in medium prolatas fuisse narrat; hic id ab ipso Achan factum esse comminiscitur.*

AUCTORE J. L.

niscitur. Præter hos errores alia etiam in ipso carpit Salianus num. 116, 129 *et* 130 : *quibus addo, quod Sanctum male inducat iis orantem verbis, quæ indicent eum de Dei in promissis solvendis fidelitate dubitasse. Hæc de auctore illo hic subjunxi, ut intelligat lector, quanta cum cautela legendus sit. Vide num.* 115.

§ XV. Hortante Deo, Haï iterum oppugnat; fugam simulans, præsidium longius ab urbe abducit; vacuam occupant in insidiis positi, dein a tergo hostes adoriuntur, aliis a fronte urgentibus: cæsis incolis, Haï diripitur et incendio vastatur.

B

Sanctus oppugnationem Haï repetit auctore Deo,

Cum *Achani supplicio aversus esset ab Israëlitis Numinis furor*, Josue *modice interruptum victoriæ cursum, auctore atque hortatore Deo repetiit :* Dixit *enim cap.* VIII *a* ℣. 1, Dominus ad Josue : Ne timeas, neque formides : tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum, et consurgens ascende in oppidum Haï. *Præcepto additur spes certa victoriæ ab eo, qui exercituum est Dominus :* Ecce tradidi in manu tua regem ejus et populum, urbemque et terram. Faciesque urbi Haï et regi ejus, sicut fecisti Jericho et regi illius : prædam vero et omnia animantia diripietis vobis. *Jubet hic Deus regem Haï cum incolis omnibus occidi secundum legem, quam tulerat Deut. cap.* XX, ℣. 16 *et* 17; *atque insuper civitatem incendio deleri, ut oppidanorum scelera, quemadmodum credibile est, puniret, Israelitarumque, qui fugati et cæsi erant, opprobrium ulcisceretur. Eamdem tamen non vult anathemati subjici, sicut Hierichuntem; nam jumenta omnemque supellectilem militibus in prædam permittit, quæ alioquin ense vel igne perdi, vel* C *Dei thesauris cedere debebant. His non contentus Dominus modum etiam capiendæ civitatis suggerit* ℣. 2 : Pone insidias urbi post eam. *Posuit has sanctus Imperator verum occultando, non vero mendaciis aut falsis promissis hostes decipiendo, ut ex sequentibus patebit.*

et stratagema adornat, cujus

148 Surrexitque Josue et omnis exercitus bellatorum cum eo, ut ascenderent in Haï : et electa triginta millia virorum fortium misit nocte, *seu sero vespere, cum jam tenebræ ingruissent,* præcepitque eis dicens : Ponite insidias post civitatem, *qua Occidentem spectat :* nec longius recedatis *ab ea :* et eritis omnes parati. Ego autem et reliqua multitudo, quæ mecum est, *cras summo mane* accedemus ex adverso contra urbem, *qua Orientem respicit.* Cumque exierint contra nos, sicut ante fecimus, fugiemus et terga vertemus; donec persequentes ab urbe longius protrahantur : putabunt enim nos fugere sicut prius. Nobis ergo fugientibus, et illis persequentibus, consurgetis de insidiis et vastabitis civitatem : tradetque eam Dominus Deus vester in manus vestras. Cumque ceperitis, succendite eam, et sic omnia facietis, ut jussi. Dimisitque eos, et perrexerunt ad locum insidiarum, sederuntque inter Bethel et Haï, ad Occidentalem D plagam urbis Haï. Josue autem nocte illa, *qua insidias præmiserat,* in medio mansit populi.

tota ratio describitur :

149 Surgensque diluculo, *cum adhuc tenebræ essent*, recensuit socios, et ascendit cum senioribus in fronte exercitus, vallatus auxilio pugnatorum, *majorem vero partem exercitus longiuscule subsequi jussit.* Cumque venissent *paucæ illæ militum turmæ, quas Imperator noster ducebat*, et ascendissent ex adverso civitatis, *ab Orientali civitatis parte ad Aquilonarem deflexerunt, et* steterunt ad Septentrionalem urbis plagam, inter quam et eos erat vallis media. Quinque autem millia viros elegerat, et posuerat in insidiis inter Bethel et Haï ex Occidentali parte ejusdem civitatis. Omnis vero reliquus exercitus, *quem e longinquo sequi jusserat,* ad Aquilonem aciem dirigebat, ita ut novissimi illius multitudinis, *seu ultimum ejus agmen*, Occidentalem plagam urbis attingerent, *ubi insidiæ latebant. Cum omnes copiæ in hanc expeditionem eductæ loca sibi assignata jam occupassent,* abiit Josue eadem nocte illa *sub auroræ crepusculum cum paucis, quos sibi delegerat, sociis, urbemque propius accessit,* et stetit in vallis medio, *ut oppidanos, in quorum conspectum se reddiderat, foras proliceret. Insidiæ pridie vespere præmissæ et reliqua pars exercitus, collibus, fossis vel silvis se occultarant, ne cives mane ad tantæ multitudinis conspectum territi, ab eruptione facienda inhiberentur. Atque hæc una eademque nocte peracta sunt. Quod Scriptura* ℣. 3 *dicat, sanctum Ducem insidias* nocte *præmisisse*, ℣. 9 *ipsum* nocte illa *in populi medio mansisse,* ℣. 10 diluculo *surrexisse,* ℣. 13 *abiisse* nocte illa *in vallis medium, de diversis ejusdem noctis temporibus explicui eo modo, quo Bonfrerius hic ad* ℣. 13. E

duplices positæ insidiæ, unæ 30, alteræ 5 millium :

150 *At tota strategematis, a Sancto adhibiti, ratio necdum distincte cognosci potest, nisi tollatur e medio difficultas, quæ est in* ℣. 3 *et* 12. *Narratur* ℣. 3, Josue *triginta virorum millia noctu misisse, ut ponerent insidias post civitatem, qui* ℣. 9 inter Bethel et Haï ad Occidentalem plagam urbis Haï *latitasse dicuntur : versus autem* 12 *ita habet :* Quinque autem millia viros elegerat, et posuerat in insidiis inter Bethel et Haï ex Occidentali parte ejusdem civitatis. *Salianus in Annalibus num.* 132, *Masium secutus, negat ullum alium ad expeditionem profectum fuisse, præter* 30 *bellatorum millia, e quibus quinque millia in insidiis fuerint collocata, reliqua* 25 *millia secum* Josue *retinuerit. Verum Scripturæ contradicit, quod ita probo : Sanctus* electa triginta millia virorum fortium misit nocte, præcepitque eis, dicens : Ponite insidias post civitatem ℣ 3, *et* 4 : *atqui Sanctus* nocte illa mansit in medio populi ℣. 9, *et tantum postridie diluculo urbem versus se itineri dedit, ut dicitur* ℣. 10 *et* 11 : *ergo* 25 *ex illis* 30 *millibus non retinuit secum : ergo quos secum retinuit et quibuscum summo mane ad Haï profectus est, distinguuntur a* 30 *millibus noctu præmissis : ergo præter* 30 *millia multitudo reliqua, de qua* ℣. 5, 10 *et* 11, *ad urbem hostilem perrexit. At quomodo igitur versus tertius, qui* 30 *millia, conciliandus cum duodecimo, qui quinque millia duntaxat in insidiis posita esse narrat? Respondeo cum Bonfrerio hic in* ℣. 12, *duplices insidias a sancto Imperatore positas fuisse, unas* 30 *millium de quibus* ℣. 3, *alteras* 5 *millium de quibus* ℣. 12 : Neque obstat *(verba sunt laudati interpretis)* quod utræque ab F eadem

A eadem Occidentali parte fuerint collocatæ inter Bethel et Haï; nam et ista Occidentalis plaga latitudinem habebat, ut duplices hasce insidias caperet, illas quidem juxta Australis plagæ angulum, has juxta angulum plagæ Borealis et viciniores Josue turmis. Addo vero diverso fine, ut mihi quidem fit verisimile, instructas duplices hasce insidias; priores quidem illas ut in urbem jam exutam præsidio militum irrumperent, eamque occupatam sociis, igne domibus aliquibus injecto, significarent; posteriores vero, ut diverticula et loca tutiora occuparent, qua forte poterat patere fuga per vallem illam, si contingeret Haïenses refugere, et exitum ad fugam respectare. *Ex variis interpretum conjecturis hæc mihi verisimilior apparet.*

Josue per fugæ simulationem hostes longius ab urbe abducit;

151 *Strategema exitum, quem ejus auctor et director Deus promiserat, felicem habuit: nam cum rex Haï, ut narratur a* ℣. 14, *e mœnibus vel specula vidisset illum Israëlitarum manipulum, qui ad vallis medium, Sancto ductore, progressus fuerat;* Festinavit mane, et egressus est cum omni exercitu civitatis, direxitque B aciem contra desertum, ignorans quod post tergum laterent insidiæ. Josue vero et omnis Israel cesserunt loco, simulantes metum, et fugientes per solitudinis viam. *Hanc fugæ simulationem non fuisse mendacium pulcre ostendit a Lapide in* ℣. 6. At illi vociferantes pariter, et se mutuo cohortantes, persecuti sunt eos. Cumque recessissent a civitate, et ne unus quidem, *armatus vel armis ferendis aptus, ut ex* ℣. 24 *patet,* in urbe Haï et Bethel remansisset, qui non persequeretur Israel (sicut eruperant aperta oppida relinquentes,) dixit Dominus ad Josue etc. *Bonfrerius hic existimat, Bethelitas omne suum præsidium ante Israëlitarum adventum misisse ad propugnandam vicinam urbem Haï, illosque simul cum hujus incolis fugientem Israëlem fuisse persecutos. Favent ipsi Septuaginta, Chaldæus paraphrastes, Pagninus et Vatablus, qui legunt* oppidum *(in numero singulari) incautos hostes apertum reliquisse. Objicit Calmetus versum 25, ubi illo die duodecies mille homines interfecti fuisse dicuntur,* omnes urbis Haï. *Sed hinc inferri nequit, Bethelitas Haïensibus non fuisse conjunctos: nam dici potest cum eodem Bon-* C *frerio ad* ℣. 25, *eo loco tantum recenseri, quot ex habitatoribus urbis Haï cæsi fuerint. Hujus certe opinatio plus verisimilitudinis habet, quam Calmeti aliorumque, qui volunt, Bethelitas Hebræorum fugam ex urbe sua, quæ ab Haï non procul aberat, conspexisse, omnesque ut victoriæ et prædæ participes fierent, nullo servato ordine, ex civitate erupisse; veruntamen Haïensibus se non junxisse, sed, cum captam et incensam Haï viderent, ejusque cives, qui Israëlitas persecuti erant, fundi et cædi, inopinata hac rei mutatione consternatos ad sua rediisse. Hæc conjectura priore magis a sacra narratione recedit: nam si Bethelitæ se Haïensibus non junxerint, sed, eorum visa clade, fuga sibi consuluerint; quomodo fugientem Israëlem persecuti sunt, ut dicitur* ℣. 17? *Si cum aliis dicas, quod illo die, quo capta fuit Haï, urbe sua egressi sint, Haïensibusque se revera junxerint ad Hebræos persequendos; quomodo non inciderunt in insidias inter Bethel et Haï collocatas? Illæ enim tempore, quo fugiebant Israëlitæ, de loco se non moverunt, donec clypeum Dei jussu in altum elevasset* Josue. *Credibilior itaque est sententia Bonfrerii, cui adhæremus.*

AUCTORE J. L.

clypeo in altum levato.

152 *Cum igitur Haïenses permixti Bethelitis, qui aliquo tempore ante positas insidias illis opem laturi adhæserant, urbe egressi Israëlem fugientem longius insequerentur,* Dixit Dominus ad Josue (℣. 18.) Leva clypeum, *(alii vertunt lanceam)* qui in manu tua est, contra urbem Haï, quoniam tibi tradam eam. *Paruit Sanctus; nec, ut* ℣. 26 *dicitur, elatum in sublime clypeum demisit, donec Haïenses ad unum omnes interfecti essent.* Ut intelligamus, *inquit Caetanus hic,* quod quemadmodum, pugnante Israele contra Amalecitas, erectio manuum Moysis continuata erat ratio vincendi, ita, pugnante Israele contra Haï, perseverantia extensæ manus ac lanceæ Josuæ contra civitatem fuit ratio vincendi. Disposuit autem Deus, intercedentibus hujusmodi signis sensibilibus, victorias istas, ad clarius manifestandum, quod ipse Deus est auctor victoriæ; tensa enim manus Josuæ cum lancea versus Haï, signum erat divinum divinæ pugnæ contra civitatem illam.

In insidiis positi urbem præsidio vacuam occupant.

153 *Quamquam cum Caetano Masius et Bonfrerius velint, elevationem clypei vel lanceæ tantummodo signum fuisse præsentis auxilii divini et victoriæ ab hostibus referendæ; non video tamen, cur dici nequeat, idem signum ad aliud* E *quoque destinatum fuisse, nempe ad monendos in insidiis positos, ut in urbem apertam et propugnatoribus vacuam irruerent. Ita sentiunt Arias, a Lapide, Tirinus et Calmetus hic, necnon Salianus num.* 135 *et* 138; *adduntque, sanctum Ducem super hastam clypeum sustulisse, ut hujus fulgor fieret conspicuus vel insidiatoribus, vel aliis ad id constitutis, qui illos de hoc indicio statim admonerent. Favere etiam videtur ipse textus* ℣. 19, *ubi, clypeo sublato, insidiæ e latebris mox prodiisse commemorantur:* Cumque, *inquit,* elevasset clypeum ex adverso civitatis, insidiæ quæ latebant, surrexerunt confestim: et pergentes ad civitatem, ceperunt et succenderunt eam, *ut Imperatori et reliquo ejus exercitui captæ civitatis signum darent. Vide infra num.* 155.

Hostes a tergo et a fronte invasi internecione delentur.

154 Viri autem civitatis, qui persequebantur Josue, respicientes et videntes, fumum urbis ad cælum usque conscendere, non potuerunt ultra huc illucque diffugere: præsertim cum hi, qui simulaverant fugam, et tendebant ad solitudi- F nem, contra persequentes fortissime restitissent. Vidensque Josue et omnis Israel, quod capta esset civitas, et fumus urbis ascenderet, reversus percussit viros Haï. *Tribuitur hic Duci, quod ejus imperio factum est; nam ipse tum clypeum in aere sublimem tenebat.* Siquidem et illi, qui ceperant et succenderant civitatem, egressi ex urbe contra suos, medios hostium ferire cœperunt. *Qui urbem Haï propugnatoribus vacuam occuparunt, fuerunt triginta illa insidiatorum millia, de quibus* ℣. 3; *his enim illud injunxerat Imperator* ℣. 4 *et seqq. Urbe capta, major eorum pars egressa est ad hostes a tergo aggrediendos, qui Israëlitas fugam simulantes hactenus persecuti erant. Dixi, major eorum pars; nam credibile non est, quod urbem, licet incolæ qui in ea remanserant imbelles vel inermes essent, omni plane præsidio nudatam reliquerint. Sed quid interea temporis illa quinque insidiatorum millia fecerunt, de quibus* ℣. 12? *Putamus, ab illis vias interclusas fuisse, per quas hostes, a fronte et a tergo invasi, alioquin fuga elabi potuissent. Vide dicta num.* 150: Cum ergo ex utraque parte adversarii cæderentur, ita ut nullus de tanta

AUCTORE J. L.

multitudine salvaretur, regem quoque Haï apprehenderunt viventem, et obtulerunt Josue.

Urbs, qui in ea remanserant interfectis, diripitur et incenditur.

155 Igitur omnibus interfectis, qui Israelem ad deserta tendentem fuerant persecuti, et in eodem loco gladio corruentibus, reversi filii Israel percusserunt civitatem, *nulli ætati aut sexui parcentes; contra omnes enim mortis sententiam Dominus pronuntiaverat* ℣. 2. Erant autem, qui in eodem die conciderant a viro usque ad mulierem, duodecim millia hominum, omnes urbis Haï. *De Bethelitis vide num.* 151. Josue vero non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenus clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Haï. Jumenta autem et prædam civitatis diviserunt sibi filii Israel, sicut præceperat Dominus Josue. Qui succendit urbem et fecit eam tumulum sempiternum. *Incendium ante commissam pugnam excitatum, de quo versus* 19, *non fuit totius urbis, ne præda omnis exercitui periret; sed alicujus tantum loci, ut viso fumo captam esse urbem intelligerent Israëlitæ, et a simulata fuga desisterent. Tota urbs nunc tantum in cineres redacta est, postquam* B *habitatoribus interfectis, spolia omnia Hebræi collegissent, ut Dominus jusserat* ℣. 2. *Porro* Josue *urbis regem, qui vivus in ejus potestatem venerat*, suspendit in patibulo usque ad vesperam et solis occasum. Præcepitque Josue *(id nempe, quod præscribitur Deut. cap.* XXI ℣. 23 *,)* et deposuerunt cadaver ejus de cruce: projeceruntque in ipso introitu civitatis, congesto super eum magno acervo lapidum, qui permanet usque in præsentem diem. *Rex tamen Haï vivus suspensus non fuit, uti neque rex Jericho, de quo num.* 133. *Utrumque prius interfectum fuisse, manifestum est ex cap.* X ℣. 1, 26 *et* 28.

Josephi narratio.

156 *Haïensibus illatam cladem paucis ita perstringit Josephus:* Jesus autem lustratum exercitum ad Ainam ducit, et noctu dispositis circa urbem insidiis, diluculo hostem ad certamen provocat. Illis vero audacter ob proximam victoriam irruentibus, simulata fuga procul eos ab oppido abstrahit, fusum hostem existimantes, et quasi victoria jam parta insolescentes. Postquam autem subito conversis copiis in faciem illis obstitit, et aliis, qui in insidiis latebant, ex composito signum datum est, coorti celeri cursu ad Aïnam C feruntur, et aversam ejus portam occupant, plerisque civium *(imbellium)* e muris suorum, ut tum putabant, victoriam spectantibus: urbemque ingressi sine discrimine cædem ingentem edunt. Interim alia parte Jesus obvios in fugam vertit; qui urbem petentes integram adhuc rati, ubi hanc quoque ab hoste captam ac cum uxoribus ac liberis incensam animadverterunt, per agros dispalati, cum sibi invicem præsidio non possent esse, *et neque in urbem redire neque huc illucque diffugere*, alii aliis in locis sunt oppressi. Post hanc Ainitarum cladem magna multitudo puerorum et mulierum atque mancipiorum capta est, et supellex sine numero: pecudum item greges non modici, et insuper signata pecunia multa; erat enim ea regio prædives. Atque hæc omnia Jesus inter milites partitus est in eis castris, quæ habuit ad Galgala. *Minutiis neglectis, in eo potissimum arguo Josephum, quod Israëlitas ingentem feminarum, puerorum et mancipiorum multitudinem captivam abduxisse scribat, contradicens versui 25, asserenti omnes urbis incolas* a viro ad mulierem *fuisse occisos. Forte Sancti famæ consulere voluit, ne nimium crudelis apud gentes audiret: sed satis* D *consuluisset, si dixisset, Deum ipsum civium internecionem præcepisse, justasque, cum insigniter se in lege peritum fateatur, hujus præcepti causas addidisset. Verum oraculum divinum de Haïensibus cum sua urbe delendis tacitus præteriit; nec quidquam etiam meminit de Dei sermone, quo Sancto elevatio clypei mandata fuit; ad quam actionem Deus populo suo victoriam de Haïensibus largitus est, sicut olim de Amalecitis ad extensionem manuum Moysis.*

§ XVI. In montibus Garizim et Hebal populum inter ac Deum fœdus solenni ritu Josue instaurat: Chananæorum adversus eum conspiratio.

E *Occupat urbem Bethel et regionem, in qua siti montes Garizim et Hebal:*

Quoniam ab Haï non procul aberat urbs Bethel, et in hac, uti capitis VIII *versus* 17 *testatur, nullus miles præsidiarius remanserat, omnibus ad suppetias Haïensibus ferendas missis; neutiquam verisimile est Imperatorem vigilantissimum neglexisse tam opportunam urbis hujus subigendæ occasionem. Capitis* XII *versus* 16, *ubi inter debellatos a fortissimo Duce nostro reges rex Bethel quoque nominatur, nullum dubio locum relinquit, quin civitas illa ab Israëlitis occupata fuerit. Quonam autem tempore id potius factum esse dicere possumus, nisi paulo post deletam atque exustam Haï, a qua teste Adrichomio una tantum leuca distabat. Scriptura de ejus occupatione forte ideo non meminit, quod facili negotio sine pugna, utpote quæ propugnatoribus destituta erat, in potestatem Hebræorum venerit. Ad Judicum caput* I, *ubi a* ℣. 22 *Bethel post mortem* Josue *obsessa et capta legitur, dicendum, vel geminam fuisse Bethel cum Adrichomio, vel, si unica fuerit, eam ab hostibus recuperatam fuisse aut vi, aut potius fraude Benjaminitarumque imprudentia, quibus in divisione terræ promissæ obtigerat. His victoriis de rege Jericho, Haï, et Bethel potius nihil antiquius habuit sanctus Princeps, quam primo quoque tempore exsequi in montibus Hebal et Garizim ea, quæ dudum a Moyse habuerat in mandatis.* F *Ut vero secure id præstare posset, proculdubio prius terram, in qua isti montes siti sunt, atque omnem regionem, quæ hos inter et Haï media interjacet, in Hebræorum potestatem, nemine victoriam morante, redegit. Mappa topographica terræ promissionis, quam Adrichomius Operi suo præfixit, dictos montes collocat prope Sichem novem circiter horarum itinere ab Haï. Quod ab urbe Sichem, quæ postea tribui Ephraïm obtigit, non procul abfuerint, docet etiam S. Hieronymus in Epitaphio sanctæ Paulæ; et satis ex ipsa Scriptura Judicum cap.* IX ℣. 7 *ostendi potest contra Eusebium in Locis Hebraïcis ab eodem S. Hieronymo Latine redditis, et Salianum num.* 140.

ad hos populum ducit, ædificatoque altari et sacrificiis Deo oblatis,

158 *Quid in utroque illo monte actum fuerit, describitur cap.* VIII *a* ℣. 30, *ubi compendiosa narratione traditur exsecutio eorum, quæ Deut. cap.* XI ℣. 29 *et cap.* XXVII *præscripta erant. Ex his locis inter se collatis hanc totius rei peractæ descriptionem concinnamus, Scripturæ, ut existimamus, conformem.* Josue *memor mandati, quod acceperat populus a Moyse, de altari, lapidibus*que

A *que cum inscriptione Deuteronomii in Hebal erigendis, et de divinæ legis acceptatione solenniter confirmanda in eodem monte Hebal et Garizim, cum proclamatione coram populo, benedictionum illam observantibus et maledictionum eamdem transgredientibus; simulque advertens populum bene affectum esse erga Deum, quod tot tantaque in ejus gratiam prodigia ad Jordanem, in Jericho, et Haï nuperrime operatus esset; hoc, inquam, advertens S. Imperator, dictum præceptum quam mox implendum curavit. Omnem itaque convocavit multitudinem tam Hebræorum quam advenarum (Josue cap.* VIII ℣. 33;) *puta Hierichuntinorum, qui cum Rahab in domo ejus salvati fuerant, aliorumque proselytorum, qui ad Judaïsmum conversi inter Israëlitas morabantur; omnes, inquam, viros ac mulieres, imo et parvulos (ibidem* ℣. 35) *advocavit* Josue *de Galgalis ad montes Hebal et Garizim. Ac primo quidem, quod Deut. cap.* XXVII ℣. 5, 6 *et* 7 *præceptum erat, mandat exsecutioni, de qua hic* ℣. 30 *et* 31: Tunc ædificavit Josue altare Domino Deo Israel in monte Hebal: sicut
B præceperat Moyses famulus Domini filiis Israel, et scriptum est in volumine legis Moysi: altare vero de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit: et obtulit *(per sacerdotes)* super eo holocausta Domino, immolavitque pacificas victimas.

12 probabilius lapides erigit, quibus Deuteronomium inscribit;

159 *Dein impletum est quod memoratum Deuteronomii caput* ℣. 4 *injungit:* Quando ergo transieritis Jordanem, erigite lapides, quos ego hodie præcipio vobis in monte Hebal, et levigabis eos calce. *Et* ℣. 8: Et scribes super lapides omnia verba legis hujus clare et dilucide. *De quo hic* ℣. 32: Et scripsit (Josue) super lapides Deuteronomium legis Moysi, quod ille digesserat coram filiis Israël. *Lapides hos distinctos fuisse ab iis, ex quibus exstructum fuit altare, contra Josephum communis interpretum est sententia. Quid Sanctus super eos exaraverit, magis controvertitur. Masius solas benedictiones et maledictiones, de quibus infra, illis inscriptas fuisse putat: Caietanus tantum decem præcepta decalogi Deut. cap.* V *repetita: Liranus ea solum præcepta, quæ ibidem cap.* VI *explicantur de unitate Dei, deque eo amando super omnia: Abu-*
C *lensis et Serarius hic, a Lapide, Bonfrerius et Tirinus in Deut. cap.* XXVII ℣. 2 *totum librum quintum Pentateuchi. His malo adhærere quam illis: nam per* omnia verba legis hujus *potius intelligendus videtur ipse liber Deuteronomii seu Legis secundo latæ, quam valde exigua ejus pars. Nec me deterret hujus libri prolixitas: nam dici potest Sanctum aliorum opera in scribendo usum fuisse, lapides fuisse ingentes, numero duodecim; atque hoc satis probabiliter Masius, Serarius aliique hic conjiciunt ex eo, quod Moyses hujus cæremoniæ præmonstrator totidem lapides pro numero tribuum Israël in titulos erexerit ad radices montis Sinaï, quando legem scriptam populo erat recitaturus Exodi cap.* XXIV ℣. 4.

dein sex tribubus in Hebal et totidem in Garizim stantibus benedicit:

160 *His peractis, Dux noster duodecim tribus in duas divisit partes, et sex earum in Hebal manere, reliquas vero ad vicinum montem Garizim se conferre jussit secundum illud Deut.* XXVII ℣. 11 *et seqq.:* Præcepitque Moyses populo in die illo, dicens: Hi stabunt ad benedicendum populo super montem Garizim, Jordane transmisso: Simeon, Levi, Judas, Issachar, Joseph, *id est, tribus Ephraim et Manasse, et* Benjamin. Et e regione isti stabunt ad maledicendum in monte Hebal: Ruben, Gad, et Aser, et Zabulon, Dan, et Nephthali. *His subjungo, quæ hic* ℣. 33 *Sancti imperio Israelitæ exsecuti fuisse leguntur:* Omnis autem populus, et majores natu, ducesque, ac judices stabant ex utraque parte arcæ, in conspectu sacerdotum, qui portabant arcam fœderis Domini, ut advena ita et indigena. Media pars eorum juxta montem Garizim, et media juxta montem Hebal, sicut præceperat Moyses famulus Domini. *Ex utroque loco colligitur, universum Israëlem a sancto totius rei Directore hoc pulcro ordine fuisse dispositum. In valle ipsa inter duos montes, Garizim scilicet et Hebal, stabant sacerdotes illi, qui arcam fœderis gestabant. His proxime aderant alii sacerdotes ac Levitæ omnes. Circum hos stabant majores natu duces, ac judices populi; dein reliqua multitudo, ita scilicet ut sex tribus designatæ starent versus Garizim, sex aliæ versus Hebal, facie ad arcam conversa, et ab illa remotioribus altiora montium loca occupantibus. Advenæ seu proselyti, ut putat Torniellus ad annum* 2584 *num.* 17, *inter auctores suæ con-*
E *versionis hinc inde existebant. His ita ordinatis, secuta est benedictionum ac maledictionum cæremonia:* Et primum quidem Josue *vel per sacerdotes, vel per se tamquam propheta* benedixit populo Israel ℣. 33, *ea probabiliter benedictione, ut existimat Torniellus laudatus, quam Dominus Aaroni et filiis ejus per Moysen præscripserat Numer. cap.* VI *in fine:* Sic benedicetis filiis Israël, et dicetis eis: Benedicat tibi Dominus, et custodiat te: ostendat Dominus faciem suam tibi, et misereatur tui: convertat Dominus vultum suum ad te, et det tibi pacem.

benedictionibus et maledictionibus proclamatis,

161 Post hæc (℣. 34) legit, *id est, legi jussit a Levitis,* omnia verba benedictionis et maledictionis, *de quibus Deut. capite* XXVII *a* ℣. 14: Et pronuntiabunt Levitæ ad omnes viros Israël excelsa voce: Maledictus homo, qui facit sculptile et conflatile, abominationem Domini, opus manuum artificum, ponetque illud in abscondito. Et respondebit omnis populus et dicet: Amen. Maledictus qui non honorat patrem suum et matrem, et dicet omnis populus: Amen. *Præter has duas aliæ decem maledictiones*
F *ibidem leguntur. Levitæ itaque ad signum, a sancto totius cæremoniæ Moderatore datum,* Instar fecialium *(verba sunt Tirini in hunc locum)* ad innovandum firmandumque fœdus Deum inter et Israëlitas, primo versus montem Garizim conversi voce excelsa intonabant conceptis verbis benedictiones seorsim singulas: ad quas responsabant AMEN, seu FIAT, omnes ii, qui ad montem Garizim stabant. Deinde conversi ad Hebal, simili modo pronuntiabant singulas maledictiones seu exsecrationes, quibus responsabant, qui erant in et circum Hebal. Et quidem maledictiones sigillatim hic exprimuntur numero duodecim, forsan primariæ et præcipuæ, sed benedictiones nusquam disertis verbis expressas habes: facile tamen ex maledictionibus colligere est, quales illæ benedictiones fuerint, nempe quæ contrariis virtutum actionibus bona et præmia decernerent. *Alios modos, quibus illa benedictionum et maledictionum proclamatio fieri potuit et forte facta fuit, invenies apud alios interpretes.*

Deuteronomium prælegit; atque ita fœdus,

162 *Faustis precationibus imprecationibusque finitis, et ab omni Israële,* Amen *acclamante, approbatis, tota lex seu Deuteronomium, uti lapidibus*

AUCTORE J. L.

pidibus inscriptum, ita et omni populo prælectum fuit; nam circa legem versabatur fœdus illud, quod erat hic cum Deo instaurandum. Id indicare videtur versus 34 : Post hæc legit omnia verba benedictionis et maledictionis, et cuncta quæ scripta erant in legis volumine. *Multi verba hæc :* Et cuncta *etc. restringunt ad maledictiones et benedictiones, vel ad earumdem explicationem, quæ datur Deut. cap.* XXVIII : *sed contra eorum sensum obvium, qui exigit, ut dicamus particulam* et *hic suo munere fungi, quod est res distinctas conjungere, benedictionum vero et maledictionum explicationem non esse* cuncta, quæ scripta erant in legis volumine. *Præterea cum leges et præcepta Deuteronomio comprehensa, quæ adeo omnibus inculcata voluit Deus et legislator, post hujus mortem integre et solemniter Israëlitis nondum proposita essent, supremo eorum Principi incumbebat efficere, ut quamprimum id fieret. Quonam autem tempore commodius ac opportunius fieri potuit, quam nunc? Populo igitur probabilius jam prælecta sunt* cuncta *de verbo ad verbum,* quæ scripta erant in legis volumine. Nihil ex his, (℣. 35) quæ Moyses jusserat
B
in toto Deuteronomio, Sanctus reliquit intactum, sed universa replicavit, coram omni multitudine Israel, mulieribus ac parvulis et advenis, qui inter eos morabantur.

de quo Deut. cap. XXVII, populum inter ac Deum instaurat

163 *Atque ita ad amussim, pii Principis cura, denuo instaurata, stabilita, confirmataque fuit ab universa multitudine Moysaicæ legis acceptatio; quæ insuper in monte Hebal ad totius populi commodum dilucide patenterque in lapidibus descripta fuit. His expletis,* Josue *cum omni populo rediit ad castra in Galgalis, ut patet ex cap.* IX ℣. 6, *et cap.* X ℣. 6 *et* 43. *Quo tempore hæc omnia facta fuerint satis innuit contextus narrationis sacræ, quæ postquam cap.* VIII ℣ 29 *retulisset supplicium regis Haï, mox subdit* ℣. 30 : Tunc ædificavit Josue altare Domino Deo Israel in monte Hebal; *scilicet statim post deletam civitatem Haï, quæ oppugnari cœpta est sub initium mensis secundi, ut dictum est num.* 139 *et colligi potest ex num.* 127. *Josephus Sanctum suos ad illos montes duxisse narrat, postquam jam tota Chananæa subacta, et sacrum tabernaculum in Siluntem translatum*
C
esset, sed ab omnibus fere deseritur.

Chananæorum contra Josue conspiratio.

164 *Interea temporis Hierichuntis et Haï excidium, incolarumque omnium cædem per totam Chananæam nuntius rumor detulerat :* Quibus auditis, cuncti reges trans Jordanem, qui versabantur in montanis et campestribus, in maritimis ac littore magni maris, hi quoque qui habitabant juxta Libanum, Hethæus, et Amorrhæus, Chananæus, Pherezæus, et Hevæus, et Jebusæus congregati sunt pariter *bellique societatem inierunt,* ut pugnarent contra Josue et Israël uno animo eademque sententia *cap.* IX ℣. 1 *et* 2. *Verum conspirationis hujus exsecutionem secundo tantum anno principatus* Josue *ad aquas Merom susceptam esse existimat Salianus num.* 145 : *neque improbabilis est ejus opinio : nam caput* XI *narrans multos populo ad istas aquas confluxisse, ut pugnarent contra Israël, de eisdem agere videtur, quorum hic fit mentio. Reliquo autem anni primi tempore initum est cum Gabaonitis fœdus, pugnatum contra Adonisedec et quatuor alios reges, qui Gabaonem obsidione cinxerant, bellumque in Chananæa australi gestum est. De fœdere cum Gabaonitis paragrapho sequente agere incipiemus.*

D

§ XVII. Gabaonitarum fraus : Josue cum eis fœdus init, quod juramento confirmat : probatur variis argumentis, Sanctum nec temere illis credidisse, nec peccasse, quod Dominum prævie non consuluerit.

Gabaonitæ rebus suis metuentes fraudulenter agunt cum Josue :

G*abaonitæ, qui, quod Israëli viciniores essent, merito sibi magis timebant, rebus suis quoquo modo consulere statuerunt. Cum enim se armis quidquam effecturos desperarent, ut ipsi postea fassi sunt cap.* IX ℣. 24, *ad fraudem animos intenderunt, legatosque fœderis cum Israëlitis sanciendi causa miserunt, qui de terra longinqua se venire falso dicerent, et ad hoc men-* E
dacium confirmandum cibaria, vestes, ceteraque accommodarent. Res ita narratur cap. IX *a* ℣. 3 : At hi, qui habitabant in Gabaon, audientes cuncta quæ fecerat Josue Jericho et Haï : et callide cogitantes tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, et utres vinarios scissos atque consutos, calceamentaque perantiqua, quæ ad indicium vetustatis pittaciis consuta erant, induti veteribus vestimentis : panes quoque, quos portabant ob viaticum, duri erant et in frusta comminuti : perrexeruntque ad Josue, qui tunc morabatur in castris Galgalæ, et dixerunt ei, atque simul omni Israeli : De terra longinqua venimus, pacem vobiscum facere cupientes. Responderuntque viri Israel ad eos atque dixerunt : Ne forte in terra, quæ nobis sorte debetur, habitetis, et non possimus fœdus inire vobiscum. At illi ad Josue, Servi, inquiunt, tui sumus. Quibus Josue ait : Quinam estis vos, et unde venistis? Responderunt : De terra longinqua valde venerunt servi tui in nomine Domini Dei tui. Audivimus enim famam potentiæ ejus, cuncta quæ fecit in Ægypto, et duobus regibus Amorrhæorum, qui fuerunt trans Jordanem, Sehon F
regi Hesebon, et Og regi Basan, qui erat in Astaroth : dixeruntque nobis seniores et omnes habitatores terræ nostræ : Tollite in manibus cibaria ob longissimam viam, et occurrite eis, et dicite : Servi vestri sumus; fœdus inite nobiscum. En panes quando egressi sumus de domibus nostris, ut veniremus ad vos; calidos sumpsimus, nunc sicci facti sunt, et vetustate nimia comminuti. Utres vini novos implevimus, nunc rupti sunt et soluti. Vestes et calceamenta quibus induimur, et quæ habemus in pedibus, ob longitudinem longioris viæ trita sunt, et pene consumpta.

pacem juratam impetrant : sincerus Princeps

166 Susceperunt igitur *Israëlitæ, Gabaonitarum dictis fidem habentes,* de cibariis eorum, et os Domini non interrogaverunt. Fecitque Josue cum eis pacem, et inito fœdere pollicitus est quod non occiderentur : principes quoque multitudinis juraverunt eis. *Ex Deuter. cap.* XX *a* ℣. 10 *patet, Israëlitis vetitum non fuisse, amicitiam pacisci ac vitæ securitatem cum populis, qui Chananæi non erant. Fœdera quæ Exodi cap.* XXIII ℣. 32, *cap.* XXXIV *a* ℣. 12, *et alibi Hebræis interdicuntur, ad alios se non extendunt, quam ad habitatores*

A *bitatores terræ Chanaan, quam Dominus populo suo possidendam tradiderat. Unde manifestum est, S. Principem neque imprudenter neque contra præceptum divinum fecisse, quando cum Gabaonitis, terræ promissæ incolis, fœdus percussit et juramento confirmavit, modo prudenter crediderit illos extra Chananitidis fines habitare, neque ullo ex capite debuerit prævie oraculum Domini consulere. An ex verbis sacris mox datis recte deducatur, quod Sanctus omittendo oraculi consultationem peccarit, adeoque ad eam obligatus fuerit, a numero 168 examinare incipiemus. Pactionem fœderis cum Gabaonitis fides præcessit, qua* Josue *credidit eos non esse Chananæ, sed procul dissitarum regionum incolas. An hæc levis et imprudens fuerit, primo loco discutiamus. Recentiorum fere omnium, qui de hac quæstione judicium suum tulerunt, consentiens opinio est; quod* Josue *a prudentiæ regula recesserit nimia sua facilitate, qua Gabaonitarum, incognitorum sibi hominum, dictis fidem habuit : sed rationes non adferunt, quibus id satis evincant. Fatetur quidem etiam S. Ambrosius lib.* III *de Officiis cap* X, *quod Sanctus cito et facile crediderit;* B *sed in eo non modo nihil reprehensione dignum, verum etiam materiem invenit sincerum Principem laudandi. S. Doctoris verba accipe :* Gabaonitæ metuentes validam manum, venerunt cum versutia . . . et cœperunt ab Jesu Nave poscere, ut secum firmaret societatem. Et quia adhuc erat ignarus locorum atque incolarum inscius, non cognovit fraudes eorum, neque Deum interrogavit; sed cito credidit. Adeo sancta erat illis temporibus fides eorum, ut fallere aliquos posse non crederetur. Quis hoc reprehendat in sanctis, qui ceteros de suo affectu æstimant; et quia ipsis amica est veritas, mentiri neminem putant, fallere quid sit ignorant, libenter credunt quod ipsi sunt, nec possunt suspectum habere quod non sunt? Hinc Salomon ait : » Innocens » credit omni verbo ». Non vituperanda facilitas, sed laudanda bonitas. Hoc est innocentem esse, ignorare quod noceat : et si circumscribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene judicat, qui fidem esse in omnibus arbitratur. Hac igitur mentis suæ devotione inclinatus ut crederet, testamentum disposuit, pacem dedit, C confirmavit societatem.

nec illis imprudenter credidisse, neque nobis

167 *Cum ecclesiæ Doctore agnoscimus in sancto nostro Principe et laudamus virtutes illas, ex quibus profluxisse dicit, quod Gabaonitas potius sinceros ac veraces crediderit, quam fraudulentos ac mendaces, sinceritatem scilicet, veracitatem, mentemque a sinistris suspicionibus concipiendis alienam; dicimusque, dictas virtutes in* Josue *pulcro nexu conjunctas fuisse cum prudentia, in exercitus duce requisita; et ad hujus leges semper et ubique sua illum consilia actionesque exegisse, atque hunc etiam fidei assensum, impostoribus Gabaonitis præstitum. Et vero quid, obsecro, in eo imprudentiæ, quod legatos nomine totius populi missos, qui hactenus Israëlitas dolo circumvenisse deprehensus non erat, de mendaciis suspectos non habuerit? An ergo suspicari debuit Gabaonitas tam incautos fuisse, quam revera fuerant, tam incautos, inquam, tamque insipientes, ut fraudibus uterentur post paucos dies manifestandis, ob quas merito timere poterant, ne contra se tamquam impostores ingens exardesceret Israëlitarum indignatio, ipsique morte crudeliori afficerentur, quam reliqui Chananææ populi? Nonne vestes attritæ, panes indurati, aliaque adjuncta, quæ in sacra narratione leguntur, nonne usus fraudis mox detegendæ, a quo majora mala quam ab ejus omissione timere sibi poterat, prudenter credibile faciebant, gentem istam extra Chananæam suas habere sedes? Verum, inquies, legatos miserat dolo instructos, ut* Josue *deceptus pacem secum iniret eamque juramento firmaret; adeoque pro rei gravitate diligentius examinare debebat, num fraus subesset. Ad hoc respondebo infra num.* 171 *et seqq., ubi sufficienter probabo, eum nihil præcipitanter egisse, neque minorem, quam debuit, diligentiam adhibuisse.*

AUCTORE J. L.

peccasse videtur, quod Dominum non consuluerit :

168 *Sed an temeritatis aut imprudentiæ culpam aliunde non contraxit; quod scilicet inconsulto Dei oraculo fœdus inierit cum Gabaonitis? Contra Sanctum ita argui potest : Licet prudenter crediderit, Gabaonitas esse exteros; tamen de eo non erat certus, adeoque oraculi divini consultatione certum se reddere debebat, quemadmodum Dominus ei præceperat Numer. cap.* XXVII ℣. 21. *Ex auctoribus, qui ad manum fuere, nullum offendi, qui Sanctum hic excuset. Omnes passim asserunt, cum imprudenter et contra præceptum divinum pacem cum Gabaonitis iniisse;* E *contenduntque Scripturam* ℣. 14, Susceperunt igitur de cibariis eorum, et os Domini non consuluerunt, *tam supremum quam reliquos populi principes reprehendere, quod prius Dominum non consuluerint per sacerdotem Rationali, in quo erat Urim et Thummim, indutum. Nihilominus Sancti causam non possum non defendendam suscipere; quia versus 14 benignam interpretationem, quam num. 175 dabimus, non admittit modo; verum etiam varii loci sacri, quos sequente paragrapho adferemus, eamdem omnino exigunt : imo, quod summopere miror, interpretes passim omnes, uti ad versum 14 S. Principi adversantur, ita alibi eum vel excusant, vel saltem talia nobis argumenta subministrant, ex quibus legitime sequi videtur, oraculum divinum ante fœderis pactionem a* Josue *consuli non debuisse, quamvis incerto, an Gabaonitæ Chananitidis incolæ essent, necne; adeoque eum non peccasse omittendo oraculi consultationem, ad quam non tenebatur. Verebitur haud dubie lector, ne hic temere plus dixerim, quam probare possim. At, obsecro, judicium tantisper suspendat, do-* F *nec hunc et sequentem paragraphum attente perlegerit.*

ex doctrina multorum, qui Sanctum accusant,

169 *Exordium ducam a duabus legibus divinis, et sensu, quo illas interpretes intelligunt. Prima fertur Exodi cap.* XXIII *a* ℣ 32 : Non inibis cum eis *(Chananæis)* fœdus, nec cum diis eorum. Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, si servieris diis eorum : quod tibi certe erit in scandalum. *Cap.* XXXIV ℣. 15 : Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum, ne, cum fornicati fuerint cum diis suis, et adoraverint simulacra eorum, vocet te quispiam ut comedas de immolatis. *Deuter. cap.* VII ℣. 2 : Percuties eas *gentes* usque ad internecionem. Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis earum *etc. Eadem lex Deuter. cap.* XX ℣. 16 *et alibi repetitur. Hæc se non extendit ad omnes omnino terræ Chananææ habitatores, alioquin peccasset* Josue *non modo dum fœdus cum Gabaonitis iniit; verum etiam, quod nemo asserit, dum intactum servavit, et Rahab ejusque familiæ vitam concessit. Ad solos Chananæos lex ista spectat in falsorum deorum cultu pertinaces, adeo ut Hebræis non prohibeatur pactio fœderis cum*

AUCTORE J. L.

cum illa gente, si, abjurata idololatria, se eis submittat. Ita passim omnes. Lex altera est, quam Dominus tulit Deuter. cap. XX *a* ℣. 10 : Siquando accesseris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem. Si receperit et aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea est, salvabitur, et serviet tibi sub tributo *etc. Hic interpretes duas dividuntur in partes. Multis videntur verba legis hujus de solis exteris nationibus agere, de Chananæis vero nihil decernere : at contra alii non pauci putant hoc loco Israëlitis præcipi, ut parcant quibuscumque gentibus, etiam Chananæis, modo pacem petant, vel eamdem sub certis conditionibus oblatam acceptent. Conditiones, quæ a Chananæis exigebantur, secundum omnes erant hæ : primo, ut suas urbes, agros, et ditiones cederent Hebræis ; his enim a Deo datæ erant. Secundo, ut, relictis idolis suis, fidem cultumque veri Dei susciperent, atque in unam cum Israëlitis Ecclesiam ac rempublicam transirent. Causa enim, cur Deus Chananæos jusserat occidi, erat, quod ipsi deos alienos adorarent, periculumque esset, ne Hebræos ad sua idola et* B *scelera pertraherent. Illo autem periculo cessante, pax et vita sub dictis conditionibus ex præcepto divino concedi debebat.*

probatur, eum sine culpa oraculi consultationem omisisse.

170 *Ex hac plurimorum interpretum doctrina, in fine numeri præcedentis allata, ad Sancti defensionem hoc argumentum deduco. Ex præcepto Domini Deut. cap.* XX ℣. 10 *et seq. parcendum erat omnibus gentibus, sive Chananææ, sive aliarum regionum essent incolæ, modo propositas pacis conditiones acceptarent : at Gabaonitæ eas acceptarunt, et tales quidem, quibus admissis, ne Chananæi quidem a fœdere rejici poterant : ergo ex præcepto Domini eis parcere debebat* Josue. *Minor negari non potest : nam nisi id fecissent Gabaonitæ, suasque terras Hebræis cedere et idolorum cultum deserere noluissent, peccasset S. Princeps, detecta fraude fœdus et juramentum servando : nulla enim promissio etiam jurata, si sit de re a Deo prohibita, valide aut licite fieri vel impleri potest. Jam infero : Ergo* Josue *fœdus cum Gabaonitis percussurus non tenebatur prius Dominum consulere. Quod sic probo. Facturus id, quod scit divino oraculo præceptum esse, non tenetur prius Deum denuo consulere,* C *an id liceat : atqui, ut fatentur dicti auctores, qui Sanctum peccati reum faciunt, præceptum erat a Moyse ex ipso ore Domini, ut parceretur quibuscumque gentibus etiam Chananæis, si pacem ejusque leges non respuerent ; et hoc præceptum esse non ignorabat sanctus Imperator,* repletus Spiritu sapientiæ *Deut. cap.* XXXIV ℣. 9, *adeoque legum divinarum scientissimus : ergo non tenebatur rursus Deum consulere, an licite pacisceretur cum Gabaonitis.*

neque etiam temere Gabaonitis credidisse.

171 *Cum eorumdem interpretum doctrina etiam non satis cohærere mihi videtur ea ipsorum sententia, quæ asserit Sanctum temere et præcipitanter egisse, quod cum Gabaonitis fœdus inierit, incertus de eorum patria. Debuerat, inquiunt, melius examinare, num fraus subesset etc. Sed unde probant, eum in examinando minus diligentem fuisse, quam debebat ? Si Gabaonitæ pacis conditiones obtulerint, sub quibus, ut ipsi aiunt, vita jussu Dei concedenda erat omnibus gentibus, etiam terræ promissæ habitatoribus, quid tam multum tamque diu deliberandum erat ? Cur non potuit cum illo populo prius pacisci, et in aliud tempus differre ulteriorem inquisitionem de ejus patria ? Quid si pauci aliqui* D *Chananæi, se Ægyptios fingentes, ad Imperatorem nostrum accessissent, petiissentque proselytorum numero adscribi, an temere et præcipitanter egisset, si eos prius admisisset quam operose indagasset, cujates essent ? Atqui Gabaonitæ cupiebant fieri proselyti, cum se suaque omnia ei subjicerent, et ad Hebræorum fidem amplectendam paratos se offerrent : ergo etc.*

si, ut præsumi debet, certa cautione uti statuerit :

172 *At, inquies, numerosus erat Gabaonitarum populus et scelestus, adeoque licet idololatriæ renuntiarent, quia tamen id metu mortis faciebant, metuere debebat Israëlitarum Princeps, ne in pristinam relaberentur impietatem, unde majus periculum erat perversionis fidelium Hebræorum. Verum nec inde sequitur, ut sanctio fœderis cum illa gente differenda fuerit, donec certo de patria constitisset : nam dici potest prudentem Imperatorem ita apud se statuisse : Si Gabaonitæ, quos exteros credo, deprehendantur suas in terra promissa sedes habere, illorum ego mentem et constantiam probabo, eis dabo magistros, a quibus Hebræa sacra doceantur, constituam nonnullos, qui omnes eorum actiones observent, et ad me referant, num quis in idola revertatur ; quod ubi deprehendero, secundum legem Deut. cap.* VII ℣. 2 *eos morte puniam. Si, ut præsumi debet, decreverit Vir sanctus hanc cautelam adhibere post fraudem detectam, in paciscendo nulla ex parte imprudens fuisse videtur.* E *Edic, ambo, ubi jam innotuit Gabaonitas Chananæos esse, an periculum perversionis minus erat ? Ista certe notitia illud minuere non poterat : atqui tamen secundum omnes licite et sine imprudentiæ culpa datam fidem juramentumque præstitit : ergo etiam sine ulla culpa fidem dedit eamque juramento confirmavit. Quemadmodum a Lapide hic ad* ℣. 19 *in fine asserit, Sanctum sine dubio, fraude comperta, ea cautione usum fuisse, de qua statim meminimus : sic nos pariter dicimus eum sine dubio, antequam pacisceretur, statuisse eadem cautione uti, si forte dolus subesse postea deprehenderetur.*

eadem in aliorum principiis

173 *Nunc ad alios interpretes transeamus, qui cum prioribus concedunt quidem, fœdera per legem primam, quam dedi initio numeri* 169, *populo Hebræo interdicta, pertinere duntaxat ad Chananæos in idololatria obstinatos ; at negant certum esse, an Deus per legem alteram Deut. cap.* XX ℣. 10 *et seq. jubeat eisdem pacem et vitam* F *concedi, licet eam petant, suarum terrarum possessioni et idolorum cultui renuntiare parati. Hæc lex videtur illis de solis exteris agere nationibus, de Chananæis vero nihil statuere. Docent insuper cum aliis in caput* IX *libri Josue, quod Sanctus fidem Gabaonitis datam juratamque licite præstiterit, imo aliqui, quod eam ex justitia et religione præstare debuerit. Nunc quæro ego ex illis, cur etiam a sancto Principe fides licite data et jurata non fuerit? In suis principiis respondere debent, quia Gabaonitæ, qui se exteros dicebant, poterant esse Chananæi ; quoniam autem Deus de pace cum Chananæis ineunda voluntatem suam non declararat, obligabatur* Josue *de hac certum se reddere oraculi consultatione. Sed in ipsos hæc ita retorqueo et infero : ergo etiam illicite ictum fœdus et juramentum servavit ; quia, ubi, comperto dolo, Gabaonitas jam noverat revera esse Chananæos, non minus ac antea se certum reddere tenebatur de divina voluntate. Dici nequit Imperatorem pacem fecisse, Deo inconsulto, sed, comperta fraude, ejus voluntatem per sacerdotem explorasse, antequam fidem datam*

AUCTORE J. L.

A *tam præstare decerneret : nam contrarium colligitur ex* ℣. 18 : Et non percusserunt eos *Israëlitæ*, eo quod jurassent eis principes multitudinis in nomine Domini Dei Israel. Murmuravit itaque omne vulgus contra principes. *An murmurasset militum vulgus, cum a cædibus inhiberetur, contra duces suos, si Deus consultus præcepisset Gabaonitis parcendum esse? An principes ad sedandos murmurantium animos statim non indicassent Dominum locutum fuisse et ita jussisse fieri? Nulla responsio eos efficacius placare poterat. Hanc tamen non dederunt : alia non usi sunt quam hac* ℣. 19 : Juravimus illis in nomine Domini Dei Israel, et idcirco non possumus eos contingere. Sed hoc faciemus eis *etc. Quid multa? Satis apparet effugium istud, quod paucis placet, ideo a nonnullis excogitatum esse, ut objecta difficultate facilius se extricarent. Itaque si Sanctus oraculum Domini non consuluit, dum pactum implevit, de divina voluntate tunc non magis certus fuit, quam dum pactum iniit; adeoque si hoc iniens peccavit, quia prius voluntatem Dei non exploravit, peccavit etiam idem implens* B *ob eamdem rationem.*

admitti debent, maxime

174 *Sed inquies cum Suarez libro* II *de Juramento cap.* XVIII *num.* 12, non ita dubitasse *sanctum Principem et reliquos, dum inconsulto oraculo jurata promissa præstiterunt,* quin definite judicarent, factum illud non fuisse contra legem recte intellectam; et supra positam interpretationem legis (*apud Suarez ibid. num.* 8 *et* 9, *apud nos supra num.* 169) esse adeo consentaneam intentioni Dei, et verbis legis, ac rationi, ut sine ullo dubio practico (quidquid sit de speculativo) judicaverint observantiam juramenti fuisse licitam, et consequenter necessariam. *Verum si sine oraculi consultatione se practice, ut loquuntur theologi, certos reddere potuerint, quod licite juratum fœdus implerent, cur etiam sine illa non potuerunt ita certi esse, quod licite illud inirent? Qui cum Suarez primum asserunt, favere deberent sancto Principi et secundum etiam admittere, et consequenter omnia, quæ pro Sancto num.* 171 *et* 172 *diximus. Nam cum ex illo,* Os Domini non interrogaverunt, *legitime, ut mox dicitur, non sequatur : Ergo aliunde de actionis suæ honestate* C *certi non fuerunt; non recte hoc solo textu nixa concludit pars adversa, quod pacem fecerint incerti, an bene agerent. Hæc contra interpretes, quorum doctrinam num.* 173 *proposui, retorsisse hactenus sufficiat. Paragrapho sequente eos fortioribus argumentis stringam, ex Scriptura sacra probaturus, Deum voluisse ut Gabaonitis parceretur, Sanctumque de hac illius voluntate tantam habuisse certitudinem, ut ad oraculi consultationem obligatus non fuerit, adeoque ejus omissione non peccarit.*

quia versus 14 benigniorem interpretationem non respuit.

175 *Verum quid ergo Scriptura significare vult per illud :* Os Domini *etc.? Respondeo nihil aliud velle, quam causam adferre, cur* Josue *et alii duces decepti fuerint. Si oraculum divinum consultum fuisset, intellexissent ex eo, an Gabaonitæ Chananæi essent, necne. Hinc tamen ne inferas, quod saltem peccarint, quia nescientiam illam non sustulerunt, antequam fœdus cum illis perciperent; nam si certi fuerint se omni cum ratione licite pacisci sub talibus conditionibus, quas Gabaonitæ offerebant, non tenebantur differre pactionem fœderis; donec scirent, an in hac potius quam in illa regione habitarent, uti num.* 172 *ostendere conatus sum : atqui de illo certi fuerunt; nam imprimis non dubitarunt, quin liceret ad fœdus et amicitiam admittere extra terram promissam habitantes; id enim secundum omnes jusserat Deus Deuter. cap.* XX *a* ℣. 10 : *sed neque etiam dubitarunt, quin liceret pacisci cum terræ promissæ incolis : id imprimis negare non possunt auctores, quos convenimus num.* 170; *contra reliquos autem id solide, ut speramus, infra num.* 178 *et seqq. probabimus : itaque licet ignorarent, an Gabaonitæ intra vel extra terminos terræ, a Domino Israëlitis concessæ, habitarent, non peccarunt, quod inconsulto oraculo fœdus cum illis inierint, saltem si prævie statuerint in eorum patriam opportuno tempore inquirere easque adhibere cautiones, de quibus num.* 172. *In hac hypothesi ignorantia ad breve tempus de populi istius habitatione non poterat esse causa ullius mali vel incommodi. Ignorantia autem, quæ comitatur opus, et ex cujus comitatu nil mali nasci potest, numquam sub culpa aliqua tolli debet, licet possit. Porro benignam quam dedi interpretationem ego ipse non inveni, suggessit mihi eam S. Augustinus, dum quæst.* XIII *super librum Josue ita loquitur :* Nec suc- E censuit Dominus jurantibus aut parcentibus, quamvis eum non interrogassent, quinam illi essent, et ideo eos illi (*Gabaonitæ*) fallere valuissent; *et quæst.* XIV : Sic ergo posset (*Deus*,) quamvis non consultus, de ipsis Gabaonitis admonere, qui essent, cum se longinquos esse mentirentur, nisi ei placuisset illa juratio, quæ subjectis parcere cogitet. *Si juramentum, quo pax firmata est, Deo placuit; ergo* Josue *et alios principes Scriptura de aliqua culpa non reprehendit, sed tantum significat, quod Gabaonitæ* ideo eos fallere valuissent, *ut ait sanctus Doctor, quia* os *Domini non interrogaverunt. Ne hic paragraphus nimium prolixus sit, reliqua, quibus nostram mitiorem interpretationem stabiliemus, sequente producemus.*

§ XVIII. Argumentis ex Scriptura petitis stabilitur mitior sententia : Gabaonitæ, fraude detecta, perpetuo famulitio addicuntur. F

Mitiorem, quam supra dedimus, interpretationem exigunt verba sacra cap. XI ℣. 15,

Q*uo lectori manifestius appareat nos non temere contra communissimam sententiam Sanctum defendere, aliquot Scripturæ locos adferemus, qui, prout gravium interpretum explicationi substant, benignam illam omnino exigunt interpretationem versus* 14, *quam dedimus numero et paragrapho præcedente. Exigit illam imprimis honorificum illud Spiritus sancti de* Josue *testimonium cap.* XI ℣. 15 : Sicut præceperat Dominus Moysi servo suo, ita præcepit Moyses Josue, et ille UNIVERSA COMPLEVIT : non PRÆTERIIT de universis mandatis, NEC UNUM QUIDEM VERBUM, quod jusserat Dominus Moysi. *Arias Montanus, Abulensis, Magalianus aliique sentiunt, hoc loco significari, quod Sanctus ab ipso principatus sui primordio ex Dei et Moysis præscripto omnia administraverit. Si ab eo tempore* NON PRÆTERIIT de universis mandatis, NEC UNUM QUIDEM VERBUM *etc. Ergo nec illud præteriit Numer. cap.* XXVII ℣. 21 : Pro hoc, siquid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet Dominum

auctores J. L.

num *etc., dum ,actus est cum Gabaonitis sine prævia oraculi consultatione; quia scilicet ad hanc non tenebatur. Sicut Natalis Alexander in Historia Ecclesiastica veteris Testamenti dissert.* XII *ex dicto loco infert*, Josue *Dei legem non violasse fœdus cum Gabaonitis initum servando, sic nos ex eodem contra ipsum inferimus, illum legem Dei non violasse fœdus ineundo.*

prout a plerisque exponuntur:

177 *Studiose perrolvi interpretum commentationes, num quos invenirem, qui istud Sancti elogium restringerent ad tempus, quo in Septemtrionali Chananæa bellatum fuit. Tantum unum reperi Masium, qui id faciat : reliqui vel tacent, forte ne sibi contradicant, vel allatum Sancti elogium ad omnem ejus principatum extendunt, forte obliti quod ante asseruissent, eum deliquisse os Domini non consulendo; forte etiam priorem sententiam retractare voluerunt. Vix dubito, quin id studiose fecerit Arias Montanus. Scribens in capitis* IX *versum* 14 *imprudentiæ accusat, quotquot oraculum Domini non interrogaverunt, adeoque et Sanctum nostrum : at in supra allegatum capitis* IX *versum* 15 *in* Josue *laudes ita excurrit :* Adnotatio hæc non ea tantum quæ præcesserunt, sed ea etiam, quæ subsequentur, atque adeo omne Josue ducis munus et officium spectat. Igitur quidquid vel ad privatam animi, consilii, morumque suorum rationem, vel ad publicam curam, vel ad belli ac PACIS MUNUS, vel ad terræ etiam partitionem pertineret, fideliter, sedulo, diligenter et studiose, atque etiam SAPIENTER a Josue observatum habitumque hoc sacro testimonio asseritur; ita ut NIHIL TEMERE, NIHIL INCONSULTE, nihil crudeliter, nihil stulte, ambitiose aut avare, contentiose aut invide nihil, ab illo summo Duce atque imperatore tot tantisque rerum et locorum occasionibus, opportunitatibus, varietatibus et felicitatibus actum gestumve fuerit; sed OMNIA EX DIVINI JUSSI PRÆSCRIPTO OBSERVATA, curata, procurata et expedita constiterit, præscripto, inquam, Moysi Dei famulo divinitus facto et mandato, quod summa observantia ab hoc præstantissimo Viro acceptum, cultum, et curatum atque effectum fuerit in neutram partem declinando, neque ad dexteram, neque ad sinistram, ita ut quidquid private ac sigillatim dubitari inquirique de Josue officiis et muneribus possit, hoc uno testimonio exceptum absolvatur, nempe Josue acceptas a Deo per Mosen officii sui leges magna cura didicisse, observasse, coluisse, atque facessisse, in illustre vivumque omnium principum atque imperatorum piorum exemplum. *An Arias apertius nobis favere et retractare potuisset, quæ antea docuerat?*

exigit eamdem versus 19, ex quo

178 *Mitiori etiam expositioni nostræ, num.* 175 *datæ, favet capitis* XI *versus* 19 *et* 20 : Non fuit civitas, quæ se traderet filiis Israel, præter Hevæum, qui habitabat in Gabaon : omnes enim bellando cepit. Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, et pugnarent contra Israel et caderent, ET NON MERERENTUR ULLAM CLEMENTIAM, ac perirent, sicut præceperat Dominus Moysi. *Cornelius a Lapide in cap.* IX ℣. 19 *probans Sanctum obligatum fuisse ad juratum cum Gabaonitis fœdus servandum, hunc textum allegat atque ita explanat :* Ideo jussit Deus deleri Chananæos, quia ipsi obstinate restiterunt Hebræis, quia vero id non fecere Gabaonitæ, qui erant Hevæi, sed pacem petierunt, idcirco illam eis dari VOLUIT Deus. *Ibidem paulo infra in rem nostram ita loquitur :* Josue potuisset et DEBUISSET, ac proinde voluisset eis parcere, si ipsi sine dolo, fatendo se Chananæos, se ipsi subjecissent, et in servos addixissent. HÆC enim ERAT MENS DEI, uti jam ostendi. Ergo cum ipsi idem nunc faciant, eis PARCERE DEBUIT, esto dolus aliquis interveniat : unde et de facto, dolo cognito pepercit. *Itaque secundum a Lapide* VOLUIT *Deus Gabaonitis parci;* HÆC ERAT *ipsius* MENS; *et quia eam noverat* Josue, *parcere illis* DEBUIT : *non tenebatur igitur per oraculum ejus mentem explorare aliunde notam. Aliorum commentationes adferre necesse non est. Omnes fateri debent ex textu sacro recte deduci, quod Chananæi, si animum in sceleribus suis inque pace rejicienda non obdurassent, clementiam meriti fuissent; atqui Gabaonitæ id non fecerunt; ergo clementiam meriti sunt. An debuit* Josue *Dei oraculum consulere, ut clemens esset erga clementia dignos; ut vitam concederet, vitam suppliciter et pacem ultro petentibus et se paratos præbentibus ad omnes pacis conditiones implendas? Sciebat Sanctus, legem naturæ præscribere ejusmodi homines non occidendos, nisi Deus solus vitæ humanæ Dominus id jubeat : sciebat etiam legum divinarum intelligentissimus Imperator, præceptum illud de Chananæis ad internecionem delendis intelligendum esse non de iis, qui idololatriæ abdicatione, Hebraicæ religionis amplexu, spontaneaque deditione urbium suarum obsidionem et Israëlitarum impetum anteverterent; sed de illis tantum, qui hoc præstare nollent. Quomodo ergo dubitare potuit, an liceret sibi pacem et vitam supplicibus Gabaonitis concedere? Si certus fuerit de honestate suæ actionis, ad quid oraculum consulendum erat? Sane ego non video, quomodo interpretes datos Scripturæ locos, prout ipsi eos exponunt, conciliare possint cum iis, quæ asserunt ad cap.* IX ℣. 14 Os Domini *etc. Neque etiam video, quomodo se difficultatibus expedire possit pars adversa, quæ ex ipsa ejus doctrina paragrapho præcedente objeci.*

et ex ratione legis, a Domino de interficiendis Chananæis latæ,

179 *Verum, inquies, unde* Josue *ita certus esse potuit, legem divinam de Chananæis occidendis se ad supplices Gabaonitas non extendere, ut nullum ipsi dubium fuerit, ad quod eximendum responsum divinum petere debuerit? Respondeo ex ipsis verbis legis, quibus Dominus eam concepit. Variis illa locis repetitur et ubique fere adjungitur ratio, ob quam data fuerit. Exodi cap.* XXIII ℣. 33 : Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, si servieris diis eorum. *Cap.* XXXIV ℣. 15 : Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum, ne cum fornicati fuerint cum diis suis, et adoraverint simulacra eorum, vocet te quispiam ut comedas de immolatis. *Deut. cap.* XX *a* ℣. 17 : Sed interficies in ore gladii Hethæum . . . . . ne forte doceant vos facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt diis suis. *Itaque legis latæ ratio, cur terræ promissæ habitatores ab omni fœdere excludendi erant, fuit, ne Dei populus a vera religione abduceretur ad eorum superstitiones, si cum illis vita donatis habitaret. Quis ergo non intelligat, ubi nullum erat a tali contagione periculum, ibi neque illi sanctioni divinæ locum fuisse? Quæ autem metuenda erat contagio a Gabaonitis, qui, abnegata idololatria, adscriptitii Israëlitæ facti vel fieri parati erant, præcipue ubi prudens Princeps ea cautione uti statuerit, de qua num.* 172? *Subdo et aliud argumentum, quo forte lector plenius convincetur, Sanctum nullo modo*

dubitasse

A *dubitasse, quin licite cum supplicibus neophytis fœdus iniret, et consequenter ad oraculum confugere non debuisse.*

necnon vaticinio Noë recte deducitur benignior sententia,

180 *Sciebat* Josue, *patriarcham Noë vaticinatione ex arcanis Dei consiliis profecta exsecratum esse filii sui Cham progeniem eam, quæ ex Chanaan esset nascitura: de quo ita Genes. cap.* IX *a* ℣. 24: Evigilans autem Noe... ait: Maledictus Chanaan servus servorum erit fratribus suis. Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem; sit Chanaan servus ejus. *Posteri autem Chanaan illi fuerunt, qui terras Israëlitis a Deo hereditatis loco assignatas occuparant: quam gentem Historia sacra sæpe Chananæos, interdum Amorrhæos, nonnumquam diversis septem nominibus, aliquando pluribus, aliquando paucioribus vocat. Cum ergo Israëlitæ progeniti essent ex Sem, cujus olim nepotibus posteros Chanaan servituros prædixerat Noë, scivit profecto Propheta noster Dei voluntatem esse, ut ne omnes omnino Chananæi internecione delerentur: nam si supplices omnesque pacis conditiones implere paratos, æque ac obstinatos occidisset, quibus tandem Israëlitæ, Semi progenies, potuissent pro servis uti? Conficitur* B *ex his, Sanctum quoque non ignorasse legem illam, quæ jubet nationem istam bello internecino exscindi, neque ulli ætati aut sexui parci, non universim posse accipi; sed æquitate aliqua temperandam esse. Quæ æquitas qualis sit, ipsa ratio dictat, et ex fine legis, expressis verbis addito, manifesta est; nimirum potius veniam dandam esse pacem petentibus et ad veram religionem se convertentibus, quam pertinacibus, idololatris, Dei hostibus, Deique populum oppugnantibus. Judicet modo æquus lector, an allati Scripturæ loci, quæque ex iis et ex ipsa dissentientium doctrina argumenta deduxi, non sufficiant, ut licuerit mihi Sancti causam defendendam suscipere. Ut vero etiam intelligat, sacræ narrationis contextum capitis* IX *mitiori sententiæ non adversari, hanc ejus commentationem subjicio.*

conformis narrationi

181 *Ubi Gabaonitæ, de procul remotis terris se venire simulantes, pacem petiissent, responderunt Israëlitæ* ℣. 7: Ne forte in terra, quæ nobis forte debetur, habitetis, et non possimus fœdus inire vobiscum, *quale scilicet nobis inire licet* C *cum exteris nationibus, quo urbium agrorumque omnium possessio et plena religionis libertas relinquitur. Ita inter alios Calmetus, et notæ in Bibliis du Hamel, Lovanii anno* 1740 *post accuratissimam recognitionem editis. Hoc audito, Gabaonitæ ita ad Josue,* Servi, *inquiunt* ℣. 8, tui sumus. *Et rursus* ℣. 9: De terra longinqua valde venerunt servi tui in nomine Domini Dei tui. Audivimus enim famam potentiæ ejus, cuncta, quæ fecit in Ægypto *etc. His verbis, teste S. Augustino quæst.* XIV, *Lirano, Menochio, Tirino et plerisque aliis, se suasque terras et urbes Hebræis subjiciunt, in Deum Israëlis se credere profitentur, vel saltem, ut in ipsum credant eumque colant, promptos se paratosque ostendunt. Dein a* ℣. 11 *fidem facere conantur se vere, ut ante asseruerant, de remotis regionibus venire, in ejus confirmationem ruptos utres vinarios, panes duros, et vestimenta attrita ostendentes: quibus* Josue *et reliqui principes fidem habuerunt. Hanc nec levem nec nimium præcipitem fuisse, ostensum est numeris* 169, 171 *et* 172. Susceperunt igitur de cibariis eorum, et os Domini non consuluerunt ℣. 14. *Hæc verba sensu benigniore posse intelligi et intelligenda esse, satis, ut mihi videtur, persuadent argumenta hoc et paragrapho præcedente allata, quæ interpretes, locum illum contra Sanctum exponentes, non modo non solvunt, sed ne attingunt quidem.* Fecitque Josue cum eis pacem, et inito fœdere pollicitus est, quod non occiderentur: principes quoque multitudinis juraverunt eis ℣. 15.

AUCTORE J. L.

sacræ: fraude detecta, murmurat populus; Josue ac alii principes

182 Post dies autem tres initi fœderis, audierunt *forte ab exploratoribus a supremo Duce missis,* quod in vicino habitarent, et inter eos futuri essent. Moveruntque castra filii Israel, et venerunt in civitates eorum die tertio, quarum hæc vocabula sunt, Gabaon, et Caphira, et Beroth, et Cariathiarim. Et non percusserunt eos, eo quod jurassent eis principes multitudinis in nomine Domini Dei Israel. Murmuravit itaque omnis vulgus contra principes ℣. 16 *et seqq. Putant multi, plebem ægre tulisse principum in paciscendo temeritatem et præcipitantiam. Sed id necesse non est dicere: potuit enim tumultus causa fuisse, quod duces parcerent iis, quos milites gregarii, rei bellicæ quam juris peritiores, nulla juramenti ratione habita, in fraudis pœnam trucidandos judicabant; vel quod hi timerent,* E *ne, Gabaonitis vivere permissis, parte terræ divinitus promissæ fraudarentur. Suspicari id poterant ex eo, quod exteri crediti essent, quibus bonorum possessio relinquebatur. Forte etiam de pace, jurejurando firmata, nihil hactenus resciverant; unde se a gente illa delenda ejusque terris occupandis prohiberi non posse arbitrabantur.*

fœdus juratum servant;

183 *Principes ad tumultum comprimendum* responderunt eis: Juravimus illis in nomine Domini Dei Israel, et idcirco non possumus eos contingere. Sed hoc faciemus eis: Reserventur quidem ut vivant, ne contra nos ira Domini concitetur, si pejeraverimus: sed sic vivant, ut *secundum pacis leges terris suis privati et ad Hebræa sacra conversi, insuper fraudis pœnas luant, et* in usus universæ multitudinis ligna cædant, aquasque comportent ℣. 19 *et seqq. Populus suorum principum audita oratione acquievit. Celebrem hic agitant quæstionem interpretes circa obligationem implendi fœdus juratum. Masius, Arias, Serarius, aliique negant,* Josue *aliosque populi principes illud servare debuisse: at melius affirmant cum S. Ambrosio lib.* III *de Officiis* F *cap.* X *Caietanus, Bonfrerius multique alii. Horum sententiæ subscribimus, licet dolus intervenerit: hic etenim (sequuntur verba Cornelii a Lapide in* ℣. 19) non erat circa substantiam rei, aut circa id, quod juramentum requirebat ut esset validum; sed circa accidens duntaxat, scilicet circa proximitatem vel longinquitatem habitationis eorum (*Gabaonitarum:*) ergo non vitiabat nec irritabat juramentum, nec fœdus juratum. Fuisset circa substantiam, si ipsi voluissent suas urbes suamque idololatriam retinere, itaque fœdus inire cum Hebræis, hoc enim erat a Deo vetitum; ideoque Hebræi nullo ad hoc juramento se obligare poterant. Jam autem cum offerant sua prædia Hebræis, et eorum religionem cupiant amplecti; substantiam fœderis a Deo permissi, imo jussi præstant: nec dolus illam violat * aut elidit. Quare non fuit hic error personæ, sed alicujus accidentis personæ. Volebant enim Hebræi cum præsentibus Gabaonitis contrahere fœdus, sed errabant in accidente, putantes eos remote non propinque habitare, quod fœdus non vitiat. *Hæc plurimum confirmantur iis, quæ legimus lib.* II *Regum cap.* XXI *a* ℣. 1: Facta

* *forte* vitiat

est

AUCTORE J. L.

est quoque fames in diebus David tribus annis jugiter: et consuluit David oraculum Domini. Dixitque Dominus: Propter Saul, et domum ejus sanguinum, quia occidit Gabaonitas . . . Porro Gabaonitæ non erant de filiis Israel, sed reliquiæ Amorrhæorum: filii quippe Israel juraverant eis, et voluit Saul percutere eos zelo, quasi pro filiis Israel et Juda. *Ex his patet trium annorum famem immissam fuisse, quia Saul ejusque familia occidendo Gabaonitas fœdus juratum violarant, quod* Josue *et populi principes cum illis quondam inierant. Si illius violatione peccarunt, ergo irritum non fuit, nec Gabaonitarum dolus fuit circa substantiam rei aut circa id, quod fœdus et juramentum ad sui valorem requirebant. Ad hunc probandum ea tantum hic proferre volui, quæ mihi visa sunt lucem aliquam adferre argumentis, quibus hoc et præcedente paragrapho ostendere conatus sum juratam cum Gabaonitis pacem nec imprudentem nec contra præceptum Domini fuisse. Ceterum qui de ejus valore et nata inde obligatione plura desiderat, adeat nostrum Franciscum Suarez lib.* II *de Juramento cap* XVIII, *et a Lapide hic.*

B

sed impostores perpetuo famulitio addixerunt

184 *Supremus populi judex ac princeps* Josue *inferiorum principum sententiam, qua impostores perpetuo famulitio addixerunt, approbavit; de quo ita* ℣. 21 *et seqq.:* Quibus, *principibus nempe*, hæc loquentibus, vocavit Gabaonitas Josue, et dixit eis: Cur nos decipere fraude voluistis, ut diceretis: Procul valde habitamus a vobis, cum in medio nostri sitis? Itaque sub maledictione eritis *perpetuæ servitutis*, et non deficiet de stirpe vestra ligna cædens, aquasque comportans in Domum Dei mei. Qui responderunt: Nuntiatum est nobis servis tuis, quod promisisset Dominus Deus tuus Moysi servo suo, ut traderet vobis omnem terram, et disperderet cunctos habitatores ejus. Timuimus igitur valde, et providimus animabus nostris, vestro terrore compulsi, et hoc consilium inivimus. Nunc autem in manu tua sumus: quod tibi bonum et rectum videtur, fac nobis. Fecit ergo Josue, ut dixerat; et liberavit eos de manu filiorum Israel, ut non occiderentur. Decrevitque in illo die eos esse in ministerio cuncti populi et altaris Domini, cædentes ligna et aquas comportantes, usque in præsens tempus, in loco, quem Dominus elegisset. *Et sic impletum est, quod prædixerat Noë Genes. cap.* IX ℣. 25: Maledictus Chanaan; servus servorum erit fratribus suis. *Vide supra num.* 180. *De Gabaonitarum, qui postea Nathinæi dicti sunt, famulatu legi meretur Bonfrerius.*

C

Equidem historiæ narratio ex Josepho.

185 *Videamus porro, quid Josephus de icto cum Gabaonitis fœdere tradiderit:* Cæterum Gabaonitæ, qui non longe a Hierosolymis habitant, cognito Hierichuntinorum et Ainitarum casu, jamque in se iturum hostem suspicati, Jesum quidem precibus flectere non tentaverunt, frustra eas fore putantes apud eum, qui internecinum bellum cum Chananæis gereret: sed maluerunt vicinos Cepheritas et Cathieremitas *(hæc et quæ sequuntur non satis conveniunt versui* 17, *qui illos Gabaonitis subditos facit)* in societatem asciscere, dicentes, nec ipsos posse evadere periculum nisi mature providerent: quod si suum consilium sequantur, non deesse remedium. Quod ubi persuaserunt, mittunt legatos ad Jesum de fœdere, quos maxime credebant ad negotium conficiendum idoneos. Qui periculosum rati, si se Chananæos faterentur, et multo tutius, si nihil sibi cum illis commune dicerent, sed longe D diversas sedes habere; aiunt se fama Viri excitos multorum dierum iter fecisse, et hoc esse verum ex habitu comprobabant: vestes enim, quas viam ingressuri novas induissent, longo itinere detritas: sumpserant enim tritas data opera, ut verisimilia dicere viderentur. Hoc habitu in concionem ingressi dicunt, se missos a Gabaonitis et vicinis urbibus, ut, salvis patriis institutis, in amicitiam eorum venirent. Comperto enim, quod Deus gratuito munere Chananæorum terram illis concessisset, gratulari se eis et jus civitatis petere. *De suo male addit Josephus, quod,* salvis patriis institutis, *amicitiam petierint. Si pacis conditio fuerit, ut avita religio, quæ in patriis institutis apud omnes populos primas tenet, idololatris Gabaonitis permitteretur;* Josue, *ubi eos Chananæos cognovit, invalidum juramentum servando graviter peccavit contra legem Exodi cap.* XXIII *in fine: hoc dici nequit; ergo nec illud.* His dictis, et ostentatis vestibus in signum longi itineris, orabant, ut in fœdus et amicitiam admitterentur. Jesus autem credens eorum verbis, quod Chananæi non essent, recipit eos in fidem et amicitiam: et Eleazarus E pontifex cum senatu juravit, habituros se eos pro amicis ac sociis, et nihil contra eos injustum molituros, approbante id fœdus universo populo. Hoc astu voti compotes, domum ad suos sunt reversi. Jesus autem exercitu ducto in submontanum Chananææ tractum, cum audisset Gabaonitas non longe a Hierosolymis habitare, et esse Chananæorum generis evocatis eorum honoratioribus, fraudem eorum incusabat. Illis vero excusantibus, non alium se modum salutis quærendæ habuisse, et ideo ad dolum versos necessitate cogente, Eleazarum pontificem et senatum convocat. Cumque decretum esset, non violandam fidem jurejurando sancitam, sed publicis ministeriis deputandos, in hac conditione postea sunt habiti: atque hoc pacto imminenti periculo se subtraxerunt.

§ XIX. Gabaoni a V regum exercitu obsessæ opem fert Josue; hostes in fugam agit; e quibus multi prodigioso lapidum imbre conteruntur; quo cessante, ne reliqui elaberentur, solis et lunæ cursum suo sistit imperio. F

Quinque reges Gabaonem obsident, cui rogatum

E*x fœdere cum Gabaonitis nata sunt bella, quæ cum rege Jerusalem et aliis quatuor regibus ei confœderatis gessit* Josue, *felicissimeque confecit, cœlis ipsis pro eo ejusque exercitu pugnantibus. Ea sic cap* X *a* ℣. 1 *exponere incipit Scriptura sacra:* Quæ cum audisset Adonisedec rex Jerusalem, quod scilicet cepisset Josue Haï, et subvertisset eam (sicut enim fecerat Jericho et regi ejus, sic fecit Haï et regi illius) et quod transfugissent Gabaonitæ ad Israel, et essent fœderati eorum, timuit valde. Urbs enim magna erat Gabaon, et una civitatum regalium, et major oppido Haï, omnesque bellatores ejus fortissimi. Misit ergo Adonisedec rex

Jerusalem

AUCTORE J. L.

A Jerusalem ad Oham regem Hebron, et ad Pharam regem Jerimoth, ad Japhia quoque regem Lachis, et ad Dabir regem Eglon, dicens : Ad me ascendite et ferte præsidium, ut expugnemus Gabaon, quare transfugerit ad Josue, et ad filios Israël. Congregati igitur ascenderunt quinque reges Amorrhæorum, rex Jerusalem, rex Hebron, rex Jerimoth, rex Lachis, rex Eglon simul cum exercitibus suis; et castra metati sunt circa Gabaon, oppugnantes eam. Habitatores autem Gabaon urbis obsessæ miserunt ad Josue, qui tunc morabatur in castris apud Galgalam, et dixerunt ei : Ne retrahas manus tuas ab auxilio servorum tuorum; ascende cito, et libera nos, ferque præsidium : convenerunt enim adversum nos omnes reges Amorrhæorum, qui habitant in montanis.

fert auxilium Josue: terrorem hostibus Deus incutit, et in fugam

187 *S. Princeps, audito suorum clientium periculo, illico obsessis opem ferre decrevit :* Ascenditque Josue (℣. 7) de Galgalis, et omnis exercitus bellatorum cum eo, viri fortissimi; *exceptis tamen, qui ad propugnationem castrorum necessarii erant :* Dixitque Dominus (℣. 8) ad Josue :
B Ne timeas eos : in manus enim tuas tradidi illos : nullus ex eis tibi resistere poterit. *S. Augustinus quæst.* XIV *non petitum a Deo, sed datum ultro esse hoc oraculum censet. Quamquam si Eleazarum pontificem exposuisse Imperatori responsa Dei, cum Saliano aliisque existimare velis, non refragabor. Verum tum rectius diceres, Dominum consultum fuisse, antequam suos* Josue *in expeditionem castris educeret. Utut sit, Sanctus hac tanta spe animatus, ad Gabaonitas obsidione liberandos properat, nec humanæ industriæ præsidia negligit : nam intelligens optimus belli Dux victoriam sæpe in celeritate positam esse, hostemque numquam facilius opprimi, quam si metu vacuus atque ex improviso invadatur, tota nocte iter faciens e Galgalis ad obsessam Gabaonem summo mane pervenit; exercituque instructo, subito in hostes irruit : qui ad inopinatum Hebræorum impetum divinitus ita conturbati fuere, ut post ingentem suorum cædem, ab Israëlitis editam, se præcipitem in fugam, soluta obsidione, conjecerint per viam, qua ascenditur in Bethhoron. Inde versus Azeca et Maceda fugerunt, victore exercitu persequente, et eorum terga fe-*
C *riente. Hæc versus 9 et 10 paucis comprehendit :* Irruit itaque super eos repente, tota nocte ascendens de Galgalis : et conturbavit eos Dominus a facie Israel : contrivitque plaga magna in Gabaon, ac persecutus est eos per viam ascensus Beth-horon, et percussit usque Azeca et Maceda. *Neque ad hanc urbem a fuga destiterunt hostes, neque Israëlitæ ab iis ulterius persequendis; nam ℣. 21 dicuntur reversi in Maceda, ubi erat* Josue *cum reliquo exercitu, qui eo confluxerat. Quanta vero fugientium cædes tanto tempore, totque locis facta sit, sequentia docebunt.*

actos lapidum imbre conterit, Sancti precibus impetrato :

188 *Ad Gabaon feliciter pugnatum fuit contra quinque regum agmina, quod horum animos ordinesque terror divinitus incussus conturbasset. Manifestiore Dominus beneficio Hebræis favit, cum hostes persequerentur Azeca inter et Bethhoron : nam fugientes hunc locum vix prætergressi erant, cum Deus exercituum in illis cædendis Israëli socium se adjunxit, immittens in eos tempestatem, inusitatæ magnitudinis grandine horribilem; quæ angelorum opera in aëris regione facta, et eorum veluti manibus vibrata certo ac destinato ictu Chananæos peteret, illæsis et intactis Israelitis. De hac mirabili lapidum pluvia ita versus* 11 : Cumque fugerent filios Israel, et essent in descensu Beth-horon, *(loco edito hæc sita erat, adeo ut hinc ascensus, illinc descensus esset)* Dominus misit super eos lapides magnos de cælo usque ad Azeca, *ita ut ab Israelitis tergo imminentibus ferirentur, et lapidibus ex alto cum impetu devolutis contererentur. Quantam autem hi lapides cladem intulerint, statim explicatur, dum dicitur :* Et mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filii Israël. *Sancti* Josue *precibus hanc saxorum procellam a Deo impetratam fuisse, non asserit quidem hujus capitis contextus, sed Ecclesiasticus cap.* XLVI ℣. 6 : Invocavit Altissimum potentem in oppugnando inimicos undique, et audivit illum magnus et sanctus Deus in saxis grandinis, virtutis valde fortis. *An lapides in hostes immissi ejusdem cum grandine vulgari fuerint naturæ, an vero proprie saxa fuerint, quæ copiose instar grandinis ceciderint, incertum est. Calmetus in Dissertatione de lapidum imbre, Commentariis in librum Josue præmissa, postremum credit ad litteram magis et ad mentem sacri Scriptoris accedere. Idem et mihi videtur. Fa-* E
vet S. Augustinus lib. III *de Civitate Dei cap.* XXXI : Cum pluit terra, cum pluit creta, cum pluit lapidibus, non ut grando appellari solet hoc nomine, sed omnino lapidibus. Hæc profecto etiam graviter lædere potuerunt.

hujus imperio sol et luna cursum sistunt, ut tempus

189 *Eodem die singularem de populo suo providentiam testatam reliquit Deus alio evidentiore et longe illustriore prodigio, quam fuerint lapidum imbres in hostem immissi. Traditur illud a* ℣. 12 : Tunc locutus est Josue Domino in die, qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israël, dixitque coram eis : Sol contra Gabaon ne movearis, et luna contra vallem Aialon. Steteruntque sol et luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis. Nonne scriptum est hoc in libro Justorum? Stetit itaque sol in medio cæli, et non festinavit occumbere spatio unius diei. Non fuit antea nec postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis, et pugnante pro Israël. *Arias Montanus clarissimi nominis interpres in librum Josue, hujus loci expositionem sic orditur :* Josue fidei præstantiam et prudentiam historia nobis observandam, admirandam, imitan- F
damque ostendit; qui cum ex Dei responso cognovisset, illos quinque regum exercitus sibi in manus traditum iri, nullosque ex illis restituros, intellexit prudentissimus Vir, potius cælum ac terram et naturam omnem mutari posse, quam ut Dei dictum mutaretur iis, quibus firma constantique fide exciperetur. Hoc est, quod lectio illa indicat (℣. 12 : TUNC . . . IN DIE, QUA TRADIDIT AMORRHÆUM IN CONSPECTU FILIORUM ISRAEL. Qua die Josue, accepto jam illo responso, IN MANUS TUAS TRADIDI ILLOS, et NULLUS EX EIS TIBI RESISTERE POTERIT (℣. 8,) promissum hoc inceptum vidit, hoc est, Amorrhæos a facie filiorum Israël conturbatos, ac magnam cædem in illis factam; deinde etiam multo plures grandine, quam gladio interfectos, grandinemque ad Azecha usque durasse; et tamen multos adhuc superesse, qui contenta fuga et protracto ulterius cursu evadere cogitarent : nihilominus promissi illius fide confirmatus, IN MANUS TUAS TRADIDI ILLOS, prævidit fore ut, qui reliqui erant, Israelitarum manibus et armis conficerentur, ut impleretur promissum, IN MANUS TUAS TRADIDI ILLOS : qui totius responsi finis

AUCTORE J. L.

finis erat. Jam inde illud præstitum viderat, NULLUS TIBI RESISTERE POTERIT, sive nullus ante faciem tuam stabit : nam conturbaverat eos Dominus a facie Israël, et magna edita strage in ipsa plurimos, ceteros ad fugam coegerant, in ipsaque fuga magnam copiam occiderat : supererant vero alii, qui, Azecha prætermissa, Macedam versus fugiebant : hos in manus suas traditos credebat, et occidere sperabat.

hostibus penitus delendis sufficeret : cum cessante

190 Verum enim vero et locorum natura et temporis brevitas, quo minus id per Israelitas conficeretur, impedimento esse poterant : atque per Israelitas rem confectum iri intellexerat, quippe hoc divini promissi veritatem et constantiam, et Israëlitarum ipsorum, quos Deus amplificare voluerat, auctoritatem ac dignitatem spectabat : ut ceteræ intelligerent gentes, Israelitas non solum miraculis cælitus editis adjutos et promotos, sed viribus etiam atque robore auctos ad rem manu armisque gerendam ; atque ita in reliquis pugnis et præliis formidarent. Sed cum reliquum tempus breve esset post longæ illius fugæ spacium, jamque sol ad occasum tenderet,
B superessetque magnus tractus, et commoda hostibus ad evadendum vallis Aialon, hospitibus ut ignota, ita incommoda ; constantissimus fide Josue cum Deo primum prece de illius diei expeditione absolvenda egit ; deinde cælum ipsum ad promissi dictique Dei veritatem et constantiam observandam obsequioque prosequendam vocavit. Duplicem itaque allocutionem hoc versu distinguimus : alteram, qua Deus exoratus est, ut dictum suum secundo eventu firmaret : hoc est : TUNC LOCUTUS EST JOSUE DOMINO (℣. 12 :) alteram vero, qua luminaria stare jussa fuere. Locutionis sive precis argumentum erat, illam diem esse, qua ipse Amorrhæum in conspectum filiorum Israël tradidisset : vellet itaque eadem die id omnino confici, ut Israelitæ traditum sibi Amorrhæum cæderent. Id cum brevi, quod supererat, diurnæ lucis tempore humanis viribus effici non posset, atque ex Dei promisso hominum manu efficiendum esset, supererat unum, ut dies potius ille produceretur, quam ut humana manus conficere desineret : namque hoc pacto divini dicti promissique efficientiæ et constantiæ naturæ, cælorum, temporum rationes omnes ob-
C sequi et obtemperare, manifeste tam ab iis, qui pietatem colerent, quam ab aliis Deo aversis gentibus cognoscebatur. Igitur post precem Deo factam, iisdem Israelitis præsentibus et audientibus, converso in cælum vultu, soli ac lunæ cælisque imperare non dubitat. *Hæc ille : quibus addo ex Saliano aliisque, Sanctum post fusas preces cognovisse Domini esse voluntatem, ut coram populo astris efficaciter imperaret, ut tam inaudito prodigio agnosceret, cujus præsidio niteretur, infideles autem intelligerent, se in cælum arma movisse.*

lapidum grandine, stationem soli et lunæ imperasse putamus :

191 *Interpretes plerique existimant, Thaumaturgum nostrum needum in Azeca pervenisse, cum soli ac lunæ quietem imperaret. Si hos sequi velis, etiam admittere debes, solem et lunam ad imperium* Josue *immota stetisse, priore needum cessante miraculo : nam cum lapidum de cælo delapsus in descensu Beth-horon cœperit, et usque ad Azeca perduraril, sol et luna jam steterint necesse est, antequam lapidum desineret tempestas. Arias utriusque prodigii eventum diverso tempori et loco annectit, atque hujusmodi rei gestæ ordinem statuit, nimirum, lapides de cælo missos fuisse de Beth-horon usque ad Azeca, dein*

D *Sanctum, cum videret e numerosissimis quinque regum exercitibus multos adhuc superesse a grandine illæsos, et celeri fuga elabi Maceda versus, prope Azeca substitisse, ibidemque post preces ad Deum magna cum fiducia fusas cursum solis imperio suo inhibuisse. Ariæ conjectura narrationi sacræ conformior mihi videtur. Miror, ab hac illos recedere, qui credunt, grandinem e densis nubibus cecidisse, tempestatemque in Chananæos immissam, fuisse similem Ægyptiacæ, de qua Exodi cap.* IX *a* ℣. 23. *Hi concedant oportet, usque ad Azeca solem conspici non potuisse. Jam vero anne credibile est,* Josue, *omni populo audiente, stationem solis imperasse, eum immotum mox substitisse, nec interim a descensu Beth-horon, ubi grandinare incepit, ad Azeca usque prodigium ab ullo observari potuisse? Hæc notare visum est, ut distinctius cognoscatur ordo rerum historicus. Quæ contra hunc difficultates objici possunt, graviores non sunt illis, quas solvere debent, quicumque Sanctum, cum solem imperio sisteret, alibi quam prope Azeca substitisse affirmant.*

Josephi narratio.

192 *Reliqua, quæ de hoc insigni prodigio memoratu digna judicavimus, adferemus paragra-*
E *pho sequente. Hunc claudet Josephi historia, quæ narrata hactenus ita describit* : Ceterum cum rex Hierosolymitarum indigne ferret Gabaonitas ad Jesum defecisse, et quatuor proximarum gentium reges ad bellum contra eos gerendum accivisset, Gabaonitæ videntes se peti, et hostes castris circa fontem *(de quo scriptor sacer siluit,)* non longe ab urbe positis, ad expugnationem expediri, Jesum in auxilium advocant. Nam eo tum res devenerat, ut ab his perniciem expectarent, in illis vero qui ad excidium Chananæorum venerant, propter novam amicitiam unicam spem salutis reponerent. Tum Jesus cum toto exercitu in succursum properans, die et nocte itinere facto, diluculo parantes oppugnationem adoritur. *Si sanctus Imperator per diem, ut scribit Josephus, iter fecisset, ejus adventus hostibus facile innotuisset ; quod non satis cohæret cum versu* 9 : Irruit itaque Josue super eos repente, *seu improviso impetu,* tota nocte ascendens de Galgalis. *Dein ita pergit :* Cumque terga vertissent, per declive fugientes est persecutus. Be-
thora is locus dicitur. Interfuisse huic prælio di- F
vinum auxilium evidentibus prodigiis apparuit, cælo tonante et crebis fulminum ictibus, grandine insuper majore solito ruente. Accessit et illud numquam antea visum, quod dies factus est longior, ne interventu noctis Victori hostis eriperetur. Quo factum est, ut Jesus reges istos caperet in spelunca quadam latebras quærentes juxta Macchida, de omnibusque supplicium sumeret. Crevisse autem eam diem ultra consuetum exstat relatum in sacra volumina, quæ in templo sunt asservata. *De strage, quam lapides grandinis edidere, nihil meminit Josephus ; uti nec de imperio* Josue, *quo solem et lunam stitit* spatio unius diei. *Satis ipsi fuit dicere grandinem solito majorem cecidisse, diemque istum ceteris longiorem fuisse. Forte suspicabatur prodigia illa, si ea descripta fuissent, ut in Litteris sacris exstant, plus admirationis apud gentes habitura fuisse quam fidei.*

§ XX

§ XX. Testimonia de solis ac lunæ statione et Sancti fide; miraculi vindicatio, duratio et magnitudo; v regum captivitas; clades hostium; Israëlitarum vires probabilius divinitus sustentatæ.

Scriptorum sacrorum de prodigiosa solis ac lunæ statione,

Textus sacer versu 13 *enarrans stantis solis et lunæ prodigium, producit notum priscis temporibus librum, in quem illud relatum fuerit :* Nonne scriptum est hoc in libro Justorum? *Quisnam ille qualisque fuerit, ignoratur. Præter interpretes hic, videri de eo potest Scipio Sgambatus in Archivis veteris Testamenti pag.* 264. *Cur liber ille hic citetur, explicat Theodoretus quæst.* XIII : Volens auctor docere nos hujus Prophetæ virtutem, nempe quod solo verbo progressum luminarium magnorum cohibuisset, donec vicisset pro dignitate imperii : suspicatus nequis verbis non adhiberet fidem, dixit hoc inveniri in antiquo commentario. *Propheta Habacuc inter alia divina miracula, quæ orans enumerat cap.* III, *Josuanum quoque commemorat* ℣. 11 : Sol et luna steterunt in habitaculo suo. *Ecclesiasticus quoque stantis solis prodigium celebrat cap.* XLVI ℣. 5 : An non in iracundia ejus impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo? *Hic locus nos docet, Sanctum ex zelo et justa ira contra hostes populi Dei solis cursum sua jussione impedivisse, ut tempus ad eos penitus delendos sufficeret.*

et SS. Patrum de fide et sanctitate Josue testimonia :

194 *Quantum autem divinæ virtuti benignitatique confideret, quando, Spiritu sancto impellente, hoc imperium cœlis dedit, ex Patrum testimoniis intellige. S. Hieronymus in cap.* XXVIII *Isaiæ :* Fiducia habitantis in se Dei, locutus est Jesus : Stet sol. *S. Ambrosius lib.* I *de Officiis cap.* XL : Jesus Nave, cum adversum Gabaonitas surgeret prælium, et vereretur, ne nox impediret victoriam, magnitudine mentis et fidei clamavit : Stet sol; et stetit, dum hæc victoria consummaretur. *S. Sulpitius Severus lib.* I *Historiæ sacræ :* Cum dies cædentes deficeret, noxque victis futura præsidio videretur, merito fidei Dux Hebræus noctem avertit, dies perseveravit; ita nullum hostibus effugium fuit. *S. Bernardus apud ejus Vitæ auctorem lib.* II, *cap.* VII, *cum adversus Leoninos schismaticos constanter agendum ardenterque precandum suaderet,* Josue, *ait,* pugnat, et ut ad consummationem victoriæ dies sufficiat protelata, soli, ut stet, non tam orat quam imperat, et meretur fides tam solis obedientiam, quam de hoste prostrato victoriam. *S. Chrysostomus dilecti Deo Principis sanctitati et meritis attribuit, quod ejus voci Dominus obediverit, et planetæ utriusque motum interruperit :* Cogita, *inquit Homilia* XXVII *in Epistolam ad Hebræos,* quanta res sit vir justus. Dixit Jesus Nave : Stet sol contra Gabaon, et luna contra vallem Elom : et factum est. Veniat ergo universus orbis terræ, imo vero duo, et tres etiam, et quatuor, et viginti orbes terræ, et dicant, et hoc faciant. Sed non poterunt. Dei autem Amicus, Amici imperabat creaturis : imo vero Amicum suum rogavit, et cedebant quæ serviebant, et inferior imperabat supernis. Vides quod ea facta sint in servitutem, cursum constitutum implentia? Hoc est majus quam quæ facta sunt a Moyse. Quare? Non sunt enim paria imperare mari, et iis quæ sunt in cælo. Nam illud quoque est magnum et valde magnum, sed non par. Audi vero cur talis sit effectus. Quare? Jesu nomen erat typus Christi. Propterea ergo, et propter ipsam in typo appellationem verita est creatura. Quid vero, alius non vocatus fuit Jesus? Sed iste propterea vocatus est in figura.

vindicatio,

195 *Quamquam hujus miraculi memoriam non solum hac libri Josue historia, sed aliis etiam sacrarum Litterarum monumentis consecraverit Spiritus sanctus, Maimonides tamen aliique Hebræi apud Masium, negant consuetum solis et lunæ motum re ipsa fuisse interruptum aut impeditum; sed ideo in cælo mutationem apparuisse asserunt, quod* Josue *in terris tantas res tanta celeritate gesserit, ut dies potius productus et sol ac luna stetisse vis fuerint, quam magnus ille Dux tam celeriter illas gessisse. Hoc itaque* Josue *votum fuisse putant, ut unicus ille dies profligandis hostibus satis esset : perinde acsi his verbis usus esset : Da, Domine, ut priusquam sol et luna occidant, populus tuus a suis hostibus pœnas sumere possit : hocque miraculi solum habuisse eum diem, quod ad hominis preces tantam stragem tam exiguo temporis spatio Deus ediderit. David Kimhi et alii volunt, Deum post solis occasum novi generis corpus in cælo condidisse, quod solem repræsentaret et ejus vice orbem terrarum illustraret, dum hostium strages ab Israëlitis confecta esset, plenaque reportata victoria. Quis credidisset umquam, ubi Spiritus sanctus hoc stantis solis et lunæ miraculum tam aperte testatur, inter Christianos aliquos futuros fuisse, qui his Rabbinorum commentis patrocinarentur : fuerunt tamen aliqui e recentioribus. Imprimis Grotius, qui in Annotationibus ad librum Josue Maimonidis figmenta probabilia esse dicit. Dominus le Clerc apud Calmetum in dissertatione super Statione solis et lunæ, præfixa Commentariis in librum Josue, aperte negat, solito diutius eo die solem supra horizontem visum fuisse, sed radios ejus, postquam occidisset, insolita quadam refractione emicuisse; vel aliud lumen solis vicarium apparuisse, quod Deus in cælo crearit, et Israëlitæ ipsum solem esse existimarint. Novum criticus ille fingit miraculum, quod forte acciderit, dum illud imprudenter ac temere negat, quod Scriptura diserte commemorat. Alios duos profert idem Calmetus, qui nullum plane hic miraculum agnoscunt, sed fortuitum parhelion tam diuturnæ lucis causam fuisse impudenter effutiunt. Inepta eorum argumenta hic non refutabo, tum quia operose id præstitit Calmetus et Natalis Alexander in Historia ecclesiastica veteris Testamenti dissertatione* XIII, *tum quia tam clare tamque manifeste hoc portentum Scriptura locis citatis exprimit, ut nullo modo verba sacra flecti possint ad figuratum loquendi modum, illum scilicet, quem ipsi iis affingunt. Hoc addo, ne tangere videar systematis Copernicani defensores, qui solem quiescere, terram vero moveri docent. Quamquam ab his ego dissentiam, fateor tamen intelligi utcumque adhuc posse, quomodo secundum philosophos istos vera sit locutio Scripturæ sacræ, quæ res ita exprimere solet, ut homines vulgo loquuntur et mente concipiunt, teste S. Augustino*

AUCTORE J. L.

S. Augustino in caput IX *Genesios. Verum an vulgaris hominum sermo umquam fuit, ut dum alicujus imperatoris celeritatem in expeditionibus bellicis significare, vel dum parhelion aut aliud specie diversum corpus luminosum post solis occasum in cælo apparuisse exprimere volunt, dicant :* Sol stetit in medio cæli, et non festinavit occumbere *etc.? Quis auctor sacer aut profanus ejusmodi metaphora vel hyperbole umquam usus est?*

duratio

196 *Auctores plurimum laborant, ut assequantur, quo anni mense, quo mensis die, quaque diei parte sol stare inceperit. His disputationibus me non interpono, quod hæ temporum circumstantiæ ad miraculi magnitudinem Sanctive commendationem nihil conferant. Vide interpretes obvios, quorum plures conjiciunt,* Josue *soli quietem imperasse, cum ejus occubitus instaret, ideoque vereretur, ne hostes per tenebras effugerent. Justinus martyr in Dialogo cum Tryphone Judæo scribit, diem hunc Josuanum fuisse* 36 *horarum. Solis motum supra horizontem duodecim, ejus vero stationem* 24 *horis durasse existimavit. Nimirum illud* ℣. 13, Et non festinavit *sol* occumbere spatio unius diei, *ipse intellexit de civili 24 horarum die, quem philosophi naturalem vocant. Verius id accipias de die artificiali, ut iidem loquuntur, id est, de tempore quo sol lucem præbere solet : nam Ecclesiastici cap.* XLVI ℣. 5 *dicitur :* Una dies facta est quasi duo ; *quæ verba hunc sensum habere mihi videntur : Dies artificialis, quæ solet esse, puta* 12 *vel* 14 *horarum, facta est horarum* 24 *vel* 28. *Si cum Lirano, Genebrardo aliisque dicas miraculum hoc contigisse in solstitio æstivo, quod cadit in diem tertium quarti mensis anni Hebræorum ecclesiastici, luxit sol* 28 *horis ; nam ex elevatione poli Hierosolymorum constat, illum tum lucem suam præbere* 14 *horarum spatio. Verum secundum multos alios sol tot horis eo die supra Judææ horizontem non apparuit, quod prodigium hoc accidisse contendant aliquot diebus ante solstitium. Scrarius quæst.* XXII *inter hoc et illud integrum intercessisse mensem putat. Versus* 14 : Non fuit antea nec postea tam longa dies *alteri quæstioni materiem præbuit, an scilicet dies Josuanus longior fuerit die Ezechiæ regis, quo sol retrocessit decem gradibus : de quo præter interpretes videri potest Natalis Alexander laudatus.*

et magnitudo miraculi.

197 *Auctor epistolæ* VII *ad Polycarpum, quem multi S. Dionysium Areopagitam fuisse credunt, duplicem hujus prodigii modum ponit, utrumque eximium divinæ potentiæ argumentum ; vel ut simul cum sole et luna universa cælestium globorum machina constiterit, vel ut, sole dumtaxat et luna subsistente, reliqui orbes tam superiores quam interjecti ordinarium cursum peregerint : quod admirabilius esse idem scriptor profitetur ; sed suam sententiam in alterutram partem non aperit. Prior tamen modus omnibus recentioribus apparet verisimilior, idque ideo quia non expediebat, ut constitutus a Deo in creatione mundi perpetuus inter cælos ac sidera ordo, tenor, ac consensus inæquabili planetarum duorum progressione turbaretur. Una igitur cum sole et luna reliqua astra stare cœperunt, jubente Deo angelos eorum motores tantisper ab officio desistere. Communiter quoque docent auctores, cessante cælorum motu, cessasse etiam in mundo sublunari ea omnia, quorum is motus est causa particularis, verbi causa æstum marinum, qui a luna dependet. Atque hæc expressa est sententia auctoris Mirabilium sacræ Scripturæ lib.* II *cap.* IV : Quoniam, *inquit,* et maris cursum lunari convenientem esse in omnibus monstravimus, et illum tunc requievisse, etsi Scripturæ vocibus reticeatur, nonne ipsa illarum rerum pronuntiat observabilis commeatus ? Luna vero non tantum in hac statione requievit, sed et incrementi vel detrimenti sui interim consuetudinem agere non potuit *etc. Non tamen cessante cælorum motu, cessarunt tunc alia omnia sublunaria, quorum is motus solum est causa universalis : quia inter cælorum influxum universalem, et hæc inferiora non est connexio necessaria, ut copiose et subtiliter exponit Suarez tomo* I *Metaphysicorum, disputatione* XXII *de Causa prima, sectione* V.

198 *Quamquam, si divinam consideremus omnipotentiam, miracula omnia sint æqualia ; unum tamen altero majus est, si spectemus admirationem, quam gignit in mentibus humanis. Quid homini mirabilius atque obstupescendum magis apparere potest, quam quod homo cælis imperet, illis leges figat, solem et lunam cum reliquis planetis stellisque omnibus sola voce, tamquam habenis detineat ac frænet? Postremo quidem Deuteronomii capite legimus, non surrexisse prophetam majorem in Israël, quam Moysen* in omnibus signis atque portentis quæ misit per eum *(Dominus,)* ut faceret in terra Ægypti *etc. Verum hic locus ita intelligendus est, ut nempe legislator reliquos prophetas antecelluerit in operandis miraculis, si hæc omnia simul et cumulatim sumantur ; nam si ea sigillatim accipias, Discipulus magistro suo major fuit, quoad hoc saltem mirabile solis et lunæ quiescentis prodigium. Vide sanctum Thomam* 2.2 *q.* 174 *a.* 4.

in hoc Moyse major fuit Josue.

199 *Præter jam recensita aliud quoque insigne miraculum memorabili hoc die factum esse credimus. De hoc infra num.* 201 *agendi locus erit opportunior, postquam ea, quæ post imperatam soli quietem contigerunt, narraverimus. Cum itaque Josue prope Azeca subsistens, ut diximus num.* 191, *coram omni multitudine cælis imperasset, atque hæc advertisset Dominum obedivisse voci hominis et pugnare pro Israël, aucta animis, hostium versus Maceda fugientium tergis acrius insistit. Quinque autem reges videntes omnem exercitum dissipatum esse, seque non cum hominibus solum, sed cum Deo ipso rem gerere, ad interitum suum evitandum in unum locum conveniunt, ignari se divinitus ad vindictam congregari ; ipsique se nec opinantes in carcerem conjiciunt, dum speluncæ latebris juxta urbem Maceda se includunt :* Fugerant enim, *inquit Scriptura a* ℣. 16, quinque reges, et se absconderant in spelunca urbis Maceda. Nuntiatumque est Josue, quod inventi essent quinque reges latentes in spelunca urbis Maceda. Qui præcepit sociis, et ait : Volvite saxa ingentia ad os speluncæ, et ponite viros industrios, qui clausos custodiant. Vos autem nolite stare, sed *ulterius* persequimini hostes, et extremos quosque fugientium cædite : nec dimittatis eos urbium suarum intrare præsidia, quos tradidit Dominus Deus in manus vestras.

5 reges in spelunca capti ; eorum copiæ ad internecionem fere

200 Cæsis ergo adversariis plaga magna et usque ad internecionem pene consumptis, hi qui Israel effugere potuerunt, ingressi sunt civitates munitas. *Plena de hostibus victoria relata, cælorum machina motu pristino circumvolvi, et sol occumbere cœpit ;* Reversusque est omnis exercitus ad Josue in Maceda, ubi tunc erant castra. *Horum*

deletæ, nemine ex Israëlitis desiderato ;

A *Horum locum non assignarat Imperator intra ipsa urbis mœnia (nondum enim in ejus potestatem venerat, ut ex sequentibus patet ;) sed in campestribus ejus, et forte juxta speluncam, in qua capti reges tenebantur. Versu quidem* 15 *dictum est :* Reversusque est Josue cum omni Israel in castra Galgalæ, *sed hæc, ut interpretes notant, per anticipationem inserta sunt. Prius enim confluxit omnis exercitus prope Maceda, ubi erat* Josue, *et sumptum est supplicium de regibus, et alia peracta fuerunt, quæ reliquo capite decimo continentur ; in cujus fine repetitur proprio loco et suo, rediisse S. Principem* cum omni Israël ad locum castrorum in Galgala ; *ubi ad hiberna concessit, re bene gesta toto tempore ad bellandum idoneo. Illo igitur die reversi sunt Israëlitæ non in Galgala sed in locum, urbi Maceda vicinum,* sani et integro numero, *ut additur* ℣. 21, *adeo ut ex iis nemo desideratus fuerit. Subditur :* Nullusque contra filios Israel mutire ausus est. *Continebant se videlicet mœnibus et portis inclusos, nec in recedentes Hebræos impetum facere, aut tela vibrare, imo ne linguam quidem* B *contra eos movere ausi sunt, non minus confecti plagis quam stupore defixi.*

qui non videntur sine miraculo tot labores longo illo die perferre potuisse.

201 *Verum tam longi diei pondus et æstum ferre quomodo potuit* Josue *totusque populus? Ecce tota nocte e Galgalis ad obsessam Gabaonem armati iter fecerunt : mane in hostem irruerunt, fugatumque ad Maceda usque et longius insecuti sunt (nam illo* ℣. 21 *rediisse leguntur,) adeo ut una nocte et die* 16 *circiter horarum iter confecerint, uti ex Adrichomii charta terræ promissæ topographica colligi potest. Itineris longitudini accessit continuus pugnandi et cædendi labor, qui a diei initio usque ad vesperum duravit, ad vesperum, inquam, qui non post* 13 *vel* 14, *ut alias in Palæstina tempore solstitii vel aliquanto ante fieri solet ; sed post* 26, 27 *vel* 28 *horas tandem advenit. Quis vero tam ferreis manibus et pedibus, tam robusto corpore, qui præliandi, currendi, mactandi tam diuturnum laborem ferre possit? Præsertim cum nulla quies interposita, imo nulla forte corporis refectio. Imperatorem nostrum cum toto exercitu longum hunc diem jejunum traduxisse scribit S. Hieronymus libro* II *contra Jovinianum* : Jesus filius Nave stationem C imperavit soli et lunæ, et inediam plusquam unius diei Victoris exercitus protelavit : *et Tertullianus libro de jejuniis cap.* X : Jesum Nave debellantem Amorrhæos prandisse illa die existimamus, qua ipsis elementis stationem imperavit ? *Potest quidem in magna multitudine forte unus et alter esse tam robustus tamque laborum patiens, qui tanto temporis intervallo vigilias, æstum, corporisque contentionem omnem toleret ; verum tam multos, corporum viribus tam differentes in iis tamdiu perseverare molestiis et laboribus, atque ita perseverare, ut* sani et integro numero *maneant ; id, inquam, mihi videtur sine miraculo fieri non posse. Dico itaque, Deum Imperatoris ceterorumque sub ipso militantium vires naturales per divinum influxum suum sustentasse, adeo ut neque motus organa lassarentur, neque spiritus vitales deficerent. Hoc miraculum admitti debet saltem in sententia dictorum Patrum, qui Israëlitas eo die cibo corpora refecisse negant.*

AUCTORE J. L.

§ XXI. Supplicium v regum ; expugnatio Maceda, Lebna, Lachis, Eglon, Hebron, et Dabir ; clades internecina regis Gazer : an Hebron et Dabir sub S. Imperatore sæpius captæ? Alias urbes in Chananæa Australi occupat mira celeritate.

Quinque regum colla Israëlitarum pedibus calcantur.

P*ostridie initium gerendæ rei a quinque regum supplicio sumptum est : ut enim, ut Caietanus recte animadvertit, non illa celeberrima prodigiis die factum est ; sed sequente, ut ipse textus non obscure significat, affirmans primum illos eductos e spelunca, tum ad contumeliam pedibus conculcatos, dein in crucem actos in patibulis mansisse usque ad vesperam : atqui ad vesperam tantum in castra pridie reversus erat exercitus, beneficio diuturnæ lucis bene usus ;* E *ergo dicti reges non eodem, sed postero die supplicio affecti sunt. Postridie itaque jussit* Josue *aperiri os speluncæ, revolutis ingentibus saxis, quæ pridie milites advolverant ad prohibendam eorum fugam :* Præcepitque, *inquit sacra Lectio a* ℣ 22, Josue, dicens : Aperite os speluncæ et producite ad me quinque reges, qui in ea latitant. Feceruntque ministri, ut sibi fuerat imperatum : et eduxerunt ad eum quinque reges de spelunca, regem Jerusalem, regem Hebron, regem Jerimoth, regem Lachis, regem Eglon. Cumque adducti essent ad eum, vocavit omnes viros Israel ; et ait ad principes exercitus, qui secum erant : Ite, et ponite pedes super colla regum istorum. Qui cum perrexissent, et subjectorum colla pedibus calcarent : rursum ait ad eos : Nolite timere, nec paveatis, confortamini et estote robusti : sic enim faciet Dominus cunctis hostibus vestris, adversum quos dimicatis. *In hunc locum inter alia hæc lego apud Masium :* F Quod Josua suos tribunos insultare cervicibus regum jubet, qui victi, capti, prostrati, supplices ante ipsius pedes jacebant, magnam profecto crudeliter exercentis victoriam imperatoris speciem habere existimet aliquis. Sed quis credat eum Virum, qui fuerat in Mosis schola eruditus, quo nemo omnium mortalium vixit omnibus in terris mitior, ut est in sacris Litteris *Numer. cap.* XII ℣. 3, sic supra modum insolescere potuisse ? Plane ergo est existimandum, hac in re Josuam, ut in ceteris quoque, nihil fecisse nisi cælesti instinctu . . . Quin hanc triumphandi speciem . . . . Moses sub excessum suum vaticinans non solum prædixit, verum etiam ut maximum dignitatis et felicitatis populi Israelitici argumentum mirifice extulit, cum sic caneret *(Deut. cap.* XXXIII ℣. *ultimo :)* « Beatus es tu » Israel : quis similis tibi, popule servate per » Dominum ; qui est clypeus tibi auxiliaris et » gladius dignitatis tuæ? Subjicientur enim tibi » hostes tui, et tu illorum excelsa *(alii vertunt* » colla) calcabis ».

203 *Post hæc impii illi tyranni, non tam Principis nostri quam Dei vindicis sententia condemnati,*

AUCTORE J. L.

interficiuntur et suspenduntur: expugnantur Maceda,

nati, meritas mortis pœnas luunt, ut narratur a ỷ. 26: Percussitque Josue et interfecit eos, atque suspendit super quinque stipites: fueruntque suspensi usque ad vesperum. Cumque occumberet sol, præcepit sociis, ut deponerent eos de patibulis *secundum legem Deut. cap.* XXI ỷ. 23. Qui depositos projecerunt in speluncam, in qua latuerant; et posuerunt super os ejus saxa ingentia, quæ permanent usque in præsens. Eodem quoque die Macedam cepit Josue, et percussit eam in ore gladii, regemque illius interfecit et omnes habitatores ejus: non dimisit in ea saltem parvas reliquias. Fecitque regi Maceda, sicut fecerat regi Jericho. *Hunc versum 28, qui agit de expugnatione Maceda, ita explanat Salianus in sua Epitome num.* 46: Dum isti reguli in patibulis penderent, non se dedit quieti Josue; eodem quippe die Macedam cepit, indeque ad circum positas istorum regum urbes victorem exercitum circumtulit, nonnullis etiam aliis ex itinere occupatis. Prima autem Maceda cladem accepit, vicinitate loci exercitum invitante: Imperatori etiam victoria utendum fuit, cum suorum animos prospero successu rerum accensos
B
vidit, hostium autem tanta clade debilitatos. Occupavit ergo Macedam, regemque illius cum omnibus ejus habitatoribus internecione delevit, idque intra unum atque eumdem diem. Nec tamen absurdum est dicere, regem Maceda vivum in alterum diem servatum esse, ut uno die suspensus ad exemplum, et humanæ inconstantiæ documentum maneret, ad vesperam autem ex decreto legis deponeretur, et mandaretur sepulturæ Qui etiam dies et fortasse non unicus in deprædatione civitatis consumptus est, et in aliqua quiete; quandoquidem Israëlitæ tam propitium sibi experiebantur Deum, ut singuli propemodum dies, singulis civitatibus capiendis sufficerent. Itaque non definitur dies progressionis ad urbem Lebna sive Lebna, ut alibi vocatur.

Lebna,

204 Transivit autem (*verba sacra sunt a* ỷ. 29) cum omni Israel de Maceda in Lebna, et pugnabat contra eam: quam tradidit Dominus cum rege suo in manus Israel: percusseruntque urbem in ore gladii, et omnes habitatores ejus. Non dimiserunt in ea ullas reliquias. Feceruntque regi Lebna, sicut fecerant regi Jericho. *Hæc*
C
ita elucidat idem Annalium conditor num. 47: Transivit autem Josue cum omni Israël, exceptis tamen iis, qui erant in Galgalis, de Maceda in Lebna, inter quas non amplius quam unius horæ iter constituit Adrichomius. Eademque vel ingenio loci, vel arte ita firma et munita fuit, ut etiam Sennacherib regi Assyriorum posterioribus seculis restiterit *lib.* IV *Regum cap.* XIX ỷ. 8. Et videtur aliquanto tempore restitisse Josue; id enim innuit illa vox, ET PUGNABAT CONTRA EAM. Cum enim certissime sibi pereundum esse viderent, proinde putabant, sive resistendo mori sive cedendo. Restiterint ergo fortassis diebus aliquot, mox tamen Israelitæ irruperunt in eam; eodemque se modo gesserunt contra regem Lebna, populumque ejus, quo adversus Maceda. Omnes enim deleti sunt, nec ullus reliquus factus est, nulli scilicet sexui aut ætati parcitum fuit.

et Lachis; clades internecina regis Gazer,

205 *Invicti Herois victorias recensere pergit Historicus sacer a* ỷ. 31: De Lebna transivit in Lachis, *quæ ab illa duabus horis aberat teste Adrichomio*, cum omni Israel: et exercitu per gyrum disposito oppugnabat eam. Tradiditque Dominus Lachis in manus Israel, et cepit eam die altero atque percussit in ore gladii, omnemque animam, quæ fuerat in ea, sicut fecerat Lebna. D
Facilior autem expugnatu fuit Lachis, quod rex ejus Japhia cum præcipua populi parte, qui contra Gabaon venerant, paulo ante cecidissent. Subditur ỷ. 33: Eo tempore ascendit Horam rex Gazer, ut auxiliaretur Lachis *obsessæ. Hic rex sive fœdere aliquo devinctus, sive precibus a desolata urbe evocatus, sive periculi vicinitate permotus cum omni populo suo Lachitis suppetias laturus accurrit. Sed si, urbe expugnata, tardius venit, mature certe in suam suorumque perniciem venit; cum enim* percussit Josue cum omni populo ejus usque ad internecionem.

atque urbium Eglon,

206 *Unius circiter diei itinere a Lachis Austrum versus in tribu Juda sita est Eglon, cujus rex Dabir unus quoque fuit ex quinque illis, qui Principis jussu suspensi fuerant. Ad hanc perrexere victores Israëlitæ, atque illa ipsa die, qua obsidione cingi cœpta est, expugnata fuit: propugnatoribus scilicet fere destituta erat, ejus enim incolæ paucis forte exceptis, qui in præsidio relicti erant, ad Gabaonem obsidendam cum rege suo profecti fuerant, et maxima ex parte celebri illo die ceciderant. De hac expeditione ita paucis versus 34 et 35:* Transivitque (Josue) de Lachis E
in Eglon, et circumdedit, atque expugnavit eam eadem die; percussitque in ore gladii omnes animas, quæ erant in ea juxta omnia, quæ fecerat Lachis.

Hebron,

207 *Capta Eglon, exercitum duxit ad interiora tribus Judæ, meridiem versus, ad montana illius. In iis enim sita erat Hebron, incolarum fortitudine, agrorum sibi subjectorum amplitudine, municipiorumque frequentia una de potentissimis Chananææ urbibus. De hujus expugnatione agitur a* ỷ. 36: Ascendit quoque cum omni Israël de Eglon in Hebron, et pugnavit contra eam: cepit eam, et percussit in ore gladii, regem quoque ejus et omnia oppida regionis illius, universasque animas, quæ in ea fuerant commoratæ: non reliquit in ea ullas reliquias: sicut fecerat Eglon, sic fecit et Hebron, cuncta, quæ in ea reperit, consumens gladio. *At nonne rex ejus jam fuerat occisus ac suspensus ad Maceda? Alterutrum dicendum, vel novum in ea regem, illius fortasse filium, aut alium a populo fuisse electum, ne difficillimis illis* F
temporibus urbs diu rectore careret, vel hic iterari mentionem regis Oham, ad speluncam interfecti.

et Dabir:

208 *Sequitur in textu sacro a* ỷ. 38: Inde reversus in Dabir, cepit eam atque vastavit: regem quoque ejus atque omnia per circuitum oppida percussit in ore gladii: non dimisit in ea ullas reliquias: sicut fecerat Hebron et Lebna et regibus earum, sic fecit Dabir et regi illius. *Conjicit Masius, imperatorem* Josue *ab expugnata Hebrone ulterius nonnihil ad Idumæorum ac Philisthinorum fines excurrisse; nam mox* ỷ. 41 *dicitur, eum usque ad Cadesbarne et Gazam armis grassatum fuisse; indeque ad urbem Dabir Hebroni viciniorem fuisse reversum. Conjecturam hanc approbat Salianus in Annalibus num.* 193, *quem consule, si lubet.*

sancto Imperatore vivente, Hebron et Dabir

209 *Bellum, quod magno illo die contra quinque reges gestum et confectum est, interpretes et Annalium scriptores Gabaoniticum, quod Gabaonitarum causa susceptum; vel Adonisedechianum vocant, quod ejus auctor et dux præcipuus fuerit Adonisedec. Hujus vero prosecutionem iidem bellum Australe appellare solent, quod sanctus*

A *ctus Imperator ad Austrum progressus illud gesserit. Quod dictum est de expugnatione Hebron et Dabir vicinisque municipiis, cum Torniello, Tirino et Calmeto repetitum credimus cap.* XI ℣. 21 *et* 22, *ubi nonnullæ circumstantiæ, cap.* X *præteritæ, adduntur :* In illo tempore venit Josue, et interfecit Enacim de montanis Hebron, et Dabir, et Anab, et de omni monte Juda et Israël, urbesque eorum delevit. Non reliquit ullum de stirpe Enacim, in terra filiorum Israël : absque civitatibus Gaza, et Geth, et Azoto, in quibus solis relicti sunt. *Ex quo intelligitur, habitatores regnorum Hebron et Dabir fuisse illa hominum monstra de stirpe gigantea, quorum ab exploratoribus narrata fortitudo et crudelitas tantum horrorem Israëlitis incusserat, ut desperantes se hostem tam formidabilem posse vincere, reditum in Ægyptum seditiose cogitarint Numer. cap.* XIII *a* ℣. 29. *Quotquot e gigantibus illis in proximiores Philisthinorum urbes Gazam, Geth et Azotum fuga elabi non potuerunt, a victore exercitu interfecti sunt. Qui ad has urbes se receperant, in iisdem* relicti sunt ; B *sanctus enim Princeps illas non expugnavit. Unde factum, ut, cum totus Israël occuparetur in debellandis Aquilonaris Chananææ regibus, ad pristinas sedes remigrarint, urbesque suas in Chananæa Australi sitas refecerint et munierint, ac præsertim ipsam Hebron et Dabir. Quod id contigerit eo tempore, quo Aquilonem versus quinque circiter annis bellatum fuit, manifestum est ex eo, quod, antequam* Josue *terram duodecim tribubus divideret, Hebron cap.* XIV ℣. 12 *dicatur sub potestate hostium fuisse, sub qua mansit reliquo tempore vitæ sancti Principis, ut dicemus numero sequente.*

semel tantum ab Israëlitis expugnatas credimus :

210 *Bonfrerius et alii volunt allegatos capitis* XI *versus non repetere, quæ hic cap.* X *de Hebron et Dabir referuntur ; sed sanctum Imperatorem, confecto bello Aquilonari, rediisse ad Australem Chananæam ad gigantes Enacim, qui terras suas repetierant, debellandos : verum quomodo id conciliabis cum verbis Calebi ad* Josue *cap.* XIV ℣. 12 : Da ergo mihi montem istum *(Hebron,)* quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt, et urbes magnæ atque munitæ ; si forte sit Dominus mecum, et C potuero delere eos, sicut promisit mihi. *Ex his patet, Calebum petere terram ab hostibus occupatam. Petitio autem hæc facta est ante inchoatam terræ partitionem, inter quam et finem belli Borealis exiguum secundum omnes tempus intercessit. Itaque Hebron et Dabir verisimilius non nisi semel ante terræ distributionem occupatæ fuere, idque cum Meridionalis Chananææ plaga belli sedes esset ; qua ad Aquilonares ejusdem partes translata, ab hostibus receptæ sunt, et sub illorum potestate manserunt, donec Sanctus vixit. Caput quidem* XV *a* ℣. 14 *narrat, Calebum et Othonielem utramque urbem expugnasse ; sed id secundum S. Augustinum quæst.* III *in Judices et plerosque alios post obitum* Josue *contigit ; cum idem eisdem pene verbis Judicum cap.* I *a* ℣ 10 *referatur. At, inquies, cap.* 14 *petitioni Calebi subditur :* Benedixitque ei Josue, et tradidit ei Hebron in possessionem. Atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Jephone Cenezæo usque in præsentem diem : *sed inde non sequitur, ut possessio statim a Calebo adita fuerit, hostibus cæsis vel expulsis. Consule interpretes obvios in locos, hoc et præcedente numero citatos. Omnium sententiis examinatis, hæc mihi probabilior videtur, quæ statuit, capite* XI ℣. 21 *et* 22 *repeti, quæ capite* X *a* ℣. 36 *referuntur ; at capite* XV *a* ℣. 14 *præoccupari Calebi et Othonielis victorias, quas narrat Judicum caput* I *a* ℣. 10 ; *capite vero* XIV ℣. 14 *agi de possessione juris : ex quibus consequens est, ut Hebron et Dabir non nisi semel sub sancto Imperatore captæ fuerint.*

AUCTORE J. L.

præter sex nominatas, alias urbes in

211 *De sex tantum urbibus regiis, bello Australi occupatis, Maceda, Lebna, Lachis, Eglon, Hebron et Dabir Scriptura meminit. Etsi ad Jerusalem, Jerimoth et Gazer subigendas processisse non legatur ; quoniam tamen earum reges cum exercitu suo cæsos fuisse constat ex cap.* X ℣. 3, 26 *et* 33, *non dubito quin Dux noster, victoria utendum ratus, dictas urbes regum suorum interitu consternatas hoc quoque anno ceperit, quo Austrum versus bellatum fuit. Capite* XII *a* ℣. 9 *reges triginta et unus enumerantur a Sancto debellati, inter quos præter novem illos, quorum sedes regias jamjam nominavimus, recensentur alii quatuor, qui in terris illis regnarunt, quæ postmodum tribui Juda sortito obtigerunt, videlicet reges Gader, Herma, Hered et Odullam. Hos etiam bello Australi subactos fuisse puto.*

E

Chananæa Australi capit Josue

212 *Quod autem præter sex urbes capite* X *nominatas, sanctus Dux etiam alias bello Australi ceperit, manifestum est ex* ℣. 40 *et seqq. :* Percussit itaque Josue omnem terram montanam, et meridianam, atque campestrem, et Asedoth *(plerique per hanc vocem intelligunt loca devia et convalles)* cum regibus suis : non dimisit in ea ullas reliquias ; sed omne, quod spirare poterat *generis humani,* interfecit, sicut præceperat ei Dominus Deus Israël, a Cadesbarne usque Gazam. Omnem terram Gozen usque Gabaon, universosque reges, et regiones eorum uno impetu cepit atque vastavit : Dominus enim Deus Israël pugnavit pro eo. *Ponit hic ob oculos Scriptura magnum locorum spatium, quæ* uno impetu, *id est, unica excursione seu expeditione continuata, sine ulla ullo in loco longioris moræ interpolatione fulminis instar percurrit, ac Israëli subjecit. Ne vero singula, ad quæ victricia arma circumtulit, urbium et regionum nomina sigillatim recenseat, generatim dicit, eum omnes Chananææ Meridionalis terras, quæ intra Cadesbarne et Gazam, Gabaonem et terram Gozen sitæ sunt, in potestatem redegisse. Jam autem* F *omnes supra memoratæ urbes regiæ intra quatuor illa loca in Calmeti aliorumque geographorum chartis topographicis collocantur : unde sequitur id, quod tatim asseruimus. Cap.* XII ℣. 17 *et* 18 *in debellatorum regum catalogo quoque ponuntur reges Taphua, Opher, et Aphec. Si Scriptura hic loquatur de Taphua et Aphec, quæ cap.* XV ℣. 34 *et* 53 *tribui Juda assignantur, et de Opher, quæ cap.* XVIII ℣. 23 *Benjamitis obtigit ; illarum reges in eadem, qua ceteri ante dicti, expeditione cum suis periisse existimo. Sin vero agat de Taphua, quam cap.* XVI ℣. 8 *et cap.* XVII ℣. 8 *locat in confinibus tribuum Ephraim et Manasse, de Aphec, quæ cap.* XIX ℣. 30 *cessit filiis Aser, de Opher in tribu Zabulon sita ; annumerandi sunt regibus bello Aquilonari victis, de quo paragrapho sequente. Qui locorum horum, aliorumque, de quibus hactenus facta mentio, pleniorem cupit notitiam, adeat Dictionarium Biblicum Calmeti ac ejusdem Commentarios in Josue cap* X *a* ℣. 28, *et cap.* XII *a* ℣. 9, *Adrichomium, aliosque.*

213 *Sanctum Ducem celeritate pene incredibili intra primum imperii sui annum tot urbes obse-*

AUCTORE J. . celeritate pene incredibili; redit cum exercitu in Galgala.

disse et expugnasse, tot profligasse exercitus, tot reges interemisse, tot itinera confecisse, Saliani doctissimi conjectura est valde probabilis, quam sequimur. Favet versus 42 : Universosque reges, et regiones eorum uno impetu, *id est, unica continuata excursione,* cepit atque vastavit. *Tantæ felicitatis ac celeritatis causa additur :* Dominus enim Deus Israel pugnavit pro eo. *Quod non solum referas ad vibratum in hostes lapidum imbrem, et ad solis lunæque cursum inhibitum ; sed etiam ad terrorem hostium animis injectum, et ad fortitudinem atque alacritatem Hebræis subministratam :* Sicut autem *(verba sunt ejusdem Saliani in Epitome num.* 51) hoc Dei auxilium valet ad minuendam admirationem et faciendam fidem, ita illa jussio ejusdem, *cujus meminit capitis* x *versus* 40, incredibilem atque inusitatam illam severitatem, qua in Chananæos nulla ætatis sexusve differentia *ab Hebræis* sævitum est, non excusat solum aut mitigat : sed justam etiam et laudabilem facit. Dei enim sententiam in hanc gentem pluribus ante seculis latam, utique justissimam et immanissimis eorum sceleribus imparem, hoc denique tempore, supremo illo Judice imperante, sunt executi. E contrario justam illi reprehensionem non effugerunt, qui sive desidia, sive perversa clementia, plerisque Chananæis, Deo repugnante, in suam ipsorum perniciem pepercerunt. *Non putem Salianum velle, quod Dominus in omnes omnino Chananæos mortis sententiam tulerit; sed loqui tantum de iis, quibus sanctus Imperator non pepercit, quod paci bellum prætulerint, terras suas Israëlitis cedere et idololatriam deserere recusantes. Si lex Dei fuit, ut etiam se suaque Hebræis subjicientes et veram religionem amplectentes occiderentur,* perversa clementia et Deo repugnante *juratum cum Gabaonitis fœdus servavit Vide supra num.* 178 *et seqq., et infra num.* 225. *Porro Chananitide Australi subacta, Imperator Gabaonem versus iter reflexit,* Reversusque est cum omni Israël ad locum castrorum in Galgala ℣. 43; *ubi scilicet arca Domini erat. Quæ Scriptura de bello Australi habet ita contraxit Josephus, festinans scilicet ad alia :* Debellatis in hunc modum regibus, qui Gabaonitas invaserant, Jesus in Chananææ montana ducit exercitum : et magna in ea regione cæde edita prædaque abacta, exercitum reducit in Galgala.

§ XXII. Jabin aliique Aquilonares reges ingentem cogunt exercitum : Sanctus victoria a Deo prænuntiata potitur; munitissimam Asor, aliasque capit urbes; prædam dividit : Deus voluit, ut aliquæ terræ in Chananæa sub Josue non expugnarentur.

Rex Asor cum aliis fœderatis Chananææ Aquilonaris regibus

Dum Josue *in hibernis ad Galgala commoratur, suumque exercitum aliqua quiete reficit, secundus ejus imperii annus illucescit, Israëliticæ vero libertatis quadragesimus secundus. Interea temporis reges, qui priore anno in Hebræorum perniciem conspirarant (istos enim cum Saliano eosdem esse putamus cum illis, de quibus hic, ut num.* 164 *diximus) innumerabiles pene in unum contraxerunt copias, ut communem hostem communi marte exterminarent, et in una eademque omnium causa unum esset idemque periculum. Rex Asor, nomine Jabin, regum in Aquilonari Chananæa dominantium potentissimus, auctorem se belli contra Israëlitas, atque ducem præbuit. Qui reges socia arma junxerint, quibusque ex populis conflatus fuerit immensæ multitudinis exercitus, ex Scriptura discimus cap.* XI *a* ℣. 1 : Quæ cum audisset Jabin rex Asor, misit ad Jobab regem Madon, et ad regem Semeron, atque ad regem Achsaph : ad reges quoque Aquilonis, qui habitabant in montanis et in planitie contra meridiem Ceneroth, in campestribus quoque et in regionibus Dor juxta mare : Chananæum quoque ab Oriente et Occidente, et Amorrhæum, atque Hethæum, ac Pherezæum, et Jebuzæum in montanis; Hevæum quoque, qui habitabat ad radices Hermon in terra Maspha. Egressique sunt omnes cum turmis suis, populus multus nimis sicut arena, quæ est in littore maris; equi quoque et currus immensæ multitudinis. *Propria gentium et locorum nomina, de quibus hic mentio fit et infra fiet, examinata vide apud Salianum ad annum mundi* 2585, *Calmetum, Bonfrerium aliosque hic.*

numerosissimum cogit exercitum contra Josue,

215 *Si Lirano, Dionysio Cartusiano, Adrichomio aliisque credimus, reges viginti quatuor contra Israëlitas conspirarunt. Verum cum reges omnes a Sancto ad hoc usque tempus debellati tantum fuerint triginta et unus, ut dicitur cap.* XII *versu ultimo, cumque jam ante bellum contra Jabin ejusque socios Scriptura cladem et necem exprimat undecim regum, bello Hierichuntino, Haïensi, Gabaonitico et Australi superatorum; viginti tantum supersint oportet : e quibus probabilius quinque alii et forte plures subtrahendi sunt, qui non hoc bello Aquilonari, sed prioribus illis quoque victi sunt. Itaque reges in Chananæa Septemtrionali debellati numero pauciores fuerunt quam* 24. *Vide infra num.* 227. *Quatuor ex illis tantum hoc capite* XI ℣. 1 *nominantur : reliqui* ℣. 2 *et alibi generalibus vocibus comprehenduntur. Josephus in exercitu ab illis coacto* trecenta peditum millia, equitum decem millia, et curruum viginti millia *fuisse scribit. Verum Scriptura numerum nullum determinat. Numerosissimis tot regum copiis, quia non modo ex diversis, sed admodum etiam disjunctis locis egrediebantur, certus assignatus est locus, ad quem omnes confluerent :* Conveneruntque omnes reges in unum ad aquas Merom, ut pugnarent contra Israel ℣. 5.

cui hostibus obviam procedenti Dominus victoriam denuntiat:

216 *Quæ cum provido Imperatori innotuissent, non exspectavit, dum tantus exercitus eum obsideret in Galgalis; sed præveniendum ratus, maluit in hostili, quam in propria regione pugnare. Valebat id ad terrorem hostium et confirmationem suorum. Cum suis itaque itineri se dedit, in quo Dominus ei victoriam denuntiavit; unaque jussit captis equis crurum nervos incidi, hostilesque currus comburi, ne forte postmodum in prœliis his vel illis uterentur Israëlitæ; quos volebat, ut non in curribus et in equis, sed in solo Deo fiduciam omnem ponerent. De hoc præcepto ita* ℣. 6 : Dixitque Dominus ad Josue : Ne timeas eos; cras enim hac eadem hora ego tradam omnes istos vulnerandos in conspectu Israel : equos eorum subnervabis, et currus igne combures.

A combures. *Dominus hæc pridie pugnæ est locutus, uti constat ex voce* cras; *non in Galgalis, sed in ipso itinere, ut dictum est : omnes enim interpretes aquas Merom remotiores a castris collocant, quam ut iter ex his ad illas uno die confici potuerit.*

pugna, cædes et fuga hostium :

217 *Sequitur pugna, cædes et fuga hostium a* ℣. 7 : Venitque Josue, et omnis exercitus cum eo adversus illos ad aquas Merom subito; *jam enim didicerat experientia, quantum momenti pos tum esset in diligentia et celeritate :* Et irruerunt super eos, *cum forte nondum parati ac dispositi forent ad prælium.* Tradiditque illos Dominus in manus Israel. Qui percusserunt eos, et persecuti sunt usque ad Sidonem magnam, et aquas Maserephoth, campumque Masphe, qui est ad Orientalem illius partem. Ita percussit omnes, ut nullas dimitteret ex eis reliquias : Fecitque sicut præceperat ei Dominus, equos eorum subnervavit, currusque combussit igni ℣. 8 *et seqq. Quod autem Victor dicatur neminem adversariorum reliquum fecisse, non repugnat quo minus multi in civitates munitas fuga elapsi fuerint.* B *Id enim de rege Asor certum est ex versu* 10. *Itaque nullas dimisisse reliquias, idem hic est ac nulli vitam dedisse, qui in ejus potestatem venisset. Eodem modo easdem voces intelligo, capite decimo in urbium enumeratione, bello Australi captarum, sæpe repetitas.*

munitissimam Asor

218 *Postquam infelici prælio res Chananæorum accisæ sunt, et* Josue *exercitum suum ab hoste persequendo cædendoque ad sua signa revocavit, contra Asor urbium hostilium caput infesta arma mox convertit, occupatamque, cæsis omnibus cum rege suo habitatoribus, incendit. Res in Scriptura ita narratur a* ℣. 10 : Reversusque statim cepit Asor : et regem ejus percussit gladio. Asor enim antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat. Percussitque omnes animas, quæ ibidem morabantur : non dimisit in ea ullas reliquias; sed usque ad internecionem universa vastavit, ipsamque urbem peremit incendio.

aliasque urbes capit; omnium incolas interficit; aliquas incendio vastat:

219 *Quæ dein secutæ sunt plurimarum urbium expugnationes hoc capite Scriptura sigillatim non persequitur, in genere omnia paucis verbis significare contenta :* Et omnes, *inquit* ℣. 12, C per circuitum civitates, regesque earum cepit, percussit atque delevit, sicut præceperat ei Moyses famulus Domini *Deut. cap.* VII ℣. 2, *et cap.* XX ℣. 16. *Quod autem de incensis urbibus subdit, nonnullam habet difficultatem ;* Absque urbibus, *inquit* ℣. 13, quæ erant in collibus et in tumulis sitæ, ceteras succendit Israel : unam tantum Asor munitissimam flamma consumpsit. *Videtur Scriptura hic pugnantia loqui :* Verum ponenda sunt, *inquit Salianus in Epitome ad annum* 2586 *num.* 2, duo genera urbium, aliæ fuerunt tumulis et aggeribus cinctæ, et expugnatu difficiles; aliæ contra captu faciles et opportunæ injuriæ : et has quidem succenderunt Israelitæ, illas autem in proprium usum atque habitationem conservarunt, neque incenderunt, excepta Asora, quæ ad aliarum terrorem flammis absumpta est. *Consentiunt Abulensis, a Lapide etc. Hoc capite, ut statim dixi, urbium bello Aquilonari captarum nomina reticentur ; præcipuæ tamen civitates, quæ regum sedes erant, nominantur capite sequente sub finem.*

prædam distribuit : in bellis aliisque rebus gestis a Dei lege non recessit.

220 Omnemque prædam istarum urbium ac jumenta diviserunt sibi filii Israel, cunctis hominibus interfectis ℣. 14. *Rursus subdo verba Saliani laudati num.* 3 : Ejus prædæ magnitudinem Scriptura tacuit : siquis tamen eam ex Madianitica præda, *Numer. cap.* XXXI, quæ fuit modica apud Moabitas provincia, æstimare voluerit, facile intelliget immensas opes, infinitamque vim pecorum ex tot provinciarum agris urbibusque fuisse congestam. Facta porro est divisio non inter eos tantum bellatores, qui cum Josue militabant; sed ejus etiam participes fuerunt, qui in Galgalis remanserant, et qui in urbibus debellatis præsidio relinquebantur. Apparet enim Josue Mosis exemplum in distributione prædæ Madianiticæ fuisse secutum, neque oblitum esse sacerdotum atque Levitarum. *Inter spolia tamen ab Imperatore distributa non fuerunt aurum, argentum, aliave materia, ex qua idola confecta fuissent : hæc enim tota igne consumi debebant secundum legem Domini Deut. cap.* VII ℣. 25. *Quod autem, sicut ibidem cap.* XII ℣. 3 *præcipitur, idola omnia eorumque aras et lucos ubique everterit, et, ut verbo absolvam, omnes impleverit leges divinas, quarum exsecutionem in se subditisque ex officio urgere debebat, insigni et luculento testimonio Scriptura confirmat hic* E ℣. 15 : Sicut præceperat Dominus Moysi servo suo, præcepit Moyses Josue; et ille universa complevit : non præteriit de universis mandatis, nec unum quidem verbum, quod jusserat Dominus Moysi. *Vide supra num.* 176 *et* 177.

Bellum Aquilonare ex Josepho, qui, illo imminente.

221 *In Scriptura deinceps nulla amplius referuntur bella, quæ communibus Israëlitarum armis, duce* Josue, *gesta fuerint. Reliquum caput undecimum et duodecimum prius facta repetit atque summatim perstringit, additis nonnullis adjunctis, quæ antea prætерita fuerant. Antequam ad illa cum Scriptura pergamus, quid de bello Aquilonari scripserit Josephus, expendamus :* Cumque, *inquit,* late per circumquaque sitas regiones rumor de rebus Hebræorum fortiter gestis spargeretur, deque stupenda multitudine cæsorum; excitati sunt in eos reges Libani accolæ, et ipsi Chananæi generis, et quantum Chananæorum campestria colit, ascitis Palæstinis, castra posuerunt ad urbem Galilææ Berotham, non longe a superiore Cædesa, quæ etiam in Galilæorum agro sita est. *Sunt hæc loca vicina lacui Semeschon in tribu Nephthali, quem multi volunt esse aquas Merom, de quibus* ℣. 5. F Erantque omnes hæ copiæ peditum trecenta millia, equitum decem millia, curruum viginti millia. Quæ tanta hostium multitudo adeo tam ipsum Jesum quam ceteros Israëlitas terruit, ut præ metu minimum a desperatione abessent. Sed cum Deus exprobrasset eis formidinem, et quod ejus præsidio se non tam tutos putarent, pollicitusque victoriam, equos captivos enervari, et currus incendi jussisset : concepta ex his promissis fiducia [suos Josue] ducit in hostem : quem die quinto adeptus, pugnandi copiam facit, fitque conflictus validus, et strages major, quam ut facile credi possit, est edita. In fuga quoque plurimi ceciderunt, ut præter paucos totus hostilis exercitus interierit. Reges etiam ad unum omnes sunt cæsi, adeoque sævitum est in victos, ut, hominibus sublatis, in equos ferrum exercerent, et currus exurerent. Totam denique regionem pervagatus est, nemineque audente congredi, expugnabat oppida et quotquot ad manus suas pervenirent, interficiebat.

Sancto proximum uespera tioni metum male affingit :

222 *Discedit a Scriptura historicus Judæus, quod, cum Deus* ℣. 6 *pridie certaminis sancto Principi victoriam denuntiarit, id ante quintum diem*

Auctore J. L.

diem factum scribat. Discedit præterea, quod omnes ad unum reges in eo conflictu cæsos dicat, cum ex versu 10 constet, regem Asor e prælio elapsum postea cum urbe sua periisse. Alio errore prioribus minus tolerabili suam vitiat narrationem. Tot regum victori exercitui, atque adeo fortissimo Heroi nostro proximum desperationi metum impingere non erubescit, et asserere hunc illi a Domino fuisse exprobratum; illi, inquam, qui tam insigni nuper in Deum fiducia fuit, ut solis et lunæ stationem sperare, imo et præcipere non dubitaverit, qui Deum exercituum secum prælianlem ita erat expertus, ut hostes lapidibus grandinis longe lateque videret a descensu Beth-horon usque ad Azeca trucidatos. Quodnam in Scriptura ostendi potest hujus tanti timoris vestigium? Quid enim, si dixit ei Dominus, Ne timeas, *ideone minimum a desperatione aberat! Idem utique dici posset de Abrahamo, cui reduci ac victori dixit Dominus Genes. cap.* XV ℣. 1 : Noli timere Abram, ego protector tuus sum.

Josue Chananæos oppugnavit sex circiter annorum spatio :

223 *A versu 16 compendio traditur, quidquid a primo principatus sui anno Sanctus subjecit :* Cepit itaque Josue omnem terram montanam, et meridianam, terramque Gosen, et planitiem, et Occidentalem plagam, montemque Israel, et campestria ejus : et partem montis quæ ascendit Seir, usque Baalgad per planitiem Libani subter montem Hermon : omnesque reges eorum cepit, percussit, et occidit. Multo tempore pugnavit Josue contra reges istos. *Terra Gosen et mons Seir ab Austro, planities vero Libani et montes Baalgad ac Hermon ab Aquilone Chananæam terminant. Salianus tempus, quo S. Princeps post transitum Jordanis contra terræ promissæ habitatores bellum gessit, quinquennio definit. Verius est, illud durasse sex integris annis ; uti satis colligitur ex ætate Calebi cap.* XIV. *Vide num.* 230. *Primo anno bella omnia confecta sunt, quæ describuntur in libro Josue usque ad caput* XI : *secundo regem Jabin cum confœderatis sibi regibus Septemtrionalibus victum, atque urbem Asor captam fuisse putamus : reliquos vero quatuor annos in persequendis belli reliquiis, in obsidendis capiendisque civitatibus muntis positos fuisse.*

Deus ob rationes voluit, ut aliquas eorum terras Sanctus non expugnaret;

224 *Priusquam ad alia pergamus, lectorem monendum censemus, verba sacra capitis* XI *numero præcedente data, ejusdemque versum 23,* Cepit ergo Josue omnem terram *etc., aliasque similes locutiones, quæ deinceps in libro Josue sæpe occurrunt, sensu accommodo intelligenda esse, ita ut componi possint cum cap.* XI ℣. 22, *cap.* XIII ℣. 2 *et seqq., aliisque locis ejusdem libri Josue; ex quibus certum est, quod Sanctus aliquas Chananææ urbes et regiones Israeli numquam subjecerit. Duplici autem modo textus apparenter inter se pugnantes ab interpretibus passim conciliantur. Aliqui dicunt,* Josue *omnem Chananitidem cepisse, quod quasi omnem seu longe majorem ejus partem vicisset, neque cum bello lacessere auderent incolæ, ad quorum ditiones subjiciendas progressus non fuerat. Alii ipsum omnem terram subegisse aiunt, scilicet quam pedibus calcarat seu oppugnatum iverat, uti Dominus illi promiserat Josue cap.* I ℣. 3 : Omnem locum, quem calcaverit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum Moysi *Deut. cap.* XI ℣. 24 *Quod autem divinum consilium fuerit, ut sub principatu* Josue *non tota omnino Chananæa in Israëlitarum potestatem redigeretur, patet ex Deut. cap.* VII ℣. 22 : Ipse *(Deus)* consumet nationes has in conspectu tuo paulatim atque partes. Non poteris eas delere pariter, ne forte multiplicentur contra te bestiæ. *Eadem ratio datur Exodi cap.* XXIII *a* ℣. 29 ; *quam expositam vide apud interpretes. Aliam lego Judicum cap.* II *versu ultimo et cap.* III *a* ℣. 1 : Dimisit ergo Dominus omnes nationes has, et cito subvertere noluit, nec tradidit in manus Josue. Hæ sunt gentes, quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israelem, et omnes, qui non noverant bella Chananæorum ; ut postea discerent filii eorum certare cum hostibus, et habere consuetudinem præliandi : quinque sanapas Philisthinorum, omnemque Chananæum, et Sidonium atque Hevæum, qui habitabat in monte Libano, de monte Baal Hermon usque ad introitum Emath. Dimisitque eos, ut in ipsis experiretur Israëlem, utrum audiret mandata Domini, quæ præceperat patribus eorum per manum Moysi, an non. *Ratio altera adfertur Sapientiæ cap.* XII *a* ℣. 3 : Illos enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti, quoniam odibilia opera tibi faciebant, perdere voluisti per manus parentum nostrorum . . . Sed et his tamquam hominibus pepercisti, et misisti antecessores exercitus tui vespas, ut illos paulatim exterminarent : non quia impotens eras in bello subjicere impios justis, aut bestiis sævis aut verbo duro simul exterminare : sed partibus judicans dabas locum pœnitentiæ, non ignorans, quoniam nequam est natio eorum, et naturalis malitia ipsorum, et quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. *Et infra* ℣. 19 : Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet justum esse et humanum; et bonæ spei fecisti filios tuos : quoniam judicans das locum in peccatis pœnitentiæ.

quos subjecit, bello vicit, Gabaonitis exceptis :

225 *Quamquam Chananæi crabronibus seu vespis aliisque malis divinitus immissis ante Hebræorum adventum afflictarentur Exodi cap.* XXIII *a* ℣. 27, *post Israëlitarum vero in terras eorum ingressum continuis cladibus afficerentur, et eorumdem supremum exitium tot annis differret Deus, ut tandem ad sui cognitionem et ad pœnitentiam converterentur; nihilominus in idololatria aliisque sceleribus tam obstinati perstitere, ut nemo pacem cum Israëlitis inire voluerit, præter Hevæum, Gabaonis incolam. Quamobrem gentes istas, quæ peccatorum mensuram compleverant, Deus exsecutore* Josue *perdi et exscindi voluit :* Non fuit civitas, *dicitur in textu hic a* ℣. 19, quæ, *relicto idolorum cultu aliisque sceleribus*, se traderet filiis Israel, præter Hevæum, qui habitabat in Gabaon : omnes enim, *quæ in potestatem Israëlis venerunt*, bellando cepit. Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, *seu ut permitteret illorum indurationem, ex perversæ voluntatis propriæ pertinacia ortam, et, repudiata pace,* pugnarent contra Israël, et caderent, et non mererentur ullam clementiam, ac perirent, sicut præceperat Dominus Moysi. *Ex hoc loco manifeste sequi videtur, si Chananæi animos in sceleribus suis inque pace rejicienda non obdurassent, Israëlitas clementia erga illos usuros fuisse, præceptumque divinum de Chananæis ad internecionem delendis non extendi ad pœnitentes Gabaonitas veramque religionem ac ceteras pacis conditiones amplexos. De his sat multa disseruimus paragraphis* XVII *et* XVIII.

conclusio rerum gestarum et occupatio gerendarum.

226 *Versibus 21 et 22 credimus repeti ea, quæ capite præcedente a* ℣. 36 *narrantur. Verba dedimus*

AUCTORE J. L.

A *dedimus num.* 209. *Denique* ℣. 23 *datur breve compendium rerum omnium, a* Josue *tam bello quam pace gestarum, in hæc verba :* Cepit ergo Josue omnem terram, sicut locutus est Dominus ad Moysen; *et hæc hactenus exposita sunt :* Et tradidit eam in possessionem filiis Israel, secundum partes et tribus suas; *et hoc est argumentum omnium fere, quæ deinceps toto libro traduntur : adeo ut sit quasi transitio ad alteram partem negotii, ad quod Dominus assumpserat* Josue. *Subditur :* Quievitque terra a præliis.

§ XXIII. Catalogus regum a Josue debellatorum; jubetur a Deo terram partiri; Calebo promissam Hebron concedit; tribum Ephraïm et mediam Manasse de sorte sua conquerentes monet, ut armis quærant ampliora ad habitandum spatia.

B

Elenchus regum a S. Imperatore debellatorum :

Capite XII *terræ promissæ divisioni præmittitur enumeratio regum, sub Moyse et ejus Successore debellatorum, quorum ditiones inter Israëlitas distributæ fuerunt. In catalogo regum, a S. Imperatore nostro victorum, aliqui recensentur, quorum nulla in victoriis memoratis facta est mentio : ex quo intelligas rerum, bello Australi et Aquilonari gestarum, veluti capita dumtaxat esse narrata. Ita autem texitur a* ℣. 7 : Hi sunt reges terræ, quos percussit Josue et filii Israël trans Jordanem ad Occidentalem plagam, a Baalgad in campo Libani usque ad montem, cujus pars ascendit in Seir : tradiditque eam Josue in possessionem tribubus Israël, singulis partes suas, tam in montanis quam in planis atque campestribus. In Asedoth, et in solitudine, ac in meridie Hethæus fuit et Amorrhæus, Chananæus et Pherezæus, Hevæus et Jebusæus. Rex Jericho unus, Rex Haï, quæ est ex latere Be-
C thel, unus, rex Jerusalem unus, rex Hebron unus, rex Jerimoth unus, rex Lachis unus, rex Eglon unus, rex Gazer unus, rex Dabir unus, rex Gader unus, rex Herma unus, rex Hered unus, rex Lebna unus, rex Odullam unus, rex Maceda unus, rex Bethel unus. *Hi omnes bello Gabaonitico et Australi victi sunt, præter reges Jericho, Haï et Bethel. Hunc ultimum in bello Haïensi cum suis cæsum putamus Vide num.* 157. *Sequuntur :* Rex Taphua unus, rex Opher unus, rex Aphec unus. *Diximus num.* 212 *incertum esse, an hi reges Septemtrionales fuerint, an Australes. Masius his annumerat primum, illis duos posteriores. Quos dein recenset catalogus, omnes in Aquilonari Chananæa regnarunt et victi sunt :* Rex Saron unus, rex Madon unus, rex Asor unus, rex Semeron unus, rex Acsaph unus, rex Thenac unus, rex Mageddo unus, rex Cades unus, rex Jachanan Carmeli unus, rex Dor et provinciæ Dor unus, rex gentium Galgal unus, rex Thersa unus : omnes reges triginta unus.

228 *At, inquies, si catalogus hic accuratus sit, quomodo cap.* XV ℣. 63 *Jerusalem, cap.* XVI ℣. 10 *Gazer, cap.* XVII ℣. 11 *Dor, Thenac et Mageddo ab hostibus adhuc occupatæ leguntur? Existimo, harum multos incolas præcipiti fuga* Josue *gladium evasisse, et dein, sicut filios Enacim fecisse diximus num.* 209, *urbes suas repetiisse et muniisse. Quo tempore id fecerint, an ante Chananææ divisionem, cum belli sedem transtulerant Hebræi ad loca a dictis urbibus remotiora, an ipso divisionis tempore, an post illam vel etiam post mortem* Josue, *non inquiro. Aliquid horum de aliqua civitate probabiliter asseri potest : nam certum est, libro Josue varia hinc inde inseri, præcipue a cap.* XIII *usque ad* XXII, *quæ post terræ promissæ distributionem, imo et Sancti mortem facta sunt. Unde multi inferunt.* Josue *libri hujus non fuisse auctorem contra alios, qui illa ab Esdra vel alio scriptore sacro addita fuisse volunt. Adi numerum* 267 *et seqq.*

paucæ tamen aliquæ ex regiis eorum sedibus ab hoste dein recuperatæ.

229 *Plurimi ex Chananæis, quos timor internecini belli, quod Israëlitæ contra eos gerebant, sedibus suis expulerat, in alias terras migrarunt. Rem memoratu dignam narrat Procopius libro* II *de bello Wandalico cap.* X. *Verba dabo, prout ea Claudius Maltretus noster Latine reddita edidit Parisiis anno* 1662 : Cum Hebræi, ex Ægypto egressi, non longe a Palæstinæ finibus abessent, dux viæ Moyses, vir sapiens, e vita migravit. Ducatum suscepit Jesus Nave filius : qui gente hac in Palæstinam inducta, regionem humana majorem; ac debellatis indigenis omnibus, urbium facile potitus est, auditque plane invictus. Tunc temporis maritima omnis regio, a Sidone ad Ægypti fines, Phœnice dicebatur, nec nisi unum ibi quondam fuisse regem confessione omnium constat, qui de Phœnicum antiquitatibus scripsere. Illic gentes numero abundantes degebant, Gergesæi, Jebusæi, aliæque aliis discretæ nominibus in Hebræorum Historia. At ubi Ducem advenam vinci non posse intellexerunt, relicta patria, in Ægyptum conterminam commigrarunt. Hic loco non invento, qui sedes ipsis satis laxas præberet, quod jam ab ævo longinquo frequens populis Ægyptus esset, in Africam concesserunt : quam totam usque ad Columnas Herculeas obtinuerunt, multisque urbibus conditis frequentarunt. Phœnicum lingua etiamnum utuntur incolæ. Castellum quoque struxerunt in urbe Numidia : ubi est urbs jam dicta Tigisis. Ibi ad fontem uberrimum columnæ e lapide candido visuntur duæ, quæ incisam Phœnicum literis et verbis sententiam hanc servant : NOS II SUMUS, QUI FUGIMUS A FACIE JESU LATRONIS, FILII NAVE. *Quidquid sit de hac inscriptione, et nonnullis narrationis adjunctis, quæ hic examinare non vacat, Chananæorum in Africam migrationem confirmant hæc S. Augustini testimonia; in Expositione inchoata Epistolæ ad Romanos,* Interrogati, *inquit,* rustici nostri quid sint, Punice respondentes Chanani, corrupta scilicet, sicut in talibus solet, una littera, quid aliud respondent quam Chananæi? *Et quæst.* XVI *in Judices,* Istæ, *ait,* linguæ Punica et Chananæa, *seu Hebræa,* non multum inter se differunt. *Videri potest Calmetus, qui de Chananæorum in alias terras migratione longam dissertationem præfixit suis Commentariis in librum Josue.*

Chananæorum fuga eorumque migratio in Africam.

E

F

230 *Anno septimo ab introitu Israëlitarum in Chananitidem verisimilius inchoata est terræ istius distributio cis Jordanem novem tribubus et dimidiæ tribui Manasse. Colligitur id ex annis Calebi cap.* XIV *a* ℣. 7, *ubi ita loquitur :* Quadraginta

Anno principatus sui septimo Josue

AUCTORE J. L.

draginta annorum eram, quando misit me Moyses famulus Domini de Cadesbarne, ut considerarem terram; nuntiavique ei, quod mihi verum videbatur... Juravitque Moyses in die illo, dicens : Terra, quam calcavit pes tuus, erit possessio tua, et filiorum tuorum in æternum, quia secutus es Dominum Deum meum.. Quadraginta et quinque anni sunt, ex quo locutus est Dominus verbum istud ad Moysen, quando ambulabat Israel per solitudinem : hodie octoginta quinque annorum sum. *Lector in memoriam revocet ab exitu de Ægypto usque ad Jordanis transitum fluxisse annos quadraginta; secundo vero ab exitu anno missos fuisse exploratores, et reliquis 38 Israëlitas in deserto vagatos fuisse, et mox calculos subducenti apparebit, eo, quo diximus, anno divisionem probabilius cœptam esse. Hanc temporis rationem contra nonnullos dissentientes stabilitam vide apud Torniellum ad annum 2590 num. 1, et Natalem Alexandrum in Historia ecclesiastica veteris Testamenti tomo* I, *pag.* 301 *col.* 2.

B

centenarius jubetur a Domino sorte dividere Chananæum :

231 *Itaque* Josue *anno septimo a transitu Jordanis, qui et septimus fuit principatus ejus, ætatis vero circiter centesimus, monetur a Domino, ut alteram muneris sui partem implere aggrediatur, partitionem scilicet terræ promissæ. Jam, ut credibile est, accingebat se Imperator, ut reliquos Chananææ reges debellaret; nam præter illos triginta et unum, regno vitaque bellis superioribus privatos, etiam alii in fertilissima illa populosissimaque regione regna obtinebant : at Deus prius distributionem fieri voluit, et terrarum reliquarum expugnationem particularibus cujusque tribus armis committere ob rationes, quas ex Scriptura transcripsi num.* 224. *De terræ tam subactæ quam deinceps subigendæ divisione a Deo imperata agit caput* XIII *a* ℣. 1 : Josue senex provectæque ætatis erat, et dixit Dominus ad eum : Senuisti et longævus es, terraque latissima derelicta est, quæ necdum forte divisa est. *Dein enumerat Deus partes Chananitidis nondum debellatas, quæ in sortem Israëlitis cedere debeant. De quibus :* Ego sum, *inquit Dominus* ℣. 6, qui delebo eos a facie filiorum Israël. Veniat ergo in partem hereditatis Israel, sicut præcepi tibi. Et nunc divide terram in possessionem novem tribubus et dimidiæ tribui Manasse, cum qua, *id est, cum cujus altera parte,* Ruben et Gad possederunt terram, quam tradidit eis Moyses famulus Domini trans fluenta Jordanis, ad Orientalem plagam. *Cujus deinde terræ, distributæ duabus tribubus et mediæ, amplitudinem generatim a* ℣. 9 *persequitur. Tum a* ℣. 15 *sigillatim recenset limites, quibus portio tribus Ruben; a* ℣. 24, *quibus sors tribus Gad; a* ℣. 29, *quibus hereditas dimidiæ tribus Manasse terminabantur.*

C

Calebo benedicit, promissamque Hebron tradit.

232 *Initio capitis* XIV *proponitur in genere divisio terræ facta reliquis tribubus cis Jordanem, hisce verbis :* Hoc est, quod possederunt filii Israël in terra Chanaan, quam dederunt eis Eleazar sacerdos, et Josue filius Nun, et principes familiarum per tribus Israel : forte omnia dividentes, sicut præceperat Dominus in manu Moysi (*Numer. cap.* XXXIV ℣. 13,) novem tribubus et dimidiæ tribui *etc. Hæc divisio non prius absoluta est, quam castra e Galgalis translata essent in Siluntem, ut ex sequentibus intelligetur. Cœpta autem est hoc anno, cum* Josue *adhuc moraretur in Galgalis. Porro imminente sortitione terræ cis Jordanem,* Accesserunt (*a* ℣. 6) filii Juda ad Josue in Galgala, locutusque est ad eum Caleb filius Jephone Cenezæus : Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me et te in Cadesbarne. Quadraginta annorum eram, quando misit me Moyses famulus Domini de Cadesbarne, ut considerarem terram; nuntiavique ei, quod mihi verum videbatur. Fratres autem mei, qui ascenderant mecum, dissolverunt cor populi : et nihilominus ego secutus sum Dominum Deum meum. Juravitque Moyses in die illo, dicens : Terra, quam calcavit pes tuus, erit possessio tua, et filiorum tuorum in æternum; quia secutus es Dominum Deum meum. Concessit ergo Dominus vitam mihi, sicut pollicitus est usque in præsentem diem.... Da mihi ergo montem istum, quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt, et urbes magnæ atque munitæ : si forte sit Dominus mecum, et potuero delere eos : sicut promisit mihi. Benedixitque ei Josue et tradidit ei Hebron in possessionem.

D

E

sors tribuum Juda, Ephraim et mediæ Manasse; portio filiarum Salphaad :

233 *Postquam Caleb terræ portionem, quam ipsi ob constantiam adversus seditiosos olim Deus per Moysen decreverat, impetrasset, tribui Juda sua sors assignatur, de qua toto fere capite* XV *agitur, generatim quidem primo omnibus circumcirca descriptis terminis, speciatim deinde illius tribus urbibus nominatim recensitis. A versu 13 usque ad 20 per prolepsim inseritur, quomodo post mortem* Josue *Caleb ea, quæ sibi extra sortem in ea tribu obvenerant, occuparit. Capite* XVI *describuntur fines regionis, quæ tribui Ephraïm obtigit. Capite* XVII *designatur sors dimidiæ tribus Manasse, et filiarum Salphaad. De his hæc versus* 4 . Veneruntque in conspectu Eleazari sacerdotis, et Josue filii Nun, et principum, dicentes : Dominus præcepit per manum Moysi (*Numer. cap.* XXVII *a* ℣. 1,) ut daretur nobis possessio in medio fratrum nostrorum. Deditque eis (Josue) juxta imperium Domini possessionem in medio fratrum patris earum.

querela filiorum Joseph de sua sorte,

234 *Manassenses et Ephraïmitæ, audita sua sorte, contenti non fuerunt : nam Scriptura subdit a* ℣. 14 : Locutique sunt filii Joseph ad Josue, et dixerunt : Quare dedisti mihi, *id est nobis, qui facimus duas tribus,* possessionem sortis et funiculi unius, cum sim tantæ multitudinis, et benedixerit mihi Dominus? *Dicunt hoc, ut ex sequentibus apparet, non quia regiones eis sorte assignatæ utrique tribui non sufficerent; sed quia bona earum pars silvestris esset, atque a Chananæis adhuc possideretur, quos ipsi expellere se posse diffidebant; quod ferreis curribus uterentur, quodque arces et urbes in montibus et rupibus occuparent, situ et arte munitas. Sperabant ipsi, se a supremo Duce, utpote ejusdem patriarchæ Josephi nepote (erat enim* Josue *ex tribu Ephraïm,) obtenturos, ut ex vicina regione, Israëli subdita atque alteri tribui obventura, pars aliqua concederetur. Ita fere a Lapide.*

F

quos Josue hortatur ad laxanda habitationis suæ spatia excisis Chananæis.

235 *At optimus Princeps, nihil his commotus querimoniis, fortis stetit, noluitque ulli alteri tribui adimere, quod Manassensibus vel suis tribulibus Ephraïmitis tribueret. Nihil dedit propinquitati sanguinis, sed totum justitiæ, ut sequens versus 15 indicat :* Ad quos Josue, ait : Si populus multus es, *et ampliora quæris ad habitandum spatia, noli ea postulare cum aliorum injuria; sed* ascende in silvam, et succide tibi spatia in *assignata* terra Pherezæi et Raphaïm : qui angusta est tibi possessio montis Ephraïm.

Cui

A Cui responderunt filii Joseph (℣. 16 :) Non poterimus ad montana conscendere, cum ferreis curribus utantur Chananæi, qui habitant in terra campestri ; in qua sitæ sunt Bethsan cum viculis suis, et Jezraël mediam possidens vallem. *Hæc eadem animi firmitudine excipit Imperator, eodemque responso, quo ante, contra ipsos retorquet, quod in causæ suæ patrocinium objecerant :* Dixitque Josue *a* ℣. 17 ad domum Joseph, Ephraïm, et Manasse : Populus multus es et magnæ fortitudinis, non habebis sortem unam ; sed transibis ad montem, et succides tibi atque purgabis ad habitandum spatia : et poteris ultra procedere, cum subverteris Chananæum, quem dicis ferreos habere currus, et esse fortissimum.

B

§ XXIV. Ossa patriarchæ Joseph humari, tabernaculum in Siluntem transferri, et increpita VII tribuum ignavia, sortitionem intermissam expediri curat : notæ in Josephi narrationem.

Humatio ossium patriarchæ Joseph ;

Patriarcha *Joseph morti proximus Israëlitas jurejurando obstrinxerat Genesios cap.* L *a* ℣. 23, *ut ossa sua ex Ægypto in terram Chanaan olim migraturi secum deferrent. Id factum fuisse legimus Exodi cap.* XIII ℣. 19 : Tulit quoque Moyses ossa Joseph secum, eo quod adjurasset filios Israël, dicens : Visitabit vos Deus ; efferte ossa mea hinc vobiscum. *Ea vero terræ mandata narrantur libro Josue cap.* XXIV ℣. 32 : Ossa quoque Joseph, quæ tulerant filii Israël de Ægypto, sepelierunt in Sechem, in parte agri, quem emerat Jacob a filiis Hemor patris Sichem, centum novellis ovibus, et fuit in possessionem filiorum Joseph, *Ephraïmitarum scilicet. Licet nusquam dictæ humationis tempus inveniatur, verisimile tamen non est, sanctum Principem hujuscemodi pietatis officium diu distulisse : haud* C *dubie prima oblata opportunitate illud præstitit, solemnemque exsequiarum celebrationem fieri curavit. Primum autem tempus ad id opportunum fuit, quando, Chananæa majori ex parte subacta, belloque omni cessante, eam regionem pacifice possidebant Israëlitæ, in qua erat* prædium *illud prope Sichem,* quod dedit Jacob Joseph filio suo *Joannis cap.* IV ℣. 5 : *solebant enim veteres suorum cadavera in suismet possessionibus humare. An Josephi lipsana sepulta fuerint ante inchoatam terræ divisionem cis Jordanem, an vero postquam jam Ephraïmitæ hereditatem suam, in qua sepulturæ ejus locus jacebat, sortito nacti essent, examinant Torniellus ad annum* 2589 *et ad eumdem Salianus in Annalibus num.* 25. *Hic secundum, ille primum conjicit. Patris et fratrum Josephi lipsana, quæ pariter a filiis Israël de Ægypto asportata creduntur, eodem loco honorifice a* Josue *tumulata fuisse, colligitur ex Actuum cap.* VII ℣. 15, *et S. Hieronymi epistola* XXXIII, *alias* CI, *ad Pammachium de Optimo genere interpretandi.*

237 *Octavo tam principatus* Josue *quam transmissi Jordanis anno cum Torniello et Bonfrerio credimus, castra e Galgalis cum tabernaculo fœderis Siluntem translata fuisse. De quo cap.* XVIII ℣. 1 : Congregatique sunt omnes filii Israel in Silo, ibique fixerunt tabernaculum testimonii, et fuit eis terra subjecta. *Salianus ad annum* 2590 *in sua Epitome,* Licet, *inquit,* videri possit Silo in sedem Sanctuarii electam, quod ea esset in sorte Ephraim, quæ erat Imperatoris tribus, et videretur rationi consentaneum, sacrarium sedemque pontificis apud Ephraïmitas collocari, quando tunc apud eos erat principatus : et quidem in ejus Viri potestate, cui religio et pietas erat antiquissima : videtur tamen Josue divinum in hac translatione consilium exquisisse apud Eleazarum pontificem, et secutus potius, quam propriam consolationem adamasse : Deum autem tam Principem, quam filios Josephi honorare voluisse. *Quidquid sit de oraculi consultatione, vix dubito, quin tabernaculum divino monitu in Silunte collocatum fuerit : siquidem Dei electione locum illi constituendum fuisse iterum et sæpius indicatur Deut. cap.* XII.

translatio tabernaculi in Siluntem

ubi intermissa sortitio hortatu Sancti resumitur : E

238 *Constituto in Silunte non sine varia sacrificiorum solemnitate Sanctuario (id enim de tanta celebritate, ad quam omnes filii Israël congregati fuerant, merito existimandum est,) cœptam in Galgalis partitionem* Josue *quamprimum ad exitum deduci curat :* Remanserant autem, *inquit Scriptura a* ℣. 2, filiorum Israel septem tribus, quæ necdum acceperant possessiones suas. Ad quos Josue ait : Usquequo marcetis ignavia, et non intratis ad possidendam terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum dedit vobis ? Eligite de singulis tribubus ternos viros, ut mittam eos, et pergant atque circumeant terram, et describant eam juxta numerum uniuscujusque multitudinis : referantque ad me quod descripserint. Dividite vobis terram in septem partes : Judas sit in terminis suis ab Australi plaga, et domus Joseph ab Aquilone. Mediam inter hos terram in septem partes describite : et huc venietis ad me, ut coram Domino Deo vestro mittam vobis hic sortem : quia non est inter vos pars Levitarum, sed sacerdotium Domini est eorum hereditas. Gad autem, et Ruben, et dimidia tribus Manasse jam acceperant possessiones suas trans Jordanem ad Orientalem plagam : quas dedit eis Moyses famulus Domini. Cumque surrexissent viri, ut pergerent ad describendam F terram, præcepit eis Josue, dicens : Circuite terram et describite eam, ac revertimini ad me : ut hic coram Domino in Silo mittam vobis sortem. *Qua de causa partitio, Dei ipsius jussu in Galgalis inchoata, fuerit interrupta, Scriptura non exprimit. Conjectura Bonfrerii mihi videtur magis ad verum accedere quam reliquorum. Hic consuli potest, et qui non multum ab eo discrepat Salianus in Epitome ad annum* 2590.

reliquæ tribus suas sortito portiones accipiunt.

239 Itaque perrexerunt *geometræ (verba sacra sunt a* ℣. 8 :) et lustrantes eam in septem partes diviserunt, scribentes in volumine. Reversique sunt ad Josue in castra Silo. Qui misit sortes coram Domino in Silo, divisitque terram filiis Israel in septem partes. Et ascendit sors prima filiorum Benjamin per familias suas *etc. Hujus tribus termini atque oppida recensentur reliquo capite* XVIII. *Sors secunda obtigit tribui Simeon ; tertia tribui Zabulon ; quarta tribui Issachar ; quinta tribui Aser ; sexta tribui Nephthali ; septima tribui Dan : de quarum limitibus urbibusque agitur usque ad* ℣. 49 *capitis* XIX, *in cujus fine repetitur, a quibus et quo in loco hæc divisio facta fuerit :* Hæc sunt possessiones, quas

AUCTORE J. L.

quas sorte diviserunt Eleazar sacerdos et Josue filius Nun, et principes familiarum ac tribuum filiorum Israel in Silo, coram Domino ad ostium tabernaculi testimonii, partitique sunt terram.

Nota

240 *Narrata regum Aquilonarium clade, Josephus ita suam continuat historiam :* Jamque quinto hujus belli anno exacto, Chananæorum nemo supererat, nisi siqui in loca munitissima confugerant. *Aberrat, nisi illud quinquennium ad bellum Septemtrionale referat : nam a Jordanis transitu sex annis circiter bellatum fuit, et septimo Galgalæa sortitio inchoata. Adi num.* 230 : Jesus autem, castris e Galgalis in montana translatis, sacrum tabernaculum in urbe Silunte fixit ; quod is locus propter pulchritudinem visus sit idoneus *(verius dixisset, quod esset a Deo ad id electus ; ut colligitur ex Deut. cap.* XII*)* in quo tantisper maneret, dum major commoditas ædificandi templi se præberet. Inde cum omni populo profectus versus Sicima, altare ita ut Moyses præceperat statuit : et diviso exercitu, in Garizæo monte dimidium ejus collocavit, et in Gibale alterum dimidium, in quo altare erat, cum Levitis ac sacerdotibus. Ubi mactatis vi-
B ctimis, execrationibusque peractis, et in altari insculptis, in Siluntem sunt reversi. *Liber Deuteronomii fuit insculptus duodecim lapidibus, distinctis ab iis, e quibus altare exstructum fuit : nec e Silunte* Josue *ad duos illos montes profectus est, sed e Galgalis anno primo sui principatus. Vide dicta numero* 159 *et* 163. Jesus autem jam senex, cum videret Chananæorum urbes pene inexpugnabiles, tum propter situm natura tutum, tum propter munitiones ad frustrandos hostium conatus arte additas : nam cognito Israelitarum ex Ægypto exitu, et quod ad suum excidium properarent, toto illo tempore in muniendis oppidis occupati fuerant : conventu populi in Siluntem indicto, concionem advocat. *Videtur hic Josephus innuere, Sanctum progressum fuisse ad Chananæam, licet nondum omnino subactam, sorte dividendam, quod diffideret se reliquas ejus urbes natura et arte munitissimas expugnare posse. Verum quis id credat de eo Viro, qui tam insigni hactenus in Deum fiducia fuit, quique opem divinam in gravissimis ac difficillimis expeditionibus numquam sibi*
C *hactenus defuisse expertus est ? Aliam ego maturatæ partitioni causam non agnosco, quam præceptum divinum, quod Deus ipsi dedit ob rationes in Scriptura expressas, quas dedi num.* 224.

a Josepho

241 Cumque frequens concursus factus esset, res hactenus fortiter ac feliciter gestas recensuit, quales par erat Dei auspiciis a populo religiosissimo geri : reges triginta et unum ausos manus conserere devictos, exercitusque potentissimos prælio superatos, internecione cæsos, ut ne reliquiæ quidem generis superessent. Cæterum quoniam ex urbibus aliæ captæ essent, aliæ munitiores et ob hoc obstinatiores longa oppugnatione opus haberent ; censuit eos, qui ex regione, ultra Jordanem sita, in communem expeditionem profecti fuerant, et propter cognationem socios periculorum se adjunxerant, gratiis prius actis ad proprias sedes remittendos. Deinde ex singulis tribubus singulos testatæ probitatis viros eligendos, qui regionem totam permensi bona fide et absque dolo magnitudinem ejus renunciarent. In eam sententiam itum est ab universo populo : moxque eos viros misit ad metiendam terram, adjunctis ad eos quibusdam geometriæ peritis, qui propter hanc scientiam errare ac falli non poterant : hisque mandata dedit, ut æstimatio- D
nem agrorum juxta bonitatem terræ facerent . . . Decemviri autem huic negotio destinati, perlustrata regione et æstimatione terræ peracta, septimo mense reversi sunt ad eum in Siluntem, ubi tum tabernaculi sedes erat. Tum Jesus, assumpto Eleazaro cum senatu ac tribuum principibus, divisit regionem novem tribubus et Manassitarum dimidiæ parti, cuique tribui pro ejus magnitudine agrum admetiens. *Dein subjicit, quæ cuique tribui sors obtigerit alio quam Scriptura ordine. Post quæ,* ad hunc, *inquit,* modum sex gentium a filiis Chananæi denominatarum regionem Jesus divisit, et novem cum dimidia tribubus habitandam dedit. Amoræam enim, et ipsam ab uno ex filiis ejus dictam, Moyses jam ante duabus cum dimidia tribubus diviserat, ut supra diximus. Sidoniorum autem, Arucæorum, Amathæorum et Arithæorum agri nihil ad hanc divisionem pertinuerunt.

242 *Josephus terram promissam novem tribubus et dimidiæ in Silunte distributam scribens iterum Scripturæ contradicit, quæ duas tribus et mediam in Galgalis, reliquas vero septem in Si-* E
lunte portionem suam accepisse diserte affirmat. Oratio autem, quam ante partitionem Imperatorem ad populum habuisse narrat, toto, ut aiunt, cælo differt ab allocutione, quam Sanctus capite XVIII *ante Siluntinam divisionem ad ignavos Israëlitas fecit. Ante eamdem, ut habemus ex textu sacro ibidem, terni e singulis tribubus electi fuerunt, qui terram describerent : at Josephus singulos e singulis tribubus missos fuisse dicit, quibus tamen periti aliquot geometræ fuerint adjuncti. Verum cum sortitionem Galgalæam ac Siluntinam confuderit, ac ex utraque permixta unam conflaverit, cumque ante Galgalæam dimensores terræ dividundæ quoque ablegatos fuisse, multorum ferat opinio, et verisimiliter etiam aliqua oratio a sancto totius negotii Directore præmissa fuerit ; dici potest, quod illa oratio, ac decemvirorum et geometrarum missio, de quibus hic Josephus, præcesserit Galgalæam distributionem. In orationis tamen argumento aliquid displicet, quod scilicet dicatur* Josue *consilium cepisse dimittendi tribus Ruben, Gad, et mediam Manasse, quia capiendæ restabant urbes* munitiores, et ob hoc obstinatiores longa oppugnatione opus F
haberent. Cur non eam, quam Scriptura suggerit, dat rationem, nempe quia Deus imperarat terræ divisionem, et cessationem a bello communibus armis gerendo ? Septem illæ gentes, quarum terras inter filios Israël divisas fuisse scribit Josephus, aliique, quos nominat, populi, omnes fuerunt de stirpe Chanaan, cui maledixerat Noë. Curiosus lector de iis videre potest Torniellum ad annum 1931 *num.* 34 *et seqq.*, *et* 2584 *num.* 23.

§ XXV. Constantiæ adversus seditiosos præmium accipit : Sancti animus a cupiditate alienus : ejus vice numquam alii rempublicam administrarunt.

Præceptum Domini ut Sancto concederetur urbs, quam ipse eligeret.

Cumque complesset *sanctus Princeps* sorte dividere terram singulis per tribus suas, dederunt filii Israel possessionem Josue filio Nun in medio sui, juxta præceptum Domini urbem, quam postulavit, Thamnath-Saraa in monte Ephraïm : et ædificavit civitatem, habitavitque in ea *cap.* XIX ℣. 49 *et* 50. *Itaque* juxta præceptum Domini *portionem suam accepit S. Imperator. At quando præceptum illud datum? Verisimile est, Deum eodem tempore, quo Numer. cap.* XIV ℣. 24 *Calebo ob causam suam, contra seditiosos tam fortiter actam, præmium decrevit, nostro quoque Sancto suum decrevisse. Cur enim, qui eadem in Deum fide fuerat, eodem zelo et fortitudine, ut supra num. 42 et seqq. probavimus, exploratorum mendaciis, credulique populi murmurationibus obstiterat, præteritus esset* Josue? *Cur secus quam alter nullum suæ hujus fidelitatis, zeli et constantiæ præmium referret?*

verisimilius datum est in præmium ejus constantiæ adversus seditiosos :

244 Neque obstat (*verba sunt Bonfrerii hic*) quod nihil tale commemoret Scriptura Num. 14 : neque enim omnia Scriptura exprimit ; sed multa etiam silet, quæ ex alio simili possunt colligi, probabiliter relinquuntur colligenda. Adde alio loco subinde supplere Scripturam, quod suo loco prætermissum fuit ; quod in hac re hic factum : nam et hic id suppletur, et supra cap. 14 ℣. 6 non obscure indicatur, tantumdem promissum fuisse Josue, quantum Calebo ; cum Caleb Josuam allocutus ita ait : « Nosti quid lo» cutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de « me et te in Cadesbarne ». Verum quidnam illud est, quod promisit Deus vel præcepit fieri ipsi Josue? Nimirum id, quod verbis sequentibus significatur, ut videlicet, quem vellet ipse locum et eligeret ad habitandum, is ei hæreditatis nomine consignaretur. Itaque Calebo certi alicujus loci jam tum Num. 14 assignata est a Deo possessio ; Josue vero nullus certus locus assignatus, sed ei relicta optio, ut quem ipse eligeret, hunc populus, cæterique populi principes ratum haberent.

urbem vilem eligens ius gne continentiæ dat exemplum :

245 *Poterat* Josue, *utpote qui etiamnum imperii clavum tenebat, agros fertiles, urbemque aliquam amplam et augustam sibi eligere, in qua præ ceteris popularibus splendide pro dignitate habitaret ; poterat hæc, inquam, eligere, præcipue cum iis, ob quæ Deus illi præmium singulare statuerat, tot alia egregia accessissent in rempublicam Hebraicam merita, ut nemo non electionem ut æquissimam approbasset. Verumtamen id non fecit : cum meliorem posset, deteriorem sibi hereditatem elegit, insigne continentiæ animique ab omni cupiditate alieni principibus ac magistratibus exemplum relinquens. Unicam inter tribules suos Ephraïmitas urbem Thamnath-Saraa, eamque ruinosam ac pene dirutam, quæ ipsi restauranda vel reædificanda fuerit, ut ex* ℣. 50 *colligitur, sibi dari postulavit. Neque hæc in fertili et amœno solo sita erat, sed in arido et infœcundo : nam urbs hæc* Thamnath *agnominata fuit* Saraa, *inquit Arias Montanus, a Lapide, aliique hic, a sterilitate et inutilitate loci. Hanc tanti Imperatoris animi modestiam non sat mirari potuit sancta Paula, teste S. Hieronymo in ejus Epitaphio, cum sacra Palæstinæ loca viseret ; videretque, tam præclarum Ducem, tot et tantis victoriis insignem, tam modeste ac demisse se ipsum in divisione terræ tam fœcundæ gessisse, nec sibi nisi locum vilem, asperum, ruinosum vel potius dirutum delegisse.*

AUCTORE J. L.

6 profugis, 48 Levitis civitates assignantur :

246 *Suis Imperatori, Calebo, atque unicuique tribui possessionibus constitutis,* Locutus est Dominus ad Josue, dicens : Loquere filiis Israel, et dic eis : Separate urbes fugitivorum, de quibus locutus sum ad vos per manum Moysi *Numer. cap.* XXXV *a* ℣. 11, ut confugiat ad eas, quicumque animam percusserit nescius *etc. Oraculum divinum ad populum refert* Josue : *statutæque sunt sex refugii civitates, tres cis et totidem trans Jordanem :* Accesseruntque, *his peractis,* principes familiarum Levi ad Eleazarum sacerdotem, et Josue filium Nun, et ad duces cognationum per singulas tribus filiorum Israel : locutique sunt ad eos in Silo terræ Chanaan, atque dixerunt : Dominus præcepit per manum Moysi *Numer. cap.* XXXV *a* ℣. 1, ut darentur nobis urbes ad habitandum, et suburbana earum ad alenda jumenta. Dederuntque filii Israel de possessionibus suis juxta imperium Domini, civitates et suburbana earum. *Caput* XXI *post hæc verba nominatim recenset quadraginta octo urbes Levitis assignatas. De sex refugii civitatibus agit caput præcedens.*

verisimile quidem est, quod Sanctus de iis, quæ refert Josephus, populum prius

247 *Memorat Josephus, Sanctum concionem ad omnem Israël prius instituisse, quam urbes e quaque tribu eligerentur, a Levitis hereditario jure possidendæ. Ejus argumentum, et reliqua deinde facta usque ad duarum tribuum et mediæ dimissionem, de qua mox, sic describit :* Cæterum Jesus ætate jam defecta, cum non valeret consilia sua per se exequi, et qui vicem ejus gerebant, negligentius rempublicam administrarent, præcepit unicuique tribui, ut ex sua sorte Chananæorum reliquias tolleret. In hoc enim consistere et ipsorum securitatem, et disciplinæ ac religionis incolumitatem : idque eos non ex Moysi tantum monitis, sed suomet experimento didicisse : deinde ut Levitis triginta octo destinatas urbes redderent, jam enim decem in Amoræa trans flumen acceperant. Ex his in tribus profugis receptacula sunt instituta. Nihil enim magis erat curæ, quam ut nusquam a Moysis præscriptis recederetur. Hæ fuerunt in Tribu Judæ Hebron, in Ephræmi Sicima, in Nephthalitide Cedesis, quæ est in superiore Galilæa. Post hæc quod de præda in reliquum erat, divisit : supererat enim permultum. Unde non mediocris divitiarum accessio et publice et privatim facta est. Tantum erat auri et vestimentorum ac reliquæ supellectilis, tantum etiam jumentorum ac pecudum, ut numero comprehendi non possent.

monuerit : at ejus vice alios rempublicam administrasse, falsum putamus.

248 *Certum est, quod comitia adhuc durarerint, antequam Levitarum civitates in quaque tribu ab aliis separarentur : nam cap.* XXI ℣. 1 *principes familiarum Levi ea de causa accessisse leguntur pontificem, Imperatorem et tribuum duces in Silunte cum populo congregatos. Quod dicat Josephus, hoc tempore Sanctum Israëlitis præcepisse, non modo ut suas Levitis civitates concederent ; verum etiam superstites in sua sorte Chananæos delerent,*

delerent, ut tam ipsi quam Levitæ hereditatem suam pacifice possidere possent, satis verisimile est. Verum Josue *hoc eodem tempore, ob grandævam senectutem non potuisse consilia sua per se exsequi, constitutos jam fuisse, qui ejus vice rempublicam administrarent, eosque hoc negligentius fecisse; hæc, inquam, omnia nullam veri speciem habent, nec in Scripturis fundamentum. Dico ego, quod sanctus Imperator jam non minus per se exsequi potuerit consilia sua, quam initio sui regiminis. Veneranda Sancti meritisque gravis senectus nec auctoritatem ipsius in subditos, nec horum erga ipsum reverentiam, amorem, obsequendique studium imminuit. Neque ad hoc usque tempus ulli substituti fuere, qui Sancti vices gererent in republica administranda: imo postquam jam, conventu Siluntino dissoluto, domicilium in Thamnath-Saraa fixisset, supremam potestatem, non secus ac antea, exercuit. Ad extremum vitæ ad republicæ clavum sedit, eumque direxit, nec unquam illum vicariorum curæ commisit. Toto ejus vitæ tempore tribuum principes vel seniores populi tantum instrumenta fuerunt, quorum ope imperia sua, vel per se vel per* B *legatos eisdem communicata, exsequeretur. Horum veritas ex postremis libri Josue capitibus manifeste eruitur. Quod autem Josephus hoc tempore tantum triginta octo urbes Levitis datas scribat, cum jam decem in Amorrhæa trans flumen accepissent, id opinor ex Litteris sacris probari non posse: nam Numer. cap.* XXXV *præcipitur ista distributio facienda imposterum, nec usquam inchoata significatur nisi hujus libri cap.* XXI, *ubi* 48 *civitates illis attributæ leguntur. Falso quoque supponit idem auctor, tres refugii civitates trans Jordanem antea a Moyse determinatas fuisse; hinc trium aliarum cis Jordanem assignatarum tantum meminit. Omnes sex sub* Josue *cap.* XX *constitutæ sunt, et cap.* XXI *Levitarum habitationi datæ sunt. De spoliorum divisione egimus post bellum Aquilonare: siquis hanc partim ante, partim vel etiam totam post terræ distributionem factam velit, ei me non opponam.*

C

§ XXVI. Rubenitis et sociis, ad sua redituris, salutaria dat monita; legatos mittit cognituros, quo animo illi altare erexissent; audita eorumdem innocentia, turbæ cessant: urbem Thamnath-Saraa reædificat.

Ad suas trans Jordanem terras abituris Rubenitis et sociis

D*istributionibus finitis*, cum jam solvenda viderentur comitia, *inquit Salianus ad annum* 2590 *num.* 33 existimavit quoque Josue, cæteros qui trans Jordanem habitabant æque dimitti posse. Cum ergo non ultra necessarius Rubenitarum et sociorum exercitus videretur, et communia prælia, communibusque peragenda viribus expedita essent, et singuli deinceps hostes, cum singulis tribubus pugnaturi essent, et quidem jam non parum debilitati prioribus bellis, eis deinceps vacationem militiæ concedendam censuit. *Res cap.* XXII *a* ℣. 1 *ita describitur:* Eodem tempore, *quo scilicet divisioni terræ opera data est*, vocavit Josue Rubenitas, et Gaditas, et dimidiam tribum Manasse, dixitque ad eos: Fecistis omnia, quæ præcepit vobis Moyses famulus Domini: mihi quoque in omnibus obedistis, nec reliquistis fratres vestros longo tempore, usque in præsentem diem, custodientes imperium Domini Dei vestri. *Plena humanitatis est ista allocutio, quæ a laude eorum exorsa, primum obedientiam Deo, Moysi, et sibi præstitam commendat; deinde et charitatem erga reliquas tribus, quarum commodis tot annis servierant.* D

S. Princeps amorem Dei et legum custodiam commendat.

250 *Sequitur* ℣. 4 *ipsa dimissio:* Quia igitur dedit Dominus Deus vester fratribus vestris quietem et pacem, sicut pollicitus est; revertimini, et ite in tabernacula vestra, et in terram possessionis, quam tradidit vobis Moyses famulus Domini trans Jordanem. *Non obliviscitur autem optimus Princeps abeuntibus commendare, quod alte infixum gerebat in pectore, quodque vult esse instar omnium admonitionum, ut scilicet Deum ament ejusque mandata custodiant:* Ita dumtaxat, *inquit* ℣. 5, ut custodiatis attente et opere compleatis mandatum et legem, quam præcepit vobis Moyses famulus Domini, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et ambuletis in omnibus viis ejus, et observetis mandata illius, adhæreatisque ei, ac serviatis in omni corde et in omni anima vestra. *In paucis his verbis prodit se fervida boni Senis pietas, et sollicitudo pro suorum salute.* E

eis benedicit, monitosque de præda cum fratribus dividenda dimittit: ob aram

261 Benedixitque eis Josue, et dimisit eos. Qui reversi sunt in tabernacula sua. Dimidiæ autem tribui Manasse possessionem Moyses dederat in Basan: et idcirco mediæ, quæ superfuit, dedit Josue sortem inter ceteros fratres suos trans Jordanem ad Occidentalem plagam. Cumque dimitteret eos in tabernacula sua, et benedixisset eis, dixit ad eos: In multa substantia atque divitiis revertimini ad sedes vestras, cum argento et auro, ære ac ferro et veste multiplici. *Dein præcepti Divini, Numerorum cap.* XXXI ℣. 27, *eos memores faciens,* Dividite, *inquit,* prædam hostium cum fratribus vestris, *qui trans Jordanem remanserunt.* Reversique sunt, et abierunt filii Ruben, et filii Gad, et dimidia tribus Manasse, a filiis Israel de Silo, quæ sita est in Chanaan, ut intrarent Galaad terram possessionis suæ, quam obtinuerant juxta imperium Domini in manu Moysi. F Cumque venissent ad tumulos Jordanis in terram Chanaan, ædificaverunt juxta Jordanem altare infinitæ magnitudinis. *Verba sacra sunt a* ℣. 6.

prope Jordanem erectam, in suspicionem impietatis veniunt: bellum contra eos meditantur reliquæ tribus:

252 *Quod reliquo capite Scriptura fuse narrat, intellige ex Theodoreto questione* XVIII *ubi illius hanc dat synopsim:* Finito autem bello, factaque divisione discesserunt, qui trans flumen sortes acceperant: sed priusquam fluvium trajicerent, construxerunt ingens altare: cujus ædificationis intentionem cum ignorarent, qui de novem reliquis erant tribubus et media, suspicantes talem structuram ad impietatem tendere, statuerunt plane, anteposita cognationi religione, contra illos bellum inire. Verum sapientissimus Josue et Eleazar miserunt Phinees *(et decem principes tribuum cum eo, ut dicitur* ℣. 14) velut eum, qui zelo vehementi ultus erat impietatem in deserto, ut reduceret eis in memoriam majores illorum, et beneficia divina; admissæque iniquitatis admoneret. At ubi audierunt, illud altare pio animo structum esse, vocarique Monimentum divisionis recens factæ, nimirum ut posteri

A steri exhibere possent illud in argumentum adversus eos, qui vellent illos a divinis comitiis et solennitatibus excludere, admodum læti recesserunt, laudantes Deum ob fraternam pietatem, et communem omnium tranquillitatem. *Legati reduces Pontifici, Imperatori ac filiis Israël, qui, ut* ℣. 12 *refertur, bellum suscepturi in Siluntem convenerant, Rubenitarum ac sociorum innocentiam exponunt :* Placuitque sermo cunctis audientibus. Et laudaverunt Deum filii Israël, et nequaquam ultra dixerunt, ut adscenderent contra eos, atque pugnarent, et delerent terram possessionis eorum ℣. 33.

et prius legatos, qui rem totam cognoscant, prudens mittit

253 *Josephus historiam hanc fusa narratione prosequitur, ex qua excerpimus, quæ ad Sanctum propius spectant :* Post hæc, *inquit*, advocato in concionem exercitu, ad eos, qui ex regione ultra Jordanem sita una militabant numero quinquaginta millia, in hanc sententiam locutus est. *Sequitur oratio, a S. Imperatore ad Rubenitas et socios abituros habita : sed hi non fuere* numero quinquaginta, *sed quadraginta tantum millia ; plures enim ex duabus tribubus et media copiæ auxiliares Jordanem non transierant, ut patet* B *ex capitis* IV *versu* 13. *Post Sancti orationem ita pergit :* Hæc locutus et singillatim primatibus populoque in commune dicto vale, ipse quidem eodem loco restitit *:* reliqua autem multitudo universa cum lacrymis eos deducebat, et ægre a se invicem divellebantur. Itaque trajecto fluvio, Rubelis tribus, et Gadis, et quotquot Manassitarum eos sunt secuti, altare super ripam Jordanis erigunt, monumentum posteris et signum conjunctionis cum reliquis, qui ultra Jordanem incolunt. Quo audito apud cæteros Israëlitas, cum altare exstructum scirent, non etiam quo animo ; putabant eos, novata religione alienorum numinum cultum velle introducere : et temere hac suspicione violatæ religionis moti, arma corripuerant vindicaturi patrios ritus, et pœnas a violatoribus exacturi. Existimabant enim non tam cognationis ac dignitatis eorum, qui in hoc erant crimine, quam divinæ voluntatis rationem habendam. Atque ita irati ad expe- C ditionem se accinxerunt.

Imperator; illis aram bono ex fine erectam nuntiantibus, turbæ cessant.

254 Jesus vero et pontifex Eleazarus cum senatu cohibebant eos, dicentes, verbis prius quam armis rem aggrediendam, et scitandum, qua mente id fecerint : et si forte malo animo factum deprehensum sit, tum demum armis impetendos. Mittunt igitur eo legatos, Phineesem filium Eleazari, et cum eo decem honoratos in populo, qui cognoscant quid sibi volentes altare in ripa construxissent. *Sequitur legatorum discessus, oratio Phinees ad Rubenitas sociosque, et horum responsio, qua se purgant. Post quæ subdit :* His auditis, Phineeses, collaudataque eorum constantia, reversus ad Jesum, rem totam apud populum exposuit. Qui lætus quod nec delectu opus esset nec civili sanguine, gratias egit Deo per sacrificia : moxque soluto conventu, reversis ad sua singulis, ipse apud Sicima elegit domicilium. *In Thamnath-Saraa Sancto locus habitationis fuit, qui secundum omnes geographos remotior est a Sichem, quam ut apud hanc domicilium elegisse dici possit. Licet omnia, quæ de* S. Josue *ex Theodoreto et Josepho hic inserui, in Scripturis non exprimantur ; de eorum tamen veritate ego non dubito ; si tamen excipias pauca illa, quæ in historico Judæo notavimus.*

255 *Cum anno principatus* Josue *octavo Siluntina divisio probabilius cœpta fuerit, duarum tribuum et mediæ dimissio non serius, quam eodem octavo vel ad summum nono anno facta fuit : hæc enim terræ divisionem statim secuta est. Sanctus autem exhortationem ad Israëlitas, de qua capite* XXIII, *decimo sexto vel septimo imperii, id est, ultimo vel penultimo vitæ suæ anno habuit, quemadmodum ex* ℣. 1 *et* 14 *non obscure colligitur. Quid toto illo tempore intermedio egerit, latere nos voluit Scriptura. Non nisi unicum hoc nobis reliquit capitis* XIX *versus* 50 : Et ædificavit civitatem *(Thamnath-Saraa)* habitavitque in ea. *Idem Septuaginta in codicibus Romanis repetunt cap.* XXI *ante versum* 41, *adduntque :* Et accepit Jesus cultros petrinos, in quibus circumciderat filios Israel, qui nati fuerant in via in deserto, et posuit eos in Thamnathsachar. *Non existimo autem, hanc civitatem totam a fundamentis a Sancto excitatam fuisse, cum Scriptura cap.* XIX ℣. 50 *dicat, datam illi fuisse* urbem, quam postulavit Thamnath-Saraa : *erat ergo quæ postulabatur urbs, sed vel belli incursibus vel vetustate collapsa. Hanc itaque in suam suorumque habitationem restauravit Imperator, ædificiis ornavit ac mœnibus cinxit. Posterioribus temporibus civitas fuit una ex celeberrimis totius Palæstinæ : nam legimus apud Plinium libro* V *cap.* IV, E *ex decem toparchiis, in quas Judæam diviserant Romani, unam* Thamniticam *nominatam fuisse.* Thamnæ *toparchiæ quoque meminit Josephus lib.* V *de Bello Judaico cap.* IV, *et alibi.* Thamnam *autem fuisse illam ipsam urbem* Thamnath-Saraa, *a* S. Josue *reædificatam, testatur Adrichomius in Theatro terræ sanctæ, ubi agit de locis Tribus Ephraïm* Thamnathsara, *inquit*, Thamnathsare, et Thamna, Thamnata sub Romano imperio dicta est Thamnatica seu Thamnitica, una ex undecim *(Plinius citatus tantum decem nominat)* Judææ toparchiis, ordine quarta, regio, præfectura, et urbs maxima, sita in montanis Ephraim. Data est ab Israelitis Josue duci hæreditaria, qui in ea habitavit, et sepultus est a Septentrionali parte montis Gaas.

AUCTORE J. L.

Instaurat ruinosam urbem Thamnath-Saraa

annus Sabbaticus sub Sancto primum celebratus.

256 *Unde annorum Sabbaticorum epocha deducenda sit, an ab adita possessione terræ promissæ, an a tempore quo primum ejus agri coli cœperunt, an ab ipso ingressu in eamdem, celebris controversia est ; de qua curiosus lector videre po-* F *test Natalem Alexandrum in Historia Ecclesiastica veteris Testamenti dissert.* XIV, *Salianum et Torniellum, ad annum* 2590 *aliosque. Id certum est ex septemdecim annis, quibus probabilius imperasse* Josue *infra dicemus, saltem unum fuisse Sabbaticum. Vide Exodi cap.* XXIII *a* ℣. 10, *et Levitici cap.* XXV *a* ℣. 2 ; *et interpretes in utrumque locum. Non dubitandum est, quin religiosissimus et vigilantissimus Princeps cum Eleazaro omnem operam contulerit, ut annus Sabbaticus, quieti et remissioni a Deo destinatus, rite celebraretur, universus populus in festo tabernaculorum cogeretur, illi lex Deuteronomii prælegeretur, ut Deut. cap.* XXXI ℣. 10 *præcipitur ; ceteraque observarentur quæ Dominus præscripserat. Eadem cura et sedulitate legum cæremonialium, a Deo per Moysen datarum, usum introduxit, earumque custodiam ursit. Illis enim Israëlitæ jam obligabantur, sicut ex Deut. cap.* XII ℣. 5 *et seqq. intelligitur, a tempore, quo tabernaculum fixam cœpit in Silunte sedem habere. Hunc locum elegerat Dominus in terra promissionis, in quo sacrificia aliaque ad divinum cultum pertinentia exercerentur.*

§ XXVII.

AUCTORE J. L.

§ XXVII. Angeli Israëlitas objurgantis apparitio, de qua Judicum cap. II, probabilius non contigit sub Josue; comitiis convocatis, populum ad officium Deique cultum excitat.

Crimina, ob quæ Israëlitæ ab angelo reprehenduntur Judicum cap. II,

Scriptura *mirabilem narrat angeli Israëlitas objurgantis apparitionem lib. Judicum cap.* II *a* ℣. 1 : Ascenditque angelus Domini de Galgalis ad Locum flentium, et ait : Eduxi vos de Ægypto, et introduxi in terram, pro qua juravi patribus vestris; et pollicitus sum, ut non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum : ita dumtaxat ut non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ hujus ; sed aras eorum subverteretis : et noluistis audire vocem meam. Cur hoc fecistis ? Quam ob rem nolui delere eos a facie vestra, ut habeatis hostes, et dii eorum sint vobis in ruinam. Cumque loqueretur angelus Domini hæc verba ad omnes filios Israel, elevaverunt ipsi vocem suam et fleverunt. Et vocatum est nomen loci illius, Locus flentium, sive lacrymarum : immolaveruntque ibi hostias Domino Dimisit ergo Josue populum, et abierunt filii Israel unusquisque in possessionem suam, ut obtinerent eam. *Reprehenduntur hic Israëlitæ ob fœdera cum Chananæis inita, et ob aras non eversas, falsis illorum diis sacras. Unde patet, gentes istas veram religionem non suscepisse, quemadmodum Rahab et Gabaonitæ fecerant ; sed ad fœdera admissas fuisse, relicta eis libertate idola publice colendi : hoc autem locis num.* 179 *citatis severissime prohibuerat Deus.*

probabilius

258 *Theodoretus, Abulensis, Torniellus ad annum* 2593 *num.* 1, *et Salianus ad annum* 2599 *num* 10 *et seqq., aliique affirmant, angelum illum apparuisse, vivente S. Principe nostro. Negant Procopius, Caietanus, Cornelius a Lapide, Calmetus et alii. Horum sententiæ subscribimus, asserimusque S. Josue rempublicam administrantis vigilantia magis floruisse Israëlitarum pietatem, divinorumque mandatorum observantiam, quam ut angelus de cælo mittendus fuerit, qui eos tam acriter tamque gravi addita comminatione reprehenderet. Faventem nobis habemus S. Augustinum quæst.* XII *super Judices :* Credibilius est, *inquit,* nihil tale, *ob quod Hebræos objurgavit angelus,* fieri cœptum, vivente Jesu Nave ; tantumque terrarum sub illo tenuisse filios Israel, quantum eis ad considendum sufficeret, quamvis in sortibus suis haberent, unde crescendo et convalescendo adhuc adversarios exterminarent. Proinde post mortem Jesu, postquam prævaluerunt, ut hoc possent facere, maluerunt eos, *ad veram fidem non conversos,* habere tributarios secundum voluntatem suam, quam interimere et perdere secundum voluntatem Dei. Propter hoc ad eos corripiendos angelus missus est. Quod vero commemoratum est in libro Jesu Nave *(cap.* XVI ℣. 10 *et cap.* XVII ℣. 13 *de filiis Ephraim et Manasse, qui Chananæos, armis subactos, integra superstitiosa religione vectigales fecerunt)* magis existimo præoccupando commemoratum, quod post ejus mortem futurum esse jam ipse noverat prophetico spiritu, si ab illo liber conscriptus est, qui appellatur Jesu Nave. *Si lectori minus verisimile videatur, S. Prophetam nostrum litteris mandasse, quæ post ejus obitum acciderunt ; mecum existimare potest, illicita Ephraïmitarum et Manassensium fœdera a recentiore Scriptore hagiographo libro Josue inserta fuisse. Certe in eo non aberrat S. Doctor, quod dicat illa contigisse, Sancto vita defuncto. Qui id negant, non modo a veritate longius recedere mihi videntur ; verum etiam religiosissimum Imperatorem eisdem criminibus involvere, ob quæ Israëlitæ gravem Dei iram, pœnasque ab angelo annuntiatas incurrerunt : nam quoniam domicilium suum* Josue *habebat in ipsa tribu Ephraim, in cujus vicinia Manassenses habitabant ; quomodo hi et ejus tribules Ephraïmitæ potuerunt bellum Chananæis inferre, eos sibi subjicere et tributarios facere ; arasque publicas, idolis erectas, integras relinquere, inscio vigilantissimo Principe ? Si eorum conscius fuerit, quid tandem excogitabis, ut eum excuses ? Difficulter sane in adversæ partis sententia intelligi potest, quomodo eodem, quo ceteri, crimine implicitus non fuerit.*

post mortem Josue

259 *Crimina, ob quæ Deus Israëlitas per cælestem legatum suum reprehendit, Ephraïmitæ et Manassenses etiam commiserunt, fueruntque illa ipsa, quæ Josue cap.* XVI ℣. 10 *et cap.* XVII ℣. 13, *necnon Judicum cap.* I *a* ℣. 27 *narrantur. Nunc si evicero, in libro Judicum, cujus initium est,* Post mortem Josue, *ea suo loco referri, in libro vero Josue præoccupari, neque etiam ullam aliam tribum, vivente Sancto, angelicæ apparitioni et increpationi causam dedisse, Sanctum ab omni culpæ suspicione liberavero. Postquam Scriptura Josue cap.* XVI ℣. 10 *et cap.* XVII ℣. 13 *narrasset, quod filii Ephraim et Manasse idololatras Chananæos in tribubus suis habitantes sibi subjecissent, et vita donatos vectigales fecissent, statim subdit eorumdem querelam ad* Josue, *quod sorte accepissent terram etiam tum a Chananæis ex parte occupatam, quos ferreis curribus utentes bello vincere se posse diffidebant. Unde imprimis evidens est, locis citatis anticipari, quod postea tantum contigit. Nunc Judicum caput* I *a* ℣. 27 *nihil referre, quod ante Sancti mortem factum fuerit, ita probo. Nemo dubitat, quin exhortationem, quam dat Josue caput* XXIII, *S. Princeps ad Israëlitas instituerit, ultimo vel penultimo vitæ suæ anno. In hac autem non modo duæ jam sæpe nominatæ, sed et reliquæ tribus omnes laudantur* ℣. 8 : Sed adhæreatis Domino Deo vestro : quod fecistis usque in hanc diem. *Si scelera jam admissa fuissent, ob quæ angelus Israëlitis increpitis annuntiavit, Chananæorum deos illis futuros* in ruinam ; *an Sanctus eos laudasset, quod Domino fideliter adhæsissent ? An ibidem versu* 15 *dixisset, hactenus Israëli* prospera cuncta *venisse ? An denique in eadem exhortatione vel alia, quam paulo post sub finem vitæ habuisse legimus capite* XXIV, *ne verbo quidem angeli apparitionem hujusve causam attigisset, neque populum monuisset, ut pœnitentiam ageret ad iram divinam placandam vel mitigandam ? In postrema quidem oratione cap.* XXIV ℣. 23 *hortatur populum, ut de medio sui auferat deos alienos : verum hi non erant Chananæorum dii, ob quorum aras non subversas ab angelo objurgati sunt Israëlitæ ; sed dii alieni, quibus in Mesopotamia servierant* Thare pater

A pater Abraham, et Nachor *ibidem* ℣. 2. *Extra omne dubium hoc ponit versus* 14 *ibidem :* Auferte deos, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia. *Noli tamen hinc inferre, quod Israëlitæ sub imperio* Josue *saltem majorum suorum idolis aras erexerint, publicumque cultum eis exhibuerint; nam ibid.* ℣. 31 *legitur :* Servivitque Israël Domino cunctis diebus Josue. *Quomodo autem hic locus componendus sit cum Sancti monitione de auferendis diis, ex Mesopotamia et ex Ægypto in Chananeam asportatis, dicetur num.* 276. *Satis sit hic ostendisse illam non agere de diis alienis incolarum terræ promissæ, et consequenter nihil inde contra nos deduci posse.*

commissa fuerunt :

260 *Argumentum, quo nititur pars adversa, est, quod Judicum capite* II *angeli apparentis et Israëlitas objurgantis historiæ statim subjungatur* ℣. 6 : Dimisit ergo Josue populum. *Sed hujus infirmitatem statim agnosces, si ad sacræ narrationis contextum attendas. Ut clarius, quis ille sit, intelligas, prius proponere juvat quæ proxime sequuntur :* Et abierant filii Israel unusquisque in possessionem suam, ut obtinerent B eam : servieruntque Domino cunctis diebus ejus (Josue) et seniorum, qui longo post eum vixerunt tempore, et noverant omnia opera Domini, quæ fecerat cum Israel .... Omnisque illa generatio congregata est ad patres suos : et surrexerunt alii, qui non noverant Dominum, et opera, quæ fecerat cum Israël. Feceruntque filii Israël malum in conspectu Domini, et servierunt Baalim. *Nunc Bonfrerii explanationem accipe :* Quo fine ista, *quæ de* Josue *memorantur,* Scriptura hic intexat extra narrationis seriem, partim ex antecedentibus, partim ex sequentibus peti debet. Dixerat angelus fore, ut, quia Dei mandatum contempserant, aras et idola Chananæorum non exterminarant, eorum dii ipsis essent in ruinam, eos videlicet in idololatriam pertrahendo; qua ex re ruinam et exitium sibi accerserent : nunc intendit Scriptura declarare, quomodo reipsa ita factum sit. Quod ut faciat, altius rem repetit, et declarat, quando et quamdiu in officio et divino cultu constantes Israëlitæ permanserint, et quibus auxiliis id factum sit. Sensus itaque est : Cum bellis confectis et facta sortitione, Josue unumquemque in suas sortes et C possessiones dimisisset, illique possessiones adiissent; constantes in Dei cultu permanserunt, quamdiu vixit Josue, qui eos auctoritate sua in officio continebat; et rursum, quamdiu seniores illi vixerunt, qui admiranda Dei opera in eductione populi ex Ægypto viderant, cujusmodi erant Calebus, Eleazarus et nonnulli Levitæ, populumque exemplo, adhortationibus, auctoritate in Dei cultu fovebant. At Josue mortuo et senioribus illis, cum istis præsidiis et stimulis Israëlitæ carerent, neque ea pietas in iis, qui ipsis successerant, vigeret; facile passi sunt se in idololatriam pertrahi, accedente præsertim illecebra illa idololatrarum et idolorum, intra fines suos relictorum : ex quo ruinam illam et extremam perniciem, quam angelus prædixerat, sibi accersiverunt. Quam apte tota illa de dimissione, facta a Josue, et morte narratio sic explicata antecedentibus et consequentibus congruat, nemo non videt... Itaque DIMISIT ERGO, idem est, quod DIMISERAT AUTEM, vel FACTUM EST IGITUR, CUM DIMISISSET JOSUE; in qua explicatione liquet nihil violentum nihil contortum esse, et nostræ opinioni atque explicationi nihil officere. *Alia mihi in promptu sunt argumenta, quibus dissentientium objectionem enervem, et nostram sententiam confirmem : sed illa non adfero, quod dicta hactenus utrumque sufficienter præstitisse mihi videantur. Itaque ad caput* XXIII *libri Josue pergamus.*

AUCTORE J. L.

populum hortatur pius Senex, ut legem servent, Deum, ve colant,

261 Evoluto autem multo tempore, postquam pacem dederat Dominus Israëli, subjectis in gyro nationibus universis, et Josue jam longævo et persenilis ætatis : vocavit Josue omnem Israelem, majoresque natu, et principes ac duces, et magistros *cap.* XXIII *a* ℣. 1. *Hanc comitiorum convocationem, Sanctique, quæ subditur, exhortationem factam fuisse, cum ageret annum ætatis centesimum nonum vel forte decimum, qui principatus et vitæ ejus fuit postremus, passim omnes deducunt ex capitis initio mox dato, ejusque versu* 14. *Ubi convocati vel in Thamnath-Saraa, vel, ut alii volunt, in huic vicinam Siluntem, quod res tota ad Dei cultum commendandum pertineret, confluxissent ; exorsus est a commemoratione beneficiorum recens a Deo acceptorum, qua auditorum animos ad Dei amorem et cultum suaviter inflecteret :* Dixitque ad eos, ℣. 2 *et seqq. :* Ego senui et progressioris E ætatis sum. Vosque cernitis omnia, quæ fecerit Dominus Deus vester cunctis per circuitum nationibus, quomodo pro vobis ipse pugnaverit : et nunc quia vobis sorte divisit omnem terram ab Orientali parte Jordanis usque ad mare magnum. *Verum quia ista beneficia, justissimis de causis, quas ex Scriptura dedimus num.* 224, *nondum erant ad coronidem perducta, perfectæ victoriæ spem certissimam facit, ut quæ ex ipsorum alacritate, et in Deum amore, ejusque mandatorum observatione pendeat :* Multæque adhuc, *inquit,* supersunt nationes : Dominus Deus vester disperdet eas, et auferet a facie vestra; et possidebitis terram, sicut vobis pollicitus est. Tantum confortamini, et estote soliciti, ut custodiatis cuncta, quæ scripta sunt in volumine legis Moysi : et non declinetis ab eis neque ad dexteram neque ad sinistram : ne postquam intraveritis ad gentes, quæ inter vos futuræ sunt, juretis in nomine deorum earum, et serviatis eis, et adoretis illos : sed adhæreatis Domino Deo vestro, quod fecistis usque in diem hanc. Et tunc auferet Dominus Deus in conspectu vestro gentes magnas et robustissimas, et nullus vobis F resistere poterit. Unus e vobis persequetur hostium mille viros : quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est. Hoc tantum diligentissime præcavete, ut diligatis Dominum Deum vestrum.

neque cum idolatris fœdera amicitiamve contrahant.

262 *Quoniam vero totus rei cardo in eo vertebatur, ut a cultu idolorum absterrerentur Israëlitæ, et eam ipsam ob causam a consuetudine et affinitate populi idolis dediti ; in eo insistit acrius pius Senex, addita comminatione divinæ ultionis, expetendæ per illas ipsas gentes, quibuscum familiaritatem vel illicita fœdera contraxerint :* Quod si volueritis, *inquit,* gentium harum, quæ inter vos habitant, erroribus adhærere, et cum eis miscere connubia, atque amicitias copulare : jam nunc scitote, quod Dominus Deus vester non eas deleat ante faciem vestram ; sed sint vobis in foveam ac laqueum, et offendiculum ex latere vestro, et sudes in oculis vestris ; donec vos auferat atque disperdat de terra hac optima, quam tradidit vobis. En ego hodie ingredior viam universæ terræ, et toto animo cognoscetis, quod de omnibus verbis, quæ se Dominus præstiturum vobis esse pollicitus

AUCTORE J. L.

tus est, unum non prætererit incassum. Sicut ergo implevit opere quod promisit, et prospera cuncta venerunt : sic adducet super vos quidquid malorum comminatus est, donec vos auferat atque disperdat de terra hac optima, quam tradidit vobis; eo quod prætericritis pactum Domini Dei vestri, quod pepigit vobiscum, et servieritis diis alienis, et adoraveritis eos : cito atque velociter consurget in vos furor Domini, et auferemini ab hac terra optima, quam tradidit vobis.

§ XXVIII. Altera Sancti oratio ad populum in Sichem convocatum, quem inducit ad fœdus cum Deo solenniter renovandum; librum suo nomine inscriptum cum ultimo Deuteronomii capite probabilius conscripsit.

B

Brevi moriturus populum congregat in Sichem, et ad timorem

Postrema *exhortatio, quam pius Princeps ad populum instituit, haud ita diu ejus mortem antecessit. Cum se non diu supervicturum sentiret, vel fortasse etiam ex revelatione divina instantem suum obitum cognosceret; rursum Israëlitas unum in locum cogit, omnesque se, ut ita dicam, in partes versat, ut illorum animos accendat, ad constantem Dei cultum ejusque mandatorum observationem excitet, tandemque eos inducat ad fœdus cum Deo solemni ritu renovandum. Capite* XXIV *a* ℣. 1 *res ita narratur :* Congregavitque Josue omnes tribus Israel in Sichem, et vocavit majores natu, ac principes, et judices, ac magistros; steteruntque in conspectu Domini; et ad populum sic locutus est : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Trans fluvium habitaverunt patres vestri ab initio *etc. Incipit hic repetere ab origine eductionem Abrahæ de terra Chaldæorum, et multiplicationem seminis ejus ex Isaac et Jacob. Dein recenset plurima potioraque beneficia Domini, per singulas temporum*
C
successiones facta. Denique enumerationem collatorum beneficiorum ita concludit ℣. 13, *in persona Domini dicens :* Dedique vobis terram, in qua non laborastis, et urbes, quas non ædificastis; ut habitaretis in eis : vineas et oliveta, quæ non plantastis. *Inde ad ea transit, de quibus populum monere sibi proposuerat.* Nunc ergo timete Dominum, *a quo tot et tanta accepistis beneficia ;* et servite ei perfecto corde atque verissimo : et auferte deos, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia et in Ægypto, ac servite Domino.

cultumque Dei rursus hortatur; omnium animos mirifico dicendi

264 Sin autem malum vobis videtur, ut Domino serviatis, optio vobis datur : eligite hodie quod placet, cui servire potissimum debeatis, utrum diis, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorrhæorum, in quorum terra habitatis : ego autem et domus mea serviemus Domino. Responditque populus et ait : Absit a nobis, ut relinquamus Dominum, et serviamus diis alienis. Dominus Deus noster ipse eduxit nos et patres nostros de terra Ægypti, de domo servitutis : fecitque videntibus nobis signa ingentia, et custodivit nos in omni via, per quam ambulavimus, et in cunctis populis, per quos

D

transivimus. Et ejecit universas gentes, Amorrhæum habitatorem terræ, quam nos intravimus. Serviemus igitur Domino, quia ipse est Deus noster. Dixitque Josue ad populum : Non poteritis servire Domino : Deus enim sanctus, et fortis æmulator est; nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis. Si dimiseritis Dominum, et servieritis diis alienis, convertet se, et affliget vos, atque subvertet, postquam vobis præstiterit bona. Dixitque populus ad Josue : Nequaquam ita, ut loqueris, erit; sed Domino serviemus. Et Josue ad populum, Testes, inquit, vos estis, quia ipsi elegeritis vobis Dominum, ut serviatis ei. Responderuntque : Testes. Nunc ergo, ait, auferte deos alienos de medio vestri, et inclinate corda vestra ad Dominum Deum Israël. Dixitque populus ad Josue : Domino Deo nostro serviemus, et obedientes erimus præceptis ejus.

artificio accendit, et inducit ad fœdus cum Domino renovandum:

265 *In omni sapientissimi Senis dictione mirificum elucet artificium necnon efficacia ad constantiam in veri Dei cultu populo persuadendam. Ac primo optio illa, Israëlitis oblata, serviendi diis Amorrhæorum vel patrum in Mesopotamia,* dissimulatio quædam est, ad accendendum affectum comparata, quod ex sequentibus clarius
E
agnoscitur. Nam statim eos exemplo suo provocat ad sequendum Deum. Cur enim non statuant ejus Imperatoris religionem imitari, cujus eximiam in rebus agendis prudentiam, in exequendis felicitatem, in omni vita sanctitatem adhuc experti essent? Ergo ita statuunt ac decernunt servire Domino, a quo tot beneficia, quæ enumerant, ad hanc diem acceperint. Quia tamen, ut ait ille, Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata, perseverans in dissimulatione sua Josue, quem non latebat populi hujus in bono proposito inconstantia, et insignis in cultum idolorum propensio, NON POTERITIS, inquit, SERVIRE DOMINO; sicque magis accensa eorum voluntate, proponit quæ difficilia futura sint in Dei cultu, qui sit severus ultor injuriarum suarum, et in primis defectionis a se ad idola, ut ea nunc animose perrumpere statuant, et constanter in bono tam ardenter electo perseverent. Postquam autem sapiens Imperator quadam quasi tergiversatione populi voluntatem magis magisque accendit, testem appellat eorum conscientiam, ut se ipsi postea, si perfidi fuerint, sine alio teste vel judice condemnent. Sicque acceptatur universi populi voluntas a Domino, interventu Josue principis populi. In cujus rei probationem, F
NUNC ERGO, AIT, AUFERTE DEOS ALIENOS... Respondit iterum populus se Domino serviturum. *Ex Epitome Saliani ad annum 2600 hæc excerpsimus, quia verbis sacris non parum lucis adferunt. Quod hæc Sancti monitio ;* Nunc ergo auferte deos alienos, *non supponat inter Israëlitas publicos fuisse idolorum cultores, opportuno loco dicemus infra num.* 276.

solemni illud ritu populum inter et Deum

266 *Quæ dein acta fuerint, ita perstringit auctor sacer a* ℣. 25 : Percussit ergo Josue in die illo fœdus, et proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem. Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine Legis Domini : et tulit lapidem pergrandem, posuitque eum subter quercum, quæ erat in Sanctuario Domini : et dixit ad omnem populum. En lapis iste erit vobis in testimonium quod audierit omnia verba Domini, quæ locutus est vobis : ne postea negare velitis, et mentiri Domino Deo vestro. *Singulas Sancti actiones aliqua commentatione elucidabimus. Primo* Percussit fœdus *: illud in eo consistebat, aiunt interpretes,*

A *interpretes, quod populus promitteret, se unum Deum culturum ejusque leges a Moyse latas servaturum ;* Josue *vero vicissim Dei nomine promitteret populo, quod Dominus ipsi futurus esset protector et auxiliator. Populus ex sua parte jam promissa hæc iterata protestatione dederat ; Imperatorem ex parte Dei id quoque nunc fecisse, significant hæc verba sacra,* Percussit ergo Josue *etc. An autem ad eam rem fuerint adhibita sacrificia, solennesque aliæ cæremoniæ, quæ Exodi cap.* XXIV *in fœderis percussione, Deum inter et populum per Moysen facta, leguntur adhibitæ esse, incertum est :* Verisimillimum *tamen* est, *inquit Masius hic,* nullum esse solennem ritum omissum, ut esset omnibus modis sanctissimum fœdus ; et quia ista pactione rursus veluti initiabatur populus sacra religione, non solum sacrificatum esse, verum etiam tamquam nexu quodam, victimæ sanguine partim aram Dei, quasi Deum ipsum, partim populum esse inspersum, solenni ritu : quando a Moyse sic factum esse constat, cum illud fœdus pangeret primum, cujus B nunc renovatio agitur.

instauratur ; fœderis monumenta.

267 *Secundo,* Proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem, *id est, inquit a Lapide, curavit per sacerdotes prælegi ex Deuteronomio præcepta Dei tam moralia et cæremonialia, quam judicialia, ut populo refricaret et inculcaret eorum memoriam, quorum observationem spoponderat. Alii dicunt, Sanctum ad morituri Moysis imitationem totum Deuteronomium populo recitasse. Dein ad perpetuam rei memoriam duo signa instituit, quæ posteritatem omnem hujus fœderis, cum Deo sub mortem* Josue *renovati, admonerent. Primum est, quod monitiones ac stipulationes a sua, a populi vero parte testationes et sponsiones factas, aliaque ad fœdus spectantia in scripta retulerit, quæ a peritis perpetuo consuli possent :* Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine Legis Domini, *id est, ut multi loquuntur, ad calcem libri Deuteronomii adjecit, vel ut alii ; adscripsit hæc libro Josue, quo tamquam appendice volumen Legis Domini, seu liber Deuteronomii auctus fuit. Alterum signum pro illiteratis fuit, pergrandis scilicet lapidis erectio, cujus quoties causa requireretur, toties fœderis hujus memoria renovaretur :* Et tulit lapidem C pergrandem *etc. His peractis, comitia soluta sunt ;* Dimisitque *Imperator* populum, singulos in possessionem suam ℣. 28. *Josephus de fœdere renovato ne verbo quidem meminit.*

S. Josue verisimilius conscripsit librum, qui ejus nomen præfert ;

268 *Sanctum postremi saltem capitis libri Josue usque ad versum 29 auctorem esse, numero præcedente diximus. Tam pauci sunt qui id in dubium vocent, ut vix numerum faciant. Major inter eruditos dissensio est, quis reliquum librum Josue conscripserit. Alii Eleazarum pontificem, alii Samuelem, Isaïam prophetam alii, alii Esdram ; at plerique tam antiqui quam recentiores, ipsum* Josue *hujus scriptorem esse, sentiunt. His potius putamus adherendum quam illis. Suadet id Ecclesiasticus cap.* XLVI ℣. 1 Fortis, *inquit,* in bello Jesus Nave, successor Moysi in prophetis, *vel ut Græca habent,* in prophetiis. *Quibus vero in rebus propheta vel in prophetiis successor, nisi in iis, quæ Dominus revelarat, voce scriptoque populo communicandis? Dici quidem potest ex hoc loco tantum probari posse, cum sola voce prophetasse. Verum an non potius credendum est, revelationes et divina oracula, quæ in libro Josue occurrunt frequentissima, ab illo, cui soli facta sunt, quam ab aliquo alio, litteris mandata esse? Vix ullus dubitat, quin Sanctus scripserit caput vigesimum quartum, id enim constat ex ejus versu* 29. Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine Legis Domini. *Si hoc caput auctori Josue tribuamus, cur non et alia? Quis Dei mandata arcanaque ejus consilia sibi revelata, quis et bella expeditionesque contra Chananæos suscepta, aliaque in hoc libro contenta, melius nosse et accuratius describere poterat? Præterea viderat Moysen omnia, quæ per Israëlitas et circa eos Deus admiranda gesserat, tam studiose conscripsisse, ne posteritas horum memoriam amitteret : quis non merito censeat, quod Discipulus, neque in imperio tantum sed et in munere prophetico successor, magistrum et decessorem suum imitatus fuerit; maxime cum illa in terram promissam introductio, bellaque ibi prodigioso modo gesta non minus gratam memoriam exposcerent, et ad Dei gloriam facerent. Fateor, hæ rationes omnes non adeo efficaces sunt, quin maneat adhuc incertum, an Sanctus scripserit librum, qui ejus nomine inscribitur. Hoc tamen ponderis habent, ut plerorumque eruditorum judicia inclinarint ad asserendum, id* E *probabilius esse. Quod in libro Josue aliqua leguntur, quæ post Sancti mortem facta sunt, nihil aliud evincit, quam Acta S. Principis ab aliquo recentiore scriptore, sive is Esdras sive alius fuerit, recognita esse, interjectis hinc inde aliquot vocibus vel periodis connexionis aut explicationis gratia. Pentateuchum, cujus auctor Moyses ab omnibus agnoscitur, multis locis interpolatum esse nullus non fatetur. Quid hoc objicienti reponent alii, nisi idem quod nos ipsis? Pluribus hanc quæstionem agitare necesse non est : cuilibet ad manum sunt, vel facillime esse possunt interpretes aliique scriptores, qui eam ex professo tractant.*

AUCTORE J. L.

uti et ultimum caput Deuteronomii

269 *Qui a Sancto librum scriptum esse dicunt, qui ipsius acta enarrat, illum etiam auctorem faciunt ultimi capitis Deuteronomii, saltem a versu* 5, *qui Moysis mortem narrat. Colligunt id passim ex initio libri Josue,* Et factum est post mortem Moysi, *quod studiose connexum videtur cum fine Deuteronomii. Dein successerat Moysi in prophetarum officio populique gubernatione, fueratque ipsius minister et discipulus ; ejus igitur potissimum partes erant, legislatoris exitum* F *plane admirabilem posteritati tradere, quem ipse suis probabiliter oculis conspexerat, ut diximus num.* 81. *Imo etiam quatuor priores versus ejusdem capitis, qui agunt de Moysis in montem ascensu, terræque promissæ, quam Deus ei morituro monstrabat, contemplatione, Sanctum scripsisse puto : non enim verisimile est, in ipso fere mortis articulo id ipsum legislatorem fecisse. Totum igitur caput ultimum Deuteronomii Pentateucho a* Josue *additum fuisse existimo. Bonfrerius in Appendice ad caput* VII *Prœloquiorum in sacram Scripturam sect.* V, *quam subdit Commentariis in Pentateuchum, putat illud ab eo scriptum esse, durante adhuc Hebræorum luctu ob mortem Moysis ; sed illud Deut. cap. ultimo* ℣. 8 Completi sunt dies planctus lugentium Moysen *satis manifestat, scriptionem post luctum factam fuisse. Quantum vero temporis inter hunc et illam intercesserit, quis determinet? Id unum dici potest, quod* Josue *verisimilius subjecerit coronidem illam historiæ Moysaicæ, antequam suam inchoaret : suam autem inchoasse existimo post terræ distributionem, cum jam in Thamnath-Saraa domicilium fixisset, atque admodum senex esset.*

AUCTORE J. L.

esset. Colligitur id ex frequenti illa notatione temporis usque in præsentem diem : *cui similem apud Matthæum cap.* XXVII ℣. 18 *de agro Haceldama legimus. Duo ultima libri sui capita, exceptis quinque circiter ultimis versibus, sub finem vitæ conscripsit.*

§ XXIX. Moritur Josue, cum probabilius XVII circiter annis præfuisset : præcipuorum ejus gestorum chronotaxis ; elogia ex sacris Litteris : illo vivente publici inter Israëlitas non fuere idololatræ : Sancti virtutes præcipuæ.

Moritur S. Josue, cum probabilius Israeli

Et post hæc, *ait capitis ultimi versus* 29, *id est, post fœdus in Sichem renovatum, populumque in possessiones suas dimissum,* mortuus est Josue filius Nun servus Domini, centum et decem annorum. *Solos vitæ annos tradit Scriptura ; de principatus autem duratione quia tacuit, latam Chronologis patefecit aream disputandi. Sed omissa opinionum variarum longa enumeratione, ab iis omnibus nos recedimus, quæ Sancto* 14 *vel pauciores, 25 vel plures gubernationis annos tribuunt. Qui principatum ejus longiore tempore quam* 14 *et breviore quam* 25 *annis durasse asserunt, cum* 17 *circiter annis definiunt. Horum sententia propius ad verum accedit, quam illorum. Imprimis ejus magistratus durationem ad* 25 *vel plures annos extendi non posse, sic ostendo : Ex libro* III *Regum cap.* VI ℣. 1 *constat, ab Exodo usque ad jacta templi Salomonici fundamenta annos quadringintos octoginta numerari ; annumque quadringentesimum octogesimum esse annum quartum regni Salomonis*. Factum est ergo quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio, (ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Israel, ædificari cœpit domus Domino. *Atqui illa series annorum constare non potest, deducta chronologia per annos Judicum, prout in Hebraico textu et in Vulgata nostra definiuntur, si* Josue 25 *vel plures regiminis anni assignetur : ergo tam diu Hebræorum rempublicam moderatus non est.*

nec pluribus

271 *Minoris propositionis veritas oculis subjicitur sequenti schemate. Moyses ab egressu rexit populum annis* 40, *Deut. cap.* II ℣. 7 ; *Othoniel primus Judicum post mortem* Josue 40, *Judicum cap.* III ℣. 11 ; *Aod* 80, *ibid.* ℣. 30 ; *Sangar paucis mensibus ; Barac et Debbora annis* 40, *Jud. cap.* V ℣. 32 ; *Gedeon* 40, *Jud. cap.* VIII ℣. 28 ; *Abimelech* 3, *Jud. cap.* IX ℣. 22 ; *Thola* 23, *Jud. cap.* X ℣. 2 ; *Jair* 22, *ibid.* ℣. 3 ; *Jephte* 6, *Jud. cap.* XII ℣. 7, *Abesan* 7, *ibid.* ℣. 9 ; *Ahialon* 10, *ibid.* ℣. 11 ; *Abdon* 8, *ibid.* ℣. 14 ; *Sanson* 20, *Jud. cap.* XV ℣. 20 ; *Heli pontifex* 40, *lib.* I *Regum cap.* IV ℣. 18 ; *Samuel et Saul rex* 40, *Actuum cap.* XIII ℣. 21 ; *David rex* 40, *lib.* II *Regum cap.* V ℣. 5 ; *Salomon jecit fundamenta templi anno sui regni* 4, *lib.* III *Regum cap.* VI ℣. 1. *Positorum annorum additionem si feceris, resultabunt anni* 463. *Huic numero si adjunxeris* 25 *vel plures annos principatus* Josue, *summam annorum* 488, *vel ea majorem invenies ; et consequenter vitiosus erit annus fundationis templi, quam Scriptura inchoatam fuisse affirmat anno* 4 *regis Salomonis, et* 480 *ab egressu de Ægypto : hunc autem numerum æquabis, si tempori, quo Moyses, nominati judices et reges Israëli præfuerunt, conjungas* 17 *annos : relinquitur itaque, ut* Josue *tam diu circiter principatum gesserit.*

nec paucioribus quam 17 circiter annis præfuisset :

272 *Qui imperium* Josue *ad* 14 *vel pauciores annos restringunt, seorsum numerant vel tempus alicujus servitutis, vel illud, quod concedunt gubernationi seniorum, de quibus meminit versus* 31 : Servivitque Israel Domino cunctis diebus Josue et seniorum, qui longo vixerunt tempore post Josue. *Verum cum Scriptura nusquam dicat seniores illos rempublicam administrasse post sancti Principis obitum, recte intelliguntur dumtaxat exemplo pietatis et constantis in Deum fidei toti populo præluxisse, cumque auctoritate sua, quam ipsa senectus, diuturna rerum experientia vitæque probitas illis conciliarat, in officio continuisse, ne aliqui saltem publice ad idola deficerent. Suos igitur Sancto nostro 17 circiter principatus annos relinquimus ; illos vero, quibus Israëlitæ Domino sub senioribus servierunt, ad Othonielis initia referimus. Nullius etiam servitutis annos seorsum computandos esse asserimus, dicimusque omne interregni spatium comprehendi judicum annis, nec separatam facere chronologiam ; verbi gratia, decem et octo anni servitutis, quæ contigit sub rege Moabitarum continentur in 80 annis judicis Aod, et ita de ceteris. Itaque anni singulorum judicum sunt spatia temporis interjecti inter duos judices, verbi causa, a morte* Josue *ad mortem Othonielis, a morte Othonielis ad mortem Aod etc. Ex quibus omnibus concludimus, nec plures nec pauciores annos Sanctum imperasse, quam circiter 17. Judicium meum hic tuli in quæstione plurimum controversa, et cum variis aliis arcte connexa ; quæ proin multiplicibus objectionibus impeti potest. His ego dissolvendis lectorem non detineo, ei libertatem relinquens aliam sententiam eligendi, et se immergendi difficultatibus, longe gravioribus, quam eæ sint, quæ nobis objici possunt.*

præcipuorum ejus

273 *Si* 17 *circiter anni, quibus supremum in Chananitide Israëlitarum ducem, et* 40, *quibus in deserto magni prophetæ Moysis ministrum egit, auferantur ex* 110 *vitæ annis ; supererunt circiter* 53, *quibus vixerit in servitute Ægyptiaca. Sub hujus finem Moyses eum ministrum suum eligit. Anno primo ab egressu, ætatis suæ circiter* 54 *Amalecitas debellat, cum legislatore in montem Sinai ascendit, in quo* 40 *dies jejunus, deliciis spiritualibus pastus, verisimiliter angelis supparem vitam duxit ; post descensum e monte tabernaculi custodiendi cura ei committitur. Anno ab exitu secundo, quem ipsius vitæ* 55 *fuisse credimus, contigit quod Scriptura de ejus æmulatione pro Moyse memorat ; mittitur ad explorandam Chananitidem ; redux insignia fortitudinis et zeli in compescenda seditione dat specimina ; Lapidationis periculo prodigiose eripitur. Anno* 40 *commorationis in deserto, ætatis circiter* 93 *a Domino successor Moysis nominatur, Israëlitarum Princeps inauguratur, Madianitæ, illo probabilius duce, profligantur, collato ei dignitas coram populo a legislatore, Deoque ipso, cœlesti prodigio confirmatur. Moyse*

defuncto

A *defuncto, supremam potestatem exercere incipit; cujus primum annum, ut multa alia prætermittam, præcipue illustrarunt familiaritas cum Deo, cujus alloquio sæpe dignatus est, mirabilis exsiccati Jordanis transitus, archangeli Michaëlis apparitio, prodigiosa murorum Hierichuntinorum eversio, Haï miro strategemate capta, Adonisedec cum aliis quatuor regibus ad Gabaonem victus, lapidea grando de cœlis immissa, in fuga elapsas eorum copias, solis et lunæ cursus ejus imperio inhibitus, donec hostes omnino cæsi essent, Israëlitarum corporibus lassitudo probabilius divinitus depulsa, regis Gazer exercitus deletus, tota denique australis Chananæa mira celeritate subacta.*

gestorum chronotaxis:

274 *Anno imperii ejus secundo, vitæ* 5, *numerosissimus regum Aquilonarium exercitus ad internecionem cæsus est, atque Asor expugnata. Quatuor anni sequentes in conficiendis bellis reliquiis positi sunt. Reges primo regiminis sui sexennio devicit triginta et unum, quos interfectos, ita volente Deo, e patibulis suspendit. Anno principatus septimo monetur a Domino centenarius* Josue, *ut Chananæam per sortes dividat.* B *Anno sequente fit tabernaculi translatio de Galgalis in Siluntem, ubi interrupta terræ promissæ partitio, urgente Sancto, continuatur. Cum meliorem posset, deteriorem modestus Princeps sibi portionem eligit. Reliquos novem vitæ annos in ædificanda Thamnath-Saraa, atque republica ordinanda exigit. In extrema senectute duo comitia celebrat, in quibus populum ferventi oratione ad amorem cultumque veri Dei exhortatur: in postremis fœdus Deum inter et populum ritu solemni renovat. Paulo post, omnibus muneris sui partibus ex voluntate Dei et totius populi optime expletis, appositus est ad Patres suos in senectute bona, cum esset* 110 *annorum. Præcipua tantum rerum capita huic chronotaxi inserui, reliquis prætermissis. Mensem etiam ac diem, quo quælibet res gesta fuerit, quantum potui, suis locis assignavi.*

elogia ex sacris

275 *Pauca, ex sacris Litteris deprompta, Sancti elogia, quæ illustrium epitaphiorum instar sint, hic subnectemus. Moyses, cum introitum in terram promissam ob peccatum ad Aquas contradictionis ei negasset Dominus, ita eum preca-* C *tus est Numer. cap.* XXVII *a* ℣. 16: Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc; et possit exire et intrare ante eos, et educere eos vel introducere: ne sit populus Domini sicut oves absque pastore. Dixitque Dominus: Tolle Josue filium Nun VIRUM, IN QUO EST SPIRITUS, et pone manum tuam super eum . . . et dabis ei præcepta cunctis videntibus, et partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis synagoga filiorum Israel. *Et Deuter. cap. ultimo* ℣. 9: Josue vero IMPLETUS EST SPIRITU SAPIENTIÆ, quia Moyses posuit super eum manus suas. *Igitur præ omnibus maximi principis et prophetæ Moysis in populi regimine successorem* Josue *Deus ipse eligit. Veritas æterna in eo Spiritum sanctum esse testatur, ipsumque omnium ejus donorum plenitudinem, cum inauguraretur, accepisse. Quid amplius in S. Viri laudem adferri potest? Josue cap.* XI ℣. 15 *ab exacta præceptorum sibi datorum observatione ita extollitur:* Sicut præceperat Dominus Moysi servo suo, ita præcepit Moyses Josue, et ILLE UNIVERSA COMPLEVIT: NON PRÆTERIIT DE UNIVERSIS MANDATIS, NEC UNUM QUIDEM VERBUM, QUOD JUSSERAT DOMINUS MOYSI. *Quamvis breve, non minus tamen honorificum est illud cap.* XXIV ℣. 29: Et post hæc mortuus est Josue filius Nun, SERVUS DOMINI. *Et vivens Deo servivit, et se ad mortem usque Deo serviturum professus est* (Ego, *inquit ibid.* ℣. 15, et domus mea serviemus Domino;) *et mortuus præclarum illud cognomentum* SERVUS DOMINI *meruit, quod præceptor ejus Moyses post mortem decoratus fuit Deut. cap. ultimo* ℣. 5: Mortuusque est ibi Moyses, SERVUS DOMINI.

AUCTORE J. L.

Litteris: vivente S. Principe publicus idolis cultus exhibitus non fuit.

276 *Post narratam Sancti sepulturam subdit Scriptura Josue cap.* XXIV ℣. 31: SERVIVITQUE ISRAEL DOMINO CUNCTIS DIEBUS JOSUE. *Idem repetitur Judicum cap.* II ℣. 7. *Verbo et exemplo, vigilantia atque auctoritate sua Princeps optimus Israëlitas in idololatriam pronos in veri Dei cultu et pietate ita continuit, ut nemo, quamdiu vixit, publice alienos deos coluerit; publice, inquam, nam aliquos privatum illis cultum exhibuisse evincere videntur ipsa Sancti verba ibid.* ℣. 23: Nunc ergo auferte deos alienos de medio vestri. *S. Augustinus tamen quæst.* XXIX *negat, ullum in Israële sub principatu* Josue *idolum exstitisse; et per præceptam ablationem* E *deorum alienorum putat intelligendam esse depositionem vanorum phantasmatum, quæ quis sibi de Deo fingit, dum eum alium esse imaginatur, quam re ipsa sit: adfertque in eam rem varia argumenta. Salianus ad annum* 2600 *Sancti verbis* Auferte deos *etc. conditionem aliquam subintelligit; ut scilicet simulacra eorum, si qua forte secreto inter spolia a quibusdam detineantur, quamvis non ad cultum, penitus auferantur. In Scholiis, quæ ad eumdem annum subdit, hanc defendit opinionem suam, exemplisque probat particulam* si *in sacro textu aliquando desiderari. Verum hujus et S. Augustini sententia plerisque displicet. Fuerint itaque occulti aliqui inter Israëlitas idololatræ, quales et sub Moyse in deserto fuisse patet ex Amos cap.* V *a* ℣. 25, *et Actuum cap.* VII *a* ℣. 42, *nihil inde laudis perfectissimo Duci detrahitur. Quis princeps humana industria et prudentia præcaveat, ne quis subditorum occulte delinquat? Muneris sui partes optime explevit, si impediverit, quo minus crimina aliqua publice commissa fuerint. Vigilantissimus Princeps noster id effecit, ut idololatriæ publicæ vestigium in Israële non exstiterit.* F *Testatur id ipse in concione penultima, sub finem vitæ habita, cap.* XXIII ℣. 8; *ubi suos laudat a constantia in veri Dei cultu: eos certe corripuisset, si ab illo defecisse cognovisset. In postrema quidem exhortatione non diu post facta, populum monuit, ut auferret deos alienos de medio sui; at hanc ut propheta dixit ex ore Domini, revelantis latere quosdam in Israële, qui idola clam colerent. Patet id ex orationis exordio cap.* XXIV ℣. 2: Hæc dicit Dominus Deus Israel. *Ex his satis intelligitur, monitionem Sancti de idolis e medio tollendis non obstare, quo minus verum sit, Israëlem, quamdiu Sanctus vixit, Domino serviisse; et hoc quidem sensu verum, qui principatum ejus mirifice commendet. Porro idola, quibus aliquos Israëlitas privatum cultum exhibuisse credimus, non fuerunt Chananæorum dii; sed quibus illorum majores servierunt in Mesopotamia, ut patet ex* ℣. 15. *Vide num.* 259.

ejus ex Ecclesiastico elogium:

277 *Ecclesiasticus cap.* XLVI ℣. 1 *et seqq. his laudibus Sanctum prosequitur:* Fortis in bello Jesus Nave, successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in

AUCTORE J. L.

in salutem electorum Dei, expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hereditatem Israel. Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, et jactando contra civitates romphæas? Quis ante illum sic restitit? Nam hostes ipse Dominus perduxit *in manus ejus*. An non iracundia ejus impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo? Invocavit Altissimum potentem in oppugnando inimicos undique, et audivit illum magnus et sanctus Deus in saxis grandinis virtutis valde fortis. Impetum fecit contra gentem hostilem, et in descensu perdidit contrarios, ut cognoscant gentes potentiam ejus, quia contra Deum pugnare non est facile. Et secutus est a tergo Potentis: et in diebus Moysi misericordiam fecit ipse, et Caleb filius Jephone, stare contra hostem, et prohibere gentem a peccatis, et perfringere murmur malitiæ. Et ipsi duo constituti, a periculo liberati sunt a numero sexcentorum millium peditum, inducere illos in hereditatem, in terram, quæ manat lac et mel. *Addo Josephi de Sancto nostro testimonium :* Naturæ, *inquit*, debitum exolvit anno vitæ centesimo decimo: quorum XL sub B Moyse magistro minister ipsius exegit, et post ejus obitum viginti quinque *(id minus verisimile esse probavi supra num.* 270 *et seq.)* reipublicæ præfuit, vir incomparabili tum prudentia tum eloquentia, ad hæc in re imperatoria fortis et impiger, nec minus in pace bonus et utilis: denique in quavis virtute eximius.

vitæ integritas et virginitas,

278 *Virtutes, quæ his elogiis summatim continentur, et ex Actis ejus quæ dedimus elucescunt, sigillatim omnes non enumerabimus : præcipuas tantum proponemus ex Bellarmino libro* II *de Officiis principis cap.* III *ante medium :* Venio nunc, *inquit*, ad virtutes et privilegia sancto Josue. Primum, fuit Josue duci innocentia communis cum patriarcha Josepho, a quo ipse descendit: et in hac parte superavit etiam Mosem ipsum. Moses enim reprehensus fuit a Domino, quod offenderit, et non sanctificaverit ipsum Dominum ad Aquas contradictionis; et ideo punitus fuit ea pœna, ut non intraret in terram promissionis, quam tanto tempore desideraverat et tanto labore quæsiverat. At de Josue nihil omnino legitur, quod reprehensum fuerit in Scripturis sacris: et tamen, ut supra diximus, Scripturæ non C solent omittere lapsus eorum, quorum res gestas narrant. Ea igitur innocentia decebat eum, qui Jesu Christi typum gerebat « qui peccatum non » fecit, nec inventus est dolus in ore ejus » *epist.* I *Petri cap.* II ℣. 22. Altera virtus eaque fere singularis fuit in nostro Josue, castitas virginalis, in qua superavit castitatem patriarchæ Joseph, et domini sui Mosis. Isti enim, quamvis alioqui viri castissimi, uxorem unam duxerunt et filios procrearunt. Fuisse autem nostrum Josue, ut verum typum Jesu Christi Domini nostri, virginem castissimum, ex eo potest intelligi, quod in Scripturis nulla fiat mentio filiorum ejus: cum tamen in Scriptura veteris Testamenti accuratissime describantur generationes omnium tribuum filiorum Israel. *Dein adfert Bellarminus SS. Ignatii martyris, Chrysostomi et Hieronymi de Sancti virginitate testimonia, quæ et nos dedimus num.* 136 *et seq.*

fides :

279 Jam vero, *pergit idem Bellarminus*, ut ad virtutes theologicas veniamus, fides in Deum, nescio an in ullo major unquam enituerit. Fides in miraculorum patratione maxime cernitur, Apostolo dicente *epist.* I *ad Cor. cap.* XIII ℣. 2. « Si habuero omnem fidem, ita ut montes trans» feram, charitatem autem non habuero, nihil D » sum ». Porro in miraculorum patratione præter cæteros sanctos Testamenti veteris Moses maxime claruit; quippe qui mare divisit, ex petra aquas eduxit, manna de cælo descendere fecit, et alia id genus multa patravit. Josue noster divisit Jordanem, de cælo lapides super hostes populi sui descendere fecit: sed quod est omnium maximum, solem et lunam in cælo imperio suo a cursu cohibuit. Moses jussus virga petram percutere, et ea percussione aquam elicere tam copiosam, ut homines et jumenta bibere possent, nonnihil in fide hæsitavit. Josue noster magnitudine fidei sine ulla hæsitatione imperavit soli et lunæ, dicens: « Sol contra Gabaon ne movea» ris et luna contra vallem Ajalon » . . . . Hic plane enituit fides maxima et eminentissima sancti Josue, qui sine hæsitatione credidit sibi Deum adfuturum et effecturum, ut solem et lunam sisteret: nam ideo non timide et submissa voce, sed audacter atque altissime clamavit, Sol ne movearis, et tu luna pariter siste cursum tuum; certus videlicet, omnino futurum, quod ipse Dei amicissimus fieri juberet. Nam quod subjungitur « Obediente Deo voci hominis » non significat, E Deum proprie paruisse voci hominis; sed per metaphoram dici obedivisse, quia fecit ut sol et luna obedirent voci hominis, Servi, et amici sui fidelissimi. Itaque prævenit Jesus Nave promissionem illam Jesu Christi, cujus ille figuram gerebat: Amen dico vobis si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, et dixeritis monti huic; « Tolle » et jacta te in mare, fiet. Et omnia quæ» cumque petieritis in oratione credentes acci» pietis ». *Matt. cap.* XXI ℣. 21. *Sancti fidem a Patribus laudatam vide num.* 194.

spes,

280 Nec minor fuit in Josue spes in Deum quam fides. Siquidem in ipso primo capite libri Josue Deus ipse non semel, sed secundo ac tertio dixit ad Josue: « Confortare et esto robustus » noli metuere, et noli timere, quoniam tecum » est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæ» cumque perrexeris ». Hæc enim verba Dei non solum significantia, sed etiam efficientia sine dubitatione fuerunt. Itaque abstulerunt ab eo omnem pavorem, et timorem; et induerunt eum fiducia incredibili, et fortitudine admirabili, ut facile victor evaserit adversus reges plurimos, et F expugnaverit omnes urbes eorum.

charitas in Deum

281 Quid jam de charitate ipsius erga Deum et proximum dicam? Jusserat Josue ut, cum caperetur prima civitas, quæ dicebatur Jericho, omne aurum et argentum, quod in ea repertum fuisset, conservaretur in thesauros Dei; reliqua omnia destruerentur in honorem Dei, et nemo quidquam attingere auderet. Sed cum quidam vir, nomine * Charmi, clam abstulisset aliquid auri et argenti et nescio quæ alia Deo dicata; hic Josue exarsit in zelum honoris Dei quamvis alioqui mitissimus esset, et magna diligentia invento reo, ipsum lapidari jussit, et omnia bona ejus, id est, tabernaculum, oves, boves, asinos et omnem substantiam flammis cremanda tradidit. Apparuit quoque zelus religionis et charitatis in Deum in fine vitæ ejus, ubi incredibili ardore hortatus est populum ad persistendum in vera religione unius veri Dei; et ita infixit in cordibus audientium zelum religionis, ut Scriptura dicat: « Servivit Israel Domino cunctis diebus Josue et » seniorum, qui longo vixerunt tempore post » Josue ».

* *adde* Achan filius

et proximos.

282 De amore ejus et charitate in proximos, duæ

A duæ res in testimonium adduci possunt : una, quod nulla unquam ei contentio fuit cum Eleazaro summo pontifice, neque cum ullo ex principibus populi, sed incredibili concordia cum illis omnibus semper vixit. Altera, quod cum ventum est ad divisionem oppidorum, et agrorum, ac vinearum, atque adeo rerum omnium, vi et armis acquisitarum, ille non elegit primus, ut par erat, optima quæque : sed posteaquam omnibus tribubus filiorum Israël regiones assignatæ fuerant, tunc ipse petiit a populo locum aliquem, ubi habitare posset *Thamnath-Saraa*... Fuisse autem locum illum horridum et asperum, testatur sanctus Hieronymus in Vita S. Paulæ matronæ Romanæ... Sed non est hoc admirandum, cum Josue non esset de hoc mundo, sed vir sanctissimus, et æmulator virtutum Mosis magistri sui, qui non quærebat quæ sua erant, sed quæ aliorum : nec solum Mosem imitari volebat, sed multo magis Jesum Christum, quem spiritu venturum noverat, et se illius figuram gerere, Deo revelante, non ignorabat. Itaque quod postea philosophus scripsit, hoc esse di-
B scrimen inter regem et tyrannum, quod rex non suam, sed populi utilitatem quærat, tyrannus contra suam non populi ; multo antea noster Josue reipsa et factis demonstravit, exemplo suo reges informans et tyrannos detestans.

aliæque virtutes. 283 Omitto quæ dici poterant de prudentia et fortitudine in bellis gerendis, quemadmodum videlicet exercitus suos semper [in] officio continuerit, a sceleribus compescuerit, in timore Domini erudierit : et quibus artibus hostes averterit vel prostraverit, ac denique tam multas provincias brevi domuerit ; et habitatoribus interemptis vel fugatis, filiis Israël habitandas possidendasque tradiderit. Hæc enim ex libro Josue peti possunt. *Ita Bellarminus Sanctum nostrum, principem undequaque perfectissimum, aliis in eadem dignitate constitutis imitandum proponens. Tertullianus libro* III *contra Marcionem cap.* XVI *censuit* S. Josue *esse angelum illum ac ducem, quem promisit Deus Exodi* XXIII, *dicens :* « Ecce » ego mitto angelum meum ante faciem tuam, » qui te custodiat in via, et introducat in ter» ram, quam paravi tibi : intende illi et exaudi » eum, ne inobaudieris eum : non enim ce-
C » lavit te, quoniam nomen meum super illum » est ». Angelum quidem eum dixit, ob magnitudinem virtutum quas erat editurus, et ob officium prophetæ, nuntiantis scilicet divinam voluntatem : Jesum autem ob nominis sui futurum sacramentum. *Idem alii Patres putarunt apud a Lapide in Exodi cap.* XXIII ℣. 20.

AUCTORE J. L.

§ XXX. Sepultura Josue : mira aliqua, quæ de eo traduntur : febribus et podagræ doloribus afflictum sanat : Sancti cultus, qui vere propheta fuit.

Josue sepulcrum, quod tempore S. Hieronymi venerata est sancta Paula :

Sepelieruntque eum, *inquit Scriptura cap.* XXIV ℣. 30, in finibus possessionis suæ in Thamnathsare, quæ est sita in monte Ephraïm, a Septemtrionali parte montis Gaas. *Addunt Septuaginta in editione Romana :* Illic posuerunt cum eo in monumento, in quo sepelierunt eum, gladiolos saxeos, quibus circumciderat filios Israel in Galgalis Jesus, cum educeret eos ex Ægypto, sicut mandarat Dominus ; et illic sunt usque ad hodiernum diem. *Dubium non est, quin ab universo populo cohonestatum fuerit ejus fu-* E *nus, et publicus de more luctus indictus, sicut in morte Aaronis et Moysis. Sancti certe meritis id negari non potuit. Sub finem sæculi quarti adhuc exstitisse* Josue *sepulcrum testatur sanctus Hieronymus in Epitaphio Paulæ his verbis :* Sepulcra quoque in monte Ephraim Jesu filii Nave, et Eleazari filii Aaron sacerdotis e regione, venerata est Paula : quorum alter conditus est in Thamnathsare a Septemtrionali parte montis Gaas, alter in Gabaa filii sui Phinees : satisque mirata est, quod Distributor possessionum sibi montana et aspera delegisset. *Apud eumdem S. Doctorem in libro de Locis Hebraicis, quem ab Eusebio Pamphilo conscriptum ipse Latine reddidit, hæc lego :* Gaas, mons in tribu Ephraïm, in cujus Septemtrionali plaga sepultus est Jesus Nave : et usque hodie juxta vicum Thamna sepulcrum ejus insigne monstratur.

terræ tremor, posita solis imago super Sancti tumulo,

285 *Serarius in caput* XXIV *Josuæ quæst.* XII *ex Rabbinis refert*, fuisse super Josue sepulcro collocatam solis imaginem, vel potius statuam, qua in posteritatem omnem celebris perennaret admirandæ illius solaris institionis * ab ipso Josue divinitus impetratæ, de qua supra c. IX *, memoria. Idque judicat Masius probabile, ut F putet inde Josuanam urbem THAMNATHSARACH, litteris transpositis, appellatam, quæ Jud. II ℣. X * integre ac recte in textu Hebræo THAMNATCHERES appellatur, id est URBS SOLIS. *Calmetus hanc traditionem reliquis Rabbinorum fabulis accenset : at Arias, Masius, Caietanus aliique ut credibilem historiam admittunt. Mea autem sententia est, litterarum transpositionem seu metathesim, qua textus Hebræus in nominibus propriis sæpe utitur, tam facile potuisse fabulæ occasionem dare, quam veram historiam metathesi. Serarius laudatus aliam refert Hebræorum traditionem, nimirum* magnum, cum sepeliretur Josue, in monte Ephraïm terræ motum extitisse, ex eoque montem vocatum GAAS, id est, COMMOTIONIS ac TREMORIS : verbum enim GAHAS, COMMOVERI ac TREMERE significat. Vanissima est hoc anilis fabula Masio : sed absque argumento, et nulla de causa negare vanum fortasse ac anile potius est. Nam fieri hoc potuit, et factum esse veteres asserunt, qui Midras seu Explicationem libri Ruth antiquitus scripserunt, et qui Seder Holam. Neque est, quod repugnet quidquam;

* *fort.* inhibitionis

* *l.* X

* *l.* IX.

AUCTORE J. L.

quidquam ; quin vero est hoc valde ad veri Jesu Christi Domini mortem ac sepulturam significandam idoneum : in hac enim TERRA MOTA EST ET PETRÆ SCISSÆ SUNT Matth. XXVI ℣. XV *. *Ita ille ; at ego, ut iste terræ motus prudenter credi possit, majorem quam Rabbinorum auctoritatem requiro.*

* l. XXVII ℣. LI.

et alia mira, quæ de eo traduntur :

286 *Mira sunt, quæ libro* I *de Gloria Martyrum capite* XVIII *refert S. Gregorius Turonensis per Ruinartium editus :* Sunt autem, *inquit*, et ad Levidam civitatem aquæ calidæ, in quibus Jesus Nave lavare solitus erat : ubi similiter leprosi mundantur : est autem ab Hiericho duodecim millia. Prope autem Hiericho habentur arbores, quæ lanas gignunt. Exhibent enim poma in modum cucurbitarum, testas in circuitu habentes duras, intrinsecus autem plena sunt lana. Et de his etiam ferunt ipsi Jesu Nave solere fieri indumenta. Sed et hodieque tales exhibent lanas, ex quibus nos a quibusdam delatas vidimus, et admirati sumus vel candorem, vel subtilitatem earum. *Meminit et harum aquarum urbis Levidæ capite sequenti, ubi se multo vi-* B *disse ait, qui iis tincti a lepra mundati fuerant. Porro Levida, de qua S. Gregorius, secundum Ruinartium in Notis celebris est illa Livias vel Libias, in tribu Ruben, quam Herodes in honorem Liviæ augustæ, matris Tiberii Cæsaris, exstruxit.*

febribus et podagræ doloribus afflictum sanat :

287 *Idem S. Gregorius libro de Gloria Confessorum cap.* XL *narrat, patrem suum, febribus et podagræ doloribus afflictum, subito sanitatem per Sanctum recuperasse :* Sed nec illud, *inquit*, absurdum est credere, quod sæpius per visiones expertas Dominus revelare dignatur, qualiter aut honorentur Sancti, aut infirmi medicamina consequantur. Nam recolo gestum in infantia, cum pater meus ab infirmitate humoris podagrici laboraret, et ardore febrium ac doloribus multis adtenuatus, lectulo decubaret, vidisse me in visu noctis personam, dicentem mihi : Legisti, ait, librum Jesu Nave ? Cui ego : Nihil aliud litterarum præter notas agnovi, in quarum nunc studio constrictus adfligor. Nam hic liber prorsus an sit ignoro. Et ait : Vade, inquit, facitoque hastulam parvam ex ligno, quod hoc nomen recipere possit, scriptumque ex atramento C sub paterni capitis fulcrum conloca : erit enim ei præsidium, si quod loquor impleveris. Mane autem facto, matri quæ videram indicavi : jubet impleri visionis præcepta. Quod cum fecissem, statim genitor ab infirmitate convaluit.

Sancti cultus apud varios populos

288 *Hebræi, ut præcipitur in eorum Calendario apud Genebrardum, ad* XXVI *diem mensis Nisan jejunabant, quod is, ut putabant, esset emortualis* Josue. *Martyrologium Arabico-Ægyptiacum Ms., a Gratia Simenio Maronita Latine redditum et ab Athanasio Kirchero majoribus nostris Romæ transmissum, Sanctum annuntiat* I *Septembris. Huic respondet dies quarta mensis* Toth *qua apud Jobum Ludolfum pag.* 389 *Calendario Copitarum Ægypti inscribitur. Iidem apud eumdem pag.* 419 *ad* XXV *mensis* Baune, *uti et Æthiopes ad* XXV *mensis* Sene *nomen* Josue *rubrica distinguunt, quod indicium est, eum solemniore cultu ab illis populis honorari. Dies* XXV *mensis, qui a Coptitis* Baune *et ab Æthiopibus* Sene *dicitur, apud nos est* XIX *Junii. At mirum est in illorum Calendariis, a Ludolfo editis, diem* XXVII *mensium* Baune *et* Sene *nullius Sancti memoria celebrari, ubi vix ullus alius anni dies vacuus reperitur. Hinc suspicari* D *quis posset vitio impressorum factum esse, ut ad Sanctum* Josue *vel ad proxime præcedentem in margine dies* XXVI *appositus non sit, et ad hunc relati sint, qui* XXVII *affigendi erant. Certe Papebrochius Ludolfi editionem hoc loco corrigendam esse putavit, Sanctoque annuntiationi in margine calamo præfixit diem* XXVI. *An recte ultra inquirere operæ pretium non est. Brocardus in Descriptione terræ sanctæ, Basileæ anno* 1537 *edita*, A Tripoli, *inquit*, per duas leucas est mons Leopardorum rotundus et altus, una leuca a Libano distans. Habet hic mons in pede Aquilonari speluncam, in qua monumentum cernitur viginti sex pedum longitudinis, frequentaturque devote a Saracenis, qui putant illic Josue sepultum. *Dominus d'Herbelot in sua Bibliotheca Orientali ad nomen* Joschova *scribit, a nonnullis superstitiosis Judæis Sanctum creditum esse personam, quæ conditionem humanam excesserit, et ex natura divina quiddam participarit. Addit Mahometanos aliquos eidem commento fidem habuisse.*

in Oriente,

289 *Typicum S. Sabæ, Menæa Patrum Dominicanorum conventus S. Marci Florentiæ, quorum apographum habemus, aliique omnes Græcorum Fasti sacri, qui eum referunt, primam Septembris ejus memoriæ consecrarunt. Menæa magna, excusa Venetiis anno* 1595, *post hanc ejus annuntiationem* Dormitio Jesu Nave, *hos ei versiculos accinunt.* E

Ὅνπερ τρέχειν ἔστησεν ἥλιον πάλαι,
Λιπὼν Ἰησοῦς, Ἥλιον δόξης βλέπει.

Quem stare vidit solem ad imperium suum
Jesus relinquens, gloriæ Solem videt.

Subditur Sancti elogium, vix differens ab eo, quod habet Synaxarium Basilii imperatoris. Hoc nuper cura eminentissimi Cardinalis Hannibalis Albani Græce ac Latine typis elegantibus prodiit, Sanctumque ita annuntiat ac laudat : Eodem die Dormitio Josue filii Nave. Hic Josue filius quidem Nave fuit, successor autem Moysis Hebræorum legislatoris, vir fortis, reique militaris peritus. Nam Hierico munitam alienigenarum urbem expugnavit, Jordanemque fluvium per siccum transivit una cum populo et arca Dei. Michaëlem etiam cælestis exercitus principem, ensem præ manibus tenentem, vidit : quo statim cognito, abjectis propriis armis, illius pedibus F advolutus, Quid, inquit, imperas servo tuo ? Ad hæc, cum prælio dimicaret cum alienigenis, solque ad occasum appropinquaret, ipse vero vincendi desiderio teneretur, maximam in Deo spem habens, imperavit soli, ut staret : stetitque sol ; neque prius occidit, quam hostes fortissime in fugam vertit. Cum igitur exercitui præfuisset, populumque Israeliticum ex eremo recte eductum, in terram promissionis, quæ est Hierosolyma, duxisset, perque annos viginti septem judicasset, mortuus est, atque honorifice in eadem terra a populo suo sepultus. *De miraculoso Jordanis transitu nihil in elogio, quod exstat in Menæis : quoad cetera cum his Basilianum Synaxarium fere convenit. Quod utrobique dicatur* Josue, abjectis propriis armis, *Archangeli pedibus se advolvisse, præter Scripturam est, quæ tantum de calceorum depositione meminit. Neque mihi verum videtur, Sanctum præfuisse* 27 *annis, ut dictum est a num.* 270.

et Latinos :

290 *Georgius Wicelius senior in Exercitamentis veræ pietatis anno* 1555 *editis, pagina inferne signata* P III, *ex vetustissimo codice bibliothecæ Fuldensis adfert Missam, in qua post Commemorationem*

AUCTORE J. L.

A *Commemorationem pro defunctis inter alios veteris Testamenti sanctos invocatur* S. Josue. *In Kalendario antiquo, quod Julianum nominatur apud Calvisium in Isagoge chronologica ad Opus chronologicum, Sanctus refertur die* XXX *Aprilis. Verum Calendis Septembris annuntiat eum cum S. Gedeone Romanum vetus, Ado et Usuardus hoc modo :* Jesu Nave et Gedeon prophetarum. *Wandelbertus de Sancto sic canit :*

Legifer heredem proprii quem liquit honoris,
Promissam populo terram, qui forte per astra,
Per loca, per celsos montes distinxit et urbes,
Septembres Josue tenet orditurque Kalendas.

S. Josue vere propheta fuit æque ac Moyses.

291 *Titulum* prophetarum, *quo sanctos* Josue *et Gedeonem honorarunt antiqui Martyrologi, primus suppressit Notkerus, quem inter alios recentiores secutus est Baronius in Martyrologio Romano novo. Ne tamen ideo suspicer s, titulum illum Sancto nostro minus convenire : etenim licet non æque magnus, æque tamen verus propheta fuit, quam Moyses. Cum utroque Deus mira familiaritate egit, utrique plurima revelavit ; Pentateuchus et liber Josue oraculorum divino-* B *rum ad utrumque factorum pleni sunt ; uterque occulta varia tam præsentia quam futura a Domino accepta ad populum retulerunt eo modo, quo ea referenda esse divinitus intellexerunt ; uterque etiam scripto posteris tradiderunt res a se gestas, eaque omnia, in quibus Deus illis internuntiis, seu voluntatis suæ apud populum interpretibus, uti voluit. Denique ipsius Spiritus sancti testimonio* S. Josue *vere propheta fuit non secus ac Moyses : nam Ecclesiastici cap.* XLVI ℣. 1 Successor Moysi in prophetis, *vel ut Græca habent,* in prophetiis, *appellatur. Baronius in Nota ad Sancti annuntiationem,* Adnumerabatur, *inquit,* olim Josue inter prophetas secundum Epiphanium in Panar. hæres. LXVI prope finem. *Per prophetam hic sanctus pater intelligit scriptorem sacrum, cujus liber prophetarum libris accen etur : et hoc sensu verum est, quod* S. Josue *propheta non sit ; nam liber ejus nomen ferens, qui apud Judæos olim, teste S. Hieronymo in Prologo galeato, primus prophetarum erat, nunc ab Ecclesia sacrorum Historicorum libris annumeratur. Itaque Baronius, qui ex mente S. Epiphanii loquitur, non negat, neque negare potest eum prophetam fuisse, sicut Moyses, Samuel et David fuere, quorum libri inter libros prophetarum jam quoque non habentur. Masinus in Bononia perlustrata ad* I *Septembris scribit,* E *ibidem in Ecclesia Omnium Sanctorum servari duos dentes et alias Sancti reliquias. Vereor, ut lector facile credat, eas vere sancti* Josue *esse.*

DE S. GEDEONE ISRAËLITARUM JUDICE

IN PALÆSTINA

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. L.

§ I. Sancti elogia ; cultus ; nomen varium ; familia : pater idololatra, at dein conversus a Filio judice : hic semper veri Dei cultor ; an ante principatum tribunus ?

C F

S. Gedeonis,

S*anctus* Gedeon, *virorum, angelo teste, fortissimus, quintus fuit Israëlitarum in rebus civilibus judex et in bello imperator ; si Samgar, qui paucis mensibus præfuit, ejus decessoribus annumeres. Quam Deo charus fuerit vel inde colligas ; quod ipse eum elegerit ad populum suum judicandum, et e Madianitarum servitute liberandum, angelumque miserit, qui divinum hoc consilium ei annuntiaret. Dein Domini oraculis instructus, ejusdemque Spiritu animatus aram Baal subvertit, lucumque succidit, et Hebræi nominis hostes inusitata et mirabili præliandi ratione debellavit. Pace libertateque Israëli restituta, subditos in veri Numinis cultu continuit, donec magistratu, quem insignibus Dominus illustravit prodigiis, necnon vita defunctus est, quam fide et pietate in Deum, submissione animi, aliisque virtutibus dignam reddidit perpetua in Sanctorum Fastis memoria Hæc summa quædam est eorum, quæ in libro Judicum capite sexto, septimo et octavo Scriptura, et Josephus lib.* V *Antiquitatum cap.* VIII *de Sancto narrant. In verbis sacris et Josephi referendis eamdem, quam in Vita S. Josue, scribendi rationem servabimus.*

quem laudant

2 *Apostolus ad Hebræos cap.* XI *a* ℣. 32 Gedeonem *collocat in eorum catalogo, qui in Lege veteri fide eximia et operibus fidei heroicis excelluerunt :* Et quid, *inquit,* adhuc dicam ? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephte, David, Samuel, et Prophetis : qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum *etc. Ecclesiasticus cap.* XLVI *a* ℣. 13 *Israëlitarum judices his laudibus prosequitur :* Et judices singuli suo nomine, quorum non est corruptum cor : qui non aversi sunt a Domino, ut sit memoria illorum in benedictione, et ossa eorum pullulent de loco suo, et nomen eorum permaneat in æternum, permanens ad filios illorum, sanctorum virorum gloria. *Non*

loquitur

AUCTORE J. L.

loquitur hic Hagiographus de judicibus, qui vel Dei vel libera populi electione creati non fuerunt : hinc ejus verba non extendenda ad impium Abimelechum, qui, 70 *fratribus occisis, vi principatum invasit, adeo ut tyranni potius quam judicis appellationem mereatur. An, et quo sensu de reliquis judicibus Scriptura hæc affirmet :* Quorum non est corruptum cor ; Qui non aversi sunt a Domino, *examinare huc non spectat. De* Gedeone *suis locis ostendemus, ex historia sacra probari non posse, quod vel levi etiam peccato recte factorum gloriam obscurarit, adeoque nihil obstare, quo minus dicta Ecclesiastici verba etiam in rigore et secundum omnem suam latitudinem sumpta de Sancto nostro vere prædicentur.*

Scripturæ et Patres,

3 *Liber Judicum cap.* VIII ℣. 32 *de ejus obitu hoc fert testimonium :* Mortuusque est Gedeon, filius Joas, in senectute bona. *Præter* S. Gedeonis, *Litteræ sacræ nullius alterius senectutem* bonam *appellant, nihi Abrahami Genes. cap.* XV ℣. 15 *et cap.* XXV ℣. 8, *Davidis lib.* I *Paralip. cap.* XXIX ℣. 28, *Tobiæ junioris, vel, ut aliqui volunt, socerorum ejus Tob. cap.* XIV ℣. 15.
B *Unde colligitur, hanc Scripturæ phrasim plus significare quam ætatem annis valde provectam. Audiamus Salianum in Annalium Epitome ad annum* 2800. *Textus sacer* Gedeonem mortuum dicit IN SENECTUTE BONA, elogio, quod in optimos quosque Patriarcharum cadit, ut aliquorum opiniones interpretatione que refelleret, qui Gedeonem *(Jud. cap.* VIII ℣. 27) idem cum populo nefas admisisse arbitrantur, imo quale et quantum in idololatria et totius populi scandalo reperitur. Moritur potius IN SENECTUTE BONA, quæ bonam ætatem anteactam coronat, moritur meritis et virtutibus insignis, et jucundissimo gaudens bonæ conscientiæ testimonio. *Ita ille, communem interpretum explanationem secutus. Quamquam S. Augustinus in Heptateucho super Judices quæst.* XLI *et* X II *in Sanctum valde severus sit ; tamen sermone* CVIII *de Tempore ipsum* electum ad gratiam et sanctum *vocat. Ab aliis etiam antiquis Patribus* Viri justi, Deo chari, sancti, *imo* sanctissimi, *atque aliis ejusmodi titulis honoratur. Quam pulcre Jesum Christum multis et magnis in rebus adumbrarit, docent*
C *S. Augustinus loco postremum citato, S. Ambrosius in Prologo ad librum* I *in Spiritum sanctum, S. Gregorius magnus lib.* XXX *Moralium cap.* XXV *in caput* XXXIX *beati Job, S. Isidorus Hispalensis in Comment. ad librum Judicum a cap* III, *et Salianus in Annalibus ad annum* 2800.

memoria in Fastis sacris,

4 *Calvisius Operi suo chronologico præmittit Isagogen chronologicam, cujus capiti* II *intexitur vetus Calendarium Julianum, quod S. Gedeonem notat* XXVIII *Martii. At reliqui omnes Ecclesiæ Latinæ Fasti, in quibus Sanctus notus est, eum in suis annuntiationibus ad Calendas Septembris conjungunt cum S. Josue. Auctor Martyrologii Romani parvi utrumque Heroëm ita refert :* Jesu Nave et Gedeon prophetarum. *Ado dein et Usuardus, hisque juniores non pauci eamdem adoptarunt annuntiationem. Sed Notkerus* prophetarum *titulum omisit ; quem inter ceteros recentiores etiam in Romano novo secutus est Baronius, utrumque sic annuntians :* In Palæstina sanctorum Josue et Gedeonis. *In Fastis Ecclesiæ Græcæ Sancti nostri nomen non invenio. Æthiopes apud Jobum Ludolfum pag.* 402 *cum colunt* XVI *mensis quarti* Tachsas. *Tria in Museo nostro servamus Martyrologia Coptorum* D *Mss., Roma accepta, in quibus eodem die, nempe* XVI *mensis quarti, quem ipsi* Chiahac *vocant, sancti Judicis memoria signatur. Dies autem* XVI *mensis* Tachsas *seu* Chiahac, XII *est nostri Decembris. Ad hunc S* Gedeon *remittendus censetur a Castellano. Qua de causa non perspicio. Sancti diem emortualem nec Scriptura, nec antiqua et fide digna docet traditio : quilibet igitur anni dies pro arbitrio ejus cultui destinari potuit. Sicut Orientales illi* XII *Decembris elegerunt ; sic* I *Septembris Ecclesia Latina. Huic, non illis, nos conformemus oportet.*

Sancti nomina varia, eorumque ratio et etymologia ;

5 *Sancti nomen in Scripturis varium est. Primum et usitatissimum est* Gedeon, *quod apud interpretes idem est ac* succidens, evertens, confringens. *Nomini facta responderunt : nam* evertit *aram Baal, nemus, quod circa eam erat,* succidit, *Madianitas et auxiliares eorum copias* confregit, *et impios cum spinis deserti, ut dicitur Jud. cap.* VIII ℣. 16, *tribulisque contrivit atque comminuit. Alterum ejus nomen, in Litteris sacris sat frequens, est* Jerobaal. *Accepit illud hac occasione. Cum aram Baal destruxisset, incolæ urbis Ephra idololatræ a Joas ejus patre* E *postularunt, ut Filium suum produceret, ob injuriam deo illatam morte puniendum :* Quibus ille respondit : Numquid ultores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Qui adversarius est ejus, moriatur antequam lux crastina veniat. Si Deus est, vindicet se de eo, qui suffodit aram ejus. Ex illo die vocatus est Gedeon, JEROBAAL, eo quod dixisset Joas : ULCISCATUR SE DE EO BAAL, qui suffodit aram ejus. *Quid* Jerobaal *significet docet hic locus et Osee caput* X ℣. 14 ; *ubi pro* a domo ejus, qui judicavit Baal, *in Hebræo legitur* a Domo Arbel, *id est,* Jerobaal, *teste sancto Hieronymo lib.* III *Comment. in citatum prophetam :* Vastatus est, *inquit,* Salmana . . . ut in Hebræo continetur, ab Arbel, id ipsum significante, quod et Jerobaal, sed breviori disertiorique sermone. *Itaque* Jerobaal *utrumque hoc significat,* Ulciscatur se de eo Baal, *et,* Qui judicavit Baal. *Nominis etymologiam aliis vocibus, at significatione affinibus explicatam invenies apud interpretes. Est et aliud* S. Gedeonis *nomen lib.* II *Regum cap.* XI ℣. 21, *ubi textus Hebræus pro* Jerobaal, *ut est in Vulgata, habet* Jerubbescheth *vel* Jeruboseth. Bescheth *autem* F *vel* Boseth, *id est,* confusio, *Hebræis etiam est* idolum : *atque ita nomen hoc significatione coincidit cum* Jerobaal *et* Arbel. *Similis mutatio facta est in nominibus filii Saülis, et ejusdem nepotis ex Jonatha : hi enim ante* Esbaal *et* Meribbaal *dicti (ut patet ex lib.* I *Paralip. cap.* VIII ℣. 33 *et* 34, *et cap.* IX ℣. 39 *et* 40) *postea* Isboseth *et* Miphiboseth *appellati fuere. Nimirum religioni sibi ducebant Hebræi nomen* Baal *pronuntiare, ut notat Calmetus in Dictionario Biblico ad vocem* Gedeon.

majores et familia ;

6 *Sancti nostri pater fuit Joas Judicum cap.* VI ℣. 29 : *Joas ex familia Ezri ibid.* ℣. 11 : *hæc ex tribu Manasse ibid.* ℣. 15 : *eadem hæc familia Ezri vocatur domus Abiezer ibid.* ℣. 34. *Ezri vel Abiezer idem fuit cum Jezer, cujus genealogia datur Numer. cap.* XXVI *a* ℣. 28 : Filii Joseph per cognationes suas, Manasse et Ephraïm. De Manasse ortus est Machir, a quo familia Machiritarum. Machir genuit Galaad, a quo familia Galaaditarum. Galaad habuit filios : Jezer, a quo familia Jezeritarum *etc. Relinquitur itaque, ut Ezri, a quo Sanctus descendit, patrem habuerit Galaad, avum Machir, proavum Manasse,*

A *nasse, abavum patriarcham Joseph. Quod autem iste Ezri non distinguendus sit a Jezer, cujus patrem et majores ex Scriptura mox recensui, hæ rationes mihi persuadent. Primo est, quod uterque fuerit ex tribu Manasse. Secunda, quod Jezer, de quo in libro Numerorum, vocetur Abiezer Josue cap.* XVII ℣. 2, *idemque etiam nomen tulerit Ezri patriarcha familiæ* S. Gedeonis. *Tertia, quod alioquin catalogus familiarum tribus Manasse, quem dant libri Josue et Numerorum citati, non esset accuratus. Quarta denique, quod, uti patet ex Josue cap.* XVII, *Jezer vel Abiezer suam in Chananæa portionem acceperit cis Jordanem; et ad eamdem quoque fluminis partem Ezri vel Abiezer ille, qui fuit e Sancti majoribus, possessionem suam habuerit, urbem scilicet Ephra. Hanc pertinuisse ad familiam Abiezer, id est, patris Jezer vel per metathesim Ezri, e qua Sanctus natus est, constat ex Judicum cap.* VI ℣. 24. *Eamdem urbem sitam fuisse in tribu Manasse cis Jordanem ex iis, quæ de Sancto e sacris Litteris referemus, manifesto patebit. Porro in Ephra natus et educatus fuit* B S. Gedeon, *uti eruitur ex cap.* VI ℣. 11, 24 *et seqq.; in eadem Israëlitarum Judex suum habuit domicilium cap.* VIII ℣. 29, *et sepultus est ibid.* ℣. 32.

pater Joas, Jezeritarum princeps idololatra, at dein conversus a Filio judice:

7 *S. Hieronymus et Vulgata cap.* VI ℣. 11 *Joas vocant* patrem familiæ Ezri, *quæ* ℣. 15 infima in Manasse *dicitur. Obvius illorum verborum sensus est, quod Sancti pater totius familiæ primas vel princeps fuerit:* Vocatur, *inquit Abulensis hic quæst.* IX, Joas pater, id est, princeps; quia erat vir honorabilior in tota familia Ezritarum: et forte descendebat directe ab Ezri per primogenitorum lineam, et ob hoc principatus familiæ pertinebat ad eum. *Certe eum ex præcipuis Jezeritarum vel Ezritarum fuisse, vel inde deducas, quod iniquis istis temporibus, quo Israëlitæ Madianitica servitute opprimebantur, magnam servorum manum haberet ibid.* ℣. 27, *lucumque et aram idolo Baal dicatam possideret ibid.* ℣. 25. *Sanctus aram illam cum luco ex præcepto Domini destructurus, ibid.* ℣. 27 *scribitur domum patris sui timuisse, adeo ut pium illud opus non nisi noctu aggredi ausus fuerit. Ex hoc Sancti metu atque ara falso deo erecta,* C *abunde colligitur, Joas fuisse idololatram, remissiorem tamen; utpote cui potior fuit Filii vita, quam idoli violati honos. Vide versum* 31. *Quamquam de ejus conversione sileat Scriptura, non dubito tamen, quin pii Filii exemplis monitisque inductus veram religionem amplexus fuerit. Nec par est credere, Israëlitarum Judicem, qui ex universa regione idololatriam exterminarat, in paterna illam domo reliquisse, a qua ejusdem exstirpandæ initium duxerat, quando ea maxime vigebat.*

qui verisimiliter semper verum Deum coluit.

8 *De Sancti vita in adolescentia et juventute nihil nos docet historia sacra. Testatur hæc cap.* VIII ℣. 28, *cum Israëli quadraginta annis judicem præfuisse, quibus cum probabilius annumerandi sint septem anni servitutis Madianiticæ, ut dictum est in Vita S. Josue num.* 272, *triginta tribus circiter annis ante mortem suam, quam in senectute bona obiit, ex angelo divinum intellexit consilium de Hebræis, se duce ac judice, in libertatem asserendis. Hinc eruitur, Sanctum ætate virum fuisse in eo, quod habuit cum angelo, colloquio. A Josepho quidem tum temporis juvenis fuisse dicitur; sed id verisimile non est, nisi juvenem late pro florentis ætatis homine accipiat. Quoniam post Debboræ Baracique mortem gens Hebræa more suo ad vomitum, id est, sacrilegam falsorum deorum superstitionem, redierat, atque ipse Sancti pater aram idolo Baal erexerat; suspicio esse posset,* S. Gedeonem *vel parentis idololatræ imperio compulsum, vel ejusdem et reliquorum impiorum Israëlitarum exemplo inductum, falso deo aliquando cultum exhibuisse. At potius existimandum est, eum communem et domesticam impietatem semper exsecratum fuisse, vero Deo constanti fide et pietate serviisse, atque ideo ab eo dignum habitum fuisse, qui ex angelo intelligeret, se præ omnibus electum esse, ut Israëlitarum sub Madianitarum jugo misere afflictorum ac pœnitentium salvator esset ac judex. Antequam hoc munere fungi inciperet, natus ei jam inde erat Jether, septuaginta fratrum primogenitus, ut patet ex cap.* VIII ℣. 20. *Verum quoniam is tum adhuc puer erat, major reliquorum filiorum pars post victoriam Madianiticam nata fuerit oportet. Igitur infra erit opportunior de ejus uxoribus et liberis agendi locus.*

AUCTORE J. L.

E *Eum ante principatum tribunum fuisse*

9 *S. Augustinus in Heptateucho quæst.* XXXIV *super librum Judicum, et Procopius in ejusdem caput* VI ℣. 15 *asserant,* S. Gedeonem, *cum ab angelo juberetur belli contra Madianitas præfecturam assumere, fuisse tribunum seu mille hominibus præfuisse. Nimirum modestam Sancti responsionem* ℣. 15, *qua se ad Israëlitas e servitute liberandos inidoneum profitetur, aliter intellexerunt, quam S. Hieronymus. In Hebræo ad litteram est:* Ecce chilias mea; *per quod ipse intellexit familiam, quæ mille, id est, multis hominibus constat: unde ita vertit:* Ecce familia mea infima est in Manasse, et ego minimus in domo patris mei. *Vide Bonfrerium aliosque hic. Sanctus vero Augustinus cum Procopio illud* Ecce chilias mea, *uti apud Septuaginta legerunt, ita explicant acsi* S. Gedeon *chiliarchus seu mille viris dux præfectus esset. Verba utriusque dabo. Sancti Doctoris hæc sunt:* Ubi respondet Gedeon ad angelum . . . Ecce mille mei humiliores in Manasse, intelligitur præpositus fuisse mille hominum, quos Græce χιλιάρχους appellat Scriptura. *Procopius verbis sacris, eodem modo intellectis, hanc subdit expositionem:* Permanserunt enim *Israëlitæ* in tribunos et centuriones divisi, F ex quo Jethro Moysi consuluit *Exodi cap.* XVIII. Tribunus igitur cum esset, subditos suos infirmos esse conquestus est.

seu chiliarchum, probabiliter docent S. Augustinus et Procopius.

10 *Quamquam Sancti verba.* Ecce familia mea infima est in Manasse, *sicut ea vertit et intellexit S. Hieronymus, nullo modo significent, ipsum ullo tum temporis magistratu functum esse, tamen S. Augustini et Procopii explicatio Hieronymianæ interpretationi non repugnat. Nam si ante* 184 *circiter annos octo familiæ tribus Manasse* 52700 *viros armis ferendis aptos numerarint Numer. cap.* XXVI *a* ℣. 28, *Jezeritarum familia in eadem tribu* S. Gedeonis *temporibus reliquis septem inferior esse potuit viribus et bellatorum numero; et tamen tres vel etiam plures chiliadas comprehendere, ac proin sub Joas supremo familiæ capite totidem chiliarchos habere, e quibus unus fuerit Sanctus noster. Bonfrerius aliique huic sententiæ exiguam tribuunt verisimilitudinem: at qua de causa equidem non video. Dubium non est, quin apud Israëlitas in honoribus et dignitatibus conferendis fortitudinis et natalium ratio habita fuerit. At* S. Gedeon *teste angelo* virorum fortissimus *erat, et filius Joas,*

omnium

AUCTORE J. L.

omnium Jezeritarum principis. Cur ergo sententia, quæ ipsum chiliarchum vel tribunum facit, magis a veritate aliena sit, quam quæ eum centurionem statuit, vel aliam inferiorem aut etiam nullam eidem præfecturam defert? Certe non minus verisimile est, quod dicti Patres asseruerunt, quam quidvis aliud. Favet etiam Josephus lib. V *Antiquit. capite* VIII, *quod ita incipit :* Per idem tempus Gedeon Jasi filius, unus ex primatibus tribus Manassetidis. *Neque obstat primo, quod de se dicat Sanctus :* Ego minimus in domo patris mei : *nam ex eo, quod adeo modeste de se senserit, ut sibi videretur omnium minime idoneus ad Israëlitas e servitute potentissimorum hostium liberandos, non sequitur, ut re ipsa omnium minime idoneus fuerit. Verba illa ad angelum modestiam ipsius produnt atque animi submissionem ; at angeli eum in primo accessu* virorum fortissimum *compellantis salutatio satis declarat, quam aptus esset ad Israëlem in libertatem asserendum. Neque obstat secundo, quod, dum venit ad eum angelus, excuteret ipsemet et purgaret frumenta in torculari, quod opus famulare et rusticanum est. Id enim urgenti necessitati tribuendum est, quæ communem omnium domesticorum laborem et diligentiam postulabat, ut hostium adventus, a quibus diripiebantur omnia, præverteretur.*

§ II. S. Gedeonem, ut Israëlitas e servitute liberet, excitat angelus ; hic se a Deo missum probat, igne prodigioso consumens carnes et panes, quæ Sanctus ad refectionem ei probabilius obtulerat.

Israelitas e servitute Madianitica per S. Gedeonem liberaturus Deus

D*efunctis Debbora et Barac, Israëlitæ in idololatriam relapsi sunt. Perfidiæ pœnas non distulit iratus Deus. Quæ et quantæ quamque diuturnæ hæ fuerint, docet Judicum caput* VI *a* ℣. 1 : Fecerunt autem filii Israel malum in conspectu Domini : qui tradidit illos in manu Madian septem annis, et oppressi sunt valde ab eis. Feceruntque sibi antra et speluncas in montibus, et munitissima ad repugnandum loca. Cumque sevisset Israel, ascendebat Madian et Amalec, ceterique Orientalium nationum ; et apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis cuncta vastabant usque ad introitum Gazæ : nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Israel, non oves, non boves, non asinos. Ipsi enim et universi greges eorum veniebant cum tabernaculis suis, et instar locustarum universa complebant, innumera multitudo hominum et camelorum, quidquid tetigerant devastantes. Humiliatusque est Israel valde in conspectu Madian. *His calamitatibus septem annis populus Hebræus afflictus fuit. Tandem cum nullum in se præsidium contra hostem reperiret, misericordiam divinam imploravit.* Et clamavit ad Dominum postulans auxilium contra Madianitas. Qui misit ad eos virum prophetam, et locutus est : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Ego vos feci conscendere de Ægypto, et eduxi vos de domo servitutis, et liberavi de manu Ægyptiorum, et omnium inimicorum, qui affligebant vos ; ejecique eos ad introitum vestrum, et tradidi vobis terram eorum. Et dixi : Ego Dominus Deus vester, ne timeatis deos Amorrhæorum, in quorum terra habitatis. Et noluistis audire vocem meam ℣. 7 *et seqq. Deus Israëlitas a servitute Madianitica per S. Gedeonem liberaturus prophetam præmiserat, qui acceptorum beneficiorum commemoratione illorum ingratum animum, idololatriam, aliaque scelera perstringeret, atque ita eos ad pœnitentiam magis incitaret. Nec dubium est, quin plerique ad cor redierint, serioque Domino promiserint, fore ut deinceps ipsi soli servirent. Sancti tamen concives, incolæ urbis Ephra, ante victoriam Madianiticam conversi non fuere, ut patet ex* ℣. 28 *et seqq.*

angelum mittit, qui ei Dominum

12 *Israëlitarum animis prophetæ oratione ita præparatis, Dominus ad* S. Gedeonem, *quem destinarat ad populum suum tot calamitatibus eripiendum, angelum de cœlis misit. Suspicantur plerique, hunc fuisse Michaëlem archangelum, nec immerito ; agebatur enim de incolumitate ac salute totius populi Hebraïci, cujus ille præses et secundum Deum protector erat. Eum quidem nonnulli Filium Dei fuisse putant, quod* ℣. 14 *et* 16 Dominus, *appelletur. Verum nomen hoc ei tribuitur, tamquam Dei legato et illius personam sustinenti. Vide dicta in Vita S. Josue num.* 120 *et seqq.* Venit autem angelus Domini, et sedit sub quercu, quæ erat in Ephra, et pertinebat ad Joas patrem familiæ Ezri. Cumque Gedeon filius ejus excuteret atque purgaret frumenta in torculari, ut fugeret Madian, apparuit ei angelus Domini, et ait : Dominus tecum, virorum fortissime. Dixitque ei Gedeon, *non tam laudem suam in salutatione quam bene precandi formulam attendens,* Obsecro, mi Domine, si Dominus nobiscum est, cur apprehenderunt nos hæc omnia? Ubi sunt mirabilia ejus, quæ narraverunt patres nostri, atque dixerunt : De Ægypto eduxit nos Dominus? Nunc autem dereliquit nos Dominus et tradidit in manu Madian. ℣. 11 *et seqq. Hæc verba non sunt conquerentis de Deo, ut vult Abulensis quæst.* XII *in cap.* VI, *vel de ejus potestate dubitantis ; sed admirantis ab angelo, quem hominem putabat, dici præsentem Dominum, quem præsentes calamitates, ob peccata populo inflictas, absentem infensumque significabant.*

consilium aperit, ejusque auxilium contra hostes promittit :

13 Respexitque ad eum Dominus, *id est, angelus ejus personam repræsentans,* et ait : Vade in hac fortitudine tua, et liberabis Israel de manu Madian : scito quod miserim te ℣. 14. *Cœlestis legatus his verbis S. Gedeoni annuntiat, quod Hebræorum salvator ac judex divinitus sit constitutus, simulque eum excitat, ut, oblato munere acceptato, cum fiducia atque alacritate liberationem Israëlis aggrediatur. At Sanctus præ submissione animi tantæ rei peragendæ imparem se existimabat ob suam suæque familiæ tenuitatem. De quo ita versus sequens :* Qui respondens ait : Obsecro, mi Domine, in quo liberabo Israel? Ecce familia mea infima est in Manasse, et ego minimus in domo patris mei. *Vide supra num.* 9 *et seq.* Dixitque ei Dominus : Ego ero tecum ; et percuties Madian quasi unum virum ℣. 16. *Theodoretus quæst.* XII *in librum Judicum versum hunc cum præcedentibus ita explanat, Sancti fidem et modestiam commendans :* Quoniam, *inquit,* memor erat mirabilium Dei, firmamque de Deo tenebat opinionem, illum, si vellet, eos facile liberare posse a calamitatibus,

AUCTORE J. S.

A bus, quibus detinebantur; meruit ut audiret ab angelo: » Proficiscere in robore fidei hujus, et » vinces ». Neque damnet quisquam ea, quæ sequuntur: non enim velut diffidens de Deo dixit: « Familia mea humillima est in tribu Ma- » nasse, et ego minimus *etc.* »: sed ut de se modeste sentiens. Quapropter angelus gratam habens hanc responsionem, ait: « Dominus » tecum erit; et interficies Madian sicut virum » unum ».

nesciens Sanctus se loqui cum angelo, signum ab eo petit, quo probet se a Deo missum:

14 *Nesciebat Sanctus, ut manifestum est ex* ℣. 22, *angelum esse eum, qui tam facilem de tot Madianitarum millibus victoriam pollicebatur: sed neque an propheta esset, certe ipsi constabat. Ea quidem, ut credibile est, erat angeli apparentis species externa, quæ sincerum sanctumque hominem referret; sentiebat etiam haud dubie miram ex ejus præsentia et alloquio consolationem et alacritatem, et ad fidem ejus promissis habendam interius excitabatur: quia tamen fraus latere poterat, prudenter signum aliquod petiit, quo majorem sibi certitudinem compararet.* Si inveni, *inquit* ℣. 17, gratiam B coram te, da mihi signum, quod tu sis, qui loqueris ad me *ex parte Domini; ut tibi credere possim promittenti, quod numerosum hostium exercitum profligaturus sim, acsi cum uno homine certandum esset. Præstitit id angelus* ℣. 21, *cum ignem virga de petra elicuit, quo carnes hædinæ earumque jus et panes azymi consumpta fuerunt.*

panes azymos et hædum coctum adfert,

15 *Huic petitioni aliam mox subjungit Sanctus* ℣. 18: Nec recedas hinc, donec revertar ad te, portans sacrificium et offerens tibi. *Per* sacrificium *hic intelligo prandium seu munus convivale, quod, quia postea ab angelo præter Sancti opinionem in sacrificium conversum est, hic ab eventu secuto per prolepsim* sacrificium *vocatur. Scripturam probabilius hic uti figurata locutione, mox ostendam, simulque a Sancto suspicionem omnis peccati removebo; quod difficulter facere possunt; qui aliter hunc locum exponunt. Itaque secundum dicenda versus* 18 *sic intelligendus videtur, ut voluerit* S. Gedeon *tantum cibos, qui postea in sacrificium cesserunt, portare et offerre angelo.* Qui respondit: Ego præstolabor adventum tuum. Ingressus est C (℣. 19) itaque Gedeon, et coxit hædum, et de farinæ modio azymos panes: carnesque ponens in canistro, et jus carnium mittens in ollam, tulit omnia sub quercu, et obtulit ei, *angelo videlicet, quem hominem putabat, ut iis vesceretur, et tum signo aliquo probaret, se prophetam esse a Deo missum.*

non eo fine, ut illa Deo sacrificaret

16 *An ego verba sacra recte exposuerim, id est, an Sanctus dixerit,* Nec recedas hinc, donec revertar ad te, portans sacrificium, *et dein coctum hædum panesque angelo obtulerit ea ex intentione, ut hospitem suum prandio exciperet, quæstio est multum controversa. S. Augustinus quæst.* XXXV *super librum Judicum docet,* S. Gedeonem *hæc dixisse et fecisse, eo sibi fine proposito, ut ipsemet sacrificium Deo offerret: ita enim loquitur:* Animadvertendum est, quod Gedeon non ait angelo: « Offeram tibi sacrificium », sed ait: « Offeram sacrificium meum, et ponam » in conspectu tuo » (*in Vulgata est,* Portans sacrificium et offerens tibi. (Unde intelligendum est, non eum angelo, sed per angelum offerre voluisse, *id est, ejus ministerio uti. Nam Paulo infra habet:* Angelus in sacrificio, quod obtulit Gedeon, officium ministrantis implevit. *Et mox:* Prius tamquam cum homine loquebatur, quem tamen hominem Dei credidit, ut coram ipso sacrificium vellet offerre, velut adjuvandus præsentia ejus sanctitatis. *Ex recentioribus, qui* S. Gedeonem *sacrificium intendisse statuunt, Estius et nonnulli alii cum S. Augustino sentiunt. Major tamen illorum pars cum Lirano existimat, Sanctum, angelo sub quercu exspectare jusso, domum abiisse, et coctas carnes panesque attulisse, non ut ipse, sed ut angelus ea offerret, et inter offerendum miraculo aliquo declararet, se a Deo missum esse.*

17 *Duabus his sententiis aliqua oppono* ~~vel ipsemet,~~ *argumenta, quorum solutionem exspectamus: dein nostram opinionem stabiliemus. Imprimis non decrevit Vir Sanctus ipsemet sacrificium offerre: id enim impium fuisset, quia nec sacerdos erat, utpote ex tribu Manasse, neque Siluntem, locum sacrificiis offerendis destinatum, adire constituerat. At inquies cum S. Doctore ibid. quæst.* XXXVI, Sed intelligendum est, quod illum angelum primo prophetam putaverat, et tamquam Deum, qui in istis omnibus dispensare potest, in illo consuluerat de offerendo sacrificio. Quod ille si E prohibuisset, non utique fieret. Sed quoniam approbavit, et ut fieret, annuit, Dei dispensantis auctoritatem Gedeon in faciendo secutus est. Ita quippe Deus legitima illa constituit, ut leges non sibi, sed hominibus daret. Unde quodcumque præter illa ipse præcepit, non a transgressoribus, sed potius a piis et obedientibus impletum intelligendum est: sicut Abraham de immolando filio. *Liceat mihi rationem adferre, ob quam S. Doctori, cujus auctoritatem plurimum veneror, hic acquiescere non possim. Sit ita: declaraverit angelus, Deum cum Sancto dispensasse. Dispensatione illa licite uti non potuit: nam cum certus non esset, eum esse talem, cui fides tuto habenda esset, ideoque signum petiisset, quo se a Domino missum manifestaret, certus etiam esse non potuit de dispensatione divina.*

18 *Neque secundo* S. Gedeon *intentionem habuit, ut materiam, quam præparaverat, angelus* vel angelus: *sacrificaret; nam quoniam, ut statim dixi, ita certus non fuit eum, quocum loquebatur, a Deo missum esse, quin formidaret, ne forte ab impostore homine deciperetur; quomodo sine culpa voluit, ut is sacerdotem ageret et sacrificaret, de* F *quo ei non constabat, an revera esset sacerdos vel ordinarius, vel per dispensationem divinam extraordinarius. Præterea si ab angelo recesserit eo fine, ut hædum mactaret Deo sacrificandum, sequitur, eum a victimæ mactatione sacrificium inchoare, adeoque saltem partem officii sacerdotalis illicite sibi assumere voluisse: hostiæ enim jugulatio pars sacrificii est, vetita cuivis profano homini extra locum tabernaculi. Si dicas, Sanctum non scivisse quidem, an is, quocum agebat, propheta Dei esset, an vero angelus sub humana specie; non dubitasse tamen quin esset alteruter; difficultatem objectam facile quidem evitabis, sed in alias impinges. Nam si ipsi nullum dubium fuit, quin vere a Deo missus esset; cur, eo promittente victoriam de Madianitis, dubitavit an vera prænuntiaret? Vel si non dubitavit, quæ signi postulandi fuit necessitas? Quem sensum dabis verbis sacris* ℣. 17: Da mihi signum, quod tu sis, qui loqueris ad me? *Hic locus manifeste innuit, Sanctum dubitasse, an is, quocum loquebatur, consilia divina annuntiaret, et ad hoc suum dubium tollendum signum aliquod petiisse. Satis, ut opinor, videt lector,*

AUCTORE J. L.

sed probabilius ut hic, quem ille hominem putabat, ut vesceretur :

Sanctum in sententiis hactenus propositis difficulter ab omni culpa excusari posse.

19 *Nunc rationes accipe, cur ego cum Cajetano, Aria Montano, Bonfrerio aliisque judicem,* S. Gedeonem *verisimilius dumtaxat cogitasse de cibis parandis, nullo vero modo de sacrificio vel per se vel per angelum offerendo. Primo, si sacrificium intendisset, ad carnes panesque concremandos ignem et ligna attulisset : nam qui scire poterat, ignem de petra eliciendum ab eo, quocum loquebatur. Sed, inquies, prodigiosus ignis, hostiam absumpturus, fuit ipsum signum, quod* S. Gedeon *exspectabat ab illo edendum, si vere a Deo missus esset. Verum si hæc exspectasset, prius altare aliquod erexisset, neque hædum coxisset ; nam ad sacrificium animal vivum debebat adferri. Secundo, angelus specie viatoris se ei videndum præbuit : nam virgam seu baculum gestabat manu* ℣. 21. *Videtur igitur* S. Gedeon, *qui cum hominem viatorem credebat, hospitale officium exhibere, ac cibos ad corpus reficiendum adferre voluisse. Tertio illa carnium hœdinarum coctio et elixatio, et cum carnibus earumque jure azymorum panum conjunctio satis indicant,* B *hæc omnia ad comestionem destinata fuisse. Ex his omnibus satis patere arbitror, verisimilius Sanctum eo tantum animo fuisse, ut hospiti suo cibos daret ; eosque versu* 18 *vocari* sacrificium, *quod in hoc postea conversi fuerint. Audi Procopium :* Sacrificium id dicit *Sanctus*, quod ad epulum destinatum erat. Victima enim non coquebatur juxta legem. Ceterum sub quercu ponit, Abrahamum imitatus *(Genes. cap.* XVIII,) ac ratus hunc fercula absumpturum. *Unde et hic Chaldæus paraphrastes in Bibliis Regiis pro* sacrificium *Latine habet* donum ; *tertius vero Arabicus in Bibliis Maximis* prandium. *Qui plura in rem nostram desiderat, adeat inter alios Bonfrerium et Cornelium a Lapide hic, qui operose quæstionem hanc discusserunt. Quæ hactenus attuli, sufficere mihi videntur ad omnem culpæ suspicionem a Sancto amovendam.*

petitum signum dat angelus, cibos igne prodigioso in holocaustum Deo absumens.

20 *Quemadmodum itaque Abraham Genes. cap.* XVIII ℣. 8 butyrum, lac et vitulum, quem coxerat, *comedenda proposuit tribus angelis, et Manue Judicum cap.* XIII ℣. 15 *coquere voluit* hædum de capris, *ut eo vesceretur angelus, qui* C *nasciturum sibi Samsonem annuntiarat ; sic et* S. Gedeon *panes azymos et coctas carnes hædinas in canistro, earumque jus in olla tulit ad angelum eo consilio, ut ipsum convivio exciperet. Hic et illi se cum hominibus agere credebant. Porro, cibis allatis,* Dixit angelus Domini : Tolle carnes et azymos panes, et pone supra petram illam, et jus desuper funde ℣. 20. *Angelo, petitum signum edituro et paratum sibi prandium prodigiosa crematione in honorem Dei absumpturo, morem gerit Sanctus, admirans quidem, quem in finem hæc omnia, et maxime illa juris effusio, præciperentur ; repugnare tamen non audens ei, quem licet certo non sciret, suspicabatur tamen hominem sanctum et prophetam Dei esse.* Cumque fecisset ita, extendit angelus Domini summitatem virgæ, quam tenebat in manu, et tetigit carnes et panes azymos : ascenditque ignis de petra et carnes, azymosque panes consumpsit.

subito evanescens Sancto metum mortis incutit, quo sublato

21 Angelus autem Domini evanuit ex oculis ejus. Vidensque Gedeon, quod esset angelus Domini, *quem hactenus hominem crediderat,* ait : Heu mi Domine Deus ! quia vidi angelum Domini de facie ad faciem. Dixitque ei Dominus : Pax tecum : ne timeas, non morieris ℣. 21 *et seqq. Ex ista Sancti exclamatione colligitur, communem istis temporibus opinionem fuisse, moriturum eum, qui angelum Dei vidisset. Unde hæc opinio orta sit, disce ex interpretibus. Porro postquam angelus* S. Gedeonem *a metu mortis liberasset, et insigni illo miraculo, quo cibos in holocaustum Deo concremaverat, ostendisset, se a Deo missum esse ; nullum amplius Sancto dubium fuit, quin a Domino electus esset ad populum suum e servitute eripiendum : firmamque spem concepit futurum ut ea, quam promiserat angelus, facilitate victoriam de hostibus auxilio divino obtineret.* D

22 Ædificavit ergo ibi Gedeon altare Domino, vocavitque illud, Domini pax, usque in præsentem diem ℣. 24. *Si altare, de quo hic, distinguatur ab eo, cujus mox meminit versus* 26, *dico cum a Lapide, quod illud non erexerit ad sacrificia offerenda, hæc enim vetita erant extra locum tabernaculi, quod tunc in Silunte fixum erat ; sed ad perpetuam memoriam incolumitatis ac pacis sibi ab angelo viso præstitæ, et liberationis Israëlitarum e servitute Madianitica, ab eodem sibi promissæ. Unde et vocavit illud,* E Domini pax. *Altaria autem hujusmodi, quæ essent ad rei alicujus monumentum, ubique poterant licite excitari, ut patet ex Libro Josue cap.* XXII ; *ubi leguntur tribus Ruben, Gad, et media Manasse similem aram exstruxisse juxta Jordanem, toto Israële factum approbante. Dixi supra : Si altare, de quo versus* 24, *distinguatur ab eo, cujus meminit versus* 26. *Nam si idem sit, quemadmodum plerique suspicantur, erectum quidem etiam illud fuit ad sacrificandum, sed non nisi postquam Sancto id præceperat Deus* ℣. 26, Et ædificabis altare Domino Deo tuo etc. : *adeo ut hujus præcepti exsecutio, quam narrat versus* 27, *præoccupetur versu* 24. *Quid vero nobis videatur verisimilius, unumne an duo altaria* S. Gedeon *ædificarit, dicemus infra num.* 25.

altare Domino ædificat.

Quæ Philo Byblius narrat prodigia angelum edidisse, ab ipso conficta sunt.

23 *Philo Byblius apud Natalem Alexandrum in Historia ecclesiastica veteris Testamenti quartæ mundi ætatis cap.* VI *art.* 3 S. Gedeoni *signum petenti angelum respondisse scribit :* Curre, et accipe mihi aquam de lacu illo, et funde super terram istam ; dabo tibi signum. Et abiens accepit, sicut præceperat ei. Et dixit ad eum angelus : F Antequam fundas supra petram aquam, pete quid velis fieri de ea, sive sanguinem, sive ignem, sive ut nusquam compareat. Et dixit Gedeon : Fiat medium sanguis, et medium ignis. Et effudit Gedeon aquam supra terram. Et factum est cum effudisset, ut fieret media pars flamma, media autem pars sanguis, et commixta sunt utraque : et non extinxit ignem sanguis, nec sanguinem ignis excussit. Et hæc videns Gedeon petiit alia signa, et data sunt ei. Nonne hæc scripta sunt in libro Judicum ? *Ita quidem miraculum ignis e petra subito erumpentis cibosque consumentis ; at quæ nugator pseudo-Philo adfert, in vano ejus cerebro conficta sunt.*

§ III.

A

AUCTORE J. L.

§ III. Cum luco aram Baal destruit; aliam Deo erigit et sacrificat; accipit nomen Jerobaal, et Spiritum Domini; copias convocat contra Madian; duplex in vellere signum petit, in quo non peccasse ostenditur.

Jussu Domini,

C*um dies abiisset, quo contigit angeli apparitio, de qua paragrapho præcedente, proxima nocte ab eodem, ut arbitror, angelo monetur* S. Gedeon, *ut a destructione luci et aræ Baal, ab erectione altaris vero Numini, et holocausti oblatione divinitus delatum sibi principatum auspicetur. Rem ita narrat sacer auctor* ℣. 24 *et seqq.:* Cumque adhuc esset in Ephra,
B
quæ est familiæ Ezri, nocte illa dixit Dominus ad eum: Tolle taurum patris tui, et alterum taurum annorum septem, destruesque aram Baal, quæ est patris tui: et nemus, quod circa aram est, succide: et ædificabis altare Domino Deo tuo in summitate petræ hujus, super quam ante sacrificium posuisti: tollesque taurum secundum, et offeres holocaustum super struem lignorum, quæ de nemore succideris. *Ex his intelligitur, Deum hic cum Sancto dispensasse, ut sacerdotii munere fungeretur, offerretque holocaustum procul a loco tabernaculi.*

ara lucoque Baal eversis, altare Deo erigit et sacrificat:

25 Assumptis ergo Gedeon decem viris de servis suis, fecit sicut præceperat ei Dominus. Timens autem domum patris sui, et homines illius civitatis, per diem noluit id facere, sed omnia nocte complevit ℣. 27. *Itaque ara Baal eversa ejusque luco succiso, Sanctus, ut jussus erat,* super summitatem petræ, *in qua cibos antea posuerat, ab angelo dein in sacrificium conversos, altare Domino nocte ædificavit, et in illo holocaustum obtulit sacerdos Dei extraordinarius. Altare, de quo hic, verisimilius idem fuit*
C
cum illo, cujus meminit versus 24: ubi dicitur S. Gedeon *aram exstruxisse* ibi: *qua voce designatur locus, ubi angelus sacrificarat, vel eum a metu mortis liberarat, aut certe alius vicinus circa quercum. In exiguo autem locorum spatio duplex altare Domino ædificatum fuisse, difficulter credo; magisque in eam inclino sententiam, quæ statuit hagiographum* ℣. 24 *usum esse figura prolepsios, eumque voluisse vocibus angelicis* Pax tecum *etc., quæ mortis timorem Sancto ademerant, proxime subjungere mentionem aliquam de altari sequente nocte erecto, quod ab eisdem* Domini pax *vocatum est. Si quis tamen geminam a Sancto aram erectam fuisse asserere malit, ei non refragabor; modo admittat, eum in ædificatione prioris, de qua* ℣. 24, *alium finem intendisse, quam ut in ea sacrificaret. Vide supra dicta num. 22.*

querela oppidanorum. accipit nomen Jerobaal.

26 *Cum sanctus Judex pium sibi ab angelo imperatum opus fuisset exsecutus,* Cumque surrexissent viri oppidi ejus mane, viderunt destructam aram Baal, lucumque succisum et taurum alterum impositum super altare, quod tunc ædificatum erat. Dixeruntque ad invicem: Quis hoc fecit? Cumque perquirerent auctorem facti, dictum est: Gedeon filius Joas fecit hæc omnia. Et dixerunt ad Joas: Produc filium tuum huc, ut moriatur: quia destruxit aram Baal, et succidit nemus. Quibus ille respondit: Numquid ultores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Qui adversarius est ejus, moriatur antequam lux crastina veniat: si Deus est, vindicet se de eo, qui suffodit aram ejus. Ex illo die vocatus est Gedeon, Jerobaal, eo quod dixisset Joas: Ulciscatur se de eo Baal, qui suffodit aram ejus ℣. 28 *et seqq. Vide num.* 5.

Madianitæ transeunt Jordanem: Spiritu Domini afflatus S. Gedeon, exercitum congregat;

27 *Interea temporis* Omnis Madian, et Amalec, et Orientales populi congregati sunt, *ut eamdem Hebræorum terris, quam septem prioribus annis, vastitatem inferrent;* Et transeuntes Jordanem, castra metati sunt in valle Jezrael ℣. 23. *Confluxerant eo centum triginta quinque bellatorum millia, uti ex cap.* VIII ℣. 10 *intelligitur. Eorum duces erant Oreb, Zeb, Zebee, et Salmana cap.* VII ℣. 25, *et cap.* VIII ℣. 5. *Cum hæc fierent, tempus vernum erat; nam ut nos docet caput* VI ℣. 3 *et seq., Madianitæ ceterique auxiliares populi cum gregibus suis, quando sata* in herbis erant, instar locustarum *advolare solebant, omnem anni spem et proventum depasturi.*
E
Subdit versus 34: Spiritus autem Domini induit Gedeon; qui clangens buccina convocavit domum Abiezer, ut sequeretur se *contra hostes, ad imminentem calamitatem avertendam. Accurrerunt Abiezritæ, urbis Ephræ habitatores, armis instructi; interque hos proculdubio etiam ex iis saltem aliqui, qui nuperrime Sanctum ad mortem postularant. Quem paulo ante e medio sublatum volebant, nunc suum agnoscunt ducem et sequuntur. Mirabilis sane est hæc tanta mutatio in eorum animis tam subito facta. An Spiritus ille divinus, quo Sanctus agebatur, foris ita se prodebat, ut ejus signis exterioribus perceptis quivis excitarentur ad illum cum spe victoriæ sequendum? Ceterum non modo populares suos et cognatos ad bellum excivit; sed insuper* Misit nuntios in universum Manassen, qui et ipse secutus est eum; et alios nuntios in Aser, et Zabulon, et Nephthali, qui occurrerunt ei ℣. 35. *Horum accessione facta, in sancti Ducis exercitu triginta duo pugnatorum millia numerabantur, ut patet ex cap.* VII ℣. 3.
F

duplex in vellere et area miraculum petit et impetrat:

28 Dixitque Gedeon ad Deum: Si salvum facis per manum meam Israel, sicut locutus es, ponam hoc vellus lanæ in area: si ros in solo vellere fuerit, et in omni terra siccitas, sciam quod per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israel. Factumque est ita. Et de nocte consurgens, expresso vellere, concham rore implevit. Dixitque rursus ad Deum: Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc semel tentavero, signum quærens in vellere. Oro ut solum vellus siccum sit, et omnis terra rore madens. Fecitque Deus nocte illa ut postulaverat: et fuit siccitas in solo vellere, et ros in omni terra ℣. 36 *et seqq.*

petitio hæc facta non est ex fidei defectu,

29 *Circa hæc miracula, a S. Judice petita, movetur quæstio sat gravis, deliqueritne Sanctus illa postulando. Est contra eum argumentum non leve: siquidem ex manifestis indiciis jam satis cognoverat, fuisse angelum a Domino missum, e quo intellexerat, se duce Israëlem victoria de Madianitis potiturum: contra fidem ergo peccavit, si dubitavit, an revera Deus facturus esset, quod per angelum pollicitus erat; at vero si certus fuit de implenda divina promissione, in Deum irreverens fuit sine necessitate miracula postulando.*

Imo

AUCTORE J. L.

Ideo ipse S. Gedeon, *cum* ℣. 39 *ait :* Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc semel tentavero, signum quærens in vellere, *satis videtur agnoscere, magnam se in Deum irreverentiam committere iterata miraculi postulatione. Sancto etiam adversa est nonnullorum auctoritas. A Ruperto in librum Judicum, Commentariorum lib.* I *cap.* X *accusatur, quod Deum tentarit, dum signa petiit : an autem id fecerit ex defectu fidei, qua credere tenebatur promissiones divinas sibi sufficienter propositas ; an vero peccatum tentationi Dei commiserit, quia, licet incredulus non esset, sine causa tamen Deo probata miraculorum petitio facta est, non explicat. At Abulensis quæst.* XLVII *totus est in eo, ut sanctum Virum in infidelitatem lapsum probet. Faventem sibi habet S. Thomam* II II *q.* XCVII *a.* II *ad* III, *ubi ait :* Abraham autem *(Genes. cap.* XV ℣. 8) signum petiit ex instinctu divino, et ideo non peccavit. Gedeon vero ex debilitate fidei signum petiisse videtur, et ideo a peccato non excusatur, sicut ibidem Gloss. dicit.

B

neque conjunctam habuit ullam in Deum irreverentiam :

30 *At melius alii Sanctum ab omni peccato immunem faciunt. Imprimis signa non petiit, quod certam divinis promissis fidem non haberet. Nam quis credat eum, qui ab Apostolo ad Hebræos* XI ℣. 32 *a fide laudatur, interque eos omnium primus recensetur,* qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, ... fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum *etc., quem paulo ante, quam signa peteret, Spiritus Domini induerat, ut dicitur* ℣. 34 ; *quis, inquam, credat eum, infidelem fuisse? Illa profecto alacritas, qua aram Baal atque ei consecratum nemus evertit, Deoque vero altare erexit, non ignorans rem esse periculi plenissimam, qua contra tot hostes pugnaturus suos ad arma clangore buccinæ convocavit, ingentis argumentum est fiduciæ ac spei de felici rerum eventu fundatæ super firma illa fide, qua credebat Deum præstiturum, quæ per angelum promiserat. Neque si Sanctum nobiscum ab infidelitatis peccato liberas, miraculorum petitionem aliunde vitiosam fuisse suspiceris. Fieri hæc potuit sine ulla in Deum irreverentia, licet certus fuerit se victoriam obtenturum, ab angelo prænuntiatam. Dum Deus rogata miracula operatus est, manifestis ipse indiciis satis ostendit,*

C

se approbasse non tantum rationem, ob quam, sed etiam modum, quo Sanctus illa postulavit. Si ulla ex parte signorum petitio mala fuisset, nec Deo placens, an hic illam exaudivisset ? Audi S. Ambrosium libro de Viduis cap. III : Ostenditur (S. Gedeonis) exemplo, non omnium esse divinæ mereri miracula potestatis ; sed eorum, quibus religiosæ devotionis studia suffragentur : et divini eos fructu operis abdicari, qui reverentiæ sunt cælestis exsortes. *Unde idem sanctus Doctor, uti quamvis aliam, ita et infidelitatis culpam a sancto removet in Proœmio ad librum* I *de Spiritu sancto :* Quærit fortasse aliquis, utrumnam quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus informatus indiciis adhuc plura poscebat ? Sed quemadmodum potest videri quasi ambiguus incertusque tentasse, qui, *in vellere et area rorem et siccitatem petens*, mysteria loquebatur? Non ergo ille ambiguus, sed providus, ne nos ambigeremus. Nam quomodo ille ambiguus, cujus precatio habebat effectum ? *Origenes in librum Judicum Homilia* VIII : Fortassis, *inquit*, dicit aliquis ex iis, qui attentius audiunt, quæ leguntur *de S. Gedeone, geminum miraculum postulante ;* quia non videntur convenire hæc ad istud, quod scriptum est : « Non » tentabis Dominum Deum tuum » quod lex præcepit. Sed exitus rei docet non esse contra mandatum factum. Neque enim exaudiret Deus petitionem, contra legem aliquid deposcentem. D

bono ex fine, ut mirum ut populus in fide confirmaretur.

31 *Franciscus Suarez lib.* I *de Irreligiositate cap.* II *num.* X, *Bonfrerius hic, aliique, qui S. Gedeonem ab omni culpa absolvunt, varias allegant rationes, ob quas duplicis miraculi petitio licite fieri potuerit. Inter alias mihi valde placet ea, quam Caietanus et Salianus adferunt. S. Judicem signa petiisse aiunt non ad suam, sed ad sociorum suorum, quos ad bellum convocaverat, confirmationem ; nimirum ut de Sancti missione ad liberandum Israëlem deque divinis promissis illi factis firmam fidem haberent, et ad certam victoriæ spem erigerentur. Quod Sanctus hunc sibi in signorum postulatione finem proposuerit, aliquo modo colligi potest ex ipso contextu narrationis sacræ. Hæc* ℣. 35 *quatuor tribus ad* S. Gedeonem *concurrisse refert ; mox subdit* ℣. 36 *miraculorum petitionem ; horum vero concessione narrata, statim iterum subjungit, S. Ducem omnemque cum eo populum surrexisse et ad hostes pervexisse. Unde verisimile est, Sanctum signa flagitasse coram ipso exercitu, huncque totum vel aliquos ad id statutos mane vellus et aream inspectasse, ut de miraculis constaret. Utriusque verba rem* [illegible] *magis elucidabunt. Caietani hæc sunt :* Quod non pro se ipso sed pro populo petiit Gedeon hujusmodi signum (et propterea non peccavit, nec tentavit Deum, sed pro utilitate populi, ut securus sequeretur illum ad bellum, petiit signum,) insinuatur in primis ex eo, quod fuit petitio signi, congregato jam exercitu. Deinde quod ipse Gedeon repetit indubie, Deum hoc dixisse : non ergo ut ipse nosset (qui jam noverat,) sed ut populus sciret, signum petiit. E

S. Gedeonem signa.

32 *Salianus in Annalibus ad annum* 2768 *num.* 27 *et seqq. narrationem sacram a* ℣. 35 *ita historice deducit :* Reliqua item tribus Manasse nunciis accita, alacris ad Gedeonem, Deo animos suggerente, convenit. Misit et alios nuncios in Aser, et Zabulon, et Nephthalim ; quæ tribus cis Jordanem ad Septentrionem Manasse sitæ erant, quæ reliquis sese adjunxerunt : imo cum jam adversus hostem progredi inciperet, occurrerunt ei. Quibus congregatis, petiit Gedeon a Deo miracula duo circa vellus. Qua in re varii varie loquuntur, ut videbis apud Serarium, mihi in primis placet Caiet., qui negat ea petita aut exhibita Gedeoni, sed exercitui ejus. F . . . Idque ex eo insinuatur in primis, quod jam congregato exercitu petiit, ut scilicet ille crederet, quæ Gedeon de sua vocatione et promissa divinitus victoria et libertate eis enarraverat. Sed neque in verbis ipsis hæreat difficultas, petitio et exhibitio miraculi sic habet : « Dixitque » Gedeon ad Deum : Si salvum facis per manum meam Israel, sicut locutus es » per angelum scilicet, cujus fuerat illa vox : « Vade in » hac fortitudine tua, et liberabis Israël de » manu Madian ». Et promissionem memorat coram populo, ut constet, neque de potestate neque de voluntate (divina se) dubitare... Pergit autem : « Ponam hoc vellus lanæ in area : si » ros in solo vellere fuerit, et in omni terra siccitas, sciam, quod per manum meam, sicut » locutus es, liberabis Israël ». Cum ait, SCIAM, idem

A idem est acsi diceret, Sciet populus hic, qui mecum est. Sic S. Joan. cum misit discipulos suos ad Jesum, ut interrogarent eum : « Tu es qui ventu turus es, an alium expectamus? » dubitationem discipulorum suorum ad se transtulit, cum suo non discipulorum nomine Christum interrogari voluit. « Factumque est ita (ut petierat Gedeon,) » qui de nocte consurgens concham rore implevit » tota scilicet area sicca atque arida remanente. Cum autem nondum fortasse incredulo isti populo satisfactum esset, et signum quærere pergeret, signum alterum et petitum et datum est ei. Illius enim nomine, « Dixit rursus ad Deum : » Ne irascatur furor tuus contra me si adhuc semel tentavero » *etc. Verum, inquiet aliquis, in Caietani et Saliani sententia facile quidem intelligitur,* S. Gedeoni *licitam fuisse miraculorum petitionem; sed necdum apparet, quomodo Deum non tentarit determinata signa flagitando. Dispositioni sapientiæ divinæ illorum determinatio relinquenda erat. Hanc difficultatem e medio tollent dicenda numero sequente.*

a Deo inspirata,

33 *Origenes in lib. Judicum Homilia* VIII *verbis, quæ dedi num.* 30, *subdit :* Videnda est hujus
B mysterii ratio, de qua memini etiam quemdam ex prædecessoribus nostris in libellis suis vellus lanæ populum dixisse Israel, reliquam autem terram reliquas gentes posuisse : et rorem, qui cecidit super vellus, verbum Dei esse, quod illi soli populo cælitus fuisset indultum. Supra solum namque Israël ros divinæ legis advenerat. Siccitatem autem habebant omnes gentes; quia nullus eis humor divini infundebatur eloquii. Secundi vero ratio signi in contrarium permutatur; in quo ait, ut supra omnem terram ros descendat, supra vellus autem maneat siccitas. *Quod deinceps fusius interpretatur de ariditate Judæorum, et de adventu Christi Domini ac rore divinæ gratiæ cælestisque doctrinæ, per ipsum supra ceteras nationes diffusæ. Unde concludit :* Hunc igitur mysterii ordinem Gedeon sanctus prophetico spiritu contuens, non solum primum signum poposcit a Deo, sed et secundum converso ordine repetit. Sciebat enim rorem divinum, qui est adventus Filii Dei, non solum Judæis; sed et postmodum etiam gentibus esse venturum, quoniam quidem ex incredulitate Israel salus fit gentibus.
C Et hoc est, quod pro ariditate velleris universa terra gratia divini roris infunditur. *Serarius quæst.* XXIV *et a Lapide hic multos dant sanctos Patres, qui idem mysterium, prodigioso roris in vellus et aream delapsu adumbratum, eodem fere modo explicant. SS. Ambrosius, Hieronymus, Ephrem, Sophronius, Bernardus et alii apud eosdem etiam docent, per rorem hic significari Christum, per vellus beatissimam virginem Mariam in cujus uterum ille humanam naturam assumens descendit. Unde et nunc devoti Catholici Dei suamque Matrem vocant et invocant* Vellus Gedeonis. *S. Ambrosius lib. de Viduis cap.* III *et in Proœmio ad librum* I *de Spiritu sancto cum Origene diserte affirmat, quod* S. Gedeon *primum mysterium cognoverit, atque hunc in finem signa petierit, ut ejus insignis aliqua figura daretur. Idem credidit S. Isidorus Hispalensis et e recentioribus Villaroël, dictorum Patrum auctoritate inductus. Si tamen hoc videatur facilem adeo fidem non mereri, alia securior via potest iniri, dicique, Deum utrumque, quod Patres hic agnoscunt, mysterium, vel unum ex illis spectasse, atque, ut ejus figuram daret,* S. Gedeoni *inspirasse, ut in vellere et area prodigiosum rorem et siccitatem postularet; determinata autem hæc miracula a Sancto petita esse, cognoscente quidem voluntatem Dei esse ut peterentur, non tamen mysterium, ad quod figurandum destinabantur.*

AUCTORE J. L.

petiisse credimus.

34 *Alias, quas alii adferunt causas, ob quas* S. Gedeon *licite signa petierit, non refero. Duas proposui, quarum postrema manifestum facit, Sanctum sine ulla in Deum irreverentia rorem in vellere et area potius, quam aliud miraculum postulasse. Nunc ita meam sententiam expono. Sanctus Judex signa petiit ad Israëlitas, qui ad se confluxerant, in fide confirmandos : determinata signa petiit ex instinctu divino, quem hic admittendum censent Suarez citatus num.* 10 *et* 13, *Lessius lib.* II *de Virtutibus card. cap.* XLV *dub.* I, *Bonfrerius hic, et alii. Finem, a Deo determinata signa inspirante intentum, fuisse utrumque vel alterutrum mysterium, de quo numero præcedente, Patrum suadet auctoritas;* S. Gedeonem *eum sibi proposuisse, de quo num* 31, *suadet ratio, atque etiam, ut mihi videtur, ipse historiæ sacræ contextus. Ad argumentum quod peti potest ex versu* 37, Si ros in solo vellere E
fuerit, et in omni terra siccitas, sciam, quod per manum meum liberabis Israel, *respondit Salianus supra numero* 33. *Neque quidquam contra nos inferri potest ex verbis Sancti iterato signum petentis* ℣. 39 : Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc semel tentavero, signum quærens in vellere. *Hæc enim non significant, Sanctum in hac sua petitione culpam aliquam agnoscere, ideoque veniam a Deo petere; sed indicant potius ejus modestiam, submissionem animi, summam in Deum reverentiam et ex hac ortam formidinem, ne forte liberius atque audacius cum Deo agat, et minus, quam conveniat, propria vilitate et divina majestate considerata. Cum Dei inspiratio hujusmodi formidinem non tollat, hanc in Sancto agnoscimus et laudamus.*

Silet Josephus, quæ sancto honorifica : pauca, quæ narrat, expenduntur.

35 *Porro utrumque prodigium in vellere a Deo editum, cibos prodigioso igne ab angelo in holocaustum Deo consumptos, aram Baal dirutam, nemus succisum, altare Domino erectum, sacrificium in eo oblatum; hæc, inquam, et alia de quibus hoc et præcedente paragrapho egimus, mira Josephus taciturnitate suppressit; ob quam, ut meretur, reprehenditur a Saliano in Annal.* F
num. 30. *Pauca vero, quæ ex capite* VII *in suam transtulit historiam, non uno in loco depravavit :* Per idem tempus, *inquit initio capitis* VIII, Gedeon Jasi filius, unus ex primatibus tribus Manassetidis, manipulos frugum clam in torcular comportatos flagellabat : non enim ausus est propter hostem propalam hoc in area facere. Cumque spectrum (*in Scriptura quinquies est* angelus Domini) ei adolescentis specie se obtulisset, et fecilem ac Deo charum appellavisset, respondens, Hoc, inquit, meæ felicitatis argumentum est maximum, quod torculari nunc utor pro area. Illo contra jubente, ut bono esset animo et de libertate vindicanda cogitaret, negabat fieri posse; nam et tribum suam cuivis alteri cedere numero, (℣. 15 *non dicit Sanctus* tribum, *sed* familiam, *vel ut est in Hebræo et Græco textu, chiliadem suam infimam esse in Manasse*) et se juvenem esse, et tam arduis negotiis imparem. Deus autem, quidquid deesset, se suppleturum pollicebatur, et victoriam Israelitis daturum, modo ipse imperium assumere non gravaretur. Hanc rem Gedeon cum quibusdam juvenibus communicavit, qui libenter credentes oraculo, sine mora effecerunt,

AUCTORI J. I.

effecerunt, ut præsto essent decem millia militum, ad quidvis pro libertate audendum paratissima. *Postrema hæc non conveniunt cum versu 34 et seq., ubi dicitur ipse* S. Gedeon, *Spiritu Domini actus, clangore buccinæ et per nuntios ad bellum evocasse non decem, sed triginta duo millia, uti patet ex* ℣. *3 capitis sequentis.*

§ IV. Jussu Dei exercitum minuit ad CCC; castra hostium lustrat: ab infidelitate vindicatur: audita somnii interpretatione confirmatus, miro strategemate Madianitas in mutuam cædem et fugam adigit, quos et persequitur.

B

Præcipit S. Gedeoni Deus, ut timidos dimittat: recedunt 22000:

P*ostridie cum animadversum est alterum circa vellus miraculum, populus, ut credibile est, non dubitavit amplius de* S. Gedeonis *missione ad Israëlem salvandum, deque victoria eo duce referenda.* Igitur Jerobaal, qui et Gedeon, de nocte consurgens et omnis populus cum eo, venit ad fontem, qui vocatur Harad. Erant autem castra Madian in valle ad Septentrionalem plagam collis excelsi *cap.* VII ℣. 1. *Locorum situm, de quibus hic fit mentio et deinceps fiet, disce ex interpretibus.* Dixitque Dominus ad Gedeon: Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manus ejus: ne glorietur contra me Israël et dicat: Meis viribus liberatus sum. Loquere ad populum, et cunctis audientibus prædica: Qui formidolosus et timidus est, revertatur. Recesseruntque de monte Galaad, et reversi sunt de populo viginti duo millia virorum, et tantum decem millia remanserunt ℣. 2 *et* 3. *Mirum est in S. Ducis exercitu tantum timidorum numerum fuisse, præsertim cum gemino prodigio de felici belli eventu certi facti essent:* Verum, *inquit Salianus num.* 33, potuerunt certo credere se fore

C

victores, timere tamen ne victoriam et libertatem populi sua morte redimerent, Deo videlicet, qui eos dimissos volebat, eis animi vigorem et præsentiam subtrahente.

ex reliquis 10000 trecenti electi, qui genu non flexo aquam e manu biberant:

37 *Neque una diminutione contentus Dominus præscribit alteram, quo clarius agnoscerent Israëlitæ, se non humanis viribus, sed solius Dei auxilio pristinam libertatem recepisse. Res ita describitur a* ℣. 4: Dixitque Dominus ad Gedeon: Adhuc populus multus est, duc eos ad aquas, et ibi probabo illos: et de quo dixero tibi ut tecum vadat, ipse pergat: quem ire prohibuero, revertatur. Cumque descendisset populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeon: Qui lingua lambuerint aquas, sicut solent canes lambere, separabis eos seorsum: qui autem curvatis genibus biberint, in altera parte erunt. Fuit itaque numerus eorum, qui manu ad os projiciente lambuerant aquas, trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat. Et ait Dominus ad Gedeon: In trecentis viris, qui lambuerunt aquas, liberabo vos, et tradam in manu tua Madian: omnis autem reliqua multitudo revertatur in locum suum. *Trecenti illi, qui ex decem millibus ad hoc bellum conficiendum*

D

assumpti fuerunt, erectis pedibus, aquam vola manus haustam lambuerant instar canum, os ipsis aquis non immergentium: ceteri, qui flexo poplite atque ore fonti immerso biberant, dimissi sunt. Ita Tirinus rectius quam Salianus, et Bonfrerius, qui in genuum flexione nullam discriminis rationem positam fuisse volunt. Verum de diverso bibentium modo aliisque huc spectantibus plura, si lubet, lege apud interpretes.

cum his Dux sanctus se ad certamen parans, jubetur castra hostium explorare.

38 Sumptis itaque pro numero cibariis et tubis, omnem reliquam multitudinem abire præcepit ad tabernacula sua: et ipse cum ceteris trecentis viris se certamini dedit. Castra autem Madian erant subter valle ℣. 8. *Placet hic Abulensis conjectura quæst.* XII, *ubi ait hanc tubarum copiam, quæ singulis trecentis militibus infra* ℣. 16 *distributæ leguntur, a recedente multitudine sancti* Gedeonis *jussu relictas fuisse; additque laudatus præsul, ipsi eo jam tempore a Deo revelatum fuisse mirabilem illum pugnandi modum, quo paulo post victoria relata est: quamquam non minus verisimile sit, sanctum Ducem eas ex præcepto Domini sibi tradi jussisse, adhuc inscium ad quid necessariæ essent; nec dubitasse tamen de earum necessitate, quarum traditionem Dominus* E *imperasset.* Eadem nocte, *qua scilicet* S. Gedeon, *ceterorum dimissione facta, cum trecentis viris se certamini accinxerat,* dixit Dominus ad eum: Surge, et descende in castra *inimicorum:* quia tradidi eos in manu tua. Sin autem solus ire formidas, descendat tecum Phara puer tuus. Et cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, et securior ad hostium castra descendes ℣. 9 *et seqq.*

Ex ℣. *10 et seq. male Abulensis infert Sancti infidelitatem:*

39 *Abulensis quæst.* XLVII *in caput præcedens operose probare conatus est, Sanctum ex infidelitate Deum tentasse, quando dubitans de victoria, ab angelo Domini prænuntiata, duplex signum petiit, ut de illa certitudinem acquireret. Quæstione* XIII, *quam super hoc caput ad verba mox data instituit, in Sanctum severior est; nam eum post utrumque humidi siccique velleris prodigium, auditumque insuper hoc capite* ℣. 7 *oraculum divinum,* Tradam in manu tua Madian, *necdum tamen credidisse asserit, sed* valde dubium *permansisse. Audi loquentem:* Respondendum, quod Gedeon erat vir imperfectus, et dubitans de victoria sibi danda: et quamquam Deus cer- F tificasset eum, tamen postea bis signum petiit, Nunc igitur quamquam ipse non peteret signum, Deus certificavit ipsum in enarratione somnii, cui valde assensit Gedeon; et hoc fecit, ut condescenderet conditioni ejus, quia valde dubius erat super hoc. *Mirum est, quod immiti huic Abulensis censuræ interpretes se non opponant. Qua de causa præter morem sileant vel dissimulent, me latet. Certe verba sacra adeo plana et aperta non sunt, ut benigna commentatione non indigeant contra doctissimum, sed nimis severum præsulem. Huic minime assentiendum est. Nam quem Apostolus primum e judicibus a fide laudat, quem Ecclesia Latina unicum e judicibus, de quibus agit liber eorum nomine inscriptus, ob vitæ sanctitatem æterna in sacris Fastis memoria et cultu dignum judicat; isne, inquam, ubi excusari potest, dicendus est pertinaci infidelitate sanctitatem amisisse? Pertinaci, inquam, infidelitate; nam quomodo post tot visa prodigia et accepta oracula sine pertinacia et gravi contra fidem culpa* valde dubius *esse potuit? At, num id ex Scripturis evinci possit, expendamus.*

40 *Imprimis* Gedeonis *infidelitas probari non potest*

...am versus 10 ...expl. ... potest ...d formidine,

A *potest ex verbis Domini.* Sin autem solus ire formidas, descendat tecum *etc. Argumentum, quod inde contra Sanctum deduci potest, est hoc: missus ad castra hostium exploranda timuit incomitatus ire, ne forte ab hostibus caperetur vel occideretur: quoniam vero tot prodigiis et oraculis Deus testatus fuerat, quod* Gedeon *liberaturus esset Israëlem, et in ipsius manus hostis tradendus esset, quomodo periculum vitæ vel captivitatis timere potuit, et simul credere victoriam, se duce referendam? Fides divina non compatitur ullam formidinem de opposito. Respondeo verum id esse de formidine, quæ ex suspicione deliberata et dubitatione voluntaria nascitur vel nasci potest. At nego, Sanctum hujusmodi formidinem habuisse. Quemadmodum in credentibus possunt esse et sæpe sunt suspiciones et dubitationis motus, quos nec voluntatis imperium nec ulla deliberatio præcessit, proindeque nihil aliud sunt quam meræ apprehensiones, quod forte res aliter sic ac Deus revelavit; sic etiam in eisdem potest esse formido seu horror aliquis, ex illis animi motibus non liberis naturaliter profluens;* B *præsertim si materia fidei objecta, quæ necessario obscura est, sit res, secundum se spectata, valde periculosa et terribilis. Sicut fides, quæ est assensus de re obscure cognita, dictas apprehensiones non excludit, ita neque formidinem, quam hæ excitant.*

...ur stat cum ...de;

41 *Nunc de Sancto ita statuo. Firma fide credebat, se de* 135 *hostium millibus victoriam obtenturum, licet videret exercitum suum ad trecentos redactum, adeo ut singulis* 450 *Madianitæ vincendi essent; credidit, inquam, se duce, illos victores fore, et consequenter se a castris hostium exploratis incolumem ad suos rediturum, quamvis ea tam prope accedere jussus esset, ut colloquentes excubias audire et intelligere posset. Verumtamen quoniam Sancti fides erat de re, quæ ex novis adjunctis magis obscura, ardua, et periculosa apparebat, in ejus intellectu subortæ sunt apprehensiones non liberæ discriminis, quod adiret; unde et formido seu horror aliquis ejus animo obrepsit, quam ipsa solitudo et noctis tenebræ augere poterant. De hac formidine intelligenda sunt verba Domini* ℣. 10. Sin autem solus ire formidas. *Vel ex eo hoc colligitur, quod subdat:* C Descendat tecum Phara puer tuus. *Si* S. Gedeonis *ad inimica castra descendentis timor, ortus fuisset ex fidei defectu, illum depellere non potuisset unius pueri, id est, famuli vel armigeri, neque etiam trecentorum societas. At multo facilius intelligitur, quomodo horrorem illum, quo animus percelli solet ad meram rei alicujus terribilis apprehensionem, vel unius etiam socii præsentia minuere possit, imo aliquando adimere. Cum nullus interpretum neget, Sanctum formidasse, nec nisi inepte dici possit virorum fortissimum ad solas noctis umbras exhorruisse; ac proin dicendum videatur, eum timuisse, ne in nocturna hostilium castrorum exploratione sibi aliquid mali eveniret; non video, quid ad Sanctum de infidelitate excusandum melius adferri possit.*

vers. 11 de fide ac fortitudine aucta...,

42 *Secundo contra Sanctum nihil evincitur ex versu* 11. Et cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ. *Hinc deducit laudatus præsul, quod tunc tantum crediderit, et cum fide robur animi acceperit, quando hostium pavorem intellexit ex somnii interpretatione; sed male: non enim legitime sequitur: tunc confortabitur* Gedeon; *ergo jam caret fortitudine: nam qui fortitudinis augmentum accipit, vere confortatur. Itaque verba Domini ad Sanctum benignam hanc admittunt interpretationem:* Cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, *id est, auctior intensiorque erit fides ac fortitudo tua. Huic expositioni consentanea sunt, quæ proxime sequuntur.* Et securior ad hostium castra *oppugnanda cum trecentis viris* descendes.

AUCTORE J. L.

quod accepit, Madianitæ somnio ejusque interpretatione audita:

43 Descendit ergo (℣. 11 *et seqq.*) ipse et Phara puer ejus in partem castrorum, ubi erant armatorum vigiliæ. Madian autem et Amalec, et omnes Orientales populi fusi jacebant in valle (*Jezraël*,) ut locustarum multitudo: cameli quoque innumerabiles erant, sicut arena, quæ jacet in littore maris. Cumque venisset Gedeon, narrabat aliquis somnium proximo suo: et in hunc modum referebat, quod viderat: Vidi somnium, et videbatur mihi quasi subcinericius panis ex hordeo volvi, et in castra Madian descendere: cumque pervenisset ad tabernaculum, percussit illud atque subvertit, et terræ funditus coæquavit. Respondit is, cui loquebatur. Non est hoc aliud, nisi gladius Gedeonis, filii Joas viri Israelitæ: tradidit enim Dominus in manus E ejus Madian, et omnia castra ejus. Cumque audisset Gedeon somnium et interpretationem ejus, adoravit, *Deum scilicet, gratiasque ei egit de tam fausto omine. Agnovit enim tam somnium quam interpretationem ejus, in quibus alioqui posset esse fallacia, a Deo esse. Hac nova confirmatione Sanctus accepit fidei animique fortitudinis augmentum, quo promptior alacriorque ad rem conficiendam factus est.* Et reversus est ad castra Israel, et ait: Surgite, tradidit enim Dominus in manus nostras castra Madian ℣. 15.

trecentos viris armis instruit.

44 *Dein, somno ejusque interpretatione enarrata, bene animatum ad rem gerendam trecentorum virorum manipulum tripartito dividit, ut tribus simul ex partibus Madianitarum castra pervadens, totum eorum turbaret exercitum. Sed inusitatis in bello armis, auctore Deo, suos instruxit; de quo ita versus sequens:* Divisitque trecentos viros in tres partes, et dedit tubas in manibus eorum, lagenasque vacuas ac lampades in medio lagenarum. *Quales fuerint istæ lagenæ, lampades ac tubæ, ad quem usum et finem distributæ, docet Salian. Epitome num.* 10: Singulis singulas dedit tubas ad perterrendos Madianitas, F ratos tot sibi hostium turmas, manipulosque iminere, quot exaudiebant tubas, nocte præsertim, cum etiam propinqua ægre cerni possunt. Nam admotæ oculis faces plus ad perstringendam oculorum aciem, quam ad illustrandam valebant. Dedit secundo militibus lagenas, sive hydrias fictiles geminum in usum, prior, ad abscondendam intus ardentem facem, quæ ex improviso rutilans, oculos perstringeret nocturnis tenebris, et somnolentis vaporibus occupatos, animosque turbaret; posterior, ut dum ex composito confringerentur omnes, majorem ex vacuitate sonitum ederent, et dum aures crepitanti fragore undique quaterent, tabernaculorum suorum, et omnis una supellectilis ruinam et confractionem phantasiæ ipsorum ingererent. Denique faces militibus dedit ex concreta solidaque materia, licet lampades a splendore appellentur, sicque et ab incendio incutiebatur timor, et ab æstimata ingenti multitudine hostium, quibus trecenti viri prælucerent.

45 *Ubi suos armarat Dux sanctus,* Dixit ad eos: Quod me facere videritis, hoc facite. Ingrediar

AUCTORE J. L.

modumque docet quo sit utendum et hostes invadendi essent;

grediar partem castrorum, et quod fecero, sectamini. Quando personuerit tuba in manu mea, vos quoque per castrorum circuitum clangite et conclamate Domino et Gedeoni ỳ. 17 *et* 18. *Dubium non est, quin Imperator ante prælium sigillatim explicuerit ceterum pugnandi modum et ordinem, quem paulo infra in illo observatum fuisse legimus. Quemadmodum hunc omnem Deus Sancto inspiravit, vel per angelum præcepit, ita et proculdubio militarem hanc tesseram,* Gladius Domini et Gedeonis; *quibus verbis utrique acclamatum fuisse dicitur* ỳ. 20. Voluit autem Deus, *inquit Salianus in Annalibus num.* 45, ita conclamari, accommodando se præsenti hostium dispositioni, quibus Gedeonis nomen formidolosum erat, ut ex prædicto somnio æstimari potest. Voluit et Gedeonis fortitudinem, fidem, obedientiam honorare, simulque docere Deum ministerio hominum, qui talibus sunt virtutibus præditi, libenter uti ad mirabilia opera sua perpetranda, et iis quodammodo gloriari.

qui, castris turbatis, in mutuas cædes

46 *Madianitarum cædes et fuga ita describitur a* ỳ. 19: Ingressusque est Gedeon, et trecenti viri, qui erant cum eo in partem castrorum,

B

incipientibus vigiliis noctis mediæ *seu tertiis*, et custodibus suscitatis, *quibus a media nocte et usque ad quartas vigilias excubandum erat*, cœperunt buccinis clangere, et complodere inter se lagenas. Cumque per gyrum castrorum in tribus personarent locis, et hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades, et dextris sonantes tubas, clamaveruntque, Gladius Domini et Gedeonis, stantes singuli in loco suo per circuitum castrorum hostilium. Omnia itaque castra turbata sunt, et vociferantes, ululantesque fugerunt, et nihilominus insistebant trecenti viri buccinis personantes. Immisitque Dominus gladium in omnibus castris, et mutua se cæde truncabant; fugientes usque ad Bethsetta, et crepidinem Abelmehula in Tebbath. *Hæc loca sita erant cis Jordanem, versus quem hostes fugiebant.*

ruunt et in fugam conjiciuntur;

47 *Mirabilem etiam pugnandi modum, ad quem tam insignem de hoste victoriam Israëlitis largitus est Deus, ita exponit jam sæpe nominatus Annalium scriptor in sua Epitome a num.* 11: Ergo, *inquit*, terni duces cum sua quisque centuria, incipientibus vigiliis noctis mediæ, cum

C

scilicet profundior mortales somnus occupat, et diurna lux longius adhuc abest, tribus ex locis castra adierunt. Commodum etiam id fuit, ut propter tenebras hostes inter se non noscerent, et diutius mutuis sese vulneribus truncarent: dum lux paulatim superveniens commoditatem præberet Hebræis, hostium reliquias suis ipsorum armis conficiendi. Cœpit Gedeon personare buccina, socii exemplum Ducis alacriter sequuntur, eo fragore excubitorio præsidio primum suscitato, reliquus exercitus cum tumultu ad arma concurrit; cumque per gyrum castrorum tribus in locis tubæ personarent, nesciebant, quam primum ad partem accurrerent. Cum autem illi testacea vasa confregissent, tenuerunt sinistris manibus faces, et dextris tubas, et alternatim tubis ululabant, et clamabant, « Gladius Domini et Gedeonis. » Nec pugnabant tamen, sed Dominus pugnavit pro eis. « Immisit enim » gladium in omnibus castris, et mutua se » cæde truncabant », dum scilicet mente confusa suos pro hostibus habent, et efferati obvios quosque invadunt. Alii autem nihil spei in armis ponentes, neque exercitum constitui aut reparari posse existimantes propter repentinam rerum

D

omnium confusionem: cumque propter trecentarum tubarum sonos, ipsi se mutuo exaudire non possent, nullo ordine effusam sese in fugam conjiciunt, si qua locus daretur a flammiferis et buccinatoribus vacuus: a quibus elapsi beneficio tenebrarum, alii alio, quo quemque sors tulit, proripuere sese, futuri nuncii et cladis suæ, et victoriæ Gedeonis.

eos persequuntur Israëlitæ; interficiuntur Oreb et Zeb; clades Madianitarum.

48 *Sequitur* ỳ. 23; Conclamantes autem viri Israel de Nephthali, et Aser, et omni Manasse persequebantur Madian. *Videntur hi iidem fuisse cum illis, qui pridie sponte ex metu abierant* ỳ. 3, *et ad aquas dimissi fuerant* ỳ. 8. *De Aseritis et Nephthalitis non dubito; nam cum in extremis Chananææ Aquilonaris partibus habitarent, tam cito adesse non poterant. Hi itaque cum ceteris, de quibus hic et cap.* VI ỳ. 35, *quibus et forte alii se conjunxerunt, accurrentes, hostis jam in fugam versi tergis institerunt. Verisimile est, eos ab Israëlitarum Duce per nuntios accersitos fuisse, ut qui ex hostibus tenebrarum beneficio elapsi, mutuis non ceciderant armis, ab Israëlitis interficerentur.* Misitque Gedeon, *ut omnis fugæ via eis intercluderetur*, nuntios in om-

E

nem montem Ephraim, dicens: Descendite in occursum, et occupate aquas usque Bethbera atque Jordanem. Clamavitque omnis Ephraim, et præoccupavit aquas atque Jordanem usque Bethbera. Apprehensosque duos viros Madian, Oreb et Zeb, interfecit Oreb in petra Oreb, Zeb vero in torculari Zeb ỳ. 24 *et* 25. *De his Madianitarum regibus vel ducibus, a quorum nominibus locus uterque, ubi occisi sunt, nomina acceperunt, mentio fit Psalmo* LXXXII ỳ. 12, *necnon Isaiæ cap.* X ỳ. 26. *Verum Ephraimitæ non omnia fluminis vada ita occupare potuerunt, quin Zebee et Salmana, accelerata fuga, in alteram ejus ripam pervenerint. Quo illi cognito flumen quoque transiverunt*, et persecuti sunt Madian, capita Oreb et Zeb portantes ad Gedeon, trans fluenta Jordanis ỳ. 25. *Quot hostium millia tam propriis in valle Jezrael, quam Hebræorum armis in fuga ad hoc usque tempus occisa fuerint, docet caput sequens* ỳ. 10: Quindecim enim millia viri remanserant ex omnibus turmis Orientalium populorum, cæsis centum viginti millibus bellatorum educentium gladium.

F

At neque hæ Madianitarum reliquiæ, neque earum duces Zebee et Salmana fuga salutem invenerunt; nam eas assecutus est S. Gedeon, *penitusque delevit, ut infra narrabitur.*

Eadem historia

49 *Antequam ad paragraphum sequentem transeamus, Josephum de more invisamus. Ejus verba iis, quæ capite septimo narrat Scriptura, lucem aliquam dabunt: sed ab hac quoque illa arguentur. Sic ergo habet:* Gedeoni autem Deus in somnis apparens, dixit, homines tali esse ingenio, ut sibi placentes nemini velint virtute cedere, et victoriam sibi potius quam Deo tribuant, nimirum magnis copiis freti. Ut igitur sciant, rem totam pendere ab ipsius auxilio, jussit ut circa meridiem, cum æstus fervet maxime, exercitum ducat ad fluvium, et quotquot procumbentes biberent, eos viros fortes crederet; quotquot autem trepide ac tumultuarie potum sumerent, sic existimaret, eos metu hostium hoc facere. Quod posteaquam ita, ut jussus est, fecit, trecenti inventi sunt cum perturbatione aquam sumere, cavis manibus ori admovendo. Imperavitque Deus ut, his assumptis, hostem invaderet. *Dominum Sancto apparuisse* in somnis, *jussisse exercitum duci ad fluvium* circa meridiem

A ridiem, *in Scriptura non legitur. Quod vero scribat, eidem Deum præcepisse* ut quotquot procumbentes biberent, eos viros fortes crederet, *alios vero meticulosos existimaret, et retineret, illis dimissis ; hoc, inquam, parum verisimilitudinis habet. Nam quoniam Deus paulo ante toti exercitui edici jusserat :* Qui formidolosus et timidus est revertatur ℣. 3 ; *an verisimile est, eum timidos retineri voluisse ? Itaque credendum potius, trecentos illos ob fortitudinem bello conficiendo maxime idoneos fuisse. Præterea cur Josephus tantum decem Israëlitarum millia ad Sanctum confluxisse scribit (verba dedi num. 35,) ubi in Scriptura 32000 numerantur ? Cur tacet de prima hujus numeri diminutione, qua ad* 10000 *redactus fuit ? An forte 22000 suo maluit exauctorare silentio, quam suæ gentis ignaviam et formidinem, ex qua tam multi domum reverterunt, Græcis prodere ? Redeamus ad ejus narrationem.*

ex Josepho datur,

50 Gedeone vero solicito, quia mandatum acceperat a Deo, noctu illos adoriri, volens ei metum omnem eximere, jussit ut, assumpto uno B milite, clam accederet ad Madianitarum tentoria : ab illis enim accepturum occasionem fiduciæ. *Quem timorem Deus Sancto tollere voluerit, dixi num.* 41. Vadit ille, quo jussus est, uno tantum comitante famulo. Cumque ad quoddam tabernaculum adrepsisset, offendit insomnes in eo milites, et quemdam commilitoni narrantem somnium, ita ut a Gedeone quoque exaudiri posset. Erat autem tale : Visus erat sibi videre massam hordeaceam, *sub cinere coctam,* præ vilitate homini fastidiendam, per castra provolvi, et primo regis tentorium, mox ceterorum omnium prosternere. Qui respondit interitum exercitus significari, addens, unde hoc ita colligeret. Inter omnes, inquit, fruges hordeum est sine controversia vilissimum : et inter omnes Asiaticas gentes non facile reperias viliorem quam hodie sunt Israëlitæ, ut merito conferri possint hordeo. Hi nunc, auctore Gedeone, contraxerunt copias, et res novas moliuntur. Ergo quia dicis te vidisse illam massam, tentoria nostra subvertentem, vereor ne Deus Gedeoni triumphum de nobis concedat. Gedeon autem, audito hoc somnio, plenus bona spe et fiducia, edicit suis, C ut omnes in armis essent, edoctis de visione, quam in castris hostium audiverat. Fecerunt illi quod imperatum est, accensi hoc signo ad quidvis laboris aut periculi subeundum.

notatis his,

51 Tum Gedeon circa quartam ferme vigiliam suos in hostem ducit, trifariam in tres cohortes divisos. Erant autem centenariæ ; gerebantque singuli amphoras vacuas, et in eis faces ardentes, ut clam possent hostem invadere nihil tale expectantem : et in dextris cornu arietinum vice tubæ. *(Vulgata habet* tubas, *quas quidem apud Septuaginta ex cornu fuisse lego, sed non ex cornu* arietino.) Hostium castra late patebant, eo quod camelorum magnum numerum haberent : et cum juxta gentilitates distributi tenderent, omnes tamen intra eumdem ambitum continebantur. Hebræi vero a Duce ante præmoniti, cum jam non longe ab hoste abessent, dato inter se signo cornibus sonantes, et confractis amphoris, sublatoque militari clamore, certi Deum adesse Gedeoni, cum facibus in castra impetum faciunt. Qua arte, accedentibus divinitus nocturnis terroribus, tanta inter semisomnes consternatio exoritur, ut incomparabiliter plures mutuis vulneribus, quam hostili ferro caderent, quod diversæ linguæ homines eadem castra haberent : semel enim pavore confusi, omnes obvios pro hostibus trucidabant. Tantæ cædis et Gedeonis victoriæ rumor ubi ad ceteros Israëlitas pervenit, correptis armis, fugientem hostem insequuntur. quem adepti circa loca torrentibus impedita hærentem circumveniunt, et quotquot ad manus venere, occidunt, interque ceteros reges etiam duos Oribum et Zibum.

AUCTORE J. L.

in quibus potissimum emendanda.

52 *Duo numero præcedente narrat Josephus, quæ cum Scriptura conciliari non possunt. Primo sanctum Ducem suos in hostem duxisse ait* circa quartum ferme vigiliam. *At versus 19 eum id fecisse dicit,* incipientibus vigiliis noctis mediæ, *a qua tertiæ initium ducunt, non quartæ. Secundo in prodigiosa illa pugna* plures mutuis vulneribus, quam hostili ferro, *Hebræorum scilicet, cecidisse affirmat. Sed quomodo hi Madianitas cædere poterant, qui sinistras manus lampadibus seu facibus, dextras tubis, quas inflabant, habebant impeditas ? Non dico, nullis eos armis accinctos fuisse ; nam verisimile non est, quod inermes hostem jam undequaque in fugam conjectum insecuti fuerint. Certe tunc arma eis non defuisse, cum Madianitarum reliquias trans Jordanem* E *assequerentur, manifestum est ex cap.* VIII ℣. 11 : *verum in valle Jezrael Hebræi nullis armis usi sunt : ad solum tubarum cantum, testaceorum vasorum strepitum, lampadumque fulgorem victi sunt Madianitæ, victores facti sunt Israëlitæ, Deo pro his contra illos pugnante. Unde S. Sidonius Apollinaris in Panegyrico suo Spiritum sanctum ita alloquitur :*

Firmasti Gedeona tubis inserte canoris
Spiritus, et solo venit victoria cantu.

Alias in Josephi narrationem animadversiones lege apud Salianum in Annalibus num. 54 *et* 56

§ V. Ephraïmitas placat ; hostium reliquias delet ; Soccothæos et Phanuëlitas ob negatum commeatum punit ; interficit Zebee et Salmana ; regnum a suis sibi delatum recusat. F

Sanctus Ephraimitas contra se jurgantes placat :

V*ersu ultimo capitis septimi dicuntur Ephraimitæ hostem persecuti fuisse,* capita Oreb et Zeb portantes ad Gedeon trans fluenta Jordanis ; *nimirum existimabant, S. Ducem flumen cum suis transiisse : at, ubi intellexerunt ipsum adhuc cis Jordanem versari, regressi sunt,* Dixeruntque ad eum viri Ephraim : Quid est hoc quod facere voluisti, ut nos non vocares, cum ad pugnam pergeres contra Madian ? jurgantes fortiter, et prope vim inferentes. Quibus ille respondit : Quid enim tale facere potui, quale vos fecistis ? Nonne melior est racemus Ephraim vindemiis Abiezer ? *De metaphoricæ locutionis significatione consule interpretes. Pergit Sanctus :* In manus vestras Dominus tradidit principes Madian Oreb et Zeb : quid tale facere potui, quale vos fecistis ? Quod cum locutus esset, requievit spiritus eorum, quo tumebant contra eum *cap.* VIII ℣. 1 *et seqq. Conabatur dæmon tantam a S. Gedeone acceptam plagam ulcisci, bellumque civile excitare, atque ideo superbis Ephraïmitis suggessit,*

AUCTORE J. L.

gessit, quod a Sancto, aliis tribubus in belli societatem advocatis, præteriti fuissent, nequa pars gloriæ rerum bene gestarum ad ipsos derivaretur. Sed functum illius consilium fregit atque irritum reddidit prudentissimi Ducis blanda et modesta responsio, qua, Ephraïmitas extollendo et se suamque familiam deprimendo, jurgia compescuit, omnemque composuit tumultum. Post hæc versu 4 subdit Scriptura, Sanctum cum suis Jordanem transivisse : unde credo ego, cis fluvium has turbas motas fuisse, neque in hujus numeri initio recte dixisse, quod Ephraïmitæ, quos ex fine capitis præcedentis Jordanem trajecisse certum est, in citeriorem fluminis partem regressi fuerint, ut S. Gedeonem *convenirent. Multi quidem dissentiunt interpretes, affirmantes, ordinem historicum in Scriptura hic perturbatum esse ; sed quæ id asserendi necessitas ?*

ob negatum commeatum Soccothæis

54 *Oppresso hoc civili bello, sanctus Dux hostilis exercitus reliquias persequitur :* Cumque venisset Gedeon ad Jordanem, transivit eum cum trecentis viris, qui secum erant. *Ita protectus a Deo fuit ille trecentorum Israëlitarum manipulus, ut ne unus quidem ex iis desideratus fuerit.* B *Verum qui tota propemodum nocte vigiles in armis steterant, et diuturna vociferatione ac tubarum inflatione spiritus exhauserant, hostesque insuper infestis armis magno labore insecuti fuerant, ulterius præ fame* et præ lassitudine fugientes persequi non poterant ℣. 4. *Itaque accessit Sanctus ad oppidum Soccoth, quod non longe ultra Jordanem situm erat in tribu Gad, per quam superstites Madianitarum copiæ in patriam fugiebant :* Dixitque ad viros Soccoth : Date, obsecro, panes populo, qui mecum est, quia valde defecerunt : ut possimus persequi Zebee et Salmana reges Madian. Responderunt principes Soccoth : Forsitan palmæ manuum Zebee et Salmana in manu tua sunt, et idcirco postulas ut demus exercitui tuo panes ℣. 5 *et* 6. *Dux Sanctus ob panes per amarum hunc sarcasmum negatos, justa indignatione commotus, gravem ultionem Soccothæis comminatur :* Quibus ille ait : Cum ergo tradiderit Dominus Zebee et Salmana in manus meas, conteram carnes vestras cum spinis tribulisque deserti ℣. 7. C

et Phanuelitis graves pœnas minatur :

55 Et inde conscendens, venit in Phanuel : locutusque est ad viros loci illius similia. Cui et illi responderunt, sicut responderant viri Soccoth. Dixit itaque et eis : Cum reversus fuero victor in pace, destruam turrim hanc ℣. 8 *et seq. Dubium non est, quin Soccothæi et Phanuëlitæ, incolæ tribus Gad, graviter et in Deum, et in rempublicam, et in trecentos fratres Israëlitas peccarint, quod tantæ insignis victoriæ suæque ipsorum libertatis secundum Deum auctoribus, præ fame et lassitudine deficientibus, acerbam reddiderint pro panum commeatu irrisionem, idque eo tempore, quo adhuc communi Hebræorum bono procurando occupabantur, jamque in itinere erant ad omnium salutem superstitum hostium internecione certam faciendam. Unde et* S. Gedeoni, *quem Deus populi sui ducem et judicem constituerat, licuit graves inhumanis et immisericordibus illis Gaditis pœnas decernere et infligere, uti postea factum esse legimus.*

delet hostium reliquias, capitque Zebee et Salmana :

56 *Post geminam hanc repulsam Dux sanctus cum suis, inedia et labore debilitatus, generoso tamen animo vel forte divino auxilio corporum infirmitatem sustentante, ad opus bene inchoatum feliciter perficiendum perrexit.* Zebee autem et Salmana requiescebant cum omni exercitu suo. D *In Hebræo et Chaldæo textu, et apud Septuaginta hic additur,* in Carcar, *qua voce designatur locus, in quem exiguæ hostium reliquiæ confluxerant.* Quindecim enim millia viri remanserant ex omnibus turmis Orientalium populorum, cæsis centum viginti millibus bellatorum educentium gladium. Ascendensque Gedeon per viam eorum, qui in tabernaculis morabantur, ad Orientalem partem Nobe et Jegbaa, percussit castra hostium, qui securi erant, et nihil adversi suspicabantur. Fugeruntque Zebee et Salmana, quos persequens Gedeon comprehendit, turbato omni exercitu eorum ℣. 10 *et seqq. Subjicio verba Saliani in Annalibus num.* 66 : Dissipato ergo contritoque hostili exercitu et regulis in vincula conjectis, corpora, pene fame enecta, *Israëlitæ trecenti* ex præda reficiunt, et nonnulla etiam quiete capta, albescente cælo, reditum parant. Hæc enim omnia nocte facta sunt ; unde statim ℣. 13 sequitur, reversum de bello ante solis ortum. Non quidem eadem ipsa nocte, qua in valle Jezrael conturbati divinitus devictique mutuis sese vulneribus confecere, ut quidam putavere ; sed sequenti. Intermedio enim die perfecta sunt, quæ hactenus cap. VIII sunt relata ; quæ in unam eandemque noctem conjici profecto non possunt. E

punit Soccothæos et Phanuelitas, horum turre destructa :

57 *Sequitur supplicium Soccothæorum et Phanuëlitarum, quod a ℣. 13 ita narratur :* Revertensque *Dux sanctus* de bello ante solis ortum, apprehendit puerum de viris Soccoth, *famulum scilicet aliquem Soccothæum, qui summo mane urbe egressus erat :* interrogavitque eum nomina principum et seniorum Soccoth, *quos nimirum in culpa fuisse constaret ; clemens enim Imperator insontes cum sontibus perdere noluit ;* et descripsit septuaginta septem viros. Venitque ad Soccoth, *urbemque improvisus occupavit ; et septuaginta septem viris, quos descripserat, comprehensis, duos Madianitarum reges vinctos in ipsorum conspectum adduxit ;* et dixit eis : En Zebee et Salmana, super quibus exprobrastis mihi, dicentes : Forsitan manus Zebee et Salmana in manibus tuis sunt, et idcirco postulas, ut demus viris, qui lassi sunt et defecerunt, panes. Tulit ergo seniores civitatis et spinas deserti ac tribulos, et contrivit cum eis atque comminuit viros Soccoth. *De hoc supplicio consule interpretes.* F Turrim quoque Phanuel subvertit, occisis habitatoribus civitatis, *qui forte omnes ad hanc turrim confugerant, eamque adversus* S. Gedeonem *propugnarant. Si Duci suo non restiterint oppidani vel sponte se dediderint, putem ego solos negati commeatus auctores pœnas dedisse, innocentibusque parcitum fuisse, uti in Soccoth factum fuerat. Malim tamen credere primum, nimirum omnes Phanuëlitas interfectos fuisse, quod reos se reddidissent pertinaci turris defensione.*

interficit Zebee et Salmana

58 *His peractis, Sancto in memoriam rediit miserabilis fratrum suorum uterinorum interitus. Hi aliquo e septem prioribus, ut existimo, servitutis annis, ad montem Thabor confugerant, ut in ejus latebris sua prædæ, vel se morti subducerent : quos Zebee et Salmana comprehensos, nulla erga innocentes misericordia usi, barbara ferocitate mactarant.* S. Gedeon *suspicatus id quod erat, quos vinctos tenebat regulos crimen patrasse, eos interrogat : facinus confitentes morti adjudicat, quos alioqui ejus clementia vita donasset. Ergo et injuriam ulturus, et simul regium fastum calcaturus, jubet filium suum adhuc puerum*

A *rum illos occidere, ut injustam patruorum suorum necem ulcisceretur : sed, timente puero, et rogantibus reis, quod lentam carnificinam forte vererentur, irruit in eos Sanctus atque interfecit. Hæc ita referuntur a* ℣ 18. Dixitque (Gedeon) ad Zebee et Salmana : Quales fuerunt viri, quos occidistis in Thabor ? Qui responderunt : Similes tui, et unus ex eis quasi filius regis. *Oblique hic Victori blandiuntur, dum fatentur eum regia forma decorum.* Quibus ille respondit : Fratres mei fuerunt, filii matris meæ. Vivit Dominus, quia si servassetis eos, non vos occiderem. Dixitque Jether primogenito suo : Surge et interfice eos. Qui non eduxit gladium : timebat enim, quia adhuc puer erat. Dixeruntque Zebee et Salmana . Tu surge, et irrue in nos : quia juxta ætatem robur est hominis. Surrexit Gedeon, et interfecit Zebee et Salmana : et tulit ornamenta ac bullas, quibus colla regalium camelorum decorari solent.

regnum sibi a populo delatum

59 *Jam Ephraïmitarum invidia et ira resederat, rixæ et querelæ contra Sanctum cessaverant; successerant amor, gratiarum actio, et* B *liberalis voluntas eas referendi de Israële tam bene merito* Gedeoni. *Hanc testatam reliquerunt ipsi et ceteri Hebræi, dum Sancto ejusque posteris supremum Israële dominatum detulerunt :* Dixeruntque omnes viri Israël ad Gedeon : Dominare nostri tu, et filius tuus, et filius filii tui : quia liberasti nos de manu Madian ℣ 22. *At quam hic deferunt* S. Gedeoni *potestatem? Non judiciariam ; hanc enim jam habebat, a Deo sibi collatam : imo vel hoc ipso titulo eadem ipsi quodammodo debebatur, quod populum in libertatem asseruisset. Certe hactenus nemo alius hunc magistratum gesserat, quam qui salutem Israëli attulisset. Num Israëlitæ publicæ rei curam deponere volentem a proposito avertere conantur? At nullum est ejus voluntatis in textu sacro vestigium, quem de judicis munere non agere, mox ostendemus.*

magno animo repudiat.

60 *Communis opinio est, quod ei oblatus fuerunt dominatus regius. De quo alio potius intelligas hanc Hebræorum postulationem,* Dominare nostri tu, et filius tuus, et filius filii tui *etc. Verba ista hanc respuunt interpretationem : Judicis præfecturam assume, vel assumptam gerere* C *perge; nam judices proprie in populum non dominabantur* ; *quoniam nec novas leges condere, uti reges, poterant, neque quidquam in rebus gravioribus sine synedrii consensu agere aut decernere. Præterea hic Sancti filio ac nepoti eadem, quæ ipsi, defertur potestas ; judiciaria autem non transmittebatur ad posteros, uti regia, sed morte finiebatur. Sed verbum* dominandi *hic stricte sumi, adeo ut non extendatur ad minus perfectum illud jurisdictionis dominium, quale judices olim exercebant, etiam colligitur ex Sancti responsione ad Israëlitas :* Quibus ille ait : Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus ; sed dominabitur vobis Dominus ℣. 23. *Sensus iterum hic esse non potest : Non ero judex vester etc. : nam jam eum magistratum sibi a Domino delatum acceptaverat, et quadraginta annis ad mortem usque gessit. Præterea hic* S. Gedeon *eam, quam populus offerebat, potestatem vult Domini esse, non suam : at non vult Domini esse judiciariam, sed regiam, hæc igitur ei oblata fuit. Apud Israëlitas Deus regium nomen et potestatem habere et exercere ipse voluit ; judices autem aliosque inferiores magistratus instituit, ut ejus nomine et secundum leges, quas tulerat, rempublicam administrarent. Hinc cum Israëlitæ postmodum regem sibi peterent, ait ad Samuëlem lib.* I *Regum cap.* VIII ℣ 7 : Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi. Non enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos. *Ex his satis liquet, quod populus sanctum Judicem regem creare voluerit. At hic dignitatem istam magno excelsoque animo repudiavit : majorem sane hinc laudem et gloriam meritus, quam ex regia potestate ejusque exercitio ei obvenire potuisset.*

In multis errare dicitur

61 *Josephus narrata morte Oreb et Zeb, historiam suam ita prosequitur, gravissimis erroribus plenam.* Qui vero superfuere duces cum reliquiis exercitus, ferme decem et octo millia hominum (*Scriptura* ℣. 10 *tantum quindecim millia numerat ;*) quantum potuerunt procul ab hoste castris locum ceperunt. Nec Gedeon defessus cum totis copiis (℣. 4 *dicitur* cum trecentis viris) eo properat, et iterum congressus, postremo hoc conflictu ad unum omnes trucidat, et reliquos duos duces capit Zebim et Hezarbunim (℣ 12 *legimus captos fuisse* Zebee et Salmana, turbato omni exercitu eorum.) His E præliis cæsa sunt Madianitarum et ceterorum Arabum, qui eis auxilio venerant, circiter centum viginti millia. *Jam ante ultimum prælium tot cæsos fuisse scribitur* ℣. 10. Præda etiam magna auri, argenti, textilium, camelorum et jumentorum Hebræi sunt potiti. Gedeon vero reversus in patriam suam Ephram, supplicium sumpsit de Madianitarum regibus. *Verisimilius trans Jordanem hi puniti fuere, paulo post supplicium de Soccothæis et Phanuëlitis sumptum, de quibus altum silet.*

Josephi narratio.

62 *Quæ subdit de Epraimitarum jurgio contra Ducem suum, loco narrat alieno, cum ex Scriptura certum sit, post deletas Madianitarum reliquias omnem populum tam propenso in illum animo fuisse, ut regnum ipsi ejusque posteris obtulerint :* Ceterum, *inquit*, Ephræmi tribus, iniquo animo ferens Gedeonis bonam fortunam, bello eum petere decrevit, eo quod insciis ipsis hostem esset aggressus. Gedeon vero, vir in omni virtute summus, modeste respondit, se non suo arbitratu hostem absque illis aggressum, sed jussu divino : victoriam tamen nihilo minus illorum esse, quam suam ipsorum qui militassent : F atque his verbis (*cum sacris* ℣. 2 *et* 3 *non satis convenientibus,*) sedata eorum ira, non minus profuit Hebræis, quam rebus prospere gestis; obstitit enim, ne civile bellum exoriretur Hujus tamen superbiæ tribus hæc pœnas dedit, sicut suo loco dicemus. *Innuit cladem, quæ tempore Jephte illata est huic tribui Judicum cap.* XII ℣. 6, *ubi quadraginta duo Ephraimitarum millia a Galaaditis cæsa narrantur.* Porro Gedeon (*quod sequitur numero* 59 *et* 60 *refutatum est*) cum vellet imperium deponere, compulsus est id retinere per annos quadraginta, dicendo jus et litibus finiendis occupatus, populo ratum habente, quidquid ille in causis controversis pronuntiaret. In senecta deinde mortuus, apud Ephram in patria sepelitur. *Sed et alia mortem ejus præcesserunt, de quibus paragrapho sequente.*

AUCTORE J. L.

§ VI. Ephod conficit Sanctus et ponit in Ephra : defenditur contra multos, qui hoc facto eum peccasse asserunt : ejus familia et mors sancta.

Ephod conficit et colit ut in Ephra, ob quod varii de variis eum peccatis accusant :

U*bi dignitatem regiam, ab Israelitis sibi delatam, fortiter repudiarat sanctus Judex, rogavit illos, ut suam benevolentiam promptamque gratificandi voluntatem in alia potius re manifestarent :* Dixitque ad eos : Unam petitionem postulo a vobis : Date mihi inaures ex præda vestra. Inaures enim aureas Ismaelitæ habere consueverant. Qui responderunt : Libentissime dabimus. Expandentesque super terram pallium, projecerunt in eo inaures de præda. Et fuit pondus postulatarum inaurium, mille septingenti auri sicli, absque ornamentis, et monilibus, et veste B purpurea, quibus reges Madian uti soliti erant, et præter torques aureas camelorum. Fecitque ex eo Gedeon Ephod, et posuit illud in civitate sua Ephra. Fornicatusque est omnis Israel in eo, et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam ỳ. 24 *et seqq. Postrema hæc verba multis iterum et gravibus auctoribus videntur Sanctum aperte peccati reum facere. S. Augustinus quæst.* XLI *et* XLII, *Theodoretus, Procopius, Dionysius Carthusianus, Caietanus, Liranus, Estius et multi alii eum deliquisse asserunt. Multiplicia sunt crimina, de quibus Vir sanctus reus agitur : reducuntur fere ad sequentia : quod Ephod ipse ut idolum coluerit, vel alium in eo superstitiosum cultum exercuerit : quod Israelitas divinum ei honorem tribuentes, vel aliter eodem abutentes non impediverit ; vel si ipso vivente nil tale commissum fuerit, quod Ephod fabricarit, prævidens post mortem suam illud futurum occasionem idololatriæ, aut in alios impios usus convertendum esse. Multi eum ab istis peccatis absolvunt : sed in eo ejus culpam constituunt, quod Ephod et alium forte divini cultus apparatum extra locum tabernaculi confecerit : vel quod ipse Ephod* C *indutus Dominum consuluerit, quod laicis non licebat ; vel denique quod illud ad sacrificia vel per se vel per alios extra Silunem offerenda adhibuerit.*

fundamentum, quo potissimum nituntur,

64 *Ex antiquis neminem invenio, qui Sanctum defendat : at recentiores multi eum ab omni peccato liberant. Toti fere sunt in eo, ut ostendant, quomodo confectio Ephod, positio in Ephra, ejusdemque post Sancti mortem abusus fieri potuerint sine ulla hujus culpa. Illud autem,* Et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam, *ita explicant, ut Sancti nomen non pro ejus persona, sed per tropum pro ejus familia ponatur ; dicunt, vocculam et hic officio suo non fungi, quod est distincta conjungere ; sed esse exegeticum, ut idem sit, quod* id est. *Verum hæc ipsum nodum non solvunt, in quo potissimum hæret difficultas : nam quoniam dubium non est, quin magis proprius et obvius dictorum verborum sensus sit,* Et factum est personæ Gedeonis, et omni domui ejus in ruinam, *prius probari debet ab eo recedendum esse. Non satis est dicere, Ephod potuit recte fabricari : ideoque de Viro sancto præsumi debet, eum non peccasse, donec contrarium demonstretur. Sequelam negabit pars* D *adversa : pro alicujus, inquiet, innocentia prudens non stat præsumptio, ubi obvius Scripturæ sensus eum manifeste peccati arguit. Contendet huic inhærendum esse, donec aliunde probetur aliquid obstare ; onus autem id probandi incumbere in Sancti defensores, qui figuratam et impropriam Scripturæ locutionem adstruunt. Itaque fundamentum ipsum, quo potissimum aliorum censura nititur, prius subruendum est, ostendendumque, Sancti nomen hic ipsam ejus personam non significare, nec particulam et hic duo distincta conjungere. Argumenta accipe, quæ mihi id sufficienter evincere videntur.*

argumentis

65 *Sat multa imprimis obsunt, quo minus illud,* Et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam, *intelligi de ruina animæ, quam Gedeon incurrerit ob peccatum grave. Nam si in infidelitatem vel idololatriam lapsus sit, quomodo ab Apostolo ad Hebræos cap* XI *ejus fides laudatur ? Quomodo verum erit illud Ecclesiastici testimonium cap.* XLVI *a* ỳ. 13, Et judices singuli suo nomine, quorum non est corruptum cor *per idololatriam*, qui non aversi sunt a Domino, ut sit memoria illorum in bene- E dictione *etc.? Neque dicas has laudes de* Gedeone *non prædicari. Si ad ipsum, quem solum e judicibus, de quibus agit liber eorum nomen ferens, Ecclesia Sanctorum Fastis inscripsit, ea non extendantur, quos tandem judices Ecclesiasticum laudare credam ? Si Israëlitis, Ephod ad idololatriam vel superstitionem abutentibus, tempestive obviam non iverit, vel præviderit, illos post mortem suam in eo fornicaturos ; quomodo hic* ỳ. 25 *ipsum de Israële tam bene meritum Scriptura testatur, ut ipsius etiam familiam omnem misericordia dignam asserat* juxta omnia bona, quæ fecerat Israeli ? *An quia populum in libertatem asseruerat? At majus malum est animabus ruinæ et æternæ damnationis causam vel occasionem cum gravi culpa præbuisse, quam bonum, corporibus fuisse libertatis auctorem. Si denique ullo alio gravi delicto sanctitatem amisisset, an Ecclesia eum fidelium cultu dignum judicasset ? An apostolus citatus eum illorum numero adscripsisset,* qui per fidem . . . operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones *etc. ? An Scriptura senectutem ejus, in qua mortuus est, bonam dixisset :* Mortuusque est Gedeon, filius F Joas, in senectute bona ỳ. 32 ?

censura

66 *Verum, inquies, hæc nihil urgent, quoniam ante mortem pœnitentiam egit. Si id verum sit, sui vel alieni gravis peccati occasionem, causam, vel materiem, uti debuit, destruxit vel sustulit : secundum non factum est, ergo neque primum. Ephod post Sancti mortem adhuc exstitisse passim fatentur omnes, nemine id in dubium vocante ; et satis ex Scriptura probari potest :* Fornicatusque est, *inquit* ỳ. 27, omnis Israel in eo *(Ephod.) Ex vocibus* omnis Israel *intelligitur, fornicationem in Ephod fuisse publicam : at hæc non contigit* S. Gedeone *vivente, nam paulo infra* ỳ. 33 *manifeste indicatur, Israëlitas in publicam idololatriam non relapsos fuisse, nisi sancto Judice vita functo :* Postquam autem mortuus est Gedeon, aversi sunt filii Israel, et fornicati sunt cum Baalim, *id est, cum idolis, e quibus unum forte fuit Ephod ; vel si illud non adorarint, certe ad honorem vel cultum alicujus idoli eo abusi fuerunt. Vide interpretes obvios. Nunc autem si Ephod a* Gedeone *destructum vel sublatum non fuerit, quomodo ejus pœnitentia intelligi potest ? Effugium aliquod excogitavit Liranus :* Ad illud autem,

A autem, *inquit*, quod contra hoc arguitur, quod talia non destruxit, potest dici, quod pœnituit circa mortem, cum jam erat ita debilis, quod hoc facere per se non poterat: præcepit tamen filiis suis hoc fieri, vel saltem vestes dictas ad locum divini cultus portari: quod quia factum non fuit, non sibi imputandum est, sed magis illis, qui ad idololatriam, ad quam proni erant, abusi sunt. *Itane vero? An ad ipsum fere mortis articulum, cum præ corporis debilitate sui vel alieni criminis occasionem jam amplius tollere non poterat, pœnitentiam agere tot annis distulit? Ergo saltem ejus senectus fœdo flagitio contaminata fuit, extremis vitæ diebus exceptis. Sed ejusmodi hominum senectutem Scriptura* bonam *appellare non solet. Vide supra num. 3. Neque illi eas merentur laudes, quibus Apostolus* Gedeonem *prosequitur: neque Ecclesia, si gravem culpam commisisse et in ea tamdiu perseverasse judicaret, eum ob vitæ sanctitatem fidelibus colendum proponeret; maxime cum Scriptura de ejus pœnitentia taceat.*

Scriptura

67 *Dici etiam non potest, quod statim ab admisso crimine Ephod e medio auferre voluerit;* B *sed Israëlitas bonæ hujus voluntatis exsecutionem impediisse: nam post victoriam de Madianitis eos sibi adeo addictos nactus est, ut ipsi posterisque regnum obtulerint, postulatas ex præda inaures aureas prompti tradiderint, quibus et alia multa pretiosa dona ultro adjecerunt; eos, inquam, ita sibi obsequentes habuit, ut idolorum cultum, ob quem septem annis dura servitute puniti fuerant, deseruerint, et in vera religione perseverarint, quamdiu Sanctus præfuit. Hoc passim omnes deducunt ex versu 33, cujus verba mox dedi. Si populum, in superstitiones adeo proclivem, ad veri Dei cultum convertere potuerit, an jam conversum legumque divinarum observantiorem nullo modo ad id inducere potuit supremum reipublicæ Caput, ut ille non impediret istius rei ablationem, quæ jam gravis offensæ divinæ occasio fuerat? Et quomodo impedire potuit populus, quo minus* Gedeon *Ephod, sicut nuper aram lucumque Baal, nocte destrueret, vel clam de domo sua vel civitate Ephra illud alio transferret, si translatione periculum relabendi tolli poterat? Jam ego adversam partem ita con-* C *venio:* Gedeon *potuit et debuit auferre vel destruere erectum Ephod, quia noverat illud suæ aut alienæ idololatriæ, vel alterius gravis peccati causam occasionemve dedisse: quamdiu vixit, illud nec sustulit, nec destruxit: igitur pœnitentiam non egit. Nihil hic juvant effugia, ad quæ hoc et præcedente numero respondi. An autem melius sis excogitaturus, plurimum dubito. Sed si intelligi nequit* Gedeonem, *quem* in senectute bona *mortuum fuisse Spiritus sanctus testatur, de gravi crimine pœnitentiam egisse; quid aliud relinquitur, quam ut illud non commiserit? Itaque hic locus,* Et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam, *exponi non potest de ruina animæ, seu mortifera culpa sancti Judicis; et consequenter erga eum nimium severus est S. Augustinus, dum quæst.* XLII *ita loquitur:* Non prætereunda oritur quæstio, quomodo quieverit terra quadraginta annos in diebus Gedeon, cum post victoriam, qua liberavit Hebræos, ex auro spoliorum fecerit abominationem, et post illam fornicatus sit omnis Israel, et fuerit illi et domui ejus in scandalum. Quomodo ergo post hoc tantum nefas, quod et Gedeon et populus admisit, requievit terra quadraginta annos? *Quæstioni hoc modo institutæ responsionem subjungit, quæ Sancto nostro et Scripturæ sacræ mihi tam adversa videtur, ut eam probare non possim. Quæ illa sit, opportune dicetur numero sequente; ubi et alio argumento hactenus dicta stabiliemus.*

AUCTORE J. L.

68 *Verba sacra, de quorum sensu est controversia, ita etiam intelligi non possunt, ut Sanctus occasione Ephod ruinam seu jacturam gravem in re aliqua temporali post victoriam Madianiticam passus fuerit. Sive jactura gravis a Domino in pœnam delicti gravis vel levis, sive etiam illi innocenti ab hostibus aut ab ipsis Israëlitis illata fuisse supponatur; Scriptura, saltem prout substat interpretationi passim receptæ, satis declarat, ejus regimen undequaque felix fuisse. Ex* ℣. *28 discimus, terram quievisse a prœliis, quamdiu* S. Gedeon *præfuit; ex* ℣. *30, Deum ei benedixisse numerosa prole: ex* ℣. *32, mortuum esse in senectute a meritis et ab annorum numero bona; ex* ℣. *33, non nisi post mortem ejus Israelitas fornicatos fuisse cum idolis, et proin eos in veri Dei cultu ab ipso vivente contentos fuisse. Si illos inhibere potuit, ne committerent id, in quod maxime proni erant; dubium non est, quin etiam in reliquis sibi obedientes* E *habuerit. Ex his confirmantur dicta numeris proxime præcedentibus, nimirum* Gedeonem *nec idololatram vel sacrilegum, nec idololatriæ alienæ vel sacrilegii auctorem fuisse: crimina enim gravia, de quibus accusatur, ad hæc reducuntur. Quam severe idololatriam ultus sit Deus, docet Numerorum caput* XXV, *et ingenti suo malo experti sunt Hebræi, jam toties in istius criminis pœnam exterarum gentium servitute oppressi. Nec impunitos reliquit eos, qui irreverenter res sacras tractarunt. Exempla dat liber Levit cap.* X *in Nadab et Abiu, cœlesti igne percussis, et liber* II *Regum cap.* VI *in Oza, subita morte extincto. Si* Gedeon *idololatriæ, vel gravis sacrilegii culpam contraxisset, tam diuturna et prospera gubernatione Dominus ipsum non beasset, eo majoribus dignum pœnis, quo plura beneficia ab illo acceperat. Argumentum, petitum a prospero et pacifico 40 annorum Sancti regimine, ita urgens visum fuit S. Augustino, ut ad quæstionem, cujus verba numero præcedente ex ipso retuli, respondendum censuerit, S. Judicem* in fine dierum *sacrum Ephod contra legem Dei ere-* F *xisse. An ergo sub finem vitæ gravi peccato sanctitatem amisit? Ita, ut ex ejus verbis supra datis satis apparet, sentit sanctus Doctor; sed a quo recedere nos cogunt divina Eloquia, quæ senectutem, in qua ad Patres migravit,* bonam *fuisse pronuntiant. Nunc tandem ita concludo: Sanctus graviter non peccavit, ut sufficienter jam probatum est; neque etiam a Deo, ab exteris, vel a suis grave aliquod malum temporale, cum judex præesset, passus est, ut statim vidimus: ergo Ephod non cessit ipsi personæ* Gedeonis *in ruinam: ergo illud,* Et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam, *in proprio sensu accipi non potest.*

depromptis

69 *Multi, qui* Gedeonis *factum improbant, peccatum quidem secundum se grave ei imponunt; sed ejus malitiam a defectu plenæ advertentiæ, ab ignorantia, et aliunde extenuare conantur. Sed hi, meo saltem judicio, ab obvia significatione textus sacri longius recedunt, quam qui nomen* Gedeonis *non pro ipsa Sancti persona, sed pro ejus familia usurpant, et particulam et exegeticam esse dicunt. Hanc in Scripturis aliquando ita sumi, exemplis probat Salianus*

subvertitur:

AUCTORE J. L.

nus num. 77 : *caput vero familiæ pro ipsa familia poni, usitatissimum esse nemo negare potest. Jam peto mihi aliquem in sacris Litteris locum assignari, ubi vox* ruina *non significet mortem animæ humanæ, si de hac sit sermo. Proverb. cap.* XVIII ℣. 7 *dicitur,* Et labia ipsius ruina animæ ejus : *et alibi tum in hoc libro sæpe, tum in aliis, ubi de damno animæ agitur, recurrit eadem vox, quæ ubique inepte exponetur, si per eam mors animæ non intelligatur. Et vero sicut leve damnum in bonis fortunæ simpliciter dici nequit ruina hominis divitis : sic neque damnum animæ, ex levi peccato ortum, simpliciter dici potest ruina illius. Si igitur Ephod occasio vel causa fuerit levis tantum culpæ, simpliciter vera non est hæc propositio,* Et factum est Gedeoni in ruinam *animæ : erit quidem vera secundum aliquid, seu gratiæ diminutionem ; at Scriptura per ruinam animæ illam solam nusquam intelligit : sic neque per ruinam regionum, populorum, urbium, ædium, nihil umquam leve, sed illorum vastationem, cædem, eversionem et destructionem significat. Ex his omnibus satis liquere arbitror, illud,* Et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam, *melius exponi non posse quam hoc modo,* Et factum est Gedeoni, id est, domui *etc. Cum textus ita explicatus nullam Sancti culpam affirmet, jam onus eam probandi omne translatum est in ipsius accusatores.*

proponuntur meliores sententiæ Saliani

70 *Tota itaque quæstio soluta est, si ostendatur, quomodo fabricatio Ephod et positio ejus in Ephra sine ulla culpa fieri potuerit, quamvis occasio fuerit, ut in eo postea fornicati sint Israelitæ. Id facile intelliges ex sequentibus. Imprimis tuto insisti potest viæ, quam elegit Salianus, qui in sua Annalium Epitome num.* 19 *ita habet :* Verum hæc omnia *(inaures scilicet aureæ et cetera pretiosa dona)* Vir sanctus non in rem suam, sed in Dei cultum convertit. Fecit enim ex eo Gedeon Ephod, qua voce ornamentum pontificale intelligitur, in quo Pontifex Dominum consulere solebat, et posuit illud in civitate sua Ephra. Cum enim ibi jussu Domini per angelum loquentis, exstructum fuisset altare, ibique sacrificatum Deo ab angelo ipso et Gedeone, profano ejus loci cultu, qui jam dudum idolis exhibitus fuerat, in Dei cultum translato ; ibidem etiam totum apparatum sacrorum ab eo comparatum recte dici potest. Neque enim ad unam vestem sacerdotalem, aut potius amiculum superhumerale, tanta vis auri potuisset impendi. Voluit ergo Gedeon, qui difficillimis temporibus factus erat populi princeps, quibus sæpe Dei voluntas exquirenda erat, habere penes se pontificale ornamentum, per quod Zaraias pontifex Deum consuleret, qui in illo quoque altari sacrificaret : potuit autem merito credere, id fore gratum Deo, cujus mandato ibi altare jam excitatum fuerat, et sacrificatum, ut diximus. *Per Ephod hic intelligendum esse non idolum, ut vult Procopius, nec etiam vestem sacerdotalem, Leviticam aut politicam ; nam earum materia dumtaxat linum erat ; sed pontificalem ex auro aliaque materia pretiosa, cui annexum erat Rationale cum Urim et Thummim, per quod Deus consultus oracula reddebat, opinio est longe communior, quam defendit Bonfrerius hic. Multi etiam graves auctores cum Saliano existimant, quod præter Ephod reliquam omnem sacram supellectilem, ad sacrificium necessariam,* Gedeon *confecerit : sed hos inter Liranus et Estius, quibus favet S. Augustinus quæst.* XLI *addunt, eum peccasse, quod extra tabernaculum sacrificiorum apparatum instituerit, ibique vel per se vel per alios contra præceptum divinum sacrificarit. Verum sicut illi hoc affirmant, ita id Salianus negat, et recte ; nam quoniam cap.* VI ℣ 26 *Deus Sanctum jusserat in Ephra altare erigere, et in eo tauros immolare, prudenter judicare potuit, quod dispensatio divina adhuc duraret, saltem quoad locum, in quo altare haud ita pridem exstructum erat. Ad quid enim altare, nisi ut in eo sacrificetur ? Quoniam adversæ parti incumbit probatio criminis, evincere debent Dei voluntatem fuisse, ut non nisi semel in altari, quod erigi jusserat, sacrificium offerretur, eamque sancto Judici innotuisse ; quod numquam præstare poterunt.*

et Bonfrerii, quarum alterutram tuto quis amplecti potest :

71 *Bonfrerius aliam init viam. Nullam sacram supellectilem præter pontificale Ephod cum Rationali a* S. Gedeone *confectum putat ; idque in hunc solum finem, ut in negotiis majoris momenti Dominum consuleret non per se, ut vult Theodoretus quæst.* XVI, *sed per Pontificem : additque in fine suæ dissertationis,* Manasseam tribum conterminam fuisse Ephraïmiticæ, in qua Silo erat et tabernaculum, atque adeo exiguo intervallo Ephram Silunte et domo pontificia abfuisse : qua ex re credi potest, Pontificem ad Gedeonem, principem sanctum, frequenter commeare solitum, vel in negotiis gravioribus a Gedeone advocari solitum ad Deum consulendum. Porro extra tabernaculum quolibet loco potuisse Deum per Ephod a Pontifice consuli, Exodi XXVIII diximus, et istiusmodi oracula variis in locis captata, quæ Scriptura commemorat, indicant. Quod si captare oraculo extra tabernaculi locum licuit, potuit et extra tabernaculum Ephodis ad eam rem usus esse, atque adeo et Ephod extra locum tabernaculi confici et retineri. *Argumento hoc refellit opinionem S. Augustini, qui quæst.* XLI *ait, confectionem Ephod ejusque positionem in Ephra fuisse contra præceptum divinum. Objici potest : Pro* Fecitque ex eo Ephod *in Hebræo est* Fecitque illud *(omne scilicet aurum, de quo cap.* VIII ℣. 26) in Ephod. *At non videtur tantum auri pondus insumptum fuisse in ornamentum superhumerale, cui copulabatur Rationale ; ergo sub Ephod, quasi primaria supellectile sacra, reliquus etiam apparatus ad sacrificandum necessarius intelligitur. Responderi potest, non adeo incredibile videri, quod duodecim illi in Rationali lapides pretiosi, et duo in humeris grandes onyches et reliquus ornatus tanti auri pretium adæquarint, ut necessario asseri debeat, alia ex illo confecta fuisse instrumenta sacra. Plura vide apud Bonfrerium. Duæ relatæ sententiæ verisimilitudine se mutuo non multum excedunt. In nulla manifesto apparet, Sanctum vel levissime peccasse ; atqui etiam nulla ejus culpa inferri potest ex verbis illis,* Factumque est Gedeoni *etc, ut supra probatum est : ergo Vir sanctus ab omni absolvendus est.*

fornicatio Israelitarum in Ephod Sancto non imputanda.

72 *Porro Ephod cum esset eximiæ pulchritudinis, et ab auro gemmisque omnique textura pretiosissimum, Hebræi et ingenio rudes, et moribus in idololatriam proni honorem divinum isti tribuerunt ; resque in idololatriam versa est, haud aliter ac æneus serpens a Moyse in deserto erectus lib.* IV *Regum cap.* XVIII ℣. 4. Fornicatusque est, *inquit textus hic,* omnis Israel in eo. *Credunt nonnulli ideo dici, Israelitas fornicatos fuisse in Ephod : quod illud transtulerint ad Baal eo exornandum, vel impiis istius idoli ministris ad cultus*

A cultus sacrilegos tradiderint. Conjecturæ huic aliquid verisimilitudinis dant verba, quæ subduntur ℣. 33: Percusseruntque cum Baal fœdus, ut esset eis in deum. At qualiscumque fuerit illa Israëlitarum fornicatio in Ephod, Vir sanctus illorum culpæ particeps fuisse dicendus non est: tota hæret in populo, qui re ex se non mala atque optimo ex fine constituta impie abusus fuit. Sicut Hebræis scandalum datum non est in serpentis, ita neque in erectione Ephod: omne scelus occasione utriusque rei commissum originem suam debet illorum propriæ malitiæ, eique soli imputandum est. Neque etiam, sancto Judice vivente, omnis Israël in Ephod fornicatus est: semper suos in officio et vera religione ita continuit, ut saltem publice a Dei cultu non defecerint. Id passim eruunt omnes ex ℣. 33, Postquam autem mortuus etc. Dixi publice: non enim necesse est, ut negem paucos aliquos fortasse Ephod aut Baal occulte adorasse, cum adhuc Sanctus viveret. Nihil inde contra eum inferri potest, nisi prius probetur B suorum impietatem scivisse.

Porro libertate ac pace Israeli reddita,

73 Post versum 27, qui diu nos detinuit, sequitur: Humiliatus est autem Madian, nec potuerunt ultra cervices elevare: sed quievit terra per quadraginta annos, quibus Gedeon præfuit. Madianitarum vires ita hoc anno attritæ fuerant, ut ab his nihil amplius timendum esset. Sed neque reliqui populi Israëlem bello appetere ausi fuerunt. Magnum quippe erat apud gentes circumquaque positas S. Gedeonis nomen, qui tantulis copiis quatuor reges eorumque ingentes exercitus fundere ac disperdere potuisset; et quidem eo tempore, quo res Hebræorum octavum jam annum perpetuis vastationibus plane accisæ videbantur. Porro pace ac libertate Israëlitis reddita, res eorum reflorescere cœperunt: nec minus Dei cultus, ex quo felicitas ista pendebat, sancto annitente Judice instauratus est.

domicilium figit in Ephra; ejus liberi

74 Abiit itaque Jerobaal filius Joas, et habitavit in domo sua, paterna scilicet, quæ erat in Ephra: habuitque septuaginta filios, qui egressi sunt de femore ejus, eo quod plures haberet uxores. Concubina autem illius, quam habebat in Sichem, genuit ei filium, nomine Abimelech ℣. 29 et seqq. De Sancti familia ita Josephus lib. V Antiquit. cap. IX: Habuit autem filios C legitimos quidem septuaginta, non ex uno matrimonio susceptos, nothum vero unum ex concubina Druma, cui nomen Abimelechus. Hallucinatur Josephus, dum Abimelech nothum, reliquos vero Sancti filios legitimos appellat. Horum multi nati erant ex secundariis uxoribus, de quarum numero erat et mater Abimelech; cur ergo hunc legitimum filium non vocat æque ac illos? Quod ad numerum filiorum spectat, multi conjectant, non plures Sancto fuisse nec pauciores quam septuaginta, adeo ut Abimelech huic numero non superaddi debeat, ut fit a Josepho, sed includi. Legitur quidem Judicum cap. IX ℣. 5, quod Abimelech occiderit septuaginta fratres, Joatham autem natu minimus mortem evaserit; verum, inquiunt, pro 68 ibi ponitur numerus rotundus 70, quem complent Abimelech et Joatham, si addantur occisis. Præter hos duos alium non nominat Scriptura nisi Jether primogenitum, ante victoriam Madianiticam natum, de quo cap. VIII ℣. 20. Ceterum hic 70 filiorum numerus non videtur totam exacte progeniem S. Gedeonis complecti, sexus enim feminei non defuisse videtur.

AUCTORE J. L.

et uxores.

75 Quod autem Sanctus plures uxores habuerit, vitio ei verti nequit, quia polygamia tum licita erat. Uxor inferioris ordinis, e qua natus degener Abimelech, Sancto in Ephra non cohabitabat; sed in Sichem morabatur, ut dicitur ℣. 31. Rationes verisimiles dat Tirinus in capitis IX versum 1: Cum, inquit, Gedeon, tamquam judex et princeps totius populi, sæpius ab urbe sua Ephra... abesse, et in Sichimis adesse E cogeretur, delegit et in Sichimis sibi uxorem; sed, ut dixi, secundariam seu concubinam, quam Josephus Drumam vocat: quæ quia ex ea urbe oriunda erat, ibique... suos propinquos habebat, et reliquis uxoribus non æque cara futura esset, relicta est a Gedeone in Sichimis in domo paterna. Ex hac matre natus Abimelech, [qui] maxima crudelitate et tyrannide jugulatis 70 fratribus suis principatum vi rapuit: neque contentus titulo judicis, etiam rex audire voluit ℣. VI, XVIII et XXII.

tempus, quo præfuit; mors sancta et sepultura.

76 Israëlem Judicavit S. Gedeon annis quadraginta, quibus septem servitutis Madianiticæ includi putamus. Annus, quo Sanctus a Domino per angelum constitutus fuit dux ad populum in libertatem asserendum, primus quidem fuit, quo judicis munus exercere cœpit; attamen octavus fuit, si modum spectes, quo Scriptura annos judicum computare solet. Illos incipit numerare a morte decessoris, non vero a creatione successoris. Lege dicta num. 270 et seqq. in Vita S. Josue. Quamquam nos latere voluit historia sacra, quid postremis triginta duobus vitæ annis egerit sanctus Judex; nam fabricatio Ephod pro- F babilius contigit eodem anno, quo Israël in libertatem restitutus est; dubitare tamen non licet, quin reliqua vita responderit ejus senectuti et morti: utramque bonam et sanctam fuisse testatur Scriptura, dum dicit ℣. 32: Mortuusque est Gedeon, filius Joas, in senectute bona. Vide supra num. 3. Et sepultus est in sepulcro Joas patris sui in Ephra de familia Ezri.

DE

A D

DE S. ANNA PROPHETISSA

HIEROSOLYMIS,

J. L.

SYLLOGE HISTORICA.

§ I. Cultus; elogia; genus; conjugium; Viduæ continentia et pietas.

SUB INITIUM SÆCULI I. Sanctæ cultus ex Fastis Græcis

Græci, aliique Orientis populi S. Annam, *Phanuelis filiam, quæ* Euangelica *et* Prophetissa *agnominatur, alio quidem ac Latini die, non omnes tamen eodem annuntiant. In Menæis magnis Græcis editionis Venetæ tertia Februarii ejus memoriæ consecratur, additurque eam coli Constantinopoli in Ecclesia S. Jacobi fratris Domini: de qua videri potest Cangius libro* IV *Constantinopolis Christianæ* § V *num.* 9. *Sanctæ elogium, quod dein subditur, hic non transcribo, cum desumptum sit ex S. Lucæ Evangelio, cujus verba mox dabuntur. In iisdem Menæis* XXVIII *Augusti Sanctæ etiam fit annuntiatio, quam excipiunt hi versiculi:*

Οὐ γῆς ἀπῆρεν ἡ Φανουὴλ θυγάτηρ,
Ἕως ἐπ' αὐτῆς εἶδε τὸν Θεὸν βρέφος.
Phanuele nata non humum liquit prius,
Quam natum in illa vidit infantem Deum.

Eodem die XXVIII *Augusti sanctam Viduam refert Menologium Sirletianum; at Synaxarium Basilii imperatoris, Calendarium Syriacum et Chaldaicum Romæ anno* 1624 *impressum, Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum, aliique Orientalium Fasti ecclesiastici* S. Annam *una cum S. Simeone sene* III *Februarii memorant.*

atque Latinis:

2 *In sacris Ecclesiæ Latinæ Fastis prima Septembris ejus cultui destinatur. Ab Adone primum hoc die inter Festivitates Apostolorum consignata fuit, dein suo eam inseruit Martyrologio; quod et Usuardus fecit, his utens vocibus:* Natalis beatissimæ Annæ prophetissæ, cujus sanctitatem Euangelicus sermo prodit. *Verba posteriora ex dictis Festivitatibus accepta sunt. Præter alios recentiores eadem adoptavit Baronius, auctor Martyrologii Romani, quo nunc utitur Ecclesia:* Jerosolymis, *inquit*, beatæ Annæ prophetissæ, cujus sanctitatem *etc. In Calendario festorum propriorum ecclesiæ Hierosolymitanæ, quod exstat apud Waddingum in Annalibus FF. Minorum ad annum* 1342 *num.* 48, *notatur sancta Prophetis* I *Septembris, præscribiturque ritus semiduplex, sub quo Officium de ea recitandum sit et Missa celebranda. Carolus Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro Romæ Christianæ et gentilis ad* I *Septembris scribit, ejus reliquias servari in templo S. Pauli* della Regola, *sed quales eæ sint, non exprimit.*

Laudatur ab Evangelista et S. Ambrosio:

3 *Ecclesia* S. Annam *fidelium cultu dignam censuit ob insigne et luculentum de sanctitate ejus testimonium, quod dat Evangelium Lucæ cap.* II ℣. 36 *et seqq.:* Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua. Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor: quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die. Et hæc ipsa hora superveniens confitebatur Domino: et loquebatur de illo omnibus, qui exspectabant redemptionem Israël. *Virtutes, a quibus eam laudat Evangelista, explicatius proponit S. Ambrosius libro de Viduis cap.* IV: Docet, *inquit*, Anna, quales deceat esse viduas; quæ immaturo mariti obitu destituta, maturæ tamen adoream laudis invenit, non minus religionis officio, quam studio castitatis intenta. Vidua, inquit *(S. Lucas citatus,)* octoginta et quatuor annorum; vidua, quæ non discederet de templo; vidua, quæ jejuniis et obsecrationibus die ac nocte serviret. Vides qualis vidua prædicetur, unius viri uxor, ætatis quoque jam probata processu, vivida religioni et effœto jam corpore; cui diversorium in templo, colloquium in prece, vita in jejunio. Quæ dierum noctiumque temporibus indefesso devotionis obsequio, cum corporis agnosceret senectutem, pietatis tamen nesciret ætatem. Sic instituitur a juventute vidua, sic prædicatur in senectute veterana: quæ viduitatem non occasione temporis, non imbecillitate corporis, sed virtutis magnanimitate servaverit. Etenim cum dicit *(Evangelista.)* septem annis eam cum viro fuisse a virginitate sua, ab adolescentiæ utique studiis inchoata prædicat subsidia senectutis. *Similibus fere elogiis, ex S. Luca haustis, eam exornat S. Hieronymus Parisiis editus epistola* XLVII *(alias* X*) ad Furiam, S. Fulgentius in epistola* II *ad Probam cap.* XV, *S. Amphilochius sermone de Occursu Domini, B. Petrus Damianus lib.* VIII *epist.* XIV, *aliique sancti Patres, quorum verba infra opportunius dabuntur. Nunc historicas aliquot quæstiones examinemus, quibus verba Evangelistæ, a variis varie intellecta, materiem præbuere.*

ejus nobilitas ex Scripturis deduci nequit:

4 *Angelus Del Pas Ordinis FF. Minorum in Commentariis supra Lucam, a L. Waddingo et A. Hiquæo collectis et revisis, lib.* III *cap.* XXXVI *ex eo, quod* S. Anna *ab Evangelista dicatur* filia Phanuel, *deducit hunc, illius patrem, fuisse virum* nobilissimum, qui penes suos de tribu Aser contribunos principatum obtinebat, *ut initio capitis loquitur: vel ut circa medium habet, fuisse* ob probitatem et actuum ejus excellentiam inter suæ tribus viros facile principem. *Hoc, inquit,* indicat Euangelista, dum illum velut notissimum ex factis et nomine introducit, more Scripturarum; quæ hujusmodi viros sic narrationi intexunt, ut et nos, cum apud notos de excellentibus loquimur, solemus dicere filium esse hunc Joannis,

A Joannis, Petri aut alterius, qui vel ob divitias, aut imperium, seu vitæ integritatem singularis ac princeps inter alios habetur. *Licet verum forte sit, quod Phanuel vel virtutis vel sanguinis nobilitate inter suos excelluerit, ratione tamen probabili id lectori non persuadet laudatus auctor. S. Petrus Joan. cap.* XXI *a Christo vocatur* Simon Joannis. *Quis dicat, ibi significari Joannem illius patrem fuisse nobilem? Non dubito ego, quin Christus patris nomen addiderit, ut Simonem, Apostolorum principem, distingueret ab alio Apostolo synonymo, videlicet Simone Chananæo. Idem de* S. Anna *sentit S. Gregorius Nyssenus sermone de Occursu Domini :* Quantum autem assequi possumus, etiam alias isto tempore huic Sanctæ cognominas exstitisse dicimus, iisdemque cum hac sacris studiis deditas, jejuniis ac orationibus insistentes. Ut igitur ejus persona facile discerni posset, patris illius meminit, ac tribus proprietatem adscripsit. *Necesse non est, ut plura ex Scripturis adferam exempla. Lector eruditus dubitare non potest, quin sufficientia mihi in promptu sint, vel facile esse possint. Venerabilis P.*
B *Petrus Canisius noster lib.* IV *de Maria Virgine Deipara cap.* XII *circa medium, et nonnulli alii, Sanctæ quoque generis nobilitatem tribuunt; sed quo fundamento nixi, ignoro : Evangelista certe isti opinioni nullum præbet.*

probabilius nubit anno ætatis 12 completo :

5 *De ejus vita, antequam vidua esset, nihil in sacris Litteris occurrit, nisi illud Lucæ* ℣. 36 : Et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua. *Ad quem locum ita noster Maldonatus :* Quod autem ait *Evangelista*, A VIRGINITATE SUA, sic interpretor, quasi diceret, a prima sua pubertate, a prima virginitate, id est, ab eo tempore, quo virgo esse cœpit... Tunc enim femina incipit proprie virgo dici, cum nubilis esse incipit : nec enim proprie virgo est, quæ capax non est corruptionis. Voluit ergo Euangelista significare, Annam a prima sua pubertate, id est, ab anno duodecimo aut circiter nuptui datam esse.... Scio alios exponere, vixisse cum viro a virginitate sua, id est, ex quo tempore nupsit, ex quo virgo esse desiit; sed minime probo. *Si secundum Maldonati interpretationem, quam omni alii præfero,* S. Anna *nupserit anno ætatis duodecimo, completo scilicet (nam puber-*
C *tas in feminis prius incipere non censetur ;) vigesimum dumtaxat vitæ annum agebat, cum maritum, cui septem tantum annis convixerat, amitteret. Quis, qualisve is fuerit, an Sancta ex eo liberos susceperit, sacræ Paginæ non memorant.*

Viduæ castitas, et vitæ sanctimonia.

6 *In ætatis flore viro superstes, quod vitæ tempus ei reliquum erat, vidua peregit. S. Ambrosius citatus num.* 3, Viduitatem, *inquit*, non occasione temporis, non imbecillitate corporis; sed virtutis magnanimitate *servavit. Audi et S. Augustinum libro de Bono viduitatis cap.* XIII : Meritum porro Annæ illius eo maxime commendatur, quia, cum tam cito extulisset virum, per prolixam ætatem suam diu cum carne conflixit, et vicit. Sic enim scriptum est : ET ERAT ANNA PROPHETISSA *etc. Tertio sacro subjungit :* Vides, quemadmodum sancta Vidua non solum eo prædicatur, quod univira; verum etiam quod paucos annos cum marito vixerit a virginitate sua, et vidualis continentiæ munus usque ad tantam senectutem tanta pietatis servitute perduxerit. *Quænam illa fuerit servitus, quam Deo ad extremam usque senectutem servivit, et cujus præsidio continentiam servavit: breviter docet S. Lucas* ℣. 37. *Verba iterum accipe :* Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die.

AUCTORE J. L.

§ II. An Sancta habitavit in templo? An dono prophetiæ claruit ante diem Purificationis Deiparæ? Jesum agnoscit in templo et aliis annuntiat, quo ætatis anno, incertum.

Habitatio Sanctæ in templo Hierosolymitano plane incerta :

V*arii graves auctores per illud Evangelistæ,* Et non discedebat de templo, *significari putant, quod sancta Vidua in templo Hierosolymitano habitarit. Venerabilis P. Petrus Canisius libro* I *de Maria Virgine Deipara cap.* XII *paulo ante medium ita scribit :* Adde, quod in veteri Judæorum synagoga receptum fuerit ac so-
E lenne, ut quædam virgines ac viduæ nuptum non elocarentur; sed quibusdam in locis templi recluderentur : ubi precibus, et jejuniis, aliisque pietatis officiis commode operam darent, suamque continentiam minore negotio tuerentur. In harum viduarum catalogum et ordinem, sicut eruditi judicant, cooptata fuit Anna, Phanuelis filia, quæ, Luca teste, suam in templo sedem fixerat, ut inde sibi discedendum non putaret, vita interim et moribus tam religiosa, ut jejuniis ac orationibus vacans, et humana negligens, divino cultu noctes ac dies esset occupata. *Paulo infra Tostatum citat sibi faventem in Comment. ad caput* XXXVIII *Exodi. Eadem sententia placuit Baronio in Annalibus ad annum Christi primum num.* 41, *nostro Francisco Suarez tomo* II *in* III *partem S. Thomæ disp.* VII *sect.* 1, *Torniello ad annum mundi* 4032 *num.* 16, *Calmeto, aliisque. Feminas olim vere habitasse in templo, variis exemplis et testimoniis solide probat laudatus P. Canisius, et Baronius in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos num.* 49 *et seqq. De templi loco, habitationi mulierum destinato, præter Baronium jamjam citatum, curiosus lector etiam* F
consulere potest Torniellum ad annum 4032 *num.* 14, *aliosque. A memoratis auctoribus dissentiunt Lyranus, Jansenius Gandavensis, Toletus, Estius, Maldonatus et multi alii interpretes. His non videtur illud S. Lucæ,* Quæ non discedebat de templo, *significare, quod Sancta in templo stabile habuerit domicilium. Evangelistam nihil aliud velle aiunt, quam quod illa in templo esset frequens in eoque diu perduraret, uti et hodie aliquæ devotæ faciunt. Quoniam neque excogitare, neque apud utriusque partis defensores invenire possum rationem ullam, quæ mihi sufficere videatur, ut opinionem, seu potius conjecturam, alteram altera verisimiliorem esse statuam ; ego quæstionem indecisam relinquo.*

S. Cyrillus Hierosol. non favet iis, qui S. Viduam monialem faciunt.

8 *Lezana in Annalibus ad annum mundi* 4040 *num.* 4, *et nonnulli alii fidem facere conantur, non modo quod sancta Vidua in templo Hierosolymitano, sed etiam quod ibidem vixerit aliquo castitatis voto obstricta, et certam quamdam vitæ religiosæ regulam professa. Favere sibi putant S. Cyrillum Hierosolymitanum Catechesi* 10 ; *ubi, ut aiunt,* religiosissima monialis *vocatur. Lezana etiam Baronium citat ad annum*

Auctore J. L.

Christi primum num. 41 ; *ubi hæc lego* : Quomodo autem nunquam e templo discessisse dicatur, ut merito eamdem S. Cyrillus Hierosolymitanus RELIGIOSISSIMAM MONIALEM appellet, consule quæ superius dicta sunt *etc. Fontem Græcum inspexi, et apud sanctum Patrem loco citato hæc verba inveni* : Καὶ Ἄννα προφῆτις, ἐγκρατὴς εὐλαβεστάτη, καὶ ἀσκήτρια μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ. *Antonius Augustinus Touttée Ordinis Benedictini, qui S. Cyrillum Parisiis anno* 1720 *Græce et Latine edidit, hæc ita vertit* : Et anna prophetissa, continens (seu vidua), religiosissima, et asceticam vitam agens, de ipso testimonium reddit. *Sed antiquiorem interpretem Latinum pro* ἀσκήτρια *deprehendi posuisse* monialis. *Putem ego eruditissimum Baronium, textu Græco non inspecto, bona fide secutum fuisse Latinam hanc versionem, quam forte præ manibus habebat. Utut sit, hoc certum est, quod, sicut* ἀσκεῖν, *id est, exercere, ita et hinc deducta* ἀσκητὴς *et* ἀσκήτρια *dicantur de quovis mare et femina cujuslibet status, qui mentem oratione rerumve divinarum contemplatione, vel corpus voluntariis afflictationibus exercent. Itaque ex eo, quod Sancta* B *fuerit* ἀσκήτρια, *nullo modo inferri potest, eamdem fuisse monialem, qualem scilicet fuisse nonnulli volunt. Qui de genuina Græcæ istius vocis significatione plura cupit, legat Serarium nostrum in caput* XVI *libri Judith quæstiuncula* 4, *ubi fuse de eadem in rem nostram disserit.*

Spiritu prophetico a Domino donata fuit :

9 *Inter dona cælestia, quibus Deus sanctam Viduam ob continentiam, orandi studium et vitæ austeritatem cumulavit, fuit donum prophetiæ* : Ob hoc enim, *inquit Euthymius hic*, prophetica etiam gratia dotata fuit, quia non discedebat de templo *etc. Origenes Homilia* XVII *in Lucam*, Et juste, *inquit*, mulier spiritum prophetandi meruit accipere, quia longa castitate, longisque jejuniis ad hoc culmen ascenderat. *Idem testatur S. Cyprianus de Oratione Domini. Patres hi agunt de spiritu prophetico, quo mundi Salvatorem, humana in carne sibi præsentem, in templo agnovit atque aliis annuntiavit. At sanctus Augustinus libro de Bono viduitatis etiam credendum esse ait, quod divinitus illustrata Messiæ adventum in hunc mundum prænoverit : ita enim loquitur* : Hæc itaque bis conjugata *(Ruth)* C ideo Anna, uno viro viduata, beatior fuit, quia et prophetissa Christi esse meruit; quam credendum est, etiamsi filios nullos habuit, quod quidem Scriptura reticendo reliquit incertum, eo spiritu prævidisse Christum ex virgine proxime esse venturum, quo potuit agnoscere et parvulum. Unde merito etiam sine filiis, si tamen eos non habuit, secundas nuptias recusavit, quia noverat jam tempus esse, quo Christo non officio pariendi, sed studio continendi, nec conjugalibus fœtandis visceribus, sed castificandis vidualibus moribus melius serviretur. *In Menologio Basilii imperatoris ad* III *Februarii lego, quod S. Annæ in templo oranti apparuerit angelus, cujus oraculo edocta fuerit, se non prius morituram, quam conspexisset promissum Messiam. Sed ejus auctoritas, qui jussu Basilii Menologium istud conscripsit, tanta non est, ut probabile faciat, quod præter Scripturam de Sanctis, in ea notis, asserit. Licet etiam præter Scripturam sit, quod ex S. Augustino modo transcripsi, ea tamen est sancti Doctoris in Ecclesia auctoritas, ut illud improbabile dicere non ausim.*

10 *Interpretes non pauci exponentes illud Lucæ*, Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel *etc.*, *putant, Sanctam ideo tantum prophetissam vocari, quia in templo prophetavit, cum Domino occurreret. Sed non pauci etiam affirmant, Evangelistam hic non modo indicare voluisse, quod aliquando prophetarit, sed etiam quod illud nomen publice obtinuerit. Sanctæ prænomini, inquiunt, vocem* Prophetissa *adjunxit tamquam cognomen, quod ei inditum fuerit ob frequens doni prophetici exercitium. Sed redit quæstio, an* Prophetissa *vulgo agnominata fuerit ab usu spiritus prophetici, quo Dominum, cum in templo offerretur, agnovit : an vero a prophetiis, quæ istam agnitionem præcesserunt. Multi censent, quod istud agnomentum ei datum fuerit ob illud Evangelii* ℣. 38, Et loquebatur de illo *(Christo, quem divinitus illustrata promissum esse Messiam cognoverat,)* omnibus, qui exspectabant redemptionem Israel : *nam occultum, non modo futurum, sed etiam præsens aut præteritum, divinitus cognitum, aliis manifestare, prophetare est. Sunt tamen pauci aliqui, qui putent, quod* Prophetissa *audierit ante diem Purificationis Virginis Deiparæ. Sacræ autem narrationis contextum ita fere exponunt : Ut Evangelista ostenderet*, S. Annæ *de Christo noto testimonium omni exceptione majus fuisse, voluit præmittere ea, quæ testimonio ejus auctoritatem conciliarant : hinc eam prius commendavit a grandæva ætate, a continentia, quam vidua servavit, ab assiduitate in templo, a vitæ austeritate, et a nomine* Prophetissæ, *quod propter frequentem et celebrem prophetandi usum ei inditum fuerit. Cum eam ita laudasset, statim subdit* ℣. 38 : Et hæc, *nempe* Anna, *quæ erat prophetissa, quæ non discedebat de templo etc.*, ipsa hora superveniens confitebatur Domino.

D *sed an etiam ante 40 a Christi nativitate diem*

E

nomine et re prophetissa fuit?

11 *Secundum hanc explanationem, quæ narrationi sacræ consentanea et probabilis mihi apparet, sancta Vidua nomine et re prophetis fuit ante Præsentationem Domini in templo. Favent illi verba S. Augustini numero præcedente citati* : Anna .... prophetissa Christi esse meruit, quam credendum est, ... eo spiritu prævidisse Christum ex virgine proxime esse venturum, quo potuit agnoscere et parvulum. *Si a Spiritu sancto edocta prænoverit Christum brevi nasciturum, haud dubie etiam redemptionem Israëlis atque alia, quæ de eo prophetæ vaticinati fuerant, brevi implenda esse, prædixit; nimirum ut aliorum* F *fidem de ejus adventu vel excitaret vel confirmaret : nam teste Apostolo* 1 *Cor. cap.* XII *a* ℣. 7 : Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem *proximi scilicet, quæ illius finis est primarius* ; alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum, ... alii prophetia *etc. Sed quoniam, ut passim notum est, vox* prophetare *in Scripturis non modo futura prænuntiare, sed et multa alia significat, de sensu, quo Sancta ante* 40 *a Christi nativitate diem prophetis antonomastice dicta fuerit, nihil affirmari potest. Ceterum sententia, quæ eam id nominis ante illud tempus obtinuisse statuit, probabilis est ; non ita tamen, ut hanc opinioni neganti præferendam judicem.*

Infantem Jesum, a S. Spiritu edocta, cognoscit esse promissum Messiam, atque aliis annuntiat.

12 *Fuerit itaque, non fuerit prophetis, antequam Domino in templo occurreret; satis magnam apud Judæos existimationem atque auctoritatem ei conciliarant venerabili senectuti conjuncta vitæ sanctimonia et virtutum exercitia, a quibus in Evangelio laudatur. Tantæ Mulieris testimonio Deus quoque voluit Christi nativitatem divulgari* : Prophetaverat Symeon, *inquit S. Ambrosius*

A *brosius hic*, prophetaverat virgo *Maria*, prophetaverat copulata conjugio *Elizabeth*; prophetare etiam debuit vidua, nequa aut professio deesset aut sexus. Et ideo Anna et stipendiis viduitatis et moribus talis inducitur, ut digna plane fuisse credatur, quæ Redemptorem omnium venisse nuntiaret. *De spiritu prophetico, quo donata hunc Infantem, qui hac hora secundum legem in templo redimebatur, cognovit esse mundi Salvatorem, cognitumque aliis annuntiavit, Scriptura hæc pauca tradit:* Et hæc ipsa hora superveniens confitebatur Domino: et loquebatur de illo omnibus, qui exspectabant redemptionem Israel, *Lucæ cap.* II ℣. 38. *Textum hac expositione elucidat Toletus noster:* Hæc, inquit, nempe Mulier, qualis et quanta descripta jam est, hac eadem hora, quando Simeon in ulnis habebat Christum et hymnum decantabat, superveniens quasi eodem Spiritu, quo Simeon, ducta, ut ejus testimonio suum etiam adjungeret, confitebatur Domino, id est, laudibus prosequebatur Christum ipsum. Habet autem verbum Græcum (ἀνθωμολογεῖτο) majorem impressionem, quasi dictum esset, vicissim confitebatur, id est, Simeoni succi- B nebat, et sicut ille confitebatur, confitebatur et ipsa. Particula enim ἀντὶ in compositione vicissitudinem indicat ejus rei, quam verbum, cui adjungitur, significat; sicque Anna vicissim confitebatur cum Simeone. *Annotatione aliqua interjecta, ita pergit:* Non solum Domino confitebatur, sed et iis, qui adstabant fideles, qui exspectabant redemptionem Israël per Christum futuram, loquebatur de illo, annuntians eum esse Christum et promissum Messiam, per quem exspectata redemptio et salus efficienda erat.

13 *Grandæva erat sancta Vidua, cum in templo prophetaret, ut patet ex Evangelista* ℣. 36 *et* 37: Hæc processerat in diebus multis; et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua. Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor etc. *Sed quoniam valde ambiguum est, an ille 84 annorum numerus intelligendus sit de viduitate, an vero de Sanctæ ætate, determinari nequit, quam provecta ejus senectus fuerit. S. Ambrosius hic, Erasmus, et Didacus Stella censent, quod 84 annis vidua fuerit: atque hoc ita probat Henricus Rampen S. T. D. Lovaniensis:* Videtur verisimilius significari annus viduitatis: nam si intelligendi forent anni ætatis, non erat ratio cur præmitteret, quod processerat in diebus multis: deinde cum explicuerit tempus durationis conjugii istis verbis, « Vixerat cum viro suo annis » septem a virginitate sua » restabat ut consequenter explicaret Euangelista tempus viduitatis. *Secundum hanc opinionem Sancta ad minimum 104 circiter annorum erat eo tempore, quo Deipara in templum venit subitura puerperarum legem, a qua eximebatur. Nupserit enim anno ætatis decimo tertio inchoato, adde 7 annos, quibus conjugata, et 84, quibus vidua vixit; habebis* 104. *Plerique tamen alii interpretes, ducem Euthymium secuti, aiunt S. Lucam his verbis,* Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, *non viduitatis, sed vitæ tempus exprimere* E *voluisse. Cur ita judicent, hanc multi rationem addunt; quia de* 104 *vel plurium annorum muliere non satis commode intelligi possunt ea, quæ subdit Evangelista:* Quæ non discedebat de templo, jejuniis ac obsecrationibus serviens nocte ac die. *Tam annosam feminam in templo adeo frequentem et assiduam fuisse, vel tam diu multumque istis pietatis operibus vacasse, illis minus credibile apparet. Hæc sententia si non magis, saltem æque probabilis est ac prior. Quamdiu, viso Christo, supervixerit, nescitur. Non existimem tamen me aberrasse, dum supra notavi, ejus transitum ad Patres in limbo sub initium sæculi primi contigisse.*

AUCTORES J. I
An viduitatis suæ, an vero ætatis anno 84, controvertitur.

DE S. PRISCO EPISCOPO MARTYRE

C

CAPUÆ IN ITALIA.

F

SYLLOGE HISTORICA.

J. S.

§ I. Sancti antiqua veneratio : creditur unus e Christi discipulis, et primus episcopus Capuanus.

SÆC. I, FORTE SUB NERONE.
Martyrologia nuntiant Priscum, ut antiquum Christi discipulum,

Martyrologium Romanum geminos hac die Capuæ annuntiat Priscos, episcopos ambos, alterum martyrem, alterum vero confessorem. Martyrem, de quo hic agimus, memorat his verbis: Capuæ via Aquaria sancti Prisci martyris, qui fuit unus de antiquis Christi discipulis. *Eadem prorsus Martyrologiis suis inseruerunt Ado et Usuardus, et vetus Romanum illis antiquius sic habet:* Capuæ, Prisci martyris, de illis antiquis Christi discipulis. *Similia leguntur in auctariis Bedæ apud nos ante tomum* II *Martii pag.* 30 *in hunc modum:* In Capua natale S. Prisci, qui fuit unus de antiquis Christi discipulis. *Alias*, qui unus dicitur fuisse ex septuaginta duobus discipulis. *In omnibus etiam apographis Hieronymianis ejusdem Sancti reperitur memoria, sed breviter. Addunt aliqua titulum martyris et locum, alia vel alterutrum, vel utrumque omittunt. In Corbeiensi etiam videtur addi socius* Magnilis, *qui in aliis omnibus omittitur. Verba accipe:* In Capua Aquiria natalis S. Prisci martyris, Magnilis. *Hinc ita notat Florentinius:* Magnilium socium S. Prisci omnino Corbeiensi Ms. debemus, alibi enim mihi non comparet. *Verum non ausim asserere hac voce socium S. Prisci designari, aut alium quempiam Sanctum, de quo nullibi quidquam reperio: nam apographa illa nimis corrupta sunt et mendosa. Kalendaria omnia antiqua ecclesiæ Capuanæ, quæ edidit Michaël Monachus in Sanctuario, similiter celebrant memoriam*

AUCTORE J. S.

memoriam S. Prisci *martyris. Ejusdem Sancti festivitas notatur Kalendis Septembris in codice Sacramentorum edito per Thomasium, cum titulo* Martyris. *Hinc abunde constat de antiquo* S. Prisci *cultu.*

cumque Christi hospitem facit Petrus de Natalibus :

2 *Petrus de Natalibus episcopus Equilinus lib.* VIII, *cap.* XVII *de Sancto nostro habet sequentia :* Priscus discipulus fuit unus ex antiquis discipulis Christi ; licet inter nomina 72 discipulorum, qui a Dorotheo abbate conscripti sunt, non reperiatur. Hic enim ille paterfamilias fuisse asseritur, in cujus domo Christus pascha sibi parari fecit, et in ejus cœnaculo cum discipulis discubuit, et eorum pedes lavit, ut Damasus. Hic post Ascensionem Domini veniens Romam cum apostolo Petro, in partibus Campaniæ Euangelium prædicavit. Qui et apud Capuam via Aquaria depositus est Kal. Septembris, ut dicit Ado. *Hactenus laudatus Equilinus, nec plura de* S. Prisco *hoc loco. Verum lib.* XI, *cap.* CXXX, *num.* 233 *eumdem clare designat sub nomine Sixti hisce verbis:* Sixtus episcopus Capuanus, primus ejusdem urbis antistes, apud ipsam civitatem via B Aquaria dormivit Calendis Septembris. *Martyrem non vocat, et potius mortem naturalem quam violentam insinuat vox* dormivit. *Sed aliorum, qui Martyrem asseruerunt, longe major est auctoritas.*

at hoc omnino incertum ;

3 *Michael Monachus in Sanctuario Capuano priora verba recitat, et pag.* 64 *et* 65 *ex illis probabiliter concludit,* Priscum *genere fuisse Judæum, cum Christus Dominus non elegerit discipulos nisi Judæos. Probabilius quoque esse existimat, Christum in domo* S. Prisci *ultimam cœnam sumpsisse cum Apostolis, quia is honor nec Joanni apostolo, nec Joanni Marco, nec Simoni Leproso, quibus adscribitur ab aliis, probabiliter attribui potest. Verum incertius est, quis fuerit ille paterfamilias, apud quem cœnam postremam dignatus est sumere Dominus, quam ut iis immorari oporteat. Sane sola auctoritas Petri de Natalibus non sufficit, ut probabilius attribui possit dictus honor* S. Prisco, *quam adscriptus sit aliis.*

discipulus vero Christi fuisse et episcopus Capuanus passim creditur :

4 *Quod spectat ad Christi discipulatum, Capuani passim aliique scriptores illum* S. Prisco *attribuunt cum Martyrologiis, adduntque primum fuisse Capuanæ ecclesiæ episcopum a S. Petro constitutum.* C *Monachus pag.* 67 *varios adducit scriptores, qui utrumque uno ore affirmant, videlicet eminentissimos Cardinales Sanctorium, Baronium et Bellarminum, uti et Maurolycum et Galesinium in Martyrologiis. Inter hos Bellarminus, qui Ms. Catalogum Capuanorum antistitum texuit, dum eidem præsidebat ecclesiæ, sic habet :* Priscus episcopus et martyr, unus ex antiquis Christi discipulis, a sancto Petro apostolo Capuam missus fuit. *Hæc alii plerique consentiunt. Objici quidem potest contra episcopatum* S. Prisci, *quod in Martyrologiis antiquis nullibi vocetur* episcopus. *Verum constat titulum illum non raro omissum esse in antiquis Martyrologiis, ideoque ex omissione istius tituli efficax non desumitur argumentum contra episcopalem Sancti dignitatem, quæ aliunde satis probari potest. Audi laudatum Monachum pag.* 66 *hac de re disserentem :* Etsi nec in Martyrologio, nec in Petri Catalogo Priscus nominatur episcopus, tamen dum legimus ipsum prædicasse Euangelium, cogimur affirmare fuisse episcopum : nam si sanctus Priscus non fuisset episcopus, non potuisset ecclesiam constituere, nec Sacramentorum ministros ordinare . . . Et profecto in via Aquaria hoc D nomine perpetuo cultus fuit : et inter Acta beatæ Matronæ in parietibus picta repræsentabatur inventio Sancti Prisci, eratque imago viri senis episcopalibus induti, quæ præsente beata Matrona e refosso puteo extrahebatur. *Acta illa S. Matronæ infra adducemus latius, cum dicatur invenisse corpus* S. Prisci, *eidemque ecclesiam ædificasse. Demum cum dicatur Christi discipulus, et Capuæ martyrio coronatus, dubitare vix possumus, quin eo profectus fuerit ad prædicandum Evangelium, et episcopali dignitate ornatus fuerit, ut ecclesiam constitueret, quemadmodum observavit Monachus.*

primus Capuanæ ecclesiæ episcopus dicendus est Priscus, non Rufus ;

5 *Orlendius in Orbe sacro et profano part.* II, *lib.* IV, *cap.* V, *num.* 8 *episcopatum Capuanum* S. Prisci *agnoscit, sed dubitat utrum hic, an* S. Rufus, *de quo egi ad* XXVII *Augusti, primus fuerit illius ecclesiæ episcopus :* Prima, *inquit,* ejus ecclesiæ fundamenta fuisse jacta sub ipso adventu divi Petri in urbem Romam tradunt, quotquot de Capuanis rebus scripsere. Duo autem sunt, quibus prima Capuanæ ecclesiæ institutio tribui posse videtur, Priscus nimirum et Rufus. E Ambos fuisse ex septuaginta duobus Christi discipulis; ambos a divo Petro Capuæ episcopos ordinatos, Baronius ad ann. 44 et 46 asserit. Rufum quidem unum fuisse ex divi Petri sociis, cum Antiochia Romam adiit, eumdemque ab Apostolorum Principe episcopum Capuanis datum, priore loco affirmat : « Rufum, inquit, » Capuæ factum episcopum » : idque ex Metaphraste, ad diem XXIX Junii confirmat. Hunc ipsum Rufum unum extitisse ex septuaginta duobus discipulis, jam antea ad ann. 33 num. 41 ex sancto Epiphanio in Panar. lib. I dixerat. Infra vero ad ann. 46 Priscum pariter a divo Petro episcopum Capuæ præfectum scripsit : « Habuit a Petro institutum episcopum Capua » Priscum ». Sed uter istorum primus Capuanæ ecclesiæ initium dederit, adhuc mihi incompertum est. *Sic ille dubitanter. Verum ex iis, quæ de S. Rufo disputavi ad* XXVII *Augusti a pag.* 9, *satis colliget studiosus lector Rufum serius præfuisse Capuanæ ecclesiæ, cum fuerit discipulus S. Apollinaris, ideoque Rufum Capuanum distingui a Rufo, qui inter Christi discipulos a quibusdam numeratur. Nec Baronius ullibi dixit Rufum* F *primum fuisse Capuanorum episcopum, aut ordinatum fuisse Capuamque missum a S. Petro, uti vult Orlendius.*

cum hic alius sit ab illo Rufo, qui numeratur inter discipulos Christi.

6 *Rectius hac de re disputavit Antonius Caracciolus in Opere de Sacris ecclesiæ Neapolitanæ monumentis cap.* III, *sect.* X, *ubi sic habet :* Venio ad Priscum nostræ Campaniæ episcopum : quem unum e septuaginta duobus Christi discipulis extitisse tradunt, quotquot de eo scribunt, videlicet Beda (*auctus,*) Usuardus, Ado,.. Petrus Equilinus . . . Hunc vero a Petro ab Oriente ductum, et Capuæ datum episcopum, non autem, ut nonnemo recentiorum scribit, Rufum, patet tum ex jam dictis Martyrologiorum scriptoribus, qui cum Priscum antiquum Christi discipulum fuisse asserant, utique significant, non post Rufum, sed multo ante, hoc est, in prima illa Christianæ fidei in Campania prædicatione, Capuanæ urbi præfectum : tum etiam, quod Rufus ille, qui Capuæ fuit episcopus, non ad hæc, sed ad multo posteriora tempora pertineat. Nam diu post B. Petri accessum ad urbem Romam, imo etiam post ejusdem obitum, Rufus a B. Apollinari ex patricio Ravennate Christi servus effectus,

fectus, Capuam missus est circa annum Domini octogesimum. *Hactenus Caracciolus, cujus sententiæ cum Ughello, cunctisque passim Capuanis scriptoribus, lubens acquiesco ; quandoquidem nihil occurrit probabilius, et id ipsum insinuant antiquæ imagines, datæ a Monacho pag.* 132, *inter quas* S. Priscus *S. Rufo proponitur.*

§ II. Gesta Sancti et ejus martyrium, prout referuntur e Breviario Capuano.

Gesta S. Prisci in Breviario Capuano confusa cum gestis alterius Prisci :

De *gestis* S. Prisci *quædam memorantur in antiquo Breviario Capuano, sed non sine confusione. Habentur quidem ad* I *Septembris lectiones novem, quarum tres primæ agunt de* S. Prisco *episcopo Africano, cujus gesta infra examinabimus, tres sequentes de duodecim Fratribus Martyribus, quorum Acta ad hunc etiam diem illustrabimus, ac demum tres posteriores agunt de* Prisco *episcopo martyre, quem Breviarium clare non distinguit ab eo, de quo ante egerat ; sed potius videtur utrumque confundere. Fatetur eam confusionem laudatus sæpe Monachus pag.* 68, *ubi observat sequentia :* Martyrologium Romanum die primo Septembris de duobus Priscis agit : at narratio Breviarii Capuani ex duobus unum effinxit. Sed, ut Cardinalis Bellarminus advertit, in tribus primis lectionibus sancti Prisci, qui ex Africa venit, res gestas Breviarium narrat ; in tribus vero ultimis sancti Prisci prioris, qui ad Capuanos paganorum erroribus implicatos missus fuit, passionem attingit : et ideo nos septimam et octavam et nonam lectiones, ut pertinentes ad hunc Priscum exscripsimus. *Sane Prisco Africano, qui vixisse videtur sæculo* V, *convenire nequeunt, quæ de* S. Prisci *martyrio referuntur, ideoque intelligenda sunt de* Prisco, *quem Christi discipulum vocant martyrologi antiqui. Mira forsan cuiquam videbitur hæc confusio, magisque mirandum, quod ipsi Capuani eo tempore non agnoverint* Priscum *antiquiorem ; sed id attribuendum temporum illorum ignorantiæ, qua etiam laboravit illarum lectionum collector, qui uni* Prisco *attribuit, quod de duobus invenit.*

dantur ea, quæ pertinere videntur ad Priscum I.

8 *Accipe interim ea, quæ de* Prisco *nostro videntur dicta :* Beatus autem Priscus episcopus Capuæ est donatus a Domino, ut populum, qui ibi adhuc Dianæ vana sacrificia offerebat, liberaret, et ad veram Dei cognitionem atque credulitatem perduceret. Qui ante civitatem non longe a porta, quæ Albana nuncupatur, in via, quæ ducit Beneventum, cum duobus ministris suis habitabat. Cui tantam Deus contulit gratiam, ut quotidie infinita populi multitudo ad sanctam ejus prædicationem concurrerent. Sed cum Deus per eum multa ibidem ostenderet mirabilia, sanando infirmos, suscitando mortuos, illuminando cæcos, dæmones ab obsessis corporibus effugando ; atque multitudinem populi ad fidem Domini convertisset, concitata est seditio non minima paganorum a sacerdotibus suis, quod quæstum magnum perdiderant non recipientes solita responsa dæmonum. Adierunt itaque proconsulem, clamantes, per Priscum eversum esse populum, relicto templo Dianæ, prædicantem eis nescio quam superstitiosam sectam. Tum proconsul jussit sanctum Priscum teneri, et a carnificibus ad sacrificandum compelli. Cum autem carnifices eum interficere volentes, pugionibus et lignorum fustibus sacrificare compellerent, et eorum brachia adversus Sanctum Dei defecissent ; beatus Priscus, astantibus eis, extensis manibus ad cælum orabat, dicens : Domine Jesu Christe, gratias tibi ago, quia me non fraudasti de numero Sanctorum tuorum, sed ad desiderium meum me perducere dignatus es : sit nomen tuum benedictum in secula, et suscipe modo spiritum meum, Domine Deus meus. Cumque complesset orationem statim emisit spiritum, gaudensque et lætus perrexit ad Dominum. Inimici autem stupefacti et confusi reversi sunt, non prævalentes adversus Sanctum Dei : multi vero ex eis crediderunt in Dominum Christum.

eadem leguntur in antiquis Mss. æque confusa. Ex his autem et Martyrologiis

9 *Hæc etiam leguntur in apographo gemino Casinensi Majoribus nostris transmisso, quorum alterum notatur* ex tom. 147 Ms. bibliothecæ Casinensis in litteris Longobardicis ; *alterum* ex vetustissimo codice Ms. characteribus Longobardis in bibliotheca Casinensi. *Eadem in illis Mss. regnat confusio : nam omnia attribuuntur* S. Prisco *Africano, sicuti fit in Breviario. Verumtamen certum est,* S. Prisco *Africano tribui recte non posse, quæ dicuntur de querelis paganorum, eorumque sacerdotum, dicentium relictum esse templum Dianæ, et prædicari sectam superstitiosam : illo enim tempore, etiamsi supererant non paucæ gentilitatis reliquiæ, altiores egerat radices fides Christiana, quam ut querelis ejusmodi publice proferendis esset locus. Minus eidem tempori congruunt, quæ de proconsule, inflictisque Sancto tormentis referuntur. Hinc, cum omnia satis congruant temporibus Neronis, quo imperante creditur contigisse martyrium* S. Prisci *primi Capuanorum episcopi, probabiliter existimant Capuani aliique scriptores, ea omnia de hoc Sancto primum fuisse relata, ac deinde ex errore alteri attributa. Hac de causa Lectiones proprias de* S. Prisco *primo, anno* 1669 *a sacra Rituum congregatione recognitas et approbatas, eodemque anno cum aliis Neapoli impressas, ex tribus lectionibus recitatis concinnarunt, adjunctis tantum paucis ex antiquis Martyrologiis et Petri Equilini Catalogo Sanctorum.*

novæ concinnatæ sunt lectiones,

10 *Has igitur lectiones, tamquam probabile Vitæ* S. Prisci *compendium, lectorum oculis hic exhibeo :* Priscus unus ex septuaginta duobus Christi discipulis, ille fuisse creditur, in cujus domo Christus Dominus ultimam cænam cum discipulis suis fecit, et sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum instituit. Cum vero post ejusdem Salvatoris nostri Ascensionem una cum B. Petro apostolorum principe Romam pergeret, primus Capuæ episcopus ab eodem ordinatus est, ut in hac civitate Euangelium prædicaret, quod munus et alacriter suscepit, et feliciter adimplevit. Ut enim erat Spiritu Dei plenus, et apostolico zelo succensus, animarum saluti tanta cura et solicitudine incubuit, ut perditam gentem, Dianæ cultui magnopere deditam, ab idolorum servitute ad Christianam religionem magna ex parte revocarit.

quæ recitantur,

11 Divini itaque verbi prædicationi intentus non longe ab Albana porta in via, qua Beneventum itur, una cum duobus ministris domicilium fixit, atque ibi frequentes ad populum conciones habebat tanta dicendi gratia et efficacia præditus, ut infinita gentium multitudo ad eum audiendum conflueret, non sine uberrimo Christiani

AUCTORE J. S.

Christiani nominis, et religionis augmento. Neque animabus dumtaxat, verum etiam corporibus medebatur ; nam et infirmos curabat, cœcis visum, surdis auditum reddebat : dæmones expellebat, mortuos suscitabat, Deo sermonem et sanctitatem Servi sui confirmante sequentibus signis.

ut probabile est compendium.

12 Quibus omnibus cum idolis cultum subtraxisset, et maximam Christianæ religioni reverentiam conciliasset, deorum sacerdotes in rabiem acti, sanctum Virum apud proconsulem accusarunt, a quo tentus et vinctus, ac variis tormentorum generibus excruciatus est, ut eum idolis sacrificare compelleret. Sed fortissimus Christi Athleta fidem, quam verbis et moribus prædicaverat, proprio sanguine firmare desiderans, minas impiorum et supplicia ea constantia pertulit ut omnibus fuerit admirationi, multis vero saluti : nam relicto idolorum cultu, Christianæ fidei nomen dederunt. Priscus autem oculis et manibus in cælum sublatis, Gratias, inquit, ago tibi, Domine Jesu Christe, quia me Sanctorum tuorum numero sociare dignatus es, nec me fraudasti a desiderio meo. Sit Nomen tuum
B benedictum in sæcula, et suscipe spiritum meum. Quibus dictis, pugionibus confossus est via Aquaria, sedemque episcopalem, quam primus Capuæ tenuit, illustri martyrio exornavit. *Observet hic lector, ea, quæ dicuntur de via Albana, et de idololatrico cultu Dianæ, optime convenire antiquæ Capuæ, quæ non fuit eo loco, ubi nunc est Capua hodierna, uti explicat Camillus Peregrinus in Opere Italico, quod deinde Latine redditum est, de Campania Felice dissert.* II, *cap.* XXIX, *aliique scriptores, qui situm veteris Capuæ descripserunt.*

de via Albana, templo Dianæ Tifatinæ.

13 *Certe de via Albana meminerunt antiqui scriptores, Cicero, Valerius Maximus, aliique apud neotericos Capuæ veteris historicos commemorati. Plures etiam commemorarunt montem Tifata Capuæ antiquæ imminentem, in quo famosum erat Dianæ templum. Laudatus Peregrinus cap.* XXVIII *de utroque sic scribit :* Tifata mons ex illis est, qui maxime noti sunt in Campania nostra ; et licet naturæ beneficio nulla sit insigni dote ornatus, quæ illi majus aliquod pretium addat, fuit ille nihilominus temporibus antiquis
C satis celeber ; nec poterit facile in oblivionem abire nomen ejus, dum facta Pœni ducis * istius, qui in eo sæpius castra posuit, vivent in ejusdem Livii Historia. Ab ejus nomine Tifatini cognomen accepit nobile templum istud, quod olim ad radices ejus Occidentem hybernum versus exstructum fuit, paucis passuum millibus a Capua vetere, et Dianæ dedicatum. Notum est non tantum hoc templum ex quibusdam nostris inscriptionibus antiquis, sed etiam celebre est per elogia, quæ de eo occurrunt apud Vellejum nostrum lib. II, Pausaniam lib. V, Athenæum lib XI semel atque iterum, et Itinerarium Peutingerianum, ut taceam Leonem Ostiensem lib. I cap. LVI. *Hactenus Peregrinus, prout nuper Latine redditus est a Sigeberto Havercampo, editusque Lugduni Batavorum in Thesauro antiquitatum et historiarum Italiæ tom.* IX, *part.* II, *col* 264.

* Annibalis

et via Aquaria observantur quædam :

14 *Illustrissimus Cæsar Costa archiepiscopus Capuanus, aliique in descriptione antiquæ Capuæ viam Aquariam, in qua Sanctus martyrio coronatus, distinguunt a via Albana, Aquariamque dictam volunt ab aquæductu in ejus vicinia posito. Audi Monachum in Sanctuario pag.* 72 : Via Aquaria, *inquit*, quænam est ? Non
D longe a latere meridiano ecclesiæ S. Prisci (*ubi nunc est pagus* S. Prisco *dictus*) apparent aquæductus non pauca vestigia, quibus adhæret via per medium pagum descendens. Possumus opinari illo antiquissimo etiam tempore eamdem ibi fuisse viam, quæ aquæductui adhærens, ab ipso aquæductu ad murum civitatis usque descenderet. Seu (quod descriptioni domini archiepiscopi Costæ conforme videtur) illa via cava, quæ non longe a latere aquilonari ipsius ecclesiæ descendit in longitudinem mille fere passuum, et pervenit ad quadrivium illud, quod est prope angulum inferiorem campi sancti Martini : (dicitur ibi ALLA GROTTELLA, antiquius dicebatur A BAGNUOLO : ibi, vel ibi prope erat porta Jovis.) Illa via potest censeri Aquaria, qui a porta civitatis recta ad Orientem excurrens, aquæductui non longe a tergo ecclesiæ S. Prisci sese jungebat.

15 *Joannes Petrus Paschalis in Historia primæ ecclesiæ Capuanæ pag.* 23 *et* 24 *hæc scribit :* Majoribus acceptum, beatissimum Apostolorum Principem, cum Capua Romam pergeret via, quæ ducit ad flumen (*Volturnum* ;) cumque Priscus ab urbe passuum fere millia comitaretur, E
ipsique gradum jam ulterius efferre prohiberet, in ipsa Tifatæ monti (*subjecta*) camporum planitie constitisse. Cumque invicem exosculati, lacrymis hinc inde dimitterentur ; ac suspicienti Petro sub ipso monte celeberrimum Tifatinæ Dianæ fanum occurreret, commonstrasse, commonuisseque, ut in id vehementius inveheretur ; eoque protensæ manus indicio corruisse falsi numinis simulacrum. Huic vero loco pia fidelium mens, sacra erecta æde, hujusmodi titulum posuit. Postea vero vetustate collapsa, ac iterum instaurata anno Domini MCDXX, penitus tamen postea abolita, non nisi sancti Petri vulgo APOSTEA retento nomine perhibetur. *Hæc ille, ut notat,* ex traditione Nicolai Vitellei, ex cimiliarcha Campano Cabeni episcopi ; atque ex chirographo membranacio, in thesauro Capuano asservato, edito anno Domini MCDXX, in quo de hac æde sic habetur : « Et est ad transitum et » usum publicum singulis viatoribus illac transire » volentibus ». *At vereor, ne factum, seu eversio illa simulacri Dianæ sola nitatur traditione populari : quemadmodum et istud, quod Monachus refert pag.* 70 *hisce verbis :* S. Priscum F
inter cætera docuisse cultum et observantiam diei Dominicæ ab Apostolis institutæ, persuadeo mihi ex eo, quod in ejus pago non semel audivi. Ut narrant ibi, jumenta, quæ primo die hebdomadæ onerata ante domum S. Prisci transibant, frequentissime cadebant. De qua re cum agasones partim admirarentur, partim dolerent, Sanctus inde accipiebat occasionem patefaciendi mysteria fidei, et monebat illos, ne illo die onerarent jumenta, sed solitis ab operibus abstinerent : ideo parochiani simplices et idiotæ dicunt aliquando, diem Dominicam institutam a S. Prisco.

traditiones aliquæ populares de S. Prisco.

§ III. Corporis variæ inventiones et translationes.

Dubitandum non videtur, quin corpus S. Prisci *sepultum fuerit extra antiquam Capuam circa locum martyrii. Laudatus jam Camillus Peregrinus diss.* II, *cap.* XXVI *occasione partis istius viæ Appiæ, quæ Capua Beneventum ducebat, de sepulcro Sancti nostri meminit hisce verbis :*

Antiquum Sancti sepulcrum, ubi pagus S. Prisco dictus

A *verbis:* Nec plus forte proderit adducere locum ex Actis S. Prisci, primi nostri episcopi, et ex Servatoris discipulis, qui ante civitatem in via, quæ ducit Beneventum, cum duobus ministris suis habitabat. Et juxta hunc locum deinde ille morte affectus est a gentilium carnificibus, et sepultus ibidem; cumque istic antiquissimum constitutum esset cœmiterium, pagus inde effectus est, qui hodieque ab ipso nomen habet, et est ab isto latere Capuæ veteris, per quod relictis ad dextram ruderibus Suessulanis aliquantum extra viam, primum ad Arpajam, inde ad Beneventum iter est. *Pagus* S. Prisco, *ubi antiquum Sancti sepulcrum, in tabulis quibusdam geographicis notatur inter Maceratam, cui vicinus est, et hodiernam Capuam, a qua distat passibus circiter* 2500, *ut olim Papebrochio nostro perscripsit Petrus Paschalis Societatis nostræ.*

prima sacri corporis inventio miro magis quam vero modo narrata,

17 *Mira sunt, quæ de prima inventione corporis* S. Prisci *narravit Michael Monachus in Sanctuario pag.* 143 *et seqq., in Vita S. Matronæ, quam composuit ex picturis ecclesiæ* S. Prisci. *Bollandus eamdem historiam inseruit tom.* II *Martii a pag.* 398, *quia S. Matrona, quæ corpus* S. Prisci *divina revelatione invenisse dicitur,* B *Capuæ die* XV *Martii colitur, atque in ipsa* S. Prisci *ecclesia creditur sepulta, ubi et miraculis inclaruit. Fateor tamen totam hanc inventionis historiam, prout relata est à Monacho, magis apparere mirabilem quam credibilem, ita ut non dubitem, quin multis erroribus inquinata sit. Petrus Paschalis in laudato Opere hanc corporis inventionem prorsus repudiavit, et pag.* 42 *aliisque locis S. Matronam cum* S. Prisco *vixisse dicit, huncque ab illa hospitio receptum, ac post mortem sepultum affirmat. Verum eo delapsus est scriptor ille nulla alia ratione ductus, quam quod crederet id magis verisimile esse, quam sint ea, quæ de corporis inventione dicebantur: adeoque nova illa opinio, cum nullo nitatur fundamento, rejicienda est eadem facilitate, qua fuit asserta. Baronius in annotatis ad Martyrologium die* XV *Martii, Matronam Capuanam ex Africa post mortem eo advectam suspicatur, adjungens talem Actorum S. Matronæ Capuanæ censuram:* Ad ejusmodi conjecturam quidem libentius in re obscura nos adduci patimur, quam fidem præ- C stare Actis quibusdam nulla ex parte subsistentibus, quibus dicitur Matrona ex Lusitania Capuam concessisse. *Capuani quoque ipsi videntur historiam inventi* S. Prisci *corporis per S. Matronam de fictione suspectam habuisse, cum in lectionibus novis* S. Prisci *de ea nihil prorsus attigerint. Verumtamen Monachus pag.* 144 *historiam sic defendere conatus est, ut nolit totam dici fictitiam, et Bollandus rationes ejus non omnino improbavit; sed partim correxit, partim alias adjunxit, et conjecturam Baronii uberius refutavit.*

quæ aliter narratur ex antiquo Ms.,

18 *Porro quam pictam habuit Monachus inventionis* S. Prisci *historiam, quamque vel pictura deformavit, vel illi, qui pictam historiam scripto interpretati sunt, reperi in Ms. Casinensi jam memorato, ubi post* S. Prisci *martyrium adjuncta legitur in hunc modum:* Post aliquantum vero temporis, quando Christi ecclesiæ patuerunt, quædam Matrona in provincia Hispaniæ ventris fluxum jam per annos aliquot patiebatur, et a medicis curari non poterat. Huic ergo in revelatione venit angelica visio, dicens: Si vis ab infirmitate tua liberari, vade in Campaniæ civitatem Capuam, ante portam ejusdem civitatis in via, quæ ducit Beneventum. Illic in monumento invenies corpus Prisci hominis Dei, qui ibi pro Christo passus est. Hunc tu mox cum honore sepelieris, ubi tibi demonstratum fuerit, statim recipies corporis tui sanitatem. Quæ veniens Capuam, et diligenter requirens, ubi ei dictum fuerat, reperit corpus B. Prisci: quod posito in vehiculo, pergebat, exspectans ostensionem loci, sicut ei fuerat revelatum. Cum venissent autem ad locum, ubi nunc requiescit, animalia, quæ tantum vas portabant, jussu divino steterunt, ubi illud conditum aromatibus sepelivit, fabricans ei cubiculum. Quæ mox ut fideliter sibi jussa complevit, infirmitatis suæ sanitatem recepit, et omnium petitionum suarum effectum promeruit, intercedente B. Prisco, cujus dies natalis celebratur die Kalendarum Septembrium. Ad laudem Domini nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. *Hactenus apographum Casinense geminum, sive illa ex diversis codicibus sumpta sint, sive ex eodem per diversos, quod mihi est incertum.*

et sic magis credi a verisimilitudine

19 *Jam vero hæc relatio multo minoribus obnoxia est difficultatibus longeque credibilior, quam sit ea, quam ex picturis adornavit Monachus.* E *Quippe ibi Matrona duodennis puella dicitur et filia regis Portugalliæ: inducuntur ibidem duo juvenci indomiti, quorum capitibus funiculum imponere debebat Matrona: ac tandem ecclesiam exstruxisse ac dotasse fertur. Contra in Ms. omnia minus mirabilia, et credibilia magis. Quapropter liceat mihi huic scriptæ narrationi non omnem detrahere fidem, sed potius cum Bollando pag.* 400 *dubitanter dicere:* An ergo ut certum indubitatumque est, hæc ita evenisse? Non id asserimus. Sed qui assereret, quo is testimonio scriptoris veteris revinci posset? Nunc ergo cum suffragentur huic narrationi reliquiæ *sepulcri seu sacelli a Matrona* ædificati, miracula illic patrata quam plurima, festum anniversarium Matronæ in ea æde Idibus Martii ab omni retro memoria celebratum, frequens eo accursus populorum, nonne satius est opinionem retinere, aut pati, ut, quibus placet, retineant, quæ omnium animis pridem alte inhæsit; quam alterius Matronæ comminisci allatas huc reliquias, de quibus nulla exstat uspiam scriptura, aliudve monumentum? *Demum, quidquid sit de veritate* F *mirabilis hujusce inventionis, corpus* S. Prisci *magno fuisse in honore prope antiquam Capuam, satis colligitur ex structa eidem ecclesia, et pago, qui hodieque Sancti nomen gerit.*

corpus deinde translatum ad metropolitanam Capuanam, relictis in veteri ecclesia particulis,

20 *Constat etiam corpus* S. Prisci *deinde translatum esse Capuam, ibique sæculo nostro inventum, sicut narrabimus. At non satis certo invenio, quo anno facta sit ista translatio. Monachus quidem pag.* 539 *translationem contigisse suspicatur anno millesimo, sed rationem allegat dubiam. Verba ejus accipe:* Anno MDIIC Lucas Pisanus rector parochiæ sancti Prisci, pertentans antiquum altare, positum sub hemicyclo tribunæ, invenit vas parvum et vitreum cum pulvere, et dente, et fragmentis ossium. Vas habebat operculum plumbeum, et in operculo ab anteriori parte per girum exaratæ litteræ RELIQUIÆ SANCTI PRISCI MARTYRIS, et deinde propter angustiam spatii a parvum et super a parvum m: sed cum aurifex vellet operculum novo et argenteo vasi aptare, ex incuria ictu mallei istud m super a positum obtudit. Nos A et M interpretati sumus ANNO MILLESIMO, et conjectavimus eo anno corpus S. Prisci translatum esse Capuam; sed

AUCTORE J. S.

sed fragmenta et pulverem ossium translatorum relicta illo in altari, ne antiqua sancti Prisci basilica propriis pignoribus omnino privata remaneret. *Uti corporis sacri particulas in antiqua ecclesia remansisse, ex dictis facile credimus, ita conjecturam de translationis anno millesimo parum firmam existimamus.*

ibique inventum anno 1712 cum aliis corporibus Sanctorum.

21 *Anno* 1712 *Nicolaus Caracciolus archiepiscopus Capuanus ac deinde S. R. E. Cardinalis feliciter in ecclesia cathedrali invenit corpus* S. Prisci *una cum corporibus quinque aliorum Sanctorum. Memoravit eam inventionem Nicolaus Coletus in Italia sacra Ughelli recusa tom.* VIII *col.* 366 *his verbis :* Ignota prius, quia diu abscondita, corpora SS. Prisci primi Capuani episcopi, Quarti et Quinti clericorum, Rufi diaconi, et Carponii martyrum *(imo et Decorosi episcopi)* nuper inventa, thecis argenteis inclusa in thesauro reposuit ecclesiæ, cujus antiquam structuram recentiori et elegantiori jam nobilitat. *Hæc inventionis relatio non caret confusione et errore; nam præter omissum S. Decorosum episcopum, corpora SS. Quarti et Quinti clericorum jam inventa erant seorsum anno* 1711; *et corpora* B *SS. Quarti et Quinti episcoporum inventa sunt simul cum corporibus* SS. Prisci, *Rufi, Carponii et Decorosi, prout manifestum est ex instrumentis, quæ mox recitabimus. Instrumenta autem illa confecta sunt suis quæque temporibus, ac deinde omnia simul impressa, nobisque transmissa per Cl. virum Dominum Dominicum de Georgio, frequenter in hoc Opere laudatum.*

uti docent instrumenta nobis transmissa.

22 *Ex septem instrumentis primum et secundum spectant ad SS. Quartum et Quintum clericos et martyres, de quibus apud nos actum est ad diem* x *Maii. Horum corpora inventa sunt die* IX *Maii anni* 1711, *sicut ibidem enarratur. Verum, cum de his non agam hoc loco, omissis duobus istis instrumentis, breviter tantum observo, sententiam Michaëlis Monachi, qui in Santuario pag.* 35 *ostendere conatur, fuisse Capuæ Quartum et Quintum episcopos, eosque alios a duobus prædictis clericis, inventione horum corporum multo fieri probabiliorem : nam alio loco reperta sunt corpora SS. Quarti et Quinti clericorum alio SS. Quarti et Quinti episcoporum, et debitæ inscriptiones supra arcas singulorum.* C *Porro tertium, ex dictis instrumentis agit de* S. Prisco *aliisque Sanctis cum eo inventis. Quartum vero totum est de recognitione et depositione ossium* S. Prisci. *Hæc igitur duo integra mox recitabo. Quintum pertinet ad SS. Quartum et Quintum episcopos, nec hujus est loci, sed alterius. Sextum jam totum dedi tom.* VI *Augusti pag.* 17 *in SS. Rufo et Carponio, de quorum, uti et S. Decorosi, elevatione et depositione solum agit. Septimum demum tractat de inventione reliquiarum Sanctorum, quorum ignota sunt nomina.*

§ IV. Duo instrumenta Capuana; quibus enarratur inventio S. Prisci, et aliorum quorumdam Sanctorum, et recognitio et depositio ossium S. Prisci.

Dum archiepiscopus Capuanus in ecclesia Capuana quærit corpus S. Rufi episcopi,

In Dei nomine. Amen. Præsenti hoc publico instrumento cunctis ubique pateat evidenter, ac notum sit, qualiter cum illustriss. et reverendissimus in Christo pater et dominus D. Nicolaus Caracciolus, Dei et Apostolicæ Sedis gratia archiepiscopus Capuanus, ex antiquis suæ metropolitanæ ecclesiæ monumentis accepisset, sacrum corpus S. Rufi episcopi Capuani quiescere in eadem ecclesia, et proprie in sinu cujusdam altaris prope sacristiæ januam, de illo effodiendo et inveniendo cogitavit, quare hodie XXVII Junii MDCCXII E de mane, hora quindecima circiter, associatus a reverendissimis canonicis, nempe Baltassare Stellato decano, Roberto de Azzia thesaurario, Carolo della Ratta, Josepho de Rosa, Andrea Salerno, Matthia Joccia, Dominico Forgillo pœnitentiario, Philippo Rossi, canonicalibus insigniis indutis una mecum etc., ad sacrum depositum sui S. prædecessoris effodiendum accessit, et ante præfatum altare genuflexus, litaniis beatæ Mariæ Virginis, aliisque precibus prius recitatis, amovere fecit per fabros murarios a summitate præfati altaris mensam lapideam; qua amota, apparuit alia mensa lapidea minoris longitudinis et latitudinis, firme inhærens fabricæ ipsius altaris; qua elevata, repertum fuit quoddam vacuum ex crustulis marmoreis in modum arcæ dispositum, et in sex mansiunculas divisum, et in unaquaque illarum erat reposita quædam arcula lignea.

invenit sex arcas cum inscriptionibus singulis impositis :
* incisas

24 Et ulterius observatum fuit, in plano inferiori præfatæ mensæ lapideæ, quæ ad instar operculi dictum vacuum muniebat, adesse incisæ * charactere semigothico sex inscriptiones, et unamquamque illarum correspondere supra singulas præfatas mansiunculas, in quibus extabant F repositæ supradictæ arculæ ligneæ; et supra ipsarum operculum apparebant etiam incisæ aliæ inscriptiones, quæ alta et intelligibili voce fuerunt lectæ a præfato illustrissimo et reverendissimo domino archiepiscopo, et a me, una post aliam, et eodem ordine, quo in supradictis mansiunculis erant repositæ, et in lapide supradicto incisæ, hic registratæ :

✠ Hic quiescit Corpus Sancti Rufi Martyris.
✠ Hic jacet Corpus S. Carponii M.
✠ Hic S. Prisci Martyris Corpus jacet.
✠ Hic jacet Corpus S. Decorosi Episcopi *a*. *a*
✠ Hic jacet Corpus S. Quinti Episcopi.

Aliæ Inscriptiones, quæ supra operculum singularum sex arcularum reperiuntur ineleganter incisæ, sunt sequentes :

✠ Rel. S. Rufi Martyris.
✠ Rel. S. Carponii Martyris.
✠ Rel. S. Prisci Martyris.
✠ Rel. S. Decorosi Episcopi.
✠ Rel. S. Quarti Episcopi.
✠ Rel. S. Quinti Episcopi.

25 Quas sex arculas illustrissimus et reverendissimus

A dissimus dominus archiepiscopus propriis manibus a præfato loco extraxit, et supra mensam nuceam, stragulo holoserico rubei coloris coopertam apposuit, interim fundens præ gaudio lacrymas, hymnum Te Deum præintonuit; quo cantato per dictos canonicos, et rebus sic stantibus, idem illustrissimus dominus jussit per me, et eosdem canonicos, prædictas arculas observari ad finem, et cæt. Quæ bene observatæ, repertæ fuerunt esse ex ligno populeo, et unaquæque ipsarum in extremitate operculi munita sigillo impresso supra ceram, cujus color præ antiquitate dignosci non potuit: latitudo vero illius est ad formam semiplastræ * Romanæ, et habet impressam dimidiatam figuram cujusdam levitæ, dalmatica induti, et in gyrum, inscriptione SANCTUS STEPHANUS *b*.

arcarum forma,

** nummus est argenteus.*

b

et quantitas descripta

26 Capsula vero, in qua adest inscriptio: Rel. S. Prisci Mart., habebat operculum elevatum, et sigillum ruptum in duas partes, erant vero in eadem arcula reposita nonnulla ossa humana, et illustrissimus dominus operculum supra illius os adaptavit. Insuper de ordine ejusdem illustrissimi et reverendissimi domini præfatæ arculæ B ligneæ fuerunt commensuratæ per excellentem virum Sebastianum Cyprianum Romanum reverendæ cameræ Apostolicæ architectum, et quinque ex illis inventæ fuerunt longitudinis palmi unius, unciarum novem, latitudinis unciarum septem; altera S. Prisci longitudinis palmi unius, et unciarum quatuor cum dimidio, latitudinis unciarum sex; altitudinis vero erant disparatæ. Nam prima in ordine, prout supra descripto, unciarum undecim cum dimidio, secunda unciarum decem cum dimidio, tertia unciarum novem cum dimidio, quarta unciarum decem, quinta unciarum novem, sexta unciarum septem. Fuit quoque commensuratum vacuum in forma arcæ dispositum, in quo extabant præfatæ sex arculæ et supra descriptum, et repertum fuit longitudinis palmorum quatuor, et unciarum sex, latitudinis palmi unius et unciarum decem, altitudinis palmi unius, et unciarum duarum.

reponuntur arcæ in sacello custodiendæ,

27 Quibus omnibus absolutis, prædictæ arculæ clausæ et sigillatæ, prout erant, per illustriss. et reverendissimum D. archiepiscopum fuerunt C repositæ in quadam arca lignea, corio rubro cooperta, vulgo baullo appellata, quæ fuit sua clavi obserata in duabus seris, quibus erat munita, et deinde obsignata fuit octo sigillis parvis illustrissimi domini archiepiscopi impressis, et cera Hispanica super quatuor vittas lineas albi coloris. Sic igitur dicta arca clausa, munita, et obsignata in capellam thesauri fuit asportata, et præfato domino canonico de Azzia thesaurario per modum provisionis ad custodiendum concredita: nam illustrissimus dominus archiepiscopus, ne tam pretiosus thesaurus in futurum absconditus permaneat, decrevit sacra ossa et cineres, quæ in dictis arculis inveniuntur, honorificentius et nobilius in thecis aut statuis argenteis; prout melius visum fuerit, collocare, et publicæ fidelium venerationi exponere. Quæ omnia et singula fuerunt acta coram præfatis reverendissimis canonicis, et illustriss. magistratu civitatis Capuæ, nempe D. Cæsare de Thomasiis, D. Nicolao de Capua, Joanne Baptista Sarzuto, et Domino Gianfrosca. Super quibus, etc. et in fidem hoc præsens instrumentum licet aliena, mihi tamen fida manu, scriptum confeci, subscripsi, publicavi, meoque solito signo signavi requisitus. Ego Alexius de Abusso sacerdos Capuanus, publicus Apostolica authoritate notarius, et curiæ archiepiscopalis Capuanæ cancellarius etc. *c*.

AUCTORE J. S.

c

ut locentur honorificentius.

28 In Dei nomine, amen. Præsenti hoc publico instrumento cunctis ubique pateat evidenter, et notum sit, qualiter cum sub die vigesima septima mensis Junii millesimi septingentesimi duodecimi in S. metropolitana ecclesia Capuana, et in sinu cujusdam altaris, inventa fuerint sacra ossa sex Sanctorum, nempe S. Prisci M. primi Capuæ episcopi, SS. Rufi et Carponii MM., SS. Decorosi, Quarti, et Quinti Capuæ antistitum, quæ illustrissimus et reverendissimus dominus in Christo pater et dominus, D. Nicolaus Caracciolus Dei et Apostolicæ sedis gratia archiepiscopus Capuanus reposita et inclusa in suis distinctis arculis ligneis, prout fuerunt inventa, in quadam arca lignea corio cooperta, clavi et sigillis munita, in capella ejusdem S. metropolitanæ ecclesiæ Thesauri nuncupata, per modum provisionis asservari mandavit, ad finem illa decentius ac nobilius collocandi, et publicæ fidelium venerationi exponendi, prout (*liquet*) ex instrumento inventionis præfata die, et anno, manu mei rogato. E

Ossa S. Prisci feruntur ad sacellum archiepiscopi,

29 Et cum mera pietate illustriss. et reverendissimi domini archiepiscopi prædicti jam constructa reperiatur quædam magnifica statua argentea, effigiem præfati S. Prisci episcopi et M. repræsentans; et volens idem illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus pro fine prædicto sacra ossa ejusdem S. Prisci, ut supra inventa, in basi antedictæ statuæ collocare; hodie trigesima mensis Augusti MDCCXII, hora circiter decima tertia, advocato ad sacram functionem honestandam illustrissimo et reverendissimo domino Joseph Schinosi episcopo Casertano, per Canonicos eorum insigniis indutos, et statuto ritu, præfata arca, in qua dicta sacra ossa claudebantur, fuit asportata in cappellam hujus archiepiscopalis palatii, et supra mensam stragulo ex auro et holoserico coopertam, et candelabris argenteis circumdata, fuit apposita.

inde extracta ex arca,

30 Quibus sic stantibus, præfatus illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus arcam ostendit mihi notario, et reverendissimis dominis Baltassar Stellato decano, Roberto de F Azzia thesaurario, Joseph de Rosa, Dominico Forgillo, Matthiæ Joccia, Carolo della Ratta, Philippo Rossi, canonicis S. metropolitanæ ecclesiæ testibus, qui sigillationi factæ ipsius arcæ sub dicta die XXVII Junii interfuerunt, ut recognoscerent sigilla impressa in cera Hispanica, et vittas lineas, quibus ligata fuit in quatuor partes, an bene se haberent: et illa observata per ipsosmet testes instrumentarios, dixerunt sigilla impressa sub die XXVII Junii in eadem arca, non esse amota, vitasque lineas, quibus ligata fuit in quatuor partes, non esse violatas, sed omnia bene se habere, et manere in eo statu, prout apposita fuerunt. Unde jussum fuit, sigilla ipsa amoveri, et vittas lineas incidi, prout fuerunt per dictum canonicum D. Philippum Rossi amota, et respective incisa: et tunc illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus, accepta clavi arcæ prædictæ, quam penes se retinuerat, illam aperuit, et cantato per præfatos canonicos hymno CHRISTO PROFUSUM SANGUINEM, et benedicta per illustrissimum et reverendissimum episcopum Casertanum, mitra et pluviali indutum, statua argentea, illustrissimus dominus archiepiscopus

AUCTORE J. S.

archiepiscopus extraxit ab arca prædicta aliam arculam ligneam, in qua recondita reperiebantur ossa S. Prisci episcopi, et M. : et illam in manibus illustrissimi domini episcopi Casertani consignavit; qui dominus episcopus præfata ossa ab arcula extraxit, et apposuit super quasdam largas papyros in extremitatibus plicatas, et elevatas pro cautela, ne ossa dilaberentur.

singula recognoscuntur et enumerantur,

31 Et deinde advocati fuerunt testes in anatomia periti, nempe Franciscus Borrelli, Andreas Sapio artis medicinæ, Joannes Tuppone chirurgiæ doctores, ad eadem sacra ossa recognoscenda, et describenda; quibus per prædictum episcopum Casertanum fuit præstitum juramentum de fideliter se gerendo, et de veritate dicenda, prout juraverunt tactis Scripturis : et jussum fuit, ut prædicta sacra ossa recognoscerentur, et minutatim describerentur; et deinde supradicti periti separaverunt ossa, et postea adamussim illorum partes specificaverunt per nomina propria cujuscumque ossis, et cujuscumque partis ipsorum et fuit factus sequens catalogus :

Os tibiæ in duas partes ruptum, palmi unius cum dimidio circiter.

B Os brachii, vulgo dicti ULNA, unius palmi, et unius unciæ.

Os spinæ medullæ, vertebra una, et probabiliter quinta cervicis.

Os tali trium unciarum circiter latitudinis, duarum circiter longitudinis.

Aliud os tibiæ, dictum ACETABULUM, prout ex ejus figura apparet.

Aliud os ex coxendice, itidem trium unciarum latitudinis, et duarum longitudinis.

Aliud os ex coxendice trium unciarum.

Quatuor ossa media pedis, integra.

Duo petiola ex costulis.

Alia tria petiola ossium coxendicis.

Os parvum dimidiatum digiti manus.

Quindecim frustula ossium, quæ ob minutiem specificari non potuerunt.

recondi que in vacua statua argentea mandantur.

32 Quæ ossa sic recognita, specificata, descripta, et numerata per prædictum illustrissimum dominum episcopum Casertanum, adjuvantibus quoque canonico Philippo Rossi, et patre Nicolao Rosauo Societatis Jesu, supra quoddam pulvinar ex tela serica confectum adactata *, et filis C sericis firmata, atque in vacuo præfatæ statuæ reposita fuerunt; quindecim vero fragmenta ossium, quæ ob minutiem specificari non potuerunt, una cum cineribus ipsorum in fundo arculæ ligneæ repertis, in quadam ampulla vitrea fuerunt recondita, quæ pariter in eodem vacuo basis fuit reposita. Basis vero ultra foramina crystallis munita a parte anteriori, et a lateribus, habet quoque a parte posteriori ostiolum cum sua clavi et sera ferrea, quod ab eodem canonico Philippo Rossi de ordine illustrissimi domini archiepiscopi fuit clausum, et in quatuor partes impressione sigilli parvi ejusdem domini archiepiscopi cera Hispanica supra vittas sericas rubei coloris fuit munitum, atque obsignatum.

* forte adaptata

Cum aliqui dicerent totum S. Prisci M. corpus servari in alia arca,

33 At cum nonnulli assererent, præfata sacra ossa esse potius S. Prisci confessoris Capuæ episcopi, hic Junioris vulgo appellati, moti ex eo, quod in ecclesia Capuana semper viguerit, et adhuc vigeat fama, et firma traditio, sacrum sancti Prisci M. primi Capuæ episcopi integrum asservari in quadam arca argentea, et in thesauro reliquiarum templi metropolitani custodiri, quæ quotannis recurrente die prima Septembris, natalitio præfati S. Martyris celebrando, in ara maxima ejusdem templi fuerit solita exponi : et D licet clare constaret ex inscriptione, tam in operculo supradictæ arculæ ligneæ, quam in lapide incisa, prout fuerunt ambæ registratæ in instrumento inventionis, die XXVII Junii currentis anni manu mei rogato, quibus inscriptionibus plena fides sit adhibenda, cum simus in antiquissimis, præfata sacra ossa esse sancti Prisci primi Capuæ episcopi, et martyris; tamen illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus, ad tollendam omnem ambiguitatem, decrevit aperiri præfatam arcam argenteam, et ossa, quæ in illa forsan reperirentur, elevari, et per præfatos in anatomia peritos numerari, recognosci, et describi, ad finem videndi, an inter illa haberentur alia ossa consimilia, et ejusdem partis corporis humani, ossibus repertis in præfata arcula lignea, supra descriptis et numeratis. Ideoque idem illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus ipsam arcam argenteam statuto ritu per præfatos canonicos in cappellam hujus archiepiscopalis palatii asportari fecit, ubi ea apposita super mensam, ut supra paratam, jussit mihi notatio, ut illam distincte describerem in hoc in- E strumento, prout descripsi.

illam aperiri jubet archiepiscopus,

34 Arca vero hujusmodi est ex laminis argenteis formæ oblongæ, longitudinis palmorum trium, latitudinis palmi unius : e lateribus habet manubria pariter argentea, a parte anteriori est incisa imago Salvatoris D. N. I. sedentis, et manu elevata in modum benedicentis, necnon a dextris imago ejusdem S. Prisci, mitra et episcopali casula antiqui ritus induti, a sinistris imago S. Stephani Protom.; et in hac parte duabus seris ad modum capsæ, quam vulgo baullum appellamus, munitur : nec aperiri potuit, quia claves numquam visæ vel repertæ fuerunt, et ab hominum memoria nullus umquam recordatur, illam apertam fuisse. A parte posteriori adest incisa imago B. Mariæ V. pariter sedentis cum puero Jesu in ulnis; a dextris ejusdem, imago S. Agathæ V., et M., a sinistris S. Blasii episcopi, et M. : quæ imagines habent eorum nomen prope caput, characteribus Gothicis incisum. Et perfecta inscriptione * prædicta, illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus hymnum, VENI SANCTE SPIRITUS, præintonuit; quo cantato per prædictos canonicos, auditis votis co- F rumdem canonicorum, nec non illustrissimi et reverendissimi domini episcopi Casertani, ad hoc specialiter accersiti, ut arca argentea aperiretur, per Andream de Blasio, Neapolitanum argenti fabrum, illam aperiri jussit.

* forte inspectione

ossaque extracta,

35 Qua per prædictum instrumentis aptis aperta, primo aspectu apparuit quædam crates ferrea ossibus supraposita; qua elevata per prædictum illustrissimum episcopum Casertanum, apparuit alia arca cypressina, quæ in duabus mansiunculis divisa, nec non tela holoserica interius extructa, continebat ossa, quæ omnia præfatus illustrissimus et reverendissimus episcopus Casertanus foras extraxit, et supra largas papyros ad id paratas distincte reposuit. Et in fundo dexteræ mansiunculæ prædictæ arcæ cypressinæ inventa fuit schedula, his verbis Gothico charactere inscripta : RELIQUIÆ PRIMO INVENTÆ; et nonnullæ monetulæ ramææ ad formam ejus rotunditatis, quæ in margine hujus instrumenti apparet delineata *d*. In fundo vero sinistræ mansiunculæ d altera schedula, Gothico item charactere his verbis inscripta : RELIQUIÆ SECUNDO INVENTÆ, cum nonnullis monetulis ejusdem generis, quæ numeratæ

A numeratæ a præfato illustrissimo et reverendissimo domino episcopo Casertano coram illustrissimo et reverendissimo domino archiepiscopo, canonicis, et aliis præsentibus, conficiebant numerum quinquaginta, et ex una parte habebant impressam imaginem vultus regis coronati, et in gyro hæc verba : KAROLUS D. G. R. ; ex altera vero parte crux ex quatuor liliis compacta, et in gyro hæc verba : JERUSALEM, ET SICILIÆ *e*.

e *inspecti et numerati, ex qua inspectione cognoscitur, utraque simul esse totum corpus*

35 Deinde præstito iterum per illustrissimum et reverendissimum dominum archiepiscopum juramento præfatis tribus in anatomia peritis, qui adhuc erant præsentes, de bene et fideliter se gerendo, prout tactis Scripturis, etc. ; jussum fuit ossa prædicta recognosci, et numerari, prout summo studio recognita, et numerata fuerunt a peritis, qui sub eodem juramento fassi sunt, ossa reperta in dicta arca cypressina, et ab ipsis recognita, et numerata, non integre constituere corpus humanum, licet pauca deessent ad integram constitutionem, et deinde collocata recognitione, et numeratione antea facta de ossibus recenter inventis, jam collocatis in basi statuæ, B ut supra, fassi sunt, ea ossa esse reliquorum ossium, quæ integre constituerent corpus humanum . ex qua confessione et relatione peritorum ablata fuit omnis ambiguitas circa præfata ossa de recenti inventa, et omnes fassi sunt esse ossa S. Prisci Mar. primi Capuæ episcopi.

quæ deponuntur in sacello Thesauri.

37 His peractis, idem illustrissimus et reverendissimus episcopus Casertanus ossa omnia in suis pristinis mansiunculis ejusdem arcæ cypressinæ reposuit, et aptavit inter ea gossipium, ne invicem possent moveri et frangi, frustulis vero ossium et cineribus illorum in fundo arcæ inventis, in quatuor ampullis vitreis repositis, illas in angulis arcæ collocavit, una cum sequenti inscriptione : « Die XXX Augusti MDCCXII. Nicolaus » Caracciolus archiepiscopus Capuanus arcam » aperuit, corpus S. Prisci episcopi, et M. ele- » vavit, et recognovit interventu et præsentia » Josephi Schinosi episcopi Casertani, nec non » Baltassar Stellati decani, Nicolai de Baucio, » Matthiæ Joccia, Josephi de Rosa, Philippi » Rossi, et Alexii Mazzoccolo canonicorum ; » interfuit quoque abbas Jacobus Falconius Ci- » vitatis Ducalis V. J. D. prothonotarius apo- » stolicus, et vicarius generalis Capuæ ». Tandem arca argentea per prædictum Andream de Blasio, argenteis vectibus et pristinis seris bene aptatis reclusa, in eadem cappella hujus palatii per sequentem noctem custodita remansit : arca vero lignea, in qua extabant aliæ quinque arculæ ligneæ, prout supra, fuit sua clavi iterum clausa, et sigillis parvis in cera Hispanica super quatuor vittas lineas albi coloris munita, et privatim in dictam cappellam thesauri translata : super quibus etc. Actum ubi supra etc. præsentibus enunciatis, et suprascriptis testibus, mihi bene cognitis ad prædicta omnia, et singula specialiter habitis, atque vocatis ; et in fidem hoc præsens instrumentum, licet aliena, mihi tamen fida manu scriptum, subscripsi, confeci, publicavi, meoque solito signo signavi requisitus : Ego Alexius de Abusso sacerdos Capuanus, publicus Apostolica authoritate notarius, et curiæ archiepiscopalis Capuanæ cancellarius etc.

AUCTORE J. S.

ANNOTATA.

E

a *Quinta inscriptio de S. Quarto in impresso nobis, transmisso omissa est. At dubitari non potest, quin adfuerit, cum ante dicatur, repertas esse* sex inscriptiones, *et mox quinto loco ponatur,* Rel. S. Quarti episcopi.

b *Ecclesia metropolitana, in qua inventæ reliquiæ, S. Stephano protomartyri dicata est. Hæc hujus videtur inscriptionis causa.*

c *Hactenus tertium instrumentum, seu primum de* S. Prisco *repertisque cum eo Sanctis. Infra ponitur* Locus signi, *uti et sub ceteris.*

d *Delineatio illa non habetur in impresso.*

e *Nummuli illi videntur fuisse Caroli Andegavensis Siciliæ regis, qui titulum regis Hierosolymitani cum urbe Ptolemaïde adeptus est anno* 1277, *ut refert ad eumdem annum Raynaldus num.* 17. *Hinc suspicari possumus illius tempore, et post dictum annum, reliquias illas fuisse inventas atque in illa arca depositas.*

C F

DE SS. ROSA, FORTASSE M., AC PLATANO M., EJUS, UT FERTUR, FILIO,

SULCI IN SARDINIA.

J. P.

Topographia, cultus, varia de hisce Sanctis incerta.

SUB TRAJANO, UT FERTUR, IMPERATORE. *Locus ac probatio publicæ eorum venerationis :*

Sulci, *urbs quondam episcopalis in parte meridionali insulæ Sardiniæ, et archiepiscopo Calaritano suffraganea, jam prorsus excisa jacet, ita tamen ut locus nunc etiam* Sulci *dicatur in Sulcitana insula prope Palmam castrum, vulgo* Palma de Solz *ex eo dictum, teste Baudrando, qui addit, Ecclesiæ urbem eidem in viciniis successisse, sedemque episcopalem eo fuisse translatam anno* 1504 *a Julio PP. II. In hac Ecclesiensi civitate coluntur duo isti Martyres, quos in suo Catalogo generali sic annuntiat Ferrarius :* Hac etiam die (1 *Septembris*) Sulci in Sardinia S. Rosæ matris, et S. Platani martyris, fratris S. Antiochi. *Hæc vero se proferre in notis affirmat* ex Tab. ecclesiæ Calaritanæ, cui Sulcitana juncta est, Villa Ecclesiæ dicta. *Dionysius Bonfant in Triumpho Sanctorum regni Sardiniæ Hispanice edito, lib.* III *cap.* XXXVIII S. Rosæ *cultum confirmat, dicens ædificatum ipsi a Christianis fuisse templum in loco martyrii, ac postquam sepulta*

AUCTORE J. P.

pulta esset, celebratum in regno festum ejus, cum titulo matris S. Antiochi. Refert insuper, in loco Celarios, *ut vocat, antiquitus exstitisse hujus Sanctæ ecclesiam, ejusque sola superesse fundamenta : in* Barumini *autem loco aliam esse ecclesiam antiquam, et quia perdidit istius sanctæ Martyris memoriam, celebrari in eo festivitatem S. Virginis de Rosario, sed ecclesiam hactenus nomine* S. Rosæ *nuncupari. Asserit denique in territorio loci S. Victoris prope ruinas alterius loci, cui nomen* Orri *antiquis temporibus, exstitisse ædem sacram istius Sanctæ, sed destructam esse, in eaque fuisse picturam, quæ eo modo Matrem cum duobus filiis repræsentaret, quo ibidem legitur.*

de variis rebus,

2 *Bonfantus citatus memorat Sanctam hanc in civitate Sulcitana natales habuisse, ac exstitisse e primis fructibus, quos cura, diligentia, ac prædicatio Melitonis produxit : conjugatam fuisse, duosque peperisse filios, quorum unus Antiochus, alter* Platanus *sit nuncupatus, utrumque maternæ sanctimoniæ ac virtutis heredem. Quod duo isti fratres fuerint ejus filii, testari asserit antiquissimam, uti vocat, traditionem a patribus ad filios propagatam, antiquasque picturas, quæ Sanctam exhibent una cum duobus filiis. Narrat præterea idem auctor, Traiani persecutione separatos fuisse, apprehendi illam jubente præside ejus, et postquam variis eam tormentis tamquam aurum probasset, e vita tolli jussisse. Hæc, quæ ex Hispanico Bonfanti excerpta huc transtuli, vellem videre aliunde confirmata, afferique aliquid majoris momenti, quam traditionem ac picturas incerti temporis, ac auctoritatis non satis probatæ : præsertim ubi agitur de sæculo* I *vel* II, *quo Traianus vixit.*

quæ hisce Martyribus attribuuntur, non satis constat.

3 *Martyrologium Romanum ad diem* XIII *Decembris agit de dicto Antiocho sub Hadriano imperatore passo, citatque Baronius in Notationibus* Acta *ejus* plenius scripta, atque (prout in ejus solemnitate recitari solent) per lectiones distincta, *hoc exordio :* Sicut Sanctorum omnium etc. *Exordium idem habent Acta nostra, in lectiones etiam distributa, quæ asservamus pro die* XIII *Decembris; sed in quibus characteristicas melioris historiæ notas desiderarem. At qualiacumque sint, neque enim præmature quid statuo, cum ad dictum diem spectent ; nihil omnino narrant, quo probari possit* S. Rosam *fuisse matrem Antiochi. Ad* Platanum *quod attinet, referunt lectione nona hæc inter alia petiisse a Deo S. Antiochum :* Exaudi orationem servi tui, exaudi me propitius, et, sicut suscepisti fratrem meum Platanum in pace, et dinumerasti eum cum sanctis Martyribus tuis . . . in regnum cæleste, sic suscipe nunc spiritum meum. *An vero* S. Rosa *martyrio coronata sit, non satis constat, nec quo tempore obierit.*

DE SS. TERENTIANO EPISCOPO MART., ET FLACCO MART.

TUDERTI IN UMBRIA

J. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Locus martyrii, cultus et reliquiæ : Terentianus Dertonensis a Tudertino non distinctus.

CIRCA AN. CXXVIII. *Tuderti in Umbria ut patronus colitur S. Terentianus,*

Tuder *antiqua est Umbriæ civitas, quam recentiores* Tudertum *vocarunt, Itali vero* Todi *nominant. Orlendius part.* II *lib.* III, *cap.* X, *ejus situm describit his verbis :* Tuder, nunc Tudertum, Umbriæ civitas est, ad Tiberim fluvium in colle posita, media inter Perusiam et Narniam. *Addit deinde sequentia :* Initio Christiani nominis per Latium et Umbriam propagati Tuder Christi fidem suscepit, quam postea sanctus Terentianus primus ejus episcopus, consecratus circa annum CXXII, confirmavit, pro qua et martyrium subiit anno CXXXVIII Kalendis Septembris, Hadriano imperante. Ejus exstat memoria in Martyrologio Romano. *Audi ipsa Martyrologii verba :* Tuderti in Umbria sancti Terentiani episcopi et martyris, qui sub Hadriano imperatore, Lætiani proconsulis jussu, equuleo et scorpionibus cruciatus, demum abscissa lingua, capitis damnatus, martyrium complevit. *Non aliam quærendam esse hujus Sancti palæstram martyrii, mox ostendemus contra scrupulos quorumdam ex apographis Hieronymianis ortos. Audiamus interim, quid de cultu ipsius subjungat laudatus Orlendius :* Dertonæ (*Dertonam*) sacrum Terentiani corpus translatum fertur, ubi ejusdem celebris mysteria habetur. Theani tamen ejusdem Sancti brachium, et Parmæ reliquiarum pars asservatur. Ceterum a Tudertinis sancti Terentiani, tamquam divi tutelaris, natalis dies solemni pompa colitur.

cujus memoria in Martyrologiis antiquis.

2 *Antiquum esse* S. Terentiani *cultum, abunde patebit ex apographis Hieronymianis, in quibus ipsius memoria celebratur, sed varie admodum, ut solet fieri in apographis istis mendosis. Apud Florentinium sic legitur :* In Tuturtina Tusciæ natalis sanctorum Terrentiani episcopi *etc. Pro* Sanctorum *legendum haud dubie* Sancti : *nam sequitur* Felicis, Donati. *Hi autem non pertinent ad* Terentianum. *sed duo sunt ex duodecim Fratribus, de quibus hac ipsa die agemus. Ad prima verba sic commentatur Florentinius :* In Tudertina civitate Tusciæ, legendum

esse

AUCTORE J. S.

A esse omnino existimo, facem præcipue præbente M. Corbeiense. *Quippe Corbeiense apud nos editum post tomum* VII *Junii pag.* 35 *ita habet :* In Tutertina Tusciæ *etc. Addit Florentinius :* Tuderti in Umbria, legit Romanum Martyrologium, uti re vera oppidum nunc est in Umbria, sed Antonino Tudernum oppidum est Tusciæ, aliis Sudernum, in agro Viterbiensi. *Hinc illustrissimus Franciscus Maria de Aste in Disceptationibus in Martyrologium Romanum pag.* 403 *dubitat, an* S. Terentianus *noster Umbriæ adscribi debeat, an Tusciæ, vultque in Martyrologio Romano omitti hæc verba,* in Umbria, *ac solum scribi,* Tuderti S. Terentiani episcopi *etc. Ratio illius est eadem ; namque, inquit,* Antonino Tudertum, sive Tudernum, oppidum est Tusciæ, aliis Tudernum dictum in agro Viterbiensi : aliunde Acta Tudertum efferunt sine alio addito. *Amovere conabor hunc scrupulum, qui nullo fere nititur fundamento.*

non in Tuscia passus est Sanctus, sed in Umbria,

3 *Ptolemæus lib.* III *Geographiæ inter Tuscorum mediterraneas civitates numerat* Sudernum, *aliis* Sudertum, *de quo agit Cellarius in Geographia antiqua lib.* II *cap.* IX, *pag.* 456 ; *et Cluverius lib.* II *Italiæ antiquæ, cap.* III, *pag.* 516. B *Verum neuter asserit* Sudernum *in Itinerario Antonini vocari* Tudertum, *neque ego id in Itinerario Antonini reperire potui. Dicit tamen Cluverius* Tudertum *legi in Itinerario Viterbiensis Annii, ita ut dubitet, an ipse id forsan in suo aliquo exemplari invenerit. Itaque primo verisimile non est, illud Tusciæ oppidum* Tudertum *fuisse dictum, cum Ptolomæus, Plinius et Livius, citati apud Cluverium et Cellarium,* Sudertum *dixerint vel* Sudernum, *incolasque illius* Sudertanos. *Secundo, Sudertini numquam habuerunt episcopum, quantum scimus ; neque illi umquam coluisse videntur* S. Terentianum, *tamquam patronum aut episcopum suum. Contra* Tuder *civitas Umbriæ antiquis est satis nota, episcoposque habuit a primis Ecclesiæ sæculis. Præterea* S. Terentianum *dudum coluit ut patronum, neque ullus umquam ante Florentinium dubitasse videtur, quin* S. Terentianus *re vera Tudertinus in Umbria fuisset episcopus. Unica igitur hic difficultas amovenda est eaque non magna, videlicet quod* Tudertum *Tusciæ adscribatur in apographis laudatis.* C *Addi potest, quod proconsul Tusciæ torqueri jusserit Sanctum nostrum. Respondeo utrumque contingere hac de causa. In Libello provinciarum Romanarum inter Italiæ provincias est* Tuscia cum Umbria. *Idem igitur, qui Tusciæ præerat, regebat etiam Umbriam sub Tuscia comprehensum. Hinc primo intelligimus, cur* Tusciæ proconsul *ubique in Actis nominetur : deinde etiam, cur vel auctor vel interpolator istorum apographorum Tusciæ adscripserit Tudertum, nimirum aut quia, cum Tusciæ proconsulem ubique in Actis reperiret, putavit re vera in Tuscia esse, a cujus limitibus non longe distat, aut quia ex Tuscia et Umbria unam tantum fecit provinciam. Non video igitur, cur de palæstra* S. Terentiani *dubitari debeat, aut voces* in Umbria *eradi ex Martyrologio.*

et cum eo S. F[illegible]us, qui [illegible] Tuderti colitur :

4 *In aliis apographis Hieronymianis etiam annuntiatur* S. Terentiani *memoria sine ulla mentione Tusciæ. Richenoviense apud nos editum post tomum* VII *Junii sic habet :* Et in Tuderto Ferrentiani *(lege* Terrentiani*)* episcopi. *Augustanum sine loco :* Terentini episcopi. *Labbeanum :* Terentiani episcopi. *Sic et Gellonense apud Acherium tom.* II *Spicilegii recusi pag.* 34 ; *et Antiquissimum, ut vocat, apud Martenium tom.* III *Anecdotorum col.* 1559. *Usuardus aliique martyrologi istius temporis non memorarunt* S. Terentianum. *Ejus tamen memoria occurrit in variis Usuardi codicibus deinde auctis, prout videre est in Usuardo Sollerii nostri cura edito ad* I *Septembris. Quin et illic reperitur etiam* XXX *Augusti et* XXVIII *Septembris. Audi elogium Greveni ad* XXX *Augusti :* Ipso die, secundum Catalogum Sanctorum, sancti Therentiani episcopi et martyris. Qui tempore Adriani apud Tudertum Tusciæ sacrificare nolens, in equuleo levatus, scorpionibus cæditur, ignisque lateribus apponitur. Deinde lingua præcisa, cum nihilominus Christum clare confiteretur, decollatus est una cum Flacco sacerdote idolorum a se converso et baptizato. *De* S. Flacco *apud antiquos nihil invenio. Colitur tamen in ecclesia Tudertina, uti asserunt Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, et Joannes Baptista Possevinus in Vitis Sanctorum Tudertinorum, uterque ad diem* XVIII *Septembris, quo eum coli testantur, ut sic majori solemnitate festivitas* S. Terentiani *solius peragatur cum Octava. Nos autem de* S. Flacco E *hic simul agimus, quia de eo nihil innotuit, nisi ex Actis* S. Terentiani.

hymnus, quo utriusque martyrium describitur.

5 *Ferrarius ad* I *Septembris hymnum recitat ex Officio ecclesiæ Tudertinæ, in quo utriusque Martyris certamen sic describitur :*

Laudes pangimus martyri
Terentiano præsuli,
Omnes venite supplices
Senes, simulque juvenes.
Quem in annis senilibus
Lecianus nequissimus
Pœnis afflixit plurimis,
Deum rogantem precibus.
Hic Hadriani tempore
Retrusus est in carcere
A sævissimo Tusciæ
Leciano proconsule.
Quo compellente Martyrem
Christum negare Dominum,
Statim miser obmutuit,
Vita cum voce caruit.
Sacerdos Flaccus cæcus est :
Orante Sancto, sanus est : F
Eo jubente, locus est,
Sacro fonte renatus est,
Ambo truncati gladio
Pari fruuntur gaudio,
Cæli tenentes ostia
Ac paradisi præmia.

Reliquiæ amborum : ossa quædam S. Terentiani etiam Dertonæ,

6 *Præter ea, quæ de reliquiis* S. Terentiani *dicta sunt num.* 1, *scribit laudatus jam Possevinus pag.* 65 *Italice, quæ reddo Latine :* Corpora utriusque hujus Sancti sunt in castello S. Terentiani, in ecclesia ejus nomini dedicata. *Jacobillus in Vitis Sanctorum Umbriæ tom.* I, *pag.* 721 *de iisdem sic loquitur :* In civitate Dertonensi servari dicitur pars corporis S. Terentiani, ubi festivitas ejus celebratur die prima Septembris. Verum creditur alius esse a Tudertino, cum dicatur episcopus fuisse istius civitatis Dertonensis, in qua martyrio coronatus fuit eadem die prima Septembris, sed anno CLXXXVII, id est, annis XLIX post Tudertinum. *Ughellus tom.* I *in episcopis Tudertinis, col.* 1350 *Dertonensem non distinguit a Tudertino : hujus enim reliquias sic enumerat :* Tortonæ etiam hujus sancti celebris memoria habetur, ubi illius corpus conditum fuisse affirmant ; item Theani, ubi ejusdem

[illegible] J. S.

ejusdem Sancti brachium incolæ venerantur; Parmæ etiam, quæ civitas non temnendam ejus Sancti reliquiarum partem honorificentissime asservat. Cæterum splendidiori solemnitatis pompa S. Terentiano Tudertini tamquam tutelari Divo justa persolvunt. *Hæc ibi.*

aliquo putavit hunc alium esse Terentiano episcopi Dertonensis :

7 *Verum tom.* IV, *col.* 626 Terentianum *inserit catalogo episcoporum Dertonensium his verbis :* S. Terentianus post Ammonium inter præsules Derthonensis ecclesiæ numeratur, in cujus ecclesiæ publicis tabulis, adlectus circa annum Domini CLXXVI, coronatusque martyrio anno CLXXXVII habetur. Ejus festum celebratur I die Septembris. Cæterum Martyrologium Romanum hac ipsa die meminit alterius Terentiani Tudertini episcopi et martyris, Derthonensi hoc Terentiano suppresso. Suspicatus sum unum eumdemque esse Terentianum, qui hisce ambabus ecclesiis ex errore scriptorum attribuatur; vel revera duos esse, sed diversis temporibus floruisse, ac Derthonenses sui Terentiani hac ipsa die celebrare festum *(quod ignota sit)* apud illos germana dies, qua per martyrium consummatus cælitum numerum auxit. Sic nostra conjectura B est. Cæteri cordatiores providebunt, quid hac in re magis consonum veritati sit dicendum. *Vides, lector, dubitantem Ughellum. Et sane ex iis, quæ hactenus attulimus, res satis videtur ambigua.*

quo ipsi olim Dertonenses crediderunt ossa esse S. Terentiani Tudertini,

8 *Verumtamen omnino mihi persuadeo* Terentianum, *qui colitur Dertonæ, alium non esse a sancto Episcopo Tudertino. Colligo istud ex monumentis, quæ anno* 1662 *Majoribus nostris perhumaniter transmisit Joannes Baptista Chapuis, canonicus ecclesiæ cathedralis Dertonensis. Hic in brevi collectione de Sanctis ecclesiæ suæ ad diem* I *Septembris memorat ista :* Mense Septembri, die prima in omnibus Calendariis antiquis signatur Officium duplex S. Terentiani episcopi et martyris, et hujus reliquiæ in cathedrali. In synodo Dertonensi anni MDXCV inter sacras reliquias cathedralis ponitur : De ossibus S. Terentiani episcopi et martyris cum quatuor dentibus. In libro Antiphonario ex pergameno ecclesiæ cathedralis adest Officium proprium S. Terentiani, in cujus antiphonis et responsoriis cum fiat mentio de Adriano imperatore et de Læciano proconsule, C neque umquam vocetur episcopus Terdonensis, signum est hoc esse Officium S. Terentiani episcopi Tudertini, qui sub hac die in Martyrologio enunciatur, et hic Terdonæ coli propter ejus reliquias, quæ fuerant olim inventæ simul cum corpore S. Martiani, et repositæ sub altari, ut hic dictum fuit sub die XVII Julii, quo notatur solemnitas reconditionis SS. martyrum Martiani, Terentiani, Vitalis et Agricolæ. *Notat ibi in rem nostram de Officio istius festi sequentia :* Terentianus porro, de quo hic, a compositore Officii creditus fuit S. Terentianus Tuderti episcopus, de quo Martyrologium sub die prima Septembris; et hoc arguitur ex tertio responsorio primi nocturni dicti Officii, ubi sic habetur : « Tudertinæ civitatis præsul, cultor Trinitatis, martyr summæ sanctitatis, præsens est Terentianus ». Cujus proinde Sancti reliquiæ necesse est ut alias Terdonam translatæ fuerint, et postea repertæ cum reliquiis S. Martiani.

et ut negligenda sit opinio de Terentiano Dertonensi,

9 *Hæc satis clare innuunt, quænam olim fuerit sententia ipsorum Dertonensium de sancto suo* Terentiano. *Alia quidem deinde ibidem invaluit opinio, sed hæc nos morari non debet. Audi tamen, quid post priora subdat laudatus Canonicus :* Nihilominus inter sanctos episcopos Terdo- D nenses in tabella episcoporum synodi anni MDCLIX numeratur quarto loco S. Terentianus sub hoc tenore verborum : S. Terentianus cleri populique suffragiis cathedræ Dertonensi admotus est. Perditi tum erant clericorum hominumque mores. Publica Christi res pessum fere ibat : innumeræ obortæ corruptelæ : sacerdotes in fugam acti; ipsaque ecclesia longo ævo viduata sponso tenebras dolebat. Novi præsulis conatibus restituta est, quantum patiebatur ea temporum inclinatio, Christianæ reipublicæ fides, sacris ritibus decus, sacerdotibus ac Deo religio. Tandem post multa tormenta, Marco Aurelio imperante, martyrio coronatus est. Sedit circiter XI annos. De eo meminit synodus Dertonensis anno MDXCV celebrata, ubi in sacrarum reliquiarum indice habentur hæc verba : De ossibus S. Terentiani episc. Derton. et martyris insignibus in cathedrali præposituræ titulo. De S. Terentiano scribit Ferrarius in sua Topographia.

quæ orta videtur ex conjecturis male fundatis :

10 *Ex hisce observemus pauca. Primo nullibi dicitur totum corpus* S. Terentiani *Dertonæ servari, sed solum quædam illic habentur reliquiæ. Secundo Synodus Dertonensis anni* 1595 E *non vocat episcopum* Dertonensem, *ita ut synodus anni* 1659 *illud videatur addidisse ex conjectura male fundata. Ex simili conjectura profectum crediderim, quod asserunt, martyrio coronatum sub imperio Marci Aurelii; non alia fortasse de causa, quam quod aptiorem locum ipsi non reperirent in catalogo episcoporum Dertonensium. Certe credi non potest, ulla ad manum fuisse antiqua monumenta, ex quibus id poterat colligi, cum nulla ejusmodi monumentorum fiat mentio, et tamen adducatur auctoritas synodi anni* 1595, *et Ferrarii, in quibus nihil simile legitur. Quapropter, cum auctor antiqui Officii* Terentianum *illum Tudertinæ ecclesiæ faciat episcopum, nec verisimile sit, id eum fecisse sine rationibus, dubitare vix possum, quin revera Tudertinus sit Episcopus, qui colitur Dertonæ, uti et colligitur ex eodem die, quo colitur utroque loco.*

S. Terentianus Capuæ etiam olim cultus

11 *Ecclesia Capuana etiam coluit* S. Terentianum, *uti intelligimus ex antiquo Breviario Capuano, in quo tres de eo habentur lectiones.* F *Ejusdem memoria reperitur in antiquis Kalendariis, quæ edidit Michaël Monachus in Sanctuario Capuano. Idem pag.* 540 *testatur in Lectionario Ms. legi hanc orationem de SS. Prisco et* Terentiano *simul :* Propitiare, quæsumus, Domine, nobis famulis tuis per horum sanctorum martyrum tuorum Prisci et Terentiani, qui in præsenti requiescunt ecclesia, merita gloriosa, et eorum pia intercessione ab omnibus semper protegamur adversis, per Dominum etc *Hinc ita prosequitur Monachus :* Igitur ecclesia Capuana habuit reliquias sancti Terentiani. Cæterum sanctus Terentianus habuit ecclesiam in suburbio a porta Pontis, et hodie durat nuncupatio loci ab ipso Sancto. *Porro idem hic est* S. Terentianus, *ut colligitur ex lectionibus. Fuerunt itaque hujus Sancti reliquiæ variis locis servatæ, nec ullibi totum corpus. Hæc de cultu et reliquiis sufficiant.*

§ II.

§ II. Acta varia, sed nulla satis fidelia : Actorum compendium ex Breviario Capuano : tempus, quo passi sunt Sancti.

Acta varia, ex quibus omnium deterrima edidit Mombritius :

Acta S. Terentiani *habemus varia cum impressa tum manuscripta, quorum alia aliis sunt minus vitiosa, sed nulla prorsus reperire potui, quæ suis non laborant defectibus. Baronius vidit Acta Ms. ecclesiæ Tudertinæ, ut testatur in annotatis ad Martyrologium ; eaque nulla inurit censura ; quin potius, ex parte saltem, approbasse videtur, cum elogium ex iis concinnatum Martyrologio inseruit. Tillemontius vero tom.* II *Monument., in Persecutione Adriani art.* III *Acta S.* Terentiani, *prout edita vidit apud Mombritium tom.* II *a fol.* 327, *gravi*
B *perstringit censura, affirmans illa nihil prorsus valere. Porro nulla Actorum, quæ habemus, exemplaria magis vitiosa sunt quam Mombritiana. Audi quid initio istorum dicatur de Adriano imperatore :* Adrianus itaque imperator, qui et Helios dictus est, id est, sol, dum Orientales partes adiret, a quibusdam Christum colentibus intimatum est de Jesu Christo Filio Dei, quod multas illic virtutes operatus sit. Illico credidit, et cœpit reædificare domum Domini, et mirabili opere construxit, nec non et donaria multa contulit ibi, et civitatem Hierusalem ab imo reparavit ; nec non et per omnes mundi partes edictum proposuit, ut nullus Christianus pro Christo, nisi causa alius criminis, inventus puniretur. *Primo prænomen Adriani non erat* Helios, *sed* Ælius. *Deinde nec Christianus fuit Adrianus, nec templum Hierosolymitanum reædificavit, adeoque nec dona eidem contulit Hierosolymam quidem instauravit sub nomine* Æliæ Capitolinæ, *at id non fecit amore Christianorum, cum idola posuerit in locis sacris. Rescripsit etiam ad Minutium Fundanum Asiæ proconsulem in gratiam Christianorum, quos nolebat damnari*
C *solis populi clamoribus, ut videre est apud Eusebium lib.* IV, *cap.* VIII : *at tale non dedit edictum, quale hic discribitur. Hæc igitur displicuerunt haud dubie Tillemontio, et cum aliis mox memorandis causam præbere potuerant Acta prorsus reprobandi.*

enumerantur alia exemplaria minus fabulosa ;

13 *Verum hæc omnia non leguntur in aliis Actorum exemplaribus, ita ut necessario dicendum sit, fabulosam illam præfationem Actis adjectam esse ab homine audace et imperito. Quippe præter unum exemplar M., ex cœnobio Bodecensi olim submissum, quod Actis Mombritianis fere consonat, quatuor alia habemus apographa, ex variis Italiæ locis transmissa, quorum nullum istud habet initium. Primum ex illis apographis desumptum est* ex antiquo Legendario Urbevetano, *in quo sine ulla præfatione Acta inchoantur a reditu Adriani ex partibus Hierosolymitanis. Alterum notatur* ex Ms. 2061 Emin. Card. Francisci Barberini in 4°. ; *tertium* ex Actis antiquitus impressis ecclesiæ Theanensis. *Hæc autem duo apographa aliam habent præfationem de tempore, quo passus est* Terentianus ; *divisaque sunt in novem lectiones ; ac demum subditur in his apographis Translatio brachii Teanum, quæ similiter in novem lectiones divisa est. Ex omnibus vero apographis nulla melius invicem consentiunt quam hæc duo. Quartum apographum accepimus* ex Ms. RR. PP. Oratorii Romæ. *Huic etiam initio aliquid adjectum est, quod non habetur in reliquis. Accipe breve istud auctarium :* Adhuc gravis erat persecutio Christianorum per totam provinciam, ut si quis non prostratus idolis immolaret, pœnis cruciaretur. Eo namque tempore Adriani imperatoris fuit quidam vir vitæ venerabilis Terentianus episcopus in civitate Tudertina, verus Dei cultor. Hic omnibus diebus vitæ suæ serviens Domino, et piis operibus insistens, ac faciens mandatum Domini cum eleemosynis charitatis, jejuniis, et vigiliis et orationibus semper insistebat et multas animas ad fidem Christi convertebat.

AUCTOR J. S.

verum ne illis nævis careat quodnam exemplar edendum et quomodo

14 *Ex dictis colligo, diversas illas præfationes Actis adjectas esse, adeoque ex illarum vitiis contra ipsa Acta non satis efficax desumi posse argumentum. Veruntamen timendum est, ne Acta aliis etiam locis interpolata sint, idque præcipue patet in Mombritianis, quæ magis ab aliis dissentiunt : nam reliqua minus frequenter dissonant ; et solum in verbis, quæ non mutant historiam. Præterea quædam leguntur in omnibus exemplaribus, quibus fides Actorum diminuitur* E
Primo videtur dici Adrianus legem tulisse, ut Christiani compellerentur ad sacrificandum idolis, renuentesque diversis affligerentur tormentis. At ejusmodi lex Adriano passim abjudicatur ab eruditis. Certe Tertullianus in Apologetico cap. V *Adrianum inter illos recenset imperatores, qui legem contra Christianos non tulerunt. Deinde multa disputat* Terentianus *cum Lætiano proconsule de mysteriis fidei Christianæ, quæ non sunt admodum verisimilia, cum Christiani non facile detegerent gentilibus arcana fidei nostræ mysteria. Addi possunt dicta quædam* Terentiani *justo duriora. Verum neque lex Adriani in Mss. tam clare asseritur, ut nequeant explicari de solo imperatoris mandato persequendi Christianos, quod Adrianus revera fecit, neque alii nævi in Mss. tam notabiles sunt, aut tam frequentes, ut omnem prorsus fidem etiam factis abrogatam velimus, aut pronuntiemus cum Tillemontio, Acta nihil prorsus valere. Damus igitur hæc Acta, non quidem ut primigenia et certa, sed ut fide non* F
prorsus indigna quoad omnia illa, quibus gravior non resistit auctoritas. Porro quia apographa omnia aliquot mendis deturpata sunt, nullum ex illis tam presse sequar, ut ex aliis non sim correcturus, cum in illis reperiam phrasim correctionem, ita tamen, ut Ms. Eminentissimi Barberini, quod reliquis præplacet, passim sim editurus, et lectorem sim moniturus, dum illud ex aliis videbitur corrigendum.

Historia translationis brachii fabulosa est et omittenda.

15 *Jam dixi in duobus apographis etiam legi Translationem brachii Teanum. Civitas hæc est Campaniæ Felicis quæ nunc* Terra Laboris *vulgo dicitur, episcopatis sub archiepiscopo Capuano, diciturque* Teanum Sedicinum *ad distinctionem alterius Teani nunc fere excisi, quod* Apulum *cognominatur. Verum illa translationis historia minus etiam fide digna est, quam sint Acta martyrii. Etenim non modo omnia, quæ ibi narrantur, supra fidem sunt mirabilia, sed aliqua ipsis quoque Teanensis ecclesiæ traditionibus contraria. Dicitur enim translatio facta duodecim tantum annis post Sancti martyrium sub Adriano, adeoque ante medium sæculi secundi. Deinde vero producitur episcopus Teanensis, qui mulieri reliquias*

AUCTORE J. S.

quias ferenti processerit obviam. Attamen ex traditionibus ecclesiæ Teanensis primus civitatis illius episcopus tempore Constantini Magni, id est, sæculo IV, *ab omnibus statuitur S. Patris, cujus Acta dedimus tom.* II *Augusti a pag.* 73. *Itaque manifestus hic est parachronismus. Quapropter scripti illius compendium paucis accipe. Dicitur* S. Terentianus *duodecimo post martyrium anno apparuisse Laurentiæ, quæ ejus sepulturæ adfuerat, eamque docuisse sepulcri sui locum, cujus se oblitam dicebat. Hæc, ut jussa erat, eo se confert cum alia muliere, corpus invenit, brachium tollit ac tribus mensibus in domo sua retinet. Febribus correptæ mulieres itineri ignoto se committunt, post mensem Romam perveniunt, inde post octiduum Teanum, ubi monitus terræ motu episcopus occurrit venientibus. Introducuntur reliquiæ in civitatem, ac porta, per quam inferuntur, nulli deinde exitum permittit aut introitum. Hæc retulisse satis est, nec ulteriori opus est refutatione, etiamsi memorati ante Joannes Baptista Possevinus, et Jacobillus fabulosam illam historiam Operibus suis inseruerint. Nos vero non*
B *negabimus brachium* S. Terentiani *aliquando translatum fuisse Teanum ; at non credemus id contigisse modo prædicto ; nec scriptum istud edemus.*

Tempus, circa quod passi sunt Sancti.

16 *Tandem, priusquam Acta subjungam, pauca disserenda sunt de tempore martyrii. Passum cum* Flacco S. Terentianum *sub imperio Adriani omnes consentiunt ; sed anni designantur varii. Possevinus statuit annum* 123. *Jacobillus et Orlendius* 138, *Ughellus* circa annum CXXXVIII. *Verum suspicor martyrium Sanctorum nostrorum contigisse sub initium imperii Adriani, seu dum prima vice reversus est ex Oriente : nam omnia Actorum apographa habent,* S. Terentianum *delatum fuisse ad Adrianum, dum hic ex partibus Hierosolymitanis Romam est reversus. Præterea in duabus præfationibus, uti et in Breviario Capuano hæc statuitur epocha :* A passione vero Domini annus volvebatur fere octogesimus quintus, quando passus est sanctus Terentianus episcopus. *Nolim hic examinare, an hæc epocha omnino sit justa ; nam id fieri non potest, nisi discutiatur intricata controversia de anno æræ vulgaris, quo passus est Christus. Justa*
C *est prorsus, si Sanctus coronatus est anno* 118, *quo Adrianus rediit ex Oriente, ut vult Tillemontius, et si vera est eorum opinio, qui Christum mortuum statuunt anno æræ vulgaris trigesimo tertio, vel etiam trigesimo quarto. Verum quidquid sit de anno mortis Domini nostri, quem alii alium statuunt, martyrium* SS. Terentiani et Flacci *collocabo circa annum* 118, *quo prima vice rediit ex Oriente Adrianus : nam, licet inde redierit sæpius, annus octogesimus quintus post mortem Christi in omnium opinione anno* 118 *magis favet, quam annis posterioribus.*

D

ACTA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Emin. Card. Franc. Barberini collato cum tribus aliis Mss. et editione Mombritii.

CAPUT I. *S. Terentianus defertur ad Adrianum, ejusque occasione persecutio excitatur : Sanctus apprehensus sistitur Lætiano proconsuli, multisque cum eo disputat de fide Christiana.* E

Tempus, quo passus S. Terentianus cum S. Flacco.

Anno cæsaris Augusti quadragesimo secundo, expletis secundum Hebraïcam veritatem ab initio mundi annis tribus millibus nongentis quinquaginta duobus, Jesus Christus Dei Filius mundum suo sacravit adventu, Tiberii autem cæsaris octavo decimo anno passione sua mundum redemit. S. Joannes Apostolus sexagesimo nono anno post passionem Domini, ætatis autem suæ nonagesimo septimo, temporibus Traiani, Ephesi placida morte quievit. A passione vero Domini annus numeratur fere octogesimus quintus, quando passus est S. Terentianus *a* episcopus temporibus Adriani imperatoris : qui ad palmam martyrii taliter pervenit. *a*

Accusatur S. Terentianus apud imperatorem.

2 Regnante Adriano imperatore in urbe Roma, et revertente eo a partibus Hierosolymis *b*, occurrit ei Marianus præfectus *c*, et suggerens gloriæ ejus dixit ad eum : O imperator, postulationem meam augustalis pietas vestra audire non dedignetur, ut sicut clara est serenitas vestra toto orbe terrarum, ita respublica per deorum nostrorum gubernetur semper honorem. Notum facio pietati vestræ, quia est in quodam oppido non longe ab urbe Roma vir Christum colens, nomine Terentianus, episcopus ætate jam senex, qui vanis jugiter suasionibus Christianis docet populum, ne credat diis immortalibus, prædicans nescio quem Christum. Unde dignum est, ut aut sacrificia offerat diis immortalibus, aut si non velit, acerrimis affligatur tormentis. Hoc vero audiens Adrianus imperator quarto Kalendarum Augustarum ante templum *d* urbis Romæ consistens, tale dedit responsum : Vere gaudens suscepi petitionem tuam. Et locutus est ei, dicens : Dignum est, ut postulatio vestra non denegetur, ut omnium pandatur voluntas. Tunc irato vultu talem legem indixit, ut, ubicumque inventus fuerit Christianus, universali judicio condemnetur, si diis immortalibus non submiserit colla. *b* *c* F *d*

3 Lecianus vero proconsul Tusciæ et Andreas togatus, dum starent in conspectu Adriani augusti

A augusti Marianus præfectus dixit : Suggestionem meam nunciavi serenitati vestræ, dominorum nostrorum tantummodo augustorum *e* valeat jussio. Adrianus imperator dixit. Lætetur petitio tua, et communi jussione omnia impleantur. Adrianus imperator tale denique dedit responsum : Victor Adrianus *f*, augustus inclitus, triumphator perpetuus, generali honore et pietate præcelsus toto orbe Romano, sacrisque diis immortalibus decus honoris. Justum est enim diis sacratissimis jugiter deservire, per quos Romana felicitas floret, et respublica gubernatur, et dignum est, ut secundum suggestionem magnifici viri Mariani præfecti justa postulatio non denegetur. Ideo volo, ut ubicumque inventus fuerit Christianus, prius ad sacrificandum compellatur, et si hoc adimplere renuerit, variis affligatur tormentis, ut diis nostris per libationem sacrificiorum in omnibus honor augeatur. Proposita est denique hæc jussio *g* quarto Kalendarum Augustarum in foro Traiani *h*.

qui Christianos jubet cogi ad sacrificia aut nolentes occidi : c f g h

4 Lecianus proconsul Tusciæ secundum jussionem Adriani imperatoris veniens in oppidum B Tudertinum, expandens coram omnibus sacram jussionem imperialem, convocavit majores natu et magistratus Lucium et Gabinum *i* : et sedens in foro coram omnibus, locutus est, dicens : Viri patres et amici principum, cognoscite beatissimam sacramque jussionem *k*. Et relecta est vulgo sermone, sicut superius declaratum est *l*. Et clamaverunt omnes : Auguste semper vincas. Hoc dictum est decies septies *m*. Lecianus proconsul dixit : Propitii dii floreant, et religiositas deorum nostrorum clarescat, et Christiani modo occurrere non morentur. Quod si non occurrerint, rei pœna feriantur. Et discesserunt omnes. Alia die inimici Christianorum tenuerunt beatissimum Terentianum episcopum *n*, et perduxerunt eum ad Lecianum proconsulem, dicentes : Vir magnifice, de isto sacrilego mentio facta est domino Adriano imperatori in urbe Roma. Hic *o* seducit populum, et prædicat nescimus quem Christum : et sacrificia idcirco non offerunt, et thura non incendunt. Ideo responsa non accipimus a diis nostris secundum sacram consuetudinem.

captus S. Terentianus sistitur proconsuli, i k l m n o

C 5 Lecianus vero proconsul dixit ad beatum Terentianum episcopum : Senex, rogamus magnitudinem tuam, et non abscondas artis tuæ prudentiam nobis, ut amicitiis fruaris augustorum nostrorum, et nobis præstes præclaris facultatibus dona promissa *p*. S. Terentianus episcopus dixit : Si vere desideras omnia bona accipere, et regna cælestia possidere, require prius, quod justum est, Deum verum cognoscere, qui est in cælis, et tunc poteris veræ salutis cognoscere veritatem, et bonis omnibus exultare. Lecianus proconsul jussit S. Terentianum episcopum intra palatium introire, ut secretius cum eo de his loqueretur : et dum introiisset, Lecianus proconsul dixit ad eum : Ejice hanc superstitionem vanissimam, et audi monita mea, ut per te multi gaudeant, et floreant, et tu pariter omnibus gaudeas bonis. S. Terentianus episcopus dixit : Vere magis defleo, si audire monita tua non contemno. Sed tu magis audi me, et crede in Deum omnipotentem, qui regnat in cælis, et florebis cum omnibus bonis in æternum. Lecianus proconsul dixit : Rogo ut dicas mihi arcanum artis tuæ, et ne abscondas, quare dii immortales nil valeant vobis prædicantibus, et sacerdotes nostri, et virgines consueta incendentes thura, responsa non accipiant, et sacrificiorum ignis extinguatur. S. Terentianus episcopus dixit : Si cognoscere vis, disce prius veritatem, et ostendam tibi hujus rei rationem. Lecianus dixit : Clarifica mihi ipsam veritatem.

quocum disputat p

AUCTORE ANONYMO.

6 S. Terentianus episcopus dixit : Veritas est, ut credas Christum Dei Filium una cum Spiritu sancto in Trinitate et in unitate persistentem, et salvus eris. Lecianus proconsul dixit : Hoc enim non intelligo : quomodo mihi proponis Christum Dei Filium, et Spiritum sanctum in Trinitate et in unitate manentem ? S. Terentianus episcopus dixit : Ego humilis servus Christi senio jam defectus fiducialiter dico Dominum Jesum Christum Dei Filium, et Spiritum sanctum in unitate semper et Trinitate manere. Lecianus proconsul dixit : Regulam hujus rei et proprietatem tanti nominis mihi designa. S. Terentianus episcopus dixit : Si hoc desideras scire, prius proprietatem tanti mysterii disce, et sic poteris ad clarum tanti luminis venire decorem. Nam *q* Deus est omnipotens creator omnium visibilium et invisibilium, omniumque creaturarum in cælo sursum et in terra deorsum. Per quem omnia facta sunt, ipse E est Jesus Christus Dei Filius, qui cum sancto Spiritu universa creans et regens per sæcula regnat et vivit in æternum.

de fide Christiana, q

7 Lecianus proconsul dixit : Ergo nihil sunt dii, et nec præstant reipublicæ aliquam veritatem *? Quomodo enim vaticiniis vera narrant, et responsis futura pronunciant ? S. Terentianus episcopus dixit : Dæmonibus hoc concessum *r* est, ut superbia humani generis, et non credentibus in verum Deum vana loquantur, falsa pronunciantes, ut infidelium decipiant mentes. Lecianus proconsul dixit : O magica ars Christianorum ! quæ, quod verum est, non firmat, et, quod nec audiendum est, ostendit ad decipiendum populorum omnium mentes. S. Terentianus episcopus dixit : Ergo non est verum prædicare veritatem et vacuare falsitatem ? Hoc te commoneo, Leciane, ut avertas oculos mentis ab idolorum cultura, et sic poteris veram, quæ in Deo est, cognoscere plenissimam veritatem. Lecianus proconsul dixit : Depone hanc pertinaciam falsam, et sacrifica diis immortalibus : quod si non sacrificaveris, per deos variis pœnis te faciam interire. S. Terentianus episcopus F dixit : A die, quo suscepi Deo annuente episcopalem honorem, non cessavi sacrificare Deo omnipotenti hostiam laudis Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi. Lecianus proconsul dixit : Ergo frequenter occiditur Christus vester, ut corpus et sanguinem ejus jugiter sacrificetis ? S. Terentianus episcopus dixit : Vere confusus est sensus tuus, o diabole, et obduratus omni iniquitate. Verissime cognosce, quia semel occisus est pro omnium salute Jesus Christus Dei Filius, et sepultus est, et tertia die resurrexit a mortuis, et ascendit in cælos, inde venturus est judicare vivos et mortuos, et patrem tuum diabolum, qui te retinet, ne credas et cognoscas tuæ salutis veritatem.

et de vanitate idolorum. * *al.* firmitatem r

ANNOTATA

a *Cum hæc præfatio in duobus tantum habeatur Mss., non dubito, quin adjecta sit, posteaquam Acta fuerant ab alio scripta, ut monui in Commentario num.* 14, *ubi et num.* 16 *ostendi ex hac epocha, martyrium Sanctorum nostrorum statui probabilius non posse, quam circa annum*

AUCTORE ANONYMO.

æræ vulgaris 118. *Quod spectat ad epochas Christi nati et mortui, uti et S. Joannis, eas hic discutere non lubet, cum multis difficultatibus sint involutæ.*

b *Adrianus imperium assumpsit Antiochiæ in Syria anno* 117, *multaque ordinavit in Oriente, antequam Romam reverteretur, quo rediit anno* 118, *quemadmodum ostendit Tillemontius tom. II Imperatorum in Adriano art.* 5. *Addit ille etiam in Ægyptum esse profectum, et Hierosolymam pertransivisse in reditu, si standum sit auctoritate S. Epiphanii, qui lib. de Ponderibus et Mensuris num.* 14 *ait, Adrianum venisse Hierosolymam anno quadragesimo septimo post ejus eversionem. Hæc optime congruunt cum epocha a nobis data, et auctoritatem Actorum utcumque tuentur.*

c *Apud Mombritium*, Tudertinæ urbis præfectus.

d *Apud eumdem*, In templo Jovis Capitolini. *Verba quoque Mariani ibidem alia sunt, et de loco, ubi erat Sanctus, sic habet :* Quidam enim Senex in quodam pago extra Tudertinam civitatem manens *etc. Reliqua quoad sensum satis* B *consonant.*

e *Solus Adrianus erat eo tempore augustus. Excusari tamen potest expressio, quia varii imperatores defuncti legem tulerant contra Christianos, aut eam jusserant observari.*

f *Adrianus legem non tulit contra Christianos, quemadmodum monui in Commentario num.* 14. *Hinc non miror diversimode exprimi in Mss. Apud Mombritium succinctius sic legitur :* Adrianus augustus, inclytus triumphator. Ratum et justum est diis servire omnipotentibus, per quos et nostra felicitas floret, et respublica gubernatur. Ubicumque inventus fuerit Christianus sacrilegus, aut diis sacrificia offerat, aut tormentis diversis intereat.

g *Si solum consideremus exemplaria Mss., possunt hæc utcumque accipi pro sola jussione persequendi Christianos secundum leges antea latas. Hæc autem jussio vera esse potest, cum constet, Adrianum initio imperii sui persecutum esse Christianos. Verum apud Mombritium jussio Adriani hoc sensu intelligi vix potest, cum postulent accusatores, ut edictum* per totum orbem promul- C getur, *usque annuat imperator. Hinc rursum patet, Acta Mombritiana reliquis tanto deteriora esse, quanto alias apparent nitidiora. Verum interpolata hæc editio Actis Mss. obesse non debet.*

h *In Mss. PP. Oratorii additur*, ipso Augusto consule. *Fuit Adrianus consul anno æræ vulgaris* 118 *et rursum* 119, *nec deinde consulatum gessit, ita ut verba illa optime congruant cum epocha martyrii a nobis data.*

i *Mombritius*, Lucidum et Gabinium; *Ms. Urbevetanum*, Lucidum et Gabinum : *alia omnia, prout edidimus.*

k *Mombritius*, provulgatum a cæsare augusto edictum.

l *Hæc posteriora verba desumpsi ex Mss. PP. Oratorii, quia librarius mendosa erat in Ms., quod alias sequor.*

m *Acclamatio prædicta in omnibus non habetur, sed in duobus Mss. jussio dicitur relecta* decies septies, *mendose, opinor.*

n *Apud Mombritium, et in duobus Mss. additur*, et aliquas sanctimoniales virgines. *Verum de his deinde nulla fit mentio, nec quidquam habetur in duobus Mss., quæ sequor.*

o *Audi et Ms. PP. Oratorii, cui Urbevetanum et editio Mombritii fere consonant :* Hic D seducit populum, et a die, quo prædicat Christum nescio quem, nos et sacrificia offerimus et thura incendimus, et responsa non accipimus secundum morem antiquum.

p *Rectius forsan Mss. mox memorata. Audi primum :* Miræ magnitudinis tuæ non abscondas prudentiam, ut amicitia fruaris augustorum per suggestionem nostram, et nobis præstes facultatem intimare, quod poscimus. *Mombritius sic habet :* Non abscondas prudentiam tuam a nobis, ut amicitiis augusti per vestram suggestionem fruaris, et nobis veritatem, quam precamur, ostendas. *Ex hac perpetua diversitate in dictis exponendis colliget studiosus lector, hæc ab unoquoque expressa esse, prout judicavit personis congruere. Hoc semel monuisse sufficiat. Responsum Terentiani, quod sequitur, vario item modo est expositum ; ut et reliqua dicta utriusque, licet alioqui satis congruant quoad substantiam.*

q *Hæc latius exponuntur apud Mombritium. Accipe verba illius :* Pater omnipotens ante omnia sæcula genuit ex se Filium per omnia sibi E æqualem, per quem et cum quo cuncta, quæ in cælo sursum et quæ in terra deorsum sunt, creavit ex nihilo : quem in fine sæculorum ex Virgine nasci, et carnem sumere voluit propter hominem ad imaginem et similitudinem suam creatum, quem diabolus fraude decepit, ut, qui ante immortalis erat, mortalis efficeretur. Spiritum quoque sanctum ex utroque procedentem, æqualem Patri et Filio existentem, si credideris, salvus eris. *Non crediderim tam sublimia homini pagano statim proposita. Alia Mss. magis consonant editioni nostræ.*

r *Apud Mombritium inepte et falso respondet :* Dæmonibus a Deo hoc datum est pro sua superbia, ut aliquando vera respondeant. Vera itaque respondere, nisi sanctis angelis nuntiantibus nequeunt *etc. Etenim non ab angelis discunt dæmones, si aliquando futura sic pronuntiant, uti postea eveniunt ; sed divinando multa dicere possunt, quorum aliqua vera erunt, falsa alia.*

F

Caput II. *S. Terentianus variis torquetur cruciatibus : Flaccus idolorum sacerdos subito fit cæcus ; proconsul vero, præcisa S. Terentiano lingua, obmutescit et moritur : convertitur baptizaturque Flaccus, et cum S. Terentiano obit martyrium.*

Leocianus proconsul iracundia plenus jussit ministris suis, dicens : Confringite cum lapide os ejus, quia locutus est superbe contra deos et contra natales nostros. S. Terentianus episcopus dixit : Confringat te Dominus noster et patrem tuum diabolum, cum quo in igne supplicium sine

Flaccus idolorum sacerdos fit cæcus :

fine

AUCTORE ANONYMO.

A fine habiturus es in æternum *a*. Lecianus proconsul dixit : Depone jam amentiam cordis tui, et sacrifica diis. S. Terentianus episcopus dixit : Chirographum mortis et diaboli, o infelix, percepisti. Idcirco profers blasphemiam ex ore tuo, et quæ non conveniunt. Lecianus proconsul præcepit in conspectu suo denudari sanctum Terentianum episcopum vestimentis suis; et jussit vocari sacerdotes idolorum, ut portarent ante eum sacrificiorum omnium apparatus, Herculem et Jovem, dicens ad eum : Sacrifica diis nostris immortalibus. S. Terentianus episcopus nudus stans in conspectu Leciani proconsulis, elevans oculos suos ad cælum dixit : Domine Deus omnium rerum, confundantur omnes, qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis, et ne tradas bestiis animas confitentium tibi. Tunc Flaccus sacerdos idolorum *b* cæcatus est, et cecidit in faciem suam, et omnis apparatus sacrificiorum comminutus est, et Herculis Jovisque simulacra confracta sunt, et comminuta in pulverem redacta sunt.

Sanctus variis afficitur tormentis :

9 Lecianus vero proconsul hoc videns, præcepit levari eum in eculeo in conspectu suo, et B dixit ei : Edissere nobis magicam artem tuam *c*, et vives : nam si non feceris, per deos igni te tradam. S. Terentianus episcopus subridens, voce clara dixit : Perimat te Christus Filius Dei. Lecianus proconsul jussit eum affligi scorpionibus, et trahentes eum, laniabant gravissime corpus ejus. Ille autem voce magna clamabat : Gloria tibi, benedicte Jesu Christe Fili Dei, qui benedicis omnes sperantes in te. Ecce modo cognosco benedictionem et misericordiam tuam. Lecianus proconsul nimium iratus jussit, ut applicarent ignem ad latera ejus, dicens : Videamus, si eum liberat ars sua magica, qua cæcavit sacerdotem et cultorem deorum nostrorum immortalium. Eadem hora allati sunt ignes ad latera ejus. Lecianus proconsul dixit ad beatum Terentianum episcopum : Ubi est Christus tuus? S. Terentianus episcopus respondit : Mecum est; et si vis credere in eum, misericordiam promereberis a Domino Jesu Christo *d*.

lingua præcisa loquitur, obmutescit vero proconsul et moritur :

10 Lecianus proconsul dixit : Si mihi eum cognoscere feceris, credo te non esse magum, sed perfectum virum amicumque meum, et relaxaberis a tormentis. B. Terentianus episcopus dixit : C Fac, quod cœpisti : nam si cessaveris facere, quod cœpisti, nihil mihi beneficii præstas, sed quod tibi præcepit pater tuus diabolus, instanter perage. Lecianus proconsul jussit linguam ejus præcidi : et in conspectu ejus præcisa est lingua ejus, et coram omnibus fecit conculcari eam pedibus. Tunc Lecianus proconsul obmutuit : sanctus vero Terentianus cœpit clamare dicens : Gloria tibi, Deus : gloria tibi, Deus. Et innuens Lecianus proconsul manibus, quia obmutuerat et non poterat loqui, jussit eum vestiri vestimentis suis. Tunc Lucius et Gabinus jusserunt eum in carcerem recludi, et Lecianus proconsul subito expiravit.

Flaccus sacerdos visum recipit et Christum confitetur,

11 Alia autem die Celsus et Leontius ex augustalibus *e* eduxerunt S. Terentianum episcopum de carcere, jusseruntque adduci ad forum : et dum venisset, occurrit ei Flaccus sacerdos idolorum, qui cæcus effectus fuerat, et misit se ad pedes ejus, dicens : Adjuro te per Deum vivum, quem prædicas, ut illumines oculos meos, quia hodie per visum vidi hominem pulcherrimum, qui me commonuit, dicens : Vade ad Terentianum episcopum, et ipse te illuminabit. Omnes vero, qui aderant ad hoc spectaculum, audientes verba Flacci, Dominum collaudabant. S. Terentianus episcopus catenatus vinculis collo et manibus genua flectens, Dominum precabatur. Flaccus vero cæcus nil pertimescens, statim misit se, et tenuit manus ejus vinculis obligatas, et posuit super oculos suos, deprecans, ut eum illuminaret. S. vero Terentianus episcopus confidens in Domino dixit : Illuminet te Jesus Christus Dominus noster, qui est vera lux, qui et illuminavit abscondita tenebrarum. Tunc aperti sunt oculi Flacci, et statim cœpit clamare : Credo in Dominum Jesum Christum Filium Dei, qui me illuminavit, et quem vidi protegentem S. Terentianum episcopum.

baptizatusque ad mortem damnatur cum S. Terentiano :

12 Et dixit ad eos, qui eum vinctum ducebant, modicum, rogo, state expectantes me. Et cum stetissent, dixit ad S. Terentianum episcopum : Per Christum te rogo, ut, quod scis, citius facias in me, ut salves animam meam. Dixit ei S. Terentianus episcopus : Si vis salvus esse, baptizare in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Dixit ei Flaccus : Modicum sustine me, et pro me ora : et currens attulit aquam in doliolo vitreo. Illi autem existimaverunt, ut potum E ei daret. S. vero Terentianus accepit aquam, et secundum Christianorum consuetudinem benedixit eam, et baptizavit eum in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Et secutus est eum Flaccus, usque dum veniret in conspectum Celsi et Leontii in civitate Tudertina. Et dum vidisset Leontius togatus augustorum currentem Flaccum cum gaudio post S. Terentianum episcopum, dixit voce clara : Ecce quod facit ars magica Christianorum, ut derelinquantur dii immortales, et monita audiant sacrilegi Terentiani. Et jusserunt ambo, dicentes : Secundum sacram Dominorum nostrorum augustorum jussionem pœna feriantur capitali.

Sancti utriusque martyrium et sepultura.

13 Ducti sunt denique ambo, S. Terentianus episcopus et Flaccus Christianus, ad locum passionis, et decollati sunt sub die Kalendarum Septembrium secus murum civitatis juxta flumen : et confestim mandatum est hoc Adriano augusto. Eadem nocte quidam Exuperantius presbyter et Laurentia somno commoniti, collegerunt corpora eorum, et sepelierunt eos octavo milliario a civitate Tudertina loco, qui dicitur F Petrosus *f*, et appellatur Colonia, et multa ibidem mirabilia operantur usque in præsentem diem, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen *g*.

ANNOTATA.

a *Duriora hæc sunt, quam ut congruant sancto Episcopo, uti et alia quædam.*

b *Apud solum Mombritium vocatur,* princeps sacerdotum.

c *In duobus Mss.,* magica carmina tua.

d *In iisdem Mss.,* et, si vis, videbis eum.

e Augustales, teste Vegetio lib. 2 Rei militaris, appellabantur, qui primos in bello ordines ducebant, ita dicti, quod ab Augusto ad id munus essent delecti, *inquit Calepinus in Dictionario suo.*

f *Duo Mss cum Mombritio :* In loco petroso, qui appellatur Colonia.

g *Hic demum observet lector studiosus, facta eadem referri in omnibus exemplaribus, sed verbis*

bis non raro diversis. Porro editio Mombritii verbis concinnior est, quam sint Mss., quæ minus invicem dissentiunt. Verum eadem editio quædam habet, quæ prorsus repudianda sunt, quæque, cum non reperiantur in Mss, attribuenda sunt D *interpolatori, qui omnia corrigere voluit, idque fecit majori libertate quam judicio.*

DE S. NEOPHYTO EPISC. ET CONF.

LEONTINIS IN SICILIA.

§. I.

Cultus ex Officio proprio; Acta fabulosa; an a S. Andrea apostolo episcopus consecratus? Tempus vitæ et mortis.

SUB FINEM SÆCULI III, UT CREDITUR.

Sancti Neophyti Leontinorum episcopi cultus

B Antiqui scriptores, tam Græci quam Latini, non modo incolas, sed et ipsam Siciliæ urbem, quæ hodie Lentini dicitur, Leontinos appellant; ut videre est apud Cluverium Siciliæ antiquæ lib. I cap. X. Fuit olim episcopalis; at nunc tantum habet Canonicorum collegium, et ecclesiæ Syracusanæ subjicitur. Priscæ sedis antistes vel primus, vel certe, quo prior nominari non potest, ab omnibus scriptoribus Siculis statuitur S. Neophytus. Agathinus Castilionius, protonotarius apostolicus et canonicus Leontinus, teste Antonino Mongitore in Bibliotheca Sicula, Romæ anno 1612 edidit Acta SS. Leontinorum ac Officia cujusque Sancti Leontini, a Paulo V Pontifice approbata. Quamquam Officia illa in Museo nostro desiderentur, neque ullos martyrologos, Philippo Ferrario antiquiores, inveniam, qui Sanctum nostrum annuntient; de ejus tamen legitimo cultu dubium non relinquunt variorum recentiorum testimonia: quibus doceor, inter alios plurimos Sanctos Leontinorum patronos Officio ecclesiastico quoque coli S. Neophytum episcopum et confessorem. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ita eum refert ad I Septembris: Leontinis C in Sicilia S. Neophyti episcopi. In Notis addit inter alia: De eo in Offic. ejusdem ecclesiæ Romæ nuper approbatis. Apud Octavium Caetanum nostrum, in Idea Operis de Sanctis Siculis, hæc legitur annuntiatio: Leontinis Festivitas S. Neophyti episcopi et confessoris. Ad marginem præter tabulas Leontinas notantur Lectiones a Paulo PP. V probatæ; quæ, ut affirmat Carolus Antonius Conversanus in Ætherea Leontinorum gloria, sub ritu duplici recitantur. Quæ ad secundum Nocturnum leguntur et Sancto propriæ sunt, exstant apud Rocchum Pirrum in Notitiis ecclesiarum Siciliæ lib. II, Notitia tertia, ubi illas iis dicit se referre verbis, quibus conceptas sacra rituum Congregatio sub Paulo V approbavit. Ita autem se habent.

ex Officio proprio,

2 Neophytus Leontinus, S. Neophytæ martyris (quam dedimus XVII Aprilis) filius, olim Alexander dictus, Tertylli Siciliæ præsidis consiliarius fuit. Is SS. Alphii, Philadelphi et Cyrini (quorum Acta examinavimus ad X Maii) miraculis, Epiphaniæ uxoris (Martyrologio Romano ad XII Julii inscriptæ) pia consuetudine, et Andreæ apostoli, urbis Leontinorum patroni, conspectu permotus, Christianam pietatem amplexus est. Quare opibus in pauperum stipem distractis, in solitudinem secessit; ubi de martyrio E cogitavit: sed Deo aliter disponente, a S. Agathone episcopo Lyparensi (quem ad XVII Junii inter prætermissos posuimus, de ejus cultu non satis edocti,) baptizatus, sacra Scriptura instructus, et sacerdotio initiatus est. Quatuor annorum spatio, quibus delituit, in precibus recitandis Sacrisque faciendis episcopo inserviens, carnium vinique usu penitus repudiato, quotidiano usu corpus afflixit; quod institutum ad extremum usque spiritum servavit.

3 Quadam nocte, quæ creditur fuisse XXVIII Decembris anni CCLVIII, sub Valeriano et Gallieno impp. divinis laudibus [ad] sanctorum Fratrum sepulchra recitatis, visus est apostolus Andræas, qui assumptum Neophytum in Leontinorum episcopum consecravit; jussitque ut Romam ad recipiendam summi Pontificis benedictionem proficisceretur, asserens, non posse episcopum sine Episcopi Romani auctoritate consecrari. Festinus igitur urbem adiit, ubi cum Pontifex eum consecrare statuisset, a sanctis apostolis Petro et Paulo per somnum accepit, fuisse illum a B. Andræa Leontinis speciali Dei gratia consecratum. Quod mane referens episcopis, qui F ad consecrationem pervenerant, vidit laminam auream manu apostolica detentam, e cælo prolapsam, in qua privilegium episcopatus descriptum ita legebatur: DIVINA GRATIA JESU CHRISTI DIGNATUR VIRUM HUNC A SACERDOTIO PROMOVERE AD EPISCOPATUM: UT SEDEAT IN APOSTOLICO THRONO MESOPOLI LEONTINORUM. Demum Pontifex Apostolicam, planctæ genus, et pallium sacrum episcoporum indumentum, in Sancto sanctorum divinitus reperta, Neophyto concessit.

a sacra Congregatione rituum sub Paulo V

4 Post tres annos rediens Roma Neophytus cum corporibus SS. Erasmi, Cleonici et Stratonici MM. divina revelatione præmonstratis (de primo actum est XXXI Julii, de duobus aliis XXIV ejusdem;) cum pro concione se esse Alexandrum proderet, non mediocrem civibus timorem incussit, ita ut vix tandem longa oratione populum tumultuantem sedarit. Inde universo fere populo baptizato totum se instituendæ regendæque ecclesiæ addixit: cui cum septem et triginta annis, ac mensibus quinque præfuisset, jam octogenario major, virtute ac sanctitate clarissimus, ad cælestem beatitudinem evocatus est XVII Aprilis

approbato:

A Aprilis anno humanæ salutis ccxcvi, Diocletiano et Maximiano imperatoribus. *Lectionibus propriis subdit Pirrus :* Leontina ecclesia sancti Neophyti festum ad Kal. Septembris translatum celebrat : *ad quas proinde et nos eum a* xvii *Aprilis distulimus. Miræ istius consecrationis, a S. Andrea apostolo peractæ, de qua numero 3, annuam quoque memoriam servat Leontinorum ecclesia* xxviii *Decembris, ut testantur ejus Tabulæ, et ex his, præter Ferrarium aliosque, Caietanus in Idea Operis sui ; ubi ad dictum mensis Decembris diem ita habet :* Leontinis Ordinatio S. Neophyti, primi Leontinorum episcopi, qui divinitus a S. Andrea apostolo consecratus est, Valeriano et Gallieno impp.

Acta fabulosa citata et examinata ad diem x Maii :

5 *Sancti cultum abunde probavimus. Reliquum est, ut de ejus Vita lectorem pauca moneamus. Diffuse illa describitur in Actis SS. martyrum Alphii, Philadelphi et Cyrini, Operi nostro ad diem* x *Maii a Papebrochio insertis. Neque propriæ, quas dedimus, lectiones, neque Octavius Caietanus in Vita* S. Neophyti, *quæ exstat pag.* 98 *tomi* I *de Sanctis Siciliæ, neque* B *ulli alii scriptores quidquam producunt, quod ex prædictis Actis acceptum vel deductum non sit ; si aliqua excipias, quæ ipsi in illis corrigere voluerunt, ut credibiliora apparerent. Ea autem omnia, quæ in iisdem de Sancto nostro referuntur, excerpere et hoc loco inserere, plane supervacaneum censeo ; idque ideo vel maxime, quia tota illa dictorum trium SS. Martyrum historia, quæ et de aliis plurimis Sanctis Leontinis agit, anachronismis, fabulis, aliisque ineptiis tam plena est, ut nescias, quid in ea ut verum credas, cum a falso dignosci nequeat. Sufficiat igitur, lectorem ad* x *Maii remittere, ubi in Commentario prævio et Notis, ad singula dictæ historiæ capita subjectis, satis ostenditur, quid statuendum sit de iis, quæ de* S. Neophyto *in Officio proprio et alibi leguntur, ex eodem omnia vitiato fonte hausta.*

Sanctum a S. Andrea apostolo episcopum Leontinum

6 *Quia tamen in mirabilem illam magis quam credibilem sancti Episcopi ordinationem, quam ex fabulosis illis Actis datarum Lectionum auctor Castilionius transcripsit, nulla peculiaris annotatio in Opere nostro legitur ; eam hic inserendam putavi, quæ exstat in Papebrochii* C *Responsionibus ad Exhibitionem errorum art.* xi *num.* 167, *alibi* 207 : Constat quidem inter theologos, quod, sicut Deus suo arbitrio potest per se, quacumque ratione voluerit, conferre omnem effectum sacramenti cujuscumque ; ita potest quemcumque statuere ejus ministrum, etiam angelum, etiam sanctum vita functum ; licet ordinarius minister institutus a Christo sit homo mortali in corpore vivens : sed extraordinario ejusmodi ministerio usum aliquando ad episcopum ordinandum, credere non debemus absque auctoritate moraliter certa. Tale non est exemplum S. Amphilochii, Iconiensis in Lycaonia episcopi xxiii Novembris, a nostro P. Ægidio de Koninck adductum in Opere de Sacramentis qu. lxiv art. vii. Nam licet Sanctum istum sua apud Surium Vita dicat sic ordinatum in visu ab angelis, idque sub ipsius simplici testimonio ferantur ratum habuisse comprovinciales episcopi, ad ejusdem ordinationem congregati ; is tamen, qui Vitam hanc, una cum Operibus Sancti, Græco-Latine edidit Combefisius in Notis præfatur, STUDIO a se REJECTAM Vitam POST OPERA, UT MINUS PROBATAM, FORTEQUE DIGNIOREM METAPHRASTIS INGENIO ET FACILITATE, NON USQUE ADEO HISTORICA, UT PLERIQUE DOCTI QUERUNTUR.

AUCTORE J. L.

consecratum fuisse, facilem fidem non meretur :

7 Ex Metaphraste ordinationem eamdem transcribit, quatuor fere seculis illa junior, Nicephorus lib. xii cap. xx ; sed solum ut rem simplici traditione narratam, non ut certa auctoritate subnixam : uterque autem cavisset ei fidem tantillam habere, si scrutati fuissent sanctorum Basilii atque Nazianzeni, Amphilochio familiarissimorum, loca ad ipsum atque de ipso scripta, cum Actis Concilii i Constantinopolitani : inde enim valde diversas et certissimas notitias accepissent de prædicto S. Amphilochio, ejusque ætate et actis, tam causidici in foro, quam episcopi in ecclesia. Combefisius in Notis recordatur, in Patrum Vitis apud Rosweydum legi, UT MONACHUS SIT IN ORDINEM REDACTUS A PATRIBUS, QUI SIBI VIDEBATUR SIC MIRACULOSE ORDINATUS IN PRESBYTERUM : et, MAGNA CERTE CAUTIONE, inquit, IN REBUS TANTI MOMENTI OPUS : quia NULLUM APUD ANTIQUIOREM Metaphraste OCCURRIT ORDINATIONIS TAM SINGULARIS MONUMENTUM. Idem sine dubio notasset Combefisius ad Sanctorum Leontinorum Acta præfata, si de iis judicandum ipsi fuisset, E tantoque id fidentius fecisset, quanto plures in iis fabulas reperisset. *Ita docte Papebrochius ; qui verbis relatis non pauca præmittit et subjungit ad* S Neophytum *spectantia, ab accusationibus admodum R. P. Sebastiani a S. Paulo censuras vindicans, ad quas in Opere nostro ferendas veritatis amor ipsum compulerat.*

creditur obiisse anno episcopatus 38, sæculo III ad finem vergente

8 *De tempore, quo Sanctus ad vitam feliciorem transiit, hæc habeto. Laudatus Papebrochius et Octavius Caietanus tomo* I *de Sanctis Siciliæ, in Animadversionibus pag.* 51, *ostendunt, SS. Alphium, Philadelphum et Cyrinum probabilius passos fuisse in persecutione Decii, quæ anno* 250 *et* 251 *in Christianos sæviit. Sanctum autem* Neophytum *post illorum martyrium quadriennio in solitudine vixisse, atque annis* 37 *et* 5 *mensibus ecclesiæ Leontinæ præfuisse asserit Castilionius in Lectionibus supra datis. Hæc si vera sint, Sanctus obierit oportet sæculo* iii *ad finem vergente. Certe usque ad sequentis initium vitam non protraxit ; nam si credamus sæpe memoratæ Sanctorum Leontinorum historiæ, temporis intervallum, quod medium fuit inter* F S. Neophyti *reditum ex solitudine, et initium episcopatus, unum alterumve annum non excessit. Si annum Christi* 293 *vel* 294, *Sancti emortualem statuere velis, propius ad veritatem accedes, quam Caietanus mox citatus pag.* 75 ; *ubi illius obitum affigit anno* 295. *Hic scriptor S. Alphii et Fratrum ejus martyrium male innexuit* anno ii persecutionis Decii, Christi Domini ccliii ; *nam imperator ille in prælio adversus Gothos sub finem anni* 251 *cæsus fuit, uti Pagius probat contra Baronium : cujus errorem chronologicum si Caietanus detexisset, Sancti mortem ad annum* 293 *retraxisset. Castilionius in Lectionibus eam innectit anno* 296 : *sed hic, ut opinor, secutus est aberrantes Baronii calculos, secundum quos annus* 253 *Decii imperatoris primus fuit. Alio anachronismo Lectiones vitiat, dum non modo annum, sed etiam diem prodigiosæ consecrationis et mortis* S. Neophyti *determinat. Scribit, ipsum* quadam nocte, quæ creditur fuisse xxviii Decembris anni cclviii *episcopum ab Andrea apostolo consecratum fuisse, obiisse vero* xvii Aprilis anno humanæ salutis ccxcvi ; *et simul affirmat, quod episcopatum obiisse*

AUCTORE J. L.

gesserit septem et triginta annis ac mensibus quinque : *cum tamen inter prodigiosam Sancti ordinationem atque ejus mortem ultra 37 annos medii tantum sint menses tres et dies viginti. Ubi error lateat, Leontinis indagandum relinquo.* D

DE SS. SIXTO ET SINICIO EPISCOPIS CONFESSORIBUS

REMIS IN CAMPANIA GALLICA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus utriusque Sancti et reliquiarum translatio : Officia eorum et elogia.

B E

CIRCA AN. CCC. S. Sixtus inscriptus Fastis sacris,

Ecclesia *Remensis eodem die* I *Septembris dudum coluit tres sanctos Antistites,* Sixtum *videlicet,* Sinicium, *ac* Nivardum. *De duobus primis, cum Acta habeant communia, hic simul agemus, de Nivardo inferius. Martyrologium Romanum cum Usuardo* Sixtum, *quem aliqui* Xystum *nominant, annuntiat sine* Sinicio, *sed elogio multum diverso, nec sine erroribus, quantum apparebit ex disputandis. Verba accipe :* Rhemis in Gallia sancti Xisti, discipuli beati Petri apostoli, qui ab eo primus ejusdem civitatis episcopus consecratus, sub Nerone martyrii coronam accepit. *Ad hæc Baronius notavit sequentia :* Usuardus et Ado de eodem hac die. Hunc fuisse primum Rhemensis sedis episcopum, tabulæ ejus ecclesiæ, quas descripsit Demochares, plane significant ; testantur id ipsum Usuardus et alii. Suessionensis quoque ecclesiæ ponitur primus episcopus Xistus tempore Neronis, in tabulis ejusdem ecclesiæ apud Democharem. *Quod discipulum S. Petri, et martyrem sub Nerone vocet Baronius, ex Demochare se accepisse innuit.* C *Hac de causa etiam subjungere placet, quomodo id habeat Demochares, et unde acceperit. Tradit hic catalogum antistitum Remensium tom.* II *de Missæ sacrificio cap.* XIV, *eumque sic orditur :* S. Sixtus, S. Sinicius, S. Amansius, beati Petri apostoli discipuli, sub Nerone martyres. *Præmiserat testem suum hisce verbis :* Quorum *(episcoporum)* nomina insignis doctor theologus Sorbonicæ societatis Jacobus Bridou, canonicus et pœnitentiarius ecclesiæ Remensis, ex archivis descripsit, et ad nos misit. *Verum infra patebit, hæc consona non esse monumentis Remensibus.*

uti et Sinicius, alias cum Sixto, alias seorsum :

2 *Genuinum Adoni Martyrologium non habet* S. Sixtum *Remensem, ac facile crediderim eum a Baronio inventum in quodam ejusdem exemplari interpolato. Usuardus vero eumdem Sanctum recte sic annuntiat :* Remis, depositio sancti Sixti, episcopi primi civitatis ipsius. *Varii codices Usuardi additum deinde* Sinicium *cum* Sixto *simul, aut seorsum memorant. Codex Heriniensis sæculo* XI *scriptus sic habet :* Remis, depositio sancti Sixti episcopi primi civitatis ipsius, et beati Sinicii ejusdem successoris. *Centulensis adjungit Nivardum hoc modo :* Remis Francorum metropoli, sanctorum confessorum pontificumque Sixti, Sinicii atque Nivardi. *Remensis SS. Timothei et Apollinaris :* Remis, depositio BB. confessorum, pariterque ejusdem urbis pontificum Sixti, Sinicii atque Nivardi. *Grevenus et Molanus in suis editionibus singulos seorsum annuntiant, ut confessores, quemadmodum videri potest in Usuardo Sollerii. Wandelbertus in Martyrologio metrico tres sanctos Antistites conjunxit in hunc modum :*

Pontifices Remis insigni nomine fulgent
Sixtus, Sinicius, meritis, vitaque Nivardus.

Florarium Ms. Sanctorum duos priores, Nivardo seorsum memorato, tali celebrat elogio : Remis depositio sanctorum episcoporum et confessorum Sixti et Sinicii. Hic Sixtus Remensis primus episcopus, et Sinicius, ejus successor, secundus, viri magnarum scientiarum et mira sanctitate fuerunt, qui magnam populi utriusque sexus cohortem ad veram Christi fidem converterunt, et eumdem doctrina et exemplo instruxerunt. *Mitto martyrologos recentiores, et ad Sanctorum ecclesiam, ac reliquiarum translationes* F *accedo : nam ex his facile perspiciet studiosus lector, Sanctos hosce duos a sæculo saltem* VI *cultos fuisse.*

eorum ecclesia Remis jam ante sæculum VII *Sixto sacra,*

3 *Vita edenda, Flodoardus Historiæ Remensis lib.* I *cap.* III, *et Guilielmus Marlot in Historia metropolis Remensis lib.* I *cap.* XIV *referunt,* S. Sinicium *sepultum fuisse in eadem ecclesia eodemque sepulcro, in quo conditus erat* S. Sixtus, *uno anno citius defunctus. Addit Marlotus, ecclesiam illam postmodum* S. Sixto *dicatam,* quæ nunc, *inquit,* illius ac Successoris nomine decoratur. *De hac ecclesia Flodoardus lib.* I *cap.* III *scribit sequentia :* Ubi pro animarum salute fideliter elaborans (Sinicius,) bonumque certamen decertans, cum decessore (Sixto,) ut in cælis, ita etiam meruit in terris habere consortium, unius ejusdemque templi tumbæque sortitus cum beato Sixto sepulcrum. Quorum postmodum meritis basilicæ domus ipsorum claris illustrata miraculis, nonnullis dotata ditatur muneribus : agris quoque domibusque ac vineis locupletata, clericorum pariter enituit ministeriis decorata. Quorum nonnunquam duodecim, nonnumquam decem, ut domni Sonnatii præsulis tempore, ibidem

A dem reperitur congregationem fuisse, donec moderno tempore, abundante iniquitate, et refrigescente caritate, deficere Deo inibi militantium chorus, et unius ipsum cœpit esse templum presbyteri * titulus. Quocirca etiam ipsorum nuper abinde ossa translata, in ecclesia beati Remigii post altare sancti Petri, eorumdem præceptoris *(ex opinione Flodoardi)* servantur recondita. *Hæc satis innuunt, ecclesiam illam* S. Sixto *sacram fuisse a multis ante Flodoardum sæculis. Sonnatius, qui ecclesiæ Remensi præfuit initio sæculi* VII, *in testamento apud Flodoardum lib.* II *cap.* V *legat,* ad basilicam sancti Sixti similiter in auro solidos tres. *Hinc colligo, jam ante Sonnatium, id est, ante sæculum* VII, *ecclesiam prædictam nomine* S. Sixti *insignitam fuisse.*

* al. presbyteri

4 *Marlotus lib.* I *cap.* XIX *opinatur ecclesiam, quæ hodieque* SS. Sixti *et* Sinicii *nomine Remis conspicitur, eamdem esse cum prædicta, hancque a primis sæculis (a quarto forsan aut quinto) ad nostram ætatem permansisse. Primo* in Remensi suburbio multos annos *stetisse,* nunc vero intra urbis pomærium inclusam, *ante monuerat. Attamen sub finem capitis objectionem quamdam sibi* B *movet, eamque solvere conatur hisce verbis :* Hic inquirere posset aliquis, an vetus ecclesia S. Xysti, trium confessorum *(nimirum* Sixti, Sinicii *et Amantii, tertii Remensis episcopi)* pridem nobilitata reliquiis, ea omnino sit, quæ stat adhuc prope sanctum Timotheum ; nam præter sectos in quadrum lapides, quibus exterius parietes compacti sunt, nihil fere antiquitatis præ se fert. At cum B. Remigius diserte eam designet in suo testamento, non est, quod scrupulum hic moveamus. *Sic ille. At testamentum prolixius S. Remigii, in quo illius ecclesiæ fit mentio, passim ab eruditis rejicitur, ut supposititium. S. Amantium mox laudatum in eadem quoque sepultum ait cap.* XXVII, *sed* ex eodem prolixiori testamento S. Remigii, *quod tradit Flodoardus lib.* I *cap.* XVIII. *Ceterum ex his, quæ de ecclesia* S. Sixti *diximus, manifeste consequitur, Sanctum hunc cultum fuisse a sæculo saltem* VI, *et verosimiliter etiam citius.*

quam eamdem cum hodierna vult Marlotus.

5 *Corpora utriusque Sancti ab ecclesia propria fuisse translata ad ecclesiam S. Remigii, supra asserit Flodoardus; cumque dicat* nuper, *innuit id contigisse eodem, quo scribebat, sæculo* X, C *aut certe præcedenti. Bailletus ad* I *Septembris in* Sixto *et* Sinicio *scribit translationem hanc factam ab Heriveo antistite anno* 904, *sed ignoro, ubi illud tempus didicerit : Marlotus de iisdem reliquiis plura memorat cap.* XIX *hisce verbis:* Quo fit, ut ossa sanctorum Xysti et Sinicii ab inde translata fuerint, ac primum in ecclesia sancti Remigii post altare sancti Petri, eorum præceptoris, posita; deinde vero, distractis iisdem ossibus, pars horum notabilior matrici ecclesiæ data est, quædam alia Anschario Bremensi ab Ebbone pariter concessa, ex Alberto Crantio in sua Metropoli; caput vero B. Xysti Nicasianæ basilicæ, ubi hodieque cum Sinicii brachio religiose conservatur. *De capite* S. Sixti, *et* S. Sinicii *brachio, agit etiam pag.* 640, *describens sacrarium ecclesiæ S. Nicasii, ubi habet ista :* Conservant etiam in cista argento cooperta caput sanctissimi Xysti confessoris Belgarum apostoli, ac primi Remorum archiepiscopi, qui a beato Petro missus, idololatriæ nebulis involutos ad lucem euangelicæ prædicationis attraxit .... Os brachii sancti Sinicii confessoris, B. Xysti in sede Remensi dignissimi successoris, argenteo brachio condecoratum. *Hæc de capite* S. Sixti *servato in ecclesia S. Nicasii non videntur cohærere cum iis, quæ allegavit Henschenius noster in S. Anschario tom.* I *Februarii pag.* 403 *in hunc modum :* Anonymus quidam presbyter Bremensis in Ms. Historia Helmoldi continuata apud Adolphum Cypræum lib. I Historiæ Slesvicensis cap. III tradit, S. Anscharium prope Idzehoe, Holsatiæ oppidum, in Welna parvum oratorium in honorem S. Sixti, cujus caput semper secum deferebat, consecravisse. *Verum, uti verisimile non est, S. Anscharium secum semper habuisse totum* S. Sixti *caput, sic fieri facile potest, ut partem habuerit secum, ac pars alia servetur Remis in memorata ecclesia.*

Eorum reliquiæ translatæ, ac variis locis divisæ,

AUCTORE J. S.

7 *Eodem fere modo ratiocinandum erit de corporibus, quæ S. Anschario archiepiscopo Hamburgensi tradita ab Ebbone Remensi, scribunt varii; nam horum partem notabiliorem ecclesiæ matrici, seu metropolitanæ Remensi beatissimæ Virginis datam, affirmat citatus modo Marlotus. Adamus Bremensis lib.* I *Historiæ ecclesiasticæ cap.* XIX, *alias* XV, *sic habet :* Eodem tempore beatus Ansgarius corpora Sanctorum, quæ dono E Ebonis archiepiscopi susceperat, trans Albiam fertur deportasse, et corpus quidem S. Materniani apud Heiliganstad * reposuit, Xisti vero et Sinnicii, cum aliorum martyrum patrociniis, in urbe Hammaburg * collocavit *etc. Eadem plane habet Albertus Stadensis in Chronico ad annum* 833, *et Krantzius, mutatis verbis, in Metropoli lib.* I *cap.* XXX. *Deinde vero, direpto incensoque per Danos Hamburgo, quod anno* 845 *contigisse vult Henschenius, profugus inde S. Anscharius, dictas Sanctorum reliquias secum portavit in Ramsolam. Audi Adamum cap.* XXIII, *(alias* XIX :) Unde contigit, ut prædium, quod Ramsolam dicitur, a quadam venerabili matrona susceperit, nomine Ikia. Qui locus in episcopatu Ferdensi positus, ab Hammaburg, nisi * tribus disparatur rastis *. Ibi Sanctus Dei cœnobium constituens, reliquias sanctorum Xisti et Sinnicii locavit confessorum, et alia patrocinia, quæ ab Hammaburg fugiens portavit *etc. Consonat Stadensis ad annum* 841. *Krantzius autem loco assignato rem narrat hoc modo :* Magna fuit inter Ansgarium et Ebonem ex antiquo familiaritas, F quod dono Ebonis de ecclesia Remensi venerandas reliquias sanctorum Sixti et Sinnitii episcoporum acceperit, quas in Hamburgum contulit : et postinde (quod dicemus) a Danis fugatus, transportavit secum in Ramsolam ultra Albim, locum quidem Verdensis parochiæ, sed qui etiam propter memoriam divi Ansgarii, ibi diu commorantis, Bremensi diœcesi reputatur : ibique servantur in hodiernum. *Jam monui non integra corpora videri translata a S. Anschario. An vero Ebbo reliquias illas Anschario dederit, antequam translata fuerunt ex propria ecclesia ad S. Remigii, an post hanc translationem, incertum mihi est. Forsan eodem tempore pars data Anschario, pars ad ecclesiam S. Remigii delata.*

quæ Hamburgum delatæ, deinde Ramsolam in diœcesi Bremensi;

* *al.* Heiligenstad *ad Sturiam in Holsatia*
* Hamburgi
* *al. est,* non nisi
* *al. est* milliaribus Germanicis

7 *Eodem sæculo* IX *reliquias quasdam* SS. Sixti *et* Sinicii *aliorumque Sanctorum Remensium etiam habuit abbatia Fuldensis, ab eodem forsan Ebbone acceptas. Vita B. Rabani Mauri, qui ex abbate Fuldensi factus est archiepiscopus Moguntinus, data tom.* I *Februarii, pag.* 521 *de iis sic habet :* Sequenti autem die *(Rabanus)* per manum prædicti corepiscopi *(Reginbaldi)* collocavit reliquias sanctorum episcoporum, Cornelii, Calixti, Sixti, Sinitii, Nicasii et Felicis . .

aliæ Fuldam.

in

AUCTORE J. S.

in ecclesia B. Bonifacii martyris, in loco, quo prius sanctum corpus illius quiescebat. Ædificavit enim ibi turrem lapideam post altare, in cujus turris summitate media condidit prædictorum ossa Sanctorum, arcæ saxeæ diligenter inclusa, super quam culmen columnis quatuor sustentatum erigens, auro ornavit et argento. Intra quod arcam oblongam quadrangulo schemate factam posuit, quam etiam auro et argento atque lapidibus ornans, singulorum Sanctorum imaginibus decenter expressis decoravit, versusque quasi ex persona ejusdem arcæ prolatos in circuitu conscripsit. *Versus hi ibidem legi possunt.*

Breviarii anni 1543 lectiones Actis conformes: aliæ dantur ex Breviario anni 1630,

8 *Breviarium Remense anni* 1543 *continet de* SS. Sixto, Sinicio *et Nivardo Officium novem lectionum, quæ omnes ex Vita* SS. Sixti *et* Sinicii *depromptæ sunt, atque in omnibus concordant cum Actis edendis, licet alias multo sint breviores, quia posteriora omnia aliaque multa sunt prætermissa in Officio, quæ leguntur in Actis; at nihil occurrit in lectionibus, quod non sit ex Actis descriptum vel contractum. Aliud Officium habet Breviarium anni* 1630 : *nam ex novem illius* B *lectionibus solum tres mediæ habent Vitæ compendium, illudque expressum verbis multum diversis. Lubet lectiones illas hic exhibere, ut pateat, quænam fuerit tunc Remensium de primis suis Episcopis sententia. Verba accipe :* Peractis olim ad Euangelii prædicationem Apostolorum pro Christo legationibus, cum felici successu Christiana religio magnum in dies susciperet incrementum, viris apostolicis fidem Euangelicam per universum orbem annunciantibus : non longo post temporum intervallo, ex urbe Romana prodierunt invicti Christianæ fidei propugnatores, atque professores constantissimi : qui per omnes terrarum provincias verbum salutis æternæ hominibus intrepide prædicarent. Inter quos inventi sunt viri sanctissimæ vitæ Sixtus et Sinicius : quos Pontifex Romanus, ut electos Christi milites, in lege divina instructos, cælesti providentia cum Memmio in Galliam destinavit.

quæ etiam repugnant opinioni recentiorum quorumdam,

9 Hi ferventi studio hunc laborem pro Christi nomine subire cupientes, per longi itineris diverticula Christi fidem promulgantes, tandem divina ope Sixtus et Sinicius Remos appulerunt. In urbis porta, quæ Martis dicitur, historiam C suæ gentis lapidibus insculptam videntes, quasi familiaritate quadam invitati, in ea urbe aliquamdiu commorati sunt. Ubi cum Euangelica prædicatione parum se proficere viderent, propter pertinacem idolorum culturam; Suessionem proficiscuntur. In qua permultis eorum cura ad verum Dei cultum conversis, cœpit illico Christianorum numerus mirum in modum adaugeri. Cumque fama sanctitatis illorum apud vicinos populos undequaque vigeret, Sixtus divino instinctu Remorum Metropolim repetiit. In qua primus cathedram archiepiscopalem obtinuit : Sinicium vero Suessionensi ecclesiæ præfecit. Uterque ea diligentia commissum sibi gregem rexit, ut talentum sibi a Deo concreditum, multo cum fœnore reddiderit. Sixtus tandem post suæ peregrinationis cursum feliciter consummatum, Calendis Septembris diem extremum (quem ante præviderat) clausit. Cujus corpus in quadam ecclesia a se constructa, quæ adhuc hodie extat, a beato Sinicio sepultum est. Sinicius vero Remensis ecclesiæ una cum Suessionensi regimen suscepit : et annuo cursu feliciter expleto, eodem die mortem obiit : et juxta beati Sixti tumulum sepultus est.

10 *Huic elogio, quod Actis fere est consonum,* D *conjungo elogium Saussayi in Martyrologio Gallicano ad diem* 1 *Septembris, cum illud exprimat recentiorum quorumdam de Sanctis nostris opinionem, mox examinandam :* Ipso die, *inquit,* Remis natalis sanctorum martyrum pariterque Pontificum Sixti et Sinicii. Galliæ Belgicæ secundæ apostolorum. Qui patria Romani, cum beato Memmio Roma a sancto Petro has in partes ablegati : hancque metropolim auspice Christo adeuntes, trophæa ipsius Redemptoris illic prima collocaverunt. Hinc ad Suessiones digressi, populum hunc fidei etiam sacramentis initiarunt. Cui civitati episcopus primus Sinicius a Sixto, apostolici muneris coryphæo, præfectus est. Tum Sixtus ipse Remos reversus, civitatem hanc ethnicis spurcitiis prorsus expurgare instituit, fana destruxit, ædiculam divinis officiis consecravit, clerum constituit, populumque plurimum Christo acquisivit. Cum autem decennium Apostolus operi impendisset, cupidus extremi pro Domino subeundi agonis, cœlitus imminentis excessus admonitus, post gloriosum certamen, quo martyr occubuit, ad præmium destinatum feliciter migravit. E Cujus funus religiose curavit Sinicius : qui et vertente anno, eodem die, quo Sixtus, inita pro fidei assertione suprema colluctatione, Remis, ubi resederat jussu decessoris, ut orbam ecclesiam curaret tutaretque, laurea itidem martyrii redimitus æternam abiit ad gloriam. Eodem vero tumulo cum Sixto illatus, basilicæ, quæ in utriusque honorem subinde constructa est, initium nuncupationemque indidit : tamdiu vero ibi uterque quievit, quousque ad ampliorem honorificationem, intra urbem ab Heriveo archiepiscopo delata amborum pretiosa spolia in ecclesia sancti Remigii pone altare Petri eorum præceptoris, cultu condigno recondita sunt, hactenusque in sacrario illius ædis sacris monilibus ditissimæ, ea, qua decet, religione observantur.

quorum sententiam exprimit Saussayus

§ II. Quæ et qualia sint Acta inferius edenda : inquiritur tempus, quo Sancti missi sunt in Galliam. F

Acta in variis Mss. reperta placent quorumdam,

Acta SS. Sixti *et* Sinicii *habemus in tribus Mss., quorum duo tam exacte sibi consonant, ut nulla appareat diversitas, ne in vocubis quidem minoris momenti, nisi rarissime. Primus est codex noster, notatus* P. Ms. 154, *non admodum antiquus : alterum est apographum* ex Ms. monasterii Boni fontis, *quod est Ordinis Cisterciensis in diœcesi Remensi. Cum hisce etiam satis congruunt codices, quos vidit Marlotus, cujus verba mox dabo. Verumtamen in fragmento, quod ex suis codicibus recitavit Marlotus, voces quædam minoris momenti omissæ sunt, aut aliter expressæ, quam leguntur in dictis Mss. nostris. Tertium nostrum est descriptum ex codice* Ultrajectino S. Salvatoris. *In hoc omissa sunt plura, quæ ad gesta Sanctorum enarranda non conducebant, uti præfatio tota, aliaque deinde, quæ magis ad mores spectant quam ad historiam. Facta vero historica iisdem plerumque verbis hic narrantur, quibus referuntur in aliis Mss., ita ut suspicer aliqua ab hoc Ms. abrasa esse brevitatis studio,*

studio, quod viderentur superflua. De codice suo Marlotus, qui alias ab ejus auctoritate recedit, sic loquitur cap XIII : Quod prædicti codicis stylus planus sit et simplex ; nec multum abhorrens a modo loquendi veterum diaconorum, quibus nascentis ecclesiæ res gestas, et martyrum certamina conscribendi cura fuit : character quoque et codicis tegmentum antiquitatem præ se ferant quingentorum vel sexcentorum annorum, extetque tam Remis in bibliotheca matricis ecclesiæ, et apud S. Nicasium, quam Suessionis. *Hæc ille sibi objicit ex judicio aliorum, quos apprime doctos fatetur et veritatis amantes.*

displicent Marloto, cujus opinioni sunt contraria

12 *Verumtamen Marlotus ipse Acta hæc non magni facere videtur, cum ei adaptet verba Hincmari, alia occasione dicta :* Nos scilicet habere eum ad lectionem, non vero ad proferendam auctoritatem. *Verum hæc verba sunt hominis partium studio præventi, quod Acta* SS. Sixti *et* Sinicii *repugnarent Remensium traditioni, quam susceperat defendendam, de missione eorum per S. Petrum apostolum. Etenim nullum assignat Actorum vitium : nihilque directe Actis objicit, nisi sequentia :* Deinde, cum Frodoardus prædicti codicis non meminerit, admodum probabile est, post ipsius obitum confectum fuisse ab auctore, qui gestis Sanctorum seu Legendariis texendis dabat operam, quorum gestorum cum apud nos ob vetustatem nulla restaret memoria, eisdem Sanctis Apostolicas virtutes attribuit, quo celebriores apparerent, et ab historiarum avidis prædicta eorum gesta legerentur. I*gnota verisimiliter Flodoardo fuit hæc Vita, si credimus Marloto, quia eam non nominat At mihi idem non apparet, cum omnia, quæ Flodoardus de Sanctis nostris scribit, ex hac Vita videatur sumpsisse ; et nullibi ab ea recedat, nisi in assignando tempore ipsorum missionis. Deinde, etiamsi constaret ignotam fuisse Flodoardo, ne sic quidem fieret verisimile, scriptam fuisse post ejus Historiam. Quis enim credat, scriptorem hujus Vitæ voluisse, lecta Flodoardi Historia, ab eo ducentis annis recedere, tantoque spatio juniores facere Sanctos, quos celebrabat? Quod deinde dicit* in eodem codice *haberi Vitam* SS. Memmii confessoris et Mauri martyris ejusdem styli, *nihil facit contra Vitam Sanctorum nostrorum, licet revera dubitem, an ejusdem sint styli. Certe cum, ut subdit, alter ibi dicatur* a B. Petro directus, *alter* vero a S. Clemente ; *non sunt hæ posteriores Vitæ ejusdem auctoris, qui S. Memmium Catalaunensem non retulisset ad tempora Apostolorum,* Sixtum *vero et* Sinicium *ad imperium Diocletiani ; cum passim eodem fere tempore trium illorum adventus in Galliam figatur, aliis eumdem ad Apostolorum ætatem referentibus, aliis ad sæculum* III *fere adultum.*

scriptoris videntur antiqui, non tamen coævi : nec fabulosa sunt, sed jejuno.

13 *Tillemontius tom* IV *Monumentorum in S. Dionysio Parisiensi art.* 21 *suspicatur Acta* SS. Sixti *et* Sinicii *antiquiora esse Hincmaro, qui Remensem rexit ecclesiam circa medium sæculi* IX, *idque affirmat Bailletus in Tabula critica ad* I *Septembris. Neuter tamen multum auctoritatis Vitæ huic tribuit, neuter eamdem vehementer accusat, aut ullam sententiæ suæ rationem allegat. Uterque etiam hanc Vitam sequi maluit quam Hincmarum aut Flodoardum, ad statuendam epocham adventus eorum in Galliam. Eruditi Benedictini, qui componunt Historiam litterariam Franciæ, tom.* III *pag.* 646 *similiter credunt Vitam hanc Hincmaro anteriorem, adduntque non videri scriptam ante finem sæculi* VII, *at nulla ratione addita. Porro nullas invenio rationes, cur Vita* SS. Sixti *et* Sinicii *nequeat esse scripta multo citius. Certe nihil occurrit in hisce Actis, ex quibus ostendi possit, scriptorem illorum necessario amovendum a sæculo* V *aut* VI, *cum et stylus satis sit simplex, et nullibi ostendat Sanctis ipsis se longe posteriorem. Verumtamen coævum fuisse aut supparem nequaquam crediderim, quia Acta magis sunt jejuna, quam soleant esse scriptorum, qui facta per se aut per testes contemporaneos didicerunt. At id ipsum, quod pauca de Sanctis memoraverit, ostendit, eum noluisse Heroës suos commentitiis fabulis exornare.*

AUCTORE J. S.

Sententia Flodoardi de missis per S. Petrum Sixto et Sinicio,

14 *De tempore, quo Sancti nostri missi sunt in Galliam, tres reperiuntur sententiæ, quæ suos singulæ habent patronos. Prima est Flodoardi, qui lib.* I *cap.* III *sic scribit :* Nec solum apud Ethnicos tunc temporis tanti habitum Remorum populum, quin et apud primos Ecclesiæ Dei propagatores, atque per Euangelium in Christo patres, primæ hujus provinciæ nostræ sedis pontifices constat semper honore decoratos ; adeo ut ipse beatissimus Ecclesiæ Christi princeps, Petrus apostolus, urbi nostræ beatum Sixtum a se archiepiscopum ordinatum cum suffraganeorum auxilio censuerit delegandum, idoneos ei ac necessarios in eadem provincia destinans socios. S. Sinicium videlicet, Suessonicæ sedis primo, nostrum postea præsulem, ac beatum Memmium Catalaunicæ urbis rectorem. *Marlotus lib.* I *cap.* XIII, *ubi hanc sententiam, quam traditionem ecclesiæ Remensis perperam nominat, stabilire conatus est, Flodoardi testimonium commendat hisce verbis :* Verisimile non est eum, vetustioribus neglectis codicibus, fictam ac de novo excogitatam opinionem evulgasse, cum apud omnes diligens et sincerus scriptor habeatur. Nec, si monimentum aliquod vetustatis in provincia extiterit, credendum est eum latuisse ; sed ei tamquam principis ecclesiæ canonico, ac fidei nostræ primordia dedita opera investiganti, quotquot erant bibliothecæ facile patuerunt. *Sic ille de Flodoardo.*

quam propugnat Marlotus :

15 *Hujus vero opinionem mox confirmare nititur in hunc modum :* Ac ne quis existimet hunc honorem *(accepti a S. Petro episcopi)* de industria Remensi ecclesiæ quæsitum, quo illustrior potiorque ob vetustatem evadat, Frodoardi sententia veterum testimoniis comprobanda est, Lotharii præsertim imperatoris, cujus epistolæ fragmentum ad Leonem Papam idem Frodoardus citat lib 3 cap. 10, qua Remensis sedis B. Sixtus primus episcopus Apostolorum discipulus prædicatur, quod Fulco Hincmari successor clarius explicat alia epistola ad Stephanum V his verbis :
« Sedem vero Remensem notum habeat ab antecessoribus præ Gallicanis omnibus ecclesiis semper fuisse honoratam, utpote cum primus Apostolorum beatus Petrus primum destinaverit huic urbi beatum Sixtum episcopum, et totius Gallicanæ regionis dederit ei primatum ». *Habet hæc quoque Flodoardus lib.* IV *cap.* I. *Porro hisce argumentis, quæ non prorsus contemnenda sunt, alia minoris momenti addit Marlotus, videlicet Chronicon Senonense S. Petri Vivi, Chronicon Virdunense, Chronicon Autissiodorense, Martyrologium Romanum, Ms. codicem citatum a Vincentio Bellovacensi, Vitam S. Memmii Catalaunensis a Bosqueto editam, ac demum cum paucis neotericis Democharem et Baronium ad annum* 46 ; *hisque recensitis sic concludit :* Stet

AUCTORE J. S.

igitur tamquam certum, a Christi natalibus anno XLVI, imperante Tiberio, orientem Christianæ fidei solem in Xysto, Sinicio et Memmio, Remos ac circumjectas Belgarum gentes suspexisse susceperisseque. *Habes, lector, momenta hujus opinionis, quæ ad assensum movere possent, nisi gravioribus eluderentur. Ex conclusione vero facile agnoscas hominem ecclesiæ suæ amantem, qui non modo missionis sæculum, sed annum etiam certum vult haberi ob auctoritatem solius Baronii, licet revera Baronius non asserat, eo anno missos* Sixtum *et* Sinicium, *sed solum ad illum annum referat, multos a S. Petro missos, sed diversis temporibus.*

hujus rationes enervat auctoritas Hincmari, qui scripsit missos a Sixto Papa.

16 *Altera sententia est Hincmari Remensis archiepiscopi, qui in Opusculo* LV *capitulorum cap.* XVI *de misso S. Sixto sic loquitur :* Et postquam beatus Sixtus a Sixto Sedis Romanæ Pontifice primus ad Remensem metropolim fuit directus episcopus, in Christianismo per quindecim archiepiscoporum tempora . . . . in Remensi parrochia (*seu diœcesi*) *mansit ecclesia Laudunensis, quæ primum a S. Remigio accepit episcopum, ut pluribus exponit. Non explicat Hincmarus,* B *an velit S.* Sixtum *missum fuisse a Sixto I, qui ante medium sæculi secundi pontificatum administravit, an vero a Sixto II, qui brevem pontificatum glorioso martyrio finivit anno 258, quippe alios quosdam viros apostolicos in Gallias misisse scribitur apud nos tom. II Augusti pag. 128 et 129. De Sixto II probabilius certe id dici potuit quam de Sixto I, uti patebit ex ordine episcoporum Remensium, qui Hincmarum non latuit, ideoque existimo ipsum de Sixto II locutum. Porro hæc opinio Hincmari vehementer enervat rationes pro opinione prima expositas. Nam Hincmarus vir fuit eruditus et retinens admodum prærogativarum ecclesiæ suæ ; nec fautores primæ opinionis ullum habent testem Hincmaro antiquiorem, cui Lotharius imperator contemporaneus, Fulco suppar, Flodoardus longe posterior. Vidit hoc incommodum Marlotus atque ita respondet :* Nam cum ei sit Fulco suppar, æqualem cum eo habet auctoritatem, cui cum accedat Frodoardi Fulconi supparis auctoritas, duo præponderabunt uni, præsertim cum Frodoardus (ut dixi) dedita opera ecclesiæ Remensis Histo- C riam scripserit, ac diligenter, antequam publici juris fieret, investigatis accurate prædictæ ecclesiæ monumentis Hincmaro antiquioribus, eam emendaverit, ut ipse testatur in proœmio. *Ostendit hæc responsio, non adhærendum necessario scriptoribus Remensibus sæculi noni et decimi, cum ipsi in diversas abierint sententias. Progredior igitur ad tertiam sententiam, quæ solidioribus niti videtur fundamentis.*

Acta habent Sanctos in Galliam missos tempore Diocletiani,

17 *Acta habent Sanctos Roma missos sub Diocletiani et Maximiani imperio, postquam SS. Crispinus et Crispinianus martyrio coronati erant circa annum 287 aut 288, ut vult Tillemontius tom. V in Persecutione Diocletiani art 2, tempus illud probans ex morte Rictii Vari, sub quo dicuntur passi. Itaque secundum Acta* Sixtus *et* Sinicius *missi videntur circa annum 288. Actis consonat Breviarium Remense anni 1543, cujus verba subjungo, omissis non necessariis :* Sancti Sixtus atque Sinicius Romæ oriundi, ibi sancte et religiose a successoribus beatorum Apostolorum a cunabulis in Lege educati divina, præclaræ suæ indolis, juste ac sine querela conversando, ibidem monstravere sanctitatem . . . . Qualiter lux sanctitatis eorum in has partes emicuerit, paucis intimare curabimus. Igitur eo tempore, D quo Diocletianus et Maximianus imperatores tyrannica dominatione persecutionem in Christianos excitaverant . . . . sancti Dei Crispinus et Crispinianus . . . in urbe Suessionica verbum vitæ populis annunciantes morabantur. Sed quia nonnulli in eadem urbe per ipsorum prædicationem ad fidem Christi conversi fuerant, et propter supradictam persecutionem admodum rari essent in Galliarum partibus Christi relicti ministri . . , denique ostenderunt se per visum Pontifici Romanæ tunc temporis Sedis, asserentes et se per martyrii gloriam ad regna assumptos cælestia, et oves, pro quibus ipsi exemplo Domini sui sanguinem fuderant, pastoris absentia desolatas manere in terris . . . Post hanc itaque beatorum martyrum visionem atque ammonitionem ; certior factus idem Pontifex, divinitus se per Sanctos Dei ammonitum, convocato clero, ordinavit sanctum Sixtum episcopum ; et ad solatium ei procuratur beatus Sinicius, tunc quoque ab eodem Pontifice presbyter consecratus, qui et ipse magnarum virtutum vir universorum testimonio comprobatus habebatur. *Hæc eodem modo in Actis* E *relata ostendunt, qualis fuerit Remensium traditio usque ad medium sæculi* XVI *de primis suis Episcopis, evincuntque, Flodoardi opinionem non invaluisse, sed potius neglectam fuisse apud Remenses. Breviarium anni* 1630, *ex quo elogium dedi num.* 8, *similiter repugnat opinioni Marloti, cum Sancti dicantur missi, non a S. Petro, sed a Romano Pontifice,* peractis olim . . . Apostolorum pro Christo legationibus.

18 *Sententia nostra de missis circa annum* 288 Sixto *et* Sinicio *optime concordat cum catalogo episcoporum Remensium, uti et Suessionensium, idemque catalogus opinionem Marloti prorsus reddit improbabilem. Quindecim numerantur episcopi usque ad S. Remigium in ecclesia Remensi, nec plures numeravit Hincmarus, cujus verba dedi num.* 16, *cum ait Laudunum, quod primum episcopum accepit a S. Remigio,* per quindecim archiepiscoporum tempora *spectasse ad diœcesim Remensem. Inter episcopos autem Remenses quartus ab omnibus collocatur* Betausius *seu* Imbetausius, *atque hic anno* 314 *interfuit concilio Arelatensi, cui subscriptus legitur apud Labbeum tom.* I *col.* 1430 *hoc modo :* Imbetau- F sius episcopus, Primigenius diaconus, de civitate Remorum. *Hinc facile in sententia nostra texi potest chronotaxis aliqua quatuor primorum antistitum ecclesiæ Remensis. Spatium enim, quod reperitur inter annum* 288 *et* 314, *sufficiens est, ut credi possit tres eo tempore sedisse episcopos, ex quibus secundus non nisi annuum tenuit episcopatum, etiamsi velimus suspicari, Betausium jam aliquot annis sedisse ante concilium. Demochares habet eum consecratum a Melchiade Papa anno* 312, *sed sine certo auctore, inquit Marlotus cap.* XXV. *Itaque credamus S.* Sixtum, *postquam in Galliam pervenerat, decennio circiter laborasse ad conversionem Remensium et Suessionensium, obiisse vero circa annum* 300, *ac* Sinicium *uno anno serius, uti in Actis dicitur ; potuit sic Amantius ad decennium quoque sedere ante Betausium. Verum uti in hac chronotaxi nihil est absoni, ita nihil certi : nam S.* Sixtus *etiam diutius supervivere potuit, tantoque brevior fiet Amantii episcopatus, quanto* Sixtus *superfuerit diutius. Porro ordo primorum episcoporum Remensium satis etiam conciliari potest cum sententia Hincmari, si velit S.* Sixtum *missum esse a Sixto*

quæ sententia convenit cum ordine primorum episcoporum ;

AUCTORE J. S.

A *Sixto II, sed tunc multo prolixior fiet* Sixti et *Amantii episcopatus.*

at idem ordo evertit opinionem primam;

19 *Quam male cum opinione sua cohæreat expositus ordo episcoporum Remensium, vidit probe Marlotus, sed omnes intendit nervos, ut amoliretur incommodum. Versat hunc lapidem toto capite* XVIII, *et verisimilia facere conatur, quæ omni prorsus verisimilitudine carent. Agnoscit tres primos serie continuata Remensi cathedræ præfuisse, eosque defunctos vult sæculo primo. Post hos nullos fuisse Remis episcopos usque ad tempora Constantini Magni, sub quo quartus occurrit Betausius, scripserat Flodoardus lib.* I *cap.* V. Quod an consulte et veraciter dictum ab eo, *inquit Marlotus,* aut temporis edacitate ab ecclesiasticis potius tabulis horum nomina penitus exciderint, merito quis dubitare posset. *Verum id veraciter dictum a Flodoardo, satis est certum ex testimonio Hincmari supra dato, et omnium consensu. Audi, quid de quatuor primis scripserit Albericus monachus in Chronico ad annum* 336 : Antequam ulterius procedamus, hic attingenda est breviter historia Remensis. Le-
B gitur quod post mortem Crispini et Crispiniani missi sunt a Roma sancti isti Sixtus et Sinicius, primi Remensium archiepiscopi, cum nepote Divitiano, qui fuit secundus post Sinicium Suessionensem episcopum. Tertius Remensis archiepiscopus Amausius, quartus Bethausius, in isto tempore Magni Constantini, et interfuit concilio Arelatensi primo, quod per Mauritium * ejusdem urbis episcopum relatum est ad beatum Silvestrum, Volusiano et Aniano consulibus. Isti quatuor primi Remenses episcopi tumulati fuerunt in ecclesia beati Sixti. *Hæc igitur dubitatio Marloti fundamento caret, uti ipse satis advertit, cum illi non amplius insistat.*

* Marinum

cum prorsus incredibile sit, ecclesias Remensem et Suessionensem vacavisse duobus sæculis,

20 *Hinc omnes recenset persecutiones gentilium, ut ostendat sedem Remensem potuisse episcopo carere toto sæculo secundo et tertio, idque non esse improbabile. Audi rationem ejus præcipuam, quam exprimit his verbis :* Etenim cum electio, genuina pastorum matrix, libertatem in eligentibus supponat, si hæc opprimatur præfectorum tyrannide, frequenti Cæsarum per Remos transitu, bellis intestinis aut tumultibus populorum, quid mirum si pontificiæ sedes tamdiu
C orbitate languescant ? *Post hæc persecutiones enumerat ; at non ostendit has acerbiores Remis fuisse, quam in aliis orbis partibus. Cur igitur hæ persecutiones magis Remis electionem impedivissent quam in aliis urbibus, quibus episcopos præfuisse sæculo secundo et tertio, certissime novimus? In Italia certe magis continuæ fuerunt persecutiones quam in Gallia, neque ideo tamen ecclesiæ præcipuæ, de quarum antiquitate certo constat, tam diuturno tempore episcopis caruerunt, uti nec in Oriente nec in Africa, ubi tyrannorum crudelitas non minus desævit. Certe nulla umquam tam diuturna eodem in loco fuit persecutio, ut electionem episcopi multis annis impedierit, nedum duobus sæculis. Deinde si Remis eligi non potuisset episcopus, numquid ecclesiæ Romanæ erat episcopum mittere ad ecclesiam tot turbinibus agitatam, cœptaque per tres episcopos promovere per alios? Numquid a tempore Decii ad Diocletianum usque varii in Galliam missi virorum Apostolicorum manipuli, qui non paucas ibidem fundaverunt ecclesias? Cur igitur neglectæ fuissent Remensis et Suessionensis, si jam a primo sæculo fuissent fundatæ? Hæc sane mihi maxime miranda viderentur, si dicerentur a scriptore, cujus auctoritati non liceret refragari : at incredibilia prorsus sunt, dum solum nituntur auctoritatem scriptorum noni et decimi sæculi, quos amor antiquitatis ecclesiæ suæ facile impellere potuit, ut, relictis melioribus, fabulosas notitias sequerentur.*

et aliunde colligitur, ecclesiam Remensem non diu vacasse,

21 *Etenim alia etiam persuadent, ecclesiam remensem non diu vacasse post mortem S. Amantii. Primo Amantius sine martyrio finivisse vitam videtur, æque ac* Sixtus *et* Sinicius, *omnes in eadem ecclesia sepulti, quam etiamnum superesse vult Marlotus. Tres ergo episcopi in pace obierant, ut quartus facile posset succedere. Secundo cum Betausius in eadem cum ipsis ecclesia dicatur sepultus, vix dubitari potest, quin ipsis continuo successerit. Tertio multæ Galliarum ecclesiæ episcopos habebant sub Diocletiano, cujus persecutio ibidem minus sæviit, præsertim eo tempore, quo in aliis Romani imperii partibus erat vehementior : nam Constantius tunc Galliis præerat, et Christianos aut protegebat, aut certe non vexabat ; cur igitur nec Remensis nec Suessionensis ecclesiæ suos habuissent antistites? Stabat Remis ecclesia a* S. Sixto *ædificata, tres in ea re-* E
sederant antistites, omnes sine martyrio defuncti, nulla ostendi potest persecutio, quæ Remenses afflixit acrius, nisi sola forsan sub præside Rictio Varo ; aliena ergo a proposito tractat Marlotus, cum non sine exaggeratione enumerat gentilium imperatorum persecutiones, quæ modo in una, modo in alia orbis Romani parte magis sævierunt. Quis enim hujusmodi ferat ratiocinia? Christiani persecutionem passi sunt in Africa, non potuit igitur eligi Remensis episcopus. Italia perpetuis fere persecutionum procellis agitata est a Nerone usque ad Constantinum ; ergo nullus per ducentos et plures annos haberi potuit in urbe Remensi antistes. *Quis, inquam, sic ratiocinanti aures præbeat? Attamen non alia est ratiocinatio Marloti, si recte expendatur.*

Actis igitur inhærendum, quæ etiam per se majorem hac in re fidem merentur.

22 *Hisce accedere possent aliæ rationes, atque auctoritas Sulpitii Severi ac S. Gregorii Turonensis, sed eas prætermitto, quod nolim hic disputare de promulgata primum fide in Galliis. Nam etsi aliæ deessent rationes, una solum consideratione facile videbimus auctoritatem Actorum præpondere auctoritati Flodoardi. Raris-* F
sime invenimus initium alicujus ecclesiæ, aut ætatem alicujus Sancti, referri a scriptore quodam ad sæcula posteriora. Contra experimur, amorem antiquitatis effecisse apud multos medii ævi scriptores, ut initia urbium, ecclesiarum, Ordinum, aliarumque rerum, referrent ad tempora longe anteriora. Itaque suspicari non possumus, auctorem Actorum alia de causa adventum SS. Sixti *et* Sinicii *fixisse sub imperio Diocletiani et Maximiani quam amore veritatis, quam discere poterat ex monumentis ecclesiæ Remensis. At de Flodoardo non immerito suspicio oriri potest, nimio antiquitatis amore ad falsam opinionem fuisse abreptum. Neque idcirco dicendum necessario est, eum* fictam ac de novo excogitatam opinionem evulgasse, *aut non vidisse monumenta antiqua ecclesiæ Remensis : nam contrarium mihi prorsus persuadeo. Viderat, ut opinor, Acta edenda, cum iis consentiat, excepto missionis tempore ; viderat certe Hincmarum, cujus verba adducit : viderat etiam Lotharii imperatoris et Fulconis episcopi verba, ex eo data num* 15. *Viderat ergo Flodoardus tres diversas opiniones de missione* SS. Sixti *et* Sinicii, *ex usque elegit eam, quæ antiquitatem ecclesiæ suæ magis commendabat,*

AUCTORE J. S.

mendabat, eamque sine ulla probatione ut veram proposuit. Idem fecit Marlotus, adhibita longa disputatione, quæ nihil magis videtur docere, quam imperium voluntatis in intellectum, quo fit, ut ea facile vera credamus, quæ vera esse nimis volumus.

§ III. An Sancti dicendi sint martyres, an confessores : nullus ante ipsos Remis episcopus.

Martyres qua occasione vocari cœpti, exponitur,

Laudatus Marlotus cap. XV *inquirit, utrum Sancti nostri habendi sint martyres, an confessores. Martyrologium Romanum Baronii* martyres *vocavit, Acta vero clare martyrium negant. Andreas Saussayus Tullensis episcopus martyrium eorum probare conatus est dissertatione hunc in finem edita, quam refutat Marlotus.* B *Porro occasionem asserti primum a Demochare martyrii explicat Marlotus his verbis* : Cum ad ornatum sui Operis de sacrificio Missæ primos cujusque civitatis episcopos summa diligentia perquireret Demochares, ad Jacobum Bridou Remensis ecclesiæ pœnitentiarium sibi amicissimum pro Remensibus literas mittit. Hic nescius forsan aut anceps, quid rescriberet de Xysto et Sinicio, cum Frodoardus satis obscure loquatur de genere mortis, quod prædicti Archiepiscopi obierunt, proprio genio martyres fecit schedula ad Democharem transmissa, quam nullo examine, sed ex fide auctoris, ut sæpe fit, suis operibus intexuit. Baronius hunc secutus est in Martyrologio, tamquam rerum Gallicanarum callentissimum, cui subscripsere, quotquot postmodum conficiendis Martyrologiis studium impenderunt, ob reconditam prædicti Cardinalis eruditionem, honoremque Romano Martyrologio (ut par est) ab omnibus exhibitum, quod ex incorruptis Ecclesiæ monumentis se confecisse testatur. *Hactenus de occasione, qua nata est opinio de martyrio.* C

ostenditurque, quibus argumentis martyrium propugnaverit Saussayus;

24 *Refert deinde argumenta, quibus Saussayus opinionem suam probare nititur :* Primaria ratio, *inquit,* petitur ex circumstantia temporis : . . . putant enim quotquot sub Nerone et Domitiano claruerunt, sanguine fuisse purpuratos. *Verum neque eo tempore vixerunt Sancti nostri, neque verum est, omnes fuisse martyres, qui tunc floruerunt. Deinde* Illustrissimus Saussayus Tullensis episcopus in Martyrologio Gallicano, et in Apologetico libello adversus archiepiscopum Lugdunensem, contendit errorem irrepsisse in Breviarium Remense reformatum, et in Litanias, ubi S. Xistus cum Sinicio inter confessores recensetur, putatque Remenses traditionem suam ejurasse, eo quod Galesinus, Ferrarius in Topographia, Demochares, Colvenerius, Chanarius et Robertus cum Baronio conspirent, multumque exaggerat Martyrologii Romani, editi sub Gregorio XIII. anno MDLXXXIV auctoritatem, quasi indubitata fide hoc esset tenendum. *Hæc ex Marloto recitavi, quod Opusculum Saussayi mihi non sit ad manum. Jam vero ad istas auctoritates neotericorum dixisse sufficiat, omnes a Demochare, quem Baronius in Romano Martyrologio secutus est, in eam opinionem deductos, sed eorum auctoritatem non sufficere, cum antiquiora monumenta, ipsaque Remensis traditio repugnet.* D

sed martyres non fuisse probant Acta, Flodoardus, ipsa Remensium traditio.

25 *Flodoardum etiam opinioni suæ adaptare voluit Saussayus, licet ei clare sit contrarius. Gesta utriusque in episcopatu et obitum breviter narrat lib.* I *cap.* III *hisce verbis :* Sanctus vero Sixtus Remorum primus episcopus, etiam Suessionicam fundasse fertur ecclesiam, et B. Sinicium collaboratorem et cooperatorem suum inibi constituisse ; quique post ejusdem S. Sixti decessum, nepote suo, ut ferunt, sancto Divitiano Suessoni a se pontifice ordinato, quoniam noviter instituta Remensis ecclesia lacte adhuc tenera forte fovebat pignera, necdum ad onus pontificale perferendum robusta, Remis archiepiscopalem (ea cogente necessitate) subiit cathedram. Ubi pro animarum salute fideliter elaborans, bonumque certamen decertans, cum Decessore, ut in cælis, ita etiam meruit in terris habere consortium, unius ejusdemque templi tumbæque sortitus cum beato Sixto sepulcrum. *Nullum hic verbum de martyrio Sanctorum nostrorum, nec alibi in Flodoardo. Acta vero clarissime habent, utrumque Sanctum in pace obiisse.* E *Traditionem ecclesiæ Remensis accipe ex laudato Marloto :* Quod si divini Officii, Missalis, Litaniarum, vetustiorumque inscriptionum in capsis et imaginibus habenda sit ratio, tanta nobis horum vis suppetit, ut sine lectoris tædio vix media pars hic posset adferri Mss. codices, Antiphonalia, Gradualia, id etiam aperte testantur. Unde satis mirari non possum, quomodo Sap. et illust. Tullensis episcopus dicat, Remenses patrum traditionem reliquisse, cum hujusce traditionis nullum extet vestigium, nec in Missalibus, nec in Martyrologiis, quæ cum vetustatem spirent, ut ex charactere patet inspicientibus, majoris aut certe æqualis sunt auctoritatis cum ipsis, quæ ab illo fidenter nobis opponuntur. *Non autem, ut ante advertit, verisimile est, ecclesiam Remensem sic se ingratam erga Tutelares suos exhibuisse, ut lauream martyrii ab iis sciens abstulerit, si a veteribus delata fuisset. Recte quidem hæc Marlotus. Verum eodem modo ratiocinari debuisset contra antiquitatem nimiam* SS. Sixti *et* Sinicii, *quæ æque est contraria traditioni Remensium, in Breviariis eorum, aliisque monumentis expositæ.* F

Alius a quibusdam confictus Remensis episcopus tempore Apostolorum :

26 *Theodoricus Pauli Gorcomiensis sæculo* XV *compilavit Chronicon universale apud nos Ms. In eo a fol.* 248 *dat catalogum antistitum Remensium, qui passim satis consonat aliis catalogis vulgatis, gestaque* SS. Sixti *et* Sinicii *compendio recitat. Verum scriptor iste alium statuit episcopum Remensem ante* S. Sixtum, *cumque et* Petrum *nominat et a S. Petro missum affirmat. Accipe breve, quod Petro suo ille texuit elogium :* Petrus sanctus discipulus sancti Petri apostoli, ab eodem apostolo Remis missus, prædicando multos convertebat, et fidem Christi ibidem primus dilatavit. Quo defuncto, non reperitur, aliquem sibi successisse in ecclesia Remensi, nisi anno Domini CCXCV. *Non opinor hunc habendum a Remensibus pro episcopo : sed fictitium haud dubie credent hunc Petrum. Attamen neutiquam crediderim primo confictum esse a laudato scriptore, qui satis videtur sincerus, sed nimis credulus. Hinc itaque colligimus, antiquitatem Remensi ecclesiæ quæsitam fuisse modis variis, nec mirandum esse, si qui tantæ antiquitatis amore* SS. Sixtum *et* Sinicium *ad Apostolorum tempora*

A *tempora retulerint, cum etiam fuerint inventi, qui fictitium episcopum obtruserunt.*

Sanctorum elogium aliud,

27 *Rectius de* Sixto *et* Sinicio *scripsit laudatus Theodoricus, cujus elogium subjungo :* Sixtus sanctus successit hoc ordine. Sancti enim martyres Crispinus et Crispinianus sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus anno Domini CCXCI martyrizati a Rictiovaro in orbe Suessonica, ostenderunt se per visum S. Caio Papæ, asserentes et se per martyrii palmam assumptos ad regna cælestia, et oves, pro quibus ipsi exemplo sui Domini sanguinem fuderant, pastoris absentia desolatas manere in terris. Qua de re, inquiunt, tibi eas commendamus. Tunc sanctus Papa Caius de consilio cleri elegit mittere sanctum Sixtum, qui fatebatur se indignum tali dignitate, paratum tamen ad omnem obedientiam. Ordinatur ergo ab eodem sancto Papa episcopus, et Sinicius presbyter consecratus ei associatur. Venerunt igitur ad urbem Remensem, . . . prædicaverunt Euangelium Christi, et multos converterunt. *(Hæc multorum conversio Actis est contraria.)* Tandem venerunt Suessionem, sicut sancti martyres prædicti Crispinus et Crispinianus B petierant : ubi a Catholicis benigne recepti constanter prædicabant, et per gratiam Dei cotidie fideles augebantur. Et cum ecclesia ibi dilataretur, et fama sanctitatis eorum, sanctus Sixtus visitavit Remenses, scire cupiens, si forte per gratiam Christi converterentur. Et ecce qui prius eum, ut supertitiosum spreverant, audita fama sanctitatis ejus et miraculorum, ut patrem susceperunt, ubi prædicando populum multum acquisivit.

Actis et dictis nostris confirme.

28 Sanctum autem Sinicium Suessionicæ ecclesiæ consecravit episcopum : ipse autem in ecclesia Remensi prius resedit, quia populosior et magis idololatriæ dedita videbatur : sicque duo hæ luminaria in utroque loco effulserunt miraculis et doctrinis. Destruuntur fana, construuntur ecclesiæ ; ministri consecrantur, fideles augentur. Interea sanctus Sixtus plura prædixit, et diem obitus sui longe ante præsciens, coëpiscopo beato Sinicio denuntiavit. Flebat igitur sanctus Sinicius, orans Deum, ut ipse pariter cum sancto Sixto assumeretur ex hac vita. Flebant et discipuli, ne relinquerentur desolati ; ita quod C sanctus Sixtus compatiens etiam flebat, et consolabatur eos, prædicens sancto Sinicio, quod post unum annum eodem die, quo ipse migraret, sequeretur, commendans ei curam utriusque ecclesiæ. Et hortatus est omnes, ut bonum certamen certarent, cursum in charitate non ficta consummarent, fidem servarent. Post hæc febre correptus, accepto Corpore Christi, in Kalendis Septembris migravit ad Dominum. Quem sanctus Sinicius sepelivit in ecclesia, quam ipse in suburbio ejusdem civitatis construxerat. Cujus festum colitur Kalendis Septembris *Hisce de* S. Sinicio *addit sequentia :* Sinicius sanctus missus a præfato Papa S. Caio cum S. Sixto, cum post obitum sancti Sixti per unum annum rexisset utrasque ecclesias, circa diem prædictum venit ad urbem Remensem, et fecit sibi fieri sepulcrum juxta sarcophagum beati Sixti, et mortuus est eodem die, quo prædixerat sanctus Sixtus, et sepultus est juxta eum, ut, sicut in vita sua dilexerant se, sic in morte non essent separati. Ubi clarent infinitis miraculis ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi.

D

VITA

AUCTORE ANONYMO.

Ex codice nostro Ms., et monasterii Boni fontis, collatis cum Ms. Ultrajectino.

Utile est Sanctorum gesta narrare. Hi autem Sancti Romæ nati,

Sanctorum laudes atque actus enarrare magnæ creditur esse utilitatis, scilicet quia et honor ipsis major inde impenditur, et egentibus per hoc sive audientibus exemplum sanctæ conversationis exhibetur. Multi enim sunt ad intelligenda, quæ sunt divina, minus capaces, et tamen quod ex præceptis non intelligunt, exemplis Sanctorum addiscere non ignaviter concupiscunt. Hac igitur de re necessarium duximus sanctissimorum patrum Sixti ac Sinicii vitam describere, E quatinus, quia per ipsos Euangelicæ prædicationis Christianæque religionis initium nostras in partes advenit, eorum etiam exemplis, æque ut patrociniis, futura ætas institutionis sacræ suscipiat emolumenta. Nam jure ipsi de nobis fateri possunt : Etsi aliis non sumus apostoli, vobis sumus. Sancti itaque supradicti Romæ oriundi, ibique sancte et religiose a successoribus beatorum Apostolorum nobiliter a cunabulis in lege educati divina, præclaræ suæ indolis, juste ac sine querela conversando, ibidem monstravere sanctitatem.

postquam SS. Crispinus et Crispinianus martyrio coronati

2 Sed quia juxta veritatis testimonium civitas in monte posita abscondi non potest, nec lucerna accensa sub modio latere debet, qualiter lux sanctitatis eorum in has partes emicuerit, paucis intimare curabimus. Igitur eo *a* tempore, quo Diocletianus et Maximianus imperatores tyrannica dominatione persecutionem in Christianos excitaverant, multosque Sanctorum divertis afflictos passionibus * martyres Deo dignos peremerant, sancti Dei Crispinus et Crispinianus *b*, qui quondam cum multis aliis ab urbe Roma Gallias pro Dei amore et Euangelicæ prædicationis F institutione adierant, in urbe Suessionica *c* verbum vitæ populis annuntiantes morabantur : ubi cum diu in studio euangelizandi commanerent, Rictiovarus, prædictorum augustorum crudelissimus carnifex, illuc adveniens, tormentis eos variis a fide Christi avertere elaboravit, sed, Domino suos protegente et adjuvante, non valuit : sicque glorioso martyrio consummati regna cælestia viri sancti feliciter petierunt.

a

* *Ms. Ultraject. suppliciis*

b

c

apparuerant Romano Pontifici, ut prædicatores mitteret in Galliam,

3 Sed quia nonnulli in eadem urbe per ipsorum prædicationem ad fidem Christi conversi fuerant, et propter supradictam persecutionem admodum rari essent in Galliarum partibus Christi relicti ministri, curæ fuit jam dictis Sanctis, licet in requie beata assumptis, ne eorum labor imperfectus remaneret in terris, alios sibi in idem opus vicarios procurare. Denique ostenderunt se per visum Pontifici Romanæ tunc temporis Sedis *d*, asserentes, et se per martyrii gloriam ad regna assumptos cælestia, et oves, pro quibus ipsi exemplo sui Domini sanguinem fuderant, pastoris absentia desolatas manere in terris. Qua de re, inquiunt, tibi eas commendamus, tuæ-

d

que

AUCTORE ANONYMO.

que *e* curæ committimus, quas Deo acquisivimus animas: tu enim Sedem tenes Apostolicam, et ad te jure pertinet omnium cura ecclesiarum. Nos quoque juste tali pro necessitate ad hanc Sedem recurrimus, a qua missi sumus. Tuum ergo erit jam ex hinc providere aliquos non segnes neque tepidos, verum strenuos atque industrios, Christi videlicet ministros, qui nostra vice pastoris officio oves, quas Deo lucrati sumus regendas atque augmentandas suscipiant, quatinus, quos sibi Christianos cælorum Rex per nos nuper acquisiverat, maligni insidiatoris versutia a fide recta non subvertat.

Consecrantur a Pontifice Sixtus episcopus. Sinicius presbyter, ** al. certior*

4 Post hanc itaque beatorum martyrum visionem atque admonitionem certus * factus idem Pontifex divinitus se per Sanctos Dei ammonitum, convocato clero, cœpit quærere, quos in Gallias euangelizandi gratia destinare potuisset. Denique omnium pene, qui aderant, consonans fuit testimonium, præfatum sanctum Sixtum huic operi esse aptissimum: quippe *f* quia esset vir totius prudentiæ ac mansuetudinis, juxta Salvatoris præceptum, dicentis: Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Qui etiam, ut ipsorum testimonium ratum et adeo præordinatum non dubitaretur *, semetipsum, licet indignum clamitans, tamen spontaneum ad omnia, quæ ei causa obedientiæ a Sede injungerentur apostolica, promptissima voluntate esse fatetur. Ardebat *q* enim non mediocri desiderio labores pro Christo subire; quatinus hac occasione quandoque etiam ad martyrii gloriam posset pertingere. Quid plura? Ordinatur episcopus, et ad solatium ei procuratur beatus Sinicius, tunc quoque ab eodem Pontifice presbyter consecratus. Qui et ipse magnarum virtutum vir universorum testimonio comprobatus habebatur.

** al. dubitaret*

missique in Galliam perveniunt Remos, ubi prædicant sine magno fructu;

5 Destinantur *h* itaque ad Gallias boni et electi Milites Christi, velut agni inter lupos, comitante pariter cum eis ipso, qui suis pollicitus est, dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Cujus adjutorio suffulti, per longi itineris diverticula verbum vitæ quibuslibet audire cupientibus disseminantes, tandem intra Gallias urbem adiere Remensem. Cujus portam intrantes, statumque loci considerantes, vident historiam suæ gentis in foribus ejusdem civitatis sculptam esse: siquidem hæc civitas a Romanis constructa ex nomine Remi, fratris videlicet Romuli, Remis *i* fertur nuncupata. Memoriam itaque suæ gentis inibi sculptam contuentes, quasi aliqua invitante familiaritate, ibi aliquandiu habitare delegerunt, probandi scilicet gratia, si Christus in ea urbe per ipsos fidei suæ aliquos aggregare dignaretur. Commorantes ergo ibidem aliquanto tempore, verbum Dei populis cotidie prædicabant; sed perpaucos invenire potuerunt, qui salubria eorum monita percipere cum cordis aviditate mallent. Erat enim civitas hæc nimium adhuc idolatriæ et superstitioni gentilium dedita.

Suessiones tendunt ubi excepti a Christianis;

6 Ipsi quoque non immemores eorum, quæ sibi specialius injuncta fuerant, quæque martyres jam dicti per visum cælitus commonuerant, hac relicta urbe, Suessionem ire contendunt. Quo ingressi, quia nonnullos eorum, quos martyres Christi ad fidem imbuerant Catholicam, ibidem viventes repererunt, gratanter et liberalissime ab eis sunt suscepti. Denique *k* et ipsi, post longi itineris gravia et laboriosa certamina, tamquam marinis erepti periculis, optata jam pace, acsi tranquillissimo portu, frui in Christo cepere. Cum magna itaque constantia verbum vitæ civibus prædicabant, Domini quoque gratia tribuente, augebantur cotidie qui salvi fierent in Christo. Castissima enim ipsorum et sobria vita, causa eis erat salutis.

ecclesiam multorum conversione augent;

7 Miracula quoque et sanitates, quas per eos Dominus facere dignabatur, non minimam in corde eorum credulitatem pariebant. Nihil quippe in ipsis defuisse cognoscitur eorum, quæ Domini pietas fidelibus suis promiserat, dicens: Signa autem eos, qui in me crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent. Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent, et bene habebunt. His itaque miraculis attestantibus, longe lateque fides Christi a quam plurimis magnificabatur, et gloria nominis ejus passim diffundebatur, ita ut etiam isti, qui paulo ante in Christianos persecutores extiterant acerbissimi, jam in melius conversi, aut ex toto crederent, aut certe benignitatis favore molliti, mitiores erga Dei cultores existerent. Qui affectione donati, plurimum in eodem loco simul peregerunt temporis, doctrinæ et actioni virtutum studiosissime operam dantes.

Sixtus Remos regressus, multos ibi quoque convertit,

8 Cum vero ecclesia Christi jam in ea urbe cepisset dilatari, ac fama sanctitatis eorum celebris apud quoslibet vicinos haberi, memoratus pontifex beatissimus Sixtus divini amoris instinctu iterum visitationis gratia urbem adire studuit Remensem, cupiens perquirere sollicitius, si tandem divina pietas, ad fidei suæ percipienda insignia, corda ibi degentium aliquo suæ accenderit lumine caritatis. Cujus laborem miseratus Dominus, etiam apud eos ostium fidei ipsi aperire dignatus est, ita ut, qui antea illum tamquam vana ac superstitiosa docentem abominati sunt, audita fama sanctitatis ejus, miraculorumque signis, cum jam quasi patrem atque institutorem totis ambirent suscipere viribus. Cepit igitur Vir Deo plenus ibi quoque doctrinæ insistere, et adjuvante superna clementia, multus per prædicationem ejus populus ad fidem conversus est Catholicam.

et Sinicium ad se vocatum consecrat Suessionensem episcopum:

9 Qui comperto, quod ibi quoque locus prædicandi sibi a Domino præparatus esset, convocato ad se jam fato sacerdote atque commilitone suo Sinicio, tractare cepit, qualiter per eos utraque civitas in religione posset cepta proficere, et *l* uterque simul populus cotidianæ institutionis ac ministerii divini pariter solatio frueretur. Quid multa? Elegit ipse in hac eadem urbe divinitus inspiratus residere, quia et populosior, et magis idolatriæ dedita videbatur. Beatum vero Sinicium, ut Suessionensi præesset ecclesiæ, consecravit episcopum, atque abhinc quilibet eorum suam specialius regere cepit ecclesiam; sicque contigit ut primus episcoporum cathedram Remensis ecclesiæ beatus Sixtus obtinuerit.

Cunctis rite in utroque loco ordinatis, Sixtus mortem suam prædicit Sinicio.

10 His ita dispositis, ceperunt hi duo Præsules Christi in utroque loco, veluti magna duo cæli luminaria, doctrina et miraculorum effulgere signis. Denique destruuntur fana, construuntur ecclesiæ, plebs fidelis augetur; multi quoque ab eis lege instituuntur divina. Crescente etiam discipulorum numero, ministri ecclesiæ consecrantur, atque omnia divinis cultibus rite perficiunt. Cum ergo talibus hisque similibus multo essent intenti tempore, divisi quoque mutuo viderentur loco non animo, vultu non affectu, carne

AUCTORE ANONYMO.

A carne non spiritu, cepit beatissimus Sixtus inter cætera virtutum opera prophetiæ etiam pollere spiritu, et plura, quæ erant ventura, familiaribus quibusque et concivibus prædicere. Unde contigit etiam, ut obitum suum longe ante præscierit, beatissimoque præsuli et coepiscopo Sinicio diem sui exitus denuntiaverit.

qui multum de ejus dolet, ut et fideles, quibus innotuerat:

11 Qui charitatis stimulatus affectu, multo cepit anxiari tædio, si beato Viro superstes in hac vita fore cogeretur. Desiderabat enim, ut sicut hic in Christi extiterant servitio comites, ita quoque et in morte individui permanerent. Flebat igitur amaris lacrymis, et ut cum sancto Viro pariter assumeretur, questuosis precibus exorabat. Discipulorum quoque ac subjectorum, quibus hoc ipsum scire licuit, planctus erat non minimus, conquerentium ac dicentium, se pastoris desolatos absentia, luporum patere morsibus; implorantes etiam se non destitui, congeminando preces et luctus, voces dabant in cælum, in tantum ut vix quoque Vir Dei temperaret a lacrymis, cupiens et eis adhuc in præsenti solatio non deesse, et tamen sciens multo melius dissolvi et B cum Christo esse.

prædicit etiam Sinicio Sixtus, eum post annum eodem die moriturum.

12 Plurimis itaque eos verbis et exhortationibus consolatus, cepit beato Sinicio vaticinando secretius prædicare, eum quoque se non multo post seculurum; verum anni dimenso spatio, eodem, quo ipse defungeretur, die illum quoque ad regna adsumendum cælestia; hoc videlicet spatio in terris ad hoc relinquendum, ut oves, quas ipsi pro Christo acquisiverant, non funditus utriusque destituerentur absentia, sed ejus tuitione atque regimine utraque consisteret ecclesia, donec Dominus aliquos sibi prælectos decerneret, qui pastoralem jure quivissent ipsorum vice suscipere curam. Denique plebe convocata fidelium, multis eos cohortationibus allocutus, assignavit curam utriusque ecclesiæ beato Sinicio, committens ejus providentiæ greges, quos ipsi vel simul vel segregati, Domino in supradictis lucrati fuerant locis.

cumque et fideles hortatus ad constantiam,

13 Quo audito, plebs assistens, acsi inopinate cælitus ictu perculsa fulminis, ex intimo spiritum trahens, amarissimis cepit deflere vocibus. Innovatur et luctus discipulorum, et beatus Sinicius pontifex dolore non minimo mœstus C efficitur. Quos blande beatus Sixtus consolans, multis admonuit sermonibus, uti bonum certamen et ipsi certarent, cursum in caritate non ficta consummarent, fidem inviolabiliter servarent Catholicam; sicque post ipsum ad coronam justitiæ bene agonizando corde properarent avido. Itaque post hæc appropinquante die, quem Vir sanctus jam dudum præscierat, languoris febre corripitur; tamen, tabescente licet corpore, spiritu cælestibus inhiabat, semper cælum intendens, semper ad alta suspirans, semperque per horam venire desiderans, quando in gaudium Domini sui fidelis dispensator et prudens assumeretur; hoc solum molestiæ in corde perferens, quod Commilitonem suum, memoratum beatum Sinicium, pro separatione sui mœstitia affici conspiceret. Cui quoque sæpissime inter consolationis verba ipsum, quod et supra dixerat, replicabat, scilicet non eum multo post ipsius abscessum spatio peregrinum in terra futurum, sed annuo expleto cursu, illum se procul dubio secuturum. Una, inquit, peregrinari cepimus; una labore desudavimus, uno spiritu viximus: uno quoque intermisso anno, in una eademque die cælesti in gloria denuo sociabimur, tuæ vero erit prudentiæ, ut et corpora quoque nostra indivisa *m* terræ pulvis contineat.

moritur, et honorifice sepelitur. Sinicius utriusque ecclesiæ curam suscipit,

14 Demum gravescente indies valetudine cum jam horam suæ ereptionis adesse sensisset, valefaciens tam memorato beato præsuli Sinicio, quam et clero cæterisque fidelibus, accepto viatico, in ipsis Kalendis Septembris glorioso transitu Vir beatus cursum suæ peregrinationis feliciter consummavit. Cujus exequiis digne celebratis, sanctus Sinicius corpus ipsius in ecclesia, quam ipse in suburbio ejusdem civitatis construxerat, cum laudibus et hymnis honorifice collocavit. Quibus peractis, regimen utriusque *n* ecclesiæ beatus Sinicius, ut sibi fuerat injunctum, religioso suscepit affectu. Quod strenue ac viriliter toto anni studuit peragere spatio, ecclesias scilicet fabricando, plebes docendo, ministros quoque ecclesiæ, prout oportunum erat, et facultas novellæ adhuc plantationis sinebat, constituendo.

et post annum obit eodem die,

15 Quique etiam, cursu laboris sui bene consummato, cum jam diem vocationis suæ, quem Vir sanctus prædixerat, imminere cerneret, omnibus idonee dispositis, ad urbem repedavit Remensem, hoc scilicet animo intendens, ut obe- E dientiæ bonum, quod vivens jugiter exercuerat, in mortis quoque termino fideliter consummaret, plebemque ipsius urbis secundum jussionem beati Sixti recte disponeret, ac præsentis vitæ labores ibidem etiam ipse felici terminaret obitu. Præparari itaque sibi sepulchrum fecit juxta sarcophagum beati Viri, et imminenti die olim sibi prædicto, infirmitatis cepit angi valetudine. Qui commonitione salubri plebem edocendo, et oratione supplici semetipsum sollicitius Domino commendando, cum magno cordis desiderio diem præstolabatur optatum. Quo adveniente, ut verax in omnibus beati Sixti vaticinatio probaretur, die supradicta, videlicet Kalendis Septembris, etiam ipse beatam animam carne solutam, cælorum gaudiis angelico inferendam ministerio, socioque jungendam desiderato, in Christi gloria gaudens repræsentavit *o*.

et sepelitur juxta S. Sixtum.

16 Cujus excessum plebs Christo dicata graviter ferens, luctu lacrymisque repleta, Patris deplorabat absentiam: quos tamen admodum fides consolabatur, quia et illi gaudendum cognoverant, propter quod assumptus esset in gloriam, et sibi nihilominus dolendum, quod desolati utro- F que essent Pastore. Corpus ergo ipsius in sepulchro, quod ipse sibi parari fecerat, cum honore et debita laude collocatum sepelierunt. Sicque factum est, ut quomodo in vita sua mutua se dilexerunt caritate, ita quoque et in requie corporum, sicuti et animarum, inseparabiles jungerentur. Quo in loco memoria sanctitatis eorum miraculis et virtutibus exinde ad laudem nominis Christi insignis haberi evidentibus comprobatur indiciis. Nec putandum est coronam illis defuisse martyrii *p*, quoniam, licet persecutor defuerit, ipsi tamen crucem Christi in corpore suo jugiter circumferentes, quod animo proposuerant, non segniter executi sunt, et ad palmam victoriæ, Christo in eis et per eos triumphante, feliciter pervenire meruerunt. Cui est honor et gloria, laus et magnificentia et tunc et nunc et per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Ab hisce vocibus inchoatur Ms. Ultrajectinum, omissis præcedentibus. Variantes lectiones in margine ex eodem sunt Ms.*

b *Coluntur*

AUCTORE ANONYMO

b *Coluntur hi Sancti* XXV *Octobris. Passi sunt circa annum* 287 *aut* 288, *quando et plures alii in Gallia martyrio coronati sunt sub crudelissimo præside Rictio Varo, quem Rictiovarum una voce passim nominatum reperias. Vide Commentarium num.* 17, *ubi etiam exposuimus, quo tempore* Sixtus *et* Sinicius *sint missi in Galliam.*

c *Nota est et antiqua Galliæ civitas episcopalis sub archiepiscopo Remensi, vulgo* Soissons *dicta, Latine vero* Suessiones *vel* Augusta Suessionum.

d *S. Caium nominatim designat Theodoricus Pauli in Commentario citatus num.* 27 : *quod cum dictis de tempore martyrii SS. Crispini et Crispiniani recte convenit, uti etiam congruit anno* 291, *quo ille prædictos martyres coronatos scribit.*

e *Hæc usque ad finem numeri non sunt in Ms. Ultrajectino ; et revera abesse possunt sine perturbatione historiæ.*

f *Hoc prudentiæ et mansuetudinis elogium rursum abest in Ultrajectino.*

g *Uti et hæc de laborum desiderio.*

B h *Quæ toto hoc numero habentur, sic breviter leguntur in Ms. Ultrajectino :* Destinantur igitur ad Gallias electi Milites Christi, velut agni inter lupos. Tandem intra Gallias urbem adierunt Remensèm. Hæc civitas a Romanis constructa ex nomine Remi, fratris videlicet Romuli, Remis fertur nuncupata.

i *Si cui non placet hæc nominis ratio, quæ re vera parum est probabilis, etiamsi non displicuerit Flodoardo, non poterit tamen irasci scriptori nostro, modo cogitet opinionem istius temporis ab eo dubitanter expositam per vocem* fertur. *Quod aut historiam Romanorum ibidem sculptam tunc fuisse in foribus ejusdem civitatis, fabulosum fortasse multis videretur, nisi id paulutum hic elucidarem. Accipe igitur, quæ scribit Flodoardus lib.* I *cap.* I : Probabilius ergo videtur, quod a militibus Remi patria profugis urbs nostra condita, vel Remorum gens instituta putatur : cum et mœnia Romanis auspiciis insignita, et editior porta Martis (Romanæ stirpis, veterum opinione, propagatoris) ex nomine vocitata, priscum ad hæc quoque nostra cognomen reservaverit C tempora : cujus etiam fornicem, prodeuntibus dexterum, lupæ, Remo Romuloque parvis ubera præbentis, fabula cernimus innotatum. Medius autem duodecim mensium, juxta Romanorum dispositionem, panditur ordinatione desculptus. Tertius, qui et sinister, cygnorum vel anserum figuratus auspicio. *Hæc monumenta anno* 1557 *cum porta antiqua Martis terra fuisse obruta, conditaque sub mœnibus prope novam Martis portam ; at rursum detecta partim anno* 1595, *partim anno* 1677, *scribitur in Dictionario Historico Ludovici Moreri. Dicitur ibi esse arcus triumphalis constans tribus fornicibus, quorum medius et dexter eodem fere modo describuntur, sicut descripti sunt a Flodoardo : tertius vero cum aliqua diversitate, prout ibi videri poterit. Porro arcum illum erectum suspicatur in honorem Julii Cæsaris, qui annum in duodecim menses divisit, in medio fornice expressos, quod satis esse verisimile. Itaque credibile est, hæc ipsa esse Romanæ gentis signa, quæ visa a Sanctis, dum urbem intrabant, affirmat biographus noster. Verum ex iis nullo modo colligi potest, Remi milites urbem condidisse, eamve a Remo nomen accepisse.*

k *Ex his omnibus usque ad num.* 8 *tantum legitur in Ultrajectino :* Cum magna itaque constantia verbum vitæ civibus prædicabant ; Domini quoque gratia tribuente, augebantur quotidie, qui salvi fierent. D

l *Hæc absunt ab Ultrajectino usque ad sequens punctum. Simili modo quædam minoris momenti deinde in Ultrajectino omissa sunt ; sed id deinceps non notabo, cum pauca passim sint verba, quæ ibidem resecta videntur solius brevitatis gratia.*

m *Hoc mandatum non legitur in Ms. Ultrajectino, ubi omnia, quæ hoc et præcedenti numero leguntur, brevius sunt exposita.*

n *Ecclesia Suessionensis, æque ac Remensis, in catalogo episcoporum suorum primum ponit* S. Sixtum, *secundum vero* S. Sinicium. *Observat id Colvenerius in Scholiis ad cap.* III *Flodoardi ex Demochare, additque sequentia :* Atque ob eam causam, teste eodem Demochare, episcopus Suessionensis primum locum obtinet inter suffraganeos episcopos provinciæ Remensis, et inter eos decanus appellatur, primamque vocem obtinet in deliberationibus etc. Quia videlicet iidem fuerunt primi episcopi Suessionenses et Remenses. E *Si presse insistendum esset verbis Flodoardi cap.* III *dicentis,* Beatum Sixtum *a S. Petro* urbi *Remensi* archiepiscopum ordinatum, *delegatumque* cum suffraganeorum auxilio, *dicendum esset necessario,* S Sixtum *numquam Suessionensem fuisse episcopum ;* Sinicium *vero a Suessionensi ecclesia translatum fuisse ad Remensem. Verum archiepiscopalis illa dignitas et suffraganeorum subsidium ambitiosius asserta videntur quam verius ; uti et primatus per Fulconem citatum num.* 15 S. Sixto *adscriptus. Porro si solum hisce Actis, quæ multo sunt simpliciora, stare velimus, dicendum erit,* S. Sixtum *initio utramque indivise rexisse ecclesiam ; deinde sibi sumpsisse Remensem,* Sinicioque *attribuisse Suessionensem ; tandem post mortem* Sixti *utramque ecclesiam rursus conjunctam, idque factum cogente necessitate, quod nullus adhuc ibi reperiretur idoneus ad onus episcopale suscipiendum.*

o *Flodoardus cap.* III *scribit Divitianum a* S. Sinicio *constitutum ecclesiæ Suessionensis episcopum post mortem* S. Sixti, *addens tamen,* ut ferunt, *quo indicat id se non habere ex monumentis vetustis. Certe hæc Acta videntur repugnare, cum insinuent utramque ecclesiam administratam fuisse a* S. Sinicio. *Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ lib.* I *pag.* 155 *existimat, Divitianum primum creatum fuisse à* S. Sinicio F *Suessionensem episcopum, putatque civitatem Suessionensem antea fuisse sub episcopatu Remensi. Ratio illius est, quod translationes episcoporum ab una cathedra ad alteram rarissimæ essent istis temporibus, ideoque credere nequit* Sinicium *a Suessionensi transiisse ad Remensem. Verum hæc ratio non urget vehementer. Nam quod fecit S. Medardus sæculo* VI, *dum leges ecclesiasticæ magis erant firmatæ, id facere potuit circa initium sæculi* IV S. Sinicius. *Duas simul ecclesias, Noviomensem et Tornacensem, regendas suscepit S. Medardus, ut narrat ipse Longuevallius tom.* II *pag.* 450 *et* 451 ; *cur igitur* S. Sinicius *Remensem et Suessionensem simul administrare non potuisset? Certe major erat penuria ministrorum ecclesiæ tempore* Sinicii, *adeoque major necessitas, quam tempore Medardi. Itaque non est proprie ab una ecclesia ad alteram translatus* Sinicius, *si Actis inhæremus, sed secundam adjunxit primæ,*

A *mæ, donec idonei reperirentur ministri, qui singulas post mortem ipsius separatim regerent. Ceterum, etiamsi translatus diceretur* Sinicius, *isque Divitianum suo loco Suessionibus præfecisset, non fecisset contra canones, cum id suaderet major ecclesiæ utilitas : nam necdum latus erat ejus tempore rigidus ille canon Antiochenus, qui omnem prorsus episcoporum transmigrationem improbat. Vide de hisce Thomassinum in Veteri et nova Ecclesiæ disciplinæ part.* II *lib.* II *cap.* LXI.

AUCTORE ANONYMO.

D *Hic clare dicitur, Sanctos non fuisse stricti nominis martyres, Actisque omnino standum existimo, cum de Sanctis hisce nulla habeamus monumenta meliora.*

DE SS. DUODECIM FRATRIBUS MARTYRIBUS,

DONATO, FELICE, ARONTIO, HONORATO, FORTUNATO, SAVINIANO, SEPTIMINO, JANUARIO, FELICE, VITALE, SATORE ET REPOSITO

B E

BENEVENTI IN ITALIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Memoria horum Sanctorum in Martyrologiis, ac veneratio antiqua.

SUB MAXIMIANO. *Memoria Sanctorum duodecim Fratrum in Fastis sacris:*

Martyrologium Romanum hodie annuntiat duodecim martyres Fratres, qui omnes simul coluntur Beneventi, licet variis diebus et locis martyrii palmam sint adepti. Breve eorum elogium accipe: Beneventi sanctorum Martyrum duodecim fratrum. *Baronius hanc adjicit annotationem :* De his agitur in veteri Romano Martyrologio, cui adstipulantur etiam antiqua manuscripta . . . Fuerunt hi omnes Afri, patria Adrumetini, qui illic primum cruciati, inde in Italiam ducti, diversis diebus martyrium consummarunt. *Per vetus Martyrologium Romanum designat, opinor, codicem Vaticanum Usuardinum, qui Sanctos nostros eodem fere modo memorat apud Sollerium hisce verbis:* Beneventi, natalis sanctorum Martyrum duodecim fratrum. *Simul etiam annuntiantur in aliis codicibus Usuardinis cum Mss. tum editis, in aliis quidem sine nominibus propriis, in aliis vero nominibus adjunctis, ut videri potest in Usuardo Solleriano. Ultrajectensis et Leydensis ibidem hoc texunt elogium :* Apud Beneventum, natale sanctorum Martyrum duodecim fratrum, Donati et Felicis, Aruntii et Honorati, Fortunaciani et Saviniani, Septimini et Januarii, Felicis et Vitalis, Saturnini et Repositi. Hi cum sua prædicatione plurimos convertissent, sub imperatore Maximiano, judice Valeriano, capitalem sententiam sustinuerunt. *Hæc omnia ad Martyrologium Usuardi addita sunt ; nam ipse Usuardus Martyres hosce non inseruit Opusculo suo : nec alii martyrologi Usuardo antiquiores, aut suppares, illos omnes videntur cognovisse. Verumtamen Martyres hosce deinde annuntiavit auctor Florarii nostri Ms., in quo expressi leguntur hoc modo :* Apud Beneventum natale sanctorum martyrum duodecim Fratrum, Donati et Felicis, Aruntii et Honorati, Fortunatiani et Saviniani, Septimini et Januarii, Felicis et Vitalis, Saturi et Repositi. Hi cum sua prædicatione ad fidem plurimos convertissent, sub imperatore Maximiano, judice Valeriano, capitalem sententiam susceperunt anno salutis CCXCV.

C F

qui Beneventi annuntiantur, etsi ibidem non sint passi

2 *Porro hic observandum est, hosce duodecim Fratres non annuntiari* Beneventi, *quia ibidem passi sunt, sed quia omnium corpora eo demum fuere translata, sicut enarrabimus. Non advertit ad id Galesinius, eaque occasione duodecim Fratres perperam geminavit, alteros attribuens Venusiæ, ubi aliquos ex nostris passos videbimus, alteros vero Benevento, ubi nullus eorum occubuit. Elogium utrumque, quo eos exornavit, nostris convenit, si excipiamus martyrii palæstram, et aucta tormentorum genera, quæ unde acceperit hic scriptor, non satis perspicio :* Venusiæ, *inquit,* in Apulia, sanctorum duodecim Martyrum. Ii germani fratres, Maximiano cæsare rem Christianam oppugnante, forti animo dimicationem subeuntes, nulla suppliciorum acerbitate fracti, egregie cursu pugnæ confecto, ad palmam perveniunt. Beneventi, sanctorum etiam duodecim Martyrum Donati, Felicis, Acontii, Honorati, Fortunati, Saviniani, Septiminii, Januarii, Felicis, Vitalis, Satyri et Repositi : qui germani item fratres, nobili genere nati, vitæ

AUCTORE J. S.

vitæ sanctitate illustres, sacris doctrinis eruditi, h[o]minum multitudinem prædicationibus suis Christo Domino adjunxerunt. Quam ob causam accusati, in carcerem detruduntur; ubi cum multos quoque ad martyrium animassent, primum cruciatibus torti, post clavis confixi, in rogum injecti, flammis semiustulati, tum in conspectu judicis iterum verberibus cæsi, demum superatis cælesti constantia divinoque præsidio cruciamentis omnibus, securi percussi, corona insigni donantur.

iidem Martyres etiam memorati illis diebus,

3 *Etiamsi omnes hi Martyres simul non commemorentur ab antiquioribus martyrologis, varii tamen ex iis seorsum annuntiantur illis diebus, quibus coronam sunt consecuti. Quatuor passi leguntur* XXVII *Augusti, quos Hieronymiana apud Florentinium eodem die memorant his verbis :* In Lucania, Potentia civitate, sanctorum Felicis, Aronti, Sabiniani, Honorati. *Adducit ibidem Florentinius in annotatis Ms. Corbeiense, Antverpiense, et Reginæ Sueciæ, in quibus eorumdem occurrit memoria, uti etiam contingit in variis auctariis Usuardi, apud Sollerium citatis ad eumdem diem. Verba codicis Vaticani subjungo :* Natalis sanctorum Arontii, Honorati, Fortunatiani et Sabiniani. *Hinc breviter de iis actum est apud nos tom.* VI *Augusti pag.* 21, *sed remisso Actorum examine ad hunc locum. Die* XXVIII *Augusti Venusiæ leguntur martyrium adepti tres alii, videlicet* Septiminus, Januarius et Felix, *quos laudatus mox codex Vaticanus eodem die apud Sollerium hisce annuntiat verbis :* Et sanctorum martyrum Septimini, Januarii et Felicis. *Locus martyrii prætermittitur : neque enim Salernum, ubi tres alii antea erant commemorati, pro palæstra Martyrum assignatur, uti ex modo loquendi satis colligitur, et quia aliunde constat Salerni passos non esse. Id insuper confirmatur ex eo, quod tres sequentes item sine loco ibidem annuntientur. In apographo ecclesiæ Bovinensis, citato tom.* VI *Augusti pag.* 166, *locus additur, nimirum* Venusia, *et judex* Valerianus. *Porro laudatus codex Vaticanus die sequenti tres alios, qui illo die* XXIX *Augusti dicuntur coronati, memorat hoc modo :* Natale sanctorum Vitalis, Satoris et Repositi. *Itaque laudatus codex singulos hos Martyres retulit ad dies singulis proprios, exceptis duobus ultimis, Donato nimirum et Felice altero, qui Kalendis Septembris coronati sunt, ideoque non videntur seorsum ibidem memorati, quia illo die omnes simul memorantur, sicuti coluntur eodem die omnes.*

quibus per partes fuere coronati :

4 *Quos autem Martyres ex his ad* XXIX *Augusti habet codex Vaticanus, eosdem exprimunt Mss. additiones Cartusiæ Bruxellensis hoc modo :* In Africa sanctorum martyrum Vitalis, Satiris et Repositi. *Haud dubie in Africa annuntiantur, quia ibidem certamen inchoarunt, et quia martyrii completi locus auctori non satis erat perspectus, quem forsan esse putavit in Africa. Demum duo posteriores ex hisce Duodecim in variis apographis Hieronymianis memorantur ad* I *Septembris, quo palmam obtinuerunt : at in plerisque non sine confusione cum aliis. Attamen ab aliis distinguuntur in vetustissimo codice Antverpiensi apud Florentinium in annotatis ad hunc diem, ubi eorum memoria sic exprimitur :* Kal. Septembris, in Apulia Felicis et Donati. *Hasce Martyrologiorum enuntiationes, quibus Sancti memorantur seorsum, afferre volui, ut inde colligat studiosus lector, omnes verosimiliter olim celebratos fuisse quatuor diebus diversis, quibus* passi fuerant, *nimirum quatuor* XXVII *Augusti, tres alios postridie, rursum alios tres die* XXIX *ejusdem mensis, ac demum duos ultimos* I *Septembris, ita ut videantur jam in veneratione fuisse, priusquam corpora omnium Beneventum fuere translata, quod factum sæculo* VIII, *ut infra videbimus.*

festivitas omnium Beneventi, uti et translationis altera.

5 *Dubitari non potest, quin festivitas sanctorum duodecim Fratrum Beneventi instituta sit, simulatque eorum corpora eo fuere delata, seu sæculo* VIII. *Eodem forsan tempore cœpta est festivitas translationis, quæ in manuscriptis additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum* XV *Maii indicatur his verbis :* Sanctorum XII Fratrum martyrum Beneventi translatio. *At in Ms. Antverpiensi S. Michaelis* XVI *ejusdem mensis sic notatur :* Duodecim Fratrum martyrum translatio. *Utrumque apud nos observatum est in prætermissis ad dictos dies. Hæc unius diei differentia orta forsan fuerit ex metrica translationis Historia, in qua num.* 39 *dies hoc modo exprimitur :* Tempore, quo Maii mensis sibi jam mediante a populo cuncto colitur translatio. *Hec autem verba æque intelligi possunt de die* XVI *Maii quam de* XV. *Verum dubium illud tollitur ex Officio translationis, seu Actis styli soluti, quæ sub finem clare exprimunt diem* XV *Maii.*

orationes ex Missa eorum,

6 *Victorius Giovardi, qui varia horum Sanctorum Acta nuper collegit, in appendice Opusculi sui varia ex Breviario et Sacramentario ecclesiæ Beneventanæ S. Sophiæ edidit, quæ pertinent ad Officium et Missam in festivitate eorum legi solitam. Tres Missæ orationes pag.* 151 *sic recitat. Prima :* Deus, qui nobis per singulos annos natalicia sanctorum Donati, Felicis, Oronti *, atque Onorati *, Fratrumque eorum celebrare donasti; concede, quæsumus, ut ipsorum quoque meritis nos famulos tuos ad gaudia æterna perducere digneris. Per Dominum etc. *Altera :* Deus, qui in numero Apostolorum uno ex utero patreque editos, dignos martyrio ex Afris triumphantes Italicis finibus contulisti, tribue nobis, quæsumus, eorum muniri suffragiis, quorum apud te credimus meritis adjuvari. Per etc. *Tertia :* Germana nos, quæsumus, Domine, sanctorum martyrum tuorum duodecim Fratrum precibus turba præcedat, qui ob tui nominis confessionem passi sunt, et nos a cunctis adversis, te propitiante, defendat. Per etc. *Hæc ex* Sacramentario pag. 285.

* Arontii
* Honorati

hymnus ex Officio antiquo,

7 *Deinde pag.* 152 *post alia quædam subjungit hymnum ad Vesperas et Matutinum, hisce verbis conceptum :*

Christi caterva pervigil
  Suavi modulamine
  Ymnum * canamus Domino,
  Qui est corona martyrum.
Deus, virtus, potentia,
  Et triumphator optimus,
  Cælorum regna tribuens,
  Quos suas proles efficit.
Hinc aula sacra resonet
  Cunctorum Fratrum vocibus,
  Mixtis choris angelicis,
  Ferventum sancto Spiritu.
Ex quo Fratres duodecim
  Rite succensi cælitus,
  Spreverunt mundi copias,
  Et dæmonum contagia.
Quorum cernit insignia
  Dum supplex mater, postulat,
  Persolvat filii atrox

* hymnum

Quem

A Quem dæmon vinxerat.
(Locus haud dubie mendosus est, quem sic restituas :
Quorum cernens insignia
Dum supplex mater, postulat
Ut solvant vincla filii,
Atrox quem dæmon vinxerat :)

* forte exorantes

Orantes * Fratres Patrem,
Disrumpunt vincla dæmonum,
Et matri reddunt unicum,
Quæ credit Christo Domino.
Hoc videntes sacrilegi
Christo depromunt munia
Peruncti sacro chrismate
Fonte perenni rutilant.

in quo gesta varia narrantur,

8 Quos mox minister dæmonum
Catenis vinxit fortiter,
Quibus in imo carceris
Lux divina * splenduit.

* deest una syllaba.
* forte Sanctis

Angelus Sanctos * veniens
Disrupit ferri vincula ;
Me, inquit, misit Dominus,
Qui est Redemptor omnium.
B Judex, postquam hæc viderat,
Ferro perstringens iterum,
Et in maris tunc pelago
Cœpit cum ipsis pergere.
Mox tempestas exoritur,
Judex iniquus flagitat,
Ut sancti Dei Martyres
Christi deposcant munera.
Exorant Fratres supplices,
Facta maris tranquillitas,
Multi mox ex militibus
Christum credendo flagitant.
Hoc cernens mœstus carnifex,
Hos multa post supplicia,
Mucronis ictu feriens
Ad Cœli misit gaudia.
Horum te, Christe, meritis
Nunc deprecamur cernui,
Quo mereamur veniam,
Et paradisi gaudia.
Deo Patri sit etc.

alter ejusdem Officii hymnus :

9 *Hymnus ad Laudes hic recitandus proponitur :*
Splendor diei rutilat
C Dicatus Fratrum sanguine,
In quo Donatus emicat,
Felix *, et Orontius * :

* forte et Felix
* Arontius

Hinc Honoratus radiat,
Christum fatendo prædicat :
Mixti turmis angelicis
Jam reddunt laudes Domino.

* redundat una syllaba

Fortunatianus * jubilat
Gerens serta martyrii,
Nexus sacris virginibus
Depromit Christo cantica.
Sabinianus inclytus,
Septiminus similiter,
Simulque Januarius
Concives beatissimi.
Felix, Vitalis concinunt,
Saturus, et Repositus,
Micantes aula regia
Semper felices jubilant.
Unde nos omnes supplices
Vos flagitamus, Martyres,
Per Regem regum Dominum,
Ut cæli donat * gaudia.

* donet

Deo Patri sit etc.

10 *Observabit studiosus lector, unum ex SS. Fratribus hic vocari* Orontium, *qui alias ubique* Arontius *vel* Aruntius *dicitur. At suspicor mendose sic in Breviario Beneventano nominari, aut certe existimo nomen* Arontius *præferendum propter auctoritatem aliorum omnium monumentorum. Non desunt in recitatis hymnis menda alia, quæ tamen difficulter possunt corrigi per solas conjecturas. Porro Officium, quod pro festivitate recitandum proponitur, præscribitur etiam pro Octava ; et aliud præmittitur pro Vigilia festivitatis. Hinc discimus diem festum Sanctorum duodecim Fratrum Beneventi celebratum fuisse ritu maxime solemni, nimirum cum Vigilia et Octava. Laudatus Jovardus pag.* 154 *aliam edidit Missam* in commemoratione sanctorum duodecim Fratrum ex vetustissimo Missali bibliothecæ Vaticanæ signato num. 4770, *et* seculo circiter x conscripto, *ut notat. In hac Missa Fratrum omnium nomina exprimuntur, sed locis diversis, atque hoc modo, et ordine :* Donatus, Felix, Arontius, Honoratus, Fortunatus, Savinianus, Septiminus, Januarius, Felix, Vitalis, Sator, *et* Repositus. *Hæc de antiquo horum Sanctorum cultu sufficiant : atque ex hisce etiam numerus et fraternitas horum Sanctorum confirmantur.* E

Auctori J. S. festivitas Sanctorum celebrata cum vigilia et octava

§ II. Acta varia partim edita, partim inedita, et eorum discussio.

Acta conscripta stylo soluto et ligato :

Acta sanctorum duodecim Fratrum varia nobis ad manum sunt, quorum alia aliis videntur meliora, aut certe minus corrupta. Victorius Giovardi clericus Verulanus diligenter conquisivit omnia, quæ reperire potuit de his Sanctis, eaque typis Romanis edidit anno 1730, *una cum Actis S. Mercurii martyris, qui in Romano Martyrologio habetur* XXV *Novembris, ideoque huc non spectat. In dicta collectione Jovardus a pag. 77 edidit Acta ab incerto et anonymo auctore soluta oratione pro lectionibus Officii conscripta, sub hoc titulo :* Passio SS. martyrum Donati, Felicis et Fratrum eorum. *Deinde a pag.* 90 *subdidit Acta prolixiora et metrica, quibus hic præfigitur titulus :* Metrum heroicum exametrum domni Alphani Salernitani archiepiscopi in honorem sanctorum martyrum duodecim Fratrum ad domnum Roffridum monachum. F *De utraque hac lucubratione sic loquitur Baronius in observationibus ad Martyrologium :* Scripsit horum *(duodecim Fratrum)* Acta carmine heroico Alfanus episcopus Salernitanus, quæ in septimo tomo addito ad Surium descripta habentur. Habemus eadem soluta oratione charactere Longobardio scripta. In quibus omnibus corrigenda sunt, quæ in eis de sancto Cypriano martyre narrantur : longe enim ante tempora Maximiani, quibus hi passi dicuntur, vixit sanctissimus Cyprianus : nisi forte in iisdem Actis in nomen imperatoris error irrepsit, et pro Valeriano sit positus Maximianus.

sed utraque mendosa, ut et aliqua, quæ nequeunt componi cum aliis.

12 *Hanc Baronii censuram laudat Jovardus in Monito prævio pag.* 72, *simulque eamdem emollit, hæc subjungens :* Hoc doctissimi Cardinalis judicio admonemur ea fabulosa non esse, sed mendis aspersa, quæ si resecentur, sincera omnino et genuina evadent. Quare si clarissimo

Cardinali

AUCTORE J. S.

Cardinali fidem oppignoraverimus, eorum passionem post medium seculi III accidisse fatendum est, *seu sub Valeriano, qui post medium sæculi* III *imperavit. Verum ea non est opinio Baronii, cum magis aperte innuat, fabulosa esse, quæ in Actis leguntur de S. Cypriano, et conjecturam de Valeriano timide tantum insinuet, ut alius quispiam indagare possit, an eo modo in Actis retineri valeant, quæ narrantur de S. Cypriano. Tillemontius tom.* V *Monument. ecclesiast. in Persecutione Diocletiani art.* 51 *examinat hæc Acta breviter, asseritque corrigi non posse modo per Baronium assignato, sed probationem nullam profert. Addit etiam Opusculum metricum Alfani aliis laborare defectibus, quos non assignat, quosque tam notabiles non existimo, ut ex iis solis Opusculi auctoritas multum diminueretur. Verum quæ in Actis narrantur de S. Cypriano, nullo modo satis verisimili consistere possunt, uti ostendam infra, dum examinabo, sub quo imperatore Martyres sint passi. Præter hunc defectum alius reperitur in solis Actis anonymi de imperatore mortuo Aquileiæ, quod item fabulosum videtur, cum ostensuri simus Martyres non esse*
B *passos sub Maximino, de quo solo locus posset intelligi. Leviores quosdam defectus, qui possent excusari, si Acta auctorem haberent contemporaneum aut supparem, assignabo in Annotatis.*

Soluta oratione scripta videntur post annum 760 ante finem ejusdem seculi;

13 *Ætas, qua conscripta sunt hæc Acta, eorumdem auctoritati non favet. Vix possim dubitare, quin anonymus soluta oratione scripserit ante Alfanum, qui eum verosimiliter præ oculis habuit, et passim secutus est: at non omnino constat, quanto ante Alfanum floruerit tempore. Jovardus pag.* 75 *suspicatur scripta esse* seculo VII exeunte *(sæculum* VIII, *opinor, intelligit.)* Nam, *inquit*, stylus in antiphonis et responsoriis *(Officii)* adhibitus bene huic cohæret, quæ tamen ea seculo eodem conscripta sunt, cum antea in ejus asceterii usu fuerint composita. *Admodum probabilis est hæc conjectura de sæculo* VIII *ad finem vergente: Acta enim composita sunt pro Officio, atque in duodecim lectiones divisa; verisimile autem est Officium compositum esse, non diu postquam sacra eorum corpora Beneventum fuerant translata, quod contigisse dicitur anno* 760. *Porro Acta non esse scripta ante tran-*
C *slationem illam, certum est ex iis, quæ sub finem de eadem translatione memorantur. Ex iisdem verisimile quoque est, scripta esse vivente adhuc principe Areche translationis auctore, cum de eo ut vivente loquatur auctor, aut certe mortuum tunc fuisse non innuat. Verba accipe:* Nam dum diversis squalentioribus inhoneste loculis tenerentur, vir sapientissimus Arechis, Langobardorum gentis celeberrimus princeps, collegit eorum pretiosissima corpora, et quos Germanos sanguine et fide legendo repererat, cum ingenti honore Beneventi sub uno tegmine collocavit. Qui indesinenter manifestis pollent miraculis. *Ex hisce, inquam, verisimile est, Acta exarata esse, intra annum 760 et finem sæculi* VIII; *namque ut certum id affirmare non ausim: neque sane multum refert, scriptane sint sæculo* VIII, *an serius, cum illa ætas Actis auctoritatem nequeat conciliare. Idem auctor scripsisse videtur Historiam translationis in Officio translationis recitandam, atque in duodecim item lectiones divisam: idem enim utriusque scripti stylus atque eadem lectionum forma. Edita quoque hæc est apud Jovardum a pag.* 118, *sed principio et fine mutilata.*

14 *Vita metrica quo tempore sit composita,* D
habemus satis perspectum ex ætate auctoris Alfani. Quippe Alfanus floruit sæculo XI, *ac primum clericus, ex clerico monachus Casinensis, deinde abbas monasterii Benedictini apud Salernum, ac demum anno* 1058 *creatus est archiepiscopus Salernitanus, uti latius exponit Ughellus tom.* VII *Italiæ sacræ a col.* 380, *qui et mortem ejus affigit anno* 1085, *scriptaque ejus varia recenset ex Petro diacono Casinensi; interque ea hæc, qua de agimus, Vita metrica SS. duodecim Fratrum recensetur his verbis:* Passio sanctorum martyrum duodecim Fratrum Beneventanorum, ad fratrem Rofridum Casin. monachum. Habetur apud Lipomanum tom. 4, et Surium tom. 7 sub die prima Septembris. *Suspicor Opusculum compositum fuisse ante episcopatum, ac fortasse ante dignitatem abbatialem, cum scriptum sit ad Roffridum monachum, cumque sic alloquatur in præfatione:* Præcipis Historiam duodenum scribere Fratrum. *Et mox:* Parebo: jussio tanta excusabit opus, *aliaque habet similia, quæ monacho non videtur scripturus abbas, nedum archiepiscopus. Existimo itaque mona-* E
chum fuisse Alfanum, dum hæc scripsit, Opusculumque exaratum circa medium sæculi XI, *aut aliquot annis citius. Edidere quidem Surius et Lipomanus hanc Vitam metricam, sed absque translationis Historia, quam primus vulgavit laudatus ante Jovardus. Translationis vero Historiam ab eodem fuisse scriptam probare conatur pag.* 88, *ex hisce præfationis verbis:* Præcipis Historiam . . . scribere etc. *quibus deinde subjungit:*

Postque quod Arechis magnus princeps Beneventum
Corpora . . . . transtulerit *etc.*

Fateor ex hisce recte colligi Alphanum etiam scribere voluisse translationem. Dubito tamen, an Alphani sint carmina, quæ de translatione edidit Jovardus. Ratio est, quod alius in illis appareat stylus, isque multo obscurior, minusque Latinus. Præterea in fine translationis Matthæus abbas *dicitur jussisse id opus, seu ea carmina componi; at Alphanus sua composuit, rogante Roffrido monacho. Magis igitur crediderim, alterius poëta eam translationem esse, quam Jovardus edidit.*

metro scripta sunt circa medium sæculi XI;

F
utraque tamen ex antiquioribus monumentis:

15 *Porro non modo Vita metrica, sed etiam Acta alia seu lectiones Officii Beneventani composita sunt ex monumentis antiquioribus. Quin et Acta exstitisse horum Martyrum ante translationem corporum Beneventum, colligi potest ex dictis quibusdam, quæ Officio sunt inserta. Nam in Lectione postrema de Vita num.* 11 *de Areche principe dicitur,* Quos Germanos sanguine et fide LEGENDO *(antiquam, opinor, martyrii historiam)* repererat *etc. Clarius idem colligitur ex Officio translationis lect.* IV, *num.* 1, *ubi Arechis sic loquens inducitur:* Hi pretiosissimi Domini Testes . . . Nam, ut in eorum legitur Passione *etc. Hæc Arechis ante translationem dixisse fertur: ante translationem igitur Passio duodecim Fratrum descripta erat, sed incertum, quo tempore. Hinc quoque satis certum videtur, Officium istud, seu Acta, quæ edituri sumus, ex antiquioribus composita; sed rursus incertum, quanti valoris fuerint Acta illa antiquiora, quamque exacte illa secutus sit auctor horum Actorum, seu lectionum Officii. Verumtamen non video, cur ut vera admitti nequeant, quæ in Actis de locis et tempore martyrii narrantur, omniaque demum, quibus gravior ratio aut auctoritas non*

repugnat,

A repugnat. Idem statuendum est de Vita metrica, quæ ex hisce Actis videtur composita.

Acta alia breviora et meliora:

16 *Præter Acta edita, de quibus hactenus disputavi, geminum habemus exemplar Ms., ineditum hactenus, ut existimo. Primum apographum Majoribus nostris transmisit R. D. Nicolaus Belfortius Canonicus Regularis Gallus, sæpius in hoc Opere laudatus ex quodam suo Ms., de quo nihil præterea notatum invenio. Brevia sunt hæc Acta, nihilque continent, quod convinci possit erroris aut falsitatis. Nihil quoque in hisce occurrit, quod non legatur in Actis prolixioribus : at contra non pauca in hisce brevioribus sunt omissa, quæ in aliis difficultatem habent, aut magis sunt suspecta. Hac de causa satis verisimile apparet, hæc Acta esse antiquiora illa, quæ ante translationem exstitisse dixi, præsertim cum ne vel verbum quidem de translatione, aut de Benevento habeant. Quippe alterutrum necessario dicendum, vel breviora hæc ex prolixioribus contracta esse, omissis iis, quæ displicebant ; vel scripta hæc esse ante prolixiora. Primum minus est probabile, quia nulla dari potest ratio,* B *cur auctor corporum translationem omittere voluisset, qua nihil in Actis prolixioribus erat certius. Secundum igitur probabilius apparet, idque omnino existimarem, si satis mihi constaret de antiquitate codicis, ex quo desumptum est apographum nostrum.*

quænam, et quo ordine edenda.

17 *Quidquid sit, breviora hæc Acta, ut ceteris meliora, et verosimiliter antiquiora, primo loco edam; secundo utrumque Officium Beneventanum, seu historiam martyrii et translationis stylo soluto conscriptam ; ac demum, ne quid lector desiderare possit, totam Historiam metricam Alphani subjungam. Alterum vero exemplar Ms., quod nobis ad manum esse dixi, edendum non censui. Transcripsit illud nobis sæpe laudatus Gamansius noster* ex Passionali pergameno cœnobii Bodecensis, *atque huc olim transmisit. Verum non admodum antiquum est, et compositum ex memoratis Actis prolixioribus, uti ubique clare patet, ita ut superfluum esset, et nihil adderet ad Acta a nobis edenda. In annotatis tamen illud subinde consulam, et adducam, ubi videbitur operæ pretium.*

C

§ III. Inquiritur sub quo imperatore, et quo tempore passi sint Sancti ; eaque occasione improbantur aliqua in Actis prolixioribus.

Martyres passi sunt sub Maximiano Herculio:

Acta *omnia, quæ ad manus nostras pervenerunt, constanter asserunt SS. duodecim Fratres martyrio coronatos esse sub Maximiano imperatore, qui anno 286 a Diocletiano ad imperii societatem fuit adlectus. Annum vero martyrii Acta nullibi exprimunt. Franciscus Maria de Aste in notula marginali ad* I *Septembris Martyrologii Romani Martyres hosce collocat circa annum 298, citatque* monumenta ecclesiæ Beneventanæ. *At suspicor non alia designari quam quæ habuit Marius de Vipera archidiaconus Beneventanus infra citandus, qui sub Maximiano assignat annum circiter 238, forsan errore typothetæ pro 298, aut 288. In Florario nostro Ms., cujus verba dedi num. 1, ponitur annus 295. Crediderim annos illos ex mera conjectura electos, ita ut malim annum relinquere incertum, quam unum aliquem divinando eligere. Verumtamen sub Maximiano Herculio passos esse hosce Fratres, persuadet omnium Actorum consensus. Quapropter breviter ostendere conabor, hac in parte Actis inhærendum esse, nec recurrendum esse ad alios imperatores, prout fecere aliqui, ut quædam in Actis male asserta excusari possent : nam ne sic quidem ostendi poterit, Acta prolixiora omni alio errore carere, et cum iis tot simul admitterentur errores, quot vicibus nomen Maximiani in Actis repetitur, aut certe error gravissimus toties recurreret.*

alii volunt id contigisse sub Valeriano, vel Decio, aut Maximino:

19 *Conjecturam de substituendo Valeriano primus videtur suggessisse Baronius, quia Valeriani ætas et imperium concurrit cum ætate et episcopatu S. Cypriani Carthaginensis episcopi, qui in Actis prolixioribus dicitur ordinasse presbyterum* Donatum, *duodecim Fratrum natu maximum,* et Felicem *subdiaconum. At conjecturam illam timide tantum subindicavit Eminentissimus scriptor, non firmiter asseruit. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad* I *Septembris hæc æque dubitanter notat :* Sunt, qui hos *(duodecim Fratres)* passos fuisse *(putant)* anno Domini CCLVIII, Valeriano imperatore. Quod si ita est, pro Diocletiano et Maximiano *(sub quibus passos ante dixerat)* Valerianus imperator reponendus est. *Jovardus in Monito Actis prævio subinde ad hanc conjecturam recurrit, subinde ad Decium, ac tandem ad Maximinum imperatorem respexit, quem Maximiano substituendum monet in Annotatis ad Acta locis variis. Expendamus omnes hasce conjecturas.* E

verum ratio idonea non affertur, cur passos dicamus sub Valeriano.

20 *Pro Valeriani imperio hæc solum afferri potest ratio. In Actis prolixioribus num. 3 dicitur :* Eodem tempore Cyprianus vir sapientissimus, sanctis moribus sacerdos, Cartaginensem regebat ecclesiam. *At S. Cyprianus episcopus fuit, martyrque occubuit, imperante et Ecclesiam persequente Valeriano. Sub illo igitur imperatore passi sunt duodecim Fratres, qui non diu post capti leguntur, ductique in Italiam, ac martyrio coronati. Verum ratio illa plane infirma est, quia ea, quæ S. Cyprianus cum Martyribus nostris gessisse dicitur, non satis verisimilia essent, etiamsi minus distaret S. Cyprianus ab imperio* F *Diocletiani et Maximiani. Post superiora enim subjunguntur :* Qui *(Cyprianus)* audiens sanctorum Fratrum *(hi Adrumeti erant, in provincia Byzacena, cujus metropolis erat Adrumetum)* celeberrimam famam, ad se eos accersiri rogavit. Et dum pervenissent, ... unum ex eis Donatum presbyterum ordinavit : Felicem post ipsum genitum subdiaconum fecit *etc. Primo verisimile non est duodecim Fratres ex urbe satis longe dissita Carthaginem evocatos a S. Cypriano, præsertim cum id factum fuisset, vigente jam persecutione. Nihilo magis verisimile est, Donatum a sancto illo antistite presbyterum consecratum, Felicem vero subdiaconum : Adrumetum enim Polycarpum habebat episcopum, qui concilio Carthaginensi* III *adfuit, sententiamque suam dixit de baptismate hæreticorum, prout videri potest apud Labbeum tom.* I *Conciliorum col. 787 Habitum fuit concilium istud* I *Septembris anni 256, atque eodem fere tempore, aut anno sequenti inchoata est Valeriani persecutio triennalis, uti ostendit Tillemontius tom.* IV *Monumentorum art. 2 persecutionis Valeriani.*

aut sub Decio

21 *Hoc argumentum cogit Jovardum, ut*

AUCTORE J. S.

Decium præferret Valeriano, aut potius nullam sequeretur sententiam constanter, sed ab uno imperatore ad alium desiliret pro variis difficultatibus, quæ se offerebant. Ait pag. 74, potuisse Adrumetum episcopo carere, non quidem Valeriani tempore, quo episcopum Polycarpum agnoscit, sed tempore persecutionis Decianæ. Audi ejus ratiocinium : Cum ergo ipsius *(Cypriani)* mentio primum in Cyprianæa epistola XLIV * occurrat de eodem Polycarpo, conscripta Cornelio summo Pontifici, ad sancti Petri sedem anno CCLI, Decii ultimo, evecto, sequitur ut Decianæ persecutionis initio Polycarpi decessorem occubuisse, et eadem persecutione perurgente successoris electione protracta eo tempore, quo duodecim hi Fratres Adrumeti ethnicos de idololatria notarunt, pastore ecclesia Adrumetina viduata fuerit, donec anno CCLI exeunte, et persecutione quasi cum Deciorum internecione, quæ in Oriente eo anno contigit, exstincta, Polycarpus Adrumetinæ ecclesiæ electus fuerit. *Verum, etiamsi mentio non habeatur de Polycarpo ante annum* 251, *divinat sine fundamento, qui hinc concludit, electum non fuisse ante exeuntem* B *annum* 251. *Imo ex eadem epistola Cypriani* XLV *liquet, Polycarpum scripsisse ad Cornelium Papam paulo postquam hic fuerat electus, quod contigit die* IV *Junii anni* 251, *ut vult Tillemontius et Pagius uterque. In illa etiam epistola nihil occurrit, cur dicamus eodem anno electum episcopum Verisimile igitur non est, ecclesiam Adrumetinam sub biennali persecutione Decii episcopo caruisse. At, etiamsi episcopo tunc caruisset Adrumetum, ne sic quidem verisimile foret, duodecim Fratres Carthaginem evocatos a S. Cypriano, ibique duos ex ipsis initiatos sacris ordinibus. Nequidquam ergo ad tempora Valeriani aut Decii respicitur, ut vera apparere possint, quæ de S. Cypriano narrantur in prolixioribus sanctorum Fratrum Actis*

* est 45

vel Maximino :

22 *Præterea num. 9 in Actis prolixioribus dicitur imperator, cujus jussu capti erant Sancti. exstinctus Aquileiæ, quod haud dubie ex errore profectum, et soli secundæ Vitæ insertum. Sive enim Decium eligamus aut Valerianum, sive Maximianum Herculium retineamus cum Actis, nullus eorum defunctus est Aquileiæ. Ma-* C *ximinus quidem prope Aquileiam occisus est, atque ea de causa inconstans Jovardus hanc annotationem posuit pag. 77, quam et deinde repetit :* Sub Maximino, et non Maximiano, ut in monito adnotavimus, passi sunt hi sancti duodecim Fratres. *At si passi essent sub Maximino, qui anno 237 occubuit, rursus servari ut vera nequeunt, quæ in Actis narrantur de S. Cypriano : attamen, ut hæc defenderet, ad Valerianum vel Decium recurrebat Jovardus. Deinde variis Actorum locis imperator dicitur Romæ fuisse, quod non potest consistere cum Maximino, qui Romæ numquam fuit tempore imperii sui, ac ne in Italia quidem, quam dum armata manu ingredi voluit, prope Aquileiam cum imperio vitam amisit. Quapropter corrigenda potius in Actis prolixioribus omnia illa, quæ non congruunt Maximiani temporibus, et dicendum cum Actis omnibus, Sanctos hosce sub Maximiano Herculii imperio martyrii coronam adeptos esse, præsertim cum in Actis brevioribus nihil asseratur, quod huic epochæ repugnet.*

23 *Hic quærere posset aliquis, cur solus Maximianus nominetur in Actis, cum eodem tempore imperaret Diocletianus, et cæsares verosimiliter essent Constantius et Galerius Maximianus.* D *Respondeo idem observari posse in Actis aliorum Martyrum ; nec aliam occurrere rationem, quam quod hæc omnia peracta sint jussu Maximiani Herculii, cui Italia parebat et Africa, postquam orbis Romanus divisus est in partes quatuor, et quatuor prædictis principibus attributus. De hac Romani imperii divisione, quæ facta est, ubi cæsares creati erant Constantius et Galerius, consuli potest Tillemontius tom.* IV *Imperatorum in Diocletiano art.* 9, *et nota* 12. *Scrupulum quoque sibi movet Jovardus pag.* 73, *ex eo, quod Sancti nostri ex Africa in Italiam perducti dicantur, et ad urbes tam varias. Verum id difficultatem non habet, nam et alii Martyres non pauci ad varias urbes sunt circumducti. Exemplum habemus in Felice episcopo Africano, qui sub eodem passus est Maximiano, et* XXIV *Octobris memoratur in Martyrologio Romano. De hoc ex Actis sinceris apud Ruinartium editis pag.* 355 *sic loquitur Jovardus :* Enimvero sanctus Felix Afer episcopus vinculis oneratus Carthagine Agrigentum, et Agrigento Cataniam, inde Messanam, hinc Taurominum, unde in Lucaniæ urbem E Rulo, tandem Venusiam Apuliæ civitatem perductus fuit, ibique capite animadversus. *At hæc discutiemus suo tempore, cum de loco martyrii non omnes consentiant.*

retinendus igitur Maximianus, qui solus in Actis ponitur, quia ejus jussu peracta omnia.

§ IV. Ordine discutiuntur, quæ in Actis habentur minus certa, et obscuriora elucidantur.

Patria Sanctorum et parentes, gesta eorum Adrumeti incerta;

E*x gestis sanctorum Fratrum ea videntur certiora, quæ asseruntur in Actis brevioribus primo loco edendis. Quæ vero in prolixioribus Actis leguntur adjuncta, alia sunt aliis magis verisimilia, alia ne verisimilia quidem, sed prorsus reprobanda, ut jam monui. Hoc igitur loco singula discutere aggredior, ut, quantum fieri potest, falsa secernantur a veris, et dubia a certis. De parentibus horum Sanctorum in Actis brevioribus nihil legitur. Verum Acta omnia pro-* F *lixiora patrem assignant* Bonifacium, *matrem* Theclam. *Hos sanctos parentes cum Martyrologio Romano dedimus* XXX *Augusti, seu tom.* VI *istius mensis a pag.* 551, *ubi etiam breviter descriptum est* Adrumetam *horum Sanctorum patria. Hæc urbs in Actis prolixioribus ubique vocatur* Drumentum *vel* urbs Drumentina, *at omnes de Adrumeto intelligunt, et* Adrumetina civitas *revera in Actis brevioribus nominatur.* Mahometta *nunc dicitur ab Europæis,* Hamametha *ab Africanis, jacetque ad mare Mediterraneum in regno Tunetano. Non video, cur hæc de parentibus et patria Sanctorum merito quis in dubium revocaret. Verum, quæ subjunguntur in Actis de gestis eorum Adrumeti cum idololatris, non æque videntur certa, licet alioquin probabile sit laborasse Sanctos ad conversionem Gentilium. Certe quod ex Africa ducti sint in Italiam, idque, ut fertur, jussu Maximiani, insinuat homines non fuisse plebeios, sed vel natalibus suis insignes, vel fidei propagandæ ardore.*

quæ vero ibi illis patrata dicuntur Carthagine, ne quidem sunt probabilia:

25 *Gesta Sanctorum cum S. Cypriano Carthagine jam improbavimus. Subduntur his alia multa, quæ facta dicuntur cum* relicta *seu vidua* cujusdam

AUCTORE J. S.

A cujusdam senatores Restituta; *at ea relata sunt modo parum verisimili, nec admitti possunt ut probabilia, nedum ut certa. Fieri quidem potest, ut miracula quædam a Sanctis patrata sint Carthagine, et filius nobilis cujusdam mulieris sit liberatus a dæmone, sed omnia facti istius adjuncta prudenter credi non possunt, præsertim quia conjuncta sunt cum aliis, quæ tempori non congruunt, certoque sunt repudianda. Parum quoque fidei merentur, quæ deinde narrantur gesta Adrumeti cum Victore, qui missus dicitur ad sanctos Fratres ibidem comprehendendos, quique Sanctorum disputationibus ad fidem fuisset conversus cum militibus itineris sui sociis. Nihil de hac conversione habent Acta breviora, etiamsi referant Sanctos Adrumeti captos, ductosque Carthaginem ad Valerianum. Clarum est, longiores istas ratiocinationes, quibus carent Acta breviora, meditationes esse scriptorum, qui licitum sibi credebant, Sanctos sic loquentes inducere, prout eis loquendum* B *fuisse censebant.*

Sancti fustibus cæsi carcereque reclusi vinculis solvuntur ab angelo :

26 *Sancti Carthaginem ducti, fidemque suam constanter professi coram judice Valeriano, ejus jussu fustibus cæsi sunt, ac deinde ad carcerem missi, uti omnia habent Acta, etiam breviora. Addunt miraculum in carcere factum, quod severioribus criticis fortasse non magis placebit, quam alia in Actis narrata; at alia hic mea est sententia. Rem paucis accipe. Noctu carcer divino lumine ita illustratus dicitur, ut unus custodum, qui accedebat propius, visum amiserit: apparente interim angelo, ad cujus vocem disrupta sunt omnium vincula. Cur huic uni miraculo fidem potius adhibendam judicem, quam reliquis omnibus, faciunt Acta breviora, quæ hoc solum referunt, omissis aliis omnibus. Tanto autem majorem hæc Acta fidem merentur, quanto sunt breviora, quodque nihil contineant, quod merito improbari possit. Porro miraculum istud occasionem maturandi itineris in Italiam præbuit Valeriano, ne Carthagine plures converterentur, seu, ut habent Acta breviora,* ne populus ultra crederet. *Ex his verbis suspicio esse potest, non modo motam fuisse civitatem* Sanctorum miraculis, *uti loquuntur Acta, sed aliquos etiam fuisse conversos, eamque conversionem ad tempora non sua relatam fuisse* C *in Actis prolixioribus.*

Iter eorum in Siciliam et Italiam, in quo tempestas descripta modo non verisimili :

27 *Verum quidquid sit de illa quorumdam conversione, sanctos Fratres secum navi imposuit Valerianus, ut eos transveheret in Italiam. Qualis fuerit ista navigatio, non exprimunt Acta breviora; ac ne indicant quidem, in quo portu navi sint egressi. Acta vero prolixiora ingentem describunt tempestatem, Valerianum inducunt falsa numina frustra invocantem, Sanctos demum orantes, eorumque precibus sedatam tempestatem, multosque inde conversos. Prorsus hæc videntur fictitia, nec verisimili modo exposita: nam Valerianus dicitur primum rogasse Sanctos, ut rogarent Deum suum; ac deinde Jovi attribuisse acceptam maris tranquillitatem. Porro iter ex Actis prolixioribus sic institutum. Ex Africa navigarunt in Siciliam, ac Syracusam pervenerunt, inde post biduum Catanam navigarunt, Catanæ aliquo tempore morati Messanam eadem navi sunt vecti. Mutata hic navi transmiserunt fretum Siculum, atque ex navi egressi sunt Rhegii. Deinde terrestri itinere per agrum Brutiorum profecti sunt Locros. Hinc Acta edita eos deducunt Consentiam, Consentiaque Scylaceum, ordine verosimiliter inverso: nam Scylaceum situm est inter Locros et Consentiam medio fere itinere, ita ut verisimiliter Scylaceo profecti sint Consentiam. Dicuntur deinde ivisse Grumentum, oppidum nunc excisum, quod situm erat in Lucania, ubi hodie castrum* Agromento, *uti vocant Baudrandus et Orlendius. Grumento profecti dicuntur Marcilianum, quo designari videtur Marsicum vetus in Lucanis item positum. Hinc tandem Sancti duodecim deducuntur Potentiam, ubi ex illis quatuor martyrii palmam sunt adepti. Totum hoc iter in Actis brevioribus omittitur, ideoque ambiguum est, an ex antiquioribus monumentis sit acceptum, an ex solis conjecturis confictum.*

Potentiam ducuntur Sancti, ubi ex illis quatuor coronantur XXVII Augusti

28 *Potentia, ubi passi sunt* XXVII *Augusti quatuor e Fratribus, in Lucania passim statuitur non procul a limitibus Apuliæ. Civitas fuit episcopalis admodum antiqua, uti docet Ughellus tom.* VII *col.* 132, *sed funditus deleta est sæculo* XIII, *si credimus Ughello, aliaque in ejus vicinia ejusdem nominis erecta, quæ hodieque exstat in regno Neapolitano in planitie supra Apennini juga, gaudetque episcopatu sub archiepiscopo Acheruntino. Laudatus Ughellus eumque secutus Orlendius Orbis sacri part.* II, *lib.* IV, *num.* 14 *Potentiam* * *latius describunt, aiuntque* SS. Arontium, Honoratum, Fortunatum et Sabinianum *ibidem martyrio coronatos* VIII Kalendas Septembris, *seu* XXV *Augusti, sed res contigit biduo serius, seu* XXVII *ejusdem mensis, uti cum Actis habent citata ante Martyrologia. Alphanus in Vita metrica num.* 31 *occisos dicit* V *Kalendas Septembris, eumque secutus est Tillemontius tom.* V *Monument. in Persecutione Diocletiani art.* 51, *quod alia Acta non vidisset. Verum majorem fidem merentur Acta stylo soluto scripta, præsertim quia hisce consonant antiqua Martyrologia.* E

* vulgo Potenza

tres alii Venusiæ palmam consequuntur postridie,

29 *Potentia Venusiam profectus est Valerianus cum reliquis octo Fratribus, ibique coronati sunt ex illis* Septimus, *alias* Septiminus, Januarius *et* Felix. *Porro* Venusia, *aliis* Venusium, *et vulgo* Venosa, *civitas item episcopalis est sub eodem archiepiscopo Acheruntino. De ea sic loquitur Ughellus pag.* 165: Venusium civitas Apulorum, non procul a confinibus Lucaniæ, nunc inter urbes Basilicatæ non infimum sibi locum vendicans, non admodum ampla est, sed vetustissima et amœna, apud Aufidum fluvium inter Melphim Acheruntiamque metropolim sita. F *In omnibus Actis tres memorati Fratres passi dicuntur uno die post quatuor præcedentes, ita ut dicendum sit eos cæsos fuisse* XXVIII *Augusti, quem cum Martyrologiis designant Acta meliora, licet Acta metrica sequentem diem assignent, et eodem cum tribus sequentibus die coronatos velint. Porro laudatus mox Tillemontius, qui passos dixerat* XXIX *Augusti, aliquam hic movet difficultatem,* Quia, *inquit,* reperiuntur SS. Felix, Septiminus et Januarius martyrio coronati Venusiæ XXX Augusti; illique etiam erant Afri, sed eorum historia nullam pro reliquis cum hac habet similitudinem. *Eos hic indicat Martyres Tillemontius, qui in Martyrologio Romano* XXIV *Octobris annuntiantur primo loco cum duobus aliis, Felix nimirum ut episcopus, Januarius ut presbyter, et Septimus ut lector, cum Audacto presbytero et Fortunato lectore. Horum Acta, ut agnoscit, plane diversa sunt; nec difficultas, si qua est, proprie spectat ad Fratres duodecim, sed ad S. Felicem episcopum, cui in omnibus Actorum exemplaribus non iidem assignantur socii, nec eadem martyrii dies, aut locus. Hanc ergo difficultatem ad* XXIV *Octobris remitto.*

30 *Occisis*

AUCTORE J. S.

ab-i tres XXIX Augusti Veliniani, seu Velleiani.

30 *Occisis tribus prædictis Fratribus, cum quinque reliquis* Velinianum *contendit Valerianus. Hic locus, seu oppidum fuerit seu vicus, prædecentibus minus est cognitus Velinianum nullibi inveni apud hodiernos geographos, nec invenit Tillemontius. Attamen Jovardus pag.* 85 *hæc notat:* Velinianum, antea Velia, sive Helia, aspiratione in V mutata, Velia dicta, et inde Velianum. De ea Plinius lib. 3, cap. 5, Strabo et Ptolomæus, ac Aulus Gellius lib. 10, cap. 16. *Nota quidem Velia, quam inter sinum Pæstanum Palinurumque promontorium collocavit laudatus Plinius, nimirum in Lucania ad mare Tyrrhenum. Verum, dum ex qualicumque nominis similitudine Veliam pro Veliniano suggessit Jovardus, non satis consideravit locorum distantiam, nec rationem itineris, quo pergebat Valerianus, qui ex Apulia reversus non est ad maritimas Lucaniæ partes, sed perrexit recto itinere per confinia Apulorum et Hirpinorum Sentianum versus, quod oppidum situm erat non longe ab Æcis, seu hodierna Troia, ut probabimus. Porro quod hic* Velinianum *dicitur, in Itinerario Antonini vocatur* Velleianum, *statuiturque Velleianum ibidem*

B

inter Sentianum et Venusiam, ita ut vehementer mirer nec Velleianum *nec Sentianum in tabulis Cluverii et Cellarii reperiri expressa. Utrum Velleianum, uti et Sentianum, in Apulia fuerit, an vero in Hirpinis, non definio, suspicor tamen utrumque fuisse in Hirpinis, idque probabilius esse ostendam infra. Hic interim dico tres Fratres, nimirum* Vitalem, Salorem et Repositum *Velleiani* XXIX *Augusti ad finem certaminis feliciter pervenisse.*

ac demum Donatus et Felix I Septembris Sentiani.

31 *Soli ex Fratribus supererant* Donatus *presbyter et* Felix *verosimiliter subdiaconus, quos tyrannus magis torquere voluit, quam torserat alios Fratres. Hosce ad alium Apuliæ locum nihil notiorem duxit. Locum illum* Sentianum *vocant Acta, et Apuliæ attribuunt. Hinc rursum Jovardus, sola nominis similitudine contentus, locum sic exponit:* Sentianum ita corrupto vocabulo Olim Sontia, unde Sontini, et Sontianum a Plinio memoratum: urbs Lucaniæ inter Policastrum et Tanarum fluvium. *At non eo loco quærendum erat Sentianum, sed in Apulia, aut certe in Apuliæ vicinia, prope* Æcas, *nunc* Troiam,

C

quandoquidem illius civitatis episcopus corpora SS. Donati *et* Felicis *in urbe sua sepelivisse dicitur. Porro Æcas, aliis* Æcanam *et* Ecanam *eodem loco exstitisse, ubi nunc Troia est, passim censent eruditi, etiamsi Cluverius in alia fuerit opinione, Æcas collocans, ubi nunc vicus* Accadia. *Accipe locorum situm ex Itinerario Antonini. Equus Tuticus oppidum erat in Hirpinis inter Beneventum et Æcas, (nunc Troiam.) Porro describitur iter ab Equotutico Rhegium, atque in illo itinere* 1°. *occurrit* Sentianum, *distans Equotutico* M. P. XXXIII. *Sequitur* Velleianum *Sentiano distans* M. P. XXIV. *Deinde* Venusia *Velleiano distans* M. P. XII *Itaque utrumque oppidum in illo itinere occurrit, et Velleianum quidem non potuit multum abesse ab Aufido flumine, nec a confiniis Hirpinorum et Apulorum. Dicerem designari Labellum, vulgo* Laviello, *nisi nimis videretur Venusiæ vicinum; nam oppidum istud antiquitatem ostentat, et aliquid in nomine congruit. Sentianum autem non longe potuit distare ab hodierno Bovino, uti ex Itinerario facile colligitur. Verum hæc de variis Martyrum nostrorum palæstris dicta sufficiant. Ceterum verisimile est, ad oppida tam varia ductos, diversisque locis occisos, ut terror incuteretur Christianis, ac latius spargeretur.*

D

§ V. Translatio corporum, ceteraque ad gloriam Sanctorum posthumam spectantia.

Corpora SS. Fratrum translata ab Ariche Beneventano principe.

Marius de Vipera archidiaconus Beneventanus in Catalogo antistitum Beneventanorum in Joanne II pag. 38 *translationem duodecim Fratrum Beneventum memorat hisce verbis:* Anno DCCLX corpora sanctorum duodecim Fratrum ex diversis Apuliæ locis diligentia piissimi principis Arrechi translata, et in augusto templo S. Sophiæ a Gisulpho duce incepto, et ab ipso Arrecho mirifice perfecto, et amplissimis prædiis opibusque ditato, honorifico sepulchro contecta fuere . . . Ipsorumque translatio Beneventum fuit die XV Maii, et in eorum Gestis ii versus leguntur:

Bis senos tegit urna fratres, quos una creavit
Thecla, Deo fortes innocuosque duces.

E

Par pietas fuerat, par mors, par vitaque; Arrechus *
Princeps translatos ornat honore pari.

* lege Arechus vel Arechis

Eadem habet Ughellus in archiepiscopis Beneventanis tom. VIII *Italiæ sacræ, col.* 33, *nisi quod mendum irrepserit in diem translationis, et in versibus vox* tegit *sit omissa. Annus* 760 *in Actis metricis etiam exprimitur, idemque in utrisque Actis dicitur fuisse annus secundus principatus Arechis II. Additur in Actis metricis Indictio* XIII, *quæ currebat anno* 760. *Hinc Jovardus pag.* 115 *recte observat sequentia:* Recte annus Arichis secundus cum anno æræ vulgaris DCCLX conjungitur, ut ex pluribus monumentis probari potest. In eo anno XIII currebat Indictio. Atqui cum XV die mensis Maii ejusdem anni translationem contigisse scribat a populo celebratam; sequitur, ut ejus regni initia ante mensem Maii in an. DCCLIX iiligentur, ut ex Historia soluta oratione mox danda comprobabitur.

positaque in ecclesia S. Sophiæ,

33 *Hæc quidem recte sibi consonant. At non satis intelligo, quid velit Jovardus, dum pag.* 117

F

hæc scribit: Translata ab Arichi magna cum solennitate Beneventum sanctorum duodecim Fratrum lipsana in S. Sophiæ asceterio, a se anno DCCLXXIV constructo, recondita fuere. Hoc asceterium, imo parthenon archimonasterii Cassinensis abbati et monachis subjecit eodem anno DCCLXXIV. *Quomodo sacra corpora anno 760 translata fuere ad monasterium, si illud tantum fuerit constructum anno 774? Existimare possimus primum anno 760 deposita fuisse in alia ecclesia, ac deinde ad ecclesiam sanctæ Sophiæ delata: sed Acta constructionem ecclesiæ præmittunt translationi, et cum translatione sic conjungunt depositionem in ecclesia sanctæ Sophiæ, ut necessario dicendum sit ecclesiam structam fuisse ante translationem. Existimo igitur Jovardum longe aberrare a vera epocha constructæ ecclesiæ: nam pro omni ratione ad marginem allegat Angelum de Nuce in notis ad Chronicon Cassinense lib.* I *cap.* IX, *ubi hæc habet laudatus de Nuce:* Diploma ipsius traditionis *(quo monasterium S. Sophiæ subjicitur Casinensi)* in regestro Petri num. 175 actum dicitur in anno XVII principatus Arichis, mense Novembri, Indictione XIII, hoc est, anno Christi DCCLXXIV. *Verum tum hoc diploma*

A ploma, tum alia apud Ughellum eodem anno data, non designant annum conditæ ecclesiæ, quam ante corporum translationem primo aut certe secundo Arechis anno, seu æræ vulgaris 759 aut 760, perfectam fuisse prorsus mihi persuadeo.

quam initio principatus sui perfecerat, anno 760:

34 *Etenim Gisulfus dux Beneventanus antecessor Arechis memoratam ecclesiam jam struere cœperat, ita ut dubium non videatur, quin Arechis opus inchoatum initio principatus statim promoverit ac perfecerit. Audi Leonem Ostiensem lib.* I *Chronici Casinensis, cap.* VI *:* Iste Gisulfus cœpit ædificare ecclesiam sanctæ Sophiæ in Benevento, quam cum morte præventus explere non posset, Arichis, qui ei successit, mirifice illam perfecit; ibique sanctimonialium cœnobium statuens, monasterio sancti Benedicti hic in Casino concessit, sicut in sequentibus ostendemus. *Deinde cap* IX *rem ulterius narrat ex Erchemperto hisce verbis :* Hic *(Arechis)* intra mœnia Beneventi templum Domino opulentissimum ac decentissimum condidit, quod Græco vocabulo ΑΓΗΑΝ ΣΩΦΗΑΝ *, id est Sanctam

l. ἁγίαν σοφίαν

B Sapientiam, nominavit. Ditatumque amplissimis prædiis et variis opibus, ac sanctimonialium cœnobium statuens, germanamque suam ibidem abbatissam efficiens, cum omnibus omnino pertinentiis et possessionibus ejus, id sub jure beati Benedicti in monte Casino tradidit in perpetuum permansurum. In quo videlicet templo sanctorum martyrum duodecim Fratrum corpora, diversis in locis per Apuliam, in quibus et decollati fuerant, quiescentia, honorabiliter allata, ad tutelam et honorem patriæ in singulis capsis pariter sub uno altare recondidit. *Notat de Nuce hæc omnia* de templo S. Sophiæ constructo ab Arichi *legi* in codicibus omnibus *Erchemperti* tam scriptis quam impressis. *Ex hisce concludimus, perfectam videri ecclesiam anno* 759 *vel* 760, *et eodem anno* 760 *recondita ibidem sanctorum Fratrum sacra lipsana, uti habent Acta.*

visio, quæ principi Arechi apud corpora Sanctorum ora

35 *Post quædam de translatione aliarum reliquiarum ad eamdem ecclesiam, rursum ad propositum nostrum Leo Ostiensis subjungit ista :* Ubi dum maxima devotione, quoniam vicinum loco illi palatium erat, frequentem consuetudinem in

C oratione pernoctandi haberet *(Arechis;)* fertur, quadam nocte oranti illi sanctos duodecim Fratres apparuisse, eumque pariter inclinatis amicabiliter vultibus salutavisse. Quos dum torvo nimis aspectu, exteros quoslibet esse existimans, quinam illi essent, qui nocturno tempore sanctimonialium claustra sic audacter ingredi præsumpsissent, inquireret; illi leniter arridentes; Nos, inquiunt, sumus, o princeps, quos tua devotio per diversa repertos loca summo huc studio detulit. Quod nobis quidem quam bonum et quam jucundum, tibi autem quam sit divina pietate proficuum, ultima dies ostendet. Et his dictis, subito principi visio, quæ videbatur, disparuit. *Idem refert seu Alfanus seu alius sub finem carminis edendi, sed paulo brevius; prætermissa nimirum interrogatione Arechis, quæ minus est verisimilis. Eadem quoque visio, præmissa breviter translatione, narratur in lectionibus Officii Sanctorum nostrorum, quas Jovardus ex codice Ms. edidit primo loco a pag.* 69, *quasque in vigilia recitatas fuisse existimat.*

oblata fuisse dicitur:

36 *Cum vero nihil præterea in lectionibus istis habeatur ad propositum nostrum, placet ea huic loco innectere :* Duodecim autem sanctorum Fratrum corpora, sicut majorum relatu didicimus, felicis memoriæ Arechis Langobardorum princeps, diversis tumulata locis, sollicitudine pia discutiens, et sacra aviditate repperiens, frequentis populi turba, cleri occursu, pontificum comitatu, apparatu solemni Beneventum transtulit, et in basilica sanctæ Sophiæ, quam ipse construxerat, cum summa reverentia sub uno altari collocavit : ne eos divideret sepultura, quos una mater effuderat, eadem fides sociarat, passio fecerat socios, et non dissimilis corona germanos. Collocatis itaque cum summa veneratione sacris Martyribus; collatis eidem monasterio multis prædiis, et multis regia liberalitate ornamentis, præfatus princeps nocturnas horas præveniens, sanctorum Martyrum suffragiis se cœpit attentius commendare. Contigit autem, quod dum quadam nocte loca sacra, nullo contentus comite, ex more reviseret, dum orationi prolixius institit, sanctos duodecim Fratres secundum ordinem nativitatis sibi videt propter assistere, et pariter cum orante orare, et pia supplicatione salutationis sibi obsequium exhibere. Princeps vero nova visione exterritus, quoslibet alios homines E suspicatus, cœpit in eos acriter indignari, quod in monasterium ancillarum Dei tempore indecenti quadam temeritate ausi sunt ingredi. Cui sacratissimi Martyres vultu placido, voce jocunda dixerunt : Nos sumus duodecim Fratres, quos variis pœnis diversis locis expositos colligens, decenter satis in hoc domicilio in una ara collocasti : qui dum locum istum incolimus, tam corpore, quam opitulatione custodimus. Missi ergo sumus tuæ devotioni occurrere, et prompta benignitate favere. Et quia in præsenti memoriam nostri pia sollicitudine, et sedula visitatione geris, et in præsenti peccatorum veniam, et in futuro æterna præmia consequeris. Hac itaque visione gloriosissimus princeps animatus, tanto devotius sanctorum Martyrum cœpit corpora venerari, quanto de visione sacra nullatenus poterat ambigi.

AUCTORE J. S.

icones Sanctorum, ut pictæ sunt in codice Ms.

37 *Demum icones duodecim Fratrum ex Jovardo subjungo. De illis sic scribit pag.* 74 : Horum sanctorum Martyrum icones depictæ in nostro codice visuntur, quorum duo, Donatus, scilicet, casula, antiquo more, et mappula in F sinistro brachio ornatus, expansisque ante pectus manibus, et Felix rubea tunica, codicem ambabus manibus ante pectus tenens, violatia itidem mappula in sinistro brachio insignitus : reliqui porro decem Fratres tunicati, et capillati, tum pallio, et diadematibus, seu sphæris decorati conspiciuntur. Donatus siquidem, et Felix, quorum alterum presbyterum, hypodiaconum alterum fuisse Acta referunt, clericali tonsura, sive corona detonso capite desuper sunt depicti ad instar clericalis coronæ, quæ in antiquissimis Romanorum Pontificum imaginibus ex sancti Pauli basilica a Cl. Blanchino τοῦ μακαρίτου delineatis visuntur. Ego vero icones has non ad rei historico-ritualis veritatem, sed ad sæculi VIII vel XI * ecclesiasticam disciplinam depictas arbitror, quum seculo Ecclesiæ IV tunicis hypodiacones altari minime inservisse, sed tantum Alba indutos ministrasse certum sit. Tum rursus non satis perspicuum est, an III Ecclesiæ seculo casulæ usus invaluerit, aliorumque sacrorum indumentorum, saltem in Africana ecclesia : tum sanctum Fulgentium Ruspensem in Africa episcopum consueta indutum tunica mysteria celebrasse ejus vitæ auctor coævus refert. Ut ut sit, hoc monumentum,

** forte II*

AUCTORE J. S.

monumentum, quod Actorum fidei respondet, ut ab interitu vindicaremus, æri adhuc incidi curavimus.

ACTA PRIMA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Nicolai Belfortii.

Capti Sancti; et ad præfectum ducti,

Maximianus *a* cæsar crudelissimus, audiens famam sanctorum duodecim Fratrum, misit Valerianum Carthaginem, ut adduceret eos. C Valerianus itaque cum Carthaginem pervenisset, et Sanctos non invenisset; misit ad civitatem Adrumetinam *b*, qui eos ad se adducerent. Venientes autem milites, Carthaginem cum injuriis beatos Fratres deduxerunt. Alia ergo die, sedens pro tribunali Valerianus, duodecim Fratres sisti præcepit; quibus dixit : Nisi confitentes ad thurificandum veneritis, diversis vos faciam suppliciis interire. Beatus Donatus unus eorum dixit : Servi sumus Domini nostri Jesu Christi : si unum extinguas, alii magis roborabuntur in Christo.

fustibus cæsi ac in carcerem detrusi, ubi eorum vincula ab angelo soluta, deer Potentiam,

2 Accensus Valerianus furore, jussit singulos fustibus cædi, et verberatos retrudi in carcerem. Medio autem noctis tempore, adeo immensum lumen refulsit in carcere, ut oculi humani ferre non possent. At quem unus ex custodibus accedens propius, dum divinum vidit, sui corporis lumen amisit. In medio vero luminis venit angelus Domini, dicens ad eos : Misit me Dominus Jesus Christus solvere vincula vestra. Ad cujus vocem, disrupta sunt omnia vincula eorum. Mota ergo civitate Sanctorum miraculis, Valerianus, ne populus ultra crederet, duodecim Germanorum colla manusque catenis constringi, eosque ad mare vinctos duci præcepit. Cum quibus ipse et milites navigio profecti sunt, cumque navigantes applicuissent remum, relicto navigio tandem venerunt in civitatem Potentiam. D

ubi ex Fratribus quatuor, tres Venusiæ, et tres Veliniani martyrio coronantur :

3 Tunc sedens pro tribunali Valerianus, quatuor sibi ex Fratribus, Arontium, Honoratum, Fortunatum, et Sabinianum adduci præcepit : quos sacrificare nolentes, capitalem jussit subire sententiam in eadem civitate sexto Calendas Septembris. Alia die abiit in civitatem Venusiam, Sanctos secum deferens, et sanctissimos Septimum, Januarium et Felicem, post interrogationem Christum confitentes, jussit in eadem civitate quinto Calendas Septembris decollari. Die autem altero, Velinianum advenit : et cum recubuisset in prandio, insatiatus scelere, exitiali officio, tres sanctissimos Vitalem, Satorem et Repositum sibi præsentari jussit, qui permanentes in confessionibus suis, pertulerunt mortis sententiam quarto Calendas Septembris.

E

postremi Donatus et Felix, rursum torti, capite minuuntur Sentiani.

4 Valerianus vero iter agens, in Sentianum * venit partem Apuliæ. Interea sanctissimi Donatus et Felix, Germanorum superstites, Fratrum suorum videntes constantiam, amore fervebant martyrii, et gratias agebant Deo, qui Fratribus suis, forti agone præliantibus, coronam justis promissam largiri dignatus est. Mittens vero Valerianus adduci illos ad se præcepit : quos sic alloquitur : Sacrificate diis immortalibus, ne Fratrum vestrorum sententia mancipemini. Cui beatissimi Felix et Donatus dixerunt : Christiani sumus, fac tantum, quod tibi videtur. Inflatus Valerianus, jussit eos in equuleo suspendi et torqueri : dehinc laceratos diversis plagis, semivivos retrudi in carcerem. Postremo die alia præcepit spiculatori, ut capita eorum incideret. Qui beatissimi athletæ Jesu Christi Donatus et Felix, decollati sunt in eodem loco, die Calendarum Septembrium.

* lege Sentianum

ANNOTATA.

a *Figendum sanctorum Fratrum martyrium sub Maximiano Herculio, probavi in Commentario* § III.

b *De Adrumeto horum Sanctorum patria breviter actum ibidem num.* 24, *et jam ante num.* 20 *et* 21 *de illius civitatis episcopo. Reliqua, quæ difficultatem in his Actis parere possent, discussa sunt* § IV. F

ACTA ALTERA

PROLIXIORA ET MINUS SINCERA

AUCTORE ANONYMO

Ex editione Jovardi.

Patria, parentes, et nomina sanctorum Fratrum :

Dum fervor Maximiani diversis pœnis Christianos perimeret, Africa tunc regio Christi militum occultabat cohortem. Inter quam vir Christianissimus Bonifacius cum conjuge, Thecla nomine, Drumentina *a* urbe morabatur, prudentissimi Christianitatis ingenio, et fœcundissimi filiorum affectu. Habebant autem duodecim filios, quos fidei devote documentis educabant cotidie. a

A cotidie. Nolebant eos scire velle, præter, quem didicerant, Christum; indesinenter pro filiis Christo fideliter preces effundunt: Jesu bone, Agne immaculate qui mundum perditum tuæ nativitatis novo lumine reparasti, fac misericordiam cum filiis nostris, ut non sciant alium Deum, præter te Dominum Jesum Christum, qui cum Patre, et Spiritu sancto in unitate vivis et regnas in omnia secula. Et dum his nutrimentis et precibus Bonifacius cum conjuge filios in fide solidarent, nichil horum de his, quæ a parentibus audierunt, obliti sunt; sed, sicut terra bona, semina receperunt, et multiplicatum fidei fructum parentum moribus reddiderunt. Et ad firmandam veritatis vocem se ipsos abnegantes, Christianos licet, ob Dei tamen amorem, parentes derelinquunt. Nondum omissa patria, Africanis assidue verbum veritatis, et baptismum Jesu Christi prædicabant. Et multi per eos errore relicto ad baptismi gratiam pertinxerunt *. Quorum nomina non immemor Africa, et merita memoratur. Erant, ut diximus, Fratres duodecim, Donatus, et Felix, Arontius, et Honoratus, Fortunatianus, et Sabinianus, Septiminus, B et Januarius, Felix, et Vitalis, Satorus, et Repositus.

** i. e. pertigerunt*

eorum zelus contra idololatras :

2 Lectio ii. Interea Drumentini cives, in eadem urbe Jovi sacrificabant, et Herculi, ad quorum templa Duodecim properantes, infidelium turbas exprobrabant. Nolite, inquiunt, hæc, Fratres, agere, sed potius Creatori, quam creaturæ humilia subdite colla, et Deo vivo persolvite vota, quæ mortuis, et manufactis simulacris persolvitis. Audientes hæc simulacrorum pontifices *b* unanimiter in eos sævire cœperunt, e quibus unus, Florentius nomine, minister Herculis, in medium se objiciens dixit, Cujus religionis estis? aut quo genere orti? Tunc beatissimi Fratres dixerunt: Christiani sumus et genere, et doctrinis instructi. Florentius dixit: Ergo ad hoc venistis, ut culturam deorum nostrorum perturbetis? An nescitis Maximianum rebelles deorum innumerabilibus cruciatibus dissipare? Sancti vero dixerunt: Crede, dubium non est Maximianum vestrum simili pœna vobiscum in æternum condemnandum, quia, nisi qui crediderit in Dominum Jesum Christum, non potest pœnam C sempiternam evadere. Florentius dixit: Jesum Christum, quem dicitis Deum esse, multi hunc confitentes male perierunt. Beatissimi Fratres responderunt, dicentes: Noli dicere male perierunt, qui Dominum Jesum Christum crediderunt, sed ab oculis lacerantium ablati transeunt, ut in perpetuum cum Domino gloriosi permaneant, quia nisi prius aurum igne probetur, non ante efficitur manu artificis aptum. Hæc et his similia Sanctis prosequentibus, non modica turba credidit in Dominum Jesum Christum.

b

ducuntur Carthaginem vocati a S. Cypriano, ibique miraculis claruisse. c

3 Lect. iii. Eodem tempore Cyprianus *c* vir sapientissimus sanctis moribus sacerdos, Carthaginensem regebat ecclesiam. Qui audiens sanctorum Fratrum celeberrimam famam, ad se eos accersiri rogavit. Et dum pervenissent, officiosissime eos suscipiens, gaudensque super eos dixit: Benedicti vos a Domino Deo cæli, Fratres, et Filii, quia bona fama de vobis, ut nunc cerno, in omni loco personuit. Bona tamen arbor, dicente Domino, bonos fructus affert; et vos de dignis parentibus digna proles estis effecti. Tunc unum ex eis Donatum presbyterum ordinavit. Felicem post ipsum genitum subdiaconem fecit, augens illis fidem Jesu Christi, ut intrepidanter paganis salutaria consilia ministrarent, et insidiantis hostis jacula armati fide, robusto pectore superarent: et osculatus est singulos, et secure perrexerunt. Multa tamen mirabilia in eadem Carthagine per eos est dignatus Dominus operari: quum quicumque qualibet valitudine tenebantur, adducti Sanctorum vestigiis, protinus sanabantur. Et ita crescebant miraculis, ut eos etiam profiterentur dæmonia. Nam in prædicta civitate erat relicta *d* cujusdam senatoris, Restituta nomine, habens unicum filium, quem crebro dæmon acriter vexabat, et per os pueri diabolus clamabat; Nisi venerint Donatus et Felix, servi Jesu Christi cum ceteris Fratribus, numquam a vase isto recedam. Restituta hæc audiens, quatuor missis militibus, præcipiens eis dixit; Ubicumque hos inveneritis, digne eos ad nos obsecrantes deducite. Illis autem euntibus, nondum urbem exierant, et in platea nova eos aggregatim invenerunt. Quos interrogantes dixerunt: Quis vestrum, obsecramus, scit Donatum, et Felicem? Sancti vero; Quid, inquiunt, ad vos pertinent? Cognoverunt milites statim, quod ipsi essent, supplicantes aiunt ad eos: Filium senatricis hujus civitatis diabolus vexare non cessat, et per E os ejus loquitur: Nisi venerint Donatus et Felix, non exeo: quapropter venite, oramus, antequam moriatur. Facta illic oratione abierunt, et cum omni gaudio a Restituta, licet pagana, tamen fidelissime suscepti sunt.

d

ductique ad puerum energumenum :

4 Lect. iv. Restituta flens graviter ait ad eos: Succurrite, piissimi, unico filio meo, ne tam gravi pereat cruciatu. Beatissimi famuli Jesu Christi Donatus et Felix dixerunt: Cur non a magnis diis vestris hic infirmus convaluit? Restituta vero pedibus provoluta Sanctorum, sanitatem unici postulabat. Tribunus quidam Adeodatus nomine dixit ad Sanctos: O utinam vestris beneficiis hic convalesceret, ut immensis donati muneribus proficisceremini. Sancti vero subridentes, dixerunt: Munus Dei est, ipsum toto corde diligere, et nihil est melius, nichilque perfectius, quam ut animas, quas error profundus detinet, eruamus, et ad lucis æternæ gloriam, relictis simulacrorum cultibus, recto tramite perducamus; et conversi ad Restitutam dixerunt: Age constanter, Restituta, et crede Dominum Jesum Christum te posse ab errore F redimere, et ne hunc puerum prohibeas sequi, quem voluerit, confestim videbis virtutem Domini nostri Jesu Christi in puero esse manifestam. Restituta dixit ad eos: Hoc tantum videam, ut puer ab hac vexatione liberetur, nec illum prohibeo, et me ipsam cum omni domo mea fieri Christianam promitto.

dæmonem precibus fugant, conversa ejus matre cum tota domo. Valerianus mittitur Carthaginem,

5 Lect. v. Beatissimi vero Athletæ Dei duodecim Fratres circa vexati lectulum, in quo constrictus jacebat, corruentes orabant. Et dum diutius singuli singulas preces effunderunt, erigens se beatus Donatus dixit: Deus omnipotens æternorum rector et conditor, qui filium reguli, et puerum centurionis, et Cananææ filiam fide interveniente verbo sanasti, respice propitius fidem hujus mulieris, et hunc puerum libera, ut cognoscant omnes, quia potens es, et Deus deorum in secula seculorum. Cumque ab illis dictum fuisset, Amen, eadem hora diabolus, tamquam leo rugiens, cunctis videntibus, terribiliter abscessit. Puer vero ad pedes provolutus Sanctorum glorificabat Deum cæli, dicens: Nunc cognovi unum Deum in cælo et in terra, quem miseri pagani non sciunt. Mater vero pueri læta efficitur,

AUCTORE ANONYMO.

efficitur, et promissum, quod dederat fidei, cum filio et omni domo sua baptizata implevit. Sed et multi ex paganis, hæc videntes, baptizati sunt credentes in Christum. Maximianus *e* cæsar interea crudelissimus audiens Romæ famam sanctorum Fratrum, Valeriano præcipiens, dixit : Proficiscere Carthaginem, et rebelles deorum nostrorum nostris tribunalibus appræsenta. Data itaque auctoritate, Valerianus cum exercitu perrexit Carthaginem.

multaque minatur Restitutæ ac tribunum mittit ad Sanctos capiendos,

6 Lect. vi. Sancti vero valefacientes Restitutæ, ad roborandas mentes fidelium civitatem suam iterum visitarunt. Beata igitur Restituta audivit Valerianum intrasse Carthaginem, et cymbalorum cythararumque audiens sonitus, clausit fores domus suæ, et cum Christianis Christo sedulum exhibebat officium. Et dum hæc circa Dei feminam peraguntur, Valerianus intravit domum ejus, et cum jurgiis ait : Quis te, demens, alienavit a cultura deorum immortalium, quibus et Maximianus subjectus est ? Nisi mihi sanguine juncta fuisses, absque illa interrogatione crudeli te necassem supplicio. Beata Restituta respondit : B Sperans eram et ego aliquando, ut nosti, in idolis, sed nisi certius, et citius virtutem cognovissem domini mei Jesu Christi, funditus domus mea imminentibus malis periisset. Sed et unicus filius meus jam morti proximus, et a dæmonio vexatus per famulos Dei Donatum et Felicem redditus est mihi incolumis. Valerianus autem ira repletus, Ubi sunt, inquit. de quibus loqueris. Beata Restituta respondit : In Drumentina civitate sua eos reperies. Qui statim vocavit tribunum suum, nomine Victorem, et ait ad eum : Perge festinanter cum militibus ad inquirendos deorum nostrorum ferentes injuriam, et dum inveneris, adduc eos vinctos nostris obtutibus. Et egressus Victor tribunus cum militibus, invenit eos orationi vacantes, quos proterve alloquitur dicens : Vosne estis populi seductores, et deorum nostrorum respuentes libamina ? Beatus Donatus et Felix dixerunt : Servi sumus Domini nostri Jesu Christi, seducentes omnino populum, ne relicto Deo, qui in cælis est, vana sequatur, et dæmoniis amplius se serviturum exhibeat, C quem Deus proprio sanguine liberavit.

converso autem tribuno ad fidem, Sancti per alios sistuntur coram præfecto:

7 Lect. vii. Victor tribunus dixit : Ergo si omnes hunc, quem Deum asseritis, sequantur, a quibus Jupiter veneratur, et Hercules ? Beatissimi famuli Jesu Christi Donatus et Felix dixerunt : Audi, obsecramus, Victor tribune, attentius, et ostendimus tibi, quomodo non debeant venerari. Deus est ante secula creans omnia, qui et hos, quos colitis, natura homines condidit, sed libero perdiderunt veritatem arbitrio. Sic et diabolus angelus est conditus prius, sed superbiendo beatitudinem perdens ad ima corruit, humano generi tantum invidet, et ne perditum locum homines adeant, hunc errorem proposuit, ut mortuis hominibus honorem exhibeant, et ipse per eos diabolus errorem multiplicans, etiam futura pronuntiet. Sed ne te, Victor, hic cæcus error dilaniet, crede in Dominum Jesum Christum et renascere unda purificationis, ut æternum possis effugere supplicium. Cumque hæc, et his similia a singulis Fratribus percepisset, amor cum accendit fidei ita, ut ab eo baptisma peteretur. Qui instructus in fide Jesu Christi baptizatus est una cum militibus in nomine sanctæ Trinitatis *f*. Illis autem moram facientibus, supervenerunt a Valeriano missi milites, et cum injuriis capti sunt, deductique Carthaginem. Alia die sedens pro tribunali Valerianus, D duodecim ante se Fratres sisti præcepit, et hoc initium sermonis perfidus sanctis Martyribus dixit : Dicite, seductores nequissimi, unde vobis tanta audacia, tantaque supervenit vesania, ut contra decreta principum leges patrias spernatis, et Crucifixum præponatis immortalibus diis ? Per salutem Maximiani, nisi confitentes diis ad thurificandum veneritis, inenarrabilibus vos faciam perire suppliciis. Tunc beatissimi duodecim Germani vultu placido, mente robusta astabant. Beatus Donatus ait Valeriano : Ad satisfactionem gloriæ vestræ quidquid imposterum resonabit, præsenter exponimus : revera duodecim sumus servi Domini nostri Jesu Christi, et in tantum ferventes igne martyrii, ut si unum extinguas, alius magis roboretur in Christo.

fustibus cæsi includuntur carceri, ubi angelus eorum rumpit vincula. Navi imponuntur,

8 Lect. viii. Accensus igitur Valerianus furore magno, singulos jussit fustibus cædi, et verberatos cæcum retrudi in carcerem, cogitans quomodo Maximiani eos præsentaret obtutui. Medio autem noctis tempore immensum lumen refulsit cælitus in carcere, tantæque magnitudinis, ut custodes carceris oculis ferre non possent. E Unus tamen accedens propius, dum divinum vidit, suum corporis lumen amisit. In medio vero luminis venit angelus Domini, dicens ad eos : Misit me Dominus Jesus Christus solvere vincula vestra. Ad cujus vocem, quibus tenebantur, disrupta sunt omnia vincula eorum. Mota itaque civitas est Sanctorum miraculis. Valerianus autem, ne populus Christo amplius crederet, catenarum vinculis duodecim Germanorum colla manusque constringens, ad mare vinctos duci præcepit, cum quibus ipse et milites sunt profecti navigio. Navigantibus interea pariter tempestas facta est valida, ita ut navis fluctibus mergeretur. Nautæ vero turbati dixerunt : Væ nobis, pariter perimus. Valerianus autem deorum suorum numina invocat, ut sibi ministrarent præsidia. Quo vociferante, ventorum flamina centuplum et fluctus crescebant.

exortamque tempestatem precibus sedant : veniunt Potentiam,

9 Lect. x. Convocatis autem duodecim Fratribus ait Valerianus : Invocate Deum vestrum, si forte a nobis hæc recedat turbatio. Beatissimi Athletæ Christi Donatus et Felix dixerunt : Promitte te abrenuntiare idolis et pompis eorum, et statim videbis in Jesu Christi nomine esse mare F placabile. Valerianus dixit ad eos : Si hoc, quod dicitis, factis probaveritis, faciam, quod hortamini. Tunc duodecim vincti catenis in faciem cecidere, et orantes dixerunt : Dominator Domine, omnium elementorum rector et conditor, ne ad perfidiam Valeriani respicias, sed exaltare super omnes deos, et impera huic mari, sicut imperasti, dum paventium Discipulorum fidem roborasti, ut exaltatur nomen tuum ab omnibus, sicut exaltatum est ante omnia secula. Orantibus illis facta est tranquillitas magna, ita ut oblivioni tradita esset perturbatio mentis. Valerianus insipiens non ferens nomen Christi, deos suos tranquillitatem fecisse comprobabat. Multi tamen ex militibus in Christum crediderunt. Navigantes vero litus Siracusanum *g* Siciliæ descenderunt, et manserunt ibi duobus diebus, deinde Cathenam *h* pervenerunt. Ubi ad terram Christi Milites Valerianus jussit deponi ; blanditiis amplecti Martyres cogitans, sacrificare idolis subdola voce monebat. Sed Athletæ Dei, ut terroribus non sunt moti, ita nec blanditiis sunt mente concussi. Ascendentes iterum navim, Messanam *i* deducti sunt, in qua parumper morati, alia accepta navi transfretantes

A fretantes Regium *k* descenderunt. Dimisso itaque navigio terram Britianorum *l* lustrantes, Lucren applicuerunt, deinde iter agentes, venerunt Cosentiam. Post hæc inde sunt profecti Scylacium. Ibi igitur Valerianus jussit militibus, ut humane cum Martyribus agerent, quatinus eos posset Maximiano Romam perducere. Moventes inde Grumentum *m* profecti sunt, et die altero Marcilianum properantes, deinde ad civitatem venerunt Potentiam. Ubi audiens, quod imperator Aquileia *n* esset extinctus; qualiter eos in præsenti perderet, cœpit excogitare.

k *l* *m* *n*

ubi quatuor ex Fratribus, tres alii Ven[usiæ] et tres Veliniani consequuntur palmam.

10 Lect. xi. Sedens igitur Valerianus pro tribunali, quatuor sibi ex Fratribus, Arontium, et Honoratum, Fortunatianum, et Sabinianum adduci præcepit. Quibus et dixit: Usque modo insaniam vestram æquanimiter toleravi, nunc autem sacrificate diis, ut cæsaris amici efficiamini. Tunc sanctissimus Arontius dixit: Quemcumque nostrum sacrificare idolis presseris, potius in Christo mori eliget, quam dæmoniis obedire. Valerianus alios respicit, sed antequam interrogarentur, beatissimi athletæ Christi Honoratus, et Fortunatianus, et Sabinianus dixerunt: Nihil B a nobis requiras, nihil dicimus, nisi quæ a Fratre audisti. Iratus Valerianus, hos quatuor capitalem jussit subire sententiam in eadem civitate sexto Kalendas Septembris. Alia die abiit in civitatem Venusiam, Sanctos secum deferens, ubi beatissimos Septiminum, et Januarium, et Felicem, post interrogationem Christum confitentes, jussit decollari in eadem civitate quinto Kalendarum Septembrium. Die vero altero Velinianum advenit Valerianus, et dum recubuisset in prandium insatiatus adhuc scelere exeniali * officio jugulandos tres sibi afferri sanctissimos Vitalem, Satorum, et Repositum jussit. Sancti vero permanentes in confessionibus suis pertulerunt Martyrium quarto Kalendarum Septembrium. Deinde iter agens Valerianum in Sentianum pervenit partem Apuliæ. Beatissimi Donatus, et Felix, qui erant Germanorum superstites, videntes tantam Fratrum constantiam, velut sitiens clara fluenta desiderat, ita amore fervebant martyrii, gratias agentes Deo, qui Fratribus suis, forti agone præliantibus, promissam justorum coronam largiri dignatus est. Suorum autem exitum, C qui ei perpetue in confessionibus perdurantes commendabant, dicentes: Deus æterne, amator justitiæ, palma Martyrum, certantium fortitudo, respice laborem nostrum, et ne nos patiaris passionibus separari, qui confessione tui nominis fuimus pares. Hæc illis orantibus, misit Valerianus, et ad se eos duci præcepit. Stabant autem ambo immobiles, ut magniloqui tyranni aciem debellarent. Sic eos Valerianus alloquitur: Nonne vos estis magistri scelerum, et Fratrum vestrorum funera concitantes? Tempus adhuc videtur congruum pœnitendi, resipiscite ab hac stultitia, et sacrificate immortalibus diis, ne Fratrum vestrorum sententia mancipemini.

* lege exitiali

postremo vero duo Sentiani in Apuliæ : omnium deinde translata corpora.

11 Lect. xii. Beatissimi viri Donatus et Felix dixerunt: Fratres a nobis moniti tuam jam vicerunt perfidiam, et turpe est, ut, qui docuimus hostes vincere, victas manus hostibus demus. Jam et illi, et nos tuam crudelitatem decepimus, et Christiani sumus, fac tantum, quod tibi videtur. Inflatus Valerianus jussit eos in eculeo suspendi, et torqueri. Et dum diutius torquerentur sanctissimi viri Donatus et Felix, voce constanti hilarique vultu dixerunt: Gratias tibi agimus, Domine Jesu Christe, qui inter tormenta servis tuis virtutem præbes, et perseverantiam confessionis adauges. Tunc laceratos diversis plagis, semivivos jussit retrudi in carcerem. Alia die præcepit spiculatori, ut capita eorum incideret. Decollati sunt autem beatissimi athletæ Jesu Christi Donatus et Felix in eodem loco Sentiano die Kalendarum Septembrium. Marcus *o* itaque Ecanæ urbis episcopus venit nocte cum clericis suis, et rapuit corpora Sanctorum, et in civitate sua cum omni gaudio sepelivit. Post multa vero licet annorum curricula non est passus eos Dominus separari corporibus, qui et fide, et passionibus indissolubiles extiterunt. Nam dum diversis squallentioribus inhoneste loculis tenerentur, vir sapientissimus Arechis *p*, Langobardorum gentis celeberrimus Princeps, collegit eorum pretiosissima corpora, et quos Germanos sanguine et fide legendo repererat, cum ingenti honore Beneventi sub uno tegmine collocavit. Qui indesinenter manifestis pollent miraculis. Quamobrem eorum patrociniis subjacemus, qui languidis, quacumque detinentur infirmitate, gratia protegente divina, suis beneficiis prosunt, præstante Domino nostro Jesu Christo, E qui cum Deo Patre vivit et Spiritu sancto in unitate, in secula seculorum. Amen.

o *p*

ANNOTATA.

a Drumentina urbe *Adrumetum significatur, de quo actum in Commentario num. 24, ubi etiam de parentibus Sanctorum. Porro quæ sequuntur de eorum gestis in Africa, in Actis prioribus omissa sunt et incerta, uti ibidem diximus.*

b *Audi observationem Jovardi :* Pontifices præerant sacerdotibus, aris, et sacrificiis, quorum curæ hæc omnia erant contradita... Horum enim erat religiones et cæremonias publicas privatasque, sacra, et res divinas sanctissime tueri et interpretari, illaque omnia exscripta signataque habere, ut quibus aris, quibus diis, quibusque hostiis, quibus diebus, et ad quæ templa, sacra fierent, perspectum haberent; ne qui Romana sacra negligerent peregrinosque ritus adsciscerent, aut deorum cæremonias turbarent.

c *S. Cyprianus colitur ab Ecclesia* xiv *Septembris, ubi gesta ejus discutiemus. Episcopus creatus est anno* 248 *aut* 249, *martyrio coronatus anno* 258, *uti vult Pagius in Critica ad eosdem annos. Hinc colligitur gesta S. Cypriani cum Martyribus nostris, quæ aliunde etiam verisimilia non esse ostendimus in Comm.* § iii, *repudianda esse, cum nequeant cum epocha Martyrum, qui sub imperio Maximiani passi sunt, satis cohærere, etiamsi suspicari vellemus hæc contigisse, dum Fratres erant juvenes, multumque temporis intercessisse inter hæc gesta et eorum martyrium.* F

d *Ad hanc vocem Jovardus sic habet :* Relicta est illa, quam nos indistincte viduam vocamus. Viduæ enim proprie dicuntur, quæ nec filios, nec nepotes, nec alios habent consanguineos; de quibus locutum fuisse Apostolum in prima ad Timotheum Epistola haud dubito : « Quæ vere vidua est et desolata, speret in » Deum ». Relictæ vero dicebantur, quæ, licet viro carerent, filium tamen vel nepotem superstitem habebant. *Dubito, an hæc distinctio inter viduam et relictam usitata fuerit. Sed relicta certe sumitur non raro pro vidua. Pro facto ipso consule Comm. num.* 26.

e *Hic tantum inchoantur Acta breviora.*

f *Jovardus*

f *Jovardus editor recte observat sequentia :* Sanctæ Trinitatis, scilicet cum expressa et distincta Invocatione trium Personarum SS. Trinitatis, ut jam Ecclesiam universalem præscripsisse, et in illis partibus in usu fuisse, ex Epistola S. Cypriani ad Jubajanum 73 edit. Pamelii edocemur : « Denique (inquit) ubi post resurrectionem Domini Apostoli ad gentes mittuntur, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizari jubentur ». *Invalidum esse baptismum, in quo non exprimuntur tres Personæ, docent theologi. Porro jam observavi in Commentario num.* 26 *horum conversionem parum esse verisimilem.*

g Syracusæ *urbs est maritima Siciliæ olim amplissima et satis etiamnum nota cum portu capaci ad latus insulæ orientale.*

h Catana *alia est urbs Siciliæ maritima ad idem insulæ latus, sed Italiæ propinquior.*

i Messana *in eadem Siciliæ ora sita est ad fretum Siculum, quo ab Italia separatur Sicilia, estque urbs celebris et notissima.*

k Rhegium *in opposita Italiæ ora ad dictum* B *fretum urbs est Brutiorum non ignobilis.*

l Brutii, *vel* Bruttii *indicantur, quorum terra inter fretum Siculum et Lucaniam sita erat,* ager Bruttiorum *vel* ager Bruttius *dicta ab antiquis. Nunc* Calabria *vocatur, in citeriorem et ulteriorem divisa. Porro in hac provincia sunt* Locri *civitas, quam* Lucren *mox vocat,* Consentia, *quam* Cosentiam *nominat a vulgari nomine* Cosenza, *et* Scylacium, *vulgo* Squillace *dictum ; sed jam observari in Comm. num.* 27 *prius perveniri debuisse Scylacium quam Consentiam.*

m *De Grumento et Marciliano oppidis olim Lucaniæ consule locum Commentarii mox assignatum. De Potentia quoque, Venusia, Veliniano, Sentiano et Ecan i disserui eodem* §.

n *Cum Maximinus non fuerit imperator ille, sub quo passi sunt Sancti, uti probavi num.* 22, *locus hic resecandus est, qui repugnat omnibus aliis.*

o Marcus Ecanæ urbis episcopus *ignotus fuit Ughello, qui tom.* I, *col.* 1336 *in catalogo Trojanorum episcoporum nullum profert episcopum Æcanense , nisi S. Secundinum, de quo Ma-* C *jores nostri disseruerunt tom.* II *Februarii a pag.* 529. *Præterea tom.* II *Aprilis a pag.* 528 *egerunt de S. Eleutherio Æcanensi episcopo et martyre. Ex dictis de utroque abunde intelligitur, episcopos Æcanensibus fuisse admodum antiquos, adeoque repudianda non esse, quæ hic dicuntur de Marco illius civitatis episcopo, etiamsi is aliunde parum notus sit. Michaël Monachus in Sanctuario Capuano pag.* 70 *ex Martyrologio Ms. adducit hæc verba :* Nonis Octobris civitate Ecanæ S. Marci episcopi et confessoris. *Quæ optime convenire videntur Marco hic memorato. Porro in Opere nostro tom.* II *Junii a pag.* 800 *dantur Acta S. Marci episcopi, qui eodem tempore floruit, quique cap* 1 *natus dicitur patre Constantino,* in civitate Æcana, quæ erat in Apuliæ finibus. *Alii hunc faciunt episcopum* Luceriæ Saracenorum, *alii* Bovini, *ubi sacrum ejus corpus servatur. Inter duas hasce civitates media jacet Troja, ubi olim erat Æcana. Hinc nonnulla mihi oritur suspicio, eumdem esse Marcum illum cum eo, qui corpora Sanctorum nostrorum sepelivisse dicitur. Certe Vita ibi data tantæ auctoritatis non videtur, ut indubitanter statuendus sit Lucerinus episcopus, aut ut necessario credendum sit solius Luceriæ fuisse episcopum : poterat enim utramque civitatem cum pluribus aliis diœcesi suæ habere inclusam. Imo cum natus Æcanæ, ac sacerdos ordinatus a Joanne episcopo Lucerino sic dicatur in Vita laudata, ut post ordinationem suam videatur habitasse Æcanæ, ac demum Joanni successisse referatur ; ex Vita sequi videtur, Æcanam et Luceriam sub eodem fuisse episcopo. Idem verisimile est de Bovino, quia ibi sepeliri voluit. Hinc suspicor Marcum, quem ad se trahunt Lucerini et Bovinenses, Æcanensibus æque deberi, et forsan omnium illarum civitatum fuisse episcopum. Hæc ex conjectura.* D

p *De Areche principe, ac corporum translatione egimus in Comm.* § v, *et uberiorem relationem mox subjungimus.*

TRANSLATIO

CORPORUM BENEVENTUM

Ex Officio edito per Jovardum. E

Corpora *a* quoque sanctorum duodecim Fratrum cum in Apulia *b* requiescerent, et sicut in eorum legitur passione, per diversas civitates et loca inhonestis loculis tenerentur inclusa, sæpelatus dominus Arechis celeberrimus dux, cum honore assidue repetendus, sancti Spiritus gratia inflammatus, mentis acumine cœpit obnixius pertractare, qualiter præscriptorum corpora beatorum Duodenorum gloriosam *c* in civitatibus Beneventum proprio sumptu et studio transportaret. Conventis igitur proceribus suis et magnatibus universis, habuit cum eis consilium oportunum, et quomodo sui desiderii compos effici posset, diligenti studio perquisivit. Dixit ad eos : Noveritis desiderium meo cordi cunctipotentem Dominum inspirasse, ut corpora sanctorum duodecim Germanorum, quæ in quatuor civitatibus Apuliæ divisa quiescunt, diligenti cura perquiram, ac Beneventum perducam. Et illi principi inquiunt : Et quæ sunt illæ civitates, in quibus tam pretiosus continetur thesaurus? Quibus confestim princeps respondit : Sicut audivimus, et in veritate comperimus, Potentia, Venusia, et aliæ civitates Apuliæ sunt, in quibus reperiemus eos. Et subdens, ait : Hii pretiosissimi Domini Testes, sicut novellæ olivæ plantationes, in fide et amore Domini stabiliti, ex se ipsis fructum Domino gratissimum reddiderunt. Nam, ut in eorum legitur Passione, dum gratiam Jesu Christi Domini per plures populos disseminarent, eosque ad Altissimi fidem perducerent, sub Maximiano cæsare a Valeriano præfecto pœnis gravissimis attrectati, et ad ultimum decollati, per sacrum martyrium ad regna siderea convolarunt.

Arechis princeps Beneventanus

a

b

c

F

2 Corpora vero eorum in urbibus, in quibus et passi sunt, per longa annorum curricula adhuc sepulta tenentur. Nam gloriosissimi athletæ Christi, Arontius, Honoratus, Fortunatianus, et Sabinianus, cum in civitate Potentia sacrum martyrium complevissent, ibidem eorum veneranda corpora a viris religiosis sunt tumulata. Sancti quoque Septimimus, Januarius, et Felix, cum in urbe Venusia gladii animadversione optatum

In Apuliam mittitur ad transferenda sanctorum Fratrum corpora.

A tum finem complessent, illic hactenus requietionis locum a Domino meruerunt. Corpora etiam beatorum Vitalis, Satoris, et Repositi Veliniani, ubi et passi sunt, reposita a Christianis noscuntur. Marcus ad ultimum Ecanæ urbis episcopus, postquam gloriosissimi Martyres, et Agonithetæ *d* Jesu Christi Donatus et Felix in loco Sentiano partis Apuliæ glorioso martyrio sunt coronati, nocte cum clericis suis eorum sacratissima corpora rapiens, in civitate sua officiosissime sepelivit. Quia igitur divisa eorum corpora usque modo tumulata noscuntur, vellem, ut quemadmodum uno ventre portati, una fide conjuncti, unoque martyrio coronati, sic sub uno altario collocentur. His igitur a principe taliter prælibatis, protinus magnates consulunt, eum Apuliam petere, tantum thesaurum perquisiturum.

Pergit in Apuliam, quo noverat esse locatas
Reliquias sanctas, superantes omne tributum.
Redditus exposcit, quantum provincia debet.

Maturans igitur princeps, in Apuliam cum optimatibus suis perrexit, omnesque majores natu, B primores, et proceres illius provinciæ coram se congregari præcepit, eisque secretum sui animi de Sanctorum corporibus revelavit. At illi se prius emori velle dixerunt, quam tam pretiosissimo thesauro modo quolibet defraudari.

eaque consentientibus tantum locorum magnatibus impetrata,

3 Quod princeps perpendens, et videns se quasi in nihilum profecisse, habito consilio cum suis magnatibus et sapientibus, statim a civitatibus eisdem tributum cœpit exigere consuetum. Illi autem, veluti jam consueverant, hujusmodi exactiones atque tributa se posse præstare principi penitus denegabant. Dux vero illustris animadvertens eos in utraque petitione deficere, manus suas misit ad fortia: cœpit eis vim facere, eosque ad petitionem suam minis et terroribus propulsare. At illi duci resistere non valentes, omnes uno consilio et pari consensu corpora sanctorum Duodenorum de civitatibus prædictis tollentes, locellis inclusa, mœrentes atque gementes suis manibus offerunt et exponunt. Tunc gloriosissimus princeps potitus desiderio suo, sanctorum corpora duodenorum Fratrum de illis squallidis et inhonestis loculis, quibus incongrue tumulata jacebant, omni cum reverentia elevavit, loculis-C que pretiosis inclusit, ac festivo obsequio cum frequentia venerabilium episcoporum, et numerositate honestissimorum clericorum, comitante infinita caterva populorum, frequentissimo ac celeberrimo apparatu solemni, cum sanctæ devotionis officio multorum religiosorum Beneventum properabat.

solemni ritu Beneventum transfert: e

4 Cumque Beneventanis mœnibus propinquassent, audito ejus adventu, exiit ei obviam Sampnia *e* tota, et tam prope quam longe positi huic laudabili obsequio satagunt interesse, ita ut ab omni parte mundi concursus fieri putaretur. Densantur viæ, camporum planities populorum turbis replentur: monachi et sanctimoniales, clerici ac laïci, senex et anus, juvenes et virgines, pueri et puellæ, pauperes ac divites, plebei et illustres principi obviam animo lætanti procedunt cum gloria et totius patriæ exultatione gratiarum actiones ei uberes exhibentes, ac dicentes: Tu gloria et exultatio nostra, et totius Beneventanæ civitatis: tu amator Dei, et Sanctorum ejus assiduus obsecundator: tu totius patriæ tam animarum quam corporum protector existis. Benedictus itaque tu a Deo excelso, et benedicti sancti Martyres, qui venerunt in nomine Domini: qui dignati sunt in nostra urbe sibi habitaculum præparare, ut nos secum ducant in cælestis gloriæ mansionem. Cumque hæc et his similia populus proclamaret, unusquisque eorum pro modulo suo Sanctis munera elargitur: nonnulli possessiones et patrimonia tribuunt, et privilegia *f* secundum jura legum, sicut atque hodie in scriptis apparet, inde componunt. Arechis vero princeps eximius gliscens, et ambiens suorum heroum ac nobilium largioribus muneribus vincere munera, gloriosis Fratribus tam se quam totum populum devote supponit: urbem *g*, et reditus magnos concedit: insuper in cunctis sibi subjectis regionibus, ut in privilegiis ipsius conspicitur, vicos, fundos, et prædia largiflue donat.

ac ibidem deponit in ecclesia. h

5 Aurea insuper pulcerrima vasa, lapides pretiosos, et vestes purpureas Fucayco *h* pectine deauratas tribuit affluenter. Post hæc Deo devotissimi, ac nobilissimi viri almo flamine illustrati, pioque desiderio Sanctorum amore succensi, unusquisque, prout anticipare licentiam a pio principe poterat, propriis humeris suum levando Sanctum in lecticis, ad hoc ipsum specialiter præparatis, nimis gaudendo pedester ferebat. E Princeps vero egregius, et in Domino timoratus, utpote major et gloriosior cunctis, Sanctorum primorum, Donati videlicet atque Felicis bina et pia corpora, tam læto corde quam devoto corpore ferens, præcedentibus quidem pontificibus cum clero, ac monachorum togato agmine sancto, et tota plebe secundum ætatis tempora ordinatim, major ante minorem corpora sanctorum duodecim Fratrum cum hymnis et laudibus, cum thymiamatibus et innumeris coruscis lampadibus, cum crucibus et vexillis, a partibus auroræ per portam, quæ dicitur Summa *i*, sitam prope principis aulam, urbem inducit, quam sibi gloriosi Martyres ad requiem elegerunt, dicentes: Hæc requies nostra in seculum: hic habitamus, quoniam præelegimus eam. Ubi monasterium, quod dudum, ceu dictum est, princeps ædificari jusserat, infra cujus ambitum ecclesiam ædificarat, quam Græco nomine appellavit Sophiam, hoc est, Dei Sapientiam, et in honorem sanctæ et individuæ Trinitatis tribunalibus adornaverat tribus, sub magno altari ad F hoc ipsum in medio tribunali *k* parato, bissena pretiosissima corpora honorifice collocavit anno sui principatus secundo.

ANNOTATA.

a *Ex Officio translationis, quod edidit Jovardus initio mutilatum a pag.* 118, *solum hic recitabo lectiones* 4, 5, 6, 7 *et* 8; *nam lectiones præcedentes et sequentes nihil habent, quod spectet ad historiam hujusce translationis. Pauca dabo annotata, cum pleraque elucidata sint in Commentario prævio* § V.

b *In Apulia saltem pleraque requiescebant; et Potentia, quæ ex illis habebat quatuor, erat non longe ab Apuliæ limitibus. De tempore, quo floruit Arechis, translationis auctor, egimus in Comm.* § V.

c *Forte legendum*, gloriosa e civitatibus, *nisi malimus subintelligere* civitatem, *ut sensus sit* ad gloriosam in civitatibus civitatem.

d Agonotheta *vox Græca, Latinis etiam usitata, significat illum, qui ludis aut certaminibus præerat, ita ut Martyrum Agonotheta proprie sit ipse Deus. Attamen hi duo sic vocantur, quia*

AUCTORE ANONYMO.

quia inter Fratres erant præcipui, alter nimirum presbyter, alter subdiaconus, adeoque quasi duces ad martyrium.

e Samnites *populus Italiæ, et* Samnium *eorum provincia, quæ hic* Samnia *seu* Sampnia *vocatur, inclaruerunt diuturnis bellis dubia sæpe fortuna gestis cum populo Romano. Ex præcipuis istius provinciæ civitatibus erat* Maleventum, *quod Romani* Beneventum *vocarunt, dum eo duxerunt coloniam. Beneventum autem hodieque est notissimum.*

f Privilegia, *id est, instrumenta donationum.*

g *Plurima, quæ Arechis donavit ecclesiæ S. Sophiæ, exhibet Chronicon Beneventani monasterii S. Sophiæ, quod Ughellus edidit post tomum* VIII *Italiæ sacræ, quodque in altera Operis editione recusum est inter Anecdota post tomum* X, *a col.* 420. *Pleraque etiam dedit Ughellus in catalogo antistitum Beneventanorum tom.* VIII *a col.* 26. *Porro urbem concessam populumque Sanctis subjectum dici suspicor, quia urbis patronis sunt adnumerati.*

h Fucayco, *in metro* phocaico pectine, *ubi hæc observat Jovardus.* Phocaicus a vituli marini (*qui* phoca) humore, sicut et a muricis sanguine color fit purpureus; qui et phocaïcus, et murex, sive conchylium dicitur. Sicque telas auro, ac purpureo stamine compositas, quas aulæum dicimus, Arichis sanctis Martyribus obtulit. Harum elegantissime ditissimeque elaboratarum usus nostra ætate frequentissimus et ad nauseam usque videtur. B

i *Audi observationem Jovardi :* Ab accolis nunc Porta di Castello nuncupatur, quia haud longe ab ipsa ex aulæ ruderibus, terræ motibus sepultis, castrum ac palatium pro præsulis gubernatoris commodo ac residentia ædificatum conspicitur.

k Tribunal *varia significat : at hic sumi videtur pro loco, in quo consistunt sacerdotes, aliique ministri, ante altare; sive pro loco, in quo conditum est altare.*

C

VITA METRICA

AUCTORE ALFANO ARCHIEPISCOPO SALERNITANO,

Ex editionibus Surii, Lipomani et Jovardi.

PRÆFATIO.

Auctor explicat occasionem scribendi. a

Unde *a* nimis studuit tua nos revocare voluntas,
Res levis hæc, Roffride, fuit contenta meoque
Et paucorum judicio, quos nostra jocoso
Sæpe levare solent multumque poemata risu :
In quibus esse quidem valet omnis idoneus author,
Et facili poterit, quod dicere convenit, arte.
At quod ferre jubes, non est tolerabile pondus,
Viribus et nostris æquum : nam si dabit ausum
Improbitas tua, mox facundia nostra videbis D
Quod cadat in vitium; tibi nec fortasse placebit,
Quod tanto studio desiderioque requiris.
Præcipis historiam duodenum scribere Fratrum
Versibus herois veterem; sint unde creati,
Et generis titulos, fideique celebria facta
Inde tyrannorum cum quo fortissima bella
Conseruere, quibusque locis, quo tempore palmam
Martyrii, dignas et suscepere coronas :
Postque quod Arechis *b* magnus princeps Beneventum b
Corpora, diversis sparsimque jacentia terris,
Transtulerit, nunc et qua sunt, sepeliverit æde.
Hæc magni repetis quam si mihi creditor esses
Æris; et es *c* certe, tibi nos debere negamus c
Numquam : sed vellem non his parere rogatis,
Si possem. Non is tamen es, qui cœpta relinquas,
Teque sinas vinci. Parebo : jussio tanta
Excusabit opus, vel si non distet ab illis,
Uni quæ tantum Cicero vult esse legenda.
Tu prece continua multo studiosius insta,
Ut qui Martyribus fuerat dux Spiritus, idem
Horum me faciat tandem pro laude disertum. E

ANNOTATA.

a *Apud Jovardum instar tituli præmittitur hic versus :* Incipit en sancti per carmina Vita Donati. *Apud Surium pro titulo præfationis habetur :* Epistola auctoris ad Roffridum. *Additur apud Jovardum,* monachum. *At de Roffrido manacho illo nihil mihi aliunde se offert.*

b *Apud Surium et Lipomanum* Arethis *scribitur minus recte, cum plerumque* Arechis *aut* Arichis *nominatus reperiatur, quandoque etiam* Arechus. *De illo principe satis diximus in Commentario* § v.

c *Jovardus minus recte, est pro* es *substituit.*

CAPUT I. *Patria et parentes Sanctorum : eorumdem pia educatio, zelus contra idololatriam, gesta Carthagine; pleraque minus certa aut fictitia.* F

Sanctorum patria, parentes et nomina a

Africa post Latium terrarum maxima *a* quondam
Egregios habuisse viros virtute probatos,
Viribus et summis præclaros pace vel armis,
Artibus insignes, terraque marique potentes,
Fertur, quos in Cannensi *b* certamine victi b
Romani sensere duces, quod mundus iniquum
Extimuit facinus. Juxta, propiusque perennem
Tum fuit et miseram caput orbis Roma ruinam.
Hæc regio, postquam Deus immortalis ab alto
Virginis in gremium descenderat, unde salutem
Humani generis decrevit sumere carnem,
Sacra Redemptoris servantem jura Cohortem,
Cujus et antiquis præstabant facta triumphis *c*, c
Occultabat ob immites sine fine tyrannos.
Hic urbs extabat Drumentum *d* nomine dicta, d
In qua magnus et illustris cum conjuge Tecla
Vir Bonifacius a Fescenninis *e* erat, armis e
Indutus fidei, simplex et justus uterque.

His

A His tot erant nati numero, quot habent duo
lustra
Annos, adjunctis annis super illa duobus.
Dictus Donatus prior est, Felixque secundus,
Tertius (ut perhibent) Arontius est vocitatus,
Quartus Honoratus, quintus Fortunatianus.
Hic, et de reliquis duo sunt, quos posse venire
Lex pedis in carmen prohibet: nam tertia quintum
Primaque postremum, sic hunc, qui septimus
extat,
Syllaba de versus pellit statione secunda.
Hæc tamen his pedibus decurrere nomina fas sit,
Et liceat solitum jus solvere carminis hujus:
Non erit hoc vitium. Sextus quoque Sabinianus,
f Septiminus septimus, octavus Januari *f*:
* al. et Est * nonus Felix, decimus Vitalis habetur,
Undecimus Satorus, Repositus duodenus.

pia eorum educatio: deserunt bona sua temporalia

3 Hos simul assidue sanctam docuere parentes
Observare fidem, nec eos, nisi quod didicerunt,
Scire volebant, te natum de lumine, Christe,
Justitiæ vel virtutis quem semper amare
Est: cui sæpe parens hac voce locutus uterque
Accipitur: Jesu bone, qui sine labe vocaris
B Agnus, quique novo reparasti lumine mundum
Affectum tenebris, scelerum sub nube latentem *,
* al jacentem
Fac sis Natorum solita pietate misertus,
Quos monui servire tibi, propriosque dicavi:
Effice, ne pereant, nec quemquam scire deorum
Fas sit eis præter te, qui super omnia regnas.
Jamque probis ætas pueriles actibus annos
Sanctorum superare suo pro posse parabat.
Seminibus patriis erat illis fertile pectus,
Frugibus ut segetum campus solet ingeniosus.
Instabat suprema dies, fundique larisque
Spernere quæque placet quibus in præcordia
Christus
Spem dederat, quam sit mundus potiora ferendi.
Non socii, non cognati, non ille parentum
Qui solet affectus naturæ lege valere,
Plus reliquis retinere valent, primumque fideli
Multos Pœnorum cœtus munimine verbi
A simulacrorum defendunt ignibus atris.

ac laborant ad conversionem gentilium

4 Inde velut totidem præclara micantibus horis
* al. Tanta Illa * dies, quam tunc nitidissimus exhibet annus,
Cum sol octipedis sub tempore solstitiali
C Prima tenet Cancri vestigia, noctis opacas
g Summis auxiliis radiorum summovet umbras *g*;
Sic statuunt propriis a civibus exitialem
* i. e. idololatriam Pellere culturam * celeri ratione, vel omni
Signorum virtute; Jovem nam quisque prophanus,
h Et simul Alcidem *h* vesana mente colebat,
Pontifices et eis solenni jure litabant:
i Thure, quod Euphrates mandarat nave, Sabæo *i*
Omne domicilium fumabat dæmonis. Huc se
Proripiunt Fratres. Cæco quid pectora, dicunt,
Turbine vestra nimis miseri confunditis usque?
* al. Quis Num * Deus Alcides natus Jove? Surdus uterque
Non habet, orantes qua vos exaudiat, aurem.
Disce Creatori, non te, factura, creatis
Subdere, supremoque Deo persolvere vota,
Quæ tantis studiis das infernalibus umbris.

quibus vanitatem deorum suorum exprobrant, pœnas inferni minantur.

5 Non valet opprobrium tantum sufferre sacerdos
k Herculis, in medium veniens Florentius *k* ira
Valde commotus, magna comitante caterva
Pontificum, dixit: Cujus vos relligionis,
Edite, vel quibus estis vos natalibus orti?
Cœtus ad hæc Fratrum: Nostrum cultumque genusque
Vera fides Christi decorat. Florentius inquit:
Ergone venistis cultus reprobare deorum?
Nota nec Herculei sunt vobis Maximiani,
Alcidæ * atque Jovi quæ perdunt jussa rebelles? * al. Alcidi
Hunc, quem constanter fertis vos credere, Christum
Innumerabilibus pœnis periere professi.
Talia dicentem Fratrum sic turba refellit:
Nulla fides, et nulla salus est prorsus in orbe
Præter quam colimus. Quis nam * Tirinthius *l* isle, * al. quisquam *l*
Et Jovis * hic vobis poterit præstare salutem? * i. e. Jupiter *m*
Quos etiam baratri stygialis *m* pœna tenebit,
Fervida Plutonis comburet flamma perusti,
Victima Vulcani fabricantis fulmina. Vester
Hic erit augustus, quem Minos, vel Radamanthus
Omni judicio condemnat *. Vana quidem hæc est * al. contemnat
Fabula vestrorum nugis comperta deorum.
At peiora satis vestros artus, animasque
Debita nequitiis tantis tormenta manebunt,
Quorum nullus erit post omnia secula finis:
Quosque putatis ut insanos vincique, morique
Tormentis actos, cælestis curia sertis
E Usque coronabit * non deficientibus umquam: * al. coronavit
Hos Deus in mundo, velut in fornacibus aurum
Artifices docti, probat: horum spectat agones,
Et vincentibus his habitis meliora rependet,
Pro terra cælum, modico pro tempore vitæ
Vivere perpetuum, pro natis * cuncta polorum * al carts
Agmina, pro rebus paradisi gaudia summa.
Non sitient, non esurient non percutientur
Sole, vel æstu; clamor, luctus, non dolor ullus
Amplius ex illis quenquam turbare valebit:
Cumque dies totum concusserit ultimus orbem,
Censores * mundi Christo cum principe fient. * i. e. judices

rursum impugnatur vana Herculis divinitas.

6 Maxima pars plebis, Sanctis dicentibus ista,
Grande sacramentum fidei baptisma recepit.
Dic age, Florenti *n*, dat donativa ministris *n*
Alcides propriis, tantis æquanda triumphis?
Qui sibi, nec tibi defunctus valet auxiliari,
Utque suis verbis utar, qui dura Leonis
Contrierat * facili, dum viveret, ora labore, * al. contriverat
Perculit et Cacum proflantem fortius Ætna,
Atque renascentem toties prostraverat Hydram,
Fregerat Anthæum procul a tellure retentum,
Quique suis omnem subjecit viribus orbem,
F Non potuit vestis Centauri sanguine tinctæ,
Pellicis invectæ quam Deianira *o* furore *o*
Texuerat, solita virtute levare dolorem.
Sic ait; O varios, validos et passe labores,
Non te Centauri, non Cerberus atque gigantes,
Non, quæ fudisti, moverunt monstra, sed arte,
Fœmineaque manu moreris, furialis amictus
Viscera dilacerat, flatum pulmonibus haurit.
Juppiter, in me nunc fulmen jace, quæso, coruscum,
Pascere, Juno, meis, quas condis, cladibus. Hæc sunt
Quæ nimis inviso decuit donare novercam.
Eripe me vitæ, corpusque laboribus aptum
Confice, non tibi jam de me sperare licebit.

S. Cyprianus dictos Fratres vocasse Carthaginem,

7 Interea rhetor præclarus philosophusque,
Post martyr, Cyprianus *p* fungebatur honore *p*
Pontificatus ecclesiæ Carthaginensis.
Hic ubi tot Fratrum sensit mirabile factum,
Orantem direxit eos ad se properare
Quantocyus, patrio quos sic amavit amore:
Si respondendum vobis certantibus esset
Humana re, non etiamsi cuncta darentur,
Quæ sunt in mundo, morientes illa juvarent.
Muneribus quis enim post mortem a talibus usum
Expetat?

AUCTORE ALFANO ARCHIEPISCOPO

Expetat? Hæc quamvis se plus utentibus ipsa
Durent, intereunt tamen omnia: gloria vestra
Christus erit, Jesus merces, Deus ipse corona,
Quem jam confessi primordia relligiosa
Fecistis: constanter et hoc *, quod restat, inite
Certamen: corpus, crucis est quod morte redemptum,
Non timeat fustes: quod si mortalia membra
Stringuntur nexu, non spiritus ille ligatur,
Qui cælum scandit, carnis statione relicta.
Pœna brevis, gladius si guttur fregerit, omnes
Mœroris curas in gaudia longa remutat.
Vos dignæ proles, dignisque parentibus ortæ
Estis, sicut in exemplo perpenditur almo,
Fructus namque bonos bona semper germinat arbor.

* *al.* ut hæc

8 Postquam sic dixit, cunctis ætate priorem
Presbyterum fecit Donatum. Nec mora, Felix
Hyppodiaconus est factus: quos intrepidanter
Et tribuant ægris animis consulta salutis,
Accumulans fidei cultum cum pace suprema
Dimisit. Fratrum mox concio docta fidelis
Cunctorum morbos expellere cœpit ab urbe,
Non medicinali ferro, nec melle, nec herbis,
B Unde fit antidotum: sed eis medicina probata
Christi nomen erat. Vim verbi non feret hujus
Languor: ad hoc teter, tenuit quos, spiritus artus
Effugit obsessos, Sanctisque dicata potestas
Se quoque pellendi quod sit sermone, fatetur.
Hoc probat eventus. Quædam matrona senatrix
Nomine Restituta *g*, domo plus tristia multo
Signa ferens erat in vidua: spes unica cujus
Filius immanes motusque ferebat acerbos
Dæmonis. Hic pueri clamabat ab ore furentis:
Huc nisi Donatus, Felix, et cætera Fratrum
Concio conveniat, non hoc a vase recedam.

et Donatum presbyterum, Felicem subdiaconum consecrasse: puer energumenus

9 Est ad eos missum: nam supplicium tolerare
Nati non poterat mater. Carthagine nondum
Exierant missi, subito cum stare gregatim
Inveniunt Sanctos: dicunt mandata, precantur *
Et placeat pueri tormenta videre, parentem
Solari prope casuram de limine vitæ.
Dat pietatis amor legatos esse sequendos.
Convenere domus * fiducia maxima Fratres,
Ducentes secum pellentes dæmona curas.
Restituta suis complens clamoribus æthra,
Ante pedes horum lachrymando corruit, orat
C Donatum, potius quem nomine prodit iniquus,
Felicemque sibi misereri, reddere natum,
Hostis quem vesanus habet, quem nocte dieque
Afficit, et lacerat, suffocat, territat, arctat.
Cui Sancti dixere: Deos quid posse putatis
Vestros? Cur non subveniunt pueroque tibique?
Nonne Jovem decuit succurrere casibus istis?
Cur hoc tale malum nec Apollinis arte levatur?
Pauca Deodatus respondit ad ista tribunus
Pacificis dictis: Utinam medicamina vestra
Prodessent, ut magnifice donis pretiosis
Donatos hodie vos urbs Carthago videret.

ad quem vocati Sancti jussu matris Restitutæ,
* *al.* precantur
* *al.* domon

10 Sancta cohors risum tunc significando modestum
Talia spondentem sic est affata tribunum:
Omnia quæ tellus, quæ pontus præstat, et * aer,
Vilia sunt valde, nobis inhonesta putamus,
Et cunctis mortalibus: est hoc munere majus
Scilicet id, quo * vera Dei titulatur imago:
Hic fuit ejus naturæ, quo vivere semper
Deberet felix, ea sed vitiata prioris
Fecerat hunc miserum vitio natura parentis:
Quod fuit, est et idem, solumque manere beate
Desiit, et merito pœnas hinc et cruciatus
Sustinet æternos tandem mens, carne relicta:
Cui nisi morte sua mundi spes unica Christus, D
Amissam nullus potuit reparare salutem,
Ad quam credentes ducit, reliquosque perenni
Concremat igne. Parumne videtur, ab exitiali
Hos revocare via? Re nos certamus in ista,
Hic labor incumbit, plus omni munere nobis
Ista placent, pluris facimus, quam corpora, mentes.
Vos hac, quæ cinis est, tantum de carne timetis,
Est quæ gemma, nihil pueri de mente doletis.
Spondeat hunc mater simulacra nefanda relictum
Ire, Creatori serviturumque, videbis
Quod dæmon fugiat, puerum nec torqueat ultra.

prius exposita vanitate rerum terrenarum,
* *al.* ut
* *al* quod

11 Mater sic, potuit quam festinantius, inquit:
Ex vobis quoniam pendet mea vita salusque,
Spondeo facturam me jam quodcumque jubetis:
Confiteor Christum vestrum, quod protinus omnis
Nostra domus faciet, tantum mihi filius esto
Sanus. Nonne satis paucis dixisse videtur?
Itur ad auxilium pueri, precibusque seorsum
Atque diutius instatur. Promissa manentes
Intenti sunt concives hinc, inde clientes, E
Mater et illa sui nati confecta ruinis,
Sat tempestivam seram putat esse medelam.
Surgit Donatus, fit lecto proximus ægri,
Et dicit: Deus * æternorum Christe creator,
Qui prolem Chananææ pœnis eripuisti
Talibus, istius miseræ miserare * dolores.
A te solamen quod puro corde requirit,
Annue: progeniem, proprium columenque decusque
Dæmonis a laqueo tetri dissolve maligno.
Finierat. Subito rugiens ferus exilit hostis,
Indiciumque sui nullum fugiendo relinquit.
Insonuit lætata domus clamoribus: illuc
Undique concursum fuerat: memorabile factum
Sanctorum populi tollunt ad sydera plures.
Tale nihil quemquam dicunt fecisse deorum.
Sanatus * terræ prostratus semina vitæ
Postulat æternæ, quæ mox data suscipit ipse.
Tunc mater Christo (Quid enim dubitaret) adhæsit,
Et quod promisit, complevit mente fideli.
Tum magnam populi divina potentia partem
Traxit ad immensum patriæ cælestis amorem.
Hincque suam Fratrum repedat conventus ad urbem, F
Robore quassatas mentes firmare virili,
Neve labent, fidei fortes opponere muros.

ab ipsis dæmone liberatur, et tota familia ad fidem convertitur.
* *al.* O Deus
* *al.* miserere
* *al.* sanus

ANNOTATA.

a *Bellica scilicet fortitudine et armorum gloria, qua diu certarunt cum Romanis Carthaginenses.*

b *Indicat cladem Romanorum in secundo bello Punico acceptam apud Cannas Apuliæ vicum prope Aufidum fluvium. Hæc strages tanta fuit, ut multi putent Romam capi potuisse, si eo recta exercitum duxisset Hannibal post victoriam.*

c *Hic versus omissus est in editionibus Surii et Lipomani.*

d Drumentum *pro* Adrumeto. *De hac urbe consule Commentarium num. 24, ubi etiam actum de parentibus Sanctorum.*

e Fescennia *urbs fuit Etruriæ, de qua Cellarius in Geographia antiqua tom.* I *pag.* 460, *eam collocans* supra Falerios. *Forsan indicare voluit ex illa urbe originem traxisse Bonifacium.*

f *Jovardus,* neglecta *lege carminis, totum nomen*

A *men expressit* Januarius. *Nomina autem aliorum quorumdam apud alios scriptores leviter sunt mutata.*

g *Comparat poëta Sanctos cum sole, qui tunc longissimos efficit dies, seu tenebras maxime pellit, cum ingreditur Cancrum tempore solstitii æstivi, insinuans eos, cum jam erant adulti, sic pepulisse tenebras idololatriæ.*

h *Jovem, quem præcipuum deorum habebant, et Herculem, qui alio nomine* Alcides *dicitur, ut vulgo notum est.*

i *Sabæa est regio Arabiæ Felicis, in qua thus nascitur : inde recte* thus Sabæum. *Verum Euphrates notissimus Mesopotamiæ fluvius non bene inducitur, acsi per illum ex Sabæa Africam versus navigaretur.*

k *Nomen sacerdotis verum, an fictitium?*

l *Aliud nomen Herculis ab urbe Tiryntha, in qua nutritus dicitur.*

m *Hoc et sequentibus versibus secundum gentilium poëtarum fabulas exponit variis modis Maximianum augustum torquendum inferni pœnis.* Styx *enim fluvius inferni,* Pluto *deus inferni,* B Vulcanus *deus ignis, qui damnatos cruciat in inferno,* Minos *et* Rhadamanthus *judices inferni.*

n *Rursus hic inducit Sanctos contra divinitatem Herculis disputantes ex ipsis ejus gestis fictitiis, quæ decantantur a poëtis. Quippe, si poëtis credimus, Hercules in Nemæa silva juxta Cleonas inusitatæ magnitudinis leonem jugulavit; Cacum latronem famosissimum, quem Vulcani filium dicunt, in spelunca Aventini montis necavit; in Lerna palude hydram multicipitem, cujus capita renascebantur, face simul et ferro tandem exstinxit; Antæum gigantem, Neptuni et terræ filium, qui prostratus a terra vires semper resumebat, elatum a terra suffocavit; Centauros, Thessaliæ populum, ex quibus monstra quædam partim humanis partim equinis membris constantia formarunt poëtæ, perdomuit; Cerberum, tricipitem inferni canem, triplici catena vinctum ad superos traxit; multaque alia Herculi attribuuntur æque laboriosa et difficilia. Porro ad tanta pericula missum dicunt Herculem odio Junonis dearum reginæ, sororisque et conjugis Jovis, quæ noverca vocatur ab Hercule Jovis ex alia filio.*

C o *Deianira, filia Oënei Ætoliæ regis ac uxor Herculis, cum audisset eum teneri amore Ioles, quam pellicem invectam vocat, misit Herculi vestem Nessi Centauri sanguine infectam. Hac veste indutus cum sacrificare vellet, tantis doloribus cruciatus est, ut in furorem actus se ipse in ardentem pyram injecerit et combusserit. Hæc sufficiunt, ut intelligantur illa, quæ ex fabulis poëticis hoc loco perstringuntur.*

p. *S. Cyprianum perperam conjunctum cum his Sanctis, probavi in Commentario* § III. *Pauca de eo observata sunt ad Acta præcedentia lit.* c.

q *Hæc, quæ cum Restituta gessisse dicuntur Sancti, improbavimus in Commentario num.* 25.

AUCTORE ALFANO ARCHIEPISCOPO

Caput II. *Victor missus Adrumetum ad sanctos Fratres ducendos Carthaginem, eorum disputatione conversus dicitur : capiuntur Sancti.*

Valerianus ad persequendos Christianos ingreditur Carthaginem, a

Auribus hoc jam Roma suis, quibus omnia, sentit
Et scelus approbat, atque nefas contemnere sacra
Tarpeii *a* Jovis, et magni jus cæsaris ipsum :
Hostiles animo motus, et jurgia captat.
Non odii veteris, non cædis; non aliquantum
Abstinet irarum, tamquam Barchina * propago *b* (* al. Brachina) b
Pullulet, et porta modo sit cernenda Latina :
Disponit gladios, Sanctorum viscera ferro
Præcipitem præceps scrutatum Valerianum
Dirigit. Implent ut Carthaginis omnia plausu E
Mœnia, tympana cum citharis, et barbitus, Urbis
Præfectum *c* venisse docent. Is tristis ad ædes c
It Restitutæ, nam linea sanguinis alti
Regibus ex * atavis inerat communis utrique. (* al. e.)
Clauserat illa domum sonitu concussa senatrix,
Officiumque Deo gratum, præconia laudis
Christicolis conjuncta choris immensa ferebat.

et accedit Restitutam, quam minis aggreditur,

13 Hanc ita præfectus verbis affatur ineptis :
Ni consanguinitas, qua jungimur, ipsa vetaret,
Sacrilegam noster gladius te jure feriret,
Et fieres canibus, truncato vertice, pastus.
Evacuas leges, quibus est et subditus idem
Terrarum dominus cæsar : libamina spernis,
Quæ teretem stabili conservant fœdere mundum.
Quis tua vipereo cordis penetralia virus
Infecit? Quis et illustrem natalibus, atque
Forma, divitiis, et sensu præcipitavit
Crimen in obscenum? Veneris plus luce corusca
Ora quis obduxit tenebris? Ubi vestis et illa,
Quæ solet aurato plumata nitescere cocco?
Quove laborabas, ubi sunt gestamina cultus? F
Non video digitos solito radiare hyacintho,
Ulla nec in flavos rutilantia serta capillos :
Te tam dejectam, tam vilem, tam tenebrosam
Numina fecerunt, hæc numina * spreta rependunt. (* al. munera)

ea vero libere ridet manes gentilium deos :

14 Dixerat. Illa refert : Noras, præfecte, fuisse
Me patris atque viri cum divitiis opulentam
Exoticarum rerum, tum fundis domibusque :
Omnia pene dedi pro dulci prole tuenda,
Atrox quam dæmon vexabat. Non ego Janum *d*, d
Qui nunc Clusius est, nunc ipse Patulcius idem,
Ridendum numen, donavi cum sale farre?
Et caricis Aristeum *e*, bove culta Priapum *f*? e f
Herbiferique rudi servantem *g* ruris asello? g
Semicaprum capro Faunum? Titanaque *h* tauro? h
Alcidem raptis? causis immanibus Orcum *i*? i
Mille Jovem * vitulis? totidem te falcifer *k* agnis? (* al. Jovi) k
Nonne racemifero feci solennia Baccho *l*? l
Multoties etiam Veneri *m*, Cererique litavi? m
Sed mihi poscenti non affuit ullus eorum.
Proh pudor! A quibus auxilium decepta petebam,
Quorum pars stupris, pars cladibus ante vacabat,
Et furtis · alios regno terrisque repulsos,
Exustos

AUCTORE ALFANO ARCHIEPISCOPO

Exustos alios, omnes et morte retentos
Novimus. Est sed vera salus medicinaque Christus,
Qui me servavit, natum salvavit, averni
Faucibus abstraxit, meritis precibusque suorum
Sanctorum, dæmon quos pessimus omnibus horis
Nomine clamabat, quos et virtute ferebat
Præcipuos. His auditis, Præfectus iniquus
Inquit : Dic ubi sunt hi, quave morentur in urbe.
Cui sic illa refert : Drumentinis potiuntur
Hospitiis. Victorem mox accire tribunum
Præfectus jubet, et Drumentum dirigit, ista
Mandans : Perge celer stipatus milite sævos *
Et fratres blasphemantes decreta deorum
Omnimodis inquire, repertos colla catenis
Nexos, fac nostrum præsentes ante tribunal.

* *forte* saxo

Victor a Valeriano missus, ut apprehenderet Sanctos.

15 Victor ad hoc animo faciendum tendit eodem,
Quo directus erat : sed talibus excidit ausis
Ætherea virtute repressus, repperit omnes
Orantes, vultum quibus intulit ipse minacem,
Hæc referens : O turba deis invisa supremis,
Vos hominum crimen quo certius omne piatur,
Spernere libamen populos suadendo docetis.
B Donatus respondit : Avarum spero putares
Plenum divitiis, si nil conferret egenis :
Rebus abundamus, quas vos et habere deceret :
Hæ sunt cælestes, damus has cupientibus omnes,
Sponte Deo vivo qui colla tumentia flectunt.
Victor ad hæc : Post ergo Jovem qui credat et aerem
Non erit Alciden, si cuncti credimus istum
Esse Deum solum, quem dicitis. Inde beatus
Donatus dixit : Ratione probabimus apta,
Hos, Victor, non esse Deos. Hominum prior ætas,
Ante pererrato quam Cœli filius orbe
Saturnus navi Tuscum venisset in amnem *n*,
Montibus et sylvis vitam ducebat agrestem,
Moribus et tectis, potuque ciboque ferarum.
Hic docuit tam dispersos et legibus uti,
Et ratione frui. Latium meritoque vocari
Italiam, cujus tutus latuisset in oris.

Eorum rationibus contra fictos deos auditis.

16 Inde rudis regem divino cœpit honore
Laudibus et summis extollere concio, vel quod
Struxerat huic animos humanis cultibus ipse
Vel quod adulanti sibi præmia grata ferebat.
C Denique sic charus propriis cum civibus esset,
Mortuus effigie quo donaretur aeterna,
Est visum populo, quæ testaretur amorem,
Imperiumque sui : quem posteritas coluisse
Dicitur, ut cupidos faceret de more sequentes
Ad bene regnandum. Sic India maxima Bacchum *o*,
Creta *p* Jovem, Venerem Cyprus *q*, plebs Delphica *r* Phœbum,
Nobilis atque Samus *s* Junonem, Troiaque *t* Martem,
Alciden Lindus *u*, sacravit Roma Quirinum *x*.
Ut reliquos taceam, Saturnum pectore sano
Esse Deum censes, qui nati cesserat iræ,
Qui pulsus regno fugit, latuitque tot annis?
Quove modo credis non vim mortemque timere,
Qui fugit, ut lateat? qui nullam sperat habere,
Ad pelagi fluctus nisi confugiendo, salutem?
Quis Deus hic erat? Hinc sequitur, quod celsa potestas
Natorum non sit, cum non fuit ulla parentis.
Ergo nec Alcides Deus est, nec Jupiter ipse.

exposita vere Dei potentia,

17 At vere Deus est, cui nulla superflua, nulla
Imperfecta valent, aut extera prorsus inesse.
D Hic de materia nulla, nec pondere quovis
Mundanam molem tam mira condidit arte,
Casibus addictam * nullis ; sed creditur ejus
Perpetua ratione regi, virtute tueri.
Hunc homines infelices cognoscere nolunt,
In simulacrorum dum corda superstitione
Deponunt, et sublimem, quem Conditor idem
His dederat vultum, quo possent cernere cælum,
In terram flectunt potius, quæruntque deorsum,
Quod debent sursum. Quantum sit mente minutus,
Dicere quis poterit, statuas qui poscit et orat?
Atque die toto suspirat, supplicat, adstat?
Assidet illis, sive stipem jacit, aut litat? Et cum
Suspiciat tanto studio, qui fecerat illas,
Contemnit fabrum. Quæ res perversior ista,
Si statuarius ejicitur, statuæ venerantur,
Quique deos fecit, votis non poscitur ullis?
Quamve potestatem, quam vim retinere valebunt,
Cum qui fecerit, haud habeat? Sed nec faber illis
Quos habuit sensus, audire, videre, aliosque
E Ferre quidem potuit. Vivum, qui vivere quærit,
Esse Deum credat : moriatur namque necesse est,
Qui se defunctis adjudicat. Est tibi, Victor,
De Jove, vel reliquis deitatio quælibet? Una,
Victor ait, tantum : Cur effigies dare possunt *
Supplicibus responsa suis? Nam quod deitatis
Nil habeant penitus, facili ratione probasti.

* *al.* adjectam

* *al.* possint

18 Donatus dixit : Res, de qua consulis, hæc est
Humani generis deceptio, perniciesque.
Unde quod emergat, rationes si cupis *, edam.
Has prius in species quam pontus, terra, polusque
Exissent *, opifex rerum Deus arte suprema *
Composuit Cherubim, Seraphim, necnon aliorum
Agmina spirituum : quos inter condecoravit
Sic mirabilius, sic et pretiosius unum,
Ejus ad ornatum reliqui quasi vestis ut essent,
quæ pretiosa nimis tantorum gloria longe
Præcipuum faceret, cui non æquabilis esset.
Qui cum sic inter sociorum castra niteret
Perspicue, stellas velut inter luna minores,
F Mox Majestati divinæ, qua fuerat tunc
Inferior tantum, similem se posse putavit
Atque parem fieri. Sed quid latet Omnipotentem?
Dum cupit hæc, cecidit, secum dejectus et ordo
Nequitiæ fuit ejusdem : genus unde Creator
Protinus humanum finxit tellure madenti,
Cui patriam, decus, et lucem præberet eorum :
Id quoque militiæ bonitatis amore ligatæ
Æquandum numero decrevit prole futura.
Principioque virum cum conjuge protulit orbi,
Et posuit mediis paradisi in fructibus, illi *
Mandans : Ex omni paradisi vescere ligno,
De ligno vero ne mande bonique malique,
In quo consistit nocitura scientia vitæ ;
Mortis et intentans pœnam, si forte fuisset
Hæc transgressus homo. Sed apostata spiritus ille
Vidit, et invidit, doluitque, quod unde superbus
Decidit, humano generi locus ille daretur.

al. quisque

* *al* capis

* *al* extarent

* *al.* superna

* *al.* illis

fidei Christianæ capitulis.

19 Tunc oculis Evæ dirum se vertit in anguem,
Arboris et vetitæ jejunia solvere fructu,
(Res erat hæc etenim pulcherrima) suasit; et illa
Decepit decepta virum : mox deliciarum
Cum consorte loco caruit, vitamque perennem,

Qui

A Qui * fruiturus erat felix, nisi culpa fuisset
* al. qua
Præcepti, pœnæ, vel muneris immemor, idem
Perdidit, et mundo regioni mortis adhæsit.
Hoc ita confuso, lamentum, mœror, et angor,
Et dolor, obtrectatio, desperatio, luctus,
Ærumna, angor, sollicitudo, molestia, languor,
Et metus, atque pudor, pavor, exanimatio, terror,
Ira, libido, odium, discordia, si qua vel hujus
Sunt generis, genus omne suum cepere : priusque
Post protoplasti delictum pestifer egit
Angelus immensum facinus livoris iniqui,
Perderet ut frater fratrem. Scelus inde nefasque,
Crimen, et omne malum Domino cælique solique
Invisum docuit populos, tantumque subegit
Hos, ut adorarent, spreto Factore, creata,
Aera scilicet, et terram, pontumque, polumque,
Ignem, sydera, stellas, fontes, flumina, ventos,
Et nemora, et lapides, immania monstra ferarum,
B Vel quidquid solvi poterat : statuasque deorum,
Per quas deceptis responsa nociva referret,
Instituit, jussitque coli, sic impulit illos
In barathrum mortis, quo se miser excruciandum
Noverat æternum. Fuit hoc miserabile cunctis
Jus mortalibus impositum, dum Cunctipotentis
Filius, humanæ summa pietate ruinæ
Compatiens, mirabiliter de Virgine carnem
Sumpsit, et effuso precioso sanguine priscum
Solvit delictum, culmen credentibus atque
Præbuit, unde prius primi cecidere parentes.
20 Hinc est, quod sathanas doctissimus arte nocendi,
ad fidem convertitur : capiuntur Sancti ab aliis.
Nam nec momento desistit perditus uno
Exercere nefas : regesque, ducesque, tribunos
Christum confessis multos facit esse tyrannos,
Ut pereat secura fides, quam sæpe doloris
Interitusque sui causam videt esse secundi
Hic tuus, o Victor, Jovis est, Saturnus, Apollo,
Hic Cirrhæa * y quidem secreta retexit, et iste
* al. Cyrthæa
y
Anseris horrenda Capitolia voce tuentis
Ignarum * numen, peiores utpote cunctis
* al. ignavum
Gentibus, edocuit dominos servare * Quirites z.
* al. servire
z
C Nunc age, ne cæcus furor hic te perdat et error
Tantis suppliciis, ex toto corde fatere
Esse Deum Christum, sacroque renascere fonte.
Victor ut a cuncto Fratrum pia dicta senatu
Hæc sensit, cum militibus divina salutis
Perpetuæ lætus suscepit munera. Longo
Cumque moram vetitam fecissent tempore, plures,
Qui caperent illos, præfectus misit, et omnes
Compedibus nexos Carthaginis arce retrusit.

ANNOTATA.

a *Capitolium, arx Romana, structum erat in monte Tarpeio. Hinc Jupiter, qui templum ibi habebat, a Romanis vocabatur* Tarpeius *et* Capitolinus.

b Barcha *cognomen erat nobilissimæ apud Carthaginenses familiæ, ex qua* Annibal *oriundus fuit. Hinc* Barchina propago *Annibalem designat, qui via Latina cum agmine ad Urbem accessit, dum Romani obsidebant Capuam, prout Livius narrat lib.* VI *Decadis* III.

c Præfectus Urbis *improprie vocatur; nam sub imperio Diocletiani et Maximiani nullus inter Urbis præfectos recensetur Valerianus; nec præfectus dicitur in Actis præcedentibus.*

AUCTORE ALFANO ARCHIEPISCOPO

d Janus *antiquissimus fuit Italiæ rex, inter deos cultus a Romanis, qui bifrontem pingebant:* Templum habuit Romæ ad infimum Argileium a Numa Pompilio positum, quod tempore belli patebat, tempore pacis claudebatur : unde Patuleius *(a patendo)* et Clusius *(a claudendo)* cognominabatur, *inquit Carolus Stephanus in Dictionario.*

e Aristeus *filius dicitur Apollinis et Cyrenes, et educatus a nymphis. Minus quidem famosus est inter fictitia gentilium numina, is tamen est adscriptus, cultusque ut talis a variis. Multa de Aristeo dabit Dictionarium Morerii recusum auctumque anno* 1740, *ubi dicitur etiam vocari* Nomius, Agreus, *et apud Virgilium* Arcadius.

f Priapus *filius dicitur Liberi patris et Veneris, hortorumque habitus est deus.*

g Sylvanum *aut* Pana *designat, campestres gentilium deos; qualis etiam est* Faunus, *qui* semicaper *vocatur, quia depingitur parte inferiore ut caper. Hi semi-dei alias* Satyri *dicuntur a Latinis.*

h Titan *Cœli et Vestæ filius, ac frater Saturni, inter gentilium deos numeratus fuit. Aliquando pro sole sumitur a poëtis.* E

i Orcus *inferorum deus erat paganis, et pro ipso etiam inferno sumitur.*

k Falcifer *Saturnum designat, Cœli filium, Jovis, Neptuni et Plutonis patrem. De eo multa finxerunt poëtæ, ex quibus aliqua perstringit inferius.*

l Bacchus *vini inventor dicitur et deus ebrietatis habebatur.*

m Venus *dea erat amorum et voluptatum;* Ceres *vero frugum inventrix et dea. De his omnibus fere diis turpissima scelera narrarunt ipsi gentiles.*

n Tuscus amnis *Tiberim designat:* Hic non Latium solum, sed Sabinorum etiam agrum, et Umbriam cis Apenninum, ab Etruria, quam dextera ripa tangit, separat; *inquit Cellarius tom.* I *pag.* 399. *Idem de Latio pag.* 497 *hæc scribit:* Latium Latinorum regionem sonat; quæ initio angustis admodum finibus circumscripta erat, accessionibus postea ex variis gentibus successu crevit temporis. A latendo nomen deducunt, quod Saturnus, arma Jovis fugiens, in has oras delatus, et hominibus in reipublicæ formam compositis, latium eam regionem, ut Virgilius lib. VIII, vers. 322 tradit, voluerit vocari; F

. . . his quoniam latuisset tutus in oris.

o *Bacchus Indos perdomuit, indeque inter deos gentilium relatus videtur. An autem omnes hic enumerati dii fictitii coli sint capti locis consignatis, non inquiro. Id certum, omnes fœda adulatione ad fictitiam divinitatem evectos, multisque locis aliis sic cultos.*

p Creta, *nunc vulgo* Candia, *insula est maris Mediterranei in introitu Ægei maris, quod modo* Archipelagus *passim dicitur. Jupiter in illa insula natus illiusque rex fuisse dicitur: quin et sepulcrum ejus ibidem ostenditur.*

q *Altera hæc est insula Mediterranei in sinu Issico inter Ciliciam et Syriam sita, in qua Venus potissimum colebatur a paganis.*

r Delphi *civitas erat in Phocide Græciæ provinciæ juxta montem Parnassum. Famosissimum ibi templum habebat Apollo, seu Phœbus, qui inde* Delphicus *cognominabatur.*

s Samus,

s Samus, *alias* Same, *et jam olim, ut nunc* Cephalenia, *insula est mediocris Græciæ in mari Ionio. Verum alia* Samus *hic designatur hodieque* Samo *dicta, quæ est insula Asiæ Minoris Epheso objecta, ubi Juno præcipue colebatur.*

t Troia, *alias* Ilium, *urbs est decennali obsidione celebris in Troade seu Phrygia minore Asiæ minoris provincia. At non invenio Martem ibi præcipuo in honore fuisse, sed Minervam potius, ita ut suspicio esse possit auctorem dixisse,* Troia Minervam.

u Lindus *urbs est in insula Rhodo, quæ nomen suum huc usque retinuit. Herculem miro modo, nempe* maledictis et execrationibus *ibi cultum fuisse scribit Lactantius lib.* I *cap.* XXI, *num.* 31, *sacrilegique istius cultus rationem subdit.*

x *Audi eumdem Lactantium lib.* I, *cap.* XV *de Romulo et Julio Cæsare inter deos relatis :* Apud Romanos deus Julius, quia hoc scelerato homini placuit Antonio ; deus Quirinus, quia hoc pastoribus visum est ; cum alter gemini fratris *(Remi)* exstiterit, alter patriæ parricida. *Plura addit de his, multaque similiter scribit de* B *aliorum sceleribus fictitiaque divinitate, quæ videri ibi possunt.*

y Cirrha *urbs est Phocidis vicina Delphis, adeoque et templo Apollinis, in quo dæmon oracula dabat. Hinc per* Cirrhea secreta *haud dubie intelligit Delphica oracula.*

z *Perstringit poëta historiam, relatam a Livio lib.* V *decadis* I, *aliisque scriptoribus, quam paucis accipe. Cum Galli urbem Romanam cepissent, ad arcem seu Capitolium se receperat juventus Romana, ibique cingebatur Gallorum obsidione. Dum vero negligentius custodias agerent Romani, Galli* tanto silentio in summum evasere, ut non custodes solum fallerent, sed ne canes quidem, solicitum animal ad nocturnos strepitus, excitarent. Anseres non fefellere, quibus sacris Junoni in summa inopia cibi tamen abstinebant *(Romani.)* Quæ res saluti fuit : namque clangore eorum alarumque crepitu excitus M. Manlius, ... armis arreptis, simul ad arma ceteros ciens, vadit, et dum ceteri trepidant, Gallum, qui jam in summo constiterat, umbone ictum deturbat, *ut habet Livius, aliorum, qui ascenderant, cladem subnectens. Ait* C *ergo poëta, a dæmone doctos voce anseris Romanos servare deum, Jovem, opinor, qui templum habebat in Capitolio.*

Caput III. *Sancti ad præfectum ducti, interrogati, cruciati, in carcerem detrusi, vinculisque ab angelo soluti : iter ex Africa in Siciliam, ac tempestas Sanctorum precibus sedata.*

Valerianus rationibus et minis Sanctos aggreditur;

Jamque dies alius comitantes ocia somnos
Expulerat, roseis solaris stella quadrigis
Ibat in excelsum, sibi cum jubet ante tribunal
Adduci Sanctos acer præfectus, eosque
Increpat his verbis : Summosque hominesque deosque
Jure quidem rebar studiis huc usque colendos D
Omnibus, irrita nec digitis incendere thura,
Vana nec orantem me solvere vota putabam.
Vos (ut comperimus) nisu quocumque valetis,
Exhibitos superis tot relligionis honores
Temporibus cunctis contemnitis, esseque nusquam,
Nescio quo pacto tamen, hos impune probatis.
O quoties quoties esset mihi cultus inanis
Victima perniciem, sed non latura salutem !
Talibus ipse fidem forsan nugis adhiberem,
Ni Jovis auxiliis mundus confideret omnis,
Illius et nutu Romana potentia semper
Mitteret indomitas sub fortia fœdera gentes.
Sed vos obtestor per cæli numina, qui nunc
Orbis ad exitium scelus hoc defenditis, unde
Improba tam dirum primum mens ista venenum
Hausit, et Herculei fœdum plus sanguine monstri ?
O pietas innata deis, quæ sola furentes
Blasphemosque reos non mortis damna ferendo
Perdit, sed patria tantum bonitate monendo
Suffert : nam merito vos jam palus illa teneret,
Quæ negat ascensus inferna petentibus umbris, E
Si quemquam superis hæc ob maledicta placeret
Perdere. Denique nos, quibus est injuria nulla
Auribus iratis non admittenda deorum,
Dignos suppliciis decernimus omnibus illos,
Qui contra patrias leges pia sacra refutant.
Sacrificate deis, cesset vesania vestra
Ultra divinos animis audacibus, auxit
Quas dominus cæsar terrarum, solvere * cultus. * *i. e.* abolere
Sin aliter, per cæsaream tormenta salutem
Præcipites acerrima vos sub tartara mergent.
Maximus hic furor est, insania maxima, crimen
Grande, scelusque novum, cælestia numina cuidam
In cruce crudeli postponere morte perempto.

illi constanter et libere respondet pro cunctis Donatus :

22 Finierat. Retulit Donatus verba quieto
Pectore, corde pio, facie vultuque sereno,
Fratribus adnitentibus ; O Præfecte, refelli
Quam facile possis, conflictus hic ipse docebit.
Sacra deis vestris numquam facimus, neque thura
His incendimus : hunc propriis infundat amorem
Supplicibus, quibus auxilium Tarpeius opemque
Fert Jovis ille suam, solito qui fulmine rupem
Terret : non odium nobis valet ejus obesse,
Non amor ipse quidem, non trux valet ira timorem F
Addere : si qua tibi vis est, licet experiaris,
Utrum dæmonibus possit plebs cedere * Christi. * *al.* credere
Sed volumus te nosse, quod hoc certamine cuncti
Possumus occidi, vinci non possumus ; et quod
Defunctus nostrum fuerit quicumque, superstes
Fortior apparebit, erit victoria nostra,
Virtus nostra, vigor noster, nostrumque tropæum
Crux Christi, quod polluto scelus ore vocasti.

Sancti fustibus cæsi includuntur carceri, ubi eorum vincula rumpit angelus :

23 Infremuit præfectus ad hæc. Tunc mandat in omnes
Fustibus hos animadverti. Constanter ad ictus
Corpora multiplices tenduntur sacra, cutisque
Scinditur, atteritur caro, sanguis defluit, ossa
Franguntur, nudantur viscera ; spesque, fidesque,
Et dilectio sola manent, quæ tam cruciatus
Immanes superant. Tantum sunt dulcia Christi
Præmia militibus. Post ista pericula tetro
Carceris et diro Sancti religantur in antro,
Ut regi, si res sinat, omnes Maximiano
Repræsententur : media cum nocte repente

Cælesti

A Cælesti fulsit custodia lumine, quod non
Lumina custodum valuerunt ferre, sed unus
Ex his, dum studiosius intendit, profitetur
Amisisse suum : factumque stupentibus ipsis,
Angelus in tantis fulgens splendoribus inquit :
Misit me Dominus dissolvere vincula vestra.
Dixerat, et subito, quibus arctabantur eorum
Colla manusque, pedes, ruptæ cecidere catenæ.

Valerianus statuit Sanctos transvehere in Italiam,

24 His mirabilibus Carthago superba movetur,
Exultat populus, collaudat et omnipotentis
Christi virtutem, Sanctos veneratur : iniquum,
Immanem, sævum, violentum, carnificemque
Dicit præfectum, cujus furor impietatum
Transcendit metas, humanæ rupit et ipsa
Fœdera naturæ, quem mentis non pudor ullus
A scelerum tanto valuit revocare reatu.
Senserat attonitus populari voce tyrannus
Civibus execrabile factum displicuisse,
Mœnibus * atque viris illustrem fortibus urbem
Conjurare timet *a*, vel, quod solet ipsa, rebellis
Ne fiat, ne plus noceat, ne denique contra
Arma furor reparet : timido tum pectore curas
B Colligit ingentes, et secum mente volutat,
Quid sit opus facto, nec eum suffragia possunt
Ulla fugam præter causa quacumque tueri.

* *al.* mentibus

eosque navi imponit : dum autem gravis orta esset tempestas,

25 Noctis ad ingressum navem de littore solvi
Secreto jubet ; et * trucius dubium variumque
Carpit iter pelagi, nocturna in silentia rixæ
Eripuere metus, et cujus luce potiri
Non potuit, tandem tenebroso * tempore sumpsit
Noctis amicus opem : nullum formidinis ultra
Stare locum reputavit amens ; sed perdere sacra
Intrepidus sævis devovit corpora pœnis.
Prospera gavisi, sicut rebantur, in altum
Vela dabant nautæ, procul et Carthaginis altæ
Mœnibus abducti gratam tribuere quietem
Corporibus fessis : subito cum turbidus auster
Aëra concutiens rutilantia luce serena
Sydera condensis et nubibus abdidit atris :
Flatibus horrisonis vasti maris unda procellis
Intumuit. Trepidæ navis tunc rector in omnes
Clamat, ut evigilent, pelagique protervia, monstrat,
Quanta paret, totumque polum zephyrisque nothisque,
C Et mare confusum, nescit qua parte carinam
Obvertat : ferit hanc contrarius undique ventus.
Ensifer Orion *b*, sidus trepidabile nautis,
Solus habet cœlum, dux quæ solet esse viarum
Congrua, temonis *c* non lucet stella minoris.
Omnibus efficitur momentis sævior ira
Ponti : puppe, simul prora dextraque sinistra
Intrat parte fretum, desperat quisque salutis
Auxilium. Jam præfectum suprema minantem
Pœnitet aufugii, superos acherontaque poscit,
Votaque decernit non proficientia quidquam.

* *al.* at
* *al.* ex tenebroso

opem Sanctorum implorat Valerianus,

26 Vertitur ad Sanctos, si forte juvamina ferre
Possent in tanto casu : tandem vocat omnes
Nominibus Fratres, rogat hos, oratque superna,
Quam profitebantur, virtute fugare procellas.
Cui mox arcano sic reddunt pectore voces
Donatus Felixque sacras : Præfecte, nocentem
Si te numinibus, quæ cunctis excolis horis,
Omne scelus faceret, non plus irata nocere
Deberent merito tibi, quam tot mortibus ultra :
Nec dici fas est, ut justi quidlibet in se
Obtineant, operantibus illis si modo credas
Evenisse nefas tantum : sed credere quemquam
Mente quidem sanum nequaquam posse putamus,
Ut bona vel mala, quæ non sunt, tua numina præstent.
Ergo superstitiosa nimis cultura recedat
Prorsus, et a solito læsum libamine pectus
Fac cures, Christumque colas, simulacra refutes,
Ut quod te pudeat quæ dæmonis arte maligna
Feceris, hinc certe maris indignatio cesset.

AUCTORE ALFANO ARCHIEPISCOPO

promittens se convertendum ; Sanctisque orantibus

27 Et præfectus ad hæc : Mihi res hæc justa videtur,
Numen adorari, quod tanta pericula solvit :
Nec tam prava mihi mens est, nec dira voluntas,
Ut cujus fuero liber virtutibus, illi
Ingratus fiam. Tantum ne corpora nostra
In tumulis tumulare suis mare possit iniquum,
Scilicet horrendo ne bellua quælibet ore
Sorbeat, efficito precibus. Sic fatur : at illi
Protinus incipiunt aures pulsare Tonantis
Vocibus his : Elementorum dominator et author
Christe Deus, cui tam pelagi, quam cætera rerum
Inclinat natura caput, quæ prodere numquam
Præter te potuit, proprias nec condere vires,
Has ponti depelle minas, non justa tyrannum E
Ultio, tot miseros non insipientia mergat,
Quamvis hoc meruisse suo pro crimine certum
Sit, tamen his emptis pretio majore cruoris
Ut faveas instare licet, tu fons pietatis,
Spes solaminis, auxilii fiducia, vitæ
Subsidium, portus requiei, semita pacis ;
Irradia miseris, pereuntibus auxiliare,
Erige labentes, mergentes excipe, sicut
Quondam discipulos his casibus interituros.

placatur mare, sed non convertitur tyrannus, qui in Sicilia novis eos tentat blanditiis

28 Talibus in dictis condentia nubila cœlum
Discedunt, ultra nec tangere fluctibus audet
Æquoris ira ratem : leni componitur aura
Tunc facies pelagi, tumidi maris unda paludis
Efficitur stagnum. Jam fletus omnis amaros
Navita compescit, gaudetque timore fugato,
Se nimis horrendæ mortis fugisse ruinam
Sanctorum meritis, multique repente secuti
Sunt Christum : solus mendaci * clamitat ore
Præfectus, virtute Jovis pacata videri
Æquora, seque Jovis tantum munimine tutum,
Atque reservatum patriæ, concivibus, aris.
Acta ratis velo, juvenum validisque lacertis,
Felici cursu Siculis allabitur oris :
F Præcipitis memores fluctus, mirabile ducunt
Hesperiæ *d* tetigisse solum, littusque tenentes
Optata potiuntur humo, spatiantur arena.
Inde venenatis tentat configere telis
Alloquii præfectus amens penetralia casta
Sanctorum, stabili promittens fœdere, tantum
Sacrificare Jovi placeat, fore semper amicos
Cæsaris, auctos divitiis, et honoribus illis,
Quos novit patribus Romanis ferre senatus.
Nil agis, o præfecte, putas corrumpere verbis,
Quos noris pœnis nullis potuisse moveri.
Inconcussa fides non excutietur ab illis
Verborum phaleris, quam nec mucro removebit,
Cum cervicibus institerit vibratus eorum.

* *al.* mordaci

ANNOTATA.

a *Non est verisimile, Sanctos in Italiam dactos, quia conjurationem timebat Valerianus, quod alia Acta non habent ; sed dicunt id factum, ne plures converterentur Carthagine. Causa præcipua transvehendi Sanctos in Italiam videtur fuisse mandatum imperatoris. Potuit tamen conversio quorumdam occasionem præbere, ut id fieret citius.*

b De

b *De Orione in Dictionario suo ait Carolus Stephanus :* Creditur hoc sidus ex ortu suo maximas concitare tempestates.

c *Stellam polarem designat, quæ nautas solet dirigere. Sidus autem, cujus est hæc stella, dicitur* Ursa minor, *vel* plaustrum minus, *positaque stella polaris in cauda ursæ, seu in temone plaustri.*

d *Jovardus hæc notat ad vocem Hesperiæ :* Promiscue pro Hispania et Italia a poetis accipitur, ut apud Virgilium. Hic vero Italiam significare certum est, et Alphanus noster Græcos imitari voluit, qui sic Italiam vocant, eo quod illis sit ad Occasum. *Imo Siciliam sic vocavit Alfanus, nisi illam sub Italia comprehendat.*

Caput IV. *Iter reliquum : martyrium Sanctorum variis locis consummatum.*

B

Iter ex Sicilia in Italiam :

Viribus hinc iterum nautæ pro tempore sumptis,
Altius æquoreas trepidantes ire per undas
Proponunt, littus remis pulsare sinistrum,
a Perque Syracusios *a* portus, Catinosque meando,
Messanos tandem, ventis spirantibus, intrant.
b Hincque renascenti tenebris Phaethonte *b* repulsis,
c Regia *c* Lucanis urbs nobilitata colonis
Hos recipit : nec jam præfecto, credere ponto
Seque suosque placet; via quæritur altera nulli
d Cognita navigio, tunc in Britiamque *d* Lucrosque *. (* al. Locrosque)
Quaque Cusentinus suaves ager efflat odores
e f Igitur * *e* præcipiti cursu : Scyllatia rura *f*, (* lege itur)
g Et mare Tyrrhenum, Calabrosque notantia *g* fines
Sanctorum sensere pedes, sensere catenas
Colla recurvantes gemmis meliora vel auro.

Arontius cum tribus Fratribus Potentiæ,

30 Extimuitque *h* duces Afrorum nomine prisco
h Drinacidum Phalanx, fortesque Potentia *i* vidit
i C Atque triumphantes, distinguens Apula rura
A Calabris et Lucanis. Ubi verba tyrannus
k In fasto recitanda die, reticenda nefasto *k*,
Sede tribunali dicturus, quatuor ex his
Officio citare jubet, qui sic vocitati
Sunt, Arontius, Honoratus, Sabinianus,
Et Fortunatianus, quos convenit amicis
Dictis : O quoties nonni vos cultibus uti,
Quos, sua post superos qui dat moderamina mundo,
Magnus amat Cæsar : si non insania vestram
Confundit mentem, vel nunc parete supremis
Thura cremando deis. Cui sic Arontius inquit :
Ut diis sacrificet nostrum quem torseris, optat
Pro Christo plecti, quam vivere pro simulacris.

tres alii Venusiæ, et tres Veliniani martyrio coronantur :

31 Vix bene desierat, reliqui cum torva minanti
Præfecto referunt : Aliud nil dicimus ultra,
Nec facimus, quam quod Fratris vox sacra probavit.
Indignatus ad hæc vesana mente tyrannus;
l Hos jubet occidi quintæ *l* sub luce diei
Ante Kalendas Septembris. Post in Venusinam
Urbem, alia redeunte die, venit : hic quoque fratres
D Hi, Septiminus, Felix, Januariusque,
Consolidata sibi fidei documenta tenentes,
Et manifestantes virtutum præmia Christi,
Cæduntur gladio sub eadem luce. Recedens
Inde tyrannus Velinianum * tendit : ibique (* al. Velinianum.)
Plenus quæsitis epulis terraque marique,
Et vino, quod gemma capax aurumque ferebat,
Plus sed adhuc sitiens humani sanguinis haustum,
Ante recumbentes allatos decapitari
Jussit Vitalem, Satorum, Repositumque,
Virgine sub quarto solem referente Kalendas.

Donatus et Felix adhuc superstites,

32 Ultima lux magno finem positura labori,
Magnanimos summosque Duces, et robora belli,
Ad quæsita diu poscebat præmia, cæli
Regia signiferi reliquos exceperat omnes.
Congaudete polo celebres, quos celsa triumphis
Curia supremis inter sua sceptra locavit,
Patritios fecit, dictatoresque creavit,
Non, Capitolina velut est in rupe statutum,
Semestri spatio *m*, sed tempore perpetuali. m
Nam neque divinis humana potentia rebus,
Nec honor æterno brevis est æquandus honori.
Consulis ad culmen tendentem cura senatus,
Plebis et assensus magnis, majoribus inde E
Erigit officiis, intercurrentibus annis,
Et majestatis tantæ sic præbet honorem,
Ut tamen hic solo non amplius imperet anno.
Egregius Christi miles semel omnia sumit,
Omnia semper habet, prætoria jura, curules
Sedes, et summos apices : non temporis illi,
Non alius casus, non jus, non ulla potestas
Auferet imperium, tanti sunt quippe vigoris
Præmia perpetuis non deficientia gazis.

Sentiani prope Ecanam in Apulia,

33 Evolat interea præfectus versus Ecanam
Urbem, quam vulgus mutato nomine Troiam
Dicit, et in fundo quodam remoratur eundo.
Hujus erat fundi perpaucis auribus usa
Fama prius, sed martyrio præstante decorem,
Terrarum, qua gesta sonant, Sentianus ubique
Fertur, et est multis monumentum relligionis.
Hic Donatus et alter Felix sistere jussi,
Hostiles bello confringere vindice * vires, (* al. judice)
Atque coronari, sed non nisi sanguine fuso,
Exoptant : non terret eos crudele tyranni
Judicium, non et Phalaris *n* miserabilis illa n
Pœna, nec ungula discerpens penetralia, sed nec
Anceps in jugulum gladius condendus : inane
Ducunt certamen, si sese corpore nudo F
Hostibus objectent : orbem quam vincere, plus est
His in agone mori : norunt ita namque coronas
Germanos meruisse suas. His inclyta Fratrum
Portio, quæ superest, Dominum firmata precatur :
Justitiæ, Deus omnipotens, et amator et author,
Conscie votorum, pariles attende labores,
Fraterni placuere tibi, placeant quoque nostri,
Nec patiare tuo sumpti pro nomine belli
Victores non esse : duces, te remige, Fratres
Quod gratæ portum primi subiere quietis,
Innumeras tibi nos agimus grates et habemus.
Hoc solum pietate tua concede, rogamus,
Ut quos una fides, affectus, sanguis et unus
Germanos fecit, meritum non separet ullum.

minas rursum tentat.

34 Hæc inter præfectus eos accersit, et ante
Armatas acies sic increpat ore minaci :
Anne duces scelerum vos estis, sollicitantes
Fraternos animos mortem præferre saluti?
Ergone tam dirum putat improba vestra voluntas
Tot populos servire deis? Censetis et esse
Cælicolis libare nefas, quod regna, quod urbes
Innumeræ faciunt? Jam nunc primordia vestra

Quæ

A Quæ fuerint, res ipsa docet : peiora probabit
Infelicior eventus : mutate malignam
Mentem, perversum simul et reprobabile scite
Præferri polluta sacris : desistite cœptis,
Pœniteatque negasse deos, dum tempus habetis
Mutandi votum : sacros celebrate penates,
Si dici fas est, quos cæsar et orbis adorat,
Esse sacros : aliter sententia vos capitalis,
Ut reliquos, feriet. Sic fato fatur uterque,
Fisus nulla sibi contraria posse nocere :
A nobis moniti Fratres felicibus armis
Perfidiam vicere tuam . nos turpe putamus
Cedere, qui semper socios instruximus hostem
Vincere : pro nihilo tua ducimus omnia dicta,
Teque tuosque deos contemnimus, esse retrusos
Quos scimus barathro, non cœli sede locatos.
Cæca tibi rabies obtutus cordis ademit,
Nec verum spectare sinit : mendacia tantum,
Quæ semel admisit tunc in puerilibus annis,
Servat adhuc pectus, quem non fortuna saporem,
B Non valet ingenium, non immutare senectus.
libereque respondentes. 35 Sed tamen hoc animi studio, quod * jura tueris
* *forte* quo — In præfecturæ commisso munere, posses
* *al.* reputasse — Vel modice tecum reputare *, scelesta deorum
Gesta quid exhibeant. An non ibi furta leguntur?
Non et adulteriis maculata cubilia, scorta,
Jurgia, conflictus, perjuria, damna, rapinæ,
Incestus, rixæ? Pellex ibi filia matris ;
Et pater est natæ conjux, fraterque sororis.
Hi possent habitare polum, quos vilis inopsque
Urbs excluderet? Adde domicilium quibus ipsum
Dicuntur decorasse modis immanibus, omnis
* belluis *rectius* monstris — Atque feris plenus beluis * ostenditur æther.
O decus occultum Tarpeium, qua ratione
Monstrorum sedes divina putabitur ædes?
o p Quis pecudis vellus *o*, quis taurum *p* parte latentem
q r s Dimidia, quis Tyndaridas *q*, Cancrumque *r*, Leonem *s*,
t u x Virginis et thalamum *t*, Chelas *u*, et Scorpion *x* atrum,
y Arcum *y* non umquam vacuum stridente sagitta,
z aa Illuc imposuit? Capricornus *z*, Aquarius *aa*, atque
bb Pisces *bb* sunt ibi : Serpens cum geminis micat Arctis :
C Pegasus, Eridanus, Centaurus, et Hydrus, et Argo
Illustrant cælum. Sunt hæc credenda peritis,
Et dominis terræ? Non vos fidei pudet hujus?
Cornigeros tua Roma deos, fallens secus undam
cc Fontis Aventini quos Numa *cc* ligavit * adorat :
* *al.* nunc religavit — Semicanemque virum colit, et phantasmata cælo
Credit et esse docet, nolentes credere multis
Suppliciis lacerat : quam perdita, quam furiosa
Sit, præfecte, patet. Cur non reminiscitur ejus,
Qui mare, qui terras sibi contulit atque subegit,
Arbitrio curanda suo, qui principiorum
Est ortus sine fine manens, qui protegit omnes
Invicta virtute suos, qui fortibus aulam
Cælestem confert, nox non ibi lumina condit,
* *lege* sunt — Non sol iste diem facit : at sua * omnia plena
Luce Creatoris, cujus recreantur odore,
Affectu gaudent, pascuntur amore fideles.
† *ita d. duo co-dicum adip- scuntur* 35 Tunc præfectus eos, ferventi concitus ira,
Suspendi manibus jussit post terga ligatis,
Torquerique diu clamantes : Sint tibi grates,
O Jesu pie, qui nobis tormenta ferendi
Virtutem præbes. Instanti tempore noctis
Distulit immitis pœnis certare tyrannus,
Semineces nox una levat. Redeunte diei
Luce, cruenta deis libamina ferre jubentur.
Nolunt, nolentes deflectunt : colla minaci
Truncantur gladio, corpus mortale repellunt,
Mercedem sumunt æternam. Taliter ambo
Septembris primo, cum sole ruente ruerunt.
Victuri cum rege Deo, cum sole perenni.
Tunc Marcus præsul venerabilis urbis Ecanæ *dd*, — *dd*
Cum clero veniens, Sanctorum corpora noctu
Detulit, et pretu fundens opobalsama magni,
Atque peregrino peregrinis rebus odori
Permixtis studio, solennibus et celebratis
Exequiis, eadem veluti res tanta petebat,
Mœnibus in propriis summo tumulavit honore *ee*. — *ee*

AUCTORE ALFANO ARCHIEPISCOPO

ANNOTATA.

a *De urbibus Siciliæ hic memoratis egimus ad Vitam præcedentem, totumque Sanctorum iter discussimus in Commentario* § IV.

b *Phaëton, qui Phœbi filius, pro Phœbo aut sole ponitur ab Alfano, uti etiam apud Virgilium :* Auroram Phaetontis equi jam luce vehebant. *Jovardus hic edidit* Fetonte.

c Regia urbs *Rhegium denotat. Lucanis dicitur nobilitata colonis, opinor, quia Brutii omnes ex* E *Lucanis originem traxerunt, ut probat Orlendius part.* II *Orbis sacri et profani, lib.* IV, *cap.* XXXIV *num.* 4.

d *Apud Surium et Lipomanum,* Imbritiamque. *Hinc Baudrandus Geographiæ suæ inseruit sequentia :* IMBRITIA, locus Italiæ in magna Græcia, cujus fit mentio apud Alphanum Salernitanum in Vita duodecim Fratrum Martyrum. *Verum existimo nullibi exstitisse* Imbritiam, *legendumque cum Jovardo* in Britiam *vel* Brutiam : *nam Brutiorum ager medio ævo etiam* Brutia *reperitur dictus, uti etiamnum vocatur ab Orlendio. Sic in Vita præcedenti* terram Britianorum *ingressi dicuntur.*

e *Surius et Lipomanus* linquunt, *Jovardus* igitur *ediderunt, omnes mendose, quantum conjicio.* Igitur *pro* itur *positum existimo errore typographico, cum carmini congruat.* Linquunt *vero sensum reddit imperfectum, nisi* Imbritiam *pro loco accipias, quod fieri verisimiliter nequit, cum Alfanus in locis itineris designandis secutus sit Vitam præcedentem.*

f *Scyllacium pertransierant, priusquam venirent Consentiam, seu in agrum Cusentinum. Porro interpunctiones omnium editionum hic mutandæ fuerunt, ut sensus cohæreret.* F

g *Per rura* notantia *mare Tyrrhenum et fines Calabros, designat poëta Lucaniam, quæ partim ad Occidentem, partim ad Austrum habet mare Tyrrhenum, ad Orientem vero etiam antiquam Calabriam, prout ea ab hoc scriptore extenditur in Apuliam Peucetiam. Sic autem antiquam Calabriam, quæ etiam* Messapia *dicebatur, extendi ab Alfano, patet ex versibus mox sequentibus, ubi ait :* Potentia . . . distinguens Apula rura a Calabris et Lucanis. *Sic Frontinus, teste Cellario in Geographia antiqua tom.* I *pag.* 570, *extremo libello de Coloniis agrum Genusinum, qui alias in Apulia collocatur, Calabriæ attribuit, uti et Egnatiam, ita ut poeta noster facile excusari possit, si nimis protulerit antiquæ Calabriæ fines. De hisce consuli potest laudatus Cellarius a pag.* 571, *ubi videbis eam vehementer differre a Calabria hodierna, et nihil cum ea habere commune.*

h Extimuit *reperitur in omnibus editionibus, at mendose, opinor, cum phrasis non satis cohæreat.*

AUCTORE ALFANO ARCHIEPISCOPO

reat. Suspicor ergo poëtam scripsisse, Exhibuitque, *id est, repræsentavit* Drumentina Phalanx (*Fratres duodecim Adrumetini*) *duces antiquos Afrorum.*

i *Potentia erat fere in confiniis Lucaniæ, cui includitur, Apuliæ et Calabriæ, si Calabria eo usque extendatur in Peucetios, ut et agrum Genusinum includat, uti ostendi a Frontino jam diximus.*

k Dies fasti *erant Romanis, quibus judicia administrabantur,* nefasti *vero, quibus id erat vetitum.*

l *Omnia alia Acta notant* VI *Kalendas Septembris, ut notavimus in Comm. num.* 28, *ubi et aliorum deinde dies emortualis assignatus est.*

m *Dictatores in republica Romana, uti solum solebant creari in magnis periculis, sic dictaturam continuare non sinebantur ultra sex menses, ne suprema, qua erant insigniti, abuterentur potestate. Consules vero, qui duo creabantur quotannis, et prætores his inferiores, per annum continuabant imperium, ut mox dicet.*

n *Phalaris fuit sævissimus Agrigentinorum tyrannus, qui taurum habebat æneum, in quo* B *inclusos homines subjecto igne torrebat, ut bovis mugitum ederent, suo demum supplicio affectus a populo.*

o *Hic enumerare incipit præcipua sidera, quæ cælo illata fabulantur poëtæ, ac primo quidem duodecim Zodiaci signa, quæ sunt* Aries, *designatus per voces* pecudis vellus, *quia aureo vellere insignis ad cælum translatus fingitur.*

p Taurus *secundum est Zodiaci signum. Fingitur item a Jove cælo illatus.*

q Gemini *tertium est signum, Castor nimirum et Pollux, alias* Tyndaridæ *dicti, de quibus multa fabulantur.*

r *Quartum signum est* Cancer, *quem occisum ab Hercule, a Junone vero in cælo collocatum commenti sunt.*

s Leo *quintum signum. Leonem ab Hercule quoque cæsum, et cælo adscriptum a Jove finxerunt.*

t Virgo *sextum signum. Alii hanc Erigonem Icarii filiam dixerunt, alii Astræam justitiæ deam, utrique fabulose.*

u *Septimum signum olim* Chelæ *dictum fuit,* C *nunc* Libra *passim vocatur, fingunt libram hanc esse Astrææ.*

x Scorpius *signum est octavum. In cælo locatum a Jove fabulati sunt, quia Orionem occiderat.*

y Sagittarius *indicatur nonum signum. Hunc alii Chironem centaurum, alii Crocum, filium Euphemes nutricis Musarum putaverunt, aut potius credi voluerunt, atque a Jove in cælo constitutum.*

z Capricornus *decimum est signum.* Hunc, *inquit Carolus Stephanus,* Pana fuisse nonnulli existimant, qui in Ægypto repentino adventu Typhonis gigantis perterritus, posteriorem sui partem in piscis caudam, priorem in formam hirci commutavit : cujus ingenium admiratus Jupiter figuram in cælum dicitur transtulisse.

aa Aquarius *undecimum est signum. Ganymedem hunc esse fabulantur, quem Jupiter raptum per aquilam ad cælum transtulerit.*

bb Pisces *demum duodecimum est signum Zodiaci. Hosce ex ovo natos fingunt e Venere, quam illi scilicet cum Cupidine trans Euphratem vexerant, dum fugerant Typhonem gigantem. Hæc duodecim signa comprehenduntur istis versiculis :*

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, D
Libraque, Scorpius, Arcitenens *, caper *, Amphora *, Pisces.

* i. e. Sagittarius
* i. e. Capricornus
* i. e. Aquarius

Sidera item sunt, sed extra Zodiacum posita, quæ mox sequuntur, nimirum Serpens, *et* Ursa major *et* minor (*Græcis* Arcti) Pegasus, Eridanus, Centaurus, Hydrus *et* Argo, *de quibus similia fabulati sunt poëtæ. At abunde de his fabulis egimus, ut earum absurditas pateat.*

cc Numa Pompilius *secundus fuit rex Romanorum, quos multis superstitionibus ac ritibus idololatricis erudivit. De eo agit Plutarchus in Viris illustribus, et Livius Decadis* I *lib.* I *imposturas Numæ satis clare fatetur, dum hæc scribit :* Omnium primum rem ad multitudinem imperitam, et illis seculis rudem, efficacissimam, deorum metum injiciendum ratus est : qui cum descendere ad animos sine aliquo commento miraculi non posset, simulat sibi cum dea Ægeria congressus nocturnos esse : ejus se monitu, quæ acceptissima diis essent, sacra instituere *etc. Locum assignat Alexander Donatus lib.* III *de Urbe Roma, cap.* XIII, *ubi agit de monte Aventino,* E *scribens sequentia :* Porro Elicii Jovis ara (*quam Numa condidit ad auguria* elicienda, *teste Livio citato*) ad radices Aventini non longe a Tiberi fortasse fuit; ubi fons in antro, ex circumposita silva. Fons Egeriæ nymphæ credebatur esse; cum qua sermones nocturnos, ut rudi ac bellico populo religionem injiceret, simulavit.

dd *Consule dicta ad Acta præcedentia lit.* o.

ee *Huc usque Surius et Lipomanus, qui corporum translationem non ediderunt. Jovardus solus hanc edidit ex eodem codice, sed præmittit duos hosce versiculos :*

Explicit hic ista Sanctorum Passio scripta ;
Metrica completur, prosayca jure sequetur.

Hi versus ejusdem auctoris non sunt, uti nec duo hi, quos translationi postposuit.

Hic bis senorum patefit translatio Fratrum :
Metrica completur : prosayca jure sequetur.

Alfani non esse, satis patet ex diversitate litterarum, quibus erant scripti. Audi observationem Jovardi : Hi duo versus asterisco notati rubris minio litteris leguntur, sicut et alii, quos in fine carminis rejecimus, . . . licet in codice carminis secundi initio præponantur. F

TRANSLATIO

AUCTORE INCERTO.

Ex editione Jovardi.

Nam * sacra temporibus Sanctorum corpora multis
Diversis jacuere locis, ubi cuique severi
Judicii censura modum, finemque laboris
Imposuit, mansitque diu celata talenti
Gratia divini : latuit quoque maxima parvis
Hostia sub tumulis habilis cælestibus aris.
Munus opima tuo Benevento Sampnia a tantum a
Principis ingenium, ducis et sollertia summi
Contulit Arechis radiis, quibus ipsa diei
Maternam stabili suscat modo lumine lucem :
Nunc veræ virtutis iter, cum prima rigoris
Obice pubertas puerilis sisteret actus

Arechis princeps primus.
* i. e. rectius S.

Aggressum :

A Aggressum : non splendor opum, non illa retraxit
Regia libertas, tantæ cui nulla timenti
Res etiam vitio : scilicet servator honesti
Justitiæque fuit, quibus aut modo relligionem
Artibus obtinuit, verum decoravit et auxit
Res Beneventanas, ut ad utraque commoda natum
Plane constaret. Concivem denique cives
Non dominum sensere sui, quem corporis ingens
Vix * animique novo fario *b* titulaverat hosti.
His igitur patriam, cumulandi cujus honoris *c*
Sæpe laborabat, ne gentis gemma Latinæ
Quolibet impulsu rueret concussa, dicare
Martyribus statuit; multumque referre putavit
Illius, atque sua, si talibus ipsa patronis
Commissi veteris lapsus commissa piaret,
Atque futura feri secura mente draconis
Illita mortifero vitaret tela veneno.

l. vis

Sanctorum corpora, exultante multaque munera donante populo,

38 Quærit ab Apulia, qua noverat esse legendo,
Relliquias Procerum *, superet quod et omne tributum,
Exposcit census, quantum provincia posset,
B Hæc perrare *d*, suis si viribus usa negaret
Has merces, ferretque duci quodcumque juberet.
Id præter mœrens Sanctos exponit, et offert
Omnes invitis manibus, claudente locello
Unumquemque suo. Sonat altis vocibus omne,
Unde feruntur, iter : ruit obvia Sampnia tota,
Et Beneventanis quæcumque subacta triumphis
Senserat, ut mundi fieri concursus ab omni
Parte putaretur, spatium nec grande viarum
Decursum potuit populum avertere votis,
Et segni lassare mora, ne prætereuntes
Heroas comitarentur, donec speciosæ
Jureque felicis starent pro mœnibus urbis,
Unde senes, et anus, juvenes, puerique, puellæ
Procedunt simul, ingentes his ad referendum
Principibus grates ; ibi laus, ibi gloria, regni
Denique totius exultatio : quisque suarum
Pro modulo rerum largitur munera ; multi
Testibus inscriptis legali more tabellis *e*,
Ulnis ut liceat patriæ deferre Patronos,
C Dant patrimonia, promittunt sua quæque futura.

i. e. Sanctorum

Beneventum transfert, locatque in ecclesia S. Sophiæ, quam ædificaverat :

39 Arechis princeps aliorum vincere munus,
Jus quod erat, cupiens, descriptis brevibus *f* urbem
Concedit, vicos, fundos, et prædia donat
In cunctis sibi subjectis regionibus, offert
Aurum, gemmarum species, telasque pavitas
Pectine phocaïco, quas lento flamen obrizo *g*.
Inde magistratus summi, majorque potestas
Arechis, læto pia lipsana corde ferentes,
Præcedente quidem clero cum plebe secundum
Ætatis tempus, majores ante minores,
Ordine continuo Fratres cum laudibus urbem
Inducunt ; et habere duces, et habere patronos
Gaudent, quos superis junxit victoria castris.
Est, qua per medium recte via tenditur urbis
Partibus auroræ, quam janua condita probet
Digna quiete loci facies prope principis aulam.
Hic dux Arechis pario de marmore templum
Construxit, (speciem cui tunc sine mole ferebat
Justiniana *h* tuus labor omni pulcrior arte)
Sub quo bissenos una tumulavit in ara.
(Principis hoc anno factum fore credo secundo ;
Septingenteno, conjuncto bisque triceno *i*,
Virginis a partu felicis : sic manet annus,
Tertia tunc decima nobis Indictio currens,
Tempore quo Maii mensis sibi jam mediante
A populo cuncto colitur translatio) quorum
Nomina, quos signant, ibi scripta jacere seorsum
Jussit, et, assidue quæ ferrent laudis honorem
Martyribus, Christi servantes corpore sanctum
Cordeque propositum, castas habitare puellas
Intra firmatum tali munimine claustrum.

AUCTORE INCERTO

visio deinde Arechi oblata.

40 Ipse pie, qua doctus erat, se relligioni
Ex toto tribuens, nocturno tempore solus
Oratum Sanctos hanc descendebat in ædem :
Securum faciebat amor, tum spesque, fidesque,
Securum faciebat idem, quos junxerat, agmen.
Hic intempesta noctis cum psalleret hora,
Tot subito dominos, veluti socios et amicos,
Inclinare sibi, nitidos et flectere vultus
Vidit corporeis oculis, hæc verba ferentes :
Nos sumus, o princeps, tua quos devotio summo
E Contulit huc studio, loca per diversa repertos
Quantum proficias ex hoc pietatis amore,
Ostendet suprema dies. His denique dictis ;
Visio tanta ducem spe non titubante reliquit.
Hoc tibi, Christe Deus, fieri jussitque Mathæus
Abbas. Ob lumen fidei faciendo volumen,
Præmia quo multa sibi des per secula cuncta.

ANNOTATA.

a *Beneventum in antiquo Samnio situm est, ut diximus ad Historiam translationis præcedentem. Vide ibi annotata, et* § V *Commentarii, ubi omnia fere exposita. Verum mendosa hic quædam occurrunt, nec facile corrigenda.*

b *Phrasis obscura est, et forsan mendosa. Vox quidem* farius *invenitur apud Martenium tom.* I *Collect. ampl. col.* 26, *sed in instrumento admodum barbaro, et cum significatione æque obscura : reperitur etiam* equus farius *pro equo Arabico seu generoso ; sed Arechis armare se non debuit contra Arabes aut Saracenos. Suspicor hostem communem humani generis, ut infra, insinuare voluisse.*

F c *Aliud fortasse mendum. Legi interim potest,* cumulando cujus honore.

d *Leve* donare, *aut quid simile, quod sensui et carmini congruat.*

e *Id est, scriptis donationis instrumentis.*

f *Id est, litteris, quibus donatio firmaretur.*

g *Sensus rursum hæret. At locum exposui ad Acta præcedentia.*

h *Scriptum, opinor,* Justiniane. *Ecclesiam celeberrimam S. Sophiæ, quam combustam instauravit Justinianus imperator, late describit Procopius lib.* I *de Ædificiis cap.* I. *Ad exemplar hujus Constantinopolitanæ suam Beneventi minori mole construxit Arechis, et sanctam Sophiam nominavit.*

i *Designat annum* 760, *quo erat Indictio* XIII, *et diem Maii* XV.

A D

DE SS. AMMONE DIACONO ET XL VIRGINIBUS MM.

HERACLEÆ IN THRACIA.

J. P.

Cultus, martyrium, et alia ad hos Sanctos spectantia.

SUB LICINIO. Cultus apud Græcos et Latinos:

Publicus horum sanctorum Martyrum cultus a Græcis ad Latinos derivatus est. *In Martyrologio Romano sic annuntiantur :* Heracleæ sancti Ammonis diaconi, et sanctarum quadraginta Virginum, quas ille erudivit in fide, et sub Licinio tyranno ad martyrii gloriam secum B perduxit. *Eosdem refert Galesinius cum elogio seu narratione Martyrii e Græco reddita. Nec indictos reliquit Molanus in Additionibus ad Usuardum anno 1573 excusum. Menologium Græcorum, tomo VI Italiæ sacræ ab Ughello editum, ac nomine Basilii imperatoris Constantinopolitani junioris prænotatum, hoc etiam die ita illos annuntiat columna* 1056 *prioris editionis :* Certamen sanctarum XL Virginum, et Ammonis diaconi, earumque magistri. *Aliquantulum ab his discrepat Menologium Græcorum, quod ex interpretatione Cardinalis Sirleti edidit Henricus Canisius. Textum accipe :* Eodem die natalis sanctarum quadraginta Mulierum martyrum, virginum et monialium, et Ammun diaconi earum magistri. *Similia sunt in Menæis magnis, quæ hoc epigramma Virginibus accinunt :*

Δυσεικαρίθμοις Παρθένοις πῦρ καὶ ξίφος
Θεοῦ προεξένησαν Υἱὸν νυμφίον.

Quæ reddo Latine in hanc sententiam :

Numero bis hæc vicena turba Virginum
Sibi igne et ense Filium sponsat Dei.

De Ammone *autem subjunguntur sequentia :*

C Ἀμμοὺν καλύπτραν ἔμπυρον δεδεγμένος
Τὸ σαρκικὸν κάλυμμα χαίρων ἐξέδυ. *Id est :*
Dum tegmine Ammon igneo caput induit,
Carnale tegmen morte gaudens exuit.

martyrium: 2 *Martyrium his verbis exponitur in dicto Menologio Basilii imperatoris :* Quadraginta Virginum et martyrum cœtus patriam habuit Adrianopolim Macedoniæ; doctorem autem fidei, eorumque omnium, quæ ad cæleste regnum pertinent, Ammonem diaconem : ob eam autem causam in carcerem conjectæ multaque suppliciorum genera perpessæ sunt, cum idolis sacrificare pertinacissime recusarent : imo cum sacrificare compellerentur, oraverunt Deum, quarum precibus sublatus in aera sacerdos idolorum, concidit, et exstinctus statim est. Quare Ammoni sublime arrepto scalpebantur latera, cassisque candens indutus * capiti est : qui postea missus una cum Virginibus ad Licinium præfectum, cum iisdem damnatus est, ut diversis suppliciorum generibus morte omnes mulctarentur. Nam decem igni consumptæ sunt : octo cum Doctore suo capite damnatæ, decem aliis os earum pugione trajectum est : sex minutatim concisæ : reliquæ injecto in fauces candenti ferro exstinctæ sunt. *Similia memorantur in Menæis ac Menologio Sirleti.*

* immo induta

variæ 3 *Inter alia, quæ de hisce Martyribus observari possunt, dicamus primo nonnulla de causa martyrii a Licinio eisdem inflicti. Eusebius in Vita Constantini lib.* I *cap.* LII, *interprete Valesio, hæc scribit de eodem Licinio :* Porro cum E in omnem libidinem ac lasciviam effusus esset, multaque adulteria, aliaque detestandæ obscenitatis flagitia committeret, pudicitiæ et continentiæ honestatem ab hominibus præstari neutiquam posse censuit, de communi hominum natura ex suomet ipsius morbo pessime judicans. *Et mox cap.* LIII *ita pergens,* Idcirco, *inquit,* alteram legem tulit, qua jubebat, ne viri orandi causa in ecclesiam Dei simul cum mulieribus convenirent; neve mulieres ad venerandas virtutis scholas discendi causa ventitarent : postremo ne episcopi divinæ religionis præcepta mulieribus traderent; sed ut mulieres ad id electæ docendis mulieribus præficerentur. *Atque hanc quidem legem ab eo latam in causa fuisse, cur sævierit in sanctas Virgines hodiernas ac earumdem Magistrum, censemus admodum esse probabile. Etenim* sicut fuit legum iniquarum injustissimus promulgator, ita pariter se earumdem severissimum custodem exhibuit, *prout observat Baronius ad annum* 316 *num.* 12 : Unde, *uti pergit,* accidit, ut Ammonem diaconum, et quadraginta Virgines, quas ille instituebat, diversis mortis F generibus affecerit : quorum omnium natalis dies Kalendis Septembris fuit perpetua memoria consecratus.

de hisce Sanctis 4 *Observanda* 2° *se offerunt aliqua de Licinio, qui mortem illis intulit. Menologium Basilii solum* præfecti *titulum ei dabat supra; Menæa vero magna* tyrannum *vocant. Nicephori Callisti Ecclesiastica historia, anno* 1630 *Lutetiæ Parisiorum edita, tomo* I, *lib.* VII, *cap.* XLIV *rem gestam memorat sub regno Licinii, quam opinionem secutus est Baronius, sicut modo præmisimus.* 3°. *Merito autem fabulam hanc a Nicephoro adjectam explodit ad annum prædictum :* Sed hallucinatus est plane Nicephorus, dum, quas omnes attestantur virgines, ipse tradit uxores fuisse illorum quadraginta militum, qui Sebaste in Armenia passi sunt sub eodem Licinio imperatore... Unde autem ejusmodi commentum acceperit, non apparet : quod potius ignari vulgi rumore ex paritate numeri jactatum putatur. 4°. *Basilii Menologium patriam quadraginta hisce Virginibus ac martyribus assignabat* Adrianopolim Macedoniæ, *suffragantibus Menologio Sirletiano ac Menæis magnis; ubi nullam hactenus id*

AUCTORE J. P.

A *id nominis urbem notatam comperi a geographis, quos consului.*

observatores.

5 *Observat insuper Tillemontius Monumentorum eccl. tomo* V, *nota* 2 *super persecutione Licinii, hanc ab eo non fuisse motam adversus Christianos quamdiu Macedoniam possedit, id est, ab anno* 312 *usque ad* 314. *Pro patria autem Sanctarum superius indicata substituendam censeo Adrianopolim in Thracia ad Hebrum fluvium, ubi cursum flectit in Austrum: in qua etiam regione inveniuntur* Berrhœa *et* Heraclea, *de quibus in narratione martyrii mentionem faciunt Menologium Sirleti ac Menæa Græca. In isto quippe Menologio sunt hæc :* Sanctus Ammun . . missus est cum Virginibus a Beroe Heracleam Thraciæ ad Licinium tyrannum : ille vero sententiam tulit *etc. Consentiunt Menæa. Hinc colligo, dictam Heracleam illis fuisse martyrii palæstram. Sita autem est ad oram Propontidis, et plura de illa collegit Cellarius in Notitia orbis antiqui lib.* II, *cap.* XV. *Occasione autem* S. Ammonis *habet ista Baronius in Notationibus ad Martyrologium Romanum :* Fuit ejusdem nominis egregia sanctitate monachus, de quo Græci agunt quarto Nonas Octobris : cujus animam in cælum deferri vidit Antonius, ut scribit Athanas. in Vita Anton. Plura de eo in Vitis Patrum cap. 30, Suidas et alii. Alius ab eo est diversus, qui fuit Origenista : de quo Hieron. ad Ctesiphontem.

DE SANCTA VERENA VIRGINE

ZURZACHI DIŒCESIS CONSTANTIENSIS IN HELVETIA

B E

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Memoria Sanctæ in Fastis sacris : locus, ubi præcipue colitur : elogia : Acta quæ et qualia.

CIRCA ANNUM CCC.

Memoria Sanctæ in Fastis hodiernis,

Martyrologium Romanum ad hunc diem annuntiat *S. Verenam *virginem in Helvetia celebrem brevibus hisce verbis :* In territorio Constantiensi ad Aquas duras sanctæ Verenæ Virginis. *Iisdem verbis utitur Arturus in Gynæceo, et auctor Martyrologii Parisiensis, qui tamen addit* apud Helvetios. *Ferrarius in Catalogo Generali sic habet :* Ad Aquas duras in Germania sanctæ Veronæ (*lege* Verenæ, *ut habet in annotatis*) virginis et martyris. *Aquas duras ibidem sic exponit:* Oppidum est Helvetiorum apud Rhenum inter Constantiam et Basileam in Constantiensi diœcesi, quod ab indigenis Zurzach appellatur. *Addit in Martyrologio Romano* virginem *tantum appellari,* cum *inquit,* in diœcesi Constantiensi uti virgo et martyr celebretur ritu duplici. *An satis recte martyrem vocaverit deinde videbitur. At recte hic corrigit ea, quæ in Topographia scripserat ad vocem* Aquæ duræ, *ubi fluvium interpretatur* Anderthur *incolis dictum, et ad vocem* Constantia, *ubi ad Constantiam Normannicam* S. Verenam *perperam relegaverat. Castellanus in Martyrologio universali Badæ attribuerat* S. Verenam, *sic interpretatus* Aquas duras; *sed Bada vocatur* Aquæ Helvetiæ, *uti ipse agnovit, errorem corrigens in Addendis pag.* 738, *ubi* Zurzachum *substituit. Et sane nullum est dubium, quin Zurzachi annuntianda sit* S. Verena, *non Badæ, non Constantiæ in Normannia, neque etiam Constantiæ Juliæ in Bætica, quo eam pertrahere voluit in Martyrologio Hispano Tamayus.*

et antiquioribus annuntiata :

2 *Hinc optime memoratur in codice Usuardino Hagenoyensi apud Sollerium hisce verbis:* In territorio Constantiensi ad locum, qui dicitur Aquæ duræ, id est Zurziatum, depositio sanctæ Verenæ virginis, miraculorum gloria et sanctitate illustris. *Multi alii codices Usuardini habent memoriam* S. Verenæ virginis, *sed nullus* martyrem *vocat : eamque plerique annuntiant* ad Aquas duras *sine ulteriori expositione loci, nisi quod eum attribuant territorio Constantiensi. Grevenus sic habet :* In diœcesi Constantiensi, sanctæ Verenæ virginis ex societate Sanctorum Thebæorum. *Sanctam* Verenam *Usuardus ipse prætermisit ut et Ado : at eamdem Wandelbertus apud nos Ms. hoc carmine celebrat :* His * et Verenæ rutilant solempnia sanctæ. *Actorum compendium eidem contexuit in Martyrologio suo Notkerus, illudque infra recitabimus. Illud porro concludit his verbis :* Sepulta est autem beata Virgo in loco, qui Zurzacha vocatur. *Bedam etiam nominant varii, acsi* S. Verena *ab eo esset memorata ; sed viderunt illi aucta Bedæ Martyrologia, cum in puro non habeatur. Demum* S. Verenam *celebrant auctor Florarii nostri Ms., Canisius in Martyrologio Germanico, multique alii martyrologi neoterici. Murerus vero in Helvetia sancta a pag.* 41 *Vitam fuse enarrat, prout relata est a scriptoribus recentioribus, contenditque* martyrem *dicendam esse, quia carcerem pro religione dicitur perpessa, licet vitam in pace finierit.*

* *in editis mendose* has

colitur præcipue Zurzachi, quod describitur;

3 Zurzachum, *quod* Aquas duras *olim dictum fuisse vidimus, describit Josias Simlerus in Republica Helvetiorum lib.* II *in Bada sive Aquensi præfectura fol.* 191, *paucis præmissis de duobus oppidis, quibus interjacet :* Pertinent etiam ad comitatum et præfecturam Badensem, *inquit,* duo oppidula, Clingenovium, et alterum, vulgo dictum Keyserstûl . . . Verum his episcopus Constantiensis præfectos imponit . . . Præterea inter utrumque oppidum jacet Zurzachum vicus ingens ad Rhenum fluvium, oppidi in morem excultus, subjectus episcopo Constantiensi, et ad Clingenoviam præfecturam pertinens, de cujus politia propter loci celebritatem quædam addam. Etenim

AUCTORE J. S.

Etenim celeberrimæ nundinæ bis quotannis in hoc loco habentur, ad quas mercatores non tantum ex Helvetia et Germania, sed ex Gallia quoque et Italia confluunt, cum tamen nundinæ, quod mirum est, uno die peragantur. *Nundinæ hæ habentur Kalendis Septembris, id est, ipso die, quo occurrit* S. Verenæ *festivitas; et feria secunda post festivitatem sanctissimæ Trinitatis. Hisce idem scriptor varia addit de jurisdictione episcopi Constantiensis et præfecti Badensis, quæ ibidem legi poterunt.*

Officium antiquum ex Breviario Constantiensi.

4 *Colitur* S. Verena *non modo Zurzachi, ubi ecclesia ei erecta olim est, quæ nunc parochialis est et collegiata, sed aliis etiam locis In Breviariis diœcesis Constantiensis anni* 1561 *et* 1575, *quæ habemus, de ea præscribitur ritu duplici recitandum Officium novem lectionum, quorum sex priores ex Vita sunt desumptæ. Attamen lectiones illæ non continent totius vitæ compendium, sed et mors et gesta posteriora plane omittuntur. Crediderim olim omnes novem lectiones de vita fuisse recitatas, ac tres posteriores deinde commutatas cum tribus communibus de Virginibus. Præplacent hæ lectiones Actis longioribus, aut certe* B *minus displicent, ideoque eas huc transfero:* Virgo beatissima Verena Thebæa, ex Thebæorum genere, honestissimis parentibus orta, primum sancto cuidam episcopo baptisanda, et in fide rectius informanda traditur. Quo postmodum per martyrium coronato (erat enim senex Cheremon nomine) ipsa Virgo cum aliquibus Christianis ad inferiorem Ægyptum pervenit: ubi tunc maxima multitudo fidelium, in castris Diocletiani et Maximiani imperatorum militatura describebatur.

cujus lectiones continent

5 Lectio ii. Eo tempore legio Thebæa Mauricii ibi tenebatur. Cui Christi virgo Verena in Italiam venire, et sacra loca invisere desiderans, cum aliis fidelibus jungitur. Mediolanum itaque perveniens, et martyrii gloriam toto animo appetens, martyrum loca, et carceres sanctorum solicite requirens, eisque pietatis officium impendens, per aliquot annos a quodam sancto viro, nomine Maximo, retenta ibi perstitit. Audiens denique sanctam legionem beatissimi Mauricii ab impiissimo imperatore pro fide Christi peremptam, atque sanctum Victorem sibi itinere junctum C pariter in ipsa legione coronatum, per Alpina juga ad Agaunum Rhodani ardenter contendit.

6 Lect. iii. Inde cum ultra Ararim fluvium pervenisset, apud sanctum quemdam virum, qui ex legione Thebæa evaserat, non longe a castro Solodoro habitavit, jejuniis et orationibus pene noctes diesque vacans, psalmis intenta, librumque beati Cypriani de Habitu virginum præ manibus habens; deinde in maxima, et vix credibili vitæ austeritate in arctissima quadam specu, quo magis mundi vanitates evitare, Deoque securius servire posset, aliquanto tempore macerandam se reclusit. A qua quidem specu haud longe anus quædam habitabat, quæ quidquid operari manibus sancta Virgo poterat, ipsa vendens sufficientem victum ei ministrabat.

compendium vitæ

7 Lect. iv. Quia vero omnis profectus virtutum diabolo semper est contrarius, quidam tyrannus, sub potestate Romani nominis, immanis, sacrilegus, adversus Virginem Dei inflammatus, variis injuriis affectam, aliquot diebus in publica custodia vinctam tenuit: ubi psalmis et orationibus Deo se commendans, a quodam juvene, ultra quam dici potest splendido, nocte visitatur. A quo valde consolata, et ne D minis cujusquam cederet, ac veritatis viam relinqueret, admonita fuit. Quæ cum requireret, quis esset, qui eam visitare dignatus esset, a Deo se missum respondit, et quod inter martyres in regno vitæ annumeratus, Mauricius diceretur.

posteriori parte

8 Lect. v. Illa talia audiens ad orandum prosternitur, atque ut memor ejus fieret apud Dominum, sanctum illum martyrem precibus exorat. Subito multitudo purpuratorum juvenum cum candidissimo chlamydis ornamento circumdedit sanctum martyrem, et sic ab oculis sanctæ Virginis ablatus discessit. Eadem vero nocte idem tyrannus gravissima febre correptus, instante jam vicina morte, ad Dei Famulam mittit festinanter, ut cum magna celeritate ei exhiberetur. Exhibita itaque judici, facta oratione, vehementem febrim a corpore ipsius tyranni submovit, sicque magna cum laude ad locum priorem, sibi aliisque virginibus destinatum, remeavit.

mutilæ:

9 Lect. vi. Crescente autem fama illius, eaque longe lateque diffusa, secrete fugiens laudem hominum, ne perderet æternæ retributionis præmium, ad quandam insulam non magnam, E parvumque ibi a Christianis ædificatum tugurium veniebat, et illic aliquod tempus vitæ, semper orationi vacans, permansit. Ubi vero ibidem quoque, præstante Domino, a populo dignis colebatur honoribus, tandem post multa signa et miracula, quæ Dominus tam in cellula, quæ juxta Solodorum est, quam alibi per eam operabatur, cœpit Virgo Christi iter inde agere ad Confluentiam Rheni, secus ripam fluminis, quod Aran vocatur.

aliud elogium historicum

10 *Truncato huic Vitæ compendio satis consonat elogium, quod B. Notkerus Balbulus Martyrologio suo inseruit ad* 1 *Septembris in hunc modum:* Eodem die natalis sanctissimæ virginis Verenæ, Thebææ genere, quæ a parentibus suis cuidam episcopo Chæremoni, qui et postmodum martyrio coronatus est, ad imbuendum commendatur: deinceps ad inferiorem Ægyptum cum aliis fidelibus profecta, beatæ se legioni, id est, Mauricio et sociis suis, qui tunc temporis, quasi Diocletiano et Maximiano militaturi, ibidem commanebant, Christi Virgo Italiam venire desiderans, conjunxit. Mediolanum ergo perveniens, F locaque, in quibus sancti martyres continebantur, inquirens, eis quoque pietatis opera, ipsa etiam martyrium optando subministrans, a quodam sancto viro Maximo ibi detenta subsistit. Audiens denique sanctam Thebæorum legionem, eumque, quem unice diligebat, Victorem, martyrio consummari, per Alpina juga ad Acaunum rem experitura pertendit. Inde juxta Ararim fluvium, non longe a castro Solodoro, sub districtione mirabili jejuniorum, vigiliarum, orationum, dies et noctes continuans, habitavit. In quodam igitur specu arctissimo, tempore se aliquanto carnem maceratura includit. Unde non longe anus quædam Christiana habitabat, et quidquid sacra Virgo operari poterat, mulier prædicta vendidit, ac de hoc Sanctæ Dei victum exhibuit. Nam sacrilegus adhuc paganorum cultus Alamannos obtinuit.

ex Martyrologio Notkeri:

11 Signa igitur quam plurima Domino per Famulam suam operante, Alamanni ad fidem Christi commoveri cœperunt. Virginis itaque fama in tantum, miraculis prodentibus, excrevit, ut mater virginum effecta, discretione pietatis omni populo venerabilis existeret. Cujus laudabili

A bili vitæ diabolus invidens, quemdam tyrannum sub potestate Romani nominis inflammavit, qui Virginem Dei multipliciter affectam, publicæ custodiæ mancipavit. In quo ei ergastulo juvenis quidam eximii splendoris apparuit, quem, quis esset, interrogat. ille cum se Mauritium esse responderet, ilico purpuratorum septus multitudine, ab oculis Virginis orationem implorantis eximitur : et eadem nocte tyrannus validissima febre correptus, sed Virginem ad se vocans, per ejus orationem continuo sanatur, sicque cum laude omnium ad locum virginum remittitur : in quo cum die quadam panis defecisset, querimonia de hoc exoritur : illa sorores de divina commonens largitate confidere, in orationem pro imminentis necessitatis causa prosternitur, et ecce inopina quadraginta sacci, mundissimæ pleni farinæ ad ostium cellulæ reperiuntur, ex quibus per annos aliquot congregatio illa sustentabatur. Cumque jam finis sibi vitæ appropinquaret, infirmata corpore, non autem propositi sui rigorem deponens, lectulo decubuit : et dum obitus sui terminum præstolatur, adest Dei Genitrix Virgo Maria, B innumerabiles virginum choros præcedens : quam Verena tota devotione intendens, et unde hoc mereretur, interrogans, ab eadem Dei Genitrice audivit : Veni, inquit, ut ab eo, cui fideliter servisti, remunereris : quo dicto, beata illa anima corpus reliquit : sepulta est autem beata Virgo in loco, qui Zurzacha vocatur.

Acta posterius scripta

12 *Acta* S. Verenæ *varia sunt, alia paulo productiora, compendiosa alia. Hæc in re omnino consonant cum elogio Notkeri, cui nihil adjiciunt, nisi quod multa ad ejus sepulcrum fiant miracula. Tria hujusmodi exemplaria Mss. ad manum sunt, quæ diversitate styli ostendunt tres fuisse scriptores diversos, sed omnes ex eodem fonte hausisse, Notkeri videlicet Martyrologio. De hisce igitur plura non adjiciam. Vita prolixior ex breviori videtur composita a scriptore quodam sæculi* X *aut* XI, *prout colligo ex miraculis, quæ Vitæ subjunxit. Horum Actorum apographum habemus* ex Passionali Ms. Cartusiæ Herbipolensis anni MCDLXXXIII, *ut notatum est ad marginem. Nulla hic præfatio ; nulla etiam subjuncta miracula. Alterum Ms. missum hæc est* ab Elmenhorstio *scriptis sais noto ; at non additur,* C *unde ille acceperit. Eorumdem Actorum exemplaria Mss. exstare Coloniæ, in abbatia Bodecensi, et Treviris ad Sanctum Maximinum, annotarunt Majores nostri. At Acta ipsa tanti non sunt facienda, ut iis omnibus egeamus. Nostrum tamen exemplar collatum est cum Trevirensi. Porro auctor hujus Vitæ varia narrat facta, quæ non leguntur in Notkero, ita ut aliunde ea hausisse debuerit, nisi suspicari maluerimus ex traditionibus popularibus aut incertis conjecturis ab ipso narrata esse, quæ ad præcedens elogium adjecit facta. Certe modus incongruus, quo referuntur aliqua, discursusque Actis inserti, exiguam ei auctoritatem conciliare possunt. Aliqua etiam inserta leguntur, quæ prorsus habenda sunt pro fabulis. Verumtamen Acta hæc eadem observationibus illustrata et castigata, ut intelligat studiosus lector, qualia monumenta secuti sint recentiores scriptores, qui Vitam Sanctæ Germanice ediderunt. Miracula ab eodem, ut apparet, scriptore exarata plus fidei merentur, cum hisce fere convixerit, et unus etiam testem oculatum se profiteatur.*

Auctor. J. S. ... Vitæ Germanicæ

13 *Vitam Germanicam, anno* 1616 *impressam Augustæ Vindelicorum, scripsit Mauritius Adler decanus Zurzachensis, eamdemque anno* 1652 *Latine reddidit Joannes Vronden, tunc sacræ theologiæ studiosus Coloniæ. Auctor ille Acta, quæ edituri sumus, satis fideliter imitatus est, nisi quod aliqua narraverit modo magis verisimili. Mallem potius reprobasset, quæ verisimilia non erant. Præterea hic scriptor relata in Actis exornavit variis sacræ Scripturæ textibus, atque in Vitam reddidit multo prolixiorem. Miracula etiam ex Actis narravit, sed aliqua recentiora sub finem adjecit. Transtulit hæc nobis eodem tempore in sermonem Latinum Winandus Pescher, alter sacræ theologiæ alumnus Coloniæ. Recentiora hæc miracula post Acta pro appendice subjiciam. Altera Vita Germanica, quam præ manibus habeo, eaque præcedente prolixior multo et auctior, edita est anno* 1736, *auctore R. P. Hieronymo Richter Ordinis Præmonstratensis. Hic autem libellus in approbatione collectus dicitur*, partim ex priscis authenticis auctoribus, partim e vetustis documentis Zarzachio communicatis. *Titulum* virginis et martyris S. Verenæ *hic auctor attribuit, rationesque allegat cap.* XXX, *cur martyrem credat nominandam : has infra examinabimus.* E

§ II. Discutiuntur et exponuntur facta in Actis, Vitisque Germanicis relata.

Sancta ex qua Thebæa dicitur, profectaque in Italiam cum legione Thebæa.

In *Ægypto superiori ad Nilum amplissima erat olim urbs, Thebæ dicta, quæ Thebaidi nomen dedit. Ex hac urbe, aut certe ex Thebaide regione oriundam* S. Verenam *Acta miro consensu tradunt : nam omnia* Thebæam *vocant, sive ab urbe, sive a provincia. Ab eadem provincia nomen traxit Thebæa legio, quæ cum S. Mauritio tribuno suo martyrio coronata est sub Maximiano, verosimiliter quia in Thebaide erat conscripta. Vita Germanica, quam nobis Latinam redditam dixi, natam ibidem affirmat non modo ex* nobili genere et sanguine, *sed etiam,* ut firmissima aliquorum opinio est, *inquit,* ex cognatione sancti Mauritii. *At cognatam S. Mau-* F *ritii Acta nullibi vocant. Quin potius Notkerus ait, S. Victorem* unice *dilectum fuisse a* Verena. *Si igitur revera ex Thebaide fuerit* S. Verena, *legionemque Thebæam in Italiam secuta, verisimilius est eam fuisse sub protectione S. Victoris, ejusque fuisse consanguineam. S. Eucherius in Passione Agaunensium martyrum, quam Chiffletius edidit in Paulino illustrato, duos memorat Victores, alterum legionis Thebææ, alterum eidem legioni sanctæ adjunctum per martyrium. Prior esse potuit amicus et consanguineus* S. Verenæ : *nam de eo sic habet Eucherius pag.* 91 : Ex hac eadem legione fuisse dicuntur etiam illi martyres, Ursus et Victor, quos Salodoro passos fama confirmat. Salodorum vero castrum est supra Arulam flumen, neque longe a Rheno positum. *Hosce cum aliis martyrologis Notkerus ad* XXX *Septembris sic annuntiat* : In castro Galliæ Solodoro passio sanctorum martyrum Victoris et Ursi ex legione Thebæorum : qui jussu Maximiani ab Hirtaco diris suppliciis cruciati, deinde in ignem missi, postremo gladio consummati sunt.

15 *Hunc designari a Notkero Victorem, ex-*

simunt

AUCTORE J. S.

*n q. .u .ral Victor ejus amicus, cujus causa videtur Solodorum venisse. * al. Arolam*

sinuant utrumque ipsa ejus verba, quibus martyrium Victoris separare videtur ab aliorum cæde, dum sic loquitur : Audiens denique (S. Verena) sanctam Thebæorum legionem, eumque, quem unice diligebat, Victorem martyrio consummari, per Alpina juga ad Acaunum, rem experitura, pertendit. Inde juxta Ederim * fluvium, non longe a castro Solodoro... habitavit. *Deinde non alia de causa Solodorum venisse Sanctam, nisi ut Victorem aut virum aut mortuum sequeretur, satis est verisimile. Itaque, si Actis fides habenda, nihil dici potest verisimilius, quam* Verenam *S. Victoris causa egressam esse patria sua, fortasse quod sub ejus quasi tutela esset constituta, aliisque careret amicis. Fateor quidem mirabile esse, et parum credibile videri, quod puella ex superiori Ægypto in Helvetiam usque secuta dicatur turmam militarem : attamen id tam incredibile non est, ut repudiari debeat hac sola ratione, præsertim cum omnes scriptores Helveti, omniaque eorum monumenta affirment in Helvetia natam non esse, eoque venisse occa-* B *sione legionis Thebææ.*

legio Thebæa unde venerit in Italiam.

16 *Verum dubitari potest, an legio Thebæa ex Ægypto venerit in Italiam, prout dicitur in hisce Actis ; an vero ex alia regni Orientalis provincia. S. Eucherius apud Chiffletium laudatum pag.* 86 *de legione Thebæa sic habet :* Erat eo tempore in exercitu legio militum, qui Thebæi appellabantur . . . Hi in auxilium Maximiano ab Orientis partibus acciti venerant. *Acta S. Mauritii et sociorum apud Surium ad* XXII *Septembris addunt de hisce militibus :* Hi igitur milites Christianæ religionis ritum orientali traditione a Hierosolymitanæ urbis episcopo susceperant. *Hinc Baronius ad annum* 297 *num.* 5, *et Tillemontius tom.* IV *Monumentorum in S. Mauritio credunt, legionem Thebæam ex Syria venisse in Italiam, ut inde cum Maximiano in Galliam transiret. Verumtamen non tam certum id existimo, ut Notkerum, qui ait ex inferiori Ægypto venisse in Italiam, erroris manifesti arguendum putem. Etiamsi enim opera antistitis Hierosolymitani legionem factam Catholicam constaret, quod non habet Eucherius, prout genuine editus est a Chiffletio, potuerat deinde remitti in Ægyptum. Jam vero* Orientis *partes, ex quibus di-* C *cuntur venisse, Ægyptum non excludunt, quæ pars erat imperii Orientalis. Demum, sic tempus perpendamus, quo in Occidentem vocata est hæc legio, verisimilius est, vocatam ex Ægypto quam ex Syria aut Cilicia, e qua accersitam volunt alii. Nam dum legio Thebæa subsidio veniebat Maximiano in Occidentem, Diocletianus se parabat ad bellum inferendum Persis, qui Mesopotamiam occupaverant, ut refert Tillemontius tom.* IV *Imperatorum in Diocletiano art.* 2 *ad annum* 285. *Hinc minus verosimile est, ullam eo tempore e Syria Ciliciave eductam legionem, cum hæ provinciæ nimis sint vicinæ Mesopotamiæ. At id minus mirandum de Ægypto, quæ multo longius a Mesopotamia est remota.*

Licet vero fuerint Chæremones in Ægypto, ignotum, a quo instituta sit Sancta.

17 *Ex dictis concludere liceat, nec incredibile esse Virginem aliquam ex Ægypto in Italiam, indeque in Helvetiam venisse cum manu militari, cum potuerit sequi consanguineum aut amicum suum ; nec verba Notkeri, asserentis legionem Thebæam ex Ægypto in Italiam venisse, falsitatis convinci. Verumtamen contendere nolim, hæc omnino esse certa : nam ætas Notkeri tantam ei in hisce non tribuit auctoritatem, nec scimus, qualia fuerint documenta, quæ ipse est secutus. Nihilo magis dicere possumus, quis sit* D *Chæremon episcopus, cui Virginem affirmat commendatam a suis parentibus. Eusebius quidem in Historia ecclesiastica lib.* VI *cap.* XLII *memorat quemdam Chæremonem in superiori Ægypto Nilipolitanum episcopum tempore Decianæ persecutionis ; sed cum nomen* Chæremon *satis sæpe reperiatur in Ægypto, nescimus an hunc designare voluerit Notkerus, qui verosimiliter Chæremonem episcopum in antiquioribus reperit monumentis sine ulteriori de eo notitia. Accipe tamen quid de illo Chæremone scribat S. Dionysius Alexandrinus, cujus epistolam de persecutione Decii in Ægypto recitat laudatus Eusebius :* Chæremon erat quidem grandævus Nili urbis episcopus. Hic una cum conjuge in Arabicum montem fuga delatus, non ulterius reversus est. Et fratres, quamvis accurate omnia perscrutati, nec ipsos posthac, nec ipsorum cadavera reperire potuerunt. *Habuit idem S. Dionysius Chæremonem quemdam inter diaconos suos, isque multa passus est pro fidei confessione in Valeriani persecutione. Porro, si senior Chæremon episcopus præfuisset institutioni* S. Verenæ, *fuisset, ut minimum, quinquagenaria, quando legio Thebæa martyrio co-* E *ronata est ; cum Decii persecutio triginta et quatuor aut quinque annis illorum martyrium præcesserit. Si vero Chæremon S. Dionysii discipulus, deinde episcopus factus esset, uti Eusebius et Faustus, qui ibidem cum eo memorantur diaconi ; potuisset is sanctam Virginem instituere circa tempus, quo ex Ægypto profecta dicitur. Verum hæc omnino incerta sunt, ac solum a me commemorata, ut intelligat æquus lector facta hujusmodi, quæ ideo minus apparent verisimilia, quod sine adjunctis suis referantur, statim repudianda non esse ut fictitia aut falsa. Ceterum libenter fatemur Chæremonem* Verenæ *institutorem, si revera ab episcopo Chæremone instituta est, nobis esse ignotum.*

Sanctæ iter ab Ægypto Solodorum usque.

18 *Totum Sanctæ iter sic ordinandum ex Notkero et Actis. Ex Thebaide ad inferiorem Ægyptum profecta se conjunxit legioni Thebææ, quacum navibus imposita in Italiam transfretavit. Cum legio Thebæa per Alpes in Helvetiam pergebat, ipsa substitit Mediolani apud Maximum virum sanctum, sed nobis ignotum, donec audiret cædem legionis Thebææ, atque unius ex ea amici* F *sui Victoris, quem suspicamur Solodori passum, quamvis et alius quidam Victor cum ipsa legione pati potuerit, cum verisimiliter plures in ea essent ejusdem nominis. Sanctam* per aliquot annos *substitisse Mediolani, habent Acta num.* 2, *sed parum probabiliter, cum videatur statim discessisse post auditum militum Thebæorum martyrium, illudque contigerit non diu post eorum discessum ex Italia. Mediolano profecta dicitur Acaunum vel Agaunum Vallesiæ locum ad Rhodanum, ubi nunc monasterium celebre, quod nomen habet a S. Mauritio. Situm loci sic describit S. Eucherius apud Chiffletium pag.* 87 : Acaunus sexaginta ferme millibus a Genavensi urbe abest, quatuordecim vero millibus distat a capite Lemanni lacus, quem influit Rhodanus. *Agauno mox discessisse videtur Solodorum, verisimiliter quia audiverat eo fugisse amicum suum Victorem. Porro Acta dicunt num.* 3 *eam prope Solodorum habitasse apud Sanctum quemdam, qui ex legione Thebæa evaserat. Id intelligi posset de S. Victore, si constaret ipsum diu superfuisse post cædem aliorum. At si Victor cum Urso* XXX *Septembris, quo coluntur, eodem anno passus sit,*

A *sit, id est octiduo post alios, ut verisimilius apparet, non reperit ipsum Solodori vivum Verena, nisi ante aliorum martyrium auditum Mediolano abierit. Notherus de eo Solodori invento nihil habet; et Acta forsan explicari debebunt de invento Sancto ibidem coronato, postquam fuga evaserat; adeo ut potius sepulcrum invenisse videatur, quam Sanctum ipsum. At dubia hæc magis sunt, quam ut aliquid ex his certi possit erui.*

habitat prope Solodorum in spelunca, ubi nunc sacellum:

19 *Certius est prope Solodorum habitavisse Sanctam in spelunca, quæ etiamnum venerationi est fidelibus. Speluncam illam anno* 1741, XXII *Martii lustraverunt R. P. Matthæus Wider, Rector collegii Societatis Jesu Solodori, et R. P. Joannes Baptista Gachet ejusdem Societatis, ipsoque illo die tales de ea dedere litteras :* Distat Solodoro, antiquissima Romanorum colonia, dein nobili Galliarum urbe, nunc vero munito Helvetiæ oppido, horæ dimidiæ spatio Septemtrionem versus prope radices montis Juræ, specus in lunæ decrescentis modum, longa pedes fere septemdecim, lata septem, ubi est latissima, B natura vivam petram in hanc specus formam excavante. Tempore persecutionis a Diocletiano imperatore excitatæ, et in Valesia Agauni in legionem Thebæam sævientis, a profuga S. Verena hanc specum aliquando habitatam fuisse, fidem facit cum antiquissima et constans omnium jam inde seculorum traditio, tum perpetuus accolarum et religiosus cultus, eum locum non alio quam AD S. VERENAM nomine appellantium. Labente tempore clientum religio sacellum specui imposuit, hoc disticho ad parietem adscripto :

Pectore dum Christo, dum pectine servit egenis,
Hoc latuit quondam sancta Verena cavo.
1555
renovat. 1575

Inspeximus, præsente R. D. Bonaventura Gerber sacellano ad S. Crucem in Jerusalem, locum cum industria nos infrascripti hodie XXII Martii 1741. *Eorum nomina dedi supra.*

quæ ibi gessisse dicitur, non omnia sunt verisimilia :

20 *Solodorum, quod antiquis* Salodorum, *incolis* Solothurn, *situm est ad ripas Arolæ * fluminis, quod* Ararim *vocavit Notkerus cum Actis et aliis quibusdam, ut videre est apud Vale-* C *sium in Notitia Galliarum pag.* 496, *ubi item invenies illorum locorum incolas Alamannis annumeratos fuisse a variis, prout hic vocantur. Quæ vero de gestis Sanctæ ibidem referunt Acta, non omnia æque sunt verisimilia. Nam Virginem initio fere incognitam, miraculis paulatim inclaruisse, eaque occasione non paucos ad fidem conversos, facile credi potest, uti etiam ea de causa carceri mancipatam fuisse. Quæ vero dicuntur de lectione libri S. Cypriani, institutisque ex eo virginibus, parum sunt verisimilia. Nam, licet crederemus Opusculum S. Cypriani in manus ejus incidere potuisse in Italia, scriptum illud erat sermone Latino, quem ignorasse videtur Sancta, si Thebæa erat origine, cum lingua Latina in Ægypto parum usitata esset. Eadem ratio facit, ut minus verisimilem existimemus virginum institutionem, præsertim cum eam non memoret Notkerus, nec ulla nominetur, quæ a Verena fuisset instituta.*

* Aar

deinde profecta fertur in insulam ad confluentes Rheni et Arolæ,

21 *Postquam aliquot annis prope Solodorum in spelunca sua habitaverat Virgo, profecta dicitur ad insulam prope confluentes Rheni et Arolæ. Sic Acta cum Officio Constantiensi; at de his nihil habet Notkerus, ex cujus silentio habitatio illa minus redditur certa. Adjuncta vero istius itineris atque habitationis in insula prope Confluentiam Helveticam tam mirabilia sunt, ut fidem non mereantur, certe prout referuntur in Actis, ac minus etiam, prout exornata sunt a biographis neotericis. Primo enim fuga serpentum, etiamsi per se non sit incredibilis, ex sola auctoritate Actorum tuto credi nequit; nedum oratio Virginis et promissio ei divinitus data de precibus ejus semper exaudiendis : nam illa conficta sunt modo minime verisimili. Addunt Murerus et Richterus, Sanctam saxo grandi pro navi usam, sicque per Arolam navigasse ad dictam insulam, illumque lapidem hodieque servari ad latus sacelli Confluentiæ. Enimvero lapis aliquis ibidem servari potest, illumque ostendi non negamus, sed aliæ multæ esse possunt causæ, cur lapis iste custodiatur ad Sanctæ memoriam, ideoque non credimus traditioni populari, qua sola nititur mirabilis illa navigatio. Nihilo magis placet, quod cap.* XXXIII *præcedenti subjungit Richterus de parte montis avulsa per dæmonem, qui Sanctam ingenti illo saxo molitus fuisset conterere. Non ignorabat fabellam illam laudatus ante Rector collegii nostri Solodorensis, R. P. Matthæus* E *Wider, dum hæc nobis scripsit :* Feruntur et nonnulla alia, verbi gratia, de prægrandi saxo a diabolo in Sanctam jacto, quod adhuc juxta viam jacens ostendunt : item de fonte quodam ægrotis salutari etc. Verum, cum ista non satis sint certa, nos vero maluerimus referre, quæ certa sunt, de his ultra addere quidquam noluimus.

ac demum Zurzachum, ubi defuncta est.

22 *Ex dicta insula, prope vicum Confluentiam, profecta dicitur Zurzachum, ubi demum ad beatum vitæ finem perducta est. Primum habitasse fertur in domo cujusdam presbyteri, deinde in cella per eumdem presbyterum exstructa. Gesta illo loco omittuntur a Notkero, excepta solum beata morte, quam ibi contigisse verisimile est, cum affirmet Zurzachi sepultam. Vita vero multa habet facta Zurzachi, sed tam inconcinne relata, ut fabulis annumerari pleraque debeant, uti in annotatis dicam. Ceterum, ut breviter mentem meam de omnibus universim declarem, illa omnia, quæ Notkerus narrat, ex antiquioribus haud dubie monumentis, admitti posse videntur, ut probabilia saltem. Omnia vero quæ in Actis superadduntur; minorem merentur fidem,* F *pleraque etiam nullam, præsertim in singulis factorum adjunctis, quæ incongrue sunt enarrata. Restat ut de gloria posthuma Sanctæ dicamus aliqua.*

§ III. Sepulcrum Sanctæ, miracula, aliaque ad gloriam posthumam spectantia.

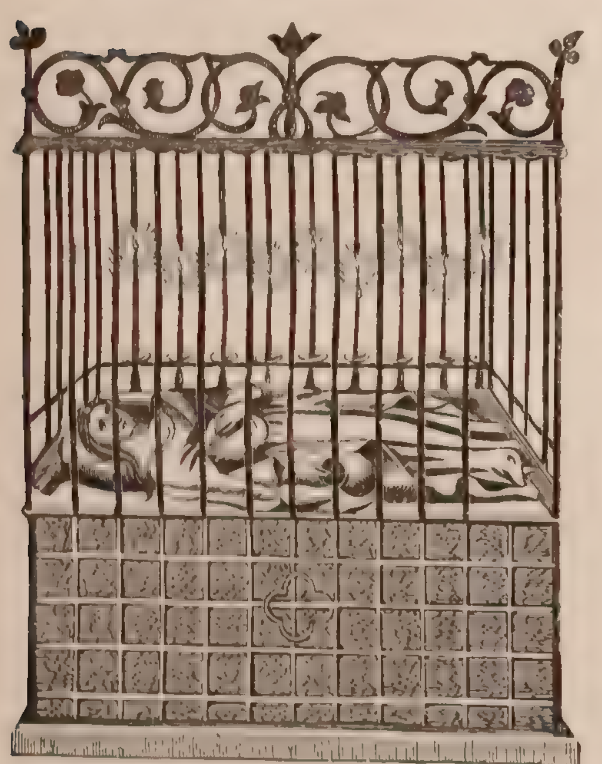
Sepulcrum Sanctæ hodiernum,

S*anctam sepultam esse Zurzachi asserit Notkerus, ac neoterici addunt depositum corpus ejus in illa ipsa domuncula, quam ei presbyter inhabitandam exstruxerat. Ecclesiam ei eodem loco fabricatam habent Acta. Certe sepulcrum ejus hodieque visitur in ecclesia collegiata ejusdem loci. Illud exhibet et Germanice describit Richterus cap.* XXXIII *in hunc fere modum :* Ingredienti Zurzachi in ecclesiam collegiatam juxta navem ecclesiæ et chorum offerunt se scalæ recte compositæ sub choro. Ubi per scalas illas descendisti, patet ad Orientem introitus in venerabile sacel-

lum,

AUCTORE J. S.

lum, vetustum et concameratum, quod columnis abunde instructum, mediocri est latitudine et longitudine. Prope introitum sacelli est sepulcrum S. Verenæ a fundo elevatum, ab omni parte liberum, atque in medio superne contectum vetusto lapide, in quo jacet statua S. Verenæ, more antiquo, pendente capillitio. Caput impositum est pulvino e lapide secto : manu altera pectinem, altera tenet cantharum, *(instrumenta videlicet, quibus creditur servivisse pauperibus.)* Sanctum istud sepulcrum clathris et prædaltis contis ferreis ab omni parte circumdatum est a fundo supra altitudinem humanæ staturæ, talique modo constructum, ut candelabris exornari, candelæque in ipsis accendi possint. Lampas quoque vitrea perpetuum ibidem præstat lumen. Supra sepulcrum S. Verenæ ad partem orientalem duæ sunt fenestræ, quæ sacello huic subterraneo sufficiens lumen communicant. Juxta idem sepulcrum est altare, in quo offertur sacrosanctum Missæ sacrificium. Fornix sacelli non admodum sublimis : idem tamen sacellum tum constitutione sua subterranea, tum venerabili sua antiquitate valde movet ad pietatem, aptumque B per se est atque ordinatum ad excitandam veram attentionem. *Totius sepulcri figuram dedit Richterus, qualem hic exhibeo, et dubitans an accurate expressum sit, quod dextra manu tenet Sancta, cum canthari figuram minus referat, cantharum tamen ipse nominet.*

ejusque ecclesia collegiata :

24 *De ecclesia ipsa, cujus hæc crypta est, seu sacellum subterraneum, hæc subdit laudatus Richterus :* Magna ecclesia collegiata, quæ Zurzachi est ædificata supra S. Verenæ sepulcrum, splendida est aspectabili latitudine, altitudine et longitudine, recentiori opere instaurata ac dealbata, tota demum magnifica aspectu tam interno quam externo. *Quanta in veneratione a multis sæculis fuerit collegiata hæc* S. Verenæ *ecclesia, ostendit idem scriptor cap.* XXXI *et* XXXII *ex variis donationibus eidem factis per principes sæculares et ecclesiasticos, ex privilegiis et indulgentiis concessis per antistites Constantienses et summos Pontifices, ex confraternitate anno* 1613 *in* D *eadem ecclesia instituta, aut potius instaurata in honorem* S. Verenæ *et S. Mauritii martyris, per Jacobum Constantiensem episcopum, ditataque indulgentiis per Urbanum VIII anno* 1625; *ex supplicationibus, quarum una quotannis repetitur die Martis in hebdomada Paschali et sæpe cum reliquiis* S. Verenæ; *denique ex aliis multis, quæ ibidem legi poterunt. Præterea patebit ex miraculis, sepulcrum ecclesiamque* S. Verenæ *magna in veneratione fuisse, populumque devotione multa ad ejusdem Sanctæ patrocinium concurrisse. Hanc vero populi devotionem etiam hoc tempore perseverare non modo Zurzachi, sed aliis quoque Helvetiæ locis, testatur in litteris ad nos datis R. P. Mauritius Chardon, Rector collegii Societatis Jesu Constantiensis, qui humanissime nos juvit transmittendis iis, quæ ad illustranda Sanctæ Acta conducere existimavit.*

corpus ibidem servatum

25 *Corpus* S. Verenæ *Zurzachi in sepulcro suo servari, frequenter repetitur in miraculorum historia; nec aliquid uspiam inveni de ejus translatione. Quapropter corrigendus est Ferrarius in Topographia ad vocem* Aquæ duræ, *ubi ait :* Cujus (S. Verenæ) corpus nunc in Rothensi monasterio, quod a Constantia quatuor milliaribus E Germanicis distat, quiescit et colitur. *In topographia monasterii Rothensis multum aberrat, cum illud ab urbe Constantiensi longe distet, ut videbimus. Sic* Aquas duras *eodem loco male exposuit per fluvium* Ander Thur. *Et demum sic errat in designando loco, ubi quiescit* S. Verena. *Quippe ne Richterus quidem, etiamsi Rothensis sit abbatiæ, ei corpus* S. Verenæ *attribuit; quin potius, relata cap.* XXX *sepultura, testatur Sanctam usque in hodiernum diem Zurzachi magno hominum concursu celebrari, beneficiisque ibidem et miraculis clarere. Unde illum errorem hauserit Ferrarius, plane ignoro, nisi forsan crediderit corpus in Rothensi abbatia esse, quia ejusdem abbatiæ patrona est* Verena.

caput aliquando translatum, sed deinde relatum :

26 *Caput tamen Sanctæ alio delatum fuit, sed deinde Zurzachum relatum, teste Richtero, qui cap.* XXII *habet, magna populi lætitia insignique celebritate idem caput anno* 1658, *die* IV *Augusti, relatum esse Zurzachum :* A quo tempore, *inquit,* quotannis festum translationis capitis S. Verenæ sub ritu duplici constanter celebratur. *Affirmat sacrum caput antea verosimiliter* F *Zurzacho amotum fuisse post combustam ecclesiam collegiatam, appositumque thesauro sacro Hallensi (in comitatu Tirolensi, opinor) per Agnetem Austriacam, Alberti I imperatoris filiam, quæ nupta fuit Andreæ Hungariæ regi, ac diu post ejus mortem vidua, frequens in Helvetia fuit, teste Simlero fol.* 39, *qui etiam fol.* 46 *narrat, arbitram fuisse electam pacis conciliandæ inter fratrem suum Albertum et fœderatos Helvetiæ pagos. Si vera sit hæc translatio, contigit sæculo* XIV; *nam obiit Agnes Austriaca anno* 1364, *uti scribit coævus in Thomas Ebendorfferus de Haselbach, tom.* II *Scriptorum rerum Austriacarum, col.* 748, *ubi ejus pietatem mirifice laudat.*

reliquiæ in sacello speluncæ prope Solodorum, statua Badæ,

27 *Ostenduntur et aliæ quædam reliquiæ* S. Verenæ *aliis locis eidem sacris. Richterus hæc testatur cap.* XXXV, *ubi ostendit Sanctam variis locis celebrari. Describit primo speluncam prope Solodorum, de qua egimus num.* 19; *dictisque nostris addit, eremitam quemdam præsenti tempore ibi degere ad ministerium sacelli in honorem Sanctæ erecti, Missæ sacrificium frequenter in eodem sacello offerri, festivitatemque Sanctæ celebrari*

magno

A *magno populi concursu;* Et sane, *inquit,* ea majoris fit, eo quod ibi in pretiosa statua, aut effigie argentea, publicæ atque attentæ venerationi exponantur reliquiæ brachii S. Verenæ, aliæque Zurzacho illuc missæ. *Deinde idem scriptor ad alia loca sic procedit:* Præterea silentio involvendum non est, quod ad honorem sæpe laudandæ virginis ac martyris Verenæ in balneo PAUPERUM nominato notissimæ civitatis Badensis in Helvetia, erecta sit columna lapidea, supra quam posita est sanctæ ipsius statua. Ante sanctam hanc statuam Badenses, priusquam se immergant, atque etiam alias, attentas fundunt preces, ut potenti intercessione magnæ hujus Patronæ desideratam valetudinem tanto citius consequantur.. Non procul ab hoc balneo conspicitur sacellum, in quo sacrosancta festivitas S. Verenæ quotannis divino cultu celebratur. *Addit alibi etiam tali modo coli* S. Verenam, *quin et magna in veneratione esse omnibus locis Catholicis per totam Helvetiam.*

et sacra insignis abbatia Rothensis in Suevia,

28 *Progreditur idem auctor ad Abbatiam Rothensem in Suevia, eamque fundatam asserit anno* 1126. *Carolus Ludovicus Hugo in Annalibus Ordinis Præmonstratensis part.* I, *tom.* II, *col.* 697 *de Rotho sic scribit:* B Imperialis et exempta Rothensis abbatia, duplici cincta fluviolo, altero Haslac, alio Rotha dicto, unde et nomen abbatia sumpsit suum, B. Verenæ virgini et martyri dicata, insigne Ordinis nostri in Suevia est monasterium, splendens ædificiis, micans privilegiis, jurisdictione regali potens; solum Papam in spiritualibus, solum imperatorem agnoscens in temporalibus superiores, votum habens ac sessionem in Sueviæ circulo ac diœta imperiali. Tot præeminentiis decorata domus, fulget aliunde splendidius disciplinæ regularis observantia, assiduitate divini cultus, morum modestia, scientiarum amore, professione virtutum. *Antiquitatem deinde dubius examinat, docetque fundatricem fuisse* Hennam *(alias* Emmam, *)* Henrici baronis de Wildenberg in Freidenberg *viduam,* assentientibus filiis Rhenigeno et Chunone. *In bulla confirmationis Eugenii III, quam inter instrumenta recitat col.* 446, *ecclesia Rothensis constructa dicitur* a venerabili matrona et vidua nomine Hemma et filio ejus Chunone, liberis hominibus C in proprio suo allodio, *diciturque* sanctæ Dei Genitricis Mariæ et beatæ Verenæ virginis, *omisso* martyris *titulo. Plura de prædicta abbatia dabit laudatus Hugo: nam hæc ego tantum recitavi, ut ostenderem quam late jam a sæculo* XII *propagata fuerit Sanctæ veneratio.*

uti multa alia loca in Suevia et Helvetia.

29 Præterea S. Verena patrona est in ecclesia parœciali oppidi Wurtzach *(in Suevia, seu illa ejus parte, quæ* Algovia *dicitur,)* et in ecclesia parœciali vici Steinbach *(Sueviæ item in marchionatu Badensi.) Demum adjungit ejusdem Sanctæ imaginem conspici in Illerbeyren et in Ilgenbachen, atque altare eidem sacrum in abbatia Ordinis Cisterciensis, quam* Salem, Salemium, *et* Salomonis Villam *nominant Latine, hic* Salmannsweyl *Germanice. Sita hæc est in Suevia, distans Uberlinga et a lacu Constantiensi uno circiter milliari Germanico. Altare quoque* S. Verenæ *et aliis simul Sanctis dedicatum est in Monte Angelorum, abbatia Helvetiæ, quæ vulgo* Engelberg *dicitur, prout intelligo ex instrumento dedicationis istius ecclesiæ, factæ anno* 1325 ad petitionem illustris Agnetis quondam reginæ Hungariæ, *ut habet instrumentum ex abbatia missum, in quo etiam de festivitate* S. Verenæ virginis *fit mentio. Hæc sufficiunt, ut ostendamus, memoriam et venerationem* S. Verenæ *late per Helvetiam et Sueviam celebrari; atque ex hisce studiosus lector mirabitur impudentiam Tamayi in Martyrologio Hispanico ad* I *Septembris, ubi hanc Sanctam ex fictitiis monumentis conatus est Hispaniæ suæ asserere, eamdemque multis fabulis exornare, ratus fortasse nullibi satis esse notam.*

AUCTORE J. S.

Sancta ab antiquis culta sine martyris titulo, quem levibus rationculis

30 *Ex dictis etiam, edendaque Vita et Miraculis perspicimus,* S. Verenam *olim semper cultam fuisse ut virginem sine martyris titulo. Hinc miror, cur ei hunc titulum tribuere atque asserere conati sint neoterici Vitæ scriptores: nam rationes, quæ afferuntur, tantum evincunt martyrem dici posse modo valde improprio, ita ut facile et recte acquiescere potuissent Martyrologio Romano, quod martyris titulum* Verenæ *non attribuit. Richterius part.* I, *cap.* XXX *martyrem nominandam contendit hisce rationibus, quod pro fide in carcerem sit conjecta, quod martyrium desideraverit, morique pro fide parata fuerit, ac demum quod martyr nominata fuerit a quibusdam scriptoribus, inter quos ait esse Urbanum VIII in bulla, qua confirmat confraternitatem in honorem* E S. Verenæ *et S. Mauritii erectam. Primam rationem confirmat exemplo S. Joannis apostoli et Evangelistæ, quem martyrem haberi dicit, quia bullienti oleo injectus est, etiamsi illæsus permanserit, oleoque sanus exierit: nam cum morbus tyranno immissus sublatusque Sanctæ precibus, indeque secuta ejus e carcere liberatio dicatur in Vita, existimat* S. Verenam *morte liberatam esse per miraculum, sicuti S. Joannes morti naturaliter imminenti divinitus ereptus est.*

et vindicare conatur Richterius.

31 *Verum in hac similitudine multa sunt dissimilia. Primo non tam certus est carcer* S. Verenæ, *quam sit S. Joannis in oleum immissio; nec tam certum Virginis liberationem contigisse eo, quo refertur, modo; quam liberationem S. Joannis. Deinde (etiamsi omnia æque certa crederemus) necdum ad mortem condemnata erat Virgo, dum carcere liberata est; ac ne quidem dicitur, an ad mortem fuisset condemnanda, si sanatio tyranni non intervenisset. Multo minus iis affecta est cruciatibus, qui mortem naturaliter inferunt. Attamen hæc sola ratio est, ob quam S. Joannes inter martyres habeatur: nam nec exsilium, nec* F *carcer, nec cruciatus aliquem vere et proprie martyrem facit, nisi ex iis mors sequatur, vel nisi tam atrocia sint, ut mortis causam naturalem statuant, mortemque certo intulissent, si ea miraculo non fuisset prohibita. Sic martyr S. Joannes, quia ferventi oleo pro fide impositus; martyres tres pueri jussu Nabuchodonozoris in caminum ardentem immissi; martyr Daniel, quia in lacu leonibus objectus; nimirum quia hi omnes mortem appetiissent, nisi eos divina potentia prodigiose servasset.*

quemque nos ei non attribuimus.

32 *Qui vero carcerem, exsilium, aut tormenta leviora passi sunt pro Christi fide, insigni quidem laude sunt digni; at martyres proprie non sunt, si iis superstites deinde ex morbo aut infirmitate aliunde contracta vitam finierint. Hæc latius prosequitur atque erudite ostendit Eminentissimus Lambertinus, nunc toti Ecclesiæ feliciter præsidens Benedictus XIV, in Opere de Servorum Dei beatificatione et canonizatione lib.* III *cap.* XII. *Itaque hæc prima ratio* S. Verenam *proprie non facit martyrem: neque etiam secunda, cum sola voluntas ad martyrium non sufficiat. Si vero Urbanus VIII in bulla sua* martyrem *nominaverit*

AUCTORE J. S.

verit, id verosimiliter fecit repetendo supplicantium verba. At ea, quæ summi Pontifices rescriptis suis sic inserunt, adferri nequeunt pro legitima probatione. Deinde consultus non erat Pontifex, an sancta Verena *martyr esset, an solum virgo: sed petita erat confirmatio confraternitatis. Exigui igitur momenti est bulla Urbani, cujus verba ne quidem recitat, ad probandum* S. Verenæ *martyrium, præsertim cum martyr non vocetur in Martyrologio. Hisce de causis malui cum antiquioribus omnibus martyrii titulum prætermittere.*

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex Mss. duobus, collatis cum Trevirensi

B

PRÆFATIO.

Auctor hortatur Fratres et sorores ad imitationem Sanctæ.

Vitam gloriosæ virginis Verenæ, secundum quod relatu quorumdam didicimus, scripturi, Dei omnipotentis gratiam imploramus, ut Fratribus et Sororibus nostris gratum et utile in hoc opere explere valeamus. Nihil enim valet Vitam virtutum legere, nisi saudeamus vitam virtutum habere. Ad hoc enim memoriam Sanctorum pius animus recolit *, ut exemplis eorum ferventior flat, et ærumpnam suæ peregrinationis, iter eorum sectando, facilius superet. In singulis enim factis Sanctorum, unde magis Deo placuerint *, oculo cordis intentissime considerat *; et quidquid ipse sedulus agere debeat, flammanter investigat. Hæc, Fratres karissimi et Sorores, sulande legentes, ut de merito professionis et castitatis vestræ pariter cum beatissima Verena coronam æternæ remunerationis reportare possitis, studiosissime peragite; vitamque ipsius non modo in verbis, sed etiam in moribus vigilanter, ut sic vivatis, pertractate. Habebitis enim C illam tunc pro vobis oratricem, si vestigia illius subsequentes, habebitis semper præ oculis imitabilem, ut quanto illustriores estis genere, tanto præclariores sitis sanctitate *a*.

* al. recolat
* al. placuerit
* al. contemplatur

ANNOTATIO.

a *Hæc præfatio in solo Ms. Elmenhorstii integra habetur: in Trevirensi abest ultima adhortatio ad Fratres et Sorores; in Herbipolensi vero tota est resecta, aut certe in eo non legitur. Unum hic lectorem moneo, videlicet legi ubique in primo Ms. e vocalem, ubi scribitur æ diphthongus, prout claritatis causa edendam judicavi.*

D

Caput I. *Sanctæ patria: iter in Italiam atque Helvetiam, ubi in spelunca prope Solodorum virtutibus et miraculis inclarescit: inde profecta habitat in insula prope confluentes Rheni et Arolæ.*

Verenæ patria iter in Italiam.

Virgo beatissima Verena Thebæa *a* extitit genere, honestissimis parentibus orta, primum quidem cuidam sancto episcopo ad baptizandum, et fide informandum traditur. Quo, postmodum per martyrium coronato, erat enim senex, Cheremon *b* nomine, ipsa Virgo cum aliquibus Christianis ad inferiorem Ægyptum pervenit, ubi E tunc maxima fidelium multitudo in castris Diocletiani et Maximiani imperatorum militatura describebatur. Tunc temporis ibi illa legio Thebæa Mauritii *c* tenebatur, cui virgo Christi Verena ad Italiam desiderans venire, cum reliquis aliisque fidelibus conjungitur. Mediolanum *d* itaque perveniens, si possibile sibi esset, martyrii gloriam toto animo concupiscens, martyrum loca et carceres * Sanctorum solicite requirens, eisque officium pietatis impendens, per aliquot annos *e* a quodam Sancto, nomine Maximo, retenta ibi perstitit. Audiens denique legionem sanctam beatissimi Mauritii ab impiissimo imperatore pro fide Christi gladiis peremptam; atque sanctum Victorem *f*, sibi unice * junctum, pariter in ipsa legione coronatum, ardenter per Alpina juga ad Agaunum, rem expertura pertendit.

* al. reliquias
* al. in itinere

habitat prope Solodorum.

3 Inde ultra Ararim *g* fluvium apud Sanctum quemdam, qui ex legione Thebæa evaserat, non longe a castro Solodoro habitavit, districtione mirabili jejuniis et orationibus pene noctes diesque continuans, psalmis intenta, librumque maxime B. Cypriani *h* de Habitu virginum præ manibus habens, ubi isdem beatus martyr docet F esse disciplinam, custodem spei, retinaculum fidei, ducem itineris salutaris, fomentum ac nutrimentum bonæ indolis. Intentissima igitur Verena virgo sacra in remuneratione castissimæ virtutis et palma incomparabilis retributionis, in quodam specu *i* artissimo tempore aliquo * se macerandam reclusit: ubi haud longe quædam anus Christiana habitabat. Nam Alamannorum *k* gens diabolo subdita diversa portenta idolorum in deos sibi statuerat. Quidquid operari manibus potuerat sacra Virgo, ipsa anus prædicta vendens, sufficientem victum ei ministrabat. Signa quoque plurima Dominus per famulam suam Verenam operabatur, ita ut quidam energumeni, antequam ad specum illum, in quo Ancilla Dei commanebat, pervenissent, ab infestatione dæmonum orationibus illius sanarentur; quidam etiam cæci tactu ipsius illuminarentur. Excrescentibus itaque miraculis, multitudo Alamannorum ad fidem Christi moveri cœpit, et petente sancta Virgine, a quodam presbytero sancto Italici generis, pro fide Christi exultantes baptizati sunt *l*.

* al. aliquanto

4 Inde

A

conversio Alamannorum, virginibus dat præcepta.

4 Inde nomen Christi dilatari in fines Alamannorum exorditur. Cœpit igitur fama Virginis ubique per totam illam terram vulgari, et in tantum diffundi, ut Mater virginum et præposita sub discretione pietatis omni populo ubique venerabilis polleret, hanc formam pietatis omnibus virginibus proponens *m*, ut quanto excellentior atque divinior hujus muneris esset magnitudo, plus necessaria et ad custodiendum * tutissima esset humilitas, ut periculosam superbiam, quæ altioribus amplius insidiatur, et invidentiam tamquam filiam ejus et pedissequam, ubique caventes; (quippe cum superbia non sit sine tali prole aut comite, quibus duobus malis, hoc est superbiæ et invidiæ, diabolus auctor esset) sequerentur Agnum, quocumque ierit, non solum integritate virginitatis, sed etiam gratia sincerissimæ humilitatis: et quæ se Christo dicaverant, et a carnali concupiscentia recedentes, fideliter tam carne quam mente se Deo voverant, consummarent opus suum magno præmio destinatum; nec ornari aut placere cuiquam, nisi Domino suo studerent, a quo et mercedem virginitatis expectarent; virgines non esse tantum, sed et intelligi et

B

credi debere pariter se integritatem in omnibus præstare, ne bonum corporis et mentis cultus infamaret, si ornatæ et comptæ incederent, quasi viris placere cupientes; cum nec fas esset virginem ad speciem suæ formæ comi, aut de carne et de ejus pulchritudine gloriari; præsertim cum nulla sit ei magis quam adversus carnem colluctatio, et vincendi corporis ac domandi obstinata certatio. Esset enim minoris culpæ deliquisse ante innocentiæ legem, cum nondum nosceretur disciplina; et gravioris pœnæ culpa lapsus carnis *n*. Virginibus denique quo sublimior gloria, eo major cura deberet esse de integritatis observantia; quippe cum flos sit virginitas ecclesiastici germinis, decus et ornamentum gratiæ spiritalis, læta indoles, laudis et honoris opus integrum atque incorruptum, Dei imago respondens per sanctimoniam Domino, illustrior portio gregis Christi *o*.

* al. custodiam

C

Sancta carceri mancipata, visitatur a S. Mauritio, sanatque tyrannum, liberatur:

5 Quia igitur omnis profectus virtutum contrarius semper est diabolo, quidam tyrannus *p* sub potestate Romani nominis immane * sacrilegus, adversus Dei Virginem inflammatus, variis injuriis affectam aliquot diebus in publicam custodiam eam revinxit, ubi psalmis et orationibus se Deo commendans, a quodam juvene, ultra quam dici potest splendido, nocte visitatur; et ab eodem valde consolata, ne minis cujusquam cederet, ac viam veritatis relinqueret, audivit. Quem cum inquireret, quis esset, qui eam visitare dignatus fuisset, a Deo se missum respondit, et quod inter martyres in regno vitæ annumeratus Mauritius diceretur. Illa audiens ad orandum prosternitur; atque ut ejus memor fieret apud Dominum, sanctum illum martyrem luce splendidum precibus exoravit. Subito multitudo purpuratorum juventum cum candidissimo chlamydis ornatu circumdederunt sanctum martyrem; et sic ab oculis sanctæ Virginis ablatus discessit. Eadem vero nocte tyrannus idem febri validissima corripitur, et instante jam vicina morte, ad Dei Famulam festinanter mittit, ut cum maximo honore * ei exhibeatur. Exhibita itaque judici, facta oratione validam illam febrem a corpore ipsius tyranni fugavit; sicque cum laude magna ad locum virginum rediit.

* al. immanis,

* al. festinantia

6 Quadam die, cum victus panis deesset, et hoc ipsum molestissime ferrent, qui cum illa habitabant, ipsa Dei pietatem adesse suis necessitatibus non dubitans, conversa ad Dominum, sic dixisse fertur: Domine, qui das escam creaturæ tuæ tempore opportuno, tu vides, quid ancillis tuis expediat, apud te est dispositum, quo modo vita nostra sustentetur. Vix verba complevit, et ecce quadraginta sacci, pleni farina optima, ad ostium cellulæ ipsarum reperti sunt, ac omnibus incertum erat, quis hominum eos ibi posuisset. Conversæ itaque omnes ad laudes Dei, sufficienter ex ipsis farinis per aliquot annos pastæ sunt. Mirum in modum in dentibus earum crescebant, easque ad plenum satiaverunt. Crescente autem illius fama et longe lateque diffusa, secreto fugiens laudes hominum, ne perderet æternæ retributionis præmium, veniebat quamdam insulam *q* non magnam, ibique parvo tugurio a Christianis ædificato, mansit illic aliquod tempus vitæ, semper vacans in oratione; nec minus, signis prodentibus, a populo dignis colebatur honoribus, præstante Domino nostro Jesu Christo.

AUCTORE ANONYMO in penuria victus, farinam sufficientem precibus mirabiliter impetrat:

q

E

profecta ad insulam prope confluentes Rheni et Arolæ, ex ea serpentes fugat:

7 Post multa signa et miracula *, quæ Deus per famulam suam Verenam operabatur in cellula, quæ juxta Solodorum est, cœpit Virgo Christi iter inde agere usque ad Confluentiam *r* Rheni, secus ripam fluminis, quod vocatur Arola *s*. Invenit ibi, ut prædictum est, unam insulam speciosam, ubi confluunt ante nominata flumina: et fuerunt in ea innumerabiles serpentes, ita ut non posset caput suum reclinare in terram. Tunc cœpit sanctissima virgo Christi Verena orare Dominum, dicens: Domine rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita; et non est, qui possit resistere tuæ voluntati, tu præcepisti serpentibus, ut gradiantur super pectora sua; tu præcipe istis serpentibus, ut in hac insula nulli hominum noceant, nec ulli pecudi. Audivit autem beata Verena vocem de cælo dicentem: Verena, exaudivit Dominus vocem tuam pro serpentibus istis, et deprecationem tuam; et quotidie audiet orationes tuas, et omnes *t*, quas petieris, petitiones tuas. Fac crucis signum contra serpentes, et præcipe ipsis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ut exeant et recedant de loco isto: et omnis homo, in quacumque die invocaverit te in auxilium sui, liberabitur de tribulatione, in qua detentus est. Sancta autem Dei virgo Verena extendit manum suam, et fecit signum crucis contra serpentes; et sic versi sunt in fugam, et inde fugerunt omnes, nec unus quidem ibidem postea usque in hodiernum diem apparuit. Beata autem Verena videns fugam serpentium, dixit: Laudo et glorifico nomen tuum, Deus; gaudeo et exulto, quia dignatus es exaudire vocem meæ orationis, et nunc *u* scio, quia non derelinquis quærentes te.

* al. mirabilia

F

cæcum et claudum sanat.

8 Et post hæc venerunt ad eam multi infirmi, cæci et claudi, et curavit eos: et venit ad eam mulier una paupercula portans filium suum cæcum et claudum, et jactavit eum ante pedes sanctæ Virginis, et dixit: O sanctissima Christi virgo Verena, pro amore Dei tui peto, ut adjuves filium meum, quia cæcus et claudus est. Virgo Christi respondit? Quid vis, ut faciam illi. Respondit mulier, et dixit: Sanctissima Virgo, fac videre eum et ambulare, quia non possum eum portare. Tunc expandit se Virgo Christi in terram in similitudinem crucis, et adoravit Dominum, dicens: Domine Deus, qui fecisti hominem de limo terræ, et creasti oculos videre *, aures audire, et pedes ambulare, fac istum cæcum

* al. ad videndum etc.

AUCTORE ANONYMO.

cum et claudum videre et ambulare : et statim surrexit, vidit et ambulavit sanus. Exinde divulgabantur signa hæc in illis regionibus; et multi infirmi veniebant ad eam, et per sanctas orationes suas curavit omnes.

ANNOTATA.

a *Ms. Elmenhorstii addit*, ut ferunt. *Consule Commentarium num.* 14 *et seqq., ubi de patria Sanctæ egimus, sed ut omnino certam non asseruimus.*

b *De Cheræmone item in Comm. num.* 17.

c *In Comm. num.* 16 *diximus id non esse improbabile. Si ex Palæstina in Occidentem venerit Thebæa legio, ut alii volunt, error non est magni momenti, cum ibidem etiam ipsi se jungere potuerit Virgo.*

d *Navigarunt haud dubie ex Oriente in Italiam; deinde terrestri itinere Mediolanum pervenerunt, ut in Valesiam pergerent.*

e *Non tamdiu substitisse videtur Mediolani, si Actis ipsis et Notkero credimus eam discessisse, ubi audierat Thebæorum cædem.*

B f *Quis ille fuisse videatur, discussimus in Comment. num.* 14 *et* 15.

g *Sic etiam vocatur ab aliis, ut observatum num.* 20. *In Ms. Herbipolensi* Ara *ubique scribitur, verosimiliter mendose.* Arola *nunc dicitur, uti infra etiam habetur in Ms. uno.*

h *Notus est liber S. Cypriani Carthaginensis episcopi de Habitu virginum, cujus prima verba hic dantur. At verisimile non est, hunc lectum fuisse a Sancta, si illa in Ægypto sit educata, ut observavi in Comm. num.* 20.

i *Specum hunc illustravi in Comm. num.* 19.

k *Aliud Ms.* Alemannorum. *Ex Alamannis, etiamsi gens sit Germana, non paucos intra fines Galliarum, et maxime in Helvetia resedisse, intelliges ex Valesio in Notitia Galliarum pag.* 7 *et* 8.

l *Ms Elmenhorstii*, pro fide Christi exultante baptizata est. *Uterque sensus est legitimus.*

m *Hæc præcepta* Verenæ *non sunt, sed biographi, qui pleraque collegit ex laudato Opusculo S. Cypriani, pauca vero aliunde addidit.*

n *Phrasis hic luxata est in utroque Ms. Vo-*
C *luit compendio exprimere mentem S. Cypriani, explicantis verba Christi Joan.* v : Ecce sanus factus, jam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat, *ubi sic habet :* Dat vivendi tenorem, dat innocentiæ legem, postquam contulit sanitatem; nec habenis liberis et solutis vagari postmodum patitur, sed ipsis potius, quibus sanatus fuerat, mancipato gravius comminatur, quod sit scilicet minor culpa deliquisse ante, cum necdum nosses disciplinam Dei, nulla sit venia ultra delinquere, postquam Deum nosse cœpisti. *Per innocentiæ legem igitur intelligit* legem innocenter vivendi.

o *Ultima sunt ipsa fere S. Cypriani verba.*

p Hirtacum *vocat Murerus, haud dubie ex Actis SS. Victoris et Ursi, qui sub Hirtaco Solodori dicuntur passi in Actis Mss. At, licet illa Acta satis essent genuina, quod hic non discutio, incertum est, an idem sit, qui* S. Verenam *carceri mancipavit, cum antiqui nomen non exprimant.*

q *Hæc ipsa est insula, de qua mox latius.*

r Confluentia, sive Confluentes, *inquit Hofmannus in Lexico universali*, viculus *est* haud procul oppido Clingnow ditionis episcopi Constantiensis, ad quam tria Helvetiorum flumina, Limagus, Ursa atque Arola in Rhenum exonerantur; *sic tamen, ut Arola duo priora ad aliquot milliaria habeat conjuncta.* D

s *Ante* Araris *nomine idem flumen fuit designatum;* Aar *vulgo dicitur.*

t *Hæc promissio verisimilis non est, et res tota modo improbabili est exposita.*

u *Illud* nunc scio *cum multis aliis, et nominatim sequens miraculum de cæco et claudo, incongrue ex sacris Litteris desumpsit auctor, qui Sanctæ non pauca attribuit humilitati Sanctorum aliisque virtutibus contraria.*

CAPUT II. *Gesta Zurzachi, quæ pleraque fictitia, aut figmentis corrupta : mors Sanctæ et sepultura.*

E

Et beata Verena veniens inde in castrum, quod ab antiquis Zurziaca * vocabatur, et ecclesiam ibi constructam in honore gloriosæ Virginis Mariæ invenit, et cœpit ibi orare Dominum Deum, dicens : Jesu invisibilis, quem abyssi et thesaurus abyssi contremiscunt, qui fundasti paradysum indeficientem, et mari terminum posuisti, et non transibit præceptum tuum, et infernum devastasti, diabolum ligasti, qui exstinxisti potestatem maligni draconis; tu scis, quia hic sum sola orphana et peregrina; fac me propter tuam magnam misericordiam hic expectare diem finis mei * in hoc seculo. Et dum complesset orationem suam, intravit presbyter ecclesiam, Missam celebrare : et tulit Verena ampullam vini inter sacras manus suas, et afferebat ad altare ad manus sacerdotis *a*. Et dum complesset Missam, ad eam dixit : Unde es? Respondit ei Verena, dicens : Ego sum de genere Thebæorum, et fui in comitatu sancti Mauritii martyris Christi, et sum Christiana, et volo hic permanere usque in finem vitæ meæ in servitute Dei et sanctæ Matris ejus Mariæ. Respondit presbyter, et ait ei : Si vis his nobiscum esse, mane in domo mea, et utere bonis meis; commendavitque ei clavem cellarii sui, et omnia, quæ habebat. F

Venit Zurzachum, ubi excipitur a presbytero;

* Zurzach

* *al.* finem meum

a

10 Et erat beata Verena serviens Domino nostro Jesu Christo die ac nocte in vigiliis, jejuniis et sanctis orationibus, et omnia, quæ poterat, in eleemosyna erogavit pauperibus. Et erat ibi juxta ripam Rheni oppidum *b*, in quo erant multi leprosi, et alii pauperes Christi. Sanctissima virgo Christi Verena quotidie ivit ad eos, et dedit eis manducare et bibere, et lavabat capita eorum, et ungebat eos. Tunc venit unus servus presbyteri, dicens ei : Domine, hæc mulier, quæ hic tecum est, et tuas habet claves, tollit quotidie vinum tuum et omnia bona tua, et portat ea leprosis, et eis, qui in hoc oppido sunt. Et ille respondens, dixit : Quomodo possunt hæc fieri, quia numquam talia de ea comperi, qualia jam de te audivi? Et ille respondit : Si vis experiri, sequere me; et ducam te in viam, per quam quotidie solet ambulare, et ubi possis videre omnia, quæ dixeram tibi. Et dum pariter irent, venerunt in viam, ubi occurrit eis virgo Verena portans panem et vinum in vasculo suo; dixitque

servit leprosis, accusatur,

b

A dixitque ad eam presbyter: Ubi vis ambulare, et quid est, quod portas in vasculo tuo? Virgo Dei Verena respondit: Volo ambulare ad istos pauperes, et in isto vase est aqua *c*; et volo eis lavare pedes et capita. Ait ei presbyter: Volo probare, utrum sit vinum aut aqua. Et cum accepisset vasculum in manus suas, vidit in eo carbones vivos jacentes, et statim in illa hora versus est vini rubor in pallorem aquæ.

c

cupit degere in cella separata.

11 Tunc presbyter reddidit ei vasculum, et procidens ad pedes ejus, oravit et dixit: O sanctissima Christi virgo Verena, ne memineris peccatorum meorum, quæ feci coram te: iste enim, qui mecum est, duxit me huc coram te. Sancta Virgo respondit: Ille, pro cujus amore ego cœpi huc ambulare, ille dignetur tibi indulgere peccata tua, et * ei, qui te huc duxit, non dimittat *d*, et non moriatur prius, donec aliqua signa in corpore suo sustineat; et omnis generatio ejus, antequam exierint de hoc mundo, aliqua signa in eis fiant. Et cum ipse presbyter venisset in domum suam, et in cellarium suum, vidit omnia vasa plena vino: et ipse servus, cum reversus fuisset in domum suam, fuit cæcus et paralyticus, B ac omnis generatio ejus usque in hodiernum diem, antequam diem hujus vitæ finierint, aliquam læsionem sui corporis sustinent, alius cæcus, alius surdus, alius claudus, alius paralyticus, alius contractus, alius epilepticus; alius in aqua moritur, alius in igne comburitur. Beata igitur Dei virgo Verena perrexit ad leprosos, et dedit eis manducare et bibere, et lavabat eos in toto corpore. Et dum revertisset Dei Virgo ad capellam sanctæ Mariæ Virginis, petiit presbyterum, ut ei construeret cellulam, et in eo sola posset habitare usque ad finem vitæ suæ.

* *al.* sed

d

rursum falso accusatur,

12 Sed taceamus interim de istis, donec Deo adjuvante et ejus Sanctis, veniamus ad ea, quæ adhuc dicenda sunt de illius miraculis gloriosis: quia illud non letargiæ morbo tradere, sed sanctæ memoriæ dignum fore putamus commendare, quod sanctus presbyter beatæ virginis Verenæ provisor et magister, tempore Quadragesimæ ante Resurrectionem Domini incipiente, deponens anulum aureum, commendavit fidelitati Virginis reservandum. Illa benigne suscipiens, scrinio suo imponebat. Conservus autem, illius C proditoris nepos * hoc videns, quia semper invidebat ejus felicibus operibus, furatus est anulum, et recedendo abscondit. Cum autem prima inquisitio facta esset de anulo, secrete perrexit ad Rhenum, jactavitque eum in medium profundum. Illa autem quotidie flevit amare, et longa suspiria trahebat in pectore, ac jugiter pro anulo Deum non cessabat precari. Piscatores autem navem ascenderant, et retia trahentes, comprehenderunt copiam piscium, inter quos magnum attraxerunt ad litus. Piscem ipsum quoque cum ceteris obtulerunt sancto presbytero. Qui repletus non modico gaudio, et hilari vultu munus oblatum accipiens, dividi piscem jussit in partes. Visceribus erutis, invenerunt anulum intestinis ejus. Quod videns presbyter cursu agili cum anulo ad cellulam Virginis pervenit. Illa autem multum læta pro anulo, sed lætior fuit pro Dei miraculo, et laudes non cessavit reddere Christo. O mirum modum! Quis umquam vidit ista, aut quis audivit talia? O fidelis piscis, qui mavult mori, quam quod non redderetur thesaurus Virgini! O animal irrationale multo fidelius animali rationali, videlicet homine!

* *al.* pronepos

13 Nunc nos libet redire, et ad explananda priora stylum vertere, ne illius facta gloriosa sub silentio evanescant inaudita. Sancta etenim Virgo in suis petitionibus semper incumbens, rogavit ut beatus presbyter cellam modicam construeret, et ipsam solam ad servitutem Dei includeret. Tunc demum quamvis ægre consensit, et cellam fabricavit, convocatisque omnibus clericis *e* regionis illius, atque timoratis viris et feminis, introduxit eam in diu desideratam mansiunculam cum omni magnificentia honoris; ubi districte vivens seculum reliquit. Dum autem inclusa esset Verena Christi virgo, cœpit orare Dominum Deum, dicens: Deus, qui judicium sapientiæ decrevisti, quem contremiscunt omnia secula, et in eis habitantes, quem expavescunt omnes potestates, desperatorum spes, consolator orphanorum, et judex verus, lumen de lumine, respice in me: ne derelinquas me, Domine Deus meus, quia in te est spes mea, et tu es benedictus in secula seculorum. Et fuit ibi sex annis in servitute Dei. Venit autem ad eam unus homo cæcus, qui cum lacrymis rogavit eam, dicens: Pone manum tuam super oculos meos, ut videam faciem tuam. Tunc beata Verena lacrymas oculis distillans, dixit: Dominus Jesus Christus, E qui aperuit oculos cæci nati, ipse te illuminet. Et facto signo crucis super oculos ejus, ipsa hora lumen recepit. Et venerunt ad eam multi cæci et claudi et variis detenti morbis, et curavit eos omnes.

AUCTORE ANONYMO.

degit in cellula separata.

e

pius Sanctæ obitus et sepultura.

14 Cumque instaret jam tempus remunerationis et finis laboris ejus, corpore infirmato, lecto decubuit. Cumque ægrotare cœpisset sancta virgo Verena, totam spem suam Domino commendans, in sacris vigiliis et orationibus, quantum infirmitatem superare valuit, animo invictissimo se Deo semper junxit. Et cum instaret dies ejus solutionis, Virgo Dei genitrix Maria *f* cum virginibus sacris choros incomparabiles præcedens, in cellula, qua virgo Verena decubuerat, affuit. Verena devotissima toto desiderio obviam ire, ac simul inter ipsas manere desiderans; Quale, inquit, mihi meritum, ut Mater Domini mei et Dei mei pervenire digneris ad me ancillam tuam. Cui Dei Genitrix Maria, Ut integritas, inquit, tua, fideliter hactenus serviens Domino, remuneretur, sequere nos, cum quibus in æternum lætaberis. Sicque a corpore sancta F ipsius anima solvitur, et odore immenso cella repletur. Deinde officiosissime a sacris virginibus humata est in eodem loco, qui Zurziaca dicitur, multis miraculis claram se in conspectu Dei vivere, ubique manifestans. Et in eodem loco fabricata est sanctitati ejus ecclesia, in qua orationes ejus florent, et miracula varia et beneficia multa præstantur attingentibus ejus sepulcrum, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus vivit et regnat per omnia secula seculorum *g*.

f

g

ANNOTATA.

a *Sanctam Zurzachi vixisse, et demum obiisse facile credimus, quia ibidem sepulturam nacta est. Verum omnia, quæ ibi gessisse narratur, modo tam inverisimili sunt exposita, ut nullam fere fidem mereantur. Certe hic accessus ad presbyterum non est credibilis, præcedensque oratio haud dubie commentitia est.*

b *Oppidum illud, si veritatis aliquid habet narratio sequens, non aliud est ab ipso Zurzacho, cum incredibile sit Sanctam quotidie ab uno oppido*

AUCTORE ANONYMO.

oppido ad aliud ivisse. Forsan Valetudinarium istud erat extra oppidum in ejus suburbio. Porro totam relationem facti haustam suspicor ex iis, quæ referuntur inter Miracula infra num. 22, ubi S. Verena *mulierem cæcam sic allocuta dicitur his verbis :* Est vas lapideum, in quo infundens aquam calidam cum cinere mixtam, lavi capita leprosorum, aliorumque vestimenta infirmorum. Si ex illo laveris, procul dubio visum habebis. *Deinde vas inventum narratur, visusque mulieri redditus. Inde colligi quidem potest, Sanctam pauperibus ægrotis servisse ; at adjuncta, quibus hic factum exornatur, aut potius deturpatur, nequaquam fiunt credibilia.*

c *Etiamsi fieri possit, ut Sancta injuste fuerit accusata apud presbyterum, cum similia frequenter contigerint ; id tamen factum pro certo haberi non debet, cum melioribus non nitatur monumentis. At non vereor mendacem dicere scriptorem, qui Sanctam ut aliena largientem ac mentientem inepte nobis depingit.*

d *Imprudens auctor Sanctam Virginem inducit, acsi vindictæ esset cupida, non modo aberrans a legibus historicis, sed etiam theologicis. Scimus similia quandoque facta ab Elia, aliisque Spiritus sancti inspiratione singulari permotis, dum gravis erat ratio. Verum illa miranda sunt, non imitanda Christi discipulis. Hæc igitur omniaque alia facti adjuncta prorsus fictitia esse credimus ; ideoque nec hanc, nec sequentem accusationem inter facta historica reponendam putamus.*

e *Illa convocatio omnium, et paulo infra curatio omnium infirmorum, conficta sunt a scriptore, qui Sanctam sic exornare male studuit.*

f *Apparitio beatæ Virginis in obitu* S. Verenæ *etiam relata est a Notkero, cujus verba dedi in Comm. num. 11.*

g *Habes hic, lector studiose, Acta medii ævi, quæ præluxerunt recentioribus scriptoribus Vitæ* S. Verenæ. *Facile hinc colliges, quantam Vitis istis auctoritatem tribuere debeamus, cum illarum scriptores fabellas horum Actorum liberaliter adoptaverint et subinde etiam auxerint. Verumtamen nihil hac de causa Sanctæ detractum volumus : nam ejus sanctitatem declaraverunt plurima miracula, illamque confirmat antiqua veneratio fidelium.*

MIRACULA

AUCTORE EODEM, UT APPARET,

Ex Ms. Elmenhorstiano.

CAPUT I. *Vindicata libertas ecclesiæ S. Verenæ : Sanctæ invocatione visus cæco redditus, et liberi a variis impetrati*

Tempore, quo Burchardus *a* vir illustrissimus totius Alamanniæ ducatum obtinuit, austeritatem ejus multi aversantes, exosum eum habuerunt, et ipsius voluntati per omnia contradixerunt. Quos ut debellaret, copiosam multitudinem militum sibi sociavit, quibus non solum suas, verum etiam ecclesiasticas possessiones, non considerate id pertractans, in beneficia donavit. Inter quæ etiam locum, Zurziaca nuncupatum, thesauro corporis sanctissimæ virginis Verenæ amplifice ditatum, cuidam satelliti suo, Dietpoldo nomine, tradidit possidendum. Sed quia summa libertas creditur, quod Deo specialiter servitur *b*, non post multos dies cælitus claruit, non esse sani consilii locum, divinis servitiis aptum, humanis servilibusque obsequiis mancipari. Nam, sicut a fidelibus, qui tunc temporis intererant, probatissima relatione compertum est, quadam perpulchra visione divinitus ostensa patenter innotuit, quod Domini virtus ad comprobanda beatæ virginis Verenæ merita non defuit.

Cum Burchardus Sueviæ dux sæculari viro subjecisset ecclesiam S. Verenæ,

2 Cum igitur prænominatus dux quadam die quemdam sibi adversantem persequi et capere voluisset, contigit ut cum multo comitatu alveum Rheni, ubi ipsum oppidum Zurziaca præterfluit, transvadaret, omnesque superato flumine in unum conglobati simul ire incipientes, viderunt super capita sua per densitatem aëris duos splendidissimos viros, duas cruces duasque albatas candelas in manibus portantes, et quatuor dehinc cum sarcophago humeris imposito, quasi in deducendis reliquiis Sanctorum subsequentes, quas cum magna lucis claritate et dulcissima hymnorum suavitate copiosus, et veluti passu pedum incedens comitabatur exercitus. Qui etiam, ut ipsi postea referebant, visus est eis se levare a platea, quæ usque hodie dicitur Wihegaz, quod est, sanctitatis via, in qua ipsa virgo Christi Verena, quoadusque in corpore vixit, pauperibus sæpissime ministravit : et inde per altum euntes, subita dimissione per orientalem fenestram ecclesiæ, in honore beatæ Virginis dicatæ, se pariter intromittentes, nusquam amplius comparuerunt.

mira visione docetur id Deo gratum non esse,

3 Quo viso dux et omnes, qui cum eo erant nimium attoniti, discalceatis pedibus oratorium sunt ingressi, devotione humillima veniam rogaturi. Deinde ab oratione surgentes, propiusque ad altare accedentes, eam, per quam prius tantæ multitudinis videbatur introitus, diligenter circumquaque contemplabantur fenestram. Quæ sic inventa est solida atque perfecta, ut in iis vitreis marginibus nullius fracturæ viderentur vestigia. Tunc ipse dux una cum satellitibus suis pœnitentia ductus, omnium consensu voto se obligavit, ut quamdiu ipse viveret, numquam eumdem locum a secularibus personis possideri consentiret, ; sicque usque in hodiernum diem ibidem Deo servientes ob merita sanctæ Verenæ nequaquam secularis personæ sibi dominantis molestiam pertulere.

eamque deinceps relinquit liberam :

4 Insuper ad recordationem mentis nostræ pervenit, qualiter prædictus heros Dietpoldus *c*, cum adhuc ipsum locum Zurziaca a prædicto duce haberet in beneficium, juxta Ararim *d* fluvium munitionem cœpit ædificare, et turrim in ea miræ altitudinis construere, totamque familiam venerandæ Virginis operibus innumeris, fame et siti, flagellisque multis oppressit in tantum, ut natando sæpe Ararim fluvium manus illius effugeret, et, ut ita dicam, nudo corpore limina ipsius Virginis adiret, et ejus auxilium postularet, ut eam liberaret, et ad serviendum sibi concederet. Quod et ita factum est. Quadam die illius

pœna Diepoldi eamdem vexantis ecclesiam :

A illius progenie cum suis intus manentibus, turris contremere ruereque cœpit, atque vitam præsentem miserabiliter finivit. Jam tunc prædicta familia est liberata, et ad serviendum sanctæ Virgini promptissima. Unde contigit ut cives loci illius eam Werinam *e* vocitarent, quia omnia, quæ ab ea fideliter postulantur, sine dubio impetrantur. Sic fit, nisi adsit gratia Spiritus sancti, Deo et Sanctis suis adversantibus periculum ad pernicionem * interitus imminere.

* perniciem

excæcatus ob furtum invocata Sancta, visum recipit :

5 Cujusdam hominis domum quidam malignitatis fraude decepti nocte irrumpentes, furati sunt equum. Possessor autem ejus concito cursu persequens fugientes, statim eos comprehendit, et duobus ex eis, erant enim tres, oculos eruit. Tertius autem erat de familia *f* beatissimæ Verenæ virginis; qui captus, invocato nomine sancto ipsius, veniam postulabat pacis, dicens, in omni vita sua numquam se quid tale commisisse; nec postea Domini gratia adjutus * committere velle, si per ipsius voluntatem dimitteretur in pace. Ille autem, cui hæc calumnia deprædationis facta fuerat, propter hæc vota minime parcens, B projecit in terram, lumen oculorum abstulit, et abscessit. Item in semet ipso cogitans se aliquid segnius egisse, et hominem, quem reliquerat excæcatum, adhuc vel modicum luminis habere, iterum atque iterum rediit, et orbes per palpebras tam funditus inanes fodit, ut ex ejus cæcitate non esset opus amplius quemquam dubitare. Post hoc corpore penitus excæcatus tandem surrexit, et, prout potuit palpitando *, ambulare cœpit, spem tamen firmam et fidem plenam habens suæ illuminationis in Deum et ad sanctæ Verenæ patrocinium. Laudabilis res et per divinam miserationem mirifica, quod hominis malitia excæcatur, statim divinitus illuminatur, et post excæcationem majorem adeptus est videndi claritatem. Permanet etiam adhuc vivens, et serviens in ministerio sanctæ Zurziacensis ecclesiæ, testis cælestium beneficiorum, quæ Dominus per beatissimam Verenam clementer operatus est in illum.

* adjutum

* palpando

Conradus Burgundiæ rex ejus intercessione filium impetrat;

6 Conradus *g* Burgundinorum rex inclytus cum ex legitima uxore liberos non haberet, æstuanti animo cogitans, quem regni sui relinqueret heredem, dixit ad conjugem : Est locus in Alemannia Deo et sanctæ Virgini consecratus. C Eamus et ejus clementiam exoremus, ut filios habere possimus. Venerunt, devotissime adoraverunt, munera obtulerunt; vota voverunt, quæ postquam impleverunt, largisque eleemosynis rite peractis, domum reversi sunt, eadem nocte regina intravit ad regem, concepit et peperit filium. Quo audito *h*, vivente patre, suscepit regni gubernacula, et adhuc ordinato regimine principatur.

Hermannus vero Sueviæ dux filiam;

7 Hermannus *i* Alamannorum dux Reginlindam *k* nobilissimam matronam accepit uxorem. Cumque filios non haberent, simili modo venerunt adorare sanctam virginem Verenam, et in ipso loco pernoctaverunt. Prædicta autem matrona vidit per somnum quasi descendere in sinum suum, et in eo latitantem, narravitque viro suo. Ipse autem sciebat, quia vir sapiens erat, quod filiam procrearent. Quæ concepit et peperit filiam. Ipsa autem eorum filia *l* innumeris honoribus crescebat in seculo, sed majoribus apud Deum, ut credimus, pollebat in cælo.

matrona alia invocans S. Othiliam pro filio,

8 His etiam addatur tertium, quod dignum est ut memoriæ tradatur. Nobilis quædam matrona habitabat in regione Alsatia, quæ longo tempore conjuncta viro suo, infœcunda erat tamen in utero. Hæc jugiter cœpit invocare nomen sanctæ Odiliæ *m*, quatenus per illius pietatem mereretur habere progeniem. Alvo tumescente ex conceptu, filiam protulit in partu. Hunc parvipendens femineum, cupiens habere virilem sexum, non desinit Virginis implorare auxilium. Denuo concipiens, peperit alteram, ipsamque multum habuit exosam. Nec tamen minus sanctæ Odiliæ implorabat gratiam. Tertio vero concipiens, peperit tertiam. Quam ut cognovit, in lectum mœroris decidit, et a nullo potuit consolari : et quia non est exaudita, jacebat in lecto semiviva.

monetur ab ea, ut roget S. Verenam, cujus ope geminos impetrat.

9 Veniens autem sancta Odilia, ejus infirmitatis miserta, blandis sermonibus consolata est eam, dicens : Quare sic agis? Quare irrationabiliter meditaris? Quod a me petisti, feci, prout potui. Sed, si vis habere filios, pete sanctam venerandamque virginem Verenam : ipsa enim, non ego, habet gratiam donandi filios et filias *n*, et hæc dicens evanuit ex oculis ejus. Prædicta autem matrona, collectis viribus, convocatisque loci illius presbyteris, sciscitabatur ab eis, ubi requiesceret corpus sanctæ virginis Verenæ. E Facta autem insinuatione ab illis, erat serviens sanctæ Verenæ omnibus diebus vitæ suæ. Tunc jugiter et sine intermissione cœpit sanctum nomen virginis Verenæ pro virili sexu implorare. Quæ postea concipiens, diu adoptato partu ejus miseratione obtulit geminos filios. Multorum nomina *o* scirem nominare; sed opus non est ea singula describere, quia adhuc sunt multi eamdem gratiam petituri. O virgo Verena omni laude dignissima, ora pro nostri omnium salute, ne pereamus in hac peregrinatione.

ANNOTATA.

a *Andreas du Chesne in Historia Burgundiæ lib.* II *cap.* LI *tres recenset Burchardos, Alamanniæ seu Sueviæ duces. Primum ait occisum anno* 911 : *atque hic idem haud dubie est, qui apud Marcum Velserum pag.* 589 *in Stemmate Kiburgensium comitum similiter ponitur obiisse anno* 911. *Fuit hic per filiam Ditpergam avus maternus S. Udalrici Augustani episcopi ; at huc non videtur spectare. Burchardus II, qui a quibusdam primus vocatur, ducatum Sueviæ adeptus est per Conradum regem, seu imperatorem,* F *circa annum* 915 *aut* 916, *cæsusque est in Italia anno* 926, *ut vult Chesnius. Hunc designari Burchardum, suadet ordo miraculorum ; nam mox sequitur Conradus Burgundiæ rex, et Hermannus Burchardi successor, qui ambo juniores sunt Burchardo II, et seniores Burchardo III ejus filio.*

b *Hoc in recentiore Vita Germanica clarius sic exponitur :* Quoniam autem id, quod Deo est consecratum, nec possit, nec debeat seculari imperio esse subjectum.

c *In Stemmate laudato Kiburgensium comitum apud Velserum aliquis reperitur* Diopoldus, *filius Hupaldi vel Hugobaldi neposque Hartmanni, qui Burchardi I Sueviæ ducis erat frater. Verum an hunc Burchardi consanguineum, an alium Diepoldum designet auctor, me latet.*

d *Per* Ararim *intelligit rursus* Arolam, *a quo uno circiter milliari distat Zurzachum, si non fallunt tabulæ geographicæ.*

e *Nimirum a voce Germanica* wehren *ducta agnominatione, quam prætermiserunt neoterici ; sicuti omissa est in apographo nostro Ms. collegii* nostri

AUCTORE ANONYMO.

nostri Molseimensis in Alsatia, in quo Acta cum miraculis contracta leguntur.

f *Vita Germanica,* Tertius, S. Verenæ mancipium.

g *Conradus Burgundiæ Transjuranæ rex, cognomento Pacificus, filius fuit Rudolphi II, et pater Rudolphi III. Uxorem habuit Mathildem filiam Ludovici Transmarini Francorum regis. Laudatus Chesnius de eo latius agit lib.* II *cap.* XIV, *aitque unicum ei fuisse filium Rudolphum et quatuor filias ; defunctum vero anno* 994.

h *Locus hic obscurior sic exponitur in Ms. Molseimensi,* Genuit filium, qui patre vivente et ordinante rex incessit coronatus. *Non quidem invenio Rodulphum III, vivente patre Conrado, coronatum esse regem ; at res non est incredibilis : nec video, cur auctori synchrono in eo fidem abrogare debeamus.*

i *Hermannus I Sueviæ dux designatur, ut patet ex uxore. Nullum hic legitur habuisse filium ; at filiam, quam mox memorabo. Chesnius cap.* LI *Hermannum dicit filium Gebhardi Franconiæ comitis, qui occisus est in prælio contra* B *Hungaros anno* 910, *ut ex variis refert Joannes Georgius ab Eckhart Commentariorum de Rebus Franciæ Orientalis lib.* XXXIII *num.* 6, *ubi* Herimannum *vocat. Mortuus est Hermannus ipse anno* 948, *si non fallitur Chesnius.*

k Reginlinda, *vel* Regulinda *apud Chesnium, et* Reginilda *apud neotericos, vidua erat Burchardi II, de quo egimus ; eoque defuncto nupsit Hermanno, qui Burchardo successit in ducatum Sueviæ, uti habet Chesnius*

l *Non dubito, quin hæc filia sit Itha, quam nuptam Lutolpho Ottonis I imperatoris filio tradit Chesnius. Factus hic Lutolphus Sueviæ dux post Hermannum socerum suum. Audi de hisce omnibus Crusium Annalium Suevicorum part.* II, *lib.* IV, *cap.* IX : Anno CMLVII Luitolfus, dum bellum magno ardore prosequitur, repentina morte perit . . . Fuit Luitolfus natione Saxo, factus a patre Othone dux Sueviæ . . . Luitolfo successit quartus *(imo quintus saltem a Burchardo primo, quem omittit)* Burchardus II *(revera III)* qui erat primi *(rectius secundi)* Burchardi et Dietbergæ, vel, ut alibi reperitur *(et verius)* Regelindæ filius ; ac secundi *(tertii)* ducis Her- C manni privignus. Ipse et antecessoris Luitolfi uxor Itha erant . . . eadem matre nati, *Regelinda videlicet. Hæc omnia satis nobis consentirent, si Burchardum I agnovisset Crusius : quem dum omittit, ducum numerum necessario minuit.*

m *Colitur S. Odilia vel Othilia virgo in diœcesi Argentoratensi in Alsatia, inscriptaque est Martyrologio Romano ad* XIII *Decembris, ubi de ea agetur latius*

n *Non quidem inusitatum est, quod aliquis impetret unius Sancti intercessione illa, quæ frustra rogavit ab alio ; quodque etiam moneatur a primo, ut alterum accedat. Hæc tamen verba prorsus singularia sunt, ideoque dubitari potest, an sic prolata fuerint a Sancta apparente, ut sibi potestatem simul a impetrandi generatim abjudicaret, alterique attribueret. In Molseimensi Ms. verba hæc sunt :* Cur contristaris ? Quid mihi irasceris ? Feci, quod potui. Verenam roga. Ipsa habet potestatem dandi filios et filias. *Auctor contemporaneus cum sit, facile credo, matronam fuisse monitam a S. Othilia, ut S.* Verenam *rogaret, cujus intercessione filium aut filios impetraret. At existimo verba, quæ Sanctæ attribuit, non habenda pro certis, cum idem scriptor justo liberior sit in exponendis aliorum dictis.* D

o *Videtur scriptor nomina variorum prætermisisse, quod adhuc viverent, idque præcipue facit, dum honori illorum nocuisset relatio.*

CAPUT II. *Beneficia ope Sanctæ impetrata : laborantes in festivitate ejus, blasphemi, fures, raptorque puniti, et aliqui ex iis pœnitentes deinde, invocata Sancta, sanati.*

Lapides ad instaurandam ecclesiam ex fluvio facile elevati : a

Igitur quodam tempore magna pars templi venerandæ Virginis ex fragilitate aquosæ terræ a summo usque ad fundamentum cecidit, populoque ingressum negavit. Tunc jussum est ab abbate *a*, ut tales fundamenti lapides acquirerent, ut ultra opus restaurandi non haberent. E Statim se congregaverunt cives, ubi sciebant esse cumulum lapidum submersorum in locum, qui dicitur Confluentia, ubi Araris fluvius Rheno consociatus decurrit ; et bonum consilium inierunt, ut, quamvis evellere non possent, tamen incipere studerent : KYRIE ELEYSON cantantes more fidelium militum, properantium ad bellum, saliendo ingressi sunt Rhenum. Deus enim, qui est totius boni auctor, per merita sanctæ Virginis firmam voluntatem illis dedit, frigus abstulit, (hyemis enim tempore fuit) audaciam præstitit, vigorem talem intulit, ut, quos viginti homines in terra non possent portare, a quinque vel sex in aqua usque ad terram perducti sunt *b*. Quos intuentes, figuras litterarum et imagines hominum viderunt in eis sculptas ; et ideo cognoverunt, eos dudum naufragio submersos. Manus enim scribentis in aquarum substantia inutilis est. Tunc magna prosperitate fundamento impositi, et bene sunt superædificati. Laudemus venerandam virginem Verenam, quæ nobis Christum faciat esse complacatum. F

inundatio aquarum repressa post Sanctam invocatam.

11 Æstivo igitur anni prioris tempore sub cujusdam, nescimus qua, noctis quiete accidit grande miraculum, quod nobis est bene cognitum, quia oculis nostris vidimus : ideo testes veritatis sumus. Rheno enim ex abundantia aquarum egresso supra modum et immaniter amplificato, totum pene segetis tegebat fructum, spem vivendi abstulit, atque cives desperantes fecit. Hoc intelligentes, ante lucem ad monasterium *c* venerunt, lacrymabiliter veniam Virginis deprecantes, ne se desereret, et ab importunis æquoribus eos liberaret. Et surgentes ab oratione, tollentes cruces, sanctitatemque *d* portantes, venerunt usque ad campum, sed tamen propter metum æquoris non ausi sunt intrare planitiem segetis. Tunc subito in articulo unius momenti felici recursu Rhenus proprium alveum ingressus est, nulla læsione comitante ; et segetes, quæ erant proclives in mane, statim erigebant se in meridie. Tunc omnes effecti sunt læti, cantantes atque laudantes sanctam Verenam, et dicentes : Laudemus Virginem venerandam, quæ flore castitatis laudem promeruit in excelsis.

12 Nec hoc prætereundum putamus, quod

quædam

A *mulier in festo laborans subito malo percussa, et ad altare sanata :*

quædam mulier incauta nimis diem dedicationis ecclesiæ noluit servare ejusdem Virginis gloriosæ; sed arripiens fusum et colum penso involutum, insistebat operibus manuum. Cum autem a vicinis mulieribus fuisset ammonita; ne hoc ageret, sed secum ad ecclesiam pergeret, noluit illis consentire, sed magis cœptum opus adimplere. Illis abeuntibus *e*, facta oratione, acceptaque benedictione, gaudentes remearunt ad sua. Intrantibus autem illis prædictæ mulieris mansionem, invenerunt eam in terra jacentem, ore spumantem, dentibus stridentem, colum lævæ, dexteræ autem fusum, destricte adhærentem, omniumque membrorum officio carentem. Nec mora, vehiculo imponentes *f*, ante sanctum altare corpus inane deferentes; diu clerici cum omnibus, qui aderant, deprecationes facientes, per merita sanctæ virginis mulieri incautæ subvenit gratia Salvatoris. Illa, quæ in manibus tenebantur, divinitus transiliendo super altare venerunt, et membra debilia mulieris sana surrexerunt. Tunc omnis clerus laudes Deo psallentes, ad propria reversi sunt gaudentes. Stellas B in cacumine cæli videmus, arenam in litore maris novimus, sed dinumerare non valemus. Ita nec describere possumus miracula, quæ fiunt semper per Virginis gloriosa merita, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre in unitate Spiritus sancti vivit et regnat Deus in secula seculorum. Amen.

blasphemia in Sanctam graviter punita,

13 Huc usque audistis blandimenta pietatis; nunc audite hujus Virginis sententiam potestatis. In regione igitur Francorum *g* fuit quidam comes, multum per omnia dives. Hic totum tempus vitæ suæ vixerat sine filiis cum conjuge sua. Cumque a nobis sæpe foret ammonefactus, ut Zurziacum locum causa orationis adiret, veniam Virginis imploraret, et aliquam portiunculam suæ hereditatis, quamvis parvulam, illi donaret, ut filios habere potuisset; nostræ autem ammonitioni non consentiens, sed in ridiculum prorumpens, Hi tales *h*, dicebat, in virtutibus sunt fragiles, in rebus bellicis semper inutiles. Postmodum autem ipsa ejus uxor, quia nolebat credere spem suam in Virginem sanctam habere, ex ictu fulminis est percussa, atque miserabiliter vitam præsentem finivit, ipse autem C sine filiis permansit.

furantes in festo Sanctæ impediti ac puniti, deinde sanati :

14 Cum dies festus adesset venerandæ virginis Verenæ, dies annuæ exspectationis nostræ, de regionibus multis populis congregatis, fures etiam, quasi ad adorandum hujus Virginis sanctitatem *, eamdem cum illis viam locum Zurziacum ingressi sunt. In crepusculo autem cujusdam noctis equos furati sunt, recedentesque erraverunt per montes et silvas, per campos et paludes, et per multa incommoda duxerunt totam quietem * noctis, vix crepusculum diei exspectantes. Unus autem eorum venit equitando in atrium ecclesiæ scissis vestibus, corrupta facie, sine sensu et intellectu corruens in terram quasi mortuus. Equus Domino suo redditur, fur autem a populorum manibus ad sanctum altare portatur; factaque oratione ab omnibus, surrexit sanus, spondens se ultra tale non facturum, et sub censu sanctæ Virginis proprium *i* servitutum. Quod ita fideliter fecit, ut promisit. Alter autem sine sensu venit nesciens cum caballo ad scenoniam *k* proprii senioris *l*. Similiter per merita sanctæ Verenæ est liberatus, recessitque illæsus : et sine crimine ambo vitam finierunt.

* reliquias

* tempus quieti destinatum

15 Rusticus quidam, cum in dedicationis die ejusdem ecclesiæ ad colligenda ligna abscindendo silvam intraret, manubrium, quod tenebat manu, firmiter adhærebat. Ad altare ductus, oravit prostratus coram populo. Recessit sanus. Vir quidam pro redemptione animæ partem hereditatis suæ dedit Fratribus, Deo et sanctæ Verenæ servientibus, additque molendinum congregationi *m* valde necessarium. Cui potentior aliqua persona resistens, quod iste bene contradidit, ille male detrahere voluit, commutans cursum justum rivuli, ducens in alium locum injustum viri proprii *. Quodam autem tempore rivulus ille inaudita abundantia magnificatus erumpens, totumque structuram clausuræ frangens, sine pluviarum guttis, nulloque juvamine hominis, sed sola potentia Dei majestatis pervenit ad locum cursus prioris. Ille autem homo multum perterritus advenit, veniam Virginis deprecaturus, et quod incaute abstulit, diligenter reddidit atque emendavit.

AUCTORE ANONYMO. *alius in festo laborans, percutitur et sanatur. mola Sanctæ congregationi vindicata*

* servi

E *quidam ob raptas ex ecclesia Sanctæ candelas subito morbo percussus, et dein sanatus*

16 Memoratus *n* quidam cum comitatu magnæ multitudinis per oppidum Zurziacum iter agendo tempus unius noctis mansitavit in ædificiis sanctæ Virginis. Unus autem ex illis, qui in ministerio ceteris præfuit, nobis contrarius, et nostrarum rerum malignus dispensator in distribuendo extitit : quod postea rerum eventus probavit. Nam ab æditúo ecclesiæ ceram ministerialem *o* cum magna austeritate quæsivit : ipse autem, prout habuit, dedit. Contra ille magis ac magis accipere voluit; ipse vero, quia non habuit, minime dedit. Tunc ille furore repletus candelas circa sanctum altare ad se traxit, protinusque recessit. Mane autem facto, ire cœperunt; sed subito iste anxius cecidit de caballo plana terra, quasi in basilicæ pavimento, fractisque cruribus jacebat quasi mortuus, manibusque suorum ad mansionem reportatus, diu manens in hac infirmitate detentus; nec prius melius habuit, donec se redimere studuit. Laudemus Verenam sanctam, quæ dat pœnitentibus misericordiam, ad se venientibus gratiam præstat, terrorem delinquentibus incutit, petentibus veniam distribuit, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre in unitate Spiritus sancti vivit et regnat. Amen.

ANNOTATA.

F

a *Varia in hisce miraculis sic referuntur, acsi ecclesia* S. Verenæ *monachis fuisset subjecta : quod tamen nullibi clare dicitur. Hic abbatis fit mentio, postea Fratrum et Congregationis. Verum scriptores neoterici hæc recte videntur explicare de præposito ecclesiæ, et de fratribus antiquæ confraternitatis, quæ congregatio vocatur, ideoque eorum insistam vestigiis. Accipe, quomodo eum, qui hic* abbas *dicitur, vocet Vita prior Germanica :* Mandavit præpositus, decanus, sive præses sacerdotum in Zurzach. *Quidni etiam* abbas ecclesiæ S. Verenæ *dici possit? Nam abbas non necessario monachorum superior est, cum olim non modo monachorum abbates essent, sed etiam abbates canonicorum, idemque titulus Canonicorum præpositis hodieque detur quibusdam locis. Quin imo parœciæ rectores subinde* abbates *nominati leguntur, atque idem titulus multis aliis fuit attributus. Consule Cangium in Glossario aucto ad vocem* abbas.

b *Hoc miraculum, si revera miraculum vocari debet, et res peracta non est modo naturali, prætermissum est in Ms. Molsemensi.*

c *Per*

AUCTORE ANONYMO.

c *Per* monasterium *intellige ecclesiam, sicut vox* monasterium *non raro sumitur. Vita Germanica :* Currunt homines afflicti ad sepulcrum, sive locum S. Verenæ *etc.*

d *Id est*, reliquias *aut* thecam reliquiariam, *sicuti vox* sanctuarium *subinde sumpta fuit. Formata est vox a voce Germanica* heiligthum, *quæ reliquias significat, et ab eadem oritur radice cum voce* heiligkeyt, *quæ* sanctitatem. *Pro reliquiis vocem sumi, clarius patet num.* 14, *ubi repetitur.*

e *Solœcismus hic aliquoties recurrit. Lege :* Illæ abeuntes *etc., et paulo inferius :* Intrantes autem illæ *etc.*

f *Hic alius est Solœcismus prædicto oppositus. Lege :* Illis imponentibus . . . deferentibus, . . . et clericis deprecationes facientibus *etc. Porro cum similia orationis vitia non reperiantur in aliis miraculis, suspicari possumus hoc descriptum fuisse ab alio quopiam, et ceteris adjectum. Legitur tamen etiam in Molseimensi sine solœcismis, sed ultimo loco.*

g *In Vita Germanica dicitur*, ex Francia Orientali.

B

h *Ibidem*, mulieres *etc.*, *additurque uxorem comitis non minus blasphema verba dixisse, et pejora etiam, quam comitem.*

i Proprius *sumitur pro cliente, servo, mancipio.*

k *Vocem hanc non reperio. Sed haud dubie locus designatur.*

l Senior *hic dominum significat, uti alibi sæpe.*

m *Jam dixi, hic posse intelligi confraternitatem, cui bona illa fuerint data, nisi quis malit intelligere clericos, qui divina officia obibant in ecclesia Sanctæ, et forsan in communi vivebant.*

n *Vox sic legenda videtur, sed ambigue scripta est. In Molseimensi habetur :* Quidam nobilis cum exercitu *etc.*

o *In dicto Ms.*, Ceram petiit ad lumina facienda.

Caput III. *Reliqua miracula et beneficia medii ævi.*

C

Quidam nobilis e gravi infirmitate restitutus :

Frater quidam erat in congregatione *a*, nobilis quidem genere, sed nobilior dignitate. Hic vias justitiæ semper habebat in corde, et, prout potuit, Fratribus servitium impendebat. Diligebat autem omnes et ab omnibus diligebatur. Crescebat autem eo tempore juventutis infirmitas magnæ ponderositatis, et a nullo medicorum *b* industria potuit superare incommoda. Cœperat ejusdem Virginis sanctæ jugiter juvamen implorare, ac sæpius ejus requiem *c* visitare, ut ab ea mereretur liberari. Cumque quadam die adveniret, et humiliter orando prostratus jaceret, ut dicunt homines, obdormivit, sanusque surrexit, et cum magno gaudio ad propria remeavit, ac usque ad finem vitæ illæsus permansit. Hæc ideo, Fratres, descripsimus, et pauca de multis expressimus, veluti quosdam flores de pratis, ut in die solemnitatis sanctæ Verenæ virginis habeat dilectio vestra super nocturnos in nocte ad legendum, et in die super mensam refectionis Fratribus sufficienter ad intelligendum, et in omni loco semper resonet laus Dei in auribus nostris, qui in Trinitate vivit et regnat Deus unus in secula seculorum. Amen *d*.

D

candelæ in ecclesia Sanctæ exstinctæ, rursumque sæpius sponte accensæ :

18 Igitur in die Purificationis sanctæ Mariæ cum oblatione cives universi ad ecclesiam sunt congregati, Missarum solemnia processionemque sanctæ crucis exspectantes. Cumque divinæ laudis tempus adveniret, officio candelarum rite peracto, accensisque omnibus, ad ecclesiæ januam venimus, singuli singulas candelas in manibus portantes; sed tamen nulla ardens præ valetudine venti ingrediebatur. Et dum quasi centum passus ab ecclesia digressi sumus, subito cum magna impetus tempestate, irruit ventus vehemens ab aquilone; multa ædificia in villulis fregit, magnasque in silvis arbores radicitus erutas in terram projecit. Cumque ardentem flammam in candela vidissemus, manum ad defendendum apposuimus, jamque mox extinctam cernebamus. Illico retraximus manum ad corpus, cum celeriter ardentem invenimus; omnibusque populis hoc factum similiter inspicientibus, quod nos latuit, qui post tergum nostri fuit. Iterum atque iterum manum ardenti candelæ apposuimus : nutu divino extinguitur, atque rursum divinitus accenditur. Quotiens manum flammæ ad protectionem præbuimus, totiens Deo inspirante * extinguitur, atque iterum inflammatur. Quarta autem vice ad nosmetipsos revertimur, cognoscentes vere in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis hoc factum esse. Nam trina et unum quatuor faciunt. Trina pertinent ad sanctæ Trinitatis majestatem; unum ad sanctæ Unitatis Deitatem *e*. Sine autem defensione manuum, et cum immobili flamma pervenimus ad templum Domini : cum summa lætitia reversi sumus ad propria.

E

* *i. e.* agente *vel* disponente

laborans in Sanctæ festo, morbo percussus diuturno :

19 Villanus *f* quidam diem solemnem sanctæ Verenæ dignis feriis noluit observare, sed abiit ad proprium pratulum, volens fœnum aridum evertere de loco in locum. Dixerunt ei presbyteri boni : Est hodie festivitas sanctæ Virginis. Non licet tibi hodie quidquam operis servilis facere. Ille autem pro nihilo habuit, nec omnino opus dereliquit. Maledixerunt ei presbyteri, dicentes : O sancta Verena, redde illi mercedem *g*. Ille autem miser sex vicibus cecidit, lunatice in terram cadens. Stomachari cœpit, et longum malum longo tempore habuit, donec Virginis gratia illum sanavit.

F

punitus cum uxore, qui renuebat solvere tributum Sanctæ debitum :

20 Tributarius *h* quidam copulavit sibi in conjugem similem sibi tributariam. Etenim illius substantiæ per partes plurimas dilatus, non post multum temporis factus est vir inclytus. Cumque filios et filias haberet, erubescens se sanctæ Virgini tributum solvere, quod ex hereditate debuit reddere, abduxit se suamque progeniem cum Virginis maledictione : quod postmodum rerum eventus ostendit in actione. Nam ipse et ejus conjugata defuncti sunt ambo morte inspirata *i*. Procreatio autem ejus, quæ nunc superest, patitur paralysim, cunctorum carens officio membrorum, nisi tantum habens visum oculorum. Sic fiat *k* detrahentibus beatæ Verenæ sanctis virtutibus.

mulier in aqua mirabiliter servata :

21 Igitur quodam tempore familia *l* sanctæ virginis Verenæ jussa est ex ipsa ripa, qua monasterium est constructum, in alteram convenire ad metendum. Perrexerunt quidam, ecclesiam prætcrierunt; alii autem humiliter adoraverunt. Muliercula autem prostrata intentissime se Deo et beatæ Virgini commendabat : et ita ventum est usque ad naviculam navigationis. Sed quia navicula parva erat, plures portare non poterat. Pauci, qui ecclesiam prætcrierunt, naufragio perierunt.

A perierunt. Qui autem proni adoraverunt, ex gratia Virginis evaserunt. Muliercula autem illa usque ad ima Rhemi est submersa, atque ambulando mirabiliter est transducta. Cives autem hæc videntes, occurrerunt ei obstupefacti, mirando dicentes : Unde venis, aut quo vadis, aut qualiter habes ? Illa dixit : Pretiosa femina ponens in imo manum suam super os meum, et alteram super capitis mei cincinnum, produxit me ad medium vestrum. Tunc omnes læti, prout potuerunt, laudes Deo et sanctæ virgini Verenæ in altum cantaverunt.

cæcæ visus redditus invento vasculo, quo usa erat Sancta, inde sacellum ædificatum : m

22 Vas itaque lapideum in urbe antiqua juxta Rhenum a pastoribus gregum fuerat repertum *m*, de quo post paululum dicemus, cum ad illius loca congrua scribendo perveniemus. Nam quædam fidelis femina vidua lacrymando maritum perdidit visum oculorum : ac jugiter veniam Virginis implorabat cum lacrymis. Nocte igitur veniens sancta Virgo, suscitavit eam, dicens *n* : Est vas lapideum, in quo infundens aquam calidam cum cinere mixtam, lavi capita leprosorum, aliorumque vestimenta infirmorum. Si ex B illo laveris, procul dubio visum habebis. Surrexit concita, ducatum petiit a vicina muliere, vas invenit, lavit oculos, et vidit. Post *o* hæc autem Almitati ejus et sanctorum Thebæorum martyrum pulchra ecclesia in eodem loco est fabricata, in qua Christi miracula visa sunt et audita. Nam cum ex aliqua negligentia nocturnale lumen deesset, totus locus prædictæ urbis magno redundans splendore luminis, sicut visum est cuidam beato presbytero, in adjacenti juxta Rhenum oppido habitanti, manensque * in totius noctis spatio. Simili autem modo, privata ecclesia officio clericorum, audita est vox psallentium angelorum, et tam dulcis in auribus audientium, veluti mel est in dentibus manducantium. Custodes autem volentes accedere, non potuerunt pedem ante pedem levare.

* *lege* manebat

plus impetratus. p

23 Secundus igitur Hermannus *p* Alamannorum dux, dum esset præcipuus omnibusque virtutibus vir præclarus, Conradi prædicti regis filiam duxit uxorem. Cumque ex ea filias satis procrearet, filios autem non haberet, ambo venerunt, gratiam Virginis pro filio postulaverunt : quod statim postea impetraverunt. Quo nato, C xenia non parva obtulerunt cum puero : et cum benedictione Virginis et gratia recedentes, læti venerunt ad propria. De quo plurima in alio loco scripturi sumus, si Deus permittit, qui omnia ex nihilo creavit : cui honor et gloria per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Hæc secundum ante dicta sic exprimuntur in Vita Germanica :* Erat ex confraternitate S. virginis Verenæ stemmate quidam nobilis, virtutibus vero et auctoritate nobilior. *Non habetur hoc beneficium in Molseimensi.*

b *Phrasis luxata est. Lege :* Nullus medicorum industria *etc. ; vel :* Nulla medicorum industria.

c *Id est, sepulcrum, uti habent neoterici.*

d *Clausula hæc, et phrasis vitiosa alium rursus auctorem insinuare videtur.*

e *Frigida hæc est ratiocinatio. Factum ipsum nec in Molseimensi, nec in vita Germanica habetur ; forsan quia minus videtur spectare ad* S. Verenam. *Nolui tamen illud omittere, quia reperitur in nostro Ms., et in ecclesia* S. Verenæ *contigit.*

f Villanus *rusticum, seu ruricolam significat.*

g *Zelus hic quidem erat imprudens : sed idcirco factum falsitatis non arguendum, cum numquam non reperiantur imprudentes. In Molseimensi habetur :* Qui maledixerunt ei, orantes Verenam, ut se vindicaret. *Ex miraculis, quæ sequuntur, nullum amplius legitur in Molseimensi.*

h *Hoc in Vita Germanica sic exprimitur :* Servus quidam et cultor S. Verenæ duxit in uxorem similiter ejusdem Virginis famulam. *Verum hæc minus recte ; nam tributarius ille est, qui tributum solvere alicui debet, et alius est a servo, sive mancipio, multo minus* cultor *Sanctæ dici debebat. Illud autem tributum solvebat* ex hereditate, *id est, quia hereditatem adeptus erat cum onere tributum aliquod solvendi ecclesiæ* S. Verenæ.

i *Id est, divinitus illata : nam sic illa voce ante usus est auctor.*

k *Et hic scriptor ille ostendit zelum sine scientia.*

E l *In Vita Germanica,* feudales et mancipales ecclesiæ S. Verenæ.

m *In Vita Germanica dicitur vas rursus abjectum fuisse a pastoribus.*

n *Sequentia sic narrantur in eadem Vita Germanica :* Quære vasculum a pastoribus inventum, ex quo ego pauperum capita abluere et mundare fui solita. Si itaque illi aquam imposueris, eaque te laveris, priorem tuum visum plane recipies. Quo dicto, mulier læta surrexit, seseque a pastoribus ad locum illum, quo sacrum vasculum abjecerant, duci curavit *etc.*

o *Rursum Vita Germanica :* Propter hoc magnum et notabile miraculum, ad honorem Dei et hujus sanctæ Virginis, etiam ad laudem totius sanctæ Thebeiensis Societatis, in sacro illo loco capellam aliquam ædificarunt, quæ hodierno adhuc die capella S. Mauritii apellatur, et etiam singulis annis a magna hominum turba publica processione et supplicatione visitatur, *etc.*

p *Hæc optime congruunt cum dictis laudati supra Chesnii, qui lib.* II *cap.* LI *de Hermanno II Sueviæ duce Gallice hæc habet :* Tunc F *(anno* 997) Otto III ducatum dedit Hermanno II, illustri ac potenti domino : nam nuptiis sibi conjunxerat Gerbergam seu Guepam filiam Conradi regis Burgundiæ, . . . ex qua genuit filium unum et tres filias, videlicet Hermannum successorem suum *etc. Miror hoc beneficium omissum esse in Vitis Germanicis, nisi forsan scriptores illi putaverint Hermannum hunc eumdem esse cum memorato ante Hermanno I, cui simile obtigit beneficium. Hisce demum subjungam appendicem miraculorum aliquot, quæ narrantur in Vita Germanica, prout illa nobis Latine reddita est.*

APPENDIX

AUCTORE ANONYMO.

APPENDIX

Ex Vita Germanica, interprete Winando Pescher.

Obtentus ope Sanctæ filius. a

Serenissima regina Agneta *a* regio sanguine ex Ungaria nata, potentissimi imperatoris Romani Rodolphi conjux, tempore quodam se celebre S. Virginis sepulchrum visitaturam vovit, ut Deus sibi hæredem dare dignaretur, quo facto fuit exaudita, Filiumque impetravit, quem Joannem *b* appellavit. Qui postea anno MCCXCIV fundationem S. Verenæ in tutelam suam et patrocinium suscepit. Quæ litteræ præter cætera verisimilia testimonia tam de donatione et confirmatione hujus ecclesiæ, quam etiam de narratis aliisque miraculis adhuc conservantur, et exhiberi possunt. B

Cæcæ visus restitutus.

25 Anno MDCVI contigit, postquam pii quidam conjuges filiolam longo tempore cæcam haberent, quod illam S. Verenæ in Zurzach voverent. Et ecce, cum votum suum ibidem implevissent, Dominus Deus gratiam suam ostendit, cæcamque filiolam rursus illuminavit, ut ipsi nos præsentes ex utroque parente percepimus.

Scabies sublata. c

26 Non ignota persona in loco, vulgo Thienger dicto, comitatui Sultzensi *c* subjecta, filiolam habebat in tota facie nociva et mortifera scabie ita defœdatam, ut nullus medicorum mederi potuerit. Quare hæc syncera et pia persona hanc filiolam S. Verenæ offerre vovit. Cum jam puellam ad sepulchrum anno MDCXIII perduxisset, omnis scabies quantocius defecit, puellaque plane fuit sanata. Quare Deum in dilectis suis Sanctis summe laudavit, et gratias egit.

uti et surditas et oculorum dolor, d

27 Anno MDCXVI contigit, quod duo viri ex imperio Zurchensi *d* XIV Junii in Zurzach venirent, ibidem suo voto, quod ex consilio piorum hominum susceperant, satisfacturi, ex causis, quia uxores earum valde ægrotarent, una ex surditate, altera vero ex glaucomate, seu C oculorum dolore. Quamprimum autem preces suas persolverant, eorum petitionibus per intercessionem S. Verenæ fuit satisfactum. Quemadmodum uterque cum gratiarum actione reversus exitum sui voti indicavit.

mulier invisens sepulcrum, e

28 Margaretha *e* femina ex Pfullendorff anno MDXCIX magno et terribili tumore in pede erat affecta, ingentesque longo tempore dolores patiebatur: et quamvis ubicumque auxilium et consilium imploraret, multa etiam remedia adhiberet, nihil tamen juvabant, sed tumor et dolores quo diutius, quo plus proficiebant. Interea occurrunt ei multiplices gratiæ et favores, quos S. virgo et martyr Verena apud omnipotentem et misericordem Deum sua fideli intercessione multis hominibus in omnibus eorum difficultatibus et necessitatibus consecuta est et impetravit. Quare se munus aliquod sive sacrificium, piamque peregrinationem sanctæ ejus ecclesiæ et sepulchro exhibituram vovit: mox se ad iter accingit, et quidem tempore hyemali in Januario, in magno frigore, et profunda multaque nive: cum jam totaliter languida et defessa, etiam aliquantulum debilis et infirma in Zurzach veniret, statim et sine mora ecclesiam, et sepulchrum S. Verenæ virginis et martyris invisit, offert munera sua et preces, quem in finem (quia illa, ut dictum, aliquantulum defessa, debilis et infirma fuerat) subsidit, et inter orandum etiam indormivit. D

sanatur ex tumore et dolore pedis.

29 Post mediam circiter horam rursus evigilat, reperitque non solum dolores pedis, infirmitatemque cordis una cum defatigatione membrorum, verum etiam tumores pedis defecisse. Quare surgit, gratias ferventissime primo agit omnipotenti et misericordi Deo, deinde etiam S. virgini Verenæ pro fideli illius intercessione. Porro se confert ad reverendum admodum et doctissimum virum ac dominum D. decanum illius ecclesiæ, eique in præsentia reverendi domini Galli, cellarii sacræ ecclesiæ S. Blasii, decani in Klingenaw *f*, uti etiam honestissimi viri, et domini Pelagii Artzlin, secretarii urbici et memoratæ ecclesiæ S. Blasii præfecti in Keyserstull, hoc expressum et notabile miraculum narrat, quod sibi per gratiam et bonitatem Dei, et per intercessionem S. virginis et martyris Verenæ paterne fuit communicatum.

ANNOTATA. E

a *Hoc beneficium varie narrant hic auctor Mauritius Adler (modo verba ejus fideliter reddita; nam Vitam ipsam Germanicam non vidi) et recentior Hieronymus Richter, cujus Vitam Germanicam præ manibus habeo. Omnis tamen varietas est in personis. Prior certo errat, cum Rudolfus I imperator uxorem non habuerit filiam regis Hungariæ, nec filium Joannem. Richterus melius dicit Agnetem fuisse filiam Ottocari Bohemiæ regis: nam hæc nupta fuit Rudolfo Sueviæ duci, Rudolfi imperatoris filio, quem* archiducem Austriæ *nominat minus recte, cum Austria eo tempore* ducatus *tantum titulo gauderet; atque hic Rudolfus ex Agnete genuit filium Joannem, ut multi tradunt scriptores.*

b *Vitus Arenpeckius in Chronico Austriaco de Joanne ejusque parentibus sic habet tom.* I *Scriptorum rerum Austriacarum col.* 1229: Rudolfo filio regis Rudolfi Agnes, soror sexti regis Bohemiæ Wenceslai, filia Othocari, nupsit, . . . et ex ea natus est Johannes, qui Albertum regem circa flumen Rhenum, non longe ab F oppido Schaffhusn, dum simul amice iter agerent, sua manu interfecit: deinde pœnitentia ductus Clementem V Pontificem maximum, qui sibi purgationem indulgeret, apud Avinionem adiit. Pontifex cæsaris occisionem ab imperatore judicandam ait. Venit igitur Pisas, ubi cum* cæsar Hainricus VII ejus nominis imperator considebat; a quo jussus religionem ingredi Eremitarum S. Augustini, in eaque perpetuo pœnitere, non recusavit: mortuus est in eadem urbe et in æde sui Ordinis sepultus. *Idem repetit auctor col.* 1236, *cædemque Alberti imperatoris affigit anno* 1308, *et contigisse dicit* juxta civitatem Baden, . . in quo loco monasterium ædificatum est dictum Kunigsfelden.

* *forte* tum

c Sultz, *quod aliqui Solicinium vocant, oppidum est Sueviæ ad Nicrum flumen in ducatu Wurtembergico. Illud olim suos habuisse comites patet ex Crusio, qui subinde de iis meminit.*

d Ex pago Tigurino, *seu* ditione Tigurina *voluit dicere, uti habent Richterus et Murerus. Tigurinus autem pagus, cujus caput* Tigurum, *Germanice* Zurich, *notissimus est et primum locum obtinens in Helvetia.*

e *Apud*

A *e Apud Richterum vocatur* Margarita Waiblin, nata in Pfullendorff.

f Clingenovium, *vulgo* Klingenau, *est oppidulum ad Arolam;* Kayserstul, *quod mox sequitur, ad Rhenum; utrumque est in præfectura Badensi, et episcopo Constantiensi subjectum, sicuti Zurzachum ipsum, quod utrique fere interjacet. Ex hisce demum colliget lector, miracula et beneficia haud dubie plura contigisse, cum videantur continuata a sæculo decimo, quo anteriora facta sunt, usque ad sæculum decimum septimum, quo aliqua adjunxit Germanus Vitæ scriptor, sed ea tantum, uno excepto, quæ suo tempore noverat facta.*

AUCTORE ANONYMO

DE S. FIRMINO EPISCOPO CONF.

AMBIANI IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

Geminus Ambiani Firminus, martyr alter, alter confessor : hujus Acta anachronismis fœdata : elogia aliunde deprompta, tempus vitæ discussum.

B E

CIRCA AN. CCCLXX AUT CCCLXXX.

Ambianum olim Samarobriva, et Somonobriu dictum;

Ambiani, vetusta gens Galliæ in Belgica secunda Bellovacos inter et Atrebates Somonam flumen accolunt, quod Latini olim Samaram *vocabant, uti videtur ex antiquo urbis primariæ nomine. Quippe urbem gentis primariam* Samarobrivam *nominavit Cicero cum antiquis, alii* Somonobriam *et* Somanobriam *recentius vocarunt, ut videre est apud Valesium in Notitia Galliarum pag.* 15 *et* 539. *Nunc vero urbs ipsa a gentis vocabulo* Ambianum *passim dicitur, Gallis* Amiens. *Porro urbs Ambianensis, uti primaria erat, vetusto gaudet episcopatu, atque inter episcopos suos colit* Firminum *geminum, alterum martyrem, qui* XXV *Septembris celebratur, alterum Confessorem, cujus festivitas in hunc diem incidit. Celebritatem antiquitatemque cultus* S. Firmini *confessoris infra commodius ostendemus occasione controversiæ, de possessione corporis ejus exortæ. Hic vero de Actis, atque ætate ipsius breviter disseremus : nam, etiamsi egregia Viri sanctitas satis se manifestet, pauca tamen de gestis* C *ejus exarata sunt, pauciora sunt de eo monumenta, quæ plenam mereantur fidem.*

Acta S. Firmini confessoris anachronismis fœdata :

2 *Acta quædam* S. Firmini *confessoris scripta sunt, quorum duo habemus exemplaria Mss. Primum majoribus nostris submisit Nicolaus Belfortius frequenter in hoc opere laudatus, alterum R. P. Joannes de S. Martino huc Ambiano misit anno* 1660. *Consonant invicem hæc exemplaria, si solum respiciamus ad facta, quæ in iis referuntur : sed Ambianense hinc inde interpolatum est, adjectis phrasibus verbisque subinde mutatis, ut stylus esset elegantior. Porro non consentiunt sibi Acta ipsa, sed variis fœdata sunt anachronismis. Quippe Faustinianum Sancti patrem aiunt floruisse imperante Gratiano, id est, circa annum Christi* 370 *aut* 380, *deinde vero ætatem* S. Firmini *confessoris producunt post tempora Attilæ Hunnorum regis, qui circa medium sæculi* V *Gallias misere vastavit, quin et Sanctum nostrum ad Vigilium Papam deducunt, ita ut vivere debuisset usque ad medium fere sæculi* VI, *quo pontificatum gessit Vigilius. Hæc non cohærere, per se patet, tantoque minus cohærere possunt, quod Faustinianus dicatur conversus a S. Firmino martyre, qui passus est sub Diocletiano et Maximiano. Omnia indicant, Acta illa collecta esse ab homine imperito, qui multa miscuit et confudit, ideoque certam fidem non mereri. Præterea et alia quædam in iisdem Actis occurrunt, quæ vel dubia apparent vel prorsus reprobanda, uti in annotatis ostendam.*

varia compendia iis carentia : elogium ejusdem in Actis S. Firmini martyris :

3 *Breviaria ecclesiæ Ambianensis, quæ nobis ad manum sunt, impressa sæculo* XVI, *nimirum anno* 1550 *et* 1555, *novem in Officio Sancti exhibent lectiones, in quibus relati anachronismi non reperiuntur, licet alias Actis ubique consonent. Vincentius Bellovacensis in speculo recitat compendium vitæ* S. Firmini *confessoris : aliud simile Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum. Et demum, ut omittam recentiores, quædam etiam de* S. Firmino *confessore habentur in Actis S. Firmini martyris, quæ gravitatem habent et antiquitatem, ut fatetur Tillemontius, etiamsi hisce etiam Actis fidem detrahere conetur.*

F

hæc ipsa Tillemontius oppugnat, sed præcipuum ejus argumentum nihil evincit,

4 *Porro, cum nihil habeamus de* S. Firmino *confessore, quod antiquius sit Actis S. Firmini martyris, breviter discutiam præcipuum argumentum Tillemontii, quo Acta illa impugnat tom.* III *Monument., nota* 2 *in S. Saturninum. Primo ait mortem S. Firmini martyris aliquando in Actis collocari sub Diocletiano, aliquando sub Decio et Valeriano. Rationem aliam hujus asserti non allegat, nisi Acta ipsa apud Bosquetum pag.* 146 *et* 152 *inspicienda. Verumtamen de Decio et Valeriano non tam clare id habetur, ut aliam explicationem verba non patiantur, ideoque alio modo explicari debeant, cum non sit verisimile scriptorem, cui gravitatem attribuit ipse Tillemontius in Saturnino pag.* 304, *sibi tam aperte contradixisse in re tam clara. Ipsa igitur auctoris verba accipe :* Præses data jussione præcepit, ut curiales et templorum sacerdotes in ejus præsentia convenirent, ipsisque assistentibus Sebastianus præses dixit : Sacratissimi imperatores Decius et Valerianus decreverunt, ut honor et cultura deorum in omnibus finibus orbis a populis et gentibus conservetur, et thure altaria secundum veteres et antiquas principum consuetudines venerentur, et si quis contra decreta

AUCTORE J. S.

creta sacratissimorum imperatorum venire tentaverit, aut conservare minime voluerit, diversis tormentorum generibus affligatur, eumque capitalem subire sententiam ex decreto senatus et principum Romanorum statutum est. *Ex his colligi nequit, martyrium S. Firmini sub Decio et Valeriano statui, cum eadem dici possent sub Diocletiano, præsertim priusquam hic sub finem regni feralia decreta contra Christianos promulgaverat. Etenim, cum non abrogarentur defunctorum imperatorum decreta in Christianos lata, sed eorum executio solum intermitteretur, poterant provinciarum præsides iis decretis uti, iisque revera subinde utebantur ad Christianos persequendos. Locus igitur exponendus est de edictis Decii et Valeriani dudum defunctorum, nec de utroque vivente imperatore exponi potest, cum simul non imperaverint. Qua de causa non debebat Tillemontius asserere, mortem S. Firmini martyris modo in Actis collocari sub Diocletiano et Maximiano, modo sub Decio et Valeriano, acsi id clarum esset; sed probare debuerat id sequi ex verbis allegatis, ne inconsequentias suas lectoribus obtruderet pro verbis Actorum.*

B

aliæ lectores objectiones discutientur suo loco: elogium

5 *Objicit præterea, verisimilia non esse, quæ in Actis leguntur de quadraginta hominum millibus Pompeiopoli conversis a S. Saturnino, multisque aliis in Gallia a S. Firmino ad fidem adductis. Ac demum multa alia ait in Actis occurrere, quæ eorum minuunt auctoritatem. An numerus conversorum nimium sit exaggeratus, aliisque nævis laborent Acta, examinari latius poterit ad* XXV *Septembris, quo colitur S. Firminus martyr. Nos interim leviusculis hisce objectionibus non absterremur, quo minus huc transferamus omnia, quæ de* S. Firmino *confessore in Actis prædictis leguntur. Ubi auctor narraverat corpus S. Firmini martyris sepultum esse a Faustiniano, quem Sanctus antea converterat, hæc deinde ad propositum nostrum subjungit :* Faustinianus autem, quem antea memoravimus, qui et corpus beati Firmini martyris condidit, in amore et memoria beati Firmini martyris et confessoris, unicum filium suum, nomine Firminum nuncupavit, eumque sacris litteris imbutum, viris religiosis ad instruendum tradidit : qui postmodum sapientia, et doctrina in Galliarum partibus,
C velut clarissimus solis radius, omnibus enituit. Nam dum esset decorus eloquio, certissimus moribus, et castitate probus, omnibus Europæ ecclesiis pater et magister effectus est; et cum virtutum gradibus ad culmina ecclesiæ conscenderet, a Joanne Lugdunensis ecclesiæ antistite, ad episcopatus officium rapitur, per quem divina misericordia in sancta Ecclesia multa miracula ostendere dignatus est.

S. Firmini confessoris ex Actis Martyris,

6 Nam et ipse paralyticos multos ad pristinam sanitatem restituit, et filium Calisti patricii a febribus orationis virtute liberavit, vexatos a dæmonibus multoties per singula loca expurgavit, sicut ipse hodie meritis ipsius singulis se invocantibus, et in se sperantibus longe, lateque coruscat, qui et ecclesiam in honore sanctæ Mariæ Virginis construxit, in qua sanctus Firminus martyr et pontifex conditus esse traditur, et in qua Firminus episcopus suam sepulturam elegerat fieri. Sed cum dubium sit propter persecutionem, quæ tunc illic inundaverat, ubi sanctus Firminus martyr a Faustiniano claro depositus sit : dubium tamen non est ubi sanctus Firminus confessor et episcopus post multas virtutes ostensas, conditus est, ubi et sine dubio requiescere credendus est. Vixit autem annis quadraginta D
septem *, et sub die Kalendarum Septembrium feliciter a sæculo migravit, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre simul et Spiritu sancto vivit, et regnat per immortalia sæcula sæculorum. Amen. Explicit passio sancti Firmini episcopi et martyris. *Præcipua hujus elogii difficultas est, quod inter episcopos metropolis Lugdunensis nullus reperiatur Joannes ante sæculum* XII. *Nec ad Lugdunum Clavatum seu Laudunum recurrere licet, quod serius accepit episcopum. Lugdunum Convenarum jam tunc fortasse habuit episcopatum, sed ignoti sunt primi illius urbis episcopi. Verumtamen Joannes Lugdunensis episcopus Sanctum nostrum ordinasse dicitur etiam in Actis edendis. Fieri potest, ut Joannes prætermissus sit in catalogis antistitum Lugdunensium, nisi malimus suspicari errorem in episcopi illius aut ejus ecclesiæ nomen irrepsisse.*

** in Ms. uno rectius sexaginta septem*

alterum ex Bellovacensi,

7 *Aliud elogium Bellovacensis lib.* XVI, *cap.* LXXXIX *tradit his verbis :* Per idem tempus *(id est, imperante Gratiano, de quo egerat)* Faustianus vir genere nobilis, non solum Ambianis, sed totius Galliæ præfectus erat. Hic unicum filium
E habuit, quem in honore et memoria sancti Firmini martyris Firminum nuncupavit. Qui bonæ indolis puerulus esse incipiens, ætatulam suam Domino consecravit. Cumque virtutum gradibus ad culmina ecclesiæ conscendere videretur, Ambianicis plebibus gratus episcopus ordinatur. Ubi qualem, quantumque se præstiterit, quis digne valeat explicare. Quis tantorum verborum copia instructus sit, ut cuncta ejus bona, ut decet, prosequi queat? Ab omni errore infidelitatis vanæ gentilium superstitionis urbe purgata, in loco, ubi corpus beati Firmini martyris tumulatum, ecclesiam sanctæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ construxit, quam populorum confluxus supremis honoribus muneravit. In qua dum in Paschali festivitate sacra pertractaret mysteria, cælis apertis, palmam Domini nostri Jesu Christi aspexit, quæ ejus vitæ sacrosancta chrismata beavit, qui de sacrosancti muneris visione, imo perceptione sacrificatus, ab omni inquinamento carnis et spiritus postmodum mansit illæsus. O quoties ob veritatis assertionem paratam habuit mortem, sed licet ei sors temporis præstare mar- F
tyrium non potuerit, gloriam tamen martyrii non amisit, quia pro spe æternitatis jugiter laboravit. Insignis itaque virentibus miraculis coruscus Cal. Septembris migravit ad Christum.

tertium ex Petro de Natalibus :

8 *Accipe et tertium elogium ex Catalogo Sanctorum Petri de Natalibus, qui lib.* VII *cap.* CXXXVII *sic habet :* Firminus episcopus Ambianensis *(urbis)* quæ ab ambitu fluminis Ambianum dicitur, ipsius civitatis oriundus, filius fuit Faustiani nobilissimi viri, qui in honorem sancti Firmini martyris filium suum Firminum vocavit... Hic bonæ indolis puer ætate procedente per incrementa virtutum crescens, factus est episcopus civitatis : qui populum verbo et exemplo in viam salutis direxit; et ab omni gentilitatis errore urbem purgavit; atque supra sepulcrum sancti Firmini martyris ecclesiam Dei Genitricis construxit et consecravit : in qua dum in die sancto Paschæ celebraret, cælis apertis, palmam sibi de supernis illapsam aspexit : et ab eo die ab omni carnis inquinamento et motu mundus permansit. Quievit in pace III Calen. Septembris, sepultus in ecclesia supradicta. Cui successerunt sancti Honoratus... et Salvius. *Simile elogium conte-*

ruit

A *æuit Saussayus ad* I *Septembris. Addit tamen duo, primum quod in episcopatum successerit Eulogio secundo Ambianensium episcopo, uti omnes habent catalogi; alterum, quod præter ecclesiam supra sepulcrum S. Firmini martyris structam, quam cathedralem ab eo constitutam affirmat, aliam ab eodem ædificatam asserat his verbis :* Beatæ insuper Virginis ædiculam condidit, ad quam succedente tempore sedes pontificia, senatusque ecclesiasticus translatus est. *Verum secundæ hujus ecclesiæ cathedralis auctorem fuisse* S. Firminum, *nullibi lego apud antiquiores.*

compendium vitæ

9 *Demum subjungo indicatas ante lectiones ex Breviario anni* 1550, *cum omnia fere videantur continere, quæ de Sancto vivente sunt ceteris probabiliora. Quæ vero de urbe Ambianensi non recte dicuntur, corrigentur in annotatis ad Acta :* Regnante Deo et Salvatore nostro Jesu Christo per secula, anno ab Urbe condita octuagesimo sexagesimo septimo Antonius * Pius cum filio suo Aurelio urbem condidit, quam ab adjacente flumine Somonobriam appellavit. Hanc divinis sacravit muneribus, muneravit opibus, viris nobilitavit belligeris. His vero fultam munificentiis B Gratianus, magni quondam Valentiniani filius, suo eam post annorum multorum curricula præfecit domino, imperialemque inibi sibi sortitus est dignitatem. Cui et nomen mutando indidit, et ab ambitu fluminum Ambianum eam nominare præcepit.

* Antoninus

ex Breviario

10 Per idem tempus Faustinianus vir nobilis genere præfectoriam Ambianorum non solum administrabat dignitatem; verum etiam hierarchico totius Galliæ ordini præerat summus. Huic unicus erat Filius, quem in amore et memoria B. martyris Christi Firmini, documentis cujus et prædicationibus sanctis longe ante baptismatis gratiam perceperat, Firminum nomine nuncupavit. Qui puerulus erga parentes degens, et bonæ indolis esse incipiens, ætatulam suam Christo Domino consecravit. Traditus vero viris sapientibus et religiosis quotidie crescebat in bonis operibus. Perfectus itaque in Dei sapientia et doctrina, in Galliarum partibus velut solis radius omnibus enituit. Firminus igitur Dei cultor a beato viro Joanne Lugdunensis ecclesiæ antistite Ambianicis plebibus consecratus est episcopus. Sic C ergo episcopatu suscepto, ad sedem Ambianicam remeavit, semper ad virtutum instantiam perseverans. Eamdem pauperibus curam, ut prius, solicitus gerebat. Semper enim in obsequiis pauperum, in diligentia peregrinorum, infatigabiliter perdurabat.

Ambianensi

11 In loco enim, qui ab antiquis dicitur Abladana, ubi corpus B. Firmini martyris a Faustiniano senatore tumulatum fuerat, ecclesiam B. Virginis Mariæ construxit : in qua dum in Paschali solennitate divinum perageret Officium, palmam Domini ejus vice charismata beantis aspexit. Dum vero appropinquare profectionis salutarem diem sentiret, convocatis discipulis suis, dixit ad eos : Si me diligitis, Jesum semper amate, et præcepta ejus vestris mentibus figite : ego enim gradior viam carnis universæ. Commendo ergo in manus vestras hodie salutem animarum vestrarum. Hæc inter verba, supplicibus oculis cum manibus ad cælum elevatis, diu tacitum precem fudit. Deinde in vocem prorumpens, ait : In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. Sic enim ejus anima, sarcina carnis abjecta, atque a terrenis pressionibus liberata, hoc ordine ad suum læta devolavit Auctorem. Vixit autem beatus Firminus annos sexaginta septem; qui miraculis coruscans, sub die Calendarum Septembris feliciter migravit ad Christum. Sepultusque est honorifice in ecclesia beatæ Mariæ Virginis, quam ipse construxit, præstante Domino Jesu Christo, cui est cum æterno Patre et Spiritu sancto honor et gloria per infinita seculorum secula. Amen.

AUCTORE [illegible] S.

12 *Præcedentia eloqua aliquot continent notas chronologicas, sed vagas et vix sibi cohærentes, imo in speciem contrarias. Hinc ætas Sancti certo determinari nequit. Primo Faustinianus sancti Confessoris pater conversus dicitur a S. Firmino martyre, ita ut ætas S.* Firmini *confessoris non debeat nimis amoveri a S. Firmino martyre. Hæc nota ceteris certior, cum habeatur ex Actis S. Firmini martyris. 2°. Bellovacensis et Petrus de Natalibus cum Breviario ita loquuntur, acsi Faustinianus adhuc vixisset imperante Gratiano, quod verisimile non est, si sepelierit S. Firminum martyrem. Hinc quod dicitur* per idem tempus, *non tam presse videtur sumendum. 3° S. Honoratus tum hic a Petro, tum in elogio proprio, aliisque ibidem in Actis ejus citatis tom.* III *Maii pag.* 612 *et* 613 *dicitur* S. Firmini *confessoris successor. At S. Honoratus videtur floruisse circa finem sæculi* VI, *aliis sæculo* VII *jam provecto, ita ut illud intelligi non debeat de successione immediata, cum plures inter utrumque intercesserint, non nominati in catalogis antiquioribus, ut ibidem advertit Henschenius :* Etenim, *ait,* ejusmodi catalogi videntur magna ex parte desumpti e litaniis et Martyrologiis ecclesiæ Ambianensis, in quibus notati erant episcopi, qui sanctitate floruerant, ceteris omissis, quorum memoria injuria bellorum aut negligentia majorum videtur intercidisse. Horum autem aliqui, ab aliis postea in notitiam revocati, ita indicantur : Leodardus, Audoenus, Edibius et Beatus, qui interfuit concilio Aurelianensi V, anno MXLVII habito. *Hi omnes etiam reperiuntur eodem ordine apud Sammarthanos tom.* II *Galliæ Christianæ pag.* 92, *et apud Adrianum de la Morliere in Antiquitatibus Ambianensibus lib.* II. *Subdit Henschenius :* Memoratur ex vetustissimo Martyrologio ecclesiæ Ambianensis Deodatus episcopus, sed quando præfuerit, ignoratur. *Hic igitur etiam inter* S. Firminum *et Honoratum sedere* F *potuit, aliique etiamnum ignoti. Porro S. Honoratum et S. Salvium collocarunt Majores nostri cum Morlierio ante Berecundum, mortemque Honorati figunt circa annum* 600, *Salvii circa* 615, *nec paucas hujusce chronotaxis rationes allegant, quas vide tom.* I *Januarii pag.* 704, *et tom.* III *Maii pag.* 612 *et* 613.

Nec clare eloquuntur, quæ habentur in Actis, explicantur

E

13 *Quarto difficultatem parit, quod ætas Sancti diverso modo notetur in Actis. Namque Acta S. Firmini martyris edita tantum attribuunt* Firmino *confessori annos* quadraginta septem, *Acta propria annos numerant* sexaginta septem. *Dubium non est, quin Acta Martyris sint meliora; sed nec dubitare possum, quin alia hoc loco sint præferenda, cum certum sit, transcribentium incuria mendum irrepsisse in numeros. Deprehendi id in Mss. nostris : nam in uno notatur anni* quadraginta septem, *sicut apud Bosquetum : in alio vero Audomarensi* sexaginta septem. *Deinde Breviaria Ambianensia etiam notant annos* sexaginta septem, *eaque videtur communis olim fuisse opinio, quæ et rectius cohærere poterit cum chronotaxi danda. Laudatus mox Morlierus pag.* 160 *cum aliis quibusdam, quos nominat, longissimam*

vixit probabiliter Sanctus annis 67, et S. Firminus martyr passus est sub Diocletiano.

AUCTORE J. S.

Sancto nostro Vitam adscribit, non alia, opinor, de causa, quam ut melius impleret tempus omne, nec ullum in catalogo episcoporum relinqueret vacuum. Verum hæc ratio non sufficit. Malim ergo opinionem de ætate sexaginta septem annorum ut probabiliorem amplecti, donec quis inveniat certiora monumenta. 5°. statuenda est mors S. Firmini martyris sub Diocletiano et Maximiano secundum Acta, et ante persecutionem generalem, quia in iisdem Actis mentio non fit edictorum Diocletiani, sed Decii et Valeriani. His prænotatis, neglectisque erroribus, qui de Attilæ et Vigilii temporibus leguntur in Actis, breviter ostendam, quid de ætate S. Firmini *confessoris videatur probabilius statuendum.*

ex dictis qualiscumque vitæ datur chronotaxis,

14 *Sanctus natus esse potest circa annum* 310, *aut etiam annis aliquot serius, quia Faustinianus pater ei dedisse nomen* Firmini *dicitur in amorem et memoriam B. martyris Christi Firmini, cujus documentis longe ante baptismatis gratiam perceperat. Non igitur natus est Sanctus noster, vivente S. Firmino martyre, sed diu post ejus obitum, imperante verosimiliter Constantino,* B *idque etiam suadet tempus initi episcopatus. Etenim Episcopus factus est post annum* 347 : *nam inter utrumque Firminum ab omnibus medius statuitur Eulogius, qui fuit in concilio Coloniensi anno* 346, *in Sardicensi anno* 347. *Scio quidem non eamdem omnium sententiam esse de concilio Coloniensi seu Agrippinensi, illudque fictitium haberi ab aliquibus, sed nec eorum opinioni assentior, nec ex ea pendet assertio, cum Sardicense concilium saltem subsistat, ubique inter episcopos Galliæ subscripserit* Eulogius, *non alius utique ab Ambianensi. Porro Eulogius secundus episcopus Ambianensis statuitur passim, quia inter ipsum et S. Firminum martyrem nullus reperitur medius. Hinc verisimile est jam senem fuisse tempore Sardicensis concilii, ipsique non multis annis successisse* S. Firminum *confessorem, forsan inter* 350 *et* 360. *Demum quot annis episcopatum gesserit, quove anno obierit Sanctus, antiqui non exprimunt. Martyrologium novum Parisiense ad marginem notat circa annum* 390 : *Morlierius vitam ejus vellet producere usque ad* 430, *sed parum probabiliter.*

C

et rejicitur opinio Sigeberti.

15 *Si Sigebertus audiendus videretur, vitam Sancti producere deberemus usque ad medium fere sæculi* V : *sic enim habet ad annum* 382 : Eo tempore præfecturam Gallicam ministrabat vir illustris Faustinianus, qui genuit Filium, quem ob amorem et memoriam beati Firmini martyris Firminum vocavit, (*ecclesiæ*) Ambianensis posteriori tempore episcopum. *Verum clarum est, hæc ex Actis* S. Firmini *confessoris desumpta esse cum aliis, quæ præmittit de urbe Ambianensi, ideoque referri ad imperatorem Gratianum, quia de Gratiano Acta meminerunt, et mox subdunt :* Per idem tempus Faustinianus *etc. Credimus autem in Actis illius non alia de causa Gratiani imperatoris mentionem esse factam, quam quia imperio associatus est Ambiani anno* 367, *ejusdemque urbis, in quam beneficus fuit, nomen mutasse fertur. Verba vero illa Actorum :* Per idem tempus Faustinianus . . præfectoriam Ambianorum . . . administrabat dignitatem, *quæ presse secutus est Sigebertus, non alio loco habemus, quam verba hominis tempora ubique perturbantis, sibique apertissime contradicentis, uti ante probavi. Hinc mortem* S. Firmini *circa tempora Gratiani collocandam censeo, nimirum circa annum* 370, *aut* 380 *aut etiam paulo serius : nam ætas* 67 *annorum et tempus obitus S. Firmini martyris* D *non sinunt, ut ad tempora multo posteriora vitam sancti Confessoris producamus. Hisce Acta qualiacumque subjungo, ut deinde de cultu et reliquiis Sancti uberius disseramus.*

ACTA

ANACHRONISMIS CONSPERSA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Nicolai Belfortii, collato cum Ambianensi.

Varia de urbe Ambianensi,

Regnante Domino et Salvatore nostro Jesu Christo in secula, anno ab urbe condita octingentesimo sexagesimo septimo Antoninus E Pius *a* cum filio suo Aurelio urbem condidit, quam ab adjacente flumine Somena, Somonobriam appellavit, eamdemque divis sacravit numinibus, muneravit opibus, viris nobilitavit belligeris. Erat quippe fœcunda terris, arboribus nemorosa, trapezetum *b* referta commerciis, ac memorato fluvio per diversos rivulorum flexus uno latere munita, qui piscium copiam civibus abunde ministrat, et muris non parvum noscitur præstare munimen. Hanc denique Gratianus, magni quondam Valentiniani *c* regis filius suo præfecit dominio, imperialemque inibi sortitus est sibi dignitatem, et nomine mutato ab ambitu fluminum Ambianum nominari illam præcepit.

ac Faustiniano Sancti patre: pia S. Firmini pueritia et adolescentia:

2 Per idem tempus, Faustinianus, vir nobilis genere, præfectoriam Ambianorum non solum administrabat dignitatem, verum etiam hierarchico totius Galliæ ordini præerat summus *d*. Huic unicus erat filius, quem in amorem et memoriam B. martyris Christi Firmini *e* (cujus longe ante documentis et prædicationibus, pristinis eliminatis piaculis, perfectionem baptismatis gratiæ, cum magno Christianorum gaudio perceperat) F Firminum nuncupavit. Hic puerulus bonæ indolis, ætatulam suam Domino consecravit, atque viris sapientibus et religiosis a primæva ætate traditus, lectioni assidue adhærebat : et sagaci industria excedens pueriles annos, ævum adolescentiæ cum magna sollicitudine exercebat : et spiritus sapientiæ cum humilitatis gratia in ejus vultu resplendebat. Ecclesiarum conventiculis frequens intererat, et quæcumque ex divis * Scripturis recitabantur, avidissime hauriebat, et in corde suo recondita, cum absens esset, intentissime ruminabat. Perfectus denique sapientia et doctrina, velut clarissimus solis radius, in Galliarum partibus enituit : ferebat enim simplicitatem columbæ, ne cuiquam machinaretur dolos, habebat et serpentis astuciam, ne aliorum supplantaretur insidiis *f*.

* al. divinis

ordinatio episcopalis.

3 Interea cum virtutum gradibus ad culmina ecclesiæ conscendere videretur, Gallicanis convocatis episcopis, communi decretum est consensu, quatenus Vir Domini, divino plenus spiritu, propter persecutiones *g*, quæ tunc Christiano populo imminebant, occiduas in partes ordinaretur episcopus. Firminus igitur inter catervas populi, inter agmina clericorum, inter choros

A ros psallentium a domino beatissimo viro Joanne episcopo Lugdunensi *h*, Ambianicis plebibus consecratus est episcopus. Qui, episcopatu suscepto, ad sedem Ambianensem remeans *i*, ad virtutis instantiam se exercens, constantissime in cœpto proposito perseverabat. Eadem in corde humilitas, eadem in vultu gravitas erat *k*, eadem dilectio fraterna, eadem mentis constantia permanebat; nisi quod episcopalis honor, qui cæteris pompæ fomentum subministrare solet, ei majus studium ad humilitatis virtutem exhibuit.

virtutes variæ:

4 Erat itaque doctrina præcipuus, devotione semper armatus, opere docens, in corrigendo vehemens, in diligendo ardens, in adversis patiens, protervos non armis, sed patientia vincens, et Christi jugo suavissimo subdens: in disciplinis mansuetus, ad ignoscendum paratus, in studiis assiduus, metu mortis sollicitus: in exequiis devotus, in misericordia gloriosus: excellenti ingenio præditus, pastor ecclesiæ providus, delictum proprium cavens, alienum ut suum lugens: in obsequiis erga pauperes et peregrinos infatigabiliter perseverans. Habebat enim sequestratum B locum, in quem certis diebus egenos ac debiles intromittens, ipse, ut dudum consueverat, famulorum more satagens, satis eis devote serviebat. Singulis tamen diebus constitutum duodenarium numerum reficiebat, plerumque etiam cum eis pariter ad unam mensam convivans, ita dumtaxat, ut prius singulorum manibus aquam funderet, vinumque et panem manu propria præberet. Agebat hoc assidue: nam quod primum Deo vovit, nullis mundi negotiis obligavit.

iter Romanum ad limina Apostolorum,

5 Hic idem Vir beatus, tantis operibus mirifice semper intentus, divino fultus præsidio, Romam petiit. Ad quam cum pervenisset, sancto satiatus desiderio, dulcia liminibus Apostolorum imprimens oscula, diebus ecclesiarum circuibat loca, noctibus vero ad sacrosancta B. Petri redibat habitacula. Ejus interim fama sanctitatis audita a B. Vigilio *l*, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Apostolico, viro prudentissimo, honorifice est susceptus: mutuoque se ambo cum magna dulcedine charitatis sancti Pontifices sunt osculati. Gaudebat enim summus Pontifex de tanto Hospite; beatus vero Firminus de tali susceptore: C atque inter hujusmodi gaudia, mox pro gratiarum actione divinis conspectibus obtulerunt Sacrificium. Missarum quoque solemnia celebrantes, sanctis precibus pariter diutissime insistebant.

unde dicitur rediisse cum potestate legati apostolici:

6 Facto autem apud illum triennio, sanctus Firminus sibi augere labores pro Christo desiderans, confessus est B. Vigilio Papæ, se velle regredi ad occiduas partes. Qui cernens in eo omne sanctitatis studium, tradidit ei omnem potestatem Apostolicæ dignitatis: quatenus ecclesiæ, quæ longe lateque ab Attila *m* Hunorum rege ferocissimo per Europam eversæ fuerant, ejus sagaci ingenio ad divinum repararentur cultum. Valedicens itaque B. Firminus summo Pontifici, omnibusque jam dictæ urbis præsulibus, regreditur ad beatum Joannem ordinatorem suum. Cui cum retulisset, quomodo summus Pontifex tradidisset sibi arcem summi pontificii Europææ ecclesiarum, quæ ab Attila dirutæ fuerant, B. Joannes: Perge, inquit, frater charissime, lux decusque ecclesiæ, et ut prudens speculator a Domino constitutus, prædica verbum, insta opportune, importune, arguens, obsecrans, increpans, in omni patientia et doctrina, suavem semper habens de iis, quæ Dei sunt, vel allocutionem plebis, vel collationem fraternæ familiaritatis, ut gentis ferocissimæ pacem teneas, et copiosum populum ad fidem convertas.

AUCTORE ANONYMO.

ecclesiam construit supra corpus S. Firmini martyris,

9 His verbis B. Firminus in Christi confortatus gratia, Europeas *n* peragrans ecclesias, ordinavit episcopos, presbyteros, diaconos: insuperque eliminata omni spurcitia, sancta reparavit loca, docens populum ad ecclesiam coire, monasteria instruere, atque in bonis actibus Deo sedulo servire. His omnibus rite perfectis, Ambianicam postremo aggressus est urbem. Qua ab omni infidelitate et gentilium superstitione purgata, in loco, qui ab antiquis dicitur Blada a *o* (ubi corpus B. martyris Firmini a Faustiniano senatore pariterque ordinario tumulatum fuerat) ecclesiam B. Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ construxit, populorum quam confluxus supremis muneravit honoribus.

miraculis coruscat,

8 In quæ dum Paschali solemnitate festivum perageret Officium, sacraque pertractaret Mysteria, cœlis apertis, palmam *p* Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi aspexit, quæ ejus vice sacrosancta beavit charismata. Ipseque tanti muneris visione, imo perceptione sanctitatis, ab E omni inquinamento carnis et spiritus, postmodum mansit illæsus: et in eadem civitate per eum Deus multa ostendere dignatus est miracula *q*. Nam paralyticos plurimos sanitati restituit, et filium Callisti patritii a febribus orationis virtute liberavit. Vexatos a dæmonibus multoties per loca singula expiavit: sicut usque hodie merita ipsius singulis eum invocantibus et per eum sperantibus, longe lateque coruscant.

verbum Dei prædicat gentibus finitimis

9 Cæterum pastoris cura sollicitus, lustrabat urbes et municipia sibi commissa: quem Morinenses *r*, Pontinenses, Vimnacenses *s* Talaonenses *t* quoque, atque Caldenses *u*, et barbari quique circa maris littora degentes (quos velut in extremis remotos nullus adhuc prædicationis vomer sulcaverat) primum cum hostili animo et perversa mente susceperunt. Postmodum vero, cum paulatim verbum Dei insinuare cœpisset, pars maxima trucis et barbari populi, relictis idolis, Christo subjecta est. Sicque fana eorum nonnulla destruxit, idola quoque diversi generis, ubicumque invenit, funditus subruit. Inter hæc autem cum semper sobriam ac religiosam teneret disciplinam, frequenter nihilominus ab ingrato et perfido populo lacessitus est, et pene usque ad contumeliam provocatus: sed accepta doctrina minime quiescens, subtilitate inenarrabili, blande atque composite, animos barbarorum, de spe futura nihil sollicitos, ad amorem Dei stimulabat.

magno cum fructu.

10 Unde ipsi, qui eum primo, ceu ferocissimæ bestiæ, discerpere cupiebant, postmodum ejus attendentes bonitatem ac mansuetudinem, imitatores ejus fieri cupiebant *x*. Nec erat ejus fama contenta circumjectas tantum Gallias illustrare: sed exteras utique provincias implebat, meritorum gratia præcurrente. O quoties ob veritatis assertionem, paratam habuit mortem, fecissetque satis votis, si contulisset sors temporis. Sed licet ei ratio temporis non potuit præstare martyrium, gloriam tamen martyris non amisit, qui pro spe æternitatis jugiter laboravit.

ægrotus postrema dat suis monita,

11 Cum jam propinquare profectionis salutarem diem sentiret: convocatis discipulis, quos jam, etsi non spiritu, corpore tamen incipiebat relinquere orphanos, sic ad eos exorsus est: Ultimam, dilectissimi, parvitatis meæ sententiam, ultima amatoris vestri suscipite verba. Si me vicaria

AUCTORE ANONYMO.

caria dilectione amatis, divina jussa adimplere contendite, Jesum semper suspirate, præcepta ejus vestris mentibus figite. Si vere mei amatores estis, Christi nomen, sicut et ego, amate, Dei tremenda judicia jugiter formidate, et quales eritis in die judicii præsentandi, sollicite pensate. Ego enim secundum eloquia Scripturarum viam universæ carnis ingredior. Commendo ergo hodie in manus vestras salutem animarum vestrarum : mementote admonitionum mearum, et cogitate singuli de vobismet ipsis.

ac pie moritur.

12 Hæc inter verba, supplicibus oculis cum manibus ad cœlum elevatis, diu tacitam precem fudit, deinde prorumpens in vocem, ait : Memento mei, qui solus sine peccato es, Christe redemptor mundi. Tu semper fuisti protector meus, adjutor meus : in manus tuas, Domine Jesu, commendo spiritum meum. Sancta ergo ejus anima, sarcina carnis abjecta, hoc ordine ad suum læta revolavit Auctorem. Vixit venerandus et magnificus præsul B Firminus annos sexaginta septem, insignis virtutibus et miraculis. Sub die Calendarum Septembris migravit ad Christum, sepultusque est cum magnifico honore in
B ecclesia S. Dei Genitricis, quam ipse construxit; ubi recta fide petentibus beneficia illius clarescunt, præstante Domino et Salvatore nostro Jesu Christo, cui est cum æterno Patre et Spiritu sancto virtus, honor, gloria et imperium per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA

a *Longe ante Antoninum Pium ejusque filium adoptivum Marcum Aurelium condita erat urbs Ambianorum, quæ modo* Ambianum *ac Gallis* Amiens *vulgo vocatur. Antiquum urbis nomen erat* Samarobriva, *eoque usi sunt Cicero, Cæsar, Ptolemæus, aliique, quorum verba videre est apud Cellarium in Notitia orbis antiqui lib.* II, *cap.* II, *pag.* 171, *ubi tamen corrupte habet* Samarobrina, *et pag.* 244, *ubi recte scribit* Samarobriva, *vocis etymon sic exponens :* Nomen urbis a Samara amne est, medio ævo SOMENA vel SUMINA, nunc SOMME dicto; et briva vel briga, quod pontem Celtis significabat. *Nomen*
C *urbis mutatum est cum nomine fluvii. Hinc in Actis* Somonobria, *et in alio Ms.* Somanobria. *Verum gentis nomen urbi deinde datum, urbsque* Ambiani *dicta apud Ammianum Marcellinum lib.* XV *cap.* XI. *Ex dictis liquet, ab Antonino Pio urbem illam non conditam. Et vero non imperabat Antoninus anno Urbis conditæ 867, sed Trajanus. Vitiosa cetera sunt, quæ de mutato per Gratianum nomine deinde sequuntur, cum* Ambianos *urbem jam vocaverit Marcellinus, qui nihil habet de nomine mutato. Recentiores quidem volunt Ambianensem urbem ab Antonino auctam, beneficiisque affectam a Gratiano, sed nihil adducunt nisi verba Sigeberti ad annum* 382, *quæ ex hisce Actis videntur desumpta, et sunt talia :* Civitatem, quam Antoninus Pius cum filio Aurelio condidit, et Sommonobriam ab adjacente flumine appellavit, Gratianus imperator suo dominio mancipatam, mutato nomine, Ambianis ab ambitu fluminum fecit vocari. *Futilis est etymi ratio, cum flumina undique non circumdent Ambianos, sed gentis nomen urbi impositum.*

b Trapezita *dicitur alias* mensarius *aut* nummularius, *Gallis* banquier. *Ab hac voce Græca, Plauto etiam usitata, vox mendose deducitur acsi* D
diceretur trapezitarum.

c *Valentinianus I Gratianum filium imperio associavit Ambiani anno* 367.

d *Hoc rursum non modo videtur incertum, sed etiam parum probabile. Certe titulos tantos non habet Faustinianus in Actis S. Firmini martyris.*

e *Varia de S. Firmino martyre diximus in Commentario. Ejus Acta dabuntur ad* XXV *Septembris.*

f *Additur in alio Ms. :* Dignum quoque in cunctis habebat ingenium, et facile loquebatur et pure.

g *Non aliæ videntur designari persecutiones quam Arianorum : nam Constantius imperator Arianus, defuncto Constante fratre Catholico, victisque tyrannis, acrius cœpit persequi episcopos Catholicos. Hinc anno* 356 *ex concilio Biterrensi in exsilium missus est S. Hilarius Pictaviensis episcopus. Deinde episcopi Galliæ convenerunt anno sequenti ad synodum loci incerti, in eaque rejecerunt transmissam sibi formulam Sirmiensem. Colliguntur hæc ex S. Hilarii libro de Synodis, quem ad episcopos variarum Galliæ provin-* E
ciarum scripsit anno 358 *: nam inter alia num.* 2 *sic habet :* Beatæ fidei vestræ litteris sumptis, ... gratulatus sum in Domino incontaminatos vos et illæsos ab omni contagio detestandæ hæreseos perstitisse, ... et missam proxime vobis ex Sirmiensi oppido infidelis fidei impietatem non modo non suscepisse, sed nuntiatam etiam significatamque damnasse. *Tempus horum omnium probat Tillemontius tom.* VII *Monument. nota* 5, 6, 7 *et* 8 *in S. Hilarium. Porro, si* S. Firminus *consecratus est* propter persecutiones, *et* Gallicanis convocatis episcopis, *ut dicunt Acta, non videtur ulli tempori ejus consecratio probabilius alligari posse, quam tempori hujusce concilii. Verumtamen, quia et alii circa idem tempus episcoporum Galliæ congressus contingere potuerunt, res manet incerta.*

h *Inter antistites Lugdunenses nullus circa hæc tempora notus est Joannes; uti antea monui. Verissimus præerat isti ecclesiæ anno* 347, *quando subscripsit concilio Sardicensi; S. Justus eamdem ecclesiam regebat anno* 374, *quo fuit in concilio Valentino. Inter hos Joannes medius esse debuit, nisi error sit tum in hisce, tum etiam in Actis* F
S. Firmini martyris. Certe cum nulla post annum 347 *sit Verissimi mentio, nulla Justi ante annum* 374, *nihil obstat, quo minus Joannes aliquis in cathedra Lugdunensi sedere potuerit ad annos non paucos; eoque præcise tempore, quo ordinatus est* S. Firminus.

i *In alio Ms. hæc adduntur :* Qualem se demum quantumque præstiterit, quis digne valet explicare? *aliaque similia, quæ recensere omnia non est necesse.*

k *Ibidem rursum hæc interposita :* Eamdem pauperibus curam, eamdem, ut prius, solicitudinem gerebat. *Alia quædam mox sequuntur leviter mutata aut addita, sed operæ pretium non est notare tam levia.*

l *Si vere Romam profectus est* Firminus, *non invenit ibi Vigilium Papam, sed vel Liberium vel Damasum, qui præfuerunt eo tempore Romanæ Ecclesiæ : sed ipsum iter Romanum incertum videtur; et ne probabile quidem est, quod postea dicitur, triennio Romæ mansisse, et tanta cum potestate, quanta describitur, reversum esse.*

m *Alius hic anachronismus, ut jam dictum in Commentario.*

n *Vehementer*

A n *Vehementer suspicor, omnia illa, quæ hic biographus narrat de potestate Sancti accepta a summo Pontifice, de peragratione ecclesiarum Europæ, de ordinatione episcoporum, aliaque similia, quæ sunt incredibilia, per conjecturam male fundatam ex Actis S. Firmini martyris fuisse conficta. Etenim in dictis Actis hæc leguntur verba de Sancto Confessore :* Nam dum esset decorus eloquio, certissimus moribus, et castitate probus, omnibus Europæ ecclesiis pater et magister effectus est. *Hæc non sine exaggeratione aliqua dicuntur de auctoritate Sancti, scientia virtutibusque parta, quæ ad varias Europæ partes se poterat extendere litterarum commercio. Verum scriptor inconsideratus eadem transtulit ad potestatem in alienas ecclesias, indeque videtur deduxisse Sanctum nostrum ad summum Pontificem, a quo ejusmodi potestatem obtinuisset.*

o *Locus in Actis S. Firmini martyris et in aliis monumentis vocatur* Abladana. *Tot autem monumenta testantur, hanc ecclesiam a* S. Firmino *confessore ædificatam, ut ea res nullum patiatur dubium, ut probabimus in Gloria* B *posthuma.*

p *Hoc miraculum minus est certum, quia de eo nihil legitur in Actis S. Firmini martyris, imo ab alio ad Sanctum nostrum translatum videtur, nisi duobus contigerit, ut voluerunt aliqui. Certe in Vita S. Honorati Ambianensis episcopi apud nos tom.* III *Maii pag.* 613 *de eo Sancto sic habetur :* Quadam enim die, cum vir Dei tractaret in altari Dominici Corporis Sacramentum, videre meruit palmam Domini consecrantis. *Quod ibi in annotatis lib.* b *de S. Honorato etiam dicitur ex Vita S. Salvii, et ex gemina Historia inventionis S. Firmini martyris, in quarum altera item additur :* Ab omni inquinamento carnis ac Spiritus postmodum mansit illæsus.

q *Plus fidei merentur sequentia miracula, cum eodem modo referantur in Actis S. Firmini martyris, adductis in Comm. num.* 5.

r *Populi enumerati videntur revera fuisse sub episcopatu Ambianensi tempore* S. Firmini. *Certe Morini, qui partes maritimas incolebant inter Scaldim et Samaram seu Somonam flumina, necdum eo tempore habuisse leguntur episcopum. Pontivus comitatus,* Pontium *quandoque dictus, et* C Pontiu, *nunc vulgo le* Pontieu, *a quo* Pontinenses *vocat, in alio Ms.* Pontinienses, *hodie etiam est sub Ambianensi episcopo.*

f Vinniacenses, *in alio Ms.* Vimacenses. *Populi indicantur pagi Vinemaci, de quo agit Valesius in Notitia Galliarum pag.* 612. *Pagus variis nominibus vulgo* Vitnau, Vitmau, Vitnau *et* Wimnau, *nunc* le Vimeu, *dictus reperitur. Latine quoque variatur nomen : nam* Usuardus, *inquit, et* Ado in Martyrologiis pagum Vimnacensem super Somnam fluvium appellant in finibus Ambianorum, alias pagum Vimacensem. *Situm hujus pagi idem indicat his verbis :* Inter Ausciam et Suminam fluvios jacet, seu inter Tellau et Pontiu pagos.

t Taraonenses, *in alio Ms. mendose, ut videtur,* Thalaonenses, *sunt pars Morinorum, quorum urbs primaria* Taruanna, Teruanna *et* Taruenna, *Gallis* Terouanne, *sedem episcopalem deinde habuit, donec penitus excideretur.*

u *Per* Caldenses, *uti in utroque est Ms., designati videntur incolæ pagi Caletensis corrupto nonnihil nomine. Habebat quidem jam episcopum suum urbs Rotomagensis, cui pagus Caletensis, nunc vulgo* le Pais de Caux, *si totus consideretur, erat vicinior ; sed, cum illi fortasse pagani adhuc essent, potuit in partem laboris venire* S. Firminus, *et excolere Caletenses Ambianis viciniores.*

AUCTORE J. S.

x *Accipe quædam in alio Ms. addita hoc loco ; qualia et aliis locis dixi inserta a quodam, qui phrasim pleniorem facere conatus est :* Quis enim esset tam obstinatus, qui ejus modestiam intuens, non confestim admirando obstupesceret ? Aut quis arrogans sobriam ejus vitam considerans, non illico ad æquitatem semetipsum converteret ? Crescebat in eo nimirum quotidie opinio familiarium virtutum : seminabat in plebem verba veritatis fructu fidei redundantia, sufficienti sale condita, et velut aromaticis unguentis infusa.

GLORIA

SANCTI POSTHUMA.

§ I. Sanctus sepultus in ecclesia B. Mariæ Virginis, quam ipse construxerat, ibidem miraculis claret, et colitur a sæculo saltem VI : exponitur controversia nuper agitata de hodierna sacri corporis possessione. E

Sanctus sepultus in ecclesia a se constructa, de quo cultus ante sæculum VII;

Sanctum Firminum *confessorem sepultum esse* cum magnifico honore in ecclesia sanctæ Dei Genitricis, quam ipse construxit, *habent Acta mox data sub finem. Idem asseritur in Actis S. Firmini martyris, quorum verba dedi in Commentario num.* 5, *ubi additur :* Dubium . . non est, ubi S. Firminus confessor et episcopus post multas virtutes ostensas conditus est, ubi et sine dubio requiescere credendus est. *Fulgebat quoque* F *miraculis Sanctus : hæc enim de eo præmittuntur verba :* Sicut ipse hodie meritis ipsius singulis se invocantibus et in se sperantibus longe lateque coruscat. *Præterea ex vocibus,* invocantibus et in se sperantibus, *colligitur sanctum Confessorem jam venerationi fuisse fidelibus, dum hæc auctor scribebat ; et verosimiliter jam cultus ille diu viguerat, cum de eo non loquatur, ut de re nova. Porro clarum est, Acta illa exarata esse ante translationem corporum utriusque Firmini, quam contigisse circa annum* 613, *infra ostendemus. Non videtur igitur dubitandum, quin ante sæculum* VII *coleretur Sanctus ab Ambianensi populo. Sed revertamur ad locum sepulturæ.*

nec de loco sepulturæ videtur dubitandum;

2 *Inventio corporis S. Firmini martyris apud Cointium ad annum* 687 *num.* 17 *de loco sepulturæ utriusque Firmini sic habet :* Sciebat vero *(S. Salvius)* quod *(S. Firmini martyris corpus)* in ecclesia beatæ Mariæ Virginis requiescebat, quam beatus Firminus confessor Christi construxerat : qui et pro sorte nominis et pro merito dignitatis in hac civitate clarissimus extitit pastor, et in ipsa ecclesia suam elegerat fieri sepulturam. *Porro non nemo dubitationem movet,*

AUCTORE J. S.

movit, an revera in eadem ecclesia sepultus sit Sanctus Confessor, quia tum hic, tum in Actis S. Firmini martyris, solum dicitur in ipsa ecclesia suam elegerat fieri sepulturam, *et non clare,* in ipsa sepultus est. *Verum frivola est hæc vitilitigatio: nam addidissent iidem scriptores, alio loco sepultum esse, si id factum fuisse. Quin imo suspicor, scriptores illos non aliunde scivisse, electam illa a Sancto sepulturam, quam quia ibidem noverant sepultum. Hinc in Actis propriis, a Petro de Natalibus, et in variis Breviariis Ambianensibus clare dicitur sepultus in ecclesia, quam ipse construxit supra corpus S. Firmini martyris, in cœmeterio videlicet patris sui Faustiniani extra urbem Ambianensem: Faustinianus enim sepeliverat S. Firminum martyrem, ut habent Acta,* in suo cœmiterio, quod Abladana dicitur.

ecclesia illa primum B. Mariæ Virgini sacra, nunc S. Acheoli dicitur:

3 *Hanc ecclesiam B. Mariæ Virginis nomen deinde mutasse, ac dici cœpisse* S. Acheoli, *vulgo* S. Acheul, *cujus corpus forsan eo translatum fuerat, abunde ostendi potest. Rorico episcopus Ambianensis ecclesiam illam anno 1085 concessit* B *Canonicis Regularibus S. Augustini, qui illam etiamnum possident cum celebri ejusdem nominis abbatia prope Ambianum. Instrumentum donationis, quod editum est apud Labbeum tom. X Conciliorum col. 407, apud Acherium tom. II Spicilegii pag. 60, et apud Sammarthanos tom. IV pag. 7, sic habet:* Rorico . . . humilis præsul Ambianensis . . . Ecclesiam quamdam, quam B. Firminus confessor, dum primitus hanc urbem a cultu dæmoniacæ servitutis erueret, et per salutis lavacrum idem ipse paranymphus cælestis virginem castam, maculam non habentem aut rugam, uni viro Christo copularet, in honore sanctæ et perpetuæ Virginis fundavit; postea vero a sanctis martyribus Acco et Acheolo antiquitatis nostræ tempore sibi nomen optavit, . . . ab omni reditu episcopi ministrorumque ejus liberam esse decernimus, et in ea clericos, qui canonice et regulariter Deo serviant, deputamus *etc. Primo ergo ecclesia illa B. Mariæ Virgini dicata fuit, deinde SS.* Achei *et* Acheoli *nomen assumpsit, ac demum* Acheoli *nomen prævaluit. Porro dubitatio hic aliqua esse posset propter ea, quæ de* S. Firmino *adduntur, utrum per* C *vocem* confessor *non esset intelligendus S. Firminus martyr, qui primus fuit episcopus Ambianensis, et deinde* confessor et martyr *in eodem diplomate vocatur, nisi ex ipsis Martyris Actis ostenderetur, ecclesiam antiquam B. Mariæ Virginis non a Firmino martyre, sed a* Firmino *confessore esse conditam. Hactenus de loco Sancti sepulturæ, quæ nuper controversiæ occasionem præbuit. Verum priusquam ejusdem corporis translationes discutiamus, de memoria ejus in Martyrologiis breviter agemus.*

memoria Sancti in Fastis sacris I Septembris,

4 *Non invenio Sanctum nostrum commemoratum ab ullo ex antiquioribus martyrologiis. Variis tamen antiquiorum Martyrologiis memoria ejus addita reperitur. [illegible] Hieronymianum tom. II Spicilegii recensi ad* I *Septembris sic habet:* Ambianis civitate, depositio sancti Firmini episcopi et confessoris. *Corbeiense apud Martenium tom. III Anecdotorum col. 1582 recentiore manu additum ad eumdem diem:* Et sancti Firmini confessoris et episcopi. *Kalendarium Corbeiense eodem col. 1601:* Ambianis Firmini episcopi. *Pluribus codicibus Usuardinis adjuncta est ejusdem Sancti memoria. Pauca e multis, quæ in Usuardo nostro variari possunt, accipe elogia. Codex Ambianensis:* Ambianis transitus D beati Firmini episcopi et confessoris, qui inter cetera bonitatis suæ insignia, dum Corpus Domini sacraret in terris, manum illius meruit videre in cælis. *Editio Lubeco-Coloniensis:* Civitate Ambianensium, depositio sancti Firmini episcopi et confessoris. Hic tanta scientia et sanctitate floruit, quod omnium Europæ ecclesiarum doctor et rector efficeretur; deinde episcopus ecclesiæ Ambianensis: et completis annis ætatis suæ quadraginta septem, ad Christum transiens, sancto fine quievit. Qui sepultus in ecclesia beatæ Mariæ Virginis juxta corpus prædecessoris sui, sancti martyris et antistitis Firmini, cujus nomen ipse sortitus est. *Quæ in hisce elogiis dubia sunt aut falsa, jam ante discussimus. Grevenus rectius hoc dedit elogium:* Ambianis, sancti Firmini episcopi et confessoris, qui a patre Faustiniano, viro nobili, ad honorem sancti Firmini Ambianensis episcopi martyrisque gloriosi, quem ipse sepelierat, Firmini nomine vocatus est. S. Firminum *etiam commemorat Florarium nostrum Ms. his paucis verbis:* Ambianis sancti Firmini episcopi et confessoris. *Hæc omnia ad* I *Septembris, quo celebratur Ambiani festivitas sancti Confessoris magna cum solemnitate, ut patebit per decursum.* E

et aliis etiam diebus: translatio x Januarii, et xxi Martii memorata

5 *Aliis quoque diebus annuntiatur Sancti memoria, videlicet* XVIII *et* XXX *Augusti, prout apud nos declaratum est in Prætermissis ad eosdem dies. Ghinius eumdem amplo elogio exornat ad* XXIII *Octobris; sed hisce non immoror:* Consecratio ejus et ordinatio in Martyrologiis Ambianensibus notatur XIX Augusti, *ut annotavit Bollandus ad Vitam Ms., sed ignoro, quo dies ille consecrationis nitatur fundamento. Variis etiam diebus annuntiatur* S. Firmini *confessoris translatio. Hæc ex Martyrologiis Ambianensibus notavit Bollandus:* IV Idus Januarii Ambianis translatio corporis S. Firmini episcopi et confessoris. *Translationem die hoc* X *Januarii diu celebratam fuisse videbimus. Additur die* XXI *Martii his verbis:* XII Cal. Aprilis translatio S. Firmini episcopi et confessoris. *Translationem ad diem posteriorem in Usuardino codice Ambianensi item invenit Sollerius hisce verbis memoratam:* Ipso die, translatio S. Firmini episcopi et confessoris. *Ad diem vero* X *Januarii non quidem reperit eam in suo Ambianensi, sed in Remensi ecclesiæ* F *SS. Timothei et Apollinaris, ubi hæc sunt verba:* Ambianis, translatio corporis sancti Firmini episcopi et confessoris. *Addit editionem Molani, quæ sic habet:* Ambianis, translationis sancti Firmini episcopi et confessoris. *Translationem die* X *Januarii commemorarunt plures alii, qui in Prætermissis ad eumdem diem breviter sic indicantur:* S. Firmini confessoris, episcopi Ambianorum tertii, translatio celebratur hoc die, ut ex Saussaio, Galesinio, Ms. Florario, aliisque Martyrologiis constat. *Hinc colligo, duas saltem translationes ab Ambianensibus celebratas fuisse, ubi bis translatum fuisse Sancti corpus infra probavimus. Reperitur demum memoratus* Adventus reliquiarum in basilica S. Quintini *non solum* S. Firmini *confessoris, sed et multorum Sanctorum, quorum reliquiæ fuere Ambiani, ut videre est in Prætermissis ad* XXI *Maii: verum hæc intelligenda sunt de ossibus quibusdam, non de totis corporibus. Hisce expeditis, occasionem obortæ controversiæ de possessione corporis* S. Firmini *confessoris breviter explicabo.*

6 *Nullus a multis sæculis dubitaverat, quin hujus Sancti corpus translatum esset, ac servaretur*

Translatio corporis, quæ pro certa fuerat habita, ob inventa quædam sepulcra,

A *retur in ecclesia cathedrali Ambianensi : idque et monumenta plurima testabantur, et festivitas translationis longo tempore celebrata, et lipsanotheca quotannis circumferri solita, omnium animis alte impresserant. Verum translatio illa et possessio ecclesiæ cathedralis, etiamsi certa videatur, et pro indubitata fuerit habita usque ad finem fere præcedentis sæculi, graviter oppugnari cœpta est anno* 1697 *Occasionem controversiæ præbuerunt inventa anno* 1697, x *Januarii in ecclesia S. Acheoli sepulcra, de quibus Mabillonius in Opusculo de Cultu Sanctorum ignotorum, recuso inter Opera posthuma tom.* 1 *pag.* 279, *sic loquitur :* At longe venerabilior est alia inscriptio, quæ cum aliis fere obliteratis, anno MDCXCVIII (*lege* 1697) ineunte, detecta est Ambianis in suburbana sancti Acheoli martyris basilica, quam occupant Canonici Regulares reformatæ congregationis Gallicanæ. Illic, dum ad novi altaris fundamentum humus erueretur, detecta sunt quinque sepulcra prope tumulum sancti Firmini episcopi et martyris, qui pone vetus altare positus erat. Duo ex illis hinc et inde B posita : unum ad latus Euangelii absque inscriptione, et alterum ad latus epistolæ cum inscriptione, quæ Eulogii Ambianorum secundi episcopi, et proximi ejus successoris S. Firmini confessoris esse creduntur. Ante altare tres alii tumuli reperti, unicus cum inscriptione, nempe Faustiniani, ut ex inscriptionis fere deletæ relictis vestigiis non sine fundamento conjiciunt. *Deinde post relata quædam ex Actis de Faustiniano, et utroque Firmino in eadem ecclesia sepulto, hæc addit :* Prædicta monumenta cum magno pietatis sensu lustravi; at Faustiniani, ut creditur, tumuli inscriptionem vix legere potui.

oppugnari cœpta est anno 1697, unde gravis exorta controversia,

7 *Inventis hisce tumulis, cum in uno ex illis aliqui putarent se legere nomen* Firminus, *illeque tumulus ossa contineret humana, facile crediderunt, ossa illa esse* S. Firmini *confessoris. Accessit rumor falsus, qui opinioni isti pondus addidit : nam sparsum fuit in vulgus, lipsanothecam, in qua corpus Sancti servabatur in ecclesia cathedrali, apertam fuisse vacuamque prorsus repertam. Apparuit igitur eodem anno dissertatio Gallice ab auctore anonymo scripta, cu-* C *jus erat titulus :* Epistola ad curiosum de antiquis tumulis, repertis x Januarii anni MDCXCVII sub altari principe cujusdam ecclesiæ, quæ olim erat cathedralis Ambianensis. *Conabatur anonymus iste ostendere, unum ex quinque tumulis esse* S. Firmini *confessoris, ossaque ejus numquam ex eo sepulcro fuisse amota. Verum, cum non modo malam defenderet causam, sed etiam non satis se continuisset intra modestiæ limites, dissertatio seu Epistola illa eodem anno prohibita est ab illustrissimo Ambianensi episcopo Henrico Feydeau de Brou, qui decreto dato* xx *Julii illam gravi censura perstringit, et simul breviter refutat. Attamen non tam cito litibus hisce finis est impositus : nam causam Canonicorum Regularium S. Acheoli propugnandam suscepit Joannes Baptista Thiers, vir scriptis suis orbi litterario non ignotus. Edidit ille anno* 1699 *Dissertationem item Gallicam, quam mox suppressit Consilium status publici, decreto hunc in finem dato* XXVII *Aprilis ejusdem anni. At, cum hujusce Dissertationis exemplar pervenisset Leodium, ibidem eodem anno recusa est Dissertatio, eodemque anno huc missa, nescimus a quo. Titulus hic præfixus :* Dissertatio de loco, ubi nunc quiescit corpus S. Firmini confessoris, tertii Ambianensis episcopi.

Auctore J. ... utrimque [illegible] translationi scripta, sed eadem solide propugnata.

8 *Dissertationi huic, quæ plenior est affectata eruditione, miraque sui auctoris fiducia, quam argumentis solidis, nullus respondit usque ad annum* 1711. *Eo demum anno causam ecclesiæ cathedralis Ambianensis uberius defendere aggressus est Nicolaus de Lestocq doctor Sorbonicus ac canonicus Ambianensis Theologicis præfectus. Hic Gallice edidit Opusculum sub hoc titulo,* Dissertatio de translatione corporis S. Firmini confessoris *etc., in quo presse ac solide probat, corpus* S. Firmini *translatum fuisse, servarique in ecclesia cathedrali Ambianensi, et sic ad argumenta adversariorum suorum respondet, ut nullum videatur relinquere dubium, quin corpus Sancti possideat ecclesia cathedralis. Quievissent hic defensores inventi recenter sepulcri, si quiescere posset assumptum semel patrocinium opinionis præconceptæ. Obierat interim Thiersius, ejusque æque ac Anonymi arma, quæ numquam satis cohæserant, penitus erant confracta. Anonymus tamen, etiamsi nihil solidæ rationis in rem suam proferre posset, silere omnino noluit : sed responsionem ad Dissertationem Lestoquii adorna-* E *vit, eamque inscripsit* Umbram Thiersii. *Verba inania, quæ personata illa Umbra profuderat, altera dissertatione facile refutavit Lestoquius. Opposuit rursum Anonymus* Observationes criticas, *quas similiter Lestoquius confutavit. Demum aperta est arca, qua claudebatur sacrum* S. Firmini *confessoris corpus, cumque illud in arca repertum fuisset cum instrumento translationis postremæ, finis diuturnæ liti fuit impositus. Hæc præmittere visum est, antequam narrarem sacri corporis translationes : nam sic eas referre statui, ut præcipua Lestoquii argumenta sim allaturus, et cavillationes ejus adversariorum breviter refutaturus.*

§ II. Prima corporis translatio : ecclesia, in quam translatum, et tempus hujusce translationis inquiruntur. F

S. Salvius corpus transtulit in ecclesiam a se conditam : quæ combusta anno 1218.

Vita *S. Salvii Ambianensis episcopi apud nos tom.* 1 *Januarii pag.* 706, *relata prius inventione et translatione S. Firmini martyris, ad propositum nostrum subjungit ista :* Sed et sanctos Dei Firminum episcopum et confessorem, Aceum quoque et Aceolum martyres Christi, in crypta Orientali verenter condidit, et decenter exornavit. *Ad quam ecclesiam translata sint sacra hæc corpora, idem scriptor innuit paulo ante, ubi hæc habet :* Ecclesiam denique, quæ necdum in loco erat, digno opere construxit, et in principis Apostolorum B. Petri honorem, nec non et doctoris gentium S. Pauli verenter dicavit. *Nam mox dicit corpus S. Firmini martyris collocatum esse* in ecclesia, quam ipse beatissimus præsul Salvius construxerat, in crypta Orientali, *in qua et aliorum corpora condita deinde affirmat. Non superest hoc tempore ecclesia illa SS. Petri et Pauli a Salvio exstructa : neque id mirum, cum eamdem subierint sortem omnes fere antiquiores ecclesiæ Ambianenses, testante Morlierio lib.* 1 *pag.* 90, *nullam fere superesse, quæ quingentis*

AUCTORE J. S.

quingentis aut sexcentis annis antiquior erat, dum ille scribebat. Lestoquius in Dissertatione I *cap.* I *affirmat dictam ecclesiam incendio consumptam fuisse anno* 1218, *fundamentaque novæ ecclesiæ cathedralis, quæ hodieque magnifica subsistit, jacta fuisse anno* 1220 *per Everardum Ambianensem episcopum. De consumpta per incendium ecclesia cathedrali, inchoataque per Everardum alterius structura consentit Morlierius pag.* 90, *citans etiam hæc verba Gaufridi vel Godefridi II antistitis Ambianensis, quibus prioris cathedralis combustio indicatur :* Nam si peccatis nostris exigentibus, permiserit Dominus ecclesiam nostram concremari, ad nostrum profectum hoc evenisse credamus.

Nova eaque amplior exstruitur.

10 *Proxima aut contigua antiquæ huic ecclesiæ cathedrali erat ecclesia* S. Firmini *confessoris, quæ forsan eodem incendio destructa fuit, aut certe locum cedere debuit ampliandæ cathedrali, instaurataque fuit eo loco, quo nunc cernitur. Hæc simul cum antiquæ cathedralis combustione colliguntur ex fragmentis litterarum Godefridi II ejusque successoris Arnulfi, quæ protulit Lestoquius pag.* 234. *Fragmentum Godefridi sic habet :* Quoniam per claræ memoriæ episcopum Everardum fuerat ordinatum, accedente consensu Ambianensis cleri et populi, tamquam eis fuisset a Domino inspiratum, quatenus fundamenta ecclesiæ ampliaret et mundaret sancta ; .. oportebat ecclesiam B. Firmini confessoris matris suæ cedere fundamentis. *Arnulfus vero loquitur in hunc modum :* In litteris bonæ memoriæ prædecessoris nostri Gaudefridi episcopi Ambianensis, nobis oblatis, vidimus contineri, quod eam (*lege* cum) ecclesiam Ambianensem tempore piæ recordationis Everardi episcopi Ambianensis, tunc eidem præsidentis, contigisset incendio corruisse, per eumdem Everardum episcopum, accedente consensu cleri et populi Ambianensis, fuerat ordinatum, et erat necesse, quatenus fundamentum dictæ ecclesiæ ampliaret, ad quas ampliationes ecclesiam B. Firmini confessoris retro sitam cedere oportebat. *Thiersius in Dissertatione sua cap.* IX, *pag.* 79 *præsentem cathedralem anno* 1220 *per Everardum episcopum inchoatam fuisse similiter affirmat, adducens hosce ex ejus epitaphio versiculos :*

B

C

Qui populum pavit, qui fundamenta locavit
Hujus structuræ, cujus fuit urbs data curæ.

Utraque fuit cathedralis, prima verosimiliter SS Petro et Paulo, hodierna vero B. Mariæ Virgini sacra

11 *Verum idem Criticus dissimulat combustionem ecclesiæ illius cathedralis, in cujus locum hodierna fuit exstructa. Opus sane ei erat dissimulatione illa, ut ex epocha conditæ cathedralis, per sequelam nescio quam, concluderet, sacrum* S. Firmini *corpus a S. Salvio delatum non fuisse ad ecclesiam cathedralem, quasi nulla fuisset cathedralis ante hanc conditam. Cointius in Annalibus Francorum ad annum* 689, *num.* 13, *agens de hac translatione, scribit sequentia :* Salvius duas Ambiani basilicas erexit, alteram nomine Principum Apostolorum, in qua reliquias sancti Firmini confessoris collocavit, unde et illa S. Firmini nomen accepit, alteram beatissimæ Virginis, in qua posuit corpus sancti Firmini martyris. Vetus enim Breviarium Ambianense quarto Kalendas Novembris hæc habet in festo sancti Salvii : « Duas Ambiani basilicas construxit ; » alteram nomine sanctorum Petri et Pauli, quæ » nunc sancti Firmini confessoris dicitur, alte» ram sanctæ Mariæ Virginis, in quam beati Fir» mini martyris corpus suo tempore inventum » transtulit » *Breviarium illud satis fideliter secutus est Cointius : sed parum vetustatis habet, cum tantum sit anni* 1607. *Porro huic opinioni repugnare videtur Vita S. Salvii, quæ innuit ecclesiam illam SS. Petri et Pauli cathedralem fuisse. Præterea duo antiquiora Breviaria ad manum habeo, in quibus nihil legitur de structis duabus ecclesiis a S. Salvio, nihil de ecclesia* S. Firmini *confessoris. Deinde clare indicat Vita S. Salvii, corpora utriusque* Firmini *ad eamdem delata fuisse ecclesiam. Quapropter, etsi nihil intersit ad præsentem corporis possessionem probandam, probabilius existimo cathedralem exstructam a S. Salvio sub nomine Sanctorum Petri et Pauli, in eamque delata dictorum Sanctorum corpora ; sed eamdem, postquam combusta fuerat, sub nomine B. Mariæ Virginis ab Everardo instauratam.*

D

De ætate S. Salvii, qui corpus transtulit, nihil certi habetur ex sola ejus Vita

12 *Quo tempore vixerit S. Salvius, qui transtulit corpus* S. Firmini, *difficulter ostendi potest, quia in sententias admodum diversas abierunt scriptores. Vita quidem istius Sancti, ad* XI *Januarii edita, aliquot habet notas chronologicas, sed eæ non sufficiunt, ad ejus ætatem certo stabiliendam, cum varie exponantur a variis. Accedit quod Vitæ illius scriptor Salvios diversos confuderit, eaque de causa non multum illius auctoritate niti debeamus. Bollandus in Commentario Vitæ prævio aliqua adduxit argumenta, ut ostenderet Salvium floruisse sub initium sæculi* VII, *mortemque ejus fixit circa annum* 615. *Argumenta aliqua Bollandi recte refutavit Cointius ad annum* 686, *quo Salvium episcopum creatum voluit, sed nihilo meliora adduxit pro sua opinione, nec solide ad omnia respondit. Vita Salvii num.* 8 *sic habet :* Eodemque tempore Theudericus gloriosus rex Francorum monarchiam regiæ potestatis exercebat : qui audiens sanctum Honoratum migrasse episcopum a seculo, legatos suos direxit ad urbem Ambianicam, sanctum scilicet Hautcarium, Noviomensis ecclesiæ pontificem, intimans urbanis, ut dignum Deo sibique salutiferum eligerent episcopum. *Post quæ electio S. Salvii mox subjicitur. Theodoricum regem, sub quo electus narratur Salvius, Theodoricum Burgundiæ regem, Childeberti II filium, intelligit Bollandus. Verum Cointius rem contigisse contendit sub Theodorico III, quia Theodoricus in Vita Salvii describitur ut Franciæ monarcha. Fateor lubens, quod censerem Cointii opinionem potius sequendam quam Bollandi, si solus ad ordinandam chronotaxim occurreret Theodoricus, maxime quia nec Ambianum nec Noviomum fuit in ditionibus Theodorici Burgundiæ regis ; sed quantum favet Cointio Theodoricus, tantum adversatur Honoratus Salvii antecessor ; et Bollando præterea favet* Hautcarius *Noviomensis antistes, qui alias* Haudgarius, Acarius *et* Acharius *scribitur, uti in annotatis observat.*

E

F

etsi notæ chronologicæ in illa expressæ.

13 *Vult Cointius* Honoratum *non cohærere cum opinione sua ; at facilem adhibet solutionem num.* 8, *inquiens :* Error est in Honorati nomine, cujus loco restituendus est Dado. *Si Theodoricus cum sententia nostra non magis conciliari posset, quam Honoratus cum Cointiana, cur mihi non liceret eadem facilitate reponere,* Error est in Theodorici nomine, cujus loco restituendus est Clotarius II? *Imo hic error multo erit verisimilior, quia Theodoricus II et Clotarius II eodem tempore in diversis Galliæ partibus regnaverunt, ita ut scriptor, qui illis diu fuit posterior, facile uni attribuere potuerit, quod factum*

factum erat ab altero, invento forsan in monumentis antiquioribus solo facto sine expresso regis nomine. At idem ille scriptor non tam facile errare poterat in ordine episcoporum Ambianensium, quorum haud dubie exstabant catalogi; nec verisimile est, ab eo Honoratum Salvio fuisse proxime præponendum, si toto sæculo fuisset prior, ut contendit Cointius. Non minus facile se expedit Cointius num. 10 *ab Hautcario, qui S. Salvii electioni præfuisse dicitur. Nullus dubitat, quin S. Acharius Noviomensi et Tornacensi ecclesiæ præfuerit ante S. Eligium, qui ei successit circa annum* 640, *nec ulla dari potest idonea ratio, cur episcopus esse non potuerit ab initio sæculi* VII, *etiamsi ignoretur episcopatus ipsius initium. Alius in antiquis episcoporum Noviomensium catalogis Hautcarius non reperitur, nec in ullis conciliis aut aliis quibuscumque monumentis antiquis: primi Sammarthani tom.* III *Galliæ Christianæ pag.* 812 *Hautgarium ab Achario distinctum inseruerunt catalogo episcoporum Noviomensium ex hoc loco, sine ulla alia probatione, et quidem ante S. Mommolenum, qui certo successit S. Eligio, ut error sit manifestus.*

magis innuunt eum sedisse sub initium sæculi VII, *quam sub finem ejusdem.*

14 *Laudatus Cointius distinctionem sine fundamento assertam amplectitur, sed eumdem non servat ordinem : nam Hautgarium Mummoleno subjiciens, sic scribit :* Nihil vetat, quo minus Acarius, qui sanctum Eligium in episcopatu antecessit, distinguatur ab Hautcario, qui post sanctum Mummolenum sancti Eligii successorem sedere cœpit. Adde quod Theodoricus Childeberti filius, qui post patrem in Burgundia regnavit, Acarium Noviomensem episcopum ad urbem Ambianicam dirigere non potuit, obiit enim priusquam Acarius ad episcopatum promoveretur. *Verum distinctioni obstat silentium catalogorum Noviomensium, et defectus sufficientis rationis pro asserenda distinctione. Quod ait, Theodoricum II obiisse ante episcopatum S. Acharii, eadem facilitate negatur, qua asseritur. Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom.* I *pag.* 604 *ad annum* 695 *inter episcopos, qui sine sedis nomine subscripserunt privilegio cuidam ibi relato, recenset* Hectarium *quemdam, quem credit fuisse* Hautcarium *Noviomensem. Incerta mihi videtur hæc conjectura, quam nullis rationibus fulsit : at si re vera Hectarius aliquis tunc Noviomensis fuisset, necdum constaret, an ille potius designatus esset in Vita S. Salvii quam S. Acharius, qui S. Eligium præcessit. Hinc concludo, nullam temporis notam reperiri in Vita S. Salvii, quæ satis sit cei ta ad ætatem illius assignandam; illas tamen, quas recensuimus, magis favere Bollando quam Cointio.*

Nisi SS. Honoratus et Salvius statuantur octavo et nono loco, improbabilis relinquitur hiatus in catalogo.

15 *Videamus igitur, utrum ex ipsis catalogis episcoporum Ambianensium attente consideratis ætas S. Salvii utcumque inveniri non possit. In septem primis episcopis consentiunt Claudius Robertus, Morlierius, et Sammarthani. Ex his septimus ab omnibus statuitur Beatus, qui concilio Aurelianensi* V *interfuit anno* 549. *Robertus et Morlierius octavo loco ponunt S. Honoratum, nono S. Salvium. Sammarthani vero duos hosce integro sæculo collocant serius, et Bercundum, ,uem alii decimum habent, octavo loco inserunt prorsus improbabiliter. Quippe vixit Beatus anno* 549, *Bercundus episcopus erat tempore S. Walarici abbatis, de quo egimus ad* I *Aprilis, eique defuncto circa annum* 622 *supervixit Bercundus, qui defuncti corpus transferre voluit. Advertat igitur lector studiosus, quantus inter Beatum anno* 549 *sedentem et Bercundum post annum* 622 *superstitem relinquatur hiatus, nisi Honoratus interponatur et Salvius. Hic autem hiatus tanto magis est improbabilis, quod Honoratus et Salvius deind° eo loco inserantur, ubi catalogus sine hiatu continuari potest, etiamsi duo hi præmittantur, imo ubi locum non relinquunt S. Theodefrido, qui necessario inseri debet, quemadmodum ostendemus.*

AUCTORE J. S.

et ab aliis monumentis receditur,

16 *Accedit ad hasce rationes quod varia monumenta, partim citata in S. Salvio ad* XI *Januari, partim in S. Honorato ad* XVI *Mai, testentur, S. Honoratum sedisse tempore Ci deberti regis, adeoque sæculo* VI, *sive Childebertus primus intelligatur, sive secundus : nam tertius nequit intelligi, ut facile admittent adversarii. Vidit hæc Cointius, atque ut hiatum supradictum expleret, et Honoratum a tempore Childeberti non amoveret, eum reliquit loco suo octavum, et pro Salvio, quem contra omnes catalogos ab Honorato distraxit, substituit nono loco Deodatum, quem alii duodecimum faciunt aut decimum tertium. Sic totum fere ordinem mutat sine ulla ratione solida. Rectius implebitur tempus inter Beatum et Bercundum, si loco suo relinquantur Honoratus et Salvius; nec alium eis locum probabiliter assignari posse, nunc ostendere aggredior.*

cumque S. Theodefridus ex abbate Corbeiensi

17 *Decimus nobis episcopus est Bercundus, S. Walarico coævus, eique superstes. Huic successit Bertefridus, ut fatentur omnes, qui nobis est undecimus, uti et Roberto et Morlierio. Bertefridus adhuc vivebat anno* 666, *quando Drausius episcopus Suessionensis ad ipsum aliosque episcopos direxit privilegium datum monasterio puellari beatæ Mariæ, ut videre est apud Mabillonium tom.* I *Annalium pag.* 482. *Cointius idem privilegium affigit anno* 668. *Tempore hujus Bertefridi condidit S. Bathildis monasterium Corbeiense, cui primus præfuit S. Theodefridus. Huic monasterio immunitatis privilegium anno* 663 *concessit Bertefridus, petentibus rege Clotario et regina Bathilde, in quo apud Mabillonium tom.* I *pag.* 470 *inter alia de electione abbatis hæc leguntur :* Ad hæc, mortuo abbate, ejus successorem, a monachis unanimiter electum, accepto a principe mandato, ordinet *(episcopus Ambianensis.) Verba hæc recitanda duxi, ut ex iis clare ostendam, Theodefridum abbatem Corbeiensem Ambianensibus episcopis annumerandum. Admittunt id Sammarthani et Cointius, contra quos alias disputo : sed dubitat Mabillonius, et Bollandus ad* XXVI *Januarii eumdem perperam annumeravit episcopis Albiensibus, inter quos locum habere nequit. De episcopatu nullum est dubium, sed dubitat Mabillonius pag.* 502, *an Ambianensis fuerit e, iscopus, nec alia de causa dubitare videtur, quam quod eum componere nequeat cum sententia Sammarthanorum, quam refutamus.*

factus episcopus, non Cameracensis.

18 *Audi Mabillonium ipsum, qui, ubi probaverat Theodefridum non esse creatum episcopum ante principatum Theodorici III, sic prosequitur :* Eo certe regnante Theodefredus ex abbate episcopus evasit, eamque dignitatem etiam retinebat eo tempore, quo scriptor ille anonymus libellum de vita sanctæ Balthildis scribebat, id est, paullo post ipsius reginæ obitum, quam auctor ille merito laudat a condito monasterio Corbeiensi, « Ubi, inquit, venerabilis vir domi- » nus Teudofredus, nunc jam episcopus, tunc » vero abbas, magno gregi Fratrum præfuit ». Episcopus ergo fuit Theudofredus toto fere

AUCTORE J. S.

Theoderici principatu : at cujus loci, non convenit inter auctores, quorum alii cum Ambianensem, alii Cameracensem faciunt. Verum, ut Cameracensis fuerit, tametsi huic opinioni favent quædam schedæ recentiorum temporum, non facile assenserim : tum quia Theodefredi nomen deest apud Baldericum in Chronico Cameracensi : tum quia toto fere Theoderici regis principatu hanc ecclesiam rexit Vindicianus, qui eam post sanctum Autbertum Chlotario superstite obtinuit. *Ut hæc vera esse lector intelligat, tantum opus est inspicere catalogum episcoporum Cameracensium tom.* III *Galliæ Christianæ recusæ. Pergit Mabillonius :* An autem Ambianensis antistes fuerit Theodefredus, affirmare nolim, etsi locum habet in vulgatis indicibus *(apud Sammarthanos)* post sanctos Honoratum et Salvium, qui, si tempore Theoderici tertii eam sedem tenuerint, nullum Theodefredo vacuum relinquunt locum sub hoc rege, quo tamen regnante eum episcopum factum esse, constat ex diplomate ejusdem regis, confirmantis, ut jam diximus, electionem Eremberti abbatis post Theodefredi promotionem episcopalem, qui eum sibi successorem suggesserat, *videlicet post Chrodegarium, qui primus successit Theodefredo.*

sed Ambianensis,

19 *Hæc quidem Mabillonius dubitanter. At omne dubium amovere videtur laudatum mox Theodorici diploma, quod ediderunt Sammarthani tom.* IV *Galliæ Christianæ pag.* 293, *et in quo hæc leguntur :* De sacrosancto monasterio nuncupato Corbeia, in pago Ambianense constructo, ad regalem nostram præsentiam monachi et viri Dei venientes, serenitatis nostræ clementiæ auribus suggesserunt, ut dum et venerabilis vir Chrodegarius abba, secundum consuetudinem humanæ fragilitatis, de hac luce ad Dominum migrasse dignoscitur; quem apostolicus vir dominus et pater noster Theodefredus episcopus, dum et ille onus pontificale meruit accipere, per nostram voluntatem et præceptionem ad regendum ac dominandum monasterio supra scripto constituit; cum relatione et consensu totius congregationis ipsius monasterii petierunt, ut liceret eis secundum eorum electionem, et secundum sanctum privilegium, quod supra * loco sancto ex regali munificentia et sacerdotum concessione indultum est, de semetipsis eligere rectorem. Et dum eorum petitio nostræ serenitati congrua esse, et rationabilis in omnibus videretur, venerabilem virum Erembertum, qui in ipso monasterio fuit nutritus, ipsi homines cum voluntate supra scripti pontificis, domini Theodefredi episcopi elegerunt *etc. Ex hisce, modo animum advertamus, clare consequitur, Theodefredum fuisse episcopum Ambianensem. Quippe, ut habent verba privilegii num.* 17 *data, monachi debebant abbatem eligere, episcopus Ambianensis, accepto regis mandato, ordinare. At Theodefredus* per præceptionem *Theodorici abbatem constituit Chrodegarium. Erat igitur Ambianensis episcopus, eamdemque regebat ecclesiam, dum electus est Erembertus, qui idcirco* cum voluntate *ipsius electus dicitur. Hæc clariora videntur, quam ut magis elucidari debeant. Hinc ex sententia Mabillonii Theodefredus locum non relinquit Honorato et Salvio sub principatu Theodorici III. At id paulo magis exponendum.*

** forte supradicto*

alius in catalogo locus non est Honorato et Salvio, ac ne soli quidem Salvio,

20 *Bertefridus adhuc sedebat anno* 666, *et verosimiliter aliquot annis serius, donec successerit Theodefredus, qui sub principatu Theodorici episcopatum suscepit. Certe nullo modo Bertefrido et Theodefredo interponi possunt Honoratus et Salvius, ac ne Salvius quidem solus, cum hic diutius præfuerit quam sit spatium, quod illis reperiri posset intermedium. Accedit quod Mummolenus præfuerit sedi Noviomensi usque ad annum circiter* 684, *ita ut nullus eo tempore Noviomi sedere potuerit Acharius vel Haudgarius, qui Salvii præfuisset electioni. Nullus igitur sedit inter Bertefridum et Theodefredum, vel, si quis fuit intermedius, fuit unus ex illis, qui circa idem tempus reperiuntur in catalogo episcoporum Ambianensium sine temporis nota. Porro supererat adhuc Theodefredus, dum scripta est Vita S. Bathildis reginæ, cujus obitum circa annum* 680 *locat Mabillonius; scriptam autem esse Vitam illam aliquot annis post mortem Beatæ, satis colligi potest ex miraculis ultimo capite relatis. Idem in vivis erat, dum electus est tertius abbas Corbeiensis Erembertus, quod circa annum* 681 *contigisse credit Mabillonius tom.* I *pag.* 565. *Nec video, cur superesse non potuerit usque ad finem regni Theodorici : nam annus emortualis est incertus. Post Theodefredum a nullo Salvium hactenus collocatum vidi : nec probabiliter ibi collocaretur, cum Deodatus, Dado et Bertmannus in catalogis reperiantur ante Dominicum, qui anno* 720 *vel* 721 *interfuisse dicitur translationi S. Lamberti. Itaque locus non est S. Salvio : nam tres inveniuntur ad explendum intervallum temporis, quod unus implere posset. Ex dictis hactenus concludo, relinquendum ordinem episcoporum, prout concinnatus est a Claudio Roberto et Morlierio, sed inserendum Theodefredum loco duodecimo aut decimo tertio, uti recte inseruerunt Sammarthani et Cointius.*

qui sedit sub initium sæculi VII, *et corpus transtulit.*

21 *Salvius igitur sedit inter Honoratum et Bercundum sub initium sæculi* VII, *uti etiam probare conatus est Thiersius in Dissertatione memorata cap.* XVI, *affigens translationem S. Firmini martyris anno* 613. *Affert ille pag.* 202 *inscriptionem, quam adhuc superesse dicit in ecclesia S. Acheoli sub antiquo altari. Inscriptio autem illa notat annum* 613, *ex eaque infert, eodem anno corpus S. Firmini martyris translatum. Porro non modo Thiersius, sed etiam Lestoquius nostræ favet sententiæ : nam licet ille dictam epocham stabiliret, ut ostenderet potuisse corpus S. Firmini sub Dagoberto rursum transferri ad abbatiam S. Dionysii, quod illud deinde translatum contendebat contra Lestoquium; tamen Lestoquius, qui secundam illam translationem refutat Dissert.* I *cap. ultimo, pag.* 201, *negare noluit stabilitam epocham translationis primæ, etiamsi tota secundæ translationis historia collabatur, si corpus a Salvio translatum sit sæculo* VII *ad finem vergente. Cur, obsecro, ea de re disputare noluit Lestoquius, qui monumenta omnia Ambianensia diligenter lustraverat? Noverat Cointium eo argumento usum : videbat Cointium non recte refutatum a Thiersio, qui sine ulla probatione supponebat Salvium sedisse ante Bercundum, quod negaverat Cointius. Non alia haud dubie de causa Lestoquius impugnare noluit epocham S. Salvii a nobis probatam, quam quod veram crederet et monumentis ecclesiæ suæ consonam. Ceterum an eodem anno* 613, *quo corpus S. Firmini martyris inventum creditur, etiam translatum sit corpus* S. Firmini *confessoris, non inquiro. Sufficit mihi ostendisse, id factum esse sub initium sæculi* VII.

§ III.

A

§ III. Solvuntur argumenta contra testimonium ex Vita S. Salvii allata : et confirmatur translatio ex aliis monumentis.

Varia contra auctoritatem Vitæ S. Salvii objecta,

Translationem, cujus locum et tempus inquisivimus, in dubium vocatum fuisse jam monui. Qui eam impugnarunt, multa objecerunt contra Vitam S. Salvii, quæ primum translationis hujusce suggerit testimonium. Thiersius cap. IX Dissertationis suæ hanc Vitam auctoritate carere contendit, primo quia est auctoris anonymi, secundo quia scripta est longo tempore post mortem S. Salvii, tertio quia illius scriptor idonea crisi usus non est, cum multa confuderit, et varia attribuerit Salvio Ambianensi, quæ pertinent ad Salvium Albigensem. Hæc contra auctoritatem totius Vitæ objecit Thiersius, quæ postea B ab iis, qui defensionem malæ causæ majori contentione quam judicio prosecuti sunt, in plures partes divisa sunt, editaque Gallice ut Critica Vitæ S. Salvii. Nominatim vero reprehendit locum illum, ubi S. Firmini ac SS. Achei et Acheoli translatio asseritur his verbis : Sed et sanctos Dei Firminum episcopum et confessorem, Aceum quoque et Aceolum martyres Christi, in crypta orientali verenter condidit, et decenter exornavit. Post quæ scriptor ad alia progrediens, ait : Nam et homines etc. Carpit primo, quod dicitur de translatis Acheo et Acheolo : ait enim se non intelligere, an velit scriptor corpora eorum translata de ecclesia S. Acheoli, quod falsum esse contendit; an vero dicat auctor ille, alibi inventa esse ea corpora. Nullius momenti est illa objectio, cum scriptor solum dicat condita esse in eadem crypta cum corpore S. Firmini confessoris; nec addat, unde translata sint; nam ne ipse quidem Thiersius negare ausus est, servari ea corpora in cathedrali Ambianensi. Non opus est igitur hic inquirere, utrum illa corpora primo translata fuerint ad ecclesiam S. Acheoli, indeque C Ambianum, an vero aliunde post inventionem statim delata sint Ambianum.

aliaque, ut ostendant interpolatam : at prima interpolationis ratio plane est frivola;

23 Eumdem locum deinde de interpolatione suspectum facere conatur Thiersius, eamque objectionem continuarunt ejus gregales. Affirmat pag. 86, interpolationem apparere ex ipso contextu, cum locus ille non cohæreat cum antecedentibus et consequentibus. Respondeo optime cohærere cum antecedentibus : namque num. 11 narrat auctor constructionem ecclesiæ SS. Petri et Pauli, mox num. 12 subjicit inventionem S. Firmini martyris et translationem, ac demum translationem S. Firmini confessoris atque Achei et Acheoli martyrum. Consequentia etiam recte cohærent, licet fateamur illa non pertinere ad Salvium Ambianensem, sed ad Salvium Albigensem, cujus gesta ad Ambianensem transtulit, ut postea dicturi sumus. Totus Thiersii scrupulus consistit in particulis quibusdam, quas inepte locatas credidit. Ait auctor num. 10, ecclesiam denique construxit, deinde num. 11, postmodum vero etc., et num. 12 nam etc., prout locum supra adduxi. Verum, si forsan ignoravit Thiersius particulam denique non solum in fine orationis usitatam fuisse, et particulam nam multis modis adhiberi ab ipsis antiquioribus; certe ignorasse non videtur, scriptores mædii ævi minus scrupulosos fuisse in usu similium particularum. Frivola igitur est objectio et scrupulus maxime inanis, nec necesse est hic grammaticum agere, cum solum sit inspiciendum Calepini Dictionarium, ut quis intelligat, neque particulam denique semper finem orationis insinuare, aut per conjunctionem nam semper rationem reddi præcedentium, ut contendit Thiersius. AUCTORE J. S.

altera nihilo melior,

24 Aliam mox rationem allegat Thiersius, ut probet interpolatam Vitam S. Salvii. Andreas du Chesne tom. I Scriptorum historiæ Francorum pag. 686 et 687 duo ex Vita S. Salvii edidit fragmenta, quæ Thiersius liberaliter Vitam vocat. Hinc ita ratiocinatur : Illa omnia uti et alia multa non reperiuntur in eadem Vita S. Salvii edita a Chesnio, quod interpolationis est argumentum. Hanc rationem rursum inculcavit auctor Criticæ Vitæ S. Salvii § VII, etiamsi Lestoquius Diss. I cap. I jam respondisset, non nisi fragmenta Vitæ edita esse a Chesnio, non totam Vitam, idque per se pateat, cum illa ediderit post multa alia Vitarum fragmenta, atque hunc E iisdem fragmentis præfixerit titulum : Ex Vita Ms. S. Salvii episcopi Ambianensis. Verumtamen pergit auctor ille Criticæ futilibus quibusdam rationibus contendere, integram Vitam S. Salvii editam a Chesnio. At mihi non lubet ulterius probare ea, quæ sole clariora sunt; sufficiat dixisse scriptorem illum anonymum ne memorem quidem fuisse dicti vulgaris : Contra solem ne loquitor. Porro, cum ejusmodi fragmenta ediderit Chesnius, quæ magis conducere judicabat ad historiam regum Francorum elucidandam, non difficulter divinari potest, cur relationem translationis S. Firmini confessoris æque, ac inventionis S. Firmini martyris, cum multis aliis prætermiserit, videlicet quia reges in iis nullam habebant partem. Si laudatus collector alia subinde in fragmentis suis reliquit, quæ nihilo magis erant necessaria ad cognoscendam regum Francorum historiam, uti factum non inficiamur, necesse non est inquirere, cur non eodem modo ubique processerit : nam id videtur fecisse pro arbitrio.

nec quidquam evincit tertia :

25 Menardus in Observationibus ad Martyrologium Benedictinum pag. 449 compendiosam scripsit S. Salvii Vitam, de qua dicit pag. 451 : F Hanc Vitam composui ex veteri manuscripto cœnobii Monasteriolensis, ubi sunt sancti Salvii reliquiæ in capsa bracteis argenteis obducta, in quibus ejusmodi Vita incisa est cum characteribus singulas historias explicantibus. Non refert Menardus translationem corporis S. Firmini confessoris, ac ne quidem inventionem S. Firmini martyris, nisi breviter in annotatis ex Actis Ambianensis ecclesiæ. Observavit id breviter Thiersius, addens aliquot Breviaria Ambianensia, Kalendarium unum, Petrum de Natalibus, et Joannem Maldonatum, qui similiter eam translationem siluerunt, ut suspicionem interpolationis augeret. Ad Menardum et Breviaria (nam Petrus de Natalibus et Joannes Maldonatus breviores sunt quam ut responsione indigeant) recte respondit Lestoquius, Vitam memoratæ capsæ incisam desumptam fuisse ex Breviariis usitatis anno 1435, quo capsa est composita : Breviaria autem istius temporis non habuisse in lectionibus S. Salvii historiam translationum utriusque Firmini, quia lectiones, quod fuissent nimis prolixæ, variis vicibus erant truncatæ. Primo, inquit, tota S. Salvii Vita inserta est Breviario, in novem lectiones

AUCTORE J. S.

lectiones divisa. Sub finem sæculi XIII, cum tædium pareret prolixitas, contractæ sunt lectiones, relicto tamen articulo Vitæ undecimo, in quo legitur utraque translatio. Circa finem vero sæculi XIV aut initium XV successit altera lectionum contractio, qua resectus est articulus ille undecimus cum decimo, duodecimo et maxima parte Vitæ. Ea autem sic contracta est Vita, quam laudat Menardus. Quis igitur hinc inferat, interpolatam esse S. Salvii Vitam, quia continet aliqua, quæ nec in Breviariis sic contractis, nec apud Menardum leguntur?

Licet auctor Vitæ S. Salvii multa confuderit,

26 Restat ut inquiramus, an scriptor Vitæ S. Salvii fidem mereatur in translatione asserta: nam vere dixit Thiersius auctorem esse anonymum, esse Salvio longe posteriorem, ac demum confudisse gesta duorum Salviorum, Ambianensis nimirum et Albigensis; eaque confusione ne fragmentum quidem Chesnii caret. Etenim quæ in illo fragmento leguntur, uti in Vita integra, de Mummolo patricio, spectant ad Salvium Albigensem, ad quem similiter spectat caput secundum Vitæ. Deinde vera quidem non sunt, quæ de ætate istius scriptoris dixerunt Thiersius ejusque defensor, cum dixi vixerit ante sæculum XIII, B et Lestoquius velit sæculo IX scripsisse; attamen verum est S. Salvio longe posteriorem esse. Jacobus le Long in Bibliotheca historica Franciæ pag. 184, et Benedictini scriptores Historiæ Litterariæ Franciæ tom. IV pag. 50 aiunt, Vitam S. Salvii scriptam sub posterioribus regibus primæ stirpis, seu sæculo VIII, suspicanturque gesta S. Salvii Albigensis inserta esse huic Vitæ per eos, qui Vitam exscripserunt: Certe, inquiunt posteriore, verum est, illa (Salvii Albigensis) non reperiri in quibusdam antiquis Mss. At suspicor viros eruditos hac in re falli, cum illa in tribus Bollandi Mss., in omnibus a Lestoquio visis, in antiquis Breviariis Ambianensibus sint reperta: et ne fragmenta quidem Chesnii, aut contracta Vita Menardi, ab iis prorsus sint immunia. Ubi igitur latent illa Mss., in quibus confusio illa non reperitur? Cur asserant sine ulla probatione laudati scriptores, Vitam S. Salvii sæculo VIII scriptam, nihilo magis perspicio, cum Lestoquius tantum sæculo IX exaratam velit. C

fidem tamen meretur in asserta translatione S. Firmini confessoris.

27 Verum, sive sæculo VIII sive IX aut X, composita sit S. Salvii Vita, afferri nequit idonea ratio, cur fidem non mereatur in asserta S. Firmini confessoris translatione. Confudit auctor duos Salvios, et duorum gesta uni attribuit, ut facile admittimus, ut verum et certum. Hinc varia narrat de Salvio Ambianensi, quæ pertinent ad Albigensem, et in quosdam incidit errores. Præter hanc confusionem, nullum in ea Vita errorem assignavit Thiersius: et certe nullus assignari poterit ejusmodi error, ut malam auctoris fidem prodat, et fictionis rerum ostendat. Censendus igitur est bona fide scripsisse, licet fuerit deceptus confundendo duorum Salviorum Acta. Porro hæc ipsa confusio ostendit, biographum ex antiquioribus monumentis hausisse, quæ narravit. Nam Gregorius Turonensis lib. VII Historiæ Francorum cap. I retulit de Salvio Albigensi, quæ hic per errorem attribuit Ambianensi. Vera ergo ex vetustioribus hausta confudit, non confinxit ipsa. Jam vero nullus suspicari audeat, corpus S. Firmini confessoris per alium quempiam Salvium fuisse translatum, idque ex confusione Salviorum Ambianensi adscriptum. Restat igitur, ut credamus id vere factum a Salvio Ambianensi, præsertim cum ea constans omnium fuerit opinio D usque ad nostra fere tempora, nullusque olim laudato scriptori contradixerit; ac demum, quia translatio ipsa tam multis confirmatur argumentis, ut ea nullum relinquant dubium.

Eadem translatio probatur ex translatione reliquiarum per Olgerum facta,

28 Primo Olgarius seu Olgerus Ambianensis episcopus, qui sedit sub finem sæculi IX et initium X, ecclesiæ S. Quintini dedit varias reliquias Sanctorum, quorum sacra lipsana servabantur eo tempore in ecclesia Ambianensi. Festum istius translationis insertum est Breviario S. Quintini in Veromanduis sub hoc titulo, Adventus sacrarum reliquiarum Firmini etc., et in quinta lectione Officii matutini hæc referuntur apud Thiersium cap. II: Illa veteri disciplina Christianorum eruditus Otgerus Ambianensium pontifex, ducentis plus annis ante Godefredum, e copia sanctorum pignorum, quibus Ambianensis ecclesia splendescebat, secrevit partes nonnullas, SS. Firmini, Victorici, Fusciani, Gentiani, Achei, Acheoli martyrum; alterius Firmini, Honorati, Walerici confessorum, et eas ecclesiæ S. Quintini pia munificentia donavit. Idem festum cum nominibus eorumdem Sanctorum e Ms. Lætiensi indicatur apud nos in Prætermissis ad XXI Maii. Cum autem dicatur Otgerus secrevisse partes nonnullas, clare indicatur, majores, E illorum Sanctorum reliquias quievisse in ecclesia Ambianensi, e qua partes illæ translatæ. At non poterant in illa ecclesia esse reliquiæ S. Firmini confessoris, nisi eo antea fuissent translatæ. Vim totam argumenti probe sensit Thiersius, ideoque decem paginas implevit, ut declamaret contra Breviaria, historiasque in iis relatas. Enimvero non tam longa opus erat excursione, ut persuaderet eruditis, breviaria passim immunia non esse ab omni errore; sed potius ostendere debuisset, verosimiliter hac in re erratum esse ab auctoribus istius Breviarii. At error hic minime est verisimilis, cum festivitas Adventus reliquiarum sit instituta, festaque non instituantur temere.

quam non solide impugnat Thiersius:

29 Objicit quidem Thiersius pag. 27 verisimile non esse, ossa Sanctorum separata fuisse ab Olgero, affertque exempla Pontificum Romanorum, qui ossa aliqua Sanctorum a reliquo corpore secernere recusarunt, uti et sententiam Guiberti abbatis B. Mariæ de Novigento, qui id improbavit. At vix mihi persuadeo, virum non ignarum antiqui usus sincere hæc objicere potuisse, F aut sperasse tali objectione dubium de translatione ingerendum erudito lectori, cum innumera reperiantur exempla ossium a reliquo corpore separatorum, isque usus ex ipsis Guiberti verbis abunde colligatur. Cur enim asserit plurimis documentis compertum esse, Sanctos hanc ob rem irasci, si non fuerit factum frequenter? Diversæ igitur fuerunt sententiæ. Alii dividebant Sanctorum ossa, ut pluribus locis colerentur. Alii tanta erant in Sanctos reverentia imbuti, ut eorum corpora tangere non præsumerent, nedum dividere. Improbavit Guibertus, quod crebro fiebat; nec ipsius censura efficere potuit, ut usus ille aboleretur. Objicit secundo Thiersius pag. 31, non fuisse in ecclesia Ambianensi omnia corpora Sanctorum superius enumeratorum, idque de corpore S. Walarici fatetur Lestoquius pag. 54; sed respondet, Olgerum dare potuisse ecclesiæ S. Quintini reliquias S. Walarici, modo aliquæ ejus reliquiæ fuerint in ecclesia Ambianensi. Verum de reliquiis S. Firmini confessoris idem dici potest, ita ut hæc reliquiarum translatio directe non evincat, corpus S. Firmini confessoris eo tempore fuisse in ecclesia Ambianensi. Recte tamen eo argumento

A *gumento utitur Lestoquius pag. 47, et sic fere ratiocinatur. Datæ sunt reliquiæ* S. Firmini *ecclesiæ S. Quintini ; apertum igitur fuit* S. Firmini *sepulcrum, reliquiæque extractæ, imo et totum corpus inde amotum. Quis enim credat tantum thesaurum in terra relictum fuisse, quando pietas fidelium ardenter quærebat sacras reliquias? Quis sibi persuadeat sepulcrum rursus terra et structura cæmentitia operiendum fuisse, si sacrum corpus in eo fuisset relictum? Quo tandem modo sine ulla veneratione permansisset, ac denique in oblivionem abiisset in ecclesia, cujus fundator erat, et in qua clerici semper rem peregerunt divinam? Hæc sane verisimilia non sunt, ac vera non esse aliis argumentis ostendetur.*

eadem probatur ex diplomate Roriconis episcopi,

30 *Rorico Ambianensis episcopus in litteris datis anno* 1085 *in favorem canonicorum S. Acheoli, apud Labbeum tom.* X *Conciliorum col.* 408 *hanc favoris sui rationem allegat :* Et quia, ut præfati sumus, ecclesia hæc Genitrici Dei dicata fuerat, et hujus cathedræ pontificum pulvis sacer diu in ea latuerat, *etc. Ex verbo* latuerat *recte colligitur, non superfuisse tempore Roriconis in ecclesia S. Acheoli corpora antistitum* B *Ambianensium, qui in ea fuerant sepulti, inter quos est* S. Firminus *confessor. Conatur quidem Thiersius cap.* III *aliqua respondere, sed vim argumenti non infringit. Primo ait latere diu potuisse corpus* S. Firmini *confessoris, ac deinde inveniri inventumque ibidem relinqui. Verum id est ; at nec solutum est argumentum. Etenim, si corpus eo tempore fuisset in ecclesia S. Acheoli, Rorico pro ratione favoris sui non dixisset,* quia in ea latuerat, *sed* quia in ea servatur ; *cum hæc ratio multo sit urgentior. Dicit secundo Thiersius, agi tantum de corpore S. Firmini martyris, quod revera diu latuerat in ea ecclesia, quodque translatum fatetur. Credit eam expositionem sequi ex vocibus,* ut præfati sumus, *quia de corpore solius Firmini martyris ante fuerat locutus. At mihi verisimilius est, voces illas,* ut præfati sumus, *tantum referri ad dedicationem, de qua antea etiam egerat. Certe, quandoquidem Rorico dixerat ecclesiam illam a* S. Firmino *confessore constructam non prætermisisset, quod corpus ejus ibi servaretur, si id verum fuisset ; sicut non omisit, quod* Pontificum, *utique duorum aut plu-* C *rium,* sacer pulvis diu in ea latuerat. *nam honorificentius est ecclesiæ possidere sacrum corpus, quam aliquando possedisse. Demum hæ voces* hujus cathedræ pontificum *non possunt exponi de uno episcopo, nisi violenter.*

ex Martyrologiis variis,

31 *Lestoquius cap.* IV *translationem alterius probat ex Martyrologiis. Ex tribus Ambianensibus, quibus hæc translatio reperitur inserta, antiquissimum ait esse sæculi* XI, *ut ex charactere et adjectionibus apparere affirmat. In eo sic habetur :* Ambianis translatio corporis sancti Firmini episcopi et confessoris. *Idem habent duo recentiora, quibus alia non pauca jungi possunt, adducta num. 5. Respondet Thiersius cap.* VI *primo interrogando, cur Ambianensis ecclesia non inseruerit citius Martyrologio suo translationem, quam sæculo* XIII, *ad quod reducit ætatem primi Ambianensis modo laudati, sed sine probatione. Addit ne in Breviariis quidem Ambianensibus eam translationem legi ; contenditque eam Martyrologiis insertam esse ex Vita S. Salvii. Demum multa congerit de additionibus, quæ reperiuntur in vetustis Martyrologiis, indeque eorum auctoritatem elevat. Verum prima responsio inepta est, cum nullum assignet antiquius Martyrologium Ambianense, quod careat annuntiatione memoratæ translationis. Altera responsio non est omnino vera : nam testatur Lestoquius cap.* V *pag.* 7 *eam translationem memorari in duobus Breviariis Mss., quæ servantur in capituli Ambianensis tabulario : alterum ex his affirmat esse sæculi* XIII, *alterum sæculi* XV. *Quod vero non legatur in Breviariis recentioribus, factum est ex contractione lectionum Officii S. Salvii, in qua cum ceteris resecta est ea translatio. Tertia responsio exigui est momenti : quippe ea, quæ adjiciuntur Martyrologiis alicujus ecclesiæ, non temere adduntur, ideoque auctoritate non carent, præsertim si additiones fiant in illa ecclesia, in qua addita festivitas celebratur, aut Sanctus adjectus colitur.*

et ex celebrata translationis festivitate.

32 *Festum translationis celebratum est multis sæculis in ecclesia Ambianensi* X *Januarii, ut affirmat Lestoquius cap.* V, *sed deinde abrogatum. Utrumque fatetur Thiersius cap.* VII. *Prior ex celebrata festivitate translationem recte confirmat. Posterior eamdem infirmare nititur ex abrogatione festivitatis memoratæ. Nemo, opinor, inficiabitur ex festivitate translationis recte inferri* E *translationem, cum festivitates institui non soleant, nisi ob causam certam, aut saltem, nisi videatur certa. Cur deinde abrogatum sit idem festum, satis bene exponit Lestoquius, videlicet quia erat intra octavam Epiphaniæ, docetque simul abrogatum festum sanctorum Luciani, Maximiani et Juliani martyrum, quod* VIII *Januarii agebatur infra eamdem octavam. Hæc igitur objectio Thiersii nullius est momenti. Nec melior est alia, quam mox adjungit, videlicet quod in Officio nihil legeretur de translatione : nam ipse fatetur Officio præfixum fuisse hunc titulum :* Sermo in inventione et translatione B. Firmini episcopi et confessoris. *Itaque translatio erat in titulo, et nihil verisimiliter de ea lectionibus insertum fuit, quia translationis circumstantiæ non erant satis cognitæ, ut ex iis lectiones componi possent. Eodem modo de multis Sanctis legitur Officium, in quo nihil occurrit de ipsorum gestis, quia hæc non satis distincte sunt cognita.*

§ IV. Alia argumenta pro translatione corporis: idem anno MCCLXXIX novæ thecæ impositum, ac deinde quotannis circumferri cœptum. F

Ostenditur corporis translatio ex theca, quæ fuit ante annum 1254,

L*estoquius cap.* VI *probat ex statuto canonicorum Ambianensium anni* 1254, *corpus* S. Firmini *confessoris eo tempore in theca quadam fuisse servatum, suspicaturque eamdem esse arcam, cui verisimiliter impositum erat a sancto Salvio. Idem statutum docet, qua solemnitate tunc celebraretur Sancti festivitas. Quapropter fragmentum ab eo datum pag. 237 hic subjungo :* Anno Domini MCCLIV in capitulo generali, quod incipit in crastino Magdalenæ, ordinatum fuit, quod festum sancti Firmini confessoris fiat magnum duplum sine cum eo, et pulsetur, et accendantur luminaria, et parentur * tam altare et ecclesia quam personæ, sicut in magnis duplis. Duo præcentores regant chorum, responsorium cantetur ab archidiaconis, canonici legant et in sericis. . .

* *i. e. ornentur*

AUCTORE J. S.

sericis... Nec sit processio, nisi fuerit in Dominica, quod quandoque fiat propter Dominicam, non tamen deferetur capsula, sed nihilominus fiet in sericis et per claustrum *etc. Totum statutum edidit post dissertationem secundam, quia adversarius ipsius aliqua responderat ad injiciendam suspicionem de interpolatione; sed illa minoris sunt momenti, quam ut nos morari debeant.*

ex translatione in novum thecam,

34 *Anno* 1279 *corpus* S. Firmini *confessoris translatum est in thecam novam per Simonem Cardinalem et legatum in Francia, qui deinde sub nomine Martini IV rexit universalem Ecclesiam. Hæc translatio certa est, et priorem tam certo confirmat, ut nullum de ea possit superesse dubium homini non litigioso. Thiersius refutare conatus est illud argumentum cap.* IV, *sed antequam legitime erat prolatum, ideoque omnia argumenta, quibus utitur, ut ostendat Acta translationis istius non esse authentica, solum impugnant quamdam Gallicam istius instrumenti versionem, quæ revera mendis non caret, et suspecta esse posset, nisi prolatum deinde esset exemplar instrumenti Latini, quod in ipsa arca inventum est anno* 1500. *Produxit illud Lestoquius* B *pag.* 237 *ex tabulario episcopatus Ambianensis, ubi servari ait sub hoc titulo :* Copia litteræ authenticæ inventa in capsa seu antiqua theca beatissimi Firmini confessoris Ambianensis episcopi anno Domini millesimo quingentesimo. *Aliud exemplar servari affirmat in chartulario capituli, sub tali titulo :* A capsa B. Firmini confessoris præsens scriptum fuit extractum.

quæ facta est anno 1279,

35 *Litteræ autem ipsæ conceptæ sunt his verbis :* Universis præsentes literas inspecturis Guilelmus archiepiscopus Rothomagensis, Philippus Ebroicensis, Reginaldus Belvacensis, Guido Lingonensis, Robertus Bathoniensis et Guillelmus Ambianensis Dei gratia episcopi, æternam in Domino salutem. Noveritis quod anno Incarnationis Dominicæ millesimo ducentesimo septuagesimo nono, XVII Kal. Junii pontificatus domini Nicolai Papæ III anno secundo, reverendissimus pater et dominus, dominus Simon etiam Dei gratia tituli sanctæ Cæciliæ presbyter Cardinalis, apostolicæ Sedis legatus, excellentissimis Philippo Dei gratia Franciæ et Eduardo Angliæ regibus, Karolo principæ Salerni, filio excellentissimi C regis Siciliæ, et nobis præsentibus, nec non multis aliis principibus regnorum Franciæ et Angliæ, abbatibus, magnatibus, et cleri et populi multitudine copiosa, corpus B. Firmini confessoris, et pontificis Ambianensis quondam, in præsenti theca reposuit, illa solennitate adhibita, quæ consuevit in talibus. In cujus rei testimonium ad perpetuam rei memoriam præsentes literas sigillorum nostrorum munimine duximus roborandas. Datum ut supra. *Quid huic instrumento solide opponi possit, non video. Thiersius jam dixerat pag.* 38 *instrumentum illud idoneum esse, ut convinceret, modo constaret esse authenticum. Auctor Umbræ Thiersii cap.* III *pag.* 48 *asserit neminem fore, qui non det manus, modo aperiretur theca, et inveniretur ibidem ipsum authenticum instrumentum. Aperta tandem est arca, ut videbimus, inventumque authenticum instrumentum cum Sancti corpore, ut dicemus quo loco. Superfluum igitur esset vana hic recensere effugia illorum, qui illud antea conabantur reddere suspectum.*

ex decreto capituli de circumferendo quotannis corpore,

36 *Anno* 1317 *statutum est in capitulo cathedrali, ut arca* S. Firmini *confessoris circumferretur quotannis in supplicatione. Decretum* D *istud recitat Lestoquius pag.* 238 *ex libro, in quo collecta sunt statuta capituli, quique ejus mandato compositus est anno* 1412. *Verba accipe :* In capitulo generali, quod fuit in crastinum B. Firmini martyris anno MCCCXVII, ordinatum fuit, quod in die B. Firmini confessoris, et in die beatorum Fusciani sociorumque ejus, fiant processiones solennes per claustrum, si tempus patiatur, et corpora eorum in suis processionibus solenniter deferantur, et similiter fiat compulsatio solennis. *Huic statuto subjungit Lestoquius litteras Roberti de Fouilloy episcopi Ambianensis, quæ etiamnum authenticæ servantur cum appenso episcopi sigillo in tabulario Ambianensis capituli. Earumdem litterarum exemplar reperitur in secundo volumine Martyrologii Ambianensis, teste Lestoquio pag.* 86. *Partem illarum audi :* Cum dilecti in Christo filii decanus et capitulum Ambianensis ecclesiæ, cui licet immeriti præsidemus, nobis duxerint humiliter supplicandum, ut ad laudem divini nominis et devotionem populi Christiani, venerandum corpus B. Firmini confessoris in suo festo, quod in capite Septembris ab incolis celebratur,.. consentiremus deferri,.. attendentes quia quod dictus gloriosus Confessor, qui eidem ecclesiæ priscis temporibus laudabiliter præfuit, pie et sanctæ vivendo, F ad honorem summi sacerdotii claris pollens virtutibus, et quam plurimis miraculis, quæ pro eo omnipotens Dominus exstitit operatus, et quotidie etiam operatur, ipsam ecclesiam mirifice decoravit;... statuimus, volumus, ordinamus, volentes, statuentes et etiam ordinantes, quod corpus ipsius beati Firmini confessoris inclyti in suo festo, et ipsorum martyrum beata corpora Fusciani, Victorici atque Gentiani in suo passionis festo, ut præmittitur, reverenter et honorifice per ipsam ecclesiam et claustrum ejusdem, si temporis patiatur qualitas, perpetuis temporibus, annis singulis de cætero deferantur, deponantur, et reponantur in locis suis debitis, campanæ pulsentur per gentes nostras celebriter et solemniter nostris sumptibus et expensis, sicut in eisdem festis et aliis magnis duplis pulsari hactenus consuevit, et solemnius, si fuerit opportunum.

quod ab eo tempore solenniter factum,

37 *Noverat Thiersius statutum capituli Ambianensis, illudque versavit cap.* VI; *at ignorasse videtur ordinationem episcopi, cum de ea mentionem* E *non faciat. Argumentum hoc adeo constrinxit virum, qui operam suam malæ causæ accommodaverat, ut iratus in omnia capitula insurrexerit. Verum non sic solvenda sunt argumenta, non sic inquirendum est verum. Ausim dicere Thiersium nihil respondisse, cum nihil apte responderit, nihil, quod sit relatu dignum. Qua de causa, missis iracundi hominis dicteriis, adjungam pauca, quæ ex Ordinario, ut vocant, anni* 1337, *excerpsit Lestoquius pag.* 243 : Capsula B. Firmini confessoris in vespere præparata super magnum altare a canonicis defertur... Ad processionem, quæ fit per claustrum in cappis sericis,... defertur capsula B. Firmini confessoris... Post sextam horam refertur et reponitur dicta capsula B. Firmini confessoris super majus altare. *Eadem fere habentur in antiquo Ordinario, sed ad marginem adjecta, cum liber esset antiquior institutione laudata. Adduntur ibidem hæc verba citata a Lestoquio pag.* 242 : Post matutinum defertur capsula B. Firmini in medio ecclesiæ. *Multa alia hujusmodi fragmenta, ex variis libris excerpta, brevitatis*

causa

A *causa omitto, licet omnia mentionem faciant de translatione Sancti; et ex omnibus monumentis, quæ ex ecclesia* S. Firmini *confessoris adduxit Lestoquius, unum dumtaxat seligo, quia eo simul docemur, quo modo in propria ecclesia cultus sit Sanctus. Antiquum Ordinarium laudatæ ecclesiæ, teste Lestoquio pag.* 244, *sic habet :* Translatio B. Firmini episcopi et confessoris, IX lectiones, magnum duplum etc. In translatione sancti Firmini episcopi et confessoris fit magnum duplum etc. Sciendum est, quod... in... translatione B. Firmini confessoris altare texatur ex viridi, et utitur ornamentis viridibus.

ac demum ex hujus Sancti reliquiis,

38 *Translationem corporis* S. Firmini *confessoris etiam probat Lestoquius ex variis reliquiis ejus, quæ servantur seorsum a corpore : reliquiæ enim illæ nequeunt haberi aliis locis, si corpus Sancti in sepulchro suo semper mansisset immotum, uti contenderant adversarii. Audi laudatum scriptorem pag.* 110, *ubi hæc habet Gallice :* Semper in hac ecclesia (S. Firmini *confessoris)* continuata est expositio reliquiarum S. Firmini confessoris, quæ ibi servantur a multis seculis. B Reliquiæ hæ duabus thecis sunt inclusæ. Una repræsentat caput episcopi, ubi habetur dens cum inscriptione antiqua, quæ dicit dentem esse hujus Sancti. Altera theca est brachium argenteum, cui inclusa sunt ossa quædam brachii hujus Sancti. *Cum hæc non negentur a Thiersio, non est necesse afferre scriptum quoddam anni* 1442, *in quo posteriorum reliquiarum iterata fit mentio. Videri illud potest apud Lestoquium pag.* 245. *Thomas Greffius canonicus Ambianensis anno* 1261 *fundavit sacellum in hospitali S. Joannis Baptistæ Ambiani, eique varias dedit reliquias, inter quas erant* de juncta B. Firmini confessoris in uno vase argenteo posita, *ut habet instrumentum adductum a Lestoquio pag.* 254.

quæ servantur locis variis.

39 *Easdem reliquias hodieque servari in ecclesia hospitalis Ambianensis cum hac inscriptione Latina,* de juncta S. Firmini confessoris, *testatur laudatus scriptor pag.* 116, *ubi ait esse os illius partis manus, quam* carpum *vocant anatomici. Pergit deinde ostendere os brachii ejusdem Sancti aliquando servatum fuisse in ecclesia cathedrali Noviomensi;* C *alias* S. Firmini *confessoris reliquias memorari in ecclesia Longipratensi* * *diœcesis Ambianensis, alias in loco, qui dicitur* Mentum S. Jacobi, *atque alias Ambiani in ecclesia collegiata S. Nicolai, quæ pertinent ad quamdam Confraternitatem S. Nicolai, in dicta ecclesia institutam a multis sæculis. Demum pag.* 121 *scriptorem adducit neotericum, qui ecclesiæ S. Acheoli assignat brachium Sancti nostri. Verum illud brachium abbatiæ S. Acheoli abjudicat auctor Umbræ Thiersii pag.* 19. *Hæc colligere placuit, ut lector simul intelligat, reliquias* S. Firmini *confessoris in veneratione fuisse locis variis, licet alioquin argumentum hinc desumptum ad probandam translationem tam efficax non sit, quam sint alia quædam ante allata. Breviter nunc discutiam argumenta partis contrariæ, quæ translationem negavit, antequam aperta fuit arca, corpusque repertum.*

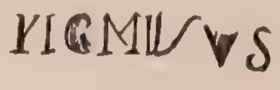
* Notre Dame de Longpré aux Corps saints

AUCTORE J. S.

§ V. Quibus rationibus dubitatum fuerit de translatione corporis.

Primum argumentum eorum, qui negabant translationem, ex invento sepulcro,

Occasionem negatæ ab aliquibus translationis breviter exposui num. 6 *et sequentibus : at hic examinanda sunt eorum argumenta, quæ ad duo reducuntur. Primum est tale. Repertum est in ecclesia S. Acheoli sepulcrum* S. Firmini *confessoris, uti ex inscriptione patet. At sepulcrum istud vacuum non est, sed inventa in eo humani corporis ossa, quæ alterius esse nequeunt, quam* S. Firmini *ibidem sepulti. Ossa igitur hujus Sancti in primo sepulcro manent, et numquam alio sunt translata. Singulas hujusce ratiocinationis partes multis probare conati sunt illius opinionis defensores. Verum numquam sic potuerunt ostendere ea, ex quibus tota vis ratiocinationis oriri debebat, ut non facile refutarentur a patrono partis oppositæ. Nomen* Firminus *repertum in lapide sepulcri unius ex quinque detectis asseruerunt mira fiducia auctor Epistolæ ad curiosum, ac deinde Thiersius, et figuram repertarum litterarum æri incisam exhibuerunt in hunc modum.* E

Verum illustrissimus de Brou episcopus Ambianensis in Censura memoratæ Epistolæ ad curiosum conquestus est litterarum figuras exhibitas multum distare ab iis, quæ inventæ sunt in sepulcro, et jussu suo delineatæ. Figuras autem in præsentia episcopi fideliter delineatas sic repræsentat Lestoquius pag. 172.

F

cui dicebant inscriptum esse nomen Firminus; at id non probabant;

41 *Porro priores figuras non esse exacte similes inventis supra sepulcrum, satis aperte fatetur auctor Umbræ cap.* X, *ubi sculptoribus et excusoribus tribuit, si quid fuit repræsentatum minus exacte. Deinde non negat figuras a Lestoquio datas exactiores esse. Thiersius etiam cap.* XIII *maluit longa disputatione ostendere, sepulcra Sanctorum nosci ex inscriptionibus, quod nullus poterat negare, quam de similitudine figurarum multum agere, et dissimilitudinem pag.* 156 *satis clare agnoscit, cum eam excuset. Verumtamen tota argumenti supra dati vis et efficacia pendebat ex figuris litterarum. Etenim, si figuræ non designent eas litteras, ex quibus coalescit nomen* Firminus, *unde colligi potest* S. Firmini *esse sepulcrum? Si figuræ litterarum sint dubiæ, quam inutili et vana jactantia ex hisce conclusit Thiersius pag.* 165 *Sceptico deteriorem esse, qui ausit dubitare, an corpus* S. Firmini *confessoris eo tempore adhuc esset in detecto illo sepulcro? Si figuræ tales sint, ut nihil certi, aut aliud potius nomen exhibeant, numquid totum argumentum plane corruit? Itaque Thiersio ejusque gregalibus solide probandum fuerat, figuras litterarum*

tales

AUCTORE J. S.

tales esse, ut ex iis formaretur nomen Firminus. *At, etiamsi hoc sæpissime affirmaverint tamquam certum, nullibi probaverunt. Lestoquius vero part.* II *Dissertationis suæ cap.* II *clare ostendit, nomen* Firminus *coalescere non posse ex figuris litterarum supra sepulcrum repertis. Præcipuas ejus rationes breviter exhibebo.*

aliorum vero argumentis

42 *Primo probari nequit litteram illam Y, quam F explicabant adversarii, primam esse litteram nominis sepulcro insculpti: aliæ enim litteræ præcedunt tanto intervallo, ut inter has et illam plures potuerunt esse mediæ. Si autem non potest ostendi, quænam ex litteris sit prima nominis sculpti, quo modo probabitur nomen istud esse* Firminus? *Ad hoc argumentum, quo solo omnis certitudo inscriptionis perit, nihil respondit auctor Umbræ. Secundo, etiamsi certum esset litteram illam esse primam nominis, incertum adhuc esset, qualis littera designetur figura sepulcro inscripta. Nam Mabillonius quidem de Re diplomatica pag.* 347 *in Alphabeto veteris Gallici inter figuras septem, quibus* F *designatur, similem posuit, uti objecerunt adversarii; sed in eodem Alphabeto similem quoque figuram posuit* B *pro littera S. In Epitaphio cujusdam Gordiani (apud Aringhum in Roma subterranea lib.* III, *cap.* XXII) *similis figura variis vicibus ponitur pro N. Alius V explicuit, legendumque putavit* vikmin. *Quis igitur hic definiat, quam litteram designet prima illa figura, si tamen prima?*

manifeste ostenditur,

43 *Respondit ad hæc auctor Umbræ pag.* 159, *Alphabetum Mabillonii ex abbatia S. Acheoli desumptum esse per Boterovium, a quo accepit Mabillonius:* Duo, *inquit,* epitaphia Leudelini et Valdolinæ, detecta in hac abbatia, ipsi suggesserunt omnes characteres, e quibus composuit Alphabeta sua: *asseritque in vocibus* defunctus *et* ficit *epitaphii Leudelini* F *expressum esse ea figura, de qua disputamus. Addit per sequentes litteras satis insinuari,* F *omnino designari illa figura. Verum quod ait de sequentibus litteris, primam explicantibus, frivolum est et inane, cum et illæ sint incertæ. De monumentis vero citatis sic respondit Lestoquius Dissert.* II *cap.* I, *postquam adversarii sui verba retulerat.* Monumentum igitur S. Acheoli, cujus expressum C est exemplar in Boterovio, judex est, quem Umbra adoptat. At judex ille in favorem meum pronuntiat. Quod affirmat Umbra F formatum esse hoc modo F in vocibus DEFUNCTUS et FICIT, certissime falsum est. Certissimum est, F alia figura expressum esse in his duabus vocibus. Certissimum quoque est, quod sit littera S, quæ sic F expressa est in monumento isto, non semel, sed sexies... Decisum itaque est, secundum monumentum S. Acheoli, in libro Boterovii expressum, quod littera, quam examinamus, sit S, et per consequens, quod nomen Firmini frustra quæratur in hac inscriptione. *Hisce alia recte adjungit Lestoquius, sed ea brevitatis causa mittimus.*

ex figuris in sepulcro inventis

44 *Tertio secunda littera apparet quidem* I, *ut pergit Lestoquius pag.* 176 *Diss.* I, *sed potest etiam esse pars litteræ, cujus partes reliquæ sunt deletæ. Littera tertia prorsus deleta est, uti fatentur adversarii, qui non alia de causa suspicantur,* R *eo loco fuisse positum, quam quod illud necessarium sit ad nomen* Firmini *componendum. Quarta figura non est* M, *ut volunt Religiosi S. Acheoli: neque enim ullo loco littera* M *expressa legitur eo modo, quo data fideliter* D *est illa figura a Lestoquio, qui observat lineas intermedias forsan esse litteram* V, *cum illa sic formetur in Roma subterranea. Hac observatione incertum fit, an figura illa unam tantum, an plures designet litteras; neque id dubium abstulit Umbra pag.* 158, *respondens minutiores quosdem litteræ minus perite sculptæ defectus non efficere, ut non sit* M, *quia, uti recte replicat Lestoquius Diss.* II *pag.* 11, *minutiæ illæ, quales hæ sunt, id saltem reddunt dubium. Litteram sextam inscriptionis non esse* N, *uti volebant adversarii, satis clare ostendit laudatus Lestoquius pag.* 178 *hac ratione. Littera* N *tres habet lineas, quarum media utramque lateralem sic connectit, ut oblique descendat a summitate primæ lineæ lateralis ad partem inferiorem lateralis secundæ hoc modo* N. *At figura inscriptionis lineam obliquam sic efformatam habet, ut hæc ab infima parte prioris lineæ lateralis ascendat, quod numquam contingit in littera* N. *Male igitur divinarunt, cum dixerunt ultimam lineam lateralem esse deletam: nam, etiamsi adesset altera lateralis, ne sic quidem littera* N *agnosceretur, sed figura exsurgeret ab omnibus characteribus distincta. Probabilius* E *suspicatur Lestoquius* V *designatum esse figura illa, aut fortasse* G, *nam tale* G *reperitur in memorato ante epitaphio Gordiani. Varia ad hæc respondit auctor Umbræ pag.* 162 *et* 163; *at difficultatem non tollit, ideoque et illa et Lestoquii ad illa responsionem prætermitto: nam qui objectiunculas quaslibet minutissimas videre cupit, et earumdem solutiones intelligere, adire potest sæpe memoratas Dissertationes.*

coalescere non posse nomen Firminus; ac argumentum esse nullius ponderis

45 *Accipe igitur conclusionem ex prædictis recte deductam a Lestoquio pag.* 179: Nescitur ergo, an prima sex illarum figurarum sit initium nominis: nescitur, an prima illa littera sit F vel S. vel N vel V. Secunda fortasse non est I, sed reliquum cujusdam litteræ. Tertia prorsus est incognita. Quarta non est M. Postrema nequit esse N, uti necesse esset ad componendam vocem Firminus. Litteræ igitur supra sepulcrum, quod est ad latus Epistolæ, repertæ adeo non possunt evincere nomen S. Firmini illic fuisse incisum, ut contra ostendant, nomen illud ibi notatum esse non potuisse istis litteris; solaque hæc inscriptio sufficeret ad refutandam opinionem fabulosam Religiosorum S. Acheoli. Mabillonius, F qui sepulcrum hoc viderat, nihil dicit de significatione inscriptionis ibi inventæ, haud dubie quia vir ille eruditus sibi persuaserat legi non posse. *Attamen Mabillonium sententiæ suæ favere jactabat pars opposita, et quædam litterarum fragmenta adduxit auctor Umbræ pag.* 155, *ut ostenderet non dubitasse Mabillonium, quin nomen* Firmini *sculptum esset in sepulcro. Verum non erant Mabillonii illæ epistolæ, sed aliorum, qui id ex ipso se audivisse dicebant. At Lestoquius Diss.* II *cap.* II *reposuit duas ipsius Mabillonii epistolas, quibus non obscure innuit, sibi placere sententiam Ambianensium. Porro, etiamsi ex dictis liqueat sine idoneo fundamento sepulcrum istud attributum fuisse S.* Firmino, *Lestoquius tamen aliis quoque argumentis uti voluit, conatusque est probare ossa in illo sepulcro reperta non posse esse* S. Firmini *confessoris, licet constaret ipsius fuisse sepulcrum. Verum cum tam solida sint argumenta, quibus probatur corpus translatum, ipsaque translatio ex apertione arcæ mox enarranda tam luculenter sit confirmata et manifestata, ut sine pertinaciæ nota negari modo nequeat, operæ pretium mihi non videor facturus, si*

A si colligendo omnia argumenta disputationem hanc prolixiorem facerem.

Alterum eorum argumentum, quod ridicula crisi exornavit Thiersius.

46 Hac etiam de causa alterum adversariorum argumentum paucis dumtaxat indicabo; nullis enim verbis illud refutari potest tam clare, quam refutatum est, dum, aperta arca, S. Firmini corpus cum debita inscriptione præsentium omnium oculis patuit. Auctor Epistolæ ad curiosum et Thiersius pluribus locis asserebant thecam, in qua depositum credebatur S. Firmini confessoris corpus, apertam fuisse anno 1696 coram decano capituli, et quatuor aliis personis, nihilque prorsus in arca fuisse repertum, sed eam omnino esse vacuam. Tanta autem confidentia id jactabant, ut vix potuissent loqui asseverantius, si ipsi lustrassent arcam vacuam. Audi, quo fundamento. Dictitabant rem totam se habere ex testimonio Joannis du Croc fabri serarii, qui præsens adfuerat, totamque illius seriem narraverat abbati et quibusdam religiosis S. Acheoli. Fatebantur quidem dictum fabrum serarium, dum rogabatur, ut istud testimonium scripto firmaret, noluisse id facere : verum libere jactitabant eum B retineri solo metu damni incurrendi, si eo modo indignationem canonicorum provocaret. Itaque omnis eorum certitudo nitebatur dictis unius hominis, quem agnoscebant tam timidum, ut aperte veritati non auderet patrocinari : vel potius, ut eventus docuit, ex verbis quibusdam hominis forsan ambiguis, et certe perperam intellectis, sibi vacuitatem illam arcæ confinxerant. Audire lubet, qua crisi hic utatur Thiersius pag. 89 : Verum est, *inquit*, testimonium fabri hujus serarii esse unicum; sed æquivalet pluribus, quia sincerum est, et pluribus prævalere debet in hac occasione, conformiter legi OB CARMEN, quæ dicit : « Non ad multitudinem respici oportet, » sed ad sinceram testimoniorum fidem, et testi» monia, quibus potius lux veritatis assistit ». Testimonium unius, etsi id scripto firmare non audeat, imo etsi id neget, æquivalet tamen pluribus, si credimus Thiersio. Cur illud, obsecro? Quia sincerum est, *inquit*. Sinceritatem autem egregie probat hoc modo : Si variavit postrema sua responsa, aut potius, si recusavit scripto confirmare, quod antea non nisi oretenus dixerat, satis intelligitur, id factum non esse, nisi C post expostulationes, quibus impetitus est, quod veritatem fassus esset tam ingenue, et per timorem excidendi gratia capituli et canonicorum Ambianensium, et præsertim amittendi consuetudinem elocandi illis operam suam. Namquid variatio responsorum, recusatio scripti testimonii, et metus damni tam efficax, egregia sunt argumenta, quibus evincitur, unius fabri serarii testimonium, idque oretenus solum prolatum, multorum aliorum testimoniis præferendum esse?

prorsus falsum

47 Alia enimvero sinceritatis proferenda sunt indicia, sed illa non favebunt causæ, quam Thiersius susceperat defendendam. Ubi audita erat voce et scripto jactata assertio Religiosorum S. Acheoli de testimonio Joannis du Croc, comparuit hic coram notariis cum Ludovico Debonnaire presbytero æditLuoque ecclesiæ cathedralis, et Damiano le Quien aurifabro, qui cum ipso arcam S. Firmini lustraverant. Hi tres coram duobus notariis regiis declararunt, subscriptoque nomine testati sunt sequentia, quæ tradam compendio. Affirmant audivisse se, in urbe Ambianensi spargi scriptum impressum, in quo asserebantur facta varia, ad se spectantia, de prætensa quadam apertione arcæ S. Firmini confessoris, quæ omnia æqualiter nata erant ex calumnia. Hinc declarant primo, se mense Augusto anni 1696 post festivitatem Virginis assumptæ, jussu domini Joly canonici Ambianensis, venisse ad inferius sacrarium ecclesiæ cathedralis, ut examinarent, unde oriretur nimium pondus thecæ S. Firmini confessoris, et inquirerent, an theca illa non posset reddi levior. 2°. Hac de causa aurifabrum le Quien elevasse duas laminas argenteas, quibus tegebatur theca, nec quidquam inter laminas istas et lignum thecæ invenisse, unde nimia gravitas oriri posset. 3°. Eadem de causa terebra perforasse duobus locis ligneas thecæ tabulas, ut investigarent an thecæ ligneæ inclusa esset alia plumbea, quæ tanti ponderis esset causa; at se intellexisse per duo illa foramina, nullam inclusam esse thecam plumbeam, sed nimiam illam gravitatem oriri ex crassitie tabularum lignearum et vectibus quibusdam ferreis, qui possunt in theca esse ad connectendas tabulas. 4°. Cum viderent, thecam non posse leviorem fieri, foramina facta mox bene clausisse, et laminas argenteas reposuisse. 5°. Addunt duo testes, Debonnaire presbyter, et le Quien aurifaber, se, dum thecam in latus inclinabant, sensisse motum oneris cujusdam, quod haud dubie fuerit E fasciculus, cui impositæ sunt reliquiæ. 6°. Testantur, nihil tunc factum præterea.

AUCTORE J. S.

ostenditur

48 7°. Adjunxit du Croc faber serarius, se rogatum fuisse a procuratore abbatiæ S. Acheoli, ut nomen scripto cuidam subnotaret, et veritatem fateretur de apertione dictæ thecæ; seque reposuisse, paratum se esse jurare tactis sacrosanctis Evangeliis, dictam apertionem numquam esse factam. Hæc paulo latius exposita subscripto nomine firmarunt Ludovicus Debonnaire, Damianus le Quien, Joannes du Croc, Boucher, et de le Warde. Sigillo munitum x Julii an. MDCXCVII et recognitum eodem die. Tota Declaratio Gallice edita est apud Lestoquium pag. 254. Huic testimonio de theca non aperta, consonat epistola Domini de Riencourt, decani capituli cathedralis, qui omnia etiam præsens conspexerat. Recitat epistolam Lestoquius a pag. 149, ex qua nihil desumo, nisi modum, quo usi sunt, ut explorarent, an theca plumbea ligneæ esset inclusa. Factis terebra foraminibus, bacillum tenuissimum per illa inseruerunt thecæ, ejusque ope intellexerunt thecam plumbeam illic non esse. Eadem tum F hic, tum canonicus Joly, id est, omnes, qui adfuerant, asserebant ubique viva voce, ut testatur Lestoquius. Veruntamen ne tam authentico quidem testimonio acquieverunt contrariæ partis patroni; sed auctor Umbræ pag. 132 contendit, thecam bis eodem anno lustratam, et re vera apertam fuisse die II Novembris in Commemoratione omnium defunctorum, seu in visitatione secunda. Hinc iidem tres testes, æditLuus nimirum, aurifaber, et faber serarius, rursum coram notario declararunt anno 1712, die III Junii, omnia ante declarata vera esse, seque alteri visitationi thecæ præsentes non fuisse, nec quidquam de altera visitatione audivisse. Consule totam Declarationem die IV Junii sigillo munitam apud Lestoquium Dissert. II a pag. 181. Pudet referre cavillationes omnes, quas pertinacia invenit in hac contentione : et minime necessarium est, disputationem hanc magis extrahere. Quapropter ad ipsam thecæ visitationem progredior : nam nihil adeo clamabant homines contentiosi, quam ut theca aperiretur, sic cessaturam demum omnem controversiam.

AUCTORE J. S.

§ VI. Theca aperta, sacrum corpus reperitur cum authentico depositionis testimonio, uti intelligitur ex relatione episcopi hic data : declaratio abbatis S. Acheoli.

Episcopus Ambianensis coram præcipuis urbis personis in choro ecclesiæ

Anno 1715, x *Januarii*, *Petrus Sabatier antistes Ambianensis, ut diuturnis contentionibus finem imponeret, thecam* S. Firmini *confessoris aperuit coram præcipuis urbis Ambianensis personis, cum ecclesiasticis tum sæcularibus. Acta hujusce visitationis, Gallice impressa, Latine versa subjicio :* Petrus Dei et apostolicæ Sedis gratia episcopus Ambianensis. Notum facimus, hoc die Jovis, decimo mensis Januarii anni MDCCXV, (quia promotor noster suggesserat B nobis, quod per decretum nostrum die 2 hujus datum, post rem communicatam cum venerabilibus fratribus nostris, decano, canonicis et capitulo ecclesiæ nostræ, statuerimus procedere hodie ad apertionem thecæ S. Firmini confessoris, et quod consequenter invitasset corpora et præcipuas personas urbis, tam ecclesiasticas quam laicas, et quod nominatim invitandos, et quantum erat necessarium, vocandos et interpellandos IV hujus mensis curasset, opera apparitoris Biberel, abbatem et Religiosos S. Acheoli, ut præsentes essent huic apertioni, eo quod auctor anonymus plurium libellorum, a quibusdam annis impressorum, temere asseruisset corpus hujus Sancti esse etiamnum in ecclesia S. Acheoli, et thecam, quæ servatur in ecclesia nostra, esse vacuam ;) venisse nos circa horam nonam matutinam ad dictam ecclesiam nostram cum ministris nostris, habituque pontificali indutos intravisse in chorum, ubi invenimus dominos capituli, dominum regis vicarium *, dominos præsidialis curiæ senatores, dominos majorem civitatis et scabinos, omnes sic collocatos, prout fieri solet in cæremoniis publicis, et reliquum C chori omnino repletum præcipuis urbis personis, cum cleri secularis et regularis, tum aliorum ordinum.

* lieutenant du roi

examinat et aperiri jubet thecam, in qua fasciculum reliquiarum invenit.

50 Theca in medio posita super mensam, ante hanc nos collocati in throno ad hæc præparato, exposuimus assistentibus rationes, quas habueramus eos convocandi, discursu hac super materia instituto. Quo finito, examinavimus thecam, quæ longa est tribus pedibus, quatuor pollicibus et medio, alta duobus pedibus et dimidio, lata sedecim pollicibus et medio. Capsam e ligno admodum crasso distinguunt bracteolæ argenteæ inauratæ, quæ dimidia eminentia repræsentant præcipua Sancti gesta tali opere, ut videatur esse seculi decimi tertii, sicut facile intelligitur ex vestimentis personarum, quæ ibi repræsentantur. Deinde eam curavimus aperiendam per Firminum de Bray, fabrum serarum consuetum abbatiæ S. Acheoli, juvantibus eum Joanne du Croc fabro serario ecclesiæ nostræ, et Damiano le Quien aurifabro. Invenimus illic pretiosas reliquias hujus Sancti (quæ sunt partim ossa integra, partim diversarum corporis partium ossium fragmenta, partim cineres) involutas linteo admodum candido, tectoque Anglica bombyce texta spissiori filo * virgataque D albo et cæruleo. Totius simul molis mensura æquabat formam cylindricam duobus circiter pedibus longam, et diametro quinque pollicum constantem. Hisce expositis super mensam ante nos collocatam, cum omnibus congregatis nos prostravimus ad eas honorandas, jussimus in hunc finem cani hymnum sanctorum Confessorum concentu musico, et recitavimus orationem propriam hujus Sancti.

* moire d'Angleterre

quæ singulæ recognoscuntur et nominantur ;

51 Post hæc, assumptis singulis per vices sacris hisce ossibus, ea curavimus nominanda designandaque alta voce per dominos Joannem Baptistam Mouret medicinæ doctorem, decanum medicorum hujus urbis, et Joannem Baptistam Jolibois magistrum chirurgum juratum. Ili declararunt in hac theca nos habere ossa sequentia, nimirum, partem anteriorem brachii * integram, quæ Latine humerus * dicitur; alium cubitum ; os coxæ, quod femur dicitur ; varia fragmenta costarum ; omoplatam, seu humerum ; minus os brachii ; duo fragmenta femoris ; aliud os omoplatarum in fragmentis, fragmentum costarum ; duo alia fragmenta femoris; fragmen- E tum omoplatæ cum notabili quantitate aliorum fragmentorum, inter quæ habentur totius capitis, maxime cranii, vertebrarum, spinæ dorsi, lumborum, ossis ilium. Porro conjectura fieri potest, fragmenta adesse ex omnibus corporis partibus, quod facile cognosci nequit, quia fragmenta illa sunt comminuta, ideoque informia. Hæc denominatio eodem tempore conscribebatur per dominum Dionysium la Pierre, canonicum S. Firmini, scribam nostrum ; et per dominum Adrianum Dehen scribam capituli, in duobus adversariis distinctis, quæ deinde fuere subscripto nomine firmata ab ipsis, et a dictis dominis Mouret et Jolibois. In memorato linteo, in quo erant hæc ossa, inventi quoque sunt duo alii fasciculi ex tela, in quorum altero, eoque minori, erant plura fragmenta ossium humanorum, et fascia membranea dimidio digito lata cum hac inscriptione : HÆ SUNT RELIQUIÆ SANCTI FIRMINI CONFESSORIS. Alter multo major continebat copiam cineris aut pulveris, et minutorum fragmentorum, cum fascia membranea præcedentis simili, in qua erat hæc inscriptio : PULVIS S. FIRMINI CONFESSORIS. Hæ duæ F inscriptiones erant characteris admodum antiqui.

* l'avant bras

* *melius* cubitus

invenit quoque litteras depositi in theca corporis testes, quibus appensa erant

52 Demum ibi invenimus fasciculum micarum thuris, quod poni cum reliquiis in consecratione altarium jubet liber noster pontificalis : unde collegimus, quam circumspecte sacrum hoc corpus impositum fuerit novæ huic thecæ ; in qua etiam reperimus pyxidem ex ligno betulæ cum operculo æsculeo, quod ei erat funiculo annexum, in qua erant litteræ membraneæ, illæsæ et integræ, longæ octo pollicibus præter tres lineas, altæ quinque pollicibus et tribus lineis, munitæ sex sigillis etiam integris, pendentibus ex nodis serici viridis. Hasce legi jussimus alta voce per scribam nostrum, quarum hoc est contentum : « Universis presentes litteras inspe-
» cturis : Guillermus archiepūs Rothomagensis,
» Philippus Ebroicensis, Reginaldus Belvacensis,
» Guido Lingonensis, Robertus Bathoniensis,
» Et Guillermus Ambianensis Dei gratia episcopi
» eternam in Domino salutem. Noveritis quod
» anno Incarnationis Dominice millesimo ducen-
» tesimo septuagesimo nono, decimo septimo Ka-
» lendas Junii, Pontificatus domini Nicolai Pape
» tertii anno secundo, reverendissimus pater
» et

AUCTORE J. S.

A » et dominus, dominus Simon etiam Dei gratia » tituli sancte Cecilie presbiter Cardinalis, apostolice Sedis legatus, excellentissimis Philippo » Dei gratia Francie et Edouardo Anglie regibus, Karolo principe Salerni, filio excellentissimi regis Sicilie, et nobis presentibus, nec » non multis aliis principibus regnorum Francie » et Anglie, abbatibus, magnatibus, et cleri et » populi multitudine copiosa, corpus beati Firmini confessoris atque pontificis Ambianensis » quondam, in presenti theca reposuit, illa solempnitate adhibita, que consuevit in talibus » adhiberi, in cujus rei testimonium ad perpetuam rei memoriam presentes literas sigillorum » nostrorum munimine duximus roborandas. Datum ut supra ».

sex episcoporum sigilla hic descripta :

53 Primum memoratorum sigillorum repræsentabat archiepiscopum casula indutum, cum pallio, mitra et cruce, et cum hac epigraphe : S. Guillermi. Dei gra. Archiepi. Rothomagen. : et in sigillo opposito, Annuntiationem Virginis cum hac epigraphe : Contra Sigillū. Archiepi. Rothomagen.

B Secundum repræsentat episcopum cum cruce et mitra, similiter casula indutum, cum lilio ad utrumque latus, et hac epigraphe : S. Philippi. Dei gra. Ebroicensis epi. ; et in signo opposito, Virginem tenentem manibus puerum Jesum cum his vocibus : Ave Maria gratia p̄la.

Tertium similem habet episcopi figuram cum tribus liliis ad utrumque latus, et hac epigraphe : S. Reginaldi De Nantolio Di grā . . . . lvacen. ; et in opposito sigillo, scutum tesserarium notatum cruce angulata quatuor clavibus, cum his vocibus : Secretu. R. Epi. Coītis. Belvacn.

Quartum continet similem figuram episcopi, et hanc epigraphen : S. Guidonis : Dei grā Epi. Lingonen. ; et in opposito sigillo episcopum orantem flexis genibus, et has voces : Secretum. G. Epi : Lingonensis.

Quintum repræsentat similiter episcopum, appictis duabus clavibus uni lateri, et alteri forma quadam crucis S. Andreæ, cum hac epigraphe :

C Robertus. Dei. gra. Bathoniensis. et Weliensis. * Eps. ; nullum hic sigillum oppositum.

** Bath et Well in Anglia*

Postremum habet figuram episcopi, uti alia, cum lilio ad utrumque latus, et hanc epigraphen : S. Guill. Dei. gra. Ambianensis Epi. ; et in sigillo opposito B. Virginem, quæ tenet Infantem suum, cum hisce vocibus : Contra S. G. Ambian. Epi.

deinde ossa aliaque omnia inspicienda præbet præsentibus: scribitque hanc relationem.

54 Permisimus deinde assistentibus, ut appropinquarent, ad examinandum ossa, scripturas, uti et dictam thecam apertam ; ac deprehendimus cum ipsis, in illa duo esse foramina, facta terebra superius et inferius, quæ deinde ligneis clavis fortiter infixis fuere conclusa. Per illa nihil immitti potuit, nisi exiguus baculus ad explorandam crassitiem, neque fieri poterat ut per ea quidquam cerneretur, quidquam auferretur, aut quidquam imponeretur. Postquam vero abunde erat satisfactum devotioni assistentium et piæ eorumdem curiositati, curavimus omnia rursum thecæ imponenda, claudendam aperturam per eumdem fabrum serarium, atque apponendum sigillum nostrum cum sigillo capituli, illam clausuri permanenter, ubi ei imposuerimus novas litteras, a nobis subscripto nomine, additoque sigillo nostro firmatas, ut memoriæ posterorum commendemus, quæ peracta sunt hoc die, quo Deo placuit ostendere veritatem reliquiarum hujus Sancti, et confundere temeritatem illorum, qui illas impugnare præsumpserunt. Ut autem ei hac de re gratias ageremus, cantavimus hymnum te Deum, sonantibus omnibus campanis ; et thecam deponi jussimus prope altare, ut satisfieret devotioni populi, usque ad diem Dominicum, xx hujus mensis, quo eam portandam decrevimus in supplicatione generali. Post hæc recessimus, ad concinnandam hanc rei gestæ relationem, cui nomen nostrum subscripsimus, et cui subscribere sivimus omnes, qui sunt nostri capituli, curiæ præsidialis, corporis urbis, parochos, superiores communitatum, aliasque personas insignes, quæ præsentes cum essent cum vicario regis, desiderarunt subnotare.

cui ipse subscribit cum omnibus canonicis,

55 Petrus episcopus Ambianensis.
Le Scellier de Riencourt, decanus, abbas Forestimonasteriensis.
Joyeux, doctor Sorbonicus, præpositus.
Forcedebras, archidiaconus Ambianensis.
De Fay Greffontaine, præfecturam Ambianensem gubernans *.

** commendant*

E De Herte de Haille, scutarius nobilis, primus præses curiæ præsidialis Ambianensis.
Picquet, archidiaconus Pontivensis.
Glachant, doctor Sorbonicus, cantor.
Moreau, scholasticus.
Le Caron, pœnitentiarius
Fournier.
T. Trouvain.
Pinguet.
Boistel, natu maximus.
Moreau, doctor Sorbonicus.
Trancart, doctor Sorbonicus
Lallemant.
F. Trouvain.
Le Mercier, doctor Sorbonicus.
Benoise, abbas S. Salvii.
M. Filleux.
Huraché.
Caignart.
Picquet.
Masclef.
L. Boistel, doctor Sorbonicus.
N. de Lestocq, doctor domus Sorbonicæ, canonicus theologicis præfectus.
F De Fay, licentiatus Sorbonicus.
P. Chaux.
Durand.
Fr. le Caron, doctor Sorbonicus.
Priolo, doctor Sorbonicus.
De Herte.
N Filleux, doctor Sorbonicus.
Pingré.
Canon, licentiatus Sorbonicus.
Creton, scutarius nobilis, præses curiæ præsidialis Ambianensis.
Le Boucher, scutarius nobilis, dominus de Famechon, assessor.
Ducroquet, decanus senatorum.
Vacquette du Cardonnoy, nobilis scutarius, senator veteranus et senator scriba regis, atque emeritus civitatis Major.
Mourret, senator veteranus.
Le Gillon du Grotison.
Damyens
Vacquette de Frechencourt.
Houlon.
J. B. Cornet.
De Herte de Haille.
Pingré de Sourdon, nobilis scutarius.

Dufresne.

AUCTORE J. S.

DUFRESNE.

SENTIER, senator, clericus.

MOURET.

CLAUDIUS LUDOVICUS VACQUETTE.

PETYST, advocatus regius.

PINGRÉ, scutarius nobilis, procurator regius.

LE BOUCHER.

FORCEDEBRAS, omnes canonici ecclesiæ cathedralis.

aliique pluribus variorum ordinum. 56 DU FRESNE DE FREDEVAL, Major et generalis disciplinæ politicæ præfectus.

DUCANDAS, scabinus.

DESTRÉES, scabinus.

JACOBUS FR. CORNET, scabinus.

DAMYENS, scabinus.

GALAND natu maximus, scabinus.

J. B. ROUSSEL, scabinus.

DE BRAGELONGNE, prior S. Martini.

JOLY, canonicus S. Nicolai.

DE VILLERS, canonicus et præpositus capituli S. Firmini confessoris.

DE RAVENY, parochus S. Martini.

TURQUET, parochus S. Firmini confessoris.

B F. J. LE SEIGNE, parochus S. Germani.

FR. ANTONIUS EMMANUEL BRUNEL, doctor Sorbonicus, prior abbatiæ S. Joannis Ambianensis, Ordinis Præmonstratensis.

PIOLÉ, parochus S. Michaelis.

DEHANGEST, doctor Sorbonicus et parochus S. Jacobi.

DEMARINNE, parochus S. Remigii.

F. J. PATISSIER, prior PP. Cælestinorum.

SEZILLE, superior seminarii Ambianensis.

CAROLUS JAMERON, rector collegii Societatis Jesu.

FR. NICOLAUS DE HOLLANDES, prior Dominicanorum Ambianensium.

FR. AUGUSTINUS MOREAU, prior Augustinianorum.

FR. CLAUDIUS A CRUCE, definitor-provincialis, et prior emeritus Carmelitarum Discalceatorum.

FR. ANTONIUS ELIAS AB OMNIBUS SANCTIS, Carmelita Discalceatus.

FR. JOANNES MARIA, guardianus Capuccinorum.

FR. NICOLAUS AMBIANENSIS, prædicator Capuccinus.

FR. JOANNES VACQUETTE, corrector Minimorum.

C BARON-DE LAMARONDE, consiliarius regius, præfectus aquis et silvis Ambian.

CATTULET, procurator regius de aquis et silvis.

NICOLAUS ARTUS, scabinus emeritus.

ADRIANUS CORNET pater, civis Ambianensis.

FIRMINUS PALYART.

DUCASTEL, caussidicus in suprema curia, prætor episcopatus et capituli Ambianensis.

DEHANGEST, ex officio notarius et procurator capituli Ambianensis, uti et episcopatus.

LE CARON, consiliarius regius, subpræfectus pro aquis et silvis.

DUGARDIN, præpositus capellanorum.

TAVERNIER, tabularius fori ecclesiastici *.

* de l'officialité

Episcopus, aliis quibus reliquiæ sunt traditæ, 57 Præterea die Veneris, decimo octavo ejusdem mensis, ad supplicationem dicti promotoris nostri, finitis Vesperis, accessimus ad chorum ecclesiæ nostræ cathedralis, induti stola super humerale * et supparum *, nobis assistentibus dominis Alexandro le Scellier de Riencourt dictæ ecclesiæ decano, Francisco Moreau canonico scholastico et officiali, Nicolao de Lestocq canonico theologicis prælecto et curatore capituli, vicariis nostris generalibus, et præsentibus dominis Ludovico le Caron pœnitentiario, Josepho Fournier, Carolo le Mercier, Joanne Baptista Pingré, canonicis ecclesiæ nostræ, et dominis Dionysio la Pierre canonico S. Firmini, scriba nostro, Antonio Adriano Vilman canonico S. Nicolai, eleemosynario nostro, et administris sacri thesauri nostri: quo postquam perveneramus, adorato prius sanctissimo Sacramento, factaque oratione ante thecam, in qua invenimus sigillum nostrum et sigillum capituli illæsa et integra, jussimus illam aperiri per eosdem operarios, qui eamdem ante aperuerant: et ubi exemeramus reliquias, quas posuimus supra mensam in hunc finem præparatam, consilio venerabilium fratrum nostrorum, decani et canonicorum præsentium, sumpsimus partem ossis, quod vocatur FEMUR, ut illam thecæ particulari deinde includeremus, quo facilius exponi posset ad devotionem fidelium, qui hac occasione singularem plane ostenderunt. Sumpsimus quoque unum circiter cochleare cinerum, quibusdam ossium fragmentis permixtorum, ut ex illis aliquid distribueremus abbatiæ Corbeiensi, cujus Prior et Religiosi modicam partem nos rogarunt, ut eam thesauro ecclesiæ suæ adjungerent; deinde ut ex illis aliquid donaremus parœciæ S. Firmini E confessoris hujus urbis, cujus rector et subditi petierunt a nobis similiter partem modicam, ut istam conjungerent cum ea, quam a multis seculis habuerunt.

* camail

* rochet

58 Post hæc omnia ossa ordine imposuimus eidem linteo, in quo illa inveneramus: cui quoque inseruimus omnia fragmenta cum fascia membranea, in qua scriptum est: HEE SUNT RELIQUIE S. FIRMINI CONFESSORIS. Eidem insuper inclusimus fasciculum cinerum cum simili fascia membranea, cui inscriptum est: PULVIS S. FIRMINI CONFESSORIS; uti et fascem thuris, quem ibi invenimus. Involutis omnibus decenter consuto omni ex parte velo ex serico Damasceno viridi, quod substitutum Angelicæ bombyci, quæ nimis erat trita; ea reposuimus in arcam eodem, quo erant, statu. In eamdem deinde remisimus litteras authenticas anni MCCLXXIX, in eadem theca, in qua fuerant, clausa per tæniam serici viridis. Hisce litteris adjecimus alias, similiter thecæ inclusas, quæ signatæ a nobis hujus sunt argumenti: « Petrus, Dei et sanctæ Sedis

omnes alias cum testimonio visitationis suæ rursum eadem thecæ recludit.

» apostolicæ gratia Ambianensis episcopus, præ-
» sentibus et futuris salutem et benedictionem. F
» Notum facimus, quod nos anno Domini mil-
» lesimo septingentesimo decimo quinto, quarto
» Idus Januarii, ipsa die, qua factæ primum a
» decessore nostro beato Salvio sancti Firmini
» confessoris et Ambianensis episcopi, e loco,
» in quo humatus fuerat, in nostram cathedra-
» lem ecclesiam translationis memoria quotannis
» renovatur, hanc capsam, in qua corpus præ-
» dicti sancti Firmini confessoris et Ambianensis
» episcopi asservatur, quodque abesse ausu te-
» merario mentita fuerat iniquitas, in choro jam
» nominatæ cathedralis ecclesiæ nostræ, ut ob-
» strueretur os loquentium iniqua, aperuimus,
» ejusdem Sancti reliquias, quæ ex alia humiliori
» theca extractæ, anno millesimo ducentesimo
» septuagesimo nono in hac nobiliori conditæ
» sunt, debita cum veneratione, servatis riti-
» bus, primariis hujus urbis spectantibus, clero
» et populo incredibili gaudio exultante, inspe-
» ximus, recognovimus, et in eadem capsa re-
» posuimus. Datum ut supra sub signo sigilloque
» nostris. PETRUS EPUS AMBIANENSIS ». Huic apponi jussimus sigillum nostrum ceræ rubræ impressum, suspensumque e vittis serici viridis.

59 Post

et rei gestæ relationi cum aliis subscribit.

A 59 Post hæc jussimus eamdem claudi permanenter per eosdem operarios, sicut antea erat clausa, expositamque venerationi fidelium adhuc reliquimus, donec finita sit supplicatio. Demum, fusis rursum precibus, recessimus ut componeremus hanc ipsam rei gestæ relationem, depositam in tabulario episcopatus nostri, ut ad illam recurri possit, dum erit necessarium. Datum dictis die et anno, qui supra exprimuntur.

PETRUS episcopus Ambianensis.

LE SCELLIER DE RIENCOURT, decanus, vicarius generalis.

MOREAU, scholasticus, vicarius generalis.

DE LESTOCQ, canonicus theologicis præfectus, vicarius generalis.

LE CARON, pœnitentiarius.

FOURNIER. LE MERCIER. PINGRÉ, canonici.

FILLEUX, promotor.

VILMAN, canonicus S. Nicolai, eleemosynarius.

De mandato illustrissimi ac reverendissimi Domini episcopi Ambianensis.

LA PIERRE.

Declaratio abbatis S. Acheoli, dubitationem de corpore deponentis,

60 *Cum hoc inspecti corporis instrumento, impressum est aliud item Gallicum sub hoc titulo :* Declaratio domini abbatis S. Acheoli de apertione arcæ S. Firmini confessoris, facta in ecclesia B cathedrali Ambianensi x Januarii anni MDCCXV. *Hanc similiter Latine versam subjungo :* Coram subscriptis notariis regiis et apostolicis comparuit dominus Petrus de l'Etoile, abbas S. Acheoli prope Ambianum, qui declaravit, se, occasione quorumdam antiquorum sepulcrorum, in abbatia sua repertorum mense Januario anni millesimi sexcentesimi nonagesimi septimi, dubitavisse, an corpus S. Firmini confessoris, tertii Ambianensis episcopi, esset in theca, quæ exposita est in ecclesia cathedrali Ambianensi; se longo tempore credidisse, dubium suum non carere fundamento : verum postquam die decimo præsentis mensis Januarii publice aperta est hæc theca, in qua ossa hujus Sancti inventa sunt cum litteris authenticis anni millesimi ducentesimi septuagesimi noni, sigillis sex episcoporum, qui adfuerunt depositioni ipsius corporis in hac arca, munitis, quæ illius veritatem demonstrant) sibi persuasum nunc esse, non superesse rationem dubitandi, quin corpus hujus Sancti ibi servetur.

et improbantis ea, quæ hac occasione scripta sunt contra honorem capituli.

C 61 Idem dominus comparens præterea declaravit, se non assentiri factis dictisque, quæ inserta sunt scriptis hac occasione editis, quæque nocere possunt honori dominorum Capituli dictæ ecclesiæ Ambianensis, et cleri diœceseos, se adeo non approbare illa, ut vellet illa iis non fuisse inserta De hoc et omnibus supra dictis memoratus dominus abbas comparens litteras publicas petiit a dictis notariis, qui hasce ei dederunt, compositas et concessas in memorata abbatia S. Acheoli XXIII Januarii anni MDCCXV, ut maneant inter primores tabulas et acta notarii Dehangest, unius ex subscriptis : et subscripsit prædictus dominus abbas cum dictis notariis, et cum domino Francisco du Fresne, equite, domino d'Epagny, in quæstoria jurisdictione præside in finibus Ambianensis, qui tunc præsens erat in dicta abbatia S. Acheoli. Signatum : De l'Etoile abbas S. Acheoli, du Fresne, Dehangest, et Denis cum nota nomini addita.

Recognitum Ambiani XXIV Januarii anni MDCCXV per de Ligny, et obsignatum eodem die.

DEHANGEST.

Anno MDCCXV, XXV Januarii, hæc Declaratio monumentis publicis consignata est et relata in Acta fori ecclesiastici diœcesis Ambianensis, recognitaque per me subscriptum. TAVERNIER.

AUCTORE J. S.

§ VII. Edictum episcopi Ambianensis, quo ratio redditur apertæ thecæ, et festivitas translationis restituitur.

Declarat episcopus se non aperuisse thecam, quia dubitabat de præsentia corporis;

Tandem placet subjicere litteras illustrissimi Ambianensis episcopi, quibus varia allegantur de relata ante controversia, atque hac occasione festivitas translationis S. Firmini *confessoris instauratur. Phrasim Gallicam Latine reddam eo modo, quo præcedentia reddidi. Impressæ etiam fuerunt hæ litteræ eodem anno, atque ita habent :* Petrus Dei et sanctæ Sedis Apostolicæ gratia E episcopus Ambianensis, clero et populo diœcesis nostræ salutem et benedictionem in Domino. Mirabimini procul dubio, charissimi fratres, visitationem thecæ S. Firmini confessoris esse a nobis institutam, postquam diu dubitaveramus, an videretur facienda. Verum audite rationes, quæ nos tandem ad eam permoverunt. Numquam dubitavimus vel ad momentum temporis, quin ecclesia nostra a multis seculis possideret pretiosas reliquias S. Firmini confessoris, tertii Ambianensis episcopi. Videramus in tabulariis episcopatus et capituli exemplar litterarum publicarum, quæ compositæ fuerunt anno MCCLXXIX per Simonem Cardinalem, sanctæ Sedis legatum, præsentibus pluribus episcopis, regibus Franciæ et Angliæ, principe Salernitano, et omnibus eorum aulicis, quando translatæ hujus Sancti reliquiæ ex theca vulgaris haud dubie pretii in hanc, quam nunc cernimus. Mille rationes æque solidæ et convincentes probant traditionem ecclesiæ nostræ, et fidelium hac de causa devotionem. F

sed quia negantes translationem, licet duo prima eorum Opuscula damnata essent,

63 Verumtamen auctor Epistolæ ad curiosum, simulans ignorare se veritatem, quam nescire non poterat *, « ignorans cæcitate mira» bili, (uti ait S. Augustinus) vel animositate » damnabili se scire dissimulans », voluit ab anno MDCXCVII aliquam dubitationem de hac translatione populorum animis ingenerare. Verum, cum in hoc scripto asseruisset propositiones falsas, temerarias et calumniosas, mutuatus stylum et modum loquendi abjectissimorum scriptorum, qui reperiuntur inter hæreticos, amplexusque exiguo judicio locus quosdam communes, quibus illi soleat uti ad impugnandum sacrarum reliquiarum usum, justissime damnatus est ab illustri antecessore nostro. Auctor hic confusus, at non conversus, subsidio advocavit defunctum dominum Thiers, parochum in Vibray, cujus usus est calamo, ad tuendam causam tam malam At rursum cum dolore et confusione vidit hoc Opus suppressum edicto Consilii, præsente rege lato

* *al. debebat*

et solide refutata, tertiumque similiter refutatum,

64 Hæc sufficere debebant ad delendas affectiones, quas duo illa Opuscula animis potuerant ingerere illorum hominum, qui nequeunt per se cognoscere veritatem factorum, quæ fuerant impugnata. Verum cum intelligeretur, spargi adhuc

AUCTORE J. S.

huc inter homines, condemnationes non esse probationes, eosque, quorum mala est causa, solere ad auctoritatem confugere; edita est Dissertatio, non minus commendanda concinnitate et sinceritate quam eruditione et eloquentia, quæ omnibus communicavit probationes, quæ nequidquam fuerant impugnatæ. Postquam auctoritati adjunctæ erant rationes, satis evidens videri debebat demonstratio, ut dissiparentur tenebræ, quas huic translationi conati erant offundere, atque ut dici posset cum S. Augustino: « Quid ad hæc responderi potest, nisi pertinacia » pugnaces nervos adversus constantiam perspi- » cuæ veritatis intendat »? At nihil satis est evidens scriptori, qui fugit lucem. Revera ex fictitio tumulo domini Thiers visa cito est egredi Umbra, quæ frustra laboravit, ut veritatem obscuraret: cum nihil solidi afferret; continuo dissipata est Umbra Opusculo illo, quod ei reposuit auctor Dissertationis, ut hanc tueretur.

quarto rursum opusculo postulabant thecæ apertionem:

65 Ab eo tempore causa prorsus finita fuisset, si posset mendacio et vanitati imponi silentium, ut loquitur S. Augustinus. Verum, sicut vanitas, B simulac cogi nequiit ad silendum, sibi semper adulata, fingit ad omnia se respondisse, sibique etiam persuadet, veritati se prævalituram, quia altius novit clamare (facile est cuiquam videri respondisse, si tacere noluerit: quid enim loquacius vanitate, quæ non ideo potest quod veritas, quia, si voluerit, etiam plus potest clamare quam veritas) credebatur Apologia non diu caritura responso. Nec vane id creditum: nam non multo post tempore prodierunt Animadversiones criticæ ab auctore semper latente, qui ad apertionem thecæ totam studebat reducere controversiam, qui conquerebatur disputari de difficultatibus, quas unico momento enodare poterat visus, qui demum gloriabatur fateri nos, objectionibus suis non posse a nobis responderi, quia recusabamus facere, quod postulabat.

licet iniqua esset postulatio; se consensisse ut augeret fidelium devotionem:

66 Quamquam vanæ hæ Animadversiones vix apparuerant, quin statim fuerint confutatæ, indeque hæc postulatio semper magis reddebatur temeraria, judicavimus tamen, charissimi fratres, expedire, ut illi assentiremur, non ut satisfaceremus moroso judicio istius auctoris, qui, ne cogeretur credere, quod videre renuit, in- C dignum, ut dicitur, sibi præparavit perfugium, spargens in populum, thecæ imponi posse ab hominibus, quæcumque voluerint, neque instrumentum reperiri tam antiquum aut authenticum, quod corrumpi nequit. Sermo hic (si verus esset, quod libenter non credimus; « Solet quip- » pe fama mentiri », uti aiebat S. Augustinus) æque esset temerarius, impius et calumniosus, qui fidem numquam in mundo inveniet, modo ibidem modice cognoscantur probitas, religio, et alienus ab omni cupiditate animus eorum, qui sacri hujus thesauri sunt possessores; tantamque apud probos excitaret indignationem, quantam apud libertinos et hæreticos parere posset lætitiam. Unice id agimus, ut satisfaciamus devotioni nostræ, non ipsius curiositati; ut augeatur in hac diœcesi amor et veneratio, illi debita Sancto, qui heres fuit nominis, zeli, pietatis, ac cathedræ magni Firmini martyris; ut reparemus, quantum poterimus, honorem, quem ei tentabant eripere, traducentes, ut cultum superstitiosum, venerationem illam, quia honoratæ hucusque fuerunt ejus reliquiæ, quæ tam solida ratione inclusæ credebantur thecæ, quam aperuimus.

D deinde breviter exponit certitudinem corporis inventi.

67 Habetis, charissimi fratres, rationes, quibus fuimus permoti. Legendo nostram rei gestæ Relationem intelligetis, quid peractum fuerit in hac sancta et augusta cæremonia, cujus testes et admiratores esse voluerunt tot homines conditione sua scientiaque insignes, quaque moti fuerunt usque ad lacrymas. Illi ipsi vobis dicent, se magna sua consolatione æque ac nos vidisse multitudinem illam ossium integrorum, fragmentorum multorum aliorum, et cinerum, quæ extravimus, quæque demonstrant id, quod semper credideramus. Dicent invenisse nos authenticas tabulas, sex episcoporum sigillis munitas, quæ testantur, huic thecæ inclusum esse corpus S. Firmini. Et nobis persuasum est, si quis, post argumenta tam evidentia traditionis nostræ, adhuc aliquid dubitationis vellet vobis inspirare, nobis non alia dicenda ad vos, ut illud dissiparemus, quam quæ S. Augustinus ad populum suum dicebat occasione Donatistarum: Videte, an non malitis credere testibus tam venerandis et judicibus tam eruditis, quam criticis pertinacibus et litigatoribus sui amantibus, qui, ubi causa ceciderunt, non nisi obmurmurant. « Eligant ergo, utrum malint E » credere, quod pronuntiaverint ecclesiastici co- » gnitores, quam quod murmurant victi litigato- » res »; et vos ne ad momentum quidem hæsitaturos, an sequi velitis sententiam patrum vestrorum, qui semper in hac theca venerati sunt hujus sancti Confessoris reliquias.

damnat duos libellos a parte contraria scriptos,

68 Hisce de causis, ut amoveantur a vobis omnia, quæ impugnare possent ecclesiæ nostræ traditionem, et turbare vestram in sanctas hasce reliquias devotionem, prohibemus vobis, ne legatis aut servetis libellos, quorum hic est titulus, Umbra D. Thiers etc., Animadversiones criticæ in Apologiam translationis etc.; qui prodierunt sine approbatione et privilegio, sine nomine auctoris et bibliopolæ, licet agant de materiis, quæ spectant ad religionem; quod decretis conciliorum et regni statutis est contrarium. Et postquam illos mature examinavimus, sententiam doctorum hac de re audivimus, et sanctum Dei nomen invocavimus, eosdem condemnamus, ut continentes facta falsa et calumniosa, in injuriosos memoriæ antecessorum nostrorum et clero ecclesiæ nostræ, tendentes ad dubitationem ingerendam de omnibus reli- F quiis, qui ibi exponuntur venerationi fidelium, et ad diminuendum cultum iis debitum.

et hortatus illorum auctorem, ut resipiscat.

69 Exhortamur simul horum libellorum auctorem, ut impleat, quod promisit in Umbra sua, se, si inveniremus in theca cum ossibus litteras authenticas, quarum visum erat exemplar, arma depositurum, venturumque, ut ossa ipse nobiscum veneraretur. Obtestamur ipsum, ut meminerit, si antiquus quispiam dixerit turpe esse sententia decedere, respondisse ei S. Augustinum, id verum non esse, nisi quisquam tam felix sit, ut bene sentiat, et non habeat nisi sensa recta, pia et orthodoxa; at nihil esse magis salutare magisque gloriosum, quam mutare sententiam, dum quis infeliciter errorem propugnavit et mendacium: « Turpe est mutare sententiam, » sed veram et rectam: nam et stultam et no- » xiam (mutare) et laudabile et salubre est ». Speramus ipsum, uti non ignorat prærogativam esse sacrorum auctorum, quorum expressiones dictantur aut diriguntur a Spiritu sancto, quod nullam in Operibus suis patiantur mutationem, non voliturum sua ad eumdem referre ordinem, et condemnaturum cum S. Augustino insensatam superbiam

A superbiam istius philosophi, qui sibi blandiebatur, nihil umquam a se dictum, quod sibi senserit revocandum : « Nullum umquam verbum, quod » revocare vellet, emisit ». Deinde ipsi asseveramus, etiamsi S. Hieronymus admittat, amori irritato jus esse irascendi : « Debet amor læsus » irasci » : quidcumque potuerit facere ad irritandum nostrum, charitatem nostram semper fore tranquillam, nec desituram erga ipsum esse, veram et sinceram charitatem : « Recedere ab » amore etiam charitas læsa nescit », ut ait S. Gregorius.

Festum translationis restituit x Januarii : Missam et supplicationem indicit

70 Præcipimus, ut Officium translationis S. Firmini confessoris celebretur imposterum in tota diœcesi, sicut olim celebratum est, die x Januarii, secundum ritum, quem præscribemus in litteris brevibus anni sequentis. Præterea, ad reparandum honorem, quem huic Sancto eripere tentarunt, ad gratias Deo agendas de gloria, quam possidet, et de insignibus beneficiis ejus intercessione obtentis, secundum consilium venerabilium fratrum nostrorum, decani, canonicorum et capituli ecclesiæ nostræ decrevimus B curare cantandam die Dominico proximo, xx hujus mensis, Missam solemnem pro gratiarum actione, in qua ritu pontificali sacrificabimus, et instituere finitis Vesperis generalem supplicationem, cui intererit clerus secularis et regularis, ad quam etiam invitabuntur hujus civitatis corpora, et in qua hujus Sancti theca portabitur more consueto.

in gratiarum actionem, cui ut pie intersint

71 Hortamur vos toto animo, charissimi fratres, ut illic adsitis, non sicut illi, quibus exprobrabat S. Augustinus, quod accederent ad ecclesiam quasi ad spectaculum, in quo minus est religionis, quam curiositatis, ubi plus est distractionis et immodestiæ, quam attentionis et devotionis : « Prope theatrica consuetudine ma» gis ad spectaculum .. quam ad instructionem » : verum tam sancte religioseque dispositi, ut cum S. Ambrosio vere dicere possitis, vos solum venire ad hoc augustum sanctuarium, in quo pretiosæ hæ servantur reliquiæ, quæ, quantumcumque infirmæ appareant, terrori sunt dæmonibus, et fidelibus venerationi : ut in hisce reliquiis memoriam honoretis sancti Episcopi, quæ æterna erit in benedictione propter virtutes, quibus anima ipsius erat ditata : « Honoro hominis memo- C » riam perennitate vitutis » : ut honoretis istos cineres, qui consecrati fuerunt baptismatis et sacerdotii unctione, et magis adhuc confessione fidei : « Honoro per Christi confessionem sacratos » cineres » : ut honoretis in hisce cineribus, quibus tempus et corruptio pepercerunt, semina beatæ illius æternitatis, qua omni temporis diuturnitate erunt superiores : « Honoro in cine» ribus semina æternitatis » ; ut honoretis corpus illud, quod prædicationibus exemplisque suis Deum amare nos docuit, quod venerabile etiamnum post mortem, nos docet non timere mortem pro Magistro tam bono : « Honoro corpus, » quod Dominum meum ostendit diligere, quod » me propter Dominum mortem docuit non ti» mere » ; demum ut honoretis gloriosa pignora illius corporis, quod Deum laboribus suis honoravit, et quod æterna gloria a Deo honorabitur in cælo : « Honoro corpus quod Christum » honoravit in seculo, quod cum Christo regna» bit in cælo ».

omnes hortatur

72 Verum oportet nos meminisse, quandoquidem rerum terrenarum contemptu meritus est insignem hanc gloriam, quam possidet in cælo, omnesque honores, quos ei exhibemus in terra, si eodem modo non essemus dispositi, haud dubie nobis interno alloquio dicturum, quod dice- E bat S. Augustinus ad populum suum in Sermone tertio de S. Cypriano : Quomodo fieri potest, ut terrena tanti faciatis, tantumque inhietis voluptatibus, honoribus, rebusque mundanis, dum laudatis, dum admiramini, dum veneramini illos, qui eadem contempserunt ? « Quare vos » invenio earum rerum amatores, quarum ve» neramini contemptores ? »

Hoc præsens edictum nostrum legetur et publicabitur in expositionibus fidei consuetis paræciarum, et a prædicatoribus, atque affigetur, ubicumque erit necessarium. Datum Ambiani in palatio nostro episcopali xii Januarii, anno MDCCXV.

Petrus episcopus Ambianensis

De mandato illustrissimi ac reverendissimi domini episcopi Ambianensis.

La Pierre.

Hæc omnia recitare volui, ut veritas clarius pateat, et unusquisque intelligere possit, controversiam demum finitam fuisse, aut certe eo usque deductam, ut prudens quislibet finitam credere debuerit. Si qui deinde adhuc reclamaverint, pertinaciam illi suam ostenderunt, sed necessita- F *tem nobis non injecerunt ea ulterius demonstrandi, quæ patuerunt luce clarius.*

DE

A D

DE SS. VINCENTIO EPISC. ET LÆTO PRESB. MARTYRIBUS

AQUIS TARBELLICIS IN NOVEMPOPULANIA,

COMMENTARIUS CRITICUS.

§ I. Cultus Sanctorum in Hispania et Novempopulania : locus martyrii.

SÆCULO III, IV AUT V.

Vincentius et Lætus culti in Hispania ;

Martyrologium Romanum ad Kalendas Septembris annuntiat hosce Martyres in Hispania sine ulteriori assignatione loci hoc modo : In Hispania sanctorum marty- B rum Vincentii et Læti. *Baronius in annotatis hæc solum adjungit verba :* Agitur de iisdem hac die in Breviario Toletano ; *indicans, unde illos Romanis Fastis inseruerit. Verba Breviarii Toletani seu Mozarabici hæc sunt :* In festo sanctorum Vincentii et Leti martyrum omnia dicuntur plurimorum martyrum. *Missa de iisdem Martyribus habetur in Missali Toletano secundum ritum Romanum impresso anno* 1550, *in eaque prima oratio hæc legitur :* Omnipotens sempiterne Deus, qui per gloriosa bella certaminis ad immortales triumphos martyres tuos Vincentium et Lætum extulisti ; da cordibus nostris dignam pro eorum veneratione lætitiam ; ut quorum solemnia pio amore amplectimur, eorum precibus adjuvemur. Per Dominum etc. *Nicolaus Antonius in scriptis posthumis aliam notitiam de cultu horum Sanctorum in Hispania adjungit hisce verbis :* Cœnobium S. Martini de Ferran indigetatum in Castellæ regno, sub patrocinio erectum fuit sanctorum Martini, Juliani et Basilissæ, Vincentii et Læti, Justæ et Rufinæ, uti in erectionis instrumento legi, auctor est Prudentius de Sandoval in libro Funda- C tionum aliquot monasteriorum sui Benedictini Ordinis in Hispania, in fundatione monasterii S. Æmiliani § 24 fol. 42. *Certum igitur est* Vincentium *et* Lætum *a multis sæculis coli in Hispania. Verum an ex eorum hac veneratione recte colligi possit Hispanos esse, aut in Hispania passos, infra examinabimus.*

item Aquis Tarbellicis in Novempopulania ;

2 *Andreas Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani ad XIX Aprilis annuntiat* S. Vincentium, *quem Kalendis Septembris colit videbimus cum* Læto *socio ; ideoque non alium esse a præcedenti, aliis etiam rationibus suadebimus. Verba illius iterum accipe :* Aquæ Augustæ seu Tarbellæ in Novempopulania natalis sancti Vincentii Aquensium apostoli, hoc est, primi sacerdotis, et martyris, qui origine Santonensis, divino lumine illustratus, totum hunc tractum ad Christi cultum convertit, prædicationemque divinæ imitationis actibus confirmatam, fuso demum pro assertione euangelicæ veritatis pretioso sanguine obsignavit. In cujus testimonii acervum erecta est deinde a fidelibus ecclesia, ubi in hunc usque diem omni cum reverentia quiescit, coliturque non modo ut ipsius suæ basilicæ tutelaris, at etiam ut patronus universæ diœcesis, et auctor pontificalis cathedræ, cui primus insedit, eamque præcipue exornavit ; primæque illic ecclesiæ, quam in crypta initiavit in honorem sanctissimæ Deiparæ, consecrator. *Brevius* E *eumdem Sanctum cum* Læto *annuntiat Martyrologium Parisiense hisce verbis :* Aquis Tarbellicis in provincia Auxitana, sancti Vincentii, qui ibidem ut primus episcopus et martyr colitur cum beato Læto, ejus in euangelica prædicatione socio. *Hæc Kalendis Septembris; ad quem diem et Castellanus in Martyrologio universali sic habet :* In Hispania S. Vincentius et S. Lætus martyres : *et ad marginem priora corrigens :* Aut potius, in Novempopulania, est enim S. Vincentius Aquensis.

qui locus … datur.

3 *Dionysius Sammarthanus tom.* I *Galliæ Christianæ episcopos Aquenses, seu Aquarum Tarbellicarum, sub metropoli Ausciensi constitutos recenset, ac varia præmittit pag.* 1035 *de civitate ipsa, ex quibus aliqua huc transfero ad elucidationem loci :* Civitas Aquarum Tarbellicarum, Aquensium dicta in Notitia provinciarum, Aquæ Augustæ vocatur a Ptolemæo ; quod nomen a Romanis inditum nemo negaturus est. Aquas Tarbellicas nuncupavit auctor Itinerarii Antonino adscripti ; Ausonius Aquas Tarbellas ; Vibius Sequester de fluminibus Tarbellas ; Aquis legitur in Tabula Peutingeri. Nomen vero ac- F cepit hæc urbs ab aquis salubribus, quæ hoc in loco scaturiebant. *Hæc de variis urbis nominibus, quæ hodie etiam varia sunt apud Gallos : nam communius* Dax *scribitur, alias* d'Acs *aut* Acqs. *Vetustatem et celebritatem illius antiquam, uti et statum hodiernum exponit laudatus scriptor. Sita est civitas Aquensis ad Aturum * flumen, distatque Baiona decem fere milliaribus Gallicis, ac quinque ab oceano Aquitanico.*

* Adour

Vincentius primus episcopus Aquensium et martyr cum Læto, variis honoratus :

4 *Primum hujusce civitatis episcopum* S. Vincentium *laudatus Sammarthanus col.* 1037 *celebrat in hunc modum :* Vincentius martyr creditur fuisse primus hujus urbis antistes, cujus ædes sacra visitur in suburbio, magno superioribus seculis religionis cultu frequentat : is in proprio officio Sanctorum ecclesiæ Aquensis dicitur cum Læto socio Christi fidem Aquensibus prædicasse, quam et glorioso agone confirmaverit. In monasterio, ejus postea nomine appellato S. Vincentius de Aquis, sepultus est. Ejus meminit vetus hagiologium sancti Severi Vasconiæ, his verbis : Kal. Sept. Aquis civitate sancti Vincentii martyris cum sociis suis. Ejus nomini per totam Aquitaniam dicatæ sunt basilicæ, et

A et memoria recolitur die I Septembris : qua autem ætate vixerit, silent ecclesiasticæ tabulæ. Post ipsum vero desiderantur plurimi episcopi; cujus rei incusamus temporum injuriam, bellorum his in locis frequentium casus, persecutiones sub imperatoribus, potissimum vero in ecclesiasticas res paganorum et barbarorum sævitiam, a quibus basilica sancti Vincentii devastata, res sacræ direptæ, vasculum, in quo pars cinerum S. Vincentii servabatur, in fluvium Atyrim projectum. Tandem seculo V desinente, vel ineunte VI, electus est episcopus qui sequitur.

gesta et ætas incerta

5 *De gestis* SS. Vincentii *et* Læti *nihil præterea ad nos pervenit, ac ne sæculum quidem innotuit, quo hi Sancti floruerunt. Hinc nihil obstare existimo, quo minus in vivis esse potuerint sæculo* III, IV, *atque etiam quinto. Nec satis video, cur necessario multi episcopi desiderentur post* S. Vincentium, *qui sedere potuit paucis annis ante Gratianum, de quo Sammarthanus hæc subjungit :* Gratianus interfuit concilio Agathensi anno DVI. Breviarium antiquum Aquense notat, reddita tandem pace Ecclesiæ, Gratianum, pulsis infidelibus, aut ad fidem conversis, totum se B convertisse ad instaurandam B Vincentii ædem, superstitionibus paganorum fœdatam, quam reconciliavit, et omnibus ad Dei cultum et religionem pertinentibus instruxit. *Si jam initio sæculi sexti exstabat ædes* S. Vincentio *sacra, diuque jam exstiterat, ut insinuant verba relata, antiquissimus sane est hujus Sancti cultus. At malim credere agi de ecclesia per ipsum erecta, quæ postea ejus nomini sit dicata. Porro citata verba vehementem mihi suspicionem ingerunt,* Vincentium *martyrio coronatum esse cum* Læto *sæculo quinto, eique successisse dictum Gratianum, dum cessabat persecutio, in qua illi fuerant coronati. Certe non alia persecutio finiri potuit tempore Gratiani, quam persecutio Wisigothorum, qui Novempopulaniam eo tempore possidebant. Fuerat hæc gravis admodum et diuturna sub Evarico circa annum 470 et deinceps. Audi Sidonium lib.* VII *epist.* VI *ad Basilium, ubi de Evarico ejusque persecutione multa conqueritur :* Sed quod fatendum est, *inquit*, præfatum regem Gothorum, quamquam sit ob virium merita terribilis, non tam Romanis mœnibus, quam legi- C bus Christianis insidiaturum pavesco. Tantum, ut ferunt, ori, tantum pectori suo Catholici mentio nominis acet, ut ambigas ampliusne suæ gentis, an suæ sectæ teneat principatum. Ad hoc, armis potens, acer animis, alacer annis, hunc solum patitur errorem, quod putat sibi tractatuum consiliorumque successum tribui pro religione legitima, quem potius assequitur pro felicitate terrena.

at satis verisimile apparet, floruisse sæculo V,

6 Propter quod discite cito Catholici status valetudinem occultam, ut apertam adhibere festinetis medicinam. Burdegala, Petrocorii, Ruteni, Lemovices, Gabalitani, Elusani, Vasates, Convenæ, Auscenses, multoque jam major numerus civitatum, summis sacerdotibus ipsorum morte truncatis, nec ullis deinceps episcopis in defunctorum officia suffectis, (per quos utique minorum ordinum ministeria subrogabantur) latum spiritualis ruinæ limitem traxit... Nulla in desolatis cura diœcesibus parochiisque. Videas in ecclesiis aut putres culminum lapsus, aut valvarum cardinibus avulsis, basilicarum aditus hispidorum veprium fruticibus obstructos. Ipsa proh dolor! videas armenta non modo semipatentibus jacere vestibulis, sed etiam herbosa viridantium altarium latera depasci. Sed jam nec per rusticas solum solitudo parochias; ipsa etiam urbanarum ecclesiarum conventicula rarescunt. *Consonat hisce S. Gregorius Turonensis Historiæ Francorum lib.* II *cap.* XXV *sic scribens :* Hujus tempore et Evarix rex Gotthorum, excedens Hispanum limitem, gravem in Galliis super Christianos intulit persecutionem. Truncabat passim perversitati suæ non consentientes, clericos carceribus subigebat; sacerdotes vero alios dabat exsilio, alios gladio trucidabat. Nam et ipsos sacrorum templorum aditus spinis jusserat obserari, scilicet ut raritas ingrediendi oblivionem faceret fidei. Maxime tunc Novempopulanæ, geminæque Germaniæ * urbes ab hac tempestate depopulatæ sunt. *Hinc mihi incredibile non videtur, eodem tempore morte sublatum* S. Vincentium *cum* S. Læto *socio, cum Gratianus successor dicatur* totum se convertisse ad instaurandam.. ædem *sacram. Attamen, ut monui, res est incerta.*

AUCTORE J. S.

* *forsan Aquitaniæ. nam hæ intelligendæ*

E

nec videtur Vincentius noster interfuisse concilio Valentino anno 374 :

7 *Tillemontius tom.* VIII *Monumentorum in S. Justo Lugdunensi agens de concilio Valentino anni 374 inquirit Vincentium episcopum, qui sine urbis nomine dicto concilio interfuisse legitur, eaque occasione de nostro Aquensi hæc Gallice disserit :* Colitur Aquis Tarbellicis in Novempopulania quidam sanctus Vincentius, ut primus episcopus, apostolus, et patronus urbis ac diœcesis. Ætas ejus ignoratur; at martyrem esse affirmant : spectat igitur ad tempus persecutionum, nisi dicere malimus occisum esse in quodam paganorum tumultu, aut in deprædationibus, quibus barbari vastaverunt Gallias anno CDVII et deinceps. *Hæc suadent,* Vincentium *illum, qui concilio Valentino interfuit, verisimilius ab Aquensi distinctum esse, cum circa finem sæculi* IV *non videantur tantæ fuisse persecutiones in Galliis, ut in iis* Vincentius *cum* Læto *martyrio coronatus credi debeat ex sola conjectura. Verum nec martyrium illorum evincit, passos fuisse sub imperatoribus gentilibus. Hac de causa cogor ætatem horum Sanctorum incertam relinquere; licet alias mihi appareat verisimilius, Sanctos sub Wisigothis floruisse ob rationes ante dictas.*

F

festivitas Vincentii ex ejus revelatione instituta.

8 *Quæ de Illidio Aquensi episcopo, quem collocat tertium, memorat Sammarthanus, ostendunt antiquam admodum esse festivitatem* S. Vincentii. *Nam hæc ejus sunt verba :* Illidius episcopus Aquensis in Novempopulania, si fides Breviario, eximia sanctitate commendatur. Eo sedente, Maxima Aquensis virgo per revelationem a B. Vincentio edocta est genus et locum ejus martyrii, et ipsum agonis diem eo usque incognitum : unde Illidius sancivit festum S. Vincentii Cal. Sept. celebrandum in posterum per totam diœcesim, ex eodem Breviario. *Ex instituta tunc festivitate non sequitur, nullam antea Sancto delatam fuisse venerationem; sed eam non fuisse certæ diei alligatam. Sic S. Germano Autissiodorensi revelata est dies, qua celebrari debebat festivitas S. Juliani martyris Brivatensis, uti relatum est tom.* VI *Augusti pag.* 172 *et* 183. *Attamen venerabatur populus S. Julianum, atque idem factum existimo de* S. Vincentio.

AUCTORE J. S.

§ II. An alii ab Aquensibus Vincentius et Lætus, quos venerantur Hispani?

Multa de SS. Vincentio et Læto conficta, per quosdam fabulatores Hispanos,

Joannes *Tamayus Salazar in Martyrologio Hispano ad Kalendas Septembris, Sanctos* Vincentium *et* Lætum *sic annuntiat :* Libisosæ in Arevacis Hispaniæ natalis SS. Vincentii et Læti fratrum adelphorum, qui ex urbe Toleto oriundi propter fidei constantiam, et idolorum despicientiam, variis afflicti cruciatibus ad præmia martyres evolarunt. *Hisce in annotatis subjungit Acta fictitia, in quibus* Vincentius *et* Lætus, *quos gemellos affirmat, dicuntur habuisse* patrem Turibium ex urbe Toletana in Carpetanis oriundum, et Luciam Severam matrem ex Aquensi sive Elborensi civitate progenitam. *Martyrium vero passos dicit sub Decio, illudque variis tormentis ac prodigiis exornat. Adjungit Actis epi-* B *taphium metricum, tanquam ab Aulo Halo compositum ; et Hymnum nomine* domini Cixilam pontificis Toletani, *quem e tenebris se eruisse asserit. Verum nulla me tenet dubitatio, quin Acta, Epitaphium, Hymnus, omniaque ex Dextro, Juliano, aliisque fictitiis monumentis, quibus priora firmare nititur, æque sint commentitia; imo ne refutatione quidem digna.*

quæ recte explodit Nicolaus Antonius.

10 *Nicolaus Antonius in scriptis posthumis, quæ jam sæpius in hoc Opere laudata sunt, in* Vincentio *et* Læto *adduxit omnia pseudo-Dextri et Juliani de his commenta, eademque cum additis a Tamayo fuse refutavit. Non tanti nobis sunt monumenta illa suppositilia, ut omnia ejus argumenta recitare velim ; sufficit ejus de monumentis ipsis mentem audire, quam candide his verbis exponit :* Tot ac tantis in speciem hostibus, fidei ac vetustatis arma quatientibus, pectus nudum, sed adamantinum et imperforabile opponit fortissima eorum omnium, quæ sub cælo sunt, veritas. Nihil enim solidi, nihil præter consueta et falsitatis toties accusata, toties convicta nomina instrumentaque proferuntur, quæ C adeo ex se imbecillia, et præjudicatæ infamiæ, qua fronte ad dicendum pro se invicem testimonium admittemus? *Hisce præmissis refutat singula, atque inter ea assignatum a fabulatoribus martyrii locum Libisosam (hodie vulgo* Lezuza,) *ostenditque locum martyrii prorsus esse incertum, aliaque omnia, quæ de parentibus, gestisque Sanctorum dicuntur, fictitia esse. Quapropter omnia illa missa facio, et solum inquiram, an credi possit ac deceat, Sanctos nostros in Hispania passos, aut alios synonymos ibidem coli Martyres.*

Ratio, cur Sancti adscripti sint Hispaniæ:

11 *Laudatus scriptor Hispanus explicat, qua de causa* Vincentius *et* Lætus *credantur Hispani, atque Hispaniæ attributi sint a Baronio; et licet ipse non neget Hispanos esse, ea tamen subministrat argumenta, quæ cum alias sufficientes non præbeant rationes eosdem Hispaniæ probabilius abjudicandi :* Hoc certe martyrum par, *inquit,* Vincentium nempe et Lætum, Hispaniæ cives ea solum ratione ducti existimamus, quod nulla de his in communibus Martyrologiis mentio habeatur ; Isidoriano autem Gothorum ecclesiastico Officio unicam eorum notitiam feramus acceptam. *Si ea sola sit ratio, cur Hispaniæ* D *attribuendi videantur* Vincentius *et* Lætus, *quod in antiquis aliarum gentium Martyrologiis non reperiatur eorum memoria, uti credidit Nicolaus Antonius ; eosdem Hispaniæ non adscripsisset, si scivisset sanctos hosce Martyres antiquo admodum gaudere cultu in diœcesi Aquensi, ibidemque memorari in vetusto Hagiologio : nam eum non sumere argumentum ex Officio Isidoriano, sequentia docent.*

habetur quidem eorum commemoratio in Isidoriano rituali,

12 Formaverat rituales Hispaniæ hos libros olim Isidorus Hispalensis antistes, uti fama est : sed non omnia, quæ nunc in iis leguntur, Isidorianæ manus sunt. Nempe opus et æquum fuit, a posterioribus locupletari memoria supervenientium, quotidieque in album ecclesiasticum ingredientium Sanctorum vulgares Liturgias ; ne recentiorum sanctitatem, quos neutiquam celebrare potuit antiquior Isidorus, præjudicio dumtaxat temporis damnasse videremur. Et exstant quidem in duobus libris, quibus Gothicus hic ritus constat, nempe Missali et Breviario plures Isidoro juniores, ut nulli non debeat esse certum, quin post priorem artificii operam, sequiores Hispaniæ hujus nostræ ecclesiæ administratores nonnulla his supplendis adjunxerint. Plane E in editione unica horum librorum, quæ auspiciis jussuque Francisci Ximenii Toletani præsulis clarissimi, industria vero Ildefonsi Ortizii ejusdem ecclesiæ canonici facta fuit anno MDII, pars Sanctorum eo Opere comprehensorum vel Missam, vel Officium, . . . vel utrumque, pars autem simplicem natali die commemorationem sortita est. Hujus postremi ordinis sunt nostri Martyres, qui primo die Septembris hac tantum nota ibi censentur. « Sanctorum Vincentii et » Læti. Omnia dicantur plurimorum Martyrum ». Quare non ad hoc Gothici ævi, sed ad recentioris aliquod Missale et Breviarium Toletanæ ecclesiæ pertinet oratio illa de his Martyribus, quam Alphonsus Requena, eorum res gestas commemorans, Breviario et Missali antiquo Toletano acceptam refert . . . Carent enim Missa et proprio Officio, ut alii plures, cum exteri tum Hispani, ita ut frustra sit ex hac nudæ aut plenioris commemorationis differentia pro Hispana civitate eorum, qui laudantur, aut contra eam, certioris quidquam argumenti deducere . . . F

undeque Baronius eos Hispaniæ attribuit.

13 Nec item ex eo argumentabimur, nostros esse cives Vincentium et Lætum, quod his in libris locum repererint, nisi præstare simul, validisque rationibus persuadere valeamus, Julianum et Basilissam VII Januarii, Julianum martyrem XX (qui in Romano est VIII) ejusdem, Agatham V, Dorotheam VII Februarii *(hisce alios multos jungit hic brevitatis causa omissos)* qui omnes Officio vel saltem hymno proprio celebrantur, domo aut natali die Hispanos esse. Argumentabimur quidem haud temere Hispanos esse ex eo, quod hic tantum, non alias, hoc est, in nostris, non in veteribus Ecclesiæ universalis Romanæ libris, ad posterorum memoriam duraverint. Quo uno motus Cardinalis Baronius in nove a se emendatum et auctum Martyrologium eos admisit, digitos nempe ad ritum hunc Gothicum, non ad alium aliquem veterem librum in notis intendens, sic ait : « In Hispania sanctorum » martyrum Vincentii et Læti ». Quod ex Isidoriano se Breviario hausisse monet. Ceteris, quibus hoc libro, utpote rarissimo, uti non licuit, ignoti prorsus sunt Vincentius et Lætus. *Ita vir ille candidus et sincerus, ac recte quidem argumentatur pro notitia, quam habebat de hisce Sanctis,*

A *ctis, sententiam verosimiliter mutaturus, si novisset antiquam eorum venerationem apud Aquenses.*

at omnia persuadent Aquenses esse, qui coluntur in Hispania;

14 *Quippe omnia persuadent eosdem Sanctos esse, qui in Hispania coluntur et in Novempopulania. Primo eadem amborum nomina, eadem festivitatis dies, tam vehementem ingerunt suspicionem, ut vix ullum relinquant dubium, quin iidem colantur in Hispania et Novempopulania: nam sine gravi fundamento dici non debet duos fuisse uno die* Vincentios *martyres, qui ambo* Lætum *habuere socium, præsertim cum* Lætus *nomen sit parum usitatum. Id tanto minus est verisimile ex eo, quod Novempopulania diu fuerit sub regibus Gothis, quibus parebat Hispania, quodque altera alteri sit finitima. Sic enim cultus ab una provincia facile propagari potuit ad aliam, vel per translationem aliquot reliquiarum, vel propter eamdem dominationem. Accedit celebritas cultus apud Aquenses, ubi* S. Vincentius *tamquam patronus celebratur cum socio* Læto; *contra nihil de hodierno cultu in Martyrologio suo dicit Tamayus, et in Kalendario* B *Missalis Toletani anni 1650, tantum commemoratio cum nona lectione præscribitur de* Vincentio *et* Læto *cum festivitate S. Ægidii abbatis, quæ est præcipua. Non video itaque,* SS. Vincentium *et* Lætum *ullibi hoc tempore in Hispania tamquam patronos celebrari. Hinc mihi prorsus persuadeo,* Vincentium *et* Lætum *Aquensibus solis deberi, eorumque venerationem ad Hispanos olim propagatam, sicuti cultus S. Ægidii abbatis in Occitania defuncti, aliorumque multorum ad eosdem extensus fuit. Causam, cur eos Hispaniæ attribuerit Baronius, jam vidimus, ita ut ejus auctoritas opinioni nostræ obesse nequeat.*

ipsique fabulatores Hispani aliqua memorant, quæ ad Aquenses spectant.

15 *Ipsi Hispani, qui fictitiis Actis SS.* Vincentium *et* Lætum *exornare conati sunt, aliud agendo insinuant, se loqui de Aquensibus. Primo enim matrem Sanctis attribuunt Aquensem, non quidem Aquis Tarbellicis oriundam, sed* Aquensi, *inquit Tamayus pag.* 15, sive Elborensi civitate, *quam pag. 17 assignat* prope Toletum in Carpetanis. *Sic S. Verenam, quæ colitur in* territorio Constantiensi Helvetiæ ad Aquas Duras, *uti hoc die in ejus Actis diximus, in Hispaniam pertrahere nisus est Tamayus, ubi mira facilitate mox invenit* Constantiam *Juliam, atque* Aquas Duras *in ejus territorio. Secundo idem fabulator legit, quod de revelatione* S. Vincentii *dictum est num. 8, ubi Maxima virgo Aquensis dicitur ex ipso didicisse genus, locum, et diem martyrii: nam et ipse Maximam virginem inducit, cui apparuit* S. Vincentius. *Tertio, sicuti Gratianus Aquensis episcopus ecclesiam* S. Vincentii *instauravit, ut dictum est num. 5; sic ille adducit* E *Gratianum Carthaginis Spartariæ episcopum; qui ecclesiam Sancto dicarit, ejusque ibidem collocaverit sacra pignora. Noverat igitur aliqua Tamayus cum suis gregalibus de Aquensibus Sanctis, eosque eo fidentius Hispaniæ adscribere contendit, quod id jam ante ipsum fecisset Baronius. Plura de hisce Sanctis ad notitiam nostram non pervenerunt.*

DE S. MARTHA VEL MATHANA,

MATRE S. SYMEONIS STYLITÆ SENIORIS,

IN TRACTU SYRIÆ ANTIOCHENO.

ANNO CIRCITER CDXXVIII.

Sancta hæc, quæ apud Græcos colitur, est mater C

M*enæa magna Græcorum excusa agunt hac die de S. Symeone Stylita, cui deinde subdunt hanc annuntiationem:* Eodem die S. Marthæ matris S. Symeonis, *et sequentibus eam honorant versiculis, quos e Græco Latine reddam:*

Ἐν γῇ ξενίζει Μάρθα τὸ Χριστὸν πάλαι,
Σὲ δε ξενίζει, Μάρθα, Χριστὸς ἐν πόλῳ.
Christum sua olim Martha suscepit domo:
Te vero Christus, Martha, suscepit polo.

Clara est allusio in nomine Marthæ *hodiernæ, ac synonyma Mariæ sorore et Christi hospita, de qua scripsimus die* XXIX *Julii. Menologium Græcorum, a Cardinale Sirleto Latine versum, illam sic refert:* Eodem die (I *Septembris*) commemoratio sanctæ Marthæ matris beati Simeonis Stylitæ. *Hæc vero cujusnam Symeonis Stylitæ mater fuit? Ad diem* V *Januarii pag.* 261 *tres synonymos exhibuimus e Fastis ecclesiasticis: seniorem videlicet, primumque ejusmodi vitæ instituti parentem, a Græcis cultum die* I *Septembris; a Latinis autem* V *Januarii. Alter ibidem a nobis nominatur Symeon Stylita* in Monte mirabili, *quem Martyrologium Romanum refert die* III *Septembris, apposito cognomento* junioris, *quique apud Græcos colitur* XXIV *Maii, quo Acta ejus, uti et Marthæ matris ipsius apud nos illustrata sunt. Tertius denique ab eisdem Græcis celebratur die* XXVI *Julii sub nomine* presbyteri et archimandritæ, *de quo plura diximus ad eum-* F *dem diem. Ad quæstionem itaque modo propositam, cujusnam Symeonis mater fuerit Sancta, quæ sub nomine* Marthæ *hodierna die annuntiatur in dictis Menæis ac Menologio, respondeo, indicari matrem S. Symeonis Stylitæ senioris.*

S. Symeonis Stylitæ senioris: ejusdem Sanctæ nomen,

2 *Cum enim de isto Sancto tractent Græci hac die* I *Septembris, et prædicta Menæa cum Menologio post breve ipsius elogium statim ponant annuntiationem* S. Marthæ matris S. Symeonis, *non videtur mihi dubium, quin referenda sit illa ad eumdem Symeonem Stylitam, qui proxime præcesserat, seniorem videlicet. An autem vere* Martha *sit dicta; an nomen istius, quæ Symeonis junioris exstitit mater, et cujus Vitam cum Vita filii illustravimus* XXIV *Maii, aptatum fuerit* Marthæ *hodiernæ, cujus nomen æque ad dies mortis forte latuerit posteros, non definio. Die* V *Januarii apud nos in S. Symeonis Stylitæ Vita prima,* auctore, *ut præfert titulus,* Antonio ejus discipulo, *pag.* 264, *mentio fit* patris istius Sancti: *ibidem etiam occurrunt* parentes; *sed utrobique sine nomine proprio. Quin immo voluit hic Sanctus occultare nomen parentum: nam interrogatus ab archimandrita,* Atqui parentes.., *inquit,*

AUCTORE J. P.

inquit, quærere noli, domine, *sicut licet videre loco jam citato : ubi denuo mox comparent anonymi. Mater quoque sine nomine proprio ibidem occurrit pag.* 266 *Vitæ ejusdem S. Symeonis, quæ secundo loco a nobis datur, pag.* 269 *patrem vocat* Hesychium, *matrem vero* Mathanam : *quæ nomina an vera sint, et unde hausta, non habeo compertum. At de cultu ejus nonnulla superaddo.*

ac confirmatio cultus publici.

3 *Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum* Martham *appellat cum Menæis hac die, et de ea post filium ipsius ita meminit :* Sancti patris nostri Simeonis Stolpnici *(id est* Stylitæ*)* et matris ejus Marthæ. *Quibus subduntur ibidem sequentia :* In utriusque memoriam feria et permissio utendi vino combusto et oleo : *hæc vero permissio, quam et alibi in dicto Menologio notatam lego, significat majorem quamdam solennitatem Sanctorum, in quorum memoriam hæc aut similia privilegia ibidem conceduntur, quam aliorum, quibus nulla apponuntur. Synaxarium Ruthenorum peculiare diœcesis Kioviensis, quod Ms. habemus, interprete R. P. Georgio David, missionario Societatis Jesu, anno* 1688 B *Moscuæ residente, hodierna die refert ista in rem nostram :* Memoria ven. P. N. et conf. Symeonis Stylitæ, primi archimandritæ Antiocheni, et matris ejus Marthæ.

Martha videndi filii cupida petit mandram ejus,

4 *De S. Symeonis præsertim matre hæc refert Vita ejusdem Sancti superius citata pag.* 264 : At parentes ejus duos annos non destiterunt eum deflere et perquirere, *postquam videlicet clam parentibus ad vitam monasticam confugerat. Sed post annos tandem viginti septem discessus sui inventus est a sola matre, prout ibidem refertur pag.* 266 : Mater ipsius septimo demum et vigesimo anno cum rescivisset, ubi terrarum degeret, accedens cupiebat eum videre : et cum ubertim fleret in vestibulo mandræ ejus, non est ei concessum, ut illum cerneret ; sed scalis appositis ad mandræ parietem in terram corruit ; significavit ei B. Simeon : Da veniam mihi in præsentia, mater, et, si digni erimus, in illo sæculo nos invicem videbimus. Mater ut hoc audiit, magis videndi ejus desiderio inflammata est. At significavit ipsi Sanctus dicens : Asside paulisper et quiesce : moxque te videbo. C Deseditque in vestibulo mandræ, et confestim spiritum tradidit Domino. Jussitque eam inferri.

sed non intromissa, miro modo moritur.

5 Posuerunt vero eam ante columnam. Ille eam intuitus, sic fari cœpit : Domine Deus virtutum, dux errantium, moderator Cherubinorum, qui deduxisti velut ovem Joseph ; qui inclyta auxisti virtute prophetam David, qui Lazarum quatriduanum resuscitasti ; accipe in pace animam Famulæ tuæ. Illo ita precato, matris corpus commotum est, ac vultu subrisit : omnesque adstantes id viderunt, et Deum laudarunt. Ceterum exequiis ejus factis, sepelierunt eam ante columnam, justa ibidem ei persolventes. *De voce* mandra, *quæ supra occurrebat, plura inveniet lector ad diem* XXIV *Maii in S. Symeone Stylita juniore pag.* 298, *unde delibo ista :* Est autem MANDRA, in primo atque originario suo significato, locus maceria lapidea circumseptus, qualem sibi in Syriæ campis facere solebant pastores, intraque eam pecudes suas noctu colligere, ubi a lupis ac furibus tutæ essent. Talis, nec alia, fuit mandra, quæ primo Symeoni nomen dedit ; quippe qui, præter unum sibi ministrantem Antonium, nullos sciatur habuisse discipulos, et eo tantum fine, loco, quem columna sua occupabat, circumduxit maceriam, D ne promiscuus ad se accessus daretur etiam mulieribus : huic vero adjuncta erat mandra altera, intra quam sese peregrini hospitesque reciperent, donec ad Sanctum admitterentur. Ceterum quia paulatim usus obtinuit, ut monachorum cœnobia MANDRÆ, et harum præfecti dicerentur ARCHIMANDRITÆ ; hinc factum, ut senior Symeon, qui jam passim cognominabatur SYMEON IN MANDRA, in excusis Græcorum Ritualibus vocetur ARCHIMANDRITA, præter totius historiæ fidem.

Ex S. Symeonis Stylitæ senioris chronologia

6 *Ætas* S. Marthæ *e chronologia S. Symeonis filii ejus ordinanda est. Hic autem anno ætatis decimo tertio factus monachus dicitur in Vita secunda supra citata, in qua leguntur de illo sequentia :* Cum esset annorum tredecim, ad similitudinem B. David pascebat oves patris sui. Quadam vero die videns ecclesiam fidelium, relictis pecoribus cucurrit ad eam. *Deinde autem, inquisita via salutis, monasterium S. Timothei petiisse refertur. In alio Ms. pro* annorum tredecim *legitur* viginti septem, *sicut observatur ibidem in Annotatis. Contra autem in Vita prima* E *dicitur nondum habuisse annos octodecim, quando veste carni agglutinata exui se ægre sinebat, sic dicens :* Sinite me, fratres, sinite me sic mori, canem fœtidum . . Ego enim peccatorum pelagus sum . . Dixitque ei archimandrites : Nondum duodeviginti annos natus es, et quæ tandem habes peccata? *Non video tamen, qua de causa recedendum sit à vulgata lectione* annorum tredecim. *His adde annos viginti septem, de quibus dictum jam est num.* 4. *Annos totidem etiam numerat Vita tertia, sub nomine Simeonis Metaphrastæ a nobis edita, quæ pag.* 278 *ita memorat :* Septem et viginti jam lapsi erant anni, ex quo naturæ leges, quæque in mundo sunt, vir hic mundo excelsior abdicaverat : cum ecce mater . . ad filium suum abiit . . cupiens filium intueri, et ejus frui colloquio, quo tanto tempore caruerat. *Sed illa ad filii conspectum non admissa, pie obiisse ibidem indicatur.*

ordinatur annus emortualis S. Marthæ,

7 *Mors itaque ejus incidit in annum ætatis S. Symeonis quadragesimum, secundum mox dicta : cui anno si accenseatur tempus ejusdem matris, quo ante editum filium vixit, potuit saltem accessisse ad annum circiter ætatis sexagesimum;* F *si hunc non transcenderit, et annis quidem plurimis non supervixerit, quod incertum tamen nobis est. Tillemontius Monumentorum ecclesiasticorum tomo* XV *plurima collegit de S. Symeone seniore, calculis chronologicis eadem intexens. Articulo* III *citat e nostro tomo primo Januarii, die* V, *pag.* 263 *pro nativitate ejusdem Sancti annum circiter* 391 ; *sed indicat sibi præplacere annum* 388. *Sit autem natus anno* 388 : *cui si adjungas annorum tredecim ætatem, qua, relicto paterno grege, vitæ solitariæ rudimenta auspicatus est, ex dictis supra num.* 6, *jam pervenies ad annum* 401 : *huic autem si annumeres annos viginti septem vitæ monasticæ, dum accessit ad illum Mater, ac videre eum prohibita excessit e vita, sicut dictum est num.* 4, *poterit obitus ejusdem matris innecti anno circiter* 428.

a Baronio cum alia confusa.

8 *Atque hæc computatio chronologica sufficiat ad propositum nostrum. Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum die* III *Septembris, seniorem Symeonem Stylitam ac matrem ejus confundit cum synonymo Sancto juniore, ejusque matre :* Græci, *inquit,* in Menologio *(quod videlicet e Græco vertit cardinalis Sirletus)* de eodem

A dem agunt, ac matre ejus Martha Kal. Septemb. *Eadem confusio occurrit in dictis notationibus ad* v *Januarii. Obitus Junioris apud nos die* XXIV *Maii, pag.* 298 *affigitur anno* 596 ; *Marthæ vero matris ejus ibidem pag.* 402 *anno* 551. *Accipe nunc alia quædam ad Sanctam hodiernam spectantia.*

Notationes quædam de cultu, habitatione

9 *Primo, videtur verosimile, eam a Græcis Sanctorum Fastis adscriptam esse propter tam inusitatum mortis genus, tam conspicua post mortem signa, tamque præclaram Symeonis filii ejus de ipsa opinionem, quam non obscure manifestavit, dum mandari eam terræ voluit in sua mandra, ut superius indicatum est.* 2°. *Locus, e quo ad eamdem mandram profecta est, ut viseret filium suum, videtur esse pagus* Sesan ; *in quo natus est Symeon, et illa sedem habuit stabilem, prout colligi potest ex Theodoreto Cyri episcopo apud Rosweydum in Vitis Patrum lib.* IX *cap.* XXVI, *ubi hæc de Sancto referuntur :* Est quidam vicus situs in confinio nostræ regionis et Cilicum : eum autem Sesam nominant. Ex hoc ortus, primo a parentibus docebatur oves pascere, ut in hoc conferri possit cum magnis viris Jacob patriarcha, B Joseph temperante, et Moyse legislatore, et David rege et propheta, et Michæa propheta, et viris divinis, qui illis fuere similes.

10 *In Excerptis ex libro Ecclesiasticæ historiæ Theodori Lectoris, Valesio interprete editis, pag.* 553 *vicus iste appellatur* Σισάν, Sisan. Castellum *vocat Menologium Sirleti citatum. Ulterior loci situs exhibetur post Prolegomena Rosweydi ad Vitas Patrum in Chorographia generali mansionum et expeditionum eremiticarum, in qua ad viginti circiter milliarium, quorum unum sic unius horæ, ab Antiochia Syriæ distantiam ponitur* Sisan ; *in alia vero ibidem mappa Chorographiæ particularis exhibetur* columna S. Simeonis *in tractu urbis Antiochenæ. Auctor Monumentorum eccles. nota* VI *in S. Symeonem Stylitam disputat, an remota fuerit ipsius columna leucis quindecim ab Antiochia ; nota autem septima agit de columnis ejus diversis, nec non de tempore, quo in singulis vixerit. Vita prima superius allegata pag.* 266 *hæc narrat :* Columnam dein ejus altiorem fecerunt : extulerunt quippe ad cubitos circiter quadraginta. *Unde videtur posse colligi, unam eamdemque illi columnam fuisse, sed per intervalla temporum magis magisque elevatam. Quoniam autem ante ejus mandram, in qua erat columna, obiit* S. Martha, *ut supra dictum est, locum ipsius emortualem posui in tractu Syriæ Antiocheno, qui* II *circiter leucis, non autem* XV *abest ab ista urbe, secundum mappam Rosweydi.* E

AUCTORE J. P. *ac loco mortis*

DE SANCTIS MARTYRIBUS AFRICANIS

TASCIO, DUBITATO, VALENTO, DONATO.

Ex apographis Hieronymianis apud Florentinium.

J. P.

DIE I SEPTEMBRIS.

C *Antiquum Martyrologium, quod sub nomine S. Hieronymi edidit Florentinius, quatuor horum Sanctorum natalem refert hac die* in Africa, civitate Toniza. *Idem locus scribitur apud Acherium tomo* IV *in Martyrologio, quod S. Hieronymi presbyteri nomine insignitur, pag.* 670 ; *sed nomina Sanctorum diverso modo ibidem efformantur, videlicet :* Natalis sanctorum Tusciæ, Dubitati, Valentii, Donatæ. *Florentinius in notis hodiernis ista observat :* Tasciam pro Tascio tantum retinet M. Antverpiense : in reliquis cum libris nostris convenit, prætermisso tamen urbis Tonizæ nomine. *Præmiserat ista proxime Florentinius :* M. Corbeiense pro Tascio Tusciam scribit, et pro Donato Donatam. *De loco autem agens,* Tonizam, *inquit,* urbem in F Africa apud geographos huc usque non inveni : nisi forte Toneisa sit Antonini, vel Thinissa Ptolemæi, aut Tunes recentiorum in Africa propria.

DE

A D

DE SS. MARCIANO EP., SISINNIO, AMAUSO : ITEM DE SS. PRIMO AC MATERNO MM.

J. P.

Ex apographis Hieronymianis.

DIE I SEPTEMBRIS.

Diversus est in Fastis sacris hos Sanctos annuntiandi modus. Martyrologium quippe a Florentinio vulgatum ita habet : Bellausia Prima natalis sancti Marciani episcopi. Et alibi natalis sanctorum Sisinnii, Amauxi. *Grevenus mutat locum, et omnes tres simul jungit, hæc memorans :* Bethsaïda prima, natalis sanctorum Marcialis episcopi, Sisinnii et B Amausi. *Martyrologium Corbeiense apud Florentinium in notis locum non nominat, sic dicens :* Et alibi natalis SS. Martiani episcopi, Sisinni, Amauis, *mendose, ut suspicor, pro* Amausi. *Quid sibi velit* Bellausia prima, *non equidem intelligo ; et idem est de* Bethsaïda prima *apud Grevenum. Vetustissimum Antverpiense dicit in citatis modo notis :* In Carthagine Primi, Materni, et alibi Sisinni, Amausi. *Quod si ergo superius* prima *adjective pro nomine proprio* Primi, *et pro* Materno Marcianus *intrusus fuerit in tanta apographorum Hieronymianorum corruptione? Quod pro* Bellausia *autem et* Bethsaïda *legi debeat* In Carthagine, *minus videtur verosimile. Florentinius in notis rem non explicat, sed magis intricat : nam in textum Martyrologii a se editi scribens, pro* Bellausia E Prima, *ut supra jam legimus, ponit* Bettausia Prima, *quod ibidem non legimus, et addit :* Libri nostri ignotam Bettausiam exhibent. Incertum mihi, an nomen Martyris sit, vel loci. *Quidquid vero sit de* Materno *ac* Primo, *nomina tamen eorum expressi in superiore titulo, quia notantur clare in dicto Antverpiensi.*

DE S. VINCENTIO PRESB. AC MART.

J. P.

BISULDUNI IN CATALONIA.

Præter cultum publicum,

Bisuldunum, *vulgari nomine* Besalu, *situm est in territorio Gerundensi principatus Cataloniæ ; cujus distinctiorem dans notitiam Baudrandus,* oppidum, *inquit,* ad Fluvianum fluvium, ad radices Montium Pyrenæorum. C Alias comites proprios habuit magni nominis, antequam comitibus Barcinonensibus pareret : 7 leucis distat ab ora maris Mediterranei in Occasum, uti 8 a Rhodis, et 5 a Gerunda in Septemtrionem, Papirianum versus 12. *Pluribus autem laudatur ab Antonio Domenec in Historia generali Sanctorum ac virorum illustrium sanctitate in dicto Cataloniæ principatu, in qua agit de hoc Sancto presbytero ac martyre ad diem* I *Septembris ; cujus corpus, elapsis multis sæculis, eo delatum asserit, atque in parœciali ejus ecclesia synonyma collocatum, ibique Deum, per intercessionem ipsius magnas sine dubio præstare gratias : prima Dominica Septembris celebrari Bisulduni festum ejus, eaque die sacerdotes legere de hoc Sancto. Collectam vero, quæ in Missa ac in Officio diurno recitatur, assignat istam de communi :* Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui beati Vincentii martyris tui translationem colimus, intercessione ejus in tui nominis amore roboremur. Per Dominum etc.

nihil fere scitur de hoc Martyre.

2 *Agricolæ territorii ac parœciæ Bisuldunensis, teste eodem Domeneceo, illum habent tamquam patronum suum : sacerdotes vero qui Sancti hujus viderunt historiam, pauco abhinc tempore, sicut addit, perditam, affirmant memoratum in eadem fuisse, quod sit patronus contra tempestatem : territorium item illud antiquitus afflictum lapide et grandine, postquam eo pervenisset sacrum illud corpus, hujusmodi malo liberatum fuisse. Ferrarius hunc* S. Vincentium F *tamquam presbyterum et martyrem etiam annuntiat in suo Catalogo generali* ex tab. ecclesiæ Gerundensis, *prout indicat in notis ; solitumque eum* celebrari *affirmat* I Dominica Septembris in op. Bisulduni. *Ex dictis patet, obscura pene esse omnia, quæ ad hunc Sanctum spectant, si solum publicum cultum excipias. Quisnam itaque sit hic* Vincentius, *non magis nunc exploratum habemus, quam qualis esset ille martyr et presbyter synonymus, qui inter Prætermissos positus a nobis fuit ad diem* XXII *Januarii. Eodem die illustravimus Vincentium apud Gerundam passum, et synonymum martyrem archidiaconum Cæsaraugustanum. An vero notabilis aliqua alterutrius corporis pars ad Bisuldunenses fuerit translata, ne quidem suspicari possum sufficiente cum fundamento, cum neuter vocetur a nobis* presbyter, *nec norim, unde, quo tempore, a quo sacrum illud depositum obtinuerint Bisuldunenses ; nec sciam, an totum corpus, an minor majorve ejusdem pars apud ipsos asservetur. Huc itaque transcribenda censui, quæ ab aliis jam pridem scripta inveni de hoc Sancto.*

DE

DE S. PLACIDIO ACOLYTHO

IN PROVINCIA BITURICENSI.

J. P

Ponitur a Castellano, et alibi hac die.

Primam hujus Sancti notitiam accepi e Martyrologio Castellani hoc die, quo annuntiatur in Bituricensi Galliæ provincia (en Berry) aliunde satis nota. Additur vernaculum Sancti nomen S. Plaisis, *et officium* acolythi. *Apud Simonem de Peyronet in Notis ad Catalogum Sanctorum et Sanctarum pag. 332 vocatur Gallice* Plaisir, *Latine autem* Placidus, *ac publicus ejus cultus ita confirmatur ibidem :* Extat ecclesia parochialis in diœcesi Bituricensi, sub archipresbyteratu Borbonii, quæ S. Placidi, vulgo S. Plaisir, dicitur. Cujusnam vero S. Placidi, an martyris, *qui colitur* v *Octobris;* an Æduensis antistitis; an vero alterius, non liquet. *Titulus* acolythi, B *Sancto hodierno appositus a Castellano, videtur sufficienter indicare, hunc a duobus istis esse diversum. Sed qua auctoritate sic illum annuntiet idem Martyrologus, ignoro, etiamsi credi possit, officium* acolythi *ab eo alicubi repertum fuisse, quod et ego superius posui cum ipso. Occasione* Æduensis antistitis, *quem memorabat Peyronetus, observa, nos egisse ad diem* VII *Maii pag.* 138 *de S. Placido seu Placito, presbytero Augustoduni in Gallia, sive Æduorum urbe, qui ab aliquibus habetur episcopus, sed melius presbyter et abbas S. Symphoriani. Consuli etiam potest Gallia Christiana recusa tomo* IV, *col.* 337, *ubi inter alia indicat, errare recentiores, qui eum episcopis Augustodunensibus accensent. Catharinus in Sanctuario Bituricensi pag* 34 S. Placidum *memorat die* I *Septembris; sed nihil ibi addit, unde distinctius cognosci possit. Non satis intelligo, quid sibi velit, et an huc spectet sequens hac die annuntiatio in Hagiologio Franco-Galliæ, quod Labbeus* E *edidit :* Ab urbe Pampelonense territorio Biturico monasterio Frontonaco depositio Placidi confessoris, et Valentini martyris.

DE S. AMBROSINIANO EPISC. ET MART., UT FERTUR,

PATRONO PARŒCIÆ FONTANENSIS PROPE DIVIONEM IN BURGUNDIA.

SYLLOGE HISTORICO - CRITICA.

J. S

C

De Cultu, Actis fabulosis, ac reliquiis Sancti.

F

Colitur Sanctus Fontanis prope Divionem,

Claudius Castellanus in Martyrologio universali ad I Septembris annuntiat S. Ambrosinianum, *quem aliis martyrologis notum fuisse non invenio. Verba ejus reddo Latine :* Eodem die, S. Ambrosiniani patroni ecclesiæ parœcialis Fontanensis prope Divionem, ubi de ejus reliquiis habetur in ecclesia collegiata S Stephani. *Petrus Franciscus Chiffletius in S. Bernardi genere illustri asserto cultum* S. Ambrosiniani *magis stabilivit, Actaque ejusdem edidit, de quibus infra. Pag.* 457 *adducit ex tabulario S. Stephani Divionensis litteras, in quibus ad propositum nostrum dicitur :* In Kalendis igitur Septembris, die natali sancti Ambrosiniani, qui ibidem colitur. *Vox* ibidem *refertur ad castrum Fontanas, de cujus domino Bartholomæo agitur. Litteræ datæ sunt tempore Herberti abbatis S. Stephani Divionensis. Herbertus autem abbas factus est anno* 1125, *uti habet Series chronologica abbatum S. Stephani, quæ præmissa est Officii propriis ejusdem ecclesiæ. Joannes Eremita in Vita S. Bernardi apud laudatum Chiffletium pag.* 109 *refert, matrem S. Bernardi, quæ* Aalays *ibi vocatur, devotam fuisse erga* S. Ambrosinianum, *in ejusque festivitate obiisse, sed* Ambrosium *vocat.*

eique devota fuit mater S. Bernardi

2 *Accipe verba Eremitæ, quæ refert ex ore Roberti abbatis :* Mater, inquit, sancti patris nostri (*Bernardi*) religiosissima extitit. Consuetudo autem ejus erat per singulos annos in solennitate sancti Ambrosii universos clericos, quos invenire poterat, congregare, eosque in eadem die, ad honorem Dei, et beatæ Mariæ, et memorati Sancti, omniumque Sanctorum, cibo et potu sollemniter reficere. Deus autem honorem, quem illa Sancto suo exhibebat annis singulis, eidem remunerare volens, mortis suæ, quæ in anniversario ejusdem festivitatis die futura erat, illam præsciam fecit die quadam ante festum. *Mortuam revera esse in eadem festivitate, sicut prædixerat, subjungit auctor. Chiffletius pag.* 413 *ostendit hic a multis intellectum S. Ambrosium Mediolanensem :* At, *inquit pag.* 414, sanctum hunc

AUCTORE J. S.

hunc Ambrosium nusquam Johannes Eremita vel doctorem dicit, vel Mediolanensem. Alius fuit Ambrosius (frequentius Ambrosinianus appellatus) vici et castri Fontanarum patronus, quem sollemnibus officiis a loci domina quotannis coli solitum longe est verisimilius. Hujus Ambrosiniani natale etiamnum agitur, et post omnem memoriam actum est in parochia Fontanensi Kalendis Septembris; quod probant S. Stephani Divionensis quingentis amplius abhinc annis confectæ tabulæ. *Deinde ostendit Alaydem S. Bernardi matrem obiisse Kalendis Septembris, ita ut minime dubitandum videatur, quin* S. Ambrosinianum *designaverit supra Joannes Eremita, præsertim cum ostensum sit hunc Sanctum jam eodem sæculo* XII *cultum fuisse.*

Compendium ejus Actorum.

3 *Vitam* S. Ambrosiniani *Majoribus nostris transmiserat laudatus Chiffletius, eamdemque edidit inter probationes dicti Opusculi a pag.* 452, ex Ms. parochiæ Fontanensis prope Divionem, cujus patronus est S. Ambrosinianus, coliturque Kalendis Septembris, *ut observat in titulo. Sanctus ibidem dicitur natus in* Sarmatica *urbe Iberiæ Asiaticæ,* B *parentibus primo sterilibus,* Agaro *et* Sanna, *qui, vigente persecutione, fugerint* Artemitam in finibus Armeniæ, *ubi et invenerint* beatissimi Egidii fanum. *Infans, si placeret fidem Actis adhibere, primam vocem emisit* Ambrosinianus, *indeque nomen ei impositum. Litteris instructus*, cum jam bis senos attigisset annos, domum patris revertitur; ubi paucis moratus diebus, *relictis omnibus*, Sarlatum *tandem* adventavit, ubi a Nicephoro illius urbis episcopo benigne exceptus, eique deinde successor electus est. *Demum, relicto episcopatu,* Sarmaticam *reversus narratur, ibique fidem prædicasse ac martyr occubuisse. Habes, studiose lector, compendium Actorum, quæ edenda non censui, cum quia prorsus fabulosa sunt, tum quia jam edita.*

quæ prorsus fabulosa sunt:

4 *Audi censuram Chiffletii pag.* 415: Quis porro fuerit sanctus ille Ambrosinianus, aut ubi terrarum vixerit, non ausim affirmare. Suspecta enim est mihi ejus Vita, quam exhibet codex Fontanensis, vix ante octoginta annos conscriptus, in quo natus legitur in urbe Sarmatica Iberiæ Asiaticæ, episcopus Sarlatensis post Nicephorum, et denique multarum palmarum no- C

bilis martyr. Sarlatensem quidem episcopatum in D provincia Burdegalensi institutum lego a Johanne Papa XXII ex anno Christi MCCCXVII (*ut probat Dionysius Sammarthanus tom.* II *Galliæ Christianæ recusæ col* 1512. *At eo tempore dudum ut Sanctus colebatur* Ambrosinianus, *ita ut non potuerit illius ecclesiæ esse episcopus; sicuti nullus ibi notus est Nicephorus, a quo exceptus dicitur.*) Sarlatensem aliam sedem episcopalem in orbe Christiano non reperio; sicut neque urbem nomine Sarmaticam. *Nihilo magis verisimile est, ecclesiam S. Egidii fuisse in Armenia. Artemita urbs, quam Baudrandus eam credit, quæ* Van *aut* Wan *hodieque dicitur in Armenia, ab aliis in Assyria ponitur, aliaque synonyma in Arabia deserta. Cum igitur Vita hæc adeo sit fabulosa, nec* episcopi nec martyris *titulum, ut certum, Sancto attribui: nam æque incertum existimo, an episcopus aut martyr fuerit, quam incertus sit locus et tempus, quo floruit.*

Sanctus parochiæ suæ patronus: quædam reliquiæ aliis locis.

5 *Hinc pauca tantum adjungo de cultu et reliquiis Sancti, de quibus Chiffletius hæc præcedentibus subdit:* Tantum observo (ut jam monui) coli Fontanis sanctum Ambrosinianum Kalendis Septembris, ut proprium loci patronum; quamvis E Fontanensis parochia sub S. Martini, utpote antiquioris patroni, appellatione inscripta legatur catalogis ecclesiarum diœcesis Lingonensis; nimirum ab ædicula S. Martino dedicata, quæ adhuc superest sub colle Fontanensi, et castri seu vici totius ecclesia matrix olim fuisse dicitur Ad hæc S. Ambrosiniani quasdam reliquias inclusas fuisse in altari, quod in crypta S. Stephani Divionensis, Idibus Septembris, anno a Christi Incarnatione MCLXXI a Guichardo Lugdunensi archiepiscopo consecratum est. *Monumentum hujus reliquiarum inclusionis recitat pag.* 458. *Ejusdem etiam Sancti reliquiæ fuisse videntur, quæ inclusæ sunt altari Cartusiæ Luviniacensis: nam* ex tabulis dictæ Cartusiæ Luviniacensis *hoc fragmentum idem scriptor recitat pag.* 523: Anno MCCIII dedicata est ecclesia domus inferioris, et altare consecratum a domino Helduino episcopo Lingonensi pridie Nonas Octobris. Inter reliquias inclusas in ea ecclesia numerantur reliquiæ de sanguine sancti Benigni, et reliquiæ beatorum Medardi et Ambrosiani. F

DE SS. PRISCO, CASTRENSE, TAMMARO, ROSIO, HERACLIO, SECUNDINO, ADJUTORE, MARCO, AUGUSTO, ELPIDIO, CANIONE, ET VINDONIO, AFRICANIS CONFESSORIBUS ET EPISCOPIS SALTEM EX PARTE,

IN REGNO NEAPOLITANO,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Memoria S. Prisci in Martyrologio cum undecim sociis, qui singuli seorsum etiam coluntur diebus variis.

B E

VEROSIMILITER SÆCULO V. De Prisco

De Prisco primo Capuanæ ecclesiæ episcopo jam disputavimus hac die cum Martyrologio Romano, quod alterum Priscum cum undecim sociis eodem die Capuæ annuntiat hujusmodi verbis : Capuæ item alterius Prisci episcopi, qui unus fuit ex illis sacerdotibus, qui in persecutione Wandalorum ob fidem Catholicam varie afflicti, et vetustæ navi impositi, ex Africa ad Campaniæ litora pervenerunt, et Christianam disciplinam, in iis locis dispersi, diversisque ecclesiis præfecti mirifice propagarunt. Fuerunt autem ejus socii, Castrensis Tammarus, Rosius, Heraclius, Secundinus, Adjutor, Marcus, Augustus, Elpidius, Canion et Vindonius. Hos quidem omnes simul occasione S. Prisci recensuit Baronius : verum non omnes eodem die coluntur, et non facile de omnibus assignari potest dies, quo coluntur singuli. Priscus, ut liquet ex antiquo Breviario Capuano, olim ibidem colebatur hoc ipso die primo Septembris. Nunc vero postridie colitur, ut patet ex Lectionibus ecclesiæ Capuanæ anno 1669 approbatis, in quibus unica de gestis ejus ad diem II Septembris occurrit lectio. Tillemontius tom. XVI Monumentorum in S. Eugenio art. 49 ait, festivitatem S. Prisci martyris notari in Missali edito per Thomasium pag. 170, sed sine titulo episcopi, et sine ullo socio. Verum non agitur ibidem de hoc Prisco, sed de Prisco seniore, de quo jam egimus. Si id observasset scriptor ille, non dixisset confessorem potius vocari debuisse, quam martyrem : at utrumque Priscum confudit, aut priorem ignoravit Tillemontius. Porro in lectione mox laudata Priscus Africanus dicitur ecclesiam Capuanam episcopus rexisse, ibique in pace quievisse : eaque est opinio communis Capuanorum. At ignoro, quam solido nitatur fundamento.

C

Castrense, Tammaro, Rosio, Heraclio.

2 Castrensis festivitas celebratur XI Februarii, quo in Opere nostro de ejus gestis disputatum est. S. Tammarus aliquis colitur XVI Januarii in loco diœcesis Aversanæ, isque a quibusdam inter socios S. Prisci recensetur, sed Beneventani XV Octobris S. Tammarum colunt atque hunc esse dicunt. Hac de causa ejus rei examen remissum jam pridem est ad XV Octobris, ut videri potest in prætermissis ad XVI Januarii. De S. Rosio actum est ad XVI Maii, quo memoria ejus occurrit in Fastis sacris. De Heraclio nihil certi invenio. Henschenius tamen tom. I Junii pag. 437 ad diem V ex vetusto Martyrologio Casinensi memoravit Heraclium confessorem cum Javino, de quibus nihil invenit præterea. Michaël Monachus pag. 69 ait : Rosii et Heraclii fuisse ecclesias in diœcesi Suessana, apparet in bulla confirmationis Benedicti episcopi Suessani, data ab Athenulfo archiepiscopo anno MXXXII, mense Martio, die XIX, Ind. XV : cujus bullæ exemplum servatur inter Ms. Chiochareli ; et recitatur ab Ughello tom. VI col. 536. Probabile est ecclesiam istam fuisse hujus Heraclii, maxime quia erat in provincia Capuana. Potest et idem esse Heraclius confessor, qui die V Junii habetur in dicto Martyrologio Casinensi, sed id magis incertum ob socium adjunctum. Memorantur et alii, Heraclius et Eraclius dicti, variis diebus in additionibus Usuardi apud Sollerium ; at obscurum est, an aliquis eorum socius fuerit S. Prisci.

F

Secundino, Adjutore,

3 Heraclium in Martyrologio sequitur Secundinus. De Secundino episcopo, qui Troiæ in Apulia XI Februarii colitur, et cum hoc Secundino idem a multis creditur, egit Henschenius tom. II Februarii a pag. 529 : et Sollerius tom. I Julii pag. 19 disputavit de Secundinis variis ; neque aliquid inveni hactenus, quod iis adjungendum censeo. Adjutor non legitur in Vita S. Castrensis fuisse inter Confessores Africanos, sed Benignus, cui Adjutorem substituit Martyrologium, nescio qua de causa, nisi forsan Baronius Adjutorem in Ms. Vita S. Castrensis invenerit pro Benigno, quod vix credo ; aut duplex nomen habuerit Sanctus, ut suspicantur aliqui. Quidquid fuerit causæ, constat, S. Adjutorem coli mense Decembri, dicique ab Italis scriptoribus unum e duodecim hisce Sanctis. Monachus pag. 70 : Adjutor, inquit, Cavæ die decimo sexto Decembris (colitur). Et pag. 69 : Adjutor habuit suam (ecclesiam) in territorio Cancielli, ex sæpe citato diplomate Alphani archiepiscopi

AUCTORE J. S.

piscopi anni MCLXXIII, et alteram circa Capuam, de qua mentio est in quodam instrumento Sancti Angeli ad Formam, quod ego legi. *De* S. Adjutore *vel* Adjutorio *Cavæ cultu meminerunt quoque Paulus Regius in Sanctis Neapolitanis part.* II *pag.* 419, *David Romæus pag.* 400 *in Divis Neapolitanis, Marius de Vipera in Sanctis Beneventanis pag.* 83, *ac demum Ferrarius in utroque Catalogo. Hic autem complexus omnia, quæ dixerunt alii, in Catalogo Sanctorum Italiæ ad* XIX *Decembris tale formavit elogium :* Adjutor, sive, ut alii legunt, Adjutorius episcopus Africanus ex eorum numero, qui in persecutione Wandalica suis sedibus pulsi ad Campaniæ litora pervenere, ad diversa petentes loca, in iis vel functiones episcopales prædicando exercuerunt, vel ab urbibus in episcopos electi, ibi consedere, unus fuit. Qui Beneventi et Cavæ, ob ejus reliquias ibi quiescentes, vel etiam quod in iis locis vivens prædicarit, venerationem habet hac die. Ex tab. eccles. præd. *Hactenus Ferrarius, cui alii satis consonant, præterquam quod festivitatem celebrari asserat Monachus die* XVI *Decembris, sicut ipse Ferrarius notat in indice.*

B

Marco.

4 Marcum, *qui sequitur, Bovinensem credi episcopum ait Monachus pag.* 68. *Verum ætas S. Marci, qui ab aliis* Bovinensis, *ab aliis* Lucerinus *episcopus vocatur, quique forsan* Æcanensis *eodem jure dici poter t, ut observavi ad Acta SS. duodecim Fratrum hac die pag.* 142, *non congruit cum ætate hujus* Marci. *Nam Æcanensis vixit circa initium sæculi* IV, *seu tempore Diocletiani et Maximiani, eodemque tempore creditur floruisse seu idem, seu alius Marcus, qui Lucerinus aut Bovinensis colitur* XIV *Junii, ad quem de eo disputatum est. Hactenus igitur nihil certi de* Marco *Africano invenio : nam conjecturam quidem aliquam afferre possum, sed incertam. Laudatus Vipera ad diem* VII *Octobris de Marco, qui eo die Beneventi ritu duplici colitur, sic habet :* Marcus episcopus Bovinensis, quo tempore eam rexerit ecclesiam, adhuc latet : cujus * vero sacrum corpus Beneventi in sacra æde ei dicata, quæ parochialis est, magna veneratione servatur. Hunc diem translationis esse fatemur ; nam ejus natalem ecclesia Bovinensis celebrat octavo (*imo* XVIII) Kal. Julii. Hujus sancti Episcopi Acta desiderantur : meminit tamen de eo Martyrologium antiquum Ms. in bibliotheca Beneventana existens, et David Romeus in Catalogo Sanctorum regni Neapolitani. Quando hic sanctus episcopus vixerit, et quando ejus corpus Beneventum delatum fuerit, haud apparet ex prædictis. Prædicta ecclesia extat de jure patronatu * nobilis familiæ de Sabrianis. *Ex his facile videbit lector, Beneventanis parum cognitum esse hunc S. Marcum : atque id unum forsan innotuisse* ex inscriptione in marmore in ipsa ecclesia existente, *ut habet ad marginem, quod corpus S. Marci episcopi ibi servaretur. Cum autem Bovinenses sibi asserant corpus S. Marci patroni sui, fieri potest, ut Beneventani alterius Marci corpus possideant, uti jam observavit Henschenius in S. Marco Bovinensium patrono ad* XIV *Junii pag.* 801 ; *atque hæc suspicio in nullum magis cadit quam in* Marcum S. Prisci *socium. Incerta profero, ut facilius inveniri possint certiora.*

** forte ejus*

C

** forte patronatus*

Augusto, Elpidio, Canione,

5 Augustus, *qui in Vita S.* Castrensis Augustinus *nominatur, nihilo notior est. Monachus pag.* 69 *hoc solum affert :* Augustus habet ecclesiam dirutam non longe a pago S. Prisci. Fuit olim ibi pagus et parochia... Nunc est beneficium simplex opulentum. *Ruinartius in Historia persecutionis Wandalicæ, ubi de sanctis hisce Confessoribus diligenter inquirit, pag.* 538 *memorat Augustinum Concordiæ cultum, et Augustinum Aquileiensem episcopum. Sed illi ab hoc diversi sunt, ut fatetur.* Elpidius *et* Canion, *qui sequuntur in Martyrologio, pluribus locis memorantur ; ut æque obscurum est, hinc sint, de quibus agitur, an alii synonymi.* S. Elpidium *Atellanum in Campania episcopum ad* XXIV *Maii produxit Henschenius tom.* V *pag.* 282. *Verum nihil adduxit aut adducere potuit, ex quo tuto statuatur, an is idem sit cum Africano nostro, licet id credant aliqui, teste Ughello tom.* VII *col.* XVII. *Certe seniorem faciunt, quam revera fuit, si sit Africanus. At idem de* S. Canione *contigit, in cujus Actis de* Elpidio *Atellano fit mentio, ita ut credendum sit* Elpidium, *qui ibi* Elvidius *nominatur, eodem vixisse tempore. Hinc Papebrochius in* S. Canione *tom.* VI *Maii pag.* 28, *ubi observaverat utrumque Sanctum reperiri in Vita S. Castrensis, hæc subjungit :* Hæc tam certa notitia Canionis unius, ex Africa in Campaniam delati sub Wandalis intra cariosam navim ; et ætas Elpidii, in ejus, de quo hic agimus, Canionis Actis qualibuscumque nominati ; collata cum incertitudine et exigua fide ipsorum Actorum vehementer nos inclinant, ut arbitremur, non nisi Elpidium unicum et unicum Canionem habendos pro Sanctis, eosque ad quintum seculum et Wandalorum tempora pertinere : adeo ut, qui vera S. Canionis patroni Acheruntini Acta volet discere, ex Actis S. Castrensis haurire ea debeat, quicum habuit communem carcerem exiliumque, et refugii ac sepulturæ primæ locum in Campania. *Idem de* S. Elpidio *aliisque sociis dici debet, de quibus aliunde nihil fere innotuit.*

D

E

alia de Elpidio,

6 *Hæc conjectura probabilis apparet, eaque de causa pro* S. Elpidio *ad* XXIV *et* XXV, *pro* S. Canione *ad* XXV *Maii lectorem remittimus. De* Elpidio *tamen addam, quæ aliunde se offerunt. In Kalendario tertio apud Monachum pag.* 415 *ad* XXVI *Maii annuntiatur his verbis.* S. Elpidii episcopi et conf. ; *in quarto ad eumdem diem :* S. Elpidii. *Monachus vero ipse, postquam dixerat pag.* 68 Elpidium *episcopum præfuisse* Atellis ; *et pag.* 69 ecclesiam *habere* in pago Casapulli ; *de cultu sic habet pag.* 70 : Elpidius ab Atellanis (*colitur*) Maii vigesimo quarto. At in citato Kalend.... notatur die Maii vigesimo sexto, et hoc ipso die agitur festum in ecclesia propria. *Præterea Theodoricus I Metensis episcopus, cum Ottone I imperatore in Italiam profectus, obtinuit ibidem anno* 970 *multas Sanctorum reliquias, inter quas numero tur corpus sancti* Elpidii *confessoris, qui cum* Elpidio *nostro idem esse posset. Res breviter ex Sigeberto relata est tom.* II *Januarii pag.* 399, *et rursum pag.* 588 *et* 589. *Verum uberior ejusdem historiæ relatio edita deinde est ab Acherio tom.* V *Spicilegii, et correctius deinde tom.* II *Spicilegii recusi a pag.* 133. *Sufficiet huc transferre, quæ ibi leguntur de* Elpidii *corpore :* Horum primum sanctum et venerabilem Christi confessorem Elpidium ex Marsorum provincia sumpsit, concedente Albrico ipsius Marsiæ episcopo, ex quadam ecclesia sedi episcopali proxima : quæ sedes super lacum Fucinum sita, quid olim fuerit, ruina urbis et plurimarum circa ecclesiarum ac monasteriorum frequentia attestatur. Hunc nobis ipse episcopus cæterique incolæ retulerunt fuisse ex collegio quorumdam

F

AUCTORE J. S.

A ruindam servorum Dei, qui tempore antiquiore ex partibus Græciæ, numero 70, in eamdem Marsorum provinciam adventantes, ac diversis circumquaque locis vel civitatibus universis mirabilium signorum lumine fulgentes, ubicumque in sancta conversatione finis vitæ advenerat, venerabili sepultura reconditi, multa vicinorum longe lateque reverentia, pro assidua miraculorum jucunditate coluntur. Horum tres, quorum hic tertius fuit, in eodem cœmiterio quiescebant, Calistratus, Euticius, et hic Elpidius. *Hæc ibi.*

et de Vindonio.

7 *At obscurum est, quis sit ille* Elpidius, *nec id exponunt scriptores rerum Metensium, quos consului. Porro etiamsi nostro non omnia congruant quæ de ipso dicuntur; oriri tamen suspicio posset, populari traditione veram historiam esse corruptam. Certe quod de Græcia dicitur, intelligi potest de Africa. Numerus septuaginta tantam non habet difficultatem, ut tolli nequeat: nam ex Vita* S. Castrensis *num.* 9 *et* 10 *abunde patet, multo plures, quam duodecim recensitos, vetustæ navi impositos, et divina providentia in Campaniam delatos. Nihil tamen certi hic potest* B *statui, præsertim quia Marsorum provincia omnes suscepisse hic dicitur, quod certo falsum est de Confessoribus nostris: sed rursum id fama populari credi potuit, quia aliqui eo venerunt. Quidquid sit, mihi ignotus est ille* Elpidius, *nisi forsan idem sit cum nostro, de quo disputamus. Postremus ex duodecim sociis recensetur* Vindonius *minime omnium notus. Monachus pag.* 69 *de eo incertam hanc affert conjecturam:* Vindonius est meo judicio, qui Mendonius legitur. Habebat ecclesiam foris Capuam, ubi dicebant ALLA MURATA, et extabat anno MCCXL, ut legi in instrumento monasterii monialium S. Joannis. *Nihil præterea de eo invenio. Nunc, quædam examinanda sunt, quæ spectant ad omnes duodecim Sanctos.*

§ II. Inquiritur, quanti valeat Vita S. Castrensis, quæ agit de Sanctis duodecim; quo tempore hi mari sint expositi, et an omnes fuerint episcopi.

C

Acta S. Castrensis quæ scriptoris sunt coævi aut supparis, interpolata putat Ruinartius,

Quid *in Africa passi sint hi Sancti, refertur in assignata ante Vita* S. Castrensis; *sed inquirendum, an Vita illa fidem mereatur, quod in dubium vocarunt aliqui. Henschenius editor in Commentario prævio, et Papebrochius in* S. Canione *Acta* S. Castrensis *probarunt ut scriptoris coævi aut supparis, cum ipse indicet num.* 16, *se quædam audivisse* ex relatu quorumdam sacerdotum, *qui morienti adfuerant. Ruinartius in Historia persecutionis Wandalicæ part.* II, *cap.* IX *de eadem Vita agit, eamque interpolatam existimat, ita tamen ut omnem ei fidem abrogatam nolit. Verba ejus accipe:* Quamvis enim nævis non careat, atque scripta fuerit ab auctore rerum ante sua tempora gestarum prorsus ignaro, aut certe ab aliquo posteriori vitiata, qui Valentis Ariani imperatoris persecutionem cum Vandalica confudit, non tamen ei omnis prorsus deneganda fides. Etenim cap. III num. XVI nonnulla, quæ refert, se ex relatu quorumdam sacerdotum, qui Castrensi morti proximo adfuerant, se accepisse testatur. Quæ verba ex antiquo Vitæ scriptore fuisse crediderim; quæ vero sequuntur ex interpolatore: « Hæc vero (inquit) quæ nostris sen» sibus pietas perennis Dei per sanctorum Patrum » dicta tradidit, idcirco annotare studuimus, ut » dum aliquis fidelium alicujus Sancti (ex Ca» strensis scilicet sociis, *ait Ruinartius*) solem» nitatem celebrat, pariter de cunctorum trium» pho lætetur ». Ibi enim rationem reddit, cur in Castrensis Vita aliorum etiam gesta inseruerit, qui simul cum eo ex Africa pulsi, variis in Italiæ urbes et regiones dispersi, ibique defuncti celebrabantur. *Expendamus objectionis disjunctivæ partem utramque.*

respondetur primæ ejus objectioni,

9 *Prior est, quod scriptor hujus Vitæ prorsus fuerit ignarus rerum ante sua tempora gestarum, quia confudit persecutionem Valentis cum Wandalica. Hanc objectionem, quæ recte prolata erat a Baronio in annotatis ad Martyrologium die* I *Septembris, perperam repetit Ruinartius, cum locum non habeat in editione Henschenii, quam solam citat. Quippe in hac editione nullum verbum de Valentis Ariani persecutione,* E *nullum verbum, quo probari possit, scriptorem peccasse contra ullam præcedentium temporum historiam. Hinc in Commentario num.* 8 *sic loquitur Henschenius de Ms. suo Romano, ex quo cum duobus aliis collato Vitam edidit:* Deest huic narrationi, quod alibi exstat, insulsum exordium. *Dicebatur in illo exordio exsilium Sanctorum contigisse in persecutione Valentis et Valentiniani. At observavit Henschenius cum Antonio Caracciolo errorem illum non auctori hujus Vitæ tribuendum videri, sed* alteri cuipiam sciolo, caput equinum humano corpori inepte jungenti, *ut loquitur Caracciolus cap.* XXVI, *sect.* III. *Quam frequenter id contingat, experimur quotidie. Pro exemplo sint Acta* S. Terentiani *episcopi martyris, quibus tria diversa exordia assuta reperi in tribus diversis Mss., ut ibidem monui in Commentario num.* 13 *pag.* 111. *Quin et occasionem, qua id fieri potuit, assignavit Henschenius ex bello iterato, quod fuit Valentiniano III cum Genserico Wandalorum rege, atque ex iis sic conclusit:* Quocirca, uti etiam advertit Caracciolus, non videtur scriptor adeo antiquus in consignandis F sui pene temporis imperatoribus tam crasse hallucinatus, ut pro regibus Wandalorum Valentinianum et Valentem imperatores obtruderet, qui jam sexaginta et amplius annis ante Wandalorum in Africam incursionem obierant. *Ad hæc nihil hactenus responsum invenio.*

uti et secundæ.

10 *Vidit tamen hasce rationes Ruinartius, ideoque primam objectionis partem, quam rectius omisisset, noluit vehementer urgere; sed mox transilit ad interpolationem, quam et probare conatur, adductis verbis supra recitatis. Verum adeo mihi clarum videtur et manifestum, verba allata interpolatori tribui non posse, ut mirer id existimare potuisse Ruinartium. Accipe igitur locum integrum, ex quo mens scriptoris magis elucescet. Postquam narraverat duodecim Sanctos cariosæ navi impositos a regiis ministris, sic prosequitur num.* 8: Talia dum sævi disponunt ministri, repente supervenit innumera multitudo Christicolarum, permixtim viri ac mulieres, seu adolescentes et parvuli, omnes pariter clamantes: Misereminì,, miseremini, concives, et, ne vestræ manus polluantur nostro sanguine, sinite nos sequi vestigia sanctorum Patrum. Hanc acclamationem indigne ferentes, et in derisionem vertentes,

AUCTORE J. S.

vertentes, cœperunt festinanter cogere eos ascendere navem, atque deridentes dicere: Dignum est, ut simul cum his, quos imitati estis, efficiamini in pastum marinis belluis. Multitudinem vero Sanctorum Sanctarumque idcirco minime præsumpsimus nominatim nominare, quia nullus sub cælo invenitur, qui dicere audeat, se cognovisse nomina singulorum, nisi solus ille, qui æqualiter per suæ magnitudinis gloriam semper ubique est, et cui omnia præsentia sunt. Hæc vero, quæ nostris sensibus pietas perennis Dei per sanctorum Patrum dicta tradidit, idcirco annotare studuimus, ut, dum aliquis fidelium alicujus Sancti solennitatem celebrat, pariter de cunctorum triumpho latetur; quo ab æterno Rege immortalitatis præmia, his omnibus intercedentibus, adipisci digne valeat. Hi enim sunt, qui relinquentes prædia et divitias, semetipsosque abnegantes, secuti sunt Redemptoris vestigia. *Totus hic locus ne minimum quidem interpolationis habet indicium. Etenim primo nominaverat duodecim Sanctos, quos Ariani imposuerant navi. Deinde refert sponte accurrisse ingentem multitudinem Christianorum, qui ultro Sanctos cupiebant comi-*

B

tari, et revera comitati sunt. Tertio rationem adjungit, cur horum nomina non exprimat. Quarto edicit, cur factum tamen narraverit multitudinis istius non nominatorum. Non igitur rationem reddit, cur . . . aliorum etiam *(quos nominaverat)* gesta inseruerit, *ut vult Ruinartius, sed cur narraverit alacritatem contemptumque vitæ ac rerum omnium illorum, quorum nomina non potuerat exprimere præ multitudine. Ut hæc lector clare perspiciat, ad oppositionem scriptoris advertat:* Multitudinem, *ait*, . . . minime præsumpsimus . . nominare: *ac deinde:* Hæc vero . . . annotare studuimus. *Itaque nulla hic apparet interpolatio, nec ullibi illa deprehendi poterit in Vita, modo exordium expungatur, quod male assutum agnovit Henschenius.*

Tillemontius contra eadem Acta ex stylo male disputat,

11 *Tillemontius tom. XVI Monumentorum in S. Eugenio art. 49 objectiones Ruinartii repetit, excepta illa de loci allati interpolatione, cujus infirmitatem videtur agnovisse. Verum alia multa addidit, et plura, quam videatur intellexisse. Verba ejus fideliter relata probabunt, an vera sint, quæ affirmo:* Acta illa, *inquit*, obscura

C

sunt et perplexa: multa dicunt, quæ non satis exprimuntur distincte; nec aliunde idonea videntur, ut multum obtineant auctoritatis: nam vitiose admodum scripta sunt, Latinitate barbara, mixta multis carminibus aut carminum extremitatibus sine ratione, sine elegantia. *Hæc scriptor Gallus, qui quam peritus fuerit Latini sermonis, mihi non liquet. Certe hæc magnam styli aut metri Latini peritiam non insinuant. Respondeo igitur stylum horum Actorum non magis obscurum esse aut impeditum, nec magis barbarum, quam passim sit stylus aliorum auctorum, qui sub finem seculi quinti, vel initio sexti scripserunt. Floruit eo tempore Victor Vitensis, qui composuit Historiam persecutionis Wandalicæ, laudatam paulo ante a Tillemontio art. 45. Si quis peritus Latini sermonis eam conferre voluerit cum Actis* S. Castrensis, *fateor, si illius Historiæ stylum clariorem aut puriorem invenerit, quam sit stylus, quo Vita* S. Castrensis *conscripta. Quod additur de versibus non modo risum mihi movit, sed et dubitationem, an carminum dimensiones satis noverit Tillemontius: nam multa se reperisse carmina existimavit in Actis, in quibus nullum carmen reperire potui, nulla... versiculi partem*

D

studio positam. Numerosa quidem subinde est oratio: at si numeros modosque oratorios fortasse non noverat a versibus distinguere Tillemontius, non debuerat de stylo disputare, ne cæcos inferret ictus. Sufficiat igitur dixisse verbo, omnia illa, quæ mox recitavimus ex Tillemontio, non modo frivola esse, sed plane falsa. Audiamus objectiones reliquas.

et objectiones Ruinartii repetit, adjecta una de miraculis, quæ exigui est momenti.

12 Multa, *inquit*, referuntur in iis miracula sine probabilitate et sine decore. In diversis Mss. habent, persecutionem Wandalorum accidisse sub Valentiniano et Valente, quod est ridiculum. Auctor affert, quæ didicerat ab illis, qui morienti Sancto adfuerant; atque ex eo videtur non diu post ipsum vixisse. Verum, etsi id verum esset, sat multi reperiuntur, qui scribunt etiam facta sui temporis sine cura sufficienter illa investigandi. Certum est hanc Vitam scriptam esse aut interpolatam ab homine, qui historiam seculi quinti prorsus ignorabat. *Hactenus Tillemontius, qui, ut numerum objectionum augeat, semel accusat scriptorem Vitæ, quod persecutionem Wandalorum collocaverit sub Valentiniano et Valente, ac rursus quod ignoraverit historiam sæculi*

E

quinti. Si quis modo quærat, cur ignorasse videatur historiam quinti sæculi; respondebitur: Quia persecutionem Wandalorum posuit sub Valentiniano et Valente. Una igitur est objectio diversis verbis bis prolata, eademque jam soluta ab Henschenio, ut supra ostendi. Hinc sola Superest objectio de miraculis, quæ sine probabilitate et decore narrata affirmat, sed non probat. Respondeo ad hanc difficultatem, quæ magna non est, miracula illa non tam improbabili aut indecoro modo relata esse quam vult Tillemontius: quin et in variis Actis critico nostro probatis, et nominatim in Actis S. Theodati, datis apud nos ad diem XVIII *Maii, quæ summis laudibus ornantur ab ipso Tillemontio tom.* V *pag.* 189 *editionis secundæ, occurrere miracula nihilo minus mirabilia. Constat etiam, non rara fuisse miracula tempore persecutionis Wandalicæ, ex quibus multa retulit Victor Vitensis, omisit haud dubie plura. Quod ait, scriptores coævos subinde non satis inquirere in veritatem factorum, quæ referunt, non ferit scriptorem nostrum, qui multa satis minutim narravit, et illius negligentiæ convinci nequit. Itaque, cum parum sint solida, quæ contra hanc* F
Vitam objiciuntur, partem illam, quæ de duodecim Sanctis nostris eorumque sociis anonymis agit, subjiciam atque annotationibus quibusdam illustrabo, ubi pauca observavero de iis, quæ magis sunt dubia.

Incertum est, sub quo Wandalorum rege fuerint Confessores nostri,

13 *Primo incertum est, quo anno, imo etiam sub quo Wandalorum rege, Sancti nostri navibus sint impositi. Caracciolus loco ante indicato existimavit Sanctos nostros duodecim una cum S. Quodvultdeo Carthaginensi episcopo navi cariosæ impositos esse sub Genserico circa annum 437 vel 438. Verum non est, cur scriptor Vitæ* S. Castrensis *omisisset S. Quodvultdeum, si hic eidem navi fuisset impositus; atque ideo cum Henschenio Ruinartius et Tillemontius probabilius putant, Sanctos nostros seorsum a Quodvultdeo fuisse mari commissos:* Si autem conjecturis indulgere voluerimus, *inquit Ruinartius pag.* 532, nullus fere erit annus sub Vandalica dominatione, ad quem hæc persecutio revocari non posset. *Tillemontius dubitat, an sub Genserico, Hunnerico, aut Trasamundo res contigerit. Henschenius magis propendet in persecutionem Genserici, sub quo persecutio non minus fuit generalis, quam notatur*

A *notatur fuisse illa, de qua agit Vita. Fateor rem esse incertam, ideoque obitum horum Confessorum late notavi sæculo* v, *quod etiam excesserunt, si sub Trasamundo sint relegati. Attamen, cum sciamus S. Quotvultdeum cum clericis suis eodem modo marinis fluctibus expositum fuisse sub Genserico; cum etiam constet ex Victore Vitensi lib.* 1 *pag.* 8, *eumdem voluisse* vicino mari... eadem hora demergere *episcopos, qui cum supplices accesserant, suspicor vehementer ejusdem tyranni jussu Sanctos nostros marinis periculis objectos; licet alioquin non inficier idem contingere potuisse sub Hunnerico, aliisque sequentibus regibus.*

nec omnino constat, an omnes fuerint episcopi.

14 *Altera dubitatio est, an omnes fuerint episcopi, uti insinuare videtur Martyrologium Romanum* Rossius, Priscus, Tammarus *et* Castrensis *infra num.* 1 *episcopi dicuntur satis clare. De* Heraclio *dicunt tyranni num.* 7, qui jura Christi in populis audacter consparsit; *quod munus proprie est episcoporum, sed presbyteris communicatum in Africa a tempore S. Augustini Num.* 5 S. Castrensis.. conversus ad Confratres et Coëpiscopos, ita eos allocutus est : Fratres mei et B Domini *etc. Quod videtur insinuare omnium episcopatum. Num.* 8 *multitudo Christianorum accurrens, dicebat :* Sinite nos sequi vestigia sanctorum Patrum. *Quæ verba rursum suspicionem ingerunt de omnium episcopatu. Demum ex num.* 1 *habemus, hos Sanctos ex diversis provinciis fuisse adductos cum ingenti alia multitudine, ita ut verisimile sit, eos solos jussu tyranni cariosæ navi impositos, quia erant episcopi, ac demum, cum ultro se adjunxissent alii, horum solorum nomina ob dignitatem episcopalem ab auctore expressa. Verum, etsi hæc omnia vehementem de omnium episcopatu suspicionem injiciant, eaque traditionibus Italorum sit conformis, rem certo non conficiunt. Hisce subjungo partem illam Vitæ* S. Castrensis, *quæ spectat ad omnes duodecim.*

ACTA

AUCTORE ANONYMO

C

Ex Vita S. Castrensis edita.

Capti Sancti, Priscus et Castrensis blandis verbis tentati, *a*

Unde *a* factum est, ut catervatim ex unaquaque provincia Sanctos Dei vinctos adduci præciperent. Sed cum ingenti multitudine etiam et Sancti Viri moribus et vitæ honestate præfulgentes, etiamque summi sacerdotii honore præditi, intererant, qui gratantes cum commissis gregibus gradiebantur, putantes se cum martyrii triumpho vitam consequi sempiternam. Ex quibus præcipue rutilabant meritis et moribus et sensus decore Rossius, Priscus, Tammarus et ab indole sanctus enitens Castrensis *b*. Sed ubi sceleratus tyrannus *c* tam ingentem multitudinem conspexit, sævissimis ministris eos custodiendos tradidit; donec tractaret, quid de tam præclaro cœtu perageret. Quos dum sævi, ac nefandissimi satellites in arcta custodia retrusissent, separatimque ab alterutro alterum separassent; evenit, ut sanctos Athletas Dei, præcipuæ sanctitatis ac austeritatis nitore præfulgentes, Priscum et Castrensem clam ex ergastulo educerent; talibusque eos colloquiis decipere conarentur : Cum vos et decor et forma corporis, et generositatis nobilitas, necnon et regis amicitia, et philosophiæ decus ceteris præponat, cur vosmetipsos ad hujusce ignaviæ dedecus trahitis, ut inter hos deputemini, quorum genus, ac patriam ignorari omnino certum est?

AUCTORE ANONYMO.

fortiter respondent : hinc rex incensus a ministris,

2 Ad hæc constanter Sancti dixerunt : Quid, iniqui satanæ ministri, nobis talia ausi estis conferre, ut vestris sævissimis suasionibus nostra corda conemini inflectere, quæ divina gratia ita ad copiam divinæ celsitudinis direxit, et ita potenter ab istius seculi voluptatibus abstraxit, ut non solum Dei filios, sed etiam fore deos testetur per Prophetam dicens : Ego dixi, dii estis et filii excelsi omnes; et alius item vates : Quam speciosi pedes euangelisantium pacem! Tunc isti nimio furore accensi, cursim regalia tecta subeunt, clamantes : Piissime ac humanissime rex, ecce virus, quod infundebatur clam per singulorum corda, ne tuis quispiam piis obediret præceptis, nunc in patulo per superbos ac contemptores regni tui infunditur : in tantumque eorum exarsit protervia, ut etiam te ipsum sævum ac E crudelem nominent tyrannum *d*.

d

Sanctos jubet torqueri graviter, quod exsequuntur satellites :

3 Quod audiens scelestus rex, movet cæsariem concusso capite, et per se suique regni magnitudinem terque quaterque jurat, hos non sinere viros absque vindictæ pœna abire. Tunc torvis luminibus ad suos intendens satellites, ait : Ite propere, et quidquid parricidis inferendum fore dignum creditis, his sceleratis dupliciter inferte, ut per vos dedecus nostræ celsitudinis auferatur. Hoc audientes crudelissimi satellites, agminatim pergentes, Sanctos in unum congregari fecerunt locum, et alios virgis, alios alapis, alios cum lapidibus cædebant. Sed Sancti Dei alacri mente in superni Regis amore permanentes, nec suspirium quidem emittere videbantur. Cumque brachia cædentium omnino deficerent, et Sancti mente ac corpore stabiles permanerent, stupefacti separaverunt se ab invicem, mussitantes in semetipsis, quo genere mortis Sanctos Dei perderent. Nec multo post in uno congregati agmine, cœperunt alterutrum inter se suas cogitationes edicere. Sed cum nihil ex his, quæ loquebantur, eis congruum videretur, unusquisque remeavit ad propria, altero die reversuri ad perficiendum scelus : Sanctos vero Dei in F ima carceris retrudi fecerunt.

inclusos carcere nocte consolatur angelus,

4 Eadem vero nocte apparuit illis angelus Domini, et splendor mirabilis circumfulsit omnes, qui erant in cubiculo carceris, dixitque illis : Ecce Dominus noster Jesus Christus misit me ad vos, ut meis alloquiis corroborentur corda et corpora vestra, et antequam vos sævissimi persequutores in vasti æquoris profundum demergere tentent, omnes sciatis, quia Rex æternus unicuique vestrum præparatum habet locum, in quo et vos ipsi in Christo quiescatis, et multitudinem in illis partibus commorantium populorum ab omni errore absolvatis. Ad hæc Sancti unanimiter dixerunt : Sit laus in altissimis Deo, suamque in nobis superna pietas adimpleat voluntatem. Hoc tantum nobis conferat divina Majestas, ut quos ab uno solo pro nominis sui gloria transferre dignatur, infra unius patriæ terminos sua pietate concedat ut nostra corpora sepeliantur. Quibus angelus placido ore respondit : Pro certo scire vos volo, quia, quidquid postulabitis, secundum vestrum votum adimplebitur *e*. Quo dicto, angelus ab eorum oculis abscessit, lux vero per totam

e

AUCTORE ANONYMO.

totam noctem exuberavit in carcere, et Sancti per totam noctem hymnis et laudibus exultaverunt.

Stolam S. Castrensis irreverenter apprehendentis brachia subito arescunt, et precibus Sanctorum restituuntur.

5 Altera vero die infanda caterva iniquorum cum pugionibus et virgis super Sanctos irruentes, putabant se eos suo terrore inflectere. Sed Sancti Dei fidenter exspectantes promissionem angelicam, pro nihilo minas eorum ducebant. Tunc S. Castrensis circuminduit se stola sua. Quod ut vidit ex circumstantibus ministris unus, qui ceteris erat audacior, cœpit illum trahere per eam, ac si per vilem funem. Quem divina pietas illico percussit, ut non solum manus, qua stolam sancti Viri apprehenderat, verum etiam utraque brachia ei arescerent. Qui mox corruens ad pedes sanctissimi Castrensis, ejulando cœpit clamare et dicere : Miserere, miserere, sancte Sacerdos Dei, miserere mei, et erue me ab hac, quæ mihi meis pro delictis evenit, ariditate. Ad hanc vocem S. Castrensis misericordia motus, conversus ad Confratres et Coepiscopos, ita eos alloquutus est : Fratres mei et Domini, memores esse debemus dicti Domini et Salvatoris nostri, dicentis : Orate pro persequentibus et calumniantibus vos. Unde, Fratres, omnes unanimiter B rogemus Dominum, quo hæc retrograda brachia et has aridas manus sua pietate ad pristinam sanitatem reintegrare dignetur. Eadem hora oraverunt singuli sigillatim in corde suo, et quasi ex uno ore omnes pariter responderunt, Amen. Ad hanc vocem ille angarizator iterum exclamat : Pontifex Dei, miserere mei. Cumque jussu Dei Famuli a terra sese erigeret, confestim brachia manusque ejus pristinæ sanitati sunt reddita *f*. Quo viso, ministri impii quidam, nescio, quo spiritu pleni, magnis cum vocibus cœperunt magnificare Deum, cujus in nomine S. Castrensis oratio tam cito infirmum pristinæ sanitati restituit.

aliquis suadet, ut Sancti imponantur vetustæ navi omnique ope destitutæ,

6 Sed cum a supervenientibus Christianis redarguerentur ex peractis in Sanctos Dei sceleribus; iterum rediviva eorum vesania in iram exarsit, cœperuntque compellere Sanctos Dei, ut regalibus obedirent præceptis. Sed quia superna clementia vigili cura custodiebat Sanctos suos, multo cœperunt deridere amplius vesaniam eorum. Tunc unus, in quem corporaliter habitare sathanam creditum est, nomine Aristodemus *g*, C hujuscemodi voces contra Sanctos Dei cœpit emittere. Hos si ignis cremaverit, pulvis, qui ex eis remanserit, iterum maculat; sin vero exstinxerit, cruor eorum, in quocumque rure ceciderit, inficiet. Nunc ergo acquiescite consiliis meis, et hujus sectæ hos qui tantum existunt auctores, ut etiam regis animum ad iracundiam provocent, ita funditus perdere studeamus, ut nec vestigium eorum in terra inveniatur. Sint in pastum marinis belluis, et tumulus eorum imputetur profundum abyssi. Feratur vetustissima navis, quæ non solum aliquam navigantibus utilitatem non habeat, verum etiam nec exiguam partem, ex quo compactæ detinentur tabulæ, bitumen retineat : in qua nec aliqua pars solaminis inveniatur, abjectis tropis et antennis, omni solatio viduata clavorum : vix per pauciora spatia æquoris ambulantes a pelagi absorbeantur faucibus.

quod cum eorum derisione faciunt barbari :

7 Talibus alloquiis ut est affatus sævæ catervæ multitudinem ille iniquus pestifer, passim hinc illincque confestim segregati cœperunt discurrere, atque cum erectis brachiis vetustarum navium cœperunt lora concutere, ne quid in eorum viribus Sancti habere valuissent solatii. Cumque multarum abjecissent navium copiam, in- D dicio visa est una vetustior, quæ per multorum annorum curricula solummodo ab avium stercoribus putrefacta marcuerat. Hanc unanimiter complexantes, cum læto animo ad oras maris perducere festinant, perclamantes : Hæc navis Christicolas transportabit ad alias oras. Cumque eam in æquore projecissent, simulantes se nomina Sanctorum segregatim cum honore digno vocare, ita exorsi sunt : Ingrediatur prius huc reverenda canicie *h* et sanctitate præditus Rossius. Post hunc fœcundæ * sobolis proles Secundinus. Tertius, qui jura Christi in populis audacter consparsit, Heraclius. Juxta eum fas est ut Benignus et Priscus resideant, Elpidius necnon * lateris ultimam sedeat partem. Ad intra dehinc alterius partis detineat locum Marcus, et Augustinus; Canion, et Vindonius pariter cum eis recumbent. Signifer præceptor Castrensis puppis possideat arcem, ab indole qui flatibus imperavit iniquis : Tammarum fas est proram gubernare benigne.

* apud Monachum secunda

* adde ad

E

multi Catholici sponte accurrunt, ut navi imponantur cum Sanctis,

8 Talia dum sævi disponunt ministri, repente supervenit innumera multitudo Christicolarum, permixtim viri ac mulieres, seu adolescentes et parvuli, omnes pariter clamantes : Miseremini, miseremini concives, et, ne vestræ manus polluantur nostro sanguine; sinite nos sequi vestigia sanctorum Patrum. Hanc acclamationem indigne ferentes, et in derisionem vertentes, cœperunt festinanter cogere eos ascendere navim, atque deridentes dicere : Dignum est, ut simul cum his, quos imitati estis, efficiamini in pastum marinis belluis. Multitudinem vero Sanctorum Sanctarumque *i* idcirco minime præsumpsimus nominatim nominare, quia nullus sub cælo invenitur, qui dicere audeat, se cognovisse nomina singulorum, nisi solus ille, qui æqualiter per suæ magnitudinis gloriam semper ubique est, et cui omnia præsentia sunt. Hæc *k* vero, quæ nostris sensibus pietas perennis Dei per sanctorum Patrum dicta tradidit, idcirco annotare studuimus, ut, dum aliquis fidelium alicujus Sancti solennitatem celebrat, pariter de cunctorum *l* triumpho lætetur : quo ab æterno Rege immortalitatis præmia, his omnibus intercedentibus, adipisci digne valeat. Hi enim sunt, qui relinquentes prædia et divitias, semetipsosque abnegantes, secuti F sunt Redemptoris vestigia. Sed commodum duximus, ut præcurrente stylo breviter annotemus, qualiter immensus Rex noster Christus sæva ridiculaque nefandorum tyrannorum ad laudem sui nominis convertere dignatus est.

ad eamque aliis navibus perducuntur; navis vero, Deo urgente, Sanctos ad litus Campanum perducit.

9 Cumque sæva concio militum unanimiter viros ac mulieres, adolescentes et parvulos, agminatim conspicerent navim velle conscendere, metuentes, ne vetusta navis in littore mergeretur, statuerunt, ut hi demum, qui se eorum consortio copulare voluissent, usque ad eos navigio firmioris ratis deducerentur. At omnipotens Deus, cui est in mari via et semitæ in aquis multis, mutato ordine, eorum versutiam in Sanctorum gloriam mutavit mirabiliter. Nam, cum multitudo navium vix usque ad pelagum Sanctorum deduxissent exercitum, permixtimque in vetustam navem certarent ejicere, ut pariter interitus Catholicorum veniret, demerso vetusto navigio; tunc virtus superni Regis hoc suæ præbuit virtutis indicium, ut ii, qui Sanctos Dei devinctos ad pelagum usque deduxerant, nequaquam suarum navium mutarent *m* remigia, donec ipsi cum suis viderent luminibus, qualiter Christus

A Christus Deus noster suis in mari præberet vias, et in aquis semitas. Sicque gaudentes et exultantes, atque Christo Regi seculorum grates referentes, pervenerunt in Campano littore, cum mensis Maius dies decem compleret a Kalendis. Hinc cum placidas arenas maris propriis calcarent pedibus, pater sanctus Castrensis e vetusto
n navigio, Christo Deo juvante, confracta *n* solidat, ad locum, ex quo est projectus, redire sategit : quod, aura leni flante, per vastum æquor iter arripuit : qualiterque transmeavit, sequens
o sermo *o* edocet.

ANNOTATA.

a *Auctor varia præmiserat generatim de artibus, quibus Ariani Wandali pervertere moliebantur Christianos, horumque constantia in fide orthodoxa.*

b *Cum hi quatuor dicantur ex illis, qui* summi sacerdotii honore præditi *erant, clarum est fuisse episcopos, ut jam monui num.* 14.

c *Gensericus intelligendus, aut Hunnericus,*
B *aliusve rex Wandalorum, secundum dicta in Commentario num.* 13.

d *Hoc nomen regi dedisse Sanctos, ante non dicitur. Neque tamen vehementer mirandum esset, si eo nomine ipsum designassent. At fingere similia etiam poterant ministri, ut regem magis inflammarent.*

e *Non dubito, quin hæc angeli apparitio promissioque displicuerit Tillemontio. At non video, cur mendacem credere debeamus auctoris relationem, cum nihil contineat, quod hujusmodi mereatur censuram.*

f *Neque in hoc miraculo quidquam occurrit, quod ab eodem credendo nos absterrere debet.*

g *Aristodemus hic deinde in Vita S. Castrensis num.* 12 Adamas, *et apud Monachum* Adamantius. *Potuit nomen alterutro loco esse mendosum. Certe non placet annotatio Monachi in Recognitione Sanctuarii pag.* 4, Aristodemus *esse nomen dæmonis, a quo erat obsessus : quin imo non tantum hisce Actis tribuo, ut eorum auctoritate certo credam hominem illum* corporaliter *a dæmone fuisse obsessum, cum similia facile dicantur per exaggerationem.*

C h *Hæc et sequentia, quibus videntur laudare Sanctos, per irrisionem ironice dicta sunt, verisimiliter, quia similia de iis dixerant Catholici.*

i *Eos designat, qui sponte se offerebant comites.*

k Hæc, *id est, accessum ultroneumque oblationem multitudinis non nominatorum, cognitam ex dictis* sanctorum Patrum, *nimirum quorumdam ex duodecim nominatim recensitis,* annotare studuimus.

l Cunctorum *non modo duodecim, sed etiam non nominatorum, qui non colebantur singuli. Hoc scriptorem velle, liquet ex toto contextu, uti ostendimus in Comm. num.* 10.

m *Id est, mutato cursu, non reverterentur ad terram, priusquam viderent vetustam navim non demergi, sed recto cursu ferri per mare.*

n *Forsan legendum,* qui confracta solidat, *ut habuit Ms. Romanum ; sed ne sic quidem phrasis est integra. Quocumque autem modo legendum fuerit, indicat auctor navim sponte sua deinde delatam in Africam. Crediderim et alia quædam mendosa esse, sed cum menda illa minus sint clara, phrasis satis tuto nequit restitui.*

o *De his, postquam narraverat pœnam illius, qui suggesserat consilium imponendi Sanctos cariosæ navi, eumdemque in Italia sanatum a S. Castrense dixerat, subjungit hæc solum verba :* Hoc revertente viro *(in Africam,)* etiam navis, quæ ad dedecus Sanctorum marinis in fluctibus jactata fuerat, auxiliante Deo, in litore, ex quo ejecta fuerat, reperta est.

AUCTORE ANONYMO.

APPENDIX

De inventione corporis S. Prisci confessoris, qui forsan idem est cum S. Prisco Africano.

Ughellus *tom.* VIII *Italiæ sacræ a col.* 290 *editionis Venetæ dedit historiam inventionis cujusdam* S. Prisci, *sed non exponit, quis fuerit ille* Priscus. *De loco et tempore inventionis sic ibidem loquitur :* Sed nec silentio obruendum, quod Joanne hoc pontifice (*Frequentino, qui*
E *episcopatus fuit in Principatu Ulteriore sub archiepiscopo Beneventano*) sub Innocentii II pontificatu in veteri civitate, jam diu solo æquata, Quintodecima antiquitus nuncupata, nunc Aquaputrida, Frequentinæ diœcesis inventum est corpus S. Prisci. Inventionis historiam eodem tempore conscriptam hic exhibemus ab exemplari nobis transmisso. *Porro ex tota inventionis relatione nullum colligi potest argumentum, quo certo statuatur, an hic* Priscus *idem sit cum Capuano, an ab eo diversus, neque id aliunde colligi posse videtur. Certe Capuani videntur ignorare, ubi* Prisci *Africani corpus quiescat : nec video adduci ullum antiquum monumentum, quo evincant Capuanum fuisse episcopum, aut Capuæ defunctum. Dicitur quidem* Priscus *ille, cujus inventum est corpus,* natione Græcus, *sed unde id sciverit scriptor ille, non exprimit ; neque videtur id scire potuisse, cum Sanctus ante inventionem esset ignotus, et solum* Prisci *nomen dicatur fuisse scriptum super lapidem sepulcri. Demum hic* Priscus *nominatur* confessor, *nec ullus occurrit* Priscus *confessor, cujus corpus hoc suspicari possumus, nisi forsan* Priscus *Nuceriæ Pa-* F
ganorum * *patronus, qui colitur* IX *Maii, atque ab aliis confessor, ab aliis martyr dicitur. Actum est apud nos de* Prisco *illo Nucerino ad dictum diem, ubi dicitur primus illius civitatis episcopus, sed incertum est, quo tempore sederit ; nullusque post ipsum Nucerinus episcopus reperitur ante Gregorii magni pontificatum, ita ut ne quidem certum sit,* Priscum *Nucerinum alium esse ab Africano nostro. Cum igitur nec locus Campaniæ vicinus, nec aliud quidquam obstare videatur, quo minus id corpus possit esse* S. Prisci *Africani, et aliunde ignotum sit, cujus* Prisci *fuerit, relationem istius inventionis ex Ughello subjungam, unice gavisurus, si ea occasione eruditi Itali certius inquisiverint, cujus* Prisci *corpus repertum fuerit.*

* Nocera de pagani

RELATIO

A

RELATIO

INVENTIONIS

AUCTORE, UT DICITUR, COÆVO,

Ex editione Ughelli tom. VIII *Italiæ sacræ col.* 290.

Corpus S. Prisci diu fuit in loco ignoto. *a*

Priscus natione Græcus, vita et moribus per omnia sanctus: quem de partibus Orientalibus *a* ad nostram patriam venientem tamquam novum sydus gratia æterni Largitoris, a quo cuncta bona veniunt, ad nos mandavit. Cujus vitam et miracula, Deo adjuvante, per ordinem manifestare deinceps curabimus. Temporibus itaque Innocenti *b* venerabilis memoriæ Papæ, et Joannis Frequentinæ *c* sedis episcopi, multa signa et miracula per visiones fidelibus hominibus Deus ostendit in suo et beati Prisci honore, qui per multa tempora in veteri civitate, quam Quintumdecimum *d* solent veteres nominare, suo tumulo jacebat incognitus. in qua vero civitate multa corpora Sanctorum inventa fuerunt, et cum summa veneratione Beneventum collata sunt.

B b c d

super quem agricolæ quidam videt tres globos igneos.

2 Quodam igitur tempore res valde mira, et stupenda in eodem loco, ubi sanctum corpus beati Prisci jacebat, per gratiam Dei visa est. Quadam namque die, cum quidam agricola in campo suo laboraret in supradicta civitate Quintadecima, quæ quondam fuit, intuens in quemdam angulum ipsius ruris, divina voluntate vidit quasi micantes solis radios, tres speras* de sub prædicti ruris angulo prodeuntes umbrosis nubibus, sole penitus occupato, qui dum eas subtiliter respiceret, statim ipsarum se sensit lumine cæsum, qui ut vidit se hujusmodi ab eis obumbratum, obstupuit, et exterritus effectus est in tantum, quod in terram fere semivivus, relicto fossorio*, quod tenebat in manu, cecidit. Cumque præfatus agricola in se esset reversus, vidit easdem speras ingredi eundem locum, unde prodierant. In illa autem die, quando dictus agricola hoc vidit, tempus erat tenebrosum, et hyems erat, sed agricola ipse in illa ruina, quam ex sperarum coruscatione senserat, perduravit, et se ultra levare non potuit.

* *id est sphæras seu globos*

C

* *i. e. ligone*

atque indicatur Alfer[illegible] presbytero:

3 Tunc cuidam suo patruo, qui etiam presbyter bene timoratus erat, Nicolaus nomine, ruinam et malum, quod habebat, nunciando mandavit, qui præstim* ad eum veniens per ordinem interrogare cœpit, qualiter res illa sibi evenisset. Qui omnia, sicut acciderant, manifestare curavit. Presbyter hæc audiens, timorem habere cœpit, et prædictum nepotem suum in asino posuit, et domum suam adduxit. Qui vero presbyter, postquam ad civitatem Aquæ putridæ *e* venit, quæ non longe a memorata urbe Quintadecima sita est, illico ad venerandum archipresbyterum, Alfernum nomine, ejusdem civitatis Aquæ putridæ ivit, et rem totam, sicut a suo nepote audierat, patefecit. Quibus archipresbyter auditis, gaudio repletus est magno, dictis tamen ejusdem presbyteri credere noluit; sed ad prædictum agricolam cum eodem presbytero festinavit: qui valde cum lætitia magna ad confratres suos clericos remeavit. Quibus congregatis in majori ecclesia civitatis prædictæ, eis omnia diligentius enarravit: qui gratias, et laudes immensas unanimiter omnipotenti Deo dederunt, et inito consilio, jejunium statuerunt, et post jejunium cum laudibus, et magna reverentia eundem locum venerabilem, in quo sancta visio visa fuerat, adeundum esse laudaverunt*.

* *i. e. velociter*

e

D

* *i. e. existimaverunt*

hic ad locum se conferens, invenit lapidem, Prisci nomine notatum, sed cum nequit movere:

4 Quibus finitis, pie et devote ad venerabilem locum perrexerunt, et præfatum agricolam secum duxerunt. Tunc vero isdem agricola venerabilem locum prædicto archipresbytero Aquæ putridæ, et suis clericis humiliter ostendit: qui psalmos et litanias in Dei omnipotentis, et S. Prisci honore decantaverunt, et æternum obsecrantes Opificem, devotis cum orationibus ibidem fodere cœperunt. Cumque in fodiendo desudarent, quemdam invenerunt lapidem, in quo B. Prisci nomen continebatur. Postquam Nicolaus presbyter, cujus memoriam fecimus, supradicti agricolæ patruus, lapidem illum aspexit, statim recordatus est, quomodo sibi in ipso loco de eodem lapide transacto tempore contigerat, et archipresbytero jam dicto, omnibusque aliis circumstantibus insinuare illud cœpit, dicens: Noverit paternitas vestra, me tempore illo, quo Leonis Petri filius *f*, qui Papa cognomine dicebatur, in præsenti loco in fodiendo laborasse, et lapidem ipsum invenisse; sed cum ego, et nostri operarii, qui nobiscum aderant, lapidem ipsum a loco suo, fodiendo per totum diem, removere cuperemus, nequaquam valentes, inremotum dimisimus. Nocte igitur insecuta apparuit beatus Priscus in somnis cuidam nostrorum operariorum bono viro, dicens ei: Hesterna die vos male voluisse sciatis, quando meam domum quocumque modo frangere tentabatis. Et sciatis me talia non velle isto tempore, neque talia volo, ut modo tentatis; quia donec filius Petri Leonis vixerit, qui Papa dicitur, ego revelatus non fuero. Postquam vero isti defecerint, meam revelationem esse sciatis, et in civitate Aquæ putridæ me mansurum confidite, in qua misericors, et miserator Dominus, fidelibus suis ad laudem sanctam suam, suorumque Sanctorum ostendere dignabitur mirabilia multa. His auditis, idem archipresbyter cum suis clericis videns tunc ipsum lapidem moveri non posse, abscessit.

E f

F

apparet Sanctus duobus presbyteris, quibus monitus archipresbyter, rursum quærit: at frustra:

5 Sequenti itaque nocte apparuit B. Priscus cuidam sacerdoti, et cuidam alii sacerdoti per visionem, dicens; Euntes nunciate archipresbytero vestro, quatenus non dimittat opus, quod hesterna die cœpit, sciens quia quod desiderat, inveniet. Qui mane surgentes ad suum archipresbyterum festinanter venerunt, et visionem, quam viderant, unus ignorans de alio, narraverunt. Quod archipresbyter audiens, nimio repletus est gaudio, et cum suis clericis, et aliis bonis viris prædictæ civitatis Aquæ putridæ, devote ad locum, in quo memoratus lapis erat, venit, ipsumque lapidem divino adjutorio a fovea, in qua stabat, extrahere fecit, in quo beati Prisci nomen scriptum erat. Ubi autem lætantes, beati Viri nomen viderunt, et legerunt, rursus in eodem loco fodere cœperunt, existimantes Sancti corpus ibidem invenire. Sed postquam fodiendo Sancti corpus invenire non potuerunt, dolore pavoreque concussi atque conterriti quodam desperationis jaculo, ut ita dicam,

A cam, minime inveniendi percussi, ad sua remearunt.

apparet rursum Sanctus et jubet quæri corpus suum.

6 Eo namque tempore sacerdos quidam, Marcus nomine, in eadem civitate Aquæ putridæ morabatur, qui etiam paramonarii *g* gerebat officium, et prædictam * ejusdem civitatis custodiebat. Cui B. Priscus nocte quadam nitido aspectu, virgam in manu ferens, per visionem apparuit, dicens : Quare locum istum, qui vobis ostensus fuit, dimisistis ? Et quare fodere reliquistis ? Cui isdem sacerdos dixit : Nos quidem, carissime Domine, ad ipsum locum jam bis venimus, et devote cum summa diligentia in loco ipso quæsivimus, et beatum corpus non invenire potuimus. Et beatus Vir dixit ei : Veni et docebo te, quo in loco quærere, et fodere debeatis. Ad quem, postquam accessi *, continuo cum eadem virga, quam in manu ferebat, designavit, dicens : Nunc vade ad archipresbyterum vestrum, et festinanter accedite, et in loco isto, quem eadem virga tibi designo, fodientes et perquirentes, sine dubio, quod optatis, invenietis. Tunc sequenti die sacerdos surrexit, et sicut in somno viderat et audierat, archipresbytero manifestavit. B Quam divinam visionem archipresbyter audiens, lætitia magna repletus, libenter ad ipsum locum se venire promisit.

g * *adde* ecclesiam

* *lege.* accessit

ipse etiam archipresbyter

7 Cumque archipresbyter sequenti nocte se sopori dedisset, quamdam mirabilem visionem vidit. Videbat enim sibi in sacristario * ejusdem majoris ecclesiæ civitatis Aquæ putridæ adstare, et quod paratus albis vestimentis esset, quemadmodum mos illi fuerat in majoribus solemnitatibus, et de sacristia exiens, ad sanctum adire volens altare, quasi sanctarum Missarum ordinem humiliter, utpote decet, velletque * peragere, in choro aspiciens, tres venerandos viros, episcoporum more rubeis planetis indutos, infulasque in capitibus habentes, demumque per omnia, ut episcopos decet, ornatos existere, ita in majori atque venerabiliori loco chori vidit consistere : et cum idem archipresbyter, quasi ad prædicandum, gradum vellet ascendere, tota illa sancta ecclesia bonis viris sibi plena videbatur. Et intuens juxta illos viros archiepiscopatus Beneventani sacristam venientem cum libro, C et quadam epistola, ad se venit. Loquens sacrista, archipresbytero *h* hæc dixit : Pater carissime, salutem, et benedictionem ex parte sanctorum Patrum, qui Beneventi consis'tunt, et nostri episcopi tibi apporto, et hunc librum cum hac epistola ex eorum parte accipito.

* *i. e.* sacrario

* *lege,* ut decet, vellet

h

in eo somnio jubetur quærere;

8 Cui archipresbyter respondens, dixit : Hoc nobis, fili, non mittitur, sed nostro Frequentino episcopo dirigitur. Quod sacrista negavit, dicens : Non episcopo, sed tibi mittitur ; et archipresbytero dixit : Accipe hunc librum, quoniam hic invenies de ipsis bonis viris, qui episcopali more intus morantur, et de illo, qui in veteri civitate Quintadecima est. Cumque archipresbyter librum accepisset, et idem sacrista epistolam archipresbytero dare voluit, archipresbyter autem, antequam epistolam legeret, quid in ea contineretur, exquisivit ; cui sacrista respondit, dicens : Accipe epistolam, et tibi legenti epistolæ continentia notificabitur. Accipit igitur archipresbyter epistolam, et quod in ea continebatur, aperte legendo, intellexit. Mandatum autem et series epistolæ hæc erat : Illud, quod vos cœpistis in Quintadecima, facite perseverantes, et ita volo, quatenus vobis perficientibus, quæ cœpistis, omnia vestro episcopo notificetis, atque per notitiam ejus, ea, quæ facere debeatis. Et post hæc excitatus a somno, evigilare cœpit.

AUCTORE ANONYMO.

hinc invitat populus, ut secum accedat locum :

9 Itaque Dominica die, quando clerici et totus populus, more solito in sancta ecclesia ejusdem civitatis Aquæ putridæ simul adessent, ad sacrum ordinem sanctarum Missarum audiendum * agendum, visionem, quam ipsa nocte viderat, facto silentio, omnibus adstantibus, clara voce narravit. Patefactis ergo omnibus, qualiter viderat, et secundum visionem audierat, omnes rogare cœpit, ut prædictum locum Quintædecimæ civitatis secum adirent. Postquam vero idem archipresbyter omnia notificavit, omnesque rogavit, ut secum ambularent ad civitatem obrutam, quæ fuerat ab antiquo, quam maxima multitudo hominum bonorum Aquæ putridæ eum secuta est. Qui cum pie ac devote ad locum tumuli pervenissent, accedens sacerdos Marcus, custos sanctæ ecclesiæ ejusdem civitatis Aquæ putridæ, locum ostendit, in quo beatus Priscus circulum faciens cum virga, quam in manu habebat, in somnis apparuit, sicut præsens lectio narrat, et fodere jussit, ut sacri corporis reliquias invenirent. E

* *addendum* et *vel* vel

facta oratione, invenitur corpus suavem spirans odorem, ponitur que ad ecclesiam S. Petri :

10 Tunc archipresbyter et alii, qui aderant, suppliciter continuo flectentes genua, omnipotentem Dominum enixe rogaverunt, multiplicatis orationibus, cum litaniis et psalmis, dicentes : Domine Jesu Christe, ante cujus sanctum conspectum omnia contremiscunt, et cuncta nuda et aperta semper assistunt, te nos indigni servi tui humili prece exoramus, qui dignatus es dicere : Petite et accipietis, quærite et invenietis, pulsate et aperietur vobis ; quatenus nobis petentibus indignis famulis tuis beatum corpus S. Prisci confessoris tui in loco isto ostendere digneris ad gloriam et laudem sancti nominis tui, qui cum Patre et Spiritu sancto inseparabiliter vivis et regnas æternus Deus per ineffabilia secula seculorum. Amen. His dictis, humiliter illis fodientibus, omnipotens Deus, qui semper præsto est justis petitionibus, et non derelinquit sperantes in se, laudabilem tumulum venerabilis patris Prisci revelavit. Qui ingenti exultantes lætitia, omnipotenti Regi laudes debitas reddentes, et devotis mentibus sanctum tumulum inventum, in quo beatus pater Priscus jacebat, F aperuerunt. Quibus autem aperientibus, tam suavissimus odor omnes adstantes replevit, acsi diversorum pigmentorum balsamique innumerabilia adessent vascula. Et sic tandem cantantes et jubilantes in cordibus suis Domino, mirificum corpus a loco, ubi erat, extrahentes, in sancti Petri quadam ecclesia, quæ juxta erat, illud posuerunt.

corporis inventione audita, episcopus illud per ignem probare statuit,

11 His itaque peractis, archipresbyter ad Frequentinum episcopum Joannem convolavit, et gestæ rei ordinem per omnia intimare curavit. Quæ postquam Joannes venerandus episcopus auribus percepit, in exstasim positus, prout potuit sagacino * sollertique pectore æterno Deo Patri laudes et gratias præ lætitia decantavit, et eidem injunxit archipresbytero, quatenus, relictis moralis, in die sanctæ feriæ proximioris venientis ad ecclesiam S. angeli, quo in loco (Sallenti nuncupatur) eumdem episcopum exspectaret, ac si * postmodum ad usque memoratam ecclesiam beati Petri, ubi alumficum corpus erat, nudis pedibus ambularent, vacantesque orationibus et litaniis, tamquam aurum reliquias beati corporis in fornace *i* humiliter approbarent.

* *i. e.* sagaci

* *forte* ac sic

i

AUCTORE ANONYMO.

rent. Archypresbyter vero fidelia monita antistitis sui fideliter accipiens, pie satagere, studioseque peregit.

Cumque adesse non posset, probationem committit archipresbytero,

12 Inter hæc a Beneventana sede, sub cujus diœcesi *k* universa loca, quæ commemoramus in præsenti lectione, consistunt, legatus Frequentino episcopo mittitur, loquens, ut omni sublata occasione, ad Beneventanum archiepiscopum properaret. Qui sui archiepiscopi mandata metuens, omnibus relictis curis, religionis atque obedientiæ studium exercens, Beneventanam adivit sedem. Et et hoc modo fecisse legatur, tamen antea archipresbytero Aquæ putridæ accersito mandavit, dicens : Quia tecum venire non possum, qualiter disposuimus, ambulate *l* et prædictus Nicolaus presbyter cum aliis bonis viris, prout ordinavimus, nudis pedibus ad locum, ubi corpus sancti Prisci esse dignoscitur, et sacris vigiliis, et orationibus, atque assiduis eleemosynis, necnon sanctis jejuniis operam dantes, reliquias almifici corporis devote probate. Archipresbyter autem monita sui præsulis, prout erat, pectore humiliter accipiens, humiliterque * pro posse complevit.

* *redundat que*

B

qui e in igni im ponit, sed hic his extinguitur

13 Probationem igitur sanctarum reliquiarum subsequens sermo evidenter manifestat. Archipresbyter post hæc ante altare beati Petri copiosum ignem fecit accendere, et quamdam particulam capitis beati Prisci cum litaniis et sanctis precibus, et laudibus, et orationibus in eodem igne misit coram Nicolao presbytero, et aliis bonis viris. Sed res valde mira in ea actione secuta est . ignis enim, qui valitudine sua, ut ita fatear, cuncta comburere solet, sic tunc exstinctus funditus fuit, tamquam si quilibet amnis violenter influeret. Intuens archipresbyter talia, mirari cœpit, ipsumque ignem acrius accendere studebat, quatenus sanctas reliquias lucidius probaret. Sed ignis non ferens laudabilem fortitudinem almarum reliquiarum, quanto magis accendebatur, eo validius extinguebatur, et sanctæ reliquiæ tunc in ipso igne acriter sonare cœperunt, et adstantibus multum pavorem fecerunt. Et postea accipientes talia, maximas laudes, et innumerabiles gratias Deo æterno liberatori omnium unanimes decantaverunt, et sanctas reliquias extraxerunt, et a probatione cessantes,

C cum aliis sanctis reliquiis sanctas posuerunt reliquias.

pera la .. bo tione, reliquiæ deinde ... episcopi in ... cantu

14 Post hæc vero archipresbyter Nicolao presbytero tale præceptum dedit, dicens : Vide, ne aliquis ingrediatur ad locum, in quo sanctuaria ista posita sunt, et neque tu, neque alius aliquis, et de ipso loco, ubi modo consistunt, movere præsumat. Ego etiam omnia hæc, quæ in isto sancto opere nobis advenerunt, sicut audivimus et vidimus, nostro episcopo manifestare volo. Festinans ergo archipresbyter suum adivit episcopum, et gestæ rei ordinem, quemadmodum viderat et audierat, eidem humiliter notificavit. Quibus auditis, episcopus in sexta feria sanctæ majoris hebdomadæ misit de confratribus suis Aquæ putridæ ad locum, qui vocatur civitas Quintadecima, ubi sanctum corpus erat, et unde illud ad civitatem Aquæ putridæ afferri præcepit. Quod cum fratres cœlestibus laudibus fecissent, debita reverentia suo episcopo nunciaverunt. Sicque deinde factum est, quod sanctæ reliquiæ per manus religiosorum hominum intus in ecclesia beatæ Dei Genitricis Mariæ non longe a cheto, in psalmis et laudibus collocatæ, in civitate Aquæ putridæ positæ sunt.

D

Episcopus noctu a via aberrans, invocato Sancto, periculo liberatur.

15 Contigit posthæc, ut episcopus Beneventum iret, et ipsa via eundi et redeundi multa adversa sibi advenerint Denique cum ad Frequentinam sedem cum suis accedere vellet, licet noctis tempore esset, per multa devia ambulantes, rectam obliti sunt viam; tandem nimio perterriti dolore et pavore, talem orationem episcopus dicitur fecisse : Domine Rex, miserere nobis per gloriosa merita Sanctorum, et sancti Prisci confessoris, cujus sanctum corpus desideramus ponere in sancto altari, cujus sancti corporis negligentiam usque ad præsens habuimus : et nunc Deus omnipotens libera nos famulos tuos de præsenti angustia, quia confitemur nos multum offendisse te, et sanctum Priscum; sed pœnitentiam quærimus et volumus, atque emendationem nostrorum peccatorum desideramus, te auxiliante, qui es benedictus in secula seculorum, Amen. Factum est autem post hæc verba ; se sanos et incolumes invenerunt, et res suas omnes sine damno similiter. Jam clarescente die respecti fuerunt juxta tumulum, in quo sanctum corpus venerabilis sancti Prisci fuerat ante in civitate Quintadecima; et super tumulum B. Prisci episcopus aspiciens, igneam nebulam vidit, et sic accepta consolatione, Dei omnipotentis magnalia collaudantes, ad suam domum reversi sunt, ac deinde episcopus festinanter ad se archipresbyterum Aquæ putridæ venire fecit, et omnia mala, quæ sibi acciderant, et quomodo fuerunt, et quomodo de equitatura sua ceciderat, et in terra quasi semivivus jacuerat, omnesque, qui secum erant, valido timore exterriti fuerant, et animalia, quæ secum ipse et sui Beneventum duxerant et reduxerant, quasi cæcata fuerant in via, eidem archipresbytero cuncta, quæ superius leguntur, manifestavit.

E

ANNOTATA.

a *Qua fuerit patria et natione* Priscus, *atque unde advenerit in Italiam, ignorasse auctorem existimo, ut jam prævie monui. Quod ait, enarraturum se* Vitam et miracula, *intellige de inventione corporis, mirabilibusque tunc factis, etiamsi alioquin verba ejus plus insinuent : nam sæpius experimur, hujusmodi scriptores* Vitam *vocare, dum narrant aliquam corporis inventionem aut translationem.* F

b *Innocentius II electus est anno* 1130, *defunctus vero anno* 1143. *Contra hunc in Sedem pontificiam intrusus est Petrus Leonis filius, seu Anacletus Antipapa, de quo inferius fiet mentio.*

c Friquentum, *inquit Ughellus tom.* VIII *Italiæ sacræ col.* 284, seu Frequentum, vulgo Frigento, est Hirpinorum antiquissima civitas Ulterioris Principatus in summitate montis posita, Abellino finitima; duodecim circiter milliaria Benevento metropoli distans, olim Æculum dicta; *aut potius* Æculanum *seu* Æclanum, *si vera sit Ughelli opinio, quam alii affirmant, negant alii. Episcopatu ornatam censet hanc civitatem tempore S. Leonis I, id est, sæculo* v. Deficientibus tamen populis, sub Paulo II, anno MCDLXV, die VII Maii, priscum dignitatis decorem amisit, cum episcopatus ejus Abellinensi finitimo perpetua unione accessit : unde ab eo anno qui præfuerunt Abellinæ ecclesiæ, Abellinensis et Frequentinensis episcopi titulo se subscripserunt. *Porro Joannes hic memoratus reperitur Frequentinensi ecclesiæ præfuisse anno* 1142 *et anno* 1145, *quibus nominatur in documentis ab Ughello recitatis.*

A *tatis. Quo vero anno episcopatum fuerit adeptus, quoque deinde vitam finierit, non exponitur.*

d *Quintodecimum memoratur in Actis translationis S. Mercurii martyris, editis a Victorio Giovardi pag.* 56, *ubi nomen exponitur hoc modo :* Quæ civitas, sive quod Quintus Decius eam sibi victricibus armis subjugavit, ob signum victoriæ Quintodecimum ei nomen imposuit ; seu, quod oculis patet, eo quod quindecim millibus passuum a Samnia, quæ nunc Beneventum dicitur, a parte auroræ dinoscitur constituta, Quintodecimum est vocata. *Editor autem existimat Quintodecimum ex Æclani seu Æculani ruderibus surrexisse. Eamdem opinionem cum Holstenio amplexus est Norisius Historiæ Pelagianæ lib.* I *cap.* XVIII. *existimans Julianum famosum illum Pelagianorum propugnatorem, quem refutavit S. Augustinus, ejusdem civitatis, quæ ante* Eclanum, *deinde* Quintodecimum, *dicta fuerit, fuisse episcopum. Itaque antiquum Æculanum aliis est Frigentum, aliis Quintodecimum ; nec libet hanc litem ulterius examinare, cum non inveniam argumenta satis certa pro alterutra opinione. Ceterum Acta S. Mercurii pag.* 57 B *Quintodecimum* dirutam *vocant jam a tempore Constantis imperatoris Monothelitæ, seu sæculo* VII.

e *Civitatem Aquam Putridam nullibi invenio. Ughellus citatus eam confundit cum Quintodecimo, sed clare hic distinguuntur tamquam oppida duo. Fieri tamen potest, ut Aqua Putrida creverit ex prioris ruina.*

f *Schisma Petri Leonis passim refertur ab historicis ecclesiasticis, qui illa attingunt tempora. Franciscus Pagius in Breviario Pontificum Romanorum tom.* II *pag.* 646 *de ejus electione sic habet :* Cum Innocentius II die decima quinta mensis Februarii anni MCXXX Honorio II successor datus esset a saniori Cardinalium parte, altera post die, scilicet decima sexta ejusdem mensis, in ejusdem Innocentii æmulationem, intrusus est in Sedem Pontificiam Petrus Leonis filius, presbyter Cardinalis tituli sanctæ Mariæ trans Tiberim, qui jam non semel legationibus in Gallia et Anglia perfunctus fuerat. *Nomen Anacleti assumpsit Petrus, et a suis consecratus est* XXIII *ejusdem mensis, ut subdit. Mortuus est hic pseudo-Papa anno* 1138 ; *at post ejus mortem electus* C *alter, de quo laudatus Pagius pag.* 650 : Post mortem Anacleti pseudo-Pontificis non statim pax reddita est ecclesiæ ; fautores enim ejus jussu Rogerii Siciliæ pseudo-regis in Anacleti locum Gregorium, natione Romanum, presbyterum Cardinalem sanctorum Apostolorum in cathedram sancti Petri intruserunt. *Hic* Victorem *se nominavit, sed eodem anno* 1138 *pseudo-pontificatum deposuit ; et Rogerius Siciliæ rex Innocentium II agnovit. Ex hisce colligere possumus, corpus* S. Prisci *inventum inter annum* 1138, *quo finitum schisma, et annum* 1143, *quo defunctus est Innocentius II : nam infra* S. Priscus *dicit se revelandum*, postquam isti *antipapæ* defecerint. AUCTORE ANONYMO.

g *Idem num.* 9 *dicitur* custos sanctæ ecclesiæ, *idem ergo hic videtur* paramonarius *uti etiam advertit Cangius in Glossario, licet eadem vox alias etiam designet ecclesiæ vel monasterii œconomum.*

h *Mendosa adeo erat phrasis, ut nullum exhiberet sensum propter corruptas interpunctiones, quas ex conjectura correxi. Accipe verba, prout apud Ughellum in utraque editione leguntur :* Et intuens juxta illos viros, archiepiscopatus Beneventani sacristam venientem cum libro, et quadam epistola ad se venit loquens sacrista, archipresbyter hæc dixit. *Legendum certo,* Loquens sacrista archipresbytero hæc dixit : *Si quis alia, quorum minus certa est correctio, rectius formare noverit, per me licet, id faciat.*

i *Examen reliquiarum per ignem variis locis olim usitatum fuit, quando de earum certitudine non satis constabat. Imo concilium Cæsaraugustanum* II *sub Reccaredo rege celebratum tempore S. Gregorii Magni hæc decrevit can.* II : Statuit sancta synodus, ut reliquiæ, in quibuscumque E locis de Ariana hæresi inventæ fuerint, prolatæ a sacerdotibus, in quorum ecclesiis reperiuntur, pontificibus præsentatæ igne probentur. Quod si a quibuslibet occultatæ fuerint, et deteguntur, a sacrosanctæ Catholicæ ecclesiæ cœtu segregentur. *Hæc apud Labbeum tom.* V *col.* 1600. *Exempla non desunt. Unum accipe ex Leone Ostiensi lib.* II *Chronic. Casin. cap.* XXXIII, *ubi hæc narrat :* His diebus monachi quidam ab Jerusolymis * venientes, particulam lintei, cum quo pedes Discipulorum Salvator extersit, secum detulerunt, et ob reverentiam sancti hujus loci devotissime hic optulerunt *, sexto scilicet Idus Decembris : sed cum a plurimis super hoc nulla fides adhiberetur, illi fide fidentes, protinus prædictam particulam in accensi turibuli igne desuper posuerunt : quæ mox quidem in ignis colorem conversa, post paululum vero, amotis carbonibus, ad pristinam speciem mirabiliter est reversa. F

* Hierosolymis

* obtulerunt

k *Apud Ughellum mendose legitur* diœcesis, *quod correxi, non dubitans, quin sit mendum, et verosimiliter typographicum, cum iis scateat utraque editio.* Diœcesis *autem sumitur pro provincia archiepiscopi, uti olim vox usitata fuit.*

l *In prima editione,* ambulate ; *in altera,* ambulare : *forsan rectius legeretur,* ambula tu

DE

A D

DE S. VICTORIO SEU VICTURIO

CENOMANENSI IN GALLIA EPISCOPO,

J. S.

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

Educatio sancti et institutio per S. Martinum : virtutes : miracula : episcopatus : cura pastoralis etc.

AN. CDXC AUT FORSAN CITIUS. *Quædam de S. Victorio alibi disputata.*

Acta S. Victoris ecclesiæ Cenomanensis episcopi dedimus ad XXV *Augusti. Filium hic atque in episcopatu successorem habuit* S. Victorium, *aliis* Victurium *nominatum, de quo hac die agendum. Varia, quæ ad* S. Victorium *spectant, examinanda fuere ad acta S. Victoris, quæ hoc loco breviter tantum veniunt assignanda.* B *Primo itaque probavimus* Victorium *a Victore patre esse distinctum, patrem* XXV *Augusti, Filium Kalendis Septembris in ecclesia Cenomanensi coli ostendimus, Filium patri in regimen ecclesiæ suffectum demonstravimus, tempus episcopatus utcumque assignavimus. Hæc itaque, aliaque, quæ operose ibidem discussa sunt, pro insertis habebo, quæque de* S. Victorio *dici possunt, breviter, ordine fere temporis servato, enarrabo.*

S. Martinus decennem fere baptizat, et fausta benedictione impertit:

2 *Natus est* S. Victorius *sæculo* IV *jam ad finem vergente. Baptismo ablutus est a S. Martino fere decennis, ut acta ad* XXV *Augusti edita describunt his verbis :* Domine *(inquit Martino mater* Victorii) peto ut baptizetur filius meus de manu tua, et sit spiritualis filius tuus, et serviat tibi cunctis diebus vitæ suæ, quia prope duo lustra sunt a nativitate ejus. Tum vero pontifex repletus est gaudio magno, eo quod baptismi gratiam postulasset, et jussit Puerum venire ad se, et stetit in medio, et baptizavit eum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ac testimonium perhibuit, vocavitque nomen ejus Victorium, ut assimilaret eum nomini patris sui C Victoris. *Benedictionem suam cum fausta precatione addidit Martinus, ut sequitur :* Tradito autem in Christi nomine baptismo, deosculatus est eum, et oravit ad Dominum, dicens : Pater cæli et terræ, da Puero isti signum tale, ut vivat. Da illi, Domine, intellectum, scientiam, sapientiam, moderationem, charitatem, castitatem, sobrietatem, subtilitatem, humilitatem : quia tu, Domine, humilibus dabis gratiam, et superbis resistis. Infunde super eum, Domine, cælestem benedictionem, ut post impletos dies genitoris sui honorem dignitatis accipiat, et patris sui sedem ei judicare permittas. Et dixerunt circumstantes. Amen. *Non caruisse effectu has viri sancti preces docuit vita deinde sancte peracta : quamvis hæc verba non ita videantur a S. Martino prolata, sed ab auctore eidem tributa.*

secumque ductum mittit, ut cæci faciem et oculos lavet,

3 *Discessurus ad propriam ecclesiam Martinus, oblatum a parentibus* Victorium *secum ducit, mirabiles in omni virtutum genere sub tanto magistro progressus facturum ; neque solum virtutibus instruendum, sed et ad patranda miracula mox erudiendum. Docent id acta num.* 9 *verbis sequentibus :* Vir Dei Martinus pontifex ad suam jam desiderabat iterum pergere civitatem : Puerum vero spiritualem filium Victorium, quem relevatum a sacro susceperat fonte, præcepit ire secum. Cumque accessissent post diem tertiam ad Littora Ligeris, respexit vir Dei, viditque hominem cæcum, stantem super ripam fluminis, quærentem transire ultra, ut alimonias quæreret. Tunc præsul dixit ad Puerum ; Fili, E vade ad hominem, quem vides stantem, lava faciem et oculos ejus ab aqua Ligeris, et dic ei : Accede huc usque ad me. Abiit ergo Puer, et locutus est cum eo. Amice, vocat te dominus pater Martinus pontifex ire ad se. Qui respondit : Quia cæcus sum, nisi apprehenderis manum meam, non possum te sequi. Cui ait Puer : Prius lavabo faciem tuam, et oculos ab aqua Ligeris, et postea vade. Et intinxit manus suas in aquam, tetigitque faciem suam, et oculos.

4 Et confestim aperti sunt oculi ejus : et vidit cælum, terram, et aquas ; vel quodcumque voluit : et gaudio magno repletus exaltavit vocem suam, dicens : Gratias tibi ago, Deus cæli et terræ, quia per Puerum, ad me missum, te jubente, illuminati sunt oculi mei : currensque, quoad usque veniret ad sacerdotem, devolutus cecidit ad pedes ejus, dicens : Domine, tuis orationibus tenebrosi oculi mei meruerunt cernere lucem, quia Puer ille coronatus in albis *(propter baptismum paulo ante susceptum, ut notavi ad Acta)* qui mihi denunciavit, ut venirem ad te, lavit oculos meos de manu sua sancta, et vidi. *Conjectura non difficili assequimur hoc miraculo* F *fidem* Victorii *ingenti incremento auctam, obedientiamque, quæ in hoc jam facto mirifice elucet, non mediocriter fuisse roboratam. Continuo et in charitatis opere eum exercuit magister egregius, dum prædicto pauperi, secum Turones ducto, per tres dies ministrare jussit, ut Acta num.* 10 *post pauca subjiciunt :* Stetit pauper ipse coram Sancto Domini tribus diebus, et tribus noctibus ; et quocumque ad vescendum delectabatur, per manum Pueri ei ministrabatur assidue.

Cæcus sanatur : huic deinde triduo servit Victorius.

5 *Post hæc num.* 11 *Acta exponunt, quomodo ope orationis, ac divinarum rerum meditationis, bonorum utique omnium fontis, virtutibus auctus, sanctoque Martino percharus, ab eodem tonsura clericali fuerit initiatus :* Denique, puer Victorius crescebat in opere Dei, quia incessanter Dominum meditabatur quotidie, quin etiam ex hoc, quod a senioribus illi fuisset injunctum, procul dubio facere non recusabat. Ergo diligebat eum vir Dei, et paterno provocabat amore, in tantum ut a sua non liceret illi ullo modo sequestratum esse præsentia, sed sub regimine et potestate prædicti pontificis omni tempore consistebat. Sed ubi cognovit eum apostolicus Pater litteris

Virtutibus auctum amat, et tonsura clericali initiat S. Martinus,

AUCTORE J. S.

A litteris eruditum, et in omnibus esse perfectum, et totis viribus Deum sequi, continuo onus clericatus ei tradere non dubitavit. Etenim suis manibus comam capitis illius præcisam deposuit: sed cum primum sacerdotale promeruit signum, erat gaudens tam de honore, quam de gratia, et amore pontificis, et magis delectabatur illi amplificare servitium, dum se sentiebat provocatum esse ut filium.

eum erudiens, corripiens, ad miracula etiam et opera apostolica instituens.

6 *Amabat* Victorium *Martinus, sed ut prudens pater, qui, quam diligit, filium erudit, arguit, et castigat*: Tunc Vir Dei, *pergunt Acta*, arguebat, et catechisabat eum suis dogmatibus, corripiebat, castigabat, et docebat eum suis doctrinis, hoc est ut ipse per angustam portam transiret ad cæleste regnum. *Interim ad fidem summam, etiam miraculorum, atque ad opera plane apostolica suo erudiebat et excitabat exemplo, ut sequentia manifestum faciunt*: Idcirco quisquis pro sua, suorumque necessitate, expetisset a viro Dei veniam postulare, ex permisso et ordinatione pontificis illuc Victorius accedere non tardavit, et suis orationibus unumquemque, Domino præstante, ad suam pristinam B revocabat protinus uberrimam sanitatem. Sed cum beatissimus Martinus ad reprimendam hæresim, et sublevandum Christianorum nomen, vel pauperibus alimonias tribuere, sacerdotali affectione ascenso asino per diversas regiones haberet discursum, Victorius famulus Christi sequebatur cum pedibus ad quemcumque voluisset pergere locum, ut et ministeria necessaria procuraret, et vigiliis, orationibusque attentius coram Sancto Domini singulis noctibus non piger psallentium minister adesset. Unde etiam suæ provocationis meruit vestigium obtinere; dum vigore firmatus præcepta Domini intentus valuit custodire.

Mortuo S. Martino cum ejus successore mansit, semper intentus virtutibus.

7 *Quæ hic auctor num. 14 subnectit, correctione aut certe explicatione indigent: non enim, ut ille videtur dicere, mansit cum S. Martino* Victorius *usque ad obitum patris sui Victoris, qui Martino vixit superstes; sed defuncto S. Martino, cum ejus successore S. Briccio permansisse credibile est, ad quem proinde referenda sunt, quæ deinceps de antistite Turonensi dicentur. Nunc cum Actis progrediamur*: Fuit igitur com-C moratus cum magno sacerdote Turonicæ ecclesiæ (*Martino, eoque defuncto, Briccio*) plures quidem annos, hoc est, quousque genitor suus Victor pontifex a seculo transiisset. Sed ipse semper die noctuque intentus Dominum meditabatur, et se in cinere et cilicio prosternens, esse confessorem Domini testabatur, contraque adversantem circumdatus scuto fortiter certavit in palam. Obtenta itaque victoria fugatoque adversario, ipse sine plaga illæsus stetit in gratia.

Defuncto patre Victore, Victorius consecratus Cenomanensis episcopus:

8 *Post hæc num. 15 referunt Acta quomodo* Victorius, *defuncto patre, Cenomanensis ecclesiæ antistes electus sit et consecratus. Si ejus verbis insistere volumus, dicendum est, consecrationem apud Turonenses esse peractam, quod contingere potuit, quia Cenomanenses, ejus non ignari virtutis, a Turonensi episcopo cum per nuncios petierunt antistitem; nam alioqui ipsis insciis non videtur fuisse ordinandus, quod illo tempore electio et consecratio episcopi cum populi consensu solerct peragi. Audiamus rem ex biographo*: Post hæc vero, *inquit*, cum accessissent viri festinantes nuntiare ejus genitorem fuisse defunctum, valde contristatus est, ac doluit fortiter, et flevit amarissime. Cui dixit pontifex urbis: Noli fili contristari, nec conturbetur cor tuum, non enim te oportet angorem animi pati, quia felix dicendus est pater, qui Deo dicatum reliquerit superstitem filium. Tu vero accipe benedictionem tibi repromissam, et servie Domino soli. Paratus te locus expectat, ut glorificeris in seculum. Tunc congregati sunt sacerdotes plerique, et clerus, et plebs populi in unum, stetitque Victorius Christi famulus in medio eorum, et clamaverunt unanimi voce dicentes: Magnus sacerdos, et dignus in opere suo non immerito benedicitur pontificali honore, qui totis viribus per dies plures pro Christi nomine visus est sustinuisse laborem. Tunc vir Dei impositis manibus appropinquavit cum eo ad sanctum altare, et tradidit illi benedictionem pontificalem.

ad ecclesiam suam honorifice dimissus, in via ægrum sanat:

9 *Hisce discessum* Victorii *ad ecclesiam suam subjungit auctor, in quo mox agnoscas S. Martini discipulum, et miraculorum heredem. Illius num. 16 verba accipe*: Accepto itaque honore dignitatis stetit coram Sancto Domini, et non dimisit eum, priusquam per loca sanctorum orantes accessissent, et cum magno psallentium, ut decuit, choro fluvium Ligeris navigantes pariter transierunt. Post hæc communicantes invicem, et valedicentes a seniore usque ad parvum, et E oscula pacifica inter se conferentes, pontifex Turonicæ urbis permisit eum ire ad locum desideratum. Cumque abiisset cum suis ministris, transeunte eo per loca, ubi invenisset infirmum, qui per Christum pro sua necessitate expetisset auxilium, confestim divina potentia per ipsum dignata est operari virtutem, ut effugato languore, æger ad suam reverteretur pristinam sanitatem.

in urbis ingressu captivi prodigiose liberati, ab eo moniti et eleemosyna sublevati dimittuntur:

10 *Honorifice a Cenomanensibus susceptus, captivis adventu suo opem tulit non sine prodigio. Captivi autem illi ob dissidia quædam in carcerem videntur fuisse conjecti, cum paulo post dicantur* cum adversariis suis pacificari. *Credibile est ex contentione, et inimicitiis in excessus quosdam fuisse prolapsos. Rem Acta describunt num. 17 hoc modo*: Sed cum accessissent in oppidum civitatis, exeunt plebes populique, et omnis clerus, convocati in unum, occurrentes susceperunt eum, laudantes Dominum cum magno psallentium choro, quoad usque ingressi sunt civitatem, levaverunt que eum in cathedram honorifice, ut consuetudo exposcebat. Cumque transiret, F tenebantur plures homines in ergastulo, quorum reputabatur iniquitas. Cum quidem insonuit civitas, et cognovissent transire Hominem Dei, clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, ut de eorum necessitatibus liberaret eos. Igitur contractæ sunt catenæ, et argumenta et tormenta, in quibus tenebantur, diminuta sunt, et custodes pavefacti; exeuntes foras, cucurrerunt ad Sacerdotem Domini, clamantes: Miserere nobis. Qui pacificavit cum illis et jussit eos silere. Ipsi vero, ponentes manus ad cathedram, sustinuerunt eum, et deferentes deposuerunt ante altare Domini. Jussit autem eos appropinquare ad se, et dedit illis singulos aureos, et castigavit eos, ut non iterum peccarent. Quin etiam pacificati sunt cum adversariis eorum.

multi ad fidem conversi, et baptizati.

11 *Addit his auctor hæreticos multos ad fidem conversos et baptismo ablutos esse, quod paulatim videtur factum. Per* hæreticos *forsan paganos intelligendos, monui in notis ad Acta, idque quia baptismum petiere, et impetravere: non enim hæreticos, recte baptizatos, illo tempore baptizasset* Victorius. *Addidi tamen, non defuisse hæreticos, quorum baptismus, ob formam illegitimam,*

AUCTORE J. S.

timam, erat invalidus. Tales si fuerint apud Cenomanenses eo tempore, ubi Wisigothi, passim Ariani, obtinebant imperium, potest vox, hæretici *in significatione propria intelligi. Biographum interim audiamus num.* 18 : Sed cum hæc plebs populi facta esse cognovisset, continuo hæretici, qui non fuerant credentes, petierunt baptismum, et conversi sunt non minima pars populi, et baptizati sunt in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ipse vero Pontifex stetit juxta altare Domini, et, post consecratum divinum mysterium, communicavit populum, et benedixit eos cælesti benedictione. Illi vero, humiliantes se, adoraverunt eum, dicentes : Vivat pontifex urbis Victorius, et salvet nos manu sua sancta, protegat atque defendat, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor, gloria, virtus, et potestas per infinita secula seculorum. Amen. *Hactenus Acta, quibus subjungam, quæ aliunde ad gloriam Sancti se offerent colligenda.*

Urbis incendium miraculo exstinguit.

12 *Gregorius Turonensis lib. de Gloria confessorum cap.* LVI *illustre* S. Victorii *facinus refert, quod quo tempore factum non constat; at constat factum in episcopatu, adeoque post memorata*

B

superius : Victorius, *inquit*, Cenomannorum episcopus, magnis se virtutibus sæpius declaravit. Nam ferunt quadam vice, dum civitas ipsa cremaretur incendio, et validis globis flammæ huc illucque impellente vento propellerentur, hic quasi pastor bonus non perferens ecclesiasticas caulas ab insidiis sathanæ devastari, obviam se turbini obtulit, elevataque manu, facto signo crucis e contra, ilico omne cessavit incendium, liberataque civitas gratias Pastori retulit, eo quod non permiserit res suas ab imminenti igne vorari. Et ad hujus sepulcrum sæpius infirmi sanantur. *Hoc, tamquam exemplum, ex multis prodigiis unum Gregorius.*

Epistolam pro immunitate ecclesiæ cum duobus aliis episcopis scribit.

13 *Egregium non modo virtutibus et miraculis, sed et pastorali cura fuisse* Victorium, *declarant concilia, quibus interfuit, vel quæ ad ipsum epistolam synodalem direxerunt. Primo occurrit epistola, scripta pro immunitate ecclesiastica ad episcopos provinciæ tertiæ Lugdunensis, in qua sub gravi pœna prohibetur, ne clerici judicia sæcularia subeant. Recitat hanc epistolam Labbeus tom.* III *Conciliorum a col.* 1420, *in eamque*

C

Jacobus Sirmondus dudum notat sequentia : Leonis nomen plerosque omnes hactenus induxit, ut hanc epistolam Leoni Papæ adscriberent, atque inter ejus epistolas collocarent numero XCVI, cum revera sit Leonis Bituricensis episcopi : qui una cum Victurio Cenomanensi, et Eustochio Turonensi, eam scribit ad episcopos et presbyteros provinciæ, non Thraciæ, ut inter Leonis epistolas vulgatum est, sed Tertiæ, quo nomine Turonica provincia designatur, quæ est tertia Lugdunensis. *Tillemontius tom.* XVI *pag.* 770 *miratur* Victorium *Cenomanensem præpositum fuisse Eustochio Turonensi archiepiscopo, indeque subdubitat an non alius hic intelligendus veniat* Victorius : *et in concilio Turonensi ipsum etiam Leonem Bituricensem* Victorio Cenomanicæ civitatis *episcopo postpositum videbimus, contra Turonensem præpositum, ita ut alium* Victorium *quærere non debeamus. Circa tempus hujus epistolæ recte notat Tillemontius loco assignato, scriptam videri circa tempus concilii Andegavensis, de quo mox, non tamen in ipso concilio, quod Chariaton, ad quem cum aliis scripta est epistola, concilio Andegavensi interfuerit. Non est tamen improbabile, quod existimat Longuevallius noster*

in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. II *pag.* 77, *post concilium a tribus his episcopis scriptam esse.*

D

14 *Concilium Andegavense* IV *anno* 453 *innectit Labbeus tom.* IV *a col.* 1020. *Huic cum aliis episcopis interfuit* S. Victorius, *atque inter episcopos ponitur loco penultimo, post Leonem Bituricensem, et Eustochium Turonensem, aliosque. Exstant duodecim hujus concilii canones, ad disciplinam ecclesiasticam spectantes, quorum primus compendium fere est memoratæ mox epistolæ. Concilium Turonicum primum anno* 461, *secundum Labbeum tom.* IV *col.* 1049, *fuit celebratum. Ex decem, qui huic concilio subscripti leguntur, secundo loco ponitur* Victorius episcopus Cenomanicæ civitatis, *cui succedit* Leo episcopus Bituricæ civitatis, *atque inter alios sexto loco* Germanus episcopus Rothomagensis civitatis. *Quid causæ esse dicemus, cur metropolitani post alios quosdam subscripserint, quod miratum vidimus Tillemontium, atque iterum miratur occasione hujus concilii pag.* 399. *Respondet tamen ex conciliis Galliæ satis perspici, ordinem episcoporum in conciliis fuisse servatum secundum tempus ordinationis, quod verum videtur cum aliqua tamen exceptione. Nam qui*

Concilio Andegavensi IV. et Turonensi I assistit:

E

præsidebat concilio vel in sua vel in aliena provincia, haud dubie reliquos anteibat. Metropolitanus etiam in sua provincia, si forte alius præsidebat, videtur suffraganeis suis fuisse prælatus, non item in provincia aliena. Hinc explices, cur Victorius *Eustochio metropolitano suo præponatur in epistola num.* 13 *memorata, hic autem in Turonico duobus aliis metropolitanis; scilicet quia consecratione prior illis omnibus, illique in aliena tum erant provincia; nam epistolam dictam in provincia Bituricensi scriptam esse suspicari vel hinc possumus. Bituricensem autem et Rothomagensem concilio Turonico in aliena interfuisse provincia, patet. Deinde intelligimus, cur idem* Victorius *Bituricensi et Turonensi in concilio Andegavensi postpositus legatur, cum ex dictis modo huic, modo illi legatur præpositus; quia nempe Bituricensis ibidem præsidebat, Turonensis in sua agebat provincia. Hæc per conjecturam, ut videtur, non incommodam : nisi quis suspicari malit, ordinem subscriptionum fuisse neglectum, vel a librariis confusum.*

F

15 *Concilio Venetico, anno* 465, *ut censet Labbeus laudatus col.* 1054, *celebrato non interfuit* S. Victorius, *senio jam fortasse fractus, aut alio modo impeditus. Episcopi vero ad* Victorium, *et Thalassium Andegavensem epistolam synodalem direxerunt. Dubium est, an diu post hoc concilium superfuerit* Victorius, *cum nulla ejus deinceps in conciliis recurrat memoria, nulla item alterius cujusdam Cenomanensis episcopi ante annum* 511 *in concilio Aurelianensi* I. *Verum de ætate ejus satis disputavimus in commentario prævio ad Acta S. Victoris* § II, *quem lector potest consulere, indeque statuere de epocha episcopatus, et mortis ejus, post subjicienda. Pag.* 74 *in Actis S. Innocentii tom.* III *Analect. Mabillonii* S. Victurius *Innocentium de fonte suscepisse atque instituisse dicitur, his verbis :* Qui (*Victurius*) et a fonte eum suscepit ; et eum in filium sibi adoptavit, seu fideliter et pie docuit, et enutrivit, atque eum instruendo et sublevando in aliquibus sacris sacerdotii gradibus (*ordinibus minoribus*) provehendo ordinavit et sublimavit. *Hæc sub finem vitæ S. Victorius. Accipe et aliud eodem fere tempore factum. Ecclesiam S. Mariæ et SS. Apostolorum, quæ deinde SS. Gervasii*

Ad eum scribit concilium Veneticum : S. Innocentium de fonte suscepisse dicitur.

A *SS. Gervasii et Protasii, ut ibidem narratur, amplificare et restaurare cœperat: sed opus, morte superveniente, imperfectum reliquit, quod demum perfecit Innocentius. Honorifice ibidem deposuisse dicitur reliquias Sanctorum prædictorum, sed non sine errore, dum, jubente S. Martino, dudum mortuo, res fertur peracta: unde, quæ ex Innocentii Actis hic retuli, non admodum sunt certa.*

Miracula, virtutes, anni episcopatus, tempus mortis.

16 *His subjungo, quæ tradunt Acta Victorini tom.* III *Analect. dictorum pag.* 70: Hic sedit in prædicta sede annos XLI, menses VI, diesque X, omni tempore virtutes innumerabiles faciendo, cæcos illuminando, claudos restaurando, infirmos sanando, dæmonia ejiciendo, et ceteras infirmitates debilium atque ægrotantium sanando, et Domino Deo nostro totis nisibus inhærendo, et divina officia condigne ad devotissime sacrando, et episcopale ministerium, ut decebat, in omnibus, exhortando, et perficiendo, atque complendo, et gratias omnibus famulando. *Quæ de virtutibus, miraculis, cura episcopali tradit auctor, apte congruunt præcedentibus, non ita quæ* B *sequuntur de anno mortis cum annis episcopatus conveniunt:* Obiit ergo, *inquit,* prædictus vir, beatus Victurius Kalend. Septembris, plenus dierum, Fausto Juniore et Longino bis Coss. Meruit autem in pace migrare, et ad Christum venire, et inter catervas Sanctorum Dei collocari; cujus oratu humiliter supplicamus nos ab omnibus malis eripi, et ad gaudia æterna transferri, et perpetua frui requie, auxiliante Domino Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum, Amen.

AUCTORE J. S.

Sepulcrum ejus miraculis gloriosum.

17 *Ubi primum sepultus fuerit S. Victorius, non tradunt Acta. In ecclesia tamen Apostolorum ultra fluvium Sartam ejus deinde sacrum corpus ab Innocentio fuisse honorifice depositum, ejusdem Innocentii Acta mox citata pag.* 76 *asserunt. Audi ipsa a pag.* 75: Ecclesiam quoque Apostolorum ultra fluvium Sartæ, in qua prædictus domnus Victurius, et ejus successores requiescunt, exaltavit et exornavit: seu in ejus orientali parte absidem novam construxit, in qua propter honorem et decorem sanctæ Dei ecclesiæ, atque propter amorem sanctorum, beati sancti Victuri, et sancti Victurii ejus filii corpora honorifice collocavit, et juxta eorum sepulturam suam præparavit requietionem. *Deinde etiam Innocentius ibidem sepultus narratur. Ad sepulcrum Sancti infirmos sæpe fuisse sanatos, supra num.* 12 E *refert Gregorius Turonensis, verum hæc nobis nondum innotuerunt.*

DE S. REGULO EPISC. AFRICANO MARTYRE,

LUCÆ IN TUSCIA,

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS.

J. L.

§ I. Diversa S. Reguli annuntiatio: demonstratur ejus corpus Lucam translatum esse Waldo, cujus loci situs detegitur: C varia documenta de Sancti cultu: reliquiæ. F

PROBABILIUS ANNO DXLII. *Exsules Afri, qui in Tuscia sanctitate claruere, ex his duo hodie coluntur.*

Præsulibus *Afris, quos Wandalorum rex Trasamundus vel Arianorum sub ipso persecutio exsulare coegit, verisimilius, ut infra ostendemus, accensendi sunt* SS. Regulus, *Cerbonius et Felix. Hos, ut nonnulli volunt, in exsilium comitati sunt SS. Justus et Clemens, necnon S. Octavianus. In Tusciam, notissimam Italiæ regionem, omnes appulerunt, quam virtutibus et miraculis nobilitarunt:* S. Regulus *etiam fuso pro Christi fide sanguine eamdem rigavit, quemadmodum et S. Felix, ut fertur. Hi ambo hoc die coluntur. Quæ ad prioris cultum et vitam spectant primum expedimus: proxime succedet S. Felix. De S. Octaviano in hoc quoque tomo agetur ad* II *Septembris. S. Cerbonius dabitur ad diem* X *Octobris, quo Martyrologio Romano inscribitur. De SS. Justo et Clemente scripsit Papebrochius noster ad* V *Junii. Vide dicenda num.* 45.

2 *In Hieronymiano Lucensi, quod Florentinius copiosis notis illustratum edidit et Vetustius Martyrologium inscripsit, primo loco hæc leguntur:* Sancti reguli martyris. *Vetustiori Martyrologio proxime subjecit aliud, quod Parvum Hieronymianum vocat, ex pervetusto membranaceo libro bibliothecæ canonicorum Lucensium; in quo Sanctus etiam primum locum occupat:* Kal. Septemb. Reguli episcopi. *Ad priorem annuntiationem inter alia Florentinius hæc observat, quæ posteriori æque conveniunt:* Neque negarem, ab iisdem clericis *Lucensibus* in fronte hodierni laterculi librorum nostrorum memoriam S. Reguli ad usum Lucensis ecclesiæ superadditam fuisse; cum S. Episcopus (ut ex Mss. Actis, et ejus Vita apud Cæsarem Franciottum et Silvanum Razzium Italice scripta patet,) non ex antiquis martyribus fuerit, sed sub Totila coronatus, hoc est, circa annum DL. *Probabilius octennio citius passus est, ut infra a num.* 46 *probabitur. In Parvo Hieronymiano* martyris, *in Vetustiore Martyrologio* episcopi *titulus omittitur. Uterque exprimitur in Usuardino Greveni:* In Tuscia civitate Lucana sancti Reguli episcopi et martyris; *et Strozziano:* Apud Africam sancti Reguli

S. Regulum II., de quo nunc agendi locus, varii referunt fasti sacri: episcopi titulo donandus.

AUCTORE J. L.

Reguli episcopi et martyris, cujus corpus requiescit in basilica sancti Martini in civitate Lucana. *At rursum in Romano Martyrologio dumtaxat* martyr *vocatur :* Populonii in Tuscia sancti Reguli martyris, qui ex Africa veniens ibi sub Totila martyrium consummavit. *Nos non modo palmam martyrii, sed et dignitatem episcopalem ipsi tribuendam putamus ; quam ei deferunt omnia plane instrumenta paragrapho tertio producenda : nec ullum e recentioribus reperi, qui eam aperte in dubium vocarit. Ejus tamen episcopatu suspectus haberi potest ex eo, quod ubique fere in monumentis, quæ de ipso exstant,* archiepiscopus *appelletur : qui titulus non tantum inusitatus, sed Afris etiam exosus fuit. Sed dubitationem, quæ hinc suboriri potest, si non omnino tollere, plurimum certe minuere debent ea, quæ dicentur num. 39 et seq.*

et Lucæ potius annuntiandus videtur : notitia loci, ubi exsul vixit et martyr obiit

3 *Sanctus in Martyrologio Romano* Populonii *annuntiatur, quod, si non in ipsa urbe, saltem in ejus vicinia martyrium subierit : in Strozziano codice* apud Africam ; *forte ob persecutiones Arianorum ibi toleratas, quæ tandem eum in voluntarium exsilium abire compulerunt. Certe*

B *neque in ea martyrium consummavit, neque ullum scitur umquam cultum habuisse. Quoniam* S. Reguli *corpus jam a sæculo* VIII *ad finem vergente Lucæ in ecclesia cathedrali sancti Martini honorifice conditum servatur, atque ipse Sanctus ibidem solenniorem, quam usquam alibi, venerationem nactus est ; malui ego cum Greveno cum* Lucæ in Tuscia *annuntiare. Nobilis hæc civitas, republicæ sui nominis caput, ac nuper etiam a Benedicto XIII titulo archiepiscopatus aucta, notior est, quam ut eam describere sit necesse.* Populonium, *vel ut alii* Populonia, *cujus territorium sancto Præsuli nostro virtutum et martyrii palæstra obtigit, inclyta quoque fuit Etruriæ civitas,* In ora, *inquit Baudrandus,* maris Thyrrheni, olim episcopalis ; postea excisa a Nicea duce Constantinopolitani imperatoris, quo tempore Bernardus Caroli magni nepos rex erat Italiæ. Ejus ruinæ hodie ostenduntur, ubi portus, Porto Barato dictus, in Tuscia et in agro Senensi, teste Leandro cum aliis, sub dominio tamen principis Plumbini, 3 milliaribus distans a Plumbino in occasum, 20 a Massa urbe, quæ

C ei in episcopatu successit, in occasum hybernum, et 10 ab Ilva insula in Septentrionem : media fere est in ora inter Pisas ad Septentrionem, et Cosas ad ortum hybernum. *Quoniam* S. Regulus *exsul cum sociis ex Africa Populonium advectus fuit, non dubito, quin portus, ad quem appulit, fuerit ille ipse, qui hodie* Porto Baratto *dicitur : proxime quem in tabulis geographicis notatum invenio* Populonia distrutta. *Confirmatur id ex Cluverio lib.* II *Italiæ antiquæ cap.* II : Navale autem Populoniæ hodie vocatur Porto Baratto. *Annales, qui sub Eginhardi nomine citari solent, ad annum* 809, *quo et ipse illorum auctor vivebat, et Pippinus Caroli magni filius in Italia regnavit, hæc habent apud Chesnium tom.* II *pag.* 255 : In Tuscia Populonium, civitas magna * a Græcis, qui Ὀρεβιῶται (*id est*, montium incolæ,) vocantur, deprædata est. *Suspicor tunc priorem urbem excisam fuisse, et Baudrandum aberrare, dum ejus excisionem a Græcis factam esse ait,* quo tempore Bernardus Caroli magni nepos rex erat Italiæ, *qui anno* 813 *inauguratus est, et* 817 *obiit. In lexicisque quidem lexicis aliisque libris geographicis idem esseritur ; sed nullibi antiqui scriptoris testimonium productur : unde illis acquiescendum non est.* D

* al. maritima

Carmina e corrupto Wandelberti Martyrologio Lucensi accepta, et Bedæ male tributa :

4 *Baronius in Notis ad* S. Reguli *annuntiationem scribit, exstare de ejus martyrio Acta Mss. ; in illorum autem fine hæc haberi :* Cujus dignissimam sanctitatem beatus Beda considerans, etiam memoriam facere curavit in Martyrologio suo, quod versibus hexametris composuit, dicens :

Septembris Regulus tenet, orditurque Kalendas,
Regulus antistes, sibi qui caput ense peremptum.
Portavit binis Christo stadiis faciente :
Cujus relliquias nunc urbs Lucensis adorat.

Laudatus Florentinius circa versus istos Bedæ affictos hæc observat : Carmina, quæ in Notationibus ad hanc diem Baronius affert, legi in Martyrologio Wandelberti Hœdino Ms. apud Lucenses Canonicos, ex quo fortasse immutata accepit, qui S. Reguli in Africa episcopi et in Thuscia martyris Acta illa Mss. contexuit, cujus (*quorum*) Baronius meminit. Quamquam enim Wandelberti omnino sit metricum illud Martyrologium, nullum tamen auctoris nomen E in eo codice præfert ; unde facile ab illius Vitæ scriptore celeberrimo Martyrol. auctori Bedæ tributum fuit. Ubi autem Wandelbertus habet,

Septembris Josue tenet, orditurque Calendas :

In perantiquo et ante quingentos annos scripto codice illo Lucensi legitur :

Septembris Regulus tenet, orditurque Calendas.
Regulus antistes, qui sum * caput ense peremptum etc.

* apud Baron. sibi qui

Quæ pariter carmina iisdem verbis scripta leguntur ad calcem Vitæ seu Passionis S. Reguli in uno ex magnis hœdinis codicibus passionalibus Canonicorum Lucensium. Et, ut verum fatear, suspicor, ab illius ecclesiæ clericis, ubi S. Reguli episcopi corpus quiescit, et solemnis est memoria, hæc Wandelberti carmina ejusdem S. Reguli celebritati fuisse accommodata ; et, quæ Baronius Acta Mss. habuit, ex Lucensi ecclesia defluxisse.

Ferrarii elogium ex S. Reguli Vita desumptum :

5 *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hoc de Sancto elogium texuit ex monumentis ecclesiæ Lucensis :* Regulus archiepiscopus Africanus, in Arianorum adversus Catholicos commota per- F secutione, ex Africa cum Cerbonio et Felice episcopis in Italiam navigavit, atque inter navigandum ortam tempestatem oratione sedavit. Cum Populoniam in Tusciam venisset, ibi in proxima solitudine aliquamdiu vixit : quoad fama sanctitatis ad Totilam Gothorum regem perlata, a militibus ab eo missis, ut se ad illum perducerent, a puella capras pascente detectus, captus est, et ad regem idololatram venire nolens capite obtruncatus. De quo illud memorabile fertur, caput suum manibus acceptum ad duo stadia gestasse, resedisseque quasi non occisus esset, ita ut Cerbonius et Felix, ab angelo admoniti, advenientes sedentem invenirent, et ipse ab eis vocatus surgens caput ad lapidis jactum deferret : quo in loco ab illis non sine lacrymis sepultus est, interfectoribus una cum puella (uno excepto, quem patrati criminis pœnituerat,) a dæmone suffocatis. Ibi templum S. Martyri dicatum ob crebra miracula, quæ ad illius tumulum fiebant, magnam habuit apud accolas venerationem ; donec corpus a Joanne episcopo Lucense Lucam translatum in æde S. Martini honorifice conditum est.

6 *Compendium*

utriusque error circa translationem corporis, quod non e vicinia Populonii.

A 6 *Compendium hic habes eorum, quæ in Actis referuntur paragrapho sequente examini subjiciendis. In his tamen non dicitur, quod puellam, quæ* S. Regulum *Totilæ militibus prodidit, dæmon suffocarit; sed contra, quod ea sancti Martyris beneficio incolumis servata fuerit. Ecclesiam supra Sancti sepulcrum ædificatam, eamque, percrebrescente miraculorum fama, a fidelibus magno concursu frequentatam fuisse, in nostris quoque Actis legitur; unde cultus ejus antiquitas innotescit. Sed an corpus e territorio Populoniensi a Joanne episcopo Lucam asportatum fuit? Accepit id Ferrarius ex Historia translationis iisdem Actis subjuncta, vel ex alia eodem errore inquinata, quæ ipsum fefellit. In nostro apographo hæc ita incipit :* Sancti igitur Reguli venerando corpore intra Populoniæ fines sepulto, et ibidem multo tempore quiescente, omnipotente Domino inibi pro eodem plurima miracula faciente, a multis circumquaque manentibus frequentatus magnæ, sicut dignum erat, reverentiæ habebatur. Sed cum jam Dominus mirabilis in Sanctis suis eundem in gloria amplius, quam in
B terris, vellet exaltare, fecit prænominatum ejus sanctum corpus a loco, in quo jacebat, in alium, ubi magis frequentaretur et honoraretur, transferri : ductum namque est in civitatem Lucanam . . . . Erat interea ejusdem civitatis episcopalem tenens cathedram Joannes venerabilis præsul *etc. Plura hic non transcribo. Suffecerit nunc solum annotasse, Joannem episcopum, hujus nominis primum, sacrum quidem corpus sub finem sæculi* VIII *Lucam transtulisse, sed non e vicinia urbis Populoniensis; illum vero, qui translationem conscripsit, cujus exordium dedi, sæculo* X *antiquiorem non esse, ut patebit ex dicendis num.* 15. *Credo quidem, sincera eum Acta præ manibus habuisse, in quibus legerit, Joannem* S. Reguli *corpus Lucam deferri curasse e loco maritimo : sed dum hunc territorii Populoniensis esse existimavit, in errorem lapsus est ipse, atque alios pertraxit. Cetera, quæ de translatione a Joanne præsule facta narrat, quoad substantiam et præcipua adjuncta non differunt ab iis, quæ habent ejusdem translationis Acta, ab Ughello edita tomo* I *Italiæ sacræ col.* 847. *Hæc a dicto errore immunia sunt; proferenturque post*
C *hunc Commentarium, in cujus paragrapho ultimo a Florentinii aliorumque censuris vindicabuntur.*

sed Waldo Lucam translatum fuisse, ex vetustis instrumentis demonstratur :

7 *Porro* S. Regulum *ex urbis Populoniensis vicinia a Joanne episcopo Lucam non fuisse delatum, ita evidentissime demonstro. Joannes in episcopatu successit Peredeo; de quo ita Ludovicus Antonius Muratorius tomo* III *Antiquitatum Italicarum medii ævi col.* 572 : Denique visuntur ibidem *(in archivo archiepiscopi Lucensis)* postremæ ejus *(Peredei)* tabulæ scriptæ anno IV Caroli Francorum regis, die XVI Martii, Indictione I, hoc est, anno DCCLXXVIII : quibus positis facile intelligimus, ipsius vitam protrahi potuisse usque ad annum DCCLXXX, ab Ughello *tomo* V *Italiæ sacræ in Appendice col.* 1516 memoratum. *Itaque Joannes cathedram Lucensem non ascendit ante annum* 778 *vel* 780. *At istis temporibus sancti Martyris corpus non quiescebat in Populoniensi territorio. Constat hoc ex instrumento, cujus Florentinius in Opere posthumo, quod Etruscæ pietatis Origines inscribitur, cap.* IX *ita meminit :* Jam vero fugato Desiderio rege, et Carolo rege Francorum regnante in Italia anno quarto, Indictione prima, nimirum DCCLXXXVIII MONASTERIUM B. REGULI MARTYRIS CHRISTI, UBI CORPUS EJUS REQUIESCIT, locupletari, apparet ex instrumento; ACTUM AD IPSAM DEI ECCLESIAM IN WALDO, TERRITORIO LUCENSE. *Ejusdem instrumenti mentio etiam fit tomo* X *Italiæ sacræ Ughelli, a Nicolao Coleto auctæ, in Addendis et corrigendis col.* 27 : *ubi illud* mense Martio . . . anno Christi DCCLXXVIII *scriptum esse dicitur. Mensis Martius Indictionis primæ et anni quarti, quo Carolus magnus in Italia regnavit, a Muratorio laudato eidem anno* 778 *innectitur; et innecti debet, uti examinanti patebit : unde in Florentinii Opere posthumo numerus annorum* 788, *quem vitio typographi irrepsisse credo, minuendus est ad* 778. *Infra num.* 52 *alia duo producentur monumenta donationum, factarum ecclesiæ* S. Reguli *in Waldo : quorum alterum exaratum est anno* 770, *alterum* 774 *vel* 775. *Utrumque dicti loci nomen exprimens proxime adjungit, sancti Martyris corpus ibi quiescere. Sed si* S. Regulus *in Waldo, territorii Lucensis loco, servabatur, antequam in cathedra Lucensi Peredeo Joannes successit, quomodo hic tempore sui episcopatus* E
illum Lucam transferre potuit e vicinia urbis Populoniensis, ubi non amplius erat?

ex abis eruitur, illud ante medium sæculi VIII Waldi quiescisse,

8 *A quo et quo tempore sacrum pignus in Waldo depositum fuerit, incompertum est : neque etiam constat, an illuc illatum fuerit ex Populoniensi territorio : credibile tamen est. Ex chartis donationum numero præcedente memoratis certum est, Waldum Sancti corpus possedisse ab anno* 770. *Alia duo subjungo instrumenta, e quibus recte inferes, illud diu ante ibidem conditum fuisse. Tomo* II *antiquitatum Italicarum col.* 611 *hæc scribit Muratorius :* Item in altera *charta,* exarata anno primo, Aistulfi viro excellentissimo rege, Indictione III, id est anno Christi DCCL, Tanualdus presbyter Walprando episcopo Lucensi pollicetur, se rite famulaturum ecclesiæ sancti Reguli in Waldo sub pœna CC solidorum bonorum Lucensium. *In eodem tomo col.* 1041 *aliud adfertur instrumentum venditionis, factæ Tanualdo presbytero a Clausulo cive Lucensi anno* 746 : *verba in illo ad propositum facientia hæc occurrunt :* Contradedi * tibi, Tanualde, venerabili presbytero de beato sancto
F Regulo *etc. Ex his satis colligi potest, Waldum sacro thesauro ditatum fuisse ante medium sæculi* VIII.

** i. e. tradidi*

cujus situs detegitur

9 *Diu apud geographos inutili labore quæsivi locum, sub* Waldi *nomine tot vetustis monumentis celebratum, ex quibus etiam eruitur,* S. Regulum *summa ibidem in veneratione fuisse. Aliquæ tabulæ topographicæ in agro Pisano notant vicum* S. Regolo, *Liburno trium circiter, Luca vero septem fere horarum itinere distantem, atque ita forte dictum, quod Sanctus loci sit patronus. Sed* Waldum, *in cujus ecclesia corpus sancti Martyris sæculo octavo quievit, ad diœcesim et territorium urbis Lucensis pertinebat : unde hic locus ab illo diversus sit oportet. In sæpe laudato Muratorii Opere de Antiquitatibus Italicis tomo* IV *col.* 733 *producitur instrumentum concordiæ anno* 1099 *initæ inter canonicos ecclesiæ Lucensis* S. *Martini, et Widonem quemdam ejusque partibus addictos. Ex illo discimus,* Waldum *situm fuisse in eo terrarum Lucæ subjectarum tractu, qui ad Occidentem versus mari Tyrrheno adjacet inter fluvium Auserem et diœcesim Lunensem, nunc Sarzanensem. Verba, e quibus hoc deduco, ex ipso instrumento accipe, barbara latinitate*

AUCTORE J. L.

latinitate conscripto : Hi omnes ore proprio juraverunt ad sancta Dei Euangelica, quod ab hac ora * in antea, dum vixero, studiose non offendam, neque offendere faciam, neque de habere, neque de persona in rebus beati sancti Martini et canonicorum ejus, seo * clericorum, qui sunt ad strada * Montemagni usque ad mare, et ad loco, qui dividit res beati sancti Martini inter Fabianula et Waldum, usque ad castrum, quod dicitur Pedoni. *Qui hæc jurarunt, sub initium instrumenti dicuntur graves intulisse injurias* hominibus de curtibus de canonici * jam dicti sancti Martini de loco et finibus Massagrosi, et Riscetulo, et Waldo, et Montisciana. *Tabula geographica Blaviana, tomo* VIII *folio* 161 *verso rempublicam Lucensem exhibens intra exiguum terræ spatium notat* Massarosa, Pedona, Fabialla : *quæ nomina tantam affinitatem habent cum* Massagrosi, Pedoni *et* Fabianula, *ut dubitandum non sit, quin iis significentur illa ipsa loca, quæ in adducto instrumento memorantur. Hoc autem cum satis aperte innuat, quod dictis locis* Waldum *fuerit vicinum, in iisdem, quibus illa, territorii Lucensis partibus statuendum est.*

* i. e. hora

* i. e. seu

* i. e. ad viam

* i. e. de prædiis canonicorum

B *At tabula Blaviana, cui et aliorum chartæ topographicæ consentiunt,* Massarosa, Pedona *et* Fabialla *ponunt in ditionis Lucensis maritimo tractu, inter Auserem et limites diœcesis Sarzanensis; igitur et* Waldum *in eodem collocandum est. Hujus situm si Florentinius aliique scriptores Itali detexissent, atque instrumenta hactenus allegata ante Operum suorum editionem vidissent, non tam graves errores commisissent; qui infra a num. 50 referentur opportunius et refutabuntur.*

a tempore, quo Lucæ in cathedrali honorifice conditus fuit, celebrem

10 *Sancti* Reguli *corpus Waldo Lucam translatum fuit a Joanne episcopo, quem ab initio anni* 783 *usque ad finem Julii anni* 800 *ecclesiæ Lucensi præfuisse demonstrari potest ex monumentis a Muratorio editis tomo* V *Antiquitatum col.* 417, *et tomo* VI *col.* 405. *Translationis Acta dabuntur post hunc Commentarium. Abs re non erit nonnulla ex illis hoc loco obiter prælibasse. Antistes Joannes, qui erga Sanctum piissime afficiebatur, ab angelo admonitus, ut ejus corpus honorificentiore tumulo Lucæ exciperet, ad locum, ubi jacebat, cum clero urbis Lu-* C *censis pervexit. Illud incorruptum invenit et suavem spirans odorem : Lucamque religiosa pompa delatum in basilica S. Martini deposuit. Cryptam in ea subterraneam paulo post ædificavit, et in hac sepulcrum marmoreum, in quo Sanctum condidit : supra sepulcrum vero in crypta altare construxit, et S.* Regulo *consecravit : cujus apud Deum intercessione cum multi corporis sanitatem aliaque beneficia consequerentur, ab eodem præsule vel aliquo ex ejus successoribus decretum fuit, ut prima Septembris, dies Sancti natalis, per totam diœcesim celebraretur ea, quantum ex Actis colligo, solemnitate, quæ ad Missæ auditionem, et cessationem a laboribus fideles obligarit.*

et Sanctus cultum nactus est, ubi ex variis

11 *Cæsar Franciottus, qui Sanctorum Lucensium Vitas anno* 1613 *Italice edidit, pag.* 183 *observat, templum urbis primarium, quod antea solius* S. Martini *nomen gerebat, post eo translatum sancti Martyris corpus, in multis instrumentis vocari ecclesiam* S. Martini et S. Reguli. *Unum alterumve ex illis reperi apud Ughellum. Tomo* I *Italiæ sacræ col.* 850 *adfert diploma Carolomanni Italiæ regis datum anno* 877, *in quo hæc lego :* Gherardus episcopus Lucanæ ecclesiæ, quæ constructa in honorem sancti Martini D confessoris cernitur, et in qua sanctus Regulus requiescit in corpore. *Ibidem col.* 853 *Adalberti marchionis, quem circa annum* 917 *obiisse scribit, instrumentum producit; in quo hæc verba invenio :* De decima portione ecclesiam S. Martini et sancti Reguli investivimus, ut usque in finem sæculi habeat. *Ex his concludo, quod Sanctus noster secundus a S. Martino fuerit ecclesiæ cathedralis patronus. In Italia sacra Ughelli, a Nicolao Coleto aucta, tom.* I *col.* 819 *exstat bulla Gelasii II Pontificis, data anno* 1118, *qua inter varias principis ecclesiæ consuetudines etiam hæc confirmatur :* Nulla præterea ecclesiarum Missas solemnes celebret in festivitate B. Martini et S. Reguli. *Hinc colligo, festo Sancti nostri die in templo urbis primario, ubi illius corpus quiescebat, summa celebritate summoque splendore Sacrum solenne fieri consuevisse : cui ut fideles majori concursu interessent, aliis ecclesiis omnis Missa solennis interdicebatur. Quæ infra edentur Acta translationis a Joanne episcopo factæ, istius consuetudinis originem non obscure indicant. Verba accipe :* Inclyto Joanne episcopo, E quem superius commemoravimus, Missarum solemnia in honorem B. Reguli celebrante, plurimorum miraculorum apparuerunt signa per divinam virtutem et B. Reguli honorem . . . . Ex hac ergo consuetudine decretum est, ut omnes S. Dei ecclesiæ Lucensium longe lateque solemnia B. Reguli devotissime cum gaudio celebrent, et omnes plebes ibi *(in ecclesia cathedrali ad Sancti sepulcrum)* veniant adorare, et Missarum solemnitates celebrare in die, quam prædiximus, Kal. Septembris. *Dicebantur olim* Missam celebrare *etiam loci, qui illam audiebant et offerebant Domino, ad beneficium aliquod sibi vel aliis impetrandum ; uti ostendit Mabillonius lib.* I *de Liturgia Gallicana cap.* VI *num.* 4.

12 *Affirmat Franciottus laudatus, Alexandrum II, qui ab anno* 1061 *Romanam S. Petri Cathedram et Lucensem simul rexit, postquam basilicam SS. Martini et* Reguli *a fundamentis refecisset, sancti Martyris nostri corpus locavisse in altari, in quo etiam tum asservabatur, cum hæc scriberet : additque, altare istud anno* 1484 *ornatum fuisse pulcherrimis statuis marmoreis a Nicolao Civitale Lucensi cive et sculptore cele-* F *berrimo, eique hæc verba fuisse inscripta :* SANCTI MARTIRIS REGULI CORPUS HIC COLITUR. *Idem Franciottus pag.* 458 *narrat,* S. Reguli *lipsana bis per civitatem Lucensem in necessitatibus publicis circumlata fuisse, nimirum mense Aprili anni* 1527, *et mense Novembri anni* 1531. *Ex Italia sacra Ughelli, a Coleto aucta, tom.* X *pag.* 279 *discimus, ad usum cleri Lucensis compositos fuisse* hymnos, antiphonas, et lectiones Officii, quod solebat antiquitus recitari in festo S. Reguli. *Eminentissimus dominus Prosper de Lambertinis archiepiscopus Benoniensis, qui nunc Ecclesiam universam feliciter gubernat, lib.* IV *De Servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione parte* II *cap.* XIX *num.* 2 *ex Ascanio Arnolfino testatur in duobus antiquis Missalibus, anno* 1540 *et* 1560 *Lucæ impressis, exstare Litanias in quibus a clero Lucensi inter martyres invocabatur* S. Regulus. *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ elogio* S. Reguli *subdit, ab ecclesia Lucensi illum coli* cum Octava. *Unde patet, eum, sicut priscis temporibus, ita et sæculo præcedente insigni cultu a Lucensibus honoratum fuisse, qui haud dubie etiam nunc perseverat.*

documentis intelligitur :

13 *Silvanus*

ex Actis visitationis certum est, ejus corpus neque Pisas aelatum fuisse.

A 13 *Silvanus Razzius in Opere de Sanctis et beatis Tusciæ pag.* 116 *scribit, quod Pisani contendant se possidere corpus sancti Martyris, quia in eorum ecclesia cathedrali ad manum dexteram intrantis chorum ex adverso sedis archiepiscopi sub antiqua* S. Reguli *pictura hæc verba leguntur:* Sancti Reguli episcopi et martyris, ob cujus reverentiam imago hæc facta est, reliquiæ et ossa ad hoc templum translata sunt summo cum honore, currentibus annis MCDLXXXVIII, die octava Aprilis. *Nunc audi Florentinium in Notis ad Sancti annuntiationem:* Hac etiam die S. Regulum cum Felice episcopo ejus socio Pisis in cathedrali venerari, ubi eorum corpora quiescant, idem Ughellius affirmat. Ferrarius tamen post Razzium aliquas ibi reliquias asservari, non corpus, scripsit, et ubi S. Felix passus sit, ignorari ex tabulis illius ecclesiæ deducit. Equidem si idem S. Regulus Pisis et Lucæ veneratur, ut idem dies, episcopalis dignitas, martyrii titulus suadent, in Pisana ecclesia potius S. Felicis corpus quiescere cum aliquibus S. Reguli reliquiis dicendum esset, quam S. Reguli. Dum enim hæc B scriberem eminentissimus Cardinalis episcopus Lucensis Hieronymus Bonvisius sacras suæ cathedralis reliquias sedulo perlustrans, adaperto S. Reguli marmoreo tumulo, invenit sancti Martyris ossa candidissima, optimeque servata, et a quibus pro humani corporis integritate vix aliquæ particulæ deficere possint, ut ex Actis illius visitationis constat. Inventa etiam in eadem lapidea arca fuerunt parva ad quadrantis mensuram ænea et vetusta numismata, quorum aliqua penes me reposita male sculptum Lucæ urbis nomen præferunt, ibidem illa, ut credere par est, tempore translationis inclusa.

neque Valentiam, nec nisi exiguas reliquias extra cathedralem Lucensem servari.

14 *Alfonsus del Castillo in Sacrario Valentiæ pagina* 153 *versa asseverat, Benaventi comitem Joannem Pimentel anno* 1606 *ex Italia, ubi tunc morabatur, misisse in Hispaniam ad collegium Valentinum, a Joanne Ribera urbis archiepiscopo et patriarcha Antiocheno fundatum, corpus* S. Reguli *martyris. Hinc Tamayus eum ad* I *Septembris Martyrologio suo Hispano ita inseruit:* Populoni in Tuscia S. Reguli Africani episcopi, qui, sede relicta, Italiam veniens, a Totila Hunnorum *(imo Gothorum)* rege provinciam gras- C sante comprehensus, pro Catholicæ veritatis confessione ore gladii martyr occubuit. Cujus sacra lipsana primum Lucæ postea Valentiæ Hispaniæ translata et in collegio patriarchæ Joannis a Ribera recondita, ibidem honorifice quiescunt. *In Notis Alfonsum citat, cujus testimonio nixus asseruit, sacrum depositum Luca Valentiam translatum fuisse. Sed si eminentissimus Cardinalis Hieronymus Bonvisius, qui ab anno* 1657 *usque ad* 1677 *ecclesiam Lucensem rexit, Sancti corpus fere integrum in sua cathedrali repererit, alterutrum fatendum est, vel quod collegium Valentinum exiguam tantum illius partem ex Italia acceperit, vel quod sub nomine* S. Reguli *honoret transmissum corpus aut notabiles reliquias alicujus martyris a nostro diversi et e cryptis Romanis extracti. Lucæ apud moniales cœnobii Angelorum, et apud religiosos Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis nonnullæ quoque Sancti nostri reliquiæ servantur, teste Franciotto pag.* 527 *et* 563. *Idem pag.* 580 *scribit, Presbyteros Congregationis Lucensis beatæ Virginis in ecclesia sua venerari unum e Sancti dentibus et frustum maxillæ ejus: sed hoc grande esse non potest, si, ut affirmat Florentinius, ex Actis visitationis certum est, quod a Sancti ossibus, in cathedrali servatis,* pro humani corporis integritate vix aliquæ particulæ deficere possint.

§ II. Antiquitas et fides Actorum examinatur: notantur, quæ in iis falsa aut suspecta; his accensetur miraculum corporis, abscissum caput gestantis.

Sancti Acta ante sæculum x scripta non sunt.

N*on dubito, quin Acta* S. Reguli, *quæ ex nescio quo codice bibliothecæ Vaticanæ descripta ante me habeo, illa ipsa sint, de quibus Baronius loquitur in Notis ad Sancti annuntiationem: etenim non modo quatuor versus Bedæ supposititii* Septembris Regulus *etc., sed verba etiam illos proxime præcedentia, quæ supra num.* 4 *invenies, in Actis nostris et in iis, quæ Baronius vidit, eadem plane sunt. Nunc lectorem remitto ad* E *observationes Florentinii eodem numero* 4 *a me transcriptas. Illis expensis facile concedet, Acta a Baronio visa et consequenter ea etiam, quorum apographum habeo, ex Lucensis ecclesiæ cathedralis archivis defluxisse, eorumdemque scriptorem ex Ms. Wandelberti Martyrologio ibidem asservato (quod Bedæ esse putavit) istos versus accepisse, a clericorum forte aliquo immutatos et Sancto nostro adaptatos. Hinc sequitur, ut auctor Actorum junior sit non tantum Wandelberto, sed etiam ipsius Martyrologio apographo Lucensi, quod depravatum exstat in codice* ante quingentos annos *exarato, uti affirmat laudatus Florentinius, qui post medium sæculi* XVII *scripsit. At licet codex iste vetustior sit, quam Florentinius judicarit, antiquitate tamen sæculum* X *non multum excedere potest; nam* 58 *dumtaxat ante illud annis Wandelbertus Martyrologium suum conscripsit, quemadmodum ostendit Bollandus tomo* I *Januarii in Præfatione pag.* LII. *Itaque vix credibile est, quæ mihi præ manibus sunt Acta* S. Reguli, *dicto codice recentiora, vetustate superare sæculum* X; *cujus* F *inter initium et annum sancti Martyris emortualem plus quam tria sæcula cum dimidio intercedunt.*

vetustiora exciderunt; saltem Lucæ in archivis cathedralis non exstant.

16 *Antiquiora* S. Reguli *Acta, ut patebit ex dicendis num.* 20, *olim quidem exstiterunt; sed quæ nunc excidisse existimo. Certe non servantur in archivis ecclesiæ cathedralis Lucensis, uti nos docent Florentinii litteræ, Luca* XVII *Septembris anno* 1664 *ad Papebrochium missæ; quarum fragmentum ad hunc diem sepositum ita incipit:* Canonici cathedralis Lucensis ecclesiæ, penes quos jacet corpus S. Reguli, optarent de eo aliquid vetustioris notitiæ, si penes vos sit, quam quod exstat in eorum libris Passionariis. *Epistola ita concluditur:* Præter nostra de Sancto monumenta, ex quibus aliqua nos excerpere memini, siquid vetustius aliunde penes vos esset, indicare dignetur humanitas tua. *Sancti Vitam vetustiorem non habemus quam eam, de cujus antiquitate jam actum est, et in cujus fine leguntur quatuor carmina ex corrupto Wandelberti Martyrologio Lucensi descripta, et Bedæ male attributa:* quæ pariter, *inquit idem Florentinius citatus num.* 4, iisdem verbis scripta leguntur ad calcem

AUCTORE J. L.

calcem Vitæ seu Passionalis S. Reguli in uno ex magnis hœdinis codicibus Passionalibus canonicorum Lucensium.

recentiorum auctor aliqua ex suo ingenio

17 *Licet biographus a morte Sancti, cujus gesta describit, plurium sæculorum intervallo sit disjunctus, non ideo tamen fides ei abroganda est, si prudenter credi possit, quod a se vel ab alio conficta non obtrudat. In* S. Reguli *Actis, quæ ejus vitam et corporis translationem enarrant, et multis sæculis, ut jam ostensum est, post ejusdem martyrium conscripta sunt, duæ tantum res occurrunt ad Sanctum propius spectantes, quas ex auctoris ingenio profectas esse affirmare ausim. Altera est, quod Totilam, sub quo Sanctus passus est, in pugna contra Narsetem* gladio *cæsum esse dicat,* quia S. Regulus prophetico ore cum suis dapibus prædixerat periturum. *Procopius lib.* IV *de bello Gothico cap.* XXXII *Totilam lancea transfossum scribit : aliorum etiam narrationem adfert, secundum quam sagitta confixus fuerit. Verba autem, ob quæ sanctum Martyrem prophetam facit, ea sunt, quibus regiis ministris respondisse narratur :* Ad illum ire paratus sum, qui servis suis æternas epulas B præparare dignatur. Totilam certe cum suis pastionibus respuo, quia cum perituris dapibus est ipse perfidus periturus. *Antithesim hic agnosco, qua æternæ æterni Regis epulæ opponantur perituris perfidi regis dapibus, ad quas Sanctus forte invitatus erat ; non vero ullam prædictionem propheticam de morte Totilæ, quem decem fere annos post S.* Reguli *martyrium regnasse patebit ex dicendis a num. 46. Res altera, quam omnium forte primus asseruit, est, quod Sancti corpus Lucam portatum fuerit e vicinia Populonii. Id falsum esse evici paragrapho præcedente num. 7.* ***Ibidem num. 6 verba dedi, quibus biographus*** *suam translationis narrationem exorditur : reliqua non edam ob rationes, quæ adferentur in fine hujus Commentarii.*

et vulgi traditione falsa aut suspecta refert hircos miro modo narratum

18 *Fidem etiam non merentur, quæ biographus refert de puello* hircos, *vel ut ego credere malim, capras pascente, quæ sanctum Martyrem Totilæ* ***ministris prodidit, ideoque hunc sexui feminino*** *tam infensum reddidit, ut nulla olim mulierum in ejus templo dormire, imo ne quidem juxta illud transire ausa fuerit. Sed hæc Vitæ au-* C *ctor non commentus est : addit enim ita esse* in auribus plebis vulgatum, *quæ nimium credula ineptas de Sanctis fabulas circumferre solet. Ex populari traditione forte etiam accepit, quod miraculo Sancti sepulturæ subjungit, nimirum neminem circa ejus ecclesiam equitare vel venari potuisse, quin ipsi aliquid impedimenti obvenerit. Quæ narrat contigisse, postquam carnifices Sancto caput abscidissent, merito etiam suspecta haberi possunt. Sunt autem hæc :* S. Regulus *caput manibus acceptum a loco, ubi amputatum fuerat, gestat usque ad lignum quoddam duobus inde stadiis distans : ligno insidet usque ad adventum SS. Cerbonii et Felicis, quibus angelus ejus martyrium annuntiarat. hi Sanctum alloquuntur et ab eo petunt, ut surgat et pergat ad locum, ubi sepeliri velit : mox truncum corpus iterum se in pedes erigit, et cum capite progreditur, quantum est jactus lapidis : tandem illud a SS. Cerbonio et Felice terræ* ***mandatur, in*** *qua gradum steterat.*

gestationem abscissi capitis annumeramus :

19 *Licet prodigiosam illam capitis gestationem biographus forte vestiverit aliquibus adjunctis, ut mirabilior appareret : ipsam tamen miraculi substantiam scripto prior non vulgavit. Præcessit* ***quatuor versuum sæpe memoratorum auctor,*** D *quem ille sub nomine Bedæ citavit. Diximus eos legi in depravato Wandelberti Martyrologio, quod Lucæ exstat in codice, quem Florentinius inspexit et ante 500 annos scriptum fuisse judicavit. Sed dicti Martyrologii corruptor, qui intelligi potest sex* ***integris sæculis post Sancti*** *martyrium versus istos composuisse, secura fide* ***dignus non est : quia capitis gestatio ab illo as-*** *serta vetustiore testimonio non confirmatur. Duplicia mox Acta S. Cerbonii proferentur, quorum scriptores et biographo nostro et versuum auctore, ut putamus, antiquiores de* S. Reguli *martyrio et sepultura agunt : at de dicto miraculo nullam mentionem faciunt. Hinc suspicio esse potest, illud ex erronea vulgi opinione originem suam traxisse. Sancti Martyres capite minuti sæpe olim pingebantur aut sculpebantur, quemadmodum* S. Regulus *exhibetur in imagine, Vitæ ejus præposita apud Franciottum pag.* 178, ***videlicet erecto corpore et capite intra manus ante pectus sublato.*** *Imagines ita pictæ vel sculptæ ad exprimendum* ***mortis genus rude vulgus facile inducere potuerunt, ut crederet id, quod oculorum sensus menti*** E ***primo suggerebat, nimirum martyres, quos in illis intuebatur, ambulasse abscissum caput ante pectus ferentes :*** Potuit hoc, *inquit Papebrochius tomo* VI *Maii pag.* 38, semel iterumque revera contigisse ; sed agnito semel illo, quod tam multos in errorem induxit, fallaci principio ; de nullo sancto potest prudenter credi, cujus Acta non sunt omnino sincerissima : *qualia certe non sunt, quæ* S. Regulum *caput suum gestasse narrant.* ***Ibidem ex S. Chrysostomo rationem aliquam subjungit, in qua fundatur modus sic pingendi martyres capite truncatos. Legi etiam possunt, quæ habet tom.*** III ***Aprilis pag.*** 106, *ubi et de aliis agit erroribus popularibus, quibus pictarum sculpturumve imaginum monumenta occasionem præbuerunt.*

cetera, quia sufficiente auctoritate suffulciuntur, mihi videntur.

20 *Quæ Vitæ auctor ex suo ingenio vel ex vulgi traditione falsa aut parum credibilia de* S. Regulo ***scripsit, jam ob oculos posita sunt. Quid de ceteris*** *statuendum sit, ex sequentibus intellige. Nostris antiquiora de sancto Martyre Acta extitisse testatur auctor Vitæ S. Cerbonii episcopi Populoniensis, quam Nicolaus Coletus tomo* III *Italiæ sacræ Ughelli col. 703 inseruit, quamque ipse* F *scriptam fuisse putat ante tempora Caroli Magni. Licet hæc sua Coletum forte fallat opinio, credimus tamen vetustum esse monumentum illud, cujus S. Cerbonii Acta meminerunt, dum* S. Reguli ***martyrium et sepulturam his verbis per-*** *stringunt :* Illo namque in tempore Totila rex perfidus crudeli examinatione cum satellitibus suis Gothis Italiam devastabat : beatum vero Regulum, sicut in DIGESTIS suis legitur, capitali extraxit * sententia. Cerbonius vero et Felix sanctissimi episcopi cadaver sui Magistri et archiepiscopi mirifice sepelierunt. *Quæ ad* S. Reguli *vitam in Africa et in exsilio actam pertinent, martyrio ejus præmittuntur in iisdem S. Cerbonii Actis. Altera hujus Acta servamus, quæ, ut in fronte nostri apographi notatur, exstant in codice 6453 bibliothecæ Vaticanæ, quæque Orlendius in Orbe sacro et profano parte* II *lib.* III *cap.* XLIII *num. 7 nondum typis vulgata esse affirmat. In his, si rem ipsam spectes, eadem de Sancto nostro referuntur, quæ in Vita S. Cerbonii a Coleto edita. Quæ vero hujus auctor citat antiquius de* S. Regulo *instrumentum, quod* Digesta *appellat, haud dubie ex illo accepta sunt, quæ de sancto*

* *l.* extinxit

A *sancto Martyre narrat tam ipse, quam alter, qui S. Cerbonii ejus discipuli gesta nondum in lucem edita conscripsit. Sed præcipua rerum omnium capita, quæ uterque de* S. Regulo *refert, etiam in hujus Actis recentioribus leguntur : igitur ea, in quibus hæc cum illis concordant, fidem merentur, utpote ex eodem vetustiore monumento hausta.*

Prudenter credibilia : rationes, ob quas Sancti Acta integra non dantur.

21 *An instrumentum illud, cujus meminit biographus noster, dum Sancti martyrium secundo enarrare incipit ab his verbis,* Quocirca prout in Gestis invenimus, declaramus, *idem sit cum illo, quod citatur in Actis S. Cerbonii editis, manifestum mihi non est. In narratione, quæ allatis verbis proxime subjungitur et num.* 28 *adferetur, sinceritas et alia, quæ historiæ fidem conciliant, mihi magis elucere videntur, ut et instrumenti antiquitas et biographi in transcribendo fidelitas mihi minus suspecta sit. Prudenter igitur credi potest martyrii descriptio, cui præmittitur,* Quocirca prout in Gestis *etc., uti et illa, quæ in utraque S. Cerbonii Vita leguntur. Sed quid sentiendum de iis, quæ biographus noster de* S. Regulo *narrat, et in ejus discipuli* B *Actis non inveniuntur? Quæ falsa et suspecta ex suo ille ingenio et traditione populari historiæ suæ immiscuit, jam supra lectori proposita sunt. Cetera, si sano sensu intelligantur, pro fictitiis habenda non sunt, quia modo satis credibili referuntur, et fere non sunt nisi quædam adjuncta non aliena a rebus, in utraque S. Cerbonii Vita enarratis. Harum veritatem si admiseris, illorum verisimilitudinem non recte negabis. Dicta hactenus de rebus et iis, quæ res circumstant, ita intelligenda sunt, ut non extendantur ad allocutiones, quas a Sancto, ejus sociis et Arianis factas esse scribit biographus. Non nego quidem eos locutos fuisse; sed credibile non est, quod usi fuerint iis verbis, quibus loquentes inducuntur. Cum autem sermones, quos illis biographus attribuit, valde prolixi sint, cumque narrationi suæ plurimos sacræ Scripturæ textus intrudat, atque insuper, ut ceteras ejus evagationes sileam, etiam describat congressum Totilæ cum S. Benedicto, aliaque non pauca de regis istius factis et morte commemoret ab instituto plane aliena; ego quam scripsit de* S. Regulo *historiam, licet ex parte* C *fide dignam, ut jam ostendi, edendam non censui nisi longioribus digressionibus interpolationibusque resectis, quæ sine fastidio legi non possent. Illud autem fideliter præstabo, nil prætermissurus, quod ad Sancti vitam quoquomodo spectet. Dein ex utriusque discipuli ejus Actis ea subjungam, quæ biographi nostri historiam plurimum confirmant. Ex aliis etiam auctoribus aliqua adferentur, quæ in hactenus memoratis instrumentis non reperiuntur. Paragraphus sequens nihil fere nisi nudam illorum narrationem continebit, cujus contextus historicus ne interrumperetur, in paragraphos* IV *et* V *reservavi observationes et discussiones quæstionum, quibus vel materiem vel occasionem præbent ea, quæ nunc transcribere aggredior.*

§ III. Sancti Acta, longioribus interpolationibus resectis; aliqua ad ejus vitam spectantia ex aliis instrumentis.

S. ille tandem Sancto pro grege certamina cum Arianis : qui eum iniquis modis vexant,

Sancti *Vitam, præmisso verboso Prologo, in quo nil notitia dignum adfert, ita exorditur biographus :* Beatissimus igitur Regulus, sicut viri eruditissimi tradiderunt, cum per Africam archiepiscopali celebraretur culmine sublimatus, et Catholica fide commissam sibi gubernaret ecclesiam, cœpit ipsius * Arrianorum fons veneno pestifero toxicoque manare. Docebat namque idem præcipuus Pastor sibi attributum populum, quomodo Dei Filius *etc. Inserit hic Ecclesiæ doctrinam Arianorum erroribus oppositam, ad cujus fidem Sanctus plebem hortatus fuerit. Mox Arianos introducit se ejus prædicationi opponentes, et fidelem populum pervertentes; quorum etiam hæretica dogmata allegat. Tandem ita pergit :* E Tunc beatus Regulus, pater Africæ et Domini athleta improborum facinus prohibendo cœpit corripere et fortiter repugnare, quatenus Dei populum a satanæ dominatione liberaret, et suo Creatori, prout decebat, restauraret. At vero illi, quos prædicta hæresis commaculaverat, in tanta furoris face contra eumdem Dei Famulum exarserunt, ut non solum se ab errore nollent compescere; verum etiam verba Dei ab eodem audire non dignabatur : insuper minas mortis in eum jaculabantur..... Igitur illi, qui prædicatione beati Reguli fuerant offensi, cœperunt infaustis jaculis vulnerari; dum projectis boni Pastoris monitis sese Arrianorum tradiderunt insaniæ : nimirum itaque insidiantes ei a suis eum finibus expellere conati sunt.

** f. impius*

et ad voluntarium exsilium cogunt : clero fugæ consilium proponit, cum sociis,

23 Interea beatus Archiepiscopus tantum scelus ab Arrianorum auctoribus propaginatum ** considerans, seque etiam sua repugnatione nihil proficere,... convocatis... aliquantis ex proprio clero, sic eos benigna alloquitur voce : Fratres et comparticipes fidei Catholicæ, in quantum persecutio contra nos malorum increverit, F bene videtis : hac igitur relicta terra cum pessimis hominibus, in aliam ad serviendum Deo pergamus. *Sequuntur textus et exempla e sacris Litteris desumpta, quibus sanctus Præsul congregato clero ostenderit, se licite, rebelli grege relicto, in alias terras migrare. Mox subdit :* Talibus denique atque aliis multis ad medium ductis exemplis, cœperunt quidam suorum dicere, se quocumque vellet ire, paratos sequi, magis cum illo cupientes mori, quam sine illo vivere.... Tunc S. Regulus in orationem se cum suis discipulis dedit orans ac dicens : Domine Jesu Christe, Fili Dei omnipotentis... tu nobiscum semper esse digneris, et locum nobis præparare opportunum, et nostros in viam pacis dirigere pedes, ut servire ac quiete semper tibi famulari possimus, qui cum coæterno Deo Patre *etc.* Cumque responsum fuisset, Amen; sanctus idem Regulus relinquens rura accolis, propriaque dimissa sede, duobus episcopis comitibus et tribus presbyteris, duobusque diaconibus, Tusciæ terram pacificus novusque hospes pedibus attigit. *Hoc et præcedente numero comprehensa, quæ paucis lineis absolvi potuissent, textibus sacris et*

*** f. propagatum*

AUCTORE ... I.

et longis interpolationibus adeo amplificata sunt, ut tres fere folii paginas in apographo nostro impleant.

tempestate prece ejus sedata, in Tusciam appellit, ubi solitariam vitam ducit:

24 *Narrationem suam ita prosequitur biographus :* Et quia Sanctis in hoc sæculo non desunt tentationis certamina, dum Tusciæ partes peteret, ventosis in fluctibus surrexit furibunda tempestas ; contra quam nautica se succinxit solito turba paratu : cœperant enim alta mugire tonitrua, fulguraque micare, cæli quoque facies aeris nubibus permutari, marinus fragor furoris sui fluctus ostendere. Omnium animos in navi terror invasit, et usque ad desperationis pene voraginem traxit. Solam vero beati Reguli mentem terror non potuit in desperationis barathrum immergere, quia erat confidens Domini de pietate sui. Positis autem genibus, mundi deprecatus est Conditorem, ut inter tremulas undas navis ejus fieret gubernator, et a tanto periculo suos exules liberaret : cujus orationem protinus desiderabilis est sequutus effectus. Pelago enim data est stellifera concordia cæli, ita ut nubila metuenda ipsum desererent, et mare prosperis flatibus mansuetudinem pristinam retineret : factumque B est in illo aquarum spatio, ut mare pacificum fieret, et nautarum animus ab ingenti salvaretur timore. Egressus igitur ex pelagi fluctibus, elegit eremitico vivere tramite, et remotis finibus loco congruo latitare . quo dum a seculi istius vanitate viveret sequestratus, ferarum, multorumque animalium honorabatur quotidie famulatu.

a puella Totilæ ministris proditus ; ejus martyrium :

25 Et cum multa per eum Christus in eodem loco signa facere dignaretur, fama eum Totilæ regi perfido nunciavit : qui mittens ex obsequio S. Regulum sibi accersiri præcepit. Missi quidam juvenes ad ejus hospitium pervenerunt : sed ipsum sedentem atque legentem, dum tribus ante eum vicibus transissent, videre minime potuerunt. Erat autem non longe puella bestias et hircos pascens, quæ egregium Virum sævis carnificibus indicavit ; quæ futuris mulieribus atque hircis non modicum præbuit detrimentum. Nulla sane mulierum in ejus aula sanctissima sopore modico manere præsumat aut refecta poterit inveniri : quia in auribus plebis vulgatum est, non audere quamlibet mulierem in ejus domo teme- C raria præsumptione quiescere, nec juxta ecclesiam ejus licitum esse transire, agente Domino per servum suum Regulum. Videntes autem eum ministri, qui a rege fuerant destinati, hortati sunt, ut ad regem pergeret, ne, si contemneret, pœnis gravissimis puniretur Quibus ille respondit : Implere quod Totila jussit, despicio, quod Christi, æterni Regis Filii, præcepta conservo : ad illum ire paratus sum, qui servis suis æternas epulas præparare dignatur : Totilam certe cum suis pastionibus respuo ; quod cum perituris dapibus est ipse perfidus periturus. Hæc audientes carnifices vitam illius capitali extinxere sententia : cujus caput juxta fontem putantes pro nihilo jactaverunt.

resectum caput manibus gestat : revelatur a SS. Cerbonio et Felice, ab angelo moniti :

26 Sed ut ostenderet Dominus, quibus meritis fuerit honorandus, caput suum, quod miseri carnifices absciderunt, suis manibus levans duobus stadiis ipso, pro quo passus est, faciente, portavit ; et resedit super quoddam lignum acsi sævorum gladio non fuisset occisus. Angelus autem Domini apparuit duobus ejus coepiscopis Felici et Carbonio * eisque interfectionem beati Præsulis annuntiavit, dicens : Pontifex vester interfectus est. Et cum hoc dixisset, ab oculis eorum evanuit. Illi vero Spiritu sancto D ductore perrexerunt, sedentemque eum invenerunt, ubi, priusquam decollatus esset, sedisse compertus est : qui de morte illius contristati, sed de vitæ perpetuitate gaudentes, dixerunt : Cur nos a tuo consortio segregasti, sanctissime Pater ? Tecum profundos transivimus gurgites *etc. Hi et alii SS. Cerbonio et Felici sermones attribuuntur, ex quibus pateat, quantum sui desiderium apud eos Sanctus reliquerit. Hunc denique illi ita alloquuntur :* Surge, surge, sanctissime Pater, ut in loco voluntatis tuæ valeamus tuum sepelire cadaver. Mox erectus caput ferens in manibus, quantum jactus est lapidis, requievit traditus sepulturæ.

* l. Cerbonio

carnifices puniti, miracula ad Sancti sepulcrum ; templum ei erectum ; fidelium concursus.

27 Occisores vero strangulati sunt a dæmone. Unus evasit cum puella hircorum custode ; qui vociferantes ubique clamabant : O serve Dei Regule ! Cur nos vinctos cathenis ducis ? Qui cum ligarentur, rumpebant vincula et currebant ad sepulchrum : qui venientes ad locum salvi facti sunt, et retulerunt omnia, quæ gesta fuerant. Illi autem homines videntes miracula, quæ per illum fiebant, ædificaverunt ei domum. Unde E factum est, ut usque nunc non audeat residens quis equo circa ejusdem Martyris transire ecclesiam ; nec venator in ejus fines feras insequi potest, quod non ei impedimentum eveniat. Sed et multa alia operatur Deus per eumdem laudabilem Martyrem suum : et ex longinquo audientes ejus miracula plurimi adveniunt ; quorum languentes sua vota solventes beneficia multa suscipiunt. Passus et sepultus est Calendarum die Septembris ; cujus honorifice est celebranda festivitas. Multi invalidi expectant ejus beneficia, ut valentes fiant.

Altera martyrii narratio ex antiquiore instrumento accepta :

28 Illud præterea in præsenti nobis commemorandum videtur, qualiter omnipotens Deus post transitum beati Reguli archiepiscopi vindictam in crudeli et impio rege Totila operatus sit : non enim decet, ut nos scientes mira facta, quæ Dominus in suis et pro suis Sanctis operari dignatus est, saltem aliqua opportune non enarremus . . . . Quocirca prout in Gestis invenimus, declaramus. Tempore quo Justinianus imperator hominibus laudabilis in Constantinopolitanis habitans partibus Romanum tenebat imperium, Baduilas, qui alio nomine Totila nuncupabatur, F rex videlicet Gothorum undique congregato exercitu totam magna cum ferocitate invasit Italiam. Nam multas ibidem ecclesias destruxit, multosque Christianos impie trucidavit. Deprædationes etiam usquequaque et captivationes faciens, castella domusque multas exussit ac diruit. Interea dum in maritimis esset finibus inter Populoniensem comitatum *, qui videlicet in partibus Tusciæ est constitutus, audivit, quod beatus Regulus archiepiscopus Africæ in illis eremiticam ducens vitam habitaret finibus. Misso itaque nuncio, ut ad se sub omni celeritate veniret, mandavit. Qui cum ejus præceptis parere noluisset, ad eum venire contempsit. Quo audito, tyrannus ira repletus capitalem cædem, sicut superius dictum est, jussit inferri sancto Pontifici : quam lætus pro Christo suscepit, et cælestem januam securus intravit.

* i. e. territorium

SS. Benedicti et Reguli prædictione de morte regis Totilæ

29 Verum egit hoc Totila non impune, quod, ut sequens lectio edocebit, ipse postea turpiter vitam finivit. Per idem tempus nimia crudelitate ac ferocitate succensus iter faciens per Campaniam ad beati viri Benedicti, qui tunc temporis vivens erat in corpore, cœnobium venit. Quem audiens

AUCTORE J. L.

A audiens prophetiæ spiritum habere, probare conatus est, an verum esset. *Inseritur hic tota historia congressus Totilæ cum S. Benedicto : mox varia ejusdem regis gesta et itinera recensentur : tandem pervenitur ad pugnam Gothos inter et Romanos sub duce Narsete commissam, in qua Tortilas interfectus fuit anno decimo post habitum colloquium cum S. Benedicto, qui illum novem annis regnaturum et decimo moriturum prædixerat. Cæde Gothorum regis enarrata, subditur :* Sicque factum est, ut qui sanctum Dei Regulum gladio interfici fecerat, ipse quoque gladio interficeretur... Non enim præterire poterat, ut non ipse Totila periret, quia S. Regulus prophetico ore cum suis dapibus prædixerat periturum. *Vult nimirum biographus, uti mortis annum a S. Benedicto, ita et a* S. Regulo *mortis genus prænuntiatum fuisse. Deinde post varias antitheses, quibus Sancti Martyris et Gothorum regis facta et mors inter se opponuntur, sequitur translationis historia, cujus initium dedi num. 6. Ratio, cur eam non edendam judicem, dabitur num.* 54.

B

Sancti Vita brevior ex Actis S. Cerbonii

30 *Nunc accipe initium Vitæ S. Cerbonii ineditæ, de qua num. 20 sermo fuit :* Tempore, quo Ariana hæresis in toto mundo pullularet, maximeque apud gentem Guandalorum, quæ Africanam gentem devastabat, quæ eamdem quasi pro divinitate excolebat ; erat beatus Regulus archiepiscopus in eadem regione, qui gratia sancti Spiritus afflatus prædicare cœperat populum, ut ab hac hæresi se sequestraret, et Christi Dei Filium, qui est verus Deus, totis nisibus coleret. Sed dum prædicatio ejus casso labore deficeret, cœpit ipse sanctus Regulus anxie dolere, quoniam gens illa cotidie famulos Christi laniabant. Illis vero diebus veniens pater beati Cerbonii, cum videret ipsum Dei Sacerdotem miraculis coruscantem, et sanam doctrinam, quæ de Domino Jesu Christo erat, omnibus prædicantem, commendavit eum beato Regulo, ut eum doceret Christi doctrinam, quatenus divini cultus sacras Litteras disceret. Tunc beatus Regulus docuit beatum Cerbonium omnes sacras Scripturas, et effectus est ejus discipulus. Sed dum cerneret beatus Regulus insaniam pravitatis hæreticæ, relicta sede, qua sacerdotes alios beabat, ascitis sibi beato Cerbonio et Felice duobus C episcopis, quos ipse sacraverat, pelagi tramitem, celoce sibi injuncta, cum tribus presbyteris et duobus diaconibus aliisque sociis commeantibus, marinis fluctibus iter arripuit. *Hæc periodus valde contorta est, et ab exscribente forte corrupta.*

ineditis, a quibus vix differunt altera ejusdem Acta, a Coleto vulgata :

31 Sed dum alta pelagi peragrarent, marinus fragor est perturbatus, et valida tempestas contra eos surrexit, et omnes in perturbationes dejecit : solummodo beatum Regulum nihil perterruit, quia erat fisus de pietate Domini sui. Deprecatus est namque Dominum, cui pure deserviebat, cui cuncta obediunt, ut intra procellas ejus navis fieret gubernator. Cujus omnipotens Deus statim preces audivit ; mare vero pacificum extitit et suos servos quietos abire præcepit. Sed dum Romuleos contingeret fines, sequestratus a sociis cœpit heremiticam vitam ducere, et a Felice famulatum habere. Qui dum hæc perageret, et multa in eodem loco signa faceret, a quibusdam relatum est Totilæ perfido regi : qui misit suos executores, et præcepit ut ad eum pergeret, et, si contemneret, capitalem subiret sententiam. Cujus mox dicti verba compleverunt. Sed beatus Cerbonius et Felix ejus corpusculum sepulturæ tradiderunt. Post mortem vero Antistitis sui cœpit beatus Cerbonius omnes populos docere in eisdem partibus commorantes, monens eos, ut in orationibus et vigiliis, in jejuniis et eleemosynis consisterent, quemadmodum ipse beatus Pontifex consuetus erat agere. *Eadem fere omnia habentur in alteris Actis S. Cerbonii. Unum ex his decerpo, quod alibi clare non exprimitur, nimirum* S. Regulum, *uti fugæ, ita et vitæ solitariæ socios habuisse Cerbonium et Felicem :* Venientes autem *tres sancti Exsules* in Romuleis finibus congruum locum sibi vendicaverunt, quatenus optimo omnipotenti Deo, sequestratis omnibus, eremiticam duxerunt * vitam. *Cetera non transcribo, tum quia legi possunt in Italia sacra Ughelli a Coleto aucta tom.* III *col.* 703, *tum etiam quia lectori minus grata esset earumdem rerum, etsi aliis verbis enarratarum, longa repetitio. Id tamen in memoriam hic revocare licet, quod Actorum typis vulgatorum scriptor, uti verba ejus num. 20 relata fidem faciunt, antiquiorem viderit* S. Reguli *Vitam. Hoc ejus testimonio, cujus falsitas, cum probari non possit, præsumi non debet, credibiliora redduntur* E *quæ ipse, quæ auctor Vitæ S. Cerbonii ineditæ, et pleraque, quæ noster biographus de sancto Martyre litteris mandarunt. Sed hac super re jam satis disserui a numero* 20.

* f. ducerent

alia citat instrumenta Augustinus Camaldulensis, ex quo nonnulla excerpuntur :

32 *Augustinus Florentinus, professione monachus Camaldulensis, anno* 1567 *Florentiæ edidit Vitam et miracula SS. Justi et Clementis, quibus etiam* S. Reguli *et aliorum cælitum Acta inseruit. Pagina* 16 *varia recenset monumenta Mss., ex quibus historiam suam omnem contexuit. Quamquam hæc in multis rebus mihi valde suspecta sit, aliqua tamen ad Sanctum spectantia ex ejusdem cap.* v *et* vi *excerpere visum est, quia cum novis adjunctis narrantur, quæ forte in instrumentis invenit, quæ citat. Sunt autem hæc :* Postremo B. Regulus cum Justo, Clemente atque Octaviano, cumque reliqua multitudine in portum Hetruriæ delati cum gratiarum actione appulere. Et ubi omnes egressi optata arena potiuntur, B. Archiepiscopus illis benedixit. Deinde in osculo sancto se invicem salutantes, quocumque eos divina vocabat providentia, divisa societate alii alia tenuere. B. Re- F gulus Populoniæ fines cum Cerbonio ac Fœlice discipulis primum ingressus, mox in remoto nemore abditaque sylva eremiticam in Domino laudabiliter elegit vitam ducere. Ubi orationibus, vigiliis ac jejuniis vacans, demum senio confectus in prædicatione ac defensione Christianæ fidei martyrii coronam sibi expetivit Cal. Septembris ad Pontem (quod aiunt) Sacci. Namque ejus sanctitatis ac prædicationis fama ad aures impii Totilæ perlata, missis satellitibus capite in eremo truncatus est. *S. Octavianus in suis Actis, quæ ad diem secundam hujus mensis examini subjicientur, etiam cum Justo et Clemente dicitur Sancto nostro ex Africa fugienti comitem se adjunxisse.*

aliqua de Sancto apud recentiores leguntur manifesto falsa.

33 *Sancti* Reguli *Vitam superiore sæculo Italice descripserunt Cæsar Franciottus et Silvanus Razzius laudati num.* 11 *et* 13. *De eo etiam praeter multos alios agunt, quotquot fere de Sanctis scripserunt, qui illum ducem in exsilium secuti fuerunt, vel fuisse creduntur. Sed nihil proferunt, quod in allatis documentis non inveniatur. Aliquos tamen reperi, qui ex quo fonte, quod referunt, hauserint, ignoro. Qui Martyrologium Usuardi Florentinum auxit ad* ii *Septembris in S. Octaviani*

AUCTORE J. L.

S. Octaviani elogio scribit, hunc simul cum Sancto nostro Volaterras Tusciæ urbem advenisse. At ceteri passim omnes, qui dicunt illum fuisse socium S. Reguli ex Africana Arianorum persecutione profugi, affirmant, quod una cum Justo et Clemente Volaterras adierit; sanctus vero Regulus *solitariam vitam ducturus cum Cerbonio et Felice substiterit in territorio Populoniensi, in quo etiam martyrii palmam fuit consecutus. Hæc postrema indubia sunt, uti patet ex allegatis instrumentis. Ab horum narratione et a veritate plane aliena etiam scribit Ludovicus Zacconi in Compendio Vitarum omnium Sanctorum, dum* S. Regulum *ex Africa Romam profectum esse ait ad Sanctorum reliquias honorandas, eumque, cum Roma in Tusciam iter faceret, forte occurrisse Gothorum regi Totilæ, qui Sanctum, quod Christianus esset, jusserit occidi.*

§ IV. Inquiritur tempus, quo Arianorum persecutio S. Regulum exsulare coëgit; qui verisimilius in Africa primæ sedis antistes fuit: refellitur Tillemontius ejus a grege absentiam subaccusans: fugæ et solitariæ vitæ socii.

B

Quod Sanctus nec sæculo quinto nec octavo,

Q*uæ variis ex documentis paragrapho præcedente collegimus, æque firmam omnia fidem non merentur. Quæ falsa vel non verisimilia putamus, jam assignata sunt num.* 17, 18, 19 *et* 33. *Ex iis, quæ mihi credibilia videntur, aliqua ambigue, confuse et debitis nudata circumstantiis enarrantur, adeo ut dubitationibus et quæstionibus non levibus locum relinquant. Eas nunc discutere incipimus: ac primo quidem tempus inquiremus, quo Arianorum persecutio* S. Regulum *et socios ex Africa aufugere compulerit. Raphael Volaterranus Commentariorum Urbanorum lib.* V *post medium, et ex eo Leander Albertus in Descriptione Italiæ editionis Coloniensis pag.* 79 *affirmant, Sanctum cum Justo, Clemente et Octaviano ex patria profugum in Tusciam appulisse*, Leone III imperante. *Papebrochius tomo* I *Junii pag.* 438 *typographi vitio ob rationes, quas ibidem adfert, tribuendum esse putat, quod apud Volaterranum numerus* 3 *irrepserit pro littera* M, *significante* Magnum. *Verum sive legas* Leone III *sive* Leone M. *imperante, ab errore ipsum non vindicabis: cum sanctus Exsul sub neutro in Etruriam venerit. Certum est* S. Regulum *passum fuisse sub Totila. Hic autem quoniam Gothorum in Italia regnum non suscepit ante annum* 541, *neque illud tenuit ultra annum* 552; *sancti Martyris exsilium nec differri potest ad sæculum* VIII, *quo Leo III, cognomento Isauricus, imperavit; neque referri ad persecutiones, quas Gensericus Wandalorum rex sub Leone M., istius nominis primo, id est intra annum* 457 *et* 474 *in Africa excitavit. Hæc in aperta luce ponentur numero sequente.*

C

sed sexto ex Africa in Tusciam advenerit,

35 *Sanctus Gregorius Magnus lib.* III *Dialogorum cap.* XI *refert, quod* S. *Cerbonius Totilæ jussu urso devorandus objectus fuerit; verum ope divina illæsus evaserit, bellua ad pedes ejus procumbente, eosdemque osculante.* Cujus rei, *subdit sanctus Pontifex,* hi, qui tunc præsentes fuerunt, adhuc nonnulli supersunt; eamque cum omni illic populo se vidisse testantur. *Dein præscitam a Sancto mortem, mirabilemque ejus sepulturam ita narrare incipit :* In ea namque Populonii ecclesia, cui præerat, sepulcrum sibi præparavit. Sed cum Langobardorum gens in Italiam veniens cuncta vastasset, ad insulam Ilvam recessit. Qui ingruente ægritudine ad mortem veniens, clericis suis sibique obsequentibus præcepit, dicens : In sepulcro meo, quod mihi præparavi Populonii me ponite. Cui illi cum dicerent : Corpus tuum illic qualiter reducere possumus, qui a Langobardis teneri loca eadem, et ubique eos illic discurrere scimus? Ipse respondit : Reducite me securi *etc. Hæc e S. Pontificis, scriptoris coævi, narratione in rem nostram excerpsisse sufficit. Licet Papebrochius citatus neget, SS. Justum et Clementem una cum* S. Regulo *ex Africa fugisse, atque idem etiam de S. Octaviano haud dubie censuerit: apud omnes tamen certum est, quod SS. Cerbonius et Felix simul cum Sancto nostro in Tusciam extorres appulerint. Jam vero si S. Cerbonius Totilæ temporibus claruerit, sub quo* S. Regulus *martyrium consummavit; imo adhuc vixerit, quando Longobardi, qui anno* 568 *in Italiam irruperunt, in eas usque Etruriæ partes penetrarunt, ubi Populonium situm erat; nullum amplius relinquitur dubium, quin ipse et* S. Regulus, *quem ducem in exsilium secutus est, sæculo* VI *in Tusciam adventarint. A vero itaque plurimum aberrarunt Raphaël Volaterranus et Leander Albertus citati. Ughellus in fœdum etiam lapsus est anachronismum. Tomo* I *Italiæ sacræ col.* *332 *S. Justum in episcoporum Volaterranorum serie statuit ante Elpidium, quem synodo Romano sub Symmacho pontifice anno* 502 *habitæ interfuisse scribit; tomo autem* III *col.* 784 *S. Cerbonii vitam extendit usque ad* X *Octobris anni* 573 : *et tamen utrumque præsulem eodem tempore simul cum* S. Regulo *ex Africa fugisse affirmat.*

D

ex ætate S. Cerbonii certum est :

E

36 *Ex Vita S. Cerbonii inedita discimus, quod cum Felice et aliis sociis* S. Regulum *ex Arianorum persecutione profugum secutus fuerit, cum Wandali in Africa adhuc dominarentur. Eorum dein regnum exstinctum fuit anno* 534, *quando ultimus gentis istius rex Gelimer a Belisario, imperatoris Justiniani duce, victus, captusque fuit et Constantinopolim in triumphum abductus. Unde consequitur, ut Sancti exsilium differri nequeat ultra dictum annum* 534. *Ad hoc usque tempus tres sæculo* VI *Wandalorum in Africa reges fuerunt, Trasamundus, Hildericus, et qui anno* 530, *vel ut alii* 531, *hujus regnum invasit, Gelimer. Nullo modo verisimile est, Sanctum nostrum persecutioni se subduxisse, regnante Hilderico; hic enim orthodoxis præsulibus favit, et rei Catholicæ pacem libertatemque, quam Trasamundus ademerat, restituit. Augustinus Camaldulensis in Actis SS. Justi et Clementis, Franciottus in Vita* S. Reguli *pag.* 179, *Benedictus Falconcinius episcopus Arretinus apud Orlendium in Orbe sacro et profano parte* II *lib.* III *cap.* XXXI *num.* 9, *et nonnulli alii existimant, persecutionem Arianorum contra Catholicos sub Gelimere recruduisse, atque in hac sanctum Præsulem nostrum et socios fugere compulsos fuisse. Verum cum apud antiquos scriptores non inveniam, Catholicos sub isto rege fidei causa ullam persecutionem passos fuisse, neque* S. Regulus,

rationes adferuntur, cur eum non sub Gelimere, ut multi volunt,

F

A S. Regulus; ut in ejus Actis legitur, aliam ob rationem ab Arianis exagitatus fuerit, quam ob eorum hæreticam doctrinam impugnatam et Catholicam defensam; ego recentiorum assertioni acquiescere non possum, fide digno testimonio destitutæ. Lego quidem apud Procopium lib. II de bello Wandalico cap. IX, eum Arii placitis adhæsisse, et apud Victorem Tunnonensem in Chronico, multos nobilium Africæ ab eodem rege interemptos fuisse, quorum bona per fas et nefas postea diripiebat: sed an in illos sæviit, quod Orthodoxi essent? Credibilius mihi apparet, quod, sicut Hildericum solio deturbatum ejusque affines, ita et multos alios nobiles Afros illi faventes occiderit, ut regnum, quod invaserat, sibi stabiliret. Huic nostræ opinioni favet potius, quam obest auctius Hermanni Contracti Chronicon, a Christiano Urstisio Francofurti anno 1585 editum; quod ad annum 530 hæc habet: Geilamer regnum invadens in Catholicos et in omnes debacchatur, quos scilicet ab Hilderici partibus stare sciebat aut suspicabatur, nullo conditionis vel religionis facto discrimine. Confirmatur id ex eo, quod in B Fastis sacris nullum martyrem, confessorem nullum reperire potuerim, qui notetur sub Gelimere pro Christi fide mortem vel exsilium tolerasse.

sed sub Trasamundo in exsilium fugisse judicem.

37 Theodericus Ruinart in Historia persecutionis Wandalicæ parte II cap. XI num. 13, S. Regulum cum sociis in Italiam fugisse asserit sub Hilderici decessore Trasamundo; sed quo circiter tempore id sub illo contigerit; non determinat. Norisius lib. II Historiæ Pelagianæ cap. XXI probat, Trasamundum anno 496 die XXIV Septembris Guntabundo fratri suo successisse, et XXVIII Maii anni 523 regno et vita defunctum fuisse. Mihi videtur nullum aptius tempus inveniri posse, ad quod Sancti et sociorum exsilium referatur, quam annus Trasamundi emortualis, vel proxime præcedentes. Rex ille Arianæ sectæ addictissimus, ut auctores coævi et ex his obvii Annalium scriptores referunt, impio edicto vetuerat, ne in episcoporum demortuorum locum alii ordinarentur; quod cum transgressi essent provinciæ Byzacenæ antistites, statim Catholicorum ecclesias claudi, et cunctos regni sui antistites exsilio mulctari jussit. Victor Tunnonensis in Chronico centum et viginti, alii multo plures sub C tyranno illo e sedibus suis ejectos fuisse scribunt. Arianis contra Catholicos præsules omnia tum temporis impune licita fuisse, vel ex hoc solo satis intelligitur, quod ipsum Trasamundum quasi invitum adegerint ad S. Fulgentium episcopum Ruspensem rursus in exsilium mittendum, quem paulo ante ex illo revocarat; viri videndi et audiendi desiderio captus. Porro persecutio ista, paulo post initium sæculi VI ob regii decreti transgressionem mota, continuata fuit usque ad Trasamundi obitum, vel certe sub finem vitæ ejus recruduit, uti ex auctoribus synchronis et coævis evincit laudatus Ruinartius num. 23. Nec modo vivens, sed etiam mortuus, quantum potuit, Catholicos oppressit; nam Victoris Tunnonensis Chronicon testatur, quod Hildericus fuerit sacramento a decessore suo Trasamundo obstrictus, ne Catholicis in regno suo aut ecclesias aperiret, aut privilegia restitueret. Hæc summatim commemorare placuit, ut lector intelligat, fidelium in Africa perversionem, incrementum hæresis Arianæ, hujus sectatorum effrænatam improbitatem, qua S. Regulum ob veræ fidei propugnationem vexare non cessarunt, donec tandem eum exsulare compulerint; ut, inquam, intelligat hæc et alia, quæ supra num. 22 in Sancti Actis narrantur, nullis melius congruere temporibus, quam quibus Trasamundus et sub eo Ariani Afros fideles ac præcipue antistites insectati fuerunt.

AUCTORE J. L.

38 Nunc rationem accipe, cur Sancti nostri et sociorum exsilium differendum censeam ad annos, qui Trasamundi obitum proxime præcesserunt. In utraque Vita S. Cerbonii narratur, quod S. Regulo alicujus in Africa ecclesiæ tunc antistiti, a patre traditus fuerit virtute et Litteris sacris imbuendus, neque in exsilium prius discesserit, quam postquam a Magistro suo episcopus ordinatus esset. Jam autem cum S. Regulus martyr obierit sub Totila anno 542, ut infra probabimus, sanctus vero Cerbonius etiam tum vixerit, quando Longobardi, anno 568 Italiam ingressi, Populonium usque excurrerant; utriusque Sancti exsilium retrahi non potest ad annos Trasamundi obitum remote præcedentes: major etenim, quam ut facile credi posset, utrique ætas concedenda esset, ut consideranti patebit. Hoc incommodum nos evitamus, qui illorum fugam in Italiam ad postremos vitæ Trasamundi annos differimus. Admissa verisimili Baronii, Ughelli tom. III Italiæ sacræ col. 784, aliorumque opinione, quæ annum 573 S. Cerbonii emortualem statuit, concedere quidem debebimus, eum, qui ante suum exsilium jam episcopus consecratus erat, 50 et amplius annis in Tuscia vixisse, et consequenter in senectute valde provecta ad vitam feliciorem transiisse: verum ejus Acta inedita, quorum initium transcripsi num. 30 et 31, hoc ipsum testantur sub finem: Erat namque miræ abstinentiæ, piis operibus pollens, suavis et modestus tam clero quam populo, usque ad decrepitam ætatem pertingens. In alteris ejus Actis, quæ exstant tom. III Italiæ sacræ Ughelli, a Nicolao Coleto auctæ, col. 708, hæc lego: Ad insulam, quæ Elba vocatur, propter crudelitatem Longobardorum recessit, ibique cum suis clericis latebram fovebat. Jam illi enim ætas decrepita advenerat, quæ illum usque ad finem vitæ protraxit. Fatemur etiam ex nostra sententia consequi, ut S. Regulus in senili ætate passus fuerit: nam si alicui in Africa ecclesiæ præfuerit, cum S. Cerbonius ejus fieret discipulus, neque prius exsulaverit, quam post collatum ipsi episcopatus Ordinem, satis commode intelligi non potest, quomodo ad Totilæ tempora vitam protraxerit, nisi dicatur senex fuisse, dum martyrium subiit. Si velis ipsi 80 circiter vitæ annos tribuere, non repugno: nam Augustinus Camaldulensis in Vita SS. Justi et Clementis cap. VI de eo hæc scribit: Demum senio confectus in prædicatione ac defensione Christianæ fidei martyrii coronam sibi expetivit Cal. Septembris. Licet auctor mox nominatus in multis nullam fidem mereatur, malo tamen credere ipsum hic non aberrare, quam asserere S. Regulum cum sociis fugisse Arianorum persecutionem, sub Gelimere excitatam, de qua tota silet antiquitas.

utque anno 523 Trasamundi emortuali, vel proxime præcedentibus.

39 Auctores instrumentorum, quæ transcripsi paragrapho præcedente, atque his recentiores scriptores passim omnes Sanctum nostrum archiepiscopum vocant, si martyrologos excipias. Hi isto titulo rectius abstinuerunt, quem nemo ex præsulibus Africanæ ecclesiæ umquam gessit. Semper ipsis exosum fuit archiepiscopi nomen, quod sæculi fastum ac dominationem magis, quam modestiam, Ecclesiæ ministris dignam, redolere videretur. Proscripsit illud anno 397 concilium

Credibilius mihi videtur, S. Regulum in Africa non quidem [illegible].

AUCTORE J. L.

Carthaginense III, *canone* XXVI *decernens,* Ut Primæ sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, aut aliquid hujusmodi; sed tantum primæ sedis episcopus. *Nec nomini invidia abstersa fuit sæculo* VI, *quo Sanctus floruit; nam synodus Carthaginiensis sub Bonifacio anno 525 celebrata eamdem prohibitionem renovavit. Itaque* archiepiscopi *titulum* S. Regulus *in Africa non gessit; quem proinde rectius cum martyrologis* episcopum *agnominabis. Verum si non nomine, an ipsa re et dignitate archiepiscopus non fuit? Ut affirmem id vero propius accedere, sufficere mihi videntur, quæ nunc subjungo. In omnibus Africæ provinciis, Proconsulari excepta, antistes consecratione senior, in quacumque civitate resideret, episcopus primæ sedis erat. Quoniam vero persecutio contra Catholicos antistites non nisi cum morte* ***Trasamundi finem habuit, plurimæ ecclesiæ suis*** *pastoribus viduatæ fuerunt. Unde* S. Regulus, *qui, ut ex ante dictis necessario sequitur, multis annis in Africa episcopus fuit, facile in sua provincia præsulum senior esse potuit, et primæ sedis episcopatum gerere. In antiquissimis Sancti* B *Actis, quæ exciderunt, hæc ejus super alios antistites præcellentia expressa forte fuit vocibus, apud Afros olim usitatis; sed quam junior auctor* ***explicarit per notiorem in Italia*** archiepiscopi *appellationem: qui titulus dein transierit in recentiorum biographorum scripta, quæ edita vel inedita hodie exstant.*

Sed re ipsa archiepiscopum fuisse, id est, primæ sedis antistitem.

40 ***Præterea Cerbonius in Vita sua inedita*** *dicitur cum Felice episcopus a Sancto nostro ordinatus fuisse: unde rursum intelligitur, hunc primæ sedis antistitem fuisse; cujus erat episcopos in sua provincia consecrare. Verum, inquies,* S. Regulus *in suis Actis narratur* convocatis aliquantis ex proprio clero *suum fugiendi ex Africa consilium proposuisse: sed ex iisdem deduci potest, quod Cerbonius et Felix probabilius fuerint e numero convocatorum: non videntur igitur episcopi fuisse, quia* erant ex proprio clero S. Reguli. *Hoc argumentum, ut mihi videtur, parum urget: nam dici potest, biographum vocibus istis usum fuisse, ut iis comprehenderet omnes a Sancto advocatos tam episcopos quam presbyteros et diaconos: e quibus hi fuerint* ex proprio *ejus* clero, *ut episcopus erat, illi vero, ut erat episcopus primæ* C *sedis; cujus jurisdictioni, quæ sine aliquo proprietatis jure intelligi non potest.* Decreta Nicæna sive inferioris gradus clericos, sive ipsos episcopos, *qui sunt ex clero supremi gradus,* apertissime comminant. *Verba sancti Concilii Africani can.* CCXXXVIII *et apud Thomassinum de Vetere et nova Ecclesiæ disciplina parte* I *lib.* I *cap.* XLI *num.* 18. *Itaque ex eo, quod Cerbonius et Felix fuerint e clero con*vocato, ***inferri nequit, eos episcopos non fuisse;*** *quorum dignitatem ecclesiasticam illis tribuunt non modo* S. Reguli *et utraque S. Cerbonii Vita, verum etiam omnes passim recentiores biographi constanti traditioni acquiescentes. Neque ab hac ideo recedendum puto, quia nusquam determinatur ecclesia, quam in Africa rexerint. Non solum res gestæ, sed etiam ipsa nomina complurium incognita sunt præsulum illorum, qui sub Trasamundo in Sardinia, Italia et alibi exsularunt. Ex iis vero, quorum nomina exprimuntur, plures sunt, de quibus nescitur, quam cathedram tenuerint, ut videre est apud laudatum Ruinartium num.* 11. *Quidni iis accenseantur Cerbonius et Felix; quos, licet incertarum sedium, episcopos tamen ubique fere nominatos invenies.*

Quidni etiam credere liceat S. Regulum *primæ* D ***sedis antistitem fuisse, qui illis episcopatus ordinem contulisse legitur in Vita S. Cerbonii inedita,*** *quique in omnibus instrumentis de quibus hactenus mentionem feci, archiepiscopi titulo donatur. Hæc inter duo sunt, quorum scriptores num. 20 et 28 testantur se aliqua ad* S. Reguli ***martyrium spectantia producere ex vetustioribus ipsius Actis. Si his illi usi fuerint, cur potius*** *credendi sunt* archiepiscopi *titulum de suo adjecisse, quam per hunc explicare voluisse id, quod revera legerunt, nimirum quod Sanctus primæ sedis episcopatum gesserit, qui solo nomine, non re, ab archiepiscopatu differt.*

Ab omni culpæ suspicione liberatur Sancti absentia a suo grege, ostenditurque

41 *Tillemontius in Monumentis ecclesiasticis tom.* XVI *pag.* 610 *difficultatem aliquam lectori* ***expendendam proponit, quam ipsi creavit sancti nostri Præsulis commoratio in Tuscia post mor***tem *Trasamundi. Nihil, inquit, ipsi impedimento fuit, quo minus potuerit in Africam reverti sub Hilderico, qui pacem rei Catholicæ ibidem* ***restituit: intellectu difficile est, quid ipsum solverit ab obligatione redeundi ad suam sedem.*** *Hæc objectio nos non magis ferit, quam illos,* E ***qui Sancti exsilium differunt ad tempora Gelime****ris. Nam si ad cathedram suam reverti debuerit sub Hilderico, debuit etiam illo circiter octo annorum spatio, quo vixit post Gelimerem regno exutum atque Africam a Justiniano imperatore recuperatam, sub quo veræ in ea religionis status felicior fuit, quam sub ullo Wandalorum rege. Verum sive sub Justiniano post Africam* ***imperio subjectam, sive sub Hilderico, sive sub*** *utroque* S. Regulus *redire potuerit, mea senten*tia est, ipsum in exsilio commorantem solutum *fuisse eo vinculo, quo episcopi suis ecclesiis alligantur, et consequenter ad sedem suam redire non debuisse. Intellectu quidem difficile id esse ait Tillemontius: sed nos hoc facile probabimus,* ***idque argumentis non longe quæsitis, sed ex ipsa*** *Sancti Vita depromptis. Ex ea imprimis habemus, quod episcopatu se absolute abdicare voluerit, non vero ad aliquod tempus persecutioni se subducere: nam ad clerum congregatum* ***dixisse narratur, se, sede sua relicta, in alias*** *terras secedere velle* ad serviendum Deo; *dein Dominum orasse, ut dignaretur sibi et sociis* opportunum locum præparare, et in viam pacis F dirigere pedes, ut secure ac quiete semper famulari *ipsi possent. Mox subjungitur, quod Sanctus* relinquens rura accolis, propriaque dimissa sede, *mari se commiserit, et magnam tempestatem eluctatus, in Tusciam appulerit; ubi* elegit eremitico vivere tramite. *Ex quibus liquet, quod sanctus Præsul, cum in voluntarium exsilium abiret, episcopatu se abdicarit, tranquillioris et sanctioris vitæ in remota solitudine agendæ desi*derio incensus.

Contra Tillemontium fatetur intelligi posse quod solutus fuerit

42 *Verum an abdicatione ista ab ecclesia sibi desponsata ita divellere se potuit, ut nexus sublatus fuerit, quo antea illi adstringebatur? De nexus istius solutione dubitandum non est, si episcopatu cesserit justa de causa et cessionem approbarint illi, quos consuluisse satis erat. Sacri istius vinculi dissolvendi tota potestas jam dudum devoluta est ad Sedem apostolicam: sed temporibus, quibus* S. Regulus *floruit, episcopatuum cessiones justis de causis fieri consueverant, summo Pontifice inconsulto. Extra omne dubium id potest Thomassinus in Vetere et nova Ecclesiæ disciplina parte* II *lib.* II *cap.* L *et sequentibus. Ibidem cap.* LIV *num.* 6 *scribit, sæculo tantum duodecimo*

duodecimo sub Alexandro III usum invaluisse, ne præsules suæ dignitati et oneri injussu Pontificis renuntiarent. An autem olim in Africa ad validam et licitam episcopatus cessionem necessaria fuerit primatis Carthaginiensis approbatio, an vero suffecerit primæ sedis episcopi seu concilii provincialis, sive etiam solius cleri populique consensus, hic non inquiro : quia ipse S. Regulus *verisimilius primæ sedis antistes erat, nec episcopum Carthaginiensem consulere potuit, quia illis temporibus nullus erat. Nam a morte S. Eugenii, id est, ab anno* 505 *usque ad* 523 *prima totius Africæ cathedra vacua fuit. Satis igitur fuit episcopos atque alios, qui commode adesse poterant, ex provinciæ suæ clero convocare, iisque suam de episcopatu abdicando voluntatem proponere : hoc autem Sanctum fecisse Acta ipsius testantur; ex quibus etiam satis manifesto colligitur, quod ejus consilium approbatum fuerit.*

ab obligatione ex Tuscia redeundi ad suam ecclesiam;

43 *Causa, quæ Sanctum movit ad sacrum magistratum deponendum, etiam justa fuit. Ejus Acta hanc adferunt :* Illi, quos prædicta hæresis commaculaverat, in tanta furoris face contra eumdem Dei Famulum exarserunt, ut non solum se ab errore nollent compescere; verum etiam verba Dei ab eodem audire non dignabantur : insuper minas mortis in eum jaculabantur.. Nimirum itaque insidiantes ei a suis eum finibus expellere conati sunt. Interea beatus Archiepiscopus tantum scelus ab Arrianorum auctoribus propaginatum * considerans, seque etiam sua repugnatione nihil proficere *etc. His verbis expensis, lector Thomassinum citatum adeat, fuse et docte disserentem de episcopatuum cessionibus et causis requisitis, ut illæ canonicæ censeantur. Plurimos apud illum invenies præsules, pietate et vitæ sanctimonia illustres, qui ante et post* S. Regulum *in variis orbis partibus claruerunt, easdemque vel similes, vel etiam, ut mihi videtur, leviores ob causas sacris præfecturis renuntiarunt. Veterum testimonia, quæ producit, tam frequentia sunt, tam certa, atque etiam eruditis passim tam nota, ut ego iis transcribendis immorandum non censeam. Si Afrorum, qui episcopatu abierunt vel abire voluerunt, exempla requiris, reperies ea apud laudatum scriptorem capite* LI *: quod ubi una cum præcedente et subsequente ea de perlegeris, satis apparebit, ipsam Sancti Vitam sufficientia suppeditare argumenta, ex quibus inferri possit, eum, cum ex Africa discederet, solutum fuisse vinculo, quo antistites cum sua ecclesia conjunguntur, et consequenter nulla constrictum fuisse obligatione redeundi ad suam sedem. At persecutio cessavit sub Hilderico, qui Catholicis præsulibus favit. Quid inde? Eo citius et tutius* S. Reguli *ecclesia alterius curæ et administrationi committi potuit; et haud dubie commissa fuit : nam* Mirabilis, *inquit synchronus Vitæ S. Fulgentii scriptor cap.* XXVIII, bonitas Hilderici regnare incipientis.... Carthaginiensi plebi proprium donavit antistitem, cunctisque in locis ordinationes pontificum fieri clementissima auctoritate mandavit.

idem asseritur de ejus vitæ sociis SS. Cerbonio et Felice :

44 *Sancti Cerbonius et Felix, quos episcopos fuisse credimus, numquam etiam ad sedes suas reversi sunt. Tam facile excusari potest eorum a grege suo absentia, quam sancti Præsulis nostri. Illos ex Africa discessisse, eo sibi fine proposito, ut in terris procul dissitis solitariam vitam agerent una cum* S. Regulo, *ex hujus Actis colligimus. Hoc vero eos re ipsa fecisse, asserit Vita S. Cerbonii, quæ exstat tomo* III *Italiæ sacræ, a Nicolao Coleto auctæ, pag.* 703 : Venientes autem *tres sancti Antistites* in Romuleis finibus congruum locum sibi vendicaverunt, quatenus optimo omnipotenti Deo, sequestratis omnibus, eremiticam duxerunt * vitam. *Si* S. Reguli *socios nulla alia ratio movisset ad ecclesias suas deserendas, quam vitæ solitariæ desiderium, eorum ego consilium culpare non auderem : illis eos annumerarem, de quibus S. Augustinus scribit lib.* II *contra Cresconium cap.* XI : Denique nonnulli sancta humilitate præditi viri propter quædam in se offendicula, quibus pie religioseque movebantur, episcopatus officium non solum sine culpa, verum etiam cum laude posuerunt. *Verum credibilius mihi apparet, utrumque sanctum eamdem ob causam abiisse episcopatu, ob quam* S. Regulus *id fecit; nimirum ob plebis a fide defectionem, ejus tantam contumaciam, ut eorum labor omnis infructuosus esset, necnon Arianorum indies magis insolescentium vexationes, approbante et patrocinante Trasamundo exercitas, ut in voluntarium exsilium fugere cogerentur, quos tyrannus ille forte non jusserat aperte vi in illud detrudi. Consentanea hæc sunt iis, quæ leguntur in Bonifacii episcopi Carthaginiensis epistola, ad Missorem Numidiæ primatem secundo Hilderici anno scripta, cujus hoc est initium :* Post gravissimæ tribulationis jugem pene molestiam, quam communiter universa provinciæ Africanæ toleravit ecclesia, renovatæ libertatis oportebat *etc. Eodem fere modo loquitur Felix Zactarensis episcopus, Numidiæ legatus ad concilium Carthaginiense sub eodem Bonifacio :* Innumeras Deo Domino gratiarum referimus actiones quod concessa exoptati temporis libertate, te, beatissime Papa Bonifaci, post discrimina exitialia, quibus perstrictim episcopalis honor subjacebat arctatus, promotionibus summis pertribuit huic sanctæ sedi et Carthaginiensi ecclesiæ sacerdotem, cujus exercitationis instantia pontificalem numerum, qui perierat, renovaret.

AUCTORE J. L.

** forte ducerent*

** i. e. propagatum*

præter hos alii eum in exsilium secuti sunt.

45 *Præter duos sæpe memoratos præsules Sanctum nostrum, ut ipsius Acta referunt, in exsilium secuti sunt tres presbyteri et duo diaconi. Vita S. Cerbonii inedita, cujus initium transcripsi a num. 30, alios addit socios. An ex eorum numero fuerint SS. Justus, Clemens et Octavianus plane incertum est. Affirmat id quidem illorum Vita ab Augustino Camaldulensi ex variis instrumentis collecta, uti et Acta S. Octaviani ad diem* II *hujus mensis examinanda : sed simul etiam narrant illos urbem Volaterranam obsidione liberasse, qua eam cinxerant Wandali ex Africa classe advecti. Cum autem gentes illæ nullibi legantur sæculo sexto hostiliter in Italiam excurrisse, sed tantum sæculo quinto sub Genserico, Papebrochius tomo* I *Junii pag.* 438 *SS. Justi et Clementis exsilium ad dicti regis tempora revocandum censuit : inter cujus mortem et initium regni Totilæ, sub quo SS.* Regulus, *Cerbonius et Felix floruerunt,* 65 *circiter anni medii intercedunt. Sed de hac quæstione pluribus agetur in Commentario, quem ad* II *Septembris de S. Octaviano dabimus.*

§ V.

AUCTORE J. L.

§ V. Ostenditur Sancti martyrium probabilius contigisse anno DXLII : vindicantur Acta translationis, ab Ughello typis vulgata.

Ex Totilæ itineribus

Instrum. enim antiquum, cujus partem S. Reguli Actis insertam dedi num. 28, testatur, quod Totilas, cum Sanctum ad se accerseret, eumque venire recusantem interfici juberet, in maritimis esset finibus inter Populoniensem comitatum *, qui videlicet in partibus Tusciæ est constitutus. *Certe Gothorum regem Populonio tunc procul abfuisse, minus verisimile est. Unde non assentior Florentinio, qui hoc die in Notis Sanctum coronatum esse asserit circa annum* 550; *neque Castellano, qui martyrium ejus notat circa annum* 546; *neque etiam Francolto et quibuscis aliis, qui illud differunt ultra annum* 542 : *nam varias inter urbes, quas ab hyeme annum nonum belli Gothici proxime præcedente, id est, ab anno* 543, *usque ad mortem suam, quæ anno* 552 *contigit, Totilam adiisse narrat Procopius in libris de Bello Gothico, neque Populonium neque alius locus ei vicinus nominatur. Procopii historiam percurrens studiose observavi, quo, qua et unde Totilas omni isto tempore iter emensus et remensus fuerit : nihil invenire potui, ex quo colligi possit, quod vel pedem posuerit intra limites Etruriæ strictius acceptæ, quam nunc Itali* la Toscana *vocant. Urbes, quas ab anno* 543 *accessit, Populonio proximiores non offendi, quam Perusiam et Centumcellas : sed ab his antiquæ, non vero hodiernæ, Tusciæ urbibus longo intervallo Populonium disjungebatur, ab hac octoginta, ab illa nonaginta circiter milliaribus distabat. At S. Gregorius Magnus lib.* II *Dialogorum cap.* XI *narrat, quod Totilas S. Cerbonium ursis objiciendum e territorio Populoniensi jusserit deduci* ad locum, qui ab octavo hujus urbis (*Romanæ*) milliario Merulis dicitur, ubi tunc ipse cum exercitu sedebat. *Potuit itaque et S.* Regulum *ad se accersere et in venire detrectantem mortis sententiam pronuntiare, cum anno* 545 *moraretur in Umbria, cis montem Apenninum sita et Etruriæ conterminæ, vel cum prope Perusiam aut Centumcellas subsisteret, quam urbem hac anno* 549, *illam vero anno antea obsedit. At quoniam sæpe memoratum antiquum instrumentum diserte affirmat, Totilam non procul ab urbe Populoniensi abfuisse, cum sanctum Martyrem interfici jusserit, et ex Procopii narratione ad annum* [illegible] *Christi* 542, *satis, ut mox videbitur, colligi potest, tunc cum in Tusciæ partibus non procul a Populonio haud ita procul discessisse : S. Reguli martyrium eidem anno* 542 *potius illigandum videtur, quam differendum ad tempora postea, quibus Totilas semper versatus fuit in terris nimium remotis a loco, ubi Sanctus solitarie vivebat.*

In eam diem [illegible], S. Regulum passum fuisse anno 542

17 *Dies, quo S.* Regulus *passus fuit, a biographo asseritur fuisse* I *Septembris. Annum non determinat. Sed hodie tamen restat, quæ omnia sunt, quæ de eo scripsit post Sancti martyrium ex vetustiore instrumento relatum :* Verum egit hoc Totila non impune, quod, ut sequens lectio docebit, ipse postea turpiter vitam finivit. Per idem tempus nimia crudelitate ac ferocitate succensus, iter faciens per Campaniam, ad beati viri Benedicti, qui tunc temporis vivens erat in corpore, cœnobium venit. Quem audiens prophetiæ spiritum habere, probare conatus est, an verum esset *etc. Congressum Totilæ cum S. Benedicto anno* 542 *affigit Henschenius tom.* III *Martii pag.* 276, *Pagius ad annum* 543, *et Mabillonius tomo* I *Annalium Benedictinorum lib.* IV *num.* 24. *Videamus modo, an nostra et biographi dicta consentanea sint iis, quæ narrat Procopius ad annum octavum belli Gothici, quocum annus Domini* 542 *a vere ineunte usque ad finem componitur.* Exacta hyeme, *inquit lib.* III *cap.* V *in fine et sequentis initio*, annus finitur septimus hujus belli, quod Procopius monumentis mandavit. Dein Totilas Cæsenam ac Petram castella cepit. Aliquanto post in Tusciam sese contulit; ac tentatis regionis illius oppidis, cum ei permittere se nemo vellet, trajecto flumine Tiberi, Romæ finibus abstinuit, et in Campaniam ac Samnium repente ingressus, Beneventum urbem validam, nullo negotio in potestatem suam redegit.. Deinde Neapolitanos.. obsidere constituit. *Verba illa Procopii* Trajecto flumine Tiberi, Romæ finibus abstinuit, *singulariter observanda sunt : ex his enim eruitur, quod Procopius ita nequeat intelligi, ut Totilas oppida tentarit Umbriæ cis Apenninum sitæ, quam scriptor dicit lib.* III, *cap.* XII, *et lib.* IV *cap.* XXIX *Tusciæ partem facit; nam si Petra aut Cæsena per Umbriam cis Apenninum jacentem ad Campanos et Samnites iter instituerit, non Tiberis, sed fluvius Nar ipsi trajiciendus fuit. Si itaque Tiberim transierit, idque loco ab urbe Romana remotiore (ejus enim finibus abstinuit,) ex ea regione, quæ hodie* la Toscana *dicitur, Tiberim accessisse credendus est, eoque superato per Umbrorum agros Narniæ viciniores suum iter direxisse. Nunc, ut res tota magis elucescat, Procopii narrationem hac commentatione excipere visum est. Totilas Cæsenam ac Petram ceperit mense Aprili. Aliquanto post, puta mense Maio, iter arripuerit in Tusciam, et se junxerit ducibus Bledæ, Roderico et Uliari, quos sub finem anni* 541 *vel sequentis initium miserat ad Florentiam obsidione cingendam : quam licet ipsi solverint, adveniente Romanorum exercitu, quia tamen hi, commisso prælio, turpem se in fugam conjecere; verisimile non est, Gothorum duces Etruria excessisse, in qua hostes vicerant. Totilas itaque cum iis se junxerit, in loca regionis interiora imo et maritima penetrarit, urbesque in illis munitiores frustra tentarit. Hac expeditio eum detinuerit intra terminos, quibus Tusciam hodie circumscribunt Itali, usque ad medium Septembris, cujus mensis primo die ejus jussu S.* Regulus *occisus fuerit. Dein ad Samnites et Campanos descenderit, in quorum confinius, qua Volscis proximi sunt, Casinum jacet : colloquium hic cum S. Benedicto habuerit mense Octobri. Reliquum anni tempus post captum nullo negotio Beneventum posuerit in oppugnanda urbe Neapolitana : quam tandem expugnavit sub finem hyemis anni* 543, *qua octavum belli Gothici clausit.*

ante congressum [illegible] S. Benedicto, quem [illegible]

48 *Temporis ordo, quem Totilæ gestis et itineribus jam jam tribuimus, mihi valde verisimilis apparet. Mabillonius supra citatus gravem committit errorem chronologicum, dum a nobis dissentiens Totilæ cum S. Benedicto colloquium accidisse*

A *accidisse scribit* mense admodum Aprili aut Maio ejus anni, *nimirum* 542: Huic, *inquit*, calculo recte convenit sancti Benedicti vaticinium, ubi Totilæ prænuntiat fore ut novem annos regnans, decimo moreretur... Numera tempus a Maio anni quadragesimi secundi, quo ejus cum Benedicto congressum accidisse dicebamus, cum anno quinquagesimo secundo ad mensem Augustum, *quo in pugna contra Narsetem cæsus est*; utique annos integros novem cum tribus mensibus invenies: quod cum prædicto Sancti vaticinio accurate convenit. *Infeliciter hic calculos subduxit Mabillonius: nam a Maio 542 usque ad Augustum 552 non novem, sed decem anni integri cum tribus mensibus effluxere. Præterea incredibile pene est, Totilam a vere anni 542 Cæsenam ac Petram expugnasse, aliquanto post in Tusciam iter fecisse, regionis hujus oppida tentasse, inde in Campaniam et Samnium profectum esse, nec serius ad Casinense S. Benedicti cœnobium advenisse, quam* mense admodum Aprili aut Maio ejus anni. *Hæc omnia uno alterove mense commode fieri non potuerunt; vel* B *si facta sunt, falsa fuit S. Benedicti prædictio. Hujus autem veritas, uti et eorum, quæ hactenus de die et anno martyrii* S. Reguli *dicta sunt, facillime intelligetur, si itinera et gesta Gothorum regis ad eum temporis ordinem reducantur, quem nos illis dedimus.*

Palæstra martyrii, cujus causa incerta. 49 *Augustinus Camaldulensis citatus num.* 32 *locum determinat, ubi Sancto nostro caput abscissum fuit, nimirum* ad Pontem Sacci. *Variæ tabulæ geographicæ ponunt vicum vel oppidulum istius nominis in agro Pisano 45 circiter milliaribus Italicis a Populonio destructo: sed illud sancti Martyris palæstra non fuit, cum constet eum in territorio Populoniensi, nunc principatu Plumbinensi, passum fuisse, in quo locum synonymum nusquam invenio. De causa martyrii id solum scitur, quod Vir sanctus jussu Totilæ capite plexus fuerit, quia accersitus illum adire recusavit. Ex Sancti responsione ad regios ministros,* Ad illum ire paratus sum, qui servis suis æternas epulas præparare dignatur; Totilam certe cum suis pastionibus respuo, *judicare quidem pronum est, quod ipsum rex ad epulas invitarit: sed finis, ob quem id fecerit, et rationem,* C *cur* S. Regulus *venire noluerit, non exprimunt instrumenta* § III *producta. Credendum tamen est, eum vere martyrem esse, cum ut talis semper habitus et cultus fuerit.*

Quæ Acta translationis, ab Ughello data, sinistre interpretati sunt 50 *Ughellus tomo* I *Italiæ sacræ col.* 847 *ex membrana Ms. bibliothecæ Vaticanæ historiam edidit, qua describitur translatio* S. Reguli *ex Waldo in urbem Lucensem, facta a Joanne I, qui 20 circiter ultimis sæculi* VIII *annis episcopatum administravit. Si veræ sint scriptorum aliquot Italorum interpretationes et censuræ, instrumentum istud non modo errat circa locum ex quo, sed etiam circa personam a qua, et tempus quo translatio facta est. Verum aberrant ipsimet, quotquot aliquem e dictis erroribus illi adscribunt. Ughellus imprimis Acta translationis a se in lucem data male intellexit, dum ea, sicuti patet ex verbis, quæ præmittit, agere existimavit de translatione Lucam ex Populonio vicinia. Eam hinc illo factam fuisse, etiam scribunt Ferrarius in Sancti elogio ad* I *Septembris et Franciottus in ejusdem Vita pag.* 182: *sed hos decepit historia translationis, cujus exordium dedi num.* 6. *Florentinius in Notis ad Sancti annuntiationem, et Julius Ambrosius Lucentius tomo* I *Italiæ sacræ col.* 1252 *etiam opinati sunt, in Actis ab Ughello vulgatis asseri, quod Joannes episcopus ad ecclesiam suam cathedralem Lucensem* S. Reguli *corpus detulerit ex agro Populoniensi: quod cum scirent verum non esse, illorum fidei detraxerunt ob errorem, quem non asserunt; nam Populonium ne quidem nominant. Dum autem putatitium errorem correxerunt, contra idem documentum Ughellianum confidentissime asseverarunt, ante tempora Joannis episcopi sacra lipsana ex Waldo Lucam translata fuisse: in quo a manifesta veritate longe recesserunt.*

Auctores J. L.

51 *Utriusque scriptoris verba accipe. Florentinii hæc sunt:* In Populoniæ finibus sepultum, atque ex erecta ibi basilica sacrum corpus Lucam translatum docent Acta translationis apud Ferdinandum Ughellum, amicum nostrum et in Italiæ sacræ voluminibus clarissimum, tom. I ex Vaticana membrana; quæ licet cum Lectionibus in ejus celebritate apud Lucenses legi consuetis conveniant, multa tamen egere correctione in Dypticis nostris, Deo favente, ostendemus. *An Dypticha Florentinii lucem aspexerint, ignoro. Si promissum Opus conscripsit, certe in illo, ut mox patebit, ostendere non potuit, Acta translationis Ughelliana ea correctione egere, quam illis adferendam esse significavit Papebrochio per litteras* XVII *Septembris anni* 1664 *Lucæ scriptas:* Translatum sacrum pignus fuisse circa annum septingentesimum e loco nuncupata Waldo in territorio Lucensi ad cathedralem ecclesiam, mihi plane constat. Unde homilia de translatione, edita ab Ughellio ex Ms. Vaticano, saltem circa tempus vacillat. *Lucentius citatus non minori cum fiducia ita pronuntiat:* Vacillat tamen ejus (*instrumenti Ughelliani*) fides. Ex vetustis enim documentis in hujus (*Lucensis*) ecclesiæ archivo asservatis constans fides est, superioris episcopi Walprandi tempore corpus S. Reguli ex loco Gualdo, seu Valdo translatum Lucam fuisse ad ecclesiam S. Martini. Succedens forte Joannes exornaverat sacrum depositum, ejusque cultum splendidius auxerat.

et immerito reprehenderunt, E

evidenti demonstratione 52 *Lucentii censuram transcripsit, et cum nihil ei opponat, etiam approbasse videri potest Orlendius in Orbe sacro et profano parte* II *lib.* III *cap.* XXX *num.* 19. *Eamdem refert Coletus tomo* I F *Italiæ sacræ a se auctæ col.* 796: *sed tomo* X *in Addendis et corrigendis col.* 279, *re melius examinata, translationis Acta ita vindicat:* Quænam vero sint vetusta documenta in archivo Lucensis cathedralis adservata, ex quibus colligi posit translationem B. Reguli non a B. Joanne, sed Walprandi ejus antecessoris tempore factam, ignoro. Sequentia contrarium omnino evincunt. In documento tabularii episcopalis Lucen. ✠ C n. 28, dato an. XIV Desiderii, et XI Adelchis filii ejus, 24 Maii Ind. 8, id est, anno Christi 770, Talanus et Taupertus filii q. Magnifredi offerunt ecclesiæ S. Reguli in Valdo, UBI EJUS CORPUS CONQUIESCIT etc. Extat in tabulario canonicorum Lucensium lit. A n. 45 instrumentum actum in Valdo mens. Decembri per Rodibertum notarium anno.... regni Caroli regis Francorum et Longobardorum Ind. XIII, id est, anno Christi 775, vel si mavis 774, donationis bonorum factæ ecclesiæ S. Reguli martyris Christi, UBI CORPUS EJUS REQUIESCIT IN VALDO. Et hæc eadem verba repetuntur in documento ejusdem tabularii episcopalis * I n. 55, dato anno quarto Caroli regis Franco-

rum

AUCTORE J. L.

rum et Longobardorum mense Martio Indict. prima, id est, anno Christi 778. *Adi supra num.* 7. Ex quibus clare perspicitur ad dictum saltem annum 778, nondum fuisse Lucam translatum S. Reguli corpus. Cum autem Walprandi episcopi memoria non excedat annum Christi 754 in hujus ecclesiæ documentis, quomodo ex his potest edoceri, translationem B. Reguli a Walprando factam? His adde vetustissimos hujus ecclesiæ in archivo capitulari existentes passionarios, hymnos, antiphonas et lectiones Officii, quod solebat antiquitus recitari in festo S. Reguli; omnes denique rerum Lucensium scriptores constanter convenire in affirmanda B. Reguli translatione per Joannem episcopum facta: adeo ut Vaticanæ Ms. membranæ fides nullatenus vacillare posse videatur. *Hac demonstratione non modo omnino convictus est Lucentius, qui translationem contigisse ait sub Walprando, cui Joannes post Perideum successit; sed etiam Florentinius, qui scilicet sibi plane constare scribit, illam* circa annum septingentesimum *factam fuisse.*

convincuntur:

53 *Jam abunde ostensum est, Acta translationis neque aberrare circa tempus quo, neque circa episcopum,* B *a quo ecclesia cathedralis Lucensis sacro thesauro locupletata fuerit. Quod eum ex Waldo acceperit, Coleti confutatio etiam certum facit. Unde falluntur, qui Sanctum Lucam translatum credunt ex agro Populoniensi. Falluntur etiam Florentinius et alii, qui hunc designari putant in instrumento Ughelliano. Scribit hoc quidem de Joanne episcopo, sacri depositi translatore:* In suo namque tempore per singulos annos pergebat locum maritime, *ubi erat* S. Reguli *sepulcrum: sed Waldum situm erat in tractu maritimo territorii Lucensis, non procul a locis Massarosa, Pedona et Fabiulla. Id extra dubium ponunt allegata numero 9: quibus hic addo, nullum ex tribus jam dictis locis, si accurate notentur in tabulis geographicis, longius a mari quam duarum, nullum longius ab urbe Lucensi quam quinque circiter horarum itinere abesse. Instrumentum autem ab Ughello editum non agere de Populonio vel ejus vicinia, vel inde quodammodo elici potest, quod in illo dicatur Joannes singulis annis versus mare iter instituisse* S. Regulum *veneraturus, et prope locum, ubi illius corpus* C *jacebat, prædium habuisse. Hæc de Waldo, maritimo diœcesis Lucensis loco, et ab ipsa urbe haud ita procul dissito, aptius intelliguntur et majori cum verisimilitudine affirmantur, quam de territorio urbis Populoniensis, quæ ut minimum* 60 *milliarium Italicorum seu* 20 *horarum itinere Luca distat.*

illa nobis videntur luce digniora, quam quæ Vitæ S. Reguli subjiciuntur

54 *Superest, ut de Actis ab Ughello editis, quæ jam vindicata sunt et mox edentur, lectorem aliqua præmoneamus. In iis æque ac in alteris, quæ* Vitæ S. Reguli *subjiciuntur, occurrunt quatuor versus Bedæ male adscripti, quos ex corrupto Wandelberti Martyrologio Lucensi acceptos esse, supra num. 4 dictum fuit. Unde fatendum est, neutra Acta sæculum X antiquitate superare, ut patet ex num. 15. Facile crediderim, illorum auctoribus non defuisse vetustiora documenta: sed his pari fidelitate usi non sunt. Qui Acta ab Ughello typis vulgata conscripsit, asserit Sancti corpus Lucam fuisse delatum ex loco maritimo: quod verissimum est, si per illum Waldum intelligas, quemadmodum jam satis ostensum est. Illorum auctor locum maritimum, e quo facta translatio, viciniam Populoniæ fuisse ait: quod cum in nullo documento, sed in suo cerebro inve*-D *bus conjecturis indulgendi invenisse suspicari licet, quia certo falsum est. Præter istum errorem, qui ejus sinceritati et fidei non parum detrahit, alia suæ narrationi immiscet ad rem nihil facientia; qualia sunt ea, quæ scribit de origine urbis Lucensis, quam summis laudibus extollit, et in cujus nomine, quod verbo lucere est affine, ludit more scriptoribus sæculi* XI *vel* XII *usitato. Hujusmodi ineptias non reperio in Actis Ughellianis, neque etiam dictum errorem; quæ proinde alteris sinceriora mihi apparent et luce digniora. Hæc tamen non judico undequaque approbanda esse: nam in annotandis ad litteram lector monebitur, aliqua in illis non satis consequenter, nec modo, ut mihi videtur, verisimili referri. Hinc inde etiam ob solœcismos ambigua et valde obscura est eorumdem narratio. Quæ in alia translationis historia clarius exponuntur, annotationibus suo loco inserentur.*

TRANSLATIO

E

AUCTORE ANONYMO,

Edita ab Ughello tomo I Italiæ sacræ col. 847 ex membrana Ms. bibliothecæ Vaticanæ.

Laudes Joannis episcopi; quotannis visit sepulcrum S. Reguli, a quo sanatus fuerat.

Ideo enim, fratres charissimi, diligentissime narremus ac annuntiemus, quali ordine ductum fuit corpus beati Reguli archiepiscopi *a* et martyris Domini in civitatem Lucensem. Ibi in ipsa civitate ordinatus erat Joannes episcopus *b*, aspectu angelicus, sermone nitidus, opere sanctus, fide Catholicus, consilio magnus, inter cleros potentissimus, charitate diffusus; quando hostiam Deo sanctificabat, ad prædicationem ejus copiosa turba currebat. In suo namque tempore per singulos annos pergebat locum maritime *c*, non tantum propter fossionem prædii, sed tantum ut adoraret ad sepulchrum beati Reguli *d*. F Et quod etiam in infantia evenit, memorabat suis fidelibus: Ego multa infirmitate fui detentus, in somno sanavit me beatus Regulus.

monetur ab angelo ut eum Lucam transferat: triduanum jejunium et preces indicit;

2 Hæc eo narrante, apparuit ei angelus Domini in ipsa nocte *e*, et dixit ei: Ostendet tibi Deus beati sui Reguli in hac parte corpus *f*; tolle eum et educ tecum in urbe Lucensi: et sicut illa est provincia provinciarum *g*, sic oportet. B. Regulum proprium habere sepulchrum intus in basilica beati Martini confessoris Christi, quam beatus episcopus Frigidianus *h* a fundamentis ædificavit. De hac die in futurum ibi erit in custodem et defensorem. Evigilante episcopo, referendo universa, quæ audivit in somnis ab angelo, omnibus qui ibi aderant, diligentissime placuit. Tunc episcopus suis fidelibus prædicavit triduanum jejunium, similiter et orationis instantiam, et dicebat: Dignetur Dominus noster Jesus Christus, qui est Salvator omnium, in hoc loco corniferi *i* potentiam demonstrare sui Reguli martyris.

corpus incorruptum et suavem spirans odorem reliquos pompa defert ad basilicam S. Martini:

3 Expleto triduano jejunio et oratione, convocatis presbyteris, diaconibus, clericis, ipse præsul primus terræ fossor accessit: cæteri clerici prosecuti fodientes pervenerunt ad sepulchrum *k*;

AUCTORE ANONYMO.

k A chrum *k* : quod aperientes invenerunt corpus beati Reguli martyris, quasi ipsa hora fuisset occisum, miro odore flagrans * de sepulchro sicut cinnamomum et balsamum, chrismi arva *l* pretiosa. Episcopus autem cum suis clericis et cum Dei laudibus levavit beatissimum corpus beati Reguli, et involvit in linteaminibus mundis, et posuerunt eum in feretrum novum cum psalmis et hymnis et laudibus : cum omni festinatione duxerunt eum in civitatem Lucensem in basilica beati Martini, sicut angelus Domini episcopum admonuit.

* *l.* fragrans

l

honorificum sepulcrum et supra hoc aram in nova crypta Sancto construit :

4 Post hæc autem diligentissime, et cum omni studio et universo populo Lucensi fabricavit ecclesiam et confessionem similem beati Petri apostoli urbis Romæ *m*. In ipsa vero confessione corpus B. Reguli cum omni diligentia posuit in sepulchro marmoreo novo, et desuper altare construxit; primum vero honorem B. Martini *n*. Sic legitur in partibus juxta aram B. Martini : Metallo præsul Joannes solutum gradibus portibus fecit *o*, hic corpus beati Reguli deduxit, et altare sursum erexit et construxit. Ad B ejus caput jacet humatus Pascentius archidiaconus suus *p* : ibi namque legitur et cernitur in brevi tabula lapidea. B. Beda in Martyrologio Sanctorum metricæ arti * beatum Regulum commemorans sic ait : September Regulus tenet, orditurque Kal., Regulus antistes, sibi qui caput ense peremptum portavit binis Christo stadiis faciente : cujus reliquias nunc urbs Lucana * adorat *q*.

m n o p

* *l.* artis

* *al.* Lucensis

q

beneficia ad ejus tumulum, annua solemnitas decreta.

5 Inclyto Joanne episcopo, quem superius commemoravimus, Missarum solemnia in honorem B. Reguli celebrante, plurimorum miraculorum apparuerunt signa per divinam virtutem et beati Reguli honorem : cæci receperunt visum, claudi gressum, surdi auditum, homines a dæmonio oppressi liberati sunt, et multi infirmitatibus et languoribus curati atque salvati sunt. Ex hac ergo consuetudine decretum est, ut omnes S. Dei ecclesiæ Lucensium longe lateque solemnia B. Reguli devotissime cum gaudio celebrent, et omnes plebes ibi veniant adorare et Missarum solennitates celebrare *r* in die, quam prædiximus, Kal. Septembris.

r

C

ANNOTATA.

a *Vide dicta num.* 39 *et seq.*

b *Joannes hujus nominis primus*, filius, *inquit Ughellus*, Teuperti Lucensis, patriam sedem administrandam suscepit anno 781, ejusdemque memoria extat usque ad annum 799, quo ipso anno e vivis potuit excessisse. *Sed non excessit : nam anno* 800 *adhuc vixisse certum est ex duobus instrumentis, quæ Muratorius e tenebris in lucem protraxit tom.* V *Antiquitatum Italicarum col.* 415 *et* 417. *Successorem habuit Jacobum, qui anno* 801 *episcopatum gessit, uti rursum constat ex instrumento, quod producitur tom.* VI *col.* 221. *Ibidem col.* 405 *referuntur litteræ Joannis præsulis, scriptæ sub initium anni* 783. *Antiquiorem de eo memoriam non invenio. Potuit tamen fieri id, quod laudatus Ughellus affirmat, nimirum illum anno* 781 *ad infulas promotum fuisse : nam tom.* III *col.* 572 *memorantur postrema tabulæ, a Peredeo illius decessore exaratæ anno* 778. *Porro Acta translationis Joannem insigni ornant elogio. Ughellus et alii* beatum *vocant. Franciottus pag.* 513 *scribit, eum sepultum fuisse in ecclesia S. Frigdiani, et in hujus archivo olim extitisse librum, in quo descripta erant ejus miracula, uti, inquit, diserte affirmatur in vetusto dicti archivi codice. De ejus cultu nihil invenio.*

c *Per locum maritimum, de quo hic, intellige Waldum, ubi* S. Reguli *corpus paucis annis ante episcopatum Joannis quievisse probatum est num.* 7 *et* 52. *De illius situ actum est num.* 8 *et* 53.

d *Hæc in historia translationis, Sancti Vitæ subjecta, ita referuntur :* Qui *Joannes* aliquando in maritimam, quo corpus beati Reguli jacebat, ire solitus erat, quatenus de prædiis, quæ illic habebat, curam gereret, et maxime ut ad sepulchrum ejusdem Martyris orationem Domino offerret, eundemque Sanctum in auxilium sibi invocaret.

e *Narratio accepti beneficii et angeli apparitio ad diversa tempora distrahendæ sunt : nam paulo post sequitur :* Evigilante episcopo *etc.*

f *Hæc verba angeli supponunt, Joannem ignorasse locum, ubi Sanctus in Waldo depositus fuerit. Numero sequente narratur, eumdem præsulem terram fodere cepisse, dein clericos fossionem prosecutos pervenisse ad Sancti sepulcrum : unde* E *consequens est, ut ejus corpus publicæ venerationi tunc ibidem expositum non fuerit. Sed si hæc vera sunt, quomodo hic num.* 1 *asseritur Joannes* S. Reguli *sepulcrum adire consuevisse, ut ad illud preces funderet? Ea inter se componi non possunt, nisi dicatur Joannes sanctum Martyrem in ecclesia Waldensi invocasse, quem ex certa traditione et publica fama ibi conditum noverat, ignorato tamen determinato ejus depositionis loco. Verum id mihi minus credibile apparet : nam cum non modo ecclesia* S. Reguli *in Waldo, sed etiam ejus in illa depositio tot vetustis monumentis, num.* 7, 8 *et* 52 *adductis, celebretur, cumque ex iisdem constet, eamdem ecclesiam paulo ante Joannis antistitis tempora locupletatam fuisse variis donationibus, ex devotione erga* S. Regulum *ibi quiescentem factis; parum verisimile est, hujus corpus ibidem loco incognito terra obrutum sub ejusdem Joannis episcopatu indecenter jacuisse. Unde potius credendum est, angelum jam sæpe nominato præsuli Lucensi apparentem non annuntiasse, quod Deus ipsi ostensurus esset Sancti sepulcrum, sed tantum eum monuisse, ut ipsius corpus inde Lucam transferret; neque illud terra fuisse effossum,* F *sed levatum e tumulo, qui compositus erat in loco patente, et ad quem Joannes episcopus, ut num.* 1 *legitur, aliique fideles Sancti auxilium in suis necessitatibus efflagitare consueverant. In aliis translationis Actis, etiam Sancti corpus effossum fuisse dicitur; sed illorum auctor fallitur, dum id putat prope Populonium contigisse.*

g *Qui hæc translationis Acta conscripsit, etiam auctor est honorificæ istius appellationis : nam quis credat ea angelum usum fuisse? Apud Muratorium tom.* I *Antiquitatum Italicarum col.* 2?2 *invenies, civitatem Lucensem sæculo* XII *atque etiam sub Ottone III, qui sub finem sæculi* X *et initium sequentis imperavit, totius Tusciæ caput fuisse : hinc utcumque intelligi potest, cur eadem urbs, cum territorio sibi subjecto accepta,* provincia provinciarum, *Tusciæ videlicet, hic in Actis vocetur; quorum scriptorem circa Ottonis imperium, vel sæculo* XII, *vel tempore inter hoc et illud medio vixisse existimo.*

h Frigdianus, *vel ut alibi lego* Frigdianus *et* Fridianus, *qui post medium sæculi* VI *ecclesiam Lucensem*

AUCTORE ANONYMO.

Lucensem vexit, inscribitur Martyrologio Romano hodierno ad diem XVIII *Martii, quæ ejus natalis fuit. Sancti memoria in eodem Martyrologio repetitur ad* XVIII *Novembris, quando corpus ejus translatum fuit. Ad hanc diem majores nostri eum distulerunt, quod tunc ejus festivitas Lucæ potissimum recolatur.*

i *Exodi cap.* XXXIV ℣. 29 *Moysis facies metaphorice dicitur* cornuta, *quod ex illa radii, velut totidem fulgentia cornua, promicarent. Eadem metaphora auctor hic usus videtur, et per vocem* corniferi *ad aliud significare voluisse, quam* sancti *aut* sanctitate clari, *cujus indicium, ut notissimum est, in picturis sunt radii caput circumdantes.*

k *Relege annotata ad litt.* f.

l *An per* chrismi arva pretiosa *auctor hic intellexit* chrismatis *seu* unguenti aromata pretiosa? *Sed nullibi legi nomen* arva *in hac significatione usurpatum; neque ullam aliam ei attributam inveni, quæ sensui hic aptari possit.*

m *Conradus Janningus tom.* VII *Junii seu parte* II *Supplementi ad quinque priores tomos ejusdem mensis pag.* 111 *et seqq. fuse disserit de* B *voce* confessio *ejusque varia acceptione. Hic cryptam subterraneam significat. Ibidem a pagina* 113 *accuratam Janningus dat descriptionem confessionis antiquæ S. Petri in basilica Vaticana, a Constantino magno condita. Confessio in cathedrali Lucensi, a Joanne episcopo ædificata, illi similis fuisse asseritur. Certe neque in hisce translationis Actis, neque in aliis, ab auctore Vitæ* S. Reguli *scriptis, quorum verba mox referentur, quidquam legitur, ex quo elici possit eam dissimilem fuisse.*

n *Si* primum *ad* altare *referas, et præpositionem* in *voci* honorem *adjicias, constructio erit legitima, cujus sensum ita explano: Joannes supra sepulcrum, in quo* S. Reguli *corpus condiderat, altare construxit, in ipsa scilicet confessione seu crypta; primum vero, id est, princeps aut majus altare supra cryptam in honorem S. Martini erexit. Hæc explicatio consentanea est iis, quæ narrat altera translationis historia; cujus verba, quia clarius et distinctius rem proponunt, hic describo:* In ecclesia denique beati Martini, quam S. Fridianus ejusdem civitatis C olim episcopus ædificaverat, præmemoratus præsul Joannes pulchram faciens ædificationem, ex marmoreis lapidibus totam decoratam, ibi corpus venerandum recondens, duo altaria desuper consecravit, unum inferius in honorem S. Reguli *in ipsa crypta*, aliud autem superius ad honorem S. Martini: quod de medio choro, in D quo prius fuerat, in hunc locum transmutavit, *sub quo scilicet erat sepulchrum et altare* S. Reguli *in sacello subterraneo.*

o *Prior hujus inscriptionis pars adeo vitiosa est, ut ejus sensum assequi non possim, multo minus restituere. Altera translationis Acta tantum obiter illam memorant:* Fecit et pulchros cancellos *Joannes* in circuitu Sancta sanctorum, in quibus ea, quæ diximus, scribere curavit. *Acta, quæ notis illustramus, inscriptionem illam positam fuisse dicunt* in partibus juxta aram B. Martini. *Utrobique aliis vocibus idem significatur: nam ecclesiæ locus juxta altare princeps* Sancta sanctorum *nuncupabatur, uti videre est in Glossario Cangii aucto. Aliis nominibus dicebatur* sanctuarium altaris *et* presbyterium. *Janningus laudatus pag.* 126 *veteris basilicæ Vaticanæ presbyterium ita describit:* Transeo ad presbyterium, quod cum altari suo supra confessionem fuit. Confunduntur a multis presbyterium et chorus ecclesiæ ac pro eodem sumuntur loco. Quod non ita est. Nam loca sunt diversa intra E idem septum... Erat quippe presbyterium proprie loquendo circa altare, presbyteris ad illud facientibus destinatum: ex eoque per aliquot gradus descendebatur ad chorum, ubi cantores circumsedebant in utroque latere. *Hanc presbyterii notionem hausit Janningus ex antiquis scriptoribus, quos ibidem adducit. Multos etiam adfert auctius Cangii Glossarium, ex quo pauca ad rem facientia hic addo:* Quod quidem presbyterium cancellis distinguebatur a reliqua æde. *Subdit verba synodi Romanæ sub Leone IV cap.* XXXIII: Nec inter sacros cancellos Ordinibus debitos, nisi permittente episcopo, adtentent accedere seculares. *Ex hoc synodi decreto satis erui potest, cur presbyterium* Sancta sanctorum *appellatum fuerit. Alexander II, qui supremus Pontifex anno* 1061 *creatus episcopatum Lucensem administrare perrexit, cathedralem S. Martini ecclesiam a fundamentis reædificavit. An et in quo recentior a veteri basilica differat, ignoro.*

p *Pascentium, mihi aliunde ignotum, archidiaconum fuisse credo Joannis episcopi: nam inter* S. Reguli *socios nullus nomine Pascentius, aut dignitate archidiaconus reperitur.* F

q *Circa hos versus varia observata sunt num.* 4 15 *et* 54.

r *Consule ea, quæ diximus num.* 10 *et* 11 *in fine.*

A D

DE S. FELICE EPISC. ET, UT FERTUR, MARTYRE,

PISIS IN TUSCIA,

SYLLOGE HISTORICA.

J. L.

Sancti annuntiatio sub corrupto nomine; pauca ejus gesta ex SS. Reguli et Cerbonii Actis; cultus; martyrium incertum; corporis translatio Pisas.

B

POST ANNUM DXLII.

Qui in codice Strozziano sub nomine Fidelis vel Fidulis refertur, ab eo, quem S. Cerbonii.

Apud Sollerium in Auctariis Usuardi hoc die ex codice Strozziano proxime ante S. Regulum Fidelis *quidam ita commemoratur :* Item sancti Fidelis confessoris, qui fuit socius S. Cerbonii, episcopi Populoniensis, et apud eamdem urbem quiescit, magnæ sanctitatis viri. *Ob mendi suspicionem codicis Strozziani apographum, quo usus est Sollerius, inspexi, et in eo reperi* S. Fidulis. *Sine dubio vitiosa est hæc scriptio; at quomodo dirigenda? Credo ego substituendum esse nomen* S. Felicis, *cum quia a nullo altero Fastorum sacrorum scriptore hodie* Fidelis *vel* Fidulis *memoratur, tum vel maxime, quia hujus vel istius nominis socius S. Cerbonii, de quo ad* x *Octobris agetur, nullibi apud biographos invenitur. Hi omnes* Felicem *constanter illum nominant, qui SS. Regulo et Cerbonio, in voluntarium exsilium ex Africa fugientibus et prope Populonium in Tuscia solitarie viventibus, adhæsit. Adeat lector Commentarium, quem de S. Regulo jamjam dedi. Paragrapho* II *num.* 20 *gemina laudantur Acta S. Cerbonii, e quorum alteris, ex Vaticano codice* 6453 *acceptis, §* III *num.* 30 *et seq. inter cetera transcripsi, quod S. Regulus,* ascitis sibi Cerbonio et Felice duobus

C episcopis, quos ipse sacraverat, *in exsilium migravit, et in Tusciam appulsus,* cœperit heremiticam vitam ducere, et a Felice famulatum habere. *Utrique convixit S. Cerbonius; nam in alia hujus Vita, quæ exstat tomo* III *Italiæ sacræ Ughelli, a Nicolao Coleto auctæ, col.* 703 *de tribus sanctis Viris hæc referuntur :* Venientes autem in Romuleis finibus, congruum locum sibi vendicaverunt, quatenus optimo omnipotenti Deo, sequestratis omnibus, eremiticam duxerunt * vitam. *Dein, S. Reguli martyrio paucis enarrato, subditur :* Cerbonius vero et Felix, sanctissimi episcopi, cadaver sui magistri et archiepiscopi mirifice sepelierunt.

* f. ducerent

et S. Reguli Acta

2 *In Actis S. Reguli, quæ amputatis longioribus interpolationibus et digressionibus §* III *edita sunt, sancti martyris sepulturæ hæc præmittuntur :* Angelus autem Domini apparuit duobus ejus coepiscopis Felici et Cerbonio, eisque interfectionem beati præsulis nunciavit, dicens : Pontifex vester interfectus est. Et cum hoc dixisset, ab oculis eorum evanuit. Illi vero, spiritu sancto ductore, perrexerunt, sedentemque eum *cum abscisso capite, inter manus ante pectus sublato,* invenerunt, ubi priusquam decollatus esset, sedisse compertus est. Qui de morte illius contristati, sed de vitæ perpetuitate gaudentes, dixerunt : Cur nos a tuo consortio segregasti, E sanctissime Pater? Tecum profundos transivimus gurgites, tecum marinas sustinuimus tentationes, spera[illegible]esque, ubicumque fuisses, quod tecum tuos comites aggregasses. Tu nobis absentibus es martyrio coronatus : nos, te patre ablato, in istius seculi fatigamur angustiis. Quis nos cibo spirituali reficiet? Quis nobis salutis monita ministrabit! Precamur, ut Regem nostrum, Dei Filium, pro nobis voce solita depreceris, ne nos diu post te in hac exilii peregrinatione reservet. Surge, surge sanctissime pater, ut in loco voluntatis tuæ valeamus tuum sepelire cadaver. Mox erectus, caput ferens in manibus, quantum jactus est lapidis, requievit traditus sepulturæ.

Felicem vocant, non videtur distinguendus :

3 *Quid de SS. Cerbonii et* Felicis *allocutione ad truncum S. Reguli corpus, et de miraculo gestati ab illo capitis statuendum sit, indicavi §* II, *num.* 19 *et* 21. *Initio §* IV *ostendere conatus sum, illorum exsilium probabilius referendum esse ad posteriores annos, quibus Trasamundi vel Arianorum sub ipso persecutio in Catholicos Afros et præcipue antistites sævit. Hæc finem non habuit, nisi cum morte dicti Wandalorum regis,* F *quæ anno* 523 *contigit. Martyrium S. Reguli anno* 542 *probabilius innectendum esse, ostensum est §* V. *Unde consequens est, SS. Cerbonium et* Felicem *ut minimum* 19 *circiter annis una cum S. Regulo in solitudine prope Populonium vixisse, cujus urbis jam dudum destructæ notitiam dedi §* I *num.* 3. *Post sancti martyris sepulturam Cerbonius eremum reliquit, Populonium se contulit et aliquamdiu commoratus est apud S. Florentium, tunc temporis civitatis episcopum, de quo* XV *Maii actum est. Dein post hujus mortem a clero et populo ad cathedram Populoniensem assumptus fuit, quemadmodum utraque ejus Acta testantur. Etsi in his post enarratam S. Reguli sepulturam nulla amplius mentio fiat de Sancto nostro, verisimillimum tamen est, eum non fuisse divulsum a Cerbonio, cujus in fuga comes et in solitudine convictor tot annis fuerat; sed cum ipso Populonium venisse, ibique mortuum ac sepultum fuisse. Ecce quam pulcre S. Felici conveniant, quæ in apographo codice Strozziano de, nescio quo,* Fidule, *et apud Sollerium de* Fidele *referuntur. Unde vehementer*

AUCTORE I. L.

vehementer suspicor. Sanctum nostrum in dicto codice sub corrupto nomine 1 Septembris annuntiari. Suspicionem auget, quod hoc ipso die etiam S. Felix *colatur, uti testimonia jamjam producenda fidem faciunt.*

colitur Pisis, ubi corpus qui escit episcopus fuisse credimus:

4 *Pisas, celeberrimam Tusciæ urbem et potentis olim reipublicæ sui nominis caput, cujusdam S. Felicis corpus servare et venerari, Orlendius in Orbe sacro et profano parte II lib. III cap.* XXVI *num.* 10, *Josephus Martinius in Theatro basilicæ Pisanæ cap.* VII, *et alii asseverant. Sacrum autem corpus non esse alterius quam nostri* S. Felicis, *atque hujus venerationi primam Septembris destinatam esse, intelligo ex Florentinii Notis ad S. Reguli annuntiationem:* Hac etiam die S. Regulum cum Felice episcopo, ejus socio, Pisis in cathedrali venerari, ubi eorum corpora quiescant, idem Ughellius affirmat. *Hunc quidem mox corrigit Florentinius, sed in eo tantum, quod dicat S. Reguli corpus, cujus possessione Lucenses gloriantur, in basilica Pisana quiescere, quæ aliquas dumtaxat ejus reliquias servare dicenda est. Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, elogio S. Reguli hanc subjicit Annotationem:* Hac die Pisis una cum S. Regulo etiam Felix episcopus et martyr, ejus socius, celebratur, ut ex Tab. eccl. Pisanæ apparet: licet, ubi martyrium passus sit, ignoretur: tametsi Felicem quoque sub eodem rege Totila, et circa Populoniam, sicuti et Cerbonius ejus comes, martyrio affectum probabile est. *In fide Ferrarii, qui basilicæ Pisanæ Tabulas, et Florentinii, qui Ughellum laudat, in Opere nostro* Felici *locum concessi: quem etiam* sanctum *vocant, quotquot fere SS. Regulum et Cerbonium scriptis celebrarunt. Ab iisdem quoque* episcopi *titulo honoratur: quem ob rationes, in sæpe dicto Commentario §* IV *num.* 40 *allegatas, ipsi relinquendum censeo; licet ignoretur, cui in Africa ecclesiæ præfuerit. Ibidem num.* 41 *eadem opera, qua S. Reguli, etiam SS. Cerbonii et* Felicis *absentiam a suis sedibus omni, quæ ex difficultate a Tillemontio objecta nasci potest, suspicione culpa liberavi.*

de martyrio nihil asserimus; Ferrarii de eo conjectura infirmatur:

5 *At quid de titulo* martyris, *qui Sancto apud Ferrarium tribuitur?* Confessor *agnominatur in codice Strozziano, cujus annuntiatio, nisi mea me fallat opinio, de* S. Felice *agit. Qui credunt eum martyrio coronatum, nullum aliud documentum proferre possunt, quam ecclesiæ Pisanæ Tabulas, quarum vetustas mihi incognita est. Earum tamen auctoritati satis mededisse existimo, dum Sanctum sub dubio* martyrem *appellavi; de cujus passione et S. Reguli et utraque S. Cerbonii Acta altum silent. Ferrarius Pisanorum traditioni insistens probabile esse ait, quod martyrio affectus fuerit sub Totila prope Populonium, sicut et Cerbonius ejus comes. Erat, si hunc illud consummasse velit: Totilas quidem eum ad se perduci jussum immani urso devorandum objecit, sed bellua feritatem deponens sancti viri pedes lambit; quo conspecto, rex illum liberum dimisit. Neque id prope Populonium contigit, sed in loco, qui, teste S. Gregorio magno lib.* II *Dialogorum cap.* XI, ab octavo hujus urbis milliario Merulis dicebatur, ubi tunc *Totilas* cum exercitu sedebat: *vocem autem* hujus *urbem Romanam demonstrare, ubi sanctus Pontifex Dialogos suos elucubravit, censent monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri, qui Parisiis anno* 1705 *illius Opera et Vitam ediderunt, tom.* IV *pag.* 116 *et* 201. *His ego assentior, quia in libris Procopii de bello Gothico nihil occurrit, quod credibile faciat, Totilam post annum* 542, *quo S. Regulus passus est, ad octo milliaria urbem Populoniensem accessisse; in cujus territorio apud geographos locum,* Merulis *dictum, nullibi invenio. Præterea licet indubitatum foret, quod* S. Felix *martyr obierit, facilius ego crederem, eum in urbe Populoniensi vel ejus vicinia a Gothis militibus interfectum esse, quam ab illis simul cum S. Cerbonio ductum fuisse ad Totilam, cum exercitu Merulis considentem: nam quoniam S. Gregorius laudatus ex relatione eorum, qui præsentes adfuerant, describit, quomodo ibidem, magna populi aspectante turba, a Totila urso objectus et a Deo mirabiliter servatus fuerit S. Cerbonius, silentio non videtur præteriturus fuisse Socii ejus martyrium, si illud Merulis consummasset. Haud dubie fama ad vicinam Romam ejus certamen pertulisset.*

annus mortis incertus: intelligi potest, Pisas ejus corpus a multis sæculis possedisse

6 *Porro si* S. Felix *sub Totila coronatus sit, vitam non protraxit ultra annum* 552, *quo rex iste in pugna contra Narsetem cæsus est. Si sancto fine in pace quievit, diutius vivere potuit. Quia tamen etiam medium sæculi* VI *forte non attigit, mortem ejus supra notavi post annum* 542, *quo eum adhuc vixisse certo constat. Quando Sancti corpus Pisas translatum fuerit, ignoro. Apud urbem Populoniensem quiescere dicitur in codice Strozziano: nam qui in eo refertur S. Cerbonii socius, a nostro* Felice *mihi non videtur distinguendus. Hinc tamen non consequitur, ut admittere debeam id, quod forte falsum est, nimirum Pisanos sacrum depositum ante sæculum* XV *non accepisse: nam licet is, qui* Felicis *et aliorum Sanctorum additionibus Usuardi Martyrologium in dicto codice auxit, sæculum* XV *antiquitate fortassis non superest; vetustissimum tamen potuit esse documentum illud, in quo legit Sanctum prope Populonium quiescere. Quia additamentum auctor facile ignorare potuit, sacrum corpus dein Pisas fuisse delatum, mirum videri non debet, quod immutata transcripserit, quæ in antiquiore instrumento invenit.*

DE

A D

DE S. CONSTANTIO EP. ET CONF.

AQUINI

IN REGNO NEAPOLITANO,

SYLLOGE HISTORICA.

J. V.

De cultu Sancti, tempore episcopatus et anno mortis.

INTER AN. DLX ET DLXXIII.

Sanctus Aquini colitur ut patronus :

Aquinum urbs . . . episcopalis sub archiepiscopo Capuano, sed ab ejus jurisdictione immunis, *teste Baudrando, hodie parva quidem, olim autem ampla civitas fuit et* B *colonia Romanorum. De ea Ferdinandus Ughellus in Italia sacra novæ editionis* 1717 *tom.* I *col.* 395 : Aquini magnitudinem adhuc extantia vestigia, ipsæque ruinæ produnt, certissimi humanæ instabilitatis testes, atque invidæ vetustatis. *Patronus ejus tutelaris est* S. Constantius, *ab Ughello citato inter Aquinates episcopos quartus ordine recensitus ; qui et festum ejus celebrari asserit* I die Septembris, ut habetur in Romano Martyrol. *his verbis :* Apud Aquinum S. Constantii episcopi, prophetiæ dono, multisque virtutibus clari. *Ad quæ Baronius lit.* o *notat sequentia :* De eo scribit S. Greg. lib 2 Dialog. cap. 16, ubi demonstrat, eum vixisse temporibus S. Benedicti, rursumque lib. 3 cap. 8 vita functum refert temporibus Joannis Papæ. *Verum de his postea pluribus.* Scripsit vitam ejus Petrus diaconus bibliothecarius Cassinensis (ut testatur *idem* Petrus diac. lib. de Vir illustr. monast. Cassin. c. 15 *) sed non extat. *Constantium quemdam sine titulo episc. hodie* in Cassino *annuntiant Hieronymiana contracta Rhinoviense et Richenoviense tom.* VII *Junii; et Richenoviense quidem addit Felicianum, uti etiam Grevenus, sed his locum non exprimit.* C *An vero iste Constantius ab episcopo Aquinate diversus sit, an cum eo idem, sed ob translatas forte reliquias aliave de causa Casino adscriptus, aut quis demum qualisve fuerit, divinare non possumus, nedum asserere.*

* imo 47

et a martyrologiis recentioribus celebratur.

2 *Eminentissimus Prosper de Lambertinis, nunc Benedictus XIV Christi Vicarius, libro* II *eruditi Operis sui de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione cap.* XIX *pag.* 155 *meminit* Constantii Aquinatis episcopi, *eumdem recensens inter Sanctos, qui* memorati in scriptis Patrum et virorum sanctorum canonizationis honores consecuti sunt. *Miramur autem quod antiquiores martyrologi Beda, Ado, Usuardus aliique hunc sanctum Episcopum taciti prætererint, quem a S. Gregorio Magno egregie laudatum reperimus. Quidquid sit, de cultu ejus dubitari nequit ex jam dictis. Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib.* VIII *cap.* CXII, *et Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die pag.* 561 *verbis fere Gregorii Papæ elogium Sancti contexunt : quod nos infra ex ipso fonte proferemus. Constantinus Ghinius in Natalibus sanctorum Canonicorum pag.* 60 *Sanctum nostrum annuntiat* I *Septembris cum Romano Martyrologio :* Apud Aquinum S. Constantii (al. Constantini *ut notat in margine, nescimus quo auctore*) episcopi, prophetiæ dono, multisque virtutibus clari : instante enim sibi morte, quæsitus a suis, prædixit duos post se futuros episcopos. *Additque ex Petro de Natalibus :* Claruit tem- E pore Joannis Papæ primi, *quod infra examinandum. Brevius Castellanus in Martyrologio universali :* Aquini, S. Constantii, episcopi ; quem donum prophetiæ et virtutes plurimæ celebrem reddidere. *His adde quod Orlendius Orbis sacri et profani parte* II *vol.* III *pag.* 1515 *habet :* Eximia sanctitatis laude effulsit S. Constantius episcopus Aquinas.

Circa ejus episcopatum alia que errores

3 *Quamdiu Sanctus episcopatum tenuerit, et quot annos vixerit, in obscuro est ; nec certo a nobis instrumentorum penuria determinari potest. In serie episcoporum Aquinatium tertius ab Ughello numeratur* Joannes, ad quem (*ut ait*) Joannes III literas dedit in c. ex lit. de Pigno. *Hoc si verum esset, sequeretur, Sanctum nostrum, qui secundum Ughellum quartus fuit Aquini præsul, et sub Joanne III defunctus est, ut infra probabitur, annis ad summum 12 cum aliquot mensibus isti ecclesiæ præfuisse : quandoquidem Joannes III annos Pontificatus tredecim non explevit. Sed manifeste errat Ughellus ; capitulum enim* ex litteris *quod citat, quintum est in libro* III *Decretalium Gregorii IX titulo* XXI F De pignoribus, *datum non a* Joanne III, *sed ab* Innocentio III, *qui anno* 1198, *id est, plus quam* VI *sæculis post, sedere cœpit : non ad* Joannem, *sed ad episcopum Aquinatem, cujus nomen ibi non exprimitur. En tibi, lector, capituli epigraphen :* Idem (*Innocentius III*) episcopo Aquinati, *fortasse Gregorio II, qui ordine decimus quintus, ipso Ughello teste,* Gregorio (I) successit, . . . Innocentio III sedente, anno MCCVI. *Neque in toto Jure canonico alium canonem aut capitulum* ex lit. de Pigno. *præter assignatum invenire est.*

Ughelli deleguntur.

4 *Hallucinatur iterum Ughellus scribens* S. Constantium sub Joanne (*utique III*) circa annum Domini DLXVI S. *Benedicto contemporaneum fuisse :* Quo etiam tempore S. Benedictus Patriarcha sanctitate florebat. *Consentiunt enim plures eruditi hunc sanctum Patriarcham ad tempora Joannis III minime pervenisse : videlicet cum obierit anno Christi* 543, XXI *Martii, ut Tomo* III *ejusdem mensis pag* 276 *probatum est, et ut habet Mabillonius tomo* I *Annalium ad an.* 543 *num.* 8, *ubi num.* 3 *præmiserat :* Interim jam mæstos ex Mauri discessu Casinatum

AUCTORE J. V.

Casinatum animos gemina plaga supra modum afflixit; mors scilicet Benedicti parentis, sororisque ejus Scholasticæ, quæ fratrem in cælum paucis diebus præcessit. *Imo secundum quosdam obiit anno 536; quamquam hæc opinio nobis haud videatur probabilis propter Totilæ cum sancto Patre congressum, quo serius, nempe anno 542 contigit. Atque hæc, ne actum agam, de anno mortis S. Benedicti per transennam dicta sufficiant: nunc ad sanctum nostrum Episcopum revertamur, certiora de illo quantum licet cogniturі.*

Quo anno sedere cœperit, et quamdiu vixerit, incertum:

5 *S. Gregorius Magnus, quem Ughellus citat, libri* II *Dialogor. caput* XVI *sic exorditur*: Eodem quoque tempore quidam Aquinensis ecclesiæ clericus dæmonio vexabatur, qui a venerabili viro Constantio ejusdem ecclesiæ antistite per multa fuerat Martyrum loca transmissus, ut sanari potuisset; *verum conatu irrito.* Ductus itaque est ad omnipotentis Dei famulum Benedictum: qui Jesu Christo Domino preces fundens, antiquum hostem de obsesso homine protinus expulit. *Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 60 *id factum narrat anno 530: unde concludere possumus, et* B *Sanctum nostrum anno 530 coævum fuisse S. Benedicto, et jam tum Aquinensem rexisse ecclesiam. A quot autem annis ante illud tempus episcopatum adeptus fuerit, quove anno in lucem editus, nusquam invenimus. Secundum Petrum de Natalibus citatum num.* 2, Constantius episcopus Aquinæ civitatis fuit, et Joannis Papæ primi temporibus claruit; *quem Ghinius sequens addit*: Forte anno DXXV. *Cum aliunde quo hæc infirmem vel confirmem nihil habeam, eatenus Petro de Natalibus Ghinioque assentior: potuisse nempe Sanctum circa hæc tempora creari episcopum, ob insignes virtutes, quibus præfulgebat. Unde oportet natum esse sub finem sæculi* V, *aut certe ineunte sæculo* VI. *Quod si agant (ut verborum ordo videtur innuere) non de Sancti presbyteratu aut initio episcopatus, sed de fine seu morte sub illud tempus obita, minime assentiri possum tum ob dicta superius, tum quod Gregorius lib.* III *Dialog. cap.* VIII *scribat*: Vir quoque venerabilis vitæ Constantius Aquinæ civitatis episcopus fuit, qui nuper prædecessoris mei tempore beatæ memoriæ Johannis Papæ defunctus est. *Ubi editores Benedictini ad vocem* Johannis *notant*: Scilicet Johannis III, qui an. DLXI (*seu* 560, *ut probat Pagius*) C sedere cœpit.

sed constat eum vixisse sub Joanne III,

6 *Sane a martyrio S. Joannis I, Ravennæ enecti anno 526,* XXVII *Maii, ad pontificatum Gregorii Magni, quem* III *Septembris annos 590 auspicatus est, anni fluxerant 63; Joannes II autem obiit eodem* XXVII *Maii 535, id est, annis 54 ante Gregorium Papam: adeoque Gregorius anno 593 aut 594 Dialogos scribens non diceret* nuper, *sed* pridem defunctus est, *siquidem sub Joanne I vel II sanctus Episcopus ex hac vita migrasset. Quis enim hominem ab annis plus 63 sive etiam 54 mortuum,* nuper *defunctum dicat; aut suum prædecessorem appellet obvio sensu nuperum, a quo tot annorum spatio distet, intermediis 10 vel 7 Pontificibus? Voluit ergo S. Doctor indicare proximum suum istius nominis prædecessorem, Joannem III anno 573 defunctum: sub cujus pontificatu, et non ante, Sanctum nostrum obiisse testatur. Contra facit hæc Ferrarius citatus num. 2 sua Annotatione*: Joannes, sub quo S. Constantius vixit, tertius est, qui Pontif. gessit post Gelasium I * circa an. D. DLXI, quo tempore Gothi a Narseta profligati fuerant an- D no 552, *et iterum* 554, *qui finis fuit belli Gothici in Italia, teste Pagio. Hinc liquet, si Sanctus noster, ut habet Petrus de Natalibus et ex eo Ghinius,* Joannis Papæ primi temporibus claruit, *et ad cathedram episcopalem evectus est; illum annis ut minimum 34 Aquinensem gubernasse ecclesiam. Imo vero annis pluribus eidem præesse potuit, licet tantum sub Felice IV Joannis I successore ad episcopatum promotus fuisset.*

* Pelagium I. nam Gelasius I ab anno 496 obierat.

quamvis annum determinare nequeamus.

9 *Ad annum Sancti emortualem quod spectat, illud certi habemus ex S. Gregorio Magno sub finem numeri 5 citato, obiisse illum tempore* beatæ memoriæ Johannis Papæ *nempe tertii, prout ostendimus num.* 6: *quoto autem Christi anno non constat. Secundum Ughellum* sub Joanne Pontifice floruit circa annum Domini DLXVI, *an eodem defunctum esse velit, nescimus: Ferrarius annum nullum exprimit; Castellanus* circa annum DLXXII. *Audiamus et Baronium tomo* VII *ad an.* 572, *ubi post narratam Joannis III mortem (quam anno uno anticipat, ut ostendit Pagius in Critica ad eumdem annum) sic habet num.* 2: Ad hæc tempora ejusdem Joannis Romani Pontificis, antequam tamen E Longobardi irrumperent in Italiam, Constantius episcopus Aquinas, qui vivente adhuc S. Benedicto jam sedere cœperat, defunctus est, ut testatur S. Gregorius. *Irruptionem Longobardorum in Italiam idem Baronius, consentiente Pagio, affigit anno* 568 ipsis Kalendis Aprilibus *ex Paulo Diacono lib.* II *de Gestis Longobard. cap.* VII. *Nos, deficiente certiori temporis nota, Sancti obitum collocamus sub pontificatu Joannis III, id est, inter annum 560 et 573; prout supra posuimus*

Sancti virtutes et elogium hic edendum.

8 *Multis ac insignibus virtutibus meritisque eximium hunc Præsulem eluxisse, extra controversiam est; prophetiæ quoque dono fuisse præditum, ex Gregorio patet. Id unum dolemus, quod præclara tanti Viri gesta et decora singulatim enumerare ac illustrare non possimus, cum Vita ejus, teste Baronio supra, non exstet*: quam temporum ingluvies, *ait Ughellus,* devoravit. *Scripta illa fuit, eodem Ughello teste col.* 396, circa an. MCXXV *a Petro diacono bibliothecario Casinensi,* ut ipse affirmat *Opusculo de viris illustribus cap.* XLVII, *et lib.* IV *Chron. Casin. cap.* LXVI *(non 48, ut perperam Ughellus habet)* ad Gua- F rinum episcopum Aquinensem *ordine duodecimum. Speraveram saltem aliquid de Vita ista vel ad Sanctum nostrum pertinens inventurum me fuisse sive in Thesauro antiquitatum et historiarum Italiæ edito Lugduni Batavorum anno 1723, sive apud Rerum Italicarum scriptores tomo VI Muratorii anno 1725 Mediolani impresso, ubi col. 59 et 60 opusculorum anecdotorum Petri diaconi citati catalogi sat longus texitur: sed frustra quæsivi. Quare eruditos Italos, Aquinates imprimis enixe rogatos cupimus, ut, si quid forte in aliquo bibliothecarum angulo inter blattas lateat, ad gloriam Dei et honorem Sancti Præsulis ac Patroni sui in lucem proferre et nobiscum communicare ne graventur. Edemus interim, quod unicum de Sancto hoc in museo nostro reperimus, exiguum Ms. a Ferdinando Ughello transmissum, continens qualecumque vitæ compendium, et Sancti elogium ex lib.* III *Dialog. cap.* VIII *Gregorii Magni. Elogium illud ex nova editione Parisiensi Operum sancti Doctoris tomo* II *col.* 293 *correctius recudemus, et annotatis quibusdam illustrabimus. Manuscriptum ex quo auctore desumptum sit, non additur: certe non*

A *non est valde antiquum. Præfigitur autem hic titulus :* Vita vel obitus S. Constantii ep. *Nos illud sub nomine elogii dabimus.*

ELOGIUM

Ex Ms. Ughelli, et S. Gregorio Magno.

Pastoralis cura Sancti, perseverantia in divinis obsequiis. prophetiæ donum :

** pro studebat, vel studuit*

** l. ad quod*

Dum egregius pontifex Constantius Aquinensem strenue gubernabat ecclesiam, et dictis atque exemplis ceu lucerna præclara super candelabrum posita sublimiter illustrabat illam, omni virium conamine illud adimplere studens * imitandum exemplum, quod est de Christo scriptum, quæ cœpit Jesus facere et docere : scilicet ut auditoribus suis id exhiberet in opere, quod * eos informaret prædicatione. Et quia nullus de perceptione bravii exultat, nisi qui B cursum efficaciter explere conatur, et ipsa per se veritas non incipientibus, sed perseverantibus æternam pollicetur salutem : vir iste Sanctus usque ad extremum vitæ suæ terminum in divinis obsequiis juxta nominis sui præsagium constantissime perseverare studuit. Unde et post ejus obitum multas ab eo virtutes factas cognovimus : quia Deum omnium virtutum cooperatorem in se promeruit habere inhabitantem, de quo Apostolus apertissime testatur dicens : Hæc omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult. Qui utique inter cetera suarum virtutum magna, prophetiæ quoque dono refulsit, quemadmodum B. Papa Gregorius vir per omnia sanctissimus in tertio Dialogorum libro *(cap.* VIII) ejus memoriam faciens retulit, dicens.

prædicit duces post se successores, et moritur.

2 Vir quoque venerabilis vitæ Constantius Aquinæ civitatis episcopus fuit, qui nuper prædecessoris mei tempore beatæ memoriæ Johannis *a* Papæ defunctus est. Hunc prophetiæ habuisse spiritum multi testantur, qui eum familiariter scire potuerunt. Cujus inter multa hoc ferunt *b* religiosi veracesque viri, qui præsentes C fuerunt, quod in die obitus sui cum a circumstantibus civibus utpote discessurus Pater tam amabilis amarissime plangeretur, eum flendo requisierunt, dicentes : Quem post te, Pater *c*, habebimus ? Quibus ipse Pater per prophetiæ spiritum respondit, dicens . Post Constantium, mulionem : post mulionem, fullonem *d*. O te, Aquine, et hoc habes *e*. Quibus prophetiæ verbis editis, vitæ spiritum exhalavit extremum. Quo defuncto, ejus ecclesiæ pastoralem suscepit curam Andreas diaconus illius, qui quondam in stabulis itinerum, cursum servaverat equorum. Atque hoc ex hac vita subducto, ad episcopatus ordinem Jovinus accersitus est *f*, qui in eadem urbe fullo fuerat Quo adhuc superstite, ita cuncti inhabitatores civitatis illius et barbarorum *g* gladiis et pestilentiæ *h* immanitate vastati sunt, ut post mortem illius nec quis episcopus fieret, nec quibus fieret, inveniri potuisset *i*. Sic itaque completa est Viri Dei sententia : quatenus post decessum duorum se sequentium ejus ecclesia pastorem *k* minime haberet *l*.

ANNOTATA.

D

a *Consule Commentarium num.* 5 *et* 6. *Idem* Joannes PP. III *habetur inter Prætermissos ad* XIII *Julii, tomo* III *pag.* 471.

b *Ms. Ughelli* referunt.

c *Idem et Baronius* Patrem, *sensu non dispari.*

d *Sic etiam legitur in Ms. : Petrus de Natalibus adjungit :* post fullonem neminem. Quibus editis, vitæ spiritum exhalavit, *omissis intermediis. Ferrarius et Ughellus :* post Fullonem finem habebit Aquinum. *Eo nempe sensu, quo etiam intelligi debet S. Gregorius, ut post Jovinum episcopo diu caruerit. Vide Ughellum in successione episcoporum Aquinatium.*

e *Baronius :* O tu Aquina, et hos habes.

f *In Ms.* Jovinus adscitus est. *Ceterum de utroque hoc præsule Andrea et Jovino nihil usquam invenio nisi nomen et officium inter episcopos Aquinates apud Ughellum col.* 396.

g Longobardos *haud dubie intelligit sanctus Doctor, qui anno* 568, *ut Commentarius habet* E *num.* 7, *cum aliis barbaris Italiam ingressi, occiso ipsorum rege Alboino anno* 574, *itemque interfecto Clepho ejus successore anno* 576, sub Ducibus fuerunt annis decem, *teste Sigeberto in Chronico : Italiam depopulati sunt anno* 578, *Neapolim obsederunt* 581, *et Autharim regem sibi præfecerunt* 586. *Vide Pagium ad annos* 571, 573, 577, 578, 581, 585.

h *Luem inguinariam designat, quam descriptam vide apud Baronium anno Christi* 565 *num.* 25. *Pestilentia illa gravissima annos quinquaginta et amplius grassata est, cœpitque in Oriente ab anno* 541 *vel sequenti, ut probat Pagius ad an.* 544. *Idem anno* 577 *Marianum Scotum adducit, ad annum Christi* 579 *hæc scribentem :* Gens Longobardorum, comitante fame, mortalitate et peste, omnem invasit Italiam, ipsamque Romam vastatura obsidet. *De lue inguinaria sub finem anni* 589 *et initium* 590 *apud Baronium meminit etiam Gregorius Turonensis et S. Gregorius Papa : quam pestem, inquit Pagius num.* 18, hoc anno (590) non solum Urbem ; sed et alia Italiæ loca afflixisse, supra ostendimus. *Quoto autem anno barbaro-* F *rum gladiis et pestilentiæ immanitate Aquinatibus clades ista illata sit, mihi hactenus incompertum. Ceterum Ferrarius in Annotatione ait :* Aquinum autem bis vastatum est, primo sub Justiniano Imp., secundo sub Conrado. Post quem numquam reædificatum fuit, licet episcopatus perseveret. *Sed male vastationem primam sub Justiniano contigisse asserit : nam Justinianus I imperio et vita functus est Idibus Novembris anno* 565, *vivente forsan adhuc* S. Constantio, *qui sub altero tantum successore suo Jovino illam cladem futuram prædixerat. Justinianus vero Junior sive II imperium capessivit anno* 685 *diu post Gregorium Papam ; qui hæc se vivente gesta narrat, obiitque anno* 604. *Mendose itaque Ferrarius avunculum scripserit pro nepote, id est, Justinianum pro Justino juniore seu II, qui cum imperaverit ab anno* 565 *usque ad* 578, *sub eo vastari Aquinum potuit. Insuper narrat Leo Ostiensis lib.* I *Chronicæ Casinensis cap.* XXVIII, *Saracenorum ducem Massar anno* 846 *Aquinum pertransisse, et arcem ceteraque in circuitu devastasse. Quod ad Conradum spectat, fuit is Conradus Friderici II filius, quem anno* 1253 *in*

terra

A *terra Laboris civitates Aquini, Suessæ aliaque loca expugnasse, refert ex anonymo auctore Ms. de rebus Manfredi Odoricus Raynaldus Annalium tomo* XIII *ad dictum annum num* I; *Spondanus autem in Continuatione Baronii ad annum præcedentem* 1252. *Porro episcopatus quidem, ut Ferrarius ait, perseverat; sed resi*dere solent episcopi et pontificalia exercere Ponte *Curvo* 3 mill. pass. ab Aquino in occasum, in limite ditionis Ecclesiæ, *ex dimensione Baudrandi. Existimant aliqui apud Ortelium Orbis sacri et profani parte* II *vol.* III *pag.* 1516, *Pontem Curvum esse antiquas Fregellas; ex quarum, inquit,* ruinis emersit postmodum Pons Corvus, nobile Latii oppidum, quod tandem nuper Benedictus XIII Pont. Max. civitatis jure, et episcopatus cathedra donatum, Aquino univit anno MDCCXXV; ita tamen ut idem et Aquini B et Pontis Corvi episcopus appelletur.

i *Petrus de Natalibus* possel. *Apud Baronium omittitur* nec quibus fieret. *Ms. Ughelli mendose habet* fieri.

k *Hic Ms. Interserit* urbe civibusque deletis, per multa tempora. *Nempe usque ad Angelum, Jovini successorem sub medium sæculi* XI; *nam excommunicatus est ob mores utique non angelicos a S. Leone IX, qui anno* 1049 *S. Petri cathedram conscendit. Vide Ughellum, et Baronium ad annum* 1060 *num.* 5.

l *Nempe cum hæc scribebat sanctus Doctor. Vide dicta litt.* d *et* k. *Ceterum in Ms. habetur paulo inferius:* Reliqua desiderantur. *Desideramus sane nos plura de tam insigni Præsule, ut dictum num.* 8.

DE SANCTO AREALDO MARTYRE

B

BRIXIÆ IN ITALIA

E

J. V.

SYLLOGE.

De cultu Sancti, loco et tempore martyrii.

FORTE ANNO DLXXVI. *Sanctus qui Cremonæ colitur,*

Publico et *immemorabili cultu hunc S. Martyrem honorari satis certum est, ut patebit ex dicendis; de tempore martyrii haud ita constat, fatente Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ pag.* 562: Quando, et quo mortis genere hic S. Mart. affectus fuerit, nondum sciri potuit; cum nulla extet ejus in Annalib. Brixiens. memoria *(Quos utinam inspicere licuisset!) Et in Catalogo generali pag.* 346: Passus Brixiæ fertur. Quando, nescitur. *Primo itaque quæ ad Sancti cultum spectant proferemus, deinde passionis tempus indagaturi. Ferrarius in Catalogo proxime citato his verbis eum annuntiat:* Cremonæ S. Arealdi martyris. *In Catalogo Italiæ* C *Sanctorum ad hanc diem scripserat sequentia:* Arealdus Brixiæ martyrio coronatus, ibidemque sepultus est. Cujus ossa Gerardus, Brixiensis civis ex nobili Madiorum familia episcopus Cremonensis a Clemente V Pont. Max. anno sal. MCCCV creatus, a Brixiensibus, apud quos plurimum valebat auctoritate et gratia, impetrata Cremonam transtulit, et in sacello ei dicato reposuit; unde postea in ecclesiam Cathedralem translata sunt, ibique pie asservata coluntur. *Testatur id Josephus Bresciani in Diario Cremonensi pag.* 72: 1 Septembris S. Arealdus martyr. Festum in ecclesia cathedrali, ubi sub confessione conservatur ejus sanctissimum corpus. *Item* in ecclesia ipsius Sancti, quæ regitur a RR. PP. Minimis. *Plura in Sanctuario Cremonensi pag.* 248 *habet Peregrinus Merula, perperam tamen confundens Arealdum diaconum martyrem Mediolani cum hodierno: ut postea videbitur.*

Brixiæ passus est

2 *Laudatus a Papebrochio tom.* II *Aprilis pag.* XL. *Bernardinus Faynus in Martyrologio Brixiano Kal. Septembris ita scribit.* Brixiæ S. Arealdi martyris, in cathedrali Cremonæ translati: qui Longobardorum tempore, cum duobus filiis, Brixianam ecclesiam proprio sanguine decoravit. *In quæ notat sequentia:* De eodem habent Tabulæ eccl. Cremonensis sub ritu semiduplici. Item Tabula dyptica episcoporum illius ecclesiæ a Blasio Rossio * conscripta, qui agens memoriam Gherardi Maggii illic episcopi, ac consanguinei Berardi Maggii, in Brixiana sede etiam titulo principis fulgentis, sic scribit *pag.* 355 *post Decreta synodi Cremonensis edita* 1599.) Gerardus de Madiis patritius Brixiensis, successit Raynerio de Rubeis Parmensi, episcopo cremonæ, mortuo anno MCCCV Clemente V summo Pontifice. Is cum plurimum gratia et auctoritate apud suos valeret, Cremonam ossa divi Arealdi, Brixiæ martyrio coronati, inde transferri curavit; eaque primo reposita fuerunt in ecclesia, F ad ejus memoriam in vico Omnium Sanctorum constructa. Deinde vero (*anno* 1484) in ecclesiæ cathedralis partem illam translata sunt, ubi nunc est altare dicatum SS. Sacramento, opera Isacchi Restalli canonici Cremonensis ecclesiæ. Demum (*an.* 1614 VIII *Junii*) in ejus partem subterraneam; ibique jacent in arca marmorea, capite in æreo vase reposito. *Tradit Merula citatus, arcæ inscriptam fuisse sequentem epigraphen:* Anno post ortum Christi MDCXIV die septimo Junii, huic arculæ mandatum est non parvo totius civitatis sumptu corpus S. Arealdi martyris per illustrissimum et reverendissimum D. Joannem Baptistam Brivium Cremonæ episcopum. *Arcui vero triumphali:* Divis Archelao et Arealdo, sanguine ob Christum Servatorem profuso, aureas coronas adeptis, ab æthere suos hic cineres Cremonensemque rempublicam respicientibus, areas, aras, arcus eadem pia et fidelis hospes condidit, dicavit, erexit. *Solennissimam hanc translationem a Bollando descriptam vide tom.* II *Januarii in S. Babyla pag.* 581: *anniversaria autem ejus memoria annuntiatur tom.* II *Junii pag.* 52 *in Prætermissis ad diem*

* *Latine* Rubeo

A VIII. *Hactenus de cultu Sancti et palæstra, nunc agendum de tempore.*

probabiliter sub Longobardis. 3 *Ludovicus Cavitellius in Annalibus Cremonensibus, Lugduni Batavorum* 1704 *recusis tom.* III *Thesauri antiquit. et Historiar. Italiæ col.* 1356, *ad annum* 1305 *scribit* S. Arealdum *martyrio Brixiæ affectum* anno circiter CXXXIV, Adriano imperante : *forte quia credidit socium fuisse SS. Faustini et Jovitæ, quos tunc passos esse vult Pagius ad annum* 134 *num.* 2. *Verum id minus verisimile putamus, et Fayno potius assentimur, qui postquam Cavitellium allegaverat, utique a se lectum, hæc subdit :* Hujus S. Martyris cum duobus filiis Carillo et Oderico meminit in Annalibus Brixiæ manuscr. Octavius Rossius, citans antiquas memorias in foliis membraneis exaratas, ex quibus defert *, anno DLXXV Longobardorum regnum (mortuo Clepho rege) per annos decem, decem * quoque ducibus fuisse dispartitum et dominium Brixiæ cum duci Alabisio contigisset ; primo ejus anno, qui fuit DLXXVI, adeo (nondum fidelis Christo) in Christianos invexisse : ut S. Honorio tunc Brixiæ

** l. refert*

** imo 36. Vide Murator. tom. I pag. 136.*

B episcopo necesse fuerit cum turba civium in sylvas aufugere, ut persecutionem evitaret. In qua præcipue Arealdus et ejus filii Carillus et Odericus, eodem anno currente, pro fide martyrii palmam adepti sunt. *De S. Honorio actum est tom.* III *Aprilis pag.* 276. *Martyris filios, quia de cultu eorum non constat, in titulo omisimus ; quoad alia sequentes Fayni fidem : nam, quæ habemus tom.* IV *Thesauri Italiæ, Monumenta Brixiensia Octavii Rubei, nec non Capreolum de rebus Brixianorum tom.* IX *part.* VII, *uti et Chronicon Brixianum Malvecii tom.* XIV *Muratorii, frustra scrutati sumus. Itaque martyrium Sancti sub dubio posuimus anno* forte DLXXVI.

Merulæ error corrigitur : et disputatur, 4 *Prosequitur Faynus Merulæ errorem corrigens hoc modo :* Arealdus iste diversus est ab Arealdo diacono et martyre Mediolanensi : nam natalis hujus ad gloriam fuit hac die, eodem anno DLXXVI, Benedicto (I) Sum. Pontif. et Justino juniore imperatore. Illi autem natalis fuit XXVII Junii, *non* anno MLXXVI, sedente Gregorio VII, *ut perperam exscripsit Faynus ; sed* 1066, *sedente Alexandro II*, et imperante Henrico IV, ut habet Baronius in Annalibus.

C Iste fuit martyr sine aliquo sacro Ordine : ille vero diaconatus Ordine initiatus. Iste cum duobus filiis ; ille sine filiis. Iste Brixiensis : ille vero Mediolanensis. Sed Peregrinus Merula in Sanctuario Cremonensi, quia hisce relatis caruit monimentis, ideo circa hos duos Arealdos se decepit, unum accipiendo pro alio. *De S. Arialdo diacono martyre actum est tom.* V *Junii a pag.* 279 : *Acta vero aut miracula hodierni Martyris nulla habemus. Superest nunc haud levis difficultas circa Gerardum de Madiis seu Maggium, a quo superius ossa* S. Arealdi *Brixia Cremonam translata esse retulimus : utrum scilicet Gerardus iste Cremonensis episcopus fuerit. Negat Ughellus tom.* IV *novæ editionis col.* 610, *ubi inter alia hæc habet :* Post Raynerium (*de Casulis*) gratis nonnulli affingunt Gerardum quemdam de Madiis Brixiensem, electum Cremonensem episcopum anno MCCCVIII *, voluntque Brixia transtulisse Cremonam S. Arealdi martyris reliquias, easdemque intulisse in ecclesiam in honorem ejusdem Sancti exædificatam in Sanctorum viculo, ut vocant, die I ineuntis Septembris, qua die festum ejusdem Sancti celebratur Cremonæ. Cæterum in Regestis Vaticanis nulla de Gerardo habetur memoria.

AUCTORE J. V

** imo 1305*

quis primum Sancti reliquias transtulerit. 5 *Affirmant vero Ferrarius supra, Josephus Brescianus in Rosis et Violis Cremonensibus, ubi contra alios Cremonensem facit, adferens pag.* 65 *hoc epitaphium :* Gherardus Maggius episcopus

E patriæ suæ Cremonæ *etc.*, *et Faynus his verbis annotata concludens :* Dubitant aliqui Gherardum Maggium fuisse antistitem Cremonæ. Alii ex quasi nominis uniformitate cum Berardo, cognominis æqualitate, funerisque tempore, affirmant fuisse ipsummet Berardum episcopum et principem Brixiæ, qui, per mortem Raynerii de Rubeis vacante Cremonensi ecclesia, illam quoque curaret. Sed præter ea, quæ de antistite Gherardo ipsi Ludovicus Cavitellus et Blasius de Rubeis et alii asserunt, apud Brixiam in arbore familiæ Maggiæ in aliisque monumentis ejusdem atque in picturis, uti episcopus tantum Cremonæ scriptus est. *Ex adverso Ughellus Bonitum de Narnis, ut eum vocat Rubeus in Diptychis pag.* 355, *seu de Naldis pro episcopo fictitio habet, contenditque Raynerium de Casulis Volaterranum Pontio Ponzono a Bonifacio VIII anno* 1296 *suffectum esse, addens :* Ita habetur in Regesto Vaticano epistola 181 fol. 39 anno 2 : *ac ætatem protulisse usque ad annum* 1317, *succedente ipsi an.* 1318 *Ægidio de Madalbertis ; adeoque locum inter episcopos Cremonenses Gerardo non*

F *esse. Nodum hunc aliosque eruditis Cremonensibus solvendos relinquimus : præsertim quia ad sancti Martyris cultum perinde est sive a Berardo, sive a Gerardo ejus ossa primum Brixia Cremonam translata fuerint.*

DE

A D

DE SANCTO LUPO

ARCHIEPISCOPO SENONENSI,

BRIENNONE IN CAMPANIA GALLIÆ,

J. V.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti veneratio in diversis locis; Officia propria: Actorum ætas et fides.

ANNO DCXXIII. Illustris apud Senones memoria et Sancti

SENONES, *teste Baudrando,* urbs ampla Gallicæ Celticæ, Senonum primaria, . . . quæ et Agendicum dicta fuit et Senonæ in libris Conciliorum, . . urbs Galliæ antiquissima, B quæ ante Romam condita fertur; archiepiscopalis est, in planitie pulcherrima ad Icaunam fluvium, qui ibi ponte jungitur lapideo: caput est Senonensis agri in Campaniæ præfectura generali, cum antiquis a quibusdam male Burgundiæ tribueretur. *Gloriari merito hæc civitas potest pluribus sanctis archiepiscopis tum ante tum post* S. Lupum, *quorum Acta in Opere nostro vel illustrata jam sunt, vel deinceps illustrabuntur. Hugo Mathoud monachus Benedictinus in Catalogo archiepiscoporum Senonensium, quem ad fontes historiæ noviter accuratum edidit Parisiis anno* 1688, *pagina* 21 *insigne* S. Lupo *elogium texit his verbis:* Post beatissimos martyres Savinianum et Potentianum, quibus suæ sedis encænia debet ecclesia Senonensis, ceteris suis præsulibus hic eminet sanctimonia morum et signorum magnificentia, jugique populorum accursu ad ejus sacrum corpus in cœnobitica S. Columbæ Senonensi basilica. Plures plura de eo, quæ hic repetita nolumus. Et licet in omnium tabulis et ecclesiarum pulpitis vigeant ejus præconia, suis tamen laudibus semper major erit. *Martyrologium* C *Parisiense hac die sequentia de ipso memorat:* Briennene in agro Senonensi, S. Lupi episcopi, qui ab occidentalibus Neustriæ partibus, ubi multos infideles exul ad fidem Christi adduxerat, Senonas rediens, Parisiis plurimos vinculis et carcere liberavit. Corpus ejus Senonis ad S. Columbam asservatur. *Quamquam hæc ad probandum sancti Archipræsulis cultum videantur posse sufficere, pro more tamen nostro ea eis altius repetenda est ex veteribus martyrologiis.*

cultus, tota et in Gallia et in Catalonia receptus.

2 S. Lupum *annuntiat Ado.* Apud Senonas B. Lupi episcopi, sanctitate et signis miraculorum illustrissimi. *Usuardus item et Notkerus. Wandelbertus in martyrologio metrico:*

Præsul et his * Senonum Lupus æde coruscat ab alta.

* Kalendis Septembr.

Martyrologium reginæ Sueciæ, olim Senonense S. Columbæ, post tom. VII *Junii:* In Galliis, Senonas civitate, depositio B. Lupi episcopi et confessoris. *Romanum denique:* Apud Senonas B. Lupi episcopi et confessoris, de quo refertur, quod quadam die, dum præsente clero sacris altaribus astaret, lapsa est cælitus gemma in ejus calicem sanctum. *Idem habet Florarium nostrum Ms., additis quibusdam. Elogio historico cum ornat Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib.* VIII *cap.* XX. *Molanum, Canisium, Galesinium, Maurolycum, Ghinium aliosque recentiores commemorare supervacaneum est. Solus codex Pulsanensis martyrem facit:* Senones, beati Lupi E episcopi et martyris; *sed perperam, ut ex Vita constabit. Celebris ejus memoria est apud Aurelianos, teste Chalemoto in Serie Sanctorum etc. Ordinis Cisterciensis, hac die:* Aureliis in urbis suburbiis et prioratu sancti Lupi sanctimonialium Ordinis nunc abbatia, festivitas S. Lupi quondam archiepiscopi Senonensis ibidem nati, paterna domo postea in cœnobium commutata. Ejusdem etiam Sancti festivitas in omnibus cœnobiis diœcesis Senonensis. *Imo per totam Galliam plurima in ipsius honorem exstructa esse templa, tradit Carolus Sausseyus lib.* III *Annalium ecclesiæ Aurelianensis num.* 39 *in Austreno:* Sanctus vero Lupus apud nos celebratur Calendis Septembris (*in tribus Kalendariis Aurelianensibus Mss. ponitur* II *Septembris*) ejusque nomini in loco nativitatis ejus excitata est ecclesia extra muros Aureliæ ad plagam orientalem circa alveum Lygeris, in qua jugiter Deo famulantur sanctimoniales Cisterciensis Ordinis. Alia item parochialis apud Ingreium, et innumeræ per universam Galliam. *Viget quoque Sancti cultus in Hispania;* erga quem multa habetur devotio in Catalonia, F et speciatim in conventibus Dominæ nostræ de Mercede, *inquit Domeneccus in Historia generali Sanctorum etc. principatus Catalani fol.* 86 *verso, ubi et Vitam describit ex variis auctoribus.*

3 *Celebratur Sancti festum in metropolitana ecclesia Senonensi ritu semiduplici et Officio proprio novem Lectionum, ut patet ex Breviario ejusdem ecclesiæ anno* 1625 *Parisiis impresso. Breviarium item pervetustum ecclesiæ Altissiodorensis,* impressum, *ut Papebrochius annotavit,* initio seculi XVI aut citius, *novem de Sancto nostro Lectiones habet ex Vita desumptas, sed multum diversas a Senonensibus.* Collecta *seu oratio propria utrobique fere eadem est:* Deus, qui nos devota beati Lupi confessoris tui atque pontificis instantia ad agnitionem tui nominis vocare dignatus es: concede propitius, ut cujus natalitia colimus, etiam patrocinia sentiamus. Per Dominum. *In Parisiensi Breviario anni* 1640 *fit de eo ritu duplici: omnia de communi confessoris pontificis præter Lectiones secundi Nocturni et orationem, quæ ibidem hoc modo legitur:* Deus, qui devota sancti Lupi confessoris tui atque pontificis

Officia de eo propria diversis locis:

A tificis instantia, non credentem populum ad tui nominis agnitionem evocasti; da, quæsumus, ut cujus gloriosis adjuvamur præsidiis, sanctissimis provocemur exemplis. Per Dominum nostrum. *Antiphonas et Responsoria, quæ in Senonensi etiam propria sunt, non transcribo : sufficiet novem illius Lectiones* ex pervetusto cod. manuscripto, *ut prænotatur, desumptas, in Vita assignare. Præter jam dicta, invenio apud Castellanum Martyrologii universalis pag.* 749, *a monialibus Benedictinis abbatiæ Jotrensis in Bria Galliæ provincia speciali item festo* I *Septembris coli* S. Lupum episcopum Senonensem, dictum, *inquit,* S. Lop in ipsarum Proprio litteris Gothicis. *Utrum autem Officium, quod de eo recitant, idem sit cum Senonensi, an Parisiensi, an Autissiodorensi, hactenus ignoramus; nec libet operose inquirere, cum nihil Sancti gloriæ intersit. Nunc ad Acta progredimur.*

Acta varii excuderunt: apographum

4 *Vitam Sancti seu potius gestorum compendium, præter citatos num.* 2 *Petrum de Natalibus et Domeneccum, typis evulgarunt Mombritius tom.* II, *et Saussayus ad hunc diem : integram mutato stylo edidit Surius; mutilam,* B *servata phrasi primigenia, inter Fragmenta de regum Francorum rebus pie gestis exhibet Chesnius tom.* I *Scriptor. Franc. pag.* 562, *ex quo novissime anno* 1741 *eam recudit Martinus Bouquet tom.* III *Scriptorum Gall. pag.* 491. *Duplex præterea Ms. habemus : primum est apographum ex Rubea-Valle, ut videtur, acceptum; alterum est Vitæ exemplar inscriptum codici membraneo prægrandi, olim abbatiæ Valcellensis in diœcesi Cameracensi, nunc Musei nostri, notato* P Ms. 158. *Apographum cum aliis collatum, sincerum ac integrum dabimus, divisum pro more in capita et numeros, quibus Annotata subdentur. Titulum præfert hujusmodi :* Vita S. Lupi archiepiscopi Senonensis et confessoris : *acceptum autem prænotatur* Ex Ms., ut puto, Rubeæ-Vallis collato cum Ms. S. Maximini Treviris; *additurque alio charactere :* Extat etiam in Ms. S. Mathiæ Treviris. *Quod licet non viderimus, haud tamen putamus diversum esse a San-Maximinensi; post miracula enim ex hoc adscripta subjungitur :* sic Maximinus in fine habet, *tum alio charactere ut supra :* et Ms. S. Mathiæ. *Ea-* C *dem miracula habentur etiam in codice Valcellensi.*

hoc edendum, vel is

5 *In multis ab apographo discordat Ms. S. Maximini : nam primo miraculum de patefacto cælitus ostio basilicæ S. Aniani refert contigisse priusquam Sanctus ordinaretur episcopus; apographum vero seu Ms. nostrum num.* 5 *illud attribuit Sancto jam consecrato Senonensi archiepiscopo, item codex Valcellensis et Surius. Utri rectius, certo determinare haud possumus : licet enim S. Aniani basilica prope Aurelianum sit, non Senonis : potuit tamen Sanctus post adeptas infulas urbem Aurelianensem revisere, imo videtur eo redisse : nam in apographo nostro post narratum miraculum mox subditur :* Cumque prædia propria in Aurelianorum tellure ordinatus Pontifex circuiret, *quæ verba in San-Maximinensi non sunt. Omittit hoc præterea quartam Actorum partem, nisi folium exciderit, quod magis verisimile putamus : aliqua hinc inde addita uncis* [ ] *includentur; e reliquis discrepantiis levioris momenti multas negligemus, quædam tamen assignabuntur ad marginem vel in Notis. Nunc Actorum ætas inquirenda est. Biographus nullibi prodit nomen suum aut locum vel tempus, quo*

Auctoris J. V.

scripsit; neque etiam aliunde illud certo a nobis deprehendi potuit. Ex breviori Adonis elogio facile colligitur, *inquit Sollerius in Observatione ad Usuardum hac die,* latuisse Viennensem Lupi Acta; quæ Usuardum vidisse, ex relato signo manifestum existimo. *Martyrologium suum scripsit S. Ado circiter annum* 858, *Usuardus vero suum* 875 *vel sequenti, ut patet ex Præfatione Sollerii num.* 160. *Unde suspicio esse posset, Acta Sancti scripta fuisse post medium sæculi noni.*

Ætas Actorum et fides inquiritur

6 *Sane Bailletus in Tabula critica tomo* III *præfixa de scriptoris ætate hæc habet :* Auctor apparet esse seculi IX : saltem videtur Usuardus eum legisse, licet Adoni fortasse notus haud fuerit. *Bouquetus in Notis :* Hanc Vitam, *inquit,* cum duobus Mss. Codd. bibliothecæ Sangermanensis contulimus : hujus auctor floruisse creditur sæculo nono. *Quamquam non video, quid obstet, quo minus Acta longe ante, forsan sæculo* VII, *exarata sint, adeoque auctor suppar fuerit aut synchronus ipsi Sancto. Certe Bailletus ait, fuisse* illum satis bene instructum de pluribus factis; *quæ quidem ita cum omnibus adjunctis recenset,* E *ut visa potius vel ab oculatis testibus audita scribere videatur, quam texere historiam de rebus ante ducentos annos gestis : nullius enim monumentorum meminit, sine quibus tamen ex sola populari traditione singula tam accurate enarrare haud potuisset. In Vita num.* 25 *narrat mulierem, adhibito pulvere e Sancti sepulcro, gravi dolore dentium liberatam, quæ* nobiscum, *inquit,* hebdomada sine somno et cibo degerat. *Ceterum Acta sunt bona et digna fide historica, quod etiam in titulo Surius annotavit. Bailletum hic nihil moramur, qui scriptorem* auctoritatis incertæ *appellat vel ob narrata miracula, quæ forsitan ipsi minus placuerint, cum eorum nullum singulatim expresserit in Vita a se compilata col.* 12; *vel forte ob id unum, quod anonymus sit. Verum sicut cognitio nominis parum aut nihil juvat ad conciliandam auctoritatem scriptori, quæcumque pro suo libito aut ex vulgi fama referenti absque delectu, scientia et veracitate; ita, ubi hæc adsunt, ignoratio nominis auctoritatem elevare non debet illius scriptoris, qui gesta alicujus Sancti fideliter, sincere ac integre ad Dei gloriam et posterorum ædificationem litteris* F *consignaverit, suppresso licet (quando id indicare non tenebatur) suo nomine.*

§ II. Nobilis prosapia; quo anno natus, factus clericus, et episcopus : tempus exsilii; fabula de eo confutata.

Sanctus regia stirpe ortus circa an. 573, factus cl...

In *omnibus, quotquot vidimus, Sancti elogiis regali stemmate propagatus asseritur secundum id quod habet Vita num.* 1 : S. igitur Lupus parentibus inclytis ex parte regali sanguini contiguus. *Officium Senonense legit* ex patre. *Sane pater ejus Beto seu Betto affinitatem inierat cum familia regia, ut vult Bailletus : mater Agia seu Austregildis prosapia æque ac virtutibus nobilissima erat, imo uterque e sanguine regio, inquit Franciscus le Maire in Historia episcoporum Aurelianensium pag.* 117 *et* 152. *Ex his itaque*

parentibus,

AUCTORE J. V.

parentibus, de futura prolis magnitudine divinitus admoniti, Sanctus natus est prope Aurelianum in castro, ubi nunc est abbatia et ecclesia S. Lupi, *quam anno* 1249 *mense Julio monialibus de Calceata dedit Guilielmus de Bussus episcopus Aurelianensis, teste Sausseyo lib.* XI *num.* 47, *et le Maire pag.* 117. *Vide supra num.* 2. *Annum ejus natalem nusquam expressum invenimus : verumtamen ex dicendis de tempore suscepti clericatus probabiliter conjici potest in lucem fuisse editum anno circiter* 573. Parvulum lactis pabulo enutritum, expleto tempore curarum, erudiendum tradiderunt studiis litterarum, *inquit Vita : in quibus felici ingenio et diligentia tanto, ere profecit,* ut cunctos sodales suos in schola præcederet, et flore sapientiæ ac rivo torrentis facundiæ superaret. *Cumque avunculi ejus* Austrenus Aurelianorum pontifex et Aunarius Antisidhorensium præsul . . . cernerent . . . puerum normam religionis amare et Christi præcepta diligere, cum *utique jam duodennem, minorem tamen annis* 17, clericatus officio studuerunt mancipare. *Quod fieri non potuit ante annum* 587, *quo Austrenus Namatio* B *successit, ex Gregorio Turonensi lib.* IX *cap.* XVIII, *contra Sausseyum lib.* III *num.* 36 *et* 39, *ubi contendit Austrenum episcopum sedisse,* mortuo Andegavis Namantio anno Domini DXC; *sed perperam : annus enim Childeberti* 12 *concurrit cum anno Christi* 587. *Vide Cointium ad dictum annum num.* 21, *Pagium num.* 12, *Labbeum in Epitome chronologica et Ruinartium in editione Operum S. Gregorii Turonensis col.* 413, 439, 444

Virtutibus inclarescit, et archiep. Senonensis eligitur an 609.

8 *Ætate crescente, insigni pariter incremento augebantur Sancti virtutes : inter quas eminebat rigor abstinentiæ, qua carnis rebellionem edomabat, orandi studium et assiduitas in visitandis martyrum sepulcris, accuratio in persolvendis divinis officiis, misericordia erga pauperes, mundi contemptus, æternorum desiderium. His aliisque piis exercitus in clericali munere apud Aurelianenses diu se probavit, ut fama* illius, *teste Vita,* longe lateque percurreret, et amor in bonorum præcordiis glomeratus succresceret. *Quare unanimi voto cleri populique Senonensis, defuncto ipsorum antistite Arthemio,* C *ad istius ecclesiæ infulas postulatus, et annuente rege, erectus fuit. Tempus ordinationis ejus, uti et mortis S. Arthemii (de quo vide tom.* III *Aprilis pag.* 578*) incertum est : mendose tamen citatus le Maire electionem* S. Lupi *differt in annum* 620 : *quandoquidem constat tum ex Severto apud Mathoud et chronico Virdunensi apud Labbe tom.* I *Bibliotheca Mss. pag.* 100, *tum ex Vita num.* 8, *sedisse Sanctum tempore Theodorici II regis, qui* cum Brunechilde avia regnum gubernabat Burgundiæ. *Theodoricus autem vita jam ab anno* 613 *obierat, ut narrat Cointius tom.* II *Annalium ecclesiasticorum pag.* 636, *Pagius vero ad annum* 615 *num.* 13. *Nos cum Cointio pag.* 594 *putamus episcopatus ejus initium probabiliter referri posse ad annum* 609 ; *quo S. Arthemium obiisse volunt Democharès et Severtius, Castellanus de eo et Martyrologium Parisiense ad* XXVIII *Aprilis : quamvis Chiflletius Robertus et Sammarthani tom.* I *Galliæ Christianæ nullo tempore non exprimant, sed tantum dicant* memorari *eum* in Chronico Ms. ad an. DCIX. *Fuit porro S.* Lupus *in ordine archipræsulum Senonensium vicesimus primus, ut habet Mathoud, cui potius assentimur, quam Sammarthanis et Catalogo Ms., qui* XIX *statuunt,* D *aut Demochari et Roberto qui* XX, *aut Severtio qui* XXIII.

Calumniis impetitus pellitur in exsilium, et honorifice an. 614

9 *Ubi Sanctus commissum sibi gregem pastorali sollicitudine et paterna benignitate aliquamdiu rexerat potens opere et sermone, ut virtus non minus quam veritas odium parit improborum, mendacibus Farulfi senescalli susurris et Madegisili Remigiani abbatis, Senonensem cathedram ambientis, variis apud Clotarium II accusationibus postulatus est; et ab eo nimis credulo exsul in Neustriam actus. Audi Baronium ad annum* 631 *num.* 2 : Fuit autem Clotharius patiens, litteris eruditus, timoris Dei plenus, pauperibus necessaria tribuens, ecclesiarum Domini atque sacerdotum utilitati consulens. Verumtamen subdola malignantium versutia subreptum est ei, ut B. Lupum præsulem Senonum, a sede propria expulsum, in exilium mitteret. *Generoso ac læto animo illud pertulit Vir sanctus reputans omne solum forti patriam esse, Christiano præsertim, qui Deum ubique invenit. At vero non otiose aut infructuose ibi tempus transegit : nam* populum gentilitatis errore cæcutientem ad E Christi fidem miraculorum virtute ipsumque Bosonem reduxit. *Hæc Sammarthani : sed falluntur, dum aiunt revocatum in sedem,* exilii septimo anno elapso : *siquidem obstat Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 307, *et Pagius ad annum* 631 *num* 3 *id factum esse ostendit* post annuum circiter exilium, anno scilicet DCXIV, *subdens in fine :* Quæ gesta esse ante mensem Octobrem anni DCXIV, Cointius eo anno num. XVIII ex eo colligit, quod eo anno mense Octobri Clotarius synodum Parisiis haberi curavit. *Accipe Cointii verba :* Ex vitis sanctorum Lupi ac Winebaudi, quas infra citabimus, Lupus actus est in exilium sub initium Clotariani principatus in Burgundia, Winebaudusque statim ea de re certior factus iter ad regem quamprimum suscepit.

Revocatur a Clotario II.

10 Anno superiori (613 *num.* 4 *in fine*) non omisimus Lupum Senonensem episcopum post mortem Theodorici regis a partibus Sigiberti filii strenue laudabiliterque stetisse contra Blidebodem, qui Clotarianis copiis præerat. Extincto postea Sigiberto, quid secutum sit, ita declarat vetus author in vita sancti Lupi. *Hic* F *narrat ex Surio, quæ inferius Vita exhibebit num.* 9 *et seqq. tum subjungit :* Nonnulli apud Jacobum Tavellum in catalogo Senonensium antistitum tradunt Senecium quemdam sive Sevecium (*vide Marthoudum pag* 22 *et* 23, *ubi Sanctus vocatur*) exulante Lupo, sedisse, eoque reverso, peregrinatum Romam, atque in itinere defunctum et in cœnobio Savigniensi sepultum fuisse; sed ea narratio testimoniis authenticis non subnititur : imo furor, quo Senonenses exarserunt adversus Medegisilum abbatem, qui episcopatum expetebat, palam ostendit eos Pontificis sui majori desiderio flagrasse, quam ut alium subrogari paterentur; idque confirmat author vitæ jam laudatus, cum de Lupi reditu hæc proxime subjungit *num.* 14 *et* 15 : Ex hoc textu colligimus exilium Lupi diuturnum haud fuisse, eosque falli, qui producunt illud usque ad annum Christi DCXXIII. In Historia sancti Winebaudi, quam Nicolaus Camuzatus in Promptuario Tricassino publicavit, iter illius ad Clotarium regem, diligentia, qua profectionem suscepit et miracula, quæ in via peregit, ita describuntur *etc. Verba videri possunt tom.* I *Aprilis pag.* 574

A *pag.* 574 *et* 575, *ex quibus hæc sola transcribo :* Proinde quod petiit *(S. Winebaudus)* habuit obtentum, absolutis captivis cum B. Lupo pontifice Senonicorum. Vale dicto, iter repetit, Parisius civitatem advenit.

Fabula de projecto in aquam annulo

11 *Pergit Cointius :* Is qui vitam B. Lupi scripsit, ejus adventum in aulam regiam, ac discessum e palatio prolixius enarrat, *vide Vitam num.* 16. Hæc autem gesta sunt ante mensem Octobrem ; hoc enim anno mense Octobri Clotarius, anno regni sui tricesimo-primo ineunte, synodum Parisiis haberi curavit, edidilque constitutionem, quæ non in urbe aut villa, Oceano vel Rotomago vicina, sed Parisius data reperitur, sub die xv Kalendas Novembris, anno xxxi regni. Ex quo et hujus concilii epocham discimus, *inquit Pagius ad an.* 615 *num.* 15 ; *nam* Clotarius II Chilperico patri successit anno DLXXXIV jam provecto, adeoque synodus illa mense Octobri superioris vel currentis anni indicta. *Atque hæc de Sancti relegatione ipsiusque exsilii tempore ; locum assignabit Vita num.* 12. *Priusquam ad alia progrediamur, refutanda est fabula, qua Dictionarium Historicum Morerii auctum et novissime recusum anno* 1740, *articulum de* S. Lupo *(Gallice* Saint Leu*) concludit in hunc modum :* Fertur B hic Sanctus, cum ex urbe Senonensi egrederetur iturus in exsilium, projecisse suum annulum pastoralem in fossas aqua plenas, atque edixisse non reversurum se, quin iste annulus repertus foret ; et revera paulo ante ejus reditum captus fuisse prope Melodunum barbus, in cujus corpore repertus fuit ille annulus, qui deportatus est in ecclesiam cathedralem, ubi adhuc hodie cernitur. Versus locum, ubi captus est ille piscis, Ludovicus Crassus Franciæ rex ædificavit celebrem suam abbatiam de Barbeau *, ubi tumulari voluit, et quo corpus ejus delatum fuit anno MCXXXVII. * Baronius. Surius. Petrus de Natalibus. Bailletus.

* *de Barbello alias de Sacroportu*

et prædictione reditus confutatur.

12 *Sed primo, nec Vita, nec ullus ex auctoribus citatis aliisque, quos vidimus, commenti istius meminerunt. Secundo, Melodunum ecclesiam cathedralem non habet, nec umquam habuit; audi Massonum in Descriptione fluminum Galliæ pag.* 193 : Martianus decipitur, cum ait episcopalem in eo sedem olim fuisse. *Et quamvis Morinus lib.* C III *Historiæ Vastinensis pag.* 503 *ecclesiam Divæ Virginis a Carolo Magno ædificatam* cathedralem *vocet, forte quia primaria est, de annulo tamen* S. Lupi *altum silet. Tertio denique aperte falsum est, quod celebris illa abbatia a Ludovico Crasso condita sit, item quod ipse ibidem sepulturæ locum elegerit : constat enim ex eodem Dictionario et Sugerio abbate, quem citat, prædictum regem in S. Dionysii prope Parisios, ut in votis ei fuerat, sepultum esse.* Barbellus *autem, teste Claudio Roberto in Abbatiis Galliarum pag.* 529, Barbeau, sacer vel sanctus Portus, Ordinis Cisterciensis ad Sequanam, tribus passuum millibus supra Melodunum, diœcesis Senonensis, fundatur a Ludovico VII, *Crassi filio, cognomento Juniore et Pio,* forte post impetratum a Deo filium Philippum Augustum *(alias Adeodatum)* precibus Cleri, sed præcipue Cisterciensium, natum undecimo Calend. Septembris MCLXV. *Quod confirmat Manrique tom.* II *Annalium Cisterc. pag.* 416, *nec non Ms. Catalogus genealogicus abbatiarum Ordinis Cist. pag.* 2 : Barbellum, Barbeaux, olim Portus Sanctus, in D. Senonensi, Sens, fundatur MCLXV a Ludovico VII Galliæ rege : *qui anno* 1180 *ibidem honorifice tumulatus est, ut habet Guillelmus Armoricus apud Chesnium tom.* V *pag.* 72, *et fatetur idem Dictionarium. Ceterum procudendæ fabulæ occasionem dedisse arbitramur, quod scribit citatus Massonus pag.* 194 : Id quoque monasterium (Barbatulus, *ut ipse appellat*) opus Ludovici VII fuisse narratur ab historicis propter captum in fluvio barbatulum piscem, quo exenterato, ac reperta intus preciosa gemma, templum et monasterii septa cellasque monachorum construxit : cujus mausoleum sive tumulus in eo magnificentissime positus est. *Nisi quis malit dicere Dictionarii editores, mutatis quibusdam, factum S. Arnulphi Metensis episcopi, quod narratur tom.* IV *Julii pag.* 446, S. Lupo *perperam attribuisse.*

Auctore J. V.

§ III. Annus mortis, Sancti successor ; aliqua notatu digna de concilio Remensi. E

Obiit Sanctus, ante celebratum Remis concilium,

V*num emortualem Vita nusquam exprimit : hinc scriptores in varias abierunt sententias. Martyrologium quod sub Canisii nomine citari solet, signat annum* 610, *circa eumdem claruisse scribit Mombritius ; Domeneceus :* Obiit i Septembris circa annum Domini DCX, Pelagio II * Pontifice, imp. Heraclio. *Juxta Florarium nostrum Ms* Claruit anno salutis DCXVI ; *Castellanus cum aliis obitum consignat anno* 623 : *Martyrologium Parisiense anno* 1727 *editum, an.* 628. *Si Surio et Rayssio credimus, Sanctus* vixit circa annum Christi DCXXX : *Demochares denique et Severtius mortem ejus affigunt* 631. *Quam opinionem Mathoudus rejicit pag.* 25 *inquiens :* Nullo veterum testimonio stabilitam invenio cujusdam recentioris sententiam, qui Lupum obiisse scribit anno DCXXXI ; quamvis de eo quædam referat Baronius ad illum annum, sed nulla temporis nota certo consignata. *Certum porro est ex num.* 9, *Sanctum in vivis fuisse anno* 614 : *item Clotario regi superstitem non vixisse, probat Pagius ad an.* 631 F *num.* 4 ; cum migrarit ad Deum priusquam celebraretur concilium Rhemense, cui successor ejus Richerius subscripsit. *Concilium istud, teste Pagio habitum fuit anno* 624, vel tardius sequenti, *ut Labbeo placet tom.* V *Conciliorum col.* 1688, *Cointio ad an.* 626 *num* 14, *Mabillonio num.* 52, *et Longuevallio in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom.* III *pag.* 455. *Clotarius II regnare et vivere desiit anno* 628 *ex Fredegario aliisque. Pagio opponit se a pag.* 23 *Mathoudus negans successorem* S. Lupi *fuisse Richerium, quem proinde e Catalogo archiepiscoporum Senonensium expungit. Juverit ipsa ejus verba, etsi prolixiora sunt, huc transcribere.*

* *imo Bonifacio IV*

cui Richerium interfuisse solummodo ut chorepiscopum

14 Huic *(Richerio)* numerum in hac serie non affligo ; quamvis tutus sit authoritate Sammarthanorum, qui Tavelli silentium improbant, apud quem non invenitur, nec in Chronicis et membranis nostris omnium vetustioribus, nec apud Odorannum, Clarium, Gaufridum Hyron, Robertum S. Mariani, Gaufridum a Collone, etc. Nec apud modernos Buretellum, Coquinum, Cotronium, etc. Certum est in Collectione Conciliorum legi synodum Remensem sub

AUCTORE J. V.

sub Sonnatio ad annum DCXXX, seu potius fragmentum Historiæ Flodoardi lib. 2 cap. 5, continens plurium episcoporum nomina Remis congregatorum sub Sonnatio, quos inter scribitur Richerius Senonensis. Verum respondeo 1°. si qua sit fides Flodoardo in illorum præsulum recensione, quam sane lubricam mox videbimus; dici debet istum Richerium fuisse tantum coepiscopum, vices agentem S. Lupi, forte tum adhuc exulantis, qui post Senecium anno DCXXIII pia morte defunctum substitutus fuerit Lupi vicarius, et eo modo Sonnatianæ synodo subscripserit, quo Orbatus pro Leone Senonensi in conc. 2 Aurelianensi, Germoaldus, in Cabilonensi anni DCL pro Audoberto Parisiensi, et plures alii passim occurrentes in conciliis. Tales ut plurimum erant ecclesiarum archidiaconi ex constituto Damasi Papæ, ad quod alludit Robertus Antissiodorensis pag. 56 mei codicis: « Damasus Papa decrevit, ne quid contra episcopos » præsumant archidiaconi, qui dicuntur etiam » corepiscopi ». Ab aliis vocantur coepiscopi.

aut sancti vicarium,

15 Respondeo 2°. congeriem illam episcoporum ad synodum Sonnatii convenientium, uti recensentur a Flodoardo, meram esse chronologiæ maculam. Ne lectori tædium pariat censura prolixior, unus inter alios testis sit Auspicius Æduensis episcopus, qui subscripsit cum Richerio. Qualis sit de tempore hujus concilii controversia, quod quidam anno Christi DCXXV, alii DCXXX consignant, certum habet Sirmondus, scriptor eximius, celebratum fuisse tempore Dagoberti, qui patri Chlotario II successit anno DCXXVIII et jam ab anno DCXXII Austrasiam regebat. Jejuna tamen videtur Sirmondi ratio, quam ex sola Rustici Cadurcensis subscriptione desumit; siquidem plures aliæ vacillant in illa serie, et præsertim Auspicii nostri, quem Æduenses tabulæ et alia antiquitatis monimenta longe superiorem faciunt hujus synodi Remensis chronico charactere. Et ne quis fingat alium Auspicium, sed a matricula præsulum Augustodunensium temere distractum; non est diffitendum eumdem esse, quem Gallia Christiana indigitat ex Flodoardo hujus concilii patres recensente. Sed qui fieri potuit, ut Auspicius iste episcopus Æduensis, inter quem primario sedentem et Syagrium, Gregorii Magni Papæ literis notissimum (ut ipse notat C. Robert.) sederunt Augustoduni Lefastus, S. Flavianus, et Odalricus; subscripserit concilio anni DCXXV aut DCXXX, cum Syagrius jam sederet et usum pallii ambiret, vivente Gregorio Magno, cujus obitus viginti ut minimum annis Sonnatii synodum antecessit?

non vero tamquam archiepiscopum et successorem,

16 Certe mirandum quod tanti viri luce sua meridiana clarissimi Flodoardus, Sirmondus, Binius, C. Robert, doctissimi Sammarthani, Labbeus, Gabr. Cossartius, et qui præcessere aut subsecuti sunt, hos chronologiæ nævos aut non viderint aut non absterserint. Quid igitur certi de Richerio præsule Senonensi (quod vellent Sammarthani) statui posset, si ipsa nutent historiæ fundamenta, quibus deberet inniti? Opponet contra meam de illius vicariatu qualemcumque conjecturam, nullam hujus vicariæ potestatis aut delegationis notam exhiberi, qualem cernimus in plurium delegatorum subscriptionibus et ipsius Orbati, vice Leonis Senonici, etc. Dico synodi hujus Sonnatianæ nullas legi syngraphas in collectionibus conciliorum, quarum intuitu discerni possint qui præsules, qui legati; sed solam Flodoardi pericopen singulos temere laudantem, qui interfuere aut quos interfuisse bona fide putavit. Nam ut alios nullibi apud veteres inscriptos taceam; laudat Childoaldum Abrincatensem, Bertegesilum Carnotensem, Galonem Virdun., quos in Elenchis illarum ecclesiarum non agnoscit C. Robert, quin de Godone nobis assentit pag. 509 mei codicis: « Hoc » tempore florebat S. Godo, qui a Flodoardo » l. 2 c. 5 recensetur tamquam Virdunensis epi- » scopus in synodo Remensi, habita circa annum » Christi DCXXXIV, fortasse quia vices episcopi » sui obiret ». Par de Richerio mihi judicium, quod tamen eruditorum censuræ secus sentientium submitto. *Ita Mathoudus.*

perperam contendit Mathoudus; vindicantur

17 *Sed prima hujus auctoris responsio, quæ tota nititur falsa conjectura de protracto exsilio* S. Lupi *usque ad Remense concilium, non subsistit: nam ut vidimus paragrapho præcedente, Sanctus ad cathedram revocatus est opera S. Winebaudi anno* 614; *nec uspiam legitur secundo expulsus in exsilium. Quomodo igitur* dici debet, *imo quomodo dici potest,* istum Richerium fuisse tantum coepiscopum, vices agentem S. Lupi, forte tum *(quando Remensis synodus habebatur)* adhuc exulantis, qui post Senecium anno DCXXIII pia morte defunctum substitutus fuerit Lupi vicarius, *atque ut talis concilio isti subscripserit? Id certe non evincunt aliorum, quos Mathoudus citat, in aliis synodis subscriptiones. Quod ait responsione secunda, congeriem illam episcoporum prout a Flodoardo recensentur, meram esse chronologiæ maculam, vacillare in illa serie plures subscriptiones præsertim Auspicii Augustodunensis, et Galonis seu Godonis Virdunensis; totum nititur auctoritate Claudii Roberti, quæ profecto tanta non est, ut præponderare debeat Flodoardo totque aliis viris eruditissimis. Et Auspicium quidem inter episcopos Augustodunenses tertio loco post Syagrium collocant novissimi editores Galliæ Christianæ tom.* IV *col.* 347; *Godonis Virdunensis episcopatui favet Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 349. *Videri etiam potest tom.* XI *Februarii pag.* 171.

subscriptiones concilii.

18 *Mathoudum in ea opinione præcessit Jacobus Severtius in Archiepiscopis Lugdunensibus pag.* 128 *et* 129 *secundæ editionis; ubi plures enumerat præsules, quos contendit Remensi synodo coævos non fuisse, motus nimirum auctoritate Democharis et Joannis Chenutii, hos enim identidem citat. Sed norunt eruditi parum esse fidendum mendosis istorum catalogis, quos potius corrigere debuerat Severtius ex Flodoardo, quam hunc ex illis impetere: præsertim cum nulla solida ratione probet, vitiatas esse apud Flodoardum aut Sirmondum subscriptiones. Quod spectat ad argumentum Severtii petitum ex silentio Baronii et Genebrardi, quo synodum Remensem in dubium vocare, vel a sæculo* VII *videtur velle removere, nullius istud est ponderis: nemo enim hodie dubitat, quin illo sæculo vere habita fuerit. Ceterum Sirmondus apud Labbeum tom.* V *Conciliorum col.* 1693 *eam collocat* circa annum DCXXX, *Dagoberti* II. *Verum dubius hæc addit:* Quod si de annis Dagoberti sermo sit, quibus ante patris obitum in Austrasia regnabat, citerior aliquanto Christi annus huic synodo conveniet. *Et sane convenire debet, nempe* 624 *circiter, ut num.* 13 *docuimus, et solide probat Henschenius in Diatriba de* 3 *Dagobertis lib.* IV *cap.* I. *Imo canon* III *et* XXIV, *in quibus mentio fit Parisiensis synodi, satis videntur innuere concilium celebratum esse, vivente Clotario; si enim ille*

A ille jam mortuus fuisset, utique bonæ memoriæ *Clotarium regem appellavissent episcopi. Hæc de synodo Remensi paulo fusius deducere placuit, tum ne lector parachronismis variorum decipiatur, tum etiam ne diffidat subscriptionibus, uti recensentur a Flodoardo.*

Mors Sancti affigitur anno 623.

19 *Quærit Mathoudus :* Quid igitur certi de Richerio præsule Senonensi, si ipsa nutent historiæ fundamenta? *Respondemus fundamenta a nobis stabilita, exsilium nempe* S. Lupi *et Remense concilium minime nutare : certum autem nobis videri, Richerium I synodo subscripsisse non tamquam vicarium Sancti aut delegatum, sed veluti Senonensem archiepiscopum ; atque ut talem catalogo inscribendum ordine* XXII, *Senecio expuncto. Vide num.* 10. *Ex dictis hactenus patet obiisse Sanctum ante annum* 625 : *at quoto Christi anno, nunc indagandum. Bailletus in Vitis Sanctorum tom.* III *col.* 15 *scribit sequentia :* Refertur ordinarie mors S. Lupi ad annum DCXXIII ; *eumdem signant Cointius, Castellanus, et Calendarium Autissiodorense anni* 1725. *Ad dictum annum pag.* 323 *sic habet Mabillonius :*
B Hoc fere anno Lupus Senonensis antistes, ab exsilio reversus, finem vivendi fecit, et, uti ipse jusserat, in stillicidio basilicæ S. Columbæ ad pedes beatæ martyris sepulturæ traditus est. *Non quod velit uno eodemque anno exsulandi atque vivendi finem fecisse; siquidem ante pag.* 307 *narraverat impetratum Sancto reditum ante concilium Parisiense :* Fecit vir sanctus (*Winebaudus*) quod rogatus erat. Regem adiit in villa regali Alento non longe ab urbe Rotomagensi. Rex facile a sancto abbate se exorari passus est, sanctumque antistitem (Lupum) ecclesiæ suæ restitui jussit, data etiam ad Winebaudi preces reis libertate, qui in carceribus tenebantur. *Adeoque prioribus verbis non indicat reditum Sancti et mortem eodem anno contigisse, nisi turpiter sibi contradixerit. Intellige ergo S. Antistitem, diu ante ab exsilio reversum anno scilicet* 614, *anno demum* 623 *finem vivendi fecisse,* Kalendis Septembris, *ut habet Codex Vallcellensis in Vita num.* 24. *Testamentum condidit episcopo dignum ; quippe* ecclesiam Senonensem, *inquit Mathoudus,* bonorum suorum scripsit hæredem ex asse; quo amplissimo proventu hacte-
C nus dives, grati animi vices singulis annis hoc die rependit publica supplicatione ad ejus sacra lipsana; eorum bajulatione intra civitatis mœnia, annua cereorum oblatione et totius chori metropolitani symphonia in cœnobitico templo ad primum urbis lapidem, in cujus stillicidio humari voluit ad pedes sanctæ virginis et martyris Columbæ, quam ut impense coluerat vivus, sepultus humili funere ei se magis adhuc clientem exhibuit.

§ IV. Corporis translatio, inventio, recognitio : controversia de Sancti capite et reliquiis judicio Pontificio dirempta : reliquiæ locis variis.

Corpus post annos 229 transfertur in ecclesiam S. Columbæ;

P*romissionem Christi,* Qui se humiliat, exaltabitur, *in Sancto nostro cernere licet adimpletam : cum enim tam humile sepulcrum ex animi demissione sibi elegisset, eum ibidem miraculorum gloria et multitudine sublimavit Deus. Temporum successu levatum inde et in ipsam S. Columbæ basilicam translatum fuit sacrum corpus ; cujus translationis festum notatur ad* XXIII *Aprilis in Martyrologio Gallicano Andreæ Saussayi pag.* 228 : Ibidem (*Senonis*) in monasterio S. Columbæ elevatio et translatio S. Lupi episcopi ejusdem metropolis et confessoris, quan- E do ex atrio ecclesiæ, ubi, sicut jusserat, subtus stillicidium fuerat humatus, levata sacratissima ejus gleba miraculis fulgens, intus basilicam deportata et decenti loculo inclusa inter veneranda pignora beatorum, quorum in cælis gloriosus Præsul est particeps, reposita fuit condecenti honore. *Non tamen illo die id factum credimus, verum* XXIII *Julii anno* 853, *ut scribit Mabillonius Annalium tom.* III *pag* 33 : Hoc ipso anno, quem describimus, apud Senonas facta legitur dedicatio basilicæ sanctæ Columbæ XI Kalendas Augustas ; et X Kalendas ejusdem mensis translatio corporum S. Columbæ virginis, et S. Lupi episcopi et confessoris, quæ ibibem sepulta fuerant. Certe hunc annum signat Chronicon Lemovicense apud Labbeum, et vetus aliud Chronicon necdum typis vulgatum : tametsi in Floriacensi mox laudato id differtur in annum sequentem. De hac dedicatione et translatione agit Clarius monachus in Chronico, ubi Wenilo archiepiscopus ecclesiam S. Columbæ XI Kalendas Augusti in honore sanctæ Crucis dedicasse perhibetur, et postridie corpora SS. Columbæ et Lupi levasse e tumulis, in quibus primum sepulta F fuerant. *Vide Mathoudum pag.* 57, *sed loco* pridie *lege* postridie.

dein metu paganorum occultatum invenitur sæculo X,

21 *Sancti corpus, quod aliquamdiu latuerat, detectum fuit an.* 960, *ut legimus in Chronologia Roberti monachi Altisiodorensis pag.* 72 : Senonensi ecclesiæ post Hildemannum præfuit Archembaldus. Sub hujus tempore SS. Columbæ virginis et Lupi confessoris mausolæa per notitiam cujusdam veterani monachi sunt detecta, quæ a tempore paganorum usque ad tempus illud in cripta ipsius basilicæ fuerant occultata. Ut itaque de illorum præsentia certiores facti sunt, invitato Archembaldo archiepiscopo populoque innumerabili, cum magna eos honorificentia levaverunt. *Spicilegium Acherii tom.* II *novæ editionis pag.* 470 *diem signat* XI Kalendas Augusti. *Pagani illi, quorum metu dicuntur occultata fuisse Sanctorum corpora, vel Normanni fuerunt, de quibus Mabillonius ad annum* 886 *pag.* 254 : In veteri chronico Senonensi legimus, Nortmannos hoc anno, pridie Kalendas Decembris, ab urbe Parisiorum Senonas ascendisse; et sequenti mense Maio rediisse in Franciam . . . Tunc vastata fuisse omnia, destructas ecclesias, succensa monasteria

AUCTORE J. V.

monasteria Clarius scribit : *vel Hungari, qui anno* 937 *Rheno transmisso, Franciam prædationibus, cædibus et incendiis infestam reddiderunt usque ad pagum Biturigensem effusi, ut auctor est Mabillonius pag.* 434. *Paganorum nomine Hungaros designari a Roberto, probabilius mihi est : nam Bello monasterii S. Columbæ præpositus, initio sæculi* x *adeoque annis aliquot post irruptionem Normannorum* exedras beati Lupi confessoris et sanctæ Columbæ virginis et martyris bracteis aureis et argenteis affabre sculptis adornavit, *teste rursus Mabillonio pag.* 308, *et Roberto pag.* 71 : *unde tunc nondum videntur latuisse prædicta Sanctorum lipsana.*

rursumque visitatur anno 1060. aliquas tunc reliquias

22 *Denique post multos annos corpus* S. Lupi *recognitum fuit ab Hugone de Touciaco Senonensi archiepiscopo, qua de re ita meminit pag.* 123 *Mathoudus :* Iterum nova gratia Vivianos Hugo promeruit anno MCLX, cum corpora SS. præsulum et MM. Potentiani et Altini... suis manibus levavit, coram exhibuit, et novis brandeis * protexit... Pari cultu in monasterio S. Columbæ corpus S. Lupi visitavit. *Aliqui asseverant in hac visitatione seu recognitione quamdam capitis partem aliasque* S. Lupi *reliquias Hugoni archiepiscopo concessas fuisse, et ab hoc donatas monasterio prioratus de Naudo : unde postea super possessione corporis* S. Lupi *gravem litem exortam esse videbimus. Accipe interim donationis historiam prout eam narrat Ms. noster Catalogus episcoporum Senonensium signatus* ✠ Ms. 139 C, *una cum citati Hugonis litteris :* Sanctus igitur Lupus Senonensis archiepiscopus, nobilis genere, sed nobilissimus mente, multisque clarus virtutibus, apud Brienonem migravit a sæculo, vivens in Christo : et in monasterio sanctæ Columbæ virginis et martyris prope Senones ad pedes prædictæ sanctæ corpus suum ante suum obitum jusserat sepeliri, quod diligenter est impletum. Postea vero corpus ipsius a loco, in quo jacuerat, relevatum fuit undecimo Kalendas Augusti, et in dicto monasterio honorifice observatum. Vitam ipsius et miracula fere per totam Senonensem diœcesim poteris invenire.

** fasciis*

B

Hugoni donatas fuisse et ab hoc alio translatas

23 Post hæc vero, annorum curriculis jam transactis, dominus Hugo vir bonæ memoriæ Senonensis archiepiscopus, qui fuit anno domini
C millesimo centesimo quadragesimo quarto, ut in tabula suo nomine intitulata invenies, electus, confirmatus, consecratus, honore pallii decoratus et a monasterio beati Petri Vivi ad majorem ecclesiam deportatus, ad petitionem abbatis et conventus sanctæ Columbæ reliquias istius beatissimi Lupi populo, qui ad hoc videndum devote venerat, ostendit : et perfectis processionis et Missæ solemniis, ab eisdem abbate et conventu humiliter postulavit, quatenus aliquam portionem de reliquiis sanctissimi Lupi sibi concederent et donarent ; quod benigne concedentes donaverunt sibi quamdam partem de capite et de reliquiis istius confessoris sanctissimi. Ipse vero vir laudabilis dominus Hugo prædictus, audiens et videns evidentissime miracula, quæ per merita sancti Lupi frequentius fiebant in ecclesia de Naudo, intelligensque quod fere omnes confluebant illuc ; jam dictas reliquias cum multa devotione in monasterium prioratus de Naudo transtulit et donavit, et in quadam capsa reposuit conservandas.

ex hujus litteris

24 Super hujusmodi vero donatione tam benignissime facta, suas monasterio sancti Petri Vivi donavit literas sigilli sui munimine roboratas, quarum tenor talis est : « Hugo Dei gratia Senonensis archiepiscopus, omnibus, ad quos D
» præsentes literæ perveniunt, in Domino salutem. Novit universitas vestra quod, cum ad » petitionem et instantiam abbatis et monachorum sanctæ Columbæ, reliquias beati Lupi » archiepiscopi Senonensis populo, qui ad hoc » devote venerat, ostendissemus, humiliter ab » eodem Abbate postulavimus, quatenus aliquam portionem de reliquiis sanctissimi Confessoris nobis concederet ; quod nobis benigne concedens, donavit quamdam partem de » capite et de reliquiis corporis ipsius involutam » in quadam particula capsulæ suæ. Nos vero » moti plurimum pro evidentissimis miraculis, » quæ per merita dicti Confessoris frequentius » fiebant in ecclesia ejusdem confessoris Lupi de » Naudo, et fere omnes illic confluebant ; jam » dictas reliquias cum multa devotione donavimus et in quadam capsa reposuimus observandas ».

asseritur : litem de corporis possessione

25 *Abbatis nomen, tempus prædictæ donationis et quæ hanc secuta sunt, distinctius exprimunt ad annum* 1144 *Annales Benedictini tom.* VI E
pag. 375 : Tunc temporis Senonensi sanctæ Columbæ monasterio præerat Theobaldus abbas, cujus rogatu Hugo Senonum archiepiscopus hoc anno S. Lupi ejusdem urbis quondam episcopi reliquias frequenti populo ostendit ; isque post missam et sollemnem processionem aliquam sibi earum portionem dari postulavit. Ejus postulatis annuens abbas, quamdam S. Lupi capitis partem cum aliis ejus ossium particulis eidem concessit archiepiscopo, qui eam in ecclesia beati Lupi de Naudo reposuit : quod ipse litteris suis testatum facit, in quibus ecclesiam illam ipsius Sancti frequentibus miraculis illustratam fuisse dicit. Hinc gravis jurgiorum materia inter illius ecclesiæ parochianos et monachos orta est super possessione corporis S. Lupi, quæ contentio jussu Romani pontificis per Hugonem archiepiscopum, qui eas S. Columbæ ecclesia populo exhibuit, tempore Odonis abbatis terminata est. *De Odone videri potest pag.* 567 *ibidem. Sed bona venia Mabillonii vel Martenii, qui tomum* VI *edidit, non videntur tam cito finem habuisse jurgia ; nam utcumque ea tunc forte sopita fuerint, constat tamen initio sæculi* XIII *viguisse* F
contentionem de Sancti corpore inter abbates et monachos S. Columbæ et S. Petri-Vivi : donec tandem lis ad Innocentium III delata est ; quam Pontifex, causa probe cognita, monachis Columbensibus adjudicavit.

dirimit Innocentius III.

26 *Ad clariorem intelligentiam audi, lector, Innocentium ipsum epistola* x *lib.* XV *Regestorum hac super re* Abbati et priori sancti Victoris, et magistro G. Cornuto Canonico Parisiensi *scripta. Eam nos integram recudemus, prout edita est a Stephano Baluzio Epistolarum Innocentii III tom.* II *pag.* 602 : Dilecti filii abbas et conventus sanctæ Columbæ Senonensis nobis conquerendo monstrarunt, quod, licet in ecclesia sua totum corpus beati Lupi confessoris archiepiscopi Senonensis una cum capite requiescat, sicut per authenticum bonæ memoriæ Hugonis Senonensis archiepiscopi, qui convocatis quibusdam episcopis, et clero et populo adunatis, ipsum corpus ac caput omnibus adstantibus demonstravit, evidenter apparet ; abbas tamen et monachi sancti Petri vivi Senonensis in ipsorum gravamen per prædicatores suos caput et quædam membra Confessoris ipsius esse apud quemdam

A quemdam prioratum suum, videlicet sanctum lupum de Nando *, per episcopatus longe lateque diffusos faciunt publice nuntiari : quod siquidem est a veritate penitus alienum. Quia igitur falsitas tolerari non debet sub velamine pietatis, discretioni vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus memoratos abbatem et monachos, ut ab hujusmodi præsumptione desistant, auctoritate nostra moneatis attentius et efficaciter inducatis; ipsos ad hoc, si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam appellatione remota, cognita veritate cogentes; cum nec saluti nec famæ congruat eorumdem, quæstum acquirere de prædicatione mendacii. Nullis litteris veritati etc. a Sede Apostolica impetratis. Quod si non omnes etc. duo vestrum ea etc. Datum Laterani II Idus Martii, Pontificatus nostri anno decimo quinto. *Id est*, XIV *Martii anno Christi* 1212.

* al. de Naudo

non tamen omnia monachis S. Petri-Vivi abjudicat.

27 *Ex hac epistola discimus quidem, Hugonem archiepiscopum Senonensem visitasse ac integrum reperisse Sancti corpus* una cum capite *in ecclesia monasterii S. Columbæ*, ipsum corpus ac B caput omnibus astantibus *spectandum exhibuisse, et confecisse ea de re instrumentum* authenticum; *ex quo Pontifex ait constare sacrum illum thesaurum a monachis S. Columbæ possideri : item falso dici a prædicatoribus sancti Petri Vivi Senonensis*, CAPUT ET QUÆDAM MEMBRA Confessoris ipsius (S. Lupi) esse apud quemdam prioratum suum, videlicet sanctum Lupum de Nando, *quos proinde jubet desistere* ab hujusmodi præsumptione. *Verum hinc non sequitur, falsum esse quod supra num. 23 et seqq. de quibusdam Sancti reliquiis prioratui de Naudo donatis retulimus : potuerunt enim ibi vere asservari exiguæ Sancti capitis et ossium particulæ, quod Innocentius non negat, et interim falso a quibusdam asseri, habere se illo loco* caput et quædam membra. *Atque hoc solum prædicari vetuit Pontifex; neutiquam autem declaravit, nullas prorsus* S. Lupi *reliquias ad istum prioratum translatas fuisse. Neque talis declaratio erui potest ex his verbis :* Quod siquidem est a veritate penitus alienum; *nam certe penitus a veritate alienum erat, frustulum cranii et aliorum ossium particulas pro capite et membris venditare,* C *et, quia illa haberent, negare* totum corpus una cum capite *alibi requiescere.*

Sancti lipsana in variis ecclesiis honorantur.

28 *Reliquiæ Sancti post annum* 1212, *vel etiam ante quædam particulæ minores ex iis aut res aliæ, communicatæ fuerunt variis ecclesiis :* Ab illo tempore, *ait Bailletus, nimirum post translationem, quæ colitur* XXIII *Aprilis*, factæ sunt aliquæ distributiones reliquiarum ejus, quæ ostenduntur in diversis regni ecclesiis ad ipsius (S. Lupi) honorem exstructis. Quasdam haberi volunt in ecclesia parochiali, illius et S. Ægidii nomine insignita Parisiis. *Certe Rayssius Hierogazophylacii Belgici pag* 33, *in cœnobio Elnonensi honorificentissime recludi asserit* os femoris sancti Lupi Senonensis... archiepiscopi · *pag.* 195 magnam ossis partem *esse in abbatia Domp-Martini : demum pag.* 553 *ipsum caput servari in xenodochio S. Jacobi Majoris Duaci :* Caput, *inquit*, et medietas brachii S. Lupi Senonensis archiepiscopi. . . Ultima Gallorum cum Hispaniarum rege dissentione obtinuit hoc sacrum pignus per quemdam Duacensem, qui prædictum caput a milite insolenti, suo argento et auro denudatum humique projectum, propter S. Quintini fanum suis ipse manibus e terra sustulit, et Duacum ad natale solum attulit, atque prædicto xenodochio... donavit... Obiit (*Sanctus*) ipsis Kalendis Septembris : ejus tamen natalis dies octavo Kalendas Octobris a populo Duaceno maximo confluxu celebratur : quod, ut quidem ego existimo, hac die sacrum illud depositum hoc in sacellum illatum e Gallia fuerit. *Hæc Rayssius : Buzelinus vero Gallo-Flandriæ libro* II *cap.* VIII *pag.* 287 *ait esse* ejus divi Lupi caput, qui Trecensem ecclesiam episcopus rexit, *seque de eo in veteri monumento Ms. hæc legisse :* S. Lupi episcopi et confessoris, qui caducum morbum habentibus et ipsum requirentibus integram sanitatem præstare solet. *Vide tom.* VIII *Julii pag.* 68. *Sed cum relata inscriptio non habeat* Trecensis, *et Sanctus noster eodem morbo laborantibus perpetim opituletur ac singularis patronus ea in re imploretur, teste Saussayo : determinare non possumus, cujus S. Lupi ex reliquiæ sint. Rayssius loco proxime citato annotat in margine sequentia :* Joannes Buzelinus... dicit esse reliquias S. Lupi Trecensis episcopi, sed perperam, ut mihi ex variis archivis Ms. adprime constat. *Fides sit penes auctorem.* E

AUCTORE J. V.

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Rubeæ-Vallis, collato cum Ms. S. Maximini Treviris, codice Ms. Valcellensi a pag. 6, aliisque editis.

PROLOGUS.

Vitæ Sanctorum cur scribantur.

Sanctorum gesta calamo pandere per Raphael docemur archangelum ad Tobiam loquentem : Consilium, inquit, regis bonum est abscondere : opera [autem] Dei præclarum est enarrare. Sed et lucerna mundi Hieronymus ad istud nos provocavit exemplum : qui postquam vetus Testamentum et novum præclaro transtulit eloquio, etiam vitas anachoritarum Hilarionis, Pauli, Malchi *a* et aliorum florentissimo depinxit stilo in memoriam posteris * profuturum * : et licet humanis laudibus justus non egeat, quem præsentia Christi clarificat, et aula paralysi et * societas angelica jam retentat; tamen fidei propagantur augmenta, cum Christus per suos famulos *b* monstratur magna populis ostendisse miracula *c*. F

* posteris non habet San-Maxim.

* forte profuturas

* in aliis Mss. vel

ANNOTATA.

a *Vitæ horum trium habentur in nova editione Operum sancti Doctoris per Martianay tom.* IV *part.* II *col.* 68 *et seqq. De S. Paulo primo eremita actum est tom.* I *Januarii ad diem* X *pag.* 602; *de Hilarione et Malcho monacho captivo ad* XXI *Octobris agetur.*

b *Ms. San-Maximinense* pro suis famulis, *sed apographi nostri lectio videtur præferenda.*

c *Prologum et multa alia sparsim in Vita omittunt Chesnius et Bouquetus : quæ autem habent ab apographo diversa, Bouqueti nomine suis locis annotabimus.*

CAPUT

AUCTORE ANONYMO.

CAPUT I. *Illustres S. Lupi parentes, quibus divinitus promittitur; clericatus, educatio et indoles: virtutes, episcopatus.*

Lupus Sancti natalis, educatio et

LECTIO I. Sanctus igitur Lupus parentibus inclytis *a*, ex parte regali sanguini contiguus, oriundus extitit in *b* vicina amnis Ligeris *c* provincia Aurelianensium civitatis: cujus genitor Beto *d*, genitrix Austregildis vocabulo, Aiga *e* avunculi *f* cognomento: qui divina revelatione commoniti, quod dignum Deo Antistitem funderent mundam *g* prolem, mox editum parvulum lactis pabulo enutritum *h* expleto tempore curarum *i* erudiendum tradiderunt studiis litterarum.

B

egregia indoles, qua perspecta, ordinatur clericus:

2 LECT. II. Mox in eo lampada *k* cælestis gratiæ ita *l* resplenduit, ut cunctos sodales suos in schola præcederet, et flore sapientiæ ac rivo torrentis facundiæ superaret *m*. Erant fratres illius genitricis *n* [venerandi] antistites, Austrenus *o* Aurelianorum *p* pontifex, et *q* Aunarius *r* Autisiodorensium *s* præsul virtutum signis effulgens: qui cum cernerent prædictum *t* puerum normam religionis amare, et Christi præcepta diligere, eum clericatus officio studuerunt mancipare.

deinde Senonensibus, ob raras virtutes expetitur episcopus,

3 LECT. III. Cui cum jam ætate crescente officia divina cœpisset digne persolvere, et oris mellifui cantu *u* Christi harmoniam insonare, atque abstinentiæ rigore carnis rebellionem domare, non cessabat oratu assiduo Sanctorum sepulchra martyrum frequentare, inopiæ afflictorum *x* compati, hospitalitatem sectari *y*, charitate resplendere, eleemosynis insudare, mundum contemnere et toto desiderio ad aulam paradysi anhelare *z*. Sed [et] cum fama illius longe lateque percurreret, et amor in bonorum præcordiis glomeratus *aa* succresceret *bb*, mox ut Papa *cc* Arthemius Senonum defunctus est, ut jam dictæ civitatis cathedram S. Lupus perciperet *dd*, clerus vel *ee* populus urbis Senonicæ auribus regis unanimiter suggessit *ff*.

C

consecratusque vitam ducit angelica vita conversatur

4 LECT. IV. Divino igitur decreto pontificali locutus in solio *gg* cœpit virtutibus pollere, miraculis coruscare *hh*. Agebant gratias cuncti divinæ clementiæ, qui * talem Senonicis dedisset pontificem, virtutibus egregium, amatum clero vel *ii* populo, justitia indutum, virginitate præclarum, jejuniis deditum, eleemosynis largum, vigiliis indefessum, doctrinæ sanctæ tubicinem *kk*: qui corpore tentus in seculo, crederetur merito jam angelis sociatus in cælo *ll*.

* Valcell. quæ

ANNOTATA.

a Proceres Palatinos *seu palatii fuisse, scribit Andreas Saussayus hac die. De Sancti stemmate, anno et loco natali vide Commentarium num.* 7.

b *Alia Mss. et Bouquetus omittunt* in *San-Maximinense præterea legit* anni *hoc modo:* oriundus extitit vicina amni Ligeris provincia.

c Liger, et Ligeris *Baudrando* fluvius percelebris Galliæ Celticæ, *Aurelias alluens. De eo Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum:* Liger ... vere nostrorum fluviorum rex, vulgo LA LOIRE, oritur in pago Velauno vel Vellavo ... Latine in Nominativo LIGER est, nec aliter potest enuntiari. *Quod fuse probat pag.* 277, *contendens* errare recentiores cunctos, qui Adalberonem episcopum Laudunensem, DCL annorum auctorem, aut alios ejus similes et æquales secuti, LIGERIS in recto casu dicere maluerunt. D

d *San-Maxim., codex Valcellensis et Bouquetus habent* Betto, *ut communiter appellatur; Surius* Betro, *Breviarium Senonense* Bello. *Le Maire in Historia ecclesiæ Aurelianensis tom.* II *pag.* 119 *Bettonem Beatum appellat:* Nam non solum, *inquit*, festum S. Lupi solemniter celebrabatur, sed ejus beati patris Bettonis in abbatia S. Lupi Aurelianensi, quod ob tumultus Religionis causa exortos intermissum fuit. *De hujus cultu nihil alibi invenio.*

e *Sic etiam habet Surius; Valcell., Bouquetus et Breviarium citatum* Aga: *nos cum aliis* Agiam *vocabimus in appendice de hac sancta vidua post Vitam* S. Lupi. E

f *Mendose San-Maxim.* ab incolis; *nam* avunculi *constanter legunt tum editi tum Mss. Sensus apud Surium clarior est:* Pater ejus Betro, mater Austregildis dicta est, cui ab avunculo Aigæ cognomentum accessit. *Cointius ad an.* 609 *num.* 11 Austregildi cognomentum Aigæ vel Agiæ ab avunculo accessit. *Quis iste avunculus fuerit, nos latet.*

g *Valcellensis rectius* mundo, *San-Maxim.* gignerent mundo.

h *San-Maxim. genere mutato, sic legit;* editam parvulo lactis pabulo enutritam.

i *Idem omittit* curarum. *Valcellensis melius* cunarum, *uti et Surius. Officium Senonense* cunabulorum.

k *In San-Maxim.* lampas: *sed et* lampada *primæ declinationis apud Plautum est. Vide Glossarium Cangii ad vocem* LAMPADÆ.

l *Absunt a San-Maxim. hæ duæ voces,* gratiæ ita, *unde sensus hiulcus est.*

m *Præcedentia sic legit San-Maxim.* florem sapientiæ a rivo torrentis fecunde sumeret. *Minus clare.* F

n *Adeoque avunculi, non fratres ipsius Sancti, ut perperam scribit Demochares tom.* II *fol.* 29 *et* 32 *versis. Vox sequens hamulis inclusa, non est in San-Maxim.; sed illam interserunt Valcellens. et Bouquetus.*

o *Vocatur etiam* Austrinus *et* Austerius, *a quibusdam* Sancti *titulo exornatus.* Beatissimum *appellat Fredegarius in Chronico apud Ruinartium col.* 605: Bertoaldus .. Aurelianis ingreditur, ibique a viro beatissimo Austrino episcopo suscipitur. *Vide quæ tom.* VI *Augusti pag.* 90 *de eo annotata sunt lit.* g. *Adi et Commentarium prævium huc num.* 7.

p Aureliæ, *et* Aureliani, *item* Aurelia, Aurelianum *et* Genabum (*Orleans*) *urbs ampla Galliæ ad Ligerim fluvium, provinciæ cognominis caput. Episcopalis est sub archiepiscopo olim Senonensi, nunc sub Parisiensi a* XX *Octobris* 1622, *quando Lutetia archiepiscopali dignitate insignita fuit a Gregorio* XV. *Vide Baudrandum et le Maire in Historia ecclesiæ Aurelianensis tom.* II *pag.* 6.

q *Conjunctio* et *deest in San-Maxim., Valcellensi, et Bouqueto.*

r *Variæ*

A r *Varie nominatur hic sanctus, ut videre licet in Annotatis lit.* f *tom.* VI *Augusti citato. Habetur in Martyrologio Romano* XXV *Septembris. In ejus Vita, quam Labbeus edidit tom.* I *Bibliothecæ pag.* 529, *abbati cuidam pedum contractione laboranti apparuisse narratur* S. Lupus in extasi dicens, perniciter mittens dirige unum ex fratribus, qui sacris antistitis tibi Aunarii calciamenta deportet *etc. In Mss. autem, quæ ad illum diem edenda servamus, vocatur* S. Lupus episcopus *per prolepsin haud dubie, quia postea nempe anno* 609 *episcopus factus est : cum S. Aunarius, quo vivente superiora contigerunt, jam obiisset ab anno* 605 *secundum Cointii calculum.*

f *Alii editi et Mss.* Autissiodorensis. *Est autem* Altissiodorum, Antissiodorum, Autessiodurum, Autissiodorum *(Auxerre) urbs Galliæ ad Icaunam fluvium in Burgundiæ ducatu, episcopalis sub archiepiscopo Senonensi. Addit Baudrandus,* Antricum *dici a quibusdam.* Nullum nomen urbis pejus acceptum aut sæpius mutatum ab auctoribus nostris reperias, *inquit Valesius pag.* 69.

t Prædictum *omittit San-Maxim.*

B u *San-Maxim. et Valcell.* ore mellifluo cantus. *Deinde omittunt* non cessabat : *Valcell.* oratu assiduo cœpit.

x *San-Maxim.* fractorum.

y *Idem* sectare, *sed barbare.*

z *Hic San-Maximinense interserit prodigiosam patefactionem basilicæ S. Aniani, orante noctu præ foribus Sancto nostro. Apographum et Valcell. illam referunt inferius, ubi narrationem utramque conferemus. Consule interim Commentarium num.* 5.

aa *Vitiose in San-Maxim.* glomerata ; *Bouquetus solus* glomerate.

bb *Solus Chesnius* accresceret.

cc *San-Maxim.* episcopus, *dein pro* defunctus est *substituit* diem clausit ultimum, *omisso* Senonum. *Valcell. vero et Bouquetus :* Papa Artemius Senonis defunctus est. *De nomine* PAPA *omnibus olim episcopis, saltem Latinis, communi,* donec Gregorii VII decreto, anno MLXXIII, ad solum Episcopum Romanum . . . restringeretur, *videri potest tom.* V *Junii pag.* 28 *. *Porro S. Arthemius colitur* XXVIII *Aprilis.*

C dd *In aliis Mss. et editis* susciperet.

ee *Conjunctio disjunctiva* vel *hic copulativa est, ut alibi sæpius. Adi Calepinum et Cangium.*

ff *Eodem modo hæc legit Bouquetus, notatque in margine annum* 609 ; *quo probabiliter Sanctus consecratus est episcopus, ut docet Commentarius num.* 8. *Valcell. et Chesnius* aures regis unanimiter postulavit *San-Maxim.* unanimiter postulavit, *omisso* auribus regis.

gg *Valcell. et Bouquetus* cathedra. *Sanctum ordine vicesimum primum sedisse, diximus in Comm. num.* 8.

hh *Verbum* pollere *solus omittit Chesnius. Quæ autem sequuntur usque ad cap.* III *nec ipse nec Bouquetus habet.*

ii *Valcell.* et. *Vide dicta lit.* ee.

kk *San-Maxim.* doctrina sancta tubicinum *pro* tubicinem.

ll *Idem* sociatus esset, *omisso* crederetur merito. *Hic finiuntur quatuor primæ Lectiones Officii Senonensis. Quinque reliquæ indicabantur inferius.*

AUCTORE ANONYMO.

CAPUT II. *Obseratam S. Aniani ecclesiam precibus suis aperit ; inimicis et detractoribus benefacit : fidens Deo magnam vini copiam accipit.*

Sancto in oratione vigilanti aperitur domus basilica S. Aniani, quam fulgens ingreditur :

Noctem quamdam ducens Christo pervigilem, liminibus *a* astitit basilicæ sancti Antistitis Aniani *b* : cumque diligentia custodum firmiter ostium obseratum eidem prohiberet ingressum, ipse prostratus limini *c* pias aures Domini dum pulsat intima voce *d*, repente cælitus avulso repagulo *e*, Sancto patuerunt ostia. Custodum excitata caterva ingredi vident Sanctum facie rosea, fulgentibus oculis claritate superna. Cumque prædia propria in Aurelianorum tellure ordinatus pontifex circuiret *f*, erat [enim] ei erga Sanctorum titulos *g* magna dilectio [et in reliquiis exornandis præclara intentio] præcipue E S. Columbæ *h*, quæ duplicem a Christo meruit coronam accipere ; unam, virginitatem servando, alteram, pro amore fidei palmam martyrii obtinendo *i*.

benignitas ejus in obtrectatores et inimicos : temperantia :

6 Fulgebat in eo sancta benignitas, non solum in benevolos, sed in impios et *k* inimicos. Et quia, dicente Paulo Apostolo : Omnes, qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patiuntur ; quoscumque sibi senserat invidere * peste contrarios, et detractionis aculeo *l* dentes inferre vipereos, in tantum ipsis erat pacificus, ut viliora suis usibus in cibis vel poculis, meliora eorum inferret obtutibus *m*, exemplum Veritatis subsequens, quæ * diligere inimicos suos mandavit discipulis.

* *l.* invidiæ *ut est in aliis*

* *Valcell.* qui

fiducia in Deum fidei in frelo vini ex eo cœlo submittitur

7 Quadam namque *n* die dum plurimos *o* ad suum convivium convocasset *p*, et, cætero expenso pauperibus, amplius vini in modio *q* non haberet ; cum crebris succedentibus populis * F falernum *r* deficere per pincernam proprium * agnovisset, fidens in Domino coram omnibus dixit : « Credo quia Dominus meus Jesus Christus, qui nos sancto Euangelio præmonuit considerare volatilia cæli, quia non serunt *s*, » neque congregant in horrea, et Deus pascit » illa *t*, ad nostram implendam charitatem citius » tribuet consolationem. » Mirum in modum mox ut verba complevit, missus * genitricis suæ *u* astitit, qui quingentos *x* vini modios viginti plaustris impositos proximos jam dictæ urbis foribus nunciavit. Tunc ille prophetiæ munere approbatus, robore fidei confortatus, lacrymis compunctus prædicationis verba deprompsit ad socios ; et sperare eos in Domino exhortatus est attentius, atque circumstantibus offerri pocula mandavit frequentius.

* *Valcell.* poculis

* *Idem* prorsus

* *id est* legatus, nuntius

ANNOTATA.

a Liminibus *non est in San-Maximinensi.*

b S. Anianus *Aurelianensis episcopus Martyrologio Romano inscribitur ad* XVII *Novembris. Plures in diœcesi Aurelianensi S. Aniano dicatas ecclesias recenset citatus le Maire pag.* 74 *et* 144 :

AUCTORE ANONYMO.

144 : *nos a biographo hic non aliam designari putamus, quam collegiatam extra muros*

c *San-Maxim.* limine.

d *Idem et Valcell.* prece.

e *Utrumque legit vitiose,* avulsa repagula : *primum omittit etiam* Sancto. *Miraculum hoc ostendit vim orationis, quæ merito Clavis cœli appellatur a S. Augustino.*

f *Valcell. transponit* propria *hoc modo :* Cumque prædia in Aurelianorum propria tellure, ordinatus pontifex circuiret, *quæ San-Maxim. non habet. De præcedentibus vide Annotata ad cap* I *lit. z.*

g *Id est, ecclesias, monumenta, sacella vel altaria. Vide Cangium.*

h *De ea Martyrologium romanum ad* XXXI *Decembris.*

i *Surius hanc periodum cum sequentibus connectit, parenthesi interposita :* Cum ecclesiæ prædia in Aurelianorum territorio perlustraret, (erat enim magna illi erga Sanctorum titulos dilectio, præcipue vero S. Columbæ, quæ duplicem a Christo obtinuit coronam, virginitatis et martyrii) animi sui benevolentiam non solum in amicos, sed in ipsos etiam hostes egregie declarabat. *Nos apographum secuti, a quo abest* enim, *divisimus. Perperam autem Surius vocat* ecclesiæ prædia, *quæ erant Sancti* propria : *nisi prolepsi usus sit, qua nempe Sanctus bona sua testamento reliquit ecclesiæ. Vide Comment. num.* 19.

k *San-Maxim. et Valcell.* in ipsos etiam.

l *Ambo legunt* aculeis ; *sed Valcell. mendose* detractionibus.

m *Id est, meliora quæque fercula et pocula illis apponeret, retentis sibi vilioribus. Ita ex animo inimicis benefacere heroicæ virtutis est.*

n Namque *non est in San-Maxim.*

o *Idem legit* plures.

p *Hic permagnus est hiatus in San-Maximinensi usque ad vocem* [abbas] *num.* 14. *Putem folium excidisse, ut monui in Comm. num.* 5.

q *Valcell.* amplius quam vini modium. *Dicitur* modius *et* modium ; *estque mensura liquidorum, constans* XVI *sextariis secundum Cangium, qui ad illam vocem multa habet de mensurarum æstimatione, reductione et diversa* modii *capacitate. Petrus de Natalibus et Mombritius sic legunt,* cum vinum ad medium non haberet : *id est, pro media parte convivarum, ut conjicio ; addit enim Petrus de Natalibus* pro recumbentibus.

r *Vinum, quod gignitur in Campania Felice, sic dictum a monte vel agro Falerno, qui tractus Italiæ vitiferos habet colles generosissimo vino nobiles. Biographum tamen huc respexisse non puto, sed* falernum *scripsisse simpliciter pro vino.*

s *Valcell. addit* neque metunt, *uti habetur Matth.* VI ℣. 26.

t *Idem hic interponit* ut, *et dein legit* tribuat.

u *In Valcell.* illius. *Ex his porro liquet, fabulosum esse, quod scribit Petrus de Natalibus :* vinum unde aut a quo delatum esset, minime sciri potuit. *Non dubitamus tamen quin speciali providentia Dei factum sit, ut eo temporis puncto sub ... a matre vinum nuntiaretur.*

x Quingentos *habet etiam Valcell. et Surius : centum duntaxat legunt alii citati littera* q *et Breviarium Altissiodorense ; sed biographo credere malumus, utpote antiquiori. Neque illa quantitas vini tanta est, ut fidem excedat : si enim 16 sextarios in modium computes, 500 modii conficient sextarios* 8000, *id est, cados* 40, *quorum singuli contineant sextarios bis centum ; bini autem cadi seu modii* 25 *singulis plaustris advehi potuere.*

CAPUT III. *Sinistra de se judicia et obtrectationes contemnit ; hostes ab urbe fugat : novis traductus calumniis in exsilium relegatur.*

Pravis hominum de se judiciis dictisque non turbatur Sanctus

Illo itaque tempore rex Theodericus *a* cum Brunechilde avia regnum gubernabat Burgundiæ. Cum igitur quidam regius aulicus Fulcarius dictus, illustribus *b* natalibus ortus, comes Aurelianensibus datus, qui maxime ob hoc *c* sancto Viro erat amicus, quia Beto * pater ejus de sacris eum susceperat fontibus, ad Virum Dei veniens indicasset, quod ei *d* in palatio detrahi a quibusdam audisset, quod ancillam Dei quamdam Verosiam *e* nomine, filiam antecessoris sui Arthemii immoderate diligeret, Sanctus ad euangelica arma recurrens, contra detrahentium impetum Christi tuba insonuit : Sancti *f*, inquit, estis cum maledixerint vobis homines, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes : gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.

* al. Betto

præclaram in opponens sententiam

9 Tunc coram prædicto viro ipsam Dei famulam *g* caritatis amore osculans, ait : « Nil nocent homini aliena verba, quem propria non maculat conscientia : Nam si ego pro amore Regis æterni istam in Christo veraciter diligo, terrenum ex hoc principem non pavesco. » Sanctus etiam *h* quia ipsam [Dei] virginem Christum amare ardenter agnovit *, ideo *i* ipsam mente purissima ante oculos Dei diligebat nec placere exinde hominibus studebat, quod * placere Domino intrinsecus satagebat ; exemplo usus [Pauli] apostoli, qui ait : Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Idem *k* enim erubescere non poterat, quem testis inviolatæ conscientiæ defendebat.

* Valcell. noverat

* Idem quia

hostes urbem vadentes pulsu campanæ in fugam conjicit.

10 Defuncto igitur Theoderico *l* principe, dum rex Francorum Clotarius *m* Burgundiam cœpisset intrare, armatum manu hostili Blidebodem direxit ducem ad Senonicam urbem. Cumque eam cœpissent *n* sui crudeliter jaculis infestare, Sanctus [Lupus] fidens in Domino aulam petiit matris ecclesiæ *o* in honore prothomartyris Stephani constitutæ : et dum ad evocandum populum signum *p* prædictæ ecclesiæ tangeret, omnis fortitudo sensus ab hostium caterva recessit, tantusque terror super eos irruit, ut nullatenus evadere se crederent, [nisi fugæ præsidium expetissent.] O virum clarissimum, qui exemplo Mosaico dum ad cœlum porrexit brachium, hostem fugavit protervum. Tua sunt hæc, Christe, opera, cujus in Sanctis [omnibus] est laudanda potentia, qui in te confidentes sola salvas clementia absque clypeo et hasta.

Cum [illegible]

11 Obtento namque *q* Clotarius regno Burgundiæ, præcepit cuidam viro potenti, dignitate sæculi præpollenti in magna gloria *r* Farulfo nomine duci, regalia negotia explicare * : qui progressus a latere regis, cum in ejus spem *s* decreta regis

... e curare

A regis peragere studeret, prope Senones veniens exarsit iracundiæ flammis, indigne ferens nimirum; quod urbis cum muneribus obviam sibi non processisset Antistes prædictus *t*. In civitate namque susceptus cum contra Sanctum *u* Dei vultu incederet turbido, hoc ab eo accepit responsum : « Magis quam hominibus obedire » semper convenit Deo : sacerdotem enim plebem regere, et principes sæculi oportet divina » præcepta docere : illos autem [ad ipsum] condecet convenire. »

falso insimulatur apud Clotarium, qui male credulus Sanctum relegat in Neustriam;

12 Regressus igitur Farulphus frendens, eo quod non fuisset a sancto [Viro] plenius muneratus, plura falsiloquutus *x* contra Virum Dei principis intulit auribus, maxime instante viro nequissimo nomine Madegisilo *y*, qui S. Remigii in suburbio tenens monasterium sancti Pontificis cupiebat invidus invadere locum. His itaque nefariis instantibus quasi *z* jaculis venenosis, rex Clotarius felle commotus virum Dei Lupum episcopum retrusit in exilium in pago quodam Neustriæ *aa* nuncupato *bb* Vinimaco *cc*, traditum duci pagano nomine Bosoni Landegisilo, quem B ille direxit in villam, quæ dicitur Andesagina super fluvium Anciam *dd*, ubi erant templa phanatica *ee* a decurionibus culta.

ubi non tam exsulem agens quam apostolum multos convertit.

13 Lect. v. Dumque Vir Domini ad eum *ff* pervenisset locum, fruebatur de peregrinatione solatio patriarcharum priorum exemplo, recordans sancti Joseph in Ægypto, cujus servierunt manus in cophino *gg*. Gaudebat quippe in Domino sentiens se ab eo *hh* missum ad populum incredulum instruendum, ibique quemdam cæcum illuminans, prædictum ducem superbum sub sanctæ Crucis humiliavit signaculo, atque vitali tinxit in lavacro : plurimumque Francorum exercitum *ii*, qui adhuc erroris detinebatur [in] laqueo, Sanctus illuminavit *kk* per baptismum.

ANNOTATA.

a Theudericus, Theodericus *et communius* Theodoricus *hujus nominis II, Childeberti II secundo genitus* 587, *regnavit in Burgundia ab anno* 596 *usque ad* 613, *teste Cointio ad dictos annos. Quomodo autem Senones ad Burgundiam pertinerent, docet Hadrianus Valesius in Notitia* C *Galliarum pag.* 513.

b *Bouquetus et Valcell.* illustris *mendose.*

c *Valcell.* ob hoc *mutat in* huic.

d *Idem et Bouquetus legunt* cum : *hic vero annum signat in margine* 611.

e *Bouquetus* Volosiam *appellat, Valcell.* Volosiam, *Mathoudus in Catalogo pag.* 20 Eulosiam, *ubi hæc habet :* S. Arthemius nondum Sacris initiatus legitime conjugatus fuit, et filiam habuit Eulosiam nomine, pudicitia et ceteris animi dotibus, quæ Christianam virginem decent, tanto parente dignam. *Deo consecratam fuisse, scribunt Sammarthani in Artemio. Sanctissimam vocat Saussayus in Catalogo Sanctorum etc. post Martyrologium Gallicanum pag.* 1236 : Eulosia virgo sanctissima, quam paterno amore ob angelicæ mentis indolem et castimoniam præcellentem dilexit S. Lupus archiepiscopus Senonensis. *Verum de cultu ejus nihil scimus.*

f *Valcell. et Bouquetus,* Beati ; *prout legitur Matth.* v ℣. 11.

g *Valcell.* ancillulam. *Ceterum hoc factum videtur magis mirandum quam imitandum.*

h *Idem :* Nam quia ipsam Dei virginem, *omisso* Sanctus etiam.

i Ideo *non est in Valcell.*

k *Hic Valcell.* Idem *mutavit in* Ideo.

l *Theodoricus II anno regni sui* 18, *Metis profluvio ventris interiit anno* 613. *Vide Cointium ad dictum annum.*

m *Clotarius sive Chlotharius II Chilperici filius, eodem, quo natus est, anno* 584 *patri successit in Neustriæ regnum ; potitus Austria et Burgundia* 613.

n *Bouquetus et Valcell. omisso* sui, *legunt* cœpisset.

o *Id est,* navem ecclesiæ cathedralis. *Vide Cangium.*

p *Officium Altissiodorense Lectione* IV : Mox ut cymbalum communitatis pulsavit. *Porro Baronius ad annum* 615 *num.* 14 *observat in hunc locum sequentia :* Porro quod ait auctor, S. Lupum ad convocandum populum signum ecclesiæ tetigisse : illud fuisse prægrande tintinnabulum, quod vocant campanam, quæ habentur inferius declarant : nam post multa hæc ibidem : *quæ narrabuntur in Vita num.* 20 ; *tum sic prosequitur :* Hæc de campana Senonensi : quibus declaratur, jam hoc tempore in usu frequenti eas esse receptas. In Oriente autem adhuc consuetudo E illa perseverabat pulsandi ligna ad populum convocandum. *Nec Græcia campanas habuit ante annum* 865 *teste Baronio ibidem num.* 101 ; *imo Blondus Italiæ Illustratæ fol.* 110 *anno primum* 870 *missas fuisse scribit. Vide Hierolexicon Macri pag.* 105.

q *Valcell. et Bouquet.* itaque. *Clotarium totius Franciæ monarchiam obtinuisse anno* 613, *diximus ad litteram* m.

r *Chesnius et Valcell.* dignitatis seculi immani gloria præpollenti. *Bouquetus, omisso* potenti, *sic habet :* Præcepit cuidam viro dignitate sæculari et immani gloria præpollenti. *Farulfum hic et Blidebodem supra non exprimit Mombritius, sed utrumque* architriclynum *vocat, id est, Majorem-domus ; Breviarium Altissiodorense, tacito item utriusque nomine,* senescallum *missum esse ait. De vario senescallorum munere videri potest Cangius in Glossario.*

s *Quid auctor hic per* spem *intelligat, non satis assequor. Fortasse* ad votum *seu* ex voto. *Alii legunt* in specie. *Chesnius :* Cum in ejus specie decreta regis studeret, *addit Valcell.* explere, *Bouquet.* adimplere ; *quod explicari potest, cum in* F *ejus persona sive ut vicesgerens vel locumtenens regis mandata illius exsequi satageret.*

t *Valcell. et Bouquet.* indigne nimium ferens, quod sibi cum muneribus obviam prædictus non processisset Antistes. *Mutato* nimirum *in* nimium, *et omisso* urbis.

u *Idem* Virum ; *dein pro* turbido *legunt* torvido, *quod barbarum est.*

x *Pro* quod *alii habent* cur. *Valcell. et Bouq.* falsiloquus ; *apud Chesnium* falsiloquiis, *æque barbare ac in apographo. Deinde Chesnius et Valcell.* principalibus, *id est,* principis *ut Bouq. legit cum apographo nostro.*

y Madegisilum *vocat Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 307. *De S. Remigio archiepiscopo Remensi agetur ad* I *Octobris.*

z *Valcell. et Bouq. omittunt* nefariis *et* quasi : *postea habent* exilio *pro* in exilium. *Contigit autem illud anno* 613, *ut Bouquetus emendat pag.* 808. *Vide Comm. num.* 9.

aa Neustria *sive* Neustrasia *pars fuit perampla regni Francorum, magis ad occasum extensa, quæ ideo Francia Occidentalis aliquando dicta fuit.*

AUCTORE ANONYMO

fuit. Neustria proprie dicta, *de qua hic sermo est, pars erat regni Neustriæ sive Neustrasiæ, protendebaturque tunc a Mosa fluvio ad Ligerim, et Neuster nonnumquam etiam* Neptricum vel Neptria *vocabatur. Vide Baudrandum, et Valesium in Notitia Galliarum. Plura de Neustriæ origine etc. qui cupit, adeat tomum* I *Februarii pag.* 208.

bb *Bouquet.* nuncupante.

cc *Valcell. et Bouq.* Vinemaco. *Tomo* I *Januarii pag.* 706 *in Vita S. Salvii episcopi Ambianensis, item apud Bouquetum pag.* 621 Vimmacus *et* Vinnacus *legitur. Pagus iste vocatur etiam* Vinemagus, *nunc vulgo* le Vimeu, *estque Baudrando* tractus Galliæ in Picardia provincia, inter Normanniam et ostium Somonæ fluvii extensus, qui a recentioribus Vimesium dicitur.

dd *Galliæ flumen est, Picardiam a Normannia separans. Bouq.* Auciam *legit, Chesnius* Auciæ, *Breviarium Senonense et Altissiodorense* Altiæ; *Valcell. mendose* Autide. *In Vita S. Germani tom.* I *Maii pag.* 268 *et* 269 *fluvius hic* Auda *dicitur; aliis* Aucum, Augum *et* Auva; *vulgo* Ou: *nunc mutato nomine* la Bresle, *Baudrando* la Bresselle, *qui contendit eum esse* Phrudim *Ptolemæi. Verum Hadrianus Valesius pag.* 538 *fluvium Summam (la Somme)* φρούδιος *vel* Frudis *nomine a Ptolemæo designari vult.* Andesagina *porro (Ausene, alias Ausene vel Ancesne, et Ausenne) vicus est Auciæ adjacens;* nunc vulgo oppidum sancti Lupi dicitur, *teste Andrea Saussayo pag.* 573. *Audi de his Mabillonium citatum lit.* y: *Farulfi et Madegisili abbatis* criminationibus commotus Chlotharius, sanctum Antistitem in Vinemacum *(le Vimeu)* Neustriæ pagum relegari jussit sub custodia Bonosis Landegisili ducis pagani, qui eum in vico Andesagina *(Ausene)* sito ad flumen Auciam seu Augum, in actis sancti Walarici Auvam, (quod modo Breslam *(la Bresle)* appellant, veteri nomine in opidum Augum *(Eu)* translato) stricte observari curavit. Erant adhuc eo in loco profana delubra, quæ a decurionibus colebantur, haud dubie ipsius Bosonis jussu: quem Vir sanctus, reddita cæco homini luce, a paganismi tenebris ad veram Christi lucem adduxit, et cum multis aliis baptizavit *etc.*

ee *Id est,* templa Gentilium, *qui per vocem* FANATICA *designantur apud Cangium. Mabillonius statim* profana delubra *appellavit.*

ff *Bouquet. initio legit* Cumque; *idem et Valcell.* ad eumdem. *Hoc numero comprehenditur Lectio quinta Officii Senonensis.*

gg *Verba sunt Psal.* LXXX ℣. 7 *sed transposita. Perperam vero auctor ipsi Josepho hæc attribuit, quæ de ejus posteris dumtaxat intelligenda sunt. Bouquet.* cujus servierunt officio manus: *Valcell. autem,* ex Egypto, cujus servierunt manus in officio *seu servitio Putipharis Gen.* XXXIX.

hh *Valcell. et Bouq.* a Deo.

ii *Id est,* plurimos e Francorum exercitu; *nisi* aulicorum turbam *aut* proceres *intelligat, quos voce* EXERCITUS *designari docet Cangius in Glossario.*

kk *Sic etiam legit Bouquet., Chesnius vero et Valcell* humiliavit.

CAPUT IV. *Agente S. Winebaudo, honorifice ab exsilio revocatur; supplex ab eo veniam petit Clotarius: prodigia Andesaginæ et in itinere facta.*

Senonensium dolor, et studium recuperandi Pastoris.

Interim divina sententia *a* judicante, cives Senonici zelo Dei permoti *b*, dolentes abreptum *c* impia rapacitate Pastorem, in basilica S. Remigii prædictum Medegisilum imitatorem Judæ per proditionem Magistri, acerba trucidaverunt morte: sicque infelix, negato sibi spacio pœnitendi, in cloacam descendit inferni.

Pollebat eo tempore in Trecassina *d* urbe S. Winebaudus abbas *e* ad basilicam antiquam *f* præsulis Lupi, qui corpore *g* quiescit juxta eamdem civitatem, fungens ibidem abbatis officio mirabilis sanctitate *h*. Tunc archidiaconus ecclesiæ Senonicæ, Ravengisilus *i* nomine, incitatus precibus populi, quin potius amore nominis Christi [sanctum] Winebaudum *k* precibus flagitavit; ut ad regem Clotharium *l* pergeret et intenta prece posceret, quatenus sanctum Lupum de exsilio revocaret, et ad pristinam dignitatem remitteret; ne plebs sine pastore [posita, a] lupinis faucibus deperiret.

S. Winebaudus reditum ejus a Clotario impetrat;

14 Qua suggestione impensa, sedata tyrannica ferocitate *m* rex humilitate flectitur; odium in amorem convertitur: missus a latere *n* regis vir Dei Winebaudus, devotus pergit *o* ad beatum Antistitem: qui videntes [etiam] se invicem præ gaudio flere cœperunt, alterutrumque *p* colloquentes etiam beatus Winebaudus condoluit *q* hujus exilii pœnam. Ad hoc *r* beatus Lupus respondit divini sermonis eloquia: Quod *s* non sunt condignæ passiones hujus temporis, quas hic patimur, ad perpetuam gloriam, quam Deus electis suis revelare dignabitur *t*. Qui volunt, inquit, pie vivere in Christo, persecutionem patiuntur ab hominibus.

hic facti pœnitens ad Sancti pedes se abjicit, eumque regio

16 Tunc Winebaudus cum beato Lupo episcopo lætus ad palatium *u* remeans, regis obtutibus [ipsum] Antistitem repræsentat. Rex [autem] seu turba procerum gratulatur Sacerdotis præsentia, contemplatusque [est] eum [et] ejus duritia ad pietatem permovetur *x*. Ante Pontificis pedes in terram prosternitur, veniam et indulgentiam ab eo postulat: Videns etiam rex beatum Virum *y* afflictum, et corpus illius tabefactum, ut erat intonsus barba et capite *z* pro abstinentiæ cumulando rigore, tremens et ejulans ad gemitum *aa* movetur, et pietatis more lacrymis rigatur *bb*, reum se esse clamans hujus penuriæ, irritationis jacula Sancti accusatoribus imprecatur *cc*. Jussit eum cum magno decore reparari, et servitium ei *dd* impendi, [comam] et barbam cum honore pristino detonderi.

exceptum convivio et muneribus cumulatum Senones [illegible]

17 Recepto itaque decore ecclesiastico, suo eum *ee* rex præcepit interesse convivio. Fit Christi ope repente conversio: efficitur rex ex persecutore minister, ut suis ipse manibus ei partes tribueret *ff*, qui ei plus afflictionis penuriam ingessisset. Petens ergo iterum veniam pro scelere; a Sancto levatur a pulvere *gg*, offerensque

AUCTORE ANONYMO.

que ei multorum munerum congeriem ministeriis profuturam ecclesiæ *hh*, jussit eum ad propriam civitatem remeare. Sed quamvis *ii* [vir] sanctus Dei Lupus Senones pergeret, Andesagenam *kk* locum exilii Christus pro ejus meritis virtutum sæpius gratia illustravit, ita ut jam clauso illo in *ll* paradiso, adhuc virtus Domini in eodem fulgeret loco. Valedicentes *mm* igitur inclyti sacerdotes Lupus atque Winebaudus regi et proceribus illius, dum juncti societatis *nn* vinculo pertransirent Parisios, multa reorum turba cathenarum vinculis tenta, vel ergastularibus *oo* angustiis trusi, eorum virtute soluta eis obviam est egressa.

per quæ transit, miraculis illustrata.

18 Revertente igitur Sancto ad propria, dum ad Miledunum castrum *pp* evenisset mansio ei oportuna, repente immane *qq* horreum usque ad summum plenum [ignis] vallavit incendium, nec poterat expectantium *rr* quisquam præstare auxilium. Tunc vir Domini in orationem *ss* prosternitur, fulmen immissum super incendium cernitur. Illico flamma extinguitur, illæsa apotheca reservatur, Christus per Pontificem collaudatur, meritum Sacerdotis agnoscitur *tt*. Obvia deinde Pontifici et S. Winebaudo plebs Senonicæ urbis egreditur cum hymnis et cantibus *, flentibus plurimis præ gaudio *uu*, sicque propriam sedem desideratus introivit Antistes : Erat enim hilaris in confabulatione, severus in correctione *xx*, providus in discretione. Condolebat merenti, fovebat egentem, confortabat justum, requirebat *yy* infirmum, sublevabat miserum, nullumque ab opere Dei prætermittebat tempus vacuum.

** in aliis Mss. canticis*

ANNOTATA.

a *Bouquet. et Valcell.* dextera.

b *Bouq.* promoti. *Sed non secundum scientiam ; fuit enim zelus ille plane indiscretus.*

c *Tres alii* arreptum.

d *Bouq.* Tricasina. Trecæ *sive* Tricasses *(Troyes) urbs est Galliæ in Campania.*

e *Chesnius* Winebaldus, *Valcell. et Bouquet* Winebaudus. *Colitur ille sanctus* VI *Aprilis.*

f *San-Maximinense cum aliis* antiqui. *Ceterum de S. Lupo Trecensi episcopo egimus* XXIX *Julii.*

g Corpore *non est in San-Maxim.*

h *San-Maxim.* fungens officium mirabili sanctitate. *Alii tres :* Abbatis fungens officio, mirabili sanctitate.

i *Chesnius habet* Regnegisilus, *Bouq. et Valcell.* Ragnegisilus, *Mabillonius* Ragnesilus : *San-Maxim.* ecclesiæ sancti Stephani Ragnegiselus, *omisso* Senonicæ. *Ragnegisilus hic cum titulo* sancti *memoratur apud Baronium ad an.* 631 *num.* 3 ; *nobis de ejus cultu nihil hactenus compertum est.*

k *San-Maxim.* Winibaudum, *ut infra ubique ; Chesnius iterum* Winebaldum.

l *In San-Maxim.* Lotharium, *dein* percepta prece deposceret. *Mombritius* Dotarium *appellat, alibi* Chlothacarius *vocatur. Hic Bouquet. signat in margine* An. DCXIV. *Vide Comm. num.* 9 *et* 10.

m *Alii omnes*, tyranni ferocia. *Quod sequitur,* rex humilitate flectitur, *mendose vertit San-Maxim.* rex afflictionem vertitur.

n *Valcell. et Bouq.* e latere. *Locus, ubi Clotarium convenit,* Aleutum *vocatur tomo* I *Apri*lis *pag.* 575. *De eo Mabillonius citatus :* Fecit vir sanctus *(Winebaudus)* quod rogatus erat. Regem adiit in villa regali Alento non longe ab urbe Rotomagensi. Rex facile a sancto abbate se exorari passus est, sanctumque Antistitem ecclesiæ suæ restitui jussit, data etiam ad Winebaudi preces reis libertate, qui in carceribus tenebantur.

o *San-Maxim. legit* pergens *sensu imperfecto. Deinde cum aliis omittit* qui.

p *Chesnius* alterutrum loquentes, *Valcell. præponit* pariter : *San-Maxim.* pariter colloquentes etiam alterutrum beatus Winibaudus.

q *San-Maxim.* condolens jam dicti Antistitis hujus exilii penuriam. *Valcell.* condolens hujus exilii penuriæ, *id est, miseriæ.*

r *San-Maxim. et Valcell.* Ad ea.

s *In iisdem* quia; *melius* quod, *ut habetur Rom.* VIII ℣. 18. *Pro* hujus temporis *legunt* istius mundi.

t *San-Maxim.* dignatus est, *omissa sequenti sententia. Valcell.* ad perpetuam gloriam, quæ revelabitur in nobis. Qui volunt *etc.*

u Alentum *intelligo, ubi prius regem convenerat, ut dixi ad lit.* n; *vel palatium Rothomagense : nam de Parisiensi sermonem hic non esse, liquet ex Vita S. Winebaudi pagina cit.* Vale dicto, iter repetit, Parisius civitatem advenit. *Et patebit inferius num.* 17. *Pro* repræsentat, *legunt Valcell. et Bouquet.* præsentat, *San-Maxim.* præsentavit. *Deinde ponitur* seu *pro* et, *quod passim occurrit, teste Cangio. Sequentia hoc modo habet San-Maxim.* turba populi gratulans Sacerdotis præsentiam, *sensu imperfecto.*

x *Alii omnes* promovetur, *sed in sequentibus discrepant : San-Maxim.* Ante Pontificis pedes se ad terram prosternens, *reliqui* se in terram prosternit, *dein pro* ab eo *habent* illius; *San-Maxim.* illius Pontificis.

y Virum *deest in Valcell. et apud Bouquetum ; San-Maxim. legit* Episcopum

z *Valcell. et Bouq.* capillo, pro abstinentia cumulando rigorem. *San-Maxim. habet* cumulanda, et. *Apographi sensus est clarior.*

aa *San-Maxim.* in gemitu, *alii* in gemitum.

bb *San-Maxim.* erigatur *mendose. Valcell. et Bouq.* irrigatur ; *tum subdunt sensu imperfecto :* reum se esse in hujus penuria.

cc *Vitiose iterum San-Maxim.* in Sancti accusatoribus impletur. *Valcell. et Bouq.* in Sancti accusatores. *Periodum hanc clarius explicat Surius :* Tremens et ejulans rex cum multo gemitu ejus miseriæ se reum fatetur, et sancti Viri delatoribus dira imprecatur.

dd *In aliis omnibus* ei *omittitur. Pro* reparari *Valcell. habet* ire parari; *San-Maxim,* reparare *et* impendere, *utrumque mendose.*

ee Eum *non est apud Chesnium nec in Valcell.*

ff *Id est, cibos porrigeret seu ministraret :* ei *ab aliis omittitur. Pro* qui ei plus *rectius San-Maxim. et reliqui legunt* qui illi prius.

gg *Præpositionem expungit San-Maxim.; alii habent* de pulvere, *dein* offerens multorum *etc. sine conjunctione* aut ei.

hh *Vitiose denuo San-Maxim.* profutura ecclesiæ, *tum interponit* atque, *ut reliqui ; sed pro* remeare *legit* redire. *Quæ sequuntur usque ad num.* 20, *a Chesnio et Bouqueto prætermissa sunt.* Hactenus de sancti Lupi ab exilio restitutione : ex quo discant sacerdotes, cultores se esse debere justitiæ, et nihil remittere sacerdotalis

AUCTORE ANONYMO

talis constantiæ timore regum. *Hæc et plura lectu digna Baronius ad annum* 631 *num.* 4 *sub finem.*

ii *San-Marim.* postquam. *Idem et Valcell.* Senonas.

kk *Valcell. emendate* Andesaginam. *Pro* Andesaginam locum *corrupte legit San-Marim.* Andesa cenaculum; *postea habet* merito. *Jacobus Tavellus* observat villam Andesaginam, apud quam Lupus exulavit, hodie oppidum sancti Lupi vocari. *Ita Cointius ad annum* 623 *num.* 15. *Vide dicta ad cap.* III *litt.* dd.

ll *Ab utroque Ms. abest hic præpositio* in, *deinde legunt* fulgeat.

mm *Vitiose rursus San-Marim.* Valedicens.

nn *San-Marim. et Valcell.* sanctitatis; *dein scribunt* Parisius, *cui San-Marim. perperam postponit* cum.

oo *Mendose iterum San-Marim.* ergastulo lateribus angustiis trusorum virtute soluta eis obvia est egressa. *Valcell.* trusa *legit, reliqua vero ut in apographo. Clarius hæc habentur in Officio Altissiodorensi Lectione* VI: Cumque tunc sanctus Lupus per Parisius transiret, multa incarceratorum turba, ostiis per se apertis, fractisque vinculis, ei obviam cunctis admirantibus venit. *Hinc patet, prodigiosam captivorum liberationem, quæ oratione S. Winebaudi facta narratur in ejus Vita num.* 11, *Sancti quoque nostri meritis adscribendam esse.*

pp *San-Marim.* Militone castro, *Valcell.* Milidone castro *(Melun) quod oppidum alii aliter atque aliter appellant, ut videre est apud Valesium in Not. Galliar. Communiter* Melodunum *vocatur*, urbs Galliæ in Bria provincia ad Sequanam fluvium, distans leucis 10 a Parisiis in Meridiem *ex Baudrandi dimensione. Post* mansio *San-Marim. et Valcell. expungunt* ei.

qq *San-Marim.* immanem *vitiose.*

rr *Pro* spectantium. *Vide Cangii Glossarium. San-Marim. et Valcell. omissa hac voce, legunt* quispiam.

ss *Corrupte San-Marim.* domini ratione *Valcell.* in oratione, *qui post* cernitur *legit* illud, *omittens* ilico. *Mirabile porro est, quod de exstinctione Melodunensis incendii fertur apud Bouquet. pag.* 284 *in additione ad Chronic. S. Dionysii lib.* X *cap.* VIII *lit.* k: Postquam Sanctus orasset Dominum nostrum ut averteret istius incendii periculum, et Dominus exaudisset ejus preces; fluvius Sequana, relicto alveo suo, ascendit supra domos, exstinxitque et avertit incendium ignis.

tt *San-Marim.* cognoscitur, *dein cum Valcell.* Obviam.

uu *Valcell.* et flentibus præ gaudio universis, *tum prosequitur cum San-Marim.* intra ædem propriam desideratus *etc.*

xx Severus in correctione *abest a San-Marim. ejusque loco habet*, fortis in exhortatione. *Valcell. autem legit* correptione, *tum subdit* fortis in exoratione, providus in disertione, *quod mendose scriptum pro* discretione.

yy *San-Marim.* non relinquebat.

Caput V. *Aliis a Deo honoratur miraculis: confundit dæmonem, libidinis ardorem precibus exstinguit.*

Sancto celebrante, gemma cælitus in calicem delabitur.

Lect. VI. Quodam igitur die Dominico dum in Bardone prædio *a* Eucharistiæ sacraret mysterium coram sacerdotali vel *b* Levitico choro, gemma de cœlo in calicem descendit a Domino inter manus Pontificis, commixtionem corporis et sanguinis Domini *c* celebrantis; quæ scilicet gemma radio fulgentissimo pulcherrima *d* diu Senonis conservata, regia jubente potentia inter *e* Sanctorum pignora palatio est deportata. Hinc namque apparet, quam tum *f* Christus eum dilexerit, inter cujus manus tam præclarum miraculum demonstravit *g*. Addatur *h* paginæ, quæ fuerunt subsecuta miracula.

Prodigium in campana Senonensi: dæmon pudefactus.

20 Audito Clotharius rex de signo S. Stephani, quod miram haberet dulcedinem, jussit inde Parisios deportari *i* ubi ipsum sæpius debuisset audire: sed dum hoc sancto Viro non placuisset *k*, mox ut sublatum est signum a Senonica urbe, perdidit dulcedinem sonitus sui. Quo rex agnito, ilico jussit loco pristino restitui *l* signum: at ubi pervenit ad pontem Synacum *m*, reddito sono a Domino in virtute Sancti [Lupi] insonuit miliario septimo *n*. Vir sanctus cum sederet in urbe, ilico perrexit obviam cum psallentium dignitate, et quod *o* dolens perdiderat, [sic] gaudendo receptum Domino gratias referebat *p*.

Nocte quadam cum *q* Sanctus vigilans psalleret, antiquus hostis affuit, et ei validam sitim inflixit; jussit *r* sacer ministro aquam frigidam deportaret, et [mox] dolos intelligens inimici, signato plumacio suo subserrato capite, strictum *s* super vasculum posuit, ibique veterrimum *t* hostem inclusit *u*, et nocte tota usquequo sol radians claro * se lampade terris infudit *, variis vocibus ululans, quis fuisset ostendit, et qui tentare venerat, confusus abscessit.

* *lege* clara
* *San-Maxim.* effulsit

Sanctus loca sacra obiens clericos duos a libidine revocat.

21 Erat consuetudo Sancto vigilandi, dono sibi a Domino collato, ut una cum communitate *x* basilicas circuiret ex more, et pene noctibus singulis non solum infra murorum mœnia, sed etiam circumquaque vicina Sanctorum lustraret oracula. Et hoc ita animo agebat strenuo, ut hora, qua clerum agere matutina solennia competeret *y*, ipse propria manu signum ecclesiæ tangeret.

Quadam [igitur] nocte, dum de basilica S. Remigii ad domum ecclesiæ pergeret, duos inter se clericos rixantes audivit *z* adulterare cum mulieribus volentes: eadem hora præsens *aa* noluit [eis] se ostendere, ne iterum in ejus absentia ad destinatum volutabrum festinarent. Melius igitur credidit, ut eorum casum sanctis orationibus *bb* sublevaret: [concitus ecclesiam pergit, breviatam pro illis orationem effudit *cc*.] Mox signum S. Stephani manu tangit, ut matutinas laudes clerus [vel populus] conveniens *dd* celebraret; mirum in modum mox [ut] in eorum auribus signi sonitum [surgerent] sanctitas cum dextera pervenisset *ee*, ilico ab eorum cordibus stimulus ardoris recessit: tunc ad ecclesiam currunt, debita officia solvunt.

ff A vunt. Expleta psalmodia, ab eo *ff* correcti veniam petunt, melioris vitæ exordia sumunt. Sic virtus divina per patientiam Sancti eripuit jam casuros de fovea inimici. Addantur stilo, quæ crescunt virtutes in cumulum.

ANNOTATA.

a *San-Maxim. corrupte* hoc ordine Præsul *pro* in Bardone prædio. *Valcell.* Quadam igitur die dominica dum Obordone prædio, *Surius* in Obordone : *Officium Senonense* Ordone, *Cointius* in Obordone.

b *Pro* et. *Vide Annotata ad cap.* I *litt.* ee.

c *Valcell.* Christi.

d *San-Maxim.* radio fulgente pulcherrimo; *Valcell.* radio fulgente pulcherrima, diutius *etc.*

e *San-Maxim* inter reliquias : *Valcell.* inter reliqua sanctorum pignera palatium est deportata. *Melius Officium Senonense :* inter reliqua sanctorum pignora in palatium est deportata.

f *Valcell. rectius* quantum, *dein habet* ipsum *loco* eum.

B g *Idem,* præclare miraculum monstravit. *Hic finitur Lectio sexta Officii Senonensis.*

h *San-Maxim. et Valcell.* Addantur.

i *Alii omnes habent* Parisius, *San-Maxim. et Valcell.* inde *mutant in* cum; *sed vitiose in San-Maxim.* portare : *Bouquet. loco* inde *legit* illud. Signum *autem campana est, eademque notione* signus *dicitur, teste Cangio.*

k *In aliis omnibus,* sancto non placuisset Pontifici.

l *San-Maxim.* restituere; *antea pro* agnito *habet* cognito.

m *Mendose scriptum opinor pro* Syriacum, *ut legunt Valcell. et Bouquet. omisso* ad; *vitiose San-Maxim.* ponte Siriaca. *Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag.* 541 *de eo notat sequentia :* Heic Pons Syriacus locus est, quem vulgo Pontes Icaunæ vocant, Pons sur Yonne, ab civitate Senonum VII millibus passuum distans. Signum autem hoc majoris ecclesiæ Senonicæ in navem imponi jusserat rex Chlotharius, Chlotharii majoris nepos, Chlodovei pronepos circa annum DCXX, ut secundo flumine Icauna, deinde Sequana in sedem urbemque regiam
C Luteciam deveheretur : quod postea eisdem fluminibus adversis Agedincum Senonum reportatum est. De quo signo ibidem hæc referuntur. *Consule Vitam superius num.* 10. *Deinde observat quædam ex Gregorio Turonensi de usu signorum seu campanarum in ecclesiis recepto* multo ante hoc tempus, nimirum ætate Sidonii *(Apollinaris)* episcopi Arvernorum, qui anno Christi CDLXX floruit ante annos MCC. *Verum antiquiorem esse campanarum usum, discimus ex Cangio tom.* II *Glossarii aucti col.* 94 : Tradunt, *inquit*, campanas a Paulino, Nolano in Campania Italica episcopo, primum inventas, indeque non semel scriptoribus Nolas appellatas : vel sane *(quod verius putamus)* Paulinum earum usum in ecclesiam invexisse, cum priscis Latinis Græcisque longe antea esset notus. *Obiit S. Paulinus Nolæ anno* 431. *Dicta Cangii confirmat Sweertius in Notis ad Hieronymum Magium de Tintinnabulis pag.* 81 : Paulinus episcopus Nolanus. . . . primus in suam ecclesiam campanæ usum invexit. *Subdit pag.* 82 : Quo autem tempore cœptum fuerit campanis uti in ecclesia Catholica, incertum. *Idem fatetur Baronius ad annum* 58 *num.* 104, *ubi hæc habet :* Ceterum reddita Ecclesiæ pace (quo tamen id fieri cœptum sit anno, nobis est incompertum) ex edito loco publico grandioribus tintinnabulis, quæ postea a loco, ubi primo grandiora fieri cœperunt, Campanæ sunt appellata, populus ad ecclesiam vocari solitus fuit. *Atque hæc de ecclesia Latina : Græcis enim non nisi diu post medium sæculi* IX *campanas usui esse cœpisse, diximus ad cap.* III *lit.* p. AUCTORE ANONYMO.

n *Hic desinit Bouquetus cum Chesnio. Officium Altissiodorense Lectione* VII, milliario a Senonis septimo, sono pristino reddito, per se sonuit. *Quod ubi audivit* Vir Sanctus . . . . ilico perrexit obviam cum psallentium dignitate, *id est, choro vel comitatu canentium clericorum stipatus.*

o *San-Maxim.* quem. *Vide dicta ad lit.* i.

p *Valcell. clarius :* et quod dolens perdiderat, gratias Domino referens, gaudendo recepit.

q *San-Maxim. et Valcell.* dum.

r *Valcell.* jussitque . . . deportare : *San-Maxim. melius,* jussit Sacerdos ministrum *etc.* deportare, *sed mendose legit* dolus

s *Vitiosa et barbara hæc sunt : multo rectius* E *Valcell.* signatum plumatium, quod suo capiti substernere consueverat, strictim super vasculum posuit. *Est autem* plumacium *pulvinar seu pulvinus plumis fartus, ut Cangius docet.*

t *San-Maxim.* veteranum, *Valcell.* veternum, *id est, veternosum.*

u *Inclusio illa, si vero contigerit, valde mira est, et eo fere modo explicanda, quo Raphaël dæmonium religavit in deserto. Tob.* VIII ℣. 3. *Dein pro* et *San-Maxim. et Valcel. legunt* qui.

x *Valcell., insertis quibusdam et mutatis, ita legit :* Erat autem consuetudo Viri sancti, habebat enim vigilandi donum a Domino sibi collatum, ut uno cum comite *etc. San-Maxim. autem* Sancto *substituit* Sancti, *dein ut Valcell.* uno cum comite. *Quod sequitur,* infra murorum mœnia, *id est,* intra urbis muros, *ut Surius explicat.*

y *Mendose San-Maxim.* compereret, *forte pro* compererat.

z *Iterum* quos *pro* quod, *deinde* vellent *loco* volentes. *Valcell. autem hoc modo :* Quos adulterari cum mulieribus velle audiens.

aa *San-Maxim. rursus* præsentia. F

bb *Idem* per orationes : *Valcell.* per sanctas orationes.

cc *Valcell.* pro eis orationem fudit.

dd *Vitiose San-Maxim.* ut mututinis laudibus clericorum mens celebraret.

ee *In San-Maxim.* mox ut eorum auribus signi sonitum surgerent *etc. æque obscure et vitiose ac in apographo. Clarius Valcell.* mox ut in eorum auribus signi sonitus pervenit, ilico *etc.*

ff *San-Maxim perperam* a quo; *dein* exordium *pro* exordia. *Aliter hæc legit Valcell.* Expletaque psalmodia, a sancto correpti Viro veniam petunt *etc.*

Caput

AUCTORE ANONYMO

Caput VI. *Cælesti musica in itinere recreatur; S. Winebaudum ad convivium pertrahit: sanat ægros, et sancte moritur; miraculis item ab obitu clarus.*

Orationem Dominicam ab angelis decantari audit:

Lect. vii. Cum quidam vir nobilis Hellefredus *a* nomine causa prandii Tibiaco *b* villa invitasset Dominica die eum *c*, et ipse devotus offerret Sacrificium, ea vero hora dum pergeret vico, audito in cœlo sonitu, astitit equo insidenti *d* diu in uno loco, sicque diutius cælo intentus orationem Dominicam decantari audivit inter angelicos choros. Merito namque ei patebant superna mysteria, cujus mens assidue erat cœlo intenta. Sufficere itaque * sibi credidit, quod sub præsentia Christi laudes supernas audisset, ac pro * hoc cœpto itinere non perrexit.

* Valcell. namque
* in aliis per

Dei instinctu S. Winebaudum invenit et convivio adhibet; pluribus ægris sanatis.

23 Lect. viii Die quadam dum in urbe Senonica ad prandium sederet *e*, agnovit per Sanctum Spiritum, quod vir Domini Winebaudus ecclesiam S. Stephani introisset: tunc relicto prandio alacer obviam [ei] pergit, nemine *f* nunciante, [et] S. Winebaudum inter ecclesiam S. Mariæ et S. Stephani euntem invenit; atque oratione completa, prælato *g* pacis osculo, ad proprium perduxit convivium. Multa *h* ostendit in corpore [constitutus] quæ longum est paginis intimare. Plures languores et morbos sanavit *i*. Cæcis lumen reddidit, surdis auditum restituit, infirmitatibus *k* gratiam sanitatis impendit.

Tandem pie moritur, suavem more odorem spirans.

24 Lect. ix. Sentiens igitur jam corpore [se] resolvi, Briennone *l* prædio tactus incommodo, invocato *m* sacerdotali conventu, sanctis eos prædicationibus exhortatur *n*, flente choro circumstantium [Kal. Septembris sanctum] ad Dominum transmisit *o* spiritum. Statim divina virtus affuit, quæ ad demonstrandam sancti *p* Pontificis gloriam, odorem suavitatis ostendit: fragrabat *q* de illo odor nectareus, tamquam si fuisset multis aromatibus delibutus. Corpus impositum [in] feretro divinis canticis circumdatum caterva sequebatur plangentium; atque juxta præceptum ipsius Viri sancti in stillicidio basilicæ ad pedes S. Columbæ tradiderunt corpusculum [antro sepulchri *r*] verentes transcendere jussa magistri *s*. ubi manus Domini virtutum multiplicavit congeriem *t*.

Muta et varia

25 Nam quædam mulier curriculo triginta annorum lumen perditum oculorum, dum ibidem advenisset cum *u* fide, sana recessit cum lumine. Sed et alia cuncta * membris recepit ibidem præmia sanitatis. Mulier namque Vetula *x* nomine nobiscum hebdomada sine somno et cibo degerat, et acri dentium torqueretur dolore, cum ex pulvere sepulchri sputo mixtum locum linivisset *y* doloris, confestim recepit gaudium sospitatis. [Lector] igitur qui ibi deserviebat *z* desperatus a medicis, incommodo tenebatur languoris; ita ut septem dierum evoluto curriculo nullatenus *aa* sumeret alimenta. Sed cum levatus in grabato ad Sancti fuisset deportatus sepulchrum, qui venerat ex fide, recepit medicinam de pulvere. *Plura non habet apographum nostrum: sequentia, quæ ex Ms. S. Maximini Treviris alia manu inferius adscripta sunt, cum Codice Valcellensi collata accipe.*

* l. contracta, ut est in aliis

ad Sancti tumulum

26 Mulier quædam per somnium instinctu diaboli cædebat se colaphis multum *: solummodo sanctum ut conspiciat *bb* poliandrum, confestim evomuit inimicum fœtidum. Sed et quidam surdus a tempore longo ad Sanctum * festinans tumulum, recepto auditu, domum perrexit cum gaudio. Cum quidam stultus vocatus episcopus sepulturam Sancti protervo tetigisset de pede, contracto nervorum compagine *cc*, cadacim sibi confestim inflixit dolorem gravissime. Sicque humiliter expetitum ad Sanctum recipi *dd* remedium. Ostendit namque in eo virtus divina vim geminata potentia, tam vindicta tam venia *ee*. Mulier quædam a nativitate soluta tota paralysi, dum a parentibus deferretur ad locum sepulchri, mox ut polyandrum Sancti cœpit aspicere, cœperunt membra inculta vigere, gluttinum soliditas restaurare *ff*: repente sanata per Dominum, incolumis propria reversa est domo.

* Valce l. multis
* idem Sancti

patrantur miracula.

27 Sed et sacerdos quidam ad sepulchrum sancti Winibaudi deserviens, cum per confragosos scalæ gradus valide fuisset contritus; ad sepulchrum sancti Lupi portatur * sanitatem pristinam est adeptus. Fiunt ibi plura miracula, quæ ex fide petentibus Christi monstrat clementia. Vere sacerdos inclitus, qui in corpore [constitutus] Christo servivit attentius; cælo clausus in requie, vernans aula paradysi pro duplicato talento. Ingressus in gaudium Domini angelico junctus carmine *gg* victor existens de hoste: sociatus martyrum agmine *, roseo purpurantes * rubore, coronatus a Domino regnat cum gloria in triumpho, expectans diem Domini beata anastasi *hh* suscitandus ab Agno per Dominum nostrum Jesum Christum *ii*, qui coronis laudibusque glorificat Sanctos suos; et in modum radiantis cristalli, splendore micantis astrifero, odore redolentis nectareo beatissimus Confessor coronatur triumpho.

* Valcell. portatus
* idem agmini
* idem purpuratus

ANNOTATA.

a *In San-Maxim.* Dum quidam vir nobilis Harlefridus: *Valcell. et Breviarium Senonense* Herlefredus nomine eum *etc. Surio* Herlefridus.

b *San-Maxim.* Ticiaco, *Valcell.* Treiacum villam, *Breviarium Senonense* Tyciacum villam. *Surius* ad Ciciocum villam. *Quinam rectius, ignoro: putem pagum fuisse prope Senones.*

c *Hæc vox non est in San-Maxim.: sequentia vero Valcell. et Breviarium Senonense ita legunt:* Et ipse devotus offerre sacrificium Eurora pergeret vicum *etc.* Eurora *nusquam invenio.*

d *Breviarium Senon* insistens: *San-Maxim.* et sedens diu in unum locum. *Valcell. hoc modo legit:* adstitit equo, diu insidens in uno loco.

e *In aliis* consederet.

f *San-Maxim.* nemini, *dein* intra ecclesiæ, *utrumque vitiose.*

g *Idem* prolato, *Valcell. et Breviarium Senon.* dato.

h *San-Maxim.* Multum ostendit in corpore, quod *etc.*

i *San-Maxim. et Valcell.* a languoris morbo curavit.

k *Rectius San-Maxim. et Valcell.* infirmantibus.

l *San-*

AUCTORE ANONYMO.

A l *San-Maxim.*, *omisso* jam, *inepte legit :* Sentiens igitur se corpore se resolvi ; *dein ex* Briennone *facit* pridie nono. *Est autem Brienno* (Brignon *seu* Brinon, *Sansoni* Brignon l'Archevesque) *oppidulum Galliæ in Campania in agro Senonensi prope Armentionem* (*l'Armanson*) *fluvium distans Senonibus* 6 *vel* 7 *leucis, ex Dictionario Historico Morerii aucto. Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag.* 184 *existimat Brignon esse* Eburobricam, *quam* inter Autesiodorum et Tricasas memorat Æthicus in Itinerario provinciarum, Antoninus Augustus falso aliis dictus et creditus. *Prædium hoc, quod Sanctus ex patrimonio habuerat, cathedrali ecclesiæ Senonensi legavit, ut ait Bailletus.*

m *San-Maxim. et Valcell.* evocato.

n *Idem corrupte,* ex predi orationibus exhortatus : *Valcell.* sanctis prædicationibus exhortato.

o *San-Maxim.* erans emisit, *forte* orans.

p Sancti *omittitur ab aliis.*

q *San-Maxim.* flagravit, *Valcell.* fraglabat, *utrumque mendose.*

B r *Sic legit Valcell. et Breviarium Senonense ; vitiose San-Maxim.* claustra sepulchri. *Vide Commentarium num.* 19 *in fine.*

s *Præcedentia in Valcell. omissa sunt.*

t *Hic terminatur Lectio nona Officii Senonensis.* Cæterum, *inquit Saussayus Martyrologii Gallicani pag.* 574, hoc in sancto Confessore donum miraculorum fulget perpetuum, quo caduco morbo laborantibus perpetim opitulatur. Unde singularis patronus ea in re imploratur ab utriusque sexus afflictis : quin et medelam fert infantulis viscerum torminibus vexatis. *Idem de epilepsia laborantibus diu ante testatus est Robertus monachus Altissiodorensis in Chronologia a Camuzæo edita pag.* 66.

u *San-Maxim.* ex. *Præcedentia minus barbare legit Valcell.* per triginta annorum curriculum lumen perdiderat oculorum. Dum ibidem advenisset ex fide *etc.*

x *San-Maxim.* Mulier namque nobilis Bettela nomine cum hebdomada *etc. Sic etiam Valcell., sed scribit* Bettola, *et dein* degeret *etc. : apud Surium* Betzela *dicitur. Si vox* nobiscum *recte in apographo nostro exarata sit, confirmat* C *ea, quæ in Comment. num.* 6 *de biographi ætate diximus : nam hæc miracula videntur contigisse non diu post obitum Sancti.*

y *San-Maxim.* valde dentium torquente dolore... *Item* misisset *pro* linivisset. *Valcell rectius* mixto locum livisset.

z *In aliis duobus* Lector igitur ibidem serviens, *sed* qui *redundat in San-Maxim. Voce* Lector *hiatum apographi replevimus. Est autem* Lector *secundus gradus Ordinis ecclesiastici. Vide Cangium et Hierolexicon Macri.*

aa *Vitiose iterum San-Maxim.* evoluta circula ; *dein cum Valcell.* nulla penitus sumeret alimenta.

bb *Valcell. omittit* sanctum, *sed sensum probe restituit, legens :* Solummodo ut conspicata est poliandrum, *id est, sepulcrum. Cangio teste, dicitur* polyandrum *et* polyandrium ; *Græce* πολυανδριον, *cœmeterium, sepulcretum, locus ubi sunt multa sepulcra,* πολὺς *e multus, et* ἀνὴρ, ἀνδρὸς, ὁ, *vir.* Interdum et sæpius, *ut recte Cangius observat,* apud ævi inferioris scriptores sumitur pro monumento, aut sepulcro unius hominis, *uti etiam hic.*

cc *Valcell.* contracta nervorum compage, cadacem sibi confestim infixit *pro* inflixit *etc. Id est, illico morbum caducum contraxit ;* CADAX *enim Isidoro in Gloss. est* claudus, qui sæpe cadit : *unde* cadax dolor *seu* passio *epilepsiam significat.* E *Vide Cangium.*

dd *Vitiosa hæc sunt : emendate Valcell.* a Sancto recepit. *Planior sensus est apud Surium :* Petit igitur humiliter a Sancto remedium, et impetrat.

ee *In Valcell.* vim geminatæ potentiæ, tam vindictæ quam veniæ.

ff *Melius Valcell.* et glutino soliditatis restaurari : sicque repente sanata... propriam reversa est domum.

gg *Idem omittit* aula paradysi, *atque aliter hæc legit :* Cælo clausus in requie vernans, pro duplicato talento ingressus in gaudium Domini angelico junctus agmini.

hh Anastasi *vel* anastasia, *nam vox dubie scripta erat, id est,* resurrectione. *Valcell. legit* beatam anastasim. *Græce,* ἀνάστασις *ab* ἀνίστημι, *excito suscito.*

ii *Valcell.*, *omisso* per Dominum *etc*, *sic effert sequentia :* Quo (*forte* qui) coronis aureis glorificat sanctos suos, et in modum radiantis cristalli splendore micantes astrifero, odore redolentes nectareo beatissimos coronat triumpho. *Tum addit :* Cui est honor et gloria cum Patre F et Paraclyto in trinitate perfecta et unitate perhenni per omnia secula seculorum amen.

A D

APPENDIX

DE S. AUSTREGILDE VEL AGIA

S. LUPI MATRE,

AURELIANIS IN GALLIA.

I. V

[illegible] Elogium Sanctæ

Sancto Lupo Senonensi archiepiscopo S. Austregildem *seu* Agiam, *id est, sanctam, prout ipsum nomen* Agia *Græce significat, sancto filio matrem adjungimus, secuti Majores nostros, qui in Prætermissis ad* XIV *Junii tomo* II *istius mensis pag.* 783 *censuerunt illustrem hanc Matronam* I *Septembris cum S. Lupo filio suo referri posse : alio tamen die, ut mox videbitur,* B *apud Aurelianenses ejus memoria recolitur. Sequenti elogio illam exornat Andreas Saussayus in Catalogo Sanctorum etc. post Martyrologium Gallicanum pag.* 1233 : S. Agia uxor Bettonis viri illustris, ex proceribus palatinis, ut ipse, orinuda genusque suum ad regiam stirpem referens; mater vero sancti Lupi Senonensis archiepiscopi, et duorum sanctissimorum episcoporum Austreni Aurelianensis et Aunarii Autissiodorensis germana : quibus meritis uti natalibus nequaquam impar tanti nati ex divina promissione meruit esse genitrix. Hæc post vitæ piissimæ decursum, Aureliis, ubi sacra ejus lipsana religiosis honoribus (cum beata ejusdem memoria) abhinc observari cœperunt, felicissimo fine in Christo obdormivit. *Sanctam Matrem* divina revelatione *nativitatem filii futuramque dignitatem edoctam fuisse, patet ex Vita S. Lupi num.* 1 : *nec dubium est quin eidem a teneris virtutem instillaverit, ejusque piæ formandæ juventutis egregios curatores fratres nempe suos elegerit; donec, ipsa certe non invita, in clerum cooptatus est. Vide num.* 2 *ibidem.*

C

tempus mort. s. cultus publicus

2 *Insigne liberalitatis* S. Agiæ *specimen exhibet eadem Vita num.* 7 : *cum enim S. Lupum,* cætero expenso pauperibus, *vinum deficeret,* missus Genitricis suæ astitit, qui quingentos vini modios *ab eadem larga manu missos* nunciavit, *repetendis utique Christi pauperibus impendendos, ergo quos sanctum filium suum tenerrime afficere non ignorabat. Ex hoc loco et num.* 4 *ibid. constat Sanctam nostram in vivis adhuc fuisse, S. Lupo jam episcopo : cum autem hic ad cathedram Senonensem assumptus sit anno* 609, *uti diximus in Commentario prævio ad ejus Vitam num.* 8, *consequens est, ut Matris obitus ante illum annum collocari nequeat. Unde minus vage signatur* circa annum DC. *An vero et quamdiu post annum* 609 *superstes fuerit, in obscuro est. Quare mortem illius notavimus post annum* 8 *sæculi* VII. *Ad publicum Sanctæ cultum quod attinet,* Agiam *recenset Peyronetus in Catalogo Sanctorum pag.* 369. *Mothuerus ad calcem Martyrologii Romani Galliæ Parisiis editi* 1705, *in Indice Sanctorum Galliæ, qui in Romano non sunt, locum et diem addit :* Austregildis, Aureliani, IX Octobris. *Eodem die annuntiatur a Castellano :* Aurelianis, sancta Austregildis (Aga) mater S. Lupi; cujus reliquiæ sunt in S. Aniani. *Martyrologium autem Parisiense anni* 1727, *in Addendis et emendendis pag.* XIV, *illam signat octavo Idus Octobris seu* VIII *ejusdem his verbis :* Aurelianis, sanctæ Austregildis viduæ, cui Aga cognomen, matris sancti Lupi postea Senonensis episcopi, cujus corpus in basilica sancti Aniani repertum est tempore Roberti regis *: notatque in margine, uti etiam Castellanus, eam obiisse* circa DC; *sed non satis exacte, ut supra ostensum est.* Memoria S. Agiæ *in Kalendario Aurelianensi Ms. habetur ad* XIV *Junii.* E

et translatio reliquiarum.

3 *De sacri corporis translatione ad calcem citati Kalendarii leguntur [illegible] sequentia :* Ex veteri Ms. ecclesiæ S. Aniani Aurelian. . . . . Translata sunt in eam ecclesiam per Robertum corpora SS. Aniani. . . . . Agiæ viduæ. *Paulo fusius hæc refert aliud Aurelianensium SS. Kalendarium itidem Ms. ad* XIV *Junii :* Robertus Franciæ rex in ejus (*S. Aniani*) honorem ecclesiam construxit... Anno autem regni sui XXXIII temporibus Oldorici * Ep. Aurel. convocatis regni sui præsulibus, corpus ejus cum corporibus sanctorum Euspicii... et Agiæ matris S. Lupi illuc transferri... curavit. *Andreas Saussayus geminam commemorat translationem* beatæ Agiæ; *primam* XV *Junii, alteram ad* XXVI *Octobris. Ejusdem meminit Carolus Saussayus in Annalibus ecclesiæ Aurelianensis pag.* 141 : S. Agia mater S. Lupi in ecclesia S. Aniani celebratur, cujus corpus una cum corporibus S. Aniani, Euspicii et aliorum illuc est illatum postea per Robertum regem Francorum, *Hugonis Capeti filium. Solennis illa translatio, quam inferius a pag.* 387 *describit ex Helgaudo Floriacensi in Epitome Vitæ Roberti regis, contigit* anno Dominicæ Incarnationis MXXIX, Indictione XII. *Verum in præcedentibus fallitur Helgaldus, ubi ait* Robertum, *ut legit Chesnius tom.* IV *Scriptorum pag.* 73, suæ ordinationis, benedictionis et assumptionis in regem anno XXXVI *evocasse archipræsules : annus enim Christi* 1029 *Roberti* 42 *fuit, ex quo cum patre cœpit regnare ; monarchiæ vero ejus* 33 *dumtaxat, ut liquet ex textu Ms. translationis reliquiarum S. Euspicii apud Chesnium citatum pag.* 147. *Obiit autem* XX *Julii an.* 1031, *teste Labbeo in Epitome chronologica, et Pagio in Critica Baronii ad an.* 1033 *et* 1034, *anno* 34 *ab adita monarchia nondum expleto. Denique, ut Saussayus narrat ad* XVII *Novembris pag.* 898, anno MDLXII qui Galliæ luctuosus in æternum erit, Calviniani hæretici interceptam Aureliam sacrilegiisque repletam, miseranda clade cum vastarent, *plurium Sanctorum corpora* necnon sanctæ Agiæ matris S. Lupi archiepiscopi Senonensis . . . tragice habita dissiparunt. *Nefandam* F

* al. Odolrici

A *fandam barbariem, qua ibidem grassati sunt, legere licet apud Odoricum Raynaldum ad dictum annum num. 145 et seqq. Plura de S.* Austregilde *vel* Agia *non invenimus: si Vitam ejus aut Acta quædam eruditi Aurelianenses aliive suggesserint, pergratum nobis accidet: poteruntque ea Operi nostro inseri ad* VIII *vel* IX *Octobris.*

AUCTORE J. V.

DE S. NIVARDO ARCHIEPISCOPO REMENSI

IN CŒNOBIO ALTIVILLARENSI PROPE SPARNACUM IN CAMPANIA GALLIÆ.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

B § I. Antiquus Sancti cultus: memoratus a quibusdam ut monachus, sed perperam: Vita a quo et quomodo scripta. E

CIRCA DCLXXIII.

Memoria Sancti in Martyrologiis,

Præter duos primos ecclesiæ Remensis antistites, Sixtum et Sinicium, quorum gesta ante illustravimus, alius hodie colitur Remensis præsul, Nivardus *et* Nivo *dictus, qui eamdem ecclesiam mira vitæ sanctitate administravit sæculo* VII. *Non inseruerunt* S. Nivardum *Martyrologiis suis Ado et Usuardus. Verum Wandelbertus* Nivardum *memorat cum Sixto et Sinicio, cum quibus dicit* insigni nomine, meritis vitaque Nivardum *fulgere. Varii etiam aucti codices Usuardi, cum Mss., tum impressi, ejusdem Sancti memoriam habent adjectam, sed in aliquibus* Vivardus *mendose nominatur. Florarium Ms. Sanctorum hoc sanctum Antistitem ornavit elogio:* In Altovillari sancti Nivardi episcopi et confessoris. Hic sanctus Nivardus Remensis archiepiscopus sanctum Bercharium moribus et sapientia instruxit, pluresque alios viam salutis edocuit. Monasticæ conversationis viros religiosos aggregavit, et cuncta, quæ huic ordini C commoda judicantur, diligenter implevit. Cui Reolus vir totus apostolicus in episcopatu successit. Claruit anno salutis DCLXI. *Locum distinctius explicat hodiernum Martyrologium Parisiense in hoc brevi elogio:* In monasterio Altovillarensi in Campania Gallica, sancti Nivardi Remensis episcopi. *Morti assignat in margine annum* 669. *Consentit fere Castellanus in Martyrologio universali, mortuum statuens circa annum* 668. *Andreas Saussayus prolixius texuit elogium* S. Nivardi, *sed erroribus plenum, ut ostendam in decursu.*

etiam Benedictinis, quæ perperam monachum faciunt:

2 *Martyrologi Benedictini, Menardus, Wion et Bucelinus Sanctum nostrum etiam annuntiant, et posteriores quidem ut monachum et abbatem. Bucelini verba subjungo:* In monasterio Altovillariensi depositio sancti Nivardi Remensis episcopi et confessoris. Nivardus Luxoviensis primum monachus, ob insignem vitæ integritatem, ad cœnobium quoddam Galliæ abbas postulatus, tanta sanctitatis fama longe lateque innotuit, ut amplissimi et celeberrimi archiepiscopatus honore dignissimus haberetur. Ad Remensem proin evectus cathedram, tanta in dignitatis sublimitate ita se gessit, ut non præclare solum, sed et miraculose factis ecclesiam suam mirifice exornaret, suaque tam eruditione quam sanctitate plurimas Christo animas lucraretur. Eum Almannus Villariensis scriptor vetustissimus, sanctitatis ac religionis magnitudine toto Francorum orbe famosissimum celebrat. Condidit vir sanctissimus Altovillarense amplissimum cœnobium, ubi et sacrum ejus corpus religiosissime frequentatur et colitur. *Non dubito, quin Bucelinus secutus sit Trithemium, qui lib.* IV *de Viris illustribus cap.* LXII *idem brevius habet his verbis:* Nivardus abbas et monachus in Francia, archiepiscopus Remensis, vir sanctissimæ conversationis, qui vita et doctrina commissam sibi strenue gubernavit ecclesiam, multis virtutibus et signis clarus effulsit. Claruit anno Domini DCLX. *Luxoviensem fuisse monachum credit Wion in Ligno Vitæ ad* I *Septembris, quia S. Bercharius, qui certo Luxovii tirocinium habuit,* Nivardi *fuit discipulus. At ea frivola est ratio, cum eum discipulum habuerit* Nivardus *jam episcopus. Doubletius in Historia* F *abbatiæ S. Dionysii lib.* I *cap.* XXV *asserit, monachum fuisse in laudata S. Dionysii abbatia, at sine probatione idonea. Hinc Mabillonius in prætermissis ad sæculum secundum Benedictinum sic candide pronuntiat:* Nivardus episcopus Remensis laudatur in Actis S. Bercharii, . . . et apud Frodoardum, . . . quod monasterium Altivillarense condiderit; at eum fuisse monachum nuspiam legitur; *videlicet apud scriptores, quibus hac in re satis fidere possumus. Contra vero ex Vita, quæ monachum habet auctorem, satis colligitur,* S. Nivardum *monasticæ professioni numquam fuisse adscriptum.*

cultus est saltem a sæculo IX.

3 *Porro a quo tempore* S. Nivardus *venerationem ecclesiasticam obtinuerit, non omnino clarum est, at constat cultum ejus admodum esse antiquum. Auctor Vitæ, uti et Flodoardus,* Beatum *semper vocant: Wandelbertus vero Martyrologio inseruit, ita ut a sæculo* IX *cultum habuerit, et verosimiliter jam diu ante. In Breviario Remensi anni* 1553 *Officium habet commune cum SS. Sixto et Sinicio, in quo tamen lectiones nihil continent ex* Vita Nivardi. *Verum in Breviario anni* 1630 *breve ejus legitur elogium lect.* VI. *Illud hic subjungo:*

AUCTORE J. S.

subjungo : Horum (*Sixti et Sinicii*) sedem quintus et vicesimus occupavit beatus Nivardus, genere nobilissimus et vita religiosissimus ; qui Remensi ecclesiæ * magnis muneribus donata, monasterium Altivillare construi curavit ; eique Bercharium summæ religionis virum, primum Abbatem constituit. *De cultu Sancti apud Altivillarenses, agam § v, ubi et de reliquiis. Verumtamen in Martyrologio Romano* S. Nivardi *memoria necdum legitur, quod sane miratus sum.*

* ecclesia

Vitam ineditam scripsit sæculo ix Almannus monachus.

4 *Vitam* S. Nivardi *hactenus ineditam scripsit Almannus monachus Altivillarensis sæculo* IX. *Sigebertus in Scriptoribus ecclesiasticis cap.* XCIX *de eo hæc memorat :* Almannus monachus Altvillarensis scripsit Vitam S. Nivardi archiepiscopi Remensis, Vitam Sindulphi, Vitam Helenæ reginæ, et translationem ejusdem a Roma ad cœnobium Altvillarense : et quia suo tempore Francia a Nortmannis vastabatur, exemplo Hieremiæ prophetæ desolationem Franciæ et sui cœnobii quadruplici planxit Alphabeto. *De Almanno ejusque scriptis fusius agunt eruditi Benedictini, qui componunt hoc tempore Historiam litterariam* B *Franciæ, tom.* V *dicti Operis a pag.* 618. *Judicium tale ferunt illi pag.* 625 *de Opusculis ejus stylo soluto scriptis. Stylum non prorsus neglexit, sed justo diffusior est : idque inde evenisse videtur, quod facta historica sciret pauca de iis Sanctis, quorum Vitas scribendas susceperat. Hæc scribendi methodus etiam servata est in Vita* S. Nivardi, *licet de eo plura scire posset, quam de aliis, quorum etiam Vitas scripsit : nam cum Sanctus noster fundator esset cœnobii Altivillarensis, in quo degebat Almannus, haud dubie varia de eo invenit monumenta antiqua. Verum plura haud dubie desiderabat, atque ex eorum defectu, verborum abundantia multisque exclamationibus Vitam protraxit.*

Cujus tres habemus apographa Mss.

5 *Porro laudati Benedictini pag.* 622 *suspicantur hanc Almanni lucubratiunculam prorsus esse deperditam, quia Marlotus in Historia metropolis Remensis eam nuspiam memoravit. Verumtamen dubitare vix possum, quin Almanni sit lucubratio, quam nos habemus* S. Nivardi *Vitam : nam, etiamsi nomen ejus non sit præfixum, stylus plane talis est, qualis in aliis Almanni Opusculis reperitur. Deinde tam multa narrat de fundatione Altivillarensi, ut inde facile colligi possit, ejusdem monasterii fuisse monachum. Clare etiam patet, Flodoardum ex hac Vita hausisse plurima, quæ de* S. Nivardo *scripto tradidit, cum facta pleraque eodem plane modo referantur ab utroque. Hunc vero biographum non hausisse ex Flodoardo colligo vel ex eo, quod Flodoardus matrem fratresque aliquot* S. Nivardi *nominet, quos biographus noster tacet, non taciturus utique, si Flodoardum ducem esset secutus. Hinc nequaquam dubito, quin viri eruditi mecum sint judicaturi lucubrationem hanc esse Almanni. Tria autem hujus Vitæ ad manum sunt exemplaria, invicem recte consentientia, exceptis paucissimis mendis, quæ sic irrepserunt singulis, ut facillime corrigi possint ex aliis. Primum exemplar est in codice nostro* P. Ms 154 : *alterum apographum est ex monasterio S. Mariæ Boni-fontis, Ordinis Cisterciensis ; tertium ex monasterio ejusdem Ordinis Igniacensi donavit anno* 1666 *Laurentius Forzy, laudati monasterii presbyter.*

6 *Cum autem dicta apographa cum codice nostro tam apte congruant, ut nulla fere sit dif-* D *ferentia, Vitam hanc edam ex dictis tribus Mss., inter se collatis, notatis solum in margine diversis lectionibus, ubi reperiuntur. Restat ut dicamus pauca de auctoritate hujus Vitæ ; quia Almannus in Opere nostro tom.* III *Augusti pag.* 580 *varios errores dicitur inseruisse Vitæ S. Helenæ imperatricis ; at ibidem pag.* 601 *ejusdem eruditio laudatur a Trithemio. Mabillonius quoque tom.* III *Annalium pag.* 149 *et* 150 *de ipso agens, Vitæ S. Memmii per ipsum similiter scriptæ nullam fere auctoritatem merito attribuit. Hinc facile quis existimare posset, idem statuendum esse de Vita* S. Nivardi. *Verum considerare oportet, unde errores isti Almanno obrepserint ; sic enim videbimus non eamdem ei fuisse occasionem errandi in Vita* S. Nivardi. *Erravit in Vita S. Helenæ vir sincerus magis quam criticus, quia secutus est scripta apocrypha ; Vitam fabulosam S. Memmii frustra conatus est emendare, quia idoneis carebat instrumentis. At non plane eadem hic est ratio : nam* S. Nivardo *vicinior erat loco, habitans in monasterio, quod ipse condiderat, quodque haud dubie multa conservabat instrumenta, ad sanctum Fundatorem suum spectantia. Tempore* E *etiam erat huic Sancto vicinior quam aliis. Remotior quidem erat, utpote ducentis fere annis Sancto posterior, quam ut scribere posset Vitam, in qua ordine ei minutatim exponerentur omnia Sancti gesta ; attamen adeo remotus non erat, ut aliqua ejus gesta scire non posset ex instrumentis aut elogiis quibusdam scriptis, quæ facile tam diu conservantur. Sane tam pauca de* S. Nivardo *exposuit Almannus, ut non videam, cur ei in factis fidem abrogare debeamus, nisi major repugnaret auctoritas, cum omnia fere adoptata fuerint a Flodoardo. Nunc omnia* S. Nivardi *gesta ordine discutere aggredior, ut suppleantur quæ in Vita sunt prætermissa, quantum fieri potest.*

Vita hæc majori fide digna, quam aliæ ab eodem scriptæ.

§ II. Stirps Sancti illustris : initium episcopatus ejus figendum sub regno S. Sigiberti, ac circa medium sæculi VII. F

Nobili stirpe natus Nivardus, incertum an regia :

N*obilissima stirpe ortum fuisse Sanctum* Nivardum, *convenit inter scriptores cum antiquos tum neotericos ; non æque constat, an regia natus sit prosapia, aut regibus fuerit affinitate junctus. In Vita quidem dicitur* cognatus regis Childerici ; *at Flodoardus cognatum regis nullibi vocat, uti nec Vita S. Reoli apud nos Ms., nec Vita S. Bercharii sæpius memoranda. Biographus dictam cognationem probat hisce verbis :* Nam sanctus Reolus, qui post ipsum pontificabat sedem ecclesiæ Remensis, regis filiam prius, dum comes esset, habebat uxorem, neptem videlicet beati Nivardi. *Neptis* Nivardi *dicitur filia regis ; ipse igitur* Nivardus *erat cognatus regis, aut saltem affinis, si illa regis filia* Nivardi *neptis erat ex sorore. Porro non designat ille, cujus regis esset filia. Nam Childericum quidem antea nominaverat ; sed neque hic Childericum recte intelligere potuit, neque paullo ante, ubi dicit Sanctum educatum* in aula regis, *sicut mox patebit. Itaque, nullus est modus conciliandi*

A *ciliandi cum hisce Actis dicta Flodoardi, nisi utrisque crassum errorem affingamus, uti fecerunt quidam neoterici. Etenim Flodoardus lib.* II *cap.* VII *neptem* S. Nivardi *Reolo nuptam similiter affirmat, sed eam nominat* filiam Childerici, *non explicans, utrum Childerici regis filiam velit, an alterius cujusdam Childerici. Si autem Childericum regem intelligat, gravi lapsus est errore ; si alium, dissentit ab Actis.*

Sed crasse hallucinantur, qui eum asserunt fratrem Bilihildis reginæ :

8 *Neoterici varii Childericum regem intellexerunt in Flodoardo, eumque errorem secuti, alii asseruerunt* Nivardum *fuisse Childerici fratrem, alii fratrem fecerunt uxoris Childerici Bilihildis reginæ, æquali utrique fundamento, errore atque claro et crasso. Marlotus lib.* II *cap.* XL *utramque opinionem dubitanter proponit, et neptem* Nivardi *Childerici regis filiam deinde vocat cap.* XLIII. *Blithildem vel Bilihildem reginam* Nivardo *sororem attribuunt Saussayus, Colvenerius, et Bailletus ad* I *Septembris, conjecturam inepte deductam pro certa veritate obtrudentes. Audi mentem eorum ex Colvenerio, qui in Catalogo archiepiscoporum Remensium in* Nivardo B *sic habet :* Hujus S. Nivardi sororem, nomine Blithildem, Childericus rex Austrasiorum, et post ea Francorum, duxerat in uxorem, ex qua suscepit filiam Amaltbidem *(alias* Mathildis *dicitur)* quam Reolus comes Campaniæ habuit uxorem. *Quam hæc sint inepta, breviter accipe. Natus est Childericus circa annum* 650, *ut scriptores passim nunc habent, Reolus vero factus est episcopus circa* 673 *aut* 674, *quo fere tempore obiit Childericus ætate* 23 *aut* 24 *circiter annorum (nam hæc omnia exactius discutere non est necesse.) Quomodo igitur Reolus filiam Childerici habere uxorem potuit ante episcopatum? Quin imo Reolus filium habuit Gedeonem, teste Flodoardo, ipse jam factus est monachus vivente* Nivardo, *ita ut Reolus nuptiis alligatus fuerit, priusquam matrimonio aptus esset Childericus, quem ejus volunt socerum. Error igitur hic manifestus est et certus, ut jam observavit Papebrochius ad Acta S. Gundeberti tom.* III *Aprilis pag.* 624 *lit.* a, *ibique existimat alium Childericum a Flodoardo designari, non regem.*

nihil certi de ejus genealogia.

9 *Hinc observa, quam multa sint incerta in genealogia* S. Nivardi. *Incertum est* 1°., *an Flo-* C *doardus Childericum regem Reolo socerum assignet ex errore, an vero alium Childericum a rege distinctum.* 2°. *An potius credendum sit Flodoardo, an biographo, si neuter Childericum regem velit; prior vero Childericum alium, posterior alium regem* 3°. *Si constaret, neptem* Nivardi *fuisse filiam unius ex præcedentibus regibus, prout revera potuit esse Clotarii II, aut Dagoberti, rursus esset dubium, an ex legitima uxore, ac ex concubina esset regis filia.* 4°. *Nihilo certius esset ex eo, an* Nivardus *natus esset regia stirpe, an vero tantum affinis regis per sororem, cujus neptis illa esset filia.* 5°. *Etiamsi biographus* Nivardum *asserat regis cognatum, quia tamen de illa cognatione nihil apud Flodoardum, nihil in Vitis Bercharii aut Reoli dicitur, dubium videtur, an intelligendus non sit de sola affinitate, cum neptem inducat ad cognationem probandam ; imo magis ambiguum est, an cognationem illam sibi non finxerit ex conjecturis male fundatis.* 6°. *Demum incertum est, quo sensu uxorem Reoli, neptem* Nivardi *dixerit Flodoardus et biographus : nam vox illa medio ævo variis modis usurpata fuit a Gallis scriptoribus.*

10 *Hæc sufficiunt, ut ostendamus quam omnia illa sint incerta, quamque nihil certi statui possit de genere* S. Nivardi, *nimirum an ex stirpe regia descenderit, an affinitate regibus junctus fuerit per sororem aliquam aut amitam, quæ dictæ neptis fuerit mater, et sic improprie vocetur co-*gnatus, *an vero erraverit biographus, et Childericum alium cum rege Childerico confuderit. Quidquid autem de his fuerit verius, nobilem Sancti stirpem fuisse abunde cognoscimus. Mater Sancti* Emma *vocatur a Flodoardo lib.* II *cap.* X, *frater vero* Gundebertus, *alias* Gunthertus *vel* Gumbertus, *de quo egit Papebrochius, ut de sancto martyre tom.* III *Aprilis a pag.* 620. *Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 467 *quatuor* Nivardo *attribuit fratres :* Erant Nivardo, *inquit,* quatuor germani fratres, nempe Bavo, Theoderamnus, superius laudati ; Gundebertus et Childericus, cujus filiam in matrimonium duxerat Regulus seu Reolus comes, postmodum Remorum antistes. *At vero erudito nescio quæ hic obrepsit hallucinatio : nam Bavo et Theoderamnus fratres sunt, sed non sunt fratres* Nivardi, *ut clarum est ex Vita, atque etiam ex* E *Flodoardo lib* II *cap.* VII, *ubi* Bavo, Baldinus *et* Theoderamnus *fratres asseruntur, referunturque ad preces* Nivardi *cum eo commutasse locum, quem Sanctus destinabat ad condendum monasterium Altivillarense. Quod autem hi non sint fratres* Nivardi *clare innuit Flodoardus, cum dicit* Nivardum *visionem suam narrasse* cuidam Dei servo, nomine Bavoni. *Sic certo non nominaretur frater. Vix etiam credo* Childericum *inter* Nivardi *fratres numerandum, cum id non asserat Flodoardus ; neque idem evinci possit ex eo, quod filia Childerici dicatur* neptis Nivardi, *cum possit esse neptis ex sorore, vel ex amita, patruo aut avunculo : multis enim modis usitatæ fuerunt voces* nepos *et* neptis *medio ævo. Unus igitur* S. Nivardi *frater videtur fuisse Gundebertus ; aut certe de nullo alio id tuto affirmari potest.*

Auctore J. S.

mater ejus Emma dicta, frater S. Gundebertus : nec alii fratres noti.

11 *De loco et tempore natali nihil prorsus commemorant scriptores : at conjicere possumus, Remis aut certe in Campania natum fuisse, quia pleraque ipsius fratrisque ejus Gundeberti bona fuisse videntur in Campania, ubi fundarunt ac ditarunt monasteria varia. Verum Emma ipsorum mater dicitur bona habuisse trans Ligerim,* F *ut verisimile sit oriundam fuisse ex istis partibus. Etenim, cum post mortem Sancti de bonis ipsius lis orta esset inter Reolum episcopum et Gundebertum,* Nivardi *fratris sui bona repetentem, sic concordiam inierunt,* ut Gundebertus ea, quæ ultra Ligerim fuerant Emmæ Genitricis ipsorum, absque repetitione Reoli episcopi, vel agentium suorum, in sua reciperet potestate. Reliqua vero, quæcumque bonæ memoriæ dominus Nivo ad loca Sanctorum per sua instrumenta delegavit, ad integrum eadem Sanctorum loca perpetualiter absque repetitione Gundeberti, vel heredum suorum cum Dei adjutorio possiderent. Unde conventiale quoque scriptum digestum apud nos adhuc reservatur, utriusque partis assignatione roboratum, *inquit Flodoardus lib.* II *cap.* X, *ubi ante dixerat* tam de paterna quam de materna hereditate *litem fuisse. Hinc verisimile est, patrem fuisse Campanum, matrem vero Aquitanam, ex Aquitania videlicet ad Ligerim usque producta. Porro natum crediderim sæculo* VII *non multum provecto, educatumque Metis in aula Dagoberti, atque in aula adhuc conversatum fuisse sub S. Sigeberto filio Dagoberti : nam*

Natus videtur sub initium sæculi VII, conversatusque in aula regum Austrasiæ :

AUCTORE J. S.

nam in aula fuisse regum Austrasiæ, quibus etiam Remi suberant, colligitur ex eis, quæ Nivardo episcopo dederunt Childebertus Grimoaldi filius, ipseque Grimoaldus, qui regnum Austrasiæ usurparunt post mortem S. Sigeberti. Flodoardus cap. VII tantum dicit : Hic prius (quam fieret episcopus) in aula regis, utpote vir illustrissimus. traditur conversatus.

episcopus factus sub S. Sigeberto

12 De tempore, quo Sanctus noster promotus est ad episcopatum, nihil tradit biographus aut Flodoardus, nisi Landoni successisse. Flodoardi verba hæc sunt : Post prædictos (Leudegisilum, quem sub Dagoberto floruisse dixerat, Anglebertum, et Landonem) ad episcopale culmen eligitur beatus Nivo, qui et Nivardus : utroque enim reperitur vocitatus nomine. De tempore Landonis cap. VI sic loquitur : Fuit autem Sigiberti regis tempore. Hinc colligo, Nivardum creatum esse episcopum tempore S. Sigeberti Austrasiæ regis, sub quo defunctus est Lando : nam id confirmatur in immunitate, quam Nivardus impetravit a Childeberto, atque ex villis a Grimoaldo donatis, cum illi post mortem Sigeberti non diu sint dominati. Verum nec convenit inter scri- B ptores de anno emortuali S. Sigeberti, nec constat, quamdiu ante ejus mortem promotus sit S. Nivardus, ita ut annus primus ejus episcopatus exacte nequeat assignari. Colvenerius in catalogo antistitum Remensium, post Historiam Flodoardi edito, ordinatum episcopum dicit mense Septembri, anno 655, præsente Clodoveo II. At id de Clodoveo non crediderim, sed magis de Sigeberto, sub cujus imperio erat urbs Remensis. Cointius vero in Annalibus Francorum promotionem Sancti ad episcopatum affigit anno 649, uti ibi habet num. 10. Neuter tamen firmum chronotaxis suæ tradit fundamentum, licet Cointius variis locis agat de successione episcoporum Remensium, suosque singulis annos attribuat æque ac Colvenerius.

sed anno incerto circa medium sæculi VII

13 Si conjectura Longuevallii nostri de concilio Namnetensi, cui interfuit Nivardus, satis videretur certa, tuto initium episcopatus statueremus ante annum 650. Etenim laudatus scriptor in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. IV, ad annum 650, recitat canones concilii Namnetensis, cujus tempus ignoratur ; suspicaturque idem esse C concilium, de quo Flodoardus lib. II cap. VII ait, congregatum fuisse Romani jussione Pontificis. Tum concilium istud, cui adfuit Nivardus, collocat circa annum 650, Quia scimus, inquit, Papam anno DCXLIX scripsisse, ut concilia haberentur in Galliis. Probabilis est hæc ratio, non certa, neque eam pro certa allegat Longuevallius. Marlotus de anno inchoati episcopatus sic loquitur lib. II cap. XL : Opinor Nivardum, Childeberto III Grimoaldi filio necdum e solio armis Clodovei deturbato, ad archiepiscopatum Remensem electum fuisse anno DCLI. Ut id probet, allegat donationes Childeberti et Grimoaldi. At ex solum probant, serius electum non fuisse, atque adeo non evincunt, non esse electum sub Sigeberto, ut id potius insinuent. Quippe intrusio Childeberti per Grimoaldum sic refertur ab antiquis scriptoribus, ut statim Grimoaldi carcerem conjungant, ita ut electio Nivardi nequaquam videatur contigisse brevi illo perturbatoque tempore tyrannidis Childeberti : sed donatio Grimoaldi forsan præcesserit, ac immunitas a Childeberto, simulac regnum sibi vindicaverat, concessa videatur, ut sic Nivardum, magnæ auctoritatis antistitem, suis partibus faventem redderet.

Verumtamen Sanctus, etsi privilegium accepta- D rit, ita se gessisse videtur, ut Chlodoveum regem non offenderit, cum ab hoc similiter dona pro ecclesia sua obtinuerit. Itaque cum hæc innuant Nivardum ante tyrannidem Childeberti fuisse episcopum, et Flodoardus dicat antecessorem ejus fuisse tempore Sigeberti, initium episcopatus S. Nivardi collocandum omnino videtur sub Sigeberto, ac circa medium sæculi VII, annusque relinquendus incertus.

§ III. Præclara Sancti gesta in episcopatu, obtentaque privilegia et donationes pro ecclesia Remensi.

Varia a Sancto præstita ad utilitatem ecclesiæ suæ,

Quæ de gestis S. Nivardi lib. II cap. VII tradidit Flodoardus, tam exacte congruunt cum Actis edendis, ut dubitarem uter alterum exscripsisset, nisi ea dubitatio tolleretur ex Flodoar- E di cap. X, ubi agit de Reolo Nivardi successore. Nam, cum ibi memoret Emmam matrem, Gundebertum fratrem Nivardi, atque aliquot donationes cap. VII omissas, prout omissa sunt in Actis hæc omnia ; abunde patet Flodoardum cap. VII compendium Actorum tradidisse, aliaque quædam de Nivardo invenisse, dum de Reolo agebat, quæ ne quidem curavit inserere loco suo. Almannum Flodoardo præluxisse etiam innuit, fusa relatio fundationis Altivillarensis, cum contra fundatio monasterii S. Basoli brevissime sit narrata : ex qua differentia agnoscas primum auctorem fuisse Altivillarensem. Verumtamen, quia aliqui forsan plus auctoritatis tribuunt Flodoardo, quam Almanno biographo, narrata ab illo inseram huic Commentario. Sic igitur habet Flodoardus cap. VII. In episcopatu vero positus, emptis per diversa loca tam fundis quam domibus, nec non mancipiis, dilatasse res invenitur ecclesiæ. Disposuit etiam nonnullas ordinatis coloniis villas episcopii · quasdam quoque res commutasse reperitur cum Attila Laudunensi præsule pro utriusque partis oportunitate.... Sed et cum F aliis quibusdam personis, prout congruum visum fuit, res quasdam commutavit. Hæc omnia ad utilitatem ecclesiæ Remensis præstita eodem modo narrat biographus, qui observat reditus episcopales pro dignitate ecclesiæ nimis eo tempore fuisse tenues.

eademque obtenta a principibus :

15 Hisce subjungo impetrata per Sanctum a viris principibus. Flodoardus cap. VII : Hujus etiam tempore tradidit Grimoaldus vir illustris sancto Remigio villas suas Calmiciacum et Victuriacum, pro animæ suæ remedio. Erat Grimoaldus præfectus palatii, seu major domus S. Sigeberti, cum eoque haud dubie in aula Metensi vixerat S. Nivardus. Hasce autem donationes obtentas suspicor, vivente adhuc Sigeberto, ideoque primas recensui, licet postremas posuerit Flodoardus, quia ut opinor, aliæ a regibus factæ : Præceptum etiam immunitatis a Childeberto rege super teloneis et quibusdam tributis, ecclesiæ Remensi obtinuit. Childebertus hic erat Grimoaldi filius, post mortem S. Sigeberti in regnum Austrasiæ intrusus a Grimoaldo patre, qui commissum sibi Sigeberti filium Dagobertum clam in Hiberniam curaverat deportandum, famamque

mamque sparserat cum obiisse, ac filium suum a Sigeberto adoptatum. Sed breve fuit Childeberti regnum : ipse enim a Chlodoveo II, dudum Burgundiæ ac Neustriæ rege, deturbatus, pateraue ejus necatus est in carcere. Subjungit Flodoardus : Cui Ludovicus *(id est, Clodoveus II)* quoque rex, sub ecclesiæ suæ nomine, res quasdam in Malliaco super fluvium Vidulam, quas, quibusdam infidelibus suis ejectis, receperat, auctoritatis suæ præcepto concessit. *Infideles illi verosimiliter adhæserant Childeberto; cumque eorum bona rex dederit ecclesiæ Remensi, satis patet* Nivardum *eorum partibus non studuisse.*

Constructum S. Basoli monasterium :

16 *Varia quoque in commodum monachorum præstitit* Nivardus. *Audi Flodoardum :* Dedit quoque sub jure privilegii ad monasterium S. Basoli ecclesiam in Viriziaco * in honore sanctæ Mariæ constructam, cum omnibus ad ipsam pertinentibus, simulque locellum, qui Wasciacus dicitur. Immunitatem quoque ipsis monachis, sub Perrone abbate ibidem Deo servientibus instituit, ut nullus ecclesiasticorum judicum eos indebite in aliquo inquietare præsumeret, sed eis quieto ordine sub sancta regula vivere, ac Deo servire liceret. *Hoc monasterium cap.* X *numeratur inter loca Sanctorum, quibus* omnem rem suam *contulerat, quæque* ipse domnus Nivo suo construxerat, vel restruxerat opere. *Conditum erat dudum Viriziacense monasterium,* quod ad radices montis Remorum infra nemus Rigetii * situm erat, *teste Mabillonio tom.* I *Annalium ad annum* 573, *quo circiter ad illud venisse S. Basolum affirmat. Idem scriptor ad annum* 620 *credit S. Basolum, qui* XXVI *Novembris colitur, eo fere tempore obiisse :* Hic e monacho factus anachoreta, *inquit,* supremum diem vitæ mortalis... absolvit in ipso montis vertice, ubi remotioris habitaculi cellulam cum oratorio sibi erexerat, et per annos quadraginta Deo militaverat.... Cum vero locus iste et miraculorum gloria, et adventantium frequentia illustrior evaderet in dies; beatus Nivardus Remorum antistes ibidem aliud monasterium construxit; sicque paulatim Virziacense monasterium, quod ad montis radices situm erat, obsolescere cœpit, et superiori monasterio cedere, monachis inferioris cœnobii istuc translatis. Ab eo tempore monasterium sancti Basoli appellari cœptum. *Ex hisce facile intelligimus, cur Flodoardus dicat, monasterium istud structum vel restructum a* S. Nivardo, *videlicet quia constructio secundi, erat quasi restauratio prioris. Exstat etiamnum S. Basoli monasterium a* S. Nivardo *constructum et ditatum.*

* Verzy

* de la Route

Beneficit monasterio puellarum, ubi S. Bova præerat abbatissa, et ecclesiæ SS. Rufini et Valerii

17 *Cointius in Annalibus Francorum ad annum* 627 *num.* 6 *recitat verba Breviarii Remensis, quibus dicitur, monasterium Remis ædificatum a Balderico presbytero, eique præfuisse abbatissam S. Bovam Balderici sororem. De ejusdem monasterii consecratione hæc ibi dicuntur :* Quod Deo in honorem beatissimæ semper Virginis Mariæ atque sancti Petri apostoli dicari curavit, sancto Nivardo pontifice. *Putat Cointius ad annum* 649 *num.* 10 *consecrationem illam contigisse circa initium pontificatus* Nivardi, *vivente adhuc Sigeberto rege. Mabillonius in Annalibus ad annum* 629 *ostendere nititur monasterium istud conditum esse ante annum* 630, *quo certe necdum episcopus erat* Nivardus, *ita ut dubitari possit, an consecratio per* Nivardum *sit peracta, quod nec Flodoardus asserit, nec Acta habent. Verumtamen constat, sanctum Antistitem in idem monasterium fuisse beneficum : nam Flodoardus cap.* VII *hæc habet :* Item *(dedit* Nivardus *bona sua)* Remis ad monasterium puellarum, ubi Boba præesse videbatur abbatissa. *Laudatus Mabillonius de hac donatione sic loquitur :* Nivardus Remorum antistes sub finem seculi septimi quædam largitus est monasterio puellarum Remis, ubi Boba præesse videbatur abbatissa; quæ distinguenda videtur a sancta Bova ex præmissis : alias plus quam centenaria fuisset. Si quis vero unam et eamdem esse velit, consequens est ut etiam neget, vel sanctam Bovam fuisse primam sancti Petri parthenonis abbatissam, aut Balderici sororem; vel certe Baldericum non fuisse conditorem monasterii Montis-falconis, quod conditum erat ex dictis ante annum sexcentesimum trigesimum et quidem post constructionem parthenonis sancti Petri. *Egerunt majores nostri de sanctis Bova et Doda tom.* III *Aprilis a pag.* 283. *De S. Balderico agi poterit ad* XVI *Octobris, quo coli dicitur, ibique investigari, an argumenta Mabillonii ad distinctionem utriusque necessario cogant. Certe si monasterium exstructum est non diu ante annum* 630, *poterat adhuc facile superesse S. Bova, cum isti monasterio benefecit* S. Nivardus, *longe a fine sæculi* VII, *cum defunctus sit circa annum* 673. *Ecclesiæ quoque SS. Rufini et Valerii beneficum fuisse sanctum Antistitem, subdit Flodoardus cap.* X. *De hisce sanctis martyribus apud nos actum est ad* XIV *Junii.*

Sanctus invisit parentes S. Bercharii puer.

18 *Munificentia* S. Nivardi *præcipue claruit in fundatione monasterii Altivillarensis, cui S. Bercharium primum præfecit abbatem. Res fuse refertur in Actis et eodem fere modo apud Flodoardum, in Vita vero S. Bercharii narratur mutatis quibusdam adjunctis. Edidit hanc Vitam Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis Benedicti sæculo* II, *a pag.* 832, *atque in eadem* S. Nivardus *magnis ubique ornatur laudibus. Accipe primo, quæ habet num.* 3 : Eo tempore, *inquit,* Francorum imperium rege Childerico felicissime disponente, ... B. pontifex Nivardus, sanctitatis ac religionis magnitudine toto Francorum orbe famosissimus, apostolica auctoritate cælestem in terris vitam agens, sanctæ Remorum præsidebat ecclesiæ. Qui quia esset plenus auctoritatis et gratiæ, cum peteretur quoque diversas terrarum vel nationum, tam pro vitæ merito quam etiam doctrinæ affluentis eloquio, partes invisere, fines Aquitaniæ aliquando contigit expetisse, atque ad illud usque prædium traditur pervenisse, in quo viri Dei *(S. Bercharii)* parentes videbantur propria statione resedisse... Cum prædictus Pontifex sanctus a viri Dei parentibus debitæ venerationis liberalitate, ut par erat, officiosissime susceptus, quamdam futuræ habitudinis speciem miraretur in puero boni operis candidato, divino instinctu sacris mysteriis eum applicandum esse præcensuit. *Hactenus Adso abbas Dervensis, qui hanc Vitam sæculo* X *conscripsit. Noster vero biographus num.* 12 *asserit S. Bercharium* de sacris fontibus *susceptum a* Nivardo : *quod nec apud Adsonem invenio nec apud Flodoardum, ideoque incertum puto. Si vero id factum est, contigisse debuit ante episcopatum* Nivardi, *cum Adso num.* 2 *affirmet Bercharium, simulac in lucem prodierat, sacro fonte renatum. Hoc ipsum quoque iter in Aquitaniam, quod narrat Adso, contigisse videtur ante episcopatum Sancti, cum puer adhuc esset Bercharius. Crediderim igitur* Nivardum *dici episcopum,*

AUCTORE J. S.

episcopum, quia eam dignitatem postea est consecutus.

qui postea ad eum mittitur instituendus,

19 *Porro Bercharius litteris institutus; scientiaque et virtute insignis, teste Adsone num.* 4, præfatum sanctissimum Nivardum Remorum pontificem flagrat ardore expetendi. Qui, sicut diximus, apostolicæ institutionis prærogativa suffultus, nobilitatis honore clarissimus, variis virtutum generibus adornatus, inter Francorum proceres primus in aula regis, vita et conversatione dignissimus fulgebat. Per id temporis ea civitas Sanctorum stipata cohortibus, et licet inter militares alas sub principe suo Childerico, Capiti * tamen suo consona, divini amore cultus urbs populosa spirabat. Hujus itaque tantæ opinionis gratia provocatus felix adolescens Bercharius, ecclesiasticis sacramentis fide, habitu et actu aptissimus, . . . fines ingreditur Franciæ, futurus cum S. Nivardo pontifice civis felicissimus . . . sanctæ Remensis ecclesiæ, in augmentum videlicet operationis divinæ, quam Domini omnipotentia Redemptoris, in lucrandis fidelium animarum quæstibus per hos duos synergos * felicissimos prædordinaverat adimplere. Hic igitur beatus Pontifex, ut semper optaverat, tali ac tanto suppare adepto, quoniam ipse exterioribus tractandæ reipublicæ fuerat negotiis implicatus, regiæ dispositionis consiliis et actibus frequenter interesse, pontificalis providentiæ pondus volens nolensve cælesti ordinatione perferre, ministerium sibi injunctum, tum publice tum privatim increpando, arguendo, obsecrando, ut perfectus agricola, sedulus exercere, gaudio replebatur non modico, familiari politus adjutore atque in divinis operibus devotissimo consorte.

* Nivardo episcopo

* i. e. cooperatores

B

ab eoque missus ad S. Remaclum, inde Luxovium, redit monastica disciplina instructus ad Nivardum.

20 Quapropter cupiens eum undecumque perfectius erudiri, sanctioribus ac religiosioribus divinæ scientiæ viris, quos sibi undique collata familiaritate addiderat, copulandum esse constituit, ut videlicet plurimorum instituentium auctoritate disceret, quod postmodum plurimis ministraret. *Deinde narrat S. Bercharium missum esse ad S. Remaclum in aula versantem; ab eoque postea profectum ad cœnobium Luxoviense, ubi vitam professus est monasticam. Quibus relatis, sic prosequitur num.* 9 : Ita vero cum jam esset regularibus adprime disciplinis edoctus, divinæ militiæ in utramque partem armis præmunitus, ut videlicet per hæc, quæ longo exercitio didicisset, in lucri Dominici dispensationem jam plurimorum saluti consulere potuisset; in provinciam Remorum ad S. Nivardum pontificem revertitur, qui tam virtutibus quam rebus, ut diximus, supra gregis sui custodiam vigilans, hostis insidias relidebat, atque ecclesiasticam dignitatem profusis successibus ampliabat; cuique olim volventibus annis, divinæ inspirationis instinctu hic ardor sensibus inerat, uti in quolibet * suæ diœcesis contubernio, eo loci ad serviendum Deo viventi domum construeret, ubi rerum competentia aptiora divinæ servitutis commoda prætulisset. Illa erat in hac deliberatione morarum causa permaxima, quoniam deesset persona voti ad id agendum socia, quæ et desiderium suppleret Pontificis, et strenua in Dei rebus inveniretur instantia suscipiendæ tantæ collaborationis. Sed diu in dubio suspensus animus nequaquam frustrari potuit spe jam pridem conceptæ intentionis Bercharium itaque præripit, voto applicat, consultu præeligit, virum quidem in Dei rebus idoneum, religione præditum, animo efficacem, exteriorum experientia non minus agilem quam prudentem.

C

* i. e. quodam

D

qui monasterium exstruere desiderat alibique instaurare bis frustra tentarat.

21 *Flodoardus cap.* VII *de conatu condendi monasterii hæc memorat cum Actis nostris :* Hic beatus Nivardus, dum ex communi consensu totius concilii præsulum Galliæ, Namnetis Romani jussione Pontificis exhibiti, rege favente, restruxisset ecclesiam monasterii, super ripam Maternæ fluminis, in loco nuncupato Villari dudum siti, sed a barbaris diruti, et ab eo constructa hæc funditus cecidisset ecclesia, in alio loco rursus ab ipso restructa, rursum traditur corruisse. *Hæc, non memorata ab Adsone, forsan contigerunt antequam Bercharius ex monasterio Luxoviensi rediisset ad* Nivardum. *Tempus autem celebrati istius concilii incertum esse, jam ante monui : neque exacte determinari potest tempus conditi tandem Altivillarensis monasterii; verum ex omnibus hisce, quæ de Berchario et de conatu* Nivardi *bis irrito retulimus, satis colligitur, fundationem illam non esse peractam sub initium episcopatus* Nivardi, *sed potius sub finem, seu annis non multis ante beatum ejus obitum. Nunc ipsam fundationem ex Flodoardo et Adsone, qui in adjunctis quibusdam dissonant, accurate exponere conabimur.*

E

§ IV. Fundatio cœnobii Altivillarensis fuse descripta.

Locus conditi deinde cœnobii:

Locum *cum occasione sic describit laudatus Adso apud Mabillonium num.* 9 : Prædium est publicum in pago Remensi, octo millibus ab urbe disparatum, cui videlicet ævo præcedenti Sparnacus * nomen fuisse constat impositum, quam olim quidem . . . beatus Remigius . . . non modicæ quantitatis pretio adquisierat, ac Remensem ecclesiam . . . heredem constituerat. Denique gloriosissimus Dei Pontifex Nivardus, pastoralis solertiæ condigne administrans officium, tum ad alia suæ diœcesis loca invisenda, tum quoque ad hunc sæpe vicum egrediens, non tam propriæ causas agebat utilitatis, quam cunctis se affabilem quoque exhibens, salutem subjectorum sedulus impendebat. Cumque dies ac noctes ædificandi cœnobium in aliquo prædiorum suorum, quibus nobiliter temporali quoque emolumento pollebat, desiderii continuatione pervigiles duceret, assumpto suo illo, ut sæpe solebat, domestico beato Berchario, causa exstitit, qua præfatum vicum expetere pro more cogitaret. Hujus processu itineris, quo ad eumdem vicum, Maternæ fluminis litoribus contiguum, tenditur, quidam sui juris locus erat gratissimus, qui paullulum reducto sinu in montis latere amœnissimo herbis virentibus aquarumque rivulis, ex sublimi vertice leniter effluentibus, arboribusque ac vineis in declivi circumquaque constipatus, intuentium oculis oblectamenta præstabat. *Corrigendus scriptor, dum ait locum fuisse* S. Nivardi : *nam Bavonis erat et Theodoramni fratrum, a quibus eum commutatione impetravit* Nivardus, *uti habent Acta, Flodoardus, ipsæque* Nivardi *litteræ. Brevius eumdem locum describit Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 466 *his verbis :* Locus erat quatuor leucis ab urbe Remorum, in declivi montis latere positus, ad Matronæ fluvii prospectum, haud procul a Sparnaco opido, Altivillare dictus, quæ visa

* Espernay nunc oppidum

F

AUCTORE J. S.

A visa est apta monasterii sedes. Pertinebat hic locus ad Bavonem et Theoderamnum Nivardi fratres. *Recte cetera, sed Bavo et Theoderamnus non erant fratres* Nivardi.

per quem transiens cum Berchario Nivardus, somno opprimitur.

23 *Causam eligendi hunc locum Adso narrat num.* 10 *hoc modo :* Sanctus igitur Pontifex hoc iter aggressus, cum jam eas partes per clivum montis attigisset, qua de contra illa loci gradientis visibus se amœnitas propius objecisset, super equestre, quo ferebatur, vehiculum eo gravi sopore deprimitur, ut omni protinus eundi facultate proscriptus, symmistem suum B. Bercharium inclamaret, omnemque illum equestrem, qui tunc forte se comitabatur, ordinem stare loco præciperet, et quibus ad soporem urgeretur stimulis, patentius indicaret : Ecce, inquit, irruente soporis immanitate secus solito concutior : ita ut hinc gressum promovere, impotem me esse omnino considerem. Procuretur ergo fessis artibus inter hæc virecta amœnitas paullulum divertendi, ut redeuntibus per soporem viribus cœptum reddatur facultas iter peragendi. Inter late patentia nemora diffusis frondibus, B virentibus foliis instanti rei grata fagus eligitur.

Hæc alias inter tantum caput extulit alnos,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Huic itaque arbori ocius se subter injiciunt gratia quiescendi. Ita individui sui comitis B. Bercharii solo decumbentis festinans composito vertice gremio recipi, sternitur hic patulæ recubans sub tegmine fagi. Quid vero tunc miraculi cælitus sit ostensum, stili duxi officio non improbe intimandum, ut supernæ illustrationis veritas ostenderet, qui essent, quos silvarum densitas obtexisset. Interim Pontifice quiescente, sanctus vir Bercharius in cælum defixis luminibus adspicit subito aëre per serenum conspicuo columbam e sublimibus descendere, niveo fulgore radiantem, atque eidem, cui substrati manserant, arbori leniter insidentem. Cumque in eam oculorum dirigeret aciem, diligenter explorare cupiens, quasnam in partes ales ille niveus declinare decerneret, repente alarum soluto remigio, ab arbore, cui insederat, prosilit, et rumpens aera vacuum, futuræ spatium fabricæ circumvolans, locum, in quo cœnobium construi debeat, gyro designat, præsentia sanctificat; C expleto hoc lustramine, rursus nota recipitur arbore. Cumque eosdem sui ambitus circulos cæli nuntius ad futuræ rei firmitatis indicium tertio repetisset, patenti cælo reconditur, et nihilominus hominibus in terra degentibus divinæ voluntatis præsagium aperitur, et novæ admirationis vestigium relinquitur.

visioque dormienti objicitur, quæ similiter vigilanti accidit Berchario;

24 Intelligit hic vir sanctus, puro ut erat animo, signum esse cæleste, quo et dubitantium animi firmarentur, et diu dilectum opus in Dei servitute fundaretur. O beatum virum, cui ostenditur corporali intuitu angelicæ dignitas visionis, in specie columbæ rutilantis ad comprobandum testimonium innocentiæ et puritatis. Est etiam in hac re illud quoque non minus admirabile, quia quod iste corporalibus deprehenderat oculis, hoc idem quiescens sanctus Pontifex senserat sopore cælestis visionis. Qui cum post aliquantulum perceptæ quietis spatium somno excitus, caput ab imis, superna revelatione prædoctus, erigeret, O, inquit, votorum meorum compar fidelissime, quam gratum mihi est huc paullulum gratia soporis pro tempore divertisse, quem constat per Dei gratiam tantæ revelationis mysterium cælitus agnovisse. Ecce enim hinc jam lætus progredior, cælorum signa sequor, quod diu differens corde gestaveram, mirandæ visionis arcano maturius aggrediendum esse compellor : sed ne longius res inopinata te duxerit, quid viderim patenter expedio. Et prius præsentias hic esse Domum Dei, ut felicissimo quondam antiquo patriarchæ, et portam cæli mihi indigno Christi Domini famulo divinitus ostensam. Nam mox summissis artubus, subito hic sopore præceptus, cum vix in utramlibet partem vis naturæ quiescentem impelleret, videre mihi videor a supernis instar nivei candoris speciem adesse columbæ, quæ post hujus arboris sessum, non incerta, quo tenderet, locum hunc præpeti cursu volando præcingit, trinoque gyro æque peracto cæli cacumen tendit. Credo equidem hoc spei conceptæ proficuum a Deo portentum, ut quod erat voto susceptum, jam cælo præmonente sit celerius exsequendum. Sancto hæc Pontifice perorante; Me, inquit B. Bercharius, qui sancto Viro gremii sui reclinatorium fecerat, quidquid, Pater sanctissime, cælesti prodigio in visione spiritus divinitus tibi testaris illatum, manifesta Dei virtute noveris etiam corporaliter fuisse conspicatum. His igitur alternis E ita conferentibus, altero quidem, quod in somnis senserat, altero vero, quod oculis corporeis adspexerat, res in prospectum deducitur, locum illum angelica perlustratione signatum, ad agendum divinæ servitutis obsequium mira dispositione a Deo esse quam dignanter electum. Ita vero percepta tantæ revelationis de cælestibus simul et consolationis gratia, certiores utrique facti, et, quod erat ambiguum, loci designatione specialiter edocti, inde ambo consurgunt, ac sic oculos Antistes beatissimus in cælum dirigens, illum protinus tota cordis intentione collaudans, gratias egit *, in quem ab æterni Patris secreto Spiritus sanctus corporali specie in columba descendit, ac fluenta Jordanis sacri corporis tinctione in nostrorum ablutionem scelerum caelo patente beavit.

** al. id est Christo*

25 *Flodoardus Actis consentiens, asserit visionem contigisse, cum redirent Sparnaco, docetque locum non fuisse* Nivardi. *Verba ejus, quæ vero sunt magis propinqua, hic subnecto :* Quadam vero die veniens de villa Sparnaco, simul comitante secum prælato abbate Berecario, visum sibi est, transito flumine, debere paululum requiescere : sicque caput in sinum sedentis reclinans Berecarii, obdormivit, et visum vidit, scilicet columbam locum silvæ circumire, et in fago quadam post hanc circumitionem resedisse : idque tertio columbam videt eamdem egisse, tumque cælos petisse. Quam visionem, sicut ipse in somnis, ita prædictus quoque Berecarius vigilans fertur aspexisse. Quo viso compunctus idem cœpit abbas fundere lacrymas. Expergefactus autem beatus Præsul a somno, ex lacrymis ejus sibi faciem reperit udam : et interrogans, quæ illi causa fletus exsisteret, accipit eum propter sui ruinam flevisse operis. Invicemque sibi visa referentibus, traditur Pontifex, hæc etiam cuidam Dei servo, nomine Bavoni, cujus erat ipsa possessio, visa narrasse. Qui oratorium in honore sanctæ crucis illic habens, ibi conversabatur. Qui etiam postquam visionem Præsulis, et ejus agnovit voluntatem, obtulit illi eamdem possessionem suam, partem quoque possessionis cujusdam fratris sui, nomine Baldini. Alterius vero fratris, Theoderamni nomine, causam retulit, quod esset scilicet in factione contra

ex quo uterque concludit eumdem locum eumdem esse cum eo, quem per mutationem dedit Nivardus;

F

AUCTORE J. S.

contra Reolum comitem, qui Remensis post extitit episcopus, pro filiis ejus, quos occiderat in ultione filiorum suorum, quos Reolus pro latrocinio, quod exercebant, suspendio necaverat. Unde domnus Nivardus eum cum Reolo, qui neptem suam filiam Childerici habebat uxorem, pacificavit, et sic ipse Theoderamnus simul cum cæteris fratribus suis eandem possessionem sancto Nivardo, commutatione ab eo sumpta, tradidit.

atque ibi cooperante Berchario, cœnobium erigit,

26 *Operis structuram S. Berchario commissam fuisse ait Adso, illudque satis verisimile est, licet taceant alii :* Præcedente itaque, *inquit*, in conditionem æterni tabernaculi tanto ac tali auspicio ; Tibi, inquit ad B. Bercharium Præsul eximius, tuæque industriæ hoc sanctum opus dispono committere . . . Itaque *(Bercharius)* in supradicti prædio loci . . . . quod ab antiquo Altum-villare nomen acceperat, angelicæ designationis spatium, ut cælitus ostensum fuerat, murorum ambitu jactis fundamentis complectitur, omnesque illius parietes ædificii, ad modum columbæ in aere permeantis suspecta dimensione metatur. Nec ante divini cultoris opera destitit, B donec, superna annuente providentia, Childerici etiam regis Francorum ac sacri Antistitis opitulante clementia, opus, quod ad laudem Dei susceperat, optata perfectione compleret. *Brevius Flodoardus, totum* Nivardo *tribuens cum Actis :* Mox *(ubi locum obtinuerat)* idem Præsul succidi silvam jubens, in honore sancti Petri et omnium Apostolorum ibi construxit ecclesiam, et ubi resedisse columbam viderat, altare instituit, collectisque servis Dei, monasterium ordinavit. *Hisce consentit Adso, sic pergens :* Ea vero arbor, quæ quondam opulentissima fagus steterat, in qua columba cælitus emissa pridem resederat, ac suo gyro situm monasterii volando expresserat, habita deliberatione, succiditur, et collatis in commune omnium votis, in loco, cui affixa fuerat, aram in veneratione B. Petri Apostolorum principis statuit ; *truncumque dictæ arboris aræ includit, uti addunt Acta.*

illudque dedicatum redditibus donat,

27 *Prosequitur Adso*. Ad consecrationem vero basilicæ cum S. Nivardo metropolitano pontifice alii etiam episcopi conveniunt, clerus omnis et numerosæ plebes utriusque sexus ir- C ruunt, proceres quoque Francorum non minori voto concurrunt, et per B. viri Bercharii opus laudabile in Dei laudibus pari omnes magnitudine jucunditatis exsultant. In australi vero ejusdem montis latere, aliam struxit Vir sanctus ecclesiam, quam Genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi semper Virginis Mariæ nomine decrevit honorandam. Septa etiam monasterii et universas competentes Ordinis officinas, ad sectandam vitæ Regularis observantiam prudentissime composuit, monasticæ conversationis viros religiosos aggregavit, et cuncta, quæ huic Ordini commoda judicabantur, diligenter implevit. Copiosos vero prædiorum sumptus sanctissimus Antistes, tam ea, quæ sui juris esse videbantur, quam quæ etiam beato interveniente Berchario ab ipsis Francorum primoribus obtineri poterant, in necessarios servorum Dei delegavit usus, ut videlicet in eodem cœnobio et merito et numero populus Deo serviens utriusque laboribus augeretur. *Flodoardus addit quædam, alia omittit, hunc in modum :* Ubi etiam præfatus Theoderamnus *(cujus locus partim fuerat)* monachus efficitur. Sed et Reolus filium suum, nomine Gedeonem, de nepte sancti Nivardi susceptum, ibi monachum fieri petiit, et D rerum suarum partem ad idem monasterium condonavit. Beatus autem Nivardus, constituto monasterio, quidquid possessionum ante episcopatum fuerat visus habere, ad ipsum locum tradidit, et exhortatus beatum Reolum, religionis ei suasit assumere habitum. Privilegium quoque poscente præfato abbate Berecario, eidem contulit monasterio ; ut scilicet ipse Præsul idem monasterium in sui juris dominatione, dum adviveret, conservaret, et ut post suum decessum Remensis episcopus ipsum cœnobium gubernet, et eosdem monachos contra omnes adversantes defendat ; ipsi vero monachi potestatem habeant prælatum sibi regulariter eligendi, prout in descriptione ipsius privilegii continetur. *Hæc omnia et alia quædam in Actis, ubi etiam dici videtur, Reolum comitem monachum esse factum, hortante* Nivardo, *sed non tam clare, ut res omnino sit certa, quemadmodum annotabimus ad Vitam.*

ac privilegiis munit : litteræ Nivardi,

28 *Privilegium, cujus hic fit mentio, partim recitat Marlotus lib.* II, *cap.* XLI, *et Mabillonius in Annalibus ad annum* 662, *ex quo partem* E *illam hæc transfero :* Ego Nivo sive Nivardus, etiamsi peccator, episcopus, dum omnes episcopi fratres mei etiam et de viris Christianis et de bonis hominibus, monasteria secundum regulam sanctorum patrum ædificare non cessarent, petiit nos Bercarius abbas cum fratribus suis, ut talem locellum perquirere eis deberemus in nostra proprietate, ubi ipsi secundum regulam patrum sancti Benedicti et sancti Columbani vivere deberent, et pro nobis die noctuque misericordiam Domini debeant deprecari, ut in futurum veniam de peccatis merear obtinere. Sed cum minime hic talem locellum in nostra proprietate inveniremus, qui ipsis monachis ad monasterium faciendum placuisset, repertus est nobis una cum ipsis locellus, qui dicitur Altivillaris, in fine Remensi super fluvium Maternæ, prope villam Disiacum *, quem a Bavone et Theoderamno de villis ecclesiæ nostræ concambivimus, unde et ipsa instrumenta in archivis ecclesiæ retinentur ; villam quoque Disiacum cum ecclesia et altari beati Timothei martyris, in cujus parochia situs est Altivillaris locus, eidem monasterio legaliter confirmavimus. Sed sic F pensitavit ipse Bercarius una cum fratribus suis pro novissimis temporibus, ut, dum advivimus. ipsum monasterium, quod dicitur Altivillare, quod ego pro æterna beatitudine, vel pro remedio animæ nostræ, ad sanctam regulam conservandam ædificavi in honore sanctorum Petri et Pauli, seu etiam sancti Johannis, et ceterorum martyrum et confessorum, quorum pignora ibidem venerari noscuntur, in nostra potestate debeat esse : ut ipsos monachos melius delectet secundum disciplinæ ordinem, et regulæ vivere, vel quiete residere : et taliter nobis consenserunt de fratribus meis episcopis, etiam et de comitibus nostris, archidiaconis, seu et abbates, vel etiam clerus noster Remensis, etiam et de viris illustribus, quorum manibus subscriptiones vel signacula subter tenentur inserta.

* Disy

qui non [illegible]

29 *Hoc idem fragmentum recitat Cointius in Annalibus Francorum ad annum* 662 *num.* 7, *et ante hos omnes Sammarthani tom.* IV *Galliæ Christianæ pag.* 33, *qui subdunt :* Hæc recitat Almannus monachus ejusdem cœnobii Altivillarensis, qui Historiam B. Nivardi contexuit, ducentis annis ab ejus obitu. *Ex hisce vero verbis Cointius*

A *Cointius et Mabillonius crediderunt hoc fragmentum insertum Vitæ* S. Nivardi *fuisse ab Almanno, et revera hic obvius videtur verborum sensus. Quin et Cointius affirmat Vitam* S. Nivardi *repertam fuisse* inter membranas Altivillarenses a Sammarthanis. *Verum Sammarthani id non asserunt de Vita* S. Nivardi, *sed de Vita S. Bercharii, de qua sic loquuntur :* Vitam *(Bercharii)* elucubravit Almannus monachus, in membranis abbatiæ repertam. *Porro, si voluerint Sammarthani totum illud fragmentum recitatum fuisse ab Almanno, verisimilius est, insertum fuisse Vitæ S. Bercharii, cum in ea non minus locum habere posset, et magis etiam congrue, quam in vita* Nivardi, *in qua idem minime reperio. At multum dubito, an illa sit mens laudatorum scriptorum, cum ipsi præmittant, unde dictum fragmentum excerpserint, nimirum ex* chartophylacio Altivillarensi. *Verba eorum accipe :* Altumvillare . . . . conditur a sancto Nivardo archiepiscopo Remensi, . . . quemadmodum apparet ex fragmento tabulæ fundationis, cujus in chartophylacio Altivillarensi exordium est tale : In nomine *etc.* B *Suspicor igitur nihil aliud velle Sammarthanos, quam ejusdem fundationis relationem legi apud Almannum.*

Varia ad cœnobium Altivillarense translata corpora, non a S. Nivardo, sed serius

30 *Andreas Saussayus ad* I *Septembris fundationi Altivillarensi alia ex errore adjungit, sic scribens :* Laude nominis clarus (Nivardus) morumque sanctimonia præstans, a Vitaliano Papa non mediocri honore habitus est ; cujus auctoritate Altum-villare cœnobium a barbaris dirutum instauravit, ditavitque pretiosissimis beatorum exuviis , nimirum corpore sanctæ Helenæ augustæ, quod Roma ad se transmissum, una cum corpore sancti Polycarpi presbyteri, præcipui sancti Sebastiani symmystæ, dono ipsius Pontificis, sacrario illius asceterii perpetim colendum invexit : ad quod etiam transtulit veneranda ossa S. Sindulphi presbyteri et eremitæ, socii B. Basoli abbatis ex villa Alsontia. *Trium horum corporum translationem ad abbatiam Altivillarensem narrat Flodoardus lib.* II *cap.* VIII *et* IX, *sed eam non attribuit* S. Nivardo, *nec dicit duo priora corpora a Vitaliano Papa dono data. Verum Saussayus hæc omnia adjunxit, et ad sæculum* VII *retulit, quæ sæculo* IX *sunt facta. De* C *translatione S. Helenæ et S. Polycarpi legi potest Almannus synchronus in Gloria posthuma S. Helenæ tom.* III *Augusti a pag.* 601. *Mabillonius eamdem narrat in Annalibus ad annum* 849, *additque* post aliquot annos *translatas ad idem cœnobium S. Sindulphi reliquias.*

§ V. Institutio S. Reoli, quem sibi optat successorem : tempus obitus inquiritur et locus sepulturæ : reliquiæ in ecclesia Altivillarensi servatæ, cultus ibidem, aliaque ad posthumam gloriam spectantia.

Inter discipulos S. Nivardi *numerandus est S. Reolus ejus successor, quem non modo juvenem docuit, sed post mortuam ipsius uxorem sacris ordinibus initiavit. Audi illius Vitam Ms., in qua, postquam dictum erat Reolum juvenem* Nivardo *et Gundeberto ejus fratri instituendum traditum, sic deinde legitur :* His rebus suo ordine completis, homo Dei Reolus, conjuge jam ante defuncta, et filia, ut prædiximus, Deo dicata, mundi oblectamenta decrevit respuere ; et sic, relicto seculari habitu, S. Nivardi salutaribus monitis informatus, tonsuram clericalem assumpsit. Denique dum ecclesiasticis assuesceret eruditionibus, ac jam nomen ejus fama diffunderet in divinæ servitutis arcem, beatus pontifex Nivardus sacris eum deliberavit ordinibus imbuere, nec multo post, præcurrentibus gradatim singulis gradibus, ad sacerdotii dignitatem promovit. *Ejusdem in regimine ecclesiæ usus est consiliis : quin et curam fere totam in Reolum sub finem vitæ transtulit eumque sibi successorem optavit, si vera sunt, quæ sequuntur :* Memoratus pontifex Nivardus secretis ejus alloquiis sedulo utebatur ; ut qui esset vir totius prudentiæ et consilii singularis : donec etiam ipsius beati Nivardi consilio, summi pontificis et totius cleri decretum est consensu, ut vir summæ probitatis Reolus sollicitudinem episcopii Remensis E acciperet. Jam Spiritu sancto præmonente, præfatus Pontifex dissolutionem sui corporis noverat imminere. Qua de re sibi tradita ecclesiasticæ dispensationis negotia beato viro Dei contradidit Reolo . . . Nec multo post contigit sanctæ recordationis Nivardum feliciter ad cæli palatium properare. *Hæc favent Altivillarensium traditioni, quam recitabo num.* 40, *videlicet Sanctum ante obitum* majoris perfectionis studio *secessisse ad ædiculam B. Virgini Mariæ ab ipso dicatam, in qua obiisse dicitur. Verumtamen non legitur in Vita Reoli, hunc episcopum consecratum ante obitum* B. Nivardi, *sed electus dicitur post ejus mortem. Verisimile igitur est, Reolum curam ecclesiæ Remensis gessisse pro* S. Nivardo, *dum ille in secessu suo ad mortem sancte obeundam se præparabat.*

AUCTORE J. S.

S. Reolus institutus a Nivardo, eique imposita pars curæ regendi ecclesiam :

Annus Sancti emortualis incertus, de eo mentio

32 *Annus emortualis* S. Nivardi *certo assignari nequit : attamen satis ostendi potest, mortem ejus contigisse circa eumdem annum, quo occisus est rex Childericus : nam mentio de eo habetur usque ad ultimum Childerici annum. Anno* 663 *Bertefridus præsul Ambianensis concessit privilegium abbatiæ Corbeiensi, relatum a* F *Mabillonio tom.* I *Annalium pag.* 469 *et* 470, *illudque inscriptum est* Nivoni *nostro aliisque episcopis. Anno* 666 *Drauscio seu Drausius Suessionensis privilegium, quod concedebat monasterio Suessionensi beatæ Mariæ, similiter inscripsit* Nivoni seu Nivardo Remensi, *aliisque apud Mabillonium pag.* 482. *Childericus anno* I *monarchiæ totius, quam non nisi ad quadriennium tenuit, interventu* S. Nivardi *aliorumque multorum varia donavit Lantberto abbati Fontanellensi, uti narrat laudatus Mabillonius ad annum* 671 *pag.* 506. *Anno* III *Childerici monarchiæ notatur præceptum prædicti regis pro monasterio Dervensi, quod S. Bercharius in diœcesi Catalaunensi exstruxit. Huic præcepto post regem cum aliis subscripsit* Nivardus *Remensis, ut vult Mabillonius ad annum* 672 *pag.* 508, *et Cointius ad annum* 671 *num.* 11 *et* 12. *Edidit Childerici privilegium Camuzatus in Promptuario antiquitatum Tricassinarum fol.* 80, *ibique subscriptus legitur* Reolus *successor, sed id tamquam mendosum merito rejiciunt laudati* scriptores ; *nam et* S. Nivardum *adhuc anno sequenti*

AUCTORE J. S.

sequenti subscripsisse videbimus, nec deest ratio, cur hanc quoque Nivardi *subscriptionem credamus.*

usque ad annum ultimum Childerici, quo forsan obiit.

33 *Adso in memorata sæpe Bercharii Vita num.* 16 *hæc habet :* Auxiliantibus vero sibi per divinam gratiam, ex cujus desiderio ista agebat *(Bercharius,)* S. Leodegario episcopo, .. Nivardo etiam et Atelano episcopis, impetravit sibi dari a rege silvam ex suo fisco, qui vocatur Vassiacus in circuitu prælati loci *etc. Hæc autem ipsa sunt, quæ Childericus prædictis litteris donavit : verisimile igitur est* Nivardum *istis litteris subscripsisse, nisi forsan Reolus subscripserit, ut ejus vicarius. Dubitatio tamen aliqua oritur ex ipso Adsone, qui num.* 13 *jam retulerat mortem* Nivardi. *Hinc Mabillonius sic notat ad verba recitata :* Certe Nivardus supra num. 13 mortuus dicitur, antequam Bercharius cogitaret de cœnobio Dervensi. *Verum hanc expositionem in Annalibus correxit, omnibus attentius consideratis : nam Adso mortem quidem* Nivardi *narravit, antequam loqueretur de fundatione Dervensi, sed nullibi asserit mortuum esse* Nivardum *ante dictam fundationem. Obitum autem*
B Nivardi *videtur ea tantum de causa retulisse post fundationem Altivillarensem, quia cum illa fundatione erat magis connexus, quam cum Dervensi, tum quod illius fundationis esset auctor, tum quod obiisset in eodem monasterio. Hinc credimus* S. Nivardum *anno quarto Childerici adhuc fuisse superstitem, et subscripsisse litteris S. Bercharii, editis apud Camuzatum fol.* 81, *quemadmodum nobiscum asserunt Mabillonius pag.* 509, *et Cointius ad annum* 672 *num.* 2. *Ex hisce omnibus verisimile est,* Nivardum *obiisse eodem anno quarto et postremo Childerici, cum nulla deinde illius reperiatur mentio, et Reolus successor anno* 2 *Theoderici, qui successit Childerico, subscripserit testamento S. Amandi apud Mabillonium pag.* 528.

Pius ejus obitus circa annum 673,

34 *Verisimile est, inquam, obiisse* S. Nivardum *anno ultimo Childerici regis, sed non certum, cum illi superstes esse potuerit, at non nisi uno circiter anno. Satis igitur certum apparet* S. Nivardi *mortem non diu ante aut post obitum Childerici contigisse. Porro annus emortualis Childerici non idem ab omnibus statuitur ; attamen*
C *plerique eruditi nunc eum defunctum credunt anno* 673 *aut* 674, *nec lubet operosius eam examinare sententiam. Hac de causa mortem* S. Nivardi *statui circa annum* 673. *Flodoardus de morte ejus ac sepultura sic habet :* Post hæc in ecclesiola sanctæ Mariæ, quam in eodem monasterio *(Altivillarensi)* construxerat, obisse fertur, et ad ecclesiam sancti Remigii Remis deportatus, ibidem sepultus est. *Consonat Vita de loco mortis, non item de loco sepulturæ, quam mox examinabimus. Adso in Vita S. Bercharii num.* 13 *mortem Sancti hoc prosequitur elogio :* At vero cum in his sanctorum operum studiis quam gloriose tenerentur inserti, sanctæ exhortationis gratiam per populos infundentes, et ad æternitatis gloriam quaquaversum animos fidelium incitantes, cum jam superna clementia antistitis sui Nivardi vitam laudabilem perpetuæ jucunditatis commercio compensare, et pro labore brevi palmam decrevisset permanentis rependere gloriæ ; opere perfectus, virtutibus consummatus, adveniente kalendarum Septembrium die, mortis nexibus absolutus migravit ad Dominum, beatæ immortalitatis stolam consecutus, angelorum agminibus in illa cælestis curiæ dignitate concivis
D factus, apostolorum particeps, martyrum et confessorum coheres, illius insatiabiliter adspectu fruitur, cujus amor ab ejus pectore numquam recessisse certum tenetur : qui, licet pro lege carnis debitum solverit humanæ conditionis, vivit tamen in gloria perpetuæ exultationis, nostris autem illic procul dubio miseriis præstantius, si ex corde rogatus fuerit, occurrere paratus, quanto nunc potentius illi summo atque invisibili Spiritui cernitur esse conjunctus, per virtutem universa scientis ipse scius omnium ac exauditor effectus.

sepulturæ locus ambiguus ; at corpus nunc apud Altivillarenses,

35 *Sepulturam idem refert in hunc modum :* Ad cujus exsequias corporis tota Remorum civitas ruit, clerus ac populus utriusque sexus convenit, ex vicinis etiam urbibus multi adfuerunt, tanti Pastoris excessum admixtis pio mœrore hymnorum solemnibus obsequiis adsignantes. Cujus quidem corpus diversis populorum catervis constipatum usque ad basilicam S. Remigii a S. Berchario, nec non et sanctis pontificibus, qui ea die illuc confluxerant, universa gregis sui multitudine prosequente, condigno honore defertur, ac excellenti mausoleo condendum, E decentissimam ibidem accepit sepulturam. *Hæc dubium ingerunt : nam eumdem sepulturæ locum assignat Flodoardus ; Vita vero habet sepultum esse in ecclesia Altivillarensi B. Mariæ, in qua obiit. Vitæ suffragari videtur hodierna possessio Altivillarensis, præsertim quia nulla reperitur mentio de corpore Remis ad abbatiam Altivillarensem relato. Verumtamen, si omnia consideremus attentius, necesse est, translatio aliqua intervenerit, quia reliquiæ nunc servantur in præcipua abbatiæ ecclesia, non in eadem, in qua dicitur obiisse, quæ pricratus est abbatiæ subjectus, ut videbimus. Suspicor igitur sacrum corpus revera sepultum fuisse in Remensi S. Remigii ecclesia, ac deinde translatum esse ad cœnobium Altivillarense, cum Marlotus ipse lib.* II *cap.* XLI *describens sacrum thesaurum ecclesiæ Altivillarensis, annumeret eidem corpus sancti* Nivardi Remensis archiepiscopi, prædicti cœnobii fundatoris, in longiori capsa inclusum, argenteis imaginibus auro illitis decorata.

ubi servatur in theca eleganti,

36 *Plura de sacro* S. Nivardi *corpore, aliaque ad gloriam posthumam spectantia anno* 1669 *ad Majores nostros perscripsit R. D. Rupertus* F *Reginaldus, abbatiæ Altivillarensis tunc monachus ac sacrarum reliquiarum custos, cujus, verba subnecto :* Conveniunt omnes auctores, apud Altivillarense cœnobium asservari hujus Sancti corpus, cujus est fundator. Et revera ostenditur quædam perpulchra capsa ibidem, longa pedes quatuor, alta ferme tres, argenteis laminis obducta, et tota ad solidum cælatis imaginibus cupreis deauratis circumvallata ; quæ a latere Euangelii in majori altari, in fornice binis marmoreis columnis sustentata prominet. Super quam hujus Sancti effigies ex Virdunensi lapide, marmori non absimili, super fornicis convexum ad nativam hominis statuam evecta est. *Post alia, quæ infra recitabo, de translatione harum reliquiarum in thecam prædictam hæc nobis communicavit :* Translatum est hujus sancti corpus de capsa lignea in argenteam per Rotrodum Catalaunensem episcopum, ut fidem facit quædam cuprea lamina, in capsa asservata, in qua sic habetur : « Anno ab Incarnatione Domini » MCICIX *, Willelmo Remensi archiepiscopo præ- * 1199
» sidente, Galtero V Altivillarensem ecclesiam
» dispensante, reliquiæ S. Nivardi e capsula li-
» gnea

A » gnea translatæ sunt in hanc argenteam, a prædicto Galtero devotius præparatam. Facta est » itaque ista translatio Nonis Septemb. a Rotrodo » Catalaunensi episcopo, præsentibus quam plu» ribus abbatibus et prælatis, et assistente po» pulorum multitudine copiosa ».

qua aperta, intelligitur, quasdam partes corporis abesse. Officii

37 Anno MDCXLVII, in religiosorum hujus monasterii præsentia, capsa B. Nivardi aperta est per R. P. Priorem. In qua et arcula clave obserata inventa est, et in arcula B. Nivardi corpus a costis ad pedum extremitates, cum quibusdam brachiorum reliquiis. Ossa sunt prægrandia et alba, omniaque triplici circumvestita sudario, quorum serica sunt duo et unum lineum. Inventa est etiam prædicta lamina. Ubi reliquæ hujus sancti corporis partes cum capite asserventur, nescimus, aut quomodo nobis perierunt : nam manuscripta nostra, paucis admodum servatis, heterodoxorum impietate incendio consumpta sunt. *Nihil etiam mihi aliunde occurrit de aliis* S. Nivardi *reliquiis. Festivitas Sancti celebratur in abbatia Altivillarensi ritu duplici primi ordinis cum Octava, uti idem testatur, addens sequentia de Officio :* Præter lectiones secundi no- B cturni, quæ ex ejus Vita brevi ad vos mittenda excerptæ sunt, et ea, quæ sequuntur, omnia sumuntur ex communi Pontificum.

Altivillarensis hymnus et antiphonæ aliquæ :

38 Hymnus ad utrasque Vesperas :

Nostri Parentis gloriam
Dotesque mentis inclytas
Canentibus cælestia
Largire, Christe, gaudia.
Nivardus ortu nobilis
Vitæ sub ipso limine
Scientiarum culmina
Virtutis ornat lumine.
Aula relicta principis,
Nil læsus aulæ moribus,
Mundi fugit consortium
Christo daturus nomina.
Terræ fugatis gaudiis,
Sacro potitus ordine,
Dulci favente gratia
Totus sacratur Numini.
Exemplar orbis primitus,
Hinc norma factus aulicis,
Et sol refulgens clericis,
C Fit lumen inde præsulum :
Istamque, doctus candidæ
Visu columbæ cælitus
Locum volatu triplici
Pandentis, ædem construit.
O Præsul invictissime,
Hic vota nostra suscipe
Ut grata Christo cantica
Reddamus omni tempore. Amen.

Antiphona ad Magnificat in primis Vesperis *hæc sequitur :* Dum præsul Nivardus in sinu Bercharii abbatis dormiret, angelus in columbæ specie monasterii construendi spatia trino volatu designavit, et postea super arborem sedit. *Hæc vero* ad Benedictus *ponitur :* Beatus Nivardus erexit lapidem in titulum ad radices arboris, in qua columbam quievisse notavit. *Demum* ad Magnificat in secundis Vesperis *ista :* Confessor Domini post multa præclare gesta, virtutum meritis coruscans plenusque dierum, corpore deposito, liber migravit in cælum, ubi ipsum Fontem omnium intuetur bonorum.

AUCTORE J. S.

locus, ubi Sanctus creditur obiisse, adhuc venerabilis :

39 *De loco, ubi obiisse dicitur Sanctus, sic ad nos scripsit laudatus Reginaldus :* Communis est traditio, et in Vita B. Nivardi habetur, ipsum jam ætate provectum majoris perfectionis studio ad quamdam ædiculam beatæ Virgini sacram, quam ipse construxerat, fere in superioris montis vertice sitam, et monasterio, quod in ejusdem montis declivi positum est, contiguam secessisse, ibique extremum clausisse diem. De facto nunc etiam in superioris montis parte visitur capella quædam pervetusta, quæ modo SANCTI NIVARDI dicitur ; de sub cujus altari, quod unicum est, fons emanat, ex quo ægroti, maxime febricitantes, et bibunt et lavantur magno suo commodo. Ad hanc capellam solent ire monachi processionaliter quotannis feria secunda Rogationum, Missam solemnem decantaturi. Solet et illuc ire thesaurarius in vigiliis Paschæ et Pentecostes, et in B. Helenæ XVII Augusti, fontem ipsum majori benedictione, quo maleficiatis prosit et aliis ægrotis, benedicturus. *Quod hic in Vita legi dicitur de secessu Sancti ad ædiculam beatæ Virginis, in Vita non reperio : nam ibi obiisse solum Vita habet cum longior, quæ edetur, tum etiam brevior, quæ prioris est compendium. Attamen, si certum foret eo loco mortuum esse, etiam admodum esset verisimile* E *ibidem aliquo tempore sub finem vitæ vixisse, cum nequaquam credibile appareat, Sanctum eo Remis deportatum, dum supremo morbo jam de vita periclitaretur.*

de miraculis Sancti pauca cognita.

40 *De miraculis subdit sequentia :* Hujus Sancti miracula hactenus non legi, quamvis signis et virtutibus effulsisse dixerit Trithemius. Sed forte ad me non pervenerunt : in hoc enim loco miracula B. Helenæ, utpote principali patronæ, potissimum adscribuntur. Unum scio, et pluribus notum est, quod accidit anno MCLXVII circa nonnullas ex Remensis operariæ puellis. Nam cum ex his duæ, inverso pede utroque in scaurorum speciem ex maleficio, crurum essent impotes, nec ambulandi haberent facultatem, ad prædictam delatæ ædiculam I Septembris, qui dies Sancto est sacer, protinus pede in nativum reverso statum, ab hac perclusione sanatæ sunt. Solent etiam hujus regionis incolæ sæpiuscule pro febricitantibus in hac capella Missas fieri petere, quam insuper invisunt peregrini. Est et aliud, quod silentio prætereundum non puto : quod in quodam manuscripto legi, quamvis quo tempore id acciderit, nesciatur. Cum enim ali- F quando pervetusta ligna, quæ circa S. Nivardi capellam habebantur, auferri curaret et transportari quidam hujus loci Prior (nam hæc ædicula prioratus nomine gaudet, et habet reditus) aurigæ, nescio qua de causa, forte propter cadentem imbrem, intra capellam suos dimiserunt equos, qui subito in rabiem acti, et brevi furiosi interierunt, aut certe necesse fuit eos interimere. *Hæc vir ille diligentissimus æque ac humanissimus, ut patet ex litteris, quæ hisce notitiis fuere adjunctæ. Nunc Acta ipsa subjungo, observaturus ad singula capita, si quid occurrerit, quod needum satis sit expositum.*

VITA

A

VITA

AUCTORE ALMANNO MONACHO ALTIVILLARENSI

Ex tribus Mss. inter se collatis.

ANTIQUÆ DIVISIONIS CAPITA.

Incipit Vita beatissimi Nivardi confessoris Remorum archiepiscopi.

Cap. II. Quod litterarum studiis traditus sit.

Cap. III. Qualis tempore tirocinii sui fuerit.

Cap. IV. Quod episcopatus culmen Remensis susceperit urbis.

Cap. V. Quo ordine prædecessorum episcopatum adeptus sit, et quantum Durocordorum plebi profuerit, et de eleemosyna ejus.

B

Cap. VI. Quod Remense episcopium, a sui dignitate collapsum, ad pristinam dignitatem reduxit.

Cap. VII. Quod monasterium in loco, Alvillari * nuncupato, dirutum a barbaris restruere voluit, nec potuit * : et de angelico revelatu circa Alvillarem * montem.

* *al.* Avillari
* *al.* potuerit
* *al* Avillarem

Cap. VIII. Explanatio visionis angelicæ.

Cap. IX. Quod cœnobium ibidem, ubi angelicam visionem vidit, quod cognominavit Altum Villare, construxerit.

Cap. X. Qualiter ipsum locum dilexerit et ditaverit, et quod privilegium de eodem monasterio fecerit, [et Gedeonem de nepte sua, filia regis Chilperici susceptum, pro amore loci petente sancto Reolo, monachus ibidem fuerit.] *Forte* monachum fecerit. *Quæ uncis inclusa sunt, in apographo Lgnie censi non habentur.*

Cap. XI. De honesta perseverantia sancti Viri, et obitu ejus.

C

Caput I. *Illustre Sancti genus; adolescentiæ studia et virtutes; sacri ordines suscepti.*

Cap. I. *Sanctus illustri genere natus.*

Præclarus igitur atque gloriosus Remorum archipræsul Nivardus, cognomento Nivo, ortum inclytæ nativitatis ex nobilissimis ac ditissimis parentibus sortitus est. Nam tempore, quo Childericus *a* fortis rex Francorum honeste sceptra gubernabat; extitisse cognoscitur. Erat autem idem beatus Archipræsul nobiliter, ut nobilissimum decebat, educatus in aula regis et cognatus *b* ejusdem prælati gloriosissimi regis Childerici. Nam Sanctus Reolus *c*, qui post ipsum pontificabat sedem ecclesiæ Remensis, regis *d* filiam prius, dum comes esset, habebat uxorem, neptem videlicet beati Nivardi. Erant quoque consanguinei et nepotes *e* sancti Pontificis, comites in palatio nobilissimi, aulicis disciplinis instructi, ac dispositioni rerum plurimarum mancipati, et majores aulæ regiæ, totusque beatus Vir clarissima in signis natalium emicuit origine. Et ut tam splendidæ nobilitatis faciem et clare micantem lampadem altius efferam, non minus quam ex carnali prosapia nobilis extitit, eximia floridæ vitæ indole se venustavit, et multimodi decorus genere dulcis infantiæ incrementa exornare curavit, atque omnem præsentis vitæ pompam ad cœlestem nobilitatem transtulit.

D

II. *adolescens excellenti ingenio insignem in studiis facit progressum,*

2 Cum vero adhuc esset prima tenerrimæ pueritiæ gratia sponte bonus, et voluntate promptus, Deo se totum obtulit devotus. Hinc factum est, ut a parentibus traderetur litterarum studiis imbuendus. Cui virtus Dei tam * felix atque excellens inspiravit ingenium, ut dignum in corde illustris pueri sapientiæ extrueret domicilium. Implevit gratia Christi pectus infantis, et dum ornamentis scientiæ decorositate mirabili se illustrare contendit, in rebus etiam difficilibus virtutis experimenta fecit, et vastæ quoque peritiæ flumen, citra illam ætatulam imbibit. Edita doctrinis sapientum dulciter excoluit, et legendi sedulitate, scientiæ culmen studiis acquisivit. Proinde indolem egregii animi * dedit etiam esse miraculo. Nam erat illi ita generosus animus et tanti ingenii decor in mente, ut cuncti stuperent in ejus admiratione. Erat illi ex adventicia Dei parte magna virtus intelligere quæ audiret, et magna gratia proferre quæ nosset.

* *al.* tanta

E

* *al. additur* Deus

clero adscribitur:

3 Ipse vero expertus Dei magnalia, magnifice illi gratias referebat, et pueritiæ suæ decus perfectæ vitæ expressione adornabat. Et ut in pictura florum * surgit decor auriformis, sic tota honestas etiam in membrorum surrexerat lineamentis, donec Deo et hominibus complaceret, et gratiam transcendens communem, mereretur inter primos ut nobilissimus clericatus honorem. Hoc gradu potitus, et licet infra aulam positus, semper ad cœlestia intentus, præcepta Dei factis quotidie adimplere studuit indefessis. Nam magis operibus enituit virtutis, et signacula veræ aperuit nobilitatis. Elegit rem supernæ vitæ et saluti invigilabat æternæ *.

* *ol.* suorum *mendose.*

* *al.* abest æternæ

III. *eximiisque ornatus virtutibus*

4 Cumque vir Dei inclitus Nivardus adolescentiæ floreret in annis, crevit illi fama et gloria nominis, eratque jam merito sapientiæ donatus honoratius, probis actibus conspicuus, omni flore virtutum decorus, ac sanctimoniæ propalator egregius, fide veritatis subnixus, in legis Dei meditatione assiduus, orationi et compunctioni devotissime intentus; excubiis Domini diurnis et nocturnis vigiliis deditus, in utilitatibus pauperum quotidiana instantia sollicitus, in interventu strenuus, in cuncto simul opere circumspectus, in sermone ad omnes veridicus, in consilio prudentissimus, et totius vitæ honestæ clarissimus. Qui Deo spiritualiter agonizans, instar probitatis et exemplar virtutis, illo etiam tempore palmam emeruit sanctitatis. In quo Deus, qui bonitas semper bonis est, tantam virtutem multiplicavit, ut sicut inter populares, quantum ad seculum, linea regii stemmatis pulchro nitore descendit, ac velut ipsos reges purpura monstrat; sic idem illustrissimus et præstantissimus Vir optimorum morum et universæ vitæ qualitate inter cæteros parili decore claresceret, et caritatis flamma colore resculpta purpureo, eumdem perfectissimum demonstraret.

F

singulos suscipit ordines sacros.

5 Hinc extitit dæmonibus terribilis, Deo dulcis, amabilis, et bonis omnibus desiderabilis. Tamquam patrem colebant eum pauperes, diligebant eum omnes, et pro insignis gratiæ cultu, nimio

A nimio venerabantur affectu. O virum omni præconio dignissimum, summum Dei antistitem futurum, qui mundanam nobilitatem et dignitatem spernens, aërem scandens, solemque despiciens, ipsa corde sidera penetravit gaudens! O mens viris sanctis imitanda, et omnibus prædicanda, qui ad hoc vixit, ut Deo adhæreret, et Dominus per eum multis fidelibus salutis vias aperiret! Singulis enim gradibus ecclesiastici ordinis usque ad sacerdotium a beato Viro rite susceptis, in cœlo exultabant angeli et gaudebant Sancti. Et cum inferiorem ordinem suscepisset, a Deo et ab hominibus superiore semper dignus judicabatur. Ita contigit ut vita ejus, qua nihil dignius, ut sanctitate, sic etiam honoris gradu cæteris præferretur.

ANNOTATA.

a *Childericus I primum Austrasiæ, deinde totius Franciæ rex, filius erat Chlodovei II, et S. Bathildis. Successit S. Sigeberto patruo suo in regnum Austrasiæ, post deturbatum Childelertum Grimoaldi filium, circa annum* 660; *fra-*
B *tri autem Clotario III in regnum Neustriæ et Burgundiæ circa* 670, *defunctus circa* 673 *aut* 674, *ut plerique nunc statuunt, et dixi in Commentario.*

b *Cognatum Childerici asserit, sed non addit in quo gradu.*

c *S. Reolus dicitur coli in monasterio Orbacensi. De eo agetur ad* XXV *Novembris. In Vita propria Ms. dicitur habuisse uxorem* genere sublimen, *et* propinquus *vocatur* S. Nivardus. *At uxor ejus nec filia regis, nec neptis* Nivardi *asseritur.*

d *Non indicat, cujus regis esset filia neptis illa* Nivardi. *In titulo antiqui capitis* X *vocatur filia regis Chilperici. At dubito, an tituli illi sint ipsius auctoris, an vero postea adjecti; nam in Ms. Igniacensis titulo illæ voces non leguntur, et pars istius tituli omissa est. Porro, ut nequit illa* Nivardi *neptis filia esse Childerici, cum habuerit filium Gedeonem, monachum factum tempore* Nivardi, *sic etiam improbabile est, filiam fuisse Chilperici, cum ille obierit anno* 584, *et Reolus ejus maritus supervixerit usque ad finem*
C *fere sæculi septimi. Si neptis* Nivardi *revera fuerit regis alicujus filia, fuerit filia Clotarii II aut Dagoberti I, sive ex uxore legitima, sive ex concubina. Vide de his dicta* § II.

e *Mirum est nihil hic dici de Gundeberto fratre* Nivardi. *In Ms. Vita S. Reoli de illo dicitur :* Cujus *(Nivardi)* frater germanus, nomine Gundebertus, inter palatinos proceres famosissimus, Theodorici regis erat procurator strenuus, et ab Ebroino, illo scilicet majoredomus venerabiliter secundus. *Si Gundebertus revera fuit procurator Theodorici, id contigit post mortem* Nivardi, *cui ille supervixit.*

AUCTORE ALMANNO.

CAPUT II. *Episcopus creatus, suorum liberaliter curam habet, et redituum episcopalium.*

Post non multum temporis, cum archipræsul Remorum Lando *a* ex hac luce discessisset, et beatus Nivardus, ut prædictum est, nobili stirpe polleret, atque eximiæ conversationis opere tam regi quam palatinis principibus, necnon et omnibus complaceret, ut erat Franciæ decus purpureum, reipublicæ nutritus, et cunctis ad salutis lætitiam conservatus, rosa meritis lucens, aurum splendens, gemma preciosissima nitens, volentibus cunctis, rex *b*, qui sanctum Virum affectuose dulciterque in sinu cordis semper complectebatur, libens cum honore pontificalis cathedræ impertivit. In qua re facilis effectus fuit, cum ipsi affluens opulentia meritorum suppeteret, et id omni populo voti maxime foret. Surgit in his cunctis amor magnus, tripudiantque fœdere sancti consensus. Alacres lætitia cleri populique gradum obvii ferunt, diem lætitiæ tribuentes, et in patris affectu Sanctum Præsulem suscipientes. Exultabat rex totum se in lætitiam explicans, et suorum procerum multitudo; cuncti, qui aderant, Deo laudes, Deo gratias proclamabant. Crederes id fuisse cordi Christo cunctipotenti, dum illibata lætitia gratulabundi sic exultarent in susceptione tanti Patroni. IV. Omnium applausu fit episcopus, a b E

7 Feliciter itaque in sede locatus, et a Deo potentificatus, fretus potentia *, præditusque virtute, de die in diem ampliori virtutis luce refulsit : atque idonea spe præmiorum æternorum, animos suorum relevare studuit. Concipit ingentem curam sibi commissorum Præsul sanctus, et prono illos fovens amore, ignibat cunctorum pectora Dei dilectione. Succedunt gaudia plebi spiritualia, crescit ardor sanctæ devotionis, augentur merita Pastoris. Gaudebant F in commune sibi doctorem et præsulem datum, cujus imitatione in mores optimos formarentur, et actionis probitatem caritate compellente sequerentur. O vere beatam semper plebem, quæ talem meruit habere Doctorem; per quem magnus justorum numerus in cœlestibus sedibus pulchro ordine prælocatur! O vere beate præsul Nivarde, nivali sanctitate nitens, semper tua gloria felix. Gratias tibi agimus, Christe, Deus universitatis, regens omnia, ævi perpetuitate indeficientis, quia sic præhonorificasti * Sanctum tuum, patrem nostrum, ut ad cumulum meritorum suorum hunc in summum sacerdotem tibi eligeres, testamentum illi pacis statuens, principemque populorum dignanter efficiens. Qui pro sudore laborum materiam ei tribuisti præmiorum, et talem largitus es pro spirituali fervore remunerationem, ut æternæ mercedis reciperet beatitudinem.

subditis multum prodest :
* al. prudentia
* al. præhonorasti

8 Hic autem felicissimus præsulum, beatissimus Nivardus, vicesimus quintus a beato Sixto, primo Remorum episcopo, et undecimus a beato extitit Remigio *c*. Qui Durocorlorum *d* plebem auxiliante gratia Dei, ad fidem, quæ post dilectionem V. cura ecclesiæ, pietas. c d

AUCTORE ALMANNO.

ctionem operatur, emollire potuit, ac reddidit quadraturam mysticam per credita sibi a Deo talenta, sanctoque Remigio per canticum graduum David respondit verbis doctrinæ et exemplo conversationis sanctæ. Sudore quoque laborum temporalium illius ecclesia protecta est, velut hyacintinis quondam figuratum est pellibus per duodecim templi vela.

eleemosynæ largæ,

9 Hic etiam cum Joanne *e* Alexandrino episcopo pauperibus munificus factus est : in cujus manu inperdibilis sudabat eleemosyna, solitus eam nocturna versare manu et diurna. Et quia erat ei animus prudens rerum, ac sciens maxima ex minimis pensare, et judicium Dei pertimescere, ad hoc se ipsum animavit, ad hoc instruxit, ut, donec ecclesia Dei peregrinaretur in terris, inprætermisse faceret sibi thesaurum non deficientem in cœlis. Fecitque, ut sicut lacrymæ David *f*, dum per ora generationis transeuntis et advenientis decurrunt, nulla temporis prolixitate siccantur, sic et hic venerabilis Pontifex, dum de sua administratione per alternantes vicissitudines sustentantur ecclesiæ status, numquam sit B eleemosynæ suæ sudor exhaustus.

VI. *varia præstita et impetrata*

10 Cum ad episcopale culmen electus esset beatus Nivardus, erat tunc quidem Remense episcopium rebus et facultatibus ex maxima parte a sui dignitate collapsum : sed hic beatissimus Pastor incessabili labore desudans, non prius cessavit, quam religione, et clericorum honore, et emptis per diversa loca tam fundis quam domibus, necnon mancipiis, ad priorem dignitatem urbem perduceret Remensem. Disposuit etiam nonnullas ordinatis colonis villas episcopii, quasdam quoque res commutasse reperitur cum Attila *g* Laudunensi præsule pro utriusque partis oportunitate. Præceptum etiam immunitatis a Childeberto rege super teloneis et quibusdam tributis ecclesiæ Remensi obtinuit.

in favorem ecclesiæ Remensis,

11 Cui Ludovicus quoque rex sub ecclesiæ suæ nomine res quasdam in Malliaco super fluvium Vidulam *h*, quas, quibusdam infidelibus suis ejectis, receperat, auctoritatis suæ præcepto concessit. Hujus etiam tempore tradidit Grimoaldus vir illustris sancto Remigio villas suas Calmiciacum *i* et Victuriacum *k* pro animæ suæ remedio. Dedit quoque sub jure privilegii ad C monasterium sancti Basoli ecclesiam in Virisiaco *, in honore sanctæ Mariæ constructam, cum omnibus ad ipsam pertinentibus : simulque locellum, qui Wasciacus *l* dicitur. Immunitatem quoque ipsis monachis sub Perrone abbate ibidem Deo servientibus instituit, ut nullus ecclesiasticorum judicum eos indebite in aliquo inquietare præsumeret, sed eis quieto ordine sub sancta regula vivere ac Deo servire liceret. O Præsulem per omnia dignissimum, qui pro erectione gregis sui multo se labore affecit, et honestatem ecclesiæ sibi commissæ gloriosa perfectione consummavit.

* *al.* Virziaco

ANNOTATA.

a *Lando ab omnibus ante* Nivardum *ponitur. Illius gesta breviter narrat Flodoardus lib.* II *cap.* VI.

b *Rex ille verosimiliter fuit S. Sigebertus, ut dictum in Commentario num.* 12.

c *S. Remigius celeberrimus est Remorum antistes, de quo agetur ad* I *Octobris. De S. Sixto disputatum est hoc ipso die.*

d Durocortorum *urbs Remensis a Cæsare aliisque antiquis nominabatur. Æthicus etiam* D Durocordorum, Durocordoro, *et* Durocordoros *in quarto casu plurali, dixit, ut observat Valesius in Notitia Galliarum pag.* 181. *Postremum hunc loquendi modum, licet parum usitatum, imitatus est noster.*

e *Joannes Alexandrinus episcopus ab eximia in pauperes liberalitate* Eleemosynarius *cognominatus est, de quo ad* XXIII *Januarii.*

f *Per lacrymas David designat psalmos, maxime pœnitentiales, quia illi semper a multis recitantur, et sæpe cum lacrymis.*

g *Attila longo tempore ante et post medium sæculi* VII *administravit ecclesiam Laudunensem Remensis suffraganeam, ut videre est in vulgatis catalogis. Facta omnia, quæ sequuntur, exposita sunt in Comm.* § III.

h Vidula, *vulgo* la Vêle, *flumen est Campaniæ Remos præterfluens, et prius Malliacum hic memoratum, vulgo* Mailly *dictum, qui locus Remis non longe dissitus est. Consule Valesium pag.* 603, *ubi de his plura.*

i *In Ms. Igniacensi* Calminiacum, *sed minus recte. De Calmiciaco Valesius sic scribit pag.* 165 : E Ab urbe Remorum non procul distat et Calmiciacum, ejusdem fere nominis locus *(cum Culmisciaco, de quo egerat)* Frodoardo in anno CMXXII memoratus, nunc (ni fallor) Chermizy, literis a in e, et l in r, similiter conversis.

k *Varia hujus nominis loca memorat laudatus Valesius pag.* 602. *Inter alia occurrit* Victuriacum *in Partensi pago, quod nunc* Vitriacum incensum *dicitur,* Vitry le Brulé. *Illud unum ex omnibus, quæ recenset, hic designatum esse potest, sed et istud incertum, quia longiuscule Remis est dissitum, positumque in diœcesi Catalaunensi ad Saltum amnem.*

l *Mabillonium tom.* I *Annalium bis memorat donationem hujus loci; nimirum pag.* 317, *ubi ad vocem* Wasciacus *notat ad marginem* Vée; *et pag.* 467, *ubi ponit* Vassy. *Prior locus vicinus est monasterio, notaturque in tabula Remensis diœcesis uno circiter milliari Virziaco dissitus, fere ad oppositam ripam Vidulæ. Alter remotior est, quam ut datus videatur monasterio Virziacensi, seu S. Basoli : nam hodieque oppidum est in pago Partensi ad Blesam * amnem, qui in Matronam devolvitur. Porro* Vassiacum, *vulgo* F Vassy, *non esse datum monasterio S. Basoli a* Nivarno, *certum est aliunde : nam locus ille a Childerico rege datus est S. Berchario pro monasterio Dervensi, ut videre est in privilegio Childerici apud Camuzatum fol.* 79 *et* 80, *et in Vita S. Bercharii apud Mabillonium in Actis sæculo* II *pag.* 841, *ubi dicitur :* Impetravit *(Bercharius)* sibi dari a rege silvam ex suo fisco, qui vocatur Vassiacus. *Ad hæc Mabillonius observat :* Vassiacus, Vassy, opidum ad Blesam fluvium in Matronam influentem, alius a Wasciaco Frodoardi lib. 3 *(imo 2)* cap. 7. *Hisce Mabillonii dictis non acquievit Valesius ; nam pag.* 630 *sic habet :* Wasiacum Frodoardus in libro III (2) Historiæ ecclesiæ Remensis commemorat : quod a Vassiaco supradicto *(ad Blesam)* cur quidam distinguendum putent, equidem nescio, nec comminisci possum. *At intellexisset haud dubie, si perpendisset rationes supra datas.*

* la Blaise

CAPUT

CAPUT III. *Desiderium construendi cœnobium : visio, qua Sanctus docetur locum, in quo fundat monasterium Altivillarense.*

VIII. *Sanctus monasterium construere desiderans,*

Eodem tempore beatissimus atque gloriosissimus præsul Nivardus, vita moribusque ornatus, et Dei sui athleta præcipuus, cum pro cunctis esset sollicitus, et cuperet prodesse generationi venturæ, et populo, qui nascitur et nascetur, cœpit in sancto pectore versare, et omni intentione volvere, quo in loco unius possessionis suæ monasterium, et congrua secundum regulam sancti patris Benedicti servorum Dei habitacula ædificaret, et de propria hæreditatis suæ ampla possessione ditaret. Hæc eo diuturna cogitatione meditante, beatus Berchariius tunc abbas, nunc etiam martyr, vir magnificus, et spiritualis ejus filius, quoniam eum a sacris fontibus *a* susceperat, hoc idem devote a beato Præsule petierat, scilicet sibi et fratribus suis locum dari pro æternæ remunerationis mercede, ubi sub regula sancti patris Benedicti et Columbani vivere posset.

cum antiquum bis instaurare tentasset irrito conatu,

13 Inde cum inclytus Pontifex ex hoc, jam inspirante Deo, majori desiderio cogitationem suam effectu compleri vellet, et ex communi consensu totius concilii præsulum Galliæ, Namnetis *b* Romani jussione Pontificis exhibiti, rege favente, restruxisset * ecclesiam monasterii super ripam Maternæ *c* fluminis, in loco, nuncupato Villarii, dudum siti, sed a Barbaris diruti, et ab eo constructa hæc funditus cecidisset ecclesia, in alio loco rursum restructa, rursum traditur corruisse. Pontifex vero sagacis ingenii licet intelligeret divino nutu aliud disponi; cogitabat tamen qualiter sui compos existeret voti.

* al. instruxisset

transiens per montem Altivillarem, somno obruitur, fruiturque

14 Unde per gratiam Dei contigit quadam die meridie, ut veniens de villa Sparnaco *d*, ad quam egressus fuerat, simul comitante secum præfato abbate Berchario, cum ad montem, qui Altvillaris *e* dicitur, pervenisset, ita divinitus somno irruente cœpit opprimi, ut montem illum minime posset prætergredi. Cumque visum sibi fuisset debere paululum requiescere, divertens subter frondes arborum, caput in sinum reclinans sedentis Berccharii, obdormivit. Tunc hujusmodi visum vidit, scilicet aperto cœlo angelum a Deo missum de supernis in specie niveæ columbæ descendisse, atque libratis in aera pennis trino volatu miræ pulchritudinis ambitu spacium silvæ ac totum montis verticem circumvolasse, ac deifico splendore omnem locum sanctificasse. Post unamquamque vero circuitionem, quam tertio egit, et mitissimo all:psu et quasi plaudendo volucritans perlustravit spatium * loci construendi: post girum sui volatus, contractis alis, super unam illic inter reliquas arbores altissimam fagum mansuetissime visa est consedisse.

* al spatia

visione mirabili.

15 Cum itaque hanc decoram visionem Dei Pontifex miraretur, quam spirituali contemplatione patenter distincteque tertio pervidisset, illa angelicæ gloriæ sublimitas in eadem columbæ specie ad alta tendens, cœlo patente recepta est. Ipse vero claro lumine per spiritum secutus; quodam magno lætitiæ jubilo fruebatur. O beati præsulis Nivardi præconia, ad cujus desiderium complendum hoc a Deo factum est insigne miraculum! O devotio sanctæ mentis, quæ crebro conversabatur in cœlis, et idcirco cœlestia mirificando Sanctum suum Christus ostendit in terris! Qua voce, quibus laudibus te extollam, Præsul beatissime? Tu amator vitæ angelicæ splendorem meruisti amœnum angelicæ conspicere gloriæ animi nimia pulchritudine. Divinorum mirabilium illuminatione completus, divino spiritu in tam beatæ speculationis puritatem conscendisti, et de cœlestibus procedentis columbæ pulchrificam speciem conspexisti.

AUCTORE ALMANNO.

quæ eodem tempore vigilanti objicitur Berchario:

16 Hanc igitur visionem sicut ipse in somnis, ita prædictus quoque Bercharius vigilans aspexit. Quo viso compunctus idem abbas, cœpit fundere lachrymas. Experrectus autem beatus Præsul a somno, ex lachrymis ejus sibi faciem repperit udam. Et interrogans, quæ illi caussa fletus existeret, accipit eum propter sui ruinam flevisse operis. Invicemque sibi caussam referentibus, ambo ineffabiliter exultabant, et Dominum glorificabant, cujus virtute certissimi facti erant. Benedictus Deus, qui justis semper desideriis præsto est, et pie approbat in cœlis, quidquid pro eo fideliter disponitur in terris.

IX. *explicatur visio de condendo illic monasterio.*

17 Hujus vero specie triformiter exhibitæ visionis, et quodammodo per arborem simplicatæ, quid aliud innui potest, quam illud Deum disposuisse, quatinus sancti viri illic futuri, bono certamine contendant placere trino et uni Deo, quousque deposito carnis onere eleventur ad cœlestis patriæ habitationem, ubi cum angelica societate et perenni lumine perfruantur unius veri et trini Dei beata jocunditate, sicque trimoda beentur lætitiæ ubertate. Sive ut evidenter ostenderet providentia Dei, quam sacer esset locus ille, quem per angelicam præsentiam consecrarat illustratione divina, et quod illic operaretur decoris victoribus bravia. Simul quod hic locus decentis gratiosæque specietatis foret benevolentiæ divinissime, foret amatoriæ bonitatis, et beatificandæ virtutis. Insuper quoque, ut nemini ambiguum remaneret, ipsum esse eumdem locum, ubi sacræ ecclesiæ templum ædificandum esset, quem specialiter Deus per angelum visitasset, quando tertio cum trino ambitu, hoc est, terno giri circuitu, in una singulariter electa arbore cœlestis columba resedisset.

X. *quod eodem loco condere Nivardus statuit.*

18 Ergo excellentissimus atque apice nobilitatis insignissimus Nivardus archipræsul, nimium de angelica revelatione gavisus, dum quærit in hac vita sollerter heredes habere ministros Christi, ut in futura coheredes * Christi effici mereretur, tali modo fecit sibi Christum debitorem, ut hoc opus lætus aggrederetur, et daret illis res suæ proprietatis in regione mortuorum, ut esset ei Dominus portio in terra viventium, sicut est in æternum. Itaque hilaris in eodem montis loco, ubi obdormiens pro oraculo mirabile signum vidit, ilico opus diu desideratum inchoare voluit.

* i. e cohæres

locumque, condicta prius pace inter Bertum comitem et Theoderamnum virum nobilem.

19 Sed quoniam cujusdam Dei servi, nomine Bavonis *f*, erat possessio ipsius montis, qui oratorium illic habens in honore sanctæ Crucis, ibi conversabatur, hæc etiam ei visa narravit, commutavitque locum de rebus Remensis ecclesiæ. Idem quoque Dei servus, postquam visionem Præsulis, et ejus agnovit voluntatem, obtulit

AUCTORE ALMANNO.

illi libentissime eamdem possessionem suam, partem quoque possessionis cujusdam fratris sui, nomine Badini. Alterius vero, Teoderanni nomine, caussam retulit, quod esset scilicet in factione *g* contra Reolum comitem, qui Remensis post extitit episcopus, pro filiis ejus, quos ceciderat in ultione filiorum suorum, quos Reolus pro latrocinio, quod exercebant, suspendio necaverat. Unde domnus Nivardus præsul egregius eum cum Reolo, qui neptem suam, ut supra diximus, habebat uxorem, pacificavit.

permutatione accipit, ubi monasterium condit.

20 Et sic ipse Teoderannus cum cæteris fratribus suis eamdem possessionem sancto Nivardo, commutatione ab eo sumpta, tradidit. Mox idem Præsul exultans in Christo, bonorum omnium Inspiratori grates profudit, et in nomine Domini succidi silvam jubens, intra girum, quem angelici circuitus perlustratione, cœlestis videlicet columbæ volatu, designatum cognovit, fundamenta jecit variis usibus necessaria. Ubi vero supra arborem angelum columbina specie requievisse notavit, in honore sancti Petri *h*, et omnium Apostolorum construxit ecclesiam; ita quidem, ut truncum ejusdem abscissæ arboris intra altare concluderet. Qui videlicet truncus arboris circumpositis lapidibus intra ipsum altare permanet usque in præsens tempus. Duo quoque alia monasteria *i*, unum quidem in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ et perpetuæ Virginis, aliud vero construxit in veneratione sancti Joannis Baptistæ.

ANNOTATA.

a *Hæc susceptio de sacro fonte nec apud Flodoardum legitur, nec in Vita S. Bercharii, ideoque minus est certa. Si vero facta est, ante episcopatum contigit. Multa de Bercharii instructione per* S. Nivardum *dicta sunt in Comment.* § III.

b *Hoc Namnetense concilium incerti esse temporis, monui in Comment. num.* 13.

c Matrona, *vulgo* la Marne, *flumen est satis notum, quod* Maternam *medio ævo vocarunt scriptores varii.*

d Sparnacum, *Gallis* Espernai, *erat ecclesiæ Remensis, emptum a S. Remigio. Passim eo tempore* villa, prædium, *deinde etiam* castrum *nominatum reperitur. Nunc certe oppidum est ad Matronam.*

e *Locus in Mss.* Alvillaris, *et* Altvillaris, *atque etiam* Avillaris *vocatur, in Vita Bercharii* Altum-Villare. *De loco, visione, ac fundatione monasterii consule etiam Comm.* § IV.

f *De hoc Barone ejusque fratribus Badino et Theoderanno aliunde nihil occurrit. Fratres non fuisse* Nivardi *monui in Comm. num.* 10.

g *Aliud Ms. habet* fractione. *Designatur bellum privatum, quale nobiles in Gallia olim gerebant. Porro de bellis illis nobilium Gallorum, quæ paulatim abrogare conatus est S. Ludovicus, videri possunt, quæ dixi in Actis laudati Sancti tom.* V *Augusti pag.* 456 *et* 457. *Hinc colligimus Baronem ejusque fratres viros fuisse potentes et nobiles; bellumque privatum, quod contra Reolum Theoderannus cum suis gerebat, ope S.* Nivardi *sublatum fuisse.*

h *Hæc primaria fuit cœnobii ecclesia, quæ haud dubie statim condita est cum cœnobio, dedicata que nomini SS. Petri et Pauli Apostolorum, ut habent fundationis litteræ in Comm. datæ num.* 28. *Quod ibi additur,* seu etiam sancti Joannis, *mox exponetur.*

i *Non hic intelligenda sunt alia cœnobia, sed cellæ separatæ a cœnobio, quibus haud dubie adjuncta erant sacella ad usum illorum, qui anachoretice in cellis istis degebant. Antiquam hanc vocis* monasterium *significationem tradit S. Isidorus lib.* II *de Officiis ecclesiasticis cap.* XV, *ubi docet, quodnam sit discrimen inter cœnobium et monasterium, sic scribens:* Inter cœnobium autem et monasterium ita distinguit Cassianus, quod monasterium possit etiam unius monachi habitatio nuncupari; cœnobium autem non nisi plurimorum. *Curavit igitur* S. Nivardus, *ut construeretur cella separata, eaque dicata est sancto Joanni Baptistæ. Hinc illa verba in litteris fundationis,* seu etiam sancti Joannis. *Aliam cellam beatæ Virgini sacram, in qua Sanctus obiisse dicitur, post datas fundationis litteras constructam existimo, quia in illis non dicitur, cœnobium beatæ Dei Genitrici fuisse dicatum.*

CAPUT IV. *Beneficia abbatiæ Altivillarensi præstita, quidam nobiles ibidem facti monachi: obitus beatus Sancti.*

XI. *Sanctus cœnobii reditibus ditato abbatem constituit Bercharium:*

His ita gratia Dei expletis, optabat diligenti studio et pio amore Præsul sanctus ditare locum ipsum, et instar nobilium locorum efficere. Nam quidquid *a* possessionum ante episcopatum fuerat visus habere, ad ipsum locum tradidit. Contulit multitudinem familiarum et numerositatem prædiorum atque possessiones hæreditatum suarum. Ecclesiastica etiam ornamenta plurima tribuit, et auro atque argento locum decoravit, et in omnibus similem illum templis honorabilibus reddidit, atque post locum sancti patris Remigii, secundam sedem urbis *b* Remorum fecit. Collectis quoque servis Dei, Bercharium filiolum suum abbatem præfecit, ubi etiam præfatus Teoderannus monachus efficitur.

illudque privilegio donat.

22 Sed et sanctus Reolus videns beatum Nivardum summum amorem gerere circa locum ipsum, filium suum, nomine Gedeonem *c*, de nepte sancti Nivardi susceptum, suadente sancto Nivardo, ibi monachum fieri petiit, et rerum suarum partem ad idem monasterium condonavit. Cui *d* etiam sanctus Præsul religionis habitum sumere adhortatus est. Privilegium quoque poscente præfato abbate Berchario *e*, ut scilicet ipse Præsul idem monasterium in sui juris dominatione, dum adviveret, conservaret, et ut post suum discessum Remensis episcopus ipsum cœnobium gubernet, et eosdem monachos contra omnes adversantes defendat; ipsi vero monachi potestatem habeant prælatum sibi regulariter eligendi; prout in descriptione ipsius privilegii continetur.

atque immunitatem a variis oneribus eidem impetrat.

23 Impetravit quoque et aliud privilegium a Childerico rege, ac manu cancellarii ejusdem regis scribi voluit, quod tam in palatiis, quam per universa mala *f* adversum comites regni, et diversas civitates eis sit ad munimen, ut non sit illis molestus comes quisquam, seu fiscalis judex, aut centenarius *g*, vel quilibet ullius potestatis in ullo negotio, neque in publicis mercatis *h*,

A catis *h*, aut vectigalibus *i*, vel census *k* regiæ potestatis, aut in suis villis, et prædiis, et ut nulla efficiatur exactio aut inquisitio; nec placita custodiantur *l* ibi per missos *m* regales vel per aliquos duces vel comites, qui post discessum ejus futuri essent, sub servitio filii sui Clotharii *n*, vel nepotis ejus Dagoberti, vel quorumlibet stirpis suæ in generatione reliqua usque in perpetuum, sed maneant liberi cum omni securitate in monasterio suo, et orent semper pro regali sublimitate.

h i k l m n

ac demum ibi sepeliri voluit.

24 Quamdiu autem in corpore supervixit, locum illum specialius semper amavit, ampliavit, ditavit, et ingenti dilectionis amore honestare studuit. Cum autem cœlestia sacer ejus spiritus celsa conscenderet, post obitum suum, non alibi se sepeliri velle dixit, sed corpus suum venerabile in eodem loco mandavit tumulandum. Honor autem et religio, quam tunc ipse ibi constituerat, Deo propiciante, per longa tempora permansit, et partim manet meritis ipsius etiam in hodiernum diem.

Insignis in virtute constantia.

25 Igitur Vir Deo plenus, divinus in divina B factus, et animo quæ sancta sunt semper cogitans, gerensque intentionem rerum, quæ Dei sunt, post susceptum episcopatus gradum, sicut cœperat, devotus in Dei servitute permansit. Quæsivit indesinenter preciosissimam margaritam, quæ multis emitur gemmis, vel opum gazis, et dono Dei omnipotentis dignis illam promeruit votis. Quia enim optimus optime agit, et hic beatus pater Nivardus nobilissimus nobiliter conversatus est; quantumque propinquabat ad finem vitæ, tantum se sedulum exhibebat in opere. Dominus quoque, qui servis suis semper præstare consuevit, semper illi in omnibus affuit. Honestavit illum in laboribus, ornavit virtutibus, insignivit sanctimonia, erexit in gloria.

desiderium æternæ beatitudinis,

26 Ergo ante transitum suum beatissimus Pater, licet ita semper consueverit, magis tamen intentionem habebat divinorum cantuum; et psalmicam modulationem crebrius assumebat. Aiebat ergo cum David: Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est! Reputabat secum in mente, qualis esset illa beata regio et cum qua amœnitate ibi degunt Sancti; et gustum quodammodo desiderandæ dulcedinis, quia necdum corpore poterat, C cogitatione sumebat. Recordabatur supernæ sanctorum angelorum et hominum societatis, et eorum optabat interesse choris; recordabatur beatæ visionis Dei, et dicebat: Quando veniam et apparebo ante faciem Dei. Respiciebat mente civitatem gloriosam Syon, et cœlestem Hierusalem, cujus plateæ auro sternentur, ipsaque est de auro mundo, et preciosissimis margaritis, similis vitro mundo, ubi nox non erit, et cujus lucerna est Agnus, et de qua nullus bonus excluditur, sed populus ejus populus Dei, et Dominus erit Deus eorum in perpetuum.

ad quam ardenter aspirat,

27 Et ubertim flebat exulem se illius, gloriæque tantæ arrabonem et portiunculam, rorantes lacrymas possidens; jocundo etiam affectu a longe salutabat, in cogitario *o* mentis gerebat hunc cœlestem thesaurum, et in charitate positus et repletus munere Spiritus sancti, contemplabatur emissos radios e speculo Deitatis; et lumen divinæ pulchritudinis. O quam sæpe in sancti cordis ejus latitudine habebat recubatum suum Dei gratia! Beata pulchritudo ejus animæ, beatum templum mentis illius, ubi Deus habitabat! O gloriose Præsul, quid dicemus, qua suavitate, quibus opibus, quibus copiis pascebaris? Denique toto desiderio cupiens in cœlestibus esse, cum maximo affectu cordis loquebatur: O Domine Deus meus omnipotens, lumen verum et perenne gaudium, eripe me de convalle lacrymarum: et dono gratiæ tuæ ad tuum fac desiderabilem pervenire conspectum.

o

AUCTORE ALMANNO.

pius obitus et sepultura

28 Et quoniam dignissime preces ejus erant præmio compensandæ, ita ut supplicavit, emeruit. Nam viribus destituitur, et in corporalem ægritudinem resolutus, ac tam diu detentus est, donec auro excocto purior, nive candidior, preciosa morte sanctissimam animam, ducibus dextræ partis angelis, transmisit ad regna syderea: ubi semper manet unus hæredum Dei, cum cohæredibus Christi. Quod vero Alvillarensem locum jugiter dilexerit, etiam finis ostendit, nam in ecclesia *p* sanctæ Dei Genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ, quam ipse beatus Præsul in monte Alvillari * construxerat, ab omnibus pene obiisse dicitur. Sepultus est autem in eadem ecclesia cum omni honore a civibus suis, et universo clero, et plurima de diversis locis diœcesis suæ monachorum cohorte. Obiit autem gloriosissimus archipræsul Remorum beatissimus E Nivardus Kl. * Septembris, et regnat in gloria cum Christo in perpetuum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum Amen.

p

* Altvillari

* Kalendis

ANNOTATA.

a *Id dictum cum aliqua exaggeratione: nam et alia loca bonis suis ditavit Sanctus, ut patet ex Commentario* § III.

b *Id est, totius diœcesis urbi Remorum subjectæ. De abbatia Remensi S. Remigii, cui nunc Altivillarensis a biographo postponitur, fuse tractat Mabillonius tom.* I *Annalium ad annum* 533.

c *Idem habet Flodoardus. Veruntamen de hoc Gedeone alibi nihil reperio; ne quidem in Vita Reoli.*

d *Reolum monachum factum in cœnobio Altivillarensi plerique neoterici scribunt ex hoc loco, quem expressit Flodoardus citatus in Comm. num. 27. Attamen id tam aperte non asseritur, ut non patiatur locus aliam expositionem.* Religionis habitum *sumpsit Reolus, suadente* Nivardo, *id satis certum. Verum dubito, an per* religionis habitum *æque intelligi non possit habitus clericorum quam monachorum, cum uterque habitus opponatur sæculari, quem reliquit. Certe apud Cangium in Glossario aucto ad vocem* Religio, *vestes ecclesiasticæ nominantur* vestimenta religiosa. *Præterea in Vita Reoli de ipso dicitur:* Relicto habitu seculari, S. Nivardi salutaribus monitis informatus, tonsuram clericalem assumpsit; *et ne verbum quidem illic reperitur de vita monastica. Hic quoque biographus aliter de Theoderamno et Gedeone loquitur quam de Reolo. Quare ambiguam, imo minus probabilem, existimo assertam S. Reoli vitam monasticam. Si tamen in monasterio vixit, exiguo tempore in eo manere potuit, quandoquidem Nivardo adjunctus est ante episcopatum, atque episcopus factus est paucis annis post conditum cœnobium.*

e *Addendum hoc loco,* Eidem contulit monasterio, *prout legitur apud Flodoardum, cujus verba dedi in Comm. num.* 27. *Suspicor voces illas excidisse transcribentium negligentia.*

f Mallum *vel* mallus *est* publicus conventus, in quo majores causæ disceptabantur, judiciaque F

majoris

AUCTORE ALMANNO.

majoris momenti exercebantur a comitibus, missis dominicis aliisque judicibus, *uti probat Cangius in Glossario ad dictam vocem.*

g Centenarius *hic significat judicem minorem, qui centenis præerat, usque jus dicebat de rebus minoribus. Consule laudatum Cangium ad vocem* centenarii.

h *Vox* mercatum *et* mercatus *varie olim sumebatur. Hic significat nundinas publicas, quantum apparet ex adjunctis.*

i Vectigalia *aliquando etiam designabat* vecturas, *eoque sensu hic potest intelligi; videlicet quod nihil exigi posset a monachis, dum alio vehebant fruges aliave bona sua.*

k Censu *legendum opinor : at nolui mutare apographa invicem consentientia. Est autem census regius, vel regiæ potestatis, qui regi solvendus.*

l Placita custodire *hic est,* conventus publicos habere, *quod non poterat fieri in abbatia per privilegium expositum. De placitis fuse rursum Cangius.*

m Missi, *vel* missi regales, *dicebantur apud Francos antiquos, qui e palatio in civitates et* B *provincias mittebantur a principe, ut in omnia inquirerent atque abusus corrigerent. Non modo illi in comites aliosque judices inquirebant, sed in episcopos quoque et abbates, in ecclesias ac monasteria. Adi Cangium ad vocem* missi, *ubi de hisce fuse disputat.*

n *Clotarius filius et Dagobertus nepos non recte conveniunt Childerico, qui numquam Clotarium habuit filium, aut nepotem Dagobertum,* D *si nepos sumatur proprie. Fratrem habuit Clotarium III, qui regnum Neustriæ et Burgundiæ administrabat, dum ipse erat rex Austrasiæ, sed ille obiit ante Childericum : patruelem habuit Dagobertum II, qui ei in regnum Austrasiæ successit, saltem ex parte; at hic, vivente Childerico, exulabat in Hibernia. Filium quoque Dagobertum habuisse dicitur, verum adhuc infans occisus est cum patre. Hæc igitur nomina sic legi non poterant in litteris Childerici genuinis, idque existimo vidisse Flodoardum, qui mentionem non facit hujus privilegii. Qua de causa vel suppositiitium est privilegium istud ; vel, si vere datum est, biographus imperite nomina Clotarii et Dagoberti addidit, ubi posteri fortasse generatim expressi erant sine nomine proprio. Chilpericus I filium habuit Clotarium II, nepotem Dagobertum I. An Chilperici posteros pro successoribus Childerici posuerit scriptor, et sic privilegium credibile fiat, judicent alii.*

o *Per* cogitarium, *si vox recte scripta est, auctor haud dubie intelligit facultatem cogitandi. In alio Ms. mendose* in cogitatio, *forsan legendum,* in cogitatione. E

p Ecclesia *significat, opinor, cellam habitationi anachoreticæ destinatam, cui adjunctum erat sacellum ad rem divinam peragendam. Sic ecclesia non raro sumitur pro cœnobio ecclesiæ adjuncto. Incertum esse, an ibi sepultus sit Sanctus, observavi in Comm. num. 35.*

DE SANCTO ÆGIDIO ABBATE

IN FANO S. ÆGIDII OCCITANIÆ.

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Veneratio Sancti longe lateque propagata.

FORTE INTER DCCXX ET DCCXXV. Sanctitas Ægidii agnita a sæculo IX : memoria tamen ejus illius temporis

Sanctitatem Ægidii *abbatis agnitam fuisse a sæculo saltem* IX, *seu anno* 817, *colligimus ex Conventu Aquisgranensi ejusdem anni, in quo apud Labbeum tom. VII Concil. col. 1514 monasterium Sancti nostri recensetur his verbis :* Monasterium sancti Ægidii in Valle Flaviana. *Hinc ulterius conjicere possumus, Ægidium ab illo tempore, et verosimiliter a sæculo præcedente honoratum fuisse cultu ecclesiastico in sua ecclesia, et forsan in tota diœcesi Nemausensi, locisque vicinis. Veruntamen memoria S. Ægidii non reperitur in genuinis sæculi* IX *aut* X *Martyrologiis, quod contigisse suspicamur, quia Vita Sancti necdum erat conscripta. Baronius quidem in annotatis ad Martyrologium Romanum* 1 *Septembris, ubi Sanctum annuntiaverat his verbis,* In provincia Narbonensi sancti Ægidii abbatis et confessoris, *addit hæc verba :* De quo etiam Bedæ et Adonis Martyrologia. *Verum id intelligi debet de auctis eorum Martyrologiis ; cum in Genuino eorumdem textu S.* Ægidius *non reperiatur. In auctariis Bedæ, prout editum est ejus Martyrologium apud nos ante tomum* II *Martii, ad* 1 *Septembris ex variis codicibus auctis leguntur sequentia : Primo :* S. Ægidii abbatis. *Secundo :* In Provincia S. Ægidii confessoris. *Tertio :* In loco Vallis, quæ dicitur Flaviana, in prospectu maris, natalis S. Ægidii abbatis, apud Athenas orti patre Theodoro, matre Pelasia.

F

genuinis Martyrologiis non legitur inserta licet plerisque deinde sit addita

2 *Ab Usuardo quoque memoratus non fuit* S. Ægidius, *licet omnibus fere codicibus Usuardinis deinde sit additus, phrasi tamen diversa diversoque ejusdem diei loco, ut probat in Usuardo suo Sollerius ad* 1 *Septembris, hæc subdens :* Tanta in codicibus variatio, argumentum, ni fallor, evidens est, ad primigeniam Usuardi lectionem Ægidium non pertinere. *In antiquissimo Usuardi codice Pratensi sic legitur :* Eodem die natalis sancti Ægidii abbatis. *At editor illius codicis fatetur non esse ipsius Usuardi verba, dum hæc observat :* Antiqua huic articulo Egidium supposuit manus, et ita antiqua, ut obscurum sit discrimen. Sed tamen aliam a prima esse Sollerius noverat, et nos ultro confitemur. *Codex Centulensis apud Sollerium breve, sed honorificum, Sancti habet elogium, hisce verbis conceptum :* Ipso die depositio S. Egidii abbatis, quem ob meritum sanctitatis omne genus hominum

AUCTORE J. S.

A num quærit et veneratur. *Longiora elogia occurrunt in codicibus aliis; at illa prætermitto, quia ex Actis sunt desumpta. Annuntiatur etiam* S. Ægidii *memoria in antiquo Hagiologio Franco-Galliæ, quod edidit Labbeus tom.* II *Bibliothecæ Mss. pag.* 702, *ubi legitur :* Eodem die (1 *Septembris)* depositio beati Ægidii abbatis. *Pleraque apographa Hieronymiana carent* S. Ægidio. *Attamen addita est ejus memoria in codice Corbeiensi, quem edidit Acherius tom.* II *Spicilegii recusi pag.* 17, *et in Augustano apud nos post tom.* VII *Junii pag.* 21; *atque ejusdem memoria reperitur in Kalendario antiquo, quod ex Ms. monasterii Lyrensis edidit Martenius tom.* III *Thesauri anecdotorum col.* 1613. *At hæc monumenta non sunt antiquiora sæculo* XI *aut certe* X. *Recentiores certatim annuntiant* S. Ægidium, *et elogia ex Actis ejus concinnant varia. Verum necesse non est illa adducere, uti nec Petrum de Natalibus, et auctorem Florarii nostri Ms., qui Acta majori ex parte descripserunt, erroresque in iis* B *assertos novis erroribus cumularunt.*

elogium Saussayi de gloria Sancti posthuma

3 *Verumtamen addere juvabit ex Martyrologio Andreæ Saussayi aliqua ad venerationem Sancti spectantia, prætermisso longissimo ejus de vita elogio, quod partim ex Actis, partim ex conjecturis concinnavit. Relata* S. Ægidii *morte, concentuque angelorum, qui tunc auditus dicitur, sic ille pergit :* Cujus sanctitatem Christus crebris miraculis testatam esse voluit : præconia vero beatus Fulbertus Carnotensis antistes, qui Officium ejus primus texuit, prosa ac carmine celebravit. Sanctus etiam Godefridus episcopus Ambianensis tanti Opitulatoris virtutem expertus, ejusdem merita plurimum veneratus est : quæ colenda duplicis festi ritu mandavit Urbanus Papa quartus expressa constitutione. Majores vero multis honorificentiæ testimoniis ejus memoriam exornarunt, quam colendam communi cum sancto Lupo celebritate, avito ex more Gallicana ecclesia consuevit. Ad cujus communis gloriæ perennationem extructa visitur Lutetiæ Parisiorum via regia ecclesia parœcialis, utriusque sanctissimi Confessoris titulo nobilis, perennique opitulatione conspicua. Cæterum sacrum ejus corpus, quod in ipsius monasterio per plura sæcula conditum quieverat, tempore hæresis Albigensium de C terra levatum, omnino incorruptum repertum fuit. Indeque Tolosam delatum, in basilica S. Saturnini, multorum cum apostolorum, martyrum confessorumque sacratissimis cadaveribus, condigno cultu huc usque in ara sui nominis arcaque pretiosa observatur.

Cultus Sancti antiquissimus in monasterio proprio, quod tot eis peregrinationibus claruit :

4 *Dubitare non possumus, quin cultus Sancti primo cœptus sit in monasterio proprio, ubi fuit sepultus. Verosimile quoque est, venerationem illam non diu post mortem Sancti inchoatam, licet nulla exstent monumenta, quibus certi reddimur, quo cœpta sit tempore. Venerationem hanc publicam secutæ sunt votivæ peregrinationes, quibus* S. Ægidii *sepulcrum adeo inclaruit, ut locus tandem excreverit in oppidum, quod hodieque* Ægidii * *nomen retinet. An hæ peregrinationes statim a morte Sancti fuerint inchoatæ, non constat. At certe multum jam usitatæ erant ante medium sæculi* XI : *nam apud Mabillonium tom.* IV *Annalium pag.* 473 *instrumentum laudatur anni* 1046, *in quo loca peregrinationibus maxime inclyta recensentur quatuor, his verbis :* Pergentes ad loca Sanctorum, tam ad beatam Mariam et sanctum Petrum Romæ, quam ad sanctum Jacobum et sanctum Ægidium *etc. Apud Benedictum scriptorem nuperæ Historiæ Aquitaniæ inter instrumenta tom.* III *col.* 372 *recensentur multa loca peregrinationibus clara, atque inter ea* S. Ægidii in Provincia. *Monumentum autem istud spectare videtur ad sæculum* XIII. *In Vita B. Joannis Ophoviis apud nos tom.* IV *Junii pag.* 844 *beatus ille dicitur cum aliis peregrinatus ad* S. Ægidium; *quod factum videtur sæculo* XIV *aut* XV. *Ex dictis collige peregrinationes ad* S. Ægidium, *quæ verisimiliter non diu post mortem Sancti initium habuerunt, multis sæculis continuatas fuisse.*

* *vulgo, Saint Gilles*

Idem cultus mirifico modo cœptus Leodii,

5 *Interea variis locis constructæ sunt Sancto ecclesiæ, ejusque veneratio late propagata. Antiqua admodum est Leodii, ubi cœpta dicitur modo mirabili circa annum* 976 *sub Notgero præsule. Audi Fisenium nostrum in Historia ecclesiæ Leodiensis lib.* VII *ad annum* 976, *ubi rem narrat hoc modo :* In summo ejusdem Publici Montis vertice jacta sunt item, Notgero præsule, S. Ægidii fundamenta. Goderanus quidam autor fuit, ex Gallia Narbonensi oriundus, Oppido S. Ægidii, vir humilis sortis, ut qui circumductis per varias provincias urso simiaque, histrionicam E exercens, victum quæreret. Affecta jam ætate meliorem Deus mentem indidit. Sanctius sui ipsius spectaculum cælitibus exhibere studuit. Theatrum ipsi fuit Publicus Mons, inter silvas, latrociniis infestas ; ubi pro vitæ melioris tirocinio, iter facientes, si quando forte deerrarent, in viam primum reducere instituit. Quid enim altius aggrederetur ejuscemodi homo conditionis? Tum casas, et tuguriola cœpit erigere, convehente urso materiam, quo viatoribus, sed maxime pauperibus hospitalitatem exhiberet. Clariores inter hæc divinæ lucis radios in animum sentiebat infundi; quos et in hospites suos arrepta occasione cœpit immittere. Nec enim sinu facile quis ignem clauserit. Is porro fructus exstitit, ut non ex itinere modo, verum solo audiendi studio confluerent plurimi, sacri æque ordinis, ac profani homines; plerique etiam in ejus disciplinam transirent.

ubi Sancto struitur ecclesia monasterio deinde aucta :

6 Ædem ergo sacram exstruxit S. Ægidio, cujus nimirum clientem ortu se meminerat. Casas adjunxit includendis piis mulieribus, quæ sanctis ejus exemplis et hortatu, rejectis humanis F omnibus rebus, in unius Dei se tradebant obsequium. Sanctimonia, et piæ mentis ardore inter cæteras eminuit Judila quædam; quam venerabilem mulierem, et Deo dilectam appellat Ægidius. Feliciter, et magna sanctitatis opinione vitam clausit Goderanus. Sepultus est ante aram SS. Dionysii et Lamberti. Et Judila proxime posita. Histriones, et citharœdi, qui sodalem a pio instituto primum revocare tentarant, in demortui memoriam deferendum ad S. Ægidii quotannis susceperunt cereum, proximo Mercurii die post S. Joannis Baptistæ natalem. Hodieque post tot sæcula antiquum tenent. Ista sunt Ægidiani cœnobii incunabula. Veniet tempus, quo progressum dabimus. *Hactenus Fisenius, qui deinde variis locis de eadem agit ecclesia. At illa minus spectant ad propositum nostrum. Breviter ergo dixisse sufficiat, ecclesiam illam excrevisse in cœnobium, quod sæculo* XII *datum canonicis Regularibus, quorum præpositos et abbates enumerat Dionysius Sammarthanus tom.* III *Galliæ Christianæ a col.* 1009.

altera ecclesia Sancto dicatur, ejusque relatio quæ dicitur

7 *Post medium sæculi* XI *alia Sancto erecta est ecclesia per B. Theodericum abbatem Andaginensem seu S. Huberti in Arduenna silva. Res narratur*

AUCTORE J. S.

narratur in Vita B. Theoderici, apud Mabillonium sæculo VI *Benedictino part.* II *pag.* 573 *et* 574, *et apud nos tom.* IV *Augusti pag.* 858. *Anonymus, at coævus, Vitæ scriptor de Theoderico primum hæc refert :* Non longe vero a porta exterioris atrii *(monasterii Andaginensis)* ædificata spatiosa ecclesia, sancto Ægidio eam voluit dedicare ; cumque desiderio de Sancti corpore petendarum reliquiarum, ad Sanctum Ægidium pergeret, per urbem, quæ dicitur Trecas *, iter habuit *etc. Ac deinde additur apud Mabillonium :* Tandem reversus de itinere, inter cetera probitatis opera prudenti admodum usus consilio, ut reliquias, quas attulerat, in duas æquas partes divideret : quarum unam sibi suæque ecclesiæ retinuit, alteram ecclesiæ sancti Ægidii, ubi sacerdotem ipse instituerat, impertiit. *Hæc tamen posteriora non erant in Ms. nostro, uti dictum est in Annotatis ibidem lit. g. Porro facta hæc dici post medium sæculi* XI, *qua Theodericus abbas creatus est anno* 1055, *defunctus vero probabilius anno* 1087, *ut videri potest in Observationibus prævius Mabillonii æque ac in Commentario apud nos Vitæ prævio.*

* Troyes

B

veneratio Sancti in Hungariam propagata structo ibidem cœnobio,

8 *Sub finem sæculi* XI *veneratio Sancti nostri in Hungariam penetravit, structo in ejus honorem cœnobio, quod primario ejus monasterio fuit subjectum. Albericus monachus in Chronico ad annum* 1078 *rem obscure tradit his verbis :* In Ungaria regnavit sanctus rex Ladislaus, Belæ pugilis filius, annis octodecim. Hic in Ungaria fundavit nobilissimam abbatiam de Sentigis, in qua non solent recipi nisi Franci. *Lucem afferent litteræ Paschalis Papæ II ad Hugonem abbatem* S. Egidii *in Septimania, datæ anno* 1106, *quibus confirmatur subjectio abbatis Semuchensis in Hungaria abbati* S. Egidii. *Edidit has litteras Baluzius tom.* II *Miscellaneorum a pag.* 183 *hunc in modum :* Paschalis Episcopus servus servorum Dei dilecto in Christo filio Hugoni abbati monasterii sancti Egidii, quod in valle Flaviana situm est, ejusque successoribus regulariter promovendis in perpetuum. Religiosis desideriis dignum est facilem præbere consensum, ut fidelis devotio celerem sortiatur effectum. Latislavus siquidem bonæ memoriæ Hungarorum rex ad honorem Dei et sanctorum apostolorum Petri et C Pauli, in memoriam sancti confessoris Ægidii Semuchensem fundavit ecclesiam, et eam per manum Odilonis felicis memoriæ prædecessoris vestri monasterio beati Egidii, cui auctore Deo præsides, obtulit : ubi et ejus corpus venerabile requiescit. Hanc nimirum oblationem pro animarum salute perpetratam nos largiente Deo Apostolicæ Sedis auctoritate firmamus, cui vestrum Flavianæ vallis cœnobium ab eodem sancto Egidio in salarium datam agnoscitur. Igitur supradicti regis deliberationem præsenti decreto sancimus, ut quicumque Semuchensis abbas fuerit, abbati monasterii vestri, quod in valle Flaviana a sancto Egidio constructum diximus, obedientiam profiteatur, et perseveranter observet, negotia, quæ monasterio acciderint, regis consilio terminentur, et nullus præter regem super res ecclesiæ judicare præsumat. *Reliqua videri possunt loco asserato. Datæ autem notantur litteræ* Parmæ . IV Nonas Novembris, Indictione XV, anno Dominicæ Incarnationis MCVI, pontificatus autem domini Paschalis II Papæ VIII. *Martenius tom.* V *Anecdotorum pag.* 137 *hanc etiam refert. Petrus Pazmany in Catalogo abbatiarum Hungariæ hanc recenset his verbis :* De Simigio S. Ægidii, Vesprimiensis diœcesis. Viguit D anno MCCCII.

instituta ejusdem festivitas in ecclesia Aniciensi :

9 *Anno* 1096 *institutum est festum* S. Ægidii *in ecclesia Aniciensi, curante id Raymundo, comite Tolosano, qui multa hunc in finem donavit Aniciensi ecclesiæ. Diploma hujus donationis recitat nuperus scriptor Historiæ Occitaniæ tom.* II *inter instrumenta col.* 343, *ex quo pauca subnecto :* Ego Raymundus de sancto Ægidio tam Tolosanorum quam Ruthenensium comes, pro redemptione delictorum meorum et parentum meorum, ob amorem S. Ægidii, quem multis injuriarum modis frequenter offendi ; quatenus ejus festum in Aniciensi ecclesia, et in cæteris illi subditis ecclesiis annuatim celebretur ; et ut in omni canonicorum Podiensium conventu, illo festivitatis die, de meæ largitionis servitio annuus victus, qui tantum festum tamque venerabilem conventum deceat, perenniter exhibeatur ; et ut candela, dum vixero, incessanter die ac nocte pro me ante Dei Genitricis venerandam imaginem super altare ardeat *etc...* dono *etc. Subjiciuntur donationes comitis ad finem prædictum factæ. Observari etiam hic potest, titulum* E S. Ægidii *usitatum fuisse huic comiti Tolosano, uti et aliis non paucis circa idem tempus. Verumtamen ex hac donatione certo inferri non potest, festivitatem* S. Ægidii *in Aniciensi ecclesia ante non fuisse celebratam : nam donatio Raymundi fieri potuit, ut ejusdem festivitas solemnius deinde celebraretur.*

cultus Sancti antiquus in monasterio S. Quintini de Monte,

10 *Antiqua etiam est veneratio Sancti in abbatia S. Quintini de Monte prope Peronam in Picardia. Quippe in Vita S. Godefridi Ambianensis episcopi, qui post medium sæculi* XI *monachus erat in dicto S. Quintini monasterio, dicitur ibidem fuisse oratorium* S. Ægidii, *miraculumque in altari ejus factum narratur. Audi Nicolaum monachum istius Vitæ scriptorem apud Surium ad* VIII *Novembris :* Et quia oratorii beati Ægidii abbatis mentio facta est, rem memorabilem, quæ illic contigit, referemus. Ea nocte media, qua præsepii angustia Christum e Matre Virgine nascentem olim excepit, monachus quidam, Richardus nomine, vir in primis reverendus, qui vitam monasticam annis amplius quinquaginta egisse ferebatur, Sacrificium illic offerre voluit. Cumque expansis linteis calicem F et alia ad Sacrificium adhiberi solita imposuisset, incaute ardentem ibi reliquit cereum, et in chorum fratrum psallentium abscessit : ubi cum sextam lectionem a præcentore ipsi assignatam recitaret, recordatur cerei, fitque multum anxius, quod non posset, intermissa lectione, eo properare, nec cuiquam indicare, quid ipsum male haberet. Absoluta lectione, prope exanimis eo festinat : cumque omnia jam in cineres et favillam redacta putaret ; vidit cereum cecidisse in lintea, flammarum comas late diffundi, et tamen illæsa omnia, et, quod credi vix possit, ita comparata omnia, ut ignis non in stramina aut pannos lineos, sed in marmoris aut ferri, vel alterius metalli massas incidisse videretur. Ea re obstupefactus multos advocat, qui sint tanti miraculi testes oculati : qui cum omnia curiose inspexissent, nec vestigium quidem adustionis ullum reperire potuerunt. *Causam miraculi scriptor attribuit reliquiis in altari repertis. Verum fortasse non minus probabiliter attribui illa posset* S. Ægidio, *cujus erat altare : licet aliquin miraculum potius narraverim, ut cultum Sancti in illa abbatia probarem, quam ut*

ejus

A *ejus protectioni miraculum istud adscriberem.*

qui et Bambergæ auctus per reliquias eo devictas:

11 *Bambergæ in Germania auctus est* S. Ægidii *cultus per S. Ottonem Bambergensem episcopum sæculo* XII *non multum provecto. Testatur id Andreas, qui Vitam S. Ottonis collegit, ex qua fragmentum, seu Supplementum ad Vitas alias, dedimus tom.* I *Julii a pag.* 456. *Laudatus Andreas num.* 3 *sic habet* : Adhuc autem dilectissimum sibi locum amplificare desiderans *(Otto,)* sub monte S. Michaëlis capellam S. Ægidii cum hospitali domo, pauperum et peregrinorum receptionibus aptam construxit. *Descripto deinde conditi sacelli loco suburbano, qui vulgo* Lugenhubel, *seu* collis mendacii *dicebatur, ad propositum nostrum sic progreditur num.* 4 : Hoc ergo spiritualis hic pater in melius commutare desiderans, qui ad hoc se constitutum noverat, ut prava exstirparet, et bona quæque insereret ; collem ipsum complanari, et ecclesiam illic B. Ægidii jussit ædificari. Domicilia quoque, pauperibus et peregrinis opportuna construi : ut ubi antea servitus inimici pullulabat, ibi deinceps, divino cultu et eleemosynis pauperum , lucra animarum succrescerent. Eo tempore canonicus quidam ecclesiæ S. Jacobi, Wichodo nomine, orationis causa beatum visitans Ægidium, reliquias magnificas, id est, pollicem ejus, comparavit ; quem pius Otto, ab eodem sagaciter impetratum, altario S. Ægidii cum aliis multiplicibus reliquiis inclusit, ecclesiamque solenniter dedicans, memoriam ejus per omnem locum celebriorem, quam eatenus fuisset, instituit.

eidem varia per Germaniam condita monasteria.

12 *Monasteria quoque non pauca variis Germaniæ locis condita sunt in honorem* S. Ægidii. *Tria ex illis recenset Mabillonius tom.* V *Annalium pag.* 614, *sic scribens ad annum* 1115 : Eodem anno conditum legitur extra Brunswigam sancti Ægidii monasterium a Gertrude comitissa Northeimensi, uxore quondam Heinrici comitis, qui Bursfeldense cœnobium fundavit. Hæc corpus sancti Auctoris a Brunone Trevirorum episcopo impetravit, reposuitque eo in loco, ubi permagnificum monachorum cœnobium in honorem sancti Ægidii exstruxit, adjuvante Lothario duce, postea imperatore, qui filiam ejus habuit uxorem... Aliud per id tempus prænobile sancti Ægidii monasterium puellarum conditum est prope Monasterium * Westfalorum, cujus prima fuit abbatissa beata Adelheidis seu Alheidis.... Superest etiam nunc hoc monasterium sub congregatione Bursfeldensi. Aliud quoque fuit sancti Ægidii monasterium in diœcesi Halberstadensi, quod modo Lutheranorum est. *Buccelinus in Germania sacra part.* II *pag.* 3 S. Ægidii Norimbergæ *monasterium describit his verbis :* Magnificum olim S. Benedicti monasterium, a Conrado III imperatore fundatum anno Christi MCXL, optimeque meritis de re Christiana per Germaniam Patribus Hibernis seu Scotis traditum ad annum usque MCDXVIII, donec his numero et zelo religionis deficientibus Germani substituerentur. Paret hodie magistratui, extinctis post mutatam religionem in urbe monachis, celebraturque summopere amplissimæ basilicæ architectura, egregium prisci splendoris argumentum. *Addere his possum alias Sancto dicatas ecclesias, etiam Romæ : verum hæc sufficient ad ostendendum, quam longe sæculo* XII *propagata sit* S. Ægidii *veneratio : nam omnia loca ejus nomini sacra recensere hujus non est loci.*

* Munster

13 *Demum post medium sæculi* XIII *Urbanus Papa IV de* S. Ægidio *Officium* IX *lectionum Breviario Romano inseri jussit, illudque recitari ritu semiduplici, ut ex Gavanto scribit Bailletus ad* I *Septembris in* S. Ægidio. *Verum circa medium sæculi* XVI *id Officium ad simplex redactum est, quod deinde confirmatum a S. Pio V, atque hactenus servatum. Nihilominus etiamnum multæ diœceses celebriori cultu venerantur* S. Ægidium, *non modo in Gallia, sed in aliis quoque regnis et provinciis, præsertim in Belgio nostro. Hinc factum est, ut lectiones, quæ in festivitate Sancti recitantur, pro varietate ecclesiarum variæ sint. Ad venerationem quoque Sancti nostri, singularemque fidelium de ipsius ope fiduciam, spectant ea, quæ Papebrochius noster disputavit tom.* III *Aprilis pag.* 149 *in S. Georgio. Refert ibidem per aliquot sæcula in variis Occidentis ecclesiis viguisse usum invocandi quindecim Sanctos, quos* auxiliatores *vocant. Istius religionis originem et causam ait esse ignotam :* Nec alia *(inquit)* videtur assignari *causa* commodius per conjecturam posse, quam quod singuli eorum specialius soleant pro variis necessitatibus invocari et coli *etc. Inter Sanctos autem illos quindecim reperitur etiam* S. Ægidius, *prout videri ibidem potest ex collecta Missæ* de quindecim sanctissimis Auxiliatoribus. *In aliis antiquis Missalibus invenitur* Missa de quinque Sanctis privilegiatis, *atque inter illos similiter numeratur* S. Ægidius. *Ex quibus liquet, quanta fuerit fidelium in hunc Sanctum pietas, quantaque de ejus intercessione fiducia.*

AUCTORE J. S.

Officium insertum Breviario Romano : invocatur Sanctus cum aliis, quos Auxiliatores vocant:

ejus meritis Boleslaus Poloniæ rex natus creditur.

14 *Porro tanta hæc fiducia confirmabitur ex beneficio impetrato a rege Poloniæ, quod subnectere juvabit ex Benedicto Gonono, qui illud refert in Vitis Patrum Occidentis lib.* III *pag.* 155 *in* Ægidio *his verbis :* Sed non est omittendum qualiter hujus Sancti precibus et meritis Boleslaus Poloniæ rex fuit impetratus et natus. Scribit vero totam historiam Joannes Herburtus in hunc modum : Juditha Wladislai regis pii Polonorum uxor, cum liberos habere non posset, et assiduis precibus, jejuniis, et eleemosynis de prole Deum assidue fatigaret : a Lamperto Cracoviensi episcopo admonita, oratores in Narbonensem provinciam, ad monasterium divi Ægidii, ubi corpus ejus conditum erat, cum amplissimis et templo et monachis muneribus mittit. Exponunt quid veniant, quidve postulent. Indicitur monachis tridui jejunium, oratur Deus, ut intuitu grati servi sui Ægidii masculam prolem piis principibus concedat. Triduo itaque illo revelatur per visum cuidam seni et pio monacho, quod tanto studio petitum esset. Dimissis autem ac reversis oratoribus, natus est tandem ex Juditha Boleslaus. Qui Boleslaus cum adolevisset, paucis sacerdotibus et aliis piis hominibus comitatus, ad Ægidii tutelaris sui divi sepulchrum peregrinationem privato habitu suscepit, atque id iter magna ex parte nudis pedibus confecit : nullum templum, nullum monasterium, nullum egentium domicilium, neminem denique sacerdotem ac mendicum præteriens, quin liberalitatis, et munificentiæ quippiam in eum depromeret. Quindecim dies apud divi sepulchrum jejuniis et supplicationibus vacans, commoratus est. Hæc Joannes Herburtus. *Boleslaus, de quo hic agitur, fuit illius nominis Poloniæ rex III, creatus sub initium sæculi* XII

§ II.

AUCTORE J. S.

§ II. Sacri corporis translationes et reliquiæ.

Corpus Sancti, quod initio sepultum in ecclesia S. Petri, translatum

Corpus S. Ægidii diu mansit in ecclesia S. Petro sacra, quam ab ipso Sancto constructam probabimus. Illud elevatum fuisse sæculo X scribit Saxius in Pontificio Arelatensi, citans Breviarium S. Ægidii, quod nobis ad manum non est. Audi scriptores Galliæ Christianæ tom. VI col. 483 in abbatibus S. Ægidii : Autulphus vel Antulphus præerat (anno) CMXXV. . . . Quo sedente e terra levatæ sunt sacræ S. Egidii exuviæ, uti legitur in Pontificio Arelatensi, auctore Saxio. Qua occasione facta sit hæc elevatio, non invenio. At suspicio esse potest vel tunc vel alio tempore corpus sacrum fuisse translatum ad ecclesiam majorem, quæ S. Ægidio haud dubie dicata fuit. Certe præter ecclesiam minorem S. Petri alia ibidem fuit ecclesia etiam antiqua, quæ simul cum priore dejecta fuit anno 1116, ut magnificentior
B exstrueretur. Colliguntur hæc ex libro Miraculorum, quem Petrus Guilielmus ejus temporis et loci monachus Hugoni abbati suo inscripsit his verbis : Reverentissimo patri domno Hugoni abbati monasterii S. Egidii, quod in valle Flaviana situm est, frater Petrus cognomento Guilielmus, ejusdem loci bibliothecarius, debitum in omnibus ut filius famulatum. Inscriptionem hanc profert Mabillonius tom. V Annalium pag. 623.

verosimiliter ad ecclesiam quæ ipsi S. Ægidio dicata fuit :

16 Ex libro autem mox recitat sequentia ad propositum nostrum : Dum . . . anno Incarnationis Dominicæ MCXVI fundamenta basilicæ novæ poneremus, quia ecclesia alia minus continens erat, et multitudinem adventantium capere non poterat, subversioni ecclesiarum operam dedimus. Cum autem ecclesiam majorem, quæ cum tribus cryptis, maximis et quadratis lapidibus antiquitus exædificata fuerat, destrueremus, nec non et ecclesiam sancti Petri, quæ octoginta fratres in choro capere poterat, simul cum porticu lapidea, quæ ei adhærebat, a parte Septentrionis et a capite superioris ecclesiæ usque ad extremitatem ecclesiæ sancti Petri in longum
C protendebatur, in qua fratres ad processionem diebus solemnibus egredi soliti erant, et antiquitus Via sacra vocabatur, nec non et ecclesiam sanctæ Mariæ destrueremus ; mira virtus omnipotentis Dei patefiebat. Inter tot quippe moles ruinarum et ædificiorum corruentium, beato Egidio interveniente et plebem fidelem defendente, numquam aliquis ingredientium et egredientium ecclesias ipsas lapidis unius ictu attaminatus est. Tempus hic assignatum conditæ hujus basilicæ confirmat inscriptio sequens sculpta in claustro juxta parietem ecclesiæ, quæ habetur tom. VI Galliæ Christianæ col. 485 expressa his verbis : Anno Domini MCXVI hoc templum S. Ægidii ædificari cœpit mense Aprili, feria 2 in Octava Paschæ. Ibidem de magnificentia ejusdem ecclesiæ, ejusque destructione subnectuntur sequentia : Hanc autem basilicam inferior ecclesia et rudera superioris tam eleganti opere exstructam fuisse testantur, ut cum Julio Papa II, vix in toto Galliæ regno similem inveniri potuisse, quivis audacter possit asseverare. Verum debacchante hæresi Calviniana annis MDLXII et MDCXXII, devastata et maxima ex parte diruta, hactenus sub ruinis sepulta jacet. In hac autem basilica depositum verosimiliter Sancti corpus, in eaque servatum, donec Tolosam translatum sit, ut mox dicemus. D

scriptus liber Miraculorum, ex quo pauca narrantur.

17 At prius occasione laudati libri Miraculorum, qui a nobis non est visus, huic loco inseremus ea miracula, quæ Mabillonius ex illo libro descripsit loco Annalium proxime assignato : In illis miraculis, inquit Mabillonius, quæ partim a se visa, partim ab aliis accepta commemorat, mentionem facit de duobus viris ab interitu servatis, dum nova sancti Ægidii ecclesia ædificaretur . . . In alio capitulo refertur sanatio cujusdam Britonis, cui manus arida facta erat, propterea quod die festo sancti Ægidii terram arasset. Id accidisse dicitur in Britannia citeriori, quæ et Britannia Minor dicitur, ubi in episcopatu civitatis Namnetis, vicus quidam Bonobria * vocatur, et est ibi ecclesia in honore beati Martini, in qua fratres monasterii sancti Florentii Salmurensis omnipotenti Deo deserviunt, in qua etiam et habetur altare in honore beati Egidii constructum . . . Denique, ut cetera omittam, in illis sancti Ægidii miraculum unum refertur de quodam Teutonico, ex Ciza civitate E oriundo, qui ter suspensus, invocato sancto Ægidio, nihil mali passus est. Testis vir honestus, et per cuncta laudabilis, Guirardus nomine, abbas monasterii sanctæ Mariæ, quod situm est in insula, quæ Hedoa dicitur. Hæc in specimen ex illo libro miraculorum retulisse sufficiat. Vellem plura dedisset, aut liber pervenisset ad manus nostras. Verum ad corporis translationem regrediamur.

* Boneuvre

Corpus translatum Tolosam : quod alii tempore Albigensium,

18 Omnes scriptores consentiunt corpus S. Ægidii translatum esse Tolosam, ibique servari in ecclesia S. Saturnini. At nullibi explicatum invenio, quo circiter anno, aut quorum opera, sacrum corpus eo fuerit deportatum. Saussayus quidem, cujus verba dedi num. 3, asserit translationem contigisse tempore hæresis Albigensium; sed vaga est illa temporis ratio et nullum illius adducitur fundamentum. Varii tamen scriptores idem deinde asseruerunt, eaque opinio, licet rationibus destituatur, inserta est nupero Martyrologio Parisiensi ad I Septembris, ubi Sancto nostro elogium texitur hujusmodi : Apud Vallem Flavianam pagi Nemausensis in Occitania, beati Ægidii abbatis, cujus tumulus nomen dedit F basilicæ super illum ædificatæ, et postmodum constructo circum oppido, unde corpus ejus propter Albigensium motus Tolosam translatum, in ecclesia sancti Saturnini depositum est. Si vera est hæc sententia, translatio fieri debuit sæculo XII, vel ante medium sæculi XIII ; nam illo tempore viguerunt Albigensium motus.

alii serius factum volunt.

19 Verum scriptores hodierni Galliæ Christianæ tom. VI col. 502 contendunt translationem illam multo serius factam, dum hæc scribunt : Antonius I Folquerii præfuit (abbatiæ S. Ægidii) ex chartis domesticis a die XVIII Februarii an. MCDXXI usque ad annum MCDXLIV. Convenit an. MCDXIII die I Augusti cum suo capitulo de capite S. Egidii in theca ex argento inaurato recondendo, cui operi de piis legatis incertis quadraginta libras Turonenses Nicolaus episcopus Nemausensis litteris datis die XXIV Julii concessit ; aliisque litteris datis iisdem die et anno omnibus Christi fidelibus, qui pro dicta reparatione manus adjutrices porrigerent, quadraginta dierum indulgentiam elargitus, asserit corpus S. Egidii in eodem cœnobio requiescere : quod quidem variis in bullis Clemens Papa IV testatum reliquit :

A reliquit : proindeque sacrum beati Egidii corpus non Albigensium tempore, sed potius XVI sæculo Tolosam translatum est. *Hactenus scriptores illi, quibus securius assentiri possem, si verba ipsa litterarum, quas allegant, protulissent. Sane quod dicitur de translatione facta sæculo* XVI *non usquequaque mihi arridet, cum Nicolaus Bertrandi, qui scripsit non diu post initium istius sæculi de Gestis Tolosanorum fol.* 5 *verso inter alia Sanctorum corpora, quæ liberaliter Tolosanis attribuit, etiam recenseat* corpus beati Egidii abbatis. *Rem igitur relinquere cogor incertam.*

Caput olim seorsum servatum reliquiæ aliæ

20 *Caput a reliquo corpore separatum fuisse liquet ex mox dictis de capite recludendo in theca argentea inaurata. Illud igitur anno* 1423 *erat in monasterio* S. *Ægidii. In Ms. Kalendario apud Chiffletium invento inscripta legitur* S. Ægidii inventio capitis, *ut notatum est in prætermissis ad* II *Junii. At nec de illa inventione, nec de capite ipso ibi quidquam præterea reperio. Vereor ne forsan non evaserit sacrilegas manus Calvinistarum, a quibus anno* 1562 *occupatum* B *oppidum* S. *Ægidii, sacræ reliquiæ dissipatæ, templaque destructa, ut testantur laudati scriptores Galliæ Christianæ col.* 506. *Aliæ* S. *Ægidii reliquiæ variis locis asseruntur. De pollice Bambergam portato aliisque reliquiis ad monasterium Andaginense jam meminimus num.* 7 *et* 12. *Inter reliquias plurimas, quæ anno* 1587 *Ulyssiponem allatæ sunt atque insigni cum apparatu in ecclesia domus professæ Societatis Jesu locatæ, numerantur etiam reliquiæ* S. *Ægidii abbatis, quæ partim in feretro septimo partim in duodecimo erant circumlatæ, ut videre est tom.* II *Januarii pag.* 12.

variis locis

21 *Inter reliquias triginta sex Sanctorum, quas possidet abbatia S. Salvatoris, Ordinis Cisterciensis, hic Antverpiæ, reperiuntur etiam reliquiæ* S. *Ægidii abbatis. Fuerant hæ cum reliquiis S. Hyacinthi, S. Elisabethæ Hungaricæ, S. Paulini Nolani, et S. Catharinæ virginis et martyris conservatæ in ecclesia metropolitana Strigoniensi in Hungaria : anno* 1480 *a Casimiro Poloniæ rege donatæ Alphonso V Lusitaniæ regi, anno* 1487 *a tribus Cardinalibus examinatæ et approbatæ, atque ex Lusitania allatæ per Antonium regni* C *Lusitanici possessorem, donec pelleretur a Philippo II Hispaniæ rege : Antonius enim e regno Lusitaniæ in Galliam profugus secum sumpsit capsam multis Sanctorum reliquiis refertam, quam anno* 1594 *dedit filio suo Emmanueli ; hic vero anno* 1633 *Christophoro Butkens abbati S. Salvatoris Antverpiæ. Hæc omnia fuse ostenduntur a Francisco Dierickx laudatæ S. Salvatoris ecclesiæ abbate, in Opusculo, cui titulus,* Fides et traditio sacrarum reliquiarum *etc. ; atque etiam apud nos tom.* I *Aprilis in Maria Ægyptiaca pag.* 72 *et* 73 *et ulterius pag.* 898.

Belgio,

22 *Rayssius in Hierogazophylacio Belgico varias commemorat Sancti nostri reliquias. Pag.* 160 *enumerans reliquias collegii Audomaropolitani Anglorum Societatis Jesu, quæ anno* 1611 *a Jacobo Blasæo antistite approbatæ sunt,* os sancti Ægidii abbatis Arelatensis *inter illas recenset. Abbatiæ Lætiensi in Hannonia pag.* 281 *adscribit* dentem sancti Ægidii abbatis Arelatensis. *Pag.* 378 *abbatiæ Tornacensi S. Nicolai de Pratis Canonicorum Regularium assignat* brachii notabilem partem *ejusdem Sancti. Pag.* 330 *testatur in ecclesia collegiata Walcuriensi* * *B. Mariæ esse* in veneratione magna crucem quamdam in-

* Walcourt

auratam, gemmis ac preciosis lapidibus exornatam, quod in ea.. preciosæ Sanctorum reliquiæ recondantur, *interque eas numerat* de S. Ægidio abbate Arelatensi. *Rutilensi Carthusiæ ad ripam Mosæ pag.* 454 *attribuit* os magnum sancti Ægidii Arelatensis abbatis. *Ac demum pag.* 470 *inter reliquias abbatiæ sancti Sepulcri Cameraci recenset* sancti Ægidii abbatis Arelatensis assulum sacrum brachii. *Hic obiter observari potest Sanctum nostrum proprie non fuisse abbatem Arelatensem ; at sic vocari ab hoc scriptore, quod dicatur Arelate aliquo tempore vixisse cum S. Cæsario.*

Germaniæ et Italiæ.

23 *Gelenius in Opere de Coloniæ Agrippinensis magnitudine sacra et civili variis ejusdem urbis ecclesiis reliquias* S. *Ægidii adscribit : nimirum pag.* 264 *ecclesiæ collegiatæ S. Gereonis, pag.* 289 *collegiatæ S. Cuniberti, pag.* 372 *ecclesiæ S. Pantaleonis, et pag.* 412 *ecclesiæ parochialis S. Lupi ; at non exponit, qualnam reliquiarum illis locus habeatur. Verum pag.* 311 *enumerans sacrum thesaurum ecclesiæ collegiatæ B. Mariæ Virginis ad Gradum, in eo recenset* caput S. Ægidii abbatis, illustris ex Græcia peregrini pro Christo, ut ejus civis et domesticus fieri mereretur. E *An caput idem sit, quod anno* 1423 *adhuc in ecclesia Ægidii servatum fuisse diximus num.* 20, *non inquiro. Forsan pars capitis jam ante fuerat Coloniæ, et pars altera in monasterio remanserat : nam pars capitis pro capite non raro sumitur. Laudatus scriptor pag.* 361 *in ecclesia collegiata S. Cæciliæ* brachium S. Ægidii abbatis *venerationi esse affirmat. Pragæ in ecclesia metropolitana S. Viti servantur* S. Ægidii abbatis pars de brachio ex Galliis allata anno MCCCLVI, et alia duo frustula, *teste Phosphoro Pragensi pag.* 517. *Bononiæ etiam habentur* S. *Ægidii reliquiæ, quas in ecclesia S. Stephani et in ecclesia S. Ignatii Societatis Jesu venerationi esse, scribit Masinus in Bononia perlustrata pag.* 439. *Demum Fiazza in Hemerologio ad* I *Septembris reliquias* S. *Ægidii, adscribit ecclesiæ S. Agathæ Romæ. Nec dubito quin sacra ejusdem Sancti pignora aliis etiam locis ostendantur.*

§ III. Acta S. Ægidii antiqua utcumque, sed fabulis conspersa : ortæ hinc controversiæ de tempore, quo vixit Sanctus, aliisque cum illo tempore connexis. F

Acta S. Ægidii modo tam intricato scripta sunt.

Acta S. *Ægidii, etiamsi reperiantur in codicibus plurimis, iisque admodum antiquis, sic conscripta sunt, ut fidem indubitatam obtinere nequeant ab iis, qui scripta antiqua solent discutere, dubiaque a certis ac vera a falsis, quantum fieri potest, secernere laborant. Hinc recentiores scriptores Acta illa vehementer accusant, ut anachronismis fœdata. Audi pro omnibus Mabillonium, qui in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini in Catalogo prætermissorum ante tom.* I *ad vocem Ægidius hæc scripsit :* Tres Vitæ S. Ægidii scriptores nacti sumus, duos oratione soluta, tertium stricta, nullum non mendosum, et anachronismis non involutum. Illis in Actis dicitur Ægidius regia stirpe editus e Græcia

AUCTORE J. S.

cia in Galliæ Provinciam accessisse ad Cæsarium Arelatensem episcopum bonæ memoriæ, ac, transmisso Rhodano, Veredemio eremitæ se adjunxisse, penetrasse deinde in secretiorem locum, ubi cum cervæ lacte pasceretur, fertur a Flavii Gothorum regis venatoribus fuisse deprehensus, auctorque Flavio extitisse condendi cœnobii, quod postea S. Ægidii dictum, ad sæculares conversum est. Legitur etiam Caroli Franciæ regis jussu Aureliam accitus. Cæsarii episcopi Arelatensis ætas non convenit cum Caroli Martelli principatu, qui Carolus hoc nomine primus Francorum sceptrum tenuit. Deinde ab Amalarico Visigothorum rege sævissimo, ejusque successoribus Arianis aliena res est monasterii constructio. Si quis dicat alterum fuisse Cæsarium episcopum Arelatensem Carolo Martello coævum, ne sic tamen difficultas explanabitur; cum post Amalaricum omnes Visigothorum reges in Hispania habitaverint, uno excepto Liuva, qui regno Galliæ Narbonensis contentus, Narbone triennio regnavit, uti V. C. Hadrianus Valesius in Rer. Franc. lib. VII, pag. CCCLVII adnotavit.

totque difficultates involvunt,

25 *Idem Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 99 *inquirit, an Ægidius abbas, qui anno* 514 *cum Messiano notario Romam missus est a S. Cæsario, idem sit cum sancto* Ægidio, *de quo agimus; eaque occasione renovat et auget difficultates in Actis hisce occurrentes. Lubet verba ejus attexere, ut studiosus lector simul intelligat, quam variæ ex hisce difficultatibus oriantur controversiæ, quas excutere conabimur eo diligentius, quod illarum aliquas a variis scriptoribus invenimus decisas sine sufficienti examine aut idoneo fundamento*. An vero, *inquit, cum Ægidio Romam misso a Cæsario* idem sit Ægidius abbas ille Græcus et sanctus, qui monasterium in Septimania prope Nemausum in valle Flaviana construxit, ab ejus nomine postea nuncupatum, res non adeo perspicua est. Hic quidem in omnibus ejus Actis, tam editis, quam ineditis, dicitur ex Græcia, unde oriundus ex regia stirpe erat, tributis in pauperes facultatibus, in Galliam accessisse ad Cæsarium Arelatensem episcopum: sed cum deinde Aurelianos a Carolo Francorum rege accitus fertur, hoc primum si admiseris, alterum respuendum est, cum Cæsarius, qui unus Arelatensi ecclesiæ præfuit, ducentis annis præcedat Carolum Martellum, primum eo nomine principem Francorum. Idem itaque fuerit Ægidius Græcus abbas, quem Cæsarius cum Messiano direxit ad Symmachum Papam. Is, si qua vulgatis ejus Actis fides, transmisso Rhodano se adjunxit Veredemio eremitæ. Dein secretiorem in locum penetravit, ubi cum cervæ lacte pasceretur, a Flavii Gotthorum regis venatoribus, cerva ad eum refugiente, deprehensus fuit, idemque postea Flavio auctor fuit condendi cœnobii, quod ipse rexit.

ut nihil de [illegible]

26 Dicebantur quidem Flavii omnes Gotthorum reges: sed cum omnes Arianæ sectæ addicti fuerint, quis putet Amalaricum, qui tempore Cæsarii septimaniam obtinuit, aut quemvis alium de condendo monasterio cogitasse? Ad hæc monasterium istud multo post tempore conditum dici debet, quam Ægidius, transmisso Rhodano, discessit a Cæsario; nec Ægidius ante conditum monasterium abbas fuit. Et tamen libellus seu epistola Symmacho Pontifici Cæsarii nomine oblata est ab Ægidio jam abbate, et Messiano notario. Ex his colligitur, quam intricata sint et nullius pæne momenti hæc Acta, his mendis quidem expurgata a Fulberto episcopo Carnutensi in Officio sacro, quod de sancto Ægidio composuit, sed nullo pæne relato historico facto, nisi quod eum Græcum fuisse, et in Galliam accessisse dicat. Utcumque sit, antiquum est sancti Ægidii monasterium in valle Flaviana, quod inter Septimaniæ monasteria, quæ regi solas orationes debebant, primum nominatur in Constituto Ludovici augusti, cognomento Pii, de monasteriis regni Francorum. *Sic ille dubitanter in utramque partem disserit; atque unum illud pro certo enuntiat, Acta* S. Ægidii *nullius pene esse momenti, adeoque idonea non esse ad factum aliquod historicum stabiliendum. Huic censuræ libenter subscribo cum eruditis omnibus, quos vidi hac de re scripsisse post Mabillonium. Verum non soli anachronismi in Actis illis mihi displicent, illi enim conciliari possent, si Acta conscripta essent tanta gravitate, ut tuto ex illarum auctoritate statuere liceret alterum Cæsarium Arelatensem episcopum: sed facta quoque non pauca in iis relata sunt modo parum verisimili, et ordine, ut videtur, perturbato.*

Acta tamen utcumque sunt antiqua, nec scripta videntur post sæculum IX *aut* X.

27 *Porro quo tempore scriptor illorum Actorum floruerit, exacte determinari non potest: nullibi enim se coævum Sancto innuit, nec etiam probari potest, ab ejus ætate multum distare. Verumtamen ex nostris codicibus, in quibus Vita illa legitur, colligi potest non esse scriptam post sæculum* IX *aut certe* X, *cum duo ex illis admodum antiqui sint. Habemus istius Vitæ exemplaria octo, quinque in codicibus propriis, tria vero apographa aliunde submissa, videlicet unum a Sirmondo nostro, alterum a Chiffletio, tertium ex codice Cameracensi* vetustissimo, *prout adscriptum est in margine. Ex hisce exemplaribus, quæ satis inter se consonant, Acta Sancti inferius edam, notatis Mss. discrepantiis, ubi erit operæ pretium. Nunc breviter enumerabimus controversias, quæ ex Actis ortum habuerunt, ut eas illustremus, quantum possumus, non ex Actis ipsis, quæ eum in finem non satis auctoritatis habent; verum inquirendo, quænam ex gestis in Vita assertis aliunde firmari possint, et certa aut saltem probabilia reddi.*

Lis de ætate S. Ægidii, quem passim neoterici S. Cæsario Arelatensi

28 *Præcipua controversia est de tempore, quo vixit* S. Ægidius. *Plerique scriptores medii ævi tradunt Sanctum vixisse in Gallia sæculo* VIII *sub principatu Caroli Martelli, qui Francorum regnum non quidem regio nomine, regia tamen auctoritate administravit ab anno 715 usque ad annum 741, quo defunctus est. Alii quidam ætatem sancti abbatis retulerunt ad tempora Caroli Magni imperatoris: at illa opinio est improbabilis, ut patebit. Demum scriptores plurimi, iique doctrina præstantes, qui posterioribus hisce sæculis floruerunt, omnes præcedentium sæculorum scriptores, qui meminerunt de* Ægidio, *erroris arguunt, contenduntque* S. Ægidium *contemporaneum esse S. Cæsario Arelatensi episcopo, viro sane celeberrimo; qui episcopatum Arelatensem consecutus anno 502, eumdem cum vita deposuit anno 542, uti ostendimus in Cæsario tom.* VI *Augusti pag.* 61. *Baronius in annotatis ad Martyrologium Romanum* I *Septembris sic mentem suam de ætate* S. Ægidii *exponit:* Claruisse testatur Sigebertus in Chron. anno DCCXV; sed errat: nam (ut ex ejus Vita apparet) constat vixisse temporibus Cæsarii episcopi Arelatensis, qui claruit temporibus Clodovei regis Franc., et Theodorici regis Italiæ. *Cointius in*

Annalibus

A *Annalibus Francorum ad annum* 531 *eamdem opinionem amplectitur, multique alii, quorum catalogum texere non lubet: sed aliqui eorum postea nominabuntur in aliis controversiis, quæ ex primaria hac duxerunt originem.*

coævum faciunt, at sine idoneo fundamento:

29 *Miror hanc de ætate* S. Ægidii *opinionem tam multis placuisse eruditis, cum pro ea non alia afferatur aut afferri possit ratio, quam quod in Actis* S. Ægidii *dicatur venisse ad Cæsarium et biennio apud eum mansisse. Quippe eadem Acta affirmant,* Ægidium *venisse ad Carolum Francorum regem, qui cum Cæsario illo nequaquam componi potest. Itaque in alterutro erravit Actorum scriptor, nec ullus ostendit hactenus, cur potius censeri debeat errasse in Carolo quam in Cæsario. Istud tamen probari oportebat, ut Cæsario contemporaneus diceretur* Ægidius. *Similiter si quis fidem velit facere, Carolo convixisse* Ægidium, *ostendere debebit, cur dicta in Actis de Cæsario falsa potius judicari debeant quam dicta de Carolo rege. Præterea plerique scriptores, qui* Ægidium *contemporaneum volunt S. Cæsario, Acta illa merito accusant ut auctoritate carentia.* B *Si autem Acta carent auctoritate ad probandum idonea, illa etiam, quæ in Actis dicuntur de S. Cæsario, firmiora esse non possunt, nisi aliunde firmarentur; quod factum non video. Patet igitur abunde, quam ruinoso nitatur fundamento tota illa recentiorum de ætate* S. Ægidii *opinio.*

hinc aliqui negant monasterium S. Ægidii ab ipso Sancto structum:

30 *Veruntamen ex hac opinione deducta sunt alia consectaria, quæ juvabit explicare et deinde refutare, priusquam ætatem Sancti stabilire conemur. Vidit Mabillonius monasterium* S. Ægidii *tam antiquum non esse, ut S. Cæsarii tempore conditum dici possit, idque indicavit verbis citatis num.* 26: Monasterium istud multo post tempore conditum dici debet, *insinuans se dubitare, an monasterium ab ipso* Ægidio *fuerit constructum. Dubitationem illam amplectuntur scriptores hodierni Galliæ Christianæ tom.* VI *col.* 480 *et* 481. *Longius processit Bailletus ad* I *Septembris in Ægidio, quem quidem* abbatem in Occitania *statuit, sed sine monasterio, quod asserit ad sepulcrum ejus postea conditum. Idem obscure innuunt verba Martyrologii Parisiensis, data a nobis num.* 18; cujus *(Ægidii)* tumulus nomen C dedit basilicæ super illum ædificatæ, *maxime quia de ædificato a Sancto monasterio nulla fit mentio. At contra eruditi Benedictini, qui nostris temporibus scribunt Historiam Occitaniæ, tom.* I *pag.* 667 *agnoscunt monasterium ab ipso* Ægidio *constructum, licet ætatem ejus ad tempora Cæsarii referant. Non deerunt, ut confido, rationes ad litem hanc dirimendam, monasteriique constructionem Sancto indubitanter adscribendam, ubi reliquas controversias exposuero.*

dubitatur quis sit Flavius Gothorum rex in Actis memoratus, eumque omittunt aliqui:

31 *Ex ignorantia temporis, quo vixit Sanctus, æque ignotum est, qui sit ille Flavius Gothorum rex, a quo locum condendo monasterio* Ægidius *accepisse dicitur. Imo non pauci Flavium illum omnino prætermiserunt, et omnia, quæ de Flavio narrantur in Actis, Carolo Martello Francorum principi attribuerunt. Audi Officium, quod de* S. Ægidio *recitamus in diœcesi Antverpiensi, lectione* VI: Cum... Carolus Martellus regni Gallici moderator, post Saracenorum a se edita excidia, venationi insisteret in silva Nemausensi, venatoribus ejus cervam illam, quæ Ægidium pascebat, multa canum vi insequentibus, ea ad Virum Dei profugit, immotis canibus frequentique latratu indicantibus horrorem. Quam ob rem Carolus ferro viam inter spineta aperiens, sanctum Senem in spelunca offendit multo sanguine rubentem ex vulnere, quod incauti jaculatoris sagitta, dum cervam appetit, ei intulerat. A quo venia et benedictione petita, princeps summis precibus effecit, ut in loco speluncæ monasterium extrui pateretur. *Eadem opinio traditur in multis aliis Officiis particularium ecclesiarum; eamdemque secutus est Saussayus in elogio, quod de* S. Ægidio *inseruit Martyrologio Gallicano. Itaque infra probare conabimur locum revera a Flavio Gothorum rege* S. Ægidio *datum.*

AUCTORE J. S.

variæ de Flavio illo opiniones:

32 *Deinde vero inquiremus, quis inter Gothorum reges probabilius dici debeat Flavius ille monasterii fundator. Quippe Mabillonius Amalaricum suggerit, sed dubitanter. Cointius vero ad annum* 531 *num.* 10. Ceterum, *inquit,* Amalaricum haud alium existimamus ab illo Gothorum rege, in cujus conspectum venit Ægidius. *Bailletus in* Ægidio *assignat* Amalaricum *vel* Theudonem, *Visigothorum regem. Ab his dissentiunt laudati ante scriptores Historiæ Occitaniæ; qui Theodoricum Italiæ regem substituunt.* E *At nos inferius ostendemus, nullum ex his omnibus probabili ratione assignari, et recurrendum esse ad ea tempora, quibus reges Visigothorum erant Catholici.*

aliqui Ægidium, quem S. Cæsarius Romam misit, cum S. Ægidio confundunt

33 *Tandem ex sententia, quæ jam quasi communis facta est de ætate* S. Ægidii, *concluserunt scriptores neoterici,* S. Ægidium *eumdem esse cum Ægidio abbate illo, quem anno* 514 *S. Cæsarius Romam misit, ut cum Messiano notario libellum offerret Symmacho Papæ. Non dubitabat ea de re Mabillonius, dum edebat Analecta vetera, prout videri potest tom.* III *Analectorum pag.* 433. *Verum postea, dum Annales Ordinis sui scribebat, difficultates istius sententiæ vidit et exposuit verbis num.* 25 *et* 26 *recitatis, quibus dubitationem suam abunde declaravit. Veruntamen scriptores hodierni Historiæ Occitaniæ tom.* I, *pag.* 666 *etiamnum credunt Ægidium illum Cæsarii legatum alium non esse ab* Ægidio, *de quo disputamus, eamdemque opinionem alii plerique asserunt, certe ut probabiliorem. Quapropter, cum illis assentiri nequeam, illam etiam sententiam refutare conabor, priusquam ætatem* S. Ægidii *stabilire aggrediar. Ignoscet studiosus* F *lector, si forte hic videar prolixior: auctoritas eruditorum, quorum opinionem deserere cogor, facit, ut paucis rem absolvere non expediat.*

§ IV. Præmittuntur quædam de abbatia S. Ægidii; tum deciduntur controversiæ mox propositæ.

Locus exponitur, in quo conditum [illegible] non [illegible].

Locus, *in quo conditum monasterium, quod* S. Ægidio *asseremus, notus est ab oppido non ignobili, quod circa monasterium paulatim excrevit, sanctique* Ægidii *nomen huc usque retinuit, dictum Latine* Fanum S. Ægidii, *Gallice* Saint Gilles. *Porro Fanum sancti Ægidii in extremo fere Occitaniæ angulo situm est, uno tantum milliari a Rhodano, ubi ille in varia ostia dividitur, ut paulo inferius in mare decurrat. Locus ante vocabatur* Vallis Flaviana, *quod nomen verosimiliter*

AUCTORE J. S.

verosimiliter accepit a regibus Visigothis, quibus prænomen Flavius *diu fuit commune. Hinc monasterium* S. Ægidii *nominabatur initio* S. Petri in Valle Flaviana, *deinde vero* S. Ægidii *similiter* in Valle Flaviana. *Testatur etiam Catellus in Historia Comitum Tolosanorum pag.* 5 *se vidisse antiqua abbatiæ Ægidianæ monumenta, in quibus silva dicti monasterii vocatur* La selva Gotesca, *id est,* silva Gothica. *Idem scriptor existimat, ibidem fuisse palatium Gothorum; idque ipsum cum multis aliis affirmant scriptores Historiæ Occitaniæ tom.* I *pag.* 257, *qui existimant palatium istud a regibus Gothis exstructum, ut in vicina silva venationi commodius possent insistere. Posteriora hæc de palatio Gothorum nituntur auctoritate Godefridi Viterbiensis et Ottonis Frisingensis, quorum verba adducunt. Hæc de loco sufficiant. At nunc pauca juvabit attexere de varia monasterii fortuna, ut hinc etiam disputationi lux affulgeat.*

quod exemplum fuit a jurisdictione episcopi, sed non semper eodem modo

35 *Monasterium situm est in diœcesi Nemausensi, et ab initio a jurisdictione episcopali fuit exemptum, prout clare videbimus. Verumtamen episcopi Nemausenses variis vicibus jurisdictio-* B *nem acceperunt in abbatiam, nimiamque subinde sibi vindicarunt, ita ut sæpius reprimi debuerunt per summos Pontifices. Inter instrumenta post tomum* VI *Galliæ Christianæ col.* 165 *legi potest diploma Ludovici Pii imperatoris, quo omne jus suum in cellam,* quæ dicitur Vallis-Flaviana, quæ est in honore S. Petri principis Apostolorum constructa, *concedit Christiano Nemausensi episcopo. Aliquid etiam concessum est Isnardo Christiani in episcopatum successori per ipsum Nicolaum summum Pontificem, ut colligitur ex iis, quæ recitantur tom.* II *sæpius laudatæ Historiæ Occitaniæ inter probationes col.* 10. *Enumerantur enim ibi aliquot episcopi Nemausenses interque eos,* Isnardus, cui Nicolaus Papa concessit prædicta monasteria, *id est,* abbatiam sancti Ægidii et Tornacensem, *quas mox scriptor nominaverat. Orta hinc controversia inter Gilbertum episcopum Nemausensem et Leonem S. Ægidii abbatem coram summo Pontifice Joanne VIII, qui anno* 878 *venerat in Galliam, et Arelate aliquo tempore subsistebat. Exhibita sunt Pontifici monumenta abbatiæ, delecti ad* C *litem judicandam episcopi utrique nobiles complures, ac demum causa abbati est adjudicata, ut latius videri potest in Gestis Joannis VIII, quæ edidit Baluzius tom.* VII *Miscellaneorum pag.* 349, *quæque apud nos habentur in Collectione Ms. de Pontificibus, ex qua Papebrochius eadem dedit in Propylæo Maii part.* I *Conatus chronico-historici pag.* 140. *Non diu tamen huic judicio acquievit episcopus. Hac de causa Pontifex epistolam suam exaravit* Rostagno archiepiscopo Arelatensi, Sigibodo archiepiscopo Narbonensi et Roberto archiepiscopo Aquensi, *quos jubet serio monere episcopum Nemausensem, ut se in officio contineat, eumque excommunicare, si id facere recuset. Epistola hæc impressa est apud Labbeum tom.* IX *Conciliorum col.* 124. *Sic anno* 1074 *Gregorius VII reprehendit Froterium II Nemausensem episcopum, quod nimiam sibi auctoritatem arrogaret in abbatiam S. Ægidii. Epistolam exhibet Labbeus tom.* X *col.* 55. *Multæ alia ejusdem monasterii vicissitudines videri possunt in catalogo abbatum tom.* VI *Galliæ Christianæ, a col.* 482; *illæ enim minus spectant ad propositum nostrum.*

36 *Hisce expositis, subjungo rationes, quæ* *me dubitare non sinunt, quin prædictum monasterium ab ipso sancto Ægidio fuerit erectum. In Gestis Joannis VIII jam assignatis hæc primo leguntur :* Monasterium enim S. Petri, in quo quiescit corpus B. Ægidii in finibus Gothiæ in valle Flaviana, quam vallem Flavius quondam rex B. Ægidio donavit, et S. Ægidius exinde donationem integriter Romanæ Ecclesiæ et domino Papæ Benedicto * fecerat, et ibi in veneratione principum Apostolorum Petri et Pauli monasterium ædificaverat *etc. Deinde relato conatu Gilberti episcopi ad jurisdictionem in monasterium sibi vindicandam, subjungit :* Sed dominus Joannes Papa, cum monumenta * chartarum ejusdem monasterii requireret, privilegium, quod Romæ * venerabilis Papa Benedictus S. Ægidio corporaliter tradiderat, ei oblatum est. *Hæc tam clara sunt, ut nullam relinquant dubitationem, cum Sanctus non modo asseratur monasterium istud struxisse, sed etiam exemptionis privilegium* corporaliter *accepisse ab ipso Pontifice. Imo ne quidem id negabat Gilbertus episcopus, sed, ut sequitur, voluit se defendere per illa, quæ impetrarat a Nicolao Papa et quodam Francorum rege, quorum præcepta protulit. Verum episcopi aliique judices,* sub excommunicationis anathemate *jussi recte judicare, monasterium adjudicarunt Pontifici, contraque episcopum pronuntiarunt.*

D

Ex variis monumentis probatur, monasterium istud

* vox Benedicto hic omittitur apud Baluzium.

* Baluz. munimenta

* idem, Romanus

E

37 *Porro hæc Gesta Joannis VIII* ab auctore verosimiliter coævo descripta *sunt, judice etiam Papebrochio : nec est, cur dubitemus de fide istius monumenti. Ad prædictum autem judicium respicit Joannes VIII in epistola anno sequenti scripta ad archiepiscopos Arelatensem, Narbonensem et Aquensem, quam supra assignavimus, dum ait :* Veracium relatione comperimus, Gilbertum Nemausensem venerabilem episcopum, quod quoddam monasterium nostrum, quod super eumdem episcopum acquisivimus *(judicio anni præcedentis jam relato)* ipse Gilbertus temere invaserit *etc. Præterea monasterium prædictum non fuisse conditum post* S. Ægidii *tempora, rursum clare testatur Gregorius VII in epistola jam laudata ad Froterium II episcopum Nemausensem, cui hæc scribit :* Audivimus... te contra justitiam monasterium sancti Ægidii, quod idem gloriosus Confessor juri beati Petri tradidit, usque adeo affecisse injuriis *etc. Gregorio consentit Urbanus II in bulla anni* 1096, *qua confirmat cessionem Raymundi comitis Tolosani, qui abdicaverat* quidquid juste sive injuste *in villa S. Ægidii obtinebat. Quippe Pontifex ibi subdit hæc verba :* Post hæc divinæ voluntatis dispositione actum est, ut apud B. Ægidii monasterium basilicæ novæ aram omnipotenti Deo nostris manibus dicaremus. Sanximus igitur et sancimus, et ad posterorum memoriam litteris consignamus, ne quis ulterius archiepiscopus aut episcopus adversus eamdem ecclesiam audeat excommunicationis aut interdictionis proferre sententiam, quatinus idem monasterium, ex ipsius B. Ægidii traditione sanctæ Romanæ Ecclesiæ juri proprio subditum, Romanæ semper libertatis gratia perfruatur. *Bullam totam invenies tom.* II *Spicilegii recusi pag.* 630. *Idem affirmat Paschalis II in litteris partim recitatis num.* 8, *ubi hæc leguntur :* Cui *(apostolicæ Sedi)* vestrum Flavianæ vallis cœnobium ab eodem sancto Ægidio in salarium datum agnoscitur. *Hæc abunde structuram monasterii sui S. Ægidio asserunt. Itaque progredior ad secundam*

ab ipso Sancto ædificatum fuisse, et subjectum summo Pontifici:

F

A dam controversiam, qua disceptatur de rege, a quo locum accepit Sanctus.

I cum donavit Flavius Gothorum rex, non Carolus Martellus qui forsan instauravit cœnobium :

38 Acta testantur locum S. Ægidio donatum esse a Flavio Gothorum rege. Actis consentiunt laudata modo Gesta Joannis VIII his verbis : Quam vallem Flavius quondam rex B. Ægidio donavit. Flavius nomen erat Gothorum regum, non regum Francorum. Rex igitur Gothorum vallem donavit Ægidio. Neque ea de re dubitare nunc videntur eruditi ; neque ulla mihi dubitatio oriri potest, cum Gothi in illa Occitaniæ parte dominati fuerint eo tempore, quo ostendemus monasterium fuisse structum. Unum opponi posset ex Gallia Christiana tom. VI, col. 482, ubi primus post S. Ægidium abbas memoratur hunc in modum : Atticus sedisse octavo sæculo, inibi præfectus a Carolo Martello cœnobii fundatore, dicitur a Stephanotio nostro, laudante codicem Ms. S. Egidii, sed recentiorem. Respondeo a Carolo Martello instauratum fortasse fuisse monasterium, ideoque fundatorem vocari potuisse, etiamsi nec locum dederit condendo primum monasterio, nec sumptus tulerit. Hæc conjectura satis videtur probabilis, quia monasterium B S. Ægidii verosimiliter eversum est a Saracenis circa annum 720, dum illi totam occuparunt Septimaniam, locaque sacra miserandum in modum dejecerunt, prout referunt hodierni scriptores Historiæ Occitaniæ tom. I pag. 390 et sequentibus. Certe in Actis refertur, Sanctum prædixisse, monasterium suum brevi evertendum ; nec video, cur id falsum credere debeamus. Audi antiquum Chronicon apud Andream du Chesne tom. III pag. 349 de Saracenorum, qui Wandali vocantur, grassationibus istius temporis in Gallia : Quo tempore, inquit, destructæ ecclesiæ, subversa monasteria, captæ urbes, desolatæ domus, diruta castra, strages hominum innumeræ factæ, et multus ubique humani generis sanguis effusus est.

Flavius ille non fuit aliquis Visigothorum regum circa tempora S. Cæsarii,

39 Verum, quidquid sit de instauratione monasterii per Carolum, dubium nullum videtur, quin prima fundatio debeatur Flavio cuidam Gothorum regi, ut cum Actis testantur Gesta Joannis VIII, quæ longe majorem hac in re fidem merentur, quam recentior ille codex Ms. Restat igitur ut inquiramus, cui Gothorum regi C ea fundatio probabilius attribui possit. Primo repudiandi sunt omnes Visigothorum reges, qui vixerunt circa tempora S. Cæsarii, seu ante medium sæculi VI, quos non alia de causa nominarunt aliqui, quam quod putarent S. Ægidium eo tempore vixisse. Prima ratio eos repudiandi est eorum hæresis : Arianæ enim sectæ fuerunt addictissimi. Quis ergo credat monasterium eorum liberalitate conditum Catholicis monachis? Quis, inquam, id existimare potest, nisi omnino constringatur auctoritate irrefragabili? At nulla hic adducitur auctoritas, quæ id asserat ; nulla ratio, quæ id persuadeat. Altera ratio est prænomen Flavius, quod nulli ex dictis regibus convenit. Hac in re errarunt eruditi plurimi, quia non adverterunt, a quo tempore nomen Flavius regibus Visigothis commune sit factum. Porro nomen Flavii primo assumptum a Reccaredo, qui regnavit circa finem sæculi VI, recte observarunt scriptores Historiæ Occitaniæ tom. I pag. 643 post Adrianum Valesium. Audiamus posteriorem lib. XIV Rerum Francicarum pag. 351, ubi cum aliqua indignatione de Reccaredo hæc scribit : Hic est Reccaredus, qui Hispanica vanitate et jactantia elatus, credo, ne Authario Longobardorum regi cedere videretur, quem tunc sui, ut imperatorem Græci, Flavium appellabant, primus Gothorum (imo Visigothorum) regum Flavii prænomen usurpavit.

nec Theodoricus Ostrogothorum rex in Italia,

40 Hac ducti ratione scriptores Historiæ Occitaniæ Visigothorum regibus substituunt Theodoricum Ostrogothorum in Italia regem, quem et Flavii nomine usum probant pag. 643, et hunc ipsum fuisse Flavium dicunt pag. 666. Omnis autem eorum ratio eo nititur fundamento, quod credant S. Ægidium eumdem esse, quem anno 514 Romam misit S. Cæsarius. Primo affirmant Theodoricum tenuisse regnum Visigothorum ab anno 508 usque ad annum 526, videlicet nomine Amalarici, cujus erat tutor, non nomine proprio : Atqui, inquiunt, anno DXIV Sanctus ille jam erat abbas, id est, pater monachorum secundum modum loquendi seculi VI ; monasterium igitur fundatum esse debebat illo ipso anno 514. Deinde ex his ulterius inferunt nec ab Amalarico nec a Theudone fundari potuisse, qui non regnarunt, nisi post annum 526. Verum hinc nullo modo concludi potest, monasterium S. Ægidii fundatum esse a Theodorico, nisi ante E probetur, S. Ægidium revera eumdem esse cum illo Ægidio, qui anno 514 jam abbas erat. Nihil ergo probationis adfertur, nisi illud, quod maxime in quæstione versatur, quodque falsum esse mox probabimus. Nunc ostendam Theodoricum assignari non posse. Audi primo pauca ex verbis Mabillonii citatis num. 26 : Ad hæc, inquit, monasterium istud multo post tempore conditum dici debet quam Ægidius discessit. . . a Cæsario. Illius quidem asserti rationes non allegat ; sed vidit haud dubie vir eruditus monumenta omnia tantæ repugnare antiquitati, quam libenter alias monasterio dedisset, cum in eamdem propenderet opinionem, qua S. Ægidius cum Ægidio Cæsariano idem creditur. Deinde scriptores Galliæ Christianæ tom. VI a col. 482 texunt catalogum abbatum S. Ægidii ; at nullum invenerunt Carolo Martello, seu sæculo VIII antiquiorem, excepto Sancto ipso, de cujus ætate disputatur. At vero id maxime mirandum foret de monasterio tam celebri, ut oppido dederit originem, si istud ducentis annis Carolo Martello esset vetustius. Hoc argumentum, quod F roboratur scriptorum omnium sæculi VI et VII silentio, tanti quibusdam visum est ponderis, ut maluerint structuram monasterii abjudicare S. Ægidio, quam credere illud a tempore S. Cæsarii esse constructum.

uti clare ostenditur :

41 Præterea monasterium S. Ægidii conditum est circa tempora Pontificis cujusdam Benedicti, cui et locum Sanctus ipse obtulit, et a quo privilegium exemptionis impetravit. Testantur id Gesta Joannis VIII jam laudata num. 36 his verbis : Quam vallem Flavius quondam rex B. Ægidio donavit, et S. Ægidius exinde donationem integriter Romanæ Ecclesiæ et domino Papæ Benedicto fecerat, et ibi in veneratione principum Apostolorum Petri et Pauli monasterium ædificaverat. Rursum inferius : Sed dominus Joannes Papa, cum monumenta chartarum ejusdem monasterii requireret, privilegium, quod Romæ venerabilis Papa Benedictus S. Ægidio corporaliter tradiderat ei oblatum est. Hæc opinionem de Theodorico prorsus evertunt, cum Benedictus I pontificatum adeptus non sit ante annum 573, aut 574, ut vult Pagius. Nullo igitur modo credi potest, monasterium S. Ægidii conditum fuisse a Theodorico ante annum 514.

AUCTORE J. S.

514. *Demum, etiamsi tam firma non haberemus argumenta structi serius monasterii, ne sic quidem res de Theodorico esset verisimilis. Quippe et ipse Arianus fuit et* Ægidium *numquam viderat, cum non fuerit in Gallia. Ad hæc, perpetua bella gessit cum Francis in Provincia atque Septimania, quam proprio nomine ne quidem possedit. Fatentur hæc omnia laudati scriptores Historiæ Occitaniæ, contra quos hic disserimus. Quis igitur credat regem Arianum tam liberalem fuisse in Eremitam Catholicum, quem numquam viderat, ut ex aliena possessione locum ei concederet condendo monasterio, idque in provincia, quæ continuis bellorum tumultibus perstrepebat?*

Flavius ille videtur fuisse Visigothorum rex Wamba vel Ervigius;

42 *Ex hisce concludo* Flavium *illum quærendum non esse sæculo* VI, *cum reges Visigothi illud nomen sumpserint post tempora Benedicti Papæ I, adeoque Flavius ille vixerit circa tempora Benedicti II, quem alii anno* 683 *Pontificem creatum volunt, alii vero anno* 684 *aut etiam* 685. *Erat tunc nomen Flavii longo usu confirmatum, atque usitatum a multis regibus, qui septimaniam possederant serie non interrupta, ita ut* vallis Flaviana *videatur ab illis nomen traxisse, idemque significare, quod* vallis regia, *seu* vallis regum Gothorum. *Porro tempore Benedicti II Gothorum regnum in Hispania, illaque Galliæ parte, de qua agitur, obtinebat Flavius Ervigius ab anno* 680, *quo Flavius Wamba regnum abdicaverat. Hinc dubitari potest uter ex his duobus fuerit monasterii fundator. Ex Gestis enim Joannis VIII solum constat, locum Benedicto oblatum ab ipso* Ægidio; *sed ex illis certo colligi nequit, quot annis ante illam oblationem monasterium fuerit ædificatum; imo ne quidem ex illis clare patet, ædificatione præcesserit loci oblationem, an hæc illam. Si vero* Acta S. Ægidii *consideremus, prius ædificatum est monasterium, et aliquot annis serius Romano Pontifici oblatum. Verum in Actis illis omnia sunt confusa, adeoque ex illis res determinari non potest.*

ut res de Wamba fit magis verisimilis.

43 *Occurrunt tamen rationes probabiles, ex quibus conjicere possumus, Wambanum potius quam Erviginm* Ægidio *locum donasse. Primo constat, Wambanum in viros religiosos benignum fuisse et pietate præstantem, aliaque monasteria ab ipso fundata: quæ omnia minus nota sunt de Ervigio. Secundo, si Actis credimus, Flavius ipse invenit* S. Ægidium, *idque verisimile est ab eximia in ipsum liberalitate. Scimus autem Wambanum anno* 673, *ut plerique tradunt, Nemausi fuisse, ubi rebellantem regiumque nomen usurpantem subjecit Paulum. An etiam Ervigius, aliquando in Septimania fuerit, ignoratur. Præterea verosimile est, non impetratum ab* Ægidio *privilegium exemptionis, nisi postquam monasterium et rectis legibus et monachorum numero jam florebat. At privilegium istud obtinuit a Benedicto circa annum* 684. *Credibile igitur est, structuram monasterii in regnum Wambani incidisse, et decennio fere præcessisse iter Sancti Romanum, præsertim cum eo tunc loco fuerit Wambanus, ubi* Ægidium *nosse potuit, locumque condendo monasterio donare. Probabilius igitur existimo Wambanum fuisse Flavium illum, remque contigisse anno* 673 *occasione modo dicta. Ceterum de bello Wambæ in Septimania agunt scriptores Historiæ Hispanicæ, et nuperrime scriptores Historiæ Occitaniæ ad annum* 673, *et nos infra clarius assignabimus occasionem, qua tempore istius belli* Ægidium *invenire potuerit Wambanus.*

S. Ægidius alius est ab Ægidio abbate quem Romam misit S. Cæsarius.

44 *Progredimur tandem ad controversiam postremo loco propositam de Ægidio illo abbate, quem S. Cæsarius anno* 514 *misit Romam. Ex dictis de condito* S. Ægidii *monasterio per ipsum Sanctum, et de Flavio Gothorum rege, qui locum donavit circa annos* 673 *vel* 680, *clarissime sequitur, illum abbatem S. Cæsarii legatum nihil habere commune cum* S. Ægidio. *Idem manifestum fiet ex ætate* S. Ægidii *mox stabilienda. Hoc igitur loco solum paucis ostendam, ne quidem per se credibile esse* S. Ægidium *a S. Cæsario Romam legatum. Primo* S. Ægidius, *ut passim creditur, Græcus erat natione et solitudinis amans, nec nisi biennio Arelate mansisse dicitur, ita ut nec sermonis Latini peritus esse potuerit, nec satis nosse jura ecclesiæ Arelatensis. Dum abbas factus erat, pertinebat ad diœcesim Nemausensem, non ad Arelatensem. Credibile ergo non est, S. Cæsarium ad legationem illam Romanam, qua defendere apud Pontificem satagebat jura ecclesiæ suæ, electurum fuisse sanctum nostrum Abbatem, tum ob imperitiam sermonis Romæ usitati, tum ob ignorantiam privilegiorum, quæ erant defendenda, tum etiam quia alienæ erat diœcesis. Atque eædem rationes junctæ cum amore solitudinis et cura novelli monasterii deterruissent Sanctum ab ejusmodi munere suscipiendo. Hisce positis fundamentis, præcipuam controversiam de ætate* S. Ægidii *elucidare conabimur.*

§ V. Inquiritur, quo tempore floruerit Sanctus, et qualiscumque vitæ ejus chronologia texitur.

Scriptores medii ævi ætatem S. Ægidii passim referunt ad Carolum Martellum;

Q*uamquam ea jam nunc adduximus argumenta, quæ abunde ostendant ætatem* S. Ægidii *referri non posse ad S. Cæsarium, celeberrimum sæculo* VI *Arelatensem episcopum, adeoque minus necessarium videri potest ea de re ulterius disputare, tamen quia scriptores plurimi iique gravissimi in eam abierunt sententiam, aliis rursum argumentis in ætatem* S. Ægidii *hic inquiram, quo fiet, ut et priora his confirmentur, et hoc vicissim ex prioribus robur accipiant. Imprimis scriptores omnes medii ævi, qui meminerunt de* S. Ægidio, *Sanctum hunc retulerunt ad sæculum* VIII, *quo eum innotuisse scribunt in Gallia; illique, qui inter laudatos scriptores accuratiores sunt et antiquiores, circa initium principatus Caroli Martelli, seu annum* 715, Ægidium *commemorant. Verba eorum accipe.*

seu post initium sæculi VII.

46 *In Chronico S. Dionysii, quod scriptum antiquo Francorum idiomate, sicque nuper editum a Martino Bouquet tom.* III *Rerum Gallicarum scriptorum, inter incidentia tempore Pipini Herstalli, qui Carolum Martellum præcessit, hæc leguntur pag.* 308: Hoc tempore sanctus Ægidius venit ex partibus Græciæ in terram Gothiæ, quæ nunc appellatur Provincia: ibi vixit, ac bonorum operum fructus edidit, ut in Vita ipsius habetur. *Sigebertus Gemblacensis in Chronico ad annum* 715 *de eodem hæc scribit:*

S. Ægidius

AUCTORE J. S.

A S. Ægidius veniens e Græcia, sanctitate claret in Provincia. Breve Chronicon Elnonense apud Martenium tom. III Anecdotorum col. 1392 ad annum 714 sic habet: S. Ægidius veniens e Græcia, claret in Provincia. Idem tempus assignat Vincentius Bellovacensis in Speculo Historiali lib. XXIII, cap. CXXXIX, dum Anastasium imperatorem creatum dicit anno 715 (quod alii rectius anno 713 factum volunt) et adjungit: Hujus anno I sanctus Ægidius veniens e Græcia, sanctitate claruit in Provincia. Hisce fere consentit Joannes Iperius in Chronico S. Bertini apud laudatum mox Martenium tom. III Anecdotorum col. 479, eumdem Sanctum referens ad initium principatus Caroli Martelli, atque eum memorans his verbis: Sanctus quoque Ægidius de Græcia venit in Provinciam.

Aliqui annis aliquot citius aut serius anonymus quidam alterum Ægidium memorat sub Carolo Magno.

47 Auctor anonymus Chronici Turonensis apud eumdem Martenium tom. V Collectionis amplissimæ col. 948 ad regnum Pipini transtulit Sanctum nostrum, eumque uno anno post relatam Pipini coronationem sic breviter memorat: Sanctus Ægidius claret in Provincia. Contra S. Antoninus Historiarum part. II, tit. XIII, B cap VI § XXXIII eumdem citius floruisse putat his verbis: Claruit autem (S. Ægidius) circa annos Domini DCC. Wernerus Rolewink in Fasciculo temporum apud Pistorium tom. II, fol. 62 Ægidium collocat inter annum 704 et 714, atque ipsum laudat his verbis: Ægidius abbas sanctissimus clarus habetur, qui ex Græcia in Galliam venit. Anonymus in Compilatione chronologica apud eumdem Pistorium tom. I, pag. 727 Sanctum refert ad pontificatum Gregorii II, qui illum adeptus est anno 714, aut 715, ut vult Pagius. Verba ejus accipe: Tunc temporis sub hoc Gregorio Papa (II) beatus Ægidius abbas claruit. Idem auctor alium Ægidium, seu verum seu fictitium, commemorat sub Carolo Magno, quem Caroli confessarium facit ac mortuum statuit anno 815, factum aliquod de eo referens, quod in Actis de Sancto nostro narratur. Audi ipsa ejus verba: Sanctus Ægidius abbas, confessor Caroli, migravit ad Christum. Huic sancto Ægidio Deus revelavit occultum quoddam peccatum, quod Carolus erubuit confiteri: quo sibi manifestato, mox Carolus confessus C pœnituit digne de illo enormi excessu. Verosimiliter compilator ille duos ex uno finxit Ægidios, ambos abbates et sanctos, quod inveniret illum ab aliis commemorari sub Carolo Martello, ab aliis sub Carolo Magno.

sub quo Sanctum nostrum vixisse putarunt alii, quorum opinio refutatur:

48 Auctor magni Chronici Belgici apud Pistorium tom. III pag. 43 Sanctum nostrum etiam referendum putavit ad Caroli Magni tempora. Sunt et alii, qui idem scripserunt. Quapropter hunc errorem paucis refutabo. Nec Flavius Gothorum rex, qui locum donavit Ægidio: nec Benedictus Papa, cui monasterium obtulit Ægidius, componi possunt cum Carolo Magno. Quippe Gothi tempore Caroli Martelli Septimania expulsi sunt per Saracenos, nec illius dominium deinceps sunt adepti: nec ullus circa tempora Caroli Magni reperitur Benedictus Papa ante annum 855, quo electus est Benedictus III, id est, annis 41 post mortem Caroli Magni. Deinde Ludovicus Pius in diplomate anni 814, jam assignato num. 35, quo Christiano Nemausensi episcopo monasterium S. Petri in valle Flaviana concedit, declarat quod non modo Carolus, sed etiam prædecessores ejus reges illud monasterium ob amorem Dei tranquillitatemque fratrum semper sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuissent. Steterat igitur monasterium, seu cellula, ut ibi vocatur, sub antecessoribus Caroli Magni, Pipino nimirum et Carolo Martello. Demum in Constituto Ludovici Pii de monasteriis Galliæ, quod Labbeus edidit tom. VII Conciliorum, col. 1514 monasterium istud primum ponitur inter monasteria Septimaniæ, et vocatur monasterium sancti Ægidii in valle Flaviana. Ex quo colligitur monasterium jam tunc satis vetustum fuisse, quia initio S. Petri nomen gesserat, et jam aliud nomen a sancto suo Conditore acceperat, et inter varia primo loco nominabatur. Itaque certum est, S. Ægidium floruisse ante tempora Caroli Magni.

Prima ratio, qua probatur Sanctus vixisse cum Carolo Martello,

49 Verum ex hoc errore paucorum, qui nullius fere sunt nominis, non recte quispiam concluderet, exigui etiam momenti esse auctoritatem illorum, qui ætatem S. Ægidii retulerunt ad principatum Caroli Martelli. Etenim hi non modo plures sunt numero; verum et eorum aliqui melioris sunt notæ, ita ut conglobata eorum auctoritas nec contemnenda videatur, nec deserenda sine gravi ratione. Fateor quidem singulos E frequenter ad annos aliquot aberrasse a vera chronologia. At nequaquam credibile est, omnes illos adeo fuisse deceptos, ut Abbatem celeberrimum ducentis annis juniorem finxerint, quam re vera fuerit; præsertim cum nemo illis sciatur contradixisse eo tempore, quo S. Ægidii monasterio idonea non defuisse videntur monumenta, ex quibus ætas Sancti ipsiusque abbatiæ ostendi potuisset, majorque probari, si revera illorum vetustas fuisset major. Horum igitur scriptorum auctoritas longe præferenda esset Actis S. Ægidii, etiamsi Acta faverent opinioni contrariæ. Verum Acta non magis favent adversariis, dum introducunt S. Cæsarium, quam nobis, dum nominant Carolum regem. Prima ergo ratio statuendi S. Ægidium circa principatum Caroli Martelli est scriptorum laudatorum auctoritas.

altera, qua ostenditur non vixisse cum S. Cæsario;

50 Altera ratio, quæ neotericorum opinionem mihi ab initio suspectam reddidit, est altissimum silentium scriptorum omnium sæculi VI et VII tam de S. Ægidio quam de celeberrimo ejus monasterio. Constat enim sanctum Abbatem multis post obitum fulsisse miraculis. Constat ecclesiam F ipsius tam frequentibus inclaruisse peregrinationibus, ut locus ante desertus tandem in oppidum excreverit. Verumtamen neque S. Gregorius Turonensis, qui vix ullum Sanctum suo tempore in Gallia miraculis celebrem reliquit indictum, neque ullus alius sæculi VI aut VII scriptor de S. Ægidio vel verbum commemoravit. Deinde nullum ex conciliis, principum diplomatis, episcoporum aut Pontificum litteris, aliisve quibuslibet monumentis, adduci potest verbum, quo vel mentio fiat de monasterio S. Ægidii, vel probari possit illud extitisse ante sæculum VII ad finem decurrens: Demum auctores Galliæ Christianæ, ut jam monuimus, omni sua diligentia nullum invenerunt abbatem istius monasterii sæculo VIII antiquiorem, excepto sancto Ægidio. Unde hoc omnium scriptorum et monumentorum de S. Ægidio silentium, nisi quia commemorari non potuit, antequam vivebat?

aliæ rationes, quibus prædictæ firmantur.

51 Hisce rationibus si addamus ea, quæ ante probavimus, non video ullum superesse dubium, quin ætas S. Ægidii longe amovenda sit ab ætate S. Cæsarii, et retrahenda ad finem sæculi VII etiamtum VIII. Primo ex Gestis Joannis VIII ostendimus, ab ipso S. Ægidio monasterium structum

AUCTORE J. S. structum in valle Flaviana, idque ædificatum in loco per Flavium regem donato, ac demum Benedicto Papæ oblatum ab ipso Sancto, dedimusque aliorum Pontificum litteras, quibus illa monasterii oblatio, et exemptio a Pontifice obtenta per S. Ægidium solide confirmantur. Itaque satis certum videtur, monasterium structum, adeoque vixisse S. Ægidium, tempore cujusdam Flavii regnantis in Septimania et Benedicti Papæ. Ostendimus secundo nullum regnasse in Septimania Flavium tempore cujusdam Benedicti Pontificis, aut pluribus etiam annis ante Benedicti pontificatum, nisi circa et ante pontificatum Benedicti II, quo tempore ibidem regnarunt Flavius Wamba et Flavius Ervigius, ambo Catholici, ambo in ecclesiasticos et monachos satis benigni. Hinc ergo concludere liceat, monasterii constructionem verosimiliter accidisse inter annum 672, quo Wamba regnare cœpit, et pontificatum Benedicti II, quem obtinuit circa annum 684. Hac epocha vitæ S. Ægidii nulla videtur certior; atque hanc facile conciliabimus cum scriptoribus supra allegatis, qui cum principatu Caroli Martelli vitam Ægidii conne- B ctunt, aut cum initio sæculi VIII. Accipe igitur qualemcumque vitæ Ægidianæ chronologiam ex fundamentis jam positis: exactam enim dare nequimus, cum nec de anno Sancti emortuali constet, nec de numero annorum totius vitæ, licet dubium non videatur, quin ad grandævam ætatem pervenerit.

Chronologia qualiscumque

52 Conjicimus Ægidium mundo datum in Græcia circa annum 640, mare transmisisse, dum annos circiter viginti et quinque agebat, ac venisse in Provinciam circa annum 665 aut 666, Arelate aliisque locis degisse fere biennio, indeque cum Veredemio eremita vixisse in solitudine prope Gardonem flumen usque ad annum 670 vel 671. Adiérit tum locum magis solitarium, ubique vixerit usque ad annum 673, quo inveniri a Wamba rege potuit mense Augusto, dum ille, capta Magalona, præmissa aque parte agminis sui ad obsidendum Nemausum, cum reliqua exercitus parte inter Magalonam et Nemausum subsistebat, forsitan circa locum, in quo Sanctus inventus; vel etiam mense Septembri, postquam Nemausum interceperat. C Quippe Wamba, ubi Magalonam ceperat, Nemausum partem exercitus misit, et cum alia parte ipse deinde est secutus, ut docet Rodericus Toletanus in Historia expeditionis Wambæ, quam Andreas du Chesne edidit tom. I Scriptorum Historiæ Francorum a pag. 821. Quin imo suspicio esse potest, ipsum esse Ægidium nostrum, cui tunc visionem quamdam oblatam refert Rodericus pag. 829 hisce verbis: Ubi divina protectio evidentis signi ostensione monstrata est. Visum est enim, ut fertur, cuidam externæ gentis homini angelorum excubiis protectus religiosi principis (Wambæ) exercitus esse, angelosque ipsos super castra ipsius exercitus volitatione protectionis suæ signa portendere. Hæc, utiquam, visio commode intelligi potest de S. Ægidio, qui et externæ gentis erat, et eo tempore fuisse videtur prope locum, quem transibat Wambæ exercitus. Attamen ex hujusmodi conjectura nihil tuto asseri potest.

vitæ S. Ægidii

53 Verum, quidquid sit de hac visione, probabile videtur, inventum ea occasione Ægidium, cum Acta inventum doceant, Actisque ea in re nihil us contradicat. Hinc monasterii structuram eodem statuimus anno 673 vel 674. Monasterium vero legibus recte institutum, paulatimque D numero monachorum impletum, Benedicto II oblatum credimus circa annum 684. Eodem tempore privilegium exemptionis pro monasterio suo impetravit; et donasse ei Pontifex dicitur duo ostia cypressina, ex quibus valvæ ecclesiæ sunt compositæ. Rexit deinde, auxitque haud dubie monasterium sanctus Abbas, ejusque destructionem prædixit, si Actis credimus. Destructum illud per Saracenos suspicamur circa annum 720, Sanctumque ad ea usque tempora vitam produxisse, ita ut verosimiliter decrepitæ ætatis fuerit, et tunc octoginta circiter annos numeraverit, si natus est circa annum 640, uti antea ex conjectura diximus, cui extensionem tamen additam volumus tantam, ut non renuamus decennium adjicere, si id cuipiam magis appareat verisimile.

54 Porro circa idem tempus a Carolo Martello Aureliam vocatum putamus Sanctum nostrum. Certe Carolus post victum tertia vice Chilpericum, Neustriæ et Burgundiæ regem, venit Aureliam anno 719, ut videre est apud Pagium ad eumdem annum num. 10, atque apud alios scriptores. Eodem etiam anno 719 Zama E Saracenorum in Hispania gubernator ingressus est Septimaniam cum ingenti exercitu, illamque partim illo, partim sequenti anno subjugavit: quemadmodum narrant scriptores Historiæ Occitaniæ tom. I, pag. 390. Hinc verisimile est S. Ægidium cum monachis suis, vel anno 719 vel 720, metu Saracenorum fugisse in Galliam Francis subjectam, eaque occasione vocatum esse Aureliam a Carolo, ad quem fama sanctitatis ejus fuerat perlata. Fuga illa S. Ægidii verisimilis est non modo a crudelitate Saracenorum, sed etiam ab exemplo monachorum S. Baudelii, qui cum abbate suo S. Romulo istis temporibus Nemauso fugerunt in Burgundiam, uti mox laudati scriptores referunt pag. 393. Porro, si Actis fidem habemus, sanctus Abbas post congressum cum Carolo ad abbatiam suam est regressus. Istud revera contingere potuit anno 721 aut 722, quando Saraceni, ingenti prope Tolosam clade affecti ab Eudone Aquitaniæ duce, magnam Septimaniæ partem rursus amiserant. Quod si res ita se habeat, obiit verosimiliter S. Ægidius ante secundam Saracenorum irruptionem, qua anno 725 totam occuparunt Septimaniam. Quidquid F sit, non est verisimile Sanctum multis annis vixisse post congressum cum Carolo, ideo mortem ejus ex conjectura signavi inter annum 720 et 725.

texitur:

in qua aliqua capita tute vero hinc apparent certa,

55 Nunc paucis lectorem monendum censeo, quænam ex disputatis certiora videantur, quæ vero minus certa. Primo dubitandum non putem, quin S. Ægidius vixerit diu post S. Cæsarium Arelatensem, seu sæculum VI. Secundo satis me ostendisse existimo ex monumentis non suspectis, monasterium S. Ægidii ab ipso Sancto fundatum, idque factum ex liberalitate Flavii cujusdam Gothorum regis ante aut circa pontificatum Benedicti II, seu annum 684. Tertio vitam Sancti produximus usque ad principatum Caroli Martelli ob auctoritatem scriptorum, a quibus recedendum non est sine gravi ratione, quæ hic ad repudiandam illorum auctoritatem non occurrit. Quarto certis argumentis probavimus Sanctum vixisse, ejusque monasterium constructum ante tempora Caroli Magni.

alia ex conjecturis data

56 Reliqua omnia, quæ ordini chronologico inserui, partim ut explicarem quædam in Actis asserta, ostenderemque ea non esse improbabilia: partim ut certiora elucidarentur per conjecturas probabiles.

A probabiles, minus certa ipse existimo, et nequaquam pro certis haberi cupio. Talia sunt, accessus S. Ægidii ad Carolum Martellum, prædictio ejusdem de evertendo monasterio suo, ipsaque monasterii destructio et instauratio. Conjecturæ etiam tantum sunt, quas attulimus de Wambano monasterii fundatore potius quam Ervigio, et de anno 673 aut sequente. Quippe constructio monasterii aliis etiam annis contingere potuit ex occasione nobis ignota, et locus etiam donari potuit ab Ervigio, quin et ab alio rege ante Wambanum. Æque incertus est annus Sancti natalis et emortualis, positusque ex mera conjectura, cum Sanctus adhuc diu post annum 720 superesse potuerit, et nonagenarius vel centenarius mori. Hæc ut certa separentur ab incertis.

conciliantur scriptores ante allegati cum aliis monumentis.

57 Demum respondeo ad illud, quod solum objici posse video. Dicat aliquis, Sigebertum, auctores Chronicorum S. Dionysii et Elnonensis, aliosque laudatos a me scriptores, ita ætatem S. Ægidii referre ad tempora Caroli Martelli, aut sæculum VIII inchoatum, ut videantur dicere, eum isto tempore ex Græcia venisse in Provin-B ciam, ita ut scriptores ipsi adversentur dictis nostris de condito S. Ægidii monasterio circa pontificatum Benedicti II, seu ante annum 684. Fateor lubens eam illorum scriptorum videri sententiam, certe primo intuitu. Verum gravior obstat auctoritas, qua fit, ut eis assentiri non possemus, si ita omnino sentirent; et illorum dicta haud difficulter alio sensu exponi possunt. Etenim primum, quod asserunt, est, quod S. Ægidius venerit ex Græcia: alterum, quod circa annum 715 sanctitate claruerit in Provincia. Nequaquam, opinor, voluerunt referre, quo anno in Provinciam appulerit Sanctus, cum id verosimiliter ignoraverint. Sed tantum indicarunt annum seu tempus, quo eum vixisse in Provincia invenerunt et sanctitate claruisse. Videtur S. Ægidius scriptoribus istis maxime innotuisse per accessum ad Carolum Martellum, hujusve favorem in Sanctum ipsum aut ejus monasterium. Hæc autem esse potuit ratio, cur Ægidium ad ejus potissimum tempora retulerint.

C

§ VI. Examinantur aliqua de Sancto asserta partim in Vita, partim ab aliis scriptoribus.

Cæsarium II Arelatensem episcopum non admittimus.

Ex illis, quæ disputavimus, dubitare quis poterit, utrum non fuerit secundus aliquis Cæsarius Arelatensis, apud quem S. Ægidius biennio manserit, sicut in Actis dicitur. Sic enim nullus in Vita S. Ægidii ostendi posset anachronismus. Fuit hæc non paucorum olim opinio, uti antea insinuavimus. Andreas Saussayus in Appendice Martyrologii sui pag. 1220 non modo secundum asserit Cæsarium, sed amplum quoque ei texit elogium, in quo ex monacho Lerinensi et discipulo S. Porcharii martyris Felici episcopo, qui sedit circa annum 679, in sedem Arelatensem successisse dicit, et de S. Ægidii adventu ad ipsum sic loquitur: Sanctum Ægidium ad se e Græcia venientem paterno affectu excepit, sollicite erudivit, monasticisque disciplinis egregie informatum, ad perfectissimæ vitæ fastigium evexit. Verum tam præcedentia, quam ea, quæ addit de scriptis homiliis, a S. Cæsario, qui

AUCTORE J. S.

vixit sæculo VI, et discipulus fuit Porcharii I abbatis Lerinensis, translata sunt ad secundum Cæsarium; quæque de S. Ægidii exceptione dicuntur, ex hujus Actis sunt adjuncta. Quapropter, cum nulla usquam in idoneis monumentis, nec in catalogis episcoporum Arelatensium, secundi Cæsarii fiat mentio, hunc prorsus fictitium existimamus.

Licet asseratur a multis, sed credimus ex errore factum, ut S. Cæsarius Actis insereretur.

59 Scio quidem Vincentium Bellovacensem, Petrum de Natalibus, Jacobum de Voragine, Joannem Trithemium, aliosque ejusdem notæ scriptores cum S. Ægidio, quem circa initium sæculi VIII floruisse nobiscum dicunt, connexuisse S. Cæsarium Arelatensem episcopum. At illi haud dubie ex Actis S. Ægidii, aut ex aliis, qui Acta descripserant, in eum errorem deducti sunt, ita ut illorum auctoritas, quæ exigui in rebus antiquis momenti est, hic sufficere non possit ad secundum aliquem Cæsarium admittendum. Necesse igitur est repudiare illa omnia, quæ de gestis Ægidii cum Cæsario leguntur in Actis, cum contraria sint iis, quæ non tantum ex melioribus monumentis de Ægidio probavimus, sed in ipsis quoque Actis leguntur. Porro credibile est biographum, qui sine sufficienti scientia et nulla fere crisi hæc Acta collegisse atque omnia arripuisse videtur, quæ undique se offerebant, incidisse in Ægidium illum abbatem, qui revera cum S. Cæsario vixit, et quædam illius gesta Sancto nostro ex errore attribuisse. Norunt eruditi, quam facile contingat, ut homo scientiæ chronologicæ imperitus personas ejusdem nominis confundat, sicque omnia misceat. E

An Veredemus in Actis memoratus distinctus sit ab alio ejusdem nomine:

60 Dubitari potest secundo, quis sit ille Veredemus aut Veredemius eremita, qui cum S. Ægidio vixisse dicitur in loco deserto prope Wardonem flumen. Nam aliqui duos faciunt Veredemos, alterum ex eremita episcopum Avenionensem, alterum eremitam in agro Uceticnsi. Alii volunt unum eumdemque esse, qui prius in agro Ucetiensi eremita vixerit, ac deinde ad cathedram Avenionensem fuerit promotus. Benedictus Gononus in Vitis Patrum Occidentis lib. III a pag. 160 dedit Vitam S. Veredemi Avenionensis episcopi, quam se accepisse ait partim ex antiquis monumentis ecclesiæ Avenionensis, partim etiam ex Raulino Cluniacensi viro doctissimo et erudito. In illa Vita S. Ægidium socium facit Veredemi postea episcopi, quem ait floruisse circa F annum 700, videlicet in episcopatu. Idem scriptor in notis ad hanc Vitam observat, sanctum aliquem Veredemum eremitam coli in ecclesia Ucetiensi, eumque putat alium a S. Veredemo episcopo. Cointius in Annalibus Francorum ad annum 531 num. 11 pro distinctione duorum Veredemorum vehementer pugnat, ac S. Ægidii in solitudine socium fuisse existimat illum, quem colit ecclesia Ucetiensis. Ratio illius præcipua est, quod putaverit S. Ægidium vixisse cum S. Cæsario Arelatensi, ideoque duobus sæculis vetustiorem esse S. Veredemo episcopo. At illa opinio jam refutata est, atque adeo præcipua ratio Cointii prorsus concidit.

rationes pro duobus Veredemis allatæ

61 In Opere nostro breviter actum est de Veredemo episcopo ad XVII Junii, quo colitur Avenione. Relinquitur ibi controversia indecisa, ita tamen ut videretur propendere Henschenius in relatam Cointii sententiam. Illa magis exposita est ad XXIII Augusti, quo Ucetiæ colitur Veredemus eremita, quem a Veredemo episcopo probabilius distinctum putavit Pinius noster, Cointii opinionem subtimide secutus. Verum, uti

AUCTORE J. S.

ne tunc quidem distinctio duorum satis videbatur certa, ita nunc multo magis mihi apparet incerta, quin et minus probabilis, postquam diligentiore investigatione Actorum S. Ægidii præcipua dictæ distinctionis ratio subversa est. Cum tamen pro illa distinctione alias etiam rationes attulerit laudatus Gononus, aliique ex ipso, illas paucis discutiam : Porro, *inquit Gononus*, in Breviario ecclesiæ Uzetensis agitur de quodam Veredemio eremita omnino ab isto (*episcopo Avenionensi*) diverso. Patet ex hoc, quod vitam solitariam apud Uzetensem pagum duxerit, quod officium fit de eo de communi Confessoris non pontificis, quod festum S. Veredemi episcopi Avenion. in dicta ecclesia XVII Junii agatur, istius vero XXI mensis Augusti, quod ecclesia Uzetensis corpus istius sancti Veredemii habere dicatur... Profecto hæ rationes duos omnino esse convincunt. *Ita ille ratiocinatur, nec alias rationes addiderunt alii, nisi unam, quam refutatam diximus.*

prorsus infirmæ sunt.

62 *Nunc breviter accipe quam hæ rationes sint infirmæ. Veredemus eremita vixit in pago Ucetiensi. At ibidem etiam vitam duxit Veredemus* B *postea episcopus, si vel ipsi credimus Gonono, qui de eo sic scribit :* Rhodano transvadato, cum secus ripam Guardonis fluvii invenisset quoddam rupis concavum, in eo suæ habitationis locum delegit. *Quippe diœcesis Ucetiensis juxta Wardonem fluvium se extendit ad Rhodanum usque. Idem ergo locus designatur, sive dicamus ad ripam Wardonis Avenioni obversam habitasse, sive in diœcesi vel agro Ucetiensi. Qua de causa vehementer suspicor eumdem esse Sanctum, cum eodem loco habitasse dicatur. Altera ratio est ex diversitate tituli, qui attribuitur Veredemo Ucetiæ, ubi colitur ut* non pontifex, *cum Avenione colatur ut* pontifex. *Hæc si fiunt sine errore, haud dubie duo sunt Veredemi. Verum, cum nihil fere de Veredemo suo sciant Ucetienses, nisi Sanctum esse, et in territorio urbis suæ habitasse, quis securos nos reddet, ex errore non fieri, quod Ucetienses* pontificis *titulum suo non tribuant Veredemo? Certe errores similes non sunt infrequentes in Sanctis, quorum gesta parum sunt cognita. Tertia ratio, nimirum quod alio die Sancti festivitas celebretur Avenione,* C *alio Ucetiæ, nihilo melior est, cum id ex errore similiter oriri potuerit, vel alia etiam ex causa. Quarta ratio de corpore S. Veredemi servato Ucetiæ, errore non caret. Audi partem epistolæ Claudii Castellani ad Majores nostros, jam adductam ad* XXIII *Augusti in S. Veredemo eremita :* Videmini, *inquit*, die XVII Junii S. Veredemum episcopum Avenionensem distinguere a Veredemo anachoreta Uceliæ, qui die XXIII Augusti in ista ecclesia colitur. At D. Sanguin canonicus Avenionensis mihi significavit esse unum eumdemque, cujus quædam reliquiæ Uceliæ conservantur. *Non igitur utroque loco servatur corpus totum.*

ita ut verosimilius episcopus idem sit qui eremita.

63 *Hæ ergo rationes non satis evincunt, duos esse* Veredemos, *qui ambo fuissent Græci, ambo, relicta patria, venissent in Galliam, ambo vitam solitariam duxissent in diœcesi Ucetiensi, ut probatum est supra. Quia et ambo eodem tempore floruissent, si dicamus S. Ægidium venisse ad Veredemum eremitam non episcopum, quemadmodum Cointius aliique voluere. Adde, nihil notum esse de Veredemi vita solitaria, nisi ex Actis S. Ægidii, in quibus unius tantum fit mentio. Quapropter, sive considerem rationes, quæ afferuntur pro distinctione, sive distinctioni oppositas, vehementer suspicari cogor, unum esse Veredemum, qui ut pontifex Avenione colitur, et ut non pontifex Ucetiæ. Si tamen diversi sunt, non dubito, quin gesta utriusque sint confusa ; et difficulter statui potest, uter in solitudine sua exceperit* S. Ægidium. *His igitur missis, ad alia progredior.* D

64 *Joannes Trithemius in Opere de Viris illustribus Ordinis S. Benedicti gemino elogio quædam de Sancto nostro commemoravit. Primum habetur lib.* II *cap.* XXII, *ubi hæc scribit :* Ægidius abbas, natione Græcus, vir in divinis Scripturis eruditus, et in secularibus literis valde peritus ; philosophus, poeta, ac medicus insignis, metro excellens et prosa, scripsit metrice Opus egregium de Pulsibus, librum unum ; de Venis quoque eodem genere dicendi librum unum. Si quid amplius edidit, ad notitiam meam non pervenit. Hunc nonnulli æstimant sanctum illum fuisse abbatem, cujus festum Kalend. Septembris colitur : quod an ita sit, non satis perspicuum habeo. Hoc autem scio, quod tempus et patria in eum consentiunt, nec duo hujus nominis monachi in Chronicis reperiuntur, sed unus. Et verisimile est quod sanctus Ægidius ante conversionem suam philosophiæ ac medicinæ operam dederit. Claruit circa annum Domini DCCX. *Audi et aliud elogium lib.* III *cap.* CLXII : Ægidius monachus et abbas, natione Græcus, patria Atheniensis, venit de Græcia pro Christo peregrinus ad civitatem Arelatensem, ubi cum sancto Cæsario nostri Ordinis episcopo mansit per biennium, et tandem fugiens ad eremum, regis præcepto monasterium construxit, et abbas monachorum efficitur. Multis tam in vita quam etiam post mortem legitur claruisse miraculis. De hoc sanctissimo Viro mihi etiam in secundo libro videor fecisse mentionem. Nam et aliqua scripsisse perhibetur. Claruit anno Domini DCCXL *, cujus natale Calendis Septembris agitur.

Trithemius asserit Ægidium aliquem scripsisse de arte medica, dubitans an sit noster.

E

* ante DCCX

65 *Unde hauserit Trithemius, quæ tradit de scriptis S. Ægidii, non satis perspicio. Attamen eadem brevius habet Jacobus Philippus Bergomensis, ejusdem temporis scriptor in Supplemento chronicarum lib.* V *ad annum* 714. *Verba ejus accipe :* Ægidius philosophus, Græcus monachus per hos dies scientia et religione clarus fuit : qui præter cætera a se edita etiam in medicinis librum de Pulsu metrice composuit, cujus principium est : « Ingenii vires modicis » conatibus impar. Item alium de venis, qui incipit : « Dicitur * vena, quando fit renibus » una ». *Joannes Jacobus Hofmannus in Lexico universali ad vocem* Ægidius *prædicta amplectitur et S. Ægidio nostro satis clare attribuit, dum scribit sequentia :* Ægidius Atheniensis, Græcus medicus et philosophus ; mox D. Benedicti sectam professus, sub Tiberio secundo, anno Christi DCC, multa scripta posteritati reliquit, ut de Pulsibus librum unum, de Venenis (*imo de Venis*) unum. Vulneratus a venatore sagitta noluit vulnus sanari, ut assiduis doloribus exerceretur. *Citatque pro his Bergomensem, Volaterranum et Vincentium Bellovacensem : ex quibus duo posteriores certo agunt de S. Ægidio ; primus vero de Ægidio medico aliunde mihi ignoto, quem existimare non possum eumdem esse cum Sancto, tum propter silentium omnium antiquorum, tum quia lucubrationes de medicorum arte parum congruunt eremitico aut monastico*

quod et alii affirmant : verum id parum verisimile de Sancto nostro.

F

* Forte dicetur

A *nastico instituto, tum demum quia Opuscula illa ex allegato illorum initio Latine videntur scripta, ita ut auctorem videantur habere Latinum, non abbatem Græcum, qui verosimiliter linguæ Latinæ non satis fuit peritus.*

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex codicibus Mss. sex, aliisque apographis inter se collatis.

PRÆFATIO.

Utilitas scribendi gesta Sanctorum.

Sanctorum quidem a propensiori cultu reverentiæ venerandorum Patrum gesta cauta deliberatione B prisci fideles decreverunt multimoda prosecutione celebrare, celebrantesque tota mentis devotione venerari. Sic enim laus Dei per illos operantis, et in illis regnantis, latius diffunditur, atque mentes auditorum, tantæ virtutis opinione percepta, ad bene vivendi cultum ardentius incitantur. Majorum siquidem imagines suorum quondam gentiles erigebant, ea videlicet intentione, ut eas ætatis venturæ posteritas intuens, ad virtutis appetitum gloriæque consecutionem animum ferventius applicare niteretur. Quanto magis ergo Christianorum devotio, præcedentium Patrum facta sibi sæpius repræsentans, in illis oportet velut quibusdam speculis, ut sese pervidendo cognoscat?

ANNOTATIO.

Præfatio hæc in quatuor exemplaribus adjuncta legitur, in reliquis Vita inchoatur sine præfatione. At particula igitur, *in illis etiam posita initio Vitæ, ostendit præfationem adfuisse.*

C

CAPUT I. *Sancti patria et parentes : egressus e patria et adventus in Galliam : mora Arelatensis et vita solitaria cum Veredemo eremita.*

Sancti patria, parentes, et pueri studia :

Sanctus igitur Ægidius, natione Græcus a præclaris parentibus originem duxit. Extitit enim Athenis oriundus, patre videlicet Theodoro *a* nomine, matre vero Pelagia : qui uterque regia stirpe progeniti, atque licet inter primores totius orbis * præclari, Christianissimam tamen duxerunt vitam. Prædictus vero Ægidius ævo tener ad liberalia rudimenta dispositus, doctores summos Spiritus scientiæ gratia perlustratus *b*, brevi æquiparavit. Docili quoque puero gratia Dei non defuit, ejus vitam omni morum honestate perornans. Jam jamque foris scintillabat indiciis intus succensa lampas charitatis.

* al. urbis

AUCTORE ANONYMO.

tunicam suam ægroto dat, qui eo indutus sanatur :

2 Quadam enim die, dum ad ecclesiam pergeret, accidit, ut quidam æger in urbis mediæ * platea jaceret, a transeuntibus alimoniam petens. Cujus vocibus miserandis sanctus Puer compunctus, quamvis adhuc pædagogi sententiam sibi formidabilem æstimaret, tamen extractam, qua induebatur, tunicam, aliud, quod oportunius daret, non habens, ægro tribuit. Qua indutus æger, illico totius corporis sanitatem se recepisse gavisus est. At domum reversus Ægidius, et, ubi tunicam amisisset, ut puer interrogatus, respondit quemdam non sibi satis notum illam abstulisse *c*. Cui rei facile sibi venia conceditur, quoniam a parentibus, quibus erat unicus, tenerrime diligebatur.

* al. media

D

mortuis parentibus, bona sua distribuit pauperibus: sanat percussum a serpente :

3 Nec multum vero post, parentibus ejus in pace defunctis, quorum obitum ipse parum ante Spiritu revelante præsciverat, patrimonii sui, quod ei satis magnum remanserat, Christum fecit hæredem. Mirabili quoque modo pauperando ditescebat, dum pro temporalium impendiis æterna lucraretur. Interea dum quadam die rediret de ecclesia, obvius ei fuit quidam miserrima specie, qui nuper a serpente percussus, tumenti cute fatebatur sese mortiferum recepisse E virus. Quem Vir sanctus, oratione fusa pro illo, pristinæ sanitati restituit; atque jussit, ut inde grates Deo, cujus erat clementia sanatus, redderet.

dæmonem expellit energumeno :

4 Die vero Dominica, dum sacra mysteria celebrarentur, forte quidam miser arreptus a dæmonio, cœpit terribilibus clamare vocibus, donec fere tota turbaretur ecclesia. Sed Ægidius, qui ibi aderat more solito, prius humi prostratus breviter oravit, statimque surgens Domini pietate fretus, arreptitio huc illucque labanti sese confidenter objecit, et ut ab eo exiret, maligno spiritui palam imperavit. Qui Sancti imperium transgredi nequiens, hominem, quem invaserat, horribiliter clamans ac mugiens, incolumem reliquit

patriam deserturus venit ad mare, ubi precibus suis juvat tempestate jactatos ;

5 Verum, ubi Viri sancti virtus præ magnitudine sua latere non potuit, confluebant ad eum plurimi, corporis animæque remedia postulantes. Nec vero, ubi Dator hilaris, et quod daretur abunde aderat, spei suæ munere frustrabantur. Cumque mira gesta laudum præconia F sequerentur, ejusque nomen per omnes Græciæ partes magis ac magis innotesceret, timens ne sibi vento favoris quantulumcumque minorarentur merita, atque judicans incautum esse, levis famæ pretio bonæ conscientiæ thesaurum venditare, nativitatis suæ patriam sua præsentia viduaturus, ut liberius Deo vacaret, solitariam vitam expetens, transeundum mare disposuit. Dum vero clam suis omnibus ad littus maris solus deveniret, utque sibi ad suum propositum adimplendum auxiliari dignaretur, summo Regi preces funderet, vidit a longe quandam navem inter pelagi procellas tempestuosis fretorum pulsibus jactari nautasque jam desperatos ac totius gubernationis oblitos pene naufragari. Pro quibus mox ut orationis suffragium Deo obtulit, sedata tempestate, pervenere ad portum.

qui ad littus delati eum navi humaniter imponunt :

6 Videntes autem nautæ Dei Virum in littore adhuc incumbere orationibus, animadvertere sese marina per illius orationes evasisse pericula. Interrogantibus autem eis, quis esset, vel cujus rei causa portum maris adisset, respondit se Christianum esse, atque Romam velle, si sibi Deus facultatem suppeditaret, pergere. At illi pedibus ejus provoluti : Grates, inquiunt, maximas

AUCTORE ANONYMO

* al. referamus

ximas referimus * Domino, qui te nobis talem socium conferre dignatus est, qui nos et a præsenti tempestate liberaret, et hinc per alta pelagi remigantes ab omni fluctuum timore tutaret. Nos enim de illis partibus sumus: et si eo pergere cupis, libenter nobiscum te sine pretio feremus: insuper et omnia corporis necessaria adminiculabimur ad iter *. Quod Vir sanctus audiens, lætus Dominum benedixit, et suæ sociorumque * animabus Deo commendatis, hilaris et gaudens exul egregius navem conscendens, oppansis velis iter medii pelagi cum suis arripuit.

* al. ob iter et gratanter

* al. suorumque

post navigationem prosperam quatriduo, ad insulam delati, inveniunt eremitam:

7 Quatuor igitur diebus totidemque noctibus prospere directumque * navigantes, cuidam insulæ tandem applicuerunt. Ibi vero nautæ egressi, ut aplustria colligerent, viderunt summa vestigia saburræ littoris impressa. Quæ diligentius indagando sequentes, pervenerunt ad quandam cellulam, inter veprium densitates sitam, procinctusque irrumpentes, quemdam hominem * cernunt pro foribus legentem. Verum sanctus Ægidius illum esse Dei servum cognoscens, quantum temporis et quomodo illic degisset *, interrogavit. Duodennium, inquit ille, jam hic peregi pœnitentiam, crudis herbarum tantummodo radicibus et aqua sustentatus. Quem Vir sanctus audiens cupitam sibi jam diu vitam ducere, paululum prius oravit, et post in ejus ruit amplexus, ac sic uterque sese utriusque * commendaverunt orationibus. Tribus autem diebus ibidem in Dei laudibus peractis, valedicto invicem discesserunt.

* al. directeque

* al. homuncionem

* al. devenisset

B

* al. mutuis

conscensa rursum navi, Massiliam appellunt, hinc Arelatem venit Ægidius:

8 Navem vero ingressi, urbi Marsiliæ *d* triduo allabuntur. Tunc itaque temporis pontifex bonæ memoriæ Cæsarius *e* Arelatensem regebat ecclesiam: cujus sanctitatis præconio Ægidius audito, Arelatem *f* citius properavit, tanti præsulis colloquio atque ædificatione cupiens instrui. Hunc autem Arelate vidua quædam divitiis locuples, Teocrita nomine, officiosissime suscepit hospitio. Dum vero cœna præpararetur, audiens Sanctus planctus infirmantis in secretiori parte domus, interrogavit, quid hoc esset. Domine mi, inquit Teocrita, filia mea est, triennio jam febricitans, pro cujus salute plurimas opes frustra medicis erogando distraxi. Tu vero, si quid medicinæ scires, vellem, ut ei, grandia recepturus præmia, subvenires. At ille, nihil terrenæ medicinæ sese scire fassus *, solito precum antidoto optatæ restituit eam sospitati.

d

e

f

C

* al. confessus

Arelate, ubi fuisse dicitur cum S. Cæsario, venit ad S. Veredemum in solitudine degentem.

9 Istius autem miraculi fama brevi divulgata ad Cæsarii præsulis aures pervenit. Is quoque per spiritum jam et adventum et vitam cognoverat. Mox igitur per archidiaconum, Aurelium nomine, ad præsulem accersitus Ægidius, cum magna veneratione suscipitur, atque biennio multis obsecrationibus ibidem detinetur. Sed Vir Domini, transacto scilicet biennio, soli Deo cupiens vacare, solitarius latenter inde secessit, transitoque Rodano, secus ripam Gardonis *g* fluvii aliquod latibulum aptum suo proposito quærens, divino directu invenit quemdam heremitam, Veredemium *h* nomine, sanctitate et miraculis insignem. Is in cujusdam rupis concavo morabatur, quo saxorum asperis anfractibus satis erat difficilis ascensus. Cujus vitam sanctus Ægidius videns esse divinam, aliquantulum temporis cum eo ædificationis causa conversatus est. O nulli enarrabilis divina dispositio, quæ de tam longe remotis terrarum partibus hæc duo sidera in uno congregasti, ut alterum ab altero perlustratum splendidius illuminarent orbem. Et quis umquam verbis explicare valeret, quot * ibidem miraculorum insignibus ambo claruerint? Nullus enim æger, pro quo Dominum deprecarentur, cupita salute cassabatur. Sterilitatem etiam terræ fertur sanctus Ægidius tunc suis orationibus fugasse.

g

h

D

* al. quantum

quocum degens ad tempus claret miraculis.

10 Sed de multis unum succincte referamus, idcirco maxime, quoniam virorum Dei corporalis separationis causa fuit. Enimvero die quadam, absente Veredemio, quidam ægrotus, totius corporis valetudine carens, sancto Ægidio curandus *i* præsentatus est, delatoribus ejus obnixe jurantibus, quod nullatenus eum prius inde deferrent, donec, ut ceteros solebat, hunc quoque sanasset. At ille nitens asserere, quod Veredemii meriti fuisset, non sui, aliorum curatio, hunc etiam illi curandum hortatur offerri. Verum illis huic sententiæ non acquiescentibus, sed et insuper objicientibus: Tu, qui sterilitatem terræ nostræ pepulisti, bene potes, si vis, ut et hic sanetur, obtinere. Victus tandem Vir Domini, ut erat mansueti ingenii, peractis orationibus non sine lachrymis, infimum, omni corporis invaletudine pulsa, incolumitati diu desideratæ reddidit.

i

E

ANNOTATA.

a *Sancti parentes nullibi invenio, nisi in Actis tam hisce quam amplioribus, et apud eos scriptores, qui sua de* S. Ægidio *ex hisce procul dubio Actis sumpserunt. Qua de causa non satis liquet, quam certa sint, quæ de regio Sancti genere subnectit auctor: idem continget de aliis multis, quod semel monuisse sufficiat.*

b *Hic variant Mss. Antiquiores codices secutus sum. In uno legitur,* Spiritus sancti gratia perlustratus; *in alio,* præ scientiæ gratia perlustrans; *in alio voces illæ emittuntur.*

c *Auctor Puero sancto mendacium videtur affingere: neque enim credibile est, eum tam multa scivisse de Sancti pueritia. Uti autem mendacium istud verisimile non est, sic nec miracula revelationesque Juveni mox attributa.*

d *Massilia urbs est notissima Provinciæ cum portu ad mare Mediterraneum.*

e *Quæ de Cæsario hic dicuntur, prorsus repudianda esse probavi in Commentario. Dixi ibidem num.* 59 *forsan ex errore profecta esse, et occasionem, qua error committi potuit, assignavi. Veruntamen improbabile etiam non est, scriptorem hunc, qui multa finxit prorsus improbabilia, et Sanctum nostrum septem dierum navigatione ex Græcia Massiliam ducere non dubitavit, hac sola de causa Cæsarium finxisse S. Ægi*dii *magistrum, quod virum celebrem vellet in scenam producere, nullumque Cæsario celebriorem reperiret inter antistites Arelatenses.* F

f *Plures codices habent* Arelatem, *duo* Arelate, *unus* Arelatum. *Urbs est vulgo nota in Provincia ad Rhodanum, quæ Gallis* Arles.

g Guardo, *alius* Vardo *aut* Wardo, *vulgo* le Gardon *et contracto nomine* le Gard, *fluvius est Occitaniæ, qui* apud Bellumquadrum * in Rhodanum effluit, *ait Valesius in Notitia Galliarum pag.* 585, *ubi de illo flumine plura.*

* Beaucaire

h *De S. Veredemio vel Veredemo, egimus in Comm. num.* 60 *et seqq.*

i *Ita codex, qui omnium vetustissimus videtur. Alius habet* ad curandum, *plerique mendose* curatum *vel* curaturus.

CAPUT

AUCTORE ANONYMO.

A

Caput II. *Secessus ad locum magis desertum, in quo cervæ pascitur lacte : invenitur a Flavio Gothorum rege, et locum accipit condendo monasterio, quod construit et regere incipit.*

Secedit Sanctus in locum desertum, ubi lacte cervæ pascitur:

Timens igitur, ne hujus aliorumque miraculorum rumoribus alicujus momenti apud populos æstimatus, meritum suum aliqua enormitate mutilaret, neve sic præceptoris sui reverentiæ displiceret, secretiorem de integro vitam expetens, et ut fugientem prosequens, interiorem heremum, relicto Veredemio, latenter penetravit. Pervenit itaque Dei nutu ad quemdam locum, B haud longe a Rodani fluvii decursu in mare, cui Septimania *a* vocabulum est, frutetis et arboribus obsitum, solisque ferarum lustris frequentatum. Ibique quoddam reperiens antrum, juxta cujus introitum fonticulus unda pura scatebat, ita lætus Deo gratias reddidit, acsi regii apparatus aulam repperisset. Triennio igitur ibidem pro salute populi totius orando manens, solis herbis et aqua vixit, excepto quod ei Dominus quamdam præparabat cervam, satis abunde certis horis reficiendi lactis alimoniam sibi præbentem.

hanc cervam dum persequuntur venatores Flavii regis, prece Sancti protegitur: *b*

12 Contigit ergo familiam regis Flavii *b*, qui tunc temporis Gothorum monarchiam tenebat, prædicti loci viciniam venandi gratia intrare. Videntes autem cervam, quæ Dei Virum lacte pascebat, omnibus aliis corpore specieque præstantiorem, discopulatis canibus hanc, contemptis aliis feris, insequuntur. Quæ dum huc illucque diffugiens, magis magisque clamore latratuque premeretur, jam vitæ diffidens, ad Alumni sui confugit asylum. Appropinquans igitur ad introitum speluncæ, querulis mugitibus C cœpit a sancto Viro quasi præsidium properanter flagitare. At ille admirans, quid præter solitum ita mugiret, foras egressus, canes deinde venatores audivit. Ipsam quoque cervam videns, linguam aperto ore trahentem, crebrisque singultibus ilia pulsantem, cognita re, flexis genibus Dominum breviter deprecatus est, ut quam sibi tribuerat nutricem, conservaret. Et surgens innuit * cervæ, ut mugitibus parceret. At illa voce repressa juxta illius pedes accubuit. Canum vero nullus infra lapidis unius jactum eo approximavit, sed cum ululatu longo contra venatores reversi sunt. Nox quoque superveniens casso labore fessos domum illos redire compulit.

* al. imperavit

hinc rex ipse cum suis ad venandam cervam egreditur, et Sanctus sagitta vulneratur:

* al. rem divinam.

c

13 Mane autem facto, omnis familia regis, prædictam cervam venaturi, in saltum properant. Quid plura? eodem ordine, quo pridie, cassati redierunt. Quod dum regi relatum esset, rem *, ut erat, suspicatus, accito Nemausensis *c* urbis, ubi tunc forte erat, episcopo, cuncta per ordinem narravit. Tunc statuto consilio, proxima lucescente aurora, cum multitudine venatorum ac canum perrexerunt pariter rex et episcopus in saltum, prædictam rem probaturi. Motam igitur cervam insequentes, sicut heri nudiusque tertius, usque ad locum, ubi Sanctus morabatur, canibus retro, sicut solebant, ululando redeuntibus, locum dumorum ac veprium densitate inaccessibilem circumdederunt in gyrum. Unus autem incaute dirigens sagittam, ut inde cervam expelleret, ante speluncæ fores pro nutrice forte oranti Viro Dei grave vulnus intulit.

invenitur a rege et episcopo Sanctus cruore aspersus, quibus vitam suam narrat: *d*

14 Sed milites acrius insistentes, atque etiam ferro semitas aperientes, ad Dei Servi tandem pervenere speluncam. Videntes vero Senem, *d* habitu monachili vestitum, canitie autem et ætate venerabilem sedere (debilitas enim vulneris adhuc cruore stillantis eum interim orationi parcere compulerat) cervam quoque admirantes juxta illius jacere genua *. Solus rex cum episcopo eum pedites adierunt, cæteris omnibus retro stare jussis. Postquam autem illos prius salutatus humiliter resalutavit; quis et unde et cur tantam heremi solitudinem penetrasset, quisve illum tam graviter vulnerare præsumpsisset, percunctati sunt. At ille postquam nomen suum et patriam adventusque illius eo causam, eventum E quoque vulneris exposuit *; illi pedibus ejus provoluti, tantæ molestiæ veniam postulabant, medicos et impensas sanando vulneri spondentes.

* al. Januam et vestigia

* al. enarravit

medicinam curando vulneri et dona oblata respuit:

15 Sed Vir sanctus et ut illis ignosceretur, flexis genibus oravit, et alicujus medicinæ corporalis remedium se sibi non adhibiturum asseruit. Ipsi vero plurima donaria præsentaverunt, a quorum respectu, nedum receptu, Ægidius abstinuit. Admirantes igitur tantæ sanctitatis Virum, ejus se commendaverunt orationibus, et mutuo valedicto discesserunt. Interea sanctus Confessor suum exteriorem hominem sentiens inflicto vulnere aliquantisper affligi, reminiscens illico cælicæ responsionis; Virtus in infirmitate perficitur, deprecatus est Dominum, ut, quoad in hoc sæculo viveret, pristinæ sanitati nullatenus redderetur.

ut suadet regi constructionem monasterii, quod construitur, ut illud regat Sanctus

16 Postea vero cœpit prædictus rex frequenter eum ædificationis causa colloquiique voluptate revisere, et sanctis ejus monitis erudiri. Cumque sibi renuenti sæpius innumeras offerret gazas, tandem monuit eum Vir Dei, ut inde potius aliquod cœnobium constitueret, in quo servos Dei congregaret, qui regulari monachorum F professione die noctuque Domino famularentur. Faciam, inquit rex, libenter, quæ * hortaris, si te patrem spiritualem illorum rectoremque spoponderis. Quod onus sanctus Ægidius diu multumque renuens, seseque huic negotio plurimorum assertionibus argumentorum, sicut vir theoricus, minime idoneum prænonstrare nitens, ad ultimum crebris petitionibus regis, et lacrymosis etiam supplicationibus victus, tandem volens nolens præbuit assensum. Duas igitur rex lætus ibi, Ægidio locum atque quantitatem prænonstrante, fabricavit ecclesias, unam in honorem sancti Petri *e*, omniumque Apostolorum, alteram in honorem sancti Privati *f* martyris, juxta Sancti speluncam, in qua ipse solus, quamdiu vixit, crebris intentus vigiliis pernoctabat.

* al. quod

e

f

congregatis monachis præest abbas, et consecratur sacerdos

17 Adunantur ibidem Dei servi directionis illius normam sequendo, regulari monachorum professione Domino famulaturi, quorum usibus conceditur terra circumcirca monasterium, quinque miliariorum spatio porrecta, eo quod tantumdem spatii sanctus Ægidius, a spelunca sua quadam vice digressus, occurrenti sibi regi Flavio collocuturus, ut fertur, obviavit. Interea Vir

AUCTORE ANONYMO.

Vir Domini monachorum suorum creberrimo supplicique precatu, totiusque regni primorum, nec non populorum devotissimo assensu, sacerdotii diademate cum honore dignissimo vestitur. Cujus honoris, sed sibi, ut verius dicatur, in præsentiarum oneris, apice sublimatus, nocturnis vigiliis, diurnis jejuniis, assiduisque orationibus cœpit adeo corpus jam diu satis abstinentia tenuatum affligere, ut, si cœptam modo illius vitam attenderes, transactam dixisses voluptuosam fuisse.

ANNOTATA.

a Septimania *nomen est provinciæ, in quo locus ille situs, non loci illius particularis. Neque enim Acta hæc tantæ sunt auctoritatis, ut dici debeat ex nomine hujus loci ortum esse nomen provinciæ toti. Porro de origine nominis* Septimania *variæ fuerunt opiniones, quæ videri possunt apud sæpe laudatos scriptores Historiæ Occitaniæ tom.* I *pag.* 657 *et seqq.*

b *De Flavio illo Gothorum rege disputavimus in Commentario a num.* 38.

B c Nemausus, *vulgo* Nismes, *urbs est antiqua admodum et olim inter præcipuas Septimaniæ. An ibidem tunc esset Flavius ille, an in ejus vicinia, non satis definiri potest ex hoc scriptore. Vide dicta in Comm. num.* 52 *et* 53.

d *Non crediderim* senem *tunc fuisse* S. Ægidium: *neque id ipse biographus dixisset, si magis curasset vera et cohærentia scribere, quam mirabilia et Sancto honorifica. Etenim omnia insinuant juvenem patria egressum: biennio moratus dicitur apud S. Cæsarium, exiguo tempore apud Veredemium, solus triennio. Si igitur circa annum ætatis vigesimum quintum patriam deseruerit, secundum ea, quæ retulit scriptor, annos non multos supra trigesimum eo tempore numerare poterat. Poterat tamen venerabilis esse non modo sanctitate, sed etiam vita solitaria, qua corpus haud dubie emaceratum erat, et vigor juventæ non parum detritus, ita ut senior appareret quam re vera esset. Hæc paucis observanda censui, ne quis ex asserta hic senectute litem moveat contra chronologiam in Comment. datam.*

C e *Hæc nomen dedit monasterio, quod ædificatum cura* S. Ægidii *abunde probavimus in Comment. num.* 36 *et* 37.

f *De S. Privato episcopo Gabalitano et martyre actum est tom.* IV *Augusti a pag.* 433. *Sed de hac ejus ecclesia nihil invenio.*

D

CAPUT III. *Regimen monasterii; accessus ad Carolum regem et reditus ad monasterium, quod brevi subvertendum prædicit: iter Romam, ubi monasterium offert Pontifici, a quo exemptionis privilegium et dona impetrat, dein redit ad suos: beata Sancti mors, et sepultura.*

E

Suos sancte regens, vocatur a Carolo Martel lo,

* *al.* habebatur

Subjectos quoque sibi tam discreta moderatione tractabat, ut, licet eis crucem Domini quotidie bajulandam intimaret, amore potius quam timore reverendus omnibus habebatur *. Sed quis illius collegii stilo currente posset expedire fidei ardorem, spei constantiam, charitatisque latitudinem? Igitur tantæ religionis præconium ad Caroli Franciæ *a* regis aures usque pervenit. Qui nimis eum videre, atque illius colloquio relevari cupiens, misit ei legatos, mandans et flagitans, ut se visitare non dedignaretur. Quibus acceptis Vir Domini, in aliquo se illi profore credens, commodum duxit eum, sicut mandans et flagitans precabatur, visere. Dispositis itaque fratribus, atque in itinere sumptis necessariis, pergens ad regem, Aurelianis *b* hospitatus est. *a* *b*

energumenum liberat,

* *al.* basilica

19 Dum igitur in basilicam * sanctæ Crucis causa orationis intraret, cœpit in angulo templi nequam spiritus per energumenum quemdam voce terribili clamare: Heu! heu! Ægidi, quanta per te tolero tormenta! quamque tua justitia meis est contraria legibus! Parce parumper, inquam, orationibus, ut hinc exeundi licentia mihi detur. Hic enim clausus per te crucior. Quod Dei Servus audiens, suæ fronti signo F crucis impresso, Humani generis, inquit, inimice, discede. At ille dans immensum rugitum, quem diu graviterque vexarat, hominem reliquit incolumem. Quod miraculum statim circumquaque divulgatum sanctum Ægidium antea celebrem, multo magis celebriorem fecit.

a Carolo benigne excipitur, cum quo ... ritualia miscet colloquia,

c

* *al.* exitum

20 Deinde vero ad regem Carolum proficiscitur *c*, a quo honorifice susceptus est. Videns autem rex exitu * rei verum esse, quidquid de illo fama præconante acceperat, detinuit eum secum multis petitionibus per aliquot dies. Cumque frequenter invicem de mundi despectu atque virtutum appetitu, et hoc genus sermocinarentur; inter cætera forte salutis colloquia rogavit eum rex suppliciter, ut pro se dignaretur orare. Fecerat namque quoddam turpe facinus, quod nemini umquam, nec ipsi Sancto fuerat ausus confiteri.

... eodem ... peccatum, quod Carolus ... erat ...

21 Proxima namque die Dominica, dum Vir sanctus Missam de more celebrans, pro jam dicto rege Dominum in canone deprecaretur, apparuit ei angelus Domini, super altare scedulam ponens, in qua descriptum erat ordine et ipsum regis peccatum, et Ægidii precibus ei esse di-

n issum

d missum *d*, si pœnitens tantum ab illo desisteret. Adjunctum quoque cernere erat in fine, quod quisquis sanctum Ægidium pro quolibet invocaret commisso, si tantum ab illius perpetratione cessaret, remissum * esse sibi a Domino procul dubio crederet. Quam videns Famulus Dei, grates Domino reddidit * et officio peracto regi legendam tradidit. Recognoscens igitur rex scelus, quod fecerat, ad pedes illius procidit, flagitans ut apud Dominum suis precibus patrocinaretur. Quem Vir Domini orationibus Deo commendavit, et ne illud commissum amplius iteraret, interminando benigne commonuit.

* al. permissum

* al. retulit

in reditu mortuum resuscitat; monasterii sui eversionem prædicit, Romam proficiscitur.

22 Evolutis ergo aliquot dierum curriculis, vix impetrata a rege licentia, ad monasterium suum cum maximo honore donariisque rediens plurimis, apud Nemausensem urbem hospitatus; filium principis *e*, qui tunc obierat, resuscitavit. Ad monasterium deinde reversus, et ibidem aliquantum temporis conversatus, spiritu sibi prophetiæ dictante; quibusdam spiritualibus indicavit fratribus monasterii sui ab hostibus eversionem haud longo post tempore futuram. Cautum itaque factu ratus cum paucis fratribus Romam perrexit, ut et suum prius adimplens desiderium, Petri et Pauli confessionem adiret, et monasterium suum Apostolico juri manciparet, ne alicujus laicæ personæ, ecclesiasticæ religionis ignaræ, quandoque subderetur.

ubi privilegium exemptionis impetrat: redit ad monasterium,

* al. imagines insculptas habentia

23 Hujus etiam decreti ab Apostolico præfixum detulit secum privilegium. Duo quoque cypressina ostia præfatorum imaginibus apostolorum insculpta *, quæ petierat ad sui monasterii decus, in pignus caritatis et amicitiæ dedit ei Apostolicus. Hæc Vir Domini divinæ gubernationi commendans, in Tyberim demitti *f* præcepit, dicentibus omnibus, qui aderant, eum delirare. At ille, peractis itineris sui negotiis, Galliam revertitur. Difficultate vero itineris fatigatus apud Cabinonem *g* triduo moratus est; ubi cuidam contracto pristinum reddidit gradum *.

* al. gressum

ubi duo ostia cypressina, Romæ Tiberi injecta, appulisse intelligit:

24 Dum vero ad monasterium suum pervenisset, mox a quibusdam relatum est, duo miræ sculpturæ ostia in portu esse, sine aliquo regimine appulsa. Quod Vir sanctus audiens, lætus efficitur, atque Domino immensas grates retulit, qui illa per tantum æquoris spatium, per tot vadorum vertigines, per tot scopulorum collisiones, per tot etiam portuum applicationes, sibi illæsa gubernare dignatus fuisset. Tunc illa deferri ad monasterium jussit, et in templi liminibus ad decus præsens et necessitatem, et postmodum ad Romanæ Sedis pacti monimentum posteris erexit.

Sancti mors beata

25 Confirmatis igitur per aliquanti temporis spatium in Dei militia fratribus, monasteriique rebus convenienter dispositis, volens Dominus emeritum jam Militem pro labore certaminum corona redimire præmiorum, innotuit ei per spiritum exitus sui diem imminere. Quod ille quibusdam spiritualibus fratribus indicavit, eos, ut pro se orarent, suppliciter deprecans. O miræ humilitatis, castigatæque mediocritatis * Virum, quem nec terrena depresserunt, ut jam in cælis conversaretur, nec cælestia erexerunt, ut non ab infimis opitulationem peteret. Media ergo Dominica nocte Calendarum * Septembris migravit ad Dominum, corporis absentia maximam relinquens mundo mœstitiam, sed felici illius in cælum receptu lætitiam. Affuerunt enim in illius transitu fideles, qui dicerent se choros angelorum audivisse sanctam illius animam in cælum cum laudibus ferentium. Succurrant ergo et auxilientur nobis, petimus, tua sancta merita, pater Ægidi, apud Dominum Deum nostrum, qui cum Filio suo et Spiritu sancto vivit et regnat unus Deus per cuncta secula seculorum. Amen.

* al. Castitatisque mediocritatisque virum

* al. Calendas cui Calendis

ANNOTATA.

a *Nullus intelligi potest, nisi Carolus Martellus, de quo multa dicta sunt in Commentario, quem consule num. 54 et alibi.*

b Aureliani, *vel* Aurelia, *vulgo* Orleans, *urbs Galliæ satis nota est ad Ligerim flumen:* Genabum *etiam olim vocabatur.*

c *Hic locus ita exponi potest, ut ad aliam urbem profectus credatur, vel etiam, ut in ipsa urbe Aurelianensi palatium Caroli adierit.*

d *Joannes Hesselius doctor Lovaniensis in Censura historiarum impressa cap. IX hunc solum locum reprehendit in hisce Actis. Lubet ejus censuram audire:* Vita, *inquit,* sancti Egidii abbatis non placet. Habetur enim in ea, quod, angelo revelante, regi Francorum ad preces Egidii dimissum sit facinus magnum, quod nulli ausus fuerat confiteri, si tamen deinceps ab illo desisteret: adjunctumque fuisse in fine, quod quisquis sanctum Egidium pro quolibet commisso invocaret, si tamen ab illius perpetratione cessaret, dimissum sibi esse a Domino procul dubio crederet. Hæc sunt contraria fidei Catholicæ, quæ ex Scripturis et solidis doctoribus docet, extra casum extremæ necessitatis sine confessione et sacerdotis absolutione nulli baptizato crimen post baptismum commissum dimitti. *Sic ille. Veruntamen, si nihil in Vita hac occurreret reprehendendum, nisi locus hic, quem solum reprehendit Hesselius, facile esset biographum commoda expositione ad sensum Catholicum perducere. Quippe non dicit peccatum sine confessione dimissum esse Carolo, aut dimittendum aliis, pro quibus oraret* Ægidius: *sed solum omittit mentionem de confessione, ita tamen ut confessionem tacite insinuet his verbis,* Si pœnitens tantum ab illo desisteret: *vera enim pœnitentia nequit excludere voluntatem confitendi. Quin et confessionem satis clare indicat inferius, dum ait:* Recognoscens igitur rex scelus, quod fecerat, ad pedes illius procidit. *Accipe igitur breviter mentem scriptoris benigniori, ut oportet, sensu expositam. Carolus remorsu conscientiæ simul et pudore agitatus rogat* Ægidium, *ut pro se oret. Sanctus Carolo prece sua impetrat spiritum pœnitentiæ, et, ut erubescentia tollatur facilius, edocetur, quodnam sit Caroli delictum, quod confiteri pudebat. Hinc Sanctus per schedulam acceptam ostendit Carolo, se illius peccati non ignarum. Carolus vero, superata sic erubescentia, et gratia pœnitentiæ incitatus confitetur peccatum suum, et graviter monetur a Sancto, ne illud repetat, atque absolutione donatur. Sic omnia sensu Catholico et satis naturali intelliguntur: atque ita factum revera narravit Anonymus in Comm. citatus num. 47, qui illud alteri Ægidio et Carolo Magno adscripsit. Ceterum nolim pro facto ipso decertare, sed sufficit illud exposuisse sensu Catholico: namque Acta non merentur, ut pro certis admittantur facta qualibet in iis solis relata, aut apud eos tantum, qui Acta descripserunt.*

e *Si Acta satis fidei mererentur, per principem*

AUCTORE ANONYMO.

pem intelligi posset aliquis ex primoribus vel magistratibus.

f *Mira multa narrat, sed pauca credibilia. Neque hoc magis credibile quam multa alia.*

g Cabinonem *habent codices plures et antiquiores. Unus habet* Cabilonem : *alter* Cabilionem ; *apographa duo* Gabionem , *aliud* Cabionem. *Ratio itineris suadet, ut intelligamus* Cabellionem , *vulgo* Cavaillon , *quæ est urbs episcopalis in Provincia ad Druentiam flumen.* D

DE S. BOSSIANO CONFESSORE

IN DIŒCESI LAUDUNENSI IN GALLIA.

I. P

Cultus ; an Sanctus hic ab alio fere synonymo distinctus.

Non post an. DCCCLXXXVI. Dicitur in loci in quo colitur, descripto.

Laudunum, *cujus nomen Gallice scribitur* Laon, *sed pronuntiatur* Lan, *urbs episcopalis Galliæ in provincia Insulæ Franciæ, archiepiscopo Remensi suffraganea, pagum habet in sua diœcesi, in quo hic Sanctus publica in veneratione est, teste P. Bollando nostro : qui in scheda quadam, inter alias plures de Sanctis ad* B *diem* I *Septembris apud nos asservatas, manu propria scriptam nobis reliquit memoriam S. Bos*siani ep., *prænotato mense* Septemb. *sine mensis ejusdem die. Locum vero cultus sic deinde describit :* In Reneville, pago diœcesis Laudunensis ad Serram in Æsiam Feræ influentem , prælerlabentem Montem - cornutum et Marlam , colitur pro colicæ remedio S. Bossianus. *Nec plura addit. Apud Castellanum in Martyrologio universali inter Sanctos ahemeros, id est, qui non habent fixum diem , pag.* 765 *ponitur* Botthianus, *et additur ejus* corpus esse honoratum ad Sancti-Vincentii Laudunensis, *quod est monasterium Ordinis S. Benedicti apud eamdem urbem. Idemne hic Bothianus cum* Bossiano? *Videntur suadere similitudo nominis, et loca ejusdem diœcesis Laudunensis, duos hic Sanctos non designari.*

S. Bothianus seu Botianus, qui apud monachos S. Vincentii Laudunenses,

2 *Mabillonius Annalium Benedictinorum tomo* III *ad annum* 886, *num.* 3 *de* S. Bothiani *translatione scribens, hæc memorat :* Idem Normannorum furor Petrapontis in pago Laudunensi canonicos cum corpore S. Botthiani seu Botiani confugere compulit ad Didonem episco- C pum, qui eos in suburbana S. Vincentii basilica, tunc destituta monachis, collocavit. Exstat hac de re ejusdem Didonis charta, in qua ipse ait, se cum consensu clericorum ac laicorum, corpus S. Botthiani confessoris Christi, quod in sua ecclesia ob prædictam infestationem stare quiete non poterat, cum ejus canonicis, qui huc illucque diffugiendo deficiebant ac peribant, in ecclesia sancti Vincentii martyris collocasse, ubi perpetuo permanerent; eisque res omnes, ad sancti Botthiani pertinentes ecclesiam, assignasse , ut ex his rebus canonici , numero duodecim , necessaria ad victum et vestitum habeant. « Actum Lauduno Monte-clavato anno Incarna» tionis Domini nostri J. C. DCCCLXXXVI , Indi» ctione IIII, quarto Idus Maii, anno secundo » gloriosissimi domini Caroli imperatoris augusti, » nepotis magni Caroli imperatoris » scilicet Calvi. . . Rebus serenatis , Petrapontenses canonici cum sancti Botthiani corpore ad sua reversi sunt : qua de re postea controversia orta est tempore Berlandi abbatis, qui sacrum depositum a Petrapontensibus canonicis reposcebat.

3 *Quonam autem pacto controversia ista fuerit composita , habetur e diplomate apud Marlotum tomo* II *Metropolis Remensis pag.* 31, *e quo loco rem gestam refert Mabillonius ad annum* 980 , *num.* 104 : Jam Ludovicus , *ait* , a Lothario patre in Francici principatus consortionem adscitus erat; cum venerabilis Berlandus abbas monasterii sancti Vincentii Laudunensis Alberonem ejus urbis episcopum obnixe rogavit, ut , juxta privilegium , quod eidem cœnobio. . . E Dido episcopus. . . indulserat, corpus sancti Botiani in eodem loco perpetuo permaneret cum canonicis Petrapontensis ecclesiæ, qui istuc cum prædicto sacro corpore ob infestationem paganorum se receperant : sed qui rebus pacatis, ad pristinam sedem reversi erant. Verum Adalbero. . . ratus durum esse, ut Petræ-pontis municipium suo patrono orbaretur, nec privilegio concesso Vincentinos frustrare volens , decrevit , ut sancti Botiani corpus in ecclesia prædicti castri. . . remaneret ; ipsa vero ecclesia cum suis rebus monasterio S. Vincentii subjecta esset. . . His litteris , quæ chronicis notis destitutæ sunt in editis, subscribit Adalbero Remorum archiepiscopus, et post eum ipse Adalbero episcopus Laudunensis, *prout licet videre apud Marlotum supra citatum.*

ac deinde apud canonicos Petrapontenses requievit,

non videtur esse diversus

4 *Habemus itaque ex præmissis tria loca diversa, videlicet Laudunense monasterium sancti Vincentii, ac Petræ-pontem tribus circiter milliaribus Gallicis inde distantem, secundum mappam geographicam, qua utor; adde pagum Reneville in eadem Laudunensi diœcesi, teste superius Bollando, situm, nec non sex circiter* F *milliaribus Gallicis Petræ-ponte remotum : quæ loca non improbabile mihi præbent argumentum suspicandi, alium in locis adeo vicinis ejusdem diœceseos non esse quærendum Sanctum, quam* Bossianum *al.* Bothianum *vel* Botianum ; *quotidiana pene nos docente experientia, Sanctorum nomina eorumdem diversis modis sæpissime efformari. Et vero nonne fieri facile potuit, ut publicus ejusdem Sancti cultus a Petræ-pontanis ad Renevillanos fuerit propagatus, præsertim si reliquiæ aliquæ ex ipsius corpore illuc translatæ sint, vel sola nominis fama ibidem pervulgata, aucto potissimum religioso erga eumdem Sanctum incolarum et accolarum affectu, propterea quod essent experti patrocinium illius in mitigandis vel tollendis colicis cruciatibus?*

a S. Bossiano, qui colitur in pag. Reneville.

5 *Neque dicas, Sanctum hunc in allegato diplomate vocari* confessorem , *non vero* episcopum , *qualem superius appellat Bollandus. Tametsi enim titulum hunc dignitatis episcopalis alicunde didicerit Bollandus, cum Sancto illum apponat ante superiorem ejus annuntiationem : eumdem tamen expresse non repetit in annuntiatione*

A *tione ipsa, sed dumtaxat dicit :* In Reneville . . colitur. . S. Bossianus. *Sed fac eumdem titulum ibi subintelligendum : an satis legitime ex illo solo per vulgarem fortasse traditionem invecto, deduci potest, duos hic esse ponendos Sanctos, quando pro unico militant congruentiæ illæ, quas antea protuli? Hoc interim boni inest meis conjecturis, ut, si aliquando probetur alterum ab altero distingui, de utroque sit actum in præsentia, numquam postmodum reditura forsitan hoc faciendi occasione. Mense Septembri illum designabat supra Bollandus sine die : quem quia aliunde non novi, liberum mihi censui de illo agere hoc die. De tempore mortis nihil explorati habeo, unde illud distincte determinem. Vita functum ante annum* 886 *colligo e calculis chronologicis num.* 2.

AUCTORE J. P.

DE SS. ARCANO ET ÆGIDIO EREMITIS CONFESSORIBUS

BURGI S. SEPULCRI IN UMBRIA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. V

B § I. Origo Burgi S. Sepulcri per Sanctos ejusdem fundatores E et protectores.

SÆCULO X, UT VIDETUR. Burgum S. Sepulcri

S*anctis hisce suam debet originem* Burgus *seu* Burgum S. Sepulchri, urbs parva Italiæ *Baudrando,* in Umbria regione, prope Tiberim fluvium, in ipso limite Tusciæ, et episcopalis sub archiepiscopo Florentino. *Quæ, ait Ughellus in Italia sacra novæ editionis tom.* III *col.* 195, tametsi . hodie inter Hetruriæ civitates numeretur, tamquam quæ magni Ducis imperio pareat, re tamen vera in Umbria *(olim Olumbria, sive Umbria cis Apenninum)* collocanda est sub Apenninis montibus, a Tyberi non plus distans, quam mille passus (a Tiferno Tiberino *seu Civitate Castelli* VIII, ab Arretio XV mill. pass. *secundum Ferrarium hac die in Notis.)* Apud antiquos scriptores nulla ejus civitatis memoria extat, quod nulla spectabili antiquitate nobilitetur, licet nonnulli contendant *(ut Jacobillus in Vita)* hanc ipsam esse Biturgiam, in mediterraneæ C Hetruriæ civitatibus a Ptolomæo collocatam. Alii vero affirmant ibi sitam esse, ubi olim Plinii junioris villa narratur fuisse, Tusca *appellata. Vide Cluverium Italiæ antiquæ lib.* II *pag.* 590, *et Flavium Blondum citatum ab Orlendio Orbis sacri et profani parte* II *vol.* I *pag.* 653. Sunt tamen, *inquit Leander Albertus in Descriptione totius Italiæ anno* 1566 *Latine impressa pag.* 132, quibus hoc minime probetur, quasi locorum situs et conditio nequaquam Plinianæ descriptioni conveniat. *His et nos assentimur cum Orlendio part.* II *vol.* II *pag.* 1327.

non est Biturgia.

2 *Perperam quoque hæc civitas cum Biturgia confunditur : Biturgiam enim, teste Baudrando, ponit Cluverius* ad Tiberim non longe a Perusia in Septemtrionem, ubi nunc forsan CEROLETO castrum agri Perusini, *sat procul Burgo S. Sepulcri dissitum. Imo in tab. 'a Etruriæ antiquæ ante librum* II, *et pag.* 570 *Biturgiam Cluverius collocat ad Ambram fluvium, qui in Arnum influit, inter Aretium et Florentiam.* Ortelio ***autem Biturgia*** **nunc est** CITERNA, **castrum** Hetruriæ, *quod Maginus tabula* XLIII *exhibet ad fluvium Chersonam inter Aretium et Burgum S. Sepulcri, adeoque ab hoc distinctum. Nec refert, quod in tabula Italiæ medii ævi Græco-Langobardico-Francici apud Muratorium tomo* X *Scriptorum Italiæ ponatur Biturgia trans Tiberim pro Burgo S. Sepulcri, forte ad conciliandam huic urbi antiquitatem : nam præterquam quod aliæ mappæ geographicæ constanter habeant Burgum S. Sepulcri, non Biturgiam, ipse anonymus Mediolanensis, auctor Dissertationis chronographicæ pro usu citatæ tabulæ, col.* CCVI *scribit sequentia* : BITURGIA, quam, cum varii varie sentiant apud Bodrandum nulla adducta ratione, et nos cum ipso sentimus esse CITERNAM inter Aretium et Burgum S. Sepulcri, ut in Magini tab. 43. Sed cum Burgus sit trans Tiberim in Umbria, male sentiunt, qui volunt cum Alberto p. 88 Biturgiam et Burgum eumdem esse locum; illa enim juxta Ptolemæum, qui solus ejus meminit lib. 3 c. 1, in Tuscia fuit. *Vide Ferrarii Lexicon geographicum. Cum* F *itaque Burgum S. Sepulcri nec vetus Biturgia sit, nec e Plinianæ villæ ruinis surrexerit, aliud ejus exordium vestigandum est.*

sed locus ille, in quo

3 *Nullum autem certius inventum iri putamus, quam quod Orlendius cit. pag.* 1327 *post Ughellum narrat ex Leone X, a quo primum civitas Burgensis episcopatus sede fuit decorata, bulla* Præexcellenti *hac de re edita anno* 1515 X *Kal. Octobris. Accipe ipsius Leonis verba apud Ughellum col.* 196 : Sane attendentes, quod oppidum Burgi S. Sepulchri civitatis Castelli diœcesis, temporalis dominii excelsæ reipublicæ Florentinæ, in cujus loco ante illius constitutionem ingens erat sylva Nivea *, ob nivium frequentiam dicta, et cum per eam iter facerent duo sancti Peregrini, Arcanus videlicet et Ægidius a sancto Sepulchro Dominico tunc abscedentes, cum apud limpidissimum fontem, qui inibi tunc erat, aliquantulum requiescerent, divina visione, ut dicitur, admoniti, quoddam sacellum ibidem construxerunt, et ex tunc nonnulli Christi fideles juxta sacellum ipsum aliquas domos ædificare et burgum domorum facere, et tandem multiplicatis domibus et mœnibus erectis, in * oppidum

* Nisam vocat Baudrandus

* forte id

AUCTORE J. V.

oppidum S. Sepulchri appellatum fertur inter alia ipsius dominii oppida admodum celebre et antiquum, ac magna notabilium et literatarum personarum ac incolarum generositate, benedicente Domino, refertum, ac in illo unum notabile et insigne monasterium Camaldulensis ordinis, sub invocatione S. Joannis Euangelistæ dicatum, in quo adhuc fons, et sacellum per dictos sanctos Peregrinos fabricatum hujusmodi consistunt, et ad cujus fontis lavacrum aquas haurientes febricitantes, divina operante clementia, intercessione ipsorum Sanctorum liberantur *etc. Plura qui cupit de hac urbe, Ughellum consulat et Orlendium pag.* 1328.

Sancti nostri

4 *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ pag.* 563 ex Annalib. Burgensib. Ms. *Sanctorum nostrorum peregrinationem, adventum in Italiam, Burgique originem compendio describit hunc in modum :* Arcanus ex Arcadia, et Ægidius Hispanus anno sal. MCDXXX Joanne XI Pont. Max. et Othone I imp. Hierosolymam voti causa profecti, inde Romam veniunt ad Apostolorum limina : quibus invisis, sacris reliquiis onusti dum Venetias pergunt, in locum, in quo nunc Bur-
B gum S. Sepulchri civitas est, nemorosum divertere eos contigit. *Sed error vel mendum est in tempore : nam, ut nihil dicam de Pontifice et imperatore ; ab anno 1327 obierat Guido seu Vido Tarlatus e Petra mala, qui urbem munitionibus cinxerat. Vide Ughellum hic et in episcopis Aretinis tom. I col. 424. Rectius ait Jacobillus in Vita Italica tom I de Sanctis Umbriæ pag.* 722 : Tempore Ottonis I imperatoris et summi Pontificis Joannis XI anno Domini CMXXXVI. *Pergit Ferrarius :* Ibi dum tantisper ad fontem recreantur, Arcanus somno correptus, vocem sibi audire visus est ; Locus hic sanctus est, hic siste gradum, et aram erige Quod cæleste monitum drodigium subsequitur nam pera, in qua erant reliquiæ, arbori alligata, sponte soluta in sublime volans, haud prius, quam voto, se ibi ecclesiam constructuros, facto, descendit. *Utrum prodigiosus iste peræ reliquiis continentis volatus, quem mirabiliori adhuc modo Jacobillus narrat, dignus fide historica ab erudito et prudente lectore habendus sit, vehementer ambigimus : quippe Leo X in bulla superius memorata*
C *de eo altum silet, imo nec asseveranter loquitur de divina visione aut voce. Cujus autem quantæve auctoritatis sint Annales Burgenses et Codex* ant. *a Ferrario et Jacobillo citati, hactenus ignoramus ; nec apud Muratorium, nec in Thesauro antiquitatum et historiarum Italiæ invenire eos potuimus : forte quod nondum typis excusi sint.*

sacellum exstruxere.

5 Sacello itaque in eo loco extructo, *(addit Jacobillus,* in honorem S. Leonardi confessoris. *Vide* VI *Novembris)* fama sanctitatis ipsorum pervagante, tantus cœpit esse ex vicinis oppidis et pagis ad eos concursus, ut brevi nova urbs circum ecclesiam (quam Burgum S. Sepulchri placuit appellare) ædificata sit ; cui B. Arcanus nonnullos præfecit, qui eam administrarent. *Hos autem administratores Jacobillus pag.* 723 *facit Camaldulenses :* Desiderans, *inquit,* S. Arcanus, ut iste burgus in spirituali regeretur a persona zelo plena, vocavit P. D. Esaiam, monachum observantem Ordinis Camaldulensis, concessitque ecclesiam illam et habitationem ipsi et monachis ejus, qui velut curiones et rectores gubernarunt Burgi incolas multa cum charitate et vigilantia. *Verum quos hic Camaldulenses appellet, non satis intelligimus, nisi tempora con-* D
fuderit : nam Ordo ille anno primum 1012 a S. Romualdo institutus est secundum Hippolytum Helyot in Historia Ordinum monasticorum tom. V *pag.* 245 *et* 246 ; S. Arcanus *autem, ipso Jacobillo teste, obiit* circa annum Domini CMLX. *Citat quidem* Hist. Camal., *sed apud Augustinum Florentinum lib.* I *Historiarum Camaldulensium cap.* LXVIII *pag.* 140 *tantum legimus :* Crescente magis indies veneratione et opinione sacræ eremi, municipes Burgi S. Sepulchri antiquissimam basilicam S. Joanni Euan. dicatam eremitis dilargiti sunt : *nulla* S. Arcani. *nulla* P. D. Esaiæ *facta mentione. Certe non vivebat tunc Sanctus, cum ecclesiam ab eo et* S. Ægidio *constructam vocet* antiquissimam. *Imo pag.* 724 *ait ipse Jacobillus :* Haud multum temporis effluxit post mortem S. Arcani, cum ecclesia Burgi S. Sepulcri a monachis Camaldulensibus fuit reædificata factaque abbatia celeberrima et dedicata S. Joanni Euangelistæ ; auctusque est Burgus incolarum numero, et habitatores subjecerunt sese in regimine spirituali et temporali sacræ eremo Camaldulensi et abbati dicti monasterii S. Joan- E
nis Euangelistæ : Eugenius PP. III anno MCXLVI confirmavit hanc donationem et subjectionem.

§ II. Sanctorum locus natalis, peregrinatio, tempus mortis, cultus ; Ægidius a synonymis distinctus.

S. Arcanus ex Arcadia oriundus, S. Ægidius vero Hispanus fuit.

Patriam S. Arcani *fuisse Arcadiam, tradunt Ferrarius et Jacobillus. Porro Arcadiæ nomine loca plura appellata invenimus : est enim Arcadia regio Peloponnesi (hodie vulgo* la Morea) *Græciæ peninsulæ mediterranea, nusquam mare attingens, a poëtis decantatissima :* Ibi asbestus lapis provenit, qui aqua accenditur et terra extinguitur, *inquit Ferrarius in Lexico geographico. Tum Arcadia urbs Peloponnesi in Messenia provincia, et in ejus ora Occidentali, inter Haliartum et Methonem. Arcadia item urbs est Cretæ seu Candiæ insulæ, episcopalis in* F
ora Occidentali versus Cisamum. Hæc Baudrandus. Quartam assignat Orlendius part. I *pag.* 120 *his verbis :* Postrema diœceseos Ægypti provincia est Arcadia ; non illa Peloponnesi regio intima... sed altera in Ægypto posita, quæ ab Arcadio imperatore sic appellata est. *Quænam ex his quatuor* S. Arcani *natalibus nobilitata sit, fateri malumus nos ignorare, quam temere conjicere. Sanctum hunc fuisse nobilem, Jacobillus scribit :* Arcanus ex Arcadia, vir nobilis ; *de nobilitate silet Ferrarius. Ad* S. Ægidium *quod attinet, utroque consentiente,* Ægidius Hispanus *fuit : quamquam aliqui* S. Arcano *conterraneum velint apud Jacobillum pag.* 724 : Voluit S. Ægidius) inde discedere, et reverti in Hispaniam patriam *suam,* et secundum alios in Arcadiam, ubi dicunt etiam ipsum esse natum ; *sed hoc verisimile non est propter sequentia :* indutusque monachum Ordinis S. Benedicti, ibi vixit multa cum integritate et observantia, factusque abbas, illic sancte obiit. *Nullum enim Ordinis S. Benedicti monasterium in Arcadia invenimus.*

varii loca sacra pie visitant.

7 *De Sanctorum peregrinatione num.* 4 *aliquid diximus ex Ferrario, nunc Jacobillum audiamus,*

A *diamus, qui eamdem paulo fusius enarrat :* Duo sancti Peregrini, nominati Arcanus ex Arcadia vir nobilis et Ægidius Hispanus, e sua patria discesserunt et voti causa visitatum iverunt sanctum Domini nostri Sepulcrum, civitatem Hierosolymitanam aliaque sacra loca Terræ Sanctæ; iisque pie visitatis, adepti sunt sacras aliquot reliquias e sancto Domini nostri Sepulcro et ex sacra urbe Hierosolymitana, secumque religiose tulerunt; et profecti cum iis ad visitandas Romæ ecclesias, iter intenderunt Anconam versus et Venetias, alia Italiæ sacra loca invisuri. Cum pervenissent ad quemdam locum Umbriæ prope amnem Tiberim et ad radicem Apennini montis non longe a planitie, ubi olim fuit Biturgia (*vide num.* 1 *et* 2) civitas antiquissima et Tuscorum colonia, ibi repererunt sancti Peregrini fontem prope sylvam; sentientesque se lassos et sitibundos, illic substiterunt et aqua ista se refocillarunt. Arcanus somno correptus obdormivit audivitque vocem sibi dicentem : Hic locus est sanctus et hic consiste et relinque sacras reliquias, quas attulisti e sancto Sepulcro locisque
B sacris Hierosolymæ, et construe habitationem pro te et tuo socio : quia hoc in loco ædificabitur burgus, qui postea auctus celebris erit civitas. *Vide num.* 3. *Quæ autem supra memorantur Italiæ urbes,* Ancon *seu* Ancona *in Piceno ad oram maris Adriatici, et* Venetiæ, *notiores sunt, quam ut aliquid de iis annotandum sit.*

Ubi et quando mortui.

8 *Fundato Burgo, quod* propter repositas inibi reliquias e sacro Domini nostri Sepulcro, fuit cognominatum S. SEPULCRI, *Jacobillo teste ;* cum (S. Arcanus) aliquot annos in jejuniis, vigiliis, orationibus et aliis piis exercitationibus vitam solitariam duxisset, migraturus e vita, cum cives ad divinorum mandatorum observantiam hortatus esset, eisque nonnulla prædixisset, obdormivit in Domino Kal. Septembris; in ea ecclesia, quam cum Ægidio ædificaverat, honorifice sepultus. Ægidius vero orbatus comite, quem loco patris habebat, in patriam (Hispaniam) reversus est : et monasticam vitam ducens factusque abbas, et ipse sancto fine quievit. *Ita Ferrarius : eadem fere, sed aliquanto verbosius habet Jacobillus, mortem* S. Arcani *signans* circa annum Domini CMLX. *Castellanus autem Sanctum obiisse ponit* seculo VII : *verum hoc cohærere nequit cum notis chronologicis initio vitæ a*
C *Ferrario et Jacobillo traditis, nempe* Joanne XI Pont. Max. et Ottone I imp.; *quas non quidem ut certas attulimus, sed tamen præferendas arbitramur, usque dum aliquid certius probetur. Major de* S. Ægidio *difficultas est : illum num.* 6 *aiebat Jacobillus Ordinis S. Benedicti monachum et deinde abbatem fuisse ; at Mabillonius et* Wion *nusquam hujus* S. Ægidii *meminerunt. Monasticam vitam duxisse, factum abbatem et sancto fine quievisse, asserit Ferrarius ; sed Ordinem, monasterium et mortis tempus non exprimit : quæ omnia proin valde obscura sunt. Nos* S. Ægidium *putamus verisimiliter defunctum esse sæculo* X. *Verisimiliter, inquam, nimirum si notæ chronicæ subsistant.*

Cultus eorum antiquus : Vita unde desumpta.

9 *Antiquum porro et celebrem esse eorum cultum, ex utroque Ferrarii Catalogo discimus : in priori quidem post Vitam annotat sequentia :* Horum diem festum hac die Burgenses celebrant, ab opere cessantes, uti urbis suæ fundatores *, et patronorum. *In Catalogo vero generali sic habet :* Burgi S. Sepulchri in Umbria Beatorum Ægidii et Arcani eremitarum, *notans pag.* 347 : Ex monumen. et Chron. Ms. urbis Burgen., ex quibus, cum illac transiremus, vitam excerpsimus : hos Burgenses velut patronos, suæque urbis auctores venerantur. *Castellanus* S. Arcanum *annuntiat* seculo VII Burgi S. Sepulcri in Italia, S. Arcanus, eremita : *sed socii ejus* Ægidii *non meminit, fortasse quod eumdem putaverit cum Ægidio Atheniensi, qui sub finem ejusdem sæculi* VII *claruit. Ambos in Bulla anno* 1515 *edita, de qua supra num.* 3, Sanctos *appellat Leo X :* duo sancti Peregrini, Arcanus videlicet, et Ægidius. *Et infra :* In quo adhuc fons, et sacellum per dictos sanctos Peregrinos fabricatum *etc. Quin et miraculorum gloria in pellendis febribus illustres fuisse, haud obscure innuit :* Ad cujus fontis lavacrum aquas haurientes febricitantes, divina operante clementia, intercessione ipsorum Sanctorum liberantur. *Ex his de immemorabili horum Sanctorum cultu satis constare arbitramur, licet alia Martyrologia eos non annuntient. Quod attinet ad Vitam, eam sparsim ex Ferrario dedimus, intermixtis nonnullis ex Vita Italica Jacobilli. Utinam vero ipsos fontes, Annales inquam Burgenses, et Officium proprium, aliave monumenta authentica, siqua habent, videre licuisset.* E

* l. fundatorum

AUCTORE J. V.

S. Ægidius cum synonymis haud confundendus.

10 *Tamayus tom.* V *Martyrologii Hispani pag.* 24 *hos Sanctos annuntiat* II *Septembris, nescimus quo auctore : in Notis enim lit.* D *solum citat Ferrarium* in Catal. General. SS die I Septembr. *Quamvis autem* S. Ægidius *secundum Ferrarium et Jacobillum fuerit monachus et abbas ; nullus tamen arbitretur eumdem esse cum B. Ægidio monacho et abbate S. Martini de Castañeda in diœcesi Asturicensi, de quo infra hoc die agetur. Siquidem Beatus ille obiit circa an.* 1203, in ipsa adolescentia *monasticam vitam amplexus :* Ægidius *vero, qui cum* Arcano *colitur, post hujus obitum dumtaxat memoratur factus monachus, cum jam adulta ætate vir esset. Præterea beatus ille non legitur peregrinatus fuisse, sed cum socio, cujus nomen interiit, in eremo degisse :* in proximis cœnobio montibus, *ait Bucelinus Menologii Benedict. pag.* 610, vitam solitariam instituit. *Adde Tamayi citati annotationem pag.* 36 : Huc usque hujus S. abbatis (Ægidii) nomen ignoravit Hispania, quia in ejus historiis et chronicis nulla invenitur memoria. *Pag.* 37 : De S. Ægidio vero nihil apud F nostros. *Si ejus* nomen ignoravit Hispania, *si nihil de eo apud Hispanos invenerit Tamayus ; ergo diversum esse oportet ab Ægidio monacho et abbate S. Martini de Castañeda, cujus utique Yepesius, Henriquez et Manriqueus Hispani omnes meminerunt, quosque videre potuit Tamayus, cum ante ipsum scripserint. Vel si unus idemque fuerit Ægidius, quomodo prædicti auctores uti et Bucelinus citatus et Chalemotus, secessum in solitudinem B. Ægidii San-Martinensis narrantes, nihil de ejus in Terram Sanctam peregrinatione, nihil de Burgi S. Sepulcri ædificatione, nihil de S. Arcano ipsius socio memoriæ prodiderunt? Quomodo in Annalibus Cisterc. ad annum* 1203 *cap.* VIII *num.* 7 *scripsit Manriqueus, ejusdem socii nomen interiisse, quod in gemino Ferrarii Catalogo exstabat æque celebre ac ipsiusmet Ægidii? Hæc rite perpensa satis clare, ni fallor, ostendunt duos illos Ægidios neque in unum confundi, neque alterum in duos distrahi posse. Utriusque autem hujus Ægidii ab alio, de quo supra egimus a pag.* 284, *distinctio probatione non indiget.*

DE

A D

DE BEATO ÆGIDIO ABBATE

IN DIŒCESI ASTURICENSI IN HISPANIA.

SYLLOGE.

J. V.

Beati cultus, distinctio ab aliis synonymis et elogium.

CIRCA AN. MCCIII. *Beati cultus ex Manriqueo; monast. situm, cu.*

Tertius hic abbas Ægidius est, quem hoc die exhibemus, cultum ejus edocti ab Angelo Manrique Annalium Cisterciensium tom. III ad annum 1203 cap. VIII num. 7, ubi hæc habet :* In eodem monasterio S. Martini *(de Castañeda, alias de Lacu, in diœcesi Asturicensi)* floruisse feruntur duo alii viri, Ægidius, alterque, B cujus nomen interiit, insignis sanctitatis, primum monachi, mox jam adulti in vita cœnobitica, in eremo degentes; ubi ambo usque ad mortem perseverarunt. Et socii quidem memoria parva extat; Ægidii celebris, erecto in honorem ejus sacello ad oppidum Casaium, et multis illuc infirmis concurrentibus, præcipue autem surdis sanitatem optatam recepturis. Extant servanturque authentice probata plura miracula, quæ Deus per hunc Sanctum operatur nostris adhuc temporibus. *Eumdem* Beati *titulo exornant Miræus Originum monast. lib.* V *cap.* XV, *et Bucelinus in Menologio Benedictino pag.* 609. *Venerabilem duntaxat appellat Chalemotus in Serie Sanctorum etc. Ordinis Cisterciensis pag.* 286 : In Hispania venerabilis Ægidius, primus de Castraneda * abbas in diœcesi Asturicensi, vir mirandæ integritatis, qui diu ibidem insolita sanctitate floruit : abdicata tamen successu temporis dignitate, quasi emeritus miles vitam privatam et anachoreticam egit, ac tandem felici morte consumptus, meruit inter Sanctos Ordinis Cisterciensis referri ab Henriqueo ad primam Septem- C bris *his verbis* : In Hispania beatus Ægidius monachus Cisterciensis et primus abbas monasterii S. Martini de Castañeda, qui ea dignitate post aliquot annos deposita, anachoreticam vitam elegit, et plenus dierum, ferax meritorum ac omnium virtutum ornamentis coruscans vivendi finem fecit, et ad cælestem patriam evolavit. *Tum de monasterio notat sequentia :* Cœnobium hoc in diœcesi Asturicensi constructum, a nigris monachis Benedictinis primo inhabitatum fuit ; quibus Cistercienses successerunt : et tandem reformatis ejusdem instituti Religiosis traditum, ab eisdem usque in hodiernum diem possidetur. *De ejus antiquitate consule Mabillonium ad an.* 941, *seu tom.* III *Annalium pag.* 458.

* l. Castañeda

abbas præfuit, locus ubi colitur obscurus est.

2 *Errantem Henriquezium sequitur Chalemotus, dum Ægidium abbatem primum nominat, non inspecto, ut opinor, Manriquei loco citato, ubi præterea hæc habet :* Henriquez Menologio suo adscribit Ægidium prima die Septembris ; sed dum facit abbatem primum domus, a vera traditione et, quod magis est, etiam ab instrumentis longe aberrat. *Nam secundum Yepesium in Chronico generali Ordinis S. Benedicti tom.* V *fol.* 93 *Petro Christiano, postquam triennio abbas fuerat, ad episcopatum Asturicensem assumpto, successit in abbatia Martinus ; Martino demum* S. Ægidius, qui ut vitam ageret anachoreticam, se recepit in solitudinem. *Ex quo patet Beatum fuisse abbatem, licet Manriqueus id non exprimat. Idem scriptor assignabat superius locum Beati cultu nobilem,* oppidum Casaium *vel, ut index habet,* Cassarum ; *sed neutrum* E *nomen apud geographos reperire est. Unde conjicimus annalistam designare voluisse ignobile oppidulum, quod tabulæ chorographicæ non exhibent, situm* in proximis cœnobio montibus, *ubi Beatus, teste Bucelino,* vitam solitariam instituit : *quod satis verisimile videtur. Si quid certius de* Casaio *aut* Cassaro *eruditi Hispani suggesserint, volupe nobis erit ab eis doceri. Petiimus interim, datis ad abbatem dicti monasterii litteris* I *Novembris* 1743, *Beati Vitam seu Acta Mss., si habeantur, notitiam loci vel locorum, ubi colitur, miracula item per ejus intercessionem patrata, quæ, teste Manriqueo citato,* extant servanturque authentice probata plura ; *sed hucusque nihil accepimus. Quare monitum volumus eruditum lectorem, præcedentia de Beati cultu Manriquei potissimum fide niti.*

3 *Annum Beati emortualem a nemine consignatum invenio præterquam a Sigismundo Alberti in Catalogo chronologico-geographico de Sanctis, Beatis, ac Servis Dei Ordinis Cisterciens. his verbis :* B. Egidius, nat. Hisp., mon. Castanedæ in diœc. Asturicen. I Septembris circa annum MCCIII. *Ex quo distinctionem ejus ab aliis synonymis sat liquido patere arbitramur : et quidem de Ægidio abbate in provincia Narbonensi res per se clara est, de alio Ægidio S. Arcani socio probavimus supra pag.* 307. *Cum vero Acta authentica Beati nostri non suppetant, elogium ejus ex Bucelino recudemus, quale illud inseruit Menologio Benedictino pag.* 609 *et seq. citans Yepesium, Aubert. Miræum, Chrysostomum Henriquez tom.* II *SS. Ord. etc.* In Hispania beati Ægidii abbatis beati Martini de Castanneda. Hic in ipsa adolescentia jugum Domini amplexus, sanctissimo P. N. Benedicto sub lectissima Cisterciensium nostrorum reformatione nomen dedit ; non solum pietatis, sed et eruditionis laude, juvenili etiamnum ætate spectatissimus. Abbas S. Martini in regno Castellæ * constitutus, eam dignitatem, ut erat omnibus præstantioribus animi dotibus instructissimus, mirabiliter illustravit, neque monachos solum suos, sed ad se velut medicum expertissimum concurrentes peccatorum labe infectissimos, mira arte et benevolentia lucratus, verbis mellitissimis, et sui maxime exemplo, ad saniora revocavit, eorumdemque

Annus mortis et distinctio ab aliis Ægidiis : elogium

F

* l. regno Legionis

A demque magnum numerum cælo asseruit; quin et plurimos cucullo induit, et monachos absolutissimos formavit.

ex Bucelino.

4 Demum abbatialis dignitatis onere deposito, a Spiritu sancto edoctus, sectatus est ea quæ ædificant, et æmulatus charismata meliora, cum Maria optimam partem eligit, et obtenta a superioribus facultate, ut quietius rerum divinarum contemplationi vacaret, in proximis cœnobio montibus, vitam solitariam instituit. Ex quo autem, inquit vitæ auctor, (*nempe Chrysostomus Henriquez lib.* II *Fasciculi Sanctorum Ordinis Cist. pag.* 262) ab omnium conversatione se subtraxit, in tantum cælestium rerum contemplationi se dedit, ut præ excessu consolationis spiritualis, mente cælum conscendere, et quasi contagiis mortalitatis exutis, angelicis choris interesse videretur. Tandem autem, plenus dierum, ferax meritorum, et omnium virtutum ornamentis coruscans, vivendi finem fecit, imo veræ vitæ initium meruit, cum sanctitatis fama locis illis haud mediocre decus conciliasset.

AUCTORE J. V.

DE B. JULIANA VIRG. ET ABBATISSA

ORDINIS S. BENEDICTI,

VENETIIS IN ITALIA,

B

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

E

J. P.

§ I. Notitiæ de Beata ad nos missæ; genealogia majorum; cultus publicus.

ANNO MCCLXII.

Varia documenta ob Excell. domino Cornaro seu Cornelio collecta:

Venetiæ, *notissima Italiæ urbs, ac potentissimæ reipublicæ Venetæ caput, meritis ac virtutibus hujus Beatæ, nec non mirifica corporis ejus integritate post plura sæcula perseverante illustratæ sunt. Ibidem in monasterio SS. Blasii et Cataldi in insula Judaïca piam vitam sancta morte clausit. Quo anno sit nata, et in quibus parthenonibus vixerit, priusquam pervenerit ad dictum monasterium, narratur in Vita, ubi et de parentibus, fratribus ac sorore agitur. P. Hieronymus Lombardi S. J., die* XXVIII *Januarii anni hujus labentis* 1744 *varias de* B. Juliana *notitias Venetiis huc mitti curavit, usum se indicans singulari humanitate et incredibili diligentia, nec non peritia Excellentissimi Domini Flaminii* C *Cornaro, seu Cornelio, cujus benigno ad labores nostros promovendos desiderio easdem notitias debemus, plures fortasse debituri in aliis occasionibus, ad quas se gratiose obtulit vir nobilissimus, si in aliis Sanctis vel Beatis suppetias nobis ferre potuerit.*

Beatæ

2 *Inter alia autem debemus ei apographum ex pergameno desumptum, quod habetur in dicto monasterio, et* B. Julianæ *progenitorum arborem genealogicam exhibet. Quamquam vero in istiusmodi materiis non raro contingat plura dici ad splendorem familiarum honorifice, quam solide probari possit, et historice indagari; nobilissimos tamen Beatæ majores hic enumeramus in fide et relatione memorati apographi. Audiatur textus :* Hæc arbor est sublimior Cedris, habet quas Libanus, Quæ poma nescit noxia, Sed ferre vitæ præmia. Hæc inclyta Teutonicaque familia Colalto * est imperialis, atque Germaniæ non Mantuæ antiquitus traxit originem; quam in multis orbis provinciis ejus meritum dilatavit. Primus venit in Italiam Rambaldus anno CMXXII: cui Berengarius Italiæ rex Lovadinam terram Tarvisio civitati proximam donavit. Rambaldus autem CMXLVIII genuit Rambaldum II, quem Otho III imperator Tarvisii comitem instituit, et Garimbertum, et Viacenum. Rambaldus II CMLXXII genuit Rambaldum III, qui castrum et abbatiam Narvesæ a Methilde uxore obtinuit, castrumque fundavit, quod appellavit Colaltum, et habitavit.

* al. Collalto

genealogia :

3 Rambaldus III CMXCVIII genuit Encedisum, Albertum, et Guidam. Encedisus MXXV genuit Schellam, cui Federicus * imperator tribuit piscationem in flumine Silli. Schella I MLXI genuit Encedisum II, qui emit montem, super quem ædificatum est castrum S. Salvatoris, et Rambaldum IV, comitem Tarvisii ab Henrico institutum, et Volcerium Aquileyæ patriarcham. Encedisus II MLXXVIII genuit Rambaldum V, qui MCVI genuit Encedisum IV. Encedisus IV F MCXXXII genuit Rambaldum VI, qui castrum S. Salvatoris ædificavit et habitavit. Rambaldus VI MCLVI genuit Schellam III comitem Rai et Musestre *, Manfredum II episc. Feltri * ac Cividalis, et Tolbertum equitem D. Scaligeri Veronæ patroni. Tolbertus iste genuit Rambaldum VII, quem senatus Venetus ditavit castro Solegheti, Manfredum III, Claram, et MCLXXXVI nostram præclaram Julianam. Itaque Julianæ nostræ genitores fuere Tolbertus I Colaltus comes Colalti, et Joanna a S. Angelo de Mantua, Ripæ-altæ comitissa in castro S. Salvatoris inter Tarvisium et Conedam civitates collocato. *His itaque a progenitoribus, ut fertur, nobiles traxit natales* B. Juliana, *secundum hanc arborem genealogicam, cujus examen relinquo aliis, ad quos familiarum illustrium eruderationes magis ex professo spectant. Sansovinus sane in Origine familiarum Italiæ lib.* I, *fol.* 3 *scribit pugnantia cum jam data genealogia. Nos interim ad Beatæ cultum pergamus, quandoquidem de virtutibus morumque sanctimonia, quæ vera et unica apud Deum est nobilitas, sufficienter tractabitur in Vita ejus.*

* non invenio isto sæculo illius nominis imperatorem.

* f. Mestre in territor. Venet.

* opp. est in confin. Venetorum.

4 *Excellentissimus*

AUCTORE J. P.

cultus

4 *Excellentissimus D. Flaminius Cornelius sequentia de antiqua et publica hujus Virginis veneratione misit documenta Latina :* Possident moniales vetustissimum quoddam altare ligneum, in quo simulacra plura, inter quæ præcipue imago Julianæ radiis ac splendoribus circumdata, varietate refulget in octo quadratis tabellis, ejus prodigia, dum adhuc viveret, patrata exponentibus. . . In primo quadrato Julianam S. Blasius alloquitur. In secundo Juliana inter brachia parvulum Jesum suscipit. In tertio Juliana per Christum annonam recipit. In quarto Juliana fractum monialis brachium signat et sanat. In quinto Juliana juvenem à vinculis absolvit, et illæsum abire facit. In sexto Juliana mortua et sepulta a populis ad cœmeterium confluentibus invocatur. In septimo Juliana cælitus per fulgura syderaque super ipsius tumulum micantia patefit adoranda. In octavo Juliana effossa terra exhumatur, ac integra, incorrupta, speciosa in templo collocatur. His insignibus ac imaginibus perantiquis peracute Julianæ vita morsque beata prænarratur.

variis argumentis

5 *Non dubito, quin hæc ultima clausula referenda sit ad tabulam, cujus inscriptionem ac* B *narrationem Italicam inter alia documenta huc misit laudatus D. Cornelius, hoc titulo prænotatam, qui sic sonat Latine :* Eegraphum inscriptionis exaratæ in pergameno, affixæ ad tabulam, quæ columnæ appendi solet in ecclesia S. Blasii et Cataldi Venetiis, prope altare, ubi conservatur corpus B. Julianæ Colaltæ. *Post hæc subduntur ista :* Hic requiescit gloriosum ac mirabile corpus B. Julianæ Colaltæ virginis, vita functæ MCCLXII die prima Septembris. *Vitæ autem ejus mortisque, nec non mirabilium ab illa patratorum historia summatim exarata in dicto eegrapho continetur, quæ inferius pluribus relata legi poterit in Beatæ Vita, quam dabo. Redeamus ad superiores notitias Latinas :* Præterea, *inquiunt*, ligneus tumulus, qui mortuam Julianam est amplexus, quique in terra humida septem lustris tumulatus fuit, Julianæ mortuæ meritis mortem superavit, unaque cum Juliana incorruptus evasit, et nunc colitur servaturque in capella Deiparæ Mariæ virgini dicata. Præterea prædictæ moniales alterum librum habent, ubi narratur Kalendis Septembris hanc ecclesiam C solemne festum, Missam et Officium de Juliana ad altare eidem dicatum celebrare. *Hæc de festo et Officio confirmantur e Vita Latina, quam prælo dabimus, suo fine.*

probatus :

6 *His e merito addi debet extracta ex alio ejusdem parthenonis pergameno,* oratio ad beatam Julianam, *uti vocatur in memoratis notitiis Cornelianis.*

Jesu dulcis Julianæ merx Christe,
Jesu redemptor, da tuis famulis
Precamur humiles precibus solitis :
Tu conculcatis inferni jaculis,
Tu jam deletis culparum maculis,
Et resolutis pœnarum debitis,
Tuam nobis infunde gratiam,
Fidem, pacem ac indulgentiam,
Julianæ meritis defer clementiam,
Gloriosam nobis præbe victoriam :
Plenariam cunctis largiaris veniam,
Paradisi condones gloriam.

℣. Juliana Christi famula succurre nobis miseris. ℟. Ne damnemur cum impiis in adventu Judicis. Oremus. Deus, qui B. Julianam virginem tuam, spreto sæculo, ad almam devoti famuli tui Benedicti Religionem vocare dignatus es, tribue nobis, quæsumus, ut ejus meritis et exem- D plis digne tibi servientes, cum ipsa in æterna gloria te perfrui mereamur. Per Dominum etc. *Hactenus documenta Veneta.*

annuntiatio in Fastis sacris.

7 *Recte igitur hagiologi non pauci Beatam hanc intexuerunt Fastis sacris. Arnoldus Wion ita illam annuntiat hoc die :* Venetiis in monasterio sanctimonialium S. Blasii de Cataldo nuncupati, in Judaica, depositio sanctæ Julianæ, primæ ejusdem loci abbatissæ, quem, congregato ibidem virginum collegio, mirabiliter instauravit, auxit et ordinavit. *Eamdem quoque tamquam sanctam memorant Dorganius et Menardus, quibus adde Ferrarium in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt. Castellanus in Additionibus et correctionibus suis pag.* 979 *addi quidem jubet* Julianam *ad finem diei primæ Septembris ; verum quia illam haud satis norat, minus ei benignus fuit, venerabilem dumtaxat appellans. Hagiologi iidem Benedictini Wion, Dorganius et Menardus hujus abbatissæ inventionem referunt die* XXII *Julii ; de qua etiam Ferrarius ad eumdem diem.*

E

§ II. Beneficia Beatæ patrocinio impetrata; scriptores, qui de illa meminerunt ; Vitæ.

E pluribus favoribus

8 *Cælestes favores, Beatæ nostræ patrocinio in acerbis præsertim capitis doloribus impetratos, narrat collectio Veneta, et e variis chartis monasterii ejus transcriptos indicat. Invenio autem ante illos in Mss. nostris Cornelianis hanc præfationem :* Præter cælestes favores, de quibus monialium antiquarum nimia humilitas non curavit catalogum recensere, tantum aliquot argenteæ ligneæque tabellæ ad ejus sepulchrum affixæ conspiciuntur, mirabilia et prodigia Domini precibus vocibusque Julianæ narrantes : plurimæ autem extarent, si monialium diligentia et vigilantia adfuisset et adesset : quam spero futuram et profuturam ad Dei gloriam, Julianæ victoriam, et hujus inclyti cœnobii ornamentum F ac incrementum. Ad futurorum nihilominus memoriam quosdam favores, novissime a Deo B. Julianæ meritis *(patratos)* recensebo.

Beatæ patrocinio

9 MDCXLIII Hieremias filius Pancratii, cognomine Brana, de parochia S. Agnetis cecidit, nemine inspiciente, in dolio aqua sulphurea pleno ad saponem conficiendum. Pancratius accedens, vidensque puerum in dolio demersum, tulit ac flevit illum jam cæcum, peneque mortuum ; et invocatis Julianæ precibus Hieremias contra medicorum sententiam, et vitam et visum recepit.

MDCXLVI, VI Aprilis reverendus P. Germanus a S. Vincentio, Carmelita excalceatus, habitans tunc in hospitio alla Zuecca, pluries a morbo capitis per Julianæ merita liberatus ; tandem mortuus, in hac ecclesia sepultus fuit inter altare B. M. V. et B. Julianæ.

MDCXLVII, XXXI Augusti in vigilia B. Julianæ, monialis conversa in conventu SS. Blasii et Cataldi, nomine Bortola de Viduis, ad solemne jejunium adhortata, recusavit ; piscem comedit, et protinus intentissimo capitis dolore ingemuit : promisit in posterum aquam solam panemque comedere

A medere in vigilia Julianæ. gratiam quæsivit, salutem invenit.

impetratus

10 MDCLV Antonius filius nobilis Benedicti Contareno, et Barbaricæ Pisani uxoris, secum ipse ludendo semen durum posuit in auriculam suam, seque surdum reddidit, nulla juvante medicorum peritia. Juliana tamen suppliciter invocata integrum præbuit auditum.

MDCLVI, XVI Julii Benedicta uxor Petri, de parochia S. Viti, in terram cecidit, caput lethaliter confregit, dicente D. Pasqualino chirurgo, vulnus insanabile fore; Juliana vero sanavit.

MDCLX reverendus P. Petrus Galadin dolore capitis quinque mensibus vulneratus Julianam invocavit, et salutem invenit.

MDCLXV In statu Mediolani in villa Busto Carolus Marchesi, Magdalena et Paula Balarasa nimio capitis dolore angustiati, cingentes caput cingulo, qui B. Julianæ corpus tetigit, sanati sunt. Retulit P. Bernardus Mediolanensis Capucinus die XXVII Aprilis.

referuntur nonnulli recentiores.

11 MDCLXX in Muriano Venetiarum insula Maria Magdalena eadem chordula acerbissimos dolores B capitis refrenavit.

MDCLXXII Fr. Franciscus de Calabria, janitor in conventu S. Francisci de Assisio, eamdem gratiam est consecutus.

MDCLXXIII Vincentia Menuella, serva nobilis Catharini Maripetro in villa Casal, invocata Juliana, dolorem nimium capitis, quo sæpe sæpius languebat, superavit, sedavit.

MDCLXXIII, XXX Novembris Andreas Paulo de parochia S. Nicolai dolore capitis pene desperatus, restitutus, et insanitus * chordula Julianæ præcinctus convaluit. *Nec a proposito alienum fuerit nonnulla his adjungere de scriptoribus qui lucubrationibus suis intexuerunt* B Julianæ *memoriam: quorum unus, qui proxime hic sequitur, illud de ea elogium ad posteros transmisit, varia ejusdem decora complexum.*

* i. e. mente captus

AUCTORE J. P.

B Juliana

12 *Bernardinus Scardeonius in Antiquitate urbis Patavinæ lib.* II *classe* VI, *inter ea, quæ pag.* 119 *et* 120 *memorat de B. Beatrice Atestina, quam nos dedimus die* X *Maii pag.* 598 *et sequentibus, habet ista in rem nostram:* Quocirca Gemmulam adire constituit (*Beatrix*) monasterium.., quod tunc temporis, pulsis inde improbis monachis, forte habitatore vacabat. Hoc igitur ex abbatissæ et episcopi Patavini consensu una cum decem aliis virginibus, magno matronarum numero comitante, ingreditur: quarum unam fuisse legimus beatam Julianam Mantuanam ex nobili familia Rupescomitum *: quæ postea Beatricis exemplum secuta, Venetias profecta, destitutum similiter S. Blasii Catholdi monasterium in Judaica, congregato ibidem virginum collegio, mirabiliter instauravit, auxit, ornavitque. Hujus sanctissimum corpus adhuc ibidem visitur ita integrum, ut nihil desit, non secus quam si his proximis diebus e vita migrasset: dictu certe mirabile, visu tamen mirabilius. Ibidem in ejus epitaphio eam obiisse E legitur MCCXXVI *.

* f. Rupæ-comitum

* anno MCCLXII a multis

13 Et postea, transactis aliquot annis, in cœmeterio, ubi sepulta fuerat, repertam esse ita incorruptam, ut quidquid prius corpori viventis affuit, post tot annos sepultæ integrum manserit. *Ejusdem vero mirabilis corporis figuram notitiis Venetis de Beata a se collectis adjunxit Excellentissimus D. Cornelius, quam secundum delineationem ab hoc illustri viro ad nos directam in æs incidi curavimus hoc, quo vides, modo.*

Supersunt plures alii auctores, qui de B. Juliana *meminerunt, ad quos progredior.*

scriptoribus

14 *Inter hos est Franciscus Sansovinus in Veneta sua urbe Italice dudum edita anno* 1581, *lib.* VI, *fol.* 90. *Wionum jam supra citavimus, qui in notis ad hanc diem* I *Septembris habet observationes inferius nobis usui futuras. Silvanus Razzi inter Vitas Italicas mulierum sanctitate illustrium anno* 1602 *editas, tomo* V, *fol.* 32 *et seqq. prælaudat Vitam* B. Julianæ. *Adde e dictis notitiis Hectorem Belvotum, lectorem publicum Patavinum, qui Italice Vitam* B. Julianæ *vulgavit Patavii anno* 1616. *Inter alia vero, quæ Excellentissimus D. collector designat, ex ejusdem libri dedicatoria, ut vocant, discimus, Vitam hujus Beatæ a sexaginta circiter annis descriptam fuisse (id est, ab anno* 1554) *atque confectum unicum dumtaxat a reverendo istius temporis sacellano exemplar injuria temporum non deteriret, datam fuisse in lucem anno* 1605: *exemplaribus*

AUCTORE J. P.

exemplaribus autem jam distractis, procuratam esse novam editionem, ut non frustraretur memoria posterorum tam digno opere.

laudata :

15 *Præterea tres scriptores sequentes, quos allego e dictis notitiis, Angelum videlicet Portinarium, monachum S. Augustini, qui in libro Italico, qui inscribitur Felicitas Patavina, anno 1623 Patavii impresso, lib.* IX *cap.* XL, *fol.* 480 *de hac Beata etiam meminit ; illustrissimum Jacobum Philippum Tomasini, Civita-novensem episcopum, in Vita Italica B. Beatricis anno 1673 Patavii excusa, cap.* XIII, *fol.* 31, *ac Joannem Bonifacium in Historia Tarvisina, ibidem impressa anno* 1591, *lib.* VI, *fol.* 293. *Ex tot vero scriptoribus, qui Virginis hodiernæ Vitam vulgarunt vel illam laudarunt, conficitur celebritas nominis ejus.*

notitia Vitæ Latinæ, quæ ædatur :

16 *Vitæ Latinæ, quam damus, apographum perillustris Adjutor noster huc misisse se testatur e Mss. originalibus Latinis, ejusdemque exemplar* extractum *prænotatur* e Ms. in charta pergamena existente in monasterio SS. Blasii et Cataldi Venetiarum. *Auctor est incerti nominis ac temporis. Diu tamen Vitam hanc post Beatæ obi-* B *tum scriptam vel collectam fuisse, indicio est hæc clausula ad Vitæ finem :* Propterea a seculis elapsis Kalendis Septembris per immemorabilem temporis cursum de B. Juliana celebratur Missa, Officium recitatur, festumque præclarum decantatur.

ectypum imaginis.

17 *Porro præter integerrimæ mentis ejus imaginem a Vitæ scriptore expressam ; in qua tamquam in speculo relucent absoluta monasticarum virtutum perfectio, et omnigenæ probitatis ornamenta ; exhibere hic etiam visum est formam externam corporis in sequenti effigie, quam ab ornatissimo D. Cornelio accepimus, et chalcographus noster ita imitari conatus est.*

Quamquam vero mihi non certo constat e documentis, quæ huc misit, an sit illa, de qua superius facta est mentio num. 4 : non possum tamen non cogitare, tantæ illam esse auctoritatis, ut exhiberi D *a nobis hic mereatur ; neque a Viro isto erudito ac prudente mittendam fuisse sine aliquo merito. En tibi nunc Beatæ Vitam, in capita et numeros a me divisam, ac notationibus illustratam. Quod autem ejusdem auctor cum de eadem Beata, tum de lectore fuerit bene meritus, intelligetur, ut opinor, ex narratione, quam subjicio. Etiamsi autem ejusdem Vitæ scriptor Abbatissam nostram liberaliter inducat loquentem verbis Scripturæ sacræ ; non ideo tamen historiæ, quam narrat, substantia censeri debet suspectæ fidei : habet enim in hac re antecessores plurimos biographos probatæ etiam fidei, qui Vitis Sanctorum satis frequenter immiscuerunt verba sacra, materiæ suæ ac fovendis in lectore piis affectibus accommodata, quæ dum legit prudens lector, cogitare potest, non tam a Sanctis dicta esse illa omnia, quam dici potuisse pro argumenti convenientia.*

VITA

E

AUCTORE ANONYMO

e Ms. membraneo monasterii SS. Blasii et Cataldi Venetiis.

CAPUT I. *Illustres Beatæ natales ; vita monastica.*

Parentes, et annus natalis :

Monasterium monialium D. Patris Benedicti congregationis Cassinensis, sanctis Blasio et Chattaldo dicatum *a*, fundavit anno MCCXXVI virgo mater monialis Juliana Collalto *b*, orta *c* MCLXXXVI, et interita * MCCLXII, cujus pater fuit Tolbertus primus capitaneus equorum ad nutum prænobilis domini Scaligeri Veronæ patroni *d* : mater vero Joanna a S. Angelo *e* ; fratres Mamphredus et Rambaldus VII, cui be- F nemerito serenissimus Venetus senatus castrum Soligheti donavit, soror autem unica fuit Clara, quæ virgo vixit et revixit, obiit et abiit. Hæc Juliana Collalto MCLXXXVI nata, duploque lustro in Religione renata in conventu S. Margaritæ erecto super collem nomine Salarola *f*, Estensi *g* castello proximum, Patavinæ diœcesis *h*, MCXCVI claritate divini luminis, spreta pompa mundani culminis, confortata, Puella affabilis, vestem sprevit veteris hominis, sponsum duxit æterni numinis, et divi Benedicti monialis effecta est.

a b c * i. e. mortua d e f g h

fit monialis Salarolæ,

2 In hoc eodem Salarolæ cœnobio monialem habitum sumpsit MCCXX Beatrix *i* virgo annorum XIV, in castello Estensi nata, domini Azi *k* primi marchionis Este, ac Leonoræ Sabaudiæ comitissæ *l* filia, quæ octo supra decem mensibus elapsis, ex Salarolæ conventu ob strepitus militares relicto, de consensu D. Jordani Mutinæ *m*. episcopi Paduæ, MCCXXI ad conventum, desertum locum, quem monachi reliquerant in Gemola *n*. Euganeo monte plantatum. Este proximum, rumore furoreque spoliatum transivit, consulto D. Azo secundo *o*. Beatricis ejusdem fratre,

i k l m n o

A tre, qui conventum ac ecclesiam illam D. Joanni Baptistæ dicatam reparavit, exornavit.

deinde Gemmulæ, ac Venetiis

3 Inter decem moniales *p* Virginis, verbo et exemplo Beatricis ad antra deserti Demolæ teneris sub annis tendentes, una fuit nostra Juliana. Inter montes uberrimos, sive colles Euganeos, ad quos antiquitus mare Adriaticum pertingebat *q*, Patavio præclaræ urbi proximos, Demola florida emicat pascuosa. Juliana igitur MCCXXII de Salarola in Demolam venit ætate florens, annorum XXXVI, ibique in cælum rapta MCCXXVI venerabili Beatrice, Juliana annis XL ornata, onerata, per divum Blasium episcopum Sebaste, martyremque *r* monita, de Demola venit Venetias, et super insulam, tunc Capo de Spina longa *s*, nunc autem Ponta della Zuecca *t* vulgo appellatam, monialium conventum, Veneto annuente Senatu, plantavit, ubi ecclesia sanctis Blasio et Cathaldo *u* dicata, nec non hospitium ad hospitum solatium, quod Religiosi patres *x* custodiebant, erectum intuebatur.

in cœnobio, de quo

4 Namque ante millesimum familia Pianiga, cujus patria extitit Aquileia, et familia Capuana, cujus patria Capua, et familia Agnus Dei, cujus B patria Altinum, Venetias venere, atque patritii Veneti Pianighi anno MLXXXVII; Capuani MXCVII; Agnus Dei vero MLXXXIII electi fuere. Omnes hæ tres familiæ in eadem insula domicilium habentes, unanimi consensu ecclesiam, et hospitium prædictum erexere. Quam ecclesiam Vitalis Michaëlius ep. Castellanus *y* MCLXXXVIII *z*, die VI Novembris in festo S. Leonardi *aa*, ad cultum divi Blasii martyris sacravit ac indulgentiis ornavit, regnante Papa Clemente tertio *bb*, et D. Aureo Mastropetro, inclyto Venetiarum Duce, ac reverendo D. Philippo cum aliis, qui in eodem loco, supra canale Dorsi duri posito, die noctuque Domino famulabantur.

variæ dantur hic notitiæ.

5 Ecclesiam eamdem in anniversario dedicationis amplioribus indulgentiis ditavit Fortunius patriarcha Gradensis *cc* MCCCLIII *dd*, ut marmoreum epitaphium in ecclesiæ atrio legendum apparet. « F. II. Dei gratia sanctæ Gradensis ecclesiæ patriarcha et Dalmatiæ primas, omnibus Christi fidelibus salutem, et gratiam in Domino. Universitati vestræ notum fieri duximus, quod venerabilis frater noster Vitalis Michaelius, C Castellanus episcopus, ad petitionem dilecti filii admodum reverendi Philippi presbyteri, et aliorum, qui in hospitio posito supra canale Dorsoduri die noctuque Domino deserviunt, pro sui officii debito anno Domini MCLXXXVIII mense Novembris die sexta in festo S. Leonardi tempore D. Aurei Mastropetri, inclyti Ducis Venetiarum, ecclesiam ibi opificatam, invocata Spiritus sancti gratia, ad honorem Domini, et in memoriam B. Blasii martyris dedicavit, et eis, qui prædictæ ecclesiæ eleemosynam facerent, vel mitterent, centum dies de injuncta eis pœnitentia relaxavit. Nos vero de misericordia Jesu Christi, et beatorum martyrum Hermacoræ, et Fortunati *ee* meritis, cuique, qui in anniversario dedicationis, vel tribus diebus ante, vel tribus post, eamdem ecclesiam contrito animo devote et humiliter visitaverit, de injuncta pro criminalibus pœnitentia decem dies duximus indulgendos: et illud indulgentiæ, quod visitantibus ecclesiam hanc annuatim indulsimus, in posterum a memoria hominum illibatam remissionem, quam fecimus, auctoritate patriarchali confirmamus, eamque ad perpetuam memoriam futurorum in scriptis duximus redigendam ».

AUCTORE ANONYMO. quodque B. Julia na virginibus multis exornat.

6 In hoc terreno polo, sereno solo, amœno cælo, favente Deo, favente Blasio, Cathaldo favente una cum prænarratis familiis, vixit Juliana nostra, speculum castitatis, norma probitatis, lucerna lucens ante Deum, et super candelabrum posita, ut luceret omnibus, qui in domo sunt: cujus lumine tot virgines in Dei ac proximi charitatem flagrantes, terrea blandimenta, caduca gaudia respuentes, sursum tollentes corda, percupientes summam cæli lætitiam, immensam Dei gloriam adamantes, vicerunt mundum, vicerunt hostes, regna vicerunt, atque lutulentis calcatis prædiis præliantes, lampadem fulgentem inter dæmonis astutias, et hominis argutias die dinque tenuere, retinuere: cujus ardore tot ancillæ Domini cælesti gratia imbutæ, indutæ, perenni amore Agnum sponsum virginum dilexere: cujus oves tot cælibes humanitatem cum humilitate indissolubili nexu copulantes, hominem ab humo derivari, dictisque factisque docuere. Cujus radii tot familiarum corda ardoris ac amoris gladio vulneraverunt, ut filiæ plurimæ, divini roris incendio angelorum vitam æmulantes, vigiliis ac jejuniis, flagellis ac ciliciis, paupertate ac puritate, cunctisque virtutibus, E et urbem, et orbem perlustravere: cujus aqua adolescentulæ tot novo lavacro mundi oblectamenta dolentes, divitias et delicias fumosas et famosas, scurilia * bona, dona nobilia depellentes, dixere Julianæ matri suæ: Asperges me, Domina, hyssopo et mundabor, lavabis me, et super nivem dealbabor: atque immundi mundi spretis pompis, mundanis calcatis opibus, conculcatis operibus, cælibem vitam, arctam vitam, nobilem vitam, albam vitam duxere, canentes et psallentes cælesti Sponso gloriam, triumphum et victoriam: Agnum sponsum virginum amemus hilares, adoremus humiles Dominum Jesum Christum.

* *f. servilia*

ANNOTATA.

a *Sansorinus in Veneta sua urbe lib.* VI *fol.* 87 *scribens de ultimo urbis Venetæ tractu, cui nomen* Dorsoduro, *indita eidem appellatione a forma insulæ, quæ scopuli instar figuram dorsi referebat, ultimam hanc civitatis partem fuisse dicit, quæ inhabitata fuerit: deinde fol.* 90 *ad extremitatem* F *insulæ Patavinam portam versus jacere templum SS. Blasii et Catoldi, vulgo dictum* Catoldo. *Ad hæc, ibidem etiam agit de ecclesia S. Jacobi in insula* della Judecca, *id est,* Judaicæ; *unde intelligitur vulgare loci nomen.*

b *Consuli possunt quæ habentur in Comment. prævio num.* 3 *de familia comitum Collaltorum. Wionus in notis ad* II *Septembris observat ista:* Res ejus gestas partim describunt Bernardinus Scardeonius in Historia Patavina lib. 2 classe 6 *(pag.* 119) et Joannes Bonifacius in Historia Tarvisina lib. 6, fol. 293 *(quem non vidi)* diversimode tamen. Ille enim Mantuanam facit ex nobili Rupæcomitum familia: iste vero in agro Tarvisino ex illustri Collaltorum stirpe progenitam affirmat: quæ opiniones etsi inter se videantur diversæ, ambæ tamen veræ sunt, ut ex tabella Ms., quæ ad altare ipsius Sanctæ, *ubi Beatam nostram vocat Wionus,* liquet. *Apographum nostrum prædictæ inscriptionis, de qua memini in Comm. num.* 5, *ex Italico sic sonat:* Hic requiescit gloriosum ac mirabile corpus beatæ Julianæ Collalto . . , ex Tolberto Collalto, et Joanna Mantuana comite Ripæ-altæ *in lucem edita.*

AUCTORE ANONYMO.

c In castello S. Salvatoris prope Conoglianum, *ex inscriptione Italica, quam indicavi modo.*

d *Dictionarium Morerii auctum, editionis decimæ octavæ et novissimæ tomo* III *lit.* E, *a pag.* 122 *varia scribit de ista familia, eamque ultra annos centum ac viginti urbis Veronensis dominium possedisse memorat. De origine istius domus vario modo loqui auctores observat, sed omnes fere agere vel ex immoderato affectu, vel ex malitia, vel ex proprio emolumento; constare, quod Balduinus Scaliger anno* 1101 *spectatæ fuerit scientiæ apud Veronenses; ejusdemque successores ibidem potentissimos exstitisse: de quibus plura subduntur. Balduinus ille potuit esse idem, de quo hic Vita, si tempus species.*

e *In Comm. num.* 3: Joanna a S. Angelo de Mantua Ripæ altæ comitissa *etc. Hanc non novit Razzius supra citatus, de illa nihil distincte et affirmate asserens singillatim, sed credendum censens, e divite ac nobili familia natam fuisse.*

f Salarola, *parthenon Ordinis S. Benedicti, in agro Patavino erat: de quo loco notitias ulteriores in promptu non habeo.*

B g Este, *Latine* Ateste, *oppidum est Venetæ ditionis in agro Patavino, ad Medoacum minorem fluvium, prope Euganeos montes. Hinc dicti principes Atestini sive Estenses, Ferrariensi Ducatu diu potiti, nunc Mutinenses et Regienses duces. Eorum series genealogica datur apud Morerium citatum pag.* 156 *et* 157.

h *Patavio distat milliaribus* 12, *ex dimensione Baudrandi.*

i *Pro sequentibus consuli possunt quæ ex monacho Patavino et Scardeonio apud nos dicta sunt de B. Beatrice Atestina ad diem* x *Maii, tomo* II *ejusdem mensis pag.* 598 *et* 599 *et seqq.*

k *Apud supra allegatum Morerium a pag.* 155 *ponitur Azo I dominus Estensis, quem nonnulli Albertum nominarunt. Hunc sub isto dumtaxat nomine forsan invenit scriptor vel collector Vitæ, et ideo* Azonem *vocavit primum, qui est secundus apud Morerium.*

l *Ibidem dicitur prima Azonis II uxor fuisse Leonora, Thomæ I Sabaudiæ comitis, ac Beatricis Gevenensis filia; ex eaque habuisse Aldobrandinum, Ferrariensem et Anconensem marchionem,* C *veneno sublatum anno* 1215; *et Beatricem hujus sororem, de qua nos hic agimus. Uxor dicti Azonis secunda refertur ibidem obiisse ante matrimonium consummatum, nomine* Marchesella; *tertia* Elisa, *Ludovici comitis sancti Bonifacii filia. Quomodo itaque B. Beatrix* Accii Estensis ex secunda uxore filia *dicitur a Scardeonio apud nos tomo supra citato pag.* 599? *Corrigendus etiam est annus, quo apud Morerium scribitur obiisse Beatrix ista soror, et pro* 1262 *ponendus est annus* 1226.

m Jordanus Mutinensis *laudatur apud Ughellum tomo* V *Italiæ sacræ col.* 423 *et* 424, *et scribitur electus episcopus anno* 1214, *mortuus* 1228.

n *Al.* Mons-Gemellus, Gemmula: *de cujus ruina apud nos tomo supra designato lit.* i *sunt ista pag.* 602: Quid autem nunc Gemmulæ? Locus ille prorsus desertus jam atque semirutus, post discessum sacrarum virginum, alienatus ab eis, circa annum MDCI. possidebatur a mercatore quodam lanario Veneto Dominico Filoso, cui nulla ejus conservandi erat cura. Itaque ecclesia, omni ornatu omnique instrumento sacro destituta, squallet, dissipatis hac illac sedilibus chori, tribusque altaribus ægre servantibus consumptarum fere tabularum reliquias *etc.* D

o *Azo II, ex dictis supra lit.* l, *e primo matrimonio habuit Aldobrandinum et B. Beatricem; secundum non fuit consummatum: ex tertio autem cum Elisa, uti refertur apud Morerium pag.* 156, *Azonem III, qui Beatæ jam dictæ frater secundus fuit.*

p *Nominantur apud nos tomo* II *Maii, pag.* 601.

q Sciendum est, *ut observat Ughellus tomo* V *Italiæ sacræ columna* 1159, æstuaria longe ampliora initio fuisse, quam postea fuerint, aut sint nostra tempestate. Namque ab urbe Aquileia Ravennam usque paludes erant, et alibi XXX, alibi XXV aut XX aut XV passuum millibus ab insulis ad continentem spatii erat, et Ravenna, Aquileia, Concordia, Opitergium, Altinum, Patavium, maritimæ civitates erant: quæ modo omnes fluviorum adfluentium, atque arenas in declive ex montibus ducentium adaggeratione, mediterraneæ factæ sunt, ac magis minusve a mari pro magnitudine vicinorum amnium recesserunt. *Plura deinde subdit idem auctor; sed hæc in rem nostram sufficiant.* E

r *Acta ejus illustravimus die* III *Februarii pag.* 331 *et seqq.*

s *Id est,* promontorium Spinæ longæ.

t *Id est,* cornu Judaïcæ *in mare progrediens.*

u *De S. Cataldo episcopo Tarentino vide apud nos ad diem* x *Maii.*

x *Quales isti Religiosi fuerint, hactenus mihi non constat.*

y Episcopatus *(Venetus)* triplici nomine de causa nuncupatus fuerit Primum Olivolensis, ab olivis in hac insula olim consitis; postea Castellanus, et Ecclesia S. Petri in Castello, a loci munitione; postremo Venetiarum, ab episcopi jurisdictione, ac domicilio Venetæ gentis, in hac et vicinis insulis constituto, *ex Ughello superius designato, col.* 1253.

z Vitalis Michael Venetus, hujus nominis cognominisque secundus, Vitale Michaëlio Duce Venetiarum, Castellanus episcopus renuntiatus est . . anno . . . MCLXIV . . . Præfuit . . ad annum Christi MCLXXXI, quo, teste Dandulo, hac mortali vita exemptus est, *ex Ughello jam citato* F *col.* 1322 *et* 1323. *In Danduli autem Chronico inter Rerum Italicarum scriptores, typis Mediolanensibus in lucem editos, tomo* XII *col.* 310 *sunt ista:* Anno Ducis quarto Vitalis Michaël Castellanus episcopus vita cessit. *Quibus præmittuntur hæc col.* 308: Aureus Mastroperto Dux publicatur anno Domini MCLXXVIII. *Prædictus itaque præsul obiisse videtur anno* 1182, *non autem* 1181. *Hoc confirmatur in novissima editione Veneta Ughelli col.* 1246.

aa *De illo agendum erit cum Martyrologio Romano ad diem* VI *Novembris.*

bb *Repugnat tempus istius Pontificis, quo minus sub ipso hæc facta fuerint, secundum mox notata lit.* z: *cum sedere cœperit Clemens PP. III anno* 1188.

cc Fortunerius Vasellus *nuncupatur apud Ughellum tom.* V *Ital. sacr., et creatus patriarcha Gradensis anno* 1351, III *Kal. Junii, scribitur columna* 1217 *et* 1218; *at* XIII Kal. Junii *eodem anno apud Baluzium in Opere Vitarum Pontificum Avenionensium, Romæ anno* 1700 *proscripto, ubi varia alia de ipso notat columna* 951 *et seqq.*

dd *Hinc*

A dd *Hinc colligitur, Vitam hanc non esse conscriptam ante istum annum ; quin immo longe serius id factum videtur. Vide Commentarium prævium in fine.*

ee *De his sanctis Martyribus Aquileiensibus actum est die* XII *Julii pag.* 249 *et seqq., ubi et de Aquileiensium vicissitudinibus.*

CAPUT II. *Vitæ monasticæ perfectio ; constans patiendi desiderium ; facta Beatæ apparitio ; miracula.*

Eximiæ Hæc igitur fœcunda secunda mater S. Juliana, parens sterilis defectu, affectu fertilis ; hæc, inquam, est virgo sapiens, quam Dominus vigilantem invenit ; quæ, accepta lampade, B sumpsit oleum, et, veniente Domino, introivit cum eo ad nuptias in æterna clausura, in terreno cælo, sublunari paradiso ; ibique mundana respuens, divinis perfruens, terrestria evomens, cælestia devorans, poma nova et vetera in hoc divinæ voluntatis, voluptatis viridario, monasterio plantavit : poma vetera, quia vetustam D. patris Benedicti erga Deum ac proximum charitatem docuit, uti decuit, et habuit, uti patuit : poma nova, quia recentes atque prudentes natalibus et moribus illustrissimas virgines genuit et aluit, docens et dicens : Prudentes virgines aptate lampades vestras, ecce sponsus venit, exite obviam ei. Pangamus etenim Deo nostro gloriam, qui nobis virginibus talem dedit victoriam, ut carnis calcemus desideria, in perenni hæreamus candore, et ad regna cælestia perveniamus : cui quævis filiæ hilari vultu, aspectu alacri, humili corde responsum dedere : Regnum mundi, et omnem ornatum sæculi contempsi propter amorem Domini mei Jesu Christi, quem vidi, quem amavi, in quem credidi, quem dilexi : ipsi sum desponsata, cui angeli serC viunt, cujus pulchritudinem sol et luna mirantur : ipsi soli servo fidem, ipsi me tota devotione committo : quem cum amavero casta sum, cum tetigero munda sum, cum accepero, virgo sum.

virtutes B. Julianæ. 8 Propterea Juliana, vera Christi pedissequa, sancto sumpto habitu, ingenti cum fervore Jesu Christo studuit servire in timore, crucemque animo libenti bajulans, patientiam et pœnitentiam, puritatem ac paupertatem, silentium et cilicium, inedias et vigilias ; orare ac meditari, semper pati, semper perpeti, docebat Filias, et dicebat : Exemplum dedi vobis, ut, quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis. Propterea humi cubabat, pisces tantum edebat, rudi panno membra domabat : in gelu ac æstu, in calore ac frigore unicam solamque tunicam induebat, potabat aquam, Deum pro se suisque gentibus impræter-misse gemitibus exorabat. Propterea dieque nocteque jugibus lacrymis deplorans inferni colubrum vexavit, et ad obloquendum excitavit. Mulier quid ploras? quem quæris? Defecerunt præ lacrymis oculi tui, o incauta fæmina ! Et respondens *a* Juliana : Intuentibus Deum visio deficere nequit ; coluber evanuit delusus, confusus. Propterea tenebrosus draco Julianam *a* post Matutinum lacrymis plenam intuens, consolabatur et lacrymam in lætitiam, luctumque in gaudium vertere hortabatur : Ne mens perturbetur, ac in insaniam gravata gemitu perducatur. Cui aiebat Virgo : Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum : proinde tribulata acriter tentamentis satanæ, vexata fortiter blandimentis Accaron *b*. Christum clamans dulciter, læsa fuit a nemine. *AUCTORE ANONYMO.* *b*

9 Propterea, deficiente pane, conquerebantur moniales flentes, et aientes : Quanti mercenarii in domo Patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo : easque solabatur ancilla Christi Juliana, respondens : Surgam, et ibo ad Patrem meum, et dicam ei : Pater, peccavi in cælum, et coram te, jam non sum digna vocari filia tua præ multitudine iniquitatis meæ. Oravit, postulavit, impetravit : et ecce homo, cophinum plenum panibus prompte portans, et pulsans : qui distribuit, et evanuit. Propterea, quoniam tunc insula, super quam monialium conventus intuetur plantatus, undique aqua circumdabatur, solumque per aquam et cymbam ad earum iter patebat ecclesiam ; in illa nocte, in qua, toto orbe in pace composito, Verbum caro E factum est, et de Virgine Deus nasci dignatus est, canentibus angelis, Gloria in altissimis Deo ; canale illud sive colens magnalia Dei, sive celans mirabilia Dei, nescio, Deus scit, nimio furore, rumore nimio repletum, undisque ventisque præcinctum, rugiens et rapiens, nec sacerdoti accessum ad Sacrificium celebrandum, et monialibus Sacramentum conferendum, nec illis recessum, ut alibi cælestia mysteria venerari et meditari * permisit. *cælestibus favoribus*

10 Quid interim faciet Juliana virgo, colendi et comedendi parvulum Jesum benedictum desiderio flagrans tot inter laqueos domesticos pariter ac extraneos? Stare domi minus devotum ; foras egredi minus securum. Tot inter dubia ad orationem Virgo confugit, eximium virginitatis florem illi ipsi commendans, cujus mater Virgo est ; cujus Pater fœminam nescit. Nec fideli Sponsæ defuit Sponsus ipse fidelis. Angelus enim puerum Jesum deferens apparuit, et ad moniales ait : Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Salvator mundi : et hoc vobis signum : ecce, Juliana, parvulus Filius de Virgine natus, et mundi Redemptor. Quem Abbatissa suscipiens in ulnas suas, benedixit Deum, et dixit : Nunc dimittis, Domine, servam tuam in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel : et, Tunc populus gentium, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam : habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis : et tunc facta est cum angelo multitudo terrestris exercitus laudantium et dicentium : Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. *f. addendum possent, a Deo* F

11 Et tunc omnes cantarunt virgines : Puer natus est nobis, et Filius datus est nobis : apparuit enim gratia Dei, et Salvatoris nostri erudiens nos, ut abnegantes impietatem, et sæcularia desideria, sobrie, juste et pie vivamus in hoc monasterio : etenim non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvas nos fecit. Propterea devota fæmina, cujus filius in carcere detentus, et ad interitum per judices innocenter damnatus, enixe Julianæ intercessionem flagitans, et filium concupiens *honoratæ.*

AUCTORE ANONYMO.

cupiens incolumem, intempestive solutis vinculis, sedato judice, aperto carcere juvenem filium liberum suscepit. Propterea una defuncta moniali conversa, ceteræ sorores volventes lapidem, ut sepulturæ traderetur cadaver, erraverunt, lapisque cecidit, uniusque monialis brachium confregit. Adstantibus ac lugentibus cunctis inquit Juliana: Constantes estote, videbitis auxilium Domini super vos. Genuflexa, mente stabilis occupatur in Dei laudibus, contemplatur devota et humilis, lacrymosis orationibus deprecatur, et charitate fit exaudibilis: dum precatur curvatis genibus infirmæ brachium tetigit, lacrymis lavit, cruce signavit, protinus sanavit. Excellentem Dominum benedicant singuli, dum Julianæ lacrymis liberantur languidi.

ANNOTATA.

a *Est Nominativus pro Ablativo absoluto, ut vocant.*

b Accaron, *urbs et satrapia Philistinorum, ad mare Mediterraneum inter Azoth et Jamniam, in sacris Litteris nota. Primum vero Accaronitarum numen erat idolum Muscæ, seu Beelzebub.* IV *Regum cap.* I ℣ 3: Numquid non est Deus in Israel, ut eatis ad consulendum Beelzebub, Deum Accaron? *Et Lucæ* XI, 15: Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia. *Biographus itaque per vocem* Accaron *significat dæmonium, sicut patet ex sensu.*

CAPUT III. *Pia mors; corpus mirifice incorruptum; ejusdem translatio; cultus.*

Ad Sponsum it

Propterea meritis annisque plenam, ætatis LXXVI, Domini autem MCCLXII *a* ad supernæ vocationis præmium accensam Julianam cælestis Sponsus undique affecit dolore, ac summopere in capite vulneravit, ut cuncta languescerent membra (dum caput dolet, omnia membra languent:) et ut lethali vulnere consumpto mortali corpore purior ac splendior, micans meritis, illustrans exemplis Julianæ spiritus æterna requie frueretur. Nec Juliana tot inter vulnera, tot inter verbera querebatur, quærebat potius, et aiebat: Sponse Jesu, veni Christe, dona crucem, transfige me, crucifige me. hic ure, hic seca, ut in æternum parcas, tecumque bibam calicem, tecumque vitam cælibem, in solo lugentem, in cælo fulgentem adipiscar. Etenim, Domine, probasti me, et cognovisti me, tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam. Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Tu possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meæ: probe me, Deus, et scito cor meum, interroga me, et cognosce semitas meas, et vide, si via iniquitatis in me est, et deduc me in via æterna.

cælestem ad spirans

13 His viribus armata, virtutibus ornata Juliana lectas cunctas lætificabat Filias, flagitabat veniam, concordiam commendabat: Diligite, Filiolæ, alterutrum, quia præceptum Domini est, et si solum fiat, sufficit, quia Christus dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Ore, corde et opere ejulans, sibique crucem bajulans, exiliens, Sponsique vocem audiens: Veni de Libano, sponsa mea, amica mea, columba mea, formosa mea, veni coronaberis; divinum Christi Corpus, quod sacerdos devote obtulit, ex tota mente, ex toto corde, ex tota anima, et ex cunctis viribus amavit, adamavit, salutavit dicens: Salve salus mundi, Verbum Patris, Hostia sacra, viva caro, Deitas integra, verus homo. Iterum salve viva Deitas, viva humanitas, æterna bonitas, æterna pietas, summa sapientia, summa potentia.

pie moritur corpus

14 Iterum salve tu, mea redemptio, portio mea: tu solus es, tu mea consolatio, delectatio mea, tu solus es; tu mea jubilatio, salvatio mea, tu solus es: in te tota fiducia mea, in te tota lætitia mea, in te tota fidentia mea; purifica me et vivifica me, dilige me, et dirige me, sana me, et salva me; quia tu solus virtus mea, vita mea, Deus meus incarnatus, ut detergantur flagitia mea; sacramentatus, ut deleantur facinora mea, salus mea tu solus es. His dictis, Kalendis Septembris in manus Sponsi reddidit spiritum anno milleno ducenteno, duploque sexdeno, ætatis sexto quoque septeno *b*. Propterea, quia moriebatur vivens, vivebat moriens, et viva mortua erat, et viva et mortua singulari amore Deum [diligebat] et a Deo solabatur, consolabatur. Certatim affluebant, catervatim ruebant populi colentes venerabile corpus, cupientes cernere, quæ per Julianam mortuam vivam mirabilia viva fiebant: et clamantibus cunctis: S. Juliana, intercede pro nobis ad Deum, qui te elegit; corpus illud venerandum odore fragrans, flagrans amore, venerandæ moniales venerantes posuerunt in ligneo monumento novo, in quo nondum quisquam positus fuerat.

translatum et incorruptum:

15 Propterea strepitante cælo, terra crepitante super tot tantosque favores per Julianam mortuam et sepultam incessanter fidelibus tributos, præter piscatores, qui ambulantes in tenebris, horisque nocturnis, ante D. Blasii templum piscando, errantia sidera, fulgura coruscantia super campanile, superque cœmeterium sæpe sæpius cælitus respexerunt, et admirantes timuerunt valde. Divinitus moniales consultæ loculum effoderunt, ligneumque sepulcrum, corpusque Julianæ humidissimo in loco humatum, ubi marmorea intuetur columna erecta, post annos quinque terdenos, milleno nempe, duploque centeno, nongenteno septeno *c* exhumatum, integrum et incorruptum, ne dicam carneum repertum est. Tunc, et nunc reperitur: veneratum est nunc, et nunc veneratur (etenim a planta pedis usque ad verticem capitis est in eo sanitas) et, quod magnopere omnibus in hac solemnitate pensandum est, oculorum cartilagines, pelliculæ tam debiles, tam fragiles, hodierna luce integræ conspiciuntur.

cultus

16 Propterea fauste mirabilis, faustu * festive mirabilis festo permoti populi tanto miraculo, gratias quaslibet implorabant, impetrabant. Moniales autem exultim et exultanter exultantes sepulchrum ejus gloriosum intra clausuram venerandum portavere, posuere. Corpus vero solemni pompa in arca nunc ornata vitro, auro decorata, super altare *d* virgini eidem Julianæ dicatum in ecclesia videtur, veneratur. Propterea a seculis elapsis Kalendis Septembris per immemorabilem temporis cursum de B. Juliana celebratur Missa, Officium *e* recitatur, festumque

* *i. e. faustitate*

præclarum

A præclarum decantatur, canentibus angelis, currentibus populis ad ejus patrocinium singulariter contra capitis languorem implorandum.

ANNOTATA.

a *Conveniunt calculi cum anno natali* 1186 *supra num.* 1. *Consonat eidem numeris inscriptio tabellæ, de qua dixi in Commentario prævio num.* 5. *Razzius in Vita Italica signat annum mortis* 1267, *quo fundamento? Scardeonius vero lib.* II, *classe* VI, *pag.* 120. Ibidem, *ait*, in ejus epitaphio eam obiisse legitur MCCXXI ; *sed mendose, uti mox dicam.*

b *Obscura, saltem ex parte, hæc chronologica notatio est, et modicæ explicationis indiga.* Sexdeno, *id est, satis clare* sexagesimo ; *quod additur* duplo, *accipe pro secundo : pro* septeno *scribendum* septuageno.

c *Id est, anno* 1297 : *pro quo Razzius translationem corporis ponit anno* 1299 *sine sufficiente auctoritate : sibi tamen est conformis, dum indicat hoc accidisse annis 32 post mortem Beatæ, quam* B *signaverat anno* 1267, *ut supra vidimus. Longius recessit ab anno, in Vita anonymi notato, Ferrarius in Catalogo generali, quando ad diem* XXII *Julii in notis asserit, inventionem ejus et translationem accidisse anno* 1290. *Præcesserat Wionus eodem die in suis notationibus, e tabula Ms. ad Beatæ nostræ altare referens ista, quæ ex Italico reddo Latine in hunc sensum :* Et post triginta quinque annos (a morte ejus scilicet, *ut textui Italico interserit Wionus*) festo sanctæ Mariæ Magdalenæ, id est, anno MCCXC, inventum fuit ipsius corpus et capsa, in qua erat sepultum . . , ac venerabile illud corpus translatum fuit in hoc sepulcrum, supra quod fabricatum est altare ejus. *Quæ si subsisterent, annus mortis ab anno* 1262 *retrahendus esset ad* 1255, *ut patet, quod non admitto, nulla utique ratione chronologica suadente, a Vita hic esse discedendum.* AUCT. DE ANONYMO. *Et vero secum pugnat Wionus in notationibus ad* II *Septembris ; nam ibi admittit, Beatam obiisse anno* 1262, *Scardeonium supra a nobis citatum, ac vero mortis anno restitutum, ita excusans :* Bernardinus Scardeonius.. dicit obiisse anno Domini 1226 ; sed id transpositione numerorum potius accidisse puto, quam suo errore : facilis enim est lapsus numerorum arithmeticorum, quando unus alteri præponitur aut postponitur, ut hic contigit : si enim numerus 6 præponatur numero 2 male anteposito, num. 1262 suæ integritati restituetur. *Hæc ille, et recte. Et vero annus ille confirmatur e nostro apographo prædictæ inscriptionis, quæ, relata Beatæ morte* 1262, *narrat sepultam fuisse in cœmeterio ; sed supervenientem populi concursum, splendoremque sepulcri ipsius a populo visum effecisse, ut post annos* 35, *id est,* XXII *Julii* 1297 *corpus ejus gloriosum fuerit inventum sine corruptione, et capsa etiam, in qua jacebat, integra, positumque fuerit in illo altari, ut fideles eam invocaturi accederent.*

d *Janningus noster piæ memoriæ in suo Itinerario Romano-Belgico, quod Ms. reliquit, inter* E *notitias Venetas anno* 1686 *hæc de corpore* B. Julianæ *notat :* Conservatur. . in altari, quod monasterium respicit, in capsa lignea perpulcra coloris nigri uti ebeni, variis crystallis adornata . . . Prope ab altari pendent in una tabula picturæ aliquot antiquæ, ubi etiam ipsa Beata cum radiis videtur.

e *Janningus in mox dicto Itinerario,* Agunt, *inquit,* festum moniales I Septembris cum Officio de communi virg. *Nec plura novi, quæ rescire lectoris intersit, præter jam dicta, quibus finem impono.*

DE B. PETRO ARMENGOL MART.

C EX ORDINE B. M. V. DE MERCEDE REDEMPTIONIS CAPTIVORUM, F

GUARDIÆ PRATORUM IN DIŒCESI TARRACONENSI IN CATALONIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS. J. P.

§ I. Nobilitas ; ætas juvenilis perdite traducta ; conversio ; Religiosa vita, et ejusdem tempus.

MCCCIV. *Locus natalitius ac mortis :*

Locus *idem, qui* B. Petro Armengol, *seu* Armengaudo *natalis obtigit, ipsi etiam emortualis fuit,* Guardia *videlicet* Pratorum, *oppidum Cataloniæ in Tarraconensi diœcesi, ac* Monti Albo *vicinum, al.* Momblancq *dicto. Alia loca circumjacentia* Barbara, Sanreal Soliuella ; Blancafort, Pira *in Summario Processus Romani, qui ad promovendos hujus Servi Dei honores sacros anno* 1685 *resumptus fuit, et de quo pluribus dicetur inferius, nominantur num.* 15, *pag.* 36. *Ex his distinctior habetur notitia oppidi jam dicti in Catalonia, quam ex Vita postmodum producenda, in qua dicitur* natus in Cathalonia, *et ex Catalogo Magistrorum Generalium, qui Bullario laudati Ordinis edito Barcinone anno* 1696 *præfigitur, ubi in compendio Vitæ pag.* 5 *in lucem editus scribitur* in oppido Guardiæ apud Cathaloniam.

2 *Originem*

AUCTORE J. P.

generis

2 *Originem traxit Beatus* ex nobili genere Comitum de Urgel, *ut testatur Vita. Alfonsus Remon in Historia generali Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum tomo* I, *lib.* IV, *cap.* XV, *fol.* 188 *Comitum Urgellensium familiam oriundam scribit e domo Comitum Barcinonensium, et nonnullis interjectis, quo pacto utraque familia fuerit unita, illustres* S. Petri *progenitores laudat, quos utique in linea paterna descendere e regia Comitum Barcinonensium stirpe; in materna autem e regio Francorum genere, ac Comitum Flandriæ affirmat. De antiquis Comitibus Barcinonensibus, ac de Urgellensibus eorum tempore, plura legi possunt apud Franciscum Diago in indice materiarum aliquarum, qui habetur post Historiam antiquorum Comitum Barcinonensium, tribus libris Hispanice ab illo editam.*

claritudo;

3 *De successione chronologica et genealogica Comitum Barcinonensium nec non antiquorum Comitum Urgellensium etiam scribitur in Dictionario Moreri novissime aucto, tomo* II *a pag.* 66: *ubi narratur, Ermengaudum VI hujus nominis, dictum Castellanum, Comitem Urgel-*

B *lensem, vita functum in Castella* XXVIII *Junii* 1154; *eoque mortuo comitatus Urgellensis possessionem pervenisse ad Comitem Barcinonensem, ac deinde ad reges Aragoniæ, nec non a Jacobo, Alfonsi IV Aragoniæ regis filio natu minore, propagatam ultimorum Comitum Urgellensium familiam: de qua re consuli potest Dictionarium modo memoratum tomo* I, *pag.* 560. *Inter alia vero ibidem dicitur Jacobus Aragonius, hujus nominis primus, e vita migrasse mense Novembri anno* 1347, *cui deinde subduntur e dicta familia duo alii Comites Urgellenses. Hæc sufficiant de claritudine generis, quo prædictorum Comitum origo referenda memoratur, uti et* B. Petri *nobilitas, secundum Vitam ejus antiquam et fide dignam. Remondus fol.* 188 *verso patrem ejus fuisse asserit Arnaldum* Armengol. *Hic vero, tametsi non memini me legere de illo in documentis, quæ inspexi de memorata familia, debuerit vixisse sæculo decimo tertio, prout colligitur e morte* B. Petri *filii ejus, quæ accidit anno* 1304, *comitatu Urgellensi ad Barcinonensem devoluto post obitum Ermen-*

C *gaudi VI, uti jam dictum est.*

educatio, ætas ejus juvenilis

4 *Remondus eodem fol.* 188 *verso Beatum fuisse educatum affirmat in oppido vel loco Cervaria, quod Hispanice vocatur* Cervera, *natisque e nobilissima ista familia fuisse ibidem semper propinquos consanguineos, nonnullasque possessiones, quemadmodum hodie, inquit, sunt ac permanent. Baudrandus* Cervariam *ponit* in planitie Urgellensi, juxta amnem cognominem, *eamque* decem leucis *abesse scribit* ab Ilerda in Ortum, Barcinonem versus, et totidem a Tarracone in Septemtrionem, prope Tarregam. *Fuit autem* B. Petrus *in ætate juvenili perditissimis moribus, sicut testatur Vita num.* 2. *Compendium Vitæ editum brevissime rem perstringens,* post elapsam, *ait,* in seculo haud recte adolescentiam, Ordini nostro adscriptus *etc. Longe plura memorat Remondus a dicto fol.* 188 *verso, e quibus excerpo sequentia.*

pessime

5 *Præseferebat indolem elatam ac superbam: stirpe et sanguine Armengaudico, e quo trahebat originem, immodice gloriabatur, nobilesque alios juvenes flocci faciebat: unde non tantum ei suboriebantur animi dolores, verum etiam inimici; et, quemadmodum aliud ex alio incommodum nascitur, et aliud damnum; Juvenis* D *ille, projectæ utique audaciæ, ut de inimicis suis se ulcisceretur, factionesque suas et partium studia foveret, congregavit hominum perditorum colluviem, omnium vitiorum generi vitæque licentiæ addictorum, quibus tamquam genti perditæ, atque humilibus natæ parentibus, nihil aliud erat in votis, quam talem habere ducem, qualis erat* Petrus Armengol (*adversus quem propter nobilitatem generis nihil esset ausura justitia ordinaria*) *ut larvam deponerent, et sub velamine, quod* Petrus Armengol *præciperet, perpetrarent ipsi et committerent publice et sine pudore rapinas, homicidia, et adulteria, quæ antea committebant timide et clam. Scelera vero, quæ perversi* Armengaudii *asseclæ perpetrabant sub umbra ejus quodammodo tecti, adeo invaluerant, ut tota jam civitas tolerare illa non posset, uti nec vicina ejusdem loca: atque adeo* Petro Armengaudio, *ut non desereret commilitones suos, necesse fuit ad montem proficisci, et e nobili inquieto, e juvene vitioso; divite ac libero fieri grassatorem, nec non consortii latrocinantium, et publicarum viarum prædatorum antesignanum.* E

transacta:

6 *Arnaldus pater ejus, sapiens utique vir, ac nobilis Christianus, hanc Filii sui ruinam sensit. Currebat tunc annus* 1258, *quo rex Jacobus in suo regno Valentino, quod recens acquisierat, pacificandis ac componendis rebus aliquot vacabat, quæ occurrebant inter novos propagatores et expugnatores istius regni, et requirebant regiam præsentiam ejus. Videbatur autem Arnaldo, nulla ex parte posse se melius oblivioni tradere offensas et injurias honori suo illatas a Filio, quam si civitate relicta proficisceretur ad regnum Valentinum, regisque et principis sui curiam sequeretur. Valentiam itaque se contulit, ac curiam sequi cœpit. Verum exiguo tempore in hoc regno versatus est: quia rex Jacobus meditabatur iter Montem-Pessulanum versus, ut regem Franciæ conveniret, et quoniam necesse erat, ut eo perveniret, transire per montis declivitatem, e qua, ut fama erat, prodibat perditorum hominum colluvies, prædonumque viarum publicarum protectores, qui nemini parcentes aggrediebantur de improviso et spoliabant viatores; Arnaldus ad infestam hanc latronum ter-* F *ram expurgandam, aliis secum assumptis, se accinxit, ut liberum et securum redderet transitum istum comitibus regis non armatis, sicut pluribus Remondus narrat.*

mira conversio

7 *Deinde refert felicem Arnaldi in hac expeditione successum, ac certamen ejus cum filio suo* Petro *commissum: dumque alter alterum novisset, ambos eodem tempore iram in affectum commiserationis commutasse, ac* Petrum *ad patris pedes se projecisse, gladiumque et corpus ipsi obtulisse, ut eodem simul tempore judex et lictor esse posset. Atque hic finis fuit profligatissimæ vitæ* B. Petri, *exordiumque initæ gratiæ paternæ, meliorisque frugis, ad quam reductus est. Habet hic lector pauca e multis, quibus hanc historiam infarcit, et liberaliter admodum ac nimium fortassis amplificat Remondus. Prædictum vero iter Jacobi Aragoniæ regis Montem-Pessulanum versus, et acta cum S. Ludovico Francorum rege Corbolii anno* 1258 *innectuntur a Zurita tom.* I, *lib.* III *Annalium Aragoniæ cap.* LXI.

vita Religiosa

8 *De Religiosæ vitæ instituto, quod professus est* B. Petrus, *varia se offerunt observanda. Primo videtur ad illud fuisse motus singulari instinctu*

A stinctu Dei. Dicitur enim in Vita id contigisse, cum ad hoc, ut ipsum audierunt dicentem testes, qui in ea nominantur, omni exceptione majores, cælitus esset admonitus. Secundo, tempus, quo illud institutum amplexus est, non determinat eadem Vita, sed refert solummodo : Ad nostrum Ordinem venit jam fere juvenis. Id autem non incongrue credi potest accidisse anno ætatis ejus circiter vigesimo, Christi autem anno circiter 1258, quem supra notabat Remondus occasione conversionis ejus : a quo si retrocedas, interpositis viginti, ut dicebam, circiter annis ipsius ætatis, pervenies ad annum ejus natalem, qui potuerit circiter esse annus Christi 1238. Hinc sequitur, ut Sanctus Religiosam vestem non induerit sub Petro Amerio, quarto Ordinis Generali, qui in Catalogo antea indicato Generalium ejusdem Ordinis pag. 6 scribitur Barchinonæ electus, anno MCCLXXII a Gregorio X confirmatus. Quo fundamento dicat Remondus fol. 190 verso, Generalem istum cœpisse regimen Ordinis sui anno 1080, fugio quærere, cum nihil conducat in rem nostram, et Sancti in Ordinem ingressus neutro anno acciderit. Ponitur autem in B memorato Catalogo sub Guilielmo Bas, magistro Generali secundo, qui pag. 4 dicitur electus anno 1249, anno autem 1269 mortuus.

quando inchoata. 9 Temporibus vero hujus Generalis recte congruit B. Petri ad meliorem frugem conversio, uti etiam Ordinis habitus ab eodem susceptus. Stephanus Corbera in Vita B. Mariæ de Cervellon, al. de Socos dictæ, Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, fol. 90 verso agens de Petro nostro, longe aberravit a vera chronologia, quando scripsit assumptum fuisse ab illo habitum dicti Ordinis anno 1307 : tunc enim jam a triennio obierat. Hallucinatur etiam ibidem in historia, quæ, ut jam vidimus, inquinatissimæ vitæ eum fuisse memorat ante conversionem suam ; Corbera tamen illum facit ad virtutem propensum a puero, idque magnum vult signum fuisse prognosticum virtutis, quam habiturus esset, quando ad virilem pervenisset ætatem. Lectiones et oratio propriæ de prædicta Beata, pro die XXV Septembris dicto Ordini concessæ, habentur in Bullario ejusdem pag. 423 ; quo die de ipsa tractandum erit. Aliquot autem ante annis C in Ordine solidis vitæ Religiosæ rudimentis exercitatum fuisse, et debita veræ ac seriæ conversionis specimina edidisse, dubitandum non est. Interstitium autem temporis inter annum 1258 circiter, cui conversionem ejus affiximus, et annum 1266, videtur esse sufficiens, ut ad arduas et apostolicas Religionis expeditiones se compararet, bis esset socius Fratribus ad redimendos captivos profectis, ac ipsemet in Africa anno jam dicto 1266, in pignus pro captivorum puerorum quorumdam lytro remaneret apud infideles, socio Fratre ad illud procurandum dimisso, sicut paullo uberius narratur in Vita : cujus verba produco : Sed jam in Religione anteriorem animi crudelitatem in fervidam charitatem commutavit. Jejuniis et orationibus vivebat... anno superiori millesimo ducentesimo sexagesimo sexto missus in Africam etc. Hæc itaque confirmant solide tempus conversionis et Religionis.

... al. cubi 10 Vitæ Compendium de hac sacra expeditione tractans, annum supra signatum sic corrigit : Secundo directus est Buxiam redemptor anno MCCLXVI, verius MCCXCIII, ubi erutis e catenis, in pignusque pro XVIII pueris in fide nutantibus remanens, CXXXVII Christicolas ad Hispaniam cum Fratre * Guillelmo Florentino transmisit. Verum ego illam correctionem adoptare non ausim, quia annus prior diserte et integre, non autem per numeros Romanos arithmeticos, non per Arabicos, seu cyfras, ut vocant, qui scribendi modus persæpe ; arachronismis subjectus est, exprimitur, sed annis singulis suo quolibet adjectivo temporis designatis : ita ut videatur mihi, non posse hic satis fundate præsumi tanta annorum discrepantia, quanta in dicto Compendio proponitur, quod illam quidem vult correctionem, sed non probat. Nec vero eadem mihi suadetur ex ipsa B. Petri Vita, quæ cum sit instrumentum, in capitulo Ordinis, jussu Arnaldi Amerii Generalis ejusdem Magistri, eodem capitulo consentiente, conscriptum e testimoniis Fratrum Religiosorum, ac juramento eorum firmatis, magnam fidem meretur. Inter illos autem deponens primo loco Frater Guilielmus Florentinus comparet, idem qui supra. Actus vero ille publicus ibidem signatur habitus ipso anno, quo Sanctus noster obiit, videlicet anno a Nativitate Domini millesimo tercentesimo quarto, die, qui computabitur quinta Nonas Maii, id est, tertia E ejusdem mensis. Ex his itaque constat ratio temporis superius asserta. Sed post hæc modo allegata offert se ibidem difficultas alia jam expendenda, quæ tamen non obest, quo minus Beati conversio, ac Religiosæ ipsius vitæ exordium innecti possint anno circiter 1258.

** i. e. Tunis. * l. Fratre*

11 Cum, inquit Vita, non posset prædictus Guilielmus tum propter difficultatem comparandi pecuniam, tum propter difficilem navigationem intra statutum tempus in Africam redire ; quando aliquot elapsis diebus appulit, comperit Fratrem Petrum.. e ligno per barbaros collo suspensum.. Perrexit dictus Guilielmus, ut corpus humaret.., et ut pervenit ad eum flens, voluit illum deponere, quem vidit viventem ; singulari enim erat miraculo Deiparæ manibus sustentatus.. Tunc lætus Guillermus ipsum deposuit.., et ambo læti in patriam rediere, e qua ad apostolicos ejusmodi labores rediisse Beatus non legitur in laudata Vita. An ergo, inquies, jam tum ab anno 1266, qui incidit in annum circiter initæ ab eo Religionis octavum, secundum præmissa, se eisdem subtraxit ? Respondeo, fieri potuisse, ut vel a Superioribus domi detentus sit F propter imbecillitatem corporis post illud suspendium, vel hoc petierit ipsemet ad arduos hosce labores non satis robustus. Audiamus Vitam : Viderunt autem omnes supradicti Fratres, quod reliquo vitæ suæ tempore obtorto collo, et marcido incedebat colore vultus a tempore suspensionis prædictæ. Nonnullo decurso tempore cupiens ab omnibus se segregare, in prædictum conventum Sanctæ Mariæ de Pratis se recepit. Recte itaque cohærent tempora, si meliorem Beati vitam, Religiosum institutum, assumptumque ejusdem habitum innectamus anno circiter 1258. Sententiæ nostræ favet Remondus lib. IV cap. XVI contra alios, qui serius sub Petro Amerio, et citius sub S. Petro Nolasco vestitum volunt.

serius accidisse dicitur, sed non probatur.

§ II.

AUCTORE J. P.

§ II. Beati in Ordine vestitus; an sacerdos; ejusdem virtutes; expeditiones apostolicæ; cultus ab immemorabili tempore ex variis processibus probatus.

[illegible], quod Beatus habitum sacerdotalem Ordinis induerit, quam quod [illegible]

Remondus lib. IV cap. XVI *aliam difficultatem proponit circa vestimentum Ordinis, quod Beatus post conversionem induit, ac disputat idem auctor, an fuerit habitus Equitum istius Ordinis, an vero sacerdotum. Multas a se inveniri opiniones diversas, indicat Remondus fol.* 191; *et vestitui quidem equestri contrariam esse traditionem antiquam documentorum Religionis et picti martyrii ejus, in quibus omnibus eum videri asserit sacerdotis veste indutum: nihilominus tamen, quantum se colligere posse dicit ex iis, quæ legit de conversione ejus, magis* B *constare affirmat, quod fuerit Religioso Equitum habitu vestitus. Hoc vero sibi persuaderi ait e Ms, e quo ista recitat:* Beatus Petrus Armengol miles, *atque hac voce* miles *stricte loquendo significari Religiosum Ordinis ex Equitibus. Addit tamen id non pugnare cum sacerdotio, quo Equites multi ex Ordine isto insigniti fuerint. Exemplum vero sumit e S. Raymundo Cardinale: cujus gesta et miracula illustravimus ad diem* XXXI *Augusti. Hippolytus Helyot in Historia Ordinum monasticorum, Religiosorum ac Militarium tomo* III, *pag* 266 *exhibet in imagine ære incisa antiquum Ordinis B. Mariæ de Mercede redemptionis captivorum Equitem, habitu suo vestitum; pag. vero* 278 *ejusdem Ordinis professorem repræsentat, habitu prorsus diversum a priore, et cappa monastica indutum. Porro Ordinis præfecturam a militaribus equitibus ad sacerdotes lapsu temporis transmissam esse, docet Catalogus Magistrorum Generalium pag.* 9 *his verbis:* Octavus Magister Generalis, Equitibus militaribus magistratu depulsis, fuit C venerabilissimus P. Fr. Raymundus Albertus . . , anno MCCCXVII electus. *Hæc conducunt ad majorem notitiam argumenti præsentis.*

[illegible] fuerit, videtur probabilius.

13 *Jam vero ut ad priora redeamus; censet Remondus non cohærere cum Beati sacerdotio vitam, quam ante conversionem duxit, ad litteras et studia non ad modum accommodatam, utpote quia militaris omnino fuerit, ac exercitationibus litterariis opposita. Ad hæc, illis temporibus, si ut addit, non admittebantur ad sacerdotium, ne vel cum equestri quidem habitu, nisi personæ morum exemplo et doctrina præstantes. Verum, in litteris Apostolicis Innocentii PP. XI infernus* § VI *referendis* sacerdotis *nomine nuncupatur. Quæ autem idem auctor de habitu equestri ipsius dicebat ex traditione et pictura martyrii, parum vel nihil probant, cum ignoretur utriusque tempus, nec constet proinde, an non sit traditio et pictura mere popularis.*

[illegible] virtutes: sacræ expeditiones

14 *Vita paucis verbis multa dicit, et plura cogitanda relinquit de Beati virtutibus, quas primis post conversionem annis expressit:* Jam, inquit, in Religione anteriorem animi crudelitatem in fervidam charitatem commutavit. Jejuniis et orationibus vivebat. *Plura Remondus fol.* 191 *verso. Catalogus Magistrorum Generalium pag.* 5, Ordini nostro adscriptus, *ait*, in eoque novus Christi miles virtutum omnium stipatus munimine, quater * redemptionem exercuit. Primo Algariæ, ubi dux quindecim Fratrum, qui animarum zelo ad fidelium libertatem, et infidelium conversionem directi, in unum conspiraverant, consumpta pecunia, omnibus Petri hortatu in pignus manere statuentibus, CCCXLVI captivos per eorum unum socium in Hispaniam remittit. In captivitate ergo constitutus Petrus, plurimos Mahometi errore deceptos ad lumen fidei restituit: inter quos regem Algariæ Almohazen Mahomat, qui postea Ordinis nostri verus professor Frater Petrus a Sancta Maria nuncupatus est, sacro fonte lustravit. Regrediente cum pignoris statuta pecunia socio, cæteros, et insuper CLXXX eruit captivos. D

** duæ dumtaxat redemptiones ibi nominantur.*

ad redimendos captivos: fama sanctitatis ante et post mortem.

15 *Sequitur alia ibidem expeditio sacra, qua Bugiam directus est ad redimendos captivos. De tempore ejusdem disputatum supra: rei autem gestæ historia dabitur e Vita: quæ breviter iterum deinde, at nervose perstringit famam sanctitatis ejus, concursum indigorum; ecstases, elevationes* E *in aëre, verba, quibus roganti Deiparæ Virgini videbatur respondere; pia colloquia, raptus, sanctam mortem ejusque diem ac prædictionem. Succincte pariter scribit laudata Vita de concursu ad funus, ac de mirabilibus, quæ obitum ipsius subsecuta sunt:* Convenerunt, *inquit*, quamplurimi populi, et mortuum Petrum patrem lugebant. Antea autem quam humaretur, cum omnes corpus viderent, et tangerent, inter eos tres viri, et quatuor fœminæ salvi facti sunt ab infirmitatibus, quibus laborabant. Quorum omnium prædicti Fratres testes oculati fuerunt. *Atque hæc quidem, quæ Sancti mortem sine mora sunt subsecuta, viam straverunt ad publicum ejus cultum per varia loca propagatum, et continuatum usque ad hodiernum diem non tantum ab immemorabili tempore, quo requirit Sedes Apostolica, ut in aliquo Servo Dei fiat casus exceptus a decreto Urbani VIII; sed etiam multo longiore, quam in rigore ad hoc necesse sit.*

Causa Beati

16 *Casus hic exceptus egregie ac laboriose in tribunali sacræ Rituum congregationis propositus fuit a patronis hujus causæ, probatusque solide et evictus. Quamquam vero abunde constet e* F *decretis Sanctæ Sedis legitimus* B. Petri *cultus, non ingratum tamen fore lectori hagiophilo existimo, si ex instrumentis laudatæ congregationi oblatis in hac causa exponam singillatim, quæ in eadem transacta sint non sine summa ejusdem gloria. Quoniam vero longum esset et supervacaneum, documenta omnia hic recudere, in quibus diversi testes eadem fere deponunt, et alia occurrunt admodum prolixa, quæque hic omitti possint, sufficerit sequentia e longe pluribus excerpsisse. Auctores etiam omnes, qui identidem allegantur, huc non transcribam. Collectio itaque documentorum, quam ante me habeo, Romæ excusa est anno* 1686, *et prænotatur hoc titulo:* Sac. Rituum congregatione eminentissimo et reverendissimo D. Card. Azzolino Tarraconen. Canonizatio B. Petri Armengol Religiosi professi Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum. Informatio super dubio, an constet de cultu immemorabili, et casu excepto in decretis fel. rec. Urbani octavi in casu etc.

resumpta

17 Eminentissime et reverendissime Domine. Cum hæc causa ad relationem eminentissimi domini

A mini cardinalis de Portocarrero proposita fuerit die XXIX Novembris MDCLXXV super confirmatione sententiæ, latæ a reverendissimo archiepiscopo Tarraconensi, judice ab hac sacra congregatione delegato, circa cultum immemorabilem, et casum exceptum, dilata fuit resolutio ex eo, quod testes examinati anno MDCLXVII, quo processus constructus extitit, non habebant ætatem LXXXVII annorum requisitam, ut reverendissimus dominus Fidei promotor opposuit, ad probandum cultum per annos quadraginta de visu ante annum MDCXXXIV, quo emanavit breve confirmatorium decretorum sanctissimæ Inquisitionis. Sed postea compertis antiquissimis documentis a centum et pluribus annis ante præfata decreta: die 2 Decembris anni MDCLXXXIV obtinuimus novam audientiam, et die XXVII Januarii MDCLXXXV ad effectum documenta hujusmodi compulsandi, concessæ fuerunt litteræ compulsoriales pro civitate et diœcesi Tarraconensi, directæ illius reverendissimo archiepiscopo, Summario num. 1, et litteræ particulares pro aliis locis eorumdem episcopis, iisque legitime B impeditis, illorum vicariis generalibus, Summario num. 2: quarum vigore constructis quinque processibus, nimirum Tarraconensi, Valentino, Gerundensi, Guadicensi, ac Barchinonensi, et sacræ huic congregationi præsentatis, ac, servatis servandis, apertis, ex iis confecimus novum* Summarium a num. 1 usque ad 16, et in numeris subsequentibus perstrinximus Summarium antiquum. Ex quibus omnibus simul junctis abunde patet, in pluribus regni Cathaloniæ locis fuisse exhibitum, et exhiberi beato Petro Armengol publice cultum a centum annis, et amplius ante prædicta decreta; ideoque ad formam præinserti dubii respondendum fore, constare de cultu immemorabili, et casu excepto, prout supplicamus.

a congregatione Rituum

18 Circa validitatem dictorum processuum non videtur immorandum, cum servata appareant omnia ex forma litterarum servanda, *sicut pluribus deinde ibi declaratur*. Circa relevantiam * ex processu Tarraconen. habentur antiquissimæ visitationes factæ per archiepiscopum, et vicarium generalem pro tempore; ex quibus apparent corpus, et ossa beati Petri exposita pu- C blicæ adorationi super altari majori ecclesiæ parochialis, nuncupatæ de Guardia; et prima ex dictis visitationibus facta fuit anno MCCCLXXXVIII, Summario num. 3, litt. a, et sic annis CCXLVI ante decreta. Secunda ex dictis visitationibus facta fuit anno MCDXIV, Summario dicto num. 3, litt. b, propterea annis CCXX ante eadem decreta. Tertia ex dictis visitationibus facta fuit anno MDXXXIII, Summar. d. num. 3, litt. c, quæ pariter præcessit decreta annis duobus supra centum. Aliæ vero septem visitationes sequutæ annis MDLXX, MDCXVIII, MDCXX, MDCXXXIV, MDCXXXVII, MDCXLVIII, et MDCLXII, Summario dicto num. 3, litt. d. e. f. g. h. i. k., ostendunt continuationem dictæ exhibitionis publici cultus, scientibus et tolerantibus Ordinariis Quod autem ex existentia corporis alicujus servi Dei super altari resultet exhibitio publici cultus, in dubium revocari non potest, cum ex praxi, et usu Ecclesiæ ibi collocari non permittantur, nisi reliquiæ Sanctorum; cætera vero quæcumque corpora sepelienda esse sub humo sancivit B. Pius V const. V § 6, de qua agunt Barbos. de Univers. jur. eccles. lib. 2, cap. 3, num. 28, et cap. 10, num. 9; Pignatell. consult. canon. 184, tom. 1, et in præcisis terminis reliquiarum expositarum publicæ adorationi Card. Bellarmin. de Sanct. beatitud. lib. 1, cap. 10, vers. QUANTUM AD SEPTIMUM.

** i. e. efficacitatem*

AUCTORE J. P.

ad declarandum

19 Ex eodem processu Tarraconensi habentur tres deliberationes publici consilii universitatis, et villæ de Sarreal: quarum prima facta fuit anno MDXXI, et aliæ duæ anno MDXXIV, et in dictis deliberationibus decretæ et peractæ fuerunt solemnes supplicationes ad beatum Petrum, cum oblationibus donariorum pro impetranda ejus apud Deum intercessione in publicis necessitatibus, Summar. num 4, litt. a, b, c. Ex quibus, præcedentibus decreta per CXXIII, et C, respective annos, resultat pariter evidens exhibitio publici cultus, cum hujusmodi actus, præsertim ex decreto publici consilii totius Universitatis, fieri nequeant nisi in honorem Sanctorum canonizatorum, *ac plures ibidem auctores citantur*. Et quod in tota ejusmodi provincia pro certo habeatur, prædicto Beato fuisse exhibitum publicum cultum ab immemorabili, asseverant septem insignes episcopi in concilio provinciali congregati, Summar. num. 5. E

ejusdem

20 Ex processu Valentino habetur, quod antiquissima statua Beati olim extabat in altero ex altaribus ecclesiæ conventus beatæ Mariæ de Mercede, et a viginti annis citra translata fuit ad altare sacrarii ejusdem ecclesiæ, et in utroque altari semper fuit exhibitus dictæ statuæ publicus cultus, ut affirmant quatuor testes loci seniores, examinati in facie loci, Summario num. 9, et quatuor periti, adhibiti in recognitione ejusdem statuæ, testantur de ejus antiquitate a centum quinquaginta circiter annis, optimam rationem reddentes secundum artem, Summario num. 7, litt. a, b, c, d. Et hæc quoque collatio * statuæ in altari, quo Missa celebrari solet, cum sit prohibita in decretis generalibus. pag. 17, §. IMAGINES, pernecesse denotat exhibitionem publici cultus, *ut tradunt* Cardinal. Bellarmin, de Sanctor. beatitud. lib. 1, cap. 10, versic. QUANTUM AD SEXTUM, *aliique scriptores, qui hic allegantur*. Ex eodem processu Valentino habetur, quod alia vetustissima imago dicti Beati picta cum splendoribus, et diademate, a tempore immemorabili, sita extitit in altari ecclesiæ conventus beatæ Mariæ de Mercede F in civitate Setabis; et deinde a XXV circiter annis restauratum fuit dictum altare, et præfata picta tabula ob nimiam antiquitatem collocata fuit in sacrario ejusdem ecclesiæ, ubi etiam in præsenti retinetur, ut perhibent tres senes testes in facie loci examinati, Summario num. 8. Et duo periti pro recognoscenda vetustate dictæ imaginis referunt, eam confectam fuisse à ducentis circiter annis, Summario num. 9, litt. a, b, et sic annis ferme CL ante decreta. Et ex retentione dictæ imaginis cum splendoribus, et laureola in altari, et sacrario resultat exhibitio publici cultus, ex supra allegatis.

** collocatio*

ab immemorabili tempore.

21 Ex processu Gerundensi habetur alia picta tabula repræsentans beatum Petrum cum radiis, splendoribus, et titulo Sancti, quæ extat in altari majori ecclesiæ Conventus beatæ Mariæ de Mercede, et hujus antiquitatem quatuor periti asseverant ab annis circiter CCLXX, Summario num. 10, litt. a, c, e, g, et sic CCXVIII ante decreta; et antiquitatem hujusmodi tribui non posse alicui causæ accidentali, recte probant iidem periti, Summario dicto num. 10, litt. b, d, f, h. Et publicum cultum ex tali imagine resultare, patet

AUCTORE J. P.

patet ex supra proxime adductis. Ex processu Guadicensi habetur, quod altera imago dicti Beati cum diademate in capite, et palma præ manibus, atque inscriptione Sancti, extat a tempore immemorabili in cappella sacrarii ecclesiæ collegiatæ in civitate Bazæ; et quod eadem imago cum alia suppellectili donata fuit dictæ cappellæ a quodam nobili viro eo ferme tempore, quo Bazæ civitas e Maurorum manibus dirempta fuit a centum octoginta annis circiter, asserunt plures testes in facie loci examinati, Summario num. XI. Quorum dictis concordant tres periti, adhibiti pro illius antiquitate recognoscenda, qui contestantur ab annis supra centum quinquaginta dictam imaginem fuisse confectam, Summario num. 12, litt. a, c, f, et per consequens a seculo ante decreta; nec vetustatem hujusmodi tribui posse humiditati, aut alteri causæ accidentali, ibidem litt. b, d, e Et hinc quoque comprobari exhibitionem publici cultus, innotescit ex antedictis.

et probandum tamen excep tum a decreto Urbani PP. octavi.

22 Ex processu Barchinonensi habetur, quod in libris Capitulorum generalium Ordinis beatæ Mariæ de Mercede, in dicta civitate extat publicum instrumentum, confectum anno MCCCIV, B quo quinque Religiosi Ordinis beatæ Mariæ de Mercede, Magistri Generalis jussu, juratam ediderunt attestationem de sancta vita, felici obitu, et admirabilibus dicti Beati, Summario num. 13. Quod instrumentum licet non probet exhibitionem publici cultus in honorem beati Petri, parum antea defuncti; patefacit tamen, quod eo, successive præstito, dignus erat. Ex eodem processu habetur, quod in dictis libris Capitulorum generalium reperiuntur denominationes antiquissimæ beatri Petri cum circumstantiis cultum publicum indicantibus. Etenim anno MCDXLII in comitiis generalibus decretum fuit, ut in conventibus legerentur Vitæ Sanctorum, inter quos nominatur sanctus Petrus Armengol, Summario num. 14, litt. a, b; eodemque anno in libro visitationum legantur inscriptiunculæ Beati cum titulo Sancti, ibidem litt. c, d, e, f. Insuper in aliis comitiis generalibus, convocatis anno MCDXC, sancitum extitit sub gravissimis pœnis a Magistro Generali, ut Commendatores conventuum Tarraconæ, et Montisalti deferrent Vi- C tam sancti Petri Armengol, in Capitulo futuro legendam, dicto num. 14, litt. g, h, i. Et hi quoque actus præcedentes decreta per annos CXCI, et CXLIV, respective, præseferunt exhibitionem publici cultus, cum gesti fuerint ab universo Ordine Religiosorum solemniter congregatorum.

§ III. Immemorabilis Beati cultus ex multis testium depositionibus.

Cultus a tempore immemorabili probant testium depositiones

Ex prædictis itaque habentur duodecim solidissima fundamenta, quæ plane comprobant, publicum cultum exhiberi beato Armengol in pluribus, et diversis locis ab immemorabili, et per secula ante decreta; quæ fundamenta per se sola sufficiunt ad faciendum locum casui, ab iisdem decretis excepto: et certe exuberant, si addantur cætera documenta, adducta in alia causæ propositione, ex testibus in vim litterarum remissorialium examinatis super probatione cultus D immemorabilis, qui, licet tempore examinis non haberent, nec habere potuerint, sufficientem ætatem ad deponendum per quadraginta annos de visu ante præfata decreta, ut reverendissimus fidei promotor opposuit; attamen cum hodie eorum dicta comprobata existant ex antiquissimis monumentis supra relatis, non est ambigendum, quin habenda sint in consideratione, prout habita fuerunt pro approbatione cultus immemorabilis in Januen. beatæ Catharinæ Fliscæ Adurnæ die XXX Martii MDCLXXV, et in Cracovien. B. Joannis Cantii die XXI Martii MDCLXXVI, et Sabaudiæ beati Amadei die XVI Januarii MDCLXXVII, et in Florentina B. Julianæ Falconeriæ die IX Julii MDCLXXVIII, et in Oxomen. beati Petri Regalati die XXIV Julii MDCLXXXIII: quibus causis testes pariter ita annosi non erant; sed concurrebant alia, ut hic, monumenta vetusta, et simul omnibus ponderatis sacra hæc congregatio respondit constare de cultu immemorabili, et casu excepto. Quamobrem abs re non erit strictim referre actus publici cultus ab iisdem testibus recensitos. E

de Beati reliquiis, sepulcro, accenso lumine,

24 Primo dicti testes deponunt de expositione reliquiarum Beati publicæ adorationi super altare majori ecclesiæ parochialis de Guardia a tempore immemorabili, cum scientia et patientia Ordinariorum, Summario num. 15; quorum dictis respondent antiquissimæ visitationes superius relatæ sub §. CIRCA RELEVANTIAM. Et subdunt præfati testes, quod eædem reliquiæ exponuntur publice adorandæ, prout exponi solent reliquiæ Sanctorum canonizatorum, cum aliis notabilibus circumstantiis, Summario num. 16: nec clarius potest dignosci exhibitio publici cultus ex adductis sub d. §. CIRCA RELEVANTIAM. Secundo, dicti testes deponunt de publica veneratione sepulchri ejusdem Beati a tempore pariter immemorabili, scientibus et patientibus Ordinariis, cum assidua frequentia populi, etiam processionaliter ad illud invisendum confluentis, et cum aliis circumstantiis, cultum publicum præseferentibus, Summar. num. 17. Tertio, dicti testes deponunt, quod ab eodem tempore immemorabili accensæ detinentur lampades, et candelæ sepulcro dicti Beati, non ignorantibus, nec impedientibus Ordinariis, Summar. num. 18. Hujus- F modi autem luminaria, uti expresse prohibita a decretis generalibus pag. IX, exhibitionem redolent publici cultus. .

tabellis votivis, imaginibus, altaribus.

25 Quarto, dicti testes deponunt a simili tempore immemorabili, et cum scientia, et tolerantia Ordinariorum, sepulchro, et reliquiis Beati appositas, et retentas fuisse tabellas votivas, donaria, et alia monumenta gratiarum, a Deo exceptarum intercessione ejusdem Beati, Summario num. 19: quæ tamquam in præfatis decretis generalibus interdicta pag. 7 in fine, exhibitionem publici cultus præseferunt. . Quinto, dicti testes deponunt ab eodem tempore immemorabili, et cum eadem scientia, et patientia Ordinariorum appensas, et retentas extitisse prope dictum sepulchrum Beati, et in locis sacris, et publicis imagines, ipsum Beatum repræsentantes cum splendoribus, laureolis, et aliis signis, cultum publicum patefacientibus, Summario num. 20. Quæ signa vetita sunt in dictis decretis generalibus pag. 7 et 17, et propterea ex eorumdem tolerantia publicus cultus resultat, ex superius adductis sub §. EX PROCESSU VALENTINO. Hæc enim signa Dei Servis adpingi solent ad illorum

A lorum sanctitatem designandam . . Sexto, dicti testes deponunt ex immemorabili tempore, et cum scientia, et tolerantia Ordinariorum de erectione altarium in honorem ipsius Beati, Summar. num. 21. Ex qua erectione maximum insurgere publici cultus argumentum ex se patet . . .

Missarum celebratione, annua festivitate, supplicationibus,

26 Septimo, dicti testes deponunt de celebratione Missarum [in] iisdem altaribus in honorem dicti Beati, Summar. num. 22. Et hinc potissimus actus publici cultus resultat, cum, concessa etiam facultate erigendi altare in honorem alicujus Beati, non intelligatur data de ibidem celebrando Sacro in honorem ejusdem, ut declaravit hæc sacra congregatio die XIII Novembris MDCLVIII, num. 3: adeo ut cæteroquin nec liceret celebrare Missam de Sanctissima Trinitate in die anniversario dicti Beati . . Octavo, dicti testes deponunt cum supradictis requisitis temporis immemorabilis, et scientiæ, et patientiæ Ordinariorum, de annua, et solemni festivitate in honorem dicti Beati, cum pluribus notabilibus circumstantiis, Summar. num. 23: quod citra exhibitionem publici cultus fieri non posse, ideoque B id non licere, tradunt Barbos. *et alii, qui designantur*, et declaravit sacra hæc congregatio dicta die XIII Novembris MDCLVIII, num. 7. Nono, dicti testes deponunt de delatione corporis Beati in processionibus ad impetrandum divinum auxilium in necessitatibus, cum eadem antiquitate temporis immemorabilis, scientibus, et patientibus Ordinariis, Summar. num. 24. Id quod expresse prohibuit sacra hæc congregatio ante dicto decreto anni MDCLVIII num. XI.

titulo Sancti, ac nomine pueris imposito,

27 Decimo, dicti Testes simili modo deponunt de inscriptionibus Beati cum titulo Sancti, imaginibus appositis in locis sacris, et publicis, et universali denominatione Sancti, Summar. num. 25. Ex his pariter cultus publicus comprobatur . . . ex supra deductis § 5. DICTI TESTES. Undecimo, dicti testes deponunt, quod ex publica devotione populi erga Beatum imponitur pueris nomen Petri Armengol, iique morbo affecti induuntur vestibus votivis ipsius Beati; et hoc pariter ab immemorabili, et cum scientia, et tolerantia Ordinariorum, Summario num. 26. Quæ nominis impositio, facta in honorem dicti C Beati, ad ejus cultum refertur ex can. 30 concilii Nicæni, jubente infantibus * baptismo imponi nomina Sanctorum. Delatio vero votivarum vestium, et publicus cum eisdem incessus, præsefert exhibitionem cultus dicto Beato; cum ex voto assumi, et palam deferri non soleant hujusmodi vestes, nisi ad honorem Sanctorum canonizatorum, ut sancti Dominici, sancti Antonii Patavini, et similium. Duodecimo, dicti testes deponunt, quod ante reliquias dicti Beati recinuntur laudes in honorem ejusdem ab immemorabili tempore, et scientibus, ac patientibus Ordinariis, Summario num. 27: quod exhibitionem publici cultus maxime denotat.

* *adde in*

nec non aliis cultus indiciis.

28 Decimo tertio, dicti testes deponunt de aliis speciebus publici cultus Beato præstiti cum dicta scientia, et patientia Ordinariorum, et expressis requisitis ad probationem temporis immemorabilis, Summ. num. 28. Decimo quarto, accedunt antiquissimæ, et continuatæ assertiones scriptorum de beato Petro Armengol tamquam de Sancto, quarum duæ primæ præcedunt decreta per secula, et in altera ex eis refertur publicus cultus, Summar. num. 29. Et hæ quoque nuncupationes, quæ non nisi Sanctis conveniunt, important exhibitionem publici cultus . . Decimo quinto (omissis legatis Missarum, et aliis pluribus ad honorem Beati gestis, quæ in præterita positione conglobata fuerant) pro coronide addendum, quod hujusmodi publicus cultus a Sancta Sede Apostolica approbatus extitit ex eo, quod fel. rec. Urbanus octavus, decretorum auctor, die III Martii anno MDCXXVI, et sic post annum a prima editione decretorum, quæ emanarunt die XIII ejusdem mensis MDCXXV, ut ex libello pag. 2, concessit sacerdotibus celebrantibus ad altare sancti Petri Armengol indulgentiam pro anima cujuscumque Fidelis, Summario num. 30 Et hæsitandum non est, quin ex tali concessione oriatur publicus cultus, ad Extravagantem Bonifacii ANTIQUAM de Pœnit. et Remiss., ubi elargiendo indulgentiam accedentibus ad basilicam Principis Apostolorum, dicitur: « Ut autem beatissimi Petrus, et Paulus Apostoli, » eo amplius honorentur, quo ipsorum basilicæ » de Urbe devotius fuerint a fidelibus frequentatæ etc. » ibique Glos. verb. CONFITEBUNTUR sub vers. PEREGRINATIO . . . *etc.*, et admisit reverendissimus promotor in sua doctissima Dissertatione pro cultu publico S Job num 18. E His ergo omnibus simul junctis plene constat, a tempore immemorabili, hoc est, per centum, et plures annos ante decreta fuisse exhibitum publicum cultum beato Petro Armengol, et sic præsentem causam versari in casu, ab iisdem decretis excepto. Quare etc. Frigdianus Castagnorius e Colleg. Patr. Caus. S. P. A. Andreas Pierius subpromotor Fidei.

§ IV. Depositiones testium singillatim referuntur e Summario processus, quod confectum est ad probandum cultum Beati ab immemorabili tempore.

Testium

E*tiamsi hæc, quæ plura præmissa sunt, abunde probent in* B. Petro *esse casum exceptum a decretis Urbani VIII; non abs re tamen erit* F *audire depositiones testium paucas e pluribus, in eodem Summario singillatim relatas, quibus superiora illustrentur. Et super cultu quidem reliquiarum* B Petri Armengol *producuntur ista in Summario sub num.* 15. Primus testis Franciscus Montaner ætatis annorum LXVIII . . respondit *hæc inter alia Italice, quæ sic reddo Latine:* Scit iste testis, dictum Dei Servum obiisse in supradicto eremitorio Dominæ nostræ Pratorum, quod tunc temporis erat conventus beatæ Virginis de Mercede . . , et sacra ejus ossa ac reliquias hodiedum asservari in ecclesia parœciali Guardiæ, ad latus Epistolæ, in altari majore ecclesiæ supradictæ intra capsam ligneam, sculptam et deauratam, vitrisque clausam, per quæ spectantur sanctæ reliquiæ in concavo parietis, ferreis clathris clauso, recte custoditæ seris tribus et clavibus, palmis viginti paullo plus vel minus a terra elevatæ sine scala: et quando dicta capsa sacrarum reliquiarum aperiri debet, portatilis ponitur scala, dedita opera in hunc finem confecta, pannis ornata, et quando supradicta capsa cum ossibus sanctis supradictis redit ad destinatum, qui dictus est, locum, aufertur

AUCTORE J. P.

aufertur *ista* scala. *Hisce superaddit idem testis decentem hujus sacri depositi custodiam, quod magna cum veneratione reconditum asserit in dicta ecclesia oppidi Guardiæ prope Montis Albi oppidum. Plura de hoc argumento ex aliorum testium depositionibus non transcribo.*

depositiones :

30 *Addo tamen pauca e multis, quæ sub num.* 16 *deponit* secundus testis Hieronymus Carbonel ætatis annorum LXVII, *se* scire quod ante incendium . . jam dictæ ecclesiæ esset digitus manus supradicti Servi Dei inclusus hierothecæ argenteæ, quem digitum supradictæ ecclesiæ rector adorandum offerebat populo, vel alii ipsius loco sacerdotes, non tantum festa ipsius luce, et in magno omnis populi circumvicini concursu, quando cum publicis precibus invocabant pro pluvia; verum etiam in præcipuis anni festivitatibus populo Guardiæ : et quia fractum est, et quasi combustum incendio supradictum lipsanon, servatur *illud* in capsa in sacrario. *Sub citato supra num.* 16 *continentur plura alia, quæ ad sacras easdem exuvias spectant, quæque inde paucis delibantur : videlicet* B 1°. *fida earumdem custodia per armatas personas, quando exponuntur tempore publicarum precum per dies novem pro obtinenda pluvia, nec non quando per integrum diem patent publicæ venerationi in altari quotannis festiva Sancti luce.* 2°. *In conventu S. Francisci Montalbensi inter alias reliquias asservari esse costulam hujus Servi Dei, quæ una cum illis exponitur publicæ venerationi diversis anni festivitatibus : et quando piæ erga Sanctum affecti aliqua laborant necessitate, tendunt ad dictum conventum, ut pignus illud sacrum venerentur, Sanctoque se commendent.*

quibus

31 *Tertio, mira sunt, quæ eodem num.* 16 Tertius testis Jacobus Balaguer I. U. D. annorum ætatis LVII, *deponit de furto reliquiarum miraculose prodito per infantem unius circiter anni. Asserit itaque se* audivisse dici a multis personis, et quasi publicum ac notorium esse, haberique per traditionem certam et veram majorum, quod occasione quadam multis abhinc annis infans ætatis anni unius, paullo plus vel minus, qui loqui non poterat, dixerit tunc matri suæ, furto auferri reliquias dicti Servi Dei Petri C Armengol; et tunc a dicto infante manifestatum prodigiose furtum, dictosque Religiosos (*Ordinis de Mercede*) magna cum sollicitudine currentes pervenisse ad pontem, qui vocatur Tabularum *, tribus quadrantibus distantem a dicto Guardiæ loco, et recuperavisse sanctas reliquias, ac retulisse ad locum suum supradictum, in quo semper fuerunt.

* o detto delle tavole

dicta superiora

32 *Quæ retulimus supra num.* 24 *de* frequentia populi etiam processionaliter ad *Beati sepulcrum* invisendum confluentis; *declarantur in Summario num.* 17, *ubi supra allegatus testis* Franciscus Montaner *deponit inter alia, multos supplicantium ritu illud visitasse ad consequendam pluviam, Sanctumque invocasse, ut hanc sibi a Deo impetraret. Ad hæc, in aliis etiam occasionibus concurrisse populum modo jam dicto ad illud sepulcrum, ac obtinuisse a Beato remedium, quo indigebat. Addit, eadem etiam die, quo celebratur ejus festum, tam frequentem hominum, tamque continuam multitudinem concurrere, ut eodem quotannis festo et in occurrentibus, quas testis retulerat, necessitatibus, perrexerint visitare dictum sepulcrum, magna populi multitudine comitante. Asserit insuper doctorem Laguer,*

D *archidiaconum majorem, nomine archiepiscopi Tarraconensis anno* 1662 *ecclesiam Guardiensem et sacras Sancti exuvias visitasse, ac ordinasse, ut novendiales supplicationes ordine suo fierent diebus singulis, suo cuilibet assignato die, ne altera supplicatio alteri occurreret, ac peragi possent magis pie ac quiete.*

33 *De appensis ad* B. Petri *reliquias et sepulcrum tabellis ac donariis breviter tractatur superius num.* 25 : *verum paullo latius et distinctius narrare illa juvat ex Summario num.* 19, *ubi* primus testis Franciscus Montaner, *idem qui supra, deponit, ante Guardiensis ecclesiæ incendium, quod accidisse dicit tempore belli in Catalonia anno* 1648 *vel* 1649, *circumcirca concavum et sepulcrum, ubi depositæ erant et sunt hodie Servi Dei reliquiæ, appensa fuisse multa donaria votiva, et miracula, in quibus depicta erat imago et figura ejusdem Servi Dei, nec non personæ, quibus facti erant favores, flexis genibus ante imaginem ejus jam dictam. Adde crura cerea, brachia, capita, et figuras ex cera omnes; involucra mortuorum, ferramenta, et alia religiosi affectus pignora, quæ implebant* E *et occupabant majorem parietis ecclesiæ valde sublimis partem. Præter anathemata autem, quæ post restaurationem istius ecclesiæ oblata memorantur, testis idem deponit, post ejusdem restaurationem fuisse tabellam appositam, quæ cujusdam mulieris, e sublimi ædificio prolapsæ incolumitatem, Sancto patrocinante obtentam, repræsentabat.*

de cultu publico

34 *Paucis etiam eodem num.* 25 *perstringitur argumentum pro cultu publico a tempore immemorabili desumptum e radiatis* B. Petri *picturis. Plura de hoc argumento sunt in Summario sub num.* 20, *unde delibo ista ad majorem rei explicationem. Idem* Franciscus Montaner *testatur, imagines in anathematibus vel tabellis votivis depictas, quæ ante incendium supra relatum pendebant circumcirca Beati sepulcrum, globum vel nebulam albam, quæ eas circumdabat, repræsentasse sub ejus pedibus; supraque caput aliquot radios et splendores coloris aurei; in manu vero dextra palmam, in sinistra librum; infraque dictas tabulas aut anathemata fuisse inscriptum* ex voto. *Ex alia vero ejusdem testis responsione, quæ sub numero antea desi-* F *gnato habetur, discimus tabellas istas fuisse oblatas a fidelibus in gratiarum actionem, expressis personis, quæ illas offerebant, ac declarato etiam in specie miraculo, quod earum singulæ obtinuerant*

a tempore immemorabili

35 *Præmissa summatim de altaribus in Beati honorem erectis, ut indicatum est eodem num.* 25, *ulterius illustrari possunt ex responsione testis primi* Francisci Montaner, *qui in Summario sub num.* 21 *deponit, in eremitorio Deiparæ Pratorum esse altare ad cornu Evangelii, in quo inter alios Sanctos in eodem depictos,* Petrus Armengol *coloribus expressus est: et in ecclesia Miraculi, quo nomine vocatur conventus Patrum Mercenariorum supradicti oppidi Montis albi, statuam esse ligneam Beati ad cornu Epistolæ opere sculptorio, pictamque habitu candido, sicut repræsentatur S. Raymundus Nonnatus ex eadem Religione Mercenariorum, qui habetur ad cornu Evangelii ejusdem altaris. Addit, vicarios generales Tarraconensium archiepiscoporum vidisse imagines hasce expositas in istis altaribus, et non tantum non contradixisse, sed inde illas etiam preces fudisse. Refert etiam,*

magis

ipsosmet

A *ipsosmet præsules Tarraconenses ante Beati imagines orasse, unum videlicet ante illam, quæ est in æde sacra Miraculi; alium vero idem fecisse in eadem æde, et in eremitorio Pratorum.*

confirmantur

36 *Maxime ad hujus Servi Dei cultum illutrandum conducit, quod in ejus honorem celebratæ sint Missæ, ut antea dicebatur num. 26. Hoc argumentum pluribus confirmatur in Summario num. 22. Etenim* Jacobus Balaguer, *de quo supra, deponit, in altari majore parœcialis ecclesiæ Guardiensis, quod valde vicinum est concavo, in quo sunt ipsius reliquiæ, multas celebrari Missas cum et sine cantu in honorem ejus: præsertim vero die* I *Septembris peragi ipsius festum, ac solenne celebrari Officium, faciente ad aram cum cantu prædictæ parœcialis ecclesiæ rectore cum diacono et subdiacono, et in ista Missa solere prædicari laudes ac virtutes hujus Servi Dei: item cantari illa sonore ac solemnissime, sacerdotibus aliquot aliisque personis Officium obeuntibus in choro: Missam vero esse de uno Martyre, quæ, ut testi videtur, incipit:* In virtute tua etc.; *hanc a se ita cantari audi-*B *tam, et in oratione vel collecta nominari se audivisse nomen hujus Servi Dei: hoc autem modo semper a tempore immemorabili celebratas esse Missas in prædicto altari ad honorem ipsius.*

ac illustrantur.

37 *Deponit insuper, multas in dicto altari Missas celebrari, quando propter necessitatem pluviæ exponuntur dictæ reliquiæ, atque etiam in altari eremitorii Deiparæ Pratorum, quando ibidem sunt expositæ, non officio dumtaxat solenni, et concione, verum etiam multis aliis Sacris, quæ fiunt; nec non postmodum, dum a Deo pluvia obtinetur ipsius intercessione, in ara majore parœcialis ecclesiæ Guardiensis celebrari Missam cum cantu pro gratiarum actione in honorem Domini Dei nostri.*

§ V. Alia venerationis signa e dicto Summario; cultus ab Urbano PP. VIII promotus.

Beati festum

C *Informatio, quam supra dedimus, meminit num. 26 paucis verbis* de annua, et solenni festivitate in honorem dicti Beati cum pluribus circumstantiis. *Longæ admodum sunt testium depositiones in Summario super hac materia num. 23: unde nonnulla e pluribus delibamus, quæ dicit testis primus* Franciscus Montaner. *Deponit itaque, quotannis die prima Septembris peculiarem celebrari festivitatem in honorem servi Dei supradicti* Petri Armengol *in ecclesia parœciali Guardiensi sub hac forma: Pridie ad horam Completorii pulsantur æra Campana per sesqui-horam et diutius, rectorque ejusdem ecclesiæ ex abbatia usque ad dictam ecclesiam progreditur, Juratis aliisque nobilibus oppidi ejusdem Guardiensis comitantibus: illos præcedit turba musicorum, qui ordinarie veniunt ex oppido S. Columbæ, episcopatus Vicensis: rector autem ille ecclesiam ingressus, indutus stola ex panno bambycino operis Damasceni, ac superpelliceo, in eadem ecclesia Completorium cantat una cum aliquot viris et junioribus dicti oppidi; omnesque canunt versiculum, turba musicorum versiculos comitante, et dicto:* Salva nos etc., *rector induit pluviale rubrum operis Damasceni, et se confert ad altare majus, dum interea temporis cantant* Nunc dimittis etc., *et ibidem canitur a rectore oratio Completorii: et mox cantatur* Salve, *ac deinde* B. Petri *laudes, et in earumdem fine versiculus et oratio ipsius, in qua etiam exprimitur nomen ejus. Postea datur signum ad salutationem Angelicam: eaque absoluta rector a Juratis et nobilibus præfati oppidi, ac musicis reducitur ad suam abbatiam vel ædes.*

solenni ritu colitur apud Guardienses:

39 *Longior sim, si e Summario prædicto pluribus transcribam, quænam fiant in honorem Servi Dei ipso festo die. Utor itaque compendio. Pulsantur æra Campana per duas horas et amplius: comitatur rectorem prætor, Jurati et alii, ut supra dictum est: dum ecclesiam sunt ingressi, rector, alba stola et pluviali rubro indutus, comitantibus diacono et subdiacono, se confert ad concavum, in quo asservantur reliquiæ, aperit cancellos ejusdem ferreos, incipit cantare hymnum de Martyribus ad laudem Beati, et, clero ac populo dicti oppidi cantum prosequentibus, thus ante illas adolet, finitisque versiculo et oratione de prædicto Dei Servo, idem* E *rector, diaconus et subdiaconus magna cum veneratione capiunt reliquias, et, facta prius incensatione, demittunt per scalas, imponunt feretro vel tabernaculo, et statim inchoant supplicationem generalem summa cum solennitate per oppidum Guardiense, quæ in dicto Summario describitur. Post illam reliquiæ exponuntur in summo altari multis luminibus, ornamentis, nec non custodibus ab oppido designatis: cantantur Beati laudes eodem modo, quo pridie post Completorium: inchoatur Sacrum solenne de Servo Dei: postquam vero recitatum est* Credo, *habetur sermo sacer super Evangelio Missæ de Servo Dei, ut dictum est, nec non de magna excellentia ejus ac miraculis, virtutibus, ac rebus ab illo in vita gestis. Absoluto Sacro remanent reliquiæ in ara majore ad venerationem publicam tota die, ac tempore ejusdem matutino audiuntur confessiones, et Eucharistiæ Sacramentum a variis sumitur. Ad vesperas autem concurrit frequens populus, et post laudes Beati cantatas rector Guardiensis decenter vestitus reponit hierothecam in dicto concavo, et cantantur hymnus, versiculus responsorii, et oratio,* F *clauduntur que cancelli ferrei tribus clavibus, quæ servantur a tribus diversis personis.*

publicæ supplicationes in honorem ejus.

40 *Brevia sunt, quæ informatio habet superius num. 26 de* delatione corporis.. in processionibus ad impetrandum divinum auxilium in necessitatibus. *In Summario num. 23 ex depositionibus testis primi antea citati, et aliorum deducitur et confirmatur hic articulus. Ne modum excedat narratio, excerpam pauca ex dictis testis primi. Præter supplicationem solennem, quam haberi retulimus modo festo luce Servi Dei apud Guardienses; ossa ipsius seu reliquias eadem pompa ac supplicationis ritu, quando instituuntur preces publicæ pro pluvia, deferri affirmat ad eremitorium Deiparæ Pratorum, ibique per dies novem diurno et nocturno tempore easdem pietati publicæ patere cum ornamentis, luminaribus, concursu populi, et custodibus etc. Supplicationi etiam religionem conciliari a mulieribus et puellis, albo vestitu indutis, capillis passis, una manu Crucifixum, altera vero candelam accensam gestantibus: multas etiam personas nudis pedibus incedere: in Litaniis quoque majoribus, uti præmiserat idem testis, quando*

referuntur

referuntur reliquiæ, invocari Servum Dei inter alios Sanctos : S. Petre Armengaude, ora pro nobis.

41 *Titulum* Sancti *huic Dei Servo datum fuisse, vidimus in informatione superiore num. 27, quod diffuse probatur in Summario num. 25 ex dictis testium super ista nuncupatione a tempore immemorabili. Pro ea itaque itidem militant publicus et modernus hujus tituli usus, personæ tam ecclesiasticæ quam sæculares, nec non visitatores generales, et archiepiscopi Tarraconenses, inscriptiones antiquæ, oratio in Missa, laudes, quæ ante reliquias ejus canuntur continue, litaniæ publicæ, de quibus modo dictum est.*

Summarium num. 26 e testium depositionibus confirmat dicta informationis num. 27 de nomine hujus Servi Dei infantibus imposito, ac de veste Ordinis ejus, qua induuntur. Audiatur testis primus Franciscus Montaner, *qui deponit, se scire, quod, quando infantes aliqui abluuntur sacro baptismo in ecclesia non tantum Montis albi et Guardiæ, verum etiam in aliis circumjacentibus, eorum patrini inter alia nomina Sanctorum, quos Ecclesia honorat,* B *tamque tale apponant nomen* Armengol *nominibus aliis, quæ communiter habent, illisque adhæreat hoc nomen* Armengol, *dum vocant eos* Armengolet *Deponit præterea, se scire, quod, ubi aliquis dictorum locorum infans male admodum habet, et versatur in periculo mortis, parentes eorum emittant votum Dei Servo* Petro Armengol, *se curaturos, siquidem dictus infans salutem recuperet per ejus intercessionem, ut incedat vestitus habitu beatæ Mariæ de Mercede, sicut multi patres ac matres in hujusmodi occasione filios suos offerunt S. Augustino, S. Francisco, S. Dominico, aliisque Sanctis; et revera postquam infantes isti evaserunt morbum prædictum, incedunt publice vestiti eodem habitu de Mercede, qui idem hic est, quem dictus Servus Dei gestavit, dum viveret, et cum eo mortuus est.*

42 *Sæpe dicta informatio num. 28 meminit* de aliis speciebus publici cultus Beato præstiti cum . . expressis requisitis ad probationem temporis immemorabilis. *Depositiones testium afferuntur in Summario num. 28 circa varia puncta, de quibus hic idem est sermo. Quod vero ad eamdem antiquitatem attinet, de qua potissimum hic agitur, ex iis, quæ deponuntur ex visu, ex auditu a parentibus, et ab his ex antiquiorum relatione, et ex continuatione venerationis publicæ non interpolatæ usque ad præsens tempus, quo vivebant testes, concludere licet, huic Servo Dei dicatos fuisse honores cultus publici, quales requiruntur, ut propter immemorabile tempus, quo illos habuisse probatur, excipiatur a decreto Urbani PP. VIII,* C *qui litteris Apostolicis non tantum gratum et ratum habuit* B. Petri *cultum, sed etiam promovit, prout constat ex indulgentiis, quas idem Pontifex concessit celebrantibus Missam ad ipsius altare. Litteræ autem illæ in Summario referuntur num.* 30, *et sic sonant.* Urbanus PP. VIII. Ad futuram rei memoriam. Animarum saluti paterna charitate intenti sacra interdum loca spiritualibus indulgentiarum muneribus decoramus, ut inde fidelium defunctorum animæ Domini nostri Jesu Christi ejusque Sanctorum suffragia meritorum consequi, et illis ad vitæ * ex purgatorii pœnis ad æternam salutem per Dei misericordiam perduci valeant.

Titulus sancti ob immemorabile tempus; nomen Armengol datur infantibus:

Urbanus octavus non solum approbavit cultum Beati, sed etiam eum decoravit,

* l. adjutæ

43 Volentes igitur ecclesiam domus Fratrum Ordinis beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum oppidi Momblanch Tarraconen. diœcesis simili hucusque privilegio, ut accepimus, minime decoratam, dummodo in ea decem quotidie Missæ celebrentur, et in ea situm altare sancti Petri Armengandi nuncupati speciali dono illustrare, auctoritate nobis a Domino tradita, ac de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri, et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, ut quandocumque sacerdos aliquis ejusdem ecclesiæ dumtaxat Missam defunctorum in die commemorationis defunctorum, et singulis diebus infra illius octavam, nec non secunda feria cujuslibet hebdomadæ pro anima cujuscumque Fidelis, quæ Deo in charitate conjuncta ab hac luce migravit, ad prædictum altare celebraverit; anima ipsa de thesauro Ecclesiæ per modum suffragii indulgentiam consequatur, ita ut ejusdem Domini nostri Jesu Christi, ac beatissimæ Virginis Mariæ, Sanctorumque omnium meritis sibi suffragantibus a purgatorii pœnis liberetur, concedimus, et indulgemus, in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die tertia Martii anni millesimi sexcentesimi vigesimi sexti, Pontificatus nostri anno tertio. V. Theatin. Loc. † sigilli. Revisa. Andreas Pierius subpromotor fidei. E

verum etiam indulgentias concedit celebrantibus ad ejus altare

44 *Catalogus scriptorum et historicorum de Servi Dei sanctimonia et cultu datur in Summario num. 29 : sed nos illos memorabimus occasione Vitæ postea proferendæ. Animadversiones illustrissimi Bottinii archiepiscopi Myrensis adversus singulos quinque processus, Tarraconensem nimirum, Valentinum, Gerundensem, Guadicensem, ac Barchinonensem ab una parte; ab altera vero responsionem ad illas pro cultu immemorabili ac casu excepto hujus Servi Dei, antemne habeo : verum quia in nimis longos scripta illa ac rescripta seu responsa me abducerent sermones, sufficiat novisse, post causam* B. Petri *diligenter actam, et accurate discussam, a Sede Apostolica pronuntiatam esse sententiam in ipsius favorem, confirmato sacræ congregationis decreto per litteras in forma Brevis sanctæ memoriæ Innocentii XI, cultum* B. Petri *immemorabilem approbantes, ut jam videbimus.* F

Alia nonnulli hic omittimus brevitatis causa.

§ VI. Publicus ab immemorabili tempore Beati cultus a Sede Apostolica confirmatus; deinde vero egregie illustratus.

In *Bullario Ordinis B. M. V. de Mercede inter alios Innocentii PP. XI constitutiones profertur ista a pag.* 380 : Innocentius Papa XI ad futuram rei memoriam. Nuper in causa Tarraconensi canonizationis B. Petri Armengol sacerdotis, ac Religiosi professi Ordinis Fratrum beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, ad supplicationem dilecti filii Ferdinandi de Carvajal et Ribera vicarii et procuratoris generalis ejusdem Ordinis, a congregatione venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, sacris Ritibus

Cultus ab immemorabili tempore

A Ritibus præpositorum, emanavit decretum tenoris, qui sequitur; videlicet.

per sacram

46 « Cum alias sub annum MDCLXXV, supplicante R. P. M. Fr. Mathia de Cardona vicario, et procuratore generali præfati Ordinis, causa antedicti beati Petri Armengol, ad relationem eminentissimi, et reverendissimi D. Cardinalis de Portocarrero Ponentis ter fuerit proposita super confirmatione sententiæ latæ a reverendissimo archiepiscopo Tarraconensi, judice a sacra Rituum congregatione delegato, circa cultum ab immemoriali tempore eidem Beato exhibitum, et casum exceptum a decretis fœl. rec. Urbani VIII, in congregatione sanctissimæ Inquisitionis editis, ob graves difficultates, a reverendissimo D. promotore fidei excitatas, et defectu sufficientis, et legitimæ probationis dilata fuit resolutio, ea etiam mente in postrema ex dictis tribus propositionibus, ut in posterum amplius postulationes non audirentur.

Rituum congregationem

47 » Verum ad enixas preces R. P. M. Fr. Ferdinandi de Carvajal et Ribera vicarii et procuratoris generalis ejusdem Ordinis, exhi- B bentis antiquissima documenta comprobantia cultum per centum, et plures annos ante præfata decreta, in præteritis propositionibus deducta, die 2 Decembris anni MDCLXXXIV concessa fuit nova audientia, et die XXVII Januarii anni MDCLXXXV, referente eminentissimo et reverendissimo D. cardinale Azzolino in Ponentem, loco dicti eminentissimi de Portocarrero archiepiscopi Toletani subrogato, concessæ fuerunt litteræ compulsoriales pro civitate, et diœcesi Tarraconensi, directæ illius reverendissimo archiepiscopo, litteræ particulares pro aliis locis eorumdem reverendissimis episcopis, hisque legitime impeditis, illorum vicariis.

declaratur.

48 » Quarum vigore constructis quinque processibus, nimirum Tarraconensi, Valentino, Gerundensi, Guadicensi, et Barchinonensi, sacræque congregationi præsentatis, et rite apertis, ad supplicationem R. P. M. Fr. Ferdinandi de Carvajal et Ribera propositum per dictum eminentis. et reverendis. cardinalem Azzolinum dubium, an constet de cultu im- C memorabili, et casu excepto a decretis fœl. rec. Urbani VIII, ad effectum, de quo agitur: eoque attente discusso, atque audito scriptis, et ore tenus reverendis. Promotore fidei, sac. congregatio unanimi voto censuit, et declaravit constare de cultu immemorabili, et casu excepto, si Sanctissimo D. N. placuerit. Die XXIII Martii MDCLXXXVI. Et facta de prædictis Sanctissimo relatione, Sanctitas sua benigne annuit die XXVIII Martii MDCLXXXVI. N. Cardinalis Ludovisius. Loco † sigilli. Bernard. Casalius Sac. Rit. Cong. Secret. »

et per Innocentium PP. XI

49 Cum autem, sicut præfatus Ferdinandus procurator generalis Nobis subinde exponi fecit, ipse decretum hujusmodi, quo firmius subsistat, Apostolicæ confirmationis nostræ patrocinio communiri plurimum desideret, Nos ipsum Ferdinandum procuratorem generalem specialibus favoribus, et gratiis prosequi volentes, et a quibusvis excommunicationis, suspensionis, et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris, et pœnis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum præsentium consequendum, harum serie absolventes, et absolutum fore censentes, supplicationibus ejus nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, decretum præinsertum authoritate Apostolica tenore præsentium approbamus, et confirmamus, illique inviolabilis Apostolicæ firmitatis robur adjicimus; salva tamen in præmissis authoritate memoratæ congregationis cardinalium.

auctoritate ... J. P

50 Decernentes easdem præsentes litteras semper firmas, validas, et efficaces existere et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere: ac illis, ad quos spectat, et pro tempore spectabit, plenissime suffragari: sicque in præmissis per quoscumque judices ordinarios, et delegatos, etiam causarum palatii apostolici auditores judicari, et diffiniri debere: ac irritum, et inane, si secus super his a quoquam quavis authoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari: non obstantibus constitutionibus, et ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque.

legitime

51 Volumus autem, ut earumdem præsentium litterarum transumptis, seu exemplis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in ecclesiastica dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides ubique habeatur, quæ ipsis præsentibus haberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ. I. G. Slutius. *Difficultates illæ, de quibus supra fiebat mentio in decreto sacræ congregationis, consistebant præcipue in eo, quod testes de immemorabili tempore deponentes non sufficerent ad probandum cultum spatio centum annorum ante decreta. Hæ vero difficultates postea sublatæ fuerunt, et evicta causa* B. Petri, *sicut licet videre supra* § II, *num.* 17. E

confirmatur

52 *Anno proxime sequenti* 1687 *publica* Petri Armengaudi *veneratio ad majorem solemnitatem erecta est per decretum sacræ congregationis, ut in universo Ordine de Mercede redemptionis captivorum celebretur quotannis Officium et Missa de ipso tamquam* martyre *sub ritu duplici secundæ classis cum Octava, quod decretum ab Innocentio PP. XI confirmatum est, prout constat e dicto Bullario a pag.* 383, *ubi hæc sunt:* Innocentius Papa XI ad futuram rei memoriam. Nuper ad supplicationem dilecti filii Bartholomæi de Ribero, vicarii et procuratoris generalis Ordinis Fratrum B. Mariæ de Mercede F redemptionis captivorum, emanavit a congregatione venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, sacris ritibus præposita, decretum tenoris, qui sequitur, videlicet:

Ut Officium et Missa solemni ritu cum Octava

« Cum sacra Rit. congregatio die XXIII Martii MDCLXXXVI ad relationem eminentissimi et reverendissimi D. cardinalis Azzolini declaraverit constare de cultu a tempore immemorabili præstito dicto Beato, et de casu excepto a decretis fœl. rec. Urbani VIII, cum approbatione SS. D. N. subsecuta die XXVIII dicti mensis, hodie ad enixas preces R. P. M. Fr. Bartholomæi de Ribero, vicarii ac procuratoris generalis prædicti Ordinis, eadem sacra congregatio, referente eodem eminentissimo Azzolino, audito in voce, et in scriptis reverendis. D. fidei promotore, censuit concedendum esse omnibus Religiosis utriusque sexus ex præfato universo Ordine Beatæ Mariæ de Mercede tantum, facultatem recitandi Officium, et celebrandi Missam in honorem dicti beati Petri Armengol de communi unius Martyris quotannis die I Septembris anniversaria obitus ejusdem Beati, cum lectionibus, et oratione

AUCTORE J. P.

» tione pariter de communi sub Ritu duplici » secundæ classis cum Octava, ut in libello » impresso Officiorum prædicti Ordinis, seu » Religionis, si SS. D. N. placuerit. Hac die » XXV Januarii MDCLXXXVII. Et facto de prædi- » ctis verbo cum SS, Sanctitas sua benigne an- » nuit die III Februarii MDCLXXXVII. N. Cardinalis » Ludovisius. Loco † Sigilli ».

celebrari possunt I Sept., conceditur toti Ordini de Mercede.

53 Cum autem, sicut dictus Bartholomæus vicarius, et procurator generalis Nobis humiliter supplicari, et exponi fecit, ipse decretum hujusmodi, quo firmius subsistat, Apostolicæ confirmationis nostræ patrocinio communiri plurimum desideret; Nos *etc. Deinde confirmat decretum sacræ congregationis. Verba non transcribo, quia legi possunt in aliis ejusdem Sanctissimi litteris modo productis. Clausula est:* Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris, die XXIII, Aprilis MDCLXXXVII, Pontificatus nostri anno XI. I. G. Card. Slutius

quod postea extenditur ad XXVII Aprilis cum lectionibus propriis et oratione

54 *Cultus Martyris nostri illustrior evasit, quando sacra Rituum congregatio concessit, ut Religiosi omnes Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, et moniales recitare et celebrare possent Officium et Missam, cum* B *tribus lectionibus, et oratione propriis, in festo ejusdem Martyris sub ritu duplici secundæ classis cum Octava, die* XXVII *Aprilis, qui natalis ipsi ad immortalem vitam fuit, et quo inscriptus deinde fuit in Martyrologio Romano. De hoc indulto agitur in Bullario Ordinis ejusdem a pag.* 407. *Officium ibidem præscribitur dicendum de communi unius Martyris tempore Paschali.* ORATIO. Deus, qui beatum Petrum Armengaudum martyrem tuum virtute constantiæ in passione roborasti; ex ejus nobis imitatione concede, ut tua charitate ferventes nulla sæculi adversa formidemus, et ipsius precibus et meritis tuo semper muniamur auxilio. Per Dominum nostrum etc. *Pro* I *Nocturno lectiones designantur:* Fratres debitores etc. *de communi plurimorum Martyrum. Narratio historica, e Beati gestis inserta secundo Nocturno intelligetur ex Vita, quam dabimus. In tertio Nocturno Homilia S. Augustini episcopi in Evangelium:* Ego sum vitis vera *de eodem communi.* MISSA: Protexisti, *cum oratione propria.*

C

lectione approbatis.

55 *Post hæc sequitur in dicto Bullario pag.* 408 *hoc decretum:* Sacra Rit. congregatio inhærendo decreto Tarraconensi concessionis Officii et Missæ pro beato Petro Armengol seu Armengaudo Ordinis B. Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, edicto sub die XXV Januarii MDCLXXXVII, annuente etiam SS. D. N. die III Februarii ejusdem anni, suprascriptas lectiones, et orationem præfati Beati diligenter revisas et correctas per eminentissimum D. cardinalem Casanate, audito pariter reverendis. fidei promotore, approbavit pro Religiosis utriusque sexus dicti Ordinis beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum tantum, ac imprimi posse concessit, instante P. M. Fr. Bartholomæo de Ribero vicario et procuratore generali ejusdem Ordinis. Die XXIV Januarii MDCLXXXVIII. A Cardin. Cybo. Locus † sigilli Bernard. Casalius sac. Rit. Cong. sec. *Porro nomen Beati Martyrologio Romano inscriptum, ut dicebam; sed post objectiones varias super hac re motas, ut jam patebit.*

D

§ VII. Dissertatio, an Beati nomen Martyrologio Romano inscribendum.

Objectio promotoris fidei

Postquam petitum esset Romæ, ut B. Petrus Armengaudus *inscriberetur Martyrologio Romano, multas promotor Fidei ac varias opposuit animadversiones: ad quas edita Romæ prodiit responsio anno* 1688 *ad eminentissimum D. card. Azzolinum directa. Quia vero erudita hæc dissertatio habet unde curiosum lectorem pascat, illam subjungere hic visum est:* Eminentissime ac reverendissime Domine. Adversus petitam descriptionem B. Petri Armengaudii in Martyrologio Romano reverendissimus D. Fidei promotor objicit decretum generale die XXX Julii anni MDCXVI, quo sacra hæc congregatio apponi mandavit in dicto Martyrologio Romano solum Sanctos canonizatos; ac renovationem d. E decreti factam die XXXII * Augusti MDCLXXX ob rationes ab eodem reverendis. D. promotore congestas in doctissima dissertatione, denuo eminentis. Patribus data; ac simul proponit considerandum, an pro dicto beato Armengaudio concurrant speciales circumstantiæ, quæ suadere valeant petitam concessionem non violare d. decretum generale, sicuti ponderatum fuit in simili descriptione B. Bernardi de Mentone, concessa di IX Augusti MDCLXXXI.

* XXXI

de Sanctis canonizatis tantum inscribendis Martyrol. Romano

57 Pro removendo autem hujusmodi objecto, præmittendum est, quod, licet reverendis. D. promotor in dicta dissertatione plura adduxerit ad demonstrandum, quod descriptio in Martyrologio Romano importet extensionem cultus, nihilominus sacra congregatio anno MDCLXXX hoc declarare minime voluit; sed solum jussit in posterum servari decretum anni MDCXVI, ut in fine d. dissertationis Quapropter decretum anni MDCLXXX nihil plus continet, quam præmemoratum decretum anni MDCXVI Præmittendum quoque, quod d. decretum MDCXVI emanavit, ne typographi in impressione Martyrologii adderent propria auctoritate Beatos, ut F aperte suadent ipsa verba decreti, nimirum: « Decretum anni MDCXVI pro Martyrologio » imprimen. Cum illustriss. et reverendiss. D cardinalis Bellarminus in congregatione sac. » Rituum habita die XXX Julii MDCXVI proposue- » rit, nonnullos impressores librorum cupere de » novo Martyrologium Romanum imprimere, » et in eo addere Sanctos illos, et Beatos, qui » post ultimam editionem, seu impressionem d. » Martyrologii fuerunt canonizati, et declarati » Beati, eadem sac. congreg. Rituum juxta men- » tem, et ordinem Sanctiss. D. N. Papæ respon- » dit, in Martyrologio Romano denuo impri- » mendo addendos esse Sanctos illos tantum, » qui fuerunt canonizati, non autem qui decla- » rati fuerunt beati, post ultimam impressio- » nem d. Martyrologii, ac ita censuit, et de- » claravit ».

exceptio in favorem B. Petri

58 Et in hoc dictum decretum est conforme constitutioni Gregorii decimitertii Martyrologio præfixæ, quæ inhibet ecclesiarum præfectis. « ut » in peragendo divino Officio in choro, omni » alio Martyrologio amoto, hoc tantum utan- » tur, nulla re addita, mutata, vel adempta; » et

» et si quos alios habuerint Sanctos in suis ec» clesiis aut locis celebrari solitos, eos in hunc » librum ne inserant, sed separatim descriptos » habeant: » quæ verba refert reverendiss. D. promotor in dicta dissertatione sub §. PARENDO IGITUR; ex iis etenim solum inferri poterit, quod propria auctoritate nemini liceat nomina virorum Dei addere in d. Martyrologio, ut egregie advertit Castellin. de Certitud. glor. Sanctor. cap. 1, pun. 33, § 6, pag. 61, col. 1, ubi ait: « Ex quibus verbis duo evidenter colliguntur: » primum etc., secundum, quod nulli liceat, in» consulta Sancta Sede, nomina alicujus viri Dei » inserere in Martyrologio: » et ad explanationem decreti anni MDCXVI, sic intelligit eamdem constitutionem Gregorianam Pignatel. Consult. canon. 63, num. 20, tom. 4, inquiens: « Pari » modo ad id, quod dicitur ex Gregorio XIII, » quod scilicet prohibuerit inseri Martyrologio » Romano Sanctos illos, de quibus speciatim in » aliquo loco fit Officium; respondetur, quod » in ejus litteris prohibetur tantum horum San» ctorum in Martyrologio Romano descriptio » privata auctoritate, non autem auctoritate ec» clesiastica, ut patet in pluribus etc ». Sancta vero Sede consulta et approbante, nec dicta constitutio, nec præfatum decretum anni MDCXVI obsistunt, sicuti observantia comprobatum est, dum successivis temporibus sacra congregatio indulsit, ut quamplures viri Dei, qui non fuerunt solemniter canonizati, apponerentur in Martyrologio, ex exemplis in Memoriali recensitis, et observant Scacc. de Not. et sign. Sanctit. sect. 11, cap. 4 sub initium pag. 884. Pignatell. d. Consult. 63, num. 19, vers 2. QUIA, Guyet in Heortolog. lib. 2, sect. 4, cap. 14, quæst. 7, ad fin. pag. 213.

explicatur

59 His præmissis non videtur deneganda petita descriptio B. Armengaudii, qui duplici potissimum ex fundamento non comprehenditur sub dicto decreto anni MDCXVI, renovato anno MDCLXXX. Primo, quia prohibitio dicti decreti expresse restringitur ad illos Dei Servos, qui declarati fuerunt beati post ultimam impressionem Martyrologii, ut ex verbis supra proxime exaratis. Quamobrem dicta prohibitio non extenditur ab beatum Armengaudium, cui a ducentis annis et amplius publicus cultus exhibetur, ut ex positione cultus immemorabilis ab hac sacra congregatione approbati die XXIII Martii MDCLXXXVI, et in puncto advertit Pignatell. d. Consult. 63, num. 19. Secundo, quia prohibitio dicti decreti respectu servorum Dei, qui titulo beatitatis sunt insigniti, loquitur de formiter ac recenter beatificatis, et nullum alium cultum habentibus; quam qui in Brevi beatificationis limitate conceditur quoad species ipsius cultus, Beatis tantummodo concedi solitas, et hic propterea non solet extendi ante solemnem canonizationem; non autem de iis, qui ex cultu immemorabili venerationem habent per species cultus proprias Sanctorum, ut sunt expositio reliquiarum super altari, earumque delatio in solemnibus supplicationibus, titulus Sancti, altarium erectio, indulgentiarum elargitio, et similia, quæ ad Sanctorum honorem fieri ab Ecclesia solent ex Cardinali Bellarmin. de Sanct. beatitud. lib. 1, cap. 10 per totum; quæ omnia in cultu publico, et immemorabili B. Armengaudii præstita apparent ex dicta positione.

allata

60 Ex hoc enim multiplici cultu a Sancta Sede approbato potius resultat species tacitæ et antiquæ canonizationis, quam recentis beatificationis et ideo non est inconveniens, ut describantur in Martyrologio. Pignatell. cit. Consult. 63, num. 12. 17, et 19, qui insuper num. 17 et 19 advertit, quod in Martyrologio Romano vix reperiuntur ducenti canonizati, inter tot Sanctorum millia, qui in eodem leguntur: et conferunt tradita per Gavant. in Rubric. Breviar. Roman. sect. 1, cap. 5, tit. 2, num. 12, pag. 7 dicentem: « Strictim est accipiendum no» men SANCTI, hoc est, canonizati ab Eccle» sia. SEU PER IMMEMORABILE TEMPUS HABITI » PRO SANCTO, cui tantum publicus, et universalis conceditur cultus a Glos. in cap. unico » de reliq. et vener. Sanct. in 6 »: et deinde subdit: « Quod ideo monui, quia licet in Mar» tyrologio recenseantur, non tamen in rigore » appellantur SANCTI, et ibidem multi dicun» tur beati, qui nondum fuerunt canonizati ». Ac idem docet Castellin. d punct. 33, § 1, pag. 59 asserens: « Non omnes equidem, de » quibus fit mentio in Martyrologio Romano, » universaliter loquendo, dici possunt cano» nizati per Ecclesiam, cum evidenter constet » in lectione ejusdem Martyrologii novissime » editi a Cardinali Baronio, a Petro Galesino, » et ex aliis probatis auctoribus, multos ibidem » contineri, qui necdum sunt in veritate per » Ecclesiam Romanam canonizati, sed neque » simpliciter beatificati: » idque comprobat § 5, vers. ID QUOQUE, pag. 60.

variorum scriptorum

61 Nec dissensit Sarchus a reverendiss. D. promotore citatus § ISTAQUE EST, dum ipse d. cap. 4, pag. 855 in fin. concludit: « Superest » igitur, ut ex Romano tantum Martyrologio, » emendato scilicet sub fel. recor. Gregorio XIII, » et novissime jussu Sanctissimi D. Nostri » Urbani VIII recognito, ALIQUOD POSSE SUMI » ARGUMENTUM efficax ad effectum canoni» zationis, et signanter quidem diximus, ali» quod posse sumi argumentum, quia ex libris » historicis (quorum auctoritas ab ipsorum scri» ptoribus pendet, quia aliquando in aliquibus » decipi possunt) quamvis aliquod sumatur ef» ficax argumentum ad id, quod quis ex illis » probare intendit; non tamen adeo effi» cax, quin possit aliqua ex parte infirmari, » in quo genere Romanum Martyrologium » reponitur, quod pluries emendatione indigait » etc ».

auctoritate.

62 Et postea subdit, grave et validum argumentum ad effectum canonizationis ab eodem Martyrologio desumi, si reliqua adsint adminicula juridice probata de actis Servorum Dei, ut in verbis allatis a reverendissimo D. promotore d. § ISTAQUE EST Quapropter sola descriptio in Martyrologio Romano non præbet efficax argumentum ad effectum canonizationis. Atque idem censent P. Franciscus Bivar in Comment. Marc Maxim. opusc. inscript. S. Joannes Eremita indicatus § 4, num. 22, et P. Joannes Martinez de Prado Theolog. Moral. tom 2, cap. 30, de Relig. qu. 7, § 2, num. 22. Et hunc decreti intellectum mirifice juvat ratio a reverendiss. D promotore adducta in § 9 MOVEOR, quod in formula indulgentiarum jussu Sanctissimi Domini Nostri impressa dicitur: « Che » le imagini de Santi siano de canonizati, o altri » descritti nel Martyrologio Romano » (*id. est Latine, ut ego hic interserο:* Imagines Sanctorum sint canonizatorum, vel aliorum descriptorum in Martyrologio Romano.) Ex quibus verbis non obscure

AUCTORE J. P.

obscure colligitur, Martyrologium admittere alios præter canonizatos.

§ VIII. Dissertationis prædictæ continuatio, in qua solvuntur aliæ adversus eamdem inscriptionem objectiones; obtinetur illa; Officium proprium ad Tarraconensem diœcesim extensum.

Inscriptioni huic

Neque obstare videtur, quod ex tali descriptione in Martyrologio Romano cultus extendatur ad universalem Ecclesiam, cum in omni choro ad Primam legitur idem Martyrologium. Quoniam, quidquid sit de Servis Dei recenter beatificatis a Sede Apostolica cum limitata specie
B cultus, in quibus terminis intelligendæ sunt auctoritates a reverendissimo D. promotore adductæ, in Servis Dei habentibus plenissimum cultum ex immemorabili, in particularibus ecclesiis talis extensio non est prohibita; ut innuunt ipsa verba posita in fine lectionis Martyrologii: « Et » alibi aliorum plurimorum sanctorum Martyrum, et Confessorum, atque sanctarum Virginum. » Quæ verba referuntur ad eos Sanctos, qui in particularibus ecclesiis coluntur, sicuti ad rem nostram ponderat Scacch. d. tract., sect. 1, cap. 7, pag. 81, litt. a, inquiens: « Communis quoque Ecclesiæ praxis plausum populorum de sanctitate alicujus prædefuncti » roborat, atque confirmat, ut nulla indigere beatificatione, aut canonizatione fere videatur, qui » communi populorum voto Sanctus censetur, » vel si [de] beatificatione, aut alicujus talis Dei » Servi canonizatione agatur, præstantissimum » inde argumentum, et validum hauriri constat. » Per totam namque Ecclesiam diversis in episcopalibus civitatibus, oppidis et locis plures » Dei Servi coluntur, ad eorumdem honorem
C » Horæ canonicæ celebrantur, et Missæ sacrificium ad illorum memoriam supremo Numini » offertur de quorum beatificatione et canonizatione nihil certi habetur.

non videtur obesse.

64 » Quia etiam plurimorum talium Servorum Dei nomina sub titulo sanctitatis in Martyrologiis leguntur, quorum quidem tanta est » multitudo, ut propterea in fine lectionis ejusdem Martyrologii addatur: ET ALIBI ALIORUM » PLURIMORUM SANCTORUM MARTYRUM, ET » CONFESSORUM, ATQUE SANCTARUM VIRGINUM. » Quibus quidem sub titulis comprehenduntur quotque * per orbem sanctitatis sub » titulo a fidelibus venerantur, ut propterea ad » effectum beatificationis atque canonizationis » maximum inde hauriatur argumentum, quod » aliquis Dei Servus pluribus in ecclesiis et » diœcesibus Sanctus appelletur, ac ut Sanctus » veneretur. » Et hanc sententiam confirmat Pappacoda episcopus Lycien. in Disceptatione post quæstiones moral. Juridic., Pasqualig. a reverendissimo D. promotore sub §. ISTAQUE EST allegatus, qui pag. 129, num. 16 ait: « Sub » cujus verbis (nempe, ET ALIBI ALIORUM etc.) » legitur implicite in singulis ecclesiis memoria » cujuslibet Sancti, qui in aliqua particulari D » ecclesia tantum colitur » ac dictam clausulam ET ALIBI ALIORUM etc. fuisse additam pro Sanctis ecclesiarum particularium, de quorum sanctitate per legitima documenta non constabat, notat ex Philippo Ferrario et aliis reverendiss. Matta de Canoniz. Sanct. par. 1, cap. 3, nu. 10, sub vers. PORRO etc. pag. 10.

** f. quotquot*

quod ea Beati cultus

65 Fortius hæc procedunt respectu beati Armengaudii, qui post approbationem cultus immemorabilis obtinuit a Sede Apostolica pro universo Ordine B. Mariæ de Mercede Officium et Missam cum lectionibus, et oratione propriis de Martyre. Quamobrem « concesso principali, » concedi quoque censetur accessorium » ut in proposito inquit Guyett. dict. quæst. 7. Et merito, quia Missæ sacrificium Deo offertur in honorem Sanctorum nomine totius Ecclesiæ. Augustin. Triumph. de potest. Eccles. qu. 14, art. 5, in corpore, Castropal. Oper. moral. tit. 5, tract. 4, disput, 5, punct. 5, § 5, num. 6, vers. QUIA EO etc., Panvin. in Relatione canonizationis S. Bonaventuræ in 1, præmisso 1, par. QUID SIT CANONIZATIO, post opuscul. ejusdem Sancti pag. 830, E col. 1, ad fin. vers. ITEM QUIA MISSÆ CELEBRATIO etc., et est cultus maximus quolibet alio, Castropal. d. § 5, nu. 7, vers. ERGO SOLUM etc. tradens: « Eo ipso, quod concedit Romana » Ecclesia Missam in honorem ipsius celebrari, » illum pro Sancto veneratur, siquidem exhibet illi » supremum cultum, quem adhibere potest: » et paulo infra: « Si ergo Pontifex eum dignum » judicavit cultu, qui per Missam et Officium canonicum exhibetur, a fortiori dignus judicatus » est omnibus aliis etc ».

extendatur

66 Et quod descriptio in Martyrologio Romano minor sit concessione Officii et Missæ, est patens: nam ex tali descriptione non sequitur, quod possit recitari Officium et celebrari Missa, ut docent episcopus Ventimiliensis de Canonizat. d. S. Bonaventuræ ad Sixtum IV lib. 1, in respons. ad 2, quæst. 1, art. QUOD SIT CANONIZATIO; Castellin. d. punct. 33, § 2 et 3, p. 90; Pignatell. cit. Cons. 63, num. 14 in fine. Et liquet ex eo, quod de ipsis Sanctis canonizatis, qui propria auctoritate ab impressoribus apponi possunt in Martyrologio Romano, ex Decreto anni MDCXVI fieri nequit Officium, nec celebrari Missa absque speciali indulto Sedis F Apostolicæ, ex alio decreto hujus sacræ congregationis, ut post Gavant. Barbos., et Lezan. refert ad rem nostram Pignatellus d. Consult. 63, num. 18. Quamobrem dum B. Armengaudius habet Officium et Missam ex concessione Sanctæ Sedis, facilius describendus est in Martyrologio Romano ex traditis per eumdem Pignatell. cit. Consult. 63, num. 9, et sequen., ac præsertim 15 et 21.

ad universam

67 Hinc non obstat, quod post lectionem Martyrologii in choro ad Primam, statim ab hebdomadario dicatur: Pretiosa in conspectu Domini, et chorus respondeat: Mors Sanctorum ejus; idque fieri ad venerationem omnium Sanctorum, ex Ugon. de Sancto Victore, et ex Gavant. docet reverendissimus D. promotor in 6 § MOVEOR Quoniam hæc verba canuntur ad venerationem in genere omnium Sanctorum, ut inquit idem Ugo de S. Victore loco per reverendissimum D. promotorem allegato, non autem specifice referuntur ad eos, qui in Martyrologio lecti sunt; imo solum per dicta verba commemoratur pretiosa in conspectu Domini Sanctorum

ctorum mors, qui pretio sanguinis emerunt immortalitatem; omnes vero Sancti generatim invocantur per orationem proxime subsequentem: « Sancta Maria et omnes Sancti intercedant pro » nobis etc. » ut docet Card. Bona de singul. partib. divin. Psalmo. cap. 16, § 19; num. 2 vero POST LECTIONEM pag. mihi 866; in qua oratione nulla fit relatio ad Sanctorum nomina recitata in lectione Martyrologii. Hæc igitur lectio continet solam memoriam absque ulla nominum lectorum dulia, esto quod dicta memoria aliquam redoleat eorumdem laudem, quam ex constitutione Gregorii XIII Martyrologio præposita ponderat reverendissimus D. promotor sub §. PARENDO IGITUR.

Ecclesiam:

68 Verum utcumque sit, veneratio, quæ oriri possit ex tali memoria, semel in anno ab omnibus choris facienda, minor profecto est recitatione Officii et celebratione Missæ, cujus sacrificium singulis diebus in summum honorem B. Armengaudii nomine totius Ecclesiæ Deo offertur ex superius dictis. Et sicuti tot millia virorum Dei in Martyrologio Romano annotata fuerunt in ipsa illius compilatione absque eo quod a Sancta Sede canonizati extiterint, sed solum publicum cultum habuerint in ecclesiis particularibus sine aliqua Apostolica concessione Officii et Missæ; ita libentius annuendum est petitæ descriptioni beati Armengaudii, jam ab antiquissimo tempore pluribus locis cultu celebris, dicto indulto Officii et Missæ propriæ de Martyre per universum Ordinem condecorati.

nam hoc argumentum sicut non obfuit alterius Sancti inscriptioni,

69 At removetur omnis ambiguitas, etiamsi decretum sac. congregationis editum anno MDCLXXX aliquid plus secum ferret, quam præcedens decretum anni MDCXVI, licet simpliciter tunc innovatum, eo quod anno proxime subsequenti MDCLXXXI sacra hæc congregatio, me scribente, concessit, ut apponeretur in Martyrologio Romano sanctus Bernardus de Mentone, licet non esset a Sancta Sede canonizatus, ut refert reverendissimus D. promotor in hodiernis animadversionibus §. ET IN EFFECTU: et quatenus reverendissimus D. promotor IBIDEM subdit, se d. appositionem non impugnasse, eo quod ex adductis in supplici libello existimavit, casum non esse comprehensum in dicto decreto anni MDCLXXX; sic comprehensum quoque non esse casum præsentem dicendum est, nedum ob rationes huc usque congestas, sed potissime quia eædem circumstantiæ concurrunt pro B. Petro Armengaudio, immo et majores. Etenim pro sancto Bernardo de Mentone in supplici libello tunc dato demonstravimus, in nonnullis Pontificiis diplomatibus vocatum incidenter fuisse SANCTUM, ex qua nuncupatione sacra congregatio censuit, non comprehendi sub dicto decreto de Beatis loquente.

sic multo minus

70 Pro beato vero Armengaudio non solum adest nuncupatio SANCTI in pluribus documentis exhibitis pro dicta approbatione cultus immemorabilis; et præsertim in antiquo libello Officii et Missæ ad usum Religionis, ubi dicitur: « In festo SANCTI PATRIS NOSTRI PETRI AR» MENGAUDII martyris dup. 2 Class. » ut ex Memoriali et Summario pro obtinendis Officio et Missa; sed, quod magis est, ex Brevi indulgentiæ concessæ die III Martii anni MDCXXVI a fel. rec. Urbano VIII sacerdotibus celebrantibus ad altare sancti Petri Armengaudii pro anima cujuscumque Fidelis, Summario super dicto cultu immemorab. num. 30, pag. 125 et 126: ubi dicitur: « Et in ea (ecclesia) situm ALTARE » SANCTI PETRI, ARMENGAUDII nuncupati ». Hæc autem sacri thesauri elargitio in honorem sancti Petri Armengaudii non est simplex nuncupatio, ut sunt enunciativæ Bullarum de sancto Bernardo de Mentone, sed dispositiva concessio, quæ solum fieri solet pro Sanctis, ex traditis in Extravaganti Bonifacii ANTIQUAM de pœnitent. et remission., ibique Gloss. verbo CONFITEBUNTUR sub vers. PEREGRINATIO, et animadvertunt Card. Bellarm. cit. cap. X, Baldell. Oper. moral. tom. 2, lib. 3, disp. 13, num. 7 et 5; Castropal. lib. 4, tract. 24, disp. unica, punct. 7 sub num 8: plene Pignatell. Consult. canon. 252 per tot. tom. 1; et optime omnium eminentiss. Lauræa in 3 Sentent. tom. 3, par. 1 de sid., disput. 6 art. 3, nu. 104, pag. 329, ex gratia videndus, et egregie eminentissimus Capisuccus in celebri censura cujusdam libelli de Cult. Sanct. veter. testam. sub § IN ERECTIONE, ubi firmat, indulgentiæ concessionem tangere universalem Ecclesiam, et omnes fideles, quæ censura fuit sacræ congregationi data impressa pro cultu S. Jobi die XXXI Augusti anni MDCLXXX.

AUCTORE J. P.

obesse debet, quo minus nomen B. Petri in Martyrologium Romanum referatur:

71 Et ex hoc clarius patet, quam sit juri consentaneum, ut in Martyrologio describantur Sancti, in quorum honorem indulgentiæ a Summis Pontificibus concessæ sunt, dum ad has concedendas Sancti debeant esse, vel canonizati, vel descripti in Martyrologio Romano, ut superius ostendimus sub §. secundo QUIA, in fine. Ac magis magisque etiam ex alio motivo ipsius reverendissimi D. promotoris §. septimo MOVEOR, quod nimirum agnoscens fel. rec. Alexander septimus quanti ponderis sit indulgentiarum largitio ad Sanctorum cultum, eas concedi jussit solum Sanctis canonizatis, vel saltem beatificatis, in Martyrologio tamen descriptis. Quamobrem cum beatus, aut potius sanctus Armengaudius sacræ indulgentiæ honore decoratus esset, ei convenit annotatio in Martyrologio Romano. Et ex his liquet, hunc quoque casum non comprehendi sub dictis decretis annorum MDCXVI et MDCLXXX ex eorumdem germanis interpretationibus, circa quas liceat mihi verba Honorii III in c. IN HIS 30 de privileg. usurpare: « In his, quæ ad cultum divinum facere » dignoscuntur etc., benigna potius esset inter» pretatio facienda ». Quare etc. Frigdianus Castagnorius, e Coll. Patron. Caus. S. P. Apost.

id quod a sede Apostolica

72 *Quam vero superior dissertatio fecerit satis animadversionibus promotoris Fidei, liquet ex eo, quod sacra Rituum congregatio decretum ediderit, ab Innocentio PP. XI approbatum, quo Beati elogium inscribendum statuit Martyrologio Romano die XXVII Aprilis in hæc verba:* Tarracone beati Petri Armengaudi Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, qui pro Fidelibus redimendis in Africa multa passus, tandem in conventu Sanctæ Mariæ Pratorum beato fine quievit. *Decretum autem illud habetur in Bullario laudati Ordinis pag. 409, et sic sonat:* Cum sacra Rituum congregatio habita XXV Septembris MDCLXXXVIII, referente eminentissimo et reverendissimo D. cardinale Azzolino, audito pariter reverendissimo D. Fidei promotore in voce et in scriptis, declaraverit Beatum Petrum Armengaudum non comprehendi in decretis de non apponendis Beatis in Martyrologio Romano, ideoque prædictum Beatum esse describendum in Martyrologio Romano cum verbis

AUCTORE J. P.

verbis tamen pro elogio a sac. Rit. congregatione approbandis, si SS. D. N. placuerit; ad enixas preces R. P. M. Fr. Bartholomæi de Ribero vicarii et procuratoris generalis prædicti Ordinis: et facta de prædictis SS. relationes Sanctitas sua benigne annuit die XIV Octobri, MDCLXXXVIII.

obtinuit hujus causæ postulator.

73 Nunc vero eadem sacra congregatio, Ponente eodem eminentissimo et reverendissimo D. cardinale Azzolino, pariter supplicante R. P. M. vicario et procuratore generali, qui supra, decrevit, ut eminentissimus et reverendissimus D. cardinalis Casanate pro suo arbitrio et prudentia dictum elogium componat. Vigore autem præfatæ facultatis sacræ congregationis ipse eminentissimus et reverendissimus D. cardin. Casanate suprascriptum elogium, ut jacet, fecit et approbavit, ac in Martyrologio Romano imprimi posse concessit. Die IV Decembris MDCLXXXVIII. A. Cardin. Cybo. Locus † sigilli. Bernardin. Casalius sac. Rit. cong. sec.

B

Lectiones et oratio propria ad diœcesim Tarraconensem extenduntur.

74 *Anno proxime sequenti lectiones et oratio propriæ* B. Petri Armengaudii, *quas antea Ordini B. M. V. de Mercede concessas diximus, ad diœcesim Tarraconensem sunt extensæ per sequens decretum, quod exstat in Bullario ejusdem Ordinis pag.* 410: Sacra Rit. congregatio inhærendo decreto Tarraconensis concessionis Officii et Missæ pro beato Petro Armengol, seu Armengaudo Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, edito sub die XXV Januarii MDCLXXXVII, annuente etiam SS. D. N. die III Februarii ejusdem anni, lectiones et orationem proprias præfati Beati, diligenter revisas et correctas per eminentissimum et reverendissimum D. cardinalem Casanate, audito pariter reverendissimo Fidei promotore in voce et in scriptis, approbavit pro Religiosis utriusque sexus dicti Ordinis. Nunc vero eadem sacra congregatio enixis et piis precibus R. P. Mag. Fr. Bartholomæi de Ribero, vicarii et procuratoris generalis prædictæ Religionis, præfatas lectiones et orationem proprias ut supra approbatas pro dictis Religiosis, in posterum quotannis in cathedrali et diœcesi Tarraconensi, ubi corpus ipsius Beati requiescit, et magna veneratione colitur, libere et licite in die ejus festo ab omnibus utriusque sexus Fidelibus tam secularibus quam Regularibus, qui ad horas canonicas tenentur, recitari posse concessit et indulsit, et ita servari mandavit. Hac die XXX Julii MDCLXXXIX. A. Cardin. Cybo. Locus † sigilli. Bernard. Casalius sac. Rit. cong. secret.

C

§ IX. Scriptores Beati memores; Acta; aliud de cultu et miraculis documentum; vitæ chronotaxis.

Scriptores qui de eo egerunt.

P*ræcedentibus adtexere lubet nonnullos scriptores, qui de Beato nostro tractarant. Eorum catalogum contexit Summarium supra identidem citatum, sub num. 29, ubi hæc referuntur:* Petrus Zijar inter 5 concl. 3, qui scripsit anno MCDXLIV, relatus ab Ildephonso Remon Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede etc. in Histor. Gen. Ord. Beatæ Mariæ de Mercede, impressa Matriti an. MDCXVIII, in margine fol. 190 terg. col. 2 ait: « In principio hujus Religionis » Frater quidam fuit in patibulo latronum sus» pensus, eo quia infra determinatum tempus » non potuit solvere pretium cujusdam Chri» stiani, quem redemerat, et pro illo in pigno» re captivitatis remanserat ». *Causa suspendii aliter narratur in Vita.* Raphael Volaterranus lib. 21 Antropologiæ editæ anno MDIII, fol 770, relatus ab eod. in d. margine col. 1 ait: « Inter hos sanctitate clarus Raymundus Nonat » Hispanus cardinalis, et Petrus Armengol Ca» thalanus ». Magister Franciscus Zumel post Constitutiones Ordinis impressas Salmanticæ anno MDLXXXVIII, fol. 77 ait: « Sequutus est » rursus institutum Redemptionis Beatæ Mariæ » Beatus et insignis ille Frater Petrus de Ar» mengol, qui pro redemptione tuenda gloriose » occubuit etc. » Et prosequendo seriem ejusdem martyrii fol. 79 ait.. « Nam deinceps B. F. Pe» trus Armengol semper inclinato capite incessit » etc., donec in cælestem illam beatitudinem a » SS. Angelis deportatus est ».

D

76 Philippus Guimera in Historia B. Mariæ de Mercede impressa Valentiæ anno MDXCI, fol. 57 (ex Summar. veter. pag. 317) ait *Italice, quæ sic reddo Latine*: « Fuerunt alii, qui vel » fuerunt reipsa martyres, vel sua voluntate ex» positi martyrio tales passi sunt cruciatus, ut » eorum numero accenseri possint. Hi fuere, » primus gloriosus sanctus Raymundus Nonna» tus cardinalis etc. S. Petrus Armengol. etc. » Carolus Tapia in Authentica INGRESSI, verbo MONASTERIO cap. 37, n. 10. C. de Sacros. cult., impress. Neapol. anno MDXCIV, agens de Ordine B. Mariæ de Mercede, relatus in Responsione Juris D. Fatinelli data in sacra congregatione de anno MDCLXXV, ait: « Nec de» fuere viri illustres doctrina, ac sanctitate etc., » inter quos mirum elucent S. Raymundus etc. » Item Petrus de Armengol, qui etsi pro Chri» sto martyrium suscepit, coronam tamen ulti» mam non cepit, qui illæsus miraculose ser» vatus in Hispaniam rediit, ubi sanctissimam » animam Creatori restituit ». Arnoldus Vion * in libro inscripto Lignum Vitæ, impresso Venetiis anno MDXCV, par. 1, cap. 87, de Sanctis prædicti Ordinis, relatus in d. Responsione D. Fatinelli, ait: « Frater S. Raymundus Nonat Hi» spanus etc., S. Petrus Armengol Hispanus ».

E

* *l.* Wion.

F

77 P. Vincentius Domenech, Ordinis Prædicatorum, in Historia generali Sanctorum Cathaloniæ impressa Barchinonæ anno MDCII, fol. 341 (*lib.* II *fol.* 71 *in ejusdem anni impressione, quam ante me habeo*) late ex Summar. veter. pag. 314 ait: « Vita beati Fr. Petri Armengol » Religiosi Ordinis de Mercede, cujus corpus » habet multa cum veneratione locus Guardiæ » archiepiscopatus Tarraconensis ». *Ita sonant Latine, quæ in Summario dicuntur Italice.* Melchior Rodriguez, episcopus Rossensis, in libro Hispano idiomate inscripto Agricoltura dell' alma *, impresso Burgis anno MDCIII, tract. 1, cap 6, fol. 49 proponens in exemplum patientiæ D. Petrum Armengol, relatus in d. Responsione Juris, ait: « (Siquis) est afflictus, et » incarceratus, petat patientiam protomartyris » Armengaudii ». *Reddidi ea ex Hispanico. Plures alios scriptores, qui Beatum nostrum laudant, subdit prædictum Summarium: sed omnibus hic referendis supersedeo. Nunc de* B. Petri *Vita dicendum superest.*

ex Summar.

* *i. e.* Agricultura animæ.

78 *Reverendissimus P. M. Fr. Marcus Salmeron.*

Beati [illegible]

A *meron, Ordinis sæpe dicti Generalis, in suo Opere, quod Hispanice vocatur* Recuerdos Historicos *etc., id est,* Recordationes historicæ *etc. anno* 1640 *Valentiæ excuso, sæc.* I, *recordatione* XIV § III, *profert instrumentum hoc titulo notatum :* Copia instrumenti publici antiquissimi de vita et gestis venerabilis Petri Armengol. *Documentum idem in Summario sub num.* 13 **citatur** ex libro Capitulorum generalium Religionis B. Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, process. Barchinonen auctoritate Apostolica fabricato fol. 41 ter. *. *Atque hæc est Vita, quam superius in Commentario citavi præsertim num.* 10, *ubi et laudavi illam. Et vero meretur æstimari admodum tamquam pretiosum, genuinum ac sincerum antiquitatis monumentum, sive locum, sive personas, sive modum, sive tempus spectes, quæ in eodem relucent. Dabo mox Vitam istam, Annotatis illustratam, ex editis apud memoratum Marcum Salmeronem cum exemplari, quod citabam ex Summario, collatam, postquam pauca dixero de alio documento.*

* i. e. a tergo, seu fol. 41 verso

B

et aliud fide dignum documentum

79 *Edidit illud documentum laudatus Marcus Salmeron* § IV *a pag.* 115 *hoc titulo :* Copia instrumenti publici tredecim testium declaratione confirmati, de miraculis venerabilis Fratris Petri Armengol Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, et de cultu, qui eidem publice exhibetur in oppido de la Guardia Tarraconensis diœcesis. *Exordium ejus est :* Noverint universi, quod anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo vigesimo sexto, die septimo Novembris, quod * Dominus Michael Segur presbyter et decanus Montis albi, diœcesis Tarraconensis locum tenens, concessit facultatem, ut per notarium publicum Joannem Mestre fieret declaratio juxta tenorem interrogatorii propositi a Patre Magistro Fratre Ludovico de Aparicio, et fere omnes testes unanimiter declararunt, quæ sequuntur *etc. In fine hujus instrumenti sunt ista :* Quæ omnia verissima, et omnibus nota prædicti testes affirmaverunt sub juramento coram judice, et testibus. *Instrumentum illud hic memorasse sufficiat, cum superius de publico ipsius cultu satis superque actum sit, ubi et de miraculis; de quibus nihil vel parum allatum modo testimonium refert, quod ab ibidem dictis diversum sit.*

* redundat quod

C

de cultu ac miraculis ejus :

80 *Audiatur textus :* Præterea certum est apud omnes et expertum, dictum sanctum Petrum Armengol sua intercessione subvenire tam ægrotis, quam aliis in tribulatione ad ipsum clamantibus præcipue in tempore siccitatis. Viderunt enim quamplurimi quoties viget necessitas pluviæ, et defertur corpus dicti Sancti a parochiali ecclesia processionaliter ad sacellum beatæ Virginis Mariæ Pratorum, quæ est in termino ipsius oppidi, et quo conveniunt quamplurimi incolæ oppidorum circumcirca degentium, fere in instanti pluit abundanter cælum, quamvis antea serenum esset.

vitæ chronotaxis.

81 *E notis chronologicis* § II *Commentarii prævii insertis Beati vitam in hæc circiter tempora dividimus, natalem ejus tribuentes anno* 1238, *conversionem ad meliorem vitam ac instituti Religiosi exordium anno* 1258, *expeditionem ad redimendos in Africa captivos admodum memorabilem et insigni miraculo honoratam, anno* 1266, *mortem anno* 1304, *diserte in Actis authenticis signato : e quibus sequitur, Beatum vixisse annis circiter* 66. *Bernardus de Vargas laboravit in anno mortis signando : Summarium enim sæpissime memoratum sub num.* 29 *pag.* 125 *citat eum in sua Chronica Ordinis B. M. V. de Mercede, Panormi edita anno* 1619, *lib.* I, *cap.* XL, *ubi hæc scripsisse refertur :* Ut invenire possem, quo S. Petrus Armengol seu Ermengaud obierit anno, magnam per plures dies solertiam adhibui etc. *Reliquum est, ut proferamus ejus Vitam, cujus genuina et authentica narratio, irrefragabilium testium depositionibus confirmata, non immerito dici potest supplere succinctam brevitatem, qua constat*

AUCTORE J. P.

ACTA

Ex oculatis et juratis testibus,

Edita a Marco Salmerone, Ordinis B. V. M. de Mercede Magistro Generali, quæ cum alia editione contulimus.

E

Testimonia omni exceptione majora

In Dei nomine. Amen. Noverint universi, quod anno a Nativitate Domini millesimo tercentesimo, quarto die *a*, qui computabatur quinto Nonas Maii, in Conventu Sanctæ Mariæ del Puig *b* Valentiæ in Capitulo generali Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede captivorum, venerabilis et Religiosus Vir Frater Arnaldus Amerio *c*, Magister Generalis Ordinis ejusdem, de consensu RR. Patrum vocalium * dicti Capituli mandatum fecit, quatenus omnes dictæ Religionis Fratres in Capitulo, sive extra reperti, quæ de quovis prædictæ Religionis Fratre jam defuncto scitu digna comperissent, coram me infrascripto notario deponerent, cupiens ita hoc laudabiliter continuare simile mandatum superiori anno millesimo ducentesimo nonagesimo primo in Capitulo generali Ilerdæ *d* factum.

* i. e. qui jus habent ferendi in Capitulo suffragii

de Beati vita

F

2 Quo dicto mandato in Capitulo lecto, Fratres quidam, quorum nomina hæc sunt, Frater Guillelmus Florentinus, Frater Petrus de Rochalaura * Commendator *e* domus Sanctæ Mariæ de Pratis, Frater Guillelmus Poes *, Commendator Sanctæ Mariæ Montis Albi *f*, Frater Dominicus de Rivomajori, et Frater Petrus Dalmatius, dixerunt se scire non pauca de venerabili Fratre Petro Armengaudio *, receptoque ab ipsis juramento per dictum venerabilem Magistrum Generalem, deposuerunt unusquisque, prout noverat : ex quorum depositionibus, quæ sequuntur, sunt comprobata, quod dictus venerandus Petrus ex nobili genere Comitum de Urgel *g* natus in Cathalonia ad nostrum Ordinem venit jam fere juvenis *h*, cum ad hoc, ut ipsum audierunt dicentem, cælitus esset admonitus.

* al. Rocalaura

* al. Poch

* al. Armengaud

in sæculo et in Religione,

3 Erat enim prius a patris domo fugitans, constitutus caput multorum, qui propter delicta erant in montibus, cum quibus, ut ipse flens confitebatur, non parcens cædibus, viatoribus * et populis damna inferebat *i*, sed jam in Religione anteriorem animi crudelitatem in ferventem charitatem commutavit : jejuniis et orationibus vivebat. Bis Fratres ad captivos redimendos euntes

* al. frequenter viatoribus

A tes comitatus est, donec anno superiori millesimo, ducentesimo sexagesimo sexto *k* missus in Africam, consumpta tota pecunia in redemptione, dolens, non quod posset quosdam pueros liberare *l*, et misso ejus socio prædicto, scilicet fratre Guillelmo Florentino, libertatis facta conventione cum Barbaris ad certum tempus, intra quod pecunia ex Hispania portaretur, ille compedibus detinebatur.

miraculose liberatione a morte

4 Cum vero non posset prædictus Guillelmus tum propter difficultatem comparandi pecuniam, tum propter difficilem navigationem intra statutum tempus in Africam redire; quando aliquot elapsis diebus appulit, comperit Fratrem Petrum morti fuisse damnatum, et [in] ligno collo suspensum jam aliquot ante diebus, eo quod propter defectum pactæ pecuniæ, quædam de contemptu sectæ eorum illi impegerant. Perrexit dictus Guillelmus, ut corpus humaret, dolens, tantum Fratrem amissum * : et ut pervenit ad eum flens, voluit illum deponere, quem vidit viventem, et sibi dicentem : Charissime Frater, ne fleveris, ecce enim Sanctissimæ Virginis B manibus sustentatus vivus persevero, quæ mihi his diebus semper hilariter adfuit. Tunc lætus Guillelmus illum deposuit, mirantibusque cunctis, et Barbaris non credentibus, aliisque ex adportata pecunia redemptis, læti in patriam rediere.

* al. mendose emissum

per Deiparam

5 Viderunt autem omnes supradicti fratres, quod reliquo vitæ suæ tempore obtorto collo, et marcido incedebat colore vultus a tempore suspensionis prædictæ. Nonnullo decurso tempore cupiens ab omnibus se segregare *m*, in prædictum Conventum Sanctæ Mariæ de Pratis *n* se recepit, ubi continuis orationibus, et in pane et aqua jejuniis se affligebat. Concurrebant ad eum ex finitimis locis multi sanctitatis fama permoti, ut eum in necessitatibus invenirent; quibus hilariter succurrebat, eosque curabat. Testati sunt autem prædicti Commendatores Sanctæ Mariæ de Pratis, et Sanctæ Mariæ Montis Albi, se illum pluries vidisse, cum oraret, extra se factum in extasi, et in aëre elevatum, nihil sentientem, sed dulcissima verba loquentem, quibus, ut videbatur, Sanctissimæ Virgini C Mariæ interroganti respondebat.

Virginem,

6 Postea ab ipsis interrogatus, quid sibi visum esset, et alia; semper respondebat : Nescio, Deus scit. Et prædicti Fratres Dominicus de Rivomajori, et Frater Petrus Dalmatius testati sunt, quod cum sæpe de cælesti gloria loqueretur; recordabatur dierum, quibus in Africa fuit suspensus, et dicebat : Pensate, Fratres charissimi, cælorum regni quanta sint gaudia, si tormentorum pro Christo tantæ sunt deliciæ; et si mors ipsa pro Christo tam dulcis est, et tam jucunda ignominia, qualis erit cum ipso æterna visio, qualis gloria. Ego (credite mihi) nullos reputo me vixisse dies præter felicissimos illos paucos, quibus ligno suspensus mundo putabar jam mortuus. Et hæc dicens, spiritu raptus nihil aliud dicebat, quam cum lacrymis repetere : Quando veniam, et apparebo ante faciem Domini?

prædictione ejus, quam prædixerat, morte.

7 Postea morbo gravi oppressus, dictum Commendatorem Sanctæ Mariæ de Pratis vocavit, ab eoque sacram Eucharistiam petiit : devote accepta, se postridie moriturum prædixit. Quo audito omnes Fratres Montis Albi advocati fuerunt, et die ab eo prædicto, qui fuit quinto Kalendas Maii *, proximus jam moribundus canebat : Convertere anima mea in requiem tuam, D quia Dominus benefecit tibi. Postea se signo crucis muniens lætus dixit : Placebo Domino in regione vivorum; et sic sanctam animam Deo dedit. Convenerunt autem quam plurimi populi, et mortuum Petrum Patrem lugebant. Ante autem, quam humaretur, cum omnes corpus viderent, et tangerent, inter eos tres viri, et quatuor fœminæ salvi facti sunt ab infirmitatibus, quibus laborabant. Quorum omnium prædicti Fratres testes oculati fuerunt. In quorum fidem præsens instrumentum a me infrascripto notario confectum jussu prædicti venerabilis Magistri, nominibus suis subscripserunt in dicto conventu, dictis die et anno.

* al. Madii

Testium subscriptiones.

8 Et dictus Dominus Magister mandavit, ut hoc instrumentum a me clausum et signatum portaretur in Conventum Barchinonæ, ut ibi in archivo perpetuo servaretur. † Sigillum *o* Fratris Guillelmi Florentin. † Sigillum *p* Fratris Petri de Rochalaura Commendatoris Sanctæ Mariæ de Pratis. † Signum Fratris Guillelmi Poes * Commendatoris Montis Albi. † Signum Fratris Dominici de Rivo Majori *q*. † Signum Fratris Petri Dalmatii laici. Ego Frater Raymundus E Ermengaud in Decretis licentiatus, notarius capituli, præsens fui his omnibus, et hoc instrumentum confeci die et anno præsignatis, et clausi de mandato dicti venerabilis Magistri Generalis in publica forma, et meum signum apposui †.

* al. Poch

ANNOTATA.

a *Lege* quarto, die *etc.*, *sicut suadet sensus. Adi etiam infra in his Annotatis lit.* m. *Vide Commentarium prævium num.* 10. *Hoc eodem anno, die* XXVII *Aprilis obierat Beatus.*

b *Al.* Puig : *apud Marcum Salmeronem pag.* 112 *dicitur Hispanice,* en el real convento del Puche de Valencia, *id est,* in regio conventu del Puche Valentino. *De templo S. Mariæ* de Podio *Fratrum B. Mariæ de Mercede Valentinæ diœcesis mentio fit in Bullario ejusdem Ordinis pag.* 55.

c *Al.* Amer. *Catalogus Magistrorum Generalium pag.* 8 *illum laudat, electumque scribit anno* 1301 *Podii, et anno* 1308 *ibidem loci obiisse.* F

d Ilerda, *Hispanis et aliis* Lerida, *urbs Cataloniæ, suffraganea archiepiscopo Tarraconensi, ad Secoris fluvii ripam sita. Memorabilis est obsidionibus, quas sustinuit, ac prœliis, quæ commilti vidit ante suos muros sæculo* XVII.

e *Per hanc vocem intelligi officium seu dignitatem in Ordinibus militaribus Religiosis, dixi die* XXXI *Augusti in S. Raymundo Nonnato pag.* 756 *lit.* a *in Annotatis. Hic vero per hanc intelligo conventus moderatorem seu superiorem.*

f Mons Albus, MONBLANCQ, oppidulum Hispaniæ in Catalonia, ducatus titulo clarum, ad annum Francolinum, 5 leucis a Tarracone in septentrionem, *ut observat Baudrandus. Loca quædam eidem vicina nominavi in Commentario num.* 1.

g *Hinc plus quam probabile mihi est, Beatum traxisse suam nobilitatem ex hoc illustri genere, de quo plura in Comm. num.* 2 *et* 3.

h *Anno circiter Christi* 1258, *ætatis circiter* 20. *Adi Comm. num.* 9.

i *De perditissima ejus vita in sæculo agit Comm. num.* 4 *et sequentibus.*

k *Pro hoc anno potius* 1293 *ponendum esse,* *vult*

A vult Catalogus Magistrorum Generalium. At vide præmissa in Commentario a num. 10.

l In Summario pag. 30 adduntur ista ; de quorum timebat fide, decrevit pro illis ipse in carceribus permanere ; et mox pergit, et misso ejus socio etc. Porro de expeditionibus ejus sacris in Africa tractat Commentarius prævius num. 14. Ibidem autem num. 10 dicitur directus . . Buxiam (immo Bugiam) redemptor. Est vero Bugia provincia et urbs Africæ. De utraque agit Thomas Corneille tomo I Dictionarii universalis geographici et historici pag. 437, multa admodum et curiosa de illa memorans, sed valde prolixe. Brevior est Baudrandus, qui Bugiam provinciam ponit in regno Algeriano, et in maris Mediterranei ora, inter regnum Constantinæ ad Orientem, et Gezairam provinciam ad Occidentem. Bugiam vero urbem, synonymæ provinciæ caput, collocat in Barbaria regione, et in regno Algeriano : de cujus urbis portu in Mediterranei maris ora, sinuque eidem adjacente etiam meminit.

m Marcus Salmeron, quem antea citavi, dicit § v aliquem esse, cujus nomen non exprimit, qui dicat, anno 1326 Jacobum II Aragoniæ regem Petri Armengaudii merita magni facientem, et prodigii, quod in Africa illi contigerat, non ignarum, petiisse a Summo Pontifice, ut alicujus ecclesiæ Cataloniæ episcopatui ipsum præficeret, nec non a Pontifice expeditas fuisse Bullas, ut consecraretur. Addit, hanc sententiam fundari in eo, quod in pictura quadam antiquæ ecclesiæ conventus de Mercede Hispali pictus esset Beatus cum mitra ad pedes,

B

quodque in capsa, in qua est corpus ejus, annulus aureus esset inventus. At sententiam hanc refutat ex vita solitaria ejus, de qua hic : Nonnullo decurso tempore cupiens ob omnibus se segregare, in prædictum conventum Sanctæ Mariæ de Pratis se recepit, ubi continuis orationibus etc. Deinde alia subjungit idem Salmeron contra hanc assertionem. Sed non observavit, fabellam hanc pugnare cum tempore. Quomodo enim Beatus noster consecrari potuit episcopus anno 1326, qui, ut supra diximus, jam ab anno 1304 e vita excesserat? Cum autem obitum ejus illiget Salmeron anno 1300 ex mala interpunctione Actorum, anno millesimo trecentesimo, quarto die etc., ac Hispanice vertat pag. 112 el ano de mil y trecientos, a cinco de las Nonas de Mayo, dictus anachronismus habet etiam locum a fortiori, ut vocant, in isto anno apud Salmeronem. D

n Conventus ille (vel, ut supra vocabatur, domus) apud Salmeronem § v, pag. 117 destructus dicitur injuria temporum : dum vero, uti addit, Ordinis Religiosi voluerunt auferre corpus ejus, incolæ oppidi hoc impediverunt, propter magnum erga illud pietatis affectum, capsa deauratæ hoc includentes, sicut hodie exstat, vitris circum adornatæ. Plura de Beati corpore præmissa sunt superius in Commentario. E

o In Summario : Signum † Fratris etc.

p Ibidem : Signum † Fratris etc.

q Non est hæc subscriptio apud Marcum Salmeronem, mendose, ut suspicor, omissa, cum hic testis sit unus e supra notatis, qui et hic apponitur in Summario.

DIES SECUNDA SEPTEMBRIS.

SANCTI, QUI IV NONAS SEPTEMBRIS COLUNTUR.

C F

Sanctus Antoninus martyr Apameæ in Syria.

SS. sex mille sexcenti viginti octo Martyres Nicomediæ.

Item

S. Aithalus, S. Junius, S. Philippus, S. Theodotus — martyres.

S. Maxima M. Romæ.

S. Timotheus M. Antiochiæ.

Item

S. Aithala, S. Ammun — MM. Adrianopoli in Thracia.

S. Diomedes, S. Julianus, S. Philippus — martyres.

S. Eutychianus, S. Hesychius, S. Leonides, S. Philadelphus, S. Menalippus, S. Pantagapa, S. Eutychius — martyres.

S. Euplus, S. Josephus, S. Felix, S. Secundulus, S. Julius — martyres in Sicilia.

S. Facundinus, S. Juventinus, S. Peregrinus, S. Felicitas — martyres Arimini in Italia.

S. Zenon

A S. Zenon
S. Concordius } filii
S. Theodorus } ejus
S. Paternus tribunus
S. Theodote, uxor ejus
SS. milites LXVIII
S. mater cum duobus filiis
S. Serapion cum DXXII militibus.
Item
S. Cusconus
S. Monolappus
S. Josephus
} MM. Nicomediæ.

S. Justus ep. Lugdunensis conf., in Ægypti eremo.
S. Justus sive Justinus ep. Argentoratensis in Alsatia. B
S. Elpidius abbas, patronus oppidi S. Elpidii in Piceno.
S. Elpidius seu Helpidius episc. conf., Lugduni in Gallia. D
S. Octavianus eremita confess., prope Volaterras in Tuscia.
S. Nonnosus, præpositus monasterii Montis Soractis, in Etruria Ecclesiæ.
S. Justus episc. Claromontanus conf.
S. Cosmas eremita conf., Venetiis.
S. Agricolus conf. episc. et patronus Avenionensis in Gallia.
S. Stephanus primus Hungariæ rex, Albæ regalis in Hungaria.
B. Brocardus, secundus Prior Generalis Ordinis S. Mariæ de Monte Carmelo, in Palæstina.
B. Margareta V. et M., Lovanii in Brabantia.
B. Jacobus M. } ex Ordine FF. Minorum, Mevaniæ in Umbria. E
B. Philippus M. }

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

Beatorum martyrum Pontiani et Benigni *reliquiæ, a Baldrico episcopo Ultrajectensi in cathedrali ecclesia collocatæ ad publicam venerationem, indicantur a Saussayo. Vide* XIV Januarii et XXVIII Junii.

Translatio Agnetis in Trajectum *inter Auctaria ad Usuardum nostrum scribitur e Matricula Cartusiæ Ultrajectinæ. Accedunt Florarium nostrum Ms., Grevenus, Molanus, Canisius. Pertinet Sancta hæc ad diem* XXI Januarii.

S. Mansuetus episc. Mediolanensis *hac die laudatur* in Breviario Ambrosiano aucto et recognito, *sicut indicavimus ad diem, quo actum de illo est,* XIX Februarii. C

S. Eucherii ep. Aurelianensis, et monachi monasterii sancti Trudonis *meminit Kalendarium Ms. monasterii S. Salvatoris Ordinis Cistercensis. Vide apud nos diem, quo sub solo* episcopi Aurelianensis *titulo illum dedimus,* XX Februarii.

Ordinatio S. Gregorii PP., hujus nominis primi, anno salutis DXCII *(imo 590) memoratur in Florario nostro Ms. Consule Martyrologium Romanum die crastina, et* XII Martii.

Sanctorum Euodii, Hermogenis et Callistæ germanorum passio *inscribitur Martyrologio Romano. De his etiam mentio facta heri inter Prætermissos. Recurrunt iterum in Romano ad diem, quo nos illos dedimus,* XXV Aprilis.

SS. Alphii, Philadelphi, et Cyrini translatio *notatur* Leontinis in Sicilia, *tamquam* urbis illius patronorum, *in Catalogo generali apud Ferrarium, et apud Octavium Caetanum in Idea Operis de Sanctis Siculis. Habentur isti Sancti* X Maii.

S. Odulfi presb. et conf., Ordinis Canonicorum Regularium, translatio *signatur in Florario nostro Ms. Hunc Sanctum sub titulo presbyteri Ultrajectini invenies* XII Junii.

Eleazari pontificis, ac Phinees memoria *occurrit in Menæis magnis Græcis typo editis. Liber Josue cap.* XXIV ℣. *ultimo hæc memorat:* Eleazar quoque filius Aaron mortuus est: et sepelierunt eum in Gabaath Phinees filii ejus, quæ data est ei in monte Ephraïm. *Laudatur* Phinees *Numerorum cap* XXV. *Plura de his Scriptura sacra.* Phinees *autem* justus, *quem in Menæis laudari disticho indicavimus inter Prætermissos die* XII *Martii, idem cum hodierno ibidem nobis visus est. Vide* I Julii. F

B. Albertani confessoris, Ordinis Carmelitarum *mentio fit in Additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. Nullum hujus nominis invenio in Acie Philippi a Visitatione. Credo hic designari* S. Albertum *ex eodem Ordine, qui illustratus est apud nos die* VII *Augusti, quo habetur in Martyrologio Romano. Vide itaque dicta eodem die* VII Augusti. *Vide Append. ad Tom. VIII Septembris pag. 770 n. 1.*

S. Aniceti in Nicomedia. Item Photini cum sociis suis *annuntiatur memoria e codice Rosweydino inter Auctaria ad Usuardum nostrum, et ex Greveno. Quibus adde Florarium nostrum Ms. ac Martyrologium Canisii, ut vocatur. Dedimus illos* XII Augusti.

S. Felicissimæ virginis et martyris translatio *ponitur* Viterbii *a Ferrario in Catalogo generali. Sanctam hanc habes apud nos* XII Augusti.

S. Mamantis M. *meminerunt Menæa magna excusa, laudaturque in Menologio, quod Latine vertit Cardinalis Sirletus. Plura diximus ad diem, quo actum de illo fuit,* XVII Aug.

S. P. N. Pauli junioris archiep. Constantinopolitani

A litani *annuntiatio exstat in Menologio Sirletiano, quæ bis ponitur hoc eodem die in Menæis magnis. Adi* xx Augusti.

Augustoduno depositio beati Fiagri (*immo* Syagrii) episcopi *refertur in Martyrologio Ms. S. Maximini Treviris, pro qua etiam citari lego Ms. Bedam, ut vocant, S. Martini Tornaci. Martyrologium Gellonense tomo* XIII *Spicilegii Acheriani eumdem Præsulem etiam memorat. Adi quæ de hoc Sancto habentur* xxvii Augusti.

S. Medericus abbas apud Eduensem civitatem *notatur in Kalendario Ms. monasterii S. Salvatoris Ordinis Cisterciensis, Maurolyco, qui* Parisiis *eum annuntiat, ac Wione, ibidem loci* elevationem *ejus referente. De hoc abbate mentio etiam fit apud Whitfordum. Habetur apud nos* xxix Augusti.

SS. Dubitati, Tusciæ, Valentini, *martyrum* Carthagine, natalis *signatur in Martyrologio, quod nomine S. Hieronymi presbyteri insignitum edidit Acherius in Spicilegio tom.* IV. *Hesternum diem consule* i Septembris.

B S. Verena V. *habetur in Auctariis ad Usuardum nostrum. Actum de illa* i Septembris.

Sixti I ep. *Remensis* depositio *ponitur hac die in Martyrologio Ms. S. Maximini Treviris. Scripsimus de illo* i Septembris.

Geroldus, Sueviæ dux, *annuntiatur* in Germania, *ac* beati *titulo insignitur a Castellano. Heri inter Prætermissos posuimus synonymum Bavariæ prætorem, comitem et præfectum, ut ibidem vocatur. Non credo, hodiernum ab illo esse diversum. Adeat itaque lector Prætermissos, quod dixi,* i Septembris.

Beati Albi martyris *mentio fit in Additionibus Mss. Bruxellensibus ad Usuardum Greveni. Martyrem hunc non novimus. Fortassis scribendum* Albini : *cujus nominis plures sunt in nostro Opere, sicut in indice primi semestris ejusdem licet videre.*

- Joannes Teudriqui, *Magduni in territorio Aurelianensi*
- Albertus Pisanus conf., Ordinis Seraphici generalis, *in Italia*
- Maximus Zanzalinus conf., *Fabriani in Piceno*
- C Antonius de Ceriatana conf., *in civitate Pactensi apud Siciliam*
- Joannes Osorius conf., *in Mexico*
- Mentia Veles de Cœlis, virgo, *Conchæ in territorio Giennensi*

primus tamquam martyr, *omnes tamquam* beati *notantur in Martyrol. Franciscano Arturi.*

Consuli etiam de his et aliis potest Huebertus in Menologio Franciscano, ubi sine titulo beati *illos commemorat, excepto* Alberto.

Sancti patris nostri Joannis Jejunatoris, patriarchæ Constantinopolitani *hac die memoriam celebrat Typicum S. Sabbæ, ut vocant, cui suffragantur multi tam impressi quam Mss Fasti Græci in museo nostro asservati, quibus adde sacras Moscorum tabulas. Joannes Molanus eum etiam annuntiat in Additionibus ad Usuardum, Græcos secutus. Verum tametsi Patriarcha ille popularem sanctitatis famam fuerit adeptus (quam Baronius aliique scriptores Latini explodunt) cum tamen S. Gregorius magnus PP. inducet, eum monitis suis pertinaciter restitisse, ac in superba tituli œcumenici usurpatione perstitisse usque ad mortem, ex laudati Gregorii verbis concludi posse videatur; illum e sacris Fastis excludimus, secundum dicta de hoc argumento in Historia* D *chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomum primum mensis Augusti, parergo 6, pag. 70 * et sequentibus.*

S. Martini Pontificis basilicæ dedicatio *in* Corbeia monasterio, *notatur apud Acherium tomo* IV *Spicilegii in Martyrologio, S. Hieronymi presbyteri nomen præferente, litteris a texto diversis.*

Cosmas Solimus C. *cum titulo* beati *exstat in Acie bene ordinata Sanctorum ac Beatorum Ordinis Carmelitarum, ut vocant, per Philippum a Visitatione : in Annotationibus autem Mss. ad prædictam Aciem annuntiatur alio modo, videlicet :* B. Cosmas Hungarus, S. Bertholdi discipulus, Hierosolymis sanctissime obiit ad annum mcxcvii. *Nihil de illo invenio hac die in Catalogis Sanctorum tomo* II *Speculi Carmelitani præfixis, nec aliunde novi quidpiam de hujus* Cosmæ *publico cultu : nullus item in dictis Annotationibus nominatur auctor, qui de eo agat.*

Maria a Jesu vidua, Ordinis Dominicani, *laudatur ab Arturo in Gynæceo,* beata *vocatur, ac Tolosæ obiisse asseritur anno* 1616. *Vitam* E *ejus scripsit Joannes a S. Maria Ordinis Prædicatorum parte* II *inter alias plures, quas edidit.*

Carpentoracti Oronii Modesti episcopi, sancti per omnia antistitis, *ex Menologio Scotico Dempsteri, quem secutus est Ferrarius in notis hac die ad* Gallicanum. *In Scotorum scriptorum Nomenclatura lib.* xiv *sunt ista apud Dempsterum :* S. Oronius, cognomento Modestus, qui Orentius E, *id est, episcopus, et apponitur annus* cdxlv. *Titulus idem* sancti, *et annus idem* Orontio Modesto *adjungitur in novissima editione Galliæ Christianæ tomo* I *col.* 895; *ubi agitur de episcopis Carpentoractensibus : sed ibidem additur ignorari,* quibus ex monumentis memoria ejus deprompta sit.

Alberti abbatis in Anglia *meminit Menardus in Martyrologio suo, Sancti titulo eum condecorans, atque præfuisse cœnobio Ripponensi seu Rippensi in diœcesi Eboracensi indicans. Rogerius de Hoveden parte* i *Annalium,* Anno, *inquit,* dcclxxxvii synodus congregata est in Pyncanhale iv Nonas Septembris, in quo F tempore Albert abbas Hripensis decessit. *S. Oswaldus, ep. Wigorniensis et archiep. Eboracensis, diœcesim suam lustrans, in dicti monasterii ruinis* divina revelatione didicit ipso loco Sanctorum corpora condita esse..., *quæ* deinde cum tabula hac continente reperta sunt : Hic requiescit S. Wilfridus antistes Eboracensis, et reverendi abbates Tilbertus; Botwinus, Albertus, Sigredus atque Wildenus. Reliquias autem repertas interim loco apto collocavit. Postmodum vero corpus S. Wilfridi in feretro decenter aptato cum reverentia condidit, *sicuti dicitur apud nos in Vita sancti Oswaldi die* xxix *Februarii pag.* 754. *Ex his publicus* Alberti *cultus sufficienter probari non videtur, de quo desideramus certiora documenta.*

Clemens Gimenez, monachus Vallis-paradisi, regularis observantiæ Ordinis Cisterciensis, *ponitur* in Hispania *a Chrysostomo Henriquez in Menologio ejusdem Ordinis, solo* venerabilis patris *titulo donatus, ac laudatus. De illo etiam agit Chalemotus.*

SS. episcoporum Colmanni et Agricolæ Aven-

nicæ

A nicæ civitatis *meminit Florarium nostrum Ms. De S. Agricolo agemus hoc die.* Colmannus *autem inter episcopos Avenionenses nullus comparet.*

Maneus episcopus *titulo* sancti *insignitur apud Colganum in notis ad secundam partem Vitæ septimæ tripartitæ S. Patricii, pag. 176, num. 71, ubi ad illud, quod habetur in dicta Vita pag. 134 num. 35* baptizavit Maneum sanctum, *observantur ista :* Marianus Gormanus et Martyrologium Dungallense ponunt natalem sancti Manei 2 Septembris, et alterius Manei, quem filium Eugenii vocant, XXI Novembris. Prioris genus in eodem Sanctilogio cap. 10 ad Ohldam prædicti fratrem (a quo et regio illa Connaciæ, Tirolilda dicta, in qua sanctus Meneus erat episcopus ordinatus, nomen sumpsit) his verbis refertur : « Sanctus Maneus episcopus, filius Cechani, » filii Erci, filii Rossii, filii Ohldæ, filii Eo» chodii Normedonii ». *De hoc episcopo nihil hactenus reperi in nostris documentis Mss., quæ asservamus de Sanctis Hiberniæ, ita ut inter hujus diei Sanctos ei locum non dem,* B *donec majores de illo notitiæ affulgeant.*

Blondæ viduæ, tertiariæ, Ordinis Servitarum *memoria* Verruculi in Æmilia, diœcesis Ariminensis *annuntiatur ab Arturo in Gynæceo, ac* beatæ *titulo donatur.* Biudam *vocat cum eodem titulo Archangelus Gianius in Annalibus Ordinis prædicti centuria* II, *lib.* IV, *cap.* XIII *ad an.* 1411, *scribitque de gestis et obitu ejus, aliosque nominat in suis ad idem caput annotationibus auctores. Illam nos venerabilibus annumeramus, donec de publico ipsius cultu constiterit.*

S. Tobias propheta *annuntiatur cum elogio in Florario nostro Ms., qui in Canisii ac Greveni Martyrologiis etiam signatur.*

Joannis et Almachii martyrum *annuntiatio ponitur in Additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. Inter Auctaria ad Usuardum nostrum e codice Victorino referuntur duo isti distinctius, et additur tertius :* Civitate Brugdunensi, passio sancti Antonini levitæ, cum Joanne presbytero, et Almachio puero. *Vide hoc die in S. Antonino.*

C S. Aristionis, et aliorum Martyrum *meminit Florarium nostrum Ms. De illo etiam agunt Galesinius, ac Ferrarius in suo Catalogo generali. Vide dicenda* III Septembris.

S. Remacli episcopi et conf. *mentio adjicitur in Martyrologio, quod nomine S. Hieronymi prænotatur, et editum est in Spicilegio Acherii tomo IV, distinctis a textu litteris exarata. Dabitur hic Sanctus* III Septembris.

Aigulphi abbatis et martyris, cum sociis suis *memoria habetur in Matricula Cartusiæ Ultrajectinæ inter Auctaria ad Usuardum nostrum. Agetur de illis cum Martyrologio Romano ad diem* III Septembris.

S. Mansuetus episc. *Tullensis refertur inter Auctaria ad Usuardum a nobis edita. De eo agemus, die, quo est in Martyrologio Romano,* III Septembris.

B. Olphini tricesimi episcopi *Remensis meminit nostrum Martyrologium Ms. S. Martini Trevir. Voluerit fortassis scribere* Tilpini *aliis* Turpini *qui habetur in Gallia Christiana apud Sammarthanos, ac Marlotum tom. I Metropolis Remensis a pag.* 311 *sine ulla publici cultus nota. At Molanus in Additionibus ad Usuardum anno* 1568 *editum sic scribit :* Remis depositio S. Alpini episcopi. *Additiones autem Bruxellenses Mss. ad Usuardum Greveni ita habent :* Remis sancti Albani episcopi. *Apud Canisium* Alpinus *vocatur, ut supra ; adde Ferrarium, qui in notis,* Cum, *inquit,* in Tab. episcoporum Remensium apud Democharem non reperiatur, vereor ne is episc. Catalaunensis sit : de quo infra die VII hujus. *Verum ab his omnino diversa sunt, quæ in apographo nostro, manu Petri Francisci Chiffletii nostri exarato, lego inter alia, quæ de S. Æmiliano episcopo Nannetensi ac martyre idem Chiffletius transcripsit, et de quibus actum est ad diem* XXV *Junii in mox dicto præsule a pag.* 79 ; *in isto, inquam, apographo hæc lego :* In Ms. codice, post Calixtum II de miraculis S. Jacobi, et gesta Karoli magni in Hispania, auctore Turpino, de isto hæc habentur : « Beatus Turpinus Remensis archiepiscopus, Christi martyr, post » Karoli regis mortem modico tempore vi» vens, apud Viennam doloribus vulnerum » et laborum suorum angustiatus, morte mi- E » gravit ad Dominum, et ibi juxta urbem, » ultra Rhodanum scilicet, versus Orientem » in quadam ecclesia olim sepultus exstitit. » Cujus sanctissimum corpus nostris tempori» bus quidam ex nostris clericis in quodam » sarcophago optimo, episcopalibus vestibus » indutum, pelle etiam propria et ossibus » adhuc integrum invenerunt : et ab illa ec» clesia, quæ erat vastata, detulerunt illud » citra Rhodanum in urbem, et sepelierunt in » alia ecclesia, ubi nunc veneratur. Modo » coronam victoriæ obtinet in cœlis, quam » multis laboribus acquisivit in terris ». *Gesta Caroli magni, quæ supra Turpino archiepiscopo tribuebantur, tamquam apocrypha rejiciuntur a non paucis scriptoribus. Vide Sammarthanos in archiepiscopis Remensibus pag.* 482, *Marlotum Historiæ metropolis Remensis lib.* III *pag.* 315, *Cointium Annalium Francorum tomo VI, ad an.* 800, *num.* 89, *et Longuevallium tomo IV Historiæ ecclesiæ Gallicanæ, ad annum* 775 *pag.* 481. *Qualis autem sit* beatus *iste* Turpinus martyr, *non novi. Enimvero* B. Turpinus M. archiepiscopus Remensis *nusquam comparet in catalogis istorum episcoporum. Tomo* II *Januarii die* XXVIII *in Prætermissis diximus, synonymum referri isto die et* Sanctum *appellari a Gelasinio et Ghinio ; sed non habere cultum, etiamsi fuerit præclarus antistes ; obiisse vero* II *Septembris. Si timor Ferrarii antea citati subsistat ; mittendus est lector ad diem, quo de* S. Alpino *Catalaunensi episcopo agetur,* VII Septemb. F

Gallani abbatis *mentio fit hac die in Menologio Scotico Dempsteri, Breviarium Scoticum maxime, Aberdonense ei, posita littera* B *indicantis. Idem auctor in Scriptorum Scotorum Nomenclatura lib.* VII *dicit :* S. Gallanus abb. DCVI. *Historiæ ecclesiasticæ gentis Scotorum lib.* VII *in principio scribit de* sancto, *ubi eum vocat,* Gallano, *abbatis titulo etiam illum nuncupans.* Floruit, *ait pag.* 299, anno DCVI : depositus est anno DCXXIII. Colitur die XI Septemb. *At in dicto Dempsteri Menologio nullus tunc* Gallanus *comparet. Frustra quoque in documentis Mss., quæ de Sanctis Scotiæ asservamus, illum quæsivi. Hector Boethius in Historia* Scotorum *lib.* IX, *fol.* 166 *verso hæc*

A *hæc scribit :* Venere cum eo *(S. Columba)* in Albionem viri duodecim Christi dogmate insigniter imbuti, sed magis longe sanctissimis decorati moribus, *quos deinde nominat, et quibus annumerat fol.* 167 Gallanum. *Et sic ibi pergit :* Hi viri, Columba in Hiberniam transmittente, sedem statuentes in Jona insula, Scotorum Pictorumque regiones piis lustrando sudoribus ; docendo, disserendo, scribendo, utrumque populum optimis moribus et religione imbuerunt. *Fuit itaque* Gallanus *hic* sanctissimis moribus, *et spiritu apostolico præditus ; sed an cultu publico honoratus? Ferrarius quidem in Catalogo generali sic illum annuntiat :* In Scotia S. Gallani abbatis, *dicens in notis* ex Martyrol. Scotico Vixit circ. an. sal. DCVI ex lib. 7 Hist. de script. Scot. De eo in Brev. Scotico ; *verum quidquid de illo refert, ex Dempstero hausit, fabularum consarcinatore, atque adeo melioris notæ testimonia de publico* Gallani *cultu requirimus : de illo vix audeo plura sperare citato supra die* XI Septembris.

B S. Adamanni *(al.* Adamnani) abbatis Huensis *memoria ponitur* in Scotia *a Ferrario in Catalogo generali,* ex Martyrologio Angl. Claruit circ. an. DCXX. De eo Beda *lib.* V, *c.* XVI *Hist. Angl., Trit. lib.* III *cap.* CLIII, *Sixtus Senen. in Biblioth. lib.* IV, qui illum sub Justiniano juniore an. DCXC floruisse scribit, *sicut observat idem Ferrarius in notis. Sanctus hic in variis Fastis aliis refertur die, quo et apud nos dari poterit, nec non examinari ea, quæ ad ipsum spectant,* XXIII Septembris.

Apud Dononium elevatio corporis sanctæ Ragenfredis virginis *ponitur in Auctariis ad Usuardum a Molano editum : de qua etiam Wion ac Menardus, adde Ferrarium in Catalogo generali. In Prætermissis die* I *Julii dilata est ad* VIII Octobris.

Augarisinæ abbatissæ anno salutis DCLXV *commemoratio est in Florario nostro Ms. Castellanus ad diem* XIV *Octobris mutato paulubum nomine, in hunc illam refert modum :* Oratorii *(in Gallico* A Oroir) in territorio Bellovacensi S. Angadrisma (S. Angadrême) virginis, abbatissæ istius loci, patronæ Bellovacensis ·

C

cujus reliquiæ honorantur in ista urbe in ecclesia collegiata sancti Michaelis. *Apponit autem in margine* versus *annum* DCXCVIII. *In Prætermissis die* XXVII *Martii vocata a nobis fuit* S. Andragisina, *ex hagiologis monasticis Benedictinis relata, ac ab eodem die dilata ad* XIV Octobris. D

Omnium Patronorum et reliquiarum diœcesis Osnabrugensis festum *ritu duplici celebratur hac die cum Officio proprio ac Missa, anno* 1652 *editis auctoritate et jussu illustrissimi D. Francisci Guilielmi episcopi : Sunt autem :*

S. Petrus apostolus.
SS. Crispinus et Crispinianus
S. Hermagoras ep. Aquileiensis
S. Pirmerius ep. Cremonensis
S. Gosbertus ep. Osnabrugensis
S. Procopius
S. Leontius
} martyres.

S. Wibo ep. Osnabrugensis
S. Adolphus ep. Osnabrugensis
S. Carolus M. imperator
} confessores.

B. Regina
B. Juliana
B. Cordula
B. Cordua
} virgines et MM. e societate S. Ursulæ. E

In Officiis propriis prædictæ ecclesiæ seorsim etiam celebrantur Crispinus et Crispinianus *die* XXV *Octobris :* Hermagoras *die* XII *Julii :* Pirmerius *die* XXII *Octobris :* Gosbertus *die* III *Februarii :* Procopius *die* VIII *Julii ·* Leontius *die* XXIV *Aprilis :* Wibo *die* XX *Aprilis :* Adolphus *die* XI *Februarii :* Carolus *die* XXVIII *Januarii :* Ursula *cum sociabus* XXI *Octobris. Spectant itaque hi Sancti ad varios menses ;* Ursula *vero ad* XXI Octobris.

S. Emerii *(imo* Emerici) confessoris, filii Stephani, primi Ungariæ regis, *memoria signatur* Budæ *apud Maurolycum : in collectione autem Ms. nostra hodierna Sanctorum indicantur varia etiam Kalendaria: Pertinet ad diem, quo habetur in Martyrologio Romano,* IV Novembris.

Translatio S. Leonardi conf. in Lemodio *occurrit in Additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. Agendum erit de hoc Sancto cum Martyrologio Romano* VI Novembris. F

D

A D

DE S. ANTONINO MARTYRE

APAMEÆ IN SYRIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Variæ urbes, quibus sanctus aliquis Antoninus adscribitur hoc die aut sequenti : nec Capuæ, nec Palentiæ passus Antoninus : Apameæ in Syria attribuendus aliquis Antoninus, cujus cultus antiquus ostenditur.

B

SÆCULO II VEL IV. Variis urbibus Antoninus aliquis assignatur : Placentinus ab aliis distinctus,

Sollerius in hoc Opere ad diem IV *Julii dedit Commentarium prodromum, in quo disputavit de sanctis* Antoninis, *qui* II, III *et* XXX *Septembris in variis Martyrologiis varie annuntiantur, non ut gesta illorum omnium ibidem operose discuteret, sed ut inquireret, an omnes* Antonini, *qui prædictis diebus variis urbibus attribuuntur, invicem sint distincti. Quippe alius* Antoninus *attribuebatur Apameæ in Syria, alius Apamiis in Gallia; alius Placentiæ, alius Capuæ in Italia, ac demum alius Palentiæ in Hispania. Existimabant eruditi aliqui unum eumdemque esse* Antoninum, *qui quinque memoratis locis assignatur. Verum ostendit Sollerius* S. Antoninum, *qui Placentiæ colitur die* IV *Julii, ac in Romano Martyrologio* XXX *Septembris, ab aliis distinctum esse, gestaque illius* S. Antonini, *de quo ex professo agebat, sic examinavit, ut hactenus plura de eo disserenda non occurrant. De hoc igitur* Antonino *hic non agimus.*

Apamiensis Capuæ per errorem attributus

2 *Probavit præterea Sollerius* Antoninum *Capuæ attributum cum Aristæo, licet ab Adone, Usuardo, ipsoque Romano Martyrologio annuntietur Capuæ, alium non esse ab* Antonino, *quem Apameæ in Syria attribuunt martyrologi antiquiores, quemque ibidem obiisse constat. Errorem hunc irrepsisse primo in Martyrologium Adonis, forsan amanuensium culpa, indeque derivatum in Usuardum atque in Martyrologium Romanum, ostendit num. 7 et 8 laudati Commentarii, seu tom. II Julii pag. 8. Confirmari id potest ex ipso Capuanæ ecclesiæ Breviario anni 1489, in quo ad II Septembris habentur tres lectiones de* S. Antonino *martyre, illarumque tale est exordium :* Igitur beatissimus puer Antoninus Appaniæ oppido extitit oriundus. *Michael Monachus in Sanctuario Capuano pag. 71 fatetur hunc* Antoninum *Capuanum non esse; nec ullum adducere potuit monumentum Capuanæ ecclesiæ, quo* S. Antoninum *ei vindicaret. Adhæret tamen auctoritati Adonis ac Martyrologii Romani, verbaque adducit Petri de Natalibus lib.* VIII *cap.* XXXIII, *ubi* Antoninum *et* Aristæum *martyres Capuæ passos affirmat. Veram fontem erroris detexit Sollerius, ita ut plura de hisce dicenda non videantur.*

3 *Tertio ostendit §* IV *laudatus Sollerius, nullum in Hispania quærendum* Antoninum, *qui passus fuerit Palentiæ hoc aut sequenti die, cum ipsi Hispani* Antoninum, *quem colunt Palentiæ, Gallum semper crediderint, priusquam ex fictitio Chronico pseudo-Dextri, non modo* S. Antoninum *Hispaniæ asserere, sed etiam urbem Pamiam in Hispania confingere ausi sunt quidam, jam satis refutati a Sollerio, et fusius a Nicolao Antonio in Opere hactenus inedito, cujus habemus apographum. Restant ergo solum* Antoninus *Apamiensis Syrus, atque* Antoninus *Apamiensis Gallus, de quibus multa quidem disputavit Sollerius §* I *et* III, *sic tamen, ut controversiam magis examinandam ad hunc locum remiserit. Porro post Sollerium de* Antonino *Apamiensi uno aut gemino disputarunt eruditi Benedictini, qui nuper Gallice ediderunt Historiam Occitaniæ, tom.* I *laudati Operis a pag.* 621, *partimque hi assentiuntur Sollerio, partim ab eo recedentes, aliam insinuant opinionem, aliamque tractant controversiam, quam nullibi hactenus repereram. Hac de causa, ut controversia magis elucidetur, breviter exponam, quid sufficienter probatum videatur, quidque etiamnum supersit dubium.*

E

Hispanis nullus etiam adscribendus Antoninus, examinandus de Apamensi.

F

S. Antoninus, qui in Hieronymianis aliisque antiquis Fastis annuntiatur.

4 *Primo certum est, Sanctum aliquem* Antoninum *martyrem passum esse Apameæ, aut potius in ditione Apamiensi in Syria. Annuntiatur hic in multis Apographis Hieronymianis die* III *Septembris, cui eumdem etiam innexuit Wandelbertus. Idem sic commemoratur ab Adone, Usuardo, Notkero, et a Romano parvo hisce antiquiore, sed die* II *Septembris, et his verbis :* Apud Apamiam, Antonini martyris. *Omnia hæc latius videri possunt apud Sollerium §* I. *Addo pauca ex Antiquissimis Martyrologiis, quæ deinde edidit Edmundus Martene tom.* III *Thesauri anecdotorum a col.* 1547. *Primum ibidem nudum* Antonini *nomen memorat die* III *Septembris. Secundum vero* Antonii *nomen habet die* II *ejusdem mensis. Quod sequitur Corbeiense die* III *sic habet :* Natalis SS. Antoni pueri, Aristi episcopi. *Subduntur Fragmentum Martyrologii Turonensis, et mox Kalendarium Corbeiense, in quibus* Antoninus *non legitur. Verum ultimum Kalendarium, ex Ms. monasterii Lyrensis editum, die* III *Septembris habet :* Sancti Antonini martyris. *Laudatus Martenius alia Martyrologia et Kalendaria antiqua edidit tom.* VI *Collectionis amplissimæ, ubi col.* 675 *Kalendarium monasterii Stabulensis sic habet ad diem* III *Septembris :* S. Antonini martyris. *Consentit*

col. 682

A *col.* 682 *Kalendarium Verdinense. Demum Martyrologium Autissiodorense ibidem col.* 719 *cum Usuardo aliisque ad* II *Septembris:* Apud Apamiam S. Antonini martyris; *et ad diem sequentem:* Apud Capuam natale SS. martyrum Antonini pueri et Aristei episcopi. *Jam vero illud notandum occurrit in hisce Martyrologiis, quod nullum eorum, excepto ultimo, hisce diebus duos* Antoninos *referat, aut* Antoninum *simul* et Antonium. *Hinc enim magis verisimile fit, quod jam pridem observavit Sollerius, quodque ei assentiuntur laudati Benedictini in Historia Occitaniæ tom.* I, *nota* XXXII, *num.* 1, *non nisi unum* Antoninum *Syrum memorari in apographis Hieronymianis die secunda et tertia Septembris, etiamsi in aliquibus geminetur sub nomine* Antonii *et Antonini die* II, *et tertia rursum* Antonini *nomen repetatur in al is quibusdam.*

[C]erto est Apamiensis Syrus,

5 *Syrum autem esse* Antoninum, *qui diebus istis annuntiatur, ex variis evincitur tam certo, ut de eo dubitandum non videatur. Primo in variis Martyrologiis, inter quæ est Martyrologium Rabani, Syria provincia exprimitur. Deinde Gallicæ Apamiæ designari non potuerunt* B *in antiquis Martyrologiis Hieronymianis, ac ne quidem in Romano parvo, Adone, Usuardo, Notkero, cum scripta sint, antequam urbs illa exstaret, aut certe nomine illo innotesceret. Apamiam vel Pamiam Galliæ antiquis geographis ignotam fuisse, jam dixerat Sollerius num.* 21. *Attamen laudati mox Benedictini id dilucide magis, magisque asseveranter, docent hoc modo:* Ad hanc probationem *(de uno* Antonino *Syro in antiquis Martyrologiis annuntiato)* adjungere possumus, quod nomen Apamiarum Gallicarum *(Pamiers)* ignotum sit in Galliis ante seculum XII, quodque nullum nobis sit monumentum, quod hujus urbis mentionem facit ante istud tempus. Sane abbatia S. Antonini Apamiensis, quæ nunc est ecclesia cathedralis, olim dicebatur Fredelacensis *(de Fredelas)* non Appamiensis: quod nomen certo inditum est a castro, quod comites Fuxienses curarunt extrui initio seculi XII, aut sub finem præcedentis, quodque nominaverunt CASTRUM APAMIÆ, ut mox dicemus. Ex hisce colligitur, omnes martyrologos, qui S. Antoninum martyrem annun- C tiant Apamiæ in Galliis, posteriores esse seculo XI. *Atque hinc ulterius consequitur, in Adone, Usuardo, Notkero, aliisque relatis, intelligendum esse* Antoninum *Apamiensem in Syria.*

ac ejus cultus ... a sæculo VI.

6 *Cultum autem fuisse* S. Antoninum *martyrem Apameæ in Syria jam sæculo* VI, *et verosimiliter multo citius, habemus ex Libello per monachos Apamienses oblato episcopis secundæ Syriæ, in quo hæc leguntur verba:* Quanta vero et qualia differenter in venerabili domo victoris martyris Antonini perpetrata sint, quæ natura ratione prædita sine lacrymis enarrabit? Ita enim in consuetudinem venerat interficiendi monachos, ... ut per sequaces suos, quos inique conducebat, interfecerit venerabiles orthodoxos monachos, qui ibidem in honorem peragendæ celebritatis congregabantur. *Accusantur Severus hæreticus et Petrus Apamiensis episcopus, qui huc non spectant. Verum ecclesia* S. Antonini, *quæ hic memoratur, docet, Sanctum ab initio sæculi* VI, *aut citius, venerationi fuisse fidelibus, cum instrumentum hoc non modo lectum sit in concilio Constantinopolitano sub Menna anno* 536, *ut videri potest apud Labbeum tom.* V *col.* 243; *sed diu ante oblatum sit episcopis Syriæ quemadmodum narrat Baronius ad annum* 518 *num.* 48 *et* 49. *Hinc Tillemontius tom.* IV, *nota* XV *in Dionysium Parisiensem hanc ecclesiam anno* 515 *exstitisse, Sanctique festivitatem in ea celebratam, recte affirmat. At quanto tempore jam tunc exstitisset, plane est incertum.*

AUCTORE J. S.

Elogium ex Menologio Sirleti,

7 *Æque ignoramus, an festivitas* S. Antonini *Syri olim celebrata fuerit in ecclesia Orientali* II *aut* III *die Septembris, sicut memoria ejus annuntiatur in Hieronymianis Apographis, aliisque Martyrologiis relatis. Quippe in Fastis Græcis idem Sanctus nunc reperitur die* IX *Novembris. Accipe elogium ex Menologio Sirletiano ad dictum diem:* Eodem die commemoratio sancti martyris Antonii ex regione Syriæ, qui cum esset cæsor lapidum, et videret gentiles in idolorum templo immolantes, a vana superstitione illos dehortabatur: postea vero ingressus in eorum templum, idola ipsa contrivit. Quare detentus et graviter verberatus, dimissusque abiit in Apamiam Syriæ, ibique a sancto episcopo obtinuit, ut liceret ei templum ædificare sub nomine sanctæ Trinitatis: quod cum cœpisset, E et indigenæ cognovissent, nocte irruentes ensibus membratim illum conciderunt. *Hisce ad eumdem diem satis consentiunt Menæa Græca, ac Menologium Basilii imperatoris jussu editum, et non nisi pauca addunt. Sanctus in Menæis vocatur* Antonius, *in Menologio* Antoninus.

idem uberius ex Basiliano, versiculi Menæorum.

8 *Menologium autem ex interpretatione Arcudii et editione Ughelli in Anecdotis pag.* 290 *sic habet:* Antoninus genere Syrus lapicidinam faciebat. Hic cum gentiles in fanum quoddam ingressos, diis operam dare vidisset, auctor illis erat, ut superstitiosam idolorum culturam relinquerent. Sed cum nihil dicendo efficeret, in solitaria loca profectus, nactusque hominem anachoritam Deo servientem, Theotimum nomine *(in Menæis* Timotheum) biennium apud eum fuit. Hujus postea precibus fretus, atque in patriam ad idem templum, quod variis dæmonum præstigiis transversam mortalium mentem agebat, reversus, offendit, qui festum dæmoniis diem agitarent; ingressusque templum, idola comminuit. Quamobrem correptus gravissime cæditur. Deinde dimissus Apameam Syriæ concessit, cumque a sanctissimo ejusdem urbis F episcopo impetrasset, ut sanctæ Trinitati templum conderet, jactaque jam essent illius fundamenta, indigenæ hominem aggressi membratim concidere: cujus spiritus Deo se conjunxit. *Consonant Menæa, ut dixi, quoad rem: et duo ibi adduntur versiculi, quorum interpretationem Latinam subjungam.*

Ἀντώνιον κτείνουσι τὸν θεῖον ξύλοις,
Οἱ τὸ ξύλον τιμῶντες ὡς θεὸν πλάνοι.
Divinum lignis occidunt Antonium,
Lignum ut Deum colentes impostores.

Verum carmina hæc non congruunt elogio, in quo gladius dicitur concisus, et quidem membratim, nisi forsan fustibus Sanctum occiderint, et gladius sævierint in corpus inanime. Hactenus de S. Antonino *Syro. Nunc videndum, an alius sit in Gallia* Antoninus, *cujus veneratio celebris est apud Apamienses Gallos.*

§ II

AUCTORE J. S.

§ II. Cultus sancti Antonini in variis Galliæ locis.

Sæculo IX exstitit monasterium S. Antonini in Rutenis.

Quamvis martyrologi antiqui annuntient S. Antoninum *in Syria, ut ostendimus, certum tamen et indubitatum est, sanctum aliquem* Antoninum *aut* Antoninum *saltem a sæculo* IX *in Gallia fuisse cultum. Quippe in Notitia de monasteriis, quæ regi Francorum militiam, dona, vel solas orationes debent, scripta in conventu Aquisgranensi anno* 817, *imperante Ludovico Pio, inter alia recensetur in Aquitania* monasterium S. Antonii. *Baluzius autem, qui hanc Notitiam edidit tom.* I *Capitularium a col.* 589, *in notis tom* II *col.* 1098 *observat sequentia:* Legendum ANTONINI. In membrana Conigonensi supra laudata mentio est monasterii, « ubi » caput Antonini martyris cum parte corporis » requiescit in valle, quæ vocitatur NOBILENSE, » ubi congregatio clericorum præesse videtur ». B Agitur illic de monasterio sancti Antonini in diœcesi Ruthenensi, in quo ejusdem Martyris venerabile caput summo honore repositum, signis et miraculis longe lateque celebrari reperi in veterrimis memoriis illius monasterii. Fuit autem illo tempore monasterium clericorum sive canonicorum; extatque bulla Urbani II pro Canonica sancti Antonini. *Idem scriptor col.* 1434 ex archivio monasterii S. Antonini Ruthenensis *recitat monumentum antiquum sub hoc titulo:* Vetus narratio de origine et privilegiis monasterii sancti Antonini in diœcesi Ruthenensi, *in quo referuntur varia a Pipino rege, Carolo Magno, ac Ludovico Pio concessa laudato monasterio.*

Imo etiam sæculo VIII jam ibi fuisse dicitur caput Sancti,

10 *Accipe ea, quæ præcipue ad propositum nostrum conducunt, etiamsi forte mendosa sint:* Talique desiderio æstuans *(Pipinus rex)* ad beati martyris sancti Antonini locum ob suorum suffragia ministrorum persumme venerandum, quia ejusdem Martyris venerabile caput, ibidem summo honore repositum, signis et miraculis longe lateque, dum pius rex advenerit, C et tanta Martyris præconia perpensus fuerit solerter, .. ob honorem et reverentiam beati martyris Antonini, .. abbatiam, quæ cognomento dicitur sancti Audardi *, beati Antonini capiti et altari, quod in Dei honore et gloria requiescit, et clericis præsentibus et futuris inibi degentibus perpetuo dedit dono *etc. Additur deinde idem fuisse firmatum a Carolo Magno et Ludovico Pio, atque aliud ejusdem Ludovici privilegium subnectitur. Laudati scriptores Historiæ Occitaniæ inter probationes col.* 23 *alteram Pipini donationem adducunt factam* ecclesiæ sancti Antonini martyris, quæ est sita in valle, quæ dicitur Nobilis, ubi terminus esse dignoscitur in pago Rutinico, *in qua dicitur adfuisse* Justinus episcopus morbo regio percussus, qui prostratus coram altare, ubi caput S. Antonini custodiebatur gloriosissimi martyris, subito divina protectione munitus, et ejus interventu liberatus est. *Et inferius:* Omnes *(præsentes)* una voce censuere nec non acclamavere cum maxima turba populorum, qui ibi aderant, dignum esse augmentari casam Dei ob amorem et reverentiam beati Antonini martyris, qui defensor et protector semper exstitit regi, et omni exercitui suo. D Ad quorum acclamationem Pipinus rex serenissimus adquievit augmentari casam Dei regalibus donationibus. Itaque cum suis consultus magnatibus, monasterium sancti Petri apostoli, quod dicitur Mormacus, quod est situm in pago Catucirno * super fluvio Avarionis, in proprium tradidit beati Antonini martyris capiti et altari, in quo Dei honore et benedictione quiescit, et abbati Fedancio venerabili viro, et monachis et clericis inibi degentibus præsentibus et futuris etc.

Theodardi N... Montalbani.

*forte Caturcino

at instrumenta hæc posteriora authentica non sunt,

11 *Hæc monumenta omnino probarent cultum* S. Antonini *viguisse sæculo* VIII, *modo talia forent, ut de earum auctoritate nullum esset dubium. Verum laudati scriptores Historiæ Occitaniæ tom.* I *pag.* 622 *contendunt, hisce monumentis, quæ perperam nominant* chartas Pipini *aut* Pipino attributas, *propter interpolationes, anachronismos, et facta veræ historiæ contraria, probari non posse, reliquias* S. Antonini *sæculo* VIII *servatas fuisse in dicta abbatia. Attamen non satis perspicio, cur adeo omnem illis monumentis auctoritatem abrogare debeamus, ut ne quidem crederemus ea, quæ aliunde admodum verisimilia sunt. Certe verisimile est abbatiam* S. Antonini, *quæ exstabat tempore Ludovici Pii, eo imperatore antiquiorem esse, et non aliunde* S. Antonini *nomen eidem fuisse datum, quam quia ejus reliquiæ ibidem servabantur. Itaque libenter quidem fateor monumenta illa haberi non posse tanquam authenticas Pipini chartas, cum Baluzianum scriptum fuerit tempore Ludovici Pii aut serius; verum nec edita fuerunt ut chartæ Pipini, sed prius ut Notitiæ eorum, quæ Pipinus, Carolus Magnus ac Ludovicus Pius monasterio* S. Antonini *concesserant, alterum de solo Pipino agit. Quapropter, cum Notitia a Baluzio edita antiqua sit, nec multis saltem defectibus aperte laboret, ex ea verisimile fit, dona quædam per Pipinum, Carolum, Ludovicum data fuisse abbatiæ* S. Antonini, *Sanctique caput in eadem abbatia miraculis claruisse; nec ideo dictam Notitiam inter instrumenta authentica habendam censeo. Imo ipsi Scriptores laudati ad annum* 767 *ex monumento suo, quod vitiosum est Baluziano, referunt Pipinum se contulisse ad monasterium* S. Antonini, *ut de prosperitate expeditionis suæ gratias Deo ageret, multaque dedisse monasterio. Addunt tamen aliqua in illo instrumento haberi, quæ apparent dubia; sed non omnia idcirco falsa esse, asserunt.* F

ita ut cultus Sancti sæculo VIII probabilis sit, non certus: Sanctus miraculis fulsit sæculo XI.

12 *Idem ego de utroque existimo; atque ideo, quæ in iis leguntur de* S. Antonino, *tantum adduco ut verisimilia, non ut plane certa. Attamen certum est, monasterium istud saltem ab initio sæculi* XI *votivis peregrinationibus Sanctique miraculis tam celebre fuisse, ut locus excreverit in oppidum, et vicecomitatum, cujus vicecomes jam memoratur anno* 1083, *ut videre est in laudata Occitaniæ Historia tom.* II *pag.* 264. *Ademarus Chabannensis in Chronico, quod perduxit usque ad annum* 1029, *apud Labbeum tom.* II *Biblioth. pag.* 179 *sic habet:* Ea tempestate S. Leonardus confessor in Lemovicino, et S. Antoninus martyr in Cadurcino miraculis cœperunt coruscare, et undique populi eo confluxerunt. *Hæc ille circa annum* 1015 *aut* 1020, *nam singula suis annis non affigit. Inter celebriora Sanctorum loca, quæ Robertus Francorum rex sub finem vitæ visitavit, teste Helgaldo in ejus Vita apud Chesnium tom.* IV *pag.* 76, *recensetur etiam hæc* S. Antonini *ecclesia.*

A *sia. De pluribus donationibus eidem factis agunt sparsim auctores Historiæ Occitaniæ, qui et de hodierno antiquæ illius abbatiæ statu sic scribunt tom. I pag* 622 : Hæc abbatia eadem est cum monasterio S. Antonini, quod etiamnum subsistit (*sine titulo abbatiæ*) in limitibus provinciæ Rutenensis, Cadurcensis et Albigensis, quodque adhuc est Canonicorum regularium Congregationis Franciæ. *Oppidum, quod alias munitum fuit, cum ecclesia spectat ad Rutenensem provinciam.*

Monasterium Lezatense alterius S. Antonii

13 *Mabillonius in Annalibus tom.* II *pag.* 438, *assignato* S. Antonini *monasterio in Rutenis, de alio hæc subdit :* Est et monasterium sancti Antonii de Lezato in comitatu Fuxensi ; at medio seculo decimo conditum. *Deinde tamen pag.* 617 *refert primordia ejusdem monasterii ad annum fere* 840. *Rursum tom.* III *ad annum.* 940 *num.* 13 *resumpsit priorem sententiam, retulitque primordia Lezatensis monasterii*, quod sancti Antonii et sancti Petri a posteris dictum est, a corpore sancti Antonii confessoris, ut perhibent, istuc translato, *ad* B *annum circiter* 940. *Demum in corrigendis istius tomi addit sequentia :* Alii Lezatensis monasterii originem, quæ sane obscurissima est, ad seculum nonum referunt, ut dixi libro XXXII. *Scriptores Historiæ Occitaniæ monasterium* S. Antonii *Lezatense conditum putant anno fere* 845, *uti habent tom.* I *pag.* 541, *fundatoremque agnoscunt Antonium vicecomitem Biterrensem. Iidem inter probationes tom.* II *col.* 161 *recitant chartam anni* 1002, *et col.* 393 *aliam anni* 1114, *in quibus fit mentio de reliquiis S. Antonii in abbatia Lezatensi servatis. Apud nos etiam tom.* II *Januarii pag.* 195 *quædam leguntur de earumdem reliquiarum translatione. Verum S. Antonius Lezatensis ubique vocatur confessor, ita ut alius videatur a* S. Antonino *martyre. Vehementer itaque desideramus cognoscere, cujus sancti Antonii reliquias Lezatenses se habuisse credant. Ab hac digressione, cui occasionem dedit Mabillonii notatio, redeamus ad* S. Antoninum *martyrem.*

Sanctus præcipue colitur Apamiis in Gallia Narbonensi,

14 *Hunc Sanctum sibi præ ceteris vendicat civitas Apamiensis in Gallia Narbonensi, eique attribuitur a Baronio, qui* S. Antoninum *Mar-* C *tyrologio Romano inscripsit die* II *Septembris in hunc modum :* Pamiæ in Gallia S. Antonini martyris, cujus reliquiæ in ecclesia Palentina (*in Hispania*) magna veneratione asservantur. *Hunc Martyrologii textum facile ab omni errore excusare possemus, etiamsi certum esset sanctum* Antoninum *ibidem non esse passum, cum Apamiis in Gallia Narbonensi annuntiari potuerit ob celeberrimam venerationem, qua ibidem colitur a multis seculis. Hinc in Martyrologio Parisiensi recte memoratur his verbis :* Eodem die, natalis sancti Antonini martyris, Apamiarum in Occitania patroni ; cujus nomine extat ecclesia in diœcesi Parisiensi apud Castra Brigensia. *Verum non æque excusari potest annotatio Baronii, nisi revera Apamiis in Occitania passus sit* Antoninus. *Hæc enim observat :* Passus est autem non Apameæ in Syria, ut multi opinati sunt ; sed Pamiæ apud Tolosam, ut constat ex tabulis ecclesiæ Palentinæ, in qua ejus dies natalis solemniter agitur, ubi sacræ corporis ejus reliquiæ requiescunt. *De reliquiis Palentiæ in Hispania servatis agetur infra.*

15 *Civitas Pamiensis, aut Appamiensis, cujus hodie patronus est* S. Antoninus, *ad episcopalem dignitatem evecta est anno* 1295 *aut* 1296, *uti varii narrant scriptores. Bernardus Guidonis, qui eodem vivebat tempore, in Vita Bonifacii VIII rem exponit hoc modo :* Item quod iste Bonifacius anno secundo sui pontificatus abbatiam sancti Antonii Canonicorum Regularium tunc villæ Appamiarum in ecclesiam cathedralem de novo erexit, et de ipsa villa constituit civitatem, et Bernardum Seichetti tunc ipsius monasterii abbatem, episcopum primum instituit in eadem, et ipsam ecclesiam cum certis et pluribus ecclesiis et monasteriis et reditibus diversis optime dotavit et limitavit. *Spondanus, ejusdem urbis deinde episcopus, ad annum* 1296 *num.* 8 *testatur, bullam erectionis datam fuisse anno* 1295, *sed anno* 1296 *publicatam. Verumtamen possessionem erecti episcopatus non statim adiit Bernardus ; obsistente Philippo IV Francorum rege : verum S. Ludovicus eodem anno* 1296 *ex Ordine Minorum ad Tolosanum episcopatum evectus, simul Apamiensem rexit usque ad mortem, ut recte exponit laudatus Spondanus. Audi Guilhelmum Nangium in Chronico ad annum* 1296, *ubi sic habet :* Urbs Appamia a E Tholosano episcopatu hoc tempore separata proprium episcopum per Papam Bonifacium obtinuit ; sed protinus Ludovicus filius regis Siciliæ Frater Minor duos integraliter est ab ipso Papa Bonifacio consecutus. *Idem ad annum* 1298 : Mortuo (XIX *Augusti præcedentis anni*) Ludovico Tholosanæ urbis episcopo, Appamea a Tholosa separata proprium suscepit episcopum, *eumdem videlicet Bernardum, quem Pontifex ab initio statuerat. Hinc corrigenda sunt pauca, quæ de his dicta sunt tom.* III *Augusti pag.* 783, *in S. Ludovico Tolosano num.* 38, *ubi Spondanus perperam corrigitur.*

Apamiæ ecclesia, cujus est patronus, anno 1295 facta est cathedralis

16 *Quemadmodum ex dictis certo constat de tempore, quo abbatia* S. Antonini *ad episcopalem dignitatem erecta est, sic prorsus obscurum est et incertum, quo tempore abbatia ipsa fundata fuerit, cultusque Sancti ibidem inchoatus. Circa initium seculi* XIII *abbatia eo usque excreverat, ut ad eam pertineret oppidum Apamiense, quod castrum more illius temporis vocatur. Habebat eodem tempore corpus* S. Antonini, *quod annis singulis in supplicatione circumferebatur. Utrumque discimus ex Historia Albigensium Petri Val-* F *lium Cernaii monachi, qui Apamiarum frequenter meminit. Refert cap.* XXIV *abbatem S.* Antonini *venisse ad Simonem Montfortium, ducem crucesignatorum contra Albigenses, ut ei traderet Apamias, ipsamque traditionem hisce exponit verbis :* Comes (*Montfortius*) recto itinere Appamias pervenit, quem abbas honorifice suscepit, et castrum Appamiarum ipsi tradidit, quod comes ab eo recepit, et fecit abbati hominium, sicut debebat. Castrum siquidem proprie erat de dominio abbatis et Canonicorum S. Antonini, qui erant Canonici Regulares, et nullus in eo debebat habere aliquid, nisi ab abbate. Sed pessimus comes Fuxensis, qui castrum illud tenere debebat ab abbate, totum sibi malitiose volebat vendicare, ut inferius ostendemus.

[illegible] abbatia [illegible] XIII [illegible]

17 *Idem auctor cap.* XLIV *et* XLV *varia refert, a comite Fuxensi patrata contra abbatem canonicosque* S. Antonini. *Ex istis tantum seligo ea, quæ de corpore* S. Antonini *mentionem faciunt. Comes Fuxi, ut furias expleat, voluit ut abbas traderet sine mora claves monasterii, quod abbas facere noluit. Verumtamen timens abbas, ne* tyrannus

[illegible]

AUCTORE J. S.

tyrannus ille easdem claves auferret per vio- lentiam, intravit, et claves sæpe dictas posuit super corpus S. Antonini martyris, quod erat super altare cum multis aliis Sanctorum reliquiis, in cujus etiam Sancti honorem ecclesia illa erat fundata. Prædictus autem comes secutus abba- tem, non deferens ecclesiæ, Sanctorum reli- quias non attendens, de super corpus sanctissimi Martyris sacrorum impudentissimus violator cla- ves rapuit prænotatas *etc. Deinde cap.* XLV: Est quædam ecclesia in supercilio montis cujusdam prope dictum monasterium, quam cum semel, sicut consuetum habent, in anno visitarent Ca- nonici, et cum processione veneranda corpus sui patroni venerabilis Antonini honorifice deporta- rent, prædictum comitem sorte fortuita equitan- tem contigit pertransire; qui nec Deo, nec san- cto Martyri, nec religiosæ processioni deferens, saltem signis extrinsecis humiliari non potuit, nec de equo, cui insidebat, curavit descendere, sed exerto superbiæ collo, et elatione cervi- cosa, quæ sibi plurima erat domestica, pompa- tice præterivit. Quod videns quidam vir vene- rabilis, abbas videlicet de Monte S. Mariæ, B Cisterciensis Ordinis, qui .. tunc temporis pro- cessioni illi intererat, exclamavit post ipsum: Comes, tu non defers domino tuo sancto Martyri, scias, quod in villa, in qua ex parte Sancti dominium habes modo, privaberis ipso dominio, ita ut, Sancto faciente, te vivente, sentias exhæredatum. Cujus boni viri dicta fides sequitur, sicut rei exitu manifestissime de- claratur. *Hæc omnia abunde ostendunt, cultum* S. Antonini *celebrem viguisse in ipsius abbatia, hancque præpotentem fuisse, ac Sancti corpus habuisse, aut certe id existimasse, circa initium sæculi* XIII, *quo prædentia contigerunt. De corpore* S. Antonini *servato in prædicta abbatia etiam mentio fit in charta anni* 1228, *recitata in Historia Occitaniæ tom.* III *inter instrumenta col.* 217.

castrum Apamiæ et villa Fredelacensis jam sæculo XII erant sub dominio abbatiæ:

18 *Ibidem col.* 216 *edita est charta anni* 1209 *de pactis inter abbatem* S. Antonini *et Simonem Montfortium, in qua* Vitalis Fredalensis eccle- siæ abbas, *id est, abbas monasterii* S. Antonini, *sic loquitur:* Concedo tibi Simoni comiti .. ca- strum Appamiarum cum fortesa, et fortesas *, quæ ibi sunt, et in antea erunt, et totam vil- C lam tam veterem quam novam, adjacentem ipsi castro Appamiarum, ut fidelis custos de ipso ca- stro et villa maneas, et de villa Fredalensi, et de omni abbatia, et de toto honore ad ipsam abbatiam pertinente, verus adjutor et deffensor existas, ad honorem Dei et sancti Antonini, et clericorum ejus tam præsentium quam futurorum *etc. Vetusta magis est charta alia anni* 1149, *quam laudati scriptores ediderunt tom.* II *inter instrumenta col.* 525. *In hac describitur conven- tio inter Raymundum episcopum Tolosanum, qui simul erat abbas* S. Antonini, *et Rogerium-Ber- nardi comitem Fuxensem, memoratque comes* totam villam Fredelaci, et castrum Appamiæ, et totam villam tam veterem quam novam adja- centem ipsi castro Appamiæ *etc. Idem castrum Appamiæ memoratur in Charta anni* MCXI *de pactis inter abbatem* S. Antonini *et Rogerium II comitem Fuxensem, quod ipse et patruus ipsius injuste possedissent villam Fredelaci et* S. Anto- nini *abbatiam*, quæ, *inquit*, ab antecessoribus nostris, a comite videlicet Fuxi et Carcassonæ juste vel injuste numquam ablata, vel possessa fuerunt

* i. e. castella munita

D

At verisimilius ratione ostenditur non diu ante fuisse conditum.

19 *Verum observo idem non dici de castro Appamiæ, quod fuerit injuste abbatiæ ablatum. Idem tamen castrum inter ea recenset, quæ ab- batiæ restituit, dum hæc deinde subjungit idem comes:* Reddo ... Domino Deo et sancto An- tonino, et abbatibus futuris canonice electis, et Isarno priori, et successoribus suis, et cano- nicis tam præsentibus quam futuris totam villam Fredelaci, et castrum Appamiæ, et omnem ab- batiam S. Antonini, *id est, totum abbatiæ ter- ritorium. Porro ex restitutione castri Apamiensis, quod comes non dicit se abbatiæ abstulisse, pro- babiliter colligi potest, castrum istud conditum fuisse in territorio abbatiæ, atque eo quidem tempore, quo Rogerius II ejusve patruus ter- ritorium istud injuste usurpabant: nam sic inter injuste ablata numerari non debebat, et tamen aliquo modo restitui, cum in alieno conditum esset territorio. Confirmatur hæc conjectura ex eo, quod ante illud tempus nulla uspiam de castro Apamiarum exstet memoria, uti testantur lau- dati sæpe scriptores Historiæ Occitaniæ tom.* II *pag.* 358, *ubi conjecturam sic exponunt:* Cre- dimus istud *(castrum)* ædificatum in fundo mo- E nasterii jussu Rogerii II post reditum ipsius ex Terra sancta, eique impositum nomen Apameæ vel Apamiæ, in memoriam urbis Apameæ in Syria, ex qua Rogerius reliquias attulerat, forsan etiam S. Antonini, hujusce urbis martyris. Unde factum fuerit, ut hic sanctus Antoninus confunderetur cum S. Antonino martyre Aquitano, antiquo abbatiæ Fredelacensis patrono. *Altera hæc est conjectura de Sancto ipso, de qua postmodum. Nunc solum addo, castrum comiti mox tradi- tum fuisse custodiendum, pactumque firmatum fuisse juramento comitis facto* super corpus beati Antonini. *De eo autem corpore nulla quoque antiquior mentio, quæ fidem mereatur, quam hæc anni* MCXI.

Abbatia Fredelacensis jam S. Antonini nomen habuit sæculo XI.

20 *Verumtamen abbatia* S. Antonini *Frede- lacensis, quæ deinde Apamiensis nominata est, multo est antiquior, etiam sub nomine* S. Anto- nini. *In Vita S. Raymundi episcopi Balbastren- sis, edita tom.* IV *Junii, pag.* 127 *de eo dicitur:* Tandem ad litterarum sponte rediit studium, atque in beati Antonini Fredalicii religiosa ec- clesia oblatus a parentibus, canonicæ normæ devote subiit jugum. *Ex hisce scriptoris coævi* F *verbis certo colligitur, ecclesiam illam* S. Antonini *floruisse sæculo* XI, *cum Raymundus*, elapsis interea plurimis annis, *episcopus electus sit circa annum* 1104, *postquam Prior fuerat S. Saturnini Tolosæ. Alia instrumenta sæculi* XI, *in quibus fit mentio ecclesiæ Fredelacensis* S. Antonini, *recitantur tom.* II *Historiæ Occitaniæ, sed ne- cesse non est omnia huc transferre. Col.* 238 *legitur epistola Rogerii comitis Fuxensis ad S. Hu- gonem abbatem Cluniacensem, scripta circa an- num* 1060, *in qua comes sic loquitur:* Tibi, Hugo, sancte viventi, famosissimo per orbem Cluniacensi abbati, ego Rodgarius et conjux mea pro adquisitione vitæ æternæ concedi- mus, cum omnibus ad se pertinentibus, cum assensu et ultroneo consensu comitis Tolo- sani, locum sancti Antonini, qui vulgo vocatur Fredeleiz, quatenus ibi monastici habitus, te statuente, regularis inseratur ordo *etc. At non videtur reformatio facta per Cluniacenses: nam Fredelacenses manserunt Canonici Regulares, uti erant, quemadmodum patet ex verbis mox adductis Vitæ S. Raymundi. Idem observarunt auctores laudatæ Historiæ pag.* 206, *quia comi-*

tes

A *tes Fuxenses perrexerunt possidere bona monasterii usque ad annum* MCXI.

atque etiam sæculo x, quo videtur condita.

21 *Ediderunt illi etiam post Mabillonium tom.* II *col.* 107 *et seq. testamentum Raymundi I comitis Rutenensis et marchionis Gothiæ, seu codicillum anni* 961, *in quo reperitur prima mentio abbatiæ Fredelacensis* S. Antonini *his verbis :* Et illo alode de Carlhago Rogerio filio Arnaldo remaneat ; post suum discessum sancti Antonini Fredelesio remaneat. *Deinde duo adhuc legata ecclesiæ* S. Antonini *donantur in eodem codicillo ; sed hisce locis intelligenda videtur ecclesia* S. Antonini *in Rutenis ante memorata. Porro laudati scriptores pag.* 93 *suspicantur, abbatiam circa idem tempus, aut certe non diu ante fundatam esse per Arnaldum comitem Carcassonensem aut Rogerium ipsius filium, cum in ipsorum esset dominio. Itaque sæculo* X *verosimiliter condita est hæc abbatia, quæ nomen* S. Antonini *videtur ab initio habuisse, aut certe habuit circa medium sæculi* X. *Verum de reliquiis, aut corpore Sancti ibidem servato, nullibi quidquam dicitur ante sæculum* XII, *præterquam in apocryphis translationis Actis, quæ nunc examinanda veniunt.*

B

§ III. Acta translati corporis anno DCCCLXXXVII prorsus fabulosa : cultus S. Antonini in Hispania, qui verosimiliter non est inchoatus ante irruptionem Saracenorum, sæculo VIII factam.

Circumfertur aliquod instrumentum, in quo corpus translatum dicitur anno 887,

Catellus *in Historia Occitaniæ lib.* IV *pag.* 621 *testatur, se Acta Ms. translationis* S. Antonini *vidisse in bibliotheca Patrum Prædicatorum Tolosæ, eaque exarata esse litteris admodum antiquis. Suspicor insinuari Acta illa, quæ recitavit Nicolaus Bertrandi in Opere de Gestis Tolosanorum fol.* 22 *et* 23, *aut certe illis similia : nam idem annus* 887 *utroque loco assignatur translationi, eædemque fere personæ dicun-* C *tur interfuisse. Sollerius in* S. Antonino *num.* 28 *examen illorum Actorum in hunc locum rejecit, ne præmature aliquid statueret. Verum auctores Historiæ Occitaniæ tom.* II *pag.* 528 *abunde probarunt, nullam Actis istis fidem deberi, eorumque argumenta huc breviter transferam. Hoc Actorum initium apud Catellum :* Anno ab Incarnatione Domini octingentesimo octuagesimo septimo, decimo tertio Calendas Junii ; translatio corporis beati martyris Antonini, Carolo minore rege Francorum regnante. *Deinde personæ, quæ dicuntur adfuisse translationi, sic exprimuntur :* Ad translationem reliquiarum gloriosissimi martyris Antonini adfuerunt testes idonei, scilicet præsules sanctissimi, et diversæ sanctitatis viri illustrissimi, quorum nomina hæc sunt, Theodardus archiepiscopus Narbonæ, et cum illo Arnulphus episcopus Carcassonæ, et venerabilis Raymundus Tolosæ episcopus, Rogerius episcopus Coseranensis, *(cum)* Fulcrano Rodonicæ (Ruthenæ *aut* Ruthenicæ *legendum suspicatur Catellus)* et Albiensi episcopo nomine Flotardo, et Caturcensi episcopo nomine Geraldo, ex quorum jussu, et precibus aliorum virorum nobilium, et ex præcepto nobilissimi Carcassonæ comitis nomine Rogerio *(Rogerii,)* hæc omnia, quæ vidimus *(et)* audivimus, scripsimus et testificati sumus. *Apud Bertrandum Albiensis episcopus omittitur, et Rutenensis nominatur* Flotardus. *Sed illa diversitas exigui est momenti.*

AUCTORE J. S.

verum illud anachronismis scatet,

23 *Verum majora dicti instrumenti vitia observant laudati scriptores. Primo verba,* Carolo minore rege Francorum regnante, *nec congruunt Carolo Crasso imperatori, nec Carolo Simplici Francorum regi, multo minus alteri cuilibet Carolo. Quippe Carolus Crassus nullibi vocatus reperitur* Carolus Minor, *dicendusque potius erat* imperator *quam* rex Francorum. *Carolus Simplex needum regnabat anno* 887, *nec regnum adeptus est ante annum* 893. *Neutri igitur congruunt verba epochæ relatæ. Secundo inducitur hic* Rogerius *comes Carcassonensis. At, inquiunt,* Nullum novimus Rogerium comitem Carcassonensem ante seculum X. *Tertio idem de episcopis, qui præsentes fuisse dicuntur, sic disserunt :* Si excipiamus Theodardum archiepiscopum Narbonensem, qui revera vivebat *(eique ecclesiæ præerat)* anno DCCCLXXXVII, nullum habemus E argumentum, alios antistites, qui huic translationi adfuisse asseruntur, eo tempore præfuisse ecclesiis, quæ ipsis attribuuntur. Quin imo de aliquibus eorum argumenta habemus probantia contrarium. Scimus revera Willerannum *(seu* Gisleramnum) tunc præfuisse ecclesiæ Carcassonensi, illumque anno DCCCLXXXVII cum metropolitano suo interfuisse concilio Nemausensi habito in villa Portu, non vero assertum illum Arnulphum. Tolosanus episcopus eodem tempore erat Bernardus seu Berno, uti et anno DCCCXC ; non autem Raymundus. Fulcrannus Lutevensis episcopus *(qui supra omissus, reliquis annumeratur, seu potius substituitur Fulcranno Rutenensi, a Catello pag.* 853, electus non est ante medium seculi X. *(Vide Galliam Christianam tom.* VI *col.* 532, *ubi electus dicitur anno* 949). Demum secundum Acta laudati concilii Nemausensis, mense Novembri anni DCCCLXXXVII Eligius erat episcopus Albiensis, *(uti etiam legitur in Gallia Christiana tom.* I *col.* 7) non autem Frotardus, et Adolenus illi jam successerat anno DCCCXCI. Omnes hæ rationes nullum no- F bis relinquunt dubium, quin Acta hujus translationis prorsus sint supposititia.

et prorsus est supposititium.

24 *Si ipsa translationis Acta apud Bertrandum perlegere quis voluerit attento animo, vix dubitare poterit, quin ejusdem sint auctoris, qui Vitam et martyrium Sancti tot fabulis implevit, ut in tota ejus relatione nihil inveniam, quod pro certo amplecti ausim. Porro quam varia sint, quam fabulosa omnia* S. Antonini *Acta, quæ edita habentur et Mss., abunde explicuit Sollerius in Commentario suo prodromo* § III, *ita ut necesse non sit de illis aliquid hic superaddere. Jam vero cum translatio asserta anno* 887 *nullo alio nitatur fundamento, quam Actis modo discussis et nullam prorsus fidem merentibus, de corpore* S. Antonini *nihil asserere tuto possumus, nisi servatum fuisse in abbatia Fredelacensi a sæculo saltem* XII. *Nunc etiam examinare oportet, a quo tempore reliquiæ* S. Antonini *fuerint in Hispania, ac quam antiqua ibidem sit ejusdem Sancti veneratio, ut ex omnibus istis lux aliqua affulgeat, qua discernamus, unusne, an duo, aut plures fuerint Antonini, qui a multis sæculis coluntur locis tam diversis.*

25 Venerationem

AUCTORE J. S.

Antiquus Sancti cultus in Hispania colligitur ex ecclesia ejus invento sæculo XI;

25 *Venerationem* S. Antonini *martyris antiquam esse Palentiæ in Hispania, ex variis monumentis discimus. Primo enim de hoc Sancto mentio fit in Breviario Toletano, seu Mozarabico, ubi ad II Septembris ejus festivitas annuntiatur. Deinde Rodericus Ximenes archiepiscopus Toletanus lib.* VI *de Rebus Hispaniæ cap.* VI *hæc narrat ad propositum nostrum de Sanctio Majore Navarræ rege, qui floruit sæculo* XI : Rex Sancius, dictus Major, patriæ finibus dilatatis, et pace inter filios ordinata, contra Veremundum regem Legionis arma commovit, et de regno ejus loca plurima acquisivit. Hic Sancius dum quadam die se in venationis studio recrearet aprum secutus, contigit in civitate olim nobili, tunc deserta, quæ Palentia dicebatur, cryptam in forma ecclesiæ invenire, et altare in honorem sancti Antonini martyris adhuc exstans. Ad quam cum aper fugiens advenisset, et rex vibrato venabulo feram in crypta occidere voluisset, divino percussus miraculo, quod proposuit, non potuit adimplere. Obriguit enim brachium ejus dextrum, et sic aper illæsus evasit. Rex autem B conversus ad preces, beati martyris Antonini suffragium imploravit, et illico destitutus * jussit civitatem diruptam reparari, et super cryptam ecclesiam ædificari, et procuravit ibidem episcopum consecrari, et totam civitatem cum omnibus terminis et pleno dominio episcopo et ecclesiæ donatione obtulit liberali, villas et possessiones alias superaddens, quibus adhuc hodie gaudet ecclesia Palentina. *Hæc sæculo* XIII *Rodericus. Eadem alii historici Hispani post ipsum memorarunt. Ex hac historia, modo omnia satis sint vera, de quo dubitari potest, colligitur, venerationem* S. Antonini *Palentiæ viguisse a sæculo* XI, *et haud dubie citius, cum ecclesia ejus sæculo* XI *jaceret destructa.*

* *forte restitutus*

Hispani hanc conditam volunt ante irruptionem Saracenorum, in qua sæculo VIII destructam dicunt urbem :

26 *Quin imo ex eadem historia inferunt Hispani, ejusdem Sancti cultum jam inchoatum fuisse tempore Gothorum ante Saracenorum irruptionem in Hispaniam, quæ contigit circa annum* 711. *Plerique enim contendunt Palentiam cum ecclesia* S. Antonini *in dicta invasione Saracenorum fuisse vastatam, atque in ruinis suis jacuisse trecentis circiter annis, donec sæculo* XI *a Sanctio sit instaurata. Franciscus de Sandoval* C *canonicus Palentinus in Discursu apologetico, quo probare nititur* S. Antoninum *in Hispania cultum esse alium a* S. Antonino *Apamiensium patrono,* § V *et late ostendere nititur, et præter auctoritatem variorum scriptorum, qui eam opinionem amplexi sunt, adducit fragmentum litterarum sub nomine ipsius Sancii regis, quem pag.* 47 *sic scribentem inducit :* Reperimus Pallentinam ecclesiam antiquitus ab Agarenis destructam, et plusquam trecentis annis ab episcopali regimine, *etc. Addit fragmentum litterarum nomine Ferdinandi Magni, in quibus idem asseritur. Sancii litteras datas asserit anno* 1037, *alteras anno* 1060. *Sane res satis esset certa ex hisce litteris, si hæ ipsæ viderentur authenticæ. Verum litterarum stylus neutiquam congruit sæculo* XI ; *et vita Sancii Majoris passim a scriptoribus non producitur usque ad annum* 1037, *sed obitus ipsius communius affigitur anno* 1035, *camque mortis ejus epocham variis rationibus confirmat Pagius in Critica ad annum* 1032 *num.* 6.

27 *Porro, cum dicta instrumenta videantur supposititia, dubia fit sententia Hispanorum de destructione Palentiæ, licet aliunde utcumque* D *probabile appareat, illam civitatem in primo Saracenorum in Hispaniam ingressu desolatam fuisse : nam nullam illius mentionem invenio in bellis Saracenos inter et Christianos varia fortuna deinde gestis in regno Legionensi reliquaque Hispania. Ambrosius Morales in Chronico universali Hispaniæ lib.* XVII *cap.* XLIV *instaurationem Palentiæ atque ecclesiæ* S. Antonini *refert, prout eam dedimus ex Roderico, additque sequentia ad propositum nostrum :* Cernitur hodieque crypta *(inventa a Sancio)* sub choro canonicorum, cum altari et lampade intus positis ad conservandam antiquam istius loci venerationem. Multum autem extensa esse debuit veneratio sancti martyris Antonini per hanc regionem, cum etiam ecclesia major Metinæ Campensis * eumdem habeat patronum, existentibus etiam aliis quibusdam in hac regione ecclesiis, quæ ejusdem gaudent patrocinio. *Ob dicta, nec certo affirmare ausim, cultum* S. Antonini *inchoatum fuisse in Hispania initio sæculi* VIII, *aut citius : nec id contentiose negare velim. Quippe inventio ecclesiæ* S. Antonini *in diruta urbe Palentina non tam certa apparet ab auctoritate Roderici, qui primus eam retulit historiam, ut nullum pati possit dubium.* E *Rursus omnino certum non est, quod Palentia ab initio irruptionis Saracenorum fuerit diruta. Certum igitur esse nequit, quod ex incertis hisce colligitur, ecclesiam* S. Antonini *Palentiæ fuisse ab initio sæculi* VIII.

verum nec certis monumentis probatur a sæculo VIII destructam fuisse Palentiam,

* Medina del Campo

nec ipsa inventio ecclesiæ satis est certa :

28 *Quin potius non admodum apparet verisimile, in ecclesia per trecentos annos deserta superfuisse altare, illudque statim agnosci potuisse, ejusque patronum* Antoninum. *Sane si expendamus relationem Roderici, prout eamdem exponunt Sandovallius, aliique scriptores Hispani eidem consentientes, similior videbitur populari traditioni, quam veræ historiæ. Sancius, ait Rodericus,* in civitate tunc deserta *(per trecentos annos, si credimus Hispanis)* invenit cryptam, . . et altare in honorem sancti Antonini martyris adhuc exstans. *Cum autem volenti* feram in crypta occidere *brachium obriguisset,* beati martyris Antonini suffragium imploravit, *et sanatus* ecclesiam *cum urbe ædificavit. Non satis hic percipio, quomodo rex Sancius statim agnoverit altare illud fuisse* S. Antonini, *si per trecentos annos fuerat locus desertus.* F *Nihilo magis intelligo, cur idem rex divinitus percussus* S. Antonini *potius, quam alterius Sancti, patrocinium imploraverit. Credibile non est, in crypta per trecentos annos deserta altare fuisse iis notabile indiciis, ut primo intuitu agnitum fuerit, cui sacrum esset Patrono. Æque incredibile est, regem non imploraturum fuisse opem divinam, priusquam examinari curasset, cujus esset altare, quod violare voluerat. Mariana lib.* VIII *cap.* XIV *narrat quidem eamdem Sancii historiam, sed caute subjungit hæc verba :* Nos fidem neque adjungimus, neque detrahimus : quam res meretur, ex se lectores statuant. *Surita camdem videtur suspectam habuisse historiam, cum lib.* I *Annalium cap.* XIII *referat gesta Sancii Magni, atque de hisce ne verbo quidem meminerit, solum referens, amplas possessiones et reditus ecclesiæ cathedrali Palentinæ per Sancium donatos.*

29 *Ex dictis collige, totam illa... historiam de invento antiquo* S. Antonini *altari satis incertam esse, ideoque ex ea certo inferri non posse cultum fuisse* S. Antoninum *Palentiæ ante destructionem istius urbis, præsertim si illa fuerit*

destructa

cultus ergo Sancti ... VIII est incertus, ... tantum ... sæculo XI:

A *destructa sæculo* VIII, *ut volunt Hispani. Si quis vero existimaret, destructionem Palentiæ contigisse sub finem sæculi* X, *quando Almanzor Cordubæ rex Saracenus* (*alias* Alhagib) *præter multa alia Hispaniæ loca totum regnum Legionense vastavit ipsamque urbem Legionem occupavit, ut narrat Rodericus lib.* V *cap.* XIV *et* XV, *probabilior redderetur relatio Roderici, qui nullibi dicit, quamdiu deserta jacuerit Palentia. Verum ex conjectura illa, etiamsi certior esset quam revera sit, tantum sequeretur ecclesiam* S. Antonini *extitisse sæculo* X, *et instauratam fuisse a Sancio, postquam annis circiter quadraginta fuerat desolata. Porro si conjecturis agendum, ut in re incerta, mihi verisimilius apparet, cultum* S. Antonini *cœpisse Palentiæ cum urbis instauratione, translatis eo per Sancium ejusve successorem laudati Sancti reliquiis. Nam verisimile non est, cultum fuisse* S. Antoninum *Palentiæ, aut in aliis Hispaniæ locis, priusquam ibidem ejus reliquiæ haberentur. Nec etiam credibile apparet, reliquias ejusdem Palentiæ fuisse ante urbis destructionem, cum sic verosimiliter fuissent deperditæ.* B *Malim igitur suspicari, Sancti reliquias eo portatas esse per ipsum Sancium urbis instauratorem, qui eas facile accipere potuit ex abbatia Fredelacensi, regno suo vicina, ubi servabantur sæculo* XI.

Colitur S. Antoninus Palentiæ ut patronus: celebratur etiam festum translationis.

30 *Ecclesia Palentina non modo celebrat festum S. patroni sui* Antonini II *Septembris, sed etiam translationem* XVIII *Maii. Annuntiant eam translationis festivitatem Tamayus in Martyrologio Hispanico, et Ferrarius in Catalogo generali his verbis :* Palentiæ in Hispania translatio S. Antonini martyris ejusdem urbis patroni. *Tamayus vero in annotatis ex verbis Officii, quod in festo translationis recitatur, ostendit non celebrari translationem aliquam corporis ex Gallia in Hispaniam ; verum translationem, quæ in Gallia facta dicitur. Unde patet, Palentinos sibi non attribuere corpus* S. Antonini, *sed aliquas tantum ejusdem Sancti reliquias. Hæ, si Tamayo credimus loco mox citato, sunt* brachium dexterum cum ejus scapula. *Hoc sensu recte exponi possunt verba Martyrologii Romani de* S. Antonino *martyre :* Cujus reliquiæ in ecclesia Palentina magna veneratione asservantur. *Officium usi-* C *tatum in ecclesia Palentina est de* S. Antonino, *quem Gallum Apamiensem credunt, nec acquieverunt Palentini pseudo-Dexteri aut Juliani figmentis, ex quibus Sandovallius, Bivarius, Tamayus, aliique Hispanum facere conati sunt. Alia argumenta, quibus Sandovallius aliique conati sunt Hispaniæ asserere* Antoninum, *deducuntur a tempore, quo Apamiensem vixisse volunt cum Actis fabulosis. Verum, etiamsi Acta illa essent vera, etiamsi sub Pipino vixisset in Gallia, ex dictis nostris de cultu in Hispania, corruerent vel sic Hispanorum argumenta. Omnino igitur credendum cum prudentioribus Hispanis, eumdem esse* Antoninum, *qui in Gallia colitur et in Hispania. At nunc demum inquirendum, quis sit ille* Antoninus, *quoque loco et tempore martyrii lauream adeptus, an idem cum* Antonino *Syro, an ab eodem distinctus, aliaque hujusmodi, quæ summis involuta sunt difficultatibus.*

§ IV. Examinatur et confirmatur sententia eorum, qui suspicantur S. Antoninum Apamiensem Syrum et Gallum eumdem esse.

Disputatur, an S. Antoninus Apamiensium patronus sit idem cum Apamiensi Syro:

P*hilippus Ferrarius in Catalogo generali ad* II *Septembris annuntiat* S. Antoninum *his verbis :* In Syria S. Antonini martyris. *Deinde in annotatis observat sequentia :* Is non diversus videtur ab eo, qui Pamiæ in Aquitania passus hac die in Martyrologio Romano refertur : suntque, qui pro Pamiæ in Gallia, Apamiæ in Syria legendum putent. Usuardus enim et cæteri Apamiæ, non Pamiæ, habent. *Tillemontius tom.* IV *Monument. eccl. nota* XV *in S. Dionysium Parisiensem discutit opinionem illam Ferrarii, eamque sic versat, ut eam ceteris omnibus præferre* E *videatur, quemadmodum etiam facit Bailletus ad* II *Septembris, ac tandem laudatus ante Sollerius noster ad diem* IV *Julii in S. Antonino Placentino* § III. *Verumtamen nullus illorum aliquid certi statuere intendit, et nominatim Sollerius exactius rei examen remisit ad hunc locum. Quapropter accurate expendendum, quæ, quamque solidæ pro hac opinione reperiantur rationes, atque utrum præponderent illis, quæ afferri possunt in contrarium. Scio rem arduam me suscipere, nec posse opinionem alterutram stabiliri argumentis plane evidentibus et certis. Nihilominus examen istud pro instituto nostro suscipiendum.*

Unus tantum Syrus annuntiatur in antiquis Martyrologiis non Gallus

32 *Prima ratio, quæ insinuat* S. Antoninum *in Gallia et Hispania celebrem, non esse alium a* S. Antonino *Syro, de quo egi* § I, *petitur ex antiquis Martyrologiis, in quibus notus non est* S. Antoninus *Apamiensis Gallus aut Hispanus, ut eodem loco jam ostendi ; ubi hæc ratio confirmata est ex eo, quod hodierna urbs Apamiensis in comitatu Fuxensi necdum exstaret, quando Usuardus, Ado, aliique martyrologi antiquiores* S. Antoninum *annuntiarunt Apamiæ aut pro-* F *pe Apamiam. Non itaque poterant Usuardus, Ado, Notkerus, atque auctor Romani Martyrologii parvi, designare Apamiam Gallicam, quæ nullibi erat; sed designarunt Apamiam in Syria. Sane Rabanus ad* II *Septembris* Antoninum *sic memorat :* In Syria Antonini pueri annorum viginti. *Dubitandum igitur non est, quin et Syrum annuntiaverint alii, qui Rabano fere erant contemporanei, etiamsi elogium diverso modo expresserint, secuti diversos codices Hieronymianos, aut diversa Actorum quorumdam fragmenta. Eruditi scriptores Historiæ Occitaniæ, qui alias volunt* S. Antoninum *patronum Apamiensium alium esse a Syro, candide agnoscunt in omnibus laudatis Martyrologiis annuntiari unicum* S. Antoninum *Syrum.*

qui non videtur a Syro distinctus:

33 *Quanti momenti sit hæc ratio, paucis accipe. Eodem die, quo Apamiæ, seu Apameæ in Syria, annuntiatur* S. Antoninus *ab Usuardo, Adone, aliisque laudatis martyrologis,* S. Antoninus *Apamiis in Gallia colitur. Quam vehementem hæc suspicionem ingerant, unum eumdemque utroque loco coli, unusquisque facile videbit. Deinde jam notum erat monasterium* S. Antonini

AUCTORE J. B.

S. Antonini in Rutenis anno 817, priusquam Usuardus, Ado, Rabanus et Notkerus Martyrologia sua conscriberent. Quis igitur credat Antoninum illius monasterii patronum ab illis omnibus ignoratum fuisse et prorsus omissum. Attamen, nisi idem sit cum S. Antonino Syro, ab illis non modo, sed ab aliis etiam omnibus per multa sæcula secutis, prætermissa fuit ipsius memoria. Si quis ad hæc respondere voluerit, alios etiam Sanctos Martyrologiis prædictis adscriptos non esse, de quorum tamen cultu et patria aliunde constat; ultro fatebor id verum esse de paucis. Verum sic verisimile non fit, idem contigisse de S. Antonino: nam de eo nullum habemus monumentum authenticum, quo possit certo Galliæ loco attribui; nulla quoque civitas eum sibi vindicare nititur, nisi ea sola, quæ tempore ejus martyrii non exstitit, et cui nulla cum verisimilitudine potest adscribi. Unde, quæso, accidere potuit, ut Galli æque ac Hispani sanctum Martyrem attribuerint urbi, cujus ante sæculum XII nulla reperiuntur vestigia, nisi quod monumenta quædam videantur habuisse, ex quibus B ducere Apamiæ revera martyrio coronatum, aut in ejus vicinia; et Gallicam Apamiam intellexerint pro Syriaca? Hic error facile obrepere potuit, et ob alias etiam rationes admodum est verisimilis.

initium cultus in Gallia translationi videtur adscribendum:

34 Videmus cultum Sancti in Gallia inchoatum fuisse sæculo VIII aut IX, quo exstabat monasterium S. Antonini in Valle nobili provinciæ Rutenensis. Nullum ante istud tempus de S. Antonino in Gallia monumentum, nullum apud scriptores Gallos reperitur verbum. Attamen verisimile est Sanctum esse passum sub imperatoribus gentilibus, aut certe non diu post, cum adhuc vigebat idololatria. Quæ igitur ratio dari poterit, cur nomen Sancti, qui deinde tantopere inclaruit, tot sæculis obscurum adeo fuerit in Gallia; præsertim cum nulla nota sit occasio, qua demum inclaruit? Unica, opinor, causa est, quod procul a Gallia fuerit coronatus martyrio, quodque sæculo VII aut VIII translatæ sint Sancti reliquiæ in Galliam. Sic cultus potuit inchoatus esse, atque accedentibus miraculis nomen paulatim celebre redditum. Accipe, lector studiose, quomodo in Actis referatur occasio inchoati cul- C tus in Rutenis, ubi Sancti nomen citius inclaruit quam Apamiis. Duo ex relatione illa, quamvis fabulosa, colligere poterimus; videlicet non alium esse Antoninum, aut certe non alium esse creditum, qui colitur in monasterio nominis sui in Rutenis, quam qui Apamiis celebratur. Alterum est, quod initium cultus ibidem adscribatur translationi capitis. Quippe Acta apud Labbeum tom. I bibliothecæ pag. 688 sic habent: Multorum igitur opinione relatum est, quod, cum caput sancti Martyris a carnificibus amputaretur, et in gurgite fluminis nefandissime jactaretur, statim angelica susceptione, opitulante Christo, in parvo est mausoleo collocatum, naviculaque angelico officio receptui parata depositum.

ut fit in Actis fabulosis translatio capitis

35 Tum denique per longa terrarum spatia, aquarum flumina decurrentia, per fluvium scilicet, qui Ateia nuncupatur, ad Garonnam usque perveniens fluvium, qui videlicet occiduas præterfluens expetit partes, continuatim natando alium, qui Tarnis dicitur, in Garonnam decidentem inveniens fluvium, Domino annuente, illico subsiluit in ipsum *. Deinde occidentales prætermittens decurrere partes, orientalia velociter expetivit climata. Retrogradum igitur arri- D piens cursum, per Tarnis fluvium introivit in Avarionis alveum. Sicque disponente Christi gratia, et angelica semper assistente custodia, ut fertur, in similitudine duarum aquilarum ad instar navis candidatarum, deducebatur navicula. Jam jamque feliciter properando pervenit ad locum sibi destinatum. Qui videlicet locus tunc temporis VALLIS vocitabatur NOBILIS, in quam denique vallem cujusdam principis magni, qui dicebatur Festus, erat habitatio. Quam scilicet habitationem, ut * relative fertur, isdem sanctus martyr Antoninus, eamdem regionem prædicando peragrans, eidem principi Festo petierat ad habitandum. Cumque jam navicula ad littus pervenisset fluminis, contigit ut unus ex supradicti principis famulis venire vellet ad locum littoris. Adpropinquans ergo conspexit naviculam eminus, et in ipsa caput intuitus Antonini martyris, convocatisque ceteris suis commilitonibus, visoque miraculo cum omnibus, domino suo festinavit nunciare quantocius. E

* in Ms aliquantulum

* apud Lab. et

attribuitur initium venerationis in Rutenis.

36 Cumque pervenisset ad locum isdem princeps jam denominatus Festus, admiratus valde, intellexit, inspirante gratia Divinitatis, sibi destinatum adesse caput Antonini martyris, rememoratusque petitionem, quam ei supradictus sanctus Martyr pridem postulaverat, tandem rediens ad suam conscientiam, dixit omnibus, qui cum ipso erant, Cernitisne, inquiens, magnum Dei mysterium? Etenim, dum adviveret, habitaculum a me expetierat, nunc in cælo coronatus Deo disponente, pretiosus sibimet ipsi vindicat Martyr. Tunc ergo amovit habitationem suam a loco illo; dedicansque ecclesiam, caput gloriosissimi Martyris cum magna veneratione posuit in ea, gratias agens laudansque Deum, et benedicens Dominum. Hæc eodem modo referuntur in editis apud Chiffletium et Mss. Actis; nec dubitari potest, quin prorsus fabulosa sint et fictitia.

Traditio Gallorum est, S. Antoninum esse Apamiensem, sed illa paulatim corrupta.

37 Porro ex fabulosa illa capitis translationis historia etiam colligitur, qualis fuerit opinio Rutenensium de S. Antonino. Sane illi non existimabant Sanctum in sua provincia passum, aut in vicina Cadurcensi, sed agnoscebant caput illius aliunde ad se delatum esse; cumque de ejus translatione non satis essent instructi, ad relatas F modo fabulas confugerunt, ut exponerent, quo modo per varia flumina Garumnæ incidentia sacrum illud depositum ab urbe Apamiensi ad monasterium Rutenensis provinciæ deferri potuerit. Sententia igitur Scriptorum Historiæ Occitaniæ, qui S. Antoninum Apamiis abjudicant, ut illum attribuant Rutenensi, Cadurcensi, aut alii provinciæ Aquitaniæ, contraria videtur traditioni, quæ S. Antoninum a multis sæculis Apamiæ adscripsit, sed ita, ut paulatim Syriacæ Apameæ substituta sit Gallica ejusdem nominis civitas Apamiensis.

uti etiam probatur ex Actis.

38 Acta ipsa, quantumvis fabulosa sint, favent huic opinioni de uno Antonino Apamiensi, etiamsi contrariam opinionem in fine contineant. Qui principio urbem Sancti natalem his verbis assignant apud Labbeum et alibi: Igitur reverentissimus puer Antoninus Appamiæ oppido extitit oriundus. Ms. Reginæ Sueciæ: Sanctus itaque in memorandus Antoninus Apamiæ oriundus etc. Bellovacensis lib. XIII cap. XXXV ex gestis ejus sic habet: Sanctus Antoninus Apameæ oppido oriundus etc. Omnia demum Acta Sanctum Apamiæ vel Apameæ attribuunt, eumdemque Apamiæ

A miæ aut prope Apamiam martyrio coronatum asserunt. Attamen certum est Apamias in Gallia conditas multis sæculis post S. Antoninum. An igitur existimabimus prorsus fictitia esse, quæ de loco illo leguntur in Actis omnibus etiam brevioribus, et minus aperte fabulosis? Difficulter id mihi persuaderi sinam. At malim suspicari, locum martyrii ex antiquioribus monumentis acceptum, ex iisdem videlicet, ex quibus martyrologi antiqui Antoninum Apamiæ annuntiarunt; sed per adjuncta deinde figmenta contigisse, ut locus in Gallia esse crederetur, qui erat in Syria.

ex Vincentio Bellovacensi et Petro de Natalibus:

39 Varia sunt, quæ hanc meam suspicionem verisimilem faciunt. Imprimis laudatus Bellovacensis, qui verosimiliter Acta habuit Apamiis, Gallicis antiquiora, nullum adducit verbum, quo insinuat, in Gallia passum esse Sanctum, sed potius Apameam Syriæ designat: nam locum martyrii vocat Apameam, sicuti revera nominata fuit urbs Syriæ ad Orontem fluvium; aliis Apamia, et Græce Ἀπάμεια. At Gallica passim eo tempore dicebatur castrum Apamiæ, vel Apamia, Apamiæ, vel Pamia. Certe editores Speculi Historialis locum intellexerunt de Apamea Syriæ, cum in margine hanc addiderint notulam B ex Baronio: Passus est S. Antoninus non Apameæ, ut Vincentius et multi alii opinati sunt, sed Pamiæ apud Tolosam etc. Petrus de Natalibus lib. VIII cap. XXIV nihil quoque affert, quo debeat intelligi urbs Apamiensis in Gallia. Hinc colligo flumina illa Gallica, quibus civitas Apamiensis Galliæ attribuenda videretur, Actis adjecta esse post tempora Vincentii Bellovacensis, cum hic ea haud dubie nominasset, si in Actis tunc fuissent reperta: Acta enim tota, etiam capitis translationem, narrat paulo brevius, cæsumque Sanctum dicit ad ripam fluminis ad radices Apameæ decurrentis. At posteriores addiderunt nomen fluminis non modo hujus, sed aliorum etiam, per quæ caput ab angelis in cymba vectum fabulati sunt. Cum igitur sola illa fluviorum nomina Gallicas Apamias designent, idque pro tempore, quo non exstabant; alia vero omnia, quæ in Actis Labbeanis aliisque similibus leguntur, recte intelligi possint de Apamea Syriæ, credibile est Apameam ex antiquis monumentis innotuisse, et Syriacam Apameam intel-

C ligendam.

Acta Galli et Syri in multis consonant: unus igitur videtur,

40 Huic conjecturæ favet, quod in memoratis Actis habeantur varia; quæ S. Antonino Syro congruunt. Nam dicitur patria sua egressus atque ad eamdem deinde reversus: gentilium errores increpuisse narratur, ab iisque apprehensus ac membratim concisus. Hæc autem omnia etiam referuntur a Græcis de S. Antonino Syro. Fateor quidem plura narrari de Antonino in Actis Latinis, quam referantur in Menologiis Græcis. Verum ex eo non sequitur de diversis agi, cum Græci potuerint multa prætermittere in Menologiis, plura confingere Latini. Acta omnium fabulosissima, quæ S. Antoninum filium faciunt regis Apamiarum, facta mox relata etiam continent, sed insulsis fabulis immixta. Unum igitur restat, nimirum ut ostendamus non esse improbabile, corpus S. Antonini Syri translatum esse in Galliam, indeque concludamus sententiam nostram tanto esse probabiliorem, quanto magis improbabiles apparent omnes aliorum opiniones de tempore, quo S. Antoninus passus esset in Gallia. Hasce autem improbabile esse ostendam, simulac probavero translationem esse verisimilem.

41 Sammarthani tom. II Galliæ Christianæ pag. 161 ad propositum nostrum hæc habent: Præcipuus ecclesiæ (Apamiensis) ac civitatis patronus sanctus Antoninus est, . . . cujus martyrium ipsa civitas, sicuti et capitulum cathedrale, insignium loco gerit: cum quo celebrantur sancti Joannes et Almachius, Antonini in prædicatione et passione socii, fitque continua eorum commemoratio in officio divino, ut et Caii et Alexandri martyrum Apameæ Syriæ, quorum sacræ reliquiæ inde Appamias Galliæ Narbonensis, quadam expeditione sacra ab uno ex comitibus Fuxi delatæ, ac thecis argenteis, gemmis ornatis inclusæ, in prædicta ecclesia B. Mariæ de campo collocatæ fuerant; sed thecis direptis, reliquiæ ab hæreticis, quemadmodum et sancti Antonini Sociorumque, nec non sanctæ Nataliæ virginis et martyris Appamiensis, igne crematæ sunt. Videmus hic, reliquias sanctorum Caii et Alexandri, uti et S. Nataliæ, martyrum Apamiensium in Syria, æque servatas fuisse Apamiis ac corpus S. Antonini. Cur ergo non credamus quatuor hæc corpora eodem tem- E pore in Galliam fuisse delata? Sane difficilior non fuit translatio corporis S. Antonini quam aliorum, et rationes tam variæ sunt, quæ illum eumdem cum S. Antonino Syro persuadent, ut prævalere debeant popularibus ac fabulosis traditionibus Apamiensium, Sanctum illum urbi suæ attribuentium.

AUCTORE J. S.

cujus vel quia in Galliam cum aliis Apamiensibus fuerint delatæ.

§ V. Respondetur ad argumenta contra sententiam nostram prolata in Historia Occitaniæ.

Prima objectio contra translationem corporis ex Syria,

Laudati scriptores Historiæ Occitaniæ, qui controversiam alio traxerunt, ut jam monui, contendunt translationem S. Antonini verisimilem non esse in sententia nostra, atque ita loquuntur tom. I pag. 623: Revera nullo F modo verisimile est, corpus S. Antonini martyris Apamiensis in Galliam esse translatum seculo V aut VI, uti insinuant Bollandiani (nominatim Sollerius num. 27, sed dubitanter) et ne quidem seculo VIII. Nam, si in Gallia habemus reliquias ex Oriente allatas, eæ fere allatæ non sunt, nisi a tempore expeditionum cruce signatorum, quando domini ad expeditiones illas profecti, aliquas attulerunt in reditu suo, postquam illas acceperant ex urbibus infidelium dominio ereptis, aut alio modo. Et mox subjiciunt, corpora sanctorum Caii, Alexandri et Nataliæ martyrum fuisse allata ex Apamea Syriæ in Galliam per Rogerium comitem Fuxensem, dum revertebatur a prima expeditione crucesignatorum. Verum, inquiunt, quoniam hæ reliquiæ translatæ non sunt ad abbatiam Fredelacensem, nisi sub finem XI aut initio XII seculi, et quoniam jam ostendimus reliquias cujusdam sancti Antonini diu ante honoratas fuisse in monasterio hujus nominis in provincia Rutenensi, hæc nobis præbent causam existimandi, fuisse in Galliis quempiam sanctum Antoninum martyrem, distinctum ab Apamiensi in Syria. Hoc præcipuum est argumentum, quo laudati scriptores utuntur, ut probent S. Antoninum

AUCTORE J. S.

S. Antoninum fuisse passum in Gallia, ita tamen ut locum martyrii relinquant incertum, et recedant a traditione Apamiensium, qui volunt Sanctum esse passum in urbe sua.

cujus antecedens propositio nec probata est nec vera,

43 Fateor conclusionem hanc tam belle esse deductam, ut primo intuitu dubitaverim, an illi non deberem assentiri. Verum, discussis diligenter antecedentibus, multa reperio sine probatione asserta, ita ut conclusio necessario vacillet. Translatio sæculo V, VI, imo et VIII consequenter etiam X, nullo modo verisimilis est laudatis scriptoribus. Quid ergo? An S. Radegundis sæculo VI non accepit reliquias ex Oriente, et quidem ex locis diversis? Audiamus Vitam ejus, a Baudonivia moniali coævа scriptam, apud nos tom. III Augusti pag. 79. Pervenit tandem ad eam (S. Radegundem) de domno Mammete martyre, quod Hierosolymis sua sancta quiescerent membra. Hæc audiens, . . . transmisit virum venerabilem Reovalem presbyterum, qui tunc secularis erat, et adhuc superest corpore, ad patriarcham Hierosolymitanum, poscens de beati Mammetis pignore. Hic autem presbyter B ei, ut latius refertur, digitum S. Mammetis reversus attulit. In eadem Vita mox narratur S. Radegundis nuntios cum litteris commendatitiis Sigeberti regis direxisse ad imperatorem Justinum, ut partem Crucis Dominicæ aliasque Sanctorum reliquias ab eo peteret. Impetravit sancta regina petitas reliquias, teste non modo hac Vita, sed etiam Gregorio Turonensi et Venantio Fortunato, quorum verba recitantur ibidem in Commentario prævio § V. Hinc laudata Baudonivia plures alias recensens, sic generatim loquitur de collectis per S. Radegundem reliquiis: Postquam monasterium est ingressa, quantam multitudinem Sanctorum fidelissimis precibus congregavit! Hoc Oriens testatur, Aquilo, Auster, vel Occidens profitetur: quia undique pretiosas gemmas cæloque reconditas, et quas paradisus habet, ipsa devota tam muneribus, quam precibus sibi obtinuit. Hoc solum S. Radegundis exemplum sufficere potest, ut judicemus non paucas reliquias ex Oriente in Galliam delatas ante expeditiones sacras sub finem sæculi XI inchoatas. C

sed potius vera facta contraria

44 Veruntamen non deessent exempla alia translatarum iis temporibus reliquiarum ex Oriente in Galliam, si necesse esset ea hoc loco cum ex Actis Sanctorum, tum aliunde accumulare. Baronius in Annalibus ad annum 637 num. 1 prudenter observat, plerasque Orientalium Sanctorum reliquias, quas in Occidente habemus, translatas esse post occupatas ab infidelibus Ægyptum et Syriam, aliasque vicinas provincias. Nam relata expugnatione Antiochiæ per Saracenos, hæc subjungit: Plane his temporibus, quibus sive a Persis antea, sive ab Arabibus postea iisdemque Mahometanis et Sarracenis captæ sunt nobilissimæ civitates Orientis Alexandria, Hierosolyma, et Antiochia, una cum eisdem subditis regionibus, accidit, ut sive habitatoribus in Occidentem commigrantibus, sive mercatoribus cum iisdem gentilibus tuto versantibus, sive aliis fidelibus Christianis id curantibus, complura sanctorum tum martyrum tum confessorum corpora translata fuerint in Occidentem, atque in diversis locis, sive Romæ, sive Venetiis, vel alibi collocata. Romam autem translatas tunc fuisse venerandas reliquias Ignatii martyris Antiochia, constans fama vetusque traditio potius, quam scripta significant. Quod et pariter dicendum de aliis pluribus Sanctorum reliquiis, quas D ex Oriente advectas diversa Occidentalis orbis loca custodiunt. Hactenus Baronius, et recte.

prorsus evertitur:

45 Ex hisce autem non modo verisimile fit, quasdam Sanctorum reliquias ex Oriente translatas esse in Galliam sæculo VI, VII et VIII; sed etiam ex tempore occupatæ per Saracenos Antiochiæ, sub qua erat Apamea, parum verisimile apparet, corpora SS. Caii, Alexandri et Nataliæ translata inde esse circa finem sæculi XI, ut volunt laudati scriptores, sed sine probatione idonea. Nam, cum tota illa provincia sub Saracenorum dominio permanserit ab illo tempore usque ad finem fere sæculi XI, quis facile credat tot corpora sacra ibi per quatuor sæcula et dimidium servata fuisse sub tyrannide Mahometanorum, ac demum avecta, quando tutius servari potuissent sub Christiano principe? Quin imo ne quidem usque ad annum 637 Apameæ permansisse sacra hæc corpora, mihi verisimilius est: Apamea enim, teste Evagrio lib. V cap. X, capta fuit ab Adaarmane sub Chosdroe Persarum rege. Captam vero Adaarmanes totam concremavit, bonisque omnibus contra fidem datam direptis abscessit, universos cives ac E finitimos captivos abducens inter quos ipsum quoque urbis episcopum, et eum, qui administratio provinciæ commissa erat, secum asportavit. Expugnationem urbis ad annum 573 refert Pagius num. 7. Hæc omnia persuadent, prædicta sacra corpora non permansisse Apameæ usque ad expeditiones sacras. Itaque traditio relata a Sammartanis de translatis corporibus ab uno ex comitibus Fuxi parum auctoritatis habere potest, et conjecturæ videtur attribuenda. Certe illa traditio, si vera esset, necdum evinceret id factum esse per Rogerium, qui forsan Apameæ numquam fuit. Totum igitur istud argumentum collabitur, et verisimile manet S. Antonini corpus cum corporibus aliorum sanctorum Apamiensium in Galliam delatum esse post vastatam Apameam.

altera objectio adducit auctoritatem illorum, qui nostræ favent sententiæ:

46 Laudati scriptores refutato nunc argumento subjungunt auctoritatem Vincentii Bellovacensis et S. Antonini, quos sibi faventes credunt. Acta etiam, licet fabulosa fateantur, aut saltem maxime interpolata, opinioni suæ tanto magis favere asserunt, quanto magis invicem consonant in uno hoc articulo, quem traditioni antiquæ F conformem dicunt. Verum jam ostendi Bellovacensem, cui S. Antoninus titulo VIII cap. 1 § XLII prorsus consonat, uti et Petrus de Natalibus, meæ omnino sententiæ favere, cum nullus illorum vel verbo insinuet, Sanctum passum esse in Gallia, sed Apameæ passum scribant, quam in Gallia tunc non fuisse, inter nos convenit. Acta vero tanto magis huic adstipulantur sententiæ, quanto magis cum dictis scriptoribus conspirant pro Apamea Sancti palæstra, aliisque gestis eodem modo apud omnes relatis. Sola nomina fluviorum, Actis deinde adjecta, Galliam insinuant, nec quidquam præterea in Actis, ex quo colligas Sanctum Galliæ adscribendum. Tota ergo hæc probatio auctorum Historiæ Occitaniæ pro nobiliretius adducitur, cum illi ipsi velint Sanctum non esse martyrio coronatum Apamiis in comitatu Fuxensi; atque Apamia tamen aut Apamea miro omnium consensu assignetur, ita ut illa quærenda sit in Syria. Ne traditio quidem ipsis favet: nam illa habet Apamiæ passum Sanctum, non in alio Galliæ loco. Quis autem non intelligat, facilius errari potuisse in locis ejusdem nominis, quam in locis nominis diversi, atque adeo facilius

AUCTORE J. S.

A *facilius substitui potuisse Apamiam Gallicam pro Apamia Syriaca, quam alia qualibet urbe.*

Respondetur objectioni tertiæ,

47 *Tandem laudati scriptores adducunt aliquot Martyrologia non admodum vetusta. In Martyrologio Centulensi, seu S. Richarii, scripto verosimiliter sæculo* XIV *hæc leguntur :* In Gallia territorio Catercensi (*Cadurcensi, opinor*) sancti Antonini presbyteri et martyris. Eodem die, sancti alterius Antonini pueri, martyris. *Ad hæc viri eruditi observant sequentia :* Martyrologium istud recenset 2 Septembris sanctum quemdam Antoninum presbyterum et martyrem in territorio Cadurcensi, distinctum a Syro, quem puerum vocat, quemque eodem die memorat. *Quæro ego, unde id hauserit collector istius Martyrologii ? An ex Actis ? An ex Apographis Hieronymianis ? An ex Usuardo, qui alterum eodem die, alterum sequenti memoravit, quemque male correxit ? Quidquid sit, junior est scriptor ille, quam ut ejus unius auctoritate credamus, quemdam* Antoninum *martyrio coronatum in territorio Cadurcensi. Sane crediderim ab isto martyrologo* S. Antoninum *Cadurcensi territorio* B *adscriptum, quia credidit ejusdem Sancti monasterium, in quo colitur, ad dictum spectare territorium, cui revera vicinum est. Duos vero ab hoc et aliis recensitos putem, quia in Apographis Hieronymianis modo* puer *vocatur, modo* martyr, *quem presbyteri titulo alii ex Actis condecorarunt : nam Acta ipsa* puerum *initio vocant, deinde* presbyterum *asserunt ; nec dubium videtur, quin tituli illi ex Actis sint derivati. Nihil igitur ad rem facit auctoritas istius martyrologii.*

ut et quartæ, quæ varia est,

48 *Neque plus prodesse potest codex Victorinus, seu S. Victoris Parisiis, in quo sic legitur apud Sollerium in Usuardo ad* II *Septembris :* Civitate Brugdunensi, passio S. Antonini levitæ, cum Joanne presbytero et Almachio puero. *Nihilo, inquam, solidius ex his verbis inferunt eruditi adversarii hunc* Antoninum *alium esse a* S. Antonino *Syro. Totum tamen eorum ratiocinium subjungo :* Hic autem Antoninus debet esse ille Aquitanus, quia in ecclesia Apamiensi * colebantur reliquiæ duorum ipsius sociorum Joannis et Almachii, quos nullus assignat socios S. Antonino Apamiensi. Hinc patet novum Martyrologium Romanum, cui Cardinalis Baronius ad C 2 Septembris inseruit : « Pamiæ in Gallia S. An» tonini martyris etc. », non esse primum Martyrologium, quod memorat sanctum quemdam Antoninum in Galliis. Laudatus tamen Cardinalis erravit in loco martyrii. *Hactenus illi, qui ad hæc solum addunt, antiquum esse Sancti cultum in Gallia et Hispania, et præsertim in Aquitania et Arvernia, voluntque non futurum fuisse, ut hic cultus tam late extenderetur, nisi Sanctus in Gallia esset passus. Verum, quod spectat ad cultum, is ortum habere potuit ex reliquiis in Galliam delatis, sicuti factum est in Hispania ; nec tam late unquam extensus est* S. Antonini *cultus per Galliam, ut ex eo probabiliter inferri possit locus martyrii. Rectius ex cultu serius inchoato colligitur, Sanctum in Gallia revera non esse mortuum.*

* de Pamiers

[illegible]

49 *Jam vero vellem explicuissent eruditi scriptores, ubinam in Galliis sit illa* civitas Brugdunensis, *cui Martyrologium Victorinum attribuit* S. Antoninum *levitam cum sociis Joanne et Almachio.* Hic Antoninus, *inquiunt,* debet esse ille Aquitanus. *Qua igitur Aquitaniæ parte est civitas illa Brugdunensis ? Id sane expositum oportuerat, priusquam ex civitate prorsus ignota inferretur regio determinata. At, inquiunt, socios ejus Joannem et Almachium nullus attribuit* Antonino *Syro. Respondeo socios illos male attribui* S. Antonino, *sicuti in Martyrologio S. Savini de Levitania male cum* S. Antonino *junguntur* Anicetus *et* Formus, *qui alibi rectius* Photinus. *Porro, si fontem, unde nugas suas hausit hic martyrologus, viri eruditi vidissent, prorsus abstinuissent ab hoc argumento. Produxit novam Sancto palæstram, novos martyrii socios, novum levitæ, seu diaconi, titulum martyrologus iste, omnia autem ex eodem fonte, ex Actis nimirum fabulosissimis, quorum habeo apographum ex codice Rebdorffensi. Consentiunt hæc in multis cum Ms. Rubeæ-Vallis et cum Actis, quæ secutus est Bertrandus, sed in variis etiam ab omnibus dissentiunt.*

quæque profluxit ex fonte impurissimo,

50 *Accipe pauca pro specimine. Natum dicunt* Antoninum Tolosensi Apamiæ oppido . . . temporibus Pippini regis et Theodorici, cujus et nepos erat. *Profectus* ad limina Apostolorum, . . ad civitatem Salernitanam perrexit, *ubi* in eremo *habitavit* per octodecim continuos annos. *Dein* venit rex Pipinus cum sancto Heleno episcopo . . . in urbem Romam sumere sibi imperium. E *Hic accersitum* Antoninum reduxit secum in civitatem Bruedunensem. *Hinc* Antoninus perrexit in regionem Movitensem cum supra dicto Heleno episcopo. *Reversum autem* Antoninum *voluit Theodoricus rex* episcopum *creare Tolosanum ; varia quoque monasteria eum sibi* abbatem *cupiebant. Ille vero utramque dignitatem recusans,* vix tandem ad hoc precibus superatus est, ut honorem susciperet diaconatus. *Post hæc a Theodorico inclusus est carceri, ubi ab angelo pastus, et recreatus est a puero quodam* Almachio. *Inventum in carcere Almachium,* jubente rege, *satellites* ex alto præcipitaverunt. *Verum puer, angelo protegente, illæsus mox cœpit prædicare. Non diu post, occiso Theodorico per Pipinum in prælio,* Galatianus (*alibi* Gerlacius) *rex variis tormentis* Antoninum *aggreditur, ut fidei renuntiet, sed hic nec plumbo bulliente occidi, nec aqua potuit suffocari :* Tunc pii populi rapuerunt inde beatum Antoninum de manu regis Galatiani, et miserunt eum in Frigdelensem urbem, ubi invenit puerum suum Almachium . . Et manserunt simul in loco, qui F vocatur Orientalis, . . . diebus innumeris.

ex Actis nimirum omnium fabulosissimis.

51 *Deinde accessit ad illos, monente angelo,* Joannes presbyter. *Nec multo post capti omnes, ductique sunt* ante conspectum Metopii regis. *Fide autem illorum nequidquam tentata, ducuntur* ad ripam cujusdam fluminis, ubi spiculator, arrepto gladio sanctum Antoninum ab humero dextra lævaque in duas partes membratim divisit, ita ut caput et brachium dextrum in una parte remaneret, corpus vero et læva, quæ est manus sinistra, ex alia parte jaceret. Almachius vero et Joannes presbyter . . . capitis obtruncatione gloriosum martyrium compleverunt. *Deinde corpora jussu Effrasiæ, quæ erat* paganissima neptis Metopii *regis, flumini injecta sunt. Caput autem angelorum ministerio per Arietam *, aliosque fluvios sic vectum scribitur ad locum, qui dicitur* Vallis nobilis, *ut locus martyrii ex iis statui deberet circa hodiernas Apamias. Demum trium Martyrum corpora sepulta dicuntur* in civitate Frigdelensi, *ac* ibi postmodum magnam fabricaverunt ecclesiam. *Hæc porro omnia multis miraculis, apparitionibus, aliisque fictitiis adjunctis sic exornata sunt, ut Acta illa nullam*

* l'Auriège

AUCTORE J. S.

nullam prorsus mereantur fidem; nec majorem martyrologus ille, qui ex hasce civitatem Brugdunensem, diaconi officium, ac duos martyrii socios imprudenter descripsit.

Joannes et Almachius, qui ab aliquibus sociantur Antonino, nihil evincunt.

52 *Porro socii illi Joannes et Almachius cum* S. Antonino *etiam junguntur in Ms. Rubeæ-Vallis, et apud Bertrandum; at illa Acta nihilo meliora sunt, cum easdem contineant fabulas, exceptis ignotis istis civitatibus, paucisque aliis, pro quibus alia habent figmenta æque clara. Gononus quoque de Vitis Patrum Occidentis pag. 256 Joannem et Almachium cum* S. Antonino *commemorat, sed ex iisdem Actis, quæ tradit compendio, omissis quibusdam anachronismis, et fabulis apertioribus. Quin et Spondanus eadem breviter perstrinxit ad annum* 1295 *num.* 12. *Quod autem Apamiis fuerint SS. Joannis et Almachii reliquiæ non inficior. At nec inde inferri potest, hosce Sanctos cum* S. Antonino *passos, et multo minus,* S. Antoninum *in Gallia obiisse: nescimus enim, an reliquiæ illorum duorum allatæ sint Apamias simul cum reliquiis* S. Antonini, *an seorsum. Nescimus, an eo delatæ sint ex alia Galliæ parte, an aliunde. Itaque* B *ex servatis olim in civitate Apamiensi reliquiis Joannis et Almachii nihil aptius concludi potest, quam hasce recentioribus fabulatoribus occasionem præbuisse comminiscendi Sanctos illos fuisse* S. Antonini *in martyrio socios. Quapropter reliquiæ Apamienses nihilo magis prosunt, ut* S. Antoninus *Galliæ attribui possit, quam adducta obscuri nominis Martyrologia. Quod vero dicitur de Martyrologio Romano ad rem parum attinet, nisi forsan eruditi viri contradicere voluerint Sollerio, qui num.* 6 *dixerat, Baronium procul dubio inductum fuisse a recentioribus, Maurolyco, Felicio et Galesinio,* Ut 11 Septembris signaret « Pamiæ in Gallia, S. Antonini « martyris », alio Apamiensi Syro plane neglecto et prætermisso. Hoc certe ab antiquis, imo a nullo prorsus classico Martyrologio haurire potuit. *At hæc verba potius confirmant, dum consentiunt non recte annuntiatum* Pamiæ in Gallia, *et dum Syrum Apamiensem agnoscunt.*

respondetur ad alias quasdam

53 *Apertius iidem scriptores Sollerium carpunt pag.* 622, *quia* Aquitanum *vocaverat* S. Antoninum, *quem Galli Apamienses sibi attri-* C *buunt. Lubet censuram audire:* Quapropter, *inquiunt,* erraverunt Bollandiani, dum, supponentes, quod S. Antoninus martyrium subiisset Apamiis in Gallia, martyrem faciunt Aquitanum: Tolosanum enim territorium constituebat partem Galliæ Narbonensis. *Poterant hanc correctionem omittere laudati historiographi, cum inutilis esset ad* S. Antoninum *Galliæ vindicandum, quod unum illi agebant. Imo vero omittenda prorsus erat, cum recte locutus sit Sollerius, qui non ignorabat Tolosam esse in Gallia Narbonensi: nam jam num.* 2 *locutus fuerat de* Antonino in Gallia Narbonensi: *sed non ignorabat idem Sollerius, ipsam primam Narbonensem, in qua est Tolosana ditio, partem olim fuisse Aquitaniæ generatim sumptæ. Quod etiam ipsi sæpe in Historia sua agnoscunt laudati scriptores. Cur igitur non liceat Sollerio* S. Antoninum, *si Apamiis passus esset,* Aquitanum *nominare, sicut subinde* Occitanum *vocarunt, et sæpius* Gallum? *Certe etiam hoc tempore in rebus ecclesiasticis, quidquid inter Oceanum, Pyrenæos, Rhodanum et Ligerim interjacet, recepto vocabulo Aquitania nominatur.*

54 *Non opus est multis respondere ad observationem, quam iidem historiographi fecerunt* D *ad verba Adhemari Chabannensis:* S. Leonardus in Lemovicino, et S. Antoninus martyr in Cadurcino miraculis cœperunt coruscare; *ex quibus inferre nituntur* S. Antoninum *ex sententia Adhemari passum esse in Cadurcensi provincia.* Quia, *inquiunt,* cum jungit cum S. Leonardo, qui Sanctus erat ipsius loci, quique certo mortuus est in agro Lemovicensi. *Nihil magis probat hæc observatio, quam laudatos scriptores nihil prætermisisse, quod conducere crediderunt ad* S. Antoninum *Galliæ vindicandum. Illum ego Gallis non invideo, sed pro instituto nostro, quid verum videatur inquiro. Ceterum, priusquam hinc discedo, duo sunt observanda. Primum est, quod nec Tillemontius nec Sollerius in eam inclinaverint opinionem, ut nullum prorsus* Antoninum *Galliæ adjudicandum suspicati sint, sed quod solum tractaverint de eo, qui colitur Apamiis, ita ut illos proprie non refutaverint nuperi Occitanicæ Historiæ editores, sed potius statum quæstionis mutaverint, dum probare conati sunt Sanctum esse passum in alio Galliæ loco. Alterum est, quod tom.* II *pag.* 358 E *asserant, allatas a Rogerio II Fuxensi comite reliquias Sanctorum Apamiensium in Syria, ac* forsan etiam S. Antonini martyris istius urbis, quo factum fuerit, *inquiunt,* ut Sanctus hic confunderetur cum S. Antonino martyre Aquitano, et antiquo patrono abbatiæ Fredelacensis. *Verum Aquitanum* Antoninum *nullus hactenus satis novit distinctum ab Apamiensi; et Acta omnia affirmant ejusdem* Antonini *caput fuisse in monasterio apud Rutenos, cujus corpus erat Apamiis, et aliquæ reliquiæ in Hispania. Præterea jam observavi, illam translationem Rogerio tribui sine probatione, et sine multa verisimilitudine.*

eorumdem scriptorum observationes.

§ VI. Examinantur sententiæ aliquorum, qui crediderunt S. Antoninum passum esse Apamiis in Gallia.

F

Chiffletius vult S. Antoninum Apamiensem socium fuisse S. Dionysii.

P*etrus Franciscus Chiffletius in Dissertatione de uno Dionysio, ubi edidit Acta* S. Antonini *martyris, existimat* S. Antoninum *fuisse socium S. Dionysii Parisiensis, quem eumdem credit cum Areopagita. Ex hac opinione, si vera esset, sequeretur* S. Antoninum *passum esse in Gallia sæculo* II. *Opinionem autem suam probare nititur Chiffletius ex variis scriptoribus, quos in Dissertatione sua allegat. Audi ejus verba pag.* 145: Hæ omnes epochæ (*aliorum de ætate* S. Antonini) cum nullo nitantur fundamento, nec ab ejus Vitæ scriptore vel leviter attingantur, pronum est, illis rejectis, Antoninum martyrem putare S. Dionysii discipulum, quem ille e portu Arelatensi in Aquitaniam destinarit, ut testantur Græcus anonymus a Methodio laudatus, Methodius ipse, Methodii interpres Anastasius, et Hincmarus Remensis duos Antoninos, seniorem et juniorem aperte distinguens; cum Appamia sita sit in Tolosana Aquitaniæ provincia; neque sciatur, quid factum sit illo Antonino S. Dionysii discipulo, nisi ipse est Appamiensis Antoninus, Euangelii prædicatione, martyrio et miraculis clarus. *Tota ratiocinatio huc redit.*

A *redit. Fuit aliquis* Antoninus *socius S. Dionysii, aut etiam duo ejusdem nominis. Missus hic, aut horum alter, fuit in Aquitaniam ad prædicandum Evangelium. Verisimile autem non est, hunc omni carere cultu et prorsus ignotum esse. Itaque credibile est hunc* Antoninum *esse martyrem Apamiensem, in cujus Vita nihil reperitur, quod isti repugnat conjecturæ.*

cui duos Antoninos attribuit socios ex epistola Hincmaro supposita, et in fine aucta:

56 *Nolim hic negare fuisse sanctum aliquem* Antoninum *inter socios S. Dionysii Parisiensis, qui an Areopagita sit, suo loco examinabitur. Certe laudatus Methodius apud Chiffletium pag.* 21 *de Dionysio habet, venisse ad portum Arelatensem*, ex quo, *inquit*, Marcellum ad Hispaniam, Antoninum in Aquitaniam, verbum mittit seminaturos et roboraturos. *Verum hunc* Antoninum *Meldenses sibi vindicant, et multis cum sæculis coluerunt, olim quidem Officio semiduplici, nunc vero simplici commemoratione ad* XXX *Septembris, uti videre est in Historia Meldensis ecclesiæ Tossani du Plessis tom.* I *pag.* 7, *et latius nota* V *pag.* 621 *et* 622. *Consentit facile Chiffletius Antoninum Dionysii socium Meldensibus attribuendum, sed pag.* 97 *sic loquitur* B *pro opinione sua :* Hincmarus Remensis in epistola ad Carolum Calvum, duos Antoninos sancti Dionysii discipulos commemorat; seniorem unum in Aquitaniam ab eo destinatum; alterum juniorem, qui Romam ad Anacletum Papam se contulit cum Sanctino, cujus etiam in episcopatu Meldensi successor fuit. Antoninus porro a S. Dionysio in Aquitaniam missus (quantum conjectura consequi possum) ipse Apamiensium patronus et martyr. *Verum epistola illa Hincmari esse non videtur. Audi Benedictinos scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* V *pag.* 577 *in Hincmaro, ubi de epistola memorata sic loquuntur :* Verum eruditis hodie persuasum est, hanc epistolam esse supposititiam. *Deinde observant epistolam finiri illis verbis* magis splendescit in lucem, *siculi edita est apud Mabillonium tom.* I *Analectorum pag.* 59, *et tom.* III *Annalium pag.* 198 : *reliqua vero, quæ sequuntur apud Surium ad* IX *Octobris, ab alio quopiam adjecta esse. Itaque cum nec epistola sit Hincmari, nec quidquam de Antoninis habeat, secundus ille Antoninus solum nititur fabulosa historia, quæ* C *dictæ epistolæ adjecta est, nec ullam meretur fidem.*

verum opinio ejus fundamento caret idoneo, et aliunde etiam non est verisimilis.

57 *Nihil igitur ex epistola illa pro duobus Antoninis inferri potest; nihil quoque ex missione Antonini in Aquitaniam, etiamsi missio illa, quæ incerto nititur fundamento, plane certa esset, et indubitata, cum ex Aquitania idem Meldas concedere potuerit. Quapropter fundamento idoneo caret opinio Chiffletiana, nec ullam ex Actis* S. Antonini *habet similitudinem veri. Viderat hoc ipse Chiffletius, ideoque argumentum istud diluere conatur pag.* 146 *hisce verbis :* Nec vero scrupulum faciat, quod hujus auctor Historiæ (qui nullum temporis characterem adhibuit, ex quo vel illius ætas, vel ipsius, de quo scribit, Antonini seculum agnosci possit) nullam Dionysii, a quo missus fuerit, mentionem facit; immo ullum Appamiæ ortum asserit. Nihil enim repugnat, quo minus Antoninus Appamiæ natus, et ad exquirendos veræ fidei doctores, aut captandam martyrii occasionem (ut habet ejus Vita) peregre profectus, Dionysium ejusve socios obvios habuerit, atque ab iis sacratioribus imbutus mysteriis, et sacerdotio initiatus Appamiam redierit, ut unde in vitam mortalem eductus fuerat, indidem in cælestem patriam nasceretur. *Verum hæc invicem adversantur : si enim Apamiis natus est, si in portu Arelatensi obvium habuit Dionysium, quomodo mox tam perfecte institutus est, ut ex portu Arelatensi mitteretur in Aquitaniam ad Evangelium prædicandum? Deinde, a quo institutus erat fide Christiana, ut jam ante adventum Dionysii Areopagitæ, ut vult Chiffletius, amore martyrii patriam deseruerit? Hisce adde, quod sæpe jam diximus, Apamias eo tempore non exstitisse in Gallia, nec dubitabis, quin prorsus repudianda sit Chiffletii sententia.*

AUCTORE J. S.

Gononus vult Sanctum floruisse sæculo V, *multasque amplectitur fabulas;*

58 *Gononus de Vitis Patrum Occidentis lib.* IV *pag.* 256 *et* 257 *alia* S. Antonino *attribuit gesta, ac ætatem multum diversam. Vult enim filium fuisse* Fredelasii Apameæ regis, *floruisse* circa annum Domini CDXLIX tempore Merovei Gallorum regis, *ipsius quoque avunculum fuisse Theodoricum Tolosæ regem. Hunc autem aut fuisse illum* Visigothorum *regem*, qui periit in bello, cum regi Hunnorum Attilæ in Campania Galliæ opem ferret contra Meroveum Francorum regem, qui eumdem interfecit. (*Anno* 451 E *pugnavit Theodoricus contra Attilam cum Aetio Romanorum duce et Meroveo Francorum rege, non vero Attilæ opem tulit, ut perperam dicitur.) Demum* Antoninum *adscribit Ordini Eremitarum S. Augustini, asseritque martyrem fuisse sub pagano rege Galeatio et Metropio. Omnia hic æque confusa et falsa. Ignotus enim Fredelasius Apamiarum rex, et procul dubio fictitius, cum ipsæ non exstarent Apamiæ, nec ullus Apamiarum rex apud antiquos scriptores sit cognitus. Nihilo notior, opinor, erat eo tempore in Gallia Ordo Eremitarum S. Augustini. Fictitius item rex est Galeatius, qui Theodorico successisse dicitur, uti et Metropius, aut Methopius : nam occiso Theodorico successit filius Thorismundus, huic vero Theodoricus II. Denique commentitia est tota hæc epocha, cum in Actis fabulosis, ex quibus omnia deprompta sunt, occurrant Pipinus et S. Audoenus, ita ut necessario ad sæculum* VII *aut* VIII *respicere debeat, qui Acta illa fabulosissima tueri contendit.*

Sammarthani S. Antoninum Apamiensem cum Lucensi confundunt

59 *Sammarthani tom.* II *Galliæ Christianæ pag.* 157 *res gestas* S. Antonini *eodem fere modo narrant, quo relatas dixi a Gonono, omissis tamen aliquot fabulis. Verum addunt hi aliqua de* F *cultu in Italia, quæ hoc loco discutienda sunt :* Multa, *inquiunt*, loca sacra visitavit, varias eremos incoluit, et post paragratam multo tempore, et miraculis illustratam omnem circa regionem, urbem Romam, quo delatus, cæteramque Italiam, ubi adhuc insignis est ejus memoria in oppido Castrinovi, duodecim circiter milliaribus Roma distante, ubi uti præcipuus patronus et loci et ecclesiæ magna religione et veneratione colitur *etc. Et quibusdam interjectis sic prosequuntur :* Ecclesiamque ad quamdam sylvam Castronovo proximam, ubi diutius habitavit, miraculis dicti Sancti depictam, vicini ipsi populi magna veneratione frequentant. *Non satis mihi constat, quodnam oppidum* Castronovo, *seu* Castrum novum *designare voluerint laudati scriptores, cum varia istius nomina reperiantur in Etruria. Vix dubito, quin illud longius sit Roma dissitum, quam duodecim milliaribus. Verum quidquid sit de loci situ, minime dubito, quin alius sit* Antoninus, *qui ibidem est patronus. Certe egerunt Majores nostri ad* XXVII *Aprilis de S. Antonio presbytero et eremita, qui vulgo* Antoninus

AUCTORE J. S.

toninus *vocatur, quique Lucæ, Senis aliisque Italiæ locis colitur. Hunc, opinor, patronum habent incolæ Castri novi. An autem istud sit Castrum novum Senense, an Volaterranum, an aliud in Etruria; an forsan locus, qui in variis tabulis* S. Antonio *dicitur, notaturque in limite territorii Senensis, hactenus affirmare nequeo. Denuum ex hisce verisimile est, quædam gesta hujus etiam* Antonini *presbyteri ac eremitæ attributa esse* S. Antonino *Apamiensi. Talia videri possunt vita eremitica, presbyterium, ac iter Italicum, quæ* S. Antonino *Apamiensi in Actis parum verisimiliter adscribuntur.*

aliorum sententia, qui Sanctum floruisse volunt sæculo VIII, etiam improbabilis.

60 *Ultima sententia est illorum, qui* S. Antoninum *connectunt cum Pipino rege, et sæculo* VIII. *Si illa opinio melioribus fulciretur Actis, facilius conciliari posset cum initio cultus in Gallia et Hispania. Verum Acta illa scatent tot anachronismis et fabulis, quemadmodum jam indicavi, ut epocha etiam totaque sententia, quæ tam ruinoso nititur fundamento, repudiari debeat. Accedit quod ne illo quidem tempore conditæ essent Apamiæ Gallicæ, quibus attribuuntur natales et mors Sancti. Præterea prorsus* B *inverisimilis redditur illa opinio, si consideremus præcipuos martyrologos vicinos fuisse istis temporibus; atque ab iis* S. Antoninum *annuntiari Apameæ in Syria, ut probavimus. Itaque cum omnes opiniones, quæ* S. Antoninum *adscribunt* **Apamiis Gallicis, prorsus videantur improbabiles,** *idque nobiscum agnoscant eruditi scriptores Historiæ Occitaniæ; cumque etiam omnia Acta, præcipui martyrologi, et multorum sæculorum traditio asserant, Sanctum Apamiæ natum, ibidemque aut prope eam passum esse; nihil videtur superesse, nisi ut existimemus Apameam in Syria intelligendam, cui facili errore Gallica substituta sit posterioribus sæculis, quod eo delatæ essent reliquiæ, cultusque ibidem dudum inchoatus.*

Conclusio Commentarii et monitio de Actis edendis.

61 *Attamen ideo non contendo nullum esse* S. Antoninum *in Gallia, nec alia intentione refutavi rationes allegatas a scriptoribus Historiæ Occitaniæ, quam ut ostenderem* S. Antoninum, *qui colitur Apamiis, verosimiliter Gallum non esse, uti illi moliebantur probare. Si alius sit Antoninus Meldis, alius in Arvernia, alii aliis* C *Galliæ locis, de illis hic non disputo. Si ille etiam, qui in Rutenis colitur, probari possit ab Apamiensi distinctus, de illo rursum alia quæri poterunt. Ceterum quæ disputavimus veri investigandi causa, libenter deseremus aut corrigemus, si quis certiora de* S. Antonino *invenire potuerit et meliora. Nunc vero, postpositis omnibus Actis prolixioribus, gemina subjungam Acta breviora, altera ex Ms. Reginæ Sueciæ, altera ex Vincentio Bellovacensi, non quidem ut authentica, sed ut minus vitiosa. Sane dubitandum non est, quin prolixiora illa, quæ apud Labbeum et Chiffletium sunt edita, magis sint fabulosa, et omnium deterrima Bertrandiana et Mss. illis similia. Sic tamen breviora illa Acta edemus, ut in Annotatis simus addituri ex variis Mss. omnia illa, quæ Lectori utilia esse judicamus.*

D

ACTA PRIMA

AUCTORE ANONYMO

Ex codice Ms. XXXIII *Reginæ Sueciæ.*

Sancti patria et fervor religionis, *a*

Sanctus *a* itaque memorandus Antoninus, Apamiæ oriundus, cum in vico quodam solus inter gentilium tenebras, fidei suæ lumine, velut cujusdam sideris splendore fulgeret, ut sacrilegam eorum vitaret insaniam, juxta sacrarum Scripturarum præcepta, ad alium vicum, in quo nonnullorum Christianorum conversatio erat, transmigravit: eodemque loco in sancti operis studio et sedulitate persistens, numquam tamen ab impiorum increpatione *b* cessavit. *b* Cumque E diabolica versus eum rabies in sacrilegis tortoribus inflammata concresceret, etiam tempus coronæ ejus triumphalis instaret, præsens dixit suum ipse [agonem *c*.] *c*

martyrium, quod ante prædixerat: corporis partes fluvio injectæ,

2 Nam cum dierum Christianæ legis solemnitas ageretur, essetque in ea festivitatis devotio religiosis viris, loca convenire sacris consecrata ministeriis, se proinde paulo longius iturum nonnullis ipse dixisset, simulque denunciavit ore prophetico *d*, se inde minime reverti, *d* impiorum vero manibus comprehendendum et furore feriendum esse. Itaque sicut divino spiritu pronunciaverat informatus, a gentilibus, qui ejus sanctos speculabantur egressus, ita in itineris sui profectione prostratus est, ut pro confessione Dei ac Domini nostri Jesu Christi, dum ei illatam unius mortis pœnam gentilis insania existimat non posse sufficere, in plurimas partes frustra *e* divisus, in aquæductum *f*, qui ad urbem *e f* Apamiæ defluebat, sacrilegis impiorum manibus jactaretur.

in eo mirabiliter servantur, ut et sanguis:

3 Verum mox perennem gloriosissimi Martyris sui palmam præsens Divinitas approbavit. Nam sacra venerandi corporis membra, quæ F fuerant ante dispersa, velut in unam camdemque compagem se sponte propria contulerunt: gloriosissimus quoque illius sanguis, pro Domini nostri amore profusus, ita aquæ illius rapido furore conjunctus est, quasi in terram aridam unius loci fuisset statione collectus: nil exinde mobilis elementi vindicans sibi unda dispersit, sed velut quodam fidelissimo famulatu membris suis integrum illibatumque conjunxit: itaque quod sacrilega manus furibunda disperserat, velut agnoscens famulum Christi, fidelior aqua servavit: nam coagulati circa corpus cruoris non exiguus quidam cumulus est repertus. Postea fluentum quoque ipsius aquæ-ducti, acsi injuriam sancto corpori inferre metueret, se a cursu solito lapsuque suspendit, et siccum sacris membris locum, tamquam in morem divisi pro Israelitico transitu maris, aut conversi retrorsum Jordanis, exhibuit.

corporis inventio et translatio ad [illegible] turæ:

4 Deinceps cum ad levandum sacratissimum corpus diversorum populorum agmina numerosa venissent, numquam se a pluribus passus est transportari; sed duabus tantum muliercuIis, quæ fuerant fidei ardore succensæ, ut illic, ubi tumulari

A lari voluerat, transferretur, exinde se furtim passus est vehi; nimirum ut et hic virtus Martyris monstraretur: siquidem quod multis arduum fuerat et impossibile, duabus tantum fragilissimi sexus personis levissimum redderetur *g*.

g *sepultura, miraculis: tempus martyrii.*

5 Quod cum ad quemdam presbyterum, quo beatissimus martyr voluerat manifeste deferri, omni per illas fide fortissimas mulieres fuisset facilitate delatum; priusquam solemnibus tumularetur exequiis, magna virtutum suarum documenta præmisit: nam fugatis dæmonibus et purgatis liberatisque corporibus, multos pristinæ reddidit sanitati. Passus est autem beatissimus martyr Antoninus tempore Antonini imperatoris, cognomento Pii *h*, haud longe extra muros supra dictæ urbis super fluminis ripam, quod Areia *i* vocatur: sepultus vero a religiosissimis Christianis honorifice in loco, ubi a duabus jam dictis mulieribus fuerat delatus, quarto Nonas Septembris *k*.

ANNOTATA.

a *Acta hunc præfixum habent titulum:* Passio sancti Antonini martyris. *Brevia sunt, et in quibusdam ab omnibus aliis dissonant, atque hac de causa eduntur. Verum, etiamsi pauciores in hisce Actis sint fabulæ, non carent suis etiam defectibus.*

b *Hæc omnia conciliari utcumque possunt cum elogiis Græcorum, nisi quod ibi omnia adjuncta distinctius explicentur.*

c *Vox* agonem, *quam uncis inclusi, in Ms. non est; sed locus pro hac aut simili voce vacuus.*

d *Hæc martyrii prædictio habetur in omnibus Actis Latinis, non in Græcorum elogiis.*

e *Forte legendum* frustatim.

f *Aquæductus hic sumitur pro fluvio.*

g *Hæc corporis per duas mulieres translatio in solo hoc Ms. reperitur. In aliis quidem narratur, quo modo corpus et sanguis fuerit conservatus in fluvio, at de inventione et sepultura corporis non nisi brevissime agitur. Hæc itaque corporis translatio ad locum sepulturæ nihilo certior apparet, quam sint alia mirabilia Actis inserta.*

h *Imperavit Antoninus Pius ante et post medium* C *sæculi* II, *ideoque ex hisce mors Sancti figenda esset circa medium ejusdem sæculi. Porro hæc martyrii epocha non in solis hisce Actis legitur, sed etiam in alio quodam Ms. bibliothecæ Mellicensis, in quo sic habetur:* Explicit Passio S. Antonini martyris, quem peregrini *(Hispani videlicet)* Antolinum vocant, qui passus est Apamiæ civitate, sub Antonino in prædicto recognomento Pii, IV Nonas Septembris. *Nolim tamen contendere hanc epocham satis esse certam, cum duo memorata Mss. ad hoc non satis habeant auctoritatis. In duobus apographis Hieronymianis Sancti martyrium collocatur sub Constantio, idque non displicet Tillemontio. Verum annuntiationes illæ, cum longiores sint, quam passim occurrant in Hieronymianis, videntur interpolatæ. Prior apud Florentinium ad* III *Septembris sic habet:* Et in regione Apamiæ, vico Aprocavito, sub Constantio imperatore, provincia Syriæ, sanctorum Antonini pueri annorum XX, et Aresti episcopi, cujus gesta habentur. *Altera annuntiatio in Codice Reginæ Sueciæ talis est:* In provincia Syriæ, sub Constantio imperatore, passio S. Antonii, adolescentis XX annorum, et Aresti episcopi, cujus gesta habentur. *Horum etiam codicum auctoritas non sufficit, ad ætatem Sancti certo figendam sub Constantio. Acta alia, exceptis illis, quæ pessime Pipinum regem cum Sancto connectunt, nullum designant tempus. Itaque vel mors Sancti figenda est sub Antonino Pio, vel sub Constantio, vel nullum tempus determinandum, nisi vagum illud, quo adhuc vigebat idololatria, quæ necdum exstincta erat sub Constantio.*

AUCTORE ANONYMO.

i Areia *flumen antiquis est incognitum, ut opinor; nec exprimitur nomen fluvii apud Bellovacensem, Equulinum aut S. Antoninum, quorum nullus videtur illud omissurus fuisse, si invenisset in Actis. Valesius in Notitia Galliarum pag.* 26 *illud nomen accepit ex Actis S.* Antonini, *et de fluvio ipso hæc scribit:* Areia, qui et in veteribus tabulis Aregia, ut Novientum et Novigentum, Albia et Albiga, fluvius est vulgo dictus Ariege, quibusdam corrupte l'Auriege, a Massono prisci ejus fluvii nominis ignaro Aurigera novo ac ridiculo nomine nuncupatus, qui Apamiam alluit et Garumna recipitur, ut et Tarnis, quem auget Avario. *At vehementer dubito, an* Areia *nomen sit tam vetustum, quam vult* E *Valesius. Certe nullum adducit monumentum, nisi Passionem* S. Antonini, *quam* multo vetustiorem *vult scriptoribus sæculi* XIII; *at ego sæculo* XIII *vetustiorem non ausim dicere. Sane difficulter intelligere possum, quo modo scriptor sæculo* XIII *vetustior Apamias* S. Antonino *synchronas facere potuerit, cum hæ natæ sint circa initium sæculi* XII. *Ceterum nomen fluvio, quod ante non erat expressum, dederunt scriptores Actorum, ubi cœpit invalescere opinio de martyrio Sancti apud Apamias.*

k *Dubium esset, an hæc intelligenda sint de die emortuali, an de die sepulturæ, nisi alii clare eumdem diem Sancti martyrio assignarent. At vel sic incertum est, an Sanctus eo die revera sit mortuus.*

ACTA ALIA

Ex Speculo Historiali Vincentii Bellovacensis lib. XIII *cap.* XXXV.

F

Sanctus Apameæ natus, et dein sacerdotio initiatus,

Sanctus Antoninus Apameæ *a* oppido oriundus, nobilis genere, ab infantia cœpit sanctis pollere virtutibus, et sacris litteris edoctus, salutaria præcepta legebat et implere studebat. Cumque desiderio martyrii æstuaret, ab oppido Apameæ egressus Christianos perquirens, quam plurimos invenit, inter quos diu commanens ad sacerdotalem *b* dignitatem promotus est. Cumque prædicando iter ageret, labore itineris siti fortiter æstuans, omnipotentem deprecatus est, ut sibi subveniret. Oratione vero completa terram solum virga fiducialiter percussit, et inde fons *c* erupit, qui Viro sancto ductus a Domino, magnam etiam infirmitatibus præbet salutem.

fidem gentilibus prædicat, martyrioque prædicto coronatur:

2 Reversus itaque Vir sanctus Apameam, illic in religionis studio persistens prædicabat, et gentilium perfidiam increpare non desistebat. Cumque adversus eum diabolica rabies in sacrilegorum pectoribus inflammata concresceret, divino

A divino spiritu repletus prædixit ipse paucis (qui tunc aderant, Christianis suum, quod divinitus cognoverat, jam imminere martyrium. Itaque cum Christiani loca sacra (ubi Sanctorum corpora quiescebant) orando visitarent, ipse cum eis pergens, aliquantisper longius iturum se causa orationis illis innotuit, at inde se minime reversurum, sed impiorum gladio feriendum prædixit. Sentiens igitur insidiantes sibi appropinquare gentiles, ultro se eis objiciens, ab eis tentus est; deductusque cædendo usque ad ripam fluminis *d*, ad radices Apameæ decurrentis, in confessione Domini permanens capite truncatus est.

d

corpus flumini infectum miro modo servatur cum sanguine:

3 Impiissimi denique satellites, ne a Christianis inventus honoraretur ut martyr, totum corpus crudeliter discerptum simul cum abcisso capite demerserunt in flumine. Viri autem religiosi quæsitum devote corpus Martyris repererunt sine capite, et sepelierunt honorifice. Miro autem modo sanguis ille pro Christo effusus, et in aquam projectus, inter aquarum collisiones est coagulatus, atque constrictus, nihilque ex eo aquarum impulsus dispersit, sed velut quodam B fidelissimo famulatu ad membra corporis, unde manarat, integrum et imminutum conjunxit. Sed et ipsius aqua fluminis Creatori suo obediens, et Famulum Christi agnoscens, ita se a cursu solito, locoque defluenti subtraxit, ut injuriam inferre se sancto corpori metuere demonstraret, et ad requirenda beati Martyris membra fidelibus populis viam congruam præpararet.

traditio popularis de translatione capitis. *e*

4 Multorum quoque opinione relatum *e* est, quod cum caput Martyris amputatum, in flumine jactaretur, statim angelica susceptione parvo est mausoleo collocatum naviculaque impositum, assistente semper angelica custodia, (ut fertur) similitudine duarum aquilarum nivearum deducebatur navicula, donec pervenit ad locum sibi destinatum, scilicet, ad cujusdam Festi *f* principis habitaculum, quod idem Martyr (ut fertur) eamdem regionem prædicando peragrans ab eodem principe locum petierat ad habitandum. Cum ergo illuc ad littus pervenisset, Festus princeps admirans, et quid esset per spiritum intelligens, caput sanctum devote suscepit, et habitationem suam a loco illo removens, demumque in ecclesiam dedicans, caput in ea cum honore, et C gratiarum actione posuit. Hujus passio recolitur IV Nonas Septembris.

f

D

ANNOTATA.

a *Intelligendam hic esse Apameam Syriæ ex mente scriptoris, probavi in Comm. num.* 38.

b *In elogiis Græcorum de sacerdotio* S. Antonini *nihil legitur, nec presbyter vocatur apud antiquos martyrologos, uti nec in Actis præcedentibus; ita ut titulus ille parum sit probabilis, etiamsi in plerisque Actis prolixioribus legatur. Observavi in Commentario num.* 58, *forsan ab alio Antonino ad Apamiensem fuisse translatam hanc dignitatem.*

c *De hoc fonte nihil apud Græcos, nihil in Actis modo datis. In prolixioribus vero omnibus eadem fusius de hoc fonte leguntur, quæ hic brevius. At quanto magis confictus videtur, tanto confidentius omnes affirmant beneficia istius fontis, nec ullus tamen locum assignat, ubi fuerit.*

d *Orontes flumen præterlabitur Apameam Syriæ. Apamienses Galli flumen vocarunt* Areiam *vel* Aregiam: *at id nomen additum videtur post Bellovacensem Græci nihil habent de corpore in flumen injecto; at ideo illud certo falsum credere non* E *debemus, cum in brevi suo elogio multa verosimiliter prætermiserint, et ne sepulturam quidem narraverint.*

e *Vides hic insinuari traditionem popularem, quæ mox magis insinuatur vocibus,* ut fertur.

f *Quis sit princeps ille* Festus, *verumne an fictum sit nomen, nullus facile determinaverit. Si luberet audire Acta prolixiora, quæ iter capitis describunt per Aregiam, Garumnam, Tarnim, et Avarionem flumina usque ad monasterium* S. Antonini *in Rutenis, ubi nunc ejusdem nominis est oppidum, dicendum esset Festum habitasse circa confinia provinciarum Rutenensis, Cadurcensis et Albigensis; atque exstruxisse primam Sancti ecclesiam in Rutenensi provincia. Verum ignoravit Bellovacensis iter illud, quod alias haud dubie commemorasset, nec ullo modo verisimile est caput eo delatum statim post mortem Sancti, dum adhuc vigebat idololatria in Galliis. Suspicor igitur vel nomen illud Festi fictitium esse, vel eum habitasse in Syria. Si vero probari posset virum quemdam nobilem, Festum nomine, fundatorem esse monasterii* S. Antonini *in Rutenis, existimarem caput* F *S. Antonini ad eum fuisse translatum, sed aliquot sæculis post obitum Sancti. Ceterum hic repeto, quod ante dixi, nullum verbum in tota hac relatione reperiri, ex quo possit inferri, Sanctum in Gallia passum esse.*

DE SS. SEX MILLE SEXCENTIS VIGINTI OCTO MARTYRIBUS NICOMEDIENSIBUS. ITEM DE SS. AITHALA, JUNIO, PHILIPPO, THEODOTO MM.

V. P.

Ex variis Fastis Græcis.

SUB MAXIMIANO.

Ingens hac die Martyrum manipulus colitur

Numerosissimum hunc Martyrum manipulum annuntiant documenta Græca Mss., quorum collectionem asservamus. Supplementum enim ad Menæa Græcorum excusa ex Synaxario membranaceo antiquo Ms. patris Sirmondi, sive collegii Claromontani, quod deinde Ludovici Magni nomen accepit, Societatis Jesu Parisiis, sic illos refert hac die : Τῇ αὐτῇ ἡμ. ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη τῶν ἑξάκις χιλίων ἑξακοσίων εἴκοσι ὀκτὼ ἁγίων Μαρτύρων μαρτυρησάντων ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τοῦ βασιλέως. *Quæ ita sonant Latine :* Eadem die occurrit memoria sexies mille sexcentorum viginti

AUCTORE J. P.

A viginti octo Martyrum, qui sub Maximiano imperatore martyrium subierunt, *quod ibidem subditur in hunc modum :*

in Synaxario Sirmondiano, et observationibus

2 Οὗτοι γὰρ, μετὰ τὸ τελειωθῆναι τοὺς ἁγίους δὶς μυρίους, εὑρέθησαν κρυπτόμενοι ἐν ὄρεσι τραχυτάτοις· Χριστιανοὺς δὲ ἑαυτοὺς ἀνακηρύξαντες ἐνώπιον τοῦ τυράννου, καὶ πέντε ἡγεμόνας παρ' αὐτοὺς εἰς τὸ τιμωρεῖσθαι ἐκδοθέντες, καὶ πολλὰ παθόντες, ἐκ τῆς προσκαίρου ταύτης ζωῆς πρὸς τὴν αἰώνιον μετεβιβάσθησαν. *Illa vero sic subdo Latine :* Hi quippe, postquam bis decem mille Sancti interempti essent, inventi sunt in montibus asperrimis absconditi. Dum autem coram tyranno se Christianos, et quinque apud se præfectos esse faterentur, ad supplicium traditi, et multa passi, ex temporali hac vita ad æternam translati sunt. *Si quæras, quinam sint isti* bis decem mille Sancti, *de quibus facta mentio, credo eosdem esse, qui in Menologio Sirletiano ad* XXVIII *Decembris ita signantur :* Certamen sanctorum viginti millium Martyrum sub Maximiano imperatore apud Nicomediam combustorum. *Hinc Martyres sex mille sexcenti viginti octo hodiernos colligo spe-* B *ctare ad eamdem urbem vel tractum Nicomediensem.*

nostris explanatur.

3 *Idem suadetur ex Menæis magnis Græcorum impressis, ubi dicto die* XXVIII *Decembris pugiles illi viginti mille habentur in hunc modum :* Sanctorum myriades duæ (*Græce* δισμυρίων) in Nicomedia combustorum. *Narratio autem martyrii ita incipit :* Imperatore Maximiano cum victoria reverso ex bello contra Æthiopes *etc. Alterum, quod observari velim, versatur circa* 3628 Mart. Nicomed., *qui* III *Septembris sunt in apographo nostro ex Menæis Græcis PP. Prædicatorum Florentiæ. Exstat idem Martyrum numerus die* IV *Septembris in Menæis magnis excusis, ubi dicuntur* inventi in montibus et speluncis Nicomediæ latentes; quos Maximianus innumeris suppliciis subjectos, morti tradidit. *Si hos Martyres* 3628 *conferas cum hodiernis* 6628, *duo sunt quæ conveniunt, videlicet, quod sub Maximiano imperatore mortui; quod* inventi in montibus et speluncis latentes. *Adde, quod numeri sint iidem, excepto primo. Hinc suspicari merito quis possit, eosdem utrobique Pugiles occurrere, et in primum numerum arithmeticum irrepere potuisse errorem, etiamsi primus iste numerus in Menæis magnis exprimatur diserte* τρισχιλίων, *id est,* trium millium, *non autem littera numerali, quæ eumdem numerum significet. Videtur quidem alicubi error; sed ubi sit, ignoro. Martyrium* 6628 *Pugilum, quod supra dicebatur accidisse postquam* bis decem mille Sancti interempti essent; imperatore *videlicet, sicut indicabant Menæa magna excusa,* Maximiano cum victoria reverso ex bello contra Æthiopes; *martyrium, inquam,* 6628 *Pugilum potuit accidisse anno* 297, *quo Maximianus Herculius de Mauris triumphasse legitur apud Tillemontium tom.* IV *Imperatorum in Diocletiano articulo* XV.

E

Quatuor hi Martyres ignoti nobis sunt.

4 *In laudato Synaxario Sirmondiano post Martyres* 6628 *subnectuntur isti quatuor :* Τούτοις συνεορτάζεται καὶ μνήμη Μαρτύρων Ἀιθαλᾶ, καὶ Ἰουνίου, Φιλίππου, καὶ Θεοδότου. *Id est,* Cum hisce colitur etiam memoria martyrum Aithalæ, ac Junii, Philippi, et Theodoti; *quos et alibi lego in nostra collectione Græcorum Mss.; sed non eadem omnium ibi est nominum efformatio : nam pro* Junii *scribitur* Juliæ, *pro* Theodoti *autem* Theodotæ. *Plura de his Martyribus non novi hactenus.* Aithalam *cum* Ammunte *damus hac die ; an vero* Aithalas *superior, qui cum tribus aliis notatur, sit ab isto synonymo diversus, affirmare tamquam certum nequeo.*

DE S. MAXIMA MARTYRE

ROMÆ.

C   J. P.   F

Cultus, martyrium, variæ observationes.

SUB DIOCLETIANO. Habetur in Martyrologio Romano : Acta in Petro de Natalibus :

Martyrologium Romanum Sanctam hanc ita annuntiat hoc die : Romæ sanctæ Maximæ martyris, quæ una cum sancto Ansano Christum confessa, in persecutione Diocletiani, dum fustibus cæditur, reddidit spiritum. *Pauca, quæ de hac Sancta habemus, immixta sunt Actis S. Ansani martyris, qui est in dicto Martyrologio ad diem* I *Decembris, pro quo illa servamus. Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib.* I *cap.* XIII *de eo agit, unde transcribo ista :* Ansanus martyr, civis Romanus, filius nobilis tranquillini duodecim annorum, occulte, inscio patre, a Protasio presbytero in Christi fide doctus et baptizatus est, atque a Maxima virgine de territorio Tonagritano de sacro fonte levatus : qui a patre imperatoribus Diocletiano et Maximiano delatus decimo tertio anno imperii eorum cum ipsa Maxima virgine, ab eisdem tentus et carceri traditus est diebus multis. Quam quidem sacram Virginem prædati imperatores tamdiu fustibus cædi fecerunt, donec spiritum exhalaret. *Hæc ibi de* S. Maxima; *paucula vero quæ sequuntur, ad S. Ansanum spectant. Ex hujus Passione brevi de illa compendium contraxit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die, in quo narratur lumen cæco ab ipsis restitutum. Rem refero ex ipsa S. Ansani Passione, quæ apud nos est, etiamsi non videatur esse magni momenti :* Mane autem facto surrexerunt ut irent ad imperatores, qui invenerunt in via hominem cæcum, cui per Dei misericordiam visum restituerunt.

an virgo et martyr : tempus

2 *En tibi nunc, lector, nonnullas observationes. Primo, Petrus de Natalibus loco citato de hac Sancta scribit tamquam de* virgine et martyre. *Utramque etiam illi titulum dat Arturus in Gynæceo : sed Martyrologium Romanum* martyrem *tantum ; Ferrarius* mulierem Romanam *nuncupat, atque conformiter ad Acta S. Ansani, in quibus hæc lego :* Erat ibi mulier Maxima, Christiana valde *etc. Secundo, Baronius S. Ansanum martyrio coronatum scribit sub persecutione*

AUCTORE J. P.

cutione Diocletiani et Maximiani anno 303, *sicut apud eum licet videre ibidem num.* 121. *Eumdem annum in notationibus ad S. Ansanum die* I *Decembris sic probat :* Passus est (ut Acta *Senensis ecclesiæ, quæ citaverat, ac Mss. accepisse se dixerat*, profitentur, Diocletiano octavum, et Maximiano septimum consulibus : est is annus secundum Fastos Onuphrii, trecentesimus tertius a Christo Domino : *quo famosa persecutio decima fuit inchoata.*

passionis etc.

3 *Hæc etiam videtur indicari in apographis nostris martyrii S. Ansani, in quibus vocatur* sæva persecutio : *sed notationem temporis* anno decimo tertio imperii *dictorum imperatorum nec distincte ponunt, nec convenienter anno* 303 *mox designato : nam cum annus* 286 *fuerit Diocletiani imperatoris tertius, Maximiani autem imperatoris primus, sequitur, ut hujus annus undecimus incidat in* 296, *qui illius erat decimus tertius. In apographo nostro ex Ms. Romano etiam ponitur hæc clausula :* Currebant autem anni Domini . . CCXCVI. *Castellanus vero ponit* S. Maximam *anno circiter* 304 : *quam ego supra num.* 1 *signavi sub Diocletiano, Martyrologium Romanum secutus, cum de anno mihi non constet. Tertio, quia sibi velit nomen* Tonagritano *apud Petrum de Natalibus, non equidem intelligo, postquam satis operose, sed frustra, illud quæsivi. In citatis apographis nostris scribitur* Onacritano, Olimphitano *et* Olimphinato : *sed suspicor ubique irrepsisse mendum. Quarto, annuntiavi Sanctam nostram Romæ, et sine titulo virginis, cum Martyrologio Romano. Quinto, cor*pus *ejus* a Christianis sublatum, sepultum est IV Non. Septembris, *secundum Ferrarium antea designatum. Quæ tametsi in prædictis Mss. nostris non memini me legere, hac tamen die* Maximam *damus cum eodem Martyrologio.*

DE S. TIMOTHEO MARTYRE

ANTIOCHIÆ.

J. P.

DIE II SEPTEMBRIS.

S*anctus hic, non rebus gestis, sed cultu nobis notus, variis Martyrologiis inscribitur. Antiquum enim, quod vulgavit Florentinius, sic eum refert :* In Antiochia natalis sancti Timothei. *Ibidem in notis Martyrologium Corbeiense :* In Antiochia natalis sancti Timothei martyris. *Brevius ibidem Martyrologium S. Willibrordi :* In Antiochia Timothei. *Corbeiensi consonat Martyrologium, quod edidit Acherius tomo* IV *Spicilegii.*

DE SS. AITHALA ET AMMUNTE MM.

ADRIANOPOLI IN THRACIA.

J. P.

DIE II SEPTEMBRIS.

M*enæa magna Græcorum excusa duos hosce sanctos Pugiles memorant, et sequenti elogio condecorant :* Sancti isti Martyres, præfecturam Thraciæ, quæ erat in Adrianopoli, Rabuo administrante, tamquam Christiani sunt accusati. De statu autem et officio interrogati, Christianos se esse confessi sunt. Dum vero adduci non possent, ut idolis sacrificarent, tyrannus porro ad responsa hæreret anceps, nervis fidei ipsorum firmitatem labefactare tentabat. Tantis igitur tormentis excarnificati sunt, ut in eisdem spiritum Deo traderent. *Nec plura de his Sanctis habeo dicere.*

DE SS. DIOMEDE, JULIANO, PHILIPPO, EUTYCHIANO, HESYCHIO, LEONIDE, PHILADELPHO, MENALIPPO, PANTAGAPA, ET EUTYCHIO MM.

Ex Martyrologio Romano et Fastis Græcis.

J. P.

In Romano sunt novem,

R*omano Martyrologio inscribuntur hac die sancti isti Pugiles præter* Eutychium, *addito vario genere mortis, quo cursum consummarunt pro Christi fide : adjungit enim,* quorum alii igne, alii aqua, ense alii et cruce martyrium compleverunt. *Menologium Græcorum, quod Latine reddidit cardinalis Sirletus, ita eos annuntiat.* Eodem die (II *Septembris*) natalis beati Hesychii, qui ex Christi confessione necatus est. Item sancti Leonidis igne incensi, sancti Eutychii crucifixi, sancti Philadelphi, qui saxo alligato collo, relicto carnis onere levis ascendit in cœlum. Item sancti Menalippi igne consummati, et sanctæ Parthagapæ *(sicut ibi vocatur)* quæ

A quæ in mare dejecta, martyrii coronam asse cuta, ex hujus mundi fluctibus erecta * in cœlum translata est. *Pro novem Martyribus, qui sunt in Romano, hic tantum notantur sex, et pro* Eutychiano *ponitur* Eutychius : *in Menæis vero magnis Græcorum signatur utrumque hoc nomen : unde fit ut annuntientur Martyres decem : ubi et pro nomine* Pantagapæ *scribitur* Parthagapæ. *Malim legere cum Martyrologio Romano* Pantagapæ.

* *f.* erepta

Vide Append. ad Tom. VII Septemb. pag. 770 Not. 11.

in Menæis vero decem Pugiles,

2 *In eisdem Menæis suum cuique Martyri mortis genus apponitur cum duobus versiculis. Græca reddo in hunc sensum Latine :* S. Diomedes ferro concisus obiit.

Σίδηρος εἰς σίδηρον ὁ Διομήδης
Πρὸς τοὺς σπαθισμοὺς ἀνδρικῶς ἐκαρτέρει.
Ense Diomedes fortius pectus gerens,
Ad sectiones ensis invictus stetit.

S. Julianus capite fuste confracto interiit.

Ἰουλιανὸς συντριβεὶς κάραν ξύλῳ
Τὸν πρὸς Θεὸν νοῦν σῶος εἰς τέλος μένει.
Dum Juliano fuste confractum caput,
Apud Deum mente integra ad finem manet.

B S. Philippus gladio consummatur.

Ἵππον ταχὺν Φίλιππος τὴν τομὴν ἔχων
Πρὸς τὸν φιλοῦντα θᾶττον ἦλθε Δεσπότην.
Celer Philippo quando equus sectio fuit,
Ad nos amentem celeriter Dominum abiit.

Alluditur ad nomen appellativum ἵππος, *id est,* equus, *et ad proprium* Φίλιππος, *quod partim derivatum a verbo* φιλέω *significat* amantem equorum.

ubi etiam

3 S. Eutychianus in craticula exustus est.

Εὐτυχιανὸς πυρποληθεὶς ἐσχάρᾳ
Εἰς εὐτυχῆ μετῆλθε κλῆρον μαρτύρων.
Craticulæ, Eutychiane, dum impositus flagras,
Hereditatem Martyrum fauste obtines.

Εὐτυχὴς *adjectivum, et* Εὐτυχιανὸς *proprium indicant aliquid beati vel* fausti.

S. Hesychius strangulatus occubuit.

Ποθῶν τὸν ὄντως Ἡσύχιος Δεσπότην,
Καὶ τὸν δι' αὐτὸν ἡσύχως φέρει βρόχον.
Desiderans vere unicum Hesychius Deum,
Laqueum quiete propter ipsum sustinet.

Adverbium ἡσύχως *et proprium* Ἡσύχιος *denotant tranquillitatem vel* quietem.

AUCTORE J. P.

4 S. Leonides igne absumptus obiit.

laudantur singuli

Τοῦ πρὸς Θεόν σε φλὸξ πόθου, Λεονίδη,
Ἔπειθε ῥᾶστα καὶ φλογὸς φέρειν βίαν.
Divini amoris flamma, Leonide, tibi
Perferre suasit facile flammarum rogum.

S. Eutychius in crucem actus vivere desinit.

Βαίνων κατ' ἴχνος Εὐτύχιος Κυρίου,
Δίκην ἐκείνου καρτερεῖ σταυροῦ πάθος.
Domini sequens vestigia Eutychius sui,
Velut ille moriens sustinet mortem crucis.

S. Philadelphus lapide ad collum gravatus suffocatur.

Σαρκὸς βάρος πᾶν ἐκλιπὼν λίθου βάρει
Ἀνῆλθε κοῦφος Φιλάδελφος εἰς πόλον,
Quidquid gravat carnem exuens, lapide gravi,
Philadelphe, onustus vadis ad cælum levis.

Allusio est ad βάρος, gravitas, *et ad* κοῦφος, levis. *versiculis.*

E

5 S. Melanippus igne vitam finivit.

Εἴπέρ τι Μελάνιππος εἶχε καὶ μέλαν,
Κάθαρσιν εὗρεν εἰς τὸ πῦρ βεβλημένος.
Melanippus aliquid si nigræ maculæ habuit,
Hoc expiavit ignis, in quem missus est.

Respicit poëta ad μέλας, niger, *e quo partim constat proprium* Μελάνιππος. *Romanum Martyrologium cum Sirleto vocat* Menalippum.

S. Parthagape in mari moritur.

Θνήσκεις θαλάσσης ἔνδον, ὁ Παρθαξάπη,
Καὶ δωρεῶν θάλασσαν εὑρίσκεις ἄνω,
Parthagape in imo moreris exposita mari,
Et gratiarum recipis in cælo mare.

Versus hosce etsi multos cum prædictis allusionibus huc transtuli, non quia necessarios, sed quia passim solent inseri Operi nostro. Super nonnullis autem nihil judicavi observandum.

DE SS. EUPLO, JOSEPHO, FELICE, SECUNDULO, JULIO MM.

C F

IN SICILIA.

Ex apographis Hieronymianis.

J. P.

Variæ de his, quos damus, Sanctis

M*artyres hosce suggerunt nobis Fasti sacri. Martyrologium, quod tamquam* vetustissimum, *et* S. Hieronymi presbyteri nomine insignitum *dicitur apud Acherium tomo* IV *Spicilegii, exprimit eorum nomina, ut supra ; non autem Florentinius, qui illos sic memorat :* In Sicilia natalis sanctorum Eupli, Joseph, Felicis, Secundi, *sine* Julio : *sed ibidem in notis additur ex Martyrologio Corbeiensi :* In Sicilia natalis sanctorum Eupli, Josephi, Felicis, Secunduli, Julii. *In eisdem notis signantur hi duo ex Martyrologio S. Willibrordi :* Sicilia Eupli, Joseph · *quibus subditur proxime* In Apulia Felicis, Secundi *annuntiatio. Juvat his attexere sequentes apud Florentinium observationes :* Pro Secundo Secundulum legit M. Corbeiense, et Julium supra codices nostros exhibet. M. vetustissimum, sæpe in locis distinguendis accuratius, Siciliæ non nisi Euplum et Josephum tribuit; Apuliæ vero Felicem et Secundum.

2 De Euplo et Serapione confess. Catanæ in Sicilia agit Ferrarius, *qui consuli potest ad* XI *Septembris.* Sed non idem Euplus videtur ex socio Serapione, non Josepho, et confessoris titulo Alium Euplum diaconum retulimus ad diem XII Augusti. *Hujus Acta illustrata sunt ad dictum diem apud nos tomo* II *ejusdem mensis a pag.* 710. *Discrepat a superioribus annuntiationibus Martyrologium Richenoviense a nobis editum, quod sic habet :* Et in Sicilia, Eopolo, Josephi. In Appulia ; Felicis. *Rhinoviense a nobis etiam vulgatum ab isto differt, dicens :* Et in

observationes.

AUCTORE J. P.

in Sicilia, Eopoli : *cui non addit duos alios modo memoratos. Apud Greveum vero Joseph sine loco et sociis ponitur. Ex eo autem quod* SS. Felix *et* Secundulus *vel* Secundus *referantur diversis locis, non sequitur eorum numerum esse multiplicandum.* D

DE SS. FACUNDINO, JUVENTINO, PEREGRINO ET FELICITATE MM.

ARIMINI IN ITALIA.

J. P.

II SEPTEMBRIS.

Ariminum, *nunc* Rimini, *urbs Romandiolæ provinciæ, archiepiscopo Ravennati suffraganea, et ad mare Adriaticum ac fluvium Ariminum sita, hos Sanctos colit. Ferrarius de illis scribit in utroque suo Catalogo : sed tam pauca, ut præter nomina et cultum vix quidquam asserat, quo lectorem instruat, uti patet*
B *ex Catalogo Sanctorum Italiæ, in quo ad hunc diem sic memorat :* Facundinus, Juventinus, Peregrinus fratres, et Felicitas soror, apud Ariminum, ut habet traditio, tempore persecutionis pro Christi confessione tenti et cruciati, martyrio coronati sunt IV Nonas Septembris. Quorum corpora in ecclesia cathedrali sepulta asservantur. Eorum vero memoria anniversaria celebritate hac die Arimini, et per diœcesim recolitur. *Et mox indicat Ferrarius desumpta hæc esse* ex tab. et monum. eccles. Ariminen. *In annotatione autem ,* Acta , *inquit,* horum SS. Mart. desiderantur : neque plura, quam dicta sint, sciri de eis potuerunt. *In Directorio Ariminensis ecclesiæ anni 1644 habentur celebrandi ritu duplici. Obiter moneo,* SS. Facundinum *et* Juventinum *hodiernos omnino diversos esse a duobus synonymis, quos dedimus ad diem* XXVII *Augusti. De hodiernis Martyribus agit etiam Castellanus in suo Martyrologio universali.* E

DE SANCTIS MARTYRIBUS NICOMEDIENSIBUS

ZENONE, CONCORDIO, THEODORO FILIIS EJUS, PATERNO TRIBUNO, THEODOTE UXORE EJUS, MILITIBUS LXVIII, MATRE CUM DUOBUS FILIIS, SERAPIONE CUM DXXII MILITIBUS. ITEM DE SS. CUSCONO, MONOLAPPO, JOSEPHO,

C

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus e Martyrologiis et Actis; tempus, Passionis exemplaria.

SUB JULIANO APOSTATA. Varii in Martyrologiis annuntiationibus

Non idem est apud Martyrologos hac die sanctos Nicomedienses Pugiles annuntiandi modus. *Romanum quippe Martyrologium tres istos duntaxat commemorat:* Nicomediæ sanctorum martyrum Zenonis, Concordii, et Theodori, *addente Baronio in notationibus :* De his tabulæ ecclesiæ Capuanæ, in cujus veteri Breviario eorum martyrium recensetur. *Sola horum trium nomina invenio in Breviario Capuano, quod anno 1489 excusum est, trinis parvis lectionibus eorum propriis inserta. Michael Monachus in Sanctuario Capuano, ac in secundo, ut vocat, Kalendario pag. 409 hæc habet :* IV Non. Zenonis, et filiorum ejus. *In notis autem pag.* 540, De sancto, *ait,* Zenone et Filiis Martyrologia et Kalendarium secundum. In primo *ibidem pag.* 400) Zeno solus nominatur. In Officio lectiones , quarum initium : « Eo tempore , quo Julianus imperator » et consonant tres brevissimæ lectiones in lectionario Ms. *Inter Martyrologia Hieronymiana contracta, quæ edidimus, Richenoviense ista refert hoc die :* In Nicomedia Zenonis , Gorgoni , Theodoti. *Consonat his Rhinoviense ; non vero Reginæ Sueciæ, quod sic itidem apud nos scribit :* Nicomedia, natalis sanctorum Zenonis, Gorgoni, Theodotæ, cum filiis suis. *Inter auctaria autem ad Usuardum a nobis editum hac die codex modo dictæ Reginæ signatus num. 130 legit :* Sancti Zenonis cum duobus pueris.

2 *Longe*

Nicomediensium

** l. Theodotæ*

A 2 *Longe diversus annuntiandi modus est in ecgraphis Hieronymianis apud Florentinium : in ipso enim textu antiqui Martyrologii, quod notis explanare conatus est, leguntur ista :* In Nicomedia natalis sanctorum Zenonis, Gorgoni, Monolappi, Theotæ * cum filiis suis, et Cusconi. *Obscurum hic est iterum, ut passim alibi, in apographis illis confusionis chaos. Florentinius in notis aliam profert annuntiationem e Martyrologio S. Willibrordi, videlicet :* In Nicomedia Zenonis, Theodotæ, et filiorum ejus Gorgoni, Menolappi, Cosconi. *Deinde laudatus Martyrologus observat sequentia :* Gorgonium hic, Menolappium, et Cosconium veneratur M. vetustissimum, tamquam Theodotæ filios ; sed diversus in libris nostris ordo tamquam anonymos filios Theodotæ agnoscere videtur, et alios ante Theodotam, et sejunctim recenset, quemadmodum etiam M. Corbeiense : « In Nicomedia natalis » sanctorum Zenonis, Gorgonii, Monolappi, » Theodotæ cum filiis suis : et Cosconi ». *Convenit Martyrologium S. Hieronymi nomine insignitum in Spicilegio Acheriano tomo* IV, *pag.* 670.

Quod ex eorum Pugilum, plurimos ex eorum Actis nos proferimus.

B 3 *Hac die* Menalippum, *pro quo nomen* Monolappi, *ut credo, corruptum, damus e Menologio Sirleti, et Menæis Græcis excusis ; ex his vero eum etiam vocavimus* Melanippum, *nulli loco affixum. Die autem* III *hujus mensis in eodem Menologio notatur sine loco* Commemoratio sancti Zenonis, qui in lebetem plumbo ferventi plenum injectus *martyrium consummavit. Florarium nostrum Ms. præter* natale sanctorum Zenonis, Gorgonii, *etiam* Josephi *addit nomen, a superioribus hagiologis inductum, quos et* In Nicomedia, *et titulo Martyrum annuntiat. Habes hic, lector, annuntiationes satis inter se diversas, nulla aliorum, qui in Actis infra dandis exprimuntur, facta mentione. In Actis, inquam, quæ, licet non sint bonæ notæ, saltem continuato tractu martyrii historiam, nec non nomina Martyrum, quæ in illis continentur, referunt. Acta autem non sunt ordinarie tam subjecta mendis, luxationibus, inverso ordini, quam apographa multa Hieronymiana ; adeo hodiernorum Pugilum manipulum supra ante hunc Commentarium primo loco recitavi ex eorumdem Actis :* C *quibus tamen subjeci etiam alios Zenoni junctos in Martyrologiis, etiamsi nolim pro certo affirmare hosce cum aliis passos.*

Nonnulli alii nobis ignoti.

4 Cusconius *enim ille quisnam est, et quo spectat ? Quis* Monolappus? *Quis* Josephus, *quem ex solo Florario dabam ?* Theodotus *facile scribi potuit pro* Theodoro, *qui est in Actis. An Zenon hodiernus a synonymo martyre, quem retuli e Menologio Sirleti, diversus sit, dubium est, quia* capite truncatus *cursum certaminis consummavit, ex Actis. In Menologio autem Sirleti aliud mortis genus videtur exprimi. Ibidem præterea nulli socii Zenonis. Hæc diversitatem insinuant ; at non certo evincunt, quia Acta non multum fidei merentur, et Zenon sine aliis annuntiari potuit, quod alii diversis diebus sint passi. Nec mirari debemus, tres duntaxat Martyres referri a Baronio in Martyrologio Romano : cum plures non signentur in veteri Breviario Capuano, quod secutus est, et cujus nos vel idem, quo hic usus est, vel simile saltem exemplar antea citavimus. Lectiones vero in eodem contentæ non tantum non memorant alios Martyres, sed ne vel dictorum quidem trium martyrium totum narrant.*

5 *Acta perhibent, hodiernos sanctos Pugiles, quorum martyrium describunt, passos esse sub Juliano imperatore, locumque palæstræ designant Nicomediam. Baronius ad annum* 362 *num.* 45 *adventum Juliani in hanc urbem eidem anno intexit. Apud Jacobum Gronovium in Ammiani Marcellini historia ab eo recognita, et anno* 1693 *edita, lib.* XXII *adventus idem innectitur anno jam dicto* 362, *et sic ibidem loquitur Ammianus cap.* IX *Juliani itinera describens pag* 246 *et* 247 : Antiochiam ire contendens reliquit Constantinopolim . . . Transgressus itaque fretum, prætercursa Chalcedona et Libyssa . . inde Nicomediam venit, urbem antehac inclytam, ita magnis retro principum amplificatam impensis, ut ædium multitudine privatarum et publicarum recte noscentibus regio quædam urbis æstimaretur æternæ. Cujus mœnia cum vidisset in favillas miserabiles consedisse, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriore gradu pergebat ad regiam : hoc maxime ærumnis ejus illacrimans, quod ordo squalens occurrit et populus nimium quantum antehac florentissimus . . . Hic quoque pari modo ad reparanda, quæ terræ subverterat tremor, abunde E præstitis plurimis, per Nicæam venit ad Gallogræciæ fines. *Theodericus Ruinartius in Actis primorum Martyrum sinceris et selectis, a pag.* 644 *prioris editionis scribens de iis Athletis, qui sub Juliani Apostatæ persecutione passi sunt, illos intexit anno memorato* 362. *Cum itaque tunc ibidem fuerit Julianus Apostata, possosque ibidem sub ipso testentur et nominent Acta ; non video, cur Castellanus* S. Zenonem, et ejus filios S. Concordium et S Theodorum *ponat anno circiter* 303.

Auctore J. P. Nicomedienses sub Juliano passi dicuntur in Actis.

quorum exemplaria

6 *Passionem ab auctore anonymo sat diu scriptam esse post consummatum martyrium, colligo ex his sub finem Actorum de* S. Zenone *verbis :* Sepelivit eum in Nicomedia civitate, ubi florent orationes ejus usque in hodiernum *Quamdiu autem post dictum martyrium scripserit, me latet. Tria porro ejusdem Passionis exemplaria habemus Mss., quorum unum sequenti titulo prænotatur :* Passio sancti Zenonis, ex nostræ bibliothecæ veteri manuscripto, *Vallicellanæ videlicet PP. Oratorii Romæ, ut colligo ex margine, cui adscribitur* ex tom. C. P. Gallonii. *Incipit :* Eo tempore, quo Julianus perrexit ad Nicome- F diam civitatem, erat ibi quidam vir Christianus nomine Zeno cum filiis suis Concordio et Theodoro. *Apographum aliud ita inscribitur :* Passio sancti Zenonis et filiorum ejus ex Ms. S. ecclesiæ Atinensis long. per. lect. dist, *forte vult dicere* Longobardico pergameno in lectiones distributo ; *quod indicatur desumptum ex Mss* Constantini Caietani *Duplicem vero Atinam in Italia invenio apud Baudrandum ; unam in confinio Campaniæ, olim episcopalem, nunc duntaxat vicum in provincia Terræ laboris ; aliam quondam etiam episcopalem, nunc oppidulum regni Neapolitani in provincia Principatus citerioris.*

indicamus.

7 *Papebrochius noster manu sua notavit ad marginem apographi Atinensis :* Collat. cum Cod S. Petri · Eodem tempore, quo Jul. imperator perrexit ad Nicomediam civitatem. *Multa vero idem Papebrochius in apographo Atinensi adscripsit, e quibus non pauca inseram textui ejusdem, quod proxime dabo, apographi, et uncinis includam ; alia sat multa ponentur ad marginem ; paucula in Annotatis : variantes indicabuntur etiam lectiones non paucæ ex Ms.* Galloniano,

AUCTORE J. P.

Galloniano, quod cum Atinensi a me collatum est. Porro hæc Acta maxime suspecta sunt, quia ipse Julianus imperator frequenter inducitur tamquam aperta vi Christianos persequens, eosque coram se torqueri gravissime jubens; quod a callidis ipsius moribus erat alienum: etiamsi nolim affirmare, nullos coram eo tortos esse. Verum cum alia multa, tum illud præsertim, quod de camino Christianis parato num. 14 dicitur, conciliari nequit cum moribus Juliani. En tibi nunc, lector, eorumdem Acta cum divisione nostra et Annotatis.

PASSIO

AUCTORE ANONYMO,

Ex Ms. ecclesiæ Atinensis cum aliis collato.

B

CAPUT I. *S. Zenonis ac filiorum ejus pro fide Christi certamen; horum martyrium; ipsius constantia tormentis non expugnata.*

Martyres et eluntur Juliano imperatori, qui eos fame cruciari jubet:

* congeriem
* per diem deferrent
* expleto

Tempore, quo Julianus imperator regnabat, pergens ad Nicomediam civitatem, jussit ibi fieri foveam in pedibus quingentis, et præcepit congregari multitudinem * lignorum per dies triginta, ut carpenta centum ad diem denas veherent * pensiones. Jam expedito * tempore vehendi, prima die invenit quemdam virum [doctissimum] Christianum, nomine Zenonem cum duobus filiis suis Concordio, et Theodoro, C quos præcepit teneri, et aspectibus suis præsentari; quem ita aggreditur dicens: Tu es Zenon, quem serenitas nostra honore fulsit, et dignitatibus sublimavit *a*? Zenon dixit: Ego sum infelix, qui tuis obedivi præceptis, et effudi sanguinem innocentem et justum. Dixit ad eum Julianus: Habes uxorem et filios? Respondit Zenon: Uxorem præmisi Christianam, filios vero habeo Christianos *. Eadem hora præcepit eum tradi cuidam Constantio exconsuli, cui ita præcepit, ut eum sacrificiis humiliaret; quod si non faceret *, diversis pœnis * consumeret eum: quem suscipiens Constantius, tradidit viginti militibus [in custodia publica], quibus præcepit, ut modicum panis, et aquæ per diem acciperet cum filiis suis, Concordio et Theodoro, et in obscuro sederet die noctuque *b*.

* qui mecum sunt Christiani
* fecerit
* exquisitis

b

variis tormentis

2 Post dies vero decem et octo, jussit Constantius Zenonem cum filiis suis noctu præsentari: qui dum præsentatus fuisset *, sic eum aggreditur, dicens: Dic nobis, Zenon, qua pertinacia, vel confidentia sic præsumis, ut * honore fultus, et dignitate clarus, sic deseras * deos, quibus principes nostri humiliantur, et quæras mori magis, quam vivere [exutus facultatibus?] Num est melius, ut vivas cum filiis D tuis, et possideas hæreditatem laboris tui, et filii tui [hic] fœliciter militent, et florem juventutis suæ non amittant? Zenon respondit: Ego florem et fructum in eis invenio *c*, si contemno dæmonia, et quæro cum eis hæreditatem, id est, vitam æternam. Dixit ad eum Constantius *d*: Et quæ est hæreditas, et vita æterna? Respondit Zenon: Christus Dei Filius et Deus sempiternus. Constantius dixit: Audi me, sacrifica, et vive. Respondit Zenon: Jam dixi tibi, non humiliabor dæmonibus, et lapidibus, sed humiliabor Deo omnipotenti, et Domino Jesu Christo Filio ejus, et Spiritui sancto, in quem credo a die, quo baptisatus fui cum filiis meis.

* præsentati fuissent
* quia
* deseruisti

c

d

torquentur

e

3 Constantius dixit: Fac quod moneo, ne pereas tu et filii tui *e*. Respondit Zenon: Jam dixi tibi, quia non humiliabor dæmoniis. Constantius dixit: Extendite filios ejus in conspectu ipsius, et cædite eos cum fustibus. Et dum hoc fieret, vox præconis edicebat: Præcepta principum contemnere nolite. Zeno vero pater eorum, cum gaudio clamabat, dicens eis: Filii mei constantes estote, ecce coronam, quam E desiderabamus. Hæc cum dixisset Zenon, jussit Constantius mitti ignem in os ejus: et ille gratias agens Deo, dixit: Cognovi favum mellis in ore meo.

a Constant. Concordius et Theodorus in eculeo mortui

4 Eadem hora præcepit Constantius levari Zenonem, et filios ejus in equuleo. Tunc Concordius clamare cœpit dicens: Benedictus Dominus Pater Domini nostri Jesu Christi, pater misericordiarum, qui nobis famulis suis tales epulas parare dignatus est: [et extensis in equuleo una cum patre Zenone *f*] Constantius dixit: Sacrificatis *, aut peribitis? Respondit Zenon: Pereas tu, et princeps tuus *, quia nos hoc numquam facturi sumus. Respondit Concordius: Miser, fac quod facis, noli cessare. Eadem hora jussit cum ungulis radi latera eorum, et lampadas poni ardentes. Zenoni vero nihil jussit fieri, dicens: Hic si vidit * filios suos cruciari, et convertetur. Constantius dixit: Deponite eum. Et cum diu in conspectu patris sui duo filii ejus cremarentur, Zenon oculos ad cælum elevans cum lacrymis, dixit: Domine Deus, Pater Domini nostri Jesu Christi, respice super opera manuum tuarum, ne dicant gentes: Ubi est Deus eorum! F Et cum hoc dixisset, subito Concordius et Theodorus filii Zenonis sic in equuleo emiserunt spiritum: quorum corpora jussa sunt * jactari in plateam. Tunc Zenon gratias agens Deo, dixit: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, quia merui oblationem tibi offerre, quod meritus non eram *; sed tu, qui benedictus es, benedic servos tuos.

f

* sacrificate diis
* principes tui
* videat
* jussit
* *Gallon.* qui merui oblationem tibi offerre, quam desiderabam.

Z non autem vocis increpationibus

g

5 Eadem hora *g* Constantius jussit Zenonem secreto duci in domum suam. Et dum venisset in domum ejus, dicit ei Constantius: Audi me, Zenon, quia non est justum, ut pereas tu sicut filii tui: Respondit Zenon: Filii mei non perierunt, sed florent in æternum. Constantius dixit: Jam depone pertinaciam tuam, et vive secundum natales tuos. Zenon respondit: Ego, si mortuus fuero, tunc melius vivo; tu vero vivens mortuus es. Constantius dixit: Et de quo præsumis? Zenon respondit: De Domino meo Jesu Christo, qui te destruat, et blandimenta tua [dissipet.]

ac tormentis vexatur.

6 Eadem hora jussit Constantius duci eum in mediam civitatem Nicomediæ, et præcepit sibi tribunal parari: et dum resedisset, offerri sibi cum

A eum præcepit et tripodem [in conspectu ejus] et ignem, et vitulum et thus; et vox præconis vociferans clamabat, dicens: Sacrilege Zenon, sacrifica. Ille autem subridens dixit: Obmutesce, quia non vera est ista vox: et statim obmutuit præco in conspectu Constantii. Constantius dixit: Extendite eum, et macerate illum cum fustibus: et cum diu cæderetur, clamabat, dicens; Domine, miserere mihi peccatori, et ne deseras * me servum tuum, quem tu creasti ad cognoscendam gloriam tuam. Constantius vero furore plenus *h* jussit laminas ferreas candentes * circa latera ejus poni * : qui dum diu assaretur, et voce clara diceret: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, subito Constantius arreptus a dæmonio, cœpit alienari, et manus suas comedere *i*.

* despicias
* ardentes
* supponi

et intrepide respondens Juliano imperatori.

7 Annuntiatum est hoc Juliano imperatori, quod Constantius fuisset a dæmonio arreptus, et jussit imperator beatum Zenonem sibi præsentari. Tunc vestitus Zenon vestimentis suis ductus est ante conspectum Juliani. Dixit ad eum imperator: Quare non consulis tibi, et vivis? B Numquid et ego Christianus non fui, et serviendo diis et custodiendo cerimonias eorum, ad culmen imperatoris ascendi? Respondit Zenon, et dixit: Vere dixisti, imperator, quia Christianus non fuisti *k*, nec tanto nomine dignus esse potuisti: ego autem in nomine Domini nostri Jesu Christi, quem tu negas, vere et semper confido.

ab eo traditur Paterno tribuno
* consulari

8 Iratus Julianus imperator tradidit eum Paterno tribuno *, ut compelleret eum ad sacrificium. Tunc Paternus jussit conventum civium fieri ad arcum civitatis Nicomediæ, qui appellatur Arcus Apollinis, et præcepit in eo loco tribunal sibi parari, et jussit [omnia genera tormentorum afferri, et fecit sibi] Zenonem offerri: cui ita dixit: Audisti, quid jusserunt principes, et gubernatores reipublicæ, ut quicumque non sacrificaverit diis, pereat diversis pœnis: sacrifica ergo diis et vive. Zenon respondit: Locutus es quasi stultus, qui hominibus suades, ut derelinquant Creatorem suum, et cœli, et terræ, et maris, et omnium, quæ sunt in eis, et sequantur *l* muta, et surda idola. Paternus dixit: Fac quod præcipiunt principes, C et desere vanitatem. Zenon dixit: Vere sicut amens locutus es.

ANNOTATA.

a *Ms. Gallonianum*, et præceptionibus sacrorum nostrorum declaravit?

b *Hic desinunt lectiones Breviarii Capuani.*

c *Gallonian.* Ego floris fructum in eis non amitto.

d *Hæc, quæ sequuntur, usque ad* Constantius dixit: Fac *etc. non sunt in Ms. Galloniano.*

e *Gall.* Constantius dixit: Fac ne pereas tu, et filii tui.

f *Gall.* Extensis in equuleo una cum Zenone, Concordio et Theodoro.

g *Hanc narrationem usque ad* Constantius vero furore plenus *sub finem numeri 6 infra, non lego in apographo Galloniano.*

h *Hic ita pergit Ms. Gallonii:* Eadem hora Constantius furore plenus *etc.*

i Subito Constantius *usque ad* comedere *inclusive, non invenio in Galloniano Ms.*

k *Subdit Gall. Ms.* Julianus imperator dixit: Vere tu carminibus extinxisti Constantii exconsulis virtutem.

l *Ibid.* Quasi stultus loquutus es. Quis hominum tam insensatus est, ut derelinquat Creatorem cœli et terræ, maris et abyssi, et sequatur *etc.*

AUCTORE ANONYMO.

Caput II. *Aliis tormentis Martyr cruciatus sub Paterno tribuno; hujus ac Serapionis, et plurimorum aliorum conversio ac martyrium: mulier cum duobus infantulis martyr: S. Zenon capite plexus.*

S. Zenon catastam, lampades ardentes,
* gloriam competentem

E Eadem hora jussit Paternus extendi eum in catasta *a*, et attrahi nervis. Zenon vero clamabat, dicens: Gratias tibi, Domine Deus, qui præstas famulis tuis gratiam tuam *. Tunc Paternus jussit, ut cum scorpionibus cæderetur: et cum diu cæderetur, aperta sunt viscera ejus. Zenon vero vultu alacri magis clamabat *, dicens: Gratias tibi ago, Domine, quia merui intrare januam gloriæ tuæ. Paternus dixit: Date flammas ad latera ejus. Eadem hora lampades accensæ in lateribus ejus positæ extinguebantur et nervi de catasta [rumpebantur.] Paternus, est nisi ars magica *b*, ut tormenta non sentias. Zenon dixit: Si scires donum Dei, cognosceres, quia omnia tormenta creatura Dei sunt, et Creatori suo serviunt, non tibi infœlici et principi tuo. Paternus dixit: Date lignum validum, et configite clavos ferreos in pedes ejus, et manus ejus extendite.

* Gallon. vultu alacri gaudebat

clavos ferreos, et ignem superat
* Gal. confringebantur

10 Eadem vero hora franguntur * clavi ferrei, et non descendebant in pedes ejus. Paternus dixit: Configite clavos in capite ejus: et ipsa hora liquefactum est ferrum, sicut cera decurrens. Tunc Paternus clamabat, dicens: O F genus magicæ artis! Et iracundia plenus dixit: Suspendatur in pedibus deorsum, et in ligno ligatus incendio concremetur: et factum est hoc. In illa vero hora incendii, cœpit se ignis a beato Zenone separare, et nihil ei nocere poterat, nec vestimenta illius *c*, nec [etiam] aliquam partem capillorum ejus *d*. Dixit ad eum Paternus: Declara nobis artem istam, et vives.

Paternus a Sancto instructus

11 Zenon respondit: Si vis intelligere, poteris videre, et vita æterna perfrui. Respondit Paternus: Et quæ est vita æterna? Zenon dixit: Dominus Jesus Christus. Paternus dixit: Si vere Christus omnia ista vincit, quomodo clementissimus imperator deserendo Christum, ad fastigium imperii pervenit, et ascendit? Zenon dixit: Quare non consideras oculis tuis, et credis, quod vides mirabilia Domini mei Jesu Christi, Dei omnipotentis? Ista enim tormenta etsi valeant, ad modicum valent; vita vero æterna perpetua est. Paternus dixit: Et quid facturi sumus, ut integre, sicut tu, et nos cognoscamus? Zenon dixit: Audi me, et omnia cognosces. Paternus dixit: Dic mihi, quid faciam?

AUCTORE ANONYMO.

ciam? Zeno dixit: Hoc fac, quod Dominus noster Jesus Christus dignatus est loqui in Euangelio ad Nicodemum.

et ad Christum conversus. * Ducite eum in custodiam publicam, et

12 Paternus dixit: Date eum in custodia publica, ut * annunciemus invictissimo imperatori: qui datus in custodia, etiam vestiri jussus est, quia nudus erat, et ambulavit Paternus in domum suam. Tunc secreto interrogavit Paternus Zenonem, quid locutus esset Dominus in Euangelio? Zenon dixit: Hoc dixit Dominus ad Nicodemum, quando venit ad eum nocte; Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non poterit introire in regnum meum. Paternus dixit: Quid est regnum Dei: Zenon dixit ei: Regnum Dei vita æterna est. Paternus dixit: Et quomodo possumus baptisari, qui sanguinem multorum Christianorum effudimus. Zenon dixit: Omnia peccata in baptismo delentur [Nam ut scias hoc ita esse, ipsa fides, quæ a sacerdotibus prædicatur, docet remissionem peccatorum, et carnis resurrectionem et vitam æternam.] Paternus dixit: Fiat cura membrorum tuorum prius; quia valde confundar, ut pro malis bona accipiam. Zenon dixit: Ego curatus sum; tu

B tantum crede, et videbis regnum Dei.

cum militibus 68 baptizatur. * *hic de custodia*

13 Eadem hora deduxit eum in custodiam * cum gloria. Veniens autem Zenon ad custodiam *, cœpit orationi vacare. Alia autem nocte jussit adduci ad se quemdam Valentinum presbyterum beatissimum, quem in custodia multo tempore cruciaverat *: quo veniente, misit se ad pedes ejus Paternus dicens ei: Ignosce mihi, quia omnia in incredulitate mea feci: modo tamen redime animam meam, et baptisa me, ne peream in infidelitate mea: qui catechisavit eum cum aliis militibus suis numero sexaginta octo, et baptisavit eos omnes, et uxorem ejus nomine Theodote: et * obtulit sacrificium pro eis, quos de baptismo suscepit B. Zenon, et transactis diebus quinque, cœpit Paternus jejuniis et eleemosynis gloriari *, et pedes Sanctorum lavare.

* reclusèrat

* in ipsa nocte

* Gall. vacare

et martyrio coronatur. * consularem

14 Hoc audiens Julianus imperator præcepit, ut camino incendium supponeretur, et jussit ad se deduci Zenonem, et Paternum augustalem * *c*. Quod cum audissent milites, qui baptisati fuerant, cœperunt eos omnes sequi. Julianus autem imperator dixit ad Zenonem: Suasionibus

C invasisti augustalem? Et conversus ad Paternum dixit: Sic stultus factus es, ut pereas? Et jussit Paternum cum omni officio suo et uxoribus et filiis in caminum præcipitari, et omnes simul sexaginta octo; Zenonem vero servari: et hac præceptione et authoritate sua omnibus judiciis suis divulgavit, dicens, ut, quisquis inventus fuisset Christianus, ibidem in caminum præcipitaretur. Et iratus præcepit, ut jam omnia tormentorum genera cessarent, et aut votiva sacrificia Christiani diis offerrent, aut recusantes ibidem demergerentur.

videt mulierem cum 2 infantulis

15 Tunc ordinavit Serapionem quemdam augustalem, et præcepit ut omni studio perquireret Christianos. Cumque venisset Serapion ad locum designatum, ubi Christiani incendio concremari jussi erant, cum omni exercitu officii sui, vidit quamdam mulierem *f* Christianam, cum duobus infantulis suis, quorum unum gerebat in ulnis, et alium trahebat ad manum, quæ cum omni * lætitia pergebat ad caminum. Cui dixit Silvinus quidam major officii: Dic mulier, quo pergis cum tanto gaudio filiorum *? Respondit mulier, et dixit: Ego Christiana sum, et hi filii mei sunt Christiani, et vado ad caminum: quia ibi sunt epulæ magnæ. Silvinus itaque cucurrit post eam, ut videret exitum rei. Cumque venisset ad caminum ardentem, mulier dixit: Vach tibi, imperator infœlix, perdis animam tuam. D

* magna

* cum filiis tuis *

in ignem injecta, nec non Serapion

16 Eadem hora interrogaverunt eam custodes camini: Mulier, quid quæris? Respondit mulier: Mori hic, ut vivam, et videam cum filiis meis Dominum Jesum Christum, quem infœlix Julianus ausus est negare. Tunc ministri præcipitaverunt eam in caminum ignis. Illa autem clamabat, dicens: Gloria tibi, Domine Jesu Christe, quem ego jam video. In ipsa hora vidit Silvinus stantes duos homines miræ magnitudinis tenentes sindonem, et suscipientes mulierem. Quod cum vidisset, cœpit currere clamans, et dicens ad Serapionem: Ego vidi majestatem suscipientem mulierem cum filiis suis in sindone munda, et quia [vere] vita est Christus, Christianus sum E et ego, si merear *.

* utinam et ego meream Christianus fieri!

cum tota familia sua, et militibus 522: Julianus vero imperator *g*

17 Audiens hoc Serapion *g*, misit ad quemdam episcopum et baptisatus est cum omni domo sua, et cum militibus quingentis viginti duobus et dixit: Eamus ad epulas, ubi mulier ivit cum filiis suis: et ambulavit usque ad locum ignis cum omnibus suis, et omnes pariter rogabant, ut mergerentur pro amore Christi in ignem. Audiens hoc Julianus imperator, præcepit ad se Zenonem adduci, cui ita dixit: Non consideras quia per te multi trucidantur? Respondit Zenon: Si scires donum [Dei et] Domini mei Jesu Christi, quem tu negas, verius diceres, quia multi coronantur.

jubet S. Zenonem capite truncari

18 Eadem hora Julianus imperator jussit, ut a nervis pedum cum uncinis ferreis appenderetur * in ligno in cubitis triginta. Et cum appensus fuisset, clamabat, dicens: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui destruis Julianum. Et pependit in ligno tota die, ac nocte, ad quem multi Christiani concurrebant, non est mortuus. Tunc nuntiatum est Juliano imperatori, quia adhuc viveret, et mittens milites præcepit, ut caput ejus præcideretur: qui depositus de ligno, capite truncatus est quarto Nonas Septembris, et corpus ejus jactatum est in agrum ad exemplum Christianorum: cujus corpus collegit post triduum episcopus, qui F baptisaverat Serapionem *, et sepelivit eum in Nicomedia civitate, ubi florent orationes ejus usque in hodiernum diem, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per infinita sæcula sæculorum. Amen.

* pedes ejus in uncinis ferreis appenderentur

* *Gall.* qui baptizavit eum et Serapionem

ANNOTATA.

a *Ruinartius antea citatus scribit de hac voce ad hunc locum Passionis sanctarum Perpetuæ et Felicitatis cum sociis earum:* Hoc fiet in illa catasta quod Deus voluerit, *et sic eumdem explicat pag.* 88: Catasta hic locum editiorem designat, in quo proponebantur servi venales. Ibi quoque Martyres torqueri solebant aut interrogari. Hinc Cyprian. Epist. novæ edit. 38, Pamel. 33 de Lectore, qui Christum in ejusmodi loco confessus fuerat, ait ipsum « e catasta ad « pulpitum » venisse. Ut enim prior locus erat in foro editior, sic alter in ecclesia. *Antonius Gallonius in Tractatu instrumentorum martyrii etc. anno* 1591 *Romæ edito Italice, cap.* III *agens de equuleo, varia observat eadem occasione de* catasta; *quæ hoc loco sumitur pro instrumento, quo*

AUCTORE ANONYMO.

A *quo S. Zenon tortus sit. Exempla dat Cangius in Glossario ad vocem* catasta : *ubi asserit hoc instrumentum esse diversum equuleo. Hunc tamen pro illa aliquando accipi in nonnullis Martyrum Actis. Gallonius modo allegatus indicat pag.* 38.

b *Gall.* Paternus dixit : Vere hoc non est nisi ars magica.

c *Adscripsit Papebrochius :* Aspendatur super pedes viginti, et ligatus ibidem præcipitetur, et incendio concremetur : et projice thus in ignem. Statim ignis segregatus est a B. Zenone, et in nullo eum contristavit.

d *Sensus est vitiosus, nisi apponatur* comburere *vel quid simile.*

e *Superius vocabatur* tribunus, *al.* consularis ; *hic vero* augustalis. *Cangius ad vocem* augustalis, *qui, inquit,* et PRÆFECTUS AUGUSTALIS, cui Ægypti ad similitudinem proconsulis, lege sub Augusto lata, imperium datum est. Nec enim fasces consulares ingredi Alexandriam licuit. *Plura ibidem. At crediderim, voce* augustalis *hic intelligi posse præsidem.* Augustalem Thusciæ, *teste Cangio,* habet Passio S. Savini, quem alibi PRÆSIDEM vocat.

f *Gallmian. Ms. :* Tunc ordinavit Serapionem augustalem, et dum processio fieret ad laudem imperatoris Juliani, et Serapio veniret ad locum destinatum, ubi Christiani incendio concremabantur, cum omni exercitu officii sui, vidit quamdam mulierem *etc.*

g *Gall.* Audiens hoc Serapio, credidit et ipse, et misit *etc.*

DE S. JUSTO EPISCOPO LUGDUNENSI CONFESSORE

E

IN ÆGYPTI EREMO.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Antiquissimus S. Justi cultus : memoria ejus variis diebus annuntiata in Martyrologiis, et quas ob causas.

CIRCA AN. CCCXC. *Festivitas S. Justi solemni ritu celebrata a medio sæculi* V,

Præclara sanctitatis fama in Gallia atque Ægypto floruit sub finem sæculi IV S. Justus *Lugdunensis episcopus, colique cœptus est non longo post mortem tempore ; certe circa medium sæculi* V *festivitas ejus jam celebrabatur magna solemnitate. Idoneum tam antiquæ venerationis testimonium habemus ex Sidonio lib.* V *epist.* XVII *ad Eriphium, in qua scribit sequentia :* Conveneramus ad sancti Justi sepulcrum ; sed tibi infirmitas impedimento, ne tunc adesses. Processio fuerat antelucana, solemnitas universaria, populus ingens sexu ex utroque, quem C capacissima basilica non caperet, et quamlibet cincta diffusis crypta porticibus. Cultu peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine monachi, clericique psalmicines concelebraverant, quisque in diversa secessimus, non procul tamen ; utpote ad tertiam præsto futuri, cum sacerdotibus res divina facienda. De loci sane, turbarumque compressu, deque numerosis luminibus illatis, nimis anheli *etc. Quo anni tempore hæc celebraretur festivitas, insinuant verba mox subjuncta :* Simul et æstati nox adhuc proxima tacito clausos vapore torruerat ; etsi jam primo frigore tamen autumnalis auroræ detepescebat. *Initium autumni, quod hac phrasi designat, innuit diem* XIV *Octobris, (quo Sanctum probabilius obiisse, infra probabimus) cum nulla alia S.* Justi *festivitas initio autumni occurrat. Porro hæc ante episcoporum scripsit Sidonius, et verosimiliter juvenis, circa medium sæculi* V ; *ita ut existimare possimus festivitatem celebrari cœptam brevi post corporis ex Ægypto in Galliam translationem, de qua agemus.*

Eodemque sæculo miraculis inclaruit Sanctus

2 *Eodem sæculo Sanctum miraculis claruisse, intelligimus ex alio monumento, quo et festivitatis celebritas confirmatur. Anno 499 instituta est Lugduni disputatio seu collatio Catholicorum episcoporum cum Arianis coram Gundebaldo Burgundionum rege. Edita est hæc Collatio apud Labbeum tom.* IV *Conciliorum a col.* 1318, *atque in ea ad propositum nostrum leguntur ista :* Dominus Stephanus *(Lugdunensis episcopus)* scripsit ad episcopos multos, et invitavit illos ad festivitatem S. Justi, quæ instabat : in qua ob frequentiam miraculorum fiebat concursus plurimus populorum. *Deinde, relata disputatione coram rege habita, in qua victi erant Ariani, hæc subjunguntur :* Discesserunt ergo omnes episcopi : et, quia adhuc dies non F erat inclinata, iverunt simul cum ceteris Catholicis ad basilicam domini Justi, confitentes Dominum, quoniam bonus, et laudantes eum, qui dederat illis talem victoriam de inimicis. *Videmus hic ecclesiam, quæ Machabæorum alias dicebatur, jam tunc nominatam fuisse S.* Justi, *quod nomen usque ad eversionem retinuit. Quantam vero de S.* Justo *fiduciam haberent Catholici, colligitur ex verbis S. Aviti Viennensis, qui, victis rursum secunda disputatione Arianis, regem coram ipsis sic est allocutus :* Si rationes nostræ non possunt illos convincere, non dubito quin Deus fidem nostram miraculo confirmet ; jubeat sublimitas vestra, ut tam illi, quam nos, eamus ad sepulcrum hominis Dei Justi, et interrogemus illum de nostra fide, similiter et Bonifacius *(episcopus Arianus)* de sua, et Dominus pronuntiabit per os Servi sui, in quibus complaceat. *Renuerunt quidem Ariani, ideoque id factum non est. Attamen scriptor felicem disputationis exitum intercessioni S.* Justi *attribuit his verbis :* Ex ea die plurimi Ariani ad pœnitentiam venerunt, et post aliquot dies baptizati fuerunt : et magnificavit Dominus fidem nostram

AUCTORE J. S.

nostram per intercessionem domni Justi in conspectu omnium.

Memoria ejus variis diebus in Fastis annuntiata, maxime II Septembris.

3 *Ex hisce, quæ antiquissimam Sancti venerationem tam luculenter ostendunt, minime mirari possumus, memoriam ejus vetustissimis Martyrologiis passim adscriptam legi. At miramur dierum varietatem, cum numquam videatur cultus fuisse tot diebus diversis, quot nomen ipsius sacris Fastis habetur insertum. Primum die* II *Septembris in plerisque annuntiatur Sanctus; sed non convenit inter scriptores, an ille sit dies Sancti emortualis. Hieronymiana apud Florentinium illo die sic habent :* Lugduno Galliæ depositio S. Justi episcopi, et dedicatio basilicæ ipsius. *Consonant Corbeiense in annotatis. Hieronymianum apud Acherium tom.* II *Spicilegii recusi, et Morbacense apud Martenium tom.* III *Anecdotorum col.* 1582. *Codex Reginæ Sueciæ tantum habet :* Lugduno Galliæ, depositio sancti Justi episcopi et confessoris. *Nec placet Florentinio illa ecclesiæ dedicatio, de qua ait in annotatis :* Sed hæc hic de ecclesiæ dedicatione apponuntur, antiquarii additionem sapiunt; *at non video, qua de causa. Alii Hieronymiana* B *magis contracta* S. Justum *eodem die memorant hisce aut similibus verbis :* Lugduni Justi episcopi; *aliqua etiam prorsus de eo tacent.*

quo obitus Sancti annuntiari videtur apud Rabanum,

4 *Rabanus eodem die Sancto elogium texit hujusmodi :* Lugduno Galliæ, depositio Justi episcopi et confessoris. Cum post diaconatum antistes ordinatus est, tanta puritate, modestia, pietate, patientia per multos rexit annos, tanta circa pauperes cura, tanta divinorum mandatorum observantia, ut etiam magnificos atque præstantes illos Domini sacerdotes omni præiret gratia virtutum, sed *(cum)* ita ingenti gloria suæ plebis, populi Domini ecclesiæ præsideret, usque ad expulsionem ejus frementis diaboli exarsit invidia. Hunc ergo cum seditio populi persequebatur, post multas tribulationes in peregrinationem perrexit; atque solo secum comitante puero in Ægyptum pervenit, ibique inter anachoretas strictissimam vitam duxit, et nobiliter conversatus est. Quem sanctus Antiochus presbyter Lugdunensis, pio incitatus officio, usque ad visitandum suum episcopum pergere animo intendit : quem etiam ad se venturum sanctus C Justus episcopus prædixit his, qui secum erant. Post aliquot vero dies Sanctus Dei migrans de hoc sæculo, ossa sua ad sedem suam divino nutu transferri promeruit, ibique honorifice sepeliri. *Hoc elogium ex Actis desumptum est; at violenta expulsio ex sede episcopali Actis est prorsus contraria.*

Notkerum, Usuardum, Florum:

5 *Eadem etiam die Notkerus brevi atque accurato elogio Sanctum nostrum sic celebrat :* Nativitas sancti Justi Lugdunensis episcopi : qui clam episcopatum relinquens, ad Ægyptum migravit, comitante se quodam lectore, cui nomen erat Viator. Ibidem igitur per aliquot annos monachis associatus, vitam in sancta conversatione finivit. Corpus ejus a religiosis civibus Lugdunum cum ossibus sancti Viatoris ministri ipsius delatum in basilica septem fratrum Machabæorum. *Hisce consentire videtur Wandelbertus, cum Sanctum eodem die annuntiet, breviter tamen, nec asserens, esse diem emortualem. At Usuardus cum Rabano et Notkero obitum annuntiare videtur hisce verbis :* Lugduno Galliæ, natalis sancti Justi episcopi et confessoris, qui in heremum secedens, cum aliquot annis proximam angelis egisset vitam, et dignus adesset finis tantis laboribus, regnum scandere D cælorum beato lucro promeruit. Hujus sanctum corpusculum cum ossibus beati Viatoris ejus ministri, postea Lugdunum relatum est. *In eumdem obitus diem conspirare etiam videtur Florus apud nos ante tomum* II *Martii, ubi tale habet elogium :* Lugduno depositio S. Justi episcopi et confessoris : qui pro quodam fugitivo ejusdem ecclesiæ, petente primario civitatis, reddito, supplicioque mortis affecto, ejus sibi adscribens supplicium; gregem commissum, quem magna puritate et modestia, ac patientia multis rexerat annis, derelinquens, se eremo dedit, Domino adhærens et cultoribus ejus, sancto videlicet Macario sanctoque Paphnutio, quorum vitæ ac mortis particeps extitit. *Tot testibus credendum videretur, nisi obstarent alii, quorum auctoritas minime est contemnenda, et nisi præcedentium mens tam clara non esset, quam primo intuitu quibusdam videbitur.*

verum Ado cum aliis tres festivitates distinguens,

6 *Sane Ado clarissimis verbis alium diem emortualem decernit, dum ad* II *Septembris scribit sequentia :* Natale sancti Justi Lugdunensis E episcopi, miræ sanctitatis et prophetici spiritus viri. Hic clam episcopatum suum relinquens, ascensa nave, comitante se uno tantum puero, qui officio lector in ecclesia erat, nomine Viator, pervenit in Ægyptum. Ubi per aliquot annos, sanctis monachis cælum tantum spectantibus consociatus, humilitate ac sanctitate vitæ incomparabilis vixit. Cursu itaque temporis consummato, ipse quoque virtutibus consummatus, repositam sibi coronam justitiæ percepturus migravit ad Dominum pridie Idus Octobris. Corpus ejus a religiosis civibus Lugdunum cum ossibus beati Viatoris ministri ejus relatum, et condigno cultu in basilica beatorum septem fratrum Machabæorum et martyrum gloriosissimorum conditum est quarto Nonas Septembris. *Idem Ado* XIV *Octobris sic habet :* Eodem die, transitus sancti Justi in eremo : qui cum aliquot annis in eremo angelicam egisset vitam, et dignus adesset finis, tantis laboribus regnum spondens cælorum, atque illis jam extremis sanctæ commigrantis animæ, flens et consternatus mente Viator adstaret, dicens : Cui me, Domine, derelinquis? respondisse dicitur, ne conturbaretur F quasi destitutus solatio, quia brevi se illo quoque ipse sequeretur. Quam utique prophetiam ac revelationem cito transitu sanctissimi juvenis ministri ejus, qui solus ardore fidei eum episcopatum fugientem et latere cupientem secutus fuerat, constat fuisse completam. *Idem quoque* S. Justum *annuntiat die* IV *Augusti his verbis :* Apud Lugdunum, adventus corporis S. Justi de eremo *etc.*

mortem collocat XIV Octobris Adventum corporis IV Augusti, ejusdem in ecclesia Depositionem II Septembris:

7 *Ado igitur tres* S. Justi *festivitates distinguit, putatque Sancti mortem contigisse* XIV *Octobris, corpus advenisse Lugdunum* IV *Augusti, illudque repositum in ecclesia eidem dicata* II *Septembris, quo Sanctus præcipue celebratur. Hinc facile credo ecclesiam eodem die dedicatam fuisse, prout habent Hieronymiana superius citata. Adoni fere consentit Martyrologium Autissiodorense, editum apud Martenium tom.* VI *Collectionis amplissimæ, ubi col.* 719 *ad* II *Septembris hæc leguntur :* Lugduno natale S. Justi episcopi et confessoris, qui migravit ad Dominum in eremo pridie Idus Octobris, et ejus sacrum corpus et B. Viatoris ministri ejus Lugdunum relatum, cum digno cultu conditum est IV Nonas Septembris. *Dies hic posset intelligi de adventu Lugdunum,*

A *num, nisi dies adventus et depositionis in ecclesia clarissime distinguerentur ab Adone, ad cujus mentem hoc Martyrologium videtur exponendum. Nam et Hieronymiana varia Adventum corporis signant die* IV *Augusti. Textus a Florentinio datus illo die sic habet:* Lugduno Galliæ adventus corporis sancti Justi episcopi de heremo. *Huic prorsus consonant codices Corbeiensis et geminus Reginæ Sueciæ: atque idem innuit vetustissimus Antverpiensis his verbis:* Translatio S. Justi episcopi. *Quin et Notkerus eodem die scripsit:* Apud Lugdunum Galliæ adventus corporis sancti Justi episcopi de eremo. *Verumtamen hæc non congruunt cum aliis, quæ notat* XIV *Octobris, quæque ut minus probabilia refutabimus.*

hanc Adonis sententiam aliorum dictis minus claris

8 *Porro sententia Adonis de triplici festo* S. Justi *ob varias rationes præferenda mihi videtur aliorum opinionibus, cum quod Ado Viennensis rem exactius examinare potuerit, quam ullus aliorum, tum quod revera majorem adhibuisse videatur diligentiam; tria enim festa clare ac nitide exponit, nec ullum de opinione sua relinquit dubium. Alii vero nec tanta usi sunt* B *diligentia, nec mentem suam tam clare explicaverunt. Primo Usuardus uno solum die Sanctum annuntiat, nec clare edicit illa die fuisse defunctum. Signum id est, minus exacte de singulis festivitatibus instructum fuisse, ideoque præcipuam tantum festivitatem annuntiasse sine expressa mentione de die emortuali; verosimiliter quia videbat Sancti obitum diversis diebus memorari ab antiquioribus. Eadem de Floro dici debent, cum et ipse unam solum festivitatem memoret. Non minus ambigua est Rabani, uti et Notkeri sententia: nam, etiamsi prior per vocem* Depositio, *alter per vocem* Nativitas, *videatur obitum Sancti affigere* II *Septembris, et uterque* XIV *Octobris translationem corporis commemoret, iidem tamen Sanctum quoque annuntiant* XIV *Julii iis verbis, ut credidisse videantur eum fuisse diem emortualem. Verba Rabani accipe ad dictum diem:* Lugduno Galliæ natale Justi episcopi et confessoris. *Notkerus quidem minus clare obitum illo die signat; at cum translationem memoret* XIV *Octobris, Adventum corporis* IV *Augusti, atque hic habeat:* Lugduno C Galliæ sancti Justi episcopi et confessoris, *quid intelligere debemus nisi obitum, præsertim cum Notkerus frequenter sequatur Rabanum, ex quo hausisse videtur, ut prædictum diem S. Justo assignaret.*

præferendam esse.

9 *Occurrit alia ratio, cur minus clara videatur prædictorum sententia. Omnes, excepto Notkero, Sanctum annuntiant* Lugduni. *At Lugduni non obiit* S. Justus, *sed in eremo Ægypti. Si voluerint diem mortis memorare, cur non simul commemorarunt et locum? Cur locum assignant, in quo Sanctus non est defunctus? Non alia, opinor, de causa, quam quod noluerint designare diem emortualem, sed expresserint diem, quo maxime celebrabatur Lugduni. Verum, inquiet aliquis, Usuardus dicit,* Natalis S. Justi. *Diem igitur designat emortualem, qui per* natalem *intelligitur a Martyrologis. Respondeo per* natalem *plerumque designari diem mortis, at non semper. Nam et Ado et Martyrologium Autissiodorense vocant* natale S. Justi *festivitatem* II *Septembris celebrari solitam, nec tamen intelligunt diem emortualem, cum eodem loco affirment, Sanctum obiisse pridie Idus Octobris. Adonem secutus est Usuardus, et duo ejus elogia in unum contraxit, ideoque nihil aliud per* natalem *designasse videtur, quam quod Ado designaverat, videlicet festivitatem Sancti. Sic dicitur aliquando* natalis reliquiarum *pro translatione,* natalis calicis *pro cœna Domini,* natalis templi *pro dedicatione, atque aliæ etiam festivitates* natales *nominantur, quemadmodum videri potest in Glossario Cangii ad vocem* natalis.

AUCTORE J. S.

variæ rationes persuadent:

10 *Porro sicut natalis non importat necessario diem obitus, sic etiam* depositio, *qua voce utuntur Rabanus et Florus, intelligi potest de depositione corporis in ecclesia, in qua Sanctus post translationem fuit depositus. Corpus autem depositum esse in ecclesia Machabæorum die* II *Septembris testatur Ado: ecclesiamque eodem die dedicatam, Hieronymiana habent citata. Hæ rationes esse potuerunt, ob quas festivitas præcipua eodem die* II *Septembris celebrari soleat. Idem contigit in S. Serapia, de qua die sequente sic habet Martyrologium Romanum ex Adone et aliis:* Passa est autem quarto Kalendas Augusti, et a beata Sabina in suo monumento juxta aream Vindiciani sepulta, sed memoria ipsius martyrii hac die celebrior habetur, quando ambarum sarcophagum ibi compositum et ornatum fuit, et locus E orationis condigne dicatus. *Eamdem ob causam celebrari festivitatem* S. Justi II *Septembris mihi persuadeo cum Adone, quocum similiter credo, mortuum esse Sanctum* XIV *Octobris; corpusque Lugdunum advenisse* IV *Augusti; neque enim videtur Ado hæc tam accurate distincturus fuisse, nisi rem probe habuisset perspectam. Alii aliter de hisce festivitatibus scripserunt. Horum opinioni libenter subscribam, si meliores quis attulerit rationes, quam hactenus fuerunt allatæ a Theophilo Raynaudo et aliis.*

certe XIV *Octobris non celebrabatur transitus in Ægyptum,*

11 *Illud sane ne probabile quidem puto, quod ex Saussayo adoptavit Raynaudus in Hagiologio Lugdunensi pag. 71, quodque exponit his verbis.* Festum autem, quod celebrabatur pridie Idus Octobris, dicebaturque TRANSITUS S. Justi, erat festum transitus in Ægyptum, et secessionis ab episcopatu. *Præcesserat Saussayus ad* XIV *Octobris hoc modo:* Eodem die recolitur Lugduni secessus in Ægyptum sancti Justi, primæ illius sedis episcopi et confessoris. *Sic illi nimirum præclare exponunt verba Adonis,* Transitus S. Justi in eremo; *quibus mortem Sancti an-* F *nuntiat. At paulo melior est altera ratio Raynaudi, quam solam allegare oportuerat, dum subdit:* Vel, quod habet appendix ad Adonem *(cum Rabano, Notkero, et quibusdam apographis Hieronymianis)* ea die erat festum alicujus translationis. *Id prorsus improbabile esse, non ausim asserere propter auctores laudatos. Si autem* XIV *Octobris celebrata fuisset translatio corporis, obitus Sancti figendus revera esset* II *Septembris. Verum probabilior mihi apparet Adonis sententia, quia illa trium festivitatum idoneam suggerit causam. Alii vero non exponunt, quænam sit illa translatio* XIV *Octobris; eademne sit cum Adventu corporis, qui* IV *Augusti memoratur, an ab illo distincta.*

Festivitas ordinationis antiquis omnibus est ignota,

12 *Præter tres memoratas festivitates Sancti, Saussayus duas insuper alias annuntiat, alteram* XIV *Julii, alteram* V *Augusti. De priore sic habet:* Lugduni ordinatio sancti Justi episcopi et confessoris gloriosissimi, cujus felix transitus in sacris Ecclesiæ tabulis insignis est die secundo Septembris. *Unde acceperit Saussayus eo die celebratam fuisse ordinationem Sancti, me prorsus latet, at vehementer suspicor, meram esse conjecturam,*

AUCTORE J. B.

jecturam, non alio nixam fundamento, quam quod valeret S. Justum *in variis Martyrologiis illo die celebrari. Certe in variis Apographis Hieronymianis* XIV *Julii sic legitur :* Lugduno in Gallia natalis S. Justi episcopi. *In pluribus additur,* et confessoris. *Idem etiam habet Rabanus, et Notkerus longiori elogio eumdem, de quo agimus,* Justum *clare designat, sed non sine errore aliquo, cum ita habeat :* Lugduno Galliæ S. Justi episcopi et confessoris qui fervore divinæ contemplationis in anachoretica conversatione defunctus, et ad civitatem suam gloriose translatus, ingenii sui monumenta in Cantica canticorum reliquit insignia. *Quod ait de scriptis in cantica, pertinet ad S. Justum Urgellensem in Hispania episcopum, de quo egimus ad* XXVIII *Maii. Plurima alia recentioris ævi Martyrologia* S. Justum *hac die signant Lugduni ; at ordinationem ejus silent. Hæc igitur ordinationis festivitas non videtur celebrata fuisse ; nec eam memoravit Raynaudus. Voluit, opinor, Saussayus singulis diebus, quibus* S. Justum *reperiebat in Martyrologiis, diversas annuntiare festivitates, recte quidem, si illas in idoneis invenit monumentis ; pessime vero, si confinxit.* B

neque illa aut ulla alia Sancti festivitas XIV Julii celebrata : nec alius Justus ibidem notus :

13 *Id certum est, non sic annuntiari* S. Justum *in Martyrologiis, acsi illa esset ordinationis dies ; sed acsi eo die obiisset, et quidem in variis cum socio* Amico *vel* Amato *aut* Amantio. *Varia de hisce jam notavit Sollerius noster tom.* III *Julii in prætermissis ad diem* XIV, *ubi ostendit* Justum *illum quandoque solum, quandoque cum* Amico, Amato, Amantio, *quibus nominibus idem videtur designatus, transiisse ex auctariis Hieronymianorum in Rabanum et Notkerum, inde in auctaria Bedæ et Usuardi :* In tanta, *tum subdit,* Martyrologiorum concordia, quam auxerunt recentiores cum Petro de Natalibus, quis dubitare posset, quin ambo Sancti ad hunc diem pertineant ? Interim Lugduni pro hoc die nec Justum nec Amicum reperit Raynaudus, et postremum quidem fatetur sibi notum non esse, quidquid eum referant Saussayus et Castellanus. Si conjecturam meam hic indicare licet, haud verebor suspicari, Amicum istum, S. Justo conjunctum, esse ipsissimum Viatorem, fidelissimum ejus aut socium aut amicum, qui C a Domino separandus non est. *Raynaudus* Justum *illum alium credit ab eo, de quo agimus, et Amicum consequenter alium a Viatore ; at de neutro quidquam invenit, uti jam dictum. Res mihi sane videtur ambigua, nec ausim quidquam certo statuere. Verumtamen præplacet conjectura Sollerii. Nec ideirco necesse est, ut aliquod* S. Justi *festum* XIV Julii *olim fuerit. Nam potuit annuntiatio* S. Justi *facile per errorem irrepere in unum aliquod Hieronymianum, indeque in alia. Errori occasionem præbere potuit alius* S. Justus *confessor seculi* III, *qui eodem die in Bituricensi diœcesi colitur, et antiquis Martyrologiis ignotus est. Potuit Martyrologii collector pro Bituricensi Lugdunensem notare* Justum, *uti magis notum. Quidquid sit, nullam* S. Justi *eo die festivitatem notavit Raynaudus aut Severtius.*

dedicatio ecclesiæ velut a Saussayo ad V August., verosimiliter facta est II Septembris

14 *Altera festivitas, quam tribus prædictis superadditam voluit Saussayus, sic ab eo exponitur die* V *Augusti :* Lugduni dedicatio ecclesiæ sancti Justi, in qua sacratissima ejus ossa religioso cultu condita sunt. *Quæro rursum, quem hujusce assertionis suæ habeat auctorem ; nec ullum invenio. Petrus de Natalibus lib.* VII *cap.* XXVI *dicit,* corpus Sancti Nonis Augusti *reconditum in ecclesia sui nominis ; at non ait ecclesiam tunc dedicatam. Dedicationem autem et depositionem corporis contigisse potius* II *Septembris, jam diximus. Qua de causa et illa festivitas fundamento carere videtur, nec nota fuit Raynaudo. Hæc de antiquis Sancti festivitatibus diligentius disputare volui ob variantes plurimum de iis hodiernorum scriptorum sententias. Auctor Florarii nostri Ms. Adonem exacte secutus est ; mortem enim Sancti annuntiat* XIV *Octobris, adventum corporis* IV *Augusti, depositionem vero ejusdem corporis et præcipuam festivitatem* II *Septembris his verbis, quibus huic disputationi finem impono :* Lugduno Galliæ natale sancti Justi episcopi et confessoris, miræ sanctitatis et prophetici spiritus viri. Hic relinquens clam episcopatum suum, ascensa navi, comitante tantum secum uno puero, qui lectoris in ecclesia officium habebat, nomine Viator, pervenit ad Ægyptum, ubi per aliquot annos sanctis monachis, zelum suum aspectantibus consociatus, in sanctitate et humilitate non mediocriter vixit. Cursu itaque temporis consummato, ipse quoque virtutibus consummatus, repositam sibi coronam justitiæ percepturus migravit ad Dominum pridie Idus Octobris. Corpus ejus a religiosis civibus Lugdunum cum ossibus beati Viatoris ministri ejus relatum, et condigno cultu in basilica sanctorum septem Machabæorum martyrum conditum est IV Nonas Septembris. D E

§ II. Quæ et qualia Sancti Acta : an eorum auctor Constantius presbyter. Diversa horum Actorum exemplaria, quorum aliqua interpolata. Acta duplicia edenda.

Acta S. Justi *exstant typis edita, et manuscripta in codicibus variis. Tillemontius tom.* VIII *Monumentorum in* S. Justo *pag.* 546 *tale de iis tulit judicium :* Vita ipsius scripta videtur satis diu post mortem ; unde forsan accidit, ut plura contineat elogia generalia quam facta particularia : verum stylus ejus gravis, sanctus, majestatis atque elegantiæ plenus causam præbet judicandi eam esse Constantii celebris presbyteri Lugdunensis, qui scripsit Vitam S. Germani Autissiodorensis sub finem seculi V, aut alterius cujusdam, qui ejusdem, ut minimum fuerit ætatis. *Ita de Actis Surianis Tillemontius, qui hic more suo benignior videtur. Certe, cum Surium in margine assignet, qui ait,* Stylum hinc inde modice elimavimus, *ex stylo elimato judicium fert de stylo scriptoris antiqui, eumque ex immutato per Surium stylo divinat esse Constantium, aut alium ejusdem ætatis. Bailletus in Tabula critica ad diem* II *Septembris eumdem scriptorem hujus Vitæ laudat, sed anonymum credit,* qui videtur vixisse seculo VI, aut certe non serius. *Scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* II *in Constantio presbytero pag.* 547 *magis asseveranter hanc Vitam attribuunt Constantio, quam fecerat ipse Tillemontius, et rationes quasdam allegant.* F

Tillemontius nimis laudat Vitam S. Justi, suspicaturque esse Constantii presbyteri,

16 *Prima ratio est stylus gravis, sanctus, majestate ac pietate plenus. Secundam sic exprimunt :*

quod alii magis asseverunt et probare conantur, sed frustra :

A *munt:* Pauca facta, quæ continentur illo Opusculo, insinuant, ejus auctorem satis bene instructum fuisse de historia hujus ecclesiæ (*Lugdunensis.*) *Addunt rationem tertiam his verbis:* Constantius declarat, se conscripsisse hanc Vitam propter sollicitationes multas, eodem fere modo, quo jam vidimus conscriptam ab eo Vitam S. Germani Autissiodorensis. *Quarto demum affirmant, Vitam hanc* longe melius *scriptam*, quam passim scriberetur seculo VI Ecclesiæ. *Verum hæ rationes neque omni ex parte mihi videntur veræ, neque sufficientes ad propositam quæstionem dirimendam, etiamsi alias essent verissimæ. Quippe primum, quod de styli gravitate et elegantia dicitur, ne in Surio quidem invenio, et longe minus apparet in Mss., quam in Surio, qui stylum notabiliter expolivit; neque illa elegantia quidquam probat, cum multi alii floruerint in Gallia scriptores, qui majori elegantia ac majestate in scriptis suis uterentur. Quod subditur, scriptorem illum bene instructum fuisse de rebus ecclesiæ Lugdunensis, nullibi sane apparet: nihil enim refert, quod spectat ad illam ecclesiam, nisi ejus patronum esse* S. Justum, B *et Antiochum ei postea præfuisse antistitem. At, si vel maxime instructus fuisset de ecclesia Lugdunensi, quomodo inde inferri potest, eum fuisse Constantium? Quod tertio dicitur de sollicitationibus, quibus impulsus fuit ad Vitam scribendam, sicuti dicit se sollicitatum ad scribendam Vitam S. Germani, tam dissimile est, ut diversos potius auctores exhibeat quam eumdem: nam in hac Vita breviter dicit:* Vitam beati Justi Lugdunensis episcopi admiratione (*in alio Ms* adjuratione, *in alio* admiraturi) compellimur breviter exponere. *Verum Constantius in Vita S. Germani multa præfatur de minori sua ad scribendum capacitate atque argumenti difficultate. Nec rursum hæc similitudo, si vera esset, quidquam evinceret; cum omnes passim, aut certe multi, similia præfari solerent illo tempore. Quartum denique nihilo verius est, cum varii floruerint sæculo* VI, *qui elegantius et rectius scriberent, quam hæc Vita sit exarata.*

nam variæ rationes persuadent

16 *Uti hæ rationes nullo modo persuadere possunt, Vitam* S. Justi *scriptam esse a Constantio presbytero; ita collatio hujus Vitæ cum Vita* C *S. Germani nullum mihi relinquit dubium, quin singulæ diversum habeant auctorem. Vita S. Germani graviter et historice scripta est cum adjunctis personarum, locorum, factorumque singularium, a natalibus Sancti usque ad obitum. Hæc vero Vita nihil fere continet, nisi elogia quædam generalia, et tam pauca facta particularia, ut omnia fere hauriri potuerint ex Martyrologiis, sæculoque decimo conscribi eodem modo. Nihil de Sancti natalibus, nihil de episcopo ipsius decessore, nihil de die emortuali, nihil de translatione corporis, nisi generatim, nihil de loco sepulturæ, de miraculis, de cultu. Nullum denique usquam assignatum tempus, quo floruit Sanctus, nullum, quo scriptor ipse vixit. Hæc fatebuntur adversarii: sed affirmant id contigisse, quia Constantius scripsit diu post* S. Justi *obitum. Verum Constantius non integro sæculo post* S. Justum *floruit: nam jam anno 473 provectæ admodum erat ætatis, uti de eo habent laudati scriptores Historiæ litterariæ tom.* II *pag. 545. Sanctus vero noster non obiit nisi sub finem sæculi* IV, *quomodo igitur vir eruditus et diligens tam jejune de* S. Justo *scribere potuit in ipsa ecclesia Lugdunensi, ubi haud dubie non*

pauca de episcopis Lugdunensibus, et præsertim de Sancto tam celebri monumenta reperiri poterant?

AUCTORE J. S.

hanc Vitam non esse scriptam a Constantio, sed serius:

17 *Deinde Constantius in præfatione ad Vitam S. Germani conqueritur, se nimis sero scribere;* Tanta, *inquiens*, jam temporum fluxere curricula, ut obscurata per silentium vix colligatur agnitio; *et tamen plurima ibi invenit ac narravit, adjunctis locis, temporibus ac personis. Hic vero scriptor Vitæ* S. Justi *nullibi ea de re queritur; at magnifice loquitur, acsi omnia haberet perspecta, atque interim nulla fere Sancti gesta minutim refert. Credibile igitur non est, hanc Vitam esse Constantii; nec crediderim, sæculo* V *fuisse exaratam, certe qualis edita est a Surio, atque exstat in Mss., ejus editioni consonis. Porro anonymus noster Opusculum suum sic implevit sententiis sacræ Scripturæ, moralique doctrina, ut videri possit oratio potius ad populum habita, quam vitæ historia. Hinc incertum mihi est, sæculone quinto, sexto, septimo, an serius hæc Vita fuerit exarata.*

varia Actorum exemplaria Surianis quoad rem consona;

18 *Exemplaria Mss. hujus Vitæ varia sunt et aliquot mendis conspersa, alia pluribus, paucioribus alia; edita vero nitidiora sunt, sed minus genuina. Præterea quædam Mss. exemplaria multum discrepant ab editis atque aliis Mss.: alia vero apographa recte consonant cum editione Surii ad* II *Septembris, ac cum editione Vincentii Barralis in Chronologia Lirinensi pag.* 316, *quæ data est ex Surio, modo solas excipiamus styli correctiones per Surium factas.* E *Hæc dictionis expolitio satis notabilis est, et in singulis fere phrasibus occurrit, non sic quidem, ut sententia mutetur scriptoris, sic tamen, ut non pauca emendentur, et inepta quædam omittantur. Tria hujusmodi habemus apographa, quorum primum olim huc misit Chiffletius noster ex* Passionario S. Justi Lugdunensis et veteri Ms. S. Claudii, *illudque collatum est cum Ms. Aecinctino. Alterum desumptum est ex* Ms. Ultrajectino S. Salvatoris; *tertium ex* Ms. Rubeæ Vallis. *Apographa ista invicem consonant, exceptis mendis, quibus laborant singula. Hac de causa unum ex illis sic in editione sequar, ut menda ex aliis; quantum possum, aut ex editis sim correcturus, et simul indicaturus, ubi aliquid in aliis occurret, quod sit notatu dignum.*

alia ab iis diversa, quæ videntur interpolata,

F 19 *Exemplaria, quæ ab aliis dissonare dixi, non in omnibus dissonant, etiamsi sola spectemus verba, sed potius plerumque sic consonant, etiam in verbis, ut unus auctor alterius Opusculum haud dubie viderit, ac partim descripserit. Verum in hisce omissa est tota præfatio, quæ sane abesse potest sine detrimento ullius facti; omissa sunt et alia quædam, ad discursum moralem magis, quam ad Sancti historiam, pertinentia. Contra in hisce exemplaribus leguntur aliqua, quæ exsulant ab editis et prædictis Mss. Sunt hæc quædam de Sancto in eremo Ægyptiaca versante, quæ scriptor asserit se didicisse ex presbytero nonagenario, qui familiariter cum Sancto fuerat conversatus in eremo. Horum Actorum exemplar unum habemus in codice Ms., notato* P. Ms. 20 *fol. 178. Codex hic admodum vetustus est, sed justo negligentius scriptus, cum menda clarissima habeat non pauca. Alterum exemplar, præcedenti consentiens, transmissum est ex Ms. S. Maximini Trevirensis, multis similiter oppletum mendis. Hæc exemplaria habent aliquid, ex quo interpolata, aut ex duobus imperite consarcinata credam: nam, ubi de Viatore loquuntur, sic habent:* Præter Viatorem illum,

 quem

AUCTORE J. S.

quem supra diximus etc., *licet ibidem Viator nunquam antea nominetur, aut memoretur. Patet id desumptum esse ex iis, quæ jam edita sunt, ubi idem recte dicitur, quia Viator in præfatione fuerat nominatus.*

demum alia præcedentibus breviora et meliora.

20 Eadem rursum Acta, sed contractiora et nitidiora exstant in codice 33 Reginæ Sueciæ, prout colligo ex collatione horum cum illis. Hæc, licet mihi ad manum non sit ipsum exemplar, ex notatis accurate diversis lectionibus communicare possum lectori, et revera communicabo, cum omnibus aliis exemplaribus præplacitura existimem, quod facta pleraque contineant, et digressionibus inutilibus careant. De hisce merito dici potest, quod de Surianis nimis liberaliter asseruerunt Tillemontius ejusque sequaces. Horum scriptor suppar fuit S. Justo, *ac necessario vivere debuit sæculo* V, *cum dicat num.* 4: Ego autem ipse sanctum quemdam presbyterum, pene jam nonagenariam ætatem agentem, vidi, cujus mihi relatione hæc comperta sunt: *nam, ut sequitur, presbyter ille cum* S. Justo *in eremo vixerat. Neque vero existimare possim, hæc addita esse ab impostore quopiam, ut sic major Actis*
B
conciliaretur fides: nam eodem prorsus stylo conscripta sunt, quæ in hisce leguntur Actis, quæque absunt a Surianis, quo relata sunt alia omnia. Quia potius existimo, hæc Acta primo scripta esse, ac Suriana ex hisce composita ab aliquo, qui nihil fere addidit, nisi ratiocinationes quasdam satis frigidas, quibus probare nititur S. Justum *implevisse martyrium, sanctitatem ejus ipso nomine fuisse prævie significatam, Eliæ in quibusdam fuisse similem, et alia minutiora. Hinc merito dicam, Acta longiora non distingui a brevioribus, sed interpolata esse, breviora vero pura. In factis non dissentit interpolator ab auctore Vitæ, nisi in solo discessu, quem collocat post synodum quamdam, de qua tacet alter, et rectius quidem, opinor. Has ob causas non dubito, quin studiosus lector breviorem Vitam, quam primo loco edam, mecum sit prælaturus longiori, quam subjiciam, ne quid videatur prætermissum de* S. Justo. *Nunc gesta Sancti ordine discutere aggrediar, et chronotaxis aliqua habeatur gestorum, et suppleantur non pauca in Actis prætermissa.*

C

§ III. Fabulosa videntur, quæ de natalibus ac pueritia Sancti scripserunt quidam neoterici: sub Paschasio Viennensi natus, sub Claudio Diaconus esse potuit; non item monachus Lerini: reliqua gesta discussa, epitaphium, reliquiæ.

Quæ de natalibus et pueritia Sancti conscripta sunt mirabilia,

A*uctores Galliæ Christianæ recusæ tom.* IV *col.* 15 *opinionem quorumdam de natalibus* S. Justi *referunt et rejiciunt, his verbis:* Mira sunt, sed omnino incerta, quæ de S. Justi natalibus referunt Severtius et de la Mure. Eum illustrissimi comitis Andegavensis filium dicit Severtius. Ortum asserit de Mara ex nobili Turnonensium in Delphinatu familia, et natum in D castro d'Anton prope Viennam, quod vulgo d'Anjou nuncupatur, et certe illum ut suum decus illustris ea familia sibi vindicat, et ejus nomen sibi assumunt illius natu majores. Addit uterque, cum præpositus seu præfectus Andegavi matrem ejus accusasset adulterii, ipsum vixdum natum articulata ac virili voce causam innocentis egisse: digito dominum Andegavi præsentem monstrasse, ac dixisse verissime eum esse patrem suum, et postmodum solito parvulorum more conticuisse. Denique Severtius affirmat, quo instanti unda sacra lotus fuit, columbam nivei coloris accessisse et super eum constitisse.

22 Si quæras unde hæc habeant; Ex traditione, inquiunt, et veteri tabella in ecclesia sub ejus nomine dicata, in qua hi versus continentur.

idoneo carent fundamento: natus videtur Viennæ aut in Viennensi provincia

Andegavi conjux comitis servatur adusque
Partum, præpositi crimine facta rea.
Infans, non infans vocali nascitur ore,
Liberet ut matrem suspicione suam.
Nomine baptismi Justus, veniente columba,
Dicitur, et comitem nominat esse patrem, E
etc.

Verum hæc omnia testimonia recentiora sunt, ut fidem faciant. Præter id quod de ejus patria dicitur; ut ex sequentibus patebit. *De patria Sancti nihil dicitur, nisi natum esse* in Delphinatu, *idque sane admodum verisimile est, cum nutritus dicatur sub S. Paschasio Viennensi episcopo, ut videbimus. Hinc, inquam, verisimile est, Viennæ natum esse aut in Viennensi provincia. Porro ex ætate S. Paschasii, quem Majores nostri tom.* III *Februarii pag.* 290 *mortuum statuunt circa annum* 313, *conjicere possumus Sanctum mundo datum esse sub initium sæculi* IV, *quod recte convenit cum Actis infra edendis, in quibus senex vocatur, cum episcopatum reliquit non diu post annum* 381.

tempore S. Paschasii Viennensis circa 313 defuncti, diaconus factus sub Claudio,

23 S. Justum *nutritum esse sub S. Paschasio et diaconum fuisse sub Claudio, Viennensibus episcopis, testatur Ado in Chronico ad annum* 379 *his verbis:* Constat autem hunc venerabilem episcopum Justum sub *Paschasio Viennensi episcopo nutritum, Claudii ejusdem urbis episcopi diaconum, postmodum ad sanctam Lugdunensem ecclesiam regendam translatum. F
Verum Tillemontius tom. VIII *pag.* 798, *seu nota* I *in* Justum, *contradictionis arguit Adonem, sic disputans:* Ado sibi contradicit, asserens uno loco S. Justum instructum a Paschasio Viennensi episcopo, et diaconum creatum a Claudio ejus successore, atque alio loco dicens hunc Claudium interfuisse magno concilio Arelatensi anno CCCXIV; cum S. Justus, qui pluribus annis vixit post annum CCCLXXXI, non esset ætate idonea ad diaconatum anno CCCXIV: et alibi observavimus, quam parum oporteat attendere ad omnia, quæ in Chronico Adonis leguntur de episcopis Viennensibus. *Hæc Tillemontius, cujus ratiocinatio non minus ridicula est, quam accusatio acerba. Hermantius in Vita S. Ambrosii lib.* III *cap.* I *pag.* 33 *contendit etiam, non potuisse* Justum *creari diaconum a Claudio, si hic Arelatensi concilio interfuerit; idem et Bailletus habet in* S. Justo. *Verum nulla hic contradictio in verbis Adonis, sed crassa hallucinatio in ratiocinio Tillemontii et aliorum. Quæ enim, obsecro, hæc est consecutio:* Claudius anno CCCXIV fuit in concilio Arelatensi: ergo, si S. Justum creavit diaconum, id factum anno CCCXIV, quo

A quo Justus ea non erat ætate, ut diaconus esse posset? Ubinam ostendit Tillemontius, aut ostendere conatus est, Claudium non vixisse post Arelatense concilium, et Justum postea ab eo non creatum diaconum?

[quod contingere potuit circa 336 aut paulo serius: et male a quibusdam negatur:]

24 Sane, etiamsi Claudius certo interfuisset concilio Arelatensi, quod non discutio, potuit supervivere post concilium ad annos viginti, triginta aut etiam plures. Et revera Ado in Chronico S. Nectarium Claudii successorem refert ad imperium Constantii ejusque fratrum post annum 337, uti agnoscit ipse Tillemontius nota III in S. Irenæum. Vixit igitur Claudius ex mente Adonis saltem usque ad annum 337 aut serius. Itaque, si natum credamus S. Justum circa annum 306, diaconum consecratum circa 336, omnia dicta Adonis recte cohærebunt, omnia erunt etiam consona Actis S. Paschasii jam assignatis, atque Actis S. Claudii datis in Opere nostro tom. I Junii pag. 2; et sic S. Justus fuerit fere annorum septuaginta sex, quando senex episcopatum dereliquit. Itaque neque hic, neque tom. III pag. 625 nota III in S. Irenæum, ubi eadem fere de his dicit, Adonem erroris convincit Tillemontius, sed verba ejus minus fideliter B reddidit, dum ait dici instructum a Paschasio, cum Ado solum dicat sub Paschasio nutritum, idque de puero aut infante intelligi possit, ita ut nihil aliud velle videatur, quam natum esse tempore episcopatus Paschasii. Quod addit Tillemontius, se ostendisse (nota III in S. Irenæum) quam parum fidere oporteat dictis Adonis de episcopis Viennensibus, huc non spectat. Frequenter quidem Adonem ibidem carpit; at non semper æque feliciter, nec tot assignat errores, ut reliquæ ideo auctoritate carere debeant.

[monachus Lerinensis esse non potuit:]

25 Vincentius Barralis in Chronologia Lerinensi pag. 320 de S. Justo notat sequentia: Hunc beatissimum archipræsulem Lugdunensem Justum aliquando monachismum, seu eremiticam vitam, in illa insulæ Lerinensis sacrosancta palæstra, sub ipsius principiis sanctissimi patris nostri Honorati, egisse, etsi ex Actuum præfatorum serie liquido non constet, tamen Lerinenses diversorum codicum antiquorum manuscriptorum tabulæ, adjunctis modernarum impressionibus, constanter ipsum sanctum Justum et monachum C Lerinensem Lugdunensiumque archiepiscopum prædicant. Addit alia quædam ejusdem generis, et in Vita S. Agricoli Avenionensis episcopi, ad hunc diem edenda, idem dicitur. Verumtamen, cum S. Honoratus vitam monasticam in insula Lerinensi auspicatus non sit, nisi vergente ad finem sæculo IV, S. Justus neque ante diaconatum, neque post diaconatum susceptum, ibidem monachus esse potuit, uti palam fiet ex dicendis, et Tillemontius recte observavit. Vita S. Agricoli non tantæ est auctoritatis, ut nos hic morari debeat.

[episcopus creatus est non diu, ut apparet, post medium sæculi IV: adest anno 374 concilio Valentino,]

26 Quo autem anno Sanctus noster ex diacono Viennensi promotus sit ad episcopatum Lugdunensem, exacte determinari nequit. In catalogis antistitum Lugdunensium passim ponitur post Verissimum, qui interfuit concilio Sardicensi anno 347. Hinc dubium non videtur, quin episcopus sit creatus inter annum 347 et 374, quo interfuit concilio Valentino; nec alia ulla occurrit temporis nota, qua initium episcopatus propius assignemus. Verumtamen, cum episcopatum per multos rexisse annos dicatur in Actis, suspicio esse potest, non diu post medium sæculi IV ad cathedram episcopalem fuisse evectum. Quidquid sit de initio episcopatus, non videtur dubitandum, quin idem sit Justus, qui anno 374 interfuit concilio Valentino, cui subscripsit hoc modo: Ego Justus episcopus opto vos, fratres, in Domino bene valere. Ejusdem quoque nomen occurrit in gemina epistola a Patribus istius concilii scripta, uti videre est apud Labbeum tom. II Conciliorum col. 904 et 906.

[et anno 381 Aquileiensi, ut Gallorum legatus:]

27 Anno 381 habita est synodus Aquileiensis, in qua damnati sunt Palladius et Secundianus episcopi Ariani. Huic similiter adfuit S. Justus tamquam Gallorum legatus. Sententiam autem suam rogatus a S. Ambrosio inter primos exposuit: sic enim habent Acta concilii edita inter Opera S. Ambrosii tom. II editionis anni 1690 col. 790: Ambrosius episcopus dixit: Quid etiam dicit dominus meus Justus? Justus episcopus legatus Gallorum dixit: Qui Filium Dei coæternum cum Patre non confitetur, anathema habeatur. Omnes episcopi dixerunt, Anathema. Deinde rursum col. 801 inter primos Palladium condemnat his verbis: Justus episcopus dixit: Palladium, qui blasphemias Arrii damnare noluit, sed etiam magis has confiteri videtur, cen- E seo ulterius sacerdotem dici non posse, nec inter episcopos deputari. Nomina episcoporum, qui dicto concilio interfuerunt, recensentur col. 805, interque eos S. Justus hoc modo: Justus episcopus Lugdunensis, alius legatus Gallorum. In editionibus Labbei et Harduini non additur Lugdunensis. At cum plerisque episcopis locus etiam ibidem adjungatur, vix dubitari potest, quin voces episcopus Lugdunensis illic exciderint, et recte additus legatur apud S. Ambrosium. Alius legatus dicitur, quia jam duo Gallorum legati erant recensiti. Nequaquam igitur dubitandum videtur, quin hic Justus et legatus Gallorum fuerit et episcopus Lugdunensis.

[non videtur Sanctus statim post istud concilium in eremum abiisse;]

28 Verum aliud occurrit dubium hoc loco discutiendum. Acta prolixiora num. 5 habent, Sanctum reducem ex synodo quadam Italiæ non venisse Lugdunum, sed mansisse circa Tornonem, ut amicis quibusdam valediceret, indeque clanculum discessisse in Ægyptum. Tillemontius, qui alia Acta non viderat, existimat revera statim discessisse post concilium Aquileiense, et quidem suspicatur illum cum S. Ambrosio, aliisque memorati concilii Patribus, communicasse F propositum suum de episcopatu deserendo. Attamen Acta breviora hisce non consonant: nam discessum Sancti num. 2 sic referunt, ut inter occasionem discedendi et discessum ipsum nihil relinquant medium. Ex mente igitur horum Actorum necessario dicendum est, concilium Aquileiense præcessisse, tumultumque illum, qui Sancto exsilium persuasit, deinde secutum esse. Sane, si rem ipsam expendamus, verisimilius apparet, sanctum Antistitem, qui injustam cædem attribuebat indulgentiæ suæ, mox deseruisse munus episcopale, acsi illo fuisset indignus, quam abiisse ad concilium, ut ibidem interim episcopale officium exercere pergeret, atque illud deinde relinqueret. Si episcopatum relinquere voluit, ut pœnitentiam ageret, quemadmodum eum fecisse constat; non satis perspicio, cur illud propositum distulisset, et perrexisset obire officia episcopalia usque ad finem concilii Aquileiensis. Nihilo magis mihi persuadere possum, S. Ambrosium aliosque Patres concilii Aquileiensis auctores fuisse sancto Antistiti, ut episcopatum desereret: quod potius multis rationibus dissuasissent. Suspicor itaque tumultum illum Lugdunensem,

cujus

AUCTORE J. B.

cujus occasione S. Justus *ad eremum abiit, contigisse non diu post Aquileiense concilium, indeque scriptorem Vitæ prolixioris in errorem lapsum esse. Hinc colliget studiosus lector, non certo constare de tempore, quo Sanctus eremum petiit.*

nec ad ipsum scripta videtur gemina S. Ambrosii epistola:

29 *Inter epistolas S. Ambrosii duæ habentur* Justo *inscriptæ, quæ in editione anni* 1690 *sunt septima et octava. Existimat Tillemontius, quem secuti sunt alii non pauci, hasce epistolas fuisse datas ad* S. Justum *Lugdunensem. Prioris initium favet huic conjecturæ, cum* Justus *ab Ambroso vocetur* frater, *atque ideo videatur fuisse episcopus :* Pulcre admones, Frater, ut epistolares fabulas, et sermonem absentium ad interpretationem conferamus oraculi cælestis, interrogans me, quid significet illud didrachmum, cujus dimidium Hebræus præcipitur offerre pro redemptione animæ suæ. Quid enim tam consociabile, quam de divinis rebus sermonem contexere ? *Idem initium* Justi *illius pietatem innuit et studium proficiendi in Scripturis sacris, atque etiam familiaritatem quamdam cum S. Ambrosio insinuat. Verumtamen ego mihi non*

B

persuadeo laudatam epistolam ad S. Justum *fuisse scriptam : finis enim magis obstare videtur isti conjecturæ, quam faveat initium. Accipe verba, quibus epistolam suam conclusit Ambrosius :* Et tu ergo ad similitudinem Dei unus esto atque idem : non hodie sobrius, cras ebrius ; hodie pacificus, crastina die litigiosus ; hodie frugi, crastina die incontinens ; mutatur enim unusquisque morum varietate, et fit alter : in quo non agnoscitur, quod fuit, et incipit esse, quod non fuit, sui degener. Grave est enim mutari in peius : sed esto, sicut imago in drachma, immutabilis, eumdem habitum servans quotidie. . . Vale, et, si non infructuose didrachmum istud commissum mihi arbitraris, iterum, si quid habes, committere ne dubitaveris. *Hisce sane carpere videtur inconstantiam Justi, quiscumque is fuerit ; et, quamvis minime dissimulare soleret Ambrosius, nequaquam crediderim hæc eum scripsisse ad sanctum et senem Episcopum, præsertim cum ipse multo esset junior. Quod autem Justus ille semel vocatur* frater, *non importat necessario ejus episcopatum. Nam idem Ambrosius epistolam* LXXX *ad Bellicium sic orditur,* Audisti, frater. *Nec tamen ille erat episcopus, ut ex multis clarum est. Itaque nec hanc nec sequentem ad* Justum *Lugdunensem pertinere suspicor.*

C

mors ante aut circa 390 figenda, sed annus incertus uti et translationis:

30 *Dixi Sanctum verosimiliter secessisse in eremum non diu post concilium Aquileiense, seu annum* 381. Aliquot annis *in eremo vixisse, habent Acta. Hinc conjicere possumus, defunctum esse ante aut circa annum* 390, *at certo id scire non possumus, cum nullam habeamus temporis notam, quæ satis sit certa. Æque ignotus est annus translati corporis ex Ægypto, cum nullus ullam assignet temporis notam. Ado in Chronico ad annum* 379 *de episcopatu, morte et translatione hæc solum memorat :* Sed et Lugdunensis episcopus Justus, miræ sanctitatis vir, qui postmodum relicta sede sui episcopatus, inter sanctissimos patres anachoritas mira humilitate latens, moritur in Ægypto : cujus ossa pio amore solliciti Lugdunenses ad urbem suam reportant : ossa quoque Viatoris sanctissimi comministri ipsius. *Verisimile est, translationem contigisse paucis annis post obitum Sancti, et ante finem sæculi* IV.

D

Epitaphium Sancti, quod vitæ compendium:

31 *Raynaudus loco ante indicato Epitaphium Sancti recitat, hæc præmonens :* In vetusto epitaphiorum codice nuper evulgato per Quercetanum, habetur hoc sancti Viri Epitaphium, quod visum est non omittere.

Hic patris antiqui condigno nomine Justi
In spe perpetuæ requiescunt pignora vitæ :
Membra beata satis, quæ semper dedita Christo
Per varios semet cruce confixere labores,
Ut melius celeri rapiantur in aëra nube,
Cum cælo adveniens Judex effulserit ipse.
Hic fuit egregius primum levita Viennæ.
Inde gregem Domini doctrina insignis et actu
Conspicuus Præsul, Lugduni pavit in urbe,
Post anachoreticæ vitæ flammatus amore.
Longinqua Ægypti sitiens deserta petivit.
Quo senibus sacris pietatis fœdere junctus,
Cum miram extremo clausisset lumine vitam,
Plebis amore suæ patriam revocatus ad urbem
Cum Viatore pio, Christi tumulatur ad aram ;
Ut quos pervigili vivens pietate nutrivit,
Continuis precibus foveat per secula natos.

E

corpus servatum in ecclesia S. Justi, donec ea versa est a Calvinistis:

32 *Testantur Acta Sanctum sepultum fuisse in ecclesia septem Machabæorum. Hæc deinde collegiata* S. Justi *nomen gessit, multisque aliis Sanctis sepulturæ præbuit locum. Anno* 1287 *apertum est Sancti sepulcrum, visitatæque reliquiæ, prout legitur in instrumento ejusdem anni, quod dedimus tom.* V *Junii pag.* 345 *in S. Irenæo. Corpus* S. Justi *remansit in eadem ecclesia, donec ea anno* 1562 *funditus eversa est, reliquiæque dissipatæ impio furore Calvinistarum, qui Lugdunum occupaverant. Habemus collectionem Actorum quæ de his conscripta sunt sub Carolo IX, impressam Lugduni anno* 1662, *in quibus describitur magnifica plane Sancti ecclesia cum omnibus ornamentis, qualis fuerat ante eversionem. In hisce pag.* 6 *de corpore* S. Justi *Gallice hæc memorantur :* In hac etiam ecclesia post summum altare servabatur theca, in qua erat corpus S. Justi, imposita quatuor columnis marmoreis, quæ singulæ crassitiem habebant unius pedis, atque altitudinem decem pedum. Hæc theca erat ex alabastrite. *Ecclesia autem* S. Justi *erat in suburbio Lugdunensi, atque alia deinde ædificata est in ipsa urbe.*

F

reliquiæ paucæ hæreticorum furori subductæ.

33 *Dominicus de Colonia Societatis nostræ in Historia litteraria urbis Lugdunensis tom.* I *pag.* 135 *vult aliquid reliquiarum* S. Justi *subtractum esse sacrilegis hæreticorum manibus ; nam hæc scribit :* Statua argentea pectore tenus efformata, quæ etiamnum in nova ecclesia conspicitur, monumentum est pietatis unius e canonicis, nomine Clementis de Belle-Croix. Illi inclusa est Sancti capitis pars, quæ ægre subducta est furori hæreticorum, qui reliquum corporis combusserunt et dissiparunt. *Bailletus in* S. Justo *asserit, ostendi quasdam* S. Justi *Lugdunensis reliquias Parisiis in ecclesia S. Joannis de Gravia. Gelenius etiam in Colonia sua pag.* 547 *inter reliquias ecclesiæ S. Maximini Coloniensis recenset de* S. Justo episcopo, *non addit tamen esse Lugdunensis. An plura alia hujus Sancti pignora aliis locis etiamnum ostendantur, mihi non constat. Miraculis Sanctum coruscasse, generatim dictum est num.* 2 ; *at nulla uspiam singulatim conscripta reperio. Verum S. Gregorius Turonensis in Vitis Patrum cap.* VIII *narrat, S. Nicetium cum SS.* Justo et *Eucherio apparuisse cuidam presbytero, eumque ob blasphema verba graviter corripuisse.*

VITA

VITA

AUCTORE ANONYMO,

Ex codice XXXIII *Reginæ Sueciæ.*

Sancti diaconatus ac episcopatus præclare administratus: occasio.

Justus itaque Viennensis primum diaconus *a*, postea vero Lugdunensis ecclesiæ antistes sacratus est: quam tanta puritate, modestia, pietate, patientia per multos rexit annos, tanta circa pauperes cura, tanta divinorum mandatorum observantia, ut etiam magnificos atque præstantes illos Domini sacerdotes omni præiret gratia virtutum. Igitur cum ita ingenti gloriæ suæ ac plebis profectu Domini ecclesiæ præsideret, usque ad expulsionem ejus frementis diaboli exarsit invidia. Nam quodam die in urbe eadem quidam per subitum mentis furorem cum egressus in publicum obviam ignaros ferro confodisset, ac pro atrocitate rei excitato tumultu, hinc atque inde multitudine infesta premeretur; eodem se, quo in scelere usus fuerat, telo tutatus, ad ecclesiam, recuperato paululum sensu, refugit, obseratisque sacrarum ædium valvis, diu reverentia loci insanientis populi furorem removit. Sed cum seditio procedens jam etiam divinæ domui ignem minaretur, supradictus Antistes necessitate compulsus, accepta a primore quodam sacramentorum fide, nihil huic periculi intentandum, in custodia tantum, dum populo satisfieret, recipiendum, reum ab ecclesiæ claustris dimisit. Quem exceptum multitudo, cui in tumultu nihil pensi est, pedibus illigatis tractum, ultimo mortis supplicio affecit.

qua motus abscedit in eremum,

2 Tunc vero Vir ille Dei, sanctitate memorabilis, admissum facinus *b* adscripsit sibi, non suum crimen, tam severus ultor culpæ, ut putabat, suæ, quam dissimulator alienæ. Etenim cum fraus grassantis inimici suo sceleri ministram populi manum sibi supposuit, totum illud delictum beatissimus Justus in se retorsit: nam Justus ille, qui fuerat magnus sacerdotio, factus est major exilio. Itaque officium sacerdotale deserere, et peregrina, quo lateret, expetere decrevit. Nullus enim *c* (se adeo inopinantibus proripuit) vel itineri ejus comes egit, præter Viatorem, egregiæ indolis puerum, qui officium tunc in ecclesia Lectoris gerebat. Hic solus beatissimum Senem latere cupientem vestigiis insecutus est; ac jam inter Arelatem *d* atque Massiliam supra litus maris posito, et navim conscendere parato superveniens, non sine admiratione ei se obtulit: receptoque * in solatium peregrinationis, heremum petens in Ægyptum navigavit.

** adde eo*

ubi dignitatem suam abscondit, donec agnoscatur ab aliquo

3 Ibi ergo Justus merito et nomine, cum primum illo advenit, jam inter Sanctos positus, diu se quis esset occultavit, ut suppresso nomine atque honore humilitatis summæ * exerceri posset, non jam clericis tantum, verum monachis quoque ac laicis se inferiorem exhibens. Sed cum multo jam tempore ita tectus delituisset, accidit aliquando, ut summo monachorum sanctorumque conventu a quodam illic fratre, qui ab his partibus subito tunc peregrinus advenerat, agnosceretur: atque ad ejus genua provolutus est. Stupentibus cunctis, ac requirentibus, quid hoc esset, sanctum episcopum Justum * esse respondit. Quo facto, admirantes universi tantæ humilitatis Virum, culpantes ignorantiæ suæ præteritam præsumptionem, quod Pontifici se nescientes præposuissent, veterem erga eum abusionem recenti honore pœnitebant. Admonitus est tamen jam non absque sui reverentia ab illis virtute eminentibus Sanctis, non oportuisse, eum cum aliorum peccato mercedem suam quærere, neque cæterorum præsentium damno lucrum suæ abjectionis expetere. Unde non immerito prophetico spiritu jam dudum dictum est: Delicta, quis intelligit *e*?

** adde officiis aut quid simile*

AUCTORE ANONYMO.

** in uno Ms. Justinum*

sancta ejus vita in eremo, et continuæ preces:

4 Ego autem ipse sanctum quemdam presbyterum, pene jam nonagenariam ætatem agentem, vidi, cujus mihi relatione hæc comperta sunt: nam in sermone ejus quasi sanctæ historiæ fides inerat. Referebat se in illis heremi partibus diu moratum fuisse, nec solum vidisse beatissimi nominis Justum, sed etiam familiaritate ejus usum fuisse; ac magnificum apparuisse inter illos, qui tunc in heremo revelationibus atque virtutibus tamquam magna luminaria refulgebant, sanctum Macharium, Pafnutium *f*, cæterosque, quorum sanctitatis fama per Orientem vigebat. Horum itaque particeps vitæ Justus noster, continuans noctes diebus orationibus et jejuniis, in conspectu Domini pervigil Lugdunensium astabat assertor. Aberat quidem eorum conspectibus, sed utilitati precibus aderat; neque illos reliquerat, ad quos utique semet intercessione referebat. Expetierat commoda fletibus loca, ut soli Domino vacans, quæ pro suis peteret, efficacius impetraret. Illic ergo, velut quondam Moyses, indefessas ad cælum manus tendens, oratione contra Amalech certabat. In illa remota specula, veluti in edito colle residens, operiebatur periculosum illum cum vetusto hoste conflictum. Hujus ad precem intentas semper habens manus Sapientia *g* ac sic adversus diaboli bellum subsidia semper pugnæ suggerebat, precibus victoriam.

visitur a S. Antiocho, ac moriturus mortem prædicit S. Viatori:

5 Eodem vero tempore, quo ipse in heremo morabatur, sanctus Antiochus *h* tunc presbyter Lugdunensis, pio incitatus officio, usque ad visendum Episcopum suum pergere animo intendit, vir districtione præcipuus, et qui nunc * immerito tempore interjecto ad idem pontificii culmen assumptus sit. Hic ergo cum desiderio Antistitis tanti terras ac maria transmitteret, venerandi nominis Justus adventum ejus ita fertur prænuntiasse, ut etiam quibus diebus quæ accederet loca, non taceret, dicens: Carus noster Antiochus hodie illic moratur. Quod adeo manifeste probatum affirmatur, ut etiam die ipso, quo ad eumdem venit, venturum esse prædixerit. Ceterum cum aliquot annis in heremo angelis proximam vitam egisset, et dignus adesset finis tantis laboribus regnum spondens cælorum, atque illis jam extremis sanctæ commigrantis animæ flens et consternatus mente Viator adstaret, respondisse dicitur, Nec * turbaretur, quasi destitutus solatio, quia breve * se illo quoque sequeretur. Quam utique prophetiam ac revelationem cito transitu sanctissimi juvenis constat fuisse completam.

** lege non*

** ut ne*

** brevi, opinor*

ossium translatio Lugdunum.

6 Sed in gloria ejus neque illam Lugdunensium gratiam tacitus præterierim, quod in referendo sancto ejus corpusculo usque in Australem plagam venerabilium se civium cura porrexit: et illa

AUCTORE ANONYMO.

illa reverenda sancti Senis ossa a remotis terræ partibus cum alacritate et religione exhibuerunt, cum lacrymis et gaudio susceperunt; atque laboraverunt, ut qui cum ipsis jam spiritu erat, cum ipsis etiam corpore esset.

ANNOTATA.

a *Nihil obstare, quo minus fuerit diaconus sub Claudio episcopo Viennensi licet hic interfuerit concilio Arelatensi anno* 314, *probari in Commentario num.* 23 *et* 24 *contra Tillemontium, Hermantium et Bailletum, qui S. Adonem Viennensem hac de causa contradictionis arguebant.*

b *In codice nostro additur hic* attendens, *qua voce addita, phrasis elegantior hæc est;* admissum facinus attendens, adscripsit sibi non suum crimen *etc. Non quidem videtur peccasse Sanctus, quia ob timorem gravis mali, et accepta prius cautione debita, hominem illum tradiderat: ob eventum tamen eidem funestum videtur culpam timuisse, ubi non erat, quod bonarum mentium est.*

B

c *Phrasim hic obscuram per parenthesim juvandam censui. Habetur illa in uno tantum Ms. Lugdunensi; at prorsus necessaria est, ut sensus cohæreat.*

d *Arelate et Massilia urbes Provinciæ sunt satis notæ, prior ad Rhodanum, altera ad Mediterraneum cum portu celebri, ex quo verisimiliter Sanctus in Ægyptum navigavit.*

e *Non videntur sancti anachoretæ in eo deliquisse, nisi* materialiter, *ut loquuntur theologi, cum ignorantia illos excusaret. Verum merito confundebantur, quod Virum tam dignum non habuissent alio loco, quam aliquem, qui senex sæcularem vitam reliquisset. Non leguntur hæc in Vita sequenti, uti nec ea, quæ sequuntur.*

f *Non nominantur in alia Vita* Macarius *et* Paphnutius; *at Florus eosdem nominavit, tamquam contemporaneos* S. Justi. *Porro varii fuerunt illius nominis Anachoretæ. Duo Macarii celebres contemporanei fuere S. Justo, alter* Ægyptius *cognominatus, alter* Alexandrinus. *De priore actum est ad* XV *Januarii; de altero ad* II *ejusdem mensis. Tillemontius varios Paphnutios* C *recensuit tom.* X *in Paphnutio. Celebris inter illos et Sancto nostro synchronus est Paphnutius cognomento* Bubalus, *quem laudat Cassianus Collat.* III *cap.* 1. *Erat hic abbas in Scithi, in qua etiam eremo habitavit Macarius Ægyptius. Dicendum igitur* S. Justum *in Scithica solitudine habitasse; si convixit prædictis Sanctis, uti hæc Acta habent.*

g *Sensus minus est clarus. nec corrigi potest ex aliis exemplaribus, in quibus hæc non leguntur.*

h *Sanctus Antiochus colitur et Romano Martyrologio adscriptus est* XV *Octobris, ubi in ejus gesta inquiretur.*

D

VITA PROLIXIOR

Ex Ms. S. Justi Lugdunensis,

collato cum Mss. Accinctino, Ultrajectino, Rubeæ-Vallis, et editione Surii.

Auctor probare conatur Sanctum esse martyrem. etiamsi pro Christo non occubuerit.

Vitam beati Justi episcopi Lugdunensis ammiratione *a* compellimur breviter exponere: qui Lugdunensis urbis quondam sacerdos, nunc est apud Christum patronus; cujus cum recolo inexpugnabilem in operibus fidem; præcipuum in victu rigorem; longinquam in solitudine commorationem; incunctanter *b* affirmo, hunc, non impleta passione, implesse martyrium. Non E enim martyrium sola sanguinis consummat effusio, nec sola dat fidei palmam exustio illa * flammarum, aut contagio funesta carnificum; contemptu quoque corporis, nec occasu solo, ad coronam venitur; absque injuria Sanctorum, qui in persecutionibus sunt defuncti, dicere liceat, carnem afflixisse, de mundo triumphasse, diabolum vicisse, martyrium est *c*. Nam ut hæc ipsa rerum comparatione altrinsecus conferamus; martyr vicit subitum tortoris ignem, beatissimus Justus vicit quotidianam corporis flammam. Martyr habet brevem cum persecutore conflictum; hic habuit longum adversus carnis vitia certamen. Ille in gentili * colluctatione, hic servavit in diabolica infestatione patientiam. Martyr pro Christo patitur, quia pati desiderat *d*, et hic pati voluit. Ille abnegans idola Deum confitetur; hic, quo clarius Christum * confiteretur, seipsum negavit * sibi. Postremo martyris certamen mors consummat, dum ingeritur, hujus certamen auctum est, dum mors negatur. Apostolus ex * hoc loquitur et F dicit: Mihi enim mundus crucifixus est, et ego mundo.

* Ms. Accinct. illata
* al ingenti
* al. Christo
* al. abnegavit
* Acc. de

de nomine ejus et Viatoris ratiocinatur

2 Ac primum ut de nomine ejus, pauca dicamus, usitatum est in sacris Litteris, ut nominum enunciatio, jam sit annuntiatio futurorum. Hinc ergo et Justus hic noster. Insequentis vitæ gratiam jam inde ab incunabulis nomen expressit, dum instinctu divino præferens vim futuri accepit nominis vocabulum de testimonio meritorum. Unde etiam illud factum arbitror, ut ille sanctus adolescens, tam itineris, quam virtutis suæ particeps, futurus quandoque comes viæ ejus, nomen Viatoris acceperit *e*.

Sancta episcopatus administratio: occasio.

3 Justus itaque Viennensis primum diaconus postea vero ecclesiæ Lugdunensis antistes creatus est, quam tanta puritate, modestia, pietate, patientia per multos rexit annos, tanta pauperum cura; tanta divinorum mandatorum observantia, ut etiam magnificos atque præstantes illos Domini sacerdotes omni præiret gratia virtutum, sed cum ita * ingenti gloriæ suæ, ac plebis profectu, Domini Ecclesiæ præsideret, usque ad expulsionem ejus, frementis diaboli exarsit invidia. Nam quadam die in urbe eadem quidam per subitum mentis furorem cum egressus

* Acc. tam

A sus in publicum, obvios ignarosque *f* ferro confodisset, ac pro atrocitate rei excitato tumultu, hinc atque inde multitudine infesta premeretur; eodem se, quo in scelere usus fuerat, telo tutatus, ad ecclesiam recuperato paululum sensu refugit; obseratisque sacratarum ædium valvis, diu reverentia loci insanientis populi furorem removit. Sed cum seditio procedens jam etiam divinæ domui ignem minaretur; supradictus Antistes necessitate compulsus, accepta a primore quodam sacramentorum * fide, nihil huic periculi intentandum; in custodia tantum, dum populo satis fieret, recipiendum; reum ab ecclesiæ claustris dimisit: quem exceptum multitudo, cui in tumultu nihil pensi est, pedibus inligatis tractum, ultimo mortis supplicio affecit.

f

* *Surius sacramenti*

quæ persuasit Sancto secessum ab episcopatu:

4 Tum vero Vir ille Dei, sanctitate memorabilis, admissum facinus adscripsit sibi, non suum crimen, tam severus ultor culpæ, ut putabat, suæ, quam dissimulator alienæ. Etenim cum fraus grassantis inimici suo sceleri ministram populi manum supposuit; totum illud delictum B beatissimus Justus in se retorsit; absolvens omnes, non ignoscens sibi. Sed quid mirum, si Justus sui accusator est in primordio sermonis, aut in judicio suæ disceptationis. Quam verecunda est sanctitatis ac pietatis confessio! Cum impudentia in alium soleat delictum suum vergere *; hic crimen extraneum quasi proprium interpretatur. Peccavit plebs incondita, peccavit sathanæ instinctu; Justus autem quid fecit? Cui, cum in Domino consideret, dicebatur: Transmigra in montem sicut passer Tetenderat quidem antiquus ille peccator arcum nequitiæ suæ, ut in occultis immaculatum calliditatis suæ arte configeret, sed quia manus Domini auxiliabatur ei, nihil profecit inimicus in eo; nam Justus ille, qui fuerat magnus sacerdotio, factus est major exilio. Itaque officium sacerdotale deserere, et peregrina, quo lateret, expetere decrevit.

* *duo Mss.* urgere

reversus ex synodo clam, uno comitante Viatore, in Ægyptum navigat:

5 Reversus autem ex quadam Italiæ *g* synodo, ad quam fuerat evocatus; quod vix absque lacrymis recolere quisquam potest, non Lugdunum venit, ne obstrictus totius amore plebis, liberam non haberet discedendi facultatem; sed circa Turnonem *h* residens, si qui charorum C ad valedicendum illuc excurrere vellent, expectavit: ubi concurrentibus lacrymantium turbis, veritus ne etiam illic multitudine oppressus teneretur, clam solus ac subitus abscessit. Nullus enim (adeo inopinantibus se proripuit:) vel itineri ejus comes adhæsit, præter Viatorem illum, quem supra diximus, egregiæ indolis puerum, qui officium tunc in Ecclesia lectoris gerebat. Hic solus beatissimum Senem latere cupientem, vestigiis insecutus est Ac jam inter Arelatem atque Massiliam, supra littus maris posito, et navim conscendere parato supervenìens, non sine admiratione ejus, se obtulit. Receptoque puero in solatium peregrinationis, eremum petens, in Ægyptum navigavit. Jactata omni in Domino cogitatione, soli adhærens animo illi, qui est spes omnium finium terræ, et in mari longe.

g

h

in eremum delatus dignitatem suam occultat;

6 Igitur cum ad longinquam Ægyptum animum destinasset, a facie diabolicæ iræ, tamquam Elias alter a facie Jezabel reginæ, in deserta secessit: ibi Ægyptiis alimoniam suggerentibus, dicam plane, et hunc per munus * Domini pastum ministerio sumpsisse corvorum. Etenim quoties per manus peccatorum sanctis victus infertur, toties suos Dominus, corvis cibum deferentibus, pascit: quorum non immerito iniqui sumunt atrum illum de tenebris delictorum colorem; denique et peccatorum avaritia poscentibus quid clamat semper, nisi cras, et cras? Unde et divina eloquia adversus hujusmodi hominem dicunt: Ne dicas vade, revertere; cras ego dabo, cum possis continuo benefacere. Mirum proinde est, et in peccatoribus alentibus, sicut et in corvis ministrantibus, si hodie se eorum largitas proferat, quorum avaritia nisi procrastinare non novit *i*. Ibi ergo nomine Justus et merito, cum primum illo advenit, jam inter Sanctos positus, diu si quis esset occultavit; ut suppresso nomine, atque honore, humilitatis summæ exercere opus posset; non jam clericis tantum, verum monachis quoque ac laicis se inferiorem exhibens.

* *al.* manus

AUCTORE ANONYMO.

i

sed agnoscitur tandem per peregrinum: continua Sancti oratio:

7 Sed cum multo jam tempore ita tectus delituisset, accidit aliquando, ut in summo monachorum sanctorumque conventu, a quodam illic fratre, qui ab his partibus subito tunc peregrinus advenerat, agnosceretur; atque ad ejus E genua provolutus; stupentibus cunctis ac requirentibus quid hoc esset; sanctum episcopum Justum esse respondit. Quo facto admirantes universi tantæ humilitatis Virum, culpantesque ignorantiæ suæ præteritam præsumptionem, quod Pontifici se nescii præposuissent, veterem erga eum abusionem recenti honore pensabant *k*. Horum itaque particeps vitæ Justus noster, continuans noctes ac dies oratione et jejuniis in conspectu Domini pervigil Lugdunensium adstabat assertor. Aberat quidem eorum conspectibus, sed precibus aderat, neque illos reliquerat, ad quos utique semet intercessione referebat. Expetierat accommodata fletibus loca, ut soli Deo vacans, quæ pro ipsis peteret, efficacius impetraret.

k

visitur a S. Antiocho, cujus adventum prædicit:

8 Eodem vero tempore, quo ipse in eremo morabatur, sanctus Antiochus, tunc presbyter Lugdunensis, pio incitatus officio, usque ad videndum Episcopum suum peregre * animo intendit, vir discutione * præcipuus, et qui non immerito, tempore interjecto, ad ejusdem pontificii culmen assumptus sit. Hic ergo cum F desiderio tanti Antistitis terras et maria transmitteret, prænuntiasse venerandi nominis Justus adventum ejus ita fertur, ut etiam, quibus diebus quæ accederet loca, non taceret, dicens: Charus noster Antiochus hodie illic moratur Quod adeo manifeste probatum affirmatur, ut etiam die ipso, quo ad eundem venit, venturum esse prædixerit.

* *in Ultraj.* peregre pergere

* *Accinct.* districtione

pius Sancti obitus, et mors Viatori prædicta:

9 Cæterum cum aliquot annis in eremo angelis proximam egisset vitam, et dignus adesset finis tantis laboribus, regnum spondens cælorum, atque illis jam extremis sanctæ commigrantis animæ, flens et consternatus mente Viator adstaret, dicens: Cui me Domine relinquis? respondisse dicitur, ne conturbaretur quasi destitutus solatio, quia brevi se illo quoque ipse sequeretur: quam utique prophetiam, ac revelationem cito transitu *l* sanctissimi juvenis constat fuisse completam.

l

translatio corporis.

10 Sed in gloria ejus neque illam Lugdunensium gratiam tacitus præterierim, quod in referendo sancto ejus corpusculo, usque in Australem plagam venerabilium se civium cura porrexit, qui scrutati illas pene inaccessas ardoribus solitudines, et ab ipso admodum solis occasu,

AUCTORE ANONYMO.

casu, prope in vicina ortui loca devotione currentes, totum pene orbem pietatis suæ testem fecerunt, quantumque se abegerat verecundissimi Sacerdotis fuga, in tantum se fidelium studia tetenderunt. Scierunt quia fugerat, desiderare, et imputare, quia deseruerat, nescierunt: neque enim ille deseruerat despectione populi, sed compunctione delicti. Approbaverunt se tam præclaro non indignos Antistite; cum gratiæ ejus magnitudinem officii gloria *m* æquiparaverunt: in tanto egregii Sacerdotis exemplo, factum quoque fidelissimæ plebis exhibitum est, quod non minus mirum videretur *n*: illa reverenda sancti Senis ossa a remotis terræ partibus cum alacritate et religione exhibuerunt, cum lacrymis et gaudio susceperunt: atque laboraverunt, ut qui jam cum ipsis spiritu erat, cum ipsis etiam corpore esset; in honore Domini nostri Jesu Christi, cui est potestas et gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

B

a *In hac voce omnes codices dissonant. Ultrajectinus habet* admiraturi, *codex Rubeæ Vallis* adjuratione: *Surius, mutato stylo,* cogimur adjurati vel breviter exponere.

b *Consonant Mss. At audi Surium:* Eo sane adducor, ut incunctanter affirmare non dubitem, cum, licet pro Christo martyrium non obierit, tamen complesse martyrium. *Nonne ex stylo sic mutato putere de stylo auctoris judicavit Tillemontius? Attamen similes styli mutationes ubique reperiet studiosus lector, qui editionem Surii cum nostra conferre voluerit. At operæ pretium non est eas mutationes hic notare, nisi majoris sint momenti.*

c *Hæc verba omnibus omnino sanctis Confessoribus coronam martyrii attribuunt: omnes enim carnem afflixerunt, mundumque et diabolum vicerunt. Verum martyr proprie est, qui pro Christo mortem oppetiit, aut ea passus est, quæ mortem inferre nata sunt. Hoc posteriori modo martyr est S. Joannes apostolus, quia ferventi oleo immissus.*

d *Id necessarium non est, nec semper verum.*
C *Sufficit ad martyrium, si malit pati, quam peccato mortem effugere. Sane Christus ipse Joan.* XXI *dixit S. Petro:* Amen, amen dico tibi: cum esses junior, cingebas te, et ambulabas, ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget et ducet, QUO TU NON VIS. Hoc autem dixit, significans, qua morte clarificaturus esset Deum. *Ductus est Petrus ad mortem, quo non volebat: martyr tamen est jure optimo.*

e *Hæc omnia absunt a priore Vita, seu quod resecta sint tamquam inutilia, seu (quod magis credo) quia non sunt primi Vitæ scriptoris, sed alterius, qui Vitam primam hisce aliisque ornandam, aut potius onerandam, censuit.*

f *In Ms. Accinctino* obvium ignarumque, *in Ultrajectino* obvios ignaros.

g *Sicuti ratiocinationes præcedentes absunt a priore Vita, ita etiam accessus ille ad synodum,* D *quam Aquileiensem passim interpretantur neoterici. Fuit revera in synodo Aquileiensi* S. Justus, *ut dictum est in Commentario num.* 26; *ideoque et secessus certo contigit post synodum. Verum non æque certa sunt, quæ hic dicuntur; videlicet homicidium illud furiosi, quod modo relatum est, contigisse ante synodum. Quin imo probabilius apparet, omnia facta esse post synodum; et Sanctum, qui irregularitatem quamdam sibi attribuisse videtur, statim ab officio episcopali abstinuisse, ubi hominem, quem tradiderat, occisum intellexit. Vide Comm. num.* 27.

h Tornonem *habent quinque codices, et duo alii voce paulum luxata eamdem indicant urbem; nam Ultrajectinus habet* Turonem *omissa littera una, alter* Tornonem *una solum mutata. Surius tamen edit* Torrontem *mendose, opinor; cum codices omnes* Turnonem *indicent. Porro de hoc loco Valesius in Notitia Galliarum pag.* 569 *sic scribit:* Turno (Tournon) locus est positus ad ripam Rhodani dextram e regione Tegnæ (Tin) nunc celeberrimus, et comitivæ titulo ac scholis suis, et multitudine habitatorum insignis: qui in litteris Caroli regis, filii Lotharii augusti, « CASTRUM TORNO, situm » in pago Lugdunensi juxta fluvium Rhodanum » dicitur; in litteris Lotharii regis, Caroli ejus fratris, VILLA TURNO. Recentiores TURNONIUM mendose appellant. E *Nullum autem videtur dubium, quin locus hic assignetur in Mss. At hinc colligo, interpolationem esse factam sæculo* IX *aut serius: nulla enim antiquiora hujus oppidi monumenta habemus, uti testantur eruditi Benedictini, qui Historiam Occitaniæ nuper ediderunt, tom.* III *pag.* 365. *Nullus quoque sæculi* IX *martyrologus de concilio meminit, quod signum est, nihil tunc de eo in Actis fuisse. Ex hac observatione confirmantur mox dicta de abscessu Sancti, non interposita synodo, sed statim post homicidium furiosi.*

i *Quæ toto hoc numero huc usque leguntur, uti absunt a Vita præcedenti, ita interpolatoris esse videntur. Sane non video hic tantam elegantiam tantamque gravitatem ac majestatem, quantam in hac Vita se reperisse dicit Tillemontius, sed frigidas ineptasque magis comparationes garruli declamatoris. Vidit hoc etiam Surius, qui* F *partem ex hisce omisit.*

k *Hic alter asserit, se gesta illa didicisse ab oculato teste nonagenario. At interpolator id vere dicere non poterat, ac ne verisimiliter quidem, cum multo videatur junior; ideoque id totum omisit.*

l *Petrus de Natalibus lib.* IX *cap.* XC *ait S. Viatorem obiisse* post dies septem *a Magistro sancto,* seu XII Kal. Novemb. *Poterunt hæc examinari ad* XXI *Octobris, quo S. Viator Martyrologio Romano est adscriptus.*

m *In Ultrajectino.* cum gratiæ ejus magnitudini officii gloriam æquiparaverunt.

n *In hac translationis relatione, quæ multo brevior est in prima Vita, interpolator quoque agnosci potest, uti in omnibus, quæ primæ Vitæ sunt adjecta.*

DE S. JUSTO, SIVE JUSTINO EPISC.

ARGENTORATI IN ALSATIA.

J. P.

Ætas, elogia, incerta de Sancto narrantur, cultus.

Sæc. IV. *Argentoratensis hic episcopus*

Argentoratum, *quæ et* Argentina *dicitur, multis laudatur in ultima editione Galliæ Christianæ tomo* V, *pag.* 775, *occasione episcoporum ejusdem urbis, archiepiscopo Moguntino suffraganeæ. Pauca hæc e pluribus accipe :* Argentoratum Ptolemæo, et Argentoratus Ammiano Marcellino « barbaricis cladibus nota ci» vitas, inquit, in Germania prima » ob insignem victoriam ab Alamannis in eadem a Juliano Cæsare sub Constantio Augusto reportatam (*Vide Ammianum lib.* XVI, *cap.* XII) Italis Argentina dicitur; Strasburgum * vero Gregorio Turonico lib. IX Hist. cap. 36, et lib. X cap. 19 : quasi diceres burgum sive urbem in strata publica positam : et sane ibi quinque erant viæ, seu stratæ militares, aut publicæ, ut ait Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum . . Urbs est amplissima . . in Germania superiori, ad fluvium Hellenum *, in quem paulo supra Bruschius * cadit, et nomen perdit, nec longe a Rheno, qui ibi jungitur ponte ligneo. Insignis in ea floret academia, anno MDXXXVIII excitata. Totius Alsatiæ præcipua est civitas, sed in inferiori sedet . inter Basileam ad Austrum, et Spiram ad Septentrionem. *Deinde scribitur de primis fidei in Alsatia satoribus, ecclesiis Argentinensibus, et a pag.* 776 *de regularibus variorum Ordinum familiis tam in ipsa civitate quam in diœcesi. Utrique præfuit ac profuit* S. Justus *sive* Justinus *episcopus.*

* Stratæburgum in editione Ruinartii

* Illi

* la Breusche

probatur

2 *Editores laudatæ novæ Galliæ Christianæ secundo loco* Justum *sive* Justinum *præsedisse Argentoratensi cathedræ memorantes,* Observandum *monent*, ante Henschenium communem fuisse scriptorum omnium sententiam, S. Amandum, primum Argentoratensem episcopum, eumdem esse cum Trajectensi, qui septimo floruit seculo. Ea itaque in sententia optime subjici poterant Justus et Maximinus S. Amando; at cum nunc liquido constet, primum Argentinensem episcopum quarto vixisse seculo, removendi ab ipso videntur Justus et Maximinus, et Ansoaldo adjungendi, ac immediate præponendi. Testes hujus opinionis, quæ Justum atque Maximinum Argentinenses episcopos Gregorianis in Alsatia monachis accenset, sunt Herzochius Chronol. lib. 4, Munsterus Cosmogr. Germanicæ lib. 3 cap. 159, Bucelinus; quod etiam ex veteribus Annalibus, seu Chronicis monasterii comprobatur : juxta quæ haud dubie laudati scriptores in hanc ivere sententiam; sed in multis fallunt hi Annales, et sæpe ab erudito viro D. Augustino Calmet emendantur. Unde a receptis apud Henschenium et Sammarthanos catalogis minime recedendum putamus.

vixisse sæculo IV :

3 Præterea Justinus iste potest esse Justinianus, qui subscripsit concilio Sardicensi anno CCCXLVII inter præsules Gallicanos : in subscriptionibus enim legitur AMANDUS AB ARGENTORATO . . . . JUSTINIANUS AB ARGENTORATO, qui post concilium Sardicense potuit subscribere, mortuo Amando successor datus. *Hæc ibi : quæ conducunt ad duos Amandos synonymos præsules distinguendos, figendumque* Justini, *qui Amando Argentinensi episcopo successit, tempus. Sed audiamus ipsiusmet Henschenii verba tomo* I *Februarii, die* VI *in Amando episcopo Trajectensi : quem dum ostendisset perperam confusum esse cum Argentoratensi, sic concludit pag.* 829 : Amandus ergo, qui primus episcopus Argentoratensis habetur, vixit seculo Christi quarto, atque, ut diximus, interfuit anno CCCXLVI synodo Agrippinensi. Secuti illum in eadem sede episcopi, II Justus sive Justinus, III Maximinus, IV Valentinus : quos « Sanctos adpellari » pingique cum diadematibus, et credi inter Di» vos receptos esse » tradunt Wymphelingus et Guillimannus. *Sequuntur ibidem alii ejusdem cathedræ præsules apud Henschenium. Wymphelingus, quem citabat, videri potest in Catalogo Argentinensium episcoporum, anno* 1508 *Argentorati edito, in Valentino ; et Guillimanni Commentarius de iisdem epp. pag.* 87 *Ordo autem iste primorum quatuor episcoporum confirmatur ex Erckenbaldo, de quo infra.*

elogia :

4 *Idem Wymphelingus in* Justo *ita eum laudat* : Justus doctus fuit in sacris litteris : fecit enim explanationem in Cantica canticorum ; cujus exemplar in monasterio Canonicorum Regularium in Drutenhusen invenitur. *Super hoc cœnobio prædicti Galliæ Christianæ editores, de monasteriis tractantes, quæ sunt in diœcesi Argentoratensi, hæc observant pag.* 777 : Collegium Canonicorum Regul S. Augustini in Truttenhusen nunc possident acatholici nobiles de Landsperg. *Explanationem vero illam in Cantica canticorum suspicor esse Justi Urgellensis in Hispania episcopi. Erckenbaldus, episcopus Argentinensis in Carmine de antecessoribus suis in episcopatu, quod una cum Æneæ Silvii Historia rerum Friderici III imperatoris, aliisque Operibus in unum volumen congestis prodiit Argentorati anno* 1685, *hæc cecinit pag.* 120 *de nostro Præsule, ordinem insuper primorum episcoporum confirmans :*

Alpha nitet dignus pater hujus sedis Amandus,
Justus justitiæ post additur assecla summæ :
Hinc Maximinus baculatur in ordine tritus * :
Et Valentinus pastori tunc benedictus

* i. e. tertius, a Græco τρίτος

De Erckenbaldo scribunt iidem, quos supra indicabam, Galliæ Christianæ editores columna 789, *ubi vitam clausisse refertur* an. CMXCI, VI Idus Octobris.

varia ac ipso dicuntur, quæ probatione indigent.

5 *Wymphelingus nihil notavit de anno mortis* S. Justi; *quem aliunde etiam nondum didici.* Sedit, *ut vult,* annis duobus. *Ghinius illum annuntiat hac die* II *Septembris in Natalibus sanctorum Canonicorum :* Argentinori, *inquit,* S. Justi episcopi, sexti ejusdem civitatis, qui præfuit

AUCTORE J. P.

præfuit ibidem sacerdos et pontifex et virtutum opifex fere annis duobus. Scripsit Commentaria in Cantica canticorum, et quievit in Christo anno Redemptionis DCLXXXI, *qui corrigendus est ex jam dictis, uti et quod fuerit præsul ordine sextus. De Commentariis istis indicavi meam mentem. Quo autem fundamento compareat inter Canonicos, non satis intelligo. Cur denique hoc die eum memoret, non novi. Eodem autem hic datur, ut aliquo detur in Opere nostro, cum videatur satis constare de publico et antiquo ipsius cultu, diesque nesciatur, quo coli debeat. Nunc probemus publicam ejus venerationem.*

antiquus cultus.

6 *Tomo* I *Februarii pag.* 828 *refert Henschenius, auctorem Vitæ S. Deicoli, Lutrensis in Burgundia abbatis, quam* XVIII *Januarii ex Lutrensibus membranis edidimus, de S. Amando, aliisque urbis Argentoratensis patroni, circa annum* 965 *hæc scripsisse cap* I : Civitas Argentina..., quæ vulgarico vocabulo Strazburch vocatur..., exceptis Reliquiis principalibus, proprios se gaudet possidere Patronos, quos a Domino suscepit veræ fidei fundatores, et divini verbi prodigos seminatores, id est, Amandum, Justinum, Arbogastum, Florentium, et alios nonnullos, quorum nomina in beati ordinis albo superna illa regio sine fine tenet caraxata *, *id est,* scripta. *In Annotatis ad modo indicatum caput coli dicitur* S. Amandus *Argentorati die* XV *Novembris; in veteri autem Breviario ecclesiæ Argentinensis cons. gnari* XXVI *Octobris, asseritur in memorata jam sæpe Gallia Christiana in S. Amando Argentoratensi episcopo.* S. Arbogastus *habetur apud nos ad* XXI *Julii.* Florentius *est in Martyrologio Romano* VII *Novembris. His adde, quæ ex Wymphelingo et Guillimanno dicta sunt de cultu Sancti, quem damus hac die* D

* rectius charaxata

B

DE SANCTO ELPIDIO ABBATE E

PATRONO OPPIDI S. ELPIDII

IN PICENO.

J. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Oppidum S. Elpidii, ubi servatum Sancti corpus : cultus ejus et memoria in Fastis sacris.

SÆC. V ANTE CIƆXX
Oppidum S. Elpidii in Piceno, ubi corpus

Picenum, *nunc Marchia Anconitana passim dictum, provincia Italiæ est ad mare Adriaticum se extendens, quæ inter civitates suas habet Firmum urbem, archiepiscopali dignitate ornatam. In diœcesi Firmana inter Firmum et Ædem B. Mariæ Lauretanam locus est, qui a* S. Elpidio *nominatur* Oppidum
C S. Elpidii, *vel* S. Elpidius, *vulgo* santo Elpidio. *In ecclesia collegiata hujus oppidi magna veneratione servatur corpus* S. Elpidii, *illudque sæculo* XVI *visitatum, ac postea translatum fuit, uti infra narrabimus. Corpus illud ibidem vidit P. Joachimus Papebrochius Societatis nostræ, dum pœnitentiarius erat Laureti, de eoque ad fratrem suum Papebrochium nostrum* XXII *Augusti anni* 1683 *scripsit in hunc modum* : Cum hisce diebus P. Germanus Firmum deberet excurrere, eidem me socium adjunxi. Ea occasione transeuntes oppidum S. Elpidii, perhumaniter excepti sumus ab illustrissimo domino comite Asclepi, qui suscepto sacerdotio ad illud oppidum se recepit, a secularibus conversationibus se abstinens. Hic, dum nos reduces exspectaret, egit cum canonicis ac magistratu, ut nobis redeuntibus corpus S. Elpidii abbatis ostenderetur.

Sancti honorifice servatur in ecclesia collegiata.

2 Honorifice servatur infra summum altare, et quatuor diversis clavibus obseratur; quarum duas reservant bini e magistratu, et duas alias canonici duo. Hi, ut primum intellexerunt nos ad dictum illustrissimum dominum rediisse, ad templum sese contulerunt, ibidemque nos cum dicto domino exspectarunt. Advenientibus autem nobis, solitum signum campana datum fuit, quod dari solet, quoties sacræ illæ reliquiæ publice ostenduntur. Tum accensis octo facibus e cera alba, altare reserarunt, nobisque copiam fecerunt omnia ossa cum otio videndi. Deinde ostenderunt nobis particulares lectiones, quas habent in Officio ejusdem Sancti, obtuleruntque F illas exscribere. Sed illustrissimus dominus respondit festinatione opus non esse, et prius diligenter examinanda omnia, ac imprimis, quomodo Sancti illius corpus in Picenum translatum fuerit, de quo in lectionibus nulla habetur mentio, sed quod in Cappadocia ultimum diem clauserit. Recepit dictus illustrissimus dominus in se curam illam, et, si quid certo invenerit, ad me Lauretum transmittet. *Hinc intelligere possumus, incognitum esse canonicis* S. Elpidii, *quomodo aut quando sacrum Patroni sui corpus acceperint.*

3 *Steterunt promissis Elpidiani, certe prout judicarunt expedire : nam non longo post tempore P. Dominicus Pierantonius Societatis nostræ transmisit collectionem satis amplam de Vita, cultu, et miraculis* S. Elpidii, *quam Italice conscripsit dominus Natalis Medaglia, ac Vitam* S. Elpidii *nominavit, prout revera vocari potest. Porro gesta Sancti non sine erroribus collegit scriptor ille, licet alioquin non parva usus videatur diligentia. Quod vero spectat ad cultum et miracula, minus errori fuit obnoxius, cum iis et loco et tempore esset propinquior : ideoque illa omnia*

intra summum altare, et una cum eo servari dicuntur duo alia corpora

A *omnia ex Italico Latina faciam. De corpore habet, servari illud in prægrandi arca marmorea, seu intra summam ecclesiæ collegiatæ aram, quæ marmorea est. Ibidem quoque haberi dicit corpora Ænesii et Eustatii, de quibus agemus, cum examinabimus* S. Elpidii *gesta. Porro laudatus Medaglia non exponit, quomodo aut quando in Picenum hæc corpora fuerint translata, sed conatur probare* S. Elpidium *cum sociis ibidem obiisse. Verum*, *si* Elpidius, *cujus corpus possident Elpidiani, revera defunctus est in Piceno, alius est ab* Elpidio *abbate*, *cujus gesta perstrinxit Palladius, uti deinde clare ostendam.*

quæ visitata anno 1512; donata tunc aliqua particula castello Morico :

4 *Audiamus interim, quid de visitatione corporis narret Medaglia :* Prædicta Mss. (*quæ in relatione gestorum antiqua vocat, at quæ non admodum antiqua sunt, ut patet ex sequentibus*) conformiter deinde testantur, anno MDXII apertam esse prima vice memoratam arcam, ac visa fuisse integra tria dicta corpora; magna vero concurrentium pietate separata esse, atque imposita omnia alteri thecæ admodum eleganti, clavisque probe munitæ, quæ posita fuit in memorata arca marmorea: nihil autem de dicto B corpore ablatum, nisi unam particulam ex osse manus cum exiguo frusto panni relicti, dum sepultus est dictus Sanctus: quæ cum Elpidiani donassent Morico Firmanæ diœcesis castello, illi ea incluserunt brachio ex orichalcho inaurato cum manu argentea, magnaque ab illo populo in veneratione habetur. *Castellum* Moricum *item est in diœcesi Firmana, ac vulgo dicitur* S. Elpidio Morico, *uti invenio in relatione quadam Ms., olim huc missa de Sanctis diœcesis Firmanæ. Hæc relatio item meminit de reliquiis* S. Elpidii *in castello Morico servatis.*

translata eadem anno 1676 :

5 *Corporum translationem laudatus collector memorat hoc modo :* Corporis demum translatio facta est ab illustrissimo ac reverendissimo (*Janotto*) Gualterio archiepiscopo et principe Firmano die VIII Maii, anno MDCLXXVI, composito accommodatoque sacro hoc corpore cum duobus aliis supra dictis in una theca tota deaurata, quæ exornata est lucidissimo crystallo ex parte superiori et anteriori, ac deinde inserta eidem memoratæ arcæ marmoreæ, posteaque portata in longo supplicantium agmine per toC tum oppidum maxima cum pietate. Ante arcam composita est fenestra, et clathri inaurati interius. Foris in medio est porta ferrea, quatuor occlusa seris eo modo, ut in festivitate Sancti aperiantur dictæ portæ in conspectu populi, qui annis singulis reliquias magna devotione veneratur.

festivitas Sancti II Septembris : duæ aliæ olim celebratæ,

6 Festivitas hujus sancti Abbatis celebratur die 2 Septembris, quo obiit. A summo Pontifice Urbano VIII usque in hodiernum diem suspensa sunt duo alia festa, quæ ad honorem sancti Protectoris celebrabantur. Alterum eorum ad memoriam adventus ipsius in Cluello XXIV Novembris agebatur festum; alterum VIII Maii propter prodigiosam apparitionem Sancti in forma equitis, qui vexillum manu tenens liberavit patriam suam invasione Longobardorum et Saracenorum, qui in provincia Marchiæ Anconitanæ nullum prætoribant locum damno non illato, quod ipsa excidio suo probavit Ancona. Omnia hæc reperiuntur in tabulario Terræ S. Elpidii in antiquis manuscriptis. Sacerdotes tam seculares quam regulares et moniales Terræ S. Elpidii recitant Officium proprium Sancti cum octava, quod approbavit Gregorius XIII Papa XXVIII Septembris, anno MDLXXX, pontificatus sui VIII. *Hactenus Medaglia de cultu* S. Elpidii, *addens multa alia verosimiliter scripta fuisse, quæ exciderunt vastationibus hostilibus et temporum injuria,*

AUCTORE J. S.

mense Maio et Novembri, in quibus fiebant

7 *Quod vero dixit de duabus Sancti festivitatibus olim celebrari solitis mense Maio et Novembri, præter præcipuam, quæ agitur* II *Septembris, aliunde confirmatur. P. Antonius Maria Manfredi Societatis nostræ pœnitentiarius Laureti anno* 1699 *huc misit excerpta quædam ex Statutis Elpidianis, anno* 1571 *Maceratæ impressis, in quibus lib.* I *pag.* 2 *sub titulo :* De veneratione festi S. Elpidii *sic legi testatur :* Dignum ac justum esse censemus (præcipue cunctis Elpidianis) honorem et omnimodam reverentiam exhibere glorioso ac beato Elpidio, advocato nostro, protectori et defensori; qui præ ceteris aliis sua pietate et misericordia ac intercessione apud Deum Patrem omnipotentem, terram nostram Elpidianam, ejusque cives, incolas et habitatores ab omnibus periculis conservare consuevit. Idcirco solitam et vetustissimam consuetudinem approbantes, statuimus et ordinamus, E quod Mag. DD. Priores una cum omnibus officialibus salariatis *, consiliariis, et toto populo in festivitatibus sancti Elpidii de mense Maii et Novembris teneantur et debeant congregari in aula magna palatii communis dictæ Terræ, et inde asportare et asportari facere expensis communis * candelas cereas magnas et parvas accensas, ut moris est, ad ecclesiam sancti Elpidii, et offerre altari in manibus sacerdotum.

** i. e. quibus datur stipendium*

** i. e. communitatis*

variæ oblationes.

8 Quæ oblatio fieri debeat in Vesperis ante festum prædictum, et de mane in celebratione Missarum, præcedente tamen ante Mag. DD. Potestatem et Priores pallio serico dicti communis in memoriam antiquissimæ observationis. Et dominus Potestas teneatur suis sumptibus emere, et portare seu portari facere, unum cereum ponderis duarum librarum ad dictam ecclesiam, et similiter medicus; cancellarius vero et alii officiales salariati unius libræ, et offerre, ut supra, sub pœna contra facientibus quinque librarum denariorum, de eorum salario retinendarum. Et pro majori veneratione dictæ festivitatis ordinamus, quod perpetuis futuris temporibus de mense Maii nostrum commune teneatur et F debeat annuatim creare unum Connestabilem, et capitaneos contratarum et bubulcorum et aliarum artium et societatum, et facere armatam et monstram more solito et consueto, præhabita tamen prius licentia a rever. D. Rectore, pro tempore in provincia existente, et secundum quantitatem temporum, prout consilio generali dictæ Terræ videbitur et placebit, et ejus festum custodiatur et custodiri debeat a Vesperis diei præcedentis ab omnibus et singulis terrigenis, incolis et habitatoribus dictæ Terræ et ejus districtus sub pœna quadraginta solidorum pro quolibet et vice qualibet. *Non modo hinc intelligimus memoratas festivitates fuisse apud Elpidianos, sed etiam, quanto studio illas celebres facere sint conati. Voces barbaræ, quibus officia magistratuum designantur, facile intelligentur ab Italis præsertim, quales sunt* Potestas, Priores, Officiales salariati, Connestabilis. *Vox* Capitanei *hic præfectos designat minores*, Contratæ *vero, Italis* contrada, *varios oppidi et territorii vicos, quibus singulis aliquis e populo erat præficiendus ; sicuti alii eligendi erant artium singularum præfecti.* Facere armatam et monstram, *est*

AUCTORE J. S.

Linteum, cui corpus involutum fuerat, seorsum servatum.

est colligere aliquot armis instructos, lustrare ac recensere.

9 Martyrologos necdum adduco, quia illi quidem annuntiant S. Elpidium *abbatem; sed eorum aliqui dubitare videntur, an* Elpidius, *cujus corpus habetur in Piceno, idem sit cum illo sancto Abbate, cujus gesta deinde referemus ex Palladio. Hoc dubium priusquam examinem, recensere placet miracula plurima, quæ facta narrantur apud Elpidianos in Piceno, ut omnia conjungantur, quæ certe spectant ad* S. Elpidium *in Piceno cultum. Medaglia ante laudatus, antequam miracula referre aggreditur, prævie observat, ossa sacra, dum lustrata sunt ab illustrissimo Janotto Gualterio, inventa fuisse mappa seu linteo antiquissimo involuta, illudque linteum deinde extra thecam, qua ossa continentur, seorsum servatum, ut ægris applicari posset. Hoc autem linteum multis salutare fuisse, docent beneficia plurima, quæ ex Italico Latine exponam, prout ea recensuit Medaglia ejus contemporaneus, et vicinus.*

B

§ II. Beneficia et miracula impetrata Sancti intercessione et reliquiis.

Factis Sancti reliquiis, sanatur puella brachio capta,

** i. e. os cubiti*

Ipso translationis anno et die, VIII Maii, glorioso triumphis Sancto devotorum, cum illustrissimus antistes sumeret ex theca jam dicta radium * majorem unius brachii ante altare, accessit ad eum puella, nomine Martha, filia Antonii Sianella ex Terra S. Elpidii, a multis annis capta brachio dextero, quod sustentaverat gravis instar trunci sine motu; et supplicavit illustrissimo domino, ut sibi liceret osculari reliquias, quas tenebat dextera, velletque deinde eas inutili brachio suo admovere. Post fusam brevem orationem, sacrum illud os admovit loco affecto puellæ; et extemplo illa sensit nativum vigorem redire ad istam partem, subitoque, videntibus omnibus, cœpit movere brachium istud, quod tot annis mortuum gestaverat; atque hoc tem-
C pore multorum filiorum est mater.

puer mortuus resuscitatur ejus intercessione:

11 Eodem die, quo prodigiosæ reliquiæ in theca argentea, comitante supplicantium agmine ipsoque domino archiepiscopo supra dicto, portabantur per totam Terram, voluit adhuc Deus illarum effectum palam ostendere in Francisco filio unico Nicolai Sciavone et Margaritæ matris suæ, qui tertium ætatis annum agebat. Hic febribus et vermibus ad vitæ mortisque confinium adductus, magna fide Sancto commendatus est a matre. Transiit infans ab hac vita ad alteram, et jam paratum erat solita cum veste candida sepulcrum; quando Margarita, concepta majori fiducia illum recipiendi vivum, prorstravit se humi coram reliquiis cum singultibus et lacrymis. Vix absolverat mulier preces suas affectibus et lacrymis plenas, cum vegetari incipiunt membra cadaverosa, deinde cernitur se movere Franciscus, et adstantes obstupescunt prodigio. Vident oculos ei aperiri, cumque balbutiendo dicere: Vivo, et vivo per gratiam Sancti. Divulgatur per totam Terram fama certa singularis hujus gratiæ, impetratæ in die tantæ lætitiæ, multorumque aliorum singularium beneficiorum, quæ Sanctus quotidie impertiebatur sibi devotis, quæ prætermitto, quia non fuerunt D
scripto consignata.

linteo, quo ossa fuerant involuta, febri liberatur puer,

12 Die VII Augusti ex maligna febri moriturus videbatur Joannes Maria, filius unicus Eleonoræ Sinibaldi, natus annos decem aut undecim in dicto loco. Mater, adhibitis ei omnibus remediis, Sancto ipsum commendavit, curavitque afferri sibi sanctum linteum; quod febricitanti filio vix applicatum, integram eidem sanitatem restituit.

puella,

13 Jacebat maligna febri oppressa anno MDCLXXXI Flora, filia Francisci Rossi Elpidiensis. Cum autem vehementia mali deliraret, mater ipsius effecit, ut deploratæ filiæ suæ osculandum traderetur linteum. Et vix febricitanti ac deliranti erat porrectum, et bis deinde in signum veri obsequii labris ipsius admotum, cum subito pristinam sanitatem integramque recuperavit.

vir, mulier,

14 Dominus Andreas Carlucci similiter Elpidiensis eodem die et anno cum continua ac maligna febri laboraret, atque ad extrema esset adductus, amisso jam sensu, imposuerunt capiti ejus sanctum linteum, atque omnes adstantes preces suas persolverunt. Finita oratione, E
moribundus, obstupescentibus omnibus, sensum recepit, atque intra paucos dies perfectam sanitatem.

Similis gratia obtigit Franciscæ Sinibaldi seu Roberti die IX Decembris ejusdem anni. Atque hic observandum est, tot vicibus in hoc territorio malignas febres fuisse depulsas solo tactu sancti lintei, ut jam videatur res ordinaria et gratia continua, quam Deus illius causa huic populo concedit.

uti et aliæ duæ.

15 Non minus mirabile fuit, quod die X Julii anni sequentis accidit Magdalenæ, uxori Josephi Ciminella ejusdem loci. Languebat hæc simili malo, atque a medico erat derelicta. Tandem, ubi dominus Franciscus Fani osculandum ei præbuisset prædictum linteum, unico momento saluti est restituta. Cum autem numquam desinat divina misericordia exaltare Sanctos suos, supra dictus sacerdos idem mox portavit ad Hippolytam cognatam suam infirmam, ejusdemque subito obtinuit sanitatem.

F

Presbyter abscissa furtim lintei particula duas sanat neptes suas;

16 Porro cum prædictus presbyter ob mirabilia sancti hujus lintei vehementer obstupesceret, cogitatio ei incidit resecandi ex eo frustum magnitudinis unius palmæ; nec recordabatur pius sacerdos prohibitionis per illustrissimum antistitem factæ sub pœna excommunicationis. Non longo post tempore maligna et mortifera febri laboravit Maria Rosa Elpidia, prædicti neptis natu minor; atque in idem malum incidit Catharina Antonia, alia ipsius neptis natu major. Ambæ se Sancto commendarunt cum osculo istius particulæ ex linteo, sibi a prædicto patruo subministratæ; atque ambæ per vices sanitatem recuperaverunt.

at ipse mortifero malo correptus, particulam restituit, et mox convalescit.

17 Verum cum istis diebus ipse dominus Franciscus memoratus eodem malo fuisset correptus, atque aucto maligno morbo, diminutisque viribus ac cum istis vitæ spe, extrema Ecclesiæ Sacramenta suscepisset, sedulo conscientiam suam scrutabatur, considerausque furtum suum, quod forsan Sancto displicuerat, statuit illud continuo restituere, milleque osculis, lacrymis, ac suspiriis involutum reddere ecclesiæ suæ collegiatæ per dominum Philippum Pelagalli archipresbyterum cum plena delicti sui confessione. Protinus vero, dum domo ipsius efferebatur sacrum id pignus, discessit etiam ab eo morbus. Vulgato miraculo,

A miraculo, omnes accurrerunt, ut admirarentur factum tam singulare. Apparet etiamnum sacra hæc particula, rursum cum linteo conjuncta ad æternam facti memoriam.

Alius, eodem adhibito linteo, febri liberatus.

18 Franciscus Mallei Elpidianus prædicto anno, die XX Augusti, incidit in febrem malignam, desperatusque a medico, ad extrema fuit reductus. Hinc die 2 Septembris in Sancti festivitate allatum illi est sanctum linteum; quod exosculatus, eodem die liberatus est pertinaci malo.

alius retentione urinæ,

19 Eodem mense et anno efficacissimam gloriosi sancti Elpidii protectionem expertus est faber Adrianus Flaminei ejusdem loci. Hic ex retentione urinæ acerbissimis cruciatus doloribus, ad contactum sancti lintei statim fuit liberatus.

mulier gravida febri aliisque malis,

20 Erat Maria Elpidia Sinibaldi seu Roberti in oppido S. Elpidii octo mensibus gravida, quando correpta est febri ardentissima, quæ paucis diebus evasit maligna, ac partus dolores acceleravit. Accessit subitum alvi profluvium, malumque adeo auxit, ut viribus destituta desperataque a medico ac morti vicina, suprema Ecclesiæ subsidia acciperet, ad iter e terra ad B cælum instituendum. Implorata nihilominus ope sancti Patroni, afferuntur ipsi sanctæ lintei reliquiæ, quas tenerrimo affectu vix erat exosculata, cum febris remisit, et sine alio remedio convaluit. Paucis post diebus filiolam peperit; et ambæ hodie vivunt gratiæ singularis probatæ testes.

monialis febri atque inflatione corporis.

21 Anno MDCLXXXIV XII Junii, soror Maria Catharina Palombi, religiosa in monasterio S. Joannis prædictæ Terræ, laboravit febri totoque corpore inflato, ita ut se ad mortem præparasset. Interea tamen devota Soror, non desperans de sanitate recuperanda per favorem patroni sui S. Elpidii, ei se efficacissimo affectu commendavit, postulavitque memoratas lintei reliquias. Vix illis labra admoverat, cum ore suo emisit ingentem puris copiam, et repente sanata est.

Peregrinus membris captus in Sancti ecclesia sanatur,

22 Fama festivitatis Sancti, sed magis etiam insignium miraculorum, quæ quotidie in gratiam sibi devotorum operabatur, peregrinos infirmosque ex variis partibus attraxerat. Inter hos erat Franciscus di Biagio ex territorio Ripæ Transonis, *(oppidum est in Marchia Anconitana)* qui comparuit ipso die festo Sancti cum certa fiduC cia consequendi desideratam sanitatem, qua annis singulis magis orbata erat media pars corporis ipsius inferior, duobus fulcris subalaribus necessario sustentata. Suscepit ille sacrosancta Sacramenta, oravitque toto tempore matutino in dicta ecclesia. Cum vero præscripta supplicatio, comitante illustrissimo antistite, redibat in ecclesiam; et prædictus Biagio supplicabundus jacebat ad illius portam, simulac sacratissima urna comparebat, ex oratione vocem elevavit et exclamavit: Miraculum! miraculum! Gloriosus sanctus Elpidius sanitatem mihi reddidit. Et qui vix rependo trahebat afflicta membra, confestim abjecit unum e fulcris subalaribus, atque expedite incessit: sequenti autem die in testimonium confirmatæ gratiæ reliquit alterum. Hæc ambo, tamquam testes veritatis, pendent affixa parietibus in sacello hujus Sancti.

alius sanatur, acceptis fulcris in ecclesia suspensis,

23 Nequeo prætermittere, quo modo, adhibitis fulcris istis subalaribus, patrata sint alia prodigia. Ex malignis pituosisque humoribus tota vita laboraverat Joannes Straccino Elpidiensis. Anno MDCLXXXI, cum solam linguam haberet liberam, adferri ad se jussit prædicta fulcra. Continuo, ubi illa tetigerat, surgit e lecto, quo ultra octo menses decubuerat, tenditque subito ad ecclesiam, ut debitas ageret gratias de obtento beneficio, exultante omni populo Elpidiensi. Ab eo tempore huc usque integra utitur valetudine, peragitque laboriosa sua exercitia.

eodem modo alius sanitatem recuperat:

24 Non aliter opem divinam expertus est Carolus Roggieri Firmanus, sartor in territorio S. Elpidii, qui totius corporis usu destitutus sub finem mensis Aprilis anni MDCLXXXII, non potuit deserere lectum, et vel unum formare passum toto anni decursu. Itaque, et patiens in morbo, et perseverans in devotione erga Sanctum, cum lacrymis rogavit, ut afferrentur sibi prodigiosa fulcra. Vix ea supra lectum suum acceperat, cum sentit per corpus suum currere humores salubres, omnemque membris suis redire vigorem et fortitudinem. Hinc e lecto surrexit, et post octiduum ivit, ut instrumenta sanitati suæ deponeret in ecclesia sancti abbatis Elpidii prodigiis inclyti.

canonicus Sancti reliquiis sanatus e spasmo;

25 Testatur plena fide Josephus Massi canonicus Elpidiensis, quod affectus in brachio dextero per multos dies intensissimis spasmi doloribus, quibus ne momento quidem poterat quiescere, et sibi persuadens se nulla ope humana vitam posse producere, aut tanto dolori resistere, E recurrerit ad opem sancti patroni sui Elpidii, tenensque manu fragmentum sacri ipsius corporis, quod penes se summa veneratione servabat, voce ac corde Deo dixerit; Auge dolorem, sed etiam adauge patientiam; ad Sanctum vero, ejus reliquias exosculatus, dum eos parti afflictæ applicabat; Ora pro me, sancte abbas Elpidi, quodque derepente liberatus fuerit die XVI Julii anni MDCLXXVII. Vivit etiamnum hodie.

conjuges febri liberati, orantibus ad sepulcrum eorum filiabus,

26 Huic accedunt Ludovicus Asclepy et Beatrix Salimbeni ipsius conjux Elpidienses. Horum una ægrotare cœpit XI Augusti, et alter XIX ejusdem mensis et anni, ambo febri maligna. Deinde, aucto morbo, cum ad portas mortis essent adducti, et suprema Ecclesiæ Sacramenta suscepissent, miserunt ad Sancti sepulcrum filias supplicaturas. Mox fuerunt liberati, ac de gratia tam prodigiosa testimonium reddiderunt in laminis argenteis.

mulier ex variis morbis restituta voto et reliquiis,

27 Simile beneficium semper prædicat Maria, uxor Marci Antonii Laurentii. Hæc graviter laborans catarrhis, fluxionibus, et repetitis vicibus tacta apoplexia, quæ eam fere omnino visu F privaverat, votum vovit Sancto promittens se curaturam, ut in sacello suo offerrentur aliquot Missæ sacrificia in ejus honorem. Mox etiam rogavit, ut sibi portaretur aliquid ex reliquiis sancti sui patroni Elpidii, uti factum est per quemdam sacerdotem. Ubi hic modica quædam fragmenta Sancti applicuerat oculis devotæ; recipit illa liberum totius corporis motum, ac visum perfectum die XI Maii anni MDCLXXVIII; et vivit etiam hoc tempore.

canonicus sola Sancti invocatione,

28 Afflictus jacebat fervidissimis febris ardoribus in calidissima istius anni tempestate, die XVII Julii, Petrus Medaglia canonicus in Terra S. Elpidii; pressusque insuper de improviso angina ac difficultate respirandi, jam postrema videbatur ducere suspiria; nec potuerat vel minimum deglutire liquorem per plures dies. Hinc inter tales mortis anhelitus, ac mille cogitationes melancholicas, recurrit ad sanctum suum Protectorem, ejusque opem imploravit ad animæ corporisque salutem: ac tanto majore prodigio subsidium impetravit, quanto evidentius erat propinquiusque vitæ naufragium. Quapropter

AUCTORE J. S.

pter ad ecclesiam Sancti se contulit, atque ibi in gratiarum actionem de tam insigni favore Missam celebravit.

hujus frater, maligna febri delirans, reliquiis sanatur.

29 Eodem mense, sed non illius anni, efficacem Sancti opem sensit Dominicus, frater jam dicti canonici Medaglia. Maligna febri ad postrema perductus videbatur vitæ periodos, timebatque ne ad mortis transiret articulum. Tanta ab initio fuerat mali vehementia, ut infirmus deliratione nimia ad suscipienda Ecclesiæ Sacramenta non esset idoneus; atque hinc geminato dolore cruciaretur ipsius frater. Hic intelligens vana esse in hujusmodi eventibus humana subsidia, et memor quid in se ipse esset expertus, recepit se ad cubiculum, ubi flexis genibus ante imaginem sancti patroni Elpidii, commendavit ei dilectum fratrem. Cœpit deinde particulam corporis Sancti, illamque infirmi applicuit fronti. Cessavit deliratio, et sequenti nocte suaviter dormivit; et subsecuto tempore matutino se sanum reperit. Qua de causa surgens e lecto, cum fratre suo accessit sepulcrum, ubi magna pietate sine mora debitas Sancto egerunt gratias.

B

alius difficultate urinæ liberatur,

30 Sine stupore non fuit auditum miraculum, quod contigit Natali Bernardino Lilla Elpidiensi XIX Aprilis anni MDCLXXXIII. Hic per octo dies continuos gravissimis retentæ urinæ doloribus cruciatus, eoque deductus, ut de ejus vita desperaretur, studebat res suas cum Deo componere, et cum mundo. Jam per venas diffusa erat urina, nec emiserat vel guttam unicam misellus toto prædicto tempore. Interea, cum ei incidisset potens intercessio sancti abbatis Elpidii, magna fide ad eum recurrit, opemque flagitat. Eodem autem tempore, quo ei apportatur aliquid ex Sancti reliquiis, per presbyterum Bonfigli illic præsentem osculandus ei porrigitur dens ejusdem Sancti. Vix illum exosculatus erat infirmus, cum prodigiosum illius sensit effectum: nam eodem momento cœpit urinam emittere, deindeque emisit tantam copiam, ut intra triduum prorsus fuerit restitutus, et apud sepulcrum Sancti debitas egerit gratias.

mulier multis simul morbis

31 Fuit etiam illustre miraculum, quod accidit in Thecla Medaglia conjuge Ludovici Andreanetti dicti loci. Longo tempore vexata fuerat febribus, aliisque malis per totum corpus: membra ejus adeo erant debilitata, ut incedere non posset amplius præ tremore, quo dejiciebatur. Accesserunt IX Januarii anni MDCLXXXIII dolores capitis tam vehementes, taliaque morbi indicia, ut desperata a medico, crederetur moritura. Quapropter, nullum reperiens, qui opem ferre posset, ad unicum, quod supererat, recurrit remedium, ad misericordiam videlicet sancti abbatis Elpidii. Rogavit, ut sibi afferretur prædictus dens sacer; quem osculata, subito e doloribus convaluit; habuitque corpus deinceps tam liberum et sanum, acsi numquam malo aliquo fuisset correpta. Palam hodieque prædicat obtentam gratiam, omnibusque narrat miraculum, mille gratiarum actiones reddens sancto medico Elpidio.

C

Mulier, facto voto, ex languore restituta,

32 Hieronyma Cifola Elpidiensis per tres menses continuos gestaverat fulcra subalaria ad sustentationem corporis sui languentis, quia circa finem Novembris anni MDCLXXXIII pituitosis humoribus vehementer fuerat afflicta. Votum fecit pia mulier glorioso Abbati, decrevitque curare, ut Missæ sacrificium offerretur ad ejus altare. Sic commendata Sancto atque obligata, XV Februarii anni MDCLXXXIV ab eo gratiam impetravit: integreque sanata eodem die ivit ad ecclesiam collegiatam, Missaque ejus rogatu celebrata, apud sepulcrum Liberatoris sui memorata fulcra reliquit.

D

juvenis ex febri tactu lintei,

33 Juvenis ex oppido S. Justi, (*locus est in Marchia*) nomine Theodorus, operarius abbatiæ sanctæ Crucis in territorio S. Elpidii, diuturna pertinacique febri appropinquabat ad mortem, acceptis sanctissimis Ecclesiæ Sacramentis XII Aprilis prædicti anni. Verum solo tactu lintei liberatus est periculo; ideoque et debitas egit gratias sancto abbati Elpidio.

hujus frater ex colicis torminibus, hausto pulvere sepulcri.

34 Paucis post diebus Dominicus, frater germanus prædicti Theodori, correptus subito torminibus colicis, quæ per duos dies et totidem noctes nullam ei relinquebant quietem, nullo obtento per medicamina solatio, confugit ad efficacem Sancti opem, monitus a fratre, qui illam paulo ante fuerat expertus. Jussit ille peti a reverendis sacerdotibus sacrum linteum; pro quo datum fuit infirmo aliquid pulveris de sepulcro Sancti, ut illud bibendo sumeret. Vix illud sumpserat, cum simul expertus est miraculosum effectum, acerbis istis doloribus prorsus liberatus.

E

multa alia miracula prætermissa.

35 Innumeræ sunt gratiæ, et stupendi favores, quæ in dies singulos larga manu famulis suis impertitur gloriosus abbas Elpidius, tum per applicationem memorati lintei, sacrorum ejus ossium, pulveris sepulcri ejusdem, tum etiam per oleum lampadis, et solam nominis invocationem. Prodigiosam ejus intercessionem luculenter testantur anathemata ad parietem sepulcri ipsius affixa, ac pars ecclesiæ cooperta vili æque ac pretiosa materia, nimirum vestibus, catenis, catapultis, ac fulcris subalaribus. Verum, quia hæc beneficia in commentarios relata non sunt, solum impressa sunt memoriæ eorum, qui digni fuerunt talibus favoribus. Hac de causa nequeo illa minutim prolixiori disputatione exponere, licet alioquin milleni essent memorandi, qui febri maligna fuerunt liberati. Itaque, lector pius contentus sit modo relatis; illaque sint ad majorem Sancti gloriam.

§ III. Memoria S. Elpidii in Martyrologiis: inquiritur utrum sit S. Elpidius abbas a Palladio laudatus, qui apud Elpidianos colitur: hic certo vivus in Picenum non venit, sed mortui corpus verosimiliter eo delatum.

F

Martyrologium Romanum annuntiat S. Elpidium in Piceno;

Martyrologium Romanum ad II *Septembris clare annuntiat* Elpidium, *de cujus veneratione et miraculis hactenus egimus; verum gesta ejus nulla commemorans, dubium relinquit, an hic* Elpidius *sit abbas ille Cappadox, cujus nomine nunc celebratur apud Elpidianos. Verba accipe:* In Piceno item sancti Elpidii abbatis, cujus nomine oppidum appellatum, sacrum ejus corpus se possidere congaudet, *Baronius vero in annotatis observat sequentia:* De quo et Petrus in

A in Catalogo lib. VIII, cap. XXVIII, cumque Cappadocem genere fuisse scribat, illum esse putamus, de quo præclara Palladius narrat cap. XXXVII. Est celebris memoria hujus in Piceno : nam præcipue colitur in oppido, quod ab ejus nomine S. Elpidius appellatur. Fuit præterea alius Elpidius doctrina et egregiis operibus nobilis, qui temporibus Constantii augusti functus est legatione in Oriente adversus Arianos, missus a Julio Romano Pontifice, ut patet ex ejusdem litteris, quæ extant apud Athanasium. *Dubitationem aliquam clare hic insinuat Baronius, ita tamen ut propensus sit in sententiam Elpidianorum.*

Petrus de Natalibus Elpidium abbatem Cappadocem genere.

37 *Verumtamen Petrus de Natalibus, quem adducit Baronius, Abbatem laudatum a Palladio clarissimis verbis memorat, de eo sic scribens lib.* VIII *cap.* XXVIII : Elpidius abbas genere Cappadox fuit. De quo scribit Heraclides, quod habitavit in specu, studio abstinentiæ cunctos vincens. Nam per annos XXV, quos ibi vixit, Dominico tantum et Jovis diebus sumebat : aliis diebus nihil omnino gustabat : ac per totam B noctem stando et orando psallebat : quem innumera multitudo Fratrum sequebatur. Dum autem scorpio illum nocte quadam percussisset ; ipse, eo calcato, ne standi quidem spatium, in quo steterat, mutavit : in tantum dolorem contempsit. Sarmentum vitis aridum, extra tempus debitum ab eo plantatum, adeo crevit, ut vitis magna facta, infra annum totam ecclesiam operiret. Hic per annos viginti quinque numquam ad Occidentem se vertit, nec solem declinantem conspexit. Cujus exemplo discipulus ejus Sisinnius, cum apud eum septem annis fuisset, in sepulcro se clausit, in quo stans per triennium semper oravit, numquam die vel nocte deambulans, aut sedens, aut jacens. Elpidius igitur post annos prædictos ad Cappadociam regressus, et presbyter factus, Fratres et Sorores in unum collegit, et cœnobio constructo, in pace quievit. Cujus festum agitur IV Nonas Septembris. *Errat in eo hic scriptor, quod* Elpidium *dicat regressum in Cappadociam, eumdemque errorem imitati sunt alii mox citandi. Non enim* Elpidius, *sed Sisinnius ejus discipulus in Cappadociam regressus est, uti videbimus ex Palla-* C *dio, quem Petrus citavit sub nomine Heraclidis, quia* Historia Lausiaca Palladii et Paradisus Heraclidis, *uti aliquando vocatur, idem est Opus Palladii.*

Neuter certo affirmat an idem sit Cappadox et Picenorum Elpidius, uti tamen asseruere alii.

38 *Advertat studiosus lector, non asseri a Petro de Natalibus, hunc S.* Elpidium *coli in Piceno, aut corpus ipsius ibidem servari. Hunc consensit Maurolycus, qui eodem die sic breviter habet :* Item in Cappadocia Elpidii abbatis abstinentia conspicui. *Verum Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad eumdem diem Elpidianorum sententiam tradit. Quippe elogium Sancto concinnavit, quale ex Petro mox dedi, ne correcto quidem errore de regressu in Cappadociam ; et in fine hæc subjunxit :* Cujus corpus in Piceno conditum est, in oppido præclaro ab eo denominato. *In annotatione autem hanc movet dubitationem :* An S. Elpidius in Piceno in oppido, quod S. Elpidius nominatur, obierit : vel corpus illius ex Cappadocia eo translatum fuerit, mihi incompertum est, cum monumenta ecclesiæ Elpidiensis nondum viderim. *Suspicor illud dirimi non potuisse ex monumentis Elpidiensibus, cum nihil de translatione corporis in Picenum nobis fuerit communicatum. Quin potius* collector monumentorum *Medaglia probare nititur, Sanctum* Elpidium *in Picenum venisse, ibique obiisse. At istud clare repugnat Palladio, adeo ut scriptor ille hoc conamine augeat dubium ante dictum, videlicet, an* Elpidius *in Piceno cultus idem sit cum Palladiano* Elpidio.

Auctorum ... J. S.

Natalis Medaglia probare nititur ex antiquis picturis,

39 *Audiamus tamen, quid afferat laudatus Medaglia. Primo citat Gregorium Lazzarium lib.* IV *Operis mihi incogniti de Viris sanctis, ex eoque hæc adducit verba :* Elpidius sanctus abbas, et vitæ sanctitate illustris, fuit natione Asiaticus, in civitate Cordilensi Cappadociæ nobilibus parentibus ortus : qui veniens Romam, post visitationem piorum locorum, petiit Picenum, et divino lumine inspiratus in loco permanere constituit, ubi ex ruinis Cluanæ civitatis fuit factum oppidum. *Hoc* Cluellum *vocat Medaglia, qui dicta Lazzarii ex antiquis picturis confirmare deinde nititur. Verba ejus compendio accipe. Prima pictura exhibet angelum, qui cymbam prope ripam ostendens* Elpidio, *ingressum in cymbam transtulit Romam. Altera pictura ostendit* Elpidium *Roma in Picenum discedentem, dum populus illic ædificabat oppidum Cluellum.* E *Ante ingressum orans, divinitus docetur, se ibi inventurum duos cooperatores Ennesium et Eustatium, fratres germanos.*

S. Elpidium venisse ad Picenos, ibique fidem prædicasse,

40 *Tertia habet, convenisse tres dictos Sanctos, cum sequenti die vix sol appareret in Oriente ; cœpisseque prædicare contra idola, atque idcirco citatos ad præfectum oppidi. Quarta docet,* S. Elpidium, *post varias disputationes de religione, jussu præfecti inclusum carceri. Quinta exhibet Sanctum in carcere. Sexta ostendit eumdem ope trium angelorum carcere liberatum, ignorante id prodigium præfecto. Ex septima præfectus, viso illo miraculo, baptismum flagitat ; sed prius idola evertere jubetur, illudque præstat. Octava demum pictura significat baptismum præfecto collatum a* S. Elpidio, *assistentibus Ennesio et Eustatio :* Hæ omnes octo picturæ, *inquit Medaglia,* sunt antiquissimæ manus, adjectis infra descriptionibus characteris Gothici. *Observat deinde liquere ex hisce tabulis pictis, singularem* S. Elpidii *venerationem viguisse apud antiquos. Id equidem facile ei assentior ; nam idem etiam colligitur ex eo, quod nomen Sancti oppido datum fuit, hodieque perseverat.* F

allegans etiam Mss., et epitaphium : ea optime convenire nequit Elpidio Cappadoci.

41 *A pictis tabulis ad antiqua Mss. (ut certe vocat, nam illorum quanta sit antiquitas, non exponit) transit Medaglia, et usque narrat septem hominum millia a* S. Elpidio *baptizata esse eodem die, quo præfectus baptismum suscepit ; et præterea alio die sex millia : varias quoque ecclesias ab eodem Sancto erectas, populumque ad pietatem eruditum : obiisse demum* Elpidium II *Septembris, anno 393, imperante Theodosio seniore, eaque occasione oppido Cluello datum* S. Elpidii *nomen : et non diu post* Elpidium *defunctos esse Ennesium et Eustatium. Pleraque hæc confirmat epitaphio, quod asserit insculptum fuisse lapidi in ecclesia* S. Elpidii, *quæ penitus collapsa est anno* 1629. *Verba epitaphii hæc fuisse testatur :*

Piceni Apostolo ac vigilantissimo nostro patriæ
Patri,
Quem morientem in terris IV No. Sept.
Susceperunt in cælis beata agmina ;
Et cujus uti præcepta amplexu ad salutem,
Ita sanctitatem venerati ad obsequium,
Hunc lapidem excitarunt ad æternitatem.
Mu. Clu. An. a Chr. na. CCCXCIII.

Hæc

AUCTORE J. S.

Hæc Natalis Medaglia de gestis et morte S. Elpidii *apud Picenos; nam gesta in Oriente ex Palladio ante retulerat. Hanc autem ex hisce omnibus, quæ fideliter referenda censui, conclusionem formo. Cum constet* S. Elpidium *in spelunca sua obiisse in Asia, necesse est aut omnia illa fabulosa esse, aut alium* Elpidium *floruisse in Piceno. Utrum ex duobus magis sit verisimile, nunc examinabo.*

Verum, cum repugnet Officium, aut picturæ non recte exponuntur,

42 *Primo observo probationes ex picturis petitas exigui admodum esse momenti, cum nesciamus, quo tempore tabulæ istæ sint pictæ, pictoresque passim nimiam sibi vindicent licentiam pingendi traditiones populares, imo et fabulas. Secundo, non videntur ipsi Elpidiani credere, aut certe diu credidisse,* S. Elpidium *in Piceno obiisse. Patet id ex epistola ante recitata num.* 2, *ubi illustrissimus comes Asclepi dicebat, examinandum* imprimis, quomodo Sancti illius corpus in Picenum translatum fuerit, de quo in lectionibus nulla habetur mentio, sed quod in Cappadocia ultimum diem clauserit. *Elpidiani igitur, dum compositum fuit istud Officium, nondum existimabant apud se obiisse Sanctum,* B *sed corpus aliunde allatum credebant, idemque credidisse adhuc videntur, dum anno* 1683 *scripta fuit laudata epistola. Hinc credere nequeo, recte colligi ex picturis ea, quæ collegit Medaglia, aut in scriptis antiquis ullius auctoritatis reperta fuisse, quæ ille attulit de baptizatis uno die septem hominum millibus, et alio sex millibus per* Elpidium. *Certe illa omnia omni prorsus carent verisimilitudine, ut ostendam: cumque Elpidianorum Officio contraria sint, atque in Officiis particularium ecclesiarum passim exprimatur illarum traditio, ne quidem ex picturis laudatis ea recte colligi posse, vehementer suspicor.*

aut fabulosa continent, aut alterius Sancti gesta repræsentant.

43 *At sive in pictis tabulis talia exprimantur, qualia nobis dedit Medaglia, sive ille putaverit se videre in istis picturis, quæ minime illic significantur; pro fabulis habenda sunt, si intelligi debeant de* S. Elpidio *abbate. Nam, cum mortem Sancti alliget anno* 393, Elpidius *in Picenum non venisset, nisi imperante Valentiniano, Gratiano, aut ipso Theodosio, sub quo defunctum ponit. Qua igitur veri specie ob prædicatam fidem carceri dicitur inclusus? Imo* C *verisimile non est, eo tempore in Piceno multos idololatras fuisse, cum jam Firmani, Asculani et Anconitani suos in Piceno haberent antistites. Hac de causa suspicio mihi nonnulla oboritur, an non fortasse gesta alterius cujusdam Sancti tabulæ illæ exhibeant, uti et epitaphium supra recitatum, quod certe non est valde antiquum, cum annos a Christi natalibus numeret: nam non abbati, sed episcopo congruunt, quæ iis insinuantur, si vera sunt. Si ipsa, quæ habentur, antiqua monumenta nobis forent transmissa cum Officio et tabularum delineatione, certius de hisce omnibus proferre liceret judicium.*

Rationes, quæ suadent corpus S. Elpidii Cappadocis ex Palæstina in Picenum delatum

44 *Nunc, iis missis, rationes quasdam allegabo, ob quas existimo, corpus* S. Elpidii *abbatis Cappadocis translatum fuisse in Picenum, indeque celebrem ejus venerationem, atque oppidi nomen exortum. Præter traditionem Elpidianorum, existimantium se possidere corpus* S. Elpidii *Cappadocis, de quo agit Palladius, præcipua ratio est festivitas ex tribus una, quæ ob* S. Elpidii *adventum instituta olim fuit et celebrata. Etenim vix dubitare possim, quin adventum corporis, seu diem translationis intelligere oporteat, non adventum viventis* Elpidii, *uti voluit Medaglia. Primum enim usitatissimum est, alterum* D *prorsus inauditum. Cum igitur corpus Sancti aliunde translatum sit in Picenum, ut ex festo translationis colligitur, nihil obstat quo minus existimare possimus, ipsum esse corpus* S. Elpidii *Cappadocis in Palæstina defuncti, cum multæ Sanctorum reliquiæ inde in alias provincias fuerint translatæ, et ea sit traditio Elpidianorum. Hanc autem traditionem confirmant corpora Ennesii et Eustatii, quæ cum corpore* S. Elpidii *conjuncta affirmant: nam duos hosce Sanctos cum* S. Elpidio *conjungit Palladius his verbis:* Cum hoc sancto Dei athleta (Elpidio) una etiam fuit consummatus inclytus Dei servus Ænesius *, vir magnæ existimationis, ... et ejus frater Eustathius ei honore æqualis *etc. Hisce consonant verba, quæ profert Medaglia ex* antiquis scripturis, *ut ait:* Erat autem cum hoc Athleta Christi Ennesius vir magnus et honestus, ac frater ejus Eustasius, quibus una vita continentiæ, atque eadem consummatio in Christo. *Itaque, modo certum sit Ænesii vel* Ennesii *et* Eustathii *corpora servari etiam in Piceno, vix dubitari potest, quin sint corpora eorumdem, de quibus* E *scribit Palladius. At dolendum, Acta translationis excidisse, aut nobis certe ad manum non esse: nam ex hisce omnia clarius exponi possent, ut nullum superesset dubium.*

* al. Ennesius

§ IV. Gesta Elpidii a Palladio descripta discutiuntur; inquiriturque, an hic idem sit cum Elpidio laudato in Vita S. Charitonis, et cum diacono S. Basilii.

Gesta Sancti fideliter a Palladio scripta, sed ejus editiones invicem minus consonæ.

Quamvis *Historia Lausiaca Palladii, in qua referuntur gesta* S. Elpidii *abbatis, fide maxima sit conscripta, auctorque narret ea, quæ ipse vidit, aut ab oculatis testibus accepit, gesta tamen* S. Elpidii *nonnullam patiuntur difficultatem ob diversas laudatæ Historiæ editiones,* F *quæ invicem non consentiunt. Tres mihi ad manum sunt, aut, si omnes enumerare velim, quatuor editiones Historiæ Lausiacæ, una Græca, Latinæ reliquæ. Græcam anno* 1616 *dedit Joannes Meursius* ex bibliothecæ Palatinæ codice pervetusto membranaceo, *uti in præfatione monet, hæc mox adjiciens:* Primus ego Græce profero; cum Latinam versionem ante annos sexaginta vir eruditus, Gentianus Hervetus dederit. Verum certe aut nimium sibi ille indulsit, aut diversus multum codex a Palatino, quo is usus. Nam quid versio ipsius differat a Palladii textu Græco, facile cuique animadvertere, si conferre modo libebit.

Latinæque interpretationes non satis exactæ: hinc Acta Græca infra danda

46 *Sane Interpretatio Latina Herveti alio ordine disposita habet capitula quam textus Græcus a Meursio editus. Menda etiam non pauca occurrunt in eadem interpretatione, quam Rosweydus recudit in Vitis Patrum, correctis hinc inde aliquot mendis. Laudatus Rosweydus edidit etiam antiquam Palladii interpretationem, quæ passim nominatur* Paradisus Heraclidis, *etiamsi aliud non sit quam Historia Lausiaca Latine reddita. Hæc autem antiqua interpretatio rectius consonat textui Græco, certe quoad ordinem capitulorum.*

A *pitulorum. Verum nec illa interpretatio omnino videtur exacta, melior tamen appareat quam Hervetiana. Hac de causa* S. Elpidii *Acta Græca dabo ex editione Meursii novamque interpretationem adjiciam cum annotatis prolixioribus.*

Sancti patria, vita monastica ac locus mortis

47 *Porro ex his Actis habemus, patriam* S. Elpidii *fuisse Cappadociam, quæ ampla est et satis nota Asiæ Minoris provincia. Urbem nullam nominat Palladius, nec parentum genus nobile aut ignobile. Divinant igitur sine fundamento, qui Cordulæ aut Cordylæ nobilibus parentibus natum dixerunt: nam ne quidem Cordylam in Cappadocia reperio; sed Cordylam portum Ponto, non Cappadociæ, attribuit Cellarius tom.* II *Geographiæ antiquæ pag.* 197. *Insuper ex Actis clarum est, monachum fuisse* S. Elpidium, *ac deinde anachoretarum ducem seu abbatem, ac presbyterum in Palæstina, ubi et vitam finivit. Rursum ergo aberraverunt a vero omnes illi, qui scripserunt,* S. Elpidium *in Cappadociam reversum, ibique defunctum: nam id de ipsius discipulo Sisinnio asserit Palladius; at de* Elpidio *infra num.* 2 *ait:* Hic magnus Athleta patientiæ, ex quo ingressus est speluncam (*prope*
B *Hiericho,*) non descendit de monte, donec fuerit sepultus. *Hæc autem verba nullum relinquunt dubium, quin mortuus sit in Palæstina, ita ut ea, quæ obscuriora sunt, hisce Palladii verbis necessario sint concilianda.*

inquiritur, ubi monachus primo,

48 *Editio Herveti fecit, ut obscurius videatur, ubi primo monasticam Vitam amplexus sit* S. Elpidius, *et cujus monasterii fuerit presbyter. Disputavit de hisce Tillemontius tom.* XI *Monumentorum nota* I *ad Palladium Helenopolitanum, satisque ostendit,* Elpidium *monachum primo fuisse in monasterio Cappadociæ, quod exstruxerat Timotheus S. Basilii chorepiscopus. Fatetur tamen interpretationi Latinæ Herveti id consonum non esse, cum illa videatur habere, primo anachoretam fuisse in Palæstina, deinde abbatem in Cappadocia, conaturque textum varie corrigere. Audi verba, quæ difficultatem ingerunt. Herveti editio cap.* CVI *de* Elpidio *sic loqui incipit:* In Amorrhæorum speluncis, quæ sunt in Hiericho, quas olim construxerant fugientes Jesum Nave *, qui tunc populabatur alienigenas, in monte Luca, fuit quidam
C Elpidius Cappadox genere, postea autem dignatus presbyteratu monasterii, factus a Timotheo chorepiscopo Cappadociæ, viro sufficientissimo Is habitavit in quadam spelunca. *Hic primo describitur locus, in quo vitam anachoreticam duxit* Elpidius, *et mox dicitur,* postea autem dignatus presbyteratu monasterii, *illudque monasterium statuitur in Cappadocia. Videtur igitur ex his verbis concludendum, Sanctum initio anachoretam fuisse in Palæstina, deinde presbyterum monasterii in Cappadocia, uti recte advertit Tillemontius, qui tamen difficultatem non satis amovit.*

* i. e. Josue

atque ubi deinde presbyter factus fuerit;

49 *Itaque observandum est, totam descriptionem loci, quam Hervetus dedit in gestis* S. Elpidii, *non spectare ad ejus Vitam, sed ad caput præcedens, prout patet ex editione Græca Meursii, quam recudemus. Vita autem* Elpidii *inchoata est a Palladio his verbis:* Elpidius quidam, *aut, ut habet Hervetus,* Fuit quidam Elpidius *etc. Quæ præcedunt ad locum describendum, in textu Græco referuntur ad caput præcedens, eoque necessario referenda videntur, non quidem ad caput, quod præcedit apud Hervetum; sed ad illud, quod præcedit in editione Græca, et antiqua interpretatione Latina apud Rosweydum pag.* 975. *Post abscissam loci descriptionem verba Palladii recte intelligi poterunt, nec priora pugnabunt cum posterioribus. Nam primo dicitur* Cappadox genere. *Secundo* postea presbyterii dignitate ornatus, *illud autem postea referri potest ad adventum in Palæstinam, ita ut presbyter factus sit, postquam ibi aliquo tempore vixerat. Tillemontius illud* postea *refert ad Palladii adventum, ut atque presbyterum factum, postquam ibi fuerat Palladius. Dicitur tertio* monasterii *seu* ex monasterio Timothei Cappadocis, *non abbas illius monasterii, ut verosimilius puto, sed monachus ante adventum in Palæstinam. Quarto dicitur:* Hic cum venisset, (*aut* veniens) habitavit in una speluncarum, *nimirum loci antea in præcedenti capite, aut narratione, descripti. Hinc antiqua interpretatio sic habet:* Hic Elpidius in una de memoratis speluncis habitaculum sibi fecit. *Reliqua in annotatis elucidari poterunt. Verum priusquam Acta subjiciam, duo adhuc occurrunt discutienda*

AUCTOR. I. S.

E

an idem cum Elpidio laudato in Vita S. Charitonis,

50 *Primo in Vita S. Charitonis apud Surium ad* XXVIII *Septembris mentio fit cujusdam* Elpidii, *quem cum hoc nostro eumdem esse, locus, tempus, aliaque adjuncta prorsus indicare videntur. Quippe scriptor istius Vitæ, ubi narrare it sacram laurum, (sic Græci vocabant habitationem anachoretarum multis cellulis distinctam) ædificatam esse a Charitone, lauri alterius constructionem sic refert:* Et cum (*Chariton*) peregisset iter unius diei, accedit ad aliam speluncam, quæ sita quidem erat ad partes Hierichuntinas: erat autem deserta, et erat aptissima ad silentium præbendum et quietem. . Cum multi ab ipso consecuti essent curationem, et statuissent vitam illius imitari, hic quoque ædificat alterum virtutum habitaculum, quod Elpidius quidem postea amplificavit, vir præclarus recte factis in exercitatione. *Jam vero anachoretas fuisse prope Hierichuntem, dum eo venit* Elpidius, *insinuat Palladius his verbis infra num.* 1, Hic cum venisset, habitavit in una speluncarum. *Eorum vero numerum mirifice auctum ejusdem Sancti exemplo, docet ibidem, dum ait:* Montem illum urbis instar frequentem reddidit. *Cum ergo hæc recte congruant, et certum sit, Charitonem floruisse ante* Elpidium, *ac demum locus in utraque Vita statuatur prope urbem Hierichuntinam*, *non videtur dubitandum, quin idem in utrisque Actis memoretur* Elpidius. F

an idem cum Elpidio S. Basilii diacono.

51 *S. Basilius epistola* CXXXVIII *novæ editionis laudat aliquem* Elpidium *diaconum, de eo sic scribens:* Nam quinquagesimum hunc diem agebam in infirmitate, cum advenit nobis dilectus ac optimus frater noster, condiaconus Elpidius. *De eodem rursum epist.* CCLXV *ad Eulogium Alexandrinum hæc scribit:* Quapropter misimus etiam desideratissimum filium nostrum, Elpidium condiaconum, qui et epistolam perferet, et per se ipse potest nuntiare vobis, quæcumque litterarum effugerint documenta. *Meursius in Annotatis suis pag.* 200 *hunc eumdem putat cum abbate nostro* Elpidio. *Sane, cum posterior Basilii epistola scripta notetur anno* 377, *tempus non obstat, quominus* Elpidius *S. Basilii diaconus monasticam atque anachoreticam vitam amplecti deinde potuerit, idemque esse cum* S. Elpidio *abbate, qui vitam finivit in Palæstina. Verumtamen sola temporis et patriæ congruentia non satis certum præbet fundamentum, ut eumdem esse*

AUCTORE J. S.

esse Elpidium *pro certo affirmemus, quemadmodum fecit Meursius. Nomen* Elpidius *non tam rarum erat in Oriente, ut ex utriusque nomine solida haberi possit ratio, sine qua nihil asserendum ut certum. Hisce expeditis Acta Græca subjungo* D *ex Meursio cum interpretatione Latina, atque annotatis nostris, in quibus discutiam, quæ adhuc in Actis occurrunt dubia.*

ACTA GRÆCA

Ex editione Meursii, interprete J. S.

Sancti patria, vita anachoretica.

Elpidius *a* quidam erat Cappadox genere, postea presbyterii dignitate ornatus, ex monasterio chorepiscopi *b* Timothei *c* Cappadocis, viri dignissimi *d*. Hic cum venisset, habitavit in una speluncarum *e*: qui tantam in vita ascetica præstitit abstinentiam, ut omnes obscuraret. Vixit enim annos viginti quinque Sabbatis solum et Dominicis manducans. Noctes vero totas stans psallebat. Similis *f* autem factus regi apum, in medio Fratrum habitans, montem illum urbis instar frequentem reddidit: eratque illic videre apud B unumquemque varia vitæ asceticæ instituta. Hunc Elpidium, spe *g* revera gaudentem, ac tribulationem propter Christum sustinentem, dum noctu psalmos cantabat, nobis una cum ipso canentibus, pupugit aliquando scorpius. Ille, eo calcato, ne habitum quidem, quo stabat, mutavit. Tantopere per tolerantiam contemnebat illatum a scorpio dolorem. Quodam autem die, cum aliquis Frater frustum palmitis *h* teneret, hoc accipiens Beatus, quando sedebat in * montis tumulo, infodit tamquam plantans. Et sane, etsi tempore importuno illic positum, tantum crevit, tantaque evasit vitis, ut totam obumbraret ecclesiam.

* aut juxta

ejusque maxime austera, beatus obitus i

2 Cum hoc sancto Christi Athleta simul etiam consecratus *i* est celeber Dei servus Æneсius, vir memorabilis et ascetica vita excellens, atque Eustathius *k* hujus frater honore æqualis, qui et certamina vitæ pro Christo susceptæ alacriter exercuit. Tantum *l* autem beatus Elpidius in affectiones suas consecutus est imperium macerando corpus, donec sol ossium ipsius structuram ostenderet. Porro in relationibus de ejus virtute et hoc dicitur a studiosis ipsius discipulis, quod totos C viginti quinque annos numquam ad Occidentem se converterit (et quidem ostio speluncæ ipsius in summitate montis posito *m*), neque post horam sextam *n* solem, capiti suo imminentem, umquam viderit declinantem ad Occidentem, neque umquam conspexerit exorientes in Occidente stellas. Hic magnus Athleta patientiæ, ex quo ingressus est speluncam, non descendit de monte, donec fuerit sepultus. Hæc sunt cælestia facinora coronati ac invicti athletæ Elpidii, qui nunc degit in cælo *o* cum sui similibus.

ejus virtutum imitator Sisinnius.

3 Hujus immortalis Elpidii discipulus factus est quidam, Sisinnius *p* nomine, ex servili quidem conditione ortus, at fide liber, genere Cappadox. Oportet enim et genera significare ad gloriam Christi, qui nos facit ingenuos, atque ad beatam veramque nobilitatem perducit, nimirum ad regnum cælorum. Cum ergo fervens ille virtutum vitæ asceticæ amator Sisinnius mansisset apud beatum Elpidium sex aut septem annos, ac Viri virtutes, tolerantiamque laborum vitæ asceticæ didicisset, deinde monumento se ipse inclusit, ac tres annos stans in monumento in precibus perseveravit, nec noctibus nec diebus sedens aut jacens aut foras egrediens. Hic impetravit gratiam imperii in dæmo-

Ἐλπίδιός τις, Καππαδόκης τῷ γένει, εἰς ὕστερον πρεσβυτερίου ἠξιωμένος, τοῦ μοναστηρίου γενομένου τοῦ χωρεπισκόπου Τιμοθέου τῆς Καππαδοκίας, ἀνδρὸς ἱκανωτάτου· οὗτος ἐλθὼν παρῴκησεν ἐν ἑνὶ τῶν σπηλαίων, ὃς τοσαύτην ἐγκράτειαν ἀσκήσεως ἐνεδείξατο, ὡς καλύψαι τοὺς πάντας. Ζήσας γὰρ εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη τὰ σάββατα καὶ τὰς κυριακὰς μετελάμβανεν μόνον· τὰς δὲ νύκτας πάσας ἑστὼς ἔψαλλεν καθάπερ βασιλίσκῳ τῶν μελισσῶν ἐσομένῳ, ἐν μέσῳ τῆς ἀδελφότητος συνοικήσας τὸ ὄρος ἐκεῖνο ἐπόλισεν. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐκεῖ παρ᾽ ἑκάστῳ E διαφόρους τῆς ἀσκήσεως πολιτείας. Τοῦτον ποτὲ τὸν Ἐλπίδιον, τὸν ὄντως τῇ ἐλπίδι χαίροντα, καὶ διὰ τὸν Χριστὸν τῇ θλίψει ὑπομένοντα, ψάλλοντα ἐν νυκτὶ, συμψαλλόντων ἡμῶν αὐτῷ, σκορπίος ἔπληξεν· ὃς πατήσας αὐτὸν οὐδὲ μετέστη τῆς τοῦ σχήματος στάσεως, τοσοῦτον τῇ ὑπομονῇ ἀλογήσας τῆς κατὰ τὸν σκορπίον ὀδύνης. Μιᾶς τοίνυν τῶν ἡμερῶν ἀδελφοῦ τινὸς κόμμα κατέχοντος κλήματος, τοῦτο λαβὼν ὁ Μακάριος ἐν τῷ καθῆσθαι παρὰ τὴν ὄχθαν τοῦ ὄρους ἔχωσεν ὡς φυτεύων, καίπερ ἐν οὐ καιρῷ θεὶς, τοσοῦτον ηὐξήθη καὶ γέγονεν ἄμπελος, ὥστε σκεπάζειν πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν.

2 Τούτῳ τῷ ἁγίῳ ἀθλητῇ τοῦ Χριστοῦ συνετελειώθη καὶ ὁ ἀοίδιμος δοῦλος τοῦ θεοῦ Αἰνέσιος, ἀνήρ τις ἀξιόλογος, καὶ τῇ ἀσκήσει διαπρέψας, καὶ Εὐστάθιος ἀδελφὸς τούτου ὁμότιμος, καὶ τοὺς ἄθλους τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας ἐξανύσας προθύμως. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ὁ μακάριος Ἐλπίδιος ἤλασεν ἀπαθείας, ταριχεύσας τὸ σῶμα, ὡς ἥλιον διαφαίνειν αὐτοῦ τῶν ὀστέων τὸ πῆγμα. Φέρεται δὲ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ διηγήμασιν παρὰ τῶν σπουδαίων αὐτοῦ μαθητῶν, ὅτι ἐν ὅλοις εἴκοσι πέντε ἔτεσιν οὐδέποτε ἐπὶ δύσιν ἐστράφη. Καὶ τοιγε F τοῦ σπηλαίου τῆς θύρας εἰς τὸ ὕψος τοῦ ὄρους ἐπικειμένης· οὐδὲ κατὰ ἑξαωρίαν τὸν ἥλιον ὑπὲρ κεφαλῆς τούτου γενόμενον ἴδεν ποτὲ κατὰ δύσιν κλίναντα, οὐδὲ τοὺς κατὰ δυσμὰς ἀνατέλλοντας ἀστέρας ποτὲ ἐθεάσατο ἐν τοῖς εἰκοσιπέντε ἔτεσιν. Οὗτος ὁ μέγας ἀθλητὴς τῆς ὑπομονῆς ἀφ᾽ οὗ εἰσῆλθεν εἰς τὸ σπήλαιον, οὐ κατῆλθεν ἐκ τοῦ ὄρους μέχρις ὅτου ἐτάφη. Ταῦτα τὰ οὐράνια ἐγχειρήματα τοῦ στεφανίτου καὶ ἀηττήτου παλαιστοῦ Ἐλπιδίου, τοῦ νῦν ἐν παραδείσῳ διαιτωμένου μετὰ τῶν αὐτοῦ ὁμοίων.

3 Τούτου τοῦ ἀθανάτου Ἐλπιδίου μαθητὴς γέγονεν Σισίννιος ὀνόματι, ἐξ οἰκετικῆς μὲν ὁρμώμενος τύχης, ἐλεύθερος δὲ κατὰ τὴν πίστιν, τῷ γένει Καππαδόκης. Δεῖ γὰρ καὶ τὰ γένη σημαίνειν πρὸς δόξαν τοῦ εὐγενίζοντος ἡμᾶς Χριστοῦ, καὶ εἰς τὴν μακαρίαν καὶ ἀληθινὴν ἐπάγοντος ἡμᾶς εὐγένειαν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· χρονίσας τοίνυν παρὰ τῷ μακαρίῳ Ἐλπιδίῳ ὁ διάπυρος ἐραστὴς τῶν τῆς ἀσκήσεως ἀρετῶν Σισίννιος ἕκτον, ἢ καὶ ἕβδομον ἔτος, καὶ ἐκμεμαθηκὼς τοῦ ἀνδρὸς τὰς ἀρετὰς, καὶ τὸ καρτερὸν τῶν τῆς ἀσκήσεως πόνων, εἰς ὕστερον οὗτος μνήματι ἑαυτὸν ἐγκαθείρξεν, ἐπὶ τρία ἔτη σταθεὶς ἐν τῷ μνήματι ἐν προσευχαῖς διετέλει. Μὴ νυκτὸς, μὴ μεθ᾽ ἡμέραν, μὴ καθίσας, μὴ ἀναπεσὼν, μὴ βαδίσας ἔξω. Οὗτος

A Οὗτος κατηξιώθη χαρίσματος κατα δαιμόνων. Νυνὶ δὲ ἐπανελθὼν ἐπὶ τὴν πατρίδα ἠξιώθη πρεσβυτερίου, συναγαγὼν ἀδελφότητα ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἀπαθείας διὰ τῆς σεμνῆς πολιτείας, καὶ τὸ ἑαυτοῦ ἄῤῥεν τῆς ἐπιθυμίας ἐλάσας, καὶ τὸ τῶν γυναικῶν θῆλυ τῇ ἐγκρατείᾳ φιμώσας, ὡς πληροῦσθαι τὸ γεγραμμένον· Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔστιν ἄρσεν καὶ θῆλυ. Ἐστὶν δὲ καὶ φιλοξενος καθ' ὑπερβολὴν, καίπερ ὢν ἀκτήμων, εἰς ἔλεγχον τῶν ἀμεταδότων πλουσίων.

nes. Nunc vero reversus in patriam exornatus est D presbyteratu, collegitque congregationem virorum ac mulierum, dato testimonio affectuum vacuitatis per honestatem vitæ, et expulsa a se libidine virili, feminarumque cupiditate per continentiam constricta, ut impleatur, quod scriptum est : In Christo Jesu non est masculus neque femina *q*. Est q vero et insigniter hospitalis, licet possessionibus careat, in condemnationem divitum, qui minime largiuntur.

ANNOTATA.

a *Descriptionem loci apud Hervetum præmitti, jam observavi in Commentario num.* 48 ; *sed num.* 49 *monui eam spectare ad caput præcedens. Nec modo ea annectitur capiti præcedenti apud Meursium, sed etiam in codice Græco Augustano, cujus habemus apographum. In antiqua interpretatione loci descriptio est prætermissa.*

b *De officio et dignitate chorepiscoporum, qui frequentiores erant in ecclesia Orientali quam in Occidentali, non convenit inter scriptores. Multa de iis collegit Cangius in Glossario : ubi recte ait :* Primitus institutos ab episcopis corepiscopos fere constans est sententia, ut essent eorum vicarii in vicis ac pagis, et episcopalia in iis munera minoris momenti obirent. *Deinde, ut ostendat aliquando presbyteros ordinatos fuisse a chorepiscopis, affert hunc ipsum locum ex interpretatione Herveti, atque ita scribit :* Præterea in Historia Lausiaca apud Paladium cap. 106 legimus B Elpidium monachum presbyterum ordinatum a Timotheo chorepiscopo. *Verum consecratus a* E *Timotheo* Elpidius *non dicitur in antiqua interpretatione, sed solum fuisse ex monasterio Timothei, ac* postea *presbyter factus in Palæstina; eoque trahi debet etiam Herveti phrasis, ne ejus interpretatio contradictionem involvat. Porro potestatem ordinandi presbyteros non fuisse chorepiscopis, qui hoc solo nomine non erant episcopi, egregie probat Thomassinus in Opere de Disciplina Ecclesiæ part.* I *lib.* II, *cap.* I *et* II, *ac cap.* I *num.* 15 *chorepiscoporum officia sic describit :* Curabant agrorum et presbyteros et ecclesias, quas et in credita sibi regione visitabant. Providebant pauperibus. In ecclesiis suis, accepto presbyterorum et diaconorum testimonio, et episcopi consensu, minores clericos ordinabant Sine episcopo majoris momenti agebant nihil. Implebant denique vicarii partes, qui levarent episcopum cura et solicitudine parochiarum ruralium magna saltem ex parte... In eo, quod de sua ipsius vita scripsit, Poëmate Gregorius Nazianzenus testatur Basilium Cæsareæ archiepiscopum obnoxios sibi habuisse chorepiscopos quinquaginta. *Ceterum non negat Thomassinus aliquos inter chorepiscopos fuisse, qui dignitate præditi erant episcopali Verum id contigit, aut quia gradu suo moti erant judicio canonico, aut ex schismate ad Ecclesiam redierant, aut ordinati ad aliquam ecclesiam ejus possessionem adire vetabantur. Sic enim in inferiori chorepiscoporum gradu servire poterant. Vide laudatum scriptorem.*

c *S. Basilii chorepiscopus erat hic Timotheus. De eo meminit Basilius epistola nunc* XXIV *(ante* LIV,) *ubi eum excusat. Scripsit ad eumdem epistolam* CCXCI *(olim* CCCXL,) *qua eum reprehendit, quod nimium esset sollicitus de fama sua apud homines, ac de ipso ait :* Quomodo Timotheus ille, quem a pueritia ita sese ad rectam et asceticam vitam intendisse novimus, ut immoderationis in his rebus accusaretur ; nunc ab ea re unice consideranda discedens *etc. Hæc verba plane insinuant eumdem esse Timotheum, in cujus monasterio vixit* Elpidius, *cum nomen, officium, tempus, locus, ac vitæ genus hujus Basiliani Timothei prorsus congruant illi, quem memorat bre-* C *viter Palladius,* F

d *Vox Græca* ἱκανώτατος *varie exponi potest, uti* maximus, dignissimus, aptissimus.

e *De hoc initio Actorum consule Comment. num.* 49. *Interpretatio Herveti data num.* 48 *vix intelligi potest. Antiqua eumdem cum nostra exhibet sensum hoc modo :* Elpidius quidam fuit de Cappadocia genus ducens, qui postea et ad presbyteratus honorem meruit pervenire. Erat autem de monasterio Timothei Cappadocis cujusdam chorepiscopi, viri admodum magni. Qui Elpidius in una de memoratis speluncis habitaculum sibi fecit.

f *Hervetus sic habet :* Is tamquam regi apum futuro, in medio fraternitatis cohabitans, illum montem ædificavit. *Quam illa verba sententiam idonee possint exprimere, sane non perspicio, nec perspiciet lector, opinor. Mendum etiam irrepsit in textum Græcum, illudque mendum videtur esse in voce* ἰσομένῳ, *pro qua substitui potest* εἰκασμένος assimilatus, *aut similis ejusdem significationis. Certe antiquus interpres sic habet :* Quem, siculi apes regem suum, ita innumera multitudo fratrum secuta, fecit quamdam videri in speluncis ipsis ac solitudinibus civitatem. *Eumdem dedi sensum, sed pressius adhærere volui textui Græco.*

g *Græce* τῇ ἐλπίδι *cum allusione ad nomen. Hinc Hervetus additur :* Et vere Elpidium.

h *Hervetus* frustum scalarum *mendose. Antiquus interpres* Sarmenti ex arida vite. *Sed Græcus textus tantum habet,* frustum palmitis, *aut* sarmenti. *In eo autem solum videtur factum mirabile, quod frustum illud sarmenti, importuno tempore plantatum, tam cito creverit.*

i *Utrumque interpretem hic aberrasse, mihi omnino persuadeo. Hervetus habet :* Cum hoc sancto Dei Athleta una etiam fuit consummatus *etc. Antiquus :* Erat autem cum hoc Athleta Christi *etc. Verum vox Græca* συνετελειώθη *significat* consecratus est simul ; *derivaturque a* συντελειόω simul consecro. *Ratio etiam favet huic sententiæ, cum certo plures vixerint cum* Elpidio *quam duo hic relati ; sed hi duo cum ipso consecrati sunt. Hinc breviter tantum de ipsis loquitur occasione* Elpidii. *Ex hoc loco confirmatur, quod diximus in Comment. num.* 49, *Sanctum presbyterum consecratum esse, postquam aliquo tempore in Palæstina vixerat.*

k *De*

A k *De hisce nihil alibi reperio, nisi quod Elpidiani in Piceno asserant, se eorum etiam corpora* D *habere cum corpore* S. Elpidii

l *Tantum in affectiones imperium, quantum antea indicavit, cum morsum scorpii narravit. Nunc enim narrat, quanta corporis maceratione usus sit, ut affectiones sibi tam perfecte haberet subditas. Verum uterque interpres hæc miscuit : nam antiquus habet :* Usque adeo autem memoratus Elpidius nullis animi vel corporis passionibus subjacebat, propriis membris vario abstinentiæ labore consumptis, ut solis instar ossium ejus junctura luceret. *Hervetus vero hæc dedit :* Eo autem processit beatus Elpidius impatibilitate corpus macerans, ut sol ejus ossium fabricam perspicue ostenderet. *Uterque phrasim corrupit, quia vocula* ὡς, *quæ exprimenda hic est* donec, usque dum. *aut simili modo, per* ut *expressit. Primus insuper erravit, dum ossa Sancti lucentia dixit : non enim ossa per maciem lucent, sed per extremam maciem fit, ut structura ossium appareat, adhibito lumine.*

m *Consentit Hervetus quoad sensum. Verum antiquus interpres habet :* Et sane speluncæ ostio mons in altum editus imminebat. *At minus recte.*

n *Hora sexta in Palæstina erat meridies. Sol tunc imminebat capiti, non quidem perpendiculariter, cum Palæstina non sit in Zona torrida, sed ita tamen, ut non multum declinaret ad Austrum.*

o *Annus emortualis* S. Elpidii *exacte nequit determinari. Natalis Medaglia in Comment. num.* 41 *defunctum vult anno* 393, *loquens de eo, cujus corpus est in Piceno, quemque verosimiliter eumdem cum hoc dicimus. At illa auctoritas epitaphii ibi citati nullius est valoris. Hæc autem satis sunt certa. Monachus fuit tempore S. Basilii, aut certe non diu post in monasterio Timothei chorepiscopi, et vixit deinde viginti quinque annis in Palæstina. Defunctus vero erat, dum hanc Historiam scribebat Palladius circa annum* 419 *aut* 420, *si credimus Tillemontio. Ex hisce autem conficitur, obiisse eum verosimiliter sub initium sæculi* v, *aut saltem ante annum* 420. E

B p *In prætermissis ad* XII *Martii notarunt Majores nostri memorari hunc Sisinnium a Petro de Natalibus cum titulo* Sancti, *uti etiam a Wilfordo in Martyrologio Anglico. At sufficientia cultus argumenta nec illi invenerunt, nec ego hactenus invenio.*

q *Possunt hæc sano sensu intelligi de eximia puritate, domitisque insigniter affectibus. Nam perfecta et omnimoda apathia, seu vacuitas affectuum, figmentum est Stoicorum, qui de ea falso gloriabantur, non virtus Christianorum, qui ea voce usi quidem sunt, sed sensu minus proprio.*

DE S. ELPIDIO SEU HELPIDIO EPISC. CONFESSORE

LUGDUNI IN GALLIA.

J. S.

SYLLOGE HISTORICA.

SÆCULO V ANTE MEDIUM.

Cultus Sancti in ecclesia Lugdunensi.

C Duos hoc die in Martyrologio Romano annuntiari Elpidios, jam monui in Elpidio abbate, de quo modo disputavimus. Alterum etiam memorant antiquiores, videlicet Ado, Usuardus et Notkerus. Primus hic utitur verbis post annuntiatum S. Justum ejusdem urbis Lugdunensis episcopum : Eodem die, beati Helpidii episcopi apud prælatam urbem venerabilis depositio. Cujus sacrum corpus honorifice sepultum, in ipsa eademque ecclesia (septem fratrum Machabæorum, *uti ante dixerat, nunc* S. Justi *dicta*, *ubi* sancti confessoris Justi tumulata sunt sacratissima membra, quiescit. *Brevius Usuardus his verbis* . Eodem die, apud præfatam urbem (*Lugdunum*) sancti Helpidii episcopi et confessoris. *Notkerus vero :* Eodem die in prælata urbe (*Lugduno*) Elpidii ejusdem civitatis episcopi. *Auctor Floraru Ms. de eodem sic habet :* Eodem die apud prælatam urbem sancti Elpidii episcopi et confessoris. Hic vir hospitalitatis et caritatis, verbo salutis plures instruxit, et studio abstinentiæ omne desiderium carnale devicit. *Saussayus demum, ut multam alios neotericos, Sanctum nostrum in Martyrologio Gallicano celebrat in hunc modum :* Ipso die sancti Helpidii episcopi ejusdem civitatis, et confessoris, qui post prælibatum Antiochium sedis hujus nobilissimæ gubernacula gerens, sanctorum suorum decessorum præclaras actiones pia æmulatione sectatus, sanctitate, doctrina et miraculis coruscavit ; tandemque rerum divine gestarum in felici populi cura, et assidua Christi servitute cumulatus, æternæ remunerationis adeptus est præmia. Tumulatus fuit in supradicta Machabæorum ecclesia, ubi communi cum sancto Justo, (cujus hæres non modo fuit sedis, sed et virtutis) honorificentia percolitur.

2 *De gestis* S. Elpidii *nihil fere ad posterorum memoriam pervenit. Neoterici scriptores solum fere adducunt Petrum de Natalibus, qui lib.* VIII *cap.* XXVII *breve hoc concinnavit elogium :* Elpidius Lugdunensis episcopus fuit, qui multa sanctitate flagravit et doctrina, et miraculis coruscavit. Qui et populum Dei sibi commissum felici cura gubernans, apud prælatam civitatem IV Nonas Septemb. in pace quievit ; sepultus in ecclesia sanctorum septem Machabæorum, in qua sancti Justi ejus prædecessoris episcopi membra tumulata requiescunt. *Theophilus Raynaudus in Hagiologio Lugdunensi pag.* 45 *relatis hisce verbis subdit sequentia :* Idem (*de corpore*) habet antiquus Syllabus reliquiarum illius ecclesiæ. Itaque

Pauca de gestis ejus cognita corpus sepultum ac deinde inventum

A que hallucinatus est, qui cum Ferrario *(in Topographia ad vocem* Lugdunum) nuper scripsit *(Claudius Robertus)* corpus S. Elpidii Lugdunensis episcopi quiescere apud Picenos in pago, cui a sancto Præsule inditum nomen. Verum eam appellationem a quiescente ibidem sancto Elpidio abbate dictam, liquet ex tabulis ecclesiasticis 2 Septembris. *Consentit hisce Gallia Christiana recusa tom.* IV, *col.* 18; *uti et Severtius in Chronologica historia archiepiscoporum Lugdunensium pag.* 39, *ubi et de inventione corporis ejus octo doctorum affert testimonium nonnihil mendosum; at menda corrigimus ex assignando apud nos instrumento, ubi sic legitur :* Item in alio sepulcro reperimus corpus B. Helpidii, confessoris et archiepiscopi Lugdunensis, cujus sacrarum vestium, quibus induebatur, sicut dictum est de B. Antiocho, adhuc vestigia manifesta demonstrabantur. Cujus etiam sepulcri locum epitaphium suprapositum ostendebat.

In ecclesia septem Machabæorum, nunc S. Justi

3 *Tempus et locum aliaque adjuncta inventi hujus aliorumque corporum describit pag.* 300 *in Rodulpho II* § II *Ecclesia, in qua corpus inventum, est* S. Justi, *quæ ante erat* Machabæorum. B *Annus notatur* 1287, *dies* XXIX *Augusti. Totum vero inventionis instrumentum editum est apud nos in S. Irenæo tom.* V *Junii pag.* 345 *et* 346, *quo et lectorem remittimus, si nosse cupiat cujus auctoritate, et per quos res tota fuerit peracta. Demum huic instrumento apud nos præmittuntur verba Chronicæ illius ecclesiæ, in qua sic legitur :* Item *(in ecclesia S. Justi habetur)* corpus beati Elpidii Lugdunensis episcopi XVI. *Nullum igitur est dubium, quin hujus Sancti corpus Lugduni fuerit servatum usque ad annum* 1562, *quo urbs illa occupata fuit ab hæreticis, qui ecclesiam S. Justi everterunt, sacraque omnia impie profanarunt.*

Auctor ... J. S.

4 *Quotus fuerit Lugdunensium episcopus* S. Elpidius, *non convenit inter scriptores. Chronica mox citata statuit antistitem XVI, Gallia Christiana recusa XVII, Severtius XVIII. At omnes illi successorem faciunt S. Antiochi. Annum primum episcopatus nullus assignare exacte potuit, uti nec emortualem. Verum Severtius sedisse putat circa annum* 424, *Raynaudus circa* 425, *nec ab iis dissentit Gallia Christiana, licet annum designet nullum, cum ex annis decessorum et successorum colligi possit circa assignatos annos floruisse* S. Elpidium, *non tamen tam exacte, ut aliquot annis citius aut serius ecclesiam Lugdunensem regere non potuerit. Hinc minime assentiri possum Severtio, qui credit* Elpidium *hunc forsan eumdem esse cum Elpidio Laodiceæ Syriæ episcopo, quod aliunde nullo modo est probabile. Adfuit Elpidius Laodicenus concilio contra S. Joannem Chrysostomum congregato anno* 404, *defenditque Chrysostomum, quantum potuit, jam tunc* senex mente et canitie, *ut habet Palladius* E *in Dialogo. Qua ergo verisimilitudine credit Severtius hunc circa annum* 424 *præfectum ecclesiæ Lugdunensi? Consulat solum lector quæ de Elpidio Laodiceno scribit Tillemontius tom.* XI *in Chrysostomo art.* 102, *ubi videbit virum egregium episcopatu suo privatum fuisse ob defensionem Chrysostomi, at eidem restitutum circa annum* 414, *ita ut minime dubium sit, quin Lugdunensis* Elpidius *a Laodiceno sit diversus. Plura de hoc Sancto commemoranda non reperio.*

Floruit circa annum 424, a- alius est ab Elpidio Laodiceno.

DE S. OCTAVIANO EREMITA CONF.

PROPE VOLATERRAS IN TUSCIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. L.

C F

§ I. Memoria in Fastis recentioribus; cultus antiquitas; Officium proprium.

VERISIMILIUS ANTE SÆC. VI *Volaterrarum* **patronus S. Octavianus** *a recentioribus, ... ornatus ...*

Inter *Plumbinensem principatum ad Meridiem et Florentiam ad Septemtrionem, inter Senas ad Orientem et Pisas ac Liburnum ad Occidentem, haud procul a dextera Cecinæ et sinistra Eræ ripa, vetustissima jacet Etruriæ civitas, quam antiqui* Volaterras, *medii et infimi ævi scriptores non pauci Latine etiam* Volterras *et* Vulterras *dixerunt, patrium vulgi idioma secuti, qui* Volaterrarum *nomen in* Volterra *contraxit. Urbs hæc inter Patronos suos retulit* S. Octavianum, *quem* II *Septembris Officio circus invocat ecclesiastico. Antiquiorem in Fastis sacris de hoc Sancto memoriam non invenio, quam in Martyrologio Usuardi Florentino aucto, quod hoc die ita eum refert :* Apud civitatem Volaterranam sancti Octaviani eremitæ et confessoris, natione Africani, miræ sanctitatis viri et miraculis gloriosi. Hic venit cum sancto Regulo episcopo ad prædictam urbem, qui demum in una arbore ulmi vitam finivit, cujus corpus ibi requiescit in ecclesia cathedrali. *Ex numeris* 28, 31 *et* 33 *Commentarii, quem de S. Regulo ad* I *Septembris dedi, satis manifestum est, eum cum discipulis suis Cerbonio et Felice, quibuscum ex Africa in Italiam exsul advenerat, substitisse prope Populonium, urbem olim Tusciæ maritimam, ibidemque reliquam vitam solitarie traduxisse in eremo, in qua martyrio sub Totila anno* 542 *coronatus fuit. Unde non credo ego, quod dictum Martyrologium sæculo* XV *non antiquius asserit, nimirum ipsum ulterius progressum simul cum S. Octaviano Volaterras pervenisse. Imo ne quidem affirmare ausim, hunc fuisse ex sociis S. Reguli ex Africa in voluntarium exsilium abeuntis : nam verisimilius est, ut infra videbitur, diversis eos sæculis in Etruriam extorres advenisse.*

2 *Additiones Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Usuardum*

AUCTORE J. L.

Observationibus excipiuntur, martyrologiis tantum refertur :

Usuardum Greveni breviter Sanctum memorant : Eodem die beati Octaviani confessoris; *uti et Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum :* Volaterris in Thuscia S. Octaviani confessoris. *Addit in Notis :* Ex Tab. ecclesiæ Volaterranæ, a qua præcipue colitur ut urbis protector hoc die. Comes fuit SS. Justi episc. et Clementis presbyteri; quibuscum ex Africa in Hetruriam venit, ac vitam apud hanc urbem egit solitariam. *Justum et Clementem Volaterrani suos etiam ut patronos venerantur die v Junii, ad quem de illis egit Papebrochius. Quod Sanctus noster utrumque ex Africa in Etruriam Volaterras usque comitatus fuerit, extra controversiam est. Sed an Justus, ut hic asseritur, episcopus fuit, Volaterrarum scilicet, Clemens vero presbyter? Passim id quidem creditur, Papebrochius tamen laudatus in Commentario prævio censet, eos verisimiliter nullo sacro Ordine initiatos fuisse. Castellanus in Martyrologio universali* S. Octavianum *annuntiat* III *Septembris, sed perperam : nam pridie ejus festivitas in diœcesi Volaterrana agitur. His autem utitur verbis, quæ ex Gallicis Latina feci :* Apud Volaterras in Tuscia

B

S. Octaviani presbyteri eremitæ, cujus nomen gerit templum in loco, ubi mortuus est; et cujus corpus honoratur in cathedrali Volaterrana. *Ego alios Sancto titulos non dedit, quam* eremitæ et confessoris, *qui ipsi certo conveniunt. Castellanus etiam* presbyterum *agnominat; quam dignitatem, licet a multis aliis assertam, ipsi adscribere non audeo ob rationes* § IV *in fine adferendas. Elogia, quibus ipsum ornant Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, aliique recentiores, huc non transcribo, quia quæ continent, majori ex parte valde incerta sunt, et infra examini subjicienda.*

antiquus tamen ejus est cultus in loco, ubi obiit, et Volaterris.

3 *Uno milliari ultra rivum Eram, qui Volaterrarum agros versus Septemtrionem jacentes prætelabitur et ad Occidentem declinans in Arnum se exonerat, tribus vero ab ipsa urbe millearibus locus situs est, ubi sanctus Eremita austeram in cava ulmo vitam mirabiliter duxit et ad feliciorem transiit, sæculone quinto an sexto,* § VI *discutietur. Sæculo* VII, *vel forte etiam citius, uti colligere est ex dicendis num.* 59, *modicam accolæ ibidem ecclesiam supra ejus tumu-*

C

lum exstruxerunt : qua dein bellorum incursibus diruta, Andreas episcopus Volaterranus sub medium sæculi IX, *ut inferius num.* 63 *demonstrabitur, sacrum corpus inde translatum honorifice condidit in ecclesia sua cathedrali, et antiquo sanctissimæ Virginis Mariæ capitulo novum canonicorum collegium addidit, et* S. Octaviani *nomine nuncupavit. Novam etiam et priore ampliorem ecclesiam ei erexit in loco, ubi antea quieverat. Translatio facta esse traditur die Veneris ante Dominicam Palmarum, quo ejus memoria recolitur. Porro de insigni cultu, quem dicto die et* II *Septembris ejus natali, ut creditur, tum Volaterris tum in loco emortuali jam a tot sæculis adeptus est, quique ad hæc usque tempora utrobique viget; de historia corporis in urbem translati et in templo ejus principe depositi, de miraculis aliisque ad gloriam Sancti posthumam spectantibus varia ad manum sunt documenta, quæ infra opportunius producentur. Ex illis strictim hoc loco prælibare placuit, quæ cultus Sancto delati antiquitatem indicent.*

4 *De publica veneratione, qua posterioribus sæculis honoratus fuit, nihil etiam nunc adferam, nisi Officium, quod anno* 1520 *in ecclesia*

D

Officium proprium a Leone X approbatum: hymnus, cujus initium exponitur.

Volaterrana, vetere abrogato, de eo recitari cœptum fuit. Non modo novem ejus lectiones hymnique ad Vesperas, Matutinum et Laudes, sed etiam, quæ in illis dicuntur antiphonæ, responsoria et versus, de Sancto propria sunt. In calce libelli, in quo Officium istud inter alia exstat, rubris characteribus additur : Hæc Officia, ut in universali Ecclesia dici possint auctoritate apostolica per Breve Leonis X die v Novembris MCCCCCXIX concessum; in ecclesia vero Volaterrana mandatum. *Illorum auctor in Præfationis titulo, libelli frontem occupante, se Raphaëlem vocat, quem Augustinus Florentinus citandus num.* 25 *et alii ab isto Raphaële non distinguunt, qui a familia cognomen Maffæi, et a patria agnomen Volaterrani accepit. Hymnus, qui ad Vesperas et Laudes clero Volaterrano recitandus præscribitur, metro carminis Sapphici, Adonio de more intercalati, illigatur. Ejus initium explanatione aliqua indiget, quam proin hic præmitto. Volaterrarum, quas alloquitur hymni auctor Raphaël, ille nimirum, ut creditur, qui ab urbe cognomentum gerit,* prima Tyrrhenus posuisse Lydus mœnia. . . dicitur. *Idem scribit lib.* V *Commentariorum urbanorum editionis Basileensis fol.* 51 : *nam postquam asseruerat Volaterras fuisse inter duodecim principes Etruriæ civitates, mox subdit :* Tyrrhenos quoque Græci Hetruscos vo-

E

cant a Tyrrheno Lydorum duce, huc applicante ac XII civitates constituente annis ante bellum Trojanum fere centum, ante vero urbem conditam trecentis. *Tyrrhenum ex Lydia Asiæ provincia in Etruriam colonos duxisse, et ab eo regionem* Tyrrheniam *et incolas* Tyrrhenos *fuisse vocatos, veteres scriptores tradidere quamplurimi apud Cluverium lib.* II *Italiæ antiquæ cap.* I. *Ab eodem duodecim in Etruria urbes fuisse conditas diserte affirmat Strabo Geographicarum rerum lib.* V. *Volaterras ex illarum numero fuisse præter Raphaëlem censent laudatus Cluverius cap.* 3 *et multi alii. Nunc sacrum poëma audi*

Ad Vesperas et Laudes cum oratione :

5 Plaude jam tanto celebris Colono,
Qui tuos fines habitavit, alto
Colle consistens, patriamque liquit,
Hospita tellus.
Quo magis longe decoraris, ac quum
Prima Tyrrhenus posuisse Lydus
Mœnia, ac istas tenuisse sedes,
Dicitur olim.

F

Hic feris tantum socius, cubile
Straverat dura nemoris sub ulmo,
Frondeo nudos cohibens amictu
Corporis artus.
Imbrium, solis, famis atque somni
Corde durescens alacri labores
Pertulit cunctos, quibus ille cœlum
Nunc tenet altum.
Inde translati populo frequenti
Corporis dudum monumenta sacri
Continent templo simul ac adorant
Nunc Volaterræ.
Ergo jam sexus simul omnis ordo,
Dum licet, Patrem lacrymis ciamus,
Ejus ut fisos meritis clientes
Ducat in astra.
Gloria excelso Domino perennis,
Qui poli celsa residens in aula
Totius molem moderatur orbis
Trinus et unus.

Recitato cantico Magnificat, repetitaque antiphona de Sancto propria, legenda est hæc oratio : Suppliciter clementiam tuam imploramus, omnipotens

A tens Deus, ut beati Octaviani confessoris tui intercessio et ab omni hostium incursu nos semper muniat, et perpetuæ vitæ adire gaudia continuo nobis adjutor existat. per Dominum.

Alter hymnus ad Matutinum:

6 *Hymnus ad Matutinum constat ex versibus Asclepiadeis, quorum tertius Glyconio excipitur.*

Nobis jam redeunt sacra solemnia,
Lux fausta exoritur: psallite singuli,
Altis ingeminet carmina vocibus
Noster cum populo chorus.
Natalem colimus nobilis Hospitis,
Qui linquens patriæ dulcia prædia
Ac hostis fugiens impia dogmata,
Nostrum hoc applicuit mare.
Nunc aram illius innectite floribus,
Trunci relliquias insuper ulmei,
Quo membra operuit frigida, udula,
Ad sacrum caput addite.
Salve spes patriæ, quam duce credimus
Te stare incolumem, nos quoque ad æthera
Transmitti vario crimine liberos,
Divinisque frui bonis.
Æterno imperium et gloria Principi,
B Qui cunctos proprio sanguine noxios
Patri concilians, reddit idoneos
Cœlum scandere fulgidum.

Lectiones I Nocturni Octavianum cum S. Regulo exsulasse asserunt, errores circa tempus,

7 *Lectiones primi Nocturni etiam in festo SS. Justi et Clementis recitantur, quibuscum* S. Octavianus *ex Africa fugit et Volaterris aliquamdiu moratus fuit. Prima ita incipit:* Imperante siquidem in Oriente Christianissimo principe Justiniano, Gothis autem Totila duce Romam tenentibus, anno salutis vicesimo supra quingentesimum, quum gens perfida Vandalorum Africam annis prope nonaginta occupasset; postremo rex eorum Gilimer *etc. In lectione secunda et tertia dicitur S. Regulus fugiendæ persecutionis, a Gelimere excitatæ, consilium cepisse, et tempestate precibus sedata in Etruriam appulisse:* Comites fuerunt, *inquit illarum auctor,* episcopi duo Felix et Cerbonius, presbyteri totidem pariterque fratres Justus et Clemens, quintus Octavianus. *Turpissime contra chronologiam errat lectionum auctor, dum dicit* anno salutis vicesimo supra quingentesimum *in Oriente imperasse Justinianum, Romam tenuisse Gothos sub Totila, et Gelimerem regnasse in Africa* C *atque Catholicos persecutum fuisse: hic enim ante annum 530 Hilderici regnum non invasit; isti sub Totila ante annum 546 Romam non expugnarunt; ille ante annum 527 non imperavit.*

quos Volaterrani corrigendos censuere; sed an Sancti exsilium anno 520 recte innectunt?

8 *De sanctorum Volaterranorum reliquiis, sub finem anni 1647 et sequentis initium recognitis, inter musei nostri manuscripta instrumentum servatur notatum* ✠ *Ms. 164, ex quo post hunc Commentarium de* S. Octaviano *non pauca excerpentur. Ex iis, quæ scribuntur folio 10 verso intelligo, clerum Volaterranum anno 1647 adhuc legisse primam lectionem dictis erroribus chronologicis fœdatam. Verum cum idem instrumentum simul moneat illos corrigendos esse, non credo quod etiam nunc in diœcesi Volaterrana recitentur. Correctio autem, quæ adferenda judicatur, est hæc, ut pro Justiniano imperatore decessor ejus Justinus, pro Totila Theodoricus, et pro Gelimere Trasamundus substituatur, retento anno 520, quo principes isti vixerunt. Hac emendatione tollitur quidem temporum confusio; sed an annus recte definitur, quo SS. Justus, Clemens et* Octavianus *Wandalorum persecutionem declinarunt? Tantum abest, ut is determinari possit, ut ne quidem certum sit, an sæculo VI cum SS. Regulo, Cerbonio et Felice in exsilium discesserint: eos sæculo V, Catholicos in Africa vexante Genserico, fugere compulsos fuisse, argumenta suadent non levia, quæ § IV adferentur. De lectionibus secundi et tertii Nocturni consule § V, ubi integræ edentur.*

AUCTORE J. L.

§ II. Ostenditur requisitæ antiquitatis defectus et temporum confusio, quibus laborant ea, quæ de Sancto scriptor anonymus et Blasius monachus tradiderunt.

Acta S. Octaviani sincera desiderantur.

Manifestis contradictionibus, anachronismis, atque aliis contra historiæ leges defectibus vitiata atque involuta sunt pleraque, quæ de S. Octaviano *litteris mandata invenio. Si sperare auderem, fore ut lector mihi id generatim asserenti crederet, de Sancti vita ea tantum hic obiter perstringerem, de quibus nullum potest esse dubium aut controversia: quæ sane admodum pauca sunt, uti ex sequentibus intelligetur. Verum cum alios ex meo metiar ingenio, qui censuras, alienis scriptis detrahentes improbo, nisi evincatur vel aliunde constet, eas merito ferri; non potui non id consilii capere, ut hoc et sequente paragrapho oculis et judicio legentium saltem ista committerem, quæ posterorum memoriæ de sancto Confessore tradita sunt ab iis auctoribus, qui vel ob suam vel ob instrumentorum, quibus nituntur, antiquitatem minus suspecti videri possent.* E

Quæ de eo litteris mandarit

10 *Inter manus versatur anonymi lucubratio, quæ potius inepta quædam homilia in* S. Octaviani *laudem dicenda est, quam Vitæ descriptio. In nostro apographo ei titulus hic præfigitur:* Natale sancti Octaviani confessoris. *Ad marginem notatur:* Ex bibl. Const. Cajet. *Initium est:* Juste et decenter, fratres dilectissimi, est præpositum, commode et prudenter constat statutum, hodie nobis esse celebrandum sanctissimi confessoris et patroni nostri Octaviani venerabile festum. *Illa, quæ de Sancti gestis circa medium adferuntur, huc tantum transcribam.* F Omnia enim, quæ habuit, suppliciter et gratiose pauperibus distribuit, et Christi secutus vestigia, qua ortus fuerat, reliquit parentes et patriam.... Cum enim Africæ Vir cælebs omni mente Christum coleret, adeo in Christianos paganorum atrocitas cœpit fervescere, ut omnes præsenti vitæ summo cruciatu et etiam bestiarum more dilaniando accelerarent auferre. Tali rabie gentilium mentes flagrante, Vir Dei non exinde exterritus, aut ullum tormentum veritus (quia verberari, atrociter affligi, suspendi, etiam mori pro Christo erat paratus) recessit, ut Domini impleret præceptum, quod dicit: « Cum » vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in » aliam ». Ideoque viris sanctis, scilicet beato archiepiscopo Regulo atque duobus episcopis Cerbonio et Felici, necnon Justo et Clementi compresbyteris confessor Dei Octavianus adhæsit, et cum illis maria transvectus ad Italas partes venit.

11 Sed

AUCTORE J. L.

auctor anonymus.

11 Sed post hæc Justum et Clementem solummodo secutus, advenit urbem Antoniam, quo tempore eam obsidendo crudeliter rabies devastabat Vandalorum, quibus impiissimus imperator Totila tyrannica fræna laxabat. Verum horum trium consilio urbs freta, ab hostium oppressione est liberata: et eorum itaque sacratissimorum corporum præsentia et protectione usque in hodiernum diem est munita. *De Sancti vita solitaria, prope Volaterras acta, ita scribit:* Circiter mille passuum spatia citra Eræ fluvium, qui ab Orientali parte præfatæ urbis decurrit, locum petivit desertum, incultum; ubi incolendo eremum imitaretur Christum . . . Eo autem in loco, ubi Vir sanctus persistit *, non sedile, nec lectum aut umbraculum gratum fecit; sed et cavam ulmum reperit, in cujus alvo non congrue sedere vel jacere aut stare valens latuit; ibique crucifigendo se vitiis et concupiscentiis infatigabiliter et desideranter insistebat jejuniis et orationibus atque vigiliis. *De situ loci, ubi sanctus Eremita vixit, vide num.* 58.

* perstitit

B

sæcul. x junior, ut colligitur ex nomine Antonia, quo Volaterras appellat,

12 *Auctor anonymus Volaterras, a SS. Justo, Clemente et* Octaviano *obsidione liberatas,* Antoniam *vocat. Nominis originem assignat Raphaël Volaterranus lib.* v *Commentariorum urbanorum folio* 51 *verso:* Quo sane tempore, *cum scilicet Hungari sæculo* x *Italiam vastarent,* reperio Volaterras desolatas atque ab eisdem incensas, paucisque deinde post annis ab Otthone primo . . . in eum, qui nunc cernitur, murorum ambitum breviorem restitutas fuisse, missis eo Germanis simul cum antiquis ejus loci familiis ac incolendum; ac ejus nomine OTHONIAM appellatam, quam posteri corrupto vocabulo ANTHONIAM vocavere. *Licet apud scriptores Raphaele antiquiores invenire non potuerim, Volaterras sub vel ab Ottone I reædificatas fuisse, verisimilitudine tamen non caret, quod ab eo* Antoniæ *appellationem traxerint. Usi hac sunt auctores varii; sed eorum nullus est, qui dictum imperatorem, anno* 973 *mortuum, vetustate superet. Scriptor Vitæ S. Romuli episcopi tom.* II *Julii pag.* 255 *et* 260, *Bliderannus in Actis SS. Justi et Clementis tom.* I *Junii pag.* 438, *anonymus qui eorumdem miracula conscripsit ibid. pag.* 443 *videntur esse ex antiquioribus,* C *qui Volaterras* Antoniæ *nomine vocaverunt; sed omnes sæculo* x *juniores esse judicantur: unde creditur novi vocabuli usurpationem non invaluisse ante annum millesimum, et consequenter ea, quæ numero præcedente transcripsi, litteris consignata esse multis post* S. Octavianum *sæculis, qui floruit, dominantibus in Africa Wandalis, quam anno* 534 *Justinianus ille eripuit et imperio Romano restituit.*

ac chronismis

13 *Sed et aliunde cognoscitur fidem instrumenti, cujus partem dedi, plurimum vacillare. Dicitur in eo* S. Octavianus *cum Justo et Clemente advenisse* urbem Antoniam, quo tempore eam obsidendo crudeliter rabies devastabat Vandalorum, quibus impiissimus imperator Totila tyrannica fræna laxabat. *Ut per vocem* Antonia *requisitæ antiquitatis defectum, ita suam prodit inscientiam scriptor anonymus, dum Totilam, Gothorum regem, vocat imperatorem Wandalorum Volaterras obsidentium. Si urbs hæc non a Gothis, sed revera a Wandalis oppugnabatur, cum* S. Octavianus, *Justo et Clemente comitantibus, ad eamdem pervenirent; dicendum videtur id contigisse sæculo* v *regnante Genserico, sub quo Wandali Italiam frequenter* D *invasisse leguntur apud Procopium lib.* I *de bello Wandalico cap.* v, *et alios veteres scriptores, quorum nullus alicujus meminit irruptionis, a barbaris illis sæculo sequente factæ. Sed si Sanctus noster Volaterras adiverit, sæculo* v *a Wandalis obsessas, quomodo verum esse potest, quod antea asseruerat scriptor anonymus, nimirum illum se comitem adjunxisse SS. Regulo, Cerbonio et Felici episcopis, quos sæculo tantum sexto in exsilium abiisse certo constat? At Volaterræ obsidione cinctæ erant a Totilæ militibus seu Gothis, quos scriptor ineruditus male Wandalos vocat. Hanc viam si ingrederis, alias impingis in difficultates. Totilas regnare cœpit anno* 541 *septem annis post Wandalicum regnum in Africa exstinctum, octodecim vero post mortem Trasamundi, sub quo Arianorum persecutio SS. Regulum, Cerbonium et Felicem probabilius exsulare coëgit, uti in hoc tomo pag.* 233 *ostensum est. Verum si eorum comes fuerit* S. Octavianus, *et post appulsum ad Tusciæ littora ab iisdem se cum Justo et Clemente sejunxerit, et Volaterras perrexerit, ac dein primum in solitudinem recesserit; an verosimile est, ipsum non citius ad urbem istam venisse, quam cum a Gothis sub Totila obsidione premebatur?* E

14 *Præterea sub quo sæculi* VI *Wandalorum* *involvuntur.*
rege adeo in Christianos paganorum, *vel potius Arianorum,* atrocitas cœpit fervescere, ut omnes præsenti vitæ summo cruciatu et etiam bestiarum more dilaniando acceleraret auferre? *Persecutionem tam sævam, quam* S. Octavianus *declinasse dicitur, multo iterum aptius referes ad tempora Genserici, qui plurimum Christiani sanguinis effudit usque ad annum* 477, *quo obiit. Afri Catholici tam crudelem fidei causa persecutionem sæculo* VI *passi non sunt. Alii tunc Wandalorum in Africa reges non fuerunt, quam Gelimer, Hildericus et Trasamundus. Sub hoc quidem rege vexati fuerunt ecclesiæ Africanæ antistites et plurimi in exsilium pulsi: sed neque in hos neque in alios Orthodoxos tam barbaro, quam scribit anonymus, modo sub Trasamundo umquam sævitum fuit. Hildericus, princeps mansuetissimus, Catholicis favit. Gelimer crudelis quidem fuit, sed in eos, quos sciebat aut suspicabatur ab Hilderici partibus stare, cujus regnum invaserat. Certe in Fastis sacris* F *nullum invenire potui, qui sub ipso notetur pro Christi fide martyrium subiisse.*

Sancti Vita a Blasio monacho qui sæculo XIV multo antiquior esse nequit, conscripta: in cujus initio

15 *Liquet ex dictis, quam perturbata quamque parum cohærentia sint, quæ anonymus de* S. Octaviano *scripsit. Non minus confusa sunt atque inter se pugnantia, quæ de ejus exsilii tempore et sociis referuntur in altero instrumento Ms., cui in apographo nostro præmittitur:* Vita S. Octaviani confessoris, ex compilatione anonymi, cujus prologum vide post Legendam S. Zenobii ex biblioth. Med. Flor. plut. xx. *Papebrochius tom.* VI *Maii pag.* 51 *prologum hic memoratum edidit una cum elencho Sanctorum, quorum Acta describuntur in codice membranaceo, qui Florentiæ in bibliotheca Medicea Laurentiana pluteo vigesimo asservatur. Inter Sanctos illos ordine decimus tertius occurrit* S. Octavianus, *vigesimus S. Lucensis, cujus mors ad diem* XXVIII *Aprilis, ad quam ejus Vita illustrata est, affigitur anno* 1260. *Unde cognoscitur, Sancti nostri Vitam conscriptam esse ab auctore, cujus antiquitas sæculum* XIV *multum excedere non potest. In calce codicis, teste laudato Papebrochio, subjungitur:* Scriptum manu peccatoris

AUCTORE J. L.

A ris cujusdam, nomine Blasii, indignissimi sacerdotis et monachi. *Credere licet, hunc esse scriptorem totius Operis, ac proinde etiam Actorum* S. Octaviani, *quæ illius partem constituunt, atque hunc modum enarrantur* : Octavianus ex Africana provincia ab honorabili et locupleti prosapia traxit originem. Hic a primario juventutis suæ flore Apostolorum, tractus divinitus, vestigiis inhærens, Deo servire decrevit, et, quoad vixit, fideliter adimplevit. Nam cuncta, quæ paterna hæreditate possidebat, vendidit, et de crastino nil cogitans, una tunica vestitus solum et chlamyde, mora postposita, pauperibus erogavit. Quod dum ad præsidis ibi pro Romano imperatore notitiam devenisset, in eum suam severitatem exercere proposuit: sed divina providentia hæc operari non sinit : nam cum SS. episcopis Regulo, Cerbonio, Felice, Justo et Clemente commilitonibus suis, suam patriam dereliquit, et ad civitatem Antoniam, quæ nunc dicitur Vulterrana civitas, . . . properavit : ubi propter obsidionem, quæ illic erat gentis Wandalicæ, solus cum SS. Justo et Clemente remansit.

B

turpis detegitur temporum perturbatio:

16 *Enormiter sane hallucinatur Blasius monachus. Præses quidam in Africa pro Romanorum imperatore sævire decernit in* S. Octavianum *ob causam non verisimilem, quia scilicet bona sua pauperibus elargitus fuerat. Hinc consequitur, ut persecutio, cui se subduxit, contigerit extra tempus, quod fluxit ab anno circiter 457 usque ad 534 : nam intra illud Romani imperatores nullos provinciarum aut urbium præsides præfectosve in Africa habuerunt; quia universa sub Wandalorum potestate erat. Nihilominus intra dictum temporis spatium sancti exsilium accidisse ait idem Blasius, dum eum adhæsisse scribit SS. Regulo, Cerbonio et Felici episcopis, quos certissimum est sæculo* VI *suas reliquisse sedes, antequam Africa Romano imperio, deletis Wandalis, restituta erat; quod anno 534 factum est. At huic contradictioni mox iterum contradicit, dum* S. Octavianum *cum Justo et Clemente post adventum in Tusciam volaterris substitisse asserit* propter obsidionem, quæ illic erat gentis Wandalicæ : *nam apud antiquos scriptores nihil uspiam occurrit, quod credibile faciat, Wan-*

C

dalos sæculo VI *hostiliter in Tusciam excurrisse. Imo ex illorum testimoniis num. 38 et seq. deducemus, barbaros istos tunc nullam Italiæ oram infestasse. Si itaque Wandali Volaterras obsidebant, cum* S. Octavianus *ibidem exsularet, hujus fuga retrahenda est ad regnum Genserici, qui paulo post mortem Valentiniani imperatoris, quæ anno 455 contigit, non modo totam Africam sibi subjecit, verum etiam singulis annis in Italiam trajicere cœpit, cujus varias regiones vastavit, atque urbes diripuit : harum aliquas etiam frustra tentavit, e quarum numero Volaterræ esse potuerunt. Veterum testimoniis hæc confirmabuntur num. 41. Intricatam quæstionem de tempore exsilii sanctorum Justi, Clementis et* Octaviani *pluribus agitare incipiam num. 35.*

vel qua Blasii narratio.

17 *Ceteri fere omnes, qui de Sancto nostro agunt, Volaterras per ipsum et socios obsessione liberatas et ab hæresi Ariana, qua infecta erant, conversas fuisse dicunt : de quo biographus noster silet. In salutem tamen incolarum* S. Octavianum *laborasse scribit tam verbi divini prædicatione, quam sanctorum operum morumque exemplo, quo illis prælucebat :* Erat enim, *inquit,* aspectu decorus, conversatione benignus, moribus ornatus, abstinentia magnus, paupertate summus, habitu abjectus, oratione assiduus, fidelibus gratus, et paganis *(vel quod credibilius est,* Arianis*)* inæstimabiliter ipsorum demeritis odiosus. Quod vir sanctus attendens, circa Heræ fluvium prope Antoniam seu Vulturnam civitatem non duobus milliaribus completis desertum horribile expetiit; ubi ulmum cavam reperit, [in] qua tametsi nisi flexis genibus casu aliquo stare potuit, eam tamen suam domum esse perpetua Christi fultus gratia ordinavit. [In] qua diu incredibili abstinentia herbis crudis et aqua more bestiarum, et vestium nuditate secundum Apostolorum dogmata victitavit.

vel qua alios contradicit, dum Sanctum ab aucupe mortuum inventum esse ait.

18 Post tempus ibidem modicum flexis genibus, clausisque manibus, in cælum erectis luminibus, cælica ejus anima penetravit. Quadam die super ulmum prædictam accipiter cujusdam adolescentis aucupis volavit. Post eum ex more accessit, et contempta esca sibi ostensa nullo casu ad ipsum redire curavit : sed oculis in Sanctum defixis, quantum in eo fuit, Sanctum ostendere non cessavit. Quem dum nec pastu nec lapidibus a prædicto intuitu revocare posset, iratus super arborem ascendit, et corpus Sancti

E

stantis in oratione flexis genibus, clausis manibus, elevatis sursum oculis, mortuum acsi viveret, adinvenit. Ad clamorem socii currunt; ut dixit, inveniunt; sumpto accipitre, in civitatem currunt; factum exprimunt; concives corpus ibidem sepeliunt. *Quam Blasius subjicit brevem historiam de Sancti corpore in cathedralem Volaterranam translato ex ecclesia, in loco solitudinis ipsi erecta, inferius dabitur, postquam quæ ejus vitam concernunt, expedita erunt. Paragrapho sequente Augustini Florentini exhibebitur narratio, quam ipse ex vetustissimis, ut ait, documentis collectam Latine, et dein alii Italice ediderunt. Adolescens auceps in ea dicitur* S. Octavianum *non mortuum, quod Blasius asserit, sed viventem atque orationi intentum invenisse.*

F

§ . Acta S. Octaviani immixta Vitæ SS. Justi et Clementis, quam Augustinus Florentinus Latine et alii Italice ediderunt, ex nullius pene fidei documentis collecta esse probantur.

Vitæ SS. Justi et Clementis, quam varii typis vulgarunt.

A*ugustinus Florentinus, quem alibi invenio se Fortunium cognominasse, professione monachus Camaldulensis, anno 1568 typis Florentinis edidit justa mole libellum de Vita et miraculis SS. Justi et Clementis, in quo etiam de* S. Octaviano *illorum socio multa narrantur, quæ neque apud anonymum illum, cujus verba dedi a num. 11, neque apud Blasium monachum leguntur. Ex instrumento Volaterrano relatione post hunc Commentarium danda num. 7 intelligo, Euphrosynum Lapinum eodem anno 1568 Augustini libellum in Italicum idioma translatum Florentiæ in lucem dedisse. SS. Justi, Clementis et* Octaviani *Acta ex eodem Augustino accepta Italice quoque vulgavit Silvanus Raz-*

AUCTORE J. L.

zius in Vitis Sanctorum et Beatorum Etruriæ, anno 1627 Florentiæ excusis, a pag. 116. Sanctorum illorum Vitam ex eodem fonte depromptam Æmilius Fei suo etiam inseruit Operi de Volaterrana urbe ejusque Sanctis, cujus exemplar manuscriptum servamus, notatum ✠ Ms. 164 a. Scriptores hi Augustini historiam ideo procul dubio luce et fide non indignam censuerunt, quia pagina 16 illam se desumpsisse ait ex variis instrumentis Mss. quæ ibidem allegat et vetustissima appellat. Papebrochius ad diem v Junii, ubi de SS. Justo et Clemente egit, biographum istum omnino neglexit. Ejus quidem in Commentario prævio num. 12 mentionem facit; sed addit se ex eo nihil, quod ad Sanctorum vitam spectat, in Opus nostrum traducere posse. Verum Volaterrani pro suo erga sanctos Patronos studio exigere possunt rationes, cur Augustini narratio usque adeo contemnenda sit, in cujus confirmationem producuntur instrumenta Mss. vetustissima, neque a Papebrochio probantur nullius valoris esse, nihil etenim adfert, unde pateat hæc meliora non esse iis, quæ a num. 2 improbat. Opportune nunc, cum de S. Octa- B *viano agimus, Volaterranis plenius satisfaciemus. Documenta, quibus usus est Augustinus, adferentur num. 25; dein probabitur ea idoneæ non esse auctoritatis: prius tamen exhibebuntur gesta et miracula S. Octaviani, ex eodem biographo maxima ex parte in synopsim contracta.*

et in qua mirabilis historia

20 *Sancti fratres Justus et Clemens, eorumque socius* Octavianus, *omnes presbyteri et natione Afri, ex Gelimeris ultimi Wandalorum regis persecutione in voluntarium fugiunt exsilium una cum sanctis episcopis Regulo, Cerbonio et Felice. Post gravem tempestatem precibus sedatam, Populonium, maritimam Etruriæ urbem, eadem navi advehuntur. Tres sancti præsules solitarie victuri in ejus vicinia consistere, Justus, Clemens et* Octavianus *Volaterras progredi statuunt, cujus incolæ jam biennio a Wandalis obsidione premebantur. Oppidum Ripamarancii medium ferme milliare prætergressi, in loco, ex quo facilis in urbem est prospectus, gradum sistunt, Deumque orant, ut oppidani a secta Ariana ad veram fidem convertantur et ab hostibus liberentur. Finita oratione, sancti Advenæ* C *urbem Volaterranam per medias Wandalorum acies ingrediuntur, incolis cum fructu doctrinam Orthodoxam inculcant, quam etiam miraculis confirmant: nam ad eorum preces cæci visum, surdi auditum, claudi gressum recipiunt et leprosi mundantur; dæmones etiam sine imperio vel ad solam sanctorum Virorum appropinquationem corporibus excunt. Interea temporis annona deficit; vel fame moriendum est, vel urbs hostibus dedenda; ejus ulterius tuendæ nulla spes affulget, nisi a SS. Justo, Clemente et Octaviano. Ab his itaque consilium et auxilium in extrema illa calamitate cives efflagitant: quibus hanc facile propulsari posse Viri sancti persuadent, modo hæreseos abjurationem, veræ religionis amplexum et præceptorum divinorum observantiam promittant. Quod ubi fecisset civium pars major, Sancti ob bonam illorum melioris vitæ ac fidei amplectendæ voluntatem gratias Deo agunt, eumque precantur, ut afflictæ urbi subveniat.*

urbs Volaterrana per Sanctos illos et Octavianum

21 *Inter orandum hanc vocem angelicam e cælis audiunt*. Ego vos elegi, ut fructum afferatis, et fructus vester maneat. Itaque orationi insistite, quia faciet Deus mirabilia super salutem populi hujus. Tum B. Viri Justus, Cle- D mens atque Octavianus Dei numine afflati, populum universum majori spe nutrientes, hæc prophetico protulerunt ore: Nec panis vos conturbet inopia, filioli, nec exterorum terreat gladius: exspectare Dominum, pœnitentiam agentes. Agite viriliter in confessione Orthodoxæ, fidei . . . Mane (inquiunt) annuente Domino, vestra horrea saturitate plena erunt, et adversantium hostium valida audietur egestas. *Hoc oraculo audito, in spem eriguntur Volaterranorum animi, prodigium per Dei servos edendum exspectant, et publicas preces persolvunt, quas illi indixerant per totam urbem faciendas. Dum vero sancti Viri noctu fervidius orant,* quasi immobiles in extasim tracti obtinuerunt a Domino, ut per tacitæ silentia noctis tantum excrescere fecerit Deus in civitate Volaterrarum frumenti copiam, tantamque annonæ ubertatem famelicis exhibuerit populis, ut omnes plane, mirabile dictu, superabundare viderentur.

22 *Postero die Wandali summa cum admiratione et animorum consternatione omnem commeatum e castris suis noctu subreptum advertentes, seque ob illius defectum non diu obsidionem protrahere posse, optimum factu judicant, ut postridie summo mane totis viribus urbem aggrediantur et expugnare conentur. At illorum consilium Deus Sanctis revelavit. Hi populo persuadent, ut contra hostes famelicos urbem oppugnaturos non armis utatur, quibus repellantur; sed panes eis objiciat, quibus pascantur. Cives itaque, ut jussi erant, ingentem coquunt panis copiam et ad Sanctos deferunt; qui ei facto Crucis signo benedicunt, et partem noctu extra mœnia projici, partem reservari jubent ad tempus, quo barbari impetum in urbem facere decreverant. Imperata exsequuntur oppidani. Mane hostis Volaterras expugnaturus accurrit; sed ubi mœnibus appropinquans panes conspicit, attonitus consistit; magis obstupescit, dum videt alios panes ab oppidanis certatim ad se jactitari:* Tunc quidam ex militibus barbaris, pugione panem impegit, erectumque ceteris ostentare gratulabundus conabatur, exoptans debilium animos corroborare. . Quo spectaculo Vandalianitæ sanctæ benedictionis haudquaquam capaces pro benedictione maledictionem (juxta F prophetæ elogium) induentes, ilico quasi ad unum omnes rei novitate ac pavore incredibili consternati, alienati sensibus, armisque * derelictis, mutuo sese vulnerantes iter ad castra redeundi vix poterant invenire. Quidam ad subterraneas cryptas... confugere, qui utique ruinis ac bestiarum morsibus subinde miserabiliter periere. Pars dicere: Quid hic continenter vigiles custodivimus, quia pro lapidibus hostes nobis panes porrigunt, et qui gustavimus, perimus. Reliqui, qui non manducaverant, concitare alios, dicentes: Eamus hinc, sine gladio perimus, absque veneno absumimur; quia Deus pro illis dimicat contra nos. Ne multa. Tantus tremor ac tonitrui rumor voxque ignis ac sulphuris illos deterruit, ut irruentibus etiam ex urbe hostibus non solum sine mora ab obsidione Vandalianitæ destiterint, verum etiam ut postridie, nisi qui mortem obierant, in castris reliquus inventus sit nemo.

obsidione liberatæ. E

* forte murisque

23 *Ob solutam tam mirabili modo obsidionem publica Volaterrani edunt lætitiæ signa; gratias Deo solemniter agunt; sanctos vero Sospitatores majori reverentia, benevolentia et amore prosequuntur,*

atque alia eorumdem gesta

A quuntur, quorum precibus tantum beneficium acceptum referunt: nam pro urbis incolumitate a Domino impetranda per tres dies illi in oratione perseveraverant: quo tempore illorum baculi viatorii super lapidem mirabiliter erecti steterunt: eorumdem etiam genua saxo, super quod oraturi ea inflexerant, impressa fuerunt. Etsi apostolicis sanctorum Advenarum laboribus, et miraculis, quæ Deus per illos operatus erat, plerique civium ad fidem Catholicam ab Ariana hæresi jam traducti essent; hujus tamen erroribus non pauci cum pertinacia adhærebant, qui conversos persequebantur et pervertere conabantur. Fortiter se his opponunt sancti Viri, falsam eorum doctrinam confutantes et fidelem populum in vera confirmantes. Porro ob hæc et alia in urbem Volaterranam merita publico senatus decreto, civitate donantur. Justum etiam communi cives consensu episcopum eligunt. Postquam hic a summo Pontifice Romæ consecratus esset, et Volaterras ab omni hæreseos labe penitus expurgasset, aliisque multis in rebus divinæ gloriæ et oppidanorum saluti consuluisset, ipse et Clemens et Octavianus urbem relinquere et in solitu- B dine liberius ardentiusque Deo inservire constituunt. Duo priores in habitationem deligunt vallem nemorosam, non procul a civitatis mœnibus sitam: dæmones, lupos et ingentis magnitudinis serpentes, qui magna frequentia in illa latitabant, armis cælestibus victos ejiciunt, limitemque statuunt, quo propius accedere expulsa monstra prohibentur.

enarrantur;

24 Earum rerum, quas de tribus sanctis Confessoribus Augustinus Florentinus XXIII prioribus capitulis diffuse narrat, substantiam et præcipua adjuncta quatuor præcedentibus numeris complexus sum. Capitulo XXIV refert, S. Octavianum a sociis secessisse in locum, densa circundatum silva; quem ponit citra fluvium Eram passus circiter mille: ubi, inquit, vigiliis ac jejuniis vacans, cellam sibi in ulmi cavo, quo vix totus tegebatur, constituit. Ibique per diem orando centies, ac per noctem itidem centies curvans genua cibo cælesti magis quam humano vescebatur. Quæ dein scribit de occasione, qua adolescens auceps Sanctum in eremo invenerit, vix differunt a narratione Blasii monachi, C quam dedi num. 18: sed sibi aperte contradicunt in re, quæ unice ad Sanctum spectat. Blasius S. Octavianum ab adolescente isto mortuum inventum esse ait: at, si Augustino credimus, hic illum vivum et orationi vacantem reperit, salutaria sibi monita dantem audivit, populo Volaterrano locum commorationis ejus notum fecit; quem ille frequentare cœperit sancti Eremitæ videndi et audiendi desiderio captus. Cap. XXV et XLVII Sancti obitus, cultus, translatio et miracula post mortem facta enarrantur. Vide infra num. 55.

fidem nullam conciliant documenta, quæ Augustinus Florentinus producit.

25 In historia Augustini, a me compendio exhibita, SS. Justi, Clementis et Octaviani exsilium male differtur ad tempora Gelimeris, ultimi Wandalorum in Africa regis: hinc etenim consequitur, ut obsidio, qua barbari illi urbem Volaterranam cinxerant, quaque eam tres sancti Exsules liberarunt, contigerit regnante eodem Gelimere: quod nullo modo verisimile est, uti ostendetur num. 39 paragraphi sequentis; in quo etiam examinabitur, an Sancti cum Regulo, Cerbonio et Felice in Tusciam fugerint, an fuerint presbyteri, ac Justus etiam dein Volaterrarum episcopus creatus. Augustini narrationem maxime suspectam reddunt prodigia illa, quæ urbis obsessæ liberationem præcessisse, comitata atque secuta fuisse asserit. Adeo mirabilia ea sunt, ut prudenter credi non possint sine gravissima auctoritate. Hæc certe tribuenda non est documentis, quæ Augustinus pagina 16 producit, ut fidem historiæ suæ conciliet. Horum catalogum ita texit: Auctores, ex quibus hæc ipsa historia desumpta est: ex Annalibus et monumentis civitatis Volaterrarum; ex libris vetustissimis manuscriptis, quæ habentur ibidem in cœnobio ipsorummet Sanctorum (Justi et Clementis,) et ex picturis antiquissimis ejusdem; ex libris manuscriptis ut supra, quæ habentur apud sacram eremum Camalduli, necnon in monasterio Angelorum Floren. et sparsim alibi variis in locis; ex monimentis ac libris manuscriptis ut supra, quæ habentur Fæsulis; ex libris historiographiæ compendioque Officiorum optimi doctissimique viri Raphaelis Maffæi patritii Volater., auctoritate apostolica approbatorum anno MDXIX, Leone X Pont. max.

AUCTORES 1. I

E

Volaterranus lib. V Comment. urbanorum in multis ab illo dissentit;

26 Libros historiographiæ, id est, Commentariorum urbanorum Raphaëlis Volaterrani, quos Augustinus laudat, lucem aspexere sub Julio II Pontifice, cui auctor illos dedicavit: de Sancto autem nostro ejusque sociis lib. V ejusdem sui Operis, typis Basileensibus excusi, fol. 51 hæc habet: Irruentibus dein diversam * gentium in Italiam barbaris, nullam eam (urbem Volaterranam) injuriam passam simul cum Florentia reperio usque ad Pannonios, quos postea dicam, præterquam brevem admodum Vandalorum excursionem, quum ad Populoniam, Leone III imperante, applicuere: quo tempore Justus presbyter ex Africa, ubi erat ortus, in Vandalica illa insectatione pulsus una cum Clemente fratre Octavianoque item presbyteris ac Regulo præsule sociis eadem navi advectis; in proximum Hetruriæ littus applicuit, ac Volaterris consedit, cumque populum secta, ut multa Italiæ loca, infectum Ariana, sua doctrina restituit. Insuper civitatem obsidione Vandalorum liberavit jactis de mœnibus panibus medicatis, qui et hostes affecerunt et opinione copiæ a spe potiundi terruerunt. Augustinus a Volaterrano, quem ad narrationem suam confirmandam adducit, in variis dissentit. Ille Sanctorum exsilium F annectit temporibus Gelimeris, Volaterras biennium a Wandalis obsessas fuisse scribit, et a SS. Justo, Clemente et Octaviano liberatas, panibus in hostes jactis, quos ipsi signo Crucis munierant. Volaterranus vero panes istos medicatos fuisse asserit, quæ vox suspicionem injicere potest, eos veneno fuisse infectos: quod nullo modo credibile est. Idem aperte negat obsidionem duobus annis durasse, dum dicit Wandalorum excursionem Volaterras brevem admodum fuisse: neque eam sub Gelimere contigisse ait, sed Leone III imperante, id est, sæculo VIII, quo Wandalorum in Africa regnum dudum erat exstinctum. Papebrochius tom. I Junii pag. 438 num. 4 typothetæ vitio attribuit; quod numerus III irrepserit pro littera M, significante Magnum. Facile id quidem crediderim: sed si Leone M. imperante, id est intra annos 457 et 474, SS. Justus, Clemens et Octavianus in Italiam exsules advenerint, male dicuntur comites fuisse S. Reguli, quem sæculo VI exsulasse certum est.

* l. diversarum

27 Exquam fidem Officia a Leone X anno 1519 approbata mereantur in iis, quæ de SS. Justo, Clemente

AUCTORE J. L.

Officia propria non modica correctione egent, et rem diverso ordine referunt.

Clemente et Octaviano *memorant. Præter crassos contra chronologiam errores § 1 in fine demonstratos aliam deprehendi in lectione sexta Officii proprii de S.* Octaviano. *Dicitur ibi Andreas episcopus Volaterranus supra Sancti corpus, in Cathedralem Volaterranam translatum, aram erexisse,* anno scilicet secundo et vigesimo supra octingentesimum, . . . Ludovico Caroli Magni filio imperante; *quod verum non esse patebit ex dicendis num.* 63. *Reprobanda etiam sunt hæc verba lectionis quintæ in Officio de SS. Justo et Clemente :* Eodem ferme tempore Vandalos, qui sicut in illorum historia scriptum comperimus, singulis annis ex Africa littora Etruriæ proxima incurrebant, contigit mœnia Volaterrana expugnatum venire. *Officii auctor in lectione prima Sanctorum exsilium distulerat ad annum 520: hic vero ut fidem faceret, post eorum adventum in Etruriam Volaterras a Wandalis fuisse obsessas, se in illorum historia invenisse ait, quod, Sanctis in Tuscia exsulantibus, hostiliter in Italiam singulis annis excurrerint. Hoc autem a veritate alienum esse ex scriptoribus synchronis probabitur a num.* 38.

B

Lego quidem apud Procopium et Priscum Rhetorem, quorum verba dabuntur num. 41, *gentem Wandalicam quotannis Italiam invasisse; at hoc eam non sæculo* VI, *sed* V *sub Genserico fecisse diserte affirmant. Ceterum in lectione quarta et sequentibus ejusdem Officii de SS Justo et Clemente, rerum, quas ex Augustini historia in hunc paragraphum traduxi, substantia quidem enarratur ; sed non iisdem adjunctis vestita, atque alio ordine disposita.* S. Octavianus *illic non comparet : beneficia omnia urbi Volaterranæ præstita solis Justo et Clementi adscribuntur. Primum, quo ejus incolas affecerunt, dicitur fuisse infesti serpentis expulsio e vicina silva, in qua Sancti aliquamdiu commorati Volaterranos paulatim ad fidem Catholicam pertraxerint. Sequitur mira urbis liberatio ab obsidione Wandalorum, quam Augustinus primo loco refert.*

ex picturis et vulgi ore male intellectis ex voto forte accepta est Sanctorum victoria de serpentibus etc.

28 *Suam etiam narrationem confirmat Augustinus ex picturis antiquissimis cœnobii SS. Justi et Clementis prope Volaterras. Ex illis vel aliis similibus primum accepta esse suspicor,* **quæ scribit de dæmonibus, lupis et serpentibus a** *Justo et Clemente ex loco, quem habitare volebant, fugatis. Eorumdem elogium apud Ferrarium in*

C

Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem V *Junii* S. Octavianum *illis adfuisse aperte insinuat, cum inde expellerent* miræ magnitudinis serpentem. *Sive cum Ferrario et aliis unum, sive cum Augustino plures serpentes, ac præterea lupos dæmonesque a Sanctis ejectos fuisse credas, nihil ego opponam, si dicis in eorum imaginibus dæmones forma corporea additos fuisse in signum victoriæ, quam de illis retulerunt, et per appictos serpentes luposque repræsentari eliminata a Sanctis ex urbe Volaterrana vitiorum monstra atque hæresim Arianam, quæ, uti et omnis alia, serpenti seu hydræ assimilari solet. Justum et Clementem unum vel plures serpentes ex loco, quem habitandum elegerant, expulisse, satis quidem antiqua et pervulgata fert traditio : sed hæc facillime oriri potuit ex errore simplicis vulgi, qui quod imagines exhibent, crude accipit, quodque symbolice considerandum est, eodem modo mente concipit et credit, quo oculis videt. Papebrochius tom.* III *Aprilis pag.* 106 *tam frequentia adfert exempla victoriæ de corporeo serpente vel dracone Sanctis occasione imaginum afflictæ, ut nullam non suspectam habendam judicem, nisi quæ affirmatur in Actis omnino sinceris : qualia de Justo et Clemente vel*

D

Octaviano *non exstant in libris manuscriptis vetustissimis, quorum meminit Augustinus in specioso suo instrumentorum Catalogo, ex quibus suam historiam se contexuisse ait. Vel ex ipsis ejus verbis jamjam evincam, monumenta Mss. omnia, quibus usus est, idonea destitui auctoritate.*

denique ex ipsius Augustini verbis ostenditur, instrumenta Mss. omnia, quæ laudat,

29 *In Præfatione a pag.* 10 *plurima miracula SS. Justi et Clementis strictim recenset, interque hæc etiam illa, quæ duo illi sancti viri simul cum* S. Octaviano *Volaterris patrarint. Facta miraculorum enumeratione ita de iisdem pronuntiat :* Vera hæc quidem certe sunt, de quibus nihil quicquam dubitandum sit. Hæc a pristinæ memoriæ religiosis eruditisque viris lucidiori ampliorique stylo principio perscripta fuere. Hæc mox deperdita post Volaterrarum devastationem a Bliderantio ven. viro, Spiritu sancto inspirante, monimentis literarum præcipue commendata fuerunt. Hæc deinceps varia Hetruscæ rei agitatione cum injuria temporum, tum

E

nimis crassa hominum incuria rursus longo tempore hac illac dispersa, neglectaque. Hæc nunc nos ad spirituale solatium eorum, qui... eadem conjunctæ structuræ serie videndi legendique desiderio tenentur (ut absconditum thesaurum eis expetentibus omnibus patefaciamus) suo priori syntagmati, quantum Deus donare dignatus est, restituere studuimus. *Ecce ipsemet Augustinus hic satis prodit, nullius fere momenti esse documenta Mss., e quibus pag.* 16 *suam se historiam consarcinasse scribit. Aperte fatetur, vetera Sanctorum Acta interiisse, et nova primum a Bliderantio, vel potius Blideranno, conscripta fuisse post Volaterrarum vastationem, quam scilicet Hungaros sæculo* X *urbi intulisse affirmat cap.* XXIX ; *ubi addit, eam ab Ottone I imperatore, qui anno* 973 *defunctus est, restauratam et* Ottoniam, *dein* Antoniam *vocatam fuisse : quo nomine cum Bliderannus in Actis SS. Justi et Clementis, quæ ex vetusto codice basilicæ Lateranensis transcripta præ manibus habeo, identidem utatur, inficiari non potest Augustinus, illum sæculo* XI *multo antiquiorem esse non posse.*

F

a Blideranno, auctore non satis antiquo et valde inepto.

30 *At unde Bliderannus, auctor tam juvenis hausit, quæ de SS. Justo et Clemente, qui cum* S. Octaviano *verisimilius sæculo* V *floruerunt, litteris mandavit? Non ex vetustioribus illorum Actis, nam ea jam non amplius exstabant, ut ipse iterum Augustinus diserte profitetur. Igitur ex populari traditione omnia accepit : quæ proin nullus non suspecta habebit nisi is, qui verum esse crediderit, quod Bliderannus de se asserere stulte præsumpsit, nimirum ex divina revelatione se cognovisse veritatem eorum, quæ ex hominum sermonibus assumpta conscripsit :* Quapropter, *inquit,* non est silendum, quod illo tempore a viris Christianis audivimus, quod isti sancti Justus et Clemens operati sunt : et ego equidem Bliderannus, Spiritu sancto revelante cognovi, quæ Dominus operatus est per Sanctos suos. *Verbis illis præmiserat, eos adversus Arianam perfidiam certare zelumque exserere cœpisse* tempore Constantis imperatoris, filii magni Constantini, *id est, ante medium sæculi* IV. *Eisdem subdit, Sanctos ex Africa Volaterras advenisse* tempore iniquitatis et persecutionis, quando pagana gens Wandalorum,

A rum, *quæ non nisi sæculo* v *jam adulto ex Hispania in Africam transmigravit*, Antoniam civitatem obsederat. *An tempora ita definire didicit Bluderannus ex revelatione Spiritus sancti? Quis prudens auctori tam inepto et ab ætate Sanctorum, quorum Acta describit, tot sæculis remoto, quique non nisi vulgi sermones posteritati tradidit, securam fidem dabit?*

et aliis recentioribus conscripta, non nisi vulgi sermones continere.

31 *Omnia fere, quæ Bluderannus SS. Justum et Clementem Volaterris egisse narrat, in Augustini historiam traducta sunt, atque etiam illorum socio* S. Octaviano *attributa. His stilo ad fastidium verboso idem Augustinus non pauca immiscuit ex aliis instrumentis compilata, quibus narrationem suam multo prolixiorem et mirabiliorem reddidit. Verum si, ut jam satis ostensum est, tuto credi non possit Bluderanni Actis, multo minus potest ceteris instrumentis, quia illis recentiora sunt omnia: vetustiora enim neque Papebrochius in Commentario prævio, de SS. Justo et Clemente num.* 2, *neque ipse Augustinus agnoscit. At si recentiora sint, unde habent eorum auctores, quæ de Sanctis Volaterranis referunt, et apud Bluderannum non leguntur?*
B *Non ex biographis eo antiquioribus, nam horum scripta illi videre non potuerunt, quoniam teste iterum ipso Augustino exciderant ante Bluderannum, qui nova primus conscripsit ex sola traditione populari. Relinquitur itaque, ut quæcumque Augustinus Bluderanni narrationi superaddidit ex monimentis minus antiquis, vel ab horum auctoribus excogitata, vel accepta etiam fuerint ex ore populi, qui Sanctorum suorum gesta eo pluribus involuta fabulis circumferre solet, quo longius ab illorum ætate abest. Id quod num.* 19 *promisi, sufficienter me jam persolvisse arbitror, et lectorem satis docuisse historiam, quam sæpe memoratus Augustinus Latine, Euphrosynus Lapinus, Silvanus Razzius et Æmilius Fei Italice conscripserunt, et alii fide non indignam censuerunt, non sine rationibus a Papebrochio neglectam fuisse. Illas ego nunc adferendas censui, ne forte Volaterrani conqueri possent, nos sanctorum Patronorum Actis fidem abjudicare, nec tamen probare, cur hæc iis abjudicanda sit. Porro lector observet velim, quam tulimus censuram ea tantum afficere, quæ*
C *Augustinus SS. Justum, Clementem et* Octavianum *viventes fecisse narrat; neque illam tam universe accipiendam esse, ut ad omnia, quæ ex aliis collegit, sine ulla exceptione extendatur: aliqua enim, pauca tamen, quoad substantiam prudenter credibilia sunt; quæ paragrapho sequente assignabuntur.*

§ IV. Seliguntur, quæ de Sancto ceteris credibiliora sunt: verisimilius cum SS. Justo et Clemente sæculo v ex Africa in Tusciam exsul advenit, et Volaterranos a Wandalis obsessos liberavit: an sacerdos?

T*emporum confusione, contradictionum frequentia, eventuum fidem pene excedentium et non nisi ex ore populi acceptorum admixtio*ne S. Octaviani *Acta, quæ* § II *et* III *exhibui, ita adulterata esse demonstravi, ut pauca supersint, quæ securum assensum mereantur. Scriptores neoterici, qui tradita ab antiquioribus emendatiora reddere conati sunt, levibus suis conjecturis ea magis intricarunt; aliqui etiam erroribus errores novos adjecerunt, quemadmodum ex infra dicendis patebit.* S. Octavianum *natione Afrum fuisse, in exsilium fugisse tempore, quo Wandali Catholicos in Africa persequebantur, fugæ socios fuisse SS. Justum et Clementem, cum his in Tusciam advectum esse et Volaterras adiisse, dein in solitudinem urbi vicinam se recepisse, ibique in cava ulmo reliquos vitæ dies sancte traduxisse, maxime credibilia sunt earum rerum capita, quas de Sancti vita legimus litteris ex traditione commendatas.*

AUCTORE J. L. *Proponuntur fide digniora rerum capita, quæ de S. Octaviano traduntur;*

33 *Tuto etiam credi posse judico, Sanctum nostrum Volaterris cum Justo et Clemente operam suam contulisse ad cives sectæ Arianæ addictos ad veram fidem convertendos, atque ipsi etiam urbis ab hostibus obsessæ liberationem esse adscribendam; licet Officia propria ecclesiæ Volaterranæ, a Leone X approbata, Bluderannus et multi recentiores urbis conservationem et incolarum conversionem solis attribuant Justo et*
E *Clementi. His oppono Blasium monachum, qui primum; scriptorem anonymum, qui secundum; Augustinum Florentinum, qui utrumque beneficium Volaterranos etiam a S.* Octaviano *accepisse scribunt. Metum, ne forte, uti in multis aliis, ita etiam in hac re aberrent, removere vel certe plurimum minuere debet S. Ugonis, episcopi Volaterrani, idem asserentis auctoritas. Hic ante suum episcopatum, ad quem promotus est anno* 1174, *ecclesiæ Volaterranæ Ritus conscripsit, quibus ad meliorem formam redegit Officium divinum per totam diœcesim. Instrumentum, cujus pars edetur post hunc paragraphum folio 7 verso testatur Ritus illos Mss. adhuc servari in archivo episcopali, atque ex iis in rem nostram hæc verba allegat.* Notandum, quod pro Reverentia tanti Confessoris (Octaviani) a prima die usque ad octavam novem lectiones facit pro eo Vulterrana ecclesia .... et hoc quia QUASI APOSTOLUS et QUASI DEFENSOR FUIT in Vulterrana civitate. *Hoc testimonium S. Præsulis, de*
F *quo* VIII *hujus mensis agetur, non obscure insinuat,* S. Octavianum *in terris degentem non modo Volaterris in salutem animarum laborasse, sed etiam urbem contra hostes defendisse, id est, suo consilio vel auxilio effecisse, ut expugnata non fuerit.*

quibus accenseri potest, quia Volaterras a secta Ariana et Wandalorum obsidione liberavit

34 *Credi insuper potest, Volaterras fuisse liberatas,* panibus in hostes jactis, *tum quia passim omnes id constanter tradunt, tum quia satis facile intelligi potest, quomodo projectio panum occasio fuerit, qua obsessores urbem oppugnare destiterint, quos probabilius Wandalos fuisse infra dicetur. Fuerint hi necessario commeatu destituti: scierint id obsessi, rei frumentariæ inopia necdum laborantes, sed diffidentes se barbaris omni impetu urbem jamjam aggressuris resistere posse. Cives ut frangerent hostium ferociam, ex SS. Justi, Clementis et* Octaviani *consilio panes illis esurientibus liberali manu objecerint. Industria hæc charitas barbarorum animos ita demulcere et ad misericordiam flectere potuit, ut urbi parcere et obsidionem solvere decreverint. Sed et alio modo projecti panes Wandalos inducere potuerunt ad urbem deserendam. Hanc illi constituerint fame ad deditionem cogere: at*

panibus in hostem jactis, uti constans neque adeo credita difficilis fert traditio.

cives

AUCTORE J. L.

cives sanctorum Advenarum suasu panes extra mœnia ostentarint, atque etiam in hostem projecerint, ut illorum copiam simularent. Potuit hoc strategema Wandalis spem urbis obtinendæ adimere, ita ut hanc satius relinquendam esse judicarint. Quod in primo casu barbari adeo ad misericordiam erga cives moti fuerint, in secundo tanta urbis capiendæ desperatio eos occuparit, sanctorum Virorum precibus non incongrue adscribes. Panes extra mœnia projectos alterutro modo solvendæ obsidionis occasionem dedisse opinor. Eos confectos fuisse ex frumento in urbem Volaterranam e castris hostilibus angelorum ope translato, barbaros, qui eos gustarant, periisse, ceteros vel ad solum eorum conspectum alienatos fuisse sensibus et mutuis se vulneribus concidisse; hæc, inquam, et reliqua, quæ in ipsa urbis liberatione et ante eam a Blideranno, Augustino Florentino et aliis facta esse narrantur, adeo mirabilia sunt, ut ad prudentem eorum fidem minime sufficiant populi sermones; gravioribus enim testimoniis non suffulciuntur, ut probatum est num. 30 et seq. Forte etiam Bliderannus, B *ceteris antiquior, ea primus commentus est: quod vel ideo magis de vano illo scriptore suspicor, quod jactitet omnia se ex revelatione divina didicisse, quæ Dominus per Sanctos operatus fuit.*

Papebrochius Sancti socios Justum et Clementem sæc. V floruisse asseruit;

35 *Jam supra num. 13 et 16 indicavimus, Wandalos sæculo* VI *Italiam non invasisse, quod num. 38 et seq. magis stabilietur. Barbaros istos sub Genserico post mortem Valentiniani III imperatoris, quæ in annum 455 incidit, frequentibus irruptionibus varias Italiæ regiones misere vexasse, certum est ex veterum testimoniis num. 41 producendis. Eruditis etiam satis notum est, eumdem Gensericum usque ad obitum suum seu annum 477, fidem Catholicam persecutum fuisse, plurimosque sub eo confessores Afros in exsilium detrusos fuisse, vel ita exagitatos, ut sponte in illud profugere fuerint coacti.* Cum ergo, *inquit Papebrochius ad* v *Junii in Commentario prævio de SS. Justo et Clemente num.* 5, antiqua traditio, ab Actorum auctoribus expressa, teneat ex Africa advenisse Sanctos post varia cum Arianis certamina; et Volaterras obsessas a Wandalis suo consilio vel auxilio libe- C rasse; etsi postea pluries Wandalica recruduit persecutio, plurimosque Catholicos præsertim episcopos ad exsilium seu voluntarium seu coactum compulerit, vix aliud tamen tempus invenias aptius, quo floruerint Sancti, quam tempora persequentis in Africa ecclesiam, et in Italia urbes vastantis Genserici, quibus prædicta contigerint. Nam quod eos cum S. Regulo, sub Totila deinde passo, venisse dicant lectiones, *sæpe memorati Officii a Leone X approbati,* id neque ex sancti illius Vita confirmatur, quam I Septembris illustrabimus, neque ex iis, quæ habemus, Sanctorum nostrorum Actis. Novum ergo istud commentum est nec duobus antiquius seculis. *Suum his verbis profert judicium Papebrochius de solis Justo et Clemente: nam in Commentario de hisce Sanctis* Octavianum *nostrum, quod miror, ne quidem nominat; qui tamen simul cum illis Volaterras liberavit a Wandalis oppugnatas, uti dictum est num.* 33. *Unde si Justus et Clemens sæculo* v *sub Genserico floruerint, Sanctus noster sub eodem floruisse dicendus est, et non secus ac illi sejungendus a societate S. Reguli sæculo* VI *in exsilium fugientis.*

36 *Sanctos Regulum, Cerbonium, Felicem, Justum, Clementem et* Octavianum *simul in* D *Tusciam exsules advenisse, eorum, qui post sæculum* XV *scripserunt, longe communior est sententia. Fallitur Papebrochius, dum hanc opinatur* novum *esse* commentum, nec duobus antiquius seculis. *Non confirmatur quidem ex Actis SS. Justi et Clementis, quorum ipse meminit num. 2, neque ex Vita S. Reguli, quæ ad* I *Septembris illustrata est, ex hujus sociis duos priores aut* S. Octavianum *fuisse: sed ideo id statim pro commento tam novo reputandum non erat. Anonymus, cujus verba attuli a num.* 10, *duobus sæculis scripsit, antequam Papebrochius elucubraret Commentarium de SS. Justo et Clemente, insertum tomo* I *Junii, qui anno* 1695 *lucem aspexit. Duobus quoque sæculis eo vetustior est Blasius monachus, cujus narrationem exhibui a num.* 15. *Fatetur id ipsemet Papebrochius tomo* VI *Maii pag.* 51, *ubi illum sæculi* XIV *auctorem facit. Uterque scriptor SS. Justum, Clementem et* Octavianum *cum SS. Regulo, Cerbonio et Felice ex Africa in Etruriam fugisse diserte affirmat. Martyrologium Usuardi Florentinum auctum ducentis etiam et pluribus annis* E *vetustius est Papebrochio, dictum Commentarium conscribente. In annuntiatione, quam ex illo retuli num.* 1, *asseritur Sanctus noster eodem tempore in Tuscia claruisse, quo S. Regulus: hic autem in sua Vita dicitur fugæ comites habuisse præter episcopos Cerbonium et Felicem, tres presbyteros et duos diaconos. Alios illis adjungunt socios Acta S. Cerbonii, quorum initium editum est in hoc tomo pag.* 231. *Ex eorum numero, quorum nomina reticentur, fuisse SS. Justum, Clementem et* Octavianum *neoterici, ut dixi, passim asserunt; quorum sententiam ut improbabilem rejicere non licet, utpote cui suffragentur antiquiora documenta, quam Papebrochius putarat. Hujus quidem opinionem illa multum infirmant, non ita tamen, quin oppositæ adhuc præferri debeat, quemadmodum ex sequentibus apparebit.*

tam novum, ac putarat, commentum non est, eos cum S. Regulo in exsilium venisse:

37 *Qui Sanctos, de quibus est controversia, una cum S. Regulo in Tusciam venisse dicunt, non conveniunt inter se circa sæculum, quo id acciderit. Ughellus tomo* I *Italiæ sacræ col.* * 332 *S. Justum in episcoporum Volaterranorum serie ponit ante Elpidium, quem synodo Romanæ* F *sub Symmacho pontifice anno* 502 *habitæ interfuisse scribit. Deinde in sancti antistitis elogio, in Etruria ipsum floruisse ait simul cum SS. Regulo, Clemente et* Octaviano, *horum igitur in istam regionem adventus ante sæculum* VI, *si Ughello credamus, contigerit necesse est. Raphaël Volaterranus laudatus num.* 26 *eorumdem exsilium innexuit temporibus Leonis I, qui ab anno* 457 *usque ad* 474 *imperavit, si tamen mendum typographicum corrigas, de quo lectorem ibidem monui. Raphaëlem sequitur Leander Albertus in Descriptione totius Italiæ editionis Coloniensis pag.* 79. *Hi auctores a manifesta veritate recedunt; certissimum enim est, sicuti in hoc tomo pag.* 232 *demonstravi, S. Regulum sub Totila passum, non nisi sæculo* VI *ex Africa discessisse. Theodericus Ruinart in Historia persecutionis Wandalicæ cap.* XI *num.* 13, *et plurimi alii, quos hic nominatim recensere supersedeo, S. Regulo in exsilium sæculo* VI *abeunti sanctos Confessores sæpe memoratos adhæsisse affirmant. Illorum nullus in dubium vocat, quin urbs Volaterrana ab iisdem obsidione liberata fuerit: at concordes non sunt circa gentem, quæ*

illas

etiam aberrant, tam qui sæc. V quam qui sæc. VI id contigisse aiunt et simul credunt,

A illas oppugnarit. Aliqui Gothicam, sed plerique Wandalicam fuisse volunt. Hos primo conveniemus.

Justum, Clementem et Octavianum tunc Volaterras obsidione Wandalorum liberasse,

38 Si Wandali Volaterras obsidione cinxerunt, qua SS. Justus, Clemens et Octavianus illas liberarunt, credibile non est, eos comitatos fuisse S. Regulum, sæculo VI ex Africa profugum : nam veteres non modo nullius meminerunt irruptionis, a barbaris istis in Italiam tunc factæ ; sed etiam in scriptis suis argumenta suppeditant ex quibus concludere licet, omni illam verisimilitudine destitui. Anno 496 Guntabundo Wandalorum in Africa regi successit Trasamundus, qui, ut regnum, inquit Procopius lib. I de Bello Wandalico cap. VIII, optime stabiliret, missa ad Theodoricum Gotthorum regem legatione, sibi uxorem poposcit sororem ejus Amalafridam, a recenti viri funere viduam Sororem ille misit etc. Wandali sub Genserico omnes Italiæ, sub ejus successoribus Siciliæ oras infestare solebant usque ad nuptias Amalafridæ cum Trasamundo, concordiamque initam inter hunc et illius fratrem Theodoricum, sub cujus potestate tum tota erat Italia. Barbaros hunc non amplius
B fuisse molestos post affinitatem et amicitiam inter utrumque regem contractam, testatur Ennodius Ticinensis in Panegyrico Theodorici : Quid castigatas Vandalorum ventis parentibus eloquar deprædationes, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua? Evagari ultra possibilitatem nesciunt, duce sapientia Affines esse meruerunt, quia obedire non abnuunt. Jacobus Sirmondus in Notis ad Panegyricum, cum ab Ennodio recitatum putat anno 507 vel 508, quo S. Regulus nondum exsulabat. Extra omne dubium id posui pagina 233 hujus tomi. Suspicari non licet, Trasamundum postmodum, amicitia Theodorico renuntiata, hujus terras hostilibus incursibus iterum vexasse : nam Procopius lib. I de Bello Gothico cap. I inter alias Theodorici laudes hanc etiam prædicat : Provincias suas a vicinis barbaris intactas custodiit. Hinc ulterius intelligitur, Italiam a Wandalorum invasionibus fuisse immunem non modo regis Trasamundi, qui ab anno 496 ad 523 in Africa regnavit, sed etiam Hilderici temporibus usque ad obitum
C Theodorici, qui anno 526 accidit.

quos verisimile non est, uti ex scriptoribus synchronis patet, sæc. VI Etruriæ bellum intulisse :

39 Post Theodoricum rex Italiæ fuit Athalaricus, qui quidem apud Cassiodorum lib. IX Variarum epistola I Hilderico minatur, se Amalafridæ reginæ mortem, ut credebat, violentam armis brevi vendicaturum, nisi sibi fiat satis : sed non legimus, eum adversus Hildericum quidquam tentasse, eamdem haud dubie ob causam, ob quam Theodoricus sub finem vitæ Amalafridam sororem, in vinculis tunc detentam, ultum non ivit, quia nimirum, inquit Procopius lib I de Bello Wandalico cap. IX, videbat, suas opes non sufficere comparandæ ingenti classi, qua bellum in Africam portaret. Nec verisimile est, Hildericum Gothos irritasse, eorum in Italia terras invadendo ; nam teste Procopio jamjam citato : Vir erat totus ad mansuetudinem natus... ut idem valde imbellis, res militares ne auribus quidem admittebat Gelimer postremus fuit, qui ex gente Wandalica in Africa regnavit. Res ab eo gestas copiose descripsit idem Procopius a capite IX libri I usque ad caput X libri II. Ex hujus scriptoris synchroni narratione manifeste eruitur, Gelimerem in suismet provinciis militum suorum opera eguisse, neque alibi ea usum fuisse. Æstate anni 530 Hildericum solio deturbatum in vincula conjecit, ejusque regnum invasit ; a quo paulo post Pudentius provinciam Tripolitanam, dein Godas Sardiniam defectione sejunxerunt : Interea Gelimer (verba sunt Procopii lib. I cap. XI) cum ipsius ditioni Pudentius Tripolim, Godam Sardiniam subduxissent ; Tripolim quidem vix se recepturum sperabat, quippe quæ distaret longius, ac jam Romani rebellibus subsidio venissent. Quam ob rem optime se facturum putavit, si differret exercitum eo ducere et festinaret insulam prius invadere, quam adessent imperatoris auxilia. Sardinia per Tzazonem vix recuperata, Belisarius Justiniani imperatoris dux cum exercitu anno 533 ad Africam appulsus est, quam totam brevi una cum Sardinia aliisque insulis Romano subjecit imperio. Gelimerem ipsum cepit exeunte hyeme anni 534, et Constantinopolim ad triumphum perduxit. Ex his facile intelligere est, Gelimerem, qui quatuor integris annis non regnavit, in ditionis suæ provinciis adeo fuisse occupatum, ut credibile non sit, eum expeditionem ullam in Tusciam suscipere, Gothosque, sed quorum dominatu illa erat, inimicos sibi reddere voluisse.

AUCTORE J. L.

E Sancti itaque vel Reguli socii non fuere, vel urbem ab alia gente obsessam servarunt : Gothos an. 542,

40 Satis jam ostendi, quam parum verisimile sit, Wandalos sæculo VI Volaterras oppugnasse. Igitur assentiendum non est plerisque neotericis, qui hoc affirmant, et simul admittunt, sanctos urbis Liberatores eodem sæculo comites se adjunxisse S. Regulo in Etruriam fugienti. Vel ab hujus societate illi segregandi sunt, vel negandum urbis obsessores fuisse Wandalos. Primum elegit Papebrochius, exsilium SS. Justi et Clementis, quibuscum S. Octavianus conjungendus est, referens ad tempora Genserici : secundum Philippus Ferrarius in SS. Justi et Clementis elogio atque huic subjecta annotatione, Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem V Junii insertis, necnon Franciscus Orlendius in Orbe sacro et profano parte II lib. III cap. XXXI, ubi a pagina 1043 usque ad 1054 operose quæstionem, quam nos modo discutimus, atque alias cum ea connexas agitat Papebrochii opinionem probabilem esse non diffitetur : huic tamen et omni alteri pag. 1051 eam præferendam censet, quæ gloriosos exsules Regulum, Cerbonium, Felicem, Justum, Clementem et Octavianum simul in Tusciam advectos
F fuisse statuit, urbisque Volaterranæ oppugnatores non fuisse Wandalos, sed Gothos, qui sub rege Totila militabant. Non alienum id est a narratione Procopii lib. III de Bello Gothico cap. VI : Dein Totilas Cæsenam ac Petram castella cepit. Aliquanto post in Tusciam sese contulit, ac tentatis regionis illius oppidis, cum ei permittere se nemo vellet, trajecto flumine Tiberi, Romæ finibus abstinuit etc. Facta hæc sunt vere et æstate anni 8 belli Gothici, Christi 542. Consule paragraphum V Commentarii de S. Regulo. Ex iis, quæ ibi disserui de tempore, quo hic sanctus martyrio coronatus fuit, intelligitur, Totilam dicto anno in eas Etruriæ partes exercitum duxisse, in quibus jacet urbs Volaterrana, a qua Populonium, nunc destructum, haud ita procul aberat : unde conjicere licet, Volaterras ex earum urbium numero fuisse, quas Gothi tunc frustra tentarunt.

Wandalos vero sæc. V Volaterras frustra tentasse veterum testimonia aliqua consonum est :

41 Nunc lectori expendenda propono veterum testimonia, quæ favent Papebrochio, asserenti per Sanctos, de quibus agit, liberatas fuisse Volaterras, quæ obsidebantur a Wandalis sub Genserico, non vero a Gothis sub Totila. Priscus Rhetor pag. 42 de Genserico hæc scribit apud

Pagium

AUCTORE J. L.

Pagium ad annum 465 *num.* 8 : Ab Orientalibus partem bonorum Valentiniani obtinuerat Honoriæ nomine, quæ Honoricho ejus filio nupserat, atque hanc belli renovandi occasionem singulis annis usurpabat. Itaque simulatque ver appetiit, infesto exercitu Siciliam et Italiam invasit, et urbes quidem Italorum præsidiis firmatas non facile oppugnavit ; sed oppida militibus, qui resisterent, destituta circumveniens evertit et diripuit. *Procopius lib.* I *de bello Wandalico cap.* v, *Maurorum, inquit,* adeptus obsequia Gizericus a morte Valentiniani, in Siciliam atque Italiam quotannis vere novo se invehebat. Ibi urbibus partem missis in servitutem, partim solo æquatis, cum et omnia rapuisset ac regiones non modo pecuniis exhausisset, verum etiam incolis, in ditionem imperatoris Orientis irrupit. Illyricum, Peloponesi item et Græciæ partem maximam, necnon adjacentes insulas populatus, in Siciliam denuo atque Italiam exscensu facto, omnes in orbem oras incursans, agebat omnia ferebatque. *Hic et supra ubique secutus sum interpretationem Claudii Maltreti nostri, qui Procopii Opera Parisiis anno* 1662 *Græco Latine* B *edidit*

nec ulla suadet ratio, cur magis ab his, quam ab illis barbaris, urbem liberatam asseras.

42 *Ex Prisci Rhetoris et Procopii verbis eruitur, urbis Volaterranæ obsessionem æque Genserici quam Totilæ temporibus congruere, eamque* ***tam verisimiliter fieri potuisse sæculo*** v ***a Wan****dalis, quam* VI *a Gothis. Si primum verum sit, falsa est traditio a recentioribus passim omnibus recepta, quæ SS. Justum, Clementem et* Octavianum *socios facit S. Reguli, cujus adventus in Tusciam ad sæculum* v *referri non posse : si secundum, falsa est altera traditio, quæ dicit Volaterranæ urbis obsessores fuisse Wandalos. Fieri quidem potuit, ut Bliderannus barbarorum nomina primus confuderit, et Gothos male Wandalos vocarit, qui error dein in juniorum auctorum scripta transierit : sed non minus facile contingere potuit, ut inter socios S. Reguli ex* ***mera conjectura relati fuerint Justus, Clemens*** *et* Octavianus. *Hi Sancti natione Afri fuerunt ; ex patria in voluntarium exsilium discesserunt, regnantibus in Africa Wandalis ; in Tuscia reliquos vitæ annos traduxerunt. Cum hæc etiam S. Regulo conveniant, cumque varios suæ fugæ* C *comites habuerit, quorum nomina nec in ipsius nec in Cerbonii discipuli Actis exprimuntur, ut dictum est num.* 36 ; *hinc facile dicta conjectura capi potuit, quam litteris semel traditam recentiores crediderunt, suisque etiam scriptis pervulgarunt. Nihil hactenus allegavi, propter quod judicas, SS. Justum, Clementem et* Octavianum *verisimilius sub Genserico, quam sub Totila floruisse. Nunc aliqua subjicio, quæ me inclinant, ut Papebrochio, qui primum tenuit, potius assentiar.*

non quod antiquior fuerit traditio, eius oppugnatores fuisse Wandalos, qua cum potius standum sit,

43 ***Ferrarius et Orlendius laudati fatentur***, *tres Viros sanctos, postquam Populonium cum SS. Regulo, Cerbonio et Felice advecti essent, eum hisce non diu commoratos fuisse, sed statim Volaterras processisse. Idem passim admittunt, qui credunt illos S. Regulum ducem in exsilium fuisse secutos. Ferrarius omnes simul fugisse scribit ex persecutione Wandalica. Nos in hoc tomo pag.* 233 *probavimus, S. Regulum probabilius in Tusciam adventasse sub finem vitæ Trasamundi, qui Catholicos in Africa persecutus fuit usque ad mortem suam, quam obiit anno* 523. *Non dissentit a nobis Orlendius, ejusdem exsilium innectens anno* 520. *Sed si Justus, Clemens* et Octavianus *Populonium appulsi, statim hinc* D *Volaterras progressi fuerint, easque obsidione prius non solverint, quam Totilæ temporibus, consequens est, ut* 20 *circiter annis post Sanctorum in eamdem urbem adventum a Gothis oppugnata fuerit : anno enim* 7 *belli Gothici, Christi* 541, *Totilas regnare cœpit, qui ad proxime sequentem a Procopio Tusciæ oppida frustra tentasse narratur. Nunc ego quæro ab adversa parte, siquando traditiones, quarum altera alteram vetustate superat, inter se componi non possint, utra dicenda sit ex errore originem suam traxisse ? Certe antiquiori standum est, si cetera omnia sint paria, uti revera in casu sunt. At Volaterranum obsessores fuisse Wandalos, et Sanctos urbem ab illis incolumem servasse, non* ***longo tempore ab ipsorum in eamdem ingressu, traditio antiquior est, quam ea, quæ dicit urbis Sospitatores cum S. Regulo ex Africa fugisse :*** *ab hac igitur potius recedendum est, si defendi* ***non possit, nisi illi contradicatur ; sicuti faciunt,*** *qui Volaterras a Gothis obsessas fuisse aiunt, et a Sanctis liberatas, postquam eorum in urbem* ***adventus jam pluribus annis præteritus esset. Prior*** E *traditio litteris consignata est a Blideranno in Vita SS. Justi et Clementis : altera ab auctore anonymo et Blasio monacho, de quibus dubitare licet, an scripserint ante annum* 1300. *Quan*-***tumcumque exiguam fidem mereatur Blideran****nus, quia tamen antiquior est, major ipsi haberi debet, quam aliis duobus scriptoribus, de quorum ætate et hallucinationibus actum est* § II. *Sed neque ex illis opinio contraria roborari* ***potest, cum vetustiorem etiam traditionem refe****rant, quæ alteram evertit.*

Octavianum et socios sæc. v ante S. Regulum in Tusciam exsulasse statuimus

44 *Nunc tandem ita concludere licet : si SS. Justus, Clemens et* Octavianus *sæculo* VI *cum S. Regulo in exsilium venerint, Volaterras liberarunt vel a Wandalis, vel a Gothis oppugnatas : at nullo modo verisimile est, a Wandalis sæculo* VI *id fuisse factum, quemadmodum num* 38 *et seq. ostendimus ; et vetustiori tradi*-***tioni repugnat, Sanctos urbem a Gothis obsessam expugnationis periculo eripuisse, ut jamjam di****ctum est : Papebrochio igitur potius assentiendum est, qui SS Justum et Clementem,* Octaviani *socios, cum S. Regulo in Etruriam venisse ne*-***gat, illosque floruisse censet temporibus*** perse- F quentis in Africa Ecclesiam, et in Italia urbes vastantis Geinserici. *Volaterrarum obsidionem* ***apte referes ad tempus, quod medium fuit inter*** *annum* 455, *quo Valentinianus III imperator, et annum* 477, *quo Gensericus primus Wandalorum in Africa rex vita defunctus est : etenim ex Procopii et Prisci Rhetoris testimoniis, num* 41 *productis, constat, Wandalos sub dicto rege a morte Valentiniani III annuis irru*-***ptionibus varias Italiæ regiones affixisse. Sancti*** *nostri transitum ad vitam feliciorem supra notavimus ante sæculum* VI, *sub dubio tamen, tum quia ejus initium attingere potuit, tum quia certa non est traditio, quæ me induxit ad Papebrochii sententiam præ ceteris amplectendam. Nihil de Sancto ad nostram notitiam pervenit, de quo minor est dubitandi ratio, quam quod vitam solitariam in pace finiverit : nihilominus Julius Ambrosius Lucentius tom.* I *Italiæ sacræ col.* 1642 *non modo Confessorem nostrum, sed etiam ejus socios indubitanter martyres facit :* Justus, *inquit,* Clemens atque Octavianus Africani mirabili confessione Jesu nominis fidem sanguine Volaterris constabilierunt.

45 *Ughellus*

AUCTORE J. L.

Bluderannus, cui Papebrochius assentitur, Justum et Clementem laicos fuisse tradit.

A 45 Ughellus tomo I Italiæ sacræ col. * 332, et ex eo Theodericus Ruinart in Historia persecutionis Wandalicæ cap. XI num. 13 et alii scribunt, S. Justum episcopum Volaterranum in exercendo pastorali munere adjutum fuisse non modo a S. Clemente, sed etiam a S. Octaviano, quem tamen multi volunt in eremum se prius abdidisse, quam Justus post Volaterras obsidione liberatas episcopus eligeretur. Tantum abest, ut asseverari possit, Justum Sancti nostri opera usum fuisse in regimine ecclesiæ Volaterranæ, ut ne quidem certum sit, an ille ejusdem antistes fuerit. Certe cum vita eremitica, quam ab Augustino Florentino et multis aliis egisse dicitur, postquam jam ad Volaterranorum postulationem episcopus consecratus esset, non bene convenit sacer iste magistratus, in quo commissam sibi plebem pascere debuisset potius, quam sibi vivere. Imo sæpe laudatus Papebrochius ipsum et fratrem ejus Clementem verisimiliter nullo umquam sacro Ordine initiatos fuisse censet, quia eos laicos fuisse expresse dicitur a Bluderanno, illorum Vitam ita inchoante: Ad honorem sanctæ et B individuæ Trinitatis, loquendum est de duobus Viris, qui LAICALITER conversantes, pleni gratia Spiritus sancti, tamquam perfecti magistri, mirabiliter sanctorum Apostolorum vestigia sequentes, honestis moribus sacerdotes Domini imitantes etc. Bluderanni Actis, quibus vetustius de Justo et Clemente documentum nullum exsistit, contradicunt, quotquot fere posterioribus sæculis utrumque confessorem scriptis suis celebrarunt. Præter Papebrochium, inveni neminem, qui Blideranno fuerit assensus. Volaterrani, quos comperi jam a tribus sæculis S. Justi episcopatum, veluti rem indubiam, credidisse, sententiam Papebrochii merito improbare non possunt; quia pro ea antiquior stat traditio, quam ipsi pro sua adferre possint.

nihil vetat, quo minus nos de utroque et S. Octaviano idem credamus.

46 Raphaeli Volaterrano, Augustino Florentino, aliisque neotericis, qui S. Octavianum sacerdotem faciunt, etiam acquiescendum non est: quia ex instrumentis, quæ de Sancto nactus sum, sæculo XVI antiquioribus nullum est, quod ipsi sacrum illum Ordinem aperte adscribat: aperte, inquam; nam anonymi scriptoris verba num. 10 in fine ambigua sunt. Sed neque in Officio proprio C presbyter appellatur, licet hoc titulo donentur Justus et Clemens: nam in lectione III ad Matutinum dicitur: Comites S. Reguli fuere episcopi duo Felix et Cerbonius, presbyteri totidem pariterque fratres Justus et Clemens, quintus Octavianus. Verum, inquies, hic Sanctus ante suum in solitudinem secessum una cum Justo et Clemente Volaterris laboravit ad incolarum ab hæresi Ariana conversionem: satis id confirmatur testimonio S. Ugonis ejusdem urbis episcopi, qui in Ritibus suæ ecclesiæ ante annum 1174 conscriptis ad S. Octaviani festivitatem notat, eam cum Octava celebrandam esse, quia quasi apostolus . . . fuit in Vulterrana civitate. Sed hinc necessario non infertur, ut sacerdos fuerit: nam ab operibus apostolicis, modo et loco statui suo convenienter exercitis, etiam laicus non inepte quasi apostolus agnominatur. Dici potest, S. Ugonem non voluisse de Octaviano plus asserere, quam Bluderannus de Justo et Clemente; qui illos laicaliter conversantes . . . mirabiliter vestigia sanctorum Apostolorum sequentes, honestis moribus sacerdotes Domini imitantes, honorem Dei et salutem proximi magno zelo promovisse, sectamque Arianam oppugnasse scribit. Habuit Ecclesia sæculo V laicos non paucos tam fortes in confitenda, quam eruditos in vera religione contra varias hæreses propugnanda. Recenset eos Garnerius noster cap. I Præfationis generalis in Opera omnia Marii Mercatoris; qui Sancto nostro ejusque sociis coævus, et licet laicus, fidei Catholicæ adversus hæresim Cælestianam et Nestorianam fortissimus vindex fuit. Ex iis, quæ in utramque partem attuli, lector deducat, quodcumque placuerit. Mihi interim credere licet S. Octavianum non magis presbyterum fuisse, quam SS. Justum et Clementem; quos Papebrochius censuit laicaliter vixisse, cum ita testetur Bluderannus; qui licet exiguæ sit auctoritatis, quia tamen reliquos antiquitate superat, majorem his fidem meretur.

§ V. Venerationis initium et progressus, corporis translatio Volaterras et miracula ex variis: observationes in eorum narrationem, contra quos translatio sub medium sæc. IX facta probatur; ejus festum. E

S. Octaviani veneratio publica in loco emortuali, et corporis ab Andrea præsule

Certiora distinctioraque sunt pleraque, quæ de initio et progressu venerationis S. Octaviano exhibitæ, de translatione corporis e loco sepulturæ ad ecclesiam cathedralem Volaterranam, atque ejus miraculis memoriæ prodita sunt. Postquam Blasius monachus verbis supra num. 18 adductis sancti Eremitæ sepulturam, qua eum affecerant cives Volaterrani, qui intellecta ejus morte in solitudinem accurrerant, enarrasset; historiam suam ita prosequitur: Sed processu temporis super ipso corpore clare reinvento ecclesiam erexerunt Volaterrani, et devotione maxima visitare annis singulis die, quo ipsum F invenerant, inceperunt. Ad cujus corpus infirmi pergunt et ducuntur, et confestim omni fugata ægritudine ad propria revertuntur. Cum propter guerrarum * discrimina ecclesia illa combusta esset, Andreas episcopus civitatis illius considerans, quod illud sanctum corpus minus debite servabatur, de reductione ad civitatem cum populo decrevit, et demum, ut ordinaverat, adimplevit. Nam anno D. DCCCXX, tempore Lotharii et Lodovici imperatorum, advocatis convicinis episcopis, cum universo clero et populo ad locum accessit, et corpus, fossorio * prius sumpto, invenire curavit.

* i. e. bellorum

* i. e. ligone

inde Volaterras delati historia ex Blasio monacho.

48 Cum autem, juvantibus ipsum aliis, repertum fuisset, tanta odoris fragrantia de ipso manavit, quod sustinere nequibant. Propter quod Dominum laudantes ipsum sumpserunt, et ad civitatem deferre honore maximo curaverunt. Quod facere cum cœpissent, et ad locum, qui dicitur Podium, delatum foret; stante tempore pulcherrimo, tanta varietas obscuritatis, tonitrui et pluviæ fuit, quod, corpore deposito, nullus evadere credidit, et solum de sua salute quilibet per se cogitare curavit. Tunc episcopus ad se rediit,

AUCTORE J. L.

rediit, et assensu cleri et populi se facturum numerum clericorum sibi servientium in ecclesia, ad quam eum ferre volebant, devovit: et confestim ad statum pulcherrimum tempus rediit. Quo facto, gaudio magno corpus sumpserunt, et, ubi nunc est, locaverunt, et plenarie, quod devoverunt, servaverunt. *Observationes in ea, quæ jam ex Blasio monacho attuli, et mox ex Officio proprio transcribam, infra dabuntur a num.* 58.

et ex lectionibus

49 *Officium de* S. Octaviano, *a Leone X anno* 1519 *approbatum, ad Matutinum novem habet lectiones de Sancto proprias. De tribus prioribus vide dicta* § I *in fine. Sex reliquas, quæ agunt de Sancti vita solitaria, translatione corporis Volaterras, cultu et miraculis, Commentario hic inseram, quia fide digna sunt tum quoad rerum substantiam, tum quoad adjuncta; si ex hisce tamen pauca excipias, de quibus lector infra monebitur.* Lect. iv. Octavianus autem locum sibi delegit, citra fluvium Eram passibus mille, densa circumdatum silva, B tantumque caudicibus aut caudicariis * adiri consueta. Hic annis plurimis usque ad extremum vitæ finem in rerum omnium abstinentia duravit, tantum orationibus, vigiliis ac jejuniis vacans. Cellam sibi in ulmi cavo, quo vix totus tegebatur, constituit. Hic demum extinctus quarto Nonas Septembris, ac tumulatus est; ubi paulo post ejus fama sanctitatis adcolæ permoti, modicum ei templum constituere. Unde post annos fere trecentos in basilicam est Volaterranam translatus.

** hic sumitur pro iis, qui caudices vel stirpes arborum cædunt.*

Officii proprii:

50 Lect. v. Causam vero translationis Andream præsulem Volaterranum, utile in Domino vas, fuisse accepimus. Hic quum sanctissimi Viri corpus neglectum, templumque ab infidelibus iniquisque viris dirutum in solitudine sineque honore jacere conspiceret, cum clero populoque de illo in urbem transferendo egit. Omnis itaque sexus, ætasque cum ordine sacerdotali eo, ubi situs erat, processere; magnaque reverentia illum effossum deducere contendunt. Medio fere itinere, imbre plurimo ac ventis cum magna tempestate exorientibus, cælo insuper nubilo viam oculis eripiente, ulterius ferre sunt prohibiti: sed nec bubus admotis aut ullis C viribus de loco aliquamdiu amovere potuerunt. Prodigium hoc, omnibus visum, cunctos sane perterruit.

monumenta sacra, quæ in honorem Sancti, in ecclesia cathedrali deposita, ex voto

51 Lect. vi. Ipse quoque præsul, cæteris destitutus remediis, ingemens ad divinum confugit auxilium, Deoque vovit, ut, si Sancti corpus sequeretur ipsiusque digni adventu forent, collegium basilicæ conjunctum cum certo canonicorum numero in ipsius honorem Sancti et ejus nomine nuncupandum construeret: quod et voti compos postmodum absolvit; ejusque corpori aram in eadem basilica cum elogio, tempus indicante, dedicavit, anno scilicet secundo et vicesimo supra octingentesimum: quod sane Ludovico Caroli magni filio imperante * fuisse, palam est.

** adde factum*

vel ex liberalitate præsulem Andreæ erexit; quem eum etiam forsan, tum ultra Eram et construxit;

52 Lect. vii. Distichum etiam in interiore monumenti parte ponitur hujuscemodi:

Octavianus adest pugil Vulterræ beatus,
Quem tulit ex ulmo præsul clero sociatus.

Quod, quamquam illorum temporum stilum ostendit opicum alienasque syllabas, hujus confirmandæ historiæ causa citavi. Post hæc templum ejus, ut supra memoravi, destructum ea, qua nunc cernimus, forma restituit. Calvariæ item ipsius, ramique ulmei, quo olim tegebatur, reliquias argento inclusas ejusdem basilicæ D sanctuario condidit. Quæ palam factæ maximam hodie populo supplici vitæ securitatem, cunctisque adversis singulare præsidium præstant.

53 Lect. viii. Insuper ut tanti accepti beneficii dignæ Deo gratiæ agerentur, et ut translationis hujus dies seculis insequentibus innotesceret, idemne præsul an posteritas, incertum, constituit, ut, quoad possent et liceret, domorum singuli illius templum sexta Feria, quæ sanctam hebdomadam præcedit, supplices adirent. Scribuntur et in Gestis ipsius nonnulla memoranda prodigia: illud imprimis, quod sæpe visum atque observatum, ut in siccitatibus ad imbrem eliciendum ejus per urbem circumlatæ reliquiæ magnopere faciant. Deinde his, qui in animi angustia aut calamitate aliqua versantur, fide fretis ac supplicibus maximum subsidium præstant, mentisque pacem restituunt optatam.

quotannis die translationis illud invisendi consuetudo introducta Sancti beneficia.

54 Lect. ix. Fertur et quondam in atrio templi illius congestam ædificandi gratia materiam quemdam minime Deum verentem subripere voluisse, ac clam et hac jumenta onerata numquam de loco vel magnis adhibitis viribus E amovere potuisse; post longam vero contentionem frustra expertum omnia tandem loco pristino ablata restituisse. Sed et rursus huic simile quoddam evenit. E sepibus olim templum claudentibus quidam sublicas abstulerat; pauloque ultra procedens quasi divinitus repressus, iter nullo modo perficere valuit, ita ut ei redire, reddereque ablatum fuit necesse. Et hæc quidem de beato Octaviano scripta comperimus, cujus hodie natalem Volaterrana celebrat ecclesia: quemve patronum et rerum suarum adsertorem apud Deum semel recepit, ut ab imminentibus malis tuti ac læti in Domino vivere valeamus, ipsiusque fidei exemplo, spreta felicitate terrena ad eamdem, ut ille, gloriam pervenire mereamur, gratia imprimis ac benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui honor et imperium in secula seculorum.

fures adigit ad restitutionem rerum e loco sibi sacro ablatarum.

55 *Lectiones modo datas Augustinus Florentinus inseruit capitulo* xxv *historiæ ex variis instrumentis collectæ, quam* § III *examinavi. De Sancti tamen sepultura et veneratione publica, qua fideles ipsum prosecuti sunt, cum adhuc quiesceret in loco, ubi solitarie vixerat, aliqua commemorat a veritate non aliena, quæ in lectionibus non referuntur:* Comperta, *inquit*, F dormitione in Domino beati Octaviani, fideles populi ad eum (ut par erat) honorifice sepeliendum undique confluxere. Igitur composito et obvoluto sacro corpore, illud penes ulmum ipsam, quæ ejus habitatio fuerat pie ac religiose humavere; ibique Deo in ejus honorem templum erexerunt: ubi Dominus multa atque præclara miracula meritis beati Patris est operatus. Etenim omnes quolibet morbi genere correpti, sanitatem recipientes, ejus merita per omnem regionis locum prædicare non cessabant. Quocirca adeo numerosus undecumque populorum concursus ad ejus tumulum studiosissime accedere visus est, quorum alii collationes et donaria, alii vota Deo emissa solverent, ut sylva, quæ paulo ante invia prorsus et inaccessibilis fuerat, jamjam pervia atque instar tritæ semitæ facta sit. Exacto nec mediocri temporis intervallo, cum beati Viri corpus neglectum, templumque ab infidelibus dirutum in solitudine ac sine honore jaceret, Andreas præsul Volaterranus cum clero

Concursus ad ejus corpus nondum translatum. erga Sanctum irreverens punitur:

A ro populoque de illo in urbem transferendo egit etc. *Quæ sequuntur, ex lectionibus accepta sunt præter ea, quæ de irreverentia in Sanctum, morte punita, in fine ejusdem capituli narrat:* Novissimo belli tempore quidam miles argenteam effigiem, quæ sacri capitis reliquias continebat, e sacrario *basilicæ Volaterranæ* igni fundendam asportabat. Qui quidem dum Viro Dei, quem illa referebat, verbis ineptis non modicam irreverenter injuriam imponeret, protinus justo Dei judicio et gravi ulcere correptus est, et postridie eadem hora, qua facinus indignum patraverat, vitam magnis cruciatibus infelicissimus amisit. *Miraculum hoc, quod anno* 1530 *contigit, plenius describitur, num.* 5 *in Ms. Volaterrano, cujus pars post hunc Commentarium edetur.*

faber festum translationis colere contemnens,

56 *Morte etiam, eaque repentina, punitus fuit faber quidam, quod colere contempsisset translationis S. Octaviani festum, de quo vide num.* 64. *Rem ita narrat idem Augustinus capitulo* XLVII: Casus in urbe Volaterrarum circiter annum MDVIII maxime notandus accidit. Cum Silvester Fæus, inter cives suos non mediocris fortunæ ac dignitatis habitus, ædes suas in vico Burgi cuidam Baptistæ Novocomensi ædificandas locasset; hic, quamquam Silvester ab urbe aberat, ædificationem tamen ita urgebat, ut ad primarum fenestrarum anterioris partis fastigium ædificando jam pervenerat. Cumque divi Octaviani solennia, quæ in diem Veneris ante Palmarum Dominicam quotannis incidere consueverant, jam adessent, et a Petro Covacio Volaterrano cive, Christianæ religionis maxime studioso, qui illac forte transierat, moneretur, ut ab ædificatione cessaret, cum diceret, Heu magister Baptista, ecquid tute hodie mane agis? Quin potius divi Octaviani protectoris patronique nostri festa colere nobiscum studeas, quam illa ædificando violare. Cui Baptista, ut est illud agreste hominum genus irreligiosum ac lucri maxime cupidum; Quid mihi cum divo Octaviano? Silvestro potius, a quo mercedem accipio, deserviam.

e domo, quam ædificabat, in terram lapsus, statim exstinguitur.

57 Hæc verba vixdum protulerat, cum una tabularum, e quibus pontem construxerat, elocatur; atque ita præceps in terram statutus, diruptus, dilaceratus statim efflavit animam. Qui casus cum universæ civitati valde molestus fuit, tum Silvestro ipsi ad urbem reverso illiusmodi terrorem injecit, ut ædificationem altius erigi, quod ipsum cuivis hominum etiam nunc videre licet, nullo quidem pacto permiserit. Atque hujus rei locupletissimi testes, adhuc extant primarii cives, ac fere omnes octogenarii, ut Gabriel Ricobaldus, ut Michael Vintha, ut Mariotus Leonardus, ut alii permulti, qui se, cum ipsius Baptistæ funus efferretur, dictitant interfuisse. *Hæc ab Augustino anno* 1568 *in lucem edita, etiam Italice referuntur ab Æmilio Fei in Opere Mss., cujus memini num.* 19, *et e cujus fol.* 38 *verso intelligo, ipsum sæculo sequente sub pontificatu Pauli V scripsisse. Ad Augustini narrationem fol.* 40 *adjicit Æmilius, non prius quam suis temporibus ab equite Michaele Angelo Lottini ad fastigium perductam fuisse domum, quam ædificare cœperat impius ille Baptista, divinitus punitus, quod festum S. Octaviani diem laborando profanasset. Ut autem rei memoria renovaretur atque conservaretur, ad eam ædificii altitudinem, ad quam imperfectum erat relictum, a nominato equite Sancti effigiem positam fuisse ait, addita inscriptione memorabilem illum eventum exprimente. Alia adfert Æmilius miracula, a Sancto patrata; sed quæ vel ex Officio proprio jam data sunt, vel post hunc Commentarium dabuntur ex instrumento Volaterrano. Nunc aliquas in ea, quæ ex variis transcripsi, animadversiones subjicio.*

Situs loci, ubi Octavianus solitarie vixit, et primum coli cœpit:

58 *Sanctus Eremita eodem in loco, qui viventi virtutum palæstra obtigerat, sepultus fuit; ubi dein pii accolæ supra ejus tumulum ecclesiam exstruxere. Aliqui cum Officio proprio lect.* V *locum illum ponunt uno milliari citra, aliqui uno milliari trans Eram; Blasius monachus circa eumdem rivum in solitudine, Volaterris distante duobus circiter milliaribus: Ferrarius denique et alii locum ab urbe ad tria milliaria removent. Sed nullum in ejus situ determinando aberrare, facile intelligi potest, si eremus, quam* S. Octavianus *incoluit, attigerit dexteram Eræ ripam, quæ ab illius habitatione unum, duo vero milliaria abfuerit Volaterris, ad sinistram fluvii ripam jacentibus. Ideo autem alii cis, alii trans Eram locum, in quo Sanctus solitarie vixit, statuisse putandi sunt, quia hi a sinistra, illi a dextera rivi parte vel scripserunt vel scripsisse videri voluerunt.*

ecclesia supra ejus tumulum, ibidem, ut a Volaterrano creditur, condita est circa medium sæculi VII.

59 *In Officii proprii lectione* IV *et alibi lego, modicum templum in Sancti honorem ab accolis fuisse conditum paulo post ejus mortem: quod non satis convenit cum verbis Blasii monachi, qui* processu temporis super ipso corpore clare reinvento *ecclesiam constructam fuisse scribit; neque cum iis, quæ habet Raphael Volaterranus lib.* V *Comment. urbanorum folio* 51 *verso:* Procedente tempore Alcus vir potens in eâ civitate *Volaterrana* . . . gemina templa constituit: Maurus vero præsul Senensis alterum Justo dicavit; alterum Clementi . . Octavianus vero socius procul omni cura in eremo vixit urbi vicina: ubi ejus nunc cernitur templum eodem fere tempore constructum. *Ughellus tomo* III *Italiæ sacræ col.* 621 *Maurum istum Senensi ecclesiæ præfuisse scribit anno* 565*: sed fallitur; nam* Alcus, *vel ut Bluderannus et alii,* Alchis *nomen est Longobardicum. Itaque templa ab illo constructa consecrari non potuerunt anno* 565, *quo Longobardi necdum in Italiam irruperant. Neque verisimile est, illorum dedicationem factam fuisse ante gentis istius conversionem ad Catholicam fidem, indeque secutam ecclesiarum restaurationem; atque ideo Papebrochius tomo* I *Junii pag.* 440 *Mauri episcopatum differendum censet* usque ad tempora Gregorii Magni, aut etiam usque ad seculum VII. *Non dubito ego, quin Maurus, qui SS. Justo et Clementi templa Volaterris dedicavit, fuerit ille ipse Senarum episcopus, cujus nomen apud Labbeum tom.* VI *Conciliorum col.* 366 *subscribitur Concilio Lateranensi, quod a Martino I contra Monothelitas anno* 649 *celebratum fuit. Si* S. Octaviano *ecclesia in eremo ædificata fuerit* eodem fere tempore, *ut asserit Volaterranus, quo ejus socius Alcus duas Volaterris erexit, factum illud fuerit oportet haud ita diu ante vel post dictum annum* 649. *Idem Volaterranus ecclesiam, quæ ibidem suo tempore conspiciebatur, non distinguit ab antiquissima Alci temporibus erecta. Sed hæc jam destructa erat, cum Sancti corpus sub medium sæculi* IX, *ut num.* 63 *demonstrabitur, inde Volaterras transferretur ab Andrea ejusdem urbis episcopo; qui, facta translatione, ultra Eram in loco, ubi Sanctus primum quieverat, aliud templum ædificavit.*

60 *In*

Auctoris J. L. aliquot de Sancto notitiæ ex diplomatis Ludovici II et S. Henrici imperatorum.

60 *In variis antiquis instrumentis, quæ edi-dit Ludovicus Antonius Muratorius in Anti-quitatibus Italicis et Ughellus tomo* I *Italiæ sacræ, ubi de episcopis Volaterranis agit, San-ctus noster commemoratur. Duo tantum ex illis hic producam, quod observatu digna contineant; nimirum diplomata Ludovici II et S. Henrici imperatorum. Quod Ludovicus anno* 851 *dedit, exstat apud laudatum Ughellum col.* * 333. *Re-rum in eo contentarum summa est hæc : Lotha-rius imperator Ludovici pater, concesserat Petro episcopo, cui Andreas proxime successit, ut in ecclesiæ Volaterranæ utilitatem instituerentur* duo mercata, *id est, nundinæ,* in locis videlicet nuncupantibus sancti Sylvestri et sancti Octa-viani. *Ad Andreæ petitionem non modo confirmat Ludovicus concessionem, a Lothario patre fa-ctam; sed etiam instituit* alia duo mercata, .. unum videlicet in eadem Vulterrense civitate in domo ad festivitatem beatæ Dei Genitricis Ma-riæ, ubi beatus Octavianus in corpore requi-escit, quod evenit medio mense Augusto, et alius * in castro ejusdem sedis, quod dicitur Cam-poritæ. *Diploma S. Henrici, quo omnia jura et*

* aliud

B *privilegia ecclesiæ Volaterranæ confirmantur, da-tum est anno* 1015, *editumque a Muratorio tom.* V *Antiquitatum col.* 237. *In illo asseritur,* ***quadraginta tum temporis in cathedrali fuisse*** *canonicos, qui* in honore * priscis temporibus constituti fuerunt sanctæ Dei Genitricis Mariæ semperque Virginis, et sancti Octabiani, hac * Sanctorum aliorum commemorationem. *Paucis interjectis, urbis Volaterranæ templum princeps nominatur* ecclesia sanctæ Mariæ et sancti Octa-biani. *Paulo post memoratur* ecclesia sancti Octabiani in Collina. *Locum* S. Octaviani *dictum, de quo mentio fit in Ludovici diplomate, eum-dem esse suspicor cum illo, qui Volaterranis in-colis ultra Eram jacet tribus ab ipsa urbe mil-liaribus; ubi Andreas episcopus sancto Patrono, ossibus ejus inde translatis, novum templum con-struxit. An* ecclesia sancti Octabiani in Collina, *cujus meminit S. Henricus, ab illo diversa sit, mihi incompertum est. In diœcesi Volaterrana frustra quæsivi oppidum vel vicum* Collina *ap-pellatum. Cetera, quæ ex sancti imperatoris mo-numento decerpsi, confirmant id, quod auctor*

* honorem

* in

C *Officii lect.* VI, *Æmilius Fei fol.* 34 *et alii re-ferunt de novo canonicorum collegio, quod in* S. Octaviani *honorem Andreas episcopus erexerit, nomine ejusdem Sancti insigniverit, et antiquiori S. Mariæ canonicorum collegio conjunxerit, ita ut utrumque unum dumtaxat capitulum consti-tueret. Porro verba, quæ ex Ludovici diplomate supra attuli, me docent, Sancti ossa in templo principe, Virgini Deiparæ in cælum assumptæ sacro, jam tum deposita fuisse, cum Andreas anno* 851 *illud obtineret.*

Blasius, auctor Offi... et alii corporis translationem quæ... que post hinc

61 *In lectione* IV *dicitur Sancti corpus in ba-silicam Volaterranam translatum fuisse trecentis fere, uti ex antecedentibus colligo, ab ejus obitu annis. Ferrarii Catalogus Sanctorum Italiæ in annotatione, ad* II *Septembris S.* Octaviani *elo-gio subjecta, idem asserit : sed nos inter ejus mortem et translationem plurium annorum spa-tium medium constituimus : nam Sanctus veri-similius sæculo* V *sub Genserico floruit, uti para-grapho præcedente probatum est; nec corpus ejus citius Volaterras delatum fuit, quam paucis an-nis ante medium sæculi* IX, *ut mox ostendetur. Blasius monachus translationem ab Andrea epi-scopo factam esse ait* anno D. DCCCXX, tempore Lotharii et Lodovici *Pii* imperatorum. *Com-poni hoc potest cum eo, quod habet lectio* VI : Ejusque corpori *Andreas* aram in eadem basilica *Volaterrana* cum elogio, tempus indicante, de-dicavit, anno scilicet secundo et vicesimo supra octingentesimum : quod sane Ludovico Caroli Magni filio imperante * fuisse, palam est : *nam altaris erectio et dedicatio contingere potuit bien-nio post Sancti translationem.* D

* adde factum

In S. Octaviani honorem perfecit præsul Andreas, alienis omnia temporibus innectunt :

62 *Volaterrani in instrumento sæpe memorato, cujus partem mox edemus, fol.* 4 *ejus corpus in urbem suam illatum fuisse aiunt anno* 822 : *eodem autem folio verso :* Novum, *inquiunt,* canonicorum collegium, in divi Octaviani ho-norem institutum, ab episcopo Andrea antiquo sanctæ Mariæ capitulo additum fuit anno DCCCXXII die VIII Novembris a Ludovico Pio imperatore. *Folio* 5 *hæc leguntur :* Ipse præ-dictus episcopus in majori sanctæ Mariæ templo nobile * sarcophagum, in quo divi Octaviani ossa laterent, incidendum curavit. Insuper ec-clesiam dicti Sancti jam dirutam ultra flumen Eram ampliori forma restauravit. . . . Anno DCCCXXIX caput illius argenteo includitur vultu, E auro superinducto. *Ughellus tomo* I *Italiæ sacræ col.* * 333 *de Andrea episcopo ita scribit :* Flo-ruit anno DCCCXXXVIII. Hic sancti Octaviani corpus in Volaterranam basilicam transtulit, ubi etiam canonicos S. Octaviani instituit. *Multos alios hic recensere possem, qui hallucinantur circa tempus, quo Andreas vel episcopatum ge-rere cœpit, vel S.* Octaviani *corpus Volaterras transtulit. Numerus sequens docebit, quomodo eorum errores chronologici sint corrigendi.*

* nobilem

contra illos ostenditur, Andream sacra ossa Volaterras detulisse sub medium sæc. IX

63 *Anno* 826 *Volaterrarum antistes erat Pe-trus : subscripsit enim synodo Romanæ sub Eu-genio II tunc celebratæ. Ejus memoria quoque exstat in instrumento anni* 833, *quod producit Muratorius tom.* V *Antiquitatum col.* 923. *Vi-vebat adhuc anno* 844, *quo Ludovicus, Lo-tharii filius, rex Longobardorum a Sergio II coronatus fuit : nam inter præsules, qui isti solemnitati Romæ interfuerunt, ab Anastasio Bi-bliothecario nominatur* Petrus episcopus ecclesiæ Vollaterrensis. *Sed neque ex catalogis antistitum ejusdem ecclesiæ, neque aliunde innotescit, ante Petrum Volaterris episcopum nomine Andream sedisse : dicendum igitur est, Andream, qui ossa* S. Octaviani *transtulit, fuisse successorem Pe-tri. Hic paulo post Ludovicum regem anno* 844 *coronatum obiit : nam Scipio Ammiratus junior in Additamentis ad Seriem episcoporum Vola-terranorum, ab ejusdem nominis seniore colle-ctam, profert diploma quoddam Lotharii impe-ratoris in favorem Andreæ episcopi Volaterrani ejusque ecclesiæ anno* 845 *concessum. Jam au-tem quoniam constat ex supra memorato Ludo-vici privilegio, quod Sancti corpus in basilica Volaterrana anno* 851 *jam depositum esset, re-linquitur, ut ejus translatio nec prius contigerit quam anno* 844, *nec serius quam* 851. F

die Veneris, ut creditur, ante Dom. Palmarum, qui sæc. XVI et XVII ... cultu ... dus erat

64 *Ferrarius citatus translationem celebratam fuisse ait* XVII *Julii : quod unde acceperit, ignoro. Ex auctore Officii lect.* VIII, *cui alii omnes consentiunt, discimus, Andream Sancti lipsana ad cathedralem suam transtulisse* sexta feria, quæ sanctam hebdomadam præcedit, *eodemque sub præsule vel ejus successoribus introductam fuisse consuetudinem, ut e qualibet urbis domo aliquis, qui commode posset, singulis annis Sancti Patroni templum ultra Eram situm inviseret eadem illa feria sexta, qua Volaterrani sacro*

thesauro

A *thesauro ditati fuerunt. Æmilius Fei, sæculi præcedentis scriptor, fol. 34 testatur, piam illam consuetudinem suis adhuc temporibus viguisse. Supra num. 56 et 57 retuli historiam infelicis istius fabri, qui anno* 1508 *ob domus ædificationem non intermissam* die Veneris ante Dominicam Palmarum *subita morte Volaterris exstinctus fuit. Inter ea, quæ num.* 15 *ex instrumento Volaterrano mox transcribentur, alterius fabri fit mentio, qui anno* 1640 *eodem die a laboribus non abstinens similes pœnas dedit. Unde intelligitur memoriam translationis* S. Octaviani *sæculo* XVI *et* XVII *celebratam fuisse ea festivitate, quæ fideles ad cessationem ab operibus servilibus obligarit. Secunda Septembris Sancti cultui consecrata est, quia hæc ejus natalis fuisse creditur.*

RELATIO RECOGNITIONIS

Reliquiarum S. Octaviani, in cathedrali Volaterrana servatarum, notitiæ de Sancti cultu et miracula;

B

EXCERPTA

a

Ex instrumento authentico a, *Volaterris ad P. Bollandum transmisso, quod inter musei nostri manuscripta servatur notatum* ✠ *Ms.* 164.

Caput S. Octaviani, in Cathedrali honorifice asservatum, lustratur XII *Dec* 1647 : *b*

Die vero *b* XII Decembris MDCXLVII, præsente suprascripto domino provicario, ac D. Ludovico de Minuccis, D. Horatio de Maffæis, et me notario infrascripto et aliis in majoris ecclesiæ sacrario, cum una afforent, convenientes, oraverunt D. Bonamicum de Bonamicis,
C ejusdem ecclesiæ Vulterranæ archipresbyterum, ac D. Bartholomæum Bibonium canonicum, necnon D. Alexandrum de Feis militum ducem, ac D. Julium de Maffæis, omnes Vulterræ patricios, et ad præsens electi sacrarii conservatores; ut insigniores reliquias, quæ sub eorum custodia servabantur, agnoscendas et describendas ostenderent. Ideo pii admodum prædicti conservatores, tam religiosæ annuentes petitioni, presbyterum Paulum de Cortinovis, alterum e sacristis, reliquiarum tabernaculum aperire jusserunt. Est autem tabernaculum medio in sacrario instar altaris positum, asseribus confectum nuceis, simulacris affabre incisum auratis, feris repagulatum duabus, quæ duabus discordibus tamen clavibus recluduntur; quarum altera apud D. Bartholomæum uti conservatorem ecclesiasticum, altera apud D. Alexandrum uti conservatorem laicum asservantur. Quo iisdem omnibus conservatoribus præsentibus adaperto, cum sacrista sericeum coccinei coloris velarium demisisset, caput S. Victoris martyris argento inclusum exposuit *c* .. Postea presbyter Michael Leonius, e sacristis alter, unam S. Octaviani argenteam e sacro abaco extulit imaginem *d* ...

EX MS. VOLATERRANO.

c d

reperiuntur ejus ossa e juncturis suis dimota.

2 Præsentibus igitur omnibus, sacra ex capite argenteo educta sunt ossa, candido involuta serico, quæ omnia totius capitis sancti Patroni ossa perspeximus esse clarissime; non esset licet, ut olim, integrum caput; cum ossium juncturæ sibi invicem non adhærerent, propter militum ultimis in bellis insolentiam dimota et elocata. Anno etenim MCDLXXII, quo Vulterrani, civili discordia ex infaustis aluminis fodinis tunc primum repertis laborantes, reipublicæ Florentinæ arma in semet ipsos concitaverunt, quæ sub comitis Frederici Montis-Feltri, Urbini domini, auspicio et ductu urbem nostram obsessum et expugnatum venit. Ut vero tam pretiosus divi Octaviani thesaurus servaretur illæsus et incolumis, venerabile Senis caput simul cum mitris a Calixto II donatis multaque insigni supellectile in canonicorum sepulcro, in cathedrali posito, conditum est.

E

Sacrilego, qui vas sacrum cum Christi corpore rapuerat, cæcitate punito,

3 Cum vero multi civitatis Primores ad Florentinorum castra ab urbe defecissent, et adversæ partis cives ipsi quoque dissidentes persistissent in civitate, copias, honorem et vitam paciscentes, seque et urbem ipsam in victoris potestatem tradiderunt: milites autem et a Vulterranis stipendio acciti, et a Florentino victore intra mœnia immissi, rupto fœdere, domos et sua templa prædabundi populantur. Quorum nonnulli in majorem irrumpentes ecclesiam, et portis, quæ * ad reprimendum eorum impetum occlusæ erant, effractis, cum nihil pretiosi in sacrario reperissent; unus ex illis tabernaculum, quo Christi Corpus asservatur, immani ausu, cæcaque impulsus cupidine petiit: quod manu sacrilega custodiam ablaturus effregit. Deus vero sui numinis vindex, ne miles a tanto scelere impunitus abiret, extemplo ipsius ecclesiæ fores prædantium violentia disjectæ, mirando prodigio ut per se ipsæ denuo clauderentur, effecit: scelestus autem utroque lumine captus est, qui attonito et stupenti similis, huc illuc discurrens vehebatur.

F

socii caput Sancti ablatum restituunt: illo sacram Hostiam in murum abjiciente, terra movetur:

4 Quo viso, comites, qui eodem momento e tumulo adaperto divi Octaviani caput eduxerunt, timore perculsi, in idem bustum argenteum vultum rejecerunt, monentes eum, ut sacrum vas, in quo Panis erat angelicus, in tabernaculum reportaret. At sacrilegus nihilo melior factus, furore insanus, rabieque infræna provectus, audaci conatu vas in templi muros injecit, qui contritus * in frusta concidit: Hostia vero, quamvis elisa, integra et intacta permansit; cum repente urbs tota ingenti terræ quatitur motu: quo factum est, ut tanto citius resideret militum furor: de quo mentionem faciunt Baldus Baldi, Florentinarum historiarum illius temporis scriptor, lib. IV, et Petrus Franciscus Roffia, Vulterrani communis * tunc cancellarius, in ejusdem belli descriptione *e*.

* quod contritum

* communitatis

e

blasphemus verbis S. Octaviano illudens fœdo ulcere percutitur e quo paulo post misere moritur.

5 Majorem sacra effigies passa est jacturam anno MDXXX, quando usque ad dictum tempus calvaria venerabilis, auctore Jovio lib. XXVIII Historiarum, populo ad osculandum præbebatur. Cum vero Franciscus Ferruccius Vulterram *f* denuo in Florentinorum potestatem redegisset, cumque non solum argentea altarium frontalia, abacos, calices et sacrarii candelabra in cathedrali liquefacienda curasset, ipsorum * quoque divi Octaviani caput et imaginem in publico foro licitantium

f

* Ipsum

EX MS. VOLATERRANO.

* exposuit

licitantium avaritiæ venalia exposuisset * : quod in tantum Sancti contemptum effectum est, ut sacrum caput atque calvariam tunc temporis confracta fuisse, manifesto pateat ex dictis Pauli Jovii Historiis *g*. Tantum vero sceleris, ultore Deo, fuit juxta superni Numinis severitatem punitum. Leonardus etenim Thebaldus, Bartoli *h* pro Florentino exercitu commissarii nepos, qui paulo ante in evertendis Vulterræ domibus grassatus, odium et iram in rapinas et cædes effuderat; longam canamque sancti Senis barbam arripuit lætabundus eludens: Quantam, ó barbate senex, tua ex imagine mihi pecuniam conflavero! At repente in illius corpore anthrax *i*, ceu pestiferum ulcus, intumuit, ut, cum atroci pœna ac fœtore intolerabili dexterum latus infecisset, unius diei noctisque spatio misere vitam finierit. Id omne in illorum temporum Diariis liquido apparet, atque etiam in Vita SS. Justi et Clementis a D. Augustino Fortunio *k* conscripta cap. XXV, et a Frosino Lapino transumpta, et anno MDLXVIII Florentiæ in lucem edita pag. LXX.

B

Recolitur ejus natalis II Sept. olim cum Octava, translatio feria 6 ante Dom. Palmarum.

6 Solemne hujus Sancti festum quarto Nonas Septembris, cum in terris moriens in cælo nascitur, summa devotione a Vulterranis celebratur. Caput ipsius votiva per urbem lustratione defertur, clero, magistratibus, et universo populo prosequente: antiquioribus immo seculis hujus festa dies cum Octava colebatur a clericis, ut sanctus Ugo in Vulterranæ ecclesiæ Ritibus *l* ab eo conscriptis anno salutis nostræ MCLXI testatur, dicens: « Notandum, quod pro » reverentia tanti Confessoris a prima die usque » ad octavam novem Lectiones facit pro eo » Vulterrana ecclesia, in qua cum corpore re- » quiescit; et facit ad missam GLORIA IN » EXCELSIS DEO, et CREDO IN DEUM; et hoc » quia quasi apostolus et defensor fuit in Vul- » terrana civitate ». Ipsius quoque Sancti translatio die Veneris ante Palmarum Dominicam celebratur: quo die ad visendum hujus Divi templum trans flumen Eram ingens populi confluit multitudo *m*.

Patroni sui opem Volaterrani in variis necessitatibus sunt experti.

7 Vetustissimo est observatum more, ac re ipsa compertum est, Vulterranum populum, dum sacrum caput per publica viarum circumferretur, opportuno tempore fœcundum imbrem vel aeris serenitatem a Deo Octaviani precibus obtinuisse: immo siquis animi angustiis premeretur, ad Sancti confugiens auxilium cordis mœrorem pacatus discutiebat. Magistra hujus veritatis in nona hujus Sancti Officii lectione est Vulterrana ecclesia, et in ejusdem Vita, e Latino in vernaculam conversa linguam, Frosinus cap. XXV in libro Florentiæ impresso anno MDLXVIII pag. LXIX: et Razzius in Sanctorum Hetruscorum Vita addit pag. XXVII *, hæc beneficia nobis a Deo per Octaviani merita pervenire. Cujus imaginem occlusam, stanno liquenti extra fusam per rimulas *, sigillis obsignatam, in proprium sacrista locum reverenter detulit.

C

* CXXVII

* id est rimulis exterius infuso

Inspicitur pars ulmi, in qua vixit, et bacilli, quo usus fuit.

8 Inde ulmi partem, in quo usque ad obitum delituit, conspicimus, et ubi testante Lipomano lib. III de Sanctorum Vita, trium angelorum et ipsius cælorum Regis dignus fuit intuitu *n*. In arca ex ebore deaurata bacilli fragmentum, cui Senex divus innitebatur, osseo manubrio instar suffulcri anulis plumbeis notavimus. De ossibus omnibus Vulterrana ecclesia in VII ejus Officii lectione, Razzius ut supra pag. CXXVI, D. Augustinus cap. XXV de SS. Justi et Clementis Vita apertissimam mentionem faciunt. D
Idque totum diligenter fideliterque de prædictorum DD. mandato desumpsi et notavi. Quæ arcula postea in sacro promptuario restituta fuit *o*...

Volaterras jam jam ab hoste occupandas SS. Justus, Clemens et Octavianus propugnare visi.

9 Capita postea pectore tenus SS. Justi et Clementis, argento affabre incisa, videnda proponuntur *p*.... Anno MDXXX, ut Jovius et Ammiratus *q* scriptum reliquerunt, cum Vasti marchio, feroci nisu Vulterram adortus, per Sancti angeli portam in civitatem irrumpere contendisset, et Maramaldus impetum in eam fecisset ad divi Lini monasterium, ibique tormentis bellicis muros dejecisset, ita ut defensoribus retrocedentibus locus nudaretur; et Franciscus Ferruccius, equitum peditumque præfectus, saucius atque perterritus se recepisset in arcem: tunc divi Lini moniales, furentis præda victoris mox futuræ, ad sanctorum Justi et Clementis ac Octaviani patronorum auxilium confugerunt: qui repente cum angelorum cohorte virginibus precantibus affuere: et hostibus adempta victoria et audacia militum repressa, virgines sibi metuentes cœperunt certam sperare salutem. E
Hostes retusi a mœnibus coguntur recedere; murorum ruina Sanctorum virtute defenditur, donec Joannes Broccardus, Vulterræ patricius, multis cum civibus primoribus superveniens, muros dirutos reparavit. Unde non solum moniales sanctos Patronos, ingenti cum aulæ cælestis exercitu pugnantes, et pro se stantes vidisse asseruerunt; sed ipsi quoque milites, e muro profligati et timore correpti, testati fuere. Præcipue vero Amicus Arsula, militum dux, cum in civitatem ad mœnia ab hostibus tuenda cum Ferruccio reversus esset, vehementer admiratus, confirmavit, se infinitum incognitorum pugnantium numerum pro urbis incolumitate propriis oculis conspexisse, inter quos tres præcipue Chiliarchos, virtute formidabiles, ætatis canicie reverendos, quos prædictos Sanctos fuisse, qui subito ad tollendum miserum civitatis casum de cælo confluxerint, a nemine dubitatum fuit *r*...

Urbs Sancti meritis peste liberata, ejus sacellum et arcam an. 1522 insigni ornavit arca.

10 Inde ad divi Octaviani capellam devenimus. Hæc ad majoris altaris lævam posita est in cathedrali, in qua super altari marmoreo nobilis et ingens e candenti marmore assurgit urna, ab illustri mirabilis artis sculptore incisa, publico sumptu anno MDXXII erecta. In ea hoc elogium magnificis elementis exaratum cernitur. F

DIVO OCTAVIANO.

POPULUS VOLATERRANUS ILLIUS MERITIS
PESTILENTIA LIBERATUS EX VOTO
REFECIT.

et in basi:

ANNO SALUTIS MDXXII SEXTO CALEN.
MARTIAS.

cui inclusum sacrum corpus an. 1647 non visitatur,

11 Quoniam vero in ipsa D. Octaviani corpus quiescit, qui uti apostolus et defensor a Vulterrana dicitur ecclesia, ob reverentiam prædicti domini provicarius et deputati idem sepulchrum non aperiendum existimaverunt; et eo magis, quoniam anno MDCXXXI, cum tota civitas gravi pestilentia vexaretur, reclusum fuerat, ibique multi aderant, qui fuerunt testes de visu, quando eædem reliquiæ ex eodem sarcophago fuerunt eductæ et in eodem reconditæ. Qui testes infrascriptam fidem et attestationem in

A in scriptis fecerunt; quæ a me notario et testibus infrascriptis, ab eisdem infra nominatis propriis manibus subscribi et confirmari visa est.

quæ, ut scripto plerique faciunt 4 testes, qui adfuerant, recognitum erat an. 1631:

12 Die XXIX Decembris MDCXLVII. Fidem facimus et attestamur nos omnes infrascripti, qualiter sub anno Domini MDCXXXI, die vero XVI Augusti, inter primam et secundam horam noctis, cum civitas Vulterrana pestilenti lue laboraret, publico cleri et universitatis decreto provisum fuit, recurrendum ad preces divi Octaviani confessoris, hujus civitatis protectoris; et annuente et præsente illustrissimo ac reverendissimo Bernardo Inghiramio antistite, reverendissimis dominis Lepido de Gabriellis Massetano tunc vicario generali, Francisco Broccardio canonico, Francisco Incontrio canonico a reverendissimo capitulo deputatis, illustrissimis DD. Benedicto Falconcinio præposito, equite Carolo Bava, Inghiramo Inghiramio, Joanne Tanio quatuor ex illustrissimis DD. Prioribus, D. equite Paulo Incontrio, Domino equite Francisco Falconcinio, equite Lino de Liscis, equite Cammillo de Leoneribus, et quamplurimis aliis B accessum fuit ad sarcophagum, ubi asservatur corpus dicti divi Octaviani; et piis ad Deum precibus effusis, ex præcepto prædicti illustrissimi antistitis lapide a cæmentariis sublato, in cassula * nucea apparuerunt sanctissima ossa majoris partis corporis dicti Sancti (nam caput in theca argentea custoditur:) et intus erat membrana, et etiam in laminis plumbeis memoria recognitionis corporis prædicti, factæ a reverendissimo olim D. Luca Joanninio episcopo Anagnino, patritio Vulterrano anno MDXXII, simili pestilentiæ occasione, et postea in dicto sepulcro repositi.

* capsula

quando per urbem gravi pestilentia vexatam circumlatum, et in area repositum fuit.

13 Quod corpus solemni pompa die secunda Septembris MDCXXXI per civitatem processionaliter delatum, et ipsa die hora prima noctis in eodem sarcophago diligentissime clausum fuit, et memoria hujus actus apposita est, præsente dicto D. illustrissimo ac reverendissimo antistite et aliis quamplurimis. In quorum fidem hæc aliena manu scripta, nostra propria manu subscripsimus.

Franciscus Broccardius canonicus cathedralis ecclesiæ in verbo veritatis attestor adfuisse dictæ C functioni, nomine quo supra.

Franciscus Falconcinius fui præsens, et attestor omne quod supra, et in fidem manu propria [subscripsi.]

Cammillus Leonerius fui præsens, et attestor omne quod supra, et in fidem manu propria [subscripsi.]

Inghiramus Inghiramius fui præsens, et attestor omne quod supra; et in fidem [manu propria subscripsi] *s*.

s

Quæ attestatio veritatis præsentibus testibus et me notario infrascripto, in forma rogato, a prædictis fuit recognita jurejurando, a sacerdotibus tacto pectore, ab equitibus tacta cruce, ab aliis in tactu Scripturarum.

quam usque ad an. 1647 apertam non fuisse testantur, qui eam viderant [illegible]

14 Postea vero a prædicto D. equite Francisco Falconcinio, domino equite Camillo Leonerio, et D. Inghiramo Inghiramio agnitæ et diligenter perspectæ sunt ejusdem depositi juncturæ; mihique notario infrascripto juramento confirmarunt, durare et eodem modo permanere, quo die II Septembris MDCXXXI, vergente vespere, conglutinatæ ac compaginatæ fuerunt, neque idem bustum exinde amplius fuisse adapertum; quod ipsi concordes confirmare possunt: cum ipsi eadem die adfuerint, quando divi Octaviani reliquiæ in eodem tumulo denuo fuerunt compositæ, et in cassa * ex nuce confecta, crystallis translucidata, clavi unica obserata, quæ in eadem urna servatur, superducto marmoris operculo, conditæ fuerunt: quæ ut gesta sunt, affirmarunt iidem clarissime apparere, et constare ex instrumento Michaelis de Tanis eadem die rogato; qua die quoque eadem depositi urna a Simone et Joanne Baptista Fortini lapicidis modo, quo nunc cernitur, coagmentata fuit, et prioribus inserta juncturis.

EX MS. VOLATERRANO

* capsa

Sancti miracula ab aliis descripta.

15 Plurima sunt, quæ Deus hujus Sancti intercessione operatus est miracula; quorum multa in sanctorum Justi et Clementis Vita a domino Augustino Fortunio descripta cap. XXV leguntur; præsertim contra sacrilegos et sui templi prædatores: et in cap. XLVII miraculum de cæmentario, qui translationis ejus festum colere contempsit *t*: sicuti eumdem miraculi eventum magister Petrus faber murarius anno MDCXL die ejusdem Sancti festivo in Fugnani villa expertus est. Captivi etiam plurimi e Turcarum manibus divinitus Octaviani intercessione leguntur liberati, quorum cathenæ ad Sancti sepulcrum visebantur. E

t

ANNOTATA.

a *Bollandus tomo* I *Februarii pag.* 330 *jure meritissimo commendavit singulare Volaterranorum studium in colligendis ad nostram instructionem notitiis, Sanctorum suorum Acta, cultum, miracula et reliquias spectantibus. Quod de hisce confectum et ad Bollandum missum in musæo nostro instrumentum servamus, authenticum est; firmatur enim Francisci Centii, notarii publici, subscriptione, qui et in margine notariatus sui signum apposuit; fidem ei faciunt* Priores populi Volaterrarum *per suum cancellarium Thomam Francisci de Brozziis die* XIII *Maii anno* 1648, *qui attestationi, propria manu scriptæ, civitatis Volaterranæ sigillum in cera viridi appressit. Ad clariorem notitiam vocis* Priores, *quæ infra num.* 12 *etiam occurret, Antonii Hyvani verba subjicio ex Commentariolo de Bello Volaterrano apud Muratorium tom.* XXIII *Scriptorum Italiæ col.* 6: Forum publicum *Volaterrarum* hæc præcipue continet; ædem cathedralem beatissimæ Virgini dedicatam, palatium dominorum Priorum, in quo ipsi magnifice satis resident, et quorum ductu consilia publica celebrantur *etc. Et col.* 9: *Volaterrani* summum magistratum octo virorum, qui Priores populi appellabantur, in palatio publico non sine assidua dignitate retinebant, quorum ductu respublica gerebatur. F

b *Tomo* I *Junii pag.* 447 *instrumenti editum est initium, cujus hæc est synopsis: Cum ad Volaterranos fama Operis a Bollando inchoati pervenisset, Sanctorum suorum memorias colligere et reliquias recognoscere, ipsique collectionis et recognitionis Acta transmittere decernunt. Totius cleri nomine* XVIII *Decembris anno* 1646 *ad illud delecti fuere duo ecclesiæ cathedralis canonici Franciscus Broccardus et Alexander Riccobaldus Bava J. U. D. et Prior S. Michaelis; nomine vero populi* XII *Junii anno* 1647 *Raphael Maffæus J. U. D. et Curtius Inghiramius. Nicolaus Sacchettus episcopus Volaterranus ab iisdem rogatus, ut tam pio operi præsideret, suo in spiritualibus provicario generali Frederico Ghetto*

EX MS. VOLATERRANO.

Ghetto commisit, ut ordinaria auctoritate illi assisteret. Dein notarius, Acta faciendæ recognitionis litteris excepturus, adscitus est Franciscus Contius : quo peracto, insigniorum reliquiarum, in cathedralis sacrario servatarum, facta est visitatio, quam nominatus notarius ita referre incipit : Die vero XII Decembris MDCXLVII *etc.*

c *Quæ de S. Victore M. Volaterrani annotanda et nos docenda censuerunt, examinata sunt ad* VIII *Maii tomo* II *et* VII *in Appendice.*

d *Post hæc verba* S. Octaviani *vita in instrumento paucis perstringitur : dein agitur de corporis ejus translatione in ecclesiam cathedralem, in cujus favorem varia ab imperatoribus aliisque principibus concessa diplomata recensentur. Antiquissimum quod adfertur, a Carolo Magno imperatore anno* 801 *datum fuit ; cujus etiam compendium exhibetur. Cum in eo fiat mentio canonicorum sanctissimæ Virginis Mariæ, cui in cælos assumptæ templum cathedrale dedicatum est, hinc infertur, canonicos in honorem* S. Octaviani *post hujus translationem ab episcopo Andrea institutos, non esse omnium antiquissimos; sed vetustiori Deiparæ Virginis ab eodem* B *Andrea unitos fuisse. Porro de Sancti vita et translationis historia nihil in instrumento legitur, quod in Commentario prævio a me relatum et discussum non fuerit.*

e *Duo scriptores hic nominati ignoti mihi sunt : sed alter ad manum est auctor synchronus, qui bellum et calamitates, a Florentinis urbi Volaterranæ anno* 1472 *illata, ex professo descripsit, nimirum Antonius Hyvanus, qui apud Muratorium, in annotatis ad litteram* a *laudatum, col.* 19 *et* 20 *scribit de horrendo illo sacrilegio et subsecuto terræ motu : sed illud in templo S. Francisci patratum fuisse ait : in quo non concordat cum instrumento Volaterrano, quod exsecrandum istud facinus in cathedrali commissum fuisse dicit :* Dum hæc agerentur, *inquit Hyvanus,* et impietate militum etiam templa spoliarentur, terræ motus urbem et castra concussit. Fama est, quod ante terræ motus initium tiro quidam ex templo divi Francisci sacram Eucharistiam, in parvo tabernaculo servatam, impudenter abstulerat, et exire templum nequiens, velut luce privatus, tabernaculum et alia, quæ C rapuerat, iracundus contumeliose projecit. Sunt pie credenda, quæ ad religionem pertinent. At si naturam sequimur, paucos ante dies assiduis imbribus madefacta Volaterrana regio, et mons ille cavernosus, in quo urbs ædificata est, terræ motum edere potuerunt. *Moratorius in Præfatione ad Hyvani Opusculum notat,* satis elucere, illud cura Florentinorum compositum fuisse, aut spargeretur per Italiam, atque ita sinistræ famæ invalescenti de eorumdem tyrannide occurreretur. Certe auctor, quanta potest arte, in cives Volaterranos culpam conjicit calamitatis, et acta quæque Florentinorum emollit. *Ne scriptor parum fidelis audiret, negare vel tacitus præterire ausus non est, quod constans fama de sacrilego illo milite haud dubie jam late pervulgarat : illius tamen impietatem oblique quodammodo extenuare conatur, dum insinuat, pro divinæ iræ atque indignationis indicio non necessario accipiendum esse, quod terra statim ab admisso scelere tremuerit, cum causa naturalis producere tunc potuerit istum effectum, Deo ad hunc modo singulari non concurrente.*

f *Defecerant Volaterrani a Florentinis pro reipublicæ suæ libertate tuenda bellantibus contra Clementem VII et Carolum V, fœdere junctos, quo sancitum erat, ut Margarita Austriaca nuptui daretur Alexandro Medices, atque hic Etruriæ principatum obtineret. Causam defectionis Volaterranorum dat Paulus Jovius lib.* XXVIII *Historiarum Basileæ editarum pag.* 148. *Vere anni* 1530, *cum Florentia a pontificio et cæsareo exercitu obsidione premebatur, Franciscus Ferruccius militum Florentinorum dux Volaterras vi expugnavit, et non minus crudeliter erga cives, quam impie erga res sacras victoria abusus fuit. Lege omnia fuse describentem Jovium pag.* 149 *et seqq.* D

g *Ad confirmanda atque illustranda ea, quæ instrumentum Volaterranum de* S. Octaviani *capite et Ferruccii impietate hactenus num.* 4 *retulit, ipsa laudati Jovii verba subjungo.* [Cum] Ferruccius non insulsa ratione reipub. urbem quoquomodo incolumem servare, quam avaritiæ militum, urbium excidiis vel parvo suo lucro gaudentium objicere mallet, alio ad parandam pecuniam ita vertebatur, ut sacrilega manu donaria antiquitus dicata templis, et religiose E usque in eam diem custodita non cunctanter auferret . . . Quod vero summo religionis contemptu factum videri poterat, cælata argento altarium frontalia atque abacos cum candelabris atque calicibus conflari jussit. Postremo divorum urbis tutelarium, Octaviani scilicet atque Victoris argentea simulacra, quibus vera capita ipsorum Martyrum (S. Octaviano *non convenit hic titulus*) includebantur, ad hastam venalia in foro proposuit, ingenti cum luctu civium, muliercularumque præsertim crebris ejulatibus, quæ pietatis causa conceptis votis eminentem aperto paululum vertice sanctissimæ reliquiæ calvam exosculari consueverant. Hac in re ipso duce prudentior et religiosior in universum miles est inventus. Nam quum a Volaterranis omni pecunia exspoliatis capita redimi non possent, ne conflarentur, ipsi milites tacti religione pecuniam in pretium contulerunt ferme serius, quod eorum jam alterum simulacrum aurea barba pretiosius et magnitudine augustius (*S. Victoris scilicet, uti testatur instrumentum Volaterranum*), *de Sancto illo agens*) ad quæstoris officinam delatum, propereque conflatum F fuerat.

h *Ferruccio civibus Volaterranis infestior fuit Bartholus Tedaldus. Quid hic in eorum perniciem egerit distinctius ex Jovio citato cognosces pag.* 148, 150 *et* 151. *De Leonardo Tedaldo illius nepote, qui hic Thebaldus cognominatur, nihil profert.*

i Ἄνθραξ, *id est carbo, dicitur* ulcus, *inquit Gorræus in Lexico medico,* crustosum a sanguine in atram bilem converso et infervescente excitatum. *Latini carbunculum vocant.*

k *Quæ Augustinus Florentinus, vel ut hic cognominatur Fortunius, de blasphemo divinitus punito cap.* XXV *narrat, invenies in Comment. num.* 55. *Quam latine edidit Vitam SS. Justi et Clementis, a Frosino, vel ut alii rectius, Euphrosyno Lapino et Silvano Razzio Italice vulgatam fuisse diximus num.* 19. *Ad tres scriptores istos, et ad lectiones Officii proprii de* S. Octaviano *lector aliquoties mox remittetur : sed loci citandi nihil habent, quod Commentario* § V *insertum non sit. Hoc generatim semel monuisse sufficiat.*

l *Vide Commentarium num.* 33.

m *Consule*

A m *Consule dicta num.* 58 *et* 64.

n *Hæc de Sancto nostro apud laudatum Lipomanum invenire non potui.*

o *Sequitur relatio inspectionis reliquiarum infantis unius ex sanctis Innocentibus, S. Ugonis episcopi Volaterrani, qui dabitur* VII *Septembris, et S. Candidi M., de quo ad* III *Februarii actum fuit.*

p *Quæ hic de SS. Justi et Clementis vita inseruntur*, S. Octaviano *illorum socio fere communia sunt; nec quid ad rem ipsam differunt ab iis, quæ ex Augustino Florentino retuli* § III; *ubi etiam ostendi, quam suspectæ fidei sint documenta, ex quibus illa hausta fuerunt. Dein monemur, lectionem primam, quam ad Matutinum de tribus sanctis Patronis clerus Volaterranus legere consueverat, ab erratis chronologicis purgandam esse. Quænam illa sint, et quomodo eadem Volaterrani corrigenda judicarint, dictum est* § I *in fine. Aliquibus nobilius de SS. Justi et Clementis cultu productis, summatim ex Augustino Florentino recensentur miracula ab utroque Sancto patrata et a Papebrochio tom.* I
B *Junii a pag.* 441 *edita; quibus subjungitur aliud, quod hic transcripsi, quia etiam* S. Octaviano *attribuitur.*

q *Jovius supra laudatus lib.* XXIX *et Scipio Ammiratus Historiarum Florentinarum lib.* XXX *præsidii Volaterrani constantiæ et virtuti bellitæ adscribunt, quod Vastius et Maramaldus urbem frustra oppugnarint: sed hic narrantur ejus patroni SS. Justus, Clemens et* Octavianus *cum cælesti angelorum exercitu obsessis in auxilium venisse. Mirum alicui videbitur Ferruccium, cujus jussu paulo ante sacra templorum supellex direpta, et argentea* S. Octaviani *effigies, cui caput ejus includebatur, in foro venum exposita fuerat, hunc eumdem Sanctum cum Justo et Clemente atque angelis in urbe defendenda adjutorem habuisse. Sed si Ferruccius tanto beneficio indignus fuerit, impetrare illud potuerunt preces piarum monialium S. Lini, quæ primæ objiciebantur hostium in civitatem irrumpentium morti et effræni licentiæ, qua tum temporis milites victores in urbibus vi expugnatis impune passim utebantur.* EX MS. VOLATERRANO

r *Eodem die* XII *Decembris, quo Sanctorum hactenus memoratorum reliquiæ in cathedralis sacrario visitatæ sunt, etiam illæ recognitæ fuerunt, quæ de S. Mario M. ibidem asservantur. Die* XIII, XIV, XVI, XVII *et* XIX *Decembris varia in urbe et suburbiis templa lustrata, et quibus hæc ornantur, Sanctorum ossa et exuviæ inspecta fuere. Die* XXIX *ejusdem mensis domini deputati ad ecclesiæ cathedralis sacrarium, a quo egressi fuerant, regressi sunt; peractaque cæterarum, quibus illud ditatur, reliquiarum visitatione, transferunt ad S* Octaviani *sacellum, quod in eadem est cathedrali. De Sancti nostri corpore ibidem honorifice condito nos ea docuerunt, quæ a num.* 10 *ex instrumento desumpta sunt.* E

s *Eas ultimæ subscriptiones terminantur vocibus, quas ad illarum sensum complendum ipse adjeci atque uncis inclusi. Leonerius et Inghiramius Italice subsignarant, quorum verba Latine reddidi.*

t *Relege annotata ad litteram* k.

DE SANCTO NONNOSO

PRÆPOSITO MONASTERII MONTIS SORACTIS

IN ETRURIA ECCLESIÆ,

C

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

F J. S.

Memoria Sancti in Fastis factis: scriptor Actorum S. Gregorius: locus et tempus, quibus floruit Sanctus.

SÆCULO VI CIRCA MEDIUM. *Sanctus Martyrologiis adscriptus.*

Quamquam S. Nonnosus *laudum suarum præconem habuit S. Gregorium, ejusque veneratio satis est antiqua, uti deinde ostendetur ex translationibus corporis; nullam tamen ipsius memoriam apud martyrologos antiquiores publici juris factos reperio. Illum tamen ut sanctum memoravit. Petrus de Natalibus in Catalogo lib.* XI *cap.* XCVII, *ubi recitat elogium ex S. Gregorio. Eumdem sæculo* XV *annuntiavit auctor Florarii nostri Ms. paucis his verbis ad* II *Septembris :* Item sancti Nonnosi monachi. *Editio Usuardi Lubeco-Coloniensis anni* 1490 *adjectam habet eodem die sancti* Nonnosi *memoriam hoc modo :* Eodem die sancti Nonnosi monachi. *Secuta Belini editio :* Nonnosi monachi et confessoris. *Molanus plura de sancto addidit his verbis :* Nonnosi monachi et confessoris, de quo Gregorius scribit lib. Dialogorum 1 cap 7, quod inter alia miracula ingentem lapidem precibus movit, lampadem fractam reparavit, et oleum augmentavit. *Consonat fere Canisius in Martyrologio Germanico. Locum recte adjecit Baronius in Martyrologio Romano, sed minus recte* abbatis *titulum : sic enim habet :* In monte Soracte sancti Nonnosi abbatis, qui oratione sua ingentis molis saxum transtulit, aliisque miraculis coruscavit. *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ expressit totum elogium Gregorii, seu Acta danda, quibus tamen addit, nescio unde acceptum :* Obdormivit in Domino IV Nonas Septembris. *Castellanus denuum S.* Nonnosum *celebrat* XIX *Augusti et* II *Septembris, quod priori*

AUCTORE J. B.

priori die colatur Bambergæ, uti observatum est apud nos in prætermissis ad eamdem diem XIX *Augusti.*

Acta scripsit S. Gregorius Magnus.

2 *Aliqua S. Nonnosi gesta commemoravit S. Gregorius Magnus Dialogorum lib.* I *cap.* VII, *prout ea didicerat ex contemporaneis et fide dignissimis, quos ipse nominat. Unus ex iis erat Maximianus Syracusanus antistes, ad quem hac de causa S. Gregorius scripsit epistolam* LI *libri tertii editionis novæ, quæ hujusmodi est :* Fratres mei, qui mecum familiariter vivunt, omni modo me compellunt aliqua de miraculis patrum, quæ in Italia facta audivimus, sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio vestræ caritatis vehementer indigeo, ut ea, quæ vobis in memoriam redeunt, quæque cognovisse vos contigit, mihi breviter indicetis. De domno enim Nonnoso abbate, qui juxta domnum Anastasium de Pentomis * fuit, aliqua retulisse te memini, quæ oblivioni mandavi. Et hoc igitur, et si qua sunt alia, tuis peto epistolis imprimi, et mihi sub celeritate transmitti, si tamen ad me ipse non properas. *Quod hic petit Gregorius, præstitum esse a Maximiano, patet ex initio*

** vel in Suppentonia*

B *elogii recitandi. Porro sanctus hic Maximianus, de quo actum est apud nos ad diem* IX *Junii, ante episcopatum abbas fuerat Romæ monasterii Gregoriani, atque eo tempore, aut jam antea, haud dubie didicerat, quæ noverat de S. Nonnoso. Alter testis adductus a Gregorio est Laurio monachus senex ejusdem monasterii, cujus abbas S. Anastasius familiaris fuerat cum sancto* Nonnoso. *Relatio igitur S. Gregorii fide dignissima est, etiamsi mira contineat.*

Tempus et locus, quo Sanctus vixit.

3 *Scribebat illa Gregorius, vivente adhuc Maximiano, qui obiisse dicitur anno 594, ab aliis 596. Cum autem Gregorius solam duorum senum auctoritatem afferat, verisimile est* S. Nonnosum *jam tunc triginta aut quadraginta annis fuisse defunctum. Hac de causa obitum fixi circa medium sæculi* VI *cum extensione multorum annorum, quibus serius vivere potuit aut citius mori. Mabillonius in Actis Sanctorum Benedict. tom.* I *pag.* 246, *ubi elogium Sancti dat ex Gregorio, ad marginem notat* circa annum DLXXVI *sed nullas allegat rationes. Illustrissimus de Aste in Annotationibus ad Martyrologium Romanum*

C circa annum DXX. *Castellanus late assignat sæculum sextum. Locum Majores nostri breviter sic descripserunt in Anastasio* XI *Januarii :* Mons est Italiæ in agro Falisco apud Tiberis ripam, Soractes et Soracte antiquis dictus, vulgo nunc mons S. Silvestri, a cœnobio, quod in honorem S. Silvestri Carolomannus ædificavit, ut lib. 4 cap. 60 testatur Aimoinus, aut certe restauravit : fuit enim antea in Soracte cœnobium, ut infra ex S. Gregorio patebit. Leander (*uti et alii*) id monti nomen factum ait, quod in eo S. Silvester Pontifex olim latitarit. *Sed illæ Silvestri latebræ hodie passim rejiciuntur ut fictitiæ. Etruriæ montem Soractem adscribit Mabillonius aliique. At id intelligendum de antiqua seu integra Etruria, non de hodierno Etruriæ magno ducatu, cum sit in illa Etruriæ parte, quæ est summi Pontificis inter oppidum Nepesinum et Tiberim : vicus dicitur* S. Oreste, *uti locus vocatur a Castellano.*

Non fuit abbas, sed præpositus cœnobii.

4 *Demum occurrit dubium, an S. Nonno*sus *abbas fuerit monasterii sui, prout vocatur in recitata epistola S. Gregorii ; an vero præ*positus, *quemadmodum infra vocabitur.* Wion *in Ligno Vitæ* abbatem vocat *cum Baronio. Me*nardus *vero lib.* I *Observationum in Martyrologium Benedictinum pag.* 321 *sic scribit :* D
S. Nonnosus in hoc Martyrologio abbas appellatur : sed tantum fuit præpositus in cœnobio montis Soractis, ut ait D. Greg. lib. 1 Dialog. cap. 7, qui et ait eum fuisse sub patre monasterii. *Mabillonius Annalium tom.* I *pag.* 170 *hac de re sic habet :* Gregorius in epistola ad Maximianum Syracusanum episcopum ait, se oblitum esse eorum, quæ is de domno Nonnoso abbate, qui juxta domnum Anastasium de Pentumis fuit, sibi retulerat; eaque rursus ex eo rescire cupit. Hic duplex error, et quod Nonnosum abbatem vocet, qui tantum præpositus fuit; et quod Pentumis pro Suppentonia scribat : quod utrumque erratum in libro primo Dialogorum Gregorius emendavit. *Error in titulo* abbatis *facile obrepere potuit S. Gregorio, dum necdum satis cognoverat gesta Sancti, de quibus idcirco Maximianum interrogat. At hic litteris suis haud dubie Gregorium docuit,* S. Nonnosum *abbatem non fuisse, sed secundarium monasterii præfectum, qui eo tempore* præpositus, *nunc passim* prior *vocatur. De præposito agit Regula S. Benedicti cap.* LXV. *Attamen dubitavit ipse Mabillonius, an Ordinis sui fuerit* Nonnosus, *cum ejus Acta minoribus expresserit characteribus, uti facere consueverat de iis, de quorum Ordine dubitabat. Hisce Acta subjungo, corporis translationes infra examinaturus.* E

ACTA

Auctore S. Gregorio Magno lib. I *Dialog. cap.* VII.

Sanctus familiaris S. Anastasio abbati Suppentoniæ, ac humilitate insignis.

GREGORIUS. De vicino nunc loco tibi aliquid narrabo, quod et viri venerabilis Maximiani episcopi, et Laurionis, quem nosti, veterani monachi, qui uterque nunc usque superest, relatione cognovi : qui scilicet Laurio in illo monasterio, quod juxta Nepesinam F urbem Suppentonia *a* vocatur, ab Anastasio viro, sanctissimo nutritus est. Qui nimirum Anastasius, vitæ venerabilis viro Nonnoso præposito monasterii *b*, quod in Soractis monte situm est, et propinquitate loci, et morum magnitudine, et virtutum studiis assidue jungebatur. Idem vero Nonnosus sub asperrimo sui monasterii degebat Patre : sed ejus mores mira semper æquanimitate tolerabat. Sicque Fratribus præerat in mansuetudine, sicut crebro Patris iracundiam ex humilitate mitigabat.

Oratione saxum ingentem loco movet.

2 Quia vero ejus monasterium in summo montis cacumine situm est, ad quemlibet parvum hortum Fratribus excolendum nulla patebat planities : unus autem brevissimus locus in latere montis excreverat, quem ingentis saxi naturaliter egrediens moles occupabat. Quadam die, dum Nonnosus vir venerabilis cogitaret, quod saltem ad condimenta olerum nutrienda locus idem aptus potuisset existere, si hunc moles saxi illius non teneret; occurrit animo, quod eamdem molem quinquaginta boum paria movere non possent. Cumque de humano labore facta esset desperatio, ad divinum se solatium contulit,

A contulit, seque illic nocturno silentio in orationem dedit. Cumque mane facto ad eumdem locum Fratres venirent, invenerunt molem tantæ magnitudinis ab eodem loco longius recessisse, suoque secessu largum Fratribus spatium dedisse.

lampadem fractam reparat. 3 Alio quoque tempore, cum idem Vir venerabilis lampades vitreas in oratorio lavaret, una ex ejus manibus cecidit, quæ per innumeras partes fracta dissiluit: qui vehementissimum Patris monasterii furorem timens, lampadis protinus omnia fragmenta collegit, atque ante altare posuit, seque cum gravi gemitu in orationem dedit. Cumque ab oratione caput levasset, sanam lampadem reperit, quam timens per fragmenta collegerat. Sicque in duobus miraculis duorum Patrum virtutes imitatus est: in mole
c scilicet saxi, factum Gregorii *c*, qui montem movit: in reparatione vero lampadis, virtutem
d Donati *d*, qui fractum calicem pristinæ incolumitati restituit.

e Petrus *e*. Habemus, ut video, de exemplis veteribus nova miracula.

atque oleum multiplicat. 4 Gregorius. Visne aliquid in operatione B Nonnosi de imitatione quoque Elisæi cognoscere?

Petrus. Volo, atque inhianter cupio.

Gregorius. Dum quadam die in monasterio vetus oleum deesset, jamque colligendæ olivæ tempus incumberet, sed fructus in oleis nullus appareret, visum Patri monasterii fuerat, ut circumquaque Fratres in colligendis olivis ad exhibenda extraneis opera pergerent: quatenus ex mercede sui operis aliquantulum monasterio oleum deportarent. Quod Vir Domini Nonno-
f sus fieri cum magna humilitate prohibuit *f*, ne exeuntes Fratres ex monasterio, dum lucra olei quærerent, animarum damna paterentur. Sed quia in monasterii arboribus olivæ paucæ inesse videbantur, eas colligi præcepit, et in prælo mitti, et quamlibet parum olei exire potuisset, sibimet deferri. Factumque est, et susceptum in parvo vasculo oleum Fratres Nonnoso Dei famulo detulerunt: quod ipse protinus ante altare posuit, cunctisque egredientibus oravit, atque accersitis postmodum Fratribus præcepit, ut hoc quod detulerant oleum levarent, et percuncta vasa monasterii exigue fundendo dividerent,
C quatenus benedictione ejusdem olei omnia infusa viderentur: quæ protinus ut erant vacua claudi
g fecit. Die vero altera aperta, omnia plena *g* reperta sunt.

Petrus. Probamus quotidie impleri verba Veritatis, quæ ait: Pater meus usque modo operatur, et ego operor.

ANNOTATA.

a Suppentonia *monasterium fuit inter Nepesinam civitatem et montem Soractem juxta locum, qui nunc dicitur* Castellum S. Eliæ, a Nepesina civitate duobus milliaribus distans, ubi est adhuc nobilis ac vetus ecclesia, nomine S. Eliæ atque S. Anastasii Deo dicata, non longe a monte Soracte, illudque ipsum olim Suppentoniam appellatum esse, *testatur Baronius se didicisse ex incolis loci. Hæc paulo latius in Anastasio apud nos ad* XI *Januarii num.* 1. *Porro Nepesina civitas, aliis* Nepet *et* Nepete, *vulgo* Nepi *dicta, episcopalis est in Etruria Pontificia. De Mari, niano consule Commentarium num.* 2.

b *Monasterium in monte Soracte structum aut instauratum est a Carolomanno, qui ibidem ali-* *quo tempore vixit, ut habet Mabillonius tom.* II *Annalium pag.* 132. *Forte præcedens omnino destructum erat, cum illud suum in honorem S. Silvestri ædificavit Carolomannus circa annum* 747. *Citat tamen Mabillonius Chronicon sæculo* X *scriptum, in quo dicitur Carolomannus accessisse ad monasterium jam conditum, ita ut verisimilius appareat, ab eo solum esse instauratum. Petrus Aldobrandinus, archiepiscopus Ravennas, et S. R. E. Cardinalis suo initium sæculi* XVII *monasterium in monte Soracte instauravit, in eoque posuit Cistercienses reformatos seu Congregationis Fuliensis. Audi Ughellum tom.* II *Italiæ sacræ col.* 395 *in Petro Aldobrandino:* Inque monte Soracte monachis Cisterciensibus ex congregatione Fuliensium antiquum quondam domicilium, elegantius reparatum præstitit incolendum, commodiori adhibito censu, qui Numini die noctuque inservituris sufficeret. *De instaurato ibidem Sancti cultu agemus postea.*

AUCTORE S. GREGORIO MAGNO.

c *Designat S. Gregorium Neocæsariensem episcopum, cognomento* Thaumaturgum, *cujus simile factum passim celebratur, et in cujus Vita illud narratur a S. Gregorio Nysseno, ut* E *observat editor. Colitur ille Sanctus* XVII *Novembris.*

d *S. Donatum episcopum Aretinum et martyrem intelligit editor S. Gregorii Operum cum Mabillonio. Et revera in Actis S. Donati apud Mombritium miraculosa fracti calicis reparatio asseritur. Verum Acta illa tam confuse scripta sunt, ut mixta videantur duorum Donatorum gesta, Aretini videlicet et Euræensis in Epiro. Consule dicta in S. Donato Aretino ad* VII *Augusti, et in Donato Euræensi ad* XXX *Aprilis.*

e *Petrus hic, qui cum S. Gregorio in Dialogis colloquitur, diaconus fuit, de quo ipse initio Dialogorum sic habet:* Dilectissimus filius meus Petrus diaconus adfuit, mihi a primævo juventutis flore amicitiis familiariter obstrictus, atque ad sacri verbi indagationem socius *etc. Hujus Petri elogium historicum dat Mabillonius tom.* I *Actor. Ordinis sui pag.* 497.

f *Modeste persuadendo abbati id non expedire, ut innuunt voces* magna humilitate.

g *S. Elisæi prophetæ factum huic simile legitur* IV *Reg.* IV. F

GLORIA

AUCTORE J. S.

GLORIA SANCTI POSTHUMA

Seu appendix de translationibus reliquiarum, cultu et miraculis.

§ I. Corpus S. Nonnosi Frisingam translatum : auctor translationis et tempus investigatur, aliaque huc spectantia elucidantur : inventio corporis Frisingæ B sæculo XII.

Corpus S. Nonnosi olim Frisingam translatum,

Frisinga, urbs episcopalis, in media fere Bavaria ad Isaram flumen sita, atque antistiti suo ut principi subdita, a multis sæculis possedit pretiosissimum corpus S. Nonnosi, *quem ut patronum suum magna pietate veneratur. Verum non omnino constat, unde et quo tempore, aut cujus industria, thesaurum hunc obtinuerint Frisingenses. Quippe unde Frisingam translatum sit* S. Nonnosi *corpus, nullibi satis expositum reperio ; de tempore vero translationis et auctore variæ sunt variorum sententiæ, quas mox discutere incipiam, ubi pauca notavero de loco, ex quo Frisingam transferri potuit. Dubitare non possumus, quin corpus* S. Nonnosi *sepultum fuerit in monasterio montis Soractis, cujus fuerat Præpositus, seu Prior, uti hoc tempore communius vocatur secundarius abbatiarum Benedictinarum superior. Attamen sacrum ipsius corpus in illo monasterio, quod destructum fuit a Longobardis, non videtur permansisse* C *usque ad Translationem Frisingensem ; sed ad tutiorem locum fuisse translatum. Antonius de Effectis in Opusculo Italico de Monumentis* S. Nonnosi, *montis Soractis, et locorum adjacentium, quod editum est Romæ anno* 1675, *part.* I *cap.* IV *pag.* 27 *Italice scribit, quæ reddo Latine :* Destructum fuit dictum monasterium a Longobardis, et quo modo corpus S. Nonnosi Frisingam Bavariæ urbem delatum sit, suo loco dicam. Alii credunt, ab eremita quopiam, aut monacho Bavaro vel Flandro, partem corporis delatam esse ad dictam civitatem, ubi hodieque insigni veneratione colitur ; partem vero ad Castellum S. Eliæ, affirmantibus loci civibus ex traditione antiqua, conservari in sua ecclesia istas reliquias cum reliquiis S. Anastasii monachi, iisdem tamen locum determinatum ignorantibus. *Traditio illa incolarum Castelli S. Eliæ suspicionem ingerit, corpus eo primum fuisse delatum : sed ignorantia loci et cultus intermissio magis etiam persuadent, id ibidem relictum non fuisse.*

2 *Laudatus scriptor mox subjicit sequentia :* Nisi malimus cum Platina dicere, Adrianum I Papam, cum prævideret sacrilegam barbariem Longobardorum, ordinavisse, ut omnes reliquiæ ex locis sacris et cœmeteriis ad urbem ferrentur, ne ab impiis profanarentur. Unde ad Castellum S. Eliæ munitum, ideoque dictum CASTELLUM, translatæ fuerint hæ S. Nonnosi, atque aliæ ex vicinis locis. *Non quidem invenio locum Platinæ, quem citat, in Adriano I ; at factum ejusmodi est, ut credibile sit, id actum fuisse a pluribus Pontificibus. Idem scriptor part.* II *cap.* II *pag.* 768, *ubi agit de translatione Frisingensi, alia affert, quæ augent suspicionem de corpore primum translato ad Castellum S. Eliæ, indeque postmodum Frisingam : quod furtim contigisse aliqui crediderunt. Quippe sic loquitur de traditione seu fama furtivæ translationis :* Eamdem famam vigere hodieque in Castello S. Eliæ testatur P. Stella in Vita S. Nonnosi tam impressa quam manuscripta, cum credant loci incolæ inveniri etiamnum in sua ecclesia, S. Anastasio dicata, sepulcrum S. Nonnosi sine reliquiis suis, furtim inde ablatis a Religiosis peregrinis. *Cum supra dixerit, traditionem illorum civium esse, servari hodieque in loco ignoto ecclesiæ suæ reliquias* S. Nonnosi ; *nunc vero ex* E *aliena opinione idem asserat de sepulcro, suspicari licet, divisas esse opiniones incolarum, atque alios velle solum superesse sepulcrum vacuum ; alios vero haberi etiamnum reliquias* S. Nonnosi *in ecclesia Castelli S. Eliæ. Assertio utriusque partis verisimile facit, eo aliquando translatum fuisse corpus ; at satis certum aliunde apparet, reliquias ibidem non fuisse relictas, uti patebit ex dicendis de translatione Frisingensi, de qua nunc agere incipiam.*

illudque ante verosimiliter delatum fuerat ad Castellum S. Eliæ.

monumenta, e quibus petenda translationum historia :

3 *Carolus Meichelbeck, Ordinis S. Benedicti, sæculo nostro in lucem edidit Historiam Frisingensem, duobus tomis comprehensam, in qua scriptor ille eruditus variis locis agit de translatione et inventionibus corporis* S. Nonnosi. *Ex hoc Opere, collato cum Opusculo jam laudato Antonii de Effectis, colligi posse translationis* S Nonnosi *historiam, satis perspexeram, quando Acta* S. Nonnosi *elucidanda suscepi ; verum miracula plurima, tempore translationis ac deinde patrata, deesse mihi dolebam ; cum humanissime ad subsidium nostrum accessit reverendissimus dominus Ildephonsus abbas Weihenstephanensis, qui non modo desiderata miracula nobiscum* F *communicavit, sed eruditam quoque Collectionem adjunxit, quæ viam mihi monstraret ad hanc translationis historiam facilius expediendam. Utar igitur gratus collata ab eruditissimo abbate opera : utar etiam laboribus R. P. Mauritii Chardon rectoris collegii nostri Constantiensis, cujus industria omnia nobis collecta sunt ac transmissa, atque insuper non pauca miracula, quæ dabuntur inferius, e Germanico idiomate Latine reddita. Hæc virorum de Actis* S. Nonnosi *optime meritorum commemoratio ad indicium grati animi præmittenda fuit, qua etiam fiet, ut lector intelligat, quid velim, ubi nominabo Collectionem reverendissimi abbatis Weichenstephanensis.*

translationem alii Huttoni sæculo IX, alii vero Nitgero attribuunt sæculo XI.

4 *Alii translationem* S. Nonnosi *attribuunt Hittoni, qui sextus est inter Frisingensium antistites, quique ecclesiam illam laudabiliter administravit ab anno fere* 811 *usque ad annum* 835, *uti ostendere conatur Meichelbeckius tom.* I, *ubi gesta Hittonis fuse pertractat. Hæc sententia innectit translationem sæculo* IX. *Alii vero ac plures scriptores asserunt, corpus translatum fuisse Frisingam a Nitgero episcopo, cujus initia*

A *tia ad annum* 1039, *finem ad annum fere* 1052 *retulit Meichelbeckius. Horum igitur si vera est sententia, corpus translatum fuit sæculo* XI. *Utramque opinionem conciliare utcumque nititur Antonius de Effectis, qui existimat partem corporis ab Hittone primum Frisingam delatam; aliam vero partem eo translatam esse Nitgeri episcopi tempore. Cum nulla harum opinionum suis destituatur rationibus, diligenter investigandum est, quænam appareat probabilior.*

... feruntur varii, qui Nitgeri tempore corpus translatum dixerunt.

5 *In Proprio Festorum, seu Breviario diœcesis Frisingensis, quod impressum sæculo præcedente, ad* II *Septembris habentur tres lectiones de* S. Nonnoso, *ex S. Gregorio desumptæ, cum hac additione in fine:* Cujus sacrum corpus per Nitgerum episcopum huc Frisingam deportatum, honorifice asservatur. *Hundius in Metropoli Salisburgensi tom.* III *pag.* 435 ex vetusto Ms. libro *recitat elogium Germanicum Nitgeri, in quo eidem adscribitur translatio. Pro hac sententia Antonius de Effectis part.* II *Opusculi sui cap.* II *adducit etiam auctoritatem Marci Chingen Societatis Jesu, qui erat confessarius episcopi Frisingensis, ac interrogatus de* S. Nonnoso
B *sic respondit:* Post diligentem inquisitionem hæc deprehendi. S. Nonnosi corpus, qui fuit præpositus monasterii in monte Soracte siti, Frisingam translatum esse a Nitgero episcopo Frisingano... De hoc sacro corpore post geminum incendium, quo ecclesia Frisingana funditus periit, nunc habentur tantum tria ossa majora cum paucis quibusdam reliquiis. *Sic ille, antequam alia pars corporis esset inventa. Addit idem scriptor verba vicarii generalis Frisingensis, qui eidem opinioni adstipulatur. Ægidius Rambekhius in Kalendario Benedictino ad* II *Septembris ex S. Gregorio contexuit elogium* S. Nonnosi, *ejusque translationem similiter Nitgero adscripsit, uti disco ex laudata Collectione abbatis Weichenstephanensis Ildephonsi, qui totum illud elogium ibidem recitavit. Eamdem demum opinionem amplexus est Hanzisius noster tom.* I *Germaniæ sacræ corollario* X *in fine, ubi memorat institutam Sancti festivitatem Pataviæ* * *his verbis:* Novissime inter festa propria diœceseos Pataviensis relatus est S. Nonnosus abbas, cujus corpus quondam e monasterio, quod erat
C in monte Soracte, deportatum Frisingam per Nitgerum episcopum, dein ab Joanne Francisco Frisingensium præsule detectum anno MDCCVIII, die XXVII Januarii, publicæque venerationi expositum anno sequenti, die 2 Septembris, multis continuo beneficiis inclaruit. Raymundus episcopus ejus festum eadem die 2 Septembris sub ritu semiduplici cum lectionibus propriis per diœcesim Pataviensem agi mandavit. *Hæc recitavi, ut illa cultus extensio, cui novissima corporis inventio occasionem præbuit, simul intelligeretur. Nunc vero præcipua fundamenta sententiæ prioris, quæ Hittoni translationem attribuit, similiter referamus.*

* Passau

dantur etiam argumenta Hittoni faventia,

6 *Meichelbeckius tom.* I *pag.* 117 *in Hittone sic habet:* Lego in quodam vetusto codice, qui in inclyto monasterio Andecensi asservatur, ab Hittone episcopo Frisingensi non solum corpora SS. Alexandri et Justini, verum etiam S. Nonnosi confessoris fuisse Frisingam allata. Id ut credibile esse dicamus, tanto facilius movemur, quanto certius nobis constat, hujus Sancti festum jam fuisse annotatum in Frisingensi Liturgia, ante annum Christi millesimum scripta, et quidem majusculis rubricatis literis, ut Gamansius advertit. Certe tria illa sacra corpora in restauratione cathedralis ecclesiæ, ab Alberto I episcopo facta, simul fuisse inventa, alibi dicemus. *Tria hic argumenta simul memorantur, quæ singula vim suam habent. Primum est ab auctoritate vetusti codicis, cui tamen facile præponderant allata mox pro contraria sententia. Secundum vim habet efficaciorem, modo satis constet de vetustate laudatæ liturgiæ: non enim est credibile, memoriam S. Nonnosi adscriptam fuisse liturgiæ Frisingensi, priusquam eo delatæ essent Sancti reliquiæ. Tertium verisimilitudinem quamdam habet, quia corpora deinde simul inventa; non multum tamen efficaciæ ad probandum, ut mox patebit.*

AUCTORE J. S.

sed ex illis primum et tertium exigui est momenti,

7 *Secundo argumento maxime acquiescerem, nisi alia afferret ipse Meichelbeckius, quibus vis illius non parum enervaretur. Audi laudatum scriptorem in Nitgero pag.* 248, *ubi idem argumentum alteri sic opponit:* Cui etiam domestici episcoporum catalogi adjungunt aliud encomium, quod scilicet Nitkerus corpus S. Nonnosi, Soractensis monasterii præpositi seu prioris, miris in miseros beneficiis indies clarum, E
ex Italia Frisingam advexerit. Verum quo minus huic opinioni tam facile accedamus, Gamansius obstat, qui scribit in Kalendario vetustissimæ, et ante annum Christi millesimum scriptæ, liturgiæ Frisingensis se reperisse festum S. Nonnosi, et quidem majusculis rubricatis litteris expressum; ut adeo corpus illius sancti Confessoris jam multis ante Nitkeri episcopatum annis Frisingæ asservatum fuisse videatur. Unde præstat assentiri iis potius membranis, in quibus ea S. Nonnosi translatio Hittoni episcopo asseritur, ut alibi monuimus. *Fateor ratiocinium istud recte deductum esse; at dubito, an fundamentum, quo nititur, tam sit solidum, ut tantam firmiter sustinere possit structuram. Certe monumenta omnia Frisingensia, nimirum Breviarium, episcoporum catalogi, adductum ab Hundio instrumentum Germanicum, aliorumque jam memorata judicia, longe præponderant uni codici Andecensi, cujus vetustas non enuntiatur. Præterea quod corpora simul inventa sint sæculo* XII, *nihil evincit, cum corpora SS. Alexandri et Justini non manserint eo loco, quo primum fuere deposita, sed translata sint ad cathedralem,* F
ibique inventa. Potuerunt igitur tria illa sacra corpora conjungi, dum ad cathedralem fuere translata.

secundum vero, quod præcipuum est, ita infirmatur

8 *Nunc quærere liceat, unde cognoverit Gamansius, laudatam Liturgiam fuisse scriptam ante annum millesimum? Si certa habuisset istius vetustatis indicia, haud dubie illa expressisset. Itaque vix dubito, quin de antiquitate Liturgiæ judicaverit ex characteribus, uti aliqui solent facere scriptores, qui solo intuitu codicis Ms. mox de illius vetustate judicium ferunt, certoque definiunt, quo sæculo codex sit exaratus. Verum, ignoscant mihi velim eruditi illi antiquorum codicum judices, si tantum illorum judicio certitudinem non attribuam, quantam ipsi fortasse oculorum suorum examini tribuendam existimant; si, inquam, existimem ipsos facile aberrare posse ad annos plurimos, quin et subinde ad sæculum unum et alterum. Porro hic aberratum fuisse in sæculo scriptæ Liturgiæ, vehemens mihi suspicio est partim ex dictis, partim ex iis, quæ rursum ipse scripsit Meichelbeckius in Hittone pag.* 116 *in hunc modum:* Ad Hittonis laudes præcipue pertinet illud, quod nonnemo

AUCTORE J. S.

nonnemo monachorum Weihenstephanensium, seculi sive undecimi, sive ad summum duodecimi scriptor, ad IV Idus Decembris Martyrologio venerabilis Bedæ adjecit his verbis : « Hitto Frisingensis episcopus, qui in isto loco » primus initiavit Dei servitium cum uno præ» posito et sex præbendariis ; qui et S. Alexan» drum et S. Justinum de Roma huc attulit ». Lego in alio Weihenstephanensi codice, eam collegii illius fundationem contigisse anno Christi DCCCXXX ... Translationem vero corporum sanctorum Alexandri Papæ et martyris, et S. Justini presbyteri, referri videmus ad annum Christi DCCCXXXIV, quo Hittonem Romam venisse, et a Gregorio IV PP. benigne exceptum, ac sacris illis, aliisque reliquiis in festo Pentecostes donatum fuisse scribunt.

ex variorum silentio, ut credere debeat argumentis opinioni contrariæ, quæ apparet probabilior :

9 *Hæc, inquam, verba cum præcedentibus collata suspicionem mihi ingerunt, non ab Hittone, sed a Nitgero, obtentas esse* S. Nonnosi *reliquias, et laudatam liturgiam sub eodem Nitgero, aut serius, scriptam esse : nam et monachus ille Weihenstephanensis, sæculi* XI *aut* XII *scriptor, et alii memorati, qui annum et diem* B *translatorum corporum SS. Alexandri et Justini assignarunt, nec ignorare potuisse videntur nec tacere* S. Nonnosi *corpus, si istud ab eodem Hittone fuisset impetratum. Argumentum hoc confirmatur ex donatione, quam inter instrumenta ejusdem tomi pag.* 353 *num.* 709 *edidit Meichelbeckius : in ea enim legitur* : Hoc factum in publico synodo in monte S. Stephani, ubi ossa cum pulvere sancti Alexandri et sancti Justini honorabiliter humata cernuntur. *Instrumentum est anni* 860. *Auctor vero subjicit verba quædam Chronici Weihenstephanensis, quibus adstruitur translatio corporum SS. Alexandri et Justini ex laudato cœnobio ad cathedralem Frisingensem, sed similiter sine ulla mentione* S. Nonnosi. *Satis igitur certum apparet, corpus* S. Nonnosi *non fuisse sæculo* IX *conjunctum cum corporibus SS. Alexandri et Justini, et errasse illos, qui putarunt tria illa corpora simul fuisse Frisingam translata. Huic autem errori occasionem præbere potuit inventio illorum corporum in cathedrali Frisingensi, ubi simul postmodum inventa sunt, ut videbimus. Alii* C *vero scriptores, qui Nitgero attribuunt translationem* S. Nonnosi, *non inciderunt in errorem illum de translatis cum eo Alexandri et Justini corporibus; atque tum hac de causa, tum quia plures et antiquiores videntur, illorum sententiam altera probabiliorem sic existimo, ut tamen in contrarium facile sim abiturus, si certis rationibus ostendatur asserta vetustas Liturgiæ Frisingensis.*

verum id non est, ab utroque laudato episcopo partem esse translatam :

10 *Restat breviter examinanda sententia Antonii de Effectis, qui credidit aliquas* S. Nonnosi *reliquias ab Hittone translatas esse, alias vero postea a Nitgero obtentas. Non alia militat ratio pro hac opinione, quam quod alii translationem attribuant Hittoni, alii Nitgero, quodque scriptores sic facile conciliari possint. Verum ætas scriptorum illorum non tantam ipsis auctoritatem tribuit, ut ea nos cogat ad conciliationem ejusmodi. Pro altera ratione allegaverat laudatus scriptor varia ecclesiæ Frisingensis incendia ; cumque eo tempore Frisingæ non nisi tria ossa majora* S. Nonnosi *nota haberentur, conjiciebat aliam corporis partem, quam ab Hittone translatam suspicabatur, incendio consumptam esse ante Nitgeri tempora, eamque fuisse causam, cur Nitgerus relictam in Italia partem obtinuerit. At hæc ratio prorsus collapsa est post inventam anno* 1708 *partem corporis majorem, quæ diu latuerat abscondita. Quippe tria illa ossa a reliqua parte corporis separata fuisse, dum inventæ primum sunt reliquiæ sæculo* XII, *ut venerationi fidelium exponerentur, longe verisimilius ac credibilius est, quam separationem illam contigisse ob geminam translationem, quæ nulla fulcitur auctoritate.* D

occasio translationis et modus est incertus.

11 *Qua occasione, quove modo reliquiæ* S. Nonnosi *Frisingensi ecclesiæ obtigerint per Nitgerum, non potest certo definiri Antonius de Effectis part.* II *cap.* II *scribit, constantem esse famam ac traditionem ecclesiæ Frisingensis, clanculum ablatas ex Italia fuisse per monachos Flandros, atque ecclesiæ Frisingensi traditas. Ipsis Frisingensibus hujusce traditionis judicium permitto, cum id in ipsorum scriptis non reperiam, cumque reliquiæ transferri potuerint multis aliis modis, nimirum per imperatorem, qui Nitgeri tempore Romæ coronatus est, ac deinde in Bavariam rediit ; per Nitgerum ipsum, quem in Italia fuisse constat, ac demum per legatos, qui hac de causa mitti potuerunt. Ignoro igitur, an* E *multum fidei mereantur, (licet alioquin similia subinde contigerint) quæ scribit laudatus auctor Italice, quæque Latine reddo hoc modo :* Dominus Joannes Carolus Ferruccius, musicus serenissimi electoris Bavariæ, ad quem fuerat scriptum, ut instrueret, quo modo reliquiæ istæ fuissent Frisingam translatæ, respondit ; per monachos illos Flandros, qui Roma venientes, per illam viam redibant in Flandriam : atque hanc non modo esse opinionem vicarii generalis, sed traditionem antiquam cleri illius civitatis. Eamdem famam vigere hodieque in Castello S. Eliæ, testatur P. Stella in Vita S. Nonnosi tam impressa quam manuscripta, cum credant loci incolæ inveniri etiamnum in sua ecclesia, S. Anastasio dicata, sepulcrum S. Nonnosi sine reliquiis suis, furtim inde ablatis a Religiosis peregrinis.

Inventum sæculo XII *corpus S. Nonnosi cum duobus aliis,*

12 *Corpus* S. Nonnosi *inventum deinde esse occasione instauratæ ecclesiæ cathedralis, narrat Meichelbeckius in Alberto I pag.* 357 *his verbis :* Jacienda erant, ut modo diximus, fundamenta pro nova cathedralis basilicæ structura, F jamque fossores operi manus diu adhibuerant, cum ecce ! reperta sunt tria corpora, quæ viri grandævi contendebant esse sanctorum Alexandri Papæ et martyris, Justini confessoris, ac Nonnosi monachi, ab Hittone episcopo Roma Frisingam asportata. Verum cum testibus illis fides non adhiberetur, sacra illa ossa non solum sine veneratione, sed etiam absque omni custodia aliquamdiu neglecta jacebant, ac denique jamjam extra templi aditum exportanda erant. At cum portitores sacras illas exuvias ad locum januæ ecclesiæ detulissent, pedem extra ecclesiæ ambitum efferre minime potuerunt, adeo, ut re magis perpensa, maturiusque discussa nemo esset, qui non intelligeret, vera esse, quæ viri senio graves asseruerant. Hinc statim ad alia consilia conversis animis, ædicula lignea constructa est, qua sacra illa ossa tantisper contegerentur, dum nova ecclesiæ fabrica consurgeret. Auxere incredulis fidem multa prodigia, quæ ad illam ædiculam accidere, dum ex insessorum corporibus maligni hospites ejiciebantur, cæci oculorum usum recipiebant, aliisque variis morborum generibus vexati mortales liberabantur.

tur. Ita Deus Sanctorum suorum ossa majori fidelium cultu deinceps honorari voluit. Hæc ex fide Freibergeri. Unde vero is eam narrationem excerpserit, nobis hactenus manet incognitum : qui interea iterum suspicamur, complures membranas, chartasque Frisingenses sive domesticorum incuria periisse, sive extraneorum fraude fuisse amissas.

et depositum in crypta ecclesiæ cathedralis, ubi diu latuit.

13 Sane divi Nonnosi sacra pignora a sancto Eberhardo Salisburgensi archiepiscopo, et religiosissimo antistite nostro Alberto, fuisse in tumulo elevato cryptæ cathedralis ecclesiæ posthac adjectis præclaris signis reposita, apparuit mira Dei providentia, cum celsissimus ac reverendissimus princeps et episcopus Frisingensis Joannes Franciscus die XXVII Januarii anno MDCCVIII tumulum illum præter omnem exspectationem detexit et aperuit. Qua de re suo loco plena manu agi poterat. *Hactenus laudatus scriptor, quocum inventionem et translationem sacri hujus thesauri, qui post expositam modo translationem rursum, paucis ossibus exceptis, in oblivionem abiit, suo loco exponam. Porro, quod spectat ad tempus depositi corporis in crypta, depositio illa facta est anno* 1161, *uti liquet ex inscriptione quæ anno* 1708 *cum sacris ossibus inventa est. Legitur hæc inscriptio in Opusculo Germanico, quod anno* 1709 *luci dedit Benedictus Eberschwang, ibique pag.* 29 *exprimitur hoc modo* : ANNO INCAR. DNI M CLXI. ANNO ALBERTI. FRISING. EPI. III PRÆSENTE. EBERARDO. SALBURG. ARCHEPO TNSLATU. T. CORP. SCT. NONNOSI. CFESO. POST. INCENDIU. IN. HANC. CRIPTA. *Inventum quoque fuit utriusque antistitis sigillum. Salisburgensis hanc in circuitu habet inscriptionem, ab eodem auctore pag.* 34 *editam* : EBERHARDUS. DEI. GRATIA. SALZEBURGENSIS. ARCHI. EPS. *Hæc vero erat in sigillo Alberti Frisingensis* : ADALBERTUS. DEI. GRATIA. FRISINGENSIS. EPS. *Hæc monumenta nullum relinquunt dubium de tempore translationis.*

§ II. Restitutus præterito sæculo cultus S. Nonnosi in monte Soracte; reliquiæ Frisinga eo missæ; impetrata ibidem beneficia.

Cultus in monasterio montis Soractis instaurari cœptus.

D*estructo aut deserto montis Soractis monasterio, translatisque Frisingam Sancti* Nonnosi *reliquiis, memoria ipsius, aut certe cultus, prorsus exoleverat in priori loco, donec circa medium sæculi* XVII *quorumdam monachorum pietate et industria effectum sit, ut quasi ex cineribus resuscitaretur. Historiam hanc fuse narrat Antonius de Effectis rebus gestis contemporaneus part.* II *cap.* III, *cujus relationem huc transferam partim compendio, partim ipsis ejus verbis Latine reddendis, prout ad institutum nostrum expedire videbitur. Dixi in Annotatis ad Acta lit.* b *instauratum ac Cisterciensibus reformatis traditum monasterium montis Soractis circa initium sæculi* XVII *per Eminentissimum Aldobrandinum. Verum, uti ob perpetua fulminis pericula ante sæpe fuerat desertum, ita rursum ex hoc monasterio, fulminibus partim destructo, laudati religiosi concesserant in eremitorium S. Mariæ Gratiarum, tamquam in locum fulmini minus expositum. Unus ad custodiendum monasterium remanserat P. Andreas a S. Bonaventura, natus Burgi S. Sepulcri, qui magna armatus fiducia in Deum, vitam ibi ducebat solitariam, teneraque in* S. Nonnosum *ducebatur pietate, cum nosset eumdem locum ab eo fuisse inhabitatum.* Tantum jam ipse effecerat, *inquit laudatus de Effectis*, ut anno MDCLV, die VII Augusti, impetraverit a sacra Rituum Congregatione facultatem celebrandi Missam (*de* S. Nonnoso) et anno MDCLVIII, die VII Septembris facultatem recitandi Sancti Officium de communi in ipsius festivitate. *Hoc instaurati cultus initium.*

Atque ostenta notitia de festivitate et reliquiis Frisingensibus :

15 *Eodem anno* 1658, *die* XX *Novembris, Roma in Galliam rediturus, montem Soractem ascendit P. Petrus Naude, presbyter Gallus ex Ordine S. Pauli primi eremitæ Trecis in Campania, cum socio laico. Hic presbyter, dum lustraret loca monasterii, miraculis* S. Nonnosi *memorabilia, narravit se in transitu per Bavariam venisse ad civitatem quamdam, in qua festivitas* S. Nonnosi *ritu solemnissimo agebatur, vidisseque lectiones Officii ex S. Gregorio compositas, in quibus referebantur miracula, quorum narrationem in lustratione locorum audiebat. Cum nomen civitatis excidisset laudato Patri Naude, promisit se omnem diligentiam adhibiturum in reditu per Germaniam, ut docere posset, ubi celebraretur Sancti festivitas. Stetit promissis P. Naude, et die* XXIII *Januarii anni* 1660 *litteris suis inclusum transmisit ad monachos montis Soractis testimonium Joannis Jacobi Gasner, vicarii generalis principis et episcopi Frisingensis, quod erat conceptum his verbis* : Episcopatus Frisingensis vicarius in spiritualibus generalis. Præsentibus notum facimus et attestamur S. Nonnosi confessoris, quem in Soractis montis monasterio aliquando vixisse, fide dignis monumentis constare tradunt, sacras venerabilis corporis exuvias, a Nitgero episcopo Frisingensi ad cathedralem hanc ecclesiam translatas, pio ac religioso Christi fidelium cultu in præsens adhuc honorari, ejusdemque annuam memoriam, tamquam singularis patroni, II Septembris solemni Officio a dictæ diœcesis clero celebrari : in fidem præsentibus officii, quem * gerimus, sigillo, manusque subscriptione roboratis, quæ datæ sunt Frisingæ die XIX Novembris MDCLIX etc. *Hoc testimonium una cum lectionibus propriis secundi Nocturni, prout recitantur Frisingæ, acceperunt monachi Soractenses per socium laicum prædicti Patris Naude die* XI *Aprilis anni* 1660.

* quod

Reliquias pro Soractensibus petitas mittit

16 *Monachi Soractenses, accepta hac notitia, studiose allaboraverunt, ut obtinerent partem aliquam Sancti reliquiarum. Precibus idcirco institerunt apud reverendissimum dominum Hyacinthum Fantozzy, et D. Archangelum di Lazzara. Hi autem usi opera P. Michaelis Estmor Societatis Jesu, Romæ pœnitentiarii pro Germanis, litteras dederunt tum ad serenissimum principem Frisingensem, tum ad ipsius confessarium R. P. Marcum Changen Societatis Jesu. Hisce litteris, quæ pars reliquiarum S.* Nonnosi *flagitabatur, annuit serenissimus princeps Albertus Sigismundus, atque os unum cum litteris authenticis, quas mox recitabimus, donavit, curam illud transmittendi demandans laudato suo confessario. Hic autem prima usus occasione, illud*

AUCTORE J. S.

illud perferendum commisit R. P. Georgio Moligni Rectori Societatis Jesu Monachii, qui Romam ibat cum R. P. Provinciali ad congregationem generalem; atque ita reliquiæ pervenerunt ad P. Michaelem Estmor, qui cum aliis eas detulit die III *Julii anni* 1661 *ad Eminentissimum Cardinalem Antonium Barberinum, qui abbas erat Commendatarius monasterii S. Silvestri in monte Soracte. Ostendit etiam Eminentissimo Cardinali litteras R. P. Chingen,* XX *Martii anni* 1661 *datas, in quibus hæc legebantur :* Tandem aliquando mitto reliquias S. Nonnosi cum instrumento authentico per R. P. Rectorem Monacensem *etc.* Serenissimus et reverendissimus meus princeps mihi clementissime demandavit suo nomine *etc.*

Albertus Sigismundus episcopus Frisingensis cum litteris,

17 *Eminentissimus dominus reliquias decenter involutas, variisque sigillis munitas aperuit et recognovit, uti et instrumentum authenticum iis adjunctum, quod huic loco inseram, cum eo confirmentur multa ex prædictis. Antonius de Effectis, ex quo omnia hæc desumpsimus, illud recitat pag.* 176 *hoc modo :* Albertus Sigismundus Dei, et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Frisingensis, comes Palatinus, dux Landgravius Leuthembergius universis etc. salutem etc. Cum notitia infrascriptorum advenerunt nobis superiore anno MDCLX litteræ reverendissimi D. Hiacinthi Fantozii de Terra Sancti Orestis, antiquitus S. Edisti nuncupata, in spiritualibus et temporalibus vicarii generalis eminentissimi et reverendissimi D. Cardinalis Antonii Barberini, abbatis et perpetui commendatarii abbatiæ Trium Fontium ad Aquas salvias de Urbe, et S. Silvestri de Monte Soracte, dictæ terræ S. Orestis, nullius diœcesis, Provinciæ Senensis : cleri secularis ejusdem terræ, Prioris et monachorum congregationis Reform. S. Bernardi Cisterciensis Ordinis in monasterio sancti Silvestri, et B. Mariæ Gratiarum in dicto Monte Soracte degentium, et communitatis, et hominum dictæ Terræ Sancti Orestis, quibus continebatur, quod cum dictus clerus sæcularis, et monachi præfati in Martyrologio Romano singulis annis pro secunda die Septembris audirent legere festa Sanctorum, ac præcipue : « In Monte Soracte » S. Nonnosi abbatis, qui oratione sua ingentis » molis saxum transtulit, et aliis miraculis co» ruscavit » admirabantur, et sæpe colloquebantur, suspirantes et dolentes, quod de hujusmodi Sancto in dicto Monte, ubi vitam degit, nullum festum ageretur, nec ejus sacrum corpus, ejusque sanctæ reliquiæ, ubi exstarent, sciretur, et in hoc statu tot annorum secula pertransierunt

quibus exponitur occasio petitionum et missarum reliquiarum,

18 Tandem præteritis annis, permittente Deo, ne vota suspirantium et supplicantium irrita forent, et ipso inspirante, ut eidem Sancto aliquis honor tribueretur, suppliciter fuit petitum a S. Rituum Congregatione, ut dignaretur concedere licentiam saltem celebrandi Missam dicti Sancti in ejus die festo, quod benigne concessum fuit : et postea supplicatum fuit pro facultate recitandi Officium ejusdem Sancti, et benigne concessa fuit per decretum ejusdem sacræ Congregationis, quod hisce insertum existit. Quibus sic stantibus, ex peculiari providentia Dei, a quo bona cuncta procedunt, quique in sui dispositione non fallitur, accidit, ut in cacumine hujus montis Soractis, in quo dictus S. Nonnosus commoratus fuit, quidam sacerdos Gallus eremita, nomine Petrus Naude, incolis ejus loci indicium fecerit cujusdam Proprii Sanctorum diœcesis Frisingensis, quod ipse Gallus, dum in peregrinatione Romana illic hospitarentur, viderit, vitamque et miracula hujus sancti Nonnosi in eo legerit, qui eremita insuper in se recepit, quod in regressu ex Urbe idem antiquum hospitium suum rursus studio quærere, illic divertere, et de proprio illo sancti Nonnosi Officio accurate inquirere, atque illud descriptum eidem retromittere velit, quod et abunde præstitit collaudantibus et benedicentibus Dominum die XI Aprilis anno MDCLX. Illic invenerunt isti cum gaudio, S. Nonnosi sacrum corpus, per Nitgerum episcopum huc Frisingam deportatum, honorifice asservari. Quapropter omnes prædicti oratores desiderio hujus thesauri acriter incensi, unanimiter et uno ore enixe a nobis, et dilecto capitulo nostro petierunt et rogaverunt; ut dignarentur ipsis concedere aliquam partem sanctarum reliquiarum S. Nonnosi, quas cupiunt pro posse honorari, et in aliquo loco peculiaris altaris erigendi decenter collocare, devote venerari; orantes etiam genuflexi, eumdem adorantes et deprecantes, ut dignetur ad ejus primævum locum, et antiquam habitationem, unde per sena, et quod amplius secula excedit, absens fuit, reduci, et præsentia suarum sanctarum reliquiarum ad petentium consolationem sui memoriam in dicto monasterio renovare dignetur etc.

earumque veritas :

19 Nos igitur Albertus Sigismundus episcopus prædictus, et capitulum cathedrale ecclesiæ Frisingensis, adscitis ad hoc viris theologis doctis et piis, ex camera majoris sacristiæ nostræ, in qua similes thesauri recondi solent, hoc ipsum os de S. abbate Nonnoso depromi decrevimus, quo eosdem oratores libenter in Domino honoramus, certiorando illos, quod vere sit os de corpore sæpe nominati S. Nonnosi, quod absque omni dubio, et scrupulo recte et pie Christi fidelibus ad publicam venerationem exponi possit. Pro fine omnipotentem Deum nos quoque humiliter obsecramus, ut quod nostris meritis non valemus hujus S. Abbatis patrocinio utrimque assequamur. Datum Frisingæ in episcopali residentia nostra die X Februarii anno MDCLXI. Albertus Sigismundus episcopus Frisingensis loco † sigilli *Ex hoc instrumento liquet, translationem corporis Frisingam ab ipsis Frisingensibus indubitanter attributam fuisse Nitgero episcopo, et sæculo* XI, *non autem Hittoni, et sæculo* IX. *Liquet secundo, non latuisse totum corpus* S. Nonnosi *ante postremam inventionem anni* 1708, *sed partem corporis seorsum fuisse servatam, ex qua particulam suam acceperunt Soractenses. Erant hæc tria ossa majora cum reliquiis minoribus, ut dictum est num.* 5 : *nec dubitandum est, quin occasione horum ossium, quæ populo in veneratione erant, paulatim oblivioni data fuerit potior pars corporis, quæ sub terra erat deposita in crypta ecclesiæ cathedralis.*

reliquiæ per Cardinalem Barberinum recognitæ donantur ecclesiæ collegiatæ S. Laurentii.

20 *Porro Eminentissimus Barberinus, cum reliquias recognovisset, et omnia recte se habere perspexisset, transmissam ossis particulam, quæ quinque digitis longa erat, coram omnibus præsentibus involvit telæ eleganti coloris rubri, imposuitque thecæ modicæ ex ebeno, cui varia adjecta erant ornamenta. Hanc thecam, tribus sigillis ex cera Hispanica obsignatam commisit Eminentissimus R. P. Odoni Conti Societatis Jesu, qui visitator erat abbatiarum ejusdem Cardinalis. Demum R. P. Conti hasce reliquias*

mense

A *mense Aprili anni* 1663 *detulit ad montem Soractem, ubi magna solemnitate fuere receptæ, et postquam ad varias ecclesias honorifice erant circumlatæ, fuerunt depositæ in ecclesia collegiata S. Laurentii, ubi cum aliis reliquiis honorifice servantur in sacrario. Hæc omnia fuse referuntur in laudata sæpius Vita Italica Antonii de Effectis, qui solemnitates singularum ecclesiarum, ad quas reliquiæ delatæ sunt, eleganter exponit. Brevius res eadem refertur in scripto Italico, quod Romæ impressum est anno* 1684, *quodque recudit Meichelbeckius inter instrumenta tomi sui secundi pag.* 400 *et sequentibus. Scriptum hoc posterius deinceps præcipue sequar, tum quia ibi omnia succinctius narrantur, tum vel maxime quod ibi referantur aliqua, quæ contigerunt post Vitam jam scriptam. Ex hac tamen sumam omnia, quæ in scripto Romano fuere prætermissa, et præsertim beneficia, quæ Sancti patrocinio sunt impetrata, ex quibus mox duo subjungam, quæ narrantur in Vita part.* II
B *cap.* III *occasione prædictarum solemnitatum.*

in illorum translatione beneficium unum

21 Tentavit infernus, *inquit laudatus Antonius pag.* 183, turbare piam solemnitatem, atque ululatu, terrificisque clamoribus energumenorum alio divertere modestam populi devotionem. Nec defuerunt in tam devota translatione divina prodigia, qualia fuerunt in translatione protomartyris Stephani, relata a S. Augustino, aut in gloriosa crucis inventione, quemadmodum cantat sancta Ecclesia : « Fides roboratur, » adsunt divina prodigia, et Dei magnalia refe» rantur ». Quippe, cum ignes festivi e tormentis ederentur locis variis, ruptum aliquod tormentum explosorem in altero e temporibus percussit ictu mortifero. Unde in terram lapsus est deficientibus viribus, tamque male exceptus, ut spectatores eum tamquam mortuum lacrymarentur. Verum ab invocato S. Nonnoso adjutus, se subito erexit in pedes, cucurrit ad altare, ut ei gratias ageret, atque integer et sanus permansit. Hic post fabricatum altare Sancti, quod ei in ecclesia S. Silvestri erectum est, in signum acceptæ gratiæ tabellam votivam appendit.

et alterum invocantibus opem Sancti concessum.

22 *Huic prodigioso beneficio aliud subjungit idem auctor hoc modo :* Inter festa natalitia hujus Sancti, qui in memoria et devotione populi
C renascebatur, illius experta est effectum mulier, quæ eo die difficultate pariendi laborans, et semiviva languens, admonita est ab assistentibus, ut invocaret Sanctum, cujus reliquiæ illa ipsa hora per plateam portabantur, et peperit feliciter filium, eique, consentiente etiam patre ipsius Dominico Ricciotti, imposuit nomen Nonnosi, tamquam nato ad gloriam illius, et vero filio ipsius favoris. Neque usus hujus nominis perstitit intra muros Soractis, verum Civitate Castellana, Tibure *, Nepete, Narniæ, Romæ in Urbe et agro vicino, Laureti atque aliis locis, ubi per gratias a multis incolis obtentas nota est virtutis ac sanctitatis ejus fama, frequenti hodie usu et consuetudine receptum est, ut infantes nominent Nonnosi nomine, cum id nomen gratum si omnibus, sicut ipse Nonnosus, nec cuiquam fastidio.

* Tivoli

AUCTORE J. S.

§ III. Ulterior promotio cultus in Italia : beneficia varia diversis personis concessa.

Primum Sancti altare in Monte Soracte, prima festivitas, et Missa prima, qua dicta sanatur infirma :

23 S*criptum Romæ impressum apud Meichelbeckium pag.* 402 *de promotione cultus S.* Nonnosi *in monte Soracte post prædicta sic prosequitur :* Constructum est deinde in ecclesia S. Silvestri (*id est, in ecclesia monasterii, in quo habitavit Sanctus*) primum altare in honorem S. Nonnosi : et anno MDCLXIV, die II Septembris celebrata est solemniter prima ipsius festivitas, quæ continuatur singulis annis cum supplicatione cleri, et congregationum S. Orestis, sequenti omni populo cum concentu musico et facibus, cereis et candelis. Feruntur sacræ reliquiæ ad ecclesiam S. Silvestri, eæque ponuntur supra altare S. Nonnosi, decenter compositum et ornatum, cantatoque solemniter Missæ sa-
E crificio, dataque benedictione exosculantibus reliquias, inde agmen supplicantium ad priorem locum regreditur. *Addit Antonius de Effectis cap.* IV *pag.* 186 *primam Missam votivam ad prædictum S.* Nonnosi *altare celebratam esse die* XI *Januarii anni* 1664, *ut rogante muliere infirma, quæ Sancti patrocinio obtinuit sanitatem, etiamsi medici de vita ipsius desperarent; quæque deinde mense Aprili ad altare venit cum marito et consanguineis, ut votum suum adimpleret, Sacrumque ad honorem Sancti celebrandum curavit.*

cultus extensus, lampas suspensa ante altare, imago excusa :

24 *Idem scriptor post pauca subdit, eodem anno* 1664, XXVI *Januarii a sacra Rituum Congregatione concessum esse, ut licitum esset omnibus sacerdotibus sæcularibus et regularibus, qui venirent ad ecclesiam S. Silvestri, sacrum dicere votivum de S.* Nonnoso *ad ipsius altare. Eodem anno, ut prosequitur, mense Aprili, accensa est lampas, quæ perpetuo arderet ante altare Sancti. Hujus lampadis oleum a multis tam vicinis quam longe distantibus frequenter petitur; nec tamen umquam deest lampadi, quia pii homines illud abunde subministrant. Imago*
F *quoque Sancti eodem anno æri incisa est, multaque millia exemplarium sunt impressa, missaque non modo ad vicinas civitates, sed etiam ad remotas provincias. Hæc et similia fuse laudatus scriptor, qui mox subdit, qua occasione inchoata sit annua illa supplicatio, qua reliquiæ* S. Nonnosi *ex ecclesia collegiata S. Laurentii feruntur ad ecclesiam S. Silvestri : peractaque ibidem solemnitate ad priorem ecclesiam referuntur, ut supra dictum est ex scripto Romano. Rem accipe compendio.*

annua supplicatio instituta occasione beneficii hic relati : Sanctus patronus electus.

25 *R. P. Stella monasterii Prior rogaverat clerum triduo ante, ut similis supplicatio institueretur in Sancti festivitate die* II *Septembris. At excusaverat se clerus, tam ob æstum, tum ne res abiret in consuetudinem. Biduo post in ipso S.* Nonnosi *pervigilio cælum, quod fuerat serenum, subito obtenebrescere cœpit, tantaque ventorum, fulminum et tonitruum orta est procella, ut metum ingentem incuteret. Fulmine tacta est domus dominorum Carria, variisque partibus contrita, avulsum marmor, quo fulciebantur domus anguli. Disruptum fenile calcis rudere implebat lectum ipsum, in quo dormiebat*

AUCTORE J. S.

muebat Joannes Philippus Maria Caccia, sic tamen, ut ipse prorsus esset illæsus, sed ita territus incendio vicino et fœtore sulphureo, ut et opem S. Nonnosi flagitaret, et domesticorum ac vicinorum imploraret subsidium. Hi illico accurrerunt magno numero, et viderunt in eodem cubiculo ruptas januas, dejectos parietes, lectum terræ et calcis ruderibus oppletum, adustas et fumo decoloratas lecti columnas: supra eumdem lectum lapsam viderunt ingentem tabulam, avulsam e corona grandi, quæ ligno fuerat vestita. Hæc sola tabula sine fulmine nata erat mortem inferre, nisi adfuisset benigna S. Nonnosi *manus. Ista cum crederentur fieri vix potuisse sine miraculo, et beneficium attribueretur* S. Nonnoso, *indicta mox est supplicatio, atque eodem die instituta miro hominum concursu, nec minori pietate, præsertim consanguineorum viri prænobilis, qui e tanto illæsus evaserat periculo, ut latius narratur in Vita. Hæc autem supplicatio deinde quotannis continuata est, et præterea sequenti anno, die* I *Martii, adlectus est* S. Nonnosus *inter patronos istius loci, teste rursum Antonio pag.* 192.

B

imago collocata in abbatia prope Sermonetam, ubi sanatus [illegible] bus,

26 *Cum eodem anno* 1664 *imago Sancti honorifice collocata esset in abbatia S. Stephani prope oppidum agri Romani, quod Italis* Sermoneta *dicitur, efficax ejusdem patrocinium expertus est ipse abbas dicti monasterii, uti refert idem Antonius de Effectis pag.* 193. *Accipe ipsius verba Latine reddita:* Die VII Augusti *(anni* 1664) dominus Rogerius Cajetanus, abbas prædictæ abbatiæ S. Stephani, cum rediturus Sermonetam, ubi erat dominus princeps Casertanus, equum ascendere vellet, ejusque tergum calcaribus tangeret, priusquam firmiter consedisset, equus impatiens subsiliendo excussit equitem, qui caput in grandem duramque impegit rupem, multis locis cum mortis periculo ruptum. Jacebat vulneratus voceque et omni fere sensu carebat: at auxilio P. Prioris aliorumque Fratrum portatus fuit in monasterium, judicantibus omnibus eum moriturum. Ita scripsit deinde P. D. Angelus a S. Benedicto in litteris XXVII Augusti datis, ex quibus eventum commemoravi. Quia vero memineram gratiarum, quas Deus per merita S. Nonnosi largiebatur

C

infirmis, quantum poteram eum commendavi; et coram multis personis, missis ab excellentissimo domino principe Casertano, ut inquirerent de statu dicti domini abbatis, sumpsi sanctam ipsius imaginem, quam hunc in finem supra pectus gestabam, fusaque brevi oratione pro salute dicti domini abbatis, illam reverenter exosculatus sum, eique camdem commendavi, ut signaret eadem imagine in modum crucis caput, quo supra modum dolebat. Præterea excitavi illum ad fiduciam de laudato Sancto concipiendam, ut sanaretur. Die sequenti mane aliquantulum lenius habuit, et consilio medicorum ad chirurgorum, jussuque dicti excellentissimi domini principis, qui nunc Sermonetæ habitat, ductus est in sella ad prædictam civitatem, ut facilius medicaretur. Tulit secum sanctam imaginem, tenens illam in cubiculo suo ut pignus sacrum, et per gratiam Dei, et merita S. Nonnosi, sanatus est et dolor cessavit. *Addit laudatum abbatem in gratiarum actionem concurrisse ad sumptus novi altaris, quod anno sequenti in honorem* S. Nonnosi *erectum est in ecclesia S. Stephani, ubi et festivitas eodem anno celebrari cœpta. Fuit hoc secundum altare, quod in honorem* S. Nonnosi *constructum est in Italia.*

D

multa erecta Sancti altaria, duo beneficia:

27 *Aliud eodem fere tempore ædificatum est Romæ in ecclesia S. Pudentianæ, de quo aliisque alibi erectis sic breviter scriptum Romanum apud Meichelbeckium pag.* 402: Erecta insuper deinde fuere circiter viginti quinque alia altaria ad honorem S. Nonnosi in locis diversis, Ventimilii etiam in ditione Genuensi, in Longobardia, et Romæ in ecclesia S. Pudentianæ laudatorum monachorum reformatorum S. Bernardi, ubi celebratur festivitas S. Nonnosi, inchoata anno MDCLXVI, et singulis annis continuata, cum nobili elegantique apparatu altaris et sacelli, quem cum oblatione * cereorum eo mittunt dominæ principes de Alteriis, quæ etiam cum multis dominis illustribus ad illam festivitatem accedunt, ut venerentur et honorent Sanctum. *Ex Vita Italica pag.* 194 *intelligimus, unde ortum habuerit eximia illa pietas erga* S. Nonnosum *nobilissimæ familiæ de Alteriis, e qua eodem tempore toti Ecclesiæ præsidebat Clemens Papa X. Nam narrat illustrissimam principem, conjugem principis Gasparis de Alteriis, laborasse partu difficili, atque invocato* S. Nonnoso, *filium feliciter peperisse. Eidem quoque altari tabellam votivam appendi jussit, eadem Vita testante, excellentissima domina dux Bracciani, quod, ubi desperata erat a medicis, uncta oleo lampadis, quæ ardebat ante altare Sancti, pristinam sanitatem feliciter esset consecuta.*

* in Italico non offerta legendum con offerta

E

imago Sancti et oleum lampadis a multis expetitum: tria beneficia:

28 *Hisce beneficiis aliud mox subjungit laudatæ Vitæ auctor hoc modo:* Continua sunt beneficia, quæ etiam Romæ ad se confugientibus impertitur hic Sanctus. Hinc pauper mulier, quæ vicina erat prædictæ ecclesiæ, cum sederet supra domus fenestram; hæc avulsa a muro ipsam secum tam misere præcipitavit in plateam, ut mortua crederetur. Ubi accurrit cum oleo Sancti P. Prior S. Potentianæ, licet tota esset sanguine oppleta, contusa et confracta, brevi rediit sana. *Cum ubique tam potens* S. Nonnosi *appareret patrocinium, mirari non possumus, ipsius imagines, oleumque ipsius lampadis, a multis fuisse expetita, variasque in partes missa, uti revera factum testatur laudatus Antonius de Effectis, qui nominatim recenset inter illos, qui prædicta petierunt et obtinuerunt,*

F

Eminentissimum Cardinalem Carpegna. Hic accepta Sancti imagine, oleoque lampadis, testatus est in litteris, deinde ad monachos datis, se morbo quodam liberatum: atque in testimonium gratiæ acceptæ transmisit calicem ad monasterium S. Silvestri, ut illo uterentur pro altari S. Nonnosi. *Eodem remedio, ut mox subdit, Romæ sanata est in domo Puellarum, quæ vulgo dicitur,* Delle Zitelle, *puella quædam, neptis Fr. Pauli Donati di Cellene, a quo imaginem et oleum acceperat. Huic subdit aliud magis mirabile, quod in eadem domo contigit virgini quinquaginta annorum, cujus nomen erat* Pauli, *cognomen* Zappata, *quæ a Cardinali hujus nominis in domum illam fuerat introducta. Accipe scripteris verba Latine reddita:*

prodigium aliud maxime mirandum

29 Jacebat infelix *(Paula)* in lecto, quod nullum invenisset remedium paralysi, qua novem annis fuerat motus impotens, adeoque afflicta, ut ne manum quidem ori admovere posset, nedum sibi opem ferre in necessariis. Suadente socia, rursum uncta *(oleo S. Nonnosi)* invocatoque Sancto, cujus imaginem habebat penes se, nocturno tempore, dum aliæ dormiebant.

A bant, audivit sibi articulate dici PAULA, PAULA SURGE. Ad hanc vocem lacrymabunda et tremens inhorruit infirma, credens illam esse cujusdam sociæ suæ ante paucos dies defunctæ, a qua invitaretur ad aliam vitam. Cum post longum terrorem et planctum rursum indormivisset, iterum vocata atque invitata fuit, ut surgeret, et caperet bacillum, qui ad lecti caput erat positus... Tribus vicibus iterata erat hæc invitatio. Ad harum postremam se ipsa excitans nocte diei Martis XXVI Februarii, respondit, non posse se ob morbum insanabilem. SURGE, ei fuit repositum, QUIA ES SANATA. Continuo non minus attonita quam obediens elevavit se e lecto sine ullo adjutorio; atque ad baculum extendit dexteram, quæ per novem annos motu et actione omni caruerat: cucurrit ad lectum Benedictæ, quæ item a longo tempore erat infirma, et proximo lecto decumbebat. Cum hæc sono excitata esset, eidem illa narrat miraculum. Persuadet ista, ut gratias Deo agat, et differat usque ad tempus matutinum publicationem miraculi, ne turbaret locum dormientium, et crearet B aliquam obmurmurationem hora tam importuna. At vix illucebat, quin facto divulgato, prorsus læta conspiceretur Paula libere ambulare, veroque ac falli nescio testimonio publicare mirabilia S. Nonnosi. Confestim res perlata est ad Antonium Cardinalem protectorem, paulo ante e Francia reducem, qui donatus a P. abbate Stella trium diversarum formarum imaginibus, Sanctum magnopere venerabatur. Abbas Carolus Vaina, superintendens puellarum, collegit legitime facti veram relationem, testatam juramento earum medici, Joannis Antonii Antonelli, et die XVI Maii a Joanne Carolo Lamperino, notario capitulari, instrumento ac processu publico roboratam, quæ demum nunc etiam confirmatur grandi tabella votiva, ob gratiam Paulæ concessam ad Soractem transmissa. Quamvis autem libera esset puella, perrexit ob aliquantam debilitatem inniti baculo, sibi commendato per vocem illam nocturnam. Verum die festo Sancti, 2 Septembris, accensa ante aliquam ipsius imaginem lampade, et duabus candelis supra piam exiguamque aram, ubi orabat, recitatisque more suo litaniis, quando se C levabat ab oratione, recusavit imposterum fulcimentum baculi, recuperatis pristinis viribus integraque sanitate.

duo phrenetici ad mentem reducti: cultus rursum extensus:

30 *Post hæc affirmat idem auctor pag. 198, Sancti ejusdem invocatione menti restitutos esse duos homines. Prior dicebatur Josephus Quintinus, incola civitatis Castellanæ, qui tredecim mensibus catena ligatus fuerat ob phrenesim. Hic, curante ipsius sorore Prudentia, oleo Sancti unctus est, aliaque adhibita fuerunt pietatis exercitia in honorem* S. Nonnosi, *cujus patrocinium implorabatur. Hoc modo Josephus corporis mentisque sanitatem recepit, tabulaque votiva, in qua factum repræsentabatur, in gratiarum actionem missa est ad ecclesiam. Sanatus est die* IX *Septembris anni* 1666. *Alterius nomen tacet auctor, quia sanatus fuerat, prius quam stultitia ejus vulgo innotuerat. Multa hisce annectit idem scriptor de altaribus erectis, cultuque* S. Nonnosi *ad varia loca extenso, quæ brevitatis causa prætermitto. Unum referre breviter sufficerit, quod habet pag.* 201, *monachum anno* 1667 *indultum esse a sacra Rituum Congregatione, ut liceret omnibus monachis Ordinis Cisterciensis reformati Officium proprium de* S. Nonnoso *in ipsius festivitate recitare, ubicumque erectum esset altare Sancto dicatum. Memorat idem auctor pag.* 195 *inscriptionem marmori insculptam in honorem* S. Nonnosi, *et alteram pag.* 199; *item varia de veneratione Sancti apud Benedictinos Casinenses cœpta, aliaque similia, quæ apud ipsum videri possunt. At reliqua beneficia, quæ commemorat, huc transferre pergo.*

AUCTORE J. S

collatum duobus ægris beneficium.

31 *Petrus Grossi quæstor castelli Nazzano Benedictinorum, in loco angusto post equum pertransiens, calcibus ferientis equi tam graviter cæsus est, ut genu alterum loco motum esset, multisque contusionibus in crure et femore in mortis periculum videretur adductus. Imploratum fuit ab omnibus auxilium* S. Nonnosi. *Adfuit statim chirurgus, cujus ope os genu loco suo est restitutum. Post horam cessavit dolorum vehementia, domumque reductus est equo. Unctus autem oleo salutiferæ lampadis, intra paucos dies sanatus est, reddens gratias Sancto, quod et majus periculum evasisset, et malo cito esset liberatus. Hæc Antonius de Effectis pag.* 202 *paulo prolixius. Aliud beneficium narrat pag.* 206 *et* 207, *quod similiter compendio accipe. Anno* 1669, *mense Maio Joannes Jacobus Bell-huomo, canonicus Tiburtinus, per abundantiam sanguinis, quem ore emittebat sine intermissione, adhibitis frustra medicorum subsidiis, exsanguis languebat in præsentissimo mortis periculo. Allatum est Sancti oleum, eoque unctus moribundus. Mox cessavit sanguinis fluxus, ægerque sic convalescere cœpit, ut brevi vires atque integram valetudinem recuperaverit; sanusque in gratiarum actionem* S. Nonnosi *cultum in civitate Tiburtina insigniter promoverit.* E

mira erga Sanctum devotio et beneficium febricitanti datum:

32 *Inter hæc laudatus auctor eleganter prosequitur dilatationem venerationis* S. Nonnosi, *mirumque populi concursum ad præcipuam ipsius ecclesiam, in monte Soracte S. Silvestro dicatam. Cum autem mihi non liceat in hisce esse tam prolixo, pauca solum memorari beneficia, quæ ex multis idem scriptor narravit, non dubitans interim, quin multo plura contigerint: nam id innuit velocissima cultus dilatatio, dona innumera, quæ Sancti altaribus offeruntur, devotioque fervens, qua oleum lampadis, imagines et numismata Sancti, similiaque alia a multis expetuntur. Narrat pag.* 211 *ad montem Soractem venisse R. P. Michaelem Chiarazzi, visitatorem provincialem Ordinis Clericorum Minorum, qui exhilaratus eximia illa devotione erga* S. Nonnosum, *quam ex loci lustratione discebat, narrabat nuper ad ecclesiam Ordinis sui Marinæ (oppidum est, exiguæ reipublicæ caput, inter Romandiolam et ducatum Urbinatem) transmissam fuisse tabulam* S. Nonnosi *ex voto Joannis Francisci Duozi, aulæ Romanæ ministri, quod intercessione* S. Nonnosi *liberatus esset maligna febri, qua cœperat laborare Marini. Uti hoc beneficium facile latere potuisset scriptorem, sic haud dubie eumdem multa alia latuerunt: atque ipse variis locis insinuat, multo plura facta esse, quam memoriæ posterorum commendarit.* F

Officium Sancti pluribus permissum.

33 *Prætermittere hunc scriptorem omnino dimittam, unum etiamnum ex eo memorandum censui:* ANNO MDCLXXII, *inquit pag.* 211, Inter ea, quæ de Sanctis novis Breviario Romano adjuncta sunt a prædecentibus Pontificibus, et a sanctissimo Domino nostro Clemente X, inter Officia AD LIBITUM etiam admissum est Officium proprium

AUCTORE J. S.

proprium S. Nonnosi pro omnibus illis, qui militant sub regula S. Benedicti, et pro iis ecclesiis, in quibus erectum est altare Sancto dicatum. *Hisce collectis ex Opusculo Antonii de Effectis, redeo ad scriptum Romanum, editum a Meichelbeckio, in quo supersunt quædam posterius facta.*

§ IV. Cultus magis propagatus : aliæ a Frisingensibus in montem Soractem missæ reliquiæ.

Officium et Missa S. Nonnosi in Breviario et Missali monastico :

Præterito anno sancto MDCLXXV impressus est liber, cui titulus : Monumenta de S. Nonnoso, compositus ab abbate Antonio de Effectis, et dedicatus eminentissimo Cardinali de Alteriis, sanctæ Sedis camerario, et nunc abbati commendatario S. Silvestri, *inquit laudatum scriptum Romanum, quod pergam Latine reddere, paucis hinc inde ad elucidationem interjectis :* Eminentissimus vero pietatis studio, et devotione erga S. Nonnosum, honoravit B hunc Sanctum Abbatem eodem anno sancto obtenta a Clemente Papa X felicis memoriæ facultate curandi, ut insereretur Breviario monastico ad preces monachorum Benedictinorum. Ita revera factum est, impresso Officio Sancti in pulcherrimo Breviario monastico in folio, quod anno MDCLXXVII imprimendum in Germania curavit eminentissimus princeps, dominus Cardinalis Badensis ; atque etiam in Breviariis et Missalibus novis monasticis, quæ impressa sunt Venetiis anno MDCLXXVIII. Habetur ibi loco suo, 2 Septembris Officium et Missa de S. Nonnoso. Officium autem fit ritu duplici ; ac Sanctus honoratur in sacra Ecclesia ab omnibus Ordinibus monasticis.

veneratio Sancti late propagata :

35 Hæc devotio erga S. Nonnosum instituta est sub patrocinio Jesu, Mariæ et Josephi. Deus autem multum mirabilis est in hoc suo Sancto, quoniam in omni loco, ubi ipsi est altare ali- C quod erectum, insignia conceduntur beneficia, præsertim in loco proprio S. Silvestri in monte S. Orestis. *Sic corrupto vocabulo vocatur mons Soracte. Alii volunt corruptam hanc vocem oriri a S. Edistio, alii a S. Silvestro. Antonius de Effectis in laudato Opusculo part.* 1 *cap.* v *disputat hac de re, vultque nomen vulgare* S. Oreste *esse antiquum, non tamen deductum ab aliquo sancto Oreste, sed a superstitionibus gentilium. Undecumque ortum sit nomen, vulgare nomen expressi, eoque designatur oppidum ad montem Soractem Redeo ad scriptum Romanum, quod sic prosequitur :* Ubi præteritis hisce annis, currente nunc anno vigesimo primo ab erecto in illa ecclesia primo altari in honorem S. Nonnosi, sufficiens fuit populi concursus ab omnibus istis locis et terris in circuitu, etiam ab Urbe Roma, aliisque locis longinquis, prout colligitur ex ingenti copia tabularum tabellarumque votivarum, quæ in illa ecclesia S. Silvestri conspiciuntur ; sicuti etiam Romæ in ecclesia S. Pudentianæ ad altare dicti Sancti ; Sermonetæ in ditione dominorum Caetanorum, Caprarolæ, Ventimilii, de quo supra, Perusiæ, Burgi S. Sepulcri, multisque aliis locis, quæ brevitatis gratia prætermittuntur. Itaque Ordo D supradictorum monachorum S. Bernardi se felicem existimet, quod Deus sibi ab illo serviri voluerit in hac occasione ad majorem gloriam suam spectante.

aliæ reliquiæ Frisinga Romam missæ,

36 Nec prædicti monachi desistunt allaborare, quantum possunt, ut hanc promoveant devotionem et nomen S. Nonnosi. Ab anno MDCLXXIX impetrarunt alias reliquias S. Nonnosi pro ecclesia sua S. Pudentianæ in Urbe per favorem et commendationem eminentissimi domini Cardinalis Litta, archiepiscopi Mediolanensis felicis memoriæ, qui tunc Ordinis eorum erat protector. Hic initio mensis Augusti prædicti anni instanter et efficaciter hunc in finem scripsit ad supra memoratum serenissimum principem Albertum Sigismundum episcopum Frisingensem, qui confestim generosissimo animo per duos e suis canonicis, simul Romam ad limina Apostolorum venientes, transmisit reliquias S. Nonnosi, impositas thecæ sigillo clausæ, quæ longitudine erat unius palmæ. Porro cum memorati canonici intellexissent, defunctum esse prædictum Eminentissimum Litta, præfatam thecam E tradiderunt eminentissimo Cardinali Cybo. Hic, ubi eam ad aliquod tempus penes se conservasset, deinde, inspirante Deo, die XXXI Augusti anni MDCLXXXII, per manum notarii eamdem tradidit monachis S. Pudentianæ. Ordinante vero et facultatem concedente Eminentissimo Carpegna, vicario summi Pontificis, aperta est theca recognitæque reliquiæ, quæ repertæ sunt esse particula ossis ex ultima parte cruris, cujus crassities et magnitudo trium circiter erat digitorum. Additum erat instrumentum authenticum, et epistola serenissimi principis episcopi Frisingensis, scripta supra dicto Eminentissimo Litta, dataque XX Augusti, anno MDCLXXIX.

quæ variis ecclesiis divisæ, dataque etiam particula ecclesiæ S. Silvestri :

37 Hujus sacri pignoris particulam modicam pro sua devotione voluit Eminentissimus Carpegna. Pars præcipua data est ecclesiæ S. Pudentianæ, pars alia minor, quæ erat mole unius juncturæ minoris digiti, concessa est dataque jussu domini cardinalis Cybo, ecclesiis B. Mariæ Gratiarum, et S. Silvestri in monte Soracte. Hanc inclusam eleganti honorificæque thecæ ex ebeno, quam varia ornamenta, exigua Sancti statua, modicæque angelorum figuræ ex F cupro inaurato decorabant, ad majorem Dei laudem ac gloriam, et honorem S. Nonnosi, portare voluit ad supra dictum monasterium in Soractem reverendissimus Pater, D Florentius a S. Catharina Perusinus, abbas generalis laudati Ordinis reformatorum S. Bernardi, comitantibus multis aliis ejusdem Ordinis monachis Romanis. Porro servatam per aliquot dies in dicto monasterio Gratiarum, Dominica infra Octavam Epiphaniæ, die IX Januarii currentis anni MDCLXXXIV, tempore matutino, comitantibus in solemni supplicantium agmine monachis Ordinis Romanis et ejusdem monasterii Gratiarum, et duabus sodalitatibus S. Orestis, cum ingenti multitudine sequentium virorum et mulierum, eamdem portavit ad ecclesiam S. Silvestri, in summo istius montis vertice sitam. Missam insuper cantavit idem reverendissimus P. Generalis; eique ut diaconus adstitit P. Prior S Bernardi Romæ, D. Franciscus a S. Michaele archangelo Ariminensis, qui post cantatum Euangelium eleganter et pie ad concionem dixit in laudem S. Nonnosi, et de reditu sacrarum harum reliquiarum ad locum suum et antiquam habitationem

A bitationem, patrocinantibus Jesu, Maria et Josepho. Placuit oratio, laudataque est ab omnibus; ecclesia tam erat plena, ut vix stare posset multitudo, non obstante tempestate frigida et nive, quæ istis diebus deciderat. De omnibus hisce habentur instrumenta authentica notariorum manu exarata.

Opus Dei est, quod cultus, tot sæculis intermissus, renovatus sit in Italia.

38 *Hactenus auctor laudati scripti, qui demum relatione suam sic concludit :* Manifeste perspicitur *(ex dictis)* voluntatem Dei esse, ut post tot centenos annos hic Sanctus honoretur in sancta Ecclesia, et ut hisce nostris temporibus memoria ipsius fuerit renovata; ac proinde, de hoc eventu S. Nonnosi dicendum esse : « Opus Dei est, manus Domini fecit hoc. A » Domino factum est istud; et est mirabile in oculis nostris ». Divinæ Majestati, et supra dictis patronis ac protectoribus, Jesu, Mariæ et Josepho, semper referatur gratiarum actio, laus, honor et gloria; sintque semper omni tempore ab omnibus laudati ac benedicti *etc. Hactenus monumentum anno* 1684 *Romæ impressum, editumque sine nomine auctoris. Quod ait, renovatam esse Sancti memoriam, intelligit de monte* B *Soracte, aliisque Italiæ locis, non de Germania, ad quam nunc demum regredior, ut postremam reliquiarum Sancti inventionem, secutaque plurima miracula lectori exhibeam.*

§ V. Pars major corporis, quæ diu latuerat, inventa Frisingæ, ac deinde solemniter translata.

Locus Frisingæ in veneratione, multisque saluti erat,

Etiamsi *quædam* S. Nonnosi *ossa Frisingensibus nota ac in veneratione essent, uti jam vidimus, major tamen pars corporis diu latuit, donec anno* 1708 *die* XXVII *Januarii, a celsissimo principe atque episcopo Frisingensi Joanne Francisco feliciter fuerit inventa in crypta ecclesiæ cathedralis, quam novis ornamentis condecorare studebat laudatus antistes. Occasionem thesauri* C *inventi, inventionemque ipsam tam exacte narrat Meichelbeckius, qui pleraque lustrare potuit, ut ipsius relationem huc transferendam duxerim. Præmissis iis, quæ jam retuli, tom.* II *pag.* 440 *rem ipsam sic exponit :* Statuerat reverendissimus et illustrissimus D. Joannes Sigismundus Zeller de Leiberstorff, episcopus Bellinensis, proepiscopus Frisingensis, cathedralis ecclesiæ præpositus etc., . . . honoribus divi Nonnosi novam aram in hypogæo seu crypta cathedralis ecclesiæ construere. Id ut commode fieret, placuit celsissimo *(Joanni Francisco)* locum contemplari, ne quid præter animi sui vota operarii tentarent. Venit igitur ad eum hypogæi locum, ubi tum extabat ara divæ Margaritæ, nulli muro adhærens, nisi quod pone cerneretur conditorium quoddam, tribus fere cubitis altum, et ita ex lapidibus arcuatim eductum, ut sub ipso superius imposito conditorio homines possent perreptare : quod etiam multis, maxime qui dorso laborabant, saluti fuit, cum illic Deum pie invocantes manibus pedibusque perreperent, absque eo, quod ipsis certo constaret, quis eo in loco lateret Evergeta, cujus accedentibus intercessionibus ac meritis a dorsi doloribus liberarentur. Imo nemo unus hominum erat, qui, quid sibi arcus ille muratus vellet, affirmanter recensere posset. Illud unum duntaxat sciscitanti episcopo memorabant æditui, quod annis singulis, die II Septembris, ibi tempore divini officii lychnos duos cum cereis ardentibus reponere ex antiquissima consuetudine juberentur.

AUCTORE J. S.

ubi corpus feliciter inventum,

40 Movit ea narratio episcopi animum, scire utique perquam cupidum, quid tandem mysterii ibi lateret? Ergo ejus jussu confestim manum admovent cæmentarii, loculumque aperire incipiunt : cum ecce! apparuere mox indicia magni thesauri ibi depositi. Itaque ut res tota circumspecte ageretur, cessare jussi sunt cæmentarii, donec notarius publicus advocaretur, qui, quid ageretur, coram spectaret, et, si res postularet, instrumentum publicum conscriberet. Missus itaque confestim fuit, qui notarium cito adesse juberet. Præsto igitur adfuit vir nobilis et clarissimus D. Antonius Pockmair, J. U. D. celsissimi principis consiliarius aulicus, et reverendissimi ac illustrissimi collegii cathedralis syndicus, notarius cæsarea authoritate publicus, B quem princeps avide exspectaverat. Adfuere viri graves, qui futuri eventus testes essent. Hi mox fuere requisiti, ut id, quod eventurum esset, una cum D. notario in tabulas publicas referrent. Tum jussu principis extemplo remotum fuit saxeum operculum; quo sublato, conspecta fuit arcula quædam, quam statim celsissimus suis ipse manibus extraxit, et cum inexplicabili cordis jubilo deprehendit, reperisse se ossa beatissimi Nonnosi, olim prioris (alii abbatem vocant) monasterii Soractensis sub divi Benedicti regula, quem jam ab aliquot centenis annis inter suos patronos Frisingensis ecclesia ac diœcesis recensuerat, atque coluerat, quod tum ex alibi relatis, tum ex praxi continua constat. Id amplius indicabant apposita sigilla ac signa S. Eberhardi, ex monacho et abbate Ordinis S. Benedicti Biburgensi Salisburgensis archiepiscopi, et beati Alberti, eo nomine primi episcopi Frisingensis, qui sacra illa lipsana anno MCLXI ibi reposuisse ac condidisse reperti sunt. F

quod in sacellum episcopi in fertim delatum,

41 Quantum gaudium ea, uti inexspectatissima, ita felicissima inventio attulerit tum spectatoribus omnibus, tum maxime ipsi fortunatissimo inventori, calamo exprimere nemo hominum potest; lacrymæ tamen præ cordium jubilo lusæ satis prodiderunt. Ergo statim præsentes omnes corruere in genua, divum suum Evergetam, ceu rursus in lucem protractum, sibique restitutum devotissime salutarunt, Deoque ac eidem divo Nonnoso pro gratia illa plane cælesti impensissimas gratias rependerunt. Satiari vix poterat dulcissimo thesauri sui aspectu celsissimus princeps, cum modo e lamina plumbea thesauri sui inventi descriptionem legeret, modo eorum, qui thesaurum ibi absconderant, incorum, qui thesaurum ibi absconderant, insignia contemplaretur, modo appositum numisma aureum protraheret, suisque exhiberet, eosque non sine torrente voluptatis ad gratulandum sibi de reperta inæstimabili drachma clementissime invitaret. Itaque ne a corde suo procul abesset thesaurus ille suus, eumdem in sacellum suum aulicum cum summa devotione transtulit, ubi arcam notarius publicus occlusit, et sigillo notariatus sui duplici loco impresso obsignavit.

42 Ex eo tempore celsissimus princeps diu noctuque in eam curam ferventissime incubuit, ut

AUCTORE J. S. donec omnia ad honorificam translationem essent parata.

ut sacra illa lipsana, quam fieri posset, splendide exornarentur, ac suo tempore pompa quadam festivissima in basilicam cathedralem reduci possent. Urbs ipsa tota, simulac faustissima inventione fama increbuit, ac propositum principis innotuit, ad exornandam quibusvis possibilibus studiis translationem illam sese præparavit. Porro medio illo tempore in prædicto sacello aulico ingens devotio fidelium erga divum Nonnosum exarsit, et quam plurimæ Eucharisticæ hostiæ præter morem ibidem fuere litatæ. Operam etiam operosissimam dedit celsissimus princeps, ut non solum aula gymnastica ad desideratam perfectionem beatissime perduceretur, verum etiam ut ibidem præpararetur theatrum insigne, ubi anno sequenti comico opere acta divi Nonnosi, a S. nostro Gregorio I Pontifice maximo conscripta, possent spectatoribus exhiberi. Totius negotii curam in se suscepit reverendissimus D. Wolfgangus, sæpe hactenus laudatus Michaelfeldensium abbas: qua de re inferius plura adducemus.

Apparatu magnifico,

43 *Translationem factam anno* 1707, *die* 11 *Septembris, narrat idem auctor a pag.* 442 *hisce verbis:* Cæterum (quod supra dicere cœpimus) dici pro rei dignitate non potest, quantis ab eo tempore curis ardentissimum principis pectus exæstuarit, ut sacra divi Nonnosi lipsana cum dignissima majestate in ipsius Sancti festo, nempe 11 Septembris, in cathedralem basilicam possent reportari. Inter alia præcipue hypogæum, seu crypta ejusdem cathedralis ecclesiæ eo tempore mire fuit exornata. Steterat etiam jamjam in nova aula gymnastica theatrum insigne, dirigente totum opus reverendissimo D. Wolfgango, a duobus Ordinis nostri fratribus laicis Luca Benedictoburano, et Carolomanno Weihenstephanensi egregie depictum. Ipsa sancti Nonnosi sacra ossa phrygio pretiosissimo opere fuerant condecorata. Ad festivum conductum omnia erant præparata, ubi nulli labori, nullis sumptibus, nulli cujuscumque rei impendio fuit parcitum.

multi ... Frisingensis,

44 Imminente postea festivitate, tot suspiriis exoptata, nempe die 11 Septembris, divo Nonnoso alias sacra, celsissimus princeps inter alios illustrissima nobilitate variisque dignitatibus spectatissimos hospites, etiam ex Ordine nostro singulari favore invitavit reverendissimos DD. Quirinum Tegernseensem, congregationis præsidem, Placidum Frauencellensem, Maurum Andecensem, Ildephonsum Weihenstephanensem, Wolfgangum Michaelfeldensem, Magnum Benedictoburanum, Placidum Ettalensem, et Benedictum Schyrensem: quibus mox accessere reverendissimi DD. abbates Placidus divi Petri Salisburgi, et Bonaventura Reichenbacensis: qui omnes reverendissimi DD. præsules e suis monasteriis religiosos socios secum adduxere. Quantus vero cæterorum Frisingam properantium advenarum numerus fuerit, ex eo conjiciet lector, quod intra unius tantum horæ spatium per unicam urbis portam, plus quam centum carpenta, aliique id genus currus et quadrigæ advenerint. Porro universa illa spectatu dignissima festivitas deinceps ordine sequenti fuit peracta, quam scribo testis per totum octiduum oculatus.

ac civibus ipsam festivitatem augentibus,

45 Prima die Septembris, quæ Dominica erat, SS. Angelis custodibus sacra, primum divi Nonnosi vespertinum Officium ritu magnificentissimo decantavit ipsemet celsissimus antistes noster, et festivitati tantis ardoribus exspectatæ initium dedit vere gloriosum: a quo tempore per universum reliquum octiduum Romani Pontificis clementia plenam noxarum culparumque condonationem impetrare poterant, qui preces præscriptas et alia pia opera ex more persolvissent. Vesperis deinde ac Completorio ministri ecclesiæ cathedralis statim Officium matutinum cum Laudibus crastini festi jungere jussi fuere, cum multiplices alii labores crastinam diem sibi integram exposcerent. Interim in universa civitate nullibi cessatum est a laboribus, cum nemo deliciosissimo erga beatissimum Nonnosum studio satisfecisse, ac dispositiones votis suis pares hactenus præmisisse sibi videretur: maximamque noctis partem non pauci insumpsere, ut ad tantæ festivitatis augmentum saltem pro modulo virium suarum quidquam conferre possent.

die 11 Septembris anni 1709

46 Ipsa magnificæ translationis die illucescente, cum maximorum æque ac minimorum corda cælesti quadam et enthea dulcedine jamjam diffluerent, audito campanarum festivo sonitu, horæ canonicæ minores in cathedrali ecclesia fuere persolutæ: quibus finitis, sacratissimæ divi Nonnosi reliquiæ, binis ferculis pretiosis decentissime impositæ, a presbyteris repositæ fuere in pegmate, itidem splendide erecto, prope vicinam divi Joannis Baptistæ collegiatam ecclesiam, in qua interim cætera omnia, quæ Frisingæ eousque asservabantur, sanctorum corpora condecorandum a se cælestis civis sui divi Nonnosi triumphum præstolabantur.

ipse princeps Frisingensis.

47 Hora sexta audita, celsissimus antistes noster consueto violacei coloris talari indumento indutus, et promicantibus e clementissimo vultu enthei cujusdam solatii minime obscuris indiciis suavissime venerandus, cum aulico suo ministerio universo ad pegma prædictum sese contulit, ubi præsentibus octo Ordinis nostri mitratis præsulibus a reverendissimo et illustrissimo cathedrali collegio, nec non ab utriusque insignis collegiatæ ecclesiæ divorum Andreæ et Viti DD. canonicis, totoque reliquo frequentissimo clero sæculari ac regulari demississime exceptus fuit. Considente postea cum aliis celsissimo antistite, musica, in divi Nonnosi honorem singulari ingenio et artificio composita, ejusdem beatissimi tutelaris Patroni laudes suavissime decantabat, omnis generis instrumentis musicis, ac præcipue buccinis ac tympanis lætissime accinentibus; imo æneis quoque machinis ignivomo tonitru e divi Viti monte jucundissime admugientibus.

pompa solemni,

48 Jam vero ut insecuto celeberrimo triumpho plene describendo manum apponam, persuaderi non possum, optime lector; sed ad libellum, infra a nobis allegandum, a P. Benedicto Eberschwang Frauencellensi, tum in hac aula commorante, Frisingæ editum, remissum te humanissime volo, illudque iterum moneo, ardentissima et pie ambitiosa civium, etiam exterorum studia, devotissimos artificum omnis generis, sacrarumque sodalitatum conatus et merita dignis laudibus hic paucis æquari non posse. Illud saltem te hic celare nequeo, eam magnificentissimam hujus sacri agminis partem, quæ numerosum, et, quam fieri potuit, splendide excultum equitatum, opificum tribus, piasque sodalitates secuta est, ominosis suis, ut vocant, figuris, labaris, curribusque ingentibus ita fuisse interstinctam, ut secuturæ in theatro comœdiæ per ordinem bellissime proluserit. Tota ejus pompæ directio ac distributio opus fuit reverendissimi

A mi D. Wolfgangi, qui etiam, ut diximus, actionem comicam ipsam composuit.

multis aliis reliquiis agmen constantibus.

49 Cum tanta illa tot hominum series ingentis spatii, quod a cathedrali ecclesia usque ad portam S. Viti, inde recto tramite per totam urbis longitudinem usque ad xenodochium S. Spiritus; inde rursus supra montem ad cathedralem ecclesiam emetiendum erat, magnitudinem plane æquaret, successere primum, quæ maximam sui venerationem excitatura erant, patronorum scilicet Frisingensium sacratissima corpora et reliquiæ, variis religiosorum et clericorum turmis interstinctæ, sequenti ordine. Primo itaque loco portabantur divi Felicis martyris sacræ exuviæ, comitante venerabili conventu RR. PP. Capucinorum, quos sacræ devotionis ardor Erdinga una cum devotissimis ejus loci civibus (qui Frisingensi equitatui insigne auctarium addiderant) Frisinga evocaverat: hosque pone sequebantur RR. PP. reformati Ordinis divi Francisci Frisingensis conventus. Proxima fuere sacra lipsana divi Prosperi martyris, a venerabili collegio Canonicorum Præmonstratensium Neocellensium, cereos ardentes gestan- B tium, deducta. Tertium locum obtinebat divi Viti pretiosa statua, religiosis fratribus communis studii Benedictino-Bavarici, quod in inclyto monasterio Weihenstephanensi tum erectum erat, devotum comitatum exhibentibus, et cereos itidem ardentes manu portantibus. Divi Bathonis sacros cineres rursum e nostris religiosis quidam, qui suos abbates huc secuti fuerant, comitabantur, et ipsi candelis accensis venerationem testati. Corpus S. Placidi martyris reverendis patribus Weihenstephanensibus præferebatur. Sextus locus obtigit variis diversorum cælitum insignibus reliquiis, quas proximi DD. canonici S. Pauli, uti etiam S. Joannis canonici, cum aliis chori officio destinatis vicariis, colebant. Secundum hos ibant canonici insignis ecclesiæ collegiatæ divi Viti, prælatis sibi divi Sigismundi regis et martyris effigie; ac sacris cineribus. Subiere domini canonici insignis collegiatæ ad divum Andream ecclesiæ, argenteum divi Corbiniani nostri simulacrum, et ossa sacra- C tissima sua serie stipantes.

transfert S. Nonnosi corpus.

50 Proxima portabatur beatissimæ Virginis Deiparæ vetustissima imago a divo Luca picta, in ara argentea, gemmis faberrime exornata, sublimis, et sex DD. parochorum humeris innixa, prementibus vestigia dominis phonascis aulicis, qui alternatis cum buccinarum tympanorumque concentu vicibus celebrabant laudes divi Nonnosi, cujus deinceps sacrorum lipsanorum pars magna, auro gemmisque conspicua, ante reverendissimos DD. cathedralis ecclesiæ canonicos, sacerdotalibus itidem humeris (uti omnes aliæ hactenus recensitæ reliquiæ) gestata fuit. Subintrarunt, qui proximis ac præcipuis beatissimi Nonnosi exuviis (inter quos sacrum illius caput erat) thura perpetuo ministrabant, et incendebant. Porro has ipsas sacratissimas reliquias viginti ex Ordine nostro religiosi cingebant, octo nimirum reverendissimi DD. abbates, pontificio ornatu fulgentes, quorum semper quaterni humeros sanctissimo oneri alternatis vicibus submittebant: octo item religiosi patres, totidem illis præsulibus assistentes: et quatuor patres, SS. theologiæ, sacrorum canonum ac philosophiæ in studio supra dicto professores, qui uraniscum, seu umbellam portabant. His decore intermisti gradiebantur ephebi episcopales, tædis ardentibus conspicui, satellitii episcopalis serie nonnihil remotius utrumque latus contra populi conferta agmina custodiente.

ad ecclesiam cathedralem.

51 Vestigia proxima legebat reverendissimus et excellentissimus DD. Joannes Sigismundus Zeller, liber baro de Leiberstorff etc. etc. episcopus Bellinensis, et proepiscopus Frisingensis, pontificio ornatu cereoque spectabilis. Tum post crucem episcopalem, universam sacram pompam clausit ipse celsissimus antistes noster, habitu supra memorato splendidus, et manu quidem cereum præferens, vultu vero igneos in divum tutelarem suum Nonnosum amores spirans. Junxere sese post aliquot passus multi alii reverendissimi et illustrissimi hospites, aula domestica, et aliorum sequacium, in sacros amores et plausus, imo in lacrymas quoque ardentium, promiscua multitudo fere sine numero. Interstrepebant vero variæ festivissimæ salutationes, sclopetis exoneratis per varia ac destinata urbis loca, factæ a civium turmis. Per urbem spectabantur picturæ variæ, in pulcherrimas divi Nonnosi laudes facundæ, quas inter æstimationem habuere præcipuam, quæ magno numero e gymnasio nostro pendebant: quibus tamen vix, et ne vix quidem, cessere illæ, quas RR. PP. reformati E S. Francisci insigni tum ingenio, tum penicillo extra ecclesiam suam in via publica erexerunt, seraphicis in Deum ac divum Nonnosum ardoribus nemini secundi. De spectantis populi multitudine aliquid repetere supervacaneum est.

ubi ritu solenni Missam cantat.

52 Reportatis in cathedralem basilicam, atque in ara maxima repositis sacri divi Nonnosi pignoribus, decantatæ fuere Ambrosianæ laudes insigni vocum et instrumentorum varietate, buccinarum præcipue tympanorumque, ac bombardarum fragore, minorumque sclopорum repetito murmure sæpius lætissime interstrepente. Mox suggestum conscendit reverendissimus D. Quirinus, Tegernseensium abbas, roccheto, ut vocant, et pretiosa cruce pectorali e collo pendente exornatus, qui, ut divum Nonnosum ipsi beatissimo Benedicto exæquaret, copiosum sermonem habuit. Subjunxit Officium summum, inter innumera fere aliorum sacerdotum Sacrificia, ipse reverendissimus Frisingensium hierarcha, assistentibus ex sacro Ordine nostro octo præsulibus, mitras sacro vertice gestantibus: F turmis vero civium gratulationes suas iterata sclopetorum exoneratione, et machinarum ænearum tremitu intermiscentibus non sine fertili lacrymarum gaudio spectantis populi, qui solatio plus quam terrestri sese diffluere, nec volebat, nec si voluisset, diffiteri poterat. Fine tantæ illius diei festivitati in cathedrali ecclesia imposito, ad aulam episcopalem celsissimus inter novos tormentorum curulium et sclopetorum applausus rediit, ibique trecentos circiter honoratissimos hospites (quos inter duodecim mitratra capita eminebant) convivio lautissimo adhibuit. *Hactenus Meichelbeckius.*

§ VI.

AUCTORE J. S.

§ VI. Reliqua ad prædictam translationem spectantia : varia in laudem Sancti impressa : reliquiæ variis donatæ : quædam jam olim servatæ Bambergæ ; Miracula edenda.

Octiduana festivitas translationis, ac varia in laudem Sancti typis edita ;

Hæc *translationis festivitas, quam ex Meichelbeckio dedimus, per octo dies solemniter continuata fuit, alio quotidie oratore in laudem* S. Nonnosi *e cathedra disserente, uti videri potest apud laudatum scriptorem, qui omnia conspexit, fuseque enarravit: in hisce enim, cum ad institutum nostrum minus spectent, nolim esse prolixior. De variis Opusculis ea occasione ad Laudem Sancti impressis sic habet pag.* 448: Panegyres, intra hoc octiduum translationis S. Nonnosi in ecclesia cathedrali facun- B dissime dictas, uti etiam universam octiduanam festivitatem deinceps P. Benedictus Eberschwang, professus ad Cellas Marianas inferioris Bavariæ, et celsissimi principis nostri pater domesticus atque consiliarius ecclesiasticus, pro æviterna rei memoria typorum beneficio in publicam lucem protulit: qui ipse eodem octiduo alium quemdam propriæ industriæ suæ partum, S. Nonnosus redivivus dictum, publicaverat, in quo ex Italicis æque ac Latinis autographis redivivi cultus divi Nonnosi mirabilis per Italiam et Germaniam facta propagatio erudite solideque demonstratur. E professoribus nostris Frisingensibus eodem tempore P. Georgius Zode Benedictoburanus, poeseos professor, prælo et omnium oculis subjecit aliud Opusculum, cui titulum præfixit: Occultum Frisingæ præsidium, tandem post aliquot secula manifestatum: in quo præclaro ingenio, et jucundo sex metrorum certamine divi Nonnosi eousque non agnita beneficia, urbi Frisingensi præstita, suavissime cecinit, ingentem sibi laudem inter meliores venæ poetas magno suo merito consecu- C tus. *Omnia illa Opuscula ad me humaniter transmissa fuerunt per R. P. Mauritium Chardon, magnoque fuissent auxilio, nisi habuissem fontes ipsos, ex quibus illi scriptores hauserunt, fontesque rivulis præferendos judicassem.*

corpus ubi nunc reconditum, miracula quotannis promulgari solita :

54 *De fine prædictæ translationis hæc scribit Meichelbeckius pag.* 448: Sane reliquiæ divi Nonnosi, finita illa octiduana festivitate, relatæ fuerunt ad aram propriam, in hypogæo cathedralis ecclesiæ venuste præparatam, ubi, sicut deinceps cultores habuerant, et etiamnum habent plurimos, ita etiamnum dispensant beneficia et plurima et ingentia, quæ non solum accurate solent conscribi a ministris cathedralis ecclesiæ, verum etiam recurrente quotannis Divi festo ad augendam fidelium devotionem e suggestu promulgantur. Porro annua inventionis divi Nonnosi memoria die xxvii Januarii annis singulis ad supra dictam aram Officio (quod ab uno celebrante, et duobus assistentibus Benedictinis cantari solet) accinente musica aulica, recoli solet. *De loco, ubi sacer thesaurus est depositus, ita in Collectione laudata ad me scripsit reverendissimus abbas Ildefonsus:* Sacrum corpus D. Nonnosi conditum est in ecclesiæ cathe- D dralis Frisingensis crypta meridiem versus, ubi in aræ summitate imago Sancti, radiis deauratis circumcincta, spectabilis est. Infra eam caput, seu calvariam, publico cultui expositam in capsa, vitro pellucido obducta, duo angeli sustinent. Pone legitur hæc inscriptio: « In » honorem S. Nonnosi, hujus ecclesiæ Frisin- » gensis patroni, solemnis sacrorum suorum, ad » quingentos et quadraginta septem annos laten- » tium, anno Domini MDCCVIII, die XXVII Ja- » nuarii, gloriose inventorum ossium translatio ». *De loco inventi corporis hæc subdit:* Paucis hinc ab ara pedibus ad murum stat arcus ille, quem perreptantibus salubrem diximus (*de quo supra num.* 39.) Et quoniam suprema in ejus parte, in modum tumbæ composita, nobiliores Divi reliquiæ conduntur, memoriæ causa marmori hæc in fronte verba incisa sunt: « Tumba, » ubi potior pars corporis S. Nonnosi annis DXLVII » delituit, modo insignis reliquia imposita » A°. MDCCIX ». Cæterum suspensa passim anathemata etiam pretiosa satis indicant, quo loco supplices et olim habuerint, et hodiedum habeant B. Nonnosi patrocinium.

ossa inventa cum cognitis ante collata: dubium est, an pars inventa latuerit

E 55 *Meichelbeckius pag.* 448 *quamdam sibi format objectionem, eique respondet hisce verbis:* Nolim hic dissimulare, fuisse aliquos, qui credebant, reliquias divi Nonnosi ab anno MCLXI usque ad annum MDCCVIII omnibus fuisse incognitas. Verum eam assertionem dubiam nobis facit Joannes Freibergerus Frisingensis canonicus, quando scribit, Philippum, ordine quadragesimum septimum episcopum Frisingensem, decrevisse deinceps S. Nonnosi lipsana splendidiori cultu exornare: ex quo aperte constat, Philippum et ejus ævi viros aliquam de reliquiis illius notitiam habuisse. Verum, utut hæc sibi contraria esse videantur, conciliari tamen facile possunt. Erant seorsum positæ quædam e divi Nonnosi corpore partes, et asservabantur in sacrario cum ossibus SS. Alexandri et Justini. De his omnino constabat Philippo, imo etiam posteris, uti certum est. Reliqua vero ossa, numero absque comparatione majora ac digniora, quæ in supra memorata arcula celsissimus Joannes Franciscus felicissime invenit, omnino erant incognita. Collatæ fuere partes, quæ extra tumbam erant in sacrario, cum iis, quæ in tumba F fuerant depositæ: et statim intellexit medicus, utrasque ad unum corpus pertinere; ideoque portionem quidem minorem eousque fuisse cognitam, majorem vero reliquiarum partem eousque fuisse thesaurum absconditum:

multis sæculis: atque hoc minus est verisimile, cum deinde ejus memoria excidere potuerit

56 *Hæc quidem verba clare ostendunt, utramque reliquiarum partem esse* S. Nonnosi; *atque etiam evincunt, Freibergerum loqui potuisse de minori parte, quæ semper fuit cognita. Attamen, cum nequeat probari, a quo tempore perierit memoria depositi in crypta corporis, cumque hæc ignorantia æque potuerit initium habere post tempora Philippi antistitis, qui floruit sub initium sæculi* XVI, *incertum manet, quanto tempore inventa pars corporis latuerit abscondita, præsertim cum Freibergerus eodem tempore cum Philippo vixerit, et sub ejusdem episcopatu Opusculum suum ediderit, adeoque duo fere sæcula post ipsum effluxerint ante inventionem. Sane non crediderim thesaurum illum latuisse a tempore, quo in crypta fuerat depositus; aut brevi post latere cœpisse. At magis suspicor, abiisse in oblivionem post exortos Lutheranos et Calvinistas, quorum metu primum*

A mum celari potuit, ne pateret direptioni, si quando Frisingæ prævalerent heretici. Celatus autem et paucis cognitus thesaurus quandoque omnino oblivioni traditur, quod illi, qui soli thesaurum norunt, subinde casu quodam illius cognitionem non transmittant ad posteros. Hæc mea conjectura nititur facto ante narrato, quod æditui die 2 Septembris tempore divini officii lychnos duos cum cereis ardentibus reponere in loco inventi corporis ex antiquissima consuetudine juberentur. Non est dubium, quin id fieret in honorem S. Nonnosi; nec etiam dubitari potest, quin tale mandatum æditius datum sit ab iis, qui noverant thesaurum, quique eumdem populo ipsisque etiam æditius volebant absconditum, ut lateret securius. Verisimile autem mihi non apparet, consuetudinem illam æadituorum, rei causam ignorantium, continuatam fuisse ad quinque sæcula et annos excurrentes, seu a depositione corporis in crypta: atque ideo nihilo verisimilius est, reliquias tamdiu latuisse. Quin potius crediderim celari cœptas post tempora Philippi antistitis, atque hac occasione paulatim oblivioni B traditas, sic tamen ut locus venerationi esset populo et consuetudo accendendi cereos usque ad inventionem perseveraverit.

recognitæ reliquiæ et enumeratæ: particulæ quædam aliis datæ.

57 Quidquid autem de hisce sit verius, quod lectoris judicio libenter permitto, celsissimus princeps et antistes inventas reliquias per anatomiæ peritos recognosci jussit et enumerari, quemadmodum docet instrumentum Germanice editum in Nonnoso redivivo pag. 32 et sequentibus, ubi legitur catalogus amplus reliquiarum S. Nonnosi, quæ servantur Frisingæ, non modo recenter inventarum, sed earum simul, quæ seorsum servabantur in sacrario. Porro ex hisce varias particulas hospitibus suis donavit laudatus princeps, uti in dicto instrumento legitur. De hisce etiam Meichelbeckius pag. 447 sic habet: Porro utut finem hodie (IX Septembris) habuerit omnibus apud Frisingenses memoranda sæculis octiduana festivitas, nondum tamen hospites suos dimisit clementissimus princeps, sed sequenti primum die abeundi copiam fecit reverendissimis DD. abbatibus, cum prius singulis quasdam e divi Nonnosi sacris lipsanis particulas donasset. Anno 1724 idem Frisingensium C princeps accepit a principe Fuldensi partem reliquiarum S. Bonifacii episcopi Moguntini, teste Meichelbeckio pag. 478, ubi mox subjungit: Ut gratas vices celsissimo Fuldensi rependeret episcopus noster, paulo post aliquid ex ossibus sanctorum Corbiniani et Nonnosi Fuldam transmisit.

Reliquiæ et festivitas Bambergæ in monasterio S. Michaelis:

58 Bambergæ jam olim ante postremam corporis inventionem ostensæ fuerunt S. Nonnosi reliquiæ in ecclesia, seu sacrario monasterii S. Michaëlis. Certe Papebrochius noster in Itinere Romano Ms. pag. 69 inter reliquias laudatæ abbatiæ, quas sibi ostensas testatur, recenset caput S. Nonnosi. Hoc tamen difficulter componere possum cum catalogo reliquiarum Frisingensium S. Nonnosi, cum ibidem totum caput dicatur Frisingæ inventum. Castellanus in Martyrologio universali S. Nonnosum annuntiat ad XIX Augusti, atque cum Bambergæ præcipuo cultu honorari. Ad eumdem diem apud nos in Prætermissis hæc leguntur: S. Nonnosus abbas seu præpositus monasterii in Monte Soracte annuntiatur a Castellano et in chartis nostris, ut qui Bambergæ ob notabiles reliquias XIX Augusti solenniter colatur &c. Sollerius, qui hæc scripsit, per chartas nostras hic designat Indicem Sanctorum Bollandi, qui notavit ex Mss. Kalendariis Benedictinis, Sanctum coli in monasterio Bambergensi S. Michaelis, ibique haberi reliquias. Crediderim die XIX Augusti translatas ad monasterium S. Michaelis dictas reliquias, atque ideo cultum Sancti eidem affixum. Certe in variis Kalendariis Benedictinis Mss. illo die annuntiatum inveni. Ceterum nolim hic inquirere, a quo tempore abbatia S. Michaelis dictas S. Nonnosi reliquias possederit: nam potuit illas accipere eodem tempore, quo corpus Frisingam translatum est, aut deinde post primam illius inventionem, sed de hisce nihil certi statuere possum. Nihilo magis affirmare ausim, sitne pars capitis, aut alia pars corporis, quam possident.

AUCTORE J. S.

Miracula edenda partim impressa Germanice, partim manuscripta;

59 Priusquam huic Commentario finem imponam, pauca supersunt dicenda de miraculis mox edendis, quæ facta sunt post ultimam corporis translationem. Priora, seu facta duobus primis a translatione annis, enarrata sunt in libello Germanico sub titulo longiori, quem sic contractum Latine reddo: Beneficia S. Nonnosi, cathedralis ecclesiæ Frisingensis patroni, quæ a E tempore translationis, seu ab anno MDCCIX usque ad 2 Septembris præsentis anni MDCCXI contigerunt. Hunc libellum Latinitate donavit quidam e nostris Germanus, ex cujus interpretatione eumdem edam primo loco. Post hanc collectionem sequentur alia beneficia necdum edita, quæ transmissa mihi sunt, hoc præfixo titulo: Varia beneficia S. Nonnosi clientibus præstita, præsertim per oleum lampadis, ad ipsius aram pendentis, ex ipsamet confessione ipsorum relata, ab anno MDCCXI usque ad annum MDCCXLIV. Hæc ex Ms. Germanico Latina fecit R. P. Mauritius Chardon, rector collegii nostri Constantiensis, jam antesæpe laudatus, qui eadem cum reliquis monumentis Frisingensibus transmisit.

aliud iis non additum.

60 Reverendissimus dominus Ildefonsus, abbas Weihenstephanensis, qui omnia illa humanissime communicavit, sub finem Collectionis suæ aliud enarrat, sic scribens: Interim, cum multa, quorum publica supersunt testimonia, dicto hoc libello non contineantur, hoc præsertim attexere operæ pretium est visum. Reverendissimus dominus Antonius de Fraporta, sacri F Romani imperii eques, canonicus ecclesiæ cathedralis Frisingensis, juris utriusque doctor, et adhuc in placido senio superstes, quondam ex Tyroli redux, hic, ubi Isara (torrens est ex Alpibus Tyrolensibus in Bavariam excurrens) jam navium est patiens, iter suum Frisingam rate vectus relegit, sed cum præsentissimo vitæ periculo, conclamata etiam salute, nisi Divum nostrum, jam sæpe sæpius submergendus, cum fiducia invocasset. Cernimus in crypta prope aram, ut appellant, tabellam votivam, cujus hæc subscriptio in Vernacula. In inscriptione, quam non est necesse totam exprimere, res contigisse dicitur anno 1718, die VIII Aprilis, prope Monachium, ubi allisione ratis ad murum excussus in Isaram, intercessione S. Nonnosi incolumis fuit servatus, etiamsi modo aqua eminens, modo mersus, ad mille facile passus flumine fuerit avectus. Ita inscriptio paulo latius. Nunc reliqua miracula, annotatis illustrata, subjungo.

EX IMPRESSIS GERMANICE.

MIRACULA

Germanice impressa anno MDCCXI, et Latine reddita.

Interprete aliquo e societate Jesu.

PRÆFATIO.

Auctor nec vitam nec translationis historiam scribit, sed Miracula,

Quoniam non ita pridem, et tantum abhinc annis duobus, tam miraculorum plena Vita, quam descriptio felicissimæ inventionis, et magnificentissime celebrati festi translationis gloriosi sanctique abbatis Nonnosi, hujus illustrissimi collegii cathedralis Frisingensis magni patroni B tutelaris, cum in octo Orationibus panegyricis, tempore solemnis Octavæ eleganter habitis, tum etiam speciali libello (cui titulus NONNOSUS REDIVIVUS) ad satisfactionem cum omnibus circumstantiis publicis typis mandata est; supervacaneum judicatur in hoc præsenti libello mentionem de his facere. Verum unicus scopus et finis est in hoc instituto exiguum quidpiam ex nostro veteri et recenter invento gratiarum thesauro de glorioso abbate Nonnoso adjungere, quid nempe ab illo tempore per ipsum factum fuerit, quamque auxiliarem et thaumaturgum se omnibus sanctus pater Nonnosus potenti suo patrocinio, et immensarum gratiarum distributione præbuerit; ubi nempe divinæ providentiæ placuit eum post tot sæcula, quibus extra omnium hominum memoriam *a* delituit, rursus mira et felicissima inventione, quæ per celsissimum ac reverendissimum dominum Ioannem Franciscum, sacri Romani imperii principem, et episcopum Frisingensem, clementissimum dominum nostrum, facta est, summo solatio et maximo gaudio non modo hujus illustrissimæ urbis Frisingensis, sed et uniuscu- C jusque in lucem proferre.

Item aliqua ... Frisingæ, ... loca, ... invenit.

2 Et profecto videtur potentissimus Deus in compensationem hujus diuturnæ oblivionis jam adeo varia et publica veneratione in suo sancto servo Nonnoso vere glorificari velle; cum pro sufficientibus testimoniis sint magna illa beneficia, quæ tam juvenes quam senes, et tum nobilioris tum infimæ conditionis personæ, in suis internis externisque gravibus ærumnis atque acerbis afflictionibus quotidie per potentissimam intercessionem mirifici sancti patris Nonnosi consequuntur. Quæ quidem non omnia, sed tantum ex illis aliqua hoc parvo Opusculo ideo comprehensa sunt, ut honor et inclytum nomen mirabilium patratoris sancti Nonnosi magis divulgetur, atque ita unicuique pateat, quantum omnipotens Deus hisce afflictis temporibus toti Frisingæ gratiarum thesaurum, et quam potentem Patronum tutelarem rursus donaverit. Verum enim vero magnus noster mirabilisque pater Nonnosus se præbet ut splendidissimum solem, qui gratiarum radios non sibi soli reservat, nec Frisingam modo solam illustrat, sed illos mirabiliter quaquaversum dispergit, neque alicui opem suam negat, quicumque demum in qualibet necessitate vera cum fiducia ad eum confugiat.

3 Ubi insuper quam brevissime observandum, quomodo quidem S. Nonnosus variis modis suam gratiosam opem afflictis filiis hominum impertiri soleat, et modo oblatione ceræ imaginis, vel promissione anathematis, vel alias observatione certæ alicujus devotionis, et vel præcipue perreptando in cryptam ad ejus lapideum sarcophagum, ubi quidem absconditus mirabiliter semper operatus est, et quomodocumque demum devotio et internus instinctus ad quærendam opem unicuique ansam præbeat: vult tamen potissimum maxima sua beneficia in oleo, quod perpetuo ante altare suum in lampade ardet, præstare; quemadmodum ejus usum tot afflicti in periculosissimis calamitatibus suis quotidie satis superque experiuntur: et videtur propterea ad speciale signum magnæ suæ liberalitatis et paternæ misericordiæ ramum olivæ manibus tenere *b*. Quod nobis magnum illud miraculum indicat, quod in monte Soracte patravit, ubi, deficiente omni oleo, paucis tantum expressi olivis, omnia vasa in toto cœnobio replevit. E

Maxime per oleum lampadis, ante Sanct. altare ardentis.

4 Imo postquam anno MDCLXIII, facta petitione, una particula benedicti corporis sancti Nonnosi Frisinga Romam transmissa est, et inde postea instituta adeo magnifica supplicatione, ut ingentem ejus pompam nullus calamus satis possit describere, in montem Soractem, ubi sanctus Nonnosus in summa sanctitate Deo suo servivit, translata est; sanctus abbas Nonnosus ibi, et multis aliis in locis ..., in quibus ad ipsius honorem erecta erant altaria, et ubique, ut ante illa oleum in lampade arderet, curabatur; omnia fere et maxima miracula per usum olei, atque etiam vi potentis suæ intercessionis patravit atque largitus est. Quoniam igitur maximus Deus magnum suum servum Nonnosum præcipue virtute olei, veluti unius ei proprie attributi signi suæ auxiliatricis liberalitatis, erga suos devotos amatores vult glorificare, pauca hæc allegata erunt omnibus et cuilibet documento, ut in omni eventu et occurrentibus doloribus confugiant cum fiducia ad nostrum sanctum patrem Nonnosum, et indubitatam opem per usum ejus miraculosi olei quærant, ut omnipotens Deus in suo magno F servo, et auxiliari patre Nonnoso magis etiam laudetur et celebretur.

cujus usus commendatur.

ANNOTATA.

a *Non vult auctor indicare, memoriam* S. Nonnosi *nullam fuisse apud Frisingenses ante inventionem corporis: neque enim ignorabat Sancti festivitatem singulis annis constanter fuisse celebratam, et quamdam reliquiarum partem eodem tempore in populi veneratione fuisse. At solum significat, præcipuam corporis partem latuisse incognitam. Incertum esse, a quo tempore hæc prorsus fuerit incognita, observavi supra num. 56.*

b *Loquitur de picta aut excusa Sancti imagine, quæ sinistra tenet ramum olivæ.*

MONITIO AD LECTOREM.

Circa hic annotata beneficia observandum est, quod illa absque dubio meliori ordine scriptis mandari potuissent: at quoniam initio

Dicit auctor, cur ...

frequentia

A Cur non sint ordine narrata, et omnino recensita: frequentia accepta beneficia plane non fuerunt indicata: sed tantum sensim personæ eo fuerunt deductæ, ut ea ad majorem gloriam sancti Nonnosi annotari curarent: idcirco hoc commode fieri non potuit, et vel propterea non omnia beneficia referri potuerunt: quod tamen imposterum, cum jam beneficia, patrocinio S. Nonnosi præstita, plerumque e publico suggestu promulgentur, omni cura observabitur. Porro, quamvis deceret ad debitam testificationem grati animi de acceptis beneficiis, ut quilibet, qui a S. Nonnoso beneficium aliquod obtinet, nomen suum indicaret; sufficiet tamen, si talis persona gravibus de causis, et forte ob latentem aliquam difficultatem, celato nomine, saltem scripto aut verbo acceptum beneficium notum faciat.

Quædam ex relatis alibi etiam probata. 6 Benevolus lector etiam inveniet, quod aliqua inter apposita beneficia (quamvis hoc de pluribus fieri potuisset, vel forte factum fuisset, si tempus et circumstantiæ permisissent) quæ sanctus Nonnosus ope et intercessione sua largitus est, ad ejusdem honorem et gloriam, tum B etiam ad majorem fidem et fiduciam Christi fidelium, vi ordinariæ examinationis et juratæ dictionis testium approbata huic libello inserta sint, quod exiguum dilecto lectori erit pro monito. Ipse vero interim magnam Dei providentiam, quam in ejus glorioso servo Nonnoso mire experimur, humillime adoret seque magnorum beneficiorum, quæ suis omni tempore thaumaturgus pater S. Nonnosus in omnibus necessitatibus impertitur, continua veneratione participem faciat.

CAPUT I. *Beneficia anno 1709 variis personis collata.*

MIRACULA I. *Eremita per reliquias speluncam sepulcri a gravibus lumborum doloribus restitutus a*

ANNO MDCCIX Reverendus Fr. Henricus Marerckl eremita in Vischbachau *a* ad locum Maria Pirckstein vulgo dictum, prope Tirolim, prima Septembris, nempe pridie subsequentis magnificentissimi festi translationis S. Nonnosi, Frisingam advenit. At per totam C illam noctem (nequidem sciens, quas ob causas) et sequenti die, tam magnos et intolerabiles dolores in lumbis suis sensit, ut ei impossibile esset, quamvis maximum ejus fuerit desiderium, magnæ supplicationi interesse: tamen considerato suo longinquo itinere, et ex ardenti fervore in mirabilissimum S. Patrem Nonnosum, omnes suas vires adhibendo, tandem gravi cum labore in perillustrem ecclesiam cathedralem ad altare S. Nonnosi venit, ubi summis cum difficultatibus et multis angustiis vix ad unum sacrum Missæ sacrificium perdurare potuit. Et cum jam in hoc gratiarum loco, novæque festivitatis die, ante reliquias S. Nonnosi, devotis genibus flexis, ferventes preces funderet, excitat firmam fiduciam, impendit omnes vires, confert se ad lapideam speluncam, per quam repere solebant, et in qua tot sæculis sine ulla notitia sacrum corpus abbatis Nonnosi delituit, eamque summa cum devotione perrepit. Postquam hoc factum est, cum etiam omnis dolor extemplo deseruit, ut toto corpore sanus iter suum rursus domum instituere potuerit.

8 Nobilis et pia domina Maria Catharina Renothin, conjux ejus, qui hic celsissimo principi a cubiculis est, testatur se longo tempore perpetuo accrescente hydrope quam periculosissime affectam fuisse; et, postquam hinc inde variis remediis et medicamentis usa fuisset, nullum tamen in melius versæ sanitatis effectum subsecutum, ac tandem die IX Octobris spem in thaumaturgo sancto Nonnoso posuisse, emissoque voto desideratam sanitatem impetravisse. EX IMPRESSIS GERMANICE. II. *Voto mulier notabiliter ex hydrope sanata.*

9 Eruditus dominus Benno Seitz, celeberrimæ ecclesiæ collegiatæ S. Andreæ hic cantor et ludimagister, propter miserrimum statum et periculosos corporis defectus, assidue prægrandes dolores passus est, et quoniam omnia adhibita humana remedia frustra erant, nec iis dolores mitigabantur, IX Octobris, emisso voto, ad magnum S. patrem Nonnosum confugit, a quo etiam quam mox exauditus fuit, et intolerabili dolore liberatus. III. *Sanatus ex gravibus doloribus corporis.*

10 Reverendus admodum dominus Franciscus Dur patiebatur tantos dolores capitis, ut sibi videretur propter vehementem ægritudinem fere mentis impos fieri. Quæcumque demum remedia adhiberet, nulla mitigabant dolores. Tandem interne incitabatur, ut spem suam in mirifico S. Nonnoso poneret, quod XII Octobris fecit, votum vovit, et postea subito furiosis capitis doloribus liberatus fuit. IV. *Sanatus ex capitis doloribus.* E

11 Laurentius Millbaur ex Niderleern in inferiori Bavaria notum facit, se diu vehementem cordis dolorem pertulisse; unde tandem lecto affixus est, et in gravissimum morbum incidit. Deinde, quoniam, adhibitis multis remediis, quæ omnia non profuerunt, ignorabat, quo se verteret, ei incidit, quod haud ita pridem de magno mirificoque S. Nonnoso audiverat. Animum igitur quam primum erigit ac vovet XXV Octobris huic Sancto unum Missæ sacrificium. Ab eo tempore omnis dolor cordis desiit, et felicissime pristinam valetudinem recuperavit. V. *Sanatus ex gravi morbo.*

12 Maria Mechtild magno in metu versabatur propter tumorem aliquem, qui ipsius pectori accreverat: et quoniam ille veluti vorax cancer ex uno loco corporis in alium se extenderat, præ anxietate nesciebat, quid ageret. Cum autem tanta de mirabili oleo, quod perpetuo in lampade ante altare S. Nonnosi ardet, audiverat, votum concipit, tendit XXVIII Octobris F cum fiducia ad ecclesiam cathedralem, oleum petit ex prædicta lampade, et postquam hoc obtinuerat, et postea domi afflictam partem perunxerat, cum dolore omnis tumor evanuit. VI. *Oleo lampadis uncta mulier, liberatur adnato pectori tumore.*

13 Nicolaus Hupauer, opilio hic Frisingæ, alias natus in Taufkirchen *b*, fatetur pariter summa grati animi significatione benignam opem S. patris Nonnosi. Quippe plane ex insperato manum ipsius accreverat tumor magnitudine ovi columbini, qui ei non modo magnos dolores creabat, sed etiam laborem ejus quotidianum impediebat; cumque usu naturalium remediorum tumorem una cum dolore non posset avertere, votum facit magno tutelari patrono S. Nonnoso, petit parum olei ex ejus lampade, illinit eo tumorem: et hic statim una cum dolore evanescit. VII. *Alius tumore ac dolore manus b*

14 Reverendus admodum ac pius dominus Philippus Hermannus Schabberger, juris utriusque licentiatus et pastor in Vilsheim *c*, proprio chirographo fatetur, quod forte digitum indicem sinistræ manus parvi pendenda et valde exigua Phagedæna *d* invaserit. Ut eam dispelleret, unum alterumve malagma applicuit, quæ tamen memoratæ VIII. *Alius periculoso carbunculo digitum corrodente. c d*

EX IMPRESSIS GERMANICIS.

memoratæ Phagedænæ nullo modo mederi potuerunt : sed ex ea ingentis magnitudinis virulentus anthrax, ut vocatur, vel secundum relationem chirurgorum perfectus evasit carbunculus *e*, qui non modo digitum illum totum peredit, totamque manum magno cum ardore tumefecit ; verum etiam totum brachium inexplicabilibus cum doloribus inflammavit, ut etiam medicus ad eum vocatus, etsi optima remedia et maxima diligentia impenderet, domino ægro non aliam spem sanationis dare potuerit, quam quod in talibus circumstantiis necessario contractio digiti et nullus ejus usus subsequi deberet. Cum igitur præfatus D. pastor videret, in remediis humanis nullam spem esse ; ad sacra se convertit. Animo afflicto occurrit præ omnibus Frisinga, ut illic in magno thaumaturgo S. Nonnoso spem suam collocaret, quod etiam quam mox summa cum fiducia fecit, promittens, si hoc periculoso statu liberaretur, Frisingam se profecturum, ibique præterquam quod usurpaturus esset sacra mysteria, se sancto abbati Nonnoso in debitam grati animi significationem, votivum Sacrum oblaturum. Ecce autem rem B
miram. Brevissimo tempore evanuit una cum periculo omnis dolor, ita ut digitus, fere omnino desperatus et perditus, iterum plane rectus, et ut ante, ad usum idoneus fieret. Pro hac maxima gratia et beneficio, præter debitam gratiarum actionem, dominus pastor hodie XXVIII Novembris ad altare S. Nonnosi votum suum implevit.

IX. *ac mulier periculoso vomitu post partum re-dicto.*

15 Honesta et lectissima femina Maria Theresia Penekmayr, civis et mercatrix ferri Frisingæ, etiam in maximo mortis periculo benignam opem sancti patris Nonnosi experta est : nam dum XX Septembris partus doloribus cruciata fuerat, et filium masculum in lucem ediderat, paulo post adeo lethalibus debilitatibus affecta fuit, ut propter assiduum et continuum vomitum non videretur fieri posse, ut longiorem vitæ moram obtineret. Non desiit quidem Dominus medicus, eo vocatus, omnia idonea remedia præscribere : at quoniam debilitatam naturam vires omnes defecerant, nullum illorum quidquam profuit, aut spem aliquam attulit sanationis. Quare omni temporali auxilio desti-
C tuta, firmam concipit fiduciam de S. Nonnoso ; et vovet, si ex hoc supremo mortis periculo ipsius intercessione liberaretur, se curaturam Sacrum votivum in ipsius honorem celebrandum, et ceream imaginem B Virginis super ipsius altare posituram. Vix ex corde afflicta votum nuncupaverat, cum quilibet præsentes summo cum stupore vident unico momento periculosum et lethalem illum vomitum desinere, ad mortem usque debilitatam naturam de hora in horam se confirmare, et exiguo tempore omnem sanitatem redire. Pro qua magna gratia et visibili ope statim Sacrum in debitam gratiarum actionem S. Nonnoso persolvi jussit.

ANNOTATA.

a Vischpachau *aut* Vischbachau *in tabulis Bavariæ apud Merianum notatur prope amnem,* Leitzna *dictum, non longe a limitibus comitatus Tirolensis inter Isaram et Œnum. In tabulis recentioribus in vicinia dicti oppidi etiam notatur* Pucknstain *Tyrolim versus. An ille sit locus* Maria Pirckstein *Germanice vocatus, an alius in ipso oppido Vischpachau, noverint incolæ.* D

b *Oppidum est quinque aut sex milliaribus Frisinga dissitum ad amnem Quintanicam, quem* Vils *hodiedum nominant Germani.*

c *Oppidum est ad aliud brachium ejusdem fluvii* Vils, *a quo nomen accepit.*

d *Ulceris species est, quæ carnes exedit.*

e Antrax *et* carbunculus *idem est, sed prior vox Græca est, altera Latina. Gorræus in Definitionibus medicis ad vocem* Ἄνθραξ *malum hoc ita exponit :* Carbunculus est ulcus crustosum a sanguine in atram bilem converso et infervescente excitatum, et a pustula ambustis consimili, vel sine hac etiam incipiens. Inter initia qui hoc malo laborant, particulam omnino scabunt : unde pustulæ nunc plures nunc una erumpunt, milii seminis modo exiles, quibus ruptis crusta superinducitur, velut a candenti ferro, modo cinerea, interdum nigra, simulque cum ima radice adhærens et quoddammodo affixa, non sine rosione. Reliqua autem caro circumposita magno fervore prædita est et nigrescit, atque instar bituminis et picis resplendet : id quod exquisite atræ bilis indicium est. Febris longe vehementior, quam ab igne sacro E
excitatur. *Hæc mali gravitatem abunde indicant. Plura tamen subdit auctor, explicans, quo modo vicinas corporis partes inficiat, uti hic mox sequitur.*

CAPUT II. *Beneficia et miracula anni* 1710.

X. *Voto sanatur puella morti propinqua,*

Die XXI Decembris *a* nobilis et generosi Domini Joannis Udalrici Haid *b*, juris utriusque doctoris, advocati et judicis hujus territorii, prope sexennis puellula, Catharina nomine, ex convulsionibus præ dentium dolore in tantam incidit debilitatem, ut debilitato capite, et pallido vultu, rigentibus oculis, uti etiam jam rigescentibus membris, proximo mortis periculo exposita esset, quemadmodum antea secundo propter similem casum, et inexpectatum F
malum unus alterve liberorum ipsius intra paucissimas horas vitam præmatura nimium morte finivit. Itaque præfatus dominus Haid, cum hæc ingrueret afflictio, firmam fiduciam secundum Deum de S. Nonnoso, ad quem confugit, concepit, et ad obtinendam pristinam valetudinem dilectæ filiæ, eam ipsi cum uno Sacro et duobus cereis devovit. Nuncupato voto, confestim filiam, cum morte jam luctantem, dolor deseruit, atque eodem die pristinæ sanitati restituta est. Atque hæc ipsa (laus et gratiarum actio sit Deo omnipotenti, ejusque thaumaturgo S. Nonnoso) ad hanc usque horam sine ullo ulteriori malo perpetua sanitate fruitur. Tantum beneficium iterato dictus dominus Haid, persoluto voto, propria syngrapha sigillo munita X Januarii sequentis anni MDCCX testatus est.

XI. *infans oculorum tumidis liberatur visus amittendi periculo.*

17 Christophorus Streicher ob dilectum puerum, qui ætatis erat octodecim hebdomadum, non exiguo dolore afficiebatur, quoniam maximum et periculosum tumorem oculorum patiebatur, ita quidem, ut dilectus puer, cum varia adhibita remedia non prodessent, in summo versaretur visus amittendi discrimine. Quapropter in hac necessitate pater firmam concipit spem,

A spem, et devovet filium suum mirabili S. Nonnoso, etiam quam mox eo tendit, et petit parum olei ex lampade ante altare S. Nonnosi ardente : et postquam eo postea sui filii oculos devote inunxerat, tumor subito omnino evanuit. Magnum hoc beneficium parens cum debita gratiarum actione ad laudem et gloriam S. patris Nonnosi XVI Januarii indicavit, et scriptis mandandum curavit.

XII. *senex animo deficiente sic affectus, ut mortuo esset similis.*

18 Pia mulier Magdalena Schnapper, hic civis et coriarii conjux, ad majorem honorem sancti abbatis Nonnosi fatetur, quod Melchior Schnapper, conjugis sui pater, quando mane ex hac civitate sanus exiverat, et montem prope ecclesiam collegiatam S. Viti ascendere voluerat, subito præter omnem spem lethale animi deliquium passus fuerit, atque ita quidem ut, adhito etiam balsamo, nullum vitæ signum in eo percipi potuerit. Interea, cum occurrentes homines ignorarent, quid cum hoc sene, in extremo mortis periculo versante, facerent ; præfatæ Magdalenæ Schnapper, quæ domi in puerperio erat, tristis hic casus nuntiatur. Hæc
B sine ulla mora aliquos suorum domesticorum extra urbem ablegavit, qui omni modo viderent, ut senem, licet moribundum, saltem domum perferrent. Postquam hoc jusserat, illa ipsa Magdalena Schnapper in subito hoc terrore mota interno instinctu, quam mox omnem fiduciam suam in magno mirabilique viro S. Nonnoso posuit, votum vovit cum ferventi junctum oratione, ut potentissima sua intercessione, (si quidem voluntas Dei esset, præfatum Melchiorem Schnapper ex hac temporanea ad æternam vitam evocare) ad minimum tantum impetrare, et vitam tam diu producere vellet, donec extremis Sacramentis munitus domi naturæ debitum solvere posset. Interim in gestatoria sella cum morte luctans Schnapper per urbem ferebatur domum, et nullum dabat vitæ signum ; neque etiam aliquod a circumstantibus animadvertebatur : albidam spumam ore egerebat, et mortuo similis erat.

alieno voto integram sanitatem recipit.

19 In tanta miseria præfata Schnapper ardentes preces suas et invocationem summa cum fiducia iterato una cum voto renovabat, et benignam opem et patrocinium S. Nonnosi eni-
C xissime flagitabat, promittens se beneficium hoc e publica cathedra promulgandum curaturam. Audi nunc rem mirabilem. At tam ferventes preces ille quasi vitæ expers Schnapper sese subito confirmat, atque incipit, præsentibus multis aliis, non sine summo omnium stupore statim loqui. Postea etiam sine ulteriore dilatione summo cum dolore confessus est, et Sanctissimo Sacramento, tamquam extremo suo viatico, uti quisque credebat, munitus est. Et quod magis mirandum : post mediam horam omnino se movere, et postmodum eodem die ad Vesperas, inter primam et secundam *c*, solus sine adminiculo cujusquam alterius cubitum ire potuit, et ita per potentissimam intercessionem mirabilissimi S. Nonnosi non solum manifestæ morti ereptus est, sed etiam valetudinem suam mirum in modum obtinuit. Hæc omnia per testes legitimos juratosque examinata scriptisque mandata sunt. Tantum beneficium ipsa Magdalena Schnapper cum debita laude atque immensa gratiarum actione ad honorem S. Nonnosi, voto pie soluto, ex cathedra ecclesiæ cathedralis promulgari jussit.

c

20 Reverendissimus et illustrissimus Christophorus Henricus, liber baro de Sandizell, ecclesiæ cathedralis Frisingensis canonicus, etc. habebat unum ex equis suis, cui uterque pes quam maxime intumuerat, et postquam eis varia, alias usu recepta, remedia sine ullo effectu applicata fuerant, præfatus illustrissimus dominus spem suam omnem in sancto abbate Nonnoso posuit, et in ejus honorem sacrum Missæ sacrificium, atque argenteam tabulam votivam promisit. Post hæc statim eadem nocte summa cum admiratione omnis tumor, qui periculosus adeo apparebat, evanuit, et equus, qualis antea fuerat, sanus evasit. Votum postea XXI Martii ad debitum Sancti honorem, et in gratiarum actionem, persolutum est.

EX IMPRESSIS GERMANICE

XIII. *equus voto domini repente sanatus :*

21 Illustrissima nobilisque femina, comes in Heimhausen secundum Deum soli thaumaturgo patri S. Nonnoso gloriam tribuit, quod ejus ope et intercessione gravi et manifesto vitæ periculo erepta fuerit. Prædictam illustrissimam dominam invaserat circa XIV Maii febris maligna, cui tam terribilis ex stomacho vomitus accesserat, ut quilibet putaret, florentem ipsius juventutem, propter deficientes vires et extremum vitæ periculum, crudeli mortis falce demetendam. Et quoniam alia remedia ad obtinendam sanitatem nihil proderant, convertebat se summa cum cordis fiducia ad cælum, et ante omnia benignam opem S. patris Nonnosi implorabat ferventissime : mittebat insuper quæsitum de oleo, quod in ejus lampade ardet, seque eo inungi jubebat. Post hæc omnis vomitus, cum periculosa ad mortem usque febri, subito cessavit. E

XIV. *oleo sancti pulsa febris periculosa,*

22 Mulier quædam ætatis octoginta quinque annorum aliquo tempore tantis oculorum doloribus affecta fuerat, ut omnino crederetur in periculo versari, ne oculorum jacturam pateretur, et prorsus cæca redderetur. Quoniam igitur nulla plane remedia profuerant, petebat summa cum fiducia oleum ex lampade S. Nonnosi ; inungit eodem utrumque oculum, et simul atque hoc factum fuerat, statim unico momento omnis dolor evanuit, pristinumque usum oculorum felicissime retinuit. Hoc insigne beneficium postea XX Maii peracta devotione, et debita gratiarum actione, ante altare sancti patris Nonnosi testata est, et indicavit. F

XV. *gravissimus oculorum dolor,*

23 Eodem ipso die, nempe XX Maii, mulier quædam septuaginta duorum annorum, postquam in crypta apud mirabilem S. Nonnosum propter magnum beneficium exsolverat votum suum, et maximas gratias egerat, publice testata et fassa est, pectori suo prægrande accrevisse tuber, seque in eo maximos passam esse dolores. Omnia adhibita remedia erant frustranea, et quoniam nulla spes erat sanationis, credebatur moritura propter ingens periculum. Deinque ex instinctu interno animum erigit, et magna fiducia confugit ad magnum sanctum Nonnosum, mittit quæsitum de oleo ex ejus lampade, et postquam eo affectum locum inunxerat, non modo sese melius habere sensit, sed quod maxime admirandum, magnus ille tumor subito evanuit, et ipsa exoptata valetudine potita est.

XVI. *periculosum pectoris malum,*

24 Catharina Heillmayr, ex Aest, filiam habebat, nomine Annam, quæ prope quadraginta septimanis putredine oris adeo graviter affecta fuerat, ut ad ejus os et labra multa eruperint ulcera. Afflicta mater miseriæ suæ finem desiderans, nesciebat, quid remedii adhiberet, ut dilectam filiam suam hoc malo liberaret. In hisce magnis

XVII. *oris fœda ulcera,*

magnis angustiis constituta meminit magni thaumaturgi S. Nonnosi. Spem igitur quam mox in hoc sancto Patrono tutelari per votum posuit, ex ejus lampade oleum petiit, eoque filiæ suæ peresum et affectum os inungi jussit. Quo facto, quam primum dolor desiit, putredo ejus cessavit et brevi exesum os redintegratum est. Quapropter tantum beneficium mater, peracta devotione sua ante altare S. Nonnosi, XXVIII Augusti verbis exposuit, et ad debitum honorem auxiliatoris sui S. Nonnosi annotari desideravit.

XVIII. 25 Similiter XXVIII Augusti Maria Heillmayr, prædatæ Catharinæ Heillmayr filia, ad honorem sancti patris Nonnosi, et in maximarum gratiarum actionem, publice fassa est, se aliquo tempore periculosa febri afflictam fuisse, atque ita quidem, ut propter longiorem ejus moram, et magnitudinem doloris, facies sua livescere cœperit. Et quoniam nullo alio remedio malum hunc hospitem poterat amovere, magna cum fiducia S. Nonnoso promisit, se, si pristinam valetudinem ope ipsius et patrocinio recuperaret, cum aliquibus aliis puellis vestitam albis indumentis Frisingam ad ejus sanctum altare venturam, ibique cum iisdem ardentes preces et grates esse persoluturam. Concepto tali voto, se B postmodum oleo ex ejus lampade inungi jussit, et protinus mirabiliter auxiliatrice gratiarum manu S. Nonnosi confestim pristinam sanitatem recuperavit.

XIX. 26 Maria Thallmayr, civis Frisingensis, tanto dolore sinistri brachii afficiebatur, ut illud dudum attollere non posset, adeoque ad subeundum solitum laborem capax non esset. Adhibebat aliqua subinde remedia, sine ullo tamen effectu, donec tandem unice confugerit ad communem nunc patronum sospitalem et thaumaturgum S. Nonnosum. Elapsi anno votum vovet, et afflictum brachium inungit oleo ex lampade S. Nonnosi. Hoc facto, omni mox dolore liberata est, et brachio, ut ante, sine ullo impedimento uti potuit. Præclaram hanc gratiam et beneficium postmodum XXXI Augusti, oblato cereo brachio, et peractis precibus suis, publice fateri voluit, et ad majorem honorem nostri magni patroni tutelaris S. Nonnosi annotari curavit. Eadem supradicta persona testatur, C se aliis etiam temporibus sinistri brachii acres passam esse dolores; at, postquam usa erat oleo ex lampade S. Nonnosi, ejus potenti intercessione perfectæ sanitati restitutam esse.

XX. 27 Persona quædam, quæ ob graves causas nomen suum indicare noluit, in quodam periculoso statu, a quo alio modo adhibitisve remediis aliis liberari non potuit, magna cum fiducia ad sanctum patrem Nonnosum confugit. Votum concepit, et voluit præterea, si ope S. Nonnosi compos desiderii sui redderetur, ut accepta gratia et beneficium ad majorem gloriam Dei et sancti patris Nonnosi e publica cathedra promulgaretur. Nuncupato voto, quam primum a magno mirabilium patratore S. Nonnoso benignissime exaudita est, et magna sua secretaque afflictione ex voto liberata est. Quo obtento, XXX Julii ad ardentes preces et desiderium hujus personæ hoc acceptum beneficium ad majorem gloriam S. Nonnosi, et in gratiarum actionem, non solum in album relatum est, verum etiam publice promulgatum.

XXI. 28 Honesta et pia mulier Anna Maria Millinger adeo periculosis pectoris doloribus afficiebatur, ut ex iis in mortis periculo versaretur. Cum igitur in tantis angustiis atque afflictionibus post varia adhibita remedia nullum amplius posset medicamentum ad obtinendam valetudinem, fiduciam concepit, et vovit sancto patri Nonnoso, promittens etiam se curaturam ad ejus honorem, et ad magnificandum sanctum ipsius nomen, ut gratia accepta e publica cathedra promulgaretur. Cum votum erat emissum, cessit dolor et summo cum gaudio pristinæ valetudini restituta est, quemadmodum die X Maii publice fassa est, et scriptis mandatum. D

XXII. 29 Agnetis Gehrhauer, quæ Landspergæ *d* nata est, sinistrum brachium invaserat grave malum dolorque tantus, ut longo tempore solitum suum officium peragere non posset. Cum vero *a* alia medicamina nihil proficerent, non poterat in magna sua necessitate aliam opem quærere, quam apud auxiliarem patrem S. Nonnosum. Ad hunc avide confugit: promissaque cerea imagine, usa est oleo ex ejus lampade. Hisce factis, voti sui compos effecta est, omnique brachii dolore liberata. Quam acceptam gratiam postea ad honorem sancti patris Nonnosi XV Januarii indicavit, et annotari jussit. E

XXIII. 30 Quod magnus noster pater tutelaris S. Nonnosus tamquam recens inventum gratiarum thesaurum se præbeat, et in omnibus tam internis quam externis afflictionibus auxiliarem manum impertire possit, liquet ex facto sequenti, quod nominanda persona propria manu testatur. Ego Anna Maria Schwarz, hic aulæ piscatoris filia cælebs, coram Deo et omnibus dilectis Sanctis manifestum unicuique et notum facio, me anno MDCCVII in tantam internam afflictionem incidisse, et in tam misero statu perpetuo usque ad annum MDCCX vivere debuisse, ut existimaverim, me præ mera tristitia rationis usu privandam. Postquam igitur inventio magni S. Nonnosi contigit, et ejus magna miracula jam ubique celebrabantur, ego præter certam aliquam devotionem ex speciali quadam filialique fiducia in sanctum patrem Nonnosum sanctam confessionem et Communionem cum auditione unius Sacri ad ipsius altare vovi, insuper adhuc promittens, me, si intercessione S. Nonnosi miseria mea liberarer, tantum cæli beneficium publice declaraturam, et nomine meo adjecto fassuram esse. Nuncupato voto, tam F diuturna vitæ miseria sui liberata, et rursus optatam animi mei quietem obtinui: pro qua inexplicabili gratia sit ante omnia Deo omnipotenti, et tum glorioso sancto patri Nonnoso, laus et gratiarum actio.

XXIV. 31 Maria Pichler cælebs tollendo saccum gramine plenum luxaverat adeo membra, ut ultra tres horas erecto corpore stare non potuerit. Quare propter diuturniores dolores, et quia timebat, ne quid forte in corpore fractum esset, in hac tanta necessitate erecto animo et magna fiducia ad sanctum Patrem Nonnosum confugit, ad cujus honorem se tabulam votivam suspensuram, et opus aliquod devotionis peracturam promisit. Facta promissione, quam mox omnis dolor desiit, et sine ullo incommodo rursus, ut ante, laborem suum subire potuit. Hoc beneficium, quod intercessione S. Nonnosi obtinuit, postea XIX Novembris ad ejus honorem et in debitam gratiarum actionem indicavit.

ANNOTATA

ANNOTATA.

a *Videlicet anni* 1709, *licet hic inchoentur miracula anno* 1710 *facta, ut habet titulus præfixus: nam miraculum in annum* 1710 *revera incidit.*

b *Nomen* Haid *infra in Germanico scriptum erat* Haidt.

c *Vesperas subinde in Bavaria cantari inter primam et secundam post meridiem, intelleri ex aliquo, qui id præsens sæpe videre potuit.*

d *Landsperga oppidum est Bavariæ ad Licum fluvium et in confinio Sueviæ.*

Caput III. *Miracula anni* 1711 *priora.*

XXV. Sebastianus Hagn, civis et ligularum artifex hic Frisingæ, diu in genu dextero, uti etiam in dextero brachio maximos dolores passus fuerat. Utebatur variis remediis et cataplasmatis, ut se hoc malo liberaret: verum nullo horum aliquid lenimenti aut solatii se obtinuisse expertus est; donec tandem firma fide et solida fiducia confugit ad sanctum patrem Nonnosum, cui quoddam vovit exercitium devotionis, et postquam oleo ex ejus lampade usus fuit, et eo se inunxit, utroque loco dolor una cum tumore evacuit, ut ipse x Februarii ad gratias humillime agendas, et ad honorem mirifici S. Nonnosi indicavit.

XXVI. 33 Maria Anna Hagn, præfati Sebastiani Hagn uxor, pariter filium suum, qui sinistri oculi acutos dolores passus fuerat, et in periculo versabatur vitam amittendi, summa cum fiducia mirabili S. Nonnoso devoverat. Petiit insuper oleum ex ejus lampade, eoque inunxit filii sui ægrum oculum: quo facto, brevi omnis dolor evanuit, et filius omni periculo ereptus, rursus sanitatem oculi obtinuit. Talem acceptam gratiam ipsa mater, postquam ardentes preces suas, et ardentissimam gratiarum actionem in crypta ad altare S. Nonnosi persolverat, x Februarii annotari curavit.

XXVII. 34 Ursula Mayr, hujus urbis tubicinis uxor, ab aliquo tempore gravissimos dolores sinistri pedis passa fuerat, et quoniam usu aliorum medicaminum se nihilo melius habebat, in animo suo magnum excitavit desiderium quærendi aliquam opem apud auxiliarem patrem S. Nonnosum; adeoque summa cum devotione votum vovit, seque inunxit oleo ex ejus lampade, quo facto, mox omnibus doloribus liberata est, ut ipsa xv Februarii ad honorem et gloriam S. Nonnosi testata est.

XXVIII. 35 Pia mulier Anna Maria Schnapper, hic civis et coriarii uxor, summo dolore affligebat, quod nesciret, quibus remediis filiolo suo, qui laborabat gravissimis convulsionibus cum clamore conjunctis *a*, opem ferre posset, et ulteriori periculo liberare; tandem filium suum devovet mirabili patri S. Nonnoso. Emisso vix voto, cessavit morbus, et puer integram sanitatem recuperavit. Hunc visibilem favoris effectum mater ad debitum honorem et laudem S. Nonnosi indicavit.

36 Prædictæ Annæ Mariæ Schnapper alio tempore ad mediocre intervallum aures tam vehementer tinniebant, ut timeret ne in periculo versaretur amittendi auditus. In tali afflictione cum fiducia confugit ad S. Nonnosum: vovet aliquod donarium et exercitium quoddam pium: et visibili intercessione S. Nonnosi omnis aurium tinnitus desiit. EX IMPRESSIS GERMANICE XXIX.

37 Sigismundus Schnapper, hic civis et coriarius, tantos pectoris dolores patiebatur, ut propter nimiam oppressionem in maximas adigeretur angustias, præsertim quia nullum sciebat remedium, quo se tanta molestia liberare posset. Unicum, quod ei supererat, refugium, erat S. Nonnosus, cui se summa cum fiducia, fusis precibus, una cum cereo pectore devovit, et felicissime quoque potenti intercessione hujus sancti Patris exauditus, et omni dolore atque oppressione liberatus est. XXX.

38 Maria Hergl, carpentarii uxor, ex Aettenkirchen, utriusque oculi adeo intolerabiles dolores patiebatur, ut præ vehementia illorum non amplius sciret, quid sibi agendum esset. Omnia alia adhibita remedia non afferebant lenimen; sed dolor semper magis crescebat, ita ut etiam timeret, ne forte omnino visu privaretur. Denique, quoniam tanta de beneficiis S. Nonnosi audiverat, ex interno instinctu magnam fiduciam de hoc sancto Patre nuncupatione voti excitat; et postea inungit utrumque oculum oleo ex ejus lampade. Quibus peractis, ab illo tempore ipsaque hora omni dolore liberata est, et optatam oculorum sanitatem omnino obtinuit. XXXI.

39 Elisabetha Zwex, hic civis et fabri lignarii uxor, tantis sinistri pedis doloribus afficiebatur, ut sine baculo incedere non posset. Et quoniam causam hujus mali ignorabat, et periculosius aliquid pertimescebat, confugit ad communem auxiliatorem et patronum tutelarem S. Nonnosum. Vovit illi cereum pedem, et preces quasdam: omnes deinde vires adhibuit, atque ope baculi contulit se, quamvis non sine summa difficultate, ad cryptam et altare S. Nonnosi: et postquam ibi votum suum expleverat precesque quas ardentissimas fuderat, absque longiori mora omni pedis dolore liberata est. XXXII.

40 Anna Eder totos tres annos laterum dolore *b* laborabat, ita ut durante hoc tempore multos et frequenter inexplicabiles dolores sustinuerit. Multa remedia, ut hac diuturna miseria liberaretur, adhibuit: nullum vero ex omnibus efficax erat adeo, ut optatam valetudinem impetraretur, donec tandem spem suam in magno thaumaturgo, S. Nonnoso posuit. Hujus potenti intercessione manuque auxiliatrice post expletum votum, ardentesque preces ante sanctum ipsius altare fusas, eadem hora convaluit; acerboque ac tam diu tolerato laterum dolore feliciter liberata est. XXXIII.

41 Illustrissima domina Maria Magdalena Eleonora comes de Haunsberg, nata libera baro de Reching, in extrema necessitate potentissimam opem et patrocinium mirabilis S. Nonnosi manifeste experta est, ad cujus majorem honorem et ad amplificationem sancti ipsius nominis prælata illustrissima domina comes scriptam relationem hac de re tradidit. Nam cum illa gravida, et tam ante, quam in ipso partu, ad mortem usque periculosis angustiis subjecta esset; S. Nonnoso, ejus opem implorans, votum nuncupavit, promisitque se curaturam, ut beneficium, non tacito nomine, publice promulgaretur. Deinde ipsa partum non modo feliciter XXXIV.

EX IMPRESSIS GERMANICE.

citer enixa est, sed et postea omnibus aliis occasionibus libera permansit. Insigne hoc beneficium ipsa secundum Deum magno thaumaturgo S. Nonnoso adscribit, et debitas gratias agit.

XXXV. *sanatus cujusdam filiolus, ac deinde bos:*

42 Nostri magni patroni tutelaris et sancti patris Nonnosi auxiliatricem benignamque manum, etiam in necessitatibus suis expertus est vir probus Jacobus Passauer, hic Frisingæ civis et coriarius, qui varia beneficia, maximas agens S. Nonnoso gratias, ipsemet, ut in sequentibus patebit, scripto testatus est. Ad Dei, et ejus servi S. Nonnosi honorem, publice hisce notum facio, me abhinc aliquibus hebdomadibus apud memoratum S. Nonnosum in duabus afflictionibus opem quæsivisse, eamque non sine solatio quam felicissime invenisse. Primo in morbum inciderat filiolus meus, cui sæpius accesserant convulsiones: ut ergo hac miseria meum filiolum liberarem, omnem spem meam in sancto patre Nonnoso posui: illum ei devovi cum exigua oratione, et vili anathemate: quo facto, non modo omnes convulsiones desierunt, sed etiam puerulus alio suo morbo brevi tempore B liberatus est. Secundo in morbum inciderat bos, ad rem familiarem mihi perquam necessarius, et quidem ita periculose, ut illum quasi jam perditum censere deberem. Cum autem post concionem, in ecclesia cathedrali habitam, aliquod intercessione S. Nonnosi impertitum beneficium per publicam denunciationem ex cathedra intellexissem, me statim contuli in cryptam ad altare S. Nonnosi, fudi ibidem ad opem pro ægro bove impetrandam exiles preces meas, et donum addidi exiguum. Tum domum repetii, et inveni supra memoratum ægrum bovem jam omnino incolumem et sanum. Quod beneficium mihi tanto citius obtigisse credo, quod persolvendo prædictas preces firmiter proposuerim, me curaturum, si hac in re exaudirer, illud ad honorem S. Nonnosi publice, etiam addito nomine meo, promulgandum. Id itaque grato animo exequor, et magnum S. Nonnosum suam potentem intercessionem ulterius pro me meisque humillime flagito.

XXXVI. *mulier osse faucibus hærente mirabiliter liberata.*

43 Honesta et pia mulier Haimbperger, hic Frisingæ civis et phrygionis conjux, cum post toleratum morbum rursus ad templum ire vellet, sibi antea, quo debilem stomachum et de- C fatigatum corpus confirmaret, jusculum apparari jussit. Cum autem manducaret, ex improviso ossiculum, magnitudine æquans juncturam majoris digiti, sic deglutiit, ut ossiculum faucibus inhæserit, et præfata Haimbperger ægre spiritum trahere, multo minus loqui posset, adeoque non tantum toto vultu livescere cœperit, sed etiam sanguinem vomere, et vix non insanire. In hoc magno infortunio et vitæ periculo maritus prædictæ Haimbperger eam ardenter monuit, et adhortatus est, ut in hac necessitate unicam spem suam in mirabili S. Nonnoso poneret, quod etiam quam mox præstitit, se sancto opifero Patri pio quodam opere devovens. Jam vero audi factum mirabile. Subito post emissum votum os faucibus hærens evanuit, atque ita quidem, quo res magis appareat miranda, ut nec ipse nec ipsa Haimbperger ad hoc usque tempus sciant, quo illud evaserit: ipsa vero confestim sanata fuit. Præterea hac super re ad majorem securitatem, convocatis c testibus juratis, examen institutum c est. Deo et ejus mirabili S. Nonnoso sit propterea æterna gratiarum actio, laus, honor et gloria; ad cu- D jus majorem promotionem magnum hoc miraculum postea publice de cathedra promulgatum est anno MDCCXI, XXIV Maii.

ANNOTATA.

a *Germanice malum hoc vocatur* schryenden fraiss.

b *Laterum dolor alias* pleuritis *voce Græca dicitur. Gravis et periculosus est morbus, quando vera est pleuritis.* Verum, *inquit Gorræus ad vocem* πλευρῖτις, *ubi veram pleuritidem explicaverat,* aliæ pleuritides ab hac vera discernuntur, vel quod earum dolor externus sit, et contactu moveatur, vel quod sine febre sit, vel sine sputo, vel sine tussi, vel sine spirandi difficultate, vel quod neque tensionem neque duritiem ullam pulsus referat. *Itaque existimem speciem quamdam non veræ pleuritidis fuisse, quæ per triennium duraverat.*

c *Licet auctor expressis verbis non dicat, approbatum esse miraculum in examine, id tamen cum hic, tum aliis locis, ubi sic loquitur, satis insinuat.* E

CAPUT IV. *Prosecutio miraculorum ejusdem anni* 1711.

XXXVII. *Pes cujusdam post votum de promulgando beneficio sanatus,*

Sigismundus Schnapper vir honestus, hic civis et coriarius, vexatus est anno MDCCX ulcere exorto in altero pedum. Quapropter ob continuos dolores tam in eundo quam etiam in laborando non modo magnam patiebatur difficultatem, sed erat quoque aliquibus temporibus ad utrumque incapax. Ad abigendum hoc ulcus variis cataplasmatibus et unguentis usus est. Quia vero non sensit, ullo eorum melius se habere; confugit ad optimum chirurgum S. Nonnosum, cui se promisso aliquo religionis opere devovit, simulque promisit, si pedis sui sanatio ejus patrocinio subsequeretur, se curaturum, ut beneficium hoc publice e cathedra F promulgaretur. Simulatque nuncupatum erat votum, ejus pes de die in diem convaluit, et brevissimo tempore prorsus est sanatus.

neglectaque promulgatione recrudescens malum altero voto sublatum:

45 Ob impetratam sanitatem supra dictus Schnapper gavisus quidem est, sed, nescio qua negligentia et oblivione, hoc a S. Nonnoso acceptum beneficium, nullo modo, ut promiserat, e cathedra promulgandum curavit. Quid tandem contigit? Anno proxime sequente, jam nempe labente MDCCXI, Sigismundi Schnapper pedem veteres dolores rursum invaserunt, ejusque, ut ante, ulcus hiavit. Ille continuo recordatur, se maxime ingratum fuisse erga suum sanctum opitulatorem S. Nonnosum, et non stetisse promissis. Recolligit itaque sese, et dolet de errore, adjectis humillimis precibus: summaque fiducia votum iterans, promittit, si sibi rursus auxilium ferretur patrocinio S. Nonnosi, se ad ejus honorem non modo novum beneficium, sed etiam commissam ingrate negligentiam unicuique manifestaturum. Ex illo tempore eademque hora, qua novum hoc votum nuncupatum, dolores iterum desiere, et ipse Schnapper perfectam sanationem sui pedis secundo obtinuit.

Impetratum

A Impetratum hoc beneficium ipse postea quamprimum in debitam gratiarum actionem, et ad magnificandum sanctum nomen magni thaumaturgi S. Nonnosi e publica cathedra indicari jussit.

XXXVIII. *volo item ablata tormina colica,*

46 Vir honestus Georgius Nehr, hic civis et sutor, anno MDCCX subito correptus est tam vehementibus doloribus colicis, ad quinque aut sex dies continuatis, ut propter nimiam dolorum vehementiam de convalescentia ipsius et vitæ conservatione passim omnes desperarent. In periculosis hisce mortiferisque angustiis, cum omnia, quæ adhibita fuerant, nihil prodessent, dejectum animum summa cum fiducia erigit ad mirabilem S. Nonnosum, ut sibi in tanta sua miseria gratiosam atque auxiliatricem manum porrigeret, mortisque prope instantis periculum averteret. Vovet deinde, se curaturum in honorem magni hujus Patris, ut ad altare ejus duo Missæ sacrificia celebrarentur: et votivam tabellam appensurum. Rem stupendam! Vix præfatus Georgius Nehr votum suum ita nuncupaverat, cum subito cessat intolerabilis cruciatus, tormina colica desinunt, pristinamque valetudi-B nem æger felicissime consequitur.

XXXIX. *ac deinde ejusdem viri morbus articularis,*

47 Proxime subsequenti anno MDCCXI præfatum Georgium Nehr rursus gravissimus morbus corripuit: per totum enim ejus corpus summa vi arthritis *a* adeo invaluerat, ut nec manibus suis uti, nec pedibus posset, et ne attollere quidem ea membra valeret. In tanta molestia crebrisque doloribus nesciebat rursus, ubi opem quæreret, quam apud antiquum opitulatorem suum benignumque patrem S. Nonnosum. Itaque summa rursus cum fiducia ad eum confugit, ac vovet unum Missæ sacrificium, post recuperatam valetudinem ad altare ipsius celebrandum: adjunxit, se humillime cum gratiarum actione preces suas persoluturum. Preces ipsius cum fiducia fusas quamprimum admirabilis sanctus Nonnosus exaudiit, ægroque vehementer afflicto perfectam iterum sanitatem impertitus est. Hæc duo majora, quam explicari valeat, beneficia Georgius Nehr humillima cum gratiarum actione ad majorem honorem S. Nonnosi nota C fieri et scriptis mandari voluit.

XL. *morbus alius cum gravissimis doloribus,*

48 Memorandum beneficium, quod inclytus prodigiosa beneficentia S. Nonnosus præstitit, sibi collatum propria manu testatur religiosus ac reverendus dominus Franciscus Antonius Pez, hic Frisingæ sacerdos, ut sequitur. Die X Februarii MDCCXI Omnipotens Deus tam inexplicabile tamque acerbum sinistri pedis mihi immisit malum, ut totis sex annis, quibus jam æger decumbo, tantos dolores numquam passus sim, atque ita quidem, ut quoniam media pars corporis ad plantam usque pedis intumuerat, ne vel pedem movere possem, et integris quatuordecim diebus in linteo tollendus e lecto, itaque in eo reponendus fuerim. Nihil omnia præscripta et adhibita remedia, quibus abundanter usus sum, profuerunt; at solum, quantum opinor, majores vehementioresque dolores mihi creabant. Hac de causa, quoniam omnia humana auxilia et remedia irrita erant, firma concepta fiducia, S. Nonnoso promisi Missam ad ejus honorem dicendam, tabellam votivam, duas ex candida cera candelas, et exiguum aliquid, pro tenuitate mea, gazophylacio imponendum. Res mira! Vix votum hoc emiseram, cum statim notabilem mutationem dolorumque mitigationem sensi, ac paulatim vehementes hi dolores plane discesserunt et evanuerunt.

EX IMPRESSIS GERMANICE.

XLI. *vehemens capitis dolor,*

49 Maria Gulder, ex Neustift, vehementissimos et gravissimos capitis dolores patiebatur, et nullo modo sciebat, quibus remediis posset hisce doloribus liberari. Cum autem perpetuo propter vehementiam doloris mœror accresceret, confugit tandem magna cum fiducia ad sanctum patrem Nonnosum, eique se devovet, pio quodam opere promisso. Hoc facto omni capitis dolore, uti optabat, liberata est.

XLII. *dolor oculorum et dentium,*

50 Vir honestus Sebastianus Rainalder, silicarius in Neustift, abhinc aliquibus annis adeo oculis et dentibus laboraverat, ut continui immensique dolores, quos patiebatur, vix non intolerabiles viderentur: et quamvis multa et varia malo remedia adhibuerit, nullum tamen ex omnibus ei ad sanationem prodesse potuit. Itaque quia naturalia remedia frustranea erant, statuit spiritualia quærere. Quapropter summa cum fiducia spem suam ponit in thaumaturgo S. Nonnoso. Vovet, se, præter donum aliquod offerendum, etiam curaturum, ut in hujus urbis ecclesia cathedrali ad altare Sancti sacrum solemne in ipsius honorem celebretur. Emisso voto, dolores statim de die in diem cessare cœperunt, ac brevi tempore integram sanitatem recupera- E vit. Quapropter imprimis Deo omnipotenti, dein opitulatori suo S. Nonnoso infinitas gratias egit, et magnum hoc beneficium ad amplificationem sancti ipsius nominis publice promulgandum curavit.

XLIII. *periculosa ossis extuberatio,*

51 Joannes Willhelm, vir honestus et sartor in Wolferstorff, totis quatuor annis dexteram habebat ingenti ossis extuberatione deformem non sine magno incommodo. Hoc malum ut pelleret, toto eo tempore variis usus est remediis, quæ tamen omnia irrita fuerunt, et sine ullo effectu. Tandem exiguo abhinc tempore vehementibus cum doloribus extuberatio aperta est. Cum sic in magnas curas et angustias adigeretur, non modo propter auctos dolores, verum etiam quia merito timendum erat, ne aliud idque magnum periculum ex manu sua pateretur; in hisce angustiis, quoniam jam multa mirabilia de S. Nonnoso audierat, excitat in mente sua magnam fiduciam, qua confugeret ad S. Nonnosi patrocinium. Vovet igitur, se ad ipsius honorem hic Frisingæ ante altare ejus in crypta præter donum offerendum, certum F aliquod religionis exercitium obiturum. Accingit se sine mora itineri, seque Frisingam confert: et postquam in dicta crypta ante reliquias S. Nonnosi munusculum obtulerat, opusque pium summa cum devotione peregerat, omnis statim dolor cessavit, et hians ossis extuberatio evanuit. Impetratum hoc beneficium præfatus Joannes Willhelm in debitam gratiarum actionem, et ad perpetuam laudem S. Nonnosi scripto indicavit, et unicuique notum fecit.

XLIV. *grave malum ex lapsu ortum,*

52 Sebastianus Zanglmayr, vir vitæ honestæ, agnoscit pariter scripta relatione thaumaturgam beneficamque manum sancti Nonnosi: nam cum haud ita pridem adeo graviter ac periculose cecidisset, ut se non amplius movere, multo minus incedere posset; sed necesse esset lecto decumbere; summa cum fiducia unice confugit ad patrem prodigiis inclytum S. Nonnosum: vovet, se in ipsius honorem preces rosarii Mariani semel persoluturum, cereamque imaginem oblaturum, ac demum aliquid gazophylacio impositurum. Quamprimum emissum erat votum, ipse extemplo (Deo omnipotenti et magno S. Nonnoso humillima sit gratia) melius

55 habere

EX IMPRESSIS GERMANICE. habere cœpit, et sic paucissimis diebus convaluit.

XLV. *dolor oculorum,* 53 Simon Binder, vir honestus, hic civis et sutor, una cum uxore sua testatur, filiolam suam diu maximos oculorum dolores passam esse. His ut parentes dilectam filiam liberarent, varia remedia adhibuerunt, quæ tamen nihil profuerunt. Tandem fiducia de S. Nonnoso concepta, ad eum confugerunt. Filiam per religiosum aliquod opus, et munusculum offerendum ipsi devoverunt. Hisce factis, statim dolores oculorum una cum omni periculo evanuerunt.

XLVI. *dolor pedum,* 54 Joannes Habert, vir vitæ honestæ, civis hujus urbis et tubicen, longo tempore maximos pedum dolores ac vehementissimas punctiones passus est. Cum autem jam variis remediis usus fuisset, sed sine sanatione et effectu; summa cum fiducia sancto patri Nonnoso vovit, se ei ceream imaginem oblaturum, certasque preces persoluturum. Emisso voto, statim potenti patrocinio mirabilis S. Nonnosi acuta punctio desiit, et omnis dolor evanuit, de quo beneficio Deo imprimis, dein sancto patri Nonnoso debitas gratias agit. B

XLVII. *dentium dolor imminutus. b* 55 Eva Ober, Landshuti *b* nata, quæ jam multis annis ad hunc usque diem hic Frisingæ famulatur, propter dentem infeliciter erutum, novem annis, et quidem aliquibus temporibus adeo vehementes et intolerabiles dentium dolores passa est, ut ea de causa sæpissime cibum et potum maxime necessarium omnemque laborem intermittere debuerit. Tot annis nullum remedium invenire potuit, quo se hoc malo liberaret. In diuturna illa afflictione se per unum Missæ sacrificium statasque aliquot preces S. Nonnoso hic in crypta devovit, atque etiam sæpius oleo ex ejus lampade usa est. Hisce factis, vehementes dolores, quibusdam diebus recurrentes, sic præterierunt, ut saltem dolores placide pati, et opera sua perficere, et cibo potuque necessario frui possit. Hoc igitur, ut decenter debitas S. Nonnoso gratias ageret, publice promulgari voluit.

XLVIII. *corporis animique afflictiones. c* 56 Reverendus in Christo ac religiosus dominus Georgius Schnevogl, Paulinus *c* in illustrissima ecclesia cathedrali hic Frisingæ, testatur, se præterito mense Martio anni jam labentis MDCCXI patrocinio S. Nonnosi, et usu olei ex C ejus lampade, in quibusdam corporis et animi afflictionibus variis vicibus exauditum fuisse. De quo beneficio nomen suum publice indicando sancto patri Nonnoso humillimas gratias agere desideravit.

XLIX. *ac dolor a luxatione corporis* 57 Eva Peur, vidua stabularii hic, tollendo quidquam ita partem aliquam corporis luxaverat, ut longo tempore maximos dolores toleraverit: et quia hi non desinebant, et ipsa ab opere suo impediebatur, spem suam in sancto patre Nonnoso posuit, promisitque se curaturam, ut ad ipsius honorem sacrum Missæ sacrificium legeretur. Hinc ope et patrocinio thaumaturgi sancti Nonnosi se melius habere cœpit et sanata est.

ANNOTATA.

a Arthritis *Græca voce. Latina vero* morbus articularis *dicitur id malum, et proprie quidem* arthritis *vocatur, quando multos simul corporis articulos occuparit. Alias ab affecta parte nomen accipit, et* podagra *nominatur Græca voce, dum solos corripuit pedes,* chiragra *dum* D *manus solas,* ischias *dum in sola consistit coxa. Quam porro vehemens sit hic dolor, multis experientia notissimum est.*

b *Landshutum urbs est Bavariæ ad Isaram flumen.*

c *In Germanico litteris Latinis scribitur* Pauliner. *Cum vocem hanc non intelligerem, consului R. P. Mauritium Chardon, qui me docuit voce* Pauliner *in istis provinciis designari Religiosos Ordinis S. Pauli primi eremitæ, sicut voce* Paulaner *significantur Religiosi Ordinis S. Francisci de Paula.* Verum, *inquit,* nec isti nec illi Frisingæ commorantur. *Suspicatur igitur ab aliquo sacello S. Pauli, cui deservierit presbyter ille, vocari* Paulinum, *nisi fuerit fortasse ejus cognomen.*

CAPUT V. *Eorumdem miraculorum prosecutio.*

E

Joannes Polzinger, ex Tuching prope Frisingam, publice ad honorem et gloriam sancti patris Nonnosi testatur, se longissimo tempore vehementissimis sinistri oculi doloribus affectum fuisse, quibus ipsum varia adhibita remedia nullo modo liberare potuerunt; donec tandem ad thaumaturgum sanctum Nonnosum confugerit, et firma cum fiducia ejus potens patrocinium imploraverit, quod etiam manifeste expertus est: nam, simulac magno huic Patrono et opitulatori votum suum nuncupaverat, et oleo ex ejus lampade oculum suum inunxerat, dolores desierunt, et perfectam oculi sui sanitatem obtinuit. L. *Sancti ope liberati oculorum dolore,*

59 Anna Maria Grebmayr, mulier proba, ac civis Frisingensis, anno integro intolerabilibus dentium doloribus adeo graviter affecta erat, ut omnia adhibita remedia eam nullo modo dictis doloribus liberaverint. Postea vero omnem spem suam in magno patre Nonnoso unice posuit: et simul atque cereum dentem ipsi promiserat, eumque in crypta ad ipsius altare, conjungens ardentes preces, obtulerat, potenti patrocinio S. Nonnosi acerbo illo dentium dolore liberata est. LI. *diuturno dolore dentium,* F

60 Ursula Mössner, mulier hic labore suo victum comparans, longissimo tempore maximos dolores laterales patiebatur: et quoniam nulla remedia obtinere poterat, quibus similibus doloribus liberaretur; optima cum fide ad thaumaturgum S. Nonnosum confugit. Ad cryptam se contulit; obtulit cultrum cereum *a* ad ipsius altare, fusisque ardentibus precibus, prodigiosa ope et patrocinio S. Nonnosi omnis dolor laterum desiit. LII. *laterali dolore,* *a*

61 Josephus Antonius Grainlehner, ex Eggenfelden *b*, cælebs et pictor, in præsenti vitæ periculo manifestam opem gloriosi patris Nonnosi expertus est. Nimirum quando, ingruente jam nocte, eques ad quamdam arcem se conferre volebat, pervenit in sylvam opacam, per quam tamdiu profectus est, donec propter nimias et spissas tenebras a recta via aberrans, fere ignoraret, ubi esset, vel quo se verteret. Nolebat tamen per noctem in silva manere; sed equum semper procedere sinebat, at non sine magno vitæ suæ periculo. Quippe cum ita perpetuo LIII. *manifesto a præsenti vitæ periculo. b*

A peluo via semper magis ac magis incerta progrederetur, tandem, elapsis jam tribus horis, in ipsum montis cacumen pervenit. Illic quia nullo modo loci situm sibi imaginari poterat, eum magnus horror invasit, cum timeret ne in tali obscurissimæ noctis casu in summum periculum ex improviso incideret. Quapropter equo descendit, animumque timore consternatum ad cælum erexit, internoque instinctu firma cum fiducia confugit ad mirificum patris S. Nonnosi præsidium, eum ardenter invocans, ut in illa necessitate auxiliatricem præberet manum, omneque periculum avertendo in viam reduceret: vovet deinde, se, si evadat periculum, præter preces aliquas persolvendas, ad honorem S. Nonnosi altari ejus anathema appensurum. Factis piis hisce votis, in genua se projecit, rependo tentaturus, num manibus forte iter aliquod reperire posset. Ecce autem! vix duos aut tres ad summum passus prorepserat, dum maximo cum horrore et tremore animadvertit, nihil ibidem superesse terræ, nisi præcipitium, Isaræ, ut ipsi mox in mentem venit, inferius præterfluenti

B imminens, ubi necessario, nisi equo descendisset, et vota S. Nonnoso fecisset, una cum equo ex summo montis cacumine in flumen fuisset præcipitatus. Tam manifesto vitæ periculo liberatus, statim ipso in loco ex toto corde gratias egit potentissimo suo opitulatori S. Nonnoso; deinde totus tremens equum suum arripuit, cumque in silvam reduxit, donec tandem fugatæ sunt noctis tenebræ, atque ipse prima aurora (loco prius, ubi de vita periclitatus erat, non sine horrore et tremore considerato) a devia rursus in rectam viam pervenit. Tam insigne beneficium ipse Grainlehner alte animo impressit, ac deinde, ut debitas thaumaturgo patri S. Nonnoso ageret gratias, votum suum religiosissime implevit.

LIV. *pedis doloribus,*

62 Honesta et pia virgo Maria Magdanela Schnevogl hic fatetur, se longo tempore magnis dexteri pedis doloribus vexatam fuisse. In hac tanta afflictione confugit ad sanctum patrem Nonnosum: ideoque se confert ad ecclesiam cathedralem, et per cryptam repit ad lapideum sarcophagum, ubi modo deposita est particula ex reliquiis S. Nonnosi, et in quo

C olim ejus sacrum corpus tot seculis delituerat: fusisque ibidem piis precibus, ad altare sancti patris Nonnosi obtulit ceream imaginem. Hisce peractis, simulac a precibus surrexit, se statim integre sanatam sensit, et absque ullo dolore potuit domum repetere. De hac gratia Deo imprimis laudem immortalem attribuit: deinde magno thaumaturgo S. Nonnoso humillimas gratias egit.

LV. *ulcere periculoso.*

63 Joannes Abraham Zweckstotter, natus Carroduni *c*, at eo tempore alumnus celebris abbatiæ Weihenstephanensis *d*, elapso vere febri correptus fuit: postquam autem febris, adhibitis remediis, eum deseruerat, paulo post sub ejus humero ortum est ulcus maximum. Cum vero advocatus esset chirurgus, qui ei mederetur; simul ac ulcus vidit, ab eo abhorruit; neque præfato adolescenti ante quatuor aut quinque menses sanationem promittere potuit. Interim aliquo tempore cataplasmata adhibebantur, quæ adolescenti huic adeo vehementes dolores creabant, ut neque necessariis cibis frui posset neque diu noctuve quietem capere. Cum autem decem dierum intervallo vix tres horas dormiendo explevisset, ideoque somni defectu vires corporis deficerent; cumque insuper timeretur, ne majus aliquod malum accideret; monitus est adolescens a Patre directore suo, ut confugeret ad sanctum thaumaturgum Nonnosum, ejusque opem imploraret ad valetudinem impetrandam. Itaque probus adolescens magna cum fiducia promittit, se non modo coronæ Marianæ globulos precando percursurum et ceream imaginem oblaturum, sed etiam ter repturum per cryptam prope lapideum Sancti sarcophagum. Sequenti die, nempe XXX *e*, magno cum desiderio et spe Frisingam tendit ad altare S. Nonnosi, ibique summo cum ardore votum implet. Momento post sentire videtur se melius habere, illudque magis expertus est domum repetens, quia brachium suum jam facilius et sine dolore in altum attollere poterat. Eodem die sub vesperam, cum chirurgus recens cataplasma vellet applicare, et in animo haberet ulcus, quod præcedenti die cataplasmate mediocriter detectum fuerat, instrumento suo aperire, ac turundam inserere, non sine terrore et maxima admiratione vidit, ulcus jam totum detumuisse; et cum subsequenti die propter rei novitatem videre vellet, utrum ulcus

E vere evanuisset, nec ipse nec alii præsentes, aut tumorem aut aliud ulceris indicium repererunt. Adolescens vero ex illo tempore, quamvis antea per duos annos singulis septimanis eguisset medicamentis, ad hanc usque horam sanus et incolumis permansit. Deo maximo, et magno thaumaturgo S. Nonnoso de tanto beneficio immortales atque immensæ sint gratiæ.

EX IMPRESSIS GERMANICE.

LVI. *gravibus corporis doloribus,*

64 Quædam persona Deo dicata, quæ quibusdam negotiis occupabatur, subito maximis correpta est corporis doloribus, ita ut merito timeret, ne omnino propter periculum lecto affigeretur, et ita necessario a præfixis negotiis impediretur. In his angustiis et curis laudata persona maxima cum fiducia confugit ad sanctum patrem Nonnosum, et promisit, se, præter cereum anathema, et aliquid gazophylacio imponendum, ad lapideum sarcophagum S. Nonnosi repturam per cryptam. Voto nuncupato, illo ipso die periculosus dolor prorsus desiit. Ut autem se gratam de hoc beneficio exhiberet, votum deinde ad honorem et laudem sancti abbatis Nonnosi implevit cum humillima gratiarum

F actione.

LVII. *hernia.*

65 Honestus et ingenuus Joannes Georgius Poll, hic civis et alutarius, ac celsissimi principis stipator, similiter benignam opem sancti patris Nonnosi expertus est, dum in maxima afflictione versabatur propter filium suum. Quippe ejus filius, etiam Joannes Georgius dictus, anno decimo quinto ætatis suæ subito laborare cœperat hernia, quam ad tempus puer ex verecundia nemini manifestare voluerat; sed tandem propter dolores malum suum parentes diutius celare non potuit. Parentes tum præ horrore ignorabant, quid agerent, et quomodo filium suum hoc malo liberarent. In hisce angustiis omnia humana remedia et auxilia neglexerunt, et solum maxima cum spe et firma fiducia ad magnum thaumaturgum S. Nonnosum confugerunt, eique filium suum devoverunt. Hac facto, ibant una cum filio avia per aliquot dies in cryptam ad S. Nonnosum, ibique pietati suæ insistebant: ipse puer ibidem aliquot vicibus per lapideum sarcophagum S. Nonnosi cum devotione repsit, postea se inunxit oleo ex ejus lampade. Hisce peractis, qualibet vice malum diminutum est; cumque nona vice oleo se inungeret,

EX IMPRESSIS GERMANICE.

inungeret, prædicta periculosa hernia omnino evanuit, ut ne vel minimum ejus signum ad hanc usque horam videri possit. In debitam gratiarum actionem postea hoc magnum beneficium ad amplificandum honorem et gloriam S. Nonnosi promulgandum e publica cathedra curaverunt.

LVIII. *morbo alio,*

66 Mulier, quæ a l dies aliquot continuos passa fuerat maximos morbi cujusdam dolores; in ea afflictione tantum confugit ad sanctum patrem Nonnosum, et promisit, curaturam se, ut sacrum Missæ sacrificium semel celebraretur, atque insuper aliud quidpiam oblaturam. Hoc facto, dolores desierunt ipso etiam die, ipsaque exoptatam valetudinem impetravit: pro quo beneficio Deo et et magno sancto Nonnoso æternæ sint laudes et grates.

LIX. *et ingenti sinistræ tuberi.*

67 Personæ cuidam duobus circiter annis ingens in sinistra manu erat tuber, quod ei toto illo tempore durante sæpissime maximos adferebat dolores. Quoniam igitur nullo alio remedio illud dispellere potuit, in hac miseria se S. Nonnoso devovit per donum aliquod offerendum aliaque opera pia. Voto postea magna cum de-
B
votione expleto, ipso orationis tempore ita tuber evanuit, ut exiguum tantum ejus indicium remanserit. Præclarum hoc beneficium et manifestum miraculum ad summam Dei laudem, quoque humillimas tam benigno opitulatori suo S. Nonnoso gratias ageret, omnibus tum temporis in crypta præsentibus indicavit. Dum vero paulo post etiam residuum illud minimumque tuberis indicium omnino evanuit, hanc gratiam ad majorem honorem sancti hujus sui Patroni tutelaris, et amplificationem laudis ejus e publica cathedra promulgari jussit.

ANNOTATA.

a *Cultrum potius, opinor, quam aliud quidpiam obtulit, ut insinuaret latus suum talibus torqueri punctionibus, quasi cultro secaretur aut pungeretur, uti revera contingit pleuritide, seu laterali dolore, laborantibus.*

b *Eggenfelden oppidum est Bavariæ ad Rotam amnem,* Rott *Germanis dictum, qui in Oenum*
C
devolvitur.

c *Germanice dicitur* Craiburg, *quod varii antiquum Carrodunum esse existimant. Situm est oppidum istud in Bavaria ad Oenum fluvium.*

d *Celeberrima hæc abbatia, cujus reverendissimi abbatis Isidori humanitate et industria hæc* S. Nonnosi *Acta multum excreverunt, sita est in editiore prope Frisingam monte.*

e *Mensis nullibi additur.*

CAPUT VI. *Reliqua miracula impressa.*

LX. *Sanctus medetur periculoso morbo, gravique capitis dolori.*

Perillustris et generosus dominus Joannes Christophorus Egkher, toparcha in Kapfingh et Liechtenegg, supremus stabuli celsissimi principis præfectus etc., ad laudem et honorem Dei omnipotentis imprimis, ejusque venerabilis Matris, atque opitulatoris sui illustris S. Nonnosi, atque in gratiarum actionem scripto testatur, se in gravissimo morbo suo, statuque periculosissimo D
spem suam in sancto patre Nonnoso posuisse, eique promisisse se curaturum, ut in ipsius honorem quædam sacra Missæ sacrificia celebrarentur, et præterea donum aliquod gazophylacio impositurum. Hisce factis, potens Sancti patrocinium, opemque manifestam expertus est. Imo etiam, cum præfatum perillustrem dominum subito intolerabilis capitis dolor invaserat, illudque circumcirca, atque in medio, quam maxime intumuerat, oleo ex lampade S. Nonnosi se inungi jussit, et post horæ quadrantem omnis ita dolor abscessit, ut postea ad hoc usque tempus similes dolores non amplius senserit. Insigne hoc beneficium sæpius memoratus perillustris dominus ad persolvendas grates immortales, et ad honorem S. Nonnosi unicuique notum fieri voluit, et e publica cathedra denuntiari.

LXI. *morbo ter repetito,*

69 Ingeniosus dominus Thomas Pfärte, hujus aulæ musicus, pariter filiolum suum in periculoso quodam morbo S. Nonnoso devovit, cujus patrocinio, et usu olei ex ejus lampade, puer hoc morbo etiam secundo liberatus est. Quoniam vero dictus noxius morbus rursus tertio E
puerum invasit, iterum majore cum fide et fiducia ad thaumaturgum S. Nonnosum confugit; et, postquam ardentes preces fuderat, oleoque ex lampade Sancti affectam partem inunxerat, promisit, se curaturum, ut accepta gratia e publico suggestu denuntiaretur. Deinde ejus filiolus rursus medelam divinitus datam obtinuit, et hactenus plena fruitur valetudine In debitam gratiarum actionem hoc postea pater publica denuntiatione notum fecit.

LXII. *loquelam mutæ restituit:* a

70 Catharina Pader, habitans in Neustifft *a*, quam ob causam nesciens, ad quatuor omnino annos linguæ usu sic caruit, ut tandem, quamvis omnes vires adhibuerit nullum diu verbum ex ea percipi potuerit. Illo tempore variis hinc et inde datis utebatur remediis atque etiam opera chirurgi, omnia tamen nihil proderant, ad usum linguæ restituendum. Interea recens inventum corpus sancti abbatis Nonnosi, splendidissime celebrato festo translationis die, in hac illustrissima cathedrali deponebatur, ubi supradicta Catharina Pader interius incitabatur, ut opem apud novum hunc Patronum quæreret. Vovebat itaque summa cum fide et fiducia, se ad ho- F
norem thaumaturgi S. Nonnosi certæ quidpiam devotionis persoluturam, et anathema ad ejus altare appensuram. Rem accipe mirabilem. Nuncupato voto, statim illa ipsa hora eodemque tempore loquela ei ita restituta fuit, ut eam loquentem quisque percipere potuerit. At, quamvis postea promissa devotionis opera apud S. Nonnosum cum debita gratiarum actione peregerit, tamen, uti ipsamet fassa est, ob præsentem paupertatem, et ex oblivione accedente, anathema promissum appendere prætermisit. Loquela nihilominus continua fruebatur, sed quæ rauca esse audiebatur. Tandem vero post crebros instinctus, ut grata servaret illud, quod magno suo Patrono et opitulatori promiserat, hoc præsenti anno MDCCXI anathema confici jussit, illudque postea, preces ardentes conjungens, ad Sancti altare appendit. Hoc facto, perfectiorem etiam patrocinio S. Nonnosi loquelam obtinuit, et ea ad hanc usque horam sine incommodo utitur. Eximium hoc beneficium in gratiarum actionem ad laudem perpetuam gloriamque magni abbatis Nonnosi indicavit, et e publica cathedra promulgandum curavit.

71 Mulier

A LXIII. *sanat vulneratam e lapsu,* 71 Mulier quædam primaria, quæ nomen suum quibusdam de causis non libenter manifestare vellet, scripto tamen ad honorem et gloriam S. Nonnosi fatetur, ex improviso lapsu sibi vulnus illatum, quod non modo in dies magis et magis augebatur, sed etiam maximos sibi dolores adferebat. In tantis angustiis tantaque afflictione non alio confugit, quam ad magnum thaumaturgum S. Nonnosum, in quo spem suam posuit, vovens eidem se curaturam, sacrum Missæ sacrificium ad ipsius honorem celebrandum; atque insuper utens oleo ex ejus lampade, quo se quotidie inungebat. Hæc faciens, brevissimo tempore, nullo alio adhibito remedio, hoc corporis malo vulnereque acerbo liberata est. Hunc favorem in debitam gratiarum actionem, atque ad majorem honorem et gloriam sancti patris Nonnosi, e publico suggestu annuntiari voluit.

LXIV. *uti et vulnus pueri.* 72 In pari afflictione Wilgefordis Kopseder, habitans in Neustift, beneficam auxiliatricemque manum mirabilis S. Nonnosi experta est: cum enim ejus filiolus, Matthias nomine, novem annos natus, subito corporis aliquod malum *b* incurrisset, ignorabat misera, quid cum filio B suo ageret. Cum autem mater puerum nollet chirurgo credere, omnia neglexit remedia naturalia, et summa cum fiducia se convertit, ad communem magnumque patrem et patronum S. Nonnosum, potens ipsius patrocinium ardentissime implorans, atque oleo ex ejus lampade filii sui vulnus inungens. Hoc modo quamprimum omnis dolor desiit, filiusque malo corporis sui omnino liberatus est, atque ita sanatus, ut ne vel minimum ejus vestigium remaneret. Qua de re jurati testes auditi sunt et examinati per officium. Insigne hoc atque inexplicabile beneficium in gratiarum actionem atque ad perpetuam laudem amplificationemque nominis S. Nonnosi publice e cathedra annuntiatum est.

LXV. *Mulier artuum dolore et stomachi malo liberata.* 73 Maria Marck, hic pauper materfamilias, diu tantis membrorum et stomachi doloribus affecta erat, ut omni humano auxilio et remediis orbata, nullo modo sciret, qua ratione se tanta afflictione et multiplicibus doloribus liberaret. Tandem in imbecillitate sua, summa cum fiducia ad benignum patrem S. Nonnosum confugit promisitque, se in ipsius honorem statæ C aliquid devotionis persoluturam, et nonnihil, quantum per paupertatem suam posset, gazophylacio imposituram. His factis, paulo post potenti patrocinio S. Nonnosi vehementi artuum dolore gravique stomachi imbecillitate liberata, et omnino sanata fuit.

LXVI. *vir febri diuturna.* 74 Sebastianus Heinrich, faber lignarius in Votting prope Frisingam, summis cum doloribus, et virium fatigatione totas octodecim hebdomadas febri tertiana conflictabatur, qua eum nec medicorum subsidia, nec alia adhibita remedia poterant liberare. Verum simulatque firma fide fiduciaque ad thaumaturgum patrem S. Nonnosum confugit, eique promisit præter preces quasdam, aliudque devotionis exercitium, se curaturum, ut sacrum Missæ sacrificium ad ipsius honorem legeretur, confestim diuturna febri liberatus est, et pristinam valetudinem felicissime recuperavit. Excellens hoc beneficium deinde in debitam gratiarum actionem, et ad majorem honorem sancti patris Nonnosi indicavit, curavitque promulgari.

LXVII. 75 Laurentius Pals, honestus faber ferrarius Frisingensis, in loco hic Pichl dicto, testatur scripto, se ultra decem annos tantum in capite tinnitum sustinuisse, ut sinistræ auris auditum omnino amiserit. Tempore tam diuturno plurima et varia remedia adhibuit. Verum quando nullo eorum melius se habuit, nedum tali incommodo, gravique illa afflictione liberatus fuit; tandem spem suam posuit in magno thaumaturgo S. Nonnoso, ad quem confugit, vovens unum Missæ sacrificium, atque exiguum quidpiam gazophylacio imponendum. Emisso voto, molestus ille in capite tinnitus quamprimum cessavit, atque amissum auditum potenti patrocinio S. Nonnosi recuperavit. EX IMPRESSIS GERMANICE *alius tinnitu in capite, quo usum unius auris amiserat,*

LXVIII. *ac gravi oculorum dolore.* 76 Alio tempore supra dictus Laurentius Pals iterum manifeste in afflictionibus suis benignam opem magni S. Nonnosi expertus est. Quippe, cum ultra octo dies gravibus oculorum doloribus vexatus fuisset, iterum confugit ad auxiliatorem suum sanctum patrem Nonnosum; vovitque, se ad sanationem oculorum impetrandam globulos precatorios coronæ Marianæ semel percursurum, et aliquid gazophylacio impositurum. Tendit itaque ad cryptam et altare S. Nonnosi, et promissas preces exorditur. Ecce autem prodigium! Dum sacram corollam pervolvit, statim sentit melius se habere, eodemque momento dolor oculorum evanuit. Hæc duo E magna beneficia in humillimam gratiarum actionem et ad laudem perpetuam magni S. Nonnosi annotavit, et publice e cathedra nuntiari curavit *c*. c

ANNOTATA.

a *Locus hic in tabulis notatur prope Frisingam.*

b *Germanice* Leib-schaden, *quod de vulnere aut ulcere intelligi potest. At, cum postea vocetur* ruptur, *non dubito quin intelligenda sit hernia.*

c *Hactenus Miracula Germanice edita anno* 1711 *quibus subjungam alia deinceps patrata, atque ex Ms. Germanico Latine reddita.*

MIRACULA

Facta a ab *anno* 1711 *usque ad annum* 1744, *ex Ms. Germanico Latine reddita interprete R. P. M. C.* F a

Anna Catharina Schuech Leuttnerim virgo ingenti capitis, collique dolore torquebatur: confugit ad sanctum et prodigiosum patrem Nonnosum, inungit se oleo ex ejus lampade, certis precibus persolutis, et modico ære in gazophylacium injecto. Remisit illico dolor. Deo et S. Nonnoso infinitæ sint grates! *Patrocinio S. Nonnosi capitis collique dolor,*

2 Simon Samer ex pago Votting, *b* febre, acutisque capitis doloribus correptus, se S. Nonnoso devovit, coronamque Marianam, et pecuniam Sancti honoribus impendendam promisit. Non tam cito promisit, ac illum febris reliquit. Sint Deo et S. Nonnoso debitæ grates! *febris,* b

3 Georgii Kizes pistoris vires prominens tuber, accedensque hernia cum magnis doloribus ita dejecit, ut impar suæ artis laboribus futurus crederetur. *hernia,*

EX MS GERMANICO. deretur. Erexit illum oleum ex lampade S Nonnosi, quo se inunxit : postquam cercam illi imaginem, et monetam parvam se allaturum, et tres coronas recitaturum promisit Sancto.

lateris et dentium dolor. 4 Anna Grafin, murarii et civis Frisingensis uxor, integro propemodum anno inauditos lateris dolores perpessa est : momento convaluit; cum se S. Nonnoso prodigiis pleno nonnisi unico Rosario, et pecuniæ oblatione devovit. Eadem cum quinquenni sua prole eumdem auxiliatum in acerbis dentium doloribus experta est, quamprimum ex voto geminam ceream imaginem se oblaturam adpromisit.

hemiplexia, 5 Joannes Paulus Peibl, murarius in Votting, ex parte sinistra hemiplexia tactus, S. Nonnosum in vota vocavit : adhibito ex lampade oleo, adjunctisque certis precibus, vigori pristino est restitutus, suosque ad labores rediit.

cæcitas ex variolis, 6 Joannes Christianus Carolus Immel, typographus aulicus, et ejusdem uxor filiolum suum Joachimum Benedictum, ex variolis jam aliquot dies cæcum, sancto patri Nonnoso ex voto commendarunt, promissa modica in gazophylacium oblatione, et stata oratione. Addidere, si lumen
B oculorum rediret, curaturos se, ut beneficium hoc publice ex cathedra promulgaretur. Mox inuncti sunt oleo ex lampade oculi, visus integer rediit, parentesque cum summa gratiarum actione se voto liberarunt.

dolor dorsi. 7 Mariæ Maurerin Weihenstephanensi dolores dorsi vehementer incommodarunt. Lenivit hos, penitusque abstersit oleum ex lampade S. Nonnosi, quem patronum, promisso Missæ sacrificio, geminis cereis, et precum penso, fiduciæ plena invocaverat.

laterum et capitis dolores, 8 Geminum beneficium Maria Pichlerin ancilla ope S. Nonnosi accepit. Primo doloribus laterum et cordis, hausto ex lampade oleo, inunctisque his partibus, remedium invenit, cultrum cereum cum recitatione Rosarii ex voti religione offerens. Dein vehementes capitis dolores illico cessarunt, cum iterato ex lampade oleum adhiberet, et oblato cereo capite, recitataque corona Mariana, sancto Evergeti gratam se sisteret.

dolor pedis, 9 Similes in pede dolores unctione olei ex lampade instantanee fuisse depulsos Franciscus
C Pey in collegiata ad S. Andreæ musicus testatur ; et in Sancti honorem cereum pedem, preces, et statam pecuniæ summam obtulit.

dentium auriumque dolores, 10 In summis dentium auriumque doloribus votum fecit S. Nonnoso Maria Helena Jacquemimn. Exaudita est, et votum exsolvit, dum statas preces, et oblationem persolvit publiceque beneficium promulgari curavit.

viscerum tormina, 11 Gulielmo Schuester ex urbe Landishutana viscerum tormina prodigiosam S. Nonnosi opem in memoriam revocarunt. Vovit peregrinationem, et cereum munus : atque illis votis sanari cœpit.

malum crurum. 12 Maria Ursula Jochartin, cum crura manuum pedumque vitium fecissent, nec laborare, nec incedere potis erat ; voto ad S. Nonnosum facto, unico rosario, et certo anathemate valetudinem redemit

convulsiones. 13 Mariam Annam Schumagerin, aulæ tubicinis conjugem, filiolus Franciscus Nonnosus, quem convulsiones ad extrema deduxerant, unice solicitam habuit. Cum ars omnis, et natura mederi renueret, præsto fuit S. Nonnosus, cui Sacrum legendum voverat, et proles a funere, quod timebatur, revixit.

D
ulcera, 14 Infans nonnisi tredecim hebdomadas vivendo exegerat, et multis ulceribus squalebat. Parentes S. Nonnoso in tutelam committunt, ungunt oleo ex ejusdem lampade, et persolutis pauculis precibus, positaque imagine cerea, convalescere vident.

convulsiones mortiferæ, 15 Undennis filiola Andreæ Manhart Magdalena, subito convulsionibus obruta, nullum amplius vitæ signum dederat : cum in mentem parenti venit S. Nonnosum solicitare : fundit preces, Sacrumqne legi curat, et postmodum prius valere filiolam sensit, ac putavit. Ut beneficium omnibus innotesceret, e cathedra publicari jussit.

malum oculorum, 16 Ægidius Vinderle, qui fabro clavario operam dabat, tres jam menses utriusque oculi curandis doloribus remedium inquisivit : ophthalmicum in S. Nonnoso reperit, et pro tanto beneficio signum cereum, preces, et modicum æris gratus exsolvit.

ulcus, 17 Balthasar Körnberger, ejusdem artis, Landishuti natus, ulcere pessimo, quod nulla arte coaluit, in dextro pede affligebatur : coivit vulnus, quamprimum oleum ex lampade S. Nonnosi adhibuit, et pie precatus cerei anathema- E
tis monumentum, et aliquid stipis in gazophylacio posuit. Etiam hoc beneficium, cum insolens videretur, e cathedra est promulgatum.

febris cum tussi et pleuritide, 18 Febris maligna, vehemens tussis, et insuper pleuritis in Joannem Michaelem · Berckmann civem et lini textorem Frisingensem incubuere, ita ut iis jam malis nihil humani remedii videretur superare. Quare triplici hoc morbo festinare doctus, ad S. Nonnosum accurrit, eumque studet Medicum exorare, concepto diversarum precum, cerei et pecuniarii muneris voto. Ille non difficilis adhuc illa nocte et febrim coegit cedere, et tussis molestias, laterumque injurias tacere.

gemina alia necessitas. 19 Gemina, et gravis necessitas illustrissimam dominam comitem de Trauner natam L. B. de Bodmann, supremi aulæ Campidonensis c marschalli conjugem, ad S. Nonnosum confugere compulit. Manifestam Divi manum experta, ut gratam se sisteret, nuntium misit, qui aureum annulum adamante coronatum Frisingam ad divi Patroni lipsana deferret, et accepta beneficia palam deprædicaret.
C
F
morbus patris et filiæ. 20 Duplicis pariter beneficii rerum se stitit Henricus Baur, cum ille gravi infirmitate detentus, invocata Sancti ope, iterato convaluit, et ejusdem filia Maria Catharina, in extremum vitæ discrimen adducta, feliciter evasit. Hoc cæli munus, ut omnibus publicum fieret, votum religiose concepit.

ulcus cum convulsionibus, 21 Maria Barbara Karpsin, aulici musici uxor, valetudinem filiæ suæ ejusdem nominis, sancto Abbati commendare maturavit, cum geminum infestum ulcus, cui ingentes dolores, ipsæque convulsiones accesserant, vitam desperare coegit. Ruptum est illico ulcus, et momento convulsiones cum doloribus quievere. Hilaris votum exsolvit, anno integro ad Divi aram corollam Marianam cum modico æris munere se texere velle pollicita.

aliud corporis malum. 22 Suam etiam sanitatem diu graviter in quadam corporis parte afflictatam S. Nonnosi patrocinio debet Josephus Antonius Teneberger. Statas Divo preces promisit, et publicam coram universa plebe accepti beneficii memoriam : et facilem in sua vota flexit.

pedis et oculi dolores. 23 Postquam Ursula Pointnerin ex Garttezhausem cum prole sua in S. Nonnoso tutelam concessit,

A concessit, adhibitum ex ejusdem lampade oleum matri peracerbos in pede dolores sustulit : proli sanitatem oculi reddidit.

dorsi dolores et ventris,

24 Maria Gerblin, civis Frisingensis uxor, ex gravissimis dorsi ventrisque injuriis decubuit, promissis statis precibus, et oblatione pecuniæ pro Sancti honoribus impendendæ, ægra ex invaletudine mox respiravit.

ac femina filiola clauda sanantur.

25 Saltu quodam Maria Anna Koglin, Hospitæ Underbruggii filiola, pedem graviter læserat, ita ut multis chirurgorum consiliis mediisque infeliciter per aliquot annos adhibitis, mali vis prolixius cresceret, omnemque artem eluderet. Tandem mater eam, tutelæ S. Nonnosi pie traditam, olei ex ejusdem lampade in male affecto pede inungit, effectu mirabili ; nam et sola paulo post incedere cœpit, et libera progredi. Voto liberavit se mater, dum præter alia, promulgato ex cathedra beneficio, alteram alarem furculam, qua filiola nitebatur, in grati animi munimentum ad Divi aram suspendit. Crevit postmodum in matre fiducia, et altera vice S. Nonnosum in sua vota pronum experiri voluit. Prolem parvulam, quæ sesquiannum nulli pedi insistere poterat, eodem inungit oleo, et illico firmare gressus admirabunda conspicit.

EX MS. GERMANICO.

ANNOTATA.

a *Titulum hisce Miraculis talem inveni præfixum :* Varia beneficia S. Nonnosi clientibus præstita, præsertim per oleum lampadis ad ipsius aram pendentis, ex ipsamet confessione ipsorum relata, ab anno MDCCXI usque ad annum MDCCXLIX.

b *Pagus est Frisingæ vicinus.*

c Campodunum *urbs est Sueviæ ad Ilarum fluvium, dicta etiam* Campidona, *et vulgo* Kempten. *Habet insignem abbatiam Ordinis S. Benedicti, cujus abbas est princeps imperii, et dominus territorii Campidonensis.*

B

DE S. JUSTO EPISC. CLAROMONTANO

E

Cultus Sancti; synonymus ab eodem diversus.

J. P.

SÆC. VII ANTE ANNUM DCXXX. Veneratio publica Sancti, quem Sammarthanus,

Clarus-Mons, *notissima Galliarum in Avernia urbs, ac pluribus laudata apud nos die* XXIII *Augusti pag.* 597, *et apud Dionysium Sammarthanum tom.* II *Galliæ Christianæ pag.* 221, *aliis suis episcopis vitæ sanctimonia conspicuis accenset* S. Justum. *Nomen ejus signatur hac die inter festa propria ecclesiæ Claromontanæ hoc modo :* Justi ep. 9 l., *et in Ordine divini Officii pro anno* 1656, Justi ep. et c. 9 l. *Sed nullam de eo lectionem vidi, quæsito apud nos et hactenus non reperto ecclesiæ istius Breviario. Apud Dionysium Sammarthanum col.* 244 *inter ejusdem ecclesiæ Claromontanæ præsules signatur vigesimus primus* S. Justus, *cujus et cultum probat, et a synonymo archidiacono ita distinguit :* Gregorius Turon. *lib.* I *Historiæ*

C *Francorum cap.* XL, meminit S. Justi archidiaconi his verbis : « Habuit *(S. Illidius)* et archi- » diaconum nomine et merito Justum, qui et » cursum vitæ bonis consummans operibus, ma- » gistri tumulo sociatur ». Unde liquet S. Justum episcopum, qui ineunte seculo VII hic sedisse legitur, alium esse ab archidiacono S. Illidii, quarti Arvernorum episcopi, qui ab his temporibus adeo distabat. In sacello basilicæ S. Illidii legitur insculptum tabulæ marmoreæ : « Ibi requiescit sanctus Justus Arverniæ urbis epi- » scopus ». Ibidem prope majus altare ex parte Euangelii visitur S. Justi tumulus marmoreus, cujus fornix facile probat ipsius antiquitatem.

Ruinartius,

2 *Theodericus Ruinart in notis ad Gregorii a se editi verba, quæ Sammarthanus retulit, duos hosce synonymos Justos non satis perspectos habuit, dum ista scripsit de archidiacono :* Memoratur inter Sanctos, qui in ecclesia S. Illidii quiescebant, lib. 1 de eccles. Claromont. cap. 11 *(apud Savaronem)* quamquam episcopus mendose in inscriptione dicitur. Nisi forte duo sint Justi, unus archidiaconus, et alter episcopus. Nam et in eodem libro cap. 14 Justus in ecclesia S. Cyrici quiescere dicitur. V. Sirmond. in ep. 11 lib. 4 Sidonii. Justi festum in Illidianis tabulis die XII Kal. Novembris memoratur. *Sed laudatus editor postmodum inter Addenda et emendanda in notis ad Gregorium Turonensem col.* 1401 Justum *episcopum ab archidiacono clare distinguit.* In sacello, *inquit*, S. Justi, *quod est in basilica S. Illidii, . . .* habetur tabula marmorea cum variis figuris et hac inscriptione : HIC REQUIESCIT SANCTUS JUSTUS ARVERNICÆ URBIS EPISCOPUS. Hic porro Justum alium esse a Justo S. Illidii archidiacono, de quo Gregorius lib. 1 Hist. cap. 40, præter episcopi titulum, qui hic Justo attribuitur, suadet Historia translationis S. Illidii, factæ anno MCCCXI ; ubi Arbertus episcopus dicitur post elevatas SS. Illidii et Venerandi reliquias, ceterorum Sanctorum corpora, et potis- F simum B. Nepotiani episcopi, et Justi archidiaconi et discipuli S. Illidii, dimisisse in suis loci propter difficultatem quærendi. Certe Justos duos habet libellus de Ecclesiis Claromontensibus. Unde Savaro et post eum Sirmondus in lib. 4 epist. 11 Apollinaris Sidonii, Justo inter episcopos Claromontenses locum dederunt inter Avolum et Cæsarium.

3 *Sirmondus, quem citat Ruinartius, hæc habet :* Justus vero, qui in arca sepulcrali, quæ in S. Illidii basilica visitur, Arvernæ urbis episcopus inscribitur, non est Justus ille archidiaconus S. Illidii episcopi ; sed Justus alter, qui re ipsa fuit episcopus Arvernorum post Avolum, ante Cæsarium. Cujus sane nomen apud Gregorium Turonicum in episcoporum elencho quæri non debet, quia post Gregorium vixit. *Cæsarius, qui Sancto nostro in episcopatu Arvernensi seu Claromontano proxime successit, interfuit concilio Remensi, celebrato circa annum* 630 *vel, ut Labbeo visum est,* 625. *Inter hunc antistitem et S. Avitum I, qui anno circiter* 594 *obiit, sedisse creduntur S. Desideratus et Avolus, ac dein* S. Justus : *unde deducitur hunc postremum*

et Sirmondus distinguunt a Justo S. Illidii archidiacono : hic sæc. IV, ille VII vixit ante an. 630.

AUCTORE J. P.

postremum post annum 595, qui Gregorio Turonensi vitæ ultimus fuit, episcopatum gerere cœpisse, et haud dubie sæculo sequente ad vitam feliciorem transiisse. At alter Justus, quem idem Gregorius laudat, sæculo IV *vixit : nam S. Illidius, cujus erat archidiaconus, mortuus est ante annum 389, uti probat Sammarthanus supra citatus col. 228. Saussayus hunc Justum refert ad diem* XXI *Octobris; de quo videri tunc* D *poterit. Ceteri Sancti, quorum facta est mentio, omnes ecclesiæ Arvernensis antistites fuere : e quibus dedimus Venerandum* XVIII *Januarii, Desideratum* XI *Februarii, Illidium* V *Junii, Avitum I* XXI *Augusti. Nepotianum annuntiat Castellanus ad* XXI *Octobris.*

DE S. COSMA EREMITA CONFESSORE

VENETIIS.

J. P.

§ I. Recentiorum annuntiationes; antiquus cultus; locus, in quo asservatur corpus; scriptores; tempus vitæ.

B

ANNO CIRCITER DCLVIII. *Sanctus refertur merito ab hagiologis recentioribus,*

Antiquorum Martyrologorum, apud quos non novi mentionem fieri de hoc Sancto, silentium suppleverunt recentiores hagiologi, nomine ipsius inscripto Fastis sacris, postquam sacrum ejus corpus ex insula Cretensi, in qua Sanctus claruit, Venetias translatum fuit. Belinus ad textum Usuardi a se editum subdit ista : Item sancti Cosmæ, confessoris et eremitæ. *Grevenus :* Cosmæ confessoris, qui in insula Cretensi eremiticam vitam ducens quievit. *Belino consonat Molanus. Galesinius ita eum refert :* Venetiis, translatio sancti Cosmæ heremitæ et confessoris : cujus corpus e Creta insula eo delatum est. *Adde Canisium, Maurolycum, Ferrarium in Catalogo generali, et Castellanum. Merito autem sanctus ille Solitarius sacris eorum Fastis inscriptus est, ut patebit e probatione cultus publici, quem subdo.*

quia verum ac legitimum habet cultum Venetiis :

2 *Ferrarius supra citatus indicat in notis, cum haberi* in Tabulis ecclesiæ Venetæ die V hujus. *Ordo tamen recitandi divinum Officium secundum ritum ecclesiæ patriarchalis et diœcesis Venetiarum, ex decreto illustrissimi D. Joannis* C *Francisci Mauroceni patriarchæ Veneti pro anno 1657 excusus, a die* II *Septembris, in quem tunc incidebat dedicatio ecclesiæ patriarchalis, Sancti hujus festum transfert ad diem* XXIV *ejusdem mensis, hoc modo celebrandum :* Cosmi, *ut ibi vocatur,* conf. sem.. Corpus in E. R. S. Georgii major. *(fuit* II *hu.)* de com. 1. lo. M. Os Justi. *Fortunatus Ulmus Venetus, et monachus Casinensis, qui Vitam S. Cosmæ vulgavit typis Venetis anno 1612, in suis ad camdem notis pag. 19 indicans, ubi jaceat corpus, simulque edocens erectam Sancto fuisse aram :* Jacet, *inquit,* corpus in altari D. P. N. Benedicto, atque ipsi Eremitæ sacro. *Cum itaque ex his de publico ac legitimo Sancti cultu constet, plura hoc loco non addo, quæ occurrent in sequentibus.*

ubi jacet corpus ejus publica veneratione honoratum.

3 *Locus S. Georgii Majoris, in quo sacrum ejus corpus requiescere jam diximus, describitur ab Augustino Lubin in Abbatiarum Italiæ brevi notitia pag. 410, e qua delibo sequentia :* Venetiis abbatia tit. Sancti Georgii Majoris, Ord. S. Benedicti.., quæ, propter reliquias S. Stephani in ejus ecclesiam allatas, fuit etiam S. Georgii et S. Stephani nominata. Initium sumpsit anno CMLXXXII a Joanne Mauroceno, E nobili Duce, qui in ea monasticam vitam duxit et propagavit, atque abbatis officio functus decessit. Insulam, et S. Georgii jam extantem capellam ad cœnobium condendum dedit Memmus Tribunus. Donationis instrumentum refert Ughellus tomo V pag. 1272 et seqq., ubi ejus privilegia recensentur.. Est omnium civitatis abbatiarum pulcherrima, sita in regione S. Crucis. De ea Sansovinus lib. 5, pag. 166. *Hæc dicta sint occasione corporis S. Eremitæ nostri ad laudatam modo abbatiam translati, de qua re dicemus plura, quando egerimus de vita ejus.*

Dantur notitiæ.

4 *Petrus de Natalibus, qui floruit sæculo* XIV, *lib.* VIII *Catalogi Sanctorum cap.* XXVI *pauca de illius gestis memorat, præfixo illis titulo :* De sancto Cosma confessore. *Deinde,* Cosmas confessor, *inquit,* natione Græcus, in insula Cretensi eremiticam vitam duxit : qui omnibus diebus vitæ suæ jejuniis et orationibus vacans in quodam antro resedit, ubi et post laudabilem vitam in pace quievit IV Non. Septem. Cujus corpus cum aliquo tempore in eodem specu sepultum quievisset, ab incolis loci intra civitatem translatum est, ut honorificentius coleretur. F Quod Deo et Sancto displicuisse evidenti signo apparuit. Nam, maxima aëris siccitate superveniente, arefacta est terra, et fames valida subsecuta : nec prius, illapsa de cælo pluvia, fertilitas abundavit, donec sanctum corpus ad loci sui abdita reductum est. *Hæc tantilla Vita apud Petrum de Natalibus excusa est.*

de Vitæ

5 *Ulmus in annotationibus :* Extat, *inquit,* copiosior in manuscripto anonymi auctoris, in nostro cœnobio D. Georgii Majoris antiquitus servato; ex quo, et eodem Petro *(de Natalibus)* quicquid scripsimus, didicimus. *Hæc ille. Aliud vero apud nos est exemplar Ms. hoc titulo prænotatum :* Vita sancti Cosmæ eremitæ et confessoris monachi Cretensis, *quæ ad marginem desumpta indicatur manu Henschenii nostri* ex cod. Reginæ Sueciæ de SS., quorum reliquiæ sunt in monasterio S. Georgii. *Sic incipit :* Dilectissimi, Creator et amator noster nobis providit, qui sui diadematis pretiosam gemmam Cosmam sanctissimum, quem alteri genti subtraxit, nobis licet immeritis patronum piissimum ad honorem et salutem totius Venetiæ dedit. *Auctor est anonymus, et cum Petro de Natalibus similia de*

A *de Sancto refert; verum, ubi ad translationem corporis Venetias avecti digreditur, parergis indulget de Venetis. En specimen:* Contigit ex negotiandi consuetudine Venetis navim exire, et ad easdem partes *(Cretensis videlicet insulæ)* venire: gens enim hæc amore libertatis paludes maritimas inhabitabat, et pene sola est in mundo, quæ suæ nobilitatis antiquæ mores usque ad hæc tempora studio laudabili retineat.

scriptoribus,

6 Quia vero semel amore, ut diximus, libertatis accessibilia loca relinquentes, maluerunt in remotis paludibus habitare, et pacifice moribus et legibus suis contenti vivere, quam duris exactionibus regum vel principum deservire. *Hæc pauca e pluribus, quæ ibidem subduntur, retulisse sit satis. Illud exemplar fortassis coincidit cum eo, ex quo partim sua se duxisse, quæ de Sancto scripsit, indicabat Ulmus. Idem in Annotationibus pag.* 15 *de die mortis ipsius agens, hanc suggerit notitiam:* De die obitus tam Petrus Natalites, quam Molanus, et alii consentiunt; quem eumdem etiam manuscriptum nostrum præ se fert. *In nostro quoque exemplari* B *sunt ista:* Ideo infatigabiliter, quem præstolabatur et sitiebat, termino sui laboris adhæsit die secunda mensis Septembris, hoc est, ingressus est viam omnis carnis.

ac de tempore mortis.

7 *Hujusmodi igitur monumenta secutus, opinor, diem et annum mortis ita determinat Ulmus in Vita inferius apud nos num.* 5: Quibus atque aliis innumeris virtutibus micans, ad cælos.. pervenit IV Nonas Septembris anno post Christum natum DCLVIII. *De die emortuali jam dictum: de anno autem observat ista Ulmus in Annotationibus pag.* 15 *citata:* Nam tum in Natalite, tum in Ms. sacrum Cosmæ cadaver quadringentos annos in Creta quievisse constat. Deportatum autem inde ad nos fuit.. anno MLVIII. Detrahantur itaque CCCC anni; remanet annus DCLVIII, quo e vita migrasse posuimus. *Petrus de Natalibus, seu, uti eum Ulmus vocat, Natalites adverbium* fere *quadringentis illis annis adjungit, quod et facit nostrum Ms. anonymi supra indicatum: in quorum fide anno* 658 τὸ circiter *supra apposuimus.*

C

§ II. Corpus ex insula Cretensi Venetias translatum; ejusdem status; translationis tempus; exemplar, e quo hæc, et Sancti Vita datur.

Translatio ista non eodem modo narratur:

Sancti Cosmæ *translatio ex insula Cretensi ad Venetos apud Petrum de Natalibus brevissime perstringitur:* Post annos vero, *ait,* fere CCCC corpus ipsum a Venetis navigantibus inde sublatum est, et Venetias translatum, atque in monasterio sancti Georgii Majoris reconditum, ubi ad præsens quiescit. *Longe pluribus eam narrat, rerumque adjunctis satis miris vestitam profert Ulmus infra apud nos num.* 10 *et seqq., indicans in Notationibus pag.* 16, *unde ista hauserit:* Translationis modum, *inquit,* non habet Natalites. Totum nos e manuscripto prodimus. *Sed majoris auctoritatis esset ista narratio, si de fide ac tempore scriptoris constaret. Similia in substantia etiam memorat nostrum Ms. anonymi de modo, quo translatio ista contigit.*

AUCTORE J. P.

status corporis:

9 *Ulmus biographus num.* 13 *corpus apud Cretenses asserit inventum esse* ita integrum, ut recens conditum cuique mirum in modum videretur. *Sed idem auctor hæc scribit in Annotationibus pag.* 16: Referentibus venerabilibus monachis, quibus, antequam clauderetur, licuit ipsum videre, nunc non est prorsus integrum: sed æque incorruptione sanctitatem, atque corruptione aliqua vetustatem denotat. Caput a corpore separatur, fractum, inquiunt, atque intra corpus conclusum: pro quo supplebat olim caput sancti Felicis confessoris, quod nunc cura admodum reverendi patris domni Michaelis Alabardi abbatis argentea theca coopertum, palam colendum proponitur. De hac re scheda olim arcæ sanctiss. corporis affixa ita habet: « Caput » corpori annexum, est caput sancti Felicis » confessoris per serenissimum imperatorem » Karolum (IV) ad has oras apportatum, recon» ditumque in monasterio hoc S. Georgii Ma» joris Venetiarum, cura ac diligentia R. P. D. E Gerardi Pante, abbatis monasterii prædicti, » die VIII mensis Octobris anno Domini MCCCLXI. » Caput vero hujus S. Cosmæ confessoris in » ipso corpore est ».

translationis tempus

10 « Corpus autem ipsum *(uti pergit scheda » superius citata)* prædicti confessoris beatissimi » Cosmæ collocatum fuit in hoc jam dicto mona» sterio anno ab Incarnatione domini MLVIII, » mense Aprilis, Indictione undecima ». Hinc patet, errare Wionem, qui deceptum sequutus, et ipse deceptus est. In calce manuscripti habentur hæc verba non eo, quo manuscriptum ipsum, exarata charactere, verum subtiliori: « Translatum autem fuit ipsum sanctissimum » corpus ad hoc nostrum monasterium anno » Dni MCCCCIII, mense Apr., Indictione XI ». Quæ sequens Wion, *sicut observat Ulmus,* in Annotationibus ad S. Gerardi Vitam, translationem e Creta eodem anno MCCCCIII ponit. Verum e scheda superius adducta liquet, annum MLVIII ponendum esse. Nam recens et temere manuscripto addita verba indicantur, dum, uti ea hic apposuimus, tum charactere a manuscripto diversa sunt, tum ad marginem propter quædam F alia, quæ in Ms. sequuntur, desinere coguntur. Sed quamvis stulte addita, libet tamen erroris causam conjectare.

perperam alibi signatum,

11 Undecima Indictio anno Domini millesimo quinquagesimo octavo, undecima etiam anno millesimo quadringentesimo tertio. Qui ergo ea apposuit, legerat fortasse Cosmam Indictione undecima mense Aprilis Venetias deductum, nulla habita anni memoria: quem ex Indictione vaticinari aggressus est, voto tamen frustratus. Nam adductum tempus annorum MCCCCIII refellit primum ea, quam supra vidimus, scheda: tum fortius Ms. alterum, quod de translatione D. Pauli martyris agit: ubi hæc inter cætera leguntur: « Potest, sicut credimus, de tali mansione gau» dere, ubi consociatus est beatissimo Stephano » Prothomartyri dignissimo, Cosmæ atque Da» miano martyribus, nec non etiam Cosmæ con» fessori sanctissimo ». Deductio autem B. Pauli martyris Byzantio Venetias evenit anno Domini MCCXXII, scriptorque translationis ejusdem visa, aut ab aliis audita prodit.

et hic correctum

12 Inquit enim inter cætera, loquens de Marino Storlato Constantinopoli tunc præfecto, qui

AUCTORE J. P.

qui religioso operi favit: « Qui dominus Marinus pro eo, quod illius parentes ex antiquo » apud monasterium sancti Georgii tumulantur, » et ipse credit tumulari, diligit monasterium et » contratres ». Contemporaneum Marino Storlato, ac proinde memoratæ Pauli martyris translationi habes auctorem ex eis verbis: « Ipse » credit tumulari, diligit monasterium et con» fratres ». Quare si anno MCCXXII Cosmas ex oculato teste in templo nostro jacebat, cui D. Paulus martyr sociatus est; quomodo ad nos anno postea MCCCCIII deductus? Falsa itaque ad manuscriptum additio: vera autem sunt, quæ scheda profert: debeturque sane præcipuus Cosmæ honor ob adventus primas. Quippe etiam ante Prothomartyris translationem ad nos deductum * fuit.

* l. deductus

exhibetur.

13 *Quisnam sit* Felix *iste* confessor *supra nominatus, me latet. Gerardi vero Vita, seu breve potius Vitæ compendium, et Wionis ad illam annotationes reperiri possunt apud eumdem Wionem in Ligno vitæ. De eodem sæpius fiet mentio in Actis S. Stephani Hungariæ regis mox dandis.* D. Paulus martyr, *qui dein occurrit, eumdem* B *esse credo cum S. Paulo episcopo Constantinopolitano et martyre, de quo actum est ad diem* VII *Junii. Ex antea deductis corrigendum etiam est apographum nostrum, in quo leguntur hæc verba:* Translatum autem fuit ipsum sanctissimum corpus ad hoc nostrum monasterium anno Domini millesimo quadringentesimo tertio, mense Aprili, Indictione undecima, post ôbitum sanctissimum anno quadringentesimo fere. *Dum vero dicit* ad hoc nostrum monasterium, *satis perspicue indicat, hujus translationis scriptorem S. Gregorii Majoris apud Venetos ascetam fuisse.*

Acta edenda.

14 *Quoniam præter illa, quæ de* S. Cosmæ *Vita ac translatione jam dicta sunt, a Fortunato Ulmo monacho Casinensi editis, ac F. Alerio Barocio, ex patricio Veneto eremitæ Camaldulensi, et in curia Romana procuratori generali dedicatis, nihil fere superest prænotandum, ac paucula, quæ restant, habitura sunt locum in Annotatis; lectoris oculis legenda subjicio, quæ dictus biographus ad posteros transmisit, in capita ac numeros a me divisa, prout hic vides. Prodiit autem exemplar, quod habemus,* ex C S. Georgii Majoris Venetiarum, *datumque* ex dono reverendissimi P. Bonaventuræ Barotii Veneti, abbatis Benedictini congregationis Casinensis . . MDCLX.

VITA

AUCTORE FORTUNATO ULMO, MONACHO CASINENSI, VENETIIS EDITA.

Caput I. *Sanctus variis in solitudine virtutibus illustris.*

Variæ sunt Sanctorum ad cælum viæ,

Splendentia Sanctorum agmina potissimum varietate coruscant. Ita sane rerum omnium Moderator per distincta itinera electos ad cælum deducit, ut nulla hic virtus prætermittatur, nullius ab sacris illis sedibus virtutis præmia procul absint. Neque enim omnes purpureo martyrii decore insignitos voluit; verum provido consilio D disposuit, ut, quibus sævi deessent carnifices, prompta sufficeret voluntas; aliaque plane adessent vivendi genera, quibus, si luberet, etiam ingenti laude perpetuam sibi quisque gloriam compararet.

inter quas est vita solitaria

2 Ut de reliquis sileamus, sacer se nobis offert anachoritarum cœtus, eo magis spectandus, quo, qui in illo adscribuntur, humano prorsus destituti solamine adversus invisibilia dæmonia soli Deo fidentes, diuturna pugna bellare noscuntur. Quibus sane præcipua prærogativa donatur, ut, dum caducis exuti cupiditatibus, divinisque incensi ardoribus comprobantur non homines, sed angeli adhuc in terris positi merito nuncupentur. Inter hos beatissimus Cosmas, cujus hodie illustris est dies, maxime fulgere conspicitur. Qui in Creta insula *a* incultæ solitudinis cultor egregius angelicæ prorsus vitæ, quoad in humanis extitit, sese conformare studuit.

Hanc S. Cosmas

3 Cælestium enim contemplationi, et orationi quotidie vacans, in horrido antro sedebat, promptum omnipotenti Domino famulatum hilaris E exhibens. Dilectæ nimirum solitudinis parietibus septus corpus proprium jejuniis, vigiliis, exteriorique opere extenuans, ipsum spiritui servire cogebat. Æstus et frigoris patiens, quietis negligens reluctantem carnem miro quodam studio exercebat. Bellandi porro cum dæmone apprime artibus eruditus, intestinis vexationibus, quibus quotidie agitabatur, facillime obstitit. Quare de virtute transiens in virtutem, profectibus prioribus * oblitus, semper ad altiora conscendebat.

* l. profectus priores

egregiis virtutibus

4 Proficiendi namque desiderio succensus, quo magis proficiebat, eo amplius Deo appropiare conabatur. Semper de Deo cogitabat: semper ad illum anhelabat; cui ut amabilis fieret, non diebus, non noctibus a probis operibus torpescebat. Mentis autem oculos in æternitatis contemplatione levans, inane prorsus æstimabat omne, quod transit. Cumque se, divino favente lumine, intra solitudinis secreta conclusum agnosceret: gratias Deo referebat, qui eum ab sæculi tumultu eduxerat, quo ab humanis perturbationibus divina foret protectione securus. F

condecoravit

5 Sæculum oderat, atque ejus amatoribus mirum in modum compatiebatur: pro quibus assiduos emittens gemitus piissimus Dei clementiam exposcebat. His Vir sanctissimus in solitudine sese exercebat, circa quæ versans speciosa deserti pinguia reddebat. Quibus, atque aliis innumeris virtutibus micans, ad cœlos demum, quo suos gressus direxerat, corona redimitus immortalitatis pervenit IV Nonas Septembris anno post Christum natum DCLVIII, atque in eadem spelunca, in qua vivens latuerat, sepultus est.

cælestibus

6 Ubi cum aliquandiu servaretur, ac frequens ad antrum accessus a vicinis accolis fieret, eis tandem maxima in Eremitam pietate e loco horroris et vastæ solitudinis corpus abducere, atque intra oppidum ornatissimo in loco condere visum est. Ita enim et Sanctum dignius colendum, et sibi ad venerabile sepulchrum facilius iter futurum rebantur. Quæ quidem humanis consiliis provisa, ut divinis repugnaverint, sequentia indicio extitere. Vel enim exin clausum cœlum pluviæ munus retinuit, vel apertum segetes grandinibus consumpsit.

7 Tum

A 7 Tum quamdiu intra sæculares tumultus sancti Eremitæ corpus jacuit, tamdiu, ipso Divo precante, diræ siccitates, proinde ingentes rei frumentariæ angustiæ perdurarunt. Quod cum homines illi infeliciter experirentur, viderenturque Eliæ tempora exsuscitata, quando ad prophetæ preces clausum est cœlum annis tribus, et mensibus sex *b*: ambigui unde tam gravis animadversio prodiret, flagitiis primum, post deductioni memoratæ causam, Deo inspirante, adscripsere.

etiam

b

8 Melius itaque, si unde amotum fuerat, sacrum reponeretur corpus, sibi consulturos rati, ad amicum antrum denuo reduxere. Fluxit illico aquarum larga benedictio, roraruntque cœli desuper, et pluvias emiserunt, cunctas regionis partes inundantes, manifesto placati Numinis indicio, docuitque rudiores homines peractum miraculum, interdum etiam ab iis, quæ honesta, quæque pia censemus, honestius, sanctiusque abstinendum. Mansit eo loci ad quadringentos annos eximio gentium cultu: a quibus ad Divi sepulchrum longum atque arduum intercedebat B iter, eo gratius Deo, atque ipsi Eremitæ, quo difficilius, et laboriosius susceptum.

favoribus

9 Cæterum, ut valida quæcumque initio, denique spatio languescunt, etiam ingens ille plane ardor fidelium, corruptæ naturæ vitio, temporum postea diuturnitate defecerat. Sed Deus æternus Sanctorum amator, qui perpetuum Cælitibus cultum a nobis præstari exigit, locum venerationi aptiorem, ad quem tamen juxta beati Eremitæ placitum non omnibus facile pateret accessus, Venetiis elegerat; angustas scilicet nostras oras, quas tam nobili munere libuit illustrare. Id quando, et quomodo evenerit, sequentia indicabunt.

post mortem clarus.

ANNOTATA.

a *Hæc insula Europæ perampla est in mari Mediterraneo inter Creticum mare ab ea dictum ad Septemtrionem, et Lybicum mare ad Meridiem, aliis quondam nominibus appellata, nunc autem vulgo* Candia. *Si quis de illa velit plura, adeat geographos.*

C b *Consuli potest liber* III *Regum cap.* XVII ℣. 1, *et cap.* XVIII ℣. 1.

Caput II. *Translatio corporis Venetias.*

Corpus ex insula Cretensi a

Cretæ insula necdum in ditionem Venetam cesserat *a*. Eo tamen exoticarum mercium deducendarum gratia onerariæ naves in dies properabant. Quem etiamnum adnavigandi morem Veneti mercatores servant: qui barbaras usque regiones ingentibus ausis pro mercimoniis petere non verentur. Igitur e plurimis, quæ ad memoratam tendebant insulam, fausto omine Venetorum navis eo appulit; in qua non plus divitiarum, quam religioni studentium virorum caterva vehebatur. Qui quidem Cosmæ fama illecti, cum de ejus corporis raptu taciti secum volverent, huc sane animum, atque ad negotia vires intendebant, inscii fortasse, an propitio, adversove Cosmæ numine rem tantam aggressuri essent. Cui rei etiam Cretensium terror addebatur: quibus, si furtum tentatum esse notum fieret, ad rapientium profecto exitium facilis eorum conversio foret.

AUCTORE FORTUNATO ULMO

11 His animum quatientibus, ambiguos ipse Divus quoscumque abstulit cogitatus, noctuque per visum uni eorum apparens, tales forsitan somniantem curas, ut tutissimo a Deo datum Corpus Venetias abducerent, plenius admonuit. Cujus rei ille somno solutus socios admonens, ut feliciter conceptum explerent propositum, hortatus est. Quamobrem a timore ad spem sese invicem revocantes, statutam diem, qua ad antrum una accederent, elegerunt. Ea igitur ut primum illuxit, alacres quidem singuli properabant, dumetum, ac fere * ob spinarum densitatem invium iter gradientes.

mira modo

* *f. ad dumetum, fere ob spinarum etc.*

e spelunca tollitur.

12 E quibus religiosiores alii nudatis plantis, pars minus compuncte tectis pedibus incedebant. Tunc res mira prorsus, quæ et Cosmæ sanctitatem confirmaret, et omni Venetos cunctatione eximeret, contigit. Eos enim, qui detractis pedibus *b* ad sepulchrum iter habebant, minime spinarum asperitas læsit: illorum vero pedes, qui calciati * eo properabant, stimulis haud pene ferendis transfigebantur. Itaque re nova excitati, gaudio inenarrabili replebantur, Dominoque, qui prosperam eorum navigationem reddidisset, gratias ardentiores solvebant. Singuli igitur pariter ad speluncam accedentes, flexis poplitibus preces ad Deum et ipsum Eremitam mittunt, raptui religioso avidius incumbentes.

b

E

* *l. calceati*

13 Ingressus ad speluncam difficilis plane extitit, ac fenestra arctissima, qua vix unius hominis corpus transiret, aditum præbuit: per quam ingredientes, preciosum thesaurum ita integrum invenere, ut recens conditum * cuique mirum in modum videretur. Omni itaque religione illinc extrahentes, atque ad propriam navim caute ducentes, quamprimum tranquillo mari, cœloque sereno digressi, anno a Virginis partu MLVIII Venetias ad hanc insulam D. Georgii, mense Aprilis, Indictione XI, die XX deduxere, necdum primo transacto sæculo, quo monachi insulam incolere cœperant *c*: quam etiam primus nobili præsentia illustrare dignatus est.

ac Venetias transfertur.

* *l. conditus*

c

14 Res omnes ejus gestas, ut cupimus, recolere, non valemus: secretior enim ab ipso vivendi ratio delecta, soli Deo uti charum, ita cognitum fecit. Hominibus vero non nisi ab ipsius obitu, quanti meriti vivens extiterit, patuit. Vixit Deo dumtaxat, et sibi: hinc soli Deo, sibique notus. Sufficiant nobis itaque vel invitis pauca, quæ de ipso scripsimus, quibus nec ob plura ardentior forsitan religio accresceret. Scilicet quia imitari Sanctos contemnimus, juste agens Dominus reconditas illorum actiones sæpius celat, ne frustra nobis exempla ponantur, quibus sectandis nullum prorsus studium adhibemus.

Laudatur Deus F

15 Ab ejusdem igitur piissimi Domini miseratione haud abest, quod geritur: quippe cum novissimo illo die tot nobis adversantes futuri sint judices, quod ad recte vivendum habuerimus exempla bonorum. Cæterum alias Dominum collaudemus, cujus sane providentia factum est, ut neutiquam singulæ beati Eremitæ res gestæ obliterarentur: sed eorum ad nos saltem memoria deveniret, quæ de sanctitate ejus certos nos reddere possent.

in Sancto etiam ... ...,

16 Quem enim hodie colere studemus; ex operibus justificatum miracula post mortem, ut

et patrocinium ejus proponitur.

AUCTORE FORTUNATO ULMO

ut audivimus, peracta demonstrant; ut si ad ipsius auxilium confugere vel in hac solennitate velimus, ex sanctitatis ipsius certitudine patrocinium non defuturum sciamus. Misericordem igitur Dominum precemur, ut æque illæ, quas scimus, actiones nos excitent, atque ea, quæ ignoramus, ejus præclara merita nos adjuvent; quatenus utrisque mediis ad superna polorum gaudia pervenire valeamus, præstante D. N. Jesu Christo, qui cum Patre, et Spiritu Sancto vivit, et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Paruit olim hæc insula imperatoribus Constantinopolitanis, ex quibus Balduinus Flandriæ comes eam dedit marchioni Montisferrati: ab isto autem vendita fuit Venetis magno auri pretio anno MCXCIV *: sed ab anno MDCXLV bello tentata a Turcis, tandem ipsis tota cessit anno MDCLXIX, Venetis ægre tria fortalitia littoralia servantibus, nempe Sudam, Garabusam, et Spinam longam *, *prout observat Baudrandus. Corpus autem S. Cosmæ Venetias delatum fuisse scribitur infra num.* 13 anno a Virginis partu MLVIII, *de quo anno plura dicuntur in Commentario prævio. Tunc itaque Creta nondum parebat Venetis, secundum dicta. His addi possunt, quæ alibi lego, insulam videlicet hanc non fuisse* Candiam *appellatam, nisi postquam fundata fuit* Candia *urbs ejusdem primaria, a qua nomen traxit, id est, a sæculo nono; eamque tunc paruisse Saracenis; sæculo autem decimo, anno* 962 *a Nicephoro Phoca recuperatam.* D

* al. 1204

* al. Sudam, et Spinam longam tantum

b Pedules *sunt* pedum indumenta, tibialia, PEDULI, Italis, *uti habet Cangius, ubi plura.*

c *Nam anno* 982 *hanc abbatiam sumpsisse exordium, in Commentario habes num.* 3

B

DE SANCTO AGRICOLO

E

EPISCOPO ET PATRONO AVENIONENSI IN GALLIA,

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Legitimus ac celeber Sancti cultus apud Avenionenses.

ANNO DCC, UT FERTUR. *Memoria Sancti annuntiata sæculo XV,*

Q*uamvis memoria* S. Agricoli *Avenionensis episcopi nec antiquis adscripta legatur Martyrologiis, nec hodierno Romano* ***hactenus sit inserta, constat tamen de legitima ejus veneratione satis antiqua, eumdemque commemorarunt plerique martyrologi recentiores. Florarium nostrum Ms .ad*** II *Septembris sic habet:* Item sanctorum episcoporum Colmanni et Agricolæ Avennicæ civitatis. *Avenio apud S. Gregorium Turonensem aliosque* Avennica civitas *vocatur, ita ut nullum videatur dubium, quin ille sæculi* XV *scriptor designare voluerit* S. Agricolum *Avenionensem, de quo agimus. At non satis certo perspicio, quem illi adjunctum velit* Colmannum *episcopum Avenionensem; cum nullum inter episcopos Avenionenses reperiam istius nominis. Suspicor tamen designari S. Magnum* Agricoli *patrem et decessorem, quem forsan repererit cum* S. Agricolo *memoratum, cujusque nomen luxaverit, ut alias non raro facit idem scriptor. Certe hæc conjectura mihi apparet verisimilis, tum quia S. Magnum Avenionensem alibi non annuntiat hagiologus iste, tum quia utriusque Sancti corpora simul translata sunt et conjuncta sæculo* XIV, *ut videbimus: nam hæc ratio esse potuit, cur illos simul hoc die commemoraverit laudatus scriptor.* C

et postea apud recentiores: cultus satis antiquus,

2 *Grevenus in Auctariis ad Usuardum eodem die sanctum Antistitem annuntiat his verbis:* Agricoli episcopi Avinionensis et confessoris. *Prolixum ex Actis elogium texuit Saussayus. Verum ex eo huc tantum transfero postremam partem, quæ spectat ad cultum Sancti, ejusque posthumam gloriam:* Postea, *inquit,* ob crebras miraculorum coruscationes, quibus urbi civibusque perpetim suffragatur, una cum sancti Magni sui parentis pretioso cadavere, ossa ejus ad ædem gloriosæ Virginis translata fuerunt veneranda: dehinc ad sui nominis sacram ædem, quæ canonicorum sodalitio insignitur, delata, sæpiusque ornatioribus loculis inclusa: tandem in thecis argenteis sub majori altare reposita, ea, qua par est, religione observantur. Experiuntur in dies cives tanti Tutelaris virtutem, cujus patrocinio præpotenti, cum sæpe ab excidio, tum maxime ab hæresis lue, ipsa Avenionensis civitas servata hactenus creditur. *Duo in hisce corrigenda sunt, videlicet asserta translatio ad ædem beatæ Virginis, in qua Sanctus ab initio sepultus; quodque de thecis argenteis deinde dicitur. Eumdem Sanctum hodie annuntiant Ferrarius in Catalogo Generali, Martyrologium novum Parisiense, Menardus in Martyrologio Benedictino, aliique, quorum verba adferre minime est opus. Coli Sanctum Avenione die* II *Septembris ut patronum, confirmant varii, qui de episcopis Avenionensibus scripserunt; ejusque cultus antiquitas patebit ex Actis infra dandis.* F

et celeberrimus, ut patronus urbis Avenionensis

3 *Varias observationes in Vitam, reliquias, et cultum* S. Agricoli *nobis nuper humanissime transmisit Reverendus admodum dominus de* ***Brantes thesaurarius et pœnitentiarius ecclesiæ metropolitanæ Avenionensis. Ex hisce ad hunc locum transfero observat. de hodierno Sancti cultu:***

Primo

A *Primo* S. Agricolus *patronus non est diœcesis Avenionensis, sed solius urbis. Festivitas ejus celebratur ritu duplici primæ classis cum Octava, atque est celebranda cum cessatione ab opere servili :* Excellentissimus prolegatus, *inquit Gallice*, qui est vicarius summi Pontificis atque urbis gubernator, comitantibus eum omnibus aulicis ac dominis consulibus, solemni cum apparatu assistit primis Vesperis, postridieque Missæ solemniter decantatæ : populique concursus ad ecclesiam Sancti maximus est. Sub vesperam caput Sancti circumfertur in longo supplicantium agmine ; ac reversis datur benedictio venerabilis Sacramenti. Circa noctis initium sumptibus urbis exstruuntur ignes artificiosi, quibus festivitas terminatur.

Officium antiquum, cui novum nuper substitutum :

4 Quod spectat ad Officium Sancti, sola ecclesia ipsius nomine insignita utitur Officio proprio. In ceteris urbis ecclesiis recitatur Officium commune. Aliæ ex his recitant in secundo nocturno tres lectiones ex Vita depromptas, aliæ vero omnes de communi. *Habeo in manibus Officium Sancti, impressum Avenione anno* 1671, *quod dicebatur in ejus ecclesia.* B *Habet in secundo nocturno lectiones de Vita pro tota Octava. Verum illæ lectiones sunt ipsa Acta, quæ dabimus, ita ut necesse non sit ex iis quidquam huc transferre. Antiphonæ quidem, hymni, responsoria et capitula ad Sancti patrocinium ejusque beneficia frequenter alludunt, sed nulla continent facta, quæ in Actis non leguntur. Officium hoc ante paucos annos abrogavit, teste laudato de Brantes, novumque substituit Franciscus Mauritius de Gonteri archiepiscopus Avenionensis, anno* 1742 *defunctus. Novum istud Officium, mandante archiepiscopo, concinnavit Franciscus Anselme canonicus ecclesiæ* S. Agricoli, *illudque usui esse cœpit anno* 1741. *Hymnos hujusce Officii nobis communicatos lectorum oculis objiciam, cum ea Sancti gesta contineant, quæ certiora credunt Avenionenses.*

ex hoc dantur hymni, in quibus gesta ante episcopatum,

5 *Hymnus ad Matutinum :*

Umbræ diffugiunt, surgimus ocius ;
Illabens tenebris provehitur dies :
Plaudant Agricolo cantibus angeli,
Sanctum dum canimus melos.
Magni progenies, Albiadum genus,
C Mundi delicias abjicit, et fugit,
Virtutum retinens semina, quæ pater
Imis cordibus inserit.
Fama sat pelago nobilis insula,
Qua sanctos aluit Gallia præsules :
Has sedes habitant relligio, fides ;
Illuc impiger advolat.
Quo te Sancte? Tuos siccine deseris?
Votis Avenio te vocat, expetit.
Illustras meritis, et precibus foves.
Ad nos tu citius redi.
Clero mox oculus * præficitur redux,
Thesauros aperit pauperibus sacros,
Commissas viduas pascit, et integer
Præludit modo pontifex.
Uni sit Domino perpetuum decus,
Qui nunc Agricolum contuitu beat,
Ut nos cælitibus civibus inserat,
Cives qui patriæ sumus.

* *archidiaconus*

in episcopatu,

6 *Ad Laudes :*

Nobis lux oritur, sol micat igneus :
Festivum, populi, dicite canticum ;
Aptentur sociis organa vocibus,
Et dulci resonent sono.
Mox in pontificem Magnus inungitur,
Et plenus meritis æthereos subit :
Sacris induitur Filius infulis,
Hæres promeritus patris.
Mirum, quo populos imperio regit :
Noscit Pastor oves, moribus instruit,
Exemplis revocat, nocte, die vigil
Christo filiolos parit.
Crescit sancta fides, plebs nova nascitur,
Templi tunc Domino mœnia consecrat,
Auget redditibus, ditat, et inscius
Templum jam sibi præparat.
Proh mœror! rapitur Præsul amabilis,
Pastor deliciæ, pastor amor gregis :
Cælum mox penetrans, in superum choros
Felix spiritus evolat.
Uni sit Domino *etc. ut supra.*

ac miracula memorantur.

7 *Ad utrasque Vesperas :*

Quem cælis celebrant agmina cælitum,
Quem terris resonant ora fidelium,
Felix Avenio, Pontificem tuum,
Civem nosceque filium.
Jam te summa beat gloria Numinis ;
Menti, totus amor, se Deus explicat :
E Aris relliquiæ lampadibus nitent,
Sacris est honor ossibus.
Urbis tu columen rebus in arduis :
Imbres sponte fluunt arbitrio tui ;
Messes terra parit, vinea germinat,
Cum tu nubibus imperas.
Vastant innumeræ rura ciconiæ,
Urbem pestiferis anguibus inquinant :
Has jussu removes, munere quo Patris
Jam nunc novimus alites
Sævit, falsa vomens, hæresis impia,
Tentat per cuneos gliscere per gregem :
Nobis tu vigilas, mœnia protegis,
Miris et facibus fugas.

Hæc omnia lumen accipient ex Actis infra edendis. Ciconiæ autem vocantur Patris, *seu* S Agricoli, alites, *quia illas pro insignibus gestat Sanctus, qui cum ciconia pingitur in imagine nobis transmissa :*

antiphonæ et oratio, quæ indicant patrocinium Sancti,

8 *Hisce demum addo antiphonas aliquot. Ad* Magnificat *in primis Vesperis hæc occurrit :* Hodie Agricolus cælos ascendit, hodie sancta per urbem aguntur solemnia : lætetur terra nostra natalitiis ejus gloriosa. *Ad* Benedictus *in Laudibus :* F Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem : et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus *Ad* Magnificat *in secundis Vesperis :* Hic est Sacerdos Altissimi, qui pro populo suo semper orat ad Dominum, et in tempore tribulationis factus est reconciliatio. *Demum oratio Officii hæc est :* Deus, qui nobis ad gloriam hujusce urbis manifestandam B. Agricolum, confessorem tuum atque pontificem, concivem et patronum tribuisti : concede propitius, ita nos ejus semper patrocinio defendi, ut petita efficaciter assecuti, ipsius concives esse mereamur in cælis. Per *etc. Hactenus de Officio, ex quo plura desumenda non censeo.*

quod præcipue imploratur ad impetrandam pluviam aut serenitatem.

9 *Sancti patrocinium præcipue invocari ad impetrandam pluviam, aut aeris serenitatem, ejusque caput hac de causa circumferri in supplicatione, breviter innuunt Acta num.* 12, *illudque magis confirmabimus. Verum observandum est, varias fuisse Sacri corporis translationes, quas ordine chronologico discutiemus post gestorum chronologiam. In una autem ex primis translationibus caput Sancti seorsum fuit positum. De hoc capite sæpe jam memoratus dominus de Brantes sic scribit :* Quod spectat ad caput

AUCTORE J. S.

put S. Agricoli, involutum fuit panno aureis filis texto, inclusumque statuæ dimidiatæ ex argento inaurato, quæ venerationi exponitur, atque a supplicantibus circumfertur. *Illius dimidiatæ statuæ figuram æri incidendam dedi chalcographo nostro, sed contractam in formam minorem, ut tomo commodius inseri posset. Sic igitur eam hic exhibeo.*

supplicatio cum capite Sancti hac de causa institui solita

10 *Accipe nunc, quibus cæremoniis ad impetrandam pluviam aut serenitatem utantur Avenionenses :* In necessitatibus publicis, *inquit Dominus de Brantes*, et præsertim ad serenitatem aeris, aut magis etiam ad pluviam impetrandam (nam pluvia rara est in hac regione, frequensque siccitas) in longo supplicantium agmine circumfertur Sancti nostri caput, aut illud solum in ecclesia sua venerationi fidelium exponitur. Domini consules hac de causa accedunt illustrissimum dominum archiepiscopum, eique significant, necessitatem exigere, ut exponatur aut circumferatur venerabile caput S. Agricoli. Antistes ad preces eorum mandatum conscribit, quod domini illi exhibendum curant decano et canonicis ecclesiæ S. Agricoli, B ut hi pareant mandato. Dum supplicantium agmen instruitur, passim ad hanc cæremoniam eligitur dies Dominicus aut festus. Confraternitas Pœnitentium alborum et capitulum S. Agricoli præcedunt reliquias, quæ feruntur sub umbella, quasque subsequitur ingens populi multitudo.

cum cæremoniis hic descriptis.

11 Primum reliquiæ portantur ad ecclesiam metropolitanam S. Mariæ de Domnis, ubi illustrissimus dominus archiepiscopus pontificalibus ornamentis indutus, assistente capitulo metropolitico, eas excipit ad portam, triplicique thuris suffitu veneratur. Cum perventum est ad mediam ecclesiam, antistes eumdem thuris suffitum iterat. Demum, ubi ad sanctuarium pervenerunt reliquiæ, locantur in solio archiepiscopali, ubi iterato rursum triplici suffitu illas honorat archiepiscopus. Cantatur deinde antiphona de beata Virgine Sancta Maria succurre miseris, aut alia tempori accommodata, cum versiculo et oratione congruis. Postea pro S. Agricolo canitur antiphona, Sacerdos et pontifex, cum versiculo et oratione, C atque huic adjicitur alia congrua necessitati, ob quam instituitur supplicatio. Hisce cantatis, referuntur reliquiæ, comitante archiepiscopo, iisdemque adhibitis suffitibus, quibus fuerant acceptæ, nimirum in sanctuario, in media ecclesia, et ad portam. Post hæc supplicantes procedunt ad ecclesiam Cælestinorum, portaturque caput S. Agricoli in hanc ecclesiam ante altare, et tumulum B. Petri de Luxemburgo, qui alter est hujus urbis protector (*de eo actum est apud nos ad* II *Julii.*) Caput B. Petri de Luxemburgo expositum est supra altare ipsius, et canonici S. Agricoli singuli accedunt, ut eum reverenti honorent osculo. Iidem fere honores in hac ecclesia S. Agricolo exhibentur, qui in metropolitana. Deinde reliquiæ referuntur ad ecclesiam propriam; et benedictione sanctissimi Sacramenti tota clauditur cæremonia. *Hactenus de Brantes, qui et transmisit hymnum, qui in processu supplicantium canitur.*

hymnus, qui canitur a supplicantibus.

12 *Hymno hic præfigitur titulus :* Hymnus ad processionem decantandus, tum in die festo, tum ad impetrandam pluviam vel cæli serenitatem. *Hic vero hymni contextus :*

Præsul excelso residens olympo,
Urbis o nostræ columen, decusque, D
Pervigil custos, patriæ vocantis
Accipe vota.
Ecce per totam celebraris urbem,
Ossibus sanctum canimus triumphum :
Thura dant cives, facibusque multis
Theca refulget.
Numinis summi, meritis amicus,
Tu graves iras animumque flectis
Tu favens votis, inimica nobis
Tela repellis.

Pro pluvia recitandus sequitur hic versiculus :

Sol calet terris, sitiuntque tristes :
Stillet e cælo numerosa nubes :
Prata ridebunt, segetesque surgent,
Uva rubescet.

Dum pro serenitate supplicatur, hic dicendus :

Nubilat cælum, redeat serenum;
Solis auratam faciem revolve :
Tu potens cælo gravidas aquarum
Pellere nubes.

Deinde vero alterutro dicto, sic pergitur :

At tibi sacras properamus ædes,
Civium votis faveas benigne : E
Dona præsentis tribuas, futuræ
Pignora vitæ. Amen.

Hæc omnia abunde ostendunt, quanta pietate Avenione colatur S. Agricolus, quantaque sit Avenionensium de ejus patrocinio fiducia. Nunc auctoritatem Actorum gestorumque ordinem examinare aggredior.

§ II. Vita Sancti recentiori calamo exarata, sed verosimiliter ex antiquioribus monumentis : gestorum qualiscumque chronologia.

Vita Sancti scripta sub finem sæculi XVI,

V*itam* S. Agricoli *primus edidit Vincentius Barralis in Chronologia Sanctorum insulæ Lerinensis a pag* 321, *eique hunc præfixit titulum :* Vita et res gestæ sancti Agricolæ episcopi Avenionensis et monachi Lerinensis ex antiquissimo manuscripto Lerinensis et Avenionensis F ecclesiæ. *Eadem Vita recusa est apud Surium ad* II *Septembris, idemque titulus præfixus. Eadem quoque per lectiones divisa legitur in Officio* S. Agricoli, *pro Octava concinnato, editoque Avenione anno* 1671 *ad usum ecclesiæ laudati Sancti, rursumque illic initio repetitur* ex antiquissimo manuscripto. *Verumtamen clarum est ex ipsa Vita, eam non fuisse compositam nisi sub finem sæculi* XVI, *cum auctor num.* 13 *meminerit gestorum anni* 1574, *quæ se vidisse testatur. Dionysius Sammarthanus tom.* I *Galliæ Christianæ col.* 801, *recitatis hujus scriptoris verbis de sepulturæ loco,* qui nunc capella rosarii nuncupatur, *sic subdit :* Quæ verba probant recentem esse scriptorem Vitæ S. Agricoli a Barrali datæ, quod quidem jam subodorabar ex multis loquendi modis, hoc in Opere usurpatis, quæ sane antiquitatem minus sapiunt. *Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 598 *sine multa inquisitione edicit Acta hæc esse* recentioris auctoris. *Et sane nullum hac de re potest esse dubium*

Tom. 1 Sept. Pag. 446.

A *bium : auctor enim ætatem suam, ipse indicat verbis jam datis, eodemque stylo ubique utitur, ita ut existimare nequeamus posteriora deinde addita esse ab alio quopiam, sed necessario sit dicendum, Vitam hanc scriptam esse sub finem sæculi* XVI.

ideoque exiguæ est auctoritatis;

14 *Hæc scriptoris ætas exiguam auctoritatem conciliare potest Vitæ* S. Agricoli, *præsertim cum nulla habeamus monumenta antiqua, quibus asserta ipsius, ordinemque chronologicum, quem composuit, confirmare valeamus. Verisimile quidem est, monumenta quædam antiqua de* S. Agricoli *gestis servata fuisse in ecclesia Avenionensi, idque prorsus credendum est, ne cogamur dicere, omnia ab impostore esse conficta. Quin imo improbabile non est, aliquam Vitam* S. Agricoli *huic scriptori in manibus fuisse, eamque ab ipso auctam et digestam ea, qua hanc habemus, methodo et stylo. Attamen, etiamsi hoc certum esset, vel sic maxime maneret incertum, quam exacte scripta fuerit antiquior Vita, quove tempore auctor ejus floruerit; atque æque ignoraremus, quid olim fuisset scriptum, quid vero adjunctum ab auctore neoterico; ac demum, an hic sufficienti crisi antiquiora monumenta fuerit secutus, an nihil ex incertis levibusque conjecturis, nihil ex traditionibus popularibus admiscuerit. Certe multa asseruntur in hac Vita, quæ etsi prorsus inusitata non sunt, ab usu tamen ordinario abhorrent : alia vero affirmantur, quæ per se parum sunt probabilia ; alia, quæ aliunde firmari nequeunt, et ex mera conjectura videntur scripta. Ordo chronologicus, qui non sine industria concinnatus est, totus verosimiliter ex conjecturis desumptus est a scriptore neoterico, ideoque plane incertus apparet.*

chronotaxis Vitæ oppugnata ex privilegio Grasselensi :

15 *Mabillonius loco mox assignato chronotaxim hujus Vitæ oppugnat ex Privilegio Grasselensis monasterii, quod edidit in Appendice ejusdem tomi pag.* 698, *ac sic ratiocinatur :* Ante annos ab hinc quatuor retulimus primas Grasselensis monasterii litteras, quibus subscribunt episcopi omnes metropolis Arelatensis, cui tunc Avenionensis ecclesia, nunc metropolitana, subjecta erat : sed nullus inter subscribentes Agricolus, ad cujus nominis similitudinem nullus ex his propius accedit quam Agliacus, *imo in subscriptione* Aghiacus. *Laudatus Dionysius Sammarthanus argumentum Mabillonii expendit his verbis :* De fide hujus auctoris suspicionem injicit privilegium Grasselensis monasterii, quod edidit Mabillonius tom. 1 Annal. pag. 698. Huic privilegio dato a Petroino Vasionensi episcopo subscribit Arelatensis metropolitanus cum omnibus suis suffraganeis, ex quorum numero tunc erat Avenionensis episcopus. Tempus concessi privilegii refertur ad annum x Theodorici regis, quo sedebat S. Agricolus ; respondet enim hic annus Christi sexcentesimo octogesimo quarto. Attamen nullus Agricolus subscriptus huic privilegio legitur : unde oboritur suspicio suppositionis. At minime certum est nomina episcoporum, quæ leguntur ad calcem Grasselensis privilegii, esse suffraganeorum Arelatensis archiepiscopi potius, quam aliorum vicinorum præsulum ; nec id asserit Mabillonius, nisi ex mera conjectura. Præterea post Wolbertum, quem putamus fuisse archiepiscopum Arelatensem, quia subscripsit primus, legitur Aglicus (*Aghiacus*) episcopus, qui forte idem est ac Agricolus Avenionensis : nam facile potuit mutari r in l, quæ duæ litteræ sunt liquidæ et valde affines, et ex Agricus factus est Agriculus, Agricolus. *Si subsisteret argumentum Mabillonii, corrueret tota Vitæ chronotaxis. Verum præter ea, quæ respondit Sammarthanus, dici adhuc potest, Privilegium istud auctoritatis esse æque incertæ, quam sit Vita* S. Agricoli; *cum mirum sit ex novem episcopis, quorum subscripta sunt nomina, nullum aliunde notum esse eodem saltem nomine. Quapropter non video, cur illud privilegium Vitæ obstaret, si illa antiquior esset et melioris notæ.*

AUCTORE J. S.

Scriptores alii, qui egerunt de S. Agricolo, cujus gestorum certa chronotaxis dari nequit:

16 *Prædictam Vitam imitati sunt duo alii scriptores, Italus alter, alter Gallus, qui lingua sua vernacula ediderunt Vitam* S. Agricoli. *Italica impressa est Neapoli anno* 1626, *nihilque præcedenti adjecit, nisi ornatum sermonis, quem variis sacræ Scripturæ textibus distinxit. Gallica vero edita Avenione anno* 1651 *adjunxit illustre miraculum, ipsius scriptoris ætate factum, quod ex ipso infra referemus. De gestis* S. Agricoli *etiam disseruerunt Franciscus Nouguier in Historia ecclesiæ et antistitum Avenionensium a pag.* 23; *Carolus Cointius in Annalibus Francorum ; Sebastianus Fantoni Castrucci in Historia civitatis Avenionensis Italice scripta pag.* 300, *ac demum, ut omittam alios, Dionysius Sammarthanus jam laudatus. Hi omnes memoratam Vitam secuti sunt, totamque fere chronotaxim ex ea ordinarunt, corrigendo tamen aliquot capita. Fateor quidem apertæ falsitatis convinci non posse, quæ in ea dicuntur de anno emortuali, aliisque quibusdam ad Sanctum spectantibus. Verum simul assevero, fundamentum id solidum non esse, ideoque certam non posse texi chronologiam, adhibitis etiam quibuscumque correctionibus. Quis enim ex præmissis incertis certam eliciat conclusionem ? Quis certo ordine disponat omnia, ubi annus natalis emortualisque, tempus episcopatus initi ejusdemque prolixitas, initium et finis vitæ monasticæ, atque omnia demum chronologiæ capita æque videntur incerta, atque a biographo asserta ex meris conjecturis ? Hac de causa hic quærendum, quid vero vicinius appareat, non quid certum sit atque indubitatum, cum nihil fere certi inveniri possit.*

datis tamen qualiscumque gestorum et temporum ordo, quem Cointius

17 Divus Agricolus, *inquit biographus num.* 1, circa annum Dominicæ Incarnationis sexcentesimum supra trigesimum, Honorio summo Pontifice, et Clotario in Gallia regnante, . . . Avenione natus est. *Congruit assignatus Christi annus cum pontificatu Honorii I ; at non convenit cum regno Clotarii II, cum hic obierit anno* 628, *ut passim tradunt scriptores. Erravit igitur scriptor, vel assignando regnum Clotarii, vel statuendo annum* 630. *Quis nunc definiat, utrum in anno erraverit, an in regno Clotarii ? Cointius ad annum* 627 *num.* 2, *allatis iisdem Vitæ verbis, dubium facilius solvit quam solidius, dum subdit sequentia :* At tres illi characteres simul convenire non possunt, quia Clotarius diem obiit anno Christi sexcentesimo duodetricesimo. Melius igitur ortum Agricoli referemus hoc anno, Christi sexcentesimo vicesimo-septimo . . . Vitam Agricoli, quam alii annorum septuaginta curriculo circumscribunt, prorogabimus ad annum tertium supra septuagesimum, triennalique auctione definiemus tempus ab auctore Vitæ prætermissum, quo Agricolus archidiaconatum in ecclesia Avenionensi gessit. In ceteris eidem scriptori ac Barrali assentiemur, prium enim Agricoli secessum in Lerinensem insulam

AUCTORE J. S.

sulam anno ætatis decimo quarto, reditum post annos sexdecim consignabimus, tum archidiaconatum triennalem, postremo episcopatum annorum quadraginta subjiciemus. *Si cui sufficit chronotaxis arbitraria, modo secum non pugnet, potest hanc Cointianam admittere, uti fecit Sebastianus Fantoni Castrucci.*

frustra conatus est corrigere, cum omnia nimis sint incerta,

18 *Verum talis tempora ordinandi methodus mihi numquam placuit, numquam placebit. Rationes requiro, cur censeam in uno potius errasse scriptorem quam in altero. Ubi nullæ occurrunt rationes, nihil definiendum statuo. Hic autem nulla se offert ratio, quæ faveat Cointio: sed potius ei adversatur ætas Sancti, quam annis septuaginta definit biographus num. 8, ita ut bis erraverit in opinione Cointiana. At fateor et illam rationem exigui esse momenti, mihique incertum esse, an non multo pluribus annis aberraverit scriptor, quam tribus a Cointio statutis. Porro chronotaxim ille texere pergit num. 2 hoc modo :* Decimum quartum annum agens *vitam monasticam amplexus est in cœnobio Lerinensi. Id itaque fieri debuit circa annum 644.* Annos sedecim *ibidem vixisse, ait num. 3; ac*
B *deinde sacris Ordinibus initiatum, factumque archidiaconum. Anni illi deducunt ad annum 660, circa quem ex supputatione biographi hæc fieri debuerunt. Verumtamen idem scriptor num. 4 affirmat Sanctum episcopum declaratum* anno Domini sexcentesimo quinquagesimo inchoante, *id est, toto decennio citius, quam exigit chronotaxis, non modo præcedentium, sed sequentium etiam factorum : nam num. 6 componit annum ætatis sexagesimum secundum cum trigesimo secundo episcopatus, et num. 8 mortem contigisse dicit* anno Domini septingentesimo, exeunte ætatis suæ septuagesimo, initi pontificatus quadragesimo. *Tota igitur biographi supputatio requirit, ut dicamus ex ejus opinione episcopum creatum circa annum 660; atque id affirmant laudati Cointius, Castruccius et Sammarthanus.*

Ipsiusque biographi videri quidem possint,

19 *Crediderunt illi verosimiliter in Vita pro anno* quinquagesimo *legendum esse* Sexagesimo, *nec temere, uti ex dictis liquet. At simul hinc patet, quam inepte biographus composuerit annos Christi cum annis regum Francorum, quamque incerta sit tota ejus chronotaxis. Nam num. 4*
C *sic habet :* Nec mora, Agricolus omnium ore, omnium votis expetitur. Dagobertus ipse... id habet acceptum. Itaque anno Domini sexcentesimo quinquagesimo inchoante, defuncto interea Dagoberto, atque regnante Clodoveo II, sancto patri... in episcopali sede successor communi omnium calculo declaratur. *Dagoberti mortem alii alligant anno 638, alii 644. Quomodo ergo Dagobertus electionem* Agricoli *habuit acceptam? Quomodo hic declaratus est episcopus brevi tempore post ejus mortem, si electus est anno 660? Vides, opinor, lector, quam non sit fidendum scriptori nostro, qui regum tempora minus exacte novit, et vel sic enarrare voluit, sub quibus regibus singula fuerint peracta. Laudatus Sammarthanus post catalogum proprium episcoporum Avenionensium alterum dedit ex Historia Polycarpi de la Riviere Cartusiani, ubi col. 869 initium episcopatus* S. Agricoli *innectitur anno 666. Eligat prudens lector ex hisce, quod placuerit; aut potius nihil ex tota Vitæ chronotaxi pro certo habeat.*

20 *Anno 690 monasterium a Sancto exstructum Avenione, tradit biographus num. 5, qui et mortuum anno 700 affirmat num. 8. An hæc melius suo tempore ordinata sint quam præcedentia, ignoro; at nullus in contrariam abivit sententiam. Vincentius Barralis in annotatione post Vitam editam pag. 327 totam chronotaxim brevibus hisce verbis complexus est :* Porro Sanctus Agricolus nascitur Avenioni anno Domini DCXXX. Anno vero ætatis suæ quarto decimo, Domini vero DCXLIV fit monachus in insula Lerinensi, in qua permansit per sexdecim annos, et assumptus est ad sedem episcopalem Avenionensem anno ætatis suæ trigesimo, Domini vero DCLX. Rexit itaque episcopatum annis quadraginta, et moritur anno ætatis suæ septuagesimo, Domini vero DCC. *Hæc servari possunt, donec certiora se offerant : nam difficulter corrigi possunt, aut omnino non possunt, nisi firmiori reperto documento.* D

at non corrigi, nisi certiora reperiantur monumenta.

§ III. Sepultura Sancti; sacellum prope Rupem Mauram, aliaque Sancto dicata : corporis translationes, miracula. E

Sepultus Sanctus in ecclesia cathedrali;

Biographus *num. 8 ait Sancti corpus sepultum fuisse in ecclesia cathedrali, quæ vocatur* divæ Mariæ de Dominis, *quæque etiam hoc tempore dicitur* beatæ Mariæ de Domnis. *Locum distinctius explicat his verbis :* In sacello sancti Petri, eo in loco, qui nunc capella Rosarii nuncupatur,... ubi cratis ferrea, quæ nunc invisitur cum inscriptione ejusdem, honorifice conditum est. *De hisce Dominus de Brantes ad nos perscripsit sequentia :* Sepultus est, uti habet Vita, in ecclesia beatæ Mariæ de Domnis, quæ est metropolitana Avenionensis, in sacello S. Petri, dicto deinde sancti Rosarii. Hic observandum, idem nomen non esse hodie dicto sacello, sed illud dedicatum esse S. Josepho. Visitur in pavimento crates ferrea, qua designatur locus, ubi S. Agricolus fuit sepultus. Erat verisimiliter crypta, quæ terra fuit repleta post translatas inde Sancti reliquias. Hæc crates est F inter altare S. Josephi et mausolæum Joannis Papæ XXII, qui illic sepeliri voluit, motus pio erga S. Agricolum affectu. *Hactenus de sepulcro Sancti.*

dedicatum ei sacellum miraculis celebre

22 *Antequam corporis translationem narrat Vitæ scriptor, num. 9 asserit varia sacella* S. Agricolo *dicata fuisse, atque inter illa unum olim miraculis celebre prope Rupem Mauram, oppidulum Occitaniæ ad Rhodanum, quod duobus circiter milliaribus distat Avenione, ejusdemque est diœcesis; Gallis vernacule* Roque Maure *dictum, atque hinc Dionysio Sammarthano in tabula provinciæ Avenionensis* Roca-Maura. Hoc sacellum, seu ecclesia celebris olim miraculis, *inquit laudatus de Brantes,* uno milliari distat Rupe Maura, et pertinet ad Benedictinos Congregationis S. Mauri, nempe ad abbatiam S. Andreæ de Villa nova prope Avenionem. Habent illic presbyterum, qui baptismum et extrema moribundorum Sacramenta administret rusticis in vicinia habitantibus. Verum illi, si matrimonium contrahere velint, coguntur accedere parochiam Rupis Mauræ, quia hactenus frustra petierunt, ut sacellum istud ad jus parochiale

A chiale promoveretur. Creditur in sacellum unum ex vetustissimis, quæ Sancto fuere dicata. *Verisimile igitur est, sacellum istud structum fuisse ante corporis translationem a, mox examinandam.*

ecclesia Sancto sacrata et canonicis aucta: corpus ejus et S. Magni eo delatum:

23 *Refert biographus num.* 10 *primam corporis translationem ab ecclesia cathedrali B. Mariæ de Domnis ad ecclesiam* S. Agricoli; *asseritque locis variis quædam de illa ecclesia: verum omnia tam confuse et perturbate, ut difficulter ex ipso sua singulis tempora assignari possint. Nouguierius pag.* 107 *in Joanne XXII hæc scribit :* Idem Pontifex anno MCCCXXI fundavit capitulum S. Agricoli, quale est hoc tempore; auxit ecclesiam olim ædificatam per hunc sanctum Antistitem, qui illic locaverat Religiosos monasterii sui Lerinensis, ac simul mensæ capitulari adjecit viginti prioratus rurales. Patent hæc ex bulla, servata in thesauro hujus ecclesiæ. Est hæc prima urbs parochia. *Idem auctor pag.* 23 *affirmat, corpora SS. Magni et* Agricoli *per Joannem XXII translata fuisse anno* 1321. *Noster biographus idem dicere videtur, sed obscurius, nec affirmat omnia eodem anno fuisse per-* B *acta. Num.* 9 *ait, ecclesiæ* S. Agricoli *assignatos esse* annuos proventus *per Joannem XXII anno* 1321, *ad erectionem, opinor, capituli, de quo alibi non loquitur. Num.* 10 *dicit translationem factam* jussu Pontificis, *ejusdem, ut apparet, Joannis XXII. Paulo infra ait ecclesiam Sancto constructam, eumque patronum et protectorem electum, acsi illa serius essent facta. Verum reddit ibi potius rationem, cur illa sint facta; quam* **assignet ordinem, quo singula contigerunt. Hinc** *suspicor et illa contigisse tempore Joannis XXII, qui ampliandam curaverit ecclesiam, eamdemque collegiatam instituerit, ac demum ad illam* **transtulerit corpora Sanctorum Magni et** Agricoli.

eadem corpora deinde sub majori altari collocata:

24 *Suspicor, inquam, omnia illa contigisse tempore Joannis XXII, tum quia scriptor, dum* Pontificem *nominat, eumdem semper videtur intelligere, tum quia num.* 10 *videtur eumdem annum* 1221, *quem ante expresserat, translationi assignare, tum quia nullus aliud translationi assignat tempus. Ipse quidem biographus scrupulum movet, dum num.* 10 *narraturus secundam translationem, ait,* Ubi aliquot annos ho- C norificentissime asservata, *acsi inter primam et secundam translationem anni non multi intercurrissent; cum tamen plusquam sæculo toto secunda translatio posterior sit Joanne XXII. At scriptor nullibi accurate loquitur, ideoque dicta verba non evincunt, secundam translationem brevi secutam esse post primam. Hæc autem secunda translatio anno* 1458 *affigitur a biographo, qui affirmat sacra corpora Magni et* Agricoli *tunc collocata esse sub majori altari ejusdem ecclesiæ per Pontium Vasionensem episcopum. Vincentius Barralis post editam Vitam de corporum SS. Magni et* Agricoli *translationibus mox observat sequentia :* Corpora sanctissimorum episcoporum Avenionensium Magni et Agricoli, patris et filii, in duabus archis * plumbeis inclusa, usque ad hæc tempora quatuor vicibus translata leguntur, crescente semper devotione populi Avenionensis: quarum duæ primæ habentur supra in vitæ Historia. *De hic egimus.*

* arcis

tertia et quarta translatio, sine loci mutatione:

25 Tertia vero (*translatio*) facta fuit a reverendissimo domino Carolo Contamissa, episcopo Carrotensi et vicelegato Apostolico, quarto Idus Augusti, anno trigesimo nono supra millesimum quingentesimum; et collocata (*corpora*) in ecclesia suo nomine dicata sub majori altare in præfatis archis plumbeis existentia Præsenti vero anno duodecimo supra millesimum sexcentesimum, cupiente capitulo canonicorum præfatæ ecclesiæ parrochialis ampliare chorum, et magnificare altare majus, et in omnibus pro posse (maxima ad hæc pulsi devotione) ornare ecclesiam, facta est translatio a reverendissimo domino Stephano Dulci, archiepiscopo Avenionensi, octavo Calendas Maii, et in novo altari quam honorifice collocata, *sunt corpora utriusque Sancti. Diligentissimus dominus de B antes de præsenti corporum statu hæc nobis perscripsit :* Sacra corpora SS. Magni et Agricoli etiamnum quiescunt sub altari principe ecclesiæ S. Agricoli, quæ celebris est collegiata et prima parochia Avenionensis. Servantur autem in thecis plumbeis, quæ arcis ligneis sunt inclusæ. Ante has arcas ex ligno inaurato constructa est tumuli seu mausolæi pars anterior, quæ est pro ornamento inferioris altaris principis. Diebus communibus tegitur istud ornamentum convenienti frontali, quod non ponitur præcipuis anni festivitatibus, sed accenduntur sub altari duæ lampades, quibus tumba Sanctorum illustratur. E

AUCTORE J. S.

non fuere deinde corpora argenteis thecis inclusa:

26 *Barralis post prædicta sic prosequitur :* At non his contenta sancta Avenionensium religio, præfatas archas plumbeas, in quibus sacra pignora inclusa asservantur, in novas archas argenteas, sumptu maximo ac splendidissime elaboratas, includere laborat, ut ipsi vidimus, et relatu canonicorum, præcipueque reverendi domini Jacobi Melani viri solertis et activi percepimus. *Verum oportet aliquid impedimenti intervenerit, id enim factum non esse, observat laudatus de Brantes, observationemque suam confirmat his verbis :* Nam decanus S. Agricoli mihi asseruit, corpora inclusa esse thecis plumbeis, uti supra affirmavi. *Caput* S. Agricoli *seorsum servari, ac circumferri jam dixi. Idem de brachio S. Magni scribit Dominus de Brantes in hunc modum :* Brachium S. Magni inclusum est brachio argenteo, quod sacerdos celebrans circumfert manibus suis in supplicatione, quæ instituitur festo ejus die XIX Augusti.

quidam mali quo febris ad extrema deductus,

27 *Quod spectat ad miracula Sancti, præter ea, quæ in Vita S.* Agricolo *attribuuntur, aliud refertur in Vita Gallica jam memorata anni* 1651, *quod contigit anno* 1643. *Auctor anonymus illud Gallice narrat tali modo :* Nequeo F prætermittere factum recens, quod anno MDCXLIII, die 2 Septembris festo S. Agricoli, contigit fabro aurario, qui, dictus Raimundus Vinay, etiamnum vivit, gratusque erga S. Agricolum, ei acceptam fert sanitatem, qua fruitur, admirantibus omnibus, qui eum ægrotantem viderunt. Invaserat eum febris maligna, quæ apparebat per papulas *, varos nigros *, aliaque accidentia mirabilia. Aderat molesta admodum urinæ difficultas *, frequens sanguinis fluxus per nares, subinde tamen intermissus, ac crurum ardor incredibilis atque intolerabilis. Tandem sanguis interno illo ardore inflammatus ascendit cum ebullitione atque eruptione tam violenta, ut fluere per nasum non cessaverit tota hebdomada. Quando marmoris applicatione aut unctionibus cursus ejus sistebatur, erumpebat per oculos et per aures, quantumcumque conarentur illum divertere aperiendo venam in utroque brachio, venamque saphenam pedis dexteri. Credebatur animam brevi exhalaturus cum ultima sanguinis gutta. Medici abscesserant. Uxor

* Gal. exanthemes
* Gal. tac
* Gal. disurie

Auctore J. S.

Uxor ab eo erat avulsa, ne nimio opprimeretur dolore, dum videret morientem.

post votum Deo in honorem Sancti factum, brevi convalescit.

28 Hæc tamen ad maritum suum reversa erat, cum amore impulsa, tum studio experiendi, an adhuc spiraret. Agonizans sensibus destitutus, excepto auditu, percipiens aliquid strepitus, rogat, quid id esset. Respondent ei, transire agmen supplicantium, a quibus portabantur reliquiæ S. Agricoli. Hæc vox fiduciam ei ingerit. Vovet Deo, si ipsi placeat vitam sibi ac visum restituere (parum enim curabat vitam sine visu, quem in morbo amiserat) se ad honorem hujus Sancti victum subministraturum adolescenti pauperi, eique communicaturum omnia, quæ noverat. Vix id votum conceperat, cum sufficientes recuperavit vires ad sedendum in lecto suo. Cœnam sumpsit cum appetentia, visum recepit clariorem, quam umquam habuerat, et paulatim rediit ad labores artis suæ, quam hodieque exercet cum honore, agnoscens palam beneficium optimi Patroni sui, ad cujus honorem plura facere ex grati animi testificatione statuit, quam tunc promiserat. *Hactenus ille. Ceterum dubitari non potest, quin intercessione* S. Agricoli *multo plura impetrata sint beneficia, quam ad posterorum memoriam sint perlata : nam ex iis videtur nata insignis illa fiducia, quam de ejus ope conceperunt Avenionenses.*

B

VITA

AUCTORE ANONYMO

ex editione Barralis et Surii.

Caput I. *Sancti natales, vita monastica, gesta in episcopatu, obitus et sepultura.*

C

Natales S. Agricoli illustres,

Divus Agricolus circa annum Dominicæ Incarnationis sexcentesimum supra trigesimum, Honorio *a* summo Pontifice, et Clotario *b* in Gallia regnante, ex illustri Albiensium *c* familia Avenione natus est patre beato Magno, qui hujus civitatis episcopatum postea sortitus est, matre Gandaltruda, sive Austadiala, avo vero Albino magnate. Insignes illi quidem, et ea, quæ secundum carnem est, inter reliquos provinciæ proceres generis claritate, et nobilitate conspicui : sed ea, quæ secundum Deum est, vera gloria, virtute, fide, ac pietate longe illustriores. Sub talium igitur parentum cura Agricolus educatus, tantæ virtutis specimen dabat, ut integritatis ac innocentiæ splendor, et major quædam in illis teneris annis ad virtutem indoles, elucentes significabant, quantæ sanctitatis futura esset maturitas.

vita monastica in cœnobio Lerinensi, *d*

2 Florebat [illa] tempestate celebre illud Lerinense *d* cœnobium, sancti Honorati nuncupatum, in insula maris Gallici prope Antipolim, in quod adolescentes nobiles tamquam ad celeberrimum quoddam litterarum et virtutis emporium confugiebant, ut ætas puerilis ad virtutem, honestatemque informat *, brevi virtutibus digni essent adolescentes, qui honoris et dignitatis nomen possent sustinere. Ibi Deo militaverunt Honoratus, et Cæsarius *e* Arelatenses, Germanus Parisiensis, Eucherius, et Justus Lugdunensis, et Siffredus Carpentoractensis episcopi. Eo etiam se recipit beatus Adolescens, spretisque carnis illecebris, et labentis sæculi oblectamentis, decimum quartum annum agens se totum Patribus commisit, ac omnes animi motus, omnemque ingenii cogitationem in studiis scientiæ et virtutis locavit atque fixit. Vix adolescentiam ingressus, jam ex virtutum omnium religiosæque vitæ fragrantia, monasterium insulamque repleverat, ut in omnium oculis esset, in omnium ore versaretur, amaretur ab omnibus, cum solus ipse sibi displiceret. Elucebat in eo angelicus quidam nitor, effusa in omnes charitas, singularis modestia, rerum omnium suique contemplatio, atque inter omnia incredibilis in Deum amor, cujus charitate succensus ardentiori indies Christianæ perfectionis fluenta sitiebat.

D

* *Sur. informata*

e

E

archidiaconatus Avenionensis,

3 Annos sedecim in monasterio Lerinensi summa morum integritate vitæque sanctitate transegerat, proprii cordis agrum strenuus Agricola perpetuo excolens, cum divinis jam atque humanis apprime imbutus disciplinis, mandato superioris sacris ordinibus rite et gradatim, non assumens sibi honorem, sed vocatus a Deo tamquam Aaron, jussus est initiari. Paulatimque cum esset archidiaconatus officium obire coactus, nardus tantæ sanctitatis odorem dedit, ut jam vulgo haberetur, non qui oculus tantum esset episcopi, sed qui episcopatu ipso fungeretur.

episcopatus et mors patris Magni,

4 Beatus Magnus, Agricoli secundum carnem pater, Avenionensem tunc excolebat ecclesiam magna laude, magnaque opinione sanctitatis. Is senio confectus, cum * se pascendo gregi dominico jam imparem agnosceret, de successore (quod olim sanctus fecerat Augustinus *f*) cœpit attentius cogitare. Advocantur primores urbis una cum clero, suum ipsius desiderium venerandus præsul aperit, cupere se sarcinam humeris angelicis formidabilem, effœto jam corpore, ætate languente, viribus delabentibus flaccentibusque deponere : eligant una cum reliquo populo, quemcumque aptiorem in Domino judicaverint sibi successorem. Nec mora Agricolus omnium ore, omnium votis expetitur. Dagobertus ipse, qui Clotario *g* patri in regni administratione successerat, tanta Viri fama increbrescente, id habet acceptum. Itaque anno domini sexcentesimo quinquagesimo inchoante, defuncto interea Dagoberto, atque regnante Clodoveo secundo *h*, sancto patri, sanctus Filius, beato Magno beatus Agricolus in episcopali sede successor communi omnium calculo declaratur. Vidit beatus Magnus suam sponsam Filio desponsatam, vidit et suam vivam imaginem in sua sede collocatam, vidit gregem suum mutasse hominem, nec tamen mutasse pastorem : quicquid enim sanctus senex in se optasset, hoc in Agricolo filio emicare videbat. Quare statuit eidem ecclesiæ sua omnia elargiri, cui se Filiumque devoverat, prædia, possessiones et feuda, quæ illi supererant * in sæculo, templo beatissimæ Virginis Deiparæ liberali donatione, testamento concepto, consecravit. Quibus peractis, non multo interjecto tempore, matura Deo, et mundo beata illa anima miseræ istius vitæ vinculis exoluta, relictisque Avenionensibus,

* *Barral.* non *mendose*

f

F

g

h

* *Barral. superant*

A nensibus, tum suarum virtutum, tum bonorum omnium, tum suæ sanctissimæ Prolis hæredibus, ad cœleste præmium decimo quarto Calendas Septembris evolavit.

ecclesia cum monasterio structa,

5 In beatum igitur Agricolum pastorali cura transmissa, mirum ac venturis sæculis imitandum exemplum, quo studio, qua vigilantia in id incubuerit verus Agricola, ut ex agro Dominico vepres vitiorum, atque errorum dumeta divelleret, neve inimicus homo in tritico lolium adulterinum insereret. Ex quo brevi factum est, ut agnoscente * fidelium numero, unica jam non posset omnes capere basilica. Quam ob rem pius Pontifex propriis sumptibus aliam intra muros jussit ædificari ecclesiam *i* parœcialem, quasi munitissimam turrim in medio vineæ, ad quam egregios operarios monachos non paucos, ex cœnobio Lerinensi, ubi prima suæ perfectionis jecerat fundamenta, curavit acciri, quod ex regulari ordine suauissimum quemdam fructum voluptatis acciperet, quibus et abbatem *k* præfecit, et prædia liberaliter assignavit: insuper concesso quartarum *l* privilegio, B ut nihil deesset servis Dei necessarium, quod ex annuis redditibus ad illos facile non perveniret. Peracta sunt hæc Theodorici regis *m* tempore, Sergio summo Pontifice, circa annum domini sexcentesimum nonagesimum.

* forte augescente

cura de felici morte variæ consuetudines piæ.

6 Exegerat beatus Agricolus duos circiter et triginta annos in episcopali cura, ætatis vero suæ duos et sexaginta, ingenti Christianæ plebis fructu et incremento: cum in futurum præcavens sanctus Antistes, de postrema die patris Magni exemplo cœpit impensius cogitare. Ac primum rogavit abbatem monasterii, quod extruxerat, ut se * in hac vita digressum, et viam patrum ingressum, orationum, Sacrificiorum preciosissimi Corporis et Sanguinis Domini, quæ Deo libantur quotidie, participem faceret. Jussit præterea in sua ecclesia episcopali, datis in eum finem proventibus annuis, quotidie pro anima sua augustissimum Missæ sacrificium solemni ritu decantari. Atque etiam voluit Horas canonicas, et divina officia, mysteria deinceps in eadem ecclesia eodem modo, quo solerent in monasteriis, alternis videlicet cantibus recitari; C nondum enim in his partibus invaluerat ille mos, quem aliquot ante annos Damasus *n* Pontifex Maximus invexerat, posteaque Pipinus rex *o*, in intimam Galliam Roma transtulit, cum Avenione dudum viguisset. Nec vero mirum Deum, voluisse illa prærogativa ecclesiam Avenionensem decorare, quo donante, aliquot postea seculis exactis, Avenione a Joanne primum episcopo Avenionensi *p*, tum summo Pontifice ejus nominis vigesimo secundo et fundatore nostræ ecclesiæ, excogitatus et inventus est salutaris usus, Deiparam Virginem *q*, ter *r* in die ad tintinnabuli sonitum salutandi, quem postea morem universa suscepit Ecclesia. Decennium circiter interea fluxit, quo numquam destitit prudens Pastor, ad illam se horam comparare, in qua beati sunt servi illi, quos Dominus invenit sic facientes. Mori non timebat, quia bonum noverat se habere Dominum, nec vivere curabat, qui cum Christo esse totis visceribus concupiscebat. Itaque expectans horam, in qua terrestris domus habitationis hujus dissolveretur, assidue exercebat se iis operibus, quibus viam Domino noverat præparari.

* ex

7 Tandemque cum extremum sibi diem instare sentiret, advocato clero, coactoque populo, de sua ex hoc ergastulo discessione cum illis sermonem habuit, de vitæ hujus periculis, de vanitate infelicissimi sæculi, de vitandis peccatis, de fœlicitate Sanctorum: postremo de successore deligendo illos admonuit, cooptavitque in suum locum sanctum Veredemum *s*, qui prope urbem in heremo vitam angelicam clamque miraculis agitabat. Sciebat enim prudens Pastor, nihil esse morte certius, nihil incertius tempore ipso moriendi. Quare creber in oratione pervigilabat, corpus jejuniis macerabat, totus in rerum cælestium contemplationem diffundebatur, atque animum diurnis variisque curis distractum, nocturna meditatione collectum refovebat. O Præsulem omni veneratione dignissimum, qui utramque vitam ita complexus est, ut numquam a divinarum rerum contemplatione negotium, aut a negotiis contemplatio læderetur. Nam quanto magis honorificentia celebratur, tanto summissius de se existimabat; ac supernæ patriæ accensus desiderio, magis cœlestis, quam terrenæ patriæ mansionem appetebat. Hæc sunt charissimi, omni veneratione percolenda, hæc toto animi affectu non solum retinenda, verum etiam imitanda. Sanctorum igi- E tur operum plenus divus Agricolus, condito testamento sanctissimam Virginem omnium honorum suorum in sua æde reliquit hæredem. Servos, quibus de more utebatur, manumitti mandavit, plena libertate donari, atque cum maxime, qui mensæ episcopali administrabat.

AUCTORE ANONYMO.

electio successoris, præparatio ad mortem.

mors sancti et sepultura.

8 Nec multo post venerabilis Senex sensit adventantem Dominum, in cujus beneplacito conquiescens, summa animi corporisque quiete dormienti similis, et placido veluti somno soporatus, animam reddidit Creatori, quæ carnis compage soluta, haud dubie in æternæ claritatis abyssum absorpta est, et sempiternæ beatitudinis gaudia penetravit, quarto Nonas Septembris, anno Domini septingentesimo, exeunte ætatis suæ septuagesimo, initi pontificatus quadragesimo, Childeberto *t* secundo Francorum rege, Sergio summo Pontifice. Qui tunc sensus animorum, qui motus extiterint, qui populi adventantis concursus, quæ lachrymæ, quæ suspiria, novit qui piarum affectionum omnium auctor est, et parens Deus. O diem illum tibi, Præ- F sul sanctissime, sanctissimum, sed non minus tristem et acerbum tuis, quam lætum et jucundum tibi. Quantum detrimentum quarto Nonas Septembris, Avenio, quantam illo die jacturam, civitas, fecisti? Periit Avenicæ civitatis columen, periit, qui periclitantibus salutem, calamitosis opem, laborantibus præbebat quietem. Quare parantur exequiæ, deducitur sacrum pignus ad ædem Deiparæ Virginis, effunditur civitas in basilicam, omnis ætas, sexus omnis, flebili lamentatione parenti optimo, duci, atque æternæ salutis auspici, Agricolo nititur parentare, atque ei publice supplicare. Tandem frequentissimo conventu maxima cum pompa et veneratione corpus sanctissimum ad sepulcrum delatum fuit, et sicut ante migrationem e corpore obnixe petierat, in sacello sancti Petri, eo in loco, qui nunc capella Rosarii nuncupatur, ad templum divæ Mariæ de Domnis *u*, ubi cratis ferrea, quæ nunc invisitur cum inscriptione ejusdem, honorifice conditum est. Hujus ergo divi Agricoli, cujus patrocinio r s nostræ nituntur, imitatores simus ac æmuli, hujus sanctimoniam sectemur, et quam pietatem sin minus imitatione consequi

AUCTORE ANONYMO. consequi possumus, studio et labore certe ad eam proxime accedamus.

ANNOTATA.

a *Honorium I intelligit. Hunc alii voluerunt Pontificem creatum anno 626, alii anno 625; defunctumque anno 638. Hic igitur character cum anno Christi assignato recte congruit.*

b *Clotarius II designatur. At cum obiisse anno 628 jam diximus, et scriptorem in anno Christi, vel in regno Clotarii errasse observavimus.*

c *Nobilissima sane fuit Romana familia Albinorum, multisque consulatibus ac præfecturis variis insignita. Certum etiam est, Albinos aliquos in Galliis claruisse; verum non æque apparet certum, an* S. Agricolus *ex illa familia originem habuerit, tum quia ignotum est, unde id hauserit scriptor ille, tum quia ipse, ejusque pater, aliud habuerunt nomen. Certe prorsus ignotus mihi est* Albinus, *quem* S. Agricoli
B *avum asserit, et* magnatem *nominat voce eo tempore adhuc inusitata, quantum existimo. De* S. Magno *patre actum est apud nos ad diem* XIX *Augusti.*

d Lerinus *et* Lero *duæ sunt insulæ maris Mediterranei, invicem vicinæ, et angusto freto a continente divisæ. Prior nunc passim vocatur* Insula S. Honorati *a celeberrimo cœnobio, cujus fundator ac primus abbas fuit S. Honoratus Arelatensis deinde episcopus, de quo actum est ad* XVI *Januarii. Altera nunc dicitur* Insula S. Margaritæ. *Ambæ sitæ sunt inter Antipolim (Antibes) et Forojulium (Frejus.) Huic autem vicinior est Lerinus, Antipoli propior Lero. Plura de hisce Valesius in Notitia Galliarum pag. 272, et Gallia Christiana recusa tom.* III *col.* 1188.

e *De Cæsario Arelatensi actum est ad* XXVII *Augusti, de Germano Parisiensi ad* XXVIII *Maii, de Justo Lugdunensi hoc ipso die. S. Eucherius Lugdunensis Martyrologio Romano, in quo præcedentes omnes leguntur, adscriptus est die* XVI *Novembris. Demum S. Siffridus monachus Lerinensis dicitur fuisse apud Dionysium Sammar-*
C *thanum tom.* I *col.* 696. *De eo etiam agi poterit in hoc Opere, ubi constabit de cultu ejusque die. Porro S. Cæsarius certo fuit monachus Lerinensis. Verum id non invenio in Vita S. Germani, nec verum esse potest de S Justo, ut in Commentario ad ejus Acta observavi num.* 25. *De S. Eucherio idem examinari poterit in ipsius Actis, cum minus videatur certum.*

f *Consuli potest Commentarius ad Acta S. Augustini prævius tom* VI *Augusti pag.* 345, *ubi legitur electio ipsius successoris, qui tamen consecratus non est episcopus ante obitum Sancti Doctoris; licet ipse Augustinus fuisset consecratus, vivente decessore suo Valerio, uti habetur ibidem pag.* 271 *et seq.*

g *Clotarium II obiisse anno* 628 *jam dixi in Commentario. Tunc ei successit Dagobertus in Neustria et Burgundia: nam Austrasiæ regnum jam ab anno* 622 *administrabat, vivente Clotario.*

h *Clodoveus II patri Dagoberto defuncto, ut dixi, anno* 638 *vel* 644, *successit in Neustria et Burgundia. Erat igitur ex supputatione auctoris hujus* S. Agricolus *annos natus octo, aut quatuordecim, cum obiit Dagobertus, qui electionem ejus ratam habuisse dicitur. Hi anachro-* D
nismi ipsam, vivente patre, electionem dubiam reddunt: nam etsi subinde successores electi legantur viventibus episcopis, id tamen fiebat præter consuetudinem Ecclesiæ.

i *De hac ecclesia redibit sermo num.* 9, *ubi dicitur populi pietate factum, ut hæc ecclesia* ejus nomini consecraretur, et haberetur in posterum prima insignis parœcia, nomine S. Agricoli tutelaris ornata. *Postea vero num.* 10 *dicitur:* Quocirca hinc factum est, ut augescente in beatum Agricolum populi pietate, basilica sit in ejus honorem summo studio constructa atque consecrata. *Quæret aliquis, quomodo ecclesia* S. Agricoli *ab ipso Sancto structa est, quomodo deinde a populo? Locum hunc elucidavit laudatus dominus de Brantes, dum hæc ad nos perscripsit:* Observandum est, ecclesiam, quam S. Agricolus exstruendam curavit in vita, non esse amplam ecclesiam parœcialem et collegiatam nomine ipsius hodieque insignitam, sed sacellum eidem ecclesiæ nunc inclusum, dedicatumque sancto Spiritui: nam major ecclesia longo post tempore ædificata est, quemadmodum deinde E
in Vita narratur *citato num.* 10.

k *Auctor per accitos monachos abbatemque ut præfectum innuit exstructum fuisse cœnobium monachorum, quibus demandata fuerit parœciæ cura. Certe Sammarthanus de eo sic loquitur col.* 869: Cum S. Agricolus Avenionensis episcopus ecclesiam urbis angustiorem esse cerneret, . . . aliam construi curavit, cujus administrationem dedit monachis Lirinensibus suis olim sodalibus . . . Hæc abbatia fundata seculo septimo desinente, quamdiu in hoc statu perseveraverit, nescimus. *Non addit, parochiam commissam fuisse huic monasterio; at id ante dixerat in* Agricolo. *Verum auctoritas hujus scriptoris mihi tanta non est, ut certo credam ecclesiam parochialem et monasterium fuisse simul exstructum, atque huic illius curam fuisse demandatam, cum nesciam, an ille usus jam cœpisset sæculo* VII. *Præterea dubium redditur istud monasterium, quia nullum alibi de eo exstat monumentum, nullus illius abbas aut monachus innotuit.*

l *Intelligitur haud dubie per* quartas *pars quarta quorumdam redituum. At non æque patet, de quorum redituum quarta parte agatur.* F
Observandum itaque reditus ecclesiæ eo tempore in quatuor partes fuisse divisos, unamque partem cessisse episcopo, alteram clericis, tertiam pauperibus, quartam reparandis ecclesiis. De quibus consuli potest Thomassinus part. III *lib.* II *cap.* XIV *et* XV. *Vult igitur auctor, monachis datum fuisse istud privilegium, ut etiam aliquid participarent ex hisce quartis, verosimiliter ex ista quarta, quæ in clericos dividebatur: nam clericorum munia obibant, si ipsis attributa erat ecclesia parochialis. Ecclesia quoque ipsorum particeps esse poterat quartæ reparandis ecclesiis destinatæ. Verum istud privilegium certius non est, quam sit, parochiam eo tempore monachis fuisse commissam.*

m *Pagius ad annum* 688 *num.* 2 *sic habet:* De anno emortuali Theodorici III Francorum regis inter eruditos non convenit. Hadrianus Valesius lib. XXII annum DCXC; Cointius annum DCXCII; Henschenius in Exegesi ad Diatribam de tribus Dagobertis, præfixa tomo III Sanctorum mensis Aprilis, eumdem annum vel insequentem, elegere. Verum eum anno sexcentesimo nonagesimo primo vivere desiisse, imposterum

rum certum esse debet. *Quidquid sit de hac certitudine Pagii, omnes sententiæ consonant scriptori nostro, qui regnum Theodorici recte composuit cum anno* 690; *uti et cum pontificatu Sergii I.*

n *Floruit S. Damasus Pontifex tribus circiter sæculis ante S. Agricolum. Quid ergo hic ait ineptus chronologus,* aliquot ante annos? *Porro consuetudo recitandi Officium, seu Horas canonicas, antiquior est S. Damaso : verum hic scriptor agit de recitatione Horarum per alternos cantus, atque hæc institutio non videtur Damaso antiquior, certe in Occidente. Verumtamen non invenio, hanc institutionem ipsi Damaso attribui ab antiquis, sed potius S. Ambrosio. De hisce S. Augustinus lib.* IX *Confessionum cap.* VIII *et* IX : Quantum flevi in hymnis et canticis tuis, suave sonantis ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter.... Non longe cœperat Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis et exhortationis celebrare magno studio fratrum concinentium vocibus et cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum Justina Valentiniani regis pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in ecclesia, mori parata cum episcopo suo.. Tunc hymni et psalmi ut canerentur secundum morem Orientalium partium, ne populum mœroris tædio contabesceret, institutum est; et ex illo in hodiernum retentum, multis jam ac pene omnibus gregibus tuis, et per cetera orbis imitantibus. *Tillemontius tom.* X *in Ambrosio art.* XLV *hanc institutionem refert ad annum* 386, *quo jam biennio fere defunctus erat Damasus. De his latius Thomassinus part.* I *lib.* II *cap.* LXVIII, *qui omnia magis exponit.*

o *Fallitur rursum scriptor, cum ait alternum cantum primo in Galliam adductum a Pipino : nam longe est antiquior. Audi concilium Agatense, quod Labbeus tom.* IV *edidit, habitumque est anno* 506, *can.* XXX : Et quia convenit ordinem Ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, studendum est, ut sicut ubique fit, et post antiphonas collectiones per ordinem ab episcopis vel presbyteris dicantur, et hymni matutini vel vespertini diebus omnibus decantentur. *Per* antiphonas *intelligitur cantus alternus. Audi S. Isidorum lib.* I *de Officiis ecclesiasticis cap.* VII, *ubi et institutionem attribuit S. Ambrosio :* Antiphonas Græci primum composuerunt, duobus choris alternatim concinentibus, quasi duo Seraphim duoque Testamenta invicem sibi conclamantia. Apud Latinos autem primus idem beatissimus Ambrosius antiphonas constituit, Græcorum exempla imitatus; ex hinc in cunctis occiduis regionibus earum usus increbuit. *Si in cunctis occiduis regionibus tempore S. Isidori increbuerat usus ille; ergo diu ante Pipinum, atque etiam diu ante* S. Agricolum, *cum utroque antiquior sit Isidorus. Adi rursus laudatum Thomassinum cap.* LXXV. *Verumtamen Pipinus rex mutationem aliquam in cantum Gallicarum ecclesiarum invexit : nam cantores Romanos petiit a Stephano Papa, et per eos Romanum cantum in ecclesias Galliarum induxit : quod cœptum a Pipino Carolus Magnus perfecit, sublata, quantum potuit, diversitate, quæ magna erat in cantu Gallorum. Docet hæc uberius Thomassinus cap.* LXXX.

p *Joannes XXII primo creatus est episcopus Forojuliensis, tum Avenionensis, deinde Cardinalis episcopus Portuensis, ac demum Pontifex Maximus anno* 1316. *Nomen ejus ante pontificatum erat* Jacobus de Ossa, *vel potius,* de Eusa, *ut vult Dionysius Sammarthanus col.* 820.

q *Piam consuetudinem salutandi beatam Dei Genitricem Mariam non invenit primus, sed promovit Joannes XXII. Quippe Odoricus Raynaldus ad annum* 1318 *num.* 58 *sic habet :* Hoc denique anno ad incendendam in Deiparæ cultum fidelium pietatem, cum pius mos in Xantonensi ecclesia susceptus esset, ut vergente in noctem die, campana ad præmonendos fideles, ut salutatione angelica Virginis suffragia implorarent, pulsaretur; Pontifex *(Joannes XXII)* decem dierum indulgentiam iis, qui pie ter eam orationem flexis genibus funderent, si vere eos criminum pœniteret, concessit. *Idem auctor ad annum* 1327 *num.* 54 *recitat epistolam laudati Pontificis ad Angelum Viterbiensem episcopum suumque in Urbe vicarium, in qua ait :* Dudum sane ad reddendam dictæ Virgini gloriam,... quod in quolibet noctis crepusculo campana pulsetur, et ad sonum ejusdem ipsi fideles præmissæ salutationis *(Angelicæ)* verbum dicerent, pie duximus ordinandum. *Videri potest epistola tota, quæ etiam meminit de concessis hac de causa indulgentiis. Verum jam usus ille aliquibus locis cœperat ante pontificatum Joannis XXII. Certe Octavianus a Martinis in Oratione ad Sixtum IV, qua petit, ut S. Bonaventura in Sanctorum numerum referatur, apud nos tom.* III *Julii pag.* 826 *de eo sic habet :* Idem etiam piissimus cultor gloriosæ Virginis matris Jesu instituit, ut Fratres populum hortarentur ad salutandum eamdem signo campanæ, quod post Completorium datur; quod creditum sit, eamdem ea hora ab angelo salutatam. *Obiit autem S. Bonaventura anno* 1274, *id est, annis* 42 *ante pontificatum Joannis XXII.*

r *Uti primus auctor non est Joannes XXII salutandi prædicto modo beatam Virginem; sic rursum ab eo ordinatum non est, ut id fieret* ter in die, *sed semel tempore vespertino, uti ex verbis allatis abunde patet. Ter repetita salutatio, mane videlicet, meridie, et vesperi, qualis hodie usitata est, attribuitur Ludovico XI Galliarum regi in Glossario Cangii et Dictionario Trivultiano, quæ ulterius consuli possunt, ad vocem* Angelus; *nam hac inchoatur dicta oratio.*

s *Colitur S. Veredemus* XVII *Junii, ad quem diem de eo breviter actum est. An autem revera successorem suum Sanctus ipse elegerit, ex hac Vita mihi non est satis certum.*

t *Childebertus hic, cognomento* Justus, *ab aliis* secundus *vocatur, ab aliis* tertius; *at tertius revera fuit, dum omnes numerantur Childeberti, qui monarchiam ejusve partem legitime tenuerunt : non enim numerandus Childebertus Grimoaldi filius, qui potius tyrannus fuit quam rex legitimus. Disputarunt eruditi de primo regni ipsius anno; sed certo regnabat anno* 700, *quo etiam sedebat Sergius I.*

u *De loco sepulturæ consule Commentarium num.* 21.

CAPUT

AUCTORE ANONYMO.

CAPUT II. *Sacella Sancto dicata ecclesiaque; corporis translationes, miracula, protectio urbis Avenionensis.*

Sacella Sancto structa, et ecclesia ejus nomini dedicata;

Quare mirum non est, quanta fuerit erga hunc divum Agricolum hujus populi olim sanctimonia, cum tot tantaque in his partibus extarent ejus nomini dicata sacella. Extat sacellum quoddam prope Rupem Mauram *a* huic divo Agricolo dicatum, ad quod singulis diebus Sabbati confluit magna multitudo populi, qui ab omni morborum genere, atque ab insidentium dæmonum agitatione, precibus meritisque sancti Agricoli liberentur, quæ quidem res quotidiano miraculo comprobantur, et reverendissimi archiepiscopi visitationis acta publica *b* autentice testantur. Exinde factum est, summa populi pietate in beatum Agricolum, sobolescente ecclesia, quam intra urbis mœnia suis sumptibus exigendam curaverat, ejus *c* nomini consecraretur, et haberetur in posterum prima insignis parœcia, nomine sancti Agricoli tutelaris ornata; cui Joannes vigesimus secundus, summus Christi vicarius, annuos proventus assignavit *d*, anno Domini millesimo tricentesimo vigesimo primo. Neque tamen jacuit ibi obrutus Avenionensis thesaurus, nec lapis, qui operuit Agricolum, spem pauperum, præsidium inopum, perfugium miserorum, solatiumque contexit. Sed nova semper in dies civitas accipit incrementa, cum illius ope et auxilio semper conservetur. Norunt hujus civitatis cives, quoties, cum periclitarentur, et magnis undique circumsepti essent calamitatibus, erexerit, arcendo quidem hostes crudelissimos atque potentissimos ab hujus urbis mœnibus. Norunt cives, quoties divus Agricolus ab imminenti clade suos defenderit. Norunt, quoties tela intenta jugulis civitatis extorserit. Norunt, quoties jam faces accensas ad hujus urbis incendium protulerit, comprehenderit, extinxerit. Sensere cives ejus auxilium, cum perniciosa quædam lues grassaretur, qua cum cædem civibus, interitum patriæ, insidias urbi molirentur hostes, ut a quibus non poterat esse tuta civitas propter nimiam pestis grassationem, ignibus tuti esse cœpere cives.

translatio corporis prima et secunda,

10 Multa imposterum liberalitas pontificia huic loco contulit, ad majus obsequium majoremque gloriam divinæ Majestatis : atque ante omnia, cum sacrosanctæ reliquiæ sancti Agricoli, ejusque gloriosissimi patris Magni, in cathedrali Deiparæ templo colerentur, facta Pontificis jussu solemnis lypsanorum permutatio est. Annoque eodem *e* translata ab æde sancti Agricoli ad cathedralem ossa sanctorum Donati *f*, Maximi *g* et Veredemi episcopi Avenionensis : vicissimque a cathedrali ad divi Agricoli corpora sanctorum Magni parentis ejusque beatissimæ prolis deportata, et summa omnium ordinum veneratione recondita in arcula lignea inaurata, ubi aliquot annos honorificentissime asservata, tandem ad annum Christi millesimum quadringentesimum quinquagesimum octavum, die septima mensis Septembris, per Pontium *h* episcopum Vasionensem vicarium generalem, jussu Alani *i* Cardinalis ultimi Avenionensis episcopi, sub majori altari decenter apposita, inibi maxima omnium civium religione in dies frequentata, haud vulgaria identidem beneficia populo largiuntur, cum numquam deprecantibus abfuerit, nec rite petentibus aliquid umquam dexaverit *.

* denegaverit

varia beneficia, electus patronus.

11 Nam illis calamitosis temporibus sæpe sæpius cœlestis fax visa est, quæ circum urbis mœnia errabat, ut sceleratos civitatis hostes ab impugnanda patria illis facibus deterreret. Quod quidem miraculum, licet de illo nulla monimenta fidem faciant, tamen huic divo Agricolo tota civitas adscripsit. Cui enim frugum, fructuumque reliquorum perceptio, et conservatio debetur? Cui gloriosam Caroli III *k* victoriam contra Albigensium impetum propulsandum, populus detulit? Cui salubritas civitatis, aëris moderatio adscribetur? nisi huic divo Agricolo, cui non solum omnia præclara facinora mandare debemus, verum etiam summa cum gloria prædicare? Verum enimveró quis non credet nos in cælis habere intercessorem, quem in terris habuimus Patronum? Est experta sæpius civitas eum vivere in cœlis, quem vitæ et salutis æternæ olim moderatorem habebat, et venerabatur in terris. Hujus auxilium senserunt, qui febri æstuque jactabantur, qui a dæmonibus vexabantur, aliique quam plurimi, qui ab extremis mundi partibus ad ejus sepulchrum, tamquam ad portum tutissimum confugiebant. Quocirca hinc factum est, ut augescente in beatum Agricolum populi pietate, basilica sit in ejus honorem summo studio constructa, atque consecrata. Quare tanta eum animi propensione populus prosequutus est, ut eum in patronum optimum, et protectorem civitas elegerit.

imbres ejus ope obtenti, lis ejusdem favore mirabiliter finita.

12 Tacebone quoties, cum terra esset aridissima atque siccatissima, cum in supplicatione solemni sanctissimum illius caput efferretur, maximi imbres e cœlo demissi sunt, et redditæ sunt uberiores segetes? Tacebone illud præclare factum posteritati plane memorandum, quod actum fuit anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo (ut illius rei monimenta multis testibus consignata testantur) pontificatus vero sanctissimi in Christo patris Sixti *l*, divina providentia Papæ quarti, anno decimo : lite mota et contestata inter capitulum insignis ecclesiæ sancti Agricoli ex una parte, ac dominos consules ejusdem civitatis ex altera, super quibusdam territoriis, prædiis ac possessionibus, existentibus in territorio Avenionensi, antiquitus dicto de Camino, nunc de Cassaneis *m*, die octava mensis Julii, cum ad locum contentiosum venissent vicarius urbis, consules, curia sancti Petri, officiales, capitulum prædictum, atque alii quam plurimi viri spectatæ fidei. Ecce duas ciconias *n*, quæ territorium adiere, atque huc illuc volitantes, locum, ubi agrorum termini occludebantur, rostro patefacere, mox reseratis defosses * invenire. Quare acclamantibus omnibus, eo prodigio civitas intellexit, quo studio divus Agricolus animas sibi creditas e cælo tueatur, qui de temporibus * suæ ecclesiæ bonis fuerit ita sollicitus, qui, quod suum erat, aperte declarasset. Ingruit aliquando tanta ciconiarum tempestas, ut civitatem Avenionensem magnis incommodis opprimeret : vastabant agros ciconiæ, urbem pestiferis serpentibus, quibus vescebantur, inficiebant : quod cum serperet infinitum

* forte fossis

* forte temporalibus

A infinitum malum propter tantam ciconiarum vastitatem, manaretque in dies latius, attoniti cœperunt omnes cives hærere, atque quid consilii capiendum esset, ignorare: quod cum vidisset divus Agricolus *o*, ut hanc civitatem, cui maxima impendebant pericula, liberaret, atque ab imminenti illarum avium clade vindicaret, anathemate ciconiarum illud agmen infestissimum expulit. Hinc factum est, ut in ejus rei recordatione, ciconiam pro insignibus huic divo Agricolo populus detulerit.

urbs contra hæreticos defensa:

13 Unde porro factum arbitramini, cum universa Gallia bellorum civilium incendio conflagrante, hæreticisque impune omni barbarie immanitateque grassantibus, omnes pene civitates regni, vel hæretici * lue inficerentur, vel occuparentur a sacrilegis, templa Deo dicata everterentur, violarentur sacra omnia, atque in miserandam redigerentur solitudinem, sola civitas Avenionensis incolumis, et ab omni contagione pravitatis hæreticæ, una propemodum inter omnes intacta permanserit? Sensit patrocinium sanctorum tutelarium afflictissima civitas, sanctique imprimis Agricoli patroni sui: neque enim B aut silere debemus, aut oblivisci possumus, quæ hoc calamitoso sæculo vidimus ipsi, et quæ universa Gallia, unius fere urbis fœlicitatem integritatemque mirata conspexit. Siquidem anno salutis MDLXXIII, die decima atque undecima mensis Julii, in insula comitatus Venentessini *p*, aliisque in locis quam plurimis, sanguineæ pluviæ deciderunt, quæ nos cladium imminentium admonerent. Anno vero sequenti septuagesimo quarto, cum jam periculosissimas conspirationes civitas evasisset impune; jamque aliam atrocissimam omnium proditionem machinarentur hæretici, visa fuit fax splendidissima *q* ad muros Avenionenses, quæ totam urbem circuibat, militibus civibusque primariis permultis, qui tum in vigilia versabantur, videntibus mirantibusque, et qui viderunt plerique vivunt adhuc. De quo prodigio, etsi aliud certum non habemus, nisi portendisse conspirationem, quæ paulo post novo miraculo inopinatorum imbrium, inusitata inundatione decidentium, detecta et clausa * fuit, cum jam plerique armati in domibus intra urbem conspirati, alii extra muros comparati, C ad portam pene urbis adstarent, pie tamen arbitramur, eaque vox est omnium illa communis, fuisse sanctorum tutelarium urbis, sanctique potissimum Agricoli opportune indicium, divina clementia sui Famuli precibus meritisque fidelium civium saluti et commodis invigilante.

* hæretica

* fore clausa

ex quibus concludit auctor, fiduciam de protectione Sancti.

14 Quæ nobis ergo spes esse debet, quæve fiducia, dilectissimi, fore ut sanctus Agricolus, hanc urbem sibi creditam tueatur et defendat! O Avenio felicissima, o urbs fortunatissima, quæ talem præsidem ac protectorem habere meruisti, et quæ tantis seditionum scopulis illius ope et auxilio sis conservata. Agite nunc, fratres, tanti Patris sectemur ad immortalem gloriam impressa vestigia: tunc enim nos germanos filios complectetur, cum virtutum suarum delineatam in nobis imaginem recognoscet. Numquam abfuit invocatus, numquam obsurduit imploratus, ut impetremus ejus orationis suffragium, ne deseramus conversationis exemplum: nemo ipsum sequens aberrat, ipsum rogans non desperet, ipsum cogitans non formidet, ipso tenente non corruit, ipso proregente non metuit, ipso sequente non succumbit. O Pastor hujus gregis sanctissime, qui jam in montibus Israel, in pascuis uberrimis pasceris, sis memor ovium tuarum, quæ errant in convallibus, ubi mundi tempestatibus et procellis jactantur. Hic ille est, dilectissimi, fratrum amator, hic qui multum orat pro populo suo, et universa civitate sua peculiari sibi patrocinio commendata, qui nos in istius vitæ agone fideliter decertantes, secum in tremendo mortis articulo deducet in cœlum triumphantes, præstante Domino nostro Jesu Christo, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum, qui semper est gloriosus in sanctis suis, cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

AUCTORE ANONYMO.

ANNOTATA.

a *De hoc sacello actum est in Commentario num.* 22.

b *Hæc Acta ad manus nostras non pervenerunt.*

c *Phrasis utcumque videtur luxata, aut certe vitiosa est. Attamen satis clare affirmat auctor, ecclesiam, quam Sanctus struxerat, et deinde dicatam.* E

d *Verisimiliter ad erigendum capitulum canonicorum. Vide dicta in Comm. num.* 23.

e *Incertum est, an hæ voces* annoque eodem *ad anteriora referantur, ita ut velit asserere* **translationem factam anno** 1321 **ante designato**; *an vero solum velit utramque corporum translationem eodem anno peractam. Attamen verisimile est, scriptorem respexisse ad annum* 1321, *quo dixerat proventus ecclesiæ assignatos. Adi Comm. num.* 24.

f *Nouguierus pag.* 18 *testatur, in omnibus antiquis catalogis episcoporum Avenionensium reperiri* S. Donatum *episcopum inter S. Justum et Joannem episcopos, at sine temporis nota. Varia deinde adducit argumenta, quibus probabilius credit, Sanctum illum Donatum non fuisse episcopum; sed reliquias S. Donati presbyteri, qui eremita fuit in pago Sistaricensi, vel Sigisterico (de Sisteron) eo fuisse translatas. Colitur hic sanctus presbyter et eremita* XIX *Augusti, quo breviter de eo actum est. Ait, ossa ejus quiescere in ecclesia metropolitana super altare majus, atque inclusa thecæ argenteæ cum aliis reliquiis; festumque ejusdem celebrari eodem die* XIX *Augusti, tamquam de Confessore non pontifice, et ritu duplici ob reliquias. Hæc satis congruunt cum hac Vita, in qua Donatus non dicitur episcopus; nec totum corpus, sed* ossa *translata memorantur. Hinc tamen certum non putem, S. Donatum aliquem non fuisse episcopum Avenionensem; nam sæculo* IV *unus tantum aut alter recensetur in Catalogo Dionysii Sammarthani, ita ut pluribus non desit locus.* F

g *S. Maximus, hujus nominis secundus, inter episcopos Avenionenses recensetur a Nouguierio et Sammarthano; nec dubius est ejus episcopatus, sed certus, licet hic episcopus non nominetur, saltem aperte. Festivitas ejus celebratur* XXVII *Novembris, quo etiam colitur S. Maximus Regiensis Martyrologio Romano insertus. Poterit eo die Sanctitas et cultus ejus exactius discuti. Interim asserit Nouguierius ossa ejus servari cum ossibus S. Donati. De Veredemo S. Agricoli successore jam egimus.*

h *Varia de Pontio Vasionensi memorat Dionysius Sammarthanus tom.* I *col* 933; *atque inter alia, quod hic asseritur.*

i *Alanus*

AUCTORE ANONYMO.

i *Alanus Cardinalis* ultimus *dicitur Avenionensis episcopus, quia paulo post ejus mortem eadem ecclesia ad metropolitanam dignitatem evecta est. Adfuit electioni Calixti III, a quo varias legationes jussus est obire. Deinde quoque adfuit electioni Pii II. Atque hæc ratio fuisse videtur, cur vicarium generalem habuerit Pontium Vasionensem.*

k *Quem hic Carolum III, quam ipsius contra Albigenses victoriam velit biographus, libenter discam : nam id me prorsus ignorare fateor.*

l *Sixtus IV pontificatum adeptus est anno* 1471 : *recte igitur annus decimus statuitur* 1480.

m *Dominus de Brantes testatur, hunc locum Avenione distare dimidio milliari Gallico.*

n *Hinc forsan contigit, ut ciconiam Sancto appingant Avenionenses, licet alia mox assignanda sit ratio.*

o *Sic loquitur auctor, acsi Sanctus adhuc vivens istud miraculum patrasset. Sane Vita Gallica edita anno* 1651 *istud factum pag.* 19 *attribuit viventi sancto* Agricolo. *Attamen vix crediderim,* B *tale prodigium a Sancto patratum esse in vita, scriptoque relictum posterorum memoriæ : nam tunc citius fuisset a scriptore relatum.* D *Quin potius vehemens potest esse suspicio, totum esse fictitium, ortumque ex ciconia, quam pro insignibus habet* S. Agricolus. *Certe non videntur ciconiæ ea damna inferre, quæ hic describuntur.*

p Vindascinus comitatus, *Gallis* Venaissin, *Italis* Venesino, *paret summo Pontifici, sicuti urbs Avenio, cui adjacet. Insula hic nominata est Rhodani, qui comitatum alluit, uti et Druentia.*

q *Castruccius in Historia Avenionensi tom.* I *lib.* III *cap.* V *etiam narrat, facem fuisse visam, quæ muros Avenionenses circuibat, quaque admoniti fuerunt præsidiarii milites, ut diligenter invigilarent : factumque istud confirmat testimonio tunc viventium, qui istud a parentibus oculatis testibus audierant. Idem habet Nouguierius pag.* 213. *Laudatus Castruccius eodem capite varia refert urbis Avenionensis pericula, quod eam urbem occupare conarentur hæretici Calvinistæ. Consuli igitur tum hic potest, tum alii, qui historiam illorum temporum pertractarunt. Nominatim anno* 1574, *dum mortuus erat Carolus IX Franciæ rex, priusquam ejus successor Henricus III ex Polonia in Galliam advenerat,* E *hæreticorum armis impetitus est comitatus Vindascinus, uti habet laudatus scriptor num.* 11.

DE SANCTO STEPHANO

PRIMO HUNGARORUM REGE

ALBÆ REGALIS IN HUNGARIA,

J. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Acta Sancti a Carthuitio episcopo scripta; quæ defenduntur contra iniqua criminationes scriptoris heterodoxi.

C F

ANNO MXXXVIII. Vita Sancti scripta a Carthuitio episcopo ad Colomannum regem;

Priusquam *gloriosa sanctissimi Hungarorum regis* Stephani *gesta discutere incipiam, necessario examinandum censeo, quanta Vitæ ejus, in qua enarrantur præcipua, tribuenda videatur auctoritas : nam varia de hac variorum sunt judicia. Auctor Vitæ nomen et dignitatem suam statim declarat in præfatione his verbis :* Domino suo Calamanno regi præcellentissimo Carthuitus episcopus *etc. Verum non addit, cujus civitatis fuerit episcopus, neque aliunde id certo constat : quod non mirabimur, modo consideremus paucos ex episcopis Hungariæ istius temporis nobis esse cognitos. Tempus scriptæ Vitæ colligitur ex rege Calamanno, aut Colomanno, ut alias vocatur : scriptam enim fuisse ad Colomannum S. Ladislai successorem, omnes olim existimarunt, atque istud satis certum puto, etiamsi nuper se opponere voluerit Godofredus Schwartz scriptor heterodoxus, qui anno* 1740 *libellum edidit sub titulo :* Initia religionis Christianæ inter Hungaros Ecclesiæ Orientali adserta. *Hic scriptor, cum gloriam conversæ Hungariæ Latinis ere, tam vellet, omnem movit lapidem, ut verisimile faceret, Hungaros primo ad fidem adductos esse a Græcis ; cumque Vita* S. Stephani *regis cum illo asserto cohærere non posset, omnem auctoritatem prædictæ Vitæ ablatam voluit. Hac de causa contendit, Vitam serius exaratam esse, idque ratiunculis quibusdam ostendere nititur. Singula ejus asserta excutiam diligenter.*

2 *De tempore Vitæ conscriptæ, et de rege, ad quem scripta, Schwartzius pag.* 57 *sic loquitur :* Tertio, quemadmodum nullius loci episcopum chartaceus noster Chartuitius se dicit, ita Colomanno regi Legendam suam inscribens, insigni iterum alucinatione, cui regi, auctor non prodidit, vel certe editor Surius monstrum utrimque aluit. Colomannus enim Hung. rex anno MCXV vita functus, intelligi nequit. Decrepitum siquidem in epistola ad regem scriptor se vocat : coævus hinc Ladislao fuisset, cujus auspiciis anno MLXXXIV, vel præcedente, Stephani regis corpus elevatum colendumque publice fuit expositum. Si coævus erat, absurde de Ladislao ad Colomannum, successorem illius proximum,

hunc haberi regem exponit Schwartzius, qui vult Vitam justo serius exaratam

A ximum, scripsit : « Ladislaus rex, qui tunc ad » reipublicæ gubernacula sedebat » : absurdiusque multo de rebus sua ætate gestis dixisset : « Lapidum acervos effecerunt, qui postea longo » illic tempore permanserunt » : paucisque interjectis : « Mira quidem res et nostris tempo» ribus stupenda ». Denique quam hodie Transilvaniam vocamus, veteribus Hungaris, etiam in Latinis scripturis, dicebatur ERDELY, Andreæ II temporibus ULTRASILVANIA, Bela demum IV regnante, TRANSILVANIA. Sed legendarius noster TRANSILVANIAM jam vocat. Quarto, si recentioris ætatis scriptor noster est, quod Timon agnoscit, pluraque id pronuntiata indicare fatetur : atque adeo si Colomannus, non ille antiquior Hungariæ, sed Haliciæ rex, Belæ IV germanus, est intelligendus, cui Legenda nostra inscripta sit ; plus quam duobus seculis ab ætate S. Stephani distabat. *Hactenus ille de tempore conscriptæ Vitæ.*

at frivolæ *3 Verum rationes suas exposuit Schwartzius stylo longe acerbiori quam solidiori, pluraque peccat contra rectam rationem in oppugnando Carthuitio, quam hic videatur peccasse in scri-*
B *benda Vita. Vidit ille hallucinationes, monstra, absurda, ubi nihil hallucinationis, nihil monstri, nihil absurdi.* Episcopum *se nominat Carthuitius, nec addit, cujus civitatis;* regem *vocat Colomannum, nec adjungit cujus regni: si id est hallucinari, aut monstra producere judice Schwartzio; rectius ut judicare discat, legat scriptores præstantissimos, antiquos et neotericos, et cum invenerit, id ipsum a plurimis factitatum, errorem modestius corrigat. Nos interim expendamus, an alia sint meliora. Intelligi non potest Colomannus S. Ladislai successor, si critico nostro credimus, quia sic decreptus Carthuitius debuisset coævus esse Ladislao. Coævum fuisse Ladislao Carthuitium prorsus existimamus. Supponamus etiam eumdem adfuisse corporis elevationi sub Ladislao facta, quod est incertum; quid inde orietur mali? An auctor non nisi absurde scribere potuit,* Ladislaus rex, qui tunc ad reipublicæ gubernacula sedebat, *quia Ladislao convixerat? Id sane mihi minime apparet. Quin potius judicium illius requiro, qui id male additum existimat: neque*
C *enim soli Colomanno scribebat Carthuitius, sed posteris etiam, qui Vitam erant lecturi, quique non omnes scituri erant, Ladislaum eo tempore regnasse. Nihilo plus piaculi in verbis illis, quæ* absurdius *scripta vult Schwartzius :* Lapidum acervos effecerunt, qui postea longo illic tempore permanserunt. *Cur, obsecro, istud recte scribere non poterat Carthuitius viginti annis post rem peractam? An lapides ibi non manserunt longo tempore, si vel solo decennio permanserint?*

sunt rationes, *4 Nihil rursum absurdi est in verbis Carthuitii, quæ subjungit:* Mira quidem res, et nostris temporibus stupenda. *Poterat id apte scribere Carthuitius, etiamsi Vitam scripsisset eodem die, quo miraculum fuerat peractum. Equidem non inepte me dicturum existimo, si iisdem fere vocibus Schwartzio respondero:* Mira quidem res, et nostris temporibus stupenda, *virum, qui eruditus videri desiderat, sperare potuisse, se hujusmodi ratiunculis persuasurum orbi erudito, Vitam* S. Stephani *serius esse conscriptam, quam hactenus passim fuit creditum. Quin imo posteriora illa Carthuitii verba insinuant, miraculum mortui resuscitati, de quo illa pronuntiat, ipsius tempore contigisse. Accipe verba ex Vita num. 37 :* Mira quidem res et nostris stupenda temporibus, non prius orare mulier destitit, quam filium, quem defunctum collocaverat *(apud sepulcrum Sancti,)* viventem accepit. *Non opponit auctor tempus, quo scribebat, tempori, quo factum erat miraculum; sed tempus suum tempori primævæ ecclesiæ, quo minus rara erat mortuorum resuscitatio : atque rem esse cum per se miram, tum etiam plane stupendam, quod contigisset suo tempore, quo mortuorum resuscitatio erat rarissima. Insinuat igitur Carthuitius miraculum istud, quod factum est post corpus elevatum sub Ladislao, suo tempore contigisse, adeoque ex his verbis recte colligitur, Vitam esse scriptam ad Colomannum Ladislai successorem.* AUCTORE J. S.

5 Quod demum objicit Schwartzius de Transilvania, quæ veteribus Erdely *dicebatur, etiam apud scriptores Latinos, quæque aliquando* Ultrasilvania *legitur nominata; id solum proferri debuerat, cum saltem speciem aliquam difficultatis habeat, licet difficultas revera non sit magna. In Vita num. 22 sic legitur :* Veredarium quemdam infra diem et noctem ad Albam transsilvanam præcepit festinare. *Verum Surius ubique dictionem commutans, edidit,* ad Albam Transsylvaniæ, *atque illa mutatione occasionem dedit objectioni. Nam scriptor revera* Transilvaniam *non vocavit; sed* Albam *cognominavit* transsilvanam *ad distinctionem alterius, videlicet Albæ regalis. Itaque, si nomen* Transilvaniæ *nondum usitatum erat tempore Colomanni, Carthuitius Albam Juliam cognominare potuit* transsilvanam, *quia sita erat trans silvas, quæ ipsi tandem provinciæ nomen dederunt. Deinde, si scriptor* Transilvaniam *revera nominasset, sicuti male edidit Surius, ex hac voce colligi non posset ipsius ætas posterior : nam provincia illa, quæ* Erdely *etiamnum vernacule dicitur, ab aliis scriptoribus Latinis cœpta est dici* Transilvania, *ab aliis* Ultrasilvania. *Nomen deductum est a densis silvis, quibus cingitur. Quis modo, nisi temere, definiat, a quo scriptore primo usurpatum fuerit nomen* Transilvania*? Aliquis certo primus fuit. Cur igitur non æque Carthuitius, ac alius quislibet, primum uti potuisset ea voce, si omnino usus fuisset?* quibus id probare nititur :
E

6 Porro sicuti allatæ rationes non probant juniorem esse Carthuitium, sic aliæ prorsus persuadent eumdem scripsisse ad Colomannum Hungariæ regem. Primam rationem jam dedi num. 4. Alteram desumo ex verbis Surii a Schwartzio item adductis, Rex Ladislaus, qui tunc ad reipublicæ gubernacula sedebat, *pro quibus legitur in Ms.,* Rex Ladislaus, qui tunc rempublicam administrabat *etc. Addidisset haud dubie* Hungarorum, *aut quid simile, si scripsisset ad alium regem quam Hungarorum. Verum quia episcopus erat Hungariæ et ad regem Hungariæ scribebat,* rempublicam *solum vocat, intelligens Hungaricam. At sic apte loqui non poterat ad Colomannum Haliciæ regem, qui Hungaricam rempublicam non administrabat. Præterea Colomannus ille, seu dux, seu rex Haliciensis in Russia Nigra, paucis solum annis pacifice regnavit, ita ut verisimile non sit, Vitam ad eum fuisse conscriptam, præsertim cum multa contineat, quæ innuant scriptam esse in Hungaria; nihil vero habeat, ex quo colligi possit compositam esse post Colomannum Hungariæ regem : nullam enim memorat personam, quæ vixit post Colomannum;* F et variis argumentis ostenditur Vitam esse scriptam ad Colomannum Hungariæ regem ;

AUCTORE J. S.

Colomannum; nullum enarrat factum, quod contigit post ipsum. Verum elevationem corporis sub Ladislao factam, patrataque eo tempore miracula, sic refert cum adjunctis variis, ut inde colligi possit, vel rei gestæ præsentem fuisse, vel certe eo tempore vixisse scriptorem. Jam vero Vitam hanc esse scriptam ante Colomanni Haliciæ regis tempora, alio argumento sic ostendo. Colomannus Andreæ II Hungariæ regis filius ac deinde Haliciæ rex, necdum natus erat ineunte sæculo XIII. Ad hunc igitur scribere non potuit Carthuitius, nisi multis annis post canonizationem S. Ladislai, quæ facta est anno 1192, secundum antiquæ Vitæ auctorem, vel anno 1198, si exactus sit calculus Bonfinii: videri hæc possunt tomo V Junii pag. 319. Verumtamen Carthuitius num. 33 præclaro quidem elogio ornat Ladislaum; at sanctum non vocat, nec ullo modo ei attribuit aliquid, quo insinuat eo tempore fuisse canonizatum, aut cultum ut sanctum. Præterea S. Henricus imperator solemni canonizatione Sanctis adscriptus erat ante medium sæculi XII, ut apud nos ostensum est tom. III Julii pag. 715 et 716: nec tamen Henricum sanctitatis titulo laudavit B Carthuitius num. 13, sed solum pietatis. At nec Ladislaum, nec Henricum nominasset auctor sine mentione sanctitatis, si post canonizationem eorum scripsisset; cum sanctitatem aliorum omnium, qui ante Colomannum Hungariæ regem eo donati erant titulo, non reliquerit indictam, ubi de illis meminit: nam aut sanctos vocat, aut beatos, aut quadam circumlocutione sanctitatem indicat. Manifestum igitur id est indicium, Carthuitium scripsisse diu ante Colomannum Haliciæ regem, nec alium quærendum esse Colomannum, cui Vita fuerit inscripta, quam Colomannum Hungariæ regem et S. Ladislai successorem.

sub initium sæculi XII, et ut auctor fuerit Sancto suppar.

7 Ex dictis statui debet epocha Vitæ conscriptæ sub initium sæculi XII, cum Colomannus regnum adeptus sit anno 1095; obierit autem anno 1114, si credimus chronotaxi Joannis de Thurocz, quam hic excutere non est necesse. Decrepitum se dicit auctor in epistola ad regem, ita ut jam natus esse potuerit anno 1038, quo obiit S. Stephanus. Suppar igitur fuit Sancto, et multa potuisset discere de gestis ipsius ex iis, qui fuerant C præsentes, si juvenis conscribendam suscepisset hanc Vitam. Joannes Thuroczius mox laudatus in Chronica Hungarorum cap. XXVII verisimiliter Vitam hanc laudat hisce verbis: Geycha vero divino præmonitus oraculo, anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo sexagesimo nono, quemadmodum in Legenda sancti Stephani regis scriptum est, genuit sanctum Stephanum regem. Ranzanus ejusdem meminit, multaque ex ea refert in Epitome rerum Hungaricarum indice VIII. Verum Schwartzius pag. 59 aliam Vitam designatam a Thuroczio dicit, quia Legenda Charuitiana nativitatis annum nullum designat. Respondeo Vitam citari a Thuroczio non pro anno natali, quem ipse addidit, et quidem minus recte; sed solum pro patris nomine, et divino oraculo, quo præmonitum dicit ex Vita Carthuitiana. Monet eodem loco scriptor ille, se non omnia scripturum, quæ de Stephano et Emerico ejus filio in Vitis eorum relata sunt. Verum, Nos ea, inquit, quæ ab aliis scriptoribus prætermissa sunt, breviter ac summatim scribere intendimus.

8 Porro, quamvis de ætate Carthuitii non videatur dubitandum, Vita tamen S. Stephani D ab eo scripta, non caret erroribus, seu nævis aliquot: atque hi a Surio editore aucti sunt, dum Gisela Sancti conjux apud ipsum filia vocatur Henrici imperatoris, cujus filia non fuit, sed soror, sicuti revera nominatur in Ms. et in editione vetustiore. Error item est in anno emortuali, qui tam in Ms., quam apud Surium, dicitur MXXXIV; sed hic etiam error facile irrepere potuit vitio transcribentium, qui non raro numeros corrumpunt. Erratum quoque videtur in nomine ducis Poloniæ, quem narrat coronam regiam petiisse a Pontifice. Verum errores isti duo posteriores (nam primus certo ejus error non est) tales sunt, ut auctoritatem Actorum non multum minuant, præsertim cum multa in iis relata ex scriptoribus synchronis confirmentur, et alia non pauca ex iisdem fiant verisimilia. Hinc mihi non displicet judicium Bailleti de hisce Actis: nam in Tabula critica ad II Septembris Gallice habet, quæ reddo Latine: Vita ejus conscripta per episcopum Hungarum, nomine Carthuitium, et dedicata regi Colomanno, non est immunis ab erroribus. Aliunde tamen satis auctoritatis habet, licet auctor abfuerit a tempore Sancti. E Recte cetera. At quod ait abfuisse a tempore Sancti nimiam insinuat distantiam, cum tantum sexaginta aut septuaginta annis post mortem ipsius scripserit. Idem fere fuit aliorum scriptorum judicium de auctoritate hujus Vitæ, et merito.

qui in eo sunt aliqui lapsus est errores: sed auctoritate carere non debet:

9 Schwartzius vero, ut bile saltem suppleret, quod rationibus deerat, vix idonea reperit verba, quibus suum in hanc Vitam odium satis declararet. Odio fuisse scriptori heterodoxo Opusculum Carthuitii, quo clare patet, qualis fuerit Hungarorum religio conversionis initio, nequaquam mirari debeo; at vehementer miror petulantem hominis acerbitatem, cum hæc scribendi methodus passim improbetur hoc tempore. Audiamus tamen, an tam solide quam amare oppugnet Carthuitium: Quæ autem, inquit pag. 58, legendarii nostri fides putanda est, vani ad nauseam usque fabulatoris crassorumque errorum rei? « Labitur, inquit Timon, in quibusdam, ejus tamen auctoritas non parvi est momenti ». Datur sane hæc venia permultis aliis, quod lapsus humanos veritati rerum gestarum subinde admisceant. Sed ita scribentem, F ut totum narrationis argumentum sit una multiplicium portentorum scena, fidem humanam exsuperans, ac nullo penitus coævorum suffragio communita, minimus quisque error suspectum facit. Si vanus fabulator, si crassorum errorum reus Carthuitius, si relata ab eo humanam fidem superant, nulloque muniuntur coævorum testimonio, recte ei omnem auctoritatem abrogabimus. Verum accusationes istas probatas oportuit, cum dissentiant eruditi.

Schwartzius Vitam S. Stephani vehementer accusat,

10 Duplex, inquit, commentorum ipsius nugacium, quibus, quantus quantus est, lutulentus fluit, specimen supra dedimus; ex quibus cetera, sibilis subinde explodenda discas. Vellem pro sibilis rationes allegasset Schwartzius. Nam revera sibilos potius quam rationes attulerat supra, ubi sic exclamat: An igitur in his, quæ omnium cordatorum fidem excedunt, firmus satis testis? Quanta et qualia sunt hæc, quod a rege Stephano exstructum monachorum cœnobium Hierosolymis; duodecim canonicorum collegium, domos quoque et hospitia muro circumdata lapideo peregrinantium Hungarorum causa Romæ, insignis denique operis templum Constantinopoli, condita

at magis clamore incondito, quam ratione.

condita narrat. Tam memoranda facinora adeone coævis omnibus ignota, et oblivione sepulta manere potuerunt? *Hæ tres fundationes tam incredibiles sunt Schwartzio, ut solæ allegentur pro exemplo. At ostendam § XXVIII non esse incredibiles, sed prorsus verisimiles. Quod ait, hæc omnibus coævis ignota fuisse, nullius est momenti: nam Carthuitius suppar est, ac primus, qui gesta sancti* Stephani *uberius conscripsit. Coævi vero, qui sæculo* XI *brevia scripserunt Chronica, plerasque alias Sancti fundationes similiter omiserunt, imo et plurima alia ipsius gesta, de quibus tamen dubitari nequit. Itaque altum quidem hic clamat Schwartzius, at immerito et sine ratione; uti magis patebit ex dicendis loco jam indicato.*

cum duos tantum errores in ei ostendere potuerit;

11 *De erroribus vero nihilo rectius subdit ista:* Duplex item crassorum errorum exemplum accipe. Silvestri Pontificis nomen ignorans, Poloniæ tamen regis, qui corona jamjam a Pontifice parata excidit, dum scire vult, MIESCAM appellat ante demortuum, nactumque successorem Boleslaum. Graviore lapsu mortem Stephani ad annum MXXXIV retulit, cum scribendus fuisset annus MXXXVIII. *Erratum in hisce esse non negaverim. Verum non tales sunt hi errores, quibus ignosci non possit: nam secundus fortasse transcribentium potius est quam auctoris; et uterque talis est, ut facile obrepere potuerit scriptori suppari. Alios autem errores assignare non potuit, etiamsi et alia carpat ut errori aut fictioni obnoxia; sed ea examinabimus commodius ad loca singula per decursum. Tandem Schwartzius crisim suam exercet, et conjecturam hujusmodi subjicit:* Conjecturam his nostram, salvo aliorum judicio, adjungimus octavo, videri Legendam nostram circa seculi XIV tempora, quibus ea Hungaros inter atque Pontificem Romanum controversia magnis motibus agitata est, ab aliquo impostore consarcinatam, et ad curiæ Romanæ causam accommodatam esse. *Quam inepta sit hæc conjectura, facile ostendi potest. At prius audiamus omnem iracundi hominis eloquentiam:* Nam, ut lubens admittam, *inquit*, scriptorem a Surio, qui eum mutato, ut ipse de se prædicat, stilo edidit, ex integro fictum non esse, veterem tamen etiam, eumque fide aliqua dignum fore, nec Timon probat, et nos gravissimis, ut puto, argumentis auctoritatem obscuri, novitii, infulsi atque erronei Legendarii satis evertimus. Ceterum, si cui Surianam editionem, ad quam Bongarsiana excusa est, vel cum vetustiore illa, cujus meminit Schœdelius, vel cum codicibus manuscriptis, conferre liceret, credo equidem tela cum pleniore manu collecturum, quibus utrumque et Chartuitium et Surium conficiat *. Interea, dum id fiat, redeat episcopus noster Chartuitius ad legendariorum subsellia, in cathedram probæ notæ scriptorum tum demum collocetur, cum legendariorum turba a communi objectione, qua velut superstitiosi fabulatores, verarumque historiarum corruptores, vanorum rumusculorum aucupes, homines obscuri, creduli atque infidi, ab emunctioris naris historicis impeti solent ac contemni, liberabuntur. *Hactenus Schwartzius, qui tanto hanc Vitam prosequitur odio, ut præclarissimos Doctores Ecclesiæ, Græcos pariter ac Latinos, aliosque scriptores plurimos ac præstantissimos, qui Sanctorum Vitas conscripserunt, fabulatoribus atque historiarum corruptoribus imprudens annumeret, ut vel sic Carthuitium magis depravat.*

* conficiat *aut* confligat

AUCTORE J. S.

et nullum affert argumentum validum;

12 *Jam vero quam recte ratiocinetur Schwartzius, paucis accipe. Jactat se* gravissimis argumentis *auctoritatem Carthuitii satis evertisse; simul tamen divinat ex antiquiore editione et Mss.* tela *colligi posse* pleniore manu, *quibus* **Carthuitius conficiatur et Surius.** *Si gravissimis argumentis rem confecerit, cur alia desiderat tela? Cur credit ex antiqua editione et Mss. validius confici posse Carthuitium, quam ex editione Surii? Nullam equidem rationem invenio, nisi dictum poëtæ:* Quod nimis miseri volunt, id facile credunt. *Dabo editionem illam cum Ms. collatam; at nullum inde telum, quod validum sit, colliget Schwartzius. Ipse interim, dum* tela *desideret* pleniore manu *colligenda, abunde insinuat, non ignotam sibi esse argumentorum suorum infirmitatem. Sane quanto magis totam ipsius* ***disputationem perspicio, tanto minus quidpiam*** *solidi in ea reperio, ita ut nihil contineat præter clamores inconditos. Tres fundationes dicit incredibiles, quia omissæ sunt a coævis; at iidem alias plerasque monasteriorum et episcopatuum Hungariæ fundationes prætermiserunt, quia breviter tantum attigerunt res Hungaricas potius quam enarrarunt. Deinde duos assignat errores, quos agnoverunt illi ipsi, qui Acta S.* Stephani *vel maxime alias probarunt. Addit a Thuroczio et Ranzano sæculi* XV *scriptoribus* multa aliter *relata, quam narrata sunt a Carthuitio; multa quoque ab iis addita, et contra multa prætermissa ex iis, quæ Carthuitius habet. Verum ostendam, laudatos scriptores Carthuitio passim consentire, eorumque silentium huic non adversari, cum brevitatis causa omiserint, aut breviter perstrinxerint plurima. Thuroczius cap.* XXVII *remittit ad Vitas* S. Stephani *atque Emerici ejus filii; subjungitque:* Nos ea potius, quæ ab aliis scriptoribus prætermissa sunt, breviter ac summatim scribere intendimus. *Ranzanus vero brevem rerum Hungaricarum conscripsit Epitomen, multaque prætermisit. Horum igitur silentium relatis a Carthuitio fidem nequit detrahere, præsertim cum exigua illorum scriptorum sit auctoritas, et Bonfinius prædictis synchronus eadem abunde exposuerit.*

sed ineptam suam conjecturam de Vita sæculo XIV scripta

13 *Porro conjectura de scripta hac Vita sæculo* XIV *nullam habet similitudinem veri, nulloque nititur fundamento. Verisimilem non esse, patet ex dedicatione facta Colomanno regi, qui anno* 1095 *coronam adeptus est. Antiquiorem longe esse Vitam, confirmatur ex aliis, quæ num. 6 disseruimus. Controversia quoque, quæ sæculo* XIV *agitata est et composita inter Romanum Pontificem et principes Hungariæ, nullum prædictæ suspicioni præbet fundamentum. Gentilis Cardinalis, Sedis apostolicæ legatus, convocatis regni comitiis, litem illam cum Hungaris composuit. Raynaldus ad annum* 1308 *num. 22 rem sic summatim exponit:* Cum legatus ex sua concione Sedi apostolicæ imponendi Ungaris regis jus tribuere visus esset, proceres publice sunt professi, non sentire ipsos regem a legato constituendum; sed quem ipsi ex veteri more stirpe regia procreatum regem agnovissent, pontificiarum esse partium confirmandi et inungendi. *Hisce autem cum acquiesceret legatus, Carolus ab omnibus agnitus est rex Hungariæ, prout latius enarratur in instrumento hac de re conscripto, quod subjungit Raynaldus. Ex eo aliqua adducam, ubi ostendam in decursu Commentarii coronam* S. Stephano *missam fuisse a summo Pontifice, quod in illo instrumento, uti in pluribus aliis asseritur.*

AUCTORE J. S.

asseritur. Verum de ea re non disputabatur in comitiis, sed de jure, quod Romana Ecclesia habebat in electione novi regis, quodque legatus repetebat ex missa olim S. Stephano corona. Missam autem fuisse coronam a Pontifice ad S. Stephanum, utrimque admittebatur. Itaque, cum de jure Pontificis in electione novi regis nihil habeatur in Vita, hæc controversia nullam præbere potuit occasionem conscribendæ huic Vitæ, quæ semper agnita fuit pro legitima et minime supposititia.

§ II. Judicium de Actis a Carthuitio scriptis, et varia illorum exemplaria : Acta alia incompleta ; scriptores antiquiores, qui de S. Stephano egerunt.

Bona fide scripsit Carthuitius, sed aliubi deceravit,

B Non ita contra criminationes Schwartzii defendendam suscepi Vitam Carthuitianam S. Stephani, ut omnia, quæ scripsit Carthuitius, pro certis haberi velim et indubitatis : nam jam insinuavi aliquot laudato scriptori obrepsisse errores, quos per decursum emendare conabimur. Præter paucolos istos errores, quos dudum agnoverunt scriptores Catholici, alia quædam in eadem Vita occurrunt, quæ quidem erroris aperti nequeunt convinci, talia tamen sunt, ut dubia videri debeant, aut minus recte narrata. Sane, cum Carthuitius sexaginta aut septuaginta annis post mortem S. Stephani Vitam illius scribendam susceperit, atque integro sæculo post gesta priora, mirum videri non debet, si in quibusdam factorum circumstantiis hallucinatus fuerit ; nec facta ipsa negari merito possunt, quia illorum adjuncta minus accurate sunt exposita : cum enim ad regem, eoque jubente, scriberet de rebus, quarum memoria superesse poterat saltem confusa : facta ipsa confingere non potuit, nisi et indignationem ejus provocare, et hominum ludibrio se voluisset exponere. Hinc ne-
C quaquam dubitandum videtur, quin bona fide scripserit Carthuitius, præsertim cum nihil in tota Vita occurrat, ex quo colligi possit, eum quidpiam asseruisse, quod verum esse non crederet : quin et existimo, nullum in ea factum narrari, quod vere non contigerit, licet in quibusdam adjunctis fuerit erratum.

et forsan nimis fuit credulus traditionibus popularibus.

15 Præterea, satis doctum ac pium fuisse Carthuitium, ipsum ejus Opusculum ostendit. Id solum dubitari potest, an pro more sui temporis non fuerit nimis credulus popularibus traditionibus, et an in factis discutiendis sufficientem adhibuerit diligentiam et crisim. Hic solus defectus causam præbere potuit, ut facta quædam aliter narraverit, quam contigerunt, et revelationes quasdam minus certas scriptis suis inseruerit : uti et alii fecerunt scriptores, docti alias et fideles. Porro dubitari non potest quin Carthuitius, cum mandante rege scriberet, varia de gestis Sancti invenerit monumenta, ex quibus hauserit pleraque. Inter monumenta quoque suspicor fuisse Vitam, de qua mox. Non pauca etiam in juventute sua discere potuit ex senibus, qui Sancto convixerant ; sed in his referendis majus erat errandi periculum. Demum existimo fide optima scripsisse Carthuitium ; at D hominem fuisse errori obnoxium. Hinc ejus dicta admittenda, ubi gravior ratio aut auctoritas non resistit ; deserenda vero aut corrigenda, ubi repugnant ii scriptores, quibus fides minus abrogari potest.

Vita edita a Surio mutato stylo ; editio prior et exemplar Ms. :

16 Opusculum Carthuitii edidit Surius in Vitis Sanctorum ad XX Augusti, sed stylo non parum mutato atque elimato. Hæc editio recusa est inter Scriptores rerum Hungaricarum a pag. 268. Eamdem quoque recudit Joannes Tomcus in Sanctis Illyricanis pag. 201, paucis tamen additis in principio et fine. Scriptores quoque non pauci, qui Carthuitii verba adduxerunt, non alia usi sunt editione quam Suriana, nec aliam videntur cognovisse. Verumtamen edita fuit Vita hæc Cracoviæ cum aliis Sanctorum Vitis ab anno 1511, geminumque istius editionis exemplar mihi ad manum est. In hac autem editione stylus non fuit mutatus, uti colligere est ex collatione cum Ms. exemplari, quod habemus ex codice Canonicorum Regularium in Corsendonc prope Turnhoutum in Brabantia. Codex ille, ut notatum est in apographo, Secunda pars E diversarum legendarum inscribitur. Titulus vero hic Vitæ præfigitur : Vita S. Stephani regis Hungariæ, auctore Cartuitio episcopo. Inter Ms. exemplar et editionem Cracoviensem nulla notabilis est diversitas, nisi quod præfatio adjuncta sit in edita Vita, quemadmodum etiam apud Surium, omissa vero sit in Ms. Reliqua passim consonant, si excipiamus menda quædam leviora, quibus non caret manuscriptum, nec editio ipsa : sed clarum est, menda illa in manuscriptum irrepsisse negligentia transcribentium ; prout partim ex ipso Ms., partim incuria correctorum quædam satis aperta in Vita impressa leguntur. Itaque hanc antiquam editionem sic recudam, ut eam ubique collaturus sim cum exemplari Ms. et diversas lectiones annotaturus. Ad editionem Surii item respiciam ; verum, cum verba ubique mutata sint, eas solum notabo diversitates, quæ sunt alicujus momenti.

alia Vita brevior, quæ Carthuitio videtur præluxisse.

17 Alia quædam S. Stephani Vita Ms., si tamen Vita vocari debet, Majoribus nostris transmissa est ex codice Mellicensi : Codex ille grandis est ex membrana, continetque Sanctos a Kalendis Julii ad Kalendas Septembris, uti invenio F notatum. Titulus huic scripto, quod anonymi est et ignoti auctoris, talis præfigitur : Residua de sancto Stephano rege. Videntur hæc verba designare Vitam aliquam imperfectam, aut appendicem aliquam : et sane, licet natales Sancti cum gestis quibusdam, mors, sepultura, et secuta corporis elevatio referantur ordine suo, tam multa tamen omissa sunt gesta, ut Vita quidem vocari possit, sed jejuna admodum et imperfecta. Porro certum videtur, hoc Vitæ compendium visum esse a Carthuitio, cum varia utrobique referantur eodem modo verbisque subinde iisdem, cumque verisimile non sit Vitam Carthuitianam ab alterius auctore visam, ut mox probabo. Itaque existimo hanc Vitam breviorem primo fuisse conscriptam, at nimis jejunam apparuisse, ideoque a rege Colomanno rogatum Carthuitium, ut eamdem uberius conscriberet. Ratio hujus conjecturæ est, quod in Vita breviori omissa sint varia facta certissima et relatu digna, quæ scriptor illius saltem breviter retulisset, si vidisset Carthuitii Vitam. Talia sunt bellum a Conrado imperatore illatum, filius Emericus, pleræque fundationes, multaque alia, quorum veritas per decursum

A *cursum probabitur. Non existimo igitur me operæ pretium facturum, si scriptum hoc ederem: nam illius auctor ea solum cognovisse videtur, quæ servata fuerant in hominum memoria, uti ait in præfatione:* Quia, quod a fidelibus auditu didicit, recitat. *Ubi vero habebit aliquid, quo vel Carthuitius illustrari poterit, aut facta in Commentario hoc referenda elucidari, illud ex ipso Ms. apographo ad locum suum transferam.*

Alii scriptores, qui egerunt de S. Stephano,

18 *De* S. Stephano *quædam breviter commemorarunt Ditmarus, Hermannus Contractus, Marianus Scotus, Ademarus Chabannensis, aliique sæculi* XI *scriptores suis locis laudandi. De eodem pari brevitate pauca narrarunt, Sigebertus, atque alii, qui sæculo* XII *et* XIII *floruerunt. Verum præter laudatos ante biographos nullus mihi innotuit, qui ante sæculum* XV *res ejus gestas ex professo conscripsit. Sæculum vero* XV *tres produxit rerum Hungaricarum Scriptores, qui de gestis* S. Stephani *uberius disputarunt. Hi sunt Antonius Bonfinius, Joannes Thuroczius, vel de Thurocz, et Petrus Ranzanus, qui omnes*
B *claruerunt regnante Matthia Corvino sub finem sæculi* XV. *Bonfinius fuse laudatur apud Davidem Czuittingerum in Specimine Hungariæ litteratæ pag.* 80 *et sequentibus. Dicitur ibi natione Italus natusque Asculi in Piceno, sed versatus in aula Matthiæ regis Hungarorum. Scripsit varia stylo satis eleganti; at solæ huc faciunt Decades rerum Hungaricarum, in quarum secunda lib.* I *gesta* S. Stephani *fuse enarravit. Turoczius vero scripsit Chronicam Hungarorum, in qua cap.* XXVII *et seqq. breviter ejusdem Sancti præcipua gesta memorat, multa tamen prætermittens, ut jam ante insinuavi. De hoc scriptore, qui Hungarus natione fuit, latius agit laudatus Czuittingerus a pag.* 392. *Ranzanus patria fuit Siculus Panormitanus, atque ex Ordine Prædicatorum evectus ad episcopatum Lucerinum in regno Neapolitano; ac demum a Ferdinando rege Neapolitano orator missus ad Matthiam regem Hungariæ. Scripsit hic auctor varia, et de* S. Stephano *non pauca narravit in Epitome rerum Hungaricarum, edita inter Scriptores rerum Hungaricarum post Chronicam laudati mox Turoczii. De Ranzano Czuittingerus pag.* 311,
C *et Justus Jacobus Echardus in Bibliotheca scriptorum Ordinis Prædicatorum tom.* I *pag.* 876.

inter quos cum delectu adhibendi Bonfinius, Turoczius et Ranzanus.

19 *Porro ex tribus memoratis scriptoribus diligentissimus certe fuit Bonfinius, idque indubitanter affirmo, non modo quia duobus aliis plura enarravit, sed maxime quia ab eo fere nihil de* Stephano *aut filio ipsius Emerico relatum reperio, quin id etiam assignare possim in monumentis antiquioribus. Hinc patet, eum longe abfuisse a factis confingendis: attamen non æque alienus fuisse videtur a conjecturis; atque ex ea causa oritur, ut subinde factorum adjuncta stylo liberiori fuerit prosecutus, quemadmodum per decursum ostendam. Quod spectat ad Turoczium et Ranzanum, fontes ex quibus hi hauserunt, non ita semper detegere potui: nec ætas ipsis multum auctoritatis tribuere potest. In chronotaxi vero omnes illi tres minime sunt accurati. Hac de causa horum scriptorum asserta sic allegabimus, ut simul examinaturi simus, quam recte congruant cum antiquioribus monumentis, quamque aliunde certa videantur aut probabilia. Nam certum est, hosce subinde a vero aberrasse: sed non omnia idcirco repudianda sunt, cum multa etiam vera narraverint. Præter hos consulemus etiam historicos Bohemos, Polonos, Germanos, aliarumque nationum vicinarum, uti et varios neotericos, quos suis quosque locis laudabimus.*

AUCTOR. I. S.

Godefredi Schwartz Opusculum de Initiis religionis Christianæ in Hungaria

20 *Præ ceteris vero frequenter memorandum et non raro refutandum venit Opusculum nuperrime editum a scriptore heterodoxo sub hoc titulo:* Initia religionis Christianæ inter Hungaros ecclesiæ Orientali adserta. *Auctor est Godofredus Schwartz, qui anno* 1740 *dictum Opusculum imprimendum curavit Hallæ in Saxonia. Rationem instituti sui cap.* I *reddit hisce verbis:* Cum de initiis religionis Christianæ inter Hungaros disserere nobis sit constitutum, testimonia et exempla omnia omittimus, in quibus non obscura quidem sinceri cultus divini vestigia obvium est animadvertere, quæ tamen de Hungaris accipi non possunt; verum ad gentes earum regionum, quas ambitu suo Hungaria olim complectebatur, sunt referenda. Sed nec, quo loco apud Hunnos antiquos atque Avares, quos majoribus Hungarorum plerique omnes nostratium accensent, res Christiana sita fuit, in præsenti dispiciemus. Id quidem ad liquidum ostenditur, Hunnos veteres cælestis veritatis luce non prorsus orbos, Avares largo illius jubare fuisse perfusos. Quidquid vero de utrisque sit, Hungari
E tamen, cum seculo a Christo nato IX in Europa inclaruissent, ejusque fines funestis passim cladibus perculissent, idola et profanos barbarorum ritus coluerunt, a Christi Euangeliique Christiani doctrina longe alienissimi.

in quo multa temere asseruntur sine idonea probatione.

21 Seculo demum X atque XI tota gens, abjecta superstitione, desertisque delubris avitis, ad verum Deum conversa inque gremium Christianæ Ecclesiæ divino munere collecta est. Et de hoc solemni ac publico Hungarorum ad Christum transitu agere instituimus: non ut longo omnia ordine enarremus, quæ per vices gesta sunt, donec aspera gens disciplinam Christianam patienter ferret: id maxime operam dabimus, ut genuina ejus initia proferamus, eademque ecclesiæ Orientali adserta, a dubiis et fabulosis narrationibus repurgemus. *Laudandum sane esset scriptoris institutum, si solo veri studio duceretur Schwartzius, si modeste alios corrigere niteretur, et sua solide probare. Imo, mea quidem sententia, Opusculum ejus utilissimum esset, si tot veritates e tenebris eruisset, quot errores illi*
F *immiscuit: nam difficulter pagellas aliquot reperire in toto Opusculo possum, quæ erroribus careant aut certe ineptis ratiociniis. Verum nec studium veritatis, nec modestiam ullam in toto Opusculo invenio, nec novæ veritatis quidquam erutum; sed multa temere asserta, nihil solide probatum, nisi pauca quædam ex aliis scriptoribus desumpta. Patebunt hæc ex dicendis, ubi dicta ipsius erunt refutanda. Hæc lectorem monere volui, quia ex sola Opusculi lectione non ita patescunt, quam ex collatione cum ipsis monumentis. Nunc cum Hungarorum conversio* S. Stephani *laboribus maxime debeatur, cumque fides Christiana nec in Hungaria, nec apud nationem Hungaricam, satis firmas umquam radices egerit ante ipsius tempora; et fidei in iis provinciis vicissitudines, et Hungarorum originem censui investigandas, ut ex iis magis pateat, quantam Ecclesiæ utilitatem attulerit Sanctus sua suorumque conversione.*

§ III.

AUCTORE J. S.

§ III. De prædicatione fidei in hodierna Hungaria, variisque ejus vicissitudinibus per varias incursiones barbarorum, qui eam occuparunt usque ad Hungarorum adventum.

Fides Christiana in Pannonia aliisque hodiernæ Hungariæ partibus,

Nullum cuiquam suboriri potest dubium, quin fides Christiana in Pannonia, vicinisque provinciis, quæ hodiernum Hungariæ regnum constituunt, prædicata fuerit primis Ecclesiæ sæculis, priusquam Hunni veteres in Daciam ac Pannoniam sese effunderent, atque illas provincias occuparent. Hinc varii recensentur episcopatus antiqui in utraque Pannonia, quorum metropoles fuere Sirmium, urbs Pannoniæ inferioris ad Savum sita, seu in hodierna Sla-
B *vonia, excisa sæculo* v *per Attilam Hunnorum regem; et Laureacum seu Lauriacum itidem excisum, quod situm erat in Norico Ripensi, vel in hodierna Austria, collocaturque passim a geographis ad Danubium, ubi fluvium Anisum vel Anasum* * *recipit. Verum religio Christiana in Pannonia multum passa est per incursiones barbarorum, qui eas provincias frequenter vastarunt, atque occuparunt.*

* Ens

quæ a variis barbaris per vices occupata varia habuerunt nomina.

23 *Porro, uti variæ gentes per vices in Pannonia consederunt, ita nomen regionis variis vicibus mutatum est. Observavit eas variationes Marcus Hansizius Societatis nostræ in Germania sacra tom.* I, *easque commemorat pag.* 6 *breviter in hunc modum:* Pannoniam ut gentes innumeræ per vices, Hunni, Gothi, Gepidæ, Langobardi, et rursum Hunni Avares dicti, cum Slavinis; dein Maravi, ac postremum Hungari discerpserunt; ita jam Hunnia, jam Avaria, aliquando et Maravia magna, ac demum Hungaria nomen obtinuit. *Non quidem iisdem terminis circumscribitur Hungaria, quibus olim circumscripta erat Pannonia, cum nec totam Pannoniam includat cis Danubium, et*
C *contra trans Danubium partem Daciæ et provinciam Jazygum Metanastarum complectatur; attamen magna Hungariæ pars olim erat Pannoniæ pars major.*

Lis est, an Hunni et Hungari idem sit populus: antiquæ Hunnorum sedes in Scythia,

24 *Dubitant eruditi, an Hunni et Hungari idem sit populus, an diversus. Alii volunt gentes esse diversas; alii eamdem esse gentem, iisdemque majoribus ortam; sed cujus variis temporibus pars quædam sedibus suis egressa, novas in Europa habitationes quæsiverit, atque in Pannonia vicinisque regionibus consederit. Origines Hungaricas sub finem sæculi præcedentis descripsit Franciscus Foris Otrokocsi, qui Hunnos inter et Hungaros non distinguit, sed triplicem ejusdem gentis adventum in Pannoniam memorat. Laudatus scriptor de antiquis Hunnorum sedibus hæc compendio tradit cap.* III *num.* 2: Hunni proxime ante suum in Europam adventum, sedes ultra Tanaim et Mæotidem in Asiatica Scythia, procul ad recessus Aquilonares habuere; quibusdam eorum ex adverso, usque ad Caucasum et Caspium mare extensis: sic tamen, ut, tamquam natio tunc late diffusa et populosissima, non paucos ex suis fratribus ejusdem propaginis et linguæ, cis Tanaim etiam haberet

in Scythia Europæa. *Hæc probabiliter dicuntur: nam Ammianus, aliique scriptores veteres, quos citat, hisce satis consentiunt.* D

25 *Deinde Otrokocsius primam eorumdem migrationem, quam ex antiquis scriptoribus probat, hisce verbis subnectit:* Hunni igitur Asiatici.... pristinas suas sedes, una cum uxoribus, liberis et armentis deserere, melioremque habitandi locum in Europa quærere (illis sine dubio in patrio solo relictis, quibus placuit illic permanere) in animum sibi induxerunt. Quorum primus hunc in finem motus contigit circa annum Domini CCCLXX. *Hinc, ut subdit, victis, sibique additis Alanis vicinis, una cum Budinis seu Sclavis, pulsisque Gothis, aliisque populis interjectis, circa annum* 400 *Daciam et Pannoniam penitus occuparunt. Porro quantam hæc irruptio Hunnorum aliorumque barbarorum, quos partim sedibus suis Hunni expulerant, partim exemplo excitaverant, Christianæ fidei cladem attulerit, breviter declarat S. Hieronymus, in Epitaphio Nepotiani, scripto anno* 396, *in quo habet sequentia:* Horret animus temporum nostrorum ruinas persequi. Viginti et eo E amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim et Alpes Julias quotidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam (*Europæam ad Pontum Euxinum,*) Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Thessalonicam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam, cunctasque Pannonias, Gotthus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Wandali, Marcomanni vastant, trahunt, rapiunt. Quot matronæ, quot virgines Dei, et ingenua nobiliaque corpora his belluis fuere ludibrio? Capti episcopi, interfecti presbyteri, et diversorum officia clericorum. Subversæ ecclesiæ, ad altaria Christi stabulati equi, martyrum effossæ reliquiæ. Ubique luctus, ubique gemitus, et plurima mortis imago. *Ita Hyeronymus.*

[illegible]uas deferentes, circa annum 400 Pannonias occuparunt [illegible] Christianæ fidei damno,

26 *Verumtamen non prorsus exstinctam fuisse religionem Catholicam sub Hunnorum imperio; sed potius Hunnos non paucos ad fidem conversos, aliunde habemus compertum. Docet id ipse S. Hyeronymus in Epistola ad Lætam his verbis:* Deposuit pharetras Armenius, Hunni discunt Psalterium, Scythiæ frigora fervent calore fidei: Getarum rutilus et flavus exercitus ecclesiarum circumfert tentoria; et ideo forsitan F contra nos æqua pugnant acie, quia pari religione confidunt. *Hæc S. Hieronymus circa annum* 398. *Orosius etiam ejusdem temporis scriptor lib.* VII *cap.* XLI *Hunnorum non paucorum conversionem insinuat hoc modo:* Quamquam si ob hoc solum barbari Romani finibus immissi forent, quod vulgo per Orientem et Occidentem ecclesiæ Christi Hunnis, Suevis, Vandalis et Burgundionibus, diversisque et innumeris credentium populis replentur, laudanda et attollenda Dei misericordia videretur. *Alia de Hunnorum quorumdam conversione testimonia prætermitto.*

quam tamen non penitus exstinxerunt in Pannonia et Dacia.

27 *Porro, etiamsi Hunni ingentem terrorem et vastitatem, sub Attila præsertim duce, præcipuis Europæ regnis intulerint, non diuturnum tamen in Pannonia habuerunt imperium: nam mortuo Attila anno* 453, *ut vult Pagius ex Cassiodoro, aut anno* 454, *ut scribunt alii, filii ejus inter se digladiantes brevi imperium amiserunt. Otrokocsius ex variis scriptoribus rem narrat hoc modo:* Verum paulatim dehinc, ob contentiones et divisos Hunnorum animos, Gepidæ et Gothi in partibus Daciæ et in Pannonia, partim

Hunnos [illegible] eodem sæculo Gothi et Gepidæ.

A tim armis, partim ex favore Romanorum, superiores ad tempus evaserunt; ita ut Gepidæ magnam Daciæ partem . . . pro se vendicarent; Gothi autem . . . Pannoniam occuparent, relictis interim ubique veteribus incolis, imo et Hunnis (sine dubio,) qui subditorum instar sese Gepidis et Gothis subjicerent. Hunni autem militiæ et armis addicti partim Romanis se Græcis adjunxerunt, et quidem multi; partim in Scythiam minorem (sitam nempe intra Borysthenem et Tauricam Chersonesum) partim etiam, aliqui eorum . . . usque ad initiales oras Scythiæ Asiaticæ in ulteriorem Mæotidis ripam sunt reversi, . . . partim in Illyricum se contulerunt; partim etiam manserunt in ipsa parte Hungariæ meridionali, in Dacia Ripensi, ut loquitur Jornandes; qui . . . fatetur Hernacum, juniorem Attilæ filium cum suis in extremo minoris Scythiæ sedes delegisse; Emnedzur autem et Ultzindur consanguineos ejus in Dacia Ripensi, *videlicet* juxta Temesum et Danubium, *ubi hodiernus comitatus Temeswariensis*, usque ad Valachiam, *et quidem ab anno* 471 *sub ducibus nationis Bulgaricæ, ut adjungit.*

B

qui Ariani erant, et minus infensi Catholicis. Hos rursum magis vexarunt Longobardi. Avari,

28 *Minus turbatæ, sed non multo feliciores fuerunt res Christianorum sub Gothis in Pannonia, et Gepidis in Dacia; nam populi illi Ariana hæresi erant infecti, sic tamen, ut non videantur persecuti esse Catholicos. Verum qualiscumque illa quies non fuit admodum diuturna: nam Longobardi circa annum* 527, *ut habet Pagius, ingressi sunt Pannoniam, eamque tenuerunt annis quadraginta duobus, teste Paulo Diacono de Gestis Langobardorum lib.* II *cap.* VII. *Cum autem Longobardi pagani essent, dubitari non potest, quin Christiana religio multum sit passa, ipsis ibidem imperium tenentibus. Porro dum Longobardi residebant in Pannonia, ingens rursum Hunnorum, qui se* Avaros *vocarunt, multitudo ex Scythia Asiatica Daciam versus progressa est. Docet hæc Evagrius lib.* V *cap.* I *his verbis:* Sunt autem Abari Scytharum gens in plaustris degentium, qui campos ultra Caucasum sitos incolebant. Hi cum a Turcis finitimis suis gravi detrimento affecti essent, relictis sedibus suis, universi cum uxoribus ac liberis ad Bosphorum venerunt. Deinde relictis

C littoribus Euxini Ponti, ubi multæ quidem barbaræ habitant gentes, . . . ulterius progressi sunt cum omnibus barbaris, qui in itinere occurrerunt, depugnantes. Tandem vero, cum ad ripas Danubii pervenissent, legatos ad Justinum (*Juniorem*) miserunt. *Theophylactus Simocatta lib* VII *cap.* VIII *hanc Avarorum migrationem sub Justiniano contigisse docet, asseritque non veros fuisse Avaros, sed nomen illud fraudulenter ab ipsis assumptum. Porro hosce* Abaros *vel* Avaros, *quos multi scriptores revera* Hunnos *vel* Chunos *nominarunt, eamdem esse nationem cum antiquis Hunnis, passim censent eruditi, multisque probat Otrokocsius cap.* V, *ubi et varia Hunnorum nomina recenset.*

Hunnica natio, de qua infra, successit Longobardis.

29 *Hi autem Hunno-Avari, quibus non pauci ex prioribus Hunnis se adjunxerant, Pannoniam facile occuparunt, cedentibus Longobardis, qui properabant in Italiam. Audi Paulum Diaconum lib.* II *cap* VII: Tunc Alboin (*Longobardorum rex*) sedes proprias, hoc est Pannoniam, amicis suis Hunnis contribuit, eo scilicet ordine, ut si quo tempore Longobardis necesse esset reverti, sua rursus arva repeterent. *Hanc migrationem Longobardorum in Italiam, ubi stabiles sibi sedes fixerunt, contigisse ait, cum jam a Domini Incarnatione anni quingenti sexaginta octo essent evoluti. nec opus est ad propositum nostrum hanc epocham studiosius discutere. Hunni deinde longo tempore rerum potiti sunt in Pannonia, et vicinis quibusdam regionibus, multaque cum vicinis suis bella gesserunt, victores plerumque, et gentiles usque ad imperium Caroli Magni, qui et Hunnos domuit, et fidem Christianam apud populum sibi subjectum prædicandam curavit.*

AUCTOR. J. S.

Hunno-Avari devicti et fere deleti a Carolo Magno.

30 *Hunni Carolum Magnum anno* 788, *ut ibidem narrat Pagius num.* 7, *priores lacesserant, exercitum ducendo in Bavariam contra Francos, atque alium in ditionem Forojuliensem; sed victi retrocedere coacti sunt. Vicem retulit Carolus anno* 791 *invadendo hodiernam Austriam, quam possidebant usque ad Anisum flumen, quemadmodum ostendit ex Eginhardo Pagius ad annum* 791 *num.* 3. *Finem belli Hunnici Pagius affigit anno* 799. *Illud bellum Eginhardus in Vita Caroli descripsit hoc modo:* Maximum omnium, quæ ab illo (*Carolo*) gesta sunt, bellorum, præter Saxonicum, huic

E bello successit, illud videlicet, quod contra Avares sive Hunos susceptum est: quod ille et animosius quam cetera, et longe majori apparatu administravit. Unam tamen per se in Pannoniam (nam hanc provinciam ea gens tunc incolebat) expeditionem fecit; ceteras filio suo Pippino ac præfectis provinciarum, comitibus etiam atque legatis perficiendas commisit. Quod cum ab his strenuissime fuisset administratum, octavo tandem anno completum est. Quot prælia in eo gesta, quantum sanguinis effusum sit, testatur vacua omni habitatore Pannonia, et locus, in qua regia Cagani * erat, ita desertus, ut ne vestigium quidem in eo humanæ habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunnorum nobilitas periit, tota gloria decidit, omnis pecunia, et congesti ex longo tempore thesauri direpti sunt *etc.*

** i. e. Hunnorum regis*

qui curavit superstitibus prædicandam fidem Catholicam.

31 *Clades Hunnorum reliquiis eorumdem saluti fuit, cum non pauci videantur fidem Christianam suscepisse: neque enim omnis natio sic deleta est, ut non superfuerint aliqui, quos fide Christiana instituendos curavit Carolus. Alcuinus epistola* VII *ad Carolum et de subjectione et con-*

F *versione Hunnorum gratulatur his verbis.* Tuam tamen, o veritatis et salutis multorum amator, optimam voluntatem majore gloria et laude Christo remunerare placuit. Gentes populosque Hunorum, antiqua feritate et fortitudine formidabiles, tuis suo honore militantibus subdidit sceptris; præveniente que gratia colla diu superbissima sacræ fidei jugo devinxit, et cæcis ab antiquo tempore mentibus lumen veritatis infudit. *Docet deinde, quo modo populus recenter conversus fidei principiis sit erudiendus. Plura de Hunnorum conversione, quæ Arnoni Salisburgensi archiepiscopo commissa est, refert Joannes Georgius ab Eckhart Rerum Francicarum lib.* XXV *num.* 90. *Laudatus scriptor lib.* XXVII *num.* 28 *hæc ad propositum nostrum memorat:* Reversum imperatorem (*anno* 805) Aquisgrani, omnium Annalium consensu, caganus sive Hunnorum princeps, nomine Theodorus, Christianorum sacris addictus adiit, petiitque locum sibi ad incolendum dari inter Sabariam et Carnuntum, quia propter Slavorum infestationem illi cum suis in pristinis sedibus tuto commorari non amplius liceret. Precibus ejus imperator annuit,

AUCTORE J. S.

nuit, et muneratum dimisit. Theodorus vero rex ad suos delatus decessit. Unde novus caganus quemdam ex optimatibus suis ablegavit, qui peteret, ut sibi antiquus ille honor, quem cagani apud Hunnos habere consueverant, restitueretur. Assensus est imperator, et summam totius regni, juxta priscum eorum ritum caganum habere præcepit. *Sabaria et Carnuntum oppida fuere Pannoniæ ab antiquis geographis memorata. Manserunt igitur Hunni in Pannonia, sed imperatori subjecti, et Christianis sacris adducti. Hinc multæ in Pannonia, seu hodierna Hungaria erectæ ecclesiæ.*

quæ utcumque permansit sub Slavis Moravis, dein dominantibus usque ad Hungarorum adventum,

32 *Deinde vero Slavi maximam illarum regionum partem occuparunt, magnamque vocarunt Moraviam. Attamen instaurata utcumque religio Christiana perdurasse videtur usque ad Hungarorum adventum, seu usque ad annum 889, quo passim collocatur ingressus Hungarorum, qui omnem Christianæ religionis cultum prorsus eliminarunt. Annalista Metensis apud Chesnium tom.* III *pag.* 324 *de eorum adventu sic scribit:* Anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXIX
B gens Hungarorum ferocissima et omni bellua crudelior, retro ante seculis ideo inaudita, quia nec nominata, a Scithicis regnis, et a paludibus, quas Thanais sua refusione in immensa porrigit, egressa est. *Descriptisque gentibus Scythicis, sic prosequitur:* Ex supradictis igitur locis gens memorata a finitimis sibi populis, qui Pecinaci * vocantur, a propriis sedibus expulsa est, eo quod numero et virtute præstarent, et genitale, ut præmisimus, rus, exuberante multitudine, non sufficeret ad habitandum. Horum itaque violentia effugati, ad exquirendas, quas possent incolere terras, sedesque statuere, valedicentes patriæ, iter arripiunt. Et primo quidem Pannoniorum et Avarum solitudines pererrantes, venatu ac piscatione victum cottidianum quæritant. Deinde Carantanorum, Marahensium, ac Bulgarorum fines crebris impulsionum infestationibus inrumpunt; perpaucos gladio, multa millia sagittis interimunt *etc. In Chronico, sæculo* XIII *scripto, apud Menkenium tom.* I *Rerum Germanicarum pag.* 11 *eorumdem adventus sic memoratur:* Hiis diebus gens Ungarorum ex Sicia (*Scythia*) ingressa in
C Pannoniam primitus venit, et ejectis inde Avaribus perpetualiter usque hodie permansit. *Hisce alii hodie passim consentiunt.*

* alias Patzinacitæ

qui eam prorsus exciderunt. Hunnorum vel Hungarorum tres irruptiones in Hungariam.

33 *Opera Hungarorum anno 893 usus est Arnulphus Germaniæ rex contra Zwendebaldum Moraviæ regem, quemadmodum varii tradunt historici, qui ideo invecti sunt in Arnulphum, quod sic ipsis viam aperuisset ad invadendas regiones vicinas, uti deinde fecerunt Hungari, qui non modo vicinas provincias, verum etiam Italiam, Germaniam ac Galliam ingenti terrore ac vastitate affecerunt. Ceterum tres diversas Hunnorum aut Hungarorum in hodiernam Hungariam irruptiones ostendere volui, quia historici Hungari eas olim non recte videntur distinxisse. Nam Bonfinius, Turoczius, aliique ipsos secuti, duas tantum Hunnorum migrationes recensent, et secundam contigisse aiunt anno 744. Verum epocha illa, ut a vera longissime abest, sic cum dictis eorum non congruit: nam omnia, quæ de gestis eorum post ingressum narrant, ad finem sæculi* IX, *vel ad sæculum* X *sunt referenda, uti alii jam ostenderunt. Præterea quatuor tantum duces ante* S. Stephanum *numerant, quemadmodum in Sancti genealogia ostendam. At illæ quatuor generationes non recte deducunt* D
ab anno 744 usque ad annum natalem S. Stephani, *quem credunt annum 969, quemque nos circa annum 984 statuemus. At quatuor generationes recte ab anno 889 usque ad annum assignatum deducere possunt. Volui autem eodem opere utcumque exhibere vicissitudines religionis Christianæ in hodierna Hungaria, ut sic magis innotescat, quam miser ejus fuerit status. Nunc etiam investigare lubet, an Hunni, Hunno-Avares, et Hungari ex eadem regione et gente ortum duxerint.*

§ IV. An iidem sint Hunni ac Hungari? varia eorumdem olim nomina.

E
Hunni antiqui non manserunt in Hungaria: sed disputatur, an Hungari ex eadem gente prodierint.

Primo certum est, antiquos Hunnos, qui sub Attila maxime inclaruerunt sæculo V, *non mansisse in Pannonia usque ad tempora* S. Stephani, *paucis forsan exceptis, qui in parte Transilvaniæ dicuntur permansisse, et se* Siculos *nominarunt. Hi certe Siculi se illorum posteros gloriantur. Hinc etiam dicendum videtur, hodiernos Hungaros, saltem pro majori parte, illorum Hunnorum non esse posteros, sed, si ejusdem cum illis sint gentis, posteros esse illorum Hunnorum, qui in Scythia remanserant, cum primi illi in Europam discesserunt, aut illorum, qui eo deinde redierunt. Secundo certum apparet, Hunnos, qui* Avari *ab aliis fuere nominati, quique post diuturnum imperium a Carolo Magno fere fuerunt excisi, partim fuisse posteros primorum Hunnorum, partim posteros illorum, quos* Var *et* Chunni *nominatos fuisse ait Simocatta, antequam Scythia exirent. Id ergo solum investigandum est, an eadem fuerit gens Asiatica, a qua primo exiit colonia Hunnorum, secundo Hunno-Avarorum, ac demum tertio Hungarorum, qui nomen suum Hungariæ imposuerunt, eamque ad nostra usque tempora possederunt.*

F
Eccardus vult Hunnos Slavicæ fuisse originis:

35 *Joannes Georgius Eccardus Rerum Francicarum lib* XXXI *num.* 82 *ostendere nititur, Hungaros gente diversos esse ab antiquis Hunnis, quos Slavicæ vel Sarmaticæ nationis fuisse existimat. Lubet virum eruditum audire dissentientem, ut controversia magis elucidetur:* Varia, *inquit*, de Hungarorum origine sententia est. Bonfinius et cæteri scriptores Hungarici eos cum Hunnis confundunt, cum tamen diversi admodum generis fuerint. Hunni Slavicæ vel Sarmaticæ nationis populi erant, Slavonicaque lingua utebantur. Priscus testis omni exceptione major est, qui legatus imperatoris Attilam ejusque aulam vidit, et testatur in ea duas tantum linguas usitatas fuisse, Gothicam et Hunnicam. Gothica est Germanica. Hunnica autem, nisi fuisset Slavonica vel Sarmatica, debuisset etiam tertia illic usurpari, cum Attila inter medias gentes Slavonicas tunc versaretur. *Vellem ostendisset Eccardus, quo modo inter gentes Slavonicas habitaret Attila: non enim video Sclavos eo usque jam tunc progressos fuisse, ut Pannoniam undique fere cingerent, quemadmodum postea fecerunt, quando in Illyricum, Moraviam, Bohemiam, atque in partem Pannoniæ, quæ hodie* Slavonia *dicitur, sese effuderunt. Ipse Eccardus de Origine Sclavorum et migrationibus agens lib.* XI *num.* XI

A *num.* 11 *primos Slavorum versus Danubium motus contigisse putat eo fere tempore, quo Gothi Italiam occuparunt, id est, sub finem sæculi* V, *quando Attila dudum erat defunctus. Itaque primum illud argumentum nullo modo probat linguam Slavonicam usitatam fuisse in aula Attilæ; et ne quidem illud evinceret, etiamsi Slavi undique in vicinia Hungariæ tunc habitassent: nam et Græcis et Latinis vicinus fuit Attila, nec tamen eorum lingua in aula ipsius fuit usitata. Alia argumenta mox subdit Eccardus in hunc modum:* Ipsum nomen Hunnorum sive Conorum lingua Slavonica significat equites, eosque semper in equis egisse, non minus ac Tartaros eorum successores, ex veterum relationibus constat. Jornandes inferias Attilæ datas describens, ingentis strawæ, id est, commessationis meminit. *Strawa* autem Slavonicis gentibus adhuc consumptionem et convivium designat; uti Germanis *zehren* est consumere, edere et bibere, et *zehrung* consumptio, convivium *etc. Quod spectat ad vocem* strawa, *illa non exponitur de convivio in annotatis ad Jornandem recusum inter Scriptores* B *Italiæ tom.* I *pag.* 216, *nec dicitur vox Slavonica, sed Gothica, eaque significationis incertæ. Verum etsi vera essent, quæ hic dicuntur de significatione vocum* Hunnorum *et* Strawa, *quod peritis linguæ Slavonicæ dijudicandum relinquo, nihil tamen ex hisce apte concludi potest, tum quod antiqua idiomata pleraque vehementer sint mutata, tum quod aliquæ voces utrique genti potuerint postea esse communes, quas altera ab altera acceperit ex mutuo commercio. Sic Hispani non paucas habent voces Arabicas a Mauris mutuatas; nos Belgæ multas habemus, a Gallis et Latinis acceptas, etiamsi lingua Hispanica toto cælo differat ab Arabica; nec minus Belgica a Gallica et Latina. Idem observari potest in linguis aliis. Hæ igitur observationes non magis probant, linguam Slavonicam usitatam fuisse antiquis Hunnis, quam id evincit præcedens argumentum; atque adeo vim nullam habere possunt, quæ de lingua Hungarorum subdit Eccardus.*

sed rationes ipsius id non evincunt.

36 Hungaros vero, *inquit*, dialecto uti, quæ cum una lingua Finnica convenit, Comenius primum observavit. Martinus Fogelius, philosophus C et medicus olim Hamburgensis, inde occasionem sumpsit plurima vocabula Finnica et Hungarica conferendi, et utrorumque convenientiam ostendendi libello, qui in bibliotheca regia Hanoveræ adhuc manuscriptus latet. Ego ipse summo studio cum eadem Hungarica lingua contuli dialectos varias, Finnicam, Estonicam, Livonicam, Lappicam, Samoiedicam et Ostiacicam; invenique ubique harmoniam communem. Cum denique legissem in relatione, quam de itinere suo Persico Fabritius, Sueciæ olim regis ad Persas legatus, conscribi fecerat, non procul a Volga fluvio, jam ad Caspium æquor accedente, nationem inventam esse, quæ communia cum Finnis nomina numeralia haberet, et a Finno intelligi posset; in eam deveni opinionem, omnem Europæ et Asiæ Septemtrionem a gente olim inhabitatam esse, quæ cum Finnica una aut certe cognata fuerit. Nomina fluviorum, quæ ex Finnica lingua pleraque exponi poterant, me in conjectura hac mea multum confirmarunt. *Quæ hic disputat Eccardus de harmonia communi inter linguam Hungaricam et Finnicam, periti utriusque linguæ forsan non approbabunt, nec communem illam harmoniam invenient. Ego certe conferendo Orationem Dominicam in utraque lingua, nullam inveni utriusque similitudinem. Verum, etiamsi tanta revera esset similitudo linguæ Hungaricæ et Finnicæ, quantam se reperisse dicit Eccardus, nihil hæc similitudo evinceret, ut jam monui: cum probatum non fuerit, antiquos Hunnos alia lingua usos fuisse, quam utuntur hodierni Hungari.*

AUCTORE J. S.

Aliæ ejus rationes ex Jornande et Geographo Ravennate et Rubruckio,

37 *Ab his argumentis, quæ ad propositum videntur fere inutilia, ad alia transit Eccardus his verbis:* Jornandes Rerum Getic. cap. V Hunnos ac Hungaris (*lege* Hungaros, *aut* ab Hungaris) distinguit, hosque, quos HUNUGAROS vocat, supra Chersonnesum Tauricam, Septentrionem versus, suo tempore habitasse prodit, atque ab ipsis pellium murinarum commercium venire dicit. Unde Siberiæ proximos fuisse conjicias. Geographus Ravennas lib. IV cap 2. « Item, *ait*, juxta » mare Ponticum patria, quæ dicitur Onogaria *, » quam subtilius Libavius philosophus vicinam » paludis Mæotidis summitatis esse decernit, as» serens multitudinem ex vicinantium locorum » habere, sed, ut barbarus mos est, insulæ eos » perfruere ». Hæc Jornandis et Ravennatis E verba si conferas invicem, elucet, eos mare Ponticum sive paludem Mæoticam cum mari Caspio confudisse, atque ad mare Ponticum collocasse Hungaros, qui ad Caspium habitarunt. Rubruckius certe, a Ludovico sancto Galliæ rege ad Tartaros missus, deficit ibi antiquam Hungariam tunc PASCATIR dictam, quæ hodie BASKIRIÆ nomine venit, et trans Volgam supra Caspium mare usque ad Siberiam extensa jacet. A Volga paulatim Tanai appropinquarunt, eoque superato, Tartariam minorem implerunt. *Hactenus Eccardus, cujus dicta expendam.*

* Onogoria

at Jornandes Hunnos et Hunugaros non distinguit,

38 *Primo Jornandes laudatus cap.* V *non distinguit Hunnos ab Hunugaris, ut clare ostendam: si igitur Hungari iidem sunt cum Hunugaris, iidem quoque sunt cum Hunnis. Descripserat Jornandes ibidem partem Scythiæ Occidentalem a Danubio usque ad Pontum Euxinum, supra quem deinde Bulgaros locat, ac post Bulgaros pergit ad Hunnos his verbis:* Hinc jam Hunni, quasi fortissimarum gentium fœcundissimus cespes, in bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alii Aulziagri, alii Aviri nuncupantur (*alia lectio habet*, alii Altziagiri, alii Faviri nuncu- F pantur) qui tamen sedes habent diversas. Juxta Chersonem Aulziagri, quo Asiæ bona avidus mercator importat, qui æstate campos pervagantur effusos, sedes habentes, prout armentorum invitaverint pabula, hyeme supra mare Ponticum se referentes. Hunugari autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium, quos (*Hunugaros*) tantorum virorum (*Gothorum, de quibus mox pergit,*) formidavit audacia. *Ita Jornandes apud Muratorium tom.* I *Scriptorum Italiæ pag.* 194: *nec plura ibidem de Hunnis aut Hunugaris. Jam vero Hunugaros ibidem non distingui ab Hunnis breviter ostendo. Recenset ibi Jornandes varias gentes Scythicas, ac earum sedes assignat; at nullam assignat Hunugaris, si illi ab Hunnis sint diversi. Secundo postrema verba*, quos tantorum virorum formidavit audacia, *quæ referenda sunt ad Hunugaros, clare insinuant, eosdem illos esse cum Hunnis, quorum metu sedes suas mutarunt Gothi. Hunc Gothorum timorem refert ipse Jornandes cap.* XXV, *ubi, post relatos cap.* XXIV *Hunnorum primos motus et victorias de Ostrogothis, sic subjungit:* Vesegothæ, id est, alii eorum (*Ostrogo-*

AUCTORE J. S.

thorum socii, et occidui soli cultores, metu parentum exterriti, quidnam de se propter gentem Hunnorum deliberarent, ambigebant; diuque cogitantes, tandem communi placito legatos ad Romaniam direxere ad Valentem imperatorem . . . , ut partem Thraciæ sive Mœsiæ si illis traderet ad colendum, ejus legibus viverent, ejusque imperiis subderentur. *Id revera factum est, annuente Valente. Hunugaros igitur, quos Gothi timuerunt, eosdem cum Hunnis facit Jornandes.*

nec ipse, nec alii, Eccardi sententiæ favent.

39 *Geographus Ravennas asserit Onogoriam esse juxta mare Ponticum, aut potius ex Libanio vicinam esse summitati Mæotidis. Eodem fere loco Hunnos cum aliis collocavit Jornandes; at non erant angustis terminis circumscripti. Itaque si ex Onogoria illa venerunt Hungari, haud dubie fuerint ex gente Hunnica. Vidit Eccardus scriptores illos sibi esse contrarios, si revera circa mare Ponticum habitaverint Hungari; ideoque eos longius in Orientem amandare cupit, dicitque Pontum Euxinum cum mari Caspio fuisse confusum. Verum id nullo modo verisimile est, nec consequitur ex dictis Rubruckii, qui Hunnos et Hungaros ex eadem regione* Pascatir *ortos voluit. Quippe, uti gens Hunnorum latissime extensa fuit, poterat ab utraque Volgæ parte habitare, sedesque inter Volgam et Tanaim habere. Si autem* a Volga paulatim Tanai appropinquarunt, *ut vult ipse Eccardus; non video cur Jornandes et Ravennas eos male collocent supra Pontum Euxinum, aut circa lacum Mæotidem. Annales Metenses hisce consonant: nam habent, Hungaros egressos esse* a Scythicis regnis, et a paludibus, quas Tanais sua refusione in immensum porrigit. *Itaque scriptores de Hunnorum et Hungarorum antiquis sedibus eodem fere modo loquuntur; utrosque alii magis, alii minus ad Septemtrionem et Orientem removent. Nullum igitur argumentum Eccardi obstare video, quo minus Hunnos et Hungaros ejusdem Scythicæ gentis colonias existimem, uti latissime ostendere conatus est Otrokocsius.*

Hunni et Hungari gens eadem videntur: primo quia ex iisdem regionibus egressi,

40 *Non omnia quidem Otrokocsii asserta mihi probantur, nec omnia ejus argumenta huc adducenda censeo; attamen ejus opinio mihi ob varias rationes sic probatur, ut omnino existimem, Hunnos et Hungaros eamdem esse gentem, aut certe Hungaros Hunnicæ gentis partem esse, seu coloniam a reliquis Hunnis egressam. Ratio prima est, quia tum Hunni antiquiores tum recentiores Hungari ex iisdem fere Scythiæ regionibus venerunt ad Danubium. Hunnos ex regionibus trans Tanaim et paludem Mæoticam venisse testantur scriptores eorum motibus contemporanei. Ammianus lib.* XXXI *cap.* II *sic habet:* Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. *Consentit S. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ sic scribens:* Ecce subito discurrentibus nuntiis Oriens totus intremuit, ab ultima Mæotide inter glacialem Tanaim et Massagetarum immanes populos, ubi Caucasi rupibus feras gentes Alexandri claustra cohibent, erupisse Hunnorum examina, quæ pernicibus equis huc illucque volitantia, cædis pariter ac terroris cuncta complerent. *Plures possent adjungi, sed hi duo mihi sufficiunt. Rhegino abbas Prumiensis, cum citatis ante Annalibus Metensibus, ex eadem regione venisse Hungaros testatur in Chronico ad annum 889 his verbis:* Anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXIX gens Hungarorum ferocissima, et omni bellua crudelior, retro ante seculis ideo inaudita, quia nec nominata, a Scythicis regnis, et a paludibus, quas Thanais sua refusione in immensum porrigit, egressa est. *Ex hisce liquet, eamdem Scythiæ regionem inhabitatam fuisse ab Hunnis et Hungaris, priusquam migrarent in Pannoniam.*

nec obstat, quod aliqui dicant Hungaros ante fuisse ignotos:

41 *Una tamen in hisce Rheginonis verbis occurrit difficultas, nimirum cur dicat Hungaros ante ignotos fuisse: nam, cum Hunnos non ignoraverit, videtur existimare Hungaros ab illis fuisse distinctos. Certe eo argumento utitur Schonlebenius in Annalibus Carnioliæ ad annum 889, ubi recitatis verbis hanc interponit observationem:* Si non nominata vel audita prioribus seculis *(gens Hungarorum,)* igitur ab Hunnorum gente diversa. *Respondeo Hunnos, qui in Europam transierant, non fuisse ignotos Latinis scriptoribus; at eosdem ignorare potuisse, tantam eorum multitudinem etiam tum superesse in Asia, ideoque scribere potuisse Rheginonem, Hungaros ante nec auditos nec nominatos; etiamsi post adventum Hungarorum revera credidisset, eos gentem esse Hunnicam. Sic Luitprandus in Historia lib.* I *cap.* II *de Hungaris scribit:* Hungarorum gens, cujus omnes pene nationes expertæ sunt sævitiam, . . . nobis omnibus tunc temporis habebatur ignota. *Erat itaque ignota ante adventum gens Hungarorum, seu pars illa Hunnorum, quæ antiquas sedes necdum reliquerat, ignotaque fuerat multis sæculis in Europa, aut certe Latinis plerisque. At inde non consequitur, gentem illam ortam non esse ex Hunnis antiquis. Poterant quidem in ea opinione esse Rhegino, aliique istius temporis scriptores, quia mores Hungarorum multum diversi erant a moribus Hunnorum illorum, qui in Pannonia et Dacia remanserant, moresque alios ac mitiorem agendi rationem paulatim assumpserant; at, si revera id illi opinati sint, quod mihi incertum apparet, eorum auctoritas prævalere non debet rationibus variis, quæ persuadent eamdem esse gentem.*

secundo quia iisdem olim fuerunt moribus, tertio quia similibus usi nominibus:

42 *Altera ratio petitur ex moribus Hunnorum antiquorum, et primorum Hungarorum: nam hi similes admodum repræsentantur a scriptoribus coævis. Ammianus loco indicato Hunnos non modo ut vagos describit, sed etiam ut ædificiis prorsus carentes; vagi item apud Rheginonem describuntur Scythæ, ex quibus Hungaros profectos dicit. Deinde utrique pellibus vestiti dicuntur; utrisque idem fere victus attribuitur, utrisque perpetuus equorum usus, eademque pugnandi ratio. Demum tanta est similitudo inter ea, quæ Ammianus de Hunnorum, et Rhegino de Hungarorum moribus referunt, ut facile eamdem gentem agnoscas. Verum malim hæc apud ipsos legi, quam hic repetere sine necessitate, præsertim cum Hungari cum fide Christiana alios simul assumpserint mores. Tertia ratio ex nomine ipso desumi potest, eoque argumento maxime utitur Otrokocsius, qui in origines omnium nominum inquirit, an satis feliciter, judicent alii. Nobis non est necesse etymologiam nominum* Hunni *vel* Huni *et* Chuni *ex radicibus Hebraicis incerto ratiocinio investigare, ut appareat vocem* Hungari *ab iis levi mutatione ortam esse, namque id vocum illarum similitudo ipsa innuit. Præterea jam ante Hunni varia habebant nomina, quibus apud antiquos appellabantur scriptores, atque aliqua magis vicina erant hodierno*

Hungarorum

A *Hungarorum quam antiquo Hunnorum nomini. Sic* Hunugari *semel vocantur apud Jornandem, qui alias sæpius* Hunnos *vocat :* Onogoria *eorum regio dicitur ab anonymo Ravennate sæculi* VII *scriptore :* Unnuguros *inter Hunnos recenset Simocatta lib.* VII *cap.* VIII. *Aliis quoque vicinis nominibus vocaverunt alii Hunnos, donec demum post ultimam migrationem Hungarorum nomen prævaluit.*

et Hungari etiam subinde Hunni vocantur a Græcis :

43 *Verumtamen* Hungari *non tam constanter dicti fuere post ea tempora, ut non fuerint alia etiam nomina iisdem data. Pagius ad annum* 896 *de iis observat sequentia :* Continuator iste *(Annalium Francorum Fuldensium apud Freherum tom.* I *pag.* 55) Hungaros, seu Ungaros, AVARES appellat *(et* Ungaros *etiam :)* quod mirum videri non debet ; cum Avares, Turci, et Hungari Hunnicæ nationes essent ; et easdem, quas ante Avares ad Danubium sedes occuparant, Hungari incoluerint. Nicetas in lib. 2 modo Ungros, modo Παίονας, seu PANNONIOS a sedibus, quas habitarant, Hungaros dicit : interdum HUNNOS, ut et Suidas, communi gentis nomine vocat. *Videas hinc Græcos inter*

B *Hunnos et Hungaros non distinxisse, nam lib.* III *ait Nicetas de Pannoniæ incolis :* Pæones, qui et Hunni et Hungari appellantur. *Suidas vero in Lexico vocem* Οὖννοι *explicat per vocem* Οὔγγαροι, *Latine* Hunni, Hungari. *Cum autem Græci propinquiores fuerint pristinis Hungarorum sedibus, illorum auctoritas prævalere deberet Germanis Scriptoribus, si hi revera fuissent in alia opinione.*

ab iisdem etiam frequenter Turci vocati.

44 *Hisce observatis, rursus audiamus Pagium, qui sic prosequitur :* Hepidannus in Annal. ad annum DCCCLXXXIX Hungaros AGARENOS nuncupat, aitque : « In cujus (nempe Arnolfi » Germaniæ regis) temporibus AGARENI in istas » regiones primitus venerunt ». Sed non tantum AVARUM, postquam Pannoniam sibi subdidere, sed etiam TURCORUM appellatione Hungari ab Historicis designantur. Porphyrogennetus enim Turcas Patzinacitis et Rossiis confines facit, et in cap. XII libri de Administrando imperio dicit, Turcos habere ab Occidente Franciam, a Septemtrione Patzinacitas, seu Transilvanos, a Meridie magnam Moraviam, quam

C subegerint : Chrobatos (hodie Croatos) etiam ad montes versus finitimos esse. Constat autem hodieque Hungariam Transilvania, Croatia, Moravia, Russia terminari ; Savo flumine a Croatia dividi. *Hi termini mox examinabuntur. Audiamus interim reliqua :* Luitprandus, *inquit* cap. 2 et VIII eosdem nunc HUNGAROS nunc TURCOS appellat. Zonaras in Leone Sapiente meminit TURCORUM ad Istrum, qui et UNGRI dicuntur : . . . et denique in Nicephoro Phoca TURCI, qui et UNGRI Thraciam vastasse dicuntur. *Poterant addi Cedrenus, Curopalates, aliique Græci, qui Hungaros vocarunt* Turcos.

AUCTORE J. S.

§ V. Duces Hungarorum ante S. Stephanum, eorumque gesta breviter perstricta : termini regni Hungarici eo tempore, et clades ab ipsis illatæ Christianis.

Progenitores S. Stephani.

Scriptores *rerum Hungaricarum sæculi* XV, *nimirum Bonfinius, Turoczius, Ranzanus, aliique ipsos secuti, ab ingressu Hungarorum quatuor enumerant generationes ante* S. Stephanum, *quem volunt ab eorum ductore primario linea recta descendisse. Dux ille primarius fuit Arpad filius Almi. Arpadus autem inter filios habuit Zoltan ; filius Zoltani fuit Toxus vel Toxun, ac demum Toxi filius fuit Geicha vel Geysa, pater* S. Stephani *Hæ quatuor generationes*

E *satis congruunt cum tempore, quod inter primum Hungariæ ingressum et imperium* S. Stephani *statuitur : nam id centum circiter et decem annorum est. Genealogia hæc fere tota confirmari potest ex Constantino Porphyrogenito, qui eo tempore vivebat, multaque de Hungaris, quos* Turcas *vocat, memoravit in libro de Administrando imperio. Hic cap.* XL *quatuor enumerat Arpadi filios his verbis :* Sciendum vero Arpadem magnum Turciæ principem filios genuisse quatuor, quorum primus Tarcatzus, secundus Jelech, tertius Jutetzas, quartus Zaltas. *Hic* Zaltas *haud dubie est* Zoltan *Hungarorum, de quo mox subdit laudatus scriptor :* Quartus Zaltas filium habuit Taxin, *eumdem rursus procul dubio cum Toxo, quem Hungari tertium inter duces suos collocant. Porro vivebat Taxis, dum scribebat Constantinus, id est, paulo ante medium sæculi* X, *sed necdum erat dux Hungarorum : nam alium ejus temporis asserit ducem, ut mox observabo. Toxum tamen ducem fuisse asserunt Scriptores Hungarici passim, nec est, cur negemus ducem Hungarorum deinde factum ;*

F *uti etiam constat filium ejus Geysam ducem fuisse, et* S. Stephanum *eidem successisse.*

inter quos Arpadus abavus Stephani, qui post primam Hungarorum migrationem

46 *Porro hi* S. Stephani *progenitores non omnes videntur eamdem auctoritatem habuisse apud Hungaros. Arpadus eorum princeps electus est, et quidem primus, priusquam Pannoniam ingredi statuerant Hungari. Narrat hæc laudatus Constantinus cap.* XXXVIII, *atque principem electum consilio et impulsu Chazarorum principis, quocum fœderati erant Hungari contra Patzinacitas, utriusque gentis inimicos. Hi autem Patzinacitæ bis Hungaros sedibus suis ejecerunt, easque occuparunt ; primo quidem, priusquam principem elegerant, et regionibus circa Tanaim et paludem Mæotidem, versus hodiernam Moldaviam et Transilvaniam ; deinde vero alterius in Hungariam, quam hactenus tenuerant. Inter geminam hanc migrationem princeps Hungarorum electus est Arpadus, teste Constantino, nimirum dum illi Transilvaniam vicinasque Borysthenı regiones implebant. Non lubet hic inquirere, an Patzinacitæ olim habitaverint in illa Moscoviæ Asiaticæ parte ad Oceanum fere Septemtrionalem, quæ etiamnum* Petzora *dicitur ; at constat eos fuisse semper ad Septemtrionem Hungarorum,*

AUCTORE J. S.

Hungarorum, quos Meridiem versus pepulerunt, quosque sic diviserunt, ut una eorum pars Persidem versus abierit, altera vero tandem in Hungariam pervenerit. Posset hic inquiri, an pars illa, quæ in Orientem recessit, Turcis hodiernis dederit originem; verum id hujus non est loci. Audiamus Constantinum prædicta narrantem : Turcarum * gens olim prope Chazariam habitabat, . . . et quidem tunc temporis non Turcæ, sed Sabartœasphali quadam de causa dicebantur : erantque gentes eorum septem, et principem vel indigenam vel alienigenam habuerunt numquam, sed erant inter ipsos boebodi * quidam . . . Habitarunt autem cum Chazaris annos tres, omnibus eorum in bellis adjutores. *Ex annis tribus cohabitationis collige, jam ante eo aliunde accessisse Hungaros.*

* i. e. Hungarorum

* sic duces vocabant

eorum princeps est electus,

47 *Mox migrationis ex eo loco causam sic refert :* Bello autem inter Turcas et Patzinacitas . . exorto, Turcarum exercitus devictus fuit, atque in partes duas divisus ; atque earum una quidem Orientem versus, patrem Persidis incoluit, . . . altera vero pars Occidentem versus sedes posuit cum boebodo suo ac duce Lebedia B in locis Atelcusu nuncupatis, quæ nunc Patzinacitarum gens incolit. *Patzinacitæ quidem a Danubio per Moldaviam et Podoliam extendebant se late trans Borysthenem *, dum ea scribebat Constantinus, ut colligitur ex capite* XVII, *ubi regionem Patzinacitarum describit. Attamen vix crediderim totam eam regionem tunc occupasse Hungaros, sed solum partem Hungariæ hodiernæ magis vicinam, Transilvaniam nimirum, et fortasse partem Moldaviæ et vicinæ Podoliæ, aut etiam totum tractum usque ad Borysthenem. Quidquid sit, narrat mox post præcedentia Constantinus legatos* paulo post *missos esse a principe Chazariæ ad Lebediam Hungarorum boëbodum, ut ille principatum gentis acceptaret. Recusavit principatum boëbodus ille, et alium assignavit boebodum, hic* Salmutzen *vocatum, Latinis* Almum, *cui ejusve filio Arpado principatus dari posset. Electus præ patre fuit filius Arpadus,* quem etiam, *inquit,* solenni Chazarorum more ac consuetudine in scuto erectum principem fecerunt. Et ante hunc Arpadum Turcæ principem alium nullum umquam habuerunt : ex cujus C etiam posteris ad hunc usque diem princeps Turciæ constituitur. *Hic primus Hungarorum princeps abavus fuit* S. Stephani.

* Nieper

et cujus ductu expulsis Slavis Moravia, occuparunt Hungariam.

48 *Electo hoc principe,* post aliquot annos, *uti prosequitur Constantinus,* Turcas invadentes Patzinacitæ, eos cum principe Arpade persecuti sunt. Turcæ itaque profligati fugientes, et terram ad sedes collocandas quærentes, magnam Moraviam ingressi, incolas ejus expulerunt, ibique sedes suas posuerunt, tenentque etiam in hodiernum usque diem : et ex eo tempore bellum cum Patzinacitis Turcæ non habuerunt. *Per Moraviam magnam non intelligit hodiernam Moraviam; sed Hungariam ipsam, aut certe majorem ejus partem, quam post cladem Avarorum occupaverunt Slavi, magnamque Moraviam vocabant. Rex Moraviæ tunc erat Zwentibaldus, alias* Swantoplucus, *et Constantino* Sphendoplocus *dictus, qui et Hungariam obtinebat Moraviæ nomine. Contra hunc advocati in auxilium fuere Hungari, uti conqueritur Luitprandus lib.* I *cap.* V, *quod illi hinc occasionem sumpserint regiones illas invadendi, quemadmodum factum est post mortem Zwentibaldi, si Constantino Porphyrogenito credimus : nam is* D *cap.* XLI, *descripta prius Zwentibaldi potentia, sic prosequitur :* Post hujus autem Sphendoploci mortem, anno uno in pace exacto, orto deinde dissidio et bello civili *(inter Zwentibaldi filios,)* invadentes Turcæ, funditus eos exstirparunt, regionemque eorum occuparunt, quam in hodiernum usque diem incolunt : quæque superérat multitudo, dissipata confugit ad finitimas gentes. *Hæc causa occupandi Hungariam non pugnat cum violentia a Patzinacitis illata, sed utraque concurrit, ut colligitur ex cap.* XL, *ubi narrat, Patzinacitas cum Bulgaris devastasse provincias Hungarorum,* cum *hi* abiissent ad expeditionem bellicam, *cum Arnulfo verosimiliter contra Zwentibaldum. Cum ergo reduces propriam regionem devastatam invenissent, invaserunt Hungariam, quam paulatim totam occuparunt.*

Termini Hungarorum ad Orientem

49 *Terminos regni Hungarici, uti et vicinarum gentium variis locis describit idem auctor Constantinus, qui eos nosse poterat et debebat. Verum cum multa repetat modo paululum diverso, dicta ejus diligenter expendenda sunt, et invicem conferenda. Terminos Hungarorum* E *dat cap.* XL *his verbis :* In hoc autem loco antiqua quædam monumenta supersunt ; inter quæ Pons Trajani imperatoris ad initia Turciæ, et Belegrada, quæ trium dierum itinere ab ipso ponte distat, ubi turris est sancti ac magni Constantini imperatoris, et rursus ad cursum fluminis extat Sirmium, quod Belegrada abest duorum dierum itinere : inde magna Moravia baptismo carens, quam Turcæ devastarunt, cujusque princeps olim fuit Sphendoplocus. Atque hæc quidem juxta Istrum flumen monumenta sunt et cognomina. Ulteriora vero, quæ omnia Turcis habitantur, cognomina nunc habent a fluminibus transcurrentibus. Eorum primum Timeses est ; alterum Tutes ; tertium Moreses ; quartum Crisus ; quintum Titza. *Fluvii hi sunt Hungariæ, ubi finitima est Transilvaniæ, in qua aliqui eorum oriuntur. At non memorat omnes Hungariæ fluvios.*

ubi finitimi utcumque erant Bulgari, et Patzinacitæ, alias ad Septemtrionem locati :

50 *Gentes Hungaris confines latiori hoc modo enumerat :* Confines autem Turcis sunt Orientem versus Bulgari ; ubi eos Ister fluvius, qui et Danubius dicitur, separat. *Hæc verba sic intelligenda existimo, ut velit Hungariam trans* F *Danubium se extendisse in Orientem usque ad limites Occidentales Bulgariæ; sed limites hosce Bulgarorum fuisse cis Danubium. Tales revera etiamnum sunt utriusque provinciæ limites : atque ita Bulgaria est ad Orientem Hungariæ, declinans tamen ad Austrum. Orientales item Hungariæ sunt Valachia et Transilvania : sed eas provincias tunc videntur inhabitasse Patzinacitæ, quos ad Septemtrionem collocat ob alias eorumdem provincias magis Septemtrionales.* Septentrionem versus Patzinacitæ *confines sunt Hungaris, ut prosequitur Constantinus. Verum, ut jam monui, sic illi erant ad Septemtrionem, ut simul partim ad Orientem se extenderent per Moldaviam certe et Bessarabiam, ubi Danubium attingebant. Asserit hoc ipse Constantinus cap.* XLII *his verbis :* Ab inferioribus vero partibus Danubii ex opposito Distræ procurrit Patzinacia, eaque extenditur ad Sarcel usque, quod Chazarorum oppidum est ; *nimirum in Septemtrionem trans Borysthenem usque ad superiores partes fluminis Tanais, ubi collocat oppidum Sarcel.*

51 *Patzinacitas etiam fuisse in Transilvania, censent*

Patzinacitæ etiam in Transilvania : gentes finitimæ ad Occidentem, et ad Meridiem :

A *censent varii scriptores, qui per Patzinacitas intelligunt Transilvanos. Hungari vero scriptores aliquando sic loquuntur, acsi credidissent Transilvaniam tempore* S. Stephani *fuisse ab Hungaris inhabitatam. Verum num.* 60 *et seqq. ostendam, fuisse principem aliquem Patzinacitarum, quem devicit* Stephanus, *et Transilvaniam tunc fuisse Patzinacitarum provinciam. Hungari igitur sedes habuerunt in Transilvania, postquam e provinciis magis Septemtrionalibus pulsi erant, sed hisce sedibus rursum expulsi sunt, et firmas tandem in Hungaria sedes locarunt. Porro uti Patzinacitæ ex parte tantum erant Septemtrionales Hungaris, sic poterat et alias gentes nominare ad Septemtrionem, et præsertim Russos. Verum, quia solum scribebat ea, quæ filius scire debebat ad imperium administrandum, non attendit ad exactam omnino geographiam, nec memorat omnes gentes, sed eas maxime describit, quæ in bellis prodesse magis poterant aut obesse.* Ad Occidentem Franci, *inquit prædictus scriptor,* ad Meridiem Chrobati; *sub Francis comprehendens regnum Germaniæ seu Bavariæ, ab ipsis fundatum, quod extendebatur usque ad limites Hun-* B *gariæ, recteque collocatur ad ejus Occidentem. Croatia etiamnum jacet cum Bosnia et Servia ad Meridiem Hungariæ. Constantinus autem sub Croatis videtur hodiernam Bosniam comprehendere et forsan partem Serviæ, nam cap.* XXXI *Croatis ingentes attribuit vires, et* Belogradum *etiam in eorum urbibus recenset. Croatæ hi erant Christiani, ut ibidem narrat; eratque eodem tempore alia* Croatia magna *non baptizata, in parte nimirum Poloniæ ad montes; at de hac non agitur. hæc omnia satis ostendunt, Hungariam iisdem fere terminis eo tempore circumscriptam fuisse, quibus hodie circumscribitur Hungaria propria dicta : atque hoc ostendisse, sufficit ad propositum nostrum.*

multis cladibus Christianos affecerunt usque ad medium sæculi x,

52 *Stabiliti Hungari eo, quo dictum est, modo in Hungaria religionem Christianam prorsus eliminarunt, et vicinis suis multa attulerunt incommoda et mala, quæ referuntur a variis scriptoribus. Anno* 896 *pacem iniere Hungari cum imperatore Græco, eaque occasione grave bellum intulerunt Bulgaris, a quibus tandem magna clade sunt repulsi. Anno* 900 *Italiam populati sunt,* C *ac deinde magnam Bavariæ partem, sacra omnia profanantes in Austria, uti habet Pagius ad illum annum num.* 17, *et* 25. *Rursus eosdem Italiam invasisse anno* 902, *vult Pagius num.* 12. *Anno* 907 *et sequentibus varias Germaniæ provincias misere vastarunt. Rhenum anno* 917 *transgressi, Alsatiam et Lotharingiam invaserunt. Quin et anno* 924, *teste Flodoardo in Chronico, non modo Italiam afflixerunt, sed etiam per Alpes penetrarunt in Galliam. Alias iterum clades Germaniæ et Galliæ intulerunt anno* 925 *et* 926. *Verum anno* 934 *ingenti clade affecti sunt ab Henrico Germaniæ rege; atque eodem anno Hungari Græcos vexare cœperunt, Constantinopolim usque excurrentes. Rursum anno* 937 *Germaniam et Galliam fere totam populati sunt usque ad Oceanum, ac per Italiam regressi sunt in Hungariam. Græcos anno* 943 *iterato aggressi, inito fœdere, recesserunt. Anno* 949 *Galliam rursus per Italiam ingressi, multis affecere cladibus : uti et anno* 954, *cum redierunt per Alpes et Italiam. Hæc breviter indicata satis ostendunt, quantum terroris et cladis intulerint Germaniæ, Galliæ et Italiæ : nam, cum hactenus pagani essent, monasteria, ecclesias aliaque loca sancta incendebant ac destruebant, tamque vagabantur libere, acsi nullus resistere ausus fuisset.*

sub variis ducibus, principe tunc carentes.

53 *Verumtamen eo tempore non videntur habuisse principem, cui omnes parere cogerentur. Colligitur id ex Constantino Porphyrogenito cap.* XL, *ubi de republica Hungarorum sic loquitur :* Octo vero hæ Turcarum gentes principibus suis subjectæ non sunt, sed singulæ pro fluminibus, quibus distinguuntur, mutuo inter se contractu statuerunt, quamcumque partem bello infestari contigerit, ei communiter omni studio et cura suppetias ferre. Habent autem primum ducem exercitus principem e prosapia Arpadæ, cum quo duo alii gylas et carchan, qui judicum vicem obtinent. Et habet unaquæque gens peculiarem principem; suntque gylas et carchan non nomina propria, sed dignitates. *Itaque nullus in principatum totius gentis successisse videtur post Arpadum, antequam electus est Toxus ejus nepos et avus* S. Stephani.

§ VI. Si per baptismum aliquorum fuerit spes aliqua conversionis Hungarorum ante medium sæculi x; ea brevi concidit. E

Duo Hungarorum duces baptizati Constantinopoli, ut fertur,

Si *Græcis scriptoribus credimus, ante medium sæculi* x *Hungarorum aliqui fidem Christianam susceperunt. Audiamus de hisce Joannem Scylitzen Curopalatam in Historia per Gabium Latine reddita fol.* 62 : Non desistebant autem Turci *(per quos designat Hungaros)* in Romanorum *(id est, Græcorum)* regionem irrumpere, eamque depopulari, quoad Bolesodes ipsorum dux, quum decrevisset Christianorum fidem amplexari, ad Constantinopolim pervenit et baptizatus a Constantino imperatore suscipitur, patriciatus dignitate decoratus, ac multæ pecuniæ compos effectus, deinde domum reversus est. Paulo post item Gylas, ipse quoque Turcorum dux, Constantinopolim ingressus bapti- F zatur, paribusque et ipse affectus muneribus et honoribus discessit. Assumpsit autem et secum adduxit monachum quemdam, Hierotheum nomine, qui habebatur religiosus ac pius, Turciæ episcopum a Theophylacto delectum, qui eo profectus, multos a barbaro errore ad religionem Christianorum traduxit. Verum Gylas in fide permansit, neque ipse in Romanos invadens, neque captos Christianos negligens, sed redemptos pretio curans in libertatem vindicabat. Bolesodes autem, violato fœdere divino, sæpe omnem exercitum in Romanos adduxit. Quod quum in Francos quoque facere decrevisset, captus ab Otone ipsorum rege in crucem actus est.

qui et Hierotheum episcopum ducunt in Hungariam :

55 *Eadem narrat Cedrenus in Historiarum compendio tom.* II *pag.* 636 *editionis Parisiensis. At ducem Hungarorum, quem* Bolosudem *vocat, ait simulasse se amplecti fidem Christianam : et regem Francorum, per quem designat regem Germaniæ, male* Joannem *nominat; cum* Otho *dicendus fuerit cum Curopalata. Zonaras quoque in Annalibus lib.* XVI *num.* 21 *eadem narravit hoc modo :* Turci (Ungaros autem sic vocari supra diximus) alias Romanas provincias

incursare

AUCTORE J. S.

incursare soliti, ad tempus quieti fuerunt. Nam dux eorum Bologudes, et partis cujusdam princeps Gylas imperatorem convenerunt, amboque sacrosancto regenerationis lavacro initiati, et arcanis nostræ religionis imbuti, ac patricia dignitate ornati, onustique pecuniis in suas sedes redierunt, adducto pontifice, per quem multi ad Dei cognitionem pervenerunt. Ac Gylas quidem in fide permansit pacemque servavit. Alter, fœdere, quod cum Deo iceral, rupto, arma Romanis intulit; idemque contra Francos facere aggressus, captus est et in crucem actus. *Sic ille, nomen episcopi Hungarorum silentio involvens.*

illi non erant supremi Hungarorum duces, ut creditur,

56 *De* Bologude *vel* Bolosude *notandum est, non fuisse eum ex posteris Arpadi, nec ducem Hungarorum, etiamsi dux vocetur a Græcis, sed tertium tantum dignitatis locum apud Hungaros obtinuisse. Constantinus imperator, qui scripsit circa tempus quo hæc facta dicuntur, cap.* LX *posteros Arpadi enumerat, et quosdam alios præcipuos Hungarorum, inter quos* Bultzus *est, quem cum Bologude eumdem esse, multa persuadent. Erat hic Bultzus tertius dignitate in Hungarorum exercitu, seu eorum carchas. Accipe Constantini verba :* Tebelesque *(nepos Arpadi)* moriens filium reliquit Termatzum, qui nuper in gratiam rediit cum Bultzo tertio principe et carcha Turciæ. Bultzus autem hic carchas filius est Cale carcha; estque CALE nomen proprium, cum CARCHAS sit dignitas; quemadmodum et GYLAS, quæ tamen major est quam carchas. *Principem, ut ante dixerat, non alium habebant eo tempore quam exercitus; isque erat Phalitzis nepos Arpadi, ac sibi adjunctos habebat gylam, cujus nomen non exprimit Constantinus, et carchan, qui* Bultzus *nominabatur. Itaque duo hi principes, qui vere aut ficte baptizati dicuntur Constantinopoli tempore Constantini Porphyrogeniti, videntur fuisse dignitate et imperio secundus et tertius in exercitu Hungarorum. Quod ait Zonaras Gylam fuisse principem cujusdam partis, non convenit cum dictis Porphyrogeniti, qui bis repetit nomen id fuisse dignitatis, non proprium; idque imperator, ad quem illi venisse dicuntur, quique similia diligenter investigabat, rectius nosse poterat, quam alii scriptores citati, qui toto sæculo fuere posteriores.*

et eorum conversio non videtur fuisse sincera, aut certe effectu caruit.

57 *Non quidem præfracte negaverim a duobus illis Hungarorum ducibus baptismum susceptum esse imperante Constantino Porphyrogenito. Verumtamen rationes infra allegandæ de re tota dubitare utcumque cogent. Si vero omnino credere velimus, baptizatos revera esse, major oritur dubitatio, an sincere fidem professi sint, an vero fraudulenter simulaverint. Poterant similia fictitie facere, ut liberius Constantinopolim lustrarent, ipsique coram intuerentur, an illam invadendi nulla suppeteret facultas. Certe Bultzus non videtur sincere fidem amplexus, cum illam brevi post deseruerit, Græcosque omnibus viribus sæpe aggressus sit, teste Curopalata, licet patricia dignitate multaque pecunia donatus abiisset. An Gylas fidelior fuerit, æque dubito; cum exercitum pro officio suo sequi deberet. Asserunt quidem Græci illi toto sæculo posteriores, ipsum in fide permansisse : asserunt iidem, multos ab Hierotheo ad fidem conversos. Verum nullam Hierothei usquam mentionem apud Hungaros, Germanos, aut ullos scriptores Latinos reperio, nulla uspiam exstant conversionis per ipsum factæ, nulla episcopatus ipsius vestigia. Quin potius omnia persuadent, Hungaros multis adhuc annis æque a fide Christiana alienos fuisse, quam antea fuerant. Quapropter vehementer suspicor, Hierotheum illum, si revera profectus sit in Hungariam atque episcopus Hungarorum ordinatus, nihil ibidem effecisse : nam si ipsius labore prima fidei Christianæ semina jacta essent in Hungaria, non tam ingrata fuisset posteritas, ut nomen ejus altissimo sivisset involvi silentio. Hæc mea est sententia, quæ pluribus per decursum firmabitur. At alia est Godofredi Schwartzii, aut certe aliam ipse lectoribus suis instillare voluit.*

Schwartzius Gylam illum male confundit cum Gyula principe Transilvaniæ,

58 *Scriptor ille ab hoc duorum principum baptismo totius Hungariæ conversionem repetit. Opinionem suam sic exponit. Gylas ille Constantinopoli conversus erat princeps Transilvaniæ, filiamque habuit Saroltam, quæ nupsit Geysæ patri* S. Stephani. *Per Saroltam igitur conversus est Geysa, ejusque opera, uti et filii ejus* S. Stephani, *fides per totam Hungariam promulgata. Itaque a conversione Gylæ repetenda est totius Hungariæ conversio, si lubet credere Schwartzio, qui multa fidenter affirmat, at nihil ex hisce probat idoneis rationibus vel auctoritatibus. Audiamus igitur primo, quam solide ostendat, Gylam fuisse ducem Transilvaniæ. Peccat primo ille scriptor, quia sine fundamento supponit, Gyulam Transilvaniæ principem, cujus filiam deinde Geysa duxisse dicitur, natione Hungarum fuisse : nam id ostendere debuerat, antequam probare conaretur, Gylam Hungarum, qui conversus fertur Constantinopoli, cum illo eumdem esse. Clarum enim est, duos esse diversos, si alter sit Hungarus, alter nationis alterius. Deinde falso hoc supposito nixus, nihilo rectius ratiocinatur hoc modo :* Res tota eo redit, *inquit pag.* 28, ut doceamus, quo sono Hungari suum Gyula pronuntient. *Tum observatis quibusdam de duplici* G *Hungarorum, ait pronuntiari* DIU-LA, *ut dissyllabum, scribi vero* GYULA : Atque hæc, *inquit*, de Hungarorum vocabulo, cui GYLAS Græcorum, quantum per rationem istorum scribendi licuit, prorsus respondet. *Equidem id non video, cum Græci vocem non expresserint, sicuti illam scribunt Hungari, nec sicut illam pronuntiant. Latini scriptores, qui Gyulam vocarunt* Julum *magis accesserunt ad modum pronuntiandi Hungarorum. Verum non opus de pronuntiatione disputare aut scriptione vocis, cum alia ad manum sint argumenta, quæ gratis assertam conjecturam prorsus evertunt. Primo* Gylas, *teste Constantino, qui tunc imperabat, cap.* XLI, *nomen est dignitatis, non proprium; at Gyula nomen est proprium. Itaque nomina illa debent esse diversa, nec Gylas significat principem Transilvaniæ, quam ne quidem possidebant Hungari, sed ducem exercitus supremo duci subordinatum.*

rationes, quibus id nititur probare,

59 *Schwartzius interim sic pergit num.* 31 : Isque GYLAS Græcorum quin idem sit ac Gyula Hungarorum, dubitare nos non sinunt rationes partim chronologicæ, partim regionis, cujus dominium obtinebat, situs. Scriptoribus namque Hungaris perhibentibus, auspiciis suis Transilvaniam rexit, memoriamque nominis ad nostrum usque seculum retinuit Transilvaniæ caput Alba Julia, Hungaris dicta GYULA-FEJERVAR, id est, ALBA GYULÆ : et hinc circumjacens quoque regio, Albensis comitatus nomine insignis, Hungaris GYULA-FEJER-VARMEGYE audit . .

A dit... Ex Transilvania igitur proximum Gyulæ duci in urbem Constantini iter patebat. Adde, præfecturæ ipsius fines imperium attigisse Constantinopolitanorum; quod Cedreni et Zonaræ verba, quibus pacem cum Romanis eum servasse, et ab omnibus incursionibus in fines Romanorum sibi * abstinuisse, testantur, satis superque docent. Unde, vel ipsa vicinitate Gyula permotus videtur, ut primum Græcis familiarius uteretur, sanioraque ab eis doctus, Constantinopolim deinde peteret. Calculus denique chronologicus, paulo post accuratius subducendus, ostendit Gyulam nostrum et Stephani patrem Geysam coætaneos fuisse, ut hic filiam istius uxorem ducere, Stephanumque ex eo conjugio suscipere potuerit. *Hæc ille, reducens mox chronotaxim ad annum circiter* 950, *et subjiciens :* Nullis igitur conjecturis operosis, nullis portentis, an fabulis, opus est, ad explicandum, unde Geysæ gentique ejus lux illa beata affulsit, si Saroltam, quam paulo ante, vel paulo post Gyula sustulit, quam a paganismi erroribus resipuisset, ad hoc præcipue opus a Deo fuisse delectam, adfirmaverimus. *Itaque pro* B S. Stephano *ejusque patre Geysa, quorum maxime opera conversos Hungaros, hactenus creditum fuerat; Gyulam et Saroltam nobis obtrudit scriptor ille, ut Latinis doctoribus Græcum substituat Hierotheum.*

* cum

60 *Verum quam multa peccet Schwartzius in hisce, quæ suæ inventionis esse gloriatur num.* 19, *paucis patebit. Primo Gyula, qui Transilvaniæ præerat tempore Constantini Porphyrogeniti, non erat princeps Hungarus, sed Patzinacita : ita ut idem esse nequeat cum Gyla, qui Constantinopoli baptizatus est, aut Gylas hic fuerit Patzinacita, non Hungarus. Testis mihi est* dignitate et litterarum ornamentis eminentissimus, *uti ipse eum vocat Schwartzius num.* 25, *idemque coævus Constantinus imperator, qui Transilvaniam non obscure Patzinacitis attribuit. Audi eum cap.* XXXVII, *ubi ditionem Patzinacitarum describit :* Et Patzinacia quidem universa in themata *(id est provincias)* octo dividitur, quæ magnos quoque principes totidem habet. Themata autem isthæc sunt. Primum est Ertem, secundum Tzur; tertium Gyla *etc. Illud thema* C *Gyla, Transilvaniam esse, varia indicant. Nam mox enumerantur quatuor provinciæ inter Borysthenem et Danubium sitæ, et quatuor illæ sic describuntur :* Nimirum thema Giazichopon Bulgariæ finitimum est *(quia situm ad Danubium in Bessarabia et Moldavia)* inferius thema Gylæ Turciæ proximum est; Charoboe thema Russiæ adjacet; Jabdiertim vero thema conterminum est tributariis pagis Russiæ regionis, puta Ultinis, Derblenis, Lenzeninis, reliquisque Sclavis. *Prima provincia finitima est Bulgariæ adeoque ad Danubium, tertia Russiæ, nigræ videlicet; quarta etiam Russis et Slavis, ita ut hæ duæ fuerint in hodierna Podolia : itaque secunda provincia*, Gyla *dicta, quæ Turciæ, seu Hungariæ proxima erat, nullibi aptius inveniri potest quam in Transilvania : nam sic etiam intelligitur, cur, ut mox subdit, Patzinacia distaret* a Turcia dierum quatuor *itinere, videlicet propter maximos montes, quibus Transilvania includitur.*

Gyla omnes sunt, primo quia Transilvania eo tempore non erat Hungarorum,

61 *Hinc itaque rectius intelligitur, cur Alba Julia ab Hungaris dicatur* Gyula-Fejervar, *seu* Alba Gyulæ, *a provincia nimirum, cui nomen id olim fuit inditum, nisi ipsum nomen Latinum* Julia *sic efferant Hungari, ut ex* Julia *formetur* Gyula. *Accipe et alium locum Constantini cap.* XL, *ubi sic habet :* Locus autem, quem primitus Turcæ occupabant, a fluvio interlabente vocatur ETEL et CUZU, in quo nunc Patzinacitæ commorantur; a quibus sane pulsi Turcæ et profugientes, sedes posuerunt illic, ubi nunc habitant; *nimirum in Hungaria. Quæ, obsecro, provincia* Etel *vel* Atel, *ut scribit cap* XXXVIII, *dicta est, nisi Transilvania, ab Aluta nimirum fluvio, vulgo* Alt *dicto? Turcæ etiamnum Transilvaniam vocant* Ertel, *una tantum littera adjecta. Itaque Patzinacitæ tunc obtinebant Transilvaniam, qua Hungaros expulerant : idque congruum est ipsi Hungarorum traditioni et historiæ : nam aiunt majores suos aliquot annis consedisse in Transilvania, ac deinde in Hungariam venisse. Idem colligitur ex eo, quod non soli Hungari inhabitent Transilvaniam, quodque nomine distinguatur ab Hungaria propria : nam omnes incolas in adventu suo expulerunt, ditionemque suam vocarunt* Hungariam; *sed neutrum contigit in provinciis, quas Hungari deinde regno suo adjecerunt, inter quas numeranda est ipsa Transilvania, per S.* Stephanum *subjecta*, E *ut suo loco videbimus. Curopalates etiam sic describit Patzinacitarum terras, ut Transilvania iis omnino sit includenda :* Pazzinacarum, *inquit fol.* 116, natio Scythica est :.. incolunt autem loca ultra Istrum, a Boristhene fluvio ad Pannoniam pertinentes campos. *Consonat Cedrenus his verbis pag.* 775 : Incolunt *(Patzinacitæ)* trans Istum planities a Borysthene fluvio ad Pannoniam usque porrectas. *Sudas ad vocem* Daci, *ait Dacos suo tempore* Patzinacitas *vocatos fuisse, nimirum quia Daciam antiquam fere totam possidebant. Ex hisce patet, quam inania jactet Schwartzius, qui Gylam Hungarum in Transilvania quærit, eumque Hungariæ apostolum comminiscitur cum Sarolta filia atque episcopo Hierotheo, de quorum pro fide laboribus nulla uspiam apud Hungaros fuit mentio.*

62 *Quam id improbabile sit, docet Gyula istius Gylæ filius, qui bellum movit S. Stephano, quod religionem Christianam in regno suo propagaret. Bellum illud Transilvanos inter et Hungaros certum est, victoque principe Transilvano, fides Christiana suscepta est in Transilvania,* F *ut suo loco videbimus. Itaque religio Christiana ex Transilvania non penetravit in Hungariam, sed Stephanus eam Transilvaniæ primus intulit. Audiamus de hisce Schwartzium ipsum, qui num.* 34 *sic scribit :* Duo his, quæ hactenus dicta sunt, opponi possunt. Primum, quod Gyula, Saroltæ frater, paganis erroribus, addictissimus, S. Stephano, cum universam gentem cognitione Christi imbuere conaretur, in primis adversatus sit, usque adeo ut sanctus Rex in avunculum, qui classicum prior cecinerat, exercitum ducere cogeretur. Sed, adspirante meliori causæ Deo, Gyula victus, provincia exutus, inque Hungariam cum tota familia abductus est; ex quo tempore Transilvania regno Hungariæ accessit. Ita Turoczius, Bonfinius, Ranzanus; *uti et alii antiquiores. Respondet quidem Schwartzius, Gyulam filium a paterna pietate descivisse; sed id dicitur prorsus improbabiliter, cum nullum pietatis patris Gyulæ adducat testem, nullum apostasiæ filii indicium, nullum fidei Christianæ in Transilvania eo tempore vestigium. Quomodo etiam cum opinione sua conciliabit hæc sua verba :* Ex quo tempore Transilvania

se unde quia Transilvania deinde im... per S. Stephanum.

AUCTORE J. S.

Transilvania regno Hungariæ accessit? *Vera hæc quidem; at pugnantia cum dictis Schwartzii. Si enim Transilvania non erat Hungarorum, Hungarus princeps non erat, qui eam obtinebat; Gylas igitur Hungarus princeps, qui Constantinopoli baptizatus dicitur, non erat princeps Transilvaniæ, adeoque tota Schwartzii machina, hoc fundamento nixa, labatur necesse est.*

Deinde conversio illa Hungarorum solo nititur testimonio trium Græcorum,

63 *Verum, inquiet aliquis, saltem Gylas Hungarus conversus est Constantinopoli, et secum duxit Hierotheum episcopum, per quem multi alii sunt conversi. Asserunt id quidem Zonaras, Curopalates et Cedrenus, pro quorum auctoritate ambitiose pugnat Schwartzius, quia non ignorabat illam Hungarorum conversionem, ipsumque Hierotheum episcopum, Hungaris scriptoribus, aliisque Latinis omnibus, prorsus esse incognitum, faleturque num. 41 rem totam niti Græcorum tantum testimonio, trium videlicet jam dictorum, quibus non modo non suffragantur Latini, sed plane etiam repugnant, dum conversionem Hungarorum et serius collocant, et aliis attribuunt. Audiamus, quid pro* indubitata *illorum* fide, *ut eam vocat num.* 35, *afferat num.* 41, *ubi de iis agit miro verborum* B *ambitu:* Testes quidem ita comparatos, *inquit*, primo omnium evincendum, ut eorum fides jure sollicitari nequeat. Ac rei gestæ tametsi non interfuerunt, justo tamen longius non distabant, clari circa finem seculi XI, initiumque seculi XII. *Accipe, lector, quam omnem in partem versatile sit hujus scriptoris ingenium. Ex proprio ipsius calculo hi Græci a facto, quod narrant, aberant annis præterpropter centum et quinquaginta, nec tamen distabant justo longius. At num. 3 Sigebertus, qui eodem cum prædictis vixit tempore, quique ibidem citatur de facto quinquaginta, ut minimum, annis posteriore, inter* sequiores *numeratur scriptores. Nolim hic defendere rejectam ibi Sigeberti sententiam. Verum id lubet inquirere, cur Sigebertus, quinquaginta annis propinquior, nimium distet a re gesta, si Græci tanto tempore remotiores non distabant justo longius? Unica, opinor, ratio est, quia narratio Sigeberti displicuit Schwartzio, placuit vero relatio Græcorum. At nulli viro cordato placebit, quod Schwartzius non hic modo, sed* C *ubique in Opusculo suo, scriptores sibi faventes supra meritum attollat, adversantes vero infra meritum deprimat.*

quorum auctoritatem ambitiose prædicat Schwartzius

64 *Pergit ille hoc modo:* Deinde, quod scriptores istos inter se conferentibus continuo patebit, unum omnes monumentum vetus, rebusque descriptis æquale, in Annales suos transtulere; iisdem namque sententiis, imo iisdem fere verbis, utuntur. Et mihi quidem Zonaras auctorem primum simpliciter secutus, Cedrenus et Curopalates nomen Francorum, vel potius Germaniæ regis, sub quo Bulchu dux supplicium subiit, ex sua quisque opinione supplevisse videntur. Quo factum est, ut Cedrenus, privatus et monachus, veterum codicum lectioni ita unice affixus, ut in recentiorum temporum gestis hospes esset, suavem illum erraret errorem, JOANNEM dicens, quem OTTONEM vocare debuisset. At Scylitzes in luce hominum agens, curopalatis honore in aula imperatoria defunctus, unde et appellatio ei adhæsit, non æque ignorare poterat, quæ vel suo, vel non multo ante decurso tempore acta fuerant. Hujusce monumenti auctorem, quem tres illos trivisse affirmavimus, circa Constantini tempora vixisse, dubitare nos non sinunt, tam ducum in urbe D Constantini baptizatorum, quam adducti ad Hungaros Hierothei episcopi nomina; quæ certe sine litterarum præsidio seculi, et quod excurrit, ætatem non tulissent. Si vero tulerunt, rem divulgatam inque publicum omnibus notam, quæ nec seculi spatio in animis hominum obliterari potuit, fuisse necesse est. *Si hæc justa est apologia, qua Græcorum illorum fides in tuto collocatur; facile narratiunculæ quælibet fidem obtinebunt, modo illarum scriptores nomina personarum expresserint: nam iisdem rationibus contendi poterit, relationem ex antiquis monumentis haustam esse.*

tres illi invicem verisimiliter descripserunt,

65 *Annotationem adjunxit Schwartzius, hisce verbis conceptam:* Existimant multi Cedrenum, Scylitzem et Zonaram alterum dicta alterius bona fide descripsisse. *Id sane multo verisimilius est, quam omnes ex eodem hausisse monumento. Attamen non placet critico nostro hæc conjectura:* Verum, *inquit*, an ejusdem homines ætatis, sine turpissima plagii nota, uno eodemque in loco ac pæne tempore, id facere potuerint, aut famæ suæ prorsus securi id facere sustinuerint, non facile mihi persuaserim. Quid enim E obstat, quo minus omnes ex unis sua hauserint fontibus. Unde illa in narrando similitudo, aliqua tamen etiam, inque plurimis exstantior, dissimilitudo. *Hæc quidem ille. At dubium non est, quin Cedrenus sua descripserit ex Scylitze, quem fere verbotenus imitatus est ab imperio Michaëlis Curopalatæ usque ad Isaacium Comnenum, teste Oudino de scriptoribus tom.* II *col.* 1130, *qui varios citat scriptores, inter quos Leo Allatius de Georgiis et eorum scriptis pag.* 334 *de Cedreno sic loquitur:* Opus e variis historiis, non sententiis solum, sed verbotenus consarcinatum absolvit: quæ si ab auctoribus repeterentur, nudus ipse æque ac cornicula illa remaneret. Nescio qua fronte, quæ exscripsit, pro suis divendidit, adeo ut vix unam alteramve periodum in tam vasto volumine Cedreni propriam ac legitimam reperias. *Zonaram quoque ex Scylitze factum istud mutuatum esse admodum est verisimile, licet Zonaras verba illius minus sit mutuatus. Itaque nullo modo verisimile est, antiquum aliquod monumentum tribus istis scriptoribus præluxisse. Sola dissimilitudo in* F *nominibus occurrit, eaque imputanda est eorum in describendo negligentiæ.*

nec ipsis fides in omnibus habenda.

66 *Verum etsi Curopalates, qui primus videtur hanc scripsisse historiam, scripturam aliquam habuisset antiquiorem, idque nobis constaret, an idcirco verbis ejus continuo fides adhibenda, silentibus scriptoribus omnibus antiquioribus, Græcis æque ac Latinis? An statim verum est censendum, quod in schedula qualibet scriptum reperitur? Potuit sane Curopalates schedulam aliquam invenire, in qua descriptus erat baptismus ducum Hungarorum, uti et missio Hierothei in Hungariam, indeque etiam vel aliunde discere apostasiam Bolosudis, et infelicem ipsius interitum. Supponamus ejusmodi schedulam ab ipso vel a Zonara repertam, an inde concludemus, omnia facta esse, prout illa tanto post tempore narravit Curopalates? Minime vero. Nam auctor ejusmodi scripturæ credere potuit, serio fieri, quæ fiebant scenice, primosque rumores de conversione quorumdam Hungarorum temere in chartam conjicere; atque eo modo in errorem pertrahere scriptores incautos, qui post centum et triginta annos inventuri erant schedulam*

A lam illam, temere exaratam, antequam rei veritas discussa erat ac satis innotuerat. Sive ergo ex antiquiori monumento scripserint prædicti auctores, sive ex sola fama populari, remotiores sunt, quam ut fides adhibenda sit eorum dictis in facto, quod aliunde falsitatis maxime est suspectum, quodque ipsi sic narrant, ut pateat non fuisse exacte instructos de rei veritate, cum varios admisceant errores, quos paucis exhibeo.

quia multos admiscuerunt errores,

67 Errant 1°, cum Bolesodem vocant ducem Hungarorum aut principem eo modo, acsi omnium Hungarorum princeps fuisset: nam Bultzus, quem cum Bolesode eumdem fatetur Schwartzius, tertius tantum erat in Hungarorum exercitu, nec erat ex posteris Arpadi, uti ostendi num. 56. Errant 2° Curopalates et Cedrenus, dum affirmant sæpe omnem exercitum a Bolesode ductum contra Græcos, et quidem post baptismum: nam neque ipsi memorant illas Hungarorum irruptiones, neque illæ referuntur ab aliis, neque verisimiles sunt, cum circa medium sæculi x Hungari occupatiores fuerint in Italia, Gallia et Germania, quam ut totum exercitum B contra Græcos ducere potuerint. Hinc colligas, quanta negligentia in scribendo usi sint Græci illi, qui sæpe iteratas irruptiones Bolesodis somniant, et nullam Hungarorum cum Græcis velitationem attingunt, ac ne Bolesodem quidem alibi uspiam nominant. Zonaras paulo modestius dixit, Arma Romanis intulit, suspicatus forsan, id fieri potuisse a Bolesode, etiamsi id ipse ignoraret. Errant 3°, cum alterum Hungarorum ducem vocant Gylam, acsi nomen esset proprium, cum dignitatis sit, teste Constantino Porphyrogenito de Administrando imperio cap. XL. Errat 4° Cedrenus, cum regem Germaniæ vocat Joannem.

multaque alia non verisimilia,

68 Erroribus claris admiscent alia, quæ verisimilia non sunt. Verisimile non est, multos per Hierotheum in Hungaria conversos, cum illius Hierothei gestorumque ejus nulla uspiam sit memoria, multaque persuadeant, Hungaros diu post in infidelitate permansisse. Nihilo verisimilius est, Gylam perstitisse in fide ob easdem rationes. At hæc illi facile potuerunt scribere ea solum ratione, quod non invenirent contrarium, scirentque Hungaros ad fidem conversos, dum C scribebant. Scribunt Hierotheum Turciæ, id est, Hungariæ episcopum ordinatum a Theophylacto patriarcha; et ne quidem exprimunt, ubi sedem fixerit episcopalem; neque explicant, an aliquot sibi adjunctos habuerit presbyteros, aliosque ministros sacros. Quod manifestum est indicium, eos scripsisse de re, quam non satis noverant. Zonaras certe, dum et nomen Hierothei et Theophylacti et Ottonis caute prætermittit, insinuat suspectam sibi fuisse historiam. Cedrenus vero, qui anilium fabularum scriptor et veri incuriosus merito vocatur a Lipsio apud Oudinum citatum, quique Curopalatam descripsit, nomina liberius expressit quam verius. Curopalates autem ipse quantæ auctoritatis esse possit, si Cedrenus anilium fabularum sit scriptor, collige ex utriusque consonantia, quæ maxima est in gestis temporum, de quibus agimus. Tandem Græcos illos tres fidem non mereri de re tamdiu præterita, tamque inconcinne enarrata, evincent argumenta, quæ subjungo.

Quia alii Græci antiquiores de re tota silent.

69 Primum argumentum desumo ex silentio omnium Græcorum, qui scripserunt post medium sæculi x usque ad finem fere sæculi XI, quo Curopalates scripsit. Intra illud tempus non pauci fuerunt Historici Græci, qui non poterant ignorare conversionem Hungarorum, quique non videntur eam omissuri fuisse, si inchoata fuisset Constantinopoli, et promota per Hierotheum. Descripserunt imperium Constantini Porphyrogeniti varii scriptores, qui Theophanem continuarunt, editique sunt a Combefisio; at nullus illorum memoravit hanc Hungarorum conversionem, etiamsi eodem sæculo videantur scripsisse. Constantinus ipse imperator scripsit de Administrando imperio ad Romanum filium, atque eo quidem tempore, quo res tota paulo ante peragi debuerat, si facta esset. Verumtamen Constantinus non modo conversionem illam silet, sed etiam expressis verbis testatur, Hungaros necdum eo tempore fuisse conversos. Audi verba ejus cap. XL: Inde magna Moravia, id est, Hungaria, baptismo carens. Ex hisce verbis necessario consequitur, fabulosa esse, quæ de Hungarorum conversione habet Curopalates cum sequacibus suis, modo ostendi possit, Constantinum scripsisse post tempus ab iis designatum.

AUCTORE J. S.

70 Edidit illum librum Constantinus circa annum 950, ut facile ostendi potest: nam scripsit ad Romanum filium jam coronatum, ut eumdem ad imperium recte administrandum erudiret, et post mortem Romani Lacapeni, de quo, ut defuncto, loquitur cap. XIV. Obiit autem Romanus Lacapenus olim imperator Indictionis sextæ mense Julio, id est, anno 948, quemadmodum ibidem habet Pagius num. 3. Romanus vero junior sequenti anno 949 ad imperii societatem assumptus est a Constantino patre. Audiamus de hisce Cedrenum tom. II pag. 635: Mense Julio sextæ Indictionis Romanus... debitum naturæ persolvit... Proinde Constantinus Porphyrogenitus, omnibus, quæ suspecta erant, submotis, et solus jam imperans, festo Paschatis die, Romano filio sua diadema imponit. Coronatus ergo est Romanus anno 949, postquam Lacapenus obierat mense Julio anni 948. Non igitur scripsit Constantinus id Opus ante annum 949; sed vel eodem anno, vel sequente: nam cap. XXVI de Lothario Italiæ rege, qui obiit anno 950, mense Novembri, uti recte probat Pagius ad dictum annum num. 1, ait, Qui nunc Italiæ rex est. Rursum cap. XXVII dicit fuisse Indictionem septimam, dum scribebat. Cum autem Indictio septima fuerit anno 949, illo anno Opus suum componere cœperat, eodemque vel sequenti 950 absolvit.

inter hos Constantinus, qui scripsit anno 949,

E F

71 Nunc videamus, an relatio Græcorum consistere possit cum dictis Constantini, qui circa annum 950 asserit, Hungariam baptismo carere. Otto Germaniæ rex ac postea imperator anno 955, die x Augusti, insignem retulit victoriam de Hungaris, quorum tres duces fuere capti ac laqueo extincti. Victoriam hanc multi narrarunt scriptores, atque ex iis Pagius ad annum 955. Turoczius eamdem Hungarorum cladem videtur describere cap. XXV, licet multum aberret in chronotaxi, cum rem gestam referat ad imperium Conradi I imperatoris. Ab hoc scriptore inter captivos et occisos nominantur Leel et Bulchu illustres capitanei, atque hic Bulchu a variis idem esse creditur cum Bolesode, quem baptizatum Constantinopoli dixerunt laudati scriptores Græci. Inter hanc cladem et baptismum Hungarorum tam multa Græci nostri interponunt, ut ex dictis eorum baptismus iste collocandus videatur ante annum 950. Agnoscere id debet Schwartzius, qui num. 39 de tempore istius

cum cujus dictis conciliari nequit prædictorum Græcorum relatio,

AUCTORE J. S.

istius baptismi sic ratiocinatur: Denique negligendum non est, quod Zonaras tradit, post susceptum a ducibus baptismum, Hungaros ad tempus conquievisse, ac rursus Bulosudem, rupto fœdere, impressionem in Romanos fecisse. Secundum Cedrenum (*et Curopalatam*) sæpius cum universa gente Romanos adgressus est. Hæc Hungarorum quies et repetitæ Bulosudis ductu incursiones, donec tandem res male ipsis, ac duci comprimis, verteret, quatuor certe aut quinque annos, si non plures a fatali Bultzkonis anno, qui fuit CMLV, retrogradiendo abstulerint. . . Ponamus igitur annum CML. *Sic ille interposita baptismo et morti Bulosudis recte exponit; at illa plures absumere debuissent annos, si facta essent. Sane quies, post ducum baptismum secuta, duorum saltem aut trium annorum fuit, aut quies non fuit: secutæ totius gentis irruptiones sæpius repetitæ, etiamsi annuæ fuissent, tres, ut minimum, annos tenere debuerant. Itaque ducem Hungarorum baptismus figendus esset ante annum* 950, *præsertim cum Hungari anno* 954 *Græcos non invaserint,*
B *sed Germaniam, Galliam et Italiam, uti videre est apud Pagium ad dictum annum.*

Iœ et aliquid veri continere potuit.

72 *Quapropter ille baptismus contingere debuerat, antequam scribebat Constantinus, nec ille dixisset Hungariam baptismo carere, si vera narrasset Curopalates cum suis. Si horum relatio aliquid saltem veri continet, et duces Hungari ficto animo baptismum susceperint (quod omittere potuit Constantinus, ne proderet posteris se adeo delusum fuisse) id verisimiliter contigit circa annum* 943, *quo Hungari Græcos invaserunt, initiaque pace reversi sunt. Theophanis Continuator in Romano Lacapeno rem narrat hoc modo:* Indictione prima, mense Aprili, rursus Turci (*id est, Hungari*) cum ingentibus copiis Romanæ ditionis fines invaserunt. Egressus vero Theophanes patricius accubitor, pacis cum eis fœdus percussit, acceptis obsidibus ex illustrioribus. Hincque adeo contigit, in annos quinque pacem induciasque servari. *Inter dictos obsides forsan fuerint Bulosudes et Gylas, qui se Christianos, suscepto baptismo, fingere potuerunt, ut Græcis facilius imponerent, ac remitterentur in Hungariam. Si vero inter obsides*
C *non fuerunt, sed sponte venerunt, uti volunt Græci, id agere potuerunt, ut obsides suos melius reciperent. Quidquid sit, nulli tempori aptius adligari potest, Hungarorum baptismus, cum pax ad quinque saltem annos duraverit, et rupta fuerit, imperante Constantino: nam laudatus Theophanis Continuator in Constantino num. 47 ait, Turcos seu Hungaros excurrisse ad urbem usque Constantinopolitanam, sed repulsos esse per duces Constantini, domumque reversos, nulla initæ pacis facta mentione. Ex dictis hæc conjectura mihi apparet verisimilis. Pacem inierunt Hungari cum Græcis anno* 943, *imperante adhuc Romano Lacapeno; anno autem* 944, *ubi solus Constantinus imperare cœperat, duces Hungari baptismum susceperunt, sed ficte; simulationem vero illam protraxerunt, donec anno* 948 *vel* 949 *rursum cœperunt in ditiones Græcorum irrumpere, ita ut potuerit scire Constantinus, dum Opusculum suum scribebat, eorum conversionem non fuisse sinceram. Hæc dicta sunt in hypothesi, quod baptismum susceperint Bulosudes et Gylas: nam ne id quidem satis certum puto.*

73 *Conversioni Hungarorum, quæ cœpta esset*
D *ante medium sæculi* X, *non minus contrarii sunt scriptores Latini. Floruit post medium dicti sæculi Luitprandus diaconus et postea episcopus Ticinensis, qui res maxime sui temporis Hungaricas frequenter descripsit. Non multis post annis scripsit Witikindus monachus et historiographus. Eodem sæculo ad finem decurrente videtur scripsisse Continuator Rheginonis, multique alii eodem sæculo historice scripserunt, et de Hungaris meminerunt: at nullus de hac eorum meminit conversione. Sæculo* XI *et* XII *plurima conscripta sunt Chronica universalia, in quibus Hungarorum conversio narratur; at nullibi dicitur initium habuisse Constantinopoli, aut ante medium sæculi* X. *Sane, si vera esset hæc conversio, non poterat ignorari a tot scriptoribus coævis aut supparibus, nec taceri debebat, præsertim a Luitprando, qui toties in Hungaros invehitur, quique legatus Ottonis fuit Constantinopoli. Æque mirum esset Hungarorum omnium de hac conversione silentium, si conversio locum habuisset. Verum hæc argumenta a silentio omnium scriptorum, etiamsi vehementer urgeant, nequaquam sunt necessaria, cum non desint aperta pro* E *hac veritate testimonia.*

Conversio Hungarorum ante medium sæculi X obstat silentium omnium Latinorum,

74 S. Stephanus *in diplomate dato pro prima Hungariæ abbatia S. Martino sacra, quod totum recitabo num.* 149 *et sequentibus, sic loquitur:* Necdum enim (*alias* etiam) episcopatus et abbatiæ præter ipsum locum (*S. Martini abbatiam, a Geysa cœptam et perfectam a* Stephano) in regno Ungarico fuerant (*alias* sitæ erant.) *Si anno* 997, *de quo agit* Stephanus, *nullus episcopatus in regno Hungarorum fuerat, ubi esse potuit episcopatus Hierothei, ubi ipse Hierotheus episcopus sedem habuerat? Si autem nullibi sedem episcopalem in Hungaria fixerit Hierotheus, uti constat ex allegatis* S. Stephani *verbis, consequitur, aut omnino in Hungaria eumdem non fuisse, aut ibidem non diu mansisse, sive quod obierit, sive quod, re infecta ac desperata, redierit in patriam. Piligrinus Laureacensis episcopus circa annum* 974 *de initio conversionis Hungarorum scripsit ad summum Pontificem Benedictum, tamquam de re nuperrime cœpta. Rescripsit Benedictus ad archiepiscopos Germaniæ et Ottonem II imperatorem. Utramque epistolam edidit Lambecius in Com-* F *mentariis de bibliotheca cæsarea lib.* II *cap.* VIII *pag.* 641 *et sequentibus.*

diploma S. Stephani pro abbatia S. Martini,

75 *In epistola autem Benedicti dicitur:* Nunc autem, quam ob rem vocibus exultantibus in laudem omnipotentis Dei erumpimus, non modo sæpe dicta Laureacensis ecclesia (*quam dixerat desertam fuisse usque ad victoriam Ottonis anno* 955 *partam*) hostium cessante terrore, cum accolis suis pace et tranquillitate potitur, verum etiam ipsi dudum inimici illum, quem persecuti sunt more gentili, jamjam Christum baptizati profitentur, et sacerdotes modo habere desiderant, ac, prout scire rudes poterunt, venerantur, et ecclesias quasdam in sua terra, quas patres incendio delerunt, posteri restaurare videntur. *Hæc Pontificis verba, uti et verba Piligrini, postea suo loco uberius danda, aperte declarant, tunc novam fuisse Hungarorum conversionem, eamque cœptam non esse, nisi post pacem cum Ottone initam. Quo autem anno pax illa coaluerit, non omnino certum est; at constat, eam fuisse conclusam post Hungarorum stragem anno* 955 *factam. Plura Latinorum testimonia proferemus infra, ubi vera initia religionis*

et litteræ Piligrini ac Benedicti Papæ.

A *gionis Christianæ in Hungaria assignabimus. Tuto interim asserere liceat, religionem Christianam in Hungaria non esse cœptam a baptismo Bulosudis et Gylæ, seu quod ille baptismus prorsus sit fictitius, seu quod ficto animo sit susceptus, seu denique quod illi fidem constanter professi non sint.*

§ VII. Cœpta conversio Hungarorum, regnante Geysa patre S. Stephani, occasione pacis inter Ottonem et Geysam initæ : Piligrinus Laureacensis præsul facultatem petit erigendi episcopatus in Hungaria.

Occasio cœptæ Hungarorum conversionis sub Geysa patre S. Stephani.

B *Primus Hungarorum princeps, qui fidem Christianam amplexus est, fuit Geysa, pater* S. Stephani, *uti cum Carthuitio testantur scriptores varii. Hanc rem minime dubiam existimo, etiamsi aliqui laudem conversæ Hungariæ sic attribuerint* S. Stephano, *ut Geysam videantur excludere. At ideo sic illi videntur locuti, quia rudia et imperfecta fidei initia perfecit Sanctus. Prima occasio conversionis Hungarorum nata videtur ex memorata eorumdem clade anni* 955 : *nam, fracti viribus animisque immensa illa strage, ad pacem cum Germanis stabiliendam respicere cœperunt. Pax vero Christianis prædicatoribus occasionem dedit Hungaros adeundi, eorumque conversionem tentandi. Non obscure id colligitur ex laudata modo Benedicti Papæ epistola apud Lambecium pag.* 647, *ubi hæc leguntur de ecclesia Laureacensi, sub cujus provincia fuerat Pannonia, dum in ea erant Christiani:* Ex omnibus ecclesiarum diœcesibus Panoniæ, hæc *(Laureacensis)* antiquitate et archiepiscopii dignitate esse primitiva creditur; quæ jam multis retroactis temporibus ex vicinorum frequenti populatione barbarorum deserta et in
C solitudinem redacta, nullum Christianæ professionis habitatorem meminit, usque dum invictissimus augustus et pater patriæ *(Otto I)* genitor quippe pii imperatoris nostri (quem adhuc superesse et diu dominari mundus exoptat) bellico trophæo eorum vires retudit. Nunc autem *etc. Subdit verba data num.* 75, *nimirum Laureacensem ecclesiam* confinio Ungarorum *adjacentem, ut paulo ante dixerat,* cum accolis suis *(Hungaris)* pace et tranquillitate *potiri, ipsosque dudum inimicos Hungaros ad Christum converti. Itaque manifeste insinuat, ex victoria Ottonis pacem, ex pace vero conversionem Hungarorum esse enatam.*

Pax videtur ex pacta inter Ottonem imperatorem et ducem Hungarorum :

77 *Optime hæc congruunt cum iis, quæ Carthuitius in Vita num.* 2 *narrat hoc modo:* Ea siquidem tempestate, qua gens præfata *(Hungarorum)* Dei ecclesiam depopulabatur, erat in ea princeps quidam, .. nomine Geysa, *quem etiam tum paganum fuisse subdit.* Tamen, *inquit,* appropinquante spiritualis fulgore charismatis, cum omnibus circumquaque positarum provinciarum vicinis de pace cœpit attente tractare. *Non liquet, quo anno pax inter Ottonem et Hungaros coaluerit, neque de tempore, quo Geysa Hungarorum principatum adeptus est. Verum constat, legatum ab Ottone episcopum Brunonem ad Hungaros, atque hujus opera pacem compositam plane existimo ; nec modo pacem stabilitam, sed ostium etiam prædicatoribus Evangelii apertum. Digna sane hæc Ottone Magno legatio, dignaque res, quæ accuratius discutiatur, cum tenebris et erroribus lateat involuta. Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti sæculo* VI *part.* I *pag.* 81 *ex codice Tegernsensi edidit epistolam Ottonis imperatoris ad Piligrinum Pataviensem episcopum, quæ hisce concepta est verbis :* Otto Dei gratia imperator augustus Piligrino venerabili Pataviensis ecclesiæ episcopo salutem et gratiam. Brunonem episcopum vestræ mittimus et committimus dilectioni, ut quibuscumque apud vos indiguerit utensilibus, abundantissime adjuvetur ; et tam vestris hominibus, quam et caballis, aliisque in itinere rebus necessariis, quanto propius possit, Ungrorum confinio honorifice ac cautissime perducatur. Nobis enim illuc erit delegandus, quo rex eorumdem nostro quam propere arbitrio sit colligandus. Vobis ergo magnopere sit studium hanc citissime fieri legationem : nam si, ut apud nos sedet, prosperabitur, vobis in hoc vestrisque omnibus admodum consuletur. Valete. E

AUCTORE J. S.

Pax hæc conciliata non est per S. Brunonem martyrem, quem legaverit Otto III

78 *Cum tres fuerint Ottones consequenter imperatores, variique Brunones episcopi, inquirendum est, cujus Ottonis sit epistola, quis Bruno ille episcopus. Mabillonius Ottonem tertium explicuit, et S. Brunonem martyrio apud Russos coronatum. Verum utrumque recte refutavit Hansizius noster in Germania sacra tom.* I *pag.* 208, *ubi sic habet :* Imprimis auctor hujus epistolæ nequit esse Otto tertius, quod vel ipse titulus epistolæ manifestat vocat enim se imperatorem augustum, quod Otto tertius nondum fuit Piligrino vivente : obiit namque Piligrinus anno CMXCI. Otto tertius creatus est imperator anno CMXCVI. Bruno ille Russorum apostolus a nullo scriptorum, neque a Ditmaro, qui ejus Vitam conscripsit, eique familiaris, et, ut ipse ait, contemporalis et conscholasticus fuit, proditur uspiam ad Hungaros abiisse, aut, ut Mabilio colligit, operam in revocandis ad fidem Hungaris adhibuisse. Præterea Bruno iste non nisi post Ottonis tertii mortem, regnante F Henrico secundo imperatore, benedictionem episcopalem suscepit, eodem Ditmaro teste. Atqui Bruno, quem Otto ad Hungaros misit, quemque Piligrino commendat, appellatur Bruno episcopus. *Hæc argumenta manifeste probant Ottonem III intelligi non posse auctorem legationis prædictæ, nec legatum illum fuisse S. Brunonem Russorum apostolum, de quo actum apud nos ad diem* XIV *Februarii, et rursum tom.* VI *Junii pag.* 217, *ubi hic Bruno idem esse ostenditur cum S. Bonifacio martyre. Quæ objici possunt ex Ademaro, qui favere videtur Mabillonio, abunde refutavit Janningus noster ibidem pag.* 221, *ostendens totum Ademari locum fabulis et erroribus scatere, idemque egregie probat laudatus Hansizius.*

sed per Brunonem Verdensem episcopum ab Ottone I legatum ad Hungaros.

79 *Hic scriptor Brunonem alium, cui omnia congruunt, assignat his verbis :* Quin toto eo tempore, quo Piligrinus ecclesiæ Pataviensi præfuit, nullus omnino occurrit Bruno episcopus, præter unum Brunonem ex monacho Corbeiensi Verdensem episcopum, Hermanni Saxoniæ ducis consanguineum, quem Otto Magnus ob venerationem suam, ut scribit Ditmarus lib. 2,

Amalongo

AUCTORE J. S.

Amalongo successorem statuit episcopo. Sedere cœpit anno CMLXII, teste Annalista Saxonico. Decessit circa annum CMLXXVI, longe virtutibus quam genere clarior. *Recte hæc Hansizius. Mabillonius tom. IV Annalium Brunonem e monacho Corbeiensi antistitem Verdensem ad Pontificatum vult evectum sub nomine Gregorii V. At duos confundit Brunones; nec ostendit, aut ostendere recte potuit, episcopum illum Verdensem eumdem esse cum Gregorio V: nam Bruno Verdensis obiit, priusquam Gregorius V pontificatum adipisceretur. Fuisse Ottonem Magnum, qui Brunonem ad Hungaros legavit, mihi satis certum videtur; nam Hungarorum legatos vicissim ad Ottonem venisse, infra videbimus. Lubet hac de re rursus audire disserentem Hansizium, qui sic prosequitur:* Hunc igitur (*Brunonem Verdensem*) existimem ab Ottone Magno delectum, qui conciliata cum Hungarorum rege concordia viam sterneret religioni. Is erat Otto, in quo mirificum religionis propagandæ studium passim celebrant scriptores. Serenissimum divinæ religionis speculum appellat Saxo Chronographus, post quem nemo extiterit, cui B studium esset paganum convertere, nullus, qui ecclesiam intrare compellat paganum. Et Bohemorum, et Polonorum ad Christiana sacra traductio maximam partem debetur. Id ipsum igitur conatus in Hungaris, memorati Brunonis episcopi opera eos flexit ad consilia pacis, eoque adduxit, ut ipsi pariter legatos ad se mitterent.

qui suum vicissim ad Ottonem mittunt legatum: occasione pacis fides prædicata Hungaris.

80 *Legatio hæc facta videtur circa annum* 972, *certe non ante annum* 971, *quo Piligrinus factus est episcopus Pataviensis, neque post* 973, *quo defunctus est Otto Magnus. Effectum legatione fuit, ut Hungari legatos remitterent ad Ottonem anno* 973 *circa Pascha. Audiamus Lambertum Schafnaburgensem in Annalibus ad dictum annum:* Anno CMLXXIII Ottho imperator senior cum juniore venit Quidilinburg; ibique celebravit sanctum Pascha x Kal. Aprilis: illucque venerunt legati plurimarum gentium, videlicet Romanorum, Græcorum, Beneventanorum, Italorum, Ungarorum, Danorum, Sclavorum, Bulgarorum atque Russorum cum magnis muneribus. *Huc, inquit Hansizius,* C consentiunt chronographi omnes, quorum nullus est, qui non in ceteris legatos etiam censeat Ungarorum. *Itaque nullum est dubium, quin eo tempore pax esset inter Ottonem et Hungaros. Huic etiam legationi Ottonis attribuenda videntur edicta Geysæ Hungarorum ducis, de quibus Carthuitus num. 2 sic habet:* Statuit insuper præceptum (*Geysa*) cunctis Christianis, ducatum suum intrare volentibus, hospitalitatis et securitatis gratiam exhiberi. Clericis et monachis potestatem concessit suam præsentiam adeundi, quibus voluntarium libenter aditum præbens, orthodoxæ fidei semen, pectoris in horto satum, delectabatur germen emittere. *Hæc eadem legatio viam ad Hungaros aperuit Piligrino Pataviensi episcopo, quem ultro invitarunt Hungari, ut mox ex ipsius patebit epistola, in qua dicitur prædicatio inchoata* fœdere pacto sub occasione pacis.

Piligrinus Laureacensis episcopus conversionem Hungarorum inchoat;

81 *De Piligrino ex catalogo Ms. Archiepiscoporum Laureacensium et episcoporum Pataviensium seu Passaviensium hæc recitat Lambecius lib.* II *cap.* VIII *pag.* 641: Pilgrinus archiepiscopus Laureacensis sedit Pataviæ annis XXII, electus anno Domini CMLXXI. Iste fuit vir magnificus, et ecclesiam suam strenue tam in temporalibus D quam in spiritualibus gubernavit: ipsam quoque a Boiariis occupatam et destructam magno ingenio, et imperatoris auxilio renovavit in melius, et erexit ac liberavit. Huic Papa Benedictus VI pallium misit ad scripta sua, in quibus se a personali accessu ad sanctorum Petri et Pauli limina, prout desideraverat, excusat propter neophytam Ungarorum gentem et operam prædicationis ad eosdem, deinde autem infulam ac pallium more suorum prædecessorum sibi mitti postulat, simul et fidei suæ succinctam professionem offerens. *Hoc elogium a Schreitweino scriptum sæculo* XV, *seu imperante Frederico patre Maximiliani I, ut observat Lambecius pag.* 653, *non modo confirmat fidem epistolæ Piligrini, sed simul insinuat causam, cur latissimæ prædicationis initia prosequi apud Hungaros non potuerit, uti infra probabitur. Nunc ipsam Piligrini epistolam exhibeo ex Lambecio, resecta tamen fidei professione, quæ ad historiam non pertinet.*

ac in litteris ad Benedictum Papam exponit.

82 Ordinis ac nominis carismate prærogato sanctæ Romanæ Sedis universalis Pontifici Benedicto Piligrinus sanctæ Lauriacensis ecclesiæ E humilis servitor fidelitatem precum devotumque servitium. Notum fieri dignetur vobis, summe sacerdotum Præsul, quod supra omne animi mei desiderium nunc delectarer, et Apostolorum visitare limina, vestraque optabili perfrui præsentia, et ea facie ad faciem, quæ literis et internunciorum committo indiciis, sanctissimæ Paternitati vestræ coram ratiocinari, nisi quod a neophyta Ungrorum gente huc ire prohibeor, apud quam, fœdere pacto, sub occasione pacis fiduciam sumpsimus operam exercere prædicationis. Cujus enim terror gentis ex longo tempore etiam aliarum provinciarum prædicatoribus meæ diœcesis hactenus aditum clausit, ad quas nihilominus præsentis opportunitas temporis ire me vocavit. Quibus Deus Omnipotens, qui solita sua pietate semper dispersa congregat, aperire dignatus est januam cordis sui, diu clausam, ut discisso velamine duritiæ suæ, depositaque ferina crudelitate, leni jugo Domini colla submittant.

quantum jam per suos profecerit, quantaque spes affulgeat.

83 A qua ergo præfata Ungrorum gente multis precibus ipse invitabar venire, aut missos meos in opus Euangelii illuc dirigere. Ad hos dum transmitterem satis idoneos viros ex monachis canonicisque presbyteros, atque de singulis F ecclesiasticis gradibus clericos, et vita et omni conversatione illorum sic ordinata, quemadmodum in gestis Anglorum didici, tantum Divina gratia suis institutionibus fructum statim ministravit, ut ex eisdem nobilioribus Ungris utriusque sexus Catholica fide imbutos, atque sacro lavacro ablutos, circiter quinque millia lucrarentur. Christiani autem, quorum major pars populi est, qui ex omni parte mundi illuc tracti sunt captivi, quibus numquam soboles suas licuit nisi furtive Domino consecrare, modo certatim, nullo obstante timore, offerunt eas baptizare, et gratulantur omnes tamquam de peregrinatione sua in patriam reducti, quod Christiano more oratoria audent construere, et licentia percepta linguam ligatam in laudem Salvatoris præsumunt solvere. Ipsi enim barbari, mira Omnipotentis Dei operante clementia, quorum licet adhuc gentilitate sint quidam detenti, nullum tamen ex illorum subditis vetant baptizari, nec sacerdotibus invident, quocumque libet proficisci; sed ita concordes sunt pagani cum Christianis,

A stianis, tantumque ab invicem habent familiaritatem, ut illic Isaiæ videatur impleri prophetia : Lupus et agnus pascentur simul, leo et bos comedent paleas. Factum est ergo, ut pene cuncta Ungrorum natio sit prona ad percipiendum fidem sanctam. Sed et aliæ Sclavorum provinciæ ad credendum promptæ; et est ibi messis quidem multa, operarii autem pauci.

petens pallium, et simul ut sibi episcopatus in Hungaria liceat instituere :

84 Unde quoque visum est jam necessarium esse, quatenus Sanctitas vestra illic aliquos jubeat ordinari episcopos, quia et quondam Romanorum. Gepidarumque tempore proprios septem antistites eadem Orientalis Pannonia habuit et Mœsia, meæ sanctæ Lauriacensi, cui ego indignus ministro, ecclesiæ subjectos; quorum etiam quatuor, usque dum Ungri regnum Bawariorum invaserunt, sicut præsenti cognitum est ætati, in Moravia manserunt. Quod nimium grave ac valde onerosum est mihi, ut tot Pontificii parochias solus prædicando circumeam, quibus necessitate et adjutorii inopia cogor numquam meam subtrahere præsentiam. Ecce, dominorum Amantissime, hujusmodi ecclesiasticis B mancipatus officiis detineor, et, ni fecissem moram sæpedictæ gentis conversioni, ire et prosterni ad vestra Sanctissima vestigia non distulissem. Legatos tamen meos, præsentium scilicet portitores, ad vestram destinavi Serenitatem, quos audire dignetur, quæso clementia vestra, et eorum meisque mixtim precibus præbere assensum, quatenus pallium infulamque pontificalem, quod speciale munus honoris ex hac Sede tantum dirigitur metropolitanis; quod etiam mei prædecessores a gloriosis hujus principalis cathedræ Primatibus accipere soliti erant; mihi vero hoc ipsum benigno animo per illos dirigere dignetur, pariterque etiam privilegia Apostolicæ auctoritatis meæ ecclesiæ, per eosdem missos vestris præsentata sacris obtutibus, more prædecessorum vestrorum roborari supplico et confirmari, ut hac Apostolica sanctione et benedictione munitus, mihi commissam populi gubernationem canonice exequi valeam, et vestris rationibus in die judicii imputetur, quod in illis finibus ex paganis nova ecclesia Domino lucrata sit. *Post confessionem fidei, quam omitto, subjungit hæc verba :* Qualiter ergo ex prælibata C fide idiotas erudire debeam, et ipse in suscepta novitiorum ecclesia conversari, rescripto paternitatis vestræ cautius, flagito, ut merear edoceri.

epistola Benedicti caret,

85 ***Responsum Benedicti Papæ ad hasce litteras*** *nullum editum est, licet dubium non videatur quin Piligrino responderit. Exstat enim epistola ejus ad archiepiscopos varios Germaniæ ipsumque Ottonem imperatorem et Henricum Bavariæ ducem, occasione præcedentis data, ex qua intelligi potest, ipsum annuisse postulatis Piligrini. Eam igitur ex Lambecio totam subjicio.*

Dilectissimis nobis in Christo filiis, Hrodberto * S. Moguntinæ ecclesiæ, et Dioterico S. Trevirensis ecclesiæ, atque Adalberto S. Magdaburgensis ecclesiæ, parique modo Gereoni S. Coloniensis ecclesiæ, atque Friderico S. Juvavensis ecclesiæ, sed et Adaldago S. Bremensis ecclesiæ archiepiscopis, pariterque domino nostro Ottoni gloriosissimo imperatori augusto atque nepoti suo Henrico præcellentissimo duci Bawariorum, cæterisque omnibus episcopis et abbatibus, ducibus atque comitibus Galliæ atque Germaniæ, Benedictus Divina gratia præditus Apostolicæ Sedis Pontifex, servus autem servorum Dei, in Domino salutem. Oportet justis supplicantum petitionibus nos semper faciles et humiles exhibere, et præcipue cum fraternis religiosorum consacerdotum precibus sollicitamur; qui passim ab omni mundi termino tenorem et regulam, atque proprii officii vigorem ab hac universali S. Romana matre Ecclesia ejusque sortiuntur Ministro, vicario scilicet beati Principis apostolorum; cujus quamvis indigni, ejusdem tamen gratia et dono potestati nos successimus et ordini, cui voce Dominica dicitur : Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.

* Roberto

AUCTORE J. S.

qui pallium Piligrino concedit, et ecclesiæ ejus archiepiscopalem dignitatem restituit,

86 Quapropter dignum æstimavimus, assensum præbere congruis postulationibus reverendissimi archiepiscopi Piligrim, quas per probabiles personas nobis intimavit, responsalium suorum, duorum videlicet presbyterorum, quatenus sibi pallium et metropolitanum honorem cathedræ suæ sanctæ Lauriacensis ecclesiæ restitueremus, confinio Ungarorum adjacenti; quod omnino nos eidem ecclesiæ debere, testantur antiquissima secum adportata privilegiorum testimonia, in quibus continebatur, quod ætate pontificatus beati Symmachi, hujus almæ Sedis E apostolici Præsulis, præfata sancta Lauriacensis haberetur ecclesia metropolis : et in quantum tam exinde, quam etiam de passionibus beatorum martyrum, qui illic plures in tempore persecutionis pro fide Christi variis sunt tormentis mulctati, colligere possumus, ex omnibus ecclesiarum diœcesibus Pannoniæ, hæc antiquitate et archiepiscopii dignitate esse primitiva creditur; quæ jam multis retroactis temporibus ex vicinorum frequenti populatione barbarorum deserta et in solitudinem redacta, nullum Christianæ professionis habitatorem meminit, usque dum invictissimus augustus et pater patriæ, genitor quippe pii imperatoris nostri, (quem adhuc superesse et diu dominari mundus exoptat) bellico trophæo eorum vires retudit.

ac episcopatus in Hungaria instituendos

87 Nunc autem, quam ob rem vocibus exultantibus in laudem Omnipotentis Dei erumpimus, non solum sæpedicta sancta Lauriacensis ecclesia, hostium cessante terrore, cum accolis suis pace et tranquillitate potitur, verum etiam ipsi dudum inimici, illum, quem persecuti sunt more gentili, jamjam Christum baptizati profitentur, et sacerdotes modo habere desiderant, ac prout scire rudes poterunt, venerantur; F et ecclesias quasdam in sua terra, quas patres incendio deleverunt, posteri restaurare videntur. Hac ergo suadente ratione, quod prænominati sanctæ Lauriacensis ecclesiæ archiepiscopi postulatio antiqua Apostolica auctoritate commendatur, et præterea, quod, cum justum esset pariterque utile etiam visum est, ut ad fructificandas Deo gentes ex novitiis cultoribus fidei Ungrorum atque Maravorum, sive etiam aliis multis Sclavorum suæ parochiæ finitimis, illic ordinatis episcopis, secundum quod antiquitus dispositi erant, eis hunc constitueremus archiepiscopum.

inter Salisburgensem et Lauriacensem metropoles dividit,

88 Quoniam autem Saltzburgensis ecclesia metropolis abusa est subjectione sanctæ Lauriacensis ecclesiæ pontificum, obliterata et attenuata sua dignitate ex devastatione barbarorum, quam propterea perceptis Apostolicis privilegiis nequaquam patimur privari, cum et priora sint Saltzburgensibus, et ideo auctoritativa, quæ conditio testimonii etiam apud secularia judicia viget et prævalet; nos vero in hujusmodi constitutione omnem calumniam atque contentionis occasionem,

AUCTORE J. S.

sionem, Domino adjuvante, facile propulsamus, parochiis ab invicem certis limitibus sequestratis, et tamen Apostolicis sanctionibus ubique stabilitis, quas nostrum est semper defendere, et secundum Euangelicam sententiam nihil ex eis solvere, sed adimplere. Unde ergo autoritate et potestate beati Petri principis apostolorum atque exemplo Pontificum scilicet Prædecessorum nostrorum, eamdem sanctam Lauriacensem ecclesiam, ejusque rectores jam archiepiscopos a modo perpetim ab omni Saltzburgensis ecclesiæ, ejusque præsulum subjectione ac ditione absolvimus, et honore metropolitano sublimamus; et sicut modernis temporibus sanctæ memoriæ Agapitus Papa terminos earumdem parochiarum ab invicem distinxit, sic et ipsi diffinimus, ita quoque ut sancta Saltzburgensis ecclesia superioris Pannoniæ episcopos habeat suffraganeos, quibus usque huc sui Pontifices præesse videbantur cum tanta talique diœcesi, quali hactenus in inferiori usi sunt Pannonia: sancta autem Lauriacensis ecclesia in inferioris Pannoniæ atque Mœsiæ regiones, quarum Provinciæ sunt Avaria B atque Maravia, in quibus septem episcoporum parochiæ antiquis temporibus continebantur, suique antistites archiepiscopalem deinceps potestatem cum tanta talique diœcesi, quali hactenus in superiori usi sunt Pannonia.

utrique limitibus suis assignatis

89 Quibus utique in præceptis insuper injungimus, ut juxta beati Georgii Papæ decretum Anglorum archiepiscopis directum, alter illorum, qui prior sit in ordinatione, ipse etiam, quoad vivat, prioratum teneat et in ordine. Penitus enim determinatis utriusque ecclesiæ diœcesibus, omnique exclusa altercandi occasione, canonica sub districtione interdicimus, ut neuter earumdem ecclesiarum archiepiscopus invadere alterius parochiam præsumat, vel quibuscumque jurgiis aut disceptationibus super diffinitis a nobis modo rebus alter alterum sollicitare audeat. His igitur sedatis, venerabilem confratrem nostrum Piligrinum archiepiscopum, canonicis literis munitum, sedi sanctæ Lauriacensis ecclesiæ inthronizavimus, palliumque ei secundum antiquum ejusdem ecclesiæ suæ usum direximus, atque in provinciis Avariæ et Maraviæ regionumque inferioris Pannoniæ sive Mœsiæ, C et in contiguis sibi Sclavorum nationibus circumquaque manentium, nostram apostolicam autoritatem et vicem exercere committimus atque delegamus, quatenus illic more antecessorum suorum, sanctæ Lauriacensis ecclesiæ archiepiscoporum, habeat potestatem presbyteros atque episcopos ordinare atque constituere, et ex prædictis gentibus sua sancta prædicatione parare Domino plebem perfectam. *Hactenus Benedictus Papa.*

Dubitatur an sit Benedicti VI, an Benedicti VII epistola,

90 *Verum cum neutri epistolæ annus legatur adjectus, nonnulla hic mihi oritur dubitatio, utrum Pontifex ille fuerit Benedictus VI, an Benedictus VII: nam utrique convixit Piligrinus. Fateor eruditos passim in eam conspirasse sententiam, ut crediderint Benedictum esse septimum, cui inscripta est Piligrini epistola, quique ad eamdem rescripsit. Verum non video hanc opinionem esse certam: cum Piligrinus anno* 973 *scribere potuerit ad Benedictum VI, qui sedit usque ad mensem aliquem incertum anni* 974, *ab eoque rescribi potuerit sub finem ejusdem anni* 973, *vel initium sequentis. Obstare quidem videtur epistola ejusdem Benedicti VI* (*apud Labbeum tom.* IX *Conciliorum col.* 711) *qua Friderico Salisburgensi* in tota Norica provincia D et in tota Pannonia *vices suas sic concedit, ut excludat Laureacensem a dignitate archiepiscopali: at potuit idem Pontifex mutare sententiam, ubi edoctus erat privilegia ecclesiæ Laureacensis. Potuit Piligrinus ipse dictis Benedicti litteris, ubi eas communicaverat Salisburgensis, acrius excitari, ut exhibitione privilegiorum suorum apud Pontificem studeret amissam ecclesiæ suæ dignitatem recuperare. Non video igitur, cur pallium impetrare non potuerit a Benedicto VI, cum nulla alia obstet ratio, et in elogio recitato num.* 81 *pallium a Benedicto VI obtinuisse dicatur. Quin et tempus magis favet Benedicto VI, quam Benedicto VII: nam prædicatio cœpta videtur apud Hungaros anno* 971 *vel* 972, *et epistola Piligrini non nisi uno alterove anno post cœptam ibidem prædicationem videtur scripta. Demum epistola Benedicti Pontificis, quam mox recitavimus, vix differri potest usque ad Pontificatum Benedicti VII; contra vero nihil in ea legitur, quod non congruat Benedicto VI.*

et variæ rationes

91 *Rationes colligo ex laudato sæpius Hansizio nostro, qui pag.* 215 *probat evidenter, epi-* E *stolam Piligrini non potuisse scribi serius, quam sub finem anni* 974; *litteras vero Benedicti non post initium anni* 975. *Evincitur id ex personis, ad quas data est epistola Pontificia: nam inter has numerantur Robertus antistes Moguntinus, Gero vel Gereon Coloniensis, et Henricus Bavariæ dux cum Ottone II imperatore. At Robertus, seu Hrodbertus, Moguntinus mortuus est anno* 975, Uti certissimum est, *inquit Hansizius,* ex Ditmaro, Chronographo Saxone, Necrologio Fuldensi, Annalista Hildeshemensi. Dies obitus ponitur ad Idus Januarii, id est XIII Januarii, uti liquet ex Necrologio Moguntino, Hildesiensi et Fuldensi. *Idem annus et dies emortualis statuitur et probatur in Gallia Christiana recusa tom.* V *col.* 456. *Cum res certa appareat, subjungam solum verba Necrologii Fuldensis apud Schannat in codice probationum Historiæ Fuldensis pag.* 475, *ubi sic habetur:* Anno CMLXXV Id. Jan. Ruotbertus archiepis., *subduntur que octo alii defuncti eodem anno. Corrigenda igitur hic Pagii sententia, qui ad annum Christi* 979 *num.* 9 *mortem Roberti figit anno* 977, F *sola contentus auctoritate Trithemii, cujus sane auctoritas parvi momenti est in rebus chronologicis. De Gerone Coloniensi Mabillonius tom.* III *Annalium pag.* 630 *sic scribit:* Coloniæ Agrippinæ Gero archiepiscopus hoc anno (974) decessisse traditur III Kal. Julii. *Si verum id est, decessit medio circiter anno ante Robertum. Et revera Ditmarus lib.* III *obitum Geronis Coloniensis præmittit obitui Roberti Moguntini, eumque eodem die et anno, quo Mabillonius, mortuum refert. Dicit quidem Dionysius Sammarthanus tom.* III *Galliæ Christianæ col.* 649 *de Gerone:* Mortuus dicitur anno CMLXXVI, *sed auctorem non nominat; nec ullum adducit monumentum, quo probetur vixisse post dictam Mabillonii epocham. Incertum igitur est, an Gero superfuerit post mensem Junium anni* 974; *imo et parum verisimile est ob auctoritatem Ditmari.*

chronologicæ insinuant.

92 *Eodem anno* 974 *gravissimæ exarserunt turbæ inter Ottonem II imperatorem et Henricum Bavariæ ducem, qui quorumdam principum fœdere nixus, regnum Germaniæ sibi vindicare meditabatur, sed captus fuit ab Ottone, ac deinde ipsa exutus Bavaria. Bellum illud cœptam feliciter apud Hungaros prædicationem*

interrupit,

A *interrupit, ut videbimus. Initium ejus hic necessario investigandum, ut inchoatam disputationem confirmemus. Ottone Magno defuncto Nonis Maii anni 973, Otto II, jam ante coronatus, agnitus est imperator a plerisque imperii principibus :* Non perinde hoc tulit Henricus Bojus, qui . . . fœderum fiducia regnum arripuit, *uti hæc narrat Hansizius pag. 216, sic prosequens :* Ei favebat Henricus Carantaniæ dux : . . . præterea Henricus Augustensis episcopus is, qui Udalrico erat eodem anno suffectus : accesserant in fœdus vicini reges, Boleslaus Bohemiæ, Miseco, seu Miceslaus Poloniæ, denique Heraldus Danorum. De Hungaris quamquam nulla mentio, tamen ex dicendis patebit, arma ipsos quoque in Ostericham seu Austriam brevi intulisse contra marchionem et Piligrinum, qui constantes in fide Ottonis permanserant. Denique eo assurrexerat Bojorum dux, ut consiliis minime dissimulatis unctionem quoque regiam, administro Frisingensi, Ratisbonæ susciperet : quo vulgato, accelerandum Ottoni erat ad opprimendum in favilla incendium. Collecto principum omnium cœtu, visum est, evocandum B Henricum ; qui, ut ad arma nondum erat accinctus, sic obsequio festino præsens exitium redemturus, stitit sese, ea tum quidem animadversione punitus, ut captivi in modum attineretur. Ditmarus scribit anno CMLXXV medii *(id est, secundi)* Ottonis secundo, Henricum ab Ottone captum et ad Geilheim deductum. Sed Lambertus et Annalista Hildesiensis, et Saxo Chronographus id referunt factum anno priori, et pro GEILHEIM scribunt Engilenheim. Certum est ex diplomate infra * memorando, Henricum non esse captum ante menses anni CMLXXIV postremos. Nam diploma illud datum est XI die Septembris, in eoque Henricus vocatur dilectus nepos, ejusque precibus se illud dedisse fatetur Otto, quæ verba in rebellem non conveniunt. Itaque conciliari possunt scriptores dicendo Henricum circa finem anni CMLXXIV evocatum ab Ottone ad conventum, et initio anni sequentis in custodiam abductum. *Hæc adducere placuit, quia brevem et exactam rei gestæ relationem continent, et quia hinc colligi poterit, quid obstiterit cœptæ Hungarorum conversioni.*

* vide illud ibinem pag. 217

C *epistolam difficulter attribui posse Benedicto VII,*

93 *Nunc ex hisce examinemus, utrum laudata Benedicti Papæ epistola septimi sit, an sexti. Scribi ea non potuit, postquam Romæ innotuerat mors Roberti Moguntini antistitis, aut captivitas Henrici Bavariæ ducis, atque adeo data non est post mensem Januarium anni 975. Imo non potuit scribi epistola diu post medium anni 974, si vera sit sententia Ditmari et Mabillonii de morte Geronis Coloniensis,* III *Kalendas Julias ejusdem anni affixa. At hanc quidem sententiam non omnino, ut plane certam affirmo, quia dissentiunt alii. Verumtamen longe probabiliorem existimo, quam sit opposita. Præterea ex dictis necessario sequitur, Benedictum, cujus hæc est epistola, ante annum 975 fuisse Pontificem, uti etiam observavit Hansizius pag. 215: nam epistola Piligrini præcessit epistolam Pontificis, nec illam Piligrinus scribere potuit priusquam de pontificatu Benedicti esset edoctus. Itaque epistola est Benedicti VI, nisi Benedictus VII fuerit Pontifex aliquot mensibus ante annum 975. Hansizius revera credidit initium Pontificatus Benedicti VII collocandum esse circa menses posteriores anni 974, quia non dubitabat quin epistola esset Benedicti VI. Verum, etsi omnes neoterici passim Benedicto VII epistolam attribuant, hactenus e nemine probatum vidi, cur illi potius attribuenda sit, quam Benedicto VI : nam huc omnes convixerunt, qui in ea nominantur ; eique attributa fuit per scriptorem sæculi* XV, *laudatum num. 81. Demum multa suadent Benedictum VII non fuisse Pontificem ante annum 975 : omnes enim passim scriptores cum antiquis catalogis ipsius pontificatum eo anno inchoant : cumque obierit anno 984, die* X *mensis Julii, ut constat ex epitaphio apud Baronium ad annum eumdem num. 1, duratio pontificatus, quam novem annis et quinque aut sex mensibus catalogi antiqui fere circumscribunt, teste Pagio ad annum 984 num. 1, insinuat, Pontificatum ipsius inchoandum anno 975, mense Januario aut Februario ; certe ante diem* XXV *Martii, uti ostendit Pagius in Critica ad annum 975.*

AUCTORE J. S.

94 *Mabillonius tom.* III *Annalium pag. 627 ostendit, Benedictum VI adhuc sedisse mense Aprili anni 974, cum eo mense dederit privilegium Hildesindo abbati Rodensis monasterii. Videri illud potest apud Petrum de Marca in* E *Marca Hispanica col. 906, ubi scriptum legitur* mense Aprilio et Indictione secunda. *Verisimile igitur est, eumdem Benedictum VI accepisse litteras Piligrini, pro eoque rescripsisse eodem anno 974, cum omnes in vivis erant, ad quos datæ sunt Benedicti litteræ, cumque nota non erat Henrici Bavari ambitio. Sic recte dicitur Piligrinus pallium accepisse a Benedicto VI, nec opus est improprio sensu explicare elogium ejus num. 81 datum. Pagius ad annum 979 num. 9 litteras Benedicti male refert ad annum 977 uno solum argumento, quod sic exponit :* Imo eæ *(litteræ)* anno CMLXXVII scriptæ ; cum ibidem referat Lambecius epitomen diplomatis ab Ottone II emissi, quo is metropolitanam ecclesiæ Lauriacensis dignitatem confirmavit litteris, in quibus dicitur : « Datum III Nonas Octob., » anno Domini CMLXXVII, Indict. VI, anno » regni Dñ. Ottonis imperatoris augusti XVII. » Actum in civitate Ratisbona ». Quod effectus fuit commendationis Benedicti VII, cui detulit Otto II. *Verum hæc ratiocinatio efficere nequit, ut credamus Benedictum scripsisse ad defunctos dudum præsules, et ad Henricum tunc exsulem* F *Bavaria sua, atque hostem Ottonis. At verisimile est Fridericum Salisburgensem archiepiscopum, cujus provinciæ auferebatur, quidquid accedebat Laureacensi, pro viribus obstitisse, ne litteræ pontificiæ executioni mandarentur, ideoque, vel etiam ob alias rationes, potuit Otto II confirmationem metropolis Laureacensis tamdiu differre, eamque tandem dare post pacatam Bavariam, prout datam revera fuisse constat.*

at commode Benedicto VI, cum scripta videatur anno 974.

§ VIII.

§ VIII. Inter primos prædicatores in Hungariam missus S. Wolfgangus : cur hic revocatus sit, et Piligrinus cum suis cœpta abrumpere debuerit.

Inter primos Hungariæ prædicatores S. Wolfgangus,

Inter primos Hungariæ apostolos fuit S. Wolfgangus monachus in Suevia et presbyter, qui deinde creatus est Ratisbonensis episcopus. Testatur id scriptor coævus Vitæ ipsius apud Mabillonium sæculo V *Benedictino pag.* 817 *hisce verbis :* Reputans jugiter secum, qualiter in salutem aliorum sibi concessum duplicaret talentum ; hujus rei gratia abbatis sui licentia monasterium, et non monachum, deserens, per Alemanniam devenit exul in Noricum, ad cujus Orientalem plagam cum humili comitatu pergens, prædi- B candi gratia Pannoniæ petit confinia. Ubi cum veterum frutices errorum exstirparet, et steriles squallentium cordium agros euangelico ligone proscinderet, frugemque fidei inseminare frustra laboraret, a Piligrino Pataviense pontifice ab incepto revocatus est opere : dolebat enim idem pontifex tantum colonum in sulcis sterilibus expendere laborem. *Quod ait scriptor de sulcis sterilibus, cum epistola Piligrini non omnino congruit. At etiam non repugnat, quia uberior ille fructus oriri potuit post discessum Wolfgangi. Forsan mera ex conjectura dixit biographus, redusse Wolfgangum ob solam agri sterilitatem, ita ut malim suspicari, revocatum esse a Piligrino, ut coram virum perspiceret, atque ad episcopatum Ratisbonensem curaret promovendum : nam, ut mox subditur, revocatum omni humanitatis studio suscepit, aliquot diebus secum detinuit, virtuteque viri penitus perspecta, mox consilium inivit curandi, ut promoveretur ad cathedram Ratisbonensem. Quod etiam* C *feliciter perfec t.*

qui in Hungariam profectus est anno 972,

96 *Verum, quidquid sit de fructu prædicationis, magis ad propositum nostrum spectat tempus, quo fuit inchoata. Hansizius noster pag.* 204 *putat, Wolfgangum ad Hungaros profectum esse, priusquam Ottonis I legatione liber in Hungariam impetratus erat accessus, ideoque nullum fuisse prædicationis fructum. At mihi contrarium apparet probabilius. Edidit Mabillonius tom.* IV *Analectorum pag* 479, *et sæculo* V *Actorum pag.* 845 *breves Annales Einsidlenses, in quibus tempus exprimitur his verbis :* CMLXXII Wolfgangus monachus ad Hungaros missus est, qui secundo anno Radesponensis episcopus ordinatus est. *Adduxit hæc verba, quæ clara videntur pro anno* 972 *missioni affigendo, laudatus Hansizius ; at eadem sic exponit :* Ubi annus CMLXXII referendus est ad ordinationem in episcopum, non ad missionem Wolfgangi : nam certum est ex Hermanno Contracto Canisiano Wolfgangum anno CMLXXII creatum esse Ratisbonensem episcopum. *Pagius eamdem opinionem amplexus erat, eamdemque rationem allegavit ad annum* 972 *num.* 7, *non explicans tamen, sed erroris insimulans Annalistam Einsidlensem. At mihi Annalista hic præponderare videtur Hermanno Contracto, præsertim cum una tantum editio locum de episcopatu Wolfgangi habeat ; aliæ istis verbis careant. Porro Pagius* D *anno* 994, *quo defunctus est Wolfgangus, alteram addit rationem ex prædicatione eidem facta, quod episcopus fieret, et* expletis viginti duobus annis, *moreretur. Habetur illa prædictio in Vita Wolfgangi apud Mabillonium pag.* 817, *eaque ipsi obvenit ante peregrinationem ipsius, quæ æque ipsi prædicitur ac episcopatus. Incertum igitur est, an viginti duo anni inchoandi sint ab episcopatu, an a peregrinatione, ita ut illa prædictio nihil probet : nam in sententia mea, quam satis certam puto, vixit deinde Wolfgangus annos viginti duos.*

et consecratus episcopus Ratisbonensis anno 973 :

97 *Itaque consecratum esse Wolfgangum sub initium anni* 973, *ex eadem Vita evidenter probo. Pag.* 818 *hæc habentur :* Imperator Otto II . . . legatos celeriter misit, ut idem famulus Dei (*Wolfgangus*) in locum cathedræ episcopalis eligeretur ; deinde vellet, an nollet, ad Franconofurt, ubi imperator Natalem Domini celebraturus erat, deduceretur. *Hac accepta imperatoris legatione, profectus est Ratisbonam, ibique electus ; deinde Francofurtum venit circa* E *Natalem Domini, ubi commendatus ei est episcopatus. Demum reversus est Ratisbonam, ut possessionem caperet, atque ibidem* post aliquot dies *consecratus est a Friderico archiepiscopo Salisburgensi. Ex hisce, quæ fusius ibi narrantur, constat consecratum esse sub initium anni, dum imperator Natalem præcedentem celebraverat Francofurti. Atqui ex Annalista Saxonico, qui a celebratione Natalis orditur annos singulos, clarum est, Natalem illum esse anni* 972, *prout nos annum inchoamus, aut initium anni* 973, *prout ipse annum exorsus est. Nullum ergo apparet dubium, quin Wolfgangus electus sit sub finem anni* 972, *et consecratus sub initium anni* 973. *Hinc existimo eumdem venisse in Hungariam sub initium anni* 972, *ibique aliquot mensibus mansisse, sed non integro anno.*

cœpta prædicatio apud Hungaros anno 971 vel 972 ; ut et abrupta

98 *Hæc exactius examinanda duxi, ut ex iis initium prædicationis apud Hungaros affigatur anno* 971, *vel* 972. *At fructus uberior, de quo loquitur epistola Piligrini, collectus videtur anno* 973. *Ceterum missi a Piligrino in Hungariam monachi et clerici, interque eos Wolfgangus, eo tantum venisse videntur post legatio-* F *nem Ottonis, quæ verisimiliter annecti potest anno* 971 ; *at illorum nomina non innotuerunt, quia cito abrupta est eorumdem prædicatio. Etenim, uti prædicatio apud Hungaros inchoata est,* fœdere pacto, sub occasione pacis *inter Hungaros et Ottonem I, sic haud dubie abrupta est occasione belli, quod Henricus Bavarus cum fœderatis suis, inter quos erant Hungari, suscitavit contra Ottonem II, eique fideliter adhærentes, inter quos similiter erat Piligrinus Laureacensis præsul. Nam cum Hungari tuerentur partes Henrici, Piligrinus vero Ottonis ; quotquot missi erant a Piligrino in Hungariam, procul dubio solum vertere coacti sunt, quod pro hostibus haberentur ab Hungaris. Hi certe patrimonium ecclesiæ Laureacensis, seu Pataviensis, misere vastarunt Piligrini temporibus, ut constat ex litteris Ottonis III, quas recitat Hansizius pag.* 225.

ob bellum rursus excitatum

99 *Idem scriptor pag.* 224 *de irruptionibus Hungarorum hæc scribit :* Pacata demum Bavaria, tempus erat oblatum Piligrino repetendi messem in Hungaris euangelicam ; sed iidem haustæ nuper institutionis obliti ad ingenium redierant.

A dierant. Nam Geisa rege seu volente seu obniti non audente, fines Orientales invadunt, raptant, incendunt. Ultraque Erlaffam fluvium progressi, populares et colonos, quos Wolfgangus Ratisbonensis episcopus ad Pechlariam, et loca vicina ecclesiæ Ratisponensi vectigalia, nuper deduxerat, creberrimis populationibus infestant; fuitque ea causa Wolfgango, ut munimentum in loco Zwisila, quo major Erlaffa cum minori congreditur, exstrueret, ut tutiores ibi coloni ab infestatione Ungrorum manere possent, ut loquitur Otto in litteris, quibus eidem episcopo dat veniam castellum illud in loco dicto construendi. Datum anno CMLXXIX. Tenuisse tunc videtur Geisa loca Erlaffæ fluvio vicina, atque in his etiam Mellicum arcem in rupe ardua situm, vetus ejus regionis munimentum: secus enim quid ab Hungarorum infestatione erat colonis Wolfgangi metuendum? *Durarunt multis post hæc annis Hungarorum infestationes, ita ut Piligrino omnis facultas adeundi Hungaros adempta fuisse videatur. Plura de hisce videri possunt apud Hansizium: nam præcedentia sufficiunt, ut intelligamus, quid prædicationi apud* B *Hungaros obfuerit.*

§ IX. S. Adalbertus Hungarorum conversioni intentus: conversus et baptizatus Geysa, uti et S. Stephanus.

Prima Hungarorum conversio imperfecta, etiam post adventum S. Adalberti.

Etiamsi lætissima et uberrima messis Piligrino se statim obtulerit in Hungaria, non multis tamen salutem videtur attulisse ipsius conatus, nisi quatenus aliarum provinciarum prædicatores ejus exemplo excitati sunt ad fidem Hungariæ inferendam. Id certum est, primam illam multorum Hungarorum conversionem tam fuisse imperfectam, ut multis deinde annis non nisi umbra quædam religionis esset in Hungaria, licet alii prædicatores in locum primorum suc- C *cessissent. Habemus istud ex scriptoribus, de quorum fide dubitare non licet. Duplex apud nos tom.* III *Aprilis edita est Vita S. Adalberti Pragensis episcopi, qui post Piligrinum ad Hungarorum conversionem incubuit. Utraque habet auctorem coævum: at prima nihil habet de prædicatione sancti Adalberti apud Hungaros; secunda vero satis ostendit, eum non tantum ibi fecisse operæ pretium, quantum voluisset. Hæc enim pag.* 192 *dicti tomi, num.* 16 *sic habet:* Non tacendum, quod juxta positis Ungaris, nunc nuntios suos misit, nunc seipsum obtulit: quibus etiam ab errore suo parum mutatis umbram Christianitatis impressit. *Idem auctor num.* 22 *magis insinuat, quam imperfecta fuerit Hungarorum conversio usque ad obitum fere Geysæ, dum hæc memorat:* Miserat his diebus (*id est, dum in Polonia versabatur ante discessum in Prussiam, seu anno* 996) ad Ungarorum Seniorem * magnum, imo ad uxorem suam, quæ totum regnum viri manu tenuit, et quæ erant viri ipsa regebat, qua duce erat Christianitas cœpta, sed intermiscebatur cum paganismo polluta religio, et cœpit esse deterior barbarismo languidus ac tepidus Christianismus: ad quam

* *i.e. dominum*

AUCTORE J. S.

tunc per venientes illinc nuntios in hæc verba epistolam misit: Papatem meum, si necessitas et usus postulat, tene: si non, propter Deum ad me mitte eum. Ipsi vero clam chartam alia mente, alia sententia misit: Si potes, inquit, cum bona licentia, bene: si non, vel fuga fugiens tenta venire ad eum, qui te desiderio concupiscit, Adalbertum tuum.

Quod conversus cum uxore Geysa simul idola coleret,

101 *Hæc verba abunde docent, idem Adalberto evenisse apud Hungaros, quod evenit apud Bohemos, quos bis terræ reliquit, quod mores barbaros non satis corrigerent. Porro* Papas, *vel, ut inde in eadem Vita scribitur,* Pappas, *non est nomen proprium, sed alumnum vel discipulum significat. Radla erat istius discipuli nomen, ut ibidem legitur num.* 15, *mansitque ille in Hungaria, discedente Adalberto, qui anno* 997 *martyr in Prussia occubuit. Ditmarus sub initium libri* VIII *præcedentia confirmat. Verba do ex Ditmaro nostro Ms, cum in editis quædam sint mutata:* Hujus (regis Pannonici, *ut præmiserat,* Stephani *avunculi*) pater erat Dewix * nomine, homo crudelis, multos subito furore occidens. Qui cum Christianus efficeretur, in corroboratione fidei sevit; et antiquum scelus zelo Dei estuans abluit. Hic Deo vero variisque deorum vanitatibus inserviens, cum ab antiste suo (*Adalberto, opinor*) ob hoc argueretur, inquit: Divitie mihi habundant, et ad hæc agenda libera facultas, et ampla potestas est. Uxor vero ejus Belekneegena *, id est, pulcra domina, dicta, potibus immoderatis deserviebat, et in equo virili more sedebat: quemdam quoque virum iracundiæ furore gladio occidit. *Si verba Ditmari, quæ in editis eumdem habent sensum, conferamus cum allatis ex Vita S. Adalberti, necessario dicendum est, et Geysam et ejus conjugem baptizatos quidem fuisse, sed moribus fuisse parum Christianis, certe initio conversionis, licet vitam suam deinde magis corrigere potuerint, et felicem sortiri vitæ exitum. Carthuitius in Vita num.* 2 *et* 3, *baptizatum fuisse Geysam dicit; non tamen explicat, a quo baptismum acceperit.*

* *in editis Dejux*

* *ibid. Belekne-gini*

S. Adalbertus tamen ibidem ad ipsorum conversionem laboravit

102 *Joannes Dlugossus seu Longinus, scriptor Polonus sæculi* XV, *de gestis Adalberti in Hungaria lib.* II *col.* 116 *hæc memorat:* Cum Gaudentio cæterisque religiosis viris Hungariam ingressus, ad ducem Geisam pervenit, in fide F Catholica et cæremoniis ejus, quam ipse ante annos aliquot suscepisse eum audierat, suis monitis et prædicationibus instructurus. Cum autem duci Geisæ et consorti ejus Adleidæ adventus fuisset denunciatus, summa mox lætitia concepta, ad laudes divinas organa laxarunt: hunc enim virum ad se venisse, qui sibi in visione dudum fuerat præmonstratus, intelligebant. Cum magna itaque veneratione et devotione susceptus, filio ducis Geisæ Confirmationis characterem impendit, et verbum Dei Slavis et Hunnis tam per se quam fratres suos, per unum et amplius annum mellifluo sermone prædicavit, plurimosque Slavorum et Hunnorum, adhuc cultibus idolorum deditos convertens, omnem Hungarorum perambulavit regionem, eos quidem, qui crediderunt, erudiens, et paterna pietate confirmans, idololatras vero ab erroribus reducens et confirmans. Ad cujus etiam exhortationem dux Geisa cum filio suo Stephano, et consorte sua Adleida, plures ecclesias fundant, erigunt et instituunt; et episcopalia illis bona largiuntur. Sed et ibi quoque facta persecutione, ob manuum

 violentarum

AUCTORE J. S.

violentarum in personam suam invectionem *, non maledicens, nec repugnans, sed benedicens, Pannonia discessit. Geisa Pannoniorum dux post hæc infra dies paucos moritur, filium Stephanum relinquens successorem. *Nec Geysæ nec* Stephani *baptismum hic scriptor Adalberto attribuit; sed omnia Adalberti gesta apud Hungaros reducit ad finem fere vitæ Geysæ, cum tamen probabilius sit, Adalbertum variis vicibus in Hungaria fuisse; at numquam ad annum integrum ibidem substitisse.*

* *forte injectionem*

dicitur et S. Bruno Russorum apostolus in Hungaria prædicasse,

103 *Ademarus Chabannensis monachus apud Labbeum tom.* II *Bibliothecæ pag.* 168 *baptismum Geysæ attribuit S. Brunoni Russorum apostolo, quem vult in Hungariam venisse, imperante Ottone III. Fateor quidem hunc Scriptorem Geysæ supparem fuisse, et* S. Stephano *coævum; at tot errores immiscet iis, quæ ibidem retulit de S. Adalberto et Brunone, ut ei plenam fidem habere non ausim in illis etiam, de quibus non constat, an sint errori obnoxia. Accipe tamen asserta ejus de Brunonis gestis in Hungaria :* Quod exemplum ejus *(S. Adalberti in Poloniam abeuntis)* secutus Brunus

B

episcopus, petiit imperatorem, ut pro eo juberet consecrari in sede sua episcopum..... Quo facto, et ipse humiliter abiit in provinciam Ungriam... Sanctus autem Brunus convertit ad fidem Ungriam provinciam :... regem Ungriæ baptizavit, qui vocabatur Geitz, et mutato nomine in baptismo Stephanum vocavit, quem Oto imperator in natali protomartyris Stephani a baptismate excepit, et regnum ei liberrime habere permisit, dans ei licentiam ferre lanceam sanctam ubique, sicut ipsi imperatori mos est, et reliquias ex clavis Domini, et lancea S. Mauritii, ei concessit in propria lancea. Rex quoque supra dictus Filium suum baptizare jussit: sanctus Bruno imponens ei nomen, sicut sibi Stephanum. Postea vero ipsi filio ejus Stephano Oto imperator sororem Henrici postea imperatoris in conjugio dedit. *Resecui ab hac narratione errores apertos alibi refutatos. Hic autem refutabo, quæ dicuntur de baptismo Geysæ et* Stephani.

at id aliunde verisimile non est :

104 *Audi igitur Vitam Brunonis a Ditmaro, qui eum familiariter noverat, conscriptam; editamque apud nos tom.* II *Februarii pag.* 798 :

C

A tertio Ottone igitur desideratus suscipitur *(Bruno.)* Quem non longe post deserens, solitariam vitam quæsivit, et de opere manuum suarum vivebat. Regnante vero Dei gratia secundo Heinrico post mortem gloriosissimi imperatoris, Merseburg veniens *(Bruno)* benedictionem episcopalem cum licentia domini Papæ ab eo petiit, et ejus jussione ab archiepiscopo Thaginone consecrationem, et, quod ipse huc detulit, pallium ibidem suscepit. *Consecratus est Bruno, imperante Henrico, et defuncto Ottone III : non potuit igitur Geysam baptizare jam episcopus, cum Geysa ante Ottonem obierit; ac ne* Stephanum *quidem; nam et hunc baptizatum videbimus, vivente Ottone. Nec præstitit ea ante episcopatum Bruno, cum Vitam tunc egerit solitariam. Itaque miror Pagium, qui ad annum* 1008 *prædicta ex Ditmaro recte admittit, et tamen decem facile aut duodecim Ademari errores sic adducit, acsi totidem essent veritates. Suspicio esse posset, alium quemdam Brunonem prædicasse in Hungaria, indeque profectos Ademari errores, quod confuderit duos Brunones. Verum non invenio sufficiens fundamentum in historicis antiquis, ad substituendum Brunoni martyri synonymum alterum, nisi illum forsan, quem eo legatum diximus ab Ottone Magno; sed Geysa non tam cito baptizatus videtur. Hinc nulli certo attribui potest Geysæ baptismus.*

D

incertum est, a quo baptizatus sit Geysa

105 *Hansizius pag.* 227 *de eo sic ratiocinatur :* Quis ille fuerit, qui Geisæ principi baptismum impertiit; nemo satis detexit : Adalbertus enim Pragensis, Geisa jam baptizato, venit. Bruno ille episcopus Ottonis Magni legatus nuspiam a quoquam proditur baptismi illius auctor : ac certe Piligrinus in epistola ad Benedictum VII *(aut VI potius,)* cum de nobilioribus Hungaris ad millia quinque salutari lavacro ablutos glorietur, non erat certo silentio pressurus spolium omnium præstantissimum, baptismum regis. Manet igitur in obscuro, quisnam isthoc præstiterit, nisi quod suspicari liceat, id factum per aliquem Piligrini Pataviensis discipulum, serius tamen quam litteræ sint ad Benedictum scriptæ. *Verisimilis est hæc conjectura, tum quia Carthuitius baptismum Geysæ narrat ante adventum Adalberti in Hungariam, tum quia nullibi asserit Geysam ab Adalberto baptizatum, (licet Pagius ad annum* 997 *perperam affirmet Carthuitium id habere) ac demum quia scriptores Vitæ*

E

S. Adalberti, cui gloriam baptizati Geysæ non invidissent, de eo baptismo nihil memorarunt. Porro baptizatum esse Geysam diu ante mortem, sed non satis fuisse instructum, colligitur ex Ditmari et Vitæ Adalberti verbis, quibus dicitur idola simul coluisse cum vero Deo; et tamen acriter pro fidei corroboratione pugnasse. Primum contigisse suspicor, quod primi prædicatores, a quibus baptizari potuit circa annum 974 *aut* 975, *paulo post coacti fuerint Hungaria excedere, quodque Adalbertus cum suis hominem natura iracundum ab inveterata consuetudine tam cito avellere non potuerit quam voluisset. Credibile tamen est, sub finem vitæ resipuisse, et tunc demum sollicitum fuisse de idololatria destruenda : quod filius ejus* S. Stephanus *efficaciter perfecit.*

§ X. Utrum rejiciendæ sint visiones, quæ parentibus S. Stephani oblatæ dicuntur?

F

Visiones, quæ oblatæ dicuntur parentibus S. Stephani,

Si *vera sit visio, quam narrat Carthuitius num.* 3, *contigerit illa inter baptismum Geysæ et primum S. Adalberti ad ipsum adventum; quibus decennium facile intercurrere potuit: nam S. Adalbertus creatus est Pragensis episcopus anno* 983, *ita ut non videatur in Hungariam excurrisse ante annum* 984 *aut* 985. *Alterutro anno illuc venire potuit, antequam nasceretur* S. Stephanus, *de cujus anno natali non constat. Accipe visionem ipsam, ut exactius examinemus, an hæc tam sit absona, quam voluit nuperus scriptor heterodoxus :* Cumque nimium, *inquit*, esset sollicitus *(Geysa)* de rebellibus domandis, et ritibus sacrilegis destruendis, et episcopatibus secundum æstimationem suam ad profectum ecclesiæ sanctæ statuendis, mirabili visione nocte consolatus est eum Dominus. Fecit astare sibi juvenem delectabilem aspectu, qui dixit ei : Pax tibi Christi electe, jubeo te de sollicitudine

A sollicitudine tua fore securum. Non tibi concessum est, quod meditaris, quia manus pollutas humano sanguine gestas. De te Filius nasciturus egredietur, cui hæc omnia disponenda divinæ providentiæ consilio commendabit Dominus. Hic erit unus ex regibus electis a Domino, corona vitæ sæcularis commutaturus æternam. Verumtamen virum spirituali legatione tibi transmittendum honorificabiliter suscipito, susceptum venerabiliter habeto, exhortationibus ejus non fictum cordis fidelis assensum præbeto. *Alteram quoque visionem matri* S. Stephani *oblatam num. 4 exponit hisce verbis :* Uxorem ejus *(Geysæ)* jam appropinquantem partui, tali voluit visione divina gratia consolari. Apparuit namque illi beatus levita et protomartyr Stephanus, levitici habitus ornatus insignibus, qui eam alloqui taliter cœpit : Confide in Domino, mulier, et certa esto, quia Filium paries, cui primo in hac gente corona debetur et regnum, meumque nomen illi reponas. Cui cum admirans mulier responderet : Quis es, domine, vel quo nomine nuncuparis ? Ego sum, inquit, Stephanus protomartyr, qui primus pro Christi nomine martyrium B pertuli. Quo dicto, disparuit.

et quarum prima, non recte narrata a Bonfinio, exponitur,

107 *Hasce visiones ex Carthuitio passim narrarunt scriptores Catholici sine scrupulo. Bonfinius vero decade* II *lib.* I *priorem utcumque deformavit, dum eam sic narravit, acsi Geysæ prohibitum fuisset orthodoxæ fidei fundamenta jacere, et ecclesias construere ; namque id adeo ipsi non prohibetur, ut etiam jubeatur audire venturum Dei legatum, nimirum S. Adalbertum, ejusque jussis parere. At dubium non erat, quin S. Adalbertus hortaretur ad jacienda fidei fundamenta, ecclesiasque in regno construendas. Magis ergo jubebat Dei interpres illa facere, quam prohibebat ; sed simul prædicit perficienda esse per* S. Stephanum, *quæ inchoanda erant per Geysam. Sensus visionis hic est. Dum Geysa, considerabat ingentes difficultates, quas experiretur in domandis gentilibus, qui se fidei Christianæ opponerent ; atque in destruendis ritibus idololatricis, piisque stabiliendis, quod ecclesiarum et episcopatuum erectione fieri debebat ; dumque hac cura tam erat sollicitus, ut nimio difficultatum timore ad desperationem quamdam* C *potuisset deduci, atque a fide averti, misericordia divina nimiam illam formidinem depellere voluit, virumque trepidantem docere, non omittenda esse bene cœpta, etiamsi ea non statim possent ad perfectionem perduci. Hinc verba juvenis pulcherrimi, qui verisimiliter angelus erat, sic explicanda sunt. Pax tibi, nolo te nimium angi, quia vides omnia a te perfici non posse, quæ pro stabilienda fide Christiana sunt necessaria. Verum quidem est : non tantam tibi gratiam præstabit Dominus, quem sæpe injusta humani sanguinis effusione offendisti, ut omnia illa, quæ ad stabiliendam fidem necessaria credis, quæque perfecta velles, sed aggredi vix audes ; tu ipse perfecturus sis. Hanc gratiam Filio de te nascituro reservabit Deus. Verumtamen tu ea agere incipe, quæ tibi præcipiet Dei legatus, brevi venturus ; id unum interim a te requirit Dominus. Quid in visione sic exposita, prout naturaliter exponi debet, absoni sit aut absurdi, ego sane non video. Nihil etiam absoni habet sequens visio, quæ ne quidem ulla eget explicatione.*

108 *At sæpe jam memoratus Schwartzius pag.* 11 *et seqq. occasione harum visionum, quas fabulis annumerandas contendit, multos lacessit scriptores Catholicos, qui illas ex Carthuitio narrarant. Audiamus virum fabularum inimicum :* Illustriora, *inquit*, singula reddituri, fabulas protulerunt, pugnantibus et male inter se cohærentibus factis exornatas : quæ, cum ipsæ se refellant, suis eas seculis lubenter relinqueremus. Sed, cum magnos nostro etiam ævo patronos invenerint, eas pro instituti ratione expendemus. *Fatetur visiones istas hoc etiam sæculo critico a viris magnis defendi, et recte quidem : nam illi ipsi etiam, qui crisim justa severiorem non raro exercent, hasce visiones narrarunt sine ulla ambiguitate. Videri inter alios possunt Adrianus Baillet ad* II *Septembris in* S. Stephano, *et Claudius Fleury in Historia ecclesiastica lib.* LVIII *num.* 7. *Deinde Schwartzius adducit locum Bonfinii, a quo relationem Carthuitii corruptam jam dixi : atque ex loco Bonfinii, jam ante refutato per Samuelem Timon, Carthuitium, Baroniumque et Inchoferum, qui Carthuitii verba dederunt, irridet vir acutus : quin et Timonem carpit, quod non æque Inchoferum refutaverit, quam Bonfinium. Omnia hæc immerito, cum Baronius et Inchofer Carthuitium recte scribentem secuti* E *sint ; Bonfinius vero nimia libertate rei gestæ relationem corruperit, ideoque solus esset improbandus. Accipe, lector, verba hominis heterodoxi, ut discas quam ille petulanter insultet Catholicis, etiamsi nullum habeat fundamentum, nisi errore mixtum, ut mox videbimus.*

AUCTORE J. S. pro fabulis habentur a Schwartzio.

109 Quin imo, *inquit*, liceat hic nihil admirari quidquam, sed certo judicio statuere, hæc tam insulse commenta, quæ tam Bonfinius quam Inchofer, Baronius, aliique plures, ex Legenda S. Stephani deprompserunt, non cælestis alicujus oraculi descriptionem, quo anxius Geysæ animus revera erectus sit, sed futilis cujusdam fraterculi, in cellula sua superstitiose negotiosi, abortum esse. Quod enim divinarum litterarum exemplum imitari voluit, studia illud hominis, quod tam infelici minerva expressit, ingenii ejus ineptiam id abunde testatur. Quod visum, non a Bonfinio demum nove his verbis elucubratum, sed, ut diximus, ex Legenda S. Stephani esse desumtum, si perspicacissimi Timonis aciem non effugisset, non tam facile animum induxisset, opinor, ut Chartuitium, F Legendæ auctorem, HISTORICUM vocaret LUCULENTUM, dicendum verius LUTULENTUM. At at ! hauserat ex Chartuitii turbidis lacunis Cardinalis Cæsar Baronius in Annalium suorum voluminoso opere totam conversionis Hungarorum historiam, fabulis quoque, quas Timon ridicule atque impie fictas proscribit, ad verbum insertis, et tamquam pretiosis vulgi cultus tabulis in sanctuario Romano suspensis. Quid quod non minore auctorem legendarium elogio Baronius ornarit : « Aliunde, inquit, petamus, nempe » a Cartuitio episcopo ad Colomannum regem, » qui cunabula Hungaricæ ecclesiæ stylo » fidelissimo prosecutus » etc. Quare meliora videns ac probans, Timon dubia, quæ sensit, Bonfinio potius, cui Matthæus Raderus Societatis Jesu profani et pagani scriptoris notam pridem inussit, quam germanis fabularum institoribus opponere voluit.

qui prioris occasione scriptores Catholicos maledicti acriter carpit,

110 *Quam multa in hisce peccet maledicus scriptor, cujus vix ulla pagella erroribus aut ineptis ratiociniis caret, adverte, lector. Primo falso asserit eadem scribi hoc de re a Bonfinio, Carthuitio, Baronio et Inchoefro : Nam Bonfinius,*

et multa temere effutit, licet nullum habeat fundamentum,

AUCTORE J. S.

nius, nimia subinde libertate factorum circumstantias describens, hoc etiam factum ita suis verbis narravit multumque mutavit. Baronius vero et Inchoferus Carthuitii verba dederunt, sicut ea ediderat Surius. Hinc 2° male carpit Timonem, quod Bonfinium refutet, non Inchoferum aut Baronium 3° mala fide lectoribus suis imponit, dum sola dat verba Bonfinii, et quidem sic mutilata, ut pejora appareant, quam revera sint; ut alii eadem habere credantur. 4° dicacitatem scriptoris omnia verba indicant, atque acerbitatem contra Romana sacra et scriptores Catholicos. 5° demum nimiam sane confidentiam ostendit, dum certo judicio statuere *prætendit, hæc esse commentitia, etiamsi antea dixisset,* magnos nostro etiam ævo patronos *esse prædictæ visionis. Restat, ut videamus, qua ratione probet Schwartzius, visionem prædictam* futilis cujusdam fret ... abortum esse. *Attulerat verba Timonis, improbantis dicta Bonfinii, quæ Carthuitius non habet. Deinde eumdem scriptorem citat, qui negat Geysam, quem pacis studiosissimum fuisse affirmat,* patratorem cædium, et quacumque demum ratione sanguinarium fuisse. *Hoc autem argumentum sic prosequitur :* Præter illud autem, quod de Geysa, pacis et quietis studiosissimo, observavit, id amplius notamus, filium potius Stephanum, vel istis illis fictoribus non dissimulantibus, bellis gravibus per totam propemodum ætatem fuisse implicitum : quæ certe sine sanguinis humani effusione non gessit. *Habes hic, lector, præclarum istud viri humanissimi argumentum, quo Inchoferum, Baronium, et vel maxime* lutulentum Carthuitium fictoribus *annumerat. Excutiamus igitur fundamentum.*

B

cædes ... Geysæ ... narratum

111 *Bella gessit* S. Stephanus *æque ac pater ejus Geysa ; id enimvero non negamus. Bella illa non sunt gesta sine sanguinis effusione ; id etiam vere dicitur. Verum, quid inde concludit Schwartzius? Vel nihil concludere potuit, vel sic ratiocinari debuit :* Ergo vel Geysa non gestavit manus humano sanguine pollutas, vel etiam gestavit S. Stephanus. *Justa sane hæc esset deductio, si omnis effusio sanguinis manus æque pollueret, si nihil esset distinguendum inter justam et injustam sanguinis effusionem. Nihil hic Schwartzius videtur distinxisse. Attamen id maxime necessarium erat, ut recte ratiocinaretur. Nam* Stephanus *sanguinem humanum fudit, sicuti omnes principes etiam sanctissimi, dum justo bello se defendunt, aut sceleratos puniunt : at hac effusione sanguinis manus principum non polluuntur. Geysa vero injustis cædibus manus suas habuit pollutas, utique nullus recte negaverit, cum hujusce rei testem habeamus coævum, et omni exceptione majorem. Quid, obsecro, significant verba Ditmari num. 101 adducta?* Hujus *(Stephani)* pater erat, Dewix * nomine, homo crudelis, multos subito furore occidens. *Negabitne Schwartzius, hominem crudelem, qui multos occidebat subito furore, manus aliquando habuisse sanguine pollutas? Negabitne sanguinem injuste effusum fuisse ab eo, de quo mox subditur :* Qui cum Christianus efficeretur, ... antiquum scelus zelo Dei estuans abluit? *Si antiquum scelus abluit, scelus antea contraxerat injustis suorum cæde. Audiamus nunc etiam, quid de Stephani moribus permittat idem Ditmarus :* Numquam audivi quemquam victis tantum parcere, et ideo in civitate prædicta, sicut in multis sedulo, Deus ei concessit victoriam. *De facto, cujus occasione hæc dicuntur, cum obscurum sit et certo tempori nequeat alligari, breviter agemus in annotatis ad caput secundum Vitæ lit.* m. *Crudelitas Geysæ etiam agnoscitur a Carthuitio num. 2, cujus in scribendo fides ex ingenua illa agnitione ostenditur. Itaque nihil in Geysæ visione, prout relata est a Carthuitio, hactenus inventum est, quod censuram mereatur, aut fidem Carthuitii faciat suspectam ; dignusque est Schwartzius elogiis illis, quibus scriptores Catholicos petulanter impetit.*

C

• al. Deyux

D

112 *Secundam visionem idem scriptor nihilo rectius impugnat his verbis :* Ejusdem notæ est aliud portentum, dum Stephanus levita, et primus Jesu Christi Martyr, internuncii munere defunctus, habitu levitico Saroltæ, uxori Geysæ, in somniis oblatus dicitur, nativitatem filii Stephani annuntiaturus. Quis scriptor probus docuit protomartyrem Stephanum fuisse levitam? Demus autem legendarium nostrum munus, quod gessit, significare voluisse dumtaxat : habitu levitico cur illum apparuisse scribit, nisi quod in cucullo singulare quoddam sanctitatis decus inesse existimavit? Nam protomartyrem Stephanum, primosque Euangelii Christi præcones quoscumque certo vestimentorum genere a reliquo populo fuisse distinctos, non constat. *Ita ille. At vero diaconos vocari levitas multis sæculis ante S. Stephanum, nullus ignorat eruditus. Docuerunt igitur sacræ Litteræ S. Stephanum levitam fuisse eo sensu, quo levitam vocavit Carthuitius. Neque hic scripsit alia de causa, eum levitico seu diaconi habitu apparuisse, quam quod revera eum sic apparuisse crediderit : non enim credemus mentitum fuisse Carthuitium, quia Schwartzius de ipsius intentione perperam judicat. An vero primi præcones Evangelii ab aliis hominibus vestitu fuerint distincti, hic non inquiro, neque illud huc spectat : quippe non debuit S. Stephanus apparere eo habitu, quo indutus erat, dum vivebat in terris ; sed potuit se accommodare tempori, quo apparebat.*

deinde secundam visionem inepte ratiocinio impugnat :

E

113 *Utriusque visionis meminit Andreas Hungariæ rex in litteris suis ad Jacobum Cardinalem Prænestinum Apostolicæ Sedis Legatum, quas recitat Odoricus Raynaldus ad annum* 1233 *num.* 51 *his verbis :* Sed etiam parentibus ejus *(S. Stephani)* fuerat divinitus revelatum, quod ei in gente nostra corona debebatur et regnum. *Consentit Bonifacius VIII apud eumdem scriptorem ad annum* 1301 *num.* 8, *ubi sic habet :* Fuerat quidem divinitus revelatum, quod ei *(Stephano)* primum in gente Ungarica corona debebatur et regnum, sicut hæc plenius documenta, quæ servantur in archiviis memoratæ ecclesiæ Romanæ testantur, et ad ipsius archiepiscopi potuerunt notitiam pervenisse. *Utrumque hoc testimonium protulerat Timon, quem Schwartzius, ut sibi faventem, mire laudat, eo quod refutas et corruptam relationem Bonfinii. Audi nunc, lector, responsum hominis heterodoxi, et mirare impudentiam :* Mitto autem aliud regerere, *inquit,* quam quod et recentius testimonium illud sit *(Bonifacii VIII,)* et in causa propria editum, parum valiturum apud eos, qui errare non minus Pontificium, quam humanum esse, firmissime persuasum habent. Scrupulum et hoc mihi movet non levem, provocare Bonifacium ad documenta, quæ in archivis Ecclesiæ Romanæ conservantur. Nam licet aliud atque aliud ex Vaticano monumentum, ad jus, quod in Hungariam Pontifices sibi olim

testimonia Bonifacii VIII et Andreæ Hungarorum regis de visionibus

F

A olim arrogarunt, stabiliendum, erutum hactenus sit, in nullo tamen divinæ alicujus revelationis testimonium invenitur. *Addit silentium Baronii, qui Carthuitii testimonio contentus, alia non attulit.*

[illegible] Schwartzius [illegible]

114 *Enimvero existimaveram hactenus, fidem non abrogandam viro honesto, ubi affirmat se aliquo monumenta vidisse, nisi ostendi possit, facile eum falli potuisse, aut clara sint imposturæ indicia. Verum alia est Schwartzii crisis. Ipse enim Bonifacium VIII aperti mendacii suspectum facere conatur, neque credit ejusmodi monumenta servari in archivo Vaticano, qualia Bonifacius ibidem haberi asserit. At ego non modo inauditæ arrogantiæ, sed et stolidæ temeritatis reum facio Schwartzium, ac simul convinco. Adducit eodem loco testimonium Andreæ regis Hungariæ, quod ex Vaticano protulit Raynaldus, quodque longe antiquius est Bonifacio VIII, et tamen persuadere conatur, nihil simile in archivo Vaticano invenire potuisse Bonifacium. Quis igitur non perspiciat, ne curam quidem fuisse homini, ut caute calumniaretur?* B *Quod ad testimonium Andreæ regis respondit, nihilo melius est : sed jam satis hanc disputationem protraximus. Veniam dabit æquus lector, si justo prolixior esse videor in refutandis viri heterodoxi objectionibus : nam id necessarium judico ad stabilienda Sancti gesta, vindicandamque biographi auctoritatem.*

§ XI. Baptismus Sancto per S. Adalbertum probabilius collatus : tempus collati baptismi, uti et annus natalis inquiritur.

[illegible] S. Stephani [illegible] communius attribuitur S. Adalberto [illegible]

Carthuitius num. 3 refert, natum esse S. Stephanum, *dum in Hungaria degebat S. Adalbertus, a quo infans est baptizatus. Habemus hic consentientem Schwartzium, qui pag. 6 et 7 sic scribit :* Eum (S. Stephanum) a C S. Adalberto, episcopo post illa Pragensi, aqua lustrali tinctum, præter scriptores Hungaricos, Poloni, Bohemi, aliique magno consensu perhibent; quorum constans ab omni ævo testimonium uno halitu difflare, iniquissimum foret. *Hic quidem omnium ab omni ævo consensus non parum exaggeratus est. Certe scriptores illi non asseruerunt, baptizatum esse Sanctum ante episcopatum Adalberti, quod verisimile non est, ut videbimus. Veruntamen sufficientia adferemus testimonia, ut baptismum S. Adalberto probabilius vindicare, et aliorum opinionem refutare possimus : nam neque hic deerit adversarius. Annalista Saxo, qui editus est ab Eccardo in Corpore historico medii ævi, tom. I col. 469 de* S. Stephano *ad annum* 1038 *sic habet.* Stephanus religiosus Ungariorum rex obiit, qui cum omni gente sua ad fidem Christi conversus fuerat. hunc S. Adalbertus episcopus et martyr baptizavit; et uxor ipsius Gisla domina, Henrici imperatoris Babenbergensis soror fuit. *Hæc omnia quæ de anno obitus, de conversione et de uxore refert, exacte et vere sunt relata. Unde fit, ut scriptor iste majorem etiam fidem mereatur de baptismi collatore. Floruit ille scriptor ante medium sæculi* XII, *putatque Eccardus in præfatione, fuisse Egghardum abbatem Uragiensem in Hercynia silva.*

AUCTORE J. S.

116 *In Chronico Verdensi apud Leibnitium tom.* II *Scriptorum Brunsuicensia illustrantium col.* 245 *sic legitur :* Illis temporibus S. Adelbertus Pragensis episcopus Stephanum regem Ungharorum cum multis baptizavit, qui pontifex postea martyrio coronatur, cum verbum Dei in Prucia prædicaret. *Ricobaldus Ferrariensis apud Muratorium tom.* IX *Scriptorum Italiæ col.* 241 *assentitur his verbis :* Idem rex Stephanus virtutibus fuit insignis, qui baptizatus fuit a beato Adalberto episcopo Poloniæ natione Bohemo. *Hisce addamus plerosque scriptores Hungaros, Bohemos et Polonos, quorum nomina non recenseo, quia ætas non magnam ipsis conciliat auctoritatem. Quin lubens fateor, factum hoc non tam firmis niti fundamentis, ut satis certum crederem, si Carthuitius et Annalista Saxo illud non affirmarent. Verum cum duo hi scriptores minus remoti sint ab ætate S. Ste*phani, *quam ut fidem ipsis abrogare debeamus sine justa ratione, cumque et posteriores plurimos sibi consentientes habeant, et neminem alicujus ponderis dissentientem (nam, qui solus ex antiquis opponitur, Ademarus Chabannensis tot errores accumulat, ut vix ullam mereatur fidem in hisce rebus Hungaricis) baptismus* S. Stephani *probabilius attribuendus est S. Adalberto, nec ulli alteri æque probabiliter attribui potest.* E

varii, etiam antiqui, illum S. Adalberto adscribunt.

117 *Prodiit anno* 1738 *Gedani Opusculum, sub titulo* Prussia Christiana, *in quo Vita S. Adalberti copiosis annotationibus illustratur. Auctor Andreas Schottus non modo baptismum* S. Stephani, *sed simul prædicationem apud Hungaros, S. Adalberto abjudicat. Audiamus igitur disserentem pag.* 45 *et seqq., ut expendamus singula :* Opus erit, *inquit,* ut expliccemus, quid de conversione Hungarica, martyri nostro *(Adalberto)* adscripta, sentiendum sit. Ne tamen lector miretur, nos textui nihil ea de re intulisse, brevibus in antecessum monemus, quod, licet persuasi simus, famam ejus ad Hungaros pervenire potuisse, sequentia nihilominus dubia ipsam Adalberti in Hungaria præsentiam in totum tollant. Tantis certe Hungaricum ejus iter falsitatum obfuscatum est tenebris, ut non nisi veræ indagationis lumine ad clariora ducamur. Antiquissimus patronorum conversionis Hungaricæ est auctor Vitæ Surianæ, qui fol. 832 sequentia narrat : « Non tacendum, quod » juxta positis Hungaris nunc nuntios suos misit, nunc se ipsum obtulit, quibus et ab » errore parum mutatis umbram Christianitatis impressit ». Hunc sequuntur Chartuitius episcopus in Vita S. Stephani .... apud eumdem Surium. Cosmas Pragensis ad an. CMXCVI. Langius in Chron Citiz. fol 761. Bonfinius Rer. Hungar. fol. 199, 200. Bakschay in Chronol de reg Hung fol. 903 Dubravius lib. 6 fol. 46. Cureus Annal Sil. fol. 34. Wernerus Rolefinck in Fascic. temp. fol. 70. Et, ut pauca addamus, dissentientes hactenus nullos invenies. Temeritatis equidem opus videbatur, communi contradicere consensui. Tentabimus tamen. *Non accusabimus temeritatis scriptorem, qui verum requirit, modo tam gravia adducat argumenta, ut præponderare possint iis, quæ sibi fatetur opposita. Verum et hæc multis aliis augere potuisset, si omnia habuisset perspecta.* F

Et aliquis nuper negavit S. Adalbertum unquam fuisse in Hungaria.

118 *Argumenta*

AUCTORE J. S.

cujus primæ rationes

118 *Argumenta sua proponere incipit hoc modo :* Sylvestrum auctorem Vitæ Canisianæ *(hæc apud nos edita est tom.* III *Aprilis a pag.* 178 *ex codice Ms.; at verisimiliter auctorem non habet Silvestrum, sed alium incertum, coævum tamen)* altum tenere silentium ; cum ætas ejusdem, dignitas et scopus parem polliceri, imo poscere posset rei explicationem. Quantum vero silentium auctoris coævi in refutandis fabulis valeat, historici norunt. *Valeret hoc argumentum, si omnes silerent scriptores coævi ; at nullius est momenti, cum auctor alterius Vitæ, apud nos secundo loco editæ, qui item coævus est, duobus locis meminerit de prædicatione Hungarica S. Adalberti. Alia ergo audiamus :* Præter hanc rationem, *inquit,* magnum offert momentum insignis autorum allegatorum ratione circumstantiarum occurrens hallucinatio. Quilibet suo indulget genio. Varium hinc etiam narrationis conficitur filum, differens ab Ariadnæo, cum ope hujus reducamur, illius seducamur. Verba Suriana aliis ad gloriam tanti martyris insigniter extendendam non sufficiebant, atque nimis videbantur generalia : inde chaos ortum est fabulosum de Stephano ab ipso baptizato, de somnio B Geysæ, imo de Stephani per Adalbertum educatione. Dubravius commenti istius male cohærentis debilitatem cognoscens, Stephanum præfectum, seu capitaneum Hungariæ facit, atque de ejus baptismo summa loquitur ambiguitate. Bonfinius annum baptizati Stephani ponit 909 fol. 198; quod sphalma lubentes typographo tribuimus. Ast licet numerum invertentes, annum 990 accipiamus, tamen illa infantia Stephani, cum Geysæ patris mors in annum 997 incidat, neque cum inchoato imperio, neque cum Hermanni Contracti verbis conciliari poterit; qui ad annum 995 Stephani matrimonium notat, dicens : « Gisla Stephano regi Hungarorum, cum se ad fidem Christi converterat, » quasi vero juxta nomen suum fidei obses » (Geiſſel) in conjugium data ». Et licet serius hoc conjugium protrahamus; Urspergensis tamen etiam testatur : « Imperatoris Henrici sororem Giselam regem Ungariorum non prius » promeruisse, donec hic, se Christianam religionem recepturum promisit, quod etiam C » fecit ». Cui adstipulatur auctor antiquus Vitæ S. Henrici imperatoris in Canisii tom. VI Lect. ant. pag. 390.

refutantur,

119 *Tota hæc disputatio nihil difficultatis habet, nisi in fine, ubi quidam scriptores, quibus plures possent adjungi, videntur affirmare* S. Stephanum *non fuisse baptizatum, nisi occasione matrimonii cum Gisela Henrici imperatoris sorore. Quippe si revera lustrali aqua tinctus non fuit Sanctus ante tempus nuptiarum cum Gisela, baptismus erit posterior morte S. Adalberti, ita ut ab hoc ei non sit collatus. Hoc argumento se niti, ostendit mox laudatus Schottus, dum subdit sequentia :* Hactenus dicta eo redeunt, quod scriptores medii ævi, quando de Christianæ religionis in Hungaria initiis loquuntur, Adalbertum omnes sileant, conjugii tantum, velut causæ, mentionem injiciant : quæ eorum narratio majorem fidem postulat, quam confusa citatorum autorum cumulatio male connexarum rerum. *Verum hoc argumentum latius solvemus infra, ubi discutiemus, an occasione matrimonii cum Gisela conversus sit Sanctus. Sufficiat igitur hic monuisse, conversionem Hungariæ per dictas nuptias cœptam non esse, sed promotam, ut ibidem probabitur, baptizatumque esse* Stephanum *diu ante obitum S. Adalberti. Quod autem Bonfinius aliique scriptores recentiores in chronotaxi aliisque rerum adjunctis sæpe a via deflectant, non negamus; at eo argumento everti non potest auctoritas scriptorum antiquiorum, quorum testimoniis nitimur.* D

posteriores vero nihilo sunt meliores,

120 *Vidit hoc ipse Schottus, ideoque ad aliud ratiocinium progreditur hoc modo :* Verum, ut rivos exsiccemus, fontem obturare oportebit. Primus errorem seminavit autor Vitæ Surianæ, si huic illa verba tribui possunt, de quo tamen non immerito dubitamus. Quod enim fides Surii propter emendationem adhibitam non ubivis firma sit, jam supra ostendimus. *Quod de auctoritate Surii observat, plane concidit, cum eadem Vita apud nos edita sit ex codice Ms. Pragensi, ibique duobus locis de prædicatione Hungarica Adalberti auctor meminerit. Deinde interpolationis suspectum facere locum conatur Schottus, sic pergens :* In hoc autem loco verba connectendi, NON TACENDUM, integrum negotium magis adhuc suspectum reddunt. Hæc enim conversionis historia, quæ insigne vitæ E Adalbertinæ foret momentum, quasi per parenthesin explicatur. Quapropter has lineolas ex mala fide posterorum irrepsisse, confidimus. *Nimia quidem hæc est confidentia, cum sic etiam irrepere debuerit in Annalistam Saxonem, in Carthuitium, aliosque deinde secutos. Attamen hujus confidentiæ subjunctas rationes audiamus :* Præter suspicionem, *inquit,* ex ipso verborum contextu ortam, circumstantiæ quoque aliud suadent. Totum certe Adalbertum durities Bohemorum, in antecedentibus accusata, occupabat, ut falcem in alienas messes immittere ipsi non liceret. Obstat etiam, quod Romæ secunda vice solutionem vinculi episcopalis petens, promtitudinem ethnicorum Hungarorum in assumtione fidei Christianæ nullatenus indurationi Bohemorum opposuerit, ut contraria juxta se posita magis elucescerent. Hac ratione etiam optimum argumentum adhibiturus fuisset, ad procurandam dimissionem, quam anxius appetebat. Addimus, quod ipsi etiam legati iterata vice episcopum Romæ sibi expetentes, necessitatem præsentiæ Adalbertinæ in Bohemia, tali conversionis actu adlegato, optime ante oculos F ponere poterant; cum de ejus, qui Hungaros feliciter converterat, futuris exoptatis in Bohemia progressibus desperandum minime erat. Et quis omnes minutias enodabit? Persuasi enim sumus, ex hactenus dictis quadantenus patescere, non commode Adalberto iter tribui posse Hungaricum. *Hactenus Schottus.*

uti ostenditur.

121 *Verum omnes hæ rationes omitti poterant, cum ne minimum quidem verisimilitudinis detrahant S. Adalberti prædicationi Hungaricæ. Ita ratiocinatur auctor, acsi tota Hungaria per Adalbertum conversa diceretur. At istud non affirmat biographus, quem impetit, ac ne Carthuitius quidem, aut Annalista Saxo, quorum etiam testimonio nitimur. Umbram Christianitatis impressit Hungaris, non omnes convertit. Jam vero, si durities Bohemorum non impedivit itinera Romana, si non impedivit iter Polonicum et Prussicum, cur impedire debuit Hungaricum? Quin imo, si durities Bohemorum occasionem et causam præbuit itineribus prædictis, uti certo constat, cur non æque Hungaros eo facilius invisere potuit Adalbertus, quo durius monita ipsius excipiebant Bohemi? Quod autem* non

non diu apud Hungaros manserit sanctus antistes, neque magis apud ipsos vitam transigere cuperet, quam apud Bohemos, non aliunde ortum existimo, quam quod populus Hungaricus nihilo magis se corrigere vellet quam Bohemus: nam perfecta Hungarorum conversio, et morum emendatio reservata erat S. Stephano, *a quo demum efficaciter cœpta est et promota.*

Natus et baptizatus videtur S. Stephanus circa annum 984.

122 *Restat ut inquiramus, quo circiter anno natus ac baptismo renatus sit Sanctus. Carthuitius num. 4 insinuat, natum esse, dum S. Adalbertus erat Pragensis episcopus, et non diu post baptizatum. Episcopus autem creatus est S. Adalbertus anno* 983, *martyrio coronatus anno* 997, *quo etiam obiit Geysa pater* S. Stephani. *Adolescens hic erat, dum pater obiit, ac pueritia vix egressus, uti ex eodem colligitur Carthuitio. Inchofer in Annalibus Hungariæ scribit, natum* S. Stephanum *anno* 985, *ac duodennem regno admotum anno* 997. *Verum conjectura incerta nititur annus ille natalis, licet alioquin non longe a vero aberrare videatur, nec ulli repugnet monumento certo. Præplacet tamen mihi conjectura et ratiocinatio laudati jam frequenter Hansizii, qui pag.* 227 *succincte rem explicat his verbis :* Baptizatus est ab Adalberto Pragensi antistite... Certum est id non factum ante annum DCCCCLXXXIII : nam eo primum anno Adalbertus in episcopum consecratus est apud urbem Veronam, festo apostolorum Petri et Pauli, imperatore Ottone II præsente. Ex narratione tamen Chartuitii constabit, id ultra annum DCCCCLXXXIV differri vix posse. Nam Adalbertus sub ipsum tempus nativitatis Stephani advenit. Porro Stephanus, vivente adhuc patre, in solium impositus est, postquam, ut ille scribit, jam pueritiæ excessisset metas. Obiit inde mortem Geysa anno CMXCVII, quo Stephanus jam erat adolescens, ut ibidem dicitur. Hæc observatio nos coëgit baptismum Stephani annis aliquot ante Baronium collocare, nempe ad annum circiter nongentesimum octogesimum tertium, quo Adalbertus sedere cœpit, aut certe sequentem. Secus enim haud intelligi potest, quemadmodum vivente patre pueritiæ metas excesserit, aut adolescentiam Stephanus attigerit. Ab anno itaque DCCCCLXXXIII, vel sequenti, ducendo calculum usque ad annum obitus Geysæ DCCCCLXXXXVII, modus tandem aliquis apparet conficiendi annos quatuordecim ætatis saltem incompletos. *Placet hoc ratiocinium, ideoque circa annum 984 nativitatem ac baptismum* S. Stephani *collocandum censeo; non tamen existimo Carthuitium per* adolescentiam *annos quatuordecim sic designare voluisse, ut nequeat intelligi ætas paulo minor. Credibile etiam est, Hungarorum conversionem commendatam fuisse Adalberto, dum consecratus est episcopus, quod Bavari et Austriaci, bellis vigentibus, arcerentur ab Hungaria, non vero Bohemi.*

non anno 969, nec ante episcopatum Adalberti.

123 *Ranzanus aliique olim dixerunt, natum esse* S. Stephanum *anno* 969 : *sed tota fere scriptorum illorum chronotaxis vitiosa est, atque auctoritate caret. Schwartzius tamen epocham illam ut certam adducit pag. 7 sine alla probatione, atque ex ea sibi sumit argumentum. Hac etiam de causa dixerat, sanctum ab Adalberto fuisse baptizatum ante episcopatum, quod ne quidem probabile est ex sola Vita S. Adalberti, in qua num. 6 Adalbertus, moriente episcopo decessore,* adolescens *vocatur,* qui his diebus deliciosus miles erat; *quique eodem tempo e sanctiorem vitam exorsus est. Porro ipse* S. Stephanus *epocham Ranzani satis destruit, et nostram confirmat in diplomate postea recitando pro abbatia S. Martini, dato sub finem anni* 1001 : *nam in eo sic loquitur :* Singulare namque suffragium, quod per merita beati Martini in me a pueritia expertus sum, memoriæ posterorum tradere curavi. *Tum refert victoriam relatam de duce Simigiensi, quam consecutus est post obitum Geysæ patris anno* 997, *aut* 998, *ut suo loco explicabimus. Jam vero, si anno* 997 *aut* 998 *in* pueritia *erat, quæ* adolescentia prima *vocatur a Carthuitio, videtur annos habuisse tredecim circiter aut quatuordecim, ideoque annus natalis aptius statui non potest quam* 984 *circiter, ita ut natus etiam esse potuerit præcedenti aut sequenti. Ranzanus non modo scripsit baptizatum fuisse ab Adalberto, sed exprimit etiam nomen illius, per quem de sacro fonte levatum asserit,* Adeotatum *vocans* ex genere clarissimorum comitatum Sanseverini *in Campania. At hoc unde hauserit, ignoro, ejusque fidei relinquo.*

§ XII. Mors Geysæ; cui succedit S. Stephanus : mater hujus non satis nota : quantum promota religio sub Geysa, et quo in statu inventa a S. Stephano.

Geysa Sancti pater Catholice defunctus, uxorem reliquit superstitem.

Mortem *Hungarorum ducis Geysæ Carthuitius affigit anno* 997, *eique passim omnes, qui alicujus sunt nominis, scriptores consentiunt. Ante obitum principibus Hungaris Filium suum sic ad principatum Hungariæ commendasse scribitur, ut etiam jurejurandi religione ipsos obstrinxerit. Hinc* Stephanus, *defuncto patre, mox ducatum adeptus est, promoventibus eum proceribus et populo, sicut patri ipsius promiserant. Catholicum obiisse Geysam et pie defunctum, cui Carthuitio affirmant scriptores Hungari. Neque obstant verba Ditmari num.* 101 *data, ex quibus suspicio esse posset, sincere conversum non esse, quod idola colere pergeret, et sic episcopo aliquando responderit, ut videretur in idololatria permanere velle : nam ipse Ditmarus innuit, ipsum ea mente non fuisse usque ad obitum, cum ait,* Antiquum scelus abluit. *Hungarici scriptores non nisi unicam Geysæ uxorem passim memorant, eamdemque matrem* S. Stephani *fuisse, et superstitem viro vixisse asserunt. Poloni vero Polonam uxorem Geysæ attribuunt,* Adleidem *nomine, et sororem Miecslai Poloniæ ducis, quam secundam fuisse Geysæ conjugem scribunt aliqui. Hac de causa, cum Carthuitius nihil lucis afferat, obscurum est, quænam fuerit* S. Stephani *mater : nam scriptores Hungari æque ac Poloni recentiores sunt, utrisque exacti, quam ut dictis eorum multum fidere liceat. Conjecturas itaque dare possumus, at nihil certi statuere.*

at illa non videtur fuisse mater Stephani.

125 *Imprimis verisimile est, uxorem Geysæ, quæ eidem superfuit, non fuisse uxorem ipsius primam, aut* S. Stephani *matrem. Ratio petitur ex ipsis scriptoribus Hungaris, qui unanimi voce affirmant, viduam Geysæ expetitam ad nuptias*

ptias fuisse a Cupa duce Simigiensi, qui iis nuptiis conabatur ducatum Stephano *eripere. Quippe Geysa senex obiit, ita ut prima ejus uxor, si vixisset, verisimiliter etiam provectioris fuisset ætatis, quam ut ad nuptias honeste expeti posset : neque enim verisimile est Geysam fuisse provectæ ætatis, dum primam duxit uxorem. Ex prædicta rursum ratione verisimile non est, viduam Geysæ matrem fuisse* S. Stephani : *nam Cupa non ambivisset matris nuptias, ut ejus ope Filium deturbaret, quod sperare vix poterat. Verum spe verisimili nitebatur Cupa, si vidua Geysæ erat noverca* Stephani : *nam, quandoquidem anno* 996 *ipsa, teste Vita S. Adalberti num.* 100 *adducta*, totum regnum viri manu tenuit, et quæ erant viri ipsa regebat, *tanta erat ejus auctoritas, ut sperare posset Cupa, cum nuptiis hujus viduæ regnum ad se devolvendum. Verum, ut jam vidimus, non videtur consensum ejus sperare potuisse, si mater erat principis regnaturi, aut nimiæ ætatis : nam utrumque eamdem stimulasset, ut regnaret potius pro Filio, quam sub marito.*

B

sed uxor Geysæ secunda mater vero Sancti Sarolta Transilvaniæ ducis filia.

126 *A Ditmaro lib.* VIII *uxor Geysæ vocatur* Beleknegena, *in editis* Beleknegini, *id est,* pulchra domina, *ubi editores addunt* Slavonice.. *Si autem uxor hæc nomen habuit Slavonicum, verisimile est* Polonicam *fuisse. Itaque postremam Geysæ uxorem Polonicam fuisse, credere possumus Polonorum testimonio : at non ita verisimile est, matrem fuisse* S. Stephani. *Hungaris vero, id unanimiter asserentibus, assentiri possumus, Saroltam, ducis Transilvaniæ filiam, fuisse matrem* S. Stephani. *Nam Annalista Saxo huic sententiæ fundamentum præbet, dum ad annum* 1003 *ducem Transilvaniæ a* Stephano *victum scribens,* avunculum *ejus vocat. Si autem* Julus, *ut ibi vocatur, vel* Giula, *ut malunt Hungari, avunculus fuit Sancti, certe mater ipsius soror erat Giulæ, ejusque patris filia. Porro si duas hasce uxores habuit Geysa, et prima fuit mater* Stephani, *pagana hæc fuit, uti erat adhuc frater ejus, dum victus est a* Stephano; *sed conversa fuit ante mortem cum marito Geysa, qui deinde Christianam duxerit Polonam. Verum hæc incerta fateor, libenter secuturus, si quis melioribus nixus monumentis, certiora* C *docuerit.*

Geysa conatus est promovere religionem Christianam,

127 *Petrus Ranzanus in Epitome rerum Hungaricarum indict.* VIII *multa memorat de promota religione Christiana sub Geysa. Ex hisce quædam huc transferam, prætermissa tamen chronotaxi vitiosa, ut illorum discussione magis patescat, in quo statu religionem Hungarorum invenerit* Stephanus, *dum regnum adeptus est. Relato adventu Adalberti, hæc subdit* : Constitutus est dies, quo et ipsi, et multi viri nobiles, multique alii, tum mediocris tum humilis generis homines, sacro baptismate in Christo renati sunt. Voto se tunc fecit obnoxium, jureque jurando promisit Geicha, quam primum daturum se operam, ut omnes ditioni suæ parentes populi exemplo suo Christi cultores efficerentur. Omni itaque via, modo, arte, diligentia curat, ut voti fieret compos. Multi ipsum secuti sunt, sed pene innumeri imitari sanctum ejus propositum recusaverunt, idolorum enim cultui servire malebant. Cum igitur illi, nulla tanti principis habita ratione, non desinerent versari in errore illo tenebrarum, animadvertit prudentissimus princeps, armis opus esse, quorum vi illorum domaretur et ferocitas et perdita audacia. Sed cum non essent ei tan- D tæ vires, quibus fieret a se facile, quod rei exigebat necessitas : clam dat litteras ad plerosque principes Christianos, per quas aperit laudabile suum sanctumque consilium, ac propterea petit, ut in tanta rerum mole sua quisque idonea mittat auxilia. Mittuntur igitur undique in Hungariam Christianorum principem copiæ . . . Intra paucos annos tot millia externorum militum convenerunt, ut Hungaris, a Christi cultu abhorrentibus, essent illi armis ac numero longe superiores. *Hæc forsan exaggerata sunt ; at non omnino videntur improbabilia, cum et moribus Geysæ congrua sint, et verbis Ditmari ante allatis*, cum Christianus efficeretur, in corroboratione fidei sevit. *Hac tamen violentia plures haud dubie hypocritas fecit, quam vere Christianos : quod convenit ante dictis ex Vita Adalberti.*

diciturque armorum et mortis metu plurimos coegisse

128 *Quo modo rem deinde exsecutus sit Geysa, pergit narrare modo magis exaggerato, atque his verbis :* Itaque ubi animadvertit advenisse jam opportunum tempus, quo exequeretur, quod animo conceperat; per præconem E suum patefacit animum, commonefacitque Hungaros universos, eisque imperat, ut ab errore, in quo versabantur, resipiscentes, suscipiant veri Dei religionem, quam divina afflatus inspiratione ipse susceperat : nolle se pati ulterius, ut sui populares vagentur per tenebras, seque ipsos perdant diabolo servientes, cum quo essent æternis suppliciis cruciandi : qui ea salutifera monita visionesque despexerint, ii nihil expectent aliud, quam ut ad unum trucidentur, se jam ad id habere arma . . . Ita brevi effectum est, ut pars metu, pars salubri adducta consilio, in Christum universa Hungaria credens, Christianæ fidei sacramenta susceperit. *Crediderim hæc facta potius sub initium regni* S. Stephani, *postquam desponsatus erat Giselæ, a cujus fratre S. Henrico, uti et ab Ottone III, subsidia militaria accipere potuit, et verisimiliter accepit. Putem etiam omnia peracta esse modo quidem efficaci, sed minus violento : nec mortis minas intentatas, sed exsilii aut alterius pœnæ. Verumtamen non improbabile est,* Stephanum *vivente patre jam desponsatum esse Gyselæ, ut adultior deinde, regnoque ad fidem perducto, cum ipsa* F *nuptias contraheret : nam sic facile explicari poterunt scriptores varii non contemnendi, qui occasione hujus matrimonii Hungariam conversam scribunt, uti et illi, qui S. Henrico eam laudem partim attribuunt. Potuit pactio futurarum nuptiarum confici anno* 996, *aut sequenti, eodemque tempore subsidia mitti potuerunt in Hungariam : hisce autem acceptis, Geysa sub finem vitæ idololatriam universim prohibere potuit. Factum certe est, vel sub finem vitæ ejus, vel brevi post ejus mortem ; quod decidere non ausim.*

sed Ranzanus multa Geysæ attribuit, quæ facta sunt per S. Stephanum.

129 *Certius est, ea, quæ pergit Geysæ attribuere Ranzanus, tantum ab eo ex parte cœpta esse, perfectaque a* Stephano. *Verba ejus accipe :* Erecta igitur ubique Dei, et beatæ Mariæ Virginis, et cæterorum Sanctorum templa : constituti præcipuarum ecclesiarum antistites et presbyteri, cæterorumque ordinum sacerdotes, qui Dei laudibus inservirent : Christianæ leges ac ritus, sacræque cæremoniæ inductæ, sanctorum Patrum decreta servari cœpta : constituta præterea ea, quæ sunt usui humanæ vitæ necessaria, ex quibus clerici honorifice in suis ecclesiis viverent. *Omnia hæc facta sunt, sed pleraque serius*

A *serius inchoata per* S. Stephanum. *Aliquæ quidem ecclesiæ per Geysam extructæ sunt, sed episcopatus nulli constituti, atque una solum abbatia inchoata, uti colligitur ex litteris* S. Stephani *pro abbatia S. Martini, datis anno* 1001, *in quibus illa abbatia dicitur inchoata per Geysam, perfecta vero per* Stephanum, *atque inferius:* Necdum etiam episcopatus et abbatiæ præter ipsum locum *(id est, abbatiam S. Martini)* in regno Hungarico sitæ erant, *eo nimirum tempore, quo ducem Simigiensem vicit* Stephanus *post obitum patris. Leges etiam a* S. Stephano *latæ sunt; et ecclesiæ, quarum numerus exiguus fuisse videtur sub Geysa, per totum regnum sufficientes constitutæ et fundatæ.*

multaque Stephano ante principatum.

130 *De educatione* Stephani *hæc subjungit Ranzanus:* Inter hæc Stephanus intentissima parentis sui cura, sub educatore sibi adhibito, qui ad id esset idoneus, primam ætatem innocenter agebat. Erat adeo egregiæ indolis, ut specimen quoddam cunctarum virtutum præ se ferre videretur. Ubi autem adolevit, ita cœpit exercere vitam virtutum operibus, ut neminem fefellisset ea, quæ de ipso fuerat, futuræ probitatis expectatio. B Tanta ejus humanitas, ut omnium hominum generi charus esset, et incredibiliter amœnus atque jucundus. Mira morum, qua pollebat, elegantia perquam facile effecit, ut omnium animos in sui converteret admirationem. Tanta inerat ei vis ac dexteritas ingenii, tantusque ac talis incipientis cujusdam prudentiæ vigor, ut prudentissimus quisque natum ipsum ad regnum arbitraretur. Christianæ pietatis supra, quam dici potest, cultor admirabilis. Cujus rei satis superque fuerit hoc nunc, et quidem memoratu dignum, exemplum afferre. Adolescentulus cum accepisset permultos Hungarorum Christum simulate colere, propterea quod sacri baptismatis undam metu adducti susceperant, sua ipse diligentia id egit, ut plerique illorum in Christum ipsum, omni sublata fictione, crediderint. Quippe sumptis Christianis armis, fide videlicet ac spe, et ea, quam docuit Evangelium, charitate, nunc hos, nunc illos, ad se accersivit. Aperuit eis sensum divinarum Scripturarum, et juxta beati Pauli apostoli doctrinam, arguendo, obsecrando, increpando, tandem consecutus est, C ut in omni Hungaria perpauci remanserint, qui veri Dei cultores effecti non essent. Itaque non minus fuit ipse, quam suus parens, adeptus; cum, quod ille armis, hic amore et divinitus ei data sapientia fecerit.

quæ fecit in principatu.

131 Mortuo postea ejus patre pie ac religiose, et ea in Deum fide, qua decuit mori Christianissimum principem; ipse in illius opes successit, ducisque nomine, ut et ille, aliique ante illum, rem Hungaricam administravit. *In tota hac relatione nihil video exorbitare a verisimilitudine, nisi quod multa commemorentur ante tempus. Docuit quidem multos ipse* Stephanus, *uti aliunde satis constat; verum non tanta perfecit ante mortem patris, quanta eidem attribuit Ranzanus, qui ex chronotaxi vitiosa in hunc incidit errorem. Credidit ille natum esse anno* 969, *ideoque eidem non difficulter attribuit ante principatum, quæ gesta per ipsum invenit, sed quæ collocanda erant post principatum adeptum. Quippe cum ostenderimus natum esse Sanctum circa annum* 984, *tredecim circiter annorum Adolescens, ob excellentiam ac maturitatem ingenii, poterat quidem inchoare rudium instructionem, et absurditatem idololatriæ ostendere rudibus. At verisimile non est, sacras Litteras jam eo tempore expositas ab Adolescente, tantumque laboris pretium factum, quantum hic describitur, quantumque revera fecit ætate provectior et gradu sublimior. Ex dicendis etiam colligitur, regni Hungarici conversionem seriam et perfectam sub* Stephani *principatu tantum collocandam esse. Quod demum ait,* Stephanum *ducis titulo Hungariam administrare cœpisse, suo loco confirmabitur.*

AUCTORE J. S.

§ XIII. Utrum S. Stephanus, obtento principatu, conversus sit occasione nuptiarum cum Gisela? Scriptores, qui id videntur asserere, explicandi de conversione totius regni.

E

Historici non pauci volunt,

V*arii scriptores etiam suppares S. Stephano de ipsius nuptiis cum Gisela sorore S. Henrici imperatoris sic loquuntur, ut iis sancti Regis conversionem, et baptismum ipsum attribuere videantur. Hinc scriptores Bavari gloriam hanc genti suæ vindicare nituntur. Joannes Adlzreitter in Annalibus Boicæ gentis, art.* 1 *lib.* XV *num.* 1 *hac de re disputat in hunc modum:* Hoc ipso, quem describimus, anno, si Hermanno *(Contracto)* fides est, Gisela Henrici soror, quam idem Sanctus *(Wolfgangus, de quo mox egerat)* divino instinctu, reginam solitus erat vocitare, a Stephano Ungarorum rege ad nuptialem thalamum ambita est et impetrata. Quamquam Cartuitus, Ungarorum episcopus, anno demum MII; Sigebertus, qui longo fere intervallo alios solet sequi, anno MX; Joannes Staindelius anno DCCCCXCIV, eas nuptias volunt coaluisse. Nos Hermannum, Henrici ævo propiorem, sequi maluimus. Porro Giselam, Stephano non prius convenisse in manus, quam sacris Christianis esset initiatus, authores sunt, Martinus Polonus, Otto Frisingensis et Conradus Urspergensis. F Ungari quidem edocti mores mitiores, magisterio Piligrini episcopi Bataviensis, nonnihil de genuina feritate remiserant, et gestam aliquem ceperant mansuetudinis Christianæ: verum licet Geisa Ungarorum rex, Adalbertum ad gentem excolendam vocarat, et suscepto baptismate, Christo nomen dederat, tamen diis patriis pergebat habere divinos honores, credebatque, esse pari, cum vero Deo, cultu adorandos; et plebes ejus exemplo nondum gentilitiis superstitionibus non remiserant.

S. Stephanum conversum esse occasione nuptiarum cum Gisela

133 Quamobrem auctor, Adalberto coævus et familiaris, in ejus Vita ait, cum Ungaris nunc misisse nuntios, nunc seipsum obtulisse, iisque ab errore parum mutatis, umbram Christianitatis impressisse. Unde est, cur Cartuitum, qui anno circiter CXXX post ortum Stephani scripsit, nimiæ in suam nationem indulgentiæ arguas, cum scribit, ducem Ungarorum, cum Filio suisque familiaribus, et omnibus ditionis suæ hominibus, salutaribus undis ab Adalberto fuisse expiatos, et Geisam quidem de ritibus sacrilegis abolendis, et statuendis episcopatibus multum fuisse solicitum. Certe Sigebertus diserte

AUCTORE J. S.

Stephani et Ungarorum conversionem Giselæ, sorori Henrici imperatoris, adscribit. Consentit Nonnosius, vel quisquis edidit vitam S. Henrici, quem Arenpekius et Andreas Ratisbonensis sunt secuti. Sed et, quod instar omnium est, in Romano Martyrologio dicitur Henricus ad fidem Christi suscipiendam perduxisse Stephanum regem cum universo fere ejus regno. Ita Deo visum, hanc pulcherrimi facti gloriam, Henrico et Giselæ, Boicæ principibus, reservare, ut potissimi divinæ legis in Ungaria recipiendæ authores dicerentur et essent. Ergo, ut paucis multa complectar, Geisæ ducis filius, cujus nomen ante baptismum Waic a Ditmaro scribitur, cum Giselæ nuptias ardenter expeteret, non est prius voti compos effectus, quam ejuratis gentilium ritibus, sacra Christiana susciperet, pollicereturque, se totam Ungarorum nationem ad eadem pro viribus adducturum. *Hujus scriptoris verba eo libentius adduxi, quod agnoscat, conversionem Hungarorum cœptam esse a Pilgrino, promotamque ab Adalberto, quodque etiam fateatur Geysam salutari fonte ablutum esse. Andreas Brunnerus in Annalibus Boicis part.* II B *lib.* III *pag* 147 *eodem fere modo disputat, fateturque ex* Ditmaro manifestum *esse, Geysam Christo nomen dedisse. Uterque vero observat, Geysam idololatriam cum cultu veri Dei conjunxisse; quod nos ipsi ostendimus. At iidem non probant, id ab eo continuatum usque ad finem vitæ; nos vero contrarium probavimus ex Ditmaro, cui Carthuitius jungi potest.*

Id tamen non evincit auctoritas Hermanni Contracti,

134 *Hisce observatis, ipsa antiquiorum scriptorum verba recitare placet, ut examinemus, an illi tam clare asserant, baptismum* Stephani *occasione matrimonii susceptum, ut alteri cuipiam explicationi locum non relinquant. Primus seu antiquissimus auctor, qui hac de re scripsit, est Hermannus Contractus, qui in Chronico, prout editum est a Canisio, ad annum* 995 *occasione mortis Henrici Bavariæ ducis, et successionis S. Henrici postea imperatoris, de prioris filia, posterioris sorore, hæc scribit:* Hujus soror Gisela Stephano regi Ungariorum, cum se ad fidem Christi converteret, quasi vere juxta nomen suum fidei obses, in conjugium data, eleemosynis cæterisque bonis operibus inibi intenta consenuit. C *Ad hunc locum notanda sunt aliqua. Primo hæc non leguntur in editione Pistorii aut Urstitii, ita ut incertum sit, Hermannine sint, an alterius, qui ea adjecit Hermanni Chronico. Secundo, sive Hermanni sint, sive alterius, auctor indicare noluit, nuptias eo anno contigisse, sed eas solum memorat occasione patris Henrici, cujus obitum assignat. Nuptias autem serius contractas, deinde ostendimus. Tertio Schwartzius hunc locum citans pag* 3, *eumdem corrupit: nam pro verbis*, cum se ad fidem Christi converteret, *substituit*, qui se ad fidem Christi converterat: *quæ verba minus significant quam præcedentia. Hisce observatis, pergo ad alterum locum Hermanni, qui ad annum* 1038 *sic rursum habet apud Canisium:* Ipso anno Stephanus Ungariorum rex, cum ante plurimos annos se cum tota gente sua ad Christi fidem convertisset, ecclesiasque plurimas et episcopatus construxisset, . . obiit. *Aliæ etiam editiones hoc loco conversionem memorant eodem modo, sed paulo brevius. Ex quo colliges, priorem locum verisimiliter non esse Hermanni, sed interpolatoris cujusdam, cum verisimile non sit, ipsum in brevi Chronico bis idem voluisse memorare voluisse, et editionum varietas interpolationis suspicionem præ-* D *beat. Itaque nec tempus nuptiarum ex Hermanno statui potest, nec aliud quidpiam, quam quod asserat, ipsum conversum esse, adeoque supponat non fuisse Christianum ab initio.*

aut Mariani Scoti, qui aiunt Stephanum cum suis conversum esse :

135 *Sententiæ huic accedit Marianus Scotus in Chronico ad annum* 1038, *ubi hæc habet:* Stephanus rex Ungarorum Christianus obiit, qui cum omni gente sua ad fidem convertitur. *Hi quidem scriptores recte non adducuntur ab Adlzreittero ad probandum* S. Stephanum *baptizatum esse ob nuptias cum Gisela: ultro tamen agnosco illos utcumque repugnare sententiæ meæ, quam ut probabiliorem asserui, de* Stephano *ab infantia baptizato. Verum respondeo horum auctoritatem tantam in hisce non esse, ut æquari possit rationibus pro baptismo infantis* Stephani *militantibus. Sola Carthuitii auctoritas hisce, aliisque deinde secutis, præponderare debet, cum ille monumenta Hungarica habuerit, dum Sancti Vitam scribebat; alii vero de rebus Hungaricis parum fuerint instructi, ob exiguum commercium, quod aliis nationibus intercedebat cum Hungaris ante principatum* Stephani. *Norant illi* E *scriptores,* Stephanum *fuisse Catholicum, regnumque ejus tempore conversum: norant ipsius progenitores fuisse paganos, ideoque facile credere potuerunt,* Stephanum *ipsum paganum fuisse usque ad publicam universi regni conversionem. De conversione Geysæ nihil videntur inaudivisse, nihil de inchoata sub ipso Hungarorum conversione, quod ætas ipsorum remotior ab his esset, quam ut ea per se possent cognoscere, neque in scriptoribus, quos sequebantur, quidpiam de illis scriptum invenirent. Ditmarus quidem et Ademarus conversionem Geysæ memoraverant; atque Ademarus utriusque baptismum, patris nimirum et Filii, fixerat sub initium imperii Ottonis III, quod cum chronotaxi nostra, cumque infantia* Stephani *optime congruit; at eo tempore scriptores non facile habebant omnes libros ante sua tempora scriptos, ideoque eis condonandum, si quid ignoraverint; sed non imitandi, ubi occasione illius ignorantiæ perperam aliqua enarrarunt. Hæc interim ad horum auctoritatem reponimus, plura dicturi, postquam adduxerimus verba eorum, qui illorum dicta liberiori paraphrasi explicaverunt.* F

varii vero scriptores recentiores aperte nuptiis conversionem attribuunt.

136 *Sigebertus ad annum* 1010 Stephani *nuptiis cum Gisela clare tam Regis quam Hungarorum conversionem attribuit, hæc scribens:* Gens Hungarorum, hactenus idololatriæ dedita, hoc tempore ad fidem Christi convertitur per Gislam sororem imperatoris, quæ nupta Hungarorum Regi, ad hoc sua instantia Regem adduxit, ut se et totam Hungarorum gentem baptizari expeteret, qui in baptismo Stephanus est vocatus. Cujus merita per Hungariam multa miraculorum gloria commendat. *Nuptiæ hic longe a suo tempore avulsæ, sed de hisce postea. Otto Frisingensis lib.* VI *cap.* XXVII *Chronici sui de Henrico sic habet:* Sororeque sua Gisela Stephano Ungarorum regi in uxorem data, tam ipsum quam totum ejus regnum ad fidem vocavit. Hunc Stephanum Ungari, hactenus fidem Christianam servantes, velut principium fidei suæ, inter Sanctos colendum dignum ducunt. *Urspergensis in Chronico mentem suam explicat in Henrico II hisce verbis:* Horum sororem, bonæ memoriæ fœminam, Giselam rex Ungariorum, qui Stephanus dicebatur, in conjugium expetivit, sed eam ducere non promeruit, donec se Christianæ religionis

AUCTORE J. S.

A gionis rudimenta, et sacri baptismatis sacramenta, cum omni gente sua suscepturum promisit. Quam pollicitationem ubi rebus perfecit, religiosus Deoque devotus postea in executione bonorum operum permansit: quod divina pietas post mortem ejus evidentibus indiciis, ad sepulturam ejus factis signorum miraculis, demonstravit. *Hæc verba fideliter descripta sunt in Chronico brevi Leodiensi apud Martene tom.* III *Anecdotorum col.* 1407. *Addantur hisce Martinus Polonus, aliique plures, qui in eamdem sententiam abierunt: nolim enim inficiari scriptores facile decem aut duodecim sæculi* XIII, *aut paulo posteriores a me lectos esse, qui præter adductos eadem fere commemorant; sed hi numerum augere possent, non auctoritatem, ideoque opus non est eorum texere catalogum.*

quæ opinio Germanorum aliquot fuit, alii Hungarorum, qui contrariam asseruerunt

137 *Annalista Saxo ad annum* 1002 *Bavarorum sententiam commemoravit, sed ad annum* 1038 *ait,* Stephanum *ab Adalberto baptizatum, quod prioribus est contrarium. Albericus monachus in Chronico suo ad annum* 1010 *utramque sententiam exposuit hoc modo:* Gens Hungarorum hactenus idololatriæ dedita, hoc tempore B ad fidem Christi convertitur per Gislam sororem imperatoris, quæ nupta Hungarorum regi, ad hoc sua instantia regem adduxit, ut se et totam Hungarorum gentem baptisari expeteret: qui in baptismo Stephanus est vocatus: cujus merita per Hungariam multa miraculorum genera commendant. Tamen dicunt Hungari, quod S. Adalbertus Pragensis episcopus regem Stephanum ad fidem convertit et baptisavit; et ipse Rex sua prædicatione Hungaros convertit, et majorem ecclesiam Strigonii in honorem Adalberti instituit: sed illa Gisla regina, ut dicunt, multas malitias in terra illa fecit, et extremum post mortem sancti Regis, meritis exigentibus, interfecta fuit. *An posteriora illa de Gisela sint certiora, quam priora de conversione* Stephani *per Giselam, suo loco examinabitur. Interim juverit ex dictis Alberici observare, sententiam Germanorum de conversione* Stephani *occasione nuptiarum, numquam admissam fuisse ab Hungaris: nam contrariam sententiam asseruit Carthuitius circa initium sæculi* XII, *eamdemque ab Hungaris asseri, testatur Albe-* C *ricus, qui scripsit sub initium sæculi* XIII; *posteriores vero Hungari semper eidem adhæserunt; sibique faventes habent scriptores Polonos et Bohemos.*

cum Ditmaro, Ademaro, aliisque horum sententiæ plures rationes favent,

138 *Tot insuper rationes Hungarorum sententiæ favent, ut dubitare nequeam, quin hæc vera sit. Certum est ex Ditmaro, Ademaro, Vita Adalberti, ipsisque* Stephani *litteris pro abbatia S. Martini, fidem fuisse susceptam a Geysa, quod et Adlzreitter et Brunnerus agnoscunt. Quis igitur credat patrem baptizatum esse, baptizatum non esse filium, præsertim cum Ademarus Filii æque ac parentis baptismum affirmet, fidem utriusque Ditmarus asserat, et* Stephanus *ipse agnoscat se beneficio S. Martini a* pueritia *adjutum? Verum, inquit Adlzreitter, Geysa, licet baptizatus, cum gente sua simul idola coluit: atque hinc infert Brunnerus, satis constare,* Geysa vivo de impietate non esse triumphatum. *Si totum admisero, nihil habebunt adversarii, quo probent,* Stephani *baptismum ab ipsius infantia amovendum. At vero, si Ditmaro credimus Geysam simul et verum Deum et idola ad tempus coluisse, et episcopo id improbanti durius respondisse, ut pro argumento assumit Brunnerus; reliquis etiam Ditmari dictis eamdem habeamus fidem, ac tempora distinguendo ejusdem scriptoris verba conciliemus, uti æquitas postulat! Paganus fuit Geysa, idola coluit: Christianus effectus est, perrexit idola colere; objurgatus est ab antistite, durius respondit, si velis; vel, si malis, frivolam excusationem attulit: nam et hunc sensum verba admittunt, prout leguntur in codice Ms.; hæc omnia credimus Ditmaro. Verum, si credamus prædicta, æquum est, ut similiter credamus ea, quæ honorifica Geysæ scripsit: itaque et hæc attendenda sunt verba:* Antiquum scelus zelo dei æstuans abluit. *Non perrexit igitur idola colere usque ad finem vitæ: sic enim nec zelo Dei æstuasset, nec antiqua abluisset crimina.*

quæ persuadent, errorem obrepsisse Sigeberto et aliis,

139 *Jam vero triumphatum non esse de impietate apud Hungaros, id est, universam gentem, aut ejus partem majorem, non conversam ante obitum Geysæ, libens admitto. At hinc non sequitur,* Stephanum *non fuisse baptizatum ante patris obitum, quia nec principatum tunc obtinebat, nec statim cum principe totum regnum convertitur. Quin potius, si conjecturis opus est, ex subita conversione regni post mortem Geysæ, inferre liceret,* Stephanum *jam antea altas pietatis ejus egisse radices; indeque factum esse, ut totum regnum paucis annis converteret, ecclesiisque, episcopatibus ac Christianis legibus instrueret. Hæc sane justior ac verisimilior esset deductio; sed id non agimus hoc loco. Illud lubet investigare,* E *quo modo Sigebertum aliosque scriptores laudatos, si non omni errore, certe fictione absolvamus. Non erit hoc difficile, si ostenderimus, qua occasione hic error obrepere potuerit. Porro ex conversione totius regni, quæ facta videtur non diu ante nuptias* Stephani *cum Gisela, quæque nuptiis illis non parum promota fuit, facile credere potuerunt scriptores laudati, Regem ipsum eodem tempore fuisse conversum, cum scirent majores ejus fuisse paganos, ut jam dixi num.* 135. *Probabile etiam existimo, contractum sponsalitium ea conditione initum fuisse, ut* Stephanus *ante nuptias totum regnum convertere conaretur, subsidiumque ad hoc ipsi ferrent Henricus Giselæ frater, tunc Bavariæ dux, et Otto III imperator. Fœdus ejusmodi efficere potuit, ut alii conversionem Hungariæ Ottoni III attri-* F *buerent, alii Henrico, atque alii demum numero conversorum* Stephanum *ipsum includerent, quod de baptismo ab infantia suscepto facti non essent certiores.*

cum ille error oriri potuerit ex conversione regni.

140 *Jam vero non sine fundamento curam aliquam conversionis Hungarorum Ottoni III æque attribui posse, ac S. Henrico, colligo ex duobus scriptoribus synchronis. Primus est Ademarus monachus, apud Labbeum tom.* II *Bibliothecæ pag.* 168, *aberrans quidem in multis adjunctis, et perperam Brunoni attribuens, quæ in conversione Hungarorum attribuenda erant Adalberto, recte tamen baptismum* Stephani *multo citius collocans, post quem relatum subdit sequentia:* Postea vero ipsi filio ejus Stephano Oto imperator sororem Henrici, postea imperatoris, in conjugio dedit. *Insinuant hæc verba, Ottonis consilio nuptias coaluisse. Ditmarus vero lib.* IV *testatur,* Stephanum *episcopales cathedras erexisse* gratia et hortatu *Ottonis III. Itaque, cum constet Ottoni III religionem Hungarorum, et nuptias* Stephani *cum Gisela curæ fuisse, verisimile est ipsius et Henrici auxilio usum fuisse* Stephanum *ad conversionem suorum fortius urgendam,*

AUCTORE J. S.

gendam, nuptiasque tantisper esse dilatas, donec hæc feliciter essent peracta. Lubens igitur scriptoribus Bavaris concessero, certe ut probabile, noluisse S. Henricum Stephano *sororem suam dare uxorem, nisi regni conversio præcederet, illaque conversione fides ipsius in tuto esset collocata: at nequaquam ut probabile admisero, Regem ea occasione conversum, aut baptizatum esse. Quin potius credidero,* Stephanum *non voluisse regni conversionem nuptiarum causa; sed nuptias illas quæsivisse, ut regnum facilius converteret. De tempore contractarum nuptiarum suo loco disputabimus; nam alia quædam videntur contigisse ante nuptias contractas.*

§ XIV. Bellum cum Cupa duce Simigiensi, qui regnum occupare et fidem Christianam excindere moliebatur: victoria Regis post vota S. Martino facta.

B

Cupa dux Simigiensis, ab aliquibus Stephani consanguineus dictus,

D*ucatum paternum adeptus* Stephanus *pacem cum vicinis principibus Christianis, quam defunctus pater conciliaverat, studiose observare ac confirmare statuit, ut Christianorum principum subsidio vexillum fidei altius erigeret in Hungaria, satisque haberet virium ad insultus rebellium comprimendos. Verum proceres Hungari, qui idololatriæ addicti erant, vexillum rebellionis mox erexerunt,* Stephanumque *adolescentem principatu deturbare conati sunt, ut pullulantia fidei semina radicitus exstirparent. Belli hujusce contra* Stephanum *antesignanus fuit comes Simigiensis, qui ducatum Hungariæ sibi vindicare moliebatur, teste ipso sancto Rege in litteris pro monasterio S. Martini. Pro altera causa Carthuitius num. 5 assignat religionis Christianæ odium, quo ille partes suas vehementer auxit. Comitem aut ducem illum Simigiensem,* Cupam *Hungari vocant, dicitque Ranzanus fuisse* S. Stephani *consanguineum. At Bonfinius* Cupam *fuisse* Calvi Zirindi filium. *Turoczius cap.* XXVII *Geysæ attribuit fratrem Michaelem, hujusque filios recenset* Calvum Ladislaum et Vazul. *Hic itaque Calvus Ladislaus, erat patruelis* S. Stephani. *Verum Cupa non videtur hujusce* C *Calvi filius, quia sic junior verosimiliter fuisset* Stephano, *et quia pater Cupæ vocatur* Calvus Zirind *ad distinctionem, ut apparet, alterius. Fieri potest, ut Ranzanus duos Calvos confuderit, indeque crediderit Cupam fuisse* Stephani *propinquum: quod affirmare non ausim. Quin imo ista sanguinis propinquitas parum mihi apparet verisimilis, cum* Stephanus *de Cupa, seu comite Simigiensi sic loquatur, ut non videatur ipsius fuisse consanguineus.*

contra adolescentem Stephanum, fidei propagationi intentum,

142 *Si credimus scriptoribus Hungaricis sæculi* XV, *Cupa dolo uti voluit, ac per nuptias viduæ Geysæ, quam Saroltam dicunt* Stephani *matrem, regnum adipisci conatus est. Viduam autem Geysæ verisimiliter non fuisse matrem* Stephani, *sed novercam, ante observavi. Quid vero de expetitis hisce nuptiis credendum sit, aliorum judicio permitto. Verum quidquid sit de nuptiis, certum est Cupam voluisse regnum invadere, magnumque Regis adolescentis fuisse periculum, quod divina protectione et patrocinio* D *S. Martini discussum ipse gratus agnovit. Bonfinius decade* II *lib.* I *pag.* 172 *satis probabiliter descripsit, quo modo se initio principatus gesserit* Stephanus, *et quænam rebellionis occasiones fuerint. Quapropter verba ipsius, ut probabilia, subjungo:* Nihil majore studio aggredi cupiebat (*Dux adolescens,*) quam universos Hungaros in lucem asserere veritatis. Neque illud ignorabat, nullum diu principem esse regnaturum, nisi justitia et religione præpolleret. Huc omnes ingenii nervos intendebat. Et ut hæc facilius assequeretur, divinis codicibus incumbebat. Adhibebat sibi sacrarum rerum præceptores, quibus familiarissime et assiduo utebatur. In re quaque gravissima viros sanctos consulebat, ne quo se suosque piaculo inscius incestaret. Sed cum publicæ saluti imprimis intendisset animum, quam sine finitimarum otio adsequi non poterat, inprimis cum omnibus vicinis inita et confirmata pace regnum communivit, ut si qua inter suos populos principesve pertinaces seditio pro subeunda fide Christi oriretur, his nulla foris auxilia sperari possent. Verebatur enim, veluti mox accidit, Scythicas mentes haudquaquam facile ritus patrios esse depondituras. Quin et ex his, qui baptismate abluti fuerant, multos pudore, nonnullos regis gratia, perquam paucos ultro, Catholicam fidem accepisse sentiebat. Contra vero populum perniciosa deorum opinione universum iri perditum, æquo animo perpeti non poterat: quin sibi certum erat, aut ad salutarem fidem eum revocaturum, aut regno simul et vita cariturum. E

143 Dum aliquanto severius in reluctantes agendum esse censet, quando quam plurimi sine vi ad resipiscentiam cogi non poterant, principes plerique cum ingenti multitudine in eum conjurant, intestinum bellum moliuntur; et ne Scythicam feritatem exuant, ceteros ab instituta religione deterrent. Primum in pagos late desæviunt, prædia vastant; mox adauctis viribus oppida regia adoriuntur: in primisque Vesprinium juxta Balatonium lacum sitam, urbem quidem non ignobilem, obsident, ut majorem Regi stomachum facerent, et eorum, qui ab ejus fide desciverant, animos augerent. Novitatis hujusce auctorem Cupam, Calvi Zirindi filium, qui in F Simigiensi agro dominabatur, Ungarorum Annales fuisse tradunt. Quippe qui, defuncto Geysa, Stephani matrem per adulterium in conjugium allicere conabatur, ut eam nactus uxorem, Stephani vitam dolis interciperet, ac rerum demque potiretur. Occasionem explendæ libidinis quum in dies sibi dari expectaret, in hac rerum novitate quiescere non potuit, tumultui non solum adesse, sed præesse voluit. Nam imperandi cupiditate abreptus, . . . pagos æque ac oppida hortari, ut a regia fidelitate ac superstitione * deficerent: se conjurationis principem deperdita quadam audacia profiteri, criminibus Regem ad augendam invidiam onerare; passim prædicans hunc suæ gentis hostem patre perniciosiorem futurum, quando externæ quam suæ gentis studiosior et amantior esset: Martem, Herculem, patriosque deos, quorum numinibus res Ungarica tantopere adoleverat, aboleri jussisset; eorum sacrosancta simulacra ubique disjecisset, fatuam inducere superstitionem niteretur: quin et ocio et desidia bellicosam gentem enervaret, pacem indiceret ærumnosam, quum et vi et bello Ungari victum semper traxerint. Quum inferiorem

rebellionem suscitat, et cum rebellibus Vesprinium obsidet:

* i. e. religione

A riorem ita Pannoniam totam fere suscitasset, gravi Vesprinium in contemptum Regis obsidione premebat. *Liberiori quidem stylo hæc exposita sunt, sic tamen, ut nihil a moribus Hungarorum illius temporis, nihil a probabilitate discedere videatur. nisi quod pro matre* Stephani *ad nuptias expetita, novercam verisimilius substituendam putem ; et nuptias expetitas, nescio qua de causa, adulterium vocet.*

Stephanus vero, collecto exercitu,

144 *Vesprinium, quod obsessum ab iis fuisse etiam testatur Carthuitius, caput hodie est comitatus cognominis, eratque ex præcipuis urbibus Hungariæ, non multis milliaribus distans Alba regali. Qua de causa mirum non est, perculsum fuisse* Stephanum *hac rebellium audacia. Ingentem solicitudinem suam, votumque hac occasione nuncupatum, fatetur ipse in litteris postea dandis. Bonfinius vero pergit exponere, quo se modo Rex pius in hac trepidatione gesserit, hæc scribens :* Contra vero Stephanus, in tanto tumultu nequaquam animo consternatus, quando sub divina se tutela esse intelligebat, ad coërcendam Cupæ audaciam, mox summa celeritate ac prudentia omnia moliri : passim per Ungariam de- B lectum habere, imprimis divinum e cœlis auxilium implorare, exorare impensius divi Martini numen, ne suæ Pannoniæ deesse vellet. Item maximam exuviarum ac prædæ hostilis partem, nuncupatis votis, polliceri, ad hæc tumultuarium cogere exercitum, accire principes, quos et sua et patris beneficentia fidos habebat, nihil prætermittere, quod bello usui fore duceret. Coacto demum exercitu, ad Garam amnem castra locat : ibique primum Juvenis Deo deditissimus, defendendæ publicæ salutis necessitate adactus, sibi ensem accinxit. Duos ibi magistros equitum pronunciavit fide ac militari disciplina præstantes, quorum alter Huntes, Paznan alter dictus est. Hi Teuthones fuisse traduntur, qui quum Christiana fide pollerent, imperante Geysa in Pannoniam venerant, nobili genere nati : et quum bello ac pace de Ungaris essent bene meriti, principatum semper inter proceres apud Geysam tenuerunt : multumque in propaganda Christi fide patrem ac Filium adjuvere. Hi reluctantes in fide pro servis habendos esse censuerunt : item ut qui ex Ungaris prius in C religionem confluerent, inter eos hi nobiliores haberentur. Atque in istorum sententiam, a Geysa edictum factum est. Post hos Wencellinum Alamannum, hospitii jure sibi conjunctissimum, dictatorem creat : cui exercitus universi summam tradidit.

votoque nuncupato S. Martino,

145 *Nominatos hic* Stephani *duces, aliaque brevius memorat Turoczius cap.* XXVIII, *sic scribens :* Stephanus autem sanctus, convocatis proceribus suis, per interventum beatissimi Martini confessoris divinæ misericordiæ imploravit auxilium. Postmodum vero, congregato exercitu, perrexit obviam hosti suo ; et ad amnem Coron primitus accinctus est gladio : ibique ad custodiam corporalis salutis suæ duos principes Hunt et Paznan constituit. Totius autem exercitus sui principem et ductorem Vencellinum hospitem, Alamannum genere præfecit. *Sanctus ipse in litteris suis ait se votum nuncupasse S. Martino,* adstantibus ducibus, videlicet Poznano, Cincio, Orthio. *Prioris nomen congruit cum uno ex antedictis : posteriorum vero nomina differunt. Verum non omnes forsan aderant voventi Regi, ita ut Wencellinus exercitum ducere potuerit, prout affirmant Turoczius et Bonfinius, quorum sententia saltem falsitatis non convincitur. Patria etiam, quam prædictis ducibus attribuit Bonfinius, insinuat jam Geysæ externa quædam fuisse subsidia, eaque* Stephano *fuisse relicta : quod verisimile admodum esse, jam ante dixi. Amnem* Garam *aut* Coron, *ad quem castra posita fuisse dicunt, suspicor esse eum, qui ex superiori Hungaria prope Strigonium, Danubio illabitur ; collectumque ibidem exercitum, ut inter hunc et hostilem Danubius relinqueretur medius, donec tutius ad hostes progredi posset.*

post grave prælium ac diuturnum,

146 *Prælium subsecutum et Regis victoriam Turoczius breviter sic exponit :* Commisso itaque prælio, inter utrumque diu et fortiter est dimicatum : sed divinæ miserationis auxilio beatus Stephanus dux gloriosam obtinuit victoriam. In eodem autem prælio Vencellinus comes interfecit Cupam ducem, et largissimis beneficiis a beato Stephano tunc duce remuneratus est. *Bonfinius eadem narrat, sed omnia liberiori stylo pro more suo latius prosequitur, adtexens quædam incerta, præsertim de gestis et votis Regis in ipsa pugna. Hac monitione prævia, ipsius verba subnecto :* Hæc ubi rite constituta sunt, E instructa acie in Cupam itur. At ubi conjuratorum castris appropinquarunt, infestis utrimque signis extemplo concurritur. Quum prælium consereretur intestinum, eo obstinatius et crudelius utrimque pugnabatur, dum fortuna nunc his nunc illis arridet, et pari spe utrimque dimicatur. Ex hoc factum est, ut longam cruentissimamque pugnam ederent. Rex divina potius oratione, et militari hortatione, quam armis certare : per legiones modo discurrere, legatorum et centurionum animos confirmare, turmas cohortesque hortari, ut pro Christi charitate fortissime dimicarent : revocare terga vertentes, et quandoque timidos graviter increpare : subsidia mittere laborantibus, et nullum imperatoris optimi officium prætermittere. Vencellinus, qui in dextro cornu præsidebat, et quadrato agmine Cupæ se objecerat, ratus inclinato ducis agmine, cæteros omnes facile cessuros, acerrime pugnabat. Disquirebat ubique, ubi Cupas esset, ut singulari certamine cum eo dimicaret.

rebellium exercitum cædit, Cupa ipso occiso.

147 Dum dubio ubique marte pugnatur, Rex elatis in cœlum manibus, his fugam verbis deprecatur : Clementissime Deus, qui lucem veritatis tuæ in durissimo ac truci populo, quem F mihi commisisti, infundere voluisti, ut tuæ fidei radiis illustratus, perpetuo Christianæ Reipublicæ fines tueatur, te supplex exoro, ut nutantium animos confirmes, vires plebi tuæ e cœlo demittas, ut cœlesti auxilio munita, tuos proterat inimicos. Et tu, Jesu Christe, optime, maxime, cujus ductu et auspiciis bellum gerimus, per salutarem tui (quæso) passionem populo pro te dimicanti propius adesto, tuisque fidelibus victoriam pro clementia tua concedito, fœdam fugam sistito. Ego autem omnium rerum decimas, pro referenda gratia gloriosissimo nomini tuo, passimque basilicas dicabo. Vix hæc dixerat, ingens ecce clamor per legiones exoritur, Cupæ cornu a Vencellino inclinatum, utrumque ducem singulari certamine congredi. Quum hæc audivisset, illuc cum validissimo agmine continuo properat. Laborantes et jam inclinatos inimicos proterit. In media acie Vencellinum offendit, et congratulatur, Deo gratias agens : qui Cupæ caput absciderat, et opima de hoste spolia referebat. Quo per acies circumlato, ita hostium animi consternati, ut palantes fugerent.

Auctore J. S.

fugerent. Magna cædes ac miserabilis oritur, principes conjurationis maxima ex parte capti, et in castris cæsi, in cæteros regis edicto remissius actum. *Uti ex hisce quædam incerta jam dixi, ita incertius et minus probabile existimo, quod subjungit de Cupæ corpore, cum lenissimis* S. Stephani *moribus parum sit consentaneum :* Parta victoria, *inquit*, Cupæ corpus in parteis quatuor dissectum : una Strigoniensi portæ affixa est, Vespriniensi altera, tertia Jauriensi, in Transsylvaniam quarta, ad deterrendos Dacorum animos delata, et Albæ Juliæ præfixa. Quam quidem regionem olim Ungari, ab auri feracitate KENCHES HERDELL appellavere. *Turoczius eadem sic refert :* Ipsum vero Cupam beatus Stephanus in quatuor partes fecit mactari : primam partem misit in portam Strigoniensem, Secundam in Wesprimiensem, tertiam in Jauriensem, quartam autem in Erdel. *Strigonium, Vesprinium et Javarinum urbes sunt non admodum dissitæ ad partem Occidentalem Hungariæ : suspectum igitur magis est, quod quartam partem in Transilvaniam dicant missam, præsertim cum Transilvania non videatur eo tempore paruisse* S. Stephano, *qui bello contra ejus principem suscepto eam post paucos annos subjecit, et Hungariæ addidit. Merebatur quidem hanc ignominiam rebellio Cupæ, neque eam prorsus negare velim : de re tamen tota dubitare me cogit eximia Sancti lenitas; quodque dicitur de parte corporis in Transilvaniam missa minus credo ob rationes prædictas.*

148 *Verisimilia magis sunt, quæ subjungit Bonfinius hisce verbis :* De cæteris captivis, pro facinorum gravitate pœnæ sunt exactæ. Contra vero militibus et præfectis, qui se in prælio optime gesserant, præmia pro dignitate e Regia liberalitate tributa. Dictatori præmia multa, magnique honores redditi : item oppidis villisque a Rege amplissime donatum ferunt . . . Divo autem Martino Pannonicæ gentis patrono ut debita vota exsolverentur perpetuo Regis edicto Simigiensis populus, qui Cupæ tyranni audaciam sectatus est, non modo frugum, vini, ac pecorum, verum etiam liberorum decimas, divi Martini basilicæ quotannis pendere jussus est. Præter hæc tertia prædæ pars templi postibus affixa. *Hæc Turoczius quoque sic exponit :* Beatus enim Stephanus dux votum, quod tunc voverat Deo, fideliter reddidit. Nam universum populum, in provincia Cupan ducis degentem, decimas liberorum, frugum ac pecorum suorum cœnobio sancti Martini dare perpetuo jure decrevit. *Consentit Carthuitius num.* 7 ; *et Rex ipse in litteris dandis plura enumerat, quorum decimas cœnobio S. Martini attribuerat ; sed de decima prole ibidem non meminit, ita ut hæc sola pars minus videatur certa ; at neque certo falsa : nam, cum hæ litteræ Regiæ aliquot annis serius datæ sint, potuerunt ipsi monachi ad declinandam invidiam decimis liberorum renuntiare, etiamsi fuissent antea a Rege concessæ. Fieri etiam potuit, ut vox illa exciderit litteris, in quibus plura reperiuntur menda. Certe in ipsis litteris inferius mentio fit de* mancipiis *monasterii, cui illa non videntur obtigisse, nisi hac donatione Regis. Tandem verisimiliter dici potest, decimam prolem solum unica vice dandam fuisse monasterio ab illis, qui tempore rebellionis decem liberos habebant : nam id recte congruit verbis Carthuitii, qui ait a Rege statutum,* ut, si cui *(in comitatu Simigiensi)* decem liberos habere contingeret, decimam prolem S. Martini cœnobio daret.

§ XV. Fundatio monasterii S. Martini, et duorum aliorum.

Litteræ S. Stephani pro monasterio S. Martini,

Ut rectius explicari valeant obscura et implexa, quæ in fundatione monasterii S. Martini occurrunt, præmittendas hic censui jam sæpe laudatas S. Stephani *litteras, quibus dicti monasterii privilegia roboravit Rex Sanctus. Datæ hæ sunt sub finem anni* 1001 : *nam sic exigit apposita his litteris epocha :* Datum anno MI, regni nostri secundo, Indictione XV. *Hæc Indictio currere incipiebat mense Septembri anni* 1001, *quo et regni* S. Stephani *annus currebat secundus. Litteræ igitur datæ sunt mense Septembri, aut alio ex mensibus sequentibus anni* 1001. *Edidit hasce litteras Joannes Sambucus inter Decreta regum Hungariæ post Bonfinii aliorumque Opera pag.* 11, *eædemque deinde variis locis recusæ sunt, sed non sine mendis. Titulum ibi hunc habent præfixum :* Privilegium datum proto-abbatiæ S. Martini Pannoniæ. *Easdem quoque litteras dedit Odoricus Raynaldus ad annum* 1232 *num.* 24, *prout insertæ erant litteris Gregorii Papæ IX, qui privilegium abbatiæ confirmavit. Cum hic paulo videantur correctiores, eas ex Raynaldo subjicio, notatis in margine differentiis editionis Sambuci, ubi menda non sunt clara. Sic habent :* In nomine Domini Dei summi. Stephanus superna * providente clementia Ungarorum rex. Credimus et vere scimus, si locis divino cultui mancipatis potestates, atque honores adaugmentaverimus, id non solum laude humana prædicandum, verum divina mercede remunerandum. Quocirca omnium sanctæ Ecclesiæ Dei fidelium, nostrorumque, præsentium ac futurorum solers comperiat intentio, quod nos interventu, consilio, et consensu domini Anastasii abbatis de * monasterio S. Martini, in monte supra Pannoniam sito, a genitore nostro incepto, quod nos per Dei subsidium ob animæ nostræ remedium, pro stabilitate regni nostri ad finem perduximus, talem concessimus libertatem, qualem detinet monasterium S. Benedicti in monte Cassino, quia propter orationes sanctas fratrum ejusdem monasterii, consiliante domino Anastasio præscripto abbate, et jugiter adjuvante, confortati et laureati sumus : singulare namque suffragium, quod per merita B. Martini in pueritia mea expertus sum, memoriæ posterorum tradere curavi.

* *al.* divina

* *al.* de omittitur

post victoriam de toto

150 Ingruente namque bellorum tempestate, quia * inter Theutonicos et Ungaros seditio maxima excreverat, præcipueque cum civilis belli ruina urgeret, volente comitatu quodam Symigiensi * paterna me sede repellere, quid fluctuanti animo consilii darem, quaque me verterem tanta tactus verecundia, astantibus ducibus videlicet Pagzano *, Contio *, Orzio *, donno quoque Dominico * archiepiscopo, votum vovi S. Martino, quod, si de hostibus interioribus, et * exterioribus ejus meritis victor existerem, supranominati comitatus decimationem de omnibus negotiis, prædiis, terris, vineis, segetibus, vectigalibus, vinoque hospitum, quod in prædiis

* *al.* qua

* *al.* nomine Simigensi

* *al.* Poznano

* *al.* Cincio

* *al.* Ortizo

* *al.* domnoque meo

* *al.* aut

AUCTORE J. S.

A diis eorum cresceret, ne parochiano episcopo pertinere videretur, sed magis abbati ejusdem monasterii, sub testimonio præfatorum ducum multorumque comitum, absque ulla mora subjugarem. Dumque post cogitatum victoria potirer, quod animo revolveram, operis efficacia complere studui. Necdum enim * episcopatus et abbatiæ præter ipsum locum in regno Ungarico fuerant *. Quod si, vos fideles, licuit mihi, quo volui loco, episcopatus, et abbatias statuere, an non licuit cuipiam loco, quod volui, ut facerem?

* al. etiam
* al. sitæ erant

151 Et ne adhuc ecclesia S. Michaelis vacua esse videretur, vel episcopus parrochianus injurias, querimoniasque in collectione decimationis pateretur, ei curtem, quæ vocatur Corton *, cum omnibus eidem * pertinentibus tradidi. Quod si ipse contra mea statuta quid inique agere, vel acquirere voluerit, ante Deum judicem vivorum et mortuorum in die judicii se contendere mecum sciat. Adhuc autem subjungens dico: sit autem id ipsum monasterium ab omni inquietudine semotum, habeantque monachi post transitum sui cujusque abbatis alium B abbatem securiter eligendi auctoritatem, a quocumque velint episcopo consecrandi eum, sitque illis licitum ordines recipere in quovis loco, et a quocumque, etc. Signum domini Stephani inclyti regis. Dominicus archiepiscopus vicecancellarius fecit anno Dominicæ incarnationis MI Indictione XV. Anno Stephani primi regis secundo. *Pauca de hisce litteris veniunt observanda. Primo episcopus parochianus, de quo hic fit mentio, est episcopus Vespriniensis, atque ecclesia cathedralis Vespriniensis dicata est S. Michaeli. Itaque falluntur scriptores nonnulli, qui crediderunt pro ecclesia S. Michaëlis hic memorata substituendam esse S. Martini ecclesiam: nam refert* S. Stephanus, *quid concesserit ecclesiæ Vespriniensi pro damno, quod alias pateretur ex privilegio abbatiæ S. Martini concesso. Secundo* Dominicus *archiepiscopus, qui memoratur apud Raynaldum in hisce litteris, in aliis editionibus non exprimitur nominatim. Et sane non novi ullum archiepiscopum illo tempore fuisse in Hungaria, qui vocabatur* Dominicus: *nisi forsan primus archiepiscopus Strigoniensis eo fuerit nomine,* C *quod magis examinabo § XXIV. Obscurum igitur est, quis ille fuerit, imo non omnino certum, an illa lectio sit recta.*

Subjectio que privilegiis munito.
* al. Corten
* al. cum hominibus eodem

152 *Hisce breviter observatis, inquirendus est locus monasterii. Situm dicitur* in monte supra Pannoniam. *Carthuitius num. 7 constructum ait,* Juxta fundum sancti Præsulis in loco, qui SACER MODUS * dicitur, ubi sanctus Martinus, dum adhuc in Pannonia degeret, orationis sibi locum assignaverat. *Hæc verba satis indicant, locum non longe abfuisse Sabar a urbe Pannoniæ deinde destructa, ubi natus est S. Martinus. Itaque tanto magis miror hallucinationem Mabillonii, qui tom. IV Annalium Benedictinorum pag. 115 hoc S. Martini monasterium cum cœnobio Breunoviensi in Bohemia confundit, erroremque hunc pag. 143 repetit, Astricum vocans Breunoviensem S. Martini abbatem: quin et pag. 470 ait, Breunoviense monasterium distare* ab urbe Praga viginti stadiis, *dicit vero S. Martini monasterium, quod* S. Stephanus *perfecit, in media fuisse Bohemia. Hujusmodi errores, in quos subinde labuntur viri eruditi, notandos credimus, ne adoptentur ab aliis, prout sæpissime contingere experimur. Golardus Artuus in Chronologia Pannoniæ pag. 9 solum ait:* Adhæc S. Martini cœnobium in altissimo monte locabat. *Inchofer etiam ad annum 999 constructionem quidem monasterii hujus narrat, sed locum distinctius non exponit, uti et alii fecerunt plurimi.*

Situatum monasterium in Monte sacro, mæ.
* al. sacer mons

153 *Verumtamen ad hoc* S. Martini *cœnobium oppidum excrevit egregie munitum, quod Tartarorum innumeræ multitudini restitit, dum illi totam fere interceperant Hungariam. Quippe Bonfinius decade II lib. VIII, ubi totius Hungariæ vastationem, urbisque Strigoniensis miserrimam cladem narraverat, pag. 300 hæc subjungit:* Arx Strigoniensis, cui Symeon præfectus cum valido præsidio tunc præerat, hostem tentata deterruit. Qua dimissa, ad Albam Regalem barbaras properavit, . . . sed hæc cum frustrata fuit opinio: nam inter paludes sita, nulla vi et arte capi potuit. Mox ad divi Martini cœnobium festinatum, unde re infecta abiere. Hæc igitur tria loca tantum, excidii Tartarici experta fuisse testantur. *Idem tamen oppidum facili negotio a Turcis interceptum est anno 1574, uti narrat Isthuanfus lib. XXVIII Historiarum pag. 636 ver-* E *bis hisce ad propositum nostrum conducentibus:* Redacta in potestatem Tata, arx divo Martino sacra, hostibus obvia erat, opulento monachorum Benedictinorum collegio insignis, quod olim divus Stephanus, primus rex Pannoniæ, in edito et amœno ac in longum exporrecto colle, ante DC (*fere*) annos e spoliis et manubiis devicti ad eum locum Cuppani perduellis sui . . . condiderat, et SACRUM Pannoniæ MONTEM nominaverat. Ea arx Paulo Baromano abbati parebat: militari autem præsidio . . . Joannes Zadorius præerat etc. *Subdit arcis deditionem, quæ huc minus spectat. Eamdem refert Martinus Zeillerus in Topographia Hungariæ Germanice scripta pag. 174, addens arcem a Christianis post triennium receptam, ac deinde retentam. Porro arx S. Martini sita est in Javarinensi comitatu non longe Javarino distans versus Albam Regalem, a qua multo longius est dissita. Tata abest paucis milliaribus: sic certe passim notatam invenio in tabulis geographicis Hungariæ; dictaque Zeilleri et Isthuanfi hisce recte congruunt.*

excrevit in oppidum munitum inter Javarinum et Albam regalem:

F

154 *Abbas hujusce monasterii in litteris Regis vocatur* Anastasius, *alio nomine* Astricus *dictus, teste Carthuitio. Verisimile est hunc Astricum jam venisse in Hungariam, vivente adhuc Geysa; aut certe Geysæ notus fuit, cum hoc monasterium S. Martini exstruere cœpit. Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sæculo VI part. I pag. 72 elogium Anastasii texuit ex variis scriptoribus, in quo de primordiis Anastasii sic habet:* Hic in monasterio S. Alexii, seu S. Bonifacii Romæ, vitam monasticam agebat sub Leonis abbatis regimine, eo tempore, quo S. Adalbertus Pragensium antistes in idem monasterium denuo se recepit. Cum vero idem Adalbertus, agente Willegiso archiepiscopo Moguntino, iterum in Bohemiam ad suam ecclesiam redire coactus fuisset, sex monachi Alexiani, inter quos noster Astricus erat, sese ipsi itineris comites adjunxere, eumque in Bohemiam secuti sunt, quod condendo celebri Breunoviæ asceterio occasionem præbuit. *Deinde adducit verba Dubravii, qui affirmat monasterium istud ab Adalberto et Boleslao Bohemiæ duce conditum, primumque abbatem eidem Breunoviensi cœnobio præfectum esse Astricum,* sub

primus abbas hujus monasterii Astricus, al. Anastasius, qui ante fuerat Breunoviensis.

AUCTORE J. S.

sub cujus præfectura monasterium maxime floruit, dum res erant tranquillæ in Bohemia. Recte hactenus ac probabiliter hæc exposuit Mabillonius ; atque hinc Astricus pater *vocatur a Carthuitio, qui abbas erat, dum in Hungariam venit. Mox subdit, Adalbertum rursus discessisse Romam, quia Bohemia tota iniquorum conjuratione erat turbata,* Cujus, *inquit,* exemplum secutus paulo post Astricus, in Hungariam cum suis discipulis perrexit, ubi a beato Stephano tunc duce benigne exceptus ; ac ædificato monasterio in honorem sancti Benedicti, non minus ibi, quam in Boëmia, sanctitate floruit. *Si discessit ex Bohemia Astricus paulo post Adalbertum, anno 995 Romam discedentem, venit in Hungariam vel eodem vel sequenti anno, dum vivebat Geysa, qui ei cœpit exstruere monasterium S. Martini, quod perfecit* Stephanus. *Hujus monasterii primus abbas fuit Astricus, sicut fuerat Breunoviensis.*

Aliud a priori distinctum ad radices Montis Ferrei conditum monasterium,

155 *Alterum quoque monasterium ejusdem Astrici monachis exstruxit* S. Stephanus *ad radices Montis Ferrei. Posterius hoc agnovit Mabillonius in elogio Astrici, sed Martinianum non distinxit a Breunoviensi, ut ante dictum.*
B
Alii vero inter monasterium S. Martini in Monte Sacro, et S. Benedicti ad radices Montis Ferrei non videntur distinxisse. Quin imo nec in Annalibus Mabillonii posterius hoc ullibi memoratum invenio, ita ut videatur minus postea adhæsisse iis, quæ in elogio Anastasii de hoc monasterio attulerat. Attamen Carthuitius num. 7 prioris fundationem refert, ac num. 9 fundationem alterius, utrumque loco distinguens et nomine : nam primum sacrum erat S. Martino, cujus nomen semper retinuit ; alterum dicit fundatum sub titulo sancti patris Benedicti. *Primum erat in monte, alterum ad radices montis.* Mons Sacer *dicebatur, nunc* Mons S. Martini, *cui impositum erat primum ;* Mons Ferreus, *ad cujus radices situm erat alterum. Hæ distinctionis notæ dubitare vix sinunt, quin diversa sint monasteria Montis sacri et Montis ferrei, seu S. Martini et S. Benedicti. Verum nullum prorsus remanebit dubium, ubi infra locum et litteras fundationis secundi assignaverimus.*

quia multi presbyteri et monachi litteris Regis invitati :

156 *Ratio condendi hæc, aliaque monasteria, erat accessus monachorum, qui ad* S. Stephanum *undique confluxerunt in Hungariam. Testatur id scriptor coævus, Maurus nimirum Quinque-*
C
ecclesiensis episcopus, in Vita SS. Zoerardi et Benedicti, data apud nos tom. IV *Julii pag.* 336, *quam sic orditur :* Tempore illo, quo sub Christianissimi Stephani regis nutu nomen et religio Deitatis in Pannonia rudis adhuc pullulabat, audita fama boni Rectoris, multi ex terris aliis canonici et et monachi ad ipsum, quasi ad patrem confluebant, non quidem causa alicujus necessitatis coacti, sed ut novum sanctæ conversationis gaudium ex eorum adventu adimpleretur. Inter quos quidem, sancti Spiritus instinctu tactus, ex rusticitate, quasi rosa ex spinis ortus, nomine Zoerardus, hanc in patriam de terra Poloniensium advenit, et a Philippo abbate, cujus monasterium, Zobor nominatum, in Nitriensi territorio ad honorem S. Hippolyti martyris situm erat, habitu accepto, et Andreas nominatus, eremiticam vitam agere statuit. *Aliud hic rursum indicatur monasterium, de quo infra. Causam tanti piorum virorum confluxus indicat Carthuitius num. 8, sic scribens :* Ad hoc ergo incipiendum et consummandum (*de conversione regni loquitur*) quoniam fidelium Christi con- D
sultum * habebat necessarium, nuntiis et litteris in omnes partes suum divulgavit desiderium. Inde multi presbyteri et clerici, Spiritus paracleti compuncti visitatione, relictis sedibus propriis, elegerunt pro Domino peregrinari : abbates et monachi, nil proprium habere cupientes, sub tam religiosi Principis moderamine regulariter vivere deliberaverunt.

* *i. e. consilium*

ejusque sanctitate moti veniebant in Hungariam.

157 *Merentur etiam audiri Bonfinii verba, quæ subdit post relatam modo victoriam :* Tali successu, *inquit,* Regis animus non elatus, sed ardentissima Dei charitate succensus est. Quotidie humi prostratus Deo supplicat, ut sibi salutare consilium divina ope perficeret, totamque Ungariam, antequam rebus humanis excedat, ad veram fidem revocare liceat. Quod ut a Deo assequeretur, sæpe in cinere et cilicio supplicabat, et in templo assidue exorabat : laudabile propositum suis diplomatibus longe lateque declaravit. Quare plerique sacerdotes, publica utilitate commoti, ad prædicandum Dei verbum in Ungariam ultro confluunt, et pro Catholica fide peregrinari gestiunt. Alliciebantur quoque E
sanctitate Principis, cujus nomine multi e remotissimis in Pannoniam partibus evocabantur. Inprimis Astricus, vir sanctitate conspicuus, cum discipulis advenit. *Astricum verosimiliter sub Geysa jam advenisse diximus ; nisi forsan sub Geysa stabilem habitationem non fixerit in Hungaria, quod monasterium S. Martini necdum monachorum habitationi esset satis adaptatum. Si ita se res habuerit, venit paulo post mortem Geysæ : nam in Hungaria erat cum suis ante bellum Regis cum Cupa. Monasterium S. Martini huic Astrico structum fuisse, videtur ignorasse Bonfinius ; solius enim ecclesiæ S. Martini meminit, non monasterii, nisi illud confuderit cum sequenti, a quo diversum est.*

ut Hungaros instruerent : monasterium illud inchoatum verisimiliter circa annum 999.

158 *De secundo mox ita scribit :* Astricum et discipulos Rex honorifice excepit, et ad radicem Montis ferrei collocavit, ubi divi Benedicti cœnobium magnifico sumptu exædificare permisit. Quin et basilicam illam ingenti donativo, multisque prædiis pagisque donavit, quo monachi commodius in regulari vita consistere possent. Horum consuetudine, quando viros optimos esse intelligebat, mirifice delectabatur : F
quorum auxilio ac opera Ungaros, partim sponte, partim vi ac metu, in lucem veritatis asseruit, mandata sacræ legis et orthodoxæ fidei axiomata omnes scire coëgit, prophanis dira supplicia indixit. *Inchofer ad annum 999 refert constructionem monasterii S. Benedicti ad Montem Ferreum, illudque recte distinguit a præcedente. Verisimile est, inchoatum revera esse dictum monasterium ab anno 999, cum ejus fundatio referatur a Carthuitio ante fundationem episcopatuum, cumque Rex ipse clare innuat in litteris datis, plures abbatias constructas fuisse ante tempus, quo dedit prædictas litteras, id est, ante finem anni 1001. Verba accipe :* Quod si . . licuit mihi, quo volui loco, episcopatus et abbatis statuere etc. *Hinc etiam credo, non diu post inhabitari cœptum. Attamen ædificatio ad multos annos protracta videtur, templi certe, cujus consecratio anno 1015 peracta est, ut colligitur ex litteris* S. Stephani *eodem anno in die consecrationis templi datis, quas edidit Carolus Peterfi Societatis Jesu in Conciliis Hungariæ, anno 1741 editis, part.* 1 *pag.* 4.

159 *Illas ex dicto Opere huc transfero :* Stephanus

[illegible] ſerius ab e[illegible] fulatæ, ubi [illegible] ſi[illegible] datæ [illegible] litteræ.

A phanus ſuperna favente clementia rex Hungarorum etc. Credimus, et vere dicimus, ſi locis Divino cultui mancipatis, poteſtates atque honores adaugmentaverimus, id non ſolum laude humana prædicandum, verum etiam Divina mercede remunerandum. Quocirca omnes ſanctæ Dei Eccleſiæ et fidelium noſtrorum, præſentium atque futurorum, conſpiciat intentio, quod nos per Dei ſubſidium, ob animæ noſtræ remedium, et pro ſtabilitate regni noſtri, monaſterium ſanctiſſimæ Dei Genitricis Mariæ, et ſancti Benedicti ad radicem Montis Ferrei diligenter conſtruximus etc. Præterea ex conſenſu, et confirmatione authoritatis Apoſtolicæ, non ſolum præſcripti populi etc. Eadem authoritate Apoſtolica mediante, decrevimus, ut præfati cœnobii abbas, generali tamen et ſolenni ſynodo duntaxat, Strigonienſi epiſcopo intereſſe teneatur etc. Quod, ut verius credatur, hanc paginam manibus propriis roboravimus ſigilli munimine, in ipſa die conſecrationis dicti monaſterii, per miniſterium domini Aſtrici archiepiſcopi Colocenſis, et pauli abbatis prædicti monaſterii, nobiſcum omnibus regni principibus ibidem aſſiſtentibus confirmavimus. Anno ab incarnatione MXV.

B

patroni et locus hujus monaſterii, vulgo Pech-varad dicti:

160 *Ex his litteris habemus, abbatiam hanc beatæ Mariæ Virgini et S. Benedicto ſimul fuiſſe ſacram. Solum nomen poſterius memorarunt Carthuitius et Bonfinius, quod illo forſan nomine condi ſit cœpta. Verum prius nomen deinde magis invaluit, eoque ſolo fere vocatur. Sita eſt hæc abbatia (cujus nomen Hungaricum* Pech-varad) *in comitatu Tolnenſi, eſtque diœceſis Quinque-eccleſienſis, inter Danubium et Dravum ad radices montis, prope amnem Zarviczam aſſurgentis, uti notatur in tabulis Hungariæ. Petrus Pazmany archiepiſcopus Strigonienſis in Appendice ſecunda apud laudatum Peterfy part.* II *pag. 274, enumerans abbatias Ordinis Benedictini in Hungaria, hanc recenſet his verbis :* Pech-Varad (alias de Varad ad radicem Montis-Ferrei) B. Mariæ Virginis diœceſis Quinque-eccleſienſis, fundata a S. Stephano rege anno MVII. *Inchoferus ad annum* 1007 *exiſtimat, monaſterium hoc conditum a S. Stephano in gratiarum actionem de nato filio Emerico, ita ſcribens :* Ut autem Stephanus rex pro data ſibi ſobole gratum ſe Deo exhiberet, Deiparæ Virgini patronæ inſignem baſilicam erexit, adjuncto Patribus Ordinis S. Benedicti cœnobio, omnibusque tam pro ornatu, quam pro commodo victu, copiis aucto. Viguit ea diu ad radicem Montis-Ferrei in diœceſi Quinque-eccleſienſi, vocabulo abbatiæ de Varad, ſive, ut alii appellant, Pech-varad, donec defluentibus Hungariæ rebus, et ipſa inconſtantiæ ſe ſubmiſit. *Laudatus ante Peterſius pag.* 10 *multa Regis dona enumerat, tum eccleſiæ tum ipſi cœnobio conceſſa.*

C

[illegible] quoque abbatia, Zobor dicta, [illegible]que S. Hippolyto, in [illegible] Stephano [illegible] erecta.

161 *Inter primas quoque Hungariæ abbatias fuiſſe putem abbatiam S. Hippolyti, Zobor dictam, cui Philippus abbas præerat, dum illam ingreſſus eſt S. Zoërardus, uti habent verba Mauri epiſcopi num. 156 data. Prioribus enim regiminis* S. Stephani *annis conditam eſſe, colligitur ex tempore adventus S. Zoërardi, qui veniſſe dicitur, quando* ſub Chriſtianiſſimi Stephani regis nutu nomen et religio Deitatis in Pannonia rudis adhuc pullulabat. *Hoc tempus deſignat priores haud dubie* Stephani *annos, cum religio rudis adhuc pullularet. Attamen condita jam erat dicta abbatia, dum advenit Zoërardus, qui habitum ibidem accepit ab abbate Philippo. Dubium igitur non videtur, quin hæc abbatia prioribus Hungariæ ſit annumeranda. Territorium, et epiſcopatus Nitrienſis, in quo ædificata eſt abbatia, eſt ſuperioris Hungariæ, non longe ab Auſtria et Moravia, a quibus per interjacentem comitatum Poſonienſem dirimitur; atque urbs ipſa Nitria, vulgo* Nytra, *cum comitatu cognomine Hungaris ſatis nota. Laudatus Pazmany in memorato ſupra abbatiarum catalogo de hac ita loquitur :* Zobor, S. Hippolyti martyris, Nitrienſis diœceſis, a S. Stephano rege fundata. Poſtea eſt applicata ad epiſcopatum Nitrienſem. *Veruntamen anno* 1689 *novum monaſterium, ſeu eremum eodem in loco inſtaurarunt monachi Camaldulenſis Ordinis, uti jam dictum eſt in Commentario Actis SS. Zoërardi et Benedicti prævio tom.* IV *Julii pag.* 331. *Ceterum annus fundatæ hujus ac præcedentis abbatiæ nequit exacte aſſignari : nam primæ fundationis litteræ hactenus productæ non ſunt; nec ſatis fidi ius dictis ſcriptorum, qui longe poſteriores ſunt.*

AUCTORE J. S.

E

§ XVI. Fundati epiſcopatus per totam Hungariam, corumque metropolis Strigonii conſtituta : hæc facta interveniente auctoritate Romani Pontificis.

Conſtat varios epiſcopatus circa annum 1000 a Stephano erectos,

Varios in Hungaria per S. Stephanum *erectos eſſe epiſcopatus, certum eſt indubitatumque. Mirum igitur videri poſſet, tam paucos ſcriptores illius temporis de iis meminiſſe, verbiſque tam brevibus et confuſis, ut difficulter tantæ rei diſtinctam narrationem dare poſſimus, niſi abunde conſtaret, res geſtas Hungarorum ſæculo* X *et* XI *accurate ſcriptas non eſſe, quod Hungari ipſi id non præſtarent; aliæ vero nationes de rebus geſtis Hungarorum enarrandis non eſſent ſollicitæ. Ditmarus lib.* IV *de erectis epiſcopatibus breviſſime meminit, ſic habens in codice noſtro Ms. :* Imperatoris autem prædicti gratia et hortatu, gener Henrici ducis Bawariorum Waic in regno ſuo * epiſcopales cathedras faciens, coronam et * benedictionem accepit. *Hæc verba ſcriptoris coævi ſufficiunt, ut conſtet de erectis per* Stephanum *epiſcopatibus quibusdam ante mortem Ottonis III. Idem etiam habemus ex ipſius* Stephani *litteris, in quibus teſtatur, nullos fuiſſe epiſcopatus in regno Hungariæ, quando ſuperavit comitem Simigienſem, ſimul inſinuans aliquot erectos fuiſſe, antequam anno* 1001 *daret prædictas litteras. Ex utroque hoc teſtimonio colligi utcumque poteſt tempus, quo cœpta eſt epiſcopatuum erectio : nam evidenter hinc ſequitur, cœptam non eſſe ante annum* 998, *nec poſt annum* 1001. *Crediderim Sanctum anno* 999 *aut* 1000 *ordinare cœpiſſe reditus et limites, unicuique epiſcopatui aſſignandos; deinde et perſonas deſignaſſe; miſiſſe vero anno* 1000 *Aſtricum abbatem, deſignatum epiſcopum Colocenſem, ad ſummum Pontificem Silveſtrum II, ut omnia illa Pontificis auctoritate rata fierent et confirmarentur. At de miſſo Romam Aſtrico infra agemus latius.*

F

* al. nominat
* al. ac

AUCTORE J. B.

quod propria Regis auctoritate factum,

163 *Schwartzius in Opusculo sæpe memorato de institutis episcopatibus ratiocinatur more suo, ut est, eo modo, ut vix queam existimare, ipsum vera credidisse, quæ tamquam probata lectoribus suis obtrudere conatur. Sententiam, quam inculcare nititur, declarat pag.* 61, *num.* 56 *his verbis :* Originem proinde potestatis ecclesiasticæ, quam primi Hungariæ reges exercebant, a Græcis quoque, a quibus in religione Christiana instituti sunt, repetimus. Quo refero, quod Stephanus rex suo consilio suaque propria auctoritate archiepiscopen, episcopas, abbatias, aliasque prælaturas condidit, et quibus visum ipsi est, immunitatibus donavit. *Nimirum quia Græci unamquamque gentem suo arbitrio vivere permittebant, si credimus Schwartzio, qui de moribus Græcorum hæc præmiserat verba :* Græcos hæc contra, illis constat fuisse moribus, ut partibus suis se rite defunctos existimarent, si quos Christiana pietate imbuere potuerunt : imbutos suis eos legibus rem sacram gubernare permiserunt. *Egregiam enimvero laudem Græcis adscribit Schwartzius, dum affirmat conversos eorum opera suis legibus rem sacram adminiB strasse. At rem adeo mirabilem probare debuerat, quod ne uno quidem verbo tentavit. Mihi sane chimæræ non absimilis videtur assertio : quo enim modo suis legibus rem sacram gubernarent gentes recens conversæ, quæ nullas umquam de sacris Christianorum habuerunt leges? Jussit Christus Petrum pascere agnos et oves Joan.* XXI : *posuit Spiritus sanctus episcopos regere ecclesiam Dei Act.* XX ; *at nullibi præcepit aut permisit Dominus, ut gentes recens conversæ suis legibus rem sacram gubernarent. Rectius igitur et laudabilius, quam vellet, de Romana Ecclesia loquitur Schwartzius, dum sic scribit :* Gentes autem tunc primum conversas accurate observabant Pontifices, nihilque non egerunt, ut recens plantatæ ecclesiæ suo arbitratu ordinarentur, suoque a nutu penderent in posterum. *Ita facere oportuit Petri successores, quibus cura pascendi oves Christi erat demandata. Hisce breviter observatis, audiamus, quem belle probet memoratus scriptor, episcopatus Hungariæ propria* C *auctoritate a S.* Stephano *constitutos.*

inculcare nititur Schwartzius :

164 Episcopas, *inquit*, et metropolitanam Strigoniensem prius a Stephano fuisse institutas, ipse in Legenda Chartuitius tradit, quam legationem Rex Romam mitteret. Eæque fundationes ecclesiarum quam sine omni Pontificis consilio a Rege factæ fuerint, illi iterum, qui principibus hæc jura denegant, testimonium edant, quando, præeunte Chartuitio, Silvestrum Pontificem, suis in litteris, legatos regios IGNOTÆ GENTIS LEGATOS appellantem fingunt. Ergo in gente, quam ad ovile suum pertinere ignorabat Princeps pastorum, religio Christiana effloruit, incrementa cepit, sacerdotia et episcopatus instituti fuerunt. Sed hæc κατ' ἄνθρωπον. Firmissimum sententiæ nostræ præsidium collocamus in diplomate, quo abbatiam S. Martini rex Stephanus communivit ; ex eo enim et prælaturas solius Regis auctoritate institutas, et ipsos prælatos, quibus visum Regi est, immunitatibus donatos, elucet. Nam cum decimas, ad parochianum episcopum pertinentes, abbati monasterii Rex addiceret : ne id episcopus ægrius ferret, ipsum et ceteros, cujus auctoritate sint constituti, cogitare admonet. Nec minus dignæ, quæ solicitius expendantur, sunt ceteræ immunitates, abbatibus monasterii illius concessæ. Atque hoc illud est, quod recitatis privilegii verbis, D febricitare coegit Inchoferum. *Ita loquitur scriptor heterodoxus, quia Inchofer subjunxit hæc verba ad annum* 1002 : Multa vero sunt in hoc privilegio, quæ, si ad strictum jus exigantur, admirationem pariant. Verum enim Stephanum jure legati summi Pontificis, ut supra vidimus, supra ecclesias earumque jura disposuisse, tradunt scriptores rerum Hungaricarum : inter quos Bonfinius narrat, Regis acta cuncta cum institutis episcopatibus fuisse a summo Pontifice approbata ; et præterea ad exaggerandam ejus dignitatem, pontificiæ legationis munus, qua sibi, posterisque regibus in perpetuum fungi fas esset, præferendæ crucis potestate honorasse.

at contrarium probatur ex his argumentis ;

165 *Nihil attulit Schwartzius, cur hæc febricitantis esse verba dixerit ; nihil, quo evinceret, vera non esse. Fallitur enimvero scriptor ille, si sibi persuaserit, dicta Catholicorum, variis rationibus nixa, joco illiberali satis refutari : neque enim id est scriptoris verum investigantis, sed petulantis et inhumani. Quam autem vera sit Inchoferi observatio, paucis accipe, lector studiose. Primo Carthuitius num.* 12 *testatur, summum Pontificem permisisse Regi, ut non* E *modo ecclesias erectas ordinaret, sed etiam crucem in signum apostolatus ante se ferri juberet. Secundo Rex ipse in litteris fundationis monasterii Beel, quas recitat Peterfius in Conciliis Hungariæ pag.* 5, *sic loquitur.* Ita nihilominus a Romanæ Sedis supremo Pontifice habui auctoritatem, ut, quibus vellem, ecclesiis seu monasteriis libertates seu dignitates conferrem. *In litteris quoque fundationis monasterii Montis Ferrei jam datis num.* 159 *hæc reperiuntur Regis verba :* Ex consensu et confirmatione authoritatis Apostolicæ ; *et hæc :* Eadem authoritate Apostolica mediante decrevimus. *Accedunt litteræ ejusdem Regis pro cathedra Quinque-ecclesiensi datæ apud Inchoferum ad annum* 1009, *in quibus similiter asseritur, erectum esse episcopatum illum a Rege cum consensu Sedis Apostolicæ. Ditmarus item, dum ait,* Episcopales cathedras faciens, coronam et benedictionem accepit, *aperte insinuat, gratam fuisse summo Pontifici hanc episcopatuum erectionem. Etenim non existimo tantum impudentiæ esse Schwartzio, ut negaturus sit* benedictionem *summi Pon-* F *tificis intelligi a Ditmaro. Certe quilibet moderati ingenii eruditus sine dubio admittet de Romani Pontificis, seu Apostolica benedictione loqui Ditmarum. At non accepisset* Stephanus *a Romano Pontifice benedictionem ob erectos episcopatus, nisi illos erexisset consentiente Sede Apostolica, atque ab ea illorum confirmationem impetrasset. Quapropter certum est, nihil actum a* S. Stephano *in erectione episcopatuum et abbatiarum, nisi approbante et confirmante Romano Pontifice ; idque vel ex sola sancti Regis pietate atque amicitia cum S. Henrico et Ottone III dicendum esset, etiamsi alia deficerent argumenta.*

et ostenditur quam inepta sint argumenta

166 *Relata Schwartzii argumenta, auctore suo digna prorsus sunt, id est, plane inepta. Objicit primo Carthuitium, ac deinde Epistolam Silvestri II, duo nimirum monumenta, quibus alias omnem auctoritatem detractam vellet. At clarissimum est, utrumque monumentum maxime esse contra suam opinioni, quam asserit : nam, teste Carthuitio infra num.* 10, *confirmationem erectorum episcopatuum, uti et metropolis Strigoniensis, petiit et impetravit per legatum suum* Stephanus. *Verba quoque Silvestri II in Epistola*

apud

AUCTORE J. S.

A *apud Inchoferum ad annum* 1000 *tam clara sunt, ut nihil relinquant dubitationis :* Quare gloriose Fili, *inquit Pontifex*, cuncta a nobis et Sede Apostolica expostulata, diadema nomenque regium, Strigoniensem metropolim et reliquos episcopatus, de omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus authoritate, præmonente atque ita jubente eodem omnipotente Deo, cum Apostolica et nostra benedictione, libenter concessimus, concedimus et impertimur. *Itaque Carthuitius dixit, institutos a Rege episcopatus, at non dixit id factum inscio aut se non interponente Pontifice, sed eo Regis consilia approbante, et auctoritatem tribuente. Surrexerunt sacerdotia et episcopatus in gente Romanæ Ecclesiæ eatenus ignota, quod nullus illius gentis legatus antea Romam fuisset destinatus.*

quæ protulit Schwartzius :

167 *Verum, etiamsi facile crediderim, Regem consilio suorum cœpisse quorumdam episcopatuum reditus et limites designare, antequam legatum suum Romam mitteret, quod speraret omnia, quæ disposuisset, ibi probanda ; episcopatus illi erecti non erant, antequam accessisset auctoritas summi Pontificis, qui non modo inchoata* B *probavit et rata habuit, at reliqua etiam, quæ restabant ordinanda, sancti Regis dispositioni permisit. Vidit ipse Schwartzius non recte a se adduci Carthuitium et Silvestrum II, ideoque recurrit ad litteras Regis pro abbatia S. Martini datas, in quibus nulla fit mentio auctoritatis acceptæ a Pontifice. Verum non omnia ubique dicenda sunt. Meminit auctoritatis sibi collatæ per Pontificem in aliis tribus fundationum litteris jam allatis. Cum vero illas litteras Sanctus dabat, tanto minus opus erat meminisse potestatis acceptæ, quod ea recens obtenta latere tunc non posset ecclesiasticos Hungariæ. Silentium igitur illud Regis obesse minime potest, cum aliis locis explicet, qua potestate immunitates et privilegia ecclesiis dederit, quaque auctoritate instituerit episcopatus.*

Ipsi reges Hungariæ agnovere tum auctoritate Romani Pontificis hæc facta esse.

168 *Noverunt id ipsum Hungariæ reges Stephani successores, quorum verba juvabit subnectere. Andreas Hungariæ rex in litteris ad Jacobum Prænestinum Apostolicæ Sedis legatum, apud Raynaldum ad annum* 1233 *num.* 51 *de S. Stephano sic loquitur :* Sedens itaque in cathe-C dra cum David sapientissimus Princeps, omne malum infidelitatis secundum illa tempora, ut prædiximus, suo intuitu dissipavit, et obstetricante manu ipsius, a gente Ungarica eductus est coluber tortuosus : sed et auctoritate summi Pontificis, qui ipsum vocavit Regem et Apostolum gentis nostræ, provincias per episcopatus distinxit, ecclesias mirifice ampliavit *etc. Bela IV, successor et filius Andreæ, idem privilegium petiit a Gregorio IX pro gentibus Bulgariæ, quas subjicere conaretur. Verba ejus in epistola ad Pontificem apud Raynaldum ad annum* 1238 *num.* 14 *hæc sunt :* Petimus ut officium legationis non alii, sed nobis in terra Assœni *(Bulgariæ regis, qui alias* Asanes *dicitur)* committatur, ut habeamus potestatem limitandi diœceses, distinguendi parochias, et in hac prima institutione potestatem habeamus ibi ponendi episcopos de consilio prælatorum et virorum religiosorum, quia hæc omnia beatæ memoriæ antecessori nostro S. Stephano sunt concessa *etc. Hæc clarius manifestant, qua potestate S. Stephanus episcopatus novos crexerit in Hungaria, quam ut amplius elucidari debeat res clara et certa.*

169 *Numerus episcopatuum a S. Stephano institutorum hoc tempore incertus mihi apparet. Ait quidem Carthuitius decem episcopatus a* S. Stephano *erectos, sed incertum est, an metropolitanos numero comprehendat ; nec dicit, omnes simul esse institutos. Utramque totius Hungariæ metropolim statutam esse Strigoniensem ecclesiam, eique subjectos esse reliquos episcopatus, abunde habemus persecuti ; nec dubitandum est, quin hæc omnium prima sit ordinata. Carolus a S. Paulo in Appendice ad Geographiam sacram varias dat notitias episcopatuum medii ævi, in quarum posterioribus recensentur et omnes episcopatus Hungariæ. In notitia penultima, quam edidit ex* Regia bibliotheca, *pag.* 55 *metropolitanus Strigoniensis cum suffraganeis suis sic recensetur :* Archiepiscopus Straigoniensis hos habet suffraganeos ; Agriensem, Nutriensem, Vatiensem, Jauriensem, Quinqueecclesiensem, Vesprimiensem. *Iidem enumerantur alio ordine in postrema ejus notitia pag.* 68, *ubi et voces paulo correctius scriptæ hoc modo :* Archiepiscopus Strigoniensis hos habet suffraganeos, Agriensem, Jauriensem, Nutriensem *, Quinqueecclesiensem, Watiensem *, Vesprimiensem. *Ponitur deinde utroque loco metropolis Colocensis, quæ initio fuit cathedra suffraganea Strigoniensis metropolis, cum suffraganeis quatuor. Sufficiet illas recitare ex Notitia postrema, quæ sic habet :* Archiepiscopus Colocensis hos habet suffraganeos ; Ultrasilvanum *, Cenadiensem *, Cagabriensem *, Waradiensem. *Præter duodecim hosce episcopatus, antiquus etiam est Bachiensis, qui deinde Colocensi unitus est, ita ut jam tredecim habeamus episcopatus antiquos Hungariæ, quos tamen non omnes a* S. Stephano *institutos existimo. Ex hisce tamen decem certe aut undecim institutioni sancti Regis debentur. De primis quorumdam episcopis agam infra §* XXIV.

Decem aut undecim episcopatus a Stephano erecti, sed non omnes simul.

* Nitriensem
* Vaciensem

E

* Transilvaniensem
* Chanadiensem
* Zagabriensem

§ XVII. Nuptiæ quo fere anno contractæ : uxor Sancti Gisela, soror S. Henrici imperatoris : de Giselæ genere errores quorumdam.

F

De tempore nuptiarum S. Stephani opiniones variæ.

De *anno, quo* S. Stephanus *nuptias contraxit cum Gisela S. Henrici imperatoris sorore, minime convenit inter scriptores, qui annos assignant multum diversos. Antiquorum hac de re dissensio effecit, ut neoterici quoque in varias abierint sententias. Inchoferus in Annalibus nuptias* Stephani *cum Gisela alligat anno* 1005 ; *at nuptias citius contractas videbimus. Schwartzius pag.* 7 *num.* 6 *de tempore nuptiarum hæc scribit :* Nuptias ejus ad annum MX Sigebertus ponit ; cujus quidem calculus vitio non caret, fateor. . . Propius ad rem accedit Aventinus, nuptiarum annum scribens MV. Id longe est certissimum, ante annum MII matrimonium principum non coaluisse. Idem enim omnes perhibent, fratrem Giselæ Henricum ea tempestate imperii habenas tenuisse : eas vero anno MII adeptus est. *Ita quidem ille intrepide definit ; at cum falsum sit, omnes asserere, Henricum tempore matrimonii hujus imperatorem fuisse, incerta mihi est ea opinio, imo et minus probabilis ob rationes mox dandas.*

170 *Modestius*

AUCTORE J. S.

Hansizius eas recte ponit inter annum 1000 et 1003,

171 *Modestius et rectius de tempore nuptiarum* Stephani *disserit Hansizius noster in Germania sacra tom.* I *pag.* 235, *ubi hæc scribit :* Jam tum, *(quando fundabat episcopatus)* credo, Stephanus destinatus erat gener Henrici ducis Bavariorum, quæ res ei studium Ottonis adjunxerit; sic ut gratia et hortatu Ottonis obtentam ex Pontifice coronam ac benedictionem testetur Ditmarus. Gisela erat Henrici sancti soror, cum qua nuptiale sacrum ferunt in castro Schyrensi celebratum, incertum quo anno. Obierat Henricus Giselæ pater Bavariæ dux anno CMXCV, circa XXVII Augusti mensis : filios reliquerat Henricum sanctum, principatus hæredem; et Brunonem postmodum Augustanum episcopum : filias, Giselam istam Stephano nuptam; et Brigittam Ratisbonensis parthenonis antistitam. Horum liberorum ex teneris institutor erat S. Wolfgangus, qui crebro vaticinio singulis eventuras olim sortes canebat. Henricum appellitabat regem; Giselam reginam. Hermannus Contractus conjugii hujus mentionem facit sub anno CMXCV per occasionem mortis Henrici Giselæ patris, non tamen sic, ut eodem anno contractum asserat; et in vivis tunc adhuc erat Geisa, et Stephanus nondum Hymenæo maturus. Illud verosimillimum, paulo post legatos ad urbem dimissos et coronam regiam inde obtentam, Giselam Stephano convenisse in manus, ut quem favor Ottonis, per eas nuptias emptus, ad consilia maturanda haud dubie impulerit. Certe Chartuitius ejus connubii mentionem haud ante facit, quam de accepto Pontificio munere retulisset; tunc enim subjicit, consortem regni, ab Stephano adscitam Giselam, chrismate unctam, et corona regia insignitam. Illud certum videtur, Giselam anno MIII jam fuisse in domo Stephani, cum constet ex Adelboldo et Annalista Hildesiensi, Brunonem Giselæ fratrem sub eum annum in Hungariam profugum ad sororem venisse, ut postea pluribus explicabitur.

et sane nuptias non esse posteriores anno 1003, certo probatur argumento :

172 *Hæc ratiocinatio figit matrimonium* S. Stephani *inter annum* 1000 *et* 1003; *atque auctor* verosimillimum *judicat, matrimonium contractum esse post reversos Roma* Stephani *legatos, id est, circa finem anni* 1000 *aut initium* 1001; *sic tamen, ut simul existimet, nuptias jam ante fuisse decretas. Adelboldi verba de Brunone ad Giselam fugiente hæc sunt :* Dominus Bruno autem apud Bulizlaum consolationem non inveniens, ad sororem suam Ungaricam reginam confugit, et etiam semetipsum recognoscens, intercessionem ejus imploravit. *Sic Adelboldus in Vita S. Henrici apud nos tom.* IV *Julii pag.* 751. *At observandum est scribi hæc inter priora gesta anni* 1004, *licet revera contingere potuerint sub finem anni* 1003, *quo Bruno fugit ad Boleslaum Bohemiæ ducem, apud quem non diu mansit. Brunonem in Hungariam venisse ad Giselam circa finem anni* 1003, *aut certe initium* 1004, *colligo ex tempore reconciliationis ipsius cum Henrico imperatore fratre suo. Nam in gratiam receptus est ab Henrico circa finem mensis Martii, uti facile colligitur ex tota relatione Adelboldi, qui de ea sic habet :* Ibi et dominus Bruno cum legatis Ungarici Regis, qui ad intercedendum pro eo veniebant, ad se reversus obviam venit, et veniam pro commissis humiliter postulans, fratris viscera movit, et celeriter ad ignoscendum inflexit. *Facta hæc sunt circa limites comitatus Tirolensis, quem mox pertransivit cum exercitu Henricus, Dominicam Palmarum, quæ incidebat in* IX *Aprilis, Tridenti celebraturus. Hæc eo libentius adduxi, quod ex relatione Adelboldi simul discamus non Giselam modo, sed etiam* Stephanum, *allaborasse, ut Bruno se Henrico subjiceret, ab eoque reciperetur in gratiam.*

Probabilius quo videtur, contractum esse anno 1000 ante coronam obtentam.

173 *Porro sive Bruno ad Giselam venerit currente anno* 1003, *sive inchoato* 1004, *ex illis certo colligitur, nuptam non esse Giselam post annum* 1003, *cum ante adventum fratris sui regina esset. Ex eodem etiam Adelboldo colligitur, nuptias hasce coaluisse verisimiliter ante imperium Henrici, inchoatum die* VI *Junii anni* 1002 : *nam diligentissimus Adelboldus nuptias istas non siluisset in Vita Henrici, si incidissent in annos priores regnantis Henrici, quos exacte descripsit. Itaque non crediderim, Henricum regni initio, quod perturbatissimum fuit, de nuptiis sororis suæ cogitasse. Præterea Ditmari verba vix ullum relinquunt dubium, quin nuptiæ factæ fuerint, vivente adhuc Ottone III : nam* Stephanus *a Ditmaro vocatur* gener Henrici ducis Bawariorum; *dum* coronam ac benedictionem accepit. *Patrem S. Henrici designat; illius enim gener fuit* Stephanus. *At* gener *non dicitur, nisi matrimonio junctus. Innuit igitur* Stephanum *non modo ante imperium S. Henrici, seu annum* 1002; *sed etiam ante coronam anno* 1000 *acceptam nuptiis illigatum fuisse. Quapropter existimo, nuptias hasce nulli anno rectius affigi posse quam anno* 1000, *paulo ante obtentam coronam nomenque regium; atque eatenus dissentio ab Hansizio, qui magis existimat, nuptias obtentæ coronæ postponendas. Demum nuptias non esse contractas ante annum* 1000, *aut certe non diu ante, colligitur ex ætate Sancti, qui tunc agebat annum circiter decimum septimum aut decimum octavum.*

Carthuitius quidem nuptias narrat post coronationem, et Bonfinius contrarius est sententiæ datæ;

174 *Contra hanc sententiam objici potest auctoritas Carthuitii, quia hic num.* 13 *nuptias referens* S. Stephani *cum Gisela, eas videtur postponere coronæ obtentæ; quin etiam nuptias videtur referre ad tempus imperantis Henrici, cum dicat* Stephanum *sibi matrimonio junxisse* sororem Romanæ dignitatis augusti, videlicet Henrici. *Bonfinius quoque pag.* 176 *apertius ad imperium Henrici nuptias removet; de hisce enim sic scribit :* Stephanus igitur Henrici secundi sanctitatem, gestorum gloriam, et religionem conspicatus, cujus ope et hortatu Ungaros in veram fidem asseruerat, cum pari probitate conjungi cupiebat : accedebat et imperatoris dignitas et potentia, quam ad rem suam nimium facere intelligebat. Contra vero Henricus, Stephani præstantiam et ingenitam sanctitatem non ignorans, nihil ducebat antiquius, quam aliqua cum eo affinitate vinciri, qua infestissima utraque natio, quæ tot annos cruentissima bella gesserat, reconciliaretur, et divi Regis sanctitas propagaretur, cujus sapientia ac studio factum erat, ut Hungari, qui finitimos diu Scythica feritate vexarant, in Christi fidem asserti, et vicinis et Christianæ reipublicæ salutares fore viderentur. Proinde postulatam a Pannonico Rege sororem, qui Gysle nomen erat, ultro Henricus conjugavit, ut pari cum Viro sanctitate certaret, pacemque perpetuam inter Alamannos et Hungaros pacisceretur. *Hanc Bonfinii relationem nullo modo conciliari posse cum tempore nuptiis assignato, lubens agnosco : at ipsius auctoritas nullius est ponderis pro chronotaxi stabilienda.*

175 *Carthuitius*

AUCTORE J. S.

A 175 Carthuitius vero, licet Giselam vocet sororem Romanæ dignitatis augusti, et nuptias narret post coronationem Regis, non affirmat Henricum jam imperatorem fuisse tempore dictarum nuptiarum: nam augustum vocare potuit, quia eam dignitatem deinde consecutus est Henricus, uti sæpe fit a scriptoribus. Potuit et rerum gestarum ordinem invertere in hisce, uti eumdem in aliis quibusdam invertit, ita ut necesse non sit ubique affirmare, prius facta esse, quæ prius referuntur a Carthuitio: contrarium enim observabimus variis locis in annotatis ad Vitam. Hæc præpostera factorum narratio familiaris est scriptoribus, qui exactam non texunt chronologiam; atque hoc loco ratione aliqua non caret. Narraverat consilium Regis de instituendis episcopatibus, et dispositiones in hunc finem cœptas. Hanc igitur relationem pertexere voluit usque ad obtentam Romani Pontificis confirmationem, quæ connexa erat cum corona eodem tempore a Pontifice missa. Hunc rerum potius, quam temporis, ordinem secutus, mox etiam subjecit leges ad regnum recte constituendum latas, et tunc demum nuptias; quamvis leges haud dubie nuptiis sint posteriores. Turoczius et Ranzanus nullum nuptiis assignarunt tempus. Chronicorum scriptores annis maxime diversis nuptias referunt, ut vidimus: nostræ tamen sententiæ magis favent, quam oppositæ, quia plerique dicunt, nuptiis hisce conversam esse Hungariam, ipsumque etiam Stephanum. Errarunt hi quidem, ut ostendi § XIII; at facilius in hunc errorem labi potuerunt, si nuptiæ præcesserint coronationem Regis, qua innotuit Hungariæ conversio, quam si eamdem fuerint secutæ. Itaque, omnibus consideratis, probabilius mihi videtur, S. Stephani matrimonium præcessisse coronationem, et vix ullum apparet dubium, quin contractum sit ante imperium Henrici, cum id etiam clarissimis verbis affirmet Ademarus num. 103 citatus.

ad usque rationibus aliæ præ... referant.

B

C

176 Giselam fuisse sororem S. Henrici imperatoris, filiam vero Henrici Bavariæ ducis, tam multi affirmant scriptores contemporanei, suppares et paulo remotiores, ut ea de re nullum superesse possit dubium. Duos illa habuit fratres, sororem unam. Hisce omnibus S. Wolfgangus Ratisbonensis episcopus futuras dignitates prædixit. Quippe scriptor Vitæ S. Wolfgangi apud Mabillonium sæculo V Benedictino part. 1 pag. 827 de iis sic habet: Sed neque hoc silemus, quia aliquando per prophetiæ spiritum ea, quæ ventura erant, quasi præsentia vidit. Quod maxime in provectibus liberorum præcipui ducis Heinrici patescit. Cum enim ad eum, sicut sæpe solebat, causa benedictionis duceretur speciosissima illius proles, Heinricum, qui postea Dei nutu rex est effectus, prænominavit REGEM; fratrem vero ejus Brunonem appellavit ANTISTITEM; sororem eorum majorem (Giselam) REGINAM; alteram autem, quam baptizavit, et de sacro fonte suscepit, ABBATISSAM nuncupavit. Hæc itaque, et multa alia, quæ ex ore ejus audivimus, sicut ipse prædixit, impleta cernimus.

Gisela fuit filia Henrici Bavariæ ducis, soror Henrici imperatoris:

177 Porro aliqui scriptores Hungari aliam olim commemorarunt Giselæ stirpem; sed hac in re errarunt haud dubie, sicut in aliis multis. Audi tamen eorum opinionem ex Bonfinio, qui certe pag. 176 refert his verbis: Præter cæterorum opinionem, Ungarici aliter sentiunt Annales; quippe qui divum Stephanum in uxorem Gysiam, Guilielmi ducis filiam, asserunt accepisse: Guilielmum S. Sigismundi Burgundiorum regis fuisse fratrem, et post Sigismundi martyrium, ne interitum dixerim, ad Henricum imperatorem confugisse, ejus jussu Venetiis fuisse collocatum, Gertrudem imperatoris sororem in uxorem habuisse, et ex ea Gyslam filiam accepisse, Ungariæ regi desponsatam: Gertrude intempestiva morte subrepta, sancti Stephani sororem sibi copulasse, ex eaque genuisse Petrum, qui ad regni fastigium evectus est. Dedit hic Bonfinius opinionem Turoczii, quam tamen non approbat. Quam autem omnia illa sint vitiosa, abunde liquet vel ex solo S. Sigismundo Burgundionum rege, qui jam sæculo VI erat occisus. Quis igitur specie veri hic statui potest frater Guilielmi, quem dixerunt Giselæ patrem? Guilielmi nomen æque videtur fictitium ac Sigismundi, et imperatoris Henrici, quod nomen non expressit Turoczius, sed solum vocavit imperatorem.

In ... stirpe ... aliqui erraverunt.

178 Demptis nominibus omnibus, genus Giselæ Hungari desumere potuerunt ex confusione cum aliis duabus Giselis ejusdem temporis, quæ ambæ fuerunt Burgundæ. Prima erat ipsa mater Giselæ reginæ, uxor nimirum Henrici Rixosi Bavariæ ducis, et filia Conradi Pacifici Burgundiæ regis. Hæc Gisela, mater Giselæ uxoris S. Stephani, præcipuam confusioni occasionem præbuisse videtur: nam revera Conradus ipsius pater, cum adolescens amisisset patrem suum Rodolphum II Burgundiæ regem, venit ad imperatorem Ottonem I, a quo multis annis detentus est, donec Otto Adelaidem sororem Conradi, quam Berengarius Italiæ rex captivam tenebat, e manibus ipsius liberavit, et uxorem duxit: nam tunc Conradum etiam ad regnum suum remisit. Videntur itaque Hungari tenuisse genealogiam matris Giselæ, eamque cum filia ipsius, regina sua, confudisse. Fateor quidem non omnia, quæ dicunt, convenire Giselæ matri; attamen vix dubito quin illam confuderint cum filia, reliquosque errores pari libertate conjecturandi addiderint.

verosimiliter ex confusione cum matre ejus, item Gisela dicta.

E

179 Altera Gisela erat consobrina reginæ Hungaricæ, nata nimirum ex Gerberga, prædicti Conradi regis item filia. Fuit hæc Gisela nupta primum Ernesto Sueviæ duci, eoque defuncto, deinde Conrado II imperatori, cognomento Salico. Ex hac etiam aliqua commiscere potuerunt Hungari cum Gisela regina sua. Quidquid sit, quod eorum erroribus occasionem dederit, prorsus mihi non placet eorum conjectura, qui duas uxores, et quidem ejusdem nominis, attribuerunt S. Stephano, ut antiquos Hungarorum errores utcumque conciliarent cum vera sententia: nam secundæ S. Stephani uxoris nullum uspiam apud antiquos scriptores exstat vestigium. Giselæ reginæ, uti et Emerici filii, qui ex liberis S. Stephani solus innotuit, subinde mentionem faciemus per decursum.

et cum tertia ejusdem temporis duas uxores non habuit Stephanus.

F

§ XVIII

AUCTORE J. S.

§ XVIII. Nomen et dignitas regia obtenta, corona missa a summo Pontifice Silvestro II, qui et alia Regi confert privilegia.

Stephanus initio ducis titulo principatum tenuit,

Mortuo *Geysa* S. Stephani *patre, Filius ipsius mox quidem consecutus est regimen Hungarorum, sed ita, ut illud habuerat Geysa, aliique duces, videlicet* ducis, *non* regis, *nomine. Hæc Carthuitii, Turoczii, Ranzani, aliorumque plurimorum est sententia, quæ multis quoque rationibus sic confirmabitur, ut nullum superesse possit dubium. Si qui scriptores* Stephanum *ab initio obtenti principatus* regem *nominaverunt, id fecerunt vel quia regiam dignitatem deinde consecutus est, vel quia quoslibet principes potentes aliqui* reges *nominant, aut* B *certe, quia erraront cum Bonfinio, qui credidit* Stephanum *ab initio a subditis suis* regem *fuisse dictum, etiamsi idem agnoscat missam deinde a Pontifice coronam regiam. Audi mentem prædicti scriptoris. Post longam orationem ad proceres Hungaros, quam Geysæ sub finem vitæ attribuit, electionem* Stephani *sic narrat :* Præsente patre, omnium consensu Stephanus, non tam humano, quam divino judicio, non dux, ut pater erat, sed Ungarorum rex creatur. Universæ reipublicæ summa traditur; cunctique nobiles et pleben in manus ejus conjurant, se numquam imperia detrectaturos, gratissima ac fida præstituros obsequia, et cælestis internuncii loco eum habituros. Mox procerum manibus elatus in solium, rex ab omnibus consalutatur. Delatus in castra, a prætorianis legionibus eadem consalutatione comprobatur. *Clarum est, hæc electionis adjuncta ex moribus antiquorum Romanorum conficta esse. Electionem vero ipsam suspicor assertam esse ex Carthuitio male intellecto. Hæc verba num. 4 apud Carthuitium leguntur :* Convocatis pater suus *(Geysa)* Hun- C gariæ primatibus cum ordine sequenti, per communis consilium colloquii filium suum Stephanum post se regnaturum populo præfecit, et ad hoc corroborandum, a singulis sacramentum exegit. *Vox* regnaturum *persuadere potuit Bonfinio, regem creatum esse* Stephanum. *Verum non ea est mens Carthuitii ; nam* in patris solium, *ut mox addit, evectus est, et regnavit ut pater,* ducis *titulo, donec regnum consequeretur.*

deinde vero regiam, quam et nomen obtinuit,

181 *Ranzanus indice* VIII *de accepta regia dignitate sic habet :* Haud multo interjecto deinde tempore *(a victo Cupa Simigiensi duce,)* cum Hungariæ optimatibus placuisset, ut, qui titulo ducis tot præesset populis, totque viris generis claritudine auctoritateque magna insignibus, uteretur magis honorata appellatione, regiam elegerunt dignitatem. Cæterum ad eam evehendum neminem, nisi Stephanum : quippe cum jure successor fuisset paternarum opum, atque ita duxisset anteactam vitam, ut solus natus ad regnum fuerit prudentium omnium sententia judicatus. Omnium igitur miro consensu et applausu eligitur, appellaturque ipse rex, ac regia corona, regum more, donatur. Quam diu tenuit regnum, præterquam quod sapienter et Christiane, hoc est, pie sancteque vitam instituit; nihil quoque prætermisit, quod optimi regis officio congrueret. D *Hæc narratio eatenus vera esse potest, quod Hungari ipsi regium nomen* Stephano *detulerint, priusquam eam dignitatem Romæ obtineret ; aut, ut verisimilius apparet, quod acceptum Romani Pontificis auctoritate nomen regium suo consensu ratum habuerint, et approbarint : relatio tamen admodum est imperfecta, quia omittitur præcipua illius dignitatis origo, ideoque tota fit suspecta. Turoczius cap.* XXIX *regiam dignitatem acceptam breviter perstringit his verbis :* Porro beatus Stephanus, postquam regiæ celsitudinis coronam divinitus est adeptus *etc. Clare quidem significat, initio regem non fuisse, nam paulo ante dixerat,* a beato Stephano tunc duce; *at non refert, a quo coronam acceperit* Stephanus. *Verumtamen voce* divinitus *utcumque insinuat, se non ignorasse, coronam ad* Stephanum *missam fuisse a summo Pontifice divinitus præmonito.*

petita corona a summo Pontifice per legatum,

182 *Bonfinius vero non siluit, cujus auctoritate coronam regiam impetraverit* Stephanus, *sed Carthuitium secutus, rem fuse narravit.* E *Quin et errorem Carthuitii in nomine ducis Poloni amplexus est,* Miscam *vocans, quem Boleslaum dictum oportuit. Totam ipsius relationem in paucis corrigendam, ac deinde confirmandam, subnecto. Pag. 174 sic habet :* Hunc *(Astricum, alio nomine Anastasium)* quarto post obitum patris anno, Romam ad summum Pontificem mittendum esse censuit, mandata dat, ut a Christi Vicario in Ungaros, qui ejus fidem nuper iniverint, Apostolicam benedictionem imploret, et inter oves Petri adnumeret. Post hæc, ut Strigoniensem basilicam metropolitanam esse jubeat. Item cæteros episcopatus, in Ungaria nuper erectos, sacrosancta auctoritate confirmet. Demum quando potestas omnis a Deo est, et maxima cœpta sine divina ope confirmari nequeunt, regalia insignia cum pontificia benedictione piis precibus assequatur. Astricus Romam properans, ut legationis officio diligentissime fungeretur, die noctuque iter facit. Quid facit Deus, qui piorum consiliis et honoribus semper incumbit? Nimirum dexterrimis eos prosequitur auspiciis. F Eodem enim anno Misca, Poloniæ dux, ad fidem cum populo conversus, eadem a Benedicto * Pontifice maximo per legatos postulabat : quare coronam Pontifex ingenti sumptu compararat, ut religionis ac fidei accessione lætatus, Miscam ducem, et novum Christi militem, ob rem bene gestam, regio diademate insigniret.

* imo Silvestro

eique cum aliis privilegiis impetrata,

183 Pridie ejus diei, quo Polonis destinata corona tribuenda erat, Astricus urbem ingreditur. Ecce in somnis superiore nocte Dei internuncius Pontifici apparet : Salve (inquit) Pontifex, cras Pannonicæ gentis legatum ad te venturum esse scito, qui ut tuo beneficio et auctoritate suum Principem regio diademate dones, exorabit, destinatam Polonis coronam, quando ita merita postulant, huic dato ; proinde divina mandata servato. Quum is in auras recessisset, secunda hora diei Astricus in senatum Apostolicum admissus est. Ubi quum Regis mandata ex ordine retulisset, ejusque sanctissima gesta subjecisset, et quantum Catholicæ fidei ultra citraque Danubium accessionis fecisset, quam in Getas et Sarmatas usque propagarat, enarrasset, incredibili Apostolicum ordinem gaudio complevit.

A complevit. Re ad senatum relata, pro voluntate Regis, et legati postulatione, nullo refragante, decernitur, ut non modo Christianissimus Rex regia corona donetur, in regno Apostolica auctoritate confirmetur, et Regis acta cuncta cum institutis episcopatibus approbentur; verum etiam, quia verus et fidus Dei miles est, et Apostolus, ad exaggerandam ejus dignitatem, in perpetuum Pontificiæ legationis insigne, qua sibi posterisque regibus, semper fungi fas sit, præferendæ crucis potestate honestetur.

ut scribit Bonfinius in quibusdam tamen aberrans.

184 Quum legatus omnia non solum e sententia, sed præter spem et opinionem impetrasset, magno refertus gaudio, in Pannoniam se recepit. Strigonio appropinquanti Rex cum singulari sacerdotum pontificumque pompa obviam prodiit. Astricum Pontificia munera deferentem, et coronam et crucem ostentantem, honorificentissime Deo gratias agens excepit. Apostolica insignia prærevereuter accepta, quando ad unamquamque Romani pontificis mentionem Stephanus, spectante populo, inclinato capite sese ingeniculabat, ut exemplo suo ad Romani Pontificis, B Apostolicique senatus obsequium et observantiam omnes hortaretur. *Hactenus Bonfinius, cujus errore Benedictus Pontifex substitutus est Silvestro II. Delenda item sunt, quæ ait de propagata religione in Getas et Sarmatas: nam id necdum fecerat* Stephanus.

Litteræ Silvestri II, quibus postulata omnia

185 *Cum relatione Carthuitii et Bonfinii optime congruunt litteræ Silvestri II summi Pontificis, ad* Stephanum *redeunti legato datæ. Edidit hasce Inchofer in Annalibus ad annum* 1000 *hoc modo:* Silvester episcopus servus servorum Dei Stephano duci Ungarorum salutem et Apostolicam benedictionem. Legati nobilitatis tuæ, in primis vero carissimus confrater noster Astricus, venerabilis Colocensis episcopus, tanto majori cor nostrum lætitia affecerunt, ac minori officium suum labore confecerunt, quanto divinitus præmoniti, cupidissimo animo illorum adventum de ignota nobis gente præstolabamur. Felix legatio, quæ cælesti præventa nuncio, atque angelico pertractata ministerio, prius Dei conclusa est decreto, quam a nobis audita fuisset. Vere non volentis, neque currentis, sed, secundum Apostolum, miserentis est Dei: qui C teste Daniele, mutat tempora et ætates, transfert regna, atque constituit: revelat profunda et abscondita, et novit in tenebris constituta, quia lux cum eo est: quæ, sicut docet Joannes, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Primum ergo gratias agimus Deo Patri, et Domino nostro Jesu Christo, qui temporibus nostris invenit sibi David filium Geysæ, hominem secundum cor suum, et luce irradiatum cælesti suscitavit illum pascere Israel populum suum, electam gentem Ungarorum. Deinde laudamus pietatem sublimitatis tuæ in Deum, et reverentiam erga Sedem Apostolicam, cui divina patiente misericordia, nullo meritorum nostrorum suffragio, præsidemus. Tum vero largitatem liberalitatis, qua B. Petro Apostolorum principi regnum ac gentem, cujus dux es, cunctaque tua, ac teipsum per eosdem legatos et litteras perpetuum obtulisti, digno præconio commendamus. Hoc enim facto egregio aperte testatus es, et re vera talem te merito esse demonstrasti, qualem ut nos te declarare dignaremur, studiose expetivisti. Sed parcimus. Neque enim necesse est, ut quem tot ac talia præclare pro Christo gesta facinora voce publica clamant, quemque Deus ipse commendat, amplius commendemus.

AUCTORE J. S.

Stephano concedit, regnum oblatum restituit,

186 Quare, gloriose fili, cuncta a nobis, et Sede Apostolica expostulata, diadema, nomenque regium, Strigoniensem metropolim, et reliquos episcopatus, de omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus authoritate, præmonente atque ita jubente eodem omnipotente Deo, cum Apostolica et nostra benedictione libenter concessimus, concedimus et impertimur. Regnum quoque a munificentia tua S. Petro oblatum, teque una, ac gentem et nationem Ungaricam præsentem, et futuram, sub protectionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ acceptantes, prudentiæ tuæ, hæredibus ac legitimis successoribus tuis habendum, tenendum, regendum, gubernandum, ac possidendum reddimus et conferimus. Qui quidem hæredes, ac successores tui quicumque, posteaquam per optimates legitime electi fuerint, teneantur similiter nobis, et successoribus nostris per se, vel per legatos, debitam obedientiam ac reverentiam exhibere, seque sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quæ subjectos non habet ut servos, sed ut filios suscipit universos, subditos esse ostendere, atque E in Catholica fide, Christique Domini ac Salvatoris nostri religione firmiter perseverare, eamdemque promovere.

eumque creat Legatum Apostolicum: aliæ etiam per nuntium missæ.

187 Et quia nobilitas tua Apostolorum gloriam æmulando, apostolicum munus, Christum prædicando, ejusque Fidem propagando, gerere non est dedignata, nostrasque et sacerdotii vices supplere studuit, atque Apostolorum Principem præ cæteris singulariter honorare: idcirco et nos singulari insuper privilegio excellentiam tuam, tuorumque meritorum intuitu, heredes ac successores tuos legitimos, qui sicut dictum est, electi atque a Sede Apostolica approbati fuerint, nunc et perpetuis futuris temporibus condecorare cupientes; ut postquam tu, et illi, corona, quam mittimus, rite juxta formulam legatis tuis traditam, coronatus, vel coronati extiteritis, crucem ante se, apostolatus insigne, gestare facere possis et valeas, atque illi possint valeantque: et secundum quod divina gratia te, et illos docuerit ecclesias regni tui præsentes et futuras nostra ac successorum nostrorum vice disponere atque ordinare, apostolica authoritate F similiter concessimus, volumus, et rogamus, sicuti in aliis litteris, quas in commune ad te, optimatesque regni, et cunctum fidelem populum, per nuncium nostrum, quem ad te dirigimus, deferendis, plenius hæc omnia explicata continentur. Oramus omnipotentem Deum, qui te de utero matris tuæ vocavit nomine tuo ad regnum et coronam, quique diadema, quod duci Polonorum confectum per nos fuerat, tibi dandum mandavit, augeat incrementa frugum justitiæ suæ, novellas plantas regni tui rore suæ benedictionis perfundat largiter; regnum tuum tibi, teque regno servet incolumem; ab hostibus visibilibus, et invisibilibus protegat: ac post terreni regni molestias, in cælesti regno corona adornet æterna. Data Romæ vi Kal. April. Indictione decimatertia. *Ad hasce litteras recte observat Inchoferus, alias quoque litteras, quibus omnia latius explicabantur, a Silvestro missas fuisse per nuntium. Et sane dignitas Regis exigebat, ut Pontifex mitteret nuntium, qui consilio etiam adesse poterat Regi, eumdemque in erigendis ecclesiis, condendisque legibus ad Ecclesiam spectantibus juvare. In litteris, quas anno*

AUCTORE J. S.

anno 1009 *pro instituto episcopatu Quinque-ecclesiensi dedit* Stephanus, *nuntii Pontificii mentionem facit his verbis :* Cum consensu sanctissimi Apostolici, et in præsentia ejus nuntii. *Porro epocha litterarum designat annum* 1000, *uti liquet ex Indictione* XIII, *quæ eo anno currebat. Litteræ ipsæ optime congruunt cum relatis Carthuitii et Bonfinii, nihilque prorsus continent, quod non aliunde confirmabitur. Schwartzius tamen hasce litteras suppositionis suspectas reddere nititur ; sed ratiunculas ipsius discutiemus infra, ubi ad alia quoque ejusdem argumenta respondebitur. Singula prius capita, quæ heterodoxus ille scriptor negare voluit, solidis rationibus confirmare aggredior.*

B

§ XIX. Præcipua capita, quæ in relatione Carthuitii Bonfiniique et in Litteris Pontificiis asseruntur, aliis auctoritatibus et rationibus confirmantur.

Coronam S. Stephano a Pontifice missam, probatur ex Ditmaro,

Laudati scriptores cum litteris Silvestri II asserunt primo, coronam regiam per legatum S. Stephani *petitam fuisse a Romano Pontifice atque obtentam, Pontifice prævie per revelationem monito. Nullum hactenus vidi scriptorem Catholicum, qui id factum negavit : nullum, qui de eo videtur dubitasse. Et sane tam firmis nititur rationibus, ut dubitationis non debeat esse obnoxium. Ditmarus Merseburgensis episcopus, qui eodem vivebat tempore, quique res Hungarorum tantum breviter attigit, quatenus connexæ erant cum gestis imperatorum, quæ enarrabat, breve quidem, ac luculentum huic veritati præbet testimonium, quod vel solum sufficit ad omnem dubitationem amovendam. Verba ipsius, jam alia occasione ante data, lib.* IV *hæc sunt :* Imperatoris autem prædicti *(Ottonis III)* gratia et hortatu, gener Henrici ducis Bawariorum Waic, in regno suo episcopales cathedras faciens, coronam et benedictionem accepit. *Con-*

C

stat Stephanum *fuisse generum Henrici Rixosi Bavariæ ducis ; constat erectionem episcopatuum ab eo cœptam circa annum* 999 *aut* 1000 ; *constat eodem tempore Ottonem III imperasse, nec defunctum esse ante annum* 1002 ; *itaque certum est, per nomen vernaculum* Waic *non alium designari, qui* coronam et benedictionem accepit, *quam* S. Stephanum ; *neque ullus, opinor, hoc negaverit. Jam vero* Stephanum *non ab alio accepisse* coronam, *quam a summo Pontifice, clarum rursus est, quia dicitur simul* coronam et benedictionem *accepisse, quia eam accepisse dicitur* gratia et hortatu imperatoris, *et quia coronam asseritur impetrasse* episcopales cathedras faciens, *quibus verbis innuitur, coronam fuisse concessam in præmium promotæ rei Christianæ. Itaque Schwartzius impudenter mendacii arguere debet Ditmarum, vel admittere coronam* S. Stephano *concessam fuisse a Romano Pontifice.*

ex litteris Stephani ex Turoczio,

189 *Alteram rationem desumo ex epocha litterarum* S. Stephani *pro abbatia S. Martini, quæ datæ leguntur,* anno Dominicæ Incarnationis MI, Indictione XV, anno Stephani primi regis secundo. *Hasce litteras authenticas esse admisit Schwartzius, ratus multum sibi profu-* D *turas. Primo, cum hæ litteræ datæ sint anno* MI, *mense Septembri, aut alio posteriori, epocha harum litterarum exacte congruit cum tempore, quod exprimunt litteræ Pontificiæ, quodque assignant Carthuitius et Bonfinius. Quippe hi aiunt missum a* Stephano *legatum* quarto post patris obitum anno, *id est, ipso anno millesimo, quo datæ leguntur litteræ Pontificiæ* XXV *Martii. Si autem missa est corona anno* M, *currebat secundus acceptæ coronæ annus sub finem anni* MI, *quo suas dedit* Stephanus *notatas* anno *regni* secundo. *Hic tam exactus epocharum consensus dictorum omnium instrumentorum fidem mire commendat. Præterea, cum* Stephanus *Hungaris præfuerit ab anno* 997, *non vocaret annum* MI *secundum sui regni, nisi ad primam dignitatem accessisset alia, a qua annos suos deinceps numerare voluisset. Numeravit igitur Sanctus annos suos a tempore acceptæ coronæ, hanc autem cum* divinitus *obtentam dicat Turoczius, innuit acceptam esse eo modo, quo datam narrat cum Carthuitio et Bonfinio ipse Pontifex, nimirum quia Silvester divino præmonitus erat oraculo per angelum : atque hæc esse videtur* E *causa, cur corona illa vocetur* angelica. *Ab exemplo etiam Boleslai Poloniæ ducis, quem coronam regiam petiisse a Romano Pontifice videbimus, verisimili ratione concludi potest,* Stephanum *non ab alio coronam petiisse et obtinuisse, quam a Romano Pontifice. At ejusmodi argumentis non egemus, cum non desint testimonia alia, eamdem veritatem firmantia.*

ab auctoritate Andreæ et Ladislai Hungariæ regum,

190 *Andreas II Hungariæ rex anno* 1233 *ad Jacobum Prænestinum Apostolicæ Sedis legatum apud Raynaldum ad eumdem annum num.* 51 *sic loquitur :* Cum constantia sinceræ dilectionis rex, qui sedet in solio judicii, teste rege Salomone, dissipat omne malum intuitu suo. Hunc regem sanctæ et recolendæ memoriæ intelligimus beatissimum Stephanum, gentis Ungaricæ primum regem, qui ad regni solium auctoritate propria noluit sublimari, sciens scriptum, quod nemo assumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo : et ideo non a quolibet, sed a Vicario Jesu Christi, et Petri beatissimi successore, per revelationem divinam summo Pontifici factam, assumpsit regni diadema. . . Sed et F auctoritate summi Pontificis, qui ipsum vocavit Regem et Apostolum gentis nostræ, provincias per episcopatus distinxit etc. *Hæc verba non modo confirmant, coronam missam esse a Pontifice ; sed simul probant ejusdem Pontificis revelationem in monumentis singulis, quæ defendimus, assertam. Ladislaus item Hungariæ rex datam per summum Pontificem* Stephano *coronam profitetur in litteris suis apud Raynaldum anno* 1279 *num.* 31 *hisce verbis :* Divinæ visitationis exordium, quo nos Dominus verus Oriens visitavit ex alto, quo sanctæ matris Ecclesiæ visceribus aduniamur, lumine Catholicæ fidei illustrati, in progenitore nostro, sancto rege Stephano, a sacrosancta Romana Ecclesia recognoscimus, ut debemus. In ipso enim orthodoxæ fidei, divina afflante clementia, sacrum redolevit unguentum ; in ipso, alluvione cælestis gratiæ pullulante, una cum reliquis serenissimis regibus Ungariæ, claro germine descendentibus, ab eadem regni gubernaculum suscipimus, et coronam. Et ut principatum fidei in sacrosancta Romana Ecclesia consistere, eamdem Christi thalamum, et Trinitatis hospitium luculentius

A lentius demonstraret, non a se, vel ab alio, sed ab eadem Romana Ecclesia, matre omnium et magistra, regni diadema revelatione divina meruit obtinere.

Bonifacii Papæ VIII.

191 *Bonifacius Papa VIII anno* 1301 *apud laudatum Raynaldum num.* 8 *prædictis regibus consonat, in litteris ad Nicolaum Ostiensem Apostolicæ Sedis in Hungaria legatum sic scribens :* Ad hæc nolumus te latere, aut in dubium revocari, quod memoratum Ungariæ regnum sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ a beato Stephano, primo rege Ungariæ Christiano, cum omni ejus jure ac potestate, devote oblatum fuit, et traditum reverenter : qui etiam ad ipsius regni solium noluit auctoritate propria sublimari, sciens quod nemo sibi sumere debet honorem, nisi qui vocatur a Deo · et ideo non a quolibet, sed a Vicario Jesu Christi et successore Petri assumpsit regium diadema. Fuerat quidem divinitus revelatum, quod ei primum in gente Ungarica corona debebatur et regnum, sicut hæc plenius documenta, quæ servantur in archiviis memoratæ Ecclesiæ Romanæ testantur, et ad ipsius B archiepiscopi potuerunt notitiam pervenisse. *Idem Pontifex ad Wenceslaum Bohemiæ regem, cujus filius Wenceslaus regnum Hungariæ appetebat, ita scripsit ibidem num.* 10 : Nec debuit Apostolica Sedes, mater omnium et magistra, contemni, quin saltem in dubiis et majoribus causis ad ipsam fuerit recursus habendus : sine cujus etiam auctoritate sanctæ memoriæ Stephanus, rex Ungariæ divina revelatione præmonitus, noluit in ipsius regni solium sublimari : sed tamquam Aaron vocatus a Deo, ab ipsa Sede accepit humiliter coronam et regnum. Hunc Stephanum Deus de tenebris infidelitatis eripuit, et vocavit in admirabile lumen suum ; qui fuit primus rex Ungariæ Christianus. *Hæc Bonifacii testimonia simul confirmant revelationem, quæ jam tot testimoniis et tam præclaris confirmata est, ut neque de Corona per Pontificem missa, neque de revelatione ipsius dubitare possit ullus, qui mavult verum agnoscere, quam inutili labore contra apertam veritatem pugnare.*

ac Gentilis Cardinalis, Pontificii in Hungaria legati.

192 *Non desunt tamen et alia testimonia, quibus idem rursum inculcari potest etiam contentiosis et pertinacibus. In tabulis conventionis* C *inter Cardinalem Gentilem legatum et proceres Hungaros apud Raynaldum ad annum* 1308 *num.* 25 *hæc dicuntur :* Idem dominus legatus proposuit verbum Dei, assumpto illo Euangelico themate, DOMINE, NONNE BONUM SEMEN SEMINASTI IN AGRO TUO? etc., seriose retexens agri semina, id est, regni Ungariæ, quæ in illo Dominus seminarat, ex quibus reges Catholici, tanta sanctitatis ex vitæ claritate conspicui prodierunt, quod Sanctorum adscribi catalogo meruere ; quodque coronam regni primus rex Ungariæ sanctus Stephanus a Romano Pontifice consecratam acceperit, prout Ungarorum Historiæ *, quas legatus ipse prænoverat, asseruit protestari. *Hæc dicta in publico procerum conventu nullus negasse legitur ; sed murmur exortum est dicentium se nolle*, quod Ecclesia Romana, vel ipse dominus legatus ejus nomine, sæpedicto regno *(Hungariæ)* de rege ullatenus provideret ; sed placebat eis, quod illum, quem ipsi ex antiquo et approbato ejusdem regni more vocaverant, et in regem assumpserant, præfatus dominus legatus ejusdem Ecclesiæ Romanæ nomine in verum regem Ungariæ confirmaret ; et quod etiam perpetuis futuris temporibus veri

* historias

summi Pontifices, et ipsa Romana Ecclesia haberet jus confirmandi et coronandi reges Ungariæ, de vera regali progenie propagatos, quos ipsi unanimiter et concorditer de dicta progenie ducerent eligendos. *Hoc modo finita est controversia, recepto ab Hungaris in regem Carolo, cujus causa diu fuerat disceptatum. Posteriora autem hæc verba solum adduxi, ut respondeatur Schwartzio, hanc litem objicienti, ut videbimus : neque enim disputare volui de modo aut jure, quo olim reges Hungariæ sunt electi. De corona ad* Stephanum *missa addi possunt multa scriptorum recentiorum testimonia, quæ tacitus prætereo, cum allata abunde sufficiant, eademque veritas in responsione ad objectiones Schwartzi rursum sit elucidanda.*

AUCTORE J. S.

Errarunt Carthuitus aliique in nomine ducis Poloni, a quo petita corona.

193 *Alterum, quod Carthuitus ac Bonfinius cum Silvestro II asserunt, quodque aliqui negandum putarunt, est petitio coronæ per ducem Poloniæ, cujus nomen Silvester non exprimit. Hoc autem Pontificis silentio factum videtur, ut Carthuitus in nomine ducis erraverit, atque in eumdem errorem deduxerit Bonfinium, et scriptores aliquot Polonos, qui ipsius auctoritatem sunt secuti. Ducem illum Polonorum* Myscham, *(alius* Misceonem, Miesconem, *aut* Miecislaum *dictum) nominavit Carthuitus. Fuit hic revera primus Polonorum dux Christianus ; sed jam erat defunctus aliquot annis, filioque Boleslao ducatum reliquerat, antequam* S. Stephanus *coronam fuit adeptus. Itaque dux Slavorum in Polonia erat eo tempore Boleslaus, isque coronam petierat, ut dubium observavit Baronius in Annalibus ad annum* 1000 *Res hæc certa est ex variis scriptoribus ; nam in Vita S. Adalberti martyris apud nos tom.* III *Aprilis pag.* 194 *et* 195 *variis vicibus mentio fit Boleslai Polonorum ducis, tempore Adalberti, qui martyrio coronatus est anno* 997, *ita ut ante hunc annum Misceo obierit. Ditmarus in codice nostro Ms. lib.* IV *de ipsius morte sic habet :* Anno autem Dominicæ Incarnationis octingentesimo * nonagesimo secundo, regni autem tertii Ottonis decimo octavo Kalendis Junii prælatus dux *(Misceo)* jam senex febricitans ab hoc exilio ad patriam celestem transivit, relinquens regnum suum plurimis dividendum ; quod postea Bolizlaus, noverca et tribus fratribus expulsis, . . . vulpina F calliditate contraxit in unum. *In editis legitur,* regni autem tertii Ottonis octavo *sine addito die. Pagius ad annum* 991 *num.* 3 *vult legendum esse* nono, *cum regnum inchoasset in Natali Domini, anno* 983, *et sic revera nonus curreret annus. Forsan legendum* anno . . . decimo, octavo Kalendas Junii. *Quidquid hic lateat mendi in anno imperatoris, etiam Annalista Hildensheimensis mortem Misceonis allegat anno* 992. *Quapropter libens fateor errasse Carthuitum in nomine ducis Poloniæ, dum eum* Myscham *vocavit. At minus id mirari possumus in episcopo Hungaro, qui toto sæculo serius scripsit, quique nomen ducis non reperit in litteris Pontificis, quas sequebatur, præsertim quia Misceo Boleslaum præcessit, et fidem Catholicam primus suscepit. Fieri etiam potest, ut Misceo jam cœperit coronam postulare, eamdemque postulationem deinde continuaverit : et sic utcumque excusari possent tam Carthuitus quam scriptores Poloni, qui illam petitionem etiam attribuunt Misceoni, seu Miecslao.*

E

* in editis recte nongentesimo

194 *Porro factum ipsum admittunt Historici Poloni, Joannes Dlugossus, Michael de Micho-*

via,

AUCTORE J. S.

uti agnoscunt historici Poloni, et inter illos

via, Martinus Cromerus, aliique, fatentes coronam petitam fuisse a duce Polonorum, sed ei negatam a summo Pontifice. Hic consensus utriusque nationis in eamdem historiam facit, ut de ipso facto dubitare non debeamus; præsertim cum Dlugossus antiquior sit Bonfinio, remque narraverit cum iis adjunctis, ut clare pateat, eum non hausisse ex Carthuitio, aut aliis fontibus Hungaricis, sed ex monumentis Polonicis. Qua de causa relationem ipsius, etsi prolixior appareat, totam placet subjicere. Lib. II col. 121 sic habet : Miecslaus interim Polonorum dux, prælatorum et baronum Poloniæ sedula admonitione et consilio persuasus, ut ad summum Pontificem Benedictum VII nuncios mittat, et coronam sibi, et Polonorum regionibus dari petat. Ea enim tunc opulentia frequentiaque tam hominum, quam divitiarum in Poloniæ provinciis, et justitia ducis Miecslai habebatur, ut digna Polonia visa sit, quæ ad numerum Catholicorum regnorum accederet. Ad hanc autem tam arduam rem obeundam expediendamque pontifex Cracoviensis Lampertus, vir doctrina et eloquentia spectabilis, electus est.

B

exponit Dlugossus, asserens coronam promissam duci Polono,

195 Qui cum ad summum Pontificem Benedictum Papam pervenisset, et diserte graviterque ducis Miecslai, et Polonorum mandata exponens, petiisset, ut duci Miecslao et Poloniæ regionibus pro majori fidei S. Catholicæ per eos susceptæ, quam mirum in modum per fundationem novem cathedralium ecclesiarum, aliorumque sacrorum locorum deducebat germinasse, corroborationem, pro infidelium quoque et schismaticarum nationum Poloniæ vicinarum reductione et exterminio, daret coronam, deducens Miecslaum ducem Poloniæ verum Catholicum, religionisque Christianæ ferventissimum zelatorem, attestantibus id operibus, existere, in armis actibusque militaribus strenuum et ingenuum, multarum gentium copia gloriosum. Cum autem summus Pontifex Benedictus VII communicato Cardinalium consilio, coronam Miecslao Polonorum duci pro incremento et dilatatione fidei Catholicæ, et gloria gentis Polonorum se benignitate paterna daturum, Lamperto Cracoviensi episcopo respondisset, ducis Hungarorum Stephani, germani ex sorore Aleida ducis Polonorum Miecslai nepotis, qui eodem anno, genitore Geisa mortuo, Hungariæ ducatum regendum

C

susceperat, nuncius Austriacus * cœnobii S. Benedicti Ordinis ad radicem Montis Ferrei abbas, et post in Strigoniensem archiepiscopum promotus, licet per anticipationem Strigoniensis archiepiscopus inscribatur in Annalibus, Romam advenit, et pro duce suo Stephano Hungariæ coronam petere a summo Pontifice cœpit.

* Astricus

sed deinde a Pontifice, divinitus monito eidem negatam esse, et Stephano traditam;

196 Et licet Benedictus Papa dispositus fuerit, utrique duci, Hungarorum videlicet et Polonorum, dare coronam, intelligens largitionem coronæ pro utroque nulli esse præjudicialem, et magnum rebus fidei religionisque Christianæ profectum posse adferre; interim tamen fertur Benedictus Papa angelica visione admonitus esse, quatenus promissum pro duce Polonorum Miecslao, episcopo Cracoviensi Lamperto factum, rescinderet, et duci tantummodo Hungariæ Stephano, ejusque nuncio Austriaco coronam conferret, subinferens, Polonos magis sanguini, cædi, et venationibus, quam devotioni et misericordiæ operibus; magis oppressioni subditorum et rapinis, magis mendacio et dolis, quam veritati deditos et intentos esse; majorem illos

D

agere belluarum et canum quam hominum curam, in effusionemque sanguinis humani proclives, nondum dignos existere, quibus corona hactenus debeatur * conferri. In proximo autem, si erit Deus genti illi placatus, miserebor, et coronam *, quam nunc ei denego, glorificabo exaltaboque illam : extant enim in ea gente plura hominum millia in lege mea incedentium sine offensa, quorum merito et supplicatione cæteris miserebor, sed neque multorum bonorum operum in plurimarum erectione dotationeque ecclesiarum, cæteroque, quibus ab ea veneror, cultu, potero oblivisci. Hujusmodi itaque visione Benedictus Papa permotus, coronam, quam duci Miecslao præparaverat, duci Stephano Hungariæ tradendam, Austriaco suo nuncio largitur.

* debeat

* corona

legatum vero Polonum dimissum cum spe coronam postea impetrandi.

197 Lampertum autem Cracoviensem episcopum, licet tristem et lugubrem in Poloniam remittens, bene sperare jussit, asserens non longo tempore decurso ducem Polonosque, postquam sordes spurcitiasque scelerum, quibus hactenus displicuerant Deo, abjecerint, et exercitati virtutibus, colendo justitiam et æquitatem studuerint, Dei benignitatem pro votis suis se largissime consequuturos. Veritus autem Benedictus Apostolicus, ne occasione coronæ duci Stephano Hungariæ datæ, duci vero Poloniæ Miecslao negatæ, inter avunculum et nepotem, Hungarorum et Polonorum duces prædictos, execranda bella, et guerrarum motus consurgerent, vocato utroque nuncio, hortatur, commonet, et mandat, ut pacem et charitatem, affinitatis vicinitatisque jure contractam, indissolubilem observent, custodiant, et nullo respectu aut occasione, labefactari permittant : per utrum steterit, quo minus pax servaretur, eum se anathematis censura censuraturum.

E

Scriptor ille carpens immerito Hungaros ostendit se solo veritatis amore illa narrasse.

198 Habet autem nonnullorum assertio, quod summus Pontifex non angelica visione permotus, sed ex certitudine, qua doctus erat, Miecslaum Poloniæ ducem obiisse, coronam illi non dederit, quod et ego in Polonorum aliquibus Annalibus memini me legisse : sed apparitionem angelicam ab Hungaris, quo coronæ missio eis a Benedicto Papa facta foret celebrior, confictam et somniatam esse, quam etiam in hanc diem parum justa appellatione sanctam vocant, cum nullum metallum potest in se includere sanctitatem, nisi usurpatam vel ementitam. *Hactenus Dlugossus, cujus posteriora verba satis indicant, ipsum veritate victum hæc ingenue scripsisse, sicuti contigisse credidit, cum alias Hungaris minime faveat, eosque immerito carpat, quod coronam suam vocaverint* Sanctam. *Cur enim* sancta *vocari non possit corona, quæ a Rege sancto obtenta et primum gestata? Nec opus ad hoc est ut metallum ipsum quidquam sanctitatis contineat.*

F

quædam ab aliis negatæ coronæ rationes non recte allegantur.

199 *Præterea illa aliorum relatio, qui dixerunt ideo datam non fuisse legato Poloni ducis coronam, quod hic interim obiisset, verisimilis admodum esset, si Miecslaus revera defunctus esset anno 999, quo eum obiisse credidit Dlugossus : et tamen aliam adfert negatæ coronæ causam, eamque genti suæ parum honorificam, quam nec apud Carthuitium invenerat, nec apud alios scriptores Hungaricos, sed vel in monumentis ecclesiæ Cracoviensis, cujus erat canonicus, vel in aliis Polonicis, quæ præferebat Annalibus illis, in quibus mors Miecslai pro causa allegabatur. Hæc observo, ut appareat hæc non esse scripta sine delectu. Mors autem ducis*

causa

A *causa esse non potuit negatæ anno* 1000 *coronæ, cum ille jam obiisset anno* 992. *Stanislaus Sarnicius in Annalibus Polonicis lib.* VI *cap.* V *aliam affert negatæ coronæ rationem, sic scribens:* Illud tamen pro certo Historia Calvi montis astruit, Pontificem Romanum Benedictum eodem tempore jam tum in suo senatu decrevisse, ut dux Poloniæ *Boleslaus, cognomento* Chobri, in regem coronaretur, et jam coronam ex purissimo auro patratam ad hoc habuisse, ut si forte Boleslaus vellet, eam ei mitteret: sed ubi audivit Boleslaum maluisse ab imperatore, quam a Papa coronari, admonitus ab angelo, Stephano divo regi Hungariæ eamdem misit. Hæc leguntur, ut dixi, in Historia Calvi montis. *At hæc ratio nihilo magis est verisimilis, cum verum non videatur, Boleslaum ab Ottone III coronam accepisse, ut videbimus: nec Benedictus Pontifex coronam negavit, sed Silvester.*

Ostenditur ratio nem Dlugossi non abjiciendam sed corrigendam:

200 *Porro erravit quidem Dlugossus defectu rectæ chronologiæ, dum Miecslaum et Benedictum VII nominavit, et connexuit cum tempore acceptæ a S.* Stephano *coronæ: uterque enim multis annis erat defunctus.* B *Sed error ille chronologiæ regnat in aliis etiam ipsius scriptis, et nominatim in illis, quæ paulo ante narrat de S. Adalberto, cujus secundum discessum ponit sub Benedicto VI multis annis defuncto, adventum vero in Poloniam et iter in Prussiam etiam refert ad tempora Benedicti VI, plusquam viginti annis mortui, et ad Miecslaum ait venisse in Poloniam, licet dux ille quadriennio tunc esset defunctus. An igitur itinera S. Adalberti Romana, Polonicum et Prussicum, gestaque ejusdem cum Pontificibus et duce Poloniæ pro fabulis habebimus; quia alios Pontifices et duces assignat Dlugossus? Minime vero. At corrigemus errores aberrantis, et nimis libere personas designantis scriptoris, cum aliunde constet, facta ipsa verissime contigisse, sed nec cum iis personis, nec illis temporibus, quæ assignavit Dlugossus. Idem faciendum est in facto, de quo disputamus. Factum ipsum, quod ille ex antiquis hausit monumentis, omnino asserendum, dicendumque coronam petitam esse a Duce Polonorum, eamque eidem præparatam fuisse a Pontifice; at deinde negatam, ut* Stephano *mitteretur.* C *Jam vero ducem illum fuisse Boleslaum, Pontificem vero Silvestrum II, docet chronotaxis recte ordinata. Lambertus quoque Cracoviensis præsul cum hac chronotaxi optime cohæret, non item cum alia, si ipsius annos recte enumeraverint Poloni: mortuum enim statuit Dlugossus anno* 1014 *post episcopatum novemdecim annorum, ita ut hic calculus initium episcopatus ipsius reducat ad annum circiter* 995.

Boleslaus, cupiens ab Henrico coronam a Pontifice petere voluit.

201 *Præterea aliunde constat, duces Polonos iis temporibus allaborasse, ut regiam coronam impetrarent a summo Pontifice. B. Petrus Damianus in Vita S. Romualdi, apud nos data tom.* II *Februarii, pag.* 114 *narrat, a Boleslao Polonorum duce, quem* Busclavum Slavorum *regem nominat, petitos fuisse aliquot monachos Camaldulenses ad fidem prædicandum in Polonia, missosque ad eum SS. Joannem et Benedictum, deinde martyres factos, quos post aliquot annos Romam mittere studuit, ut coronam regiam obtinerent a Papa. Verba Damiani accipe:* Busclavus autem, volens coronam sui regni ex Romana auctoritate suscipere, prædictos venerabiles viros obnixa cœpit supplicatione deposcere, ut ipsi plurima ejus dona Papæ deferrent, et coronam sibi a Sede Apostolica reportarent. Qui regiæ petitioni assensum penitus denegantes, dixerunt: Nos in sacro ordine positi sumus, tractare nobis secularia negotia minime licet: et ita relinquentes regem, ad cellam reversi sunt. *Eodem scriptore testante, repugnabat consilio Boleslai Henricus imperator, de quo num.* 52 *sic legitur:* Imperator autem Henricus Buselavi consilium non ignorans, undique vias custodiri præceperat, ut, si Buselavus Romam nuntios mitteret, in ejus illico manibus devenirent. *Dubitandum non est, quin jam ante id molitus esset Boleslaus, cum res ad Henricum imperatorem esset perlata. Itaque Boleslaus per monachos tentare voluit, quod antea nequidquam conatus erat efficere per episcopum. Baronius ad annum* 1000 *ex hisce infert, Boleslaum non impetrasse coronam ab Ottone III imperatore, cum illam petierit a Pontifice, imperante eique repugnante Henrico. Id ipsum ad eumdem annum num.* 5 *confirmat Pagius ex Wippone in Vita Conradi Salici. Addi potest Annalista Saxo ad annum* 1030, *ubi similiter asserit ducem Polonorum Miseconem propria auctoritate usurpasse nomen regium.* E *Verum nolim hic examinare, quo tempore dignitas regia sit data Poloniæ: et pergo ad objectiones Schwartzii, ut reliqua, quæ in litteris Silvestri asseruntur, una confirmentur.*

§ XX. Excutiuntur rationes, quibus Schwartzius probare nititur, coronam Hungarorum regis datam esse ab imperatore Græco:

Schwartzius constantem Hungarorum traditionem oppugnans;

Schwartzius *num.* 43 *hanc quasi legem statuit:* Constans Hungarorum traditio qualemcumque ob difficultatem convellenda non est. *Si autem ulla est constans Hungarorum traditio, ea sane constantissima est, quæ tradit,* S. Stephanum *coronam regiam accepisse a summo Pontifice; cum tradita sit ab auctoribus coævis* F *et ab omnium sequentium sæculorum scriptoribus confirmata. Hanc tamen traditionem, non certam minus quam constantem, convellere conatus est idem ille scriptor heterodoxus, ut opinionem adstruat, cum per se nulla veri specie vestitam, tum nulla auctoritate nixam, et a nemine, quod sciam, assertam. Certe ille pro suo illo paradoxo, non modo nullum laudat antiquum monumentum, sed ne ullum quidem scriptorem neotericum. Veruntamen tam intrepide ratiunculas suas proponit, tanta jactantia conclusiones suas affirmat, ut lector incautus, et minus criticus, facile existimare possit, aliquid saltem ipsius ratiociniis tribuendum, eaque occasione non nihil dubitationis possit concipere. Hac de causa diligentius expendam argumenta Schwartzii, quam alias expendi mereantur rationes tam frivolæ, ipsaque ejus verba adducam, ut lector clarius intelligat, quibus machinis oppugnetur veritas, quamque illæ inutiles sint ad vim ipsius infringendam.*

contendit coronam Hungaricam Græci esse artificis.

202 *Memoratus scriptor num.* 44 *sic loquitur:* Diadema illud, aut, si mavis, corona, qua reges Hungariæ, quoad longissime respicere,

eorumque

AUCTORE J. S.

eorumque memoriam recordari ultimam licet, longo omnes ordine insigniti fuerunt, adeo ut legitimus rex non haberetur, nisi cujus augustum caput sacrum hoc pondus pressit, Græcæ esse consuetudinis, adfirmare nulli dubitamus. Formam namque ejus si spectes, ex clausarum, ut vocant, coronarum numero est, quales ante tria abhinc secula Europæ regibus coronæ in usu non fuerunt. Soli imperatores clausas hujus generis coronas proprias sibi vindicabant: ceteri vero reges diadematibus ex aureo circulo conflatis, ex quo pinnæ quædam ornamentorum, vertice tamen aperto, efflorescebant, usi sunt. Græcorum præcipue morem referunt catenulæ aureæ octo, in totidem gemmas desinentes, et ad utrumque juxta aures latus, hinc quatuor, illinc quatuor, dependentes, nona insuper in tergum defluente. Maximo autem argumento, ad Græcos coronæ Hungaricæ natales attribuendum, nobis est, quod illustrissimus comes Petrus de Rewa, sacri illius cimelii conservator quondam duumvir, qui eam intentis oculis adspexit, sollicitеque descripsit,
B præter Salvatoris mundi, beatissimæ Virginis Mariæ et SS. Apostolorum, Constantini præterea Magni, aliorumque Græcorum imperatorum imagines in ea extare, et, quod caput rei est, litteris Græcis notatas esse, prodidit. Tanta hæc illustrissimo comiti de Rewa visa sunt, ut et ipse sacri diadematis originem ad Græcos referret. *Tum adducit laudati comitis verba, ex quibus sufficient ista:* Videtur autem Græci artificii esse nostra corona, non tantum ex dictis imaginibus et litteris, sed et appensis catenulis, quæ iisdem locis in iconibus Græcorum imperatorum deprehenduntur.

quod etiam credidit comes de Rewa alias Schwartzio contrarius

204 *Non negamus, comitem de Rewa existimasse coronam Hungaricam diu compositam fuisse ante Silvestrum II, et Græci esse artificii. Verum laudatum comitem non ideo favere Schwartzio abunde patebit, idque agnoscit ipse, dum sic prosequitur:* Estque testimonium hoc Rewaianum tanto æstimandum validius, quo minus ulla in auctorem suspicio cadit, acsi opprobrio cujusdam aliquid comminisci voluisset. Vulgatam enim opinionem historicorum, qui reges Hungariæ diadema a Pontifice Romano accepisse
C credunt et scribunt, sine ullo scrupulo sequitur, ac plurima operose commentatur, ostensurus, qui factum sit, ut Græci artificii ingeniique opus illud aureum Hungariæ regibus Roma a Pontifice fuerit transmissum. Censet igitur, diadema nostrum idem illud esse, quod Constantinus Magnus imperator Silvestro I Pontifici Romano donavit, quodque ad hoc usque tempus in thesauris Pontificis latuit: ejusque sententiæ Platinam sibi auctorem fuisse memorat: *nimirum quia Platina in Silvestro I hæc scribit de Constantino:* Nam et Pontificibus diadema aureum distinctum gemmis concedebat: quod quidem Silvester aspernatus, tamquam religioso capiti minime conveniens, Phrygia mitra et candida tantummodo contentus fuit. *Hanc comitis de Rewa sententiam oppugnat deinde Schwartzius. At cum opinionem Rewaianam nec examinare velim, nec tueri, illa Schwartzii verba huc non spectant. Illud solum observo, verba comitis de Rewa adduci a Schwartzio, ut ex Græco coronæ artificio contra sententiam communem concludat, non Romani Pontificis, sed Græci imperatoris dono coronam illam Hungaris obtigisse.*

205 *Nunc mox num. 47 ex illa sententia sic ratiocinatur:* Et vero qui Stephanum diadema a D
Pontifice obtinuisse perhibent, Silvestri opus, quod duci Polonorum prius destinaverat, quam ad Stephanum, divino oraculo monitus, illud mitteret, uno omnes ore fuisse fatentur. Id ipsum Charta Silvestri, quæ una cum corona ad Stephanum, si diis placet, fuit transmissa, nobis insinuat. Sic enim in ea Pontifex: « Oramus omnipotentem Deum (inquit) . . . qui » diadema, quod duci Polonorum confectum » per nos fuerat, tibi dandum mandavit » etc. Hic vero Inchoferum, diplomatis Pontificii auctorem, ejusque socios, diplomatis defensores, conclusos teneamus, ut sese, si possunt, expediant, nobisque dicant, cur Silvester, non Constantini Magni tantum, sed et aliorum imperatorum Græcorum imagines, in sui operis cimelio elucere voluit? Cur Græcis eas litteris insignivit? Cur universam coronæ formam, contra Occidentalium regum morem, Græcorum æmulam finxit? Respondeant illustrissimo comiti de Rewa, sine omni fuco significanter eam in rem disserenti, « Quod si Pontifex, inquit, sive fuerit ille Benedictus VII, sive Silvester II, E
» dictum diadema fieri curasset, tum habuisset » causam, propter quam a characteribus linguæ » Græcæ in opere proprio abhorreret. Gentem » enim Græcam, imo terram ac linguam ipsorum, ob schisma et divortium a Romana religione factum, graviter oderat eo magis, quod » toties per Pontifices tentata concordia, nullo » pacto ad conformitatem fidei reduci poterant. » Quin potius Pontifex, velut opus suum litteris » Latinis atque nominibus Romanis imaginibusque exornasset, quo et beneficium donumque potestati Romanæ et genti conforme, » illustrius fuisset. Præsertim cum Romani, » insita ambitione et gloria, templa, columnas etc. Et quid magis ad probandam rei » veritatem evidens, quam communis rerum discretio per notas, vel possessoris vel auctoris proprias; siquidem hic et imago Constantini est, » et insigne ejusdem crux invenitur.

dantur rationes pro Græco coronæ artificio

206 » Quod si inventionis et operæ Pontificis » corona esset, tum sine dubio Pontificium » insigne, corpori suo impressum firmiter ostentaret, ut monumentum tam excellens auctori » suo sine hæsitatione adscriberetur. Tales tamen Pontificiæ dignitatis notæ in corona nusquam visuntur: sicut eas in pomo, adjuncto » coronæ clenodio, ab una parte, ab altera » vero insigne regni Hungarici, invenire licet. F
» Quod si itaque utrumque, corona et pomum, » uni et eidem auctori imputetur, tum nullum » est dubium, quin in nobiliori opere, majestatem regibus conferente, Pontifex suum insigne exprimi curasset ». *Posteriora comitis verba sententiam communem confirmant, ut videtamus. Schwartzius tamen, illis recitatis, Thrasonica vanitate sic exclamat:* Hic murus aheneus esto, quem Baronius, Inchofer, omnesque sui similes, regnum Hungariæ pro auri pondere mercantes, regesque ipsos in curiæ Romanæ servitutem addicentes, arietare tentent tentent, inquam. *Verum mox patebit, gloriosis verbis effici non posse, ut ex paleis murus construatur aheneus: sed prius audiamus, unde Hungarorum coronam accersat Schwartzius, qui mox sententiam suam, aut potius conjecturam, nulla auctoritate fultam, subjungit.*

ex comite de Rewa allegatæ, quibus exsultat Schwartzius.

207 Quærat autem quis, *inquit:* Unde Hungaris Græci operis diadema illud? Si quid conjectura

A jectura assequi possumus, donum imperatorum Constantinopolitanorum fuit, quod Hungaris ob fidele quoddam officium, imperio Romano utile in primis, contulerunt. Solebant enim exteræ gentes, si quam egregiam imperatoribus Græcorum operam navarunt, coronas quoque inter cetera ab eis munera flagitare. Constantinus Porphyrogenitus demum id muneris Barbaris conferre indignum ratus, filio Romano lepidam suggessit consilium, quo preces flagitantium eluderet. *Verba deinde Constantini recitat lib. de Administrando imperio cap.* XIII; *sed non omnia, quæ ibidem leguntur ad propositum nostrum; quæque conjecturæ ipsius tam opposita sunt, ut sola sufficiant ad eam prorsus destruendam. Ea igitur huc transfero:* Si quando sive Chazari, sive Turcæ *, sive Russi, sive aliæ quæpiam boreales et Scythicæ gentes, ut plerumque accidit, imperiales vestes, coronas, aut stolas, cujusdam præbiti ministerii causa, sibi transmitti postulent, ita te excusatum oportet: illujusmodi stolæ et coronæ, quæ nos CAMELAUCIA vocamus, neque hominum opera confecta, neque humana industria excogitata sunt. Sed ut ab B historia veteri in libris arcanis scriptum reperimus: quando Deus Constantinum illum magnum imperatorem effecit, qui primus Christianorum imperium tenuit, illi per angelum tales stolas et coronas, quas nos camelaucia vocamus, misit, jussitque ea deponere in magna sancta Dei ecclesia, quæ de nomine sapientiæ Dei enhypostatæ SANCTA SOPHIA appellatur; nec quotidie illa uti præcepit, sed tantum in publico et magno Dominico festo: quare ex jussu Dei hæc deposita, et supra sacram mensam in altari ipsius templi suspensa manent, et in ornatum ecclesiæ deputata sunt. Reliqua autem indumenta et saga imperialia, supra hanc sacram mensam extensa jacent. Cum porro Domini et Dei nostri Jesu Christi festum inciderit, ex hujusmodi stolis et coronis ea accipiuntur a patriarcha, quæ tum opportuna et convenientia sunt, qui ea ad imperatorem mittit, isque illis tamquam minister Dei in processu tantum induitur; atque rursum postquam illis est usus, ea remittit in C ecclesiam, ubi reponuntur de more.

atque ex incerta illa sententia inferre nititur, ob imperatore Græco coronam illam Hungaris donatam.

* i. e. Hungari

208 Quin etiam sancti et magni Constantini in Dei ecclesiæ sacra mensa maledictio scripta est, ut ipsi per angelum Deus mandavit: ut si quis imperator pro quacumque necessitate aut rerum conditione, sive ex intempestiva cupidine, ex iis quædam auferat, ac sive ipse iis utatur, aut aliis præbere audeat, quasi hostis et Dei jussorum inimicus, anathemate feriatur, et ab Ecclesia expellatur. Si vero ipse quoque alia illis similia efficere velit, ipsa quoque Ecclesia recipiat, libera voce petentibus episcopis omnibus, et senatu: neque vel imperatori vel patriarchæ vel cuiquam hominum facultas sit, rerum hujusmodi quampiam ex sancta Dei ecclesia exportare, sive stolæ eæ sint, sive coronæ. Sane iis, qui ex hujusmodi Dei mandatis quodquam evertere velit, magna impendet formido. Nam quidam imperator, Leo is vocabatur, qui etiam ex Chazaria uxorem duxerat, cum inconsulto ausu quodpiam ex hisce stemmatibus abstulisset, etsi Dominico non occurrente festo, atque id præter patriarchæ voluntatem, hunc sibi ornatum imposuit: ac subito carbone in faciem erumpente, magnis inde cruciatus doloribus misere periit, ac sibi ante tempus mortem maturavit. Atque ex subitanea illa hujusmodi audaciæ ultione, is exinde mos inductus est, ut imperator coronam accepturus juret, et profiteatur se nihil mandatis et consuetudinibus antiquis hujusmodi adversum aggressurum aut cogitaturum esse; atque ita a patriarcha coronetur, et statutæ solemnitati congruentia peragat et absolvat. *Hactenus Constantinus.*

allegans sola verba Constantini Porphyrogeniti, ei recte repugnantis.

AUCTORE J. S.

209 *Cum neminem adducere potuerit Schwartzius suæ conjecturæ adstipulantem, saltem verba aliqua recitare voluit scriptoris directe repugnantis. Jurant imperatores Græci, teste Constantino ejusdem temporis imperatore, se nihil ejusmodi facturos, et tamen adfertur Constantini testimonium, ut probetur factum esse, quod nullus umquam facturum dixit, quodque ipse juramento vetitum affirmat. Nolim quidem omnia ut vera defendere, quæ asserit Constantinus; at certe consuetudinem sui temporis noverat, nec mentiri filio voluit, cum is ipse juramentum istud præstare deberet. Schwartzius tamen, recitatis quibusdam Constantini verbis, quasi re bene gesta, subdit sequentia:* Nota, quod dicit: Illi PER ANGELUM tales stolas et coronas misit. Vide enim, an non ex sparso hoc rumore enata E apud Hungaros est opinio, ut coronam suam, Constantinopoli adlatam, ANGELICAM dicerent, sacramque colerent? *Non ex sparso hoc rumore* angelica *dicta est; sed quia angeli jussu S. Stephano missa: nam Constantinopoli missam nullus adhuc somniavit: neque ullam occasionem verisimilem, qua fuisset missa, ostendere potuit egregius scilicet criticus noster, qui hæc solum addit:* Quando autem, a quo, et cui, an non Bulosudi, aut Gylæ, in reliquis donis, quibus Constantinopoli baptizatos imperator donavit, hæc corona data fuit? Conjecturas ex conjecturis exsculpere nolumus. *Ita quidem loquitur; at interim nihil affert, nisi conjecturas ex conjecturis deductas.*

cum, eo teste, jurarent imperatores Græci istius temporis, se similia non daturos etiam Hungaris.

210 *Conjectura est incerta, quod corona sit Græci operis: nam neque imperatores Græci in ea cum Constantino expressi, neque litteræ Græcæ, neque vittæ dependentes, id certo evincunt, cum neque a litteris Græcis abhorrerent Romani, neque ab imperatoribus Orientalibus, inter quos aliqui reperiuntur pietate præstantes; cumque vittæ non modo in diadematibus Græcorum F imperatorum reperiantur, sed etiam in quorumdam Occidentalium. Sane tanta in numismatibus imperatorum invenitur coronarum diversitas, ut ex sola coronæ forma validum desumi nequeat argumentum: nec minor varietas fuit apud Græcos quam apud Latinos; non enim omnes imperatores Græci exprimuntur cum vittis e corona dependentibus: alii habent diadema clausum sine vittis, alii circulum vel coronam apertam. Demum tanta est diversitas, ut vix pauca diademata ejusdem formæ reperias, ac nullum plane, opinor, quod ejusdem sit figuræ cum corona Hungarica. Quis igitur hinc certo inferat, eam esse artificii Græci, aut Romæ non esse confectam? Hoc tamen tam fragili fundamento tota nititur Schwartzii doctrina, quæ insuper consistere non posset, licet fundamentum esset validum. Nam ex prima hac conjectura de artificio Græco alias ipse conjecturas exsculpit, quæ nullam habent verisimilitudinem.*

atque nihil affert Schwartzius nisi conjecturas ex conjecturis

211 *Totum ipsius ratiocinium huc reducitur:* Corona Hungarica Græcæ est consuetudinis: donata igitur est Hungaro cuipiam ab imperatore Græco. *Antecedens propositio incerta est, ut vidimus: at tantisper supponamus veram esse,* quamque

nulla verisimilitudine et summa temeritate deductas.

AUCTORE I. S.

quamque inde deducit conclusionem excutiamus. Græcæ est consuetudinis corona; an idcirco eam gratia et hortatu *Ottonis III ab imperatore accepit* Stephanus? *An ab eodem Græco imperatore* benedictionem accepit? *An potius mentitus est Ditmarus, qui sic acceptam a* Stephano *coronam et benedictionem asseruit? An similiter mentiti sunt reges Hungariæ, summique Pontifices, qui scripserunt coronam* Stephano *missam a Romano Pontifice? Certe Schwartzius hosce omnes mendacii, aut turpissimi erroris insimulavit, dum suspicionem injicit de corona non data* Stephano, *sed Bulosudi aut Gylæ, quos corona donatos nullus umquam cogitavit. Videat ille, quam consulat honori nationis suæ, dum mavult suspicari coronam illam, quam tanto in pretio habent Hungari, ut* sanctam *vocent et* angelicam, *donatam fuisse homini ethnico, qui vitam male transactam in cruce finivit, quam sanctissimo Regi, regnique Hungarici fundatori: dum conatur frivolis ratiunculis inculcare, coronam potius datam esse ab imperatore Græco, qui eam sine perjurio donare non poterat, quam a Romano Pontifice, a quo Carolus Magnus, secutique Occidentis imperatores coronam acceperunt.*

B

Hoc sane est temeritate maxima conjecturas ex conjecturis exsculpere, et conjecturas quidem non minus inconsiderate quam illegitime deductas. Contra vero qui receptam ac certam sententiam de corona Hungarica sequuntur, non minus honorificam quam veram ei attribuunt originem, dum eam sancto Regi a supremo Christi in terris Vicario transmissam scribunt.

Ex allatis adversarii verbis confirmatur communis sententia, et ostenditur Græcum artificium

212 *Vera hæc sententia ex ipsis comitis de Rewa verbis, quæ adduxit temerarius scriptor, lucem accipere potest. Ait ille:* Tales tamen Pontificiæ dignitatis notæ in corona nusquam visuntur: sicut eas in pomo, adjuncto coronæ clenodio, ab una parte, ab altera vero insigne regni Hung., invenire licet. *Quis, obsecro, insignia summi Pontificis pomo insculpsit, nisi is, qui ejusdem jussu illud composuit?* Et quid magis ad probandam rei veritatem evidens, quam communis rerum discretio per notas, vel possessoris, vel auctoris proprias? *inquit rursum Schwartzius ex Rewa. Cum itaque hic habeamus notas proprias Romani Pontificis et regni Hungarici, quid priores designant, nisi auctorem,*

C

sicut posteriores possessorem insinuant? Nec dubitat laudatus comes, quin pomi auctor fuerit Pontifex; at negat auctorem fuisse coronæ, quia in illa non invenit insignia Pontificia, existimans Pontificem misisse coronam antiquam, in thesauro Romanæ Ecclesiæ inventam, atque eo tendunt omnes ipsius rationes: quas Schwartzius suas facere voluit, ut probaret paradoxon a nemine assertum. Porro sententia illustrissimi comitis ex parte apparet vera, aut certe probabilis: nam facile crediderim, quasdam antiqui diadematis partes adhibitas fuisse a Pontifice, ut ex iis conficeret coronam Hungaricam ea forma, qua ad S. Stephanum *fuit missa. Sic facile intelligemus, cur litteræ Græcæ, cur imagines Græcorum imperatorum in corona expressæ, cur etiam appensæ fuerint pretiosæ catenulæ; ac demum, cur forma ex parte congruat cum coronis Græcorum, ex parte vero ab iis sit diversa. Sumpserit nimirum Pontifex antiquum diadema clausum, in quo prædicta omnia cernebantur, eique addiderit ea ornamenta nova, quibus coronis Occidentalium regum fieret similior: atque ita effinxerit coronam Hungaricam, quæ aliquid haberet ex Græcis diadematibus, aliquid ex Latinis, sicut Regnum Hungaricum inter utrumque imperium erat medium.*

D

non obstare, quo minus censeri debeat a Pontifice missa corona.

213 *Certum quoque est, non defuisse in thesauris Romanæ Ecclesiæ diademata antiqua, quæ ad usum ejusmodi servire poterant. Anastasius Bibliothecarius in Hormisda de corona, quam Clodoveus Francorum rex ab Anastasio imperatore acceperat, quamque beato Petro obtulit, sic habet:* Eodem tempore venit regnum (*sic vocat coronam*) cum gemmis pretiosis a rege Francorum Clodoveo Christiano donum beato Petro Apostolo. *Sigebertus ad annum* 510 *de hac re scribit sequentia:* Clodovæus rex ab Anastasio imperatore codicillos de consulatu, et coronam auream cum gemmis, et tunicam bracteam accepit, et ex ea die consul et augustus est appellatus. Ipse vero rex misit Romam sancto Petro coronam auream cum gemmis, quæ REGNUM appellari solet. *Cangius dissert.* XXIV *ad Vitam S. Ludovici regis exhibet coronas aut principum diademata triginta quatuor, putatque pag.* 293 *hanc fuisse coronam superius clausam. Idem pag.* 291 *affirmat, Theodebertum Francorum regem usum fuisse corona clausa, quali utebantur ejusdem temporis imperatores Græci.*

E

Idem rursus diadema clausum attribuit regibus Anglo-Saxonibus, et pag. 294 *Theodato Italiæ regi, qui sic exprimitur apud Octavium Strada, uti et alii plures. Demum, ut mittam alios, testatur Cangius pag.* 299 *regibus Angliæ multis sæculis usitatam fuisse coronam clausam. Itaque nec soli imperatores olim corona clausa caput exornarunt, ut nimis generaliter asserit Schwartzius; nec Romano Pontifici vetitum erat talem coronam mittere* S. Stephano, *qualem revera accepit sanctus: nec eidem deerant coronæ, ex quarum partibus similem concinnare posset, aut ad earum figuram fabricare; ac demum nullo modo stare potest* murus *ille* aheneus *Schwartzii, omni carens fundamento, nisi ut confundat auctorem suum, modo norit erubescere.*

§ XXI. Excutiuntur ea, quæ objecit Schwartzius contra alia quædam in litteris Silvestri, aut in Vita asserta.

F

Ratiocinatio misera Schwartzii, qui crucem Hungaricam

C*oncessit Silvester II* S. Stephano *in litteris datis, ut ipsi ejusque posteris regibus, qui prædicta corona legitime redimiti essent, liceret crucem sibi anteferendam curare in signum apostolatus. Id ipsum narrant Carthuitius, Bonfinius, aliique, et consuetudo abunde eorum relationem confirmat. Hanc tamen veritatem similis sui Schwartzius oppugnare ausus est; at verbis potius, quam ulla ratione. Audi temerarii scriptoris verba num.* 49: Aliud, *inquit,* Græci moris exemplum CRUX HUNGARICA cum duplici transversario stipite, quæ regum nostrorum insigne est, eisque in coronationum solemnibus hodie antefertur, nobis suppeditat. Crucem enim imperatoribus Græcis maxime semper charam fuisse, ac sceptri loco ab eis gestari solitam, non ignorant Historiæ Byzantinæ curiosi. De Justiniano hinc perillustris dominus de Ludewig, » Sequitur, inquit, Justiniano M. tantum

» non

A » non propria divæ crucis imago, relata passim » in illius nummis etc ». Pari consuetudine Hungariæ reges nummos suos cruce signabant. Vidi nummulos argenteos Stephani, Andreæ, Belæ, Ladislai, geminæ crucis imagine notatos, quos Stephani sancti seculum adtingere, variis haud difficulter probari posset rationibus. Cumque recentiore ævo nummi Hungarici crucem parmæ insertam repræsentent, antiquitus in argenteis totam aversam faciem crux una et sola occupabat. Quid de nummis Byzantinis Carolus de Fresne promiscue? « Jam vero, inquit, imperatorum Byzantinorum pietatis, si qua fuit . . . » argumentum præcipuum fuit, quod crucem, » vel Christi monogramma, nummis suis crebro » adscriberent, Christi etiam ipsius, interdum et » Deiparæ, atque adeo Sanctorum, imagines » effingi curarent ». Nec est, quod in Justiniani et antiquiorum imperatorum Græcorum nummis crux tantummodo simplex compareat; certum enim et exploratum est, commutatam eam a recentioribus cum duplici, hancque seculo V magis jam fuisse frequentatam. Dignus B præcipue spectatu, quem Joannis inter Zemiscæ nummos protulit Carolus de Fresne, in quo aream aversam crux duplex sola, perinde ac in argenteis Hungaricis, implet, super ramo tamen excitata florido.

nulla auctoritate ratione nulla, repetit ab imperatoribus Græcis,

215 *Nolim sane negare crucem fuisse Græcis familiarem et usitatam, etiam in nummis. Verum cum æque usitata fuerit Latinis omnibus, quid ex hac sermocinatione inferri potest? quomodo hinc concludi, Hungaros crucem suam a Græcis accepisse? crucemque duplicatam regi Hungariæ præferri, quia id Græcorum imperator concessit? Nam non modo non legitur, id eum concessisse* S. Stephano, *sed nec alteri uspiam. Schwartzius tamen concludit his verbis:* Quare cum corona Hungariæ ad morem imperatorum Orientis indubitato accedat, quo minus crucis quoque insigne ex eodem fonte derivemus, quid vetat? Nam quod a Pontifice Romano insigne illud iterum plerique omnes repetant, causam dicere rogati non magis hanc, quam priorem de corona sententiam tueri possunt. *Recte verba scriptoris inverti poterunt hoc modo: Cum indubitato corona Hungarica talis sit, qua-* C *lem nullus umquam imperator Constantinopolitanus gestavit, aut certe qualis nulla in ipsorum nummis exprimitur, ideoque non modo nulla auctoritate aut fundamento, sed nulla etiam ratione verisimili, imperatoribus Græcis origo hujus coronæ attribui possit, cumque crux simul cum corona Hungariæ regibus concessa sit; hæc sola ratio sufficere potest, quominus ejus originem ex Græcorum consuetudine non repetamus. Deinde cum communis sententia sit, privilegium illud* S. Stephano *concessum esse a Romano Pontifice, eaque antiquis nitatur monumentis, quæ defendemus contra Schwartzii criminationes: nullus sani judicii scriptor dubitabit, quin privilegium duplicatæ crucis præferendæ, æque ac coronam et nomen regium, a Romana Ecclesia acceperit* S. Stephanus.

licet cum auctoritatibus ratio ipsa clamet, eam concessam esse a summo Pontifice,

216 *Unum lubet dumtaxat addere argumentum ex verbis comitis de Reva, quæ ipse adducit Schwartzius: nam illud laudati comitis Opusculum mihi ad manum non est. Ait ille, Pontificiæ dignitatis notas, seu insignia Romani Pontificis inveniri expressa* in pomo, adjuncto coronæ clenodio, ab una parte; ab altera vero insigne regni Hungariæ, *id est, crucem Hungaricam cum duplici transversario stipite. Hæc conjunctio duorum insignium, nimirum Pontificis et regni Hungarici, clare insinuat. Silvestrum simul cum corona* S. Stephano *pro insigni dedisse crucem prædicto modo duplicatam, eamque hactenus fuisse retentam. Porro crux prælata Regi significabat legationem Apostolicam, quæ ipsi eodem tempore demandata est, ut ecclesias regni sui ordinaret, et episcopatus institueret. Hanc legationem passim agnoscunt scriptores Catholici, interque eos Thomassinus, qui in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina part.* I *lib.* II *cap.* LVIII *num.* 6 *inquirit originem istius consuetudinis, qua Papæ, legatis Apostolicis, ac metropolitanis crux præfertur; relatisque aliquot exemplis, sententiam suam breviter explicat his verbis:* Ex his non temere concluditur 1°, prælatas fuisse cruces Pontificibus primum Romanis, inde legatis Pontificiis, ac denique archiepiscopis, quod nemini non persuasissimum esset, nusquam eos procedere, nusquam progredi, nisi ad Christi crucem imperiumque aut constabiliendum aut propagandum: 2°, initium ductum esse a Romanis Pontificibus, qui legatos eodem suos honore decorarunt, a quibus tandem serpsit mos in metropolitanos. E *Plura rursus de his disputat cap.* LIX, *quæ videri possunt.*

AUCTORE J. S.

Nomen regis Apostolici privato auctoritate datum viaetur,

217 *Nullum potest esse dubium quin ex Apostolica legatione,* Stephano *commissa, et deinde adhæserit honorificum nomen* Regis Apostolici. *Non inficior, Sanctum suorum conversione nomen illud etiam mereri: nec contendo, Regem ejusve successores eo titulo usos fuisse aut privilegium accepisse a Pontificibus, ut eo uterentur: at solum assevero, justam hanc esse prædicti cognominis rationem, nec alteram dari posse justiorem, quocumque demum modo aut tempore simile cognomen Regi datum fuerit. Schwartzius num.* 20 *contra cognomen* Apostolici Regis *multum disputat, vultque illud fuisse* privatæ originis, *atque usurpari cœptum diu post mortem Sancti. Utrumque mihi verisimile fit, hoc tamen sensu, quod Hungari illud cognomen* Stephano *posterisque regibus attribuerint, occasione sumpta tum ex legatione Apostolica* S. Stephani, *tum ex gestis ipsius Apostolicis, tum ex similibus titulis, per Silvestrum II aliosque Pontifices* Stephano *datis. Quare partim vera sunt, par-* F *tim corrigenda, quæ subdit Schwartzius in hunc modum:* Quam ob rem, licet optimo jure Apostolici regis titulus Stephano conveniat, ex his tamen, quæ hactenus disputavimus, plus satis efficitur, illo ipsum non publico, sed privato instituto, neque insigniri prius cœpisse, quam cum gens Hungarica, in religione Christiana confirmata, maxima Regis optimi beneficia in dies magis agnosceret, et quibus poterat encomiis gratam mentem declarare laboraret. Stephani quoque successores, inclytos Hungariæ reges, quis reges APOSTOLICOS digne vocari neget? cum in omnia jura, quæ Stephanus ob propagatam stabilitamque suis unice auspiciis religionem in regno Christianam sibi suisque acquisivit, rite successerint. *Posteriora sic corrige:* Cum privilegium S. Stephani crucem sibi præferendi in signum apostolatus ad successores quoque ipsius extensum fuerit. *Pergit Schwartzius:* A Romanis tamen Pontificibus eo ipsos titulo decorari, haud facile invenies; luculento indicio Pontifices regibus nostris titulum istum adeo non contulisse, ut etiam invideant. *Imo vero indicium id est, Pontifices neque illud nomen directe*

AUCTORE J. S.

directe dedisse regibus Hungariæ ; at nihilo magis invidisse, cum tale contulerint privilegium, cui Apostolici regis *cognomen congruit.*

sed occasione concessæ a Papa legationis Apostolicæ :

218 *Vera ratio, cur Pontifices eo nomine non insigniverint Hungariæ reges, hæc una videtur, quod illi ipsi istud non ambiverint, aut usurpare cœperint, uti agnoscit Schwartzius, sic pergens :* Sed et reges Hungariæ jura, quæ in ordinandis Ecclesiæ rebus ipsis per Stephanum *(concedentibus Pontificibus)* contigerunt, regia ab omni tempore potestate exercere, quam adscititio Apostolici muneris cognomine velare *(aut potius, significare)* maluerunt. Hinc est, quod nusquam foris, sed neque domi temere, titulo illo usi legantur, aut etiamnum uti soleant ; quamvis devotas civium acclamationes faciles accipiant. Quid igitur ex Apostolici regis cognomine præsidii illis accedit, qui duplicatam crucem Hungariæ regibus a Pontifice concessam putant ? *Respondeo illo cognomine communem traditionem, quæ sufficienti auctoritate et ratione aliunde probata est, magis elucidari, et, si opus esset, confirmari, cum nulla istius cognominis ratio dari possit tam congrua, quam quod legatio Apostolica* Stephano *fuerit commissa. Quippe multi alii reperiuntur principes et reges, qui fidem Catholicam egregie promoverunt et propagarunt auctoritate regia : nec tamen ipsi aut eorum posteri habuerunt nomen* regis Apostolici, *nimirum quia illud non fecerunt auctoritate Apostolica, uti fecit* S. Stephanus. *Hinc recte Werboczius Operis tripartiti part.* I *tit.* XI *de* Stephano *ait :* Unde etiam Rex et Apostolus dici meruit, eo quod vices Apostolorum in terris prædicatione, et bonorum operum atque exemplorum exhibitione gessit. Et propterea duas quoque cruces per collationem summi Pontificis in signum suæ sanctitatis, quod scilicet Rex et Apostolus juste diceretur, digne meruit habere pro armorum insignibus. Unde ab illius tempore gens Hungarica duplicatam crucem pro armis ac insignibus habere pariter et gestare consuevit. *Ceterum quam late se extenderit potestas Sancto Regi a summo Pontifice in res ecclesiasticas collata, exacte determinari non potest, quia Silvester in litteris suis remittit ulteriorem expositionem ad alias litteras, quas non habemus. Ait enim Pontifex, velle se et rogare, ut ecclesias regni sui disponat et ordinet,* sicuti in aliis litteris, per nuntium nostrum . . . deferendis, plenius hæc omnia explicata continentur.

ex qua legatione multa alia profluxerunt huc minus spectantia.

219 *De legatione Apostolica sancti Regis jam aliqua sunt dicta* § XVI *occasione erectorum in Hungaria episcopatuum, quos scriptor heterodoxus, quem refutamus, propria Regis auctoritate institutos male asserebat. Multa idem auctor num.* 58 *disserit de electione et investituris prælatorum in Hungaria : at illa magis spectant ad reges posteriores, quam ad* S. Stephanum, *ideoque ad institutum meum non pertinent. Nihilo rectius disputat num.* 60, *ubi ex Græcorum instituto repetit, quod* Stephanus *aliique reges Hungariæ Synodos coëgerint, quodque Sanctus leges condiderit ad res ecclesiasticas ordinandas : namque ex eodem fonte profluxit illa potestas condendi leges ecclesiasticas. Hinc leges illæ sic conditæ sunt, ut ecclesiastica episcoporum judicio relinquantur, uti ex variis probari potest. At mihi unum sufficiet exemplum. Decretorum* S. Stephani *lib.* II, *capite* XII, *cujus titulus est* de observanda Christianitate, *hæc statuuntur :* Si quis observatione Christianitatis neglecta, et negligentia, stoliditate elatus, quid in eam commiserit, juxta qualitatem offensionis ab episcopo per disciplinam canonum judicetur. Si vero rebellitate instinctus renuerit sibi impositum æque sufferre, item eodem judicio restringatur, et etiam usque septies. Tandem, si per omnia resistens et abnuens invenietur, regali judicio, scilicet defensori Christianitatis, tradatur.

quæ Schwartzius contra communem Hungarorum sensum ad Græcas consuetudines refert.

220 *Addi hic posset, quod* S. Stephanus *in monitis ad filium Emericum agnoscat, Petrum a Christo positum esse* custodem magistrumque Ecclesiæ, *ita ut ex propriis ipsius verbis prorsus improbabile sit, aliquid ab eo factum esse quod spectabat ad res ecclesiasticas, sine auctoritate illius, quem* magistrum Ecclesiæ *ipse profitetur. Verum, ne hic justo sim prolixior, sufficiet uno exemplo ostendere, unde similes consuetudines ipsi Hungari jam olim repetierint. Laudatus mox Werboczius, disputans de jure conferendi beneficia ecclesiastica, non recurrit ad consuetudines Græcorum, sed alias allegat rationes, quibus regibus Hungariæ jus collationum vendicare studet ; nimirum fundatione ecclesiarum, gentis conversione, legitima præscriptione, et auctoritate concilii Constantiensis. Secundam autem rationem explicat his verbis :* Quia Hungari non prædicationem apostolicam, vel Apostolorum, quorum Principis vicem et personam in terris Papa gerit, sed per institutionem proprii regis eorum, sanctissimi videlicet Stephani regis, de quo et superius memini, conversi sunt ad Catholicam fidem, qui primus omnium episcopatus, abbatias, et præposituras hoc in regno fundavit, et harum omnium ecclesiarum prælaturas, ac beneficia solus ipse ex nutu summi Pontificis, quibus maluit (idoneis tamen et virtutibus probitatum insignitis) contulit, sicuti Ecclesia de eo solenniter canit: Hic (videlicet sanctus Stephanus) ad instar Salomonis struit templa, ditat donis, ornat gemmis, et coronis cruces ad altaria. Et mox subinfertur : Ad regendum hæc prælatos, viros ponit literatos, justos, fidos, et probatos ad robur fidelium. Sic talentum sibi datum Deo reddens duplicatum, ab æterno præparatum sibi scandit solium. Ecce aperte describitur, quod ipse, et non alter quispiam, ad regenda templa per eum constructa, donisque ditata, prælatos justos et fidos posuit, prout ex ejus quoque historia, et pluribus privilegiis suis super ecclesiarum fundationibus et dotationibus confectis liquide patet. Itidem, et plerique cæsarii ac Pontificii juris interpretes suis commentariis conscriptum prodidere. *Hisce subnectuntur verba supra num.* 218 *data. Omnia vero hæc insinuant, quam longe absint paradoxa Schwartzii a communi Hungarorum sententia.*

§ XXII.

A

§ XXII. Refutantur ea, quæ ratiocinatur Schwartzius contra oblationem regni S. Petro.

Asserit Silvester II regnum a S. Stephano oblatum esse S. Petro:

Silvester *II in litteris ante datis sic* S. Stephanum alloquitur : Tum vero largitatem liberalitatis, qua B. petro, Apostolorum principi, regnum ac gentem, cujus Dux es, cunctaque tua ac te ipsum per eosdem legatos et litteras perpetuum obtulisti, digno præconio commendamus. *Et inferius :* Regnum quoque a Munificentia tua S. Petro oblatum, teque una ac gentem et nationem Ungaricam præsentem et futuram sub protectionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ acceptantes, Prudentiæ tuæ, hæredibus ac legitimis successoribus tuis habendum, tenen-
B dum, regendum, gubernandum, ac possidendum reddimus et conferimus. Qui quidem hæredes ac successores tui quicumque, posteaquam per optimates legitime electi fuerint, teneantur similiter nobis et successoribus nostris per se vel per legatos debitam obedientiam ac reverentiam exhibere, seque sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quæ subjectos non habet ut servos, sed ut filios suscipit universos, subditos esse ostendere, atque in Catholica fide, Christique Domini ac Salvatoris nostri religione, firmiter perseverare eamdemque promovere. *Nihil sane in hisce invenio, quod indignum sit eximia* S. Stephani *pietate ; nihil, quod gravitati ac prudentiæ summi Pontificis sit contrarium. Præterea* Stephani *oblatio non modo Gregorii VII, qui eodem sæculo Ecclesiam rexit, auctoritate confirmatur, sed et aliorum quoque Pontificum, uti per decursum patebit.*

quam oblationem, ut fabulam, traducit Schwartzius,

222 *Schwartzius tamen hanc oblationem audet vocare* fabulam fabularum omnium levissimam, *censuramque iniquissimam multis defendere conatur. Sequar hominem, dicacitate et maledicentia insigniorem, quam doctrina aut*
C *eruditione :* Objiciat vero quis, *inquit num.* 64, quod, religione Christiana inter Hungaros efflorescente, S. Stephani regis tanta jam erga Pontificem Romanum fuerit reverentia, ut sese gentemque suam, ac totum regnum, in curiæ Romanæ clientelam traderet. Quam fabulam fabularum omnium levissimam nisi confecerimus, instituto nostro haud satisfecisse merito censeri possemus. Primarium quidem Regiæ illius liberalitatis, sane plus quam enormis, columen, diplomaticas Silvestri II PP. litteras jam infregimus. *Verum adeo litteras illas non infregit, ut vanitatem argumentorum ejus infra simus ostensuri, et non minus litteras ipsas, quam singula litterarum asserta simus probaturi. Audiamus igitur alia heterodoxi scriptoris responsa.*

li et fatetur eam esse assertam a Gregorio VII, cui falso attribuit

223 Prius tamen, *inquit,* quam litteræ illæ ab Inchofero orbi essent obtrusæ, epistolas Gregorii VII, Hildebrandi, ad Salamonem et Geysam Hungariæ reges scriptas, prodigiosæ ejus donationis testes, plerique ostentabant. Has igitur excutiamus. Increpat in eis Pontifex Salomonem, quod regnum, ex quo pulsus fuerat, a Teutonico rege, non a Pontifice Romano, denuo acceperit. Rationem vero istam inserit, « quod regnum Hungariæ SS. Romanæ Ecclesiæ » proprium sit, a rege Stephano olim B. Petro » cum omni jure ac potestate oblatum, ac » devote traditum ». Pontificiumque jus ipsum agnovisse imperatorem Henricum, memorat : is enim cum victoriam ab Hungaris adeptus fuisset, « ad corpus B. Petri lanceam et coronam » regis transmisit, et pro gloria triumphi sui » illuc direxit insignia, quo principatum ejus » dignitatis adtingere cognovit ». *Hæc verba Gregorii VII recte allata, quantam vim habere debeant, infra ostendam. Verum, dum prosequitur scriptor heterodoxus, vel mala fide, vel crassa ignorantia, affingit Gregorio Papæ, quæ Gregorii non sunt, sed alterius :* In altera vero idem Gregorius ad Salomonem epistola, *inquit,* Pontificii in Hungariam juris columen in eo collocat, quod, cum regnum istud « a barbaris . . . » fuisset post Constantini tempora occupatum, » ereptumque Romano imperio, cui Ecclesia » hæres successit, a Christianis regibus Ecclesiæ » Romanæ, cui debebatur restitutum fuerit. » Quod, inquit, de Hispania luce clarius est » etc ». Hæc Hildebrandus ad Salomonem. E *Assignat locum horum fragmentorum his verbis :* Fragmenta hæc litterarum Gregorii, posterioris nempe ad Salomonem, utriusque vero ad Geysam Joh. Bodinus adfert de Republica cap. IX. Ex Bodino allegantur a Schœdelio in Disquisit. hist. polit. de regno Hung. pag. 147 ex edit. Behamp. *Quis non credat vere esse Gregorii verba, quæ allegantur et assignantur tanta confidentia?*

verba Eugubini, citantis Gregorium, et suas rationes subdenti ;

224 *At commodum accidit, quod Notitia Hungariæ Joannis Ferdinandi Beham ad manus meas pervenerit cum Disquisitione Schœdelii : nam ibidem pag.* 147 *leguntur omnia, quæ allegat Schwartzius ex eodem loco : at clarum est, verba non esse Gregorii, sed Augustini Steuchi Eugubini* lib. 2 contra Laurentium Vallam de falsa Donatione Constantini, *cujus hæc ibidem allegantur verba :* Eadem prope aut similis ratio est de regno Hungariæ, de quo idem Gregorius episcopus servus servorum Dei dilecto filio Salomoni regi Hungariæ salutem *etc. Tum adducit verba epistolæ Gregorianæ, quæ apud Harduinum tom* VI *Conciliorum col.* 1273 *sic leguntur :* Sicut a majoribus patriæ tuæ cogno- F scere potes, regnum Hungariæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ proprium est, a rege Stephano olim beato Petro cum omni jure et potestate sua oblatum et devote traditum. Præterea Henricus piæ memoriæ imperator, ad honorem sancti Petri regnum illud expugnans, victo rege, et facta victoria, ad corpus beati Petri lanceam coronamque transmisit, et pro gloria triumphi sui, illuc regni direxit insignia, quo principatum dignitatis ejus attinere cognovit. *Hisce cum levi immutatione recitatis apud Behamp, Eugubinus, hujus similiumque donationum rationem expositurus, subdit sequentia :* Noris de hoc regno, quod, cum a barbaris, Scythis ac Pannonibus non Christianis, fuisset post Constantini tempora occupatum, ereptumque Romano imperio, cui Ecclesia hæres successit, fuisse a Christianis regibus Ecclesiæ Romanæ, cui debebatur, restitutum. Quod de Hispania luce clarius est, quæ et ipsa a barbaris occupata cum esset, Ecclesiæ restituta a regibus est.

uti ex distinctis utriusque verbis ostenditur :

225 *Hisce observatis, Eugubinus subdit :* Idem Gregorius de eodem regno ad Geysam Hungariæ regem eodem libro, sed non eodem capite,

AUCTORE J. S.

capite, *citans epistolam* LXIII *apud laudatum Harduinum col.* 1310, *ubi verba citata sic leguntur :* Notum autem tibi esse credimus, regnum Hungariæ, sicut et alia nobilissima regna, in proprio libertatis statu debere esse, et nulli regi alterius regni subjici, nisi sanctæ et universali matri Romanæ Ecclesiæ, quæ subjectos non habet ut servos, sed ut filios suscipit universos. Quod quia consanguineus tuus a rege Teutonico, non a Romano Pontifice, usurpative obtinuit, dominium ejus, ut credimus, divinum judicium impedivit etc. *Post hæc verba adducta, cum levi tamen immutatione, Eugubinus rursus prosequitur hoc modo :* De eodem item regno ad eumdem regem Hungariæ sic scripsit idem summus ac sanctus Pontifex capite septuagesimo. *Indicat epistolam* LXX *libri* II *ad Geysam, apud Harduinum col.* 1316, *ubi locus ab Eugubino adductus ita exprimitur :* Verum, ubi (*Salomon rex Hungariæ*) contempto nobili dominio beati Petri Apostolorum Principis, cujus regnum esse prudentiam tuam latere non credimus, rex subdidit se Teutonico regi ; et reguli B nomen obtinuit. Dominus autem injuriam suo illatam principi prævidens, potestatem regni suo ad te judicio transtulit : et ita, si quid in obtinendo regno juris prius habuit, eo se sacrilega usurpatione privavit. Petrus enim a firma petra dicitur, quæ portas inferi confregit, atque adamantino rigore destruit et dissipat, quidquid obsistit. *Subdit Eugubinus :* Hæc magnus ille Pontifex.

Usus ille videtur hac fraude, ut auctoritatem irrefragabilem Gregorii VII,

226 *Ex hisce omnibus studiosus lector perspiciet insignem Schwartzii temeritatem. Affirmat Gregorius VII, regnum Hungariæ a* S. Stephano *oblatum fuisse S. Petro, atque ea de causa* lanceam coronamque *Hungariæ regis missam fuisse* ad corpus beati Petri *ab Henrico imperatore. Epistola hæc Gregorii notatur* data Romæ, V Kalendas Novembris, Indictione decima tertia, *id est, anno* 1074, *quo Indictio decima tertia currere incipiebat a mense Septembri. Itaque hic testis est tam vicinus tempori, quo regnum oblatum, quoque deinde lancea et corona ab Henrico III imperatore fuit transmissa, ut prorsus temerarium sit, ei fidem velle abrogare ; præsertim cum scribat ad regem, qui facile in* C *rei veritatem inquirere poterat, cumque provocet ad majores, seu principes Hungariæ, qui facta illa non poterant ignorare. Cum Schwartzius videret periculosum esse, si directe se opponeret tantæ auctoritati, quæ aliorum quoque consensu firmabitur ; maluit Gregorio affingere verba Eugubini, hujusque opinione, quæ multis non erat placitura, Gregorii auctoritatem infringere. Certe tam clarum est apud Behamp, quem allegavit, tres solum citari epistolas Gregorii, reliqua Eugubini esse, quæ Schwartzius dedit pro veris Gregorii, ut crassi stuporis se insimulare debeat, si contendere velit, id se non vidisse, nec secutum esse illud politicorum quorumdam :* Calumniare fortiter, semper adhæret aliquid. *Hisce observatis, expendamus, quibus diverticulis usus sit, ut vim auctoritatis eluderet.*

[illegible]

227 Iis, *inquit,* præcipuis Gregorius præsidiis utitur : nam cetera litterarum ipsius dictatoriæ tantummodo voces, plæque fraudis lemures sunt. Habeo vero, quod moneam, priusquam rationes Pontificis probemus. Nullam hic coronæ Roma in Hungariam missæ, nullam regii fastigii, ad quod Stephanum Pontifex evexerit, nullam Apostolici Regis cognominis, et crucis, velut apostolatus symboli, Hungariæ regibus collatæ, mentionem reperias. An vero D tam invidenda beneficia tam commodo loco, quo cum maxime exprobranda erant, Gregorius pro animi elatione tacuisset, si sua jam ætate fabula nata ac credita esset ? Beneficia certe ista commemorando fortius coarguisset reges, officii sui oblitos, quam hæreditatem imperii Romani obtendendo. Vana persuasio ac deridenda ! Quasi eumdem imperii dominum esse oporteat, qui Urbis est : et hæredem imperii, qui ad Urbis dominium mille artibus est grassatus. *Hæc primum Schwartzius, cujus si tanta fuerit stoliditas, ut inter Eugubini et Gregorii verba non noverit distinguere, hic saltem calumniatur fortiter, ut adhæreat aliquid. Nec hæredem imperii Ecclesiam dixit Gregorius, nec tanta erat animi elatione, ut exprobranda regibus Romanæ Ecclesiæ beneficia sine necessitate judicaverit : neque ulla talis exprobrationis erat necessitas, cum unice studeret Gregorius, ut reges illi jus Romanæ Ecclesiæ agnoscerent, quod acquisitum non erat per beneficia Ecclesiæ, sed per donationem* S. Stephani, *quam allegavit. Frustra igitur hic alieno loco objicitur Gregorii silentium contra facta jam ante abunde stabilita. At interim* E *sic lectoris attentionem alio avocavit Schwartzius, qui, si cupiat virtutes Sanctitatemque Gregorii VII discere, probeque perspicere gravitatem calumniarum, quibus impetit virum sanctissimum, adeat Acta nostra ad diem* XXV *Maii, ubi de S. Gregorio VII fuse disputatum est.*

228 *Ille deinde sic pergit donationem* S. Stephani *oppugnare :* Jus, ex donatione Stephani exsculptum, precarium est. Legendarius ipse Chartuitius, suas ad curiæ Romanæ palatum fabulas componens, donationis istius ne indicio meminit. *Cur, obsecro, ad palatum Ecclesiæ Romanæ scripsisset, Carthuitius, qui jussus a rege Colomanno Vitam composuit, eamque eidem dicavit ? Nonne justior posset esse suspicio, Carthuitium ad regis palatum scripsisse, ideoque commemorare noluisse id quod, quod ei displiciturum crederet ? Id sane more pro sua licentia affirmaret Schwartzius, si donationem defenderet ; nisi mallet dicere, locum deinde refectum esse. Verum, sive hasce ob causas, sive ob alias, donatio illa non legatur in Opusculo Carthuitii, unius* F *silentium non potest magni esse momenti, quando plures, iique antiquiores loquuntur, atque antiquioribus posteriores adstipulantur, uti hac in re adstipulatos vidimus. Verba Bonifacii VIII, donationem* S. Stephani *asserentis, dedi num.* 191. *Nicolaus IV apud Raynaldum ad annum* 1291 *num.* 47 *ad Joannem Æsinum episcopum, legatum suum hæc scribit :* Cum itaque regnum ipsum (*Hungariæ*) ad apostolicam Sedem multipliciter pertinere noscitur *etc. Idem asserit in litteris ad Rodulphum imperatorem, in aliis ad Albertum Austriæ ducem, ac demum in aliis ad archiepiscopum Strigoniensem, uti ibidem videri potest. Plura hujusmodi Pontificum posteriorum testimonia lubens prætermitto, ut ostendam breviter, Hungaros ipsos favere sententiæ nostræ.*

nam silentium Carthuitii obesse non potest; auctoritati Gregorii plures alii assentiuntur.

229 *Celebris illa controversia inter Hungaros et legatum Pontificium anno* 1308 *agitata, et terminata in comitiis prope Budam, composita legitur hoc modo :* Post quæ sub specie tuendæ libertatis ejusdem regni, inter ipsos barones et nobiles murmur, quod ipsius domini legati attigit aures, per querelam patulam in publicum productam exoritur : videlicet quod nolebant, nec

[illegible]

A nec erat aliquatenus intentionis eorum, quod Ecclesia Romana, vel ipse dominus legatus ejus nomine, sæpedicto regno de rege ullatenus provideret; sed placebat eis, quod illum, quem ipsi ex antiquo et approbato ejusdem regni more vocaverant, et in regem assumpserant, præfatus dominus legatus ejusdem Ecclesiæ Romanæ nomine in verum regem Ungariæ confirmaret; et quod etiam perpetuis futuris temporibus veri summi Pontifices, et ipsa Romana Ecclesia haberet jus confirmandi et coronandi reges Ungariæ, de vera regali progenie propagatos, quos ipsi unanimiter et concorditer de dicta progenie ducerent eligendos. Ipse vero dominus legatus, ad consummationem cœptorum per eum feliciter, ferventer anhelans, ad eorumdem prælatorum, baronum, et nobilium supplicationem, petitionem, et expressum consensum, præfatum dominum Carolum, de prædictorum regum Ungariæ ex domina serenissima, domina Maria Siciliæ ac Ungariæ regina illustri, nata claræ memoriæ Stephani regis Ungariæ, vera progenie propagatum; cujusque in eodem regno successio
B legitima per eamdem Ecclesiam extitit declarata, sibique de jure deberi regnum hujusmodi diffinitum, in ejusdem regni verum regem ipsius Ecclesiæ Romanæ nomine cum solemnitate debita confirmavit, et prædictæ ipsius Ecclesiæ Romanæ nomine acceptavit.

agnoverunt ipsi magnates Hungariæ,

230 Et subsequenter omnes unanimiter et concorditer post confirmationem hujusmodi, tam adhærentes quam adversantes hactenus eidem domino Carolo, receperunt et recognoverunt singulariter et divisim ipsum dominum Carolum verum regem, ac regni Ungariæ successorem, sibique servire, ac obedire teneri tamquam vassalli legitimi et fideles domino naturali. De quibus etiam per eos firmiter adimplendis, et inviolabiliter observandis, junctas manus, prout solet a profitentibus regulas fieri, infra sæpedicti domini legati mittentes manus, juramentum et fidem super veræ Crucis Lignum, ipsique, ac dicto domino regi singulariter pacis osculum præstiterunt. *Ex hisce clarum est, proceres Hungariæ jus aliquod Romanæ Ecclesiæ agnovisse, cum ejusdem Ecclesiæ nomine confirmandum regem decreverint. Jus autem illud*
C *non aliunde repetebant Gregorius VII, Nicolaus IV, et Bonifacius VIII, quam ex donatione* S. Stephani, *de qua sola disputo: nam quod, aut quale jus illud fuerit, discutere nolim.*

et jam diu ante S. Ladislaus.

231 *Idem diu ante agnovisse videtur S. Ladislaus, Hungariæ rex tempore Gregorii VII creatus. Audi Baronium in Annalibus ad annum* 1077: Hoc eodem anno, *inquit,* diu rebus Hungaricis fluctuantibus, defuncto Geisa rege, eligitur Ladislaus, de quo idem Gregorius Papa ad Nehemiam Strigoniensem episcopum hoc anno scribens, hæc inter alia habet: « Admonemus fraternitatem tuam, ut regem, » qui inter vos electus est, cum aliis tuis » confratribus et principibus terræ alloquaris, » notificantes, et consulentes sibi, ut apertius » nobis suam voluntatem, et erga reverentiam » Sedi apostolicæ debitam per idoneos legatos » denuntiet devotionem: et ita demum, quod ad » nos attinet, ad honorem Dei omnipotentis, » et beati Petri Apostolorum Principis, benigne » sibi respondebimus etc ». Præstitit hoc abundanter idem rex, cum iteratam ad eumdem Gregorium Papam legationem misit, ut ipsius Gregorii redditæ ad eum postea litteræ docent. *Hæc* **Baronius. Porro dubitari** *non potest, quin Gregorius idem exegerit a Ladislao, quod antea præstari voluerat a Salomone et Geysa ipsius decessoribus. Obtinuisse autem Gregorium, quod desiderabat, non modo indicant verba Baronii, sed magis etiam ipsa Gregorii epistola, quam ille ad annum* 1079 *num.* 19 *recitat hoc modo:* Gregorius episcopus servus servorum Dei Ladislao Hungarorum regi salutem et Apostolicam benedictionem. Sicut fidelium * tuorum crebra relatione cognovimus, idemque ipsum nostris attestantibus ratum habemus, excellentia tua ad serviendum beato Petro, quemadmodum religiosa potestas debet, et ad obediendum nobis, ut liberalem filium decet, toto affectu et cordis intentione parata est. Unde nimirum devotionem mentis tuæ super hoc studio non indigne laudamus, eique sincere congratulamur, quod quidem optimorum regum sequendo vestigia, illustras servando tam in moribus normam justitiæ, quam etiam lineam nobilitatis in sanguine *etc. Ex dictis videmus, Pontifices asseruisse donationem* S. Stephani; *reges vero eamdem non negasse, quin etiam agnovisse; sed eorum aliquos disceptasse de jure, quod ex illa donatione sibi attribuebant Pontifices. De hoc autem me non disputare, jam ante monui.* E

* i. e. legatorum

Illa objectio ex verbis S. Stephani

232 *Schwartzius a silentio Carthuitii ad alia pergit hisce verbis:* Nulla tanta Stephani erga Pontificem Romanum observantia usquam elucet, cujus impulsu seque suaque illi devovisset. *Verum observantia* Stephani *erga Romanum Pontificem, quem Ecclesiæ caput visibile agnoscebat, colligitur ex missa ad eum legatione, ex petita ejusdem benedictione, ex corona postulata potius a Pontifice, quam ab imperatore; ac demum ex aliis multis, quæ referuntur per decursum. Nihilominus Schwartzius dicta probare nititur in hunc modum:* Rex Stephanus autem filium Emericum in Institutione regia ad honorem regni sui pontificibus impertiendum exserte cohortans, Pontificem Romanum ne verbulo commemorat. Catholicæ fidei observationem eidem injungens, et Christi ad Petrum apostolum dictum illud, Matth. XVI, ad quod, tamquam ad sacram anchoram, Pontificibus confugere solemne est, id quod et Gregorius in altera ad Geysam epistola joculari argumentatione facit, explicans, « per PETRAM Christum, per Eccle- F » siam, in petra ædificatam, gentem electam et » divinam », non hierarchiam, sub uno visibili capite cum membris suis visibilibus florentem, potentem, splendidam et dominantem intelligi vult. *Hic paululum subsistere oportet: nam disputator noster* S. Stephanum *non solum Romani Pontificis parum observantem, sed etiam Luthero faventem facere molitur. At adducta Sancti Regis verba facile evincent, Schwartzium nihilo feliciorem esse in dogmaticis quam in historicis.*

male expenditur

233 Stephanus *in laudata Institutione filium cap.* I *hortatur ad observationem fidei Catholicæ, cap.* III *ad honorem impendendum pontificibus, seu episcopis regni sui; neque ibi loquitur de Romano Pontifice, de quo cap.* II *egerat, ut videbimus, licet simul, et præcipue agat de Ecclesia. Hortatur ibi filium, ut curam habeat, ne Ecclesia, quæ* per totum orbem diffusa, *quæque in* certis locis quasi antiqua habetur, *in Hungaria vero* adhuc quasi juvenis et novella prædicatur, . . . destruatur et annihiletur, *hanc subdens rationem:* Nam qui minuit aut fœdat sanctæ Ecclesiæ dignitatem, ille Christi corpus

AUCTORE J. S.

corpus mutare nititur. Ipse enim Dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctæ Ecclesiæ : « Tu es Petrus, et super » hanc petram ædificabo Ecclesiam meam ». Seipsum quidem nominabat PETRAM ; non ligneam vel lapideam super se ædificatam Ecclesiam dixit, sed populum acquisitionis, gentem electam, divinam * gregem, fide doctam, baptismate lotam, chrismate unctam, SANCTAM super se ædificatam ECCLESIAM dixit, et appellat. *Hæc sunt verba, ex quibus sequi vult disputator heterodoxus,* S. Stephanum *per* petram *non intellexisse S. Petrum, sed Christum ipsum : quod, etsi verum esset, nihil evinceret ; cum Sanctus dicat Petrum a Christo statutum Ecclesiæ* magistrum. *Idem contendit,* Stephanum *per Ecclesiam non intellexisse hierarchiam, sed* gentem electam et divinam. *Examinemus igitur, an hæc justa sit deductio.*

* divinum

assignatur verus

234 Stephanus *ait*, Seipsum quidem nominabat Petram. *Si velimus hanc phrasim considerare secundum regulas grammaticales, recte locum intellexit Schwartzius, et* Stephanus *per* B petram *intellexit Christum ipsum, uti etiam locum aliquando explicavit S. Augustinus, uti dicam num.* 353. *Sin vero attendamus, quomodo* S. Stephanus *cum aliis multis scriptoribus medii ævi utatur pronomine relativo* sui, *facile perspiciemus, per* petram *ab ipso intelligi S. Petrum Apostolorum principem, quem designat per pronomen* seipsum, *quia de Petro fuerat sermo æque ac de Christo. Accipe alias similes S.* Stephani *phrases. Decretorum lib.* I *cap.* III *eodem modo utitur* sibi *pro* ei *in hisce verbis :* Si tunc secrete renuerit audire monita, adhibenda sibi (*id est,* ei) sunt publica *etc. Lib.* II *cap.* VII *sic habet :* Si quis igitur presbyter vel comes, sive aliqua alia persona fidelis, die Dominica invenerit quemlibet laborantem, abigatur ; si vero cum bobus tollatur sibi bos *etc.* Sibi *hic clare ponitur, pro* ei *vel* ipsi. *Cap.* XXII : Si quis hospitem cum benevolentia accipit, et nutrimentum sibi honeste impendit *etc.* Sibi *rursum pro* ipsi. *Talis ejusdem pronominis abusus recurrit cap.* XXIV, XXV, XXVIII *et* XXXIII. *Itaque ex adjunctis colligere oportet, utrum vox* seipsum *hic sumenda sit in significatione propria, an vero posita sit* C *pro* illum ipsum. *Adjuncta autem verba*, Ipse enim Dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctæ Ecclesiæ : Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam ; *satis innuunt,* Stephanum *per* petram *intelligere S. Petrum : nam per verba Christi intendit probare, quod asserit, Petrum* custodem magistrumque *positum esse* Ecclesiæ. *Id vero citata Christi verba non probarent, si alio modo intelligerentur. Deinde expositio illa, qua per petram designatur S. Petrus, tam naturalis est, tamque recepta erat et communis tempore* S. Stephani, *ut verisimile non sit, ipsum ab ea recessisse.*

illorum verborum sensus.

235 *Hæc solum observare volui, ut ostenderem, qualis sit genuinus sensus verborum* S. Stephani : *nam alioquin parum refert, quo modo verba Christi Sanctus intellexerit, cum admittat Petrum esse statutum* custodem magistrumque Ecclesiæ, *atque illud sufficiat, ut crederet successorem Petri maximo honore colendum. Altera Schwartzii collectio longe absurdior est, nec ullum ex verbis* S. Stephani *habet fundamentum. Dicit Sanctus nec ligneam nec lapideam esse Ecclesiam illam, quæ supra petram ædificata est,* D *sed esse collectionem hominum fide et baptismate ad Ecclesiam pertinentium.* Hierarchiam *non vocat, sed hierarchiam sub uno visibili capite florentem esse innuit, dum dicit supra petram esse ædificatam, dum Petrum* custodem magistrumque eidem *positum* sanctæ Ecclesiæ *affirmat. Vocat Ecclesiam* gentem electam, et divinam gregem : *an inde concludet disputator, solos electos, aut solos perfectos spectare ad Ecclesiam, idque voluisse* S. Stephanum ? *At* S. Stephanus *de similibus hæreticorum assertis ne cogitavit quidem, opinor, dum hæc scriberet. Verum, cum illa non spectent ad controversiam, quam tractamus, videri infra possunt ipsa sancti Regis Decreta, quæ suo loco dabimus, et variis annotationibus illustrabimus.*

236 *Redeo igitur ad Schwartzium, qui Gregorium VII mendacii convincere solita temeritate nititur, verba ejus directe sic impugnans :* Falso Salamonem regem defectionis a curia Romana Gregorius accusat, et multo falsius, quod ad imperatoris Romani auxilium confugerit, reprehendit. Ante Salamonem enim idem fecit Petrus rex, a suis ex Hungaria deturbatus, vectigal imperatori pactus, si se in regnum reduceret. In E quo pacto adeo nihil reprehendendum invenerunt ejus temporis Pontifices, ut etiam Leo IX Andream regem, a quo Petrus regno iterum exutus fuit, solicite per nuntios monuerit, ut ne vectigal imperatori pendere recusaret. Ipse quoque Papa, ut id regi persuaderet, primum in Germaniam ; hinc, comite imperatore, in fines usque Hungariæ profectus est. Sed surdo Andreæ fabulam narravit, reque infecta imperator et Pontifex redierunt. En specimen obedientiæ, a priscis Hungariæ regibus Pontificibus Romanis præstitæ ! Quam ob rem contrariis his factis literæ Gregorii falsitatis et vaniloquentiæ sole meridiano clarius coarguuntur, ut verissime a Frederico Spanhemio scriptum est : « Istud vero de accepto regno a Romana Sede » vulgatum est circa tempora Gregorii VII, » quando scripsit hic Pontifex, . . . a rege Ste» phano regnum Hungariæ, ut S Romanæ Ec» clesiæ proprium, B. Petro cum omni jure et » potestate sua oblatum et devote traditum ».

Aliud ejusdem scriptoris argumentum,

237 *Multa rursum hic peccat temerarius disputator, qui jactitat se litteras Gregorii* falsitatis *convicisse, et quidem* sole meridiano clarius. F *Quodnam, obsecro, Gregorii assertum falsitatis convicit ? An falsum est, quod in Salomone reprehendit Gregorius his verbis :* Quæ cum ita sint, tu tamen, in ceteris quoque a regia virtute et moribus longe discedens, jus et honorem S. Petri, quantum ad te, imminuisti et alienasti, dum ejus regnum a rege Teutonico in beneficium, sicut audivimus, suscepisti. *Non reprehendit Salomonem Gregorius, quia ad imperatoris auxilium confugerat, ut falso ait Schwartzius ; non quod tributum pendat, ut ille videtur supponere ; sed unice quod* regnum in beneficium *ab ipso suscepisset, id est, quod clientelam imperatori jurasset eo modo, acsi ab imperatore dependeret regnum Hungariæ. Aliud sane est alterius auxilium petere, aliud se ipsius clientem seu subditum profiteri. Rursum aliud est tributum alicui pendere, aliud eidem se per clientelam juratam subjicere. Nec de tributo loquitur Gregorius, nec de auxilio petito, sed de subjectione regni per clientelam, quam improbat, quia illud ad Romanam Ecclesiam pertinere ex donatione S.* Stephani *affirmat. Hac in re falli*

quod statum quæstionis non tangit,

AUCTORE J. S.

A *falli Gregorium, non ostendit Petri regis factum, nec Leonis IX consilium, etiamsi plane vera essent, quæ de Petro et Andrea regibus, ac de Leone IX sine probatione affirmat Schwartzius. Si distingueret scriptor ille, quæ per se distincta sunt, rectius ratiocinaretur, et minus aberraret a vero.*

nec omni ex parte verum est.

238 *Falsum quoque est, quod ait Andream regem non acquievisse consilio Leonis IX. Nam contrarium plane asserit Leonis archidiaconus Wibertus, qui optime nosse poterat, cujus culpa pax non fuisset conclusa, qui que in Vita Leonis apud nos tom. II Aprilis pag.* 661 *scribit sequentia :* Non modicus quoque ei inerat fervor in augenda republica. Idcirco Hungariæ principes, a Romano nuper imperio dissidentes, multiplicibus legatis adierat, ne detrectarent solita subjectione imperatori prisca persolvere tributa : quod et consenserant, si præteritorum commissorum eis concederetur indulgentia. Quapropter sancta commonente pietate coactus est tertio antiquam patriam repetere, et pro reorum miseratione, qui contra imperium moverant bellum, persuasoriis precibus imperiales B aures expetere. Sed quia factione quorumdam curialium, qui felicibus sancti viri invidebant actibus, sunt augusti aures obturatæ precibus Domni apostolici; ideo Romana respublica subjectionem regni Hungariæ perdidit, et adhuc dolet finitima patriæ prædis et incendiis devastari. *Itaque acquievit rex Andreas consilio Leonis IX ; at idem facere noluit imperator, atque hac de causa pax conclusa non est. Hoc solum observare volui, ut pateat quam temere multa asserat Schwartzius : nam alioquin parum ad rem facit, uter consentire noluerit : neque enim exigebant Pontifices, ut suo arbitrio a regibus Hungariæ regni negotia administrarentur.*

nec quidquam evinceret, licet totum esset verum.

239 *Porro verum est, Leonem IX suasisse Andreæ regi, ut tributa penderet imperatori, an ideo repugnat Gregorio VII, qui improbavit, quod Salomon coronam in* beneficium *ab imperatore accepisset? Minime gentium. Tributa penduntur variis de causis ex pactione. Alii principes tributa solvunt ob beneficium vel auxilium sibi præstitum. Sic Petrus rex, tributum imperatori solvisse dicitur, quod ejus ope in regnum* C *esset restitutus. Alii tributum pendunt, ut bellum redimant, quo alias a principe quopiam potentiore impeterentur. Hanc ob causam tributum pependisset Andreas, suadente Leone IX ; si voluisset imperator a bello desistere, et pacificam regni possessionem Andreæ relinquere, uti postea facere debuit sine tributo. Verum qui tributum solvunt hisce modis, non profitentur idcirco se vassallos principis, cui illud pendunt. Longius progredi voluit Salomon, quem reprehendit Gregorius, quod* regnum *suscepisset* a rege Teutonico in beneficium, *sive quod se imperatoris vassallum fuisset professus. Hæc omnia clare evincunt, temere impudentem esse Schwartzium, dum ex factis quibusdam, quæ statum controversiæ non attingunt, sanctissimum Pontificem mendacii arguere sustinet. Ne quidem hæc conclusio recte deduci posset, licet idem Andreæ suasisset Leo IX, quod in Salomone improbavit Gregorius : nam solum sequeretur Gregorium Leone attentiorem fuisse ad conservanda Ecclesiæ jura.*

Postremum Schwartzii argumentum

240 *Postremum deinde conatum adversarius adhibet his verbis :* Denique, Henricum imperatorem, post Petrum vi et armis in regnum restitutum, coronam et lanceam ad corpus B. Petri Gregorius transmisisse scribens, coævis omnibus ignota loquitur. Unde vel Inchofer ipse, « Nemo tamen, nisi fallimur, inquit, lanceæ » et coronæ, ad corpus B. Petri missæ memi» nit ; ut idcirco pluribus in loco tam insigni » auctoritas Pontificis expendenda supersit ». Liberrime vero Herm. Conringius, « Henricum III » cæsarem, inquit, Ovone devicto, lanceam » ejus et coronam pio adfectu Romam misisse, non negaverim. At illum judicasse, » Hungariæ regnum Papis deberi, hoc profecto » omni illi repugnat etc. Commenta hæc sunt » hominis, qui hoc solum negotii sibi credebat » datum, ut imperium Germanorum everteret, » sibi autem, suisque posteris successoribus, » dominatum aliquem divinum in omnem mun» dum compararet. Qualia proinde de omnibus » pæne regnis finxit plurima sine rubore ». *Hactenus Schwartzius, in subsidium advocans Inchoferum et Conringium, qui ambo tamen admittunt Gregorii verba, quæ ille hic impugnat ex silentio coævorum. Enimvero prætermissa quidem a plerisque, at non ignota coævis omnibus* E *loquitur Gregorius, cum ipse coævus fuerit facto, quod narrat illis, qui rei veritatem mox poterant cognoscere : nam a facto ipso usque ad epistolam Gregorii ne quidem triginta anni erant intermedii. Consideravit, opinor, Conringius hanc temporum vicinitatem, ideoque negare ausus non est, lanceam et coronam fuisse missam ab Henrico ad Romanam Ecclesiam.*

nullius est momenti.

241 *Verum, cum idem scriptor hæreticorum more honori Romanæ Ecclesiæ favere nollet, atque in Gregorium VII exacerbato esset animo, aliam Henrico imperatori intentionem attribuere maluit, dixitque Henricum id fecisse* pio affectu. *At respondeo commentum id esse hominis, qui vidit factum negari non posse sine temeritate, quique minus pio erat affectu erga Romanam Ecclesiam, quam ut istud vellet incorruptum admittere. Schwartzius audacior Conringio factum ipsum tentavit vocare in dubium : sed cautior esse debuerat, quam ut citaret verba illius, qui quantacumque etiam bile in Gregorium turgeat, factum inficiari non sustinuit. Jam vero res ipsa negari nequit, nisi quis fingat non modo improbum, sed simul etiam maxime temerarium,* F *imprudentem, ac famæ suæ prodigum fuisse Gregorium, qui voluisset falsa scribere regi, cui falsitas ipsa statim poterat innotescere. Nihilo melius confictus est ille* pius affectus *a Conringio; non enim missæ Romam sunt lancea et corona, ut ibidem servarentur pro cimeliis; sed ut remitterentur legitimo Hungariæ regi. Itaque Romam Henricus direxit insignia regni Hungarici, ut illa Pontifex restitueret illi, quem Henricus ipse armis in regnum reduxerat.*

§ XXIII. Litteræ Silvestri II defenduntur contra objectiones Schwartzii.

Levissima et nullius ponderis Schwartzii argumenta contra litteras Silvestri II :

Quandoquidem capita præcipua Epistolæ Silvestri II jam ita defensa sunt, ut pro veris haberi deberent, et satis essent probata, etiamsi dicta epistola non exstaret, cum singula asserantur ab auctore aliquo coævo, aut saltem suppare, et

AUCTORE J. S.

et confirmentur a pluribus; difficile non erit epistolam ipsam tueri. Prolixe quidem contra hasce litteras disserit Schwartzius num. 51 *et sequentibus, sed verba fere tantum sunt, quæ affert. Quapropter, cum nimium excresceret hæc disputatio, si singula ipsius verba recitarem, præcipua tantum recensebo argumenta, eaque expendam breviter. Ait primo, non adferri* ipsam .. tabulam, Pontificis manu exaratam confirmatamque; *sed* aliam, superioribus seculis descriptam, ac veluti lampada per varios traditam. *Hoc autem argumentum si valeret, omnibus fere antiquis litteris abroganda fides esset : paucarum enim ostendi poterunt authenticæ tabulæ. Ait secundo :* Nemo, quod constet, diploma illud Pontificis, priusquam ab Inchofero publici juris et lucis factum esset, sexcentis supra quadraginta annis, legit, nemo vidit, nemo usquam exstare perhibuit. *Verum est, quod epistola hæc diu in tenebris jacuerit; at idem rursum contigit de aliis innumeris, de quarum fide non dubitatur. Præterea ostendemus inferius, dubitari vix posse, quin epistola sæculo* XI *visa sit a variis. Hisce solis ratiunculis, quæ nullius sane momenti* B *sunt, contra epistolæ fidem utitur Schwartzius : nam, etsi plures afferat, ex solum serviunt ad respondendum argumentis, quibus fides epistolæ nititur.*

expenditur, unde acceptæ sunt hæ litteræ:

243 *Inchofer in Annalibus ecclesiasticis regni Hungariæ ad annum* 1000 *docet, unde Epistolæ illius exemplar acceperit, hæc scribens :* Et jam confecto hujus primi tomi argumento, magnamque partem liberatis e prælo foliis, dum propemodum millesimi hujus anni historia subjicienda foret, inopine, sed peropportune, suggessit reverendus frater Raphael Levacovicz Croata, Ordinis Minorum Observantium, sacræ theologiæ Lector, atque in Urbe, sacrorum Illyricanæ ecclesiæ codicum corrector, haberi apud se literarum Sylvestri Pontificis exemplum, quæ legatis Hungariæ, tum adhuc ducis Stephani, mox inaugurandi regis, una cum sacra corona traditæ, non singulares dumtaxat prærogativas eidem concessas, sed et summam rerum ad hanc historiam pertinentium exacte continerent. Et ne de fide religio incesseret, tametsi stylus abunde pro se loquatur, authorita- C tem faciunt, quæ idem suo vir Ordine dignus, manu addidit. Antonius Verantius Dalmata, superiori seculo, magnæ tum doctrinæ, tum prudentiæ laude clarus, eoque viginti plus legationibus ad maximos principes perfunctus; apud Ferdinandum demum et Maximilianum Romanorum imperatores ea gratia valens, qua suæ dignitati Strigoniensem archiepiscopatum adderet. Hic enimvero, cum in archivo Traguriensis ecclesiæ, cognoscendis colligendisque antiquitatum monumentis intenderet, has quoque litteras forte anno seculi quinquagesimo offendit; et dignum studii sui præmium, in adversaria, quibus titulum memorialis præfixerat, manu sua descripsit. Eo post annos tres et viginti vita functo, veluti lampada per varios traditum accepit Athanasius Georgier, proinde genere et legationum provinciis illustris; cujus eximia erga eruditos humanitate Viennæ Austriæ nactus est frater Raphael, cum nuper datum a summo Pontifice Urbano octavo Terræ sanctæ negocium apud cæsarem Ferdinandum tertium procuraret. Ab eo demum nos, quia diximus occasione, habitas, ne amplius desiderio et errore multorum, ne dicam insigni ecclesiæ damno, in privatis scriniis, adeoque in tenebris delitescerent, hisce Annalibus D inserere, et publici juris et lucis esse voluimus; ita etiam optante eo, qui ceu pignus, et depositum argumenti sui, de Vinea Domini in Illyrico, in nostris lucubrationibus extare voluit.

inanis contra hanc expositionem cavillatio Schwartzii.

244 *Non miror Schwartzium hic laborare, ut fidem Inchoferi suspectam faciat. Quippe, cum Gregorium VII summum Pontificem, ad reges Hungariæ scribentem de facto ne triginta quidem annis præterito, mendacii accusare non erubescat; mirandum potius foret, si privato scriptori parceret. Audiamus igitur hic ipsa ejus verba :* Primus omnium, *inquit,* in archivo Traguriensis ecclesiæ repertum in adversaria manu illud sua descripsisse fertur Antonius Verantius, post archiepiscopus Strigoniensis. Quasi vero in archivo quomodocumque repertum sufficiat, et non multo plura expedienda fuerint, ut scripturam authenticam esse doceretur. *Subsistat hic tantisper æquus lector, et mecum expendat, an scriptor noster heterodoxus æquali lance ponderet monumenta, quæ sibi faventia credit, atque illa, quæ odit ut sibi contraria. De Diplomate* S. Stephani *pro abbatia S. Martini ait pag.* 7, Cujus ἀυθεντίαν infra adstruemus. *Facit hoc* E *pag.* 62 *his verbis :* Ad Stephani Privilegium, abbatiæ S. Martini elargitum, quod adtinet, Petrus Pazmany Cardinalis et archiepiscopus Strigoniensis ad ipsum se apud abbatem vidisse testatur. *Deinde allatis laudati Cardinalis verbis, hæc subdit :* Nos stylum diplomatis præcipue suspicimus, ex eoque de tabulæ fide et antiquitate judicium facimus. *Unius testimonium, et stylus, ibidem Schwartzio sufficiunt. Inchofer similiter observavit, quod in litteris Silvestri* stylus abunde pro se loquatur, *et viri præclari attulit testimonium. Attamen* multo plura expedienda, *ut authentia probetur, si credimus disputatori nostro, qui rectius Academicorum more in utramvis partem verba funderet, quam tractat gesta historica, in quorum discussione bona fide veritas est investiganda.*

altera ejusdem objectio contra fidem Inchoferi.

245 *Pergit ille hoc modo :* At neque illud, quod in archivo Traguriensi inventum adseritur, aliquo numero habendum est. Laqueum ipse sibi Inchofer induit, adfirmans a Verantio descriptum, non ex tabulario ablatum esse. Et certe, si ablatum esset, tam pulchre in tabularium F ingeri potuisset, quam ablatum fuit; quo ad tabularii fidem imminuendam nihil esset opportunius. E tabulario autem quoniam ablatum non est, dicam diplomatis patroni eludere nequeunt, quam doctissimus solertissimusque monumentorum veterum indagator, Johannes Lucius, non sine acerbo aculeo, Inchofero impegit. De patria namque Hieronymi contra Inchoferum disputans Lucius, perperamque ab eo allegatum Hieronymum observans, alterum mox falsum hoc, quamvis ab argumento, quod tractabat, alienum prorsus, subjicit eo haud dubie animo, ut quæ Inchoferi, vetusta monumenta allegantis, consuetudo sit, palam faceret. Ita vero Lucius « Unde verba Hieronymi, inquit, in Habacuc, sumserit Inchofer, cum non reperiantur » inter ejus Opera, compertum non habeo. » Compertum mihi tamen et notissimum est, » illam, quam ipse refert, Silvestri PP. Epistolam, anno M Stephano duci Ung. scriptam, » in archivo Traguriensis ecclesiæ non reperiri; » cum diligentissime a me recensitum fuerit, » neque in eo ullam antiquiorem scripturam anno » MCLXXXV repererim ». Sane nulla plane adest ratio,

A ratio, cur in tabulario potius Traguriensi, quam in archivis Hungariæ prostiterit. *Hactenus Schwartzius, cujus hoc unicum argumentum aliqua consideratione dignum est.*

quæ excutitur, et nihil evincit

246 *Tota argumenti vis in eo consistit, quod epistola dicatur descripta e tabulario Traguriensi, quodque contra testetur Lucius, se tabularium istud diligenter perscrutatum esse, nec illam ibidem invenisse. Atqui epistola, inquit Schwartzius, e tabulario ablata non est. Necesse igitur est, ut illic non fuerit inventa. Quæro primum, cur Lucio potius credendum putet, quam Inchofero; si revera existimet, utrique credi non posse? Idoneam hic rationem non dabit: nam uterque falli potuit. Nec refert, quod asserat Lucius rem sibi notissimam esse, quodque diligentiam suam alleget: novi enim, quam omnem quærentis solicitudinem eludat aliquando exile aliquod monumentum inter chartas absconditum; idque propria experientia iteratis vicibus didici, etiam ubi certus eram me chartam aliquam, quam frustra quærebam, vidisse ac manibus contrectasse. Si istud possit contingere, ubi una dum-* B *taxat charta de industria quæritur, quanto facilius accidere potest ei, qui multa sibi profutura eadem opera investigat, quemadmodum haud dubie fecit Lucius? Nimium igitur suæ confidit industriæ, qui sibi persuadet, nihil suæ in quærendo diligentiæ fuisse absconditum. Quapropter, si ex duobus eodem tempore alter mihi affirmet, se monumentum aliquod vidisse in quopiam tabulario; alter vero post diligentem investigationem neget, illud ibidem reperiri, credam ego affirmanti, negantem vero mendacii non accusabo, sed erroris habebo suspectum.*

minuit fidem Inchoferi, nedum contra veram epistolam

247 *Hic autem diversa est ratio: utrique hic credi potest, cum eorum dicta non pugnent. Invenit Antonius Verantius Epistolam illam in tabulario Traguriensi anno* 1550. *Deinde evoluto integro circiter sæculo, perscrutatus idem tabularium Johannes Lucius nullum invenit monumentum, quod sit anno* 1185 *antiquius. Equidem non video, cur utrumque simul verum esse nequeat, cum variis modis auferri potuerit tempore illo interjecto; si ipse Verantius inventam epistolam ibidem reliquit: quod non negatur, neque etiam affirmatur ab Inchofero. Tanto au-* C *tem facilius monumento illo privari potuit tabularium Traguriense, quanto minus utile erat Traguriensi ecclesiæ, ad quam nullum epistolæ hujus verbum pertinebat. Mitto recensere modos plurimos, quibus qualecumque istud damnum pati potuit tabularium Traguriense, ne justo sim prolixior sine necessitate: nam Epistola ipsa tam manifeste pro se loquitur, ut haberi deberet pro authentica, etiamsi non constaret, ubi aliquando fuerit reperta. Demum, quod ait Schwartzius, nullam esse rationem, cur potius in Traguriensi, quam in Hungariæ tabulariis, reperta esset Epistola, nequaquam urget: non enim constat, an non lateat in quibusdam Hungariæ tabulariis; si vero de eo constaret, non deest ratio differentiæ, cum tota Hungaria multis direptionibus Tartarorum, Turcarumque et aliorum fuerit vastata, non ita Tragurium, cujus tabulario communicari potuit epistola dum erat sub Hungarorum dominio. Sic Vita S. Stephani Carthuitiana necdum producta est in lucem ex Hungariæ scriniis; licet edita fuerit in Polonia et Belgio nostro, ubi etiamnum servatur manuscripta.*

248 *Nunc, missa ulteriori disceptatione de loco inventæ aut servatæ epistolæ, illam ipsam inspiciamus, ostendamusque talem esse, ut non modo nullum contineat suppositionis indicium, sed tot simul veritatis notas, ut nec verisimile sit nec credibile, ita componi potuisse ab impostore. Primo tanta est styli conformitas inter hanc epistolam et reliquas Silvestri II, aliorumque illius temporis Pontificum, ut major desiderari nequeat, et de stylo epistolæ ne quidem mutire ausus sit Schwartzius. Secundo facta omnia, quæ narrantur in epistola, sic aliunde confirmavimus, ut eorum veritas sine hac epistola solide sit stabilita. Hoc argumentum tanto fortius urget, quanto plura ex iisdem factis perperam relata erant per scriptores posteriores: quorum errores, dum in lucem hæc prodiit epistola, nullus sic correxerat, ut hæc omnia tam apte fingi potuissent ab homine etiam peritissimo. Incipiamus ab epocha. Epistola* data *legitur* Romæ VI Kal. April. Indictione XIII, *id est, ipso anno millesimo. Congruit hæc epocha cum Carthuitio, qui num.* 10 *ait, legatum a* S. Stephano *Romam missum,* quarto post patris obitum anno, *qui erat annus millesimus: nam Geysam obiisse anno* 997 *jam ante dixerat. Congruit similiter cum Ditmaro,* E *qui coronam et benedictionem a* Stephano *acceptam ait, imperante Ottone III. Congruit tandem cum diplomate* Stephani *pro abbatia S. Martini, quod legitur datum anno* MI, regni nostri secundo, Indict. XV, *id est, mense Septembri aut aliquo posteriore anni* 1001, *quo secundum litteras Silvestri II currebat annus secundus regnantis* Stephani. *Non tam accuratus in chronologia fuit Inchofer, ut quis credere possit, hanc epocham omnibus monumentis tam concinne cohærentem ab ipso esse confictam; præsertim cum perperam existimaverit, laudatum diploma pro abbatia S. Martini datum fuisse anno* 1002, *quod non intelligeret Indictionem* XV *inchoari a mense Septembri anni* 1001. *Minus etiam cadere potest confictæ epochæ suspicio in illos, qui epistolam antea habuerunt; cum prædicta monumenta non ita eo tempore fuerint cognita, magisque tunc vigerent errores scriptorum illorum, qui Benedictum VII substituerant Silvestro II.*

AUCTORE J. S.

quæ a peritissimo impostore non potuit tam apte fingi,

249 *Samuel Timon, cujus Opusculum tempestive impetrare non potui, jam ostendere conatus est, Carthuitium habuisse Silvestri II epistolam, uti ex Schwartzio disco, qui ad nonnulla* F *ipsius argumenta respondit. Cum autem Opusculum illud non habeam, nec omnia illius argumenta colligere possim ex Schwartzio, similia quidem adducam, sed verbis propriis. Testatur Carthuitius num.* 13 *Astricum* S. Stephani *legatum rediisse non modo* cum corona et cruce, *sed etiam cum* benedictionis Apostolicæ litteris. *Hasce autem Silvestri II litteras eas esse, quas attulit Astricus, Carthuitius verisimile facit, quia dictis quibusdam illarum utitur. Legatos* S. Stephani, *ubi illorum adventus prædicitur, Carthuitius nominat* IGNOTÆ GENTIS nuntios. *Sane non capio, unde phrasim illam satis mirabilem, (cum Hungari non omnino ignoti essent Romæ, ubi illorum conversio haud dubie innotescere cœperat) hauserit Carthuitius, nisi ex litteris Silvestrinis, quæ sic habent.* Legati nobilitatis tuæ . . . tanto majori cor nostrum lætitia affecerunt, . . . quanto divinitus præmoniti, cupidissimo animo illorum adventum de IGNOTA nobis GENTE præstolabamur. *Carthuitius num.* 12 *ait, ecclesias Hungariæ* Stephano *ordinandas reliquit,* prout divina gratia ipsum instruit; *Silvester vero ait,*

et cujus similitudo in verbis phrasibus cum Carthuitio

AUCTORE J. S.

ait, se illas ipsi ordinandas relinquere, secundum quod divina gratia te. . . . docuerit. *Duo alia loca attulit laudatus Timon, nec dictorum similitudinem negat Schwartzius. Verum hisce omissis, alium adjungo locum, cujus similitudo magis est miranda. Cum scribit Carthuitius num.* 10, *petitam a* Stephano *esse confirmationem episcopatuum Hungariæ, tantum exprimit* Strigoniensem ecclesiam in metropolim *confirmandam,* et reliquos episcopatus. *Silvester vero in litteris eodem modo confirmat* Strigoniensem metropolim et reliquos episcopatus.

ostendit, hunc hausisse ex illa epistola: nam, quod objicit adversarius,

250 *Hæc dictorum similitudo, quæ in pluribus assignari posset, ostendit Corthuitium habuisse litteras Silvestri II, atque ex iis hausisse omnia, quæ refert de Romana* S. Stephani *legatione. Nam, uti ait Timon apud Schwartzium,* dicta duorum virorum, temporum locorumque intervallo disjunctorum, casu et fortuito concurrere non poterant. *Respondet Schwartzius num.* 54 *his verbis:* Timoni id ultro largimur, duorum virorum dicta, tam præcipue dubia, quale est illud IGNOTÆ GENTIS, ita nimirum Hungaros Pontifex vocat, temporum locorumque intervallo disjunctorum, casu et fortuito concurrere non potuisse. Sed quanto concludit, Chartuitium formulas istas e litteris Silvestri hausisse, vitio, ut in scholis philosophorum dicitur, petitionis principii argumentum laborat. Sumit enim litteras Silvestri Chartuitio lectas, atque adeo genuinas atque antiquas esse. Verum hoc illud est, quod in quæstionem vocetur; et a Timone probari prius debuisset, quam sumeretur. *Ita ille. Verum, si quod principium ut certum assumpsit Timon, quod non invenio ex ipsius adductis verbis, certe non assumpsit illud, quod ait Schwartzius, lectas fuisse a Carthuitio Silvestri litteras: nam istud probat hoc ratiocinio:* Concurrunt multa Silvestri II et Carthuitii dicta: hoc fieri non potuit casu fortuito; legit ergo Carthuitius Silvestri litteras, ex iisque hausit. *Fateor quidem ex duabus prioribus propositionibus, tantum colligi posse disjunctive:* ergo vel Carthuitius legit Silvestri litteras, vel harum litterarum auctor legit Carthuitium. *Verum suspicor Timonem satis probasse, litteras Silvestrinas fingi non potuisse ex Carthuitio, ideoque ratiocinium ipsius legitimum esse, Si vero id ipse forsan sine probatione certum credidit, uti revera pro certo haberi potest ob exactam litterarum veritatem, istud ego jam ostendere capi, pergamque ostendere tam manifeste, ut hoc ratiocinium liquido formari possit:* Duorum dicta hic concurrere temere non potuerunt: concurrunt Silvestri II et Carthuitii; ergo auctor alterutrius monumenti ex altero quædam hausit. Non autem potuit Silvestri epistola componi ex Carthuitio, adjunctis etiam aliis subsidiis: Carthuitius igitur hausit ex litteris Silvestri, easque pro legitimis habuit.

Silvestri epistolam fingi potuisse ex Carthuitio,

251 *Schwartzius contra ratiocinatur hoc modo:* Sin id, quod petitur, non sumas, non minus litterarum Silvestri editores primi, cum Legendam Chartuitii manibus versaverint, formulas illas ex Chartuitio, quam Chartuitius ex litteris Silvestri, depromere potuerunt. Si Chartuitius ex Silvestrinis litteris prompsit, an, quæso, poterat nomen Pontificis, quod in fronte earum legitur, ignorare, ejusque in Legenda sua penitus dememinisse? *Respondeo plura a Carthuitio nomina prætermissa, quæ non poterat ignorare. Sic num.* 33 *omisit nomen illius Pontificis, qui jussit elevari corpora Sanctorum illorum, qui ad Hungarorum conversionem allaboraverant. At illius tamen nomen non poterat ignotum esse scriptori, qui eodem vivebat tempore. Nomen quoque matris* S. Stephani *nullibi memorat, licet nec illud videatur ignorasse. Demum aliorum multorum nomina, quæ commemorari poterant, involvit silentio, uti patebit Opusculum ipsius attente pervolventibus. Hinc ex silentio nominis non recte infertur, nomen Pontificis Carthuitio fuisse ignotum: nam credibile non est, Carthuitii tempore non amplius exstitisse litteras Pontificias, quas Roma allatas asserit: si autem exstabant, illas haud dubie quæsivit, ut ex iis intelligeret, quæ et qualia a Romano Pontifice impetrasset Sanctus.*

cum Gregorii VII epistolis collato,

252 Imo, *pergit Schwartzius,* ignorarunt scriptores omnes nomen Silvestri, antequam recentiores, in quibus familiam ducit Baronius, subducto temporum calculo, id exsculpsissent. Olim enim alii Bonifacium VII, alii Benedictum VII, alii Gregorium V nominabant; a quo Stephanus diademate, augustisque in ordinanda gentis ecclesia privilegiis donatus sit. Quo fit, ut neque in anno constituendo veteres cum recentioribus conspirent, sed mirum inter se in modum discrepent. *Certum est, scriptores sæculi* XV, *aliosque ante Baronium, in tempore et Pontificis nomine assignando mirum in modum discrepare, quia non modo litteræ Silvestri, sed etiam Vita Carthuitiana, latebant in tenebris. Verum tanto minus potuit fingi laudata epistola, tam apte consentiens antiquorum monumentis, ut ne verbum quidem falsitatis convinci possit. Hac de causa rursum inepta est conclusio, quam ex hisce deducit his verbis:* Igitur, cum prorsus verisimile non sit, Chartuitium dicta illa ex literis accepisse Silvestri, dicta tamen duorum virorum, temporum locorumque intervallo disjunctorum, casu ex fortuito concurrere non potuerint, ut litterarum Silvestrinarum editores primi dicta hæc ex Legenda Chartuitii pia fraude surripuerint, consequitur. Atque hæc ipsa res totam litterarum Silvestri causam destruit: quas si quis non solum cum Legenda Chartuitii, sed et cum Gregorii VII epistolis, ad Salamonem et Geysam reges Hungariæ scriptis, contulerit, ex quibus earum tam argumentum, quam formulæ dicendi inusitatiores haustæ sint, facile adsequetur. Nobis immorari istis non libet; præcipua enim litterarum momenta toto hoc, uti et sequenti capite, aliunde excutimus, nec pretium operæ fuerit, scripturæ, nothæ per se et supposititiæ, argumentum ponderare.

ostenditur, fieri non potuisse.

253 *Quod hic fatetur Schwartzius de epistolis Gregorii VII, ex uno loco mirifice elucet. Nam in Epistola ad Geysam apud Harduinum tom.* VI *Conciliorum col.* 1310 *de Romana Ecclesia hic loquitur Gregorius:* Quæ subjectos non habet ut servos, sed ut filios suscipit universos. *Hæc ipsa plane verba leguntur in Epistola Silvestri II, ex qua Gregorius ea ipsa verba posuisse videtur, ut ostenderet se habere Silvestri II epistolam. Innuit temerarius Schwartzius etiam ex Gregorii VII epistolis confectam esse Silvestrinam. Verum ne nota quidam Inchofero fuit hæc Gregorii VII epistola, quæ serius edita est a collectoribus Conciliorum: quo igitur modo laudata verba desumi ex illa potuissent? Epistolam Gregorii VII ad Salomonem novit Inchofer, quia eam invenerat apud Baronium; scriptas vero ad Geysam idem Baronius paucis indicavit, sed earum*

A *rum contextum non recitavit : atque hinc factum est, ut eas ignoraverit Inchofer, cui accessus ad bibliothecam Vaticanam non patebat. Itaque merito istis non immoratur adversarius : nam difficulter probaret, epistolam componi potuisse ex monumentis ignotis; nec magis persuaderet, omnia epistolæ capita ab impostore sic ficta esse, ut singula cum antiquis monumentis exacte consentiant, et error Carthuitii de corona per Myscham Polonorum ducem petita in epistola non reperiatur.*

Inchofer fingere non potuit hanc epistolam, cui multa contraria inseruit.

254 *Sane, si Inchofer, quem maxime impuræ illius fraudis suspectum facere conatur Schwartzius, si Inchofer, inquam, epistolam ipse composuisset, cur nomen Myschæ, seu Miecslai, Polonorum ducis, cui negatam coronam probare vult contra Baronium, epistolæ non inseruisset ex Carthuitio? Contra, cur epistolam auxisset quibusdam vocibus, in quarum explicatione ipse nonnihil laborat, et nominatim hisce* ignotæ gentis? *Certe non ipse solum laborat in explicandis vocibus istis, sed illæ etiam conciliari nequeunt cum tanta Hungarorum sub Geysa conversione, quantam perperam descripsit Inchofer; neque cum verbis ipsius ad annum* 990, *ubi ait, multos prædicatores in Hungariam venisse*, B præcipue Romani Pontificis auctoritate, proposito peccatorum indulto, multisque spiritualibus gratiis concessis. *Præterea si ante mortem Geysæ, ut scribit anno* 996, perpauci desiderarentur, qui Christo manus non dedissent; *si tanta conversio facta esset per prædicatores*, Romani Pontificis auctoritate *ab anno* 990 *affluentes, non erat Romano Pontifici, judice Inchofero, tam* ignota gens *Hungarorum, ut verba illa Carthuitii in epistola expressisset. Rursum, cum Geysam, ut idem scribit ad annum* 997, divinitus ad id paratum *crediderit*, per quem primum ipsi *(Hungari)* lumen fidei acceperunt, *quomodo in epistola ore Pontificis omnem laudem attribuit* S. Stephano, *et de gestis Geysæ prorsus silet? Demum, ut omittam alia, si Hungari, ut perperam vult Inchofer, anno* 997 non jam ducem, sed regem Hungarorum *renuntiarunt* Stephanum, *cur fingit* nomen regium *cum corona datum a Pontifice, quod ex Carthuitio non sumpsit? Hæc aliaque ostendunt, epistolam Silvestri II conformem non esse multis ab Inchofero mendose rela-* C *tis, ita ut nulla verisimilis esse possit suspicio, ab ipso confictam esse.*

Nec ea ab alio tum accurate fingi potuit, ideoque pro vera est habenda;

255 *Jam vero, ne quis cogitet, alium quempiam fingere potuisse dictam epistolam, eamque Inchofero obtrudere, diligenter consideret sequentia. Primo omnia epistolæ capita exactæ veritati consona sunt; idque ostenditur ex antiquis monumentis, quorum alia necdum edita, alia non satis expensa erant, quando primum apparuit Silvestri II epistola. Secundo, dum edita est hæc epistola, historia Hungarica variis laborabat erroribus, iique admodum erant vulgares, uti colligi potest ex Inchofero, qui non paucos ex iis adoptavit, atque aliquos huic epistolæ contrarios, quia eam serius acceperat. Itaque nec verisimile est, nec credibile, epistolam sic fingi potuisse ab impostore, ut simul et plura de legatione* S. Stephani *referret, quam ipse Carthuitius, eaque exacte vera; et errorem tamen ipsius, aut alios Hungaricæ historiæ errores veris non misceret, præsertim cum monumenta, ex quibus veritas patescit, serius innotuerint. Nulla igitur potest esse justa suspicio de fide epistolæ authenticæ, ac quivis non litigiosus illam pro vera et legitima Silvestri II epistola habere debet.*

Auctore J. S. nec dedecori, sed honori est, regibus Hungariæ.

256 *Hæc autem adeo non est indigna serenissimorum Hungariæ regum majestate, ut ipsis potius maxime sit honorifica, summamque coronæ Hungaricæ venerationem conciliet. Docet etiam, quam legitima auctoritate* S. Stephanus *res ecclesiasticas ordinaverit, ecclesiisque varia concesserit privilegia. Sanctus id ipsum brevius indicat in litteris pro monasterio Beel, anno* 1037 *datis, quas recitat Peterfius in Conciliis Hungariæ pag.* 5, *ubi Rex sic loquitur :* Ita nihilominus a Romanæ Sedis supremo Pontifice habui auctoritatem, ut, quibus vellem, ecclesiis seu monasteriis libertates et dignitates conferrem. *Quod Schwartzius existimet, indignum esse prædictam epistolam augusti regum Hungariæ gloria, ex eodem fonte oritur, ex quo totus ipsius libellus, nimirum ex odio, quo prosequitur Romanam Ecclesiam. Eodem odio impulsus Græcis attribuere contendit conversionem Hungarorum, monstrumque sine capite fingit fuisse ecclesiam Hungaricam. Audi, lector, præclarum viri effatum pag.* 72 : Ex quo, *inquit*, ecclesiam in initio Hungaricam prorsus censemus fuisse ἀκέφαλον, nec Pontifici Romano, nec patriarchæ Constan- E tinopolitano, ulla lege addictam. *Et monstrosa hujusmodi effata vestit conjecturis quibusdam improbabilibus, monumentis omnia contraria pro fabulosis aut suppositiis habenda decernit : quæque rationibus evincere nequit, saltem maledictis inculcare conatur. Verum nos, dimisso hoc scriptore heterodoxo, ad gesta* S. Stephani *regrediamur.*

§ XXIV. Statuti per Hungariam episcopi, ex quibus nonnulli recensentur : quanta in eorum delectu diligentia uteretur Sanctus, quantaque cura cum regina Gisela Dei ministris necessaria provideret : na- F tus filius Emericus.

Primus archiepiscopus Strigoniensis dicitur fuisse Sebastianus,

D*ubitari non potest, quin* S. Stephanus, *accepta amplissima potestate a summo Pontifice ad ordinandos episcopatus per Hungariam, episcoposque singulis designandos, manum mox operi admoverit, atque intra paucos annos totam fere Hungariam doctis piisque pastoribus diviserit. Nomina tamen primorum Hungariæ episcoporum, eorumque gesta, admodum obscura sunt defectu scriptorum, et paucissima de iis omnibus ad nos pervenerunt. Ad metropolim Strigoniensem primus a Rege evectus dicitur vir pietate præstans, ac monachus monasterii S. Martini, Sebastianus nomine, ut habet Carthuitius num.* 15. *De hujus electione Bonfinius pag.* 177 *memorat sequentia :* Illud sibi *(S. Stephano)* præcipuæ curæ fuisse tradunt, ut viros moribus et doctrina probatissimos, in rebus sacris ubique præficeret. Quum in divi Martini cœnobio Sebastianus singulari vita et sapientia non mediocri præditus esset, miro amore a Rege complecte-

batur,

AUCTORE J. S.

batur, ejusque amore et auctoritate eo usque evectus, ut Strigoniensis metropolita crearetur, supremam in Ungaria dignitatem assequutus, nescio quo mox fato cæcus effectus est. Cui quum cæcitatis casus sacri muneris exercitationem inhibuisset, ejus officium permissu Apostolico accitus Astricus Colociensis episcopus æque resarsit, acsi ejus loco suffectus esse videretur. Tertio cæcitatis anno, instauratis luminibus, in pristinam is dignitatem a Romano Pontifice restitutus.

Colocensis primus antistes Anastasius Strigoniensem ecclesiam triennio administrat:

258 *Hæc verba simul assignant primum episcopum ecclesiæ Colocensis, quæ deinde ad dignitatem metropoliticam evecta est. Erat is Astricus, alio nomine* Anastasius *dictus, abbas primum Breunoviensis in Bohemia, deinde S. Martini in Hungaria, ac designatus episcopus Colocensis, quando legatus est a Rege ad summum Pontificem. Hic occasione cæcitatis Sebastiani ad triennium administravit metropolim Strigoniensem, ac demum ad propriam ecclesiam reversus est, retento pallio, quod acceperat a Romano Pontifice, dum ad Strigoniensis ecclesiæ administrationem accedebat. Inchofer ad annum* 1002 *suspicatur,* B *cæcitatem illam Sebastiani circa dictum annum accidisse, quod incertum est. Deinde, relata administratione et reditu Astrici seu Anastasii, observat sequentia :* Hinc factum, ut plerumque Anastasius vocetur Strigoniensis archiepiscopus; quo etiam vocabulo notatur in Martyrologio Menardi, quamvis Colocensem ecclesiam ad finem usque administrarit. Ex eo porro, quod cum pallio redierit, facile est colligere, ipsum archiepiscopi titulum semel adeptum retinuisse, aut certe ea occasione transtulisse, ut hoc tempore et hæc Colocensis ecclesia secunda post Strigoniensem eo titulo et privilegio erecta gauderet. Sed hinc præterea colligimus, non ita arbitrarium fuisse Stephani regis circa ecclesias ordinandas privilegium, ut Romanum Pontificem haud respiceret; quando nec Astricum Colocensem sufficere Sebastiano * oculis capto potuit, nisi Pontifice assentiente; nec rursum is, recepto visu, recipere munus episcopi in Strigoniensi ecclesia valuit, nisi eodem Pontifice approbante. Adhuc vero colligimus, aberrasse eos scriptores, qui in texendo archiepiscoporum Strigoniensium catalogo, non modo Astricum seu C Anastasium Sebastiano ordine præponunt *etc.*

** Stephano erat mendose impressum*

Strigonii forsan ante Sebastianum primus sedit Dominicus.

259 *Hæ observationes non displicent. Ultimam tamen, etiamsi communi opinioni de archiepiscopis Strigoniensibus conformis sit, non omnino certam existimo, quia, omnibus attente consideratis, dubitatio nonnulla mihi oritur, an Sebastianus revera primus fuerit illius metropolis antistes. Prima ac præcipua dubitandi ratio oritur ex privilegio* S. Stephani *pro abbatia S. Martini : nam ibi, prout illud a num.* 149 *dedimus ex Raynaldo, memoratur* Dominicus archiepiscopus, *idemque rursus in fine dicitur* Dominicus archiepiscopus vice-cancellarius. *Prorsus hic videtur designari archiepiscopus Strigoniensis, et quidem primus, cum privilegium sit anni* 1001. *Deinde Carthuitius non asserit de Sebastiano, primum fuisse archiepiscopum; sed, cum ipsius promotionem diu post erectionem metropolis Strigoniensis referat, multaque alia interponat, potius insinuat primum non fuisse, præsertim cum dicat :* Eodem tempore in monasterio S. Martini erat monachus quidam, Sebastianus nomine... Hunc Rex venerabilis miro amore cœpit diligere *etc. Hæc enim insinuant, eum ad metropolim promotum esse, postquam* D *Rex virtutes ipsius satis diuturna conversatione perspectas habebat. Accedit et alia ratio : non enim satis perspicio, cur* S. Stephanus *abbatem ejusdem monasterii Astricum, cujus virtutes et prudentiam maximi fecisse videtur, postposuisset Sebastiano monacho, si utrumque promovisset eodem tempore. Itaque vehementer suspicor, Dominicum illum, de quo in laudatis* Stephani *litteris, primum fuisse archiepiscopum Strigoniensem, eique defuncto substitutum esse Sebastianum : nam sic mirum non erit, Sebastianum potius Strigoniensi ecclesiæ præfectum esse quam Astricum, quia hic jam sponsam duxerat Colocensem. Hæc probabilia apparent : certiora lubens sequar, si quis ea adduxerit.*

Primus Vesprimiensis Stephanus; Quinque-ecclesiensis Bonipertus.

260 *Vesprimiensis ecclesiæ primum episcopum, dictum fuisse Stephanum, colligo ex litteris donationis* S. Stephani, *quæ datæ notantur anno* 1009. *Recitavit eas partim laudatus jam sæpius Peterfius pag.* 6, *ubi hæc leguntur :* Si quis igitur hujus nostri præcepti paginam frangere tentaverit, aut prælibatæ S. Michaelis Vesprimiensis ecclesiæ Stephanum magnificum episcopum, suosque successores ex cunctis prænotatis rebus, E ecclesiis, nec non dotibus, molestare conaverit *etc. De gestis hujus Stephani nihil uspiam invenio. In catalogo Ms. apud nos episcoporum Quinque-ecclesiensium primus ponitur* Bonipertus sacellanus D. Stephani regis. *In litteris fundationis ejusdem ecclesiæ apud Inchoferum ad annum* 1009 *scribitur* Benipertus *forsan mendose. Initium harum litterarum accipe :* Noverint omnes fideles nostri, præsentes scilicet et futuri, qualiter nos cum consensu sanctissimi Apostolici, et in præsentia ejus nuncii Anonis episcopi, et aliorum omnium nostrorum fidelium episcoporum, marchionum, comitum, nec non minorum quoque personarum, electionem *(alias* erectionem*)* episcopatus, qui vocabitur Quinque-ecclesiensis, statuimus in honorem Dei et omnium Sanctorum, Beniperto ibi episcopo facto, privilegiis terminisque ordinavimus et confirmavimus... Dat. decimo Kalend. Septemb., Indictione septima, anno Incarnationis Domini millesimo nono, Pio Stephano regnante anno nono. Actum in civitate Jauryana.

litteræ fundationis hujus ecclesiæ inepte oppugnatæ vindicantur;

F

261 *Memoratus sæpe Schwartzius hasce litteras ex ultima voce sic impugnat pag.* 63 : Nam cum ad calcem ejus *(diplomatis)* legitur, Actum in civitate Jauryana, novitium illud est. Gewr enim ab Hungaris veteribus, vel, quod celeberrimus patriæ historicus, vir summe reverendus Matth. Belius, mavult Geuru et Geverinum, scribebatur nomen urbis, quæ Belæ demum regis IV ætate Latine scribi ac dici cœpit Jaurinum. Germanicarum rerum scriptoribus antiquis Raba, Germanis quoque nostris Raab. *Nescio, an non ignorantiam hic simulet Schwartzius, ignorare enim nequit a voce* Gewr *aut* Geuru *deduci* Jaurum *et* Jaurinum; *adeoque inepte dicit,* Jaurum *aut* Jaurinum *ante Belæ IV tempora numquam dictam esse civitatem illam, cum agnoscat* Gewr *aut* Geuru *vocatam fuisse ab antiquis Hungaris. Bonfinius dec.* 1 *lib.* 1 *describens Hungariam, pag.* 25 *de hac civitate ejusque territorio sic loquitur :* Si ad Danubium declinaveris, Jauriensis conventus occurrit, qui ab Jauro civitate feracissima nuncupatus est, quam Arabon amnis alluit. *Jauriensem comitatum a Jauro civitate deducit, nec queritur de novitate vocis Bonfinius; itaque nec*

Schwartzius

A *Schwartzius de ea conqueri debet, seu* Jaurum *mavult civitatem tunc dictam fuisse, seu* Jaurinum : *nam utraque vox Hungaricis vocibus* Gewr *et* Geuru *optime quadrat : nec episcopatus Jauriensis, a* S. Stephano *verisimiliter cum aliis institutus, alio unquam nomine innotuit, quam* episcopatus Jauriensis. *Nihil igitur est, cur voces* civitas Jauriana *vel* Jauryana *suspectum possint reddere diploma, cujus posteriorem partem nuper recudit Peterfius pag.* 6.

epistola Fulberti Carnocensis ad Bonipertum.

262 *Inter epistolas Fulberti Carnotensis episcopi quinta inscripta est :* Sancto ac venerabili arc. *(id est,* archiepiscopo) suo Boniberto. *Mabillonius tom.* IV *Annalium pag.* 144 *existimat scriptam fuisse Astico seu Anastasio Colocensi, quia inscribitur* Archiepiscopo. *Malim ego credere ad Bonipertum. Quinque-ecclesiensem datam epistolam illam, cum scripta haud dubie fuerit alicui Hungariæ episcopo, et ille solus eo nomine sit notus. Certe virum fuisse sanctitate et doctrina conspicuum, insinuant verba Fulberti, sic epistolam exordientis :* Primum quidem benedicimus Dominum Patrem ingenitum, Filiumque B suum unigenitum Jesum Christum Dominum nostrum, et Spiritum Sanctum Paraclytum unum verum Dominum, qui cuncta creavit, qui te quoque, dilectissime pater, multa sapientia illustravit, ad docendum populum suum, et decore sanctitatis ad præbendum bonæ vitæ exemplum decenter ornavit. *Idem epistolam concludit iis verbis, quæ luculenter ostendunt, quanta esset fama* S. Stephani *etiam in Gallia :* Ad ultimum, *inquit*, salvere te semper optamus, precantes ut illam novam ac gloriosam adoptionis prolem summi Regis, regem videlicet Stephanum *(salutes,)* intimans excellentiæ seu * ex nostra parte, et universarum congregationum, quæ sunt in episcopatu nostro, canonicorum scilicet et monachorum, orationum fidelia. *Tempus scriptæ epistolæ non additur. Non liquet etiam, qua de causa Bonipertus vocetur* archiepiscopus, *nisi forsan* pallium *acceperit, uti illud ad episcopos aliquos subinde missum fuit, inter quos Quinque-ecclesiensis recensetur in Glossario Cangii ad vocem* pallium : *aut nisi Strigoniensis fuerit archiepiscopus post Sebastianum, aut ad tempus Strigoniensem ecclesiam administrarit.* C *Quidquid sit, sive huic Boniperto scripserit Fulbertus, sive etiam alteri Strigoniensi post Sebastianum archiepiscopo, certum est egregium illum antistitem promotum fuisse a* S. Stephano, *cujus causa hæc adduxi, ut nimirum pateat quam insignes ille viros ad episcopatus promoverit.*

* suæ, opinor

Rex et apostolus Hungarorum Stephanus,

263 *Porro quam diligens esset Rex sanctus in examinandis iis, quorum sanctitatem commendari audiebat, ut ipsos ad episcopalem dignitatem promovere posset, ex variis patet factis, per decursum enarrandis, ex quibus unum huc transferam ex Vita S. Emerici. Edidit hanc Vitam Surius ad* IV *Novembris, mutato non solum stylo, sed truncatam etiam, uti colligo, ex genuino Ms. apographo, in scriniis nostris servato, et editione Cracoviensi anni* 1511. *Præmittit illius auctor aliqua de conversione Hungariæ per* Stephanum *S. Emerici patrem, quæ ut maxime huc spectantia primum accipe :* Postquam unigenitus Dei Filius omnipotentis post Ascensionem suam per Apostolicæ prædicationis verba cunctis gentibus solatium suæ visitationis impendens, eas a tenebris ad fidei lumen convocaverat, novissimis, ut ita dicam, temporibus per mellifluam beati Stephani, primi regis nostri, providentiam totius Pannoniæ regnum lumen veritatis agnovit : ipse enim noster est rex et apostolus : ipse quoque de jure diabolicæ potestatis ereptos ad veri Dei cognitionem perduxit. *Eadem fere repetit inferius his verbis :* Pannonia autem nostris fere temporibus ad fidem venit et, quæ eatenus fœdis paganismi ritibus fœdata erat, exhortatione et eximiis meritis christianissimi regis sui Stephani in virtute fidei et incremento divini cultus profecit. *Hæc confirmant dicta nostra de converso per* Stephanum *regno, simulque ostendunt auctorem hujus Vitæ Sancto fuisse supparem.*

AUCTORE J. S.

sanctam vitam Mauri monachi audiens ex filio Emerico,

264 *Nunc accipe factum mirabile, quod mox subditur :* Quodam itaque tempore, cum beatus rex Stephanus ad ecclesiam B. Martini, quam ipse in sancto monte Pannoniæ inchoaverat *(potius inchoatam perfecerat)* et egregia monachorum congregatione decoraverat, una cum filio orationis causa advenit, Rex sciens pueri præcellens meritum, honorem, qui eum decuit, impendit filio : nam cum prædicti Fratres, peracta processione, salutaturi Regem accessissent, propter reverentiam filium suum præmisit ad E salutandum. Puer autem Emericus, Spiritu sancto repletus, prout divina sibi gratia revelante singulorum merita noverat, singulis inæqualiter oscula distribuit : alii siquidem unum, alii tria, alii vero quinque, postremo uni septem oscula continuavit. Quam rem, ceteris quoque intuentibus, beatus rex Stephanus tacite ammirabatur. Colloquio familiari, Missaque finita, cur illis inæqualiter oscula distribuisset, diligenter ab eo sciscitatus est. Beatus itaque Emericus singulorum merita coram Patre pertractans, videlicet quanto temporis spatio singuli in virtute continentiæ perstitissent, sub ea consideratione se plura aliis, et pauciora aliis oscula dedisse, edocuit; cumque, cui septena multiplicaverat oscula, virginalem vitam perduxisse asseruit.

illius virtutes explorat,

265 Paucis etiam diebus interpositis, ex quo de sancto Monte abscesserat beatus Stephanus, duobus tantum ministris adhibitis, eo die regressus, vigilias Fratrum et orationes secreto exploraverat. Jamque expleto Matutinarum officio, ceteris in lecto se collocantibus, illi soli, quibus beatus Emericus oscula multiplicaverat, in F ecclesia persistebant, divisique in angulis ecclesiæ secretioribus in conspectu Dei in psalmis decantandis vigilabant. Cumque ad singulos sanctus Rex divisim accederet, faciem suam eis manifestavit, et in verbo benedictionis eos salutavit. Singulis autem Regiam majestatem rupto silentio venerantibus, ipse novissime ad fratrem, Maurum nomine, veniens, quem in septenis osculis beatus Emericus commendaverat, nec blanditiis salutationis, nec verbis regiæ commendationis, responsionem ab illo extorquere potuit. Mane autem facto, cum conventum Fratres celebrarent, ipse Rex adfuit; et ut animum fratris Mauri de virtute humilitatis temptaret, in communi audientia plurima ei et religioni contraria objecit : cujus assertioni Maurus nullam contradictionem fecit; sed humiliter perstans, ad Deum, qui humanæ mentis inspector est, sperando confugit.

cumque deinde ad episcopatum promovet :

266 Tunc vero beatus Stephanus filii sui verba rata esse cognovit : et rei ordine narrato, Maurum extulit laudibus, et ut locus pontificalis per eum decoraretur, paulo post eum in episcopatum Quinque-ecclesiensem sublimavit.

Hactenus

AUCTORE J. S.

Hactenus scriptor Vitæ S. Emerici : ex quo haud dubie hausit Bonfinius, qui pag. 177 eadem narrat, cum levi tamen quorumdam adjunctorum mutatione. Maurus autem hic scriptor est Vitæ ante memoratæ SS. Zoerardi et Benedicti, in qua num. 4 indicat, se abbatem fuisse, priusquam fieret episcopus. Itaque verba illa, paulo post eum in episcopatum Quinque-ecclesiensem sublimavit, *latius sunt intelligenda, cum primo abbas aliquo tempore fuerit, ac deinde factus sit episcopus, verisimiliter post laudatum ante Bonipertum. De Mauro plura in Commentario ad Acta SS. Zoërardi et Benedicti § IV, ubi ostenditur, hæc fieri potuisse circa annum* 1025, *sic tamen, ut aliquot annis citius aut serius facta esse, non negetur.*

curans semper optimos promovere. Natus Emericus filius

267 *Ex dictis colligere possumus, vera esse, quæ scribit Carthuitius num.* 14 *de cura ac diligentia Regis explorandi vitam etiam monachorum, atque eum haud dubie fecisse non modo ut torpentes excitaret, sed vel maxime ut selectissimos quosque abbatiis atque episcopatibus præficeret. Summum quoque erat sancti Regis studium, ut omnes tum ecclesiastici tum monachi reditus* B *haberent sufficientes, ut nec ipsis nec eorum ecclesiis deesset quidpiam, cooperante ad eumdem finem Gisela, ut ibidem rursum testatur biographus, qui regina liberalitate factum asserit, ut domus episcopalis Vesprimiensis ædificaretur, omnibusque necessariis abunde ditaretur ; dum Rex interim Strigoniensis metropolis, omniumque fere aliarum ecclesiarum præcipuam gerebat curam. Dum vero piis hujusmodi studiis Rex cum regina solerter erat intentus, filium ipsis concessit divina liberalitas, natum verosimiliter circa annum* 1003 *aut* 1004, *(nam annus ipsius natalis nullibi exprimitur) quem* Emericum *nominavit. Pauca jam de sancto hoc filio dixi, plura dicturus, ubi de præmatura ipsius morte erit agendum.*

ex Gisela conjuge, quæ pari studio certat cum Rege,

268 *Hæc omnia Bonfinius pag.* 176 *narrat in hunc modum :* Ex uxore hac *(Gisela)* plures filios divum Regem tulisse ferunt, et inprimis Emericum, ut de cæteris sileam, quorum nomina non traduntur, tot divinis dotibus imbutum, ut e divinis quoque parentibus pro- C manasse videatur. Præter pudicam temperantissimamque vitam, tantum in deos * et homines pietatis ostendit, ut divino potius, quam humano consensu, se Stephano Gysla conjugasse reputetur. Certatim utrimque sanctissima facta manebant, divina charitate neuter æquo animo superari patiebatur, et in Christo conjuncti, conjugalem amorem redintegrabant. Quamquam in omnes pientissima, præcipua tamen beneficentia in miserabiles ac calamitosos, in sacerdotes, ac templa utebatur. Basilicas omnes profusa liberalitate prosequebatur, ne quid divinarum rerum ornamentis deesse videretur, simulachra deorum * expostulata argento obryzoque multa dicavit. Item gemmatas phialas, sacras vestes ex auro contextas, insano sumptu factas, per collegia sacerdotum sæpe distribuit. Vespriniensem basilicam propria impensa exædificavit, abundeque donavit rebus omnibus, quæ cultui divino usui esse solent, uberrimos quoque proventus adjecit, unde antistites, cæteraque sacerdotum collegia pro dignitate viverent.

* *i. e.* Deum et Sanctos

* *i. e.* Sanctorum

ut ecclesiis earumque ministris nihil desit.

269 Simili quoque diligentia Vir ejus, ne mulieri cederet, metropolitanæ basilicæ, cæterisque episcopis tam abunde prospexit, ut nihil sibi superfuisse videretur, uti Deo, cultui divino, non modo se, verum etiam sua omnia addixisse D videretur. Quia et hæc agris, villis, oppidis, portoriisque donarat : quotannis eorum accessionem fieri jubebat, ne quid Dei cultoribus deesse pateretur. Quotannis quoque cœnobia, basilicas, ædesque sacras perlustrabat, ut ædificiis hominibusque prospiceret : inter lustrandum non modo sacerdotum, verum etiam pontificum mores exacta investigatione recognoscebat : increpabat negligentiæ reos, studiosissimum quemque diligebat, observabatque. Per quæstores autem singulis fere mensibus urbanos paganosque antistites *, cuncta sacerdotum collegia recensere, recognoscere vitas, et cujusque verba factaque diligentius pensitare studebat, ne quid publice privatimque piaculi committeretur, aut in Christi fidem intenderetur.

* *i. e.* sacerdotes

§ XXV. Bellum S. Stephani cum principe Transilvaniæ, quam subjicit et Christianam facit : bellum Bulgaricum : condita ditataque ecclesia Albæ Regalis, ac pietas Regis in beatam Virginem. E

S. Stephanus bello impetitus a principe Transilvaniæ,

P*riusquam cetera sancti Regis gesta pro religione recensere pergo, interponere hic lubet bellum Transilvanicum, quod item pro religione pius Princeps sustinuit, miraque felicitate confecit. Bellum illud scriptores Hungari, quorum verba deinde dabo, innectunt anno* 1002. *Hungaros secutus est Baronius tom.* XI *Annalium ad annum* 1002 *num.* 17, *ubi brevi compendio rem totam expressit in hunc modum :* Qui quidem adeo pietate insignis *(Stephanus,)* haud inferior militari fortitudine perhibetur. Hoc siquidem anno lacessitus a Giula Transilvaniæ principe, avunculo suo, ob disparem cultum religionis, ægro illo animo ferente, Stephanum adeo addictum Christiano cultui ; licet coactus ab avunculo traheretur ad bellum, invitus F tamen et necessitate compulsus, cum armis impeteretur, comparato exercitu, Transilvaniam petiit, profligatoque hoste, eoque una cum suis captivo ducto, eam sibi provinciam subjugavit, atque regno Hungarico junxit : quam et reddidit Christianam. Simulque ipse Giula princeps cum uxore et filiis exemptus vinculis, Christi fidem amplexatus, licet invitus, ut asseritur, omni excussa contumelia servitutis, ab eodem Rege fuit regio more tractatus. *Ita Baronius. At Pagius ad eumdem annum num.* 8 *factum istud mavult remittere ad annum sequentem.*

quod contigit anno 1002 vel 1003, aut utroque,

271 *Pro ratione hujus correctionis allegat Pagius Chronographum Hildensheimensem, qui apud Chesnium tom.* III *pag.* 517 *ad annum* 1003 *sic habet :* Stephanus rex Ungariæ super avunculum suum regem Julum cum exercitu venit : quem cum comprehendisset cum uxore et filiis duobus, regnum ejus vi ad Christianitatem compulit. *Eadem plane verba ad eumdem annum habet Annalista Saxo apud Eccardum, ita ut unus alterum descripserit. Ademarus Chabannensis in Chronico apud Labbeum tom.* II *pag.* 170, *relato obitu Ottonis III, et successione S. Henrici*

A *rici in imperium, quæ anno* 1002 *contigere, mox de hoc bello subjungit verba sequentia :* Stephanus etiam rex Ungriæ, bello appetens Ungriam Nigram *(sic Transilvaniam nominat)* tam vi quam timore et amore ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit. *Hæc omnia de anno hujus belli dubitare nos cogunt : sed parum refert, anno ne* 1002, *an sequenti, res contigerit. Forsan anno* 1002 *bellum inchoatum est per irruptionem principis Transilvani in Hungariam, et confectum anno* 1003 *per expeditionem* S. Stephani *in Transilvaniam : nam verisimile est, Transilvaniam subactam non esse eodem anno, quo Giula Hungariam vexare cœpit ; idque ex Hungarorum relatione satis apparet certum.*

[…]nodque gestum […]st religionis ca[…]

272 *Hisce observatis, accipe verba Thuroczii, bellum illud cap.* XXIX *describentis in hunc modum :* Porro beatus Stephanus, postquam regiæ celsitudinis coronam divinitus est adeptus, famosum et lucrosum bellum gessit contra avunculum suum, nomine Gyulam, qui tunc temporis totius ultra sylvam regni gubernacula possidebat. Anno itaque Domini millesimo secundo B beatus rex Stephanus cepit Gyulam ducem cum uxore et duobus filiis ejus, et in Hungariam transmisit. Hoc autem ideo fecit, quia sæpissime ammonitus a beato rege Stephano, nec ad fidem Christi conversus, nec ab inferenda Hungariæ injuria conquievit. Universum vero regnum ejus latissimum et opulentissimum monarchiæ Hungariæ adjunxit. Dicitur autem regnum illud Hungarice ERDEELN, quod irrigatur plurimis fluviis, in quorum arenis aurum colligitur : et aurum terræ illius optimum est. *Ranzanus indice* VIII *idem bellum memorat his verbis :* Suscepit gessitque bellum adversus Giulam, avunculum suum, non eo solum, quod infestabat fines Hungariæ : sed quod etiam abhorrebat a Christi cultu. Et licet illum persæpe monuisset, rogassetque, ut patienter accommodaret aurem documentis salutis, quibus perfacile posset agnoscere veritatem : ille tamen et deridebat Regem, et pia ejus monita despiciebat. Erat ille dux regionis, quam vocitant Transsylvaniam, propterea quod eos, qui illam adeunt ex Hungaria, per sylvosa loca, perque arduos montes, facere iter oportet. Cumque C regio ipsa abundet laudatarum rerum maxima copia, argenti præsertim et auri ; fiebat, ut Giulæ opes non essent minimi faciendæ, ac propterea esset adeo potens, ut novellum Hungarorum Regem, auderet facile et superbe contemnere. At vero Stephanus primum Christi, deinde temporalibus armis fretus, loca illa aditu difficilia, magno animo penetrat, ac tandem collatis signis, commisso prælio, illum superat, capitque : et cum uxore, duobusque filiis, mittit in Hungariam, ut carcere adservaretur. Ipsam vero Transsylvaniam non modo coegit, ut suo pareret imperio : verum etiam subigi ex eo tempore voluit illis, qui in regnum Hungariæ deinceps succederent.

[…]um vincit, ca[…]pit, a in Hun[…]gariam trans[…]fert.

273 *Bonfinius pag.* 181 *aliqua addit, ac res hoc bello gestas paulo prolixius explicat, ita scribens :* Item alia successere bella, quæ divina benignitate prospere gessit. Ab anno salutis secundo supra millesimum, inter Stephanum et Gyulam avunculum intestina bella exoriuntur. Is enim nepotem Christiana fide initiatum, et a Scythica religione descisceutem iniquissimo animo ferebat. Quare non solum verbis sæpe Regem acerrime corripuerat ; verum etiam armis lacessere nitebatur, ut ad patrias hunc cæremonias revocaret. Ubi verbis se nihil perficere posse intellexit, a Transsylvaniæ montibus, cui præerat, Ungariam quotidianis incursionibus et rapinis infestat. Contra Rex pientissimus, ne cum suo sanguine manum conserere cogeretur, per legatos et feciales admonuit, obsecravitque sæpissime, ne in Scythica feritate persisteret ; verum Deum, et Servatorem suum agnosceret : omnis tamen opera eludebatur. Proinde hunc Ungaris quotidie insultantem, et varia detrimenta inferentem, armis coercere cogitur. Comparato ne mediocri quidem exercitu, in Transsylvaniam contenditur, paucis mensibus universa capitur. Gyula cum uxore duobusque liberis postremo captus, in Pannoniamque ductus.

AUCTORE J. S.

274 Preciosissima regio, et auri, vini, frumenti, pecorum, omniumque rerum feracissima, ex eo tempore Ungariæ regno est adjecta. Populi omnes, qui cum Daciæ tractum incolebant, partim vi, partim sponte, in Christianam fidem asserti sunt. In avunculi regia ingens auri et argenti copia deprehensa, facinorosissime comparata. Ex qua basilicam Albæ præstantissimam rex erexit, quæ quum sæpe incendio fuerit obnoxia ; E hinc publica nata est opinio, et explorata fides, templum idcirco diro sæpe incendio laborasse, quia ex pecunia scelestissime parta fuerit ædificatum. Gyula cum liberis et uxore inviti orthodoxam fidem subiere : baptismate expiati, a Rege vinculis liberati sunt, et pro dignitate tractati. *Aliqua hic paulo liberius dicta videntur, illud præsertim, quod ait de comparato ne mediocri quidem exercitu : nam, licet hoc bellum ubique breviter tantum referatur, illud tamen non exiguæ molis fuisse putem ob præstantiam provinciæ, idque satis innuunt auctores ante citati. Deinde, quod ait de pecunia Giulæ, forsan caret fundamento, et mox ulterius discutietur : nam alii volunt basilicam Albensem conditam esse ex spoliis belli Bulgarici.*

totamque Transilvaniam sibi subjicit, ac Christianam facit.

275 *Certe bello Transilvanico aliud bellum contra Bulgaros feliciter gestum eo modo mox subjiciunt laudati scriptores Hungarici, ut vehemens mihi sit suspicio, Bulgaricum hoc ex Transilvanico ortum esse, ducemque Bulgarorum aut fœderatum fuisse cum Transilvano, aut certe eidem venisse suppetias. Thuroczius cap.* XXX *de* F *hoc bello sic habet :* Post hæc autem movit exercitum super Kean ducem Bulgarorum et Sclavorum, quæ gentes loca naturali situ munitissima inhabitant. Unde etiam multis laboribus et bellicis sudoribus prædictum ducem vix tandem devicit et occidit, et inæstimabilem copiam thesaurorum, et præcipue in auro et gemmis ac pretiosis lapidibus accepit : et locavit ibi unum proavum suum, nomine Zoltan. Erat enim ille antiquissimus, qui vixerat usque tempora sancti Regis : et ideo voluit ipsum esse super gentes opulentas. *Ita loquitur hic scriptor, acsi vellet totam Bulgariam a Stephano subactam fuisse. At id non est verisimile, cum ex nullis probari possit monumentis, Bulgariam eo tempore Hungaris subjectam fuisse. Quod de proavo Zoltan adjunxit, etiam errore non caret, uti ostendam post data verba Bonfinii, qui errorem illum adoptavit. Ranzanus idem bellum brevius memorat hoc modo :* Aliud deinde bellum et fuit contra Ceanum Bulgarorum et sclavonum potentissimum ducem, qui ausus hostiliter ingredi Hungariæ fines, multorum oppidorum agros populatus est. Prælio illum vicit et interfecit, ne perditæ

Ducem Bulgarorum Hungaris infestum

AUCTORE J. S.

ditæ audaciæ homo aliquid simile, si vixisset, postea moliretur. Ex thesauris autem, qui illi fuerant pretiosissimi, maximam partem dono dedit ecclesiis, quas ipse in diversis regni sui locis magnifice condiderat splendideque exornaverat.

prælio vincit et occidit,

276 *Bonfinius eadem latius prosequitur ; at non sine aliquot erroribus, quos mox conabor emendare :* Paulo post, *inquit,* ingens e Bulgaris, Sclavorum genere natis, bellum exoritur. Quippe qui inferiore Mysia quondam potiti, quæ ultra citraque Istrum, ad Euxinum usque Pontum effunditur, nunc iidem, Cea duce, finitimos adoriuntur, prædas abigunt ingentes, et latrociniis ac incursionibus late vagantes, pro viribus cunctos infestant, nunc Transsylvaniam, nunc Ungariam diripere contendunt. Ad coercendam horum audaciam, magnum ubique delectum Rex habere cogitur : nam non solum hostes numero roboreque potentes, verum etiam locorum difficultate munitioneque inaccessibiles aditurus erat. Comparatis igitur magnis copiis, inferiorem Mysiam ingreditur, durum hostem invenit : sæpius manu æquo marte consertum. B Bulgari tandem novissimo prælio terga vertunt, lateque funduntur, fuganturque. Ceas eorum princeps in pugna cæsus, castraque direpta, e quibus tanta præda acta est, ut nemo spoliis hostium inoneratus abierit, tantaque auri, argenti, ac lapillorum inventa copia, ut quidquid multis illis bellis congesserint, uno prælio amiserint : et quum pugna in ulteriori Dacia, quam Transsylvanam dicunt, gesta fuerit, ditissimæ regioni prælecit proavum, quem Zoltan nominabant. Hostilis præda non in usum humanum, sed divinum conversa, aurum et argentum cum gemmis in cruces, calices, phialas, et vestimenta pontificia erogatum : unde tot templorum ornamenta confecta sunt, ut ne minima quidem Pannoniæ ædicula, expers tam piæ fuerit prodigalitatis.

at hoc bello nihil videtur Hungariæ additum, sed forsan asserta Transilvania.

277 *In hisce corrige primo, quod ait de inferiori Mysia seu Mœsia, quam uti et Bulgaros ea potitos male collocat ab utraque parte Danubii : nam Mœsia etiam inferior, quæ deinde dicta est Bulgaria, ad unam tantum Danubii partem extenditur, dictoque flumine separatur a Dacia, quæ nunc circa Danubium Valachia est* C *et pars Hungariæ, seu comitatus Temeswariensis. Secundo verisimiliter aberrat, dum ait de Rege :* Inferiorem Mysiam ingreditur. *Certe deinde dicit :* Et quum pugna in ulteriori Dacia, quam Transilvanam dicunt, gesta fuerit *etc. Hæc autem verba aperte indicant, in Transilvania, aut vicina Valachia pugnatum esse, ita ut non videatur* Stephanus *Bulgariam ipsam ingressus esse cum exercitu. Tertio Zoltan Arpadi filius, revera fuit proavus* S. Stephani, *ut ostendi num. 45 : atque hunc ipsum designat cum Turoczio Bonfinius. Verum, cum ille natus esse debuerit circa ingressum Hungarorum in Pannoniam, seu ante finem sæculi* IX, *jam centenario major fuisset, dum hæc contigerunt. Malim igitur existimare alium ex posteris prioris Zoltani, sive is filius ipsius fuerit, sive nepos qui Zoltan etiam nominari potuit ; præfectura illa donatum esse a Sancto. Porro hic quæri potest, cui provinciæ Zoltanum illum præfectum velint Bonfinius et Turoczius. Respondeo, intelligendam videri ipsam Transilvaniam, quam Hungarico regno adjecit* Stephanus, *quamque deinde per præfectum administravit. Quippe monumenta mihi idonea ad manum non sunt, quibus ostendam, bello illo Bulgarico aliud quidpiam adjectum esse* D *Hungariæ ; imo ne Ceanum quidem inter reges Bulgariæ reperio. Hisce de causis multum dubito, an hoc bellum a præcedenti sit aliud : nam verisimile est Bulgaros, duce Ceano, solum venisse, ut opem ferrent principi Transilvaniæ, atque eorum exercitum cæsum esse a* Stephano : *qua eorumdem clade possessio Transilvaniæ* Stephano *fuerit asserta.*

Opes his bellis acquisitas Sanctus expendit in opera pia,

278 *Sive autem hæc fuerit prioris belli continuatio, sive bellum distinctum, consentiunt Hungari, ingentia spolia hisce victoriis* Stephano *obtigisse, iisque Sanctum usum esse ad promovendam pietatem Christianam, et nominatim ad condecorandam Albensem basilicam. Turoczius de hisce scribit sequentia :* Ex hac itaque gaza multiplici secundus rex Stephanus plurimum locupletatus, Albensem basilicam, quam ipse fundaverat, aureis altaribus, crucibus quoque et calicibus, indumentis etiam pontificalibus, contextis auro purissimo et lapidibus pretiosissimis ditavit : vasa quoque ministratoria et cætera utensilia, eidem basilicæ necessaria, nec non et aliis ecclesiis Dei, regali donavit largitate. E Inter cætera vero dedit eidem Albensi ecclesiæ quædam donaria sempiternæ memoriæ digna, duo scilicet rationalia, quorum utrumque habebat oram, contextam septuaginta quatuor marcis auri purissimi, et lapidibus pretiosis, quæ Benedictus sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifex ad preces sancti Stephani regis tantæ auctoritatis privilegio insignivit, ut quicumque in celebrando Missam eis uteretur legitime, posset Regem inungere, coronare, et gladio accingere. Et quia pecunia illius Giulæ fuit male acquisita, ideo ipsa ecclesia frequenter est passa incendium. In eadem autem ecclesia ipsum avunculum suum cum tota familia sua absque velle compulit baptizari ; sed postea honorifice tenuit sicut patrem. Regina vero Keisla, uxor sancti Regis, dictam ecclesiam aureis crucibus, fusoriis, tabulis, calicibus, gemmis, et ornamentis ultra modum ditavit. *Duo in hisce corrigenda sunt : primo quod aid de causa incendiorum ecclesiæ Albensis : unde enim nosse poterat, orta esse incendia illa, quod pecunia Giulæ male esset acquisita ? Secundo, ne verisimile quidem est, quod* S. Stephano *imponit, acsi plane invitum Giulam coëgisset ad baptismum : noverat enim Sanctus inutilem fore baptismum, nisi susciperetur a volente. Itaque omnibus modis allaboraverit* F Stephanus, *ut Giula fidem Catholicam et baptismum suscipere vellet, atque ita ex nolente tandem volentem fecerit.*

ac præsertim in basilicam Albensem,

279 *Ranzanus pium obtentæ prædæ usum enarrat his verbis :* Inter cæteras vero ecclesias, Albensem longe pluribus, et magis eximiis, potioribusque dotavit muneribus ; propterea quod ante ejusce victoriam, in illius consecrari fecerat honorem, quam constat esse Sanctorum omnium Beatissimam. Multa præterea ex spoliis illis distribuit Christi pauperibus. Egenorum namque et pupillorum, viduarum et virginum fuit, dum vixit, consolator, patronus, adjutor, præsidium, refugium, levamen singulare. Ejusmodi hominum generis causa deferre ipse solebat sacculos nummorum plenos, ut illos haberet in promptu, quotiens ei aliquo procedenti occurreret quispiam, cui eleemosyna erogaretur. *Dictis hisce consonat Bonfinius, qui post recitata num. 276 sic pergit :* Et basilicæ præsertim Albensi donativa duo dicavit, quæ rationalia nunc appellant,

A appellant. horum utriusque oram cernere erat, e septuaginta obryzi pondo sane constantem, ubi lapilli late discintillabant. Quæ quum Benedictus Pontifex maximus spectasset, eo donanda privilegio censuit, ut quicumque in sacris faciundis his uteretur, coronandi regis Ungariæ integram sibi potestatem inesse sentiret. Multa huic ornamenta a Gysla sunt adjecta, ut nemo hæc sine maxima admiratione spectare queat. *Pauca hic observanda.* Rationale *est vestis episcopalis non absimilis pallio, quo utuntur metropolitani in præcipuis festivitatibus. Crediderim rationalia illa a* Stephano *donata ecclesiæ Albensi, ut iis uteretur archiepiscopus Strigoniensis in regum coronatione, quæ fiebat Albæ Regalis. Pontifex autem, qui illorum usum dicitur confirmasse rogatus a Rege, fuit haud dubie Benedictus VIII, qui pontificatum init anno* 1012: *an hic ea spectaverit dubitari potest, sd res exigui est momenti. Pondus auri, ornamentis istis impensum, etiam non parum auxisse videtur Bonfinius, licet alias nullum sit dubium, quin* B *magnificum et vere regium fuerit hoc donum.*

sacram beatæ Virgini, cui Rex erat devotissimus :

280 *De structa hac, ornataque et dilata mirum in modum ecclesia, quæ erat præpositura sæcularis et sacellum regium, agit Carthuitius num.* 16 *et* 17, *eximiam sancti Regis celebrans pietatem in beatissimam Virginem Mariam. Carthuitio fere consentit Bonfinius de iisdem sic scribens pag.* 178: Assiduis divam Virginem precibus exoravit, ut se suumque regnum perpetuo magna Mater patrocinio tueretur, cujus tutelæ ac potestati se Ungarosque omnes addixerat, omniaque suorum studia fortunasque dicaverat. Quin etiam illud solenne promulgavit edictum, ut omnes diem beatæ Virginis, quo inter Divos relata fuit, inter celebratissimos haberent, Dominæque diem appellarent, ac cætera ejus festa jejuniis et singulari solennitate transigerent. Hanc demum peculiarem sibi deam pientissimamque patronam in cælo terrisque ducerent. *Commodo sensu intelligenda sunt verba scriptoris hujus, qui subinde verba mutuatur a paganis, iisque utitur in significatione impropria, aut certe inusitata in Ecclesia Catholica. Ita hic* Dea *pro* Domina, *et infra* numen *pro* potestate *legitur. Per diem vero,* quo inter Divos, *seu Sanctos,* re- C lata fuit, *designat diem Assumptionis. Porro hæc Regis pietas erga Dei Genitricem magis declarabitur ex Vita S. Gerardi martyris, de cujus ad Regem adventu agemus § sequenti.*

illam ecclesiam elegantissime ædificavit Sanctus,

281 *Hic interim subjungo fundationem laudatæ ecclesiæ, seu regii sacelli Albensis, de quo laudatus Bonfinius sic habet:* Quin etiam ut ejus numen semper Ungaris æquissimum redderet, celeberrimam in Alba regali basilicam dicavit, ubi regum corpora reconduntur, ibique ex instituto creati reges diadema suscipiunt. Opus est mirabili sumptu, incrustationibus marmoreis renitens, ubi pavimenta tessellata cernere est, magnificas columnas, aras, iconibus ac tabulis nonnullas mirum in modum exornatas, ex purissimo auro argentove conflatas, item sacella regia, ac monumenta pleraque in mausoleorum speciem: præterea signa sunt quædam, et tabellæ lapidibus et gemmis exsculptæ, quin et supra mensam Christi acuminata testudo insano lapillorum et auri sumptu elaborata: ne varia quidem vasorum genera desunt, multa crystallina, pleraque myrrhina, onychina multa, ex porphyrite et alabastro complura gemmata; nonnulla, in quibus nil auro et argento vilius intueri licet: de vestibus, supellectilique sacra nil dicendum, quando cunctarum rerum mira copia, quæ divino cultui sunt usui.

AUCTORE J. S.

multisque ornavit privilegiis, ac pro sacello regio elegit :

282 Quum peculiarem hanc regum ædem esse juberet, tanta eam immunitate privilegioque donavit, ut hujus antistes nemini episcopo, præterquam Pontifici Romano subjiceretur. Quin et regibus jus esset expiationis et cujusvis consecrationis tempore pro arbitratu suo episcopum optare, ac illuc ad exhibenda sacramenta mittere. Omni basilicam, qua potuit, liberalitate, potestateque donavit, præsente absenteve rege nulli Pontifici rem sacram ibi facere jus et fas esse, nisi cui rex præsulve basilicæ demandarit: quem præpositum appellant. Quin etiam populus nulli decimas pontifici, præterquam huic, suoque collegio, pendere jubetur. Item nemo rex Ungariæ reginave institui, regiisque insignibus donari poterat, sine præsulis hujusce præsentia. *Pauca hic rursum observanda. Primo etiamsi præfectus hujus ecclesiæ* antistes et præsul *nominetur a Bonfinio, qui significationem vocum ecclesiasticarum non raro mutat, illum tamen non esse episcopum, sed* præpositum *vocari, uti* E *ipse etiam Bonfinius testatur, et aliunde certum est. Laudatus jam Pazmanus apud Peterfium part.* II *pag.* 276 *inter præposituras sæculares hanc primo loco recenset his verbis:* Præpositura sæcularis, Albæ Regalis S. Mariæ Virginis, in Vesprimiensi diœcesi, fundata a S. Stephano rege *Secundo, uni Romano Pontifici, non episcopo Vesprimiensis, licet in hujus diœcesi sit civitas Alba Regalis, subjectam fuisse præposituram, teste Bonfinio, et Carthuitio num.* 16 *et* 17.

incertum, an urbem quoque Albam Regalem ædificaverit.

283 *Porro Bonfinius et Turoczius ipsam quoque urbem a* S. Stephano *conditam fuisse scribunt. Prior pag.* 134 *ita habet:* Arpadus inter cæteros principatum obtinuit, profligatis incolis, trajecto Danubio, in monte cui Noe nomen est, castra posuit, haud procul ab Alba, quam divus Stephanus, Ungarorum rex hercle sanctissimus, et Arpadi genere natus, haud immemor suæ gentis, quæ ex auspicato in hoc loco consederat, ædificavit. *Consonat Turoczius cap.* IV *hoc modo:* Arpad cum cæteris Hungaris castra fixit in monte Noæ prope Albam: et ille locus est primus, quem Arpad sibi elegit in Pannonia: F unde et civitas Alba per sanctum regem Stephanum, qui de ipso processit, fundata est ibi prope. *Ranzanus ind.* I *pag.* 205 *Albam Regalem breviter describit, refertque basilicam nobilissimam ibidem a* Stephano *conditam; sed de urbe ipsa nihil asserit. Quapropter, cum etiam sileant Carthuitius et antiquiora monumenta, rem nec affirmare ausim, nec omnino negare, cum nihil inveniam de majori urbis antiquitate, et nihil obstet, quo minus Rex sanctus eam primus exstruere potuerit.*

§ XXVI.

AUCTORE J. S.

§ XXVI. Misericordia Sancti et liberalitas in pauperes : ipsius gesta cum SS. Gunthero et Gerardo, fundatumque monasterium Beel.

Insignis pauperum cura: contumeliaque hic occasione patientissime tolerata:

De *insigni Regis misericordia jam aliquid ex Ranzano dictum est num.* 279. *Plura vero habet Carthuitius num.* 19 *et* 20, *quæ eximiam plane liberalitatem pauperumque curam non vulgarem luculenter declarant. Bonfinius pag.* 180 *eadem exponit his verbis :* Unde qualis in omnes, et potissimum in pauperes et calamitosos fuerit, facile conjici potest. Quotidianas egenis ac mendicantibus impensas exhibuit. Multas noctes transigebat insomnes, ut clandestinas miserabilibus eleemosynas erogaret, Christique B fideles sua beneficentia, miseria liberaret. Verum illud referunt admiratione dignissimum : quadam enim nocte, cœlesti percitus instinctu, clam sine comite e regia prodiit, distentos nummorum loculos ferens, quos miserrimo Christi popello distribueret. Quo quum venisset, stipemque viritim daret, inter petulantes rogatores mox orta seditio, Regi per contumeliam ab avidioribus plerisque barba distracta, et ne parva quidem ex parte convulsa : ac is nequaquam ex hoc succensus, imo solido quodam gaudio agitatus, in Genitricis ædem properavit, ac mox ante aram in terram procidens, ingentes Divæ gratias egit : Regina (inquit) cœli, ac divum magna Parens, unica Ungaricæ patrona gentis, immortales tibi gratias ago, quod me, quem regem esse voluisti, milites tui hoc modo tractarunt, colueruntque : si has ab hostibus injurias accepissem, tuo auxilio ulciscerer. Proinde hinc futuræ felicitatis auspicia capto, neque irrita Filii tui verba scio fore, quum suis Apostolis ne minimum quidem e capite capillum periturum esse recepit. Haudquaquam casus iste pietatis C officium interpellavit, imo exuberantiore posthac beneficentia usus est : qui quum ipse satis esse non posset, familiares, monachos, sacerdotes, et occultos quosdam dispensatores adjecit.

ad Regem venit Guntherus eremita, ac deinde Gerardus :

285 Cujus quidem rei Guntherus, eremita Bohemicus, gravissimus testis est, qui principis liberalitate pellectus, in Ungariam sæpe adiit, ejusque monitu cœnobium in regione, quam Beel nunc appellant, a rege ædificatum ampleque donatum, ubi Gerardum monachum, virum quidem religiosissimum, contemplativam vitam egisse fama est : quem post Regis obitum ad pontificatum evectum fuisse ferunt, sed fluctuante in Pannonia Christiana fide, lapidibus obrutum, et inter Divos relatum affirmant. *Quæ de Gunthero eremita, et de Gerardo Veneto, hic dicuntur, habet etiam Carthuitius num.* 21, *excepto tamen errore Bonfinii, qui perperam asserit, Gerardum episcopum creatum post mortem* Stephani : *nam mox videbimus ab ipso* Stephano *promotum esse ad episcopatum. Quo fere tempore Guntherus subinde Regem invisere cœperit, utcumque conjicere possumus ex tempore conversionis ipsius, quam Annalista Saxo memorat ad annum* 1006 *hisce verbis :* Gunterus vir nobilis ac potens de Thuringia consilio Godehardi D abbatis renuntians omnibus, quæ possedit, in Alatha monachus est factus. *Idem rursus ad annum* 1008. Gunterus monachus Atahensis sancta conversatione in monasterio probatus, heremita est effectus.

prior monachus primum factus in Altahensi monasterio, deinde eremita

286 *Altahense monasterium, ubi monachus effectus est Guntherus, in Bavaria situm est ad ripam Danubii, quæ Bohemiam respicit, non longe ab oppido Deckendorf, diciturque Altahense inferius, vulgo* Nider Altaich, *ad distinctionem alterius, quod situm est prope Straubingam. Hæc de loco, ubi monachus fuit Guntherus. De loco autem, in quo deinde vixit eremita, Wolferus scriptor coævus in Vita Guntheri apud Mabillonium sæculo* VI *part.* I *pag.* 482 *sic habet :* Sed Dei famulus plus appetens mala mundi perpeti, quam laudes, . . . deserti loci secessum cum aliquantis sibi de Altach cohærentibus in quodam saltu Boëmico de permissione sui abbatis domini Godehardi petiit, ibique cellulam in honore sancti Johannis Baptistæ construxit, et ipsum locum RINCHNACH proprio nomine appellavit, in qua ad XXXVII annos in studio sanctæ E religionis, et in summa discretione paupertatis spontaneæ cum sibi remanentibus vixit.

duobus locis diversis vixit,

287 *Locus* Rinchnach *est in hodierna Bavaria versus confinia Bohemiæ, uti notatur in variis tabulis geographicis. De eo notat Mabillonius pag.* 479 : Monasterium Rinchnac, a Gunthero conditum, Altahensi cœnobio semper subjectum fuit, ab eoque tribus milliaribus distat, ut asserit Stengelius in Monasteriologio Germanico. *Multa huic monasterio dedit Henricus imperator, cujus diploma recitat Mabillonius pag.* 480 : *atque ex eo intelligitur, locum fuisse intra limites Bavariæ, etiam quales erant eo tempore. Non recte igitur diceret Carthuitius Guntherum venisse* de terra Bohemicorum, *si ibidem usque ad finem vitæ mansisset. Hac de causa existimo, eum deinde longius recessisse, atque in ipsam Bohemiam penetrasse, quemadmodum Arnoldus, monachus Ratisbonensis coævus, cujus fragmentum ibi recitavit Mabillonius pag.* 476 *clare dicit, pene* per tres annos *in priori illa eremo perstitisse, subditque :* Tunc ille timens, ne frequentia populi, et gloriola seculi sibi sub specie religionis quid de veris surriperet aut mi- F nueret bonis, fugiens inde secessit in eremum, quæ vocatur AQUILONARIS SILVA. *Ipse etiam Wolferus satis innuit S. Guntherum non mansisse in priori eremo cum aliis usque ad obitum : nam num.* 9 *et* 10 *narrat solum in cellula inventum a Bredislao Bohemiæ duce, dum hic venationi intentus erat in silva circa urbem* quæ Prahen dicitur. *Urbs illa deinde diruta nomen dedit provinciæ* Prachensi, *quæ in Bohemia est ad confinia Bavariæ. Hæc sufficiunt, ut intelligamus Guntherum eremitam fuisse in Bohemia, adeoque hac in re non errasse Carthuitium. Locus vero ille ulterius investigari poterit, ubi gesta Guntheri ipsius erunt examinanda.*

sæpiusque invitatus a Rege ad eumdem venit:

288 *Jam vero primum Guntheri cum* Stephano *congressum sic laudatus Wolferus apud Mabillonium pag.* 482 *enarrat :* Cumque in austeritate vitæ perseveraret, et exemplo suo quamplures ad viam veritatis incitaret, veluti lucerna super candelabrum posita, fama ejus bono odore respersa, ad aures beati Stephani regis Ungarorum, ipsius venerabilis viri cognati, emanavit, cujus animum magno dilectionis incitavit amore, ut hunc facie ad faciem videret, quem

A quem sic de virtute in virtutem proficere frequens fama prædicaret. Unde factum est, ut ad ipsum nuncios dirigeret, et ut ad eum venire non recusaret, omni studio postularet. Vir autem Domini conversionis suæ non immemor, hæc sibi minime licere respondebat, quæ Rex pius postulabat. His Rex auditis, majoris inflammatur caritatis amore, et velut antea nuncios direxit. Sed ille se venire etiam secundo denegavit. Tertio itaque post illum veluti primo, secundo transmittebat, et ut ipsius petitioni assensum præberet, humiliter postulabat. Igitur sanctus Guntherus Regis tandem victus precibus, ejus petitioni licet invitus annuit, et accepta abbatis et fratrum benedictione, cum transmissis legatis pariter et ipse ad Regem pervenit. Rex autem viso sancto Gunthero, gavisus est, et quomodo hunc artius veluti justum et sanctum diligebat, circa ipsum majorem diligentiam habere satagebat.

prodigium, quod ad mensam in illo congressu contigisse dicitur

289 Factum est autem, dum hora prandii sanctus Guntherus mensæ Regis pariter consedisset, Rex sibi pavonem assatum apposuit, et ut carnibus vesceretur, intime flagitare cœpit. B Sancto autem viro sub regulari conversatione degente, et hujusmodi cibis abstinente, penitus contradicebat, et illicitis cibis se contaminari nolle asserebat: cujus voluntati Rex non minus resistebat, ut apposita manducaret, non solum rogando, verum etiam præcipiendo laborabat. Quidnam facere poterat? Præcepto Regis se obtemperare promittebat, sed in divino adjutorio fiduciam retinebat. Quapropter factum est, ut inter prandentes hic solito more orationi insisteret, caput manibus inclinaret, profusis lacrymis, ne illicitis cibariis pollueretur, divinam clementiam implorabat. Mira res atque stupenda! completa Dei famulus oratione, caput de manibus elevabat, avis assata, mensæque superposita, reddita vitæ pristinæ devolabat, et ab ejus usu gratia divina virum liberabat. Quo viso cuncti miraculo inaudito, Deo gratias referebant, nec amplius sancti viri voluntati resistebant. *Mirum sanè hoc factum, quod ideo fortasse parum credibile quibusdam apparebit. At ego miraculum ipsum negare nolim, cum et alia non minus mira in monumentis fide dignis legan-* C *tur, et nihilo difficilius sit Deo, vitam reddere avi assatæ, quam nobis vitam conservare. Verumtamen dubito, an adjuncta omnia recte sint exposita, cum vix credere possim,* S. Stephanum *serio petiisse, nedum præcepisse, ut carnes manducaret Guntherus. Malim existimare sanctum Regem, sicuti subinde aliqua faciebat, ut virtutem virorum sanctitate insignium penitus haberet perspectam, similiter hic egisse, ut exemplum constantis abstinentiæ præsentibus præberet Guntherus. Fieri etiam potest, ut alii præsentes vehementius urserint Guntherum ad oblatas a Rege carnes manducandas, idque ipsi Regi perperam attribuerit Wolferus.*

idem postea sæpius Regem accessit. Gerardus vero Hierosolymam iturus, in Hungaria

290 *Porro hic scriptor unum dumtaxat Guntheri cum* Stephano *congressum narravit, atque illum collocavit eo tempore, quo Guntherus degebat in monasterio Altahensi. Verum Carthuitius et Bonfinius testantur, Guntherum sæpius ad Regem venisse, dum in eremo degebat, atque illius hortatu* Stephanum *condidisse monasterium Beel, in quo vixit S. Gerardus postea episcopus. Vitam hujus sancti Gerardi ex Surio dedit Mabillonius sæculo* VI *part.* I *a pag.* 628, *sed mutato stylo per Surium. Eadem Vita anno* 1511 *impressa*

est Cracoviæ, atque hac editione utar, quia in ea stylus non est mutatus, uti ex Mss. nostris colligo. Occasio, qua S. Gerardus in Hungariam venit, erat iter Hierosolymitanum, quod aggressus erat, postquam aliquot annis vitam monasticam Venetiis sancte duxerat. Hisce compendio dictis, verba biographi subnecto: Pervenit denique ad partes Pannoniæ, quarum habenam tunc Christianissimus rex Stephanus gubernabat: quem vir Deus humilis atque supplex adiit, causamque sui itineris aperiens, ampliori delectatione est ab eo receptus. Quem ubi Rex moribus atque disciplinarum documentis bonum Christi odorem fragrare intellexit, clam dimissis suis itineris comitibus, hunc solum invitum retinuit, custodiamque adhibuit. Postquam servus Domini se solum inhærens * reperit, tumultum populi devitans, in eadem regione heremum, quæ vulgo Boel * vocatur, petiit, ubi per septem annos jejuniis *(et)* orationum exercitiis deditus, excepto Mauro monacho, solus habitavit.

AUCTORE J. S.

* *forte* mœrens

* Beol

detinetur a Stephano, et eremiticam vitam ibidem ducere incipit

291 *Hæc S. Gerardi detentio docet, quanta diligentia uteretur* Stephanus, *ut viros sanctos in Hungaria detineret, aut eo pertraheret. Non crediderim tamen, Gerardum ibi detentum plane invitum; sed existimo,* Stephanum *arte usum* E *esse, curasseque ut socii itineris, ipso inscio, discederent, utque interim ille multis officiis urbanitatis detineretur, donec ipsos assequi non posset. Postea vero abitum illorum indicasse, ac persuasisse, ut maneret in Hungaria. Fecit haud dubie istud Rex sanctus, ut Gerardus prædicando doceret Hungaros; at istud non statim persuadere potuit viro contemplationi addicto, et sermonis Hungarici ignaro. Itaque Gerardus, ut alio interim modo prodesset Hungaris, eremiticam vitam ibidem exorsus est, et regi occasionem præbuit monasterium exstruendi. Inchofer adventum S. Gerardi collocat anno* 1030, *ac de eo quædam memorat, quæ non omnino consonant cum supra dictis:* Sub finem hujus anni, *inquit,* accidit etiam regi Stephano illud in mœrore *(de morte Emerici filii)* solatii, ut Gerardus monachus, sanctitate vitæ illustris, ex Italia in Hungariam veniret. . Venit is in Hungariam, non a Benedicto Papa IX missus, ut quidem putant, . . . sed devotionis gratia Hierosolymam petiturus, F facta a suo abbate potestate, cum aliquot sociis, ac præsertim Mauro monacho, hoc anno per Hungariam iter fecit. Hic in Guntherum, de quo supra diximus, et professione et fama sibi notum incidit; et fortasse occasione etiam quæsita ipsum invenit, ab eodemque Regi de optima nota commendatus, ulterius ire non est permissus, sed exempli et prædicationis causa detentus. Quare in monasterio Beel agri Budensis, quod ad nutum Guntheri Stephanus ædificarat, et proventibus dotarat, se abdens, septem annorum spatio contemplationi rerum divinarum vacavit; non solus, ut quidam scribunt, et soli Mauro cognitus, sed cum aliis monachis, quibus id monasterium repletum erat, Gunthero præsertim, cum adesse liceret, eis moderante.

in deserto Beel, ubi deinde monasterium erigit Stephanus.

292 *Varia hic dicuntur, quæ nonnulla egent correctione. Primo ex septennii habitatione in eremo, aliisque Sancti gestis vivente* Stephano, *clare colligitur, Gerardum diu ante annum* 1030 *venisse in Hungariam. Secundo verisimile non est, Gerardum egisse cum Gunthero, dum venit in Hungariam, nisi forsan Guntherus eo tunc venisset ad Regem. Tertio nondum ædificatum*

 erat

AUCTORE J. S.

erat monasterium Beel, cum venit Gerardus; sed ejus adventus monasterio ædificando occasionem præbuit, quod locum illum eligeret ad vitam eremiticam ducendam. Quarto verum non putem, quod ait Guntherum dicto monasterio præfuisse. Incertum quoque, an Maurus cum Gerardo ex Italia venerit, cum in ipsa Hungaria se ei potuerit adjungere. Verum gesta S. Gerardi exactius discuti poterunt ad XXIV *Septembris, quo colitur. Hic solum examino ea, quæ spectant ad* Stephanum. *Thuroczius cap.* XL *de Gerardo ait:* Qui in Pannoniam veniens, primus in Beel vitam ducens eremiticam, tandem in Chanadiensem cathedram in episcopum est translatus. *An toto septennio solus cum Mauro vixerit Gerardus, an vero cum aliis etiam post structum monasterium, hic non definio. At Regem struxisse monasterium in loco, aut prope locum, in quo sanctus Gerardus degebat, satis certum existimo, cum etiam in litteris fundationis apud Peterfium pag.* 5 *dicatur:* In quo Gerardus monachus, de Venetia veniens, primus cœpit conversari. *Locum agro Budensi* B *supra adscribit Inchofer. Petrus Pazmanus jam ante laudatus de eodem monasterio sic habet apud Peterfium part.* II *pag.* 273: Bakon-Beel, S. Mauritii, in Vesprimiensi diœcesi, a S. Stephano rege fundata, circa annum Domini MXXX. *Rex ipse in litteris mox memoratis sic loquitur:* Igitur inter cætera in illo loco, qui Beel dicitur in sylva Bocon, quia divino cultu videbatur mancipari valde idoneus, sub titulo beati Mauritii Christi martyris monasterium incepi construere, quod et per Dei adjutorium consummavi: regiis quoque munificentiis, sicut potui, ditavi *etc. Litteræ datæ notantur anno* 1037; *sed fundatio longe anterior est; et forsan recte locata circa annum* 1030, *si non collocanda sit citius: nam, cum litteræ potius sint scriptæ ad privilegium abbatiæ dandum, quam ad fundationem ipsam stabiliendam, ex earum epocha nequit colligi tempus abbatiæ fundatæ. Nunc, neglecto utcumque temporis ordine, qui servari exacte non potest in gestis* S. Stephani, *pergam ad alia, quæ Sanctus cum Gerardo gessit.*

C § XXVII. Alia gesta Sancti cum Gerardo, quem ad erectum episcopatum Morisenum, nunc Chanadiensem promovet: fundatum monasterium in agro Ravennate.

Dubium est, an monasterio Beel præfuerit Gerardus ut abbas:

Nec in Vita S. Stephani, *nec in Actis S. Gerardi exprimitur, utrum hic Sanctus ante episcopatum rexerit monasterium Beel; licet istud alias satis appareat verisimile, cum* Stephanus *frequenter probatos in regimine monachorum ad præfecturam cathedrarum promoveret. Dicitur quidem Gerardus* ab heremo vocatus, *ut mox audiemus, sed ea expressio non obstat suspicioni de regimine monasterii, cum inferius in eadem Vita legatur:* Quamvis episcopalem dignitatem nimia prudentia gubernaret, tamen heremum non deseruit: verum juxta urbes, ad quas prædicare veniebat, cellulam sibi silvarum secretiori loco construxerat, in qua ligatus pernoctasse multasque passiones, quæ soli D Deo sunt cognitæ, sustinuisse memoratur. *Itaque, si Gerardus eremum utcumque incoluit, dum opera exercuit Apostolica; eam haud dubie magis conjungere potuit cum monasterii regimine. Hoc tamen magis discutiendum remitto ad diem* XXIV *Septembris, quo colitur hic sanctus episcopus et martyr. Jam vero ex verbis allegatis, magisque ex allegandis, colligi videtur, Gerardum initio fuisse episcopum Apostolicum, prædicasseque in Orientali parte Hungariæ circa Transilvaniæ confinia, donec erectus fuerit episcopatus Chanadiensis, quem primus tenuit.*

at vocatus ex eremo ad episcopatum a Rege, cum eo erigit ecclesiam Morisenam.

294 *Audi laudatam S. Gerardi Vitam:* Interim præfatus rex Stephanus, ut robustissimus Josue, impietatem gentium delevit, crudelesque paganorum mores superavit, ac plurimorum corda ad recipienda sanctæ fidei semina præparavit. Videns autem Rex regnum suum pacis tranquillitatem adeptum, servum Domini ab heremo revocavit, pontificalique infula decoratum, populo suo prædicare destinavit. Cui superna pietas tantam gratiam contulit, ut eum omnes loci illius incolæ unice amarent, et ut E patrem colerent, et jam pater multorum, tamquam patriarcha Abraam haberetur. Crescente vero fidelium numero, ecclesias Deo per singulas urbes fabricavit. Principalem autem ecclesiam in honorem S. Georgii, pretiosissimi Christi martyris, ad litus Morisii fluminis fundavit; unde et Moriscenam * sedem appellavit, quam beatus rex Stephanus dotalibus muneribus nobiliter ditavit. *Habemus hic erectionem cathedræ Chanadiensis, quæ a flumine Morisio dicta initio fuit* Morisenus *episcopatus, indeque Gerardus ipse vocatur* episcopus Morisenus. *Porro cum scriptor hujus Vitæ testetur, nomen cathedræ fluxisse a fluvio; non video, cur Mabillonius in annotatis ad eamdem Vitam ea de re dubitaverit:* Sedes episcopalis, *inquit,* olim Morissena dicebatur, vel a fluvio, qui nomen dat regioni, vel ab urbe Morsenes, quæ inter Canadium et Cybinium sita est. *Verum urbs* Morsenes *sita est in Transilvania, nec adjacet Morisio flumini, ita ut nullo modo verisimile sit cathedram in ea urbe fuisse erectam. Porro flumen* Morisius, *alias* Marisus *Straboni, et* Marus *Tacito, Hungaris* Maros *et* Merisch *Germanis dictus, ex Transilva-* F *nia fluit in Hungariam, ubi per comitatum Chanadiensem decurrens, Chanadiumque alluens, Tibisco miscetur.*

* Morisenam

quæ deinde Chanadiensis dicta est:

295 *Quamvis porro non dubitem, quin illa S. Georgii ecclesia Chanadii a S. Gerardo exstructa sit, opes suggerente* S. Stephano; *dubium tamen aliunde oritur, an hæc ipsa fuerit ecclesia cathedralis, ut Vitæ scriptor videtur dicere. Quippe Petrus Pazmanus, enumerans monasteria Ordinis S. Benedicti, apud Peterfium part.* II *pag.* 273, *inter ea recenset abbatiam* De Chanad, S. Georgii martyris, *quæ* fundata, *inquit,* sub S. Stephano rege a S. Gerardo, primo episcopo Chanadiensi. *Hæc autem intelligenda videntur de ecclesia, de qua agimus. Itaque ipsis Hungaris inquirendum relinquo, an illa ecclesia fuerit cathedralis, an vero monastica, atque interim S. Gerardus eadem præcipue uteretur, donec cathedra certo loco esset affixa: nam ex ipso nomine episcopatus, qui Morisenus, vivente Gerardo, dictus est, admodum fit verisimile, civitatem Chanadiensem pro certa episcopatus sede serius electam. Ceterum* Chanadium, *aut* Chonadium, *vulgo* Chonad, *quod aliqui*

Latine

A *Latine malunt appellare* Genadium, *caput est comitatus cognominis, qui ad Orientem habet Transilvaniam, a Meridie comitatum Temeswariensem, ab Occidente Tibiscum flumen, a Septemtrione comitatum Orodiensem. Ex dispositione autem episcopatuum Hungariæ, suspicor hunc se extendisse per comitatus Temeswariensem, Chanadiensem et forsan Orodiensem, seu a Tibisco fluvio usque ad limites Transilvaniæ et Valachiæ, et a Danubio in Septemtrionem usque ad vicinum episcopatum Varadiensem. At determinatos ipsius limites nullibi invenio; neque assignatos alia de causa ex conjectura memoro, nisi ut perspiciat lector, religionem Christianam eo tempore propagatam fuisse usque ad postrema regni Hungarici loca. De tempore, quo Gerardus ad episcopatum promotus est, nihil certi potest statui; at ex Vita satis colligitur, id factum esse multis annis ante mortem* Stephani.

cum eodem Gerardo Rex pietatem in beatam Virginem promovet apud Hungaros.

296 *Porro laudatus Gerardus auctor fuisse* S. Stephano *traditur, ut promoveret apud Hungaros pietatem erga beatissimam Virginem Deique Genitricem Mariam, eamque ipse per se promovit, quantum potuit. Accipe verba biographi, qui post relationem de structa ecclesia, mox subdit sequentia :* In qua ecclesia *(Gerardus)* ad honorem Matris Domini Salvatoris venerabilem aram erexit; ante quam thuribulum argenteum fixit, cujus ministerio duos provectæ ætatis homines adhibuit, qui jugiter ibi vigilarent, quatinus ne ad unam horam odor thimiamatis abesset: singulis quoque Sabbatis ibidem cum novem lectionibus, sicut in die Assumptionis Matris Domini, magnisque laudum præconiis, devotionis suæ officium complebat: plus etiam misericordiæ operam dabat. Cæteris autem diebus, Matutinis atque Vesperis peractis, bis cum processione ad eamdem venire consueverat: quæ consuetudo adhuc perseverat. Porro laudibus sanctæ Dei Genitricis se subdere tantæ humilitatis obsequio noverat: nam qualiscumque reus clam a familiaribus sancti viri edoctus indulgentiam per nomen Christi Matris deprecabatur, audito nomine Matris misericordiæ, pater sanctus mox lacrymis perfundebatur, et velut ipse esset reus, a reo veniam postulabat. Filium quoque suum illum fore affirmabat, si eam recte Dei Genitricem crederet. Ipsius arbitrio ab Hungarica generatione nomen Matris Christi non auditur: tantum DOMINA resonat: si vero auditur statim flexis genibus et demissis in terram capitibus se inclinant. Nam et Pannonia a suo sancto Stephano rege FAMILIA SANCTÆ MARIÆ appellata est. O laudanda virorum prudentia: qui hanc maris Stellam attendendo cursum vitæ suæ dirigebant, quatinus respectu exempli illius possent inter hujus seculi fluctus remigantes, tamquam scillæam voraginem, voluptatum desideria declinare portumque æternæ salutis attingere. *Deinde, interjectis non paucis aliis, de* Stephano *rursum idem auctor sic loquitur ad propositum nostrum :* Postquam beatus rex Stephanus totam Pannoniam ad veram Christi lucem convertit, eam sub patrocinio sanctæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ intitulavit; ipseque in die Assumptionis Matris Domini microcosmum * solvens, ad æternam requiem assumptus est. *Hactenus de eximia Sancti in Matrem Dei pietate, quæ etiamnum apud Hungaros laudabiliter perseverat.*

* *i. e. corpus*

297 *Hieronymus Rubeus in Historia Ravennate lib.* V *pag.* 260 *ad annum* 963 *sic habet :* In agro Ravennati circa hæc tempora D. Petri ad Vincula templum ac domus a D. Stephano Ungarorum rege extruitur; consecratur a Gerardo Morisensi episcopo, ac paulo post martyre. Adjecit Rex sanctus vectigal, quo non solum monachi ibidem ab se constituti alerentur, sed suppeditaretur etiam victus Ungaris omnibus, religionis causa Romam proficiscentibus. *Recitatoque fundationis diplomate, hæc subdit :* Magnus enim erat Ungarorum... numerus, qui quotannis Romam ad limina Apostolorum visenda osculandaque veniebant. Atque is ad avorum nostrorum ætatem, qui eos etiam Ravenna frequentissimos transeuntes, Ravennatesque sanctorum virorum reliquias et sacras ædes summa religione venerantes viderunt, servatus est religioso more. *Porro multum quidem a recta chronotaxi aberrat Rubeus, dum circa annum* 963 *conditum vult hoc monasterium a* S. Stephano, *qui necdum erat natus; de re tamen ipsa nullum relinquit dubium, cum ipsum subjiciat sancti Regis diploma, hisce conceptum verbis :* Stephanus Dei gratia Ungariæ rex, venerabilibus viris, abbatibus, et conventui monasterii sancti Petri ad Vincula, quod in territorio Ravennæ situm est, et eorum successoribus in perpetuum. Quoniam illo Domino nos illuminante, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, præfatum monasterium vestrum, per adjutorium nostrum, ad consilium Gerardi, venerabilis episcopi ecclesiæ Morisanæ, fidelis nostri, una cum nobili viro Romano duce Ravennæ, construi fecimus, et per prædicti Gerardi manus proprias, ac auctoritate Romanæ Ecclesiæ consecrari: idcirco nos decet illud regali munificentia honorare, ac vobis, vestrisque posteris providere, quod ideo in ipso monasterio servire possitis, peregrinos Ungaros, ac nuncios nostros, charitative valeatis tractare.

AUCTORE J. S.

Conditum in gratiam peregrinantium Romam in agro Ravennate

B

298 Quapropter proprio motu, et liberalitate regali, vobis, vestrisque successoribus in perpetuum concedimus, et donamus, pro anima nostra, et parentum nostrorum, tam antecedentium quam subsequentium; ut Deus, et beatus Petrus Apostolus Domini, ab omni vinculo delictorum nos solvat; viginti quinque marchas puri argenti de camera nostra: quas per vos, vel nuncium vestrum recipere debeatis, propter competentes expensas, quæ vobis, aut nuncio vestro de eadem regali camera nostra, pro hujusmodi itinere faciendo, cum prædictis viginti quinque, semper annuatim dabuntur, pro hoc anno eleemosyna nostra, quam vobis facimus, et in perpetuum fieri volumus, ecclesiam reparare parantis, cum fuerit necesse: residuum sit pro indumentis vestris. Et nos ac successores nostri, vestris semper erunt orationibus commendati: hoc quoque auctoritate regali statuimus, et firmiter præcipimus, atque pronunciamus, quod nec nos aliquatenus contra prædicta veniamus, nec successores nostri, et nullus aut camerarius, sive consiliarius concedere hoc sit ausus.

monasterium S. Petri ad Vincula,

F

299 *Annus diplomati non additur; ideoque nec tempus fundationis exacte potest determinari. Attamen ex episcopatu Gerardi facile conjicere possumus, hanc fundationem collocandam esse posterioribus annis vitæ* S. Stephani, *ac verisimiliter inter annum* 1030 *et* 1038. *Hanc fundationem ex Rubeo etiam narravit Joannes Tomcus in Opere, cui titulus* Regiæ sanctitatis Illyricæ fœcunditas, *in* S. Stephano *pag.* 225, *ubi testatur,*

de quo aliqua observantur.

AUCTORE J. S.

testatur, ea de re se monitum ab Eminentissimo Cardinale Francisco Barberino, cui abbatia tunc erat commendata Mabillonius in Annalibus tom. IV *pag.* 144 *ejusdem monasterii fundationem refert, ac de eo subjungit :* Processu temporis datum fuit Camaldulensibus hoc monasterium, cujus modo sola rudera supersunt. *Posset hic quærere nonnemo, quis sit ille Romanus Ravennæ dux, in litteris* Stephani *memoratus? Fateor id mihi ignotum esse ; at diploma ipsum hac de causa nequit reddi suspectum, cum plures eo tempore titulo ducum gauderent Ravennæ, uti observavit Muratorius tom.* IV *Antiquitatum Italiæ ad diploma quoddam donationis, anno* 896 *Ravennæ datum,* ubi memorantur varii duces ac ducatus, *quos ubi recensuerat, sic colligit :* Quæ omnia produnt, in exarchatu, et Ravennæ potissimum, floruisse uno tempore duces complures . . . Imo ex monumentorum collatione deduci posse videtur, illustrem hujusmodi titulum hereditarium olim fuisse in nobilissima quapiam familia Ravennate, quæ, uti ex duabus pergamenis archivi Estensis intellexi, tandem defecit circa annum MCLXXX, sublato e vivis sine B prole Johanne duce *etc. Hæc breviter, ne quis diploma suspectum habeat ob memoratum ibi Romanum ducem.*

§ XXVIII. Benevolentia Regis in peregrinantes : structum Hierosolymis monasterium : ecclesia item Constantinopoli ; ac canonicorum collegium Romæ : an ipse ad loca sacra etiam sit peregrinatus ?

Eximia Regis humanitas erga peregrinantes Hierosolymam :

G*laber Rodulphus monachus Cluniacensis Historiarum lib.* III *cap.* I, *memorata breviter conversione Hungarorum, et nuptiis* S. Stephani, *de humanitate ac liberalitate sancti Regis in peregrinantes Hierosolymam ita scribit :* Tunc temporis C cœperunt pene universi, qui de Italia et Galliis ad sepulchrum Domini Hierosolymis ire cupiebant, consuetum iter, quod erat per fretum maris, omittere, atque per hujus regionis patriam transitum habere. Ille vero (Stephanus) tutissimam omnibus constituit viam : excipiebat ut fratres, quoscumque videbat, dabatque illis immensa munera. Cujus rei gratia provocata innumerabilis multitudo tam nobilium, quam vulgi populi, Hierosolymam abierunt. *Ademarus monachus item synchronus, prout editus est apud Labbeum tom.* II *Bibliothecæ pag.* 182, *prædictis consentit, hæc scribens :* Eo tempore (*circa annum* 1027) Willelmus Egolismensis comes per Bajoariam iter egit ad sepulcrum Domini. Comitati sunt eum Odo Bituricus princeps Dolensis, Ricardus abbas Virdunensis, Ricardus abbas S. Eparchii Egolismensis et princeps ejus et consiliarius ejus Giraldus Fanesinus et Amalfredus postea abbas, et magna caterva nobilium. Stephanus rex Ungriæ cum omni honore eum suscepit, et muneribus ditavit.

301 *Eximia hæc sancti Regis in peregrinantes Hierosolymam liberalitas, quæ item elucet in iis, quæ de S. Gerardo dicta sunt supra, confirmare aut certe elucidare potest fundationes tres, quas* D *Carthuitius in commodum peregrinantium factas narrat num.* 18 ; *et de quibus Bonfinius pag.* 180 *scribit sequentia :* Item ne a divina beneficentia, quam sibi indulgentissimam nactus erat, ingratitudine aliqua destitueretur, Hierosolymis spectabile monachorum cœnobium fundavit, qui ad sanctissimum Salvatoris nostri monumentum Sacra quotidie pro publica salute operarentur : idque prædiis abunde donavit. Romæ quoque Stephano protomartyri ædem dicavit cum duodecim collegio sacerdotum : item adjecit hospitium, ubi Ungari, qui Petri Paulique basilicam viserent, commode et gratuito excipi possent, utrique villas, uberrimosque proventus addixit, ne qua rerum inopia laborarent. Constantinopoli quoque templum haudquaquam ignobile statuit, pari quoque liberalitate donatum. Multa pietatis et clementiæ suæ monumenta reliquit : unde qualis in omnes et potissimum in pauperes et calamitosos fuerit, facile conjici potest.

tres fundationes in commodum peregrinantium,

302 *Nulla prorsus est ratio, cur hisce fundationibus fidem abrogemus. Attamen memoratus sæpe Schwartzius pag.* 58 *facta hæc, uti incredibilia traducere nititur, atque exclamat :* Tam memoranda facinora adeone coævis omnibus E ignota, et oblivione sepulta manere potuerunt ? *Nullum est hoc argumentum, quo tamen solo nititur scriptor ille heterodoxus : nam alia* S. Stephani *gesta, et quidem magis memorabilia, qualia sunt tot abbatiarum et episcopatuum erectio in ipsa Hungaria, eodem fere silentio involuta sunt ; nec ab ullo scriptore ante Carthuitium memorata, nisi tribus verbis et generatim a Ditmaro. Certum nihilominus est et indubitatum, totam Hungariam episcopatibus, monasteriis atque ecclesiis impletam esse a* Stephano. *Rationem istius silentii jam ante dedi, nimirum quod Hungari ipsi Regis sui gesta non conscriberent, quodque scriptores Germani, Galli, Itali, aliique res gestas Hungarorum non nisi leviter attingerent. Nulla igitur ratio idonea dari poterit, cur pro hisce factis auctoritas non sufficiat Carthuitii, qui ne toto quidem sæculo iis est posterior ; cum nullus ante ipsum cognitus sit scriptor, ad cujus propositum spectabat referre fundationes prædictas ; cumque res ipsæ aliunde admodum* F *fiant verisimiles.*

quas sine ullo idoneo fundamento impugnat Schwartzius.

303 *Glaber lib.* III *cap.* VII *hæc scribit :* Eo quoque tempore, id est anno nono post præfatum millesimum, ecclesia, quæ apud Hierosolymam sepulchrum continebat Domini ac Salvatoris nostri, eversa est funditus jussu principis Babylonis . . . . Tunc etiam beati martyris Georgii ecclesiam in Ramulo pariter subverterunt *etc. Eadem aliaque similia refert laudatus ante Ademarus pag.* 175. *Princeps autem, cujus jussu hæc fiebant, erat Hakemus calipha, cui Syria æque ac Ægyptus parebat. Causam persecutionis dolo Judæorum attribuunt Glaber et Ademarus, docentque ecclesiam sancti sepulcri deinde restitutam esse. Verum totam hanc persecutionem exactius enarrat Eusebius Renaudotius in Historia patriarcharum Alexandrinorum, ubi pag.* 391 *sic habet :* Eodem tempore Hakemus præceptum expediri jussit, ut Hierosolymis ecclesia Calvariæ destrueretur . . . Mandatum præterea, ut omnes ecclesiæ destruerentur, bonaque earum fisco addicerentur ; aurum, argentum, supellex, Misram deportarentur. Vetitum ne Christiani ex loco in alium migrare possent : non vendere, non emere, quæ ad vitam necessaria,

Persecutio Hakemi qua ecclesiæ in Syria et Ægypto destructæ,

A saria, ipsis licebat : episcopi ubique comprehensi. *Post multa alia de hac persecutione pag.* 395 *rursum hæc scribit* : Sed illud præ cæteris gravissimum Christianis accidit, quod cœtus publicos ad liturgiam et supplicationes, quæ fiebant in Dominica Palmarum, in Epiphania et aliis solennitatibus, edicto suo Hakemus prohibuerit ; tum quod omnes ecclesias non solum in Ægypto, sed etiam in Syria everti jusserit. Testatur Makrizius numerum earum, quæ ab anno Hegiræ CDIII ad annum CDV, hoc est, ab anno I. C. MXII ad MXIV, destructæ sunt, fuisse triginta millium et amplius. Omnia autem vasa sacra, cruces, thuribula, stragulas et alias vestes, ad supellectilem ecclesiarum pertinentes, ligna, æs, ferrum, reditus, possessiones aut fisco addixit, aut Muslemanis diripienda reliquit.

et pax subsecuta, qua excitati Occidentales,

304 *Quamdiu duraverit illa persecutio, explicat idem scriptor pag.* 393 *his verbis* : Per annos novem Christiani summa in calamitate fuerunt, quæ etiam triennio ultimo major omnino fuit. *Relataque occasione, qua cessavit persecutio, rursum pag.* 394 : Dirutæ fuerant ecclesiæ anno Martyrum DCCXXVII, restitutæ sunt anno B DCCXXXVII, *id est, Christi* 1021. *Tunc, eodem teste ibidem, Hakemus* attulit sigillum seu literas imperiales, quibus non modo dirutas ecclesias instaurare permittebatur, sed etiam restitui jubebantur ligna, lapides, columnæ, et omnia tandem, quæ ablata inde fuerant : agri quoque et horti ecclesiis adjuncti restituebantur per totam Ægyptum et reliquas provincias sub Hakemi imperio constitutas. *Hæc Renaudotius ex monumentis Orientalibus, asserens pag.* 399 *edicto Hakemi de restituendis ecclesiis post mortem ipsius non fuisse derogatum, pacemque Christianorum durasse saltem usque ad annum* 1051. *Jam vero memorata illa Christianorum Orientalium calamitas, et pax subsecuta occasionem præbuerunt Occidentalibus, qua charitatem et liberalitatem suam ostenderent.*

munera ferebant Hierosolymam ad instauranda loca sacra.

305 *Audi Glabrum lib.* III *cap.* VII *in fine, ubi relata destructione et restitutione ecclesiæ Hierosolymitanæ, hæc subjungit :* Tum quoque de universo terrarum orbe incredibilis hominum multitudo exultanter Hierosolymam pergentes, domui Dei restaurandæ plurima detulerunt mu- C nera. *Quis igitur non videat, nihil miri narratum esse a Carthuitio, ubi dixit ab apostolico et liberalissimo Rege monasterium Hierosolymis ædificatum esse eo tempore, quo* incredibilis hominum multitudo *eo accurrebat, ut symbolam conferret ad loca sacra, quæ barbarus furor destruxerat, reparanda ? Quin mirum potius videretur, si* Stephanus, *qui peregrinantibus Hierosolymam* immensa, *ut ante vidimus, dabat* munera, *suam in reparandis ibidem locis sacris liberalitatem passus esset desiderari. Audi eumdem Glabrum de iis rursus loquentem lib.* IV *cap.* VI : Per idem tempus *(circa annum* 1034 *)* ex universo orbe tam innumerabilis multitudo cœpit confluere ad sepulchrum Salvatoris Hierosolymis, quantam nullus hominum prius sperare poterat. Primitus enim ordo inferioris plebis : deinde vero mediocres ; posthæc permaximi quique reges, et comites ac præsules. Ad ultimum vero, quod numquam contigerat, mulieres multæ nobiles cum pauperioribus illuc perrexere... Tunc etiam inter ceteros Robertus Normannorum dux cum ingenti multitudine suæ gentis Hierosolymam proficiscens, detulit secum plurima auri et argenti donaria, erogandi gratia.

AUCTORE J. S.

occasionem exstruendi Hierosolymis monasterium præbere potuerunt :

306 *Hæc, aliaque de his Glaber tunc vivens ; nec dubitandum, quin mira S.* Stephani *liberalitas pietatem illam multum promoverit, quia ille transeuntes per Hungariam* excipiebat ut fratres, dabatque illis immensa munera. *Si autem Robertus Normanniæ dux, qui rediens Niceæ obiit, thesauros suos ipse Hierosolymam ferebat, mirumne videbitur, si Rex sanctus, qui numero piarum fundationum omnes principes superasse videtur, unum ibidem fundasse legitur monasterium, quod et in commodum peregrinantium servire poterat, et certe in solatium Christianorum Palæstinæ ? Eædem rationes etiam faciunt, ut facile credere possimus Carthuitio, asserenti erectam a* Stephano *ecclesiam in urbe Constantinopolitana. Quippe, uti Ravennæ monasterium struxit in commodum Romam peregrinantium, ita hæc Constantinopolitana ecclesia exstrui potuit ad usum peregrinantium Hierosolymam ; licet et aliam rationem fundationis Constantinopolitanæ mox sim allegaturus, ubi de illa agam.*

illud tamen non videtur structum circa annum 1010,

307 *Inchofer in Annalibus fundationem Hierosolymitanam refert ad annum* 1010, *ac de ea scribit sequentia :* In his *(qui munera Hierosolymam deferebant)* non postremus Stephanus, E non solum munera sacro templo regia misit : verum augendæ fidelium religioni studens, quod superiori anno deliberaverat, effectui mandavit. Itaque spectabile monachorum cœnobium, addita ecclesia, magnifico sumptu illic fundavit.. Ecclesia Georgio magno martyri sacra est, sive ut eversam a Saracenis ejusdem martyris in Ramulo memoriam renovaret ; sive ut eandem ecclesiam pristino splendori restitueret. Additæ præterea domus, et hospitia peregrinis Hungaricæ nationis, quorum cura penes dictos monachos erat ; qui Carmelitani, an Basiliani fuerint, in medio est : de alterutris quidam verosimiliter affirmant. Lego etiam, non ex Hungaria proventus illis submissos, sed in ea ipsa Hierosolymorum ditione coemptis prædiis et vineis, unde quotidiani victus copia suppeteret, procuratos : quod mihi quidem in illa rerum vicissitudine difficile creditu est. *Citat ad marginem* manuscripta *pro prædiis et vineis prope ipsum monasterium coemptis ; sed mavult credere illa fuisse empta in Hungaria. At locorum distantia facit, ut id credam difficilius ; nec quidquam obstat, quo* F *minus credamus, illa empta fuisse in Palæstina.*

sed post 1022, et viris potius quam monialibus.

308 *Porro annus assignatus ab Inchofero ex sola, opinor, conjectura, minus est verisimilis, cum* Stephanus *eo tempore magis videatur intentus fuisse fundandis regni sui ecclesiis, et præsertim quia circa illud tempus cœpta est Hakemi persecutio : qua finita, monasterium istud a* Stephano *fundatum existimo, id est, inter annum* 1022 *et* 1038, *quo Sanctus obiit. In Ms. Mellicensi, de quo dixi num.* 17, *sic legitur hac de re :* Jerosolymis etiam in monasterio, quod construxerat, monialium conversationem destinavit, quibus simili dispositione necessaria præparavit. *Illud de monialibus non congruit cum Carthuitio,* qui monachorum cœnobium *vocat, nisi fuerit monasterium duplex, in quo separatis ædificiis monachi degerent et moniales; aut duo diversa exstruenda curaverit. Verum hæc nihilo magis ausim affirmare, quam quod asserit Inchofer, monasterium illud anno* 1018 *destructum fuisse, et rursum instauratum post annos* triginta septem : *nam, ut jam dixi, non videtur structum fuisse ante annum* 1022, *sive monachorum fuerit, ut vult Carthuitius, atque utro magis*

AUCTORE J. S.

magis credo; sive monialium, *ut habet anonymus; sive etiam duplex fuerit, quorum nihil affirmo ut certum.*

Admodum etiam verisimilis est fundatio Constantinopolitana,

309 *Fundationem Constantinopolitanam, breviter a Carthuitio et Bonfinio assertam, latius exponit Inchofer ad annum* 1007 *hoc modo:* Alteram in urbe regia, et altera Roma, Constantinopoli, mirifici operis hoc eodem anno condidit ecclesiam Stephanus, rebusque omnibus necessariis stabilivit; maxime id probante Basilio imperatore, qui Stephani amicitiam cupide ambiebat, ac recentibus in Bulgaros victoriis gloriosus, religionem æmulabatur, ut solvendis Deiparæ votis Athenas usque pergeret, multisque preciosis muneribus ædem sacram exornaret. Nec parum ad eam amicitiam conciliandam faciebat, quod hoc tempore, quemadmodum tradit Petrus episcopus Antiochenus in epistola ad Michaelem Cærularium scripta post annos quadraginta septem, Constantinopolitana ecclesia cum Romana communione conjuncta fuerit; ut non immerito, quem Regem Basilius Romanæ Ecclesiæ devinctissimum accepisset, sibi quoque B amicum esse peroptaret. In ea porro ecclesia, Principi Apostolorum sacra, natio Hungara ritu Latino ministrabat, certo sacerdotum et clericorum numero definito; quem ad Regis nutum supplebant alii, quoties aliis aut mori aut in patriam reverti contigisset. Fuit quidem ea in re præcipuus Stephani scopus, divini cultus propagatio; sed etiam avebat suos Græcis literis eruditos Hungariam illustrare, non secus ac Latinis eos, qui Romæ operam dabant. Ex quibus, quam multi illustres viri evaserint, peculiari loco tractandum erit, ut Hungaris suos vendicemus cives, qui quorumdam gloriantium arte ad alienos abstracti sunt.

ob amicitiam Stephani cum imperatoribus;

310 *Annum fundationi assignatum rursus probare nequeo, cum vix dubitare possim, quin res non paucis annis serius contigerit. Quod vero asseritur de amicitia Græci imperatoris cum* Stephano, *admodum verisimile est, cum* Stephano *numquam cum Græcis ulla legatur intercessisse discordia, cumque amicitiæ illius indicium alibi legamus. Certe Dlugossus Historiæ Polonicæ lib.* II *col.* 149 *narrat, ab Emerico, filio* S. Stephani, *ecclesiæ S. Crucis in Polonia, quam cum* C *monasterio ad preces ipsius exstructum asserit, donatam esse* crucem bifurcatam, portionem notabilem Dominici ligni continentem, modico argento obductam, parenti suo Stephano Hungarorum regi a Græcorum cæsare ex Constantinopoli pro magno munere transmissam, quam vir Dei *(Emericus)* in pectore ex Patris largitione gestare consueverat. *Refert donationem Inchofer eodem anno* 1007, *atque a Basilio imperatore hanc crucem* Stephano *missam. Potuit sane Basilius id præstare, cum diu ante* Stephanum *imperaverit, et obierit anno* 1025; *sed idem fieri potuit a Constantino, Basilii fratre et collega, qui eidem usque ad annum* 1028 *supervixit, aut ipsius successore Romano Argyro: non enim dubitandum est, quin omnes illi coluerint amicitiam* S. Stephani. *Demum concordiam toto tempore regnantis* Stephani *fuisse inter Ecclesiam Romanam et Constantinopolitanam, verissimum est, idque satis colligitur ex dictis apud nos ante tomum* I *Augusti in Historia Chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum a pag.* 122 *usque ad* 124; *et pluribus probari posset, si esset necessarium.*

311 *Laudatus Inchofer ad eumdem quoque* D *annum* 1007 *disserit de fundatione Romana, serius item collocanda, quantum opinor. Ubi dixerat Hungaros peregrinos benevole exceptos esse a Romanis, subdit sequentia:* Quod cum Rex sanctus intellexisset, pietatem quoque suam desiderari non est passus; ac ut peregrini suæ gentis in Urbe commodius manerent, et religioni suæ vacarent, domos et hospitia eis prope basilicam Principis Apostolorum exædificavit, addito oratorio, quod deinde S. Stephani Hungarorum, et S. Stephani Minoris est appellatum; cujus tamen memoria ob fatiscentem vetustate structuram paulatim abolita erat, nisi circa annum millesimum quadringentesimum septimum supra nonagesimum, rebus sub Matthia rege reflorescentibus, Hungarorum aliquot peregrinorum opera, refectis omnibus, restituta fuisset; quamquam hodie afflicta Hungariæ felicitate, et ob minus frequentem Hungarorum concursum, situm dumtaxat servat, vix formam et splendorem. Non his contentus rex Stephanus, ut regnum Hungariæ continuo haberet, quos in Urbe literis, et religione instructos, Christi cultui propagando et ornando adhibere posset; ea de E causa sub protomartyris Stephani titulo duodecim canonicorum collegium, apud quos reliqui instruerentur et alerentur, condidit, rebusque necessariis, tum ad victum, tum ad templi ornamentum stabilivit. Is locus est dictus S. Stephani in Piscina, qui post aliquot secula, deficientibus quacumque de causa canonicis et alumnis, in Parœciam, quæ hodie superest, desiit.

Romana duplex fundatio etiam num nota.

312 Sunt qui putent Stephanum regem id collegii instituisse eo loco, qui hodie dicitur S. Stephani in Monte Cælio, vulgo Rotundi, eamdemque ecclesiam vocant S. Stephani Minoris, habita comparatione, non cum priori in Piscina, qua longe major, sed cum rege Stephano, qui protomartyre junior est. Cujus tamen nomen imponi non potuit, nisi labentibus annis, postquam inter Sanctos relatus, ab Ecclesia universim coli cœpit. Verum obstat, eam ecclesiam longe ante Stephanum regem, anno videlicet supra septingentesimum circiter septuagesimo secundo, ab Hadriano secundo * Papa fuisse exstructam; quamquam verisimile sit, eam postea Stephani regis religioni concessam ad fundandum isthic nationi suæ collegium; quod non F traditione magis, quam etiam authoritate continetur. Illud certius, mutata S. Stephani Æde in Piscina, ad hanc in Monte Cælio migrasse Hungaros, iisdemque a Nicolao quinto adjunctos fuisse Fratres Ordinis S. Pauli primi eremitæ, rebus in Hungaria turbatis profugos; ubi ad tempora usque Gregorii decimitertii, per centum et septemdecim annos una habitarunt, donec is conversioni infidelium et hæreticorum novis ubique collegiis prospecturus, dictum Hungarorum collegium Germanico univit, ac ut totidem alumni, quot antea canonici erant, ex iisdem proventibus una alerentur, instituit; neque solum, sed ut inter Hungaros tres dicti Ordinis eremitarum Fratres continuo numerarentur, sancivit. Floruit porro et primum illud collegium multis annis, quoad Hungariæ regnum floreret, non paucis viris præstantibus inde emergentibus, qui in varias sedes et munera in patria assumpti, religionem et patriæ honorem egregie tutati sunt. Verum, ut sunt humanarum rerum vicissitudines, regno paulatim deflorescente, canonicis quoque desideratis, in eum tum, quem diximus, res recidere.

deinde cum Collegio Germanico conjuncta;

* imo primo

313 *Bartholomæus*

A *nimirum hospitia Hungarorum peregrinantium prope ædem S. Petri.*

313 *Bartholomæus Piazza in Opere Italico, cui titulus* Opera pia di Roma, *tract.* II *cap.* IV *agit de xenodochio Hungarorum prope S. Petrum, illudque credit erectum esse per* S. Stephanum. *In porta ecclesiæ hanc legi inscriptionem testatur pag.* 98 : Ecclesia hospitalis S. Stephani regis Ungarorum. *Hanc vero in muro domus contiguæ haberi asserit* : Domus Ungarorum renovata per D. Philippum de Bodrag., ser. D. Vladislai regis proc., ex eleemosynis peregrinorum, sedente Alex. P. VII. 1497. *Hanc ipsam Hungarorum ecclesiam memorat Martinellus in Roma sacra pag.* 309 *his verbis :* Hungarorum in burgo apud S. Petrum, S. Stephano Hungarorum regi dicatum, sub cura collegii Germanici. *Hæc hospitia, quæ* S. Stephanus *in gratiam peregrinantium ad S. Petri sepulcrum erexit, cum Inchofero et Piazza existimo alia fuisse a collegio canonicorum, a quo ea obscure distinguit Bonfinius post Carthuitium. Laudatus vero Piazza ait, ecclesiam illam hospitalem una cum ecclesia S. Stephani in Monte Cœlio, postquam regnum Hungariæ pristinum amiserat vigorem,* B *administratam fuisse per Hungaros Religiosos Ordinis S. Pauli primi eremitæ ; atque utramque cum reditibus deinde junctam Collegio Germanico ; hæc adjiciens :* Ne autem pereat memoria cultus debiti gloriosis Sanctis, Stephano protomartyri, et Stephano regi Hungariæ, de sancta Sede apostolica tam bene meritis, eunt iidem alumni *(nationes Hungariæ)* collegii Germanici, ad Montem Cœlium die III Augusti, Inventionis S. Stephani, ut Officium ibidem peragant; et die XX ejusdem mensis, qui prædicto sancto Regi sacer est, ad ipsius ecclesiam S. Petro vicinam.

et collegium canonicorum, ubi nunc ecclesia parœcialis in Piscina.

314 *Idem scriptor de collegiata per* S. Stephanum *erecta deinde ita pergit :* Idem sanctissimus Princeps aliam Romæ exstruxit ecclesiam, quam collegiatam fecit, dedicandamque curavit eidem S. Stephano protomartyri, cui erat devotissimus. Hanc admodum probabiliter omnes scriptores ecclesiastici, qui de rebus Romanis agunt, credunt esse ecclesiam nunc parochialem, dictam hodie S. Stephani in Piscina. *Dicta hæc congruunt cum opinione Inchoferi, qui collegium canonicorum ex æde S. Stephani in Piscena translatum* C *opinatur ad montem Cœlium. Ms. Mellicense de hisce sic habet :* Et quosdam familiarium suorum Romam adire delegit, commendans facultates multas nimis, ut ibi in honore prothomartyris Stephani ecclesia fundari deberet : quod et ita factum est. Post hæc divisit alia, quibus adquirerentur domus, villæ, possessiones, et cætera talia, quæ ad sumptus ministrorum Ecclesiæ pertinent. *Hactenus de fundationibus* S. Stephani *in commodum sacra loca visentium.*

Aliqui volunt, sanctum ipsum Romam aliquando ivisse; quod est incertum.

315 *Ranzanus ind.* VIII Stephanum *ipsum aliquando Romam peregrinatum esse affirmat, hæc scribens :* Agens ætatis annum tertium et tricesimum, urbem Romam petivit, ut beatorum apostolorum Petri et Pauli, aliorumque martyrum Christi, sacras reliquias viseret, utque maximo Pontifici exhiberet reverentiam et obedientiam, qua jure illi erat obnoxius. *Thuroczius quoque cap.* XXXI *affirmat* Stephanum *Romæ fuisse. Laudatus ante Piazza non solum Romam, sed etiam Constantinopolim et Hierosolymam peregrinatum esse, refert ex traditione Hungarorum, pro qua tamen non pugnat vehementer. Verum antiquorum omnium de peregrinationibus* S. Stephani *silentium facit, ut pro certa habendam non existimem peregrinationem Romanam, et minime credam Constantinopolim et Hierosolymam profectum esse* Stephanum, *quem fidei promotio regnique negotia utilius occupabant in Hungaria. Romana quidem peregrinatio minus miranda esset, si constaret, citatos scriptores eam didicisse ex antiquis monumentis : nam Robertus Francorum rex etiam Romam profectus est tempore* S. Stephani : *at nolim quidpiam ut certum referre sine idonea auctoritate.*

AUCTORE J. S.

§ XXIX. Munera variis missa : cœnobium cum ecclesia in veteri Buda conditum : varia misericordiæ opera : fundationes quædam minus cognitæ.

E

Casula pretiosa summo Pontifici donata a Stephano.

Munificentiam S. Stephani *luculenter ostendunt relatæ jam fundationes, aliaque plurima non Hungaris tantum, sed etiam extraneis præstita beneficia. Varia tamen supersunt enarranda ejusdem generis, quæ huc lubet congerere, cum nequeant tempori determinato alligari. Mabillonius in Annalibus tom.* IV *pag.* 206 *ad propositum nostrum hæc memorat :* Accessit *(anno* 1009) mors Johannis Papæ XIX *(imo* XVIII,) cui cognomen erat Phasianus... Ad prædictum Johannem missam fuisse puto a Stephano Hungarorum rege et Gisla ejus conjuge pretiosam casulam, quæ modo in Mettensi S. Arnulfi basilica, ex dono, ut creditur, Leonis Papæ IX asservatur : in cujus posteriori parte hæc verba aureis litteris, textili opere adscripta sunt : S. UNGRORUM R. ET GISLA DILECTA SIBI CONJUNX MITTUNT HÆC MUNERA DOMNO APLICO JOHI. Consimile Giselæ pallium, ad Ferdinandum cæsarem ætate nostra de Pannoniæ insignibus allatum, Browerus *(Annal. Trevir. tom.* I *pag.* 501) memorat, cujus in fimbria Giselæ nomen inscriptum erat. *Monumentum hoc munificentiæ* S. Stephani *erga Romanos Pontifices ex sola notum est inscriptione ; at plura hujusmodi haud dubie haberemus, si similia litteris essent mandata. Cum autem tres Pontifices ejusdem nominis* Stephano *regnanti convixerint, incertum est, cui Joanni Papæ munus fuerit missum.* F

munera S. Odiloni missa, et preces efflagitatæ.

317 *Cura sancti Regis se etiam extendebat ad viros sanctitatis fama illustres, quos et muneribus honorabat, et preces flagitabat. Exemplum suggerit Vita S. Odilonis abbatis Cluniacensis apud nos tom.* I *Januarii pag.* 67, *ubi relata Odilonis gratia apud aliquos principes, sic prosequitur Vitæ scriptor :* Quid etiam Stephanus rex Hungrorum, sive Sanctius rex Hesperidum populorum? Qui quamvis eum præsentialiter non viderint, tamen ad famam sanctitatis ejus, intercurrentibus legatis et reciprocis litteris, adstrinxerunt illum sibi beneficiis et copiosis muneribus, commendantes se humiliter orationibus illius et suffragiis. *Si locorum distantia non impediverit, quo minus Cluniacum usque legatos et munera mitteret* S. Stephanus, *facili*

AUCTORE J. S.

facili conjectura assequi possumus, eum non minus fuisse sollicitum de aliis viris sanctis, qui erant in locis propinquioribus, uti jam vidimus de Gunthero.

crux aurea Casinum missa, et petiti monachi :

318 *Aliud regiæ liberalitatis erga longe dissitos specimen accipe ex Chronico Casinensi, in quo lib.* II *cap.* LXXVIII *sequentia narrat Leo Ostiensis :* Circa hoc tempus sanctæ memoriæ Stephanus Ungariæ rex, qui gente sua ad fidem Christi conversa, multis post mortem virtutibus claruit, auream crucem valde pulchram sancto patri Benedicto direxit, multis abbatem efflagitans precibus, ut de Fratribus loci hujus aliquot sibi ad monasterium in illis partibus ordinandum, mittere non differret. Ad quem cum abbas nequaquam negligens duos de prioribus hujus monasterii Fratribus transmisisset ; jam eo defuncto, Salomon filius ejus, qui in regno illi successerat, honorifice nimis eos recepit, et quinque pluvialibus optimis cum aliis non paucis donis illos remunerans, ad abbatem remisit. *Ex ultimis colligimus hæc facta esse sub finem vitæ* Stephani, *atque hunc ante mortem non deposuisse* B *desiderium nova fundandi monasteria. At Leo in successore* Stephani *erravit : nam ei successit Petrus sororis filius, non Salomon, qui filius non erat* Stephani, *sed Andreæ, et diu post regnavit. Jam vero si hic error obrepere potuit Leoni, non est, cur miremur similem obrepsisse Carthuitio in designando duce Poloniæ, qui coronam petiit : nam uterque eodem vixit tempore.*

monasterium cum ecclesia exstruit magnifice cœptum

319 *Egregiam S.* Stephani *fundationem, quam morte sua imperfectam reliquit, narrant scriptores Hungari, Ranzanus breviter, fusius vero Thuroczius et Bonfinius. Thuroczius cap.* XXXI *sic habet :* Deinde sanctus Rex venit in civitatem, quæ vetus Buda vocatur, una cum filio suo sancto Emerico et regina. Et cum ibi non invenisset aliquod pium opus in Christo, in quo posset laudari Creator omnium, statim sanctissimus Rex de thesauro prædicti Kean ducis Bulgarorum et Sclavorum, quem occiderat, cœpit in medio civitatis ædificare grande cœnobium in honorem apostolorum Petri et Pauli : ditando illud multis prædiis et simili libertate Romanæ Ecclesiæ fulciendo, in memoriam et honorem curiæ Romanæ, quam corporaliter visitarat. C Dum igitur ædificaretur, magistri lapicidæ de Græcia ducti erant : et sanctissimus Rex cum regina ratione devotionis ibidem degebant. Regina autem cruces, tabulas et ornamenta procurabat. Quia vero illud grande opus inceptum multos annos conduxerat, ideo vivente sancto Stephano rege illud cœnobium non potuit consummari : sed volente Deo post multum temporis sanctissimus rex Ladislaus nepos ejusdem beati Stephani, illud opus consummavit : ut scilicet posset adimplere votum proavi sui, sicut inferius plenius declarabitur.

in civitate, quæ vetus Buda dicitur.

320 *Bonfinius pag.* 182 *de illo cœnobio erecto hæc scribit :* Præterea quum ante beati Emerici mortem, Bulgaricum bellum gestum esse tradatur, ad Budam veterem, Germanicam quondam legionem, et Antonini ac Severi temporibus ad coercendos Barbarorum impetus ibi collocatam, quam ante Budæ appellationem, Sycambriam nominabant, Rex et regina cum filio venerunt, ubi quum nullum veri Dei templum conspicarentur, in quo pia sacra operarentur, exædificandum ampleque donandum continuo cœnobium cum æde censuere, quam divo Petro Pauloque dicarunt. Artifices omnes e D Græcia acciti, ut opus memorabile facerent, statuarii, ac plastici undique magna mercede conducti. Ut magis ferveret opus, Stephanus et Gysla Budæ constiterant. Verum quum hic operi, signis, tabulis, ac ornamentis illa incumberet ; neuter voti compos esse potuit. Nam quum ante mortem ipsorum perfici nequiverit tanta moles, a Ladislao tandem rege sanctissimo pronepote suo consummatur. *Hactenus illi. Porro vetus Buda alia est ab urbe Buda, quæ deinde Hungariæ fuit metropolis : at huic est propinqua, sitaque ad Danubium Strigonium versus, dicta Germanis* Alt Offen. *Porro S. Ladislai, qui hoc opus perfecit,* Stephanus *non erat proavus, ut ante dixit Thuroczius sed erat e posteris Michaëlis, patrui* Stephani, *atque ille erat proavus Ladislai.*

Cura regis lustrandi

321 *De cura ecclesiarum omnium hæc præmissis adjungit Bonfinius :* Perpetuum divo Stephano institutum hoc fuisse ferunt, ter quotannis basilicas et cœnobia, quæ fundarat, revisere solitum : ad aras primum omnes, pias preces et sacra fecisse, ut magnis Numinibus * supplicia debita exsolvere videretur : deinde singulatim templa lustrasse, ne qua quicquam negligentia E collaberetur ; si quid vitii imminentisque ruinæ tectis et parietibus intuebatur, extemplo instaurasse : peculiares semper loculos a latere circumtulisse, ex hisque propria manu mendicantibus et egenis erogasse pecuniam : Emericum quoque regali habitu indutum, quum templa cum Patre lustraret, ante aras se continuo exuisse, ut altaria excoleret. Pari quoque studio Gysla utebatur, cui nihil erat antiquius, quam cum Viri probitate certare, sacras vestes et ornamenta sacerdotum diligentissime recognoscere, ut absumpta reficeret, aut lacera resarciret.

* i. e. Sanctis

et ornandi ecclesias,

322 *Hisce consentientia habet Thuroczius cap.* XXI : Consuetudo autem, *inquit,* sancti regis Stephani major ista fuit, quod omnes ecclesias, quas ipse fundaverat, in quolibet anno ad minus tribus vicibus visitaret, et dum ad ipsas ecclesias devenisset, primo ad omnia altaria pergebat, et singulis singulas preces effundebat. Tandem exeundo totam ecclesiam illam circuibat, et fracturas sive scissuras parietum ac tectorum perspicacibus oculis et morose inspiciebat ; et statim remeliorari procurabat : nec a loco illius civitatis aut villæ recedebat, nisi prius vidisset re- F novari. Quo experto, regina Keisla, dum ad aliquas ecclesias in Hungaria devenisset, omnes apparatus in domo Domini existentes sibi præsentari faciebat ; et renovanda tam in sindone quam bysso omni anno renovabat. Filius autem ipsorum beatus Emericus proprias vestes purpureas ante altare deponebat, pro altaribus induendis : sicut patet in ecclesiis regalibus usque modo. Pater vero sanctissimus bursam auream in lumbis gestabat, refertam denariis puri argenti, et dum pauperes vidisset, mox ibi accedebat : et propriis manibus eis providebat. Illius ideo dextera misericors est in corpore exterius coram oculis Hungariæ usque in hodiernum diem.

quibus omnibus sacras vestes attribuit : duarum fundat.

323 *Quod hic de dextera Regis incorrupta dicitur, pluribus suo loco firmabitur. Cura vero sancti Regis de vestibus sacris abunde firmatur ex propriis ipsius legibus : nam lib.* II *Decretorum cap.* XXXIV *Rex ita statuit :* Decem villæ ecclesiam ædificent, quam duabus mansionibus (*alias* mansis) totidemque mancipiis dotent, equo, et jumento, sex bobus, et duabus vaccis, triginta quatuor minutis bestiis. Vestimenta vero et corporalia, et coopertoria rex provideat ;

presbyterum

A presbyterum et libros episcopi. *Quandoquidem ornamenta sacra Rex suis sumptibus procuranda decrevit, nequaquam mirari possumus, ipsum ea frequenter inspicienda curasse. Quod vero id ipsa faceret regina, quodque Rex ecclesias a se structas ipse lustraret, eximiæ illorum pietati, curæque religionem promovendi est attribuendum. Adducta verba etiam ostendunt, Sanctum non quidem omnes ecclesias propriis sumptibus ædificasse; at curam habuisse, ut ubique per totum regnum exstruerentur, atque omnibus donasse vestes sacras. Dubitandum quoque non est, quin multo plures Rex ipse fundarit, quam quarum notitia ad nos pervenit. Certe Pazmanus apud Peterfium plurima enumerat antiqua monasteria, quorum fundator ignotus: nec pauca ex iis a* Stephano *structa crediderim. Inter abbatias Benedictinas unam needum memoratam* S. Stephano *idem auctor attribuit pag. 274 his verbis:* Szala, S. Adriani martyris, Vesprimiensis diœcesis, a S. Stephano rege fundata. *Stephanus Damalevicius Varta in Serie archiepiscoporum Gnesnensium pag. 64 in S. Adalberto martyre sic habet ad propositum*
B *nostrum:* Audita cæde martyris, Stephanus rex Pannoniæ primus in ejus honorem templum in arce Strigoniensi condidit. *Albericus monachus in Chronico ad annum 1010 de eadem fundatione hæc scribit:* Dicunt Hungari, quod .. Rex ... majorem ecclesiam Strigonii in honorem Adalberti instituit.

misericordia ipsius erga omnes.

324 *Demum eximia Sancti misericordia, supra breviter asserta, et fusius jam ante ex aliis scriptoribus memorata, similiter ex ipsis sancti Regis verbis luculenter probari potest. Quippe in Monitis ad filium Emericum cap.* VI *varia inculcat, ut filio insignem in hospites quosque benignitatem persuadeat. Dubitari autem non potest, quin talem vellet filium, qualis ipse erat. Audiamus igitur piissimi Regis verba cap.* X, *ubi de misericordia loquitur in hunc modum:* Oportet regem esse pium, misericordem, et cæteris virtutibus imbutum et ornatum: rex enim impietate et crudelitate fœdatus, incassum sibi vendicat nomen regis, quia tyrannus est dicendus. Ob hoc ergo, fili mi amabilissime, dulcedo cordis mei, spes futuræ sobolis, precor,
C jubeo, ut per omnia et in omnibus pietate fultus, non solum parentelæ et cognationi, vel principibus, sive ducibus, sive divitibus, seu vicinis et incolis sis propitius; verum etiam extraneis, et cunctis ad te venientibus. Nam opus pietatis ad summam te ducit beatitudinem. Sis misericors omnibus vim patientibus, semper illud Domini in tuis præcordiis habens exemplum: Misericordiam volo, et non sacrificium.

§ XXX. Bessorum incursio in Transilvaniam, quam Rex divinitus dicitur edoctus: insigne severitatis exemplum.

Plura Rex bella gessisse videtur, quam nota sunt, aut hæc fuere magis diuturna

S*i attente consideremus verba* S. Stephani *in præfatione ad filium Emericum, dubitare non poterimus, qui plura sustinuerit bella, quam scriptis fuere consignata. Hisce enim verbis Emericum alloquitur:* Obedi, fili, mihi, puer es.... educatusque in deliciis cunctis, totius expeditionum laboris atque diversarum gentium incursionis expers, in quibus ego jam fere totam meam contrivi ætatem. *Graviora ac diuturniora Rex sanctus hic bella insinuat, quam illa fuisse videntur, quæ conscripta sunt: nam hæc omnia simul vix quinque aut sex annos tenuerunt, si finita fuerunt tam facili negotio, quam insinuant verba scriptorum, qui illa enarrarunt. Necesse igitur est, ut dicamus, aut alia quædam prætermissa esse, aut ea ipsa, quæ nota sunt, magis fuisse diuturna. De Bessorum incursione breviter scribit Carthuitius num. 22, atque ea solum de causa, opinor, ut referat,* Stephanum *divinitus fuisse monitum de periculo subditorum suorum. Verum, dum eos vocat* Christianorum hostes, videlicet qui tum Hungaris inimicabantur, Bessos; *satis insinuat eos sæpius incurrisse in Hungarorum ditiones, sive odio Christiani nominis, sive amore prædæ, sive utraque de causa. Rursum, quæ narrat num. 25 de sexaginta Bessorum accessu ad Regem, utcumque innuunt, barbaræ illius gentis feritatem depressam fuisse ab Hungaris.* E

admonetur divinitus de irruptione aliqua Bessorum,

326 *Accipe quæ de hisce tradit Bonfinius pag.* 180: Nunc ad divum Regem, *inquit*, revocetur oratio. Tantum sua in Deum pietate præpolluit, ut sub tutela auspiciis divinis regnum geri experientia declararetur. Quadam nocte in somniis e cælo admonitus, continuo experrectus cubiculo exiliit. Veredarium præfectum legionis e vestigio accitum, in Transsylvaniam, ulteriorem Daciæ partem, properare jubet, ut populos vicatim degentes admoneat, imperetque facultates omnes in oppida munitissimaque loca conferant; quum Bessi, qui Istri ora accolunt, ab omni religione alieni, et Ungaricæ gentis hostes acerrimi, regni limitibus immineant. Vix veredarius mandata peregit, ac illi in tutum bona congesserant; ecce barbari immites adventant, agros passim discursant, igni ferroque cuncta vastant, quos inveniunt, licet perquam paucos, sine aliqua sexus et ætatis ratione trucidant. Desides tantum aliquos invenere, hique socordiæ suæ luere pœnas, et nisi hoc monitu suis rebus ipse prospexisset, jam de Transsylvania fuisset actum. *Hæc desumpta sunt ex Carthuitio, et paulo liberius amplificata videntur, ita ut nonnulla egeant correctione, aut saltem non omnia pro certis haberi debeant: qualia sunt de facultatibus ad oppida allatis, quod tam cito fieri non poterat; de promiscua omnium cæde, de aliquibus oppressis, et de periculo totius Transilvaniæ, quæ minus certa, atque ex conjecturis nonnihil exaggerata sunt.* F

ac nuntium mittit ad loci præfectum,

327 *Idem factum narratur latius in Ms. Mellicensi, et verisimiliter exactius. Quapropter eam relationem huc transfero:* Sancta Dei Ecclesia in pace collocata, et ex Romana auctoritate juste ordinata, gens Bissenorum longe a fide aliena, et quasi belluina stultitia carens intellectu, patriæ ejus confinia demoliri aggressa est. Rex vero illos ante dies in remotis partibus venatui insistebat, ut saltem post multas curas, quibus opprimebantur, aliquantisper membra infirma relaxarentur. Cum igitur circa mediam horam diei sopori indulgeret, per voluntatem Dei, qui ea, quæ futura sunt, spiritu visionis suæ manifesta et cognita fidelibus suis ostendit, videbatur astantibus, præsentialiter inimicis paterne loqui, et quasi eos terrendo præferre: Cur vana vestra

AUCTORE J. S.

vestra cohorte claustra sanctæ Ecclesiæ irrumpere vultis? Cur gregem Pastoris magni, et ovilia ejus desolari venistis? Recedite, recedite, qui * impetravi ab Imperatore meo virum defensorem et ducem meum, scilicet Martinum, qui non patiens * morsibus vestris pascua justorum lacerari. Evigilansque alacri vultu, qui sua proferret nuncia, adesse mandavit. Cui assistenti, Non meæ, inquit, legationis causas explere poteris: sed alius, qui fidelior inveniatur, accedat. Præsentatum vero eisdem verbis redire præcepit. Ammoto et tertio, Perge, ait, adire *, festina propere, et mea tollens mandata, dic tribuno plebis, in ulterioribus moranti, ut provideat, viros ad pugnam eligat, et hostium cuneos in me bellum moventes propellat.

* *forte* quia

* *forte* patietur

* *forte* abire festina

qui hostes in fugam agit.

328 Ascendit ille velociter, ad locum pervolavit, quod acceperat, indicavit: idemque diligenter factum est. Jam hostis propius aderat, jam mœnia urbis vallaverat: tam inopinata incursio est. Tribunus cum copiis suis illum invaderet *. Tunc utrimque decertatum est: isti protectione Dei roborati accinguntur; illi amentia sua obligati disjunguntur; postremo terga

* *lege* invadit

B

fugæ dederunt. Plures autem eorum corruerunt, plures in captivitatem ducti sunt. Cæde peracta, is, qui venerat, ad Regem regreditur, ut nunciaret ei. Rex audito eventu belli, grates habuit Omnipotenti, qui victoriam fidelibus suis dedit ex inimicis. Nimirum credimus superna pietate illum visitari, qui ne circumdaretur ab inimicis, liberatorem de cælis habere meruit, ut præcederet et custodiret eum: sicut enim Deus Christum suum David quondam a facie Philistinorum, angelo suo protegente, liberavit, ita et hunc de manu persequentium eripuit, educens et reducens in salvationem. *Ex hac relatione colligi nequit, utrum hæc Bessorum aut Byssenorum, uti alias vocabantur, incursio fuerit in Transilvania, an in aliis regni confiniis. Verum clare affirmat Bonfinius in Transilvaniam incurrisse Bessos, consentiente Carthuitio, idque verisimile esse, colligi utcumque poterit ex locis, quæ Bessi eo tempore incolebant, de quibus mox, ubi reliqua ad illos spectantia huc transtulero.*

C

Cum Bessi ad Regem properantes, injuriam passi essent in via,

329 *Bonfinius pag.* 184 *ad propositum nostrum refert insigne severitatis exemplum, quod præbuit* S. Stephanus *occasione prædictorum Bessorum, quibus ille Bulgaros adjungit. De his tamen non loquitur Carthuitius, nec auctor Ms. Mellicensis, ita ut illud de Bulgaris pro conjectura solum haberi debeat. Verba Bonfinii accipe:* E Bessis Bulgarisque, quos gravi bello domitarat, sexaginta circiter viri, ac iidem non ignobiles, ejus fama succensi ad adorandum Regem in Pannoniam venerant. Carros multos ducebant, quibus magnam auri et argenti copiam, cæterasque fortunas imposuerant, ut non modo eum prævererentur; verum etiam inter regia servitia perpetuo se insinuarent. Quum Pannoniæ fines attigissent, plerique sceleratissimi tribuni cujusdam famuli, auri cupiditate tracti, ex insidiis hos adoriuntur: multos trucidant, exanimes aliquos relinquunt; cæteris fusis fugatisque, onusta plaustra diripiunt, nummatique in sylvas se recipiunt. Qui ex hac Bessorum societate superfuere, ad Regem tandem perveniunt, illatas sibi cædes et latrocinia, item peregrinationis causam, ex ordine referunt. Rex miseros consolatus, confestim et clam tribunum per apparitorem cum universa familia ocyssime ad se venire jubet: quod nisi continuo fecerit, perduellionis pœnam indicit. Tribunus mox edoctus, coacta familia, opinione celerius advenit. Ante conspectum Regis famulorum agmen explicat. D

ille sceleris auctores gravi mulctat supplicio.

330 Quum malæ mentis conscii vultu facinora proderent, quæ nuperrime patrarant; Cur (inquit) contemptis Numinibus, et divina lege, præter jus et fas, diri grassatores, hospitum sanguine manus infecistis? cur in humanum genus, et in eos, qui veræ sapientiæ cupiditate peregre iter faciunt, tam impie sæviistis? cur viros innocentissimos morte mulctastis? Proinde sicut in alios a vobis actum est, ita et vobiscum nunc in conspectu meo Deus aget. Mox capitales eos pronunciavit. Ad omnes regni aditus, singula horum paria, quando multi fuerunt, crucibus affigi jussit, ut liberum peregrinis iter in Pannoniam quondam hospitabilem omnibus fore significaret. Quare factum est, ut quoad vixerit, ne minimum quidem latrocinium in Ungaria posthac patratum senserit. Hoc enim severitatis exemplo ita facinorosorum audaciam coërcuit, ut nemo peregrinis manum injecerit. Eos vero qui læsi et spoliati fuerant non solum indemnes, verum cumulatissime donatos, et voti compotes præstitit. *His omnibus satis consonat Carthuitius, uti et Ms. Mellicense, quod hic Carthuitio ita consentit, ut nulla fere sit differentia, nisi in solis vocibus. Non igitur necesse existimo eam relationem ex Ms. huc transferre, cum Carthuitius videri possit num.* 25, *ibique sim observaturus in annotatis leviora illa, quæ aliter habentur in Ms.* E

Bessi illi eo tempore erant Bulgarorum subditi vel amici,

331 *Porro de provincia, ex qua Bessi, aut Bysseni venisse dicuntur, in codice Mellicensi habetur:* Partibus Bulgarorum egressi. *At in Carthuitio nunc legitur,* partibus Hungarorum. *Opinor legendum* Bulgarorum, *itaque in ipso etiam Carthuitio legisse Bonfinium, atque ea de causa Bessis adjunxisse Bulgaros, et quidem satis probabiliter, ut videbimus. Bulgari autem eo tempore Serviam habebant subjectam: nam apud Pagium ad annum* 1027 *num.* 11 *Chronographus Virdunensis* Bellegradam, *alias* Albam Græcam *dictam, in Serviæ et Hungariæ limitibus sitam, ait esse* in confinio Bulgarorum et Hungarorum. *Hæc simul juncta utcumque innuunt, Bessos seu Byssenos eo tempore venisse ex hodierna Bosnia, quæ a Constantino Porphyrogenito cap.* XXXII *de Administrando imperio vocatur* ager Bosonæ, *et pars erat Serviæ, quam tunc sub imperio Bulgarorum fuisse jam diximus. Adstipulatur huic opinioni Bonfinius decad.* II *lib.* X *pag.* 330, *ubi de Bessis, quos olim in Thracia circa montem Hæmum et Hæbrum fluvium habitasse constat, ita mentem suam exponit:* Bessi veteres, ut a principio diximus, fuere populi, quos Græci Bessos sæpe appellarunt. Hi a Bulgaris ex inferiore Mysia ejecti, in superiorem submigrarunt, et proximam Savo regionem incoluerunt, quam intercepta littera Bosnam a Bessis vocavere. *Amicos porro fuisse Bessos et Bulgaros, aut Bessos cum principe suo fuisse sub imperio Bulgarorum, iis temporibus, colligi potest ex eodem scriptore decad.* II *lib.* III *pag.* 209, *ubi narrat bellum Bessorum et Bulgarorum contra Salomonem Hungarorum regem, captamque a Salomone Albam Græcam, seu Belgradum.* F

et hodiernæ Bosnæ habitatores.

332 *Accipe quæ ibi habet de incursu eorumdem:* Bessi ac Bulgari, qui inferiorem Mysiam et Danubii ostia... accolunt, *(imo et superiorem*

A *rem Mysiam, et Bessi etiam partem Pannoniæ antiquæ)* trajecto Savo ad Taurunium, quam Albam Græcam nunc vocant, in Syrmium inferioremque Pannoniam effusi, cuncta diripiunt, pecora cum hominibus abducunt: et remenso amne, rapinis onusti in Bulgariam se recipiunt. *Hæc, quæ circa annum* 1070 *gesta sunt, aliaque similia apud Bonfinium relata, insinuant, Bessos illos fuisse Bosniæ incolas, qui prædæ cupiditate in Hungariam subinde incurrebant. Cum vero hæc facta dicantur in Transilvania, dubitari vix potest, quin Bessi, transita Servia Bulgaris subjecta, trajectoque Danubio, per comitatum Temeswariensem in Transilvaniam se effuderint, ut incautos nihilque tale metuentes opprimerent, tandemque multis ditati spoliis in patriam regrederentur. Quo circiter tempore irruptio illa contigerit, nullus expressit. Verisimile est, Bessos prædæ inhiantes similia sæpius tentasse; sed tandem magis fuisse quietos, colligitur ex accessu illorum, de quorum injuria supra egimus.*

B

§ XXXI. Bellum cum imperatore Conrado, et pax mirabili modo obtenta: virtutes Sancti, contemplatio et ecstasis.

Conradus imperator, rupta pace, Stephano bellum infert,

V*arii Scriptores Germani narrant breviter bellum, quod anno* 1030 *Conradus imperator* S. Stephano *intulit, quodque finem habuit sequenti anno* 1031 *per pacem subsecutam. Carthuitius num.* 23 *de eodem paucis sic agit, ut satis appareat, eum res bellicas exacte exponendas non suscepisse, sed eas solum attingere, quatenus occasionem præbent declarandi eximiam Regis sanctitatem, aut facta quædam mirabilia, quæ singulari providentia protegentis Dei contigisse videntur. Carthuitium secutus est Bonfinius in iis, quæ propius spectant ad* Stephani *sanctitatem, finemque bello mirabiliter impositum, uti*
C *verba ejus inferius danda ostendent. Belli causam aperte Conrado attribuit idem scriptor, qui sic habet pag.* 182: Vivente Henrico principe sanctissimo, paribus utrimque studiis pax longe lateque servabatur, omniaque apud Ungaros e sententia gerebantur. Post, ubi imperator ille optimus inter Divos relatus est, Conradus . . . cæsar designatus . . . . institutam pacem utrique genti apprime salutarem intercepit. *Post plura de Conrado non sine aliquot erroribus, quos brevitatis gratia omittere malui quam corrigere, primam belli causam ait fuisse, quod Hungari subsidia promisissent Italis, quos initio regni sui subegit Conradus: aut certe quod Conradus id crederet. Alteram vero causam exponit his verbis:* Plerique, defuncto Henrico concordiæ ac pacis auctore, ingenita Germanorum Ungarorumque odia diutius contineri nequivisse prodiderunt.

Post simultates aliquas, culpa Bavarorum ortas,

334 *Wippo in Vita Conradi Salici de hoc bello scribens, docet dissensionem diu viguisse inter Hungaros et Bavaros, culpamque Bavaris candide adscribit. Bavariæ præerat Henricus Conradi filius ac deinde in imperio successor; atque inde factum, ut cum utroque res esset sancto Regi; et Conradus deinde universis imperii viribus* Stephanum *vellet opprimere. Verum jam ante* S. Stephanus *legato Conradi transitum negaverat per Hungariam. Accipe laudati Wipponis verba apud Pistorium pag.* 435: Eodem tempore *(anno* 1027) Werinharius Argentinæ civitatis episcopus, ab imperatore *(Conrado)* legatus Constantinopolim mittitur. Qui dum causa orationis Hierosolymam pergere se fingeret, . . . mirabiliter prohibitus est. Nam dum magnum comitatum hominum, majorem quoque mutorum animalium, equorum, boum, ovium, porcorum, multasque delicias seculares ultra modum secum educeret, perveniens in Ungariam, a rege Stephano contradicta est sibi via, quod eo tempore nulli oratorum accidit. *Hæc satis insinuant, simultates inter Conradum et* Stephanum *fuisse ab anno* 1027, *legatumque Conradi* Stephano *fuisse suspectum. At primam dissensionis causam hæc non produnt; uti nec illa, quæ pag.* 436 *scribit in hunc modum:* Eodem tempore *(anno* 1030) multæ dissensiones inter gentem Pannonicam et Baioarios, culpa tamen Bajoariorum factæ sunt; ita ut Stephanus E rex Ungarorum multas incursiones et prædas in regno Noricorum, id est, Baioariorum faceret. Unde commotus imperator Chuonradus cum grandi exercitu super Ungaros venit.

et non quod Stephanus Bavariæ ducatum uxori et filio peteret:

335 *Hermannus Contractus ad annum* 1030 *breviter hæc scripsit:* Conradus imperator Stephanum Pannoniæ regem cum exercitu petit. *Eadem brevitate utitur Lambertus Schafnaburgensis, Marianus Scotus, Albertus Stadensis, aliique non pauci Chronicorum scriptores, quos recensere non est necesse: nec ullum reperio ex antiquis, qui veram et certam belli causam assignet. Quapropter parum fido Joanni Aventino, qui Annalium Boicorum lib.* V *pag.* 314 *scribit,* Stephanum *pro uxore Gisela et filio Emerico petiisse ducatum Bavariæ, ac repulsa irritatum Bavaris bellum intulisse. Martinus Hoffmannus in Annalibus Bambergensibus apud Ludewig tom.* I *Scriptorum Germanicorum col.* 59 *Aventini mentem fere exprimit, ita scribens:* Postero anno (1028) Conradus solennem principum conventum Ratisbonæ celebravit. Ad eum Stephanus Ungariæ rex, legatis missis, Bavariæ F ducatum, Giselæ conjugi et Emerico filio hæreditarium, sibi reddi postulavit. Quod cum Conradus fieri posse negaret, gravis inter utrumque exorta discordia, in apertum bellum erupit. *Hanc rationem belli, antiquis prorsus incognitam, Brunnerus in Annalibus Boicis part.* II *lib.* V *merito explodit his verbis:* Aventinus cum causam belli hujus nullam reperiret, inscitam fabulam commentus, repetitum a Stephano pro Emerico filio Boiariæ regnum, quod avunculus illius, avus, proavusque tenuissent, sine teste scripsit, solita vanitate, quam etsi nihil moramur, exsufflare tamen subinde et evertere levi brachio, æquum est. *Nos igitur causam belli relinquemus incertam.*

Conradus Hungariam invadit; at non videtur id eodem tempore fecisse dux Bohemiæ;

336 *Progressum finemque belli cum Aventino rursum explicat Hoffmannus, sic prosecutus:* In id cum Conradus omni ope ac studio incumberet, sequenti anno (1029) cum exercitu in Ungariam processit, et obvia omnia gladio ac incendiis vastavit, populabundus ad Rabam usque, nemine resistente, progressus. Ea lis demum morte Emerici dirempta fuit, et Conradus imperator Stephano regi, instaurationem fœderis, quod cum Henrico imperatore affine

suo

AUCTORE J. S.

suo fuerat, postulanti summa voluntate concessit. *Causam finiti belli mox videbimus. Interim alium etiam* S. Stephani *hostem, videlicet Bohemiæ ducem, parum probabiliter suggerit Annalista Saxo ad annum* 1030, *scribens sequentia :* Hoc anno Bracilaus dux Boemiæ Ungaros magna cæde prostravit, et terram eorum usque ad urbem Strigoniam devastavit. *Qui hic* Bracilaus, *alias* Brzetislaus *dicitur, et* Prædislaus : *at non ausim asserere, hæc vera esse, cum illam ipsius contra Hungaros expeditionem alibi non inveniam. Quin potius fictitia videntur, nisi forsan aliquot annis serius contigerint : nam Prædislaus ducatum Bohemiæ adeptus non est, nisi circa annum* 1034, *ut habet Pagius ad illum annum num.* 16. *Ipse etiam Annalista Saxo, sibi aperte contradicens, ad annum* 1032 *adhuc meminit de decessore Prædislai Udalrico quem* Odalricum *vocat, satisque ibidem innuit hunc anno* 1030 *fœderatum non fuisse cum Conrado, qui Udalricum* de insidiis etiam, quas ante biennium ipsi imperatori fecerat, confessum in exilium transmisit. *Illam igitur Bohemorum de Hungaris victoriam fictitiam, aut ex errore* B *ortam, prorsus existimo.*

et Stephano ad Dei opem confugiente, revertitur Conradus,

337 *Ne Conradum quidem multum efficere potuisse contra* Stephanum, *Dei protectione munitum, Wippo satis declarat, dum post verba num.* 334 *data sic prosequitur :* Rex autem Stephanus, minime sufficiens adversus imperatorem, orationibus et jejuniis in universo regno suo indictis, præsidium Domini tantummodo flagitabat. Imperator tam munitum regnum fluviis et sylvis intrare non valens, multis tamen prædationibus *(et)* incendiis circa terminos regni injuriam suam satis ulciscens, reversus est, volens tempore opportuniori cœpta sua peragere. Sed filius suus rex Henricus adhuc puerulus, Egelberto Frisingensi episcopo creditus, legatione Stephani regis pacem rogantis accepta, unico consilio principum regni, patre nesciente, gratiam reconciliationis annuit ; juste et sapienter agens, qui Regem injuste injuriatum, ultro petentem gratiam, recepit in amicitiam.

ac pax instauratur anno, ut videtur, sequenti,

338 *Non exprimit Wippo, utrum pax redintegrata sit eodem anno* 1030, *an sequenti. Hermanni Contracti fusius Chronicon apud Canisium omnia ad eumdem annum* 1030 C *refert his verbis :* Conradus imperator, jam dudum inimicitiis cum Stephano Ungariorum rege conflatis, Pannoniam petiit, et quantum fluminibus et paludibus non obstantibus poterat, Rabam devastavit. *Per* Rabam *intelligo fluvium* Arrabonem, *Germanis* Raab *dictum, non vero Jaurinum, urbem trans idem flumen sitam, etiamsi et illa* Raab *dicatur Germanis : nam transitu fluminis verosimiliter prohibitus fuit Conradus. Porro additur post pauca ibidem :* Pax cum Stephano rege Ungariorum redintegratur. *Verum cum hæc Hermanni editio interpolationis sit suspecta, magisque fidere possimus editioni Pistorii, ubi Hermannus instauratam pacem cum plerisque aliis Chronographis affigit anno* 1031, *hunc annum præferendum censeo, nisi forsan quis omnia sic velit conciliare, ut credamus a bello cessatum, pacemque cum Henrico rege initam esse anno* 1030 ; *at sequenti eamdem concordiam stabilitam per missos a* Stephano *legatos ad Conradum, qui initam a filio pacem ratam habuerit et confirmaverit.*

339 *Quidquid vero sit de exigua hac temporis differentia,* Wippo *ingenue fatetur culpam* D *inchoati belli fuisse in Bavaris, satisque simul innuit* S. Stephanum *singulari Numinis protectione gavisum esse contra inimicum potentissimum ; atque eatenus relationibus Carthuitii et Bonfinii optime consonat. Quod autem hi scribunt de nuntio illo, qui in castra Germanorum venit quasi missus a Conrado, quique ducibus mandata recedendi pertulit, nec Wippo habet, nec alii scriptores Germani. Verum æque mirabile est, quod Wippo asserit, pacem ab Henrico rege puero cum* Stephano *initam esse, ignorante Conrado : atque hoc Henrici factum, quod nullo modo vocari potest in dubium, suspicionem ingerit, aut Henricum ipsum, aut alium quempiam illorum, qui Henrico fuere pacis auctores, prædictum nuntium mittendum curasse, sive id factum fuerit post pacem clanculum conclusam, sive antea solo belli odio, ut pax facilius instaurari posset.*

mira Dei Stephanum protegentis providentia :

relatio ejusdem rei

340 *Accipe igitur totam rei relationem ex Bonfinio, qui corrigi deinde poterit, ubi videbitur paulo liberius conjecturis indulsisse :* Stephanus, *inquit,* ubi Conradum cum universis Germaniæ viribus Pannoniam irruere intellexit, Pontificum, procerumque omnium repente concilium habendum esse censuit : quantum a Germania periculum instaret, edocuit. Habuit delectum, quam umquam antea longe majorem : E Pontifices, sacerdotes, item sacri et prophani omnes pariter arma capessenda decernunt, quo facilior resistendi copia daretur. Cum potentissimo hoste rem esse intelligunt. Postquam comparato validissimo exercitu, castra habere cœpit, divinum in primis auxilium his breviter imploravit, quamvis in exorandis placandisque Numinibus die noctuque numquam cessare videbatur : Si placet tibi, Regina cœli, et Ungarici patrona soli, hoc regnum hæreditario jure tibi legatum, igni ferroque ab hostibus vastari, et plantatam nuperrime Scythicis pectoribus fidem Filii tui continuo extirpari, ne meæ (quæso) desidiæ, sed numini tuo hoc tribuatur : si quid Regis culpa patratum est, cui plebem tuam commisisti, ipsum (te precor) pœnas luere patiare, innocentibus parce, novam hæreditatem tuam pro solita benignitate tuere. Mox effusus in lachrymas, et divæ Genitricis numine confirmatus, in Germanos signa moveri jubet, quum numquam fidelibus pia Numina desint. Res F non tam commemoratione, quam admiratione dignissima, pridie ejus diei, quo in hostium conspectum futurus erat, accidisse dicitur. Tesserarius namque per omnia militum contubernia et tenteria quidam discurrit, qui imperatoris edicto Germanum quemque solutis castris domum repetere jubet.

ex Bonfinio, qui nonnihil corrigendus :

341 In sequenti nocte ante lucem Conradus soluta castra comperit, videt domum quemque festinare. Rei novitate percitus causam disquirit : omnes uno ore referunt, tesserarii voce, missione donatos. Accitis tesserariis, neminem invenit, qui missionis edictum circumtulerit. Mox Conrado Stephani sanctitas explorata succurrit, cujus gratia cœlestem internuncium sub tesserarii specie, castra solvisse reputavit, ne sancti Regis populus oppugnaretur, ne qua inter seniores, junioresque Christianos seditio defectione suboriretur. Approbavit divinæ missionis edictum imperator, instaurataque pace in Germaniam se recepit, cum gravissima asseveratione pollicitus, se Pannoniis, quos sub divina tutela esse intelligebat, perpetuo manus abstenturum. Rex autem e vestigio quum divæ Genitricis patrocinium laboranti

A laboranti sibi, suæque Ungariæ adfuisse conspexit, humi prostratus, clementissimo Numini gratias egit, per cunctas aras Pannonicæ Deæ * sacra fieri passim edixit. *Ita narrat discessum Germanorum Bonfinius, acsi discessissent, præsente in castris Conrado. At verisimilius est, id contigisse, eo absente, non per tesserarium per castra discurrentem; sed per nuntium aliunde in castra profectum, acsi missus esset a Conrado. Nuntiusne ille humana fraude subornatus fuerit, an sola Dei providentia eo directus, in medio relinquam. Hac de causa etiam incertum est, an hic aliquid humana industria majus agnoverit Conradus, ideoque finem bello imposuerit, licet Hungari istud crediderint, et non prorsus immerito ob eximiam* Stephani *sanctitatem, singularemque Dei protectionem, quam in aliis quoque casibus expertus est Sanctus. Bailletus ad* II *Septembris in* Stephano *scribit, Conradi jussu Germanos tam celeriter recessisse, ut fugere viderentur. Potuit sane contingere, ut Conradi exercitus velitationibus, inopiaque cibariorum non exigua pateretur detrimenta ante flumen Arrabonem, eaque* B *de causa crescentem Hungarorum exercitum operiri non sit ausus; at nolim sine teste asserere, quod nec Hungari tradiderunt nec Germani, neque id tam fidenter affirmasset Bailletus, sed solum dedisset pro conjectura incerta, si presse sequi voluisset monumenta antiqua.*

* i. e. Patronæ

virtutes ac frequens oratio Sancti,

342 *Post relatum id bellum Carthuitius num.* 24 *de virtutibus sancti Regis, ac præsertim de perpetua orandi contemplandique consuetudine memorat aliqua. Eadem Bonfinius pag.* 183 *expressit his verbis:* Deinde eo ardentius pro explorata divinæ clementiæ gratia, in Dei charitate permansit: quem in partiendo tempore, tali usum instituto fuisse ferunt, interdiu dicendo juri, ac regalibus officiis et negociis incumbere, noctes fere insomnes ducere, in divina contemplatione versari, cum assiduis lacrymis pro publica et privata salute supplicare, piis precibus æquiora Numina reddere, in divinam quandoque contemplationem usque adeo rapi, ut homo subtractus, in aëre pendere videretur: nam quum in remotam quandam basilicam secessisset *(imo cum longe abesset ab omni ecclesia, ut habet Carthuitius num.* 25) Numinis exorandi causa, C distentis circum tentoriis noctem transegit: qua quidem intempesta, quum in tabernaculo ad contemplandum suscitaretur, usque adeo in Divinitatis contemplatione correptus est, ut corpus evectam in aëra mentem subsequeretur.

qui dum contemplationi vacat in tabernaculo, papilio in aëra tollitur.

343 Quin et tabernaculum, ne vehementissimam contemplationem interciperet, corpusve inhiberet, ne cum animo in aëra raperetur, ipsum quoque simul tractum, in aëre diu pependisse tradunt. Quum patefactum cuidam sancto viro miraculum intellexisset, mox eum admonuit pariter, et interminatus est, ne quid de hac re, se vivente, proderet. Fama tamen Regiæ sanctitatis ea late diffusa vagabatur, ut e remotissimis multi oris ad venerandum Hominem plane confluerent. *Hæc similiaque plura, quæ variis locis de eximiis* Stephani *virtutibus commemoravimus, non videbuntur incredibilia viris prudentibus, qui sanctissima ejusdem Regis Monita,* § XXXIII *danda, attente perlegerint; simulque consideraverint, quanta sit Dei liberalitas in illos, qui cum puro sinceroque amore unice quærunt et diligunt. Verumtamen Bonfinius, cum supra dicit, corpus Sancti raptum esse in aëra, male intellexit Carthuitium, qui id non asseruit, sed de solo papilione in aëre suspenso locutus est; ideoque ejus relatio eatenus necessario est corrigenda.*

AUCTORE J. S.

§ XXXII. An Emerico filio uxorem dederit? An regnum eidem abdicare cogitaverit? mors sancti Emerici: an morbus, quo triennio laboravit Rex, ex morte filii contractus?

Tradunt scriptores Stephanum filio suo Emerico dedisse uxorem,

Q*uamquam verisimile non est, nec ulla auctoritate probari potest, pacem inter* Stephanum *et Conradum coaluisse per mortem Emerici, qui* S. Stephano *solus e filiis supererat, mors tamen illius principis non diu post videtur subsecuta. Hoc igitur loco expedienda sunt de* E *Emerico reliqua omnia, quæ simul spectant ad patrem* Stephanum: *nam alia illius gesta suo loco discutientur. Ante laudata Emerici Vita ad propositum nostrum habet hæc verba:* Dum ex paterna dispositione virgo nobilis, utpote orta de regali prosapia, beato Emerico desponsata esset *etc. Addit Vita, Emericum cum sponsa sua virginitatem servasse, votumque castitatis nuncupasse. Vitam hanc, opinor, secutus est Bonfinius, qui eadem de Emerico narrat, relatoque virginitatis voto, quod nemini revelaverat, de conjugio ipsius sic scribit pag.* 178: Post hæc Pater, ut publicæ saluti de successore consuleret, Emericum parandis liberis haud intempestivum, digno conjugio obligandum esse censuit, ratus neminem regno commodiorem futurum, si viveret: sin minus, sanctissimam hinc prolem sperari posse, et regendis Ungaris accommodatissimam. Quare excellentissimam forma et virtute virginem, ac regali genere natam, huic desponsat Pater, operamque liberis quandoque dandam edocet, ne legitimus idemque optimus Panoniæ regno successor desit. Quamvis hoc haud F facile efficere potuit, quando non sine multis eo precibus filium redegerat; ipsum tamen obtemperantissimum, et decenti conjugio jam obstrictum, numquam cum uxore rem patrasse, sed majorem (si dici potest) quam antea, castitatem servasse comperit.

utque aliunde satis verisimile, licet votum ille nuncupaverit virginitatis, quam servavit.

345 *Eadem quoque de conjugio et virginitate Emerici asserit Dlugossus in Historia Polonica ad annum* 1006, *et rursus ad annum* 1022. *Quin et Joannes Tomcus in Emerico post datam Vitam ex Surio hæc subjicit:* Uxorem S. Emerici filiam Cresciniri regis Dalmatiæ fuisse, Dalmatica monumenta testantur, eamdemque virginitatem ad extremum usque vitæ professam. *Porro virginitas hæc in conjugio servata aliunde satis est credibilis et verisimilis ob recentissimum exemplum S. Henrici imperatoris, qui avunculus erat Emerici: nam Henricus servatam cum S. Cunigunde virginitatem ante mortem indicaverat, defunctusque erat anno* 1024, *quo nuptus verisimiliter necdum illigatus erat Emericus. Nonnihil tamen scrupuli oritur tum ex silentio Carthuitii, tum ex voto virginitatis jam ante nuptias nuncupato, si omnia exacte narrantur in Vita. Verum Carthuitius rem omittere potuit,* quia

AUCTORE J. S.

quia potius ad Emericum spectabat quam ad Stephanum : *et Rex paterna auctoritate irritum facere poterat filii votum, quod verisimiliter ante pubertatem erat emissum. Filius contra, etiamsi obligatione voti solutus esset auctoritate Patris, eique paruisset ducendo uxorem, poterat nihilominus, modo sponsam ad consensum pertraheret, eidem virginitatis servandæ proposito insistere, atque avunculi sui S. Henrici exemplum imitari. Nihil igitur obstat, quo minus veræ esse possint nuptiæ Emerici, de quibus in ipsius Vita latius agi poterit.*

dicitur etiam voluisse regnum filio abdicare, ut id minus certum :

346 *Laudatus Dlugossus ad annum* 1022 *scribit,* Stephanum *cogitasse de regni administratione in filium transferenda. Ranzanus hac de re habet sequentia ind.* 8 : Fuit enim excellens (*Emericus*) ea vitæ integritate ac sanctitate, ut in omni virtutum genere esset parenti simillimus. Eam ob rem beatus Stephanus ea ipsum charitate complectebatur, ut nihil supra facile dici posset. Decreverat religiosissimus Rex abdicare se regno, seque separare ab hominum frequentia, quo divinarum rerum meditationi posset inservire liberius. Regni vero curas Emerico deman- B dare instituerat : cæterum dum talia secum mente volutat, divino consilio aliter decernitur. Repente namque Emericus in adversam incidit valetudinem, eaque paucis post diebus correptus moritur, pie plane, ut credere par est de viro, qui vitam transegerat sanctissime. *Thuroczius cap.* XXXIII *eadem tradit his verbis :* Postquam autem magnificavit dominus misericordiam suam cum beato rege Stephano, vertendo dorsa regum in fugam a facie gladii ejus, et dominio ejus principatus atque potestates subjiciendo omnium exterarum nationum circumadjacentium ; deliberavit sanctus rex Stephanus, et firmiter statuit, ut omnibus pompis mundanæ gloriæ calcatis : et temporalis regni diademate deposito, solius Dei servitio semetipsum manciparet : et ab exterioribus curis expeditus, contemplativam vitam et tranquillam pacem perageret. Coronam vero regiæ celsitudinis filio suo duci Emerico, sanctissimis moribus divinitus instructo, se daturum disposuit. Erat enim beatus Emericus in primævo adolescentiæ flore supra communem naturam hominum divino munere sublimatus; C justitia, prudentia, fortitudine, temperantia, sapientia, scientia, mansuetudine, misericordia, benignitate, largitate, humilitate et patientia armatus : cæterisque Catholicis atque politicis virtutibus adornatus ; similiter ut sanctus Stephanus pater ejus. Cum itaque sanctissimus Pater sanctissimo filio curam administrationis, et gubernandi regni solicitudinem intenderet committere ; beatus dux Emericus propria morte præventus est. *Hactenus illi : verum cum nihil de hac Regis cogitatione habeat Carthuitius, ac ne Bonfinius quidem ; illud desiderium abdicandi se regno (licet incredibile non sit nec improbabile ob morbos, quibus Rex sanctissimus affligebatur) ut plane certum affirmare nolim.*

quod vero scribunt aliqui de morbo ex dolore ob mortem filii contracto,

347 *Minus etiam certum, minusque probabile est, quod idem scriptores asseruerunt de morbo* S. Stephani, *aut potius de morbi causa, quam divinando sic expressit laudatus Thuroczius:* Flevit autem eum sanctus rex Stephanus et universa Hungaria inconsolabiliter planctu magno valde. Tanta vero doloris acerbitate sanctus rex Stephanus exacerbatus in gravissimam incidit infirmitatem Et post multos dies vix qualemcumque vitæ reparationem recepit : sed pristinæ D sanitati numquam plene potuit restitui. Nam et pedum doloribus urgebatur, et tristitia ac gemitibus afficiebatur ; præsertim propterea, quia nullus videbatur de consanguineis ejus idoneus ad hoc, ut eo mortuo regnum in fide Christi conservaret. Pronior enim erat gens Hungarica ritui paganico inclinari, quam fidei Christianæ. *Consonat fere Ranzanus, ita scribens :* Ejus (*Emerici*) obitum adeo moleste Rex tulit, ut morbum et ipse contraxerit quam gravissimum, ex quo perdiu, ac non sine vitæ maximo periculo, laboravit. Doloris causa erat, quod animadvertebat, e suis inveniri posse neminem, cui amplissimi regni sui administratio demandaretur. Maxime autem eo angebatur, quod non occurrebat ei via, qua nancisceretur hominem quempiam, a quo Christianus cultus, nuper susceptus ab Hungaris, pertinaci opera conservaretur. Sed placuit immortali Deo, ut Regem ipsum sineret tantisper vivere, ac regnum tenere, dum novelli Christiani fide, quam acceperant, satis confirmarentur : quamdiu tamen fuit in vita, multiplicibus morbis vexatus est.

E

falsum apparet, cum triennalis morbus videatur præcessisse,

348 *Bonfinius pag.* 184 *de hisce conjecturas suas sic exposuit :* Paucis post annis, quando virtus adversitate perficitur, et quos Deus diligit, corrigit (ut aiunt) et castigat ; quum magno Rex dolore torqueretur, quod Emerico orbatus, nemo sibi nepos et cognatus erat, cui regnum et Ungaricæ fidei conservationem tuto committeret, quumque intelligeret Scythicam gentem, intermissa divini cultus fideique custodia, in pristinam insipientiam continuo recasuram, varios ex hoc morbos subire coactus est. Emericum ab anno salutis trigesimo primo supra millesimum extinctum aliqui scripsere. Ipse tanto corporis languore correptus est, ut ne pedibus quidem stare posset. *In hisce relationibus vera falsis mixta videntur, aut saltem certa incertis, et non pauca idcirco corrigenda. Primo satis certum est, Sanctum variis ac diuturnis morbis laborasse : at falsum videtur, primam morborum causam ortam esse ex dolore de obitu Emerici : nam jam ante illius obitum triennali laboravit infirmitate, quæ certo ex illa causa oriri non poterat. Audiamus de his Carthuitium, qui circa illud tempus vivere cœpit. Hic num.* 26 *ait Regem triennio ægrotasse ; ac deinde ad obitum filiorum sic pergit :* F Postquam inde propitiationis Dei medicamine convaluit, tamen judicio æterni persecreti consilii quamdam examinationem in filiorum suorum obitu sibi sensit immittere verbera, quos in ipsis infantiæ gradibus, infantes qui dedit, abstulit. De quorum morte mœstitiam obortam Genitor propter amorem filii superstitis, bonæ indolis pueri Emerici compescuit *etc. Hæc verba primum illum Regis morbum non modo præponunt Emerici morti, sed etiam aliorum filiorum, ita ut diu ante videatur contigisse ; certumque sit hunc morbum non esse ortum ex dolore de morte filii.*

cumque graviter quidem, at non nimis diu, de obitu filii doluerit.

349 *Secundo indubitatum quoque est, Regem graviter doluisse de obitu filii sui, et non immerito ; neque ulla etiam est ratio, cur obitum illum removeamus ab anno* 1031, *cui eum affigunt Carthuitius et Bonfinius. At falsum apparet, aut certe verisimile non est, ex illo dolore morbum ortum esse, quo deinceps usque ad mortem Sanctus sic laboraverit, ut numquam integre convaluerit. Dolorem eumque gravem testatur Carthuitius num.* 27 ; *sed statim etiam subjungit, dolorem hunc non fuisse diuturnum, Regemque,*

gemque, deposito mœrore, se totum dedisse operibus piis, quibus et religionem promoveret, et cuicumque hominum generi liberaliter subveniret. Morbum vero postremum post alias non pauca commemorat, atque asserit quidem gravem fuisse ac diuturnum; at nullo modo innuit, eum toto laborasse septennio, quod intercessit inter mortem Emerici et Stephani. *Non solus autem Carthuitius tam diuturno gravique dolori, ex quo morbus fuisset contractus, adversatur; sed etiam Vita S. Emerici, quæ docet dolorem brevi pulsum fuisse, subsecutis post obitum Emerici miraculis, de quibus sic habet :* Et quoniam necessaria sunt miracula, ubi humana imbecillitas tarda est ad credendum, tot ac tantis virtutum signis dies obitus sui tricesima coruscavit, ut omnibus in regia urbe, ubi sanctum ejus corpus humatum est, commorantibus non dies mœroris, sed gaudii esset, cum nec ipsum Patrem mœror ob mortem filii angeret; sed eum ob coronam vitæ æternæ filio indubitanter collatam lætitia plena perfunderet. *Ceterum quod asserunt, Regem doluisse, quia non satis videbat, cui stabilitam in regno religionem tuto committere posset, admodum verisimile est : nam diligentem ipsius curam, ut religio post obitum suum florere pergeret, magis declarabunt dicenda inferius.*

§ XXXIII. Monita, quibus Stephanus filium Emericum instruxit, ut regnum recte pieque administraret.

Monita S. Stephani ad filium Emericum a variis edita : in præfatione

Q*uamquam incertum esse dixi, an S.* Stephanus *se regno abdicare voluerit in gratiam filii Emerici : id tamen certum est, eum filio suo regnum destinasse, ac nihil prætermisisse, quo eum erudiret ad rectam piamque ejusdem regni administrationem. Documenta filio data, quæ brevissimo compendio commemoravit Carthuitius num.* 26, *luculentum piæ illius curæ præbent testimonium; simulque ostendunt, qualis fuerit* Stephanus *ipse, cum verisimile non sit, illum neglexisse ea, quæ filio diligenter inculcavit. Monita illa a variis edita sunt, atque apud Werboczium quidem in Opere tripartito tom.* II *a pag.* 1 *sub hoc titulo :* Sancti Stephani primi regis Ungariæ decretorum liber primus ad sanctum Emericum ducem. *Accensentur enim decretis seu legibus regni Hungariæ, quamvis proprie leges non sint, sed monita regibus data ad regnum præclare administrandum. Illa autem huc transferam ex editione memorata, prout divisa sunt in præfationem et decem capita; lectionesque variantes dabo ad marginem ex editione Joannis Sambuci, qui eadem dedit post Bonfinii aliorumque Opera. Si quæ vero obscuriora videbuntur, post singula capita breviter explicare conabor.* Præfatio, in qua Rex hortatur ducem ad capessenda paterna monita et præcepta. *Hic præfationis titulus apud Sambucum omittitur, et certo non est* S. Stephani; *omissa ibidem similiter invocatio sanctissimæ Trinitatis, quæ verisimiliter Regis est, cujus verba sequuntur :* In nomine sanctæ Trinitatis et individuæ unitatis. Cum cuncta Dei nutu condita, suaque evidentissima præordinatione disposita, tam in amplitudine cœli, quam in istis amplissimis * terrarum climatibus, ratione intelligentiæ funditus sentiam vigere, atque subsistere : cumque affatim universa hujus vitæ utilitati dignitatique gratia Dei concessa, scilicet regna, consulatus, ducatus, comitatus, pontificatus, cæterasque dignitates, partim divinis præceptis atque institutis, partim legalibus, partim juridicis *, partim civilibus, ac nobiliorum ætateque provectorum consiliis, suasionibus, regi, defendi, dividi, coadunari videam : et cum omnes ordines ubique terrarum, cujuscumque sint dignitatis, non solum satellitibus, amicis, servis, præcipere, consulere *, suadere, sed etiam filiis pro certo sciam : tunc me non piget *, fili amabilissime, hac vita comite, tibi documenta, præcepta, consilia et suasiones parare *, quibus tuæ vitæ mores, tibique subjectorum exornes, quando, summa concedente Potentia, post me regnabis.

AUCTORE J. S.

** al. aptissimis*

** al. juridicialibus sive jurisdictionibus*

** al. conciliari sive consulere*

** al. ne pigeat*

** al. proponere*

351 Te autem studiose, adhibita audientia, Patris præcepta, juxta divinæ sapientiæ suasum, condecet observare, dicentis per os Salomonis : Audi, fili mi, patris tui disciplinam, et ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, et multiplicentur tibi anni vitæ tuæ. Ex hac ergo sententia animadvertere poteris, si ea, quæ paterna pietate tibi præcipio, contempseris (quod absit) quod amplius * amicus Dei et hominum non eris. Audi vero inobedientium * prævaricatorum præcepti casum et præcipitium. Adam quidem, quem Dominus conditor totiusque creaturæ plasmator, ad suam formavit similitudinem, cumque universalis fecit hæredem dignitatis, vinculum fregit præceptorum, statimque dignitatum sublimitatem, ac mansionem paradisi perdidit. Antiquus quoque populus a Deo electus et dilectus, quia legamina * mandatorum, digitis Dei condita, disjecit; idcirco diversis interiit modis : partem quidem terra deglutivit, partem quoque exterminator mortificavit, et pars invicem se interfecit. Filius quoque Salomonis, abjiciens pacifica verba patris, ac superbia elatus, minatus est populo percussiones frameæ pro mastigiis patris *, idcirco multa mala passus est in regno, et ad ultimum dejectus est. Hoc tibi ne accidat, obedi, fili, mihi. Puer es, delitiarum * vernula, pulvinaris accola, fotus educatusque in deliciis cunctis, expeditionum, laboris *, atque diversarum gentium incursionis expers, in quibus ego jam fere totam meam contrivi ætatem. Jam tempus adest, in quo tibi non semper pulvinarium mollities *, quæ te hebetem et delicatum reddant, adhibendæ sunt, quod est dissipatio virtutum et vitiorum fomentum, atque contemptio mandatorum : sed interdum asperitas tribuenda est, quæ tuam intelligentiam ad ea, quæ præcipio, reddant attentam. His itaque præfatis, redeamus ad propositum. *Post hanc præfationem Monita sequuntur, ab ipso Sancto in decem divisa capita, quorum titulos ad marginem notabo.*

hortatur filium, ut suis præceptis obediat.

** al. quod jam amplius*

** al. mendose inobedientiam*

** al. ligamina*

** al. patris omittitur*

** al. divitiarum*

** al. totius expeditionum laboris*

** al. pulvinar mollitiei*

352 Cap. i. Quoniam ad regalis dignitatis ordinem non oportet nisi fideles, et Catholica fide imbutos accedere; idcirco sanctæ fidei in nostris mandatis primum damus locum. Imprimis præcipio, consulo, suadeo, fili charissime, si regalem cupis honestare coronam *, ut fidem Catholicam et apostolicam, tali diligentia et custodia conserves, ut omnibus tibi a Deo subjectis exemplum præbeas, cunctique ecclesiastici viri * merito te verum Christianæ professionis nominent

Monita vero hæc dedit. De observanda Catholica fide

** al. curiam*

** al. filii*

AUCTORE J. S.

nominent virum, sine qua, pro certo scias, Christianus non diceris, vel Ecclesiæ filius. Qui enim false credunt, vel fidem in bonis non implent et ornant operibus (quia fides sine opere moritur) nec hic honeste regnant, nec in æterno regno vel corona participant *. Si vero scutum * retines fidei, habes etiam galeam salutis. His quidem armamentis contra invisibiles et visibiles legitime dimicare poteris inimicos. Nam ait Apostolus: Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Fides ergo, de qua loquor, hæc est: ut Patrem Deum omnipotentem, factorem totius creaturæ *, et unigenitum ejus Filium, Dominum nostrum Jesum, de Maria Virgine, angelo annunciante, natum, et pro totius mundi salute in crucis patibulo passum, et Spiritum sanctum, qui per Prophetas et Apostolos et Euangelistas locutus est, unam Deitatem perfectam, indissolubilem, incontaminatam esse firmiter credas, et sine omni ambiguitate teneas. Hæc est fides Catholica, quam (sicut * Athanasius dicit) nisi quis fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit. Si aliquando infra B tuam inveniantur potentiam, (quod absit) qui hanc collationem sanctæ Trinitatis dividere, vel minuere, sive augere conabuntur *, hos ipsos scias esse hæresiarchæ servos, et non sanctæ Ecclesiæ filios. Tales vero nec nutrias, nec defendas, ne tu etiam videaris amicus et fautor *. Hujusmodi enim viri, sanctæ fidei filios omnino reddunt morbosos, et istam novellam sanctæ Ecclesiæ plebem miserabiliter destruunt, ac etiam dissipabunt. Hoc ne fiat, principaliter cura. *Disputant nunc eruditi, an Symbolum, quod supra laudatur nomine S. Athanasii, ab hoc sancto Patre sit compositum. At ea disputatio necdum nata erat* S. Stephani *tempore.*

* al. participantur
* al. statum
* al. facturæ
* al. sic
* al. conantur
* al. inimicus et ultor

De Ecclesia, et continendo ecclesiastico statu:

353 Cap. ii. In regali quidem palatio post fidem Ecclesia secundum tenet locum, a Capite nostro, scilicet Christo, prius seminata; deinde per ejus membra, utique Apostolos, sanctosque Patres transplantata, et firmiter ædificata, atque per totum orbem diffusa. Et quamvis semper novam pariat * prolem, in certis tamen locis quasi antiqua habetur. Hæc autem, fili charissime, in nostra monarchia adhuc quasi juvenis, et novella prædicatur; atque idcirco cautioribus evi- C dentioribusque eget custodibus; ne bonum, quod divina clementia per suam immensam clementiam * nobis concessit immeritis, per tuam desidiam et pigritiam atque negligentiam destruatur, et annihiletur. Nam qui minuit, aut fœdat sanctæ Ecclesiæ dignitatem, ille Christi corpus mutilare nititur. Ipse enim Dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctæ Ecclesiæ: Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Se ipsum quidem nominabat petram: verum * non ligneam vel lapideam super se ædificatam Ecclesiam dixit, sed populum acquisitionis, gentem electam, divinam, gregem fide doctum *, baptismate lotum, chrismate unctum, sanctam super se ædificatam Ecclesiam dixit, et appellat. Si quis infelix hujus sanctæ Ecclesiæ membra vel parvulos scandalizat, juxta Euangelii præceptum, dignus est ut mola suspendatur asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris, id est, dejiciatur de potestatis dignitate, et maneat extra Ecclesiam justorum, in illa mundiali miseria, sicut ethnicus et publicanus. Ac per hoc, fili mi, ferventi studio debes invigilare in sancta Ecclesia de die in diem, ut potius capiat augmentum, quam detrimentum patiatur. Inde D etiam * imprimis reges Augusti dicebantur, quia augebant Ecclesiam. Hoc et tu facias, ut tua corona laudabilior, et vita beatior et prolixior habeatur.

* al. habeat
* al. misericordiam
* al. verum omittitur,
* al. doctam etc. mendose
* al. quidem

observationes quædam circa Sancti verba de S. Petro,

354 *Pauca hic observanda. Ostendi num.* 234, S. Stephani *verba*, seipsum quidem nominabat petram, *probabiliter referri posse ad S. Petrum, parum tamen interesse, hocne an alio modo locum intellexerit. S. Augustinus lib.* i *Retract. cap.* xxi *scribit, se aliquando per* petram *intellexisse* Christum, *aliquando* Petrum, *subdens:* Harum autem duarum sententiarum quæ sit probabilior, eligat lector. *Hæc summi Doctoris verba ostendunt dubitationem, in qua erat, de genuina loci intelligentia. Eadem quoque verba evincunt, S. Augustinum agnovisse, non Christum modo esse petram Ecclesiæ, sed Petrum quoque ejusdem Ecclesiæ petram esse, Christo nimirum subordinatam: nam nisi id agnovisset, non reliquisset liberum unicuique, ut locum vel de Christo vel de Petro intelligeret. Patet id etiam ex versiculo S. Ambrosii, quem ibidem recitat:* Hoc *(gallo)* ipsa Petra Ecclesiæ canente culpam diluit. *Naturalem expositionem de Petro, quem* petram *dicebat, primo amplexus erat sanctus Doctor, uti ait. Deinde tamen ad aliam dilapsus est ex sola, opino, ignorantia linguæ Hebraïcæ et Syriacæ. Ostendunt eam ignorantiam ipsa sancti Doctoris verba: nam pro expositione de Christo hanc solam ibidem allegat rationem:* Non enim dictum est illi *(Petro:)* Tu es Petra, sed Tu es Petrus. *Verum Christus Syriace locutus est, ususque bis eadem voce* Cepha *aut* Kepha, *voxque eadem repetitur in Euangelio Hebraïco Matthæi, quod edidit Munsterus, acsi Latine diceretur;* Tu es Petra, et super hanc Petram: *uti jam ostenderunt multi interpretes Catholici, et admiserunt hæretici varii. Corruit igitur tota ratio S. Augustini, qui haud dubie vulgarem loci expositionem solum secutus fuisset, relicta prorsus alia, si scivisset eamdem vocem Syriace bis fuisse repetitam. Hæc paucis observanda duxi, quia loco illo abusus est Schwartzius num.* 232 *citatus.* E

et de ecclesiastica hierarchia,

355 *Magis frivolum, imo plane ridiculum est, quod idem scriptor heterodoxus ex verbis* S. Stephani *inferre voluerit, ipsum per ecclesiam in petra ædificatam intelligere* gentem electam et divinam, non hierarchiam sub uno visibili capite, cum membris suis visibilibus florentem, potentem, splendidam et dominantem. *Quippe* F S. Stephanus *unice hic docet per ecclesiam hic non intelligi domum aliquam, aut ædificium aliquod ex lignis et lapidibus constructum, quod alias etiam* ecclesia *vocatur sensu multum diverso; sed per ecclesiam a Christo designari omnium fidelium cœtum, qui revera est populus acquisitionis, gens electa et divina, grex fide doctus, baptismate lotus, Chrismate unctus. Huic cœtui* custodem magistrumque *Christus* posuit *S. Petrum, teste* S. Stephano. *Itaque Sanctus Rex non modo verbis suis non adversatur ordini hierarchico Ecclesiæ, sed illum clare adstruit; dum asserit Petrum a Christo statutum esse* custodem magistrumque Ecclesiæ, *et quidem Ecclesiæ* eidem, *quæ, ut ante ait,* a capite nostro, scilicet Christo, prius seminata, deinde per ejus membra, utique Apostolos sanctosque Patres, transplantata, et firmiter ædificata, atque per totum orbem diffusa. *Ecclesiæ per totum orbem diffusæ* custodem magistrumque *positum esse Petrum*

A *trum asserit. Hierarchiam igitur Ecclesiæ sub visibili capite clarissimis verbis agnoscit. Hæc breviter de hisce dicta sunt, ut pateat quam frivolis ratiunculis heterodoxi verba* S. Stephani *ad falsa sua dogmata conentur pertrahere, licet ex omnibus ipsius gestis abunde discere possint, se a primorum Hungarorum fide longe recessisse. Ceterum quod de etymologia* Augusti *in fine dicitur, mere accommodatitium est: nam imperatores dicti sunt* Augusti *ab imperatore Augusto, sicuti* Cæsares *dicuntur a Julio Cæsare.*

(margin: Episcopi nomenclatura, et de impendendo honore pontificibus)

356 Cap. iii. Regium solium ornat ordo pontificum; ac per hoc in regali dignitate tertium possident locum pontifices. Charissime fili seniores illos ita custodias, sicut oculorum pupillas. Si illorum benevolentiam habebis * *(margin: * al. habes)*, neminem adversariorum timebis. Illis quidem te observantibus, eris securus in omnibus, illorum precario commendabit te omnipotenti Deo. Illos enim Deus humani * *(margin: * al. divini)* generis constituit custodes, fecitque speculatores animarum, ac totius ecclesiasticæ dignitatis, ac divini Sacramenti dispensatores * *(margin: * al. dispositores)* et datores. Sine enim illis non constituuntur reges nec principatus * *(margin: al. principantur)*. Per illorum interventum delicta delentur hominum. Si B illos perfecte amas, te ipsum sine dubio sanas, tuumque regnum honorifice gubernas. In manus enim illorum posita est potestas ligandi nos in peccatis, et a peccatis solvendi. Testamentum enim * *(margin: * al. vero)* sempiternum statuit illis Deus, eosque segregavit ab hominibus, et sui nominis atque sanctitatis fecit participes, et ab hominibus * *(margin: * al. ab humano die)* interdixit reprehendendos esse, per David deificum regem: Nolite tangere christos meos, etc. Ille autem * *(margin: * al. enim)* tangit christos Dei, qui contra divinum atque canonum institutum sacri ordinis viros falsis criminibus fœdat atque in publicum protrahit. Quod te omnino, filii mi, agere prohibeo, si vis beatus vivere, et tuum regnum honestare. Quia in his rebus imprimis offenditur Deus. Si accidente casu culpa reprehensione digna super aliquem horum, de quibus sermo est, ceciderit, (quod absit) corripe eum ter, quater, inter te et ipsum solum, juxta præceptum Euangelii. Si tunc secrete renuerit audire monita, adhibenda sibi sunt publica, secundum C hæc: Si te non audierit, dic Ecclesiæ. Nam si tu hunc ordinem servabis, gloriosam tuam penitus exaltabis coronam.

(margin: De merito honore principium et baronum)

357 Cap. iv. Quartus decor regiminis est fidelitas, fortitudo, agilitas, comitas, confidentia principum * *(margin: * al. principum obest. et mox nobilium.)*, baronum, comitum, militum, nobilium. Illi enim sunt regni propugnatores * *(margin: * al. propugnaculum)*, defensores imbecillium, expugnatores adversariorum, augmentatores monarchiarum. Illi tibi, fili mi, sint patres et fratres. Ex his vero neminem in servitutem redigas, vel servum nomines: illi tibi militent, non serviant: eorum omnibus sine ira et superbia atque invidia pacifice, humiliter, mansuete dominare, memoria retinens semper, quod omnes homines unius sunt conditionis: et quod nil elevat, nisi humilitas; et nihil dejicit, nisi superbia et invidia. Si eris pacificus, tunc diceris rex et regis filius, atque amaberis a cunctis militibus. Si iracundus, superbus, invidus, impacificus, ac * *(margin: * al. ac abest)* super comites et principes cervicem erexeris, sine dubio fortitudo militum, hebetudo erit regalium dignitatum, et alienis tradent regnum tuum. Hoc timens, cum regula virtutum dirige vitam comitum, ut tua dilectione angulati, semper regali dignitate adhæreant inoffensi, et ut tuum regnum per omnia sit pacificum.

(margin: AUCTORE J. S.)

(margin: De servanda virtute patientiæ, et tribuendo judicio.)

358 Cap. v. Patientiæ et judicii observatio, quinta regalis coronæ est ornatio. David rex atque propheta dicit: Deus judicium tuum regi da. Et idem alibi. Honor regis judicium diligit. De patientia Paulus apostolus loquitur: Patientes estote ad omnes. Et Dominus in Euangelio: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Ad hoc tende, fili mi: si vis regni habere honorem, dilige judicium: si animam tuam possidere vis, esto patiens. Quotiescumque, fili charissime, causa digna judicari ad te venerit, vel aliquis capitalis sententiæ reus; noli impatienter portare, vel cum juramento firmare, illum punire, quod instabile et fragile debet esse, quia stulta vota frangenda sunt; vel per te ipsum dijudicare, ne tua regalis dignitas usurpatione inferiorum negotiorum lædetur: sed potius hujusmodi negotium ad judices mitte, quibus hoc commissum est, quod ipsi secundum suam hoc discernant legem. Time esse judex, gaude vero rex esse et nominari. Reges patientes regnant, impatientes vero tyrannizant. Quando autem aliquid, quod tuæ convenit ad judicandum digni- E tati, tibi venerit, cum patientia et misericordia, sive miserantia, hoc judica, ut tua corona laudabilis sit et decora. *Hoc loco editio Sambuci ab illis verbis:* Time esse judex, *varia habet menda, uti studiosus lector facile advertet. Illa igitur singula notanda non censui.*

(margin: De acceptione exterorum et nutrimento hospitum)

359 Cap. vi. In hospitibus et adventitiis viris tanta inest utilitas, ut digne sexto in regalis dignitatis loco possit haberi. Unde imprimis Romanum crevit imperium, Romanique reges sublimati fuerunt, et gloriosi, nisi quod multi nobiles et sapientes ex diversis illuc confluebant partibus? Roma vero usque hodie esset ancilla, nisi Æneades ipsam fecisset liberam. Sicut enim ex diversis partibus provinciarum veniunt hospites, ita diversas linguas et consuetudines, diversaque documenta et arma secum ducunt, quæ omnia regiam ornant et magnificant aulam, et perterritant exterorum arrogantiam. Nam unius linguæ, uniusque moris * *(margin: * al. mortalis)* regnum, imbecille et fragile est. Propterea jubeo te, fili mi, ut bona voluntate illos nutrias, et honeste teneas, ut tecum libentius degant, quam alicubi * *(margin: * al. alibi)* F habitent. Si enim tu destruere, quod ego ædificavi, aut dissipare, quod congregavi, studueris, sine dubio maximum detrimentum tuum patietur regnum. Quod ne fiat, tuum quotidie auge regnum, ut tua corona ab omnibus augusta * *(margin: * al. abest augusta)* habeatur. *Quæ de multorum hospitum adventu in urbem Romanam dicuntur, videri possunt apud Livium lib. 1, ubi narratur, quibus artibus usus sit Romulus, sive ea* Æneades *dictus, ut Romam multitudine populi impleret.*

(margin: De magnitudine consilii.)

360 Cap. vii. In tribunalibus regum consilium sibi septimum vendicat locum. Consilio enim constituuntur reges, gubernantur regna, defenditur patria, componuntur prælia, sumitur victoria, propelluntur inimici, appellantur amici, civitates construuntur, et castra adversariorum destruuntur. Quando vero consiliis inest utilitas. Nam * *(margin: * al. jam)* a stultis, et arrogantibus, ac mediocribus (ut mihi videtur) non valent componi viris, sed a majoribus et melioribus, sapientioribusque ac honestissimis senioribus, exprimi debent et poliri. Idcirco, fili mi, cum juvenibus et minus sapientibus noli consiliari, aut de illis consilium quærere * *(margin: * al. quære)*; sed a senioribus, quibus

AUCTORE J. S.

quibus illud negotium propter ætatem et sapientiam sit aptum. Nam consilia regum in præcordiis sapientum debent claudi, non ventositate stultorum propagari. Si enim gradieris cum sapientibus, sapiens efficieris: si versaris cum stultis, sociaberis illis, fatente Spiritu sancto per Salomonem: Qui cum sapientibus graditur, sapientum erit amicus, nec stultorum erit similis. Et David psallit: Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris. Ad hoc quidquid negotii unicuique conveniat ætati, in hoc se exerceat *, scilicet juvenes in armis, senatores in consiliis. Omnino tamen juvenes non sunt expellendi a consiliis. Quoties vero cum illis consilium inibis, etiamsi sit habile, tamen semper ad majores deferas *, ut omnes actus tuos norma sapientiæ mensures.

* *al.* exerceant

* *al.* differas

Quod majores imitari debeant, et filii obedire parentibus.

* *al* executio

361 Cap. viii. Imitatio * majorum in regali dignitate octavum possidet locum. Regale ornamentum scito esse maximum, sequi antecessores reges, et honestos imitari parentes. Qui enim antecessorum decreta spernit patrum, nec
B divinas procurat leges, peribit. Patres enim idcirco sunt patres, ut nutriant filios, ideoque sunt filii, ut obediant patribus. Qui patri suo resistit, inimicus Dei existit *. Omnes enim inobedientes, Deo sunt resistentes. Spiritus enim inobedientiæ dispergit flores coronæ. Inobedientia enim totius regni est pestilentia Propterea, fili charissime, edicta Patris tui semper tibi sint promptuosa, ut prosperitas tua ubique regalibus dirigatur habenis. Mores quidem meos, quos regali vides convenire dignitati, sine vinculo totius ambiguitatis sequere. Grave enim tibi est hujus climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium extiteris regum. Quis Græcus regeret Latinos Græcis moribus? aut quis Latinus Græcos Latinis regeret moribus? nullus. Idcirco consuetudines sequere meas, ut inter tuos habearis præcipuus, et inter alienos laudabilis.

* *al.* consistit

Orandum esse et quomodo.

362 Cap. ix. Observatio orationis maxima acquisitio est regalis salutis, et ideo nonum; et nonaria regiæ dignitatis canit regula. Continua oratio est peccatorum ablutio * et remissio. Tu
C autem, fili mi, quotiescumque ad templum Dei curris, ut Deum adores, cum Salomone filio regis, et ipse rex semper dicas: Emitte, Domine, sapientiam de sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit coram te omni tempore. Et iterum: Domine Pater et Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu maligno, extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, et desiderium malignum averte a me, Domine; aufer a me concupiscentiam, et animo irreverenti et infrunito * ne tradas me, Domine. Hac itaque oratione antiqui utebantur reges. Tu quoque hac eadem utere, ut Deus cuncta vitia a te auferre dignetur, ut invictissimus rex a cunctis nomineris. Ora etiam, ut desidiam et hebetudinem a te depellat, et supplementum omnium tibi tribuat virtutum, quibus visibiles et invisibiles vincas inimicos, ut securus et expeditus ab omni incursione adversariorum, cum omnibus tibi subjectis, cursum ætatis tuæ vitæ cum pace possis finire. *Post verba superius data*, et ideo nonum, *adde, vel subaudi*, obtinet locum. *Phrasis illa plane mendosa est apud Sambucum.*

* *al.* abolitio

* *al.* infrenato

363 Cap. x. Modus virtutum ornat coronam regum, et in præceptis ponitur decimus: nam D
Dominus virtutum ipse est Rex regum. Sicut ergo sui exercitus cælestis plenitudo in denis consistit choris, sic tuæ vitæ conversatio in decem persistat mandatis. Oportet regem esse pium, misericordem, et cæteris virtutibus imbutum et ornatum. Rex enim impietate et crudelitate fœdatus, incassum sibi vendicat nomen regis, quia tyrannus est dicendus. Ob hoc ergo *, fili mi amabilissime, dulcedo cordis mei, spes futuræ sobolis, precor, jubeo, ut per omnia et in omnibus pietate fultus, non solum parentelæ et cognationi, vel principibus, sive ducibus, sive divitibus, seu vicinis et incolis sis propitius; verum etiam extraneis et cunctis ad te venientibus. Nam opus pietatis ad summam te ducit beatitudinem. Sis misericors omnibus vim patientibus, semper illud Domini in tuis præcordiis habens exemplum: Misericordiam volo, et non sacrificium. Patiens esto ad omnes, non tantum potentes, sed etiam potestate carentes. Sis denique fortis, ne te prosperitas nimis elevet, aut adversitas dejiciat. Sis quoque humilis, ut Deus te altum faciat, hic et in futuro. Sis vero E
modestus, et ultra modum neminem punias vel damnes. Sis mitis, ut numquam justitiæ repugnes. Sis honestus, ut numquam alicui spontaneum inferas dedecus. Sis pudicus, ut cunctos libidinis fœtores, sicut stimulum mortis, evites. Hæc omnia superius libata regalem componunt coronam, sine quibus valet nullus hic regnare, nec ad æternum pertingere regnum. *Quod supra dicitur cælestis exercitus plenitudo in denis choris consistere, mirum apparet, cum novem tantum angelorum chori enumerentur: at suspicor Sanctum per chorum decimum intelligere omnes homines cælesti gloria exaltatos. Habes hic, lector, Monita sancti Regis, quæ luculenter, ostendunt, quantus fuerit, non modo Christianis virtutibus, sed etiam arte regnandi. Digna sane hæc sunt, quæ principum animis alte insculpta maneant. Nunc similiter dabo leges, quas idem Rex subditis suis præscripsit, ut ex omnibus pateat, qualis quantusque fuerit, quantumque Apostolo ac Legislatori suo Christiana debeat Hungaria.*

De pietate et misericordia, cæterisque virtutibus.

* *al.* ego

F

§ XXXIV. Leges Hungaris datæ.

Leges Sanctus condidit, quæ omnes deinde simul promulgatæ.

Carthuitius num. 13 *breviter agit de legibus, quas condidit* S. Stephanus cum episcopis et primatibus Hungariæ, *et* in quo, *inquit*, uniuscujusque culpæ contrarium dictavit antidotum. *Sane leges hæ tales sunt, quales congruebant rudi populo, qui disciplinam Christianam partim amplexus erat, partim adversabatur; et verisimile est, hisce legibus non exiguum robur additum esse prædicationibus episcoporum, aliorumque ecclesiasticorum, qui populum instruebant. Naturale enim est, ut oriatur desiderium cognoscendi illud, quod quis non audet prætermittere. Quo anno hæ leges primum latæ sint, et an omnes simul sint decretæ, non invenio. Omnes tamen simul promulgatæ sunt in concilio aliquo episcoporum et procerum Hungariæ, et de hac promulgatione sic habet editio in Opere tripartito:* Explicit decretum sancti Stephani regis, promulgatum Strigonii, (al. Tulnæ)

A næ) anno MXXXV. *Laudatus jam sæpe Peterfius, leges quasdam ex hisce editurus, de earum promulgatione sic loquitur:* Quæ *(præceptiones et monita)* vim tabularum postea obtinuerunt, et anno demum MXVI Tolnæ vel Strigonii promulgatæ sunt.

sed aliquæ ex iis citius decretæ atque usu receptæ.

365 *Inchofer ad annum* 1016 *de conditis a* Stephano *legibus ita scribit:* Stephanus rex pro ordinando regno salutares hoc anno procerum suorum utriusque status interventu leges condit. Hæ quinquaginta quinque capitibus continentur, ita digestæ a quibusdam, ut in secundum librum Decretorum, quæ Stephano regi adscribuntur, conjiciantur. In qua re tamen nec ordo nec temporis ratio servata est: nam quæ in primo libro habentur, non Decreta proprie, sed Monita sunt ad Emericum filium instruendum composita seorsim, et posterius edita; ipsa vero Decreta falso a quibusdam notantur anno trigesimo quinto regni condita, quorum non pauca longe antea usu viguisse constat: etsi quædam, ad politicum regimen spectantia, serius deinde sint addita. Præstat in hac re manuscripti codicis fidem
B sequi, qui leges a Stephano sancitas in hunc annum refert: neque enim verisimile est, Stephanum tot annis pie feliciterque regnantem, sub extremum vitæ tempus curis et ægritudinibus implicatum, voluisse regnum lege formare, antea vero tanto temporis spatio sine lege curam traducere. *Hæ rationes admodum verisimiliter persuadent, plerasque leges multo citius conditas et promulgatas esse, quam aliqui voluerunt, alias autem tractu temporis adjectas. An vero universarum promulgatio facta sit anno* 1035, *an citius, certo definiri nequit.*

ex hisce legibus nonnullæ deinde correctæ aut abrogatæ;

366 *Subjicit Inchofer:* Quod porro ad hæc Decreta spectat, nonnulla ex iis reges posteri correxerunt, aliqua sustulerunt, pleraque confirmarunt. *Qualia sint* Stephani *decreta, et cur deinde eorum aliqua correcta fuerint aut abrogata, explicatur in præfatione ad Decreta Colomani regis, ad Seraphinum archiepiscopum Strigoniensem scripta, apud laudatum Werbocium tom.* II *pag.* 28 *his verbis:* Nam quis ambigat a sancto patre nostro Stephano, viro quippe apostolico, legem populo nostro datam, in quibusdam austeriorem, in quibusdam vero tolera-
C biliorem, in his quoque intensius vindicantem, atque in aliis remissius indulgentem; nec quemquam tamen absque disciplinæ verbere dimittentem, cum prædestinationis tempus nullum adhuc verum adduxisset fidei sponsorem: nec hoc quidem præter divinæ dispensationis respectum credi nefas est. Nam cum tempore prædicti Regis universum regnum ejus barbaricis inservierit cultibus, ac rudis coactusque Christianus contra commonitorem sanctæ fidei stimulum adhuc recalcitraret, adhuc contra pœnitentialia ultricis virgæ verbera remorderet, operæ pretium fuit, ut sanctæ disciplinæ coactio infidelibus quidem ad conversionem fidei, sed conversis fieret ad justitiam pœnitentiæ. At Christianissimus rex noster Colomanus, columbinæ gratiæ simplicitate, cum omni virtutum discretione præditus, postquam vidit adultam fidem perfectæ religionis robur accepisse, legalis vinculum catenæ cogitavit relaxare prudenter *etc.*

Quod S. Stephanus antiquis Hungarorum moribus se prudenter attemperasset.

367 *Porro dubitari nequit, quin Rex prudentissimus in condendis legibus tantum se accommodaverit antiquis Hungarorum moribus, quantum fieri poterat sine læsione religionis Catholicæ et virtutum Christianarum. Satis id ipse insinuat in præfatione his verbis:* Quoniam unaquæque gens propriis regitur legibus. *Et supra ad filium cap.* VIII *num.* 361: Grave enim tibi est, hujus climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium extiteris regum. Quis Græcus regeret Latinos Græcis moribus? aut quis Latinus Græcos Latinis regeret moribus? nullus. *Prudenti hac cautione opus erat, ut leges facilius et suavius usu reciperentur: atque ex ea factum existimo, ut pro criminibus quibusdam gravioribus non tam graves a* Stephano *decretæ sint pœnæ, quam posteriores reges pro iis deinde statuerint; nimirum quod Hungari aut nullas pro iis pœnas olim dedissent, aut solum leviores, quodque crimina ipsa non tam gravia iisdem apparerent ante fidem susceptam. Placuit, opinor,* Stephano *consilium Apostoli, qui se uniuscujusque capacitati attemperabat, sic scribens* 1 *ad Corinth. cap.* III: Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis. *Hisce præmonitis, leges ipsas subjungo ex laudato Opere tripartito, notatis lectionibus variantibus ex Sambuco, ubi videbitur E operæ pretium. Titulus hic præfigitur:* Sancti Stephani regis decretorum liber secundus. *Capitum singulorum titulos dabo pro additionibus marginalibus, aut solum illorum partem, cum sunt longiores.*

Ratio legum datarum exponitur in præfatione.

368 PRÆFATIO. Regnante divina clementia, Opus regalis dignitatis alimonia Catholicæ fidei effectum amplians solidius *, alterius dignitatis solet operibus adesse *: et quoniam unaquæque gens propriis regitur * legibus, idcirco nos quoque Dei nutu nostram gubernando monarchiam, antiquos et modernos imitantes augustos, decretali meditatione nostra statuimus genti nostræ *, quemadmodum honestam et inoffensam ducerent vitam, ut sicut divinis legibus sunt ditati, similiter etiam secularibus sint addicti, ut quantum boni in divinis amplientur, tantum mali et rei in istis vilitentur. Quæ autem decrevimus, in sequentibus subnotavimus. *Sensus hujus præfationis initio obscurior est, quia varie interpungi potest. Mihi legendum et interpungendum videtur, ut phrasim dedi, licet aliter interpunxe- F rint alii. Sensus est: Opus regis, quod alendo Catholicam fidem solidius promovet, solet aliis, operantibus ad eumdem finem, adesse seu succurrere.*

* *al.* amplius ac solidius.
* *al.* esse
* *al.* agitur
* *al* quo

De statu ecclesiastico et veneratione domus Dei.

369 CAP. I Quisquis statu superbiæ elatus, domum Dei ducit contemptibilem, et possessiones Deo consecratas, atque ad honorem Dei sub regia immunitatis defensione constitutas, inhoneste tractarit, vel infringere præsumpserit, quasi invasor et violator domus Dei excommunicetur. Decet enim, ut indignationem ipsius Domini regis sentiat, cujus benevolentiæ contemptor et constitutionis prævaricator extitit. Nihilominus tamen rex suæ concessionis immunitatem ab hominibus ditioni suæ subjectis illæsam conservari præcipiat; assensum vero non præbeat improvide affirmantibus non debere esse res Dominicas, id est, Domino dominantium traditas. Itaque sub defensione regis sit, et sicuti suæ propriæ hæreditati, magisque, advertat. Quia quanto Deus excellentior est homine, tanto præstantior est divina causa mortalium possessione. Quocirca decipitur, quisquis plus in propriis, quam in Dominicis rebus gloriatur: quarum * defensor, et custos divinitatis * constitutus, diligenti

* *al.* additur divinarum rerum
* *lege* divinitus

AUCTORE J. S.

diligenti cura non solum eas servare, sed etiam multiplicare debet, magisque illa, quæ diximus præstantiora, quam sua, defendere oportet, et augmentare. Si quis igitur insanus, importunitate improbitateque sua regem a recto proposito pervertere tentaverit, nullisque remediis mitigari posse visus fuerit, licet obsequiis aliquibus et transitoriis sit necessarius, abscindendus ab eo projiciendusque est, juxta illud Euangelium: Si pes, manus, aut oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te. *Totum hoc caput, uti et sequens, desumptum est ex concilio Moguntino anni 847 sub Rabano, ubi hoc est canon sextus, sequens vero septimus, uti videri potest apud Labbeum tom.* VIII *col.* 44. *Ex eo corrigitur mendum illud supra, ubi* divinitatis *in omnibus legitur pro* divinitus, *ut est apud Labbeum.*

De potestate episcoporum super res ecclesiasticas.

370 Cap. II. Ut episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere et gubernare, atque dispensare secundum canonum authoritatem; volumus, ut laici eorum ministerio obediant, ad regendas ecclesias, viduas et orphanos defensandum, et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam, consentientesque sint comites et judices præsulibus suis ad justicias faciendas, juxta præcepta legis divinæ, et nullatenus per aliquorum mendacia, vel falsum testimonium, neque per perjurium, aut per præmium lex justa in aliquo depravetur. *Rectius in Moguntino verba superiora,* ut laici *etc., sic leguntur:* Et ut laici in eorum ministerio obediant episcopis.

Quales debeant esse accusatores et testes etc.

371 Cap. III. Testes autem, et accusatores sine aliqua sint infamia, uxores et filios habentes, et omnino Christum prædicantes. Testimonium laici adversus clericum nemo recipiat: nemo etiam quemlibet clericum in publico, nisi in ecclesia examinare * præsumat.

* *al.* excommunicare

De assiduo et gravi labore sacerdotum.

372 Cap. IV. Scitote fratres cuncti, quod supra omnes laborant sacerdotes, unusquisque enim vestrum suum fert laborem proprium: illi * vero et suum, et singulorum. Ideo sicut illi pro omnibus vobis, ita et vos omnes pro eis summopere laborare debetis, in tantum, ut si necessitas fuerit, animas vestras pro eis ponatis.

* *al* illo, *uti et infra*

De concessione regali propriarum rerum.

373 Cap. V. Decrevimus regali nostra potentia, ut unusquisque habeat facultatem sua dividendi, tribuendi uxori, filiis, filiabusque atque parentibus, sive Ecclesiæ, nec post ejus obitum quis hoc destruere audeat. *Titulus ad marginem positus clarius sic exponi potest:* De concessione tribuendi res suas.

Regalia et fisci res sint intactæ.

374 Cap VI. Volumus quidem, ut sicut cæteris facultatem dedimus dominandi suarum rerum, ita etiam res, milites, servi, et quidquid ad nostram regalem dignitatem pertinet, permanere debeat immobile, et a nemine quid inde rapiatur, aut subtrahatur, nec quisquam in his prædictis sibi favorem acquirere audeat.

De observatione Dominicæ diei etc.

375 Cap. VII. Si quis igitur presbyter, vel comes, sive aliqua alia persona fidelis, die Dominica invenerit quemlibet laborantem, abigatur. Si vero cum bobus, tollatur sibi bos, et civibus ad manducandum detur. Si autem cum equis, tollatur equus, quem dominus bove redimat, si velit; et idem bos manducetur, ut dictum est. Si qui aliis instrumentis, tollantur instrumenta, et vestimenta: quæ si velit, cum cute redimat.

Ut eodem die Dominico etc.

376 Cap. VIII. A sacerdotibus vero et comitibus commendetur omnibus villicis, ita ut ipsorum jussu, omnes concurrant die Dominica ad ecclesiam, majores et minores, viri et mulieres, exceptis illis, qui ignes custodiunt *. Si quis vero obstinatus remanebit, vapulet et depiletur. *In alia editione pœna sic exprimitur:* Propter illorum negligentiam vapulent et depilentur.

* *al.* custodiant

Diebus quatuor temporum carnes non comedantur.

377 Cap IX. Si quis quatuor temporum jejunia, cunctis cognita, carnem manducans, violaverit, per spatium unius hebdomadæ inclusus jejunet.

Sexta feria carnes non edantur.

378 Cap. X. Si quis in sexta feria, ab omni Christianitate observata, carnem manducaverit, per unam hebdomadam inclusus jejunet. *Alias* lucæ (*aut* tenebris) inclusus jejunet.

De his, qui sine confessione moriuntur.

379. Cap. XI. Si quis tam obstinatus est (quod absit ab omni Christiano) ut nolit confiteri sua facinora, secundum suasum presbyteri, hic sine omni divino officio et eleemosynis jaceat, quemadmodum infideles. Si autem parentes et proximi neglexerint vocare presbyteros, et ita subjaceat absque confessione morti, ditetur orationibus, et consoletur eleemosynis; sed parentes luant negligentiam jejuniis, secundum arbitrium presbyterorum. Qui vero subitanea periclitantur morte, cum omni ecclesiastico sepeliantur honore. Nam occulta et divina judicia nobis sunt incognita.

De observanda Christianitate.

380 Cap. XII. Si quis observatione Christianitatis neglecta, et negligentiæ stoliditate elatus, quid in eam commiserit, juxta qualitatem offensionis ab episcopo per disciplinas * canonum judicetur. Si vero rebellitate instinctus, renuerit sibi impositam pœnam * sufferre, iterum * eodem judicio restringatur, etiam usque septies. Tandem, si per omnia resistens et abnuens invenietur, regali judicio, scilicet defensori Christianitatis, tradatur.

* *al* disciplinam

* *al.* impositum æque

* *al.* item

De homicidiis, et primo casuali.

381 Cap. XIII. Si quis autem casu occiderit aliquem, duodecim pensas auri persolvat, et sicut canones mandant, jejunet. Si vero liber alicujus occiderit servum, reddat alium servum, vel precio componat: et secundum canones jejunet. *Pensa auri est nummus, de cujus valore nihil satis certo probatum inveni.*

De his, qui suas occidunt uxores.

382 Cap. XIV. Si quis comitum obduratus corde, negligens animam (quod procul sit a cordibus fidelitatem observantium *) uxoris homicidio polluetur, secundum decretum regalis senatus, cum quinquaginta juvencis, parentibus mulieris reconcilietur, et secundum mandata canonum jejunet. Si autem miles alicujus virtutis * in eamdem culpam inciderit, juxta eumdem senatum, solvat parentibus decem juvencos, jejunetque, ut dictum est. Si vero vulgaris in eodem crimine invenietur, cum quinque juvencis cognatis concilietur, et subdatur prædictis jejuniis. *Levis hæc est pœna pro crimine tam enormi; sed vide dicta num.* 367: *quæ item observata volui pro variis legibus sequentibus*

* *al.* observantibus

* al. vir ubertatis

De perjuris.

383 Cap. XV. Si quis valentium *, fide commaculatus, corde pollutus, juramento confractus, perjurio addictus invenietur, perdita manu * perjurium luat, aut quinquaginta juvencis manum redimat. Si vero vulgaris perjurus extiterit, manu amputatus punietur, aut duodecim juvencis redimetur, et jejunet, ut canones mandant,

* *al. melius* fallentium

* *al.* perditas manus

De homicidiis voluntariis

384 Cap. XVI. Si quis accensus ira, ac superbia elatus, spontaneum commiserit homicidium, sciat se secundum * senatus nostri decretum, centum et decem daturum auri pensas. Ex quibus quinquaginta ad fiscum regis deferantur, aliæ

aliæ vero quinquaginta parentibus dentur, decem autem arbitris et mediatoribus condonentur. Ipse quidem homicida secundum institutionem canonum jejunet. *Observat editor hanc legem esse antiquatam.*

De libertate servorum.

385 Cap. xvii. Si quis misericordia ductus, proprios servos et ancillas libertate donaverit cum testimonio: decrevimus, ut post obitum ejus, nemo invidia tactus in servitutem eos audeat inducere. Si autem libertatem promiserit, et morte impediente testatus non fuerit, habeat mulier ipsius vidua et filii potestatem eandem libertatem testari, et agape facere pro animæ redemptione sui mariti, qualitercunque velit. *Hæc lex mendose admodum apud Sambucum edita est.* Agape facere *hic videtur significare*, *opus charitatis exercere*

De conventu ad ecclesiam, et de his, qui murmurant hora Missæ etc.

386 Cap. xviii. Si qui ad ecclesiam venientes ad audiendum divinum officium, ibidem hora solennitatis Missarum inter se murmurant, et cæteros inquietant, exponentes fabulas otiosas, et non intendentes ad divinas lectiones cum ecclesiastico nutrimento: si majores sunt, increpati cum dedecore expellantur de ecclesia: si vero minores et vulgares, in atrio ecclesiæ, pro tanta temeritate, coram omnibus ligentur, et corripiantur flagellis.

De non recipiendis servis... contra dominos etc.

387 Cap. xix. Ut gens monarchiæ hujus ab omni incursu et accusatione servorum et ancillarum remota et quieta maneat, secundum regalis * decretum concilii penitus interdictum est, ut nullius causa culpæ, aliquam servilem personam, contra dominos vel dominas in accusationem et testimonium recipiant.

* al. regale

Liberum nemo in servitutem redigat

388 Cap. xx. Quoniam igitur Deo dignum est, et hominibus optimum, unumquemque in suæ industriæ libertate vitæ cursum ducere, secundum regale decretum statutum est, ut nemo comitum vel militum posthac aliquam liberam personam servituti subdere audeat. Quod si elationis * audacia suæ stimulatus præsumpserit, sciat se totidem ex proprio compositurum: quæ compositio inter regem et comitem * dividatur, et cætera. Sed si quis hactenus in servitute retentus, pro libertate sua tuenda * judicium regale faciens, securus extiterit, tantummodo libertate fruatur, et ille, a quo in servitute tenebatur, nil reddat.

* al. elevationis

* al. comites

* al. emenda

De his, qui alterius milites aut servitores avocant.

389 Cap. xxi. Volumus, ut unusquisque senior (seu dominus) suum habeat militem (id est servientem) nec aliquis alter illi suadeat antiquum deserere seniorem, et ad se venire. Inde enim litigium habet initium.

De recipiendis hospitibus.

390 Cap. xxii. Si quis hospitem cum benevolentia accipit, et nutrimentum sibi honeste impendit, quamdiu secundum propositum nutritur, non deserat suum nutritorem: et nec ad aliquem alium suam deferat hospitalitatem.

De his, qui fugiunt sua ... tentes.

391 Cap. xxiii. Si cujus miles vel servus ad alium fugerit, et is, cujus miles vel servus fuga est elapsus, suum miserit legatum ad reducendum eum *, et is legatus ibidem a quocumque percussus ac flagellatus extiterit, decrevimus nostrorum primatum conventu, ut ille percussor decem solvat juvencos.

* al. eos

De viduis et orphanis.

392 Cap. xxiv. Volumus quidem, ut viduæ et orphani sint nostræ * legis participes, tali tenore, ut si quæ vidua cum filiis et filiabus remanserit, atque nutrire eos, et manere cum illis, quamdiu vixerit, promiserit; habeat potestatem a nobis sibi concessam id faciendi, et a nemine iterum cogatur in conjugium. Si enim, mutato voto, iterum nubere voluerit, et orphanos deserere, de rebus orphanorum nihil omnino sibi vendicet, nisi tantum sibi congrua vestimenta accipiat. Si autem vidua sine prole remanserit, et se innuptam in sua viduitate permanere promiserit, volumus ut potestatem habeat omnium bonorum suorum, et quecquid inde facere velit, faciat. Et post obitum ejus, eadem bona ad sui redeant parentes mariti, si parentes * habet: sin autem non, rex sit hæres.

* al. tunc

AUCTORE J. S.

* al. præsentes

De raptu puellarum.

393 Cap. xxv. Si quis militum impudicitia fædatus, puellam aliquam, sine concessione parentum sibi in uxorem rapuerit, decernimus puellam parentibus reddi, etiamsi ab illo aliqua vis sibi illata sit, et raptor decem solvat juvencos pro raptu, licet postea reconcilietur parentibus puellæ. Si vero pauper quis, aut vulgaris hoc aggrediatur agere, componatur raptum quinque bobus. *Legendum opinor*, componat raptum.

De liberis fornicantibus cum ancillis alterius domini.

394 Cap. xxvi. Ut liberi suam custodiant libertatem incontaminatam, volumus illis ponere cautionem, ne cum alienis fornicentur ancillis. Si quis autem improvidus hanc cautionem transgrediens, fornicaretur * cum ancilla alterius, sciat se reum esse criminis, et pro eodem crimine imprimis decalvari et depilari *. Si vero secundo cum eadem fornicatus fuerit, iterum decalvetur * et depiletur. Si autem tertio, sit servus pariter cum ancilla, aut redimat se. Si autem ancilla conceperit de eo, et parere non poterit, sed in partu morietur, componat eamdem cum alia ancilla Servus quoque alicujus, si cum ancilla alterius fornicatur, decalvetur * et depiletur: et si ancilla de eo conceperit, et in partu moriatur, servus venundetur, ac dimidia pars pretii seniori ancillæ detur: altera pars vero seniori servi semper remaneat.

* al. fornicatur

* al. pro eodem crimine decorietur

* al. decorietur

* al. decorietur

De his, qui polluunt alienas ancillas in uxores.

395 Cap. xxvii. Ut nemo eorum, qui libero nomine censentur, facere cuiquam injuriam audeat, terrorem et cautionem imposuimus. Quia in hoc regali concilio decretum est, ut si quis liber connubium ancillæ alterius, sciente domino ancillæ, elegerit, perdita suæ libertatis industria, perpetuus efficiatur servus.

Qui extra regnum a suis aufugiunt uxoribus.

396 Cap. xxviii. Ut genus utriusque sexus, certa lege, et absque injuriis maneat et vigeat, in hoc regali decreto statutum est, ut si quis protervitate præditus, propter abominationem uxoris patriam effugerit, uxor cuncta, quæ in potestate mariti habebantur, possideat, dum velit expectare virum; et * nemo in aliud conjugium eam cogere præsumat. Sed * si sponte nubere velit, liceat sibi, sumptis congruis vestimentis, et dimissis cæteris bonis, ad conubium ire. Et si vir, hoc audito, redierit, ne liceat sibi aliam ducere, propter suam culpam *, nisi cum licentia episcopi. *Hæc lex caute intelligenda est de matrimonio gentilium, cujus vinculum solvi potest, si uxor convertatur, et vir ideo discedat secundum Apostolum 1 Cor. vii ℣ 15: non vero de matrimonio Christianorum valide contracto et consummato, quod solvi sic nequit, ut ante conjugis mortem ad aliud matrimonium valide procedatur. Hæc paucis observata oportuit: at plura de hisce dabunt Theologi et canonistæ. Fieri etiam potest, ut menda quædam in verba legis irrepserint.*

* al. ut

* al. et

* al. præter suam

De furto mulierum ...

397 Cap. xxix. Cum igitur cunctis horrendum, et omnibus abominabile sit, virilem sexum repertum fecisse furtum, et magis magisque sexum fœmineum: secundum regalem senatum

AUCTORE J. S.

tum decretum est, ut si aliqua mulier maritata furtum commiserit, a marito redimatur: et si secundo in eandem culpam inciderit, similiter redimatur: si vero tertio, venundetur.

De incendiis mansionum.

398 Cap. xxx. Si quis per inimicitias alterius ædificia cremaverit igne, decrevimus, ut ædificia restituat, et quicquid supellectilis arsum fuerit, persolvat, et insuper sedecim juvencis, qui valent sexaginta solidos.

De strigibus.

* al. ducant

399 Cap. xxxi. Si qua striga inventa fuerit, secundum judicialem legem ducatur * ad ecclesiam, et commendetur sacerdoti ad jejunandum, fidemque discendum; post jejunium vero domum redeat. Si secundum in eodem crimine inveniatur, simili jejunio subjaceat: post jejunium vero in modum crucis in pectore et in fronte, atque inter scapulas, incensa clavi ecclesiastica, domum redeat. Si vero tertio, judicibus tradatur. *Vox* striga, *alias* strix, *hic designat veneficam aut maleficam. Hisce majora deinde supplicia statuta sunt, uti et pro aliis criminibus.*

B

De maleficis, et sortilegis.

* al. additur et

* al. veneficiis et maleficiis

400 Cap. xxxii. Ut creatura Dei ab omnium læsione malignorum remota, et a nullo detrimentum sui passura maneat, nisi a Deo, a quo augmentatur · secundum decretum senatus statuimus ad magni cautionem terroris, veneficis et maleficis *, ut nulla persona maleficio aut veneficio quemquam hominum subvertere a statu mentis, aut interficere audeat. Ast si quis, vel quæ, posthac hæc præsumpserit, tradatur in manus maleficio læsi, aut in manus parentum ejus, secundum eorum velle, ad judicandum. Si vero sortilegio utentes invenirentur *, ut faciunt in cinere, et his similibus, ab episcopis flagellis emendentur.

* al. abest invenirentur

De invasione domorum, et de pugna ibidem secuta.

401 Cap. xxxiii. Volumus, ut firma pax, et unanimitas sit inter majores et minores, secundum Apostolum: Omnes unanimes estote, nec alium aliquis invadere audeat. Nam si quis comitum, post diffinitionem hujus communis concilii tam contumax extiterit, ut alium domi quærat ad perdendum eum, atque suas dissipare res; et si dominus domi est, et si secum pugnaverit, vel interfecerit, luat secundum legem de evaginatione gladii confectam. Si autem idem comes ibidem occubuerit, sine compositione jaceat. Si vero miles quis curiam, vel turrim, vel domum alterius invaserit militis, decem juvencis componat invasionem. Si vero ille non supervenerit, sed suos milites miserit, centum juvencis componat invasionem. Si vulgaris quidem alterius sui similis mansiunculas invaserit, quinque juvencis solvat invasionem.

C

De ædificatione et dote ecclesiæ a villis composita.

402 Cap. xxxiv. Decem villæ ecclesiam ædificent, quam duabus mansionibus, totidemque mancipiis dotent, equo et jumento, sex bobus, et duabus vaccis, triginta quatuor minutis bestiis. Vestimenta vero et corporalia et coopertoria rex provideat, presbyterum et libros episcopi. *Pro* mansionibus *apud Peterfium legitur* mansis, *et apud Sambucum mendose* mensis. *Designantur villæ, seu prædia rustica.*

De donationibus regum, et propriæ rei possessione

403 Cap. xxxv. Consensimus igitur petitioni totius senatus, ut unusquisque dominetur propriorum, similiter et donorum regis, dum vivit: excepto quod ad episcopatum pertinet et comitatum, ac post ejus vitam filii simili dominio succedant, nec pro nullius causa reatus detrimentum bonorum suorum patiatur quis, nisi consiliatus mortem regis, aut traditionem regni fecerit, vel in aliam fugerit provinciam. Tunc vero bona illius in regiam veniant potestatem, ipse vero subjaceat sententiæ, filiis innocentibus remanentibus.

D

De servo interfecto ab altero servo.

404 Cap. xxxvi. Si alicujus servus servum alterius occidit, senior homicidæ medietatem servi componat seniori interfecti, si potest: sin autem non, peracta una quadragesima, venundetur servus, et precium dividatur. *Non satis patet, quid velint illa verba* peracta una quadragesima. *Suspicor tamen designari pœnam servi per quadraginta dies continuandam, sive jejunium fuerit, seu aliud supplicium pro arbitrio domini.*

De redemptione homicidæ servi.

405 Cap. xxxvii. Servum liberi homicidam, si seniori placuerit, cum centum et decem juvencis redimat, aut tradat. *Non additur pœna: opinor, quia illa infligi poterat a domino pro arbitrio.*

De vindicta nitentium acquirere libertatem alienis servis

406 Cap. xxxviii. Si quis alienis servis libertatem acquirere niteretur, quot servi erunt, totidem mancipia solvat. Ex quibus duæ partes regi, tertia seniori servorum detur. Rex autem ex sua parte tertiam tribuat comiti.

De furto servi semel commisso.

E

407 Cap. xxxix. Si quis servorum semel furtum commiserit, reddat furtum, et redimat nasum quinque juvencis, si potest: sin autem non, abscindatur. *Graviora pro furto servorum et liberorum supplicia deinde statuit S. Ladislaus lib.* ii *cap.* xii *et sequentibus: et locis aliis.*

De pœna furtum 2. et 3. committentis

408 Cap. xl. Si furtum abscissus naso commiserit, redimat aures quinque juvencis, si potest si autem non, abscindantur. Si tertio commiserit furtum, careat vita.

De furto liberorum *etc.*

* al. comparere

409 Cap. xli. Si quis liberorum furtum commiserit, hanc decrevimus legem componere *, ut semel redimat se, si potest: sin autem non, venundetur. Si idem venundatus furtum commiserit, legibus servorum subjaceat. Si secundo, simili legi subjaceat. Si vero tertio, dispendio vitæ dijudicetur.

Comites, quod regis est, apud se non detineant

410 Cap. xlii. Si quis comitum partem regis defraudaverit, reddat fraudem, et duplo componat. *Lex hæc, cujus sane pœna levior est, quam pro simili crimine passim infligitur, non exacte exponitur in titulo ad marginem dato.*

De contemptu justi judicii comitis.

F

411 Cap. xliii. Si quis militum judicium a suo comite recte judicatum spernens, ad regem appellaverit, cupiens comitem suum reddere injustum, sit debitor decem pensarum auri suo comiti.

De restituenda re militibus *etc.*

412 Cap. xliv. Si quis comitum, inventa aliqua occasione, quid injuste militi abstulerit, reddat, et insuper ex proprio tantumdem solvat.

Promissum cadit in debitum.

413 Cap. xlv. Si quis autem militum, suum spantaneum donum dicens sibi vi ablatum, mendax extiterit, et hoc careat, et insuper tantumdem solvat. *Titulus ad marginem positus non satis explicat finem hujus legis, quia potius est pœna mentientium aut calumniantium.*

De his, qui hominem gladio occiderint

414 Cap. xlvi. Si quis hominem gladio occiderit, eodem juguletur gladio. *Ad hanc et sequentes leges refertur caput* xxxiii: *ex quo intelligimus, hasce verisimiliter prius esse compositas.*

De debilitatione membrorum gladio facta

415 Cap. xlvii. Si quis autem gladio evaginato alium quemlibet debilitaverit, vel in oculo, vel in pede, vel in manu, consimile sui corporis damnum patiatur.

De eo qui gladio percussus vulnus accepit

416 Cap. xlviii. Si quis vero gladio vulneravit aliquem, et vulneratus de eodem vulnere sanus et incolumis evaserit, homicidii compositionem vulneris illator componat.

417 Cap. xlix. Si quis furore repletus evaginaverit

A ginaverit gladium, et tamen non læserit, pro sola evaginatione medium homicidii compositum solvat. *In editione Sambuci pœna sic habetur :* Homicidii compositum solvat, *omissa voce* medium.

De gladii evaginatione sine vulnere.

418 Cap. L. Si quis servorum curiæ regali vel comitis præficitur, ejus testimonium inter comites recipiatur, si servus seniorem, vel serviens suum comitem interfecerit. *Ad hæc editor :* Quod officiales dominorum et nobilium in ferendo testimonio nobilibus æquiparentur, hinc manavit.

De testimonio servorum curiæ præpositorum.

419 Cap. LI. Si quis in regem aut regnum conspiraverit, refugium nullum habeat ad ecclesiam. Si quis contra regis salutem aut dignitatem quolibet modo aliquid conspiraverit, aut conspirare aliquid tentaverit, seu tentanti scienter consenserit, anathematizetur, et omnium fidelium communione privetur. Vel si quis hujusmodi aliquem noverit, et probare valens non indicaverit, prædictæ subjaceat damnationi. *In titulo ad marginem pro* et reginam *legeretur rectius* et regnum, *uti patet ex ipsa lege, et consentit editio Sambuci.* B

De conspiratione contra regem et reginam.

420 Cap. LII. Si cui Deus decem dederit in anno, decimam Deo det. Et si quis decimam suam abscondit, novem solvat. Et si quis decimationem episcopo separatam furatus fuerit, dijudicetur ut fur, ac hujusmodi compositio tota pertineat ad episcopum.

De decimatione.

421 Cap. LIII. Si quis versutus alicui comitum, vel alteri personæ fideli dixerit. Audivi regem ad perditionem tui loqui, et hic inventus fuerit, pereat.

De calumniatoribus aulæ.

422 Cap. LIV. Si quis inter duos comites mendacia protulerit, tacereque eos deprecatus fuerit, ut astutia diaboli ab invicem eos separaret; solvat duas compositiones fallacis linguæ pro reatu mendacii. Si uni soli adulatus fuerit, privetur lingua.

De his qui mendacia inter duos aulæ familiares astruunt.

423 Cap. LV. Si quis illorum, qui vulgo Uduornic vocantur, furtum commiserit, lege liberorum dijudicetur. Testimonium autem ejus inter ipsos non recipiatur *. *Vox* Vduornic *apud Sambucum scribitur* Vdwornyck. *Pro interpretatione ad marginem notatur,* libertinus nobilis prædialis. *Hisce tandem additur :* Explicit Decretum sancti Stephani regis, promulgatum Strigonii (al. Tulnæ) anno MXXXV. *Verum de anno promulgationis non certo constare, jam ante monui. Itaque ad postrema Sancti gesta et beatum ipsius obitum progredior.* C

De furto Vduornicorum, id est, libertinorum.

** al. recipiant*

§ XXXV. Ultimus Sancti morbus : conspiratio in vitam ipsius detecta : postrema monita, pius obitus et sepultura.

Carthuitius *num.* 29 *describit postremum sancti Regis morbum, narratque insidias ipsius vitæ eo tempore structas. Eadem commemorat Bonfinius pag.* 184 *his verbis :* Ipse tanto corporis languore correptus est, ut ne pedibus quidem stare posset : quare aliquanto remissius regnum gerere videbatur. Hinc proceribus quatuor, qui adhuc prophana cordis perfidia laborabant, suscitatur audacia, consiliumque adoriendi regis ineunt, rati morte regia se non modo Ungaros in pristinam immanitatem revocaturos, verum etiam tyrannidem facile assecuturos. Ex composito ex his unus, imminente vespera, antequam lucernæ adhiberentur, tecto gladio in cubiculum regis clam ingreditur. Dum cauto gradu, ubi ille recumberet, inter tenebras percontaretur, nescio quo gladius incuria decidit, fragoremque non parvum edidit. Rex inquisita statim casus hujusce causa, quamvis divinitus admonitus non ignoraret : emissarium tamen advocat. Quid sibi velit, interrogat. At ille mox ingenti pœnitentia et ingenua confessione correptus, rem universam, prostrato ante pedes corpore, retegit : amplexus genua multis veniam lacrymis precatur. Rex ejus obsecratione victus, concessa impunitate dimisit. Ejus edicto in conjuratos subinde quæsitum, de quibus re comperta, pœnæ legitimæ sunt exactæ.

Sanctus morbo corripitur : detegit et punit conspirationem nefariam :

AUCTORE J. S.

425 *Monita sub finem vitæ convocatis proceribus data post Carthuitium exponit Bonfinius pag.* 184 *in hunc modum :* Ingravescente in dies ægritudine, inopinata febris incessit, quam quum sibi vitam propediem correpturam intelligeret, E pontifices ac proceres omnes acciri jubet. Ad quos imprimis de rege eligendo, deinde de fide conservanda retulit : quin et pientissima omnes admonitione instituit, ut initam Salvatoris nostri fidem pertinacissime retinerent, colerent justitiam, concordiam simul et pacem amarent, mutua inter se charitate certarent, nihilque ducerent antiquius, quam in Christiana fide versari, eam sanctitate armisque tueri, malle mori, quam falsa vanaque numina colere, ab humano sanguine, item furtis, latrociniis, et omni denique vi manus abstinerent, divina præcepta summo studio observarent; ita demum viverent, ne quid Deo charius haberent, operamque pro virili quisque sua semper darent, ne qua Deum hominemque capitali injuria læderent, cum finitimis quiete viverent, et regum edicta pontificumque decreta præstarent. Ad postremum basilicas et universa collegia sacerdotum, item regnum animamque suam cum universa fidelium multitudine, profusis lachrymis, et elatis in cœlum manibus, in concione divæ Genitrici perpetuæ Virgini, ac unicæ Ungarorum dominæ, F deæque instantissime commendavit.

postrema subditis suis dat monita, ac regnum beatæ Virgini commendat :

426 *Deinde idem scriptor piam sancti mortem commemorat his verbis :* Instabat dies augustæ Virginis, quo inter Divos relatam dicimus. Hunc novissimum vitæ diem Stephanus ex voto optarat, et cum summa contentione a Numinibus implorarat, ut pari cum ea die in cælum referri videretur. Compos tandem voti inter cœtum pontificum et sacerdotum coronamque procerum sacris rite peractis, a Salutis anno trigesimo quarto supra millesimum, regni vero trigesimo septimo animam efflavit, ab omnibus perpetuo desiderio deploratus. *Hunc annum emortualem Bonfinius haud dubie ex Carthuitio desumpsit, errantemque secutus est, prout alias recte scribentem sequitur. Rectius annum S. Stephani emortualem expressit Thuroczius, sic scribens cap.* XXXIV : Beatus autem rex Stephanus, sanctitate et gratia plenus, secundum quosdam, quadragesimo sexto, secundum autem Historiæ in ejusdem laudem ab Ecclesia editæ veritatem, tricesimo septimo sui regni, Dominicæ autem Incarnationis millesimo tricesimo octavo anno, in festo Assumptionis beatissimæ Mariæ semper Virginis,

pie moritur in ipsa festivitate Virginis Assumptæ.

AUCTORE J. S.

Virginis, a præsenti sæculo nequam eripitur et sanctorum angelorum consortio adjungitur. *Eumdem mortis annum assignat Ranzanus, qui sic habet :* Tandem omnibus ægritudinum molestiis atque doloribus magno animo miraque patientia superatis, anno humanæ salutis tricesimo octavo supra millesimum piissime mortuus est, XVIII Calendas Septembris : quo die celebratur ab Ecclesia Christiana solennitas Assumptionis beatæ Mariæ Virginis.

anno 1038, ubi Hungaris præfuerat

427 *Porro* Stephanum *obiisse anno* 1038. *varii auctores coævi aut suppares unanimiter tradiderunt, videlicet Wippo in Vita Conradi, in Chronicis vero Marianus Scotus, Hermannus Contractus, Albertus Stadensis, Annalista Saxo, aliique plures, quorum non lubet catalogum texere. Consentit hisce etiam Ms. Mellicense, his verbis mortem referens :* Anno Dominicæ Incarnationis MXXXVIII, Indictione VI, Henrico Romanorum augusto, anno autem imperii sui XXXVIII Calend. Septembris obiit. *Duo in hisce sunt corrigenda, primo Henricus eo tempore non imperabat, sed Conradus, qui inter duos Henricos fuit medius. Secundo dies emortualis non recte* B *assignatur, atque id contigit verisimiliter vitio transcribentium, qui omiserint numerum* XVIII *ante vocem* Calend. : *nam et alia menda non pauca in eodem apographo reperiuntur. Annus vero obitus, et Indictio recte designantur. Quod spectat ad annos regni, quam illi varie et mendose numerentur, ex dictis satis patet. Factum id est, cum quia scriptores Hungari, quos citavimus, accurati non sunt in chronologia, tum quia anni ipsius regni varie revera inchoari possunt; nimirum primo ab obitu Geysæ, qui incidit in annum* 997, *atque ita mortuus est* Stephanus *anno principatus sui quadragesimo secundo, si Geysa obierit ante diem* XV *Augusti anno* 997 ; *si vero post illum diem mortuus sit Geysa, obiit* Stephanus *anno principatus quadragesimo primo, eoque fere completo.*

ad annos circiter 41, et regnaverat ad annos fere 38.

428 *Secundo anni illi possunt numerari ab accepta corona regia per legatum suum Astricum, quod contigit anno* 1000, *die* XXVII *Martii; et sic currebat annus regni trigesimus nonus, dum obiit Sanctus. Tertio inchoari potest numerus annorum regni a diei solemnis corona-* C *tionis in Hungaria. Coronationem autem hanc Inchofer ad annum* 1000 *affigit diei* XV *Augusti, seu festivitati Assumptæ in cælum Virginis. Si hæc vera est sententia, recte in M. Mellicensi dicitur defunctus anno regni sui trigesimo octavo, qui eodem die complebatur a coronatione. Ignoro quidem, utrum Inchofer aliquo monumento antiquo, an mera conjectura fretus, coronationi assignaverit prædictum diem. Verum, cum Africo Roma redeundem fuerit in Hungariam, indeque Hungariæ proceres convocandi, ceteraque expedienda ad solemnitatem, credibile est, coronationem non esse peractam ante mensem Augustum ; cumque Rex sanctus Dei Genitrici esset devotissimus, non est improbabile, præcipuam ejus festivitatem a* Stephano *electam esse, ut in ea coronam regiam solemni ritu acciperet. Verumtamen nec auctoritas Inchoferi, nec allatæ rationes mihi sufficiunt ad statuendum aliquid certi. Id igitur solum dici pro certo potest. Sanctum Hungaris præfuisse annis circiter quadraginta et uno, regnasse vero annis præterpropter triginta octo ; atque universim vixisse annis quinquaginta et quatuor aut quinque. Chronologi quidam paulo remotiores, qui cum dictis non* D *congruunt, contemnendi potius hic sunt, quam prolixius refutandi.*

Sepultus est magno honore in ecclesia Albæ Regalis,

429 *De sepultura Ms. Mellicense breviter hæc subjungit :* Et in basilica Virginis Mariæ, quam pretioso opere consummavit, honorifice est sepultus. *Bonfinius uberius pag. 185 de exsequiis scribit sequentia :* Ad celebrandas divi Regis exequias non solum ex universa Pannonia Daciaque, verum etiam e finitimis populi multi convenere, ut singulari pompa funus efferretur. Corpus, succollantibus pontificibus supremisque magistratibus, Albam delatum. Quum nondum divæ Genitricis basilica rite sacrata foret, metropolita cum pontificibus et collegiis sacerdotum prius eam ex more dicarunt. Mox in medio templi marmoreo sepulcro condidere, riteque inter Divos retulere. Vix condito corpore, innumera ad ejus aram multitudo confluxit vota nuncupantium, graviter languentium : multi tamen, cunctis mirantibus, voti compotes Deoque gratias concinentes rediere. Complura diu miracula ad ejus aram edita : ibi angelorum concentus nocte sæpius auditi. *Cetera recte expressa ; at duo corrigenda : nam cum populum* E *ex universa Dacia confluxisse scribit, intelligenda non est tota Dacia, sed Transilvania et pars Hungariæ, non Valachia aut Moldavia. Alter gravior est lapsus : nullo enim modo verisimile,* Stephanum *mox inter Sanctos relatum, uti asserit scriptor hic justo liberior in similibus. Neutrum est in Carthuitio, qui num. 32 de aliis consentit.*

beatæ Virgini dicata, quam ipse construxerat.

430 *Ranzanus de sepultura hic habet :* Sepultus est in Albensi illa basilica, quam ipse, ut ante dictum est, in ejusdem beatæ Virginis honorem erexerat, ubi et beatum Emericum ejus filium sepeliri fecerat, structo illi regii operis sepulcro, in quo requiescit. Claruit post mortem innumeris miraculis, quæ commemorare non est mei instituti . . . Ob ipsius obitum omnis Hungaria multis annis incredibili fuit affecta mœstitia. qui enim sub tanto Rege aurea sæcula rediisse in Hungariam, antequam extingueretur, gloriabantur : in multa postea rerum discrimina inciderunt. *De sepultura, miraculis et luctu Hungarorum Thuroczius cap.* XXXIV *ita loquitur :* Sepultus est autem in basilica Albensi, quam ipse in honorem sanctissimæ Genitricis Dei semper Vir- F ginis Mariæ construxerat; ubi multa signa et miracula fiunt, intervenientibus meritis ejusdem sanctissimi Regis Stephani . . . Confestim quoque totius cithara Hungariæ versa est in luctum : et omnis populus regni, tam nobilis quam ignobilis, simul in unum dives et pauper, planxerunt super morte sanctissimi Regis, piissimi Patris pupillorum, lacrymis uberrimis et ululatibus plurimis : juvenes et virgines præ tristitia et mœrore squalidis induti per triennium choream non duxerunt ; et omnia genera musicorum dulcisona siluerunt ; planxeruntque eum planctu cordis fidissimi ; eratque planctus magnus et inconsolabilis. *Hactenus ille de planctu, forsan non sine exaggeratione : nam facile quidem crediderim luctum maximum fuisse; at eum durasse cum dictis cæremoniis per triennium persuadere mihi non possim.*

§ XXXVI.

A

§ XXXVI. Successor Stephani Petrus, ipsius ex sorore nepos: excutiuntur calumniæ hac occasione conjectæ in Giselam reginam, et reliqua de Gisela investigantur.

Stephanus ipse successorem sibi voluit Petrum:

Testatur *Carthuitius num.* 30 Stephanum *in supremo morbo suo cum proceribus regni tractasse* de substituendo pro se rege; *at non indicat, an Sancti voluntas in successoris electione prævaluerit. Verum Mellicense apographum, extra ordinem atque ante ipsam præfationem quædam memorans de suprema Regis ægritudine, clare indicat, quem sibi successorem desideraverit Sanctus: nam, relata episcoporum et procerum convocatione, cum eis* Primum, *ut ibi legitur,* tractavit de substituendo rege pro se, Petro
B videlicet sororis suæ filio, quem in Venetia genitum, ad se vocatum, jam dudum exercitui suo præfecerat ducem: deinde monuit illos paterne fidem orthodoxam servare. *Ex hisce verbis manifeste patet, cujus maxime consilio ad regnum evectus sit Petrus,* Stephani *ex sorore nepos, de cujus electione alii etiam scriptores consentiunt. Wippo contemporaneus scriptor in Vita Conradi Salici ad annum* 1030 *breviter sic habet:* Eodem anno Stephanus rex Ungarorum obiit, relinquens regnum Petro filio sororis suæ. *In fusiori Chronico Hermanni Contracti ad eumdem annum hæc leguntur:* Ipso anno Stephanus Ungariorum rex, .. Petrum sororis suæ filium, de Venetia natum, pro se regem constituens, obiit. *Hæc omnia insinuant, ipsum* Stephanum *auctorem fuisse, ut Petrus sibi eligeretur successor. Id aliunde etiam verisimile est, tum quia nepos Sancti erat ex sorore, tum quia patre Christiano natus, ita ut religio, recenter in Hungaria plantata, tutius ei committi posset, quam Hungaris ipsis, de quorum constantia in fide fortasse minus confidebat Sanctus.*

C

Thuroczius malis Giselæ artibus attribuit promotionem Petri,

432 *Nihilominus Thuroczius cap.* XXXIV *malis reginæ Giselæ artibus attribuit promotionem Petri, et cap.* XXXIII *asserit,* S. Stephanum *ad regnum promovere voluisse patruelem suum Vazul, quem Hungari aiunt fuisse filium Michaëlis, qui frater erat Geysæ. Audi ipsa ejus verba:* Interim vero (*Stephanus*) viribus corporis cœpit destitui, et languore gravissimo se gravatum sentiens, misit festinanter nuncium, scilicet Budam filium Egruth, qui Vazul patruelis sui filium, quem recluserat rex propter juvenilem lasciviam et stultitiam, ut corrigeretur; de carcere Nitriæ educeret et ad se duceret, et eum antequam moreretur, regem constitueret. Audiens autem hoc Keisla regina, iniit consilium cum Budæ * viro nephando. Et festinantissime misit nuncium, nomine Sebum, filium ipsius Buda, ad carcerem, in quo Vazul detinebatur. Sebus itaque præveniens nuncium regis, effodit oculos Vazul, et concavitates aurium ejus plumbo obturavit, et recessit in Bohemiam. Post hunc autem veniens nuncius regis, vidit Vazul oculis orbatum, in eisdemque oculis vulneratis duxit ad regem: quem sanctus Stephanus rex videns tam miserabiliter destructum, in nimias erupit lachrymas: sed impediente ægritudinis molestia, debitam pœnam malefactoribus inferre non potuit. Convocatis itaque filiis Calvi Ladislai patrui sui, scilicet Andrea, Bela et Leventa, consuluit eis, ut quanto citius possent, fugerent, ut sic sibi salutem et corporum suorum servarent integritatem. Illi igitur salubri consilio sancti Regis acquiescentes, a facie malorum et dolorum in Bohemiam fugerunt. *Auctor inconstans duos hic committit errores genealogicos: nam ex propriis ipsius verbis cap.* XXVII, Michael (*frater Geysæ*) genuit Calvum Ladislaum et Vazul. *Itaque Vazul erat patruelis* Stephani, *non patruelis filius; et* Calvus Ladislaus *similiter erat patruelis, non patruus.*

* Buda

de quo dubitans Bonfinius, duas Giselas comminiscitur:

433 *Non minus acerbe in Giselam reginam, quam* Keislam *nominat, idem auctor invehitur cap.* XXXIV, *ubi post relatam Regis mortem hæc subdit:* At regina Keisla cum Buda satellite scelerum Petrum Alamannum, vel potius Venetum, fratrem reginæ præficere statuerunt: hoc intendentes, ut regina Keisla motus suæ voluntatis pro libitu suo posset complere, ut regnum Hungariæ, amissa libertate, Theutonicis subderetur
E sine impedimento. *Non ignoravit Bonfinius talia scripta fuisse in Hungarorum Annalibus, sed plenam non adhibuit fidem, nec tamen ut falsa prorsus adjecit. Audi ipsum pag.* 185: Sed prius quam ad cætera flectatur oratio, illud interjiciendum censeo, quod de substituendo novo rege Ungari Annales referunt, a cæteris scriptoribus prætermissum. *Deinde vero, narratis plane iisdem de Giselæ artibus, quæ ex Thuroczio mox dedi, ita dubitationem suam exprimit:* Admiranturque plerique, quod Ungarorum Annales referunt, Gyslam tantum facinus fuisse ausam; quum omnes plane scriptores sanctissimam mulierem, et divo Rege ac fratre imperatore non indignam affirment. Quare si utrorumque scripta tueri volumus, duas uxores Stephanum duxisse cogimur affirmare; et utrique Gyslæ fuisse nomen: unam, eamque sanctissimi Henrici sororem: alteram vero Guilhelmi filiam, qui sancti Sigismundi frater fuit, et e Burgundiensium ducum familia prodiit: atque diversis utramque moribus fuisse asseverabimus *etc. Ita Bonfinius dubitanter, ut dicta Thuroczii cum vera historia conciliet.*

F

verum duplex Gisela regina inepte fingitur, et tota Thuroczii relatio est incredibilis.

434 *Verum hæc conciliatio nec vera est, nec scite excogitata, cum S. Sigismundus multis sæculis esset defunctus, et Gulielmus ille Burgundus sit incognitus, ut dixi num.* 177. *Vera autem esse nequit ipsa relatio Thuroczii, cum satis ostensum sit num.* 431, Stephani *ipsius consilio Petrum electum esse, non fraude dolo Giselæ. Imo ne verisimilia quidem narrat Thuroczius: primo enim verisimile non est, sanctum Regem voluisse, ut Vazul ad regnum promoveretur, si hunc* ob juvenilem lasciviam et stultitiam *tenebat reclusum. Nihilo magis verisimile est, Giselam tantæ fuisse potentiæ et auctoritatis, ut auderet aut posset oculos curare eruendos illi, quem Rex ipse sibi successorem desiderabat. Rursum incredibile est, Hungaros fuisse consensuros in electionem Petri, si corona Hungariæ tanto scelere ei fuisset quæsita: nam, orbato oculis Vazule, supererant alii ex posteris Michaelis, nimirum Andreas, Bela et Levanta, quorum duo primi regnum deinde adepti sunt. Attamen regnum pacifice obtinuit Petrus, nec ullus procerum Hungarorum initio se ejusdem electioni opposuisse videtur, uti colligo non solum ex al-*

AUCTORE J. S.

latis testimoniis, sed etiam ex Vita S. Gerardi jam ante laudata, in qua post relatam Stephani *mortem hæc leguntur :* Rex Petrus successit, cui cum omnis Pannoniæ principes fidem ac dilectionem conjurassent, unus ex eis *(post triennium)* dejecto rege, regalem cathedram injuriose usurpavit : quo regnante, sicut Propheta ait, Sanguis sanguinem tetigit, peccatum peccato adauctum est.

ita ut vel tota sit fictitia, vel ex erroribus nata.

435 *Itaque prorsus mihi persuadeo, aut mera esse figmenta, quæ narravit Thuroczius de excæcatione Vazulis, aut crassis erroribus involuta; etiamsi non ignorem eadem fere legi apud Dlugossum ad annum* 1038. *Si Vazul oculis in carcere privatus est, vivente* Stephano ; *dubitare nequeo, quin eam pœnam incurrerit ob grave aliquod crimen, ac jubente ipso* Stephano, *seu quod in vitam ipsius conspirasset cum palatinis illis, quorum crimen Carthuitius narrat num.* 29, *seu quod ritus paganorum restituere voluerit in Hungaria. Si vero Vazul innocens eam calamitatem sustinuit, crediderim potius id contigisse sub uno e posteris regibus, sub quibus multum innocui sanguinis effusum est. De hisce*

B

tamen nihil certo statui potest, nisi unum istud, nimirum credibilia non esse, quæ de Giselæ molitionibus tradiderunt Hungari posteriores, quæque hoc tempore ne ipsis quidem Hungaris verisimilia videntur, quantum opinor. Brunnerus in Annalibus Boicis part. II *lib.* V *ad annum* 1038, *refutatis similiter dictis Thuroczii de Gisela, subjungit :* Pater *(Emerici, Stephanus)* moriens Petrum sororis suæ filium, inter Venetos natum, hæredem scripsit. Giselæ fortuna ex eo tempore obscurior : comperta testataque suo loco prodemus.

Brunnerus scribit, Giselam vexatam fuisse a Petro rege.

436 *Deinde de vexata per Petrum regem Gisela ad annum* 1042 *sic habet :* Petrus is fuit, quem Stephanus Ungariæ rex vivus etiamnum regno imposuerat, firmandæque possessionis causa, fratris * sui filium *(Vazulem designat)* eidem imminentem oculis, filios ejus patria multaverat ; haud aliam pro his tam insignibus benevolentiæ documentis vicem reposcens, quam ut Giselæ conjugis, si quid sibi humanitus contigisset, superstitis rationem, quam par esset, haberet . . . Petrus prolixe omnia pollicitus, vixdum elapso

* patrui

C

a Stephani morte anno, cum simulato luctu fidem curamque Giselæ posuit ; et ex tutore prædo factus, cultum ei a Marito relictum, vitæque non ornamenta modo, sed etiam subsidia, miseræ abstulit ; et liberæ custodiæ angustiis circumscriptam non satis habuit arcere publico, sed etiam familiarium congressu et alloquio exclusit. Proceres indignam reginæ sortem miserati, regem officii sui datæque fidei admonuere . . . . Surdum ad has voces execrati, quod obsideri aures illius a Budone nequissimo palatinorum satis scirent, eum ad necem deposcunt, regeque contra hiscere non auso, frustillatim concidunt : liberis ejus oculos excludunt. Rex se proximum esse, in quem ira verteretur, metuens, quod reliqui nihil videret, fuga sibi consulit. *Hæc sane multum differunt a dictis Thuroczii ; at fateor, me ignorare, quam sint certa ; cum ad marginem citet Chronicum Altahense mihi plane ignotum.*

ideoque Hungaria egressam : volunt alii, Pataviæ abbatissam factam, ibique sepultam :

437 *Idem scriptor ad annum* 1045, *narrata reductione Petri regis in Hungariam per Henricum imperatorem, de Gisela hæc addit :* Abeunti *(Henrico)* Pannonia Giselam Stephani regis viduam adhæsisse, Aventinus scripsit : ætatis reliquum collocare in tuto, et bis ictam effugere tertium fulmen voluisse, credibile fit ; et mausoleum illius, quod Passavii ostenditur, argumento est in Boica decessisse. *Aventinus Annalium Boiorum lib.* V *pag.* 324 *de Gisela sic habet :* Cæsar *(Henricus Conradi filius)* ex Ungaria reversus, . . . secum Gisalam reginam, uxorem divi Stephani abducit ; Bathaviæ *, ubi in templo sacratarum fæminarum ejus mausolæum ostenditur *(et)* ab Ugris *(id est, Hungaris)* venerabundis aditur, collocavit. *Hundius in Metropoli Salisburgensi tom.* II *pag.* 585 *agens de monasterio Niderburgensi Pataviæ, de postremis Giselæ gestis et loco sepulturæ tradit sequentia :* Ibidem anno MXCV, Nonis Maii, obiit Gysala, S. Henrici imperatoris soror, uxor Stephani regis Ungariæ, abbatissa secunda hujus loci, hic sepulta adito dextro latere, quæ tam Viro quam filio orbata Pataviam in hoc monasterium venit, in quo primum habitum monasticum assumpsit, paulo post abbatissa designata, monasterium præclare illustravit et auxit. *Gewoldus, qui edidit notisque illustravit Opus Hundii, pag.* 588 *dubitat, an Gisela ibidem abbatissa fuerit, et adducit verba Aventini mox data. Mabillonius tom.* IV *Annalium pag.* 422 *de hisce judicium suum declarat his verbis :* Ceterum Gisla seu Gisala, Stephani piissima conjux, sancti Henrici imperatoris soror, . . . Patavii in Niderburgensi Baioariæ parthenone monasticum habitum induisse dicitur, ibique abbatissæ officium gessisse post Heilkam, amitam sancti Henrici imperatoris, illudque monasterium præclare administrasse, illustrasse et auxisse : at quod anno MXCV obiisse dicitur, ultra fidem est ; alias plusquam centenaria fuisset. *Correctio hæc satis est certa, modo reliqua non vacillent : nam scripserunt aliqui, Giselam in Hungaria obiisse, uti agnoscit Hanzisius tom.* I *Germaniæ sacræ pag.* 245, *horum tamen opinionem repudians.*

D

* Passaw

E

memoria ejus recentioribus Fastis addita ; at cultus minime probatus.

438 *Ceterum, quandoquidem Fastis sacris inserta est Giselæ memoria a neotericis quibusdam, quæri hic potest, an cultu ecclesiastico sit ornata. Majores nostri in Prætermissis ad diem* VII *Maii memorarunt sequentia :* Gisala, soror S. Henrici imperatoris, regina Hungariæ, uxor S. Stephani, mater S. Emerici regum, cum titulo SANCTÆ refertur a Ferrario in Catalogo generali, et ab Arturo du Monstier in Gynæceo sacro ; at cum titulo BEATÆ a Dorganio et Bucelino, quia post obitum mariti fuit abbatissa Ordinis Benedictini. Interim a Menardo solum VENERABILIS appellatur, et a Radero proponitur in Bavaria pia. De ea agendum erit in Vita S. Stephani regis et mariti. *Hæc Henschenius, verba eorum referens, sed non approbans, ac simul satis innuens, sibi non constare de legitima veneratione, de qua nihilo magis hodieque nobis compertum est. Quin potius Mabillonius in Actis Benedictinis sæculo* VI *part.* II *pag.* 894, *relatis iisdem martyrologis, quibus addit Wionem in Ligno Vitæ, Giselæ elogium concludit his verbis :* Illud unum certum est, nullum ei ab Ecclesia publicum cultum decretum fuisse, quamvis ex Aventini loco supra laudato pateat, ejus sepulcrum pietatis causa a fidelibus esse frequentatum. *Dubito an illa ipsa sepulcri frequentatio satis sit certa, licet tradita sit ab Aventino : nam aliam esse aliorum sententiam, supra observavi.*

F

§ XXXVII.

§ XXXVII. Elevatio corporis, regnante S. Ladislao facta; multaque miracula circa idem tempus patrata.

Corpus Sancti elevatum jussu Pontificis, ac præsente S. Ladislao,

Si *epocha Carthuitii et Bonfinii exacta sit, corpus* S. Stephani *sine cultu ecclesiastico sepultum jacuit annis quadraginta et quinque, ac deinde honorifice elevatum est, jubente summo Pontifice, ac præsente S. Ladislao Hungariæ rege, uti et aliorum quorumdam Sanctorum Hungariæ corpora sub ejusdem Ladislai regno similiter sunt elevata. Porro quod asserunt Carthuitius et Bonfinius, corpus* S. Stephani *aliorumque elevatum esse jussu Romani Pontificis, confirmatur ex Vita S. Gerardi martyris, in qua sub finem leguntur sequentia :* Ubi *(ad sepulcrum Gerardi)* multæ gratiæ Catholicis viris emptæ sunt; tamen non evidenter usque ad tempora Ladislai regis atque pontificis Laurentii, qui ab tanto viro *(Gerardo)* quintus accepit cathedram. Præfati denique regis tempore a sanctæ Romanæ Ecclesiæ synodo inventum est, ut corpora eorum, qui Pannoniam fidei prædicatione rigaverunt, deberent summo honore venerari, et ea dignis sedibus collocari. Venienteque Sedis Apostolicæ legato, factoque nobilium Pannoniæ conventu, sanctum corpus elevatum est. *Quod hic dicitur de legato Apostolico, omissum est a Carthuitio et Bonfinio; attamen dubitandum non videtur, quin idem legatus adfuerit elevationi corporis* S. Stephani, *et filii ipsius S. Emerici cujus corpus eodem regnante Ladislao elevatum est, teste Vita ipsius in fine.*

circa annum 1083 :

440 *Annus elevationis non longe a vero abesse poterit, si statuamus annum circiter* 1083, *quo complebatur quadragesimus quintus post mortem Sancti. Quippe elevatio facta est, dum Salomon rex olim, ac deinde exutus regno, ea occasione a S. Ladislao exemptus est carcere, in quo fuerat detentus. Illud non modo affirmant Carthuitius et Bonfinius duobus locis; sed etiam Thuroczius cap.* LVI *carcerem Salomonis ejusque liberationem sic narrat :* Cœpit itaque fremebundus *(Salomon)* æstuanti animo machinari dolos in perniciem innoxii sanguinis Ladislai : sed incidit in foveam, quam fecit... Rex autem Ladislaus, deprehenso flagitio, cepit Salomonem, et in Wyssegrad retrusit in carcerem.. Et quamvis Salomon in carcere fuisset, Ladislaus multo magis ei condolebat. Sed postmodum Salomon rex dimissus de carcere in elevatione corporis sancti Stephani regis *(et)* beati Emerici confessoris *etc. Hanc autem liberationem contigisse circa annum* 1083, *colligitur ex iis, quæ præcesserunt. Ladislaus, excluso ab Hungaris Salomone, post mortem fratris Geysæ regnum adeptus dicitur anno* 1077, quarto *autem* anno regni sui pacificatus est cum Salomone, donans ei stipendia ad regales expensas sufficientia. *Erat is annus* 1080 *aut* 1081, *quo Ladislaus regnum ipsum Salomoni tradere meditabatur, si Hungari id non impedivissent. Secuta deinde machinatio Salomonis contra Ladislaum, illiusque carcer; quæ simul potuerunt biennium aut triennium absumere, ita ut facile credi possit, elevationem corporis* S. Stephani *contigisse anno* 1083, *id est, annis quadraginta et quinque post mortem, aut certe circa annum* 1083.

AUCTORE J. S.

Brevis in Ms. miraculorum,

441 *Apographum nostrum Mellicense etiam habet corporis elevationem, sed sine alia temporis nota, quam quod contigerit sub S. Ladislao. Miracula etiam ibidem solum generatim narrantur, aliaque omittuntur adjuncta. Veruntamen hæc Ms. relatio confirmat prolixiorem aliorum narrationem, cui nullo modo repugnat. Verba igitur manuscripti accipe :* Multis igitur annorum cursu labentibus, seu propter exaburdantem populi malitiam, seu propter aliquam divisionem in Ecclesia, thesaurus tantæ pecuniæ * interea latuit, et mortalium cognitioni occultus, solius oculis Domini apparebat : sed volens ejus incomprehensibilis bonitas, quanti esset apud Deum præmii, revelare, dedit illi gloriam in conspectu hominum, clarescente miraculorum frequentia : et sicut laude et cantico sibi in cælis assistebat, ita eum laude et cantico suæ Ecclesiæ digne memoriterque in terris decoravit. Nam sicut jubar novi luminis sanctitas ejus in omnem circa regionem resplenduit; et tamquam suavitas odoriferi unguenti audientium corda replevit. Fluebant * omnes diversi languoris homines, qui antidoto pietatis suæ attacti curabantur : et qui corruptionis plaga pene defecerant, in solidum astricti revertebantur.

* tanti pretii

* affluebant

et elevationis narratio

442 Præsidente in regni solio Ladislao, piæ memoriæ rege, episcopi et abbates, et qui præerant in regimine sanctæ Ecclesiæ, animadvertentes sanctitatem ejus signis testantibus, communi decreto triduani jejunii indixerunt afflictionem : episcopi orationibus vacantes, visitationem supernæ clementiæ in plebem expectabant. Postea corda tollentes ad Deum, hymnorum vocibus resonuerunt in confessione sui nominis; sicque venerunt ad locum, ubi sanctissimum corpus claudebatur : quem solventes aperuerunt; tantaque odoris diffusio ascendit, quanta numquam astantibus apparuit : ac omnium, qui illuc occurrerant, membra languidorum curata sunt : cæci lumen, claudi plantarum soliditatem, leprosi mundam cutem paralytici salutem, omnesque, quacumque doloris tenebantur obsessione, curam meruerunt. Assumpto inæstimabilis pretii pondere, omnipotenti Deo gratias egerunt, deferentesque in theca argentea signaverunt. *Hactenus breviter illius scripti auctor, omittens facta particularia, quæ Carthuitius prosequitur, et partim ex eo, partim ex aliis Bonfinius.*

Relatio altera ex Bonfinio elevatio facta jussu Pontificis :

443 *Hic pag.* 186 *omnia enarrat his verbis :* Ejus corpus antequam Pontificia sanctione, vel divina potius declaratione extolleretur, annis quinque ibidem jacuit et quadraginta. Demum postquam Ladislaus, vir Deo devotissimus, regno potitus est, id auctoritate Apostolica sancitum, et ita diploma in Pannoniam missum est, ut quicumque primum in Ungaria Christianæ fidei fundamenta jecerunt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum, in gloriæ speciem, solenni celebratione ostentarentur, ut hic inter Divos relatos esse credant. Accepto diplomate, Ladislaus ejus pronepos, habito optimatum antistitumque conventu, tridui cunctis jejunium indixit : omnes hortatus, ut precibus, inedia, supplicationibus, eleemosynis, auspicia divina captarent, quibus divinam voluntatem intelligerent. Exacto jejunii tempore, ad divi Regis tumulum perventum est : cujus lapidem quum amovere

AUCTORE J. S.

amovere contenderunt, nulla vi loco movere potuerunt. Hoc eo tempore portentum intercessit, quo exorta inter Ladislaum et Salomonem fratrem seditione, alter alterius jussu gravi carcere coërcebatur. Conatus ingens regem frustratus, in admirationem summam adegit : ac tali ostenso deterrebat omnes, qui iratum Numen auspicabantur. Tunc virgo quædam, Charitis nomine appellata, quæ haud procul a basilica in Servatoris æde sanctissime vivebat, repente Ladislaum admonuit, eum frustra conari, neque lapidem e tumulo dimoveri posse, quousque frater carcere educeretur. Rex sacræ virginis oraculo admonitus, Salomonem e vinculis continuo expediri jubet : tridui jejunium iterum indicit : tertio die, sacris rite peractis, spectante frequentissima populorum multitudine, ingens lapis facillime ablatus est. *Hactenus satis Carthuitio congruit auctor. At quod subdit de corpore e tumulo educto et circumlato per ecclesiam, addititium videtur, et verisimile non est, cum elevatio postea narretur.*

B

aperto sepulcro, plurima facta miracula,

444 Corpus divi Regis tumulo eductum, et acclamantibus omnibus per basilicam circumlatum, mox pro dignitate reconditum : evidentissima subinde Numinis benignitate, tot edita miracula, ut nemo corpore mancus, aut ægritudine languens, voti impos abierit. Ibi in tanta multitudine cernere erat, ambulare claudos, cæcos instauratis luminibus videre, mutos loqui, leprosos paralyticosque curari, nutantes in fide animos confirmari : omnes denique corporis et mentis ægritudines abigi. Quin et juvenis, qui annis circiter duodecim paralysi solutus, manuum ac pedum carebat officio, carruca huc advectus, implorato Numinis auxilio, repente desilit : ac Deo gratias agens, Stephanique laudes proclamans, ad aram per mediam multitudinem repente cucurrit. Puer septennii nervorum contractione correptus, ad sepulchrum allatus, distentis mox brachiis ac pedibus, expeditus incessit. Ladislaus autem rex, tot miraculorum successu in stuporem conversus, mediæ aræ imposuit, sacelloque elaboratissimo donavit. Jam dudum tanti numinis sic fama percrebuit, ut ex omnibus Ungariæ finibus languentium agmina festinarent. Ex his, qui gravius laborabant, et C cunctantius venire cogebantur, divum Regem impense exorantes, in itinere convaluere, et in testimonii speciem ibi lapides in acervos plane congesserant.

inter quæ puer mortuus vitæ redditus, recluso loculo odor suavissimus perceptus,

445 At illud fidem exsuperat : mulieri unicus erat puer, qui repentina morte correptus, animam efflavit : mater Numinis patrocinio freta, immenso cordis affectu ; extinctum filium, in sancti Regis ædiculam defert, et ea quidem mente, se numquam loco moturam, donec ex voto in puerum animam revocaret. *De proposito mulieris non abeundi, nisi recepto filio, nihil habet Carthuitius : ideoque vanum est, quod subdit de audacia mulieris his verbis prosequens :* Ne audacem quidem mulierculam fides et spes ipsa fefellit : sacellum ingressa tam vehementi obsecratione Numen exoravit, ut spectante frequentissima hominum turba, mulieris orbitatem deplorantis puer humi porrectus subsiliret, et in matris amplexum se effuderit. Quanta hinc divo Regi gloria successerit, et quantus omnes propter opinionem stupor invaserit, pro se quisque facile cogitabit. Item post Virginis augustæ anatheosin die quinto omnes Ungariæ principes, præterea pontifices, sacerdotumque collegia, cum Ladislao rege religiosissimo Albam convenere, ut in basilica solennia facerent, et pro mortuis parentarent : celebratis mox inferiis, ad sancti Regis monumentum perventum est. Quod ubi regio jussu prærereverenter, exorato prius Numine, reclusum est, tanta odorum fragrantia hinc effluxit, ut universam basilicam veluti cœlesti quodam rore compleret. Deinde quum ossa tractarent, balsamo quodam delibuta et humecta comperere. D

et ossa balsamo multoque liquore delibuta : annulus cum frustra esset quæsitus,

446 Lectis subinde ossibus, et in syndone reconditis, annulum aureum, vetus ejus gestamen, in liquore disquirere occœperunt : quem quum nulla percunctatione, in arca marmorea indipiscerentur, de hauriendo liquore cogitatum : is ubi exhauriri cœptus est, completis plerisque phialis ac doliis, numquam penitus exantlari potuit. Nam ad singulos haustus, vi Numinis iste liquor reparabatur. Quod ubi compertum est, quod fuerat exhaustum, continuo reconditis ossibus infudere, et post infusionem liquor ille neque crevisse neque decrevisse visus est. Ex invento ibidem thesauro divæ Virginis ara instaurata. Quin et paucis post temporibus, eximii principis uxor, cui Mathildi nomen erat, et intestinorum dolor tribus annis incesserat, hujus fama commota in Hungariam peregrinatur, atque adito sacello, mox penitissimo cruciatu liberata est. Sed ad dextræ annulum redire cogimur. E

Mercurio monacho is mirabiliter traditur cum integra Sancti dextra :

447 Mercurius Ungarico genere natus, et Cathinani Alberti præpositi pater, ac basilicæ Albensis æditus, qui vitæ quondam politicæ renunciarat, ut religioni expeditius inserviret, quum Ladislaus rex imperasset tumulum aperiri, ne quid e sancti Regis reliquiis subtraheretur, cum plerisque aliis, qui sepulchro inhæserant, regio jussu procul amotus est. Is tristi vultu repulsus abiit, et quum monachus esset, in sacrum chorum se recepit, ubi quum pudore suffusus graviter angeretur, quod sanctissimum corpus neque videre, neque osculis attingere potuisset, ecce juvenis quidam intempesta nocte coram adstitit, forma incredibili, liberali facie, candidissimoque habitu, nescio quid, bysso involutum deferens. Accipe (inquit) Mercuri, quod optasti, et hoc donum preciosissimum, quod tuæ fidei committitur, commendatissimum habeto, asservato diligentissime, et quum tempus dabitur, ipse depromito. Nocturnis sacris rite peractis, Mercurius, petita latebra, rem traditam explicat, sancti Regis dexteram et annulum invenit, juxtaque admiratur, ac Numini gratias agit. F

uti is deinde manifestat :

448 Is ad Carphatii montis radices secessit, qui Transsylvaniam ab Ungaria dirimit, olimque Ripensem, citerioremve Daciam, ab ulteriore et Transalpina dividebat, ubi cœnobium quoddam ligneo opere confectum gubernaturus erat. Tanto dexteram studio asservabat, ut neque sibi, neque alii credere auderet. Terræ committere satius esse ratus, infodit, et quotidianas ex monachis excubias instituit, ne quo modo surripi posset : indies promendi tempus dari expectabat, quin et hujusce rei cœnobii auctores admonuit, ut pari studio curarent : demum id ex ordine Ladislao regi, quem virum sanctissimum esse intelligebat, aperuit. Mox regis edicto Pontificum optimatumque conventus habetur, ubi solennis dies Regiæ dextræ extemplo decernitur. Deinde cum universo Ladislaus collegio sacerdotum dextram divi Stephani reconditam ostendit, basilicæque intulit, quam magno deinde sumptu ac

A ac ditissimo apparatu instauravit, multisque pagis, oppidis, et proventibus donavit. Id autem salutis anno supra millesimum septuagesimo octavo * accidisse, illius cœnobii scripta et privilegia sane testantur, abbatiamque Regiæ dextræ nunc appellant. Cui tempestate nostra Antonius Sanensis, vir magno ingenio, ac sacris Literis non mediocriter eruditus præfuit, et privilegia, unde hæc accepimus, nobis ostendit. *Ita Bonfinius, quem cetera quidem ex privilegiis hausisse crediderim; at non illud, quod contra verisimilitudinem asserit de infossa terræ dextera. Quin potius crediderim, id eum perperam tradidisse ex loco Carthuitii male intellecto, ubi dicitur:* Ibi diu solus absconditi in agro thesauri custodiam et excubias decrevit. *Noluit his verbis indicare Carthuitius dexteram Regis in agro fuisse absconditam, sed similem esse thesauro Evangelico, qui dicitur in agro absconditus.*

** annus videtur mendosus*

cur integra videatur dextra, reliquo corpore consumpto:

449 Sed illud omnes ne satis quidem admirari poterant, Stephani corpus in pulverem redactum, nil præter ossa superesse, et ea quidem carie jam absumpta: contra vero dexteram annuli gestamine præditam, integram permansisse, B neque vermibus, neque lividæ fuisse obnoxiam vetustati. Quanam causa potius dextra, quam caput, et cor Deo dicatissimum, se a carie vindicare debuit? Nempe quia dextera pietatis et misericordiæ fuerat, quæ e peculiaribus loculis calamitosissimo cuique eleemosynam erogabat, illud omnes miraculum accidisse confirmant. Quis enim illud e divino Servatoris nostri ore promanasse inficiabitur, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Merito igitur manus illa corruptionis expers esse debuit, quæ neminem mendicare, esurire, in captivitateque, aut quavis miseria jacere perpessa est. Proinde divum Stephanum, ne injuria quidem, primum patriæ patrem, omnes una voce congeminant, et præveneruntur. *Hactenus Bonfinius, in plerisque Carthuitium fideliter secutus.*

præter alias sancti reliquias, corona ipsius quoque diligenter servata.

450 *Ceterum de reliquiis sancti Regis nihil fere deinde scriptum reperio. Dubitare tamen nequeo, quin aliquæ ex illis ad alia loca fuerint transmissæ. Certe inter reliquias plurimas, quas Pragam transferendas curavit Carolus IV imperator, numeratur etiam* S. Stephani regis Hung. C digitus, *uti videre est apud nos tom.* I *Januarii pag.* 1084, *in catalogo earum reliquiarum ibidem dato. Inter reliquias* S. Stephani *potest quoque recenseri sacra corona, quæ diligentissime semper ab Hungaris servata est; summoque studio repetita, cum amissa erat, uti bis contigit. Agunt de ea varii locis Thuroczius et Bonfinius, pluraque de eadem scripserunt alii: at pauca hic sufficient pro instituto nostro. Gretzerus in Syntagmate de insignibus imperii cap.* XIV *sic ad propositum nostrum loquitur:* Habuerunt quoque, et etiamnum habent alia quoque regna sua ornamenta regalia, quibus in regum suorum inauguratione seu coronatione utebantur, et hoc etiam ævo utuntur. Hungaris certe corona regia, a S. Stephano accepta, adeo sacrosancta est, ut cum aliquando amissa esset, ingens luctus omnes regni incolas invaserit, *etc. Rursum infra:* Cum Vladislaus Polonus in regem inaugurandus esset, neque tamen sacra corona in promptu esset, utpote jam in Austriam asportata, ne quisquam absque aliqua S. Stephani corona rex Hungariæ creari videretur, coronarunt Vladislaum illa corona, quæ pro ornamento reliquiarum capitis sancti Regis olim miro operis artificio præparata fuerat; *ut inquit Thuroczius cap.* XXXI. *Recepta tamen deinde fuit corona, et diligentia summa in hunc usque diem custodita. Ex hisce satis patet, quanto in pretio corona* S. Stephani *ab Hungaris habeatur.*

AUCTORE J. S.

§ XXXVIII. S. Stephanus in Sanctorum numerum relatus tempore prædictæ corporis elevationis: cultus ab eo tempore celeberrimus per totam Hungariam: festivitas Inventionis dextræ.

dubium de formali canonizatione S. Stephani motum:

Eminentissimus Lambertinus, hodie Ecclesiæ universali feliciter præsidens Benedictus XIV, in Opere de Servorum Dei beatificatione et canonizatione lib I *cap.* XLI § VIII *refert, prædictam corporis elevationem in Vita narrari a Surio,* E *dubitatque, an fuerit simplex beatificatio, an vero solemnis canonizatio. Verba doctissimi Cardinalis accipe:* In eadem porro (*Vita*) refertur, sancti Stephani corpus, elapsis ab ejus obitu annis quadraginta quinque, fuisse sub Ladislao rege Hungariæ, summi Pontificis auctoritate intercedente, elevatum. Verum, utcumque sit de elatione ista, et utrum ea simplicem beatificationem, an formalem canonizationem importaverit, quod adhuc sane incertum est, cum neque de substantia, neque de ejus modo constet; de sancti tamen Stephani sanctitate, et ejus æquipollenti canonizatione nullus superest dubitandi locus ex decreto summi Pontificis Innocentii XI, edito die XXVIII Novembris. *Decretum Innocentii XI, quo festivitas Sancti, quæ eo usque ritu simplici celebrata fuerat per totam Ecclesiam, ad ritum semi-duplicem elevatur, dabimus suo loco. Interim tamen observo, æquipollentem canonizationem jam extra omne dubium fuisse, simulac festivitas Sancti ritu simplici Romano Breviario inserta est. Dubitationem vero de formali canonizatione, quam ex solo* F *Surio dirimere non poterat Eminentissimus Cardinalis, adhibitis aliis monumentis, auferre conabor.*

verum cum jussu Pontificis omnia videantur facta,

452 *Primo ea videntur facta, dum elevatum est corpus* S. Stephani, *quæ ab Apostolica Sede eo sæculo fieri solebant, ut aliquis Dei servus formali canonizatione Sanctis annumeraretur. Vita enim num.* 33 *sic habet:* Romanæ Sedis institutione Apostolicis literis sancitum est, ut eorum corpora elevari deberent, qui in Pannonia Christianæ fidei jacientes semina, sua eam prædicatione vel institutione ad Dominum convertissent. Advemente vero tempore declarationis ejus, . . . rex Ladislaus, . . habito consilio cum episcopis et primatibus, . . . triduanum cunctis indixit jejunium, ut quod communi Catholicorum utilitati . . . videretur fore proficuum, communi cunctorum deprecatione, jejuniis et eleemosynis fundata, per manifestationem signorum deberet esse quærendum. *Bonfinius num.* 443 *citatus canonizationem clarius asserit his verbis:* Id auctoritate Apostolica sancitum, et ita diploma in Pannoniam missum est, ut quicumque primum in Ungaria Christianæ fidei fundamenta jecerunt,

AUCTORE J. S.

runt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum, in gloriæ speciem, solenni celebratione ostentarentur, ut hic inter Divos relatos essé credant. *Ex jam laudata S. Gerardi Vita intelligimus, elevationem illam fuisse decretam in synodo Romanæ Ecclesiæ : nam hæc ibi leguntur :* Præfati denique regis (*Ladislai*) tempore a sanctæ Romanæ Ecclesiæ synodo inventum est, ut corpora eorum, qui Pannoniam fidei prædicatione rigaverunt, deberent summo honore venerari, et ea dignis sedibus collocari. Venienteque Sedis Apostolicæ legato etc.

quæ fieri solebant sæculo XI

453 *Ex dictis habemus, congregatam fuisse synodum Ecclesiæ Romanæ, in qua* S. Stephani, *S. Gerardi, ac verisimiliter S. Emerici, ut ex dicendis colligemus, causa fuit examinata. Constat autem canonizationes sæculo* X, XI *et* XII *frequenter decretas esse in conciliis. Varia exempla conglomerat Eminentissimus Lambertinus lib.* I *cap.* XX, *videlicet S. Udalrici Augustani episcopi canonizati a Joanne XV in concilio Lateranensi ; S. Gerardi Tullensis a Leone IX in concilio Romano ; S. Godehardi Hildensheimensis ab* B *Innocentio II in concilio Remensi, et S. Sturmii abbatis Fuldensis in Lateranensi* II. *Secundo ex iisdem intelligimus, non solum permissam fuisse a Pontifice corporis elevationem ; sed* sancitum *esse, ut corpus elevaretur, illiusque decreti* diploma, *seu litteras Apostolicas in Hungariam fuisse missas. At eo tempore Pontifices non solebant præcipere cultum alicujus Servi Dei, nisi per formalem canonizationem : nam, etsi simile præceptum Pontificis aliquando in sola beatificatione reperiatur, uti laudatus Cardinalis ostendit cap.* XXXIX *num.* 8, *id tamen rarius factum est, et sæculis fere tantum posterioribus. Tertio legatum Apostolicum hac de causa in Hungariam missum videmus ; ex quo intelligimus, actum fuisse de re gravioris momenti, quam eo tempore censebatur elevatio corporis alicujus Beati, cujus cultum dumtaxat permisisset Romanus Pontifex. Bonfinius quoque canonizationem exprimit claris verbis :* Ut hic inter Divos relatos esse credant.

pro formali et solemni canonizatione,

454 *Hæc omnia persuadere videntur,* S. Stephanum *cum aliis eo tempore in numerum Sanctorum relatum esse definitiva Romani Pontificis* C *sententia, post maturum examen in concilio prolata, atque ea solemnitate, quæ usitata erat sæculo* XI. *Inter ea, quæ in canonizatione tunc ad solemnitatem spectabant, erat corporis elevatio, de qua Eminentissimus scriptor cap.* XXXVI *num.* 16 *sic habet :* Eorum quoque Beatorum, quos inter Sanctos referebant, corpora summi Pontifices occasione canonizationis elevari mandarunt ; aut ipsimet, si corpora erant in loco, in quo fiebat canonizatio, debita cum reverentia et honore elevarunt. *Hæc ibidem probantur exemplis summorum Pontificum, Leonis IX, Alexandri III, Cælestini III et Gregorii IX. Manifestum autem est, idem esse factum de* S. Stephano, *aliisque, quorum eodem tempore elevata sunt corpora. Porro, si elevatio hæc contigit jussu Pontificio annis quadraginta quinque post mortem Sancti, fuit S. Gregorius VII. qui prædicta mandata misit in Hungariam. Ejusdem Gregorii jussu elevatum dicitur corpus S. Paschasii Ratberti abbatis Corbeiensis, licet diploma illius elevationis nihilo magis servatum sit quam elevationis* S. Stephani. *Verum plura hujusmodi diplomata ad memoriam nostram non pervenerunt.*

455 *Demum de canonizatione* SS. Stephani, *Emerici ipsius filii, et Gerardi Canadiensis* D *episcopi et martyris, dubitare me non sinunt illa, quæ anno 1092 decreta sunt in synodo Szabolchensi, cui cum S. Ladislao rege et Seraphino archiepiscopo Strigoniensi interfuerunt omnes episcopi, abbates et proceres Hungariæ. Nam in ea, apud Peterfium pag.* 33. *cap.* XXXVII statutum *legitur,* ut vigiliæ celebrentur beati Stephani regis, et Gerhardi martyris, quo die passus est *etc. Et cap.* XXXVIII *de festivitatibus per annum celebrandis hæc decernuntur :* Istæ vero festivitates servandæ sunt per annum : Nativitas Domini, S. Stephani proto-martyris, S. Joannis euangelistæ, SS. Innocentium, Circumcisio Domini, Epiphania cum vigilia, Purificatio sanctæ Mariæ, in Pascha quatuor dies, S. Georgii martyris, Philippi et Jacobi cum vigilia, Inventio S. Crucis, Ascensio Domini, in Pentecoste quatuor dies, S. Joannis Baptistæ, Petri et Pauli una die, S. Jacobi, S. Laurentii, Assumptio S. Mariæ, sancti regis Stephani, S. Bartholomæi, Nativitas S. Mariæ, Exaltatio S. Crucis, S. Mathæi apostoli, S. Gerhardi episcopi, S. Michaëlis archangeli, SS. Simonis et Judæ, E Omnium Sanctorum, S. Emerici ducis, S. Martini, S. Andreæ, S. Nicolai, S. Thomæ apostoli. Et unaquæque parochia suum patronum, et dedicationem celebret. *Non quidem additur expressis verbis, hasce festivitates celebrandas præscribi cum vacatione ab operibus ; at id satis colligitur ex ipsis festivitatibus mature consideratis ; cum alias haud dubie plures Sanctorum memoriæ per annum agendæ fuissent.*

cumque festivitas ipsius eodem sæculo

456 *Præterea in synodo Strigoniensi habita anno* 1493 *similis festivitatum catalogus texitur, et quidem multo prolixior, additis multis festivitatibus postea institutis. Ibi autem pag.* 232 *clare dicitur :* Statuimus, ut in subscriptis diebus clerici et laïci debeant a servilibus operibus abstinere. *Reperitur eodem catalogo* Stephanus, *uti et Emericus, non vero Gerardus, qui solus fere pro multis aliis substitutis est omissus, quod festum ipsius non amplius eadem solemnitate celebraretur. Itaque jam eodem sæculo* XI *festivitas Sancti per totam Hungariam celebrata est cum vacatione ab operibus servilibus. Hæc autem solemnitas tanta, pro SS. Emerico et Gerardo, quorum corpora eodem Pontificio decreto* F *elevata sunt, similiter præscripta, nullum relinquere videtur dubium, quin canonizatio præcesserit aut comitata sit elevationem, prout asserit Bonfinius. Colomanus S. Ladislai successor ad augendam* S. Stephani *solemnitatem lib.* II *Decretorum cap.* I *hæc statuit :* Ut annuatim in festo sancti Regis, nisi arduo negotio ingruente vel infirmitate fuerimus prohibiti, Albæ teneamur solennizare : et si nos interesse non poterimus, palatinus procul dubio ibi erit pro nobis.

inter præcipuas festivitates Hungariæ

457 *Inter Statuta Ordinis Cisterciensis, quæ edidit Edmundus Martene tom.* IV *Thesauri Anecdotorum col.* 1641 *hoc recenset anno* 1486 *decretum :* Abbatibus Hungariæ conceditur, ut festum S. Stephani regis Hungariæ in crastino S. Bernardi (*id est* XXI *Augusti*) et festa S. Ladislai et S. Elizabeth cum propriis historiis faciant, ceteris historiis, cantibus et festis in Ordine insolitis penitus rejectis. *Venerationem* S. Stephani *celebrem fuisse per totam Hungariam, noverunt etiam Scriptores exteri, ex quibus unum dumtaxat adduco Godefridum Viterbiensem, qui Chronici part.* XVII *in S. Henrico imperatore de illa sic habet :* Hunc Stephanum omnes

numerata esse dicendum videtur.

omnes Ungari ut sanctum venerantur pro eo, quod per eum initium fidei acceperunt. *Hæc postrema verba, quibus similia reperiuntur apud alios scriptores, simul insinuant, necdum eo tempore, quo scribebat Godefridus, seu sæculo* XII, *festivitatem* S. Stephani *celebratam fuisse per totam Ecclesiam. Verum ex eo non recte quis argumentaretur contra canonizationem ipsius, supra sufficienter probatam : nam id* S. Stephano *commune est cum omnibus fere Sanctis, iisque canonizatis vel maxime solemniter : atque usus ille obtinet etiam hoc tempore, quo videmus multos Sanctorum adscribi catalogo, nec tamen de omnibus statim componi Officium, quod in ipsorum festivitate omnibus Horas canonicas recitantibus præscribatur.*

canonizatum fuisse, et quidem primum e regibus.

458 *Ex dictis ergo concludo*, S. Stephanum *decreto summi Pontificis, seu formali canonizatione, Sanctorum catalogo adscriptum fuisse, quemadmodum adscriptus est eidem catalogo S. Ladislaus ipsius ex fratre pronepos, S. Henricus imperator, S. Eduardus Anglorum, S. Ludovicus Gallorum reges, aliique deinde plures. Quare de* S. Stephano *et S. Ladislao sic intelligo verba Gentilis Cardinalis, Apostolicæ Sedis legati in Hungaria, quæ uberius dedi num.* 192, *et ex quibus illa huc spectant :* Ex quibus *(regni Hungarici seminibus)* reges Catholici tanta sanctitatis et vitæ claritate conspicui prodierunt, quod Sanctorum adscribi catalogo meruere. *Non alii eo tempore intelligi poterant reges Hungariæ, quam* Stephanus *et Ladislaus, de quorum canonizatione constabat, dum sub initium sæculi* XIV *hæc dicebat legatus Pontificius. Illud præterea ad gloriam* S. Stephani *observare lubet, primum omnino videri e regibus, cui is honor Pontificis summi oraculo delatus sit. Præcipua Sancti festivitas celebrata est die* XX *Augusti, quem universa Ecclesia etiam adoptavit, ut videbimus. Verum præter illam festivitatem alia etiam celebrata fuit, certe in locis quibusdam : nam Peterfius in annotatis suis adduxit pag.* 34 *vetusti cujusdam Breviarii Kalendarium, in quo hæc leguntur :* XXX Maii, Inventio dextræ S. Stephani. *Hactenus de cultu per Hungariam.*

§ XXXIX. Cultus Sancti in Suecia receptus, ac tandem per totam Ecclesiam Romanam primo ritu simplici, deinde semiduplici cum Officio proprio, ex quo dantur lectiones secundi nocturni.

Cultus Sancti in Suecia, ex cujus Missali tres dantur orationes:

Non *sic in Hungaria coarctatus fuit cultus* S. Stephani, *ut ad alias regiones, easque maxime dissitas, se non extenderit. Quippe in Missali Votivo regni Sueciæ, excuso ante annos ducentos et sexaginta aut plures, de quo jam mentio facta est in S. Ladislao tom.* V *Junii pag.* 316, *Missa habetur de* S. Stephano, *ex qua orationes tres huc transfero. Prima hæc est :* Deus, qui beatum Stephanum regem et confessorem tuum terreni imperii gloria et honore coronasti, et Sanctorum tuorum societate sublimasti ; præsta, quæsumus, ut quem Pannonia habuit divinæ religionis doctorem in terris, eum modo Ecclesia tua mereatur habere defensorem in cælis. Per Dominum *etc. Secunda vero talis :* Sacrificium, Domine, quod tuæ Majestati offerimus, benigno vultu respice, et intercessione beati Stephani regis et confessoris tui nos ab omnium inimicorum insidiis defende, et præmia vitæ æternæ concede. Per *etc. Tertia demum :* Tuere, quæsumus Domine, familiam tuam ; et, quam per doctrinam beati Stephani regis et confessoris tui de tenebris ad veram lucem convertisti, eam post istius temporis decursum oblati Sacrificii munimine clementer perducas ad regna cælorum. Per *etc. Missa inchoatur,* Os justi, *et reliqua omnia ex Sacris Litteris congrue sancto Regi aptata sunt.*

AUCTORE J. S.

memoria in Fastis recentioribus XX Augusti.

460 *Memoria* S. Stephani *variis deinde Fastis recentioribus inserta est, receptaque in Martyrologio ac Breviario Romano. Auctor Belga, qui sæculo* XV *concinnavit Florarium Sanctorum apud nos Ms., ad* XX *Augusti de* S. Stephano *sic habet :* In Hungaria sancti Stephani regis et confessoris, primi illius gentis Christiani : quem sanctus Adalbertus Pragensis episcopus per salubrem suam prædicationem ad fidem Christi convertit et baptizavit. Et ipse Rex sua prædicatione Ungaros convertit, et majorem ecclesiam Strigonii in honore S. Adalberti post ejus martyrium instituit. Et regnum Ungariæ XXXV annis feliciter gubernavit. Et tandem ad Dominum, quem tota mente in vita dilexerat, migravit anno salutis MXL. Cujus mortem in conspectu Domini fuisse pretiosam, miracula crebra testantur, quæ Dominus ostendit ad mirificandum Sanctum suum. *Editores Usuardi, Belinus, Grevenus et Molanus item memoriam ejusdem Sancti editionibus suis addiderunt, ut videre est in Usuardo Sollerii nostri ad* XX *Augusti, ubi primus illum sic memorat :* In Ungaria, civitate regia, Alba regali, sancti Stephani regis, qui primus Ungaros ad fidem convertit. *Consonat fere Maurolycus his verbis :* Apud Albam regalem Ungariæ, sancti Stephani regis, qui primus Ungaros ad Christum convertit.

uti olim in Martyrologio et Breviario Romano :

461 *Galesinius ad eumdem diem hoc Sanctum ornavit elogio :* Albæ in Pannonia Sancti Stephani regis : qui divinis excultus virtutibus, et vitæ religione clarus, juvante Deo perfecit, ut repudiato dæmonum cultu, Christi Jesu fidem Ungari amplecterentur. *Paulo brevius Baronius in Martyrologio Romano his verbis usus :* Albæ in Pannonia sancti Stephani regis, qui divinis virtutibus exornatus, primus Hungaros ad fidem Christi convertit. *Addit hanc annotationem :* Hac die *(* XX *Augusti)* translatum est corpus ejus : migravit autem ex hac vita XVIII Kal. Septembris. *Dies hic emortualis certus est ex Vita : atque ex eadem num.* 38 *recte collegit Baronius, die* XX *Augusti corpus esse translatum. Antonius de Balingem in Kalendario Sanctissimæ Virginis Mariæ ad* XX *Augusti Baronium secutus est, ita scribens :* Translatio S. Stephani primi Hungarorum regis *etc. Porro ad eumdem diem Commemoratio* S. Stephani *inserta est Breviario Romano cum nona lectione, in qua de translatione sic legitur :* Sacrum ejus corpus suavissimo fragrans odore, liquore cælesti scatens, inter multa et varia miracula hodierno die, Romani Pontificis jussu, nobiliorem in locum translatum est, atque honorificentius conditum est. *Electus igitur est dies translationis ab Hungaris, quia dies emortualis*

AUCTORE J. S.

emortualis erat impeditus solemnissima festivitate Virginis Assumptæ : atque eumdem diem adoptavit tota Ecclesia Romana, quamdiu Sancti festivitas ritu simplici celebrata est. Verum alius fuit eligendus dies, quando præscriptus fuit ritus semiduplex, qui aille concurrere non poterat cum festo S. Bernardi, quod eodem die celebratur.

nunc vero festivitas ritu semiduplici celebranda die II Septembris :

462 *Majorem illam solemnitatem pro festivitate* S. Stephani *anno* 1686 *ab Innocentio XI impetravit Leopoldus imperator atque Hungariæ rex post plurimas de Turcis relatas victorias Budamque expugnatam, uti patet ex Decreto sacræ Rituum Congregationis, quod datum die* XXVIII *Novembris, atque eodem anno Romæ impressum est, prout sequitur :* Piis precibus Augustissimi Imperatoris Leopoldi per suas litteras Sanctiss. D. N. Innocentio Papæ XI porrectas, et ad Sac. Rituum Congregationem remissas, quibus supplicabatur, ut Sanctitas sua dignaretur assensum præbere, ac demandare, ut Officium divi Stephani Hungariæ Regis, quod hactenus ab Ecclesia universali sub ritu simplici recitatum est, imposterum ab omnibus, qui ad Horas canonicas tenentur utriusque sexus, sub B ritu semiduplici de præcepto recitaretur : eadem Sac. Congregatio habita die XXIII Novembris MDCLXXXVI re mature perpensa, censuit, petitam gratiam, si Sanctissimo D. N. placuerit, esse concedendam, ac etiam assignari posse diem secundam Septembris pro celebratione supradicti festi, in perpetuam memoriam insignis, et gloriosæ victoriæ ab armis cæsareis contra Turcas ope divina obtentæ in strenua expugnatione propugnaculi Budensis, olim dicti Sancti residentiæ. De quibus facta per Eminentiss. et Reverendiss. D. Cardinalem Cybo Sanctissimo relatione, Sanctitas sua benigne annuit, et hujusmodi decretum expediri mandavit. Hac die XXVIII ejusdem mensis Novembris, et anni MDCLXXXVI. N. Card. Ludovisius. Loco † Sigilli. Bernardinus Casalius Sac. Rit. Cong. Secr.

Officium approbatum a sacra Congregatione Rituum, cujus oratio

463 *Edito hoc decreto, curatum fuit ut proprium componeretur Officium de* S. Stephano. *Illud vero nitide atque exacte compositum approbavit Sacra Rituum congregatio decreto sequenti :* Cum sacra Rituum Congregatio, habita die XXIII Novembris MDCLXXXVI, annuente quoque C Sanctissimo, mandaverit, ut Officium S. Stephani Hungariæ regis, quod hactenus ab Ecclesia universali sub ritu simplici die XX Augusti recitatum est, in posterum ab omnibus utriusque sexus, tam secularibus quam regularibus, qui ad Horas canonicas tenentur, sub ritu semiduplici de præcepto recitetur quotannis die II Septembris ; eadem sacra Congregatio suprascriptas lectiones, et alia, prout jacent, diligenter revisas et relatas ab eminentissimo et reverendissimo D. Cardinali Colloredo approbavit, ac imprimi posse concessit. Hac die XIX Aprilis MDCLXXXVII. *Subnotatum erat* A. Card. Cybo. *Et inferius post locum sigilli* : Bernardinus Casalius Sac. Rit. Cong. Secr. *Impressum fuit eodem anno Officium Romæ, ac deinde Romano Breviario insertum. Orationem hanc habet :* Concede, quæsumus, Ecclesiæ tuæ, omnipotens Deus, ut beatum Stephanum confessorem tuum, quem regnantem in terris propagatorem habuit, propugnatorem habere mereatur gloriosum in cælis. Per Dominum *etc. Tres lectiones secundi nocturni continent elegans Vitæ compendium, exceptis tamen gestis bellicis. Quapropter illas huc transfero.*

uti et lectiones secundi nocturni,

464 Lect. IV. Stephanus in Hungariam Christi fidem, et regium nomen invexit, regia D corona a Romano Pontifice impetrata, ejusque jussu in regem inunctus, regnum Sedi Apostolicæ obtulit ; varia pietatis domicilia Romæ, Hierosolymis, Constantinopoli : in Hungaria archiepiscopatum Strigoniensem, episcopatus decem, admirabili religione, et munificentia fundavit. Par in pauperes amor, et liberalitas, quos veluti Christum ipsum complectens, neminem a se mœrentem, ac vacuum umquam dimisit ; quin ad eorum inopiam sublevandam amplissimis facultatibus erogatis, domesticam quoque supellectilem eximia benignitate frequenter distribuit : suis insuper manibus lavare pauperum pedes, noctu solus, et ignotus nosocomia frequentare, decumbentibus inservire, ac cetera charitatis officia exhibere consuevit : quarum virtutum merito illius dextera, resoluto cetero corpore, incorrupta permansit. Tu autem *etc.*

vitæ compendium continentes.

465 Lect. V. Orandi studio noctes pene totas ducebat insomnes, atque in cælestium rerum contemplatione defixus, interdum extra sensus raptus, sublimis in aera ferri visus fuit. Per- E duellium conspirationes, ac validorum hostium impetus, miro prorsus modo, non semel orationis præsidio evitavit. Susceptum ex Ghisella Bavarica sancti Henrici imperatoris sorore, quam sibi matrimonio junxerat, Emericum filium tanta morum disciplina, talique pietate enutrivit, quantum ejus postea sanctitas declaravit. Regni vero negotia ita disposuit, ut accitis undique prudentissimis, ac sanctissimis viris, nihil umquam sine illorum consilio moliretur. Humillimis interim precibus in cinere, et cilicio Deum deprecans, ut universum Hungariæ regnum, antequam e vita migraret, Catholicum videre mereretur. Vere propter ingens dilatandæ fidei studium, illius gentis Apostolus nuncupatus, facta a Romano Pontifice ipsi, posterisque regibus præferendæ Crucis potestate. Tu autem *etc.*

hic recitantur :

466 Lect. VI. Dei Genitricem, quam ardentissime venerabatur, amplissimo in ejus honorem constructo templo, Hungariæ Patronam instituit ; ab eadem vicissim Virgine receptus in cælum ipso suæ Assumptionis die, quem Hungari e sancti Regis instituto Magnæ Dominæ diem ap- F pellant. Sacrum ejus corpus suavissimo fragrans odore, liquore cælesti scatens, inter multa et varia miracula, Romani Pontificis jussu, nobiliorem in locum translatum est, atque honorificentius conditum. Ejus autem festum Innocentius Undecimus Pontifex Maximus quarto Nonas Septembris, ob insignem victoriam ab exercitu Leopoldi Primi Romanorum electi imperatoris et Hungariæ regis eadem die in Budæ expugnatione, ope divina, e Turcis reportatam, celebrandum instituit. Tu autem *etc.*

memoria deinde Martyrologio Romano duobus locis inserta.

467 *Sui radicti quoque decreti vigore memoria Sancti omissa est die* XX *Augusti in Martyrologio Romano : et duobus aliis locis inserta, videlicet ad* XV *Augusti breviter hoc modo :* Albæ in Pannonia natalis sancti Stephani Hungarorum regis, cujus festum quarto Nonas Septembris celebratur. *Prolixius vero elogium insertum est ad diem* II *Septembris, quod subdo :* Albæ in Pannonia sancti Stephani Hungarorum regis, qui divinis virtutibus exornatus, primus Hungaros ad fidem Christi convertit, et a Deipara Virgine ipso die Assumptionis suæ in cælum receptus fuit : ejus tamen festum ex constitutione Innocentii

A centii Papæ undecimi hac die potissimum recolitur, qua Budæ munitissima arx sancti Regis ope ab exercitu Christiano strenue recuperata fuit.

et recte Albæ annuntiata, quod perperam corrigere voluit neotericus

468 *Ceterum observare hic lubet, auctorem Martyrologii Parisiensis corrigere voluisse elogia omnium fere martyrologorum, qui* Stephanum *annuntiant* Albæ in Pannonia, *quod constet ibidem esse sepultum : nam ipse ad* xv *Augusti sic habet :* Budæ in Pannonia, sancti Stephani primi Hungarorum regis, qui gentem illam ad Christum convertit : cujus corpus apud Albam Regalem translatum est. *Verum illa correctio nec erat necessaria, nec certa est : imo et parum verisimile est, Sanctum obiisse Budæ, de qua in Actis ne vel verbum occurrit. Dicitur quidem apud scriptores num.* 320 *laudatos in Veteri Buda constitisse, dum ibidem condebat monasterium, quod morte sua imperfectum reliquit : at nec Vetus Buda eadem est cum urbe hodierna istius nominis, nec recte ex prædictis colligi potest, Sanctum in Veteri Buda mansisse usque ad mortem. Suspicor tamen, Martyrologii Parisiensis auctorem non aliam habuisse rationem* B *substituendi Budam pro Alba Regali, quam conjecturam modo dictam, qua utramque Budam confudit, quaque mortem perperam affixit illi loco, in quo aliquando substitisse dicitur, ad tempus nimirum, non vero usque ad mortem ; cum non asseratur ibi manere voluisse usque dum perfectum videret monasterium, cujus ædificatio paucis annis absolvi non potuit.*

§ XL. Reliqua de Sancti miraculis.

Sanctus post obitum miraculis claruit:

De *miraculis* S. Stephani *meminerunt multi scriptores, sed fere generatim tantum, excepto Bonfinio et Carthuitio, aliisque hosce secutis. Aliquorum verba aliis occasionibus per decursum jam dedi : hic vero paucos addam e pluribus. Hugo abbas Flaviniacensis in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom.* 1 *Bibliothecæ Mss. pag.* 174 *ad propositum nostrum ita habet :*
C At vero Stephanus Ungrorum rex, imminente, vocationis suæ tempore ad cælestia evocatus, nunc in ecclesia, qua requiescit humatus, miraculis claret egregiis. *Ricobaldus Ferrariensis in Historia imperatorum apud Muratorium tom.* IX *Scriptorum Italiæ col.* 119 : Qui rex Stephanus tantæ virtutis fuit, ut multorum miraculorum illustrem Deus illum reddiderit. *Jacobus Philippus Bergomas lib.* XII *ad annum* 983 *de miraculis* Stephani *aliisque sic habet :* Stephanus item primus Ungariæ rex tempestate istac Adalberti prædicti Pragensis episcopi prædicatione conversus et baptizatus, etiam multis claruit signis *etc. Tandem Cuspinianus de Cæsaribus in Henrico secundo de Emerico et* Stephano *hæc affirmat :* Est hic cum Patre in numerum Sanctorum dehinc relatus, ut testantur Hungarorum Annales : uterque enim miraculorum gloria non caruit.

inter hæc occurrit factum mirabile,

470 *Mirabile est factum particulare, quod narratur in Vita S. Emerici, cujus auctor testatur id suo tempore contigisse, id est, circa initium sæculi* XII, *quo eum scripsisse ex eodem facto colligitur. Rem accipe compendio. Quidam natione Germanus, nomine Conradus, ob enormia peccata, quorum ipsum pœnitebat, Romam profectus, a Gregorio VII summo Pontifice pro pœnitentia jussus erat lorica, quinque catenis ferreis corpori firmiter adstricta, se cingere, donec alicujus Sancti patrocinio, catenis fractis lorica sponte decideret. Multa ille loca sacra peragravit, antequam misericordiam consequeretur :* Interea, *inquit auctor*, Fama beati Stephani regis Pannoniæ, ad cujus sepulcrum quotidiana fiebant miracula, insignis habebatur : consummatoque itinere vir supra memoratus Albam pervenit, ubi corpus sancti Stephani reconditum venerabatur. Cumque in aliis virtus Dei et intercessio Regis eximii celebris miraculis revelaretur ; ille tamen vir in vinculis loricæ artius angeretur, penes se cum juramento confirmavit, quod de loco ecclesiæ se non amoveret, quousque Dominus in eo ostenderet, quanti meriti beatus Stephanus apud ipsum esset. Factum est autem, cum esset hora diei quasi sexta, ex nimia fatigatione corporis et cordis contritione ille in ecclesia obdormivit. Affuit autem illi in somnis beatus Stephanus, ad hunc modum dicens : Surge nunc, nec in meritis meis præsume apud Deum, quoniam non sufficio pro te interce- E dere. Vade ergo ad sepulcrum filii mei beati Emerici *etc. Subditur mox viri ejusdem liberatio apud sepulcrum S. Emerici.*

de quodam Conrado, qui vinculis pœnitentiæ addicto,

471 *Idem factum refert Bonfinius pag* 178, *sic exponens ea, quæ apud* S. Stephani *sepulcrum contigerunt :* Sancti demum Stephani Regis fama ductus *(Conradus ille,)* in Pannoniam se recepit : venit ad Regalem Albam, ubi corpus ejus in magnifico sacello reconditum, et ea quidem mente, ne umquam inde recederet, quousque solutis per se vinculis, et deletis ultro pugillaribus, se nosceret expiatum : quin et juramento propositum confirmarat. Basilicam mox Albensem ingressus, ante divi Regis aram se constituit, ingenti rerum a se pessime gestarum pœnitentia conficit, vehementissimis Numen precibus sollicitat, ut ejus patrocinio scelerum omnium veniam consequatur. Quum a prima hora diei ad nonam usque obsecrationibus incubuisset, corpore animoque defatigatus, ante aram subinde gravi somno correptus est. Ecce inter dormiendum huic divus Rex apparet ; Surge mox, inquit, amice, ne meis quidem me- F ritis opeve apud tribunal divinæ Majestatis tibi confidendum esse scito, quando pro tanta facinorum mole patrocinium meum ad impetrandam delictorum impunitatem ne tibi quidem satis esse potest. Proinde Emerici mei monumentum, quod juxta est, adito, qui quum præ virginitate sua præcipuam apud Deum gratiam promeruerit, si advocatus adhibeatur, omnium (mihi crede) scelerum impunitate donaberis *etc.*

donec indulgentiam consequeretur alicujus Sancti patrocinio :

472 *Mirabilia quædam in hac historia occurrunt, quæ ne etiam incredibilia videantur, pauca sunt observanda. Primo dubitari nequit, quin Conradus ille tot enormium criminum reus esset, ut pœnitentiam, pro iis infligi solitam secundum canones, perficere non potuisset ante mortem. Contingere id poterat non raro, cum pro singulis peccatis enormibus aliquot annorum pœnitentia imponeretur, atque ideo subinde pro multitudine criminum illorum pœnitentiæ tempus ita excresceret, ut hominis ætatem longe superaret. Conradus autem ille verisimiliter non poterat rigori canonum in vita satisfacere ; ac fortasse etiam crimina commiserat, pro quibus pœnitentiæ modus et tempus per canones non erat ordinatum,*

AUCTORE J. S.

tum, uti Vita Emerici innuit his verbis : Papa vero quantitatem peccatorum ipsius tamquam antea inauditorum obstupescens, deliberatione habita, vulnera per injunctam pœnitentiam non curavit ; *id est, opinor, non præscripsit illi certum aliquod pœnitentiæ tempus, quod peccata essent adeo insolita, ut de iis nihil decretum esset per canones. Itaque cum peccator ille meritus esset pœnitentiam, non nisi cum vita terminandam, et Pontifex tamen spem aliquam ei relinquere vellet illam aliquando finiendi, permisit et suasit, ut Sanctorum patrocinio indulgentiam consequi conaretur, eaque obtenta, se canonice absolutum nosset. Porro rigor ille canonum pro publicis et enormibus criminibus vigebat sæculo* XI. *At non eadem erat ratio occultorum peccatorum, pro quibus arbitrarias pœnitentias imponebant confessarii, uti observat Thomassinus in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina part.* 1 *lib.* II *cap.* XVI *num.* 5.

quem Stephanus apparens ad filium suum S. Emericum misisse dicitur

473 *Alterum, quod hic observatum velim, attinet ad verba, quæ scriptor Vitæ S. Emerici* S. Stephano *attribuit,* Non sufficio pro te intercedere, *quæque aliquantulum immutavit Bonfinius.* B *Certum est atque indubitatum, multos favorem aliquem obtinere per cujusdam Sancti patrocinium, postquam illum frustra speraverant alium quempiam Sanctum invocando. Non pauca etiam reperiuntur exempla in Vitis Sanctorum optimæ notæ, quæ similia sunt facto hic relato, certe quoad substantiam. Verumtamen verba mox data caute legenda sunt, cum nesciamus, an illa ipsa sint verba* S. Stephani, *an mutata aut conficta a scriptore, levisque mutatio aliam mox inducat sententiam. Forsan Sanctus pœnitentem dumtaxat monuit, ut invocaret S. Emericum, indicans desideratam gratiam ipsius patrocinio obtinendam : nam scriptores aliqui justo liberiores sunt in adjunctis factorum enarrandis. Deinde, licet certo constaret, ipsissima esse* S. Stephani *verba, quæ expressit auctor ; vel sic maxime cavendum esset, ne quis ex illis verbis inferre vellet, S. Emericum majoris apud Deum esse meriti, quam* S. Stephanum : *neque enim istud legitime consequitur, cum aliæ gratiæ facilius obtineri soleant per unum Sanctum, aliæ facilius per alium. Atque hinc fit, ut multi* C *sint Sancti, qui præcipue invocantur, et tamquam patroni habentur, pro certo aliquo malo avertendo, aut certa quapiam gratia impetranda. Ceterum plura de Sancti miraculis non reperio, quod illa vel scripta non fuerint deinceps, vel exciderint scripta illa, si aliquando exstiterint. Quapropter finem huic Commentario impono, et Acta annotatis illustrata subnecto.*

VITA

AUCTORE CARTHUITO AUT CARTHUITIO EPISCOPO

Ex editione Cracoviensi, collata cum Ms. Corsendoncano et editione Surii.

PRÆFATIO.

Ait auctor se regis jussu hanc Vitam scribere. *a*

Domino suo Calamanno *a* regi præcellentissimo Carthuitus episcopus, officium spirituale per misericordiam Dei consecutus, post istius vitæ terminum felix illud euge sempiternum. E Incepturus opus, Domine mi, rex inclyte, quod mihi vestro regali præcepto, de bona vita regis Stephani potentialiter injunxistis, diu rebellem ingenioli mei perpessus sum inscitiam, ob hoc præsertim quod Priscianus *b* auctor artis Grammaticæ medullitus mihi notus olim, longe digressus faciem suam, quasi caligne quadam circumfluam, mihi decrepito jam facit obscurissimam. Verumtamen parte ex alia, dum vestræ dignitatis intuitus reverentiam, incerta gravarer meditatione, tandem omnium virtutum lux et gemma dubietatem anxiæ mentis devicit obedientia, cujus forti præsidio deficere in me videns vires, inchoandi operis recipit fiducia *c*. Sed quoniam sæpe fiducialiter acta res invidiæ fomitem generat, precor flexis genibus vestræ triumphalis excellentiæ sublimitatem, ut manibus regalis defensionis hoc suscipiatis Opusculum De male sonantium positio dictionum vel confusi ordinis enormitas, vestrum, cum legeritis, offendat oculum. Quod si aliquod indignum occurrerit offendiculum, malo codicem ut ignis comminuat incendium, quam ut livor ad plenum perveniat F oculum. Igitur, quia boni quicquid est, ex Conditoris misericordia manat, ex ipsius dono sermo ceptus talia personat *d*.

ANNOTATA.

a Calamanno *apud Surium* Colomanno, *uti nomen ipsius hoc tempore solet exprimi. Hungaricum nomen* Kalman *initio expressum fuisse* Calamannus, *admodum verisimile est. At postea usurpatum est nomen* Colomannus, *aut* Colomanus, *quod jam olim erat usitatum apud Latinos. Colomannum hunc fuisse Hungariæ regem, et successorem S. Ladislai, dictum est in Commentario* § 1, *ubi etiam actum de tempore Vitæ conscriptæ. Hoc ipsum, quod nomen regis* Calamannus *scribitur, signum est vetustatis, cum posteriores scripserint* Colomannus.

b *Priscianum numerari inter præcipuos Grammaticos, passim norunt eruditi. Significat illa allegoria Carthuitius, leges Grammaticales sibi olim quidem notas fuisse, sed per ætatem paulatim oblivioni datas. Attamen pro tempore, quo florebat hic auctor, mediocriter Latine scri-*

psit

A *psit: sed menda quædam hinc inde irrepserunt manuscripto, maxime sub finem.*

c *Cum phrasis non sit omnino perfecta, suspicor auctorem scripsisse,* recipio *vel* recepi fiduciam.

d *Præfatio aut dedicatio hæc omissa est in Ms. Corsendoncano. Surius eam expressit mutato stylo, eademque libertate, qua dictionem totius Vitæ immutavit. Accipe, studiose lector, præfationem Surianam pro specimine totius Vitæ immutatæ:* Domino suo Colomanno, regi excellentissimo, Chartuitius episcopus, spiritale ministerium Dei benignitate adeptus, post hujus vitæ terminum, illud Euge precatur sempiternum. Aggredior nunc opus, serenissime rex, jussu tuo mihi demandatum, a quo hactenus ingenioli mei imperitia abhorruit, ob id præsertim, quod Priscianus Grammaticus, mihi olim sat bene perspectus et cognitus, procul a me digressus, jam decrepito mihi, tanquam caligine quadam septus, faciem exhibet obscurissimam. Sed cum alia ex parte dignitatis tuæ attenderem authoritatem, vicit tandem anxiæ mentis dubitationem omnem, virtutum omnium lux et gemma, obedientia: B cujus forti præsidio fretus, tametsi mihi vires cernerem haudquaquam suppetere, operis inchoandi fiduciam concepi. Cum sint autem plerumque invidiæ obnoxia, quæ bona animi fiducia geruntur; supplex oro regiam sublimitatem tuam, uti Opusculi hujus suscipere ne gravetur patrocinium; nec offendatur parum commoda dictione, aut ordinis et rerum gestarum confusione. Quod si occurrat quippiam, quod fœdam habeat offensionem, malim codicem ignibus absumi, quam livoris materiam cuipiam offerri. Et quia bona omnia ad nos ex divina misericordia proficiscuntur, ipsius munere sic libet Opusculum præsens auspicari. *Vides hic, lector, sic immutatam dictionem, ut idem ubique sit sensus. Idem passim in Vita factum; nec opus est illas mutationes verborum notare deinceps, nisi simul mutata sit sententia. Solas igitur mutationes sententiarum inferius assignabo; ex Ms. vero ipsas vocum mutationes diligenter observabo, nisi sint menda clarissima, uti varia occurrunt circa finem Vitæ.*

C

Caput I. *Sancti pater, natales visionibus prævиis illustrati, baptismus, regni initia et cura religionis propagandæ: victoria de rebellibus et hinc monasterium S. Martini ex voto fundatum.*

Pater Sancti benignus in Christianos,

Omne datum optimum et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum. Hujus Patris datum optimum, et donum perfectum in omnes large proveniens, quia nullum spernit, sed omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis pervenire, ad Hungaros usque, quos Christianorum flagellum *a* quondam fuisse constat, diffusum est. Quod qualiter et quando factum sit, styli officio memoriæ commendare, congruum duximus. Ea siquidem tempestate, qua gens præfata Dei Ecclesiam depopulabatur, erat in ea princeps quidam, quartus ab illo, qui ingressionis Hungarorum in Pannonia dux primitus fuit, (nomen *b* Geysa) severus quidem et crudelis, veluti potentialiter agens, in suos, misericors autem et liberalis in alios, et præcipue in Christianos, ritù paganismo licet adhuc quidem obvolutus: tamen appropinquante spiritualis fulgore charismatis, cum omnibus circumquaque positarum provinciarum viciniš de pace cœpit attente tractare, ut jam in illo posset agnosci, cujus filius desideraret fieri, secundum dictum Salvatoris nostri, dicentis in Euangelio: Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Statuit insuper præceptum cunctis Christianis, ducatum suum intrare volentibus, hospitalitatis et securitatis gratiam exhiberi *c*. Clericis et monachis potestatem concessit suam præsentiam adeundi, quibus voluntarium libenter aditum præbens orthodoxæ fidei semen, pectoris in horto satum, delectabatur germen emittere.

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

b

c

E

ac tandem ipse Christianus, visione mirabili instruitur de nascituro Filio

3 Quid plura? Adest tempus cælitus dispositum: credidit ipse cum familiaribus suis, et baptisatus est; et omnes ditioni suæ subditos, se pollicens Christiano nomine mancipaturum. Cumque nimium esset sollicitus de rebellibus domandis, et ritibus sacrilegis destruendis, et episcopatibus secundum æstimationem suam, ad profectum Ecclesiæ sanctæ statuendis; mirabili visione *d* nocte consolatus est eum Dominus. Fecit astare sibi juvenem delectabilem aspectu, qui dixit ei: Pax tibi, Christi electe, jubeo te de sollicitudine tua fore securum. Non tibi concessum est, quod meditaris, quia manus pollutas humano sanguine gestas. De te Filius nasciturus egredietur, cui hæc omnia disponenda divinæ providentiæ consilio commendabit Dominus. Hic erit unus ex regibus electus a Domino, corona vitæ sæcularis commutaturus æternam. Verumtamen virum spirituali legatione tibi transmittendum, honorificabiliter suscipito, susceptum venerabiliter habeto, exhortationibus ejus non fictum cordis fidelis assensum præbeto. Expergefactus princeps visione stupidus, prius secum, post cum Christi fidelibus et suis pertractans, Deo gratias pavimento manibus expansis adhærens, humiliter egit, se principatumque suum cum Filio nascituro custodiæ illius, qui non dormit neque dormitat, lacrymis fusis commendavit.

d

F

advenit S. Adalbertus Hungariæ prædicaturus, et Stephanum, præeunte matris visione,

4 Dum miratur ergo de viro divinitus prædicto, nuntiatur ei beatum Adalbertum, Bohemiensis ecclesiæ pontificem, ad se venturum esse propter conversionem ipsius, et fidei non fictæ profectum, Domino Deo laudis hostiam oblaturum. Oritur lætitia novis Christi militibus inenarrabilis: dux obviam tyroni *e* Christi cum fidelibus quibusque procedit, honorabiliter eum suscipit, et ut per visum monitus est, modis omnibus obedientiæ filium se fore monstravit. Igitur, jubente principe, fit ubique congregatio indomitæ (gentis *f*) et per sanctum episcopum confuit *g*, et per suas exhortationes convertuntur et baptisantur alumni patriæ, statuuntur in multis locis ecclesiæ: lux quippe, quæ illuminat omnem hominem, tenebris expulsis, in Hungaria cœpit enitere, et impleta sunt in ea verba prophetiæ dicentis: Gentium populus, qui ambulat *h* in tenebris, vidit lucem magnam. Lux

e

f

g

h

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

Lux lucis invisibilis Christus est, quem tunc gentes videre meruerunt, quando revocati de tenebris, ipsum verum Deum et hominem esse verum perfecte crediderunt *i*. Nec hoc silentio prætereundum est, quod, ut omnis ambiguitas tolleretur de medio, ne forte prædictæ visionis solius viri parum videretur inesse fidei, uxorem ejus, jam appropinquantem partui, tali voluit visione divina gratia consolari. Apparuit namque illi beatus levita et protomartyr Stephanus, levitici habitus ornatus insignibus, qui eam alloqui taliter cœpit: Confide in Domino, mulier, et certa esto, quia Filium paries, cui primo in hac gente corona debetur et regnum, meumque nomen illi reponas *k*. Cui cum admirans mulier responderet: Quis es, Domine, vel quo nomine nuncuparis? Ego sum, inquit, Stephanus protomartyr, qui primus pro Christi nomine martyrium pertuli. Quo dicto, disparuit.

natum baptizat. Stephanus, sollicite educatus, designatur patris successor,

5 Nascitur interea prædictus a Domino Filius principi, quem secundum prophetam, antequam in utero conciperetur, Dominus novit; et cui, antequam nasceretur, per prothomartyrem suum nomen indidit. Hunc Deo dilectus Adalbertus B episcopus chrismali baptismate secundum credulitatis suæ veritatem intinxit *l*. Nomen sibi impositum est Stephanus, quod alienum a consilio Dei fuisse non credimus. Stephanus quippe Græce, Corona sonat Latine. Ipsum quidem et in hoc sæculo coronare Deus voluit ad regni potentiam, et in futuro corona beatitudinis semper manentis redimire decrevit, ad percipiendam vitæ jugis indeficientem gloriam. Strigoniensi *m* vero oppido nativitatis exordium habuit; et puer *n* adhuc scientia grammaticæ artis ad plene imbutus est. Crevit Infans diligenti nutritus educatu, qui transacta pueritia, postquam gradum adolescentiæ primum ascendit, et convocatis pater suus Hungariæ primatibus, cum Ordine *o* sequenti, per communis consilium colloquii filium suum Stephanum post se regnaturum populo præfecit, et ad hoc corroborandum, a singulis sacramentum exegit.

mortuoque patre, principatum obtinet: nov. de propaganda religione solicitus,

6 Post hæc plenus dierum anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo nonagesimo septimo *p* seculi nequam ærumnas cælesti mutavit gaudio. Et eodem anno beatus episcopus Adalbertus causa prædicandi verbum Dei Prussiam C ingressus, ibi palma martyrii coronatus est. Post obitum vero patris Stephanus adhuc adolescens, favore principum et plebis in patris solium laudabiliter profectus *, et ardentiori animo cœpit veritatis propagator existere, quia quamvis adolescentiæ annis floreret, non tamen cor in ore, sed os in corde habebat Scripturarum divinarum, quibus apprime flagrabat, non immemor, judicium et justitiam in oculis proponebat, et juxta illud Salomonis: Audiens sapientiam sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit. In omnibus itaque mandatis Dei fidelis dispensator existens, apud se cœpit meditari, qualiter subjectum sibi populum unius Dei cultui manciparet. Sed quia perpendebat, id absque vicinarum gentium consideratione *q* minime fieri posse, pacem cum exterarum provinciarum populis habens *r*, et fideliter institutam roboravit fidem, ut eo securius, quod in mente tractabat, et in novella plantatione Christianitatis explere sufficeret. Sed adversarius totius bonitatis, invidiæ plenus et malitiæ, diabolus, ut sancti Christi Tyronis propositum disturbaret, intestina bella contra eum commovit, quoniam ejus instinctu plebs gentilis, Christianæ fidei jugo colla D submittere renuens, cum principibus suis a dominio *s* ipsius se subtrahere moliebantur.

* in Ms. provectus

s rebelles vincit et monasterium S. Martini dotat.

7 Cœperunt enim urbes ejus desolare, prædia vastare, possessiones deprædari, servos cædere, et, ut cætera sileam, ipsi insultare. Cumque declinare de via sua perversa nollent, nec furor eorum satiaretur; Dux ipse confidens de æterna virtute ad superandam hostium rabiem cum multitudine exercitus sui sub vexillo Deo dilecti pontificis Martini sanctique martyris Georgii processit. Illis forte diebus urbem, quæ vulgo Vesprini *t* nuncupatur, obsederunt, et hæc ad convitia ejus commoventes, scilicet, ut ibi * ducalis accessus conversatio habebatur, et ibi considerent, quo facilior ingressus ad alia præsidia occupanda inveniretur. Ipse vero, divina præeunte clementia, adversus eos consurrexit, et hic in fide, illi vero tantum in armis confidentes, utrimque decertaverunt. Tandem hostibus victis, et ex parte cæsis et ex parte captis et alligatis, Dux victor cum suis victoriæ dona reportavit. Quapropter de possessionibus eorum, tam in agris quam in villis, sapienter dijudicavit, E non sicut quondam Saül, qui devicto Amalech de spoliis ejus, domino prohibente, meliora elegerat; sed, quoniam Pannonia beati pontificis Martini nativitate gloriatur, cujus etiam patrocinantibus meritis Vir Christo fidelis, ut jam dictum est, de hostibus victoriam deportaverat, nihil de rebus eorum ad opus sui reservans, merito *u* cum theophilis consilio, juxta fundum sancti præsulis in loco, qui sacer modus *x* dicitur, ubi sanctus Martinus, dum adhuc in Pannonia degeret, orationis sibi locum assignaverat, in titulo ipsius monasterium construere cœpit, possessionibus et redditibus cunctos sufficienter ditavit, et ipsius suffragio simile fecit episcopis, constituens, ex omnibus eorum facultatibus tam strictas decimas dari, ut si cui decem liberos habere contingeret, decimam prolem sancti Martini cœnobio daret.

* forte ubi

ANNOTATA.

a *Uti Attila vocari voluit* flagellum Dei, *ita Hungari revera fuerunt flagellum Christianorum, quemadmodum satis colligi potest ex dictis* F *in Commentario num.* 52.

b *In Ms.* nomine Geysa. *Porro de ingressione Hungarorum in Pannoniam, seu in hodiernam Hungariam, primisque eorum ducibus, egi in Commentario* § V. *De Geysa vero plura* § VII *et sequentibus.*

c *Vox* exhiberi *non est in Ms., nec est omnino necessaria. Præceptum hoc Geysæ verosimiliter datum esse tempore Ottonis I, post pacem cum eo initam, et circa annum* 972, *dixi ibidem num.* 80.

d *Non esse, cur hanc visionem commode intellectam pro fictitia necessario habeamus, ostendi in Comm.* § X.

e *Surius rectius habet*, Servo Christi, *pro* tyroni Christi: *nam Adalbertus minus proprie vocatur* tiro Christi, *cum esset episcopus.*

f *Vox* gentis *deerat in editione, atque ideo uncis inclusam addidi ex Ms.*

g *Phrasis est mendosa in editione æque ac in Ms. Surius habet:* Per sanctum episcopum fiunt conciones; *atque ita legendum putem.*

h *Surius* ambulabat, *uti revera habetur Isaiæ* IX.

i *Cœptans*

i *Cœptam esse Hungarorum conversionem ante adventum Adalberti, jam insinuavit auctor num.* 3, *et nos ostendimus in Commentario* § VII. *Attamen imperfecta fuit prima illa conversio, et ne per Adalbertum quidem satis perfecte conversi sunt Hungari, ut dictum* § X.

k *Ne hanc quidem visionem incredibilem esse, sed aliunde potius firmari, ostendi contra criminationes Schwartzii in Commentario* § X.

l *Baptizatum probabilius a S. Adalberto infantem* Stephanum, *uti hic asserit Carthuitius, probavi in Comm.* XI.

m *Strigonium, vulgo* Gran, *urbs est archiepiscopali dignitate a* S. Stephano *deinde ornata, eaque etiamnum gaudet. Sita est ad Danubium et satis nota.*

n *Mirandum quidem videtur, tantam linguæ Latinæ curam eo tempore fuisse principi Hungarorum; nec tamen dubitandum, quin* Stephanus *Latino sermone puer sit imbutus, cum multa filio suo præcepta, multaque diplomata Latine dederit.*

o *Surius:* Pater ejus convocavit Hungariæ proceres, et reliquos Ordines. *Unum cum primatibus Ordinem convocatum ait biographus, plures perperam proceribus adjunxit Surius.*

p *De hoc anno emortuali Geysæ, uti et S. Adalberti, consentiunt scriptores. De morte ultimisque gestis Geysæ plura sunt dicta* § XII. Stephanum *tunc fuisse tredecim circiter aut quatuordecim annorum, dictum est num.* 122.

q *Surius habet,* confœderatione, *quo sensu auctor intelligendus.*

r *Surius,* pacem fecit, *aberrans a mente Carthuitii, opinor: nam existimo hunc tantum voluisse,* Stephanum *roborasse pacem a patre cum vicinis initam.*

s *In editione, quam alias sequor, legitur* divino. *At cum clarum sit mendum, ex Ms. vocem* dominio *substitui.*

t *De toto hoc bello actum est in Comm.* § XIV, *et ibidem de Vesprinio num.* 144.

u *Surius,* ex Dei amantium consilio. *Auctor fortasse scripsit,* inito cum theophilis, *id est, Deum amantibus,* consilio.

x Sacer modus *etiam est in Ms., at rectius apud Surium* Sacer mons: *nam ita vocatur monasterium S. Martini ibi fundatum, de quo fuse egi in Comm.* § XV, *ubi videbit lector monasterium istud jam cœptum construi ante hanc victoriam.*

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

CAPUT II. *Cura promovendæ religionis, et multorum accessus in Hungariam: constructum monasterium, erecti episcopatus: missus Romam legatus, qui coronam regiam multaque privilegia a Pontifice obtinet: nuptiæ cum Gisela ac pia utriusque opera.*

Eximia Regis pietas; sanctorum virorum adventus in Hungariam:

** in Ms. speciali*

Devictis ergo hostibus, Christi Miles gaudio spirituali * repletus, totius ingenii consilium euangelici decrevit seminis fore receptaculum, eleemosinis et orationibus vacans, frequenter pavimento sanctæ domus adhærens, lacrymis effusis perfectionem propositi sui Deo commisit, volenti, ut, qui sine ipso nihil agere valeret, opitulante dispositionis ipsius expletione bonum, quod cogitaverat, cum inceptione virtutum ad finem perducere posset. Ad hoc ergo incipiendum et consummandum, quoniam fidelium Christi consultum habebat necessarium, nuntiis et literis in omnes partes suum divulgavit desiderium. Inde multi presbyteri et clerici, Spiritus Paracleti compuncti visitatione, relictis sedibus propriis, elegerunt pro Domino peregrinari. Abbates et monachi, nil proprium habere cupientes, sub tam religiosi Principis moderamine regulariter vivere deliberaverunt. Inter quos vitæ regularis pater Astricus cum suis discipulis advenit, quorum unus, nomine Bonifacius *a*, in loco patris abbas deinde constitutus, dum a beato Rege causa prædicationis in inferiores Hungariæ partes esset missus, in verticem percussus gladio, licet postea supervixeret, non est privatus martyrio. Venerunt et alii duo de terra Polonensi *b*, cremiticam vitam causa contemplationis eligentes, quorum unus, Andreas nomine, per confessionis meritum angelicis choris est associatus, testibus miraculorum signis per ipsum a Domino factis: alter Benedictus pro Christo sanguine fuso misericorditer laureatus.

conditum monasterium ad radices Montis Ferrei.

9 Astricus abbas cum suis honorifice susceptus, ad radicem Montis Ferrei cœnobium sub titulo sancti patris Benedicti *c* construxit, et ibi usque hodie congregatio monasterialis disciplina regulari pollens, temporalium sustentatione copiarum ex donativis sancti Ducis superabundans, non est alicujus egens, nisi ut suos et aliorum pedes secundum Euangelium quotidianis precibus et lacrymis lavet. Cum his Dei servus Princeps Christianissimus, aliquando comiter cum omnibus, aliquando singillatim cum unoquoque eorum, colloquium habens, in tam divinis conspectibus se probabilem reddidit, ut omnes militiæ suæ comites ad veri Dei culturam converteret. Quos vero alienæ sectatores viæ reperit, minis terroribusque subjugavit; ipsosque secundum ecclesiasticam doctrinam instituens, jugum et legem disciplinæ suppositis *d* cervicibus

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

cervicibus adhibuit, omnesque immunditias malorum prorsus destruxit.

Hungaria in decem episcopatus divisa; missus Romam legatus, qui coronam,

10 Post hæc provincias in decem partitus episcopatus, Strigoniensem ecclesiam metropolim et magistram *e* cæterarum fore constituit. Cognoscens vero prudens Dux prædicti Astrici religionem, pontificalis ipsum dignitatis infula decoravit, electione canonica sublimavit, et ei Colocensis episcopatus dignitatem *f* contulit. Quarto post patris obitum anno *g*, divina commomente clementia, eumdem Astricum præsulem, qui alio nomine Anastasius dictus est, ad limina sanctorum Apostolorum misit, ut a successore sancti Petri Principis Apostolorum postularet, quod * novellæ Christianitati exortæ in partibus Pannoniæ largam benedictionem porrigeret, Strigoniensem ecclesiam in metropolim suæ subscriptionis auctoritate sanciret, et reliquos episcopatus sua benedictione muniret, regio etiam dignaretur ipsum diademate roborare, ut eo fultus honore, cœpta per Dei gratiam posset B solidius stabilire.

* in Ms. qui

antea Polonorum duci promissam, monito divinitus Pontifice,

11 Eodem forte tempore Myscha *h* Polonorum dux Christianam amplexus fidem cum suis, missis ad Romanæ Sedis Antistitem nuntiis, Apostolica fulciri benedictione, ac regio postulaverat diademate redimiri: cujus petitionem annuens Papa, coronam egregii operis parari jam fecerat, quam illi cum benedictione et regni gloria mittere decreverat. Sed quia novit Dominus, qui sunt ejus, qui duobus per Apostolos in Apostolatus ordinem sorte electum Matthiam prætulit, et Apostolicum fecit supplere numerum, illa corona ipsum decoravit, postmodum cumdem felicius decoraturus æterna. Præfixa itaque die, qua parata jam corona prædicto Polonorum duci jam mittenda fuerat, nocte, quæ præcedebat, Papæ per visum Domini nuntius astitit, cui et dixit: Crastina die, prima diei hora, ignotæ gentis *i* nuntios ad te venturos esse cognoveris, qui suo Duci coronam a te regiam cum benedictionis Apostolicæ munere flagitabunt. Coronam ergo, quam præparari fecisti, eorum Duci, prout petierint, cures sine contradictione *k* largiri: sibi enim eam cum regni gloria C pro vitæ suæ meritis scito deberi.

pro Stephano cum aliis privilegiis impetrat:

12 Juxta ergo hujus visionis modum præscripta sequentis diei hora præsul Astricus ad Papam pervenit, qui officium injunctum sibi prudenter exequens, et sancti Ducis gesta referens ordine, ab Apostolica Sedeque *l* promptissimus insignia postulavit, indicans eum dignum tali honore et dignitate * qui plures gentes *m* per Dei adjutorium sibi subjugasset, et multos infideles per suam potentiam ad Dominum convertisset. Quibus auditis valde gavisus Romanus Pontifex, cuncta, prout fuerant postulata, benigne concessit. Crucem insuper anteferendam Regi, velut in signum apostolatus *n* misit; Ego, inquiens, sum Apostolicus, ille vero merito Christi Apostolus, per quem sibi tantum populum Christus convertit. Quapropter dispositionem ejusdem, prout divina gratia ipsum instruit, Ecclesias Dei simul cum populis vitaque *o* jure ordinandas relinquimus. Impetratis ergo omnibus, prout petiit, præsul Astricus lætus ad propria remeavit, secum ferens propter quod inceptum iter prospere peregerat.

* al. dignitati mendose

Rex allata corona redimitus: leges latæ: uxor ducta; hujus pietas:

13 Benedictionis ergo Apostolicæ literis cum corona et cruce simul allatis, præsulibus cum clero, comitibus cum populo, laudes congruas acclamantibus, dilectus Deo Stephanus rex unctione chrysmali perunctus, diademate regalis D dignitatis feliciter coronatur. Post acceptum regalis excellentiæ signum, qualis vitæ vir *p* et discretionis fuerit, cum episcopis et primatibus Hungariæ statutum a se Decretum *q* manifestum fecit. In quo scilicet uniuscujusque culpæ contrarium dictavit antidotum, et ut pacis, per quam Christus orbem coadunavit, se fore *r* probaret filium, quod nullus alium hostiliter invaderet, nemo vicinum sine judicii examinatione læderet, viduas et orphanos nullus opprimeret, subscriptione fœderis non pereuntis posteris suis reliquit stabilitum. Ad consortium vero, præcipue causa sobolis propagandæ, sororem *s* Romanæ dignitatis augusti, videlicet * Henrici, qui ob mansuetudinem morum Pius est appellatus, Gyffam *t* nomine, sibi in matrimonio * sociavit, quam unctione chrysmali perunctam, gestantem coronam regni sociam esse constituit. Quæ qualis erga Dei cultum orandum *u* extiterit, quam *x* frequens et benedicta circa Dei servientium congregationes apparuerit, multarum ecclesiarum cruces, vel vasa vel paramenta, opere mirifico facta vel contexta, usque hodie E testantur. Præ cunctis tamen domus episcopatus Vesprimensis, quam ipsa a fundamento cœptam, omnibus sufficientiis ad servitium Dei in auro et argento vestimentisque multiplicibus nobiliter adornavit *y*.

* Ms. scilicet

* Ms. matrimonio sine n

cura Regis de fundationibus suis, et vita ecclesiasticorum:

14 Ipse vero Rex episcopia nuper incepta, tam videlicet archiepiscopalem quam omnes episcopales ecclesias, amplissimam singulis assignans diœcesim, et unicuique semper præficiens idoneum præsulem *z*, simul et abbatias prædiis, curiis, et familiis, et reditibus, regaliter disposuit, crucibus et vasis aliisque supellectilibus, ad ministerium Dei pertinentibus, secundum quod unicuique opus fuit, sufficienter decoravit; et singulis annis, quoad vixit *aa*, munera et oblationes semper augebat, ne aliquid extrinsecus quærerent, qui officio sanctuarii præerant. Monachorum vitam et conversationem, nunc per alios, nunc per seipsum, explorando diligenter examinabat, torpentes arguens, vigiles sub dilectione constituens: canonicorum ministerium episcoporum providentiæ sub testimonio Christi et Ecclesiæ commendabat, secundum F Apostolum omnibus omnia factus, ut omnes lucrifaceret.

Sebastianus statutus antistes Strigoniensis, eique cæco ad triennium suffectus Anastasius,

15 Eodem tempore in monasterio sancti Martini erat monachus quidam, Sebastianus nomine, cujus probabilis vita, et devota in Dei servitio religio habebatur: hunc Rex venerabilis miro amore cœpit diligere, quia quanto quis religiosior, tanto ei erat acceptior. Illum ergo ob vitæ merita pontificali honore dignum judicans, regendo Strigoniensi archiepiscopatui eum præfecit Et quoniam flagellat Deus omnem filium, quem recipit, prædictum Sebastianum, ad probandam ipsius patientiam, corporalium oculorum lumine *bb* ad tempus privavit. Sed ne novellus in fide grex absque pastoris regimine a recti tramitis proposito deviaret, per consensum Romani Pontificis sæpe dictum Astricum Colocensem episcopum in illius locum substituit. Evolutis deinde trium annorum circulis, Sebastianus, ex Dei misericordia recepto lumine, rursum per Apostolici consilium suæ sedi restitutus est: et Astricus ad suam ecclesiam, videlicet *cc* Colocensem, cum pallio rediit.

ANNOTATA

A

ANNOTATA.

a *De gestis hujus Bonifacii martyris plura apud alios scriptores non invenio, quam hic leguntur : nam breviter de eo Bonfinius pag.* 174. *Inchofer mortem ipsius refert ad annum* 1007, *ac triennio ante missum ait a Rege in inferiorem Hungariam : utrumque tempus ex sola, opinor, conjectura determinans. Addit :* De hoc Bonifacio nihil se offert in Martyrologiis, et aliis historiis ecclesiasticis, unde ipsum sibi vendicare sola queat Hungaria. *Deinde inquirit, an fortasse idem non sit cum S. Bonifacio martyre, S. Romualdi discipulo, qui in Martyrologio Romano habetur die* XIX *Junii, atque sine dubio diversum esse; quod satis videtur certum, cum alter episcopus esset, et coronatus sit in Russia; hic vero abbas et in Hungaria occisus. Hic tamen cum illo confunditur in libello, anno* 1692 *Tyrnaviæ edito, cui titulus :* Ungaricæ sanctitatis indicia : *ibi enim pag.* 127 *texitur breve elogium Bonifacii abbatis S. Martini, qui in adjecta icone dicitur* a Prussis occisus circa
B annum MVII, *sed sine verisimilitudine.*

b *In Ms.* Poloniæ. *Bonfinius pag.* 174 *de hisce scribit sequentia :* Item ex ea Dalmatiæ parte, quam Polianam dicunt, *(advenerunt)* eremitæ duo ; quorum alter Andreas, Benedictus alter dictus est. Andreas vitæ sanctitate miracula edidit. Benedictus, quum pro Christo sanguinem effuderit, inter divos martyres annumeratus. *Ita Bonfinii Historia, si mendum non irrepserit. At cum constet, Sanctos illos Polonos fuisse, non Dalmatas; suspicor Bonfinium scripsisse* ex ea Sarmatiæ parte, quam Poloniam dicunt. *Plura de SS. Andrea (alias Zoërardo, qui et* Andreas Suirardus *in Officio Polonico dictus legitur) et Benedicto videri possunt apud nos tom.* IV *Julii a pag.* 326, *ubi eorum gesta diligenter examinata sunt, Vitaque edita.*

c *De structo hoc monasterio, quod distinguitur a cœnobio S. Martini, varia observavi in Comm. num.* 155 *et sequentibus.*

d *In Ms. mendose* suprapositis. *Regem fortissime egisse contra adversantes legi Christianæ, intelligitur ex gestis in bello Transilvanico, quod*
C *narravi* § XXV, *et ex legibus supra datis.*

e *Ita habet Ms. In editione mendose* in gratiam. *De erectione episcopatuum consule Comm.* § XVI.

f *In Ms. hic legitur, verosimiliter mendose, licet phrasis utcumque possit intelligi :* Et ei Colocem secundum episcopatus dignitatem contulit. *Colocia civitas, deinde archiepiscopali dignitate ornata, nunc vulgo* Colocza, *sita est ad Danubium in comitatu Bachiensi.*

g *Id est, ipso anno millesimo. Quæ de hac legatione narrantur, solide confirmata vide* § XVIII *et* XIX.

h *Boleslaum fuisse Myschæ, seu Miseconis filium, qui coronam tunc petiit a Pontifice, dixi in Comm. num.* 193, *et factum ipsum ibidem aliorum auctoritate confirmavi. Præterea observavi, errorem oriri potuisse ex eo, quod Miseco fuerit primus dux Christianus, qui fortasse jam cœperat coronam petere.*

i *Silvester II in litteris suis num.* 185 *similiter dicit* de ignota nobis gente. *Attamen non poterant Hungari eo tempore Romæ prorsus esse ignoti. Itaque tanto magis miranda hæc phrasis, tantoque magis credendum, hanc a Carthuitio desumptam esse ex litteris Silvestri, qui eo duntaxat sensu Hungaros* ignotam gentem *dixisse videtur, quod nullos eatenus legatos ab iis accepisset.* AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

k Contractione *legitur in editione, quam alias sequor. At in Ms.* contradictione, *quam vocem, ut certe meliorem, hic ex Ms. desumpsi.*

l *Illud* que *hic redundat. In Ms. legitur* qui, *quod referri potest ad voces* sancti Ducis, *ita ut sensus esse videatur,* Sancti Ducis gesta referens, . . qui . . postulavit. *Sensus etiam clarus erit, si omittatur* que *aut* qui, *prout locum intellexit Surius.*

m *Hic locus consideratione dignus est, cum nullibi legamus* Stephanum *ante annum* 1000 *aliud bellum gessisse, quam contra Cupam ducem Simigiensem, aliosque rebelles subditos Cupæ adhærentes. Verumtamen in litteris ipsius Regis pro abbatia S. Martini, datis in Comment. num.* 150, *Rex ipse insinuat, aliud quoque bellum sibi gerendum fuisse; nam hæc ejus verba :* Ingruente namque bellorum tempestate, quia * inter Theutonicos et Ungaros seditio magna excreverat, præcipueque cum civilis belli ruina urgeret *etc. Mox iterum ait ibidem :* Si de hostibus interioribus et exterioribus ejus *(S. Martini)* meritis victor existerem *etc. Uterque locus insinuat bella externa initio regni gesta. Ditmarus etiam, prout editus est a Leibnitio, et in codice nostro Ms., sub initium lib.* VIII *insinuat, aliquid belli* S. Stephano *fuisse cum Boleslao II Bohemiæ duce. Nam facta prius mentione Boleslai, subjicit sequentia verba :* De præfati ducis infortunio res quædam narranda restat. Habuit hic quamdam urbem, in confinio regni sui et Ungariorum sitam : cujus erat custos Prochnii * senior, avunculus Regis Pannonici, a suis sedibus ab ipso, ut antea, nunc expulsus. Qui cum uxorem suam a captivitate non posset absolvere, gratuito munere Nepotis sui, quamvis inimici, eam recepit. Numquam audivi quemquam victis tantum parcere, et ideo in civitate prædicta, sicut et in multis, sedulo * Deus ei victoriam concessit. *Clarum est, hæc dici de Stephano : nam mox pergit de Geysa :* Hujus pater *etc. Verum res ipsa cum aliorum scriptorum silentio, tum ipsorum verborum obscuritate, et quia relata est extra ordinem temporis, minus est clara. Suspicari tamen possumus, initio principatus* S. Stephani *bellum illud fuisse, et illud ipsum ab eodem insinuari verbis mox datis. Quidquid sit, victoriam* Stephano *tum in hoc, tum in multis aliis obtigisse, testatur Ditmarus.*

* al. qua

E

* *apud Leibn.* Prochui

* *ibid. mendose* sedulum

F

n *In Ms. legitur,* veluti signum apostolatus, *Surius* ceu apostolatus insigne. *In editione, quam recudo, habetur,* apostolitatus, *quod correxi ex Ms.*

o *Mendosa hic est editio, et Ms. : Editio habet, prout locum reddidi; Ms.* vitiaque *nihilo melius. Surius vero locum recte expressit hoc modo :* Ecclesias Dei una cum populis nostra vice ei ordinandas relinquimus.

p *In editione legitur* vix *mendose. Idcirco vocem mutuatus sum ex Ms., ubi* vir *recte habetur.*

q *Loquitur de legibus per* Stephanum *latis, quas dedi in Comm.* § XXXIV.

r *In Ms.* forte *minus recte, et mox* qui *pro* quod.

s Sororem *habet hæc editio æque ac Ms. Surius* filiam *perperam edidit. At error ille Surii est, non Carthuitii, cui eum attribuerunt aliqui, quod solam vidissent Surii editionem.*

t Gyslam

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

t *Gyslam rursus habet editio cum Ms. Giselam edidit Surius, prout eam passim vocant neoterici. De tempore nuptiarum, de Gisela ejusque genere, consule Comm.* § XVII. *De Giselæ pietate et gestis sæpius etiam quædam in Commentario dicta.*

u *Surius hic rectius* ornandum, *uti auctorem scripsisse opinor.*

x *In Ms.* quasi *pro* quam ; *mox* benedica *pro* benedicta *et* Deo *pro* Dei , *hoc modo :* Quasi frequens et benedica circa Deo servientium congregationes *etc. Rursum paulo post minus recte in Ms.* usque die *pro* usque hodie.

y *Idem habet Comm. num.* 268.

z *Quanta cura optimos præsules eligeret* Stephanus, *dictum est* § XXIV.

aa *Hæ duæ voces ex Ms. sunt desumptæ : nam in edito mendose habetur* quo aduitrix.

bb *Post hanc vocem additur* eum *in edito , quod redundat, nec est in Ms.*

cc *In Ms.* scilicet. *De Sebastiano aliisque hic relatis agitur in Comm.* § XXIV.

B

CAPUT III. *Pietas in beatam Virginem : structa ornataque donis et privilegiis ecclesia Albæ regalis : fundationes piæ Hierosolymis, Romæ, Constantinopoli : misericordia et liberalitas Regis, ejusdemque mirabilia.*

Eximia pietas in beatam Virginem, cui exstruit ecclesiam Albensem,

Erat interea Rex idem fidelis in omnibus actibus suis, Deo perfecte deditus per votum et oblationem, semetipsum cum regno suo sub tutela perpetuæ Virginis Dei Genitricis Mariæ precibus assiduis conferens, cujus gloria et honor tam celebris inter Hungaros habetur, quod etiam festivitas Assumptionis ejusdem Virginis, sine additamento proprii nominis, ipsorum lingua DIES DOMINÆ vocitetur *a*. Et ut majorem defensionis misericordiam consequi valeret, in ipsa regalis sedis civitate, quæ dicitur Alba , sub laude et titulo ejusdem Virginis perpetuæ famosam et grandem basilicam opere mirifico, celaturis in chori pariete distinctis , pavimento tabulis marmoreis strato , construere cœpit : quam qui vidit , veritati testimonium perhibet verborum nostrorum , innumerabilia palliorum [et] paramentorum ibi esse genera , tabulas circa altaria plures auro purissimo fabricatas, lapidum * series pretiosissimorum in se continentes, ciborium arte mirabili supra mensam Christi erectum , cameram omni genere vasorum Cristallinorum *, onychinorum, aureorum, argenteorum pleniter refertam.

C

a

* al. mendose lapidis

* al. crystallorum

quam sibi pro sacello retinet ac privilegiis ornat:

17 Tanta venustate suprascriptam ecclesiam in propriam capellam Rex sibi retinens, tali eam libertate dotavit , ut nullus episcoporum in ea juris quicquam haberet. In die etiam absolutionis, et consecrationis Chrismatis , cuicumque episcopo vel injungeret Rex ibi præsens, vel illuc mitteret absens, pœnitentes in ea absolveret, et chrisma consecraret : divina quoque Missarum solemnia, si Regem ibi esse præsentem contingeret, ille tantum * celebraret episcopus, cui Rex , consentiente cum fratribus præposito , celebrare juberet. In Regis autem absentia, absque præpositi et fratrum licentia, episcopus vel Missas celebrandi, vel cujuslibet episcopalis officii exercendi, sibi licentiam non usurparet. Præterea eumdem ecclesiæ populum instituit esse tam liberum , ut nihil decimarum cuidam episcopo dare deberet ; sed præposito soli et fratribus , prout ab eo institutum est , servitium exhiberet *b*.

D

* al. tamen

b

fundationes Hierosolymæ, Romæ et Constantinopoli.

* Surius ut

18 Deinde servus Dei, quæ tunc acquirere poterat , omnia Christo, quæ ex ipsius dono fluxerant, conferre studuit , et * cui eum gloria et honore mundi præsentis dignum fecerat, cælestis patriæ civibus clementer associare dignaretur. Legimus in prophetiis de Apostolis scriptum , quod in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Hoc non solum de duodecim, sed de omnibus a Deo missis , ad euangelizandum dictum esse probatur, quorum fide, verbis et moribus incrementum parit Ecclesia. De quibus iste Christianissimus Rex non minimus fuisse comprobatur, qui bonæ voluntatis et operis famam, quam in ædificandis ecclesiis in amplitudine proprii juris *c* exercuerat, in longe positas terras et urbes famosissimas disperserat. Construxit enim in ipsa conversationis Christi secundum humanitatem civitate Hierusalem *d* monachorum cœnobium , quod prædiis ditavit et vineis, ad victum quotidianum copiam ministrantibus. In capite quoque mundi Romæ sub titulo protomartyris Stephani duodecim * canonicorum congregationem, cunctis pertinentiis habundante * statuit , et materiam in circuitu lapide muratam , cum domibus *e* , et hospitiis Hungarorum , orationis causa beati Principis Apostolorum Petri limina quærentium, condidit. Ipsam quoque regiam urbem Constantinopolim beneficiorum munere non privavit, quam ecclesia mirifici * operis, cum necessariis omnibus suis donavit. Merito ergo infra terminos suæ dominationis nomen adeptus est Apostoli , et quamvis super se euangelizandum non assumpsit officium prædicatorum , tamen dux et magister ejus, tutaminis et sustentationis instituit solatium.

E

c

d

* in Ms. duodecimam

* al. abundantem

e

* al. mendose mirifice

F

eximia Sancti misericordia,

19 Inter omnia supernæ miserationis beneficia, beato Regi divinitus concessa, præ omnibus sunt illa miranda , scriptis commendanda , quæ locum primum obtinent ad æternæ vitæ gaudia promerenda, misericordia scilicet et veritas. In omnibus enim factis suis felicibus illud intendebat esse præcipuum, quod ex Euangelio fideli pectoris contemplatus est vi super Veritatis ipsius testimonii *f* dicentis : Beati misericordes , quoniam ipsi misericordiam consequentur, et in alio loco : Date, et dabitur vobis. Tantis igitur miserationibus , et pietatis brachiis Christi pauperes, imo Christum ipsum , amplexatus est, quod nullus umquam hospes et peregrinus *g* ab eo sine benignitatis alicujus solamine tristis abscessit. Ad relevationem egenorum quotidianas expensas indeficienter fieri constituit , nocturnas vigilias in lavandis Christi fidelium pedibus, et in abscondendis in sinu pauperum eleemosynis, agiliter et hilariter transigere solebat , egenum Christum in membris suis consolari deliberans temporaliter, ut ipse vitæ cælestis cameram cunctis delectamentis refertam inveniens , jucundari mereretur æternaliter.

f

g

20 Quadam

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

A 20 Quadam vero nocte spirituali monitu tactus, nemine sciente, solus plenum Homo Dei gerens sacculum, Christi pusillum gregem solito more perrexit visitare; statimque pauperes distribuendæ celestis thesauri pecuniæ disturbantes initium, Viri Dei meritis evulsione barbæ præbuerunt testimonium. Ob hoc gaudio perfusus maximo Miles Christi, se contulit ad beatissimam Creatoris * omnium Genitricem, prostratus terræ gratias agens, sic exclamavit : Regina cælestis et mea, quem tu Regem statuisti, milites tui sic honoraverunt. Si ab aliquo adversario mihi fuisset hoc illatum, meam injuriam per tuum ulciscerer amminiculum. Sciens ergo, Domina, hac æternam mihi tribui felicitatem, nimis exulto, gratias agens Salvatoris verbis consolatoriis, quibus discipulos suos consolatus est, dicens : Capillus de capite vestro non peribit. His dictis, se Vir Dei cælesti gratia percipiens visitatum, et spirituali chrismate perfusum, cordis januas opem credentibus * numquam claudere decrevit, sed per se deinceps, et per alios, præcipue tamen per Christi servos et familiares, clericos scilicet et monachos, cælitus sibi datas facultates in æternis thesauris per B manus pauperum fecit collocari.

Contumelia illius occasione hilariter tolerata.

* *in Ms. mendose* Creatorem

* *forte* potentibus

21 Hujus rei testimonium quamplures exhibent, sed ex his unus in æternum cum ipso cælestis vitæ particeps, monachus ex sæculari nobilitate conversus, et heremita, beatus Guntherus *h*, qui hac liberalitate charitativi Principis illectus, sæpius eum de terra Bohemicorum visitare *. Quotiens enim * curiam ipsius adventus sui fulgore perlustravit, cura regni sub manu sua posita, peregrinis et indigenis, viduis et orphanis, cœnobiis et ecclesiis re distributa, quam continebat *, in brevi fuit examinata *i*. Ad nutum etiam ejusdem servi Dei Rex Deo devotus monasterium, quod Beel *k* nuncupatur, incipiens, hominibus ditavit : ubi monachus Gerardus de Venetia veniens, vitam contemplativam agere cœpit, qui constitutione divina pontifex electus, post obitum sancti Regis, instante disturbatione *l* Christianitatis, lapidatus, per donum gratiæ spiritualis dignus effectus est consortio Martyrum.

Recepti in Hungaria Guntherus et Gerardus, et cœnobium Beel conditum : h

* *adde cum Surio* solebat

* *in Ms.* etiam

* *in Ms.* consentiebat

i k l

22 Nec hoc prætereundum æstimo, quod in Viro Dei quanti meriti post obitum foret, divina virtus in vita sua demonstrare voluit. Quippe C quotiens alicujus hominis infirmitas auribus suis diffamata fuit, sibi pro medicina, quam tunc in præsenti poterat habere, particulam panis, pomi *m*, vel herbæ redolentis, mandans, ut sanus surgeret, transmisit, et Dei propitiatione verbum ipsius comitante, statim sospitatem recepit. Post gloriosam ad cælos Ascensionem, et mirabilem in Patris dextera confessionem * Salvator noster paucis corporaliter apparuisse perhibetur, per visionem vero multos consolatus, futurorum eos præscios esse docuit : quod et huic sancto Regi contigit. Quadam namque nocte repente per revelationem quandam * expergefactus, veredarium quemdam infra diem et noctem ad Albam transsilvanam *n* præcepit festinare, et omnes in rure manentes ad munitiones civitatum, quam citissime posset, congregare. Prædixit enim superventuros Christianorum hostes, videlicet, qui tunc Hungaris inimicabantur, Bessos *o*, et possessiones eorum deprædaturos. Vix nuntius mandata Regis complevit, et ecce Bessorum inopinata calamitas incendiis et rapinis cuncta devastavit, per revelationem Dei, meritis beati Viri concessam, animabus omnium salvatis per receptacula munitionum.

Ægris collata sanitas : Bessorum irruptio præcognita.

m

* *lege* consessionem

* *in Ms. mendose* quidam

n o

ANNOTATA.

a *Sancti in beatam Virginem pietas confirmata est in Commentario num.* 280, *et rursum num.* 296.

b *Hæc omnia de ecclesia Albensi eodem fere modo narravit Bonfinius, cujus verba dedi in Comm. num.* 281 *et* 282.

c *Id est, in propria ditione, eaque amplissima. Surius,* in propriæ ditionis amplitudine.

d *Quam verisimilis sit hæc fundatio, vide probatum in Comm.* § XXVIII *contra Schwartzium, qui Carthuitium hic carpit, ut incredibilia narrantem. Consule etiam, ibidem dicta de duabus sequentibus fundationibus.*

e *In Ms. minus recte :* Et maceriam circuitu lapide muratam domibus *etc. Mox etiam ibidem pro* quærentium *mendose legitur* quærendum.

f *Hic locus mendose editus est, et diversus quidem in Ms., nec tamen correctior. Surius sensum reddidit integrum, sed verba mutavit. Levi correctione emendabitur, si pro* testimonii *legamus* testimonio. *In Ms. eadem vox corrigenda, legendumque* testimonium : *nam ibi habetur,* fideli pectoris contemplatus est visu, *ac deinde* per Veritatis ipsius testimonii, *lege* testimonium. E

g *Charitatem eximiam Sancti in peregrinos vide in Comm. num.* 300, *et locis aliis.*

h *De Gunthero, gestisque Regis cum eo, actum in Comm.* § XXVI, *ubi et de Regis misericordia.*

i *Surius legit* exinanita : *nam ita hic sensum expressit :* Tum ille rebus, quas in aula invenisset, in peregrinos, egenos, viduas, pupillos, cœnobia et ecclesias erogatis, brevi illam exinaniebat. *Quod vero dicitur de cura regni Gunthero tradita, intelligendum puto de cura eleemosynarum per regnum distribuendarum; id enim innuunt sequentia verba ex Surio jam data.*

k *Adi dicta in Comm. num.* 291 *et sequentibus; ubi etiam de Gerardo, de quo alia* § XXVII. *Colitur sanctus ille episcopus et martyr* XXIV *Septembris.* F

l *Vox* disturbatione *substituta est ex Ms.; nam in edito mendose legitur* distributione.

m Pomi *omittitur in Ms., sed etiam est apud Surium. Mirabilia id genus non sunt fide indigna : nam hisce sanctitatis famam in Vita adeptus est* Stephanus, *licet eam non minus mereretur operibus sanctis.*

n *Alias* Alba Julia *dicitur, Hungaris vero* Giula Feywar, *Germanis* Weissenburg. *Erat eo tempore metropolis civilis totius Transilvaniæ, et etiamnum est inter præcipuas urbes illius principatus.*

o *De hac Bessorum irruptione tractatum est in Comm.* § XXX.

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

CAPUT IV. *Bellum a Conrado imperatore illatum mira Dei providentia cito finitum : crebra Sancti oratio et raptus : insigne severitatis exemplum : morbus Regis et obitus filiorum : virtutes variæ.*

Bello impetitus a Conrado imperatore, miram Dei protectionem experitur :

Accidit post hoc, defuncto beati Regis amico, Romanæ dignitatis augusto Henrico pio *a*, Conradum imperatoriæ dignitatis coronam per Germanorum electionem assumere : qui destructa pacis tranquillitate totius Theotoniæ *b* manu coadunata, Pannoniæ terminos hostiliter conatus est invadere. Contra quem Rex consultum * habens episcoporum et principum, ad tuendam patriam armatos totius Hungariæ extraxit. Prius tamen recolens, se nihil posse sine Christi suffragio, manus et cor levans ad æthera, Dominæ suæ, perpetuæ Virgini, Dei Genitrici, Matri suas injurias commendans, talem erupit in vocem : Si placet tibi, Domina mundi, tuæ partem hæreditatis ab inimicis *c* devastari, et novellam plantationem Christianitatis aboleri, non meæ, precor, imputetur desidiæ, sed potius dispositioni voluntatis tuæ. Si Pastoris culpa quid meretur, ipse luat, insontibus parce, precor, omnibus. His dictis, quasi consolatus ab ipsa, fiducialiter adversus hostes iter arripuit. Altera mox die nuntius ad unumquemque ducem Germanorum, et in castra Theotonicorum * ab imperatore *d* venit, qui eis redeundi mandatum detulit. Regredientibus *e* adversariis, Vir sanctus respectu miserationis Dei se visitatum intelligit, Christo suique *f* Genitrici terræ prostratus gratias egit : cujus se cum regni provisione tutamini precibus assiduis commendavit. Imperator vero suorum tam repentina perterritus defectione, sciscitans qualiter res facta fuerit, cum nuntium reversionis eorum non suum fuisse veraciter sciret ; per consilium Divinitatis, ad corroborandam Regis fidelissimi spem, factam non dubitavit, seque dehinc ab invasione regni ejus timore Judicis æterni retentus, abstinuit.

* in Ms. consilium

* Ms. Teutonicorum

cum contemplationi insistit in tentorio, illud sublime pendet in aere ;

24 Idem quoque Rex beata solicitudine regalium dispositione occupatus, tempus diurnum colloquiis et consiliis transignans, per noctis silentium vigiliis et orationibus instare, contemplationi vacare, lacrymas fundere, Deum alloqui precibus, operam dedit, justique Judicis moderationem super quotidianas judiciorum discussiones misericorditer descendere flagitabat. Quod cum sedulo spiritualis desiderii frequentaret officio, nocte quadam, templo Dei longe remoto, (descenderat quippe cum illo suo magno et nobili comitatu, fixis tentoriis in campestris amplitudinis loco) cæteris sopore depressis, surgens a lecto cubiculum cordis ingressus, genibus flexis, solo labiorum motu æternæ miserationis januam gemitibus, et lacrymis pulsabat. Cumque diutius deprecationibus insisteret, Domini sui Regis æterni ministris ad suscipiendas preces ejus convenientibus, papilio super eum extensus a terra levatus tam diu pendere cœpit in aere, donec Vir Dei ad se reversus a contemplatione, spiritum relaxavit ab oratione. Quod licet invisibiliter illi soli, qui res novit, antequam fiant, suique secreti consciis angelis fuisset cognitum, cuidam tamen magnæ simplicitatis et innocentiæ * viro, qui tunc simili forsitan instabat operi, est manifestatum : quem Rex sanctus arcani simul sui conscium esse per Spiritum sanctum edoctus, ad se vocatum blandis prius sermonibus, quid vidisset, sciscitabatur. Postea ne cui patefaceret, quoadusque ipse viveret, interminatus est.

* in Ms. innocenti

gravi supplicio punit injuriam illatam intrantibus regnum :

25 Fama nominis sui in auribus multarum gentium sæcularium diffusa, et judiciis oris *g* sui celebri laude ubique innotescentibus, sexaginta viri Bessorum, quorum superius mentionem habuimus, cum universo apparatu suo, videlicet auri et argenti copiositate, multaque varietate ornamentorum, curribus onustis de partibus Hungariæ *h* egressi, ad Regem venire volentes, terminis Pannoniorum appropinquaverunt. At multi servorum, quorum cereus est animus flecti in vitium, malignitatis suæ face succensi *, obviam illis exierunt : quosdam gladio percusserunt, omniaque, quæ eorum fuerant, auferentes, vacuos et semiviventes reliquerunt. Illi vero Regi, quid actum, quidve perpessi sint, reservantes, iter, quod cœperant, peregerunt, et ad eum properantes, genibus ejus se advolverunt. Quibus visis, Quæ causa, inquit, malorum? Mi Domine, referunt, nos servi tui nihil mali machinantes, ad audiendam judiciorum tuorum * veniebamus disciplinam, et quorumdam manibus, quam nobiscum ferebamus, pecunia absque delicto omnium nostrum ablata est. Insuper apprehensos aliquos ceciderunt, et vita vix comite venimus, ut nuntiaremus tibi. Rex, ut erat prudentioris animi, non vultu, non verbis minatus est eis * ; sed sustinens, ut scribitur ; Prudens Spiritum *i* reservat in posterum, misit ocius ad illum, sub quo militabant, tribunum, et die constituto omnes perditionis viros jussit conspectibus suis præsentari. Factum est, ut imperaverat ; et ad discutiendum in præsentia sui constituti sunt. Quos alloquens, Cur, inquit, legem præceptorum Dei transgredientes, non intellexistis misericordiam, et viros innocentiæ condemnastis? Sicut fecistis, ita faciet Dominus vobis coram me hodie : transgressores enim legis feriendi sunt. Accepta sententia, educti sunt, et per omnem regni ingressum duo et duo suspendio perierunt *k* ; quod ob terrorem incutiendum reliquis, zelo eum justitiæ fecisse credendum est ; ut quia regnum omnibus hospitibus potens asylum esse volebat, sic liber omnibus introïtus esset, ut nullus ingredientem quemlibet in aliquo læderet, vel molestare præsumeret, quod et factum est. Nam quoad vixit, nullus cuilibet hospiti quicquam molestiæ inferre præsumpsit.

* al. succensæ mendose

* tuorum non est in Ms.

* eis abest a Ms

affligitur diuturno morbo et filiorum obitu atque ipsius etiam, quem præclare instituerat,

26 In beato quoque Rege constat Apostolicum illud impletum, quod legitur : Quoniam per multas tribulationes oportet intrare in regnum cœlorum ; et in libro Sapientiæ : Quos diligit Deus, castigat ; et pater flagellat omnem filium, quem recipit. Multis enim modis correctioni divinæ succubuit, tribus annis infirmitate continet laborem *l*. Postquam inde propitiationis Dei medicamine convaluit, tamen judicio æterni persecreti consilii quandam examinationem

A nationem in filiorum suorum obitu sibi sensit immittere * verbera, quos in ipsis infantiæ gradibus infantes, qui dedit, abstulit *m*. De quorum morte mœstitiam obortam Genitor propter amorem filii superstitis, bonæ indolis pueri Emerici compescuit: solatium quem quasi jam unicum caro diligens affectu, precibus Christo quotidianis, et ejus Genitrici Virgini perpetuæ commendavit. Hunc sibi fore superstitem, hunc regni hæredem, votis omnibus desideravit; et ut efficax fieret ad tenenda tanti regiminis gubernacula virorum documentis orthodoxorum, usu lectionis quotidianæ, fecit auditum utrumque *n* præbere. Ipse quoque paternæ dilectionis ardore compunctus, libellum *o* sibi de institutione morum composuit, in quo fideliter, et diligenter verbis cum admonitionis spiritualis * alloquitur, instruens, qualiter ante omnia debeat observare fidem Catholicam, confirmare statum ecclesiasticum, honorem impendere dignitati pontificum, principes et milites diligere, judicium observare, patientiam in omnibus actibus habere, hospites benigne recipere, benignius * nutrire, B sine consilio nihil agere, majores suos semper ante oculos ad exemplum statuere, orationis officium frequentare, pietatem et misericordiam cum cæteris virtutibus possidere.

* in Ms. mittere
* Ms. specialis
* al. benignus

27 Talibus et his similibus disciplinis institutus juvenis præclarus, ad nutum dispositionis æternæ, cui cuncta subjacent, obediendo MXXXI *p* Dominicæ Incarnationis anno vitam hanc exitialem commutavit, sempiterno * superorum civium adjunctus contubernio, cujus animam ipsa transitus sui hora cuidam episcopo Græcorum *q*, sanctæ conversationis viro, revelatum est deferri per angelos ad cæli palatia. Verum quia pro sanctitatis suæ meritis, summo ab omnibus diligebatur affectu, ortus est ingens luctus omnium; sed maxime principum, inter quos Pater desolatus grave traxit * suspirium: videns enim se solum sine spe posteritatis derelictum, pietatis affectum * doluit: sciens vero scriptum: Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum; et illud in canonibus, Neminem propter obitum charorum nimium debere contristari; deposito majore *r*, se contulit totum, ad quærendam largitatem C misericordiæ divinæ, cœnobiorum et Ecclesiæ ministris, monachis et clericis, diversis eleemosynarum donis consolatus *, expensam totius sumptus, quam tunc habere poterat, peregrinis, viduis, et orphanis erogat. Exterarum *s* etiam monasteria provinciarum munificentiæ regiæ donis innumeris per nuntios suos sæpe visitavit.

Emerici: dolorem vero hinc natum lenit operibus misericordiæ:
* al. mendose sempiternam
* Ms. contraxit
* forte affectu
* forte consolatis

28 Gravedinem *t* morum, quam in juventute receperat, usque ad finem vitæ tenuit. Vix unquam ad risum labia movit, recolens scriptum, Risus dolore miscetur, et extrema gaudii luctus occupat; semper sic apparens, acsi ante Christi tribunal staret, interioris *u* oculis ejus præsentiam vultu sereno conspiciens, Christum in ore, Christum in corde, Christum in cunctis actibus se * gestare demonstravit. Diem ultimum semper ante oculos cordis statuens, toto mentis desiderio inter patriæ cælestis cives, quasi quodam * angelicæ conversationis habitu cupiebat habitare. Cunctis Deo placitarum virtutum generibus adornatus in sanctitate et justitia, coram ipso omnibus diebus vitæ suæ conversarii decrevit, ut in eo jam ceu quædam futuræ glorificationis species clarescere videretur.

Eximia Regis sanctitas.
* se abest a Ms.
* al. quondam

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

ANNOTATA.

a *Obiit S. Henricus imperator, et electus est Conradus, cognomento* Salicus, *anno* 1024; *at non statim ortum est bellum inter Conradum et* Stephanum, *sed primum fuere quædam simultates, culpa Bavarorum enatæ, ac deinde anno* 1030 *Conradus aperto bello agressus est* Stephanum, *paxque instaurata anno sequenti. Adi Commentarium* § XXXI.

b *In Ms.* Teutoniæ *Intelligit auctor Germaniam, aut totum imperium.*

c *In Ms. additur*, regis, *legiturque* regis ab inimicis.

d *Id est, quasi missus ab imperatore; nisi revera illum miserit Conradus, idque postea fateri noluerit.*

e *Ms.* Egredientibus, *nimirum regno Hungarico,* adversariis.

f *In Ms. rectius* suæque Genitrici, *pro,* ejusque Genitrici.

g *Vox* oris *substituta est ex Ms.: nam in editione mendose legitur* ori. *Ita mox alia duo menda corrigam ex Ms. Meldensi substituendo* sexaginta *pro* sexaginti, *et* habuimus, *pro* hujus; *uti etiam legit Surius.* E

h *In Comm. num.* 330 *jam dixi, in Ms. Meldensi rectius legi Bulgarorum. Vide ibidem observationes nostras de Bessis; atque hoc factum magis expositum.*

i *In Ms.* Spiritu *minus recte. Dat auctor, opinor, sensum verborum illorum, quæ habentur Prov.* XXIX ℣. 11: Totum spiritum suum profert stultus: sapiens differt, et reservat in posterum.

k *Idem habet Ms. Mellicense, in quo hæc solum de hoc facto subduntur:* Per hoc denique volens intelligi, ut quicumque non acquiesceret judicio justitiæ, quod a Domino proposuerat, sic fieret illi. Audierunt habitatores terræ judicium, quod judicasset Rex, et timuerunt.

l *Locus videtur mendosus, legendumque* continua laborans, *uti in apographo ad marginem erat scriptum, et hunc sensum dedit Surius.*

m *Phrasim hanc obscuriorem et forsan mendosam clarius sic expressit Surius:* Qua (*infirmitate*) cum tandem divinæ misericordiæ medicina esset liberatus, in obitu filiorum suorum, F quos adhuc infantes mors rapuit, æterni Judicis flagella persensit.

n *Id est, auditum corporis et animi.*

o *Libellum istum, seu Monita* S. Stephani *dedi in Comm.* § XXXIII. *Ex eorum collatione cum brevi compendio, quod sequitur, colligere poterit studiosus lector, quam exacte Carthuitius secutus sit monumenta, quibus usus est ad Vitam hanc conscribendam.*

p *Non esse ullam rationem, cur obitum ab hoc anno amoveamus, jam dixi in Comm. num.* 249, *ubi et pauca de ejus miraculis.*

q *Idem latius refertur in Vita S. Emerici, ubi episcopus ille dicitur* Eusebius Cæsareæ Palæstinæ metropolitanus. *Additur ibidem, factum Hungaris innotuisse ex relatione cujusdam canonici Cæsariensis, qui istud Constantinopoli, ubi legatus erat, narravit. Erant eo tempore episcopi Cæsareæ et aliis Palæstinæ locis, iique communicabant cum Ecclesia Romana, sed minus noti sunt. Cum autem res magis spectet ad Emericum quam ad* Stephanum, *magis discuti poterit ad* IV *Novembris, quo Emerici memoria Martyrologio Romano est adscripta.*

r Luctum

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

r *Luctum non fuisse nimis diuturnum, nedum morbum ex eo contractum, ut volebant alii, probavi in Comm. num.* 349.

s *Quædam hujus munificentiæ specimina allegavi* § 29.

t *Gravitatem morum intelligit.*

u Interioris, *id est,* mentis *oculis.*

CAPUT V. *Morbus, et in eo detecta conspiratio quorumdam: beatus obitus, sepultura, decreta corporis elevatio, ac mirabilia in apertione sepulcri facta.*

Rex ægrotans, impetitur conspiratione, quam detegit:

Post non multum temporis ægrotationem incurrit, qua postmodum corpore excessit, longaque languoris molestia ingravescente, in B pedibus stare nequibat. Videntes autem quatuor nobilissimi palatinorum diu graviterque laborantem (nam ipsi in perfidia cordis adhuc errantes consilium iniquitatis duxerant, occasumque ejus in mortem conati sunt tractare) jam die advesperascente, antequam in domo lucerna accenderetur, unus eorum audacter sub obscuro ingressus est, et ad jugulandum Regem ensem nudatum sub chlamyde tegebat. Dum pedem inhiberet, ubi Rex quiescebat revera cælesti impulsu gladius corruit, percussusque terram *a* tinnitum reddidit. Statim * Rex audiens causam requisivit, cum, quid fuerat, præsciebat. Ille vero anxius corruit, consilium furoris sui recognovit, doluit, accessit, procubuit, vestigia amplexatus est, se deliquisse confessus, sibi indulgeri precatus est. Veniam quærenti, non avertit faciem, facile dimisit. Denique jussu Regis homicidæ illi inventi sunt, et adversus eos judicio * locutus, digna eos mulctavit sententia.

a

* *Ms.* statimque

* *forte* Judicia

præclara suis dat monita, regnumque beatæ Virgini commendat,

30 Tandem per misericordiam Dei dignus centuplicari retributionis bravio, tactus febri, cum sibi diem transitus imminere non ambigeret, accersitis episcopis et primis palatii de Christi C nomine gloriantibus, primum cum eis tractavit de substituendo pro se rege. Deinde paterne monuit illos, Catholicam fidem observare, quam acceperat, amare justitiam, vincula supernæ charitatis diligere, et charitati operam dare, humilitatis studio invigilare, præ * omnibus vero novellæ Christianitatis plantationi * custodiam adhibere. His dictis manus et oculos levans ad sydera, sic exclamavit: Regina cæli, reparatrix inclyta mundi, tuo patrocinio sanctam Ecclesiam, cum episcopis et clero, regnum cum primatibus et populo sub tuis precibus committo: qui ultimum valedicens, manibus tuis animam meam commendo.

* *Ms.* pro

* *al.* plantationem

ac, susceptis postremis Sacramentis, pie moritur.

31 Instabat tunc solemnitas præcipua, celebris angelis et hominibus, dies Assumptionis Mariæ, in cujus gaudio dissolutio sui corporis fieret, misericordiæ spem majoris * se sperans habiturum precibus *b*: hæc spiritualibus postulavit suspiriis, et lacrymis obtinuit. Aderat ergo felix illa dies, per ejus obitum felicior mox futura: circumstabat cum clero paternitas episcoporum, cum manu ministrorum principalis chorus comitum: ubi Rex dilectus in medio jacens, D accepta unctione spiritalis Sacramenti, sanctam animam, Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi viatico recreatam, anno Dominicæ Incarnationis millesimo tricesimo quarto *c*, in manus perpetuæ Virginis, et sanctorum angelorum, æternæ quietis beatitudini inferendam tradidit. Factus est planctus maximus suorum, gaudium angelorum: sed hic planctus postea versus est in lætitiam *d* sempiternam, tam nascentium, quam et viventium populorum.

* *Ms.* majorem

b

c

d

Corpus honorifice sepultum in ecclesia Albensi:

32 Ad exequias funeris ejus ex omnibus Pannoniæ plagis concurritur, corpus ad sedem regalem, Albam videlicet civitatem, deducitur. Et quoniam ecclesia beatissimæ Virginis, ab ipso constructa, nondum erat dedicata, merito consilio statutum *e* pontifices, prius basilicam sanctificare, deinde corpus terræ commendare. Perfecta dedicationis solennitate, corpus sanctum in medio domus sarcophago candidi marmoris imponitur, ubi per annos plures, Dominus per ipsius merita multis incommoda patientibus, febricitantibus, afflictionem et miseriam suam proclamantibus, judiciumque portantibus, beneficia E præstitit innumera *f*. Sæpe per noctem melodia, cantantibus angelis, a multis audiebatur: frequenter odoris suavissimi dulcedo per latera templi dispergebatur. Qui *g* cum ita corpus beatum in loco eodem quadraginta quinque annis miræ dispositionis secreto, qui in sanctis suis prædicatur mirabilis, gravedine pressum, et in pulverem redactum. Et hoc tempore prædestinato declarari dignus, et in resurrectionis die gloriosus renovari meretur, hoc cor suum resipuit, qui designet oculis spiritualibus * delectat intendere quod * sine præordinationis die affectu divino factum non æstimamus. Forsitan quædam * in ipso, terreni pulveris aspersione, igne divinæ examinationis * purificandam remanserat, sine qua * regnantes, quasi quodam jure potentiale vitam præsentem vix aut nullatenus ducere queant.

e

f

g

* *Ms* supernaturalibus

* *Ms.* qui

* *Ms.* quemdam

* *Ms.* excommunicationis

* *Ms* quo

cum a summo Pontifice decreta esset elevatio, indicitur jejunium.

33 Interjectis *h* itaque quadraginta quinque annis, cum *i* ad præstanda per eum mortalibus misericordiæ suæ beneficia, Sancti sui jam vellet Deus merita declarare, Romanæ Sedis institutione, apostolicis literis sancitum est, ut eorum corpora elevari deberent, qui in Pannonia Christianæ fidei jacientes * semina, sua eam prædicatione, vel institutione ad Dominum convertissent: adveniente vero tempore declarationis ejus, et laudibus gratiæ ejus, quam per ipsum gens Hungarica promeruit, in mundo divulgandæ, Rex Ladislaus *k*, qui tunc rempublicam administrabat, universa morum honestate præclarus habitus, et virtutum fulgore conspicuus, laudibus et servitio Dei perfecte deditus, Spiritus Paracleti perlustratione tactus, habito consilio cum episcopis et primatibus, et totius Pannoniæ sapientibus, triduanum cunctis indixit jejunium, ut quod communi Catholicorum utilitati, Spiritus sancti donis animarum et corporum salutem operantibus, videtur fore proficuum, commune cunctorum deprecatione, jejuniis et eleemosynis fundata, per manifestationem signorum deberet esse quærendum.

h

i

F

* *al. mendose* jacentes

k

tentaturque elevatio: sed frustra, donec Salomon cum rege ... [illegible] ... carcere.

34 Sed ut ostenderet Dominus quantæ misericordiæ Rex Sanctus fuerit, adhuc mortali vivens in corpore, quam jam cum Christo regnasse * demonstrabat, ad hoc præ cæteris operibus approbare *l*, cum triduo ejus corpus totis viribus elevare satagerent, nulla de loco suo potuit

* *forte* regnans

l

A potuit arte moveri. Quo namque tempore, exigentibus culpis, inter prædictum regem Ladislaum et fratrem *m* ejus Salomonem gravis orta seditio fuerat, ob quam Salomon captus in carcere tenebatur. Cum ergo pro elevando corpore frustra conarentur, quædam inclusa juxta ecclesiam sancti Salvatoris sumlui *n*, nomine Charitas, cujus vitæ celebris tunc temporis opinio ferebatur, revelatione sibi cælitus facta Regi mandavit, eos incassum niti, et non posse transferre sancti Regis pignora, donec Salomoni a carcerali absoluto custodia, libera indulgentia præberetur. Illo itaque e carcere producto, et triduano iterato jejunio, cum ad transferendas reliquias sacras tertia die ventum fuisset, lapis ingens superpositus tumbæ, tanta facilitate sublatus est, acsi nihil ante ponderis habuisset.

ANNOTATA.

a *Rectius diceretur*, percussaque terra : *sed et alia minus Latina habet auctor, nec omnia tamen illa notanda duxi, modo sensus intelligatur.* B

b *Vox* precibus *omissa est in Ms., nec est necessaria. Ibidem mox pro* spiritualibus *legitur* specialibus.

c *Obiisse Sanctum anno* 1038, *ostensum est in Commentario num.* 426. *Qua in urbe obierit, apud antiquos nullibi dicitur. Attamen, cum mox dicat, corpus Albam Regalem esse translatum, videtur insinuare, ibi non esse defunctum.*

d *Ob miracula secuta, opinor, et gloriam Sancti.*

e *Forte* statuere. *De Alba Regali variis locis actum, de hujus quoque ecclesiæ constructione non pauca videri possunt* § XXV.

f *In Ms. aliqua hic omissa : nam hæc solum ibi leguntur :* Ubi per annos plures Dominus per ipsius merita multis incommoda patientibus beneficia præstitit innumera. *De miraculis, quibus Sanctus mox claruit, in Comm. num.* 428 *et* 429, *et plura* § XXXVII *et* XXXVIII *dicta sunt.*

g *Phrasis hic maxime mendosa est tam in editione quam in Ms., licet in vocibus subinde dissentiant. Scriptum haud dubie fuit usque ad finem hujus numeri hoc fere modo; quo locum expressit Surius :* Jacuit in eo loco sacrum corpus annis quadraginta quinque occulta quadam omnipotentis Dei dispositione, qui est mirabilis in Sanctis suis, marmoris pondere pressum et in pulverem redactum, ut tempore præfinito dignius declararetur, et in resurrectionis die gloriosius renovetur. Id vero quid significet, quando sine divina ordinatione et divino affectu factum minime putamus, libet oculis interioribus speculari. Fortassis nonnihil terreni pulveris, divinæ examinationis igne purgandum, in illo remanserat, sine quo reges, magna potentia fulti, vitam præsentem vix, aut ne vix quidem transigere possunt. *Sensum a Surio recte datum existimo; at auctori philosophanti minime assentior : nam quod corpus, excepta dextera, ut videbimus, in pulverem sit redactum, quodque per annos quadraginta quinque publico cultu caruerit, non præbet idoneam rationem judicandi, post mortem Sancti aliquid in ejus anima fuisse ignibus piacularibus expiandum; cum plerumque Sanctorum corpora in pulverem redigantur secundum ordinarias naturæ leges, multique ex illis longiori tempore sine publica veneratione fuerint, neque tamen inde inferri possit, aliquid in ipsis superfuisse terreni pulveris post felicem obitum. Tanto autem magis ab hac suspicione abstinere debuerat auctor, quanto clariora sunt sanctitatis indicia, quæ præmiserat de miraculis, melodia cœlesti, atque odore suavissimo.* C

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO

h *Legebatur* interjectiones, *quod ut clare mendosum correxi. Plura sequuntur menda in Ms., et nonnulla etiam in editione. Priora negligam; alia vero, ubi clara sunt, corrigam, sed monito lectore.*

i *Illud* cum *supplevi ex Surio.*

k *De S. Ladislao rege apud nos actum est tom. V Junii pag.* 315 *et sequentibus. De eo in Vita antiqua ibidem pag.* 319 : Nam anno Domini millesimo centesimo nonagesimo secundo sanctum corpus ejus canonizatum est. *Ad quem locum sic Papebrochius :* Phrasis hæc est illius temporis, inde sumpta, quod canonizationis decretum sequi soleret corporis de terra elevatio. *Eadem de causa elevatum fuisse corpus* S. Stephani, *atque adeo formali canonizatione Sanctis adscriptum esse, pluribus probavi in Comment.* § XXXVIII. E

l *In Ms.* approbatur; *at ne sic quidem sensus est perfectus. Surius videtur sententiam recte expressisse, sic habens :* Sed ut ostenderet Dominus, quanta misericordia Rex adhuc manens in corpore præditus fuerit, quam etiam jam cum Christo regnans præ ceteris operibus se approbare declararet *etc.*

m *Salomon non erat frater Ladislai, sed patruelis. Forsan latiori sensu vocatur* frater, *nisi error irrepserit vitio transcribentium, aut ipse Carthuitius in eo erraverit. De carcere Salomonis causaque carceris actum est in Comm. num.* 439, *ubi etiam hæc ipsius liberatio confirmatur.*

n *Quid velit vox illa* sumlui, *plane ignoro; nisi forsan sit nomen loci. Bonfinius idem narrans, vocem istam omisit, uti et Surius.*

CAPUT VI. *Elevatio corporis et miracula : mira dexteræ inventio et integritas.* F

Aperto sepulcro, multa continuo facta miracula.

Completo ergo tertiæ diei vespertinali Officio, cunctis divinæ miserationis beneficia per beati Viri meritum præstolantibus, subito * plebem suam Christo visitante, miraculorum insignia per amplitudinem domus sanctæ funduntur cælitus : quorum pluralitas, quoniam ipsa nocte numerum excesserat *a*, illud Euangelicum hic libet introducere, quod Salvator Joanni per nuntios sciscitanti, an ipse sit, qui venturus est, responsum mandaverat. Cæci vident *b* et claudi ambulant, surdi audiunt, leprosi mundantur, mali corriguntur, paralytici curantur : quorum tamen aliqua, quod cuncta non possumus, innotescere satagemus. Juvenis quidam omnibus membris dissolutus, annis XII paralysim passus, manuum et pedum carebat officio, qui parentum adjumento vectus illuc, recepta totius corporis sospitate, signorum fecit initium, atque ad altare haud segniter currens, omnium Christo laudes clamantium augmentavit gaudium.

** al. subdito mendose*

36 Alius quoque puer septennis, a nativitate contractus

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

ex quibus sigillatim aliqua referuntur,

contractis nervis, genibus et manibus, reportabatur *c* : quem fide pleni parentes, beati Viri suffragio conferentes, prostrati juxta sepulcrum secum posuerunt, gratiam petituri, quam mox consecuti, contractionem nervorum in filio distendi mirabantur, et consolidatis genibus et plantis, omnes eum incedentem *d* videntes, Christi nomen in beati Viri meritis, laudabili clamore glorificaverunt. Quem rex Deo devotus, præ nimio gaudio lacrymatus, manibus a terra levatum, ad altare portavit, ubi nimio *e* laudis prolato, gratias Deo pro beneficiis præstitis in sanitate pueri, cum omnibus, qui aderant, favorabiliter egit. Sic totam noctem Deus pro Famuli sui veneratione *f* multorum fulgore signorum mirabiliter perlustravit; populus vero vigiliis et orationibus intentus miraculum unumquodque laudum clamoribus manifestum facere non cessabat.

inter quæ puer mortuus vitæ restitutus.

37 His inferendum videtur et illud, quod non solum ibi præsentes, sed longe quoque positi, suffragantibus ejus meritis, celebrem consecuti sunt salutis effectum. Nam cum elevationis ipsius undique cœpisset fama celebrescere; variis obsessi languoribus ex omnibus Hungariæ finibus ad sanctum tumulum, quo quique poterant modo, festinare cœperunt. Sed cum, aliis præcedentibus, alii graviori debilitate prohibiti, simul pervenire nequirent, simili tamen misericordia in via innumeri sanati sunt. Unde in permansuram *g* beneficiis sancti Regis memoriam, quamplures per eum sanati, redditi in eodem, ubi sanati sunt, itineris loco, grandes aggregaverunt acervos lapidum, qui longo ibi tempore post multum * fuerunt. Sed et mulier quædam, cum inter hæc filius ejus exhalasset spiritum, qui sibi fuerat unicus, exanimati corpus juxta Regis tumulum deposuit, Dei et Sancti ejus super eo imploratura solamen. Mira quidem res, et nostris stupenda temporibus : non prius orare mulier destitit, quam filium, quem defunctum collocaverat, viventem accepit.

* *forte* postmodum

Recluso autem sarcophago, odor suavissimus perceptus, et aqua instar balsami reperta :

38 Mane facto, die post Assumptionem sanctissimæ Virginis Mariæ quinto, convenientibus in ecclesiam cum rege principibus, cum clero pontificibus, primum Missa pro defunctis celebrata est; deinde sublata tabula marmorea, quæ pavimento præminebat, postquam perventum est ad tumbam, tanta fragrantia suave redolentis odoris in apparitione ipsius omnes, qui aderant, circumdedit, quod in medium paradisi deliciarum donum se raptos opinarentur. Ipsa quoque tumba plena fuit aqua parum rubenti, quasi oleo permixta, in qua, velut in balsamo liquefacto, quieverunt ossa pretiosa. Quibus in mundissimo linteamine collectis, in ipso liquore diutissime est quæsitus annulus, qui beati Viri dexteræ *h* fuerat impositus. Quo non invento, cœperunt quidam jussu Regis aquam in caldaria argentea et dolia effundere, [ut *i*] evacuato sarcophago certior fieret anuli inventio. Sed mirum in modum, quanto magis liquor effundebatur, tanto plus, eo crescente, tumba replebatur. Quo viso miraculo, haustum aquam loco suo restituerunt : nec tamen, ea refusa, magis ob hoc tumba repleta fuit.

alia rursus miracula diu continuata :

39 Tunc, cooperto sepulchro, laudes et gratias divinæ pietati proclamantes, cum de invento thesauro beatissimæ Matris Dei Genitricis, et perpetuæ Virginis altare reparaverunt, interim Deus, qui est mirabilis in Sanctis suis, effusis suis largitatis beneficiis, petentibus miraculorum suorum signis se præsentem esse notificavit *k* in tantum, ut tempus illud Dominicæ conversationis inter homines videretur revolutum, de quo legitur : Omnes *l*, qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad Jesum, et curabantur. Hæc omnia virtus divina non solum ipsa die, sed post tempore *m* multo, per merita Famuli sui dignata est operari, quod etiam de aliis regionibus, audita beneficiorum Dei fama, pro recuperanda sanitate, diversarum valetudinum *n* morbis laborantes, ad suffragia beati Viri cum magno desiderio convolarent. Comitissa vero quædam nobilitatis eximiæ, matrona nomine Mathilde *o*, tribus continuis annis viscerum dolore gravata, jam morti proxima fuit : quæ a suis in feretro delata, mox ipsa die, qua sancti Viri tumulum attigit, paulatim se meliorari sensit, ac in brevi vitæ prioris sospitate recepta, magnalia Dei per Famuli sui merita in se remunerata divulgavit.

Sancti dextera integra cum annulo divinitus cuicui tradita ac deinde ostensa :

40 Cætera vero miraculorum Dei prodigia, pro dilectione Famuli sui cælitus ostensa, non ideo quod fastidiam, non scripta dereliqui; sed quia non solum mihi pluit Dominus, qui super bonos et malos solem suum clarescere facit, beneficiorum ipsius multiplicitate * cunctorum proficio *p* consulentem, innumeris sapientibus, quos Hungaria fovet et amplectitur, stylo declarandam commendavi. Illud vero in fine codicis tantum adhærere decrevi, quoniam miro pietatis Dei munere diu quæsitus et non inventus anulus, cum ipsa beati Viri dextera, post translationis ejus terminum est manifestatus. Monachus quidam, nomine Mercurius, qui in ordine clericatus thesauri perpetuæ Virginis custos fuerat, et jam *q* per amorem cælestis patriæ sæculo renuntiaverat, ipsa hora, qua tumulus apertus fuerat, ne quid sanctarum reliquiarum raperet, redargutione regali procul inde est remotus. Cui tristi vultu in choro residenti, juvenis quidam albis vestitus, pannum involutum tradidit, dicens : Hunc tibi commendo servandum, cum tempus fuerit, manifestandum. Post completionem Officii sacri monachus in angulis domus pannum expandit, integramque Dei Viri manum cum anulo mirifici operis cernens, expavit : atque secum, nemine sciente, ad monasterium, quod suo regimini commendatum fuerat, tempus a juvene sibi prædictum, a Christo præstolaturus, deportavit, ibi diu solus abscondit in agro thesauri *r* custodiam et excubias decrevit. Post fundatores ipsius cœnobii conscios *s* fecit, ad ultimum appropinquante tempore rei declarandæ, Regis ad notitiam perduxit. Qui mox, adunatis episcopis et Hungariæ primis, multis a Christo miraculorum in beneficiorum *t* erogatis, elevare Viri Dei dexteræ diem statuit celebritatis.

* *lege* multiplicitatem

inquirens auctor cur incorrupta manserit Regis dextera, ejus misericordiam commendat.

41 Quid est, fratres, quod cæteris membris dissolutis et in pulvere carne redacta, penitus defunctis, solaque dextera manus ossibus, cute cum nervis adhærente, suæ servavit Deus integritatis *u* ? Non * aliud arbitror, nisi divini consilii profunditate in hujus excellentia Sancti voluisse declarari dissolutionis *x* opus, et eleemosinæ cunctos virtutum gradus ascendere. Unde * veritas ait in Euangelio : Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et item; Date, et dabitur vobis. Item in alio loco : Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Merito ergo * beati Viri dextera fuit aliena putredinis, quæ semper pietatis flore

* *Ms.* nil

* *Ms.* verum

* *Ms.* vero

AUCTORE CARTHUITIO EPISCOPO.

A flore reviviscens, in alendis pauperibus numquam vacua fuit donis erogationis. Subvenit in necessitate positis, liberavit oppressos a jugo captivitatis, vestes et hospitalitates præbuit peregrinis, viduarum et orphanorum miserias et indigentias suas esse computavit : cœnam y, et mandatum Dominicum in lavandis egenorum pedibus quotidie renovavit. Eleemosynam non de rapina, vel aliorum damno, sed de propriis facultatibus, confluere fecit. Ut domos Dei divites efficeret, sibi voluntatem * habendi subtraxit : sicque cunctis ad nutum dignitatis proficiens, carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifixit. Inde est corporis et dexteræ, delectabilis et miranda veneratio : inde dulcis et fœlix æternæ vitæ retributio : inde desiderabilis supernorum civium cohabitatio, ubi irradiat * semper lucens et indeficiens splendor unius summæque Deitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, per infinita sæcula sæculorum. Amen.

* Ms. facultatem

* Ms. radiat

ANNOTATA.

B a *Editum erat mendose* messerat, *quod correxi ex Surio.*

b *Indicat auctor verba Christi Matth.* XI ℣ 5 : Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. *At ipsa verba exacte non dedit, quia non omnia congruebant, quantum existimo.*

c Reportabatur, *id est,* ferebatur. *Surius sensum mutavit, dum edidit*, genibus et manibus reptabat.

d *Alias mendose* incedentes, *quod correxi ex Surio.*

e *Legendum opinor,* hymno laudis prolato.

f *In Ms. legitur*, per Famuli sui venerationem.

g *Editum erat* per mensuram, *sed mendum correxi ex Surio, qui sensum recte expressit.*

h *Editum erat* dextera, *at in Surio* dexteræ. *Annulus autem dexteræ fuit impositus tempore sepulturæ. Quæsitus ille est sine dextera, quod hæc crederetur corrupta cum reliquo corpore.*

i Ut *appositum est ex Surio ad sensum explendum.*

C k *Alias mendose,* notificabit.

l *Indicat locum Luc.* IV ℣ 40,*in fine paulŭlum mutatum.*

m *Editum erat* temporis ; *at mendum ex Surio sublatum.*

n *In Ms.* invaletudinum : *sed idem est sensus.*

o *Apud Surium* Mathildis, *uti etiam habet Bonfinius in Commentario laudatus num.* 446.

p *Forte legendum* proficuo, *id est, utilitati, commodo. Tota periodus hæc utcumque luxata est. Illam Surius expressit hoc modo :* Alia miracula cælitus perpetrata non idcirco prætermisi, quod ea fastidiam : sed cum non mihi uni pluat Dominus, qui solem suum oriri facit super bonos et malos : tantam beneficiorum ejus copiam, omnium utilitati consulere cupiens, innumeris sapientibus viris, quos Hungaria fovet et complectitur, stylo prosequendam relinquo.

q *In Ms. legitur* ecclesiæ, *sed mendose : in editione vero* etiam *unica voce, quam in duas divisi, ut habet Surius, cum sic sensus sit perfectior.*

r *De hoc loco, perperam intellecto a Bonfinio, vide Comment. num.* 448, *uti et de facto ipso.*

s *In Ms.* consocios. *Utraque hæc vox requirit, ut ante legatur* fundatores, *ubi editum erat* fundatoribus : *simile mendum mox correctum ex Surio, et pro* temporis, *uti male erat editum, positum* tempore.

E t *Hic rursum æque omnia sunt mendosa. Pro* in beneficiorum, *legendum suspicor* interim beneficiis, *et mox pro* elevare, elevandæ. *Audi Surium :* Is vero, mox accitis episcopis et Hungariæ primariis viris, cum multa interim Christus miraculorum beneficia exhiberet, celebrem præfixit diem beati Regis dexteræ elevandæ.

u *Phrasis hæc luxata est in editione æque ac in Ms., uti pluribus locis jam observavi circa finem hujus Vitæ. Surius eam exhibet integram, sive quod talem in suo Ms. invenerit, sive quod menda correxerit. Verba ipsius accipe :* Sed quid sibi vult, fratres mei, quod cæteris membris resolutis, et carne in pulverem redacta, solam dextram manum cum ejus cute, ossibus et nervis, Deus integram conservavit ?

x *Vox hæc iterum luxata videtur, nisi dissolutio captivorum intelligatur aut dissolutio sumatur pro remissione. Alias legendum est,* distributionis, pietatis, misericordiæ, *aut quid simile, uti consequentia insinuant.*

y *Vox* cœnam *in Ms. jungitur cum sequentibus, uti posui. Per mandatum Dominicum mos intelligit verba Christi Joan.* XIII ℣ 14 : Si ergo F ego lavi pedes vestros Dominus et Magister : et vos debetis alter alterius lavare pedes *etc. Hæc cum in ultima cœna discipulis suis mandaverit Dominus, Sanctusque factitaverit, cœnam et mandatum Domini renovatum dicit auctor.*

DE

A D

DE B. BROCARDO SECUNDO PRIORE GENERALI

ORDINIS S. MARIÆ DE MONTE CARMELO

IN PALÆSTINA

J. V.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

De Beati cultu et gestis.

ANNO CIRCITER MCCXXI.

Cultus Beati publicus,

B *Etsi Castellanus in Martyrologio universali hac die Venerabilibus dumtaxat* Brocardum *annumeret :* In monte Carmelo in Galilæa venerabilis Brocardus, Prior *etc.*, *dubium tamen non est quin publico cultu honoretur. Videri potest Lezana tomo* IV *Annalium ad annum* 1221 *a num.* 3, *et novum Speculum Carmelitanum parte* IV *pag.* 660 *num.* 2267. *Prætera nomen ejus suo Catalogo Sanctorum pag.* 40 *inscribit Simon de Peyronet :* Brocardus presb. Carmelitarum Prior generalis, II Septemb. apud Molan. in Auctario Usuardi *secundæ editionis* 1573, *ubi Molanus tamquam Beatum refert his verbis :* Eodem die beati Brocardi presbyteri et Carmeli Prioris generalis, magnæ sanctitatis viri. *Ferrarius hoc item die, non* XXIX Martii, *ut perperam scribit Lezana num.* 4, *in Catalogo generali Sanctorum habet sequentia :* In M. Carmelo B. Brocardi secundi Prioris Carmelitarum generalis. *Additque in Notis pag.* 349 : Eum colendi in ecclesiis suis nuper Carmelitæ licentiam impetrarunt, *ut docent Officia propria Ordinis Carmelitarum a sacra Rituum Congregatione approbata, et typis Plantinianis excusa Antverpiæ* 1617. *In iterata eorumdem editione ibidem similiter facta* 1631, *ritui duplici super-* C *additur Oratio propria :* Sanctifica, Domine, famulos tuos in veneratione Beati Brocardi montis Carmeli incolæ, confessoris tui, humiliter supplicantes; ut ejus salutaribus patrociniis vita nostra inter adversa ubique regatur. Per Dominum nostrum. *Denique ad calcem Breviarii Carmelitarum anni* 1672 *inter* Officia noviter a S. D. N Clemente X concessa *habentur de eo pag.* 263 *tres Lectiones propriæ* II *Nocturni.*

patria, tempus præfecturæ, virtutes.

2 *Lectionis primæ initium est* Brocardus Hierosolymis ortus; *unde Bati patriam discimus : non tamen ideo credimus* natione Judæum *fuisse, ut scribit Petrus Saracenus Menologii Carmelitarum pag.* 239; *siquidem de Judaica stirpe altum silent Dulacus de Coria, Joannes Palæonydorus, Lezana et alii* Hierosolymitanum *dumtaxat vocantes. Multo minus verum est, quod Palæonydorus habet in editione Veneta anni* 1570 *lib.* III *cap.* II *pag.* 52, *electionem Beati in Generalem Priorem contigisse* tempore Eugenii III anno Domini MCLXVI : *cum dictus Pontifex obierit anno* 1153. *Quare citata verba caute omisit novum Speculum Carmelitanum anno* 1680 *Antverpiæ editum, tom.* I *parte* II *pag.* 251 *num.* 1034. *Lezana ad annum* 1166, *postquam probavit errare eos, qui illo anno B. Bertholdum in Domino obdormisse contendunt, subdit num.* 3 : Quia tamen, ut diximus, usque ad annum E MCLXXXVII B. Bertholdi mors non contigit, ideo etiam consequenter nec B. Brocardum in Genalem electum putamus usque ad annum MCLXXXVIII vel MCLXXXIX. *Inhærendo huic opinioni,* B. Brocardi *præfecturæ initium statui potest anno circiter* 1188 *contra Zegerum Pauli, qui illud collocat anno* 1175. *Beatus noster unanimi omnium consensu electus præfecturam tenuit non* quinquaginta duobus annis, *ut vult Philippus a SS. Trinitate in Historia Carmelitani Ordinis pag.* 341, *sed* 33, *egregiis prælucens virtutibus, quas ex Palæonydoro citato memorat Lezana ad dictum annum* 1188 *num.* 7 : Iste est Brocardus, qui toto prioratus sui ævo studuit amari ut facilis, timeri ut fortis, et ut prudens observari. Donatumque a Deo illi extitit, ut etiam vivens miraculis coruscus esset : nam instar Eliæ mortuum suscitans, juvenem ad Ordinis susceptionem velut alterum Jonam induxit. *Quæ autem anno* 1221 *num.* 5 *profert ex Wernero Rolewink in Fasciculo temporum circa annum* 1204, *apud Rolewinkium tom.* II *Germanicorum Scriptorum Francofurti* 1584 *editum, loco a Lezana citato non invenio ; sed verba prorsus* F *alia.*

Regulam ab Alberto patriarcha postulat.

3 *Beatus Generalis, inquit Lectio prima,* ut regularem observantiam augeret, a B. Alberto patriarcha Hierosolymitano postulavit Regulam brevi compendio omne Ordinis institutum complectentem. *Hanc multi datam esse crediderunt anno* 1171, *teste Lezana num.* 2; *ubi etiam miratur* quod vanum commentum adeo inter probos et doctos increbuerit, *illudque operose deinceps refutat : alii, inter quos Guilielmus de Sanvico, annum assignant* 1199; *sed et hos ibidem refellit Lezana num.* 5 *et seqq. Eadem contra omnes militat ratio, quod nempe B. Albertus ante annum* 1206 *in Palæstinam non appulerit. Memoratus Lezana, ad annum* 1205 *ex professo agens* de Regula primitiva a B. Alberto patriarcha Carmelitis data, num. 8 *fatetur nihil certi de tempore affirmari posse ; verba ejus accipe :* Quoad tempus datæ Regulæ, cum neque in ea, quæ in Speculo Ordinis lib. 8 cap. 3 vel in Bulla Vaticana sub Innocentio IV, quam vidimus, talis data subjiciatur ; nihil certi affirmari potest. Quod enim plures dixerunt sub anno MCLXXI scriptam fuisse, tamquam vanum et commentitium,

A commentitium assertum sub eo anno rejicimus. Similiter quod alii (majori sane cum fundamento) eam sub anno MCXCIX designaverint, etiam ibidem reprobavimus. Id ergo dumtaxat compertum, Regulæ datam ab hoc anno MCCV * usque ad MCCXIV mendicandam; hoc enim solo tempore superstes fuit in patriarchatu Albertus. Nihilominus satis credibile est, hoc eodem anno adventus Alberti in Acconem, vel paulo post Regulam nostris ab ipso datam fuisse. *Saltem constat id factum ante* 1214, *anno forsitan* 1209, *ut dictum est in B. Alberto tom.* I *Aprilis pag.* 786. *Atque hæc de Regula sufficiant, quæ ibidem integra legi potest pag.* 778 *et sequente, quamque Lezana ad dictum annum* 1205 *num.* 14 *a* brevitate, claritate et perfectione *merito commendat*

* vel potius MCCVI

ab eodem, ut aiunt, Damascum legatur.

4 *Tradunt historiæ Ordinis apud eumdem anno* 1213 *num.* 2, B. Brocardum ab Alberto in Damascum missum fuisse; *quod, inquit,* sub hoc tempore accidisse credimus. Præsertim quia, ut iste Bradlæus affirmat, Albertus ad B. Brocardum scripsit, « qualiter in Damascum pergeret » ad regem Syriæ, et postea pergeret cum eo B » Romam ad Lateranense concilium ». Hallucinantur quidem Bostius et Palæonydorus, dum credunt hunc Soldanum SALADINUM fuisse, cum tamen non fuerit nisi SAPHIDINUS; cum jam ab aliquot annis Saladinus e vita migrasset... Hallucinati quoque videntur tam Bradlæus, quam ipsi, cum pro treguis * componendis missum fuisse B. Brocardum ab Alberto asserunt; cum Pontificis litteræ *(apud Odoricum Raynaldum anno* 1213 *num.* 3 Nobili viro Salphadino Soldano Babyloniæ et Damasci *inscriptæ)* non de treguis essent, sed de restitutione Terræ sanctæ facienda; etsi possibile sit Albertum, qui ad concilium Lateranense Romam venire desideraverat, ne cum dispendio Terræ sanctæ ejus absentia esset, treguas interim componi, Brocardo et aliis ad hoc missis, procurasse. *Sane Raynaldo teste ad annum* 1214 *num.* 3, Sarracenos bellici Christianorum apparatus metu perfusos Terram sanctam Christianis reddituros præ se tulisse, atque ut a Christianorum armis tuti essent, se patriarchæ Hierosolymitani clientelæ commissuros, certamque auri vim census nomine pensi- C taturos, asserunt litteræ ad Pontificem Venetorum opera transmissæ, *quas ibidem ex Chronico Richardi de S. Germano synchroni auctoris integras recitat a num.* 4.

* i. e. induciis

et Soldani pro regem convertit:

5 Quem tamen effectum sortita fuerit præcedens legatio adhuc incompertum, *ait num.* 4 *Lezana,* tum ob mortem Alberti, quæ sequenti anno contigit, tum quia in historiis nihil de eo reperimus. *Unde ergo sciri potuit, Beatum Damasci omnia ad nutum impetrasse, ut dicitur Lectione secunda? Sixtus Senensis lib.* IV *Bibliothecæ sanctæ tradit Albertum jussu Innocentii III scripsisse de situ et statu Terræ sanctæ non contemnendos commentarios : utinam (quod optavit Papebrochius in B. Alberto num.* 27) *utinam, inquam, illi Commentarii alicubi inventi et in lucem publicam editi essent, ex quibus forsitan aliqua ad Beatum nostrum spectantia discere possemus. Interim vereor ut hæc* Brocardi *legatio cum suis adjunctis erudito lectori satis appareat credibilis : cum illius nec Richardus citatus, nec Marinus Sanutus, nec ipse Sanvicus in Chronico meminerit. Quibusdam interjectis, Lezana sic prosequitur :* Quæ tamen Bostius et Palæonydorus, ut supra, eo tempore accidisse

AUCTORE J. V.

commemorant, cum maxime beati Brocardi sanctitatem commendent, omittenda non sunt; videlicet : « Postulatus a Mamaluco Soldam, id » est, vice-principe (proregem *vocat lectio se*» *cunda)* leproso, et manibus contractione cor» rosis, pro remedio opportuno, perductum ad » fluenta Jordanis et baptizatum, fidelemque » Christi nominis defensorem factum, duxit se» cum in Carmelum ; ubi in habitu et » observantia Ordinis perseverans migravit ad » Christum ». Idem habet ex B. Brocardi Vitæ » scriptoribus Petrus Sarracenus in Menolog. Carmelitarum pag. 242. *Quam hæc mira et illustria sunt ad Beati commendationem, tam vellem antiquioris cujusdam scriptoris testimonio fulciri.*

moritur octogenarius circa annum 1221.

6 Cum jam octogesimum *(inquit Lectio tertia, Saracenus vero* nonagesimum) ætatis annum ageret, in mortis agone constitutus *gravi oratione fratres adhortatus est, ut constantes in bono permanerent, divitias exsecrarentur, mundum contemnerent, vitamque ad omnium virtutum normam componerent ;* quibus absolutis, animam exhalavit *die* II *Septembris.* Audiens patriarcha Albertus eum defunctum, ait : Jam flos Carmeli decedit. Quo dicto, flevit dicens : Jam E securus est, tutus est, inter principes Ecclesiæ sublimatus, cathalogo Sanctorum inscribendus. *Ita Palæonidorus pag.* 53, *postquam Beati mortem affixerat* anno Domini MCXCVII : *quæ quam male sibi cohæreant, liquet ex dictis num.* 3. *Saracenus et alii eum obiisse scribunt anno* 1207, *quos ibidem confutat Lezana num.* 9. *Castellano placuit annus* 1231. *Nos Lezanæ computum sequentes, prout in S. Bertholdo ad* XXIX *Martii fecit Henschenius, felicem* B. Brocardi *transitum circa annum* 1221 *collocavimus. Breviter eum laudat Grossi Viridarium in Speculo Carmelitano tomo* I *parte* II *pag.* 133 *num.* 561 : Iste autem Fr. Brocardus triginta tribus annis rexit Ordinem, et demum in pace quievit, et in monte Carmeli est sepultus : ubi tam in vita quam in morte per eum Deus multa fecit miracula. *Et apud Lezanam hic num.* 3, Ordinis Sanctos recensens sic dicit : Septimus fuit B. Brocardus, secundus Generalis Ordinis, cui Albertus patriarcha Regulam Ordinis signanter direxit et scripsit ; cujus siquidem gloriosum corpus multis clarens miraculis in monte Carmeli quiescit. F

Beati gesta antiquitus scripta : observationes

7 *Beati Acta ab aliquo coævo litteris consignata esse, Molanus ad* II *Septembris annotat his verbis :* Brocardi Vita eo anno cœpta est scribi, quo obiit, ut habet initium historiæ ejus. Eam vero, *ait citatus Lezana,* licet non viderimus, facile tamen creditu, quod apostata Balæus, qui ejus Vitam etiam, ut infra *(num.* 6) videbimus, scripsit, hanc antiquiorem apud se habuerit, et omnia cum ipso perierint. *Novum quoque speculum Carmelitanum parte* IV *pag.* 659 : Dolendum sane, *inquit, Vitam* eam latere, aut interiisse ; inde enim Carmelitana historia non parum illustraretur quoad ea, quæ ipsius tempore contigerunt. *Vitam quamdam manuscriptam huc transmisit anno* 1670 *Ludovicus a S. Teresia definitor provincialis Carmelitarum discalceatorum provinciæ Parisiensis, datis ad Henschenium et Papebrochium perhumanis litteris* XVII *Martii ; in quibus hæc notavit Papebrochius :* Vita hæc nullo modo est antiqua : petii ut auctor significaretur, aut saltem ejus ætas ; tum ut mitteretur nota ceterarum ab eodem (ut suspicor) collectarum Vitarum. Scripsi XV Apr. MDCLXX. *An et quid responsum fuerit,*

AUCTORE J. V.

rit, hactenus ignoro. Recte autem advertit antiquam non esse; siquidem ex Oratione parænetica Thomæ Bradleyi episcopi Dromorensis, novo Speculo Carmelitano inserta parte IV *a pag.* 662, *compilata et concinnata est, ut patebit volenti utramque conferre. Enimvero si ante Bradleyum aut Bostium scripta fuisset, non latuisset, opinor, Speculi auctorem, qui eam utique velut antiquiorem Bradleyo et Bostio prætulisset, vel saltem cum iis contulisset.*

in Vitam hic edendam.

8 *Ceterum stylus oratorius est magis quam historicus, nec satis limatus, subinde etiam hulcus; quædam addita sunt, alia perperam transposita, ut num.* 7 *verba patriarchæ, quæ Bradleyus post Beati mortem retulit. In fine præfixi exordii auctor anonymus magnifice præfatur, se lente admodum et morose singula considerasse, nec aliquid falsum aut leve aut ineptum scribere voluisse. Utrum promissi steterit, judicandum relinquimus erudito lectori. Titulus est hujusmodi:* De sancto Brocardo PRIMO Generali Priore et legislatore Ordinis B^{mæ}. Dei Genitricis Mariæ de monte Carmelo. *Hic anonymus contradicit Lezanæ et Speculo Carmelitano, imo* B *sibi ipsi: nam in Vita num.* 4 *hæc habet:* Congregationem fratrum montis Carmeli... mortuo S. Bertholdo prædecessore suo, per annos XXXIII ... gubernavit. *Præterea in ipso Vitæ initio (nisi mendum sit describentis) turpem committit parachronismum, emortualem Beati annum statuens* 117, *qui in Saraceni sententia natalis ipsi fuit; imo cum probabilius necdum natus esset. Vide supra num.* 6. *Unde hæc Vita desumpta sit, indicatur ad calcem his verbis:* Exceptum ex manuscripto Biblioth. Carmel. Discalc. an. MDCLXX die IX Martii notato. 5. GGGGG in Conventu nostro S. Petri Claromontano *nempe* in Alvernia, *ut patet ex citata epistola Ludovici a S. Teresia. Quamquam autem parva sit hujus anonymi scriptoris auctoritas, Vitam tamen illam, additis quibusdam annotationibus, edendam censuimus; tum quod Mss. alia de Beato non suppeterent, tum ne ingrati videremur iis, qui eamdem Majoribus nostris humaniter transmiserunt.*

C

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Conventus Claromontani PP. Carmelitarum discalceatorum.

Reddita scriptionis ratione. * *forte* MCCXVII

Cum sancti patris Brocardi vitam scribere conatus sim, qui an. mil. CXVII * secunda die Septembris terris vale faciens animam suo Creatori reddidit, nescio unde initium dictandi faciam; si a virtutibus exordirer ejus, non video locum, quo illas notificando in uno capitulo valeam excerpere: nam illarum ea magnitudo est, ut non capituli brevitatem, sed voluminis prolixitatem efflagitent. Quis enim paucis verbis tanti Viri sapientiam, gravitatem, celsitudinem animi, mansuetudinem, temperantiam, justitiam et in omnibus discretionem virtutum moderatricem narrare queat? Si a dicendi nitore D et ab hoc eruditissimo scribendi genere laudando exornandoque incipiam; vereor, ne quis *, spectante Roscio *a*, gestum in scæna facerem et sterilis ipse jejunusque viderer. Si de miraculis per eum, Spiritu sancto cooperante perpetratis, quibus in terris sanctitatis haud ambiguum Christicolis redditur testimonium, et in cælis de pietate miraculorum paratur Sanctis corona præmiorum: non enim omnia describenti vitam S. Brocardi, quæ egregie gessit, occurrunt, nec hoc in loco sunt congerenda; sed illa dumtaxat, quæ vera et notione sunt digna. Hic igitur præmisisse velim, quo intelligar me * lente admodum et morose singula considerasse, quæ in S. Brocardi vitam congessi; nec quidquam ponere voluisse, quod aut falsum aut leve aut ineptum esse censuerim.

* *expung.* quis *a*

* *dele* me

auctor enarrat B. ti electionem ad præfecturam, *b*

* *l.* electiones

2 Fuit nempe prior generalis primus *b* et summus in Ordine fratrum beatissimæ Dei Genitricis Mariæ de monte Carmeli unanimi omnium fratrum electioni *, quibus se socialem et amabilem semper exhibuit, sublimatus: quam siquidem electionem credimus ei fuisse molestis- E simam, et contra quod optarat sibi contigisse. Neminem puto tantum adhibuisse conatum pro adipiscendo honore, quantum ille adhibuit ne eligeretur a fratribus, ab Alberto sedis Apostolicæ legato et patriarcha Hierosolimit. confirmaretur, sibique ab eodem mandaretur. Et quoniam voluntas Dei et charitativus omnium fratrum affectus suam diligentiam et repugnantiam superaverat; porrexit dexteram extendens eam deditque fratribus osculandam; præbuit autem suæ electioni humiliter assensum; ne aut superbus nimium, aut inanis et tanta promotione judicaretur ingratus. Assumpto autem officio, non solum in suo monasterio montis Carmeli fratres sui Ordinis in Terra sancta, tunc a Christianis possessa, humiles et obedientes in mansuetudine et studiosa admonitione pertractavit, sed et magnarum virtutum exemplo vêlut alter Helias viam Dei demonstravit. Et quia gloria regni cælestis, quam summo desiderio concupivit, non nisi magnum aliquid agendo vel pro fide contra Mauros periclitando acquiritur, nec spectantibus sed concertantibus corona præsentatur * ; S. Brocardus manum suam misit ad fortia tam ferventer procedendo, ut eum sequi a nonnullis impossibile videretur. Nam quis eo in sanctis operibus facilior et ab omni obstinatione duritiæ remotior? Quis amicorum sententiis acquiescens moderatior, et Sedi Apostolicæ obsequentior unquam fuit? Et quid suis meritis dignum est assecutus, qui Achon *c* in pede montis Carmeli sitam, industria Salahadini Ægypti et Syriæ iniqui principis captam, sua oratione et exhortatione Christianis restituit? Nam ante adventum Philippi et Richardi *d* regum Francorum et Anglorum, in nullo super terram seculi * in S. Brocardo, consilii et auxilii fideles populi ponentes fiduciam habuere solatium.

* *Bradleyus* præstatur F

c

d

* *l.* sicuti

3 Sanctus denique Brocardus, quem sua virtus evexit ut primus archiepiscopi Cæsariensis *e* fieret consiliarius, nec non magistri Templariorum *f* non infimus, propositum tamen suum suscepti prius Ordinis observantiæ non prætermisit: sed ferventer vigilando laboravit et per singulos * addidit aliquid, quo melior fieret. Consideravit quoque in iis Sanctorum veterum studiis, qui montem Carmeli ante eum inhabitaverant vitam ducentes heremiticam, maxima nunc præmia

regularem observantiam, quam *e* *f*

* *Bradleyus et Bostius* singula

A præmia pro suis laboribus a Deo reposita : erat namque corpore validus, aspectu gratus, scientia clarus, eloquentia singularis, litteris tam Græcis quam Latinis excellenter instructus. Quodque super omnia pretiosum est, integra fide secundum ritum Romanæ Ecclesiæ, et præcipua sanctitate conspicuus : et esto regulam compendiosam ex Regula S. Basilii excerptam conscripserit, fratribus tradens observandam ; erat tamen ipse simul regula morum, integritas honestatis, vita disciplinæ et norma pietatis. O frater Carmelita, habes præceptorem eximium, cujus imitare castitatem, paupertatem et abstinentiam, quibus XL annis in eremo montis Carmeli Deo et Matri ejus benedictæ fideliter serviendo votum suum nunquam relaxavit. Videbis in regula, frater, sancti Patris diligentiam et mirari non desines ejus prudentiam, orationis assiduitatem et silentii observantiam : nunquam gustavit carnem in tam longo servitutis suæ spatio, et quo longior fuit miseria propter Christum, post mortem dulcior felicitas adventat. Pauci sunt, qui vitam omnem feliciter agunt : nam alios prima, alios postrema tempora fortunata B recipiunt ; recte cum his agitur, quibus pars vitæ posterior læta est, ; rectissime autem, cum corpori homines terram apponentes subserviant mortuo, animæ regni claviger cælum aperiat.

mirifice promovit, aliasque virtutes ;

4 Porro S. Brocardus toto sui prioratus ævo studuit ex sapientia rerum gerendarum divinitus concessa et amari ut facilis, et timeri ut fortis, et observari ut prudens a fratribus invenitur * ; et ideo Dominus etiam talem illi meritorum gratiam addixit, ut vivens miraculis coruscaret. Nam dum quadam die in solemnitate Annunciationis gloriosissimæ Virginis devote Missam celebraret, audivit multos in ecclesia rumores ; et Missa finita, orans more solito pro pace Ecclesiæ, dixit : O piissime Deus, etsi omnino miseratione tua simus indigni, tamen parce nomini tuo magno, parce obsecro locis sacris : ecce jam multæ ecclesiæ sunt, te permittente, destructæ ; et ubi paulo ante Christiana religio viguit, nunc sacrilega Mahometi *g* figmenta coluntur. Nec tamen * orationem finierat, et ecce unus de amicis vocavit eum, cujus filius die illa jacebat extinctus ; cujus S. Brocardus C dolori compatiens, oratione prius fusa, adinstar patris sui Heliæ prophetæ mortuum suscitavit : quem ad Ordinis sui professionem invitavit præbens ei sacrum habitum, quem devote juvenis suscipiens induit, et in eo postmodum moriens sepelitur. Quot autem sunt miracula, quæ Dominus per Sanctum suum dignatus est ostendere, tot sunt illius sanctitatis indicia. Nec valeo omnia ejus bona, quæ ab annis discretionis usque in senium admiratione digna gessit, annotare : nam bona animæ maxime in eo conspicua fuere ; admirabilis probitas, insignis humanitas et liberalitas egregia. Quid dicam de humilitate ejus mirifica et charitate in suos fratres, et dilectione in omnes et bonitate singulari, in qua multos Sanctos * conabatur præcellere ? Prudentiæ vero quantæ fuerit ex hoc apparet, quod congregationem fratrum montis Carmeli maximam, tam varia multipliciaque negotia, mortuo S. Bertholdo prædecessore suo, per annos XXXIII, ut testatur S. Cyrillus *h*, sic gubernavit *, ut nemo fratrum consilium, solatium, victum et vestitum sibi deesse omni tempore sui generalatus unquam sentiret.

* invenitur redundat

g

* Bradleyus et Bollius necdum

* Bradl. Sanctos

h

* Bradl. gubernaverit

5 O Religio Carmelitarum sancta gens, in veteri Testamento ab Helia plantata *i*, a B. V. Maria toties visitata, quæ novissimis diebus talem virum meruit primum Generalem ! Nam cum aperta esset omnibus salutis via per Christum Dei Filium, diabolus nimium dolens Jesum Christum ubique regnare, pseudoprophetam excitavit in Arabia Machometum nomine, sceleratum hominem, qui se Dei ministrum * esse mentitus est, et contrariam Evangelio * condidit. Quo mortuo, Ebubehar *k* principatus est annis tribus : post quem Homar *l* annis XII ; quem Persa quidam, se velle adorare simulans, fixo in ejus ventre gladio peremit. Iste Homar omnes Christianos, quos non occidit, sua pravitate * expulit ; exceptis eremitis montis Carmeli Virginis Mariæ servitoribus : mantellum tamen album in mantellum barratum mutare coegit. Tunc fratres in magna tribulatione fuerunt usque ad tempora Godifredi *m* et fratris ejus regis Balduini ; et tunc missus est S. Bertholdus et S. Brocardus in consolationem eremitarum, et omnium Christianorum subsidium. Viderunt autem principes Terræ sanctæ * in S. Brocardo constantem animum, singularem prudentiam, summam liberalitatem, ingenium perspicax, administrandæ justitiæ secundum rigorem Ordinis grandem curam ; recepit ergo eorum litteras, et in arduis negotiis eis utiliter consuluit.

AUCTORE ANONYMO.

decad.

i

* Bradl. nuntium

* adde legem

k

l

* Bradl. potestate

m

* idem sanctitatem

E

6 Quadam autem vice non diu antequam Dominus eum vocaret de hoc mundo, scripsit ad eum Albertus patriarcha Hierosolymitanus ; qualiter in Damascum *n* pergeret ad regem Suriæ, ut faceret ad tempus treugas et postea pergeret cum eo Romam ad Lateranense *o* concilium. Cum vero a Soldano omnia ad nutum impetrasset, accessit ad eum Mammalucus *p* terræ illius, nomine Sarraia *q*, lepra percussus, qui usum manuum suarum omnino amiserat, petens ab eo mundari. Cui respondit S. Brochardus ; Accede ad spiritualem Jordanis aquam, ut lavetur corpus tuum, et sanitatem recuperabis. Qui ait : Scio quid dicis ; baptizari volo et fieri Christianus. Tunc S. Brochardus, patris sui Elisæi prophetæ morem servans, leprosum * aquæ fontis Eliæ sumens paucillum in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti super caput ejus effudit, et continuo sanatus cum fratribus montis Carmeli annis multis permansit serviens Deo et B. Virgini usque ad vitæ exitum, quo Deo charus migravit ad cælum.

legationem Damascenam ;

n

o

p

q

* idem leproso

F

7 Cum autem tempus instaret, quo Dominus fideli Servo in gloria remunerari voluisset, quia legislator fratrum Carmelitarum et doctor Terræ sanctæ dum juvenis fuit, dum ferre labores potuit, sudare, algere, fortiter contra mundum et diabolum decertavit, nunquam victus sed victor Dei gratia semper evasit ; sed postea senectute gravatus vires perdidit : anima tamen velut athleta fortissimus fortissime * impetum superavit. Audivit quoque patriarcha eum infirmum et ait : Jam flos Carmeli decidit. Quo dicto, flevit et mox subjunxit : Jam securus est, tutus est, inter principes Ecclesiæ elevatus catalogo Sanctorum scribatur. Eos fortuna hostes habet, quos ex felicitate in ærumnas præcipitat, quibus miserrimum est fuisse felices. Sed S. Brochardus consideravit, quod homo nascitur in mundum non ad opes congregandas vel possidendas delicias, sed ad labores : ideoque vivere in terris voluit non tamquam incola, sed ut advena et peregrinus, futuram et cælestem patriam per opera sancta, persistens acriter,

labores, amorem paupertatis ;

* idem fortiorum

inquirendo

AUCTORE ANONYMO.

inquirendo. In magna siquidem fortuna non facile virtus reperitur. Quod advertens Thebanus ille philosophus *r*, ingens auri pondus in mare conjecit, ut expeditiorem se traderet philosophiæ. Sic etiam S. Brochardus ut Christo propinquius adhæreret contemplationique in eremo vacaret, nihil proprium habere volens omnia temporalia contempsit : unde et in morte testamentum nullum fecit.

8 Cujus * discipuli multi sancti fuerunt paupertatis amatores ; ut S. Cyrillus doctor Græcus *s*, qui est et canonizatus *t*, et B. Angelus in Sicilia martyrisatus, frater ejus uterinus Joannes patriarcha Hierosolymitanus, Joseph de Emana *, Petrus de Bethleem *u* et plures alii. Multi fræna dimittunt filiorum cum adolescere cœperint : sed S. Brochardus, ex quo Prior electus curam fratrum susceperat, ita juvenes et senes omnes sub disciplinæ rigore coercere studuit, quod nunquam ab Heliæ curru igneo cecidisse quis legitur ; sed movendo, castigando et ad virtutes incendendo diligenter omnes semper instruxit. O quanta urbanitate sententiarum et copia optimorum verborum animos fratrum demulcentium mirifice peroravit ! O quanta devotione orationes, compunctiones, lachrymas ad Christum, ad B. Virginem et ad Sanctos direxit ! Unde et crebro hortatus est fratres, collectiones et Vitas Patrum relegere. Et quia ejus admonitiones ex charitatis zelo et simplici corde procedebant, miro modo fratres eas audiendo ædificabantur. Itaque valde angebatur animo, quia negotiis omnibus Ecclesiæ vel monasterii præpeditus facultatem sibi orandi vidit ademptam. Sicut enim mercator quæstus causa proficiscens libros et calculos secum defert, sic S. Brochardus, quocumque pergebat, orarium, Breviarium et Pater-noster *x* secum portavit.

9 Cum his ergo laudum præconiis ad LXXXI ætatis suæ pervenit annum, prospera valetudine et continuata authoritate prioratus : exitum quoque vitæ facilem tranquillumque sortitus est, qualiter superiori ejus conversatione * maxime congruebat. Cui tandem post multam abstinentiæ et laborum tolerantiam astitit Mater Dei Maria dicens : Veni jam benedicte Domini et ingredere ea, quæ tibi debentur æterna tabernacula. Ecce enim mecum sunt patres vestri Elias *y* et Elisæus et prophetæ, qui te nunc in suum suscipient chorum. Quibus auditis, Brochardus sequenti die ad hujus vitæ terminum disponitur ; unde in agone constitutus, vocatis fratribus, humiliter veniam petens ait : Filioli mei, vocavit nos Deus in Ordinem eremitarum et sacerdotum, et vocamur Fratres B. Mariæ ; sed tamen videatis, ne post discessum meum hoc nomen Fratrum B. Mariæ sit falsum in vobis. O dilectissimi, perseverate, contemnite mundum, delicias odite, quarum blanditiæ maximum præstant impedimentum ad æternæ vitæ consecutionem. Aliisque multis verbis eis persuasit futura mala præcavere * et futura bona appetere.

10 Tandem, appropinquante sui transitus hora, anima illa perennitatis * amatrix, corporis vinculis liberata, ascensu facili ad summum cœli viam arripuit, astantibus fratribus et videntibus, ab angelis in cœlum sublata : ubi nunc consistens a tenebris eruta, puro intuitu divina illa spectacula contemplans, imbecillitatem nostram intuetur. Cujus sanctum corpus fratres cum honore decenti, psalmis et orationibus sepulturæ juxta S. P. Bertholdum tradiderunt. Tunc affecit fratres incredibili mœrore inter paganos habitantes suus obitus : illud tamen consolationi eis fuit, quod ad sepulchrum ejus, operante Deo, multa facta sunt miracula ; cæci illuminati, claudi erecti, dæmoniaci liberati * aliique multi a diversis morbis sanati ad laudem et gloriam omnipotentis Dei. Amen.

discipulos. orandi studium, * *idem* Ejus — * *Bradl. et Bost.* Emaus. — *felicem ex hoc mundo* — * *Bostius* moderationi — * *idem* lugere *transitum, et miraculi.* — * *Bradl. et Bost.* puritatis — * *al.* relevati

ANNOTATA.

a *Quintus Roscius comœdus seu* histrio insignis fuit Ciceronis ætate in arte sua usque adeo absolutus, ut si quem significare velimus cæteri sui generis hominibus præcellere, Roscium κατ' ἐξοχὴν, *id est, per excellentiam* appellemus, *teste Calepino. Huc videtur anonymus respicere suam tenuitatem excusans.*

b *Sic etiam posuit in titulo, et infra repetit num.* 5 ; *sed perperam. Vide Commentarium num.* 8. *Quo tempore Beatus successerit Bertholdo, dictum est ibidem num.* 2.

c *Acon seu Ptolemais* maritima et celebris Phœnices urbs est, *teste Adrichomio in Theatro Terræ sanctæ pag.* 6, versus Septemtrionem a monte Carmelo quatuor miliaribus distans, *ex Baudrandi dimensione* XII ; *adeoque non in pede montis Carmeli sita. Eam obsedit Saladinus et* post biduum in deditionem recepit *anno* 1187, *ut ibidem ex Nangio refert Pagius num.* 6. Rursum, *inquit Adrichomius,* anno salutis MCXCI (XIII *Julii*) a Philippo Adeodato Francorum, et Richardo Anglorum regibus tertio obsidionis anno est recuperata, et a Christianis centum annis possessa fuit.

d *Philippus II, Franciæ rex cognomento* Augustus *et* Adeodatus, *Ptolemaïdem appulit anno* 1191 Sabbato in hebdomada Paschæ, *id est,* XX *Aprilis : quem secutus Richardus I Angliæ rex,* VIII *Junii seu* die Sabbati in hebdomada Pentecostes venit ad obsidionem Accon. *Ita Rogerius Hovedenus inter Scriptores rerum Anglicarum Francofurti editos* 1601 *pag.* 692.

e *Ex Michaële le Quien, tom.* III *Orientis Christiani col.* 1288, *Cæsareæ Palæstinæ archiepiscopus erat anno* 1179 *Eracleus sive Eraclius ; quo ad patriarchalem Hierosolymorum sedem anno sequente translato, archiepiscopus factus est Monachus : huic etiam ad patriarchatum Hierosolymitanum evecto* 1194 *successit archiepiscopus, ad quem Innocentius III epistolam dedit* XX *Februarii anno* 1214 ; *sed nomen ejus latet.*

f *Ordo Templariorum anno* 1119 *secundum Pagium inchoatus est Hierosolymis ; sed ob enormia crimina extinctus a Clemente V in concilio Viennensi anno* 1312.

g *De Mahomete et initio sectæ Mahometicæ Pagius in Critica Baronii ad annum* 622 *num.* 7 *notat sequentia :* Hoc anno Mahometes pseudopropheta, cum in urbe Mecca in Arabia felice sita apparuisset, ob innovatam religionem in discrimen vocatus, ex ea fugere coactus est. Ab ea fuga Eram suam, quam HEGIRAM, id est, persecutionem vocant, Mahumetani novi cultus annos ac durationem emetiuntur. Est ea apud Mahumetanos omnes ac Orientalium regionum incolas celeberrima, initiumque ducit a die XVI mensis Julii, quæ hoc anno in feriam VI incidebat. Natus erat Mahometes, ut habet Georgius Elmacinus in Historia Saracenica, in urbe Mecca die XII mensis Rabiei prioris, qui diei quinto Maii nostri respondet, ideoque anno Christi DLXX *etc. Verum Elmacinus in gemina editione*

A *editione Batavo-Lugdunensi anni* 1625 *altera Latina, altera Arabico-Latina lib.* I *cap.* I *illa die Hegiram seu fugam Mahometis collocat :* Ingressus autem est Medinam *Talnabi, id est, civitatem Prophetæ*, ipso meridie diei Lunæ (secundum alios, Jovis) qui duodecimus erat mensis Rabii prioris. *Diem vero et annum natalem sub initium capitis hoc modo exprimit :* Natus autem est Muhammed... in valle lapidosa urbis Meccæ circa auroram diei Lunæ, qui octavus erat mensis Rabii prioris : cui respondet e mensibus Romanorum † XXII dies mensis Nisani, *seu* XXVI *Aprilis nostri*, anni DCCCLXXXII Alexandri Magni, *qui fuit annus Christi* 558 *num.* 570 *: subductis enim* 324 *ex* 882, *relinquuntur dumtaxat* 558. *Sic porro annos Christi ex æra Philippi Aridæi seu mortis Alexandri debere erui docet laudatus Pagius in Dissertatione tomo* I *præfixa num.* 92 *his verbis :* Cum Era Christiana incipiat in anno ab obitu Alexandri CCCXXIV, ad eruendos annos Christi, ex hujusmodi Era abjiciendi semper anni illi CCCXXIV. *Quod si æræ Christianæ* 558 *addas annos lunares* 54, *quot*
B *nempe Mahometes natus erat, teste Elmacino, dum Medinam aufugit ; habebis solummodo annum Christi* 611 *: adeoque Hegira plusquam decennio anticipanda erit contra chronologos omnes initium ejus affigentes* XV *vel* XVI *Julii* 622. *Quare suspicor in utraque nostra Elmacini editione annum Alexandri seu Philippi Aridæi* 882 *positum fuisse pro anno Seleucidarum* 882, *qui fuit annus Philippi* 894, *Christi vero* 570. *Certum id videtur ex eo, quod ibidem paulo inferius annus Mahometis* 40 *male conjungatur cum* anno CMXXII Alexandri Magni, qui erat vigesimus regni Cofroæ, f. Hormisdæ : *nam, ut ex Theophylacto probat Pagius ad an.* 592 *num.* 4, *Chosroes junior in locum patris Hormisdæ suffectus fuit anno Christi* 590, *quando currebat annus Philippi sive Alexandri* 914, *Seleucidarum* 902, *quorum æra annis* 12 *posterior est morte Alexandri. Consequenter annus* 20 *Chosroæ II, Christi* 610, *incidere non potuit in annum Alexandri* 922, *Christi* 598 ; *sed poni debuit annus* 922 *Seleucidarum, vel Philippi* 934, *quo Mahometes quadragenarius prophetiæ munus sibi arrogavit. Vide Concor-*
C *diam chronologicam Labbei ad annos citatos. Utrum hic nodus de anno natali Mahometis aliter solvi possit, peritioribus dispiciendum relinquo. Obiit autem nefarius impostor* XVII *Junii anno Christi* 632, *Hegiræ* XI : cum natus esset annos *Lunares sive Arabicos* LXIII, aut secundum alios, LXV. *Ita Elmacinus. Eutychii patriarchæ Alexandrini Annales, quos ex Arabico Latine interpretatus est Edwardus Pocockius, tom.* II *pag.* 227 *initium Hejræ seu Hegiræ collocant anno primo imperii Heraclii, Christi* 614 ; *et pag.* 251 *mortem Mahometis affigunt anno Heraclii* XI. *Sed manifestus error est in annis Heraclii, cum hic ab anno* 610 *imperator fuerit : quod spectat ad annum Christi* 614, *is plane idem est qui nobis habetur* 622. Nimirum, *inquit Johannes Seldenus initio præfationis tomo* I *præfixæ pagina versa,* Eutychius passim in Chronologia sua Christi natales octennio facit recentiores, quam in æra vulgari... Adeoque ex ea ratione Hegiram ab anno Christi DCXIV auspicatur, quam unanimes tribuunt chronologi nostri anno vulgari Christi DCXXII. *Porro qua ratione apud Elmacinum lib.* II *capp.* XVI *et* XIX *sub finem, restituenda sit Hegira in morte Basilii imperatoris annis* 14 *deficiens,* 11 *vero superans in Leone Basilii filio, ut ibidem annotavit Sollerius noster ; hæc, inquam, et cetera hujusmodi videant Arabice periti aliive, quibus vacat et lubet.* AUCTORE ANONYMO.

h *S. Cyrillus, III Prior generalis Ordinis B. Mariæ de monte Carmelo, colitur* VI *Martii. Vide tomum* I *dicti mensis pag.* 498.

i *Id nos neque asserimus, neque etiam negamus ; volentes inviolate servare præceptum Innocentii PP. XII, quo super quæstione de primæva institutione ac successione Ordinis Carmelitarum a prophetis Elia et Eliseo perpetuum silentium omnibus imposuit, data constitutione* XX *Novembris* 1698.

k *Vox ambigue scripta ; Bradleyus habet* Eububezer, *sed mendose : ab Elmacino enim aliisque* Abubecrus *vocatur. Creatus fuit Chalifa seu princeps supremus Saracenorum eo die, quo Mahometes exstinctus est, imperavitque annos* 2 *et paucos menses, mortuus secundum Pagium* XXIII *Augusti anno Domini* 634. *Meminit de ipso Cangii Glossarium ad vocem* CHALIFA, *his verbis :* Primus autem Chaliphæ nomen et dignitatem usurpavit Abubacarus, Mahometi successor, ut auctor est Georgius El-Macinus. E

l *Humar sive Omar I, filius Alchittabi,* designatus est Chalifa eo die, quo obiit Abubecrus, et quidem jussu ejus, *inquit Elmacinus lib.* I *cap.* III. *Regnavit annis dumtaxat* 10 *et mensibus aliquot, occisus ab Abululua servo Mugiræ natione Persa anno Hegiræ* 23 (*Christi* 644) *ut tradunt Annales Eutychii patriarchæ Alexandrini tom.* II *pag.* 320, *et Elmacinus citatus. Pagius tamen ex Theophane Omarum necatum esse scribit anno Christi* 645. *Omarus iste secundum Theophanem*, obsidione per annos duos ad Sanctam Civitatem continuata, tandem fide data eam in potestatem accepit *non anno Christi* 636, *sed* 637, *Hegiræ* 16, *uti contra Baronium et Labbeum probat laudatus Pagius Theophanem explicans. Ceterum quam moderate et clementer idem Omarus se gesserit erga Christianos captos, scripto illis libello securitatis, testes sunt præter Elmacinum Annales Eutychii tomo citato pag.* 284. *Et licet illum Rodericus Ximenes archiepiscopus Toletanus in Historia Arabum cap.* VII rigidum *appellet :* Mortuo Abubacar, Omar in folio regni collocatur Arabum, et decem annis regnavit. Hic fuit rigidus et in præliis valde constans ; *nemo tamen ex voce* RIGIDUS *extundet tam diram in Christianos ab eo motam fuisse persecutionem, qualis hic narratur, cujus ne verbo quidem Ximenius meminit, imo cujus oppositum Elmacinus et Annales citati docent. Vide Parergon* VIII *Historiæ chronologicæ patriarcharum Hierosolymitanorum tomo* III *Maii pag.* 32, *vel Papebrochii Responsionem ad Articulum* XV § XVIII. *Utrobique autem correctum volumus quod dicitur, Elmacinum non fuisse Christianum ; contrarium enim ostendit Pagius ad annum* 622 *num.* 8, *idemque in titulo Latinæ Elmacini editionis annotavit Sollerius noster his verbis :* Ex ultimo totius Historiæ § pag. 370 patet Georgium Elmacinum fuisse Christianum. F

m *Godefridus Bullonius dux inferioris Lotharingiæ* (*olim* Brabantiæ *dictæ*) *Hierosolymorum deinde rex primus, non minus virtutibus principe Christiano dignus, quam bellica fortitudine inclytus, anno* 1096 *cum Balduino fratre suo ulterius in Orientem profectus est ; Hierosolymam* vi

AUCTORE ANONYMO

vi cepit Idibus Julii 1099, *octavo post die unanimi consensu fuit rex electus, et anno* 1100 XV Kal. Aug. plenam fide bonisque operibus præsentem in Christo vitam finivit, *ut habet Abbas Urspergensis apud Pagium num.* 13. *Eodem anno* XXV *Decembris rex Hierosolymorum coronatus est frater ejus Balduinus I, qui post varias victorias de Saracenis reportatus anno* 1118 *in Quadragesima mortuus est. Godefridi memoriam vide tomo* IV *Julii in Prætermissis ad diem* XV *et* XVIII.

n Damascus, urbs Syriæ primaria et ex antiquioribus Asiæ. . . nunc SCHAM dicta ab incolis et Turcis, *teste Baudrando. Ejus tunc soldanus erat Saphadinus. Vide Comm. num.* 4.

o *Concilium Lateranense IV, ad quod B. Albertum invitaverat Innocentius III, celebratum est Romæ anno* 1215 *mensibus Novembri et Decembri.*

p *Audi Marcum Antonium Alegre de Casanate in Paradiso Carmelitici decoris pag.* 253 : Mamelucus natione Arabs, ex Damasci civitate prorege, suasionibus S. Brocardi ad Christi B fidem allectus et, fastidito sæculo, Heliadum consortio ab ipso Brocardo in Carmelo annumeratus est. Exemplo vitæ insignis effulgens, strenuus Christianæ militiæ brevi factus athleta, volavit ad astra, ut acta Brocardi referunt, anno Christi Jesu MCLXXIII, *scilicet annis* 40 *prius quam ab Alberto patriarcha Damascum mitti potuerit* Brocardus, *a quo tamen hic conversus dicitur occasione istius legationis. Cangius in Glossario ab vocem* MAMELUCHI *notat sequentia :* Sic appellabant Ægyptii mancipia Christiana, aut ex Christianis parentibus orta, in pueritia capta et pretio distracta, ex quibus eligebatur, qui cæteris imperabat, Sultani appellatione. *Edwardus Pocockius in Supplemento ad Gregorium Abul Faragium pag.* 8 *ait Mamlucos Turcicos imperare cœpisse anno Hegiræ* 648, *Christi* 1250, *quibus pag.* 19 *successere Mamluci Circassi anno Hegiræ* 784, *Christi* 1382. *Pag.* 31 *dicit* in errore esse eos, qui Mamlucos Christianorum tantummodo filios fuisse autumant. *De Mamelucis meminit Willelmus Tyrius lib.* XXI D *cap.* XXIII *narrans profligatum a Christianis Saladinum anno* 1177.

q *Apud Bradleyum,* Sacäin ; *nusquam alterutrum nomen inveni.*

r *Crates nempe, qui,* projecto in mare non parvo auri pondere, Abite, inquit, pessum malæ cupiditates. Ego vos mergam, ne ipse mergar a vobis. Nec putavit se simul posse et virtutes, et divitias possidere. *Hæc et similia de Cratete habet S. Hieronymus tom.* IV *novæ editionis Martianayi col.* 89 *in Notis. Ejusdem facti meminit ante sanctum Doctorem Philostratus Lemnius lib.* I *de Vita Apollonii Tyanensis cap.* XIII.

s *Apud Bostium non legitur* Græcus, *sed* egregius ; *additurque*, et Eusebius ejus comes individuus. *Habetur hic inter Prætermissos ad* X *Junii tom.* II *pag.* 263.

t *Anonymi additio est, Bradleyo et Bostio silentibus de canonizatione, cujus decretum frustra quæsivi. Balæus citatus a Lezana ad annum* 1224 *num.* 6, *tantum fatetur, quod Eugenius IV* Cyrillum doctorem illum, qui visiones habuerat, in Sanctos referri permisit. *Vide etiam* E *tom.* I *Martii pag.* 499 *num.* 6.

u *De S. Angelo martyre fuse actum est tom.* II *Maii pag.* 56 *et* 798. *Joannis fratris ejus mentio fit tom.* III *Julii pag.* 473 *in Prætermissis ad diem* XIII : *Josephi ad* XIII *Junii tom.* II *pag.* 665 : *Petri denique ad* IV *Junii tom.* I *pag.* 374.

x *Id est, corollam precatoriam ex globulis compositam, teste Cangio ad vocem* PATER-NOSTER, *qua vulgus Rosarium designare solet.* Orarium *vero, quod apud Cangium aliosque stolam sacerdotalem passim significat, videtur ab anonymo hic sumi pro libello precum.*

y *Apud Bradleyum* Elias *omittitur :* quia non est in cœlo, sed in Paradiso terrestri, *ut ibidem annotavit P. Daniel a Virgine Maria. Verum nonne in Transfiguratione Domini Matt.* XVII ℣ 3 apparuerunt . . Moyses et ELIAS ? *Quid ergo hic apparitioni ejus obstare poterat paradisus terrestris?*

C

DE B. MARGARETA VIRG. ET MART.

F

LOVANII IN BRABANTIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Beatæ cultus a sæculo XIII inchoatus, auctusque ac continuatus ad nostra usque tempora.

CIRCA INITIUM SÆC. XIII. *Supra corpus B. Margaretæ a sæculo XIII ædificata domuncula,*

Lovanium, *primaria atque ampla Brabantiæ civitas ad Diliam amnem, qui eam secat, a sæculo* XIII *venerari cœpit* B. Margaretam, *ut virginem et martyrem suam. Hujusce cultus antiquitatem habemus ex Cæsario Heisterbacensi, scriptore contemporaneo Ordinis Cisterciensis, qui in Dialogis, seu lib.* VI *Illustrium miraculorum et historiarum cap.* XXXIV *elogium* B Margaretæ *infra edendum conscripsit, atque in eo sic habet :* Circa cujus sepulcrum (*ad ripam Diliæ, ubi fuerat occisa*) alii tempore nocturno luminaria videntes, effossam tulerunt Lovanium, capellulam super eam fabricantes, et fiunt usque hodie, meritis ejus exigentibus, miracula, tam in loco occisionis illius, quam in loco translationis. *Translatio illa et constructio capellulæ initium cultus insinuant, præsertim quia hæc facta sunt, visis mirabilibus, quæ post obitum Beatæ contigisse dicuntur. Neque dubitari potest de constructione istius capellulæ aut ædiculæ,*

A *ædiculæ, cum illa eodem loco semper permanserit, et etiamnum sit, mutata tamen, ut videbimus.*

cur lignea primum, deinde lapidea facta: corpus tunc translatum et relatum:

2 *Erat autem ædicula illa, primum lignea, deinde lapidea, in muro excavato ecclesiæ collegiatæ S. Petri, quæ præcipua est urbis Lovaniensis. Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad* II *septembris in elogio* B. Margaretæ *de iis scribit sequentia:* Ab hac autem narratione Cæsarii,... discrepant nonnihil picturæ et scripturæ ædiculæ, in qua corpusculum asservatur.. Ibidem refertur nunquam sepulta fuisse, sed corpus in aquas dejectum, a piscibus super aquas detentum esse, et contra fluxum Lovanium rediisse: angelos quoque in nocte lucida in cælis cantasse. Quæ Brabantiæ dux cum conjuge considerantes, in pinnaculo arcis constituti, particulatim inquiri curarunt, et re omni cognita, clerus et senatores corpus processionaliter tulerunt ad murum ecclesiæ sancti Petri, ubi adhuc conspicitur in domuncula, quæ solet * esse lignea, nunc vero est lapidea. Cum autem lapidea construeretur, corpus intra ecclesiam erat.
B Sed ea constructa, pridie dedicationis Lovaniensis, a Ruardo decano, et omni clero ecclesiæ referebatur ad veterem locum. *Hactenus Molanus.*

* solebat

ex hisce cultus est quasi abunde probatus.

3 *Porro, sive sepultum fuerit corpus in ripa Diliæ, ut vult Cæsarius, sive non fuerit ibidem sepultum, constat ex utroque scriptore, delatum fuisse ad murum ecclesiæ S. Petri, ibique collocatum in exteriori parte muri excavati post chorum intra ædiculam ligneam. Corpus autem ibidem non fuisse sine cultu, varia insinuant; primo ædicula ipsa, quam* capellulam *nominat Cæsarius, et locus e terra elevatus. Secundo miracula, quæ idem facta testatur, innuunt, invocatam fuisse* Margaretam. *Tertio mutatio ædiculæ ligneæ in lapideam, quæ composita est circa annum* 1535, *ostendit, cultum illum fuisse continuatum. Cujus liberalitate constructum fuerit lapideum istud sacellum, docet inscriptio vernacula, quæ in sacello a parte exteriori etiamnum legitur, quamque Latine sic exprimo:* In honorem Margaretæ Lovaniensis * hoc opus construi curavit Martinus de Boek, piscarius Antverpiensis et natus civis Lovaniensis. Obiit
C anno MDXXXV, VIII Octob. *Quarto translatio corporis ad ecclesiam S. Petri, relatioque ad sacellum contiguum evincit, omnia prædicta facta esse, non privata alicujus pietate, sed publico et communi consilio totius cleri, præsertim cum Ruardus Tapperus vir fuerit pietate ac doctrina præstantissimus, rebusque gestis et scriptis libris inclytus, qui fovere noluisset cultum* B. Margaretæ, *nisi legitime cœptus fuisset et continuatus.*

* Vernacule Fiere Margrieken

ut elucidatur ex reliquiis seorsum venerationi expositis,

4 *Quinto non solum corpus Beatæ in prædicta ædicula honorifice asservatur, sed etiam reliquiæ aliquæ olim a reliquo corpore separatæ et publicæ fidelium venerationi fuerunt expositæ, uti de capite et palato videbimus etiamnum fieri. Quin et alia quædam ex veneratione erga* B. Margaretam *fuere diligenter conservata, et populo cum aliis reliquiis ostensa. Audi Molanum in elogio jam assignato:* Alterum vasculum, quod ligneum est, in quo vinum ferebat, ab Absolonibus (*id est, apud aliquem ex nobili stirpe* d'Absalons) qui eam dicunt majorum suorum ancillam fuisse, religiose argento exornatum conservatur. Qui etiam illud ex Bruxella mittunt ad septennalem reliquiarum exhibitionem. Lovanii cum corpusculo conservatur etiam pila, quæ ei contra clamores fuit in os injecta. Domus, quam inhabitabat, dicebatur HOSPITIUM SANCTI GEORGII, in qua cubiculum parvum ab ea nomen retinet. *Non constat quidem, a quo tempore seorsum servari cœperit aliqua* B. Margaretæ *ossa, quia, teste Molano, in monumentis ecclesiæ S. Petri, quæ sæpius combusta est, nihil de ea superest: attamen, cum jam, scribente Molano, seu sæculo* XVI, *cum aliis Sanctorum reliquiis ostenderetur singulis septenniis prædictum Beatæ vasculum, cumque et caput et palatum illius eodem modo nunc populi exponantur venerationi, cumque istius consuetudinis nullum sciatur initium, admodum verisimile est, usum illum esse antiquissimum.*

AUCTORE J. S.

aliquo ex hodierno cultu,

5 *Sexto ignoratur etiam principium cultus, qui hoc tempore constanter exhibetur* B. Margaretæ, *teste amplissimo domino F. Scheppers, Capituli collegiati S. Petri decano, qui monumentatomnia diligentissime perquisivit, suique humanitate nobiscum communicavit quæcumque ad venerationem Beatæ ex consuetudine, cujus initium ignoratur, fieri solent in ecclesia S. Petri. Ipsa amplissimi viri verba subjungo:*
E In primis, singulis annis feria secunda post dedicationem Lovaniensem, quæ est prima Dominica Septembris, ad horam decimam cantatur solemne Sacrum in musica ad altare venerabilis Margaritæ de sanctissima Trinitate per dominum thesaurarium capituli, et illud Sacrum est illo die Sacrum chori. Eadem feria secunda singulis annis exponitur cranium supra scutellam argenteam in dicto altari venerabilis Margaritæ: item palatum oris ejus capsulæ argenteæ inclusum: et istud palatum deosculandum sic exhibetur toto illo die fidelibus: et prædictum cranium manet toto illo die etiam in isto altari expositum. Quandonam istud Sacrum sic celebrari inceperit, vel reliquus cultus venerabilis Margaritæ, penitus ignoramus: et seniores chori nostri asserunt, se id semper vidisse sic practicari.

cujus initium ignoratur

6 Singulis septenniis, vel quando omnes aliæ Sanctorum reliquiæ, quæ sunt in nostra ecclesia, publice in summo altari exponuntur; et in die octavo istius expositionis, quando post Laudes vespertinas fit processio per civitatem, in qua omnes aliæ reliquiæ Sanctorum circumferuntur; pariter tunc circumfertur cranium in F
scutella argentea, item palatum capsulæ argenteæ inclusum venerabilis Margaritæ. Item istud cranium et palatum per octiduum manet cum reliquiis in dicto summo altari expositum, et sicut ceteræ reliquiæ, deosculandum fidelibus exhibetur. Quandonam id inceptum, penitus quoque nos latet. Quapropter ex consuetudine immemoriali continuatur et practicatur hic cultus. Iisdem singulis septenniis exponitur in summo altari hydria, quæ dicitur venerabilis Margaritæ. Quapropter dum ista hydria erat adhuc penes familiam de Machet, singulis septenniis tradebatur custodi thesauri, ut cum reliquis reliquiis in summo altari exponeretur. Verum jam a sex vel septem annis familia de Machet hanc hydriam Capitulo dono dedit. *Hæc hydria illa est, quam supra Molanus vocat* vasculum, *quod ipsius tempore erat apud familiam* d'Absalons. *In Vita Flandrica, anno* 1726 *impressa, vasculum istud dicitur servatum diu fuisse apud Illustrem dominum Dilbeeck, ex nobili stirpe* d'Absalons; *at illo tempore fuisse apud dominam viduam* Machet. *Deinde capitulo datum est, ut mox dictum.*

7 *Sub*

AUCTORE J. S.

Imago anno 1699 ex antiquioribus adumbrata:

7 *Sub finem sæculi præteriti Lovanienses conati sunt instaurare vel augere piam populi devotionem erga* B. Margaretam. *Hac de causa anno* 1699 *Vita vernacule scripta atque impressa est: atque imago æri incisa, quam chalcographo nostro imitandam dedi, atque hic exprimendam curavi.*

B

B. MARGARETA VIR. MAR.
ORA PRO NOBIS.

Hæc imago, quæ ex antiquis sacelli imaginibus adumbrata est, exhibet mirabilia illa mortem secuta, quæ partim ex scripturis et picturis sacelli, partim ex traditione referuntur a Molano. At non omnia æque sunt certa, uti ipse etiam indicavit. Corpus aquis supernatans, ac contra fluvium ascendens exprimitur, angeli repræsentantur, quia angelorum concentus dicitur fuisse
C *auditus, dux Brabantiæ cum conjuge sua hæc cernentes exhibentur: posita etiam ad latus, tamquam in mœnibus urbis, olla mulieris incredulæ, quam miraculo efferbuisse tradunt. Demum custos aliquis corpori ad decorum appositus. De hisce omnibus agetur suo loco. Interim conatum Lovaniensium Deus approbasse videtur: varia enim circa idem tempus impetrata fuere beneficia, quæ ex Vita Belgica, anno* 1703 *recusa et aucta, referam inferius.*

sacellum Beatæ nunc ecclesiæ collegiatæ unitum, mutato introitu:

8 *Anno* 1722 *notabilis facta est mutatio in sacello Beatæ, ita ut jam pars sit ecclesiæ collegiatæ, cui antea solum adhærebat. De hisce ad propositum nostrum scribit Cornelius van Gestel in Historia archiepiscopatus Mechliniensis, anno* 1725 *impressa, pag.* 151, *ubi primum de sacello, prout antea erat, sic breviter loquitur:* Basilicæ D. Petri contigua et adhærens est ædicula seu sacellum, in quo quiescit Margareta Lovaniensis. *Et post pauca:* Cum exeunte seculo XVII indies cresceret Lovaniensium et vicinorum erga hanc Margaretam Lovaniensem devotio et visitatio, visum fuit, ut plurium pio desiderio fieret satis, ejus feretrum deaurare, et decentius exornare, ac publico fidelium ritu in ecclesia exponere. Itaque anno MDCCXXII, patefacto muro ecclesiæ, redegerunt illud in formam insignis sacelli in D. Petri, in quo jam quotidie populi Lovaniensis et aliorum pia visitatio, et ejus patrocinii apud Deum publica invocatio. Impetrata per eam apud Altissimum beneficia testantur donaria, quæ indies in hoc sacello offeruntur. *Laudatus modo dominus Scheppers S. Petri decanus hisce assentitur, affirmans januam sacelli* B. Margaretæ, *per quam introitus erat ex platea, anno* 1722 *occlusam fuisse, novumque datum introitum per ipsam ecclesiam. Erat autem in illa parte ecclesiæ post chorum sacellum S. Margaretæ virginis et martyris, quod solo pariete separabatur a sacello* B. Margaretæ *Lovaniensis. Rupto jam illo pariete, ex sacello S. Margaretæ patet introitus in sacellum* B. Margaretæ *Lovaniensis. Deinde, inquit laudatus decanus,* sacellum istud decentius ornatum fuit, et publice anathemata exposita, et picturæ diversorum, qui confisi patrocinio venerabilis Margaretæ a Deo sunt adjuti. *Varia quoque anathemata argentea et cerea in sacello fuisse ante mutationem, idem testatur.* D

E

annus quingentesimus solemniter celebratus et Vita recusa.

9 *Anno* 1725, *die* IX *Septembris, clerus populusque Lovaniensis magnifico apparatu celebravit annum quingentesimum gloriosæ mortis* B. Margaretæ. *Sacrum solemne in hac solemnitate decantavit eximius dominus Hermannus Daemen S. Petri decanus et sacræ theologiæ doctor: institutum per urbem ex omnibus ordinibus prolixum supplicantium agmen, sequente deinde alio agmine in curribus equisque ad pompam instructis. Multum videre erat ornatum in locis præcipuis urbis, multasque inscriptiones chronographicas ad honorem Beatæ eleganter compositas, ex quibus pro specimine primam subjungo:* Margaretæ civi suæ, illæsa virginitate conspicuæ, abhinc annis quingentis fuso sanguine gloriosæ, senatus populusque Lovaniensis. *Cetera ad hanc festivitatem pertinentia dabit libellus, eodem anno Belgico idiomate impressus Lovanii. Demum anno* 1726 *recusa est Vita Belgica* B. Margaretæ, *eaque editio aucta est aliquibus, quæ post præcedentes tres editiones contigerant. Hactenus breviter de iis, quæ Lovanii facta sunt ad venerationem* B. Margaretæ.

F

Beatæ titulus jam olim Margaretæ datus, atque eidem conveniens

10 *Porro hæc venerationis cum antiquæ tum hodiernæ indicia talia sunt, ut judicaverim* Beatæ *titulum non denegandum* Margaretæ *nostræ, quamvis non ignorem, nonnullos ab hoc titulo abstinuisse. Non censui, inquam, abstinendum ab hoc titulo, partim quia idem titulus* Margaretæ *jam dudum datus est a variis, partim quia ea veneratione fidelium colitur hæc Virgo, quæ solis congruit Beatis, ac demum quia cultus* Margaretæ *tam videtur antiquus, ut decretum Urbani VIII, anno* 1634 *datum, non modo centum annis excedat, sed fortasse et quatuor sæculis. Verum quidem est, non coli* Margaretam *Officio ecclesiastico, aut Missa propria, nec umquam de ipsius beatificatione aut canonizatione cogitatum videri. At plures Dei servi aut servæ* Beati *aut* Beatæ *titulo decorantur, etiamsi nec Beatis annumerati sint per formalem beatificationem, nec Officio aut Missa colantur propria, modo ab immemorabili tempore, seu centum annis ante decretum Urbani VIII in possessione cultus fuerint, uti certo fuisse videtur* B. Margareta.

ob cultum antiquum et semper continuatum.

11 *Quippe cultus antiquissimi hæc sunt indicia. Translatio corporis et constructio capellulæ*

supra

A *supra corpus. Facta hæc testatur Cæsarius scriptor sæculi* XIII, *qui et* martyrem *vocat. Verba accipe:* Cernis nunc, quantum operetur ad martyrium simplicitas et innocentia vitæ. Omnes quidem occisi sunt, sed non omnes miraculis clarescunt. Unde patet, quod non pœna faciat martyrem, sed causa. *In Ms. infra edendo, cujus ætas ignoratur et auctor:* Dei martyr *etiam vocatur, et* beata Virgo *tribus locis, alias* beatissima virgo *et* sacra virgo, *corpus quoque defunctæ appellatur* sacrum Virginis corpus, *et* sanctus thesaurus. *De sacello vero num.* 14 *sic idem scriptor loquitur:* Et super eam capellam gratiosam fabricaverunt, et fiunt usque in hodiernum diem, meritis ejus exigentibus, diversa miracula in eodem loco. *Hæc auctor Vitæ Ms., tempore quidem incerto, at haud dubie plusquam centum annis ante bullam Urbani. Dubitari igitur nequit de sufficiente cultus antiquitate. Neque etiam dubium apparet, quin cultus ille semper fuerit continuatus: vigebat enim tempore Cæsarii, seu sæculo* XIII; *vigebat tempore auctoris Vitæ Ms., qui verisimiliter floruit sæculo* XIV *aut* XV; *vigebat tempore Ruardi Tapperi circa annum* 1535, *uti ex translatione corporis et mutatione sacelli lignei in lapideum, abunde constat. Demum idem cultus viguit posterioribus temporibus et etiamnum viget, ut clarum est ex ante relatis. Hæc in gratiam illorum, qui de cultu Beatæ dubitasse videntur, magis etiam explicabuntur post relata martyrologorum verba.*

§ II. Memoria Beatæ in Fastis recentioribus: cur ab aliis Beata vocetur, ab aliis solum Venerabilis? Corpus aliæque reliquiæ.

Memoria ab aliis annuntiata cum titulo Venerabilis.

Quæ de cultu B. Margaretæ *exposita sunt, martyrologis recentioribus occasionem præbuerunt inserendi eamdem Martyrologiis aut Menologiis suis, titulo tamen diverso. Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem* II *Septembris*
C *longo eam celebrat elogio, cujus hoc est principium:* Claret etiam Lovanii memoria venerabilis Margaretulæ, quæ anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo quinto passa memoratur. *Non vocat* beatam, *sed voce* passa *martyrem esse insinuat, at infra clarius, dicens:* Dies martyrii ignoratur. *Eodem* venerabilis *titulo* Margaretam *Lovaniensem memorant Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, Willotus in Martyrologio Belgico, Rayssius in Hierogazophylacio Belgico. Saussayus in Martyrologio Gallicano ad* II *Septembris* Margaretam *nostram minori charactere annuntiat in hunc modum:* Apud Lovanium in Brabantia tam felici quam improviso agone migravit ad Christum Margaretula virgo, Cisterciensis Ordinis candidata: quæ cum itineri præcincta esset, ut sacrum Religionis habitum assumeret apud Villariense cœnobium, ab impiis grassatoribus (qui noctu in domum irruentes, ipsius parentes ejusdem voti consortes necaverant) trucidata, martyrii coronam percepit. Quiescit Lovanii in ædicula lapidea, quæ templo adhæret sancti Petri apostoli. *Corrigenda sunt nonnulla in hoc elogio, quæ inferius discutiemus. Kalendarium Ordinis Cisterciensis Divione excusum anno* 1617 *breviter eodem die sic habet:* Margaretula virgo mart. ad Villarium.

AUCTORE J. S.

13 *Alii vero* Beatæ *titulo exornarunt* Margaretam *Lovaniensem. Chrysostomus Henriquez in Menologio Cisterciensi ad* II *Septembris hoc ei texuit elogium:* Lovanii passio beatæ Margaritæ, quæ cum habitum Cisterciensem assumere decrevisset, seque inter nostri instituti virgines Deo offerre jam dudum cogitasset, immaniter trucidata martyrii palmam promeruit. Cujus sanctitatem angelorum concentus, divinus splendor, et crebra ad ejus tumulum patrata miracula, comprobarunt. *Claudius Chalemot in Serie Sanctorum etc. Ordinis Cisterciensis ad eumdem diem* Margaretam *sic annuntiat:* Lovanii in Belgio passio beatæ Margaritæ virginis et Cisterciensis Ordinis neophytæ insignis. Cum enim habitum Ordinis suscipiendi propositum haberet, et in procinctu esset itineris, et * ad Villarium usque Brabantiæ cœnobium hac de re pergeret, et a prædonibus hominibus per viam reperta, et ad peccatum sollicita * esset, cum ipsa totis viribus nefandæ eorum libidini resisteret, post vim perpessam immaniter est occisa. Ejus autem corpus E
inseputum post tam truculentam necem, et in aquas projectum, a piscibus est præservatum: Lovaniumque contra undarum naturalem fluxum deductum, ministerio angelorum modulamine resonantium, in sacello ad hoc constructo decenti cum honore tumulatum est, continuis fulgens miraculis. *Multa rursum hic corrigenda aut magis discutienda, uti fiet infra. Arturus a Monasterio in Gynæceo eadem tradit de Beata cum Henriquezio mox laudato, licet alios plures scriptores laudet in suis annotatis. Franciscus Lahier in Menologio SS. Virginum Gallice scripto ad* II *Septembris* Margaritam *longiori elogio celebrat tamquam* beatam virginem et martyrem. *In fine autem asserit, eamdem coli eodem die* II *Septembris in ecclesia S. Petri, ibique facta fuisse et fieri plura miracula. Impressum est hujus scriptoris Opus anno* 1645.

ab aliis cum titulo Beatæ.

* ut

* sollicitata

14 *Porro jam quæri potest, cur Molanus doctor Lovaniensis, qui ceteris omnibus recentioribus magnis instructus fuisse videtur de cultu Beatæ, cur Miræus, aliique supra memorati, cur demum amplissimus dominus decanus S. Petri num.* 5 *laudatus, aliique infra laudandi non* F
beatam, *sed* venerabilem *nominarint, si* beata *recte vocari potest. Respondeo ita caute locutos videri, quia Margaretæ Lovaniensi solum congruit titulus Beatæ, quod ab immemorabili tempore ante decretum Urbani VIII cultus ipsius in possessione fuerit, ac deinde permanserit. Tales autem servi Dei vulgo quidem* beati *nominantur, quia tamquam Beati coluntur: attamen minus proprie hic illis datur titulus, quam aliis, qui Romani Pontificis auctoritate expressa Beatis adscripti sunt, uti observavit Eminentissimus Lambertinus, (hodie Benedictus Papa XIV) in Opere de Servorum Dei beatificatione tom.* II *lib.* II *cap.* XIV *num.* 7, *ubi de quibusdam Beatis propter cultum immemorabilem locutus, hæc subdit:* Quoniam pleraque ex allatis exemplis Beatos respiciunt tantummodo sic vulgo nuncupatos, qui potius Servi Dei cum sanctitatis fama defuncti, quam jure Beati appellandi sunt *etc. Itaque Molanus, cum agnoscat cultum, aliique cum eumdem cultum habeant perspectissimum, per vocem* venerabilis *idem videntur intelligere, quod alii intelligunt per vocem* beata *minus stricte sumptam.*

quia solum Beata vocari potest ob cultum immemorabilem.

15 *Neque hunc loquendi modum, licet agnoscat,*

AUCTORE J. S.

sicut innumeri alii Beati vocantur, quorum cultus licite continuatur,

scat minus proprium, improbavit Eminentissimus Lambertinus, sed ipse potius eodem semper usus est. Et sane sic melius distingui possunt Servi Dei, qui legitime coluntur, ab aliis, qui venerabiles quidem nominantur, nec tamen licite eodem cultu honorari possunt, donec Beatis adscripti sint ab Ecclesia. Porro ut titulus Beati *cum cultu licite continuetur, non opus est declaratione Sedis Apostolicæ, aut Ordinarii diœceseos, uti rursum probat Eminentissimus scriptor cap.* XVII *num* 7, *de cultu immemorabili, dicens* superiores et custodes ecclesiarum non teneri instare coram ordinario, vel Sede Apostolica, pro declaratione cultus immemorabilis, quando agitur tantum de eodem minime removendo, nisi forte quid cultui opponatur, et ejus amotio prætendatur. *Mox vero cap.* XVIII *ait :* Innumera porro præsto essent exempla, quibus, quæ hucusque dicta sunt, confirmari possent : verum nonnulla tantum indicasse sat erit. *Deinde varios recenset Servos Dei, qui permanent in possessione cultus immemorabilis sine beatificatione, aut declaratione Sedis Apostolicæ, aut etiam Ordinarii : omnesque sine scrupulo* beatos *vocat.*

B

uti ostenditur exemplo sancl.

16 *Unum de prædictis exemplis huc lubet transferre.* In ecclesia Canonicorum Lateranensium hujus ejusdem civitatis Bononiæ. . . sacellum extat dominorum de Bentivolis, extructum in honorem sanctæ Cæciliæ, ubi sepultum est corpus beatæ Helenæ ab Oleo virginis Bononiensis . . . Mortua autem est beata hæc Helena anno MDXX, die XXIII Septembris : a quo sane tempore usque in præsens, scientibus et neutiquam repugnantibus Ordinariis, publicus eidem cultus exhibitus est : non solum enim Beata passim est appellata, ejusque imago cum radiis ac splendoribus depicta : verum etiam die ejusdem festo capsa, in qua reconditum est ipsius corpus, aperitur, atque ad populi venerationem exponitur. Appensa quoque semper fuerunt ad ejus sepulcrum signa pro gratiis, ejus intercessione a Deo collatis . . . Non recitatur quidem in ejus honorem Officium, nec Missa celebratur ; sed ab obitus tempore usque adhuc peractum est ac peragitur die ejusdem anniversaria festum cum peculiari apparatu, et prævia in signum celebritatis habendæ æris Campani pulsatione.

C

etsi nec beatificatio nec declaratio cultus immemorabilis sit facta.

17 Causa tamen beatificationis et canonizationis hujus Beatæ numquam introducta est ; nec ullus unquam confectus fuit processus ab Ordinariis super ejus cultu immemorabili, seu annorum centum ante edita Urbani VIII decreta : tametsi, cum de hujus antiquitate nulla unquam excitata fuerit controversia, nec non episcopi pro tempore, sicuti dictum est, sciverint et approbaverint, prædicti publici cultus exhibitionem, perstat Beata hæcce in ejus possessione. *Unusquisque facile videbit, similem admodum esse cultum* B. Margaretæ: *atque id anno* 1699 *agnovisse videtur illustrissimus Mechliniensium archiepiscopus Humbertus Guilielmus : nam occasione instauratæ devotionis erga Beatam consuluit quidem Majores nostros, an cultum illum posset permittere ; sed nec imaginem nec Vitam cum titulo Beatæ eodem anno impressam umquam prohibuit. Ceterum hæc de legitima* B. Margaretæ *veneratione latius explicanda censui, quia vidi nonnullos de ea aliquando dubitasse. Nunc aliqua de beatæ Virginis reliquiis subjungemus, tamquam cum cultu maxime connexa.*

18 *Corpus seu ossa Beatæ etiamnum quiescunt in sacello ante memorato, atque in theca ab anteriori parte inaurata. In Vita Flandrica anno* 1726 *impressa de ejus ossibus hæc leguntur pag.* 14 : Caput aliaque ossa etiam hoc tempore dura sunt atque integra : imo dentes adhuc mandibulæ infixi candidiores sunt dentibus pueri. Quin etiam hodie reliquiæ istæ bonum spirant odorem ; accendunt recreantque corda omnium, qui pia fiducia ipsius sacra pignora invisunt. *Cranium ac palatum seorsum exponi ad venerationem fidelium, jam dictum est num.* 5. *Anno* 1721 *pars quædam dictarum reliquiarum missa est Trajectum ad Mosam, donataque amplissimo domino Baroni de Rhoe, canonico et Cantori ecclesiæ collegiatæ S. Servatii, qui testatur se diuturno pectoris malo liberatum esse, postquam particulam illam pectori imposuerat. Instrumenta horum omnium authentica* ex actis capitularibus ecclesiæ collegiatæ S. Petri Lovaniensis fol. 413 *nobiscum perhumaniter communicavit laudata ecclesiæ decanus, amplissimus dominus Scheppers. Quapropter ea huc transfero, ut pateat cultum Beatæ nostræ non coarctari intra urbem Lovaniensem. At notandum, primas litteras, nomine Eminentissimi Cardinalis, archiepiscopi Mechliniensis, datas esse a Vicariis generalibus, dum Eminentissimus Dominus Romam erat profectus ad electionem novi Pontificis.*

D

Corpus etiamnum in eodem sacello servatum ; cranium et palatum seorsum : pars Trajectum missa,

E

ut patet ex litteris Ordinarii, facultatem ad earum segregationem concedentis,

19 Thomas Philippus S. R. E. Presbyter Cardinalis de Alsatia de Boussu, Dei et Apostolicæ Sedis Gratia Archiepiscopus Mechlinensis, primas Belgii etc. etc. Tenore præsentium committimus admodum reverendum et amplissimum dominum Hermannum Damen S. Th. D. et Profess., insignis ecclesiæ collegiatæ S. Petri Lovanii canonicum et decanum, ut cum duobus canonicis per se ad hoc assumendis ex ossibus venerabilis Margaritæ Lovaniensis aliquam partem separare et desumere possit, eamque alicui capsulæ inclusam, et sigillo suo obsignatam, tradere possit domino Cantori capituli S. Servatii Trajecti ad Mosam, conficiendo et concedendo desuper litteras testimoniales ad id necessarias et requisitas. Datum Mechliniæ die XII Novembris MDCCXXI erat signatum. P. F. Baert Præpos. Vicar. Generalis, L. J. A. de Vischer Vicar. Generalis, C. P. Hoynck van Papendrecht Vicar. Generalis. Deinde eminentissimi ac reverendissimi domini Cardinalis archiepiscopi sigillum in cera rubra impressum, et inferius sic : De mandato eminentissimi ac reverendissimi domini domini Cardinalis archiepiscopi. Signatum, B. de Ruddere Secret. (L. S.)

F

decani S. Petri Lovaniensis, eas segregantis.

20 Vigore supra scriptæ commissionis infrascriptus decanus S. Petri Lovanii hac XXIII Novemb. MDCCXXI, in præsentia dominorum Francisci Martinez et Francisci T'santels, canonicorum S. Petri Lovanii, aperui monumentum, in quo recluduntur et servantur sacra ossa beatæ Margaretæ Lovaniensis, et ex illis desumpsi partem aliquam huic capsulæ inclusam et sigillo meo obsignatam, ac tradendam domino B. de Rhoe canonico et cantori S. Servatii Trajecti ad Mosam. In quorum fidem ac robur hasce propria manu signavi, proprioque sigillo communivi, die, mense, anno, quibus supra, eratque signatum Hermannus Damen S. Theolog. Doctor et professor, insignis ecclesiæ collegiatæ S. Petri Lovanii decanus. Deinde ejus sigillum in cera rubra impressum. (L. S.)

decani S. Servatii Trajectensis, easdem examinantis.

21 Intrascriptus declaro me examinandam et aperiendam legaliter recepisse ex manibus prænobilis ac reverendi admodum domini baronis de Rhoe majoris ecclesiæ Trajecti ad Mosam canonici et

A et cantoris etc. rotundam e pinu pixidulam, eamque reperisse intactam et circum obsignatam quadruplici impressione sigilli reverendi ac amplissimi domini decani Lovaniensis; cumque illam præsente præfato domino cantore aperuissem, declaro insuper me in ipsa reperisse insignem partem spinæ dorsi, sive vertebram integram simul cum hoc autentico instrumento. In quorum fidem declarationem hanc subscribens manu propria, et sigillo meo muniens, dabam Trajecti ad Mosam, quarto Idus Januarii anni MDCCXXII. Erat signatum, H. F. Bonhomme majoris ecclesiæ ad sanctum Servatium canonicus et decanus, et sanctæ Sedis protonotarius. Deinde ejus sigillum in cera rubra impressum. (L. S.)

ac Cantoris ejusdem ecclesiæ, qui se usu illius rum adjutum testatur.

22 Infrascriptus attestor suprafatum sacrum os venerabilis Margaritæ Lovaniensis esse inclusum capsulæ argenteæ, confectæ per modum remonstrantiæ, illudque singulis diebus Dominicis et festivis exponi summo cum honore: insuper declaro me convaluisse de longo et magno pectoris dolore per solam istius sacri ossis supra pectus positionem: quod medicina magna in copia et longo temporis intervallo adhibita non in minimum B efficere potuit. Quapropter in gratiarum actionem hujus et aliorum beneficiorum proposui erigere in honorem venerabilis Margaritæ Lovaniensis fundationem piam in loco congruo. In quorum fidem hasce propria manu signavi, sigilloque meo munivi. Datum hac XXI Julii MDCCXXV. Erat signatum J. F. Baro de Rhoe canonicus et cantor liberæ ac imperialis ecclesiæ S. Servatii Trajectensis ad Mosam: etc. Concordantiam attestor H. Barrè secret. Capli. præfati et notarius Apostolicus MDCCXLV.

§ III. Beneficia recentiora ex Vita Belgica Latine reddita.

Beneficia generatim perstricta.

Vita *Belgica anno* 1699 *Lovanii edita solum generatim loquitur de beneficiis, quæ patrocinio* B. Margaretæ *attribuuntur. Verum in eadem Vita, anno* 1703 *recusa et aucta, singillatim narrantur non pauca, quæ Pinius noster Latina reddidit, dum cogitabat hæc Acta illustrare, quod* C *morbo superveniente exsequi non potuit. Accipe igitur, lector, quæ primo generatim narrantur in laudata Vita pag.* 18 *et sequentibus:* Dolendum est valde, mirabilia multa, miracula, sanitates, animæque et corporis dona, meritis beatæ nostræ Virginis et martyris obtenta, in tenebris mansisse ex negligentia, incendio, malevolentia et aliis modis. Ex variis quippe tractibus ac regionibus, etiam ex Italia, intelligitur, multas personas, ipsa patrocinante, magna dona obtinuisse, immo vero quidquid rogant accipere, sicut nuper etiamnum declaratum est a testibus fide dignis, qui post reliquias parum mundatas ad id incitati sunt. Et patet, nonnullos, frustulo dumtaxat chartæ, in qua requieverant reliquiæ, malis suis magicis applicato, statim se habuisse melius, et subito incedere potuisse: quin immo imponentes quidquam ex eadem charta capiti suo, repente liberati sunt spiritu vexante, qui impedimento illis erat, ne possent orare. Alii statim sanati sunt a morbis caducis, multique a variis malis affectionibus: ita ut expediat requiri illustrissimum archiepiscopum Mechliniensem, ut committat suo decano Christianitatis vel aliis legitimum examen mirabilium et gratiarum, meritis beatæ Margaretæ Lovaniensis obtentarum. *Hæc ibi generatim de collatis ab ipsa cœlestibus favoribus.*

AUCTORE J. S.

dolor lateris cum malo digitorum pedum,

24 *Ibidem a pag.* 22 *singillatim de his narrantur ista:* Clemens Baelmans baccalaureus in jure, ætatis annorum sexaginta septem, postquam annis circiter quinque laborasset notabili et pene continua punctione in latere dextro, quæ (præter alia corporis mala, quibus conflictabatur, ut inter alia, quod ambo majores digiti pedum ejus essent luxati a pluribus etiam annis: neque malo, quibusdam ad hoc adhibitis remediis, liberari potuit) illum tandem adegit ad usum baculi a Septembri proxime elapso, ut aliquantulum facilius incederet. Jam vero dum multa narrari audiret de mirabilibus, quæ Deus per intercessionem beatæ Margaretæ patrabat, ad illam confugere statuit. Postquam itaque eo animo surrexisset mane die I Julii anno MDCXCIX, adeo præter morem afflictum se sensit prædicto lateris malo ac dolore pedum, ut difficultate longe maxima se contulerit ad ejus sacellum, etiamsi baculo suo uteretur.

E *patrocinio B. Margaretæ abactus,*

25 Quo tandem dum venisset, mulieri, cui commissa erat ejusdem sacelli cura, porrigit duo folia chartæ, ut iis beatæ Margaretæ reliquias tangere curaret. Recipit ille, et uni e saccis suæ vestis imponit, intendens ea applicare lateri suo dextro. Deinde orationem Dominicam et Salutationem angelicam ter recitabat in honorem prædictæ beatæ Margaretæ Ecce autem rem mirabilem! Vix preces hasce finierat, cum adeo liberatum se comperit tam cruciatu lateris, quam dolore pedum, ut sine usu baculi sui, et sine minima difficultate domum redierit, et, quod maxime est mirandum, ut postridie mane surgens compererit, ambos suos digitos majores pedum, qui multos annos loco moti fuerant, rigidique ac immobiles, movere se cœpisse, juncturasque ante novemdialis pietatis, quam assumpserat, finem, ultro rediisse in locum suum absque minimo dolore vel cruciatu, et sic permansisse, sicut Deponens hodie XIII Augusti MDCCI etiam fassus est Præterea, uti doloribus colicis valde subjectus est, sæpenumero manu, qua hanc testificationem scripsit, applicata loco, ubi cruciabatur, aliquoties statim, ac sæpe paulo post liberatum se fuisse. F

gratiæque de beneficio publice Actæ

26 In quorum beneficiorum agnitionem, quæ habet pro miraculis, baculum suum reliquit in sacello præfato ad memoriam: nec non 2 Septembris MDCXCIX, die commemorationis martyrii prædictæ beatæ Margaretæ, cantari jussit Missam solennem cum musica per reverendum admodum dominum Oswaldum F. Crabeels, collegii Sabaudici præsidem, et tunc Rectorem Magnificum academiæ Lovaniensis, eximiis dominis Petro Marcelis et Hermanno Damen, sacræ theologiæ doctoribus ipsi assistentibus, et R. A. D. Nicolao Pauwels, sacræ theologiæ licentiato, et plebano S. Petri etc *Non minus mira et singularis est sanatio mulieris claudæ ac imbecillis, quæ ad hanc Beatam confugiens pristinam sanitatem impetravit.*

mulier ex partu clauda et imbecillis,

27 *Res in memorata Vita Lovaniensi narratur in hunc modum.* Die XXII Februarii MDCXCIX uxor Michaelis Donckers, nomine Margareta Tillemans, Lovanii nata, uterum ferens peperit. Huic cum esset res curta domi, septem a partu diebus ad xenodochium delata fuit, ut melius sibi de refocillatione ac sanatione ibidem prospectum esset. Ex puerperio retinuit imbecillitatem vel languorem in ambabus tibiis; speransque futurum,

AUCTORE J. S.

futurum, ut medicis et chirurgicis remediis ac medicaminibus paulatim convalesceret, nihilominus clauda et imbecillis omnino remansit; ita ut, dum nulla sanitatis spes affulgeret, Margareta prædicta, dum in xenodochio fuisset tres menses integros, exceptis diebus tribus, domum sit deducta, ubi tres insuper menses ac dies quatuordecim eadem imbecillitate laboravit. Interea temporis, sicut fatetur, et patet ex eo, quod sæpe dixit, quando etiamnum degebat in xenodochio, singulari pietatis affectu se ferri erga beatam virginem Margaretam Lovaniensem, in ejusque ope magnam se habere fiduciam; prædicta Margareta firmiter proposuit ac promisit, se diebus novem continuis quotidie recitaturam trigesies ter orationem Dominicam, et totidem Salutationes angelicas in honorem vitæ annorum triginta trium, quibus Christus vixit, ut beatæ Virginis auxilio ac patrocinio adjuvari posset, siquidem sibi hoc conduceret ad salutem, semper sibi persuadens, et divino quasi instinctu impulsa, se ab imbecillitate sua per Dei gratiam certo sanatum iri, dummodo posset ad sacellulum adrepere, in quo venerabiles prædictæ beatæ Virginis reliquiæ B quiescunt, easdemque ibidem honorare posset.

n vocata ante sacellum B atæ, subito sanatur.

28 Et, ecce, spes eam sua non frustravit: vix enim votum suum ediderat, quin zelus ejus ac pietas magis semper ac magis accrescerent, nihil aliud conantis, quam ut ea sibi felicitas obtingeret, qua venerabiles reliquias posset invisere, precibusque suis honorare. Jam diebus sex promissas a se preces quotidie persolverat, quando prædicta Margareta die IX Februarii MDCC cum suo nepote, qui debebat illam ducere, vesperi firmo cum proposito ad sacellulum se contulit, ut ibidem, sicut desiderabat, preces suas funderet: et quanto ad locum appropinquabat magis, tanto se habebat deterius, immo penitus deficiens magna cum difficultate ad sacellum pervenit, prout testatur ejus ductor, qui rei gestæ testimonium perhibet. Memorata Margareta, dum jam ante sacellulum esset, extra illud in scamno, precantibus ibi posito, magis ad se rediit, et dum institueret preces suas, magnam sentit perturbationem in corpore suo. Paullo post melius habens, surrexit, baculum suum dans ductori. Quin facile se erexit sine auxilio, et sine baculo C vel ductore, cum gaudio et lætitia Deum laudans, domum rediit; et, quemadmodum omnibus est perspicuum, vires suas naturales subito recuperavit, ita ut Deum omnipotentem laudare debeat et orare, qui adeo est mirabilis in Sanctis suis, ut gratia ac misericordia, quas obtinuit, non abutatur, sed ita fruatur iisdem in hoc mundo, ut ipsi conducere possint ad honorem et gloriam in cælis etc.

ea confirmatur testimonio illius, qui in rei adjuncta inquisivit:

29 *His subditur sequens testimonium:* Ego infrascriptus, qui hæc exaravi, omnia accurate inquisivi tam ex femina, quæ clauda et imbecillis fuit, quam ex juvene, qui eam usque ad sacellulum perduxit, et comperio vera fuisse cum omnibus suis adjunctis, sicut superius narrata sunt: et ego ex mea etiam parte testor, mulierem apprime admodum mihi notam esse, meque ei esse a sacris confessionibus; nec non vicibus variis mihi dixisse, quod singularem haberet fiduciam in auxilio et intercessione beatæ virginis Margaretæ: cujus precibus et auxilio, uti confidimus, sanitatem suam subito impetravit: quod accidit inter horam quintam et sextam vespertinam die nona Februarii MDCC. Lamb. Schepers vice-pastor in xenodochio Lovanii. Hoc est ✠ signum Margaretæ Tillemans. Joannes van Doornen juvenis. D *Hisce alia mox subduntur in hunc modum.*

surdus assistens Missæ in honorem Beatæ, auditum paulatim recipit:

30 Hodie XXII Junii MDCXCIX comparuit Joannes vander Veren, natus Lovanii, ætatis annorum circiter quadraginta quinque, uxorem habens Catharinam Persoons, qui declarat et testatur, verum esse, quod videlicet ab hebdomadibus sex, dum e pædagogio Castri, ubi operis aliquid fecerat, venisset usque ad popinam, vulgo den Gulden kop, subito eum invasit gravedo capitis, magna eam comitante intemperie, qua surdus omnino factus est instar lapidis. Malo adhibuit remedia a medicis præscripta; at nihil ex iis adjumenti expertus, remedia illa reliquit, et sic in eadem surditate permansit tribus circiter hebdomadibus; donec filia domicellæ viduæ Leunckens suasit uxori ejus, ut confugeret ad beatam Margaretam Lovaniensem. Ille vero dum nihil quidquam audire posset, uxor ejus signis ipsi indicavit, ut ad beatam Margaretam Lovaniensem confugeret; idque factum est die Jovis; et quoniam, etiamsi surdus esset, loqui poterat, uxori suæ dixit, se postridie, qui erat dies Veneris, inchoaturum novenam suam in honorem E prædictæ beatæ Margaretæ, totoque die Veneris jejunavit, solo pane et aqua contentus, ac novenam incepit. Die autem Dominico, novenæ suæ tertio, se contulit ad ecclesiam S. Petri, ut sacro Missæ sacrificio assisteret in honorem beatæ Margaretæ. Tempore autem Sacri cœpit audire cantum chori, et sic paulatim clarius audivit, dieque septimo sanatus fuit, ac auditum prorsus integrum recuperavit, et talem huc usque, qualem antea habuerat, paratum se offerens ad hanc testificationem jurejurando confirmandam, eamque chirographo suo subnotavit. Hoc est ✠ chirographum Joannis vander Veren. Coram nobis. P. Marcelis S. T. D., Cornelius Cleynaerts.

voto nuncupato et persoluto, genu mulieris sanatum:

31 Maria Pedringo, Lovanii nata, aliquot abhinc annis ingenu suum lapsa est: hoc dum negligeret, malum illud ingravescebat adeo, ut genu intumesceret instar capitis pueri. Quamobrem cogebatur uti medicis, ac chirurgorum manibus se committere, sed sine fructu. Mense itaque Augusto anni MDCXCIX ad beatam nostram Margaretam perfugium habet, edito voto visitandi sacellum ejus per novem dies. Votum persolvit, et nono F die sanatam omnino se comperit.

puellula novemdialibus precibus sanata:

32 Antonius Franciscus de Pratel, linguæ Burgundicæ professor in academia Lovaniensi, puellulam habet annorum duorum cum dimidio, nomine Mariam Henricam. Puella ista pedibus consistere vix poterat propter debilitatem, quam periti admodum medici judicarant immedicabilem. Parentes spe pleni meritorum beatæ Margaretæ, eamdem puellam per dies novem ad sacellum portari jusserunt per mulierem, cui nomen Francisca Gautier, ut novendialem ibidem pietatem perageret nomine puellæ, quam apud se habebat. Vix hoc pium exercitium erat inchoatum, quin observaretur, rectius puellam habere eo usque, ut novem dierum istorum tempore ad perfectam valetudinem pervenerit, in qua perseverat ad præsentem diem robusta et valida.

virgo in sacello præsente febri liberata,

33 Adriana vander Motten, virgo Deo devota, annorum viginti novem, testatur, pressam se fuisse quinies aut sexies febri quotidiana, cujus quotidie duplicem patiebatur paroxysmum. Hæc confugiens ad patrocinium beatæ Margaretæ, die ultima Aprilis MDCXCIX, uti testari pergit, ingrediebatur sacellum, præsenti febre laborans;

A borans; peractisque ibidem precibus suis, subito sanata fuit a febri, deinde non redeunte, subitam hanc sanationem beatæ hujus Virginis intercessioni adscribens.

alia mulier malo oculi,

34 Humores quidam tam vehementer inciderunt in oculum alterutrum Mariæ Staes, ut in animum induceret se illo privatum iri. In hoc periculo ad nostram beatam Margaretam confugit plena spe: cujus patrocinio a Deo obtinebat sanitatem integram, non adhibitis ullis remediis.

puer febri continua et periculosa,

35 Eduardus Essinck notarius declarat, filium suum Gregorium Josephum Eduardum in hebdomada sancta anni MDCXCIX correptum fuisse febri vehemente continua, quæ medicorum judicio erat valde periculosa, quia magis magisque in dies ingravescebat. Uxor ejus et ipse, qui ex periculoso filii sui morbo non mediocrem capiebant dolorem, ad beatam Margaretam recurrerunt: Sacrum vovebant dicendum in ejus honorem, et sine mora ancillam suam miserunt ad sacellum ejus, ad donarium aliquod ibidem offerendum, et ad accendendam candelam: ancilla hæc lacrymis ubertim perfusa, exsequebatur mandata sua, et B domum revertebatur, timens ne infans moreretur: sed longe aliter res accidit: nam vix accensa erat candela, quin puer integra esset valetudine, petens bacillum, quo ludebat in lecto suo, nullo febris apparente vestigio: a qua convaluit omnino ex isto temporis articulo.

mulier gravi capitis dolore:

36 Maria de Clerck Lovaniensis affligi solebat gravi admodum capitis dolore. Ignara autem, quo remedio depellere hoc malum posset, decernit, ut admoveatur charta aliqua reliquiis beatæ Margaretæ, qua tegeret caput suum. Vix illud peregerat, quin a malo suo consecuta fuerit sanitatem integram, piæ suæ fiduciæ mercedem.

Beggina a maligno spiritu ab oratione impedita,

37 Quædam bonæ vitæ Beggina Lovaniensis, ætatis circiter annorum quinquaginta, in patrocinio beatæ Margaretæ Lovaniensis mense Novembri MDCXCVIII spem suam figebat, confidens fore ut a malis suis sospitaretur per merita hujus beatæ Virginis ac martyris. Jam ab annis viginti quinque ita fuerat gravata tam secundum corpus quam secundum animam, ut toto illo tempore ne vel unicam quidem Salutationem angelicam recitare posset, nec litanias, nec ullas C alias preces, etiamsi quamlibet sibi inferret vim ad orandum, atque ad superandas tentationes maligni spiritus, sicut apprime norunt confessarii ejus, multæque aliæ personæ piæ.

Beatæ patrocinio gratiam orationis impetrat:

38 Verum a primo die, quo invocabat Beatæ nostræ intercessionem, obtinebat gratiam orationis, quam malignus spiritus non potuit hactenus impedire. Semper illa fert secum partem aliquam chartæ, quæ beatæ Margaretæ corpus attigit. Laborabat insuper malo quodam tibiæ, sibi adeo noxio, ut non posset incedere. Simul atque aliquid ex dicta charta applicabat tibiæ, incedebat absque difficultate; dum vero illud imponebat vulneri, e quo multi effluebant humores, siccabatur vulnus. In pervigilio Natalis Domini anno MDCXCIX invisebat sacellum ejus, Deoque agebat gratias de multis favoribus, beata Virgine ac martyre intercedente impetratis, eam orans, ut suam protectionem continuaret: die festo Natalis Domini obtinuit favorem tam intime meditandi magnum Nativitatis Domini mysterium, ut piis lacrymis tota liquesceret. Hanc orationis gratiam adscribit, sicut aliorum etiam malorum suorum sanationem, potenti intercessioni nostræ beatæ Margaretæ: cujus protectionem sensit eodem instanti, quo apud se gestavit partem chartæ, quæ attigerat ejus reliquias.

AUCTORE J. S.

mulier calculo periculoso subito liberata.

39 Maria Hullet ex Waver, ætatis annorum sexaginta unius, anno MDCC, dum esset in periculo mortis ex magnis et continuis calculi cruciatibus, medicique ac chirurgi essent moniti ad calculum exsecandum, id quod in personis ætate provectis non fit sine magno periculo; nostræ beatæ Margaretæ subsidium imploravit: norat etenim, multos Waverenses convaluisse, etiam subito, quando in clientelam beatæ Margaretæ Lovaniensis se contulerant. Magna cum fiducia ejusdem subsidium adoptavit, ac feminam misit Lovanium, ut ipsius sacellum inviseret, jussitque ut in honorem beatæ Margaretæ femina ista communicaret Corpori Domini: eodemque tempore, quo illa femina sumebat sanctissimam Eucharistiam Lovanii, Maria Hullet liberata fuit Waveræ doloribus calculi, magnumque sine dolore calculum emisit instar parvi ovi gallinacei, qui in præsentia spectandus remanet in sacello: ita ut chirurgi ac medici mirentur, quomodo tam magnus ac durus lapis, manens integer, emitti potuerit absque dolore: quod supra naturam hoc modo repente factum est. E

alia expedito gressu donata:

40 Hac die XII Junii coram infrascriptis testibus declaravit Joanna Mattyn, nata in Hamme, annos habens circiter triginta quatuor, deponens et testificans, se annis viginti duobus a puerili ætate fulcris duobus subalaribus nixam incessisse, sicut cuilibet notum est; seque post multiplices peregrinationes pias aliis in locis liberatam non fuisse: donec tandem religiosum affectum suum direxit ad Margaretam Lovaniensem in sacello ejus, in quo novem diebus continuis pietatem suam exercuit, recitans ibidem in honorem ipsius novies orationem Dominicam et Salutationem angelicam: quo novendialis suæ pietatis vel novenæ tempore in dies melius ac magis commode incedere se potuisse declarat: atque hisce diebus novem pietatis peractis, omnino sanata est, et perfecto gressu donata sine fulcris, prout graditur hactenus. Hæc omnia declaravit et testificata est vera esse. Ita actum et testatum (paratam se offert ad hæc confirmanda juramento) die XII Junii MDCCIV, et hæc subnotavit. Signum ✠ Joannæ Mattyn. Ita est. Petrus Marcelis S. T. D. coram nobis. Cornelius Cleynaerts. Franc. Helewys. F

multi alii, uti et puella agonizans sanata:

41 Multæ aliæ personæ, gravibus multis incommodis laborantes, doloribus lateris et capitis, beatæ nostræ Margaretæ Lovaniensi jusserunt offerri cor vivum, et statim melius habuerunt. Immo, quotquot beatæ Margaretæ nostræ opem implorarunt tam ecclesiastici quam seculares, etiam personæ non vulgaris notæ, in quibuslibet malis non tantum corporis, sed etiam animæ, ac decreverunt sacellum ejus invisere, et præsertim novendiale pietatis exercitium per se vel per alium exercere, invenerunt solatium et sanitatem, vel ipsi quoque agonizantes, qui sacrum cereum in manu habebant: sicuti puella Lovaniensis, quæ ita decumbebat cum cereo, dicebat: Domine, video, non vis me sanare; ad beatam Margaretam Lovaniensem confugio: et promittebat offerendum puerulum argenteum, ut Beatæ meritis sanaretur a Jesu Christo: quod statim etiam factum est, et nunc bene valet.

alia quoque impetrata beneficia, et relapsi increduli.

42 Illæ etiam, quæ non habebant unde viverent, fusis precibus nostræ B. Margaretæ, ut maritus officio aliquo donaretur, quo victum lucrari posset, intra dies paucos adjutæ sunt. Centenas

AUCTORE J. S.

tenas novimus personas, quæ hic valetudinem recuperarunt. Sed observandum est, nonnullas sic adjutas, ut postea malorum instigatione opem non attribuentes beatæ Margaretæ nostræ, relapsæ sint. Quin immo febris, a qua melius habebant, mox redibat, et statim moriebantur : sicut dolores alii et incommoda ad ingratos hujusmodi homines. *Hactenus Vita Belgica, in qua etiam referuntur antiqua mirabilia; sed cum ea ex Cæsario, Molano, aliisque desumpta sint, fontes adhibemus, et in annotatis ad Acta examinabimus singula.*

§ IV. Quæ et qualia sint Acta inferius danda : inquiritur tempus, quo Beata vixit, aliaque ad gesta ipsius spectantia discutiuntur.

Acta scripta a Cæsario contemporaneo,

B Acta B. Margaretæ *breviter conscripta sunt a Cæsario, Heisterbacensi prope Bonnam monacho Ordinis Cisterciensis, in Dialogis, quorum libros duodecim exaravit, editos sub titulo* Illustrium miraculorum et historiarum memorabilium. *Habuit ille scriptor adjumenta omnia, quæ necessaria erant ad historiam hanc exacte enarrandam. Quippe vixit eo tempore, quo res contigit, et quidem, si credimus Angelo Manrique mox laudando, prior tunc erat Villariensis monasterii, quod Lovanio non distat, nisi sex circiter milliaribus Belgicis. Dubitari quoque non potest, quin Villarienses monachi diligenter in factum istud inquisiverint, cum hospes* B. Margaretæ, *monasticam vitam Villarii amplecti statuisset. Non tamen Villarii Dialogos suos exaravit Cæsarius, sed in monasterio Heisterbacensi, ad quod, relicto prioratu Villariensi, regressus est anno* 1210, *uti opinatur Manricus in Annalibus Cisterciensibus ad eumdem annum cap.* VIII *num.* 1. *Idem scriptor ad annum* 1221 *cap.* V *num.* 1 *probat, Dialogos a Cæsario scriptos esse anno* 1221, *quo vult inchoatos; et anno* 1222, *quo absolutos affirmat. Utroque illo anno Cæsarium scri-* C *psisse, ex propriis ipsius verbis tam clare evincitur, ut non videatur ullum superesse dubium. Itaque alterutro anno exarata sunt Acta* B. Margaretæ, *cum legantur in medio Opere, nimirum lib.* VI *cap.* XXXIV.

viro pio et sincero, cui in hisce fidem habere oportet :

44 *Porro quod spectat ad fidem hisce Actis adhibendam, non eadem forsan omnium erit sententia, nisi diligens fiat distinctio inter varia ab eodem auctore narrata. Quippe fuit Cæsarius vir pius et doctus quidem, sed pro tempore, quo vivebat, simplex et credulus : atque ex eo fit, ut Dialogi ipsius non careant narratiunculis quibusdam, quæ pro fabulis leguntur hoc tempore. Verum non recte judicabimus, si idem plane de omnibus feramus judicium, quia multa narravit, quæ a verisimilitudine non sunt aliena, quæque exacte nosse potuit, quod iis et loco et tempore esset vicinus. Itaque, cum suspicio mendacii non cadat in Cæsarium, virum utique pium et sincerum; cumque in rebus tam vicinis, quam eidem erant pertinentia ad* Margaretam, *nullum fere sit errandi periculum, fidem in hisce negare non possumus Cæsario, ejusque auctoritas omnibus aliis, qui serius scripserunt, hic videtur præferenda. Qua de causa elogium Beatæ nostræ,* D *quod ipse concinnavit, primo loco edam, uti posteriorum scriptorum narrationibus præferendum.*

Vita alia Ms. serius exarata.

45 *Sequetur deinde Vita paulo prolixior, nobis olim communicata ex secunda parte Hagiologii Brabantinorum, manuscripti in Rubea Valle. Hujus Vitæ auctor ignotus mihi est; at clarum est, eum hausisse ex Cæsario potiorem Vitæ partem, uti ipse ait in præfatione, addens se pauca inserere,* quæ sive per scripta sive per verba publicavit opinio vulgata. *De tempore, quo scripsit, nullibi satis clare loquitur. Attamen num.* 13 *insinuat, se saltem centum annis post necem Beatæ scripsisse, ita ut verisimile sit Vitam hanc concinnatam esse sæculo* XIV *aut* XV : *initio enim ait, se scripturum passionem* Margaretæ in civitate Lovaniensi... nuper degentis. *Nam, etsi* nuper *hic pro longiori tempore sumatur, uti aliquando fit, verisimile tamen non est, protrahi ad tria sæcula, præsertim cum nihil reperiatur in Vita, quo probari possit, scriptorem sæculo* XIV *posteriorem esse. Suspicor hanc vitam præluxisse Molano, qui eidem passim consonat, nisi uterque ex eodem fonte hauserit, videlicet ex scripturis et picturis sacelli : nam hasce citat Molanus.* E *Picturæ illæ, quæ etiamnum servantur Lovanii, revera admodum antiquæ creduntur, atque exhibent omnia fere, quæ cum hic anonymus, tum Molanus narraverunt. Reliquos scriptores, qui breviter de* B. Margareta *egerunt, nominabo per decursum, ubi id expedire videbitur ad elucidanda dubia, ad quarum discussionem nunc progredior.*

Passa est Beata non anno 1225,

46 *Dubium primum est de tempore, quo occisa est Beata nostra. De eo Molanus sic habet :* Quæ anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo quinto passa memoratur. *Hæc opinio ita placuit Lovaniensibus, ut recentiores Vitæ Belgicæ scriptores eam asseruerint tamquam certam, atque idcirco Lovaniensis civitas quingentesimum mortis annum celebraverit anno* 1725. *Attamen non modo certus non est hic annus emortualis, sed etiam longe a vero abesse videtur. Longe saltem ab eo recedit Manricus in Annalibus Cisterciensibus ad annum* 1203 *cap.* VI *num.* 1, *ubi sic habet :* Hoc idem tempus concernere videtur virginis Margaritæ martyrium passiove : nam martyrium nec negem, nec affirmabo. *Ex Cæsario, opinor, illum circiter annum collegit* F *Manricus. Vita secundo loco edenda num.* 4 *habet, rem accidisse* circa annos Domini mille ducentos. *Demum Cæsarius cap.* XXXIII, *aliud factum referens, dixerat* ante annos paucos : *et cap.* XXXIV *ait,* circa eadem tempora.

sed sub initium sæculi XIII; dies quoque non omnino certus.

47 *Asserit igitur Cæsarius, mortem* B. Margaretæ *illatam esse paucis annis, antequam Dialogorum partem illam scriberet : illam autem scriptam esse anno* 1221 *vel* 1222, *jam observavi. Ex hisce necessario consequitur, mortem Beatæ differri non posse usque ad annum* 1225 : *at non æque intelligitur, in quem precise annum mors inciderit. Nam per* annos paucos, *quot annos designet Cæsarius, non potest determinari. Hac de causa mortem Beatæ fixi sub initium sæculi* XIII, *quod saltem extendi potest usque ad annum* 1210 *aut etiam* 1212. *Diem emortualem nullibi apud antiquos assignatum reperio. Nihilo magis eum invenire potuit Molanus, qui de hac re ita scripsit :* Dies martyrii ignoratur, ad quem tamen inveniendum nomen Amandi hospitis sui quæsivi, sed non inveni, inter obitus ecclesiæ Lovaniensis et monasterii Villariensis, quod ab eo se bona habere agnoscit. *In Vitis tamen Belgicis*

A *gicis nuper impressis dicitur passa die* II *Septembris : at ignoro, et multum dubito, an satis firmum habeant fundamentum.*

Ejus nomen, cognomen, patria, conditio.

48 *Nomen hujus Virginis* Margareta *aut* Margarita. *Lovanienses vernacule passim utuntur voce diminutiva, adjectoque cognomine nominant* Fiere Margaritke : *quod nomen in Vita secunda num.* 3 *exponitur Latine* Inclyta Margaretula. *Cognomen istud* Fiere *haud dubie ortum est ob castitatem libere defensam, adjectumque ad laudem* Margaretæ : *nam laudatus biographus ibidem id testatur his verbis :* Peculiari nomine meruit INCLYTA MARGARETULA *nuncupari. Vox quidem Gallica* fier, *Belgis in eadem quoque significatione usitata, hodie plerumque fastum, superbiam aut arrogantiam designat. Verum aliquando etiam sumitur in bonam partem pro indole nobili et propensa ad virtutem : atque ita maxime sumi potest et debet, quando dicitur de puella, quæ nihil prorsus pati sustinet castitati contrarium. Patria Beatæ creditur Lovanium : quod, etsi antiquo non firmetur testimonio, admodum tamen verisimile*
B *est, cum ibidem habitaret apud consanguineum suum Amandum.* Domus *Amandi*, quam *etiam* inhabitabat *Beata*, dicebatur HOSPITIUM SANCTI GEORGII, in qua cubiculum parvum ab ea nomen retinet, *inquit Molanus. Sita est hæc domus in platea, vulgo dicta* de Holstraet. *Parentes* Margaretæ *nullibi nominantur, et forsan defuncti erant, quando apud Amandum consanguineum habitare cœpit Puella. Hinc non consequitur ex habitatione illa* Margaretam *infimæ fuisse conditionis : nam ancilla fuisse non dicitur, sed* loco ancillæ *ministrasse consanguineo suo, quemadmodum fecisset propria Amandi filia, si filiam illius ætatis habuisset.*

Volunt aliqui eam fuisse candidatam Ordinis Cisterciensis.

49 *Cistercienses scriptores* Margaretam *attribuunt Ordini suo, quia credunt eamdem cum Amando ejusque conjuge proficisci voluisse Villarium, ut Ordinem Cisterciensem ingrederetur. Verumtamen nec Cæsarius nec secundæ Vitæ scriptor illud asserunt de* Margareta, *sed solum de Amando et ipsius uxore; ita ut illud* Margaretæ *religionem ingrediendi propositum minus certum appareat. Si tamen etiam* Margareta *Ordinem Cisterciensem profiteri decreverat, re expo*
C *nenda est, sicuti exposuit Henriquez in Menologio Cisterciensi, ita habens in annotatis :* Amandus enim vir pius, Lovaniensis civis, cum uxore sua et prædicta virgine Margarita habitum Cisterciensem assumere disposuerant, seque beati Guillelmi undecimi Villariensis abbatis magisterio tradere, ut ipse uxori et Virgini cœnobium sanctimonialium, in quo sub instituto Cisterciensi Deo servirent, assignaret; Amandum vero inter Conversos Villarienses reciperet.

Aliqui scripserunt, eam vi fuisse violatam : quod virginitati ejus

50 *Molanus, data per compendium relatione Cæsarii, hæc subjungit :* Ab hac autem narratione Cæsarii, qui fortassis in Heisterbach constitutus, non tam exacte omnia cognovit, discrepant nonnihil picturæ et scripturæ ædiculæ, in qua corpusculum asservatur. In illis enim legitur, postquam virginitatem Deo voverat, vim perpessa. *Vim Virgini illatam fuisse, asserunt etiam Miræus, Chalemotus et Henriquez. Postremus autem, allatis verbis SS. Augustini, Ambrosii et Isidori, cum hisce S. Luciæ attributis,* Si invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam, *ostendit recte Virginem vocari, etiamsi violentiam illam certo esset passa. Cum istud certissimum sit et indubitatum, sufficient mihi verba Augustini in Epistola ad Honoratum episcopum, quæ olim erat* CLXXX, *at in ultima editione est* CCXXVIII : Quia violentia non violatur pudicitia, si mente servatur : quoniam nec in carne violatur, quando voluntas patientis sua turpiter carne non utitur; sed sine consensione tolerat, quod alius operatur.

AUCTORE J. S.

non obstaret, etiamsi esset verum; at antiqui vim illam non memorant.

51 *Consentit S. Thomas* II. II. *q.* CLII *a* I, *ubi probat, integritatem corporalem* per accidens *se habere* ad virginitatem : *propositum vero perpetuo se abstinendi se habere* formaliter et completive in virginitate. Unde, *inquit ad* III, si contingat, quod per alium modum *(quam per propositum voluntatis)* aliquo casu membri integritas corrumpatur, non magis præjudicat virginitati, quam si corrumpatur manus aut pes. *Hæc dicta sunt in supposito : nam de violentia illa* Margaretæ *illata nec Cæsarius meminit nec alter biographus, qui potius videtur contrarius num.* 2, *ut observabo ibidem in annotatis. Quin et recentiores Vitæ Belgicæ scriptores contendunt, illam non esse verisimilem, qui, inquiunt, Deus passim virgines contra ejusmodi vim defendisse legitur. Sane nec Molanus verba scriptura-* E *rum, quas laudat, adduxit; nec alii deinde secuti quidquam habuerunt præter dubiam illam Molani assertionem, ita ut rem hanc debeamus relinquere incertam.*

Martyrium Beatæ agnoscit Cæsarius : ut non recte probat :

52 *Quæri etiam potest, an* B. Margareta *recte vocetur* martyr : *nam Manricus ea de re dubitabat supra num.* 46; *et rationes hujusce tituli minus sunt manifestæ. Cæsarius, qui* martyrem *dixerat, deinde nomine interloquentis Apollonii sic interrogat :* Quænam extitit causa martyrii in Puella ista? *Responsum vero subdit his verbis :* Ut jam fatus sum, simplicitas et vita innocua. Diversæ sunt species martyrii, innocentia videlicet, ut in Abel; justitia, ut in Prophetis et Joanne Baptista; amor Legis, ut in Machabæis; confessio fidei, ut in Apostolis. *Hæc vera sunt, si mors inferatur causa prædictarum virtutum, atque ob eam acceptetur. Attamen non crediderim, mortem* B. Margaretæ *illatam esse, quia innocenter vixerat : atque ideo non video, martyrium ipsius satis probatum esse a Cæsario.*

F

vix tamen de martyrio dubitari potest, ut probatur.

53 *Rectius martyrium probaretur, si constaret sollicitatam fuisse ad peccatum, (uti sollicitatam fuisse admodum est verisimile) et occisam esse, quia nolebat in peccatum consentire. Hoc enim casu occisa fuit pro virginitate defensa; et martyr merito nominatur, sive ante mortem violenter oppressa fuerit, sive violentiam illam illata morte evaserit. Potuit etiam martyr occumbere, quia manere nolebat cum latronibus istis, aut aliquid pro ipsis agere, quod sine peccato facere non poterat. Audi S. Thomam* II. II. *q.* CXXIV *art.* 5 : Omnium virtutum opera, secundum quod referuntur in Deum, sunt quædam protestationes fidei, per quam nobis innotescit, quod Deus hujusmodi opera a nobis requirit, et nos pro eis remunerat, et secundum hoc possunt esse martyrii causa. *Si omnia bona opera possunt esse martyrii causa, ut recte ait sanctus Doctor, martyrii causa non solum potuit esse virginitas servata, sed aliud quodcumque opus bonum; aut etiam recusatio cujuscumque peccati, uti addit S. Thomas in responsione ad primum. Itaque dubitari vix potest, quin martyrium adepta sit* Margareta : *nam, cum latrones eam initio non occiderint, videntur ipsam voluisse servare, modo eorumdem nefandis postulatis fuisset*

AUCTORE J. S.

set obsecuta. Si quid dubii præterea occurrat in Actis, id in Annotatis expendetur.

ACTA

AUCTORE CÆSARIO HEISTERBACENSI

Ex lib. VI *Dialogorum ipsius cap.* XXXIV.

Margareta habitans Lovanii apud consanguineos, hinc occisis, abducitur,

a b

Circa eadem tempora *a*, civis quidam Lovaniensis cum uxore sua, rebus ordinatis, ad Vilarium *b* domum Ordinis nostri, se transferre disposuerat. Erant autem ambo religiosi, et religiosorum susceptores devoti. Habebant secum Puellam adultam, cognatam suam, quæ loco ancillæ, tam ipsi quam hospitibus, sicut testes sunt Conversi nostri, satis simpliciter ac diligenter ministrabat, et nomen virginis Margareta. B Scientes homines quidam maligni, pecuniam illos habere collectam, eadem nocte, qua de mane erant profecturi, circiter octo domum illorum sero ingressi, quasi cum eis hospitaturi, dictam Puellam pro vino miserunt. Interim dominum et dominam, totamque familiam ibidem repertam, occidentes, et sublatis omnibus, Puellam cum vino reversam secum educentes, domum quamdam, satis a civitate remotam, simul ingressi sunt.

ac deinde extra urbem occiditur: corpus flumini injectum,

2 Quæ cum tristis sederet, et hi, qui in domo erant, æstimarent, quod vi rapta esset, duxerunt illam ad fluvium. Cui cum quidam ex latronibus compateretur, et diceret unus: Sinite eam vivere, et ego ducam illam uxorem, non consenserunt, timentes per eam prodi, addentes portioni unius decem marcas, ut eam occideret. Ille Agnam simplicem suscipiens, tamquam crudelis carnifex, prius desecto ejus gutture, cultrum lateri moribundæ infixit, sicque Deo hostiam viventem in flumen projecit. Hospita vero domus, quam intraverant, latenter egressos secuta, C quæ facta sunt vidit.

dein in ripa sepultum: ac domum in urbem translatum sacelloque honoratum:

3 Mane tam execrabili facinore cognito turbata est civitas, quæsiti sunt latrones, sed non inventi: consideratis occisorum corporibus, quæstio habita est de Puella, cujus corpus cum piscatores post dies aliquot invenissent, nec tamen prodere præsumpsissent, timentes sibi crimen impingi, in littore sepelierunt *c*. Circa cujus sepulchrum alii tempore nocturno luminaria videntes, effossam tulerunt Lovanium, capellulam *d* super eam fabricantes; et fiunt usque hodie, meritis ejus exigentibus, miracula, tam in loco occisionis illius, quam in loco translationis.

magna Virginis gloria cuidam revelata dicitur.

4 Supradictus dominus ejus, Amandus nomine, cum uxore, monacho cuidam Vilariensi apparens, cum de statu eum interrogaret, respondit: Nondum plenam habemus gloriam. Novissime requisitus de Virgine, subjunxit: Quidquid nobis impensum est gratiæ, meritis habemus Margaretæ: nec audemus respicere ad gloriam, in qua illa est. Cernis nunc, quantum operetur ad martyrium simplicitas et innocentia vitæ? Omnes quidem occisi sunt, sed non omnes miraculis clarescunt. Unde patet quod non pœna faciat martyrem, sed causa.

D

ANNOTATA.

a *De tempore consule Commentarium num.* 46 *et* 47, *ubi etiam num.* 48 *aliqua de Amando.*

b Villarium, *vulgo* Villers, *abbatia est Ordinis Cisterciensis etiamnum florens in Brabantia, circa confinia comitatus Namurcensis, inter Bruxellam et Namurcum sita.*

c *Alii hanc sepulturam in ripa fluminis Diliæ negarunt, et mirabilia substituerunt: sed magis credendum Cæsario.*

d *Ex hac capellula, quæ etiamnum exstat, cultum antiquum probatum invenies in Commentario* § I.

ACTA ALTERA

AUCTORE ANONYMO,

E

Ex Ms. Rubeæ Vallis, collato cum alio.

PRÆFATIO.

Docet auctor, unde dicerit, quæ narrat:

a b c d e

Dignissimæ *a* cujusdam virginis a Deo prædilectæ ac præventæ in benedictionibus cælestis dulcedinis, nomine Margaretæ, in civitate Lovaniensi, tempore Henrici *b* ducis Brabantinorum, hujus nominis primi, nuper *c* degentis, lamentabilem simul et succinctam hic inserere comœdiam *d* passionis intendens, eam, quam prosecuturus sum, narrationem maxime juxta relationem venerabilis viri, nomine Cæsarii, Cisterciensis monachi, qui in Dialogo suo ejusdem beatæ Virginis mentionem fecit, ejusque contemporaneus fuit, explicabo, pauca interserens, quæ sive per scripta, sive per verba publicavit opinio vulgata *e*: quod enim communis fama famat non omnino deperditur.

F

deinde generatim excurrit

f

2 Hæc autem Juvencula, ut ex sequentibus elici potest, protecta fuit umbra pietatis deificæ ab insidiis inimicorum suorum, thesaurum pretiosum castitatis *f* sibi auferre molientium, ut Deo per virginitatis puritatem, et passionis acerbitatem, tam in vita quam in morte dignum offerret omni acceptione holocaustum. Quapropter, charissimi, liceat in ipsius laudem exclamare illud Canticorum VII: Statura tua assimilata est palmæ: ipsa enim a puerili ætate animum virilem induens, semper in melius proficere studuit, et per bonam vitam alios in virtute roboravit, sicut palma semper, dum crescendo elevatur, superius dilatatur et roboratur.

in laudem beatæ.

* *forte* atrocissimæ

3 Quamvis enim hæc Virgo devota more palmæ exterius habuit asperitatem in cortice corporis, ipsum atrocissime * morti tradendo, suavem tamen fecit fructum, dum gaudens intus in mente patientiæ semper in se retinuit stabilimentum. Unde et suavem redolentiam sui nominis etiam posteris dereliquit juxta illud Eccles. XLIX: In omni ore quasi mel indulcabitur ejus memoria, et ut musica in convivio vini. Ideo enim dulcis recordationis usque hodie manet apud omnes ejus notitiam habentes, ut peculiar[1]

A culiari nomine meruit inclyta Margaretula nuncupari. Ejus igitur vitam et passionem breviter explicemus, et quam congruentur sibi hoc nomen conveniat, intimemus.

ANNOTATA.

a *Titulus hic præfationi est præfixus :* Prologus in Passionem inclitæ Margaretulæ virginis, in civitate Lovaniensi corporaliter quiescentis.

b *Henricus I Brabantiæ dux provinciam hanc diu administravit sub finem sæculi* XII *et initium* XIII. *De eo scriptor anonymus in Chronico Brabantiæ, producto usque ad annum* 1485, *editoque per Antonium Matthæum, pag.* 40 *sic habet :* Post hæc Henricus dux Brabantiæ senior apud Coloniam diem suum obiit, et naturæ debitum exsolvit, ac honorifice relatus est Lovanium, et in ecclesia beati Petri in medio chori sepultus. Quadraginta et novem annos dux fuit, in quibus raro quievit a præliis. Obiit autem anno Domini MCCXXXV, Nonis Novembris. *Hæc nullum relinquunt dubium, quin sub Henrico I*
B *occisa sit* B. Margareta, *sed nihil asserunt subsidii ad annum emortualem determinandum.*

c *Illud* nuper *extendi ad centum, ut minimum, annos, jam observavi in Comm. num.* 45.

d *Tragica potius quam comica narrat auctor; sed voce* comœdia *abusus est, sicuti in lingua Belgica vox eadem usurpatur.*

e *Satis hic innuit scriptor, esse fere tantum ex traditionibus popularibus deprompta illa omnia, quæ in Cæsario non leguntur. Quapropter minus fidei illis attribuendum.*

f *Hic obscure insinuat, occisam esse Virginem pro defensione castitatis : quin et negare videtur, vim fuisse illatam. Hac de causa magis miror, unde id hauserit Molanus, cujus assertionem dubiam pro certa secuti sunt aliqui. Certe ex picturis sacelli id non habet Molanus, cum in illis nihil simile habeatur, aut decenter exprimi potuerit. Quid vero in scripturis invenerit, mihi non constat. Consule dicta in Comment. num.* 50 *et* 51.

C CAPUT I. *Virginis habitatio, conditio et pietas : cædes consanguineorum ipsius, post quam ipsa abducta occiditur : mirabilia secuta, et corpus translatum.*

Dum Virgo consanguineis suis pie servit, ac domo dimittitur, a

Circa annos Domini mille ducentos *a*, civis quidam Lovaniensis, vir bonus et honestus, Amandus nomine, cum uxore sua rebus ordinatis ad monasterium Villariense, quod est Ordinis Cisterciensis in Brabantia, tunc temporis religione famosum, se transferre disposuerat, et ibidem Deo studiosius deservire. Erant quippe et ipsi ambo religiosi, et religiosorum susceptores devoti. Habebant autem secum Puellam quandam adultam, cognatam et consanguineam suam, quæ loco ancillæ tam ipsis quam etiam hospitibus, quos frequenter suscipere consueverant, satis simpliciter ac diligenter ministrabat. Cumque omnia, quæ habere poterant, simul contulissent, scientes quidam maligni pecuniam illos habere collectam, eadem nocte, qua de mane profecturi erant, circiter octo domum illorum sero ingressi sunt, quasi cum eis hospitaturi, dictamque Puellam pro vino miserunt.

AUCTORE ANONYMO.

latrones totam familiam trucidant : ipsamque reversam abducunt extra urbem,

5 Interim autem hospitem atque hospitam, totamque familiam ibidem repertam, crudeliter trucidaverunt, et sublatis omnibus, quæ auferre poterant, Puellam cum vino reversam secum educentes, domum quandam a civitate satis remotam simul ingressi sunt. At Puella, dum tristis admodum sederet, nimirum cum se vidisset prædilectos consanguineos amisisse, ac inter manus prædonum devenisse, hii, qui in domo illa habitabant, æstimabant eam vi raptam fuisse. Tandem ribaldi *b* ac latrones præfati extra domum ipsam pertrahentes duxerunt ad fluvium *b*
nomine Diliam *c*; cui cum quidam ex eis ex corde misericordiæ compateretur, et promitteret sociis ac diceret : Sinite illam vivere, et ego illam uxorem ducam, non sibi consenserunt, timentes per illam prodi, quia potius uni de consortibus suis promiserunt decem marchas argenti addere ultra sortem suam, ut illam occideret. *c* E

ubi eamdem occidunt prope Diliam, cui corpus injiciunt.

6 Qui Agnam simplicem suscipiens et immaculatam columbam atrociter apprehendens tamquam crudelis lictor, post, desecto gutture, cultrum lateri moribundæ protinus infixit, sicque hostiam Deo viventem in Diliæ præcipitavit aquas. Hospita vero domus, quam intraverant, latenter secuta, ea, quæ circa Virginem facta sunt, vidit ac postmodum publicavit. Mane vero tam execrabili facinore cognito, turbata est universa civitas Lovaniensis, quæsitique sunt latrones, sed minime inventi. Consideratis autem occisorum concivium corporibus, quæstio habita est de Puella : cumque ad relationem hospitæ præfatæ ipsam in flumen præcipitatam comperissent, exacta diligentia eam inquiri fecerunt.

Corpus inventum, comitantibus mirabilibus,

7 Deus autem, qui ipsam in sponsam suam præelegerat, eam perditum iri non est passus, nec in hoc sæculo nec in futuro : quin potius multis ac diversis miraculis illam post mortem clarificavit. Ipsa denique nocte, qua tam execrabile facinus in Virginem Deo dilectam præfati latrones exercuerant, ut fertur (periculum enim veri ad me non suscipio) pisces, qui erant in F
flumine, de profundo emergentes sacrum Virginis corpus in sublime extulerunt, acsi manibus humanis fuisset decenter elevatum *d*. *d*

portatur Lovanium.

8 Interea dux Brabantiæ, qui cum conjuge sua tunc temporis Lovanii residebat, prospiciens per fenestram altissimi castri *e* sui, vidit *e*
super Diliam lumen ingens rutilare per plures noctes foris civitatem, in eo videlicet loco, quo projecta jacebat. Hanc autem claritatem testabatur præsentia angelorum, qui ibidem visi fuerant et auditi, ut sua visitatione Dei Martyrem honorarent. Viso quippe dux lumine splendido, et audito concentu angelico, misit mox piscatores extra civitatem ad ipsum locum, et ecce, corpus Virginis apparuit super aquas contra ictum fluminis, et vergens ad civitatem : quo comperto, dux confestim stipatus multitudine curialium civium et clericorum processionaliter eidem obviam ivit, sanctumque thesaurum sibi divinitus præstitum reverenter suscepit.

AUCTORE ANONYMO.

ANNOTATA.

a *Tempus discussum est in Commentario num.* 46 *et* 47. *Alia vero pleraque examinata sunt ibidem* § IV, *aut in annotatis ad Acta præcedentia.*

b *Vox* ribaldi *varie quidem sumitur, uti videri potest apud Cangium in Glossario: passim tamen significat homines perditissimos, nec alio sensu hic intelligenda.*

c Dila, *vel* Dyla, *vulgo* de Dyle *aut* de Deele *amnis est, qui Lovanium secat, Demeræque aquis auctus, Mechliniam dividit: deinde vero Nethæ jungitur ac cum illa in Scaldim labitur.*

d *Hic auctor recessit a Cæsario usque ad finem hujus capitis, secutus populares traditiones, opinor. Eadem quidem narrat Molanus ex picturis et scripturis sacelli: at mihi longe verisimilior apparet simplex relatio Cæsarii, qui mirabilia illa non tacuisset, si audivisset. Narrat ille corpus post aliquot dies a piscatoribus inventum, et clanculum in ripa Diliæ sepultum.*

B

e *Castrum hoc in loco altissimo situm est prope portam, quæ ducit Mechliniam. Vulgo dicitur* Castrum Cæsaris: *nam Julii Cæsaris opus esse vulgus existimat. Porro quæ hic de duce Brabantiæ ejusque uxore dicuntur, in antiquis etiam picturis exhibentur, uti et concentus ille angelorum, et corporis contra fluxum progressio. At mirum est, omnia illa ignorasse Cæsarium, si facta sint: nam quod ait Molanus, forsan fuisse constitutum in Heisterbach, ideoque aliqua ignorare potuisse, mihi nequaquam satisfacit. Quippe aut Villarii erat Cæsarius, dum res evenit; aut ex Villariensibus, quorum Prior fuerat, historiam cognovit: at propinquiores Lovanio erant Villarienses, quam ut res tam singulares ignorare potuissent. Magis igitur placet Cæsarii nuda relatio, quam hæc ex fama populari nimium decorata.*

C

CAPUT II. *Mirabilia quæ facta dicuntur in translatione corporis: sepultura, et sacellum supra corpus fabricatum: revelatio de gloria Beatæ, de cujus martyrio disseritur.*

Corpus omnium conspectui expositum, mirabilibus inclarescit:

Refertur vulgata editione miraculum, qualiter sacræ Virginis corpus, præfato modo in civitate receptum, omnium conspectui sit præsentatum, et propter hoc super murum ecclesiæ sancti Petri in memoriam tanti piaculi reclinatum. Quo comperto, juvenes et virgines, senes cum junioribus ad eundem locum confluxerunt, et cum ingenti ammiratione magnalia Dei conspexerunt. Accidit autem, mulierculam quandam cum reliquis illic iter habere, quæ coxerat pulmentum sive pottagium *a*, ut ferret operariis suis in campum. *a*

10 Hæc cum tantam congregationem populi intueretur circa ecclesiam, satis ammirari cœpit: et auditis mirabilibus ac miraculis, quæ contigerant, ad ostentanda merita beatæ Virginis, credere renuit. Ait ergo ad referentes hoc modo: Sicuti verum est, quod pottus *b* meus, quem super murum sine fomento ignis constitui, efferveat atque ebulliat; sic verum est, hæc miracula contigisse, quæ recitatis. Mox majus prioribus miraculum ibidem coram omnibus enituit, ut vasculum, quod mulier secum tulerat frigidum, adeo redderetur sine igne calidum ac fervidum, quasi haberet circum se igneum rogum.

D *mulieris hæc non credentis olla sine igne effervescit,* *b*

11 Insuper et pulmentum in eo contentum sine sui diminutione, ob Virginis merita declaranda, omnibus præsentibus communicabile redditum *c* est: quod præfata mulier ob reverentiam tanti miraculi tunc ibidem dereliquit. De quo postmodum longo tempore, quicumque gustare voluit, ad libitum accepit, exceptis dumtaxat hiis, qui de nefanda stirpe illorum descenderant, qui beatissimam Virginem tam crudelissimæ neci destinaverant.

ac diu cibum præbuisse fertur sine sui diminutione: *c*

12 Quo comperto, unus illorum invidia stimulatus cum sibi non licere vidit, quod aliis præsto fuit, pottum istum arripuit, et ventrem purgans immunditias suas turpiter eidem ingessit. Unde factum est, ut tam præclarum beneficium deinceps cessaret, nec aliquis, ut prius, de tam miraculoso edulio communicaret. Porro actores necis tam execrandæ statim post facinus apprehensi sunt, et, prout erant digni, secundum leges morti adjudicati *d*. Insuper et hii, qui de illorum stirpe prodierant, a Deo plagati sunt, ut per centum annos de post talionem hujus facti restituere cogerentur ac vestigium sive signum ostentare.

Virginis percussores puniti. E

d

13 Corpus itaque Virginis religiosi cives una cum clero reverenter sepulturæ dederunt juxta ecclesiam sancti Petri, et super eam capellam gratiosam fabricaverunt, et fiunt usque in hodiernum diem, meritis ejus exigentibus, diversa miracula in eodem loco ad laudem et gloriam nominis Christi. Porro supradictus dominus et consanguineus hujus Virginis, nomine Amandus, cum uxore sua monacho cuidam Villariensi satis religioso post mortem apparens, cum de statu suo ab eodem interrogaretur, evidenter respondit: Nondum plenam habemus gloriam.

Capella supra corpus fabricata: revelatio

F *de gloria B. Margaretæ, quam martyrem*

14 Cumque interrogaretur de statu Virginis, illico respondit subjungens in hunc modum: Quidquid nobis impensum est gratiæ, ex meritis habemus Margaretæ: nec audemus respicere ad gloriam, in qua illa exultat. Ex quo dicto considerari potest, quantum operetur ad martyrium simplicitas et vitæ innocentia. Omnes quidem occisi sunt, sed non omnes miraculis clarescunt. Unde patet evidenter, quod non pœna faciat martyrem, sed præsertim causa.

15 Quod si quæratur, quænam exstiterit causa martyrii in Virguncula ista; respondetur, ut præfatum est, quod simplicitas et vita innocua *e*: diversæ sunt enim species martyrii, innocentia videlicet, ut in Abel; justitia, ut in prophetis et Joanne Baptista; amor divinæ legis, ut in Machabæis; et confessio fidei, ut in Apostolis. Ob hujusmodi causas Agnus, id est, Christus occisus dicitur in Apocalypsi ab origine mundi. Laudemus igitur ipsum in hac Virgine, et cum ea ipsum glorificemus, quæ veraciter victoriam suam et omnem gloriam ad ipsum retulit, a quo est omne datum optimum et omne donum perfectum, non sibi attribuens, quod acceperat, sicut

credit auctor. *e*

A sicut iterum in Apocalypsi dicitur, quod Sancti coronas suas miserunt ante thronum Dei.

gloriaque cœlesti donatur,

16 Hiis enim, qui pure propter Deum sua bona opera offerunt, velut hæc beata Virgo fecisse cognoscitur, retribuet Dominus mensuram bonam, id est, gaudium sine dolore, et confertam, id est, plenitudinem sine vacuitate, et coagitatam, id est firmitatem sine dissolutione, et supereffluentem, id est, dilectionem sine simulatione, limitatione aut terminatione, quam mensuram, ut firmiter credimus, inclyta Margaretula nunc a Sponso suo copiose consequitur in cælis, pro qua fideliter laboravit in terris, ad laudem Domini nostri Jesu Christi. Amen.

ANNOTATA.

a Pottagium, *ex voce Belgica* potagie, *idem est, quod* pulmentum.

b *Ollam significat a voce Belgica* pot.

c *Cum Cæsarius id factum non habeat, non crediderim contigisse statim post corpus in urbem delatum. Potuit sane biographus tempora confundere, et ad tempus translati corporis referre,* B *quod postea contigerat. Molanus ait, hoc factum* vulgo persuasissimum esse, *reque relata, addit:* Dolendum est autem rem tam memorabilem illustri carere testimonio. *Verumtamen in picturis sacelli mulier illa cum olla exprimitur. Facile crediderim aliquid veri subesse: at mihi vix persuaserim, omnia facta esse, prout hic narrantur.*

AUCTORE ANONYMO.

d *Occasione hujus supplicii Molanus scribit sequentia:* Pertinet autem ad populares fabulas, ideo canonizatam non esse, quia de occisoribus ejus sumtum est supplicium. Quamquam hæc vulgaris opinio non careat suo fundamento, cum Augustinus scribat Marcellino tribuno: « De » clementia imperatoris impetrare curabimus, » ne passiones Servorum Dei, quæ debent esse » in Ecclesia gloriosæ, inimicorum sanguine de» honestentur ». *Ita sane Augustinus in epistola ad Marcellinum, quæ olim erat* CLVIII, *nunc vero in nova editione est* CXXXIX. *Verum mansuetudo illa episcopo quidem digna erat: at non crediderim, Martyris canonizationi obfuturum supplicium percussoris, modo causa urgeatur, et aliud nihil obesse possit. Dicendum igitur de canonizatione* Margaretæ *numquam actum esse, sed de legitimo cultu constare.*

e *Hanc causam examinari in Comm. num.* 52, E *et aliam dedi num.* 53.

DE BB. JACOBO ET PHILIPPO MM.

EX ORDINE FF. MINORUM

MEVANIÆ IN UMBRIA.

I. P.

ANNO MCCCLXXVII. *Beatorum mors*

Mevania, *vulgo* Bevagna, *civitas Umbriæ ad fluvium Topinum, pluribus a nobis descripta est tomo* V *Augusti, die* XXIII *ejusdem mensis, pag.* 719, *occasione B. Jacobi Mevanatis ex ordine FF. Prædicatorum, qui ibidem loci diem clausit extremum. Nunc vero occurrunt duo Beati alii, qui morte sua eamdem civitatem nobilitarunt. Eos ita annuntiat Artu-* C *rus hac die:* Bevaniæ, in Territorio Fulginensi, passio beatorum Jacobi et Philippi, martyrum. *Laudantur etiam apud Hueberum in Menologio Franciscano. Waddingus ad annum* 1377, *num.* 1 *et* 2 *eorum martyrium sic narrat:* Turbulento hoc tempore, quo passim urbes Italiæ, et maxime Umbriæ, Marchiæ et Lombardiæ inconstanter agebant, et dominorum suorum imperium detrectabant; Fulgineum occupabat Trincius Trincii severus et immitis dominator. Dubitaverat is de fide populi Bevanii, sibi subjecti, et ad suggestionem calumniatorum misit sibi similes, Guillelmum Fulginatem, et Petrum Coccoranum, sævissimos militum (quorum pars magna erat ex advenis hæreticis) præfectos, qui in defectionis excogitatæ auctores et conspiratores severe animadverterent. Omnia illi repleverunt cæde, sanguine, rapinis, incendio, nullo habito delectu status aut sexus.

propter justitiam eorum corpora in flumen projecta

2 Erant tunc eo in oppido prædicti Martyres, qui sævitiam detestati, in publico foro modo populum ad tolerandam a Deo fortassis immissam pro peccatis vindictam, pie hortabantur, modo tyrannis crudelitatem, et innocentum injustam oppressionem audacter objiciebant. Indignati sceleris auctores jusserunt satellites in Fratres rebellis populi fautores irruere. Illi verberibus opprobriisque affectos demum occiderunt sub vesperam diei secundi Septembris, et corpora ignominiose ad aliorum terrorem projecta, decreverunt die sequenti projici in prolabentem fluvium Topini. Pii aliquot oppidani sublata clam noctu, et arcæ inclusa cadavera deferebant sepelienda; sed a militibus circum- F venti, piam prædam impiis prædonibus, injurias et vulnera perpessi, reliquerunt. Sine mora crudeles carnifices sacrum depositum flumini crediderunt. Ille vero in cujus conspectu pretiosa est mors servorum suorum, noluit sine honore in aquis sepeliri, verum mirabiliter naturæ immutato ordine, contra impetuosum cursum fluminis ascendere fecit arcam, usque ad pontem a sancto Magno nuncupatum.

inveniuntur,

3 Qui transibant videntes sine velis, sine remis, sine ductore occulta quadam vi ligneam trahi molem, mysteriosum quidpiam suspicati, partim pavidi, partim avidi, vel divinum aliquod veneraturi, vel lucrum reportaturi, arcam ad littus traxerunt eo in loco, quo nunc conspicitur ecclesia beatæ Mariæ ad sanctum Magnum. Detracto operculo, viderunt sacra corpora religiose composita, recenti vulnere hiantia, et suavissimum odorem spirantia, quibus signis judicarunt, pios Viros propter justitiam occubuisse.

et honorifice sepeliuntur.

4 Re delata ad Fulginates, clerus obviam processit, et funebri pompa funus in urbem mox ad ecclesiam cathedralem sancti Feliciani deduxit.

AUCTORE J. P. deduxit. Sed præ foribus oportuit hærere, nulla enim vi, arte vel industria templo huic potuerunt inferri. Interim insolito tinnitu, nullo trahente, resonant campanæ ædis Franciscanæ; quibus miraculis non immerito crediderunt omnes, satis persuasum iri, his Martyribus deberi sepulcrum apud sui instituti consodales. Illuc proinde directa totius populi, et cleri supplicatione, magno honore in sacello ad dexteram altaris præcipui, nobili sepulcro condita sunt; ubi in hunc diem fidelium patent venerationi. Paulo post ultus est Dominus sanguinem Servorum suorum; periit enim miserabiliter Trincius e fenestra præcipitatus . . . et carnificinæ auctores, qui gladio percusserunt, gladio perierunt.

Tyrannus, sub quo Beati occisi

5 *Tragicum Trincii exitum pluribus describit laudatus Waddingus ad eumdem annum* 1377 *num.* 22 *inter mirabilia sive B. Thomæ sive Thomasucci post prænuntiatum ab eo episcopatum puerulo :* Ea in urbe *Fulginiensi* dominabatur vicaria potestate a Sede Apostolica concessa Trincius hujus nominis tertius, Ugolini Trincii filius, vir elati animi, vitæ intemperatæ, et B tyrannici imperii. Hunc Thomas non semel fraterne correxit, et aliquando acriter objurgavit. Ille indigne ferens, se a contemptibili viro toties reprehendi, decrevit eum in ignem projicere; nihil tamen servis dixit, sed ficta sub honoris specie hominem vocavit. Thomas cælitus præsciens paratum sibi periculum, abiit ad vicinum furnum, et chlamyde involvit prunarum acervum. Ut pervenit in Trincii conspectum ardentes prunas illæsa chlamyde expandit, et per pavimentum sparsit, dicens: Ecce paratum ignem: ecce etiam sacrificium: decrevisti me in rogum projicere, libenter pro Domino sacrificabor. Duplici obstupefactus miraculo, et illæsæ vestis, et secretæ agnitæ cogitationis, in veneratione habuit virum Dei, et prophetico effulsisse spiritu cognovit.

miro modo punitur

6 Voluit proinde ab eo scire (uti est hominum curiositas, et longitudinis vitæ desiderium) si annis multis sibi vita protraheretur. Cui Thomas: Eo usque vives, donec æramentum, sive Campanum æs, quod communibus urbis ministeriis inservit, confractum deciderit, et vituli C super turrim evolaverint. Utrumque difficile reputans Trincius longiorem sibi vitam promisit; sed claritate facti reseratum est obscurum mysterium; nam Florentini, pontificiique hostes hoc anno MCCCLXXVII, devictis Camertibus, duce Lucio Tedesco, Fulginates ad defectionem excitarunt. Conspirante populo, cum æramenti sonitu ad arma cierent, confracta campana cecidit, et hostes turri imposuerunt sua vexilla, in quibus vituli duo erant depicti. Mox irruerunt in Trincii palatium, ejectumque per fenestram misere occiderunt die XXVIII Septembris.

7 *Reliquum est, ut ad Beatos nostros redeamus, ac publicum et antiquum eorum cultum probemus. Waddingus supra num.* 4, In hunc diem, *inquiebat,* fidelium patent venerationi. *Ex eodem auctore ad annum* 1390 *num.* 9, *ambos sæculo* XIV *magna in veneratione fuisse, tamquam Dei amicos atque cum odore sanctitatis mortuos, colligi posse videtur ex eo, quod refertur de Fratre Paulutio ad mortem se præparante :* Sepulcrum invisebat singulis diebus beatæ Angelæ concivis, et sacrorum martyrum Jacobi et Philippi, . . orabatque ut pro se Dominum interpellarent, quatenus, uti in eodem convixerunt sodalitio, sic conregnarent in cælis, et qui sub eodem duce merebantur, in eodem loco reportarent trophæum. *Magna illa eorum sanctimoniæ existimatio sequentibus deinde sæculis perseveravit. Nam Marcus Ulyssiponensis, qui anno circiter* 1568 *obiisse scribitur apud Waddingum in Catalogo scriptorum Ordinis Minorum, affirmat in Chronici ejusdem Ordinis parte* II, *lib.* IX, *cap.* XXXIII, § III *magna cum veneratione corpora* Jacobi et Philippi, *cognomento* Innocentium, *ostendi in ecclesia Fulginiensi* E *S. Francisci, ac deinde significat, esse ibidem in capsa super altare magni sacelli ad cornu Euangelii.*

D *Cultus publicus*

confirmatur.

8 *Perseveravit eorumdem Beatorum veneratio sæculo septimo decimo : Jacobillus enim tomo* II *de Sanctis ac Beatis Umbriæ, anno* 1656 *typis vulgato, præter alia, quæ ad diem* II *Septembris de hodiernis duobus Fratribus Minoritis collegit, illorum corpora fuisse posita memorat in ecclesia S. Francisci, atque in ejusdem ecclesiæ sacello integra requiescere, ad publicam venerationem, in capsa insigni cum inscriptione sequente :* Corpora BB. Jacobi et Philippi martyrum. *Daniel Papebrochius noster in Diario Ms. itineris sui Romani, anno* 1660 *suscepti, inter Fulginiensia eidem a se inserta, ad diem* XVIII *Decembris habet ista :* Ivimus ad templum Franciscanorum, ubi sub sacello ad dexteram chori super altari requiescit corpus B. Angelæ de Fulgineo per vitrea capsæ inauratæ latera, quam alia vilior lignea tegit . . Simili in capsa ad sinistram chori corpora sunt BB. martyrum Jacobi et Philippi ex Ordine Franciscano, jacentque cum palma in manibus. *De* B. Angela *ista egimus die* IV *Januarii a pag.* 186. *Sæculo* XVIII F *Benignus Fremaut in Legenda generali Franciscana, anno* 1708 *Fandrice excusa, superiora confirmat, corpora illa adhuc ibidem requiescere indicans in pulchra capsa in altari sacelli ad dexterum latus altaris majoris, ambo tunc etiam integra,* sicut, *inquit,* ego eadem vidi ac veneratus sum anno MDCLXXXII. *Ex his ita deductis licitum nobis esse censuimus, salvo Urbani PP. VIII, uti videtur, decreto, duos hosce Beatos una cum aliis cœlestis aulæ incolis hujus diei, Operi nostro intexere.*

DIES

A

D

DIES TERTIA SEPTEMBRIS.

SANCTI, QUI III NONAS SEPTEMBRIS COLUNTUR.

Sancta Phæbe Diaconissa Cenchris apud Corinthum.

S. Euphemia, S. Dorothea, S. Thecla, S. Erasma martyres Aquileienses.

S. Basilissa V. et M. Nicomediæ in Bithynia.

B S. Sandalius M. Cordubæ in Hispania.

S. Aristion vel Aristeus ep. M. Alexandriæ ad Issum.

S. Zenon M.

Item

S. Chariton M.

S. Mansuetus ep. Tulli Leucorum in Gallia.

S. Theoctistus monachus hegumenus in territorio Hierosolymitano.

S. Ambrosius ep. conf. Senonis in Gallia.

S. Manius ep. Veronensis.

S. Macniscius ep. Connerensis in Ultonia Hiberniæ provincia.

S. Auxanus ep. Mediolani in Insubria.

S. Martinianus episc. Comi in Italia.

S. Remaclus conf. ep. Trajectensis, ac dein abbas Stabulensis, Stabuleti in Germania

S. Aigulphus abbas, S. Trucharius, S. Frongentius, SS. Socii alii martyres in Insula Caprasia inter Corsicam et Etruriam. E

S. Godegrandus vel Chrodogangus ep. Sagiensis apud Nonantum in Normannia.

B. Gualla ep. Brixiensis, ex Ordine FF. Prædicatorum, Bergomi in Italia.

B. Tarasia, Ourenii in Lusitania.

B. Albertus Besutius eremita apud Lacum Verbanum in Ducatu Mediolanensi.

C

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

F

Vide Append. ad Tom. VIII *Septemb. pag.* 770 *not.* III.

Elevatio corporum sanctorum Antonii et Constantiniani, qui de Casinensi cœnobio ad Gallias cum beato Mauro perrexerant, *legitur apud Menardum. Vide Mabillonium tomo* I *Actorum Benedictinorum sæc.* I *pag.* 297. *Memorantur quoque inter ea, quæ dedimus de S. Mauro* xv Januarii.

In pago Andegavensi dedicatio ecclesiæ sancti Mauri de Glannofolio a Calixto Papa secundo *refertur a Menardo. Vide quæ de isto Sancto scripta sunt apud nos* xv Januarii.

In monte Blandinio Gandavi territorii, adventus sanctorum corporum Wandregisili abbatis, Ansberti et Vulfranni archipræsulum *signatur in Additionibus ad Usuardum a Molano editum, et apud Wionem ac Menardum. Rem gestam diffuse narrat Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti sæculo* v *pag.* 299 *et seqq. In Florario autem nostro Ms. nominatur solus* Wandregisilus : *de eo actum apud nos die* xxii *Julii; de* S. Ansberto *die* ix *Februarii; de* S. Vulfranno xx *Martii. Adeat itaque lector, majores de illis notitias desiderans, dies modo indicatos* ix Feb., xx Martii, et xxii Julii.

Romæ ordinatio incomparabilis Viri Sancti Gregorii Magni in summum Pontificem; qui onus illud subire coactus, e sublimiori throno clarioribus sanctitatis radiis in Orbe refulsit. *Ita hac die Martyrologium Romanum, qua ordinatio eadem notatur in multis Fastis sacris inter Auctaria ad Usuardum nostrum. Apud nos Acta illius illustrata sunt* xii Mart.

S. P. N. et confessoris Stephani hegumeni Trigliæ, et sancti imperatoris Constantini junioris in ecclesia Apostolorum *mentio fit supplemento nostro Græco Ms. ad Menæa excusa Sirmondo-Chiffletiano, et alibi. Sed in Menæis Græcis Mss. monasterii S. Marci PP. Prædicatorum Florentiæ signatur* Constantinus junior CP. *sine nomine* imperatoris. *In apographo vero, quod habemus e codice Ambrosiano notato* f. N. n. 178 : Μνήμη Στεφάνου ὁμολογητοῦ καὶ ἡγουμένου Τριγλίας, καὶ τοῦ νέου ἐν

τοῖς

τοῖς Ἀποστόλοις, *id est,* Memoria Stephani confessoris et hegumeni Trigliæ, et junioris in æde sacra Apostolorum, *omisso nomine* Constantini imperatoris, *mendose ut credo : nisi designatus ibi fortasse sit* Stephanus *synonymus, cognomento* Xylinites. *Actum est de utroque Stephano* xxvi Martii.

Nicomediæ, sancti Anthimi episcopi et martyris, et sociorum, de quibus ad quintum Calendas Maii. *Ita Galesinius. Idem Nicomediensis præsul et martyr refertur etiam hodie apud Græcos videlicet in Typico S. Sabæ, ut vocant, ac Menæis impressis, nec non in nostro ad Menæa Græcorum excusa Supplemento ex synaxario membranaceo antiquo Ms. Sirmondi.* Anthimus ep. Nicom. *notatur etiam in Menæis Græcis monasterii S. Marci PP. Prædicatorum Florentiæ. In Menologio autem Slavo-Russico Sparwenfeldiano singulare aliquid habet annuntiatio, quando sic scribit in apographo nostro :* S. Sacerdotis et mart. Anthimæ ep. Nicomed. *Videri etiam possunt Ephemerides Græco-Moscæ ante tomum* I *Maii. De* S. Anthimo *ac sociis Martyribus egimus* xxvii Aprilis.

Translatio S. Renoberti ep. et conf. *signatur a Greveno. Videri etiam potest Martyrologium, quod sub Canisii nomine citari solet. Egimus de hoc Sancto* xvi Maii.

S. Simeonis Stylitæ junioris *meminit hac die Martyrologium Romanum. De illo actum* xxiv *Maii, uti pariter* i *Septembris in* Martha *vel* Mathana, *Simeonis Stylitæ senioris matre, a pag.* 204. *Adi ergo dies modo indicatos* xxiv Maii et i Septemb.

S. Symeonis solitarii *memoria ponitur* in Lotharingia *apud Ferrarium in Catalogo generali,* ex Kal. Tullen., *sicut ait in notis,* sive Lotharingiæ. *Eumdem hac etiam die signat Saussayus cum titulo* Beati. *Non facile dixero, quisnam sit* solitarius *iste ; nisi forte sit idem cum Trevirensi, de quo actum* i Junii.

S. Antidii episcopi Turonensis *meminerunt Witfordus, Canisius, Maurolycus, Ghinius, Ferrarius in Catalogo generali. Dedimus hunc præsulem Vesontionensem, quem et perperam Turonensem vocari diximus, ad diem* xxv Junii.

S. Erentrudis *(al.* Erendrudis) abbatissæ Benedictinæ translatio Salisburgi in Bavaria *signatur ab Arturo a Monasterio in Gynæceo. Ejusdem* S. Erentrudis abbatissæ *translatio occurrit apud Dorganium, Wionem, Menardum, ac Ferrarium in Catalogo generali. Legi possunt de hac Sancta quæ scripta sunt jam pridem apud nos ad diem* xxx Junii.

Vitalianum *hac die memorat Rabanus, dicens :* In Caudis Vitaliani. *Apud Florentinium in annotatis varii videntur adjungi socii : nam Apographum Hieronymianum, quod* vetustissimum *nominat, sic habet :* Et in Caudis Vitaliani, Serici, Lucæ, Nepotis, Joannis, Euphemiæ, Sexiei et Antoni. *Verumtamen vix credo ullum horum spectare ad* Vitalianum, *aut unam esse Martyrum classem, ut mox verisimili ratione ostendam.* Vitalianum *vero in aliis Martyrologiis hac die non reperio ; at suspicor alio die memoratum esse a recentioribus. Certe in Auctariis Usuardi apud Sollerium nostrum ad* xvi *Julii codex Vaticanus hæc habet :* Beneventi, natalis sancti Vitaliani episcopi et confessoris. *Hunc vero eodem die annuntiat Romanum Baronii* Capuæ, *ut illius civitatis episcopum. Jam vero si locum* in Caudis *recte exposuit Florentinius in annotatis ad* iii *Septembris de* Caudio *oppido, a quo* Furcæ Caudinæ, *Romanorum clade nobiles, olim nomen traxerunt ; cum locus hic fuerit inter Beneventum et Capuam, suspicor eumdem esse* Vitalianum, *quem Rabanus hac die posuit, quemque dedimus cum Martyrologio Romano. Corporis aliqua translatio diversos hosce dies inducere potuit. Consule ergo apud nos de* Vitaliano, *de quo nihil novimus, si hodiernus forsan alius esset, diem* xvi Julii.

Seraphia V. et M. *refertur a Ferrario in Catalogo Santorum Italiæ, et ab Arturo in Gynæceo.* Serapia *vocatur in Martyrologio Romano : de qua egimus cum S. Sabina* xxix Augusti.

Eleazarus sac. et Phinees *notantur in apographo nostro e Ms. S. Marci PP. Prædicatorum Florentiæ. Vide Prætermissos hesternos* ii Septemb.

mmmdcxxviii Mart. Nicomed. *notantur in apographo nostro ex Menæis Græcis PP. Prædicatorum Florentiæ. Consule dicta in Sanctis sex mille sexcentis viginti octo Martyribus Nicomediensibus ad diem* ii Septembris.

S. Octavianus sacerdos et solitarius apud Volaterras in Etruria *memoratur a Castellano. Vide hesternum diem* ii Septembris.

Octavianus C. ope S. Angeli resuscitatus, *ac titulo* sancti *insignitus refertur in Acie etc., apud Philippum a Visitatione : in Annotationibus vero Mss. ad eamdem Aciem pluribus annuntiatur in hæc verba :* S. Octavianus Palestinus C., ope S. Angeli resuscitatus, post mortem in Carmelo, continuis lacrymis et pœnitentiis ignes infernales extinguebat ; quos viderat sibi præparatos. Tandem sanctissime obiit ad annum mccxxix. De illo apud Antoninum, Guilielmum Brugensem et Wastelium. *Quam vera hæc sint, quæ vago modo ex auctoribus hisce asseruntur, non disputo, edoceri primo cupidus ab eruditis PP. Carmelitis publicum hujus Octaviani cultum. De* S. Angelo *M. ex Ordine Carmelitarum egimus die* v *Maii.*

Hildialdi episcopi confess. *memoria hoc die signatur in Additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Usuardum Greveni. Nomen* Hildialdi *vitiose scriptum est pro* Hildebaldo *vel* Hildeboldo *archiepiscopo Coloniensi, quem ad hunc quoque diem refert Castellanus in Martyrologio universali ;* Coloniæ S. Hildebaldi episcopi : *et Ægidius Gelenius de Coloniæ Agrippinensis Magnitudine lib.* iv *in sacris et piis Fastis ;* Coloniæ in basilica S. Gerconis S. Hildeboldi archiepiscopi. *Huic suæ annuntiationi præfixit Gelenius signum, quod rosam vocat, quo lectori persuasum vult, illum Sanctis annumerandum esse, et a venerabilibus secernendum, quibus tale signum non apponitur. In Florario nostro Ms. Sanctorum commemoratur ad* ii *Octobris :* Apud Coloniam Agrippinam depositio Hildeboldi ejusdem urbis archiepiscopi *etc. Floruit sub Carolo Magno et Ludovico Pio imperatoribus. Ejus Acta ex variis documentis collecta dedit Gelenius in Pretiosa hierotheca a pag.* 42. *Actis hæc subjungit pag.* 48 : Coloniæ Agrippinæ in basilica Flavia Heleniana, quam ad aureos Martyres nunc S. Gerconis nuncupamus, sacellum divi Mauritii duos e marmore complectitur elaboratos sarcophagos, qui ad altitudinem viri ex terra paulatim assurgentes sibi mutuo

A mutuo incumbunt. Eorum superiori insculptum est, septem et plura SS. Thebæorum martyrum corpora illo complecti : sub quo tam precioso reliquiarum operculo alter thesaurus clathris circumdatus ferreis, asservatur, ut sequens uncialibus literis ostendit inscriptio: HOC TUMULO JACET CORPUS SANCTI HILDEBALDI COLONIENSIS ARCHIEPISCOPI RECONDITUM. Neque ulla alia Viri in Ecclesiam alioqui valde prolixi invenio monumenta, præterquam quod sæpissime illius meminerint archivorum diplomata . . . Videtur autem Vir sanctus ex profunda animi sui submissione post mortem etiam suam amavisse nesciri, ut omnem a Deo expectaret remunerationem. *His verbis aperte indicat Gelenius, nullam* Hildeboldo *venerationem publicam exhibitam fuisse usque ad annum* 1634, *quo Pretiosam hierothecam typis vulgavit. Libro* III *Operis de Coloniæ Agrippinensis magnitudine, anno* 1645 *editi, syntagm.* II *pag.* 269 *hæc habet :* Apud S. Mauritii aram, a latere ecclesiæ Meridionali, proximum ostio est monumentum B. Hildeboldi Coloniensis archiepiscopi, a me B in Hierotheca preciosa descriptum : sed in restauratione MDCXXXVIII facies ejus mutata est, et nunc hanc habet chronologicam inscriptionem : VENERARE, QUI TRANSIS, OSSA HILDEBOLDI COLONIENSIS EPISCOPI, QUÆ ISTIC REQUIESCUNT IN GLORIA. *Aliquibus interjectis, ita pergit :* Juxta B. Hildeboldi aram et sepulchrum *etc. Ecce, qui in Opere anno* 1634 *affirmarat se in S. Gereonis basilica nullum de* Hildeboldo *reperisse monumentum, præter ejus sepulcrum, in altero anni* 1645 *ibidem illius quoque aram exstare asserit. Hinc suborta nobis fuit suspicio, num forte post prioris Operis editionem altare ipsi erectum fuerit. Rogavimus per litteras R. P. Ferdinandum Limpens Rectorem collegii Societatis Jesu Coloniæ, alicui e suis rei investigationem committere dignaretur. Responsum fuit epistola,* XXVII *Februarii anno* 1745 *data, cui inclusæ erant accuratæ annotationes eximii P. Josephi Hartzheim S. T. D., quæ certos nos faciunt, non modo nullam aram, sed nec ullum aliud cultus publici* C Hildeboldo *delati vestigium in ecclesia S. Gereonis superesse. Illas ad pleniorem lectoris instructionem, atque etiam ad virorum de nobis bene meritorum memoriam commendandam integras huc transcribemus.* I. B. Hildeboldi nullus cultus, nullum Officium, nulla commemoratio est in ecclesia S. Gereonis, testibus canonicis et vicariis ejusdem ecclesiæ, quos interrogavimus hoc de argumento. Ex iis unus jam quinquaginta annis vicarius et canonicus, in antiquis ejusdem ecclesiæ chartis, memoriis, Kalendariis, ritualibus, directoriis apprime versatus, negans ullum indicium cultus erga B. Hildeboldum deprehensum a se fuisse. II. Utraque inscriptio tumuli Hildeboldini, et vetustior, quam refert Gelenius Hierothecæ p. XLVIII, et [recentior] de Col. Agr. magnit. p. CCLXIX, evanuit : vix unius alteriusve litteræ rudimentum superest. III. Ara et sacellum S. Mauritio martyri dicata sunt, et a canonico Pilgrum MDCXXXVIII restaurata in honorem S. Mauritii ; id quod et aræ inscriptum est, citra ullam mentionem S. Hildeboldi. IV. Icon mediam aram ornans exhibet S. Mauritium martyrem, coram quo flectit canonicus, D cujus dorso manum imponit episcopus pluviali, mitra et pedo instructus ; sed nullis radiis caput cingitur. Hunc episcopum tamen credo esse B. Hildeboldum. V. Fenestra altari obversa denuo exhibet pictam iconem S. Mauritii martyris cataphracti, radiato capite ; intra cujus aurum legis, S. MAURITII M. Coram eo pictus iterum cernitur canonicus genu flectens : hujus humero imponit manum S. Hildeboldus pluviali, pedo, mitra conspicuus et capite, circulo aureo cincto : supra quem auratum circum clare extant hæ voces vitro impressæ, S. HILDEBOLDUS. Hoc unicum vestigium sanctitatis reliquum deprehendi, sed cultus nullum. Addo in bibliotheca Mss. collegii nostri extare VIII Chronica Latina archiepiscoporum Coloniensium sat dissimilia, quorum nullum hactenus editum est : at in nullo Hildeboldus compellatur : vel BEATUS vel SANCTUS, licet cæterum Chronicorum compilatores liberales sint in sanctis patriæ suæ episcopis ampliandis. Unde concludo, verba Gelenii de Col. Agr. magnit. JUXTA B. HILDEBOLDI ARAM, nil amplius nec plus significare, quam JUXTA ARAM, IN QUA B. HILDEBOLDI IMAGO EXTAT, vel JUXTA QUAM EJUS SEPULCRUM EST : nam certum est nec E in hac Gereonitica, nec in ulla alia ecclesia Coloniensi aram titulo B. Hildeboldi consecratam extare. *Nihil est, quod hisce addamus, quam* Hildeboldo *inter Sanctos, quos scimus cultu publico legitime honorari, locum non esse concedendum ; licet in recentiora aliquot Martyrologia relatus sit, et* Sancti *vel* Beati *titulo a variis ornetur, atque etiam a fide dignis scriptoribus ab humilitate, simplicitate, candore animi, aliisque virtutibus plurimum laudetur.*

Mercionofori conf. *tamquam* beati *meminerunt additiones Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Usuardum Greveni. Quisnam vero ille sit, non novimus.*

S. Arnulphus *abbas Lerinensis annuntiatur ex Molano apud Ferrarium in Catalogo generali, uti et* Aigulphus *martyr* apud Curiam in monasterio Primineo, *et hujus socius* Frongentius *martyr. At duo primi non videntur distincti a* S. Aigulpho *abbate Lerinensi,* F *cujus socius* Frongentius, *uti hodie dicetur in Commentario prævio ad Acta* S. Aigulphi *num.* 57.

Orontes, Raurawa, Saulas, et Sawa martyres *sunt apud Jobum Ludolfum in Fastis sacris ecclesiæ Æthiopicæ hac die, qua et consuli potest Castellanus in Martyrologio universali. Plura desideramus.*

Dedicatio cathedralis ecclesiæ *Gerundensis notatur hac die apud Tamayum.*

Deusdedit episcopi Calaritani, *præfixa* Sancti *dignitate, memoria in Catalogo generali apud Ferrarium* Calari in Sardinia *annuntiatur, ex* Tab. eccl. Calaritanæ, *sicut habet in notis ;* cui præfuit circa an. sal. DCL : qui Romæ concil. Lateranen. sub Martino I interfuit. *Apud Labbeum tomo* VI *Conciliorum columna* 97 *sunt ista :* Deusdedit venerabilis episcopus insulæ Sardiniæ (*in Græco est* Καλλαρίως, *id est*, Calaris) dixit. *Dionysius Bonfant in Triumphis Sanctorum regni Sardiniæ lib.* XIII *cap.* XXXIV *eum laudat, sed venerabilem dumtaxat appellat in titulo narrationis, quam de illo habet.*

Sericus,

A Sericus, Lucas, Nepos, Joannes *memorantur ex apographo vetustissimo Florentinii cum Vitaliano, a quo eos separavimus ; additurque ibi* Euphemiæ, Sexiei et Aritoni. *At vix dubitare possim, quin* Euphemia *sit sancta Aquileiensis, de qua hodie agemus cum Martyrologio Romano.* Ariton *vero, qui in aliis apographis* Ariston *vocatur, potest esse* S. Aristion, *de quo etiam hoc die tractabitur. An corrupta voce* Sexiei, *pro qua in Corbeiensi legitur* Syria, *Sanctus aut Sancta aliqua designetur, an locus, videtur incertum. Nihilo certius est, an alii quatuor unam classem constituant, imo etiam, an Sancti hi recte hoc die memorentur, atque aliquo loco colantur, cum maxima in apographis Hieronymianis sit diversitas.* Nepos *in nullo alio recurrit exemplari.* Joannes *et* Lucas *leguntur etiam in variis eodem fere modo, videlicet apud nos post tom.* VII *Junii in Richenoviensi, Augustano, et Labbeano ; apud Acherium tom.* II *Spicilegii recusi in Gellonensi, atque apud Martenium tom.* III *Anecdotorum col.* 1559 *in Hieronymiano primo. Verum alia quædam* B *apographa translationem S. Joannis apostoli et Lucæ evangelistæ eodem die memorant. Audi Hieronymianum apud laudatum Acherium :* In Aquileia, ingressio reliquiarum sanctorum Andreæ apostoli, Lucæ, Joannis euangelistarum. *Eadem reliquiarum ingressio legitur apud Florentinium in textu, et in Corbeiensi: neque alius* Lucas *aut* Joannes *recurrit in istis Martyrologiis hoc die. Demum* Sericus *in aliis* Syricus, *in Augustano* Silicus, *in multis omissus, et in Corbeiensi* Syria, *incertior item est, quam ut audeamus quidquam certi statuere. Quapropter de hisce omnibus plura non dicemus, nec plura dici poterunt, nisi ex melioribus monumentis magis innotescant.*

S. Justus, episcopus Toletanus, indicatur a Wione, asserente se ex conjectura hac die (IX *Maii*) reposuisse. Secuti Dorganius, Menardus, Bucelinus : item Ghinius et Ferrarius. At Tamaius Salazar cum aliis III Septembris. *Ita notarunt Majores nostri in Prætermissis ad diem* IX *Maii, huc remittentes examen de publica veneratione. Mabillonius in Actis sæ-* C *culo* II *pag.* 147 *et* 148 *dedit elogium historicum de* Justo *Toletano, et de cultu sic loquitur num.* 3 : S. Justi nomen in Fastis Romanis non habetur, neque in antiquis Martyrologiis, si forte Toletanum excipias Kalendarium, in quo locum habuisse ab antiquo dicitur III Non. Septemb., ut ex Thomæ Tamaii notis ad Liutprandum Johannes Tamaius in Martyrolog. Hisp. ad ipsum diem observat. *Verum fides Tamaii suspectissima est, ut ipse non ignoravit Mabillonius, qui ideo dubitanter ait* forte. *Certe consului Toletana Kalendaria, Missalia, Officia propria, aliosque Fastos Hispanicos, quos habemus non paucos ; sed nomen* Justi *Toletani in illis non reperi : nullum quoque vestigium Officii de eo celebrati, aut reliquiarum translationis inveni. Verumtamen aliud pro veneratione* Justi *argumentum affert Mabillonius num.* 2 *his verbis :* In successoris Eugenii elogio SANCTUS diserte a B. Ildefonso prædicatur. *At ne verba quidem S. Ildefonsi mihi persuadere possunt, cultu ecclesiastico ornatum umquam fuisse* Justum. *Quippe Ildefonsus apud Miræum de Scriptoribus ecclesiasticis pag.* 98 *in Eugenio I sic habet :* Et bonum meritum D senis *(S. Helladii Toletani episcopi,)* qui duobus discipulis sanctisque filiis *(Justo et Eugenio)* ecclesiæ Dei hæreditatem meruit relinquere gubernandam. *Nihil hic asserit S. Ildefonsus, nisi utrumque fuisse sanctis moribus : quod mihi non videtur sufficere, ut* Justum *Toletanum inter Sanctos, quos colit Ecclesia, recenseam. Accipe tamen* Justi *elogium ex laudato Ildefonso, qui pag.* 96 *ita eumdem celebrat :* Justus post Helladium, discipulus ejus, illique successor innexus est : vir habitudine corporis ingeniique meritis decorus atque subtilis, ab infantia monachus, ab Helladio ad virtutem monasticæ institutionis affatim educatus pariter et instructus, in Agaliensi monasterio tertius post illum rector est factus. In pontificatu autem mox illi successor inductus, vir ingenio acer et eloquio sufficiens ; magna spe profuturus, nisi hunc ante longævam vitam dies abstulisset extrema. Scripsit ad Richilanem, Agaliensis monasterii patrem, epistolam debita et sufficienti prosecutione constructam, in qua patenter adstruit, susceptum gregem relinquere penitus non debere. E Exstitit rector annis tribus ; et tempore Sisenandi obiit : qui rex post hunc die nono decimo defunctus abscessit. *Miræus hanc addit annotationem :* Justus concilio quarto Toletano subscripsit anno Sisenandi regis tertio, Christi sexcentesimo trigesimo nono. *Videri id potest in Conciliis Hispaniæ apud Cardinalem de Aguirre tom.* II *pag.* 492. *Credidit laudatus Cardinalis in notis pag.* 505 *hunc* Justum *eumdem esse cum* Justo *episcopo, qui ante episcopatum fuerat S. Helladii diaconus, quique deinde a suis fuit ministris in lecto strangulatus. At Mabillonius existimat ab eo esse diversum.*

Translatio vener. ossium P. N. Zozimi et Sabatii monachorum *habetur in Synaxario Ruthenorum peculiari diœcesis Kioviensis, Latine reddito et huc misso a P. Georgio David, missionario S. J. Moscuæ residente anno* 1688. *Quinam illi sint, non comperi hactenus.*

Balo confessor *a Castellano annuntiatur* in Connacia Hiberniæ provincia *cum titulo* sancti. *Sed de sanctitate ejus, cultu publico, rebusque* F *ab ipso gestis nihil reperi hactenus sub isto nomine in nostris documentis de Sanctis Hibernis.*

Luciæ viduæ, tertii Ordinis, patrum Capuccinorum, transitus *annuntiatur* Syracusis *in Martyrologio Siculo, quod habetur in Idea Operis Octavii Caietani.*

Magni, *nescio cujus, cum titulo* sancti *memoria occurrit in Martyrologio seu Viola Sanctorum, quæ typis edita est anno* 1508.

S. Sophiæ virginis corpus *in ecclesia Mindensi (in Westphalia) requiescere memorat ejusdem ecclesiæ Breviarium, cujus pars æstiva anno* 1516 *excusa est. Ibidem etiam habita tamquam martyr fuit : cum Acta martyrii ejus in sex lectiones divisa in dicto Breviario habeantur. Hæc vero dum confero cum Passione S. Serapiæ virginis et martyris, quæ data est die* XXIX *Augusti a pag.* 500, *observo non pauca in hac inveniri, quæ similia sunt lectionibus jam designatis. An vero dictum corpus e cryptis Romanis Mindam fuerit delatum sub nomine* S. Sophiæ, *Actaque S. Serapiæ applicata ipsi sint a Mindensibus, nihil fortasse*

A *fortasse habentibus, quod de ipsa scriberent; ne per probabilem quidem conjecturam determinare possum, quia sancta illa* Sophia *aliunde mihi prorsus ignota est: de qua si sufficienter instrui nos contigerit, poterit illi postea alius dari locus in Opere nostro.*

Euphemia virgo *in monasterio Cisterciensi* Ouenes *refertur ab Henriquezio cum titulo* beatæ, *citaturque in notis Cæsarius Heisterbacensis Illustrium miraculorum seu Dialogorum lib.* V *cap.* XLIV, *et alii. In Kalendario Ordinis Cisterciensis anno* 1617 *Divione edito signatur hac etiam die, sed absque dicto titulo: quem ei tribuit Chalemotus; cui adde Arturum in Gynæceo, qui dictum monasterium distinctius designans, annuntiationem ita inchoat:* In Germania, prope Tolbiacum, apud Houenense Ordinis Cisterciensis monasterium *etc. Cultum autem Virgini prædictæ deberi, aliunde certiores fieri desideramus.*

Buchardus Ordinis Cistertiensis monachus sanctissimus . . . , *qui deinde* Bituricensi ecclesiæ archiepiscopus *præfectus, annuntiatur* in Gallia, *ac* beati *titulo insignitur a Chrysostomo*

B *Henriquez in Menologio Cisterciensi, ubi citat in notis vetus Missale ejusdem Ordinis* in catalogo Sanctorum, *ut vocat*, nostri instituti: *cui addit Aubertum Miræum in Chronicis Cisterciensibus. Prædictus Henriquezius non invenit Buchardum inter præsules Bituricenses apud Joannem Chenu: unde apparet ipsi vel hunc ab eo esse omissum, vel* Guicardum *pro* Buchardo *signatum, vel potius pro* Guicardo *positum* Buchardum *in dicto Missali; atque adeo opinatur*, Buchardum, *qui dicto catalogo Cisterciensium inseritur, eumdem esse* Gerardum *archiep. Bituricensem, qui S. Guilielmo ejusdem ecclesiæ antistiti anno* 1209 *successit. De S. Guilielmo egimus die* X *Januarii: cui successisse* Girardus de Cros *scribitur apud Sammarthanos tomo* I *pag.* 174; *ubi non lego, eum fuisse Ordinis Cisterciensis, nec* Beati *titulo insignitum. Neutrum quoque fit in Gallia Christiana recusa tom.* II *a columna* 63; *laudatur tamen a* doctrina, sanctitate, et miraculis, *et obiisse scribitur anno* 1218 *Nonis Julii. Additur tamen,*

C *quod non vereatur Patriarchii Bituricensis auctor* eum titulo Beati ornare: *qui an legitime ipsi conveniat, doceri cupimus.*

Festum reliquiarum Sanctorum, *qui in ecclesia monasterii abbatiæ S. Benedictæ Auriniacensis in Veromanduis honorantur, ritu duplici ibidem colitur, sicut præscribit Ordo propriorum festorum ejusdem loci, anno* 1619 *in lucem editus.*

Julianus Maignesius Joannes Bunius, Guilielmus Montanus Joannes Merensis	*Viriæ in Neustria ab hæreticis interfecti*	*notantur ut BB. martyres ab Arturo in Martyrol. Franciscano.*

De his apud Waddingum ad annum 1491 *num.* 77, *occasione Conventus Viriensis, de quo scriptum ibidem num.* 76, *et collocatur in diœcesi Bajocensi in Normannia inferiore.* D *Eosdem etiam Menologio Franciscano intexit Hueberus, ubi insuper laudat plurimos Luthero-Mastiges in Germania ex Ordine S. Francisci.*

His addi possunt ex eodem Huebero Petrus a Belcastro laicus, *Masuracæ in Calabria;* Gonsalvus Clericus, *prope oppidum Pontis Limani diœcesis Braccarensis:* Antonius Laurerius, *in India Orientali;* Isaias de Milano, *Mediolani in Insubria;* Joannes de Jesu, *in Monte Arenarum Abulensis diœcesis;* Jacobus Montanarius, *Balneo-Caballi;* Joanna Godoya, Tertii Ordinis S. Francisci, *in Hispania.*

Apud Waddingum ad annum 1429 *num.* 10 *memoratur* corpus . . Petri Bellicastrensis post multos annos exhumatum, et integrum pulchriori donatum esse sepulcro, *addente Huebero*, ad publicum cultum fuisse honorificentius reconditum. *An vero cultus ille* publicus, *prout vocatur ab Huebero, sufficiens sit ad faciendum casum exceptum a Decreto Urbani PP. VIII, cupimus doceri.*

Alphonsus Tostatus, episcopus Abulensis *multis laudatur ab Ægidio Gonsalvo Davila in Theatro ecclesiastico Abulensi, ubi pag.* 96 *dicitur*, Abulæ et in sua ecclesia haberi pro beato. E

S. Marini *memoriam* Papiæ *assignat Belinus: de quo etiam Molanus, Galesinius, Maurolycus, Ferrarius in Catalogo utroque, et alii. De illo agemus die proxime sequenti cum Martyrologio Romano* IV Septembris.

Fossis, translatio corporis beati Foillani martyris *annuntiatur a Molano in Additionibus ad Usuardum anno* 1573 *editum. Adde Dorganium, Wionem, Menardum, Ferrarium in Catalogo generali, et Wilsonum in Martyrologio Anglicano prioris editionis. Hujus sancti episcopi natalis refertur a Molano in utraque editione, nec non ab aliis jam memoratis hagiologis, et a Wilsono in Martyrologio Anglicano utriusque editionis ad diem, quo agi apud nos de illo poterit,* XXXI Octobris

In Hungaria, sancti Emerici ducis et confessoris, filii sancti Stephani regis Hungariæ F *memoria signatur a Greveno, Florario nostro Ms., et Canisio: de quo etiam agit editio Usuardina Lubeco-Coloniensis, titulo* beati *illum memorans inter Auctaria ad Usuardum a nobis editum. Est in Martyrologio Romano ad diem, quo et apud nos dabitur,* IV Nov.

S. Nympha virgo et martyr Panormitana *exstat apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ: videri etiam potest Catalogus ipsius generalis. Est autem in Martyrologio Romano synonyma virgo et martyr cum Triphone et Respicio, materiem datura inquisitionis ulterioris ad diem* X Novembris.

S. Reolus *Remensis antistes hodie memoratur a Saussayo et Menardo; sed ab aliis obiisse dicitur* XXV *Novembris, quo eum annuntiavit Castellanus. Majores quoque nostri de eo agendum judicarunt* XXV Novembris.

A D

DE SANCTA PHŒBE DIACONISSA

CENCHRIS APUD CORINTHUM,

J. P.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Locus, cultus, elogium; Sancta non fuit uxor S. Pauli apostoli.

POST MEDIUM SÆCULI I. *Cenchreæ portus et opp. apud Corinthum: Sanctæ cultus:*

Cenchreæ, *al.* Cenchræ *portus et oppidum apud Corinthum, notissimam urbem in Peloponneso, memorantur a Strabone lib.* VIII *pag.* 380 *editionis Parisiensis anni* 1620, *his verbis:* Oræ maritimæ a Corintho utriusque initia sunt, alterius Lechæum, alterius Cenchreæ vicus et portus ab urbe distans ad LXX B stadia: quo portu utuntur ad negotiationes Asianas; Lechæo ad Italicas. *Cellarius in Notitia Orbis antiqui lib.* II, *cap.* XIII *pag.* 755 *celebriorem esse portum Cenchrensem, ejusque nomen Græcum varie scribi observat. Apud Pomponium Melam de Situ Orbis lib.* II, *cap.* III *refertur* opidum Cenchreæ, fanum Neptuni: ludis, quos Isthmios vocant, celebre. *Apud Theodoretum tom.* III *in Epistolæ ad Romanos caput* XVI *vocatur* Cenchreæ maximus quidam pagus... Corinthi. *Ibidem loci* S. Phœbe *functa fuit ministerio in ecclesia et convenientes suo muneri virtutes exercuit, et ideo illic eam modo annuntiavi, etiamsi nescio, an Cenchris, an Corinthi, an alibi ad beatam immortalitatem migraverit. De publica autem ipsius veneratione certo constat. Nonnulla dumtaxat e pluribus Martyrologiis commemorabo, quæ hanc Sanctam referunt. Ado primus, quantum novi, eam sic intexit Festivitatibus Apostolorum hac die:* Natalis sanctæ Phœbes, de qua beatus Apostolus Romanis scribit: « Commendo autem vobis Phœ» ben sororem nostram » *etc.; de quibus mox dicam. Adonem secutus Usuardus, omissis verbis* C *sacris, scribit ista:* Natalis sanctæ Phœben, de qua beatus Apostolus Romanis scribit. *Adde Floriarum nostrum Ms. Martyrologium vero Romanum illam quoque annuntiat addito* Corinthi *loco:* Natalis sanctæ Phœbes, cujus meminit beatus Apostolus Paulus ad Romanos scribens. *Hæc de cultu.*

laudatur a S. Paulo apostolo:

2 *Laudatur autem ab Apostolo in epistola jam dicta cap.* XVI, ℣ 1 *et* 2, *his verbis:* Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio ecclesiæ, quæ est in Cenchris: ut eam suscipiatis in Domino digne Sanctis, et assistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit: etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi ipsi. *Toletus nonnulla exponit hujus loci adjuncta, indicans* Phœben *cujusdam negotii causa proficiscentem ad Romanam urbem, a Paulo commendari Romanis, atque ab illo vocari* sororem nostram, *id est, sororem communem, quia communi videlicet fidei et Religionis vinculo ligata erat: sorores enim et fratres in Christo sunt Christiani. Menochius hic.* sororem, *inquit*, religione, id est Christianam, *Hoc vero nomen, sicut pergit Toletus,* quædam tacita est ad acceptandam commendationem exhortatio: *cui aliquod fortasse pondus accessit ex parte sanctæ hujus Feminæ, si, ut fertur, Apostoli litteras ipsa detulerit Romam:* Hujus epistolæ, *ait Toletus,* Phœben tabellariam fuisse dicit Anselmus *(Seu Herveus)* quamvis sub dubio, quia res certa non est. *Porro e paucis Doctoris gentium verbis, quibus magnas Mulieris hujus laudes perstringit, conficitur, solida eam fide, pietate* E *erga Deum, ac multorum operum bonorum exercitatione spectabilem fuisse.*

cujus eam uxorem

3 *Fuerunt nonnulli, qui eam S. Pauli uxorem fecerunt; sed hic uxorem numquam habuit:* Quidam, *inquit Toletus hic,* recentiores, hanc Phœben uxorem fuisse Pauli affirmant, quam sororem eo dictam censent, quia re conjugii non utebatur, sed cælebs vivebat. Horum sententia improbabilis est, tum quia fundamentum infirmum est; non enim eo dicta soror, quod uxor sit cælebs: sed quia in Domino viri omnes, fratres, et feminæ, sorores appellantur. Jaco. 2: « Si frater et soror nudi sint ». Et Matth. 12: « Ille meus frater et soror est ». Tum etiam, quia nemo antiquorum expositorum id interpretatus est. Tum demum, quia vix potest sustineri, Paulum uxoratum fuisse: sunt enim gravissimi Patres huic opinioni adversantes. *Eorum agmen ducat S. Hieronymus in Epistola ad Eustochium* XVIII *al.* XXII *de Custodia virginitatis, tomo* IV *Operum a Martianæo editorum, parte* II, *columna* 36, *ubi hæc scribit:* « De virginibus, » inquit Apostolus, præceptum Domini non ha- F « beo ». Cur? Quia et ipse ut esset virgo, non fuit imperii, sed propriæ voluntatis. Neque enim audiendi sunt, qui eum uxorem habuisse confingunt, quum de continentia disserens et suadens perpetuam castitatem, intulerit: « Volo autem » omnes esse sicut meipsum ». Et infra: « Dico » autem innuptis et viduis: Bonum est illis, si » sic permaneant, sicut et ego ».

non fuisse, probatur e Patribus

4 *S. Ambrosius in Commentariis super Epistola ad Corinthios prima, Apostoli verba capite* VII ℣ 8 *explicans tomo* II *columna* 133 *editionis Benedictinæ Parisiensis, longissime etiam ab eo removet matrimonium his verbis:* Non diceret, bonum est innuptis, ut sint, sicut et ego, nisi esset integer corpore. Nec diceret: « Omnes » homines volebam esse, sicut me ipsum » si enim habuerit uxorem, et hoc dixit, virgines esse noluit. Sed absit: sic enim a pueritia servivit, ut hujus rei studium non haberet; quippe cum juvenculus anticipatus sit a gratia Dei. *Idem asseruit S. Epiphanius contra Valesios hæresi* XXXVIII *sive* LVIII, *ubi dum de tribus eunuchorum generibus tractat, tertio loco illi ponuntur,* qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum. *Inter quos*

A *quos collocat monasticum ordinem, virginitatis palmam adeptum :* Qualem, *inquit*, in vetere Testamento Eliam fuisse legimus, ac deinceps Paulum, qui dixit : « Dico autem non nuptis, » quoniam bonum est ipsis, si maneant, sicut » ego » *etc. Atque ex his patet, tam concordem juxta ac perspicuam in hac controversia esse laudatorum Patrum sententiam, ut in alium sensum detorqueri posse non videatur. Sed quandoquidem contraria suos quoque patronos habuit, rationes expendamus, quæ pro eadem afferri possint.*

contra alios,

5 *Objectus imprimis fuit antiquissimus et sanctissimus scriptor S. Ignatius episcopus Antiochenus et martyr, cujus Acta et scripta illustravimus tomo* I *Februarii, die* I *ejusdem mensis, pag.* 13 *et sequentibus, quem oppositam nobis aiebant opinionem tradidisse in epistola ad Philadelphienses, una ex septem,* quæ certissime, *ut ibidem diximus pag.* 21, ab S. Ignatio conscriptæ noscuntur. *(Easdem quoque adversus quosdam hypercriticos vindicat Remigius Ceillier in Historia generali auctorum sacrorum et ecclesiasticorum tomo* I, *cap.* XI, *art.* II.) *Nam, prout* B *extat spuria et corrupta epistola ad Philadelphienses, S. Ignatio imputantur ista :* Non detraho ... cæteris Beatis, qui nuptiis copulati fuerunt. Opto enim Deo dignus ad vestigia eorum in regno ipsius inveniri, sicut Abraham, et Isaac et Jacob . . et ceteri prophetæ; sicut Petrus et Paulus et reliqui Apostoli, qui nuptiis fuerunt sociati, qui non libidinis causa, sed posteritatis subrogandæ gratia, conjuges habuerunt. *Verum in Actis designatis,* § VI, *num.* 50 *facta mentione de interpolationibus in Epistolas Ignatianas perperam aliunde intrusis, a codice Florentino easdem abesse diximus, totque alibi conferri nævos in epistolam solam ad Philadelphienses jure expungendos, ut altera sui parte auctior reddita sit.*

qui ex epistola S. Ignatii ep. et M.,

6 *Deinde commentitium illud fragmentum de conjugio Pauli et Apostolorum ita ibidem castigatur :* Quæ omnia inserta fuerunt fraude nupturientium clericorum Græcorum, qui dum uxores cum sacerdotio cœperunt retinere, Paulum ceterosque Apostolos in defensionem suæ ipsorum incontinentiæ assumpserunt consortes, C ut supra citati monuerunt Baronius, Massutius, aliique. *Post hæc aliæ in eadem epistola designantur et corriguntur interpolationes. Hinc concludo, nullius roboris esse argumentum, quod petitur ex epistola corrupta S. Ignatii episcopi et martyris ad probandas S. Pauli nuptias, ac proinde* S. Phœben *non fuisse ipsius uxorem. Usserius in Dissertationibus, quas S. Polycarpi et S. Ignatii epistolis a se editis præmittit, cap.* XVII *discutiens locum de Pauli et Apostolorum conjugio in* assumentis, *ut vocat, epistolæ ad Philadelphienses, a Catholicis tantopere exagitatum, multa collegit contra Catholicos scriptores, quibus probare contendit,* Pauli et reliquorum Apostolorum *mentionem inter conjugatos haberi in vetustis epistolarum S. Ignatii exemplaribus. Sed quid tum? Enimvero esto ita in illis legi; an ex eo sequitur, sic legi debere, et sic lectum fuisse in primigeniis exemplaribus? Quomodo itaque illa non viderint sancti Patres, qui contraria tradiderunt? Quomodo Usserius ipse locum hunc non vidit esse sublestæ fidei, qui Dissertationem suam concludit his verbis* : Cœlibem vixisse Paulum, ex ipsius professione illa satis persuasus sum 1 Cor. 7, 7, 8 : « Volo omnes homines * esse, » sicut me ipsum ». Et : « Dico innuptis et vi» duis, bonum esse illis, si sic permanserint, » sicut et ego ».

* Vulgata omittit vos

auctore J. P.

7 *Alterum, quod pro laudati Apostoli matrimonio prolatum fuit argumentum, nititur testimonio Clementis Alexandrini lib.* III *Stromatum pag.* 210 *editionis anni* 1592 : Petrus, *ait*, et Philippus filios procrearunt. Philippus autem filias quoque suas viris tradidit. Et Paulus quidem certe non veretur in quadam epistola suam appellare conjugem, quam non circumferebat, quod non magno ei opus esset ministerio. Dicit itaque in quadam epistola : « Non habemus potestatem » sororem mulierem circumducendi, sicut et re» liqui Apostoli »? Sed hi quidem, ut erat consentaneum ministerio, quod divelli non poterat, prædicationi scilicet attendentes, non ut uxores, sed ut sorores circumducebant mulieres, quæ una ministraturæ essent apud mulieres, quæ domos custodiebant; per quas etiam in gynæceum absque ulla reprehensione malave suspicione ingredi posset doctrina Domini. *Hæc Clemens Alexandrinus.*

et Clemente Alexandrino hoc volunt;

E

sed perperam : cum repugnent S. Ambrosius et sanctus

8 *At respondeo, non satis mihi compertum esse, quidnam e prolato Pauli testimonio ad Corinthios* I, *cap.* IX, ℣ 5 *confici possit pro uxoribus, de quibus supra, cum Apostolus ibi nentiquam loquatur de uxoribus, sed de mulieribus, quæ ex pio religionis affectu, ac fidei amore sequebantur Apostolos, eisque sumptus et officia præstabant. Quæ quidem interpretatio est sanctorum Patrum. Audiatur S. Ambrosius in locum Apostoli jam citatum :* Mulieres, *inquit*, desiderio doctrinæ dominicæ, et cupidæ virtutum sequebantur Apostolos, ministrantes eis et sumtus et servitia, sicut et Salvatorem sunt sequutæ, ministrantes ei de facultatibus suis. *Huic Ecclesiæ Doctori adde S. Hieronymum in Commentariis ad caput* XXVII *Matthæi* ℣ 55 *super his verbis,* Erant autem ibi mulieres multæ *etc. ita scribentem :* Consuetudinis Judaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus abjecisse memorat. Dicit enim ipse : « Numquid non ha» bemus potestatem sorores mulieres circumdu» cendi, sicut ceteri Apostoli faciunt » ?

F

Hieronymus

9 *Idem sanctus Pater libro* I *contra Jovinianum tomo* IV *Operum suorum a Martianæo editorum, columna* 167 : Si autem, *ait*, illud nobis opposuerit ad probandum, quod omnes Apostoli uxores habuerint. « Numquid non ha» bemus potestatem mulieres vel uxores circum» ducendi » ? (qui γυνὴ apud Græcos utrumque significat) sicut cæteri Apostoli et Cephas, et fratres Domini; jungat et illud, quod in Græcis codicibus est : « Numquid non habemus » potestatem sorores mulieres vel uxores circum» ducendi »? Ex quo apparet, eum de aliis sanctis dixisse mulieribus, quæ juxta morem Judaicum magistris de sua substantia ministrabant, sicut legimus ipsi quoque Domino factitatum. Nam et ordo verborum hoc significat : « Num» quid non habemus potestatem manducandi et » bibendi, aut sorores mulieres circumducen» di »? Ubi de comedendo et bibendo, ac de administratione sumtuum præmittitur, et de mulieribus sororibus infertur, perspicuum est non uxores debere intelligi, sed eas, ut diximus, quæ de sua substantia ministrabant.

falsi opinioni.

10 Quod et in veteri lege de Sunamitide illa scribitur,

auctore J. P.

scribitur, quæ solita sit Elisæum recipere, et ponere ei mensam, et panem et candelabrum, et cætera. Aut certe si γυναῖκας, UXORES accipimus, non MULIERES; id quod additur, SORORES, tollit UXORES, et ostendit eas germanas in spiritu fuisse, non conjuges. Quamquam, excepto Apostolo Petro, non sit manifeste relatum de aliis Apostolis, quod uxores habuerint: et quum de uno scriptum sit, ac de cæteris tacitum; intelligere debemus sine uxoribus eos fuisse, de quibus nihil tale Scriptura significet. *Recte igitur Theodoretus Sanctam nostram vocat* ministram *S. Pauli,* eamque inclytam et celebrem; *neutiquam vero* conjugem.

§ II. Sanctæ virtutes, officium diaconissæ, laudes ex S. Joanne Chrysostomo; an fuerit vidua, an virgo, tempus vitæ.

B

Sanctæ ministerium apud Cenchrenses

Sanctus *Paulus in epistola ad Romanos superius citata de Sancta nostra dicit:* quæ est in ministerio ecclesiæ, quæ est in Cenchris: *ubi vides hujus officium ab illo non dissimulari, ut vel ex hoc etiam commendationem suam Romanis faciat magis gratiosam. At quale fuit piæ hujus Mulieris ministerium* ecclesiæ, *id est, apud congregationem fidelium Christianorum*, quæ *erat* in Cenchris? *Illud videlicet fuisse censeo, de quo meminit idem Doctor gentium primæ ad Timotheum epistolæ cap.* V ℣ 10, *ubi de viduis scribens sic loquitur:* Si hospitio recepit, si Sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est. *Theodoretus Cyri episcopus in illud ex dicto Apostoli loco jam allatum*, Si Sanctorum pedes lavit, *annotat ista:* Hoc enim olim faciebant. Ita etiam Lydia (*Actorum* XVI) ipsum Apostolum, et eos, qui cum eo erant, suscepit. Ita etiam dixit de Phœbe: « Adfuit multis, et mihi ipsi ». *Illud vero pluribus declarat, et insigni* C *elogio hujus sanctæ Feminæ confirmat idem Theodoretus, in Epistolam ad Romanos cap.* XVI *scribens, et pleno ore bona ipsius opera ad posteros transmittens:* Cenchræ, *inquit*, erat maximus pagus Corinthi. Æquum est ergo admirari vim prædicationis (*S. Pauli.*) Brevi enim tempore non solum urbes, sed et pagos pietate replevit, et tanta erat Cenchris congregatio, ut etiam haberet mulierem ministram, eamque inclytam et celebrem.

variis virtutibus illustre:

12 Tantas enim habebat recte factorum opes, ut ex lingua Apostolica laudes ejusmodi colligeret. Etenim ipsa quoque adstitit multis, et mihi ipsi. Adstitisse autem, ut puto, dixit, quod in eum hospitalis fuerit, ejusque curam gesserit. Multiplicibus autem eam laudibus remuneratur. Ipsa enim, ut est verisimile, eum in unam domum susceperat, et ad exiguum tempus, id scilicet, quo Corinthi versatus est. Ipse autem ei universarum terrarum orbem aperuit, Mulierque in universa terra ac mari celebris facta est, nec eam soli Romani et Græci cognoverunt, sed etiam omnes barbari. *Hæc de ministerio* S. Phœbes, *ac laudibus ob illud ab Apostolo ipsi tributis Theodoretus. Dispiciamus nunc an ex S. Pauli expressione,* in ministerio ecclesiæ *eam versari indicantis, alia in eodem officio considerari non possint ex textu Græco.* D

13 *Textus ille habet* οὖσαν διάκονον τῆς ἐκκλησίας; *super voce autem* διάκονον *non pauca annotavit Toletus antea citatus. Pag.* 660 *et proxime sequenti hæc refert:* Origenes et Chrysostomus ad dignitatem quamdam pertinere affirmant, qua ex Apostolorum auctoritate (*Sancta nostra*) fungebatur. Cujus rei declarandæ causa adnotandum est, olim ordinem quemdam diaconissarum fuisse, ut constat ex Clemente Romano, *uti vocatur,* et aliis antiquis Doctoribus, quarum jam nullus usus in Ecclesia extare videtur. Harum ministerium Clemens variis in locis explicat: nam lib. 8 Constitut. Apostolic. (*quæ sub isto nomine circumferuntur*) cap. 28 sic habet: « Diaconissa non benedicit, neque facit » aliquid eorum, quæ presbyteri aut diaconi » faciunt, nisi quod januas custodit, et presbyteris ministrat, cum mulieres baptizantur, » idque propter decorem et honestatem ». Hæc Clemens. Et lib. 2 cap. 26 « Nulla, inquit, » mulier ad episcopum aut diaconum sine diaconissa accedat ». Lib. 3 cap. 15. Hæ diaconissæ mittebantur ab episcopo vel diacono ad E mulierum domos propter gentium scandalum vitandum, et adhibebantur in baptismo feminarum ad nudanda earum corpora, et ad illas liniendas. *At S. Epiphanius in Expositione fidei Catholicæ tomo* I *Operum a Petavio editorum pag.* 1104 *diaconissarum officium ad unum restringit usum; sed unum fortasse hunc nominat, volens intelligi præcipuum. En tibi ejus textum:* Diaconissæ ad hunc unum usum adhibentur, ut mulierum decoris, et honestatis causa sint administræ, si id forte necesse fuerit, sive dum baptismo initiandæ sunt; sive dum earum corpora perscrutanda.

cui probabilius

officium

14 *Redeamus ad Toletum, qui ex auctore Constitutionum Apostolicarum addit ista:* Lib. 3 cap. 19 inserviebant, *inquit pag.* 661, fæminis infirmis. Hujusmodi erant ministeria harum diaconissarum; de quibus Ignatius epistola 12, quæ est ad Antiochenses; *perperam, ut affirmant alii, Ignatio adscripta:* « Saluto, in» quit, custodes sacrorum vestibulorum in Chri» sto diaconissas ». Erant enim fæminæ tempore Sacrificii reclusæ quibusdam locis, a viris F separatæ, quorum locorum vestibula et januas diaconissæ observabant. Hoc ministerium Phœben sortitam esse probabile est, idque Origenes et Chrysostomus significant: eligebantur enim ab Apostolis seu episcopis hujusmodi mulieres, quarum qualitates etiam Clemens describit. Theodoretus 1 Timoth. 5 hoc ministerium explicat, sicut nos in commentario diximus; *vide dicta sub initium hujus paragraphi.* Et forsan hoc erat conjunctum ministerio illi: utraque enim de causa ministra dicta est. *Hactenus Toletus: cujus sententia de duplici ministerio in* S. Phœbe *conjuncto, uno videlicet, quo exercebat virtutes supra descriptas ex S. Paulo* I *Timoth.* V ℣ 10; *altero, quo diaconissæ officio fungebatur, tam probabilis admodum est, quam Sanctæ honorifica.*

diaconissæ adjunctum fuit.

15 *Juvat huc adducere Patres. Origenes in epistolam ad Romanos cap.* XVI, ℣ 1: Hic locus apostolica auctoritate docet etiam fœminas in ministerio ecclesiæ constitui. In quo officio positam Phœben apud ecclesiam, quæ est Cenchris, Paulus cum laude magna et commendatione prosequitur, enumerans etiam gesta ipsius præclara, et

A et dicens: Quia in tantum omnibus astitit, hoc est in necessitatibus præsto fuit, ut etiam mihi ipsi in necessitatibus meis Apostolicisque laboribus tota devotione mentis astiterit. Simile autem opus ejus dixit hospitalitati Lot, qui dum semper hospites suscipit, meruit aliquando angelos hospitio suscipere. Similiter et Abraham dum semper occurrit hospitibus, meruit ut et Dominus cum angelis diverteret ad tabernaculum ejus. Ita et hæc religiosa Phœbe, dum astat omnibus et obsequitur, assistere et obsequi etiam Apostolo meruit. Et ideo locus hic duo pariter docet; et haberi (ut diximus) fœminas ministras in ecclesia, et tales debere assumi in ministerium, quæ astiterint multis, et per bona officia usque ad Apostolicam laudem meruerint pervenire. *S. Joannes Chrysostomus in Homilia in epistolam ad Romanos hic videtur sanctæ Mulieri attribuere dignitatis sive diaconissæ officium.* Vide, *inquit*, quantum illam honoret *Doctor gentium:* nam illam ante alios omnes memorat, et sororem vocavit. . Dignitatem quoque adjicit, ministram vocans.

B S. Joannes Chrysostomus egregias ejus dotes

16 *Reliqua, quæ Apostolus superaddit de* S. Phœbe *ad majorem pro ea commendationem Romanis inculcandam, S. Joannes Chrysostomus ita ibidem exponit:* « Ut illam suscipiatis in Do» mino, ut decet Sanctos ». Hoc est propter Dominum, ut honore fruatur apud vos. Nam qui propter Dominum suscipit, etiamsi non magnum quempiam suscipiat, cum solicitudine suscipit. Cum autem illa sancta esset, cogita quo cultu ea digna fuerit. Ideo adjicit, « ut decet San» ctos »: ut tales suscipere oportet. Duplici autem de causa digna est, quæ curetur a vobis, et quod propter Dominum suscipiatur, et quod sancta sit. « Et assistatis ei in quocumque nego» tio vobis indiguerit ». Viden' quam studeat, ut ne onerosus sit? Non enim dixit, ut liberetis eam; sed ut, quæ penes vos erunt, afferatis, et manum porrigatis, et in quibus ope vestra eguerit, non quocumque in statu illa sit, sed in quibus opera vestra eguerit; si in iis egeat, in quibus vos auxiliari possitis. Deinde ineffabilis laus sequitur: « Etenim ipsa multis adfui', et » mihi ipsi ». Viden' prudentiam? Primo laudes, deinde in medio adhortationem, postea rursum laudes posuit, utrinque præstanda officia laudibus beatæ Mulieris concludens.

AUCTORE J. P

præclaro elogio exornat, uti et Menochius.

17 Quomodo enim non beata, quæ tanto Pauli testimonio celebratur, quæ potuit illum juvare, qui totum orbem emendavit? Hoc enim illius virtutum colophon erat: idēoque hoc postremum posuit dicens, « et mihi ipsi ». Quid est illud, « et mihi ipsi »? Prædicatori Orbis, ei, qui tot tantaque passus est, qui innumeris hominibus sufficit. Imitemur ergo et viri et mulieres Sanctam illam. *Menochius ex his* adstitit multis, *Græce* προστάτις ἐγενήθη, PATRONA seu SUFFRAGATRIX fuit, *colligit*, Phœben non contemnendæ auctoritatis fuisse in patria sua: cujus rei etiam ex eo capi potest conjectura, quod negotiorum causa Romam proficisceretur: hoc enim majus videtur quam ut humili fœminæ conveniat. Aliqui docent προστάτας olim dictos fuisse eos, qui deligebantur, ut hospitio domi suæ, et in fidem suam reciperent, eosdemque etiam προξένους appellatos, quales olim apud Christianos fuisse est valde probabile. Ex horum numero fuerit Phœbe, in quam conveniat illud Apostoli, « Si » hospitio receperit, si pedes sanctorum lavit ». E

An vidua fuerit, an virgo. Tempus mortis.

18 *Verisimilius autem mihi est, hanc sanctam Mulierem fuisse viduam, quam virginem. Tametsi enim virginibus etiam ad officium diaconissæ aditus pateret; credo tamen id rarius accidisse sub prima illa Ecclesiæ nascentis exordia, quibus adeo recens erat illud S. Pauli Apostoli* I *Timoth.* V, ℣ 9*:* Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor. *Quo anno obierit* S. Phœbe, *me latet. Lego quidem, epistolam ad Romanos scriptam fuisse anno* 57 *vel* 58*: unde sequitur, Sanctam tunc quidem vixisse; sed an et quamdiu postea supervixerit, compertum non habeo; eaque de causa obitum ejus posui post medium sæculi primi Occasione autem hujus sanctæ Diaconissæ præmittitur huic Tomo Dissertatio historica de Ecclesiæ diaconissis, in qua conatus sum colligere et elucidare in gratiam curiosi lectoris, quæ in hoc argumento desiderari possunt.*

C F

DE SANCTIS MARTYRIBUS AQUILEIENSIBUS

EUPHEMIA, DOROTHEA, THECLA, ERASMA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. P.

§ I. Cultus; inventio S. Euphemiæ, quæ Ravennæ accidit, hujusne an alterius synonymæ?

SUB NERONE Cultus e Fastis sacris:

Aquileia, *antiqua Carnorum urbs, ac celeberrima quondam eorum metropolis, sed varias fortunas experta, humanarum rerum vicissitudinis triste exemplum dedit, quæ nunc pene in solitudinem redacta vicum constituit, hodierno agro Foro-Juliensi insertum. Ex antiquis autem urbis ornamentis illud non minimum est, quod, sicut plurium aliorum Athletarum martyrii palæstra fuit, ita etiam hodiernarum sanctarum Virginum ac Martyrum certamine ac morte nobilitata fuisse memoretur. Præter Grevenum, Molanum, Galesinium, Maurolycum,* et

AUCTORE J. P.

et alios, qui de illis agunt, Martyrologium Romanum ita illas memorat : Aquileiæ sanctarum virginum et martyrum Euphemiæ, Dorotheæ, Teclæ, et Erasmæ, quæ sub Nerone post multa supplicia gladio cæsæ sunt, et a S. Hermagora sepultæ. *Annuntiantur autem cum ibi, tum supra a Martyrologis nominatis, hac die ;* licet in tabulis ecclesiæ Aquileiensis, *ait Baronius in notis ad Martyrologium Romanum,* quas manuscript. accepimus, agi de his reperimus ad XIII Kalend. Octob. *Idem observat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad* III *Septembris, dicens,* ab eccles. Aquileien. die XIX hujus celebratur *earumdem natalis :* De eis tamen Venetiis, *sicut subdit,* et de Euphemia Ravennæ, ubi corpus est, hac die agitur.

Officium proprium :

2 *Anno* 1677 *Venetiis excusum est Officium proprium harum Sanctarum quatuor, hac post illud subjecta clausula :* Sanctissimus D. N. Papa Clemens X ad preces Eminentissimi Domini Card. Chisii benigne annuit atque indulsit, ut imposterum idem Officium recognitum et approbatum a sacra Rituum congregatione, habita die XXII Novembris MDCLXXV, pro Capitulo et B Clero parochialis et collegiatæ ecclesiæ sanctæ Euphemiæ civitatis Venetiarum, recitandum die III Septembris in festo sanctarum titularium virg. et mart. Euphemiæ, Dorotheæ, Theclæ, et Erasmæ, recitari etiam possit in aliis ecclesiis parochialibus et regularibus utriusque sexus ejusdem civitatis. Hac die VI Maii MDCLXXVI. V. Card. Carpineus Loco ✠ sigilli. Bernardinus Casalius sac. Rit. congreg. secr.

S. Euphemiæ hodiernæ, ut fertur, corpus

3 *De antiquissimo autem* S. Euphemiæ *cultu apud Ravennates testatur ista Hieronymus Rubeus lib.* I *Historiæ Ravennatum a pag.* 30: Aliquot dies Ravennæ Apollinaris commoratus, et tum docendo, tum agendo Christi Euangelium in dies magis ac magis invulgans, tribuni domum ad Arietem amnem, jam diu a se templum consecratam, D. Euphemiæ dicavit. Rediens enim ab exilio, et Aquileia transiens, cum Hermachoram ejus urbis episcopum invisisset, D. Marci Euangelistæ discipulum, illumque reperisset diem festum Euphemiæ, paulo ante ibidem cum sorore, et fratribus, martyrio ad cælestis vitæ præmia vocatæ, celeberC rimum agentem, paternamque Euphemiæ domum consecratam illius nomini dedicasse : Apollinaris eo sancto cadavere ab Hermachora impetrato, Ravennam regressus, templum a se jam, uti memoravimus, excitatum, Euphemiæ nomini consecravit, ibidemque corpus sanctum locavit.

Ravennam delatum ubi et ejus templum ;

4 Is autem locus extra urbem dicebatur, quod urbs ab ea parte nequaquam mœnibus erat circumdata. Itaque ab hac Euphemia; cujus dies festus tert. Non. Sept. agitatur, nuncupatum est templum, non ab ea, quæ Diocletiani tempore, multos post annos, ob Christum Chalcedone interfecta est; licet errore ducti huic templo præfecti perinde ac magis notam, Chalcedonensem hanc XVI Kal. Octobr. celebrent, quia post Chalcedonense concilium, instantibus Leoni primo Pontifici Max. ejus synodi patribus, Romano Kalendario est adscripta. Hujus vetustissimi templi dedicatio Kal. Maii solennis agitur. Quidam autem arbitrabantur, cum D. Apollinaris baptismatis locum constituere decerneret, ne amplius incerta sede baptizare cogeretur, Deum cum suis rogavisse, uti aptum et opportunum locum monstraret, repenteque visum arietem, qui et locum designaverit, et loco, D atque etiam vicino flumini nomen præbuerit.

sed non satis constat, quod sit hodierna.

5 Altera etiam fuit D. Euphemiæ ad mare ædicula, ac potius porticus, ab hoc templo longe diversa *Res hic narrat Rubeus spectantes ad primum Christi sæculum ; quæ minus facile creduntur sine accommodato tantæ antiquitati testimonio. Porro de S. Apollinare episcopo Ravennate ac martyre tractavi die* XXIII *Julii ; de Aquileiensium autem præsule S. Hermagora ad diem* XII *ejusdem mensis. Dum vero Rubeus scribit, a S. Hermagora* diem festum Euphemiæ *martyris* cum sorore et fratribus *celebratum fuisse, suspicionem mihi injicit, an hæc Euphemia, de qua agit, sit hodierna, an alia potius synonyma : hodiernæ enim adjunguntur aliæ tres Martyres ; frater nullus.*

Etsi sufficienter nobis etiam non suadetur,

6 *Ad hæc, parum quoque firma sunt ad probandam Rubei sententiam, quæ narrantur in inventione reliquiarum SS. Euphemiæ et Agathæ virginum ac martyrum, quæ accidit apud Ravennates in ecclesia S. Euphemiæ. Istarum Sanctarum inventor Alexander Roccardinus, ejusdem ecclesiæ rector, rem gestam descripsit, e cujus exemplari Italico suffecerit libare sequentia.* E *Scribit itaque in eo, corpus S. Euphemiæ virginis et martyris Aquileiensis, cujus festa dies celebratur* III *Septembris in ecclesia parœciali Ravennate, sub nomine ipsius dedicata, et consecrata, prout additur, a S. Apollinare, sub altari majore requiescere, ibique paucis abhinc mensibus inventum a se fuisse, die videlicet* XXX *Januarii* 1686, *S. Martinæ V. et M. sacro, oblata occasione ibidem fabricandi tribunam, ut vocant, quæ per vetustatem suam fiebat posthac nimis obscura, et minus apta ad ecclesiasticas functiones. Erat figura rotunda, humili fornice, qui muro inservienti pro tabula altaris, duobus circiter pedibus remoti a muro circulari, innixus, lapsu temporis videbatur ipsum altare opprimere posse. Rector itaque nescio quo instinctu motus, sive præcavendi illud damnum, sive divina inspiratione, quam habebat, occasione ista quærendi corpus Sanctæ, ulterioris moræ impatiens, opus, quod meditabatur, ineunte hieme inchoavit, nihil curans, quod in hieme lentius esset processurum Et, ecce, die prima Dominus Deus consolari eum voluit: nam dum ante* F *omnia frangeretur altare, apparuit arca e marmore Græco, longa palmis quinque circiter, quæ, quia exterius non erat signata inscriptione, timorem alacritati ejus immiscuit, ut sacrum esset pignus tantopere desideratum.*

synonymam quæ anno 1686 inventa est

7 *Monitus vero illustrissimus D. archiepiscopus Fabius Guinisi vespere se contulit ad templum, ut statueret, quidnam in hac re esset agendum: et, postquam vidisset tam egregium antiquitatis superstes monumentum, ab annis utpote circiter mille sexcentis viginti septem per S. Apollinarem delatum Ravennam, prout ex Rubeo et Fabrio videri posse dicitur, sigillo muniri illud jussit, ponique in loco remoto, qui fuit sacrarium cujusdam oratorii laicorum in eadem ecclesia, sub invocatione Beatæ Virginis,* libera nos a pœnis inferni : *ubi a parocho custodita usque ad diem* XII *Februarii proximi, quæ erat dies Martis, qua recitabatur Officium S. Ignatii martyris translatum, hora circiter decima octava, ipso jubente et assistente aperta fuit sancta arca, in qua duæ capsæ sunt repertæ : una parva ab uno latere lignea, sed quasi tota in pulverem redacta : altera vero satis magna, non ex ligno, sed ex*

quadam

A *quadam constans mixtura, superne figurata. In hac erat insuper capsa, quæ redacta in frusta continebat interius velum quoddam cum ossibus aliquot ac cineribus, nec non inscriptionem in pergameno, antiquo charactere Romano expressam, et frusto panni serici quasi coloris albi involutam, cujus litteræ indicabant, has esse reliquias S. Euphemiæ V. et M., et S. Agathæ: cujus Sanctæ, quia minoris erant quantitatis, habitæ sunt. Reliquiæ vero parvæ capsulæ dignosci non potuere, quia in pulverem redactæ.*

et solenni ritu translata

8 *Nonnullis deinde interjectis, subditur, reliquias a personis ibidem præsentibus honoratas fuisse, ac post tectas et sigillo munitas, venerationi expositas super altari in eodem oratorio, ubi fiebant multæ gratiæ pie erga easdem affectis toto mense Maio, ut, dum absolutum esset sacellum novum, ac res aliæ ordine dispositæ, solennis earumdem translatio fieret. Et quia portari non poterat arca marmorea, debuit fabricari alia capsa ex cypresso exterius cooperta plumbo, cui inclusa fuere sacra lipsana die prima Junii, incidente in sabbatum, hora vigesima tertia; et Dominica proxima, quæ erat Pentecostes, media noctis hora fuere delata ad ecclesiam cathedralem solenni admodum ritu et comitatu, et toto die lunæ, tertia dicti mensis, manserunt ibidem exposita: hora autem vigesima tertia translatio eorumdem honorifica et solennis accidit præsente clero regulari et sæculari, magistratibus ac nobilibus, qui alternis vicibus baldachinum portabant, sub quo arca ferebatur a DD. parochis et sacerdotibus civitatis etc. Dum vero arca delata esset ad ecclesiam paræcialem, collocata fuit supra altare, ibidemque per dies octo continuos solenni pietate honorata. Coronis autem imposita huic festivitati Dominica Sanctissimæ Trinitatis per communionem generalem, panegyrim etc. Hac itaque solennitate ad finem perducta duodecimo die, qui pariter Mercurii fuit, hora vigesima secunda, arca a parocho reposita fuit in altari, ubi commode spectatur per aperturas in quadam umbella marmorea ad hunc finem elaboratas; supra quam arcam leguntur hæc verba, a parocho eidem imposita jussu D. archiepiscopi, quæ etiam exstant intra arcam laminæ cupreæ incisa*: Reliquias SS. Euphemiæ et Agathæ VV. et MM. sub ara majori inventas illustrissimus Fabius Guinisi archiep. et princeps eodem in loco reposuit anno MDCLXXXVI, sedente Innoc. XI Pont. Max., Alex. Roccardino R.

Ravennæ,

9 *Hic porro gratias ab ista Sancta factas affirmat esse continuas, ac plures existere quas nescit, quam quæ ad ejus notitiam pervenerint. Hoc, ait, scio, quod bona mulier quædam sub principium (et prima fortasse fuit, quæ gratias accepit, sicut ipsa fatetur) surda fuerit in aure una tribus adhinc annis: quæ dum se tetigisset numismate suæ coronæ, quæ arcam attigerat, subito recuperavit auditum. Scio, inquit idem rector, duas infirmas ex maligna febri, postquam datus illis erat modicus pulvis ex materia, quæ conjungebat arcæ operculum, sanitati restitutas esse cum aliis multis, quibus datur: item se scire affirmat, quod nemo ex cis hactenus, Deo favente, obierit. Hisce subjungit relatio Roccardini mulierem aliam, quæ malo apoplectico affecta, et in nervis opticis, referente medico, læsa visum perdiderat, eo usque eumdem recuperasse, ut posset surgere et videre quantum sufficeret ad incedendum. Alia autem, quæ omnem quasi visum amiserat ex quodam fluxu, eumdem recepit, prout ipsa dixit, quando anathema suum ad Sanctam detulit. Plurimas denique alias infirmitates, quæ curatæ sunt, tam numerosas esse refert laudatus ecclesiæ rector, ut imposterum ratio earumdem haberi a parocho non possit: nec anathematum, quæ portantur ad Sanctam: fieri autem posse authenticum documentum circa omnia illa, quæ huc scripta sunt.*

AUCTORE J. P.

eamdem esse cum Aquileiensi; relinquimus tamen Ravennatibus in sua possessione

10 *Atque hæc quidem sunt, quæ ex relatione ista excerpere et conficere conatus sum, adeo intricatis et lectu difficilibus characteribus scripta, ut non raro in iis palpandum mihi quodammodo fuerit. Interim, licet nec e narratione jam præmissa, in qua non determinatur in modo prolata inscriptione, cujus Euphemiæ sacrum illud pignus fuerit, nec e superiore historia apud Rubeum, videatur certo constare, Euphemiam istam esse Aquileiensem; prævaleat tamen Ravennatum pro sancta Aquileiensi Martyre possessio: etiamsi in Actis S. Hermagoræ apud nos ad diem* XII *Julii nihil invenio, quo superiora probari possint, non magis, quam ea quæ dicebantur antea de corpore S. Euphemiæ ab Hermagora per S. Apollinarem impetrato, ac æde sacra sub ejusdem Sanctæ nomine Ravennæ consecrata. Die tamen* XXIII *Julii, quo de S. Apollinare tractavi, in Vita ejus breviore, ab auctore sæculi noni conscripta, pag.* 350 *mentio fit de* basilica S. Euphemiæ, *tempore Sancti ejusdem, prout ibi fertur, existentis: de qua pluribus scribit Hieronymus Fabri in Sacris memoriis Ravennæ antiquæ parte* 1 *pag.* 165.

§ II. Lectiones propriæ; Acta.

Oratio

A*nte Officium proprium* S. Euphemiæ *ac trium sociarum ejus, quod supra designabam, ponitur hæc* ORATIO: Da nobis, misericors Deus, sanctis virginibus et martyribus tuis Euphemia, Dorothea, Thecla, et Erasma intercedentibus, cælestis gratiæ abundantiam, ut earum passio celebrata, præsentis vitæ subsidium conferat, et æternæ. Per Dominum nostrum. *Deinde sequuntur tres lectiones propriæ.*

et lectiones propriæ

12 LECT. IV. Euphemia, Dorothea, Thecla, et Erasma virgines Aquileienses nobiliter progenitæ, quarum priores Valentii filiæ hominis idolatriæ * addicti; sequentes vero Valentiniani ejusdem fratris, Christi nomen profitentis, cujus studio omnes in Christiana fide erudiebantur. Quadam vero die cum suppliciter efflagitarent, ut Natisi fluminis lustralibus undis, Baptismatis desiderio, abluerentur, ac * tamdiu constitit, donec eadem hora adveniente Valentiniano, ac beato Hermacora episcopo, continuo baptizantur, et virgines Deo consecrantur. Cum interim Valentius Euphemiam, et Dorotheam nubendas destinasset: respuunt illæ terrenas nuptias, cælesti Sponso dicatæ. His genitor auditis, insaniens, arrepto gladio utramque aggreditur; at illæ furentis patris e manibus elapsæ, ad Valentinianum patruum confugiunt, quas ipse cum filiabus in suæ domus latebris abdidit. Verum fraude servi detectæ, qui statim a dæmone arreptus, in Natisum fluvium se præcipitem dedit: ab ipso Valentio insequente, orantes deprehensæ, Servasto * præsidi pro Christiano nomine puniendæ traduntur.

13 LECT. V. Delatas sibi Virgines præses, ut eas

* *l.* idololatriæ
* *f.* aqua
* *al.* Sebasto

AUCTORE J. P.

eas vidit blanditiis ad apostasiam attrahere non potuisse, imperat primum nudas flagellis cædi, inverso mox corpore suspendi, et malleis capita eo usque contundi, quo sanguis e naribus copiose difflueret, sed omnibus cruciatibus fortiores, carceri mancipandas deseruit. Sequenti mane, quia a vulneribus incolumes cernebantur, hortatur Servastus pro accepto beneficio diis litare, quorum pietate salutem debere suadebat: at illæ solum Jesum Dei filium cælestem medicum confitentur, et prædicant. Jubet interea præses easdem equuleo suspendi, latera lampadibus aduri, ac tandem mamillas crudeliter amputari, quæ canibus devorandæ projectæ, singulari ab ipsis custodia venerantur. Iterum igitur carceribus occluduntur, et altera die nudæ circumducuntur per urbem; sed, orante sancta Euphemia, angelus Domini singulas candida stola superinduit, ac pristinæ incolumitati restituit, quin et novum contulit decorem, cum in earum corporibus nec plagarum vestigia apparerent, et vultus earum solis instar enitescerent.

pro civitate Veneta.

14 Lect. vi. Tantis prodigiis, Virginumque B constantia nil commotus præses, ut audivit irridentes inania deorum simulacra, capite plectendas mandavit, quam impiam sententiam in filias et neptes Valentius ipse sese obtulit exequuturum. Adiit ergo altissimam turrim, ubi filias eximiæ pulchritudinis anteacto tempore aliquandiu custodierat, ibique propriis manibus omnium capita obtruncavit, et inter præterfluentem Natisum dejecit: divinam tamen ultionem immanis adeo facinoris vindicem sensit, ingenti illico terræmotu turri concussa, igneque cælitus obruente, qui Valentium, ejusque comites, et turrim ipsam a fundamentis incendit. Cum autem noctu Valentinianus cum Sancto Hermacora beatarum Virginum corpora, et capita inquisiturus descenderet prope flumen, ecce navicula apparuit sacris pignoribus onusta, quæ a duobus juvenibus ingentis speciei et luminis navem ducentibus, sancto antistiti oblata, ab eo honorifico sepulchro, religioso cleri comitatu, domi ejusdem Valentiniani in ecclesiam consecratæ condita sunt.

Acta

15 *Quamquam lectiones istæ, a sacra Rituum congregatione recognitæ et approbatæ, sint* C *tolerabiliores, quam Acta quædam prolixiora; nonnulla tamen memorant ad plenum lectoris assensum minus accommodata, quia eorumdem Actorum narratio non ubique nobis apparet sincera. En tibi pauca specimina. Apographum nostrum, quod descriptum prænotatur* ex Petri Calo p. 3 f. 182, *de quo auctore plura dixi ad diem* xii *Julii pag.* 251, *refert ista:* Cumque ex more a civibus in conjugium peterentur a patre suo Euphemia et Dorothea, pater nolebat eas maritis dare, quia parvulæ erant, et multum diligebat eas; sed jussit turrim excelsam fieri juxta fluvium Natissam a domus suæ latere, in qua præcepit non plures quam duas fenestras haberi: ubi filias propter nimiam pulcritudinem earum in eminentiore loco consistere volebat. Quadam D vero die dum pater ivisset ad Tergestinam civitatem, filiæ ejus Euphemia et Dorothea venerunt ad magistros, qui turrim ædificabant, et dixerunt eis: Rogamus vos, optimi magistri, ut indicetis nobis, quid hoc esse velit ædificium, quod pater noster construi facit. Qui dixerunt eis: Vestra habitatio debet esse. Quæ dixerunt: Si nostrum debet esse habitaculum in isto loco, tertiam fenestram facite ampliorem aliis. Et fecerunt sicut illæ mandaverant.

correctionis

16 Fluebat autem Natissa fluvius per turrim mediam per arcus volutos: ibique consueverant Virgines se lavare. Quo cum quadam die venissent ad se lavandas, prostraverunt se pariter in terra, Dominum deprecaturæ. Tunc B. Euphemia elevatis sursum manibus oravit dicens *etc. Exemplar alivd, quod Ms. habemus* ex Tabulis ecclesiæ Aquileiensis, ex tomo H fol. 315, *hæc brevius perstringit, quod et fecit illustrissimus Petrus de Natalibus lib.* viii, *cap.* xxix, *nec non Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die: Fabrius autem horum omnium brevissime pag.* 166. *Ornata quoque videntur, quæ eodem in ecgrapho, quod ex Petro Calo assignabam, ita* E *narrantur:* Tunc præses iratus jussit earum mamillas amputari: quæ dum absciderentur, illæ psallebant dicentes: Ne projicias nos a facie tua, et spiritum sanctum tuum ne auferas a nobis. Cum autem abscissæ essent earum mamillæ, jussit eas foris projici ante canes. Tunc nocte veniens B. Valencianus * in loco, ubi jactatæ fuerant earum mamillæ, invenit eas jacentes in terra, et splendentes sicut rosas: qui accepit eas, et dedit S. Hermacoræ episcopo.

* Valentinianus

indiga.

17 *Similia indicantur in Ms. nostro ex Tabulis ecclesiæ Aquileiensis, et apud Petrum de Natalibus. Credibilior est illa narratio supra in lectionibus propriis, et apud Ferrarium, qui sic habet:* Jubente præside mammillæ illis immaniter abscissæ canibus projiciuntur: quas tamen attingere non sunt ausi. *Fabrius etiam nullum huic facto episodium adjecit. Alia fidei non satis probatæ in hodiernarum Sanctarum historia martyrii occurrunt, quæ, quandoquidem exiguæ vel nullius potius est auctoritatis, quia ab ignoto nobis atque incerti temporis auctore conscripta, non eadem facilitate creduntur, qua narrantur,* F *præsertim in tanta antiquitate sæculi primi æræ vulgaris, quo martyrium narratur contigisse. Nec bona videtur Passio, cujus apographum apud nos est, ex monasterio Mellicensi Ordinis S. Benedicti in Austria, hoc exordio:* Regnante Nerone in urbe Roma, et Sebasto præside residente in civitate Aquileia, fuit vir quidam in civitate eadem Valencius nomine, dives nimis, sed in errore perseverans, habens duas pulcherrimas filias *etc. Quæ vero per ejusdem Passionis referuntur decursum, singillatim non castigo. Hodiernas autem Martyres posui superius sub Nerone cum Martyrologio Romano.*

DE

DE S. BASILISSA VIRG. ET MART.

NICOMEDIÆ IN BITHYNIA.

J. P.

Cultus, elogia, Acta.

Sub Diocletiano Colitur

Tenella hæc Virgo et martyr, viriles supra sexum et ætatem animos gerens, nominis sui celebritatem apud Græcos et Latinos propagavit. Menologium Græcorum, quod Cardinalis Sirletus Latine reddidit, sic illam memorat :* Eodem die (III *Septembris)* natalis sanctæ Basilissæ, quæ, Alexandro in Urbe Nicomedia præsidente, feris objecta, et alia tormenta perpessa, martyrio coronata est. *Menæa magna impressa :* Eadem die sancta Basilissa feris objecta, et illæsa consummatur. *Quibus adduntur duo versiculi, qui ex Græco sic sonant Latine :*

Ὀφθεῖσα Βασίλισσα φρῆκτυ θηρίοις.
Φρυκτῷ παρέστη Παμβασιλέως θρόνῳ. *Id est :*
Basilissa sævis visa terribilis feris,
Solio tremendo Regis omnium adstitit.

Parum aut nihil leporis habet allusio poëtæ, qui respicit ad nomen Virginis nostræ proprium, et ad appellativum βασίλισσα, quod reginam *significat, nec non ad nomen παμβασιλεὺς, quo significatur* omnium rex, *sive Deus. Nec melioris notæ est adjectivum φρικτὸς, id est,* horribilis *etc. bis repetitum Græce.*

apud Græcos

2 *Menologium Basilii imperatoris* certamen sanctæ virginis et martyris Basilissæ *etiam annuntiat, superaddito martyrii ejus compendio, quod ex Græco sic versum legitur in sacrorum ipsorum Fastorum editione, quæ Urbini prodiit anno* 1727 *studio et opera Eminentissimi Cardinalis Annibalis Albani :* Basilissa martyr fuit temporibus Diocletiani. Cum autem prope urbem Nicomediam domicilium haberet, nonumque ætatis suæ annum ageret, tamquam Christiana delata, Alexandro præsidi sistitur, et Christum confidenti animo professa, primum quidem colaphis cæditur ; deinde nudata, virgis percutitur, talisque * perforatur Mox inverso capite in ligno suspensa, catenis constricta, picis, sulphuris ac plumbi fumo torquetur. Post hæc in ignem conjecta, duobusque leonibus objecta, cum nullam noxam passa fuisset, præsidi persuasit, ut in Christum crederet. Et ille quidem vitam recte traducens, in pace decessit. At hæc egressa ex urbe, cum sitiret, oravit, et manantibus e terra aquis sitim depulit. Deinde stans supra petram et orans, vivendi finem fecit : ibique sepulta, omnibus fidelibus per aquas e terra erumpentes singulis diebus curationes admirabiliter præstat. *Similia memorantur in Synaxario Ms. Sirmondi, cui apponitur hæc clausula :* Γίνεται δὲ ἡ δι ἔτους αὐτῆς συναξις ἐν τῇ μονῇ τῆς Μαρίας πλησίον τοῦ τείχους τῶν Βλαχερνῶν. *Id est :* Fit autem ejus solennitas quotannis in monasterio Mariæ prope murum Blachernarum *Constantinopoli.*

* talosque

et Latinos

3 *Annua etiam hujus Sanctæ memoria signatur apud Latinos. Habet illam Galesinius; cui adde Martyrologium Romanum Baronii his verbis :* Nicomediæ, passio sanctæ Basilissæ virginis et martyris, quæ annos novem nata, cum in persecutione Diocletiani sub Alexandro præside verbera, ignes ac bestias divina virtute superasset, in oratione spiritum Deo reddidit. *Meminit quoque de illa laudatus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 309 *num.* 36, *agens de martyribus in Diocletiani persecutione passis. Non novi ullam hujus sanctæ* Basilissæ *memoriam haberi in Martyrologiis Latinis ante Galesinium, qui, sicut indicat in notis, martyrium ipsius e Græco reddidit. Post illum a Græcis eamdem Sanctam transtulit in Martyrologium Romanum Baronius, in notis citans pro illa ac ejusdem passione Menologium, quo uti consuevit, intellige Sirletianum. Ex his itaque colligimus, cultum* S. Basilissæ *hujus a Græcis ad Latinos invectum fuisse.*

Acta ejus qualiacumque damus

4 *Annum martyrii non scimus; sub Diocletiano illud accidisse affirmant Galesinius, Baronius, et Menologium Basilianum, non autem Menæa magna, quæ nullum imperatorem ponunt. Palæstra martyrii memoratur fuisse Nicomedia. Quæ de Actis ad posteros transmissa sunt, in solis fere cruciatibus consistunt, ut jam vidimus; quibus dicta Menæa paullo fusius narratis adjungunt miracula. Duo autem ista facilius creduntur, quando accommodata fulciuntur auctoritate ; cum in Actis apocryphis non raro similia occurrant. Subjungo jam Sanctæ Acta ex Menæis magnis excusis, quæ Latine reddita sic sonant :* Alexandro præsidi Nicomediæ sæviente persecutione, accusata Basilissa sistitur : quam cum constantem in Christiana professione videret, faciem ejus contundi imperat.

5 Gratias interim Deo agentem Martyrem præcepit toto corpore nudatam virgis cædi : inter quod supplicium cum adhuc ampliores Deo gratias persolveret, præses fortitudinem et constantiam ejus videns, in furias actus, eam atrocius diverberari imperat; et ita toto illam corpore ceciderunt, ut totum esset unum vulnus. Deinde abrasit etiam plantas pedum ejus : dumque illa rursum exclamaret : O Deus meus, gratias tibi ago; talos ejus perforari jussit præses : et hoc facto, uncos ei injecerunt, atque catenis, inverso capite, suspenderunt, infraque rogum accenderunt, et picem, sulphur, bitumen et plumbum ingesserunt, ut vi tormentorum et fumi fœtore quam primum expiraret.

ex Menæis

6 Cum autem Sancta inter hæc tormenta Deo gratias ageret, non secus acsi in paradisi deliciis versaretur; videretque præses supplicia pro ludo ab illa haberi, curat incendi fornacem, ac Martyrem in eam immitti. Cumque flamma jam exundaret, signavit se Martyr cruce, et in medium incendium ingressa, multis in illo horis illæsa, omnibus ad hoc spectaculum obstupescentibus, perstitit. Deinde vero præses in illam e fornace eductam duos immanes leones immisit : qui San-

AUCTORE J. P.

ctam precantem etiam non læserunt. Quibus omnibus spectatis præses attonitus et compunctus super judiciis Dei, abjecit se ad pedes Sanctæ, dicens : Miserere mei Famula cælestis Regis Dei et ignosce mihi omnia, quæ tibi intuli mala, et fac me stipendiarium Regis tui ; si, uti dicis, peccatores recipit.

excusus.

7 Tunc Sancta, gratiis omnipotenti Deo actis, præsidem in Christiana fide instituit, illumque in ecclesiam ad Antonium episcopum baptizandum adduxit. Post hæc rursus ad Sanctæ pedes abjectus, Ancilla Dei, inquit, ora pro me, ut mihi Deus ignoscat quæ peccavi in te, et in vera fidei confessione præsentem vitam absolvam. Precante ergo Sancta pro illo, Alexander glorificans ac benedicens Dominum, spiritum Deo reddidit. Tunc Sancta, curato ejus funere, cum episcopo ad tertium quasi ab urbe milliarium recessit; dumque invenisset petram, stetit super illam, et, fusis precibus, fons prosiliit : e quo ubi bibisset, et gratias Deo egisset, paululum inde progressa, Domine, inquit, accipe spiritum meum in pace. Sic fata, positis humi genibus, gaudio exultabunda, Deumque benedicens B ad Dominum profecta est. Quod ubi Antonius D præsul intellexit, justa ei solvit, juxta petram monumentum condens, e qua aqua Sanctæ precibus egrediens confert sanitates usque in hodiernum diem.

Conjectura de Antonio ep. supra nomina to.

8 *Inter episcopos ecclesiæ metropolitanæ Nicomediensis nullus comparet* Antonius, *qui huc spectare possit, apud Michaëlem le Quien in Opere posthumo, quod inscribitur Oriens Christianus, tomo* I : *Antonii enim, qui ibidem habetur columna* 594, *electio innectitur anno Christi* 1035. *Qiud si* Antonius *superior ille in Menæis intrusus fuerit pro* Anthimo, *qui locum habet inter dictos præsules col.* 583, *et* jam ante sedebat, *sicut ibidem legitur,* quam Diocletiani in Christianos omnes edictum promulgaretur : quippe quem Eusebius in ipsismet Diocletianæ insectationis initiis, seu anno Christi CCCIV martyrio functum et capite minutum refert lib. 8, cap. 6. Quamobrem Anthimi martyrium recte assignatur in Chronico Paschali, anno XIX Diocletiani. *Habetur apud nos præsul iste ad diem* XXVII *Aprilis, quo exstat in Martyrologio Romano; sed ibi innexuimus martyrium ejus anno* CCCII. E

DE S. SANDALIO MARTYRE

CORDUBÆ IN HISPANIA.

J. P.

Cultus ex Martyrologio Romano, et documentis Cordubensibus.

SUB DIOCLETIANO, UT FERTUR. Præter publicum Sancti cultum

Corduba, *clarissima Hispaniæ Bæticæ urbs, et fæcunda multorum Martyrum parens, hodierna die colit* S. Sandalium M., *publica ipsius veneratione, quam ibidem habebat, extensa ad Ecclesiam universam per Martyrologium Romanum, in quo sic annuntiatur :* Cordubæ sancti Sandali martyris. *In notis dicitur* de *illo* mentio haberi in Flore Sanct. Hisp. ex monu- C mentis ecclesiæ Cordubensis. *Martyr hic nondum relatus erat in Martyrologio Romano anno* 1586. *Alfonsus de Villegas in Flore Sanctorum, quem Hispanice vulgavit, publicum Sancti cultum confirmat fol.* 410, *dicens de ipso legere ecclesiam Cordubensem* III *Septembris. Eodem die festum illius ibidem celebrari testatur Martinus de Roa in Historia Sanctorum Cordubensium Hispanice edita fol.* 139; *ubi etiam affirmat, res a Sancto gestas in tanta delitescere ignoratione, ut vix quidquam de eo dici possit. En textum ejus ex Hispanico redditum :* Inter sanctos istos viros, qui Cordubæ sunt martyrio coronati tempore illo, quo gentiles majore furore et crudelitate Ecclesiam Dei persequebantur, locum suum habet beatus Sandalius : qui magnam Deo servavit fidelitatem in confitenda fide ejus, et dum bene admodum dimicasset, cursum suum feliciter consummavit.

nihil de eo scitur singulare.

2 Tametsi autem ratio ac modus martyrii ejus commendata litteris posterorum memoriæ non sint, libro tamen vitæ in cælis inscripta sunt, ubi debita ipsi servabatur corona, quam Dominus illi dedit tempore (uti fert opinio) crudelissimæ persecutionis Diocletiani. Invenitur hujus sancti Martyris memoria.. in Breviariis Cordubensibus III Septembris. *Laudatus scriptor in libro Latine de antiquitate et auctoritate Martyrum Cordubensium cap.* I *indicat densissimis oblivionis tenebris involuta esse ea, qua ad hunc Martyrem spectant :* Beatus, *ait,* Secundinus atque Sandalius, quorum fere præter nudum nomen, de quo in Romanis aliisque Martyrologiis et Cordubensis ecclesiæ monumentis, aut parum aut nihil habetur. *Apage igitur merces fabulatoris Tamayi.* F *Suspectum quippe mihi est epigramma, quod recitat sub nomine Cypriani archipresbyteri Cordubensis, et* quod inter Ms. carmina Juliani, et aliorum in meo, *inquit*, codice reperitur. *Nec majoris apud me sunt auctoritatis parva Acta, quæ ex carmine Cypriani Cordubensis coagulari potuisse asserit ac profert idem, Tamayus. Nicolaus Antonius tomi* I *Bibliothecæ Hispanæ veteris lib.* VI *cap.* VII *observat, Cypriano Cordubensi tribui perperam plura carmina. Ad propositum vero nostrum delibo quæ scribit ibidem num.* 158 *his verbis :* Sunt et alia pseudo-Cypriani carmina, vestiendis nudis Sanctorum vere Hispanorum historiis excogitata. Hujus rei exemplum esto primum S. Sandalius, quem Cordubæ celebrari martyrem, ejusque Acta excidisse, vulgo refertur. Præsto igitur fuit pseudo-Cyprianus huic defectui Actorum supplendo in carmine illo, *quod de dicto jam Sancto circumfertur. Quænam vero carmina laudatus Bibliothecæ Hispanæ auctor verum Cypriani Cordubensis fœtum esse censeat, vide loco citato a num.* 146. *Consuli etiam possunt ea, quæ scribit tomo* II, *lib.* VII *cap.* VII *contra Aulum Halum, sive Halonem.*

DE

DE S. ARISTIONE VEL ARISTEO EP. M.

ALEXANDRIÆ AD ISSUM.

SYLLOGE CRITICA.

J. S.

§ I. S. Aristion sub nomine Aristæi vel Aristei annuntiatus apud Latinos cum S. Antonino, quocum passus non videtur.

SUB IMP. GENTILIBUS.

Aristæus cum Antonino Capuæ attributi apud Latinos:

B Baronius ad III *Septembris Romano Martyrologio inseruit hanc annuntiationem:* Capuæ sanctorum martyrum Aristæi episcopi, et Antonini pueri. *Deinde in annotatis sic loquitur:* Beda *(imo potius Ado)* et Usuardus, qui de his agunt hac die, horum Acta exstare testantur, sed excidisse putamus; quandoquidem nec in sua ipsorum ecclesia reperiuntur; ubi, omisso Aristæo, tantum de Antonino *(et quidem die præcedenti , ut de martyre non Capuano , sed Apamiensi)* agi reperimus in ejus Breviario. Hinc ducimur conjectura , ob innumeras bellorum clades, illius nobilissimæ ecclesiæ monumenta esse deperdita. *Nonnullam hic trepidationem insinuat Baronius, an recte conjungantur* Aristæus *et Antoninus, recteque Capuanæ ecclesiæ attribuantur. Verum movit haud dubie virum eruditum auctoritas Adonis et Usuardi: nam uterque eodem fere modo duos istos conjunxit; Ado hisce verbis:* Apud Capuam, natalis sanctorum martyrum, Antonini pueri annorum viginti; et Aristæi episcopi, quorum gesta habentur. *Usuardus vero:* In Capua sanctorum martyrum Antonini pueri annorum viginti , et Aristei episcopi, quorum gesta habentur. *Tanta est horum martyrologorum auctoritas, ut hisce videretur acquiescendum,* C *nisi occurrerent graves rationes, quæ vehementem erroris suspicionem ingererent.*

at graves sunt rationes,

2 *Prima ratio est, quod nullus ante Adonem Capuæ adscripserit hosce Martyres, etiamsi a multis memorentur, uti videbimus. Altera ratio est, quod Capuani eos numquam coluerint, ut videre est in eorum Kalendariis et antiquo Breviario. Edidit quinque diversa Kalendaria Michaël Monachus in Sanctuario Capuano: in nullo reperitur* Aristæus. *Antoninus quidem in variis Kalendariis Capuanorum, uti et in antiquo eorumdem Breviario occurrit, sed ut martyr Apamiensis, de quo egi ad diem præcedentem. Hinc laudatus Monachus pag. 71 citatis Martyrologii Romani verbis hæc subjungit:* Breviarium *(antiquum Capuanum)* de Aristæo verbum nullum; de Antonino agit IV Nonas Septembris, de quo Martyrologium *(Romanum)* quoque IV Nonas agit. Alter est ab Antonino puero martyre Capuano. *Accedit ad hasce rationes, quod Monachus, etiamsi* Aristæum *et Antoninum puerum Capuanæ ecclesiæ asserere contendat, nihil omni sua investigatione reperire potuerit, quod ad auctoritatem modo datam aliquid ponderis addat. Adducit ille quidem verba Petri de Natalibus, qui lib.* VIII *cap.* XXXIII *sic habet:* Antoninus puer et Aristeus martyres apud urbem Campaniæ Capuam passi sunt. Qui Antoninus cum esset annorum decem, Aristeum ad fidem convertit: cum E quo postmodum tentus et variis suppliciis cruciatus, tandem ambo cædente gladio martyrii palmam consecuti sunt III Non. Septembris. *Verum dubitari vix potest, quin hæc scriptor ille parum criticus ex Adone vel Usuardo desumpserit, et conjecturis suis etiam deformaverit. Nihil igitur Petrus de Natalibus, nihil tria alia Martyrologia, Usuardo longe posteriora, quæ Monachus citat pag. 72, momenti addunt Adoni et Usuardo. Fatetur etiam Monachus pag. 214, ignotum esse, quo tempore* Aristæus *ecclesiæ Capuanæ præfuisset; nec de ejus corpore aut reliquiis ulla uspiam mentio apud Capuanos; ac demum nullum uspiam apud ipsos antiquæ venerationis indicium.*

cur id factum ex errore credamus.

3 *Cum ergo omnis ratio, quæ favet Capuanis, reduci possit ad auctoritatem Adonis, quem Usuardus more suo secutus est ducem ; hosce vero alii posteriores ; cumque gravissimæ in contrarium militent rationes, restat, ut examinemus, an non sit verisimile, errorem aliquem Adoni obrepsisse, aut potius in Martyrologium ejus irrepsisse transcribentium negligentia. Illud jam ostendere cœ-* F *pit Sollerius in S. Antonino Placentino tom.* II *Julii pag. 8, ubi candide sic effatur:* Ne diutius in meridiana luce hæreamus, liceat tuto asserere, manifestum errorem in Adonis Martyrologio deprehendi, sive id Adonis ipsius , sive, quod potius senserim, amanuensium culpa, qui APAMEAM non recte efformatam , in CAPUAM verterint. *Sane nullum videtur dubium, quin Ado annuntiationem suam hauserit ex codice aliquo Hieronymiano, cum non potuerit illam desumere ex Romano veteri per Rosweydum edito, quod ei alias præluxit: nam in eo nulla Antonini pueri aut* Aristæi *memoria. Ipsa posteriora Adonis verba,* quorum gesta habentur, *id clare insinuant. Gesta illa numquam visa esse ab Adone,* ex eo, *inquit recte Sollerius,* satis constare potest, quod, qui nulla Sanctorum elogia negligit, hic nec verbum ex iis retulerit. *Quippe eruditi omnes, qui Adonis Martyrologium utcumque examinare voluerint, facile perspicient, ipsum texuisse elogia illis Sanctis, quorum habebat Acta; alios vero breviter memorasse ex Martyrologiis antiquioribus.*

5 *Cur igitur dixit Ado ,* quorum gesta habentur?

AUCTORE J. S.

et utrumque Sanctum Capuæ abjudicemus.

bentur? *Non alia utique de causa, quam quod in iisdem codicibus Hieronymianis, in quibus legebat Antoninum* XX *annorum puerum, et* Aristæum *episcopum, etiam in fine additum reperiret,* cujus gesta habentur: *Cum autem existimaret duos hosce conjungi, pro* cujus *posuit* quorum, *acsi Acta illa de utroque agerent. Accipe textus Hieronymianorum codicum, qui Adoni prælucere potuerunt, uti et similes alii. Hieronymiana apud Florentinium ad* III *Septembris:* Et in regione Apamiæ vico Aprocavito sub Constantio imperatore, provintia Syriæ, natalis sanctorum Antonini pueri ann. XX et Aresti episcopi, cujus gesta habentur. *Codex Reginæ Sueciæ eodem die:* In provincia Syria sub Constantio imperatore S. Antonii adolescentis annorum XX, et Aresti episcopi, cujus gesta habentur. *Si aliunde rationes non haberemus disjungendi Antoninum et* Aristæum, *hi tertus facile persuaderent conjungendos esse, idque hi aut similes persuasisse videntur Adoni, qui ea de causa* cujus *mutavit in* quorum; *uti factum ab Adone, etiam observavit Florentinius in annotatis.* B *Vicum Aprocavitum et Constantium imperatorem omisit Ado, vel quod ea non inveniret in suis codicibus, prout revera in solis citatis tantum habetur Constantius, in uno solo vicus memoratus; vel, si forsan invenerit, quod ea suspecta haberet, quia pluribus deerant. Demum pro* Apud Apameam *irrepserit* apud Capuam: *nam undecumque hic error ortus fuerit, erratum fuisse dubitare vix possumus, ideoque nec Antoninum nec* Aristæum *Capuæ adscribere audemus.*

Dubitatur, an Antoninus conjungi debeant cum Aristæo:

5 *Porro alia nunc occurrit dubitatio, videlicet an Antoninus et* Aristæus *conjungi debeant, ut socii in martyrio; an vero disjungi, tamquam passi diverso tempore et loco. Hanc deinde alia sequetur, nimirum an unum solum agnoscere debeamus* Aristæum *vel* Aristionem, *vel vicini nominis episcopum, an vero plures, prout plures in quibusdam apographis annuntiantur eodem die. Ut hasce difficultates expediamus, imprimis diligenter consideranda sunt apographa Hieronymiana, ex quorum mendis et interpolationibus difficultates ipsæ oriuntur. Duo autem, etiamsi frequenter in hoc Opere repetita sint, hic rursum monenda censeo. Primum est, quod ex* C *aliqua nominis diversitate, repetitove ad eumdem diem, vel etiam ad duos sequentes eodem nomine, inferri nequeat, nomen illud idem vel aliquantulum mutatum, referri ad duos diversos Sanctos. Ratio est, quod apographa illa a multis sint aucta. Hinc ex uno exemplari adscripti sunt Sancti in aliud, in quo jam legebantur cum nomine paululum immutato, aut alio vicino die. Subinde etiam adjici potuerunt eodem die atque eodem prorsus nomine, quia in loco martyrii, aut alio quopiam adjuncto nonnulla reperiebatur differentia, ex qua facile creditum fuit, duos esse diversos Sanctos. Alterum est, quod in istis apographis Sancti frequenter conjungantur tamquam ad unam classem spectantes, licet nulla inter eos sit connexio. Id accidisse videtur ob nimiam brevitatem, quia multi memorabantur sine loco aut tempore, ullisve aliis adjunctis, solo expresso nomine. Hisce præviè observatis, quid antiqua illa, sed simul mendosa et interpolata, Martyrologia habeant de* Aristæo, *et conjuncto in variis Antonino, subjungo.*

cum in variis Apographis videantur conjungi,

6 *Apud Florentinium ad* III *Septembris:* In Alexandria natalis Aristoippi episcopi, et in regione Appamiæ, *ut supra num.* 4 . . . Antonini pueri et Aresti episcopi. *Vides hic eodem die* D Aristoippum *et* Arestum *ambos episcopos:* Antoninum *vero cum* Aresto sic *conjunctum, sicuti conjungitur in Codice Reginæ Sueciæ item citato num.* 4, *in quo nullus alius illo die memoratur* Aristonippus episcopus. *Ms., quod* vetustissimum *vocat Florentinius in annotatis, sic habet:* In Alexandria Arippi, et in Syria Antonii pueri, et Aristoni episcopi, *ac demum, interpositis aliis, et* Aritoni. *Habemus hic in eodem textu* Arippum, Aristonem *et* Aritonem. *Corbeiense ibidem:* In Alexandria natalis S. Aristonippi episcopi. Et in regione Apamiæ provincia Syriæ natalis S. Antonii pueri, Aresti episcopi. *Et post alios,* Aristoni. *In editis apud nos post tomum* VII *Junii non minor est varietas: Rhinoviense:* In Syria, Antonini, et Aristenis episcopi. Et in Alexandria Arestenippi episcopi. *Richenoviense:* In Syria Antonini et Aristonis episcopi. Et in Alexandria, Arestempi episcopi . . . . Arestis. *Augustanum sine ullo loco;* Aristonippi, Antonini, ... Aresti. *Observo hic* Aristium *aut* Aristæum *non statim postponi Antonino, sicuti fit in præcedentibus. Labbeanum item omnes sine loco disjungit hoc modo:* Aristonippi. . . Antonini . . . E Aresti. *Corbeiense contractum:* In Alexandria, natalis S. Aristonippi episcopi. Provincia Syriæ, natalis sanctorum Antonini pueri, Aresti episcopi. *Hactenus nostra.*

in aliis vero separentur:

7 *Alia edidit Edmundus Martene tom.* III *Anecdotorum col.* 1547 *et sequentibus, quorum verba similiter tradam. Primum, quod mille circiter annorum existimat, sic habet eodem die:* Aristonippi, Antonini *etc. Hic unus tantum* Antoninus, *unus* Aristonippus. *Morbacense, quod nongentorum fere annorum pronuntiat, magis etiam Sanctos separat; nam ad diem* II *habet:* Antonii, *ad* III: Aristonippi. *Hoc consonat præcedenti in eo, quod ex singulis unum dumtaxat memoret, sed in diebus dissonat. In reliquis ibi editis* Aristæus *non legitur, excepto Corbeiensi, quod jam dedi. Laudatus Martenius varia quoque Martyrologia seu Kalendaria antiqua edidit tom.* VI *Collectionis amplissimæ a col.* 633. *Primum ibidem Bedæ nomine insignitum ad* III *Septembris sine addito loco inter alios habet,* Aristi, *sine ullo Antonino ad illum aut præcedentem diem. Post alia quædam, in quibus neuter legitur, Kalendarium Stabulense eodem die solum* F *habet Antoninum his verbis:* S. Antonini martyris. *Quod sequitur Verdinense fere præcedenti consentit, mutato leviter Sancti nomine in hunc modum:* S. Antonii martyris. *Demum Antissiodorense, quod ibi ultimum est et minus antiquum, Usuardo plane consonat. Hieronymianum Acherii tom.* II *Spicilegii recusi ad diem* II *memorat* in partibus Apamiæ *Antonium et Antoninum, ad* III *vero sic habet:* In Alexandria natalis sancti Aristonippi episcopi. Et in regione Apamiæ, provincia Syriæ, natalis S. Antonii pueri, Aresti episcopi . . *et cum aliis* Aritoni cum sociis *sine loco. Gellonense ibidem die* II, Antonii, *sequenti,* Aristonippi, Antonini, ... Aresti, *omnes sine loco. Addo Rabanum, qui die* III *hos annuntiat:* In Alexandria Aristippi episcopi, et in Syria Antonini pueri annorum XX, et Aristonis episcopi. *Hactenus Martyrologia.*

non conjungendos omnino credimus.

8 *Mirabitur forsan lector, tam multos Martyrologiorum textus hic fuisse a me accumulatos, quæretque, quid tandem ex omnibus hisce colligere oporteat. Opinionem meam paucis indicabo, priusquam longiori disputatione illam firmare aggrediar. Prorsus mihi persuadeo Antoninum et* Aristæum

A Aristæum *socios non esse martyrii, nec eodem loco passos, quod primum erat dubium. Deinde etiam existimo nominibus istis* Aristonippi, Aresti, Arippi, Aristoni *vel* Aristonis, Aristippi, *aliisque vicinis, quæ recensita sunt, non nisi unicum designari Sanctum, videlicet* S. Aristionem, *Alexandrinum ad Issum episcopum, sicuti non nisi unicum Antoninum Apamiensem die* II *et* III *significari credo, etiamsi in quibusdam apographis tres recenseantur sub Antonii vel Antonini nomine. Hæc ut verisimili disputatione facilius intelligere posset studiosus lector, tantum Martyrologiorum cumulum huc congerendum censui. Ejusdem sententiæ fuit, opinor, Wandelbertus diaconus, qui in Martyrologio suo ad* III *Septembris unum memorat Antoninum, unum similiter* Aristeum, *nec ut martyrii socios, sed ut coronatos eodem die, quantum colligi potest ex ejus verbis, quæ subjungo:*

Ternis Antonine puer martyrque triumphas:
B Tunc et Aristeus antistes de morte beatur.

cum quia in nullis apographis clare junguntur ut socii in martyrio,

9 *Prima ratio, cur S. Antoninum et* S. Aristionem *(hoc nomine utendum videtur præ aliis) non existimem martyrii socios esse, hæc est, quod in nullis apographis Hieronymianis clare conjungantur tamquam socii. Certe nullibi major apparet conjunctio, quam in editis apud Florentinium ex codice Lucensi et Blumiano, ac in codice reginæ Sueciæ, quorum verba dedi num.* 4: *nam post Antoninum recensitum mox subditur,* et Aresti episcopi, *quemadmodum etiam fit in aliis quibusdam; in aliis vero conjunctio et omittitur. Verumtamen ex ipsis laudatis codicibus satis clare colligitur, non annuntiari ut socios: quippe post voces,* et Aresti episcopi, *subjungitur,* cujus Gesta habentur. *Sane nullus ignorat de sociis Martyribus Acta conscribi omnibus communia; si ergo essent in martyrio socii, scriptum fuisset,* quorum Gesta habentur. *Deinde apparens illa conjunctio, quæ in quibusdan Martyrologiis reperitur, ex eo etiam minus fit verisimilis, quod in omnibus istis, in quibus jungi videntur, Antoninus primo loco recenseatur,* Aristion *vero, qui episcopus fuit, tantum secundo. At verisimile non est, Episcopum Puero, uti in istis vocatur Antoninus, postponendum fuisse ab omnibus, si credidissent martyrii socios. Hæc suf-*
C *ficiunt contra apparentem illam conjunctionem, quæ in Apographis Hieronymianis magni ponderis non est. Ex hisce tamen solis, quantum colligi potest, Ado Martyres istos conjunxit, uti et fecisse videtur Rabanus, sed minus clare, et servatis fere Hieronymianorum verbis.*

tum quia in aliis clare separantur, et diversis locis sunt passi.

10 *Altera ratio disjungendi laudatos Martyres petitur ex aliis apographis Hieronymianis, in quibus clare dissociantur. In variis citatis sic disjunguntur, ut alii interponantur medii, qui certo non sunt illorum socii. In Morbacensi diversis ponuntur diebus, nimirum Antoninus die* II, Aristonippus *sequenti. In alio solus* Aristion *sub nomine* Aristi *recensetur, in aliis Antoninus solus. Addi possent omnia S. Antonini Acta, de quibus disputavimus ad diem præcedentem: in illis enim nulla mentio* Aristæi *vel* Aristionis *episcopi. Tertia demum ratio, cur separemus* Aristionem *ab Antonino, est, quod diversis illis nominibus unus tantum indicetur* Aristion, *ut mox probabimus. Hic autem* Aristion *passus est Alexandriæ ad sinum Issicum, Antoninus vero Apameæ, aut in ejus vicinia. Hæ rationes præponderare debent auctoritati Adonis et aliorum, quorum opinio nullo nititur monumento idoneo, atque orta videtur ex apographis Hieronymianis minus accurate consideratis. Nunc probandum superest, unicum* Aristionem *Alexandrinum episcopum annuntiari nominibus diversis, idque faciam § sequenti.*

AUCTORE J. S.

§ II. Unus est Aristion, qui vicinis nominibus multiplicatur in variis Martyrologiis: episcopus is fuit Alexandrinus ad Issum in confinio Ciliciæ et Syriæ: varia ejus elogia ex Menologiis.

Unus tantum hac die admittendus Aristion,

Jam dixi num. 8 *unum duntaxat die* III *Septembris indicari* Aristionem, *etiamsi sub tribus diversis nominibus referatur in quibusdam apographis, seu interpolatis, seu consarcinatis ex variis Martyrologiis per homines imperitos, qui credebant diversos indicari Sanctos, quoties* E *in diversis Martyrologiis reperiebant leviusculam nominis aut adjunctorum differentiam. Sententiam meam jam olim secuti videntur Wandelbertus, Ado, Usuardus, cum unum tantum annuntient, licet duo posteriores locum martyrii non recte designaverint. Auctor Romani veteris, et Notkerus* Aristionem *prorsus omiserunt. Rabanus vero* Aristionem, *qui nobis unus videtur, in duos divisit, uti pronum erat propter Hieronymianorum interpolationem. Baronius in Romano hodierno Adonem et Usuardum secutus est, ut jam vidimus. Rationes, ob quas unum tantum agnoscam* Aristionem *hac die, lector studiose, breviter accipe.*

quia ille, qui variis nominibus annuntiatur ut episcopus Alexandrinus, idem est cum Aristione,

12 *Primo in variis Hieronymianis unus tantum annuntiatur, et quidem in diversis nomine non parum luxato. In duobus primis Martyrologiis apud Martenium editis, ut dixi num.* 7, *unus tantum memoratur nomine* Aristonippi. *In altero ibidem unus item nomine* Aristi. *Sic in codice Reginæ Sueciæ unius* Aresti, cujus gesta F habentur, *fit mentio. Varii codices nullum omnino memorant* Aristeum *aut* Aristionem; *alii vero plures. Jam vero, cum Sanctus hic sit antiquus, non video, cur in antiquioribus Martyrologiis omissi essent alii ejusdem fere nominis, qui etiam admodum deberent esse vetusti. Certe facilius percipio, quo modo fieri potuerit, ut unus sub tribus diversis nominibus eodem die repeteretur. Nam collectores illorum Martyrologiorum, qui ex variis aliquid sumere studebant, majorique utebantur diligentia quam crisi, ex alio sumere potuerunt* Aristonippum, *ex alio* Arestium, *ex alio* Aristonem, *eaque nomina suis Martyrologiis inserere tamquam totidem Sanctorum. Causam suspicandi, id revera factum esse, præbet non modo nominum similitudo, sed etiam quod Sanctus, qui sub nomine* Aristoippi, Arippi, Arestempi, *frequentius vero* Aristonippi, *et apud Rabanum* Aristippi *Alexandriæ attribuitur, necessario debeat esse* S. Aristion *episcopus Alexandrinus, qui in Græcis Menologiis notus est eodem die. Sic enim mecum ipse disputo: Cum dies et locus martyrii, uti et dignitas episcopalis* Aristonippi *et* Aristionis *congruant, ob levem nominis mutationem, quæ in Hieronymianis frequentissima*

AUCTORE J. S.

idem etiam cum eodem Episcopus ille, qui passim Antonino postponitur;

frequentissima est, non fit credibile, duos esse diversos Sanctos.

13 *Porro sicuti minime verisimile est, hosce distinctos esse, ita id nihilo credibilius apparet de* S. Aristione *atque illo Episcopo sancto, qui in plerisque apographis sequitur post Antoninum nomine* Aresti, Aristoni, Aristenis, Aristonis, *uti etiam vocatur apud Rabanum. Etenim eadem etiam hic dignitas episcopalis, idem venerationis dies, tantaque nominis similitudo, ut distinctos credere nequeamus sine ratione gravi, quæ non occurrit; cum sola repetitio nominum pro distinctione afferri possit. At illa nominum repetitio frequentissima est in apographis Hieronymianis ob rationes jam dictas. Præterea in duobus apographis de* Arestio *dicitur,* cujus gesta habentur. *Hæc autem de solo* Aristione *intelligenda videntur, cujus Actorum compendium etiamnum superest in Menologio Græcorum. Sane de alio quopiam episcopo nequeunt intelligi probabiliter, cum alterius Arestii nulla apud Græcos exstet hoc die memoria, nullum apud Latinos Actorum vestigium. Quapropter si nec* B Aristonippus *nec* Ariston *distinguatur ab* Aristione *Alexandrino, invicem quoque non distinguuntur.*

et quia unus tantum in Hieronymianis assignatur locus;

14 *Altera ratio Sanctum hic geminum non agnoscendi, est locus, qui unicus sic assignatur, ut uni addatur, deinde vero omittatur. Alexandriæ passus dicitur* Aristonippus, *ejusque civitatis fuit episcopus. Intelligendam autem esse Alexandriam ad Issum, quæ ab aliis Syriæ, ab aliis Ciliciæ attribuitur, ostendam infra.* Aristoni *vero, vel* Aristeo *nullibi locus additur, nam sicuti separandus est ab Antonino, post quem in plerisque annuntiatur, sic etiam ad eumdem cum ipso locum referri non debet. Si autem quis vellet contendere,* Aristeum *vel* Aristonem *referri ad eumdem locum, in quo annuntiatur* Antoninus, *respondere deberet ad rationes, quibus probavi duos istos martyres non simul esse passos. Porro hæc loci omissio, quæ reperitur in omnibus Hieronymianis, pro* Aristone *vel* Arestio, *evincit aliunde etiam, nomen istud non spectare ad primigenium Martyrologii Hieronymiani textum. Colligitur id ex verbis S. Gregorii in Epistola ad Eulogium Alexandrinum, quæ passim intelliguntur de Martyrologio Hieronymi nomen* C *præferente:* Nos autem, *inquit Gregorius lib.* VIII *epist.* XXIX, pene omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine qui qualiter sit passus indicatur, sed tantummodo nomen, LOCUS, et dies passionis ponitur. Unde fit ut multi ex diversis terris atque provinciis per dies, ut prædixi, singulos cognoscantur martyrio coronati. *Testatur Gregorius locum singulis fuisse appositum. Nonne igitur censendæ sunt interpolationes, ubi nuda occurrunt nomina Sanctorum sine loco addito? maxime cum et aliæ rationes insinuant, eadem nomina jam ante fuisse memorata.*

unus item apud Græcos notus Aristion, cujus datur elogium:

15 *Ex dictis concludo, diversis nominibus unum designari* S. Aristionem *episcopum Alexandrinum, etiamsi tertio etiam repetitur in quibusdam sub nomine* Aresti, Arestis *vel* Aristoni. *Nomen diversis modis luxatum est, at idem ubique Sanctus. Confirmatur id ex Græcorum Menologiis, in quibus unus tantum hoc die annuntiatur* S. Aristion, *non plures. Accipe breve ejus elogium ex Menologio Sirleti:* Eodem die natalis beati Aristionis episcopi Alexan- D driæ, qui in igne probatus migravit in cælum. *Ad eumdem diem in Menologio Basilii imperatoris jussu composito* S. Aristion *sub hoc titulo,* Certamen sacrosancti martyris Aristionis, *tali ornatur elogio:* Sanctus martyr Aristion fuit Alexandriæ episcopus. Docebat autem summa cum libertate, et prædicabat Domini nostri Jesu Christi in carne adventum, æternumque ejus regnum: ad hæc felicitatem et gaudium regni cælorum; et quod hæc hominum gloria, et dignitates et divitiæ, corruptioni obnoxiæ sunt, et evanescunt; illa vero bona incorruptibilia sunt, eaque vita immortalis. Hæc docens, cum multis Græcorum * persuaderet, eosque ad Deum converteret atque baptizaret, captus sistitur Alexandriæ præfecto: confessusque Christum, igni traditur: atque ita in camino, velut tres illi sancti pueri, laudans et magnificans Deum, beatum optatumque finem accepit, incorruptibilis vitæ coronam adeptus. Et pretiosæ quidem ejus reliquiæ * terræ commendatæ sunt; sancta vero ipsius anima ad cælos ascendens, una cum Sanctis lætatur. E *Hæc Latine reddita ex Græco sic leguntur in editione Urbinate anni 1727. Eadem paullo brevius leguntur in Synaxario Claromontano, nobis olim per Sirmondum communicato.*

* i. e. gentilium

* i. e. corpus

fuit episcopus Alexandriæ ad Issum in confinio Syriæ et Ciliciæ,

16 *Sanctum* Aristionem *non fuisse Alexandriæ in Ægypto episcopum, jam observavit Michaël le Quien in Oriente Christiano tom.* II *col.* 903, *ubi recenset episcopos Alexandriæ ad Issum, eamque civitatem describit his verbis:* Alexandria Ciliciæ penes Issum, vel ad Issum, κατὰ Ἰσσὸν dicta Ptolemæo, qui illam Syriæ assignavit; Ciliciæ vero, oppidum Issos, deinde Alexandria, Plinio. Stephanus quoque Byzantinus hanc in Cilicia positam ait, et in Notitiis Hieroclis, et Græca altera, Ciliciæ secundæ censetur. Prope Issicum vero sinum jacet, et hodieque ALEXANDRETTA, velut Alexandria minor ALESSANDRONA et SCANDARETA nominatur. *Secundum hujus civitatis episcopum recenset* Aristionem, *de quo sic ratiocinatur:* Græci in Menologio die III Septembris memoriam agunt sancti Aristionis Alexandriæ episcopi... Atqui Aristio magnæ Alexandriæ Ægypti antistes prorsus non fuit, non alterius proinde ab Alexan- F dria Ciliciæ. *Eodem argumento Helenum primum, et Theodorum huic Alexandriæ tertium attribuit episcopum. At non inquiro, utrum illa consecutio in omnibus sit satis certa. Verum certo constat, Hesychium, quem statuit quartum episcopum Alexandriæ ad Issum, illi cathedræ præsedisse tempore concilii Nicæni et Antiocheni, cum utrique subscripserit inter episcopos Ciliciæ* Hesychius Alexandriæ minoris. *Porro ex ipso Menologio satis colligitur,* S. Aristionem *non annuntiari ut episcopum Alexandriæ Majoris, cum non vocetur* Patriarcha, *uti in illo Menologio vocantur alii, qui sedi patriarchali præfuerunt.*

atque alius est ab Aristione Christi discipulo, aliusque ejusdem nominis

17 *Non exprimitur, quo tempore passus sit Sanctus; at ex eo, quod captus sit a civitatis præfecto, seu gubernatore, satis colligitur, coronatum esse in aliqua persecutione imperatorum gentilium. Fuit aliquis Aristion inter antiquos Christi discipulos, de quo actum est tom.* III *Februarii pag.* 283. *Alius Aristion episcopus martyr cum Lucinio episcopo martyre ponitur ad* IV *Martii, seu tom.* I *istius mensis pag.* 308. *Item in Constitutionibus Apostolicis lib.* VII *cap.* XLVI *primus*

A mus episcopus Smyrnæ vocatur Aristo, et rursum tertius, ita ut geminus Aristo attribuatur Smyrnensi ecclesiæ. Verum nulla occurrit ratio, cur credam unum ex illis eumdem esse cum S. Aristione Alexandrino ad Issum. Tillemontius tom. II in S. Papia de hisce etiam disputavit, insinuavitque Alexandrinum nostrum, quem non recte in Troade aut in Caria dubitanter quærit, forsan eumdem esse cum Aristione Christi discipulo; sed rationes non affert, quæ me morari debent.

AUCTORE J. S.

DE SS. ZENONE ET CHARITONE MARTYRIBUS.

Cultus e Fastis Græcis ac Martyrologio Romano.

J. P.

III SEPTEMBRIS. Deus agit Menologium Sirleti; adde Menæa,

Duos hosce Christi Pugiles Menologium Sirletianum refert hoc quidem die, sed duplici annuntiatione. Præmittit enim S. Zenonem *his verbis:* Eodem die (III *Septembris*) commemoratio sancti Zenonis, qui in B lebetem plumbo ferventi plenum injectus, Dei amore fervens, ad Christum Dominum, pro cujus confessione passus fuerat, translatus est. *Duobus Martyribus aliis deinde interjectis, sic pergit:* Item sancti Charitonis, qui in foveam ardentis ignis plenam injectus, martyrio donatus est. *Hoc etiam die memorantur duabus annuntiationibus in Menæis magnis impressis. Primus ita signatur:* Sanctus Zenon in lebetem liquato plumbo fervescentem injectus consummatur. *Secundus autem post alios ibidem interjectos subditur:* Sanctus Chariton in fossam semper ardentem conjectus interiit.

in quibus sunt de illis versiculi.

2 *Primo accinuntur ibidem hi duo versiculi:*

Ζήνων ὁ θεῖος τῷ Θεοῦ πόθῳ ζέων,
Χαίρων ὑπῆλθε τοῦ μολίβδου τὸ ζέον. *Id est:*
Divine Zenon, igne dum ferves Dei,
Vas bulliente fervidum plumbo subis.

Alludit poëta ad nomen proprium Zenon, *et ad participium* ζέων *et* ζέον, *a verbo* ζέω, *quod Latinis est* effervescere. *De* S. Charitone *hæc dicuntur:*

Εισδὺς Χαρίτων εἰς τὸν ἀσβέστου βόθρον,
Ἄσβεστον εὗρε φῶς ἀκηράτου τόπου. *Id est:*
Chariton subintrans ignem inexstinctum rogi,
Sine fine lucem fulgidam in cælo obtinet.

In nomine ἄσβεστον *alluditur ad fossam seu voraginem inexstinctam, in quam immissus fuit Martyr, et ad lucem æternam seu inexstinctam in cælo, quam consecutus est.* E

Martyrologium Romanum alio modo eos annuntiat.

3 *Martyrologium Romanum duos hodiernos Athletas ponit sub hac unica annuntiatione:* Sanctorum martyrum Zenonis et Charitonis, quorum alter in lebetem liquati plumbi conjectus est; alter in fornacem ignis immissus. *In Fastos vero Romanos transcripti fuerunt, ut indicat Baronius in notis,* ex Menologio, *videlicet Sirletiano, e quo plurimos alios Sanctos in eosdem Fastos induxit. Cur autem apud Græcos seorsum referuntur? Baronius ibidem hoc illos insinuat fecisse,* quasi indicantes, non una simul, sed diversis in locis eadem die passos esse. *Die autem* II *Septembris datus a nobis est Zenon synonymus martyr, qui an ab hodierno diversus sit, dubium esse diximus. Vide quæ habentur die* II *Septembris pag.* 361, *num.* 4. *Sed quia non possumus affirmare tamquam certum, quod alter ab altero non distinguatur, ideo cum Martyrologio Romano, præeuntibus Fastis Græcis,* S. Zenonem *hodiernum etiam dandum censuimus.*

C F

DE S. MANSUETO EPISC. ET CONF.

TULLI LEUCORUM IN GALLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. L.

§ I. Tulli, quo a Petro Apostolo missus creditur, situs, antiquitas, decora; Vita et miracula, auctore Adsone; duo antiqui codices Mss., varia de Sancto continentes; Acta breviora; aliquorum figmenta.

[illegible] CIRCA AN. CCCLXXV. Leucorum sedes; quorum caput Tullum, licet Petri Apostoli ætate forte exstiterit,

Leuci *eas olim in* Belgica prima, *antiquæ Galliæ provincia, terras incolebant, ubi nunc est amplissima diœcesis Tullensis: hujus autem sacræ jurisdictioni subjiciuntur ducatuum Lotharingiæ et Barri partes Australes una cum tractu, qui inter eas atque inter Mosam et Mosellam medius jacet. Ad hunc fluvium, ubi Mosæ proximus fluit,* Tullum *conditum est, urbs episcopalis sub metropoli Trevirensi. Sunt, qui illud Taciti lib.* I *Historiarum cap.* LXIV, Nuntium

AUCTOR: J. L.

tium de cæde Galbæ et imperio Othonis Fabius Valens in civitate Leucorum accepit, *ita interpretentur, ut Galbæ imperatoris cædes Fabio* Tulli *annuntiata fuerit: at Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag.* 564 *et Christophorus Cellarius lib.* II *Geographiæ antiquæ cap.* III *pag.* 186 *melius judicant, Tacitum per* civitatem Leucorum *non* Tullum, Leucorum *caput, sed agrum a populo isto inhabitatum designasse. Quia tamen Ptolomæus, qui ante vel circa medium sæculi* II *scripsit, Geographiæ lib.* II *cap.* IX, Tulli *expresse meminit, ultro ego concedam, quod tamen, ut opinor, evinci nequit, urbem hanc extitisse Galba imperante, atque etiam vivente S. Petro Apostolo, qui sub Nerone Galbæ decessore passus est. Verum quod idem Apostolus* S. Mansuetum *Romæ discipulum habuerit, episcopum consecrarit, in Galliam legarit ad Evangelium prædicandum, perque eum ecclesiam Tullensem fundarit; traditio est, quæ prudentem fidem, meo judicio, non meretur.*

aliis tamen titulis verius gloriari potest, quam quod fidem acceperit a Petri discipulo S. Mansueto.

2 *Glorientur Tullenses, in urbe sua sedisse multos præsules, vitæ sanctimonia insignes; e quibus vel hoc solo mense Septembri quinque coluntur, hac die* Mansuetus, VII *Gauzlinus,* XI *Bodo,* XV *Aper,* XXVIII *Alchas. Ex reliquis, quorum infra mentio facienda est, unum hic*
B
commemoro S. Brunonem, qui Tulli adolevit atque iis virtutibus institutus fuit, ob quas ad urbis episcopatum et dein ad Romanam S. Petri Cathedram meruit assumi, in qua sedit sub nomine Leonis IX. De hoc sancto Pontifice actum fuit ad diem XIX *Aprilis. Tulli etiam natus fuit tota Gallia celeberrimus ille ac S. Apollinari Sidonio laudatissimus Trecensium antistes et nunc apud Deum patronus S. Lupus, cujus illustria gesta, virtutes ac miracula recensita atque illustrata sunt ad diem* XXIX *Julii. Hæc et alia decora Leuci de suo Tullo et de ecclesiæ suæ cathedra ibidem constituta vere prædicare possunt. Sed dum hujus primordia ad ipsius Apostolorum Principis ætatem referunt, et ab eo* S. Mansuetum *ad se missum esse aiunt, merito videri possunt plus suo erga hunc Sanctum affectui et antiquitatis studio indulgere, quam veritatis amori. Illa ipsa documenta, quibus eorum opinio unice suffulcitur, utcumque tenebris obvoluta*
C
sint, lucis tamen aliquem radium emittunt, quo adjutus satis distincte perspicere mihi videor, Sanctum non prius quam sæculo IV *floruisse. Sedulo indagavi vetustatem traditionis, quæ ipsum S. Petro Apostolo contemporaneum statuit. Nullum litterarum monumentum, in quo illud asseritur, invenire potui, quod certo scitur esse vetustius Sancti Vita, ab Adsone post medium sæculum* X *conscripta. Dixi, quod certo scitur esse vetustius: nam licet brevior Sancti Vita, de qua num.* 12 *agam, biographo isto fortassis antiquior sit, hoc tamen valde incertum est. Quoniam in Adsonis mentionem incidi, veniam dabit lector, si motam quæstionem tantisper dimittam, eam resumpturus, postquam de biographo isto, et ejus lucubratione, deque duobus vetustis codicibus originalibus, in quibus præter illam brevior* S. Mansueti *Vita, aliaque monumenta ad ipsum spectantia exstant, lectorem aliqua præmonuero. De Sancti cultu et gloria posthuma agetur* § III *et seqq.*

Quæstioni præmittuntur notitiæ de Adsone

3 *Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti tom.* II *a pag.* 844 *edidit historiam* de diversis casibus Dervensis cœnobii et miraculis S. Bercharii, *quam anonymus ejusdem cœnobii*
D
monachus post medium sæculum XI, *uti ex ipsius verbis apud laudatum Mabillonium num.* 12 *patet, litteris mandavit. Historiæ isti Adsonis elogium inseritur, ex quo aliqua decerpere visum est.* Primus, *a religiosa scilicet disciplina in monasterio Dervensi restituta, . . .* domnus claruit Albericus . . indigena Remensis, monachusque S. Apri Tullensis, qui . . . cum regimine pastorali suscepit nomen abbatis, adoptato sibi ad supplementum omnis auxilii domno Adsone . . . Hic . . . Luxovio * diversis studiis litteratoriæ artis plenissime [fuit] imbutus: quem in primævo flore juventutis affluentem verbo sanctæ eruditionis cum puritate vitæ innocentis perspicue agnoscens pontifex, clerusque Tullensis, multis supplicationibus eductum a Vosago *monte, ad cujus radices Luxoviense in Burgundiæ comitatu cœnobium jacet,* substituerunt urbi Tullensi ad magisterium sacri Ordinis, *id est, clericorum secundum Mabillonium tom.* III *Annalium lib.* XLIII *num.* 72 . . . Ibi per aliquanta temporum volumina variis insudans divinæ præceptionis exercitiis post maximam multorum instructionem, iterum claritas divini splendoris, videlicet Adso, opponitur effugandis Dervensibus nebulis . . . Ibi postmodum excedente vita domno Alberico abbas effectus, . . . maximi, quod nunc frequentamus, templi fundamenta jecit amplissima . . .
E

* Luxovii

abbate Dervensi.

4 Hic etiam precibus ac jussione S. Gerardi Tullensis urbis episcopi Vitam B. Mansueti primi, dirigente Petro Apostolo, ipsius urbis pontificis disertissime composuit . . . Opuscula præterea plura versifice composuit . . . Anno Verbi incarnati CMXCII . . . ingreditur iter viæ Jerusalem . . . Sed festinantem ad majora certamina dignatio Omnipotentis evocat ad bravium cælestis remunerationis. Nam in ipso mari correptus languore ultimi exitus . . . beatam animam a puppi exsultationis transmisit ad gaudia patriæ cælestis. *In Historia litteraria Franciæ tom.* VI *pag.* 473 *dicitur Adso S. Gauzlini episcopi et cleri rogatu e Luxoviensi ad Tullense S. Apri monasterium transmigrasse circa medium sæculum* X, *Albericus vero, monachus S. Apri, cœnobii Dervensis abbas electus fuisse et Adsonem secum duxisse, ut ejus auxilio uteretur, cum forte adhuc viveret Gauzlinus, qui anno* 962 *obiit. Hujus successor S. Gerardus, de quo ad* XXIII F
Aprilis egimus, episcopatum Tullensem rexit ab anno 963 *usque ad* 994. *Adso sub hoc sancto præsule in locum Alberici, quem in cœnobii Dervensis regimine adjuverat, subrogatus fuit non serius quam anno* 969 : *nam Mabillonius tom.* III *Annalium lib.* XLVII *num.* 28 *adfert litteras donationis, a S. Gerardo tunc datas, quibus apponuntur signa* Adsonis abbatis *et aliorum. Licet non exprimatur, cujus loci abbas fuerit ille Adso, ob varias tamen rationes, quibus hic referendis immorari non lubet, mihi pene certum videtur, eum non fuisse alium, quam Dervensem. Abbatia hæc sita est in Pertensi Campaniæ Gallicæ tractu, qui diœcesi Tullensi vicinus est. Atque hæc sunt, quæ circa Adsonis personam lectorem prænovisse juvabit.*

de Sancti Vita

5 *Historiæ, quam de* S. Mansueto *litteris commendavit, varia præ manibus mihi sunt exemplaria. Tria manu exarata sunt; quorum unum in fronte notatur transcriptum esse* ex Ms. sancti Maximini Treviris; *alterum* ex Mss. Dilinganis; *tertium* ex Ms. Ochsenhusii monasterii Benedictinorum in Suevia Germaniæ, et Benedictinorum Mediani monasterii (Moyen-moustier)

A stier) in Lotharingia. *Hoc deinceps Ochsenhusanum vocabo. Tria etiam typis edita sunt : primum anno* 1636 *a Francisco Bosqueto tom.* I *Historiarum ecclesiæ Gallicanæ parte* II *pag.* 23 ; *secundum anno* 1717 *ab Edmundo Martene et Ursino Durand tom.* III *Thesauri novi anecdotorum a col.* 1013 ; *tertium anno.* 1728 *ab Augustino Calmet tom.* I *Historiæ Lotharingicæ in Monumentis a col.* 86. *In solo apographo Ochsenhusano Adsonis Opusculum integrum repræsentatur. Quid in ceteris exemplaribus desideretur, ex occasione partim assignabitur num.* 7 *et seq. Plenius id fiet in notis, quibus Adsonis lucubratio excipietur. Eam dabo integram in capita et numeros more nostro distributam. In præfatione seu epistola nuncupatoria ad S. Gerardum testatur abbas Dervensis, se illius jussu Acta* S. Mansueti *scripsisse, quod etiam apud anonymum monachum Dervensem legitur. Epistolæ inscriptio est :* Domino sancto * ac vere beatissimo antistiti Gerardo Adso indignus servorum Dei servus, abbatum ultimus *etc. Ex eo, quod biographus se abbatem vocet, innotescit, illum,* B *cum scriptionem suam inchoaret, jam cœnobio Dervensi præpositum fuisse : hoc autem non contigit post annum* 969, *ut numero præcedente dictum est.*

* Ms. Diling. suo

et miraculis, ab eo conscriptis,

6 *Præfationi subjicit biographus viginti duo disticha, quibus* S. Mansueti *vitam summatim perstringit, ejusque et S. Apri patrocinium implorat. Sanctus noster solus invocatur in adjecta octo versuum hexametrorum acrostichide, qui incipiunt a litteris* MANSUETE. *Sequitur tandem ipsum Adsonis opusculum in duos libros divisum. Tria priora apud nos libri primi capita de Sancti vita agunt, in quibus multum quidem palearum seu ineptiarum, quæ biographus affectata et ad nauseam verbosa eloquentia venditat, at frumenti, id est, veræ ac solidæ substantiæ vix quidquam invenitur. Capite quarto seu ultimo libri primi præter aliquas de antiquo Sancti cultu notitias, duo ex traditione populari adferuntur miracula, quæ merito quis suspecta habebit. Primum examinabitur* § III. *Alterius veritatem ipse Adso in dubium vocat. Liber secundus, a nobis in quatuor quoque capita divisus,* S. Mansueti *miracula refert, quibus* C *sub SS. Gauzlino et Gerardo episcopis Tullensibus claruit. Firmam illa fidem merentur : nam licet Adso scripserit, dum abbas Dervensis et proinde Tullo procul dubio absens erat ; cum tamen illud fecerit rogatus a Gerardo ejusdem urbis antistite, cumque sub Gauzlini decessoris episcopatu et forte etiam post hujus mortem aliquanto tempore in Tullensi S. Apri abbatia habitarit ; existimandum est, eum plene fuisse instructum de miraculis, quibus Deus sub utroque illo præsule Sancti gloriam illustravit.*

deque duobus antiquis codicibus Mss.

7 *In abbatia* S. Mansueti *prope Tullum, de qua inferius plura dicentur, duo servantur vetusti codices Mss., in quibus reperiuntur omnia, quæ post hunc Commentarium editurus sum. Exemplaria Vitæ et miraculorum* S. Mansueti, *quæ num* 5 *recensita sunt, ex iisdem primum accepta fuisse credo. In uno codice habetur Catalogus episcoporum Tullensium, cui post Sancti nostri elogium seu breviorem Vitam, de qua num.* 12 *seorsum agetur, Adsonis lucubratio intexitur, excepta præfatione ad S. Gerardum et acrostichide. Secundo Adsonis libro adjicitur miraculum* S. Mansueti *ab anonymo conscriptum, de quo vide num.* 59. *In Vitis et miraculis SS. Apri et Gerardi, quæ eidem quoque Catalogo suis locis inseruntur, sancti Præsulis nostri gloria posthuma illustratur earum rerum relatione, quæ* § IV *num.* 53 *et seqq.,* *necnon* § V *num.* 61 *commemorabuntur. Postremum in Catalogo isto locum occupant Acta S. Brunonis episcopi Tullensis, ac dein summi Pontificis sub nomine Leonis IX, qui anno* 1054 *obiit. Scripsit illa Wibertus Tullensis archidiaconus, sancto æqualis. Quoniam Catalogus in recensendis episcopis ulterius non pergit, ego eum absolutum fuisse opinor ante mortem Udonis, qui S. Brunoni proxime successit, quique adhuc vivebat anno* 1069 ; *quemadmodum constat ex ejus charta apud Calmetum tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Monumentis col.* 468. *Edidit hic totum istum Catalogum ibidem a col.* 83, *prætermissis dumtaxat Actis S. Leonis IX, quod ea typis satis pervulgata essent. Martenius tom.* III *Thesauri novi anecdotorum a col.* 1014 *ex illo edidit librum secundum Adsonis, quodque huic proxime adjungitur miraculum* S. Mansueti. *Librum primum totum omisit. Ex versibus huic prævius sola disticha dedit ; quibus prologum ad S. Gerardum præfixit ex codice Ms. bibliothecæ Colbertinæ.* E *Legi possunt observationes, quas Calmetus laudatus col.* 191 *et Martenius col.* 989 *de Catalogo memorato adferunt. Miror, cur Martenius ibi affirmet, eum in fine mutilum esse. Quem integrum dicit, seque editurum spondet ex codice Ms. Camberonensis cœnobii in Hannonia, duos quidem post S. Brunonem seu Leonem IX episcopos Tullenses refert, Udonem scilicet et Pibonem, qui anno* 1107 *defunctus est : sed hi recentiore manu verisimilius additi fuerunt, uti colligitur ex verbis, quibus a S. Leone IX ad Udonem transitur :* Quoniam Gesta priscorum pontificum hujus sedis, prout contigit, scripta cognovimus ; videtur nobis incongruum, ut Acta venerabilis Udonis . . . sub silentii sera occultemus.

abbatiæ S. Mansueti, qui varia

8 *In altero codice Ms. abbatiæ* S. Mansueti *Adsonis Opusculum integrum repræsentatur cum præfatione ad S. Gerardum, quæ in priore omittitur. Cum hæc non desit in exemplaribus nostris Ochsenhusano et Dilingano, ea ex posteriore codice originem suam traxisse credo. An ex eodem profluxerint exemplaria Bosqueti editum, et* F *San-Maximinianum manu scriptum dignoscere non possum. In hoc nude dumtaxat primus exhibetur Adsonis liber, in illo idem cum initio secundi. Multa alia in posteriore codice monumenta exstant, quæ ad Sanctum nostrum spectant. Eorum aliqua ad manum sunt, quæ Bollandus se accepisse notavit* a R. P. Hugone Vardæo, *quem aliunde didici fuisse ex Ordine Fratrum Minorum Hibernorum conventus Lovaniensis Qui monumenta a Vardæo nobis communicata exscripsit, summa rerum omnium in codicem istum congestarum capita ita proponit :* Supra dicta fere omnia de S. Mansueto extraxi ex antiquo codice Ms. monasterii S. Mansueti in suburbiis Tullensis civitatis : qui codex in quarto fere de sancti Viri gestis per totum tractat, ut ex digestis suo ordine tractatibus, in eo contentis, subnotandis videre est. Primo itaque loco est sermo quidam de S. Mansueto, foliis prioribus e codice revulsis obtruncatus, totus exhortatorius, nihil fere ex Sancti vita proferens, et ex quodam Patre, vel Beda vel Gregorio translatus et applicatus pro Mansueto. Secundo sequuntur antiphonæ, responsoria et hymni proprii

AUCTORE J. L.

monumenta

proprii de Officio sancti Mansueti absque tamen insertis lectionibus.

9 Tertio epistola Adsonis ad Gerardum episcopum, quam immediate consequitur carmen ejusdem de S. Mansueto . . . Denique sequuntur duo libri ejusdem Adsonis de Vita S. Mansueti, quorum secundi ultimum caput agit de quodam energumeno, et finit LÆTITIÆ AFFORE CESSENTEM. *Vox ultima mendose scripta est, quæ quomodo corrigenda sit, me latet : quia liber secundus Adsonis in editionibus Martenii et Calmeti, atque etiam in apographis Ochsenhusano et Dilingano iisdem vel similibus vocibus non terminatur. Neque in capite ultimo agitur de quodam energumeno, sed de S. Gerardo episcopo, in pristinam sanitatem ex gravi morbo per* S. Mansuetum *restituto. Post cujus beneficii enarrationem liber ita concluditur :* Et quia aliqua de Sancti hujus virtutibus, præsentis in carne pontificis *(Gerardi)* tempore gesta, brevi calamo, ut ita dicam, sodalem sibi libellum ejus imperio absolvimus, nunc in his quoque finem faciamus, adjuti ejus orationibus, aspirante gratia Domini Redemptoris. *Adsonem his verbis scriptioni suæ finem imposuisse, eorum sensus clarissime insinuat. Vix dubito, quin in codice abbatiæ* S. Mansueti *eadem clausula habeatur : sed cum hæc fugerit ejus oculos, qui rerum in illo contentarum elenchum contexuit ; hinc factum esse mihi plane persuadeo, ut quæ Adsonis conclusionem proxime sequuntur, ejusdem auctoris esse putarit. Ex eo, quod asserat, ultimam narrationem esse* de quodam energumeno, *conjecturare pronum est, quæ libro secundo Adsonis subjunguntur, esse miracula* S. Mansueti, *eaque diversa ab edendis post Commentarium : nam hæc inter nullum occurrit de energumeno per Sanctum liberato.*

ad Sanctum spectantia

10 *In elencho, quem transcribere cœpi, post energumeni mentionem fit recensio monumentorum, quæ integra exscribere elenchi confector operæ pretium esse duxit, quæque Vardæus Operi nostro inserenda Bollando donavit. Quænam illa sint, invenies infra* § V, *qui fere totus a num.* 61 *de iisdem tractabit. Dein* habetur Vita S. Mansueti metrice dicta, cujus author non noscitur. *Complectitur illa versus hexametros rhythmicos circiter* 320, *qui inter extracta a Vardæo accepta primo loco adferuntur. Poëma istud libri primi Adsonis manifestum compendium est. Idem, re mature perpensa, judicium fero de alteris Sanctis Actis in prosa* ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris, *quæ ad hunc quoque diem seposita inveni.* Subsequitur Catalogus episcoporum Tullensium numero triginta octo, reliquis omissis, qui ad tempora forte tabellarii seu regestoris non pervenerant. *Ex iis, quæ elenchi scriptor de Catalogo isto excerpsit, eruitur, ipsum esse eumdem, quem ex codice Ms. Camberonensi laudatus Martenius edidit a col.* 991. *Ambo desinunt in Pibone, eumque inter antistites Tullenses trigesimum octavum ponunt. Vide supra num. 7 in fine.* Sequitur sermo in festivitate S. Mansueti, incipiens ; SANCTORUM PATRUM MEMORIAS . . . finitque post LIV fere folia, QUATENUS . . . CUM EO FELICES REGNAMUS * IN PATRIA. Est autem sermo ille S. Maximi de Eusebio Vercellensi, qui habetur de communi confessione pontificis in Breviario Romano ; uti collatis his, quæ ex illo sermone in lectionibus Breviarii habentur, cum dicto de S. Mansueto sermone deprehendi ; licet nonnulla sint addita ad applicandum sermonem S. Mansueto. Hoc modo vidi in cœnobio San-Gallensi sermonem V. Bedæ de S. Gallo, quem videlicet sermonem, ab ipso in natali S. Benedicti compositum, aliquis S. Gallo adaptaverat ; sicque titulum illum præferebat. Hic erat stylus antiquorum, ut in plerisque Sermonariis de Sanctis est videre.

* REGNEMUS

11 Sequitur in codice Passio SS. Bertarii et Athaleni martyrum, undecim foliis comprehensa, *quæ edita est tom.* II *Julii a pag.* 317. Postremo Historia S. Amonis, primi successoris S. Mansueti Tulli, ex Breviariis ejusdem urbis collecta, et per lectiones ecclesiasticas distributa. Adjecta in fine brevis relatio de translatione SS. Mansueti et Amonis, quæ, quantum quidem ad Mansuetum, parum habet, nec signat tempora ; certius constant omnia ex fusa superius hujus translationis descripta historia. *Hanc habemus inter extracta, agitque de* S. Mansueti *translatione a Pibone episcopo an.* 1104 *facta, de qua vide num.* 70 *et seq. S. Amon colitur* XXIII *Octobris. In Catalogo antistitum Tullensium legitur Herimannus, qui usque ad annum* 1026 *episcopatum gessit, corpus S. Amonis ex templo abbatiæ* S. Mansueti *ad ecclesiam cathedralem transtulisse. De vetustate codicis, qui quæ contineat, lectori jam exhibita sunt, id solum affirmare possum, me in omnibus monumentis, quæ ex illo transcripta habeo, nihil detexisse, unde inferri queat, eum medio sæculo* XII *juniorem esse. Sed nec multo antiquior esse potest ; nam miracula, quæ ex eodem post hunc Commentarium ultimo edentur, sub Theobaldo abbate* S. Mansueti *contigerunt, qui inter annos* 1125 *vel* 1126 *et* 1136 *præfuit, uti infra num.* 62 *ostendetur. Calmetus tom.* I *Historiæ Lotharingicæ in Dissertatione prævia de episcopis Tullensibus col.* 28 *alterum codicem, de quo num.* 7 *actum fuit, sæculo* XI *scriptum esse ait : certe nihil in illo refertur, ob quod eum recentiorem judices. Quoniam uterque codex sæpe mihi citandus erit, ego hunc appositione sæculi* XI *distinguam ab altero, quem sæculo* XII *exaratum fuisse arbitror.*

comprehendunt.

Circa breviorem ejus Vitam, primo loco post Commentarium cum S. Amonis elogio edendam,

12 *Reliquum est, ut lectorem aliqua moneam circa breviorem S. Mansueti Vitam, cujus mentio facta est in fine numeri 2. Per illam intelligo elogium, quo Sanctus ornatur in Catalogo episcoporum Tullensium, qui in codice sæculi* XI *in S. Leone IX, in altero vero sæculi* XII *et in Camberonensi in Pibone desinit. Post hunc Commentarium primo loco illud recudetur ex editionibus Martenii tom.* III *Thesauri novi anecdotorum a col.* 991, *et Calmeti tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col.* 83. *Ex iisdem addam S. Amonis secundi Tullensium antistitis elogium, in quo de antiquo* S. Mansueti *cultu agitur. Sequetur Historia Adsonis, nondum hactenus integre edita, in qua numerus* 20 *apud nos ita inchoatur :* Sicut autem in Gestis ejus (Mansueti,) quæ multo ante nos conscripta sunt, facile est inveniri ; emundata *etc. Initio numeri* 25 *hæc habentur :* Post gloriosum beati Mansueti . . . transitum, sicut in Gestis præcedentium Leucorum urbis antistitum invenitur, sanctus ac beatissimus Amon . . . beati Viri successor effectus *etc. Attendat lector ad ea, quæ verbis jamjam adductis subjiciuntur ; tum pervolvat, quæ num.* 4 *et* 6 *in* SS. Mansueti *et Amonis elogiis narrantur. Facta collatione, deprehendet, quæ ex hisce et Adsone perlegenda assignavi, eam inter se habere similitudinem, ut*

diceres

A *diceres Adsonem elogia illa vidisse, nisi ea exstarent in Catalogo episcoporum Tullensium, diu post biographum istum confecto.*

aliquæ observantur: prolixior Adsonis historia etiam integra dabitur, cujus ratio adfertur

13 *Contra hoc tamen ita ratiocinari quis posset: Adso in Historiæ suæ confirmationem laudat Gesta* S. Mansueti *et successorum ejus: sed illa in elogiis continet memoratus Catalogus: cur igitur qui hunc sæculo* XI *ad S. Leonem IX perduxit, dicendus est* SS. Mansueti *et Amonis Gesta primum composuisse? Si hæc Adso nactus est, quidni et ille nancisci potuit et transcribere? Verum quomodo evinces, eum in transcribendo fidelem fuisse? In elogiis* SS. Mansueti *et Amonis et eorum, qui sæculo* X *et* XI *ecclesiam Tullensem rexerunt, nulla apparet styli diversitas. Unde eruitur duorum primorum Præsulum elogia a Catalogi auctore saltem interpolata fuisse. Jam vero quis mihi securitatem præstabit, interpolatorem de suo non adjecisse verba illa, quibus Petrus Apostolus Sanctum nostrum convertisse, sacrarum Litterarum scientia instruxisse et episcopum consecrasse insinuatur? Interim fateor, reliqua non enarrari modo tam parum credibili, ut omnem eis fidem abrogare* B *ausim. Principio edere constitueram breviorem dumtaxat* S. Mansueti *Vitam et successoris ejus elogium, de quibus jamjam egi; ex Adsonis vero historia nil nisi Sancti miracula producere. At cum deinde clare adverterim, quæ in variarum ecclesiarum Breviariis, in recentioribus aliquot Martyrologiis, et in plerisque aliorum nominum litterarum monumentis leguntur, ex biographo isto deprompta esse, atque ejusdem auctoritate niti fidem rerum pene omnium, quæ de* S. Mansueto *circumferuntur; consilium mutavi, et Sancti Gesta, ab Adsone apertis contradictionibus et crassis, quæ palpari queant, figmentis deformata, etiam exhibere decrevi; ut lector lutulentum fontem inspicere possit, atque ita cognoscere, quid statuendum sit de rivis inde deductis.*

Scriptor Actorum BB. Mariani et Murcherati,

14 *Sunt tamen, qui* S. Mansueto *fictas laudes attribuerunt ab iis, quas abbas Dervensis obtrusit, plane diversas. In Actis BB. Mariani et Murcherati, quæ auctor medio sæculo* XII *junior scripsit et Bollandus tom.* II *Februarii a pag.* 365 *edidit, fabulosum hoc Sancti elogium* C *num.* 4 *invenitur:* Eodem tempore clementissimi Dei viventis prævidentia accidit, ut quidam eximiæ nobilitatis ac præstantis formæ juvenis, ex re nomen habens, nomine Mansuetus, de finibus Hyberniæ, beato Apostolo Petro Romæ erat familiaris et exceptus. Cujus Patris beatissima doctrina idem juvenis sic erat imbutus, ut accepta potestate atque licentia prædicandi, jussu atque imperio ejusdem Apostoli, diros atque indomitos Lotholingiæ * populos in brevi jugo Christi subjugaret. Lotharius Caroli Magni filius quartus existens Lotholingiam (quæ et Germania dicitur) paterna hæreditate obtinuit, eamque nomine suo nominavit. Beatus interea Mansuetus, cui optata omnia successerunt, Cilefines regiones secus Rhodanum et usque ad Africum mare, et usque ad Illyricos sinus, prædicando Salvatoris nomen, pertingens, regressus ad præclaram urbem atque populosam Tullensem, post multas victorias, post gloriosa certamina, post miraculorum præclara opera, ibidem in pace quievit. Qui antequam universæ carnis viam ingrederetur, quosdam suos discipulos, viros sapientia et prudentia imbutos, per multa tempora ante adventum beatissimi patris Patricii in Hyberniam direxit: quatenus iidem legati adventum Salvatoris descendentis de cælo in uterum Virginis, atque fidem rectam, veramque summi Creatoris Adonai cognitionem, per dicta atque facta miracula BB. Petri et Pauli Apostolorum in urbe Roma apud dominatores totius orbis populumque potentem Romanum esse receptam, prædicando per omnes fines Hyberniæ, sequentibus signis, viva voce enunciarent. *Vide censuras et notas, quibus hæc figmenta excepit laudatus Bollandus.*

* Lotharingiæ

et alii recentiores de S. Mansueto

15 *Auctor libelli de Fundatione ecclesiæ S. Petri extra muros civitatis Ratisbonensis ita fabulatur apud Usserium in Britannicarum ecclesiarum antiquitatibus pag.* 1038: Beatissimo Petro Apostolo urbis Romæ principatum tenente ac Tiberio cæsare regnante, tempore eodem venit de Hibernia quidam vir sanctus, nomine Mansuetus, cum societate plurima sanctorum Hibernensium invisere Romæ cæli Clavigerum ad consequendam ab eo indulgentiam. Videns B. Petrus sanctorum Virorum prudentiam, illorum quosdam misit in Apuliam, alios in Calabriam, alios alio ut verbi Dei semen seminarent. Ipsum reverendum episcopum Mansuetum ad Lotharingiam direxerat, ut filios Dei multiplicaret E etc. *Aventinus lib.* VI *Annalium Boïorum pag.* 587: Hybernia insula est, quæ ultra Britanniam in Oceano Septentrionali cubat... Mansuetus eo a divo Petro missus religionem Christi illis tradidit. Is quoque Illyricos, Cisalpinam Galliam, Belgas Christo subegit. Tulli Leucorum urbe sepultus est. *Dempsterus in Historia ecclesiastica gentis Scotorum lib.* XII *num.* 838: S. Mansuetus episc. Tulli... Claudiam Scotam, S. Pudentis conjugem e Scotia, ut videtur, secutus divum Petrum Romam venientem audivit, et ab eo humanæ salutis mysterium edoctus in Galliam missus, mira sanctitate Tullensem ecclesiam rexit.... Hiberni impudenter civem suum faciunt. *Mox auctores aliquot neotericos, Adsonem secutos, citat Dempsterus, a quibus Sanctus natione* Scotus *dicitur. Hi, inquit,* pro nobis contra mendicorum impotentiam stant graviter; et Adso abbas, qui Vitam ejus scripsit, ... Scotorum clara propagine genitum vocat. *Quæ convitia in Hibernos jactat scriptor immodestus, in ipsum majori jure illi retorquere* F *possent: nam per* Scotiam *Dervensis abbas* Britanniam Septemtrionalem *seu* Scotiam hodiernam *non intellexit, cum in poëmate Vitæ prævio ita canat:*

Insula Christicolas gestabat Hibernia gentes:
Unde genus traxit, et satus inde fuit.

Hiberni multis aliis exemplis facile evincent, patriam suam sæculo X *adhuc* Scotiam *appellatam fuisse.*

fabulas commenti sunt, ab iis diversas, quas Adso obtrusit.

16 *Dein de Sancto hæc comminiscitur idem Dempsterus:* Scripsit de Apostolicis traditionibus lib. I, quæ (*quas*) Tullenses religiose asservant. *Lib.* V *num.* 476, *ubi agit de S. Eugenio episcopo Toletano et martyre, quem Martyrologium Romanum ad diem* XV *Novembris annuntiat, alia confingit, quæ Usserius laudatus refert atque ita refutat:* Vitam quoque S Mansueti diserte Eugenium quemdam ab eo in Hispanias profectum narrare, orta inter illos de rebus sacris levi controversia, asserit. Neque hoc contentus (quod in nullo tamen edito Vitæ illius scriptore proditum invenio) pro solita audacia adjicit insuper de suo; S. Eugenium Scotum, socium S. Mansueti Scoti et cum eodem Romæ

S. Petri

AUCTORE J. L.

S. Petri Apostolorum Principis discipulum, primum in Hispanias verum Dei cultum Apostolica sanctimonia intulisse, primumque Toleti episcopum sanguine suo veritatem signavisse; hunc deinde, sed fistula straminea, sibi canens triumphum : « Nos primi patriam eruimus. » Quare Scotiæ Hispania fuerit obstricta, Sco» tia mihi » : nam præter ipsum Dempsterum nemo omnium patriam Eugenio Scotiam attribuit : ut, tantilla occasione data, de Eugenii Toletani tempore, variis nominibus et rebus gestis controversias disceptare, hoc quidem in loco, operæ pretium esset plane supervacaneæ. *Quas a num. 14 ex scriptore Actorum BB. Mariani et Murcherati, aliisque fabulas retuli, apud Adsonem non leguntur, qui tamen multa commentitia de Sancto scriptitavit. Nunc ad quæstionem redeo, a qua digressus sum, an scilicet prædicatione* S. Mansueti, *ab Apostolorum Principe missi, Leucis veræ fidei lumen illuxerit.*

B

§ II. Variis rationibus persuadetur, Sanctum ad Leucorum conversionem non prius missum fuisse, quam Constantini Magni vel filiorum ejus temporibus.

In breviore Vita, quam Adso ne multo antiquiorem esse gratis concedo,

Quæstionem tractaturus, an S. Mansuetus *a Petro Apostolo in Galliam fuerit missus, generalibus argumentis, quæ contra antiquitatem aliis in Gallia ecclesiis attributam etiam intorqueri possint, quantum potero, abstinebo; cum Tullensium traditio singularibus satis infirmari queat. Pleraque ex ipsis petam instrumentis, quibus potissimum fulcitur. Imprimis pro illa produci potest brevior Sancti nostri Vita, a qua sæculi* XI *auctor sæpius memoratum episcoporum Tullensium Catalogum orditur. Ex dictis numero 12 et seq. suspicio oriri potest, illam saltem quoad substantiam et præcipua adjuncta non dif-*
C *ferre a Gestis* S. Mansueti, *quorum Adso ibidem meminit. Hinc Tullenses, qui traditionem suam veram esse cupiunt, facile credent, eamdem Adsone multo antiquiorem esse; utpote assertam in Sancti nostri Gestis, a Catalogi auctore transcriptis, quæ idem biographus Adso* multo ante *sua tempora composita esse ait. Necesse non est opinioni isti, licet nulla solida ratione nixæ, quidquam opponam; quia Sanctus in breviori Vita, quæ supponitur a vetustis ejusdem Gestis non differre, asseritur quidem Apostolorum Principis discipulus fuisse; sed verbis non ita manifestis, quin aliter exponi possint. At cum in eadem ista Vita aliqua legantur, e quibus consequitur,* S. Mansuetum *Apostolis coævum non fuisse; relinquitur, ut illa Tullensium traditionem magis infirmet, quam confirmet.*

aliqua habentur, quæ traditioni favent, sed ubi non inepte possunt, et aliter

18 *Locum accipe, qui traditioni favet* Tempore namque, pro B. Petri Apostolorum Principis prædicatione et apostolatu Romana fulgebat Ecclesia, duce Christo, illuc perductus est; seque doctrinæ Apostolicæ subdidit, a quo documentis fidei Catholicæ imbutus . . . ad præfatam urbem *Tullensem* Pontificali benedictione consecratus, velut lampas fulgida ad repellendas erroris tenebras directus est. *Quidni verba priora ita intelligi possint, ut Sanctus Romam venerit tempore, quo, cessantibus persecutionibus,* Romana fulgebat ecclesia, *ibidem fundata* B. Petri . . . prædicatione et apostolatu ? *At voculæ* a quo *ad Apostolorum Principem referuntur : hic itaque discipulum suum* Mansuetum *misit. Audi Joannem Cordesium in Dissertatione de tempore missi in Aquitaniam S. Martialis, edita tom.* V *Junii a pag.* 538 *num.* 18 : Cum Romana Ecclesia Petri Sedes fuerit semper appellata, illi, qui ab ea Sede legati sunt, a Petro missi fuisse dicti sunt; licet a Petri Successoribus longa post tempora venerint : quod pluribus scriptorum locis manifestum, confirmatur dignitate Bonifacii, a Gregorio II in Germaniam Euangelii gratia legati, qui MISSUS SANCTI PETRI dicitur in Caroli Martelli epistola, et cap. 2 lib. v Capitularium. *Alia exempla, quæ mihi in promptu sunt, non adfero, securus, ex eruditis neminem judicaturum, quod data a me expositio nova sit.* D

E

exponi debent, nisi breviori Vitæ omnis fides abrogetur nam in ea de Sancto narrantur,

19 *Nolim quis existimet, me Tullensibus persuadere velle, quod mentem ejus, qui brevioris Vitæ auctor est, fuerim assecutus : hoc tantum contendo, eos non posse datam interpretationem improbare, si breviorem Vitam aliqua fide dignam esse credant; quia particularia Sancti facta, quæ a memoratæ Vitæ scriptore narrantur, cum Apostolorum temporibus majori ex parte conciliari non possunt. Narrantur autem hæc pauca :* Tanta virtutum meruit illustrari gratia, ut filium principis, *viri scilicet primarii,* civitatis ejusdem *Tullensis* suis precibus suscitatum a morte, restitueret incolumem vitæ. Quo miraculo territus pater . . . cum filio et omni paganorum multitudine a sancto Mansueto baptismatis meruit purificari lavacro. Emundata igitur omni idolorum superstitiosa ac vana spurcitia, ædificavit ibi *(Tulli)* templum in honore perpetuæ Virginis Dei Genitricis, sanctique protomartyris Stephani, aliasque circumquaque ecclesias, ordinatis presbyteris et diaconibus, ubi glorificaretur admirabilis Deus in Sanctis suis usque in præsentem diem. *Paulo infra fit mentio alterius ecclesiæ prope Tullum Petro Apostolo per Sanctum erectæ, in qua hic dein sepultus fuit. Hæc omnia si vera sint,* S. Mansueti *missio ad tempora Apostolis posteriora differri debet, ut jamjam probabitur.* F

quæ cum temporibus nascentis in Gallia Ecclesiæ componi

20 *Sulpitius Severus lib.* II *Sacræ historiæ, agens de quinta persecutione sub Marco Aurelio imperatore excitata,* serius trans Alpes Dei religionem susceptam *esse testatur. Qui Gallicanæ initium ad universæ Ecclesiæ primordia referunt, locum Sulpitii ita explicare coguntur, ut religio Christiana Gallis tunc quidem prædicata, sed a tam paucis suscepta fuerit, ut non suscepta censeri possit, facta scilicet comparatione cum Italia; ubi primi Evangelii præcones uberiorem progressum fecerunt quam in Gallia, gentilium superstitionum retinentiore. Explanatio hæc conformis est testimonio septem episcoporum in Decreto ad Radegundem circa annum* 567 *conscripto, quod refert Gregorius Turonensis lib.* IX *Hist. Francorum cap.* XXXIX : Cum ipso Catholicæ religionis exordio cœpissent Gallicanis in finibus veneranda fidei primordia respirare, et adhuc ad paucorum notitiam tunc ineffabilia pervenissent Trinitatis Dominicæ sacramenta *etc. Consentanea etiam est iis, quæ leguntur in Passione S. Saturnini episcopi Tolosani, quam Ruinartius Actis*

A *Actis Martyrum sinceris et selectis inseruit :* Postquam sensim et gradatim in omnem terram Euangeliorum sonus exivit, parique *(id est,* lento*)* progressu in regionibus nostris Apostolorum prædicatio coruscavit ; cum raræ in aliquibus civitatibus ecclesiæ paucorum Christianorum devotione consurgerent, sed nihilominus crebra miserabili errore gentilium nidoribus fœtidis in omnibus locis templa fumarent ; ante annos L, sicut Actis publicis, id est, Decio et Grato consulibus, sicut fideli recordatione retinetur, primum et summum Christi Tolosa civitas sanctum Saturninum habere cœperat sacerdotem. *Passionem S. Saturnini edidit Ruinartius ex codice Fossatensi, quem annis circiter* 900 *se antiquiorem, et in quo has voces* ante annos L *nitide exarata esse asseverat. Si lectio ista, quam nonnulli mendosam suspicantur, genuina sit, Passio circa annum* 300 *conscripta fuit ; nam Decius et Gratus circa annum* 250 *consulatum gesserunt. Utut sit, Gregorio Turonensi vetustior est, qui lib.* I *Hist. Francorum cap.* XXVIII *postrema loci adducti verba ex illa desumpsit.*

B

non possunt, atque ad imperium Constantini Magni vel filiorum aptius referuntur.

21 *Quemadmodum allata testimonia contra aliquot neotericos fidem faciunt, Apostolos de Gallorum salute magis solicitos fuisse, quam ut neminem e suis discipulis ad Christum illis annuntiandum legarint, ita falsitatis convincunt auctorem Vitæ brevioris, in qua* S. Mansuetus *narratur, tempore nascentis Ecclesiæ omnem paganorum multitudinem baptizasse, vineam sibi commissam omni idololatria expurgasse, templum Virgini Deiparæ et protomartyri Stephano Tulli extruxisse, aliasque circumquoque in Leucorum terra ecclesias ædificasse. Hæc Tullenses non component cum iis, quæ auctor Passionis S. Saturnini, Sulpitius Severus et septem episcopi in Decreto ad Radegundem tradiderunt ; neque horum auctoritatem graviori poterunt elevare. Proinde si nolint, breviori Vitæ omnis fides abrogetur, locum priorem ex ea productum eo sensu intelligant, quo illum ostendi non inepte intelligi posse : initium vero episcopatus* S. Mansueti *removeant ad tempora Constantini Magni vel filiorum ejus. Illis imperantibus secure et libere Evangelium promulgare, templa publice ædificare, et idololatriæ extirpandæ operam dare*

C *potuit : etsi interim non levis mihi sit dubitandi ratio, an tanto cum fructu id fecerit, ut omnes Leuci, patriis superstitionibus relictis, veram religionem amplexi, et ecclesiæ vero Deo* circumquaque *tunc erectæ fuerint, sicut in breviori Vita asseritur. Suasi Tullensibus, ut primi Episcopi sui missionem ad imperium Constantini Magni vel filiorum ejus differant. Ut hoc meum consilium sequantur, eos inducere debent, quæ num.* 23 *et seqq. adferentur.*

Nec S. Aper septimus Tullensis antistes sæc. II, nec ejus successor Albinus sæc. III sedit :

22 *Elogium S. Amonis, quod in Catalogo episcoporum Tullensium breviorem* S. Mansueti *Vitam proxime sequitur, convenit cum eo, quod Adso his verbis subjicit ;* Sicut in Gestis præcedentium Leucorum urbis Antistitum invenitur. *Opinare, per me licet, Amonis, imo, si velis, successorum ejus Alchæ, Celsini, Auspicii et Ursi elogia ex Gestis illis a Catalogi auctore extracta fuisse. Hic de S. Apro septimo Tullensium antistite inter alia scribit :* Qui, ut in libris auctoralibus reperitur, temporibus Adriani crudelissimi imperatoris fuisse cognoscitur : . . . cujus quarto anno beatus Aper episcopus ordinatus, undecimo hominem exuit. *Annum undecimum Hadriani imperatoris Pagii Critica in Annales Baronii innectit anno Christi* 127. *Post S. Aprum Catalogus Albinum, vel ut est in editione Calmeti, Albauldum ponit, quem vixisse ait* sub summis Pontificibus atque martyribus Stephano et Fabiano, ut in antiquissimis tomocartis *(hæc vox componitur ex* tomus *et* charta, *et litterarum monumenta significat)* reperitur. *S. Fabianus secundum eumdem Pagium an.* 250. *S. Stephanus an.* 257 *martyrio coronatus est. Post Albinum refert Trisoricum, Dulcitium, Præmonem, Autmundum, Eutulanum et Teufridum ; quem postremum sub Dagoberto I. qui anno* 638 *obiit, et filio ejus Sigeberto Austrasiæ rege floruisse asserit. Si instrumenta, in quibus Catalogi compilator se invenisse dicit, Aprum sæculo* II, *Albinum vero sæculo* III *episcopatum Tullensem administrasse, eadem esse credas cum* Gestis præcedentium Leucorum urbis antistitum, *ab Adsone visis, nihil iterum opponam : quia licet illa Dervensi abbate vetustiora sint, Tullensium traditionem stabilire non possunt ; nam Aprum et Albinum memoratis sæculis Tulli sedisse, certo falsum est : imo argumentum nobis suppeditant,*

E *quod contra illam militat ; si septem primos episcopos eo ordine nominent, quo in Catalogo sæculi* XI, *et in aliis septem, quos inspexi, recentioribus collocantur.*

AUCTORE J. L.

nam quintus episc. Auspicius vixit circa an. 472, cum grandævus erat, ex qua epocha

23 *Ad diem* XXVIII *Julii Sollerius egit de S. Auspicio, quinto Tullensium antistite, et contra Baronium evidentissime demonstravit sancti istius litteras ad Arbogastem comitem Trevirorum, quæ apud Chesnium tom.* I *Scri, torum Franciæ pag.* 864 *legi possunt, conscriptas fuisse ad Arbogastem juniorem, ad quem S. Apollinaris Sidonius misit epistolam* XVII *libri* IV. *Ex hac in rem nostram pauca delibo :* Justius hæc postulabuntur a sacerdotibus loco propinquis, ætate grandævis. . . Namque ut antistitem civitatis vestræ *Trevirensis* relinquam, . . . multo opportunius de quibuscumque quæstionibus tibi interrogantur inclyti Galliarum patres et protomystæ, nec satis in longinquo Lupus, nec parum in proximo Auspicius. *S. Apollinaris, cum hæc scriberet, episcopus Arvernorum erat, ad quorum sacrum regimen assumptus fuit sub finem anni* 471 *vel initium anni* 472. *Itaque S. Auspicius, quem ille in epistola ad Arbogastem*

F *nominat, et ætate grandævum dicit, non obiit ante finem anni* 471. *Lupus, de quo Apollinaris ibidem meminit, celeberrimus ille Trecensium antistes fuit, qui in extrema senectute anno* 478 *vel* 479 *vita defunctus est. Ex his luce meridiana clarius est, S. Aprum sæculo* II *sub Hadriano imperatore, Albinum vero sæculo* III *sub Pontificibus Fabiano et Stephano Tulli sedere non potuisse : cum in omnibus, quos consului, ejusdem ecclesiæ Catalogis S. Auspicio, qui sæculo* V *claruit, ejusque successori Urso ambo postponantur. Jam vero quoniam in iisdem quatuor dumtaxat antistites* Mansuetus, *Amon, Alchas et Celsinus ante Auspicium referuntur, necesse est, ut Tullenses, qui primum ex illis Petro Apostolo coævum faciunt, valde diuturnam sedis vacationem adstruant, atque insuper fateantur ex Sancti gestis pauca admodum verisimilia esse : quia quæ de eo in breviore anonymi et in prolixiore Adsonis Vita leguntur, majori ex parte non congruunt primo sæculo, imo nec duobus sequentibus. Unde, si me audiant, post imperatorum gentilium tempora ecclesiæ suæ primordia dilaturi sunt, eademque in* S. Mansueto *constituturi sub Constantino vel filiis ejus, qui omnes sæculo* IV

AUCTORE J. L.

sæculo IV *imperarunt. Sic pleraque, saltem quæ in breviori Vita narrantur, credibiliora apparebunt, atque etiam commode intelligetur, quinque primorum episcoporum successionem nullo longioris temporis hiatu interruptam fuisse.*

ordinatur verosimillima successio chronologica primorum præsulum Tullensium.

24 *Hoc itaque modo Tullenses episcoporum suorum seriem rectius ordinarent.* S. Mansuetus *cathedram a se primum Tulli erectam tenuerit usque ad annum* 375; *Amon sederit ad* 400, *Alchas ad* 423, *Celsinus ad* 445. *Auspicii obitum Sollerius laudatus notavit circa annum* 478. *Dentur igitur ipsi anni* 33. *S. Apollinaris Sidonius in epistola citata ad Arbogastem illum ætate grandævum vocat, puta* 80 *annorum; facile itaque fieri potuit ut ecclesiam Tullensem* 33, *imo pluribus annis rexerit, adeo ut ejus decessoribus aliqui subtrahi possint, vel emortualis* S. Mansueti *ad annos trecentesimo septuagesimo quinto priores retrahi. Ursus sæculum quintum complerit; sextum inchoarit Aper, qui septem tantum annis præfuisse traditur. Anno* 507 *vel* 508 *subrogatus ei fuerit Albinus, huic anno* 525 *Trisoricus; quem secutus fuerit Alodius vel Alogius, in antiquis Catalogis omissus, qui*
B
anno 549 *Concilio Aurelianensi V subscripsit. Tempus medium inter hujus mortem et Teufridum, qui sub Dagoberto I an.* 638 *vita functo et filio ejus Sigeberto sedit, facile implere potuerunt illius decessores Dulcitius, Præmon, Autmundus et Eutulanus; inter quem et Teufridum R. D. Franciscus Riguet magnus Præpositus S. Deodati in Ms. Systemate chronologico episcoporum Tullensium, an.* 1700 *ad nos transmisso, Austrasium ponit: at Calmetus tom.* 1 *Historiæ Lotharingicæ lib.* IX *num.* 57 *Austrasium a Teufrido non distinguendum esse arbitratur. Uter rectius sentiat, examinare non est hujus loci.*

et S. Mansueti missio differtur ad Constantinum vel filios, mors vero ad annum circiter 375.

25 *Si datam chronotaxim admittas et simul credas id, quod in Officiis propriis ecclesiæ S. Petri Romarici-montis in Lotharingia, anno* 1657 *editis, et Breviario Tullensi, an.* 1684 *impresso, legitur, videlicet primum Leucorum Episcopum et apostolum vineam sibi commissam* 40 *annis excoluisse; ejusdem missio ad annum* 335 *revocanda est, quo Constantinus Magnus adhuc imperabat. Verum cum tam longa episcopatus*
C
duratio aliunde non confirmetur, Sancti adventus in terram Leucorum, cathedræque Tullensis initium ad tempora filiorum Constantini differri potest, quorum qui diutissime vixit Constantius, anno 361 *obiit. Ad Commentarii numerum* I *in margine notavi Sanctum ad laborum Apostolicorum mercedem evocatum fuisse* circa annum CCCLXXV, *secutus chronologicam, quam proposui, primorum antistitum Tullensium successionem, quæ verosimillima mihi apparet. Qualemcumque excogitent qui* S. Mansueti *missionem sæculo* I *illigant, gravibus incommodis obnoxia sit oportet: neque iis quis se subduceret, qui Sanctum sub imperatoribus gentilibus ante sæculum* IV *sedisse affirmaret. Porro ex dictis fluit hæc sequela, ut quæ ex Catalogo sæculi* XI *hactenus produxi, traditionem de vetustate cathedræ Tullensis magis evertant, quam stabiliant. Idem dicendum est de Gestis* S. Mansueti *et successorum ejus, quæ Adso citat, si ex his illa accepta fuerint. Si Catalogi auctor in transcribendo infidelis supponatur, documentaque ab Adsone visa depravasse; arguant ipsum Tullenses: sed ne ejus auctoritatem tunc mihi objiciant, quæ in hypothesi nulla est.*

D

Adso multa de Sancto fabulatur et a veritate

26 *Præcipuus traditionis propagator fuit Adso abbas Dervensis, auctor prolixioris Vitæ* S. Mansueti. *Ex ea profluxisse, quæ plerique scriptores biographo isto juniores de Sancto commemorant, exploratum habeo. Satis etiam adverti, multos ex illis perspexisse, Adsonis historiam integra fide indignam esse; unde pro suo quisque arbitrio illam contraxerunt, falsa aut non verisimilia resecantes, subinde etiam in eorum locum alia substituentes, quæ majorem veri speciem narrationi conciliarent. Cum abbate tamen Dervensi in eo affirmando passim concordes sunt, quod ecclesia Tullensis a* S. Mansueto *Petri Apostoli discipulo fundata fuerit. Id tanto magis miror, quanto plura memoratu abbas adferat, quæ a Petri temporibus alienissima sunt. Apud nos num.* 2 *Sanctum in Scotia, quo nomine sæculo* X *etiam Hibernia vocabatur, natum esse ait, iisque ab ipsa pueritia virtutibus effulsisse, e quibus recte quis deduceret, eum in religione Christiana a parentibus educatum fuisse. Apertius mentem suam exprimit in poëmate Vitæ prævio.*

Insula Christicolas gestabat Hibernia gentes: E
Unde genus traxit, et satus inde fuit.
Indolis egregiæ, qui mox comitatus honore
Virtutum, placidis emicuit studiis . . .
Petrus Apostolicæ pollebat culmine Romæ:
Huncque secutus amans, expetit ipse libens
etc.

et a temporibus S. Petri aliena:

37 *In Vita num.* 4 S. Mansuetum *ab Apostolorum Principe scientiis sacris edoctum, episcopum consecratum, atque in Galliam missum fuisse scribit, itineris socium ei inter alios adjungens S. Sinicium Remorum episcopum; cujus tamen missionem ad annum circiter* 288 *differendam esse, in hoc tomo a pag.* 121 *ostensum est. Eo tempore, quo S. Petri Discipulus ad Leucos convertendos venit, Tullensis civitas* murorum, *inquit num.* 5, ambitu, seris et turribus secus undique præmunita *erat. Addit num.* 6, populorum stipata catervis, rerum ditissima copiis, ac diversæ suppellectilis referta commerciis. Rex quoque gentilis et barbaricus, Leo nomine *etc. Numero sequente narrat, ad reginæ aures pervenisse, Virum peregrinum adesse,* Christianæ fidei cultorem, ab Italiæ partibus venientem ab eo, quem Romanorum pars maxima F
veræ fidei signiferum et Papam sequitur, se a Petro esse missum veraciter asserentem, Deum . . . apertis atque assiduis vocibus prædicantem. *Has ineptias ex primo Vitæ capite hausi: sequentia similibus nugis plena sunt. Tædet me illas hic referre. Interim quas attuli, ruminare possunt, quicumque Sanctum primo Christianæ religionis sæculo Leucis Evangelium prædicasse credunt. Hoc unum addo fabulosam Adsonis historiam multo difficilius componi posse cum sæculo* I *et duobus sequentibus, quam cum quarto, ut totam attentius consideranti patebit.*

ejus discipulum fuisse S. Mansuetum, prudentiores sæc. non videntur credidisse.

28 *Inter cetera monumenta, in quibus Sanctus affirmatur Apostoli Petri discipulus vel ab eo in Galliam missus fuisse, post diligentem inquisitionem nullum aliud antiquius invenire potui, Vita S. Deicoli abbatis, edita tom.* II *Januarii a pag.* 200, *quæ in Historia litteraria Franciæ tom.* VI *pag.* 411 *scripta esse censetur circa annum* 980, *seu* 12 *circiter annis ante obitum Adsonis.* Nunc vero, *inquit dictæ Vitæ auctor num.* 4, Leucorum urbem censeo oblivioso pede nequaquam prætergredi, cui tantorum Patrum contigit eminentia nobilitari, videlicet Mansueti primi

A primi sui episcopi atque B. Petri Apostoli dilecti discipuli, necnon et sacratissimi Apri episcopi, quorum uterque digna ibidem veneratione frequentatur. *Quid inde tandem inferent popularis traditionis patroni? Non nego eam ætate Adsonis et scriptoris Vitæ S. Deicoli creditam fuisse: verum an illa tunc ita invaluit, ut eruditiores et prudentiores de ejusdem veritate non dubitarint? Commentarii hujus* § IV *memorabuntur varia instrumenta, utroque biographo vivente confecta, nimirum diploma Ottonis I imperatoris datum anno* 965, *et tres chartæ S. Gerardi episcopi Tullensis an.* 969, 971 *et* 982 *exaratæ. In omnibus Sanctus honorifice compellatur, et ecclesiæ Tullensis nunc* primus episcopus, *nunc* primus doctor, *nunc* primus pastor *vocatur. Si Gerardus Sanctum, erga quem, uti infra videbitur, singulari pietate afficiebatur, Petri Apostoli discipulum agnovit, cur ex titulis, quibus eum ornat, præcipuum reticuit? Cur in antiquis etiam Martyrologiis, quorum annuntiationes in fine* § III *adferentur, nulla* S. Mansueti *ab Apostolorum principe missi fit mentio? Suspicionem hæc mihi ingerunt,* B *traditionem sæculo* X *fluctuasse, nec nisi a rudioribus vel nimium credulis receptam fuisse. Sæculo* XI *a temporibus Gregorii VII Pontificis Tullenses de Sancto crediderunt, quæ eorum traditioni plurimum adversantur. Illa producam, postquam aliqua præmisero, quæ cum iisdem connexa sunt.*

Ecclesia suburbana a Sancto ædificata, reliquiæ SS. Petri et Pauli in ea inventæ:

29 *Inter ecclesias, quas ab Adsone et auctore brevioris Vitæ* S. Mansuetus *ædificasse narratur, nulla verisimilius ab eo exstructa fuit, quam quæ S. Petro Apostolo consecrata olim visebatur in Septemtrionali Tulli suburbio. Nulla est ratio, cur quis de constantissima traditione dubitet, quæ sanctum in illa primum sepultum fuisse asserit. S. Martinum Turonensem in eadem apud* S. Mansueti *tumulum anno* 384 *vel* 386 *orasse licet incertum sit, credibile tamen est, quemadmodum num.* 37 *videbitur. Episcoporum Tullensium, qui Sancto proxime successerunt, sepulcra ibidem exstitisse, indubitatum est. Vetusti istius templi meminerunt Ottonis I diploma anno* 965 *et S. Gerardi charta anno* 982 *exarata, quæ* § IV *a num.* 47 *partim transcribentur: in hac* antiquum, *in illo* ab antiquo fundatum *dicitur,* sed C . . . ædificiis corruentibus male esse collapsum. *Reparatum fuit a SS. Gauzlino et Gerardo: dein a fundamentis reædificatum sub episcopo Pibone, et solenniter dedicatum* anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo septimo; *quemadmodum constat ex historia ab anonymo sæculo* XII *conscripta, de qua* § V *a num.* 62 *pluribus agendum erit. Cum ante templi, dedicationem antiquum altare majus dirueretur,* in dextra parte sub anteriori cornu *detecta est arca lapidea cum hac inscriptione:* In hoc conditorio sitæ sunt reliquiæ sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, insuper etiam de ligno Domini. *Conditorio aperto,* illico cum ossibus apparuit in colore roseo pulvis concretus cum sanguine. *Facta reliquiarum discretione,* inventa sunt ibi, opitulante misericordia Dei, præter undecim de ossibus capitis *et dictum pulverem,* dentes septem, sexdecim etiam frusta in modum tesseræ quadratæ de ligno triumphali vivificæ Crucis. *Hæc ex memorata anonymi historia accepi; sub cujus initium narrantur, quæ nunc subjicio, quæque ante sacri istius thesauri inventionem contigerunt.*

AUCTORE J. L.

Tullenses sibi persuasum habebant eas a Sancto procuratas fuisse:

30 *Gregorio VII Pontifice, qui anno* 1073 *sedere cœpit, viri in Tullensi civitate primarii Romam proficiscuntur, SS. Petri et Pauli reliquias veneraturi. In congressum Pontificis admittuntur, qui ita eos alloquitur:* Fœlix urbs Leucha, gloriosi confessoris Christi et Apostolici præsulis Mansueti corpore decorata, sed vigilantia ipsius sanctorum Apostolorum Petri et Pauli reliquiis gloriosius insignita! Sicut enim veridicis historiographorum probatur sententiis, et prout Romanæ bibliothecæ monstratur tomochartis, post Romam . . . ita Tullensis civitas Apostolici frequentatur visitatione præsidii, ut nusquam alias in toto orbe tanta portio earumdem reliquiarum valeat reperiri. *Cum Tullenses, in patriam reduces, ex ore Pontificis audita retulissent, dies Apostolorum Principibus sacra quotannis majori cum solennitate agi cœpit in templo, in quo postmodum supra dictæ eorum reliquiæ inventæ sunt.* Pontifici etiam sancto, videlicet beato Mansueto, tantæ venerationis aucta est religio, ut per finitimas regiones et provincias festi ejus celebritas famosior indiceretur *etc.*

quod illorum traditioni adversatur.

31 *Ex locis allegatis patet, Tullensibus olim omnino persuasum fuisse, templum eorum suburbanum insignibus SS. Petri et Pauli reliquiis* E *per* S. Mansuetum *ditatum fuisse. Si illorum posteri idem credant, quando illas a Sancto procuratas fuisse dicent, si hic ab ipso Apostolorum principe in Galliam missus fuerit? Nihil reponere possunt, quod vel umbram verisimilitudinis habeat. Quam parum credibile sit a Petri et Pauli corporibus aliquas particulas sæculo* I *aut* II *separatas fuisse, jam pridem ostendit Papebrochius tom.* V *Junii in Analectis de utroque sancto Apostolo pag.* 435 *et seqq. In nostro systemate, quod primum Leucorum Episcopum an.* 335 *a S. Silvestro Pontifice vel postea ab ejus successoribus missum fuisse statuit; creditu facilius est, sanctorum Apostolorum reliquias ab illo Tullum allatas vel Roma eidem transmissas fuisse. Nominatus Pontifex eorum ossa solenni ritu elevavit, eaque per tres basilicas Christo Salvatori in Lateranensi palatio, Petro Apostolorum principi in Vaticano, et Paulo gentium doctori via Ostiensi ab imperatore Constantino ædificatas distribuit.* Potuit, *inquit laudatus Papebrochius pag.* 439 *num.* 45, *tunc* factum esse, ut partes aliquæ etiam notabiles a reliquis abjunctæ F ossibus ad alias ecclesias intra extraque urbem deferrentur, eæque nunc vere de talium possessione glorientur. Potuerunt quoque eædem ita semel separatæ *sub Silvestri successoribus* ad varias Transalpinas ecclesias migrasse: quamvis in genere maneat justa formido, ne multæ earum per fraudem sint suppositæ. *Porro argumenta, quæ in hunc paragraphum contra Tullensium traditionem congessi, si non singulatim, saltem collectim accepta, abunde probant, nullum tempus, quo Sanctus floruerit, verisimilius determinari posse, quam quod jam sæpius indicavi.*

§ III.

AUCTORE J. L.

§ III. Antiquus cultus ex Adsone et vetustis Martyrologiis : an S. Martinus Turonensis oravit apud sepulcrum S. Mansueti?

SS. Mansueti et Amonis miracula post mortem, et concursus ad eorum sepulcra

Post *enarratum* S. Mansueti *obitum et honorificam sepulturam nonnullas Adso profert notitias de veneratione publica, Sancto priscis temporibus exhibita. Imprimis Deum illius merita et in cœlo gloriam* signis et virtutibus *manifestasse refert, statim atque ejus corpus depositum esset in ecclesia, quam ab ipso sancto Præsule, cum viveret, in suburbio Tullensi constructam et S. Petro Apostolo dedicatam fuisse paulo ante asseruerat. Dein S. Amonem, secundum Leucorum antistitem, apud decessorem suum* Mansuetum *in dicta ecclesia sepultum fuisse scri-*
B
bit. Unde quoque, *inquit,* amborum meritis et intercessionibus ad laudem divini nominis idem locus ex eo tempore magnificis visus est miraculis effulsisse; cum scilicet cæcorum oculi diuturna caligine pressi, optatam expulsis tenebris lucem, variarum peste cladium languentes exuti, attractis quoque nervis plures repentes humi, necnon et quammulti diversis et innumerabilibus languoribus infecti salutis gaudia horum interventu se gaudeant ad propria retulisse : ad quorum videlicet patrocinium regum ac principum legimus *(haud dubie* in Gestis præcedentium Leucorum urbis antistitum ; *cum hæc Adso paulo ante citarit)* frequentiam confluxisse, ac juris sui * xenia plurima ad sublevandam servorum Dei et pauperum indigentiam devote contulisse : ubi etiam diversis temporibus, mirifica sunt ostensa virtutum amborum meritis insignia ; sed vel propter irruptiones barbararum gentium, vel certe propter scriptorum inopiam sine dubio sunt prætermissa vel perdita. *Duo tamen biographus subdit beneficia, quorum memoriam traditio usque ad ipsius tempora transmiserit. Ex*
C
utriusque relatione hoc loco ea decerpam et examinabo, quæ ad Sancti cultum spectant.

* al. Viris sanctis

Traditur S. Martinus Turonensis orasse apud Sancti nostri tumulum :

33 *Primum beneficium ita referre incipit :* Martinus Turonorum sanctus episcopus toto orbe, ut notum est, famosissimus, beato Maximino Trevirorum antistiti admodum fuerat familiarissimus, ita ut sæpe collatis fruerentur alloquiis, et beatum Petrum Romam pariter adituri, mutuis viatim innecterentur colloquiis. Beatus igitur Martinus communi disposito quodam tempore id acturus, oratorium beati Mansueti, ad quod declinaverat divinam exoraturus clementiam, devotus ut erat, ingreditur. *Cetera summatim hic perstringam, infra plenius enarranda. Martinus itaque cum ecclesiam, in qua* S. Mansuetus *quiescebat, orandi causa ingressus esset, mulierem, non diu ante humatam, nomen suum iteratis vocibus ex sepulcro ingeminantem audit, ac petentem, ut animæ in piacularibus flammis detentæ misereatur, proque ejus liberatione apud Deum intercedat, et* S. Mansuetum *obsecret, ut idem in cœlis faciat. Præstat Martinus, quod rogatus erat, cœptumque iter prosequitur. In reditu ab urbe Romana ad Sancti nostri tumulum iterum precaturus divertit, et ex certo indicio, quod mulier ista* D
constituerat, agnoscit, eam ex igne purgatorio liberatam esse.

lapis, in quem genua flexit, olim peregrinis ostendebatur in abbatia S. Mansueti :

34 *Calmetus tom.* I *Historiæ Lotharingicæ lib.* v *num.* 21, *et in Dissertatione de primis episcopis Tullensibus illi præfixa col.* 29 *aliqua adfert, quæ videri possunt transitum S. Martini per urbem Tullensem, ejusque preces ad Sancti nostri sepulcrum fusas utcumque confirmare. Non ipsa Calmeti verba, sed eorum substantiam huc transcriptam accipe. In templo abbatiæ* S. Mansueti *prope Tullum diu conservatus fuit lapis, supra quem S. Martinus genua inflexerat. Solebat ille peregrinis olim ostendi, tamquam monumentum, ex quo Martini pietatem erga sanctum nostrum Præsulem, atque hujus antiquissimum cultum discerent. Verum cum anno* 1552 *Carolus V, Metas, Tullum et Virodunum imperio recuperaturus cum valido exercitu adventaret, Galli antiquam in Tulli suburbio* S. Mansueti *ecclesiam destruxerunt. Dictus lapis in urbem tunc delatus fuit, depositusque in claustro ecclesiæ collegiatæ S. Gengulphi : ubi postmodum per multos annos conspectus fuit cum inscriptione, qua adventus S. Martini Tullum, ejusque preces apud Sancti nostri tumulum affirmabantur. Sed jam non amplius ibidem invenitur. Ita fere Calmetus locis citatis. Tomo* III *laudatæ suæ Historiæ, anno* 1728 *editæ, lib.* XXXIII *num.* 66 *scribit, ecclesiam dirutam suis temporibus nondum fuisse reædificatam, et religiosos, qui S. Benedicti regulam profitentur, vetus refectorium ad divina Officia peragenda in ecclesiam convertisse. In hac corpus* S. Mansueti *asservari, docent me duo monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri in libro, quem sub titulo Itinerarii litterarii Parisiis anno* 1717 *in lucem dederunt, parte* II *pag.* 130. *Porro abbatia, Sancti nostri corpore dives et nomine insignis, in illis visitur Tulli suburbiis, quæ ejus mœnibus Septemtrioni obversis adjacent. Illius templum, anno* 1552 *eversum, in eodem vel certe in vicino exstructum fuerat loco, ubi olim vetustissima illa ecclesia stetit, Apostolorum Principi sacra, in qua* S. Mansuetus *sepulturæ traditus fuit, ac primum coli cœpit. De ejusdem abbatiæ fundatione per S. Gerardum episcopum Tullensem, et maxima celebritate, quam frequenti hominum concursu ad Sancti nostri tumulum et crebris hujus miraculis olim consecuta fuit, agetur* § IV *et seq.*

at traditionem suspectam facit, quod rem contigisse ferat in itinere Romano Martini

35 *Traditioni ab Adsone litteris consignatæ, qua asseritur S. Martinus orasse apud sepulcrum* S. Mansueti, *aliquid fidei addit monumentum istud lapideum, de quo numero præcedente sermo fuit : eam tamen plurimum etiam suspectam facit, quod idem Adso rem accidisse scribat in via Romana, cui se Martinus* Turonorum episcopus *commiserat una cum S. Maximino antistite Trevirensi. Hoc verum esse non potest : nam Maximinus* 21 *et forte pluribus annis vita et episcopatu defunctus erat, antequam Martinus ad cathedram Turonensem assumeretur. Sunt, qui hujus promotionem affigant anno* 370. *Multi certant pro anno* 371. *Tillemontio tom.* X *Monumentorum ecclesiasticorum pag.* 315 *præplacet annus* 372. *Chiffletius in Dissertatione* de ratione temporum *S. Martini* num. 16 *hujus consecrationem removet ad annum* 375, *ad quem etiam Pagius eamdem differt. Quæ sententia verior sit, dispicietur ad* XI *diem Novembris, qua per universam Ecclesiam S. Martinus colitur.*

A *tur. De S. Maximino egit Henschenius ad diem* XXIX *Maii, ejusque obitum innexuit anno* 349, *quo S. Paulinum ei successisse probatum est tom.* VI *Augusti pag.* 669 *et seq. Hunc tamen parachronismum, qui utriusque sancti episcopatum, tot annis invicem disjunctum, contemporaneum facit, excusare conabuntur ii, quibus displicet, quod ad annum circiter* 375 *emortualem* S. Mansueti *distulerimus. Adso, inquient, prolepsi usus fuit, nec aliud voluit, quam Martinum, qui postea Turonensi ecclesiæ præfuit, iter instituisse Romam, cum adhuc militaret sub signis Constantini junioris vel Constantis; quibus in Gallia imperantibus, floruit Maximinus Trevirorum antistes, et Martinus baptismum jam susceperat, uti censet Chiffletius citatus. Verum an Maximino episcopo Martinus miles tunc* admodum fuerat familiarissimus, ita ut sæpe collatis fruerentur alloquiis? *An licentiam impetravit, ut a castris vel statione sua tantum temporis spatium abesset, quantum requirit peregrinatio ad limina Apostolorum? Apud Sulpitium Severum aliosque veteres, qui de S. Martino scripserunt, nihil* B *legi, quod istiusmodi conjecturis aliquam verisimilitudinem adferat.*

cum S. Maximino ep. Trevirensi: nam iter illud commentitium videtur:

36 *Romana quidem utriusque præsulis peregrinatio affirmatur in Actis S. Maximini, sæculo* VII *ab anonymo scriptis et ab Henschenio editis tom.* VII *Maii pag* 21: *sed adeo a vero abhorrent, quæ ibi narrantur in itinere contigisse, ut vix amplius dubitem, quin ipsum iter sit commentitium. Quænam illa sint, paucis accipe. SS. Maximinus et Martinus Romam abeuntes ad castellum quoddam perveniunt: ingreditur illud Martinus, cibos empturus, Maximino ad asinum sarcinarium custodiendum relicto. Sed dum hunc est itinere fatigatum somnus corripit, ursus asinum devorat. Maximinus a reduce Martino excitatus et, ubi bellua esset, edoctus, eam graviter increpatam jubet asini devorati vice fungi. Obedit ursus et, feritate omni deposita, pergit cum sanctis viris Romam, sarcinas eorum gestans. Inde redeuntibus idem præstat obsequium, Tandem monitus, ne deinceps ulli noceat, a Maximino ursus liber dimittitur in loco, qui ab eo* Urseriæ *appellationem accepit. Hæc retulisse satis est, ut popularem fabellam agnoscas,* C *similem illi, quæ habetur in Vita S. Humberti Maricollensis tom.* III *Martii pag.* 561 *et seq. Henschenii laudati conjectura est, per* Urseriam *vel, ut ipse scribit,* Ursariam *designari vicum* Ursel *ad dexteram Rheni ripam, inter Wormatiam et Moguntiam; nec veram historiam nomini, sed nomen commento inveniendo occasionem dedisse.*

Potuit tamen Martinus an. 384 vel 386, quando Treviros ivit, Tullo transire, et sancti nostri tumulum venerari.

37 *Sed an ergo Martinus per urbem Tullensem transiens apud* S. Mansueti *sepulcrum non oravit? Ut traditioni isti aliqua veri species concilietur, nihil melius adferri potest, quam quæ nunc subjicio. Ex Sulpitio Severo in Vita S. Martini cap.* XXIII *et Dialogo* II *cap.* VI *et* VII *certum est, hunc sanctum, cum jam episcopatum Turonensem multis annis administrasset, non semel peregre profectum fuisse Treviros ad palatium Maximi tyranni. Chiffletius in laudata sua Dissertatione num.* 8 *probat, illum bis anno* 384 *Treviros advenisse: verum cum simul ostendat primum adventum modico temporis intervallo a secundo fuisse disjunctum, Martinum prima vice peregre, at secunda ex propinquo ad aulam Maximi se contulisse credo. Ad eamdem rediit anno* 386, *quando cum Euodio consule mensæ tyranni accubuit. Quanto sancto præsuli cum Maximo intercesserit familiaritas, Sulpitius Severus in illius Vita cap.* XXIII *paucis hisce verbis satis manifestat:* Etsi pro aliquibus supplicandum regi fuit, imperavit potius quam rogavit; *et Dialogo* II *cap.* VII: Hic Martinum sæpius evocatum receptumque intra palatium venerabiliter honorabat. *Hinc patet, verba Adsonis,* Martinus Turonorum episcopus . . Maximino . . admodum erat familiarissimus, ita ut sæpe collatis fruerentur alloquiis, *verissima esse, si pro Maximino Maximus substituatur. Facile fieri potuit, ut primus auctor erroris istius, quem historicarum et chronologicarum rerum imperita posteritas sermonibus et dein Ads · scriptis vulgavit, nominum affinitate deceptus fuerit, ac de notiore sibi S. Maximino episcopo intellexerit vel intelligendum putarit id, quod de Maximo tyranno sibi forte inaudito acceperat. Ipsum in errore confirmare potuit apologus, quem forte legerat vel audierat, de urso SS. Maximini et Martini sarcinas ob devoratum asinum portare coacto. Quod cum fabula ferat in itinere Romano contigisse, hinc alius error fortasse natus est,* E *nimirum Martinum Turonensem in eodem Romano itinere* S. Mansueti *sepulcrum veneratum fuisse. Quidquid sit de hisce meis conjecturis, negari non potest Martinum minimum bis ad aulam Maximi iter fecisse, idque ex urbe vel diœcesi Turonensi: unde enim potius venisse dicendus est? At recta via, quæ inde Treviros ducebat, Tullo haud ita procul aberat, ut propterea de illius per hanc urbem transitu quæstionem movere liceat: a vero igitur non alienum est, Martinum anno* 384 *vel* 386, *ad quos itinera ejus ad Maximum cum plerisque refero, orasse apud tumulum* S. Mansueti; *qui secundum nostrum systema chronologicum, num.* 25 *exhibitum, circa annum* 375 *ad vitam feliciorem transiit. Ex omnibus, quæ tum contra memoratam traditionem, tum pro ea attuli, aliis dijudicandum relinquo, majoremne illa falsi quam veri similitudinem habeat. Non deerunt, opinor, quibus videbitur omni fide non indigna.*

AUCTORE J. L.

38 *Alterum beneficium, quod Adso ex ore populi acceptum litteris tradidit,* S. Mansuetus *præstitit pauperi Scoto, cui porcellum, a fure ablatum et mactatum, vivum restituit. Ejus relationem ita exorditur:* Ex transmarinis Scotorum finibus has partes moris erat expetisse multorum, inter quos eo tempore vir quidam pauper cum conjuge dicitur acces-isse: antiqui enim temporis multos fama excierat [ad] suæ gentis Virum sanctissimum (Mansuetum,) Scottigenis peregre solito abeuntibus potissimum expetendum. Unde hic conscius, ut rumor erat, amoris et gratiæ, non longe ab æde beati Viri potitus hospitio, voluerat mansitare. *Ex his cognoscitur celebritas cultus, quo Sanctus in loco depositionis suæ priscis temporibus honoratus fuit; utpote ad cujus tumulum vel ipsi Scoti, tanto terræ marisque intervallo a Tullensi urbe divisi, pias peregrinationes instituere soliti fuerint.*

Pias Scotorum ad illud peregrinationes: F

39 *Quid per* amorem *et* gratiam, *ob quæ* pauper ille Scotus non longe ab æde beati Viri *habitare decrevit, biographus significare voluerit, colligi potest ex ejusdem verbis, datis num.* 32. *Eorum substantiam hic repetam ex Catalogo episcoporum Tullensium sæculi* XI, *in elogio S. Amonis:* Quorum meritis, id est, sancti Mansueti atque prælibati beati Amonis, plurimi cæcitatis, lepræ ac febris, celerorumque lan- gu rum

pauperum matricula, qui alebantur donis, ex pietate erga SS. Mansuetum et Amonem factis.

AUCTORE J. L.

guorum ægritudine detenti, redduntur sanitati. Ad quorum patrocinia multi reges et principes venire consueverant, atque eorum locum ex proprio ditabant : erat enim illic confluens turba advenientium, et innumera multitudo pauperum, quibus, unde viverent, erat a fidelibus constitutum ; unde usque hodie dicitur Ad matriculam domni Mansueti et domni Amonis. *Calmetus tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Dissertatione prævia de primis episcopis Tullensibus pag.* 29 *per* matriculam *hic intelligit* catologum pauperum, *qui eleemosynis, ad Sanctorum sepulcra factis, nutriebantur. Sed vox ista, uti variis exemplis probat Cangius in Glossario aucto, olim etiam sæpe usurpabatur* pro domo, in qua pauperes alebantur, ad ostia ecclesiarum ut plurimum extructa. *Si ecclesiæ S. Petri, in qua Sanctorum corpora quiescebant, adjuncta non fuerit istiusmodi domus, saltem ibi fuisse credo pauperum* matriculam, *id est,* catalogum, *in quem qui relati erant, ad vitam sustentandam certa stipendia accipiebant ; reditus autem, e quibus illa distribuebantur, provenisse vel ex muneribus in dicta* B *ecclesia oblatis, vel ex aliis piorum fidelium donationibus. Porro peregrinos, natione Scotos, pauperum matriculæ seu catalogo inscriptos fuisse, non obscure indicat biographus verbis numero præcedente relatis. Quam vero gentem per Scotos,* S. Mansueti *populares, intelligat, dictum est num.* 15 *in fine.*

Ecclesia, in qua Sancti nostri corpus quiescebat, ruinosa erat et fidelium concursu minus celebris

40 *In Tulli suburbio, Austrum versus, vetustum jacet Ordinis S. Benedicti cœnobium, S. Apri patroni sui nomen gerens ; cujus abbati Archembaldo inter annos* 936 *et* 948, *uti initio* § IV *videbitur, S. Gauzlinus episcopus Tullensis donavit ecclesiam S. Petri, sub conditione ut aliquos e suis religiosis eo mitteret ad canendas Dei laudes apud sepulcrum* S. Mansueti. *Adso Sancti miracula narraturus, quæ suo tempore facta sunt, postquam monachi S. Apri memoratæ ecclesiæ possessionem adiissent, de misero statu, in quo illi eam invenerunt, hæc præmittit :* Sive.. barbararum irrumpente feritate gentium, sive etiam creberrimis inter se consectationibus populorum per succedentia tempora isdem locus, rebus privatus, munitionibus dissipatus, pene ad nihilum fuerat redactus, frequenter etiam C virorum secularium dominationi subjectus. *Eumdem locum* ab antiquo quidem fuisse fundatum, sed præcedentium incuria temporum rebus destitutum, religione depravatum, ædificiis corruentibus male esse collapsum, *etiam lego in diplomate Ottonis I imperatoris, dato an.* 965. *Illius restaurationem a S. Gauzlino inchoatam, et alia, de quibus Otto deinde agit, invenies* § *sequente num.* 49. *Ex productis testimoniis eruitur, ecclesiam S. Petri, fidelium concursu ad sepulcrum* S. Mansueti *olim celeberrimam, priusquam sæculo* X *monachis S. Apri traderetur, a nullo vel raro peregrino frequentatam fuisse ; nullam ibi amplius tunc extitisse pauperum matriculam ; proventusque ecclesiæ quondam annuos ita interiisse, ut non modo defuerit, unde egeni alerentur, sed etiam unde ruinosum ejus ædificium repararetur.*

circa an. 936 : *Leuci tamen festiva solemnitate diem ejus natalem tunc agitant.*

41 *Alicui forte videri possunt biographi et Ottonis verba innuere, templum S. Petri illo tempore ruinam edidisse, vel si hanc tantum minabatur, omnem Sancti cultum ibi desiisse. At neutrum verisimile est : nam Adso infra apud nos num.* 38 *miraculum referens, quod ante mortem S. Gauzlini, anno* 962 *vita defuncti, contigit, diserte affirmat,* S. Mansueti *festivitatem* D *per totam diœcesim Tullensem tunc celebratam fuisse ea solemnitate, quæ fideles ad cessationem ab operibus servilibus obligabat. An Sancto cultus tam festivus non prius decretus fuit, quam cum locus, ubi ejus corpus servabatur, ab eodem Gauzlino abbatiæ S. Apri jam donatus esset ? Credo ego solemnitatem primi Tullensis ecclesiæ Fundatoris et Leucorum apostoli institutam fuisse ante episcopatum S. Gauzlini, eamque ad ipsius et successorum tempora fuisse continuatam. Atque hæc ratio est, cur ex Adsonis et Ottonis I verbis supra relatis plus deducendum non sit, quam ego ex illis deduxi ; nimirum templum S. Petri, cum monachorum S. Apri curæ committeretur, ruinæ quidem propinquum fuisse, sed non penitus collapsum ; Sanctique nostri cultum tum temporis ibi quidem minus celebrem fuisse, sed non omnino defecisse. Etenim anne credibile est, Tullenses, qui festum ejus diem tanta celebritate agebant, tam pretiosum sacri ejus corporis thesaurum templi ruinis obrutum relicturos fuisse, si illud corruerat ; vel si non corruerat, nulla veneratione sanctum Patronum ibi quiescentem fuisse prosecutos ?* E

Cultus ex antiquis

42 *Antequam religiosi Benedictini abbati S. Apri inter annos* 936 *et* 948 *a S. Gauzlino locum obtinerent,* S Mansueti *corpore venerabilem , hujus nomen in varia Martyrologia jam relatum erat. Unde plurimum firmamenti accipiunt, quæ hactenus de antiquo illius cultu allegavi. Martenius tomo* III *Thesauri novi anecdotorum, an.* 1717 *Parisiis edito, col.* 1587 *dat fragmentum pervetusti Martyrologii ecclesiæ Turonensis , in quo ad* III *Septembris solius Sancti nostri memoria occurrit :* Tullo civitate , Mansueti episcopi. *In Admonitione prævia col.* 1547 *notat, se fragmentum istud descripsisse ex veteri codice Turonensi* annorum minimum octingentorum. *Tomo* VI *Collectionis veterum scriptorum, ab eodem an.* 1729 *Parisiis vulgato, col.* 637 *aliud exstat Martyrologium monasterii S. Maximini apud Treviros , Bedæ nomen præ se ferens, Sanctumque ad dictum diem ita commemorans:* Natale . . . S. Mansueti confessoris. *In Observatione prævia col.* 635 *illud* ante annos octingentos *conscriptum fuisse affirmat. In Martyrologio S. Hieronymi Labbeano, quod publici juris fecit Sollerius noster tom.* VI F *Junii parte* II *pag.* 22, *ad eumdem diem hæc legitur annuntiatio :* Tullo Mansueti episcopi et confessoris. *In præfatione num.* 16 *scribit :* In toto codice *Labbeano* nihil reperitur, ex quo prohibeamur asserere Gellonensi ætate supparem esse. *Hunc autem anno circiter* 804 *exaratum fuisse, testatur ejus editor Lucas Acherius tom.* XIII *Spicilegii in præfatione ad lectorem num.* 5. *Illius verba adfert Sollerius jamjam laudatus num.* 6, *nec assertam ab eo vetustatem improbat. Acherius tom.* XIII *memorati Operis a pag.* 388 *vetustissimum istud Gellonense Martyrologium edidit una cum variis Lectionibus ex duobus perantiquis Martyrologiis Mss., in quorum altero, quod a Stephano Baluzio se accepisse ait, ad* III *Nonas Septembris additur :* Tullo Mansueti et confessoris. *Conjunctio et omittitur in ejusdem Acherii Spicilegio, Parisiis an.* 1723 *recuso, tom.* II *col.* 34.

Martyrologus.

43 *In musæo nostro servantur alia sex Martyrologia apographa , quæ S. Hieronymo vel Bedæ attribuuntur ,* et S. Mansuetum *breviter annuntiant. Quoniam me latet, quo sæculo primum conscripta fuerint, eorum nomina et verba*

ad

A *ad vetustum Sancti cultum stabiliendum non refero. Unus hoc loco producendus superest Ado, qui ante annum* 860, *quo cathedram Viennensem conscendit, suum Martyrologium composuit. Ad* III *hujus mensis in utraque tum Mosandri tum Rosweydi editione hæc habet:* Eodem die depositio sancti Remacli . . . et beatissimi Mansueti confessoris atque pontificis Tullensis. *Sollerius in Observatione ad hodiernum Usuardi textum subdubitat, an SS. Remaclus et* Mansuetus *vere Adoniani sint ob codicum Usuardinorum saltem puriorum et Notkeri silentium.* Ut tamen demus, *inquit,* ab Adone notatos, nihilominus certum puto ab Usuardo fuisse prætermissos, cujus textum purum et integrum a me productum ambigi haudquaquam posse videtur, exclusis iis omnibus, quæ in Variantibus supra rejecimus. *In Auctariis ad Usuardum, quæ mox subjicit Sollerius, frequentissima* S. Mansueti *fit memoria. Codices, e quibus illa collegit, aliique Fasti sacri, quibus Sanctum inscriptum reperi, proferentur* § *ultimo. Illos antiquitate superant documenta, e quibus nunc*
B *illustrare aggredior Sancti cultum et gloriam, quæ in terris adeptus est ab eo tempore, quo monachi Benedictini constituti fuerunt in loco, ubi illius corpus asservabatur.*

§ IV. Gloria posthuma sub Tullensibus sæculi x episcopis SS. Gauzlino et Gerardo, abbatiæ S. Mansueti fundatore, ex variis documentis collecta.

Gauzlinus episc. Tullensis templum, S. Mansueti sepulcro venerabile, donat

Cum biographus verbis, supra num. 40 *adductis, exposuisset deteriorem statum, in quem locus,* S. Mansueti *cultu olim celeberrimus, suo et S. Gauzlini ævo redactus conspiciebatur; de ejus instauratione ista subjungit:* Hic itaque (*Gauzlinus*) præfatum locum diversis, ut diximus, casibus lapsantem considerans, ascito sibi ex loco sancti Apri, confessoris Christi
C egregii, domno Herchemboldo patri venerabili, quem ipse quoque illic abbatem ante constituerat, locum hunc in religionis ordinem committit reparandum. Qui videlicet vir venerabilis, ut erat religiosissimus, sub præpositorum manu monachorum aliquos delegavit; et quia illic stipendia eo tempore deerant, proprii monasterii sui sumptibus alendos instituerat. *S. Gauzlinus cœnobium S. Apri, quod a pristino instituto recesserat, reformaturus, ei virum religiosum Herchemboldum, vel ut alibi lego, Archembaldum jam ab anno* 936 *abbatem præfecerat; sicuti fidem facit charta, nomine et jussu S. Gauzlini* V *Idus Octobris ejusdem anni exarata, quæ habetur apud Calmetum tom.* I *Historiæ Lotharingicæ, in Appendice varia instrumenta complectente col.* 342. *Ibidem col.* 352 *profertur diploma regis Ottonis, postea imperatoris eo nomine I, datum* III *Nonas Augusti anno* 948, *quo rata habentur et regio præcepto roborantur, quæcumque charta anni* 936 *continet. In hac S. Gauzlinus singulatim enumerat universas possessiones abbatiæ S. Apri, nuperrime a se reformatæ, Singulatim etiam easdem enumerat Otto, et præter eas nonnulla alia bona, quæ, uti ex certis documentis mihi constat, post annum* 936 *monasterio S. Apri donata fuerant. Cum in S. Gauzlini charta nulla fiat mentio ecclesiæ* S. Mansueti; *fiat autem in diplomate Ottonis: hinc illam iis rebus accensendam judico, quæ abbati Archembaldo post* V *Idus Octobris anni* 936 *concessæ fuerunt.*

AUCTORE J. L.

monachis Benedictinis, sub quibus ejus cultus reflorescit:

45 *Verba, quibus Otto ecclesiæ istius donationem a S. Gauzlino factam confirmat, hic subjicio:* Nec minus huic * nostræ authoritatis præcepto confirmandum decrevimus, ut ecclesia S. Mansueti, quæ est sita in suburbio ejusdem civitatis, a præfato venerabili episcopo, ea ratione eidem loco (*abbatiæ videlicet S. Apri*) collata, ut ex eisdem * monachis aliqui Deo et sancto Mansueto deserviant, cum omnibus, quæ ibi contulit, perpetuo jure *dictæ abbatiæ* cedat; et decreto confirmamus, ut nullus deinceps de ipsis * rebus auferendi potestatem habeat. *Postquam Archembaldus ad concessum sibi locum aliquot ex suo monasterio religiosos misisset, ut sub Præpositi regimine ibidem degerent; pia eorum cura statim effectum est, ut Sancti cultus, qui plurimum defecerat, refloruerit, ejusque* E *tumulus magno populi concursu rursum fuerit frequentatus. Insignia etiam Deus ibidem per Sanctum operatus est miracula, e quibus ea omnia, quæ Adso apud nos lib.* II *cap.* I *et* II *narrat, ante obitum S. Gauzlini facta sunt, qui anno* 962 *ad vitam feliciorem transiit. Eo adhuc vivente, templum* S. Mansueti *restaurari cœptum fuit Opus imperfectum absolvit S. Gerardus, qui anno* 963 *Gauzlino successit. Ecclesiam S. Petro Apostolo dedicatam statim vocavi et postea aliquoties Sancti nostri nomine vocabo, cujus usurpationem invaluisse comperio ab iis maxime temporibus, quibus monachis S. Apri donata fuit. Scilicet ædes sacræ ab iis Sanctis, quorum cultu et miraculis potissimum illustrantur, suam sæpe appellationem trahunt, licet illis primitus consecratæ non fuerint.*

* hoc
* ejusdem
* ipsius

se suamque diœcesim Sancti tutelæ committit Gauzlini successor Gerardus: pium hujus votum

46 *Inchoatam ecclesiæ* S. Mansueti *reparationem non modo perfecit S. Gerardus, Gauzlini successor; sed etiam monachis, qui in ea Dei laudes canebant, liberaliter benefecit, eisdemque, qui antea Præposito suberant, abbatem constituit. Varia præ oculis sunt instrumenta, quæ de abbatia a sancto præsule erecta et dotata,* F *atque ejus ecclesia ab eodem restaurata agunt. Illa hic producam, quia quæ continent, Sancti nostri memoriam exornant. Ac primo quidem loco ipsius S. Gerardi verba transcribam ex instrumento, confecto Idibus Octobris anni* 982, *quo optimus antistes templum apud Medium-vicum* (*locus est prope Tullum, vulgo* Moyen-Vic. *dictus*) *concedit abbatiæ* S. Mansueti *nuper a se fundatæ:* Sapiat, *inquit,* omnis conventus fidelium tam futuri temporis quam præsentis, qualiter ego Dei dispositione ad pontificium urbis Leuchorum confirmatus antistes, diverterim orandi gratia ad B. Mansueti oratorium; ibique me totum et plebis susceptæ pastoralitatem lacrymosæ devotionis spiritu ejus meritis contradidi, ac devovi, ubicumque se occasio apta præberet, sibi servientium necessitudines pietatis oculo respicere, manuque consolatoria sustentare. Cumque ad hujus promissi memoriam me charitatis ardor sæpe commonefaceret, et interventu beati Mansueti nostræ diœcesis status intra extraque prosperari cœpisset; statui ut possibile se ingereret, congruentiaque loci eniteret, promissionis me voto absolvere, fratrumque necessitati pro nobis amore conjunctorum

AUCTORE J. L.

conjunctorum sollicitudine paterna subvenire. *Charta, e qua ista accep., exstat apud Calmetum laudatum a col.* 387. *Ex illa imprimis discit lector, S. Gerardum, cum episcopus electus et confirmatus Tullum in sua sede instituendus anno* 963 *duceretur, digressum fuisse ad suburbanum* S. Mansueti *templum, eumque se suamque diœcesim illius tutelæ commisisse, atque insuper votum Deo nuncupasse, nullam se neglecturum occasionem providendi rebus necessariis religiosorum, quorum curæ ecclesiam* S. Mansueti *Gauzlinus decessor commendarat.*

fundat

47 *Idem Calmetus a col.* 389 *alterum dat instrumentum, quo S. Gerardus ratum habet quidquid bonorum aut privilegiorum monachis* S. Mansueti *a se vel ab aliis antea concessum fuerat. Expeditum illud fuit Idibus Octobris anni* 982, *scilicet eodem die ac anno, quibus altera charta exarata fuit, de qua jamjam egimus. Quantum de voto, an.* 963 *facto, religiosus præsul ante dictum diem anni* 982 *persolvisset, ex instrumenti illius verbis abunde cognosces, quæ ex eo desumpta hic propono.* Ad omnium tam præsentium quam subsequentium Ecclesiæ B Dei fidelium volumus pervenire notitiam, quod, postquam divina dignatione, domni quoque Ottonis victoriosissimi imperatoris et semper augusti, necnon et domni Brunonis gloriosi archiepiscopi (*Coloniensis*) et regia germanitate (*erat enim Ottonis I imperatoris frater germanus*) præcellentis jussione dictante, custodiam animarum et regimen suscepimus ecclesiæ Tullensium; studii nobis quam plurimum fuit, commisso gregi diligentiam adhibere, diruta pro viribus restaurare, quæ secus justo disponi videbantur, melius ordinare. Inter cætera igitur, quæ ad cultum Dei necnon et servorum ejus pertinentia manu sublevantis agere * perspeximus, quemdam nostræ sedis locum fundatum ex antiquo reperimus, in honore quidem beati Petri Apostolorum principis consecratum, sancti autem Mansueti primi pastoris nostri corporali præsentia insignitum, ab antecessore nostro gratia religionis cœptum, sed imperfectum relictum. Cujus videlicet nos restaurationis ardore succensi, pro studio æternæ recompensationis perquirere cœpimus, qualiter eumdem locum convenientius C reformare valeremus.

* l. agere

abbatiam

48 Unde cum totius nostræ sedis clero, abbatibus quoque, monachis ac fidelibus laicis habito consilio, invenimus hoc nullo modo jure permanenti fieri posse, nisi præfato loco præficere pastorem, et concessis rebus, quibus fratres sub abbatis imperio militantes regulariter alerentur, eidem cœnobio deberemus clementer providere: cujus piæ scilicet investigationis tandem discussione peracta, quemdam nostri desiderii negotio congruentem invenimus, proprio nomine Adam vocatum, nostræ ecclesiæ filium, disciplinis regularibus educatum; quem communi consensu tam spiritualium quam et cunctorum fidelium nostrorum pari electione designavimus, constituimus atque in eo loco præfecimus. Pro qua re statuimus atque decrevimus; ut et monachi, in eodem loco sub regulari sancti Benedicti disciplina viventes, absque ulla nostrorum succedentium antistitum inquietudine et perturbatione Deo serviant, aliarumque personarum pervasione securi et liberi vivant. *Pro rerum omnium, quas hic transcripsi, majori firmitate S. Gerardus* IV *Nonas Junii anno* 965 *ab Ottone. I imperatore diploma obtinuerat: unde consequens est, ut pius præsul votum suum, an.* 963 *Deo nuncupatum, implere non distulerit; cum quæ in charta anni* 982 *commemorat, anno* 965 *jam inde præstitisset.* D

S. Mansueti;

49 *Imperatoris verba accipe ex editione Calmeti col.* 373: Ad universorum fidelium nostrorum tam præsentium scilicet quam futurorum notitiam pervenire volumus, quod Gerardus venerabilis Tullensis ecclesiæ præsul, nostræ imperialis clementiæ præsentiam adiens, humiliter suggessit, quemdam locum in suburbio ejusdem suæ civitatis ab antiquo quidem fuisse fundatum, sed præcedentium incuria temporum rebus destitutum, religione depravatum, ædificiis corruentibus male esse collapsum. Qui videlicet locus in honore beati Petri Apostolorum principis consecratus, et corporali sancti confessoris Christi Mansueti, primi ejusdem civitatis episcopi, præsentia insignitus, simulque beati Amonis præfatæ urbis antistitis corpore decoratus, a bonæ memoriæ Gauzlino prædecessore suo reparari fuerat cœptus, sed opere imperfecto relictus. Hunc igitur prædictus antistes divino instinctu plenius reparare desiderans, et sacræ religioni competentibus officinis instruere decernens, E rebusque subsistentibus ampliare cupiens, abbatem nomine Adam, regularibus disciplinis eruditum, cum consilio Brunonis archiepiscopi ac principum regni, fratribus ibidem consistentibus præfecit; et tam ex his, quæ quondam eidem loco subjecta fuisse probari poterant, quam etiam ex his, quæ ex rebus episcopii, cum consensu ecclesiæ suæ fidelium, addenda visa sunt, petiit authoritatis nostræ decreto firmari, ut ea, quæ ibidem ad Dei peragendum obsequium tradita sunt, possint in perpetuum illæsa conservari. Quocirca nos pro Dei amore et stabilitate regni nostri, necnon et pro speranda successione generis nostri, præsentes authoritate tam nostra quam etiam filii nostri regis Ottonis, nobis æquivoci, statuimus atque decernimus, ut monachi sub regulari sancti Benedicti disciplina viventes in eo loco absque ulla succedentium Leuchorum urbis pontificum inquietudine et perturbatione Deo serviant, aliarumque personarum pervasione securi et liberi vivant, et res, quas eis per nostræ imperatoriæ dignitatis præceptum concedimus, quieto semper jure possideant. F *Sequitur enumeratio bonorum, quæ cœnobio* S. Mansueti *donata fuerant, antequam ab Ottone confirmarentur: cujus diploma notatur datum* IV Nonas Junii anno Dominicæ Incarnationis CMLXV, Indictione VIII, anno regni Ottonis XXX, imperii scilicet IV.

templum a Gauzlino reparari cœptum perficit, quod se facturum Deo voverat;

50 *Ottonis diploma satis quidem aperte insinuat, S. Gerardum, cum illud peteret, nondum absolvisse inchoatam a Gauzlino ecclesiæ* S. Mansueti *instaurationem: hanc tamen, ut credo, jam tum inceperat perficere vel saltem necessarios operi promovendo sumptus comparare; quia priusquam inauguraretur etiam voto se obstrinxerat, ut cœptum templi ædificium ad perfectionem deduceret. Audi Richerium lib.* II *Chronici abbatiæ Senoniensis cap.* XIII: Defuncto ... Gozelino episcopo, B. Gerardus in episcopatu successit. Qui cum ad episcopatum electus fuisset, et ad civitatem Tullensem ad instituendum duceretur, cum ad ecclesiam S. Mansueti, quam prius idem S. Mansuetus in adventu suo ad civitatem Tullensem pro oratorio sibi exstruxerat, pervenisset; quia ejusdem urbis primus episcopus exstiterat Mansuetus, oratorium ipsum causa orationis fertur

A tur introisse, et tamdiu ibidem oras, usquequo ecclesiam ipsam consensu totius cleri se vovisset in melius ædificaturum : quod et fecit. *Chronicon Senoniense edidit Acherius tom.* III *Spicilegii a pag.* 271. *In præfatione pag.* 15 *et seq. illius auctorem Richerum sæculo* XIII *vixisse ostendit. Licet hic ab ætate S. Gerardi sit remotior, non dubito tamen, quin de eo vera tradiderit : cum ex ipsiusmet laudati præsulis testimonio num.* 46 *allato, constet, ipsum loco et tempore a Senoniensi chronographo determinatis vovisse*, ubicumque se occasio apta præberet, sibi (S. Mansueto) servientium necessitudines pietatis oculo respicere, manuque consolatoria sustentare. *Hæc attentius consideranti in suspicionem falsi venire non potest votum, de quo agit Chronicon memoratum. Eo spectant, quæ in S. Gerardi Actis, ab auctore suppare Widrico abbate S. Apri conscriptis, leguntur.* Instinctu piæ devotionis locum sancti Mansueti vir Domini summo amore excolebat : cujus etiam cœnobium labili veterno deciduum renovare satagebat ; et tum suo incessante monitu, tum piissimi Patroni B admodum exorabili obtentu, frequens populorum turba cœpto operi eleemosynarum largitatem non modicum suppeditabat. *S. Gerardi Vitam a Widrico scriptam Henschenius dedit ad* XXIII *Aprilis ; sed magna ex parte decurtatam, omissa etiam præfatione ac toto ejusdem auctoris libro de Sancti miraculis, canonizatione ac translatione. Martenius tom.* III *Thesauri novi anecdotorum a col.* 1048 *et Calmetus laudatus a col.* 132 *integrum Widrici opus ediderunt : quod et nobis in Supplemento ad Acta Sanctorum faciendum erit.*

Sancti corpus in decentem arcam transponit :

51 *Statim, ut credo, a finita templi renovatione Gerardus Sancti nostri corpus, e vetusto conditorio levatum, decentiori imposuit. Altera sacri corporis elevatio facta est anno* 1104 *a Pibone episcopo Tullensi. Qui hujus historiam infra edendam nobis reliquit, de priore, quæ a Gerardo peracta fuit, hæc memorat :* Ab antiquis siquidem patribus accepimus traditum, et usque ad nostra tempora indubitanter est creditum, quod sanctus Gerardus post multa tempora in episcopatu Leuchorum ipsius (S. Mansueti) successor dignissimus, sacrum corpus illius transtulerit, C atque intra ecclesiam, quam sub ipsius nomine consecratam invenerat, in archa lignea loco congruo collocaverit ; in quo præsidens voces psallentium monachorum in eadem ecclesia sibi perpetuo famulantium susciperet et plebi Leuchorum consueti regiminis beneficium impenderet. *Hæc et alia, quæ ex variis monumentis hactenus ostendi, a Gerardo in honorem* S. Mansueti *præstita fuisse, ad primos, id est, ad* 963 *et proxime sequentes episcopatus ejus annos referenda esse censeo.*

villas abbatiæ a se fundatæ subtrahit, quas donarat : ut eas per S. Mansuetum redonare cogitur :

52 *Præter duas Gerardi chartas anni* 982, *quibus num.* 46 *et seqq. usus fui, quatuor alias inveni in favorem abbatiæ* S. Mansueti *ab eodem præsule concessas. Primæ anno* 969 *exaratæ substantiam dat Mabillonius tom.* III *Annalium Ordinis S. Benedicti lib.* XLVII *num.* 28. *Secundam, quæ est anni* 971, *edidit Calmetus col.* 383. *Tertia scripta est anno* 974, *ex qua laudatus Mabillonius lib.* XLVIII *num.* 14 *hæc narrat :* Gerardus villas Angeriacum et Molisiacum, quas ab Odelrico Remorum archiepiscopo acquisierat, eidem loco *(cœnobio* S. Mansueti *)* donavit. Postea vero, quasi facti pœnitens, idem Gerardus prædictas villas in suam ditionem redegit : dum sanctus Mansuetus, quasi condolens penuriæ sibi famulantium monachorum, eas vi quadam ab ipso denuo extorsit. Nam, ut Gerardus ipse in authentico suo loquitur, quodam febris nimiæ languore pervasus, ad extrema etiam deductus, tamdiu morbi attritus est violentia, dum reddere compulsus est, quod abstulerat. Unde consilio suorum fidelium, monachorum, canonicorum et laicorum primam donationem novo instrumento renovavit . . . Hujus porro donationis violatoribus diras minatur a beato Petro Apostolorum principe et a beato Mansueto patrono suo, cujus meritis et intercessione quotidie corporum animorumque languores sanari asserit. *Quarta denique Gerardi charta, qua monachis* S. Mansueti *anno* 986 *benefecit, exstat apud sæpe memoratum Calmetum col.* 392.

in publicis necessitatibus solemnes indicit

53 *Miraculis* S. Mansueti, *quæ sub Gerardi episcopatu contigere et ab Adsone litteris mandata sunt, multa immiscentur, e quibus cognoscas Gerardum in Sancti nostri patrocinio ingentem fiduciam collocasse, pietate erga eum singulari affectum fuisse, summoque studio ejus cultum promovisse. Inter alia Adso infra apud nos* E *num.* 44 *narrat, Gerardum solemnem* S. Mansueto *supplicationem decrevisse ad pluviam post diuturnum æstum ejus intercessione impetrandam. Sancti corpus per agros suburbanos magno hominum concursu tunc delatum fuit ad cœnobium S. Apri : quo cum perventum esset, copiosus imber arescentes agros recreavit. Inde sacrum corpus in urbem portatum fuit ; quo præsente, Gerardus Virgini Deiparæ et* S. Mansueto *consecravit ecclesiam, intra urbis mœnia a se constructam :* quæ ex tunc, *inquit Adso*, et modo sancti Mansueti magnifice illustratur meritis, ubique solvuntur vincula peccati aggravantis. *Dedicatione peracta, Sancti ossa in locum relata sunt, ex quo fuerant assumpta. Numero* 50 *narratur Gerardus tempore pestis magna sævitia grassantis aliam indixisse supplicationem, in qua cum* S. Mansueti *corpore processum fuit* ad ecclesiam sitam Scropulis *, quæ beatæ Dei Genitricis sæpius solet illustrari miraculis. *Quo facto, pestis* visa est suo aliquantulum furore mitescere. *His statim subjicit Adso :* Sed nec sic paventium populorum terror abscinditur : nam iterum beati F Viri glebam * humeris imponentes principale ejusdem Dei Genitricis Buxeriarum * expetunt cœnobium ; *quod olim erat monialium Ordinis S. Benedicti a S. Gauzlino fundatum. Nunc sub canonicarum titulo atque abbatissæ regimine locum incolunt nobiles virgines nullo religionis voto obstrictæ. Quinque circiter horas itineris Tullo abest, jacetque ad fluvium Murtam, ubi fere in Mosellam se exonerat. Post pium istud iter, quod ingens supplicantium agmen confecerat, pestis* sic suis desuevit processibus, ut Sancti beneficium palam cognosceret universus populus.

* Ecrouves prope Tullum.

* id est, corpus

* Bouxieres-aux-dames

supplicationes, in quibus

54 *Malum tamen tunc omnino non cessavit. Certe illud postmodum non minus atrociter quam antea sævit. Iterum Gerardus ad* S. Mansueti *simulque ad S. Apri patrocinium confugit, sacramque per urbis Tullensis plateas processionem populo indixit, in qua Sancti utriusque corpora circumferrentur. Quo peracto, tandem Deus funestæ isti calamitati finem statuit. Postremam hanc supplicationem describit Widricus in Vita S. Gerardi. Antequam illius narrationem adferam, lector duo observet velim. Primum est, Vitam et miracula* S. Mansueti *conscripta fuisse aliquot annis ante Gerardi mortem, quæ accidit anno* 994, *cum*

AUCTORE J. L

cum illorum auctor Adso jam biennio vita defunctus erat, uti dictum fuit num. 4. *Alterum est, Widricum in Actis S. Gerardi studio prætermisisse, quæ de sancto isto præsule Adso miraculis* S. Mansueti *inseruerat. Satis aperte id Widricus insinuat verbis, quæ itineri Romano Gerardi proxime præmittit:* Cujus etiam devotissimam erga gloriosum præsulem Mansuetum intentionem hic compendio panderemus, nisi inter veneranda ejus miracula, *ab Adsone scilicet litteris mandata*, prænotata nosceremus. *Utraque hæc observatio lectorem, opinor, facile inducet ut credat, Adsonem et Widricum agere de diversis supplicationibus tempore pestilentiæ institutis, quarum solam ultimam posteritati tradiderit Widricus, quod apud Adsonem deesset, qui forte scribendi finem jam fecerat, quando illa contigit. Nunc Widrici narrationem accipe ex editione* Calmeti *col.* 144.

Sancti corpus

55 Culpis populi urgentibus, dolenda clades sparsim increbuerat. Misera strages Tullensis urbis plateas humanis cadaveribus jam pene repleverat; nullaque domo vacua vel languido vel B mortuo, jam cunctos occupaverat mœstuosa hujus labilis vitæ desperatio. Tunc beatus præsul (*Gerardus*) pro plebe sibi commissa non minimum sollicitus, diversis curarum artabatur angoribus, cogitans, quo posset remedio gregi periclitanti subvenire quantocius. Divino ergo animatus consilio, triduanum indicit jejunium; dehinc convocat in unum parochiarum vicinarum populum, et cum supplici devotione elevat gloriosorum pontificum Mansueti et Apri veneranda corpora, fisus eorum sublevari patrocinio ab imminenti angustia. Quibus præviis cunctas circuit plateas urbis, prolata in excelsum voce plebis lachrimabiliter supplicantis. Sed occulto Dei judicio, tanta increvit ipso die pestilentia morientium ut, antequam beati Mansueti basilicam Sanctorum accederent reliquiæ, multitudini jungerentur præcedenti sedecim defunctorum libitinæ.

circumfertur.

56 Venerandus autem pontifex populum, ne a prece desisteret cohortatus, repetito itinere cœnobium Sancti Apri adiit cum populis frequentibus; ibique lugubre septiformem letaniarum cursum explet, ante Sanctorum corpora cum clero C humi stratus. Hinc surgens, terra inundante ejus lacrymis, cum antiphonam inchoasset, IN VOCE DEPRECATIONIS; eadem hora tres ex populo corruentes defecerunt in medio multitudinis. Sed omnipotens Miserator flebiles sui famuli preces non diu surda præterivit aure: atque ibi statuit finem sævientis plagæ, nec quisquam amplius eodem anno est conquestus se artari solitæ pestis gravedine. *Hæc omnia desiderantur in lacunosis S. Gerardi Actis, ab Henschenio editis. Per* lugubre septiformem letaniarum cursum, *quem Widricus a Gerardo, ante* SS. Mansueti *et Apri corpora humi prostrato, expletum fuisse ait, intelligenda est litania, quæ cantu lugubri a septem choris percurrebatur, unde et* Septiformis *agnominari solebat. Ad ulteriorem lectoris instructionem subjicio verba Pauli diaconi lib.* III *de Gestis Longobardorum cap.* XXIV: Dum *Gregorius Magnus adversus pestem inguinariam, quæ Romam vastabat*, septiformem litaniam ordinasset, intra unius horæ spatium, dum populi Deum precarentur, octoginta ex eis subito ad terram corruentes spiritum exhalaverunt. Septiformis autem litania ideo dicta est, quia totius urbis populus a beato Gregorio in septem partes, D Deum deprecaturus, divisus est. In primo namque choro fuit omnis clerus; in secundo omnes abbates cum monachis suis; in tertio omnes abbatissæ cum congregationibus suis; in quarto omnes infantes; in quinto omnes viri laici; in sexto omnes viduæ, et in septimo omnes mulieres conjugatæ. *Pauli verba dedi, prout leguntur in novissima editione Parisiensi Operum S. Gregorii Magni tom.* IV *col.* 16. *Ad calcem tomi I exstat sancti Doctoris sermo de Mortalitate, quo plebem hortatur, ut pro pestilentiæ cessatione impetranda* ad litaniam septiformem *conveniat. Diversa hæc fuit ab illa, de qua scribit Paulus diaconus citatus et Gregorius Turonensis lib.* X *Historiæ Francorum cap.* I: *nam ambo hi scriptores divisionem populi in septem choros plane aliam referunt, quam Gregorius laudatus. Consule Annales Baronii ad annum* 590.

periculose decumbens a SS. Mansueto et Apro

57 *Apud Adsonem etiam non legitur mirabilis* SS. Mansueti *et Apri apparitio, Gerardo ad mortem usque ægrotanti facta, qui per illos sanitatem pristinam subito recepit. Insigne miraculum memoriæ proditum est a Widrico in illius Vita apud Calmetum col.* 146. E Temptatus est quoque aliquando desperabili corporis ægritudine, per quam Deus omnipotens glorificanter declaratus est in suæ virtutis majestate. Quodam siquidem tempore nimio languore prægravatus, ipso jam frigescente corpore, ad extrema est deductus; nec quisquam ei spem rediturae sospitatis spondere præsumebat: nemo nisi de solo ejus funebri obsequio satagebat. Tunc eum subiit cœlitus inspirata cogitatio, ut sanctissimorum Pontificum Mansueti et Apri se clementi commendaret præsidio; atque eorum venerandas reliquias jussit deferri in sancti Johannis Baptistæ oratorium, quatenus ipsorum præsidiante suffragio in * desperati caperet languoris præsens remedium, aut in supremo exitu ante severum Judicem propitiabile solatium. Sacratis igitur pignoribus infra * urbem delatis, cum honore condigne a fidelibus noctu celebrantur vigiliæ; nec desunt pontifici in conclavi contiguo recubanti funereæ exubiæ. Intempesta autem noctis *, strepitu vulgi frequentis subsidente, ecce illi, qui languerat, cœpit præter spem salutifer sopor obrepere: moxque a sanctis Pontificibus visitatur F per somni quietem exoptabili visione.

* in editione Martenii tom. III Thes. anecd. col. 1065 aut

* forte intra

* Marten. nocte

sibi apparentibus subito sanatur.

58 Videbatur namque sibi languenti ante lectulum adstitisse eosdem Viros magnificos, præsulari habitu decenter infulatos; qui quasi requirebant ab ipso misericordi compassione, quomodo se haberet, et cujusmodi languore tam graviter ægrotaret. Cumque modus ac genus ægritudinis a languido panderentur; visum est sibi, quasi juberent ei, ut se sequeretur, et reflexum iter verterent versus oratorium, quo sacra eorum pignora servarentur *. At ille, qui dies non paucos langueràt, sospes surrexit, concitus, ac gloriosæ visionis stupore attonitus. Credebat beatos Præsules corporea sibi astitisse præsentia: iterque arripuit, quasi eorum secuturus vestigia. Ad valvas autem perveniens ecclesiæ, propria potitus mente, Sanctorum recognovit virtutem, quam sibi dignati sunt ostendere: moxque antiphonam, EXILUIT CLAUDUS, ET AMBULABAT, præcinuit in jubilationis laude. Hinc ante venerabiles sternitur reliquias, pro beneficio grates Sanctis rependit magnificas, Deumque in suis Famulis prædicabilem intacibili ore glorificat.

* Marten. servabantur

§ V.

A

§ V. Sancti gloria sæculis XI et XII illustrata miraculis, venerationis incremento, et solemni corporis elevatione.

Mira ulum edendum;

Publica S. Mansueti *veneratio, uti sub SS. Gauzlino et Gerardo, ita et sub episcopis eorum successoribus viguit; imo accrevit a temporibus Gregorii VII Pontificis, quemadmodum ex num.* 63 *et seqq. patebit. Calmetus laudatus col.* 104 *et Martenius tom.* III *Thesauri novi anecdotorum col.* 1024 *mirabilem ediderunt historiam, quam Sancti miraculis ab Adsone scriptis adjectam repererant in codice Mansuetino sæculi* XI, *de quo num.* 7 *varia lectorem præmonuimus. Hunc illa titulum præfert :* De puella circulis ferreis adstricta, quemadmodum ad sepulcrum B sancti Pontificis fuerit absoluta. *Auctor anonymus in narrationis fine rem evenisse notat* anno ab Incarnatione Domini nono et millesimo, pontificante Tullensem ecclesiam domno Bertoldo episcopo, Indictione VII. *Miraculum dabimus ex Calmeto, collatum cum editione Martenii.*

abbatiæ S. Mansueti benefactor, qui in morbis Sancti opem sæpe expertus fuerat:

60 *Anno* 1027 *Tullensis episcopus consecratus fuit S. Bruno, qui postea Ecclesiam universam rexit sub nomine Leonis IX. Ejus merita erga cœnobium* S. Mansueti *vide apud Mabillonium tom.* IV *Annalium lib.* LVI *num.* 7, *lib.* LVII *num.* 37, *et lib.* LIX *num.* 87 *et* 88. *Ex locis citatis partim transcribi meretur numerus* 37 *libri* LVII. Tunc, *anno scilicet* 1034, sancti Mansueti Tullensi monasterio præerat Hunaldus abbas, qui hoc anno litteras edidit de donatione Odelrici de Novo-villari. Hic frequentibus morbis identidem vexatus, domum sancti Mansueti frequentare consueverat, eique crebro subvenit ejusdem Sancti miseratio. Hinc tantum in eumdem locum accrevit ejus benevolentia, ut se et conjugem suam ibidem sepeliri decreverit, non desperans animæ suæ remedium illius con- C sequi obtentu, cujus promeruit, dum vixit, sustentari et defendi interventu. Ob id sancto Mansueto duos mansos *(vox* mansus *pro certa agri portione cum æde coloni olim usurpari solebat)* et quædam alia prædia contulit... Bruno episcopus *donationem istam anno* 1034 auctoritate sua firmavit et sigillo munivit.

alterum miraculum edendum.

61 *Inter extracta e codice Mansuetino sæculi* XII, *de quo num.* 8 *et seqq. varia annotata sunt, invenio miraculum* de quodam Rustico a S. Apro percusso et a B. Mansueto sanato; *quod mense Septembri anno* 1049 *accidit, cum S. Leo IX Tulli subsisteret. In altero codice Mansuetino sæculo* XI, *ex quo Martenius citatus a col.* 1041 *et Calmetus a col.* 118 *illud miraculis S. Apri insertum typis mandarunt, hunc habet titulum :* De quodam miraculo a Petro, sanctæ Romanæ ecclesiæ diacono, composito. *Exemplar nostrum Ms., ex priore codice desumptum, mendis plenum est. Emendatius quidem exstat apud Calmetum, sed posteriore sui parte mutilum. Integrum vulgavit Martenius, cujus editione nos utemur, collata cum nostro manuscripto et impresso Calmeti exemplari. Miraculum istud contigisse mense Septembri anno* 1049, *quo tempore S. Leo IX cum Petro Ecclesiæ Romanæ diacono atque urbis ejusdem præfecto Tulli morabatur, atque hunc illius historiam a nobis edendam conscripsisse, animadversiones, quibus eam excipiemus, extra omne dubium ponent.*

AUCTORE J. L.

Definiuntur tempora quatuor abbatum, sub quibus sequentia contigerunt:

62 *Inter extracta Mss. e memorato sæculi* XII *codice etiam habemus historiam sacram rerum memorabilium, quæ sub abbatibus* S. Mansueti *Grimbaldo, Albrico, Theomaro et Theobaldo acciderunt. Quando et quamdiu circiter eorum quisque præfuerit, lectorem edocebimus : nam scire juvat, ad quæ tempora referri debeant, quæ ex historia illa producturi sumus. Apud Calmetum tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Documentis col.* 457 *legitur Grimbaldus inter testes, qui signarunt chartam Udonis episcopi Tullensis, datam anno* 1065. *Prima Albrici memoria occurrit apud citatum Calmetum col.* 476 *inter subscriptos privilegio cuidam, quod Pibo Udonis successor anno* 1076 *concesserat. Non diu ante obierat Grimbaldus; nam quæ a numero sequente ex apographo nostro transcribentur, facta sunt ipso vivente, postquam Gregorius VII anno* 1073 *summus Pontifex creatus esset. Albrici successor Theomarus in eodem nostro apographo notatur* E *sepultus fuisse* II Kal. Febr. XXXIII ordinationis suæ anno. *Vivebat adhuc* II *Calendas Februarii anno* 1124, *quando subscripsit chartæ Riquini episcopi Tullensis, quam dat Calmetus tom.* II *in Historiæ suæ Monumentis col.* CCXXIII. *Ibidem col.* CCLXXXI *instrumento cuidam anni* 1126 *subscriptus legitur Theobaldus. Ex quibus manifestum est, Theomarum obiisse sub finem Januarii anno* 1125 *vel* 1126, *eumque Albrico subrogatum fuisse anno circiter* 1092 *vel* 1093. *Porro Theobaldus, Theomaro suffectus, jam vita defunctus erat* X *Calendas Julii anno* 1136, *cum Rainaldus ejus successor subscriptione firmarit instrumentum, dicto die et anno confectum, quod exhibet idem Calmetus col.* CCCXII. *Anonymum, qui res a quatuor istis abbatibus vel eorum temporibus gestas litteris mandavit, monachum fuisse suspicor abbatiæ* S. Mansueti. *Scripsit sub Theobaldo vel certe non diu post ejus mortem, uti in fine num.* 68 *probabitur. Quæ ex ejus historia nunc transcribere aggredior, apud Calmetum quoque exstant col.* CCLXXVII. *Apographum nostrum, quo utemur, ab illius editione in multis* F *discrepat. Lectionis varietas alicujus momenti in margine assignabitur.*

viri in Tullensi civitate primarii Romam

63 *Post prologum, in quo nihil notatu dignum occurrit, anonymus mox referre incipit, quomodo Gregorius VII Pontifex occasionem præbuerit, ut* S. Mansueti *cultus sub abbate Grimbaldo plurimum incrementi ceperit.* Authore, inquit, Deo, sanctæ Romanæ Ecclesiæ præsidente Gregorio septimo, in Tullensi vero urbe pontificante Pibone, primates quidam regni et utriusque * ordinis clarissimi et illustres viri, sancto Spiritu inspirante, adeundi sanctos Apostolos desiderium conceperunt; multisque itineris et præcipue citra Alpes laboris et algoris detriti angustiis, operosæ tandem Romuleæ arcis mœnia, et optata sanctorum Apostolorum votis supplicibus limina subierunt. A Pontifice itaque Romanæ Sedis, utpote venerabiles viri, debita veneratione suscepti, postquam ab eo Apostolicam benedictionem et absolutionis veniam percepe-runt; qui et unde essent ab eo sciscitati, Tullensis urbis incolas se esse professi sunt.

* *in editione Calmeti totius*

64 Quibus Papa perceptis, suspirans instantius et vigore quodam mentis excitus interius, Fœlix,

AUCTORE J. L.

ex Gregorio VII audiunt insignes se possidere Petri et Pauli reliquias a S. Mansueto procuratas :

Fœlix, inquit, urbs Leucha, gloriosi confessoris Christi et Apostolici præsulis Mansueti corpore decorata; sed vigilantia ipsius sanctorum Apostolorum Petri et Pauli reliquiis gloriosius insignita! Sicut enim veridicis historiographorum probatur sententiis, et prout Romanæ bibliothecæ monstratur tomochartis; post Romam, quæ triumphali sanctorum Apostolorum passim refulget cruore martyrii, ita Tullensis civitas Apostolici frequentatur visitatione præsidii, ut nusquam alias in toto orbe tanta portio earumdem reliquiarum habeat * reperiri : nec summopere laborandum est, ut eorum sepulcra peregrinanda * longius requiratis, quos propriis frequentius reliquiis adesse confidatis. His et hujusmodi nostrates peregrini ab universali Pastore documentis instructi, auspice Christo voti compotes, ad propria redierunt; quæque fideli auditu didicerant, fideliori relatione passim denuntiaverunt. *Verba, quibus Pontifex pronuntiat, Tullenses per* S. Mansuetum *Apostolorum Petri et Pauli reliquias accepisse, nobis, qui illum a S. Petro in Galliam missum fuisse negamus, plurimum favent. Vide num.* 30 *et seq.*

* *Calm.* valeat

* *Calm.* sepulchrum peregrinando

B

unde solemnior cultus et nundinarum celebratio festo Sancti die instituuntur;

65 Ex eo igitur tempore, *quo scilicet Gregorii VII oraculum Tulli renuntiatum fuit,* propitiante Deo, tanta fidelium efferbuit devotio *erga SS. Petrum et Paulum,* ut ad ecclesiam *suburbanam, de qua lege num.* 29 *et infra num.* 67 *in fine,* in honore sanctorum Apostolorum dicatam, pontifex, clerus et universa plebs in die martyrii eorum confluant catervatim *, nocturnas excubias et vigilias cum cereis et luminaribus, diurnas laudes votis et precibus instanti exultatione percurrant. Pontifici etiam sancto, beato videlicet Mansueto, tantæ venerationis aucta est religio, ut per finitimas regiones et provincias festi ejus celebritas famosior indiceretur; ita ut ad forenses nundinas a populis exterarum nationum et insularum ibi conveniatur, et jam per Dei gratiam nullum per tripartitam ferme Galliam solemnium memorabilius habeatur. *Scriptor anonymus per* tripartitam Galliam *forte intellexit Belgicam, Aquitanicam, et Celticam seu Lugdunensem. Certe Julius Cæsar lib.* I *de Bello Gallico illam revera ita partitus fuit :* Gallia, *inquit,* est omnis divisa in partes tres; quarum unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua Celtæ... appellantur. *In quatuor provincias Galliam divisit imperator Augustus, Narbonensi tribus prioribus annumerata. De nundinis istis, festo* S. Mansueti *institutis, quas anonymus fortasse celebriores facit, quam revera fuerunt, meminit Hadrianus IV Pontifex apud Calmetum col.* CCCXLVIII *in bulla anni* 1164, *qua abbatiæ* S. Mansueti *possessiones omnes confirmat :* Authoritate etiam Apostolica prohibemus, ut forum nundinarum, quod in prato adjacenti monasterio vestro in festo sancti Mansueti singulis annis agitur, nulli omnino ecclesiasticæ sæcularive personæ a loco, in quo modo celebratur, liceat futuris temporibus removere.

* *sequentia apud Calm. desunt usque ad* Pontifici

C

ecclesia amplior, qua fidelium ad Sancti tumulum confluentium multitudinem caperet,

66 Ea tempestate (*verba sunt anonymi narrationem suam prosequentis*) præfatæ præerat ecclesiæ Grimaldus * abbas, vir admodum simplex et in loci reparatione strenuus; qui ejusdem celebritatis actor * et institutor extitit, eandemque ecclesiam extra ædificiis, intra ornamentis extulit, et altare sanctorum Apostolorum tabula argentea gemmis et auro irradians * adornavit. Præterea turris fabricam, quam prædecessor ejus Dodo a fundamentis ad tectum usque ecclesiæ pertraxerat, operosa pulchritudine consummavit, cujus tecti acumen cruce deaurata cum triumphali aquila spectabiliter decoravit. Quo facto de medio, successit Albricus, homo nulli secundus, scientia et sermone disertus, qui frequentiam multitudinis convenientis ad sancti solemnia Confessoris *, infra monasterii septa recipi non posse condoluit; unde et inspiratione divina eandem ecclesiam * a sanctuario et supra ampliare devovit. Cœpto ergo operi operator indefessus insistens, muri ambitum usque ad curvaturam arcuum per circuitum extulit; et humana præreptus sorte in crypta eadem ad memoriam fundationis sepulchrum obtinuit. *Postrema verba suspicionem aliquam injiciunt, scriptorem anonymum antea cryptæ ab Albrico ædificatæ mentionem fecisse, quæ omissa fuerit in nostro exemplari Ms. atque eo, quo usus fuit Calmetus. Utut sit, si Albricus* in crypta eadem ad memoriam fundationis *sepultus fuit, aliquam certe ædificavit. Calmetus tom.* I *Hist. Lotharingicæ lib.* XX *num.* 106 *in Notis scribit, in crypta antiquæ ecclesiæ nuper hoc Albrici epitaphium repertum fuisse :*

* *apud Calm. et alibi* Grimbaldus

* *Calm.* auctor

D

* *Calm.* irradiante

* *Calm. addit* Mansueti

* *idem addit* sancti Mansueti

E

Abbas Albricus sapiens, pius atque pudicus
Hanc fabricam statuit, causa caputque fuit.

Hanc Calmeti annotationem proxime præcedit alia, in qua asserit, cryptam subterraneam, quam Albricus construxerat, V *Septembris anno* 1090 *a Pibone episcopo consecratam fuisse : non addit cui Sancto. Conjectare licet, Pibonem eam dedicasse* S. Mansueto, *atque hujus corpus in eadem depositum fuisse.*

ædificatur; qua occasione SS. Petri et Pauli reliquiæ inveniuntur

67 *Albrico* successit abbas... Theomarus,.. qui.. mirandam ecclesiæ structuram, *quam decessor per circuitum ad eam altitudinem perduxerat, ubi muri in fornicem arcuantur,* binis subnixam turribus inopinabili celeritate complevit. Instante... die, ut novum opus veteri continuaretur, necessitas dictabat et ratio, ut condendis novis altaribus antiqua diruerentur : desiderio siquidem summæ devotionis, triduano peracto jejunio, pro reliquiis sanctorum Apostolorum abbas æstuare cœpit et omnis congregatio; quas infra majus altare contineri tam antiquorum quam modernorum concipiebat opinio. *Sequitur relatio inventionis reliquiarum SS. Petri et Pauli una cum frustis e ligno Crucis Domini. Verba, quibus anonymus sacrum thesaurum distincte explicat, dedi num.* 29. *Quoniam repertus fuit subter altare majus, verum esse credo, quod anonymus num.* 65 *scripsit; nimirum* ecclesiam in honore sanctorum Apostolorum dicatam *fuisse. Ego hactenus illam vel S. Petri vel* S. Mansueti *nomine vocavi, quia nusquam aliter appellatam inveni in monumentis, quæ secutus sum, anonymi historia antiquioribus. Vide num.* 45 *in fine*

F

templi dedicatio; nova S. Mansueti miracula post Comment. danda.

68 *E reliquis, quæ deinde referuntur, id solum produco, quod Theomarus abbas ampliorem ecclesiam, quæ hominum ad* S. Mansueti *sepulcrum confluentium multitudinem caperet, ad fastigium perduxerit. Eam autem* cum frequentia celebri solemniter dedicavit anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo septimo, in urbe Tullensi pontificante Pibone, imperante Henrico quarto. Nonnullis postmodum actis feliciter annis, dictus abbas... plenus dierum felici exitu migravit ad Dominum, in ecclesia eadem II Kal. Febr. XXXIII ordinationis suæ anno cum digno honore sepultus. Cui successit vir vitæ

A vitæ venerabilis Theobaldus, cujus temporibus se protectoram esse Tullensis urbis et ecclesiæ crebris beatus Mansuetus miraculis dignatus est propalare. *Miracula ista a nemine, quod sciam, hactenus typis vulgata seorsum edentur. Apud nos num.* 9 *narratur* S. Mansuetus *puerum mortuum ad vitam revocasse ;* quod, *inquit scriptor anonymus,* ad nos patris et matris consona relatione pervenit. *Hinc elicitur, illum scripsisse, Theobaldo abbate, sub quo miraculum contigit, vel vivente, vel non diu post ejus mortem, quam jam obierat* x *Calendas Julii anno* 1136 : *nam illius successor Rainaldus tunc subscripsit chartæ Henrici episcopi Tullensis, qua confirmat donationem, a duce Lotharingiæ Simone I et ejus conjuge Adeleide cœnobio* S Mansueti *factam. Ex charta ista huc nonnulla transferam, quod memoratu non indigna mihi videantur.*

Simonis I et conjugis Lothar. ducum pia liberalitas et promissio Deo facta.

69 Ad excitandam . . . in bonis operibus posterorum industriam, notificamus tam posteris quam præsentibus, quod instinctu divino Simon clarissimus dux Lotharingorum et marchio, venerabilisque ducissa nomine Adeleidis uxor sua, piam sollicitudinem gerentes de salute animarum B suarum, in vita sua Deo dare disposuerunt, quæ sibi quisque post mortem profutura crediderunt. Siquidem astantibus et consentientibus filiis suis Mathæo atque Balduino, ecclesiæ beati Mansueti primi pastoris et pii protectoris nostri . . . allodium suum de Monces . . . perpetualiter possidendum tradiderunt, in terris videlicet cultis et incultis, pratis, agris, sylvis, molendinis *etc.* Cum ergo hoc donum per illustres viros et idoneos, vice ipsorum, ducis scilicet et ducissæ, super sancti Mansueti altare fuisset positum (neque enim tunc temporis ducissa venire valebat, quia vicina partui extabat;) postmodum in præsentia nostri, et coram multitudine magna cleri et populi, plurimorumque nobilium et testium, quorum nomina subscripta sunt, supra altare sancti Mansueti per manum nostram, seu * propria manu posuerunt; seque de cætero defensores promptissimos existere, si unquam necessitas exigeret, vel temerario ausu super eo quicumque calumniam concitare intentaret, Deo et Sanctis ejus, omnique congregationi quoad viverent, devoverunt; filiisque suis prænominatis C adhuc adolescentulis, post obitum eorum id ipsum servare, promittere fecerunt.

* ceu

Secunda corporis elevatio ab episc. Pibone peracta, qui illius historiam non scripsit :

70 *Anno* 1104, *cum Theomarus præesset abbatiæ* S. Mansueti, *hujus corpus ex arca, in qua illud a S. Gerardo num.* 51 *collocatum fuisse diximus, a Pibone episcopo Tullensi magna solemnitate in novum ac honorificentius conditorium transpositum fuit. Totius rei gestæ historiam habemus inter extracta Mss. e codice Mansuetino sæculi* XII. *Eam quoque* ex manuscripto S. Mansueti *typis vulgavit Martenius tom.* III *Thes. anecdotorum col.* 1088 : *ex quo eamdem nos recudemus cum apographo nostro collatam. Utrobique historiæ titulus hic præponitur :* Tractatus de translatione secunda S. Mansueti, a domno Pibone dicta et composita. *Pro* dicta *forte legi debet* indicta, *ita ut sensus sit, translationem sacri corporis a Pibone episcopo indictam ac compositam, id est, ordinatam ac peractam fuisse. Quidquid sit de mea hac conjecturali expositione, certum mihi videtur, ipsam translationis historiam a Pibone dictam et compositam, id est, recitatam et elucubratam non fuisse : etenim credibile non est, eum in dictione et scriptione hanc sui, tamquam jam vita functi, mentionem factum fuisse,* Continuo piæ ac sanctæ memoriæ Pebo * episcopus *etc. Præterea an idem præsul, quem ex antiquiore Catalogo episcoporum Tullensium atque aliunde constat obiisse sub finem anni* 1107 ; *an, inquam, Theomarum* piissimæ memoriæ *abbatem vocasset, qui non nisi anno* 1125 *vel* 1126 *vivere desiit, sicuti num.* 62 *ostensum fuit? Hæc nullum mihi dubium relinquunt, quin* tractatus de translatione secunda S. Mansueti *a Pibone conscriptus non fuerit, sed ab auctore anonymo post mortem abbatis Theomari. Observet lector, ipsum per translationem corporis intellexisse ejus elevationem ac positionem in novo ac decentiore conditorio.*

AUCTORE J. L.

* in Ms. Pibo

memoria de conditorio, in quod Pibo sacra ossa transposuit.

71 *In anonymi relatione nova arca, quæ Sancti corpus excepit, dicitur lignea fuisse, sed auro et argento obducta ac pretiosis lapidibus ornata. Hanc de illa memoriam invenio apud Calmetum tom.* II *Hist. Lotharingicæ in Documentis col.* CCLXXIX. De capsa S. Mansueti. Inspirante Deo et sancto Mansueto, D. Theomarus fœlicis memoriæ abbas istius ecclesiæ, hoc feretrum fieri jussit : Gobertus Metensis aurifex fecit. Gilbertus fidelis laïcus procuravit : Arnulphus E miles Jerosolymitanus, ibidem monachus defunctus, majorem partem pretii contulit; meritis et precibus hujus Sancti optantes habere partem in regno Dei. Collocatum est autem in hoc feretro corpus sacratissimum cum capite et omni integritate, coram primatibus patriæ et copiosa plebis multitudine ab alio feretro levatum, ubi a sancto Gerardo in prima translatione fuerat collocatum. Anno ab Incarnatione Domini MCXVII * Kal. Julii, Pibone episcopo, rege Henrico IV, regnante Domino Jesu Christo. *Hæc Commentario inserui, quia non sunt pars historiæ, infra edendæ proxime ante miracula sub Theobaldo facta; quæ ultimum locum occupabunt, quia tempore posteriora sunt.*

* l. XVIII. *Vide infra num.* 75

§ VI. Memoria in Fastis minus antiquis; festivitas præcipua; dies secundæ corporis elevationi sacra; Trevirensium Mansuetus idem cum nostro; altaria ac templa ei dicata; cultus ad alias ecclesias extensus. F

Recensentur Martyrologia minus antiqua, quæ Sanctam ad III Sept. annuntiant :

Documentis de S. Mansueti *cultu et gloria posthuma, quæ* § IV *et* V *adduxi, præmisi annuntiationes ex Martyrologiis, quæ illis vetustiora existimantur. Nunc ceteros Fastos sacros, qui Sanctum celebrant, recensendi locus est. In puro Usuardi textu, quem Sollerius produxit ad* III *Septembris,* S. Mansuetus *non legitur : sed in Auctariis frequens ejus memoria occurrit. Codices Usuardini Mss. Antverpiensis, Ultrajectinus, Leydensis, Lovaniensis, Antverpiensis Maximus, Albergensis, Danicus, Bruxellensis, Ughellianus, Florentinus, Parisiensis S. Victoris, serenissimæ reginæ Sueciæ signatus numero* 130 : *impressus Lubecanus Maximus, item editi a Belino et Molano Sanctum breviter referunt. In Martyrologiis Maurolyci, Felicii, Galesinii et Castellani pari brevitate commemoratur. Annuntiatio*

AUCTORE J. L.

tiatio Romani, **Tulli in Gallia, sancti Mansueti** episcopi et confessoris, *complectitur, quidquid in auctis Usuardi aliisque memoratis Martyrologiis de Sancto prædicatur. Parisiense anni* 1727 *hæc habet :* Tulli Leucorum, sancti Mansueti primi ejusdem urbis episcopi. *In margine notatur, eum floruisse sæculo* IV, *quo verisimilius nullum determinari potest, quemadmodum* § II *ostensum fuit. Petri Apostoli discipulus vel ab eo in Galliam missus fuisse asseritur in codicibus Usuardinis Greveni ac Lubeco-Coloniensi editis, et in Mss. Hagænoyensi atque altero e matricula Cartusiæ Ultrajectinæ extracto : idem affirmatur in Florario nostro Ms. Sanctorum, in Martyrologio Germanico Canisii, Anglicano Wilsoni, aliisque, quæ sigillatim non enumero. Nulla ex iis elogia transcribo. Omnium instar sit illud, quo Sanctum ornat Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano, quod edidit antequam ad infulas Tullenses promoveretur.*

elogium ex Gallicano Saussayi :

73 Tulli Leucorum sancti Mansueti episcopi, qui vir nobilis, origine Scotus, atque inter primos Petri Apostolorum Principis auditor, a quo et salutaribus undis tinctus, cum veteri homine B exuto gentilitatis vocabulo, Mansueti ab agni, quam præferebat, mansuetudine nomen consecutus, ad hanc civitatem facibus Euangelicæ veritatis illuminandam missus est. Quam ingressus primum, ita nefariis idolorum ritibus deditam reperit, ut parum prædicatione sua profecisset, ni divina virtus verbum pietatis promovisset admirabili opere; quo Præco salutis filium præsidis, qui civitatem regebat, e specula, dum ludos equestres spectaret, delapsum discerptumque revocavit ad vitam. Hinc enim factum, ut tota præsidis familia, ipseque cum copiosa civium turma, Christi ovibus salutari charactere signata, adjungeretur, velociterque verbum Dei curreret, atque non modo cives sed accolas plerosque tractus hujus scientia salutis informaret. Alta igitur pace Mansuetus potitus, templum Deo uni et trino sub sancti Stephani protomartyris clientela erexit et sacravit; clerum ordinavit, compositoque ad omnem pietatem populo, ut Christo tandem, quem unice sitiebat, frueretur, quadragesimo postquam Apostolicum munus inierat anno, placido mortis somno conso- C pitus, ad superna præmia evolavit.

festivitas diei natalis apud Tullenses,

74 *Martyrologia tum antiquiora, qua* § III *in fine adduxi, tum recentiora, quorum nomina num.* 72 *percurri, Sanctum annuntiant ad* III *Nonas Septembris. Ex miraculo, quod Adso a num.* 38 *narrat, certum est, temporibus S. Gauzlini per totam diœcesim Tullensem Sacri auditionem et vacationem ab opere servili isto die præceptam fuisse : qui festo cultu etiam transigebatur sæculo* XI *et* XII *sub abbate* S. Mansueti *Grimbaldo et successoribus ejus. Lege num.* 65. *Servatur in museo nostro pars æstiva Breviarii ecclesiæ Tullensis, in pergameno manu scripti; de cujus vetustate vel inde judices, quod in ejus Calendario neque S. Ludovicus Galliarum rex, neque patriarchæ Franciscus ac Dominicus, neque etiam ullus alius Sanctus illis junior invenitur. Alterum præ manibus est ejusdem ecclesiæ Breviarium, impressum Parisiis anno* 1530. *Tam in hujus quam in prioris Calendario* S. Mansuetus *ad* III *Septembris ab aliis Sanctis rubrica distinguitur. In utroque Breviario sanctus Præsul Officium habet, in quo novem lectiones atque alia ipsi propria sunt, sed transumpta ex nullius fidei Actis ab Adsone scriptis. Oratio in*

Vesperis et Laudibus hæc recitanda præscribitur : D Majestatis tuæ, Domine, potentiam humiliter imploramus, ut sicut per beatum Mansuetum confessorem tuum atque pontificem nos dedisti veræ fidei esse cultores, ita ejus meritis facias vitæ cælestis esse consortes. Per Dominum.

qui corporis secundo elevati memoriam recolunt XIV *Junii : alius quoque diebus refertur*

75 *De gemina egimus elevatione corporis* S. Mansueti, *quam alii generalioris significationis vocabulo translationem nominarunt. Posterior, de qua vide num.* 70 *et seq., facta est ab episcopo Pibone anno* 1104 XVIII *Calendas Julii. Instrumentum, quod dedimus num.* 71, *habet* XVII Kal. Julii; *sed mendose : nam in ipsa translationis historia, post Commentarium edenda, ponitur ad longum* octavo decimo Calendas Julii; *ad quem diem hæc habet Grevenus :* Tulli, translatio S. Mansueti episcopi et confessoris. *Ad eumdem diem* translatio S. Mansueti *notatur in Calendariis, quæ præfiguntur Breviario vetusto Ms. ecclesiæ Tullensis, atque alteri an.* 1530 *impresso. Hoc ultimum suo loco ita notat :* In translatione S. Mansueti. De eo fit sicut de uno confessore, ferialiter tamen. *Dein assignantur, quæ desumenda sint ex Sancti Officio, quod die ejus natali recitatur. In extractis e Martyrologio Luxoviensi, quæ R. P. Petrus Franciscus Chiffletius nobis transmisit, ponitur ad* XXV *Aprilis*, Translatio sancti Mansueti episcopi et confessoris. *Vel hic* E *erratum est circa diem, vel annuntiatio intelligenda est de prima translatione, seu corporis elevatione, de qua num.* 51 *sermo fuit : verum illam factam fuisse* XXV *Aprilis, aut ejus memoriam Tullenses isto die unquam recoluisse, aliunde confirmari non potest. Aquicinctinus Ms. Usuardi codex diem* II *Septembris etiam* S. Mansueto *sacram facit. Sine dubio per errorem istius diei Sanctis adscriptus est, cujus natalis postridie agitur.*

Quem Mansuetum Trevirenses episcopis suis accensent, et Sancti titulo donant,

76 *In Usuardo Greveni, Additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis aucto, ad* XVIII *Februarii ponitur* Mansuetus *episcopus Trevirensis. Qui celeberrimæ hujus ecclesiæ præsules in ordinem chronologicum non ita pridem reduxit vir e Societate nostra eruditus, in Operis a se inchoati apographo, quo piæ memoriæ Sollerio nostro humaniter transmisit, de* Mansueto, *quo Treviris ordine septimus sedisse creditur, ita scribit :* Quem Trevirenses sibi vendicant, eumdem cum Mansueto F Tullensi, an distinctum, non mea tantum dubitatio est. Sane Henschenius *in Exegesi de episcopatu Tungrensi et Trajectensi, præfixa tomo* VII *Maii, num.* 7, citra noxam tabularum Trevirensium permitti posse Tullensibus Mansuetum putat; sufficientem nihilominus aflore episcoporum numerum. Accedit, quod, cum inter Divos censeatur Mansuetus Trevirensis, nulla tamen uspiam in Martyrum tabulis ejus mentio, ne nomen quidem; Tullensis contra quatuor in locis expressa memoria [occurrat;] nempe 2 et III Sept., item XXV Aprilis et XIV Junii; vix videatur credibile tam immemores futuros ecclesiæ Belgicarum principis Martyrologos, si peculiarem ejus Mansuetum a Tullensi agnovissent. Non novum, ascito sancti alicujus in diœcesim quampiam cultu, eum in tabulis episcoporum inserere. Sic cum ecclesia Trevirensis, utpote mater et metropolis, Sanctos illustriores suæ provinciæ sibi colendos unde assumeret, forte factum, ut Mansuetum Tullensium, Clementem Metensium ceu domesticos successu temporis agnosceret.

77 *Paulo infra agens de Clemente octavo, ut fertur,*

a Tullensi non distinguimus; ut nec Clementem Trevirensem a Metensi. * l. xxiii

fertur, Trevirensium præsule, Quod, supra, *inquit,* de Mansueto, idem de Clemente quidam suspicantur, eum videlicet aliunde Treviros advocatum; Clementem, inquam, quem Trevericum volunt antistitem, re ipsa non esse alium a Clemente Metensi, quem ferunt una cum Mansueto et Euchario in Gallias expeditum: cujus festivitas celebratur potissimum XXIV * Novembris. At vero Clementis Trevirensis nulla in Tabulis Sanctorum memoria, nec de ejus veneratione ecclesiastica quidquam suggeritur, ut ait Henschenius, qui ejus mentionem facit die XVI Maii *in Prætermissis. Primos ecclesiæ Tullensis et Metensis antistites* S. Mansuetum *ac Clementem perperam insertos fuisse episcoporum Trevirensium catalogis opinio est, quæ multum verisimilitudinis accipit, tum a rationibus, quas adfert ignoti mihi nominis e Societate nostra scriptor; tum ab ingenti præsulum numero, qui SS. Maternum inter et Agrœcium sedisse traduntur. Browerus viginti tres intermedios collocat. Agrœcius subscripsit Concilio Arelatensi I anno* 314. *Mors Materni, qui SS. Euchario et Valerio successit, a Browero et aliis innectitur anno æræ vulgaris* 128; *a quo usque ad* 314, *quo Agrœcius præfuit, fluxerunt anni* 185. *Quibus complendis cum episcopi tredecim atque etiam pauciores sufficiant; ex viginti tribus, præter octo episcopos Tungrenses, quos Henschenius in laudata sua Exegesi e Trevirensium numero expungendos judicat, etiam subtrahi possunt primi Tullensium atque Metensium præsules* Mansuetus *et Clemens; idque salva traditione Trevirensium, qui Eucharium, Valerium eorumque successorem Maternum a S. Petro in Galliam missos fuisse credunt. Opportuna illam discutiendi occasio dabitur ad* XIV *Septembris, quo S. Maternus colitur.*

Templa et altaria variis in locis

78 *Sanctum nostrum in ecclesia Tulli suburbana, ubi ejus corpus quiescit, aram suo nomini consecratam olim habuisse, certum est ex ejus miraculis, sæculo* X *sub S. Gauzlino episcopo et sæc.* XII *sub abbate Theobaldo factis. Sed et aliis in locis altaria atque etiam templa ac sacella ipsi dicata fuere. Imprimis Adso apud nos num.* 46 *testatur, Gerardum intra urbis mœnia,* præsenti Viri corpore *dedicasse* basilicam, quam ipse præsul *(Gerardus)* a fundamentis ante construxerat sanctæ Dei Genitricis, sanctique Mansueti honore venerabilem; quæ ex tunc et modo sancti Mansueti magnifice illustratur meritis, ubique solvuntur vincula peccati aggravantis. *Udo episcopus Tullensis in charta fundationis ecclesiæ collegiatæ S. Gengulphi, exarata an.* 1065, *meminit* matris ecclesiæ Furentelæ, . . . quæ est consecrata in honore sanctorum martyrum Laurentii atque Vincentii, et sanctorum confessorum Mansueti et Apri, per manus sancti et venerabilis Leonis IX Apostolici. *Charta illa exstat apud Calmetum tom.* I *inter Historiæ Lotharingicæ Instrumenta col.* 455. Furentela *alibi quærenda non est, quam in comitatu Falcoburgensi, inter ducatum Juliacensem et fluvium Mosam sito; nam verbis allatis mox subjicitur mentio* duarum capellarum ad prædictum matris ecclesiæ locum pertinentium, quarum una est sita in Herle, . . . altera in Walthine. *Quæ loca mihi probe cognita, in eodem jacent comitatu non procul* Furentela; *quam parœciam accolæ dialecto patria* Vourentel *hodieque nominant, etsi paulo aliter scribant. Ejus ecclesiam S. Leo IX dedicavit anno* 1049; *tunc enim, teste Hermanno Contracto illi contemporaneo, Aquisgrani fuit, a qua urbe* Furentela *haud ita longe abest. Episcopus Udo in altera charta, quam laudatus illius editor Calmetus col.* 463 *anno* 1069 *datam fuisse notat, abbatiæ S. Salvatoris inter alia donat* capellam de Sisseio in honore S. Mansueti. *Per* Sisseium *haud dubie designatur vel* Sexey aux bois *vel* Sexey aux Forges. *Uterque locus Tullo, in cujus agro suburbano Udo abbatiam S. Salvatoris fundavit, non procul distat.*

AUCTORE J. L.

Sancto nostro dicata;

79 *Humbertus Belhomme in Historia Mediani in monte Vosago monasterii ex lib.* II *cap* LXXXIV *Chronici, a Joanne de Bayon an.* 1326 *conscripti, hæc excerpsit pag.* 276: Anno ab incarnato Verbo MXC . . . . frater Thietbertus et Gizebors monialis, divisis parietum cellis, sub Balma juxta sancti Mansueti cancellum *(id est, ni fallor,* sacellum cancellis clausum) recluduntur. *Quem locum Bayonus per nomen* Balma *designet, ipse indicat apud Belhommium cap.* LXVII *pag.* 256, *et cap.* LXXIV *pag.* 263; *ubi* Balmam *Mediano monasterio subjectam, nunc* Altam petram *vocari ait. In variis chartis geographicis prope dictum monasterium, quod in Lotharingiæ et Alsatiæ confiniis jacet,* Altam petram *inveni sub gallici idiomatis vocabulo* Haute pierre. *Bayonus cap.* LXXXVI *apud eumdem Belhommium pag.* 277 *scribit:* Anno ab Incarnatio..e verbi MXCI ecclesiæ sanctorum Bonifacii, Hydulphi . . . [et] Mansueti . . . varios per locos a Pibone episcopo Leuchorum . . consecrantur: has enim Medianenses pro diœcesi habent. *In Catalogo antiquiore episcoporum Tullensium S. Jacobus, de quo egit Henschenius ad* XXIII *Junii, dicitur quiescere* in cripta S. Benigni martyris ecclesiæ Divionensis, habens ad caput altare in honore sancti Mansueti confessoris. *In altero Catalogo, qui Epitaphia episcoporum Tullensium inscribitur, de antistite Rogero, an.* 1252 *vita functo, hæc lego:* Apud Liverduno castrum *(vulgo* Liverdun, *quod infra Tullum ad Mosellam jacet)* hominem exuens, in ecclesia hac honorifice sepultus tenetur in dextro latere chori ante (aram, *opinor,*) beatorum Mansueti et Gerardi confessorum.

cultus ad alias ecclesias propagatus; reliquiæ

80 *In Missali Moguntino impresso an.* 1493 *ad* III *Septembris habentur* Collecta, Secreta *et* Complenda, *id est, oratio post Communionem,* de SS. Mansueto *et Remaclo. In Breviario Vesontionensi anni* 1590 *præscribitur* commemor. S. Mansueti episc. et conf. *In Breviario, an.* 1600 *edito ad usum trium monasteriorum SS. Maximini et Willibrordi in Trevirensi, et S. Naboris in diœcesi Metensi, hæc ponuntur:* Remacli et Mansueti. Omnia in commum de pluribus confessoribus. *In Lingonensi an.* 1604 *excuso:* De sancto Mansueto ferial. *In Officiis propriis ecclesiæ Herbipolensis, an.* 16.5 *in lucem datis:* S. Remacli et Mansueti confess. pontificum. Omnia de communi conf. pontif. *Lectio tamen* II *et* III *S. Remaclo propriæ sunt. Ecclesia Virodunensis* S. Mansuetum *cum Remaclo solemniore ritu colit, quam feriali seu simplice: nam in illius Breviario anni* 1625 *notatur:* Fiunt de ipsis NOVEM LECTIONES, et omnia sumuntur de communi plurimorum confessorum pontificum. *In Officiis propriis anni* 1657 *eccle.iæ S. Petri Romarici-montis (Remiremont in Lotharingia) ista leguntur:* In festo S. Mansueti episcopi et confessoris. DUPLEX. Omnia de communi confessoris pontificis præter lectiones II Nocturni. *Denique Officia propria anni* 1619 *insignis ecclesiæ*

AUCTORE J. L.

siæ collegiatæ S. Maximi Caïnonensis (oppidum est Galliæ in provincia Turonensi ad fluvium Vigennam, Chinon *vulgo dictum) hæc habent:* Sancti Mansueti episcopi et confess. DUPLEX SOLENNE propter sacras ejus reliquias, quæ sunt in basilica sancti Maximi. *In Officio feriali seu simplice Lingonensi lectio tertia, in duplice Romarici-montis lectiones* II *Nocturni, in duplice solemni Caïnonensi præter lectiones* II *Nocturni varia alia de* S. Mansueto *legi jubentur; e quibus huc nihil transfero, quia ex Adsone fabulosæ Vitæ auctore accepta sunt. Quas Sancti reliquias Caïnonenses venerentur, me latet. Ecclesiæ metropolitanæ Pragensis sacellum, S. Wenceslao sacrum, ingenti dives est thesauro sacrarum reliquiarum, a pio imperatore Carolo IV conquisitarum, quæ ad altare majus in elegantissimi operis arca religiose custodiuntur. In arcæ istius loculo* 52 *servatur* Mansueti ep. Tullens. pars de brachio, *quemadmodum notat dictarum reliquiarum catalogus anno* 1679 *editus. Abbatia, quæ Sancti nomen gerit, ejus corpus seu potiorem partem adhuc possidet. Vide num.* 34.

B

VITA BREVIOR

AUCTORE ANONYMO,

Ex editionibus Martenii tom. III Thes. anecdotorum a col. 991, et Calmeti tom. I Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col. 83 a.

a

Exordium Catalogi epis. Tullensium, quorum primus S. Mansuetus.

Licet Sanctorum omnium virtutes et exempla merito semper sint recolenda et memoriæ commendanda, juxta Scripturæ vocem: « Sapientiam Sanctorum narrant omnes populi, et » laudem eorum nuntiat Ecclesia; » illorum tamen crebrius nobis sunt gesta revolvenda, quo-
C rum patrociniis Domino donante regimur, et quorum reliquias possidemus. Igitur quia de Actis pontificum Leuchorum, prout Dominus dederit, scribere ad memoriam posterorum decernimus, ab ipso primo ejusdem civitatis Patre ac præsule, videlicet sancto Mansueto, dignum est, ut exordium sumamus.

a patria exsul,

2 Fuit enim idem venerandus Pater, sicut relatu majorum didicimus, nobili Scottorum sanguine oriundus; sed divina prævidente clementia, quæ cuncta mirabiliter præordinat atque disponit, a suis finibus exul factus est, quatenus in regione superna colonus fieret, et illos, qui a patria regni cælestis erant exules, supernorum civium efficeret coheredes. Nec mirum ergo, si Dominus et Salvator omnium, qui omnes vult salvos fieri et in agnitionem veritatis venire, tantum Auctorem * de remotis terræ partibus vocatum ad seminanda verbi divini semina, et illustranda cæca populorum corda destinavit: qui etiam per semetipsum de cœlestibus descendens sedibus, genus humanum originali et actuali delicto astrictum visitare dignatus est.

* in edit. Martenii Doctorem

3 Tempore namque, quo Beati Petri Apostolorum principis prædicatione et apostolatu Romana fulgebat Ecclesia, duce Christo, illuc perductus est, seque doctrinæ Apostolicæ subdidit: a quo documentis fidei Catholicæ imbutus, atque scientia divinorum Eloquiorum pleniter institutus, ad præfatam urbem Pontificali benedictione consecratus, velut lampas fulgida ad repellendas erroris tenebras directus est *b*. Ubi quantum vitæ sanctitate et prædicationis refulserit instantia, non sufficit sterilis enarrare lingua. Non solum enim ad superandam gentilium ferocitatem copiosa Euangelicæ fidei claruit doctrina; sed etiam tanta virtutum meruit illustrari gratia, ut filium principis civitatis ejusdem suis precibus suscitatum, a morte restitueret incolumem vitæ. Quo miraculo territus pater, devotæ fidei Christi collum summisit, omnique errore diabolico excluso, cum filio et omni paganorum multitudine a sancto Mansueto baptismatis meruit purificari lavacro.

D

Romæ convertitur, episcopus ordinatus Tullum mittitur, mortuum resuscitat, paganos baptizat,

b

4 Emundata igitur omni idolorum superstitiosa ac vana spurcitia, ædificavit ibi templum in honore perpetuæ Virginis et Dei Genitricis, sanctique protomartyris Stephani, aliasque circum quasque * ecclesias, ordinatis presbyteris et diaconibus, ubi glorificetur * admirabilis Deus in Sanctis suis usque in præsentem diem. Impossibile vero est cuncta scribendo perstringere, quæ tantus ac talis Vir in corpore positus gessit, et quanta docuit, quantamque credentium multitudinem per Euangelium in Christo genuit, necnon qualiter in custodiendo grege sibi credito, digne docendo ac sancte vivendo, vigilavit. Sed hoc tantum brevitatis compendio ponimus, ne talis lucerna per indebitum silentium nostrum velut sub modio posita lateret; sed luceret omnibus, qui in domo Dei sunt.

idololatria exstirpata, templa ædificat: fide apud Leucos

E

* ibid. circum quaque rectius

* ibid. glorificaretur

5 Peracto etenim admirando vitæ cursu, et ecclesia in Christo confirmata, reliquit ipse gloriosus Domini Sacerdos præsentis sæculi naufragium, petens perpetuæ quietis portum, coronatus a Christo in perpetuum. Sanctissimum namque corpus illius sepultum non longe a prædicta civitate, tenetur in ecclesia, quæ ab ipso fundata dicitur, et nomine beati Apostoli Petri dedicata *c*: quamque et præsentia suarum reliquiarum Deus omnipotens innumerabilibus virtutibus illustrat. Ubi cum aliquis petiturus accedit, per ejusdem merita se impetrasse gratulatur. Cujus humili [supplicatione flagitemus auxilium,] *d* ut suo patrocinio ac pastorali defensione nos in præsenti tueatur ab adversitatibus universis, et peracto istius vitæ certamine, ad remunerationis bravium faciat feliciter pervenire, miserante gratia Redemptoris nostri, qui talem suis ovibus proposuit * Pastorem, quique cum coæterno Patre et Spiritu sancto æqualis Deitatis obtinet Trinitatem per infinita sæcula sæculorum. Amen *e*.

confirmata, moritur et in ecclesia a se condita deponitur: Sancti cultus:

c

F

d

* ibid præposuit

e

6 Post excessum igitur prædicti sanctissimi Pontificis et egregii doctoris, quis ei in sede episcopali successerit, memoremus. Primus post eum domnus Amon *f* cathedræ pontificalis adeptus est dignitatem; qui cum eodem, videlicet suo prædecessore beato Mansueto, requiescit in ecclesia præfata sanctissimi principis Apostolorum Petri: quorum meritis, id est, sancti Mansueti atque prælibati beati Amonis, plurimi cæcitatis, lepræ ac febris, cæterorumque languorum ægritudine detenti, redduntur sanitati. Ad quorum patrocinia multi reges et principes venire consueverant, atque eorum locum ex proprio ditabant: erat enim illic confluens turba advenientium, et innumera multitudo pauperum, quibus,

miracula et concursus ad ipsius et S. Amonis sepulcra.

f

bus, unde viverent, erat a fidelibus constitutum: unde usque dicitur: Ad matriculam g domni Mansueti et domni Amonis.

ANNOTATA.

a *Martenius et Calmetus hic citati operibus suis inseruerunt Catalogum episcoporum Tullensium, cujus initio brevior Sancti Vita habetur. Calmetus illum edidit ex codice Mansuetino sæculi* XI, *Martenius ex Camberonensi; in quem idem Catalogus transcriptus fuit ex altero codice Mansuetino sæculi* XII, *uti colligi potest ex dictis in Commentario prævio num.* 7 *et* 10. *Cum Mansuetinus sæculi* XI *duobus aliis sit antiquior, ego Calmeti, qui eo usus est, editionem sequar, ex Martenio ea solum notaturus, in quibus illa emendatione eget. De memoratis codicibus amplas notitias dedi num.* 7 *et seqq. De brevioris Vitæ antiquitate et fide judicium meum tuli num.* 12 *et* 13. *Ex iis, quæ a num.* 17 *usque ad* 22 *disputavi, plenius lector cognoscere potest, quanti eadem Vita facienda sit. Porro in editione Calmeti Catalogo hic titulus præponitur:* Incipit Catalogus pontificum Tullensium a B. Mansueto et deinceps.

b *Hæc favent traditioni, quæ* S. Mansuetum *Apostolorum principis discipulum facit; sed sicuti non inepte possunt, ita a Tullensibus aliter exponi debent, si breviori Vitæ, qua credibiliorem tamen non producent, omnem fidem abrogari nolint: nam cetera, quæ de Sancto hoc et sequente numero narrantur, cum Apostoli Petri temporibus majori ex parte componi non possunt, et ad sæculum* IV *multo aptius quam ad ullum aliud præcedens referuntur. Omnia, quæ hic asserui, in Comment.* § II *probata invenies.*

c *De ecclesia ista vide Comment. num.* 29.

d *Lacuna hic erat apud Calmetum, quam ex Martenio complevi.*

e *Aliqua in Comment. num.* 12 *et* 13 *suggessi, ex quibus suspicio oriri potest breviorem Vitam Catalogi auctore, atque ipso etiam Adsone, qui post medium sæculum* X *Sancti Acta conscripsit, antiquiorem esse; aut saltem quoad substantiam non differre a vetustiore Sancti Vita, cujus Adso infra apud nos num.* 20 *meminit. Suspicionem augere potest hæc clausula* per infinita sæcula sæculorum. Amen. *Nullius alterius episcopi elogium simili modo Catalogi auctor concludit. Breviori Vitæ adjeci elogium S. Amonis, quod in codice Mansuetino sæculi* XII *et in Camberonensi illam proxime sequitur; at in Mansuetino sæculi* XI *media interponitur tota fere Adsonis lucubratio cum Sancti miraculo, de quo num.* 59 *memini.*

f *Colunt eum Tullenses* XXIII *Octobris.*

g *Adi Comment. num.* 39.

VITA PROLIXIOR

FABULOSA, ET MIRACULA,

AUCTORE ADSONE ABBATE DERVENSI *a*,

Ex variis exemplaribus b *tum manuscriptis tum editis, inter se collatis.*

PRÆFATIO

ad S. Gerardum episcopum Tullensem c.

Domino suo *d* ac vere beatissimo antistiti Gerardo, Adso *e* indignus servorum Dei servus, abbatum ultimus, peccatorum primus, æternæ redemptionis munus. Sacro est subnixum eloquio, quia sicut præfulget in sanctis prælatis imperandi potestas, ita quoque resplendere debet in bonis subjectis exequendi devota voluntas: nam ut illos ex justis imperiis in conspectu divinæ majestatis oportet absolvi, ita et istos sequente obedientiæ fructu æterna expedit remuneratione salvari. Hujus sententiæ ego non expers, vestra jussione permotus opus assumpsi, legenti, ut credo, non omnimodis ingratum, auctori vero omnimodis formidandum: quia sicut decursis spatiis temporum obscura est notitia præteritorum, ita quoque est libera certitudo præsentium rerum. Quod ergo jussistis humiliter suscepi, quod præmonuistis quamvis inepte explevi. Sumite ergo libellum, vestro jussu impositum *, meo labore confectum. Sui quidem in specie columbæ super Dominum descendentis, a colendis *f* etiam beatissimi Mansueti meritis, quem colitis, quem diligitis, columbinum *g* vocandum instituto; ut columbinus vocetur, qui tanti Patris gestis insignitur.

* apud Marten. compositum

ANNOTATA.

a *De biographo isto ejusque lucubratione lectorem satis instruxi in Commentario prævio a num.* 3 *usque ad* 7.

b *Sex recensui num.* 5, *tria manu exarata Ochsenhusanum, Dilinganum et San-Maximinianum; totidem typis vulgata, apud Bosquetum scilicet tom.* I *Hist. ecclesiæ Gallicanæ parte* II *a pag.* 23, *apud Martenium tom.* III *Thesauri novi anecdotorum a col.* 1013, *et apud Calmetum tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col.* 86. *Omnia ista exemplaria originem traxerunt e duobus codicibus abbatiæ* S. Mansueti, *quorum alter sæculo* XI, *alter* XII *conscriptus fuit. Relegi possunt dicta num.* 7 *et seqq. Ceterum duo*

hic

AUCTORE ADSONE ABBATE.

hic lectorem præmonitum esse velim : primum est, me Adsonis lucubrationem editurum ex diversis exemplaribus, quia ex memoratis nullum est, quod illam integram contineat, excepto Ochsenhusano; hoc autem non utar, quia omnium longe vitiosissimum est : alterum, me nullam lectionis varietatem annotaturum præter eam, quæ exemplari edendo correctionem vel lucem adfert, vel alicujus momenti videri potest.

c *In antiquiore codice Mansuetino præfatio deest; at habetur in altero : unde transiit in apographa nostra Ochsenhusanum et Dilinganum, et in codicem Ms. bibliothecæ Colbertinæ ; ex quo laudatus Martenius illam edidit. Ego eamdem dabo ex Ms. nostro Dilingano, quod in eo pauciora menda occurrant.*

d *Editio Martenii pro* suo *habet* sancto : *vox utraque legitur in Ms. Ochsenhusano.*

e *Consuli possunt, quæ de S. Gerardo et præfationis auctore num.* 4 *et in fine numeri* 5 *adduxi.*

f *Apud Martenium et in Ms. Ochsenhusano ponitur* ac colentis, *quod sensum magis intricat. Videtur tamen Martenius recte edidisse* quem pro sui. *Si ex illo prima vocula et ex Ms. Dilingano* a colendis *retineatur, et pro* in specie *legatur* a specie, *sensus perfectus erit.* B

g *Inanes agnominationis hujus rationes biographus allegat.*

POEMATA

Vita prævia, quibus Sanctus laudatur et invocatur a.

a

Inclyta Mansueti, claris natalibus orti,
  Progenies titulis fulsit * in orbe suis
Insula Christicolas *b* gestabat Hibernia gentes ;
  Unde genus traxit, et salus inde fuit.
Indolis egregiæ, qui mox comitatus honore
  Virtutum, placidis emicuit studiis.
Cumque subit teneros maturis sensibus annos,
  Justitiæ speculum sparsit ubique Virum.
C Ardor inest animis, exul natalibus arvis
  Ut situs * Ausonias tenderet ire vias.
Petrus Apostolicæ pollebat culmine Romæ ;
  Huncque sequutus amans, expetit ipse libens.
Suscipit ardentem Petrus pietatis Alumnum,
  Et facit expertem * sancta decreta Virum :
Cujus * ab ore piis attrectans dogmata verbis,
  Ebiberat stabilem fonte salutis opem.
Sedulus Ausonii per tempora longa magistri
  Obsequio Petri hæsit amore sui.
Quem Petrus ad summam provexit culminis arcem,
  Et dat gavisus pontificale decus.
Hinc placet ad tumidos præcones mittere Gallos,
  Qui doceant animos ore fideque feros.
Electi veniunt Romanis arcibus, adsunt
  Prælia gesturi pro pietate Viri.
In quibus, Antistes, Mansueto nomine polles,
  Emicat atque tuus vocis honore gradus.
Hique adeunt alias Gallorum partibus urbes,
  Quos ut consultet pervius orbis habet.
Tu, Pater, agrestem Leuchorum solus in urbem
  Ingrederis, fisus ad pietatis opus.
Pervigil in populo, Petro præeunte beato,
  Urbs ut in æternas Leucha *c* notetur oves.
Per te prima fuit nobis via nota salutis : D
  Per te sit noster finis ubique, Pater.
Si tamen et meriti res est augenda juvandi,
  Par sit Aper *d* socius nostra juvando tuus.
Vos etenim binæ cæli super axe * columnæ
  Ducitis hinc faciles nos relevare * greges *e*.
Jam nostris igitur prosit fiducia votis,
  Quam nostra in nobis * pectora fixa tenent.
O Mansuete ! tuos, petimus *, defende fideles,
  Et fac cum Sanctis gaudia longa dari.
Adsis et precibus, Pastor mitissime, nostris,
  Ut teneant populi regna beata tui.

* Ochsenhus. fulget
b
* al. citus
* al. expertum
* Ochsenhus. Ejus
c
d
* apud Calm. astra
* ibid. relevate
e
* ibid. vobis
* ibid. primus

Magni consilii per te quos imbuit olim
Angelus, in fidei sublimans arce decenti,
Nominis atque sui ditans charismate summi,
Sit tua sed pietas, qui noster Apostolus extas,
Uranicæ * nobis habitatio detur ut urbis,
Electis cunctis quo nos per sæcula juncti,
Tecum laudare [et] benedicere, magnificare,
Et spectare Deum læti mereamur in ævum. E

* id est. cælestis

ANNOTATA.

a *Poëma primum constat* 22 *distichis. Habetur in utroque codice Mansuetino. Ex recentiore profluxit, quod in apographo nostro Ochsenhusano reperitur. Ex vetustiore illud ediderunt Martenius et Calmetus supra citati. Apud hunc frequentes in poëmate sunt lacunæ, quæ tamen postea col.* 192 *aliunde explentur. Dabitur ex Martenio, apud quem hic titulus illi præponitur :* Metrum Adzonis in laude S. Mansueti pontificis ubilibet concinendum. *Poëma alterum est acrostichis octo versuum hexametrorum, qui in antiquiore codice Mansuetino desunt. Exhibet illos exemplar nostrum Ms. Ochsenhusanum et Calmeti editio col.* 192, *ex qua iidem recudentur.*

b *Enormiter sane hic Adso hallucinatur, dum* S. Mansuetum, *quem Apostolorum principis discipulum et ab eo in Galliam missum fuisse in hoc poëmate asseverat, et Vita mox danda identidem inculcat, natum esse ait in Hibernia a Christianis inhabitata. Quoniam historia, quam de rebus a Sancto vivente gestis composuit, nihil aliud est, quam longa figmentorum vix melius cohærentium series ; ne eruditis tempus et verba inutiliter perdere velle videar, ego deinceps in Notis non modo ab illorum confutatione, sed etiam a commemoratione abstinebo. Rationem, quæ me ad fabulas Adsonis edendas movit, in Comment. num.* 13 *attuli.* F

c *Non modo hic, sed et in aliis monumentis, quæ de Sancto nostro agunt, Tullum* Leucha *vel* Leuca *vocatur : quod nomen a* Leucis *traxit, quorum caput est.*

d *Septimus hic Tullensium episcopus fuit, de quo ad* XV *hujus mensis agetur.*

e *Ex hoc disticho, nisi forte ejus lectio corrupta sit, et ex sequente acrostichide apparet, poëtam nostrum obscurum esse : quod haud dubie jam inde lector observavit in versibus præcedentibus.*

LIBER

A

LIBER I.

Acta fide indigna ; cultus et miracula biographi ætate priora *a*.

a

CAPUT I. *Natales ; adolescentia ; iter Romanum ad S. Petrum, cujus fit discipulus : mittitur in Galliam ; Tullensibus Christum annuntiat ; rex fidei Præconem spernit, at credit regina.*

B

S. Petrus cathedram Antiochia Romam transfert :

* al. penetraverat

Post gloriosum cælestis victoriæ triumphum, cum quo sæculorum Conditor, hoste devicto, cælorum penetravit * regnum, Apostolicæ dignitati ipsius Salvatoris præsentia, Petrus Apostolus electus et auctor præsignatus, claves cœli suscipere, atque universalis Ecclesiæ gubernacula meruit obtinere. Cumque primum, ut in Ecclesiasticis historiis legimus, Jerosolymorum, post Antiochiæ partibus divinæ illustrationis radios infudisset, et diabolicæ superstitionis tenebras manifesta veritate depulisset ; Romani imperii dignitatem Christianitatis titulo ac sanctæ Crucis vexillo dilatare et sublimare decernens, mundi dominam et caput orbis Romam aggreditur, ac Deo disponente, cœlestis magisterio disciplinæ, sanctæ Ecclesiæ Catholicæ principalis Pastor et magister efficitur ; ut videlicet, ubi diversarum nationum confluxerat multitudo, inde quoque liberius atque valentius cresceret in Deum Christianitatis sanæ religio. Cumque sanctæ prædicationis velut clarissimos solis radios (C) per diversas terrarum partes sollicitus evibrasset, credentium populorum multitudines aggregans, in spem salutis æternæ corroborabat : cujus sancti fama nominis non solum ad finitimas, sed etiam ad exteras perlata fuerat nationes.

S. Mansuetus ex Scotia, ubi in virtute et litteris plurimum profecerat, b

* Siling. et Sanm. propagine

2 Ea tempestate, ut scripturæ documento percepimus, quidam sanctæ indolis fuerat adolescens, nomine Mansuetus, transmarinis partibus nobilium quidem Scotorum *b* clara progenie * genitus ; sed mentis egregiæ nobilitate multo pretiosius insignitus. Quo videlicet teneræ adhuc ætatis progressu consistente, cum præsagio nominis provehebatur culmine sanctitatis, moribusque vocabulo consonantibus, se semper sublimior studebat fieri augmento pietatis. Qui cum cæteris bonorum operum studiis veræ extiterat amator innocentiæ, ita quoque ut sui commoda præteriens, exterorum causas libentius ageret, aliorumque *c* infortuniis ut propriis influebat, mansuetorum cordibus copulari, rigidioribus vero instantius abrumpi, in sanctificationis puritatem assumi, in declivioris ludibrii præludium absolvi, imbecillibus atque inopia profligatis tota mentis intentione conferri, ac miserorum

c

gemitus ut suos adhiberi. Tanta quoque in eo fuerat virtutis et pietatis infusio, ut non solum sibi, sed etiam parentibus fieret in salutem. Naturalis quoque ingenii efficacia, cælesti inspiratione præcedente, litteralis magisterii disciplinam sic dilexit, sic est prosecutus, ut neminem consortis collegii perspicaciorem, neminem in his studiis habuerit præcedentem.

AUCTORE ADSONE ABBATE.

ad Apostolorum Principem proficiscitur, et se ejus disciplinæ subdit :

* al. aspiraret

* al. expetiit

3 Cumque felicibus auspiciis divini fervoris instantia animos inspiraret * Adolescentis, a Romanis arcibus Christianæ fidei beati Petri Apostoli solertia titulo radiante, Romam profectus, ejus, quem totis visceribus ambiebat, præsentiam expetit * ; atque Apostolicæ institutionis magisterio se abjectis omnibus subdens, in eum injecit oculos, cujus ardebat desiderio sanctitatis. Insigni itaque divinorum operum præconio præeunte, Catholicæ informationis præelegit Principem, de cujus fonte sumeret, quod verissimis testimoniis, ut patuit, postmodum approbaret. Videns autem beatus Petrus futuri proventus ac bonarum virtutum in eo signa radiare, et claritatem supernæ illustrationis manifestis indiciis emicare ; tanto arctius beatum Virum ad cæleste magisterium edocendum sibi virtute confessionis (E) asciverat, quanto in salutem credentium, præsentium scilicet ac futurorum, multiplicibus veritatis cooperatoribus indigebat.

episcopus consecratur, et cum aliis in Galliam mittitur.

4 Qui videlicet beatissimus Pastor universalis Ecclesiæ totum mundum, quem a Domino Jesu Christo sibi creditum acceperat, dæmonum erroribus involvi ac subditum esse illacrimans, perfectissimos quosque divini verbi præcones ordinavit ; qui a se in Galliam dirigendi, virtute constantiæ et fidei testimonio comprobati, Galliarum populos, qui jugo tenebantur diaboli, eruerent, et ad divini cultus sacramenta provocarent. Ex hujus itaque numero collegii beatum Maternum *d* Treviricæ civitatis pontificem, Rhemorumque sanctum Sinicium *e*, Mediomatricorum vero Clementem, Felicem atque Cælestem *f*, Memmium *g* autem Catalaunensium fuisse non dubitamus. Cum quibus etiam hunc beatum Virum consortis ministerii collegam deputaverat, utpote longo Apostolicæ sublimitatis exercitio edoctum ac cælestis magisterii experientia in cunctis adsumme comprobatum. Quem videlicet majoris dignitatis et gratiæ esse decernens, pontificalis (F) authoritatis privilegio præmunivit, ut prædicationis divinæ emolumentum sacerdotalis officii præcederet sacramentum.

d

e

g

Tullum advenit, ubi verum Deum annuntiat :

* al. Indicti

5 Imperium itaque magistri eminentis executus perfecte Discipulus, armatus edicto, instructus eloquio, obediens in præceptis, fidus in promissionibus, Roma egressus, per longissimos jam dicti * itineris anfractus, a beato Petro corporali non mentis intuitu separatus, longinquæ peregrinationi pro Christi regno se ultro subjiciens, Leuchorum urbis se civibus intulit, in omnia suppliciorum genera perferenda præparatus. Quæ videlicet civitas aquis irrigua, pascuis uberrima, murorum ambitu jocunda, seris et turribus secus undique præmunita, idolorum tamen sordibus usquequaque polluta fuerat et confusa. Metas itaque præfatæ civitatis Christo duce ac beati Petri prævia authoritate ingressus, barbaricam multitudinem nihil veritus, veræ fidei sacramentum et Christianæ religionis cultum gentibus prædicare cœpit ; idola vana esse, surda et muta, manu potius facta hominum et commento, quam veræ rationis existentia primordio, nihil divini habentia, nec ad beatam fœlicitatem, quæ

AUCTORE ADSONE ABBATE.

quæ post hanc mortalem vitam secutura est, aliquid attinentia: unum Deum potius colerent, qui terras et maria condidisset, qui cæli sublimitatem sua ditione teneret, qui corporibus vitam * post mortem fœlicius præstaret vivendi facultatem: tantorum falsorum deorum culturam horrendæ vanitatis esse ludibria, animarum dispendia, perennium tormentorum nihil aliud quam futura irritamenta.

** vox hæc abundat. vel alia deest.*

rex fidei Præconem sprevit, qui ad humile in suburbio tugurium secedit, ubi verbum Dei prædicare pergit: quo intellecto regina Mansuetum, quem audire optabat, ad se accersit.

6 Erat tunc temporis memorata civitas populorum stipata catervis, rerum ditissima copiis, ac diversæ supellectilis referta commerciis. Rex quoque gentilis et barbaricus cum sua conjuge, Leo nomine, Deum ignorans, cum omni populo suo idololatriæ cultibus subjugatus. Ad quem cum perlatus esset sancti Viri adventus, et quam per populos ferebat, divini prædicatio verbi, sprevit et abnuit, et verum æternæ Deitatis Præconem surda aure præteribat. Vir autem Domini instanti constantia reluctatus, prope mœnia civitatis exiguæ habitationis sibi receptorium præparavit; cunctosque ad se venientes ad cognitionem veri Dei a superstitionibus dæmonum revocabat, eligens potius diversis cruciatibus ac suppliciis B corpus esse tradendum, quam id quod beati Apostoli magistri sui edicto susceperat, æternæ salutis ministerium declinaret.

7 Instabat igitur negotio perseveranter, quod cœperat. Cumque supradicto negotio indefessæ solertiæ dierum subigerent * curricula plurimorum, rumoris hujus solemnis frequentia ad notitiam reginæ profertur *: cui familiares ac domestici adjungunt, talia referentes; adesse videlicet quemdam, patria quidem peregrinum, genere ignotum, affatu dissimilem, vultu et habitu sibi penitus non esse consortem; conditione tamen Christianæ fidei esse cultorem, ab Italiæ partibus venientem, ab eo, quem Romanorum pars maxima veræ fidei signiferum et Papam sequitur; se a Petro esse missum veraciter asserentem, Deum cæli hominumque factorem apertis atque assiduis vocibus prædicantem. Cumque hæc et similia rei nova admiratione referentibus reginæ gentilis animus aliquo modo flecteretur ad audiendum, absentis regis sui libera posita * facultate, secreto usa cubiculi, Virum Dei sibi præcepit intromitti: Quæ est, inquiens, C hæc nova et hactenus nobis inaudita religio, quam nostrorum culturæ deorum superducere gestiens, alia nobis colenda denuntias, quæ usque in præsens generi nostro et incognita permanent et inculta?

** Diling. subirent*

** al. perfertur*

** al. potita*

et Sancto fidei mysteria proponenti credit; sed metu mariti baptismum differt.

8 Intelligens autem Vir beatus intentionem reginæ sciscitantis, et spem habens in ea vitæ regenerantis; Deum, inquit, unum et verum in distinctione trium Personarum, Patris scilicet, Filii ac Spiritus sancti omnium rerum incommutabile principium, qui est fons et origo bonorum, a quo omne genus mortalium existendi sumpsit initium, cujus potestas nec cœpit esse nec desinit in æternum; per quem pereunti mundo æternæ redemptionis venit remedium, postquam Deus et Dominus noster Jesus Christus Filius omnipotentis Patris de cælis missus ad terras, per uterum intactæ Virginis carne vestitus humana mortalibus visibilis ostensus, plurimis et mirandis virtutum signis declaratus, ad ultimum ut diaboli excluderet dominationem, in cruce, Judæorum infidelitate, spontanea dispensatione sui consilii appensus, pretio fusi sanguinis ab errore dæmonum eos absolvit, quos vitæ h perennis heredes futuros præfinivit *h*. Quid plura? Regina credidit, et nisi pagani regis potestas D obstitisset, legitimo adnexa matrimonio purgari non desisteret fonte salutari. Tamen rege aliarum rerum eventibus et curis applicato, quotiens reginæ seria opportuna considerant * Virum Dei frequentius ascitum, viam salutis intendebat strenue demonstrantem.

** Bosquet et San-Max. considerant Ochsenh. et Diling. concederent*

ANNOTATA.

a¹ *Liber primus Adsonis in editione Martenii prætermissus est: integer exstat in aliis quinque exemplaribus, quæ in prima ad breviorem Vitam annotatione recensui. Hic recudetur ex Calmeto, qui eum paucioribus mendis vitiatum e codice Mansuetino antiquiore typis mandavit. Eidem biographus hunc titulum præposuit:* Vitæ et Actuum B. Mansueti, primi Leuchorum urbis pontificis, libellus primus incipit.

b *Quam gentem per* Scotos *intelligat biographus, indicavit in versu tertio poëmatis, quod præfationem proxime sequitur. Vide Comment. num.* 15.

c *Longa hæc periodus defectu aptæ partium compositionis obscura est. Ceteris solœcismis, qui* E *in libro primo occurrunt, annotandis non immorabor.*

d *Bollandus ad diem* XXIX *Januarii, ubi de S. Valerio secundo Trevirensium antistite egit, admisit, eum cum decessore suo S. Euchario et successore S. Materno ab Apostolorum principe missum fuisse; at quæstionem non examinavit. Procul dubio id facturus est, qui ad* XIV *Septembris de Materno, vel ad* VIII *Decembris de Euchario scribet.*

e *SS. Sixtum et Sinicium, primos ecclesiæ Remensis episcopos, S. Petro coævos non fuisse, solidis argumentis probavit, qui in hoc tomo pag.* 121 *et seqq. tempus missionis eorum inquisivit. Placet ejus sententia, qua statuit utrumque verisimilius sub imperatoribus Diocletiano et Maximiano in Galliam venisse.*

f *Primus Mediomatricorum seu Metensium episcopus S. Clemens colitur* XXIII *Novembris, ejus successor Cælestis* XIV *Octobris. S. Felicem, qui tertius Metis sedit, ad* XXI *Februarii Bollandus dedit. Tres memorati præsules etiam creduntur ab Apostolo Petro missi fuisse. Traditionis veritas* F *indagabitur, quando de S. Cæleste, vel potius quando de S. Clemente agetur. Non existimem, sententiam illi faventem ferendam esse. In Ms. Ochsenhusano S. Felix, in Dilingano S. Cælestis omittitur: at in utroque Exuperius eorum in locum substituitur. Bajocenses primum istius nominis ecclesiæ suæ episcopum, si non ab ipso S. Petro, saltem a S. Clemente Papa ad se legatum fuisse opinantur; sed vehementer falluntur, uti demonstrat Papebrochius tomo* III *Maii pag.* 619.

g *Sollerius tom.* II *Augusti pag.* 5 *episcopatus ejus initium post medium circiter sæculi tertii differendum censet.*

h *Innocentius X* XIII *Maii anno* 1653, *Alexander VII* XVI *Octobris anno* 1656, *et Clemens XI* XVI *Julii anno* 1705 *famosam propositionem* V *Jansenianam,* intellectam eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat prædestinatorum mortuus sit, impiam, blasphemam, contumeliosam, divinæ pietati derogantem et hæreticam *declararunt,* et uti talem *damnarunt.*

CAPUT

A

Caput II. *Sancti virtutes : regis filium submersum vitæ restituit : fidem et baptisma suscipit familia regia cum omni populo.*

Locum incolens, quem in suburbana silva delegerat virtutibus inclarescit :

* al. pueritiæ

Erat igitur his parvulus filius, qui instituebatur ad ritum parentum profanorum. Cujus videlicet exigua pueritia * tempora licet teneris ageret natura sub annis, parentibus tamen, ut post patuit res, fuit initium et proventus tamdiu dilatæ credulitatis et salutis. Beatus autem Pontifex in prospectu urbis, ut diximus, umbrosis silvarum frondibus contectum locum delegerat et remotum ; in quo soli Domino vacans attentius opus, quod cœperat, votis assiduis deferebat. Qui non tantum suis, quantum etiam magistri sui Apostolorum Principis subsidiis innixus, signis et virtutibus coruscabat; B clarus aspectu, moribus dulcis, alloquio mitis, constantia fortis, patientia longanimis, castitate præcipuus, in beneficiis largus, egenorum miseriis pronus, consiliis cautus, misericordia plenus, hospitalitatis gratiam consectatus *, in orationibus assiduus, in lectione devotus, in lacrymis profusus, in cordis compunctione attritus, in cæteris bonis actibus probatus atque perfectus.

* Diling consecutus

Feræ ex fugientes a venatoribus tutæ : rex Sanctum frustra occidere meditatur.

10 Cujus virtutem cum in rebus maximis, tum etiam in minimis et in vilibus causarum eventibus plures sunt experti. Nam cum in agendis ferarum exequutionibus quælibet animalia canum violentia illud hominum genus insequeretur, qui talibus exercitiis impliciti tenebantur; usque ad eum, quo Vir Dei manebat, locum pervenientes, stupefactos cerneres riguisse, nec ultra exemptæ necem intemptare capturæ. Quare sæpe regia indignata potestas sanctum Domini Pontificem decreverat trucidandum; quem tamen divina virtus inter arma barbarica et mores ferocissimos ad erudiendam plebem fidelium et expiandam urbem fæcibus idolorum conservabat C illæsum, nolens vitam ejus brevi consummare articulo martyrii ; sed prolixis temporum sudoribus immorantem, fructum afferre copiosiorem, et navem ecclesiæ, quam recturus erat, multimoda commercia referentem, ad regnum transire cælorum.

Regis filius, in Mosellam lapsus, submergitur: luctus publicus.

11 Interea causa extitit, qua rex et populosa gentilium multitudo ludis suis solemnem frequentiam agerent, et consuetis otii sui exercitiis vacarent. Cumque talibus intenti tenerentur, accidit prædicti regis unicum parvulum filium ex muro, cui tum forte superstare videbatur, ea videlicet parte, qua reducto paululum sinu, quem sors ædificantibus dederat, muri ambitus quemdam deflexerat angulum; e sublimi loco prolapsum, casu in fluvium Mosellæ decidisse. Qui scilicet fluvius alvei sui cursu loca viciniora possidens, tunc temporis prope mœnia civitatis influebat : tantaque illic erat aquarum profunditas, ut absorptum hac voragine puerum arte et spe descisceret * quærentium solers industria virorum. Civitas tota ruit in funera, clamor attollitur rusticorum, pater et mater pene exanimes referuntur, tragœdiæ personant mulierum, falsorum frustra provocantur sub specie * deorum, dies vertitur in luctum, ludi in miseriam, solemnitas in mœrorem. Ita sorde * duplici mœrore et labore consumptis omnibus, nocte irruente, dies clauditur.

* Ochsenh. deficeret. San Max. desisteret

AUCTORE ADSONE ABBATE

* al. suppetiæ

* Bosquet. forte, al. sorte

Regina sibi apparenti Mansueto spondet, se imperata facturam, si vel cadaver filii recipiat :

12 Cumque fessa membra post tantum laborem lecto reclinarent, gravi uterque parens somno deprimitur : cum ecce repente dormienti regis conjugi, ut ambo decumbebant, beatus Mansuetus per visum apparuit, dicens : Merito, regina, turbaris ; merito confunderis ; merito triste filii tui funus exsolvis : nam si Conditorem tuum cognosceres, et verbis olim meis tu et rex tuus fidem adhiberet *, ab hoc forsan infortunio libera fuisses, vel multo salubrius hæc contingerent, dum animam simul cum corpore pereuntis beata quies exciperet vitæ renascentis. Sed quid jam nunc facies, si vel corpus extincti recipere merearis ? At vero illa se devovens acturam, quod imperaret, cum prolixiora sancti Viri ambiret colloquia, ejus visio inter affamina rumpitur. At illa protinus somno excitata, marito, quod viderat, ex ordine intimavit. Tunc ille : O si possim, inquit, ejus, quem Sanctum Dei edoces, promereri præsentiam ! Polliceor enim, me ejus dictis assensum præbiturum ; E tantum per eum obtineam, ut * cadaver exanime et lanianda membra gurgustio non carere sepulchro.

* al. adhiberes

* Bosquet vel, Diling. et

rex quoque promittit, se, eo recepto, fidem amplexurum

* al. protelatur

13 Inter hæc, nocte decedente, dies adducitur crastinus. Quæritur Vir sanctus a regiis officialibus; sed eo die minime reperiri potuit. Labor frustra quærentium usque in diem tertium protelatus * : jamque spes inveniendi pene subtrahitur. Illucescente autem die tertio, tandem pro libitu Vir Domini inventus regiis obtutibus præsentatur. Cui ille, pristinæ feritatis rigore deposito, O Sancte, inquit, Dei, quem saluti nostræ ab exteris partibus gaudemus advenisse, miserere orbati parentis, miserere extincti nati, adhuc sub aquis lethifere decumbentis. Jam pronus asto et credulus, aras destruo, templa et simulacra subverto, dæmonum figmenta cuncta contemno, immolatitios cruores devito, fidem quam prædicas suscipio, Deum cæli, quem orbis Romanus jam Petro docente prosensit *, adorandum spondeo ; et me et populum meum divinis legibus subjungo, dum per te merear tantum vel extinctum suscipere, quem constat F tam crudeliter perdidisse.

* al. porsensit

Sanctus parentibus cadaver filii reddit, et redivivum pollicetur, si stent promissis

* al. præceps

14 Vir itaque sanctus, qui jam profecto noverat, quod facturus esset, his vocibus motus, his lacrymis compunctus, simul sentiens tanta fruge populorum divinam sibi adesse virtutem, ad muri locum se perduci præcepit, de cujus culmine princeps * devolutus puer in gurgitem decidisset. In quo videlicet loco orationem fundens ac præcipue fidens in Domino, devotis precibus incubuit, invocatoque Christi nomine, cunctis, qui littora cinxerant, aspicientibus, corpus jacentis pueri apparuit; et a profundis eductum ferri super æquora cœpit. Quod celeriter ab undis ereptum, ante pedes beati Viri protinus est illatum. Ecce habes, inquit ad patrem, corpus exanime, quod petisti. Si tamen implere decreveris, quod spopondisti, aderit quoque divina clementia, quæ tibi adhuc valeat multo præstare majora. Nam ego ad hoc veni, ad hoc peregrinationem tantum * assumpsi, ut per me vobis pateat cælestis janua regni. A Principe Apostolorum missus salutis vestræ negotia prosequor, vestrarum gaudens lucra animarum quæro.

* al. tantam

15 Tunc pater et cuncti, qui aderant, unanimiter

AUCTORE ADSONE ABBATE.

Iterato fidei suscipiendæ voto, puer vitæ restituitur;

* *al.* Hic

nimiter profitentur, abdicatis idolis, veri Dei futuros se esse cultores; si is, qui jacebat exanimis, spiritu redeunte, monstraretur post mortem ad superos posse respirare. Hinc * sanctus Pontifex plenus semper visceribus pietatis, id quod petebatur, per spiritum intelligit operandum. Iterum genu flexo in orationem, divinæ Majestati supplicaturus, humi prosternitur, et Christianos, qui tum forte pauci admodum numero aderant, idem facere votis cælestibus præmunivit * : cum oratione expleta mortuus repente vitali flatu membris concutitur, atque ad sancti Viri imperium in pedes erigitur, et cunctis admirantibus patri incolumis redditur. Tunc universi, qui ad hoc spectaculum convenerant, manifesta Dei virtute flere præ gaudio, nomen Christi in commune fateri, et illum præ omnibus esse colendum, qui cunctis mortalibus spiraculum vitæ dedit, et post lethalia funera mortuorum spiritus imperio coërcet, atque iterum, cum voluerit, redivivis corporibus ad superos revocari jubet.

* *al.* præmonuit

B

qui pœnas, quas apud inferos viderat, parentibus ac populo parratas viderat, enarratis,

16 Tunc fidelis Domini Sacerdos ad resuscitatum puerum conversus, Accede, inquit, propius, et per temet enarra parentibus, quid videris, vel ubi fueris, cunctis simul patenter ostende. Tunc ille, ut recens ab inferis prodiens emerserat umbris, ad nutum antistitis ora resolvens atque a tenero pectore alta suspiria trahens, libere cœpit edicere, quid in inferno positus vel senserat vel vidisset; multa videlicet et innumerabilia tormentorum genera, inter tartareos ignes flammivomos vigere serpentes, immensas reorum multitudines diversis suppliciis mancipatas, ac miserorum spiritus inter flammas et frigora coarctatos stridore deficere, atque ex suo defectu ad rediviva iterum incendia renovari; ubi ad vitam nulla recuperatio, sed omnium bonorum oblivio, sola præsentium pœnarum inenarrabilis cruciatio; ad quam ipse quoque rex et regina, omnesque, qui præsentes aderant, procul dubio essent perventuri, nisi beati Antistitis dictis et factis crederent, et Christianæ fidei colla subjugarent: seque ipsum ad eadem pœnarum loca deductum, perpetuæ damnationis tenebris fuisse deputatum, nisi beati Confessoris Christi citius intercessio subvenisset, quæ eum a maC lignis spiritibus atque ab infernalibus claustris eriperet, et ad superos revocaret.

baptismum petit; idem ejus hortatu, eversis idolis, faciunt rex, regina et populus:

* *al.* sanctum

17 Hæc ita et plura similia prosequutus, ad pedes Sancti gemebundus puer substernitur, et fonte salutis ablui humiliter ac devote profitetur. Patrem ac matrem, cæterosque, quorum sollicitior fuerat, ut idem facerent, votis et monitis, quibus poterat, suadebat, dicens, suum * Pontificem a Deo fuisse destinatum urbi, in salutem venisse civibus, pastorem sanctum animarum, rectorem atque custodem divina dispositione et Apostolica institutione electum; cujus ipse et tota communiter civitas salvaretur adventu. Tunc igitur inter verba pueri et evidentissimam resuscitationis ejus virtutem tantæ novitatis insolito miraculo stupefacti omnes, videntes manifestam Dei virtutem, cui resistere et in aliquo contradicere nemo eorum poterat; idola respuunt, aras subvertunt, cunctas diaboli officinas prosternunt, et manus protendentes Christi nomen communiter inclamare et laudes in cælo personare cœperunt. Deinde claris vocibus erumpentes, baptismatis sacramentum, quod prius pertinaciter recusabant, humiliter omnes expostulant.

18 Tunc vero secundum Catholicam disciplinam a beato Antistite sanctæ fidei regulam prius edocti, ac deinde gratiam baptismatis sunt consecuti; rex scilicet et regina, omnisque eorum familia, omnis militaris ordo; universa rusticorum multitudo: et factum est gaudium magnum in illa civitate. Tunc omnis candidatorum turba, et cælestes in laude Christi cohortes, novum redemptionis genus adepti, et vetusto anguini tegminis squalore exspoliati, divinam potentiam admirantes, et gloriosa beati Mansueti merita magnifice prædicantes, pari voto parique consensu sanctum Virum totius ecclesiæ summum rectorem eligunt ac pastorem; justum esse *, qui ad totius populi salutem venerat, totius electione populi pastoris jura teneret: ac sic universi acclamantes, hunc esse dignum, hunc esse gloriosum, hunc per omnia civibus profuturum, non jam quasi peregrinum, sed tamquam pastorem proprium, Apostolicæ præfultum privilegio dignitatis, in sedem statuunt pontificalis honoris.

D

Sanctus instructos baptizat, qui eum communi suffragio episcopum sibi præficiunt.

* *in Sin Mar. additur* autumant, ut; *in al. tantum* ut.

E

Caput III. *Edictum regium; pia Sancti opera; idololatria extirpata, multas ædificat ecclesias: ejus mors; solemnes exsequiæ.*

Tunc rex et principes ejus, jam Catholica fide fundati, per omnes dominationis suæ terminos, longe lateque verbum salutis cunctis inferre præcipiunt; ita volentes nolentesque aut vere convertantur, aut patria propellantur, nec ullus infra relinquatur, qui aut non baptizetur, aut non baptizandus ad fidem imbuatur. Sic igitur Vir Dei electus prius quidem Romæ episcopus consecratus; post vero, ut verbis præcedentibus patet, generali populorum acclamatione, signis atque prodigiis ad pontificii culmen Leuchorum urbis assumptus, sermone non potest F comprehendi, quanta et qualia divinitus meruit liberari *. Misericordia namque et pietas semper in ejus ore et mente versabatur, nec episcopalis authoritas pristini rigoris et abstinentiæ fræna resolvit: noctes diesque continuata oratio sæpe consummavit. Motus animi tanta mansuetudine coarctavit, ut cum sciret misereri, nesciret irasci, omnibusque clemens, omnibusque misericors. Advenientium vero miserias ita perferebat, ut quicumque mœrens venisset, adprime consolatus lætior rediret. Languores autem ægre se habentium non solum sua intercessione, sed etiam beati Petri Apostoli accepta authoritate libere curabat. Ita Pastor in populis, vere medicus agnoscebatur esse salutis.

Rex edicto sancit, ut omnes subditi baptizentur: virtutes a Sancto exercitæ:

* *al.* meruerit operari

20 Sicut autem in Gestis ejus, quæ multo ante nos conscripta sunt, studioso lectori perfacile est inveniri, emundata, ut supra diximus, eadem Leuchorum urbe omni idolorum superstitiosa spurcitia, ædificavit intra mœnia civitatis templum Domino, in honore videlicet Genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi ac perpetuæ Virginis Mariæ, necnon et Sancti protomartyris Stephani. Aliud vero templum construxit

idololatria penitus extincta, multa per diœcesim templa ædificat;

A xit ex latere in parte Australi, quod solemni populorum frequentia dedicavit in honore et veneratione sancti Johannis Baptistæ, ubi dicitur Ad fontes. Deinde autem per omnem diœcesis suæ provinciam plurimas construxit ecclesias, ordinatis presbyteris et diaconibus; ubi divinæ Majestati debita laus redditur, et glorificatur Deus admirabilis in Sanctis suis usque in præsentem diem.

ro·ites in ora- tone traducit, ces animarum saluti impendit Leucorum Apostolus:

* al. cominus

21 In eo vero loco, ubi primum adveniens eo minus * in suburbio civitatis sibi, ut diximus, hospitium præparaverat; diurnis quidem in civitate divini pabulum verbi gregi sibi commisso sollicite ministrabat, nocturnis autem temporibus, ut liberius orationi instaret, ad idem tamquam conscium sibi habitaculum revertebatur: ubi scilicet lachrimarum affluentia diluebat, siquid circa aliorum salutem occupatus, sibi ipsi diurnis spatiis minus perfecte procurasset. Tantis igitur ac talibus, ut prædiximus, longo temporis exercitio divinus Operator incessanter insistens, fatigari non poterat, quem sancti Spiritus fervor accendebat. Qui secundum B Apostoli dictum, etsi aliis non erat apostolus, huic tamen plebi vere apostolus extitit, quam ipse tot signis atque virtutibus, tot laboris et instantiæ suæ sudoribus Deo acquisivit. Et quamvis moribus nostris et conversioni multa deesse senserimus, quæ ille Vir beatus et docuit et excoluit; signa tamen apostolatus ejus nos omnes in Domino sumus: quia quod ille ab ipso primordiali sanctæ et universalis Ecclesiæ sumpsit exordium *, hoc postmodum generi nostro libera auctoritate perfudit *, fide potius armatus quam ferro.

* al. exordio

* al. profudit

S. Petri martyrio

22 Præterea beatus Petrus Apostolus, qui in numero Apostolorum eligitur primus, confessor Filii Dei factus, humani generis Pastor electus, Ecclesiæ fundamentum, clavicularius regni cœlorum, Christi Domini confessione probatus, passione postmodum coronatus, Galatiam, Pontum, Cappadociam, Bithyniam, Asiam atque Italiam, Euangelicis plene repleverat documentis. Qui cum sub priori Claudio cæsare Antiochenam fide Catholica primum perfecte fundasset Ecclesiam, eamque per septem continuos regeret annos, Simonis magi versutias, C qui veritatem Apostolicæ institutionis ubique locorum fugitans, sanæ doctrinæ radios suis tenebris maculare conabatur, Spiritu sancto edoctus perveniens *, eundem Simonem magum Romam persecuturus ingreditur, ibique electione fidelium Pastor Ecclesiæ factus, Euangelium prædicans, viginti et quinque annis ejus urbis tenuit Principatum. Contra cujus clarissimam prædicationem, ut historiæ referunt, idem Simon Antichristi membrum utique factus, rabido ore consurgens, Neronis et Agrippæ præfecti fisus audacia, Apostolicam assertionem sui pravitate mendacii impugnare non destitit. Unde magicis artibus cælum conscendere molitus, virtute et oratione B. Petri Apostoli, dum fertur per aëra, ad terras amens corruit in partes elidendus. Quibus actis, Nerone jubente, proscriptus, sexto et tricesimo anno post passionem Domini in urbe Roma, ut ipse voluit, deorsum crucifixus, post Apostolicum meritum, supernorum * cælorum regna ingreditur glorioso martyrii sanguine laureatus.

* Bosquet. præveniens

* al. superna

intellecto, et ecclesiam dedicat: sancte moritur:

23 Cujus in toto terrarum orbe merito recolendam beatus Mansuetus tamquam fidissimus discipulus magistri audiens passionem, loco, quo prædiximus, beatum Virum non longe ab urbe pro tempore fuisse hospitatum, quem etiam sacri oratorii jam pridem titulo illustraverat, nobiliorem ecclesiam condidit: quam videlicet in honore et memoria beati Petri Apostoli, sui utique præceptoris statuens, sacri pignoris ejus, quam secum attulisse fertur, benedictione consecravit a. Ubi scilicet diebus ac noctibus peracto prædicandi officio conveniens, ac soli Deo vacare desiderans, plures postea agens annos, multitudines fidelium in fide Christi colligens, ad consortium præmisit Angelorum. Cumque jam Dei Athleta electus plenus esset dierum et provectæ ætatis, multis et diurnis bonorum operum sudoribus et laborum exercitiis, ut prædiximus, fatigatus, virtutibus quoque et miraculorum signis admodum declaratus, tamquam fidelis servus et prudens, qui Dominicæ familiæ mensuram tritici in tempore suo erogaverat, ad accipiendam æternæ recompensationis mercedem, Domino jubente, vocatus, carnis onere deposito, III Nonarum * Septembris spiritum cælo reddidit, et stolam beatæ immortalitatis cum Domino suo perenniter regnaturus accepit: ubi E modo gaudet Angelorum cœtibus admixtus, atque ovium suarum adhuc in terris degentium * multo magis præstantius et potentius intercessor effectus.

AUCTORE AUSONE ABBATE

a

* Diling. Nonas

* al. agentium

sepultura honorifica: gloria in cælo signis et virtutibus manifestata.

24 Ad cujus exequiarum solemne commercium jam dici non potest, quanta multitudo fidelium convenerat, quos videlicet ipse laboris sui instantia in filios adoptionis per Spiritus sancti gratiam transfuderat. Cerneres maximas populorum catervas non jam peregrini et ignoti, sed proprii Patris et pastoris sui triste funus stipasse, et lamentabiles exequias undique quodam quasi procinctu flentium, atque dolentium confuso ordine miscuisse. Ita præeuntium atque sequentium agmine usque ad locum sepulchri corpus defertur exanime, et in eo loco, quo eum prædiximus beati Petri Apostolorum principis honore et merito ecclesiam dedicasse, dignissimæ traditur sepulturæ. Ubi enim certaminum et laborum consummaverat cursum, ibi, Domino disponente, debitam corpori voluit habere sepulturam. Quem videlicet locum, meritis ejus obtinentibus ex tunc et modo divina potestas ad laudem et gloriam sui nominis signis et virtutibus F illustrat, ut ostendatur, quantum in conspectu æternæ claritatis in cælis fulgeat, qui tantarum cotidie virtutum in conspectu mortalium admiratione coruscat. Cujus merita gloriosa nos, qui oves et grex ejus sumus, cum humili devotione debito honore veneremur, ut ipsius intercedentibus meritis sine fine cum eo gaudere mereamur.

ANNOTATIO.

a *Inter Sancti gesta, quæ narrat biographus, nihil minus incertum est, quam quod in suburbio Tullensi Apostolorum Principi ecclesiam ædificarit. Vide de illa Comment. prævium num. 29. Sed quodnam fuit istud* sacrum pignus, *quod* S. Mansuetus *ejus consecrationi adhibuit? Si verum est, quod Tullenses olim crediderunt, nimirum a Sancto comparatas fuisse reliquias SS. Petri et Pauli, quæ in dicta ecclesia infra altare majus sub episcopo Pibone inventæ sunt, judicare pronum est, hasce illius dedicationi adhibitas fuisse. Sed an hoc factum fuit non diu post martyrium S. Petri,*

AUCTORE ADSONE ABBATE.

tri, uti Adso scribit? Quam parum verisimile id sit, dictum est in Comment. num. 31. *Per* sacrum pignus *forte quis etiam intelligere posset baculum S. Petri, de quo antiquior Catalogus antistitum Tullensium in elogio Gauzlini hæc habet :* Quia mons, *ubi Buxeriense cœnobium Gauzlinus fundavit,* ad Metensem pertinebat episcopum, petiit a Theodorico præsule ... illum sibi dari per concambium, conferens illi Apostoli Petri baculum venerabilem, quem beatus Mansuetus secum detulerat a Romana urbe. *Elogii auctor mihi suspectus est, non solum quia Gauzlinum episcopum Tullensem, an.* 962 *mortuum, contemporaneum facit cum Theodorico Metensi, cujus nominis nullus ante annum* 964 *huic ecclesiæ præfuit ; sed etiam ob aliam rationem, quam vide apud Calmetum tom.* I *Hist. Lotharingicæ col.* 893.

CAPUT IV. *Cultus antiquus et miracula* a.

a

B

Mansueto succedit Amon qui apud illum in templo S. Petri sepelitur,

* *al. conservationis*

Nunc quoque quia vitæ et conversionis * ejus in carne degentis ex parte finem agnovimus, quis ejus fuerit successor compendiosa brevitate huic narrationi inserere dignum judicavimus. Post gloriosum Mansueti hujus urbis primi pontificis ex hoc mundo ad cælos transitum, sicut in Gestis præcedentium Leucorum urbis antistitum invenitur, sanctus ac beatissimus Amon, Dei providente clementia, in hac sede communi universorum voto atque consensu ordinatus episcopus, beati Viri successor effectus : qui Prædecessoris sui mores et instituta ad unguem exequutus, non valet explicari, quantæ bonitatis et sanctitatis fuerit operibus comprobatus. Hic namque pontificalem dignitatem in cuncta morum honestate exsuperans, non solum verbis et exemplis subjectam plebem circumquaque competenter excoluit; sed etiam miris ac magnificis virtutibus illustravit. Qui sic quoque cum daret in celebrationibus decus, et ornaret tempora, ut scriptum est, usque ad consummationem vitæ, recedens ab hoc sæculo, in oratorio, quod superius diximus [in] * beati Petri Apostolorum Principis honore a sancto Viro studiose constructum, cum eodem Prædecessore suo sanctissimo condigne traditus est sepulturæ.

C

* *hanc voculam addidi ex Bosqueto*

concursus ad utriusque tumulum ; dona ibi oblata ; miracula, quæ exciderunt.

26 Unde quoque amborum meritis et intercessionibus ad laudem divini nominis idem locus ex eo tempore magnificis visus est miraculis effulsisse ; cum scilicet cæcorum oculi diuturna caligine pressi, optatam expulsis tenebris lucem, variarum peste cladium languentes exuti, attractis quoque nervis plures repentes humi, necnon et quammulti diversis et innumerabilibus languoribus infecti, salutis gaudia horum interventu se gaudeant ad propria retulisse. Ad quorum videlicet patrocinium regum ac principum legimus *b* frequentiam confluxisse, ac juris sui * xenia plurima ad sublevandam servorum Dei et pauperum indigentiam devote contulisse : ubi etiam diversis temporibus mirifica sunt ostensa virtutum amborum meritis insignia : sed vel propter irruptiones barbararum gentium, vel certe propter scriptorum inopiam sine dubio sunt prætermissa vel perdita ; cum etiam hanc noverimus urbem ob inhabitantium enormitatem scelerum, simul cum rebus Vandalorum *c* vastatam persecutione crudelium, ac postmodum antiqui hostis insidiis atrocibus flammarum incendiis *d* concrematam.

b

* *Bosquet.* Viris sanctis

D

c

d

S. Martinus orat apud sepulcrum S. Mansueti : anima e purgatorio per utrumque liberata :

27 Hoc tamen non est silentio supprimendum, quod ore quorumdam nobis fideliter est relatum. Martinus Turonorum sanctus episcopus, toto orbe, ut notum est, famosissimus, beato Maximino *e* Trevirorum antistiti admodum fuerat familiarissimus, ita ut sæpe collatis fruerentur alloquiis, et beatum Petrum Romam pariter adituri mutuis viatim innitentur colloquiis. Beatus igitur Martinus communi disposito quodam tempore id acturus, oratorium beati Mansueti, ad quod declinaverat divinam exoraturus clementiam, devotus ut erat, ingreditur. Cum ecce repente cujusdam sanctimonialis *f* spiritus puellæ, cujus corpus non longe ante sepultum eo loci fuerat, repetitis vocibus sancti viri nomen ex sepulcro ingeminat. Cujus precibus cum vir beatus intenderet, protinus illa subsequitur : Sanctissime, inquit, pontifex, cælo terrisque præpotens, animæ miserere sepulti. Corpus quidem hic adhuc tegitur terris, sed spiritus versatur in pœnis. Adhibe in auxilium sanctissimi Mansueti et tuum patrocinium, hancque * salvatam credideris, cum reversus vocem non audieris supplicantis. Hinc ille abiens, iter, quod cœperat, aggreditur, petenti præcipue subvenire sollicitus. Interea toto confecto illo itinere, cum rediens glebam * beatissimi Mansueti, ut erat solitus, non præteriret, et signa petentis defunctæ jam nulla percepisset ; gratias Creatori persolvit, quia utriusque interventu salvatam agnovit. Hæc enim perire quomodo poterat, cui tales Intercessores immensa Dei misericordia contulerat ? His ita gestis, quia ad alia tendimus, in his quoque pro voto finem faciamus.

e

f

E

* *editio Bosqueti. et Ms. Ochsenh.* hanc quoque

* *id est,* corpus

Scotorum peregrinationes ad Sancti corpus, qui porculam, a fure ablatam

28 Hoc etiam non indigne placuit inserendum, quod frequenti testimonio vulgatum adhuc inter ora versatur plurimorum. Ex transmarinis Scotorum finibus has partes moris erat expetisse multorum ; inter quos eo tempore vir quidam pauper cum conjuge dicitur accessisse : antiqui enim temporis multos fama excierat [ad] suæ gentis Virum sanctissimum, Scottigenis peregre solito abeuntibus potissimum expetendum. Unde hic conscius, ut rumor erat, amoris et gratiæ ; non longe ab æde beati Viri potitus hospitio voluerat mansitare *g*. Huic in rebus domesticis exigua fuerat admodum supellectilis *. Tantum inter rei familiaris commoda non magnæ quantitatis solitus alere porculam, futuris sibi escarum usibus inferendam. Ut autem assolet in tanta multitudine hominum, amicam bestiolam cum absentem diutius conspicit, furto sibi sublatam pauper intelligit.

F

g

* *Ochsenh. et Dilling* supellex

et mactatam, pauperi vivam restituit.

29 Furantis autem personam cum nusquam deprehenderet ; dampni sui non ferens dispendium, ad sacram ædem tendit, et efferis, ut Scottorum natura est, animis tumulo Sancti se mœstum injecit et plenum querimoniis, et, ut rustici verbis eloquar, O Sancte Dei, Scottum, inquam, te Scottum et me, genti Scottigenæ propitius miserere *h*. Me eminus positum forte juvare debueras : ecce peregre constitutum * quid aporiari *i* pateris, quid rebus destitui permittis ? Redde, obsecro, quod perdidi : redde, quod fur impius forte jam absumit. Hæc et his similia multa prosequens pauper ille, tristis recipitur hospitio. Interim latro avidus miserum illud animal jam ferro præfocaverat, spe gaudens saturandi

h

* *al.* conjugum

i

A saturandi gutturis ex his, quas furto sublegerat, rapinis. Nec diu distulit Sanctus sui querimonias pauperis: nam ut extincta bestia tegebatur latibulis, virtute Sancti, flatu redeunte, in pedes erigitur, furisque domo violenter eripitur, ac contubernale stabulum ingressa, non sine multorum admiratione proprio domino viva et incolumis restituitur. Sic delusa est iniqui furis præsumptio; sic pauper recreatus est suo, quod fuerat passus, gravi infortunio. Sic etiam admirabilis facta est non tantum in maximis, quam * etiam in rebus vilibus sancti Mansueti, si fide petitur, evidentissima virtus. Siquis vero huic rei incredulus esse voluerit, nihil nostra intererit *k*; cum hoc si sciscitari placuerit, multorum adhuc relationibus comprobabit *l*.

* *Ochsenh. et Dilng.* quantum

k

l

ANNOTATA.

a *Quæ tribus prioribus capitibus Adso narravit, pene omnia fictitia sunt. Pauca hoc capite adfert, quæ ut talia improbare ausim.*

b In Gestis, *ut credo*, præcedentium Leucorum urbis antistitum, *quæ biographus numero præcedente citarat.*

B

c *Gens Wandalica, inquit Salvianus lib.* VII *de Gubernatione Dei,* primum a solo patrio effusa est in Germaniam primam; . . . post cujus exitium primum arsit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum *etc. Apud Ruinartium in Historia persecutionis Wandalicæ parte* II *cap.* I *num.* 3, 6 *et* 7 *variæ urbes nominantur a Wandalis in Gallia Belgica depopulatæ. Credibile est, Tullum eamdem calamitatem expertum fuisse. Veteres scriptores, quos laudatus Ruinartius num.* 2 *profert, alii anno* 406, *alii* 408 *barbarorum istorum in Gallias incursionem contigisse tradunt.*

d *In antiquiore antistitum Tullensium Catalogo bis eam flammis vastatam fuisse lego. De primo incendio, quo sub episcopo Godone contigit, ita scribit Catalogi auctor apud Calmetum tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Monumentis col.* 127 : Cujus *(Godonis)* temporibus, populorum urgente scelere, urbs Leucha est igne concremata: sedit præsul et emunitatem * et recuperationem cartarum, quas ignis consumpserat, suæ ecclesiæ apud Pippinum regem acquisivit, *qui anno* 752 *regnare cœpit. De altero incendio meminit ad episcopatum Bornonis,* quo præsulante, *inquit,* sedi Leuchæ, eadem urbs igne conflagravit, peccatis exigentibus; sed ipse impetravit a Karolo rege restaurationem cartarum igne crematarum. *Carolus rex unctus fuit anno* 768, *quo pater Pipinus obierat.*

* l. sed is præsul et immunitatem

C

e *Quid de itinere Romano S. Martini Turonensis cum S. Maximino Trevirensi, deque illius precibus apud sepulchrum* S. Mansueti *statuendum sit, indagavi in Comment. prævio num.* 33 *et seqq.*

f *Quemadmodum virginitatis professio* sanctimonium, *ita feminæ virginitatem profitentes olim* sanctimoniales *dicebantur; licet monasticis votis adstrictæ non essent. Vide Glossarium Cangii ad voces* sanctimoniales *et* sanctimonium.

g *Adi Comment. num.* 39.

h *Hanc ad Sanctum locutionem pauperi Scoto verisimilius affinxit popularis traditio; ex qua Adso miraculum litteris consignavit.*

i *Vox hæc deducitur a Græca* ἀπορία, consilii inopia, *vel* paupertas, *qua quis in tantas angustias conjicitur, ut, quo se vertat, nesciat.*

k *Indicat hic auctor se timere, ut lector miraculum ex ore populi acceptum facile credat. Idem et ego timeo.*

AUCTORE ADSONE ABBATE.

l *In editione Calmeti, quam secutus sum, subjicitur:* Vitæ et actuum beati Mansueti pontificis liber primus explicit.

LIBER II.

Miracula sæculo X facta sub SS. Gauzlino et Gerardo episcopis Tullensibus *a*.

a

CAPUT I. *Sanctus, postquam ruinosa ecclesia, in qua ejus corpus jacebat, abbatiæ S. Apri donata esset, cæcam, a dæmonibus vexatam, et leprosum sanat.*

E

Quoniam in anterioris exequutione Operis, prout divina sublimitas ad memoriam præsentium temporum renovandam exiguitati nostræ contulerat, pauca ex pluribus breviter explicuimus, ea scilicet, quæ dum maneret in corpore, Dei est virtute operatus, omissis his, quæ vel incuria vel prolixæ vetustatis desidia tacita sunt vel neglecta; ad ea quoque, quæ nostra ætate *b* gesta sunt, suscepti negotii studium convertamus *: quæ videlicet tanto securius proferimus, quanto hæc quoque vicinius fuisse facta sine dubio *c* tenemus. In primis [siquidem annotantes,] *d* quod sive, ut diximus, barbarica * irrumpente feritate gentium, seu etiam celeberrimis * inter se consectationibus populorum, per succedentia tempora isdem locus, rebus privatus, munitionibus dissipatus, pene ad nihilum fuerat redactus; frequenter etiam virorum secularium dominationi subjectus *e*.

Locum, S. Mansueti corpore venerabilem, sed pene collapsum

b

* *Marten.* convertatur

c

d

* *al.* barbararum

* *Ochsenh. et Dilng.* creberrimis

F

e

31 Interea longa *f* evoluta quoque temporum serie, post Drogonem inclytum Leuchorum urbis Episcopum domnus Goslinus *g*, nobilissimis Francorum natalibus ortus, pietate et religione conspicuus, litterarum studiis adprime eruditus, per Dei providentiam electus, in hac sede est pontifex ordinatus. Qui diligenter clerum instituens, viros prudentes undecumque colligens, urbem rebus auxit, sapientia decoravit, providenti dispensatione munivit. Hic itaque præfatum locum diversis, ut diximus, casibus lapsantem considerans, ascito sibi ex loco sancti Apri, confessoris Christi egregii, domno Herchemboldo *h* patri venerabili, quem ipse quoque illic abbatem ante constituerat; locum hunc in religionis ordinem committit reparandum. Qui videlicet vir venerabilis, ut erat religiosissimus, sub præpositorum manu monachorum aliquos delegavit; et quia illic stipendia eo tempore deerant, propriis monasterii sui sumptibus alendos instituerat. Præfati igitur felicissimi antistitis domini Gauzlini tempore, dum isdem locus sub præpositorum.

Gauzlinus donat monachis S. Apri; quibus ibi degentibus,

f

g

h

AUCTORE ADSONE ABBATE.

positorum, ut diximus, custodia ageret; quæ ante e vicino, vel post visu vel auditu contigerint, satis sit vel pauca de multis expedire.

Sanctus cæcæ visum restituit, i

32 Widonem *i* istius urbis multi noverunt comitem. Hic viculum quemdam habuerat, ab urbe non longe positum, quem quia ipse construxerat, usque in præsens tempus nomen Widonis habet. In hoc quædam ancilla * ejus fuerat, quæ jam per annos cæca septem permanebat. Hæc et conjugem et filios potius ad calumniam, quam ad adjutorium possidebat. Quid ageret, omnino nesciebat; omnium et maxime suorum infelix patens contemptui, præsenti subjecta inopiæ. Interea instabat dies, qua exspectabantur in crastinum annuæ beati Mansueti solemnitatis gaudia. Tum illa inimicam cæcitatem perferens, turmis se miscuit confluentium, alieno duci innititur, beati Pontificis domum gemebunda ingreditur, fletibus profusa * faciem *, divinæ Majestatis Amicum invocat, mitis Pastoris affuturam sibi clementiam exorat. Cumque in oratorio pernoctare cupiens, ab ecclesiæ præposito cum cæteris excluditur; ante januam vallatam B populis excubat, habens in eo fiduciam, in quem totam mentem direxerat. Cum ecce nocte media, elata voce, Deo gratias agit, interventu Sancti lucernas ardentes sibi patere asserit. Heia, inquiens, Sancte Dei, cæcam illuminasti, infirmam solidasti, tristem refovisti. Amodo me tuis obsequiis habeto famulantem, super quam tuam potentiam ostendisti. Ita, quæ alieno duce venerat, collatæ lucis Auctorem libera rediens omnibus prædicabat.

* Bosquet. inquilina

* al. perfusa

* Bosquet. et Marten. faciei

obsessam a dæmonibus liberat,

33 Stephanus quidam miles inter suos non infimus, non longe ab urbe, rure proprio commanebat. Hic ex conjuge filiam acceperat, quam tenero amore diligebat; et ut solet hostis cariora persequi, electa confundere, incauta perrumpere, peccatis exigentibus, vas puellæ diabolus ingreditur, confundit mentem, tollit vigorem, penitus evacuat sensum. Illa consepta nexibus, stipata custodibus, Sanctorum a parentibus illata patrociniis, tandem in oratorium sancti Mansueti perducitur. Intra basilicam vero permissa pernoctare, uno superstite, pressis sopore cæteris, ea parte, qua illa solo decubuerat, evagantes supra tectum ecclesiæ dæmo- C nes, mirum dictu, voces ululantium ac varios imitantes sonitus bestiarum, mixtis aera complent clamoribus, conquesti publice nihil sibi et Sancto convenire, nec donum salutis, quam ipsi merito abstulissent, ullo modo posse reportare. Ille tremefactus cæteros excitat, ut et ipsi voces perciperent, quas ille audiebat. At vero illi, cum per aliquot horas palam insultarent, egressi terroribus dæmones fugiunt *k*, puellam deserunt, virtute Sancti protinus evanescunt. Puella surgit libera, et reparato sensu secum ipsa miratur, quibus tradita fuerat inimicis.

k

et leprosum sanat. l m

34 Alio quoque tempore elefantiæ *l* quidam morbo percussus, cujus cutis instar nivis speciem protenderat prænitentem, toto tabidus *m* corpore, beati Mansueti suffragium censuit * expetendum. Quo cum pervenisset, præpositus ecclesiæ visus est pro foribus astitisse; cujus ille cupiens pedibus procumbere, visus * est quid vellet, aut quid quæreret, indicare. At ille: Heu me, inquit, miserum, vivus * quodammodo artubus omni ex parte præmortuum; cui vita in pœnis ducitur caro lethiferis angoribus coarctatur. Ad hoc enim veni, ut Sancti hujus, etsi non merear, vel parum * remedii beneficio Deitatis attingam. Ad quem senior specie intemptantis *, Quid habes, inquit, offerre in donariis? D Cui ille, ostensa protinus summitate, qua tegebatur, vestis; En, inquam *, salis exiguum sublevandæ inopiæ miserantis gratia condonatum. Vade, inquit, sumens illud sacris inferendum. His dictis, ratus ille accurate ista sibi juberi, quæ sub ludentis habitu prolata audierat; festinus templum ingreditur, donum salis ante aram perfundit *, ipse in preces prosternitur. Qui solo decubans, subito * quasi pedem transeuntis sensit dorso vestigium impressisse. Hinc concitus assurgens, cum neminem circumquaque conspiceret, ad seniorem revertitur, et jam sanus factus colore in pristinum converso, deposuisse cutem gavisus est male albicantem.

* Ochsenh. et Diling. dolenti. Marten. duxit

* al. jussus

* al. vivis

* Ochsenh. et Diling. perparum

* Ochsenh. sub specie tentantis.

* Marten inquit

* al. profundit

* in Ochsenh. et Diling. additur suo

ANNOTATA.

a *Liber secundus Adsonis in Ms. San-Maximiniano totus deest. Bosquetus ejus dumtaxat initium usque ad numerum 33 typis mandavit. Integrum exhibent apographa nostra Ochsenhusanum ac Dilinganum, necnon editiones Martenii et Calmeti: apud quos hunc titulum lego,* E *ab auctore eidem præmissum;* Opusculum libelli sequentis de his, quæ per eum post obitum gesta sunt. *Impressum exemplar Calmeti, qui, uti et Martenius, codice Mansuetino sæculi* XI *usus fuit, iterum secuturus sum; quia emendatius est ceteris: ex quibus tamen non parum lucis et correctionis illi allaturus sum.*

b *Non modo ex auctoris ætate, sed etiam ex aliis adjunctis, in Commentario prævio num.* 3, 4 *et* 6 *a me productis, cognoscitur, miracula* S. Mansueti, *libro secundo contenta, indubiam fidem mereri.*

c *In exemplaribus Mss. Ochsenhusano et Dilingano, quæ ex codice Mansuetino sæculi* XII *originem traxerunt, legitur* in dubio non; *in impresso Martenii,* non dubitandum.

d *Duas hasce voces desumpsi ex aliis exemplaribus, quia deerant in editione Calmeti. Aliæ in ea lacunæ infra occurrunt, de quibus lectorem in Annotatis deinceps non monebo: quia voces, quibus illæ complebuntur, uncis includentur; quos pro indicio factæ expletionis semper accipiat velim.* F

e *Vide Comment. num.* 40 *et* 41.

f *Itaque longo tempore ante episcopum Drogonem, qui initio sæculi* X *Tulli sedere cœpit, locus, ubi S. Mansueti corpus quiescebat, in statum, ab Adsone in fine præcedentis numeri descriptum, deciderat. Hinc consequitur, ut ad tempora sæculo* X *multo antiquiora revocari debeant, quæ de vetusto Sancti cultu et miraculis lib.* I *cap.* IV *referuntur.*

g *Calmetus tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col.* 340 *multas producit chartas, Adsonis ætate exaratas; in quibus Drogonis successor vix aliter scribitur, quam* Gauzlinus. *Hujus sancti præsulis Acta ex illis illustrabuntur ad* VII *Septembris, quo colitu.*

h *Ea, quæ jam sequuntur explanata sunt in Comment. num.* 40, 44 *et* 45: *ubi abbatem, quem Adso* Herchemboldum *nominat,* Archembaldum *vocavi, quia ita legitur in duabus chartis anno* 941 *et* 942 *conscriptis, quas profert Calmetus laudatus col.* 348 *et* 350.

i *Apud eumdem Calmetum col.* 344 *invenio* signum Widonis comitis *appositum instrumento, quod* V *Idus Octobris anni* 936 *confectum fuit.*

Miraculum,

A *Miraculum, quod Adso jam referre incipit, post illud tempus contigit : nam ruinosa ecclesia, in qua* S. Mansueti *sepulcrum erat, tunc a Gauzlino abbatiæ S. Apri nondum donata erat; quemadmodum in Comment. num.* 44 *probatum est.*

k *In Ms. Ochsenh.* terroribus diris dæmones aufugiunt : *in Diling.* diris egressi terroribus dæmones aufugiunt.

l *Species est lepræ, ita dictæ, quod pellem humanam elephantorum cuti similem reddat.*

m *In editione Calmeti erat,* prætenderet pœnitentem, toto trepidus *etc. Lectionem corruptam ex Mss. Ochsenhusano et Dilingano correxi.*

CAPUT II. *Febricitantes valetudini restituit; festum suum colere contemnentes punit; vaccam a fure abductam domino reddit.*

B

Clericus

Est [quoque certissimum, [hunc beatum [Virum febricitantibus] etiam quæsitæ sanitatis sæpissime remedium contulisse. Et ut nota replicem, vidimus ex clero non mediocris secundum seculum personam dignitatis, quem quoque cum tanta vis febrium toto tremebundo corpore ardentius inflammaret, ut dies noctesque quamplures sine cibo duceret; vitæ jam pene desperatus, ad sacram defertur ædem manibus famulantium : compositis stramentis, secus Beati aram sedulus excubator exponitur. Ita eo loco biduo commoratus, pulso ardore torrido sic præsensit * opem medicinæ salvantis, ut libera facultate domum rediret incolumis, a qua prius elatus fuerat passus igniferæ tormenta passionis. Nec in hoc solo virtus ostensa est hujusmodi morbos excludendi, sed certe frequentissime hoc angore pressos aspeximus sancti Pontificis auxilium C implorasse, quos alacriter contigit optatæ incolumitatis gaudia reportasse. Sicui vero tam cita salus non occurrerit; sciat vel non mereri, vel potius in provectum * differri.

* Ochsenh. et Diling. persensit

* ibid. profectum.

miles, a

36 Eodem fere tempore [Drogo] quoque miles notissimus, [qui pago Dulmensi *a*] fuerat oriundus, hujus gratiam sancti Pontificis est pleniter expertus. Qui videlicet cum esset in rebus militaribus strenuus et promptus, non minus tamen erat fide et bonitate conspicuus. Hic irruente febrium peste, pene ad extrema perducitur, atque amissis totius viribus corporis, nihil sibi superesse, nisi mortem vicinam conspicatur. Quid potissimum faciendum esset mente confusa versabatur *. Vitalia exosus alimenta et quietis impatiens, de sola morte cogitabat. Cum ecce inter lethiferos febrium anhelitus, et ignis ardentis stridentia acumina, menti incidit Sancti hujus expetere perfugium, et votis præeuntibus implorare suffragium. Adducitur igitur vectus subsidio servulorum, ingressusque templum venerabile, imposito cervici vinculo, Sancto se ex libero in servum dedicat, et votum censuale die certo devovet. Sicque nocte illa ante aram provolutus excubat; atque in crastinum inter sacra Missarum solemnia, livido jam furore erutus, domum, qua vectus fuerat, liber revertitur et sanus : non oblitus post hæc Ereptoris sui beneficii, quo tam evidenter ab illis stridoribus meruerat absolvi.

* ibid. versabat

AUCTORE ADSONE ABBATE.

et alii multi febribus correpti per S. Mansuetum sanantur :

37 Præterea innumerabiles nos vidisse meminimus hujusmodi vexationibus detritos; qui flammis stridentibus, totis effusi corporum viribus, solum exitum meditantes, hujus meritis et potentia Sancti redierunt ad propria sani et incolumes facti. Quæ omnia si velimus plene prosequi *, ante deficient nobis tempora, quam universa magnalia ejus valeant litteris comprehendi. Tamen si cupimus hujus nostri Protectoris meritis provehi, beneficiis adjuvari; nos ab ejus laudibus et obsequiis non convenit exortes deputari : quod in uno solo facile est deprehendi, quod congruum duximus adjungi.

* al. persequi

ejus festivitate vecturam facientium jumenta,

38 Quodam tempore, ut moris est rusticorum, quidam Barrensium partium non parvo numero rustici, grege facto, sumptis vehiculis et rerum * copiis, Vicos expetierant salinarum *b*; datisque in coemptionem rerum venalium convectationibus, ad sua redire cupientes, salis commercia referebant : et jam ex maxima parte expleto itinere, Gundulfi villam *c* transgressi, ad alveum Mosellæ cum illa sua rheda squalentes labore rustici pervenerunt. Ubi objectu transmeandi fluminis aliquantulum intricati, a loci illius incolis duriter sunt invecti, cur eo die rotalibus actibus insudantes, in tanti Patris, quæ ea die annua colebatur, solemnitate, tamquam agrestibus animis, communis lætitiæ se paterentur non esse consortes. Rustici hæc e contra ludibriis, prosequuntur, dicentes, hæc sacra ad illos non pertinere, nec quidquam cum celebritate habere commune, quam solis Leuchorum *d* populis nossent debitam et votis civilibus excolendam.

* Ochsenh. et Diling. rodarum

b

E

c

d

in furorem aguntur, quæ facti pœnitentes sani recipiunt:

39 His ita contumaciter persistentibus *, ultio divina prosequitur. Mira dicturus sum. Tanta subito rabies miseris illis animalibus incubuit, ut se invicem consertis cornibus appeterent, et cunctis videntibus maximum terrorem incuterent. Infelices vero rustici pene ab humanis sensibus excedentes, circumquaque vagabundi feruntur *, bovesque versi in amentiam, pœnas suorum luerunt * dominorum. At illi, in quibus vigoris animi aliquid resederat, ecclesiam beati Pontificis celerius irrumpentes, reatum suum publice profitentur; votis se et supplicationibus astringunt, de cætero fore cautiores, si pœnis præsentibus erepti, liberi redire potuissent. Nec distulit Sanctus voces audire gementium, quibus et misera armenta restituit, et abeundi facultatem donavit.

* Ochsenh. hos... persistentes

* al. ferrentur

* al. luerent.

F

vacca, quam fur abduxerat, per Sanctum recuperatur.

40 Præfati domni Gozlini pontificis obtentu, Grimauldus * quidam, vir vitæ * venerabilis, quodam tempore ex monachorum sancti Apri religioso collegio assumptus, ejusdem loci, sui abbatis imperio, rector et præpositus fuerat constitutus. Qui videlicet pro merito charus omnibus, principalis obedientiæ titulis fuerat insignitus, disciplinis regularibus pretiosus. Hic itaque in usibus necessariis unius vaccæ subsidio fruebatur : quod videlicet animal condiendis potissimum oleribus familiare præstabat obsequium. Sed quadam die, dum hora competenti exspectatur, quod non aderat, diversitate quæritur locorum, studio famulantium. Res est incerta, cujus idem animal fraudulenta fuerit factione traductum. Tunc præpositus inquit ad ministrum, qui tunc forte dampni familiaris nuntiator mœstus

* Ochsenh. et Diling. Grimaldus

* Diling. virtute

AUCTORE ADSONE ABBATE.

stus advenerat: Vade igitur, dic Sancto illi, qui nostris utitur ministeriis; si nostræ velit amodo commune servitutis obsequium, restituat citius animal necessarium, iniqua fraude sublatum. Nec sermo in vanum cecidit: nam in crastinum *e* idem animal exactum vinculo *, fertur stabulo proprio, virtute beati Pontificis celerrime revocatum.

c

* *Ochsenh. et Dilng.* vinculis

Elogium Gauzlini.

41 Gloriosæ vero et felicis in æternum memoriæ domnus Gozlinus sæpe dictus episcopus, piis ac sanctissimis operibus approbatus, plenus dierum et bonarum virtutum insignibus, suæ complens tempora vitæ, magno mœrore et luctu omnium. quadragesimo quarto *f* ordinationis suæ anno, delatus a clero et populo in Buxeriensi *g* cœnobio, quod ipse a fundamentis longe ante construxerat; dignissimam, sicut vivens jusserat, accipit * sepulturam inter choros virginum, quas illic plures numero vitæ districtioris aggregaverat, longis sæculis in Dei laudibus excolendam. Cujus dies depositionis VII Idus Septembris agitur, sub obtentu Dei Genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ in sæculum permanentis.

f

g

* *al.* accepit

B

ANNOTATA.

a *Chartæ geographicæ in circulo Westphalico ad dexteram Luppiæ fluminis ripam pagum seu tractum* Dulmensem *notant cum ejusdem nominis oppido, quod sex circiter horas itineris ab urbe Monasteriensi abest.*

b *Prope fluvium Salam (la Seille) in Lotharingia oppidulum jacet, vulgo* Vic *dictum: cum in Lexicis geographicis legam ibi salinas esse, illud per* Vicos salinarum *hic designari puto.*

c *Jacet prope Tullum ad alteram Mosellæ ripam et vulgo* Gondreville *vocatur.*

d *Ex his patet, rusticos illos non fuisse ex Barrensi ducatu Australi, cujus incolæ Leuci erant et diœcesi Tullensi suberant, atque etiam nunc hodie subsunt; sed ex Septemtrionalibus ejusdem ducatus partibus, episcopo Virodunensi subjectis.*

e *In editione Martenii et in Ms. Ochsenhusano additur* raptoris.

f *Certum est, Gauzlinum non vixisse ultra annum* 962 : *at* IV *Nonas Martii anno* 922, *mortuo Drogone Gauzlini decessore, sedes Tullensis vacabat, uti constat ex charta Caroli Simplicis Francorum regis, dicto die et anno exarata, quam dat Calmetus tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Monumentis col.* 335 : *aberrat igitur Adso, dum Gauzlinum obiisse scribit* quadragesimo quarto ordinationis suæ anno.

C

g *Vide de eo Comment. num.* 53 *in fine.*

D

CAPUT III. *Sub episcopo Gerardo, abbatiæ S. Mansueti fundatore, pluvia agros recreat; manum usui aptam reddit, puerum contractum curat; Gerardum excitat, ut Officio nocturno intersit.*

Gauzlini successor Gerardus

Ut vero adhuc competens historiæ nostræ rei veritas et ordo consequatur, hujus sanctissimæ et intemeratæ Virginis Mariæ præeunte gratia et virtute, necnon et beati protomartyris Stephani sanguine coruscante, cui urbs tota innititur, universus populus meritis sanctificatur et regitur; hæc eadem Leuchorum civitas suo, ut dictum est, rectore destituta, nequaquam diutius est, Deo disponente, pessumdari permissa. Nam votis utriusque fidelium ordinis, aspirante gratia * divinæ Majestatis, triumphatoris invicti domni videlicet Ottonis * augusti decreto statuente, agente quoque germano ejus domno Brunone pontifice, Gerardus Coloniæ civitatis * oriundus, in clero genere et religione præclarus, destitutæ Leuchorum urbi futurus designatur episcopus. Qui siquidem cum esset ecclesiasticis institutis adprime eruditus, regnante in perpetuum Domino Salvatore, dum nongentesimus sexagesimus tertius ejusdem sanctæ Incarnationis ageretur temporum cursus, omnium unanimitate acclamante * fidelium, in hac eadem [est] sede inthronizatus pariter et assumptus.

E

* *Ochsenh. et Dilng* clementia

* *ibid.* Othonis videlicet

* *Dilng.* civibus

* *ibid.* acclamantium

monachis, apud sepulcrum S. Mansueti Dei laudes canentibus, abbatem præponit, usque benefacit:

43 Hic itaque in primis dum sibi commissam urbem expeteret, in præfatum beati Mansueti oratorium, quod forte obvium habuerat, primo ingressu divinitus, ut creditur, menti incidit, quod illic requiem in sæculum sæculi et habitationem electam secundum prophetiæ vaticinium, eodem currente * versiculo, sibi præsignavit *a*. Et hæc, ut patet liquido, circa eumdem locum potioris devotionis causa fuit pariter et salutis augmentum. Nam rerum competentium dispensatione composita, non longo temporis interjectu, laudabilis memoriæ abbatis Hunceberti *b* consilio, qui tunc temporis beati Apri gloriose regebat monasterium, cujus nomen, ut speramus et cupimus, libro beatæ vitæ tenetur fixum *, suorum etiam consensu fidelium, quemdam boni testimonii virum, Adam nomine *c* moribusque fulgentem *, verbis et actibus institutum, eidem loco abbatem præfecit et rectarem. Ex his vero, quæ ad se videbantur pertinere, rebus locum decenter ampliavit, et numerum Deo famulantium secundum regularis vitæ disciplinam fideliter instruxit. His tandem ita gestis, quia hæ res in propatulo constant et [solito disponuntur.] cœptæ historiæ seriem prosequentes, ea omnia opera, quæ * præsentis domni Gerardi pontificis tempore beati virtute Mansueti gesta sunt, breviter explicemus.

* *Ochsenh. et Dilng.* occurrente

a

F

b

* *al.* affixum

c

* *Ochsenh. et Dilng* moribus præfulgentem

* *ibid.* ea, quæ hujus

44 Suspensis cælo imbribus inimica frugibus magna et illius temporis inusitata sterilitas arvis squalentibus incubuerat. Deinde, tellure fatiscente,

tempore siccitatis Sancti corpus in solemni supplicatione cir-

A cente, laboribus hominum æstu nimium irruente pene concrematis, exustæ terræ, dictu horrendum! cultura deperibat: et ut in ultionem infidelis populi invectione Domini longe ante probatum * fuerat, cælum desuper speciem minabatur æream, deorsum vero terra crudelis prætendebat ferream. Hoc autem indies iræ cælestis effulgurante judicio *, jussu pontificis plebi æstuanti agendum triduo jejunium indicitur: et quia facile non valet contrairi divinæ ultioni, præsulem expetunt, beati Viri corpus arentium agrorum finibus deferendum, utpote arescentibus * his æstibus misericorditer opponendum. Quid plura? Astante domno Pontifice et plebe universa, exponitur de loco, in quo pridem jacuerat. Dant voces in excelsis, cælestibus personant hymnis Deum laudantes; et flebilibus B. Mansueti [patrocinium vocibus implorantes. Quibus cum corpore sancti Mansueti] medio procedentibus, ut ostenderetur divinitus, cujus in terra ferebatur corpus; tantus de cœlestibus fragor repente bis inhorruit, ut voces rumperet psallentium, et corda stupentia redderet singulorum. Ita attonita multitudine, quæ ad duo millia hominum, vel eo amplius undecumque eo die confluxerat, ad locum sancti Apri, quo ire decreverant, perducuntur. Illa vero æstuosa cæli serenitas, quæ ardente Syrio terras videbatur exurere, in nubes mox cœpit densescere, et datis largis imbribus, impetrati roris gratiam pleniter ministrare. Quid vero interim contigerit, non est silentio præterire.

*[margin: cumfertur, et pluvia impetratur: — * Ochsenh. prolatum — * ibid. indicio — * Ochsenh. et Diling. grassantibus. — B]*

45 In hac copiosa multitudine, quæ tantum spectaculum impleverat, hujus tunc urbis comes Sindebauldus *e* eorum unus erat. Is cum Immone quodam, domni præsulis non ignobili milite, sancti Viri glebæ * se petiit supponi deferendæ: quem scilicet præ doloribus omni humano officio destituta manus valde fatigabat. Hanc jamjam * salvandam aliter desperaverat, quam si, ut assolet, ultione depelleret, quod graviter dolebat. Deposito vero beati Mansueti, quod ferebat, corpore, expletisque Missarum solemnibus *, ita manum morbo liberam, cunctis videntibus, extulit, acsi unquam prius doloris nihil senserit. Cujus rei adhuc est ipse testis certus, si a quolibet fuerit requisitus.

*[margin: qui in sacra processione illud tulerat, gravi malo alterius manus liberatur: — e — * id est, corpori — * al. jam — * Ochsenh. et Diling. solemniis — C]*

46 Hinc vero abeuntes cum illo suo cælesti thesauro urbem ingrediuntur, magno resultantes divinæ modulationis tripudio. Sacris deinde illius noctis vigiliis insistentes, præsenti beati Viri corpore, dedicant basilicam, quam ipse præsul a fundamentis ante construxerat, Sanctæ Dei Genitricis, sanctique Mansueti honore venerabilem; quæ ex tunc et modo sancti Mansueti magnifice illustratur meritis, ubique * solvuntur vincula peccati aggravantis.

*[margin: templum consecratur Virgini Deiparæ et S. Mansueto, — * al. ibique]*

47 His autem ita compositis, beati Viri corpus sedi propriæ referre * cupientes, obvium quemdam habent rusticum magnificis * vocibus ejulantem. Hic ulnis impositum sui mœroris miserum decem annorum filium attulerat, cui nervorum implexio spinæ dorsuali vestigia fixa retinebat. Qui cum sancti Viri glebam ad templum lamentis prosequitur; Judæus quidam, qui tum forte se turbis miscuerat, centum blasphemias ludibriis rabidi oris evomens, preces rogantis invehitur; Heus tu, inquiens, quid mortuum insequeris? Quid clamoribus aera confundis? Quid ab immoto beneficii petiturus accedis, cum ego equidem ipse vivens multo defuncto præstantius prosim, si vota contuleris? His auditis, valde indignatus, qui præsens aderat, pontifex astantibus fratribus, Heu me, inquit, quid veneramur, quid colimus? Aut enim nulla Sancti virtus, qua lætificetur Ecclesia, qua Judæi confunditur vesania: aut certe pro eo alter colitur, qui dum putatur, hic nullo modo retinetur. Interea, populis alia procurantibus, expositi pavimento pueri nervorum subito rupta connexio sanguine cœpit defluente * dissolvi; et dum nititur manu Sancti glebam inrepere, in pedes constitit, et iter, quod numquam noverat, proprius nitens gressibus, turbis mirantibus, recognovit. Sic sanctus Vir, ut voluit, gratiam virtutis exhibuit, et ora flentium in gaudia commutavit. Puer autem in testimonium facti usque in præsens tempus stipendiis ecclesiæ confovetur.

*[margin: qui puerum contractum suctio sanat: — * Ochsenh. et Diling. referri — * ibid. magnis — AUCTORE ADSONE ABBATE. — * ibid. diffluente]*

48 Inter cætera autem hujus beatissimi Viri huic pontifici virtutum experta beneficia, illud etiam addimus, quod ejus relatione nos certos fuisse non dubitamus. Cum adhuc in eodem cœnobio Sancti præsens contubernio esset, abeunte die Sabbati, nox tunditur, quia * videlicet Dominica solemnitas in crastinum sperabatur. In qua cum maturius Fratres ad divinæ servitutis præconium surgerent; episcopus præteritorum labore defessus, lecto decumbebat, gravi sopore depressus. Interim illis consueto more laudes agentibus, soporato pontifici, cum jam daret albentes pallens aurora recursus, astitit Vir quidam aspectu venerandus, stola candidissima coopertus, habitu præcipuus, staturæ quantitate profusus, ut nil aliud videretur, quam sanctus Mansuetus. Qui cum divinus Visitator cubiculum quiescentis intraret, quadam impellente virtute, ostia contiguæ subito patuere fenestræ, ac radio vibrante domus resplenduit omnis. Tum ille Vir clarus ad stratum præsulis soporati accessit, manuque corpori superposita, levi * agitante motu *, nam cæteri jacentes circumfusi tanto sopore tenebantur innexi, ut vix facto strepitu inruente quiete laxari potuissent; eum excitat, dicens: Quid dormis? Quid aliis sacras vigilias agentibus, tu tanto sopore deprimeris? Atque ut ejus verba ipsa retexam, mox subjunxit: Non enim dormientibus pervenit regnum Dei, sed vigilantibus. His auditis, pontifex somno excitus, ecclesiam tremebundus irrumpit, magnoque terrore concussus, pudore profunditur *, quod his officiis exsors ita tardius interesse * videretur. Cujus rei testis non sine sui pudore refert, quid in illo sit passus secreto cubiculi virtute præstanti beati Mansueti.

*[margin: tempore Vigiliarum nocturnarum Gerardo apparet, quem excitat, ut iis intersit. — * ibid. qua — E — * al. leni — * Ochsenh. tactu — F — * al. perfunditur — * Ochsenh. et Diling. inesse]*

ANNOTATA.

a *Gerardus in eodem* S. Mansueti *oratorio, ad quod precandi gratia digressus fuerat, cum Tullum in sua sede instituendus anno* 963 *deveretur, se suamque diœcesim illius tutelæ commisit, atque insuper Deo vovit, se ædis sacræ reparationem sub decessore Gauzlino inchoatam ad perfectionem deducturum, nullamque se neglecturum occasionem providendi rebus necessariis religiosorum, qui ibi degebant. Vide Comment. num.* 46 *et* 50.

b *Apud Martenium est* Huneberti, *in Ms. Dilingano* Gumberti, *in Ochsenhusano rectius* Humberti: *nam ita nomen ejus subscribitur instrumento donationis, an.* 957 *cœnobio S. Apri factæ, quam dat Calmetus tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Monumentis col.* 364.

c *Martenius, qui eodem, quo Calmetus Mansuetino*

suetino sæculi XI *codice usus fuit, voces* Adam nomine *parenthesi includit; notatque eas recenti manu additas fuisse. Non leguntur in exemplaribus Mss. Ochsenhusano et Dilingano, quæ ex codice Mansuetino sæculi* XII *primum accepta fuere.*

d *De abbatia* S. Mansueti. *quam episcopus Gerardus fundavit, de beneficiis, quæ ex voto vel pia liberalitate eidem contulit, de singulari erga Sanctum devotione et ingenti fiducia, quam in ejus patrocinio collocarat; ex variis monumentis certa fide dignis multa in Comment. a num.* 46 *usque ad* 59 *produxi, quæ Adso vel ignoravit vel silentio præteriit.*

e *Signo* Sindebaldi comitis Tull. *firmatur instrumentum anni* 971, *quod exstat apud Calmetum laudatum a col.* 383.

Caput IV. *Pestem sævientem sedat; Gerardum episcopum gravi morbo liberat.*

B

Post geminam tempore pestilentiæ

* *Ochsenh. et Diling.* sub ea

Sed quia gloria regis est celare verbum, Domini autem investigare sermonem; veniam ad illud quoque, quod ea sub * tempestate hujus beati Viri meritis fuisse probatur ostensum. Non multo post tempore ulciscendis obnoxia facinoribus omnium divinæ animadversionis severitas peccata perstrinxerat populorum. Morbosæ calamitatis clades acta Dei judicio per populos incanduerat. Nam instar inguinariæ pestis, quæ quondam populos Italiæ corripuerat *a*, quidam litteralis * dolor ubique redivivo germine spargitur ac lethiferis invalescens successibus, regionum finibus late pervagatur! sicque quodam malo * auspicio, serie cumulata morborum, plebes pereunt, populi concidunt, sine differentia utriusque sexus et ordinis volvuntur agmina mortuorum. Nec is, qui tali dolore corripitur, ultra triduum vix superesse ullo modo permittitur: et quid in aliis fieret terrarum partibus, incertum. Hanc urbem clades ita superveniens C irruperat, ut ad unum quemlibet, exceptis aliis diversarum ecclesiarum, locum, sicut idem pontifex non sine gemitu memorabat, denos vel septenos mortuorum loculos sub oculis aspiceret inferri tumulandos.

a

* *ibid.* lateralis

* *al.* malorum

supplicationem, in qua S. Mansueti

50 Arctatur pontifex plurimorum periculo morientium, tandem id consilii menti infunditur, ut videlicet idem protector beatus Mansuetus, ex quo fuerat positus loco iterum assumptus, tamquam inter viventes et mortuos medius opponatur. Itaque triduano præmisso jejunio, consultu habito, videtur episcopo congruum, ut collectis denuo populorum undique catervis, beati Viri corpus ad ecclesiam sitam Scropulis *, quæ beatæ Dei Genitricis Mariæ sæpius solet illustrari miraculis, debeat destinari, tamquam apud cælestis Imperatoris summam Imperatricem, matrem omnium sane suarum ovium, commissa legatione perfungi. Sicque hoc facto visa est clades illa a suo aliquantulum fervore mitescere.

* Ecrouves *prope Tullum.*

corpus ex umferebant, institutam

51 Sed nec sic paventium populorum terror absciditur. Nam iterum beati Viri glebam humeris imponentes, principale ejusdem Dei Genitricis Buxeriarum *b* cum choris permiscui * ordinis psallentium, erectis in Dominum * cordibus D expetunt cœnobium; ibique præsente domno Gerardo pontifice exacta nocte illa, dum reditum gestiunt, dici jam ullo modo non potest, quam incredibili multitudine stipatæ populorum cohortes, confuso ordine turbas miscuerunt * ex vicis, ex agris, ex diversis partibus in unum repente coëuntium. Hinc sacræ virgines, illinc innumerabiles Christianæ fidei greges, ad littus Murtensis *c* fluminis usque properantes; ubi ab incolis loci illius votive petentibus acceptum est beati Viri venerabile corpus. Et cum jam satis visa illis * fuerit excrevisse aquarum immensitas, liberis inter undas vestibus ad renes usque aquis convoluti, dicti sunt alveum pedibus transmeasse, non sine admiratione multorum. Hinc omnis illa popularis turba progrediens, lætis cum jubilo gressibus vallatam undique catervis Sancti Viri glebam ad propriam sedem non sine voti sui munere referunt. Nam coactis inter aëra nubibus, tantus prius imploratus imber cœlo profluxerat, quantus arenti terræ sufficere plane potuisset. E

b

* *al.* promiscui

* *al.* Deum

* *al.* miscuerint

c

* *Ochsenh. et Diling.* illa; *Marten.* his

populus ejus opem experitur:

52 Tandem igitur templi januam cum laudibus propinquantibus, mox tantæ claritatis jubar illud venerabile corpus visum est præcessisse, ut tota ecclesiæ domo effulgurans, manifeste daret intelligi, quam divinum esset, quod templo sancto videbatur inferri. Tunc sonitu confusæ multitudinis rumpitur concentus cœptæ modulationis; versisque in contraria votis, cœperunt plures flere præ gaudio, dum nescirent cur flere debuissent, nisi quod Sancti pietas supernæ infusionis affectum suorum concitaverat in mentibus filiorum. Nec vero præsens antistes a lacrymis temperat, qui illius dulcedinis communem cum populo ubertatem mire sentiebat. Et ecce clades illa, quam [in perniciem] hominum effusam esse diximus, favente istius nostri *d* Protectoris meritis gratia Domini Redemptoris, sic suis desuevit processibus, ut palam cognosceret universus populus, quod pro domo Israël in die Domini staret ex adverso in prælio sanctus Mansuetus, suarum omnium ovium adjutor F præstantissimus factus *e*.

d

e

ad quem in gravi morbo confugiens episcopus Gerardus

53 Libet quoque illud huic nostræ narrationi inserere, quod pene nostris omnibus præcedenti tempore ad laudem quoque istius beati Viri notum est contigisse. Et quia prædictus episcopus * est in causa *f*, non derogat personæ præcellenti Divinitati debita clementia porrecta peccatori. Severitate igitur flagelli percussis plebibus, Sanctorum meritis exempti *, cælesti disciplinæ præfatus quoque pontifex subditur, ut tactus ex verbere celerius agnoscat, quia unus est Dominus præpotens, qui percutit et sanat. Ergo ut plura reticeam, qui multis aliis orationum fomenta porrexerat, gravi pressus incommodo, valdeque se habens ægre, infirmus decumbebat. Nulla huic virtus, nullus vigor remanserat *; toto corpore contabescens, nec somnum nec cibum capere valde debilitatus poterat: vitam exosam ducens inter angustias, de imminenti funere solummodo cogitabat. Quid faceret, quo se verteret anxius, nesciebat: plebes absolvens, ipse a plebibus absolutus, solum exitum mœstus exspectabat. Cujus quidem infirmitatis ita exprimimus incommoda, ut videlicet ostendamus, quanta per beatum Mansuetum hanc sit gratiam * subsecuta.

* *ibid.* pontifex

f

* *Diling* exemptis

* *Ochsenh. et Diling.* permanserat

* *Marten.* gratia.

sanitati restituitur.

54 Nam hac invalescente molestia, cum pene jam jamque in extremis ageret, ternasque

continue

A continue hebdomadas insomnes lethaliter duceret; ad notum sancti Mansueti refugium, urgente morbo, recurrere ægrotus deliberat. Obstat e contra militum *g* familiare obsequium; ne videlicet, sicut rumor fuerat, si contingeret dominum in ordinem monasticum converti, eos quoque pariter rebus domesticis cum domino privari. Quæ scilicet res eorum mentes animosque confuderat. At ille, qui vim laboris torquentis insenserat, rumpit obstacula prohibentium; beati Viri suffragium festinus impetit; totum se ejus apud Deum interventioni committit; tam suis quam Fratrum orationibus studiosius incumbit; votaque sua Deo ac sancto Mansueto imo pectore deferens non prius abstitit, quam redeuntis salutis, Domino * miserante, sanctique Mansueti virtute conferente, sperata beneficia persensit. Quod usque hodie idem pontifex non sine suspiriis solitus est referre, quanto eo tempore fuerit incommodo depressus, quam potenti interventu Sancti extiterit cælesti medicina salvatus. Et quia aliqua de Sancti hujus virtutibus, præsentis in carne pontificis tempore
B gesta, brevi calamo, ut ita dicam, sodalem sibi libellum ejus imperio exsoluturus *; nunc in his quoque finem faciamus, adjuti ejus orationibus, aspirante gratia Domini Redemptoris *h*.

g

* al. Deo

* Ochsenh. et Dilmg. exsolvimus, Marten. absolvimus

h

ANNOTATA.

a *Scilicet tempore S. Gregorii Magni. Lege Comment. num.* 56.

b *Quando Tullenses ad* Buxeriense *monialium Ordinis S. Benedicti cœnobium (quod nunc virginum nobilium, nullis religionis votis obstrictarum, gynæceum est) sacram, quam hic Adso describere incipit, processionem instituerunt, quinque circiter horarum iter emensi et remensi fuerunt: nam* Buxeriæ *Tullo tam procul distant. Vide num.* 53.

c Murta *(la Meurte) fluvius est Lotharingiæ, qui Nanceium præterlapsus paulo infra Buxerias, dexteræ ejus ripæ adjacentes, in Mosellam influit.*

d *In Ms. Ochsenhusano,* sancti Mansueti nostri; *in Dilingano,* sancti istius Viri.

e *Malum tamen tunc omnino non cessavit.*
C *Certe postmodum non minus atrociter quam ante sævire cœpit. Tertiam proinde processionem Gerardus populo indixit, in qua* SS. Mansueti *et Apri corpora per urbis Tullensis plateas circumlata fuerunt. In Comment. a num.* 55 *lector illius historiam ex Vita S. Gerardi, ab auctore suppare Widrico litteris mandata, transcriptam inveniet. Si eam conferat cum Adsonis narratione, manifeste apparebit, hunc scriptorem et Widricum agere de diversis supplicationibus, tempore pestilentiæ institutis. Eam autem, quam Widricus posteritati tradidit, tertiam seu postremam fuisse, deducitur ex observationibus, quas dedi num.* 53. *Porro ultima supplicatione peracta, Deus, inquit Widricus,* statuit finem sævientis plagæ; nec quisquam amplius eodem anno est conquestus se artari solitæ pestis gravedine.

f *Mabillonius lib.* XLVIII *Annalium num.* 14 *scribit, Gerardum, postquam villas Angeriacum et Molesiacum abbatiæ* S. Mansueti *subtraxisset, quas ei antea donarat, in gravem febrim incidisse, eaque tam diu afflictum fuisse, donec villas restituisset. Mabillonii narrationem, quam ex ipsius Gerardi charta, anno* 974 *conscripta, extraxit, adduxi in Comment. num.* 52. *Cum ab Adsone hic asseratur* prædictus episcopus . . . in causa *fuisse, quod scilicet morbum contraxerit, a quo dein eum per* S. Mansuetum *liberatum fuisse narrat; haud dubie lector mecum judicabit, Adsonem agere de isto morbo, quo modestissimus præsul in charta anni* 974 *apud Mabillonium agnoscit, se correptum fuisse, quia villarum donationem retractarat.*

AUCTORE ADSONE ABBATE.

g *Eorum intentio non fuit impedire, ne Gerardus ad Patroni sui auxilium confugeret: sed ne deferretur ad cœnobium* S. Mansueti. *Timebant scilicet, ne, uti e sequentibus patet, episcopatu abdicato, ibi monachus fieret. De ipso id rumor vulgarat: qui unde ortus fuerit, facile colligi potest ex Adsonis verbis supra num.* 48; Cum adhuc in eodem cœnobio Sancti præsens contubernio esset *etc; et ex testimonio Widrici in Gerardi Vita;* Instinctu piæ devotionis locum sancti Mansueti vir Domini summo amore excolebat. *Amoris in monachos ibi degentes et devotionis erga* S. Mansuetum *tot argumenta Comment.* § IV *protuli, quot beneficia ibi recensui a pio et liberali præsule illis collata.*

h *In editione Martenii adjicitur:* Explicit liber II de Vita et virtutibus S. Mansueti. E

MIRACULUM

QUOD CONTIGIT ANNO MIX,

AUCTORE ANONYMO,

Editum a Martenio tom. III *Thes. anecdotorum a colum.* 1024, *et Calmeto tom.* I *Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col.* 104 a.

a

F A transmarinis quoque partibus venit Godelindis nomine quædam muliercula, utroque parente ex Anglorum prosapia, gestans in læva ferri ligamina, non pro obsessione dæmonis, sed ob materni effusionem sanguinis: quod qualiter contigerit accidisse, volumus summatim evolvendo meminisse. Hæc habebat patrem nobilem, matrem vero natalibus non imparem, caducarum dignitatum ditissimos, filiorum etiam propagine circumdatos. Mors itaque genitorem occupat, qui natorum non immemor genitricem vocat, et extrema voce mente supplex obsecrat, ut affectu materno gregem prolis custodiat. Quæ mox ut maritus obdormit *, cuncta ejus monita surda aure præterit. Nam a filiis sublato castello, jure paterno tradito, rursus copulavit se infausto conjugio. Hinc perditum ire optans orphanos, conatur novus sponsus exterminare pueros expulsos a propriis veluti extraneos, excepta illa, quam prædiximus; quia sexus defendebat femineus puellulam ejectum iri ab ædibus genialibus.

Puella Angla.

* *apud Marten.* obdormivit

2 Tandem unus eorum clericus, non ferens injuriam, armavit in vitricum parricidalem dexteram; cui memorata soror præbuit se sociam, mol ste

parricidii rea, cui pœnitenti brachium sinistrum duobus

AUCTORE ANONYMO.

vir ulti ferreis constrictum fuerat,

moleste ducens fraternam miseriam. Denique præparatur nocturnum prælium, nulli quidem præter germanam cognitum: et dum frater irrumpere accelerat, simul ista castelli portas reserat. Ecce autem cum complicibus suis obsidet domum privignus, in qua jacebat vitricus; vique disruptis foribus, statim replentur aditus, trucidantur quique ab introeuntibus. Interea reliquit somnus vitricum, et ille citus lectum mortiferum. Procedunt ambo ad ostium cubiculi, horrore tacti præsentis exitii. Cumque ad venientem inimicum perrexisset clericus, robur virtutis collegit, mixta ira intrinsecus; connixusque toto corpore, dirigit telum cum infando vulnere. At ille celer motu plagam vitans refugit; sed conjux post tergum stans subter pectus excipit, atque a filio mox suscepto vulnere exhalat vitam inundante sanguine. Hoc crimine sæpe dictus clericus ligatus interius, a suo pontifice pœnitentiali ferro vincitur exterius, ac toto trunco corporis artatur strictis circulis. Porro soror consentanea huic malo pessimo, accepit duos in B sinistro brachio, ut pœnitudine lamentabili satisfacerent inaudito sceleri *b*.

b

apud tumulum S. Mansueti u o liberatur.

3 Tunc simul pergunt Jerosolymam, et in remeando frater deposuit vitam corpoream. Hæc autem, de qua fit sententia, squalore longo languida, tulit pedem ad nostra penetralia. Quid verbis immoramur loquacibus? Patri nostro Mansueto se commisit. Protinus illius suffragia totis orans nisibus, continuat paucos dies in indefessis precibus; sed oppugnat Mansuetus crimen armis invisibilibus. Tandem rigor ferri dissolvitur, morsu scisso ligaminis; brachium ex parte eripitur, quod erat duplicis sub potestate vinculi, cum adhuc anima cippo prorsus teneretur piaculi: alter quippe circulus non est visus decidisse, ut liquido patesceret, Sanctum jam partim crimen delevisse, partim vero delendum distulisse *c*.

c

hinc ad S. Udalrici sepulcru. pergens, a Sancto nostro, ut ad suum redeat, iterato monetur

ibid. rursus

4 Illa autem, prorsus * suscepto peregrinationis baculo, cum laïco fratre, nomine Rodulfo, qui secum venerat charitatis beneficio, sed nequaquam hujus delicti illaqueatus contagio, profectum ire disponit ad sancti Odelrici merita, quæsitum ire ipsius devota mente juvamina, cujus corpore resplendet Suava Ausburgia *d*. Cum igitur pervenisset Vosagina nemora, ad beati Deodati limina *e*; offert se ei medicina C unica, scilicet almus Mansuetus in quiete somnifera, datque ut revertatur mandata salubria. Quæ tamen cœptum iter perficit, visionemque vilipendens, ludibundam asserit, ac urbem Argentinam gressum movens arripit *f*. Itaque Beatus horis sub sopilibus *g* regredi eam commonens attentius, prædocet laboraturam fore periculis frequentibus, si viam prohibitam temptaret ulterius. Cujus dictis recitata Godelindis inobediens, superfluo calle molitur ut * gestiens.

d

e

g

ibid. iter

tandem revertitur.

5 Fit igitur juxta verbum Sancti anxietas non modica; ingruit latronum fraudulentia, frigorum tremebunda molestia, egestatis austerissima miseria, inediæ calamitosa penuria, et ut compendio concludam angustiarum summulam, comedendo caseum et quæque reliqua violavit Quadragesimam *h*: sicque pœnituit tetigisse plantis cum * audacibus viam, quam vetuerat Mansuetus inclytus. Ecce autem regreditur propemodum exanimis, atque compulsa doloribus acerrimis perseverat votivis cum excubiis, implorans Sanctum nomine ac suspiriis. Solventibus autem Fratribus Domino nocturnas Vigilias,

h

** ibid. eam*

hæc semper offerebat uno corde lacrymas; D donec ad supremum congemuit, atque voce plorabili ejulando infremuit; Heu, inquiens, sancte Mansuete, miseram cur projicis? Peregrinam semivinctam abire cur pateris? Numquid dabis videre hominibus, ut ita dicam, imperfectionis tuæ dedecus? En cras a te decedens longa morte moriar, væ mihi! et ab expectata salute extranea efficiar.

6 Talia dolendo duplicato genu dixerat, seseque plangens ab altari separat, necnon lectulum insueto ire desiderat: cum repente ferrum stridens resilit, ita ut aures custodis ecclesiæ sonitu perculerit. Siquidem ipsa statim in pavimento corruit, fugatoque anhelitu, prorsus muta siluit, jacens quasi omnino sine sanguine, cervice flexa, supinato capite: quam prosecutus janitor ecclesiæ invenit absque vitali effigie; idque curioso digito *i* patri monasterii properat innuere. At ille occurrit sollicite, recurvisque digitis temptat ferrum evellere *, quod viribus adhibitis vix valuit ejicere. Post aliquantum vero integræ horæ spatium sensit reductum intra pectus spiritum, sensit penitus extinctum piaculum, sensit a vinculo absolutum brachium; et E petita Liberatoris licentia, cum gaudio remeavit ad propria. Prædicti tamen circuli pendent ad pedes crucifixi Domini, quorum prior Kalendis Januarii proruit, necnon alter XIII Kalendas Junii cecidit anno ab Incarnatione Domini nono et millesimo, pontificante Tullense * ecclesiam domno Bertoldo episcopo, Indictione VII.

atque altero vinculo brachium ejus eximitur.

i

** seqq. entia ibid. omittuntur usque ad Post etc.*

** ibid. Tullensem*

ANNOTATA.

a *In codice Mansuetino sæculi* XI *libro* II *Adsonis proxime subjicitur miraculum, cui scriptor anonymus hunc titulum præposuit:* De puella circulis ferreis astricta, quemadmodum ad sepulchrum sancti Pontificis fuerit absoluta. *Martenius et Calmetus citati illud ex memorato codice ediderunt. Datur hic ex Calmeto recusum. In lectionis varietate assignanda constitui eum nunc et deinceps modum servare, quem post Adsonis præfationem in fine annotationis ad litteram* b *indicavi.*

b *Parricidis seu proximorum consanguineorum interfectoribus olim id pœnitentiæ imponi* F *solebat, ut eis nudum corpus vel brachia uno aut pluribus vinculis ferreis arcte ligarentur, sicque Hierosolymam, Romam, vel ad alia loca sacra mitterentur. Aliis ad certum tempus, aliis tota vita isto in habitu peregrinandum erat. Si contingebat, ut Sanctorum, quorum sepulcra frequentabant, meritis vincula disrumperentur, crimen expiatum censebatur. Exempla si lector desideret, adeat Gregorium Turonensem lib. de Gloria Confessorum cap.* LXXXVII, *et Mabillonium tom.* I *Annalium pag.* 87 *et seq.*; *tom.* III *pag.* 7, 56, 104, 296, *et* 647; *tom.* IV *pag.* 243 *et* 323. *Carolus Magnus ejusmodi pœnas haud probavit: unde in Capitulari Aquisgranensi apud Sirmondum tom.* II *Conciliorum pag.* 154 *statuit,* ut . . non sinantur vagari et deceptiones hominibus agere . . isti nudi cum ferro, qui dicunt se data sibi pœnitentia ire vagantes. Melius videtur, ut, si aliquid inconsuetum et capitale crimen commiserint, uno in loco permaneant laborantes et servientes et pœnitentiam agentes, secundum quod sibi canonice impositum sit. *Hæc Caroli Magni sanctio observata non fuit: nam sæculo* IX *et duobus sequentibus dictum pœnitentiæ*

A *tiæ genus adhuc in usu erat : quemadmodum Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 88 *variis exemplis ostendit. Illud autem in Anglia quoque usitatum fuisse probat ex testimonio Wolstani in versibus de miraculis S. Swithuni episcopi Wintoniensis.*

c *Nullum aliud hic Sancti beneficium agnosco, quam quod Godelindem a pœnitentia, quam acceperat, partim liberarit. Siquis insuper credere velit, unius vinculi solutionem signum fuisse, ex pœnis temporalibus tantum illi fuisse remissum, quantum adhuc remittendum supererat, ei me non opponam. Quod ad criminis culpam et supplicium æternum spectat, illa partim non condonantur : neque iisdem obnoxia fuit Godelindis, quousque unum vel utrumque vinculum a brachio dissiliret, si antea actum contritionis perfectæ elicuerit. Hæc certiora et notiora sunt, quam ut demonstrari sit necesse.*

d *Id est*, Augusta Vindelicorum (Augsburg) in Suevia *Germaniæ provincia. De celeberrimo urbis istius antistite S. Udalrico actum est ad diem* IV *Julii.*

B e *De S. Deodato, primum episcopo Nivernensi, dein abbate Vallis-Calilææ in Vosago, egit Henschenius tom.* III *Junii a pag,* 869 ; *ubi Commentarium prævium ita orditur :* Vosagus mons, saltus, silva, eremus per confinia Alsatiæ Burgundiæ et potissimum Lotharingiæ extenditur ; præbuitque olim variis sanctis tam eremitis quam cœnobitis domicilia seu monasteria. *Aliquibus eorum recensitis, ita prosequitur :* Monasterium demum Vallis-Galilææ . . . a S. Deodato *ad fluvium Murtam prope confinia Alsatiæ superioris* conditum et excultum fuit, obituque ejusdem, sepultura ac miraculis clarum : unde ab illo jam pridem nomen accepit oppidum, quod eidem paulatim accrevit . . . vulgo Saint Dié en Lorraine nuncupatum (est enim aliud ad Ligerim S. Dié sur Loire :) ubi pro monachis introducti seculo x canonici eumdem S. Deodatum patronum venerantur.

f *Al.* Argentoratum, *vulgo* Strasburg. *Urbs notissima est in Alsatia inferiore.*

g *Id est, tempore soporis vel somni, ut opinor : nam vox* sopilibus *a verbo* sopire *deducta videtur.*

C h *An Godelindis, urgente* egestatis austerissima miseria et inediæ calamitosa penuria, *caseum vel alium quemcumque cibum tempore Quadragesimæ comedens culpam contraxit ? Apage ineptias.*

i Digito, non verbo patratum miraculum innuit custos abbati propter silentii religionem, quod nocturno præsertim tempore commendat S. Benedicti regula cap. XLII. *Annotatio est Martenii.*

D

MIRACULUM

ALTERUM ANNI MXLIX,

AUCTORE PETRO S. ROMANÆ ECCLESIÆ DIACONO,

Ex editione Martenii laudati a col. 1041, collata cum impresso Calmeti exemplari, atque altero Ms. a. a

Gloria Dei, per Sanctos miracula operantis et crimina ulciscentis.

Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus. Benedicatur ubique omnium mirabilis Conditor locorum, mirabilis in locis omnibus Operator. Benedicatur in throno regni sui, in templo sancto gloriæ suæ, quod est E in cælo sursum, et in terra deorsum ; ubi nomen suum sanctum et gloriosum ipse die quotidie amplius atque amplius glorificat, mirificat *, exaltat. Siquidem clamat Apostolus. « Regnum » Dei intra vos est » : et, « Templum Sancti * san» ctum est, quod estis vos ». Quod vero thronus Dei sint Sancti, scriptum est alibi : « Ani» ma, inquit *, justi sedes est sapientiæ ». In eis enim Dei virtus et Dei sapientia, quasi in quodam solio suæ potentiæ sublimi auctoritate sedet ; dum per eos et prodigia facit, et rerum judicia decernit. In tali throno regni sui, in tali templo gloriæ suæ, huc Leucha * nobis pridie demotis *, cum forte præclarus beati Apri *b* natalis annuo recursu patriam repetens illustraret, ipse cælorum Rex omnipotens, cujus honor judicium diligit, et quia sit justus monstravit, et quia sit metuendus patenter dilucidavit. Hic est renum judex cordiumque scrutator ; ante cujus oculos nuda et aperta sunt omnia, cui nox si- F cut dies illuminabitur *, cui nulla tenebrositas obscuratur. Quod licet omnium sanctarum Scripturarum testimoniis adstipulatione * cognoscatur, ipseque * rei veritate satis superque credatur ; ex evidenti tamen et terribili signo, quod ipse in dilecti sui * veneranda festivitate ante corpus ejus agere voluit, luce limpidius advertere licebit.

* Mansuet. magnificat et
* ibid. Dei
* hæc vox ibid. omittitur
* al. Leucham
* forte devectis
* Mansuet. illuminatur
* al adstipulantibus
* al. ipsaque
* in Mansuet. additur Apri

Servus abbatiæ S. Mansueti, cujus pellex ancilla erat abbatiæ S. Apri, ab hoc sancto servitutis translationem

2 Rusticus quidam S. Mansueti primi Leuchorum præsulis, vernulæ vernula fruens contubernio ancillæ cujusdam S. Apri, septimi ab illo pastoris eorumdem, carnis victus illecebris, vel de ea susceptorum dulcedine filiorum, S. Mansueto corpore serviebat, sed * S. Apro inhærebat. Cupiebat enim quavis quondam transferri occasione ab illius jure ad jus istius, ut tam sobolem quam parentes simplum complecteretur non duplum servitutis * jugum. Hoc vero cum diu multumque inefficaciter intra se revolveret, sicut post ipse prodiit *, accidit eadem sancti Apri celebri cunctis solemnitate, ut inter numerosam confluentis populi multitudinem, ad honestam, ubi venerabile corpus ejus merito honore jacet, ecclesiam ipse quoque oratum veniret : cumque jam sacris liminibus appropiaret, subrepere cœpit menti ejus servitutis memorata translatio,

* ibid. et apud Calm. additur mente.
* al. servilis conditionis
* al. prodidit

AUCTORE PETRO S. R. E. DIACONO.

translatio, atque ex intimo cordis sancta deosculans limina stultus orator, et * meminit peccatorum suorum, sed pellicis et filiorum. Sollicitat improbis precibus Aprum per amœna paradisi nemora discurrentem, et hujusmodi petitioni aures avertentem; sicque sursum * ad altare præcipuum conscendens, aliis mediocrem cereum tali plenus voto illic absque ceterorum posuit exemplo.

* al. non

* al. rursum

3 At cum per quemdam monachorum diceretur ei, cur ad corpus S. Apri * non posuisset, ut alii; facti pœnitens crumenam scrutatur, si quemlibet forte nummulum reperiret, unde alteram candelam redimeret. Obolum reperit, gaudet, currit, emit duos uno cereolos obolo. Hunc autem perceperat obolum de decimatione sibi credita S. Mansueti, cujus subjacebat conditioni. Cujus vero dextram diligenter cum aptaret c, ut ipsos super sacrum corpus cereolos more circumreverentium poneret; nihil remoratus Aper acerrimus, non sævo dente, sed velut ultrice sententia, hujusmodi oblationem repudiante, in ipsa eum, qua ferebat, dextera percussit. Nam mirum in modum tam fortiter cœperunt collecti digiti palmæ infigi, omnesque articuli artari, ut præ intolerabili dolore nimis erugiret *, et quod pateretur inclamaret. Confestim maximus in populo rumor exoritur. Stupent, tremunt, quodque * portendat, alter altero * interrogat.

malo ex fine petit, eque cereos pecunia furtiva emptos offerens, in dextera graviter punitur.

* *alia exempl.* addunt cereum

c

B

* *Mansuet.* ejularet

* *Calm* quidque

* *al.* ab altero

4 Instrepuit factum domini mei noni Papæ Leonis auribus, qui jam pridem Bruno dictus, ejusdem fuerat loci episcopus; et illuc non tam ad visendam, quam ad benedicendam et in Domino confirmandam tunc patriam venerat. Hic intra claustra monasterii erat Missarum solemnia celebraturus, cum res ei jam * perlata est. Venit igitur, vidit, qualiter contigerit audivit. Interea sciscitatur hominem, ne * quid criminis egisset, unde hoc meruisset. Rimatur ille conscientiam; nihil recordatur, quod esse adversus beatum Aprum confiteatur, nisi forte id solum, quod meditabatur, cum templi limina ingrediebatur. Ita stantem ipse quoque reperi, cum tunc primum negotiis dominicis implicitus adveni: complicatos omnes ut in pugnum digitos sic acriter stringentes cereolos aspexi, ut nimiæ stricturæ pro teste cruor esset, qui candelarum extrema defluens inficeret. Ab omnibus interea multis Aper sanctus questibus interpellatur, sed nullatenus ad misericordiam provocatur. Unum et alterum miser ille ibi diem sub spe recuperationis exegit; nihilque quamvis se S. Apri velle esse diceret, perfecit *.

Miraculi testes Leo IX Pontifex, quique illud scripsit, Petrus diaconus: S. Apro frustra invocato,

* *al.* ipsa

* *apud Cal.* *deest hæc vocula*

C

* *al.* profecit

5 Vespere Sabbati adsunt S. Mansueti monachi, suum requirentes, secumque reducentes. Mansuetum suum confidenter aggrediuntur, orantes pervigilem noctem ducunt, piamque facilis Mansueti mansuetudinem præstolantur. Clara poli partem sublimem luna tenebat; cum quidam fratrum divino motus instinctu, dextra perditum * inquisivit, ne quid de officio colligendæ decimationis sibi injuncto surripuisset, unde ei hæc calamitas supervenisset. Qui mox, ad se reversus, qua ratione Aprum *, quam Mansuetum dilexerit, prodidit; et etiam de obolo patefecit, unde candelas illas, quas adhuc in manu habebat, accepit: et protinus cum fine verborum facta est extensio digitorum, qui jam, perforatis incredibili impressione carnibus, ad ossa nervosque volæ pervenerant d. Ad hæc Deus omnium mirabilis artifex virtutum laudatur, magnique Mansueti meritum longe lateque prædicandum magnificatur. Quod ipsi ubi domino Papæ, clero, populoque in notitiam, facta Dominica luce, pervenit; inter multa gaudia fabula nascitur jocosa: quia quem torvus Aper vulneravit, alacer Mansuetus curavit.

ad opem S. Mansueti confugiens, qui servum malo liberat, quo in dextera punitus fuerat.

* *Calm.* proditum

* *adde* magis

d

D

6 Altioris tamen intelligentiæ mentes et in Apro justitiam, et in Mansueto senserunt extitisse clementiam; quamquam non sit veritus * inferioris officia membris sic negare, quam negata reparare. Unde in his duobus sibi contrariis miraculis non est credenda inter sanctos contrarietas voluntatis, qui felicitate potientes inenarrabili, pace collætantur interminabili. Verum quod percussit Aper, divinæ animadversionis inevitabile judicium perpendamus; et quod Mansuetus sanavit, gratuitæ pietatis munus circa nos non nostris exhiberi meritis attendamus. Damnatur ille sententia æquitatis ab eo, ad quem fugere volebat jure servitutis. Cur autem hoc? « Nisi » quia justus Dominus justitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus ». Et ut hoc innotescat, quia de alienis bonis sacrificium Deus non acceptat, per obolum parvum docet, qui in ponderibus penultimum locum tenet; ac si votum per hoc latronis vel furis * alicujus rejiciat et dicat: « Non accipiam et * domo tua vitulos, » neque de gregibus tuis hircos ». Quod vero Mansuetus mansuefecit *, quasi per hoc Dominus dicit: « Nolo mortem peccatoris; sed ut » convertatur et vivat. Convertimini ad me et » ego convertar ad vos. Ego percutiam et ego » sanabo », dixi per Moysem * meum; et hoc semper facio per meæ potestatis effectum, qui sum velut asper aper in vulnerando, sum quoque velut agnus mansuetus in medicando. In Apro et Mansueto sedeo, et per hos judicia mea exerceo. Throni mei sunt, regnant enim mecum: Possunt de potestate mea, glorientur de gloria mea. Dicit hoc Dominus in cælis; sentimus nos homines in terris. Nemo igitur quotlibet peccatis plenus, quotlibet divinæ ultionis flagellis verberatus, ad offensum Dominum Creatoremque suum converti formidet: vel si nondum flagellarit, dissimulet; quoniam ille est, qui mortificat *, qui deducit ad inferos et reducit. Cui sit honor et gloria, virtus et imperium per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Auctor ad utriusque Sancti nomen alludens, Dei justitiam et clementiam prædicat.

* *Mansuet.* virtutis

E

* *duæ hæ voces ibid. omittuntur*

* *ibid.* de

* *ibid.* mansuete fecit

* *ibid.* Moysen servum

* *ibid. additur* et vivificat

F

ANNOTATA.

a *In exemplari Ms., quod e codice Mansuetino sæculi* XII *extractum est, miraculo hic titulus permittitur;* De quodam rustico, a S. Apro percusso, et B. Mansueto sanato: *in editionibus Martenii et Calmeti, qui codice Mansuetino sæculi* XI *usi fuerunt;* De quodam miraculo a Petro, sanctæ Romanæ Ecclesiæ diacono, composito. *Illud die* XV *Septembris anno* 1049 *contigisse, a memorato Petro litteris traditum fuisse, atque huic scriptori auctoritatem omni exceptione majore* a *tribuendam esse, ex annotatione sequente apparebit. Apographum nostrum multis mendis vitiatum est. Exemplar impressum Calmeti correctius est, sed posteriore sui parte mutilum. Apud Martenium integrum exstat, quod hic recudetur cum aliis collatum.*

b *Auctor infra num. 4 scribit, hominem, quem Deus per S. Aprum punierat, a S. Leone XI Pontifice non modo visum, sed etiam interrogatam fuisse, quid criminis egisset. Testatur ibidem, se quoque conspexisse pœnam, qua ille*

A *ille divinitus affectus fuerat. Jam vero cum hoc loco dicat, miraculum patratum fuisse,* nobis huc Leucha * pridie demolis *, *quando festivitas S. Apri agebatur, quæ in diem* XV *Septembris incidit; credendum est, ejus historiam conscriptam fuisse ab eo, qui nominatur in titulo, quem supra e codice Mansuetino vetustiore transcripsi, videlicet a Petro, Romanæ Ecclesiæ diacono: modo tamen verum sit, ipsum cum Leone IX* XIV *Septembris Tullum adventasse. Hoc autem dum mox probabo, simul aliud evincam, nimirum in dubium vocandum non esse, quin idem Pontifex oculatus fuerit miraculi testis; imo totam ejus narrationem quoad cetera adjuncta fide firmissima dignam esse. A Baronio tom.* XI *Annalium a pag.* 164 *e vetusto codice Remensi edita et ab Harduino tom.* VI *Conciliorum parte* I *a col.* 993 *recusa sunt Acta concilii Remensis,* ab auctore, *inquit laudatus Baronius,* ejus temporis, qui vidit, fidelissime scripta. *Ex itinerario Leonis IX ab urbe Romana usque ad Remensem, quod auctor præmittit Actis ejusdem concilii, mense Octobris anno* 1049 *celebrati,*

* apud Calm. Leucham
* fort. devectis

B *in rem nostram hæc excerpo.* Ceterum Papa Colonia digressus, Tullum in Exaltatione Dominicæ Crucis, *cujus memoria* XIV *Septembris recolitur,* venit: indeque circumjacentium regionum episcopis et abbatibus litteris suæ auctoritatis mandari præcepit, ut in præfixa die sibi occurrerent ad synodum *Remis* celebrandam... Denique domnus Papa Leucorum urbe digressus, iter ad Remensem ducens urbem arripuit: et.. in vigilia festivitatis S. Michaëlis ad Curmolensem villam venit... Die vero sequenti ad sanctum pervenit Remigium, archiepiscopis tribus comitatus, Trevirensi videlicet, Lugdunensi, Vesontionensi, aliisque viris honorabilibus: inter quos erat Joannes episcopus Portuensis, et Petrus Ecclesiæ Romanæ diaconus et ipsius urbis præfectus. *Luculento hoc scriptoris synchroni testimonio extra dubium ponitur, quod probandum susceperam.*

c *In Ms. Mansuetino legitur,* Cum vero diligenter aptaret, *omissa voce* dexteram. *Hanc retine ex editione Martenii, ut sensum perficias.*

d *Sequentia desunt in editione Calmeti.*

C

ELEVATIO

CORPORIS FACTA AN. MCIV,

AUCTORE ANONYMO,

Ex editione sæpe laudati Martenii a col. 1088, *collata cum Ms. e codice Mansuetino sæculi* XII a.

Prologus auctoris.

* in Ms. Mansuet disserit

Humanæ mentis infirmitas, cum de Sanctis Sanctorumque actibus dixerit *, plerumque ad se rediens expavescit: quia certe indignam se deputat, cui tantum tam magnumque negotium committi debeat. Verumtamen quia tale propositum non de superbo spiritu concipitur, immo vero simplici atque humili devotione a quibusque fidelibus suscipitur; speramus, ipsos Sanctos non indigne hoc accipere: confidimus illos nobis adfore, et quæ de illis dici oporteat, misericorditer inspirare. Quia igitur de vita et actibus beatissimi patris * et patroni nostri Mansueti pauca disseruimus, inter cætera de secunda ipsius translatione, quare vel quomodo facta fuerit, explicare proposuimus; ut, dum nos ad memoriam sui viderit amplius exerceri, ipse nobis benignior, et per eum clementia summi judicis fiat paratior.

AUCTORE ANONYMO.

* ibid. pastoris

Ut dubium de integritate corporis, a S. Gerardo olim elevati,

2 Ab antiquis siquidem patribus accepimus traditum, et usque ad nostra tempora indubitanter est creditum, quod S. Gerardus, post multa tempora in episcopatu Leuchorum ipsius successor dignissimus, sacrum corpus illius transtulerit, atque infra * Ecclesiam, quam sub ipsius nomine consecratam invenerat *b*, in archa lignea loco congruo collocaverit; in quo præsidens voces psallentium monachorum, in eadem ecclesia sibi perpetuo famulantium, susciperet, et plebi Leuchorum consueti regiminis beneficium impenderet. Subsequenti autem tempore, multorum annorum interveniente numerositate, error cœpit nasci non modicus, et de integritate E sanctissimi corporis ambiguitas est exorta: dicebaturque a pluribus, quod beatum caput a corpore erat revulsum, et alio in loco haberetur reconditum. Qua opinione ejusdem ecclesiæ egregius ac piissimæ memoriæ domnus abbas Thiemarus, atque insuper tota monachorum turba graviter tristari ac supra modum cœpit affligi; et jacturam sacrarum reliquiarum non tamquam opinabilem pensabant, sed velut certam ac manifeste cognitam deplorabant.

* ibid. intra

tolleretur, secunda ejus elevatio decernitur, pretiosa arca constructa,

* ibid. tunc
* ibid. servorum

3 Quid tamen * ageretur? Sed omnipotens Dominus, qui errantibus viam, et his, qui in tenebris sunt, lumen justitiæ solet ostendere; Leuchorum * suorum gemitus respexit, et dum super hoc frequenter consultarent, consilium bonum magna pietate sua inspiravit; ut scilicet archam, qua sanctæ claudebantur reliquiæ, utpote veterem et omni ornamento vacuam, deberent mutare, et de novis lignis novam fabricare; quam siquidem auro et argento tegerent, quam artificioso opere et lapidibus pretiosis insignirent: sic etenim et honorem adderent Pontifici, et satisfacerent diutinæ ambiguitati. Præfatus igitur abbas Thiemarus *c*, homo scilicet sanctæ conversationis, vir sapientia illustris, Deo et F hominibus acceptabilis, a quo acceperat consilium, ab eo sumit et auxilium; et archam, quam faciendam cognovit, maturo tempore perfectam reddidit *d*. Quo peracto, sanctum nolens differre propositum, domnum Pebonem * tunc temporis Leuchorum antistitem, atque suos coabbates, necnon etiam quosque urbis optimates statim adiit, quærens utique consilium, quando suum adimpleret desiderium, quove * tempore deberet sanctas reliquias transmutare.

* ibid. Pibonem
* ibid. quo scilicet

Pibo episcopus XIV *Junii anno 1104 mag a*

4 Continuo piæ ac sanctæ memoriæ Pebo episcopus ex consilio suorum principum per totam provinciam suam edictum pertulit, ut in ea hebdomada, qua post Pentecosten generans synodus solet celebrari, ad urbem ipsius caput provinciæ convenirent, atque ibi unanimiter translationem sui Pontificis celebrarent; nec immerito: dignum namque erat, ut ad motum Pastoris grex totus moveretur, et venirent oves revisere eum, a quo pascua vitæ meruerant invenire. Hujus edicti fama pervolitans corda audientium sic perculit, sic incendit, ut tempore constituto principes et populi tanto ad urbem certarent

AUCTORE ANONYMO.

certarent desiderio properare, ac si sanctus Pontifex redivivus in carne nuntiaretur eos expectare. Anno igitur ab Incarnatione Domini millesimo centesimo quarto, Indictione duodecima, ordinationis autem Domini Thiemari prædicti abbatis duodecimo, octavo decimo Calendas Julii *e*, domnus Pebo prædictus pontifex, secumque dux ejusdem regionis Theodericus et ceteri principes adjacentium regionum cum infinita turba populorum, cum cereis et crucibus, et aliorum Sanctorum corporibus in ecclesiam proprii Pastoris convenerunt, in jejuniis siquidem et lachrymarum compunctione opus sanctum parati incipere.

solemnitate corpus integrum repertum in illam transponit:

5 Nec mora illa vetus archa, qua beata ossa tegebantur, ad conspectum populi producitur, et ab ipso episcopo ejusdem ecclesiæ et prælibato abbate Thiemaro, præsentibus aliis religiosissimis abbatibus domino Widrico S. Apri, domino Stephano Besuensi, et domino Odelrico sancti Urbani *f*, et aliis astantibus *g*, multisque religiosis fidelibus, in loco eminenti statuitur, unde ab omnibus facile conspici posset et videri. Quæ aperta commissum sibi thesaurum B fideliter reddidit, membris per ordinem in longum pallio involutis, ita ut caput et reliqua membra omnibus monstrarentur, et de omnium cordibus illa olim falsa opinio pelleretur. Nova ergo archa miro opere fabricata subiit, et præsentem thesaurum, corpus scilicet sanctissimum ferro undique obserata servandum suscepit.

ecclesia populum non capiente, in vicinum pratum fertur: communis lætitia et pietas:

6 Quæ, quoniam * omnis turba, quæ convenerat intra parietes ecclesiæ recipi non potuit, ne aliquis tantæ videretur expers remanere lætitiæ, extra in vicinum pratum deducitur, ubi liberius quique possent accedere, et optato Pastori laudes et munera præsentare. O quanta exultatio in monachis canentibus! O quanta devotio in clericis psallentibus! O quam magna, pium onus subeuntium contentio! O quam miranda subsequentium populorum acclamatio! Cœtus omnis laudes personat, linguæ omnium in nova præconia relaxantur, et quia Sanctum tenent * in manibus, ardentius ipsum sanctis prosequitur laudibus. Dies illa multis aliis fuit clarior, solis ipsius claritas solito illuxit purior, ut manifeste patesceret, cujus meriti apud Dominum Vir sanctus existeret. C

* ibid. quando
* tenet

cum fideles illud venerati essent, in ecclesiam refertur.

7 Quid plura? Turbæ Pastorem circuerunt *, salutant, et reverenter contingunt, quod possunt et quantum possunt, vota et oblationes devotissime offerunt. Post hæc benedictio vitæ populo persolvitur, et beatus Pontifex exultantibus humeris in ecclesiam suam reportatur: in qua loco eminenti, sicut adhuc fas est tenere *, constitutus, plebi suæ quasi de specula quadam invigilat, et potenti manu occursantes inimicos abigit et propulsat: et corpus quidem nobis ad subsidium in terris relinquitur; sed beata ipsius anima perennibus gaudiis in cœlis perfruitur; ad quæ ipsius intercessionibus nos dignetur perducere, qui nos suo sanguine non pepercit redimere Jesus Christus Dominus noster, cui cum Patre et Spiritu sancto honor et imperium permanens * in sæcula sæculorum. Amen.

* ibid. circumeunt
* ibid. cernere
* ibid. permanet

ANNOTATA.

a *Quod nunc damus instrumentum, Martenius se edidisse notat* ex manuscripto S. Mansueti; *quod, nisi vehementer fallor, vel idem est cum sæpe memorato codice Mansuetino sæculi* XII, D *vel ex eo extractum. Tam in editione Martenii, quam in nostro exemplari, quod ex eodem codice transcriptum est, hic titulus instrumento præfigitur:* Tractatus de translatione secunda S. Mansueti a domno Pibone dicta et composita. *Cum vox* translatio *generalioris sit significationis, ego sacri corporis positionem ex vetere in novum ac honorificentius conditorium, quæ in tractatu isto describitur,* elevationem *vocare malui. Peracta hæc fuit ab episcopo Pibone, sed non conscripta; quemadmodum in Comment. prævio num.* 70 *demonstratum fuit.*

b *Ipse Gerardus omnium optime novit, cui Sancto consecratam invenerit ecclesiam, in qua olim* S. Mansueti *corpus elevavit. Ejus verba accipe ex instrumento anni* 982, *quod partim transcripsi in Comment. a num.* 47: Quemdam nostræ sedis locum fundatum ex antiquo reperimus, in honore quidem beati Petri Apostolorum principis consecratum, sancti autem Mansueti primi pastoris nostri præsentia insignitum. *Consule Comment. num.* 45 *in fine, et num.* 51.

c *Videri possunt, quæ de Thiemaro vel, ut alibi sæpius legitur, Theomaro cœnobii* S. Mansueti *abbate dicta sunt Comment. num.* 62. E

d *Lege, quæ de arca ista ex Calmeto edidi in Comment. num.* 71.

e *Adi Comment. num.* 75.

f *Abbatia S. Urbani jacet in Pertensi Campaniæ Gallicæ tractu, Besuensis in Burgundiæ ducatu decem fere passuum millibus ab urbe Divionensi. De cœnobio S. Apri vide Comment. num.* 40. *Calmetus tom.* III *Hist. Lotharingicæ in Prolegomenis col.* CIII *dat catalogum chronologicum abbatum S. Apri, secundum quem Widricus, qui hic memoratur, quartus istius nominis abbas fuit.*

g *In Ms. Mansuetino,* astantibus et aliis abbatibus.

MIRACULA

AB ANNO CIRCITER MCXXV USQUE AD MCXXXVI *a*,

AUCTORE ANONYMO, F

Ex codice Mansuetino sæculi XII.

Mulierem ex nervorum contractione incurvam Sanctus liberat: b

Orta seditione per dæmoniacam infestationem, cum Sanctensis comes *b* in præbenda canonicorum tyrannicam exerceret devastationem; turbatus pontifex, clerus et populus universus solum divinam propitiationem et Sanctorum exoravit intercessionem. Elata igitur sanctorum confessorum Mansueti, Apri Gerardi gloriosa corpora ad majorem ecclesiam gloriosi protomartyris cum generali frequentia detulerunt, et circa arcam sancti martyris compositis reverenter Sanctorum reliquiis, feretrum sanctissimi pontificis Mansueti, tamquam primi pastoris sublimius extulerunt Ibi unanimiter cum gemitu et laudibus exultationis vota Deo obtulerunt precis supplicis et devotionis. Inter hæc muliercula, concreta nervorum compagine, a renibus per spinam dorsualem ad caput usque curvata et fere solo tenus per multos annos contracta, duobus

A bus bipedalibus in utraque manu vix sustentata baculis, ad feretrum pervehitur gloriosi Confessoris; quod, in quantum licuit et potuit, cœpit suspensis supra dorsum manibus contrectare, resupinis capitis osculis prolambere, et ut sui misereretur, prolatis cum gemitu vocibus inclamare. Videre, qui aderant, quodam anxietatis angore de corpore miserandæ sudorem defluere, guttatim erumpere : cum nervi, pristina nodositate distorti, vigore recepto, ediderunt crepitum; et corpus incolume constitit, et erectum. Extulere circumstantes Sanctorum præconium, grates Deo referentes protectori omnium, et virtutes collaudantes suorum magnalium.

alteri misere contractæ gressum restituit :

2 Postera die, cum prædictum Sancti corpus ad propriam referrent basilicam, clerus et plebs universa densantes frequentiam, Sancti passim revolvebant mirandam clementiam. Quædam denuo mulier, infelicis contractionis multis jam annis perpessa dispendium, reptans humi, quasi sedens articulis tantum subvehebatur manuum; quæ gyrando per plateas agens miserabilem gressum, dura sorte stipem quærens errabat per bivium, crebro sordens per lacunas, perque viam B luteam præbebat mirantibus videre miseriam. Hæc, concepta spe salutis et auditæ novitatis excita miraculis, horrendo prodigio per pavimentum Sancti, resupinis manibus saltando, perlabitur; turbasque violenter irrumpens, feretro ejulans Sancti substernitur; protensis extemplo brachiis, feretro Sancti audenter appenditur; orat, plorat, mordet, lambit, et procax ingeritur. Cumque jam in theca excelsiori recollocandum Sancti corpus inveheretur, manibus procaciter appensa, avelli non potuit; sed quasi medicum amissura, desperatione fortius roborata, in vocem clamoris erupit, omnesque, qui aderant, ad fletum compassionis inflexit. Quid longius morer? Integra sospitate recepta, miraculum non tam emeruit, quam extorsit. Ipsaque deinceps index est * præco Opitulatoris sui spem et ausum miseris exhibet confidendi *c* . . .

* forte et

feminam gravi crurum genuumque infirmitate,

3 Tertia itidem nocte quædam mulier crurum genuumque marcenti compagine, manibus et cubitis reptabat miserrime. In hac ægritudine diutissimam perpessa calamitatem, ad sepulchrum sancti Præsulis recepit sospitatem, glorificans et C ipsa pronam erga infirmos ejusdem Sancti magnificam pietatem. . . .

puellam pedum manuumque contractione,

4 Celebrantibus ejusdem loci Fratribus nocturnas exequias *d* in sancti Jacobi solemnio, binos ægros sanctus Præsul bino levavit incommodo. Infœlix denique juvencula ad ecclesiam Sancti vix asello vectante perducta, ante aram Sancti adstans voto supplici, contractisque manibus et pedibus tenta morbo duplici, oblatam sibi pro eleemosyna candelam præsentare non sufficiebat altari : cum repente virtute deifica sensum cœpit erigi; redit vigor, rigor abit, explicantur digiti. Reparata mox erupit in voce præconii, testis verax in se tanti peracti prodigii.

puerum paralyticum,

5 Sub ejusdem formæ noctis tenebroso tempore, ante altare S. Andreæ jacebat puerulus, paralysi dissolutus et salutis avidus, deportatus et depastus * amicorum manibus. Qui subito excitus clamore præconii, tremens cœpit auxiliari * et sudore corripi. Sanus tandem et erectus assilit in medio, manu palpat, pede vadit, gratulatur animo, omniumque mox membrorum fungitur officio. Repetito statim chorus excitus miraculo et sacerdos dealbatus *, lecto Euangelio, laude celsa persultarunt in canoris jubilo . . . .

* l. depositus
* l. auxiliari
* veste alba indutus

AUCTORE ANONYMO.

et mulierem quinquennali alterius oculi cæcitate liberat.

6 Wius quædam bonæ spei fere per quinquennium luminis unius orba gemebat dispendium. Hæc a Sancto extorquere sitiens miraculum, dum altari sancto supplex impressisset osculum, rediviva luce sospes mox recepit oculum : hæc jam solis radiantis persensit obstacula, quod mox cunctis propalavit ad virtutis cumulum.

Convitiis matrem consectanti lingua et facies fœde intumescunt;

7 Accensis præcordiorum desideriis, subtilius examinanda est concordia charitatis; quoniam instinctu divinæ dispensationis ex lege spirituali pendet dilectio naturalis : in lege quippe post dilectionem Dei pater et mater præcipiuntur honorari. In Salomone legimus : « Oculum, qui » subsannat patrem et matrem, effodient corvi » de torrentibus ». Et hæc quidem ad cautelam legentium prælibamus, ut in examine divinæ censuram justitiæ, respectumque misericordiæ perpendamus. Puer quidam indocilis, dum corripienti matri procaciter obsisteret, ad hoc insuper pervectus est, ut eam convitiis lacesseret. Quem gravis extemplo percussum verbere diro, divino plectit ultio judicio.

E

Lingua tumens oris, stimulis agitata doloris,
Prodidit illatum rabido rancore reatum.
Vix homo suspirans, vix turbida lumina gyrans,
Tabidus obscuro mordebat verba susurro :
Horribilis vultus, facie turgente sepultus,
Cor spectatoris hebetabat mole stuporis.

et in pristinum statum Sancti beneficio reducuntur :

8 Veruntamen hoc tam terribile supplicium ad correptionem Deus irrogavit cernentium; quatenus detestandæ præsumptionis vitium, ostensum deinceps cohiberet prodigium. Hic itaque perceptis magnalibus, quæ gloriose fiebant per interventum gloriosi confessoris Mansueti, idemque puer, capite censualis *e* ejusdem Patroni et protectoris nostri, expetit se ad patrocinium Sancti summa devotione deferri, confidenter sperans, ipsius obtentu ab imminenti periculo liberari. Nec distulit Sancti pietas misericorditer adesse gementi. Quam cito igitur pallio sancti altaris caput faciemque protexit, lingua detumescente, saniei dissoluta * virus omne defluxit; facies recepit habitum : hilaris puer recepta incolumitate discessit . . .

* l. dissolutæ

F

pedis claudi, manus aridæ et linguæ mutæ incommodis affecto succurrit;

9 Bruno quidam forte gravi detentus incommodo, triplo Sancti interventu levatur miraculo. Sinistræ denique partis claudicabat tibia, dextra vero sibi manus existebat arida, linguæ mutæ palpitabat vexatus augustia; sed pietas Sancti, tribuens optata roganti, firmat gressum debilem, manum reddit mobilem, linguamque flexibilem. Sano denique pede quater circa Sancti altare processit, signum Crucis imprimendo, manum sursum extulit; voce clara Deo laudes exultando protulit. . .

filium mortuum matri

10 Aliud miraculum a seculis inauditum iisdem temporibus contigit, quod ad nos patris et matris consona relatione pervenit *f*. Tullensibus incolis III Nonas Septembris solemniter occupatis in sancto Mansueti natalitio, genitrix infelix apud Rogeri-villam *g* obeuntis filii anxiabatur obsequio * : quæ mota intrinsecus pietate materna,

Tristis et exanimis hæc cœpit ponere verba :
Eja Dei Mater miserere miseræ * gementis,
Quam male dilaniant laceræ præcordia mentis.
Quam male parturiens nascentis gaudia vidi;
Quem modo mœsta gemo, mortis sub fauce revidi.
Proh dolor! ablati complectens pignora nati,

* id est, exsequiis, teste Cangio,
* miseræ miserere

Promptius

AUCTORE ANONYMO.

Promptius opto mori, quam flens superesse dolori.
At tibi, Sancte Dei, meriti cumulabo favorem,
Si tantum removes una vel nocte dolorem.
Ad cumulum laudis puerum mihi consociabo,
Subjiciendo tibi dum solvere vota parabo.

redivivum reddit;

11 O quam mira tua, Deus, circa nos clementia! Quem mors pavet, styx abhorret, tremit cœli curia; tu in Sanctis operaris semper mirabilia: nam quæcumque bene fiunt tua gratia. Quis absorptum extinctum fauce mortis reparari cerneret, jam absorptum extinctum respirare, et non expavesceret? Asseverant, qui affuerunt, vidisse se jam corpus exanime, cuncta membra jam effecta *, soluta compagine, jam vigore frigescente, nigrescente sanguine. Gloriosi Confessoris complacatus precibus, adest præsens de sublimi exauditor Dominus, leo fortis, victor mortis, vitæ dator strenuus. His denique genitricis exanimatus puer excitus vagitibus, laxatisque in usum videndi palpitans luminibus, et resumpto jam vigore replicatis genibus, matrem supplex ejulantem his compellat vocibus: Pia mater, Sanctum Dei, quem spondes expetere, posce * cito, me consortem habens in itinere; cujus ego reparatus redivivo * munere, vincula mortis vix evasi sospes juncto funere. Talia redivivum perorasse filium, seriatim tandem nobis mater ipsa retulit; cum eundem puerum altari sancto mancipatum obtulit, et ad fletum circumstantes ipsa gemens impulit. Testabatur jam id ipsum denigrata facies, cute partim depilata jam rara cæsaries, squalens vultus, pallens color et rugosa macies; a vivente fere dispar, ut ab igne glacies. . .

** forte effœta*
** adi*
** revivisco*

militum ab hostibus captum et fune ligatum eorum manibus eripit;

12 In congressione, quæ facta est ante Tullum a Sanctensi et Barrensi comitibus, in combusta Buculiaci *h* ecclesia multis captis civibus, miles quidam ducebatur, sub equo violenter religatus pedibus. Hic suspirans implorabat sanctum Dei Præsulem, ut clementer tueretur se captum, continens in se debacchari furibundum consulem: sensit funem mox laxari dissolutis pedibus, silvam petit evadendo concitatis saltibus, et ducentis fere passim vallatus militibus, dum spinarum forte fascem levasset, in vepribus arte tali est ademptus cunctis hæsitantibus. Qui post paulum inde grates Sancto supplex reddidit, ipsum funem repræsentans, quo ligatus extitit; censualis ei factus, qui hanc opem præstitit . . .

alteri vincula solvit, in quæ a prædone conjectus fuerat.

13 A partibus Metensium ad sancti Confessoris solemnium strenui duo juvenes alacriter properantes eventu inopinabili a sævissimo prædone capti in itinere duplicibusque connexi compedibus, et ferreis illaqueati vinculis, diræ immisericorditer mancipantur custodiæ. Quorum alter anxio spiritu et contrito corde pro erectione * sui sanctum Dei Pontificem supplex cœpit expetere; cum repente tenebroso medio noctis tempore cœlitus emissa lux domum totam irradiavit, compedumque retinacula et seras vinculorum clavi invisibili virtus divina disjecit. Ereptus igitur ad Sancti solemnia tremens et anhelus occurrit, et cunctis tantæ celebritati assistentibus, quæ contigerant, seriatim recitavit. . . .

** l. ereptione*

ANNOTATA.

a *Ex codice Mansuetino sæculi* XII, *de quo in Comment. num.* 8 *et seqq. varia annotata sunt, transcriptam habemus historiam rerum memorabilium, quæ sub abbatibus* S. Mansueti *Grimbaldo, Albrico, Theomaro et Theobaldo contigerunt. Ea, quæ trium priorum abbatum temporibus facta sunt et ad Sanctum nostrum spectant, Commentario inserta et observationibus illustrata lector inveniet a num.* 62 *usque ad* 69. *Anonymus historiæ istius auctor, obitu et sepultura Theomari enarratis, ita pergit :* Cui successit vir vitæ venerabilis Theobaldus, cujus temporibus se protectorem esse Tullensis urbis et ecclesiæ crebris beatus Mansuetus miraculis dignatus est propalare. *Miracula ista a nemine, quod sciam, hactenus typis vulgata, hic seorsum exhibentur. Theobaldus, sub quo patrata fuere, abbatiam* S. Mansueti *regere cœpit anno* 1125 *vel* 1126 : *regimine et vita defunctus fuit ante* X *Calendas Julii anno* 1136. *Utrumque demonstratum est in Comment. num.* 62.

b *Charta geographica episcopatus Tullensis, quam Calmetus libro* I *Historiæ Lotharingicæ præfixit, inter Mosam et Mosellam, paulo supra Tullum, notat tractum* le Saintois. *Ditio haud dubie fuit* Sanctensis comitis, *qui hic et infra num.* 12 *memoratur. Illo ipso fere in loco, ubi Calmetus territorium* Sanctense *statuit, alii geographi in suis tabulis ponunt comitatum Vadani-comitis, vulgo* Vaudemont.

c *Huic miraculo et sequentibus fere omnibus subjiciuntur aliquot versus hexametri Leonini; in quibus auctor varia adfert, ut lectorem excitet ad firmam in Deo et* S. Mansueti *patrocinio fiduciam collocandam. Cum nihil aliud singulare contineant, eos ubique omittendos censui.*

d *Suspicor legendum esse* excubias, *quo nomine, teste Cangio, olim etiam* vigiliæ nocturnæ *vocari solebant. Lectu digna sunt, quæ de illis disserit Martenius in Tractatu de antiqua Ecclesiæ disciplina cap.* VII.

e *Qui hic* capite censualis *dicitur, paulo infra narratur sanitatem recuperasse,* quam cito . . . . pallio sancti altaris, *id est linteo, supra quod Corporale extenditur,* caput faciemque protexit. *Positio capitis supra altare olim ritus erat, quo quis caput seu personam suam ad certum censum alicui ecclesiæ persolvendum obligabat. Accipe verba Cangii in Glossario aucto.* Fuerunt olim, qui ecclesiarum seu monasteriorum HOMINES CENSUALES se sponte constituebant, quocirca capitibus super altare positis, sancto ecclesiæ seu monast. patrono tutelari sese offerebant, ut Arnulfus monachus in S. Emmerammi monast. fieri solitum fuisse tradit. Vide Annal. Benedict. to. 4 pag. 286. *Porro* pallium altaris *eam olim significationem habuisse, quam mox indicabam, idem me docet Cangii Glossarium in vocibus* pallium *et* palla.

f *Hinc intelligitur, miracula, quæ hic dantur conscripta fuisse, Theobaldo abbate, sub quo contigerunt, vel vivente, vel non diu post ejus mortem.*

g Rogeville *quinque circiter leucis Gallicis communibus infra Tullum, duabus vero et media supra Mussipontum jacet; si tamen recte notetur in charta geographica, quæ præ manibus est.*

h *In Calmeti tabula superius memorata locatur* Buqueley *duarum circiter horarum itinere ab urbe Tullensi, meridiem versus, non procul a territorii Sanctensis limitibus.*

DE

A

D

DE S. THEOCTISTO MONACHO HEGUMENO

IN TERRITORIO HIEROSOLYMITANO.

Publica ejus veneratio; annus mortis; locus habitationis; Theoctistus alter ab hodierno diversus.

J. P.

ANNO CDLXVII.

Colitur apud Græcos hac die:

Tomo I *Februarii, die* IV *ejusdem mensis, varios designavimus pag.* 466 *synonymos Theoctistos occasione martyris, de quo ibidem agitur. Inter illos ibidem memoratus est* Theoctistus *hodiernus, multaque de illo præclara referri ad diem* XX *Januarii in S. Euthymii Magni Vita, indicavimus. Eo nunc mittimus lec-* B *torem, cum non sciamus Acta ipsius alia exstare, quæ seorsum scripta fuerint. Colitur autem apud Græcos hac die, et habetur in Typico S. Sabæ, ut vocant, et in Menæis editis; utrobique* synascetæ, *id est, socii asceticæ vitæ* Magni Euthymii *titulo donatus: quod alibi quoque fit. In nostro enim ad Menæa Græcorum excusa Supplemento ex synaxario membranaceo antiquo Ms. Sirmondi, sive Collegii Claromontani societatis Jesu Parisiis, ita annuntiatur:* Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τοῦ ὁς. πατρὸς ἡμῶν Θεοκτίστου συνασκητοῦ τοῦ μεγ. Εὐθυμίου. *Id est,* Eadem die *(* III *Septembris)* memoria sancti patris nostri Theoctisti, synascetæ Magni Euthymii. *In Ephemeridibus Græco-Moscis apud nos ante tomum* I *Maii solo* monachi *idiotismo nuncupatur. In Menæis Græcis monasterii S. Marci PP. Prædicatorum Florentiæ:* Theoctistus socius S. Euthymii *dicitur. Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum habet ista:* S. P. N. Theoctisti con. jejunator * magni Euthymii, qui obiit anno CDXXI.

* con-jejunatoris

annus mortis 467

2 *Parachronismus hic est, a vero mortis anno* S. Theoctisti *multum aberrans, prout conficitur* C *e chronotaxi S. Euthymii et aliorum dicto die* XX *Januarii, ubi pag.* 301 *sunt ista in rem nostram:* S. Sabas annos ætatis XVIII, Christi CDLVII venit Hierosolymam: degit in monasterio S. Passarionis: adit S. Euthymium, anno ætatis hujus LXXXII, Christi CDLVIII mittitur ad monasterium S. Theoctisti. Hic moritur ætatis S. Euthymii XC, Christi CDLXVII, cum decimum jam annum illi Sabas cohabitaret. Theoctisto succedit Maris; huic post biennium anno Christi CDLXIX Longinus. *Nonnullis deinde interjectis, S. Euthymii obitus affigitur anno Christi* 473. *Laudatur in Menæis Græcorum impressis hac die inter ea, quæ recitantur in eorum Officio. Nunc subjungo notitiam loci, in quo vixit* S. Theoctistus *ac monachis præfuit.*

præest monasterio in territorio Hierosolymitano.

3 *Die* XX *Januarii pag.* 298 *occasione* S. Euthymii *laudati sermo est de prima institutione monastica in Palæstina, locisque in territorio Hierosolymitano. Inter alia vero monasteria ibidem constructa agitur de Laura nova, cui aliud subditur ab eodem Sancto erectum:* Haud ab ea longe, *sicut narratur loco citato,* ad speluncam Saülis, in eremo olim Engaddi, tum Ziphon E dicta, monasterium S. Euthymius construxit. At non diu istic moratus est. Ad viam Hierichuntinam potissimam vitæ partem exegit; primo in cella extra Lauram Pharan; post in cœnobio inferiore, cui S. Theoctistum præfeceral, decem millibus passuum a Sancta civitate; denique in Laura, quæ S. Euthymii dicta est, atque ab inferiore S. Theoctisti cœnobio tribus millibus passuum versus Meridiem distabat ad dexteram viæ Hierichuntinæ. *Ex his patet, quo loco floruerit* S. Theoctistus. *Obiit anno* 467, *sicut jam dictum est, die* III *Septembris: ex Vita S. Euthymii pag.* 318. *Si quis plura de illo singillatim novisse desiderat, consulat eamdem Vitam, ut supra monui; quam Græco-Latine etiam edidit Cotelerius tom.* II *Monumentorum ecclesiæ Græcæ pag.* 200 *et seqq. Ceterum de S. Theoctisti cultu publico haud satis instructus fuit Castellanus, qui in Martyrologio suo universali illum quidem annuntiat; sed* venerabilis *dumtaxat titulum ei tribuit. Sanctus hic refertur etiam in auctariis ad Usuardum Molani secundæ editionis.*

F

Theoctistus hodiernus cum synonymo non confundendus.

4 *Cavendum porro est, ne* Theoctistus *hic confundatur cum alio synonymo: de qua re Matthæus Raderus noster in notis Mss. ad Menæa observat sequentia:* Duo fuerunt Theoctisti, et duo Euthymii. Prior Theoctistus fuit S. Macario familiaris, a quo fuit etiam ab insidiis diaboli, et impuris cogitationibus [curatus:] de quo multa passim in Vitis Patrum est mentio, quem etiam Theopemptum nominant: et huic nihil cum S. Euthymio. Alter Theoctistus intimus S. Euthymii socius et contubernalis, qui sæpe laudatur in Vita S. Euthymii apud Metaphrastem, Lipoman. et Surium XX Januarii. Alter Euthymius fuit Origenista, cum quo nihil negotii fuit S. Theoctisto. Vide Annotat. Baronii ad XX Januarii.

A D

DE S. AMBROSIO EPISCOPO CONF.

SENONIS IN GALLIA

J. S.

SYLLOGE

De cultu, ætate et gestis.

ANTE AN. CDLXX. Memoria Sancti in Fastis recentioribus,

Quamquam *memoria* S. Ambrosii *Senonensis antistitis apud antiquos martyrologos non legatur, nec in hodierno Romano, cultus tamen hujus sancti Antistitis certus est et indubitatus ; sed gesta ejusdem prorsus obscura. In additis ad Usuardi Martyrologium sic annuntiatur a Greveno die* III *Septembris :* Ambrosii, episcopi Senonum B et confessoris. *Eodem die Galesinius :* Apud Senonenses, sancti Ambrosii episcopi et confessoris, divinarum virtutum gloria clari: *Ghinius paulo prolixius hoc modo:* Apud Senonas S. Ambrosii episcopi XIII, qui annis triginta quinque virtutum opifex et pastor bonus ad virtutes et vera capienda bona commissum sibi populum verbo et exemplo optime erudivit: et clarus virtutibus obiit in Domino anno Redemptionis CDLV. *Saussayus ad hunc diem tali sanctum Antistitem celebrat elogio.* Apud Senonas sancti Ambrosii, episcopi metropolitanæ hujus ecclesiæ et confessoris : qui post Sindinum * sedens, egregiis virtutum fulgoribus ornatus eluxit. Tandemque post ingentia animarum lucra, quas Christo sedula prædicatione, ac vitæ cum Euangelicis præceptis conformatione, peperit, ad Beatorum conscendit optatissimam mansionem. Conditus in templo sanctorum Gervasii et Protasii cum antecessoribus Theodoro et Sindino, eo ampliorem iis cultum percepit, quo sanctitatis evidentiorem per signa, quæ subsecuta sunt, beatitatis prodit testificationem.

* alias Siclinum

et cultus legitimus :

2 *Idem martyrologus in Supplemento ad* III C *Decembris cultum* S. Ambrosii *magis declarat hisce verbis :* Apud Senonas transitus sancti Ambrosii, illius metropolitæ * sedis episcopi : cujus apud Melodunum ad Sequanam, in eadem diœcesi, clara est memoria, parœciali titulo seu ecclesia, sub nomine ipsius gloriosi Antistitis dicata, illustris. *Ex hisce cultum Sancti abunde habemus assertum. Mitto igitur alios neotericos hisce consentientes : et solum addo Breviarium Senonense, anno* 1625 *impressum, in quo festivitas* S. Ambrosii *celebranda præscribitur die* III *Septembris ; recitandumque Officium trium lectionum, quod totum est de communi. Theodoricus Pauli canonicus Gorcomiensis, qui floruit sæculo* XV, *in Chronico universali apud nos Ms. fol.* 253, *texens catalogum antistitum Senonensium, tali* S. Ambrosium *ornat elogio :* Ambrosius sanctus Siclino venerabili patri succedens, subrogatur XI archiepiscopus Senonensis. Qui mox suas et vicinas civitates et villas pertransiens prædicando, et ad fidem populos convertendo, fidelesque in verbo confirmando, atque oppressos variis languoribus curando ; tandem post miracula sanitatum et prædicationis instantiam ac populorum conversionem feliciter quievit in Domino. Ejus festum colitur tertia die Septembris.

* metropolitice

floruit circa medium sæculi quinti,

3 *Sammarthani duodecimum inter Senonenses antistites numerant* Ambrosium, *Claudius Robertus decimum tertium, dicens eum obiisse anno* 455, *die* III *Decembris. Hugo Mathoud in Catalogo archiepiscoporum Senonensium pag.* 15 *decimum quartum recenset* Ambrosium. *At omnes consentiunt eum successisse* Siclino, *quem aliqui* Sindinum *nominant. Laudatus Mathoud* E *de ætate* Ambrosii *sic disserit :* Tabulam suam octavam ejus nomine sic inscribit Gaufridus a Collone, et ante eum Clarius symmysta item Vivianus * : « S. Ambrosius Senonensis archie- » piscopus S. Germani Autissiodorensis, et » S. Lupi Trecensis episcoporum contemporaneus » fuit. ». Par in altero codice Ms. chronologia. Medio fere seculo quinto mira vitæ sanctitate et doctrinæ fama jam dudum illustres floruere duo illi præsules. *Defunctus est S. Germanus Autissiodorensis anno* 448, *uti probatum est tom.* VII *Julii pag.* 195. *At S. Lupus Trecensis, licet S. Germano convixerit, superfuit usque ad annum* 479, *in ætate decrepita defunctus. Itaque prædicta verba non sufficiunt ad determinandam ætatem S. Ambrosii Senonensis, nisi modo quodam vago, præsertim cum ipse Mathoudus hæc mox subjiciat verba laudati Gaufridi a Collone :* VII tabula loquitur de S. Ambrosio. Præsens tabula, et præcedens et sequens, non loquitur de Romanis Pontificibus, nec de imperatoribus, neque etiam de annis Incarnationis Dominicæ : nam Chronicæ non bene concordant super his ; F et scripta non concordantia ignorantiam generant : unde mihi videtur sic transire melius quam mentiri.

* i. e. S. Petri Vivi

et defunctus videtur diu ante annum

4 *Ex hisce patet, non posse mortem* S. Ambrosii *Senonensis certo affigi anno* 455, *uti aliqui voluerunt sine ulla probatione idonea. Potuit quidem illo anno mortem obire ; at incertum est, an non obierit serius aut citius. Hac de causa auctor Martyrologii Parisiensis cautius ad marginem notavit* ante annum CDLXX : *nam id utcumque colligitur ex successore S. Agritio, ad quem circa annum* 472 *scripsit Apollinaris Sidonius epistolam suam quintam libri septimi : quæ cum non videatur scripta ad antistitem nuper electum, verisimile facit, S. Agritium sedisse ante annum* 470, *et fortasse multo citius. Ceterum de* S. Ambrosio *ex Gaufrido de Collone sequentia adjungit Mathoudus :* Ipsius Ambrosii vita virtutibus effulgebat. In Nonis Septembris migravit a sæculo, vivens in Christo. Sepultus fuit in ecclesia B. Leonis, alias Gervasii et Prothasii, ubi per Dominum miraculis coruscavit : ac deinde per venerabilem Ansegisum Senonensem archiepiscopum in monasterium S. Petri Vivi cum

A cum aliis tribus (SS. Urcisino, Agritio et Leone) corpus ipsius translatum fuit, et ibidem honorifice conservatur. *Hæc translatio item asseritur apud Sammarthanos tom.* II *Galliæ Christianæ pag.* 623 *in elogio Ansegisi, quem Senonensi ecclesiæ præfuisse ab anno* 871 *usque ad* 883, *ibidem traditur. Plura de sancto hoc Antistite lectori communicanda non habemus.*

AUCTORE J. S.

DE S. MANIO EPISC. VERONENSI

SYLLOGE.

J. P.

Veneratio publica, corpus ubi conditum, tempus vitæ.

FORTE SÆCULO V. Cultus.

G*alesinus sanctum hunc Præsulem ita annuntiat :* Veronæ, sancti Manii episcopi et confessoris, qui in prædicationis officio diligenter versatus, ecclesia sibi commissa sancte administrata, miraculorum laude florens, obdormivit in Domino. *Ferrarius in utroque Catalogo* B *eumdem etiam tamquam* sanctum *memorat ; Castellanus autem in Martyrologio universali* venerabilem *dumtaxat ; quod non probo : tametsi enim pauca de illo ad meam pervenerint notitiam, videntur tamen sufficere, ut reliquorum, qui hoc die a nobis dantur, Sanctorum catalogo accenseatur. Augustinus Valerius episcopus Veronensis in Antiquis sanctorum ejusdem urbis monumentis ante folium primum habet catalogum expansum episcoporum Veronensium, inter quos* S. Manius *ponitur ordine trigesimus tertius ; apud Ughellum vero tom.* V *Italiæ sacræ recusæ columna* 695 *est trigesimus. Apud eumdem illustrissimum Valerium fol.* 1 *et sequentibus agentem de* XXXVI *sanctis episcopis Veronensibus generatim, varia producuntur argumenta, quibus publicus eorum cultus probatur. Inter illa autem, quæ hisce subdit de singulis* XXXVI *sanctis episcopis Veronensibus fol.* 4, *ubi scribit de corporibus Sanctorum, quæ in ecclesia S. Stephani de Verona requiescunt, asserit ista in rem nostram :* Item in altari et arca SS. septem fratrum corpora Salvini et Manii episcoporum Veron.

corpus, elogium

2 *Ibidem fol.* 87 *tractatur de sanctis reliquiis* C *ecclesiarum Veronensium, et inter illas numeratur corpus* S. Manii *his verbis :* In ecclesia S. Stephani condita sunt corpora SS. Alexandri, Andronici, Blasii, Dimidriani, Felicis, Gaudentii, Innocentii, Joannis, Lucidii, Lupi, Manii *etc.* episcoporum Vero. et confessorum. *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ,* Extat, *inquit,* antiqua tabella ex membranis in prædicta S. Stephani ecclesia, in qua S. Manii mentio fit. *Apud Valerium laudatur fol.* 40 *his verbis ;* Manius, Veronæ episcopus, perpetuo studio incubuit, ut Veronensis populi saluti verbo et exemplo consuleret. Fuit in eo doctrina singularis : fuit etiam præclara quædam eloquentia, ut animas Christo in suo episcopatu quam plurimas lucratus sit. Obiit quarto Nonas Septem- E bris : ejus corpus honorifice est elatum, multisque cum Veronensium civium lacrymis in basilica S. Stephani sepultum.

ac tempus vitæ.

3 *Obiisse illum sæculo* V, *colligitur ex eo, quo S. Simplicius, qui tertius post eum sequitur in catalogo præsulum Veronensium apud Ughellum, floruisse dicatur anno circiter* 490. *In dictis vero præsulibus ponitur S. Luperius proxime ante* S. Manium, *sine notatione chronologica vitæ ac mortis. Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ die* XV *Novembris videtur vixisse Luperius anno circiter* 800. *Idem tempus indicat Castellanus ad istum diem. Hieronymus dalla Corte Historiæ Veronensis parte* I, *lib.* IV *pag.* 195 *Luperii mortem differt usque ad annum* 830 : *deinde vero pag.* 196 *scribens de murorum Veronensium restauratione ad annum* 837, *subjungit obitum* Manii *episcopi. Differentiæ temporis modo designatæ in sæculo* V *et sæculo* IX *nimis multum discordant, quam ut decidi queant sine idonea auctoritate, quæ cum mihi jam in promptu non sit ; visum mihi est ordini episcoporum Veronensium apud Ughellum contexto potius* F *adhærere quam aliis scriptoribus, et signare* S. Manium *sæculo quinto, donec saltem affulgeat lux clarior, per adverbium dubitationis restricto. Catalogi enimvero hujusmodi, nisi sint valde imperfecti, multum possunt juvare ad chronologiam, dum priora ac posteriora tempora juxta se posita et connexa combinant, aliaque ex aliis ordinant.*

DE

A D

DE SANCTO MACNISCIO

EPISCOPO CONNERENSI IN ULTONIA

HIBERNIÆ PROVINCIA,

J. V.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Sancti cultus, distinctio ab homonymis, locus et tempus episcopatus, annus emortualis et Acta.

CIRCA ANNUM DXIV.

Ecclesiasticus Sancti cultus ex Missa

B *Missæ propriæ Sanctorum patronorum ac titularium Franciæ et Hyberniæ, jussu Clementis XII editæ et a Nicolao Antonio o Kenny protonotario apostolico anno* 1734 *Parisiis vulgatæ,* die III Sept. in festo Sancti Macniscii episcopi et confessoris, ecclesiæ et diœcesis Connerensis patroni generalis, *Missam exhibent sequentem :* Introitus. Cognovi dies antiquos, et annos æternos in mente habui : et meditatus sum nocte cum corde meo; et exercitabar, et scopebam spiritum meum. Psalmus. Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi. Gloria Patri etc. Cogitavi etc. Oratio. Sancti Macniscii, Domine, confessoris tui atque pontificis, meritis adjuvemur; ut sicut te in illo mirabilem prædicamus, ita in nos misericordem fuisse gloriemur. Per Dominum etc. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos : Fratres. Plures facti sunt sacerdotes *etc. usque ad finem capitis.* Graduale. Beatus vir, qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis. ℣. Potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur. Alleluia, alleluia. ℣. Gloria et divitiæ in domo ejus, et justitia ejus manet in sæculum seculi. ✠ Sequentia sancti Euangelii secundum Matthæum : Homo C quidam peregre proficiscens *etc.* Credo.

propria, annuntiatio in Martyrologiis

2 Offertorium. Meditabor in mandatis tuis, quæ dilexi valde : et servavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Secreta. Sacrificium nostrum, Domine, beatus Macniscius sacerdos magnus majestatis tuæ oculis reddat acceptum, qui se tibi dum vixit, sanctam et placentem hostiam immolavit. Per Dominum etc. Communio. Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo : et laudabuntur omnes recti corde. Postcommunio. Vitali cibo recreati gratias tibi, Domine, agimus et rogamus, ut quod ad gloriam sumpsimus sancti tui præsulis Macniscii, ejus precibus sit nobis contra hostiles impetus auxilium. Per Dominum etc. *Hæc publicam et solennem hujus sancti Episcopi venerationem satis superque probant. Annuntiat illum Castellanus in Martyrologio universali* III *Septembris :* In Ultonia, provincia Hiberniæ, S. Magnissius episcopus Connerensis. *In Supplemento pag.* 705 *rectius habet :* Macniseus, id est filius Nisæ, quod erat nomen matris ejus. *Colganus in Triade thaumaturga pag.* 182 *num.* 194 *ait :* De hoc sancto vere mirabili (Macnessio) agunt Martyrol. Tamlactense, Marian. Gorman., Maguir, Ængussius et Martyrol. Dungallense ad XX Januarii et III Octob. : *in Actis vero Sanctorum Hiberniæ pag.* 741 *ex Sanctilogio Genealogico et recensitis Martyrologiis aliisque sic eum memorat :* S. Macnessius, qui et Coemanus, filius Fabricii, filii Fiegi, filii Maili etc. . . . Colitur Conneriæ, ubi fuit episcopus, III Septemb. E

3 *Ad eumdem diem adscribitur catalogis quibusdam Mss. Sanctorum Hiberniæ, quos habemus sub involucro* ✠ *Ms.* 167. *Miror autem illum a nostro Henrico Fitz-Simon Hiberno, alios minus celebres recensente, præteritum fuisse, uti etiam a P. Hugone Vardeo Ordinis Minorum in suo Sanctorum Hiberniæ catalogo, quem anno* 1627 *ad Rosweydum misit. Attamen in charta Ms., quæ videtur a laudato Vardeo ad Rosweydum aut Bollandum transmissa, reperi sequentia :* De S. Mac-knessio. Ex eadem compilatione *(de qua videri potest tomus* VI *Junii pag.* 118) ad tertium Septemb. S. Maccnessius episcopus Conderensis, qui primo nuncupatus est Ænæas et postmodum Kæmhanus (sonat Coëvanus) cognomento Breac, quod est maculosus. Ejus spiritus in cælum conscendit anno Domini DCXIV. Extat basilica parœcialis ejus nomini dicata in superiori Ossoria apud Lagenienses ad pedem montis Bladhma diœcesis F Ossoriensis, vulgo Anachtrym Chœvain Bhricc. S. Colmannus, quem is miraculo liberavit a morte, fuit episcopus Kill-ruadhensis, quæ nunc obsoleta sedes est in Aradeorum regione sita, ad oram stagni juvenci vulgo Loch-Laodh in Ultonia, ubi ejus festum tamquam patroni colitur XVI Octobris. *Hæc ibi, quæ infra examinabimus.*

et catalogis Sanctorum.

Cum abbate Macniseo alius ve

4 *Alius occurrit* S. Macniseus, abbas Cluaini-Mic-Noïs in Hibernia, *apud Castellanum in Additionibus et Correctionibus ad* XIII *Julii pag.* 968, *qui illo die inter Prætermissos saltem referri potuerat tomo* III *Julii. Colganus in Triade pag.* 373 *num.* 28 *eum obiisse tradit* XIII *Junii anno Christi* 589, regiminis decimo septimo; *imo vigesimo, si verum est quod præmiserat in Actis Sanctorum Hiberniæ pag.* 72, *fuisse immediatum successorem S. Æneæ abbatis* II *Cluanensis,* XX *Januarii* 569 *defuncti. Hic porro* aliis Oena, aliis Ængus *(Latine* Æneas) seu Ængussius *appellatur, teste Colgano ibidem; additusque a Bollando est Prætermissis ad* XX *Januarii tomo* II *pag.* 1138. *Quamvis autem Connerensis Episcopus* Macniseus *et* Macnissius, *et* Ængus *sive* Æneas, *et* Ængussius *nominetur, sufficienter*

A *suffeicnter tamen et loco et tempore ab istis synonymis distinctus videtur : hi etenim abbates fuerunt de Cluain-muc-nois, quod* est oppidum occidentalis Mediæ ad ripam Sinanni fluminis : in quo olim monasterium celeberrimum Cluanense a S. Kierano fundatum, et usque in hunc diem sedes episcopalis, *inquit Colganus num.* 18. *Contra episcopatum Clonmacnoisensem ab anno* 1568 *Midensi unitum et adjectum fuisse, testatur Wareus in Commentario de Præsulibus Hiberniæ pag.* 95. Macniscius *vero, qui hodie colitur, secundum Colganum pag.* 190 *obiit* III *Novembris* 513, *id est annis* III *ante quam S. Kieranus nasceretur ; primusque fuit episcopus Coneriæ seu Conerti, urbecula Ultoniæ in comitatu Dunensi ad lacum Cone Septemtrionem versus, quæ nunc in vicum redacta est, teste Baudrando et novo Lexico geographico, quod prodiit Venetiis anno* 1738. *Distat autem plusquam* 80 *milliaribus Hibernicis Clonmacnoisa, quam Baudrandus et ex eo Dictionarium Morerii auctum ad vocem* CLUAN *male collocant* in Ultonia provincia prope Shenanum fluvium ; *cum sit pars Comitatus Regis in Lagenia, sita* in ipso quasi Hiberniæ
B umbilico sive meditullio, *ait Waræus citatus, et patet ex tabulis geographicis. Adde, quod Senus seu Shenanus in Connacia oriatur, et Ultoniam ne alluat quidem.*

homonymis confundi non potest:

5 *Sanctus noster, ut num.* 2 *vidimus, etiam* Coemanus *nuncupatur a Colgano ; qui alibi, nempe in Triade pag.* 177 *num.* 88, *occasione Coëmani diaconi plurium id nominis sanctorum meminit :* Sed confusionis evitandæ gratia *observandum ait,* nomina Hibernica Coemhan, Coemhoc et Mochoemoc esse synonima ; cumque, qui num Coemhan, aliquando Mochoemoc appellari. *Deinde varios enumerat, quorum quartus est* Coemanus, qui et Macnessius, episcopus Connerensis III Sept. ; *quintus* Coemanus cognomento Breac, ut habetur in Hibernico. Abbas de Rof-each in Media, qui juxta Annales Cluanenses obiit an. DCXIV die XV Septembris, quo ejus celebratur natalis juxta S. Ængussium *etc. prout habet Nota* XV *in Vitam S. Fechini pag.* 140. *Sextus* Coemanus de Enach-truim, frater S. Coemgini III Novembris : *quo item die, forte perperam,* S. Macniscium *obiisse dixit numero*
C *præcedenti. Tomo suo priore pag.* 192 *ex Ussero refert, S. Coëmanum monasterii Enach-trumensis, quod in superiori Ossoria ad radices montis Bladhma situm est, abbatem claruisse anno* 550 ; *cum Sancti nostri successor Lugadius ab anno* 537 *jam decessisset. Ex his patet quam imperite superius num.* 3 *isti tres confundantur, et quantum proinde fidendum sit illi compilationi, ex qua similia proferuntur. Quod additur de cultu S. Colmani episcopi Kill-ruadhensis, examinari poterit ad* XVI *Octobris, quando forte plus lucis affulgebit. Interim asserere non audemus idemne fuerit an diversus Colmanus hic* S. Macniscii *discipulus, teste Vita num.* 6, *et* Colmanus episcopus de Kill-ruaid, discipulus primo Ailbei et postea S. Patricii *apud Colganum in Triade pag.* 269 : *tot enim habent Colmanos Hiberni, ut ipsi vix norint eos satis distinguere. Audi Colganum ad* XVIII *Februarii in Notis de S. Colmano episcopo :* Colmani, festis et natalibus diversi, in domesticis nostris martyrologiis aliisque hystoriis numerantur plures quam centum triginta. *Quæ hoc et præcedente numero dicta sunt, manifestam Sancti nostri a synonymis distinctionem videntur ostendere. Nunc de episcopatu ejus agendum.*

AUCTORE J. V.

Coneriæ in comitatu Dunensi episcopatum

6 *Locus num.* 4 *assignatus est, Coneria nempe seu Conertum* in comitatu Dunensi ad lacum Cone ; *quod addidi, ne quem fallat Dictionarium Morerii auctum confundens perperam urbem* Conor *seu* Connor *in comitatu Antrimensi cum Coneria : hæc enim ab illa distat milliaribus Hibernicis facile* 16, *et Connor in hodiernis etiam tabulis geographicis* a bish sea, *id est, episcopalis sedes nominatur ; Coneria vero episcopatui Dunensi unita fuit ab anno* 1442, *teste Waræo pag.* 62 ; *et nunc fere deleta est : unde et in quibusdam tabulis omittitur. Quamvis autem Waræus episcopatum hunc* Connorensem *appellet, non tamen de Connoria in comitatu Antrimensi sed de Coneria seu Connereth in Dunensi ipsum agere, vel ex eo patet, quod inter ejus antistites numeret S. Malachiam, qui ex abbate monasterii Benchorensis factus est episcopus vicinæ civitatis Conneretensis* (Connereth) *teste S. Bernardo de Vita S. Malachiæ capp.* VI, VII *et* VIII. *Franciscus Porterus Ordinis Minorum in Compendio annalium ecclesiasticorum Hiberniæ pag.* 49 *celeberrimum illud monasterium* Banchor *appellat, situmque ait* ad sinum de Knoc-fergus E
sive Fergussianum : interius ad lacum (*Cone*) est episcopalis sedes Connerensis dicta, cui præfuit olim S. Malachias episcopus, *tricesimo ferme ætatis suæ anno, Christi* 1124 *secundum Waræum, ad eam ecclesiam diu pastore viduatam consecratus a Celso archiepiscopo Armachano. Verum de illo sancto postea pluribus ad* III *Novembris.*

fundat: quamdiu ecclesiam illam rexerit et vixerit, nescitur.

7 *Episcopatus Connerensis seu Connerthensis initia* S. Macniscio *deberi, docet laudatus Waræus et ex ipso Porterus pag.* 173 *his verbis :* Ængus Macnisius primus fuit hujus ecclesiæ episcopus et fundator. Is cognomentum a matre more insolito trahens, vulgo S. Mac-Nisæ vel Mac-nisius sine aliqua additione dictus est. Patris autem nomen Fobrec * fuit, ut tam e Tigernaci Annalibus, quam ex antiquo Ængusiani martyrologii scholiaste ad diem III Septembris intelligimus. E vivis hic cessit senex venerabilis III Septembris anno Domini DVII, vel secundum alios DXIV. *Secundum Castellanum autem diu post nempe sæculo* VII, *aut saltem* circa DLXXXIX, *quod mortem Sancti retrahit in Supplemento* F
pag. 705. *Sed hac dilatione videtur eum confundere cum Macniseo abbate ;* (*quem tamen pag.* 968 *asserit* diversum verisimiliter a S. Macnisco episcopo Connerensi) *abbas enim ille obiit anno* 589, *non* circa DC, *ut Castellanus vult. Quo præcise anno Sanctus noster ordinatus fuerit, nescimus : at sæculo* V *sedisse patet ex Waræo pag.* 52, *ubi* perhibetur S. Cailanus, S. Macnisii episcopi Connorensis æqualis, sed in episcopatu posterior, ex Nendrumensi abbate factus Dunensis ecclesiæ episcopus sub exitum seculi post Christum natum quinti. *Ceterum in vivis adhuc erat anno* 510 : *nam S Comgallus,* de quo pridie quam nasceretur, . . . prophetavit, *probabilius illo anno in lucem editus est, cum, ut habent ejus Acta tom.* II *Maii pag.* 583, *diaconus ordinatus sit a* Macniscii *successore Lugido seu Lugadio episcopo, qui decessit anno* 537. *Quamdiu Sanctus post Comgalli nativitatem superfuerit, non liquet. Colganus, qui in Triade annos vitæ* 90 *Comgallo tribuit natumque ait* 511, *supra num.* 4 Macniscii *obitum affigit anno* 513 ; *alii apud Waræum* 514, *circa quem videtur mors ejus statui posse, donec certiora proferantur. Ad ætatem quod spectat,*

* *Latine Fabricius*

AUCTORE J. V.

ctat, e vivis cessit, *teste Waræo supra,* senex venerabilis; *sed quoto vitæ anno non determinat laudatus scriptor, neque nos possumus determinare. Si verum sit quod innuitur in Vita num.* 1, *recens natum baptismate initiatum fuisse a S. Patricio Hibernorum apostolo, cujus appulsum in Lageniam anno* 432 *consignavit Papebrochius tomo* II *Martii pag.* 523; *id unum licebit inde colligere, quod Sanctus ante illum annum natus non fuerit. Ceterum et de successoribus ejus in sede Connerensi subdit Waræus pag.* 62, *perexiguam superesse memoriam usque ad Anglorum adventum in Hiberniam, quem idem auctor cap.* XXIV *de Antiquitatibus Hibernicis pag.* 123 *contigisse scribit anno* 1169.

Fabula de eo conficta.

8 *Apud Colganum in Vita septima S. Patricii pag.* 146 *cap.* CXXIX *insulsa de Sancto fabula narratur in hunc modum:* Patricio in iisdem partibus (*Dal-riedix*) agenti contigit et alius non minus miserandus, sed et magis pudendus casus. Mac-nessius enim, postea antistes Condorensis sive Connerensis, dum in pietate et bonis disciplinis apud Patricium educaretur, magistro inscio, implicavit se primo incautis ac B paulatim suspectis alterius sexus consortiis; donec vitam primo egregie institutam illicitis contactibus ac miserando tandem lapsu cum ipsius sancti antistitis sorore vel nepte insimulatus fuerit se * fœde maculasse. Lapsus ille ad aures Patricii perlatus ita sanctissimum exacerbavit magistrum, ejusque animum iramque vindicem contra discipulum exacuit, ut illico precatus et severe imprecatus sit; manum illam, quæ membrum illud vivum et summæ spei a reliquo sancto sui sodalitii corpore suis actibus fœdisque contactibus segregavit, in tanti scandali publicam vindictam a cætero corpore abscissam iri. Et ecce res mira! manus Mac-nessii extemplo abscissa in terram cadit et in perpetuam rei mirabilis justæque vindictæ memoriam in loco, qui exinde Carn-lamha, id est, tumulus manus appellatur, tumulata reconditur. Mac-nessius vero lapsu sanctior vitam, quam turpi illa nota sic fæde maculavit, egregia mox pœnitentia restauravit, multisque postea signis et virtutibus testatissimæ sanctitatis mirabilem reddidit et sanctissime finivit. *De sanctitate nulli dubium esse* C *potest; verum quis credat hominem altera manu mutilum sacerdotem consecratum fuisse ac postea episcopum?*

* omitte se

Acta dubiæ fidei unde edenda.

9 *Anonymus scriptor Vitæ* S. Macniscii *nihil de ejus lapsu memorat, licet alioqui fabulis non pepercerit; quales occurrunt apud multos scriptores Hibernicos, prodigia narrantes stupenda magis quam vera, vel quæ ab uno Sancto semel sunt facta, pluribus tribuentes aliter atque aliter composita: potius ex imperita simplicitate, ut opinor, quam fallendi voluntate. Accipe earum specimen unum alterumque. Numero* 3 *inter miras reliquias e Palæstina a Sancto asportatas recenset* unum de scyphis magni altaris Jerusalem. *Deinde* Macniscio *attribuit prædictionem de S. Colmanello, quem S. Patricii esse testatur Jocelinus in hujus Vita tomo* II *Martii pag.* 560. *Alia inferius annotabuntur. Vitam Sancti habemus Ms. et capitulis* XIII *comprehensam: desumpta est ex antiquo Codice item Ms., olim Collegii Salmanticensis Hibernici Societatis Jesu, nunc Musei nostri, notato* P Ms. XI. *Acta illa qualiacumque, cum certiora non inveniantur, ex memorato Codice edere visum est, ne quid curiosus lector desideret. Titulum hujusmodi præferunt:* III Nonas Septembris. Incipit Vita sancti D Macnissi episcopi: *coronidem vero hanc:* Explicit Vita S. Engula, qui et Macnessi dicitur, *sed de morte ejus nihil exprimunt præterquam diem. Ceterum variis modis scriptum reperitur nomen tum Sancti, tum ecclesiæ, cui præfuit: nos hanc* Connerensem, *illum autem* Macniscium *vocavimus, ut habet Missa propria.*

VITA

AUCTORE INCERTO

Ex Codice nostro Salmanticensi Ms.

E

Baptizatur a S. Patricio, et instruendus traditur Bolcano episcopo;

Hodie, fratres dilectissimi, beatus Engus *a* qui vulgo dicitur filius Macnisse, quia mater ejus Mess *b* vocabatur; carne deposita, celorum scandere regna promeruit. Quem venerabilis sanctus Patricius Hibernorum apostolus plenum gratia *c* longe antequam nasceretur, nasciturum esse prævidit, et in vivo fonte ex venis terræ jam emerso baptizavit: Bolcano vero episcopo *d* alendum atque docendum dedit. Crevit puer, creverunt et miracula ejus: de quibus unum refero, ceteris supersedendo.

arefactam nutricis manum suis precibus restituit: episcopatum ei prædicit S. Patricius,

2 Quodam die ipse missus est cultos ad vitulos; sompnus pressit eum: surrexerunt ad ubera matrum vituli. Quod quia displicebat ejus nutrici, matri scilicet episcopi, percussit eum; sed non impune: manus namque, quæ percussit innocentem, statim amisit virtutem. Episcopus autem jussit alumpno orare pro ea: fecit, et sanata est. Hoc et hujus * signis fama novi Militis Christi divulgatur. Eo vero in addiscendis litteralis scientiæ elementis quis docilior erat? Dum aliquando Patricius in terra Aradensium *e* iter ageret, eidem Bolcano cum præfato puero *f* sibi obvianti prophetico spiritu ait: Tu, tuique successores sub hujus tui comitis ejusque successorum dominio semper eritis. Hoc autem de F episcopatu, ad quem postea est provectus, vir apostolicus prædixit.

* *forte* hujusmodi

a quo ordinatus Romam adit et Hierosolymam: inde variis cum reliquiis

3 Peracto vero deinceps pueritiæ tempore, subintravit animum ejus quatinus ad hortos, religionem et sapientiam per Hyberniam florentes, velut apes argumentosa volaret: quod et in effectum duxit. Perfectus autem vir factus, atque a beato Patricio in episcopum suæ gentis ordinatus, limina Apostolorum adiit; Jerusalem quoque aliaque sancta terræ repromissionis loca visitavit: ac devotis in hiis omnibus ad Deum profusis precibus, de sepulcri lapide, de capillis sanctæ Mariæ, de ossibus sancti Thomæ apostoli, de vestimentis Apostolorum et unum de scyphis magni altaris Jerusalem asportans, Romam rediit: curiam apostolicam intravit, ubi in magno honore aliquot diebus permansit.

Romam revertitur: ubi donis cumulatur, et leprosum sanat.

4 Multos etiam, ut ferunt, episcopos, presbyteros, diaconos, clero assistente Romano, die uno ordinavit: in quo Hyberniæ paupertas per majorum Romani populi alleviata est pretiosa donaria; vasa etenim aurea et argentea atque ærea non pauca ea die ipsi sunt donata. Qui ipsis diebus quemdam leprosum per orationis virtutem

A mundavit. Visitatis itaque Sanctorum memoriis, summique Pontificis oratione ac benedictione suscepta, cum magnis muneribus repatriavit. Quod non solum suæ, sed et ceteris circumquaque gentibus incredibilem lætitiam attulit.

Redux in patriam fundat monasterium, prædicat, miraculis claret;

5 De ecclesiis, opidis, villis, silvis ac montibus occurrunt ei, et cum omni exultatione suscipitur. Non est qui se abscondat ab eo nisi malus : terror enim ejus super facientes mala. Semen verbi divini ubique seritur : de celo tuba intonat; ecclesiæ fundantur. Connerense monasterium *g* construitur, in quo usque hodie *h* sedes episcopalis habetur : beatus Pontifex fulget miraculis, prophetia inebriatur, revelationibus illuminatur divinis. De miraculis prius pauca subjiciamus.

Nota, quomodo cæcum et leprosum sanavit. Aliquando duo viri, quorum unus cæcus, et alter leprosus, ut sanitatem reciperent, ad eum venerunt : quibus in fonte vivo prius lotis, huic visum, illi mundam cutem per orationis virtutem dedit.

B

S. Colmanum puerum precibus miraculose liberat a morte: Sanctum non recipientes puniti.

6 Nota, qualiter puerum a morte liberavit. Cujusdam hominis nequam, qui patrem ejus interfecit, parvulum filium ab amicis illius comprehensum et morti destinatum liberare volens et non valens, inducias petiit, ut non antequam ipse ad acervum lapidum, qui eminus extitit, perveniret, ille interficeretur; quod impetravit. Ipso autem illuc perveniente, ibique orante, præfatus puer in aëra sursum, ut in acuminibus hastarum exciperetur, projectus, ab angelis confestim ereptus est, et in sinum sancti Pontificis immunis ab omni læsione depositus : quem denique nutrivit, et in divinis Scripturis atque religionis institutis diligenter edocuit. Ipse est Colmanus episcopus, qui ecclesiam nomine Kellruaid *i* fundavit.

Oppidum quoddam, ubi caritas a Viro Dei exquisita, ipsi non est data, ultione divina illico concrematum est.

Vetulæ filium impetrat, flu vium novo alveo fluere jubet,

7 Nota, qualiter senilem anum fecit parere, et flumen locum suum relinquere.

Mulierem quamdam quindecim antea annis partu præ vetustitate privatam, virtute orationis parere filium fecit. Fluvio nomine Curi *k*, monasterium ejus quod Latine desertum *l* dicitur, C præterfluenti, ne sonitus ejus tam prope transeuntis infirmos loci molestaret, per ulteriorem viam currere præcepit : quod continuo, ut ei imperatum est, fecit. Hæc pauca de miraculis diximus : de prophetia et revelationibus modo loquamur.

S. Comgalli nativitatem et hospitum adventum prædicit,

8 Dum aliquando magni abbatis Comgalli genitor nomine Setna cum uxore sua vocabulo Brig, in curru sedens iter ageret, videns Antistitem sæpe memoratum, pede pergentem, feminæ ait : O mulier descende, ut episcopus currum ascendat. Hoc ille audito, ait : Noli, inquit, molestare eam ; pariet namque regem, qui super multos regnabit *m*. Hoc autem de sancto Comgello dixit.

Quadam itidem die monachis secum laborantibus nimia exhilaratus lætitia ex improviso ait : Fratres, ab hoc opere cessemus, et ad monasterium revertamur, oportet enim ut sanctis hospitibus nunc iter aggredientibus et hac hebdomoda huc venturis, quæ necessaria sunt, interim parentur. Hoc de sancta Brigita *n* dixit, quæ pro utilibus causis eum visitavit.

9 Dum aliquando beati Patricii atque sanctæ Brigitæ tunc comes itineris versus Momoniam *o* euntibus foret, et locum, in quo monasterium nomine Lann-ela *p* postea fundatum est, transiret ; aliis præeuntibus, solus remansit. Quo percepto sanctus Patricius pro eo misit, cumque venientem immorandi causam interrogavit. Cui Vir Dei ait : Super locum in quo steti, celos apertos atque angelos Dei descendentes et ascendentes vidi *q*. Sanctus Patricius dixit : Oportet ergo ut religiosos viros Deo ibi servituros relinquamus. At ille ait : Pater sancte, si placet, non ita erit. Filius namque, qui sexaginta annis ab hodie transactis de mea nascetur parentela, cui nomen Colman ela, illic præclarum fundabit monasterium. Quod totum ut Viro Dei revelatum est, exitus rei probavit.

AUCTORE INCERTO. videt angelos ascendentes et descendentes : prophetia de S. Colmano et reverentia erga libros sacros.

Nec prætereundum esse arbitror, quod Vir beatus Euangelii textum nullis retentum ligaminibus dum iter ageret, in humeris ob reverentiam ejus curvis portabat.

Hiis et hujus * venerabilis noster Patronus in terris fulsit meritis præclaris ad laudem ejus, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum, Amen.

* hujusmodi

E

ANNOTATA.

a *Post Vitam scribitur* Eugula, *quod forte diminutivum est ab* Eugus. *De variis Sancti nominibus consule Commentarium num.* 4 *et* 5.

b *Alibi rectius* Nisa : *unde Sanctus* mac *(Latine* filius) Nisæ *sive* Macnisius *dictus est.*

c *Fabulosum id prorsus est : idem suspicor de vivo fonte, fortassis huc derivato e Vita S. Comgalli citanda ad lit.* m. *S. Patricius satis notus est coliturque* XVII *Martii.*

d *De S. Olcano vel Bolcano actum est tomo* III *Februarii pag.* 179. *Verum si et hic a S. Patricio baptizatus sit, non potuit tunc temporis fuisse episcopus aut Sancti nostri nutritius. Audi Papebrochium in Notis Mss. ad Vitam tripartitam S. Patricii, ubi mirus Bolcani ortus narratur :* Convincit nos temporum ratio, ut hunc episcopum *(Olcanum)* . . . dicamus vel a S. Patricio non esse ordinatum, vel ab eo non esse baptizatum : et hoc potius; sic enim hanc ejus mirabilem nativitatem licebit ad fabulas Hibernicas amandare : nam citra sectionem vel miraculum e mortua muliere fœtus non habetur. F

e Dal-aradia, *quam hic designari puto,* est maritima et Orientalis Ultoniæ regio, ab oppido Ivorio usque montem Mis versus Aquilonem protensa. Nomen desumpsit a stirpe Fiachi, cognomento Aradii, regis Ultoniæ, in ea olim principatum tenente. *Ita Colganus in Triade pag.* 8 *num.* 18.

f *Id forte desumptum est ex interpolatione Vitæ tripartitæ S. Patricii num.* 134, *ubi puer aliquis Maccnissius et Sanctus noster perperam confunduntur ; cum hic secundum Waræum, qui diligenter antiquitates patrias scrutatus est, primus fuerit ecclesiæ Connerensis episcopus et fundator :* nec veteris Ecclesiæ simplicitas tulerit, ut ab uno episcopatu quis transiret ad alterum; quod tamen factum oportuisset, si, qui prius Connerensis erat, factus Arth - mugiensis fuisset, *uti observat Papebrochius citatus. Præterea Olcanus discipulos non habuit ante annum* 450, *imo ex Gallia non rediit ante* 460 *vel forte* 470, *ut putat Colganus : si ergo Sanctus noster post medium sæculi* V *puer erat, quandonam a S. Patricio ordinatus est ?*

g *Cœnobium id nominis non reperio ; sed prope*

AUCTORE INCERTO

Coneriam est monasterium Camber, *quod Waræus in Antiquitatibus Hibernicis pag.* 180 *vocat* Comerer, al. Comber, *fundatumque ait anno* 1199.

h *Inde liquet Vitam hanc scriptam fuisse ante annum* 1442, *quo sedes illa ab Eugenio IV unita est episcopatui Dunensi.*

i *Colgano in Notis ad Vitam S. Corbmaci pag.* 756 *est* Kill-ruaidh, in finibus Dal- aradiæ juxta lacum Lochlaodh *vel, ut habet in Triade pag.* 386 *num.* 16, Loch-loedh, *id est, lacus seu stagnum vituli. De S. Colmano vide Comment. num.* 5.

k Curi *nusquam invenio; suspicari quis posset fluviolum esse, qui in tabulis quibusdam notatur prope Coneriam Septemtrionem versus.*

l *Hibernice* Disert.

m *Prædictio hæc clarius, sed cum aliis adjunctis enarratur in utraque S. Comgalli Vita ad* x *Maii seu tomo* II *pag.* 580, *unde sequentia transcribo* · Beatus . . . abbas Comgallus . . . patre Sedneo, matre Briga editus est. De quo pridie quam nasceretur, S. Macniseus Connerensis episcopus, Spiritu sancto ei revelante, prophetavit. Audiens namque equorum et currus B transeuntis sonitum, assistentibus ait : Currus iste regem portat. Hoc illi audito, gradu concito videre regem exeunt; sed cum neminem ibi præter Sedneum ejusque uxorem Brigam . . . invenirent, ad Virum Dei redeunt stupefacti, dicentes : Pater sancte, Sedneus et ejus uxor in curru soli sedent. Tunc Episcopus : Filii, inquit, ne me in hoc, quod dixi, mendacem existimetis. Illa enim in ventre regem portat, quem crastina die orto jam sole pariet : . . . cui non solum multa millia monachorum, sed et D reges innumeraque plebium multitudo, quasi regi deservient. *Vide et pag.* 582 *ibidem, num.* 4.

n Brigida *vocatur tomo* I *Februarii, ubi a pag.* 99 *de hac S. virgine thaumaturga prolixe actum est.*

o *Hiberniæ provincia est, incolis* Moun, *Anglis* Mounster *dicta.*

p *Situm est monasterium istud in Media, ubi S. Colmanus seu Colmanellus* XXVI *Septembris colitur, uti testatur Colganus tomo priore pag.* 741. *In Triade pag.* 183 *ait* Lan *vel* Lann *Britannis idem denotare, quod locus sacer.*

q *Jocelinus in Vita S. Patricii cap.* XCVI, *apud nos tomo* II *Martii pag.* 560, *similem fere visionem oblatam narrat S. Benigno, quam ipse Patricius de S. Colmanello exposuit absque ulla temporis determinatione. Vehementer suspicor visionem illam ad* S. Macniscium *fabulose translatam esse, addita prædictione post annos* 60 *scilicet complenda. Audi Colganum in Triade pag.* 113 *ad Jocelinum citatum :* Dubium est an per Colmanellum hic intelligatur S. Colmanus cognomento Ela, qui passim Colmanellus vocatur, E an vero S. Colmanus antistes Druim-morensis : cum uterque floruerit eodem tempore in ea regione Ultoniæ, quæ hic Dalnardia et rectius Dal-aradia vocatur. Fuit enim uterque discipulus S. Macnissi antistitis Connerensis ecclesiæ. *Imo vero neuter vidit Sanctum nostrum, episcopus enim Dromorensis, Ussero teste, natus est anno* 516; *Colmanellus autem anno* 550 *aut* 554, *cum obierit* XXVI *Septembris* 620, *ætatis suæ* 56 *vel* 60, *ut Colganus tradit pag.* 374 *hic, et tomo priore pag.* 832.

DE SANCTO AUXANO EPISCOPO

MEDIOLANI IN INSUBRIA.

SYLLOGE.

§. I.

C Cultus; illustre genus; elogium; tempus; translatio corporis. F

ANNO DLXVIII. *Habetur in Martyrologio Romano, et aliunde probatur*

R*omanum Martyrologium Præsulem hunc ita annuntiat hodierna die :* Mediolani, depositio sancti Auxani episcopi. *Eumdem quoque Sanctum laudat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, sequenti elogio illum ornans* ex Brev. et Tab. Actisque eccles. Mediolanen., *prout affirmat, desumpto :* Auxanus Mediolanensis ex nobili Cribellorum familia genitus, ob ejus insignem pietatem et vitæ innocentiam a Joanne III Pont. Max. Vitali episcopo Mediolanensi, qui S. Datio successerat, subrogatur. Qui omni studio partes officii sibi commissi sic egit, ut euangelicam disciplinam maxime auxerit. Multa passus incommoda (quod eo tempore Alboïnus Longobardorum rex Mediolanum obsessum cepit et diripuit) cum ecclesiam Mediolanensem biennio, quo vixit, sanctissime rexisset, sanctitatem suam miraculis comprobasset, in cælos, hic corpore relicto, evolavit III Non. Septembris an. sal. DLXIX, Joanne III adhuc Pont. in æde S. Stephani ad Rotam tumulatus.

2 *Elogium hoc occasionem mihi suggerit varia inquirendi, ubi alia nonnulla illis præmisero de publica sancti hujus Episcopi veneratione. In catalogo Sanctorum ante librum Missalem, anno* 1522 *impressum Mediolani* secundum institutionem sanctissimi.. Ambrosii *etc. scribitur hac die memoria* sancti Auxani archiepiscopi Mediolani. *Inter Officia propria seu lectiones proprias et communes, anno* 1642 *excusas pro Sanctis ecclesiæ Mediolanensis, ponitur Officium* S. Auxani episc. et confess. dupl. (in S. Stephani :) et lectio IV *propria subjungitur. Apud Joannem Franciscum Besozzo in Historia pontificali Mediolanensi ad annum* 566 *scribitur* sepultus in collegiata S. Stephani, ubi magna cum devotione reliquiæ ejus a fidelibus honorantur. *Ex his satis constat de publico cultu hujus sancti Episcopi. De illustri ejus genere subdo ista.* *ejus cultus.*

3 *Paulus Morigia in libro Italico, quem edidit de Nobilitate Mediolanensi, lib.* I *cap.* IX *familiam Crivelliorum, e qua* S. Auxanus *originem* *scribitur natus ex illustri gente Crivelliana :*

A *nem traxisse fertur*, illustrissimam et antiquam *vocat. Præter hunc Præsulem, ex hac illustri arbore plures alios vitæ sanctimonia insignes prodiisse commemorat, videlicet B. Alexandrum eremitam, S. Ambrosio Mediolanensium protectori familiarem : cui subdit Cribellios plures, variorum Ordinum Religiosos, quos* beati *titulo condecorat. Deinde, paucis multa hujus familiæ ornamenta complectens,* semper, *inquit,* nobilissime floruit numero, divitiis, gradibus, dignitatibus, et omnigena virtutum professione, nec non habuit episcopos, cardinales, et summos Pontifices, præter viros bello celebres. *Claruit sæculo decimo sexto Alexander Cribellius cardinalis, cujus elogium legi potest apud Ciaconium in Vitis Pontificum Romanorum et S. R. E. cardinalium tomo* III *columna* 967 *et seq. Hunc præcessit Lambertus sive Humbertus, vel Hubertus aut Obertus Crivellius, qui Mediolanensis antea episcopus, ac presbyter cardinalis sancti Laurentii in Damaso, ad Sedis Apostolicæ regimen evectus anno* 1185, *Urbanus III appellatus est, sicut narratur apud Franciscum* B *Pagium in Breviario Pontificum Romanorum tomo* III *pag.* 127 *et seqq., ubi res ab eo gestæ referuntur; de quibus et apud Ciaconium tomo* I *a columna* 1123.

Sancti elogium,

4 *In elogio Sancti nostri, quod supra e Ferrario dabam, nec non in lectione propria modo indicata, dicitur idem sanctus Antistes ecclesiæ suæ præfuisse annos duos : de qua re ita Ferrarius in Annotatione :* Onuphrius Panvinius in Fastis Auxano tres episcopatus annos tribuit ; sed tempora hujus cum Honorati successoris confundit. Baronius in Annal. ad an. D. DLXX Alboïnum Mediolanum et cæteras Insub., Liguriæ, ac Venetiarum urbes cepisse adnotat, Honorato episcopo Mediolanen. Genuam ex fuga profecto. Ex quo apparet Mediolanum sub Auxano obsessum ; captum vero sub Honorato fuisse. *Dissentit a Ferrario Ughellus tomo* IV *Italiæ sacræ recusæ columna* 57 *et* 58 *his verbis, tres annos episcopatui ejus assignans :* Mediolanensium præsul creatus est anno DLXV, atque ad tres annos hoc onus subivit eo tempore, quo Albui- C nus Longobardorum rex in Italiam venit, Galliamque Cisalpinam occupavit, qui fuit DLXVII *.

* DLXVIII

tempus sedis

5 *Verum in Tabula chronologica episcoporum Mediolanensium, quæ habetur ante tomum* VII *Maii apud nos, ponitur præsul ordine* XXX S. Auxanius *anno* DLXVI, *spatium episcopatus anni* 2, *annus mortis* DLXVIII, *dies vero* Septembris III. *Consuli etiam ibidem potest Exegesis de iisdem episcopis pag.* 65, *ubi de S. Honorato, qui proximus ibi ponitur Sancti nostri successor, etiam agitur. Singularis omnino est, ac non sequendus Gualvaneus de la Flamma in Chronica Mediolanensi sive Manipulo Florum, dum inter Rerum Italicarum scriptores Mediolani editos tomo* XI *scribit ista cap.* LX, *columna* 577 : Ausanus sanctus Mediolanensis archiepiscopus XXII ordinatur anno Domini DXCIV. Sedit vero annis VIII.

AUCTORE J. P. ac mortis :

6 *Ad annum porro ipsius emortualem ponendum* 568 *non parum conducit Paulus Warnefridus Diaconus, qui floruit sæculo* VIII, *de Gestis Langobardorum lib.* II *cap.* XV, *ubi de Honorato hæc narrantur :* Alboin igitur Liguriam introiens, Indictione ingrediente tertia, tertio Nonas Septembris, sub temporibus Honorati archiepiscopi, Mediolanum ingressus est. Dehinc universæ Liguriæ civitates præter has, quæ in littore maris sunt positæ, cepit. Honoratus vero archiepiscopus Mediolanum deserens, ad Genuensem urbem confugit. *Conveniunt hæc anno* 569, *quo currebat quidem Indictio* II ; *sed tertia a mense Septembri, more Orientalium, tunc erat inchoata, et sic explico Paulum Diaconum. Ex dictis itaque sequitur* 1°, *ut* S. Auxanus *non obierit anno* 569 ; *sed anno* 568. *Sequitur* 2°, *ut* Mediolanum sub Auxano obsessum *non fuerit, contra Ferrarium supra citatum : sed, si obsessio intervenerit, cum non diu videatur durasse, referenda sit ad tempus Honorati. Si obsessio, inquam, intervenerit : variant enim auctores in narrando ingressu Longobardorum in urbem Mediolanensem, ac fugæ Honorati adjunctis, sicut pluribus relatum invenies die* VIII E *Februarii in Honorato, tomo* II *ejusdem mensis pag.* 164, *a num.* 3. *Sequitur* 3°, *ut* S. Auxano *non conveniant* multa *illa* incommoda, *quæ sub Alboino tribuebat ipsi Ferrarius in elogio ejus, quod supra datum est.*

translatio corporis.

7 *Ad corporis sepulturam quod attinet ; illud e priore loco amotum, ac solenni ritu translatum, necnon decentius collocatum scribit Puricellus in Ambrosianæ Mediolani basilicæ etc. monumentis, volumine primo, sub numero* 475, *a pag.* 862 ; *ubi affert e basilica S. Stephani inscriptionem in laterali pariete odei, et sinistro ingredientibus, tabulæ marmoreæ his verbis insculptam :* Corpora sanctorum Martiniani, Auxani et Mansueti, Mediolani archiepiscoporum : Protasii martyris, Martianique eremitæ : sub veteri hujus ecclesiæ choro quondam sepulta, et propter novam templi structuram inde amota, diligenterque ex antiquis monumentis, picturis traditionibusque recognita, Federicus Cardinalis et Mediol. archiepiscop., post eorumdem celeberrimam translationem, in septima provinciali frequentissima synodo a se celebratam, una F cum corporibus sanctorum, Arsatii Mediol. archiepiscopi, Marini martyris, ac Leonis eremitæ, qua in arca jam olim a B. Carolo Card. et Mediol. archiepiscopo condita fuerant, inclusis, sub hoc altari decentius collocavit pridie Kal. Junii, millesimo sexcentesimo nono. *Observare tamen juvat, a nobis propositas esse difficultates adversus episcopatum Mediolanensem* S. Arsatii, *prout videre licet in prædicta Exegesi a pag.* LXI, *ubi de Vita ejus fabulosissima disseritur. Agi de illo poterit ad diem* XII *Novembris, quo Monachii in Bavaria eum coli ibidem dictum est.*

DE

A D

DE S. MARTINIANO EPISCOPO

COMI IN ITALIA.

J. P.

Locus, cultus, et pauca alia de Sancto collecta.

ANNO DCXXVIII.

Episcopus hic

Comum *antiqua Italiæ urbs est quæ habitatoribus aucta* Novocomum *cœpit appellari. Apud Strabonem enim lib.* v, *pag.* 203 *editionis Parisiensis, quæ anno* 1620 *excusa notatur, hæc scribuntur :* Fuit initio oppidum mediocre Comum : sed Pompeius Strabo Magni pater afflictam a supra accolentibus Rhætis instauravit. Deinde C. Scipio ad tria colonorum millia adjecit : quibus iterum divus Cæsar ιↄↄ addidit, de quibus ιc fuerunt Græcorum nobilissimi. His et jus civitatis dedit, et inter colo- B nos eorum nomina retulit, qui tamen Græci ibi sedes non posuerunt; sed coloniæ isti nomen reliquerunt, ut Novocomenses oppidani omnes appellarentur. *Porro urbs illa ad lacum, Larium olim dictum, nunc vero Comensem, vulgo* Lago de Como, *sita est, et* a Mediolano xxv m. p. in Boream distans Curiam versus, *ex dimensione Francisci Orlendii parte* II, *lib.* II, *cap.* IX, *pag.* 248 *Orbis sacri et profani, ubi deinde varia alia de hac urbe collegit. Inter alios ejusdem episcopos honorificum meretur locum* S. Martinianus, *qui cathedram sibi commissam virtutibus ac meritis illustravit; de quibus vellem ut plura antiquitatis documenta ad posteros invenirentur transmissa. Primus Aloysius de Tattis in Martyrologio Novocomensi hac die scribit ista :* Novocomi in ecclesia S. Abundii, natalis S. Martiniani episcopi Comen. et confessoris, qui tempore Longobardorum ad hujus ecclesiæ gubernationem assumptus, ipsam admirabili vitæ integritate illustravit, et meritis cumulatus ad præmia æterna evolavit in cælum. *Castellanus eum quoque intexuit Martyrologio suo universali tam-* C *quam Sanctum post Ughellum tomo* V *Italiæ sacræ in episcopis Comensibus, inter quos ordine decimum sextum locum ipsi assignat.*

de quo multi auctores meminerunt,

2 De eo, *inquit Tattus in notis ad dictum Martyrologium,* agunt hac die Officia peculiaria ecclesiæ Novocomensis una cum B. Jovio Hist. patriæ lib. 2, Feliciano Ninguarda in Descriptione ecclesiarum urbis, ubi de basilica S. Abundii; Philippo Archinto in suorum prædecessorum Catalogo; Lazaro Carafino in Dypticha episcoporum Comen., et in Catalogo SS. et BB., quorum corpora in civitate et diœcesi requiescunt; Franc. Ballarino Chron. p. 2 et 3; Quintilio Lucino Passalaqua in pr. epist. histor., Roberto Ruscha lib. 1 Hist. suæ prosapiæ; Lælio Fravezzio in Diario perpetuo Novocomen.; Ferdinando Ughello to. 5 Italiæ sacræ in serie episcoporum Comen. num. 16, et Philippo Ferrario in Nova topographia ad Martyr. Rom. Nos quoque de Martiniano noanihil inseruimus Annal. Comen. lib. 9 a num. 3 usque ad 14.

dicitur coli tamquam Sanctus in ecclesia Comensi.

3 *Deinde Tattus hujus sancti Præsulis cultum sic confirmat :* Sepultus est in præfata S. Abundii basilica sub odeo exteriori, ubi communem tumulum cum aliis SS. episcoporum corporibus ab obitu suo recepit. Singularia S. Martiniani Acta deperierunt : fama tamen sanctimoniæ consuetos supernorum civium honores eidem in ecclesia nostra ab immemorabili comparavit. *Ferrarius modo citatus, agens de* Como *duos ponit ejusdem urbis præsulum catalogos; unum quidem illos complectentem, de quibus dicit Officium recitari in ecclesia Comensi; alterum vero eorum, de quibus,* licet inter Sanctos, *uti addit,* habiti sint, nullum recitat Officium. *In hoc autem secundo catalogo ponitur* Martinianus : *cujus cum Acta interciderint, teste Tatto, conabor aliunde nonnulla venari, quæ de ipso referuntur.* E

4 *En tibi breve hoc de illo compendium ex Ughello :* S. Martinianus Adelberto concivis, ejusdemque discipulus, magistro subrogatus est anno DCXV. Sibi creditam administravit ecclesiam XIII annos : decessitque anno DCXXVIII, III die mens. Septemb., sepultusque est prope præceptorem. *Hunc Sanctum dedimus die* III *Junii pag.* 309, *ubi nihil invenio, quo hodiernus possit pro meritis illustrari. Acta Adelberti fabulosa ibidem rejiciuntur. Si Ughello credimus, fuit hic* S. Rubiano antecessori concivis; *Rubianus autem, ut refert idem Ughellus, erat e* civitate Licia seu Scisia in superiori Pannonia ad Calopium fluvium, nunc Crovatia dicta, Dalmatiæ attingens confinia. *Ballarinus supra memoratus parte* II, *pag.* 102 *et parte* III *pag.* 179 *eamdem* Scisiam *ipsi fuisse patriam refert; quæ proinde ex dictis natales etiam dederit* S. Martiniano, *ut fertur. S. Rubianum suo Martyrologio inscribit Tattus* XVI *Decembris.*

Alia,

5 *Verum auctor idem lib.* IX *Annalium Comensium decade* I, *num.* 3 *his refragatur, tam* F *locum natalem* S. Martiniani, *quam annum inchoati episcopatus, pariter sibi esse incertos indicans, nec sibi compertum, quo fundamento nitantur nonnulli, qui Sciscia oriundum referunt. Deinde falli etiam sine dubio illos censet in designando primo episcopatus anno : nam cum annus* 615, *in quem differunt obitum Adelberti, non possit eidem assignari, nisi tunc vixisset Bonifacius IV, qui anno* 614 *obierat; non asserendum etiam esse affirmat,* S. Martinianum *anno* 615 *in episcopatu successisse Adalberto, nisi hunc inter et illum diu sedes vacaverit; idque affirmare, divinare esse. Addit, probabilius se credere, quod Adelbertus e vita excesserit primis annis, quibus Bonifacius S. Petri gregem cœpit pascere, et inde eadem cum congruentia reputare se posse scribit, quod eodem anno, quo Adelbertus obiit, vel anno proximo* Martinianus *ipsi suffectus sit. Habes Tatti ratiocinium, quod tantisper examinabo.*

Quæ de ipso referuntur.

6 *S. Bonifacius PP. IV ad Petri cathedram evectus est anno* 607, *secundum Baronium; mortuus eodem auctore,* 614. *Pagius autem in Critica Baroniana ad annum* 614 *num.* 2 *initium*

A *tium Pontificatus ejus adscribit anno 608: obitum vero anno* 615, *qui et apud nos signatur ad diem* XXV *Maii pag.* 75, *ubi de isto sancto Pontifice tractavimus. Hac occasione in memoriam revoco ea, quæ jam pridem in S. Bonifacio diximus loco supra citato: ibi enim præter alia fabulosa illi afficta et a nobis rejecta, narratur*, Bonifacium IV Roma profectum esse Novocomum, ut defuncto Adelberto justa persolveret. *Hoc autem figmentum rejici diximus*, eo quod dictus Pontifex integro anno ante hunc episcopum vita functus esset. Sed hoc in calculo Baroniano: nam in nostro obiisset uterque eodem anno, et vix uno mense citius Papa, *sicut ibidem scribitur.*

...runt incerta. 7 *His ita positis, non video cur alius annus initi a* S. Martiniano *episcopatus quæri debeat, quam* 615, *quo et ipsius decessor S. Adelbertus obiisse dicitur tomo antea indicato. Etiamsi autem non satis constet, an* S. Martinianus *tunc factus sit episcopus, quia pauca admodum de illo novimus; visum tamen nobis est eum relinquere dicto anno innexum, quo Ughellus illum signavit, ac obitum ejus cum illo adscribere* B *anno* 628, *vel potius adscriptum tunc ab eo non mutare. Eumdem ponit Ballarinus et in Annalibus decade* I *ad istum annum Tattus, addito* intorno, *id est,* circiter. *Hic ibidem dicit Sanctum fuisse sepultum in basilica Apostolorum, nunc S. Abundii, ubi anno* 1587 *repertum affirmat una cum aliis sanctis episcopis decessoribus suis ac successoribus: ibique cum illis honorari eum indicat suo tempore sub fornice chori; quamquam, prout observat, nec de ipso nec de aliis haberi potuerit singularis notitia, propterea quod nulla arca sacra exprimeret nomen Sancti, qui erat inclusus. Hisce attexo sequens elogium.* AUCTORE J. P.

Elogium. 8 *Ballarinus pag.* 104 S. Martinianum *summatim laudat a virtutibus episcopalibus, Jesu Christo eum amicissimum fuisse scribens, de dilecti sibi gregis salute valde solicitum, quem in summi Pontificis obedientia, in veri cultus divini et Catholicæ religionis perseverantia conservabat, nec non in reprehendendis vitiis, virtutumque sanctarum cultoribus præmiandis singularem. Tattus in notis hæc de illo singillatim prædicat:* Eo tempore, quo nostræ præfuit ecclesiæ Martinianus, magni exorti sunt motus in regia Longobardorum, aliis Adalvaldum, Agilulphi et Theodolindæ filium, legitimum sceptri heredem propugnantibus; aliis faventibus Arioaldo Adalvaldi sororio, qui regnum a nonnullis optimatibus sibi oblatum extensis ulnis arripuerat. Una cum regni proceribus ecclesiarum principes et episcopi his sese immiscuerunt turbis: ad quas sedandas Honorii Romani Pontificis auctoritas nihil profuit. Nam exaltatum unanimi voto Arioaldum, licet hæresi Ariana fœdatum, Insubriæ E sacri antistites pro viribus tuebantur. Sed illicitæ huic electioni noster numquam assensit Martinianus, qui Honorio semper et Adalvaldo adhæsit una cum Catharisino episcopo Placentino, et nonnullis aliis Catholicæ fidei, æquitatis et veri regis assertoribus. *Hæc in compendium contraxit Tattus, quæ in suis Annalibus Comensibus Italice scriptis ac supra designatis prolixius retulerat. Consuli potest Baronius ad annum* 616 *de morte Agilulphi; de hisce autem turbis ad annum* 626.

DE S. REMACLO CONF. ET EPISC. TRAJECTENSI

AC DEIN ABBATE STABULENSI,

C STABULETI IN GERMANIA. F

COMMENTARIUS PRÆVIUS. J. V.

§ I. Publicus Sancti cultus ex variis Martyrologiis, Breviariis et Missalibus.

INTER AN. DCLXVII ET DCLXXI.

Sancti annuntiatio et elogia. Sancti Remacli memoria, quæ in antiquis Martyrologiis Usuardi, Wandalberti, Adonis, Hrabani et Notkeri desideratur, celeberrima est tum in diœcesi Leodiensi monasteriisque Malmundariensi et Sabulensi, ... tum in monasterio Sollemniaco, cujus primus abbas fuisse dicitur. *Hæc Mabillonius Sæculo* II *Benedictino pag.* 488. *Constat tamen* Remaclum *legi apud Adonem, in utraque tum Mosandri tum Rosweydi editione; quamquam Sollerius in Observatione ad Martyrologium Usuardi hac die subdubitet, an vere Adoniana sit annuntiatio. Utut est, Auctaria Usuardi fere omnia illius meminerunt. Audi Grevenum:* In territorio Leodiensi monasterio Stabuleto, depositio sancti Remacli episcopi Trajecti superioris et confessoris. *Eisdem pene verbis eum annuntiat Molanus, addens plura tum in Indiculo Sanctorum Belgii a se edito, tum in eorumdem Natalibus, quos ex demortui schedis collegit atque digessit Petrus Louwius. Videri etiam potest Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis pag.* 510. *In Sacro Thesauro Servatiano exposito per litanias, elucidato per Andream Bouwens, hoc modo invocatur pag.* 40: S. REMACLE episcope Trajectensis, qui loca a dæmonum incursu mundasti, et fontes oratione multiplicasti.

ex pluribus 2 *Florarium nostrum Ms. sequens elogium ei texit:*

AUCTORE J. V.

texit : III Nonas Septembr. In territorio Leodiensi, monasterio Stabuleto, natale sancti Remacli gloriosi episcopi et confessoris. Hic Aquitanicus genere, in biocesi Byturicensi natus est honestis parentibus, et sub B. Sulpicio Bituricensi episcopo educatus: in cujus honore Remaclus postmodum in diocesi Tungrensi plures ædificavit ecclesias. Cumque pontificalis sedes vacaret Trajecti, eam derelinquente S. Amando, rex Austrasiorum Sigibertus precibus cleri et populi eis, ut petierant, licet Sanctus reniteretur, annuit præesse Remaclum. Qui fuit præcipuus recreator pauperum et orphanorum pater, ac viduarum tutor, infirmorum consolator omniumque necessitatum largifluus procurator extitit. Refulsitque in eo tanta virtus humilitatis, quod sese cunctis inferiorem haberi optavit. Multorum etiam cœnobiorum fuit institutor et multorum pater discipulorum; de quorum numero fuerunt beatus Theodardus, sanctus Lambertus et sanctus Hardelinus confessor Aquitanicus genere. Tandem deposito pastorali onere, in Stabulensi monasterio Deo servivit quoad vixit,
B illicque sepultus est anno salutis DCXII. *Brevius illum laudat Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib.* XI *cap.* LXII : Rhemachius episcopus Trajectensis claruit tempore imperatoris Constantini junioris, ut dicit Sigibertus. Qui postquam commissam sibi ecclesiam aliquo tempore verbis atque exemplis feliciter gubernasset: tandem pertæsus secularium tumultuum, episcopatui resignavit: et monachalis vitæ habitum assumens, Christo deinceps jugiter militavit et sub monachali obedientia de magistro effectus discipulus in pace quievit. *Hæc aliaque inferius examinabuntur.*

Martyrologiis: 3 *Prædictis addi potest Galesinii Martyrologium S. Romanæ Ecclesiæ usui accommodatum, ubi hac item die sic annuntiatur :* Trajecti, sancti Remachi (alias Remacli) episcopi et confessoris: qui a popularibus tumultibus abhorrens, quo religiosius in cælestium rerum meditationibus conquiesceret, episcopali munere deposito, in monasterium Stabulense se abdidit: ubi in omni vita suæ sanctitatis præclara testimonia dedit. *Similia habent Martyrologi alii, Virum* admirandæ sanctitatis *nominantes. Ut omittam*
C *Martyrologium Germanicum, Anglicum Witfordi, Ferrarium in Catalogo generali, Wionem parte* II *Ligni Vitæ, Dorganium, Ghinium. Menardum et ceteros, qui eum honorifice celebrarunt; subjungo annuntiationem Martyrologii Parisiensis anno* 1727 *editi, his verbis conceptam :* Stabuleti in sylva Arduenna, sancti Remacli ex abbate Solemniacensi apud Lemovices, Trajectensis, post sanctum Amandum, episcopi, qui, annitentibus rege Sigiberto et Grimoaldo duce, monasteria Congidunum, Malmundarium et Stabuletum fundavit. *Postquam hæc scripseram, incidi in Calendarium antiquam monasterii Stabulensis editum ab Edmundo Martene tom.* VI *Veterum scriptorum et monumentorum, ubi col.* 675 *ad* III *Nonas Septembris charactere Italico apponitur :* Depositio S. Remagli episcopi et confessoris.

publica veneratio in diversis 4 *Colitur Sanctus non modo in diœcesi Leodiensi, verum etiam in pluribus aliis, ritu vario. Diœceses et monasteria, in quibus una cum S. Mansueto invocatur hac die, assignata sunt superius pag.* 635; *sed Moguntiæ videtur cultus intermissus: nam Breviarium Moguntinum anni* 1570 *et Diurnale anni* 1612 *nihil de illo* D *habent; qua de causa ignoro. Illud certum est ex Missali citato et Breviariis antiquioribus, in veneratione ibidem fuisse anno* 1493 *et* 1507. *Agunt de* S. Remaclo *Breviarium Coloniense anni* 1498, *Tornacense anni* 1508 *et Atrebatense Ms.; item Missalia Tornacense anni* 1509, *et Cameracense anni* 1527 *: sed nullo speciali ritu. Breviarium Bruxellense S. Gudilæ anni* 1516 *et Bambergense anni* 1575 *recitant* 3 *Lectiones de vita ejus cum oratione propria, quæ in Bambergensi est hæc:* Deus, qui beatum Remaclum confessorem atque pontificem tuum hodierna die suscepisti atque remunerasti; concede propitius, ut, qui ejus gaudemus meritis, provocemur exemplis: ut ejus intercessione veniam et vitam mereamur æternam. Per. *Bruxellense vero habet aliam mox dandam. Per diœcesim Leodiensem fit de Sancto Officium proprium* IX *lectionum ritu semiduplici; oratio :* Deus mundi auctor et conditor *, qui hodiernam festivitatem beati Remacli confessoris tui atque pontificis migratione consecrasti; præsta quæsumus nobis, ut cujus annua celebritate * devotis exultamus obsequiis, ejus suffragiis tuæ pietatis consequamur auxilium. Per Dominum. *Docent hoc Breviaria antiquum Tungrense, Trajectense S. Servatii; Leodiensia duo, alterum anno* 1520, *alterum* 1558 *editum, aliaque recentiora. Missale item Leodiense anni* 1509 *propriam de Sancto Missam continet, cujus* INTROITUS. Statuit ei Dominus *etc.* PSALMUS. Misericordias Domini in æternum cantabo. COLLECTA eadem *quæ in Breviariis :* Deus mundi auctor et conditor *etc.* EPISTOLA. Justus cor suum tradidit *etc.* EUANGELIUM. Designavit Jesus et alios septuaginta. OFFERTORIUM. Inveni David *etc.* SECRETA. Interventu precum et obtentu orationum beati Remacli confessoris tui atque pontificis, Domine, quæsumus his muneribus oblatis benedictionem effunde cælestem, quibus ejusdem annuam celebramus commemorationem: et præsta ut per hæc omnibus careamus culpis, et cælestibus inseramur gaudiis. Per COMMUNIO. Beatus servus, quem *etc.* COMPLENDA *seu Postcommunio.* Existat, quæsumus Domine, beatus Remaclus confessor tuus et pontifex pro nobis perpetuus interventor: ut mysteria, quæ indignis F manibus tractamus, non sint nobis reatus ad pœnam, sed sint fortitudo nostræ infirmitatis, et ad vitam capescendam æternam præparatio salutaris. Per Dominum.

* al. creator

* al. devotione

E

diœcesibus hymnus ex Officio solemni in abbatia S. Galli,

5 *Colebatur etiam olim Sanctus in diœcesi Ultrajectina, ut patet ex duobus Breviariis anno* 1508 *excusis, ubi habetur sequens Collecta :* Omnipotens sempiterne Deus, qui hunc diem beati Remacli confessoris tui atque pontificis meritis consecrasti, quique ejus sanctitate et miraculorum splendore illustrasti: præsta misericors Pater, ejus nos oratione muniri, quem cælesti militiæ tribuis gratanter adjungi. Per. *Eamdem legit Missale Trajectense anni* 1514, *additis sequentibus :* SECRETA. Respice, Domine, populum tuum ad tua sacramenta concurrentem, et præsentem festivitatem sancti confessoris tui atque pontificis Remacli recolentem: ut quod singuli in honorem nominis tui detulerunt, cunctis proficiant * ad veniam. Per. COMPLENDA. Gratias tibi agimus, Domine Deus noster, qui nos cælesti medela reparare dignatus es: da quæsumus de peccatis nostris veniam, sicut beato confessori tuo Remaclo atque pontifici dedisti sedem pontificatus. Per. *In abbatia S. Galli apud*

* proficiat

A apud Helvetios, cujus Officia propria, auctoritate Pauli V PP. approbata, Venetiis impressa sunt anno 1612, festum Sancti nostri celebratur officio 12 lectionum ritu duplici 2 classis. Oratio est de communi Da, quæsumus omnipotens Deus etc.; sed ℟. prolix. ad Vesperas proprium Laudemus Dominum in beati antistitis Remacli meritis gloriosis : ad sepulchrum ejus ægri veniunt, et sanantur. ℣. Gaudeamus omnes in Domino, diem festum celebrantes beatissimi Remacli etc. Accipe etiam hymnum ad utrasque Vesperas :

Sancte Remacle, plebis tuæ subveni,
Et nos ab hoste defendendo protege,
Sicque devote famulantes respice,
Ut tibi nostrum placeat obsequium.
Juva nutantem Ordinem monasticum,
Succurre Clero, et gementi populo,
Principes doce sectari justitiam,
Et simul totam sustenta Ecclesiam.
Sit Trinitati sempiterna gloria,
Honor, potestas, atque jubilatio,
In unitate, cui manet imperium,
Ex tunc, et modo per æterna sæcula, Amen.

B Item duo alii

6 His subjungo duos alios hymnos, quos una cum Sancti Vita et miraculis nec non Homilia in ejus natali ex vetusto codice descripsit Bambergæ anno 1654 P. Joannes Gamans Societatis nostræ. Primus habet hunc titulum : In festivitate S. Remagli episcopi Hymnus Compositus est carmine Sapphico, at vitiis non caret.

Clara præcelso redeunt honore
Festa, quæ comptis celebramus odis,
Teque laudamus, Dominator alme,
Pectore toto.
Tu fave nostris precibus libenter,
Quem dies terris referens amanter
Hæc sacra cœli pariterque donat
Sancte Remagle.
Te sibi claro socians amore
Præsulem caro voluit haberi
Dives et tandem populo coruscans
Culmine cœli.
Ortus occasum referet, sed orbis
Qui vides lumen speciale solis
Quod fide recte sequeris honeste
Semper ubique.
C Aula te regis veneratur ampla,
Sed places Regi Dominorum summo
Inter festivas renitens coronas
Miles honestus.

in ejus festivitate

7 Posce jejunans precibus anhelis,
Posce Patroni regimen beati :
Namque votorum capiens opimi
Munera verbi.
Tuque Tungrensis diocesis almum
Præsulem primo venerare cursu
Parta ne sumat prior, aut reportet
Gaudia mentis.
Præsul effulget solioque præstans
Pascit indoctos, refovet misellos
Mentis effundens pietate larga
Viscera plena.
Spiritu Sancto reserans futura
Plenus in signis pariter coruscus,
Corde subjectus, humilis, pudicus
Vir fuit iste.
Hinc ovans miles, eremi relicta
Suscipit, solus Domino tonanti
Ut queat votis adolere castis
Intima mentis.
Lumen ex amplo radians opimum
Fulsit, et Pastor monachorum vernat
Edocens sacris monitis et ornans
Agmina clara.
Mortis hic metam capiens refusam
Spiritus clarum penetravit æthra *;
Nos ubi semper precibus juvato,
Sancte Remagle.
Gloriam Christo patulo canamus
Ore, præstanti sive servienti *
Tanta, qui pollet Deitate simplex
Trinus et unus.

AUCTORE J. S.

* pro æthera

* i. e. largienti

hymni Bambergæ.

8 Hymno rhythmico sequenti præponitur : Item unde supra, quo significari arbitror ex eodem codice desumptum esse.

Lumen æternum moderator temporum,
Alme bonorum propagator omnium,
Palmam invictis largiens militibus,
Qui te sequuntur laureati gloria.
Festum colentes tui sacri Præsulis,
Laudes devoti tibi Deo canimus;
Cujus obtentu mereamur scandere
Aulam præcelsam cum triumpho muneris.
Te nunc oramus, sancte Dei Pontifex,
Posce ut nobis tribuatur venia, E
Cunctis subactis vitiorum sentibus,
Atque perennis augeatur gratia.
Nulla nos mortis saucient facinora,
Procul peccata pellantur et vulnera,
Hostis cædatur cum conatu improbo,
Speque salutis foveantur languidi.
Sancte Remagle, nostris fave precibus
Vota cunctorum Maiestati offerens :
Sintque conjuncti angelorum millibus,
Quique devoti tuum festum celebrant.
Laus, honor, virtus atque modulatio
Patri, Natoque simul Paraclyto.
Qui dominatur trinus et unus Deus,
Et regnum ejus in æterna sæcula.
Amen.

§ II. Annus natalis, patria, genus, educatio sub S. Sulpitio.

F

Sanctus inter annum 612 et 624

Quoto Christi anno Sanctus in lucem fuerit editus, uti etiam quando ex hac mortali vita decesserit, certo determinari non potest. Notgerus ab anno 972 usque ad 1008 episcopus Leodiensis in ejus Vita, cujus apographum ex insigni et veteri Ms. S. Petri Coloniæ, ibidem in Carthusia reperto, Gamansius anno 1638 Majoribus nostris transmisit, et Harigerus abbas Lobiensis apud Chapeavillum tomo I de Gestis pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium cap. XLVIII scribunt natum esse, quo tempore civitas metropolitana Biturigum habebat archiepiscopum S. Austrigisilum, archidiaconum vero B. Sulpitium, in brevi post cum honore pontificali donatum. Evectus est ad cathedram Bituricensem S. Austregisilus anno 612, et postquam sederat annos 12, sicut ipse angelo revelante cognoverat, ut dicitur in ejus Vita ab Henschenio edita tom. V Maii, XX illius mensis ad Superos abiit anno 624, succedente ipsi S. Sulpitio cognomento Pio. Hinc patet nativitatem Sancti nostri secundum Notgerum et Harigerum collocandam esse vel ipso anno 612, vel aliquanto post; certe inter annum jam dictum et 624, ultra

AUCTORE J. V.

ultra quem differri non patiuntur verba sequentia Notgeri : In quorum parochia beatus eisdem diebus Remaclus felicissime sumpsit nativitatis exordia.

in Aquitaniæ primæ provincia Bituricensi

10 *Oriundum fuisse ex Aquitaniæ partibus tradi anonymus Stabulensis in Vita num.* 1. *Illam hoc modo describunt Notgerus et Harigerus citati :* Est autem Aquitania, quam quidam partem fere tertiam autumant Galliarum, ab obliquis aquis Ligeris fluminis nuncupata, qui ex plurima parte eam limitat peneque in orbem circumdat. Hæc a Circio habet Oceanum, qui Aquitanicus sinus dicitur, ab Occasu *(versus Meridiem)* Hispanias, a Septemtrione et Oriente Lugdunensem provinciam, ab Euro et Meridie Narbonensem *etc. Ubi per Circium Occidens designatur :* Circius *enim, aliis* Cercius, *est* ventus, qui flat ab Occidente et Galliam Narbonensem infestat, *ut habet Cangius in Glossario et Etymon Aquitaniæ ab aquis Ligeris non probatur Valesio in Notitia Galliarum pag.* 32 : Cum nota fuerit Julio Cæsari et Hirtio Aquitania, et nonnisi principatu Augusti ad Ligerim promota sit ; *sed potius existimat Aquitaniam dictam esse ab* B *Aquis Tarbellicis (vulgo* Aqs *vel* Dax) *aliisque aquis salubribus calidis et frigidis, quibus scatet.* Et primo quidem, *inquit pag.* 33, una et simplex fuit Aquitania inter Pyrenæum et Garumnam ac Oceanum . . . . Demum, remanentibus Novem-populis, Aquitania bifariam divisa est in Aquitanicam primam et Aquitanicam secundam : provinciæ Aquitanicæ primæ metropolis facta Biturigæ, secundæ Burdigala.

e nobilibus parentibus natus

11 *Natus est itaque Sanctus in Aquitania prima in pago seu comitatu Biturico, nunc* le Berri, *parentibus nobilibus et opulentis. Audi Notgerum :* Pater ejus Albutius, mater est vocata Matrinia, ambo secundum sæculi dignitatem divitiis pollentes, utpote generis nobilitate cluentes ; veluti traditio magnarum possessionum ejus tam nostræ ecclesiæ quam vestro monasterio facta vel ab ipso vel à prohæredibus ejus vel etiam a regia sublimitate testatur : multa etenim scripta ex eisdem rebus, per multa annorum curricula a nobis possessis, in utrarumque ecclesiarum adhuc retinentur archivis. *Brevius locum Sancti natalem genus explicat Dionysius Sam-* C *marthanus tom.* III *Galliæ Christianæ col.* 823 : S. Remaclus seu Remaclius et Rismaclus in Aquitania, et Bituricensi pago, patre Albutio, matre Matrinia generis nobilitate et possessionum copia præclaris natus est. *Codex noster* ✠ Ms. 79, *quem Trajectensem ad Mosam vocamus, sic habet :* Remaclus ordinatus ecclesiæ Trajectensis episcopus decimus octavus, et de Aquitania dyoce. Bituricensis ex nobili patre Albutio de Wezenehen et matre Matrinia dicta, filia comitis Savoyensis, *id est Sabaudiæ. In apographo Chronici Ms. monasterii S. Trudonis, notato* ✠ Ms. 139 G, Matrina filia ducis Saubaudiæ *nominatur : verum nullos Sabaudiæ comites lego ante Beraldum sæculo* XI, *nec duces ante Amadeum VIII sæculo* XV ; *et de avo materno Sancti silet anonymus in Vita aliique.*

educatur sub S. Sulpitio,

12 Educatus est autem, *inquiunt Notgerus et Harigerus cap.* XLIX, sublimiter bonæ indolis Remaclus prout plurima facultatum copia suppetebat parentibus, sub beato scilicet Sulpitio, in cujus veneratione constat ab eodem sancto Viro plurimas in nostra diœcesi postea dicatas ecclesias. *Dubitare non possumus, quin sanctus Puer a tanto magistro moribus optimis imbutus,* D *et ad omnem honestatem atque virtutem institutus fuerit, ut patet ex sequentibus :* Deinde eum adultum et totius bonitatis, prout tali competebat ætati, jam fructum ferentem tradunt B. Eligio, viro omnibus ejus temporis hominibus meritorum gratia præferendo, qui eum Sollemniaco monasterio, quod ipse pio opere in sua construebat hæreditate, locavit et sacris monasticæ disciplinæ institutionibus ad unguem instruxit. In tantum autem bonus Adolescens adhæsit monitis sancti viri, ut non modo haud segnis fieret verbi executor divini, verum ita exuberaret gratia superna *etc. Idem tradit Vita antiquior, præterquam quod S. Sulpitii non meminerit. At Mabillonius in Observationibus præviis num.* 3 *bene advertit, rectionem monasterii et* S. Remacli *in rebus monasticis institutionem homini laïco et aulico, qualis tum Eligius erat, non convenire neque cum Audoëni narratione consentire. Vide dicenda inferius num.* 14.

in cujus cœnobio verisimiliter

13 *Ludovicus Bulteau in Compendio historiæ Ordinis S. Benedicti tomo* I *pag.* 631 *et alter neotericus nihil habent de pueritia sub S. Sulpitio traducta, eatenus Vitæ antiquiori inhærentes :* E *sed cum Notgerus vetera monumenta diligenter scrutatus, uti ipse testatur in prologo Vitæ a se auctæ et expolitæ, supra diserte asserat educatum fuisse Sanctum* sub beato scilicet Sulpitio ; *dubitandum non est quin illud alicubi invenerit aliaque plura, quæ anonymum latuerunt. Addunt tamen itsi recentiores,* Remaclum *postea, relicto palatio, aliquamdiu cum S. Sulpitio habitasse ab eoque monitis et exemplis in pietate confirmatum fuisse. Atque hoc satis verisimile est ; ad quem enim potius se contulisset Sanctus aulæ pertæsus et terrena fastidiens, quam ad priorem magistrum suum, ut ab ipso disciplina monastica imbueretur, quem antea pueritiæ moderatorem habuerat. Nec negaverim id factum hortatu Eligii, qui cum adverteret* Remaclum *a sæculi pompa et vanitate alienum, jam tum fortasse eumdem destinabat abbatem præficere monasterio Solemniacensi, quod construere meditabatur ; ideoque illi suaserit ut ad Sulpitium rediret religiosæ vitæ exercitiis ab eo excolendus. Hæc per conjecturam, si nempe Sanctus Clotarii II ephebus honorarius fuerit : sin minus, non bis, sed semel dumtaxat S. Sulpitii* F *discipulus fuit. Quod asserit Sammarthanus, alii vero dubitanter aiunt, in aula regia procuratorem sacri scrinii egisse, unumque ex referendariis fuisse, vivente Clotario nempe II, qui obiit anno* 628 ; *non videtur cohærere cum juniori ætate Sancti nostri, nec conciliari potest cum Actis S. Berchari, quæ ad* XVI *Octobris examinabuntur. Accipe interim Notam Mabillonii pag.* 834 : An Remaclus id munus in palatio gesserit, an etiam Bercharius in aula alibive cum eo vixerit, non satis constat. *Nihil sane de illo officio aut de Berchario exprimunt* Remacli *Acta.*

et monachus fuit.

14 *Subdit Sammarthanus, mortuo Clotario, patriam repetiisse Sanctum ac se totum Deo vovisse : exinde Solemniacum se recepisse, ubi primus, ut videtur, abbas renuntiatus est ab Eligio, quod probabitur § sequente. Falli ergo ejus Vitæ auctores Herigerum, Notgerum aliosque, qui eum sub Eligii illius cœnobii abbatis regimine in rebus monasticis institutum affirmant ; illos enim erroris convinci auctoritate S. Audoëni synchroni, qui lib.* II *de Vita S. Eligii cap.* II *refert Eligium adhuc laïcum fuisse, cum designatus*

A *signatus est episcopus Noviomensis, imo illum quidem cogitasse aliquando, ut habet lib.* I *cap.* XV, demum eodem se mancipare monasterio *(Solemniacensi)* nisi eum alio in loco Dei obligasset dispensatio. *Ex his manifeste patet, Eligium monasterii Solemniacensis abbatem non fuisse, ac proin corrigendam esse hac in parte* S. Remacli *Vitam. Nihil tamen hinc ipsius virtutibus detractum volumus, quibus ita enituit sive in monasterio Bituricensi sub S. Sulpitio, sive in regimine Solemniacensis,* ut omnibus sub eadem militantibus disciplina religiosæ conversationis fieret exemplum et norma: in vigiliis namque continuis pernoctabat, orationes vero pernox continuabat, in abstinentia præcipuus, in universa morum probitate præclarus. *Hæc post anonymum Notgerus et Harigerus, in eo dumtaxat corrigendi, quod perperam putaverint illa contigisse, S. Eligio abbate. Pergam porro ex ipsis et aliunde supplere, quæ anonymus in Vita Sancti omisit; vel explicare, quæ ab eodem non satis clare exposita sunt.*

B

§ III. Fit primus abbas Solemniacensis, dein Casæ-congidunensis, ac tandem episcopus.

Solemniacensis cœnobii primus

Narrat *Audoënus lib.* I *de Vita S. Eligii cap.* XV *concessam ei fuisse a Dagoberto rege villam quamdam in rure Lemovicino, Solemniacum (vulgo* Solignac*) cognominatam;* quo in loco *(Eligius)* primum ac potissimum virorum Dei construxit monasterium: ubi etiam abbate constituto, multos ex suis vernaculis mancipavit *etc. Nullibi quidem istius primi abbatis nomen ab Audoëno expressum invenitur; attamen haud alium designari puto quam* S. Remaclum. *Nam* 1° *ex Charta S. Eligii pro Solemniaco, quam edidit Mabillonius pag.* 1091, *et Dionysius Sammarthanus recudit tomo* II *Galliæ Christianæ inter instrumenta ecclesiæ Lemovicensis col.* 185, *constat eum in hoc monasterio aliis*
C *prælatum fuisse:* Ubi et auspice Christo, *inquit Eligius,* præesse dignoscitur vir venerabilis Remaclus abbas. *Et infra:* Simili modo te, beatissime pater Remacle abba, tuosque successores vel subjectos post te, per individuæ Trinitatis majestatem obtestor *etc. Observandum autem, quod ista Eligii donatio facta sit non diu post constructionem monasterii; adeoque dubium non est, quin de abbate primo agatur. Præterea lib.* II *cap.* XIV *narrat Audoënus secundum abbatem Solemniacensibus constitutum fuisse ab Eligio;* prior enim ad episcopatum captus habebatur. *Quæ verba non nisi de* Remaclo *intelligi possunt, quem et abbatem fuisse, supra diserte tradidit Eligius, et assumptum ad episcopatum fuisse, infra dicetur.*

abbas constituitur anno,

16 *Mabillonius parte* II *Sæculi* III *Benedictini pag.* 628 *ex Audoëno mox citato fatetur intelligi,* Remaclum *Solemniaci primum abbatem fuisse; at postea subjungit:* Nisi si alius, qui loci abbas primus fuerit, etiam ad episcopatum promotus est. *Quæ conjectura mihi videtur prorsus improbabilis propter Audoëni synchroni testimonium, qui suffectum abbatem non tertium numerat, sed secundum; adeoque ante* Remaclum, *qui hunc præcessit, alius abbas fingi nequit. Laudatus Mabillonius, re maturius perpensa, tomo* I *Annalium pag.* 352 *et* 353 *asserit constare tum ex præmissis Eligii litteris tum ex ipso Audoëno,* Remaclum *Solemniaci primum abbatem fuisse: at quanto præcise, quove ex monasterio ad regimen assumptus sit, non liquet. Secundum dicta num.* 13 *satis probabile est, ab Eligio evocatum esse ex Bituricensi cœnobio S. Sulpitii. De tempore id solummodo certi habemus, præsedisse Sanctum monasterio Solemniacensi anno Dagoberti regis* 10, *quo facta signatur cessio Eligii* X *Kalendas Decembris. Mabillonius aliique annum istum decimum revocant ad annum Christi* 631, *computantes a mense Martio* 622, *quo Dagobertus I Austrasiæ rex inauguratus est: Bollandus vero tomo* I *Februarii pag.* 371 *fundationem differt ad annum* 637, *qui itidem fuit decimus Dagoberti numerando a morte Clotarii parentis ejus. Utroque autem modo annos Dagoberti I supputatos videre licet apud Mabillonium lib.* VI *de Re Diplomatica pag.* 464 *et seq.*

AUCTORE J. V.

17 *Probabiliorem existimo Bollandi calculum:* ut videtur, 637.
E *Eligius enim ante monasterii constructionem, Audoëno teste lib.* I *cap.* XIII. *legatione functus est ad Britannorum principem Judicaëlem, rediensque illum perduxit secum ad regem Francorum. Accessus autem regis Judicaëlis ad Dagobertum contigit anno Christi* 635, *ut discimus ex Fredegarii cap.* LXXVIII *apud Ruinartium. Adde quod Solemniaci Sigebertus in Chronico non meminerit, nisi ad annum* 637. Remaclus *itaque illo anno, ut videtur, novo cœnobio datus abbas subjectos sibi* 150 *monachos exemplo magis quàm verbo ad obeunda religiosæ vitæ exercitia secundum regulam beatissimorum patrum Benedicti et Columbani strenue animabat. Quanta hinc monasticæ religionis perfectio ibidem viguerit, declarat cap.* XVI *Audoënus testis oculatus his verbis:* Quo in loco ipse quoque accessi, et tantam sacræ regulæ observantiam vidi, ut pene singularis sit vita eisdem monachis præ cæteris Galliæ monasteriis, *uno excepto Luxoviensi, de quo agit inferius cap.* XXI. *Nec prætereunda est egregia S. Tillonis institutio, quam ita memorat hujus Vita apud Mabillonium Sæculo* II *pag.* 995: Susceptum siquidem B. Tillonem
F Elegius S. Remaclo Sollemniacensis monasterii sui abbati tradidit nutriendum atque litteris imbuendum. Quem Vir sanctus, sicut in mandatis acceperat, cum omni diligentia sub pietatis studio enutrivit, sacris literis erudivit, evangelicis atque apostolicis documentis roboravit.

Inde accitus in Austrasiam, Casæ-congidunensi

18 *Ubi sanctus Abbas monasterium illud magna morum integritate ac paterna sollicitudine aliquamdiu puta sexennio circiter rexerat; longe lateque sparsa sanctitatis ejus fama ad ipsos etiam palatii Austrasiani proceres pervenit.* Igitur, *inquit Notgerus,* promulgatum est in aula regali tantum Virum non debere abesse præsentiæ regis, ut illius prudentia disponerentur regni negotia, cujus tanta jam tunc audirentur meritorum insignia. Evocatus itaque honorifice, ut decebat, ad palatii perducitur limina. *Eadem fere habet Vita antiquior, et Harigerus cap.* XLIX. *Hinc conjici posset, ipsum in aula S. Sigeberti III aliquo tempore procuratorem sacri scrinii palatii egisse; quo tunc hortatu S. Nivardi Bercharius accesserit informandus a* Remaclo, *cujus* prudentiæ et sanctitatis titulis commendata ubique excreverat opinio veneranda, *uti tradunt Bercharii Acta. Vide supra num.* 13 *in fine.*

AUCTORE J. V.

fine. Quando Sanctus in Austrasiam accersitus sit, non constat : debuit tamen id contigisse ante annum 644, *si verum est quod ait neotericus Vitæ compilator, sacerdotio initiatum ibi fuisse a Metensi episcopo S. Goërico cognomento Abbone ; cum hic obierit anno* 643, *die* XIX *Septembris, uti diximus tom.* IV *Julii pag.* 430. *Dein Casæcongidunensi cœnobio in ducatu Luxemburgensi vel ædificando, vel certe ordinando regendoque præfectus est, teste S. Sigeberto in diplomate fundationis tomo* I *Februarii pag.* 234 : Sub devotione animæ nostræ . . . monasterium regulare in honore patroni nostri Petri, Pauli, Joannis, vel ceterorum Martyrum, in terra nostra, sylva Arduennense, in loco qui dicitur Casegonguidinus, quem Sesomiris fluvius cingere videtur, . . . volumus construere, et ibidem Christo auspice Remaclum abbatem constituimus *etc. Quod diploma* circa DCXLVIII *datum esse notat Martenius tom.* II *Collectionis amplissimæ pag.* 6. *Ad eumdem an.* 648 *meminit hujus monasterii Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 403, *ubi sic habet :* Hoc etiam tempore Sigibertus, piissimus rex Austrasiorum, munificentiam regiam in condendis

B cœnobiis exhibuit . . . Primum origine est illud, quod Casæ-congiduni * . . . ædificavit, accito e Sollemniacensi monasterio Remaclo abbate, qui servis Dei illic congregatis præesset . . . Superest etiam nunc cella seu prioratus in prædicto vico Casæ-congiduno, inter Chinium et Bullonium opida posito ad Sesmarum * fluvium, qui dextram Mosæ ripam subit prope Castrum-Reginaldi.

* *vulgo* Cougnon

* *v l* Sesomirim, *vulgo* le Semoy

monasterio præficitur inter annum 644 et 648 :

19 *Fundationem triennio citius nempe anno* 645 *collocat Cointius, et post eum Dionysius Sammarthanus tom.* III *Galliæ Christianæ col.* 931 : Casæ-congidunum Ord. S. Bened. super Sesmarum fluvium conditur an. DCXLV. *Verum annus conditi monasterii exacte assignari nequit ; nam Sigeberti diploma notis chronicis destituitur, nec ullum instrumentum citat Sammarthanus. Quod ait Cointius num.* 9, *Godonem, qui in diplomate nominatur Apostolicus, id est episcopus, ante hunc annum ecclesiæ Metensi non præsedisse, æque falsum videtur ac illud quod præmiserat de Tilione Solemniaci in locum Sancti nostri suffecto : successor enim* Remacli *in abbatia Solem-*

C *niacensi a Sammarthano vocatur Childomarus, quo abbate Solemniacum rediit Tillo. Vide tom.* I *Januarii pag.* 379 *et Sæcul.* II *Benedictin. pag.* 994. *Godo autem in Metensi cathedra sedere cœpit anno* 644, *ut ostensum est tomo* IV *Julii supra citato : unde liquido deducitur, diploma ante annum* 644 *datum non fuisse ; sed certum fundationis tempus erui non potest. De isto monasterio Notgerus et Harigerus cap.* LIV *scribunt sequentia :* In loco, qui vocatur Casæcongedunus, super Sesmarum fluvium sito, cœnobium idem rex *(Sigebertus)* optimatum suorum consilio in honore Apostolorum Petri, Pauli et Johannis ædificaverat, quia congrua servorum Dei habitationi domicilia protendebat, munere largitatis suæ ditaverat, probatas Deo servientium personas aggregaverat, quibus beatum Remaclum provisorem instituit, et ut inhabitantes juxta traditionem parum vivere assuefaceret, demandavit. Extat usque in præsens locus orationis ejus opere in rupe excisus, unde infirmantibus usque nunc proveniunt beneficia : ubi et ipse se aliquamdiu victimam in ara summi Dei jejuniis et vigiliis maceratam litabat, et familiarius Deo conjunctus contemplationi se sanctæ

D suspenderat, et fluenta suæ doctrinæ in subjectorum cordibus diffundebat.

20 *Inter hos videtur fuisse S. Hadelinus, nobilis adolescens Aquitanus, qui,* relicta Christi amore patria, in Austrasiam venit cum sancto Remaclo, quem sibi ad imitandum proposuerat, *inquit Menardus. Notgerus quoque in illius Vita tomo* I *Februarii pag.* 373 *testatur,* per omnia *actuum piorum et ærumnarum Sancti nostri participem fuisse ac socium peregrinationis. Demum Bollandus in Commentario prævio num.* 38 *ait, partim Metis, partim Casæ-congiduni, sacris litteris et pietati vacasse. Interim dum sanctus Abbas informandis novi cœnobii monachis secundum ordinem et monita antiquorum patrum sedulo incumbebat, Trajectensem episcopatum deposuit S. Amandus anno* 650. *Consuli potest ejus Vita ad* VI *Februarii, vel Pagius in Critica Baronii ad annum* 649 *et* 650. Remaclus, *qui jam ante* infulas sacerdotales adeptus *(teste Vita inferius num.* 2*) seu regionarius episcopus ordinatus fuerat, mox illi omnium votis in cathedra Trajectensi sufficitur : ipso Amando, ut verisimile est, inquit Henschenius pag.* 834,

E *regi persuadente ut eam dignitatem illi imponeret, et Sanctum hortante ut suscipere dignaretur, ac spondente, effecturum se Romæ, ut Martinus Papa rata esse omnia velit. Annorum* 9 *interpontificium, quo S. Landoaldus ab Ægidio existimatur vicarius fuisse sedis Trajectensis vacantis per abdicationem Amandi, fictitium est : Amandus enim adhuc sedebat anno* 649, *ut constat ex responsoriis S. Martini PP. ad eum datis post concilium Lateranense habitum illo anno mense Octobri;* Remaclus *autem Amando suffectus jam erat anno* 651, *quod infra clarius patebit.*

factusque episcopus regionarius, successor

21 *Juverit nunc verbis Notgeri referre, quo studio et qua contentione sanctus Præsul ad illam cathedram postulatus evectusque fuerit. Sigeberto, inquit,* plebs Trajectensium cum electione communi sacerdotum, cum frequentia et audientia magnatum, cum vociferatione etiam et acclamatione omnium ordinum obtulit tale precum suarum votum : neminem sibi debere nisi beatum præesse Remaclum ; hunc angelicis spiritibus gratum, hunc terram incolentibus reverendum, ejus se multimoda expertos commoda F beneficiorum, interventionum illius tam apud regem, quam apud proceres sæpe sensisse suffragium ; prudentiæ illius advertisse sollertiam, cum regalibus crebro consiliis impenderet operam, non deesse ei scientiam Scripturarum, unde proferat nova et vetera . . . Talibus votis rex favorabiliter assentiens, tantis studiis officiose concordans decrevit eorum, quia æquum expostularent, annuere petitioni, simulque super hoc inire colloquia beati Viri. Sed quis memoratu possit sufficere, quanta illum benignissimus rex ad assentiendum demulsit verborum dulcedine ? Quis denique valeat enarrare, quantum Vir beatus reluctari et reniti visus est pro posse ? At rex, sacerdotum et optimatum fretus consilio, a proposita non destitit intentione : sanctus vero Sacerdos metuens sanctioni contraire divinæ, licet nolens septimus et vicesimus Tungrensi vel Trajectensi substituitur ecclesiæ, ut verbi semina deinceps in plures diffunderet, quæ in se hactenus diu latentia occuluisset. *His similia scribit Harigerus cap.* L.

S. Amandi omnium votis eligitur.

22 *Sancti ordinationem* III *Nonas Februarii consignant Gelenius, Wion et Saussayus, ut dictum*

Ejus ordinatio probabilius affigenda est anno 648.

A ctum est tomo I *illius mensis pag.* 319 *in Prætermissis. Hinc Cointius et Sammarthanus initium episcopatus ejus affigunt anno* 653, *qui prædictus fuit littera Dominicali* F *afficiente diem* III *Februarii. At Pagius ad annum* 649 *num.* 6 *ait perperam Cointium illa de causa* Remacli *ordinationem usque ad illum annum distulisse; cum natalitia Sanctorum, consecrationes episcoporum, et dedicationes ecclesiarum sæpius in Martyrologiis aliis diebus notentur, quam quibus contigerint, et pro episcoporum libitu ac ecclesiarum commodo hujusmodi dies sæpe mutati fuerint, aut denique longo tempore postquam ex solemnitates peractæ fuerant, aut sancti mortui vel translati, de illis mentio facta sit in Kalendariis. Isto Pagii responso hic nobis opus non est: supponamus enim consecrationem factam esse ipsa die, qua recolitur,* III *Februarii; non ideo tamen ad annum* 653 *differri debet, siquidem dies* III *Februarii æque Dominica erat anno bissextili* 648, *litteris Dominicalibus* EF *insignito. Atque hoc anno probabilius episcopus creatus est non quidem certæ sedis, sed incertæ, forsan ut* B *eo titulo dignitas et honor ejus augeretur, inquit Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 404. *Favet Breve chronicon Lobiense apud Edmundum Martene tom.* III *Thesauri novi anecdotorum col.* 1411, *ubi* S. Remaclus *ordinatus legitur* DCXLVII, *qui veteri computu Kalendis Martii seu* XX *Aprilis, id est, Pascha anni* 648 *terminabatur. Quod autem in Chronico citato et alibi Sanctus tunc dicatur ordinatus episcopus* Trajectensis, *per prolepsim sive anticipationem intelligendum est; cum Amandus Trajecti adhuc sederet anno* 649, *ut supra num.* 20 *probavi.*

§ IV. Utrum Tungris an vero Trajecti ad Mosam sedem episcopalem habuerit.

Confutatur opinio

Supervacanea *videri possit eruditis hæc quæstio, post Henschenii Diatribam atque Exegesim* C *de episcopatu Trajectensi, et Commentarium prævium ad Vitam S. Amandi tomo* I *Februarii pag.* 824 *et seqq. Sane, uti post Mabillonium fatetur Dionysius Sammarthanus tomo* III *Galliæ Christianæ col.* 817, *sedem a S. Servatio Tungris Trajectum translatam fuisse ibique ad S. Hubertum usque permansisse,* tot tamque invictis argumentis *ostendit Henschenius tum in Diatriba tum in Exegesi,* ut ulteriori confirmatione non indigeat. *Nec minus evidenter in Commentario citato episcopatum Trajectensem vindicavit S. Amando, proindeque et Sancto nostro: cum apud omnes in confesso sit,* Remaclum *eamdem tenuisse cathedram, quam Amandus abdicavit. Sed quia nuper litem Henschenio movit et episcopatum Trajectensem ad Mosam iterato negavit perillustris dominus G. L. Baro de Crassier, celsissimi principis episcopi Leodiensis consiliarius, edita Leodii anno* 1738 *Brevi elucidatione et quadriennio post Additamento ad eamdem; juverit hac de re paulo fusius disserere, ut veritas magis elucescat. Ea tamen solummodo hic attingam, quæ proprie ad Sanctum nostrum pertinent vel cum eo quadantenus connexa sunt: nam necesse non arbitror vindicias pro Henschenio scribere, aut sedis translationem stabilire. Utrumque cumulate præstitit R. P. Petrus Dolmans Societatis nostræ, editis Antverpiæ anno* 1740 *Observationibus apologeticis pro episcopatu Trajectensi ad Mosam, quibus Brevem elucidationem egregie confutavit. Deinde Additamento ad Brevem elucidationem opposuit Alteras observationes apologeticas Lovanii impressas anno* 1742: *illis autem nihil, quod sciam, hactenus responsum est, nec video quid solide responderi possit. Consule Memorias Trivultianas mense Septembri* 1740 *a pag.* 1794.

AUCTORE J. V.

de cathedra Tungrensi,

24 *Verum ut ad rem veniamus, perillustris dominus Baro in Brevi sua elucidatione pag.* 19 *sic pronuntiat:* De S. Remaclo certum est, ipsum non solum fuisse episcopum Trungrensem, sed et Tungris habitasse, ut aperte patet ex Vita B. Trudonis a Donato sub finem VIII sæculi scripta: *ibi enim Trudo missus dicitur* ad beatum Remaglium Tungrensis urbis pontificem, *admonitus item* a sancto viro Remaglio Tungrensis urbis antistite; *denique fol.* 36 *Metis profectus* ad Tungrensem urbem usque pervenit, in qua suum spiritalem patrem Remaglium episcopum repperit. E *Hæc ita legi in Codice membranco* 900 *annorum; quem Cl. Elucidator possidet, facile credimus; non tamen inde confici putamus, Sanctum nostrum Tungris sedem habuisse. Audi Observationem primam Dolmanni pag.* 48: Harigerus apud Chapeavillum pag. 86 in Vita S. Remacli scribit sequentia: « Plebs » TRAJECTENSIUM cum electione communi totius cleri ac sacerdotum.. regem conveniens, » prece multa beatum sibi poposcit præesse Remaclum... Quorum votis rex incunctanter » assentiens, decrevit eorum annuere petitioni » ... Solus tandem multorum victus instantia » vicesimus septimus TRAJECTENSIUM substitui» tur episcopus ». Ex quibus concludo, certum non esse, S. Remaclum Tungrensem fuisse episcopum: nam S. Remaclus cum ad infulas (*certæ sedis*) promotus est, cujus populi voto, cujus cleri electione prælatus est cæteris? Plebs Trajectensium, inquit Harigerus, cum electione totius cleri et sacerdotum... sibi poposcit præesse Remaclum. Igitur populus Trajectensis S. Remaclum poposcit episcopum. Cui autem ecclesiæ? Suæne an alteri? Suæ profecto: non F enim solet populus alienæ ecclesiæ, sed suæ episcopum postulare. Præterea clerus Trajectensis S. Remaclum elegit episcopum. Ergo S. Remaclus episcopus Trajectensis fuit. Clerus enim, quando ad ipsum electio spectat, suæ ecclesiæ, non alteri episcopum eligit. « Jus prælatum » eligendi ad viduatæ ecclesiæ collegium perti» net », inquit Lancellotus in Institutionibus juris canonici.

et solidis argumentis

25 *Deinde præoccupat Dolmannus objectionem fieri natam:* At, inquies, Harigerus vixit sæculo decimo; Donatus octavo: proinde major est Donati in præsenti materia auctoritas. Respondeo, defectum ætatis in Harigero ita suppleri, ut suo ipse testimonio Donatum facile vincat: nam Harigerus ex professo Vitam S. Remacli scripsit; Donatus tantum ex incidenti ipsius meminit: proinde Harigerus accuratius, quam alter, Vitam et gesta S. Remacli inspexit, utens eam in rem monumentorum antiquorum copia. Audiamus ipsum Harigerum in suo ad Werinfridum abbatem prooemio loquentem: « Obtulisti, » *inquit tomo* I *Chapeavilli pag.* 1 *et seq.,* « libellum de Vita tam nostri, quam » vestri

AUCTORE J. V.

» vestri specialis patroni, sancti scilicet Remacli, » conquestus . . brevius, quam ut res expostula- » ret, pro magnitudine gestorum ejus esse editam, » simulque visus es . . . exhortari, ut eam non » modo exemplari, verum aliquanto lepidius » mandarem poliri . tum quod gestorum illius » aliunde sumptorum suppetat COPIA, tum quod » temporum, quorum diversitas nunc maxime » scito opus est, ex cartulario vestro non desit » notitia . . . Igitur adorsus sum . . . Et ne labor » hic, qui te adhortante susceptus est, inferaci- » ter fiat, non ejus modo, cujus meminimus, » sancti scilicet Remacli, sed et cæterorum » nostræ sedis pontificum tempora et gesta, quæ » UNDECUMQUE POTUERE CORRADI, ad nostra » usque tempora collegi, et cujus potissimum » anhelabas desiderio, Vitam INDE EXCEPTAM » votis tuis porrexi ».

o tenditur, quod Sanctus,

26 Ex his apparet, Harigerum non tantum meditato Vitam S. Remacli exarandam suscepisse, sed et usum ipsum gestorum ipsius copia, aliisque pontificum gestis undecumque corrasis, ac inde Vitam S. Remacli excepisse. Quod si ergo in monumentis hisce antiquis Harigerus B reperisset, S. Remaclum Tungrensem fuisse episcopum, an ipsum Trajectensem scripsisset? Suspicari id forsitan non omnino foret nefas, si nude S. Remaclum TRAJECTENSEM scripsisset, non additis circumstantiis variis, quæ episcopatus initium comitatæ sunt. Jam autem, cum referat modum, quo a populo Trajectensi postulatus, a clero electus, a rege impulsus, vicesimus septimus Trajectensium substitutus est episcopus; necesse est, ut aut S. Remaclum Trajectensem statuamus antistitem, aut credamus Harigerum tot illa electionis adjuncta e suo procudisse cerebro. Quis autem Harigerum tam parum opinetur veritatis fuisse amantem! Ipse sane, quam sinceritatis fuerit studiosus, satis ostendit, cum apud Chapeavillum tom. 1 pag. 28 ita loquitur: « S. Servatius Tungrensi » ecclesiæ decimus præsidebat . . . Cujus quidem » ortum et prosapiam, licet quidam putent ex » Domini Salvatoris cognatorum descendisse » familia; quia tamen locum nativitatis ejus » nequaquam accepimus, nec adventus ejus » causas aliunde uspiam audivimus, idcirco nec C » faciles ad credendum esse possumus, nec tantæ » opinioni, quæ fortasse ex pietate ingeritur, » judicamus omnimodis derogandum: cum » juxta Tullium non debeat pudere nos fateri » nescire, quæ nescimus; et hujus opinionis » assertoribus conveniat, ignorantiam potius » verecunde fateri, quam irreverenter pro pie- » tate mentiri ». En quam circumspecte, quam sincere Harigerus de prosapia S. Servatii suam dixerit sententiam. Et virum talem credemus idoneum, qui plures studiose confinxerit circumstantias, quibus Trajectensem S. Remacli cathedram adornaret?

licet nonnumquam Tungrensis abusive dictus,

27 Denique abusus vocis TUNGRENSIS in Donato non minus, quam in aliis scriptoribus (de quibus jam egimus, et infra iterato acturi sumus) tacite locum habuit, appellavitque ipse Tungrensem episcopum, cujus prædecessores Tungris sedem fixerant. Unde Mabillonius in Notis ad Vitam S. Remacli, quam inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini seculo 2 pag. 490 vulgavit, et ubi S. Remaclus Tungrensium sedis episcopus vocatur, illum loquendi modum solerter ibidem explicat his verbis: « Id est, » TRAJECTENSIUM. Nam licet episcopalis sedes » ex urbe Tungris Trajectum a B. Servatio epi- D » scopo translata fuisset, ut late et erudite do- » cet Henschenius in Diatriba de episcopatu Tra- » jectensi; nonnumquam tamen prioris sedis » nomen episcopis Trajectensibus attributum » legitur. Ex civitate Trajecto, vulgo Maes- » tricht, ad Mosam postea sedes Leodium, » auctore S. Hucberto, migravit ». Similis abusus vocis Trajectensis in Harigero fingi non potest, qui apud Chapeavillum tom. 1 pag. 54 diserte asserit, S. Monulphum Trajecti sedem pontificalem in ecclesia S. Servatii deinceps futuram constituisse: ac proinde successores S. Monulphi ideo Trajectenses appellat, quia collocata Trajecti erat cathedra.

vere et proprie episcopus Trajectensis fuerit.

28 *Post hæc subdit Observationem alteram:* Si valet hoc Cl. Elucidatoris argumentum: Donatus S. Remaclum scripsit Tungrensem episcopum: ergo S. Remaclus Tungrensis episcopus fuit; valeat quoque necesse est hoc argumentum meum: Baudemundus S. Amandum scripsit Trajectensem episcopum: ergo S. Amandus Trajectensis episcopus fuit. Imo, si vis inest ratiocinio Cl. Elucidatoris, multo major meo insit E necesse est: non enim Donatus S. Remacli vel discipulus fuisse legitur vel familiaris; fuit S. Amandi et discipulus et familiaris Baudemundus: proinde longe notior Baudemundo fuit S. Amandus, quam Donato S. Remaclus. Præterea Donatus Vitam S. Remacli ex incidenti attigit, Baudemundus in Vitam S. Amandi totus incubuit. Proinde exploratior fuit Baudemundo episcopatus S. Amandi, quam Donato sedes S. Remacli. Denique Baudemundus et multos et antiquissimos habet, qui ipsi adhærent, historiographos; non item Donatus. *Adde, quod S. Martinus Papa epistolam dederit* ad sanctum Amandum episcopum Trajectensem, *uti habet Baronius ad annum* 649 *num.* 38. *Potior itaque Baudemundi auctoritas est: unde deducimus et Sanctum nostrum Trajectensem episcopum fuisse, utpote qui suffectus fuerit Amando eumdem episcopatum abdicanti. Quod si quis Tungrensibus ob auctoritatem Donati* Remaclum *velit tribuere, is consequenter ob majorem auctoritatem Baudemundi dicere debebit, post Amandi abdicationem vel* Remaclum *vel alium cathedram Trajecto reduxisse Tungros: hoc autem cum nemo somnia-* F *verit hactenus, manet* Remaclo *sedes, quam Amandus dimisit, nempe Trajectensis.*

Contrarium non evincit prætensa habitatio Tungrensis, uti probatur

29 *Pagina* 52 *Tungrensem habitationem ita confutat Dolmannus:* Quod addit Cl. Vir, S. Remaclum Tungris habitasse, putat id probatum iri ex eo, quod S. Trudo (teste Donato) angeli jussu ad Tungrensem urbem pervenerit, in qua suum spiritualem patrem Remaglium episcopum repperit. Verum Tungris repertum S. Remaclum, non quia ibidem habitabat, sed quia diœcesim lustraturus obibat, tradit Notgerus episcopus Leodiensis apud Surium ad diem 3 Septembris: « Pastorali, inquit, solicitudine » parochiam suam pro more visitabat . . . Interea » S. Trudo . . . nocturna visione afficitur . . Fra- » ter, inquit angelus . . . B. Remaclum adito, » qui non procul hinc abest ». Proinde legitima non est Cl. Viri illatio, qua ex transeuntis hospitio fixum in urbe Tungrensi domicilium concludit. Trajecti potissimum episcopatus curam gessisse S. Remaclum, colligitur ex Harigero, qui apud Chapeavillum tomo 1 pag. 94 scribit eumdem Antistitem, jactis fundamentis cœnobiorum Stabulensis et Malmundariensis, rediisse

Trajectum

AUCTORE J. V.

Trajectum et officio pastorali invigilandum se denuo implicasse. Cum dicat S. Remaclum rediisse Trajectum, insinuat eumdem antea quoque illic fuisse versatum, atque adeo curam ibi pastoralem ita repetitam, ut ibidem aliquanto fuerat intermissa.

ex Notgero et Harigero

30 Scio equidem Notgerum mox citatum scribere S. Remaclum Tungros vel Trajectum se recipientem, ad pastoralis officii curas animum intendisse; sed hæc oratio ambigua Harigerum non arguit erroris: non enim ex hac disjunctiva enuntiatione, recepit se Tungros vel Trajectum, concludi determinate potest, S. Remaclum Tungros se recepisse. Imo si orationi ancipiti accersenda sit expositio, non aliunde ea commodius petetur, quam ex ipso Harigero. Hujus autem testimonio si stemus, evidens est, S. Remaclum Trajecti officium episcopalis oneris resumpsisse obeundum. Par dubii sermonis explicatio alibi locum habet. Ait exempli causa Notgerus apud Surium: B. Joannes Tungrensium vel Trajectensium ecclesiam feliciter gubernans, hominem exuit. *Et post multa:* Tandem Vir Dei (Remaclus)... Tungrensi vel Trajectensi ecclesiæ antistes datur. Non fuerunt, si rigide loquamur, BB. Joannes et Remaclus utriusque urbis antistites: cum alterutra tantum civitas fuerit princeps diœceseos; utra autem, rursus explicat Harigerus, qui utrumque Sanctum diserte scribit urbis Trajectensis episcopum.

stabilientibus cathedram Trajectensem.

31 Imo ipse se Notgerus explicat, cum ait: « Rex Dagobertus... B. Amandum... nitebatur... in TRAJECTENSI CATHEDRA collocare. » Et ille quidem vir sanctus per triennium... » verbum vitæ disseminavit: sed nihil se proficere cernens... ad alia loca, ut prius fecerat, » sese prædicandi gratia contulit. Incompertum vero est, quanto tempore plebs Trajectensis tum sine pastore permanserit, donec » Sigebertum pater regem Austrasianis dedit... » Ei vero Trajectenses ex communi sacerdotum » electione... preces offerunt, neminem ipsis, » nisi B. Remaclum, episcopum præfici debere ». Quæ omnia satis ostendunt hæc Notgeri verba: Tungrensis vel Trajectensis ecclesiæ antistes, in favorem cathedræ Trajectensis esse interpretanda. Si enim Tungris remanebat sedes, cur, teste Notgero, S. Amandus in cathedra Trajectensi fuit collocatus? Cur plebs Trajectensium sine pastore permansit? Cur Trajectenses S. Remaclum episcopum sibi præficiendum postularunt? Atque ita ipse Notgerus confirmat, quæ supra ex Harigero retuli, manetque Trajectensis S. Remacli episcopatus non tantum abbatis Harigeri, sed et episcopi Notgeri testimonio stabilitus.

quam evertere nequeunt bulla Leonis IX, aliaque objecta diplomata

32 *Frustra igitur D. Baro pag.* 20 *Elucidationis ait, luce clarius apparere,* S. Remaclum non tantum dici episcopum Tungrensem, sed et habitasse ipsam urbem Tungrensem: *prætensa enim illa habitatio superius confutata est. Subdit deinde ad firmandam opinionem suam:* Probant primum bulla S. Leonis Papæ, hujus nominis IX, qua confirmans privilegia Stabulensis et Malmundariensis monasteriorum exprimuntur * sequentia: « Ut quia beatus Remaglus utriusque monasterii » constructor, et Tungrensium antea episcopus » et pastor ». Quam bullam retulit Aub. Miræus in Notitia ecclesiarum Belgii cap. CXXVII, pag. 291; prout et diplomata Ottonis II imp., Gregorii V et Silvestri II Sum. Pont. ad Ed. Martene relata vet. Script. et Monumentorum tom. 2 pag. 50 et seq. *Verum, ut gratis concedamus ita scriptum fuisse in autographis, qua ratione Cl. Elucidator probabit vocem* Tungrensium *proprie accipiendam esse? Hoc autem quamdiu non ostenderit, nihil juvat allata auctoritas ad concludendum contra testimonia antiquiora; Sanctum nostrum sedem episcopalem habuisse Tungris. Alioqui ex eo quod Stephanus, episcopus Leodiensis a S. Huberto decimus, apud Chapeavillum tomo* I *pag.* 351 *se* Tungrorum *episcopum sensu nempe improprio appellet, inferre pari ratione quis poterit: ergo tunc temporis erat sedes episcopalis in urbe Tungrensi, adeoque vel Stephanus antistes Leodiensis non fuit, vel binas simul episcopales cathedras habuit, alteram Tungris, alteram Leodii; quod Leodienses, opinor, neutiquam admiserint. Simile argumentum facile formari posset de pluribus aliis episcopis Leodiensibus; nam Zacharias Papa, teste Henschenio in Exegesi tomo* VII *Maii pag.* XXXVI *num.* 53, *Epistola* VI *circa annum* 751 *scripsit* Fulcario episcopo Tungrensi: *Walcandus tomo Chapeavilli citato pag.* 154 *nominatur* Tungrensis episcopus *a Ludovico Pio imp. in diplomate anni* 831. *Eodem nomine apud Henschenium laudatum se appellant Franco, prædicti Stephani decessor, et Farabertus subscribentes conciliis ille Tullensi anno* 860, *hic Engelenheimensi anno* 948. *Durandus quoque, episcopus Leodiensis vigesimus, cui anno* 1024 *Conradus Salicus diploma concessit a Chapeavillo editum pag.* 263, *in epitaphio suo ibidem pag.* 260 Tungrensem cathedram *rexisse dicitur.*

tametsi constaret ea interpolata non esse,

33 *Siculi ergo Leodienses consequentiam negabunt, eo quod episcopi illi amore antiquitatis a se vel ab aliis improprie tantum appellati fuerint* Tungrenses, *cum sedes Leodii tunc esset, non Tungris; ita nos pariter dicimus secundum disputata superius, nomen episcopi* Tungrensium *non nisi abusive loco* Trajectensium *Sancto nostro tributum fuisse. Fortassis etiam Stabulenses tum temporis perperam putabant* S. Remaclum *Leodii sedisse, ac propterea vocem* Tungrensium, *quemadmodum plures episcopi Leodienses nominari maluerant, inseruerunt libello supplici, cui rescripta Pontificia et imperiale aptari decuit. Quare objecta illa diplomata aliaque, licet certum foret interpolata non esse, Trajectensem Sancti episcopatum evertere nequeunt: cum ex nudo episcopi* Tungrensium *titulo (quem tamen apud laudatum Martenium omittunt præceptum Ottonis III datum anno* 986 *et monumenta omnia Stavulensia anno* 980 *antiquiora) sedis locus colligi haud possit; dicente ipso Cl. Viro pagina ultima Elucidationis, titulum istum* abusive *continuatum fuisse apud Leodienses: quidni etiam apud Trajectenses, a quibus cathedra Leodium transivit, prout satis superque ab Henschenio probatum est et novissime a Dolmanno tum in priori Opusculo pag.* 67 *et seqq., tum in posteriori a pag.* 21. *Sufficient hic verba paucula Caroli a S. Paulo pag.* 148 *Geographiæ sacræ anno* 1704 *Amstelodami editæ:* Tandem sanctus Hubertus e Trajecto Leodium episcopatum transtulit anno DCCIX. *Translationem sedis Leodium S. Huberto itidem tribuunt Lobbetius ac Fullonius, et quidem dicto anno* 709 *diserte eam alligant Bucherius et Fisenus: non igitur facta est* sæculo solum X, *uti scribit Cl. Elucidator pag.* 40. *Hæc per transennam.*

34 *At, inquies, nullum quoque ex monumentis Stabulensibus citatis habet titulum episcopi* Trajectensis.

AUCTORE J. V.

nec Indiculus Molani. Pluribus aliis

jectensis. *Fateor; sed neque nos iis usi sumus ad locum sedis definiendum. Porro cum solidissima Dolmanni argumenta, quibus in priori opusculo locis variis ostendit cathedram episcopalem tunc temporis Trajecti fuisse, ne quidem oppugnare tentaverit in Additamento suo perillustris D. Baro; incassum pag.* 37 *ibidem supponit opinionem suam de Sancto nostro* sufficienter *probatam esse: recte enim observavit Dolmannus in Prologo posterioris opusculi,* SUFFICIENTER nihil probare eum, qui partis oppositæ rationes non dissolvit. *Ad ultimum, quod Vir nobilissimus pagina Additamenti citata objicit ex Indiculo Molani,* Remaclum *fuisse subrogatum* in episcopum sedis Tungrensis; *respondeo ex Natalibus Sanctorum Belgii pag.* 187, *ubi hæc leguntur:* Tantum vero sancti Remacli sanctitas sese dispersit, ut post beatum Amandum a clero et aulæ proceribus ad episcopatum Trajectensem sit coactus. *Et vero Sanctum non Tungris, sed Trajecti cathedram episcopalem habuisse præter superius dicta probat* 1° *Chronicon Ms. Trudonense, notatum apud nos N Ms.* 3, *his verbis cap.* III: S. Remaclus.. Trajectensis episcopus B ordinatur. *Idem aliis verbis repetitur cap.* V: *cap.* XII S. Remalclus abdicat se episcopatu Trajectensi. *Probat* 2° *Vita ex Ms. Rubeæ vallis tum ipso titulo:* De sancto Remaclo XVII Trajectensi episcopo, *tum his verbis fol.* 1 *verso:* Interea Vir Dei Spiritu sancto plenus subrogatur Trajectensium sedis episcopus. *Probant* 3° *Gesta pontificum* TRAJECTENSIUM *et Leodiensium ex M. codice antiquo ipsius clarissimi domini baronis de Crassier edita per Martenium tomo* IV *Veterum scriptorum col.* 845. *Nec dubium moveri potest ex eo, quod Theodardus ibi dicatur successisse Magistro suo* in cathedra Tungrensi, sive Trajectensi: *nam ipse auctor satis ostendit in Prooemio col.* 843, *quo sensu vocem* Tungrensis *intelligat, nimirum improprio. Anselmus canonicus Leodiensis tomo* I *Chapeavilli pag.* 101 *tantum habet:* ei in sede Trajectensi successit. *Godeschaldus item, qui anno* 770 *floruit, ibidem pag.* 326: Theodardus oppidi Trajectensis cathedræ pontificali præsidebat.

testimoniis eadem cathedra Sancto asseritur.

35 *Probat* 4° *Renerus ad S. Laurentium prope Leodium monachus, cap.* II *Vitæ S. Lamberti ita pronuntians:* Remaclus cathedram Traje- C ctensis ecclesiæ suscepit. *Probat* 5° *Magnum Chronicon Belgicum apud Pistorium tom.* III *Scriptorum rerum Germanicarum pag.* 24, *ubi sic legitur:* Beatus Remaclus XXVII episcopus Tungrensis *(ab antiquiori sedis loco, cui aliquot ex majoribus ejus insederant)* et XVII Trajectensis *a cathedra episcopali, quam post S. Servatium Trajecti tenuit. Eodem modo intelligere Extractum ex registro Malmundariensi, scriptum ab aliquo practico circa annum* 1299, *quod perhumaniter anno* 1654 *huc misit Benedictus delle Rive monasterii Stabulensis sacerdos, bibliothecæ et archivi præfectus:* Anno DCXLVI secundum historias autenticas S. Remaclus jussu Sigiberti regis Francorum Austrasiorum ordinatur Tongrensium episcopus, vir magnæ sanctitatis etc. Anno DCLI Sigibertus rex de posteritate prolis desperans *(falsum id est, habebat enim filium Dagobertum II, uti ostendit Henschenius)* XII monasteria hinc inde Deo construxit, in quibus Stabulaus et Malmundarium eminebant, cooperante sibi in his Majore domus Grimoaldo, et Trajectensium episcopo S. Remaclo; qui quidem Remaclus non multo post prætesus * sæcularium tumultuum, in monasterio Stabulensi monasticæ D vitæ assumpsit habitum. *Sed annis ibi signatis noli fidere; nam practicus ille, ut Riveus monet in suis litteris,* numerum certum pro incerto notavit: *unde aliqui in errorem inducti sunt. Probat denique Theodoricus abbas Trudonopolitanus in Vita S. Landradæ tomo* II *Julii pag.* 626 *his verbis:* Martinus eo tempore Romæ, Remaclus TRAJECTI, verbo et opere pervigilabant in cura sacerdotali. *Mitto alia, ne tædium lectori pariam.*

* l. pertæsus

§ V. Sancti Episcopi virtutes et gesta cum S. Trudone ex Vita a Notgero scripta.

Dignitas episcopalis virtutibus

E*ximias sancti Episcopi virtutes compendio tradit anonymus Stabulensis in Vita num.* 3 *et* 9; *easdem fusius ex Vita Notgeriana prosequitur Surius ad* III *Septembris pag.* 24, *sed mutato stylo. Juverit ipsum Notgerum audire, qui* E *illas in apographo citato veteris Ms. Coloniensis hisce verbis describit:* Porro cujus meriti religionisque quam integræ in eodem exstiterit regimine, nostræ non est facultatis evolvere; cum mox in ipso initio ejus ordinationis tantam ei gratiam Dominus contulit prædicationis, ut omnes aurem quam citissime accommodarent obeditionis; nullus esset, qui non eum ex affectu diligeret, unusquisque ejus inhærere doctrinæ pro se sedulo ageret: nihil enim arrogantia de ejus moribus usurpabat, totum hunc humilitas tota possederat. Superbi hunc reverebantur ut sibi superiorem, humiles amplectebantur ut fratrem, in commune bonus omnibus certe benevolus, in terra positus cœlestem se habitu ostendebat et moribus; angelicis * in aspectu, nitidus in incessu, sanctus in actu, integerrimus corpore, sollertissimus mente, circumspectus in opere, optimus ingenio, magnus in consilio, catholicus fide, patientissimus spe, diffusus exstitit charitate, et cujusque meriti erat, operibus declarabat.

* l. angelicus

F *variis a Sancto exornata, multi instructi*

37 Quippe piissimus, et omni suavitate facillimus inter divites et pauperes semper medius, ut pauperes illum quasi pauperem, divites computarent ut divitem, non enim personas potentum, sed pensi ducebat elegantiam morum, tantum quemque honorans propensius, quantum agnovisset vivere sanctius; quod astruebat ore, numquam destruens actione; præmonstrans opere, quod esset docendum voce, et quod ei gratia divina concessit, in posteros derivavit: non solum enim per seipsum nobis hodieque proficiunt gesta, sed etiam discipulorum illius, et qui ab eo educati fideliter sunt, exemplo et imitationi nobis sunt opera. Cœnobiorum exstitit plurimorum fundator et rector, ubi ejus exemplo in usque præsentem diem Christo famulantium accrescunt agmina. Discipulorum multorum pater fuit et institutor, quorum et Christo lucratus est animas, et quorum ab eis et ab eorum successoribus adhuc lucrantur animæ. Ipsius quotidie usuratum fœneratur talenti recompensatione, ejusque adscribitur meritis, quod eorum cumulatur augmentis. Ex quorum numero beatus exstitit Theodardus ab eo proculdubio disciplinis ecclesiasticis informatus, utpote ab ipso sibi

AUCTORE J. V.

A sibi successor designatus, et ultimam martyrii coronam indeptus; sanctus etiam Lambertus unus ex ejus discipulatu exlitit, qui et ipse martyrem probatum suo tempore exhibuit. *Annumeratur hic item Sancti discipulis ab Harigero cap.* LI; *sed perperam, ait Mabillonius in Notis pag.* 492. *Certe Godeschalchus num.* 34 *citatus, non alium nominat Lamberti præceptorem, quam Theodardum oppidi Trajectensis antistitem.*

...cipuli: spiritu prophetico præditus

38 Sic quoque beatus Hadelinus, qui et ipse Aquitania ortus et convena dicitur fuisse peregrinationis illius, dum aliquando digna, ubi secesserat, Deo opera gereret, vidit in visione eumdem Patrem sibi apparuisse vultu venustum, crine reverendum, statura reliqua præstantissimum, quique illi locum futuræ conversationis et perpetuæ requietionis ostendit, et fontem usibus hominum habilem designat, quod cunctis adhuc liquido demonstratur, dum et in eodem loco, corpore tenus requiescit, et spiritu præsens innumera credentibus ibidem quotidie beneficia præstare non desistit. *Post modum anno* 1338 *Cellis Visetum S. Hadelini corpus translatum fuisse, invenies tomo* I *Februarii pag.* 367. In B sancti quoque Viri Trudonis opere et electionis sorte perpendendum est, qua intentione sanctus Sacerdos circa caulas et custodiam dominici gregis invigilaverit, et quod spiritu prophetico plenus futurorum interdum præscius fuerit, et divinitatis amore flagrans cupiditatum omnium incentivo refrixerit.

Trudonem informat de agendis,

39 Pastorali sollertia parochiam beatus Remaclus circuibat ex more; quos poterat a luporum voracitate eripiebat, et summo Pastori lucrari satagebat. Bonis, ut in melius proficerent, amminiculabatur; desidiosis et torpentibus, ut resipiscerent, hortabatur. Interea sanctus Trudo puerili adhuc ætate floridus, primos emittebat boni saporis fructus: hic cum superbi admodum sanguinis generositate polleret, magis tamen vi divini amoris et virtutum studiis anhelabat, et adeo sancti Spiritus tactus est ardore, ut voto se aliquando obligaret, ut, si quandoque Christo auspice sacros apices addisceret, ecclesiam in suæ proprietatis fundo ædificare deberet, seque ibidem perenniter famulaturum, cooperatores et Domino conservituros, quos posset C aggregaturum. Tali æstuans desiderio, visione nocturna corripitur *etc., quæ satis fuse narrat anonymus Stabulensis infra num.* 5 *et seqq. Explicat postea Notgerus, qua ratione sanctus Episcopus Trudonem Metas miserit, indeque post annos aliquot ad se remissum exceperit.*

Metas destinat, indeque redeuntem

40 Dans itaque (Remaclus) litterarum suarum illi indiculum, benedictione sua munitum ad Metensis urbis misit episcopum, ab eo secundum quod sibi Spiritus sanctus indicaverat instruendum. Mediomatricum urbi tunc sanctus præerat Chlodulfus beati Arnulfi sicut carnaliter filius, ita et virtutum meritis et pontificatus infulis hæres et successor dignissimus. *De Arnulpho videri potest tomus* IV *Julii a pag.* 423, *de Chlodulpho tomus* II *Junii a pag.* 126. *Cum autem Chlodulphus episcopus consecratus sit* XIX *Aprilis* 655, *vel ut Pagio placet,* XIII *Aprilis* 654; *certe ad illum episcopum Trudo missus non est ante annum* 654. Hic benignissime et humanitus suscepit beatum Trudonem, non modo ejus qui suscipiebatur gratulatus electione, verum mittentis eum sancti scilicet Remacli reverendissima commendatione: causas ejus adventus addidicit, imbuendum sacris litteris et divina lege mandavit, traditionem possessionum ejus vice sancti Stephani suscepit, et per plura annorum curricula illic morantem bene habuit; pro quibus venerat instructum et ad presbyterii usque culmen promotum sancto patri et coepiscopo Remaclo remisit, *anno episcopatus ipsius* Remacli 10, *ut habet Chronicon Trudonense cap.* VIII.

benigne excipit, plane alienus a cupiditate.

41 Qui percunctatus quæ erga eum Dominus egerit et an prosperatum ejus iter et reversio fuerit, et approbans ut lege divina eruditus sit, immensas Deo gratias retulit: Laus, inquit, tibi sit, Domine, pater cœli et terræ, quod adimplere dignatus est verbum, quod mihi exiguo super famulo tuo revelasti, et quia cum præceptis tuis decenter ornatum mihi incolumem revocasti. Et concessit illi in diœcesi sua verbum annuntiare divinum *etc.*, *de quibus in Vita S. Trudonis ad* XXIII *Novembris. Laudat dein Notgerus* Remaclum, *quod adeo alienus fuerit ab omni avaritia et cupiditate, ut nihil sibi aut suorum usibus a Trudone postulaverit. Scribit quidem auctor Vitæ S. Chlodulphi tom.* II *Junii pag.* 129 Remaclum *optasse, ut Trudo bona sua traderet ecclesiæ Trajectensi, Deumque continuis precibus orasse ut hanc Trudoni mentem inderet; verum liquet, id sine avaritia imo sancte* E *optari potuisse, priusquam Dei voluntas de bonis illis innotuerat: hanc autem ubi Sanctus cognovit, perfecte adimplevit, jusso Trudone non Trajectensi, sed Metensi ecclesiæ possessiones suas elargiri. Nihil igitur de laude ejus decedit ex illa narratione. Sed Notgerum audiamus:* Libet ad hæc nunc paucis intendere, omnium, ut prædiximus, in beato Remaclo cupiditatum ignes deferbuisse, omnium nostræ ætatis merita sacerdotum excessisse, omnes nostri temporis episcopos sua comparatione damnare; quibus si forte eadem ut huic Viro sancto daretur optio, aliud procul dubio facerent ne id facerent. Scilicet nedum alteri ecclesiæ et non suæ offerenda a devotis testanda mandarent, ipsi potius ultroneis id facere dissuaderent; immo sibi testari facerent, et, ut pace eorum dicatur, aliis supplantarent. Quod quanto in nobis hoc amplius est inculcandum *, tanto meritum beati Remacli proferentis magnificis laudibus efferendum.

* al. culpandum

Cura domesticorum, sollicitudo pro grege.

F 42 Totum ideo beati Trudonis textum inferendum putavimus, ut etiam prophetiæ donum et futurorum notitiam beato sacerdoti Remaclo non deesse demonstraremus. Qui primo eidem Christi famulo a se discedenti cum super habitu ejus, domestici illius insultarent, eo quod talem personam tam abjectis vestimentis indutum juxta se collegisset, hæc Spiritu sancto revelante cognovit, et super ea re durissime increpavit, pœnitentes recepit, et de cætero emendandos ammonuit; verum hæc alias. Quis denique sufficiat enarrare, quam sancte et religiose de reliquo beatus Remaclus conversatus sit quantave illi sollicitudo erga sibi commissum gregem fuerit? Monebat omnes ut a lenociniis blandientis mundi observarent, a secularibus curis intentionum gressus retraherent, fraternæ pacis tenerent concordiam, mandatorum Dei sine offensa currerent semitam, mundum et ejus concupiscentias non diligerent, sed velut florem fœni in brevi prætereuntis animo non repugnante calcarent, cælestia vero mente et opere concupiscerent *etc. Refert postea Notgerus fundationem cœnobii Casæ-congidunensis: sed illa Sancti episcopatum præcessit. Vide supra* § III. *De duobus aliis agetur* § *sequenti.*

§ VI.

AUCTORE J. V.

§ VI. Malmundariense et Stabulense monasteria hortante et curante Sancto exstructa.

S. Sigeberto auctor est ut construat aliqua monasteria in saltu Arduennensi:

Utrumque illud cœnobium, quod hodieque percelebre est, distat Leodio, qua Orientem versus et Treviros abitur, sex fere leucis Brabanticis; alterum ab altero vix sesqui-leuca, secundum Nolini tabulam apud Dionysium Sammarthanum tom. III *Galliæ Christianæ. Quo tempore condita sint, infra examinabitur, postquam lector situm aliaque ædificationis adjuncta plenius ex Notgero edoctus fuerit. Sic itaque ille habet:* Tandem ejus loci (*Casæ-congiduni*) fastidiens, licet incertum quibus de causis, tamen ut sese habet fama relationis, quia scilicet undique premeretur idem locus a circumhabitantium et potentiorum insectationibus, nec haberet rex in vicino unde ulla eidem loco fieri posset dilata- B tio, induxit sanctus Vir animum, regem super hoc adeundum. Vestram, inquit, celsitudinem, inclyte princeps, stat sententia pertemplare; quia cum plura ubiubi sint vestra munificentia Dei et Sanctorum cultibus dicata cœnobia, sola Arduenna, in arduis montibus collocata, extra limitem seclusa, rara immo nulla habere dignoscitur monasteria; igitur jubeat vestra serenitas illic aliqua extruere, aderit in ædificando, Deo favente, facultas, et nostræ sedis illud supplebit vicinitas: nec illa examplare et necessariis sufficere erit impossibile, cum circumcirca quæ adjacent, vestræ ditioni constet subesse.

operi a rege præficitur,

44 Tuum, inquit rex, Pater beatissime, tuum est nobis in hoc consulere, nostrum autem erit tuo quam citius consulto aures nostræ serenitatis ad assensum præbere et mature opus facto esse; tua inquam intersit illud disponere et ei operi insistere, nostra intererit, loca quæ his accommoda elegeris, delegare, cujusque solatii indigueris sumptibus suppeditare. Convocatis itaque rex fidelibus viris scilicet sancto Chuniberto archiepiscopo, Atellano, Theodefrido, Gislo- C chardo æque episcopis, optimatibus quoque suis Grimoaldo majore domus, Folcoaldo, Bobone, et domesticis suis Chlodulfo, Ansigisilo et Bezelino, ex voluntate, inquit, Dei et vestro cæterorumque nostrorum fidelium consensu deliberamus, duo fieri monasteria infra forestem * nostram in saltu Arduennæ sitam, in quibus aggregentur viri religiosi Ordini monastico inservituri, qui pro nostra et successorum nostrorum incolumitate, et pro totius regni stabilitate et quiete, et pro curis regni invigilantium conservatione omnipotentem Deum debeant profusius obsecrare, cujus rei monitorem et incitatorem habentes præ manibus beatum Remaclum, eumdem præficimus ei operi provisorem atque ministrum.

* i. e. sylvam

et Malmundarium condit,

45 Accepta igitur sanctus Sacerdos regia auctoritate et comitum necessariorum sublevatione, Arduennæ vastum paludibus et confragosis montibus saltum aggreditur; Fanias transit, Warchinnæ rivulum peraccedit: reperit ibi indicia loca illa idolatriæ quondam mancipata, lapides Dianæ et aliis portentuosis nominibus effigiatos, fontes hominum quidem usibus aptos, sed gentilium errore pollutos, ac per hoc dæmonum adhuc infestatione obnoxios. Facta itaque Christi nominis adjuratione et signi sanctæ crucis D protensione, locum illum a dæmonum incursatione piavit; et statim aqua ab ipso suo meatu guttatim dilapsa disparuit. Videns ergo locum illum tum aquis piscosis, tum pascuis uberrimis habitandi commodis habilem, copiosam super fontem orationis auxit benedictionem, lapidi signum crucis insculpsit, plumbumque cum foraminibus superinfudit. (*Non aliam ob rationem id factum, quam ut crucis signum spectabilius esset, et quia cava lapidum a fabris plumbari solent, recte arbitratur noster Foullon tom.* 1 *Historiæ Leodiensis anno* 1735 *editæ pag.* 90, *contra quosdam de causa affusi a Sancto plumbi multis philosophantes.*) Protinus refluxerunt aquæ largissimæ, quæ dictis fidem faciunt cernentibus hodie; et quia eumdem a malorum spirituum mundaverat infestatione, Malmundarium * quasi a malo mundatum placuit vocitare. Oratorium illic ædificavit, habitacula ad usus servorum Dei construxit, et quæque ad cultum Dei augmentavit.

* vulgo Malmedy

deinde Stabuletum:

46 Quia autem illud in Agrippinensi parochia situm erat, studuit et aliud inceptare, quod tamen suæ diœceseos clauderetur limite. Proce- E dens inde quasi duobus millibus ad Occidentem, Calla rivulum, qui parochiarum conterminus est, transit, et ad Amblava fluvium in confinio montis cujusdam substitit: illic etiam aliquantisper commoratis multo studio sanctæ conversationis idonea est operatus, sicut quilibet ab incolis audire valebit referentibus. Sed quia idem locus licet afflueret fontibus, angustiis tamen locorum erat constrictus, et ideo officinarum necessariarum minus sufficiens usibus, denuo reversus ad Orientem paululum processit, locum spaciosiorem et operi futuro aptiorem prospexit: proposito labori instare cœpit attentius, et ut assolet in talibus divina cooperabatur virtus, prosperoque successu voluntatem subsecutus est effectus. Et quia ob confluentiam ferarum, undique illuc vel ad potum vel ad pastum velut ad stabulum concurrentium, inditum eidem loco Stabulaus * antiquitus erat vocabulum; non dignum duxit illud immutare, sed stabulum fidelium animarum, illuc velut ad pascua vitæ perennis deinceps properaturarum, semper dici et esse. Nam fratribus quos ibidem sanctus Vir ad præsens aggregaverat, non parvum sæpe diversarum caterva ferarum illic per strepitus incussit terrorem, ita ut ad beatum Remaclum ei operi insistentem cum horrore recurrerent, et quid muniminis, quidve defensionis caperent contra has diaboli insidias efflagitarent.

* vulgo Stavelo

dat suis monita salutaria contra insidias diaboli;

47 Quos benigne consolatus et in commune confortans, credite, inquit, in Domino, filioli, fideliter, ejus mandata amplectimini inviolabiliter, mentem a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, servate innoxiam, animas vestras castificantes servitutem Domino impendite puram, sine intermissione orate, vespere, mane et meridie psallite, lectioni, quam sæpissime vacate, frontes vestras munite crucis signaculo, ejus virtutem recondite in imo cordium antro; et confestim insidiæ hostis invisibilis et molimina redigentur in nihilum, istarumque ferarum, per quas vos impugnandi sperat se invenisse aditum, horror erit incassum: taliter enim impugnabat ante nos vastam Ægyptiorum, Thebaidæ et Nitriæ heremum incolentes, quorum nos donet Deus vel tenuiter fieri imitatores. Sunt illi mille nocendi artes, sunt innumeræ insidiarum fraudes,

A des, sed non ignoramus versutias ejus, qui etiam per muscas suos aliquando init congressus, et nos famuli Christi, quo plus incursando premimur, eo magis assurgimus, cum reluctamur. Expertus satanas pertimescit principia recte vivere initiantium, vigilias, orationes, jejunia, mansuetudinem, patientiam, voluntariam paupertatem, vanæ gloriæ contemptum, humilitatem, misericordiam, et præcipue puerum erga Christum amorem; et ideo sicut leo in spelunca insidiatur ex occulto ut vos deterreat a proposito. Hæc et his similia eos exhortatus, eorum animos in Dei obsequio promptiores effecit et contra cuncta tentamina animæquiores reddidit: post hæc præpositis operum dispositis quæque essent agenda delegavit, et Tungros vel Trajectum rediens officio pastorali invigilandum se reimplicavit.

dedicat cœnobia, iisdemque abbas præest.

48 Non multum deinde tempus erat elapsum, et rex in foreste sua monasteria constructa audivit: immensas omnipotenti Domino gratias retulit, et quia ecclesiæ nova materia ornatæ episcopali indigebant benedictione, misit, beatum Remaclum accersivit, et tam eam, quæ Coloniensi B subjacebat parochiæ, cum consensu venerabilis Chuniberti ejusdem urbis metropolitæ, quam eam, quæ nostræ adjacet diœcesi, a beato Remaclo mandavit sollemniter consecrari; ut cujus dispositione et maximo studio fuerant ædificatæ, ejus etiam diligentia pontificali donarentur benedictione: quod Vir sanctus ilico adimplevit, utpote qui regi et proceribus adeo erat charus, ut nihil præcipuum fieret absque consultu ipsius. Unde contigit ut, quia tanti honoris et dignitatis apud eos habitus erat, Missarum peractis sollemniis, traderet utraque cœnobia Grimoaldus major domus eidem beato Viro sua deinceps sollertia gubernanda, et quæque monastico Ordini necessaria ejus suggestione et sollicitudine a regia sublimitate amministranda. *Hæc Notgerus; ex cujus narratione perspicuum fit, monasteria illa constructa non fuisse, priusquam Sanctus ad cathedram Trajectensem eveheretur. Idem liquet ex Harigero cap.* LVI, *anonymo Stabulensi, et Chronico Trudonensi cap.* VII. *Quibus addi possunt sequentia ex cap.* XXXVII *Historiæ Ms. Sanctorum Namurcensium, quam servamus sub* C *involucro* B 93 a: Quum in fundando Stabulensi cœnobio impensius instaret *(Sigebertus)* cooperante sibi Majore domus Grimoaldo, et similiter in ædificando monasterio, in loco qui dicitur Malmundarium; communicato consilio cum Remaclo Tungrensium episcopo *etc., quæ etiam leguntur in Ms. Passione S. Theodardi ad* X *Septembris.*

Disseritur de tempore susceptæ

49 *Contrarium tamen opinatur Mabillonius tomo* I *Annalium pag.* 403 *scribens sequentia:* Id factum, antequam Remaclus ad Tungrensis ecclesiæ regimen assumeretur, patet ex superiori Sigiberti diplomate, in quo Remaclus tantum abbas appellatur: tametsi id post ejus promotionem referunt ejus vitæ scriptores, certe non admodum in designandis temporibus accurati. *Verum minus accurata est ista Mabillonii ratio; cum superius illud diploma de solo monasterio Casæcongidunensi agat, ut patebit inspicienti tomum* I *Februarii pag.* 234 *num.* 17. *Dionysius Sammarthanus col.* 823 *hoc modo argumentatur:* Remaclus *tunc temporis degebat Casæcongiduni, ergo non erat Trajectensis episcopus. Respondeo Notgerum et Harigerum tantum dicere, quod Sanctus locum illum fastidierit, hoc autem fieri poterat ab absente. Præterea Casæcongiduni aliquantisper degere, et ecclesiæ Trajectensi præesse, invicem non pugnant. Cointius ad annum* 648 *num.* 22 *contendit, eorum cœnobiorum initia rejicienda non esse post* Remacli *Trajectensis pontificis ordinationem,* quia Malmundarium pertinet ad diœcesim Coloniensem, nec facile quis sibi persuadebit, monasterium a Trajectensi pontifice in aliena parochia constructum fuisse. *Eamdem rationem etiam adoptat Martenius tomo* II *Collectionis amplissimæ pag.* 2. *Sed levissima hæc conjectura est, inquit Pagius ad annum* 651 *num.* 9, *ubi Cointium refellit. Sane poterat amare sanctus Episcopus locum, in extrema Ubiorum provincia situm, extra diœcesim Trajectensem esse; si vero illud sciverit, locum tamen istum elegit præ alio ad exstirpandam idololatriam, non quærens quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi. Quod pagina* 1 *præmittit Martenius,* Remaclum *in primario utriusque monasterii fundationis diplomate col.* 7 *abbatis dumtaxat nomine donari, nihil urget: nam* episcopus *appellatur in eodem diplomate, prout illud ex Stabulensi archivo edidit Henschenius ad* I *Februarii pag.* 234 *num.* 19; *et in secundo diplomate utrobique dicitur* episcopus E *et* abba. *Adde quod diplomata illa non, ut Martenius putat, circa* DCLI *aut ipso anno* DCLI, *regni S. Sigeberti decimo quarto, sed aliquot annis post concessa fuerint. Sigebertus enim diplomate ultimo decernens instrumenta cessionum ab anno dumtaxat regni sui* 14 *valitura, non dicit præceptum, quo id continetur, eodem anno* 14 *emissum fuisse; imo ab anno regni* 14 *usque ad tempus dati præcepti multos annos effluxisse palam ostendit, inquiens:* Si ante superiores annos, dum adhuc sub tenera videbamur ætate subsistere, aliquis quodlibet ex hujus cessionis instrumentis accepit, nullus mancipetur effectus: sed vacuum et inane permaneat: *dicturus utique* ante hunc annum, *si diploma illud confecisset ipso anno* 14 *sui principatus. Cum autem sub initium dicti diplomatis meminerit primæ donationis, eamque ratam habeat; satis innuit, etiam hujus instrumentum post annum* 14 *regni sui editum fuisse.*

AUCTORE J. V.

fundationis, et imperialis abbatiæ Stabulensis privilegia

50 *Porro monasteria ista, teste Chronico Trudonensi citato, exstrui cœpta sunt anno episcopatus* S. Remacli *sexto, ac proinde anno Christi* 655 *vel paulo post. Etenim secundum idem Chro-* F *nicon cap.* VIII *Sanctus Trajectensem ecclesiam gubernavit annis decem, quos a medio circiter sæculi* VII *computandos esse, patet ex dictis num.* 20. *Quo autem anno eadem perfecta et dedicata fuerint, non constat: anonymus enim in Vita num.* 10 *tantum dicit,* prospero successu velociter *adimpleta esse; Notgerus supra num.* 48, non multum tempus *præteriisse, quando rex monasteria constructa audivit. Lapsu temporis Stabuletum excrevit in oppidulum, quod ab aliquibus* Stablo *vel* Stabla *dicitur, subestque una cum tractu adjacente dominio abbatis, qui jam ante annum* 1376 *titulo principis et comitis Longiæ honoratur, inquit Dionysius Sammarthanus col.* 939. *De utriusque cœnobii exordio et privilegiis hæc memorat Spicilegium ecclesiasticum Germaniæ editum Lipsiæ anno* 1716, *tomo* IV, *seu parte* III, *pag.* 781: Imperialis, libera et exempta abbatia Stabulensi ex duobus monasteriis, nempe Stabulensis et Malmundariensi, a sua origine perpetuo canonice unitis, coalescit. Hæc fundata fuit a Sigiberto II * rege Francorum circa annum DCL *; et constituit cum suo

* *alias* III

* *imo* 655

territorio

AUCTORE J. V.

territorio statum et feudum immediatum S. R. Imperii. Abbas pro tempore hujus abbatiæ consistorialis, est princeps Imperii, habens votum et sessionem tam in dietis generalibus regni, quam circularibus circuli Rhenano-Westphalici. Hic princeps a summo Pontifice in abbatem confirmatus, sua regalia et investituram sui principatus Stabulensis et comitatus Longiensis et aliorum feudorum immediate a Cæsare augusto in solio sedente, et cum solemnitatibus consuetis accipit. Religiosi utriusque dicti monasterii non nisi unum Capitulum constituunt et quidem in Stabulensi congregandum ad convocationem prioris Stabulensis, quoties agitur de eligendo novo abbate, vel de ejusdem abbatiæ adipiscenda possessione.

compendio assignantur.

51 Utriusque hujus monasterii constructor et primus abbas fuit S. Remaclus, Tungrorum episcopus, cujus sacræ reliquiæ in ecclesia Stabulensi requiescunt in pretiosissima capsula venerationi populorum expositæ. Plura de prærogativis monasterii Stabulensis videri possunt in privilegiis summorum Pontificum, regum et imperatorum, nec non archiepiscoporum Coloniensium : ubi notandum, quod privilegium Lotharii B tertii * imperatoris de anno MCXXXVII, dicatur bulla aurea ; quia ex toto conscriptum est litteris aureis, et ex illo dependet sigillum aureum, in cujus prima facie habetur effigies imperatoris cum hac inscriptione : Lotharius III Romanorum imperator semper augustus ; ab alia facie est urbs Roma cum hac inscriptione :

** fuit tantum II hujus nominis imperator licet ipse III se nominet.*

Roma caput mundi regit orbis frena rotundi. Et hoc originale privilegium adhuc integerrimum extat in archivo publico monasterii Stabulensis, sicut et originalia privilegia summorum Pontificum Cœlestini (II), Eugenii (III), Alexandri, et Adriani (IV), nec non Frederici et Arnoldi archiepiscoporum Coloniensium, et varia alia. Privilegia antiquorum regum et imperatorum abbati et monasterio Stabulensi concessa habentur per extensum confirmata a Carolo IV Romanorum imperatore de anno MCCCLVII, de cujus exemplari dependet sigillum aureum ; a Carolo V de anno MDLIII ; a Maximiliano II de anno MDLXVI ; a Mathia de anno MDCXIII. *Videri potest dictum Spicilegium, et Martenius* C *supra laudatus : sed utrobique desiderantur diplomata Alexandri, Caroli V, Maximiliani II et Mathiæ. Diploma autem Leopoldi imperatoris datum Viennæ* XX *Julii* 1671, *quo privilegia omnia confirmantur, edidit anno* 1730 *Martenius in Juribus imperialis Stabulensis monasterii propugnatis contra Ignatium Roderique pag.* 50.

D

§ VII. Episcopatum abdicat et Stabuletum secedit, substituto sibi S. Theodardo ; quo tempore id contigerit : donationes pro monasteriis factæ Sancto : utrum Romam adierit.

Amore vitæ monasticæ deponit episcopatum, designato successore Theodardo,

M*onasteriis Stabulensi et Malmundariensi, ut dictum est, constructis primus abbas præfuit* Remaclus episcopus, *teste utroque Sigeberti diplomate. Cum vero ob munia episcopalia sæpius inde deberet abesse, vicarium sibi in cœnobiorum regimine constituit S. Theodardum, haud alio titulo inter abbates Stabulenses numerandum. Deinde post non multum temporis,* E *inquit Vita, pertæsus sæcularium tumultuum* Remaclus *impetravit a rege Childerico, non Sigeberto, qui jam obierat, ut relinquens successorem post se in sede pontificali, Stabuletum ad dilectæ solitudinis quietem regrederetur. Quis iste successor fuerit ita explicat Notgerus :* S. Theodardi vitam satis probabilem regi et optimatibus ostentavit, eumque vicem suam supplere et post se cathedræ suæ subrogandum ex nomine designavit. *Pergit dein prolixe enarrare, quantus omnium luctus exortus sit, intellecto sancti Præsulis proposito ; quot modis eum ab incœpto dimovere tentaverint, quam ægre demum in abdicationem ejus consenserint. Rem gestam compendio accipe ex Harigero cap.* LVII *et* LVIII : Igitur beatus Sacerdos, quod semper habuit in voto, remotioris vitæ solitudinem desideranter agressus, ex permissu regis et principum, et cleri sibi commissi totiusque plebis assensu S. Theodardum probabilis vitæ virum sibi succedere instituit, et in Stabulaus monasterium, ubi remotus a curis sæcularibus Deo liberius vacaret, secessit. O quantus de ejus abscessu exortus est luctus ! O quam mœstos reliquit, quibus semina contulerat vitæ, cum viderent se tali Patre orbari ! F Omnis ætas, uterque sexus dolorem cordis lachrimis testabatur effusis, atque prosequendo eum clamoribus insonat infinitis. Quorum ejulatibus sanctus Vir permotus mœstos eorum animos, quibus poterat, mulcebat consolationibus.

quod ægre ob studium populi Pastorem retinere cupientis

53 Sed illi, nullo recepto solamine, quin potius objectis ei canonum institutis secessionem ejus acsi minus justam impedire conabantur ; quia gregem, quem semel regendum suscepisset, non nisi infirmitate cogente aut capitali culpa interveniente, ultronee relinquere liceret. Ad hæc Vir beatus non se canonicis obviare respondit institutis, cum in hac parte Sanctorum et meliorum se edoceatur exemplis : nec extra regulam canonicam probatur evagari, qui eorum vestigia nititur imitari, quorum vita et doctrinis totius Ecclesiæ status in fide roboratus virtutis incrementa suscepit. Ad hanc, inquit, spem beatus me Baptista Joannes animavit, qui in ipsa annorum teneritudine magis elegit heremiticis squallere incommodis, quam inter cives levi saltem sermone vitam contaminare. Et Moyses vitam hanc approbavit, qui dum divitiis Ægyptiorum

A Ægyptiorum contempsit enervari, in vastæ solitudinis deserto Dei colloquio meruit insigniri. Abraham omnium credentium pater ad hos me incitavit affectus, cujus et exemplum imitatus, natali solo egressus omnium pomparum renunciavi cupiditatibus. Sic Elias, sic Elyseus, sic cæteri prophetæ hujus sanctæ conversationis initia dedicaverunt, qui theoriæ hujus contemplatione insignes, ipsos reges subjugaverunt. Ipsius Domini Salvatoris ad hoc me impulit exemplum, qui diabolum debellaturus, heremiticæ solitudinis silentia delegit: cujus misericordia concedat, pietas annuat, ut et ego versutias illic sævientis inimici proculcare, et animarum vestrarum profectibus pro voto valeam invigilare. Post hæc responsionis et consolationis verba Pater venerabilis cum illos pacatiores tandem reddidisset, data benedictione dimisit; ipse vero iter quod cœperat peragens, ad monasterium Stabulaus devenit.

tandem impetravit a rege.

54 *Nemini porro mirum videri debet, quod nusquam legatur sanctus Præsul super ea re consuluisse Romanum Pontificem; quandoquidem Thomassinus parte* II *Veteris et novæ Ecclesiæ* B *disciplinæ lib.* II *cap.* LII *de resignatione et cessione episcopatuum ab anno Christi* 500 *ad* 800, *num.* 4 *scribit, tunc in more positum non fuisse, ut a Pontifice exoraretur licentia dimittendæ episcopalis curæ; sed sæpiuscule resignatos a præsulibus episcopatus tum simpliciter, tum in favorem, inconsultis Romanis Pontificibus: cujus rei varia profert exempla. Inter alia num.* 6 *de Sulpitio pio et Sancto nostro hæc memorat*: Beatus Sulpitius Bituricensis archiepiscopus anno DCXLI ecclesiæ suæ nuntium remisit, permittente rege, et quem expetierat successorem dante. Trajectensis episcopus Remaclus sarcinam et ipse, annuente rege, abjecit. *Bona etenim fide viri sancti putabant assensum regium ad id sufficere; necdum vel usu, vel canonicis institutis vendicata uni summo Pontifici potestate episcopos absolvendi a sacro ecclesiarum suarum nexu ac conjugio: quod tandem sub Alexandro III, qui anno* 1159 *sedere cœpit, constitutum confirmatumque fuisse existimat laudatus Thomassinus cap.* LIV *num.* 6. *Si tamen* Remaclus *(uti fertur) ad limina Apostolorum peregrinatus sit,* C *non dubito quin Pontificis consensum hac super re expetierit. Vide infra num.* 61.

Abdicatio illa et secessio non contigit ante annum 660, nec differri debet post 661.

55 *Quod spectat ad tempus abdicationis, eam recte a Bollando tom.* I *Februarii pagina* 372 *anno Christi* 660 *illigatam esse asserit et probat Pagius ad dictum annum num.* 8 *et* 9. *Certe ante illum annum non videtur ea fieri potuisse, cum sub finem anni* 649 *Amandus adhuc sederet, post quem* Remaclus *ecclesiam Trajectensem rexit annis* 10*: neque differendus est Sancti secessus post finem anni* 661, *quod sic ostendo. Successor ejus Theodardus triennio jam erat episcopus, quando Sarchiniense S. Trudonis cœnobium dedicavit* III *Idus Octobris, teste Chronico Trudonensi cap.* XIII*: ista autem diei nota designat annum* 664, *siquidem toto tempore, quo Theodardus ecclesiæ Trajectensi præfuit, dies* XIII *Octobris in Dominicam non incidit nisi dicto anno bissextili, qui litteris Dominicalibus* G F *præditus fuit. Inde per triennium retrocedendo devenitur ad annum* 661, *sub cujus finem aut initium sequentis Theodardus episcopatum auspicatus sit. Atque hæc ratio me movet ut anno potius* 661, *quam* 660 Remacli *abdicationem affigendam putem, utpote quæ perexiguo tempore ordinationem Theodardi præcessit, quemadmodum eruitur ex hujus Vita et Passione scripta ab anonymo suppare, ut videtur, quam ad* X *Septembris edendam servamus.*

AUCTORE J. V.

Multi ad Sanctum confluunt discipuli, inter quos recte Papolenus,

56 *Liber episcopali onere* Remaclus *illico Stabuletum ad desideratæ quietis portum se recepit.* Audientes hoc, *inquit Notgerus*, vel e vicinia vel ex semotis partibus viri devoti, quorum Deus dignatus est corda tangere, cœperunt undique ad eum velut apes ad alvearia confluere, nonnulli se Omnipotentis servituti addere et leni jugo Christi colla subnectere; aliqui vero liberos suos liberalibus immo monasticis instruendos disciplinis et illic perpetuo inservituros contradere, multi etiam de facultatibus suis et redditibus sanctorum communicare necessitatibus: inter quos Domnus et pater Papolenus visendi eum gratia venit; sed ejus magisterio adhærere, quam redire contendit*. Susceptus est itaque a beato Remaclo officiosissime et conversatus illic absque offensione, et qui instruendus venerat, plures ad imitationem sui ædificabat. Sanctus Vir apud se retractans, ne forte pro hoc ipso cum Dominus direxerit, non modo ne ab eo discederet E rogavit; verum propter disciplinam fratribus Malmundarii positis juxta institutionem S. Benedicti, sua salva in omnibus auctoritate, præfecit: ipse Stabulaus reversus ad majora se deinde virtutum opera accinxit, suique exemplo plures ad consectatum suorum operum animavit.

*al. maluit

sed perperam Lambertus recensetur.

57 Quis apud illum tristitiam non mutavit in gaudium, quis iram non convertit in pacem, quis orbitatis luctum non ad ejus temperavit aspectum, quis non mœrore paupertatis oblito et divitum despexit opulentiam et in sua lætatus est paupertate, quis laborum onere pressus ejus non est hortamentis relevatus, quis adolescens, incentivis vitiorum succensus et carnis titillatione, ejus saluberrima ammonitione non statim cultor extitit pudicitiæ? A diabolo vexatos curabat, nihilominus illicitis cogitationibus distractos ad petram Christum allisos ab operibus cohibebat; sciebat quo quis laboraret incommodo et ex vitæ meritis faciens discretionem, pro morborum qualitate adhibebat correptionem. Crescebat interea ibidem divini fervoris ardor et F monasticæ disciplinæ inflexibilis rigor, et qualiter quoque in reliquis officinis septorum inhibita sit facultas peccandi, testis est cella dormitoria ejusdem loci, testis sanctus martyr Lambertus, qui pulsus ab episcopo hunc specialiter expetendum decrevit, quia ibidem sanctæ religionis tramitem rigidius observari agnovit; testis et crux lapidea, apud quam, cum ad orationem medio noctis tempore surrexit, quia lapsu calcei quieti fratrum sonitum incussit, adjudicatus usque crepusculum stetit, psalmodiæ et orationi vacavit, frigus repulit, nivem restrinxit, sanctus esse omnibus innotuit. Verum hæc alias. *Recte id additur: neque enim hæc gesta sunt vivente Sancto nostro, sed sub abbate Sigolino, ut auctor est Mabillonius libro* XVI *Annalium num.* 40 *et* 75; *ac perperam hic rursus inter discipulos* Remacli *numeratur Lambertus, quem Godeschalco teste constat eruditum fuisse a Theodardo in aula regia, indeque assumptum ad cathedram Trajectensem. Agetur de eo ad* XVII *Septembris cum Romano Martyrologio.*

Errores chronologici circa donationes pro monasteriis

58 *Quæ dein sequuntur apud Notgerum et inferius habentur in Vita num.* 14 *de donationibus Sigeberti, non cohærent cum chronologia: consentiunt*

AUCTORE J. V.

consentiunt enim jam eruditi, S. Sigebertum in vivis non fuisse post annum 658; *imo Pagius mortem ejus consignat anno* 656, *alii adhuc citius, ut ibidem videri potest num.* 11 *Adeoque donationes Sigeberti aliquot annis præcedere debuerunt* Remacli *abdicationem: factæ sunt autem non ipso anno quartodecimo regni, neque etiam ante, ut scribit Notgerus, sed utraque dicto anno* 14 *posterior est. Vide supra num.* 49 *sub finem. Porro quid quantumque monasteriis donatum fuerit, ex Notgero audiamus.* Inclytus rex Sigibertus... cum consensu fidelium suorum tam episcoporum quam et procerum supradictorum ad honorem et cultum SS. Apostolorum Petri et Pauli et S. Martini, quibus ipsa loca erant dicata, concessit beato Remaclo ut ad usus servorum Dei, quatenus quietius deinceps viverent et absque impressione vicinorum liberius soli Deo vacarent, mensurarentur in gyrum utriusque monasterii duodecim leuguæ, intra quarum limites quicquid contineretur, ab solis utriusque cœnobii colonis excoleretur. Dicitur autem leugua Gallorum tantummodo lingua habens mille quingentos passus, id est duodecim stadia: quod B testamento confirmatum et anuli regii impressione signatum sanctus Vir suscepit libenter, tenuit reverenter.

Sancto factas a Sigeberto rege,

59 *In altero diplomate* addidit idem rex et testamento confirmavit beato Remaclo quasdam res in Aquitania Theloneum videlicet, quod est ad portum Vetraria super fluvios Taunaco et Itta, portum quoque qui dicitur Sellis, immoque et Vogatio super fluvium Ligeris cum omnibus illic appendentibus; quod et in præcepto manu ipsius firmato ita habetur insertum. Sancta, inquit, ac venerabilia monasteria Stabulaus sive Malmundarium cognominata, ubi vir venerabilis Remaclus episcopus et abba Christo auspice præesse videtur, quæ vir illustris Grimoaldus major-domus in honore sancti Petri ac sancti Pauli vel sancti Martini seu cæterorum Sanctorum suo opere in vasta heremi Arduennensis construxit, quemadmodum nos loca ipsa ad ipsa monasteria ædificanda pro nostra præceptione ex foreste nostra concessimus, quæ licet gratia Christi sint ditata, mundanam tamen substantiam cernuntur parumper habere. Ideo divina inspiratione com- C moniti decrevimus aliquantulum de fisco nostro ad ipsa monasteria respicere et consolari: et cætera quæ in eodem præcepto sequuntur. Ex fiscis etiam circa monasteria adjacentibus decimas illi dedit, quas et adhuc eorumdem cœnobiorum incolæ possidere cernuntur. *Villam quoque Germiniacum* (Germigny) *in pago Remensi sitam pia ejusdem regis munificentia* Remaclo *concessam fuisse, fidem facit diploma Childerici II confirmantis donationem villæ superius nominatæ* cum integritate et soliditate sua, cum terminis ab ea * pertinentibus, vel ipsa farinaria seu vinea cum vineatore *etc.; idem asserit diploma Dagoberti II: ut videre licet apud Martenium tomo* II *Collectionis amplissimæ col.* 9 *et* 13.

* ad eam

quas prudenti consilio imminui postulat a Childerico.

60 *Cum autem Vir sanctus undum in saltu Arduennensi a Sigeberto concessum nimis amplum existimaret, quam ut adversus ambitionis aut cupiditatis humanæ vim a monastica simplicitate defendi posset, media imminui parte impetravit: ut qui* 12 *per omnem ambitum leucas possederant, senas tantummodo in posterum retinerent. Qua de re ita Notgerus:* Hildricus imperabat regno Austrasiæ, quem sanctus Vir adiit; quod patruus contulerat, confirmari rogavit. Rex libens annuit et juxta petitionem Viri Dei a D successore illius sancto Theodardo et Odone domestico ejusdem mensuræ procinctum regyrari mandavit: cujus medietatem suo dominio reservavit, aliud medium usibus servorum Dei testamento reconfirmavit. Quod Virum Dei sagaciter provideque constat fecisse; ut, si successores suos minus contingeret aliquando posse, cum minori difficultate quod minus esset sine invidia et inquietudine vicinorum valerent liberius retinere. *Testamentum illud seu præceptum Childerici edidit Henschenius tomo* I *Februarii pag.* 235, *sed absque notis chronicis. Eas hic apponere visum est ex Litteris fundationis et privilegiorum monasterii Stabulensis et Malmundariensis, quas servamus sub involucro* ✠ Ms. 34 a: Data quando fecit mensis September dies VI, anno VIII regni domni Childerici regis. Trajecto feliciter. *Annus porro Childerici octavus concurrit cum anno Christi* 667, *non* 665 *aut* 666: *neque enim ille, ut vult Martenius col.* 11, *in Austrasia regnare cœpit anno* 658; *sed* 660, *quemadmodum probat Pagius ad dictum annum num.* 6. *Childerici præceptum confirmarunt Ludovicus Pius et Otto I imperatores, in quorum* E *diplomatis apud laudatum Martenium col.* 23 *et* 43 *de Sancto nostro hæc leguntur:* Prædictus Pater magis diligens quiete Domino servire, quam tumultuosam sæculi fluctuationem perpeti, deprecatus est eumdem Childericum regem, ut VI leugas ei subtraheret propter quietudinem monachorum ibi consistentium, et VI ei per suum præceptum confirmaret, atque undique designari juberet; sicut et idem rex libenter facere procuravit. *Quod ait Notgerus de Pippino Heristallo Austrasiam administrante,* qui etiam in præfatis cœnobiis cultum audiens religionis augmentari, duas ex fiscis suis villas ad usus mensæ servorum Dei, unam in Hasbanio, alteram in Ardenna ob Dei et ejusdem Sancti amorem tradidit; *huc non pertinet: cum id tribuatur Sancto viventi, qui tamen diu ante principatum Pippini obierat.*

Si Romam iverit, factum id videtur statim post abdicationem,

61 *Æque perperam differtur* Remacli *peregrinatio Romam versus ad tempora Theodorici III regis, et Pippini ducis.* Sub horum tempore, *inquit Notgerus,* ferunt eum Romam sancti Petri cæterorumque Sanctorum suffragia adiisse; F ibidemque jejuniis et orationibus tam diu vacasse, donec divino munere, angelicaque fretus consolatione quandam partem de reliquiis apostoli promeruit obtinere, quæ etiam apud nos auro gemmisque decoratæ in maximo servantur honore. Quod licet quibusdam forte videatur incredibile; nos, qui ipsum incomparabilem veneramur thesaurum, multa earum præsentia divinitus præstari vidimus beneficia; quod et in libro virtutum ejus quisque * legerit, inveniet *De itinere Romano Sancti silet anonymus Stabulensis, silet etiam Harigerus, neque id asseveranter narrat ipse Notgerus, ut patet ex verbo* ferunt. *Quidquid sit, illud iter tunc temporis a* Remaclo *suscipi non potuit, utpote prius defuncto, quam Theodoricus anno* 673 *fratri suo Childerico in regnum successisset. Bartholomæus Fisen in Floribus ecclesiæ Leodiensis ad* III *Septembris cap.* VI *scribit, Sanctum ad limina Apostolorum peregrinatum fuisse sub annum* 668, *adscito viæ comite S. Hadelino; sed neutrum probat. Videri potest hujus sancti Vita tomo* I *Februarii pag.* 373. *Rectius ad dictum annum* 668 *num.* 15 *putat Cointius* Remaclum, *si profectionem*

* forte quiscumque

fectionem in Italiam e Gallia Belgica aliquando suscepit, dimisso episcopatu statim itineri se commisisse ; quod fieri potuit, ut abdicatio sua a S. Vitaliano Pontifice rata haberetur. Verum haud videtur ejusmodi peregrinationis idoneum superesse fundamentum ; cum reliquiæ, quarum supra mentio fit a Notgero, non videantur esse aliæ ab iis, quas Amandus Sancti in episcopatu Trajectensi decessor a Martino Papa transmissas accepit, ut in ipsiusmet Martini litteris ad Amandum tomo I *Februarii pag.* 867 *testantur hæc verba :* Reliquias vero Sanctorum, de quibus præsentium lator nos admonuit, dari præcepimus.

§ VIII. Felix obitus ejusque tempus, ætas Sancti et successores : Vita et miracula a quibus et quando scripta.

Sentiens vitæ finem imminere, suos

N*otgerus obitum Sancti narrans, multa velut ab eo dicta interserit :* Eo tempore et B. Remaclus jam senior, sed moribus quam annis maturior diem sibi vocationis intelligens imminere, quo recompensaret honor in cœlis quod triverat labor in terris ; morem gerere decrevit subjectis, quos accersitos et de abscessu Patris suaque desolatione mœstos, his ultimis solatus est verbis : Ecce Patres sanctissimi, ecce fratres karissimi, præcordiorum meorum conviscerati compage, pars animæ dimidia meæ, viam universæ terræ sum ingressurus et ad vos non deinceps reversurus ; vestra me, vestra, quos desero, solitudo sollicitat, non mea abitio, qui Deo solatore conforter, contristat : non me terret proventus conditionis omni mortali communis, cum tota etiam sapientium vita commentatio debeat esse mortis. Non turpis mors potest accidere viro forti, . . . non misera prospicienti. Vestrarum me magis, vestrarum mentium, quas asperioribus adhuc esset necesse studiis informare, teneritudo retentat ; vobis inquam timeo, ut si luporum rabies adegerit, ne nemo sit qui abigat. Hæc monasteria Dei et Sanctorum dicavi, vestris quoque ancillari usibus delegavi, vestra adhuc usus sum opera forti et fideli . . . Quo loco nostræ sitæ sint res, videtis, et quia hic mundus in maligno positus sit, juxta mecum omnes attenditis : si igitur quicquam pensi est, videte, ne ab integritate, quam in vos locavi, ullo unquam errore seducamini ; sed uniamini glutine pacis in Christo, juxta quod et patrum habet traditio, et Scripturarum sanctarum lectione, sed et meæ vigilantiæ didicistis ammonitione : et auribus itaque et manibus sacra nunquam recedat lectio, et in ea vobis jugis sit meditatio.

ad studium orationis aliasque virtutes.

63 Ut enim ager quamvis fertilis, sine cultura non potest esse fructuosus, sic sine doctrina animus ; doctoque homini et erudito vivere est cogitare. Orationi frequenter incumbendum, pro excessibus humana fragilitate contractis exorandum, et de cætero * contrahendis non modo supplicandum, verum cauta solertia invigilandum : ubi namque socordiæ se quis ignaviæque tradiderit, nequicquam Deum imploret ; vobisque virtus sit vitium fugere et sapientia prima, stultitia caruisse. Pudor, justitiæque soror incorrupta fides, nudaque veritas in vestris cordibus obtineant locum, ut vestra opera spectantes provocentur ad exemplum. Confessionem veram delictorum Deo et prælatis offerte, tentationum pulsationes in ipso aditu detegite, quia stultorum incurata pudor malus ulcera celat, et tegendo vires ministrat. Obedientiæ bonum majoribus exhibete, eorum documentis animos imbuite, quia quisque tunc recte vivit, si curat id esse quod audit. Ab omnibus quæ ira fieri amat, temperate ; quia verum est, solum esse triumphum innocentiæ non peccare, ubi liceat posse. In optimis quoque et adjudicatis temperantes estote, quia est modus in rebus, sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere verum et metiri se quemque suo modulo ac pede verum est. Nemo injurius sit alteri, quia accipere, quam facere præstat injuriam : patientiam, quæ miseriarum portus est, amplectimini ; quoniam nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit, si modo culturæ patientem commodet aurem.

* adde non

præsertim ad pacem et concordiam

64 A nullo labore a prælatis proposito deterreamini, quia omnes clari, et nobilitati labores contentu * etiam fiunt tolerabiles, et consuetudo laborum perpessionem facit faciliorem dolorum. Segnitiem devitate, quia tardis mentibus non facile comitatur virtus. Superbiam supra omnia calcate, ut vera donemini libertate ; liber enim non est, quem superbus inflammat animus. Castitatem diligite, quia omnis sacra Scriptura : Nil ait esse prius, melius nil cælibe vita. Prospera, quæ sapientium animos fatigant, non vos delectent ; quia quem res plus nimio delectavere secundæ, mutatæ quatient. Pacem præ omnibus et unanimitatis concordiam moneo tenendam, ut sicut in duobus monasteriis estis aggregati, ita gemina ferveatis dilectione Dei et proximi : et quia ab uno pastore regimini, numquam aliquo scandalo aut schismate possitis disjungi. Non vos, quæ ossa consumit, rumpat invidia ; quia invidus alterius macrescit rebus opimis, et invidia Siculi non invenere tyranni majus tormentum : et de minori forte substantia non queramini ; pauper enim non est, cui rerum suppetit usus, ipsaque nos quotidie natura admonet, quam paucis, quam vilibus, quam parvis egeat rebus, esto, non opibus mentes hominum, curæque levantur.

* i. e. contentione

peramanter et fortiter exhortatur;

65 Hæc igitur sunt meæ exhortationis monita, quæ jam jamque recessurum et ultimum vale me facturum vobis communicatum * oportuit, ut vestris tanto artius imprimantur cordibus, quanto constiterit meo vos discessu gravari molestius ; quæ si aliquem attulerint fructum, id mihi erit palmarium, id serio triumphabo, inde animus gaudebit impendio. Vos quoque, karissimi, morituros scitote ; ideo pœnitentiæ tempus indultum non patiamini, quæso, transire incassum. Veniet, veniet dies certissime, cum frustra desideretis unius usuram horæ : dum tempus est, operamini bonum ad omnes, quia labuntur anni fugaces dieque truditur dies. Jam mortalia non speranda monet annus et album quæ rapit hora diem. Mors ultima linea est, perpetuus nulli datur usus, et hæres hæredem alterius velut unda supervenit undam. Pulvis et umbra sumus, omnes una manet mors et calcanda semel via lethi ; in bono autem opere finientes beati erimus, cum relictis corporibus cupiditatum omnium et æmulationum expertes fuerimus.

* communicare

66 Post

AUCTORE J. V.

sumptoque Viatico, sancte moritur

66 Post has dulces paternæ pietatis admonitiones et extrema charitatis verba, eorum super suo discessu mœrorem sedavit et a concionando quievit. Deinde modica febre pulsatus et sacrosancti Corporis et Sanguinis Domini viatico confirmatus inter charissimorum filiorum manus inde animam suo reddidit Creatori, ubi Dei plurimum insudaverat servituti, verus Israëlita egressus de Ægypto spoliavit vicinum, creditori suo fœneratum reportans talentum. Corpus ejus honorifice curatum, cum multa melodia psalmorum et hymnorum in oratorio beati Martini, quod ipse condiderat, est sepultum: ubi et aliquamdiu jacuit, et se cum Domino vivere miraculis attestantibus indicavit. Successit illi dominus Papolenus vir apostolicus, cujus superius mentionem fecimus; deinde Sigolinus beati Patris æque judicio approbatus; subinde Goduinus annis et morum maturitate grandævus, qui etiam sancti Viri corpus transtulit et in ecclesia sancti Petri locavit, lectumque illius auro et argento decoravit: ubi per ejus merita multa Dominus usque in præsens operatur miraculorum beneficia, B quorum ibidem congesta et descripta conservatur copia ad laudem et gloriam nominis sui, quod est benedictum in sæcula. Amen.

non ante annum 667,

67 *Annum Sancti emortualem aliqui vel nimium differunt, vel nimium anticipant; quorum opiniones hic singulatim recensere, necessarium haud judico. In vivis adhuc erat anno Christi* 667, *ut patet ex præcepto Childerici II, quod* Remaclo *datum inscribitur anno* 8 *regni* VI *Septembris. Vide num.* 60. *Quod si obierit eodem die (ut vult Cointius et Sammarthanus) quo solemnius colitur, nempe* III *Nonas Septembris; procul dubio superstes etiam fuit anno* 668: *nec ei longiorem vitam tribui patiuntur, quæ de successoribus, Papoleno, Sigolino et Goduino commemorantur, inquit Cointius ad dictum annum num.* 14. *Recte quidem, modo vera sint, quæ de Papoleno refert pag.* 629; *videlicet eum non integro biennio Stabuletum rexisse, defunctumque esse anno* 670, *septimo Kalendas Julii. Sed cum Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 465 *fateatur, de Baboleno abbate Stabulensi nihil fere sciri præter nomen, et Cointius opinionem suam de illius obitu aliunde* C *non probet; annus* Remacli *emortualis hinc certo determinari nequit. Imo felix ejus transitus contingere potuit anno insequenti* 669, *aut etiam serius: certum tamen est ante finem anni* 671 *contigisse, si Vitalianus Papa, qui obiit* XXVII *Januarii* 672, Remacli *successori diploma concesserit, uti post Mabillonium tradit Sammarthanus tom.* III *col.* 940. *Verum diploma prout modo exstat, supposititium Martenio visum fuisse arbitror, cum inter monumenta Stabulensia id non ediderit neque postea ut genuinum defenderit contra Ignatium Roderique, qui Disceptatione* I *cap.* I *spurium dixerat nec immerito sane. Quis enim credat, Vitalianum abbatibus concessisse facultatem eamque illimitatam dispensandi in gradibus consanguinitatis*, ut possint nubere, qui se cognatione vel aliter contingunt, *sicut ibi dicitur. Mendax etiam est apposita Indictio* IV, *nam tunc Papolenus nondum erat abbas Stabulensis.*

neque post 671.

68 *Mabillonius autem ad annum* 661 *pagina citata bullam illam videtur minime suspectam habuisse.* Accepimus, *inquit*, ex archivo Stabulensi diploma Vitaliani Papæ, inscriptum « Baboleno abbati monasteriorum in Stabulaus » et Malmundario constructorum in honorem D » sanctorum Petri et Pauli ». Quo diplomate Pontifex omnia confirmat, quæ Sigibertus rex contulit Stabulensi monasterio, ubi sanctus Remaclus Baboleni decessor quiescere dicitur; conceditque facultatem eligendi abbatis secundum regulam sancti Benedicti: insuper monasterium cum incolis rebusque suis omnino liberum esse jubet. « Scriptum in mense De» cembri *, indictione quarta », quæ huic anno respondet. *Nec plura addit, adeoque Sanctus noster anno* 661 *jam obierat in sententia Mabillonii. Ex qua igitur conjectura vir eruditus eodem tomo pag.* 478 *morti ejus assignat annum* 664? *Id quidem captu difficile est, cum ista duo non cohæreant. Indictionis errorem advertit Sammarthanus, et pro* quarta *legendum monet* XI *vel* XII; *haud dubie ut annum Papoleni emortualem* 670 *ex Cointio retineat. Ego vero, si Papolenus diploma quodpiam a Vitaliano Papa obtinuit (quod absolute negare non ausim) datum fuisse puto* Indictione XIV *vel* XV, *eumque qui id exscripsit, cum forte notam numeri denarii* X *præ vetustate exesam vel obliteratam legere nequiret, cyfras* IV *pro integro numero* E *diplomati apposuisse: idque multo verisimilius apparet, quam* IV *scriptum fuisse pro* XI *vel* XII; *nam hi numeri nihil fere cum illo commune habent. Indictio autem* XV *cœpta est mense Septembri anno* 671, *intra quem et annum* 667 *sancti Præsulis mortem collocavi.*

* Sammarthanus legit Septembri

Ejus ætas et chronologia successorum aliquot;

69 *Ad ætatem ipsius quod attinet, obiit secundum anonymum Stabulensem* ultimo jam senio fessus; *quæ verba decrepitam senectutem videntur significare: Notgerus autem initio hujus paragraphi ait seniorem quidem fuisse, sed moribus quam annis maturiorem. Sane si ante annum* 612 *natus non fuerit, uti ex eodem Notgero et Harigero vidimus num.* 9, *annum ætatis sexagesimum non explevit. Ei demortuo proxime successit S. Papolenus seu Babolenus, de quo supra; sed quamdiu præfuerit nescitur. Hunc secutus S. Sigolinus S. Lambertum ab Ebroino episcopatu Trajectensi pulsum anno* 674 *Stabuleti excipere potuit. Defuncto Sigolino, abbas factus est S. Goduinus, qui anno* 677 *pro monasteriis suis obtinuit diploma a Dagoberto II, itemque aliud a Theodorico III sub annum* 681, F *ut censet Cointius ad illum annum num.* 66. *Post Goduini mortem, quam Sammarthanus cum Cointio circa annum* 685 *collocat, utrumque cœnobium rexit Papolenus II, aliis dictus Abolinus, Pabulinus, Papolinus et Bobolinus. In hujus gratiam (non S. Papoleni diu ante mortui) exstat præceptum a Clodoveo III promulgatum anno* 2 *regni*, XXV *Junii, id est circa annum Christi* 693. *Sextus abbas nomine Rabangarius innotescit ex Placito coram Carolo Martello majore, domus habito circa* 720, *ut notat editor Martenius col.* 15. *Ceterum successionem istorum præsulum Stabulensium obiter hic stabilire visum fuit, ad variorum errores corrigendos. Nam* 1• *Benedictus delle Rive supra laudatus, quia falso existimavit memoratum diploma Clodovei III concessum fuisse S. Papoleno abbati secundo, perperam quoque* Remacli *obitum distulit ad tempora Clodovei III, et abbatem secundum cum quinto confudit; quem ultimum errorem secutus est etiam Henschenius tom.* V *Junii pag.* 195 *in S. Papoleno, ubi et titulus episcopi expungendus, cum ille nusquam adscriptus legatur isti sancto, sed alteri Papoleno,*

A leno, qui abbas quintus fuit, non tamen sanctus. 2° Fisenus ad III Septembris pag. 400 recensens abbates Stabulenses, confundit Rabangarium abbatem sextum cum Goduino, nisi hic binomius fuerit; ac dein pro Rabangario successorem Bobolini statuit Abolenum, qui Abolenus Cointio unus idemque est cum ipso Bobolino seu Papoleno II. Prætereo alios circa Sigolinum et Goduinum parachronismos, ex data serie pariter emendandos.

Acta et miraculorum libri duo a variis

70 Vitam Sancti nostri primus litteris mandavit monachus Stabulensis, ut ipse satis indicat num. 1 et 14, sed nomen suum silet, et tempus quo scripsit, nusquam ex ea deprehendi potest: supparem tamen Sancto non fuisse, verum ab ejus ætate remotiorem, innuunt hæc verba num. 14: Quod ad nostrum usque tempus inconvulsum durare videtur. Mabillonius, qui hanc Vitam primus typis vulgavit Sæculo II Benedictino, pag. 488 ait eumdem illum anonymum etiam videri auctorem libri primi miraculorum S. Remacli; quod deinde asseruit lib. XV Annalium num. 43: neque hac de re dubitant auctores Historiæ litterariæ Franciæ tom. V pag. 94. Cum B itaque scriptor libri I miraculorum num. 31 inferius dicat, miracula illa se in scripta redegisse hortatu Airici abbatis Indensis, qui principatu Lotharii imperatoris Indæ præfuit; recte aiunt Vitam istam ab eo primum compositam fuisse circa medium sæculi IX, id est, elapsis a Sancti morte annis 180 circiter. Res a Sancto gestas scripsit, uti videtur, ex sola fere traditione, quæ in monasterio suo supererat; satisque apparet omnia plene edoctum non fuisse. De miraculis autem potestatur se non alia narrare, quam quæ ipsemet vidit, vel a testibus fide dignis accepit. Liber secundus miraculorum non eumdem habet auctorem, sed tres diversos monachos item Stabulenses, qui omnibus fere, quæ narrant, interfuere: primus refert gesta anno 883 et sequentibus, alter scripsit sub abbate Odilone circa annum 950, uti habent auctores Historiæ litterariæ citati: certe coævus fuit S. Odiloni, quem Fisenus ad Dominum migrasse tradit anno 954. Tertius ad sacros ordines suscipiendos missum se testatur a Ravengero abbate, de quo postea in annotatis ad cap. III lib. II mira- C culorum.

descripta, quæ inferius edentur.

71 Opusculum primi anonymi seu libellum de Vita S. Remacli, auxit extenditque Notgerus episcopus Leodiensis, hortante ipsum ad hoc Werinfrido abbate Stabulensi, cui etiam librum suum nuncupavit, ut patet ex præfixa epistola. Atque hanc Notgeri lucubrationem magna ex parte Commentario sparsim inserui, ne inedita maneret: integra mutato stylo legi potest apud Surium. Fuse item res a Sancto vivente gestas prosecutus est Harigerus abbas Lobiensis Notgeri æqualis et amicus, a cap. XLVII usque ad finem: Notgero tamen succinctior est. Harigeri editor Chapeavillus tom. I pag. 83 annotat, Vitam S. Remacli etiam exaratam fuisse a Thietmaro, et exstare in monasterio Stabulensi manuscriptam in pergameno littera Romana perantiqua. Verum ea videtur dumtaxat esse apographum prioris anonymi: nam idem est initium et finis in veteri Ms. Coloniensi, ex quo illa cum aliis descripta huc misit Gamansius noster anno 1638. Porro Thietmarus seu Thiatmarus, cujus epistolam Vitæ isti præfixam infra dabimus, monasterio Helmwardeshusensi in Saxonia sextus abbas præfuit ab anno 1080 vel 1081, uti colligitur ex Translatione S. Modoaldi tomo III Maii pag. 78. Præter 8 diversa apographa Vitæ ab anonymo scriptæ, quorum uni media parte mutilo titulus martiris perperam apponitur, duas alias habemus Sancti Vitas, alteram in codice Trajectensi, sed interpolatam, cujus initium dedi supra num. 11; alteram ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris, quæ potius Vitæ et miraculorum compendium quoddam est. Præplacet Vita antiquior auctore religioso quodam Stabulensi, quam post hunc Commentarium edam ex Ms. vetustissimo abbatiæ S. Pauli Ultrajecti, collato cum sex aliis Mss. et editione Mabillonii. Vitæ subjiciam miracula duobus libris distincta, prout ea huc misit laudatus Gamansius ex insigni et veteri Ms. in 4 S. Petri Coloniæ, reperto in Carthusia Coloniensi, conferamque cum 5 aliis Mss. et Mabillonio. Miracula autem scripta non fuisse a Notgero, patet ex numero præcedenti, et probat Pagius ad annum 882 num. 18 contra Baronium. Idem fatetur Vossius lib. II de Historicis Latinis cap. XLI pag. 353 secundæ editionis, aliique.

AUCTORE J. V.

E

§ IX. Templa Sancto dicata, sepulcri inventio, cultus ad Fanum S. Galli propagatus: ossa Leodium portata miraculis inclarescunt.

Bina templa Sancto exstructa Leodii;

Priusquam Acta edantur, reliqua ad posthumam Sancti gloriam spectantia servato temporum ordine exhibebo. Narrat Fisenus in Historia ecclesiæ Leodiensis pag. 239, desæviisse per Hasbaniam III Nonas Junias anni 976 fœdam tempestatem, quæ messis futuræ spem omnem perdidisse videbatur: cumque id grave accideret Stabulensibus monachis, in quorum agros non leviter incubuerat malum; Godefrido ejusce cœnobii decano, comitis Vianæ * filio, in orationem procumbenti nuntiatum est e cælo, inflictam F a Deo vindice plagam istam propter agros diebus festis profane cultos. Jacturam porro resarciri posse, si ambarvali supplicatione sacrum B. Remacli corpus per eam regionem deferretur. Factum est. Ex itinere per urbem Leodiensem Publicum montem conscendebant, et forte propter basilicam S. Martini conquieverant bajuli S. corporis, quando signo itineri dato, nulla vi sacrum corpus movere loco prius potuerunt, quam S. Patri suo vovisset ædem Godefridus eodem loco ponendam. Exstructa fuit deinde (a Notgero episcopo, uti habet in Floribus Leodiensibus pag. 207:) hodieque curialis est. Ceterum quocumque per Hasbaniam illatum est sacrum ferculum, mira fæcunditas consecuta est. Joannes Placentius in Catalogo antistitum Leodiensium de Notgero agens, scribit illius ætate prædictum Godefridum reliquias S. Remacli Stabuleto Leodium transvexisse, cujus occasione, inquit, duæ parochiæ ejusdem nominis extructæ sunt. Fullonius item tomo I Historiæ Leodiensis pag. 203 ex Placentio citato asserit, bina templa curialia Leodii designata fuisse Sancto, cum novis miraculis inclaruisset; sed quod eorum ædificationem collocet sub annum CMLXXV, conjectura

* al. Vionnæ

AUCTORE J. V.

conjectura est, opinor, annum enim non signat Placentius, nec Bucherius in Chronico.

Stabulense etiam ei dicatum anno 1040,

73 *Anno* 1040 *S. Poppo abbas templum Stabulense a se restauratum variisque donatum ornamentis solenni ritu consecrari curavit, teste Everhelmo in ipsius Vita ad* XXV *Januarii pag.* 647. *Hujusce dedicationis inventique antea sepulcri* S. Remacli · *Brevem narrationem, ab oculato teste optima fide conscriptam, ex vetere Ms. Stabulensi edidit Martenius col.* 60, *unde sequentia excerpo:* Anno ab incarnatione Domini MXL Non. Junii *, dedicatum est hoc monasterium in honorem beati Petri principis apostolorum, Pauli atque Remacli a venerandis episcopis Erimanno archipræsule sanctæ Coloniensis ecclesiæ, Nithardo Leodicensis, Herimanno Mimigarvordensis, Richardo Virdunensis, Gerardo Cameracensis, Henrico tertio rege præsente, domno autem Popone abbate vicesimo anno ordinationis suæ abbatiam regente, quod ipse a fundamento restauravit, atque ut nunc patet ad effectum perduxit. Muralis autem ambitus, ad tuitionem ejus in modum mediocris oppidi B compositus, ipsa die in sepulturam defunctorum orthodoxorum taliter est consecratus. Nam corpora beati patroni nostri Remacli, nec non Justi martyris et plurimæ reliquiæ pretiosæ cum aqua exorcisata exterius in circuitu ejus lustrando vehuntur, gyroque peracto, cum maximo cleri plebisque tripudio, laudes celebres in sublime exaltando, ad eumdem aditum reconsignantur; atque cum eadem insigni processione porta præscripti cœnobii repetitur, in qua, peracta sacerdotali benedictione, rex cum memoratis episcopis atque proceribus sursum se obvium Sanctis exhibuit, ad excitandam gloriam Dei in plebem sermonem episcopo facere præcepit.

* al. Julii

ubi biennio ante detectum fuerat ipsius sepulcrum

74 Subinde qualenus regali munificentia donarentur benigna largitate providit. *Dein subditur quid Romanorum rex donaverit.* His ita gestis, ministris loculum Patroni nostri ferentibus, auxilio sese gerendo mancipavit, sicque cum clero debita processione vacando ac plebe immensa ad locum, ubi nunc reconditum est, cum magna devotione idem præfatus rex transtulit. Post Euangelium vero solemnis Missæ, domno abbate poscente, privilegium Gregorii (V) C Papæ, patrui scilicet patris sui, loco pro tuitione et quærela insidiantium concessum, publice recitare fecit, idque a circumstantibus approbatum regali etiam auctoritate corroboravit. Huic etiam beneficio aliud addidit: nam præcepta regum antiquorum . . . nec non imperatorum . . . suo quoque testamento confirmavit, *ut videre licet col.* 59. *Tum narratur, biennio ante detectum fuisse* S. Remacli *sepulcrum, in eoque sanguinem ejusdem fluidum repertum, ex ampulla vitrea, quæ casu collapsa et confracta est, defluxisse in terram. Quæ aliaque scriptor in hunc modum exponit.* Præterea eodem adhuc abbate vita comite, infra biennium dedicationis præscriptæ, repertum est Patroni nostri sepulchrum plurima intercapedine temporum impediente nobis celatum. Inventum quippe est IV Nonas Martii diebus sacræ quadragesimæ, desideriis nostris superna gratia favente, vero indicio omnique summota ambiguitate.

a Goduino abbate constructum,

75 Nam sicut a patribus nostris veredica relatione est relatum scriptoque proditum, Goduinus, qui quartus in regimine loci beato Confessori abba successit, ab oratorio S. Martini, ubi prius humatum continebatur, in monasterium principale SS. apostolorum Petri et Pauli ab D ipso sagaci industria constructum ac consecratum, officiosa devotione VII Calend. Julii transtulit (*vide tom.* V *Junii pag.* 4) quæque etiam in tam magnifico negotio expediebant, congruo honore efficaciter adimplevit. Siquidem lecticam auro argentoque suis expensis digna decoris prærogativa fabricatam præparavit, in quam jam arida ossa a corrupta ejus carne sequestrata locavit, retroque altare præscriptorum apostolorum in sublime, ut esset omnibus evidens, condigno apparatu statuit, sinceritate etiam ejusdem benignæ devotionis in tumulo ejus impendit, quia subtus eam in inferiori parte terræ commendavit, pavimentoque firmo ad tutelam fidelibus posteris non ignava fide munivit. Sed invalescente persecutione paganorum atque Lotharingiam provinciam ceterasque frequenter hostili immanitate atque incursione vastante, postque prædictum monasterium ab invisa gente Danorum est combustum, et ideo casum minante ab abbate Odilone propensiori opere atque eminentiori in ipsis fundamentis est restauratum. Nullum sepulturis irrogatum est impedimentum, quia E latitudo eadem totius detrimenti tulit occasionem.

sed antiquis monasterii ruinis obvolutum; in quo et ampulla vitrea reperta,

76 Noviter autem et ipsum dirutum excellentiorique gratia, longitudine, latitudine, crassitudine, sumtuosoque decore præsens restitutum, sed a fundamentis duorum seclusum, multorum abolita est memoria monimentorum inibi positorum, insuper Patroni nostri generali atque inevitabili jure mortalitatis veritate patrum sublata priscorum. Diversarum etiam rerum impediunt nunc species maceriarum dilapsarum ruderumque congesta congeries, pavimentorum novorum super inducta planities, subinde telluris herbidæ sub nudo aere insolitarum fœcunditatum ubertates, plurimæque varietatum objectæ imagines. Nam patrum nostrorum relatione ex eo fidem opinio nostra conceperat, sed ad confirmandum veritatis argumentum facultas non suppetebat, quia designatus locus ævo cesserat, ruinaque murorum altarisque omnia vestigia quærendi abstulerat; sed postquam ea impedimenta fuerunt extrusa, desiderii nostri repensatur gratia, atque apparuit quod diu quærebamus multa indagine adhibita. Ergo postquam invenimus, ut æquum dignumque erat, divinæ dispensationi F gratias immensas retulimus, et dum urgente necessitate a terra machinamentis inibi congruentibus elevamus, excepto demolitæ carnis ejus pulvere, sanguinem ejus, quasi in futuræ resurrectionis gloria reservatum, in vitrea ampulla subtus illud stabilitum invenimus.

quæ casu colliditur, effluente Sancti sanguine;

77 Ad quam recipiendam dum inconsulta aviditate properatur, rationique prudenti renititur, peccatis nostris machinantibus, sacrum vas conlapsum colliditur, ipsumque pretiosum thesaurum negligentia maxima agente sparsim super terram effunditur; sed superna gratia interveniente ac vires nostras reparante, spem nostram nimio mœrore dissolutam bona fiducia refovemus, ipsumque cruorem diligenti cautela et examinatione cum ipsa terra recolligimus, et quia privatis publicisque nostris cunctorumque orthodoxorum commodis necessarium spiritualiter providebamus, in theca modica fideliter servandum recondimus. Locus autem sanctificationis atque inventi sarcofagi, quia digna ibi veneratione non fas erat excoli, nam pervius aditus atque exitus arcebat claustri, insuper morosa deliberatione intercedente, omnes reliquias, dispersione acta, non

A non fuit possibile ad plenum recipi; decretum est præsentibus, absentibus atque futuris, quod residuum ex eis inibi restabat, hac ratione memoriæ commendari.

quem cum ipsa terra aliisque post altare collocat S. Poppo abbas.

** forte aliquid deest*

78 Nam infra muralem parietem in medio occultus arcus cementaria arte compilatus, pavimentumque * a loco illo sublatum atque propter tenacem soliditatem non adeo adhuc reperimus partitione dissolutum, desuper reponitur, ut pia fide quærentibus veritatis indicium certa astipulatione pandatur. Hujus rei tot adhuc testes sunt incolumes, quotquot ipsa die extitere præsentes. Testimonium quidem perhibet Gonterus, cui creditum est tanti mysterii sacramentum attrectare, qui præcepto Petri decani, nunc autem abbatis, in virtute sacræ obedientiæ cruentatis manibus lipsanas dispersas præsumsit recipere, atque ad custodiendum fideliter in conclavi memorato retrudere. At ubi prædictus domnus abba, cujus hæc absentia gesta sunt, rediens agnovit, omnipotentis Dei gratiam dignis laudibus extulit, atque ipsum loculum cum pulvere, sanguine, cinere, retro altare prædictorum Apostolorum summa curiositate atque honore tumulan-
B dum tradidit, nec non ad recolendam tam præcipuam sanctificationem in posterum vario lapide marmoreo desuper strato eleganter decorare jussit.

Festum in S. Galli monasterio institutum; ossa Leodium portata

79 *Circa idem tempus, ut videtur, propagata est Sancti veneratio ad Fanum S. Galli in Helvetia : ubi festivitatem* S. Remacli, *teste Burkhardo S. Galli monacho apud Goldastum pag.* 67 *secundæ editionis, solemniter agendam instituit Notpertus sive Nortpertus de Stafile, discipulus antea S. Popponis Stabulensis, et abbas S. Galli factus anno* 1034. *De quo Mabillonius tom.* IV *Annalium pag.* 398 *hæc memorat :* Fuit singularis ejus amor et cultus in sanctum Remaclum episcopum et conditorem monasterii Stabulensis, ex quo reliquias ejus impetravit, ejusque festum diem apud sanctum Gallum sollemnem esse jussit. *Idem alibi quoque factum sæculi* XII, *infra videbimus. Anno* 1071 S. Remaclus a suis Legiam deportatus de Malmundario jus suum a rege virtutibus extorsit. *Verba sunt Brevis chronici Lobiensis apud Martenium tom.* III *Thesauri novi anecdotorum col.* 1418. *Rem gestam ita*
C *narrat Lambertus Schafnaburgensis tom.* I *Pistorii pag.* 184 : Cum Heinricus imperator tertius * Leodium venisset, fratres de monasterio Stabulaus proturbati, quotidie aures regias obtundebant pro repetitione monasterii Malmendrensis *, quod abbati ereptum rex consilio Bremensis episcopi (ut prædictum est) dono dederat Coloniensi archiepiscopo. Cumque nihil ille precibus, nihil lacrymis, nihil ipsa perurgentium importunitate moveretur; inito consilio et (ut fertur) divina revelatione ad hoc faciendum incitati, ossa beati Remacli levant, Leodium deferunt, et, rege celebri quodam loco convivium agente, super mensam ipsam apponunt, obsecrantes per Deum, ut si minus filiorum, saltem Patris tanti misereretur jam cum Christo regnantis, et de injuriis suis quotidie ad tribunal æterni Judicis proclamationem facientis; cui nisi sua restitueret, ultra ei propter penuriam rerum necessariarum militaturi non essent.

** vulgo IV*

** Malmundariensis*

multis coruscant miraculis :

80 Hoc supplicationis genere, quod ad captandam benevolentiam comparatum fuerat, rex versa vice nimium efferatus, concitus se relictis epulis in palatium proripuit, et quo exemplo in abbatem tam audacis facti incentorem animadvertere deberet, plenus irarum cogitabat. Sed ecce mensa, cui superpositæ erant sacræ reliquiæ, divina virtute confracta corruit : ministroque regis, haud obscuri nominis viro, crura pedesque contrivit : qui paulo post, exorata per intercessionem beati Remacli pietate divina, ita pristinæ restitutus est sospitati, ut ne cicatrix quidem in argumentum læsionis abolitæ relinqueretur. Atque ita deinceps per totam noctem sequentemque diem tanta circum sanctum corpus coruscabat miraculorum multitudo, ut corporali quodammodo proclamatione videretur beatus Remaclus jus suum expostulare. Attonitis omnibus tantæ rei novitate, rex timore vehementissimo correptus, ne forte, si cunctaretur, cœlestis in eum protinus ultio procederet, non solum ablata restituit, sed recentibus etiam donis pro munificentia regia magnifice cumulavit.

AUCTORE J. V.

unde orta Sancti commemoratio IX Maii.

81 *Hinc originem duxit indicata tomo* II *Maii pag.* 359 commemoratio S. Remacli, *quæ annuo festo apud Stabulenses ritu duplici celebratur* VII *Idus Maii. Ampliorem totius rei historiam qui cupit, adeat Triumphum* S. Remacli, *duobus libris a monacho Stabulensi oculato*
E *plurium gestorum teste conscriptum, quem Chapeavillus ex vetusto Ms. codice monasterii Stabulensi edidit tomo* II *de gestis pontificum Leodiensium a pag.* 517 *ad* 574 ; *ubi prædicta omnia singulatim et multa alia fuse recensentur. Capite* XI *libri* II *non ministro regio, ut supra habet Schafnaburgensis, sed famulo monasterii Stabulensis, nomine* Gonterulo, *tibia confracta et post in integrum restituta dicitur. Qua in re major fides anonymo videtur habenda, utpote qui tunc Leodii aderat, quam Schafnaburgensi coævo quidem, sed absenti et ex auditu dumtaxat scribenti. Anonymum porro Triumphi auctorem erudite ab impostura vindicavit Martenius in fine numeri* 51 *citatus, toto capite* IX *a pag.* 119 ; *ubi, exposita operis summa, profert testimonium Friderici archiepiscopi Coloniensis, antiqua gesta abbatum Stabulensium, Franciscum Laurentii priorem Malmundariensem, et oculatum testem Deoduinum episcopum Leodiensem. Ejusdem operis antiquitas dein probatur e codicis Stabulensis charactere*, qui ætatem ipsius Henrici spirare videtur, ex autographo eodem tempore F
et ab eodem amanuensi scriptus, a quo et Vita S. Popponis, *teste Martenio. Scripturæ duplex specimen æri incisum exhibetur ante paginam* 125, *videlicet pars citati capitis* XI *ex Triumpho* S. Remacli, *et pars capitis* XXII *ex Vita S. Popponis. Primum usui erit inferius ad paucula restituenda in editione Chapeavilli, ex qua dabo excerpta miracula omnia libro* II *Triumphi contenta.*

AUCTORE J. V.

§ X. Ejus solemnitas aliis locis instituta, brachium Solemniacensibus concessum; vindicata clades Stabulensium, dicata altaria, lis de corpore, forma habitus.

Fundatio festi in abbatia Helmwardeshusana,

Exeunte *sæculo* XI, *vel initio sequentis institutum est Sancti festum in abbatia Helmwardeshusensi diœcesis Poderbornensis per Thietmarum, de quo supra meminimus num.* 71. *En ipsas fundationis litteras ex laudato Ms. Coloniensi.* Thietmarus nominis hujus secundus, successione autem sextus Dei gratia Helmwardensium abbas, omnia sua tam spiritualia quam carnalia committens divinæ misericordiæ dispositioni, Sanctorumque patrociniis in vita præsenti
B atque futura credens adjuvari, notitiam Beati Remacli primus intulit huic congregationi. Deinde Rodulfo * bonæ memoriæ Stabulensium abbate ob perpetuum alternæ fraternitatis pignus largiente, susceptis ipsius Sancti reliquiis et optimi pallii casula ob indicium mutuæ charitatis, constituit ex communi fratrum suorum consensu diem depositionis ejus festive agi, sicut sancti Martini, librumque Vitæ ipsius et cantus historiam pleniter recitari: et ut id celebrius ac devotius voluntarie fieret, et apud posteros inconvulsum perduraret, contulit eidem Sancto mansum * unum in villa Mitthin, qui annuatim persolvit solidos quinque, constituens ex his per manus cellerarii charitatem dari fratribus in prænominata solemnitate. Igitur ex stabili constitutione post primam vesperam infra cœnam super statutum potum, medo * pleniter propinetur omnibus. In sancta die præbendarius panis sit simila, sumen * solito melius sicut in summis festivitatibus, unicuique fratri assatura anguillæ in veru, item ministratio piscis, si est in promptu, sive cujuscumque generis sit bonum ferculum, deinde pisces præbendarii, et quartum artocreæ *
C in sagina sive oleo frixæ, seu si sexta feria occurrerit, super cratem assatæ, et plena propinatio medonis. Cœna vero sit placentæ ex ovis et præbendario caseo, et mensura præbendæ sit propinaria cervisia. Cera quoque amphoræ mellis detur custodi ad augenda luminaria, et ponendum thus, sive de eodem censu sex nummi. Quod si quis in melius auxerit, augeatur ei meritis beati Remacli merces divinæ retributionis: si quis vero minoraverit sive in deterius mutaverit, offensam ejus procul dubio sustinebit.

* *obiit in anno 1097 vel 1098*

* *i. e. prædiolum vel agellum*

* *i. e. hydromeli*

* *videtur hic accipi pro quovis ferculo*

* *i. e. placentæ cujusdam*

nunc exstincta. Sancti opem experiuntur Solemniacenses;

83 *Videntur hæc latuisse Mabillonium: nam tomo* V *Annalium pag.* 516, *ubi Thietmarum præcipue laudat a studio sacrarum reliquiarum, ne verbo quidem* S. Remacli *meminit. Porro celebris quondam abbatia Helmwardeshusana, sæculo* XVI *ab Hassis disjecta est, ex quo primum Lutherana, mox Calviniana hæresis omnia turbare cœpit. At sacer reliquiarum thesaurus industria Erici episcopi Paderbornensis feliciter subtractus servatusque cessit Paderbonensi ecclesiæ, teste Mabillonio ibidem. Sancti opem in magnis molestiis sæculo* XII *experti sunt monachi Solemniacenses: pro quo beneficio abbas ipsorum Geraldus de Terazzo, datis ad Wibaldum litteris anno* 1149, *Stabulenses rogavit ut communi* D
Parenti gratias agerent. Hujus epistolæ partem accipe ex Martenio tom. II *Collectionis amplissimæ col.* 353: Ante omnia carissimi petimus, quatenus communi patri nostro S. Remaclo gratias agere et preces pariter fundere ut filii domestici pro nobis fratribus vestris dignemini. Gratias, inquam, quia nos opitulante Deo de magnis tribulationibus pius Pater erutos in magna pace ad præsens constituit; preces etiam nihilominus fundere, quatenus sicut hactenus bene consuevit, patrocinari nobis in æternum non desinat. *Sub Geraldi hujus decessore Mauricio, et Guibaldo seu Wibaldo abbate Stabulensi renovata et confirmata fuerat societas inter utrumque monasterium anno* 1134, *pro quo male habetur Sæculo* II *Benedictino pag.* 1093, millesimo ducentesimo trigesimo quarto *uti patet ex* Indictione XIII, *quæ nullo modo congruit anno* 1234, *cum tunc curreret Indictio* VII. *Adde, quod Wibaldus obierit anno* 1158, *nec alius inter Stabulenses abbates illius nominis reperiatur. Loco citato in fine litterarum apponitur:* Datum anno Domini millesimo ducentesimo trigesimo E
octavo, Dominica ante Pentecostem: *quod certe de alia societatis renovatione vel confirmatione intelligi debet, si annus* 1238 *recte signatus sit. Hæc per transennam circa litteras societatis observasse sufficiat: de Sancti reliquiis, quas sæculo* XIII *Solemniacenses impetrarunt, agetur inferius.*

festum aliud instituit Corbeiæ-novæ Wibaldus abbas;

84 *Anno* 1151, *Wibaldi a suscepto regimine Corbeiensi sexto, facta est in capitulo Corbeiæ constitutio, qua prædictus abbas montem S. Michaëlis designavit ad festum* S. Remacli, *et anniversarium suum celebrandum, uti ipse testatur apud Martenium tomo citato col.* 610 *his verbis:* Notum esse volumus universis ecclesiæ nostræ fidelibus tam præsentibus quam futuris, qualiter montem, qui vocatur sancti Michaëlis, scilicet ecclesiam cum omnibus ad eam pertinentibus, ad festum sancti Remacli ad * anniversarium nostrum ordinavimus. *Et infra:* Pro memoria et veneratione beati Remacli domini ac patroni nostri, necnon pro remedio animæ nostræ, eumdem montem cum omnibus pertinentiis suis, item ecclesia * cum dotali manso et villicatione cum mansis et agris ad eam pertinenti- F
bus et novalibus. . ad refectionem fratrum Corbeiensium in festo prænominati Patroni nostri et in anniversario ordinationis nostræ, id est, in vigilia undecim millium virginum designavimus *etc. Tum de solemnitate ita loquitur:* Fratres autem festum B. Remacli spontanea voluntate et communi in cappis et quinque candelis solemniter celebrandum instituerunt, in cujus die festo priorem Missam in majori ecclesia de S. Remaclo, majorem vero Missam in capella, quæ domui nostræ adjuncta est et sub ejus titulo consecrata, de dedicatione celebrabunt. *Posteriora hæc satis indicant, cultum jam ante in Corbeia-nova fuisse Sanctum, consecrato in ejus honorem sacello, in quo Missam solemnem de dedicatione celebrandam dicit Wibaldus.*

* *forte ac*

* *f. ecclesiam*

lipsana quædam Solemniacum missa,

85 *Quædam e Sancti lipsanis Solemniacum missa sunt anno* 1263, *addita promissione reliquiarum insigniorum brevi mittendarum, quas enixe desiderabant monachi. Docet hoc epistola perquam officiose scripta a Joanne decano seu priore Stabulensi ad Solemniacensem abbatem Archambaldum II, quam Mabillonius proxime citatus edidit pag.* 1092. Venerabilibus patribus, confratribus

A confratribus et amicis in Filio Dei prælectis, Archambaudo abbati Sollemniacensi, totique collegio ejusdem loci, Johannes decanus humilis totusque conventus ecclesiæ Stabulensis salutem, et in abscondito vultus Dei consolationis fonti frequentius confoveri. Innotuit nobis, quod vestra devotio summo adspirat desiderio ad aliquas habendum reliquias de patrono nostro glorioso videlicet B. Remaclo, aliquando in terris decorato gloria pastorali. Verum quia de corpore ejus ad præsens aliquid consolatorium vestræ paternitati sincere, sicut desiderii nostri affectus expostulat, transmittere non valemus; ne vestra tamen precatio apud nos frustrari videatur, cum illam summo proponamus studio adimplere: de baculo pastorali, de casula, in qua jacuit tumulatus, et de sandaliis ejus vestræ devotioni transmittimus ista vice: scientes indubitanter, quod de corpore memorati Patroni nostri vestræ pietati condecentem transmittemus portionem, cum de capsa in capsam, quam gloriosam fieri fecimus, transferri contigerit corpus: quod erit in brevi, Domino disponente. Datum Stabulaus, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo B tertio Idibus Junii.

et quinquennio post

86 *Steterunt promissis Stabulenses: nuntiis enim Solemniacensibus Clementi et Viviano brachium* S. Remacli *necnon aliorum sanctorum reliquias donarunt* XIII *Maii anno* 1268, *prout constat ex litteris ad eumdem Archambaldum summa benevolentia datis, quas item transcribere visum est ex Mabillonio pag.* 1093. Reverendis in Christo patribus ac dominis suis amantissimis, venerabili patri domno Archambaudo abbati, totique conventui Sollemniacensi, decanus humilis, totumque collegium monasterii Stabulensis S. Remacli in Ardenia salutem, et se totos ad amorem intimum fœdere simpiterno. Quamquam locorum intervallum personalem nobis divisionem indixerit, individuæ tamen dilectionis inter nos sinceritas illucescens, ope Dei indivisos per sæcula conservabit. Hinc est, patres ac domini reverendi, quod toto cordis ac mentis affectu veneramur atque adoramus collaudantes Altissimum, qui nos et vos mediante nostro patrono B. Remaclo cum suavi ac firmo vinculo, immo inviolabili mutua caritate firmato, C adeo dulciter combinavit, quod nec tribulatio, nec persecutio, seu gladii pavor a caritate, divina bonitate compacta, poterit separari *, Dei misericordia suffragante.

* separare

ipsum Sancti brachium.

87 Propterea nos, vestris receptis nuntiis, revera confratribus, videlicet domnis Clemente vestro collerario atque Viviano sacrista vestro simulque vestris litteris, perfusi sumus gaudio indicibili, et prosperitate vestri conventus in illis cognita, jucunditatem et translationem nostris cordibus super aurum et topazium, super odorem lilii et balsami infudistis. Assurgimus itaque vestræ reverentiæ pro litteris tam affectuosis, plenis caritate melliflua, per fratres nostros ac vestros prænotatos nobis transmissis, vobis humiliter inclinantes, quorum etiam videlicet fratrum dictorum conversatione ac morum honestate potuimus et debuimus emendari; per quos etiam vestræ dilectioni transmittimus brachium venerabilis patris nostri B. Remacli, et reliquiis undecim millium Virginum; necnon et de reliquiis Thebæorum martyrum. Rogantes suppliciter, ut memoratas reliquias honore debito cum sollemnitate congrua dignemini honorare. Datum anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo octavo, Dominica ante Adscensionem Domini, *id est,* III *Idus Maii.*

AUCTORE J. V.

Agrorum Stabulensium populator terribili morte punitus:

88 *Sæculo sequente illatam suis clientibus injuriam severe ultus est Sanctus, percusso horrenda morte anno* 1388 *quodam nobili, qui cum trecentorum prædatorum caterva Stabulenses agros invadere et populari ausus fuerat. Memorabilem vindictam, qua ceteri prædones exterriti ad pænitentiam conversi sunt, scriptor sæculi* XV *Cornelius Zantfliet Leodii ad S. Jacobum monachus ita exponit in suo Chronico apud Martenium tom.* V *Collectionis amplissimæ col.* 332: Sed et eo tempore (*anno* 1387) quidam nobilis Alemannus cum trecentis complicibus terram Stabulensem intravit, violenter tollens prædam magnam circa villam dictam Lierneus *. Cui cum incolæ loci circiter ducenti prædam vellent abigere et reditum obturare; illic trucidati sunt XLVIII, capti XXXVI: de parte adversa tres tantum occisi sunt, et præda abducta. Verum S. Remaclus patronus terræ gravem in hostes exercuit ultionem: nam anno sequenti princeps prædonum rabidus factus est, manus * et aures equi sui commasticans, et morte terribili percussus. Cujus complices ad monasterium Stabulense venerunt humiliter veniam postulantes de commissis, et emendam * condignam offerentes; metuentes ne simile quippiam ipsis eveniret.

* *al.* Lierneux, *Latine* Ladernacum *et* Lethernacum

* *forte* manas *i. e.* maxillas

E

* *i. e.* satisfactionem

duo altaria Sancto dedicata, cujus corpus non Bambergæ,

89 *Ceterum memoratus Benedictus delle Rive, qui anno* 1647 *humanissime Bollando misit titulos altarium imperialis ecclesiæ Stabulensis, præter altare majus, quod in honorem* SS. Apostolorum Petri et Pauli ac SS. pontificum REMACLI et Martini *dedicatum est, aliud item anno* 1547 *consecratum fuisse testatur ex ipsis originalibus litteris, quas ita recitat:* Ultima Decembris anno MDXLVII stylo Leodiensi, consecratum fuit altare in Castro Stabulensi per R. D. D. Gedeonem vander Gracht episcopum Castoriensem, suffraganeum R^mi^. D. Georgii ab Austria episcopi Leodiensis, in honorem S. REMACLI episcopi, S. Gowaris * et Silvestri (signatum) Theodoricus Beex etc. (Et impressum sigillum ejusdem episcopi Castoriensis in cera rubei coloris.) *Superest quædam difficultas de loco, ubi Sancti corpus asservatur: notat enim Gamansius noster num.* 6 *citatus, in Ms. montis S. Michaëlis addi ad calcem Vitæ* S. Remacli *verba sequentia:* Ejus corpus modo in cathedrali ecclesia Babenbergensi honorifice conservatur. *Litem illam edoctus supra laudatus Riveus, pro Stabulensium possessione in hanc sententiam ad Henschenium scripsit* VIII *Aprilis* 1654: Integrum (*excepto nempe brachio, quod Solemniacensibus concessum esse vidimus*) S. Remacli corpus huc adservari, neminem vidi hucusque, qui dubitaret; et tanta est rei istius certitudo, ut superfluum mihi videretur, eam argumentis, quæ interim innumera sunt, firmare. F

* Goaris

sed Stabuleti quiescere ostenditur:

90 Neque moror propter objectiones, quæ ex receptis Bamberga documentis oriri possent: si quæ enim Bambergenses documenta, si quas reliquiarum particulas, vel forte etiam S. Remacli Vitam possideant; illa omnia hinc eo missa fuisse necesse est. Judicet R. V. an ob hoc perfectiora dici possint. Theodoricum agentem de Coloniensi, Laudunensi etc. episcopis non vidi. Ejus exemplar cuperem habere. Quamquam apposita ejusmodi verba, seu alia quævis, mihi potius glossemata, quam genuini textus probentur. Et certe contra possessionem nostram objicientibus solum id reponerem: Venite et videte, palpate,

AUCTORE J. V.

palpate, quia hæc sunt S. Remacli ossa, hic habitus, hæc stola, sandalia hæc, feretrum hoc affabre ædificatum, hæc recepta omnium sæculorum traditio, hæc scripta indubitata etc. *Cum Sanctus Bambergæ colatur, ut dictum est num. 4, nolim absolute negare in ecclesia illa cathedrali quasdam ipsius reliquias conservari : has autem auctor manuscripti montis S. Michaëlis vocaverit* corpus, *partem quamvis exiguam pro toto accipiens, uti sæpe fit in similibus. Et vero si ipsum Sancti corpus Bambergam fuisset translatum, an id Stabulenses ignorassent, an eorum bibliothecæ et archivi præfectus ac diligentissimus scrutator Riveus superiora scribere ausus fuisset, an denique Bambergensis ecclesiæ Annales translationem illam silentio penitus involvissent ? Ait quidem auctor Triumphi* S. Remacli *apud Chapeavillum tom.* II *pag.* 562 : Dicebatur rex id habere consilii, ut concessum ejus dono corpus Patroni nostri sibi auferret episcopus Bavebergensis; *verum ex capitibus sequentibus constat, ablatum a Bambergensi non fuisse.*

B

C

descriptio et ectypum vestis ejus monasticæ.

91 *Quoniam Riveus in suis litteris meminit de habitu seu veste Sancti, visum fuit coronidis loco subjicere sequentem illius descriptionem et effigiem dare ex Martenio Annalium Benedictinorum tomo* VI *pag.* 571 : In Stabulensi monasterio ... vitæ sanctissimæ finem fecit beatus Remaclus, ibidemque sepultus in oratorio S. Martini. Visitur hactenus inter sacras ejusdem monasterii reliquias cuculla ejus monastica ex rudi panno, quali fere vestes sibi hodie conficiunt patres Capucini, et ejusdem coloris; in qua Remacli paupertatis amorem prædicant varii ejusdem materiæ panniculi, quibus passim lacera vestis resarcitur. Forma autem hujus cucullæ est instar veterum casularum, quæ totum corpus circumdabant sine manicis; sed cum acuminato superius assuto caputio, qualem nobis repræsentat S. Isidorus in libro Etymologiarum, « Casula est vestis cucullata, per diminutionem a casa, quod totum hominem tegat ». Et Theodemarus abbas Casinensis in epistola ad Carolum Magnum : « Cucullam esse dicimus, quam alio nomine casulam vocamus ». Tantæ antiquitatis hoc in genere monumentum nullum umquam vidi pretiosius aut mirabilius, sed neque Mabillonius : quapropter ad futurorum instructionem et ædificationem hic illud repræsentare juvat : *quod etiam chalcographum nostrum, servata proportione, imitari jussimus.* D

VITA

AUCTORE MONACHO STABULENSI ANONYMO

Ex Ms. vetustissimo abbatiæ S. Pauli Ultrajecti atque aliis sex Mss. inter se et cum editione Mabillonii collatis. E

PROLOGUS *a*. *a*

Sanctorum gesta evulganda ad laudem Dei

Cum sit studium gentilium sua figmenta et vanum ritus eorum * luculenter aptare obscenis carminibus, eaque commendent perpetua memoria sibi subsequentibus; cur ego sileam, ne * proloquar manifesta opera Christi, quæ innumerabiliter per Sanctos suos agere non desinit virtute divina : cum possim vera effari in laude magnifici Dei, et conferre plurimum fructum audientibus *b* quantam honorificentiam præstet famulantibus sibi, tam magnifica operando. *b*

* *al.* errorum

* *Mabillon.* nec

ANNOTATA. F

a *Ex codice Valcellensi et Ms. S. Foillani : deest enim in codice Ultrajectino et quatuor aliis Mss.*

b *Mabillonius*, in laude magnifici Dei, qui tantam honorificentiam præstat famulantibus sibi tam mirifica operando; *intermediis omissis, quæ etiam absunt a Ms. Foillanensi. Minutiora prætereo.*

Caput I. *Sancti patria, parentes, educatio : in aulam evocatur, fit episcopus, excipit S. Trudonem et agenda edocet.*

Ortus Sancti et pia educatio :

Igitur ex Aquitaniæ partibus oriundus fuit vir per omnia venerabilis et vita et moribus, nomine Remaclus *a* parentibus nobilis, sed fide nobilior. Pater ejus dictus est Albutius, mater *a*

vero

A vero Matrinia * est vocitata, secundum sæculi dignitatem in facultatibus rerum admodum pollentes; sicut traditio possessionum ejus ad nos facta testatur. Qui cum enutritus esset a parentibus sublimiter, prout illis suppetebat plurima copia sæcularium facultatum; jam bonæ indolis totius suavitatis fructus ferentem *b* tradunt eum beato Eligio viro in omnibus meritis præferendo, sacris institutionibus monasticæ disciplinæ imbuendum [in] Solemniaco monasterio, quod ipse pater pio opere in suo proprio rure construxit *c*. In tantum enim adhæsit sancti viri monitis, ut non solum non fieret segnis executor verbi divini; verum etiam in tantum crevit in eo virtus divina, ut maxima ibi religiosæ conversationis exempla monstrando, in vigiliis pernox, in orationibus continuus, in abstinentia præcipuus, in universa morum probitate præclarus eniteret: adeo ut prædictus vir omnem curam gregis sibi commissi illi traderet, et seipsum servitio palatii, sicuti compellebatur, sollicitus exhiberet.

* al. Mariana et Valernia

B

in aulam accersitur, et fit episcopus regionarius,

2 Post aliquantum vero temporis, fama vulgante, per totam Galliæ provinciam auditum est de vita et actibus beati viri sæpe memorandi Remacli, et ad aures procerum, qui tunc temporis palatio præerant, perventum * est, quod tanta ac talis arbor germina protulisset. Nec potuit, volente Domino, lumen irradiatum gratia ejus sub modio occultari, sed ut splenderet omnibus in proposito fidei commanentibus, lichnus superpositus est candelabro: ac denudatum est in regalibus aulis tam magnificum Virum non debere abesse præsentiæ regis *d*, ut illius prudentia disponerentur regni negotia. Unde factum est, ut evocatus honorifice, ut decebat, ad limina perduceretur palatii, magnum omnibus futurus solamen; sicuti postea eventus rerum perdocuit. In tanta enim habitus est dignitate, ut infulas sacerdotales adeptus sit acclamante populo dignum fieri talem doctorem *e*, præsulatus gerere officium, qui tantam gratiam a Deo perceperat, ut etiam omnibus in necessitate sua subveniret.

* Mabillon. perlatum

postmodum Trajectensis.

3 Interea Vir Dei sancto Spiritu plenus, ordinante Dei providentia subrogatur Tongrensium *f* sedis episcopus, ut verbi semina in

C

plures diffunderet, quæ in semet diu manentia occultabat. Quis vero enarrare sufficiat, quanta illi cura fuerit paperum victus, cum sit factus orphanorum pater, viduarum pius adjutor, infirmorum benignissimus consolator, omniumque necessitatum largissimus procurator? Virtus itaque humilitatis tanta in eo refulsit, ut cunctis se inferiorem cuperet æstimari, quo fieret juxta Apostolum forma omnibus, ne incideret in illius sententiæ opprobrium, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficeretur.

S. Trudo flagrans desiderio sacros Litteras discendi

4 Nec prætereundum præterea puto, immo magis est explicandum, quod Vir Deo plenus etiam præscius futurorum fuit; quod sibi collatum munus divina fuisse revelatione manifestissime comprobatur. Qui dum felicissimo cursu pro Ecclesiæ gubernaculis cura pervigili, prout erat devotus, cottidie attentius decertaret, quatenus Largitori omnium, quos poterat a luporum faucibus eripere, commendaret; ut reportans * veniente Christo manipulos, mercedem operis commissi, gloriæ immarcessibilem coronam percipere mereretur. Quam militiam exercens *g*, contigit ex Hasbaniæ finibus * beatum Trudonem puerili adhuc ætate florentem primos emittere boni saporis uberrimos fructus. Et quia erat ex magna prosapia natalium ortus, sicut scedula gestorum illius commendat, enutriri paulatim in eo, igne divini amoris accenso virtutum copia cœpit. Ad hoc enim usque ardore * sancti Spiritus tactus * est, ut voto se obstrinxerit, si aliquando sacros apices plene addisceret, in suo proprio ecclesiam debere construi *h*, et ibi Domino jugiter famulari, quod postea Christo auspice [solemniter] adimplevit.

* Valesll. reportans obviam venienti

* al. partibus

AUCTORE ANONYMO.

* Mabill. gratia

* al. tractus

ab angelo monetur ut Remaclum adeat,

5 Nam * dum tali flagraret desiderio, visione nocturna corripitur, et angelica ammonitione perdocetur in hæc verba: Frater Trudo, scito vota tua, quibus te obligasti a pueritia, et preces, quas humiliter fudisti, in conspectu Dei cæli esse acceptas: et quidquid in animo tuo boni versatur desiderii, ipse [de hoc] tibi præbebit assensum. Nam sapientia implebit cor tuum, et erudiet te [in] mandatis suis, ac monita sua exarabit in secreto pectoris tui, et ut concupieras, ad Ecclesiasticæ dignitatis pervenies gradus: quia petitio tua justa est, placitaque Deo. Adjecit quoque idem vir vultu fulgenti affari eum: Surgens igitur, perge ad beatum Remaclum

E

pontificem Tongrensis * ecclesiæ, qui est haud procul a loco [in] quo nunc es; illi [enim] revelavit Deus omnia, quæ tibi convenit * agere, ipseque diriget gressus tuos ad omnia quæ desiderat anima tua.

* in uno Ms. Qui

* ibid. Trajectensis

* Mabill. conveniunt

a quo excipitur perbenigne

6 Hoc audito vir Dei confisus de visione * Angelica, surrexit propere, gaudensque cœpit veloci gressu tendere ad locum, ubi sanctus Vir eo tempore in cura regiminis desudabat. Cumque non multum abesset a villa *i* ubi domnus Antistes residebat cum suis famulis, ilico cognito per spiritum, sicut antea illi fuerat cælitus nuntiatum, ait pueris suis: Surgite in occursum viri Dei, qui ad visitandum nos venit, et cum omni reverentia eum excipite, et ad me introducite. Ite velociter, jam enim appropinquat. Illis ergo jussa complentibus *k* perduxerunt [eum] ad Episcopum. Intuitus autem eum pius Pater continuo surrexit, et ruit in oscula flens largiter præ nimio gaudio super collum ejus. Et cum se vellet electus puer sacris vestigiis ejus provolvere, elevavit eum cum humectatione genarum talia prosequendo; Sit tibi Domine Jesu

F

bone, visitator animarum, gloria, laus et jubilatio per immortalia sæcula sæculorum; qui voluisti nos in hac die confortare de visitatione famuli tui.

* in duobus Mss. visitatione

et agenda edoctus Metas

7 His dictis, adjecit et hæc beatus Sacerdos dicens: Sed et tu, fili mi, sis benedictus a Deo altissimo, qui te dignatus est ad nos dirigere, ipseque post hæc adimpleat omnia, quæ desiderat anima tua, perficiens voluntatem cordis tui. Scito ergo, quia ab hac hora filius mihi vinculo charitatis conjunctus eris; et ego spiritualis tibi patris jura perenniter retinebo. Mihi enim servo suo revelare dignatus est Deus cuncta quæ sunt in animo tuo, et quidquid super hoc gerere te oporteat, a me perdoceberis: [quia uti jam præfatus sum, sermo Dei ad me factus est.] Ego namque per spiritum didici, quod in pueritia tua jure-jurando firmasti, ecclesiam in tua hæreditate, auxiliatore Deo, construere, et ibi omni assiduitate * Christo militare. Unde scias, te beato Stephano protomartyri possessiones tuas tradere [debere] ibique ab inhabitantibus [civitatem Methensem] perfecte Scripturas sanctas percipere. Post hæc remeabis doctrina repletus cum honore ad locum tuum, ac sicuti pollicitus

* in uno Ms. sedulitate

AUCTORE ANONYMO.

tus es, ædificabis ecclesiam, in quo volueris loco.

mittitur: ministros suos obtrectantes corripit Sanctus.

8 His et aliis exhortationis verbis a præfato venerabili Remaclo commonitus est sacratissimus puer, quem deosculans diutissime Pontifex dimisit in pace *l*, inquiens pueris suis: Deducite eum cum magna reverentia, quia Dominus respicit iter * ejus. Illi ergo * velut negligentes propter habitum indumenti derogare ei cœperunt, dicentes: Ecce quam vilis factus est hodie Dominus noster, qui istum pauperculum, tam deformia vestimenta habentem juxta se collegit, ac ei tantum honorem exhibuit. Cumque derogarent ei tacitis hujuscemodi verbis, iterum per secretum nuncium, qui illi divinitus missus semper aderat, ammonitus Vir Dei, increpuit eos dure talia fando: O infelices, quare ad vultus hominum respicitis, et ad vilia indumentorum tegmina, cum magis mentes hominum actusque judicet Inspector animarum nostrarum. Agite itaque pœnitudinem erratuum vestrorum, quia insipienter locuti estis. At illi provoluti pedibus * ejus, veniam precabantur fatentes *: Ignosce nobis, pie Pater, quia ignoranter peccavimus: parce delinquentibus, quod insipienter egimus. Et ille: Data sit, inquit, vobis a Deo indulgentia, videte ne ulterius tale crimen incurratis.

* *Mabillon* cor
* *al.* vero
* *al.* genibus
* *in uno Ms.* dicentes

B

ANNOTATA.

a *Sic legit Ms. codex Cornelii Duyn: alia Mss. quæ prologo carent, omittunt* igitur. *In Bambergensi scribitur* Remaglus. *De anno et loco natali, educatione sub S. Sulpitio etc. vide Commentarium prævium* § II, *unde quædam in sequentibus corrigenda sunt.*

b *Ms. Rubeæ Vallis* in bonæ indolis totius suavitatis fructu ferventem tunc tradunt *etc. S. Eligius Noviomensis episcopus habetur in Romano Martyrologio* I *Decembris. Quædam posthac omissa in Ms. Ultrajectino ex aliis supplebo et uncis* [ ] *includam; idem facturus Ms. Coloniensi, ex quo miracula inferius edentur.*

c *Adi Comment. num.* 15 *et seqq.*

d *Erat is S. Sigebertus Dagoberti I filius, de quo actum tomo* I *Februarii a pag.* 206. *Quandonam Sanctus noster in Austrasiam venerit, item quando conditum sit monasterium Casæcongidunense, cujus primus abbas fuit, consule Comment. num.* 18 *et* 19.

C

e *Ms. Rubeæ Vallis* ut infulas sacerdotales adeptus acclamante populo judicaretur dignus fieri talis doctor *etc. Factum id anno* 648, *prout ostendi num.* 22.

f *Ms. Rubeæ Vallis* Trajectensium, *et sic vocem* Tungrensium *recte explicat Mabillonius in Notis, (vide Comment. num.* 27) *addens id contigisse post abdicationem S. Amandi, non vero post Landoaldum, quem Notgerus et alii nonnulli episcopum perperam figunt, mediumque collocant Amandum inter et Sanctum nostrum: hic enim Amando abdicanti successit eodem anno* 650, *ut Bucherius habet in Chronico. De erroribus circa S. Landoaldum videri possunt plura tomo* I *Februarii pag.* 833 *et ad diem* XIX *Martii, quo colitur.*

g *Id est*, cum exerceret. *Apud Mabillonium connectuntur sequentia cum præcedentibus hoc modo:* Qui dum . . decertaret . . . ut . . . coronam percipere mereretur; contigit ex Hasbaniæ finibus beatum Trudonem . . primos boni operis uberrimos emittere fructus. *Ms. San-Maximinense pro* Hasbaniæ *perperam habet* Hispaniæ. *Verba autem* puerili adhuc ætate florentem *non sunt stricte accipienda; Trudo enim priusquam ab angelo moneretur de adeundo Sancto nostro, adolescens imo vir erat, teste Donato in ipsius Vita, quæ dabitur* XXIII *Novembris.*

D

h *Ita quinque Mss.: Mabillonius*, deberet construere, *sicuti etiam legit Ms. Rubeæ Vallis, sed præmisso* quod

i *Donatus cap.* IV *villam istam* Septimburias *appellat.*

k *Mabillonius et quatuor alia Mss.* perficientibus. *Codex Valcellensis rectius:* Illi ergo jussa perficientes.

l *Ad S. Chlodulphum Metensem episcopum, qui Trudonem post sexennium circiter Sancto nostro remisit. Adi Comment. num.* 40.

CAPUT II. *Virtutes Sancti et cura pastoralis: condita ipso auctore duo monasteria, in quorum alterum, abdicato episcopatu, se recipit; pius obitus et sepultura.*

E

Magna sollicitudine suos instruit:

Ad comprobandum itaque quanti meriti Vir iste fuerit, cui in tantum famulabantur angeli [Dei,] ut abdita secretarum rerum, quæ in conspectu Conditoris retinebantur, huic fierent manifesta, ac ejus præjudicio disponerentur; supra memorata annotare curavi, ne aliquis perversæ mentis, aut diaboli arte deceptus detrahere [atque incusare] audeat (quod fieri non credo) tam magnificum et electum Christi Militem, talenti crediti servatorem, et cum lucro ad Dominum gemina dona ferentem. Quis enim enarrare sufficiat quam sancte et juste de reliquo conversatus sit, quantave illi sollicitudo custodiæ debitæ fuerit, monendo scilicet omnes, ut a lenociniis blandientis mundi se observarent, a curis sæcularibus gressum retraherent, in lege mandatorum Dei perenniter durarent. His et hujuscemodi adhortationibus creditam sibi plebem in timore Dei vel amore confirmans, majore cœpit animi alacritate flagrare, quo liberius sive devotius cor erigere ad contemplanda cælestis vitæ pascua valuisset.

auctor est S. Sigeberto regi, ut bina condantur

10 Interim dum in hoc tenore propositi accinctus fide, spe munitus, caritate fundatus perseverat *, contigit Deo favente lubere *a* piis principibus regni Francorum Sigiberto regi et Grimoaldo *b* duci ex voluntate Dei et consilio optimatum suorum ut construerentur infra * forestem monasteria sita in pago, qui Ardöenna *c* dicitur, cognominata Stabulaus, sive Malmundarium *d*, in quibus commanerent religiosi monachi, qui spiritualiter inibi Christo famularentur, et pro statu totius regni et regis salute vel *e* filiorum, sive curam regni exercentium, omnipotentem Dominum exorarent. Tunc cœperunt ædificare * attentius et, ut assolet in tali opere, virtus divina subsecuta est, prosperoque successu velociter adimpleta sunt.

* *al.* perseveraret
* *al.* intra
* *al.* ædificari

11 Cumque

A 11 Cumque adesset tempus, ut ecclesiæ nova materia ornatæ dedicarentur, mittens præfatus rex ad beatum Remaclum episcopum, quia alterum eorum, id est Stabulaus ad ejus pertinebat diocesim, alterum vero, id est Malmundarium, quia ad metropolim respiciebat, cum consensu Chuniperti *f*, qui erat metropolitanus Agrippinæ, evocavit eum, ut sicut conveniebat ejus ministerio eas dedicaret. Quod sanctissimus [Vir] ilico obaudiens, cum magna diligentia explevit opus sibi injunctum *, quod ejus dudum dispositione fuerat actum; quia cum esset Regi et primis palatii propter maximam sanctitatem vicinus ac amatus, nihil præcipuum absque ejus consultu fiebat. Unde factum est, quia tam carus eis habebatur, ut, Missarum peractis solemniis, traderet ei prædicta loca jam dictus major domus Grimoaldus sua ditione cuncta ordinari, et monastica vitæ instituta illic servari.

monasteria, quæ dedicat.

f

* *Mabillon.* commissum

12 Post non multum vero temporis impetravit tandem a rege *g*, quatinus relinquens successorem *h* post se in sede pontificali, ut diu desiderabat, hunc eremi locum adiret, et ibi ab hominibus remotus, soli Deo vacaret. Quantus B autem luctus de abscessu Pastoris fuit, quamque mœstos reddidit, quibus semina vitæ consuluerat *, cum viderent orbatos se esse discessu Doctoris et Patris *i*. Aiebant ergo: Quid facturi sumus nos miseri, qui talem amittimus Pastorem? Unde recipiemus consolationem, cum ipse esset consolator et munimen? Quis medebitur nobis ultra, cum ipse fuerit curator corporum et animarum *k*. Unde nobis spes, cum destituimur tanto Pastore? Hæc et his similia cum ejulatu proclamantibus, commendans eos opifici Deo sæculum omne pro nihilo ducens *, uni Domino placere desiderans, monasterium petiit, solitariam concupiscens ducere vitam.

Stabuletum, abdicato episcopatu, se recipit,

g *h*

* *l.* contulerat, *ut in aliis habetur*

i

k

* *Mabillon.* reputans

13 Audientes autem hoc religiosi viri vel e vicino, seu ex semotis undique partibus, cœperunt confluere ad doctrinam ejus, videntes sapientiam Dei esse in eo, ad perficienda, quæcumque justa et digna Deo, atque accepta habentur. Nam ita erat assuetus in operibus divinis, ut nullum pertransiret omnino tempus, quo non esset psalmis vel orationibus sive lectioni intentus. Manens itaque pervigili cura absque C [ulla] reprehensione in monasticis documentis, multos nobilium virorum animos convertit, ut imitatores fierent illius vitæ, cujus erat doctrina perfecta; quia quod ore docebat, prius opere adimplere curabat.

quo multi confluunt ab eo instruendi:

14 Unde factum est, ut, crescente religione cresceret etiam census ejusdem ecclesiæ, in usus ibidem servorum Dei famulantium. Nam audientes cultum hujusmodi religionis jam dicti piissimi principes evocantes beatum Virum, tradiderunt [eidem] ex ipsa foreste duodecim leucas in longitudine, similiter et in latitudine; in quo spatio nullus contradictor existeret suæ ditioni vel succedentium ei, ut quiete Deo militarent. Nec non etiam affirmarunt testamento cum signaculis * imperialibus, ut stabile illud [in] omni tempore duraret, quod Pater sanctissimus suscepit libenter ac tenuit reverenter *. Verum non multo post ipsum spatium adbreviare studuit, ut sine impedimento fieret sequacibus, et sine ullo obstaculo rectores loci possent servare *l*: quod ad nostrum usque tempus inconvulsum durare videtur [omnino.]

donationes monasteriis factas manu postulat,

* *Mabillon.* sigillis

* *idem* constanter

l

15 Patris igitur monitis devoti obsequentes discipuli institutiones regulares haud segnes exequuntur, prout Doctorem suum prorsus omni hora videbant laudibus divinis attentius inhærentem, ac diu propositi vota servantem. Hisce palæstricis disciplinis diutius immorantes, tandem repromissam gratiam, Domino ut credimus tribuente, indepti sunt. Is autem pius Sacerdos in agonis triumpho positus, armatus fide contra nequitias immundorum spirituum, si qua * conati sunt adversum religionis divinæ cultum obsistere, votumque animi ejus, prout erat in Christo stabiliter fundatus, dejicere; studebat magnopere hoc irrumpere * continuis Scripturarum documentis, orationi instando, jejuniis carnem macerando [in] vigiliis pernoctando, eleemosynam largiendo, exemplis potius quam verbis illud Apostoli inclamans: Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.

AUCTORE ANONYMO.

exemplis potius quam verbis discipulos ad virtutem cohortatur.

* *ol.* qui

* hoc irrumpere *abest a tribus Mss.*

16 In hac ergo constantia animi immobiliter perdurans, tandem accumulatum, ut ita dixerim, boni operis olim sibi traditum talentum exquisitori suo reddere cupiens, maxime cum voce Domini audita vocantis se * ac dicentis: Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium Domini tui: hujus optati gaudii compos fore * desiderans et has preces cotidie persolvens, ultimo jam senio fessus, valedicens omnibus eosque opifici Deo commendans metam mortis attigit, beatamque cælo animam reddidit *m*. Cujus corpus honorifice, ut decuit, cum hymnorum dulcibus melodiis sepulturæ traditum *n*, in magno servatur honore: præsertim cum floreant ibi plurimarum virtutum insignia ad laudem et gloriam nominis Christi, qui sibi fideliter servientibus innumera dona conferre dignatur. Celebratur autem, depositio ejus tertio Nonas Septembris, regnante Domino nostro Jesu Christo; cui est gloria, laus et jubilatio per immortalia sæcula sæculorum. Amen *o*.

pie moritur ac honorifice sepelitur.

* *Mabill.* clamantis ad se

E

* *in uno Ms.* particeps fiori

m

n

o

ANNOTATA.

a *Sic edendum censui ex Ms. Bambergensi. Apud Mabillonium et alibi legitur* jubere *cum Ablativo vel Dativo; in Ms. Rubeæ Vallis* juberi a: *in San-Maximiniensi vero* jubente. *Varie etiam nomen regis scribitur; in quibusdam* Sigiberto, *in aliis* Sigeberto. F

b *B. Pippini ducis, vulgo* Landensis *cognominati, filio.*

c *Ms. Rubeæ Vallis* Ardenna, *in aliis quatuor* Ardoinna; *Codex Valcellensis et Mabillonius* Arduenna, *atque hoc nomen communius videtur.* Sylva est Galliæ et Belgii maxima, *inquit Baudrandus,* c mill. pass. et amplius in longitudinem patens, extenditurque per ducatum Luxemburgensem, uti et per ditionem Leodiensem australem versus confinia Campaniæ provinciæ, et partem etiam per Hannoniam meridionalem, diversa habens nomina pro varietate locorum, eratque alias multo amplior *Eam pluribus describit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, addens pag.* 38 *monasteria* Malmedi *et* Stavelo, *de quibus hic agitur, nunc esse extra fines silvæ Arduennæ,* cultorum ac præ ceteris monachorum opera passim excisæ.

d Stabulaus *præponitur ab anonymo, non quia prius extrui cœptum, sed quia præcipuum et abbatum sedes. Vide Commentarium* § VI. *Mabillonius in Notis observat ex Henschenio tom.* I *Februarii pag.* 221 *monasterium utrumque inceptum esse anno sexto episcopatus* S. Remacli, *hoc*

AUCTORE ANONYMO.

hoc est, inquit, anno Christi DCLXVIII ; *sed male : nam Henschenius diserte habet* DCLV. *Dedicatio autem ad triennium dilata non videtur.*

e *In Ms. Rubeæ Vallis* ac filiorum ejus, regnique curam exercentium *etc. Porro filios S. Sigeberto fuisse ostendit coætaneus scriptor Vitæ S. Boniti episcopi ad* XV *Januarii editæ pag.* 1070 *num.* 4 : *solius tamen Dagoberti nomen apud auctores exprimitur.*

f *Al.* Chuneberti *vel* Cuniberti, *Mabillon.* Chuniberti. *S. Cunibertus episcopus Coloniensis habetur in Martyrologio Romano* XII *Novembris.*

g *Non Sigeberto, sed Childerico II, nepote Sigeberti ex fratre. Regnare is cœpit in Austrasia anno* 660, *et patrui sui donationem, petente Sancto media parte imminutam, confirmavit anno* 667.

h *Fuit is S. Theodardus M. inscriptus Romano Martyrologio ad* X *hujus. Quo anno Sanctus noster episcopatum abdicaverit, dixi in Comment. num.* 55.

i *In Ms. Rubeæ Vallis hæc periodus, quibusdam additis, ita legitur :* Quantus autem B luctus de absentia Pastoris fuit, quamque mæstos eos reddiderit, quibus femina vitæ contulerat . . . , quis valeat absque fletu illis flentibus compatiens prosequi.

k *Præcedentia ,* *incipiendo a* Quis , *desunt apud Mabillonium. Codex Valcell. omisso* corporum, *legit,* cum ipse fuerit cura et medicus animarum.

l *De donationibus et errore chronologico circa illas actum est supra num.* 58 *et seqq.*

m *Anno circiter* 664 , *inquit Mabillonius in Notis , sed perperam : Sanctus enim adhuc vivebat anno* 667. *Vide dicta ad lit.* g. *Martyrologium Parisiense obitum collocat circa* 668. *Adi Comment. num.* 67 *et* 68.

n *In ecclesia seu Oratorio beati Martini, quod ipse condiderat, sicuti Notgerus Harigerusque testantur. Inde postea translatum est a Goduino abbate quarto. Vide num.* 75.

o *Hic desinit Codex Ultrajectinus et apographum Trevirense S. Maximini.*

C

MIRACULA

Ex Ms. Coloniensi collato cum aliis quinque Mss. et editione Mabillonii.

LIBER I.

AUCTORE EODEM ANONYMO STABULENSI

PROLOGUS.

Auctor non scribit nisi visa, vel a fide dignis audita. *a*

Post gloriosissimum *a* agonis omnibus sæculis laudabilem triumphum , quo , deposito carnali indumento, immarcessibilem gloriæ idem nactus est coronam, ad comprobandum quanti meriti, quantæque sanctitatis beatus Vir iste fuerit ; noluit pius Dominus occultum manere, D quod apud illum non latebat, sed fieret * hominibus quoque clarum, quanta gloria ille polleat in cœlis, cui tanta miracula quæ nostris aspectibus concessa sunt videre, præstat agere in terris. Non enim audemus silere quæ novimus, ne quasi desides et tardi ad opera Christi enarranda vel miranda dijudicemur. Nec * alia, nisi ea quæ relatu veracium hominum didicimus, vel ipsi oculis perspeximus, dicere volumus, ne culpa mendacii arguamur *b*. *b*

* *al.* fieri

* *in aliis* Verum nec

ANNOTATA.

a *In aliis omnibus legitur,* Post expletum namque *(vel* itaque) gloriosissimi agonis *etc.*

b *Item additur,* Unum ergo miraculorum illius in exemplum ponimus *(Mabill.* referamus,) ut post facilius reliqua credibilia esse comprobemus. *Et mox :* Eo namque tempore *etc.*

ANTIQUÆ DIVISIONIS CAPITA, QUALIA SUNT IN MS. E

I. De Joseph, ita contracto, ut super genua incumbens caput erigere non posset.

II. De ferro vincto, qui dum cancellos attigit, vincula disrumpuntur.

III. De cæca muliere, quæ, dum de fonte sancti Remacli bibit, sanata est.

IV. De quodam Amulgero nomine, qui sanitatem oculi recepit.

V. Quod hoc factum ad aures Lothovici * imperatoris pervenit, et lumina deosculans Deo gratias reddidit.

* Ludovici

VI. De quodam contracto in monasterio Dervo, qui, sicut in se confessus est, meritis fratrum nostrorum ad festivitatem venientem * convaluit.

* *f.* venientium

VII. [De femina muta in festivitate jam fati Viri Dei sanata.]

VIII. Quod quidam terram sancti Remacli invasit, et sibimet imprecando glaber remansit.

IX. Quod quidam arietem sancto Remaclo delegavit, et pro mendacio vultu et ore retorto deformis remansit.

X. De muliere per tres menses cæca et illuminata. F

XI. De quodam, qui uxoris suæ fibulas sancto Remaclo fraude subducens, per sex menses cæcus efficitur.

XII. Quendam a dæmonibus vulneratum et surdum effectum, quomodo sanavit.

XIII. De alio, cui alapam in faciem dedit et surditate maxima percussit, ac postea sanavit.

XIV. De palla, quam sanctimonialis de altari in villa vocabulo Marcha, tulit, ex qua post ablutionem sui capitis, ipsum caput extersit et crines perdidit.

XV. De sepulchri ejus redolentia, quando prima ab artificibus dimota est terræ glebula.

XVI. De pisce in villa Calco, quem unda in navim injecit.

XVII. De vinea in villa Maranco, fraude sublata et restituta.

XVIII. De ab exortu surdo pariter et muto, quomodo curatus est.

XIX. De cuppa beati patris nostri Remacli qualiter inventa est.

CAPUT

A

CAPUT I. *Contracti sanati, disrupta ferrea vincula, cæcis lumen redditum et mutæ loquela; pejerans punitus.*

CAPUT I. *Vir re contractus subito erigitur,*

Eo namque tempore, quo fabrica altaris ecclesiæ nostræ * agebatur, contigit adesse ibi quemdam Joseph nomine, qui ita curvus erat, ut supra genua incumbens caput sursum erigere non posset : sed nec penitus immobile id uno in loco tenere diutius valebat. Qualiter autem illi acciderit, referebat : quia dum esset solus positus cum suo equo in campo vicini sui, ejusque herbam injuste depasceret, a fulgure ignis * divinitus percussus ita exustus est, ut mox capite deposito curvus redderetur. Quadam vero B nocte, quæ Dominica dicitur, dum fratres ad divinum Officium persolvendum devoti insisterent, ecce idem debilis in pavimento templi proruens, magnis clamoribus vocum * ecclesiam replevit, in tantum ut præ nimio pavore hi, qui ad vigilias observandas aderant, veloci cursu fugientes loca altaris irreverenter irrumperent, nescii quid illis agere conveniret. Interea religiosi monachi hymnos matutinos sublimiter in laudibus Dei, prout erant assueti, percelebrantes, venerunt videre, quid clamosis vocibus languidus pateretur : eumque intuentes, perspiciunt omnem nodositatem membrorum illius dissolutam, et in pristinum robur artus corporis redivivo gressu firmiter erectos.

* *Ms. Rubeæ Vallis substituit* Stabulensis

* *Mabill.* fulguris igne

* *al.* totam

viso lumine e loculo Sancti prodeunte:

2 Sciscitantibusque quomodo id actum sit, astruebat vidisse se quasi faculam ardentem a lecto beatifici * Pontificis processisse ac se subito irradiasse, et omnem illam debilitatem ab eo abstulisse, proprioque statui restituisse; mirumque in modum cerneres * omnem plagam illius ignis, qui a fulgure processit, abstersam, non solum similem reliquæ carni, sed etiam candidiorem, C immo et saniorem; et qui aliorum manibus [vel] vehiculis in ecclesiam deportatus fuerat, ipse jam corpore sanus cœpit iter gaudens veloci gressu carpere et adminiculo alterius non egere. Tunc devoti monachi sollemnes laudes Deo et sancto Patrono exultantibus animis referunt, quod talia per eum dignatus [sit] ostendere ad laudem nominis sui. Servantur etiam baculi vel scabelli *a* ipsius sanati vel plurimorum ibi sanitatem recipientium, pendentes ad januas ecclesiæ in monimentum virtutum Christi, ut videntes enarrent magnalia ejus.

* *al.* beatissimi

* *al.* cernens

II. *solvitur ferro vinctus,*

3 Alio itidem tempore quidam ferro vinctus veniens, ilico dum cancellos attigit, statim ferrea vincula ita sunt disrupta, ut a loco, in quo æger stabat * usque ad locum lectuli, in quo sacratissimus cinis ante jacuerat, in pavimento corruerent, et homo incolumis permaneret. Perstrepentibus omnibus ac mirantibus, qui aderant, vident absolutum a vinculo, quem paulo ante ferreis manicis viderant astrictum. Talique gaudens munere cum gratiarum laudibus reversus [est] in domum suam cum pace.

* *Mabill.* jacebat

III. *et cæca illuminatur,*

4 Per idem fere tempus fuit quædam fœmina ex Hasbanio *b*, orbata luminibus, quæ longa

AUCTORE ANONYMO. *b*

ægritudine his tenebris circumdata detinebatur. Hæc correpta visione nocturna admonetur, ut mittat, qui perferat ad eam ex fonte Viri sancti et ex hoc bibat et oculos abluat, quod ut fecit, statim visum recepit.

IV. *Alter ob violatam diei Dominicæ religionem cæcitate punitus,*

5 Nec illud silendum æstimo, quod quidam homo, nomine Amulgerus, dum tempore messis ad spicas recondendas die Dominica, quæ est absoluta liberius a servili opere, insudaret attentius operi sibi competenti, nec daret honorem Deo cessando a laboribus, cum conjuge sua plaustra onerans, ac domum recondenda deducens; contigit unam ex festucis oculum ejus dextrum illidere subitoque luscum reddere. Hoc dolore amissi oculi, altero quoque orbatus remansit : cumque esset circumdatus tenebris, diu in hac cæcitate mœstus tristisque æger perdurat. Tamen non diffidens de misericordia Dei, suffultus ducatu alterius plurima loca Sanctorum circumiens, precabatur eorum suffragiis sibi dari sospitatem. Huic itaque labori insistens quadam nocte sopori deditus, meruit audire responsum, quod non alicubi esset illi salus præstanda, quousque ad memoriam veniret sanctissimi Confessoris Christi. E

meritis Sancti recipit usum oculorum.

6 Quo comperto gaudens de admonitione divina, nocturnis silentiis remotis, alacer a somno exsiliens, veloci cursu passim paragrans loca, tandem pervenit in Sabbato * ad optatum diutius locum. Nocte vero sequenti, quæ Dominica dicitur, dum fratres ex more vespertinos hymnos sollemniter cantant, ecce iterum * totam replet debilis ecclesiam vocibus, ita ut omnes agnoscerent adesse Dei virtutem. Quo cognito, servi Dei extollunt sublimiter ora in laudibus Christi, qui concessit illis [videre] magnalia ejus : expletoque cursu *, venerunt videre opera divinæ gratiæ in membris infirmi, luminibus jam clare videntis omnes circumquaque [se] intuentes. Considerantibus ergo referebat, quia viderit a loco mausolei instar radiorum solis fulgurantem lucernam, illique tam aures quam caput omne concussisse, et tenebras abstersisse, lumenque dedisse. Surgensque a loco, quo prostratus jacuerat, ab ecclesia lætus egreditur, viam carpens et viæ ducem ulterius non requirens *c*.

* *Ms. Rubeæ Vallis* Stabulo

* *Mabill.* subito

* *idem* cantu

c

V. *quos imperator deosculatur.* *d*

7 Nec multo post, perlustrante circumquaque fama, pervenit hoc factum mirabile ad aures invictissimi principis Lodowici *d* ac procerum ejus. Sed et is, qui cæcus fuerat, ab his, quibus jam cognitus habebatur, ei ostenditur, narrans, quomodo * visum recepit per merita sanctissimi Viri : atque multimodas gratias retulit imperator omnipotenti Deo, deosculans lumina divinitus illi restituta, immensoque replebatur gaudio, quod in diebus suis tanta miraculorum insignia [per Militem suum] dignaretur ostendere Dominus.

* *al.* qualiter

VI. *alius membris omnibus contractus* *e* *f*

8 Illud etiam non arbitror reticendum, quid actum sit in loco, qui ab incolis commanentium Dervum *e* nominatur. Hujus rei talis fuit occasio, quam narro. Erat enim abbatis nostri *f*, qui tunc temporis ambobus præerat locis, permaximum omnino studium, ut in superius denominato loco regularis cresceret cultus; quia ad ejus usque tempora canonicis desudabant *g* actibus, feceratque seniores fratres ex nobis [illic] commorari, qui suaderent eis omnem ordinem regularem firmiter tenendum jugiterque servandum. His disciplinis intentis, contigit adesse festivum piissimi Doctoris nostri diem : cumque adhortationibus

g

AUCTORE ANONYMO.

adhortationibus rectorum eos docentium de actibus beatissimi [Antistitis] cognovissent, una concordi animo vigilias devoti spondent ex more, celebrem ducere noctem. Interea dum hæc aguntur, evenit Deo favente adesse ibi quemdam contractum membris omnibus, ut viderentur plantæ pedum ipsius conjunctæ femoris loco. Isque magnis cœpit conatibus precum insistere, quo posset supplex in ecclesia pernox Dei pietatem exspectare: quia dicebat sibi dudum cælitus nuntiatum, inibi affore monachos a partibus ipsius Sancti, qui desudarent in excubiis vigiliarum illius noctis, illicque debere se sciret sanitatem recipere.

sanatur in monasterio Dervensi, prævia apparitione:

9 Hac visione in fide confortatus secure in templo pernoctans erat; et ecce, statim ut silentium quietæ noctis omnes capiunt, æger jacens inquietat repentinis clamoribus somnum capere desiderantes, surgentesque, ut ita dicam, inviti ad percelebrandum [divinum] Officium intrant, jam læti de consolatione Domini. Perfectis ergo diutinis precibus, adeunt perspicere mirabile factum, ægroti membra in pristinum gradum restituta. Iterum aguntur laudes, B iterum excitantur attonitis cordibus sublimia * vota, quia etiam in longinquo positis illis non defuit Sancti memoria. Interrogatus autem qualiter illi visum fuerit, retulit se vidisse quemdam ieroprepem *h*, vultum angelicum ac fulgidam speciem gerentem a foris ecclesiam ingredientem, eique manum porrigentem et salutem præstantem: talique curatus modo gratulabundus cœpit iter carpere, et qui ante aliorum deportatus fuerat manibus, proprio jam gressu restituto, ivit domum suam cum pace.

* al. supplicia

VII. *muta loquelam recipit.*

* *Mabill.* Rothlindis, *al.* Richlindis

10 Interea non tacebo, quod quædam fœmina Hrodlindis * nomine ita muta diu permanserat, ut nec signum locutionis in ea cognosci potuisset ullum. Hæc itaque ad sacratissimi diei vigiliarum festa pii Patris adveniens, pervigilans erat, præstolabaturque pietatem omnipotentis Dei, ac motibus animi, prout poterat, precabatur sui misereri. Quam intentam huic anxiæ perturbationi virtus divina circumtexit, et inter popularem turbam, quæ esset, quæ plus cæteris solamine eguisset, clementia eximii Patris rocognovit. Convenientibus siquidem omnibus [qui] aderant ad sacras vigilias observandas in ecclesiam, devotissimis servis Dei et cum omni diligentia et laudum sublimitate Officium nocturnum persolventibus, adest visitatio superna, quæ laborem illorum non patitur esse vacuum: sed ut confirmaret fidem et pios actus illorum, debilem, quam spiritus immundus ita mutam reddiderat, ut a nativitate [sic] permanens nullum penitus verbum mutire videretur, ecce subito miram rem vidimus, sic [videlicet] loquacem effectam, ut nullus nostrum rectius loqui nec formare verba posset. Et ita gaudens de munere divino effecta, gratulans et laudans Deum ac sancto Patrono grates dignas persolvens rediit sospes domum suam cum pace.

C

VIII. *Ultio in perjurum prædii invasorem.*

11 Præterea in memoriam venit, quod quidam homo prava animi voluntate deceptus terram ejus injuste abstulit, atque in suum dominium usurpare tentavit. Comperto vero nostri, quod talia ille iniquus præsumeret, corripiunt cum blandis hujuscemodi verbis: quia ei non competeret contra Sanctum Dei tam injustam rem agere, ut ei res suas violenter vellet auferre. Ille autem nihil cunctatus, imo ad terminos loci cum defensoribus suæ partis adveniens, protestatus est sub testificatione jurisjurandi falsorum * testium, quod magis conveniret suæ ditioni pars illius terræ, quam partibus ecclesiæ nostræ. Verum et imprecatus est sibi ita exprobrando: Sic subveniat mihi in necessitatibus meis meritum * illius Sancti, et sic maneant capilli in capite meo vel * pili in barba mea, quomodo ego recte dico, et mea esse judico. Sicque ab ipsa hora, sicuti ipse postulavit, sine capillis et barba glaber remansit. Nam * [et] subsecuta nocte ægritudine oppressus adeoque est languore confectus, ut ungues ejus vel * pili corporis ab eo divellerentur; talique labore astrictus non solum terram, quam vi tollere voluerat, reddidit, sed etiam duplicatam ex suo restituit; attamen capillis et barba, quanto supervixit tempore, caruit.

D

* *Mabill.* falsator

* *al.* auxilium

* *Mabill.* et

* *idem* Etiam

* *al.* et

ANNOTATA.

a *Ms. Rubeæ Vallis* scamelli, *quæ voce secundum Cangii Glossarium* proprie usurpatur pro iis scabellulis, quibus repentes manibus innituntur; E Germ. Schimmel. *Eadem notione dicitur* scabellum, *et* scabellus *ut patet ex hoc loco.*

b *Idem Ms.* Hasbania, *uti communiter appellatur:* Haspengou *indigenis,* la Hasbaye *Gallis. Tractus est Germaniæ in ditione Leodiensis episcopi, inter Brabantiam, Mosam, et Leodium urbem extensus, cujus caput Fanum S. Trudonis, ex Baudrando. Videri etiam potest Valesius in Notitia Galliarum pag.* 242.

c *Codex Valcellensis addit* amen, *nec plura de miraculis habet.*

d *Al.* Hludowici. *Erat is Ludovicus cognomento* Pius, *Caroli Magni filius, imperii consors factus a patre anno* 813, *a Stephano IV PP. imperator coronatus* 816, *et defunctus* 840. *Diplomata, quæ Wirundo abbati concessit anno* 814, *videri possunt apud Martenium tom.* II *Collectionis amplissimæ col.* 21 *et seqq.*

e *Apud Mabillonium* Dervus, *vulgo* Der: *qua in silva excisa et culta S. Bercharius condidit monasterium Dervense* Monstier-en-Der, *in plerisque tabulis Campaniæ Gallicæ corrupte nuncupatum* Montirandel, *teste Valesio in Notitia Galliarum pag.* 170. *Situm est in diœcesi* F *Catalaunensi* (Chalons-sur-Marne) *et pago Pertensi* (le Pertois) *non longe ab amne Vigera,* la Voire. *Plura de hoc monasterio dicentur in Vita S. Bercharii ad* XVI *Octobris.*

f *Fuit is Odo sive Haudo, aliis Hauto et Ando, abbas Stabulensis simul ac Dervensis, qui favente Ludovico Pio imperatore, Dervenses clericos ad prisca monachorum instituta revocavit anno* 827. *Mortuus est inclinante anno* 836, *postquam præfuisset annis* 19 *ex Dionysio Sammarthano in Abbatibus Stabulensibus, col.* 941 *et* 942. *Hinc deprehenditur ætas scriptoris.*

g *Mabillon.* Canonici insudabant, *omisso* actibus. *Hac phrasi anonymus significat, e monachis clericos fuisse factos: uti post eum aperte scripsit monachus Dervensis in miraculis S. Bercharii apud Mabillonium pag.* 844 *num.* 2, *subdens num.* 4 *idem beneficium, quod hic sequitur.*

h *Sic etiam habet Ms. Rubeæ Vallis; aliud cum Mabillonio hic* geroprepem, *duo alia Mss.* geroprebem, *a Græco* ἱεροπρεπὴς *corrupte litteris Latinis exarato. Mabillonius parte* II *Sæculi* III *pag.* 628

A *pag.* 628 *recte legendum monet* hieroprepem, *id est, inquit,* sanctum, *quo sensu Paulus ad Titum cap.* II ℣ 3 πρεσβύτιδας . . . ἱεροπρεπεῖς *appellat. Lucianus presbyter a Cangio citatus tom.* III *Glossarii col.* 877, Jeruprepem *interpretatur* dignum Sacerdotem.

Caput II. *Pœna alteri inflicta, qui votum fregerat ; restitutus cœcis visus et surdis auditus : surripiens linteum altaris punitur, at dein pœnitens sanatur : suavis odor e Sancti tumulo.*

XI. *Votum frangens luit pœnas,* Alius etiam voto se obligans, unum delegavit arietem ad ecclesiam sanctissimi Viri se B daturum vita comite : quem diligenter custodiens, jamque adultum, festivum diei tempus exspectans, cum eodem ariete cœpit tendere ad locum nuper mente destinatum. Cumque jam vicinus esset monasterio, illudque eminus aspiceret, voluntas animi ejus diu servata antiqui hostis insidiis immutata est ; sicque pulsatus a diabolo paululum substitit, et in partem alteram divertens, pignus, quod sponte dederat, abstulit et in suos usus convertere præsumpsit. Nam adveniente nocte epulas sibi de eodem bidente parans, non discedit, donec cum suis omnem ejusdem animalis consumeret carnem : consumptoque epulo, memor Dominus stultissimi voti *a* fuit, quo astrictus tenebatur miser ; nam [ita] illi os et vultus pene ad aurem usque mansit retortus, ut cerneres eum deformitate fœdatum ; omnibus intuentibus criminosum se præmonstrans * votique reum proclamans *. Ita deformis abscedens, tali signo quamdiu vixit, cunctis se notabilem præbuit. (* Mabill. præmonstrantem et proclamantem)

X. *cæca visum recuperat,* 13 Fuit præterea quædam fœmina nomine Ermenrada, per tres menses amisso lumine cæca, C quæ ammonita est in somnis, ut aliquod votum Sancto committeret, ac ille visum illi redonaret. Et licet rebus pauper, fide integra tamen mansit ; nam pene nihil aliud reperire potuit, quam caput suum præcingentem *b* candelam, quam per gerulum suum dirigens postulavit totis nisibus, quo * accensam ante sacrum sepulchrum poneret ; ut ibi, quousque duraret, inextinguibilis arderet. Quod ut * lucerna hominum aptata manibus officium splendendi amisit, lux diu negata extemplo cæcæ debili est reddita, et [ipsa] sanitati pristinæ [est] restituta. (* al. quod) (* al. Quando autem)

XI. *item alter, qui usum oculorum amiserat ob defraudatum pium legatum :* *c* 14 Inseram quoque huic narrationi aliud miraculum, quod pluribus habetur notum, quia non plus ex hoc quam biennio constat impletum. Quidam etenim [homo] nomine Lungulfus *c* a conjuge sua, quam ægritudo diuturna usque ad mortem perduxerat, postulatus est, ut fibulas argenteas pro absolutione sua ad locum beatissimi Antistitis deportaret, ibique pro ereptione suæ animæ deposceret. Qui audiens blandissimam vocem conjugis, spondet se impleturum quæcumque illa suggesserat. Post mortem vero ejus, oblitus sponsionis suæ, immemor etiam privilegii * conjugalis, parvi pendensque timorem Dei vel * amorem, apud se retinuit argentum, illudque in proprios usus convertit, et mulieri defraudavit. Quod facinus occultorum Cognitor inultum abire non patiens ita egit, ut ille perfidus profundæ cæcitatis tenebras incurreret, et per sex menses [luminibus] maneret orbatus. Cumque a vicinis vel cognatis requireretur, quid illi contigisset, cum ante videns, nunc cæcus sit subito effectus ; non valens ultra peccatum suum abscondere, confessus est, ob reatum furti erga uxorem suam habitum * videndi officium luminibus esse subtractum. Adhortantibus autem, qui causam hujus facti ab eo cognoverant, sumens munus quodlibet in manibus, propere venit ad monasterium ; ibique facinus, quod habebat latens, fecit apertum, et nocte superveniente illic continuatim ad sepulchri locum in precibus perseverans, aurora illucescentis diei clare omnia vidit, sanusque inde rediit. (* i. e. jussi) (AUCTORE ANONYMO.) (* Mabill. et) (* idem habiti)

XII. *surdus auditu donatus,* 15 Nuper igitur * accidit, ut quidam ex familia nostra nomine Notherus, per somnium a spiritibus nequam vulneratus, surdus esset effectus. Hic itaque nocturno silentio pulsatus jussus *d* est venire et visitare limina sacra beatissimi Remacli, ubi sciret se recuperaturum prioris valetudinis amissionem. Dum ergo hac hæsitatione anceps multumque mœstus incederet, fratribus stipendia farris reliquis mansoribus in vehiculis ferentibus, ipse quoque juxta mensuram sibi indictam cum cæteris ferre non distulit. Et cum veniret haud procul a monasterio, bos illius nimiam lassitudinem vel cujuslibet rei injuriam passus, in eodem substitit loco. Tunc anxius et trepidus homo factus, nihil aliud agere valens, mansit ibi nocte illa, servans injunctum sibi ab exactoribus opus. Medio vero transacto spatio noctis, quidam senex ad eum veniens et in sopore positum cernens, interrogat unde esset, vel quo tenderet, cujusque foret obsequium, quod servaret. At illi respondisse [se] visum est * omnem ordinem rei, juxta quod ille fuerat sciscitatus ; aspiciensque ad eum cognoscit virgam manu gestantem, quam elevans idem vir splendidus, caput et aures ejus percussit et abscessit. Evigilans itaque infirmus sanitati est restitutus. Mane vero facto, commodavit cuidam commeanti * illic fœnus *e*, et bovem illius precio sumpto accepit, atque annonam, quam servaverat integro numero reduxit et gratias Deo pro sanitate data retulit ; sicque gaudens abscessit, et ad diversorium rediens bovem, quem pene moribundum reliquerat, incolumem invenit, et cum gaudio ad domum rediit. (* al. etiam) E *d* (* Mabill. At ille respondit in visu) F (* in aliis commanenti) *e*

XIII. *alius etiam alapa, ut fertur, et surditate a Sancto percussus,* 16 Huic etiam miraculo aliud simile pandam. Erat quidem ex eadem familia Theodradus *f* nomine, qui hora diei sexta exarabat terram seminario usui aptam : et ecce oculos attollens conspicit [eminus] venientem eumdem [virum] senem, canitiem capite gestantem, clerici formam monstrantem, et exspectans eum ad se usque properantem, salutavit humiliter. Interrogatus unde esset, vel si sciret, quomodo ad monasterium ire potuisset ; [ille se] optime scire protestatus est. Et ille : Perduc me, inquit, ad locum, quia oppido illuc desidero celerius venire. Is equidem negligens effectus respondit [se] non posse opus sibi conveniens * derelinquere ejusque famulatui obsecundare ; multumque ab eo precibus postulatus, nullum omnino præbuit assensum. Cumque sol occasum daret, et noctis initium sequeretur ; sopori dedito (* al. commissum)

AUCTORE ANONYMO.

dedito adest idem vir æquali forma similia deprecans. Illo ergo nullo modo præbente assensum, alapam ei in faciem dedit, eumque surditate maxima percussit.

ab eodem sanatur:

17 Non paucis vero diebus evolutis, necessitate compulsus ad sacratissimum ejus tumulum humilis veniens, precabatur ejus auxilio sibi faveri. Nec diu distulit quod petebatur; quin conferre salutem noxio ocius voluit; nam Dominica item nocte in ecclesia se poni ægrotus jubet, dicens sibi confidere salutem [adesse] quantocyus, Sancto Dei præstante. Unde secundum fidem ejus mox sanitas secuta est, quod * postea narrare nobis consuevit; quia dum sederet exspectans sibi auxilium affuturum, aspicit lumen ab altari procedere et eumdem, quem antea viderat, virum lucernam manu tenentem, signo crucis se assignantem *, omnemque infirmitatem membrorum debilium curantem; sicque postea roboratis viribus, in excubiis ejusdem templi incolumis perseverans perenniter manet.

* al. nam

* al. consignantem

B

XIV. *linteum in dedicatione ecclesiæ oblatum*

18 Villam in pago Falminensi *g* sitam vocabulo Marcam *h* ferunt incolæ in dotem ecclesiæ monasterii nostri cessisse. In ea igitur nuper, agente opportunitate, oratorium ab indigenis extrui parabatur; sequente vero votum effectu, opus initur, collatoque divinitus auxilio tota in brevi fabrica lignea quamvis materiæ *i* consummatur. Quo facto, sacerdotem populi de more ad benedicendum invitant, prius tamen a monasterio sancti Remacli pignora, quo ejus sacraretur de nomine, dari sibi petentes. Annuitur itaque a [tribus] fratribus fideli petitioni, condictoque benedicendi die, per sacerdotem nomine Goderannum expetitæ beati Viri reliquiæ obviam pontifici diriguntur: a quo veneranter exceptæ in * loco competenti sunt decenter aptatæ. Expletisque de more vigiliis ac cæteris huic ritui congruentibus, ubi ventum est ad altare tegendum, matrona quædam venerabilis nomine Grimvara, cujus ea maxime gerebantur instinctu, linteum, quo sanctum operiretur altare deferens, antistiti illud sub testificatione porrexit, ne aliquando inde, nisi lavandi gratia removeretur. Quod ut sibi quoque relinqueretur gerendum, pietatis affectu expetiit, credens sibi futurum subsidio, si quid servitutis Confessori impenderet sancto.

* al. ac

C

quædam surripiens eoque abutens punita, k

19 Omnibus itaque rite peractis, discessum est. Post non multum vero temporis sanctimonialis *k*, quæ ibidem sese ad serviendum devoverat, aliquorsum ire parans, diabolica, ut post claruit, instigatione oblita propositi, pallam, qua prædicta mater-familias altare texerat, sustulit, ac capiti superposita, quo disposuerat, tetendit. Sed mox temerarium actum divina prosequitur ultio. Namque domum reversa, exagitante semet * dæmonio, aquam calidam præparat, et aqua caput abluens eodem prædicto festinat extergere linteo; quod ilico cuncti secuti crines, ita omnes penitus a vertice defluxerunt, ut in eo nullum capillaturæ indicium remaneret; factumque est ut naturale perderet tegimen, quæ alienum injuste usurpaverat velamen. Quin etiam ad augmentum suæ infaustitudinis, caput totum prurigo pervadit eotenus, ut, quod dictu turpe est, ipsis quoque vermibus scateret.

* Mabil. somox

sed deinde pœnitens morbo liberata.

20 Qua punitione graviter coarctata rem gestam sacerdoti pariter omnique populo ex ordine pandit, atque pro sui absolutione Dominum rogare deposcit: qui suarum id non esse virium considerantes, nuntios ad monasterium dirigunt, qui eadem fratribus perferant, ac pro salutis ejus recuperatione ab eisdem exorari præmoneant. Nec mora, placatus suorum flagitatu Patronus, remissa noxa, mulierculam priscæ restituit sanitati. Denique restricta protinus sanie, reviviscente quodammodo cute, renasci crines cœperunt, sicuti ab origine: paulatimque invalescendo redivivam, ut ita dicam, ex anu puerperam ostentabant. Satisque fuit hoc exemplo addiscere, ne res sacras quisquam audeat temerare. Hujus rei testis est adhuc vivens matrona memorata cum conjuge, quibus tot extant stipulatores, quot prædii constat eo tempore fuisse habitatores.

D

XV. *Sancti sepulcrum odorem suavissimum spirat.*

21 Visum est aliquando fratribus et custodi circa venerabile beati Viri sepulchrum nonnulla emendatione digna haberi; pro quo artificibus evocatis, quid super eo agendum sit consulunt. Qui, circumspectis diligenter omnibus, cernunt supereminere quiddam a loco opertorii, quod nisi amoveatur, nequeat desuper fabrica competenter aptari. Itaque die statuto artifices cum rastris, malleis ac forcipibus adsunt, obseratisque undecumque foribus, viritim effodere terram, qua sepulchrum tegebatur, incipiunt; quam tamen ita tenacem reperiunt, ut vix magna difficultate posset * resolvi. Porro res clanculo gerebatur, nemine absque fratribus, solisque eorum * operum magistris scientibus. Ut primum igitur supereminens illa parumper dimota est glebula, tanta ex sepulchro emanavit redolentia, ac si ibi thymiama cunctaque simul odorifera cremarentur pigmenta *. Quo hausto, opifices hærent continuo stupore perculsi, ac relicto opere nituntur procul aufugere. Custos vero altioris ingenii divinam agnoscens virtutem, monet nil esse pavendum, sed potius cœpto vigilanter operi insistendum: ex eo magis debere intelligi adesse præsentiam beati Viri, qui tali auspicio se demonstret eorum piæ fauturum in omnibus voluntati. Igitur his operatores [verbis] reaccensi simulque paradysiaco nidore respersi cœpta perficiunt lætabundi: prædictus vero odor foras erumpens ita se per omnem totius loci diffudit spaciositatem, ut universis prodiderit factum, quod manere fratres voluerant incompertum *l*.

E

* al. possit facultate

* al. eam

* i. e. aromata. *Vide Cangium*

F

ANNOTATA.

a *Anonymus votum illud* stultissimum *appellat, quia non impletum; magis proprie dixisset* infidele. *Videri potest monitum Ecclesiastæ cap.* v ℣ 3 *et* 4. *Sensus apud Mabillonium, omisso* fuit, *ita expletur*, memor dominus stultissimi voti, in quo adstrictus tenebatur, miser digno ultus est judicio. *Ubi* ultus est *passive intelligendum.*

b *Ms. Rubeæ Vallis* pertingentem, *Mabill.* nihil aliud repetire potuit caput suum nisi præcingentem candelam. *Scriptor significare voluit, opinor, parvam candelam longitudine æquantem caput mulieris. Surius edidit* cereolum.

c *Mabill.* Lungul, *alibi* Jungulfus *et* Mungulphus *scribitur.*

d *Ms. Rubeæ Vallis* nisus, *Mabill.* visus; *utrumque mendose.*

e *Phrasis obscura: in Ms. Rubeæ Vallis legitur* commendavit fenus, *apud Mabillonium* commendavit

A commendavit sanus, *sed nihilo clarius. Existimo anonymum narrare voluisse, quod rusticus ille sub pignore alium bovem emerit vel conduxerit, metuens verisimiliter, ne bos suus in diversorio mortuus esset.*

f *Theodradum hunc seu Theodardum, ut alibi vocatur, surditate quadam liberatum fuisse meritis Sancti, facile crediderim : sed præviæ apparitiones cum suis adjunctis mihi suspectæ sunt.*

g *Mabill.* Falmiensi. *Translatio S. Eloquii apud eumdem pag.* 655 Falemaniensem *vocat. De* Falemannia *videri potest Valesius in Notitia Galliarum pag.* 191, *ubi ait pagum hunc vulgo dici* Famenne *aut* Faminne, *proximumque esse pago vel provinciæ Arduennensi, ad Urtam* (Ourt) *et Letiam* (Lesche) *flumina positum. Hoc miraculum et aliquot sequentia desunt in apographo Rubeæ Vallis et Ms. codice Duynii.*

h *Vulgo* Marche en Famine. *Castrum est in Falemannia ad amniculum, quo Urta augetur, teste Valesio citato. Clarius describitur a Baudrando in hunc modum :* Marca Famina, seu B Martia... oppidum Belgii in Ducatu Luxemburgico, intra Arduennam sylvam, in limite ditionis Leodiensis, VI milliaribus Germanicis distans a Leodio in Meridiem.

i *In apographo Bambergensi* materie. *Apud Mabillonium* lignea quavis materia

k *Id est,* devota, *ut notat Mabillonius, cujusmodi plures feminæ tunc temporis, assumpto velo, alicui ecclesiæ se devovebant, etsi manerent in privatis ædibus. Addit, Hieronymum in epistola quadam* de vitando suspecto contubernio *agere de ejusmodi devotis feminis, iisque* furvas *seu* pullas *vestes tribuere.*

l Hactenus liber Mirac. S. Remacli in cod. Cisterciano, *inquit Mabillonius, apud quem plura aliter leguntur præsertim in duobus ultimis miraculis ; sed non omnia et singula notanda duxi.*

CAPUT III. *Piscis prodigiose captus : curata hydropisis invadit denuo voti violatorem, qui postea, redintegrato voto, sanatur; item surdus et mutus a nativitate : fur nequit discedere donec Sancti cupam reddat, quæ dein honorifice conservata.*

C

XVI. Monachus conatu irrito aliquamdiu piscatus, a

Villa est super fluvium Mosam *a* sita nostræ ditioni subjecta, Calcus vocitata : in ea igitur, eo quod sit piscaturæ habilis, ante moris erat monachum a monasterio statuere, de cujus non dubitaretur fide, vita pariter et conversatione ; qui circa piscationem sollicitus, quæ Domino largiente caperet, certo fratribus tempore dirigeret vel deferret. Quadam ergo vice cuidam grandævo fratri, nomine Leutfrido, hoc officium deputatur ; qui cum per annotinam revolutionem in opere [sibi] desudaret injuncto, secundus valde, ut assolet, pia studia sequebatur proventus, in tantum ut copiosam plerumque monasterio piscium destinaret capturam. Contigit autem aliquando beati Remacli de more diem festum adesse ; quamobrem prædictus senex magnopere studet agere, ut sufficientes collegis pisces valeat ad reficiendum exhibere. Fit itaque frequens ad lacum *b* (Mosam dico) recursus, retia trahuntur, sagenæ mittuntur, cunctaque piscandi genera instruuntur ; sed nullus omnino piscis capitur, negata sibi, ut reor, comprehendendi facultate divinitus.

AUCTORE ANONYMO.

b

23 Unde admodum senior contristatus quid ei sit agendum ignorat : instigatur enim Patroni amore ad ejus sollemnitatem quantocius properare, nec minus urgetur pudore, quod secum nequeat solita piscium donativa deferre. Pendet itaque in ambiguo, utrum inglorius monasterium petat, an domi tristis resideat. Evincitur tandem amore verecundia, atque ita mox facta deliberatione iter agendi *, jubet sibi navim ad transmeandum aptari. Qua conscensa, cœpit tacitus inter navigandum revolvere ista secum : Placetne tibi, inquit, Confessor almifice, ut expenso tam diutino labore, nullum prorsus operis mei referam fructum? Quid admisi facinoris, pro quo mihi omnis est abnegata facultas piscationis? Atque utinam ante hic, si mererer, sæva hujus fluminis experirer naufragia, quam pro * me fratres aliqua suorum perferrent sumptuum dispendia.

tandem invocato Sancto,

* *al.* itorandi

E

* *al.* por

24 Dum hæc igitur atque alia dolore actus maximo, silenti, ut dixeram, secum loqueretur animo, exaudivit fidele murmur pia sancti Confessoris dignatio : elevataque subito a flumine unda navim concite tamquam acta flamine petiit, ac magnum in ea piscem cum latice simul injecit, quem apprehensum unus e nautis ad littus evexit, ac monacho sociis deferendum porrexit. Tum alacris senex effectus est *, quod etsi serotinam, mirabilem tamen obtinuerit virtute Sancti capturam : superpositum saginario *c* fluvii captivum asportans, iter sub celeritate arripuit ac, quo tendebat, Domino favente, cum omni salubritate pervenit. Exposito autem in omnium conspectu squamigero *, novo piscandi genere capto, rem per ordinem prout gesta fuerat intimavit : gratulantur itaque universi, dignos se deifica muneratione haberi, gratesque pio referunt debitas Confessori, qui dum unius favet voto, plurimorum consuluit commodo, et ob contegendam singularis monachi verecundiam, cunctis sibi obsequentibus opportunam tribuit escam. Actum est vero prudenti constitutione, ut, diviso in partes pisce, unicuique fratrum ex eo in die sanctæ solemnitatis competens ministraretur pro benedictione portio ; quatenus meminerint se numquam destituendos beati Remacli suffragio, si ejus studuerint invigilare servitio.

piscem ingentem prodigiose capit :

* *al.* omittitur est

c

* *i. e.* pisce

F

25 In pago Mosaliacensi *d* prædium [quoddam] Marancum nuncupatur, ubi aliquandiu * quidam commanentium graviter hydropicum incurreret morbum, cumque diutino ejusmodi detineretur incommodo, nec a quoquam curari posset medico, nocte quadam per soporem monetur, quo beati Remacli pontificis tumulum adeat, ibique orationem faciens, vota pro salute persolvat, moxque ab eo se pristinæ salubritati redintegrandum esse cognoscat. Qui protinus facto mane cognatos amicosque accersiens, visionem

XVII. hydropicus : facto quodam voto, curatur apud sepulcrum Sancti; d

* *al.* aliquando

AUCTORE ANONYMO.

visionem pandit ac, quo jubebatur, deduci se anhelanter exposcit, spondens se quandam partem vineæ Sancto traditurum, si pollicitum ei non differat impertiri solatium. Nec mora, dictis fidem adhibentes luminaria secum deferenda componunt, itineris etiam necessaria præparant, ac cum viro pariter ad destinatum locum ire quantocius festinant. Quo dum perventum esset, accersitis loci custodibus, qua de caussa venerint, indicant, atque sibi ecclesiæ aditum reserari exposcunt : quam ingressi continuo mausolei locum reverenter petunt, coramque accensis, quos secum detulerant cereis, sese in orationem prosternunt; cumque diutissime esset oratum, virtutem Sancti languidus sensit, ac repromissum continuo sanitatis munus recepit. At ille non immemor voti, vineam, quam spoponderat, tradidit, atque ita incolumis cum gratiarum actione ad propria repedavit.

postea votum frangens hydrope rursus corripitur : at resipiscens

** al.* isdem

26 Cum non post multum tempus idem * vir securus jam ab ægritudine redditus, cœpit infœlix, ut mos rusticorum habetur, census sui diminutionem dolere, ac diabolico actus instinctu datam sancto Confessori vineam præsumpsit
B
in usus proprios revocare : collectoque ex ea fructu, liquamen * de more exprimit, ac in promptuario futurum salutis suæ dispendium recondit. Qui mox divino perculsus judicio, ab eodem rursus languore corripitur : atque invalescente morbo, lecto decubans tam graviter agere cœpit, ut vitæ spem prorsus amitteret. Tandem inter dolores nimios ac dira suspiria reminiscens temerarii ausus, sacerdotem simul et cognatos denuo convocat, quibus delicti simul et doloris causam exponens ab his sibimet consultum iri lacrymosa prosecutione efflagitat. Qui accepto consilio plaustrum accommodant, cui vinum, quod miser fraudaverat, ægrumque pariter imponentes junctis bobus ad beati Confessoris tumulum iter denuo dirigunt, dicentes ita misero : Si tanta est tuæ iniquitas fraudis, ut veniam prorsus non merearis, saltem [ibi] solus pœnale recipe debitum, ubi te constat Deo esse mentitum *e* : nec inficiat aliena nequitia, quos propria non maculaverit culpa.

** i. e.* vinum

e

volumque redintegrans sanitatem recuperat.

27 Igitur voti compotes effecti ad monasterium veniunt, ægrumque pro foribus ecclesiæ statuunt, ac evocatis fratribus rem, quæ ante
C
quidem parum comperta habebatur, per ordinem referunt; consignatoque eis vini vasculo, præsumptionem viri magnopere accusant : pro eo tamen effundi preces humiliter efflagitant. Quo facto, non defuit de se præsumentibus solita beati Patroni clementia : siquidem nocte eadem ante fores basilicæ infirmus decumbere, ac dominici Confessoris ibidem jubetur virtutem exspectare. Fratres vero ecclesiam ingressi vigilias celebrant, ac pro salute viri attentius exorant; et ubi dato die, foras prodeunt, virum ab omni ægritudinis nexu absolutum ac, quas noverat, pro recuperata sanitate Deo gratias referentem inveniunt. Pro quo admodum gaudentes hymnidica * exultatione Domino laudes concinunt, qui juxta Psalmistæ vocem prope est in veritate se invocantibus, ac postulata suis sine improperatione novit semper impertiri fidelibus. Ita facto voto de vinea, quod non ultra præsumere debeat talia, vir, qui vestigiis deductus venerat alienis, lætus ad sua regreditur propriis. Hujus rei testis est ipsa vinea, quæ in prædicta villa a nobis ex omnibus possidetur sola; testes etiam, qui eamdem excolunt, prædicti viri parentes, atque in tantum res habetur D
cognita, ut pœne tota testis sit patria.

** al* hymnica

XVIII.
Alter a nativitate surdus et mutues

28 Quidam ab exortu surdus pariter factus et mutus, aliis quidem ridiculum, suis vero dolorem inferebat continuum : quem altum * parentes mœrore pariter et pudore compulsi mendico cuidam tradunt, ut cum eo loca sacra circumeundo quotidianum sibi victum per illum a devotis adquireret *, donec superna visitatus gratia cujuslibet Sancti meritis negatam diu mereatur consequi sanitatem. Evoluto itaque non parvo temporum curriculo, perlustratis compluribus Sanctorum habitaculis, ad nostræ tandem mediocritatis locellum utrique deveniunt : quibus de more in xenodochio exceptis, per dies ferme octo victui necessaria pietatis subrogamus. Mos vero bajuli habebatur, ut, soporato languido, sese ab eo clanculo subducens, interim quo necesse habebat, exiret; alias ab eo numquam patiebatur sequestrari, solo agnitionis sensu eidem divinitus reservato. Dies autem Adventus Dominici agebantur; contigit ergo una dominicarum noctium *f*, quæ a nativitate erat octava, ægroto pro foribus ecclesiæ decubante ac procuratore absente, signa ex E
consuetudine ad celebrandas vespertinas laudes pulsari. Confluentibusque populis ad ecclesiam, excitatur morbidus, ac licet quid gereretur nescius, divino tamen numine actus, cum cæteris domum ingressus, in uno solus angulo subsistit attonitus. Cumque agentibus divinam nobis reverenter melodiam, ventum fuisset ad Euangelicum canticum *g*, ubi voce emissa cantor antiphonam de Sapientia dictam inchoat, illico æger ad terram lapsus quasi succisis cruribus proruit, ac sanguine ex auribus pariter defluente ac gutture, voces furenti similes in sublime attollit; quibus non solum plebem laicam, sed etiam nos necdum rei conscios usquequaque perturbat.

** f.* adultum

** al.* acquirat

f

g

auditu et loquela donatur:

29 At nos, consummatis laudibus, quo æger decubabat, accedentes, totum pavimentum cruore infectum, miserumque velut seminecem jacentem reperimus. Agnitaque protinus Patroni virtute, elevatum a terra lotumque diligenter aqua, ante sanctum tumulum non sine magno stupore simul et gaudio deportari fecimus; atque ita, pulsatis denuo signis omnibus, ad lau- F
dem nos Domini convertentes, hymnum TE DEUM LAUDAMUS clara voce concinimus. Post hoc autem cibo potuque sumpto ad * tam perfectum valetudinis robur evasit, ut ad agendum quodlibet opus nemo posset eo promptior inniri. Verum sermonem adinstar pueri, aliis proloquentibus, ita addiscebat, ut nihil aliud diceret, quam quod ante pronunciatum ab alio esset : unde manifesto parebat indicio, nec audisse eum prius, nec locutum fuisse. Tanta autem amoris flagrantia beato Confessori uterque, ductor scilicet ductusque inhæsit, ut per triennium pene apud nos demorati, acceptis stipendiis, cum reliquis loci executoribus deservirent. Quæ res in tantum claruit, ut venientem ibidem regem *h* non latuerit; qui protinus accersiri hominem faciens, sibimet prandenti assistere jussit, atque eotenus in eo Viri sancti est veneratus virtutem, ut ei aures et os, ipsosque etiam deosculatus fuerit oculos.

** al.* in

h

XIX.
plaustrum furis nequit loco moveri donec is ablatam Sancti cupam restituat.

30 Igitur narrabo mirabile factum, quid de cuppa ipsius Sancti acciderit, quæ usque tunc apud nos negligenter tractabatur, nec digno, ut decebat, honore servabatur. Quodam namque * tempore,

A tempore, dum fratribus annona a famulantibus vehiculis perferretur, sicuti mos, prænbenda * constituta illis data, singulis cum ipso vasculo bibentibus, ad ultimum eorum, qui Dominicus vocabatur, cum venisset; minister defuit, qui pocula porrigebat. At ille huc atque illuc circumspiciens nullumque esse denotans, abscondit vas in suam sarcinam, ut ferret ad locum destinatum; talique crimine astrictus voluit liber discedere, qui jam divina virtute tenebatur ligatus. Nam cum vellet cum suis consodalibus redire cum vehiculo ad domum suam, junctis quatuor paribus boum, ita plaustrum immobile mansit, ut videres illud magnopere cujuscumque rei mole prægravatum. Correptis itaque semel bisque bobus, ita rigidi permanserunt, ut putarentur insensibiles, nec omnino motum ullum penitus habentes. Percunctantibus namque sociis, quid illi contigisset, confessus culpam, vas, quod injuste auferre voluerat, cum maximo mœrore reddidit: statimque boves libero gressu, absolutione sibi data, currere viam, qua venerant, alacres cœperunt.

al. nempe
* *i. e.* portione

B 31 Post hoc, repositum vas in magna custoditur diligentia, quousque fama vulgante caussam hujus facti audiens venerandus Airicus Indæ *i* monasterii abbas, magno conamine precum postulatam a nobis accepit cuppam; quam in tantam diligentiam servat, ut eam ex auro fabricari * jusserit cum catenis argenteis in memoriam beati Viri; et ante sepulturam sanctissimi Hermetis *k* martyris dependere fecit, quem ipse pater benignus pio labore jussu Hlotharii *l* imperatoris augusti a partibus Romanæ Ecclesiæ honorifice sumptum cum maximo veneratur honore thesaurum sibi commendatum. Hac ergo relatione comperta requirit diligenter, si haberentur penes nos scripta hæc aliaque ostenta, quæ per meritum Servi sui operatus sit Deus. Cognito vero quod nostra incuria vel negligentia pœne in oblivione manerent, nullatenus stilo commendata; reprehendere sive arguere nos prudenter studuit, quod non recte ageremus, ut quod apud nos erat revelatum, aliis quoque ignorantibus fieret lucidum, precibus quoque omnibus seu suo imperio parvitatem nostram C commonuit, ut ei transcribere curaremus.

illam dein splendide ornavit Airicus abbas Indensis.
* *al.* quam tanta diligentia servat, ut eam auro includi

32 Hujus itaque parentes jussionibus, confisi nobis de obedientia injuncta, aggressi sumus hoc opus prout potuimus, non ut voluimus, et sicuti dignum erat perficere. Unde si minus * sermo habetur incultus, imperitiæ magis quam voluntati est deputandum. Hoc maxime studentes, ne vel alia poneremus, quam quæ ab his, qui viderant, didicimus, vel quæ ipsi per nosmet ipsos probavimus. Nunc itaque, optime pastor, suscipe a nobis injunctum tuæ charitatis officium ac, sicuti pollicitus es, nescientibus tribue relegendum *m*. Sufficient hæc tibi pauca de pluribus, ne fidem rerum, dictorum copia plurimorum valeat impedire: si enim omnia, quæ per eum Dominus dignatus est ostendere, poneremus, magnam prolixitatem lectoribus tribuere videremur *n*. [Sed hæc pro memoria in brevi comprehendimus, ut de his et cætera facilius immo liberius comprobemus.]

quo hortante. auctor hæc miracula conscripsit.
* *forte* nimis

ANNOTATA.

AUCTORE ANONYMO.

a *Fluvius est Galliæ Belgicæ maximus Cæsari, Tacito, Plinio et aliis; nunc* la Meuse *Gallis,* de Maes *Belgis: oritur in Campania provincia juxta vicum Mosam, vulgo* Meuse en Bassigni, *qui fluvio nomen dedit, ut vult Baudrandus, vel ab eo traxit secundum Valesium in Notitia Galliarum pag.* 361. *Ceterum de villa* Calco *meminit diploma Lotharii II regis Germaniæ apud Martenium col.* 26, *et infra redibit sermo cap.* I *libri* II.

b *Id est*, piscinam. *In Mss. Bambergensi et Foillanensi* ad lapsum, *omissa parenthesi.* Lapsus *autem est* aquæ divortium, quo se pisces recipiunt. *Vide Cangium in Glossario.*

c *Ms. Bamberg.* sagmario. *Utraque vox* saginarius *et* sagmarius *significat equum clitellarium vel sarcinarium jumentum, teste laudato Cangio. Per* fluvii captivum *captus piscis designatur. Duo alia Mss. vitiose omittunt* asportans.

d *Alibi* Masaliacensi *et* Mosellacensi. *Designari arbitror pagum Mosellanum vel Mosellensem, id est, Lotharingiam superiorem.* E

e *Reliqua desunt in codice Duynii, ubi hoc miraculum ultimo loco narratur.*

f *Non, ut Surius edidit, ipsa die Dominica, quæ alias fuisset dies* nona *ante Natale Domini; sed Sabbato. Certe* XVII *Decembris id factum esse, demonstrat inferius antiphona* O Sapientia: *annus autem ex sola littera dominicali* B *determinari nequit.*

g *Intelligit* MAGNIFICAT, *nam de Vesperis sermo est. Alia duo cantica Evangelica sunt* BENEDICTUS *ad Laudes et* NUNC DIMITTIS *in Completorio, sic dicta quia ex Evangelii textu desumpta. Vide Macros in Hierolexico ad vocem* CANTICUM.

h *Cum infra de Lothario imperatore fiat mentio, suspicor hic designari alterum ex ejus fratribus videlicet Ludovicum Germaniæ regem, vel Carolum Calvum Francorum regem.*

i *Monasterium est Ordinis S. Benedicti, ab Inda proximo rivulo sic dictum, duabus circiter leucis Aquisgrano distans. Conditorem habuit sub annum* 814 *Ludovicum Pium imperatorem, teste Sammarthano tom.* III *Galliæ Christianæ* F *col.* 731: *vulgo appellatur* Cornelis-munster, *id est, monasterium S. Cornelii utpote dedicatum S. Cornelio Papæ et martyri, qui* XIV *Septembris colitur. Perperam porro Sammarthanus col.* 733 *Airicum inter abbates Indenses decimo loco ponit post Adagrinum sub medium sæculi* X; *cum anonymus noster, qui infra testatur Airici jussu hæc miracula se conscripsisse, diu ante medium sæculi* IX *monachus fuerit tempore Odonis abbatis anno* 836 *defuncti. Vide dicta ad cap.* I *lit.* f.

k *Gesta hujus illustrissimi martyris vindicata sunt tom.* VI *Augusti a pag.* 142. *Ejus reliquias anno* 851 *Indam primo allatas fuisse, probatum est ibidem pag.* 149 *et* 150.

l *Lotharius, Ludovici Pii ex Hermengarde filius et primus hujus nominis imperator, coronatus est Romæ a Paschale I PP. anno* 823. *Post mortem patris imperavit annos* 15: *deinde imperio et sæculo renuntians insigni modestiæ et pœnitentiæ exemplo deferri se jussit ad abbatiam Prumiensem, ubi monachus obiit anno* 855 *ex Chronicis Mariani Scoti et Sigeberti ad dictum annum. Videri potest Chapeavillus tomo* I *pag.* 156.

Lotharium

AUCTORE ANONYMO. *Lotharium aliqui Fastis Benedictinis inserere non dubitarunt, inquit Mabillonius tom.* III *Annalium pag.* 42, *mox subdens:* Satis fuerit, si PIÆ MEMORIÆ dicatur, ut in martyrologio Gallicano *Andreæ Saussayi ad* I *Octobris pag.* 675.

m *Hæc periodus et quædam aliæ superius, desiderantur in solo apographo Rubeæ Vallis.*

n *Idem apographum* lectoribus ingereremus; brevitati itaque studentes pauca supradicta annotavimus ad laudem nominis Christi. *Nec plura habet. Absunt etiam a codice Duynii miracula sequentia, quæ in Mss. Bambergensi et Foillanensi continuate leguntur, prologo omisso.*

LIBER II.

AUCTORIBUS TRIBUS ALIIS MONACHIS STABULENSIBUS ANONYMIS.

B

Ex eodem Ms. Coloniensi collato cum Ms. Bambergensi et Foillanensi.

PROLOGUS.

Scriptor prologi testatur, non alia enarrari hoc libro nisi vera.

Quia otium et silentium hactenus in discendo consumpsi, abbatum serenissime, nanciscor nunc occasionem in honestum negotium vertere acceptumque a te post Deum doctrinæ beneficium, quam perspicaci ingenio floreat, tuo purissimo judicio commendare. Jussus namque sum recenti tempore gesta sancti Remacli describere, quod adorsus sum præsumptione tuæ fiduciæ; sic moliens devotionem veritatis fide librare, ut non alia inseram, nisi quæ visu et vera fidelium didici relatione. Et quoniam tibi imprimis malo repræsentare, quæso ut ita me absolvat petitio veniæ, ut non confodiar stimulis derogationis et ignominiæ; non enim examen C Opusculi in publicas aures audet prodire, nisi ut dignum et justum est, prius nitatur tua deliberatione et syncere charitatis integritate. Nosti quidem, Domine, quia multitudo disciplinæ insolens ipsa sibi est impedimento, nec per se stabili constat monimento, nisi alieno fulciatur arbitrio. Quod diligenter attendens, tuæ auctoritati potissimum devoveo, quam in præsentem et futuram utilitatem celeberrime summa invexit ingenii claritudo. Pristinam adhuc tuam benevolentiam a te mihi præcordialiter sæpe impensam recolo, diuturnum affectum specto, quem remuneratione gratiæ dum me fovisti, nec amputasti zelando, nec horruisti fastidiendo: et ideo, quia adhuc me arbitror eodem beneficio tecum vigere, si quid in hoc opusculo excessi, tibi habeo imputare, qui tantum de te suasisti fidere, ut secundum Apostolum timorem foras mitteres perfecta charitate. Ad hoc etiam non ambigo pretium fidei tuæ in hoc me fœnerari; quia, si tibi nimius pudor fuerit monachi discipuli, habes adhuc arenam tui studii, ubi sui exerceas palæstram ingenii: debita quidem tuis meritis respice, domine, et paululum a scripturis celsioribus vacans huic lucubratiunculæ te libenter impertire; res namque mundialis varias D vices quærit habere et continuam et infractam virtutem quietis mutatione facilioribus quandoque gessit laxare. Nihil vicissitudine studiorum officiorumque est jucundius, nihil devotione, quæ inter pericula custoditur, gratius. In hoc quidem est mihi formidolosior suspectio, quia rudis adhuc sum ingenio, ætatis reverentia careo, indeque me majoris temeritatis arbitror notandum elogio, nisi tuæ tuitionis confirmet commendatio. Ideo ad adminiculum meum te concede, tuo consecra examine, supervacua reseca, hiantia supple, errata reprehende, commode dicta mira alacritate suscipe. Si in hoc mihi fidem accommodaveris, et angorem meum benignitati commendaveris, ad majora molienda tuo negotio profutura excitabis; ait quoque præscriptus Apostolus, Unusquisque quam accepit gratiam in alterutrum debet administrare, et cætera. Hinc etiam oratorum maximus; Fructus enim ingenii et virtutis, omnisque præstantiæ tunc permaximum capitur, cum in proximum quemque confertur. Itaque fructus doctrinæ tuæ tunc illustrius decoratur, si sollertia discipulorum tuorum, ad evidentiam multorum domestico E lepore attollitur. Quod misericordia Christi concedat, pietas annuat, ut eorum superstes fama sic tibi consulat, ut terrestri ac cœlesti gratiæ meritis inclytis conciliet. Amen *a*. *a*

ANNOTATIO.

a *Prologus, ut jam monui, omittitur in duobus aliis Mss.; nec puto eum esse compositum a primo hujus libri auctore, qui monachus erat anno* 883. *Etenim scriptor prologi abbatem alloquitur, sub quo florebant studia litterarum: has autem non nisi circa medium sæculi* X *ad pristinum honorem reduxit S. Odilo. Deinde juniorem ætatem excusat,* rudis adhuc sum ingenio, ætatis reverentia careo: *quæ in primum libri auctorem non cadunt, utpote grandævum senem, si tempora Odilonis attigit.*

ANTIQUÆ DIVISIONIS CAPITA, QUALIA SUNT IN MS. F

I. Dum Danorum gentem fugimus, in nocturnis horis in monte Alnos nuncupatum, lumen in modum igneæ columnæ descendit super sancti loculum ad viam monstrandam.

II. De Boviniaco villa prius revertentes ad Calcum villam devenimus, in qua lues hominum, quæ emerserat, sanatur, et puella paralytica curatur.

III. Quod eandem gentilitatem fugientes dum Lonniam castellum venimus, insana mulier ibi curatur.

IV. Item fugientes Capremontis castellum intravimus; sed dum revertimur, lucernæ, quæ ante loculum Sancti portabantur, frequenter divinitus reaccenduntur.

V. De quadam muliere paupercula contracta et sanata.

VI. De Lonnia castello revertentes ad Ledernau fiscum devenimus, loculumque Sancti in ecclesia posuimus, in qua cælitus lumen nocte descendit, et campanæ ultro sonuerunt.

VII. De quadam contracta puella, a Langobardia delata, sanata.

VIII. De

A viii. De quodam custode ecclesiæ, qui immundum se circa pignora Sanctorum exhibebat.

ix. Quidam servus de fisco Brattis contractus in monasterio, sed mox sanatus.

x. De quodam servo, qui super aram sanctæ Dei genitricis Mariæ bratteas argenti, tabulæ affigendas, furatus est; sed insanus cum dæmonio interiit.

xi. De alio, qui similiter fibulam auream super idem altare furatus est, sed similiter a dæmonio invaditur, sed postea sanatur.

xii. De Lamberto fabro, cui brachium restitutum est.

xiii De puero manibus contracto ac sanato

xiv. De alio cæco illuminato.

xv. De quodam, cui baculus manibus adhæserat feria iii Rogationum, sed in proxima Dominica curatur.

xvi. De quadam matrona a Falminensi pago, omnibus membris arida, et sanata.

xvii. De quadam de Glengou similiter arida et sanata.

xviii. De quodam ægroto misero languore contracto, sed sanato.

B xix. Quod turris cecidit, sed in ea dormientes non oppressit.

xx. De quadam puella novem annis dira peste macerata atque contracta, sed in dedicatione ecclesiæ sanata.

Caput I. *Metu Normannorum alio delatum Sancti corpus miro fulgore collustratur: exstincta pestis; paralytica, mente capta, contracta sanatæ: cerei divinitus accensi.*

C

Caput i. *Arduennæ saltum invadentibus Normannis,*

Igitur Carolo tertio *a* Cæsare summam rerum agente, anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo octogesimo tertio, nostris ut credo malis divina usquequaque exasperata clementia, gravissimo atque inexperto, quamvis merito, nos vel jussit vel permisit addici flagello. Siquidem pestifera ac sæculo omni invisa Danorum *b* gens e vagina patrii soli emergens classem præparat copiosam, qua oceanum permeans Francorum ex improviso terminos occupat, universamque perlustrans provinciam nonnulla cæde afficit, quædam igne succendit; cuncta vero simul pessumdat et diripit, juxta illud propheticum: Ab Aquilone pandetur malum super habitantes terram, et alibi; Ecce populus venit de terra Aquilonis et gens magna consurgit a finibus terræ: sagittam et scutum arripiet, crudelis est et non miserebitur, ait Dominus et cætera. Transmosana itaque regione omni fere ad internecionem usque populata, ad amnem venitur; eo quoque, nemine obnitente, transmisso, Arduennæ saltus irrumpitur, totusque barbarorum præda efficitur. Subvertuntur denique villæ, cremantur oppida, regalium quoque domatum * culmina, ipsaque prorsus monachorum destruuntur cœnobia; nec absistitur a cœpto, donec nostrum quoque sibi vindicet locum repentina vastatio.

* domorum

AUCTORE ANONYMO.

aufugiunt monachi cum Sancti corpore, supra quod descendit

2 Quadam vero lunari accensione (noctu enim maxime feralis ille impetus sæviebat juxta Dominicam vocem, quia odit lucem prava gerens, et, hæc, inquit, vestra est hora et potestas tenebrarum) explorata, ut post effectus docuit, loci qualitate, eo * quod undecumque saltu cingeretur inspecto, ne quisquam posset evadere, occulte nos moliuntur appetere: quod [et] omnino fieret, nisi nutu divino ac Patroni merito id nobis paulo ante innotuisset. Una namque dierum, sole jam occasum petente, nuntius venit, qui lapsus fuga ab hostibus sese urgeri proxima insecutione fatetur. Tum metu perculsi, protinus accepta Dominici confessoris gleba * nostrique pii protectoris Remacli, fugam tametsi serotinam inivimus: cumque metu simul et mœrore anxii cæcum sub tempesta nocte iter carperemus, conscenso proximi montis vertice, in locum monasterii contiguum Alnos nuncupatum devenimus. Ubi cum paululum respirandi gratia substitissemus, mirum dictu immensum

* al. et

* i. e. corpore

E cælitus lumen in modum columnæ igneæ descendisse super loculum, quo sanctissima membra ferebantur, conspeximus, quod quidem maxime lunarem claritatem propria anteibat fulgore: quid vero indicii portenderit, sapientium relinquitur examini. Unum hoc a nobis non ambigitur, quod ibidem constat experimento fore * probatum. Cum enim, ut plerumque hyemali assolet tempore *, pernimius tunc algor ingrueret, tam delinifico interim sumus calore vaporati, ut videremur esse sub luce vernali.

* esse

* al. temporis

lux cælestis hora fere integra perdurans:

3 Ita alternis nos vultibus contuentes, voce in faucibus hærente, stabamus attoniti, nihil loquentes, finem rei præstolantes. Cum post unius ferme horæ spatium, unde processerat, superum lux eadem visa est repetere cælum, nosque a loco dimoti continuo, quo tendebamus, celeri gressu perreximus. Quod ne cui confictitie dictum esse videatur, meminerit quomodo ignis hic mysticus beato Martino Missarum solemnia celebranti, Brachioni *c* quoque abbati ac monacho oranti apparuisse legatur, et quid prorsus mysterii gerat, si valet, discutiat. Mihi hoc dixisse confidenter sufficiat, quia non nisi fidelibus unquam magnique meriti viris prodatur, nec nisi certis pro indiciis appareat. Hujus autem narrationis tot exstant utriusque ordinis stipulatores, quo tunc ibidem constat fuisse præsentes. Quia vero nonnulla me promiseram Viri sancti texturum miracula, hinc prima censui sumenda esse exordia · illud primum memoratu dignum haberi existimans, quod suos, qui eum secuti fuerint *, ita illæsos inter tot persecutionum servaverit discrimina, ut neminem pæne horum hostilis mucro peremerit; qualenus libere Dominica valeat voce clamare: Quos dedisti mihi, non perdidi quemquam eorum.

c

F

* al. fuerunt

II. *eodem Calcum illato*

4 In sequenti vero * hujusmodi exagitationis procella, patria compulsi sumus relinquere arva, et petere aliena. Siquidem Porcinensem *d* ingressi comitatum, ubi tunc nonnulla videbatur haberi quies hostium, in villa quadam jam dicti patroni nostri Remacli, nomine Boviniaco *e*, sedem cum beato ejus corpore fecimus, donec proturbatis ab augusto hostibus, pacem patriæ nostræ redditam cognovimus. Nec tamen virtutem Sancti penitus ibidem fuimus inexperti: nam comitante nos sanctarum ejus precum suffragio, cunctorum

* al insequento vero nos

d

e

AUCTORE ANONYMO.

cunctorum jugiter sufficientiam bonorum consequebamur a Domino. Ut primum igitur supernæ intuitu pietatis optata diu tranquillitas finibus est tandem reddita nostris, nil morati ilico alacres ad propria nitebamur reverti : cum interim dolendum accepimus nuntium, universum scilicet locum nostrum voraci flamma esse consumptum. Innovatur itaque dolor, suspiria longa trahuntur, lacrymæque in communi funduntur; ac quid nobis sit agendum, quo scilicet eundum vel ubi residendum, penitus manet incertum. Inito tandem consilio, quoddam statuimus adire prædiolum supra Mosam amnem situm, vocabulo Calcum *f*, quod pene solum ab ea vastatione intactum et divina nobis manserat providentia reservatum.

sedatur horrenda lues

5 Sed magna in eo hominum lues emerserat, ita ut, deficientibus nonnumquam humatoribus, atque humandis morte urgente imminentibus, duo vel tres, quod etiam dictu turpe est, in uno plerumque ponerentur sepulchro. Quæ res nos non parum exterritos denuo statuit in ancipiti, dicentibus quibusdam satius esse exulatus ærumnas alicubi perferre vivendo, quam illo B pergere, ubi constat omnes simul occumbere morbo; aliis autem contra respondentibus nullum cuiquam prorsus fore evadendæ mortis perfugium, quem ea constiterit peste finiendum; quin magis de virtute Confessoris fisos ad locum destinatum accedere oportere intrepidos. Inter ista vero ambiguitatum discrimina iter carpitur, ac, quo tenditur, opitulante Domino celeriter pervenitur. Mira dicturus sum; sed fidem adhibeat, qui Deo nihil esse impossibile credit. Cæterum qui hoc diffidit, infidelem se esse omnimodo ostendit, cum hoc non concedat Domino, quod fideli repromissum legitur servo : Si credis, inquit Dominus, cuncta possibilia credenti; itemque : Qui credit in me, opera quæ ego facio, ipse quoque faciet, et majora horum faciet, quia ego ad Patrem vado. Ab ingressu igitur nostro ita omnis illa pestis sancti Viri succubuit meritis, ut, qui necdum experti morbum fuerant, ulterius non incurrerent : qui vero inciderant plurimi convalescerent; cum id ante certum haberetur, ut, quem languor invaderet, de vitæ tantum exitu cogitaret. Aliquanto ita- C que tempore in eodem morati sumus loco, eo quod ad monasterium nullus posset esse accessus, propulsis inde hostili infestatione incolis, cunctaque solis possidentibus favillis.

puella ab ineunte ætate paralytica

** al. recte obsederat*

6 Erat autem quædam puella ejusdem loci indigena, quam ab ineunte ætate ita paralyticus morbus obsesserat *, ut inferiore corporis parte, [pene] ut ita dicam præmortua, omni prorsus eundi sibi officio denegato, nil præter jugem in lectulo faceret decubationem. Quandocumque vero necessitas exposcebat, ventris purgandi gratia a matre vehebatur. Porro ipsa piorum sustentaculo alebatur, quæ tamen inexperto cibi sumptu vivebat : nam panem numquam vel ori admovebat, carnem penitus ignorabat, nulla vero legumina sive holera contingebat, parvulorum tantum more sola lactis alimonia fruebatur, paucorum sibi usu fructuum sociato. Potum autem nullum præter aquam et sinceræ dulcoramen, quod bracisam *g* rustici nuncupant, sumebat; sed et vindemiæ tempore paululum musti, antequam invalesceret, capiebat. Hæc vero gerens, viginti duos ferme expleverat annos. Porro nativitatis Dominicæ tempus advenerat, quam in locum agere proprium animus disponebat : nam quædam jam inibi tecta a nostris fuerant præpositis reparata, quæ nos utcumque excipere poterant revertentes. Itaque horum D nos necessariam coarctationem super aliorum nocivam eligentes spaciositatem, sublato nobiscum Patroni corpore, discessimus. Cum non longe post beati Viri, nostrumque simul discessum, puella in eadem infirmitate perseverante, nocte quadam cuidam viro in villa contigua vocabulo Givelio *h* manenti persona venerabilis canitie, effigiem gerens clerici, per visum apparuit, itaque adorsus est; Vade, inquit, ad Calcum, et dic illius puellæ genitrici, quæ in atrio ecclesiæ excubat, erat enim matricularia *i* et æditua, ut lotam diligenter puellam in ecclesiam deferat, ac coram altari deponat, donec ibi sancti Remacli confessoris opem * experiatur. Quo dicto, abscessit. Ille vero expergefactus phantastico se credens illusum somnio, jussa implere neglexit; iterato autem ac tertio ammonitus tandem homo perrexit, ac fœminæ, quæ compererat, indicavit. At illa hæc ab eo ficta esse suspicans, nequaquam dictis fidem adhibuit, ac monita nullo modo perfecit.

** al virtutem*

E

subito sanatur, prævia apparitione:

** al. apparet*

7 Dominicæ vero circumcisionis nocte juxta eamdem speciem, qua se viro ostenderat, eadem persona puellæ apparuit *, et ut celeriter surgens oratorium petat, admonet. Quæ evigilans matrem insolito clamore perturbat, et ut se e lecto surgere adjuvet invitat, dicens se ad ecclesiam oportere procedere. Adjuta itaque a matre continuo incolumis surgit a strato, atque propriis nitens vestigiis ecclesiam Domino pro indepta sanitate gratias relatura ingreditur. Casu vero presbyter aderat * : porro genitrix, accensis cereis, signa pulsat ac populum ad mirabilia videnda invitat. Fit concursus plebis, omnesque hoc cernentes gaudio pariter ac stupore replentur, atque in commune Deo gratias agentes benedicunt, dicentes : Benedictus es, Domine, et benedicta opera tua, qui erigis elisos et sanas contritos, qui mirabiliter Sanctos glorificans tuos mirabilius ipse eorum virtute glorificaris, qui vivis, et regnas trinus et unus in sæculorum sæcula. Puella vero ipsa tam plenam consecuta est Sancti virtute sanitatis medelam, ut nulli sit dubium, quin omnipotentem habuerit medicum : nam ea F die panem et carnem, vinumque ac siceram, et cuncta sibi oblata, quæ videlicet humano expediunt usui, absque ulla fastiditione * comedit, pariter et bibit, et libere, quo voluit, nutante paululum licet gressu pervenit *. Hæc narratio in tantum nota habetur, ut nulla prorsus egeat stipulatione; persona, quæ de se testimonium reddat, incolumi adhuc perdurante.

** al. aberat.*

** al. absque fastidio*

** al perrexit*

III

mulier insana et furiosa fit mentis compos.

8 Alio itidem tempore compulsi eadem gentili insecutione a monasterii tristes egredimur habitatione : sumptoque nobiscum omnium laborum solatio beati scilicet Remacli corpusculo, quoddam castrum supra Urtæ alveum locatum, Lonniam *k* nomine, aliquamdiu in eodem moraturi intramus. Degentibus vero [nobis] ibidem, una dierum mulier quædam mente capta, toto corpore vinculata adducitur, quæ in eam usque proruperat insaniam, ut continuis sæviens declamationibus plurimos convitiis urgeret, nonnullos vero ictibus vel morsibus attrectaret. Quam qui adduxerant, pro foribus ædis, in qua beati Pontificis erant positi artus, statuunt; ibique eam custodientes, virtutem sancti Patroni humiliter præstolantur. Et ecce, peracta trium ferme dierum, totidemque noctium excubatione, mulier

A mulier sensu redintegratur, atque incolumis reddita alacris repedavit ad propria.

VI. cand læ ante sancti corpus l

9 Per idem tempus cum [a] Capræmontis *l* castello, quod Normannica nos intrare compulerat infestatio, pacem Domino favente indepti, una cum beati Remacli corpore reversi fuissemus, ad villam quamdam vocabulo Solomanniam * aliquantulum gustaturi divertimus: locatisque in basilica de more sancti Viri reliquiis, præmissa competenter oratione, festini ad reficiendum accessimus, siquidem dies festus Patroni imminebat, qui nos reditum quantocius accelerare cogebat. Soluto itaque ex his, quæ in promptu habebantur, jejunio, resumptis beati Viri pignoribus, residuum itineris explicare contendimus. At ubi paululum ab oppido digredimur, prosequente nos non parva virorum pariter mulierumque caterva, divina nobis cælitus apparuere miracula: nam cerei candelabris superpositi, qui ante loculum ferebantur Pontificis almi, paulo quidem ante vi flaminis extincti, repente deifico sunt lumine reaccensi. Quo viso, alterutris nos monitis cœpimus ad referendas

* al. Solimanniam

B Deo gratias excitare: sed minus facti credula, ut semper assolet, cruda rusticitas nequaquam redivivam, sed qua semel accensi fuerant, sese testatur cernere flammam. Ad hæc non parum commoti, fecimus eos coram nobis extingui, invocato fideliter Patroni auxilio, ut quorum vera haberetur assertio, iteratæ veritatis * proderetur oraculo.

* al. virtutis

bis accenduntur divinitus:

10 Nec mora, præsto fuit Cunctipotentis dextera, ac appulsus æthere tenus divino numine candelis redditur splendor. Mirum dictu, ita ab eo totum cerneres locum illustrari, ut nemo [ultra] posset ambigere, lumen deificum ibidem coruscare. Tunc voces in sublimi clerus pariter populusque attollimus, atque hymnidica exultatione Christo gratias pro ostensis mirabilibus referimus, directis retro cum festinatione nuntiis, qui ecclesiam ingressi signa, nos ibidem subsistentibus simul et canentibus, pulsarent. Nec defuit virtus oratorio, quam experiebamur in agro: nam ubi in illud qui fuerant destinati introëunt, totum subito habitaculum divinis emicare luminibus conspicantur, quæ tamen omnia, nobis inde progredientibus, igne

C fuerant restincto sopita. Tunc ad nos, qui eadem intimarent, mittentes, ipsi signorum pulsationi, prout fuerant jussi, invigilant. Expletis itaque reverenter divinis laudibus, viam lætabundi carpimus, ac Domino iter regente, optatis illæsi sub omni celeritate restituimur sedibus *m*. *m*

V. quadam fœde contracta

11 Inseram huic narratiunculæ aliud etiam factum mirabile, quod nobis recenti tempore pro augenda beatissimi Confessoris veneratione, divina constat ostensum miseratione. Quædam mulier paupercula membris inferioribus eotenus debilitata, ut, suris natibus junctis, gressum [omnimodo] figere nequiret, admonita per visum [est] ut se deferri faceret ad sacratissimi Pontificis tumulum, ibidem expertura deifica operatione solatium. Piorum igitur adminiculo monasterium est delata vehiculo; deposita est forinsecus ante cœnobii aditum, quia usus loci nostri non facile, nisi certa de causa frequentiam admittit fœminarum. Rem, pro qua venerat, æedituis per internuntios mandat, ac ut sese adipiscendæ salutis repromissæ gratia ingredi patiantur basilicam, humillime efflagitat.

12 Tandemque supra hoc monasterii prælatis assensum præbentibus, ecclesiam cum scabellulis officio manuum reptabunda ingreditur ac coram Sancti tumulo divinam imploratura clementiam gemebunda prosternitur. Cum post trium ferme dierum excubationem, agentibus nobis publice Missarum de more celebrationem, pulsata sedulis ægrotæ petitionibus piissimi Confessoris adfuit virtus. Mirum dictu, recalescentibus sensim fibris meatu divini experti *n* sanguinis, exporrectis cum magna vociferatione cruribus, surgensque propere a loco in quo jacuerat diutius, proprio bacillo sustentante cœpit niti deambulatione, quæ illic aliena advenerat devectatione. Nec multo post in [tam] perfectæ valetudinis robur evasit, ut nulli dubium, quin per suffragium sancti Viri cœleste medicamen obtinere meruerit; etenim quocumque animi se verterit delectatio, gressu proficiscitur libero, nullius egens sustentationis auxilio. *n*

AUCTORE ANONYMO. mirabiliter erigitur.

ANNOTATA.

a *Carolus III, cognomento Crassus, Ludovici Germaniæ regis filius, a Joanne VIII PP. imperator coronatus est anno* 880. E

b *Non fuit hæc prima, ut videtur anonymus innuere, Danorum seu Normannorum in Gallias irruptio; plures enim ab anno* 841 *factæ erant, teste Pagio, qui vastationem Stabuleti refert ad annum* 881 *num.* 4. *Eo tempore abbas erat Leutbertus archiepiscopus Moguntinus, qui obiit anno* 889.

c *Foillanense apographum* Bachioni. *Unum dumtaxat Brachionem invenio (vulgo* S. Braque,) *qui Menatensis abbas fuit apud Arvernos, obiitque anno* 576. *Colitur ibidem* IX *Februarii, ut Castellanus notat in Martyrologio universali. Hæc pro supplemento Operis nostri ad dictum diem: interim videri potest S. Gregorius Turonensis cap.* XII *de Vitis Patrum, in editione Ruinartii col.* 1213.

d *Pagum* Porcinsem *designari arbitror, de quo meminit Chronicon Frodoardi anno* 933.

e *Boviniacum seu Bovinium, vulgo* Bovines, *oppidulum Belgii est ad Mosam fluvium in comitatu Namurcensi, teste Baudrando.*

f *Fisenus in Historia ecclesiæ Leodiensis pag.* 191 *collocat hanc villam supra Dionantum tertio milliari.* F

g Bracisa *species est cerevisiæ sic dictæ a bracio vel brasio, quod ultimum Spelmannus in Glossario interpretatur* hordeum medicatum, ex quo cervisiam conficiunt. *Vide etiam Cangium ad vocem* BRACE.

h *In Ms. Foillanensi* Gavelio, *in Bambergensi* Gevelio. *Verisimiliter* Givetum *denotat.*

i *Id est, adscripta* matriculæ *seu catalogo illorum scilicet, qui stipendiis ecclesiæ alebantur in vicina domo,* matricula *item sæpe appellata. De his fuse Cangius.*

k *Alia Mss. habent* Longiam. *In tabula chorographica episcopatus Leodiensis, quam edidit Nicolaus Wisscher, ponitur* Longne *aliquantum ab Urta fluvio. Castelli Longiæ variis locis mentio fit apud laudatum Martenium, item tomo* II *Historiæ Leodiensis anno* 1736 *edito pag.* 227.

l *Locus est præaltus et undique ferme præruptus in regione Transmosana Leodio vix sesquimilliari dissitus ad meridiem. Hæc et plura Fisenus in Floribus ecclesiæ Leodiensis pag.* 614. *Videri etiam potest Valesius pag.* 124, *ubi ait olim villam regiam fuisse vulgo* Chievremont, *alias*

AUCTORE ANONYMO.

alias Kevermont *dictam. Fisenus in Historia ecclesiæ Leodiensis pag.* 194 *prodigium sequens alligat anno* 892, *quando Stabuletum regebat Lintfridus Leutberti successor, defunctus anno* 898.

m *Plura miracula non recenset apographum Bambergense, et in duobus ultimis ordo præposterus est; dein subdit:* His et aliis compluribus virtutum declaratur insignibus, quanta a Deo gloria muneratus Confessor beatissimus feliciter eniteat in superioribus, qui tam præstabiliter miserorum casibus subvenire prævalet in inferioribus humiliter cum fide postulatus, auxiliante Deo et Salvatore mundi Jesu Christo, cui est honor, virtus et fortitudo, laus, potestas et jubilatio in omnia sæculorum sæcula. Amen.

n *Phrasis mendosa et perobscura. Legendum puto* diutini expertibus, *ut sensus sit,* recalescentibus sensim fibris, quæ dudum caruerant meatu sanguinis.

B

Caput II. *Lux cœlitus emissa super feretrum Sancti: sanata infans contracta; punitus lepra et morte impurus, Stabulensium vexator contractione membrorum; sed hic postea erigitur.*

VI. *Lux supra corpus Sancti cælitus demissa* *a* *b*

Est nobis fiscus Ledernaus *a* nomine, inconvulsa adhuc sodalitate nostræ mancipatus præbendæ, in quo constat ecclesia sancti Simetrii *b* et cæterorum virtutibus celebris, fama illustris. Igitur dum castello Longia æque nobis subjecto recessimus, quia nobis erat commodum adeundum * fiscum hospitii gratia divertimus. Bajulabatur quidem nobiscum divina miseratione collatum pretiosum corpus patroni nostri Remacli, quod in suprascripta ecclesia ea nocte decrevimus, custodibus adhibitis, conservari. Et C ecce, cuidam e fratribus, qui vigilias in eo ducendo exercebat negotium animæ, divino beneficio concessum est videre tale munus cœleste. Nam ante gallorum cantus contemplatus est lucem de cœlo prodire et confestim per insertas fenestras domum Domini penetrare, ac super feretrum, quo Sancti Dei membra vehebantur, residere. Cum hoc igitur miro fulgore tenebræ irradiatæ penitus discessere; clarificatum est lumen ecclesiæ atque ipsum feretrum cœpit se excutere, campanæque cælitus actæ ultro sonitum dedere. Tunc fratres et affines * expergiscuntur, per incerta distracti stupore nutantur, et licet insuetis excubiis gravarentur, ad celebrandas tamen matutinales laudes in commune relaxantur. Dum vero ad ecclesiam properando perveniunt, aque ut res sese habebat addiscunt, non tenuem opinionem inde capiunt, sed divinis obsequiis atque mysteriis glebam corporis Sancti Dei prosequi attendunt: ad hoc etiam pondera rerum attollunt, ac mirabilia Christi in Sanctis suis impensa glorificando mirificant.

* *forte* ad eumdem

* *i. e.* vicini

14 Interea prædictus frater, quia tam mirabilis claritatis visione extra modum humanæ fragilitatis ducebatur, tanta formidine attonitus D interius in ecclesia angebatur, ut etiam ab ipsa sua ignorantia quasi privari videretur. Nam ut credo ideo eo lumine supernæ patriæ non commode illustrabatur, quoniam objectis actionum illicitarum suarum imaginibus reverberabatur; scriptum quippe est, quia caro, quæ sunt spiritus, non valet capere; et idcirco nonnumquam cum mens humana ultra ad videndum ducitur, necesse est ut hoc carneum vasculum, quod ferre talenti pondus non valet, infirmetur. Igitur nos, quos tanti reverentia facti exagitat, ex hoc salutifero mysterio possumus conjicere, quia cum pretiosæ sancti Simetrii inibi continentur reliquiæ, et quoniam ea nocte convenerant corpore, spiritu etiam se revelarent hac cœlesti specie. Cœlestis quippe Sanctorum cœtus, justitiæ meritis congregatis, splendidius in cœlo micat syderibus, sole fulget clarius, et cum suos cives in terris visitat, ea figura, qua Creatori suo inibi famulatur, se informando decorat. Ait enim sanctus Gregorius; Debent ea, quæ ministrant, ad ejus similitudinem tendere, cui ministrant; et quæ invisibili serviunt, esse invisibilia non E dubitentur: hæc autem quæ esse credimus, nisi sanctos angelos et spiritus justorum? Verum ideo hoc pluribus quidem ambiguum consideratione approbavi tam congrua, ut fluctuanti in hoc animo quod ratio non valeret, plena tanti patris suaderent testimonia.

visa, campanis ultro sonantibus:

VII. *infanti contractæ*

15 Est et aliud nobis recensendum, quod tradi memoriæ sit præcipuum. Quidam Langobardorum extitit, a quo secundum maritale imperium, dictante jure naturæ, quædam soboles processit. Hæc quidem ei judicio quodam divino talem miseriam sua peste intulit, ut paternum ac maternum suffragium denegaret et substantiæ suæ propagandæ subitam interceptionem objiceret. Nam plantæ ejus una cum suris natibus ejus adhærebant, ideoque gratiam gradiendi abnuebant: sed paternæ caritatis insuperabilis affectus multiplicibus angoribus super hoc discruciatur, atque per diversa Sanctorum merita et oratoria eam secum ferendo et remedium quærendo impellitur. Compulsus est patria arva relinquere, diversas provincias cum ea pererrare, solo secum orationis viatico comite; sed tristibus occupationibus fatigabatur, quia quasi surda aure medicina F Dei differebatur: sed neque ex hoc in ultimam desperationem decidit, sed fide suggerente, et quia indiscrete hic remedia largiri auditu comperit, de sancti Dei Patroni nostri benignitate præsumens huc se perseveranter admovit. Postquam igitur advenit, natam suam in cunabulis deferens in ecclesiam collocavit: et ecce, quadam die Dominica dum Euangelica lectio esset recitata, et forent omnia tranquilla et sacrificio Dei consecrando accommoda, virtute urgetur cœlica, et voce extollitur quasi vagiendo præclara; sed quia recentis atque teneri infantis vox ferebatur, miraculum supernum cum ea certare spe incerta adimitur, atque ut inquietudo sedaretur, cuidam, qui expeditior inibi tunc plebi thuribulum incensi ferebat, significatur, ut foras extruderetur; quod statim efficitur.

sanitas restituta. *c*

16 Pari modo etiam patris fidem ac devotionem vox ejus sicut et nostram fefellit, et non merita Christi et Sanctorum ejus in eam vivere *c* pensavit, non rem examinando discussit; sed eam in humeris suis ferendo ad diversorium suum properavit; qui dum ibi recipitur, et quia tunc adhuc vociferationis ac nimietatis ejus tædio fendebatur,

A fendebatur, quo pondere mentis premeretur, oculatus arbiter experiri molitur. Tunc accedens tegmina pannorum ab ea dejecit, quos statim infectos cruore conspexit, et dum membra præscripta per indicia venarum manu palpat, propensiori cura perlustrat; sub jugo virtutis Dei eam luctari considerat, et reformari in ea sinceritatem membrorum, redivivo tepore jam penitus directis tibiis. Deum et Patronum nostrum glorificando exultat, et statim debita super hæc negotia solvens, nulla dissimulatione miraculum notitiæ nostræ, et cæterorum subduxit; sed desiderium animi provehens ad monasterium eam referendo cum festinatione reexhibuit, et Sancto Dei Patrono nostro, cujus commercio optatum effectum receperat, gratiarum actiones velut alter leprosus Samaritanus reddidit. Nos quoque ut convenimus, ab arce rectitudinis non declinavimus, sed pia devotione Deum in suis Sanctis magnalia prodentem laudibus in commune extulimus.

VIII. *Irreligiosus monachus*

17 Præterea licet ad memoriam reducere, quia hic sacer locus in eo etiam cœlestibus par- B ticeps esse probatur, quia Christi Sanctorumque meritis eum incolentium impudicitias atque omnes immunditias detestatur, et in eis, qui perpetraverint, non facili animadversione consulitur. Ergo seriem hujus rei prænotandam non visu didici, sed attestantibus pluribus reverendis fratribus monasterii nostri fideliter agnovi. Erat hic quidam monachus custos sacræ ecclesiæ, qui commissam sibi obedientiam * temeraria procurabat præsumptione: scilicet aggravatus carnis voluptate, vitiis abominabilibus atque immunditiæ insuper ad patrocinium erroris periculosius accreverat, quia nullo ex hoc perculsus pavore ab inceptis se reprimebat, impudentiam atque obstinationem Deo Sanctisque invisam non damnabat, sed circa pignora Sanctorum Deoque consecratas aras quotiens expediebat, libere se exhibebat. Nimia quoque dementia provectus judicium filiorum Heli non considerabat, nam quia in Deum peccaverunt, id est in his, quæ ad cultum ejus pertinebant, ideo cum patre superno examine debita morte perierunt. Ultionem etiam in filios Aaron exhibitam non memoriæ recollegit, qui dum in batillis * suis ignem alienum adhibuerunt, procedente C igne a Domino, incendio interierunt. Et quia illæ inrationabiles ceremoniæ atque, ut eo modo expertum est, veritatis inimicæ temporaliter punitæ sunt tam severa animadversione, si mens non læva fuisset, sumendum esset ex hoc documentum salubri terrore, sobrieque et juste circa sacramenta Christi congrueret operam impendere.

* i. e. officium

* i. e. thuribulis

Visu Sancti increpitus, et monita contemnens

18 Hujus rei gratia nec defuit patroni nostri, scilicet beati Remacli pia compassio, atque, ut a detestandis inceptis resipisceret, spiritualis correctio: Sanctorum quippe animæ, quæ claritatem omnipotentis Dei aspiciunt, quæ foris aguntur, cœlesti beneficio agnoscunt. Et ideo cuidam rustico trans flumen Amblaviæ *d* degenti apparuit, reatum ejus monachi mœrendo depromit, et ut vices ejus in legatione suppleret, ejusque invectione eum terreret, præcepit: addidit etiam ut conscientiæ ejus perscrutarentur, quatenus tali beneficio adjutus forsan a præscriptis nequitiis sic suspenderetur, ne a supernis adytis atque decretis justæ damnationis sententia merito feriretur; indicaret quoque ut magnalia Christi in loco suo perpenderet, quia potentiam virtutis suæ meritis fidelium suorum sæpenumero in eo declararet, ac prava agentes insanabili plaga perculeret ac perderet. At rusticus quod sibi fuerat imperatum perficit: nam quia mortalis mortalem timet, secessum cum eo in abditis petens, prius solo prosternitur, pedibusque ejus advolvitur, atque ut sacramentum sibi revelatum veridica assertione perpendere [velit,] humiliter deprecatur. Ille vero ut audivit, non se contra se erexit, sed quasi amens tempestate verborum adversus eum sæviens, phantasmaticis illusionibus defraudatum asserit, superbe injurioseque eum lacerando confundit; Tene, inquiens, Patronus noster oraculis divinis privata gratia adiit, ac confratres meos diurnis nocturnisque cultibus Deo adhærentes despexit? Nimiæ ac ineptæ te occupaverunt ærumnæ, et ideo appetierunt te insaniæ falsæ.

AUCTORE ANONYMO

nec pravam vitam emendans

19 Hac indisciplinata animositate prædictus rusticus aversatus recessit; ipse autem imminens sibi periculum curare non statuit, sed quasi effrenata licentia pervagatus, in quo consueverat, perseveravit. Justus quippe Deus, ut conjicio, peccatis ejus præcedentibus irascebatur, et idcirco debitæ vindictæ timore non premebatur; E sed more Pharaonis quondam regis in contradictionem pessimi virtute erroris impellebatur. Siquidem sanum saperet, casibusque suis prospiciendo obviaret, diligenter attenderet, quia ex parte terrena, quæ sunt cælestia docent: nam frequenter servus pannosus, despectus auctoritate, privatus potenti personæ dirigitur; sed sic reverentia mittentis Domini cum modestia tractatur, ut non quasi probro indignationis insimuletur, non ad injuriam referatur; sed caussa negotii, pro qua venerit, ab ore ejus tranquilla devotione præcipitur. Filius namque Dei cum Balaam pessimo atque ariolo loquelam fecit, ejus indignitatem non abhorruit, ejus insuper vesaniam per asinam loquentem cohibuit atque maledictione exercitum suum ferire non sivit: certe per Saülem reprobatum multa etiam ipse Dominus beneficia populo suo contulit, qui per Spiritum sanctum prophetavit, non cum justitiam exercuit, sed cum adversus insontem Deoque carum David sævit. Caiphas quoque pontifex temerarius atque acerrimus hostis Domini insignem atque sibi inopinatam prophetiam protulit, et, quia oporteret pati Christum pro F populo vaticinavit. Hac quidem ratione comprobatur, quia spiritus Domini animæque justorum, non tantum per bonos sed etiam per malos faciunt, quæ consilio rationis ad profectum plurimorum expediunt.

fœtida lepra percutitur,

20 His quidem et paribus plurimis, quia præscriptus erroneus fidem non adhibuit nec perfidiam Deo exosam pœnitentia propulsavit, incrementa malis addidit, divinique judicii sententiam debito jure in se declinavit. Nam pœna lepræ ac pruriginis totum ejus corpus perfunditur, eorumque sanie sic sæviente vexatur, ut, fætore carnis prævalente, intolerabilis insuper et inaccessibilis etiam amicis intimo corde subvenire cupientibus redderetur. Visum est utilitatibus fratrum fore consultum, quatenus extra claustrum cœnobii diversorium ei pro eo incommodo delegaretur, et sicut res expostulabant, copiæ necessariæ sibi acceptabiles in eo ponerentur, quod et ita factum est; sed sic etiam ipsum morbus prægravaverat sua infestatione, ut fraternus affectus ei denegaretur necessaria servitute. Cibum ac potum non erat facultas administrare, sed escas supra scamnum, infra

AUCTORE ANONYMO.

qua misere interit:

infra ostium locatum procurator deferens recedebat summa velocitate, quia inaccessibilis erat præ nimia fœditate.

21 Hac quidem inremediabili ægritudine more Antiochi ac Herodis tyrannorum diu maceratus, tandem ab ipsa in diram mortem est resolutus; et, si illa afflictio pœna peccati fuerit, nondum alicui revelatum cognovimus. Scimus quoque sacrarum Scripturarum attestatione, quia duplici contritione conteruntur peccatores, atque obesse et prodesse possunt hominibus temporales afflictiones sive mortes : nam secretiore justitia Dominus judicat et in occulto providentiæ suæ noscit, quemadmodum juste quibusque dispenset. Hoc miraculo indice plurimorum similium, fratres, innuitur, quo judicio prægravetur, qui perfectorum morum vel actuum castimonia postposita cum digna reverentia in oratorio Deo dicato non conversatur : neque enim, quid vindictæ deberetur de talibus commissis atque similibus, nosceretur, aut quid venia relaxaret probaretur, nisi tali indicio justitia Dei aperiretur. Salubre pariter exemplar hac descri-
B ptione annectitur, ut eo quoque modo charitas in nobis augeatur, quatenus invicem membra simus, et tamquam unius corporis vel unius hominis alia pro aliis membris sollicitudinem habeamus, quæ in eis corrigenda sunt præcordiali amore provideamus. Quam gratiam beatus Remaclus effectu probavit, dum damnato fratri consilia salvationis mandavit et lethale virus, quod languenti inimicus inflixit, tamquam in membro ejus compassionaliter ferens curare tentavit.

IX. *famulus quidam Stabulenses vexans*

* i. e. domini

e

22 Congruum videtur et illud inserere, quod fidelium plurimorum didici relatione. In fisco Brattis nomine cujusdam senioris * servus *e* manebat, tam inconsulta pervagatus temeritate, ut familiam ecclesiæ nostræ multimoda vexaret incommoditate; et quanto majori affectu in domini sui gratia, inhærebat, tanto efficacius ad incrementa contumeliarum proficiebat. In hac igitur pertinaciæ stultitia diu perseveravit, ocia et negotia contrivit, nihil sancti nec pensi habuit, nec alicujus ex hoc correctio in cordis ejus aure convaluit. Accidit autem ut festivitas Patroni nostri Dei confessoris instaret, atque ad
C celebritatem ejus frequentia utriusque sexus ac diversi ordinis, ut moris semper erat, pia devotione comitante, se conglobaret : adfuit etiam præscriptus familiæ adversarius improbis adhuc fluctuans moribus, atque aliqua pœnitentia nondum resipiscens a perversis conatibus; et quia, ut ait Salomon, Beatus homo, qui semper est pavidus, et qui mentis est duræ incurrit in malum, ille ex malarum conscientiarum suarum stimulis, quos interius alebat, nullo horrore concutitur in Sanctum, quem in fidelibus suis læserat, nullo humilitatis movetur respectu; sed comitante sibi perversæ mentis insania, quasi beneficia orando impetraturus cum cæteris fidelibus monasterium ingreditur.

castigatur membrorum contractione;

23 Sed post modicum horæ spacium, in eum ostenditur, quia speciosa laus in ore peccatoris non dirigitur, et quoniam grave periculum ex incauta securitate, initur. Itaque dum securus staret, zelum divinæ severitatis subiit, ac nefanda pervicaciæ supplicia expendit; nam repente in pavimentum cecidit, sensum amisit, et membra sua, quæ tamquam ad æmulationem virtutis in familia prædicti Patroni nostri exhibuerat arma iniquitatis peccato, subito miserabiliter contracta sunt coram omni populo, ut D
manifesto pateret indicio, quia digna tali culpæ pœna responderet, in eisdem scilicet membris subtilissimo Dei judicio. Igitur plebis fremitu sedato a prudentioribus, nos cum Odilone *f* abbate nostro accersiti convenimus, et postquam seriem vitæ suæ et factionis a vicinis suis et a nostris vero relatu cognovimus, non quaquaversum sententiam trutinavimus, quia mercedem sceleris sui solvere divinitus pensamus, quod evidentius ex compluribus pro cæterorum hujusmodi cladibus nobis et scripto teste perpendimus, quæ pari modo sese intulerunt perniciosis talibus præsumptoribus.

f

sed portatus ad Sancti caput, haustoque vino ex ejus calice, plene convaluit

24 Tunc vero ad caput sancti confessoris Patroni deportari fecimus, ut si insanabilis dolor esset, experiremur quantocius; et quia more Heliodori viri eminentissimi, ut nobis videbatur, motus divinæ sententiæ et sancti Patroni nostri incurrerat, eodem etiam modo ut ex meritis ejus, vice Oniæ summi sacerdotis, sanitatem inibi recepturus esset, fiducia manebat. Igitur ad hoc incommodum, quod nobis erat debitum, caritatis compassione facimus, si quod E
nobis sceleste intulit, laxamus; et sic oratione facta, discedimus. Post hæc non multum horarum processerat, cum custos ecclesiæ alacer ad nos properat denuntians, quod medentis non perimentis affectu judicialis sententia contractum premeret, quia ad pristinum statum membra resumeret. Nos vero suo summo gaudio repleti, illuc conamur cursu veloci : at dominus abbas ut manifesta Dei virtute adhuc respexit attonitum, confestim in pedes erexit eum, et quia pro contritione spiritus et corporis adhuc persensit languescere, interrogat si potum sibi desiderio esset sumere; ille autem libenti animo annuit et deposcit. Tunc calyx Confessoris Dei, qui supra altare pependerat, deponitur, et repletum * mero ei ad potandum conceditur. Quo hausto, et vires recepit, et, quod sibi magis erat proficuum, mores mutavit, ad reverentiam Sanctorum animum appulit atque ab acerbitate calamitatum modeste ulterius desuevit.

* repletus

et ab hero suo addicitur monasterii servitio.

25 Denique plebs, quæ ad spectaculum et ad Vesperas confluxerat, hoc viso, celebri extollitur præconio, et grates reddidit Deo, qui Sanctum suum in sollemnitate tam illustri mirificavit F
miraculo, beneficium suum rationabili mentis appendens examine, eo quod sic justitiam suam in eum temperaret æquo moderamine, ut gratia juvaret et verbere : nam quia foras flagella intulit, mentis perversitatem terrore tabefecit, et ne ulterius tam temerarie supra se raperetur, tali censura cohibuit. Post hæc quoniam Salomone attestante : Multato pestilente, parvulus erit sapientior; multi, quibus inibi vigebat mens sanior et ad futura prospicienda præstantior, dum ultionem hujusmodi considerant, exuberantem in se improbitatem retundunt, et in domesticos Sancti simili insectatione deinceps contumelias irrogare pavitant; prudenter quidem animadvertebant, ne forte pœnam, quam ille ad tempus pertulerat in corpore, eorum Defensoris ac Tutoris accusatione perpetua paterentur animarum damnatione. Tunc dominus ejus, nolens eum amplius mancipari suo obsequio, ad altare ejus tradidit retinendum jure legitimo, juste perpendens, inibi ei merito persolvendum servitium, ubi noverat, eum justæ severitatis disciplina a pestifero errore revocatum.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Apud Martenium col.* 19 Lethernau *vocatur, alibi aliter: Latine* Ladernacum. *Pagus est ditionis Stabulensis via Leodiensi, vulgo* Lerneux, *teste Fiseno in Floribus Leodiens. pag.* 616.

b *S. Symmetrius presb. et M. colitur* XXVI *Maii. Vide tomum sextum dicti mensis pag.* 360.

c *Id est,* agere *seu* vim habere. *Vide Glossarium Cangii. Miraculum hoc et præcedens de emissa cœlitus luce, alio ordine ac stylo narrantur in apographo Foillanensi.*

d Amblavia *et* Amblava, *vulgo* l'Ambleve, *parvus Belgii fluvius, oritur in ducatu Luxemburgensi; deinde per Leodiensem ditionem fluens Malmundarium rigat et Stabuletum, hinc auctus Alba et rivis aliquot in Urtum fluvium se exonerat. Ita Baudrandus. Est et vicus* Amblava *in Tungrorum finibus, non procul a monasterio Stabulensi, a flumine nomen habens, Valesio teste pag.* 16. *Novum Lexicon geographicum*
B
anno 1738 *Venetiis editum sequentia observat:* Amblavia fluv. ubi sit non constat; sed fluvius Rechte alluit Stabulum monasterium intra limites Ducatus Lucemburgensis

e Guntmarius *dictus in Foillanensi, ubi miraculum hoc multo succinctius refertur, omisso præcedenti et reliquis omnibus, quæ oratorie magis quam historice et mira subinde phrasi conscripta sunt.*

f *Adi Commentarium sub finem numeri* 70.

Caput III. *Sacrilegi furis horrenda pœna; item alterius, qui postea precibus monachorum liberatur.*

C

X. *Clericus, qui laminam argenteam ex altari*

Subsequitur aliud memorabile, quod proditum ratione in multorum cordibus præcipuo valebit vigore disciplinæ. Coaggerata est argenti copia, abbatis et ministrorum suorum industria, cum qua communi convenientia ad decorem domus Dei ante quandam aram tabula ingens erat vestienda. Igitur opus initur, fabris ad excudendum conceditur, summa ope ad perficiendum agitatur, nec ea moles operis inani studio defluebat; sed ex voto atque sententia prudenti artificio procedebat. Interea contigit ut laminæ deauratæ, quæ tabulato infigendæ erant, turgescentibus in eis imaginibus, et vario cultu scalpturis essent perfectæ, atque custodi ecclesiæ ad servandum traditæ: quas ubi ille recepit, ita, ut plerumque fit, impediente quadam re, tutari sera neglexit; sed super reverendum altare sanctæ Dei genitricis Mariæ palla ejus obtectas ad horam reliquit. Et erat in monasterio quidam clericus multiplici sua clientela nobis promptulus *, et ideo privata gratia nobis intimus, nec falsis hujusmodi criminationibus adhuc nobis infestus; metus de ecclesiasticis rebus nobis ex eo cavendis nullam providentiam docebat, ita familiaritas nostra ei aspirabat.

* *i. e.* valde obnoxius

27 Hic itaque dum bratteas ibi locari conspexit, sæva cupiditas oculos ejus illexit, nihilominus et cor ejus jaculo suo sauciavit: nam dum monasterii solitudinem providet, libertatem pravitatis indeptus unam ex eis furto rapere non pavet, quæ ubi amissa dignoscitur, moderate non dissimulatur, sed arguta indagine tum publice tum privatim quæstione ventilatur: sed frustra opera luditur, quia ad nullum indicium veritatis dirigitur. Ad postremum diro anathemate maledictionis percutitur, acriter in commune annititur, sed mens prava non flectitur, nec aliquo probo consilio periculo suo reluctatur. Diu perseveravit in hac obstinatione detrimentum suum non scipsum respiciendo, et peccato maculas configendo auget quotidie: nam qui affectum malitiæ in illum contraxerat, famam et pudorem in eum attriverat, et perfidum cor ejus, ne furtum proderet, obduraverat. Igitur dum super hoc nulla mentis ratione regitur, ab interno judice sui meriti precio præjudicatus cumulatur, verum a dæmonio corripitur et errore ejus passim lymphante raptatur, atque mox ex ipsius debacchatione evidens intelligentia captatur, cujus obligatione sceleris tam crudelis sententia in illum assumpta jaculatur. E

AUCTORE ANONYMO. *abstulerat, corripitur a dæmone*

28 Nam argentum, quod abstulerat, clamore prodendo in admirationem omnium semper in ore habebat, nec fastidiendo ipsum clamorem amputabat. Igitur postquam diuturna pugna a spiritu immundo maceratur, viribus corporis deficientibus, in stratu suo ægrotus recipitur; sex ex ipso languore dispensatione divinitatis agitur; et præsertim ad instructionem multorum ut posteritati memoria commendaretur, ipse ut prius, ad horam intellectui et rationi redditur, et eo confitente, furti iniquitas comprobatur. Nam dum cognati et amici ejus lectum circumstarent, animumque ejus dolore ac miseria tabescentem gratia confortationis relevare tentarent; ex prava conscientia cor recollegit, et eorum molimina tali sermone prævenit, damnationisque suæ pœnas, quas luebat, jugi prius suspirio concepto in hunc modum exprimit. Merito tam severum ultorem sanctum Remaclum adversum me irritavi, quia zelum domus suæ postposui, argentumque ex ea sub ædificio decenter ad unguem politum miser jam diu anathemate maledictionis F perditus abstuli, mihique iniquo ordine retinui. Arridebant quidem mihi in monasterio suo plurima oportuna largitate munifica, ex quorum beneficiis facile possem superare errata, et quia ea in talem perniciem commutavi, ac non æqua meritis præmia pensavi, verbera verberibus sociavi, atque animæ et corporis nunc subigor discrimini, captivusque cum diro judicio abducor in legem peccati.

et furiis actus

29 Hæc postquam retulit, iterum industriam animi perdidit, et furiam ejus posthæc diu non grassantem absque fructu pœnitentiæ mors sæva diremit. Igitur quisque hæc legendo didicerit, meritum suum discernat, atque ne parem pestem eodem jure participet, in se prospiciat, in quanto cœno iniquitas volutetur, attendat, et qua luce probitas resplendeat, et aversa ei fronte repugnet, consideret, et quia probis ipsa probitas est præmium, improbis vero nequitia supplicium. Nam verbi gratia hic clericus injustus a dæmonio correptus vitæ suæ solvit malum, atque ad miseriarum suarum ergastulum cum eo perductus est ad interitum nec deflendi ei et pœnitendi indultum est spacium. Quid enim aliud nobis

moritur impœnitens.

AUCTORE ANONYMO.

nobis innuit talis pœnæ prodigium, nisi Sanctorum hunc locum incolentium, ne eis adversemur, formidare judicium? Hi enim ante Deum assistentes sicut pro nostris excessibus benigni sunt intercessores, sic quandoque nostro delicto exacerbati accusatores; nimirum ad correptionem nostram constat hoc esse monstratum, ut spretis contagiis furti atque aliorum vitiorum, ad æternam patriam ad eos pervenire satagamus per viam virtutum.

XI. *Alterum fibulam auream sacrilege suffuratum*

30 Alio quoque tempore evenit huic simile, quod pluribus adhuc hanc lucem carpentibus visu et experimento constat probasse. Manebat nobiscum quidam clericus a pueritia educatus, atque cum rei exposcebat utilitas, per plura satis monasterio accommodus. Hunc itaque sub prætextu religionis in contubernio nostro fovebamus mutua familiaritate, et fraterna charitate sedulo colebamus. Interea contigit quamdam comitissam venerabilem pro salutis suæ munere ad cœnobium nostrum vota sua persolvere atque fibulam auream non parvi precii dirigere; sed humanæ fragilitatis adversarius dum qualitates
B hominum, cui vitio sint propinquæ, explorat, ut ad sua perversa diverticula dirigat semper anhelat; et dum aditum atque semitam ad tentandum eas invenit, protinus decipulam insidiarum suarum ad ipsam semitam occulte prætendit, et nisi fides fortiter resistat, ejus involumentis ad pessimam actionem et ad diversorium perditionis trahit, ut hac descriptione liquebit. Ergo ille frater ubi aurum ecclesiæ datum reperit, suggestionem inimici non gravitatis consilio transiit, nec virtutis regimine transcendit; sed ubi observabatur adiens clam involavit, atque in proprios usus redegit. At ubi custos, qui attulerat, perditum comperit, moderate dissimulando contegit, ac moras prodendo innectit: nam quia, ubi posuerit, oblivio subripuerat, non in palam conferebat, nec quidem temere indiscussa sine probatione adoriri audebat; mœstitudinis acerbitate angebatur perscrutando, et clam exigendo per diversa impellebatur.

et post sacros Ordines indigne suscipientem diabolus itidem

31 Interim vero necessitas ordinationis loco nostro incubuit: domnus abba Ravengerus *a* ad ecclesiasticum sacramentum quosdam nostrum pro jure religionis sublimare æquum adjudicavit, atque ab episcopo ut fieret impetrans, ad diri-
C gendum nos ad eum operam inivit. Misit etiam nobiscum præscriptum clericum, nondum tali piaculo infamatum, neque pro privata sedulitate, quam inter nos gerebat, aliqua ratione suspectum. Erat enim Quadragesima. Frater quidem ille sacrilegium, quod furto perpetraverat, in exiguo pensans, nulla confessione denudavit, non aliqua pœnitentia levigavit, sed suis secundis excessibus præsumens ad sacramenta Christi audacter accessit, atque ecclesiastica officia usque ad diaconii gradum tradente episcopo usurpavit: et quia Catholica mater Ecclesia illos suos primitivos gradus ad contrectanda vasa Corporis et Sanguinis Domini instituit, filios suos, quos in Christo in Baptismo regeneravit, et horum officio consecravit, probatos et mundos sibi exhiberi et circa se manere decernit, juxta quod illis propheta dicente jubetur: Mundamini, qui fertis vasa Domini. Igitur post Missam et Vesperas, ubi moras explicuimus, ut jejunia sera resolveremus ad hospicium properamus; sed inter edendum ille confrater noster solo cadit, dentibus frendit, nimia vexatione se collidit, atque ingenti pavore nos exterritos in auxilium suum cogit. Denique mensæ penitus abrenun- D tiamus, plurima remedia præcordiali amore adhibemus, sed spe cassa fallimur, ignorantes quia judicio Dei juri diaboli manciparetur.

invadit, ac diverberatis viribus divexat;

32 His infestis casibus tota nocte colluctamur, super eum, donec nox in lucem prorumperet, excubiis immoramur; sed hæc ærumna non fuit nobis pertinax Dei miseratione, nec in extraneo loco hujusmodi tam fœda plaga derogationem hominum noluit nos subire: sed fugata inimici virtute incolumem et sobrium nobiscum concessit remeare. Tunc integra hebdomada spiritus immundus ab eo secluditur, requies ei conceditur, nullis suis molestiis infestatur; sed tantæ quietis dilationes illi indultæ et quodammodo ad se in bono præmeditandum induciæ in eum transierunt fluxa et stolida levitate. Nam verbi gratia quia justitiæ sententia suspendebatur, nec delicti puduit, nec aliqua severitate censor ejus extitit, nec ultro confessione alicui, ut sibi expediret, patefecit; ut etiam in eo adimpleretur, quod Salomon ait: Impius cum venerit in profundum malorum contemnit. Et quia in tam reprobum sensum incurrit et adversus perfidiam non contendit; inimicum E valentiorem negligentia fecit, suique erroris mercedem talem recepit; nam dum Completorium Dominica nocte psallendo recitamus, ejus iterum cruciatu nimio horrore prosternimur, quia acriori quam prius vehementia inimicus repetit, et debacchatione nimia quatit; verum quod remedium illi inferendum esset, in ambiguo pendebat, admiratio nos ex eo fatigabat, si spiritus erroris esset nullus nostrum adhuc didicerat. Interim fraterna et viscerali compassione inflexi opem ferimus, nocturnis vigiliis circa eum rediviva opera alternatim subsistimus. Post hæc, ut nobis videbatur, plus quam Saülem regem frequentius repetens dissipabat: sed in Dominica nocte sævius in eum spiritus nequam furebat.

aruit quoque brachium ejus dexterum:

33 Postremo ad comprobandum divinæ ultionis judicium, cum quo scelus admiserat, dexterum perdidit brachium; ut penitus arefactum, nullum pristini vigoris præstaret officium. Hoc itaque cernentes plurimi nostrum ancipiti meditatione variamur, videlicet an casus hoc illi inferret, an Dei voluntas pro aliquo crimine signaret: quod ubi domnus abba comperit, a F fundo arcano altam considerationem contraxit, et prudenti ratione non eventui applicuit. Nam ex pluribus præcedentibus huic similibus præcognitis, eum irretitum diaboli cognoscit insidiis; et convocans privatim sempectas *b*, multiplici- *b* bus argumentis statuit caussam discutere, prius tamen hac habita oratione: Præteritarum rerum et accidentium, fratres, exhibitio multiplicibus testimoniis aperit, qualiter super hujus fratris peste opinio nostra metiri possit. Siquidem dum ad ordinandum direximus, mentis suæ compotem pensavimus: non vitiorum criminalium effectum in eum exagitavimus, sed statim ut Ecclesiastici sacramenti recepit commercium, in satanæ incidit jugum, ut in præsentiarum dilucidat facilis fides rerum. Nam unde sibi esset animæ sumendum remedium, inde recepit judicium; scriptum quippe est, quia gravius condemnabitur, qui indignus suscepit, quod non meretur; et Deus quoque suscepta sanctificatione, sic homini miscetur, quando suorum actuum castimonia delectatur. Nam ei aut bonis meritis conjungitur, aut malis disjungitur. Porro si diversa nunc sibi accidentia mente colligamus integra, multa

A multa congruunt et concurrunt nobis verisimilia, ex quo nostra potest augeri conjectura. Nam prudenti animadversione possumus conjicere, quod non sine magno agitur discrimine, quod Sabbati die, hora ad nonam atque ad vesperam vergente, majori ejus cruciatur infestatione: nam si ad liquidum res a nobis prosequitur, ea die et, ut reor, hora benedictionis munere ab episcopo donatur. Videor videre, si aliquæ occultæ insidiæ ex furto aut ex aliqua prava ejus insimulatione latent adhuc nostræ ecclesiæ, significatione hac et judicio tam manifesto impellente, promulgabuntur infami comprobatione.

sed tandem jussus ab abbate monachus

34 Quod melius examinare valemus, si Judæ proditoris exemplum in medium proferamus, et per rei similis argumentum æstimationem nostram extendamus. Denique dum ipsum intinctum panem, tradente manu Domini, ore consumpsit, quia male percepit, satanas in illum intravit; et illa temeraria sacramenti perceptio, fuit illi æternæ infelicitatis damnatio. Atque ex quibus præcedentibus iniquitatibus hoc præjudicium commeruit, Euangelista manifestando depromit. Quia fur erat, et loculos habens ea, quæ mit- B tebantur, asportabat. Ex furto quippe pecuniæ Domini, quia imprudenter et indissolute exercuit, peccati sarcinam coacervans ad traditionem Domini pervenit, et post hæc miserabiliter absque fructu pœnitentiæ laqueo vitam exæstuavit. Ad hanc igitur, fratres, oculos cordis erigite considerationem, nec quasi socordia atque inepta prolusione patiamini incassum transire, sed quid facto opus sit super hoc incommodum sapienter tractate: nec enim mediocriter cogit necessitas providere, ideoque quantocius moras dissolvite; clandestino consilio, quando ad intellectum redit et tranquillitate quiescit, eum adite, atque actionum suarum confessionem puram vobis reserare deposcite. Forsan Christi gratia dignabitur nobis aperire, quo remedii antidoto huic malo valebimus obviare; nec * si immunditia gravioris lepræ fuerit, vices summi Sacerdotis in curatione ejus supplere oportebit. Denique properate, quia citius recens vulnus refovetur sanitate, quod putrescere non sinitur diuturna abusione: nam ipsum in deteriorem saniem vertetur, si medicina competens ei differtur.

* et

culpam sincere fassus,

C 35 Fratres itaque instructi hujusmodi rationis inductione, jussa perficiunt strenue, secreto cum adeuntes interpellare: quod ubi auribus ejus eorum sermo infunditur, nimia anhelatione suspenditur, vario conflictu mentis secreto certatur; hinc rubore, subinde pallore ita suffunditur, ut ex ipsa passione, facie indice, facile prava conscientia ejus intelligi daretur. Tandem sentiens facinus non posse latere, pœna cum urgente, latebras commissi aperit hac supplici voce: Quoniam ad me fratres et domini mei convenistis tam privata secessione, extrema necessitas pigram moram cogit consilio solvere vestræque voluntati dolendo, erubescendo ad præsens negotium integra et vera confessione parere; sed admodum vereor si confessus fuero, ne lacerer opprobrio, atque ad ignominiam meorum contumeliose extrudar a monasterio: quapropter subvenite inopi, et gratiæ vestræ et fidei pignora mihi ad intercessionem impertiri dignemini. Propositum namque religionis meæ violavi, ac sub specie benignitatis infaustum nævum velans, me infra pessima detrusi, quia sanctum Remaclum, atque cæteros hunc locum incolentes sacrilegio fœdavi: nam fibulam auream furto subripui et inde, ut cernitis, supplicium diaboli commerui, et ex hoc apud Deum et homines æternas dedecoris maculas mihi inussi; inde animam meam reatus obnubilat, et recordationis meæ jaculis ipsa se mea conscientia impugnat: unde iterum vestræ me commendo benignitati, ut quia inprimis confessione vera fenestras nequitiæ vobis patefeci, vestræ fiduciæ ope merear relevari, quatenus vestra interveniente sagacitate, sic abbas cum fratribus iniquitatem meam toleret, ut in usum pietatis et boni consilii conformet.

eaque abbati per illos indicata,

36 Hæc eo dicente, hi, qui missi fuerant, abbati accelerant renuntiare; quod ubi ille rescivit, non ponderando, culpam æquanimiter tulit, censuram auctoritatis mansuetudine temperavit, et mox ad fratrum consilium conferendum decernit, atque congregatis ita disseruit: Ecce fratres, opinionem nostram super clerici nostri passione et factione comprobavimus: post Dei judicium nostrum non adhibeamus; sed si valemus, bono consilio ejus dispositionem in hac re sic temperemus, ut sub nostris nutibus eam refrenemus. Verba sancti Pauli in hoc sollicita cordis aure pensemus, clementiam, quam E ex naturæ nostræ dote possidemus, cum eo perficiamus. Omnibus, inquit, omnia factus sum, ut omnes facerem salvos. Si ergo ad imitationem tam egregii prædicatoris ex condescensione compassionis pro viribus nostris accingimur, procul dubio nostræ devotionis ampliorem venerationem experiemur; vitari etiam oportet, ne in publicas aures inferatur, ne, dum reatus hujus plebeio more arguitur, nostræ religionis et ordinis æstimatio eadem infamia gravetur: hic inter nos præsidens judex ratio disponat, ut aditum infamiæ obstruat.

succurrentibus ipsorum precibus, jejuniis et sacrificiis,

37 Legimus namque quia sic Dominus mortalium facta deliberat, ut alias propitius concedat, alia iratus permittat; sed quæ permittit, plerumque sic sustinet, ut ad perfectum * multorum et justificationem congerat; pro utilitate quidem nostra pœnas et correctiones infert, non ut se vindicet, sed ut nos emendet. Dicit quoque Psalmista, quia immittit angelos * Domini in circuitu timentium eum; esset itaque, qui prohiberet et custodiret, ne istum clericum inimicus invaderet, nisi voluntas Dei contraïret; F et quia consilium ejus non repugnavit, ad articulum tentationis permissus ab eo convaluit. Quod evidentiori exemplo vobis patebit, si Saülem regem, qui gratia Dei caruit, experientia vestra ad memoriam revocaverit. Legimus quippe, quia spiritus Domini malus exagitabat eum. Non ideo quidem a Domino malus erat, quod malum substantia atque natura sit, sed * vitium naturæ; sed Domini per licentiam potestatis justæ, malus autem per desiderium voluntatis injustæ. Si etiam hanc pestem attendamus, si vices varias ejus mente provida captamus, easdem Saülis passiones plurimas huic fratri inhærere videbimus; quia ad horam eum in pace relaxant, ad horam vexando occupant, et sic se in eum alternant, ut vicissim plaga pessima succedere non desinant: denique quod nostrum est, et præsertim quia ratio æquitatis dictat, mutuæ charitatis affectum pro eo induamus; fragilitati ejus condescendamus, iram vindicem Christi et Sanctorum ejus parsimoniæ victimis flectere tentemus, et, si verbera cælestis justitiæ ad damnationem vel ad emendationem illi alata sunt, fortasse recomprobabimus.

* profectum

* l. angelus

* forte seu

38 Verum

AUCTORE ANONYMO. liberatur ac brachii usum recuperat.

38 Verum ex ipso charitatis affectu majori desiderio flagrare possumus, si beati Gregorii Papæ dicta attendimus: ait enim; Quisquis pro alio intercedere nititur, sibi potius ex ipsa charitate suffragatur. Siquidem ejus infaustitudinis non miseret, saltem hujus egregii sancti Doctoris dictum spe remunerationis et fœnoris vos ædificet; obstructos aditus talis defensionis reseret, et præsertim dilectio Dei et proximi, quæ specialis virtus est piorum atque sanctorum, ad clementiam vos sublevet. Postquam hujuscemodi imbutamentis eorum labantes consilio mentes instruit, devotiores et promptiores ad ea, quæ sibi erant cordi, reddit; et quoniam onus solus aggredi exhorruit, inter eos dispertiendo sibi levigare ratum duxit: pondera talis operis charitatis lance pensavit, et pariter cum eis jejuniis et furtivis orationibus et psalterio et Missarum solemniis insistendo sese implicavit. Quid igitur moror? Commeatus sanitatis et sobrietatis ita in eum refunditur, ut brachium pristina soliditate et incolumitate reciperet, atque inimicus eum ulterius repetere non auderet. Unde factum est, ut qui multa mæroris ex eo pertulimus vulnera, talis consolationis, superna concedente gratia, reciperemus fomenta.

ANNOTATA.

a *Ravengerus vel Ravingerus Werinfrido coadjutor datus est anno* 980 *obiitque* 1008 *secundum Fisenum. Certe abbas nominatur in diplomate Ottonis II apud Martenium col* 50, *ubi per errorem apponitur* 974, *qui est annus diplomatis prioris. Atque illud opinor, Sammarthanum decepit, qui col.* 944 *contra Fisenum perperam contendit, Ravengerum anno* 974 *abbatem fuisse; Ravengerus enim non occurrit in præcepto illius anni, utpote concesso*, interveniente *solo* Werenfrido venerabili abbate, *sicut edidit Martenius col.* 49. *Anno* 996 *diploma impetravit a Gregorio V, itemque aliud circa annum* 1000 *a Silvestro II. Prius inscribitur quidem* Werenfrido *apud Martenium col.* 52, *qui idcirco in Præfatione pag.* VI *atque alibi, Mabillonium secutus tom.* III *Annalium pag.* 664, *duos Werinfridos duosque Ravingeros statuit; verum non censeo abbates hac de causa multiplicandos esse: cum in apographo correctiori bullæ Gregorianæ, quod servamus sub involucro* ✠ Ms. 34 a 0, *clare habeatur* Ravengero. *Titulum accipe:* Exemplar Privilegii Papæ Brunonis, cognomento Gregorii, per Notkerum Leodicensem episcopum abbati Ravengero missi. *Tum ita incipit*: Gregorius episcopus servus servorum Dei Ravengero religioso abbati salutem *etc. Vixit Ravengerus ad annum circiter* 1005 *ex Martenio pag.* VII *et col.* 54, *secundum alios triennio diutius.*

b SEMPECTÆ *vocantur* seniores sapientes fratres, *maxime qui* 50 *annos in ordine exegerant, inquit Cangius in Glossario.*

CAPUT IV. *Læsum brachium, contracta manus, et cæcitas curata: punitus rusticus, qui laboraverat die Rogationum; at postea liberatus: sanatæ duæ mulieres contractæ.*

XII. *Cujusdam brachium graviter læsum*

Præterea manet adhuc nobis quidam ferrarius monasterii commodis suæ artis peritia satis proficuus. Hic quemdam commeatum cum vicinis suis ad mercatum proficiscendi habuit, in quo quoddam jurgium ebrietas seditiosa designavit; siquidem duo ex sibi comitantibus quadam levi noxa contumacibus verbis in mordacem rixam prosilierant, atque plectibili errore et temerario debacchabant *. Tandem eo processit, ut alter alterum hostiliter superando subriperet, et judicium sanguine atque armis decerneret. Quod præscriptus faber cernens, et salutem suam necessitudini incaute præponderans *, pacis gratia periculo se mediator interserit, et domesticis affectibus eum sedare gestit; sed vini passio, quæ eo modo liberas mentes facit, ut commotionis tempore feritati insisteretur, justum putat, quod egerit tali suo violenti nævo *, cum impetit. Nam protinus in pacis ipso medio conamine ille præscriptus temulentus, iræ vehementiam ejusque motus fervidos ab illo, super quem furebat, deflectit et super hunc evomens multis vulneribus sauciatum seminecem dereliquit. Quod ubi rescivimus, ægerrime tulimus, gravibus querimoniis inæstuamus, pro sua nobis illata commoditate pro re et tempore juvamus; sed quia necdum in ultima inciderat, medicorum argutia in curam ejus inhiat. Adeo in cunctis vulneribus membrorum remedium viguit, secundum quod voluntas ejus censuit; sed in solo cubito brachii sui ac ratione se suspendit.

* debacchabantur

* imo postponens

* i. e. crimine

et male curatum

40 Nam ictus ferientis vincturam et compagem ejus divaricatam pœne disjunxerat, ideoque solitum meatum vigoris a venis obstruxerat; quod dum archyatri *a* sollertia non prospexit, errore desipuit, et in irritum effectum taliter excidit. Verum dum utrosque artus cubiti ad pristinum statum reducere tentat, et dolori non concordat, fallaci industria unum super alterum impellendo arctis loris applicat. Post hæc diligentiam in curando adhibet, et satagebat ut priorem virtutem ei refunderet; sed dum fervorem vulneris exterius sanat, interius præscriptum morbum ad dispendium salutis occultat. Igitur tamdiu in hanc fallacem curam substitit, donec cicatrix ex vulnere obcalluit, et sic conventionem ab eo eliciens, quasi certissimus collator salutis recessit. At faber redivivo gravatur dolore; non brachio se poterat judicare *, nec aliquid operis ex eo profligare, neque etiam manum ex spiculis talis doloris ad os mittere. In hac angustia tempus plurimum expendit; sed postquam nullum humani supplementi argumentum in sua curatione percipit, atque ex eo multiplicibus studiis lassatus succumbit, ad Sanctorum hunc locum incolentium experimentum sese contulit.

* l. juvare

A contulit. Et factum est, ut nos pro quadam tribulatione cum crucibus et Sanctorum pignoribus, Malmundario Sanctorum merita habere b visitare; ut moris est cum copiosa plebis multitudine, ubi etiam devotionem et ipse sumpsit commeare. Denique studium accelerandi itineris proripuit et viam, qua transeundum erat, præveniendo occupavit: et ecce, dum appropinquare a longe conventum cognovit, oculos ad cœlum atque versus monasterium, a quo exibant, elata contemplatione attollit, et genu flexo per supernam majestatem eorum meritis suffragari sibi sinceriter exposcit.

miro modo restituitur:

41 Nec Dominus gloriam virtutis eorum distulit, et diuturnum affectum, quem circa eos habebat, taliter patefecit: nam dum orat, quasi subita violentia et stupore mentis concutitur; atque mox, ut exurgere conatur, nutante vestigio super cubitum iterum relabitur, talique modo os brachii ab eo loco, quo pestifere inhæserat resiliens, in locum priorem salutifere redigitur. Sic quoque sanitati restitutus, nostris atque ecclesiæ adhuc tanto commodius in pluribus deservit nutibus, quanto præ aliis gratiam B Sanctorum istorum promeruit differentius. Libet adhuc vitator fastidii * hac ipsa re paulisper excitare industriam, ne lector deficiat adversus uniformis rationis molestiam. Porro ut scriptum est, attentior quisquis sit, si alterna ratio præsentem eludit: diligentiam castigatoris propositi hæc res insinuat, ut circumspecta vigilantia sobrie se quisque casibus objiciat, ne incautus impetu suo fusus, ut hic præscriptus egit, procumbat: scandala, ebrietatis germina, rationis censura declinet, gravitate mortalitatis præcipitatam velocitatem inter ejus perniciosa discrimina refrenet. Nam miseratio Christi quamvis in commune cunctis sibi credentibus sit prodiga, tamen vicissitudinum ejus pensanda sunt tempora, quæ alternantibus modis variantur per ineffabilia ejus judicia; siquidem aliis per gratiam justificationis ejus medelam benigne accelerat, atque aliis in perseverantiam pœnarum retardat; et licet precibus Sanctorum recipiamus plurima, tamen sua non valent mutare disposita; sed ita, ut proveniunt, ab eo noscunt esse præscita.

* forte vitato fastidio

XIII. *manus pueri a nativitate*

42 Pandam adhuc mirabile, nobis videntibus proximo peractum tempore, ut agnoscatur C quam dives et gloriosus iste Sanctus sit cum Domino diversarum gratiarum munere in cœlesti perenni hæreditate. In villa nobis contigua cuidam patri-familias erat parvulus, cui manus a nativitate ad nullos proprios sibi fungebatur usus: nam verbi gratia omnes ejus digiti in volam incurvati erant, et, dissolutis venarum commerciis, obrigescebant, nec aliqua extensione unquam laxati extiterant. Parentes autem ejus, quanto eum profusius diligebant, tanto frequentiora seminaria dolorum in se congerebant, quia membrorum ejus auxilio privatum considerabant. Itaque ex hac eorum tristitia vicinorum viscera charitatis compassione mollescunt, munia consolationis, quæ sola super hæc incommoda illis restabant, impendunt, atque ut monasterium Patroni nostri cum parvulo summa devotione adeant, consulunt: crebris enim suggestionibus pollicebantur eis, sicut ex suo ingenio conjectabant, non eorum incassum profutura tentamina; quia illustrius quam alias divina in eo floreret gratia, et ob id ad propagandum Sancti Dei meritum plurima ostentarentur sæpe miraculorum insignia. Talium dictorum fide eos corroborant, ad * spem bonam velut præstita fiducia inspirant. Igitur pater, ne talem persuasionem omitteret inexpertam, declinat ignaviam atque citato calle cum parvulo huc carpit viam.

AUCTORE ANONYMO.

* ac

contracti sanata,

43 Præcursoris Domini enim nativitas celebrabatur, quando advenit ad Vesperas; nobis intuentibus, legem implevit, quia in conspectu Dei non vacuus apparuit: siquidem eulogias * suas ad altare sancti patroni nostri Remacli repræsentavit. At nos Vesperas sollemniter psallendo compleveramus, et quia copiosa turba in angustum totum monasterium vallaverat, pro inquietudine ac tumultuatione ejus et intoleranda impressione in choro remansimus. Interea vocem parvuli in sublime maxime resonantem aure percepimus; fremitum vulgi miramur, et quia tam insolito more perstrepebat, rei veritatem confestim percunctamur, et subito ad inspectandæ virtutis Dei indicium ad nos in choro defertur, et quo a parente natura omni tempore vitæ suæ defraudabatur, ad enitescendam gloriam confessoris Dei Patroni nostri, clero ac cuncto populo contemplante, illi divinitus reparatur. Tunc vero in laudem Christi, certissimi collatoris salutis, benigne nos in commune relaxamus, E Confessorem suum mirificamus, cujus auxilio et gratia innitimur, ab ærumnosis calamitatibus et infestis languoribus, quibus vexamur, eripimur, et tam magnificis hujusmodi virtutibus ad sepulchrum ejus de die in diem pia consolatione recreamur.

* i. e. munera

XIV. *alterius diuturna cæcitas*

44 Dum glorificator Sanctorum suorum Dominus ad detegenda Confessoris sui merita plurima virtutum præstaret magnalia, plures languidi huc conveniebant velut felicium apum examina ad nota alvearia. Et erat quidam, quem diuturna cæcitas obfuscaverat, sed fidei acies cor ejus illustrans animabat, et ad spem recuperandæ sanitatis invehebat; denique elaborat studio, quo poterat, et enititur et per plurima Sanctorum oratoria, ductore suo regente, frustra vexatur. Ut autem credo, divina dispensante industria, remedium ei differebatur, ut meritum Sancti Dei in hoc loco etiam ex ejus incolumitate clarificaretur. Igitur dum hac molitione nihil proficeret et miserando casum suum deflerct, atque ex copia rerum suæ saluti profutura plurima agitaret, quasi superna signi- F ficatione animo concipit, ut huc quantocius properaret. Denique moras negotii dissolvit, et, sicut fideliter annuente Domino animo concepit, votis ardentibus attentare studuit. Verum dum Missarum sollemnia ex communi ad altare Patroni nostri celebrabantur, hic ecclesiam introducitur, atque ante gradus absidæ c, quæ c altare ambit, nobis cernentibus, orationi prosternitur.

meritis Sancti pulsa.

45 Sed cælestis pietatis eximia miseratio, quæ ad propagandam Sancti sui gloriam ad sepulchrum ejus semper est præsto, solito profuit solatio. Nam dum solo erigitur, nox cæcitatis ab eo expellitur, oculique ejus in clarum lumen laxantur; et de tenebris eorum in lumen mentis ita fatendo recipitur: Ecce, Deo gratias et sancto Remaclo refero, quod super me sua effloruit miseratio: nam oculis meis perspicue nunc video, quod numquam sperabam mihi profuturum vita comite, figmento delusus lubrico. En, quidem intueor cum certa veritatis approbatione amictum seniorem ac infularum altari astare et singulare Redemptionis nostræ mysterium immolare. Precium fidei meæ recepi, et quia bona

AUCTORE ANONYMO.

bona intentione veni, ejus intentionis actionem hoc benigno auspicio lucrari merui; et benedictus sit Dominus, qui Servum suum tanta dignitatis gratia magnificat, ut meritum suum recompensans totiens miraculis coruscare faciat. Hæc eo dicente et præclaro obtutu fidem præbente, in Domino nos compulit exultare, et gratias agere, qui per Patroni nostri sanctimonium consuetudinaria ope, visitatione atque consolatione nos dignatur relevare.

XV. *Rusticus die Rogationum lignatus*

46 Inseram adhæc memorabile, quod actum moderno tempore liquet probabili ratione. Villa quædam, Wademias nomine, nostræ ditioni manet subjecta, atque a nostro monasterio non plusquam duabus leucis extat disparata, in qua quidam vir ruricola adhuc superstes inhabitat, qui die Rogationum feria secunda, dum esset divinæ servituti mancipandus, contra jus et fas et sibi vetitum solivagus silvam petiit, ac ligna ad usus domus suæ competentia cum ferramentis suis præparavit, Christiana quidem religio Gallicana ex statuto sancti Mammerti *d*, Viennensis tunc episcopi, ipsos dies triduanis litaniis concelebrat, spontaneis parsimoniis se macerat, religioso affectu mundialibus illecebris renuntiat, animarum potius quam corporum cura vel alimonia vacat, et merito beneficiis Christi vicem rependit; quia multifariis peccatis machinantibus a crudeli plaga patriam solita miseratione eripuit. Nam verbi gratia lupi atque ursi acerbi per portas Viennæ urbis violenter irrumpentes, plurimos devoraverunt per annum integrum; in Sabbato sacrosanctæ Paschæ, episcopo Missam celebrante, divino igne regale concrematum est palatium, atque ad cumulum malorum terræmotus subversionem fecit multarum ecclesiarum atque ædium, et quia ille timor pœnalis in timorem Dei est redactus, dignaque satisfactione ipse extitit placatus, adhuc consuetudo apud fideles Christi devotissime recolitur pro diversis mundi cladibus; nec prævaricandum aliquibus ineptis occasionibus.

usum dexteræ amittit, quæ baculo

47 Hoc igitur quia ille non animadvertit, et diei sanctificationis reverentiam non exhibuit, nec se dissolutum vigore justitiæ restrinxit, ultionem divinam, ut speramus *, ex ea negligentia promeruit. Pondus enim lignorum in die paratum super humerum suum posuit, atque ut fit, ad ipsum levigandum, fustem ad hoc habilem dextera manu coaptans domum properavit. Dum vero ibi onus deposuit, dextera aduncis digitis circa fustem diriguit, nec relaxari ab uxore, neque a domesticis suis nequaquam possibile fuit. Artatur rusticus, vexatur dolore, atque ad mirabile spectaculum vicini sui convocantur; percunctatus igitur qualiter id sibi contigerit, vera ratione prodit; neque enim dissimulare poterat, quia argumentum veritatis connexa et vexata manus proferebat. Tunc obnixe sibi deplorat apponi auxilio et gratiæ, ut, quia peccatis suis machinantibus fustem a dextera non valerent discerpere, saltem ex utraque parte eum amputantes aliquid leni tentarent inferre *e*: erat quoque gravis et quantitatis prolixæ, et ideo ejus pondus non prævalebat [ferre] brachium debile.

* i. e. credimus

adhærescit; at post, invocato Sancto,

48 Interea mutua persuasione admonetur, nihilominus ab uxore et filiis et cognatis urgetur, ut nullas moras impediendo vel protelando corrumperet, sed Sanctorum basilicas frequentare satageret, et eorum patrocinia super suum incommodum suppliciter imploraret. His itaque salutiferis consiliis confirmatus, nec de superna clementia diffisus, domus suæ dereliquit negotia, Sanctorum plurima peragrat tabernacula, die nocteque deposcit eorum adipisci suffragia. Sub hac fidei constantia ad nostrum cœnobium die quadam Dominica circa primam advenit et novitate tam insolitæ rei non mediocri stupore nos perculit; et quia dexteræ ejus illud pœnale præjudicium incubuerat, arbitrati sumus, quod aliquod sacrilegium aut falsitatis juramentum cum ea perpetrarit, et ideo ad disciplinam sibi et multorum, eo quod judicium veri adulterarit, tali vindictæ Dominus addiceret. Denique cum eo seorsum singulariter secessum petivimus, ut sincera exactione opinionem nostram comprobaremus. Ille vero sedulo negavit, ut nobis visum est vera confessione, quod nondum se resciret Deo teste tali fœdatum crimine.

restituitur, suspenso ad fores baculo miraculi teste.

49 Quid plura? Secus altare Patroni nostri confessoris, nobis jubentibus, in oratione prosternitur, et nos secundum morem Dominicæ diei in melodia processionem circa officinas claustri consuetudinaliter prosequimur. Dum hæc itaque peregimus, ad celebrandam sollemniter Missam prout dies exposcebat, operam damus. At ubi Euangelium legitur et clerus ac populus consueto more verba ejus intenta cordis aure rimatur, æger vociferando et quasi pererrato propriæ mentis statu a pavimento sursum erigitur, et cum ipsa vociferatione, nobis et populis perspicue cernentibus, fustis a manu ejus dilabitur; et quod nobis erat præcipue admirabile, in eum excessum mentis vis divinæ virtutis impulit, ut stare non prævalens, iterum tam clamosa voce ad solum in cubitum corrueret, ut lectionem Euangelii nobis ad audiendum impediret. In eo igitur agone tam diu terræ incumbendo perseveravit, donec pristinam incolumitatem recepit: nos vero mira alacritate lætificati de superna visitatione, post expletam Missam laudes Deo cum plebe reddimus, ut par erat, pura devotione. At nostrates, ut hoc factum extollerent ad splendorem domesticum, ipsum fustem ante januam monasterii suspendunt in admirationem et spectaculum publicum.

XVI. *Mulier per quinquennium membris omnibus capta*

50 Eodem tempore quædam mulier de Falminensi pago progenita, ita membrorum solatio erat destituta, ut eorum obsequiis magis detrimenta, quam aliqua provenirent commoda. Brachia ejus et tibiæ cum toto corpore compaginatis hærebant ossibus; sed caruerat privilegio ac vigore naturalis motus. Ad hæc etiam mortis continuata supplicia ita erat macie tabida et exhausta, ut miserabilis visu suis esset et onerosa. Sub hac igitur dissipati corporis injuria magnifica, absque ulla salutis requie, quinque sibi fluxerunt annorum curricula. Tandem superna miseratione inspirante et velut ejusdem gratiæ instinctu præsumente, affines et cognatos atque amicos suos crebra supplicatione cœpit exagitare et permulcere, ut pietatis et humanitatis officia in eam protenderent, benignitatis charitatem impertirent, et ut ad extrema salutis suæ experimenta ad cœnobium Patroni nostri quolibet ingenio vehendo conducerent. His precibus benevolentiam eorum allicit, et vicaria gratia sibi ad supplementum inflectit. Mos namque regionis illius, ubi hæc ægra degebat, continetur et præcipue ritu antiquo servatur, ut in Nativitate sancti Johannis Baptistæ incolæ ejus Patronum nostrum in multiplicibus commoditatibus sæpe approbatum cum eulogiis suis orationis

A nis causa visitent, plus solito frequentent, atque etiam sollemnitatem insignis diei nobiscum concelebrent.

in templum Sancti defertur, 51 Igitur secundum hanc insitam consuetudinem hoc anno istuc iter dirigunt, ægræ miserantes et vehiculo imponentes in commeatum recipiunt et cum paribus bobus huc ad ecclesiæ januas deducunt. Hæc itaque bona industria patrata, licentia ut intro sanctuarium * deferretur est concessa, et quia in superno spiritu constituta videbatur, lectus ei supra pavimentum marmoreum infra absidam sternitur. Ibi quidem a nobis imbecillitas evidenter circumspecta conscendit in nos nimia teneritudine ac compassione intima. Denique a domesticis suis dimittitur, et inibi tamquam ad procurandum Sancto committitur. Interea dum Matutinarum tempus adveniret, et æditus ad decorem domus Dei luminaria accenderet, nec non ad ea, quæ expediebant illustræ * nocti, sagaci sollertia insisteret, amissam incolumitatem ægra pedetentim in se refoveri persentit: nam protinus diutina tribulatio doloris et æstus anheli corporis, unde torquebatur a vertice usque ad femora expellitur, B et ad gratiam sanitatis integerrimæ restituitur; quod summa dissimulatione nobis et sibi adhærentibus celatum ad inferiorum membrorum salubritatem devotius tendit affectum. Interim Matutinæ pulsantur, et a somno exciti actuum et labiorum nostrorum primitias Deo consecrare in jubilatione earum invitamur, et, ut dignitas noctis exposcebat, pro se quisque ad servitium nititur, et necdum rei novitas examinatur: divina quippe dispensatione præcautum fuerat, et in nostri beneficii gratiam, ut nobis videtur, quod factum, occultabatur; quia si in plebe, quæ totum monasterium * interius et exterius per multa spacia occupaverat, vulgaretur, festiva sollemnitas chori ex mole fragoris et inquietudine strepitus ejus impediendo interciperetur. Nam dum generalem lætitiam, angelico oraculo dedicatam, tale miraculum excitaret, populus acclamando votis vota accumularet, et permixta et incondita voce ecclesia resultaret, sicque clero dissonantia et error facile proveniret.

* i. e. templum

* i. e. illustri

* i. e. ecclesiam monasterii

et plenam ibi 52 Igitur dies illuxit, et adhuc ipsa vim divinæ virtutis sub priori specie et qualitate tacendo C tegit. Dum vero circa primam pervenitur, iterum ægra a priori cælesti virtute repetitur, atque ab immanitate cruciatus ac inferiorum artuum languore eripitur, pariterque ad pristinum robur, Deo favente ac sancto Remaclo impetrante, restauratur. Sustinuit se quoque donec Missa gloriosæ diei, sicut competebat, solemniter celebratur, et pace et otio in ecclesia cuncta sedantur. At expleta, et Sexta ad psallendum inchoata, ipsa efficaciter sui corporis libertate potita a loco, in quo jacebat, surrexit, gressus suos versus nos in chorum et extra domum Dei dirigit, atque plurimorum nostrorum animos, quibus notum erat, in admirationem maximam attollit. Itaque vicini sui ac cognati nec non nostrates opem cœlestis gratiæ in eam declaratam cernentes, et eam usurpare * nefas ducentes, insuper discrimen calumniæ se apud Deum et homines lucraturos, si celarent, perpendentes, seriem veritatis cuncto populo, qui intererat, patefaciunt et cum ea Dominum cum Sancto suo magnificantes intra sanctuarium redeunt. Tunc nos etiam cum abbate nostro in unum confluximus, et veritatis indaginem reserari nobis ab ea obnixe deposcimus. Ego, inquit, per totum quinquennium sub tanto vexationum fasce assidue desudavi, ut, omnium membrorum meorum adminiculo defraudata, sola mihi restarent exosa vitalia f; itaque amicorum et cognatorum meorum præsidio freta, hic sero curru sum evecta ac cum gestatorio huc delata.

* i. e. inspicere

AUCTORE ANONYMO.

f

recuperat sanitatem; 53 Adveniente autem Matutinarum tempore visa est mihi, quasi speciosa avicula advolando super lectum sancti Remacli domini mei residere, et post pusillum super eum miræ lucis claritatem excrescere; dumque super hoc læta animum inducerem, usque ad femora solidum recepi vigorem. Visum est etiam mihi in tantam erupisse valetudinem, ut contracto cuidam, qui mecum excubias agebat, quia nimium vociferabatur, mente devia dormiendo auxilium præstarem. His successibus elata spes me pascebat præsagio animi, quod mihi prædestinata in reliquis membris essent profutura remedia: et dum exspectatione nimia anhelatione suspendor, ecce circa primam horam diei eamdem gloriam miri fulgoris, quam prædixi, redire intueor, cujus spectaculo primum timore dissolvor, sed post pusillum, quasi per laxissimas gaudii habenas liquido E sereno claraque facie perfusa risu excutior et cum eo pariter pristinæ saluti, ut nunc patet, restituor. His suis assertionibus duo laici nostri præsentes fidem dabant, quia dum altare, ut dies exigebat, festivis palliis et ornamento congruo in mane cum custode decorarent, diu etiam læto vultu ridere et tremere conspicerent. Etiam illorum astipulatio meo arbitratu in hoc veritate mihi perhibetur, quia consuetudo divini luminis atque angelici habetur, ut in adventu suo mortalium corda primum timore dissolvat, subsequenti vero consolatione præcedentem pavorem demulceat atque ad gratiam charitatis invehat. Nos ergo hac visitatione Domini ex precibus Servi sui Patroni nostri lætificati, quod solum nobis jure religionis tunc ad præsens potissimum succedebat, ad vicem beneficii Te Deum laudamus, abbate incipiente, cantavimus more celebri.

XVII. alia quoque contracta, 54 Successit eodem anno huic simile, quod etiam ad promulgandam Confessoris sui gratiam benignus Dominus voluit perpetrare. In vicino nobis fisco Glengou nomine quædam mulier F manebat, quam in tantum per quatuor et eo amplius annos languor attriverat, ut ab renibus inferius officiis membrorum inopem redderet. Nam nervi pristini roboris ejus aruerant, gradiendi beneficium penitus amiserat, sed bajulando aut vehiculo aut gestatorio judicia pœnitentiæ subibat. Hac igitur ægritudine impellente dum tædio et angore, ita ut fit, in suis actibus torpesceret, et sibi ad subveniendum ac laborandum infirmitas obsisteret; pœne familiares opes præ penuria amiserat, et ad confusionem suam ignominiose vivebat. Nam dominus suus respectu miserationis ei compatiendo ex mensa sua eam alebat, necessitatibus ejus pro tempore et re diligentiam exhibebat, et quia numquam est immortale malum mortalibus ad supernæ dispensationis jura vera via nitentibus, tandem meruit consolationis gratiam, ab his se eripiendam cruciatibus. Illa itaque dum nocturnas curas in somno resolveret, vidit quasi vicinam suam præcognitam sibi assistere, miserias suas et casum solando alleviare, et lychnum in manu ferens sibi offerre, ac ab ejus specie alium compositum, et ad grossitudinem genu ejus contracti circumductum hortatur producere, atque sic ex

AUCTORE ANONYMO. ex eo cum candela facta ad cœnobium Patroni nostri properare. Nec disparem fidei suggestionem a quadam sanctimoniali *g* matricularia in cœnobio *h* sancti Lamberti Leodii *i* famulante per visum nocturnum percepit, quæ etiam verbis suis eam secure fidere suasit, et indultam propitiationem sibi accommodandam iri hic spopondit.

opitulante Sancto, 55 Igitur his revelationibus expergefacta et spe et gaudio agitata, emolumentum talis rei fidei stimulis maturat et pro rei copia necessaria ad profectoria præparans huc festinat; et quamvis somnia quasi ventosa delusione diversis qualitatibus se alternent, ut vera pro falsis misceant, et falsa pro veris obtexant; tamen ex præcedentibus multiplicibus miraculis suo tempore certa experientia præcognitis ac celebri fama divulgatis, non irritis se frustrandam pensabat negotiis. Vigilia itaque Pentecostes advenit, ecclesiam intrans perreptando et a suis sublevando pro gratiæ et sanitatis pignore vix altare sancti Confessoris petiit. Posthæc quid res suæ in tanta necessitate postulabant, non socordia ac ignavia excedendo obliviscitur; vesperas quidem ac vi- B gilias matutinales prosequitur, horam ad serenandam et reconciliandam sibi majestatem Domini, ut menti inhæserat, præstolabatur. Nos vero in sacræ sollemnitatis devotionibus insistimus ut dignum et æquum erat, studia inibi nostra applicamus, et ab ea etiam ægrota pietatis mysteria scilicet ex remedio ejus quasi pro consuetudine exigimus: et quia paraclytum Spiritum festivis præconiis honorabamus, ejusdem donis illustrari sua infusione aliqua fiducia aspirabamus, ut munere gratiæ suæ lætificaret nos propitius, qui quondam ipso die in Apostolis requieverat gloriosus. Igitur diei Tertiam *k* psallendo complemus, et secundum dominicam celebritatem cantando quoque et cum benedictionibus ac aqua exorcizata claustrum perlustramus; sed dum in chorum repedamus supernam medelam cum tormentis ejusdem contractæ luctari, varietate vultus ejus et gestu corporis plurimi conspicimus.

ibidem erecta. 56 Et quia meritis Sanctorum non erat nobis novum nec insolitum, inceptis sollemnibus nullum irrogamus impedimentum, et præcipue reverentia religionis, quæ tunc sacræ C Missæ et diei impendebatur, silentio supprimitur, et quia necdum in palam conferebatur. Interim donec perseverantia sancti Officii peragitur, cœlestis prærogativa magis ac magis intuendo depromitur, quia modo in pedes stando nititur, modo in cubitum incurvando extenditur, et ita diversis nutibus et conflictu corporis ab illo pestifero jugo certando divellitur, ut etiam ad Euangelicam lectionem stans erecta et sospes ab omnium circumstipatorum oculis diligenti circumspectione probaretur. Postquam enim Missam digne celebrando explevimus, rusticana levitate * adhuc abuti mendacio in ea re hæsitavimus; et ideo, ne species rerum falleret, ad certum experiendo distulimus; nam villicum et affines ejus ad testimonium exhiberi censuimus, ut Deo gloriam darent in dissolutione veritatis protestamur. Illi autem advenientes ambiguitatem a nobis auferunt certa astipulatione miraculum approbant et nobiscum ad laudes Dei et Patroni nostri stupenda * corda convertunt. Ad hujus rei attestationem carrucam suam ante fores monasterii reliquit, et ipsa libero gressu sanitate potita læta remeavit.

* adde illos

* l. stupentia

D

ANNOTATA

a *Dicitur* archiater *et* archiatrus *id est, primarius inter medicos ab* ἀρχὸς, princeps *et* ἰατρὸς, medicus: *sed hic chirurgum denotat, ut patet ex contextu.*

b *Forte* haberemus. *Sensum ita expressit Surius:* Accidit vero, ut... Malmundarium peteremus, Sanctorum ejus loci merita imploraturi.

c Absida *hic significat partem ædis sacræ interiorem, in qua altare collocari solet; sic appellatam, inquit Cangius, quod sit quodammodo separata a templo, et proprio fornice tecta et convoluta.*

d *De S. Mamerto episcopo Viennensi in Gallia et Rogationum institutore actum est ad* XI *Maii, seu tomo* II *illius mensis a pag.* 629.

e *Phrasis obscura, uti aliæ multæ. Surius hoc modo sensum reddidit:* Orat, ut baculum oblongum ex utraque parte amputent, ne ejus onere prægravetur.

f *Id est,* ut.. vitæ tædio laborarem. *Ceterum huic miraculo, quod contigit in Nativitate* E *S. Joannis Baptistæ, id est,* XXIV *Junii, sequens præponi debuerat utpote factum* eodem anno *in Pentecoste, quæ semper occurrit ante diem* XXIV *Junii.*

g *Id est, virgine aut femina sanctimoniæ dedita, quales olim* sanctimoniales *dicebantur, teste Cangio; interdum certis, sæpe nullis illigatæ monasticis votis.* Matricularia *quid sit, explicui ad caput* I *hujus libri lit.* i.

h Quæ cathedralis ecclesia erat, *inquit Mabillonius tom.* II *Annalium pag.* 441. *Videri etiam potest Historia Leodiensis, anno* 1735 *ibidem edita, tom.* I *pag.* 126. *Porro S. Lambertus colitur* XVII *Septembris.*

i Leodium *vel, ut Justus Lipsius vult,* Leodicum, *quibusdam* Legia, *Gallice* Liege, *urbs est Germaniæ satis nota.*

k *Pars est Officii Ecclesiastici diurni.*

CAPUT V. *Sanationes aliæ et beneficia per Sanctum impetrata.* F

Nec illud oportet a nobis excludere nec silentio tegere, quod recenti memoria constat contigisse. In sollemnitate namque præcipuorum Apostolorum Petri et Pauli advectus est asino quidam ægrotus membris misero languore contractus, et recuperandæ sanitatis gratia coram altario * Patroni nostri a bajulo scilicet germano suo est collocatus. Nam vera retractationis discussione sacramenti Christi gratiam ejus benignitate ac intercessione pluribus collatam recolebat, qualiter in se confidentes divino successu accumularet, in angustiis non desereret, præcipue autem fidem augebant plures adhuc in carne viventes, quos ejus par pœna vexaverat, sed virtus superna debitæ sospitati in loco hoc restauraverat. Hac quidem spe roboratus, insuper extrema ac inevitabili necessitate coartatus, supernam clementiam præstolando in incepto perstitit devotus; sed vis divinæ pietatis solita compassione affuit, desideriumque nostrum in

XVIII. *Quidam languidus et contractus ante altare*

* i. e. altari

A in eo adimplevit. Nam in die celebritatis præscriptorum Apostolorum post gratiam requiescendi in mane, dum trina *a* oratio ex debito persolvebatur, nobis insperantibus virtus diu desiderata sic in ejus curatione panditur, ut etiam orationis inceptæ devotio ejus inquietudine impediretur. Arida quidem atque contracta membra noxio humore tabefacta dum solvuntur, miraculum cœleste diu certare cum eo conspicitur.

Sancti mirabiliter sanatus;

58 Ergo modo trementibus membris incerto vultu decoloratur, multiplici angore excessu mentis urgetur, modo parumper se erigendo super cubitum relabitur, nutantibus vestigiis super pavimentum recipitur, sicque per varios motus superno numine cooperante ad veram sanitatem impellitur. Ad hoc quoque stupendum spectaculum clerus ac plebs accurrit, quam incondita ac confusa vox in ejus erectione ascivit, insperati gaudii alacritate extulit, ac vera attestatione usque hodie fidem facit. Nos vero ne argueremur fidei ignavia, in commune laudes Deo extulimus glorificatione debita. Ergo aliquo tempore nobiscum mansit, copia supernæ gratiæ tam evidenter in eo declarata nos recreavit; at post B quam dominus suus comes quidam Hezelo nomine, ad Meruvoith tunc castellum degens, quod super eum contigerat, auditu competit (nam stipe ejus pro eleemosyna in mensa alebatur,) ut certius experiretur, ad se per internuntios revocavit, atque uberi gaudio exhilaratus, Deo in Sanctis suis mirifico cum suis pia devotione gratias reddidit. Bene quidem gloriosæ diei tam insignia spiritualium gaudiorum congruebant beneficia cœlo terraque testibus adimpleta: nam beatus Remaclus in honore ipsorum Apostolorum præscriptorum *b* hæc dedicando mœnia consecraverat, eorumque tuitioni delegaverat, ut eorum sacris traditionibus quotidie informarentur, spiritualibus feriis jucundarentur, et, quod majus est, divina virtute exaltarentur. Optime ergo competebat, ut in die martyrii eorum tam præclara repræsentarentur patrocinia; ut hi, qui ad sollemnia eorum convenerant, incrementa lætitiæ ac sacræ fidei reportarent emolumenta, ac repedantes affectum eorum circa sacrum locum C proderent non spe irrita, sed re audita ac visa.

XIX. *plures monachi sub ruina*

59 Contigit et aliud stupendum mirabile plurimorum adhuc in carne degentium vera traditum assertione. Erat hic quædam turris recenti opere monasterio compaginata non vili quidem schemate atque materia, debita superexcellens eminentia, nec alicujus dissolutionis collisione vel repentini casus discrimine nobis adhuc suspecta. Quæcumque ad decorem et commodum in ea competebant, provida circumspectione atque industria erant addita, ejusque vastitate ac copioso apparatu, ut cætera mœnia sibi cohærentia tutarentur, non modica manebat fiducia; in ejus quidem dextero latere ad meridianam plagam inferius in pavimento scilicet gratia soporandi æditui lectos suos aptaverant, ac excubias domus Domini, ut moris est et necessitas exigebat, observabant, quia situs loci ad ea opportunitatem ferebat. Ecce IV Nonas Novembris ipsa a summo culmine dissolvitur, ac, suo præcipitio cuncta obstantia diruens ac secum trahens cum trabibus ac cum cæteris machinamentis condenso atque nimio impetu dilabitur. Nos ergo immenso ejus fragore a somno excutimur, et corporeæ quietis impatientes rei veritatem percunctari contendimus.

60 Quod ubi rescivimus, nimia amaritudine tabescimus, quia contritionem atque interitum fratrum nostrorum in ea quiescentium nimium pavebamus. Interfuit etiam tunc temporis abbas Ravengerus *c* nomine, eademque admodum lugens vexabatur infestatione: quis enim tanta mole oppressos atque extinctos non crederet? Tandem via aperta cum difficultate, mœrentes venimus quasi exanimes artus tollere, animasque eorum secundum officium funeris Deo commendare; sed ipsius gratia providente, Sanctorumque hunc locum incolentium oratione auxiliante, consolationis gratiam tali modo meruimus recipere, atque in immensum stuporem plangentium versæ sunt lacrymæ. Nam invenimus super eos penitus mentibus alienatos quoddam argumentum trabium ex superiori cœnaculo cum tegumento collapsum, maceriei inferiori nondum ruinam passæ innixum, quod lubrica instabilitate lapidum cadentium omnisque adhærentis supellectilis arcebat nimium turbulentum impetum, ac sua protectione et defensione ipsis prætendebat munimentum; atque ut evidens supernæ virtutis notitia comprobaretur, fidesque titubantium ex hoc solidaretur, ac quasi ex accidente re factum, omnes figmenti nexus absolverentur, E inter coxas atque patentia ac extenta genua unius ipsorum trabes collapsa cernitur, ipse illæsus ab ejus oppressione reperitur.

AUCTORE ANONYMO. collapsæ turris ab omni C læsione immunes:

61 Nec aliquid incommodi illi atque aliis contigerat, præter quod nebula pulveris eos operuerat, ora fœdaverat insuper et obturaverat, quæ ex dissipatione superscripta contigerat. Ipsi quoque frequenter facta nobis collatione soliti erant referre, quia dum prædicta ruina se miscuerat, ex densa caligine ac præcipiti nimio fragore lapidumque contusione sic membra eorum obriguerant concreto timore, ut privarentur omni ratione suorumque agnitione. Ergo quique fidelium omnipotentis Dei imperio valent conjicere hoc accidisse angelico officio, Sanctorum interventione apud eum et suffragio, ut affectus fidelium sibi devote famulantium corroboraretur tam illustri miraculo et animadverteretur, quod nondum circa eos et locum esset despectio, sed in pia reconciliatione consolatio. Nam multorum orthodoxorum ac theologorum scripto plurima præcedentia atque huic rei similia recitantur testimonia, quatenus memoriæ recondamus, F [nos] non nostris, sed meritis Sanctorum et ope salvari ac gratia, ut sacris eorum meritis nomen Domini glorificetur in sæculorum sæcula. Sed non ea ratione salutem nobis impetrant, ut nostrum illis prosit *d* obsequium, qui assistunt ante majestatis Dei thronum possidentes inibi gaudium, quod nescit detrimentum; sed hoc modo ac simili nostræ devotionis ac veræ salutis exoptant a nobis allicere incrementum, quia numerus eorum semper crevit de numero impiorum *.

* imo piorum

XX. *puella, quæ 9 annis gravissimo*

62 Oportet et aliud digna memoria pandere, quod gratia Sanctorum suorum Dominus dignatus est demonstrare in anniversario scilicet dedicationis hujus sanctæ ecclesiæ. Manet in vicino quædam puella dira peste novem annis macerata, nec ab aliquo medicorum aliqua remedii recepit ex hoc suffragia. Nam interaneorum tormenta sic eam vexabant, ut victualia indigesto stomacho vix retineret; sed diverso morbo perurgente cum cruenta ac venenifera sanie obsceno vomitu rejiciebat. Hoc internum virus etiam cætera membra quatiebat, ac utraque ejus genua nervorum contractibus miseræ ariditatis languore

AUCTORE ANONYMO.

languore incurvabat: insuper supereminentes valde vesicæ pestiferæ totum corpus occupaverant, quarum lethalis cruciatus carnem macie attenuabat omnique salutis virtute defraudabat. His extremis malis dominus ac domina ejus, quorum hæreditario jure servitio mancipabatur, compulsi libertate donaverunt, ac quasi ad salutis recipienda commercia huc eam transferendo dirigunt. Nam fides eorum non congruentius præstare potuit consilia, quam ut orando insistens hic quæreret curandi beneficia. Ab eadem languoris molestia jam pridem fuerat hic sanata; sed superno nobis quodam occulto judicio iterum ipsa die privata: sed cur ejusdem judicii pœna tam subito plecteretur ignoro, nisi, sicut conjicio, aliqua in ea ac sibi adhærentibus infidelitatis latebat occasio.

morbo conflictata fuerat,

63 Nam plerumque Sanctorum, quibus curationum munera concessa sunt, virtus tepescit, contritorum ac languidorum affectum spernit, quia debitæ fidei infirmitas obsistit. Altitudinem quoque hujus considerationis beatus Marcus Euangelista evidenter nobis aperit, et non poterat, inquiens, Jesus inter eos facere virtutes propter incredulitatem eorum; item et alias sine fide impossibile est placere Deo; sed ipsa hac occasione non in ultimam desperationem incidit. Huc iterum ad nota præsidia cum matre se appulit; non mente quidem exciderant aromata sanctificationis de armario suaveolentium virtutum super eam effusa, blandiebatur in cogitationibus amissa gratia, cœlestium scilicet munerum experimenta, idcirco quasi mulieris Chananeæ rogantis pro filia dæmoniaca cum matre constantiam tenuit, ac salutem sibi eadem recompensanda vicissitudine a Domino posse fieri Sanctorum suorum precibus non ambiguum fuit: et sicut illa animum in perseverantia exercuit, ac discipulorum animos ad miserationem concitavit dicentium: Dimitte illam, quia clamat post nos; eadem importunitate, ut opinor, eosdem discipulos atque confratres, quorum spiritualiter hic patrocinia præstolamur, precibus superans atque sibi reconcilians, affectuosos circa se reddidit: nam aliquorum Apostolorum hic conservantur reliquiæ, cœnobiumque consecratum est sub Apostolorum Petri et Pauli honore.

tandem in dedicatione ecclesiæ

64 Denique cum aliis ægrotis, ut moris est in Nativitate sancti Johannis Baptistæ, juxta altare beati Remacli patroni nostri est posita, sanitasque ejus usque in alteram noctem sacræ scilicet dedicationis est dilata. Et ecce in Matutinis horis dum ad celebritatem tam præcipuæ sollemnitatis nos relaxamus, devotamque melodiam Domino offerimus, manifesta Dei virtute eam attonitam fide ac auditu concipimus. Nam sicut nos laudibus debitis insistimus, sic ipsa agone supernæ virtutis agitatur, seu elisione ac dissolutione membrorum voces excelsas emittendo coartatur, omnibusque astantibus, potentia supernæ majestatis super eam declaratur. Nunc quidem æstuans potu a vicinis præsentibus stans reficitur, diverso modo perurgetur, potestate quadam spiritus, non imperio rationis, crepidinem Dominici altaris temere amplexando, velut adjutorio fulcitur. Ergo donec sacer conventus debitas laudes divino conspectui consecravit, hac palæstra certaminis dubia atque trepida exspectatione perpendit *; nec prius sanitatem recepit donec sacer conventus primitiarum suarum hymnos Domino Sanctisque suis persolvit: sicque inusitata consideratione mirabilium ejus meritis Sanctorum Dominus nos refovit, tamquam dormientes excitavit, atque, ut ad sollemnia officia, quæ restabant celebranda, promptiores ac devotiores efficeremur, tali modo reparavit.

* l. pependit

Persanatur, prævia apparitione.

65 Nimirum etiam hoc teste miraculo cognosci poterat, quia sic se in hac sollemnitate exhibuit spiritualiter, sicut olim Hierosolymis dum encænia celebrabantur, in templo verbum ad populum faciendo corporaliter. Hujus assertionis testimonium adhibeo, quia non tantum ab ipsa, quam a matre atque a vicinis ac cognatis seriem veritatis perscrutatus sum sollerti studio. Post finem quidem principalis ac celebris Missæ diei gloriosæ, ejus primum de monasterio exitum exploravi, in qua non languidæ fidei vestigia reperi, et quod fideliter credidi, evidentibus indiciis approbavi. Nam adhuc cruor recens in tibiis atque in genibus sparsim adhærebat, qui in absolutionem nervorum violenter eruperat; ex quo secundum priorem statum sanitatis vires recuperaverat. Insuper ad veritatis augmentum mihi retulit, quia antequam sanitas ei restauraretur, non per præsagum spiritum, sed etiam per revelationem sentire meruit: fatebatur ergo, quia dum angore suo fatigata paululum coram altari incerto somno corriperetur, prætextus toga candida facieque venustus quidam dominus repræsentaretur, atque, ut se erigendo aram Dominicam corriperet, adhortaretur; quod protinus ignoranter ut est impletum, nodositas genuum, quæ emarcuerat, dissoluta in robur redigitur pristinum, sicque incolumitas cæterorum sensim reparatur membrorum. *Hactenus Ms. Coloniense. Sequentia in solo apographo Foillanensi habentur post miraculum* v, *seu caput* I *hujus libri.*

Vindicta in usurpatorem vineæ, qui damnum reparans liberatur.

66 Multum etiam valet apud Deum simplicitas recta, sicut ait Salomon: Simplicitas justorum diriget eos. Quidam etenim homo simplicis naturæ servus noster, nomine Engilo, de villa publica sita super Renum *e* Rigomagi *f*, frequenter ad nos venire consueverat: qui valde compuncto animo solebat narrare de miraculis beati Viri sæpe memorati. Aiebat enim: Ego, inquit, eram custodiens quamdam vineam parvulam domini mei Remacli, *quæ posita erat juxta alteram vineam quamdam hominis ferocis animi. Quæ cum ad maturitatem pervenissent, collegit suam et præsumpsit nostram. Qui cum manum vineæ radici apposuisset; Quid, inquam o amice, de botrionibus sancti Remacli vis facere? At ille: Nempe nec tu, inquit, nec ille tuus Remaclus ex hac gustaturi estis. Quod audiens ego dejeci mœrens vultum; interea tacitus corde cœpi comminari Sancto meo, ut non umquam acciperet denarium meum, nisi de tali re ultionem daret. Cum ergo hæc intra me volverem, respexi ad hominem præsumptorem, et ecce perseverans erat inclinatus ad vineam [tenens] manum ad radicem firmiter adhæsam. Cui inquam jam exhilaratus corde: Quare non recipis, quod tuum est? Cur tam diutina inclinatione fatigaris? At ille, quem dolor pudorem confusionis aperire cogebat, cœpit me rogare, quod pro illo Remaclum meum orassem, quatinus vitem, quam tenebat invitus, valuisset amittere. Expecta me, inquam, donec vadam ad ecclesiam, et ibi rogabo pro te, si forte audiat me. Sicque ad ecclesiam pergens, atque adscito mecum presbytero, candelas accendimus, signa pulsavimus, orationem fundimus, et ita sancti Confessoris meritum sensit ligatus; vineam,

A neam, quam injuste usurpaverat, amisit et suam partem cum ea Sancto delegavit, lætusque abscessit. Satis etenim postea cæteris documentum præstitit, ne quisquam ulterius talia præsumpsisset.

reperti et recepti boves, qui furto abducti fuerant.

67 Is denique etiam referebat venisse se quodam anno ad festivitatem ipsius Sancti, sicut mos illi erat; qui ex his, quæ in promptu habere potuit, duos boves comparavit, vinctosque ad propria redire * deliberat. Interea cum aliquid plusquam necesse fuit poculo indulsisset, furati sunt ipsius boves, atque itinere, quo ipse ire disponebat, perducti sunt. Cumque ille huc illucque respiciens, nil de dampno investigari potuisset, ad nota præsidia recurrens, denarium super altare posuit, et aliquantulum oratus * ait: Placetne tibi, sanctissime Confessor, quia furati sunt michi boves, quos de labore meo ad servitium tuum acquisivi? Scito, quia ab hodierna die non capies denarium meum, nisi restitueris quod perditum est. Ab hac ergo comminatione egressus de ecclesia, viam carpit: et in domo, ubi boves sui perducti fuerant, hospitium petiit. Cumque mane pater domus illius jussisset unum ex famulis ad necessarium suum B prædicta animalia jungere, ille hospes aspiciens recognovit eos. En, inquit, o amice, isti sunt boves sancti Remacli, sine illos, quia mecum ituri sunt. Quibus sine ullius contradictione receptis, lætus cum ammiratione de tam celeri eorum restitutione, cum gaudio ad propria abivit.

* *forte* reducere

* l. precatus

ANNOTATA.

a *Per* trinam orationem *hic intelligo partes quasdam Officii Ecclesiastici diurni.*

b *Adi supra Commentarium prævium num.* 58.

c *Idem hic est Ravengerus, qui supra cap.* III *hujus libri memoratur; ubi ad lit.* a *ostendi non esse necesse, ut duo statuantur id nominis abbates Stabulenses.*

d *Nempe, prout auctor subdit, ad augmentum beatitatis seu gloriæ intrinsecæ, ut vocant: nam alioqui certum est gloriam, quæ extrinsecus advenit Sanctis imo ipsi Deo, qui in Sanctorum suorum honoribus honoratur, cultu et veneratione fidelium augeri posse, et consequenter obsequium nostrum hac ratione illis prodesse.*

C e Rhenus *fluvius est notissimus, ex Europæ præcipuis, et maximus Germaniæ post Danubium, illam a Gallia disterminans. Vide Geographos.*

f Rigomagus *seu* Rigomagum, *vulgo* Rynmagen et Remagen *ut notant tabulæ, vicus est Germaniæ ad Rhenum inter Bonnam et Antunnacum* (Andernach) *distatque* 12 *circiter milliaribus Germanicis Stabuleto.*

D

ALIA MIRACULA *a*

a

AUCTORE ITEM ANONYMO STABULENSI MONACHO.

Ex editione Chapeavilli tomo II *de gestis pontificum Leodiensium a pag.* 547.

CAPUT I.

Sancti corpus portantes nequeunt subsistere:

* i. e. conventus

Regalis curia * condicta erat Legiæ celebrari, Dominicæ videlicet Resurrectionis advenientc tempore solemni... Prædictus quoque pater noster *Theodoricus abbas Stabulensis* seniorum nostrorum acquievit consiliis, quibus placuit ad eandem curiam corpus deferri ejusdem E S. Remacli nostri protectoris, in qua villa quondam ipse præfuit *b* magister pontificalis honoris. Quo consensu voti compotes facti, quod inceperant, ad effectum providentia Dei suffulti producere maturabant. Sed aliquantulum nostra profectione tardante, dominus abbas pridie processerat nosque, digne tractato sacro corpore, sequi mandaverat. Quapropter in exitu nostro cum progrederentur celerius anteriores bajuli sacri corporis, quam sequentes possent ferre labores itineris; conquerebantur posteriores se trahi a præcedentibus, itemque præcedentes se impelli a posterioribus. Ductis namque divino impulsu sacris reliquiis, prohibiti sunt portantes immorari vestigiis...

II.

mirus splendor apparet in aere:

c

2 Cum autem venissemus in villam nostri juris Lovincias *c* nomine, S. martyris Symetrii a Ladernaco nobis obviam delatas reliquias suscepimus honorifice, quæ non frustra in nostrum adjutorium simul delatæ sunt Leodium cum sacro Patroni corpore; sine dubio adaucta omnium spe ex utrorumque digna præsentia profuturæ nobis Dei misericordiæ. Nobis igitur illa nocte in villa eadem cum sacris reliquiis quiescentibus, F hora Matutinorum ostensum est Leodii quibusdam signum mirabile, S. Remaclum eo deferendum nescientibus. Videbatur ab oratorio Stabulensi usque ad domum S. Lamberti quasi quædam via lucida splendifero tractu in aëre protendi. Cujus rei species quid portenderet dum videntes mirarentur, ilico tanti Hospitis adventu solvebantur, cui rem visam procul dubio servire fatebantur. Nos quoque primo gallorum cantu surgentes de loco, in quo quievimus, difficultates viæ sine labore et impedimento faciles gaudentesque peregimus. Nec deerant inter eundum laudes Domini per posse et nosse comitantis populi...

VII.

scrinium cum reliquiis ultro fertur in sublime:

d

3 Post expletam namque supplicationem... ambientes regis *d* præsentiam, ut coram fandi saltem consequeremur licentiam, manifeste Regis omnipotentis experti sumus providentiam per virtutum suarum insignem et admirabilem potentiam. Etenim scrinium Sancti, quod impositum erat S. Trinitatis altari, cum repentino sonitu visum est in aera sublevari. Quod nimirum in admirationem promoverat eos, qui astiterant, quique una cum custode sanctarum reliquiarum excubias

AUCTORE ANONYMO.

excubias celebrabant, et, quod visum est, digna fide nobis dubitantibus exponebant. Unde plurimum consolati toto nisu Deo commendavimus finem facti.

X. *sub eodem mensa regia subsidit*

4 *Narrat deinde quomodo regem prandentem adierint, et corpus Sancti super mensam exposuerint. Cum vero rex iratus a mensa surrexisset, eumque in palatium abeuntem sequi prohiberentur a cubiculariis;* relatum est corpus Sancti ad eundem locum super mensam regiam sub aspectu omnium miserabili. Quod æstimandum videtur non præter voluntatem ipsius Confessoris Domini. Nam statim ut materies illa insensibilis quodam modo sensit Sancti lipsanum, quasi non ferre prævalens pondus illud divinum, facillime instar cereorum dissoluta est in frusta, videlicet firmissimum robur illud tripodarum; demissumque ad terram humillime jacuit ipsum pignus sacratissimum. Implebatur ilico de vicinia et tota urbe utroque sexu amplitudo totius illius pomarii, multiplicabatur in cœlum clamor dolentis populi....

B

XI. *et crus alicui obtritum quod mox restituitur:*

5 In ejus itaque, quam diximus, humilatione, quidam ex nostris servientibus ipsius familiæ, dum mensæ innixus pedem supposuisset incaute, ex ruina molis irruentis fractum crus ad se non potuit retrahere: juvantibus vero sociis seorsum extractus, subtritam pelliculam, per quam pes pendebat, præcidere volebat dolore constrictus. Gonterulus *e* erat nomen servuli, qui premente angustia temere aiebat, quasi derogando sancto Confessori: Hæccine est virtus tua, mi Domine, ut quod inimicis tuis promerentibus forte differebas facere, mihi tuo fideli, tibi obsequenti maluisti contingere? Necdum verba finierat, cum subito, facta ossium collisione, ex divinæ virtutis cooperatione resolidatur fracta tibia, surgensque sanus stetit utrisque pedibus, velut in somnis exacta angustia. Cucurrerunt undique plurimi ad hoc miraculum, multi etiam ex palatio convenerunt ad hoc spectaculum. Ad comprobandam igitur rem divinæ operationis discalciari juvenem fecerunt, et in loco læsionis pro cicatrice quoddam signum instar rubri fili tibiæ circumducti non sine admiratione conspexerunt. Rei ergo veritatem ad dominum suum regem continuo retulerunt, ipsumque usque ad

C

regias fores pro teste deduxerunt. Sed propter impressionem concurrentium, non est admissus in medium.

XII. *cæca ibidem curata.*

6 Interea clarescentibus meritis glorificandi Confessoris factum est quoddam aliud mirabile in præsentia videlicet omnium, qui aderant in ipso loco, quo corpus jacebat venerabile. Cæca mulier de proximo Leodii territorio deducta stabat ad venerationem cum pia supplicatione, quæ noctem continuam cæcitatis se incurrisse deplorans jam longo tempore, dicitur exclusis lucem meruisse tenebris. Hæc accipiens crucem, quæ ibi erat, nemine sibi dante cœpit venerabiliter deosculari, ac sic omnibus prædicare factam in se virtutem Confessoris Domini.

XIII. *Scrinium nequit loco moveri a cubiculariis:*

7 Cum hoc utrumque factum celebre divulgaretur in palatio, et rex, in re aliquid divini operis inesse intelligens, non frustra timeret ne sibi repente divina superveniret ultio; *perturbari animo cœpit, acceptoque consilio jussit Sancti corpus ad sanctuarium referri, monachis id facere recusantibus.* Post hæc quidam de cubiculariis irruperunt in turbas, accensis animis, et ad sacrum corpus irruerunt quasi fortiter pro voto facturi. Cum igitur arriperent undique ad

D

sublevandum illud Sancti scrinium, tanto pondere sentiebatur divinitus affixum, ut ex eodem loco levari non posset, velut immobile saxum. Quod illi admirantes tamquam deificum, voto frustrati redierunt, ac dominis principibus non sine admiratione retulerunt...

XVI. *beneficia monachis præstita.*

8 Igitur in tanta tamque continua impressione, quæ inevitabiliter fiebat piissimi Confessoris Dei amore, in qua alii alios supergressi ab aliis impellebantur assidue, nemo læsus, nemo perturbatus dicitur doluisse, nisi pauxilla sitis anxietate; quæ tamen nimii æstus incremento collecta, statim aura solvebatur aspirante gratissima.... Post hæc claudente diem vespera, nocturnas excubias peregimus non sine divinitatis ope mirifica.

XVII. *et cæcus illuminatus:*

9 Ipsa hora procubuerant duo cæci remedii gratia coram S. corpore, juxta quos assedimus acturi congrua pro re et tempore. Contigit ergo ex oblatione illic offerentium de scrinio cadere nummum ante vultus eorum, qui videbantur expertes luminum. Hunc unus ex illis accipiens nobis videntibus, quasi cujus monetæ esset cœpit inspicere diligentius, qui tamen eundem sta- E tim porrexit uni ex astantibus. Interrogatus si quidquam antea videre fuisset illi possibile, respondit se cæcitatem pertulisse jam longo tempore, sed tunc primum aliquid cernere, divinitus refuso lumine.

XVIII. *columba e scrinio prodire visa, quæ locum circumvolat*

10 Eadem nocte, quæ nobis erat in vigiliis celeberrima, ostensa fuit illic quibusdam glorificandi Confessoris magnificentia. Videbatur prodire columba candida de scrinio, quæ locum illum excubiarum circumvolans perlustrando, instar illius * de arca Noë in diluvio prodierat, mentes mœrentium quiddam divinum portendendo lenibat; et ut illa per olivam, pacem terris redditam, sic ista significabat iram Dei conversam in misericordiam: quæ cum gyrasset per totum illud spacium, visa est revolare ad eundem unde prodierat loculum. Ipsi, qui hoc meruerant intueri, non sine divinæ majestatis fideique communis obtestatione, facta die quibusdam ex nostris indicavere rem tanti prodigii.

* *adde*, quæ

XIX. *Sanctus apparet cantori joculatorio:*

11 Cantor quidam jocularis ipsa nocte cum sodali suo apud hospitium dormitum ierat: qui statim somno excitus: Sodes, ait, surge, nos illo præstat abire, non est hoc vanum, non est F hic crede morandum. Excubias illas celebrare juvat venerandas. Cumque ille renuens eum erroneæ visionis argueret, non fallor, ait, somno ludificante; sed testor Deum, quemdam venerandi habitus quasi manu apprehensa me illuc trahentem vidisse. Quibus dictis præpeti cursu se contulit inter vigiles, ac ignarus quid caneret, fortuitu cœpit de Sancto percurrere plura canendo. Ac nostros digestim referendo casus, tristes sua quodammodo solabatur cantilena, choreis * concinentibus. Rex autem desuper auscultans per fenestram de se metuenda memorantem intendebat sollicitus, qui pro eo quod acciderat, indutus laneis et factus nudis pedibus, jugiter pernoctabat cum timore et obsecrationibus. *Postero mane, uti narrat cap.* XX *et* XXI, *Sancti corpus communi consilio honorifice relatum est in templum Virgini Matri et S. Lamberto sacrum, Missaque ibidem celebrata, abbas cum suis palatium petiit.*

* choris

XXII. *scrinium rursus mirabiliter elevatur cum sonitu, qualis eodem tempore audi-*

12 Annus erat ab Incarnatione Domini MLXXI, sextus autem discissionis ecclesiæ Malmundariensis et Stabulensis; cum septimo Idus Maii gratiæ divinæ placuit eam restitui, et hora, qua vergil

tur in crypta S. Lamberti,

A git sol ad meridiem, cæli nobis misericordiam distillaverunt desiderabilem. Morantibus nobis Leodii in domo S. Lamberti, factus est denuo sonus tamquam advenientis vehementis spiritus, qui humanos replens auditus templum pariter replevit, quo multi convenerant ex diversis partibus. Facta igitur concussione non modica, ubi Sancti ossa quiescebant sacratissima, visum est palam moveri scrinium, ac sublevari quasi uno cubito in aera. Non minor quam superius factus est subtus in cripta eodem momento sonitus, ubi pretiosi martyris Lamberti quiescit sacratissimum corpus.

ubi hic cum Sancto nostro apparet: f

13 Illic ea hora intentus erat psalmodiæ cum suis clericis Lietbertus *f* episcopus Cameracensis, qui ex eo, quod acciderat, aliquantulum pavore perterritus, fugientibus aliis, ut vir Deo plenus et altioris ingenii, intelligens quiddam divinum, restitit, nosse desiderans, quis esset rei exitus, quæ tam prodigialiter insonuit. Nam ut ipse testatus est, densa nebula primitus locum illum offuscatum reddidit, qua statim disparente, subsecuta lux sole clarior resplenduit. In medio illius splendoris velut in excessu mentis effectus
B antistes conspicatur duos apparuisse mira claritate fulgentes, Remaclum videlicet et Lambertum sanctissimos æque pontifices, quos audivit arcano quodam murmure de his, quæ acciderant, inter se colloquentes. . .

XXIV. mulier paralytica et contracta g

14 Interea coram glorificato Patroni nostri corpore deportatum est quiddam monstri simile, creaturæ quidem, sed non hominis, habens effigiem in miserando corpore. Erat enim mulier ex parochia *g* Parisiensi ad Sanctorum merita non sine nutu Dei delata in hanc nostram provinciam, quam morbus paralysis in modum globi constrinxerat, cum vexatione corporis horrifica. Erat hujusmodi videre, quod ad prædicandam omnipotentiam Salvatoris monstri simile diximus, utrosque videlicet talos retrorsum adhærentes renibus, utrarumque manuum in volam reflexis unguibus, contractisque nervis, cute tantum supraducta, siccis obriguisse ossibus.

sanatur, spectante frequenti populo;

15 Talis ut coram sanctuario est deposita, reviviscere divina virtute membra cœperunt arida, paulatimque videbatur reformari vultus et habitudo corporis in virtutem pristinam. Ac primum
C extensis manibus trementia membra contrectabat diligentius : ac sensim nitebatur se extendere una tantum tibia remanente debili, cæterorum dissolutis artuum contractionibus. Fluunt totis ex partibus, adsunt

Notus et ignotus, civis simul et peregrinus :

Ast illud templum venientes non capit amplum. Implentur patentes porticus et claustrorum ædificia una voce proclamantium in cælos Christi magnalia. Ut sese habet fides tunc illic assistentium, quid ad laudem Creatoris potuit adjici potissimum? Omnis creatura visa est in Confessore suo collaudare Christum Dominum, sicut animadverti potest ex adjectione sequentium.

XXV. campana maxima sponte sonat;

16 Facta igitur tanti Confessoris glorificatione, campana maxima repentinum sonitum cœpit dare, nullo impellente. Post hæc cum aliæ simul ob hoc miraculum pulsatæ laxarentur, illa ut cœperat perseverans ob solemne Dei miraculorum semper audiebatur ; quia ut putatur ex Dei providentia innotescere volens universis cooperari Deum in Sancto suo virtutum incrementis, quibus valebat protestabatur indiciis. Suspicantibus vero quibusdam ne forte, ut est mos humani ingenii, hoc opere cujusquam latenter fieret ; ascensa turri editus * nil reperit, quod hujusmodi fictitium reprehenderet.

AUCTORE ANONYMO.

* l. æditus

cæci, claudi, aridi subito curantur,

17 Vulgata ergo fama unius salutem recuperantis, cæcorum, claudorum, aridorum confluxit mox multitudo miserabilis, ex quibus multos palam fuit videre ex diversis regnis præsentibus dicto citius restitui pristinæ sanitati, gloriosissimi Patroni meritis intervenientibus. Quis hominum sigillatim potuit dignoscere genera sanitatum in diversis ægrotantibus, quæ illic cœlitus exhibita sunt divinis medicaminibus? Nam sicut valens medicus gnarus cujuslibet ægritudinis, ut cuique novit prodesse, potionem aut antidotum porrigit invalidis, sic divina gratia quibus placuit cœleste medicamentum infudit advenientibus singulis. Qui alienis advecti fuerant manibus, ad sua propriis remeabant gressibus. Quis illic tenere se potuit a Dei laudibus? Ecclesia, ut diximus, usquequaque plena erat Deo gratias clamantium congratulantiumque vocibus.

XXVI. erigitur contractus,

18 Sicut ergo hunc Dei Confessorem magnifice superius, sic et martyrem Christi operari manifestum fuit inferius. Nam eadem hora, qua illic aderat memoratus episcopus, aderat et quidam eleemosynam ab eo postulans accipere E
totis contractis artubus. Audita vero hujusmodi forinsecus operatione, postulabat se juvari ne impediretur, illic se turbis comprimentibus, pervenire. At episcopus : Noli, inquit, ne non pervenias diffidere, potens est Dominus eandem tibi misericordiam per eadem merita Sanctorum hic impendere : quæ verba statim secuta est virtutis efficacia, nam restitutus ille peregrinus gressibus antiqua firmavit vestigia. Festinaverunt inde quidam ex cubiculariis ad regis palatium, irruerunt alter quisque post alterum. Quivis ergo posterior quasi novum id nunciabat, quod alius prior identidem edixerat. Domine rex, inquiunt, audi et intellige, quid possit Sanctus ille, quid nunc operatur magnifice ; vere testamur hodie vidisse nos mirabilia, quæ ipse Deus operatus est per sui Confessoris merita.

item alter cæteris debilior. h

19 Cumque necdum fidem dictis adhiberet archiepiscopus *h*, fecit experiri factis hoc modo rem omnem diligentius. Cucurrerunt statim duo ex cubiculariis, et arripuerunt quem invenerunt jacentem in porticu debiliorem cæteris, non dissimilem illius, quem descripsimus in virtutum oxordiis. F
Hunc deportatum coram Sancti præsentia in pavimentum projecerunt velut sarcinam, non se penitus movere valentem in parte altera. Videres ilico divina virtute dissipati membra compingi, nervos stringi, jungi ossa, compleri viscera, valetudine firmari singula membra Qui paulatim se suberigens apprehenso cornu altaris in pedes constitit, sicque formosus facie, et habitudine alter quodammodo quam videbatur apparuit. Hæc non nisi visa scribimus, quæ pariter viderunt milia populi ex diversis nationibus.

XXVII. et paralyticus :

20 Nunciata sunt hæc ita se habere regi et archiepiscopo, propter quæ pendebat eorum animus in dubio. Astitit interea in medio quidam, cujus nomen excidit, de curialibus *, ostendensque pro teste baculum, En, inquit, hoc indicium virtutis accepi ab uno, qui erat paralyticus, quem coram divinitus sanari, et exilire vidi utrisque pedibus. Quis vero potest esse tam aversus a vero, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ vidimus, imo * sine Dei nutu ac potestate administrari credimus? Non est meum, o rex, te fallere, si quid in hoc mentior, caput ex me accipe. *Hisce prodigiis ac B. Lietberti*

* i. e. aulicis

* l. nec

AUCTORE ANONYMO.

berti denuntiatione rex tandem exterritus monet S. Annonem, ut cedat Malmundariensi cœnobio : annuente illo et cedente, proceditur in ecclesiam, ubi rex satisfactione publica suum Sancto restituit.

XXIX. *contractus aitus gressum,*

21 Eadem, ut comperimus, hora, qua facta est Sancto ab rege justitia, quidam contractus gressu stat sospite sanus. Protinus ergo dantur Deo altissimo ab universis laudes et gratiæ, concinitque pariter clerus civitatis TE DEUM LAUDAMUS officiosissime. Quæ vel quanta miracula post hæc facta sint, impossibile est cuiquam scribendo perstringere, ex quibus nonnulla propter concursum strepitumque tumultuantis populi, ad nostri notitiam non potuerunt pervenire ; ea tamen, quæ vidimus, vel ab aliis visa fideli relatione didicimus, silentio præterire nefas putavimus. . . .

XXXI. *visum duæ*

22 Matrona quædam de ipsa civitate per multum tempus privata fuerat oculorum lumine, quæ ut ex voto pro se rogatura pervenit ad corpus venerabile, statim ex divinæ clarificationis præsentia, detersa tenebrarum caligine, lux orbibus refulsit gratissima, ipsa pro hujusmodi munere B divinitus adepto, duos e familia sua tradidit Sancto.

XXXII. *cæcæ impetrant :*

23 Quædam item mulier ad hoc solemne miraculum deducta fuerat, cui lumen oculorum ex matris utero, ut ipsa fatebatur, natura negaverat. Hæc orando fideliter cum cæteris, non casso promebat talia ab intimis cordis : Sancte Dei pie et exaudibilis, qui tanta tamque mira deifice hic operaris,

Qui præstas aliis citius quæcumque rogaris,
Quem non nosco, diem da cernere, pelleque noctem,
Quæ me tetra diu miseram possedit ab ortu.

Statim ut caput erexit cum oratione, aperti sunt pariter ocelli cum sanguinis profusione ;

Nam virtus tetris splendens jubar intulit umbris,
Mox et amica dies vacuos illuminat orbes.

Illa vero videns lumen insolitum, ut jure, laudavit lætissima Medicum, ac pro teste hujus miraculi stillantem ob oculis cruorem protulit in C aspectum populi.

XXXIII. *strumosus* *i*

24 Cuidam misero struma *i* creverat in capite, quæ intumescens aurem occupaverat cum facie, quæ pestis non minus misero videbatur incommoda, quam erat omnibus visu turpissima. Hic ubi cum cæteris astitit coram sanctuario, repente disparuit omnis vitiosa illa inflatio. Nam his, qui eum antea viderant, intuentibus non sine admiratione visa est remissa cutis suo loco æqualiter resedisse, nec quidquam ex eo morbo remansisse, præter cicatricem in capite.

XXXIV. *et puella paralytica sanati :*

25 Mulier filiam suam septennem, scilicet paralyticam, illic deposuit, cujus fides filiæ salutem statim impetravit. Hi ergo, qui Dei virtute sanatam puellam videbant, erectam super populum manibus offerebant, ac meritum Confessoris Christi teste miraculo magnificabant. Cum autem ignoraremus, quæ esset virtutis hujus efficacia ; mater prope assistens cum lachrymis exclamavit lætissima : Hæc, ait, quam video, processit ex meo utero, de cujus paulo ante solo funere mihi erat expectatio, quia ex omni parte præmortua, spiritu tantum palpitabat tenuissimo. Tunc vero tantus ab utroque sexu factus est clamor admirationis, ut non videretur posse finiri vox continuata cum lachrymis : exultabant enim omnes in laude Dei voce sine verbis, tanto sonitu, quantum vix ferre posset auditus quilibet D capabilis *k*.

k *terra post trimestrem ariditatem largis irrigatur imbribus.*

26 Videbatur præterea cuique foris advenienti repletam fuisse totam illam ecclesiam gloria et majestate Domini, ubi delectabantur inhabitantes tanquam ex Dei præsentia suavitate inenarrabili, ut revera illic posset dici, sicut et dicebatur non immerito : Dominus est in loco isto. Ipso ergo die celebritatem hanc divinorum operum gavisa est et terra quodammodo se sentire non minus quam cœlum. Quæ enim tribus exactis mensibus non maduerat aquis, herbis cum germine pene arescentibus, eadem nihilominus die divina operatione omnem virorem recepit, largiter infusis imbribus.

XXXV. *Distorti pedes restituti.*

27 Cum jam sol vespertinus ad occasum declinaret, et adhuc populus frequens in laudes Christi confessoris acclamaret, factum est aliud quoddam divinæ operationis mirificum, ad prædicandum ejusdem pii Protectoris meritum. Ad illam venerationem salutiferam quidam clericus a patre est devectus, qui transversis vestigiis distortos pedes ab utero matris fuerat passus. Nec mora, visitatus est ab eodem Medico in medio E circumstantium, qui singulis, prout noverat competere, porrigebat ejusmodi medicamentum. Ille statim salutem se sensisse indicabat, sed ejusmodi res intuentibus, non ad liquidum fidem præstabat ; quia cum priori similitudine adhuc calcei pedibus hærebant. De curia * vero cubicularii ac plerique nobiles aderant : ipsi, discalceatis pueri pedibus, virtutem Dei admirantes Christique Confessoris in ipso meritum efferentes magnificabant.

* i. e. ex aula

XXXVI. *Leodio discedunt cum Sancti corpore : hymnus in ejus honorem :*

26 Clauditur illa dies retinens per sæcula laudes,
Acta quies nocte, redeunt spectacula mane.

Requisivit ergo dominus abbas de revehendo ad locum suum glorificato Sancti corpore consilium a suis, et datum est sanum consilium, minime reditum differri ; ne postea id, quod ex voto cesserat, quidquam nobis fieret impedimenti. Igitur cum honestissima clericorum S. Lamberti cooperatoris, ut vere fatemur, earum virtutum, tam processione, quam pari devotione decessimus exultantes ab illa civitate : erat autem vox una omnium in laudes Christi Confessoris acclamantium. F

Aveto Præsul agie *, Patrone noster inclyte,
Spes o tuis fidissima, nos tua juva gratia,
Tu lux decusque Galliæ, cum plebe clerum protege,
Cui posse scimus plurimum, cura languores criminum :
Huc te delatum plurimis effulsisse miraculis,
Hinc redire cum gloria, tota congaudet patria :
Ab hujus cœtu curiæ redduntur tibi gratiæ,
Quæ tota tuo ex nomine celebratur magnifice.

* i. e. sancte

XXXVII. *pueri quoque laudes ei concinunt,*

29 Nec minus his dignum videtur illud commemorandum, quod ad illorum similitudinem puerorum, Dominicum Osanna Redemptori proclamantium, in laudem quoque hujus Sancti factum esse creditur, non tamen præter divinæ gratiæ placitum. In redeundo itaque, transmisso amne, cum cis Mosam perventum esset in locis campestribus, stationem illic fieri ad audiendam Missam impetravit a domino abbate omnis ille civium extraneorumque populus. Interea facta mora, dum parabatur celebrari divinum Officium, de tota civitate puerorum scholæ convenerunt tamquam ad ejus venerandi Patris obsequium. Qui

A Qui scandentes proximi montis cacumina, extulerunt voces velut angelicas per nubila. Nam dispertiti a se quasi tribus per choros ordinibus laudem Deo cecinerunt pro Confessoris sui triumpho et Christi mirabilibus. . . .

nemine suadente, et novi templi fundamenta jaciuntur :

30 Non abs re ergo creditur æstimandum id actum esse quod nullius magisterii professio, vel humana suaserit suggestio ; sed hæc sicut et alia fieri destinaverit fideliter invocata sanctæ Trinitatis opitulatio. Nam sicut quod ante cecinerat Psalmista futurum, ita etiam credimus in Christo impletum, sic sane et in hoc Sancto propter inimicos a Domino manifestata perfectaque est laus ex ore infantium. Finitis itaque prædictis modulationibus, descenderunt acturi nobiscum divinorum mysteriorum celebritatem, quæ omnia completa sunt cum fidelium votivis oblationibus. Eodem vero die Sancto tradiderunt locum, in quo facta statione quieverat, hæredes ejusdem cespitis, ejusque in honore pie perseverante solemni devotione plebis, fundamenta ecclesiæ *l* statim jactata sunt ab accolis, quæ postmodum ad perfectum deducta crevit in opus B divinæ servitutis.

XXXVIII. *Inde Stabuletum reditus, Malmundario recuperato.*

31 Inde digressi ad propria festinabamus læti ; ipso vespere Malmundarium Protectorem nostrum atque Triumphatorem detulimus, quem locum cum triumpho nobili reacquisitum ipse per se revendicavit Pater legitimus. Hunc, inquam, locum nunc æternaliter revendicavit, quem in initio, vepribus omnique spurcitia eliminata, primus incoluit electumque sibi habitaculum divinis cultibus mancipavit ; traditumque sibi a rege Sigiberto decentissime regendo tenuit, regendumque sua vice suis successoribus eatenus reliquit. Revocatis ergo legitime tam monachis quam laïcis sub ditione abbatis ex ejus nomine, Stabulaus reversi sumus potiti optata securitate. Taliter ergo post innumerabilia divinæ virtutis miracula, victricia divini Patroni nostri ossa suo loco sunt reposita. Unde gaudeamus tanti Confessoris adepti patrocinium, qui nobis, cum deesset humanum, meritis suis divinum obtinuit auxilium . . . Et nos in his finem facere cupientes, paulo cessandum ab hoc opere decernimus, ut, si ad alia scribenda, quæ post C hæc apud nos per eum magnifice claruerunt *m*, intendimus, interim vires scribendi per otium reparemus.

ANNOTATA.

a *Quæ omnia contigerunt anno* 1071 : *excerpta sunt autem ex libro* II *Triumphi* S. Remacli, *de quo vide Commentarium num.* 81.

b *Ita putavit anonymus, quia nempe suo tempore cathedra episcopalis erat Leodii. Idem perperam repetit cap.* XXX.

c *Significari arbitror vicum* Louenge, *Stabuleto ac Leodio æqualiter fere distanter inter fluvios Urtam et Wesam seu Visurgim secundum Visscheri tabulam.*

d *Quis ille rex fuerit, docet Triumphi prologus apud Chapeavillum pag.* 517 : Regnante Henrico IV, postea Romanorum augusto ; *ipse tamen Henricus* tertium *se nominat in diplomate apud Martenium, ubi col.* 77 *inter alia sic habet :* Apud curiam nostram Leggiæ celebratam in Pascha anno videlicet MLXXI incarnationis Dominicæ, ipsi sancto Remaclo nobis præsentialiter oblato *etc.*, *ex quibus narratio anonymi* *confirmatur. Hujus porro aliorumque diplomatum sinceritas et veritas defensa est in Juribus Stabulensis monasterii propugnatis vindice eodem Martenio, a pag.* 110.

AUCTORE ANONYMO.

e *Alteri id contigisse scribit Lambertus Schafnaburgensis, Vide Commentarium num.* 81.

f *B. Lietbertus ecclesiæ Cameracensi et Atrebatensi præfuit ab anno* 1051 *usque ad* 1076. *Colitur* XXIII *Junii, ad quem diem de ipso egit Henschenius tomo* IV *dicti mensis a pag.* 585.

g Parochia *barbare pro* parœcia. *Auctor illa voce significat diœcesim, uti supra Notgerus in Commentario prævio num.* 46 *et* 48. *De parochia et diœcesi consuli potest Cangius in Glossario.*

h *S. Annonem designat, tunc temporis archiepiscopum Coloniensem. Agetur de eo ad* IV *Decembris cum Romano Martyrologio.*

i *Gorræus in Definitionibus medicis ad vocem* Χοιρὰς, *de struma hæc habet :* Est tumor durus glandularum, quæ in cervice, alis et inguinibus sunt ; *subditque strumas in cervice loco differre,* quod aliæ anteriori, aliæ ab altera, quædam ab utraque parte colli oriantur *etc.*

E

k *Id est, opinor,* expeditus : *nam sensus innuit, clamorem fuisse tantum, ut cujuslibet non surdi aures obtunderet. Cangius in Glossario* capabilis *passive explicat ex Beda lib. de Ortogr.* Capax, qui facile capit. CAPABILIS, qui facile capitur.

l Extat adhuc hodie, *inquit Chapeavillus in Annotatione,* ecclesia parochialis prope portam et pontem Amari cordis, quæ ex miraculo illo ecclesia S. Romacli nominatur, non longe a montibus, e quibus scholares laudes S. Remacli hic cecinisse scribuntur.

m *Quænam illa sint, et an auctor plura scripserit, penitus me latet. Porro ne quid eorum, quæ de Sancto habemus, lector desideret, sequentem orationem panegyricam partim ac parænéticam et hactenus, ut puto, ineditam subjicere placuit.*

F

HOMILIA *a*

INCERTI AUCTORIS,

Quam ex vetusto codice Bambergæ descripsit Gamansius noster anno 1654.

Auctor, commendato Sancti cultu,

Venerabilem omnique cultu percolendum Beati Remagli Confessoris Domini nostri natalem diem, cum omni honoris devotione suscipere debemus omnes Christiani, maxime tamen qui in Francorum regno commorantur ; quoniam quidquid venerationis pro ejus natali obtulerimus, Deo offerimus : quia ipse dixit : Qui vos recipit, me recipit, et quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Is denique Sanctus Dei, vicem Christi in Ecclesia ipsius gessit, quia Christus pastor Ecclesiæ voluit esse dicens : Ego sum Pastor Bonus. Quisquis in Ecclesia præpositus, verbo et opere [et] exemplo præfuit, Domini mulier

AUCTORE INCERTO.

discipulus condignus fuit; de quo ipse dixit: Qui autem fecerit mandatum Dei, et docuerit, hic magnus in regno cœlorum vocabitur.

extollit varias

2 Iste denique per omnia Christi imitator factus et fecit et docuit, quæ Deus omnipotens custodienda mandavit. Qui primo ab ineunte ætate, in Aquitania nobilis natus, bonæ indolis spem prætulit; quoniam ab ipsis cunabulis Deo dicatus innocenter vivere studuit: atque ad perfectionis culmen Domino ducente pervenit. Nam post abrenuntiationem, quam in Baptismo more Christianorum peregit, etiam beata mater ejus, ut Anna Samuhelem, et hæc Deo obtulit dilectum Filium imbuendum sub sancti Eligii episcopi *b* disciplinis. Qui cum per omnia Euangelicæ normæ præcepta inoffense incederet, ad apicem Christianæ religionis conscendit, ut fieret dux Christicolarum et prævius signifer: quoniam omnibus, se videntibus et colloquentibus, exemplum perennis viæ et vitæ præbebat: enitebat enim in eo firma fides, et certa spes, ac largiflua charitas.

ac multiplices ejusdem

B 3 Talia denique, aliaque virtutum germina operando atque docendo conscendit summos perfectionis gradus, ut fieret pater atque archimandrita monachorum: quique exemplo Domini nostri universa monita salutis prius studuit opere efficere, postmodum aliis verbo propalare: quia ille boni pastoris nomine censetur, qui verbo et opere sequentibus prævium iter ostendit. Nam qualis, quantusque inibi Dei cultor extiterit, et in ipso, et in ejus discipulis postmodum patuit, cum Deus omnipotens tam per ipsum, quam per ejus alumnos cotidie multa insignia facere non desistit. Si qui ergo sunt in Ecclesia adolescentes, qui velint ad æterna gaudia festinare, studeant hujus sancti Viri tempora juventutis æquiparare. Videlicet imitentur ejus obedientiam, qua ante electionem viguit, et inter Fratres sine querela conversatus est: humilitate redimitus, affabilitate mellifluus, patientiæ moribus adornatus, obedientia strenuus, vigilantia studiosus, orationum studio accensus, charitate fervidus, frugalitate laudabilis, hospitalitate præcipuus, et in omnibus virtutibus adornatus, ut Christi merito diceretur discipulus.

virtutes tum in regimine monachorum,

4 Pro his atque hujusmodi virtutibus egregius factus est pater monachorum. In quo satis C abundeque abbatibus in propatulo sunt exempla virtutum imitanda: quoniam exemplo Domini nostri Jesu Christi, qui non venit ministrari, sed ministrare, servivit omnibus, etiam minoribus, ut fieret in alia vita omnibus, Sanctis consors justissimus; humilians se in hoc sæculo, ut exaltaretur in æthereo throno. Alebat esurientes, nudos vestiebat, infirmos visitabat, mortuos sepeliebat, hospitibus necessaria tribuebat, et omnibus indigentibus, prout poterat adjutoria ministrabat. Universis quoque sibi adpropinquantibus monita salutis impertiebat. Hæc sunt admiranda digna Dei opera, et omnibus præpositis ecclesiarum imitanda; pro quibus isdem Vir mercatus est præmia sempiterna. Cum hæc et his similia beatus Abba ageret opera, longe lateque nomen ejus percrebuit; ita ut non solum in Aquitania, sed etiam apud aures gloriosi regis Sigiberti personaret in Francia. Pro quibus et ab eo accersitus ac familiariter multo tempore habitus, licet nolens et repugnans, episcopatus infula est sublimatus.

5 Quia enim erat lucerna ardens et lucens, ponebatur supra candelabrum Ecclesiæ, ut luceret omnibus in domo Domini. Quantum vero reniti poterat, gestiebat huic mundo latere, soli Deo cognitus esse. Porro quam præclari meriti et religionis extiterit in eodem episcopio, luce clarius omnibus in propatulo patet: qui non solum per seipsum, sed etiam per discipulorum suorum suffragia, qui ab eo instituti esse noscuntur, multa et innumera suscipiunt Christiani miracula. Nec [tantum] ab his, quos de solo paterno ad regendam ecclesiam secum adduxit, sed et ab his quos in hac tellure ab ineunte ætate ut filios spirituales lacte verbi Dei et solido cibo aluit. Scilicet Christi martyr Lantbertus *c* aliique per hanc diœcesim quiescentes et miraculis coruscantes. Ideo denique Deus omnipotens Sanctum et admirabilem istum de natali solo adduxit in similitudinem Abrahæ, ut sicut ille Deo amabiles filios genuit, ita iste nihilominus charissimos et Deo acceptabiles filios verbo Euangelii generaret, qui dicere poterat cum Apostolo: Per Euangelium ego vos genui, et, Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Et ut cunctis in promptu fieret, [quod] non ex desiderio, neque pro aliquo luxu sæculi, nisi ex electione divina priorem locum mutasset; post innumeros vitæ labores, quibus decertavit in diœcesi sibi credita, ut optimus agonotheta *, quoadusque plurimos operarios in messe Domini ad desecandam et metendam eandem messem inesse prospexit: tunc demum dignum commilitonem in sede sua ascivit Theodoardum, qui occisus est pacem annuntiando, sedando tumultum.

a) tum in episcopatu, quem abdicat

c

E

* *pro agonista seu athleta*

amore vitæ solitariæ.

6 Et ipse exemplo beati Johannis Præcursoris Christi ad solitariam et remotam vitam conversus est; certus factus ibi Deo attentius [se] posse inhærere, ubi tumultus populares non debuisset tolerare Ut sicut mitissimus Moyses, qui præposuit alloquiis Domini frui in solitudine magis, quam resolvi et enervari divitiis Ægyptiorum; ita et hic maluit austeritatem solitudinis cum Dei alloquio uti, quam inter innumera possessionum prædia, ac cuneos obsequentium, a proposito sui rigoris emolliri. Idcirco omnia relinquens ad dilectæ solitudinis locum rediit. Jam enim ibi duo monasteria egregia, Christi ovibus habitacula, construxerat; experimento compererat felicius inibi proposito sancto intendere, et F theoriæ spirituali ardentius posse inhærere. Non desertor pugnæ spiritualis vel ducatus ovium suarum, sed ut bonus præliator, ubi minus præliantes milites inesse perspexit, illuc se cum fortissimis, licet paucis, tamen electis pugnatoribus præliaturus ingessit; capiens exemplum a beato David, qui cum videret, quod multitudo populi Goliath superare non posset, dedit se certamini pro fratribus et omni gente sua: et cum fuisset tectus armis Saülis, cognovit oneratum quempiam non posse vincere, atque rejecta oneratoria *d* tela expeditus processit et vicit Ita et hic præclarus Christi Confessor processit ad sterilem locum, ubi Dominus et Sancti jam eundem vicerant: et ibi tam diu pro ovibus oravit et decertavit, donec cum multis victor extitit, accepto bravio supernæ vocationis.

d

Parænesis ad Gallos ut natalem

7 Nunc ergo omnes Galliarum populi, ad quos Beatissimus iste venire dignatus est, atque vestram provinciam de sua sanctitate illustrare atque beatificare, devota mente percolite ejus natalem; quatenus illi vos, vestrosque in hoc sæculo et in futuro per orationum suffragia placeat defensare. Vos quoque episcopi, qui ejus loco

A loco præsidetis et in cathedra successistis, diligenter via, qua abiit, sequimini eum, ut cum illo societatem habere mereamini : amate, quod amavit, exercete quod docuit, et invocamini * eum quotidie in adminiculum vestrum. Ipse enim cum sociis suis et pro vobis et pro plebe vobis commissa attentius intercedit, quam alii. Frequentate quoque locum sepulturæ ejus discipulosque ejus paterna protectione fovete, quatenus per temporale vestrum obsequium mutuetis ejus in alia vita adjumentum : juxta Domini consultum : Facite vobis amicos de mamona iniquitatis, qui vos recipiant in æterna [tabernacula.] Illas quoque oves in ejus diœcesi habitantes recolite pro Patrono et Protectore vestro pia devotione in omnibus obsequiis et nolite oblivisci ; quia pro salute nostra huc a Domino adductus est, et vivens pro vestris laboravit. At nunc carne solutus, spiritu glorificatus, Deo proximus pro vobis vestrisque orare non cessat. Quid necesse est alias divertere, aut viam, quæ ducit ad vitam, aliorsum quærere? Ecce ipse cum Apostolo nobis intonat cotidie : Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Ipse non B declinavit neque ad dextram neque ad sinistram ; sed viam Domini Apostolorumque secutus est. Unde et sanctus Lantbertus, ejus monitis institutus salutaribus, Christi dignus martyr esse promeruit. Beatus quoque Trudo, nihilominus suis imbutus doctrinis, gloriosus Christi est effectus contemnendo transitoria confessor hæreditarius.

* invocate

8 De isto namque veraciter potest accipi dictum : Justum deduxit Dominus per vias rectas et ostendit illi regnum Dei. Etenim et via illa angusta illi ostensa est, per quam pauci ambulant. Etiam et pro salute vestra huc a Deo directus est, ut verbo et exemplo vobis viam vitæ patefaceret, quia scientia fuit repletus, id est, Spiritu sancto. Honestatus est in laboribus suis, quia cum Deo et angelis in cœlestibus beatitudine remuneratus est. In terrenis quoque laboribus, quæ * ob Dei memoriam peregit, honestatus est : quia sancti ejus discipuli, verbo vitæ suscepto et fructificato, miraculis coruscant. Etiam in habitaculis, quæ ovili Christi construxit, laudes Deo die et nocte decantan- C tur, atque inhabitantes in eis sequi eum omni conatu gratulantur *. Completi sunt labores illius, quia nunc mercedem condignam recipit propriis operibus, quæ gessit. In fraude circumvenientium illi adfuit, quoniam a tentationibus illum eripuit, et honestum in conspectu suo eum exhibuit : certamen quoque forte dedit illi, ut vinceret diabolum, et sciret, quoniam omnipotentior est Dei sapientia, Dominus noster Jesus Christus, Dei virtus et Dei Sapientia.

Sancti celebrent,

* quos

* l. gloriantur

9 Ipse sacerdos Dei magnus factus est, quia acceptus Deo fuit, et impetum iræ ejus frequenter avertit a populo Dei. Quod nunc quoque excellentius faciet, si quando pro peccatis nostris nobis Deus iratus, famem, aut gladium, sive pestilentiam immiserit in nobis, per quæ animadversio iræ ejus agnoscitur. Si ergo ex corde pœnituerimus, et ad vomitum peccati nequaquam reversi fuerimus, ipso pro nobis Deo supplicante, veniam impetrabimus, et offensam Dei evademus. Non enim inventus est suo tempore major illo, qui conservaret legem excelsi Dei : cognovit eum in benedictionibus, quia quidquid benedixit, benedictum fuit ; et sanctificatum extitit, quodcumque sanctificare voluit. Conservavit illi misericordiam suam ; quia ille in omnem hominem misericordiam habuit, et dilexit ut seipsum. Hæc est virtus misericordiæ, quæ justos et Dei cultores pandit : ipsa est, quæ Deum placat et avertit iram ejus ; quoniam qui miseretur proximo suo, miserebitur illius Deus.

illum invocent, commulentur

10 Ille vero non habet misericordiam, qui ubique proximum inferiorem opprimere conatur ; in confinio juxta se inferiorem manere non patitur, dum terminos jungit, fines producit, et ubicumque prævalet, calumniatur eum : depascit messem, occidit pecus, percutit familiam, usquequo habeat eum exinanitum, ut aut fugiat a loco, aut sibi cedat prædium. Talibus Dominus prophetiam terribiliter intonat : Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Numquid vos soli habitabitis in terra, dicit Dominus ? Væ qui ædificat domum suam in justitia *, amicum suum opprimit frustra, et mercedem non reddit mercenario. Cæterum ille est in Deum dives, qui facultates suas cum pauperibus dividit ; qui divitias suas cælo magis, quam mundo commendat ; qui ad hoc operatur, ut in æternum vivere mereatur. De quibus Apostolus E dicit : Divitibus hujus sæculi præcipe, non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo.

ejus misericordiam

* l. in injustitia

11 Audiant hoc divites et festinent in Deo esse divites et thesaurizare in cælo, ut cum defecerint ab hac vita, inveniant divitias, quæ finem et fastidium nesciant. Qui vero pauperes sunt, audiant Dominum dicentem : Venite ad me, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Si ex animo convertamini ad Dominum Deum vestrum, et cum paupertate vestra studueritis vivere juste et patienter, ut non murmuretis pro inopia vestra, sive pro pressuris, quæ in hoc sæculo sustinetis ; accipietisque * pro parvis magna, pro brevibus æterna, ut Dominus dixit : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Spiritu pauperes dixit ; ut vos, qui egetis rebus temporalibus, pauperes spiritu esse decertetis, videlicet humiles spiritu.

aliaque insignia

* quo redundat

12 Si qui sunt juvenes in hoc sæculo, non confidant in juventute sua, quia adolescentia et voluptas vana sunt : qui etiam senibus ait : Si annis multis vixerit homo, et in his omnibus lætus * fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis et dierum multorum ; qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita : hoc est, cum venerit finis, tunc incipiet bene vivere aut in æterna *, aut pessime cum diabolo in inferno. Quod præcavens iste electus Dei, ad cujus tumbam consistimus, non solum a terrenis voluptatibus se studuit alienum reddere ; sed etiam oblatos honores pro religione divina duabus vicibus *e* a se rejecit, ut fieret absolute pauper Christi : ne inter ipsos honores subreperent sæculi pompæ, quæ eum improvise demergerent. Ecce, quia respuit terrenos honores, modo lætatur cum Deo et angelis in cælesti illa beatitudine, et etiam in præsenti sæculo miraculis coruscat ; quod multi testantur usque in hodiernum diem *f*.

virtutum exempla.

E

* l. lætatus

* adde gloria

e

f

ANNOTATA.

a *Titulus in Ms. codice est, teste Gamansio :* OMELIA IN NATALE SCI REMACLI CONF. TUNGRENSIS EPISCOPI, *minio ac viridi scriptus et capitalibus*

[AUCTORE INCERTO.]

capitalibus litteris, quæ sæculum IX *referunt. Homiliæ auctor diversus videtur a primo biographo; Eligium enim, quem hic in Vita num.* 1 *abbatem facit, ille num.* 2 episcopum *appellat: præterea num.* 5 *nominat successorem Sancti* Theodoardum, *alter nomen non exprimit. Ibidem et num.* 7 *discipulis Sancti annumeratur Lambertus, de quo nusquam facit mentionem primus biographus.*

b *Eligius consecratus est episcopus Noviomensis probabilius anno* 640. *Vide tom.* IV *Augusti in S. Audoëno* § II. *Sanctus autem noster saltem triennio ante fuerat abbas Solemniacensis, uti patet ex Commentario prævio supra num.* 17.

c *Idem repetitur num.* 7: *et forsan ex hac* [D] *Homilia Lambertum inter Sancti discipulos retulit Notgerus, errantem ducem secutus. Adi Comment. num.* 37 *et* 57.

d *Id est,* onerosa *seu prægravante. Vox barbara est, quam alibi nusquam inveni.* Tela *autem pro* telum *habetur in Glossario Cangii aucto.*

e *Solius episcopatus abdicati meminit biographus: quid auctor Homiliæ præterea velit, non satis assequor.*

f *Ad marginem apographi notatur* : An nihil deest? *quod divinare nequeo.*

DE S. AIGULPHO ABBATE ET SOCIIS MART., INTER QUOS NOMINANTUR TRUCHARIUS ET FRONGENTIUS,

[B] [E]

IN INSULA CAPRASIA INTER CORSICAM ET ETRURIAM.

[J. S.]

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Acta S. Aigulphi et sociorum diversa, partim edita, partim hactenus inedita: Vitæ editæ auctor Adrevaldus monachus Floriacensis; ineditæ auctor anonymus: horum aliorumque auctoritas examinatur.

[INTER AN DCLXXV ET DCLXXXI. *Vita S. Aigulphi a variis edita,*]

[C] Illustre S. Aigulphi *seu* Aygulphi, *abbatis Lerinensis, sociorumque Monachorum martyrium a multis scriptoribus relatum invenio; sed non eodem prorsus modo. Acta satis prolixa publicavit Surius in prima Operis sui editione ad* III *Septembris, stylo tamen mutato atque expolito. Eadem Acta deinde primi auctoris stylo edidit Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti sæc.* II *a pag.* 656, *hoc præfixo titulo:* Vita sancti Aigulphi abbatis Lerinensis et martyris, auctore Adrevaldo monacho Floriacensi, qui Caroli Calvi principatu floruit. *In Observatione prævia de illa sic loquitur:* In Ms. codice Floriacensi S. Aigulphi Vita, a nobis hic germano ac nativo stylo repræsentata, istam præfert inscriptionem: « Procemium patris « Adrevaldi de vita et passione venerabilis mo- » nachi Aigulfi Floriacensis loci ». *Hujus ipsius Vitæ apographum habemus ex codice Ms. Rubeæ Vallis; sed nomen auctoris ibidem est prætermissum, atque hic præfixus titulus:* Vita S. Aigulphi abbatis Lirinensis. *Alia vero nulla est differentia inter hoc apographum et editionem Mabillonii, nisi in solis vocibus, quæ frequenter sic dissonant, ut eamdem tamen sententiam ubique referant.*

[*quæ scripta ab Adrevaldo Floriacensi,*]

2 *Eruditi Religiosi Benedictini Congregationis S. Mauri, qui Historiam litterariam Franciæ Gallice edunt, tom.* V *dicti Operis a pag.* 515 *agunt de Adrevaldo monacho Floriacensi, eique hæc* S. Aigulphi *Acta indubitanter attribuunt. Et sane non video ea de re dubitandum esse,* [F] *postquam Mabillonius invenit nomen Adrevaldi Ms. Floriacensi præpositum, præsertim cum constet, varia ab Adrevaldo scripta esse, et nulla occurrat ratio, cur hanc ipsi Vitam abjudicemus. Tempus quoque scriptæ Vitæ Adrevaldo favet: nam num.* 2 *innuit biographus, se ducentis circiter annis post martyrium* S. Aigulphi *scripsisse, atque eo ipso tempore floruit atque alia etiam scripsit Adrevaldus, uti probant laudati Benedictini. Demum stylus Vitæ* S. Aigulphi *optime quadrat cum stylo libri primi Miraculorum S. Benedictini, cujus auctor est Adrevaldus, uti videri potest apud nos tom.* III *Martii pag.* 305 *et sequentibus, ubi Miraculorum ille liber est datus. Itaque de auctore hujusce Vitæ non est dubitandum: at characteres ipsius propius sunt inspiciendi, ut ex hisce colligamus, quanta Opusculo tribuenda sit auctoritas.*

[*ducentis fere annis post martyrium Sanctorum ex alia antiquiore:*]

3 *Ætas Adrevaldi magnam ei in hac Vita auctoritatem conciliare nequit, cum lucubratio illa ducentis fere annis posterior sit* Aigulphi *martyrio, quemadmodum jam insinuavi. Agnoscunt eruditi Benedictini, Adrevaldum tanto intervallo posteriorem esse* Aigulpho: *at observant, aliam*

ipsi

A ipsi præluxisse Vitam, atque ex illa suam composuisse Adrevaldum. Facile id probari potest, etiamsi Adrevaldus ipse antiquiorem illam Vitam expressis verbis non memoraverit. Nam Adalbertus monachus item Floriacensis, quem aliqui eumdem credunt cum Adrevaldo, in Historia translationis SS. Benedicti et Scholasticæ in Galliam, quæ apud nos edita est tom. III Martii pag. 302, num. 3 de Aigulpho ita habet : Cujus etiam Passio penes nos habetur. Atqui illa translationis Historia scripta est ante Vitam S. Aigulphi, cum Adrevaldus in Vita Aigulphi num. 5 ad illam remittat lectores. Dubium igitur non est, quin Adrevaldus viderit Vitam seu Passionem aliquam antiquiorem, uti recte ostenderunt laudati Benedictini : qui item antea observaverant, Adrevaldum a Trithemio et Aimoino celebrari, ut virum doctissimum et disertissimum. Ex hisce demum iidem scriptores concludunt, non defuisse Adrevaldo necessaria subsidia ad Vitam Aigulphi conscribendam : eamque satis recte ab eo scriptam affirmant, improbantes tamen stylum justo diffusiorem et subinde implicatum.

B

multa reperiuntur in hac Vita, quæ verisimilia non sunt.

4 Quo minus huic judicio acquiescam, facit altera S. Aigulphi Vita hactenus inedita, in qua nonnulla illius Sancti gesta aliter narrantur, quam relata sunt ab Adrevaldo, ita ut in alterutra Vita necessario nonnulli reperiantur errores. Præterea supra memoratus liber Miraculorum S. Benedicti ita scriptus est ab Adrevaldo, ut Henschenius partem illius bene magnam duxerit indignam, quam recuderet, allatisque quibusdam ipsius verbis, non dubitaverit pronunciare pag. 305 : Quam hæc sint stolida et putida figmenta, quis non videt ? Quin imo ipsi laudati Benedictini pag. 521 istud Henschenii judicium justam censuram jam vocarunt. Si autem Adrevaldus fabulas tam putidas personis vicinioribus, videlicet de ultimis Merovingicæ stirpis regibus et de Carolo Martello, immiscuerit Operi prædicto, quis nos securos reddet, eumdem de S. Aigulpho ejusque rebus cautius fuisse locutum ? Imo quis non timebit, ne tanto liberius de eo scripserit, quanto diutius erat defunctus, et quanto ipsius gesta vulgo minus erant cognita ? Insignem ipsius lapsum jam notavit Mabillonius pag. 664 : nam Oratorium C virginum cœnobium, quod in Gallia Belgica fuit, comminiscitur prope monasterium Lerinense. Demum varia mihi se offerunt in Vita Adrevaldi, quæ in altera non leguntur. Hæc autem quanto magis considero, tanto minus apparent verisimilia, uti de singulis infra in Commentario ostendam, aut in Annotatis ad hæc Acta, quæ dabo secundo loco.

Alia Vita, quæ forsan ea ipsa est,

5 Porro alia S. Aigulphi Acta, prædictis multo breviora, quæ inedita jam dixi, Majoribus nostris sunt communicata ex bibliotheca Constantini Cajetani. Vehemens autem mihi suspicio est, hæc illa ipsa esse Acta, de quibus citatus num. 3 Adalbertus Floriacensis dixit : Cujus etiam Passio penes nos habetur : varia enim sunt, quæ id suadeant. Primo titulus congruit : Acta enim hæc inscribuntur : Passio beati Aygulphi martyris et abbatis cum tribus monachis sociis. Secundo multa in hac Passione eodem modo expressa sunt, quo leguntur in Adrevaldo : nec modo aliqua gesta Sancti uterque biographus eodem modo narravit, quod minus esset mirandum ; sed uterque in præfatione exemplum S. Joannis Baptistæ adducit, quo probet Aigulphum recte dici martyrem : uterque etiam ait, se aliorum scriptorum exemplo Sancti patriam et genus narrare. Tertio satis perspicuum est, auctorem anonymum hujus Passionis non vidisse Opusculum Adrevaldi, cum in præfatione num. 2 dicat, se Vitam Aigulphi scripturum, prout in quibusdam gestis monasterii Lyrinensis, in quo præfuit, reperit. Deinde multa ab Adrevaldo narrata prætermittit hic auctor ; non pauca etiam narrat modo diverso : quod non videtur facturus fuisse, si vidisset Vitam ab Adrevaldo scriptam : hanc autem haud dubie habuisset, si ipso fuisset posterior.

quam habuit Adrevaldus, qui multa eidem addidit parum verisimilia.

6 Video tamen hic objici posse diversitatem illam utriusque Vitæ, atque ex illa inferri, Adrevaldum non vidisse Passionem illam, cum ab ea in variis recesserit. Fateor, ea ratione me reddi ambiguum ; nec ut certum affirmare velle Passionem hanc Ms. præluxisse Adrevaldo. Verumtamen suspicio illa non tollitur, cum certum appareat, Adrevaldum conjecturis nimium indulsisse, atque ideo minus sit mirandum, si ab antiquiori Vita subinde recesserit, sive quod alia quoque habuerit monumenta, sive quod E multum tribuerit popularibus traditionibus. Certe studuit Adrevaldus stylum exornare atque eruditionem suam ostentare : multoque plura narravit quam auctor anonymus. At si omnia illa, quæ solus narrat, attente consideremus, vix quidpiam ex illis reperiemus, quod satis sit verisimile. Hac de causa existimo, longe certiora esse gesta illa Aigulphi, quæ leguntur in Vita Ms., quam primo loco edam, quam sint alia, quæ hisce superaddidit Adrevaldus : ac deinde, ubi dissentiunt, anonymum præferendum censeo. At illa certo omnium sunt certissima, in quibus uterque consonat. Hæc solo veri amore sic dicta sint, ut nolim vehementer pugnare, si quis idoneis rationibus ostenderit Adrevaldo plus fidei tribuendum, quam scriptori anonymo.

Aliud Ms. compendium Adrevaldi : Vita a Vincentio Barrali concinnata :

7 Præter hæc Acta, ad manum nobis est alia Passio Ms., communicata olim ex codice Ultrajectino S. Salvatoris. Breviora hæc Acta necesse non est lectorum oculis objicere, cum nihil contineant, quod non sit in Adrevaldo, cujus sunt compendium, ut clarissime patet ex utriusque collatione : nam non modo eadem facta utrobique F referuntur, sed ipsa etiam Adrevaldi verba passim retenta sunt in compendio, rescissis solum superfluis, seu iis, quæ ad historiam non spectant. Quapropter, si quid in illo Ms. invenero diversum, id communicabo lectori in Annotatis ad Adrevaldum. Vincentius Barralis nova composuit S. Aigulphi et Sociorum Acta, quæ inseruit Chronologiæ suæ Lerinensi pag. 327 et sequentibus. Asserit autem hæc sua Acta ex variis manuscriptis perantiquisque codicibus Lerinensis cœnobii compilata esse. Proœmium quidem Barralis totum desumptum est ex Passione Ms primo loco edenda, quam deinde perrexit sequi initio Vitæ : sed postea magis progressus, et maxime in martyrio referendo, Adrevaldum sequi maluit. Itaque duos hosce auctores ita secutus est Barralis, ut neutrum in omnibus adoptaverit, atque alterum ubique ex altero interpolaverit. An et aliam quamdam Vitam, aut certe monumenta quæpiam alia habuerit Barralis, mihi non constat. Narrat quidem aliqua, quæ in prædictis Vitis non leguntur ; at ea pauca sunt, et ex conjecturis potius quam ex antiquis monumentis videntur addita, ut per decursum probabitur. Nos ex dictis monumentis gesta S. Aigul- phi

AUCTORE I. S.

phi *et Sociorum infra suo ordine discutiemus.*

Translatio seu Inventio, uti et miracula S. Aigulphi infra edenda.

8 *Mabillonius post Vitam* S. Aigulphi *edidit etiam brevem relationem* de translatione reliquiarum sancti Aigulphi in castrum Pruvinense. *Observat prævie, litem esse inter Pruvinenses et Lerinenses de hodierna corporis possessione, de qua agemus inferius. Deinde, quid hæc relatio exponat, et unde accepta sit, explicat his verbis:* Translationis historiam primo quidem e monasterio Lerinensi in Floriacense, ac postea e Floriacensi in castrum Pruvinum, sic auctor anonymus in codice bibliothecæ Remigianæ apud Remos perstringit. *Habemus eamdem Translationis, seu potius* Inventionis *historiam,* ex antiquis membranis domini Antonii Wion, domini d'Herouvalle, *sub hoc titulo :* De inventione S. Aygulfi. *Dabo hanc Ms. Relationem, collatam cum editione Mabillonii, qui aliqua hinc inde resecuit tamquam superflua. Sub finem vero adjectus est Sermo Sewini archiepiscopo Senonensis, habitus ad plebem post depositionem corporis. Verum cum hic Sermo nihil contineat, quod spectet ad Sanctum, et totus sit moralis, illum huc transferre non est necesse. Demum subjecit Mabillonius* Miracula S. Aigulfi ex cod. Ms. V. C. D. Herovallii. *Hæc item Miracula ex ejusdem clarissimi Domini codice manuscripta habeo, manu propria Papebrochii nostri descripta. Ex hoc apographo, cum editione Mabillonii collato, Miracula illa recudam, et supplebo rursum aliqua apud Mabillonium prætermissa.*

§ II. S. Aigulphi patria, parentes, ætas, vita monastica : translatio corporis S. Benedicti eidem attributa.

S. Aigulphus natus Blesis parentibus tenuioris conditionis.

De *patria* S. Aigulphi *consentiunt scriptores, unanimi voce affirmantes, natum fuisse Blesis *, seu in castro Blesensi ad Ligerim sito, inter Aurelias et Turones. Civitas Blesensis, alias satis antiqua, episcopali dignitate solum exornata est sub finem sæculi* XVII *ab Innocentio Papa XII sub metropoli Parisiensi. Parentes habuit tenuioris conditionis, si credimus Vitæ scriptoribus. Aimoinus tamen in Historia Francorum cap. ultimo ait,* Blesensi castro haud ignobili genere ortum. *Non quidem nobile genus pugnat cum exiguo bonorum censu : attamen mirum apparet, nobilitatem illam, a Vitæ scriptoribus prætermissam, deinde cognitam fuisse ab Aimoino, qui illis toto sæculo est posterior. Observandum quoque est cum Martino Bouquet, qui postremam Aimoini editionem curavit tom.* III *Scriptorum rerum Gallicarum, hoc caput in prioribus editionibus non fuisse :* Hoc caput, *inquit pag.* 139 *laudatus editor,* primus adjecit Chesnius ex Mss. codicibus. Deest in codice Sangermanensi. *Itaque minus certum est, id caput esse Aimoini : et incertius, quod de nobili genere* S. Aigulphi *ibidem legitur : nam Adrevaldus nobilitatem illam negat num.* 3.

* Blois

regnante Dagoberto I.

10 *De tempore nati* Aigulphi *nihil memorat Adrevaldus : at Vita prima num.* 3 *insinuat, natum esse sub regno Dagoberti I. Existimare igitur possumus, natum esse circa annum* 630, *cum extensione aliquot annorum, quibus serius nasci potuit, aut biennio etiam citius. Pie institutus, litterisque imbutus est Adolescens, uti ex gestis ipsius abunde colligitur, licet de studio litterarum utraque Vita sileat. Barralis illud Actorum silentium liberaliter, et forsan nimium compensavit, dum de studiis* Aigulphi *hæc scripsit :* A parentibus itaque in teneris annis imbuendus litteris traditus, brevi tempore in Grammatica, Rethorica, Dialectica, omniumque scientiarum genere ita viguit, quod ingenii sui perspicacitate parentes simul et patriam decoraret. *Litteris imbutus Vitam monasticam elegit in abbatia Floriacensi, cui tum præerat S. Mummolus abbas, uti ait Adrevaldus num.* 4 *et* 5. *Tempus inchoatæ vitæ monasticæ non aliter exprimunt scriptores, quam quod dicant juvenem fuisse tum* Aigulphum *(annorum forsan octodecim aut viginti) et abbatiæ præfuisse Mummolum, cujus diuturna dicitur fuisse præfectura.*

Mabillonius vult fundatum monasterium Floriacense circa annum 641,

11 *Ex tempore tamen quo constructum est monasterium Floriacense, utcumque colligi posset, quo fere anno vitam monasticam exorsus sit* Aigulphus, *modo tempus illud certo satis posset assignari. Constructum esse illud cœnobium tempore Clodovei II Francorum regis, testatur Vita prima num* 5, *idemque asserunt multi alii scriptores, ita ut res minime sit dubia. Verum, cum Clodoveus ad annos octodecim regnum tenuerit, nota illa temporis nimis est vaga. Testamentum Leodebodi abbatis, qui Floriacense monasterium construxit, notatur anno* 2 *Clodovei regis : atque ex eo sequeretur, fundationem esse cœptam prioribus annis regni Clodovei, uti cœptam vult Mabillonius in Annalibus tom.* I *pag.* 380, *narrans fundationem ad annum* 641. *At dubitandum non est, quin epocha testamenti sit corrupta, nisi ipsum testamentum totum sit commentitium : nam sub initium Leodebodus non solum se dicit egisse cum Clodoveo rege, sed etiam cum* gloriosa domina uxore ejus Baltilde regina. *Certum autem est, Batildem multo serius nuptam fuisse Clodoveo, cum hic puer ad regnum pervenerit. Agnoscit Mabillonius hoc aliaque consistere non posse cum anno secundo Clodovei; vult tamen testamentum* bonæ notæ *esse, exceptis iis, quæ de S. Batilde, de S. Audoëno, ac de S. Leodegario in illo leguntur. Quin et mox ait :* Ut rem totam in pauca contraham : ab ineunte, ut jam dixi, Chlodovei junioris principatu condi cœptum est monasterium Floriacense. *Ac demum ex tempore translati corporis S. Benedicti; atque ex annis quatuordecim primorum abbatum, calculum conditi cœnobii ad annum* 641 *reduci posse affirmat.*

sed nihil certi potest dici, nisi fundatum esse sub Clodoveo II,

12 *Verum aut testamentum consistere nequit, aut abbatia serius est condita : nam Leodebodus in testamento dicit,* Monasterium in honore sancti Petri ædificare delibero. *Necdum igitur erat constructum monasterium, quando jam dicit se egisse cum Batilde regina. Batildis autem regina non fuit ante annum fere* 650. *Itaque fundatio collocanda circa annum* 650, *agnoscendaque est corruptio epochæ testamenti : aut testamentum omnino est deserendum, prout jam illud deseruit et pro supposititio agnovit Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom.* III *pag.* 565. *Cointius vero in Annalibus Francorum ad annum* 667 *idem testamentum excutiens, num.* 18 *tam multa in characteribus chronologicis corrigenda judicat, ut tandem concludat, illud factum esse* anno Clotarii III regis duodecimo, Christi sexcentesimo sexagesimo septimo. *Verum*

Cointius

AUCTORE J. S.

A *Cointius nimium recedit ab omnibus scriptoribus, qui tradunt sub Clodoveo II fundatum Floriacense cœnobium. Pagius ad annum* 664 *num.* 19 *pro* anno secundo *Clodovei in testamento substituendum ait*, anno duodecimo, *constructionemque monasterii anno* 649 *affigendam. Mihi sane hæc omnia incertiora videntur, quam ut subsidio esse possint ad stabiliendam chronotaxim. Quapropter id unum ut certum assumo, conditum esse monasterium sub Clodoveo II, atque adeo abbatem verisimiliter nullum præfuisse ante annum* 640; *cum multa ante electionem abbatis præmittenda fuerint : contra vero, si valeat in ceteris Leodebodi testamentum, solæque notæ chronologicæ sint corruptæ, non potuisse illi monasterio abbatem præfici, nisi circa annum* 650 *aut serius.*

atque ex eo probari Aigulphum receptum circa annum 650, aut aliquot annis serius.

13 *Aimoinus Floriacensis jam ante laudatus cap. ultimo constructionem monasterii Floriacensis, aliaque ad propositum nostrum conducentia refert hoc modo :* Glorioso rege Clodoveo, Dagoberti filio, regni Francorum moderamina disponente, quidam vir genere nobilis, nec B minus probitate clarus mentis, Leodebodus nomine, in monasterio S. Aniani, suburbio Aurelianensi, abbatis fungebatur officio. Hic ad sæpe dictum accedens principem, commutationem exposcebat fieri Floriaci fisci. Cui petitioni rex, ut erat mente benignus, libens annuit : acceptoque a memorato abbate prædio, quod ei ex paterna obvenerat hæreditate, præfatum fiscum Floriacum in ejus transfudit dominium. Qui optatis potitus, nequaquam eumdem locum diu vacare passus est : sed ædificatis duabus basilicis, una in honore Apostolorum Principis Petri, aliaque in veneratione Genitricis Dei Mariæ, mox etiam construxit habitacula monachorum usibus congrua : adunatisque quibusque nobilibus, vel etiam Deo servire cupientibus, abbatem instituit nomine Rigomarum. Qui, quinquennio expleto, ex hoc transiens seculo, successorem accepit nomine Mummolum. Hic bonus pastor, dum creditum sibi a summo veroque pastore Deo augmentare gregem studeret, quemdam innocentis vitæ virum, vocabulo Aigulphum, Blesensi castro haud ignobili genere ortum, suscepit ad serviendum Christo conversum. *Ex his* C *habemus* Aigulphum *in monasterium ingressum esse, postquam eidem quinquennio præfuerat Rigomarus, eique substitutus erat Mummolus, ait ut ipsius ingressum figere liceat præter propter ad annum* 650, *licet fateamur ingredi potuisse uno alterove anno citius, et serius etiam pluribus.*

Translatio corporum SS. Benedicti et Scholasticæ Aigulpho adscripta :

14 *De eximio fervore, egregiisque virtutibus Sancti abunde agunt Vitæ scriptores. Hisce relatis, Adrevaldus in Vita secunda num.* 7 *refert corpus S. Benedicti ab* Aigulpho *translatum esse ad monasterium Floriacense. Adrevaldo adstipulatur Aimoinus, præmissis hæc subjungens :* Quem *(Aigulphum)* etiam processus temporis in monastica probatum conversatione, ad Beneventanam direxit provinciam *(Mommolus)* ut sancti patris Benedicti exinde ad Gallias transferret glebam, cunctis mortalibus reverendam. Cujus ille præcepto haud segniter paruit, et sanctissima membra jam dicti patris cum ossibus sororis ejus Scholasticæ Galliis intulit. Quod qui plenius scire voluerit, in libro, qui de Translatione patris Benedicti prætitulatur, invenire poterit. *Liber, quem hic assignat Aimoinus, quemque similiter designat Adrevaldus, editus est apud nos tom.* III *Martii pag.* 302 *et sequentibus. De missione* Aigulphi *ibidem num.* 3 *sic habetur :* Misit *(Mummolus)* ad prædictam provinciam unum ex commilitonibus suis, nomine Aygulphum, monachum. Hic namque sibi fuisse revelatum divinitus dicebat, ut prædictus Vir illuc pergens, corpus jam dicti transferret Benedicti. Fuit namque idem Aygulphus venerabilis vir, et Deo omnino placere gestiens : qui quantæ sanctitatis fuerit, cujusve virtutis, finis probavit, in quo omnis laus secure canitur. *Porro qualis visio oblata dicitur Mummolo abbati, ut mitteret* Aigulphum *pro corpore S. Benedicti; talem etiam eodem tempore oblatam volunt S. Berario episcopo Cenomanensi, ut aliquos e suis Casinum destinaret ad quærendum ac transferendum corpus S. Scholasticæ.*

translationis relatio

15 *Hi igitur Cenomanenses, si credimus laudatæ Historiæ, perlati Floriacum, inveniunt* Aigulphum *accinctum itineri, ac* communi decreto cœptum opus simul statuunt peragere. *Romam vero ubi pervenerant, divisi sunt,* negotium, quod cœperant, perfecturi. Memoratus Aygulphus, intermissis interim his, quæ palam ostentaverat velle, locorum scilicet sanctorum circuitionibus, expeditioni operam dedit, certans E ocyus perficere, quod sibi injunctum fuerat, sanctum mandatum. Tandem itaque pervenit ad locum castri, quod vocatur Casinum : ibidemque paulisper itineri finem imponens, exspectabat eventum rei, orans illum, qui visionem superius prolatam revelare dignatus est, quique se ad hoc opus destinaverat, ut non in vacuum tantum iter consumi vellet; sed, sicut promiserat, thecam thesauri sui ei revelare dignaretur. *Mox cap.* II *dicitur* Aigulphus *consilium suum seni cuidam aperuisse, ut is quærenti ferret auxilium. Eadem quoque narrantur in Vita S. Berarii Cenomanensis episcopi, cum hac tamen differentia, quod auctor Floriacensis* Aigulphum *ante socios Cenomanenses deducat Casinum, corporumque inventionem soli illi sic attribuat, ut velit Cenomanenses venisse, quando corpora jam erant inventa. At Vita S. Berarii, edita a Mabillonio tom.* III *Analectorum, pag.* 170 *affirmat, divisos quidem Romæ fuisse Floriacenses a Cenomanensibus, quia utrique volebant consilium suum celare, sed eodem die Casinum venisse,* ubi tandem sibimet mutuo sui itineris causam, F et ob quod desiderium tam longum sumsissent laborem, qui diu occultaverant, manifestarunt. *Hanc mutui consilii manifestationem Floriacenses, qui totam inventionem* Aigulpho *attribuunt, inventioni postponunt. At Cenomanenses inventionem utrisque adscribunt. Alterutra pars hic certo aberrat, si non utraque.*

prout eam narrarunt

16 *Senex autem ille, cui aut solus* Aigulphus *aut omnes simul, causam itineris sui indicaverant, promisso laboris præmio, operam suam addixisse, et tale consilium dedisse dicitur in Historia translationis num.* 5 : Cum, inquit, lucifugæ noctis tempora, conticiniique metas propinquare prospexeris, tu ne ad modicum quidem indulge quieti; sed tecti abdita linquens, nudo sub aeris axe indefessus speculator adesto. Cumque solitudinis hujus locum aliquem lumine clarissimo radiare conspexeris nivei montis instar, notato certa mente locum : namque ibi inveniendum est, unde tuæ curæ finis imponatur. *Dum vero sic vigilat* Aigulphus *aut solus, aut cum aliis,* conspicit eminus locum lumine claro micantem, ceu cum luminaribus facibus que densis locus aliquis perfusus illustratur. *Circa tempus*

AUCTORE J. S.

tempus matutinum ad locum intrepidus properat, cujus notator extiterat: ibique, sicut longe ante optaverat, cuncta inveniens, Prosperatori itineris sui grates innumeras rependit. Namque locum adiens, loculum ibidem invenit, exterius quidem vilem, interius autem retinentem magni pretii margaritas. Pro foribus autem petræ scilicet superpositæ præfixa erant notamina, quorum interius busta jacebant. His, sicut diu optaverat, inventis, patefacto a latere evacuatoque locello, thesaurum inventum unius sportellæ conclusit sinu, quæ sporta hactenus penes nos quasi nova habetur. Quibus patratis omnibus, improviso adsunt socii, .. quærentes et ipsi non diu quæsita benedictione frustrati ... Moxque cum festinatione retrogradum iter arripientes, festinato simul regredi curabant, portantes, quas invenerant dono divino pretiosissimas margaritas.

Floriacenses et Cenomanenses scriptores:

17 *Hactenus de inventione ipsa historicus Floriacensis Adalbertus. Nunc etiam compendio accipe, quæ idem in itinere Floriacum versus, ac deinde contigisse affirmat.* Vox allata divinitus, *inquit num.* 7, prohibuit eos moras nectere in
B
eundo. *Pontifex vero Romanus alias visione monitus, ipsos abeuntes persequitur: sed illi* tenebrarum densitate *divinitus tecti non potuerunt inveniri. Deinde miracula quædam referuntur, quæ facta dicuntur in itinere. Demum cap.* III *contentio aliqua fuisse asseritur, quia* Aigulphus *utrumque corpus Floriaci retinere cupiebat: difficultas quoque occurrebat in discernendis ossibus S. Benedicti et S. Scholasticæ*, quæ, *inquit*, confuse unius sportellæ sinus retinebat. *Verum, sopita contentione, et facta discretione, ut ibidem legi potest, corpus S. Benedicti apud Floriacenses mansisse, et corpus S. Scholasticæ Cenomanensibus traditum asseritur. Eadem narrantur in Vita S. Berarii, cujus auctor videtur omnia hausisse ex Adalberto Floriacensi, sic tamen ut noluerit honorem inventorum corporum soli* Aigulpho *attribuere. Porro dissimulare nequeo, multa reperiri in dicta translationis Historia, quæ parum mihi apparent verisimilia, quæque non consonant cum antiquioribus scriptoribus.*

C

Germanus quidam anonymus eamdem narravit translationem,

18 *Mabillonius tom.* IV *Analectorum pag.* 451 *edidit ex* Ratisponensi codice S. Emmerammi, ante annos nongentos scripto *(id est, sub finem sæculi* VIII, *si codicis antiquitatem recte assignavit, anno* 1685 *scribens Mabillonius) quamdam prædictæ translationis relationem, quæ, inquit*, auctorem æqualem ejus temporis, quo translatio facta est, habere videtur. *At ego in tota ista relatione ne unum quidem reperio verbum, ex quo inferre possim, scriptorem istum translationi esse contemporaneum, licet alioqui dubitandum non sit, quin antiquior sit Adalberto Floriacensi. Subdit Mabillonius:* Germanum hunc esse existimo, non modo quod in Germania repertus est codex, sed etiam quod nomina Mummoli abbatis, et Aigulfi monachi translationis auctoris, utpote alienigena, ignoravit, et quod S. Scholasticæ corpus Floriaci remansisse opinatus est. *Huic conjecturæ lubens subscribo. Addo etiam, hunc scriptorem videri primum, qui illam translationem narravit; aut certe primum ex illis, quorum scripta ad nos pervenerunt. Hunc igitur conferre oportet cum Historia Floriacensi, ducentis fere annis post translationem composita.*

19 *Verba illius accipe, o issis tamen superfluis, quæ nihil ad factum ipsum attinent.* Fuit in Francia, *inquit*, per pii Patris prudentiam presbyter doctus. Hic erat iter facturus ad Italiam, volens investigare, ubi sepulta jacerent ossa inculta ab hominibus sancti Benedicti patris. Tandem pervenit in desertum, quod distat a Roma LXX aut LXXX milibus *(id est, milliaribus Italicis, et satis recte)* ubi olim constructa cella, concordia caritatis inhabitantium firma fuit beati Benedicti. Et tamen adhuc presbyter cum sociis suis sollicitus erat de incertitudine locorum. Qui dum nec vestigium invenire poterat, aut cimiterium corporum; tandem a subulco mercede conducto intellexit, et perfecte invenit locum monasterii: sepulcrum tamen omnino agnoscere non potuit, donec cum suis sociis consecravit jejunium per biduum ac triduum. Et postea coquo eorum per somnium revelatum est, et res ipsa illis innotuit ... Et tunc diligentius perscrutantes loca, invenerunt lapidem marmoreum perforandum. Destructo lapide, invenerunt ossa sancti Benedicti abbatis, et in eodem monumento ossa beatæ Scholasticæ sororis ejus subter jacere, marmore tamen interposito ...

D

illiusque relatio recitatur,

E

ac confertur cum præcedente:

20 Congregatis vero ossibus et lavatis, posuerunt super sindonem mundissimum *, seorsum tamen utriusque, ut secum portarent ad regionem, Romanis ignorantibus ... Postmodum sindones, obtegentes ossa eorum, inventi sunt de sanguine eorum erubere, velut de vivis corporibus emanasset cruor ... Et tunc erant caballo superposita, et per longa itineris spatia sic leviter portavit, quasi nihil oneris sentiret. Quando vero in via silvatica et angustica itinera ambularet; nec arborum offendicula, nec difficultas viarum, obstaculum eis vel impedimentum esset * itineris, ut perfecte portitores agnoscerent ob merita hoc esse sancti Benedicti, atque beatæ Scholasticæ sororis ejus, ut prosperitas itineris eorum tam secura esset, donec perducti essent in Franciam ad monasterium, cui Floriacus nomen est; ubi nunc sepulti sunt in pace etc. *Hæc sane relatio multum differt a relatione Floriacensium. Nam primo nomina* Aigulphi *et Mummoli non exprimit; et ne quidem dicit, monachum fuisse, qui corpus transtulit, cum solum ab ipso vocetur* presbyter doctus. 2° *Visiones nullas memorat, excepto somnio coqui.* 3° *Sepulcri inventionem memorat modo alio, quam Adalbertus.* 4° *Ait, inventas reliquias non sportæ aut sportulæ, sed sindoni impositas.* 5° *Non mixta utriusque corporis ossa affirmat, sed seorsum posita.*

* mundissimam

* erat

F

translationem modo magis diverso narrat Paulus Diaconus.

21 *Paulus Diaconus lib.* VI *de Gestis Langobardorum cap.* II *ad propositum nostrum habet sequentia:* Circa hæc tempora, cum in castro Cassino, ubi beatissimi Benedicti sacrum corpus requiescebat, aliquantis jam elapsis annis, vasta solitudo existeret, venientes de Cenomannicorum vel Aurelianensium regione Franci, dum apud venerabile corpus pernoctare se simulassent, ejusdem venerabilis patris, pariterque ejus germanæ venerandæ Scholasticæ ossa auferentes, in suam patriam asportaverunt: ubi singillatim duo monasteria in utriusque honorem, beati Benedicti et sanctæ Scholasticæ, constructa sunt. Sed certum est nobis os illud venerabile, et omni nectare suavius, et oculos semper cælestia contuentes, cetera quoque membra, quamvis in cinerem defluxa, remansisse. *Si hæc verba sumamus, prout a Gallis intelliguntur, diversam rursus relationem suggerunt prædictæ translationis: hic*

A *hic enim non ignotus fuisse supponitur locus, ubi jacebant sacra corpora, sed notissimus, cum Galli dicantur simulasse, se velle nocturnis precibus insistere apud sepulcrum. Cur, quæso, simulassent, imo quomodo simulare potuissent, se velle ad sepulcrum vigilare, si sepulcri locus plane fuisset ignotus, si nullus Casinensium monachorum ad custodiam corporum in parietinis monasterii fuisset relictus? Itaque si inhærere velimus relationi hujus auctoris, dicendum est reliquias non fuisse relictas sine custode uno aut pluribus, nec ope senis aut subulci alicujus quærendum fuisse sepulcrum, uti asserunt alii. Hinc voces illæ*, cum in castro Cassino . . . vasta solitudo existeret, *non ita sumendæ sunt, acsi locus nullos omnino habuisset habitatores : sed* vasta solitudo *ibi fuisse dicitur, quod monasterium, ecclesia, omniaque fere ædificia essent, destructa quodque exiguus eremitarum numerus locum incoleret. Certe quando Petronax Casinum venit, monasterium restitueret*, ibi cum aliquibus simplicibus viris, jam ante residentibus, habitare cœpit, *teste Paulo lib.* VI *cap.* XL. B *Tales quoque ibidem fuisse, quando ad corpora quærenda venerunt Galli, evincit supra dicta simulatio pernoctandi apud sepulcrum.*

§ III. Dubitationes circa translationem SS. Benedicti et Scholasticæ : probabilius solum pars corporum translata. An id factum per S. Aigulphum?

Circa translationem prædictam triplex dubitatio :

T*ranslatio S. Benedicti Floriacum annotata quoque est a variis martyrologis primæ notæ, quales sunt Wandelbertus, Ado, Usuardus, aliique plures, sed sine nomine* S. Aigulphi, *quem ne quidem memorarunt laudati martyrologi. Præterea Vita primo loco edenda de hac translatione, quam nec ignorare nec prætermittere debuisset biographus, nihil uspiam continet,* C *ita ut primus scriptor, qui* Aigulphum *hujusce translationis auctorem asseruit, ducentis fere annis sit posterior. Hæc dum attente perpendo, dumque considero rationes, quas translationi corporum S. Benedicti et S. Scholasticæ opposuerunt Casinates, qui illam constanter negarunt et negare hactenus pergunt, multiplex mihi oritur dubitatio. Primo enim translatio ipsa mihi nequaquam videtur certa. Secundo magis apparet dubium, an omnia ossa fuerint translata. Tertio, etiamsi translationem seu aliquot ossium, seu omnium etiam, tamquam certam tantisper supponere vellem, ne vel sic quidem invenirem firma satis fundamenta, quibus eam certo attribuerem* S. Aigulpho : *nam auctoritas Adalberti Floriacensis, quem deinde secuti sunt alii, tanta mihi non videtur, sive ætatem ipsius considerem, sive scribendi methodum, ut, antiquis silentibus,* Aigulphum *translationis auctorem certo statuam, præsertim cum ætas* Aigulphi *minus faveat prædictæ opinioni, ut videbimus.*

Scriptores, qui pro translatione decertarunt;

23 *De prima dubitatione, nimirum an corpora SS. Benedicti et Scholasticæ in Galliam fuerint translata, jam multis sæculis disputatum est, et maxime posterioribus. Postremus Floriacensium patronus fuit Mabillonius, qui in Actis Ordinis sui sæculo* II *pag.* 337 *alios translationis propugnatores recenset his verbis :* Post iteratam Chronici Cassinensis editionem nonnullarumque litterarum, quæ summorum Pontificum quorumdam nomen in gratiam Cassinatium præferunt, Floriacensium nostrorum partes primus e recentioribus suscepit ac strenue propugnavit Johannes a Bosco monachus Cælestinus, vir doctus, qui legitimæ Gallorum possessionis monimenta oculis suis vidit, manibus contrectavit, eaque in sua Bibliotheca Floriacensi anno MDCV evulgavit. Huic e vestigio decem post annis successit Carolus Sausseyus ecclesiæ Aurelianensis decanus, doctor theologus, qui in ejusdem ecclesiæ Annalium libro IV capite I inconvulsam ac perpetuam sacri depositi possessionem Floriacensibus nostris tam diserte ac valide vindicavit, ut ceteris palmam præripuisse videatur. Quo in genere etiam erudite versati sunt nostrates, Symon Milletus tractatu singulari Gallice edito, et Hugo Menardus, qui in lib. I Observat. in Martyrol. Benedict. hoc argumentum, quantum propositæ brevitatis ratio sinebat, egregie tractavit. Istis adjungendus est E Carolus le Cointe, Annalium ecclesiasticorum Francorum conditor, qui in tomo III ad annum DCLXXIII num. 42 nuperrime Floriacensium causam, a multis jam vindicatam, iterum asseruit. *Hos demum secutus est ipse Mabillonius tam hoc loco, quam iterum in Annalibus Benedictinis lib.* XIV *num.* 29.

AUCTORE J. S.

alii, qui eamdem negarunt, aut de ea dubitarunt :

24 *Contrariæ sententiæ advocatos idem sic enumerat :* Pro Cassinatibus pugnant Matthæus Lauretus, Hispanus, abbas monasterii S. Salvatoris de Castellis, peculiari adversus Johannem Boschium libello, impulsu Gregorii Castionæi Aretini abbatis Cassinensis anno MDCVII Neapoli vulgato ; V. C. Angelus de Nuce, abbas itidem Cassinensis *(et deinde archiepiscopus Rossanensis)* in Appendice Romanis typis excusa ad Chronicon Cassinense, Parisiis anno superiori ipsius cura editum et illustratum : qui totus est in propugnandis Leone Marsicano et Petro Diacono adversus Menardi nostri Observationes. *Idem auctor ad hanc ipsam Mabillonii Dissertationem deinde respondit in Appendice sua tertia ad Chronicon Casinense. Impressa est hæc Appendix* F *post Chronicon Casinense nuper recusum inter Scriptores Italiæ tom.* IV *pag.* 623. *Horum omnium Dissertationes videri possunt, uti et observationes quædam Horatii Blanci ad Paulum Diaconum lib.* VI *cap.* II, *quæ habentur apud Muratorium tom.* I *Scriptorum Italiæ pag.* 490 *et* 491. *Porro Baronius ad annum* 664 *pauca de hac translatione commemoravit, nec ulli parti se addixit. Baronium dubitantem secuti sunt Bollandus et Henschenius, aliique e Majoribus nostris, ubi aliquid cum hac lite connexum se offerebat. Demum disputantium argumenta nuper recensuit, atque in utramque partem ambiguus disputavit Gerardus Casteel, Prior canonici Ordinis S. Crucis, in Opusculo edito Coloniæ anno* 1734, *cui titulus*, Controversiæ ecclesiastico-historicæ, *controv.* XXXIV.

probabilius apparet, aliqua ossa translata, alia vero Casini relicta :

25 *Dubitantibus de totius corporis, seu omnium ossium translatione, sic accedo, ut tamen dubitare vix possim, quin ossa aliquot Floriacum fuerint translata. Huic opinioni non repugnat ipse Angelus de Nuce in prima sua Dissertatione, in qua sic loquitur :* Ut autem admittam pretiosi hujus nostri thesauri particulam aliquam in

AUCTORE J. S.

in Gallias aliquando delatam, non ero difficilis exorari: indeque invaluisse opinionem de translatione sancti Benedicti. Quantumvis enim parva exilisque reliquiarum pars nomine totius figurate venit, *et magis etiam ossa aliquot notabilia. Hoc confirmat exemplo S. Mauri, qui in Chronico Casinensi lib.* II *cap.* LIII reversus *dicitur Casinum, quia* os integrum brachii *eo erat ex Gallia translatum. Aliis quoque allatis exemplis, sic ratiocinatur:* Non dispari ergo ratione, pro aliqua sancti patris nostri reliquia in Gallias delata S. Benedictum eo delatum synecdochice dictum prius fuerit, tum paulatim vulgo creditum, totum allatum. *Hæc conjectura admodum verisimilis est, præsertim si admittatur, non solum exiguam particulam, sed ossa aliquot translata esse: nam frequentissime accidit, ut hujusmodi thesauri, cum rarissime inspiciantur, longe majores credantur quam revera sint. Sane non aliunde tot ortæ sunt disputationes de corporibus quorumdam Sanctorum, quam quod multi suum thesaurum crediderint majorem, quam inveniretur, si ossa singula lustrarentur; ideoque malint totum sibi attribuere, quam contrariæ partis rationes sine præjudicio expendere.*

B

certe Paulus Diaconus ossa ablata affirmat;

26 *Porro si verba Pauli Diaconi, quæ omnium aliorum dictis præferenda videntur, mature et sine præjudiciis velimus expendere, facile videbimus, eum utrique litigantium parti ossa aliqua S. Benedicti attribuere, neutri omnia. Verba illius lib.* VI *cap.* II *hæc sunt in editis:* Circa hæc tempora, cum in castro Cassino, ubi beatissimi Benedicti sacrum corpus requiescebat *(in codice Ambrosiano et in Modoëtiensi legitur* requiescit, *teste Horatio Blanco in annotatis)* aliquantis jam elapsis annis, vasta solitudo existeret, venientes de Cenomannicorum, vel Aurelianensium regione Franci, dum apud venerabile corpus pernoctare se simulassent, ejusdem venerabilis patris, pariterque ejus germanæ venerandæ Scholasticæ ossa auferentes, in suam patriam asportaverunt: ubi singillatim duo monasteria in utriusque honorem, beati Benedicti et sanctæ Scholasticæ, constructa sunt. *Hactenus auctor. Jam vero non video, quo fundamento dici possit, Paulum hic solum narrare, quid habeat fama popularis: nam ita rem exponit cum suis*

C

adjunctis, ut minime dubitandum videatur, quin propriam edicat sententiam, non alienam. Tam clare quoque ablationem ossium affirmat, ut aliter explicari nequeat.

at non videtur affirmare omnia ablata esse,

27 *Verumtamen, cum corpus S. Benedicti duobus locis clare Cassino attribuat, diligenter investigandum est, quid ablatum asserat. Quippe non dicit ablatum* corpus, *sed* ossa; *nec dicit* omnia ossa, *sed* ossa *tantum. At multa persuadent, cum per vocem indefinitam* ossa, *intelligere ossa aliqua, non omnia. Primo id suadent sequentia mox verba, quibus non pauca attribuit Casinensibus:* Sed certum est nobis os illud venerabile, et omni nectare suavius, et oculos semper cælestia contuentes, cetera quoque membra quamvis in cinerem defluxa, remansisse. *Hæc de solis cineribus intelligenda esse, aut sic commode intelligi posse, nihilo magis perspicio, quam superiora explicari posse de sola fama populari. Quin potius existimo, per* os et oculos *nihil intelligi debere, nisi calvariam, cujus nobiliores partes nominavit auctor. Per* cetera membra *intellexisse videtur ex ceteris aliqua, seu cetera membra, quæ ablata non erant. Porro quod editum est* quamvis in cinerem defluxa, *in Ambrosiano et Modoëtiensi codice solum legitur,* quamvis defluxa, *ut rursum advertit laudatus editor. Verum, sive legamus* defluxa, *sive* in cinerem defluxa, *nihil innuere his vocibus videtur auctor, nisi compagem corporis fuisse solutam, atque hac solutione ossa, quæ Casini supererant, a compage sua defluxisse, ac cineribus mixta in loculo jacuisse sine figura corporis humani. Scio quidem scriptores aliquos eo sensu interpretatos esse has voces* in cinerem defluxa, *acsi scriptum esset* redacta in cinerem: *at, me judice, multum sudabunt; si ostendere voluerint, hanc esse mentem auctoris, cum et obvia et propria vocum significatio alia sit, et sequentia verba etiam contrarium innuant.*

D

et solum Casini relictum cinerem;

28 *Sane* defluere in terram, *non est,* mutari in terram; *neque invenire uspiam potui, voces,* defluere in cinerem, *umquam usurpatas fuisse, pro* mutari *aut* redigi in cinerem. *Recte tamen dicitur,* defluere in terram, in arenam, *imo et* in cinerem, *sed ea significatione, ut res, quæ defluit, ea defluxione nec terra fiat, nec arena, nec cinis, sed terræ intelligatur imposita aut arenæ aut cineri. Sic ossa, quando carnes in cinerem redactæ sunt, in cinerem illum necessario defluunt, simulac corporis compago solvitur. Hoc ipsum voluisse Paulum Diaconum, ostendunt sequentia verba:* Solum etenim singulariter Dominicum corpus non vidit corruptionem. Ceterum omnium Sanctorum corpora, in æternam postea gloriam reparanda, corruptioni subjecta sunt; his exceptis, quæ ob divina miracula sine labe servantur. *Primo his verbis comparat corruptionem corporis S. Benedicti cum corruptione corporum aliorum Sanctorum; at corpora aliorum Sanctorum non solent ita corrumpi, ut omnia prorsus etiam ossa in cinerem abeant. Secundo consolatur Cassinates de corruptione, quod ea communis sit omnibus Sanctis, paucis exceptis; at illa consolatio frivola est, si agnoscat ossa omnia, quæ minus obnoxia sunt corruptioni, alio delata fuisse: nam ei facile regeri posset, corrumpi quidem passim corpora Sanctorum; sed ossa servari, et maximo in pretio haberi. Itaque nec hic significare voluit solos cineres Casini relictos; et supra, ubi dixit* ossa *ablata esse, non* omnia, *sed* aliqua *ablata voluit, alia vero cum cineribus in sepulcro relicta.*

E

F

sed aliqua ablata; alia vero Casini remansisse.

29 *Hæc expositio confirmari potest primo, quia scriptor attribuit Cassinatibus* os illud venerabile *S. Benedicti. Atqui os hominis non solum constat partibus carneis, sed etiam osseis. Certe dentes sunt pars oris, uti et ossa palati: non igitur solas partes carneas attribuit Cassinatibus. Per* os *vero et* oculos *totam calvariam, cavis oculorum et oris constantem, rectius intelligi, jam monui: dicit enim* certum est, *illa remansisse. At, si cranium erat ablatum, non poterat certo dicere, omnem pulverem, ex oris et oculorum resolutione ortum fuisse relictum in sepulcro, cum facile pars aliqua simul auferri potuisset. Non itaque de pulvere loquitur auctor, sed de cranio. Secundo modus, quo ossa ablata narrat Paulus, facit, ut verisimile non sit, omnia duorum corporum ossa ablata esse: nam ea abstulerunt,* dum apud venerabile corpus pernoctare se simulassent. *Furtim ergo illa nocte aperiendum erat sepulcrum, et res cito ac cautissime peragenda. Cavendum quam maxime erat, ne plura auferrent, quam occultare poterant, ut mane sine suspicione custodum discederent, spoliaque sua secum auferrent. Ipse Adalbertus*

A *bertus in Historia translationis apud nos num.* 6 *ait* : Thesaurum inventum unius sportellæ conclusit sinu. *Verisimile autem non est, omnia ossa duorum corporum uni sportellæ inclusa fuisse.*

cum duobus locis corpus Casinas attribuat :

30 *Tertio Paulus Diaconus corpus S. Benedicti attribuit Casino lib.* I *cap.* XXVI *his verbis :* Denique cum divina admonitione a Sublacu in hunc, ubi requiescit, locum... adventaret *etc. Rursum lib.* VI *cap.* XL : Circa hæc tempora Petronax... Cassinum castrum petiit, atque ad sacrum corpus beati patris Benedicti perveniens *etc. Quod autem respondent aliqui, cum de solis cineribus, aut etiam de vacuo loculo, sic fuisse locutum, mihi non satisfacit ; præsertim quia melioribus fundamentis nititur Casinensium causa, quam ut explicatione tam aliena uti hic oporteat. Ex his omnibus igitur concludere liceat, Pauli Diaconi auctoritatem, quam utraque pars litigantium sibi favere contendit, ad nihil magis valere, quam ut amica compositione pars utraque agnoscat, ossa divisa esse, et partim in Italia servari, partim in Gallia.*

B

nec ullus est auctor antiquus, qui sic commode explicari nequeat.

31 *Hæc conjectura de ossibus SS. Benedicti et Scholasticæ partim in Galliam delatis, partim Casini relictis, tanto mihi verisimilior apparet, quanto commodius sic explicari possunt antiqui scriptores, qui pro alterutra parte alleganturr. Adducunt Galli Adalbertum, Adrevaldum, Adelerium, Aimoinum et S. Odonem, scriptores Floriacenses : addunt anonymum Ratisbonensem, Wandelbertum, Adonem, Usuardum, Rabanum, Notkerum, Reginonem, pluresque alios, qui aiunt corpus S. Benedicti translatum. Durum esset, hosce omnes erroris velle convincere, præsertim cum festivitas translationis solemniter sit celebrata. Itali contra opponunt scriptores minime contemnendos, Leonem Ostiensem, Petrum Diaconum, Oderisium Cardinalem, S. Bertharium abbatem, aliosque plures ; nec non iteratas ossium inspectiones. Si quis modo contendere vellet alterius esse corpus, quod Casini servatur pro corpore S. Benedicti ; is ostendere deberet, Gallos illos, qui ossa transtulerunt, tali errori minus fuisse obnoxios, quam sint Casinenses ipsi. Malim ego credere, neutros hac in re errasse, sed utrosque sibi præ aliis corpus attribuisse, quod magnam illius partem possiderent ;* C *quodque loquerentur more in hisce usitatissimo, nimirum* corpus *nominando, notabilem illam corporis partem, quam habebant. Sane nullus ex relatis scriptoribus Gallis ossa translata enumerat ; nullus asserit ab anatomicis inspecta esse, totumque corpus inventum. Itali vero jam ultro fatentur, non servari apud se totum corpus. Nihil igitur ex hisce concludere possum, quod æquius sit et verisimilius, quam utroque loco servari partem ; et vera esse miracula, quæ utroque loco facta leguntur patrocinio S. Benedicti.*

Cum translationem Galli plerique referant ad regnum Clodovei II,

32 *Superest examinandum tertium dubium, videlicet an prædicta translatio attribuenda sit* S. Aigulpho, *cui eam adscribunt Adalbertus, Adrevaldus, Aimoinus, aliique scriptores Floriacenses, et passim omnes neoterici, qui translationem affirmant. Ætas* S. Aigulphi, *ut jam monui, et silentium antiquiorum dubitationem illam ingerunt. Mabillonius in Actis sæculo* II *pag.* 349 *de tempore translationis disserit, observatisque quorumdam opinionibus, suam probare sic aggreditur :* In primis occurrit Vitæ Caroli Magni veterrimus scriptor apud Pithæum : « Post Dagobertum regnavit Chlodoveus filius » ejus : . . a quo tempore S. Benedicti corpus » translatum est de Benevento in Franciam in » villa Floriaco ». Consentit descriptor miraculorum S. Genulphi . . . iisdem fere verbis : « Post » Dagobertum filius ejus Chlodoveus regnavit, » cujus tempore corpus S. Benedicti de Bene» vento in Gallias translatum est ». Et Martyrologium Floriacense a Sausseyo laudatum : « Anno » Domini DCLX sub Chlodovæo filio Dagoberti » translatum est corpus S. Benedicti abbatis a » monte Cassino ad monasterium Floriacense » per Aigulfum monachum ». Denique Chronicon S. Maxentii seu Malleacense, a Philippo Labbeo tom. 2 Biblioth. novæ editum, translationem sæpius dictam Chlodovei secundi tempore collocat. Quibus omnibus Adrevaldus in libro Mirac. cap. X et XI, et Aimoinus in Carmine de Translatione, aliique adstipulantur. Nec multum recedit Clarius in Chronico sancti Petri Vivi, id sub Papa Vitaliano, qui anno DCLVI sedere cœpit, factum referens. Certum itaque videtur, translationem illam Chlodoveo Dagoberti filio regnante contigisse, non quidem prioribus regni ejus annis, quibus Floriacensis monasterii jacta sunt fundamenta, . . . sed posterioribus. E *Hactenus Mabillonius, subdens illigandam translationem anno* 653 *ex sententia Hadriani Valesii, qui mortem Chlodovei affigit anno* 654. *Pagius in Critica ad annum* 664 *num.* 18 *et* 19 *non multum recedit ab hac opinione Mabillonii ; sed cum mortem Chlodovei II referat ad annum* 656, *mavult annum* 654 *aut alterum e duobus sequentibus translationi assignare.*

sed quo non ea erat ætate Aigulphus.

33 *Jam vero si huic epochæ inhærere velimus, non erit admodum verisimile,* S. Aigulphum *fuisse electum ad ossa prædicta transferenda. Quippe Sanctus eo tempore videtur fuisse natus annos tantum viginti et quatuor circiter, aut certe necdum fuisse annorum triginta, cum annum ipsius natalem fixerimus circa* 630. *Deinde non poterat* Aigulphus *eo tempore multum esse probatus in disciplina monastica : nam ingressum illius supra fiximus circa annum* 650, *quod cum anno natali satis congruit. An igitur credemus Juvenem viginti trium aut quatuor annorum, qui non nisi tres aut quatuor annos in monasterio exegerat, missum fuisse in Italiam* F *tantæ expeditionis ducem ? Laudatus Pagius num.* 19 *facile quidem id crediturus fuisse videtur : nam constructionem monasterii Floriacensis collocat anno* 649, *primi abbatis Rigomari mortem anno* 655, post quinquennalem scilicet administrationem. *Addit* dein Mummolum abbatem renuntiatum esse, et Aigulphum monachum ad asportanda corpora SS. Benedicti et Scholasticæ in Italiam misisse. Quæ omnia, *inquit,* mire inter se, et cum hujus translationis historia congruunt. *Itaque, si Pagio credimus, Mummolus eodem anno abbas factus est, eodem* Aigulphum *in Ordinem admisit, atque hunc Tironem eodem anno in Italiam ablegavit. Verum adeo numeris suis hic intentus fuisse videtur Pagius, ut nihil rectæ rationi tribuerit. Quid enim rectæ rationi sanoque judicio minus consonum, quam Tirunculum ablegare in Italiam ad opus tam arduum ?*

ut translatio ei certo possit attribui, silentibus antiquioribus,

34 *Sane Adrevaldus in Vita secundo loco edenda præmittit multa de exercitatione monastica* Aigulphi, *priusquam asserat, eum fuisse ablegatum Casinum. Quapropter non modo Pagii calculus prorsus mihi videtur improbabilis : sed ne*

AUCTORE J. S.

ne satis quidem verisimilis mihi apparet missio Aigulphi, *etiamsi credere velimus, ad quadriennium aut quinquennium monastica vita prius exercitatum fuisse : et ab ætate triginta annorum non longe abfuisse. Hæc ratio ab ætate* S. Aigulphi *petita tanto magis me reddit ambiguum, quanto minus comprehendere possum, cur plurimi scriptores, qui translationem asseruerunt, non nominaverint* Aigulphum, *virum utique et dignitate abbatiali et martyrio præstantissimum. Asseruerunt in Martyrologiis suis translationem S. Benedicti Wandelbertus, Ado, Usuardus, Rabanus, Notkerus : at nullus eorum* Aigulphum *affirmavit auctorem : nec dici potest, id contigisse brevitatis gratia, quia ne memoriam quidem* S. Aigulfi *ullus eorum annuntiavit. Quin imo, teste Mabillonio in Annotatis ad Vitam,* S. Aigulfi memoria in duobus veterrimis Martyrologiis cœnobii Floriacensis non consignatur primaria manu, sed recentiori.

primumque id post ducentos annos affirmante Adalberto;

35 *Præterea, uti omnia illa antiqua Martyrologia* S. Aigulphum *præterierunt, etsi translationem S. Benedicti contineant, sic Vita prima ne verbum quidem habet de translatione, quæ, ut* B *factum notabile, nec ignorari debebat nec omitti a biographo. Accedit silentium scriptorum omnium sæculi* VII *post medium, et totius sæculi* VIII, *imo et medii sæculi* IX, *cum nullus ante Adalbertum translationem attribuerit* S. Aigulpho. *Demum tota illa translationis Historia, prout ab Adalberto aliisque Floriacensibus relata est, tam parum congruit cum scriptis ea de re a Paulo diacono, licet Adrevaldus apud Mabillonium pag.* 371 *Pauli auctoritatem citet, ut vel Adalbertus vel Paulus in variis erraverit. Ut autem existimem, errasse potius Adalbertum quam Paulum, faciunt multa, quæ in ipsius Historia modo parum verisimili relata sunt. De ipso* Aigulpho *non recte sic habet :* Namque cum bonis polleret operibus, et in monasterio Lirinensi ob bonorum studium operum peteretur aliquantisper exempli gratia remorari, a contrariis religioni divinæ insidias perpessus, ad palmam martyrii usque pervenit. *At* Aigulphus *non erat rogatus* aliquantisper exempli gratia remorari *Lerini sed abbas cœnobio erat præfectus. Hæc omnia dubitare me cogunt, an sufficienti fundamento nixus fue-* C *rit Adalbertus, quando translationis auctorem fecit* S. Aigulphum.

et Paulus Diaconus referat translationem ad id tempus.

36 *Porro si quis malit translationem illam serius collocare cum Paulo Diacono, qui eam memorat circa tempora Gisulphi ducis Beneventani ; jam defunctus fuerit* Aigulphus, *antequam translata sunt S. Benedicti ossa. Gisulphus enim circa annum* 690 *principatum adeptus est, uti observatur in annotatis ad Paulum, eumque septemdecim annis tenuit, quemadmodum Paulus ipse scribit lib.* VI *cap.* II. *Collocanda igitur est translatio ex mente Pauli Diaconi inter annum* 690 *et* 707 ; *quo tempore jam defunctus erat* Aigulphus. *Cointius nec Floriacensium opinionem secutus est, nec Paulum Diaconum, sed translationem refert ad annum* 673. *Hæc epocha cum ætate* Aigulphi *recte cohæret ; sed auctoritate antiquorum prorsus est destituta. Nititur quidem Cointius num.* 51 *Paulum Diaconum, quem merito ceteris præfert, suo calculo conciliare, primo quia dixit* circa hæc tempora, *quod vagum est atque indeterminatum : secundo quia, ubi cap.* II *narraverat translationem, cap.* IV *refert synodum adversus Monothelitas Constantinopoli habitam circa annum* 680.

37 *Verum, etsi vagum tempus assignet Paulus, non tamen videtur retrahi posse usque ad annum* 673, *si laudato auctori velimus inhærere. Secundo observatio minus ad rem facit : nam cap.* IV *Paulus redit ad anteriora tempora, incipitque narrare quædam extra Italiam gesta, uti prima istius capitis verba statim innuunt :* Dum hæc in Italia geruntur, hæresis apud Constantinopolim orta est *etc. Itaque cum neque epocha Pauli Diaconi, quæ forsan est verior, satis congruat cum ætate* Aigulphi, *fateor me non parum dubitare, an translatio eidem vere sit attributa. Omnem tamen dubitationem lubens deponam, si quis monumenta solidiora attulerit et antiquiora, quam hactenus fuerunt prolata, ad translationem* S. Aigulpho *vindicandam.* D

quo jam mortuus erat Aigulphus : res videtur dubia.

§ IV. An Sanctus fuerit abbas S. Aniani? de tempore, quo factus est abbas Lerinensis : an Arlucense virginum cœnobium instaurarit, eique abbatissam præfecerit Angarismam? E

Barralis asserit Aigulphum fuisse abbatem S. Aniani.

V*incentius Barralis in Vita* S. Aigulphi, *prætermissa translatione S. Benedicti, de qua egimus, de* S. Aigulpho *in disciplina monastica jam exercitato hæc scribit :* Volens autem Dominus lucernam non sub modio, sed super candelabrum poni, dedit fidelem Servum super familiam suam, ut tribueret ei in tempore tritici mensuram. Nam monachi sancti Aniani civitatis Aureliæ odore vitæ ejus affecti ad eum venerunt, postulantes ut super eos pastoris officio per aliquot dies fungi dignaretur : quorum petitioni haud acquiescens, victus tandem obedientia et charitate assensum præbuit. Qui suscepti agens curam regiminis, fratres suos ad promerenda æternæ vitæ gaudia monitis et disciplinis animabat regularibus. Tanta etiam in pauperes affluebat largitate, quod cum tantam * ferme illam provinciam valida fames aggressa esset, F plurimique hac calamitate deperirent, omnibus ecclesiæ thesauris, rebus quoque monasterii in opere tam pio jam expensis, a quotidiana fratrum alimonia (licet permodica) vix abstinebat. Cujus munificentia cum ad regis Clodovei aures pervenisset, ne ipse tantæ auxilium præstaret calamitati, aurum et argentum, quibus rex Dagobertus pater ejus ecclesiam sancti Dionysii martyris prope parisios honorifice decoraverat, ablatum una cum muneribus regiis Viro Dei largitus est, dicens : Accipe, quæ tibi offero, Pater sancte, ne * indigentibus, sicut melius noveris, valeas subministrare. Multi quoque viri curiales hoc pietatis exemplo permoti plurima impertiti sunt. *Hactenus Barralis, qui ait se Vitam composuisse* ex variis manuscriptis perantiquisque codicibus.

* totam

* ut

sed id ex fallaci conjectura et confusione duorum videtur dixisse.

39 *Verumtamen existimo hanc* S. Aigulphi *præfecturam ab eo inventam non esse in codicibus antiquis ; sed ex fallaci conjectura deductam, omniaque mox recitata ad* S. Aigulphum *non pertinere. Certe Barralis pro facto Clodovei regis ad marginem citat Aimoinum lib.* IV *cap.* XLI, *ubi revera Aimoinus simile factum narrat de Clodoveo. Verum rex ille non dicitur argentum illud dedisse* Aigulpho *abbati S. Aniani, sed Aigulpho S. Dionysii*

A *S. Dionysii abbati, qui eodem vivebat tempore. Itaque cum* S. Aigulphum *in hoc facto clare confundat cum Aigulpho S. Dionysii abbate, vehementer suspicor totam illam præfecturam S. Aniani non alio niti fundamento, quam quod memoratum argentum Aigulpho abbati a Clodoveo datum legeret, cumque non alium nosset istius temporis Aigulphum, quam Lerinensem, facile crediderit hunc fuisse abbatem in Francia, et quidem S. Aniani, in cujus abbatum catalogo ingens post Leudebodum est hiatus. At ætas* S. Aigulphi *non favet huic præfecturæ, maxime sub Clodoveo II, et utraque Vita edenda altum de illa dignitate abbatiali siluit. Omnino igitur existimo* S. Aigulphum *ex monasterio Floriacensi ad præfecturam Lerinensem fuisse promotum; non vero ex abbate S. Aniani factum abbatem Lerinensem.*

Annus promoti Aigulphi ad abbatiam Lerinensem incertus,

40 *Porro uti certum est, abbatiæ Lerinensi præfuisse* Aigulphum, *ita rursus obscurum est, quo circiter anno ad dignitatem illam sit evectus, quantoque tempore eamdem abbatiam administraverit, ac demum quo anno fuerit martyrio coronatus. Si audire lubet Adrevaldum, omnia* B *hæc contigerunt sub Clodoveo II, cujus obitus nunc communius notatur anno* 656. *Sed id prorsus improbabile apparet, quia sic vix egisset viginti et quinque annos, quando electus est ad reformandos mores in celeberrima abbatia. Mabillonius in Annalibus tom.* I *pag.* 463 *initium præfecturæ* S. Aigulphi *refert ad annum* 661. *At quantum ex ætate* Aigulphi *conjici potest (nam certam non invenio temporis notam) præfectura illa serius collocanda. Cointius dignitati abbatiali admotum vult anno* 675, *quod satis congruit cum statuta a nobis ætatis epocha: sic enim agebat annos quadraginta circiter et quinque Attamen nihil obstat, quominus potuerit aliquot annis citius aut serius Lerinensis abbatiæ administrationem ordiri; nec ullam hactenus rationem allatam vidi, cur minus potuerit anno* 670 *Lerinum proficisci, quam anno* 675. *Quare Pagius ad annum* 664 *recte dicit,* S. Aigulphum *in abbatem Lerinensem postulatum esse* incerto anno, *sic tamen ut conjicere possimus ex antecedentibus de ipsius ætate, id factum non esse diu ante annum* 670, *et ex dicendis de morte ipsius* C *etiam fiat verisimile, non differendum saltem usque ad annum* 680.

æque incertum, quamdiu præfuerit. Quod scripsit Barralis de instaurato

41 *Quamdiu Sanctus abbatiam administrarit, nullibi exprimitur. At suspicor eum ad annos aliquot abbatiæ præfuisse, cum non modo mores monachorum reformasse legatur, sed dispersos etiam collegisse et multos reflorescenti monasticæ disciplinæ aggregasse. Nihil autem occurrit, quod cogat nos dicere, hæc intra annum unum alterumve fuisse peracta. Ipsa quoque machinatio rebellium monachorum satis diuturni fuisse videtur moliminis, nec tam cito, quam aliqui videntur sibi persuadere, ad supremum malitiæ culmen perducta. Porro inter gesta Lerini Vincentius Barralis de* S. Aigulpho *refert sequentia:* Etiam virgines æmulari cupientes, *(vitam nimirum monachorum Lerinensium)* sanctum Virum toto cordis affectu deprecaturæ convenerunt, ut eis monasterium, in quo illabatam servare, quam cælesti Sponso devoverant, virginitatem possent, deputare *(vellet.)* Quarum devotioni annuens beatus Aygulphus, cœnobium in loco, qui Arlucus dicitur, construxit seu reparavit. Proposuitque eis sanctimonialem virginem, nomine Angarismam, Blesensem, quam cum aliis virginibus a Galliis venire jusserat. *Unde hujusce monasterii instaurationem acceperit Barralis, non satis liquet, cum neutra Vita quidquam de illa memoret. Adrevaldus quidem in Vita secunda num.* 30 *hæc habet:* Præterea hujus nuntii *(de* Aigulphi *morte)* participem faciunt quamdam abbatissam, Angarismam nomine, quæ in vicino monasterio sororibus præerat sanctimonialibus, a sancto Viro a primæva ætate tam in Scripturis sanctis quam monasterialibus imbuta doctrinis. *At illa ibidem mox dicitur præfuisse monasterio,* cujus est vocabulum ORATORIUM: *hoc autem monasterium Bellovacense est, non Lerinense, uti observat Mabillonius in Annotatis ad Acta. Præterea non dicit Adrevaldus, monasterium istud instauratum esse ab* Aigulpho; *nec asserit, Angarismam abbatissam patria fuisse Blesensem. Quapropter tota rursum illa relatio Barralis mihi admodum fit suspecta; nec ipsis Adrevaldi dictis satis confido.*

AUCTORE J. S.

monasterio Arlucensi, eique præfecta Angarisma abbatissa,

42 *Audi Mabillonium ipsum loco assignato de hisce dubitantem ob lapsum Adrevaldi.* Oratorium monasterium, *inquit,* in Provincia nullum umquam fuit, sed in Gallia Belgica prope civitatem Bellovacorum, Oroër vulgo appellatum, E cui præfuit S. Andragisma virgo nobilis, quæ Provinciam insulamve Lerinum neutiquam incoluisse dicitur in propriis Actis, sub finem seculi istius Benedictini referendis. *(Consule paginam* 1063, *ubi pro Actis brevem collectionem de S. Andragisma dedit.)* Si qua fides est Actis S. Aigulphi a Vincentio Barrali interpolatis, Aigulfus cœnobium in loco, qui Arlucus dicitur, construxit seu reparavit... præposuitque Angarismam Blesensem... Angarisina proinde distinguenda esset ab Angadrisma, quæ origine Tarvennensis fuit. *At dubitationem deinde deposuisse videtur: nam tom.* I *Annalium pag.* 15 *de Arlucensi cœnobio, sub initium sæculi* VI *condito, sic habet:* Hoc cœnobium sanctus Aigulfus abbas seculo sexto *(lege* septimo) instauravit, eidemque Angadrismam abbatissam præposuit. *Rursum pag.* 530 *iisdem vestigiis insistit, et Adrevaldum a Vincentio Barrali correctum ait. Verumtamen vehementer dubito, an prædicta Barralis assertio plus fidei mereatur, quam modo refutata ipsius opinio de præfectura cœnobii S. Aniani ab* Aigulpho *administrata.* F

ex errore Adrevaldi et conjecturis male fundatis, videtur assertum.

43 *Certe, si dicta Vincentii Barralis diligenter conferamus cum assertis Adrevaldi, haud difficulter videbimus, non alia eum habuisse fundamenta ad corrigendum errorem Adrevaldi, quam conjecturas incertas; ideoque manebit dubium, an mutatus non sit Adrevaldi error per alium errorem Vincentii Barralis. Vidit hic scriptor cœnobium nullum fuisse in insula Lerinensi, quod* Oratorium *diceretur: hac de causa* Arlucum *substituit. At non videtur novisse, eodem tempore monasterio Bellovacensi, quod* Oratorium *vocabatur, præfuisse abbatissam* Andragismam, *atque hanc ipsa non minus per errorem designari potuisse ab Adrevaldo, quam mendose assignaverat monasterium* Oratorium. *Sane, cum constet Andragismam fuisse illo tempore Oratorii abbatissam, vehemens est suspicio, æque erratum esse in abbatissa, quam in monasterio; omniaque, quæ de Angarisma narravit hallucinans Adrevaldus, eumque ex conjecturis corrigere tentans Barralis, vehementer mihi sunt suspecta, præsertim cum Vita prima de iis ne vel minimum verbum habeat; cumque Angarisma illa Arlucensis abbatissa nullo alio monumento* 93 *hactenus*

AUCTORE J. S.

hactenus innotuerit. Patria Blesensem *facit Barralis non alia, opinor, de causa, quam quod ab Adrevaldo dicatur per* S. Aigulphum a primæva ætate tam in Scripturis sanctis quam monasterialibus imbuta doctrinis. *Hinc enim facile conclusisse videtur Barralis, eadem cum* Aigulpho *civitate natam fuisse. Quapropter nec Angarismam inter abbatissas Arlucenses recensere ausim; nec asserere cœnobium Arlucense instauratum esse a* S. Aigulpho, *donec certioribus monumentis facta illa probentur.*

§ V. Conspiratio pseudo-monachorum contra sanctum Abbatem elucidatur: tempus et locus martyrii, uti et numerus Sociorum investigatur.

B

Conspiratio contra Sanctum orta per duos monachos,

Postquam S. Aigulphus *monasticam disciplinam in cœnobio Lerinensi restituerat, gravissima rebellium quorumdam erupit conspiratio, qua sanctus Abbas ad coronam martyrii tandem fuit deductus. Capita hujusce conspirationis fuerunt duo monachi, Arcadius et Columbus, quibus merito applices illud S. Augustini scribentis ad Hipponenses:* Quomodo difficile sum expertus meliores, quam qui in monasteriis profecerunt; ita non sum expertus pejores, quam qui in monasteriis ceciderunt. *Si credimus Adrevaldo, Arcadius monasterium apostata deseruit, cumque deinde redire vellet pœnitentiam simulans, ab* Aigulpho *non fuit admissus: at Vita prima id non habet. Utraque vero congruit in eo, quod suavibus* S. Aigulphi *monitis conspiratio per annum integrum sopita manserit, donec tandem vehementius erumperet, postquam rebelles in partes suas traxerant Mummolum quemdam, a quo militum manipulum obtinuerunt, ad sanctum Abbatem ipsique adhærentes violenter opprimendos.*

C

qui Mummolum quemdam verisimiliter episcopum Ucetiensem,

45 *Non est omnino clarum, quis sit ille Mummolus, qui rebellibus monachis subsidium ferre voluit. In Vita prima num. 14 militum manus data dicitur* a pessimo Mummolo Useziæ civitatis principe. *Adrevaldus in Ms. nostro num. 16 de Arcadio sic loquitur:* Ad quemdam se contulit Niceriæ civitatis principem, nomine Mummolum: *narratque deinde Mummolum ipsum, spe pecuniarum allectum, cum militibus suis Lerinum venisse. In Ms. hujus Vitæ compendio, num. 7 memorato, legitur:* Ad quemdam se contulit Uzeiæ civitatis principem, nomine Mummolum. *Mabillonius edidit,* Vicetiæ civitatis principem, nomine Mummolum: *et in Annotatis ait:* Lege « Ucetiæ civitatis principem » *monens tamen in Ms. Herovallii non legi* Vicetiæ, *sed* Nicetiæ *aut* Niceæ. *Jam vero Mummolum hunc non fuisse principem aliquem sæcularem, sed episcopum Ucetiensem suspicatur Mabillonius, hæc notans:* Lege, Ucetiæ civitatis principem, id est episcopum; sic enim non raro episcopos appellant. In Vita S. Amandi cap. XXIII ad annum DCLXXIX dicitur Mummulus Ozidinsis, id est, Uticensis episcopus, S. Amando necem molitus esse. Quæ hominis sævitia, sicut et ætas, satis præsenti facto respondet: tametsi Lerinus insula non parum distat D ab Ucetia civitate Galliæ Narbonensis. Sane in apographo V. C. D. Herovallii pro Vicetiæ legitur NICETIÆ, seu Niceæ, quæ urbs Lerino vicinior est. *Subdubitat quidem Mabillonius: attamen priorem opinionem de Mummolo episcopo Ucetiensi prætulit, cum illam, æque tamen dubitanter, inseruerit Annalibus suis tom.* I *pag.* 463.

in partes suas traxerunt.

46 *Favet huic sententiæ prima Vita, in qua, ut dixi, legitur,* Useziæ civitatis, *quod difficulter de ulla alia urbe exponi potest, quam de* Ucetia *vel* Ucecia, *Gallis* Uzes *vel* Usez *dicta. Item alio vix trahi potest, quod in Compendio est,* Uzeiæ civitatis. *Nec distantia hujus civitatis tanta est ab insula Lerino, ut rei tollat verisimilitudinem, præsertim cum illius territorium Rhodano adjaceat, ita ut ex pago Ucetiensi facile Lerinum navigari posset. Itaque lubens subscribo sententiæ Mabillonii, cum ætas Mummoli Ucetiensis, et mores efficiant, ut aliam urbem quærere non debeamus, quam* Useziam *aut* Uzeiam, *id est, Ucetiam. Nicæa quidem propinquior est; at illa non dicitur* Nicetia; *et in uno solum apographo* Nicetia *legitur: nullus quoque ibi notus est Mummolus.* E

Comprehensio Sanctorum non recte narrata in Vita secunda.

47 *Adrevaldus martyrium* S. Aigulphi *et Sociorum multis oneravit magis quam ornavit adjunctis, quæ parum sunt verisimilia, uti in annotatis ostendam. Hic vero solum præcipua discutiam Comprehensionem Sanctorum ita narrat primus biographus num.* 14, *ut dubitare nequeamus, quin statim in navim ad id paratam injecti sint, avectique mutatis vestibus ad insulam Caprasiam, ubi aliquo tempore in ergasiulo sunt detenti. Quapropter fictitia esse suspicor, quæcumque narravit Adrevaldus de carcere ipsorum in insula Lerino, gestisque ibidem post comprehensionem: neque enim verisimile est, apostatas monachos, sicariosque aliquot eis submissos, tantæ fuisse audaciæ, ut sanctum Abbatem, qui haud dubie multos sibi faventes habebat tam in monasterio quam extra monasterium in insula, sustinuissent ibidem diu in carcere detinere. Malim igitur credere Sanctum cum sociis aliquot, qui ipsum comitati fuerant ad furorem rebellium leniendum, captata mox ab ipsis occasione comprehensum, abductumque ad navim; sicuti modo* F *plane verisimili in Vita prima legitur. De tempestate quoque, quam fuse describit Adrevaldus, nihil in Vita prima narratur; ita ut hæc verisimiliter etiam deleri possit et debeat.*

Caprasia insula, ad quam Sancti sunt avecti,

48 *Quænam porro sit insula* Caprasia, *in quam* S. Aigulphus *abductus fuit, nullibi satis expositum inveni. Nihil de ea insula dicit Mabillonius, neque in Actis neque in Annalibus, nisi ex Adrevaldo, quem transcribit tom.* I *Annalium pag.* 463 *et* 464. *Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom.* IV *pag.* 88 *in annotatis hanc dat conjecturam:* Creditur insula, quæ ab antiquis nominabatur CAPRARIA, esse una ex insulis Canariis, dicta PALMA, ubi revera mons est, qui vocatur MONS CAPRARIUS. *Non modo mons, sed ipsa etiam insula Palma, creditur* Capraria *fuisse nominata ab antiquis. Verum non tam longe in mari Atlantico quærenda est* Caprasia, *aut* Capraria *insula, ad quam Lerino avectus est* S. Aigulphus *cum sociis; cum aliæ magis vicinæ reperiantur ejusdem nominis in mari Mediterraneo. Bailletus ad* III *Septembris in* Aigulpho *assignat Caprariam viciniorem, vulgo* Cabrera *dictam, quæ est prope Majoricam, in*

A *in Austrum. At nec hanc recte assignatam existimo ob rationes infra dandas.*

Insula est inter Corsicam et Etruriam,

49 *Philippus Cluverius Italiæ antiquæ lib.* II *pag.* 505 *de Caprasia aut Capraria, quam quærimus, sic habet :* Ultra Ilvam, Oglasa et Planasia *(insulis, de quibus egerat)* amplior, ut inquit Plinius, Capraria insula, vulgo hodieque dicitur Capraia. Græcorum lingua vocabatur Αἴγιλα, Ægila; sive Αἴγιλον, Ægilum, testibus Plinio ac Solino; scilicet ἀπὸ τῶν αἰγῶν, id est, a magno numero caprarum silvestrium, quæ in ea gignebantur; ut ab eodem argumento ad Lilybæum Siciliæ promontorium tres celeberrimæ insulæ dictæ fuerunt Αἰγάδες; et una earum, in quibus erant captæ silvestres, teste Homero Odiss. lib. VIII, Αἰγοῦσα, Ægusa; ut Siciliæ lib. II cap. XV a nobis docetur. M. Varro Rusticar. rer. lib. II cap. III : « Capræ, quas » alimus, a captis feris sunt ortæ; a queis pro- » pter Italiam Caprasia insula est nominata ». Nostra hæc inter Corsicam Italiamque Caprasia sive Capraria, præter supra dictos scriptores, Melam, Plinium, Solinum, ac Martianum Capellam, Rutilio quoque memoratur in Itinera- B rio. *Notatur passim in tabulis geographicis hæc insula, vulgari nomine* Capraia, *inter Corsicam et Etruriam. Hanc autem esse, ad quam ductus est* S. Aigulphus *cum Sociis, persuadet primo non magna hujus distantia a Lerino, certe longe minus distat quam aliæ omnes ejusdem nominis, etiam quam Hispanica Capraria, vulgo* Cabrera *dicta. Corsicæ quoque propinqua est nostra Caprasia, cui vicinam fuisse innuit Adrevaldus. Secundo aliæ solum nominantur* Capraria; *hæc vero etiam* Caprasia *fuit dicta, prout semper nominatur in Vita* S. Aigulphi, *consentientibus omnibus Mss.*

multosque habebat monachos, aut potius eremitas :

50 *Tertio Adrevaldus ait, multos fuisse monachos in insula Caprasia, quando eo vectus est* S. Aigulphus : *quod verum est de assignata modo Caprasia, et forsan nulli aliarum congruit. De monachis Caprasiæ dubitare non sinit Rutilius Claudius Numantianus, homo paganus sæculi* VI, *qui in Itinerario suo metrice scripto de ea sic canit :*

Processu Pelagi jam se Capraria tollit.
Squalet lucifugis insula plena viris.
C Ipsi se monachos Graio cognomine dicunt,
Quod soli nullo vivere teste volunt.
Munera fortunæ metuunt, dum damna verentur.
Quisquam sponte miser, ne miser esse queat?

Subdit plura homo paganus, ut carpat monachorum institutum, quod ipsi sane placere non poterat, cum ignoraret verum Deum, cujus amore monachi et anachoretæ præsentibus se privant solatiis, ut fruantur æternis. Dubitari tamen utcumque potest, cœnobitasne designet an anachoretas : nam utrique eo tempore dicebantur monachi. *Quin imo verba illa,* Quod soli nullo vivere teste volunt, *magis congruunt anachoretis seu eremitis, quam cœnobitis simul habitantibus. Versiculus quoque ille, qui mox sequitur,* Sive suas repetunt ex fato ergastula pœnas, *magis designat eremitas : nam vox* ergastula *potius congruit cellulis aut tuguriis eremitarum, quam cœnobio simul habitantium monachorum.*

differentia scriptorum in narrando, quæ gesta sunt in illa insula,

51 *Priusquam ad hanc insulam pervenirent Sancti, multa perpessi sunt in navi : lingua enim ipsis præcisa, erutique oculi, uti utraque habet Vita, addens deinde sine lingua perfecte locutos. Verum de gestis in insula Caprasia biographi invicem non consentiunt. Primus ait, ibidem carceri seu ergastulo inclusos ad dies aliquot, ibique recreatos apparitione S. Michaëlis archangeli; ac tandem in eadem insula martyrio coronatos. Ex hisce nihil est, quod a verisimilitudine exorbitat. Adrevaldus vero multa hic refert, quæ minime verisimilia mihi apparent, adeo ut mirer, relationem ipsius a Mabillonio aliisque scriptoribus eruditis fuisse adoptatam. Ait num.* 25 *appulisse ad insulam Caprasiam,* cujus sinus retinebat maximum examen monachorum; *ad hos divertisse in* Cœna Domini. *ab iisdem* benignissime atque humanissime *exceptos : deinde in solemnitate Paschali Columbum, diaconi officio fungentem in cœtu illo monachorum, osculum æque præbuisse* S. Aigulpho *ac aliis monachis : eumdem vero, peracta Paschali festivitate, Ephesum fuisse profectum, relictis interim* Aigulpho *ejusque Sociis in monasterio insulæ, donec reverteretur : reversum Epheso Columbum abstraxisse monasterio Sanctos, quos navi ex Africa venienti impositos, in insula alia inter Corsicam et Sardiniam per satellites suos occidi jussit. Ita paulo prolixius Adrevaldus.*

E ubi multa Adrevaldus refert prorsus improbabilia :

52 *In hac autem relatione multa, ut dixi, verisimilia non sunt. Primo verisimile non est, Columbum cum S. Aigulpho aliisque Captivis, quibus linguas præcidi curaverat et oculos erui, divertisse ad monachos. Secundo incredibile est, Sanctos tam crudeliter habitos, eorumque persecutores cum ipsis,* benignissime atque humanissime *in eodem monasterio exceptos. Tertio illud ipsum Caprasiæ monasterium incertum est, cum monachi illi forsan fuerint eremitæ, ut jam ostendi. Quarto, quod de solemnitatis celebratione, et osculo Columbi dicitur, plane ridiculum est. Quinto nihilo verisimilius confictum est iter Columbi Ephesinum. Quis enim credat, Sanctos, qui non poterant ignorare persecutorem suum, cum hoc impio in sacris mysteriis communicare voluisse; aut omnino assistere potuisse Officiis privatos oculis? Rursum quis sibi persuadeat, monachorum tantum numerum, quantus erat in insula, non cogitasse de subsidio Sanctis ferendo, si innocentes credebant; aut tam humaniter ipsos excepisse, si quis velit deceptos fuisse mendaciis persecutorum. Hæc sane sibi non satis consonant, et Vita prima de omnibus istis nihil* F *memorat, ita ut dubitare vix possim, quin prorsus sint commentitia, fictaque unice ad historiam martyrii magis exornandam, et persecutorum malitiam graphice magis describendam.*

verisimile quoque non est, ab insula Caprasia ad aliam fuisse vectos :

53 *Demum ex hac licentia conjecturandi, ornandique variis adjunctis Sanctorum martyrium, qua satis aperte usus est Adrevaldus, oritur dubitatio de loco, ubi supremum agonem consummarunt Sancti. Prima Vita assignat insulam Caprasiam, ibique et Sanctos peremptos asserit, et reliquias, inde Lerinum deinde perlatas. Adrevaldus vero narrat, Sanctos rursum navi impositos per Columbum, avectosque ab insula Caprasia : deinde in aliam navem ex Africa venientem translatos, missosque ad insulam nescio quam, inter Corsicam Sardiniamque sitam, ut ibidem a satellitibus occiderentur : quod et factum affirmat. Insula hæc in Ms. nostro* Amatune, *apud Mabillonium* Amatim; *alias quoque* Amaritima, *ac* Amaritina *et* Amatuna *scribitur, ut in Annotatis ad Vitam observabo. At illa mihi prorsus incognita est; nec advertere potui, cognitam fuisse ulli ex scriptoribus, qui de hisce egerunt. Quin vehementer dubito, an ipse Adrevaldus*

AUCTORE J. S.

Adrevaldus illam cognoverit, etiamsi dicat inter Corsicam et Sardiniam esse sitam; cum quod nullam similis nominis insulam apud geographos antiquos aut hodiernos inveniam, tum quod deductio Sanctorum ad illam insulam modo minime verisimili sit narrata : ac demum quia dissentit Vita prima, cui plus tribuendum censeo. Itaque probabilius existimo, Sanctos esse passos in insula Caprasia, uti habet prima Vita, nec alio avectos. Quis enim prudenter credat, sicarios istos, quantumvis impios, tam perditæ fuisse audaciæ, ut Sanctos tam crudeliter tractatos quasi in triumphum ad varia loca traducerent, de navi sua in aliam navim transponerent, sic crimina sua pluribus manifestarent? An tantæ erant potentiæ impii apostatæ, ut alterius navis rectorem pro arbitrio suo cogere possent, ad Homines quosdam linguis oculisque orbatos in navi sua accipiendos, transvehendosque ad insulam quamdam, ut ibi jugularentur? Credere similia poterunt, qui nugas Adrevaldi non habent perspectas; at mihi apparent incredibilia.

epocha martyrii statui debet inter annum 675 et 681 :

54 *De tempore martyrii et numero horum Martyrum Vincentius Barralis in fine Vitæ sic loquitur :* Passus est autem beatus Aygulphus abbas et martyr cum triginta et eo amplius Monachis sociis circa annum Domini sexcentesimum sexagesimum, tertio Nonas Septembris, sedente in Sede Petri Pontifice Vitaliano. *Deinde agens de reliquiis pag.* 361 *triginta tres Socios* S. Aigulpho *attribuit. Alii annum* 677 *eorumdem martyrio assignant, eumque annum probare nituntur ratione deducta ex iis, quæ de Audoëno episcopo dicit Adrevaldus in Vita secunda num.* 16, *ubi ostendam in annotatis, frivolam, aut potius nullam, eam esse rationem. Itaque, cum nulla se offerat idonea temporis nota ad annum quempiam certum assignandum, Sanctorum martyrium late fixi inter annum* 675 *et* 681, *quod verisimile fit ex ætate aliisque ante dictis, at non omnino certum. Addi ad confirmationem potest Chronicon Malleacense, editum a Labbeo tom.* II *Bibliothecæ, in quo pag.* 193 *sub Theodorico rege et Ebroïno Majore-domus* S. Aigulphus martyrio coronatus *dicitur, uti jam advertit Mabillonius in annotatis ad Vitam. Quippe cum Theodoricus III successerit fratri suo Childerico in regnum anno* 673, *et Ebroïnus regnum sub ipso administrare cœperit duobus aut tribus annis serius : secundum hanc epocham non potest martyrium* S. Aigulphi *et Sociorum collocari ante annum* 675, *cui illud affigit Mabillonius. Rursum cum Ebroïnus occisus sit anno* 681, *ut ad eumdem annum probat Pagius num.* 27; *noc potest exactius determinari tempus martyrii, quam si dicamus illud contigisse inter annum* 675 *et* 681. *Hoc autem tempore quinquaginta fere annorum ætatem habere poterat* S. Aigulphus.

non est verisimile Socios 33 cum S. Aigulpho occisos,

55 *Socios triginta tres* S. Aigulpho *non rectius, opinor, attribuit Barralis, quam designavit tempus martyrii. Certe ex neutra Vita colligi potest, tantum fuisse Martyrum numerum. Prima Vita de illorum comprehensione agit num.* 13 *et* 14 : *sed incertum ibi relinquitur, quot fuerint comprehensi. Nam primo narratur, fugisse* in ecclesiam beati Joannis Baptistæ *illos*, qui sancto Pastori adhærebant. *Hi autem non videntur comprehensi, tum quia id nullibi dicitur, tum quia sic omnes boni fuissent capti, et soli superfuissent perversi, qui contra Sanctum conspiraverant, aut horum impietatem ausi non fuerant improbare. At id factum non esse, liquet ex gestis post cædem Sanctorum Lirinensibus relictis nuntiatam : nam teste Vita num.* 18, extemplo omnium consurgit planctus amarissimus, *et statim mittuntur aliqui,* ut illorum sacratissima corpora Lerinam deferrent. *Itaque remanserant in monasterio Lerinensi non pauci, qui addicti fuerant* Aigulpho *abbati; atque omnes illi, quantum existimo, qui fuga se subduxerant, aut latebras quæsierant, dum sæviebant persecutores.*

sed probabilius tres tantum habuit martyrii Consortes;

56 *Secundo* supervenientibus atrocissimis pseudomonachis beatus Aigulphus processit obviam, illos dulciter alloquens, *uti rursum habet Vita, quæ num.* 14 *de persecutoribus sic loquitur :* At illi... impetum fecerunt in beatum Aigulphum Sociosque suos, *quos statim per milites comprehenderunt, navique imposuerunt. Quinam fuerint illi Socii* B. Aigulphi, *et quot numero, non additur. Verum ex tota relatione, factisque posterioribus satis colligitur, fuisse aliquot Monachos, qui, neglecto periculo, cum* S. Aigulpho *obviam processerant persecutoribus. Hosce autem fuisse quatuor, ex quibus tres cum sancto Abbate fuerunt occisi, quartus vero evasit, non immerito mihi persuadere possum ex titulo Vitæ primæ, qui talis est in apographo nostro :* Passio beati Aygulphi martyris et abbatis cum tribus Monachis sociis. *Sane non video, cur hunc titulum improbare debeam, cum numerus in eo assignatus longe verisimilior sit, quam sit numerus, quem designat Vincentius Barralis sine ullo antiquorum testimonio, et minus probabiliter.*

ex quibus duo a quibusdam nominantur,

57 *Ex hisce autem* S. Aigulphi *Sociis duos tantum nominatos invenio, et sic quidem, ut res non omnino videatur certa de utroque. Ab Adrevaldo infra num.* 19 *unus Martyrum nominatur* Trucharius. *Alterum* S. Aigulphi *Socium assignat Saussayus in Martyrologio Gallicano ad* III *Septembris, dato brevi Sanctorum horum elogio, sic prosequens :* Nominandus venit inter hos S. Frogentius, cujus corpus ad Floriacense cœnobium delatum, ibidem summo honore asservatur. *Hunc Sanctum annuntiat Ferrarius in Catalogo generali, tamquam socium alterius* Aigulphi *martyris; sed* Aigulphum *unum perperam in duos dividit, aut in tres potius : nam semel* Arnulphum *nominat abbatem Lerinensem, qui ab* Aigulpho *nostro non videtur distinctus, et non aliunde ortus, quam ex nomine* Aigulphi *mendose scripto, cum inter abbates Lerinenses nullus reperiatur sanctus Arnulphus.* Aigulphum *vero nostrum agnoscit cum Romano; atque alium superaddit, quia hic a quibusdam Pruvini ob reliquias annuntiatur, ut videbimus, ex diversitate loci diversum inferens Sanctum, uti ipse ait in suis annotatis. At ratio illa prorsus inanis est, nam Pruvini annuntiatur, quia corpus eo translatum; Lerini vero, quia ibidem fuit abbas. Itaque* S. Frogentius, *si socius est* S. Aigulphi, *non est alterius quam nostri. Carolus Sausseyus in Annalibus ecclesiæ Aurelianensis lib.* IV *cap.* VII *num.* 101, *recensens reliquias Floriaci servatas, sic habet :* Corpus integrum B. Frongentii martyris, cujus Acta vitæ apud eos habentur. Celebratur una cum S. Aigulpho et Sociis martyribus die tertia Septembris. *In Fragmento Historiæ Franciæ apud Chesnium tom.* III *pag.* 343 *in Lothario Ludovici Pii filio de translatione hæc leguntur :* Sed et alter nihilominus ad idem veniens cœnobium (*Floriacense*,) Otto * nomine, et corpus cujusdam sancti

* al. Atto

A cti martyris Frotgencii sancto secum obtulit Benedicto. *Non quidem hic asseritur, Frotgencium fuisse socium* S. Aigulphi; *at id ex Floriacensibus discere potuit Sausseyus, cujus fidei hæc permitto.*

§ VI. Corporum translationes discussæ : cultus antiquus, et memoria in Fastis sacris.

Corpora Lerinum translata: successor S. Aigulphi

C*orpora* SS. Aigulphi *et Sociorum martyrum ex insula, in qua occubuerunt, revecta esse ad insulam Lerinensem, Vita utraque aliique scriptores consentiunt. Ex iisdem quoque constat, eam translationem esse factam non diu post Sanctorum martyrium, simulatque eorum mors per reditum Briconii Lerinensibus innotuit. Verumtamen alia quædam hic occurrunt dubia ob diversitatem relationum. Anonymus in Vita prima num.* 18 *asserit, corpora honorifice condita seu* tumulata *esse* a beato Prigonio, ejusdem Abbatis *(S. Aigulphi)* successore; *sine ulla mentione contestationis cujusdam aut divisionis reliquiarum. Adrevaldus vero num.* 30 *inducit Angarismam abbatissam acriter urgentem, ut sibi tradatur corpus* S. Aigulphi, *monachos autem Lerinenses illius petitioni refragantes; ac demum litem sic compositam, ut abbatissæ* attributum *sit* caput *sancti Abbatis* cum brachio dextero; *et* reliquum corporis cum reliquiis Sanctorum cæterorum ad monasterium Lirinense . . . transferretur humandum. *Asserit præterea num.* 29 *in locum* S. Aigulphi *jam alium substitutum fuisse abbatem,* Rigomirum *nomine, quando Lerinum rediit Briconius, ex quo martyrium* Aigulphi *et Sociorum didicerunt Lerinenses. Itaque, si credimus Adrevaldo, Lerinenses jam alium elegerant abbatem, antequam sanctum Abbatem suum scirent defunctum.*

verisimiliter electus post mortem ipsius cognitam:

59 *Si autem utrumque dubium æqua lance expendere velimus, assertiones Adrevaldi non modo priori biographo contrariæ, sed etiam minus probabiles apparebunt. Primo verisimile non est, Lerinenses alium elegisse abbatem, priusquam cognovissent, quid accidisset* S. Aigulpho. *Noverant quidem violenter abductum esse: at ignorabant, an non esset rediturus. Secundo non videtur tam diu Lerino abfuisse Briconius, ut ipsa diuturnitate absentiæ* S. Aigulphi *spem abjicere potuerint ipsum aliquando recipiendi: neque enim tanta est insulæ Caprasiæ a Lerino distantia, nec tamdiu detenti ibidem videntur Sancti, ut intra paucas hebdomadas non potuerit Lerinum redire Briconius. Tertio vehemens potest esse suspicio, Adrevaldum ex solis conjecturis Rigomirum abbatem statuisse successorem* Aigulphi, *quod inveniret illum eodem sæculo Lerinensibus præfuisse. Certe Sammarthani tom.* IV *Galliæ Christianæ pag.* 562 *Ricomirum, qui idem haud dubie est,* Aigulpho *præponunt his verbis:* Ricomirus administrabat Lerinense asceterium circiter an. DCL. *Hæ rationes me dubitare cogunt, an vere scripserit Adrevaldus, Rigomirum fuisse electum* Aigulphi *successorem. Certe existimo magis esse probabile,* Aigulphi *successorem electum esse post reditum Briconii. An autem tunc electus sit Rigomirus, an Prigonius, ut successor* Aigulphi *vocatur in prima Vita, definire non possum. Præplaceret sane Prigonius, si ille magis esset cognitus, quia primæ Vitæ plus tribuendum puto quam Adrevaldo.*

Auctore J. S.

non est verisimile corpus S. Aigulphi

60 *Quod spectat ad ea, quæ de Angarisma abbatissa, datisque eidem reliquiis asseruit Adrevaldus, jam dixi num.* 43 *Angarismam abbatissam Arlucensem valde mihi esse suspectam; atque ex eo sequitur, suspecta similiter esse, quæ de reliquiis Arlucensi monasterio datis narravit Adrevaldus. Vincentius Barralis relationem Adrevaldi omittere noluit; sed eamdem pro arbitrio suo mutavit et auxit. Ait primo corpora inventa fuisse* intacta penitus, acsi tunc præsentis vitæ cursum explevissent. *Ait secundo:* Aderat inter eos monachus, qui, cum Aygulphus ab impiis in monasterio torqueretur, brachii sanitate fuerat destitutus. Is sanctorum Martyrum devote membra contingens, illico sanitatem recepit. *Neutra Vita de his quidquam habet. Ait tertio Barralis, corpora advenisse Lerinum* sexta decima Maii luce. *Hoc item in Vitis non legitur: attamen id ex festo translationis, aut aliunde forsan collegit. Quarto occasionem petendi reliquias Angarismæ abbatissæ oblatam ex miraculo scribit, rem ita enarrans:* Aderat interea ibidem monialis, quæ E glaucoma dulce lumen amiserat oculorum: quod deosculando sæpius brachium dextrum beati Aigulphi recepit.

statim divisum esse Lerini.

61 Cujus miraculi gratia pium certamen sanctaque æmulatio excitata est: nam sanctimonialis fœmina *(sic abbatissam nominat)* beati Viri corpus sibi dari obnixe postulabat. Cui abbas, A filiis, inquit, Patrem separare non decet. Et illa: Bene, mihi enim Pater prius extitit. Non me a cunabulis sanctis monitis et disciplina plena informavit? neque sibi in Christo filiam semper habuit? Cujus etiam sanctæ obedientiæ obsequens, Galliam domesticosque penates reliqui, ne ab ejus patrocinio longius abessem. Et abbas: A Galliis precibus nostris proficiscens, ad nos devenit, ne * ipse nos in filios, nos vero ipsum in Patrem haberemus. Cernens itaque abbatissa suum non posse assequi desiderium, Date nobis, inquit, saltem vel brachium, quo soror hæc sanata est. Concedit Rigomirus, quod illa tanto devotionis affectu postulabat: quod postea, grassante vastatione illarum partium, ad Lerinense cœnobium relatum est. *Primo, miraculum habet* F *quidem Adrevaldus, sed factum serius narrat. Deinde videt hic lector, solum brachium Arlucensibus monialibus, non vero caput, attribui; et brachium quidem ita attribui, ut postea dicatur relatum. Ego vero nec caput nec brachium tam cito a reliquo corpore separatum fuisse existimo; sed omnia simul membra in cœnobio Lerinensi tumulata fuisse credo, prout habet prima Vita: nam illa divisio tam cito post mortem non est admodum verisimilis, relataque est modo minus etiam probabili.*

* ut

Miracula quædam Lerini facta narrantur.

62 *Miracula quædam subjicit deinde Barralis, sic prosequens:* Interea languidorum et infirmantium mista multitudo littus insulæ occupat: quorum sanitates præstitas suffragio sanctorum Martyrum si sigillatim enarrare volumus, non erit modus in pagina: e multis ergo pauca in medium afferre, non erit inconveniens, ut non credentibus aut forte nescientibus sint manifesta. Vir quidam a materno partu tibiam lævam dextera breviorem haberet *, ita ut adjunctis ad latera baculis vix incederet: ductus autem ad Sanctorum corpora, orationeque facta, plantis æqualibus prosiluit. Quædam etiam mulier elephantino morbo faciem habebat oppressam jamque

* habebat

AUCTORE J. S.

** videbatur*

jamque oculos amissura favebat * : quæ ad monasterium veniens, precibus fusis, deosculatisque Sanctorum artubus, sanitate pristina ejus facies decorata est. Quædam etiam matrona filium mutum peperit, qui per decennium ita permansit, donec ad monasterium ductus, meritis Sanctorum loquelam recipit; cujus mater vehementi gaudio suffusa, ad extrema vitæ deducta est: super quam B. Aigulphi melotem imponentes, quasi e somno evigilans, coram omnibus surrexit. Oppressique a dæmonibus curabantur similiter a quacumque infirmitate detinerentur, implorato Sanctorum suffragio, incolumes ad propria repedabant, ut vere probaretur, quia mirabilis Deus in Sanctis suis. *Hæc miracula ex aliis monumentis Lerinensibus hausta existimo; nec statim in depositione corporum, sed deinde paulatim facta.*

Corpora omnia Lerini relicta contendit Barralis;

63 *De depositione eorumdum corporum hæc in fine Vitæ scribit Barralis :* Celebrata tamen dierum septem festivitate, hymnis et canticis spiritualibus condiderunt monachi venerabilium Martyrum corpora cum odore nimio et honore in basilica almi patris Honorati, ubi præstan- B tur beneficia poscentibus animarum et corporum. *Idem auctor pag.* 361 *prætendit, sacrum* S. Aigulphi *corpus ad sua usque tempora mansisse Lerini ; hæc enim ibidem habet :* Porro Pythagorico silentio non obvolvendum duco, hac nostra adhuc ætate venerabilia lipsana sancti et invicti patris Aigulphi, trigintaque trium Monachorum Lerinensium, martyrum sociorum ejus, in sacro alveario insulæ Lerinensis, et infra solidam turrim in sacello sanctæ Crucis, venerabiliter cum reliquis Sanctorum reliquiis asservari, in quadam capsa seu archa lignea, deforis picta rubeo colore cum hac inscriptione : HÆC SUNT CORPORA SANCTORUM AYGULPHI ET SOCIORUM EJUS : cranium vero et ossa sacra capitis reverendi præfati athletæ Aygulphi abbatis in statua elevata e pectore sursum argentea, magnifice elaborata et incisa in habitu pontificali cum mitra variis lapillis exornata, reconditum inibi custodiri, hac nota circum signatum : « Hoc » caput beati Aygulphi Raymondina Tombarella, » et Jacobus filius ejus de Nicia, monachus Le» rinensis, fecerunt fieri, et ego Joannes Calio C » feci anno MCDLII, die XXII Maii ». *Hactenus Barralis.*

at monachi Pruvinenses in Bria corpus S. Aigulphi sibi vindicant;

64 *Mabillonius in Observatione prævia ad Translationem* S. Aigulphi, *quam inseruit Actis Sanctorum Ordinis sui sæculo* II *pag.* 666, *observat prædicta asseri a Barrali, et mox subjungit sequentia :* Contra monachi prioratus Pruvinensis, in castro seu opido Pruvino diœcesis Senonensis, non paucis argumentis sacras B. Martyris exuvias sibi vindicant, et tam caput ipsius quam magnam partem reliquiarum ostendunt : aliquam etiam sacri corporis portionem ante Calvinistarum cladem ostendebant Floriacenses nostri. Id generis lites dirimere, res est difficultatis et invidiæ plena. Verum cum ante annos sexcentos Pruvinense monasterium in honorem S. Aigulfi conditum fuerit ad continendas ejus reliquias, quas Sebuinus seu Seguinus Senonum archiepiscopus cum aliis probavit, et argenteæ thecæ inclusit ; causa Pruvinensium præponderare forsan videbitur causæ Lerinensium ; qui, si S. Aigulfi reliquias conservassent, eas sine dubio non promiscue cum aliis Sociorum ejus corporibus, sed separatim, uti et cranium, retinuissent. *Hactenus de hisce Mabillonius, qui* D *repetens similia tom.* I *Annalium pag.* 530, *ait depositas fuisse* in basilica Pruvinensis monasterii sancti Aigulfi, qui prioratus est abbatiæ Cellensis apud Trecas.

et abunde probant, se aut corpus aut corporis partem habere.

65 *De ecclesia, prioratu, et reliquiis* S. Aigulphi *meminit in epistolis suis Petrus abbas Cellensis, qui circa medium sæculi* XII *istius abbatiæ præfecturam gessit, deindeque ad abbatiam Remensem S. Remigii, ac demum ad episcopatum Carnotensem fuit translatus. Hujus abbatis auctoritas facit, ut causa Pruvinensium haud dubie præponderet, quia auctoritas ei opposita non magni est momenti. De ecclesia suo tempore combusta sic loquitur lib.* I *epist.* XVIII : Hæc idcirco diximus, quia nobilis beati Aigulfi ecclesia cum omnibus appendiciis suis prorsus ita combusta est, ut nihil præter libros et Sanctorum reliquias ab incendio servaretur. *De combustione ejusdem ecclesiæ rursum scribit lib.* IV *epist.* V : *et in utraque dicit, se reliquias* S. Aigulphi *ad varias mittere provincias, ut illarum præsentia magis excitaretur charitas fidelium, atque ita ex eorum eleemosynis ecclesia instauraretur. De Priore* S. Aigulphi *loquitur lib.* III *epist.* XI. *Demum lib.* IV *epist.* VII *sic habet :* E Hoc juxta capellam scripsi S. Aigulphi . . . Cras in decentissimo tumulo, videlicet capsa nova, reposituri sumus sacratissimum corpus domini tui beati Aigulfi, cujus caput et corpus habemus. *Hæc dubitare me non sinunt, quin corpus aut magnam corporis partem habeant Pruvinenses. Nihil tamen obstat, quo minus aliqua ossa manere potuerint Lerini. Marlotus in Historia metropolis Remensis, seu in subjuncto post tomum* I *Chronico S. Nicasii Remensis cap.* IX, *de sacrario S. Nicasii sic habet :* Ostendunt præterea partem superiorem cranii S. Aigulfi martyris, Ordinis S. Benedicti etc. *Historiam translationis, et alteram de Miraculis Pruvini factis, edam post Vitas, ut jam monui.*

Cultus S. Aigulphi locis variis, et Sociorum ipsius Lerini :

66 *Memoratæ sacri corporis translationes nullum relinquunt dubium de antiquo* S. Aigulphi *cultu, licet alioquin memoria ipsius non reperiatur apud antiquiores Martyrologos. Mabillonius in annotatis ad Acta de cultu ipsius observavit sequentia :* Quamvis S. Aigulfi memoria in duobus veterrimis Martyrologiis cœnobii Floriacensis non consignetur primaria manu, sed recentiori ; constat tamen ejus festum diem a F Floriacensibus ante annos sexcentos sollemniter celebratum fuisse. Id testatur scriptor libri de ejus Miraculis, qui principatu Ludovici VI vivebat, uti inferius in libro Miraculorum num. VIII *(apud nos num.* 14) videbimus. *De cultu apud Pruvinenses jam satis diximus, ubi de ecclesia et reliquiis Sancti egimus ex Petro Cellensi. Nullum quoque potest esse dubium, quin Lerinenses ipsi sanctum Abbatem suum cum Sociis martyribus omnium primi cœperint venerari : non tamen invenio ullum instrumentum idoneum, quo determinari potest tempus, a quo cum Sociis suis coli cœpit* S. Aigulphus. *At cultum fuisse simul cum Sociis, probatur ex antiquis hymnis, quos Vincentius Barralis pag.* 340 *edidit sub hoc titulo :* Alii hymni in festivitate sancti Aygulphi abbatis et Sociorum martyrum, ex antiquato membrano * Breviario ecclesiæ Lerinensis Ms. desumpti.

** membrano*

hymnus continens gesta Aigulphi.

67 *Ipsos hymnos lectori lubens communicabo, ut ex iis simul videat Lerinensibus olim incognita fuisse multa, quæ in Historia Adrevaldi improbavimus.* In primis Vesperis *hic hymnus proponitur :*

Pange,

A Pange, Lerinensis chori lætitia,
Laudibus immensis Martyrum præmia :
Qui fulti lætantur cælica gloria,
Fideles qua præmiantur.
Aygulphum stirps pia dudum progenuit,
Castrum in Gallia Blesense meruit :
Ipso progenito, infernus horruit,
Ejus more præcognito.
Fit omnibus lenis jam plenus gratia,
Succurrit egenis largiens propria :
Virtutes eligit, atque per omnia
Terrena cuncta negligit.
Prece præ nimia virtutibus ratis,
Pro salutis via moribus probatis,
Aggregatur gregi Mumoli abbatis,
Atque vere Christi legi.
Christi Zelatorem, Ordinis Lilium,
Elegit Pastorem Leri cœnobium :
Mundana gaudia ferens in odium,
Salvandi dat remedia.
Te summa Deitas *etc.*

68 Ad nocturnum hymnus

Alter de ipsius et Sociorum martyrio.

B Sideri celso olympi supremi
Incliti gesta Martyrum triumphi
Modula voce menteque suavi,
Concio, prome.
Dogmate dudum sacro præpollentem
In Dei Sanctum, diros reformantem,
Altera ruens pars gregis perperam
Extemplo sævit.
Splendida cælo, terebrato visu,
Non minus visu divino tuitur :
Semota lingua, inclita virtutum
Merita pandit.
Ut cruciatu pari crucientur
Consortes Sancti, Sanctos * comitantur :
Sanctos Consortes Vir sanctus hortatur
Ovanter pati.
Perfide gregis Columbe Lerini
Tu complex atrox, infelix Archadi,
Quid ab improbis meruere probi
Tam dire cædi ?
Sit Deo Patri *etc.*

* lege Sanctum

69 Ad laudes hymnus.

de quo etiam agit tertius :

Martyrum Gemma præfulgens,
Pullis * Sathanæ fraudibus
Da pius, reis indulgens,
C Aygulphi frui laudibus.
Vera cum nititur lege
Reformari cœnobium,
Ejus irruente grege,
Iram incurrit vilium.
Vincti, cæsi, Deo grati
Hic faventesque torquentur :
Linguis ac visu privati
A suis morti traduntur.
Martyres, Christi milites,
Supplices cuncti precemur,
Ut veræ Vitis palmites
Effecti sursum levemur.
Uni Trinoque *etc.*

* pulsis

70 *Demum* in secundis Vesperis hymnus *hic præscribitur.*

quartus de vita et martyrio.

Aygulphi pangat sacrati nitorem ecclesia,
Decore rite vallati res gestaque nimia :
Ejus vitæ regulati adsint justi lilia.
Sumpsit legis orthodoxæ decus laudis varium :
Ejus ætas gloriose prompsit ratum bravium :
Læte, mire, curiose aufer * vanum gaudium.
Chorus martyrem Lerinus elegit Deo gratum,
Necat error Columbinus conscius mira passum,
Ignis obumbrans divinus assumit neci datum.

* aufert

AUCTORE J. S.

Ejus cohors triumphantis gemens haurit certamen,
Regis alti præpotentis egreditur velamen,
Gregis vincit jubilantis in æthere solamen.
Unda lavat corpuscula sanguinis orbatorum :
Amputarunt novacula bis linguas afflictorum :
Benigne sumunt oscula a capite tortorum.
Sursum corda suspendentes, in cœlum conspiciunt;
Vitam dextram præstolantes, sinistram despiciunt.
Spiritum tandem vomentes, iter vitæ rapiunt.
Trinitati sit gloria, firma jubilatio :
Illi decus, victoria, excelsa laudatio,
Regnanti cuncta per secula in superno folio.

Videbit studiosus lector in hisce hymnis omnia fere, quæ leguntur in Vita prima, perstringi breviter : nihil vero eorum, quæ addita sunt ab Adrevaldo.

Memoria Sanctorum in Fastis.

71 *Fasti recentiores memoriam* S. Aigulphi *et Sociorum passim celebrant, aliquando etiam sine Sociis* Aigulphum *memorant. Paucas e multis annuntiationes accipe : In Usuardo nostro ad* III *Septembris in margine additum sic habet codex antiquus Herinensis :* Item apud Pruvinum sancti Aigulfi, gloriosi martyris. *Codex Bruxellensis :* Prumiaco (*lege* Pruvino) sancti Aygulphi, E abbatis Lixivensis (*lege* Lerinensis) et martyris. *Pruvini annuntiatur etiam apud Molanum, et in Florario nostro Ms., et hic quidem* cum Sociis, *licet Pruvino tantum attribuatur ob reliquias et cultum. Varii etiam codices Usuardini eumdem Sanctum annuntiant in cœnobio Lerinensi sine Sociis, etiamsi ibidem cum Sociis fuerit cultus. Wion Sanctos nostros sic celebrat sine loco ad* III *Septembris :* Eodem die, natalis sanctorum martyrum Aigulphi abbatis Lerinensis, et sociorum Monachorum, qui præcisis linguis, oculisque effossis; gladio obtruncati sunt. *Hæc sunt ipsa verba Martyrologii Romani. Martyrologium Parisiense plura explicat hoc modo:* In Amatuna insula prope Sardiniam, S. Aigulphi abbatis Lirinensis, qui ob zelum disciplinæ regularis e monasterio ereptus, præcisa lingua et effossis oculis trucidatus est : cujus reliquiæ Pruvini in Bria in S. Medardi ecclesia, cui et nomen dedit, asservantur. *Cetera recte hic exposita; at locus martyrii minus probabiliter ex* F *Adrevaldo.*

VITA

AUCTORE INCERTO

ex Ms. bibliothecæ Constantini Cajetani.

PRÆFATIO

Martyres etiam recte vocari, qui pro veritate aut justitia occumbunt, ostenditur.

Martyres esse, qui occiduntur pro justitia.

Cum fidelium gesta in ecclesiis recitantur, perspicuum est, martyres dici non solum, qui pro fide Christi certaverunt, sed etiam, qui pro

AUCTORE ANONYMO

a

pro constantia justitiæ et veritatis, quæ Deus est, sanguinem suum constanter fuderunt *a*, sicut prophetas in veteri Testamento didicimus: qui, ut Apostolus inquit, ludibria et verbera experti sunt, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. In Novo etiam legimus, quam plurimos variis suppliciis affectos non tantum ob fidei confessionem, sed amore justitiæ et veritatis: sicut de Joanne Baptista, quo inter natos mulierum non surrexit major, est manifestum, quem propter justitiam et veritatem ab Herode crudelissimo capite truncatum, sacra Euangelii narrat historia. Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum sanctum et justum: custodiebat, et, audito eo, multa faciebat. Sed quia arguebat eum Joannes propter fratris uxorem, quam duxerat, decollatus est.

tolesque coli in Ecclesia, ostendit auctor.

2 Unde fideles suos Dominus alloquitur, dicens; Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Sed ne Ecclesiæ suæ futuri pastores, instante adversario, timerent; eos sui exemplo admonet, dicens: Ego sum pastor bonus, bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. B Veneramur ergo pastores, qui igne charitatis accensi, nec timuerunt verbera carnificum; sed hostiam vivam et Deo placentem semetipsos offerentes, sunt effecti Domino sacrificium in odorem suavitatis. Inter quos numerandus est, et venerationis debita pietate colendus cœnobii Lyrinensis abbas et martyr Aigulphus, qui succensus veritatis ardore, et charitatis flagrantia, maluit subire mortem, quam vitia perpeti: pro Christi enim ecclesia, animarum videlicet salute, occubuit, volens eas de faucibus tartari liberare. Cujus memoriam, plenam virtutibus et laude dignam, prout in quibusdam gestis monasterii Lyrinensis *b*, in quo præfuit, reperimus, præstante Domino narrare incipiemus. Præmittentes ergo, quod scriptorum est antiquiorum, prædicare genus et natale solum, quomodo illuc advenerit, ac pro Christo fuso cruore proprio invictus permanserit, posequemur.

b

ANNOTATA.

C a *Quodlibet opus virtutis in Deum relatum posse esse occasionem martyrii, ostendi ad diem præcedentem, seu pag.* 591 *hujus tomi.*

b *Nullibi res exactius sciri potuit, quam in monasterio Lerinensi, cum eo redierit unus ex illis, qui capti erant cum* S. Aigulpho, *omniaque narraverit.*

Caput i. *S. Aigulphi patria, parentes, institutio, vita monastica, dignitas abbatialis, et felices in ea labores.*

Sanctus Blesis natus parentibus piis,

a

Tempore, quo Gallorum populis Dei gratia regnaret Dagobertus *a*, Blesense oppidum erat in Gallia, cujus loci parentes B. Aigulphi extiterunt: qui licet amplo bonorum censu, quod in mundo summum familiæ decus habetur, non abundarent, moribus tamen et vitæ sanctitate excellebant. Carentes autem per aliqua tempora sui D conjugii fructu, Domini exorabant clementiam, quatenus eorum votis satis dignaretur facere, non ad eorum subsidium tantum, quam ut divinæ servitu manciparent. Quorum Deus vota dignoscens, Filium hunc elegantis formæ largitus *b* est: quem instruere eo satagebant, ut bonis apud Deum et homines polleret moribus.

b

deliberans de statu vitæ, ubi constructum erat

4 Qui adolescentiæ annos dum attigisset, et membra ejus luxuria titillaret, hanc mortiferam animæ pestem jejuniorum medicamento fugabat: ecclesiam Dei assidue frequentabat divinis intentus officiis, ut si quando perciperet, quo instituto vitæ suæ cursum dirigeret. Tandem propheticum illud ejus auribus insonuit: Sacrificium laudis honorificabit me, et illic iter quo ostendam illi salutare Dei. Eo namque tempore erat beatæ memoriæ Leodebundus *c* abbas monasterii S. Aniani, quod in civitate Aureliana vario est opere constructum. Idem pater venerabilis non immemor sanctitatis illius patris sanctissimi Mauri *d*, et bonorum vitæ morum, quos suis in Gallia successoribus dereliquerat, divino afflatus ardore, studebat propagare, quantum poterat, ordinem monasticum. E

c

d

cœnobium Floriacense, illud deinde ingreditur:

5 Qui dum pro colligendis animabus idonea loca sollicite perquireret, vallem admodum placidam, et lata planitie amœnam reperiens, ad regem Clodovæum *e* regis Dagoberti filium se contulit, rogaturus, ut agrum, quem vicini Floriacum nuncupabant, largiri dignaretur ad construendum monasterium. Cujus petitioni rex satisfaciens, multa etiam dona ad monasterium construendum, quod Floriacense *f* modo dicitur, impertitus est. Completo itaque monasterio, undique ad virum Dei confluebant homines, ut illic Domino militarent: quorum vitæ sanctitas adeo vigebat, ut Floriacensis monasterii nomen, flores fructusque boni odoris per totam Galliam spargeret. Quod audiens B. Aigulphus, orbatus parentibus, quo liberius evaderet (optabat enim sæculi nexibus absolutus Christo militare) omnia, quæ possidebat, in pauperum sustentationem largitus est, et sic nudus viam crucis ingreditur *g*.

e

f

g

ubique virtutibus florens, petitur abbas a Lerinensibus,

6 Cui inerat tanta jejuniorum austeritas, orationum vigiliarumque assiduitas, ut illius conversatio cunctis miraculo foret. Transactis postmodum aliquot annis, cum beati Viri nomen et F sanctitatis ejus præconium passim diffunderetur, ille popularis auræ impatiens hominum consortia evitabat: timebat enim ne Christus merita ipsius in hoc mundo illi adscriberet. Volens autem Dominus lucernam non sub modio, sed super candelabrum poni, dedit fidelem Servum super familiam suam, ut tribueret ei in tempore tritici mensuram. Cum vero ejus sanctitatis odor ad ulteriora progrederetur, monachi Lerinenses vitæ illius flagrantia, et religionis observantia, quæ tunc Galliis agebatur, permoti, communi totius monasterii assensu ad beatum Virum pervenerunt, humillimis precibus rogantes, ut patris officio eis fungi dignaretur, ut errantes monachos sine pastore doctrina sua congregaret.

quorum precibus tandem assensus.

7 Nam monasterium Lerinense, postquam ille acceptissimus Deo et charus mundo Honoratus *h* ad cæleste regnum translatus est, a barbarorum nationibus indigna satis et inhumana usque ad ruinam *i* pertulerat, unde monachi sanctam insulam absque habitatore deserentes, propriis desideriis sine pastore serviebant. Quos beatus Aigulphus placide suscipiens, cognitis prius bellicis vastationibus, et eorum vivendi moribus, Fratres,

h

i

A Fratres, inquit, melius est, quod unum ex vobis seniorem, cujus imperio et authoritati subjiciamini, eligatis : nam meis vestros mores non convenire perpendo. Erat in Gallia tunc, sicut diximus, omnis regularis disciplinæ custodia, quam Maurus fortissimus Christi famulus cœnobiis dereliquerat. Videntes igitur Lerinenses fratres beati Viri animum ad sua vota non posse inclinare, iterum iterumque repetentes, instabant obnixius petitioni, ne absque eo ad sua repedarent.

consentiente rege Lerinum proficiscitur, monachosque dispersos colligit:

8 Permotus tandem ille precibus et charitate, quæ Deus est, vale suis faciens, et curialibus viris, qui eum ob virtutum suarum merita diligebant, simulque a rege, a quo affectu charo devinctus erat, abeundi voluntate permissa senatus, cujus extitit sententia in hoc *k*, ad fratres Lerinensis cœnobii instituendos iter aggreditur. Quos perhumane in Christi suscipiens amore, prius cœpit dirupta renovare habitacula, et fratres, qui aberant, ad monasterium revocare : qui omnes ab eo benedici gaudebant. Plurimi tunc illustres genere, mundi hujus B illecebrosa conversatione contempta, ad eum confluebant, castella, vicos, simul et prædia sua largientes, ut, abruptis sæculi nexibus, Christo securius deservirent.

disciplinam restituit monasterio Lerinensi,

9 Quibus ille, tamquam sapiens medicus, animarum refrigeria ministrabat ac corporum, studens non tantum præsentibus mederi languoribus, quantum etiam futuris obviare incommodis. Prius evulsis radicitus pristinorum malorum sentibus, divini amoris semina, et proximi post Deum, in eorum cordibus omni studio curabat inserere. Docebat eos præterea mundi hujus odire falsam et temporariam dulcedinem, juxta quod beatus Joannes apostolus ait : Nolite, charissimi, diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt : si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Unde, paucis diebus peractis, congregatio illa angelicam vitam ducens in terris, ita in cælestibus disciplinis viguit, sicut monasterium ante floruerat.

quod sancte regit

10 Cernens beatus Aigulphus gregem suum, quæ retro sunt, oblivisci, et ad æterna anhelare, immensas Deo laudes persolvebat. Odore namque vitæ eorum circumquaque diffuso, plu- C rimi illustres viri colla jugo Christi submittebant. O quam fœlix erat proinde Lerinensis insula inclyto milite Christi Aigulpho insignita, in quo eximia enitebat charitas, et innocentiæ puritas : subdita regebat membra tranquillitate permaxima, cui potestas invincibilis erat in dæmones effugando. Puritas dulcedine mixta, grataque severitas omnibus bonis ac religiosis filiis, Deum in veritate quærentibus, amabilem et decorum reddebant.

ANNOTATA.

a *Dagobertus I regnare cœpit in Austrasia, vivente patre Clotario II anno* 622 : *mortuo deinde Clotario anno* 628, *monarchiam Gallicam adeptus est. Posteriorem hanc epocham innuit auctor : sed verisimiliter non multis annis regnaverat in tota Gallia Dagobertus, quando natus est* Aigulphus. *Hac de causa annum ipsius natalem fixi circa annum* 630 *cum nonnulla extensione. Consule Commentarium num.* 10, *ubi etiam num.* 9 *de Blesis aut Blesensi oppido aliquid dictum, uti et de genere Sancti.*

b *De imperato parentum precibus* Aigulpho *non loquitur Vita secunda.*

c *Scriptores Benedictini, qui continuant hoc tempore editionem Galliæ Christianæ, tom.* VIII *col.* 1520 *dant breve elogium Leodebodi abbatis, qui hic scribitur* Leodebundus. *Memoratur apud nos inter prætermissos ad diem* XIV *Junii, ibique vocatur* Leodebaldus. *Adalbertus Floriacensis in Historia translationis SS. Benedicti et Scholasticæ tom.* III *Martii pag.* 302 *describit fundationem Floriacensem a Leodebodo factam. Quod de loco hic dicitur,* in civitate Aureliana, *intellige in suburbio, aut* prope mœnia urbis Aurelianæ, *ut loquitur Adalbertus mox laudatus.*

d *Maurus hic est propagator monasticæ disciplinæ in Gallia. An autem hic idem sit cum discipulo S. Benedicti, ex hoc loco colligi nequit, cum nulla fiat mentio de S. Benedicto.*

e *Clodoveus* II *patri Dagoberto successit anno* 638, *ut communior nunc habet sententia.*

f *Floriacense monasterium describunt mox laudati editores Galliæ Christianæ tom.* VIII *col.* 1538, *illudque locant* octodecim passuum millibus seu septem leucis supra Aurelianos. *Volunt etiam,* Floriacum conditum anno secundo Chlodovæi E regis, ut legitur in testamento Leodebodi auctoris. *At testamentum, prout exstat, sibi manifeste contradicit. Consule dicta in Commentario num.* 11 *et* 12.

g *Ingressum* S. Aigulphi *non diu ante annum* 650 *figi posse, dixi in Comment. num.* 13. *Convenit illud tempus cum anno natali, quem circa* 630 *fixi. Neutrum multo citius collocari recte potest, sed utrumque aliquot annis serius potuit contingere.*

h *De S. Honorato episcopo deinde Arelatensi, qui non modo abbas, sed etiam fundator fuit monachorum Lerinensium, apud nos actum est ad* XVI *Januarii. Multa quoque de eodem Mabillonius tom.* I *Annalium, ubi pag.* 13 *asserit, monasterium Lerinense conditum* ineunte seculo quinto.

i *Non quidem scriptis mandatam reperio vastationem illam insulæ Lerinensis ante præfecturam* S. Aigulphi, *nec illam in Vita secunda memorat Adrevaldus; res tamen satis est credibilis, sive id factum fuerit a Burgundionibus, sive a Gothis, sive a Longobardis. Priores Arianæ* F *hæresi addicti satis diu in Provincia fuere, ut Lerinum vastare sæpius potuerint sæculo* V et VI. *Longobardi vero pagani sæculo* VI *frequentia bella gesserunt cum Francis, et non raro in Provinciam irruperunt, ita ut facile potuerint Lerinum vastare, atque efficere ut monachi cogerentur insulam deserere. Hujusmodi vastationes bellicas, quas etiam sæculo* VII *a Longobardis pati potuit Lerinus, tamquam causam relaxatæ disciplinæ allegat hujus Vitæ auctor.*

k *Phrasis mendosa est, aut certe parum Latina. Potest sic exponi :* Simulque a rege, a quo affectu charo devinctus erat, abeundi licentia impetrata consilio senatus, qui regi suadebat. *Adrevaldus num* 8 *ait,* Aigulphum *jussu regis, et sentientibus ita proceribus, præfecturam suscepisse. Eodem sensu etiam anonymus noster facile explicari potest. Porro non ait auctor, quis fuerit rex ille, cujus consensu Lerinum abiit Sanctus. At sub nullo rege abitus probabilius locari potest, quam circa finem regni Clotarii III. Sed etiam eo defuncto, regnanteque Childerico II, aut hujus successore Theodorico III, abire potuit.*

AUCTORE ANONYMO.

CAPUT II. *Conspiratio quorumdam rebellium, qui Mummoli subsidio S. Aigulphum cum aliquot Sociis captum ad insulam Caprasiam abducunt, variisque affectos cruciatibus Martyres tandem occidunt.*

Conspiratio Arcadii et Columbi,

Sed antiquus hostis humani generis diabolus gloriam Domini videns augeri in hac beatissima insula, quippe cujus atrocissimi inimici invidia mors in orbem terrarum ingressa fuerat, ægre ferebat : dolebat enim sibi illos ab eo subripi, quos dudum sibi subjectos habuerat. Itaque quosdam velut sua membra excitavit, Arca-
B dium scilicet et Columbum, fellis amaritudine obsitos, quibus odio semper erat arcta via, quæ ducit ad vitam. Suadebat eis meminisse præsentis solatia, quæ sub beati Viri magisterio constitutis resumere non licebat. In horum ergo corda, sicut in Judam, immisit diabolus, ut Magistrum proderent, quatenus pastore effugato, errantes oves pastore carentes facilius distraherent.

qui et alios attrahunt, et discordiam seminant, quam Sanctus ad tempus sedat :

12 Malorum autem rabies, a duobus his excitata signiferis, cæteris Viro Dei adhærentibus numero prævaluit : semper enim stultorum numerosior est numerus quam bonorum. Iniqui itaque perversæ voluntatis suæ finem assequi non valentes, rixarum fomenta in congregatione suscitabant, ut a sancto proposito revocarent, quos sanctus Pater in Dei servitio instituerat. Animadvertens autem beatus Aigulphus, quo malorum vota tenderent, ne violaretur disciplina regularis, velut columna immobilis accessit, et hilari vultu, menteque tranquilla eorum pectoris studuit lenire furorem, dicens : O mei filii dulcissimi, ac nimium amantissimi,
C quid violatis fœdus, quod in hac insula ex diversis mundi partibus * adunavit. Discite simultatibus vestris renunciare, et Christi verbis obedire, dicentis : Discite a me, quia mitis sum et humilis corde ; et invenietis requiem animabus vestris. Humilitatem virtutum omnium habete amicam, et curate tamquam unicam possidere. Beati viri oratione completa, sceleratorum furor ad tempus mitigatur, suamque culpam fatentur.

** Adde vos*

seu post annum conjuratio erumpit, et fugientibus plerisque probis, S. Aigulphus

13 At expleto anno, eorum potior exsurgit, ac per Arcadium et Columbum omnis ille malignantium cœtus conjuratorum commovetur : et irruentes iniqui * in innocentes, qui sancto Pastori adhærebant, ipsi in ecclesiam beati Joannis Baptistæ sese contulerunt, animas et corpora sua Domino commendantes. Sed supervenientibus atrocissimis pseudo-monachis beatus Aigulphus processit obviam, illos dulciter alloquens : Deponite, fratres mei, hoc infœlicissimum simultatum odium, et charitatem inter vos mutuam conservate : ego enim vestris desideriis satisfacturus in hanc insulam veni : si discordiæ, quæ intra vos est, me censetis authorem, in me, sicut Jonæ factum est, fortes emittite,

** irruentibus iniquis*

mihi enim utilius est a vobis abesse, quam præsens vestris moribus cruciari. D

cum aliquot Sociis capitur per milites a rebellibus instigatos :

14 Sed præscius futuræ suæ persecutionis Vir sanctus, a sanctis monitionibus, et precibus etiam pro ipsis iniquis ad Deum fusis, non desistebat. At illi malignantes in Pharaonicam conversi sunt rabiem, factique sunt obstinatiores dulci Senioris prædicatione, continueruntque aures suas et impetum fecerunt in beatum Aigulphum Sociosque suos, et contumeliis affectos, etiam ad illorum ludibrium sordidis vestibus indutos, ab insula expulerunt : atque armata militum manu, quos a pessimo Mummolo *a*, Uuseziæ civitatis principe, in eorum conjuratione conspirante, habuerant, et * ipsis conjuratoribus Viri sancti in navi positi sunt, deducendi ad insulam Caprasiam *b*.

** Forte, ab*

navi impositi Sancti, in qua dirissima patiuntur, vectique ad insulam Caprasiam,

15 Verum in itinere multis cruciatibus, verberibus, et injuriis Dei Sanctos pessimi conspiratores afficiebant ; sed et linguas eis abscindi jusserunt oculosque terebrari, perque singula membra torqueri. Sed ó mira res ! scissis linguis Domino decantabant : Domine labia mea aperies, et os meum annunciabit laudem tuam. Qui E
enim gratiam dederat, ut elingues loquerentur, dedit etiam ut gratius acceptiusque sermocinarentur : Sociosque suos in durissimo ergastulo positos beatus Christi martyr Aigulphus solabatur, dicens : Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum.

ibique in ergastulo positi, confortantur a Michaële archangelo.

16 Variis itaque tormentis afflictus in carcere beatus Aigulphus cum Sociis, sufferebat omnia libentissime. Dominicæ memores passionis, inter flagella persistebant immobiles : singuli quique eorum Domino decantabant : Quid retribuemus tibi, Domine Jesu Christe, qui pro nobis his longe amariora pertulisti, calicem salutaris accipiemus, et nomen tuum invocabimus. Propter te, Domine, mortificamur tota die, ne repellas servos tuos, quoniam voluntarie nomini tuo sicut oves occisionis immolamur. In te, Domine, speravimus, ne confundas nos. Completa oratione, inter noctis tenebras Michaël archangelus apparuit *c* in ergastulo, dicens : Confortamini, pusillus grex, et nolite timere ; complacuit enim Patri vestro dare per beatum martyrium regnum Dei. At Viri sancti gratias Deo referebant. F

invitati ad fugam renuunt : ac tandem martyrio coronantur :

17 Interdum alteri e custodibus, qui pietate motus Christi Martyres ad fugam invitabat *d*, respondit vir beatus Aigulphus : Si vivimus, Domino vivimus, et si morimur, Domino morimur : fiat in nobis voluntas Domini. Dominoque rursus decantabant, dicentes : Ad te, Domine, levamus oculos nostros. Tandem in dicta insula Caprasia *e*, amputatis prius viro Dei sancto Aigulpho utrisque brachiis *f*, deinde capitibus cunctis Sociis, Martyres Domino consecraverunt. Sed priusquam ad locum destinatum martyrii devenissent, a satellitibus obtinuere se Domino commendandi inducias, cumque illorum facies velamine, ut mos erat, obtegere *g*, ipsi dicebant : Sinite nos cælum videre, ut spiritus ad Dominum dirigantur, qui eos fecit : sicque animas suas Domino commendantes, sancti Dei cum omni fiducia et alacritate inter verba orationis Dominicæque laudis spiritus Domino reddiderunt.

martyrium ab elapso Briconio nuntiatum : corpora Lerinum translata.

18 At Dei nutu redeunte uno, Briconio *h* nomine, ex Viri Dei Sociis, qui evaserat, omnem illorum martyrii seriem sociis Lerinensibus retulit. Et extemplo omnium consurgit planctus amarissimus :

A amarissimus: qui statim ad præfatam insulam Caprasiam quosdam transmiserunt, ut illorum sacratissima corpora Lerinam deferrent. Colligentes itaque, qui delati fuerant, corpora sanctorum Martyrum in sportellis honorifice condiderunt: unde tanta odoramentorum fragrantia sequuta est, quod navis aromatibus onusta, vel rosis crederetur et floribus · sicque Lerinam delata, honorifice a beato Prigonio *i*, ejudem Abbatis successore, tumulata sunt. *i*

ANNOTATA.

a *Mummolum verisimiliter fuisse Ucetiensem episcopum, qui etiam S. Amando mortem machinari voluit, dictum est in Commentario num.* 45 et 46.

b *De Caprasia insula, Corsicam inter et Etruriam sita, consule Commentarium num.* 48 *et sequentibus.*

c *Hanc Michaëlis archangeli apparitionem non habet secundæ Vitæ auctor Adrevaldus,* B *nescio qua de causa: nam Briconius, qui fuga evasit, omniaque Lerinensibus narravit, hujusce etiam apparitionis testis esse potuit.*

d *Hanc invitationem ad fugam etiam memorat Adrevaldus; sed in ipsa insula Lerino, ubi in carcere detentos dixit; at minus verisimiliter.*

e *Adrevaldus ad aliam prius insulam perductos asserit; sed minus probabiliter. Consule Comment. num.* 53.

f *De amputatis brachiis nihil habet Adrevaldus; sed ait solum, Sanctos gladio peremptos. Verum, ut sæpe monui, anonymi relatio est præferenda, utpote longe simplicior et verisimilior.*

g *Legendum, opinor,* obtegerentur, *aut* obtegere vellent. *Ex hoc autem loco videtur sequi, Sanctos non fuisse visu orbatos, cum referantur dixisse:* Sinite nos cælum videre. *Verum fortasse auctor solum voluit insinuare, ipsos noluisse, ut sibi facies velaretur: nec satis advertit ad præcedentem oculorum effossionem, dum hæc scribebat. Quidquid sit, sive scriptor inconsiderate sibi contradixerit, sive improprie locutus fuerit, probabilius est cæcos fuisse Sanctos, cum uterque biographus id asserat: et neuter dicat, visum* C *ipsis fuisse miraculo conservatum.*

h *Qui hic* Briconius, *apud Adrevaldum in Ms. nostro,* Britonius, *uti et in compendio Ms., in editione Mabillonii* Ricoinus *nominatur. Vincentius Barralis item vocavit* Briconium, *atque illud nomen præferendum puto.*

i *Apud Adrevaldum successor* S. Aigulphi *dicitur Rigomirus: atque eum jam adoptarunt plures neoterici, sed res minime videtur certa. Vide dicta in Comment. num.* 58.

D

VITA ALTERA

AUCTORE ADREVALDO MONACHO FLORIACENSI

ex Ms. Rubeæ Vallis et editione Mabillonii.

PRÆFATIO

Utilitas in scribendo Vitas Sanctorum: martyrium S. Aigulphi assertum.

Sanctorum fortissimorumque Christi athletarum pia arduaque certamina, quibus diabolum mundumque truculentum triumpharunt, litteris committere, succiduisque mittere *, non esse cujuscumque officii *, nemo est pene, qui non novit. Etenim talibus rudimenta credentium, fideique auspicia dedicantur, spei fiducia adulti animantur, charitatis piæ dulcedine perfecti delectantur; cautela agonothetæ *a*, ne succumbant, quasi quodam oleo perfunduntur; et si lassaverint, hoc medicamine fortitudini pristinæ redduntur. Huc accedit, quod Sanctorum societati, quos jam retinet beatitudinis sinus, nobis adhuc interclusus, his allecti frequenter intersumus. Neque enim eos propter lineamenta diligimus forinseca, sed quod pulchros novimus meritorum prærogativa. Quæ dum nostris cordibus per historiam eorum recitata inferuntur, quasi per quoddam speculum, ad nostros mentis oculos præsentanda reducuntur. E quorum collegio nos unius Vitam, passionem videlicet, Aigulphi nomine *b*, ipsius amore, pro quo sic vixit et passus est, scripto tradendam suscepimus, non freti ingenii acrimonia, sed illius juvamine, qui linguas infantium facit disertas, et cujus promissum tamquam firmissimam tenemus anchoram, dicentis: Aperi os tuum, et implebo illud.

E *Utiles sunt Vitæ Sanctorum:*
* *Ms.* committere
* *Mab.* officium
a
b
F

2 Sed non me fugit quorumdam usus semper quæritantium, quid dentium morsu lacerare queant *c*, quorum forsan sententia hæc erit: Quid nobis rudem adducitis vel potius confingitis Martyrem? Non * eum aliquis pro fide Christi jugulavit persecutorum. Antiquorum est celebre * martyrum trophæum, non novicii alicujus, minus caute caventis insidias inimicorum, a quibus ira brevissima si emerserit, sufficiat ei *d*. Quid enim præjudicat, utrum ante quadringentos annos aut ante ducentos martyrum aliquis agonis sui cursum consummaverit? Numquid non * inspector certaminis idem semper est? Sed hæc non sunt velut vina pensanda, quæ quo vetustiora, eo solent esse gratiora. Sed esto: non eum quisquam persecutorum interfecit pro Christi nomine *. Num Joannem illum inter natos mulierum maximum Herodes propter Christum capite plexit? et non potius, quod * adversarius ei in via iniquitatis extitit, propter veritatem, quæ Deus est, cum rebus humanis exemit? Ideoque

martyrium S. Aigulphi probatum.
c
* *Mab.* Num..?
* *Mab.* tale
d
* *Mab.* numquidnam
* *Mab.* confessione
* *al.* quia

AUCTORE ADREVALDO FLORIACENSI.

Ideoque si aliunde quidquam * proruperit, quod pro beato Joanne susceperit, hoc et pro isto Viro venerabili se suscipere debere meminerit. His ergo quam brevissime prælibatis, ad narrationem, Christo præeunte et nostra conamina juvante, veniamus.

* Ms. quisquam

ANNOTATA.

a Agonotheta *proprie est, qui præest ludis vel agoni; sed auctor voce improprie utitur pro ipsis certantibus in agone, seu pro luctantibus.*

b *Apud Mabillonium:* unius Vitam Passionemve, id est, Aigulfi nomine.

c *Mabillonius:* quo dentem lacerum figere queant.

d *Mabillonius alio sensu:* cui laus quam brevissima si emerserit, sufficiat ei.

B

Caput I. *S. Aigulphi patria et parentes: institutio, studia, vita monastica, virtutes: corpus S. Benedicti translatum: suscepta præfectura abbatiæ Lerinensis.*

Aigulphus Blesis natus parentibus tenuioris conditionis,

Morem fuisse antiquorum, seu modernorum scriptorum, ut cujus erant gesta relaturi, ejus prius et genus et nativum exprimerent solum, etiam simplicibus quibusque patet. Quorum nos quoque non aspernantes usum, beati Aigulphi patriam genusque nescientibus significare curamus. Castrum Blesense in latere cujusdam situm est montis, cui contiguum est littus Ligerici amnis: idemque Liger *a* perinde præterlabens præter piscium copiam, quam illi loco solennius cæteris exhibet, aliarum quoque frugum, vini scilicet et rei frumentariæ, cæterarumque humanæ necessariarum naturæ magnam præstat * gratiam. Hujus pagi et castri incolas fuisse parentes beati Aigulphi, certissima relatione didicimus, non quidem multum sanguinis alti ventositate *b* sublimes, nec opum mundialium affluentia tumidos, tanta tamen prole felices. Erat enim unus eorum, de quibus Apostolus; Infirma mundi hujus, inquit, et contemptibilia elegit Deus; et ea, quæ non sunt.

a

* Mab. repræsentat

C

b

pieque educatus,

4 Hic ergo indolis quidem ætatem qualiter transegerit narratu difficile est, qualiter scilicet ecclesiæ dulce habuerit assidue terere limina, sacerdotum obsequiis inservire, vigiliarum excubiis operam dare, pauperum necessitatibus pro viribus concurrere, totumque se dies singulos hostiam sanctam Deo placentem in anima sui cordis spiritualiter Domino spirituum mactare *c*. At vero, ubi annos appulit juventutis, cœpit ei *d* esse oneri non modo vita, sed et habitus secularis. Versabat animo, quonam pacto ejus retinaculis abruptis, mutata sorte, Christi compedibus salubriter pedem innecteret. Sed dum his distenderetur, morasque innecteret moris, mox consilium utile quærendo (non enim tanta res præcipiti se debet credere voluntati, sed multam retractationem talia postulant,) rumor beati viri Mummoli *e* abbatis Floriacensis ejus aures occupat: fama namque vitæ ejus longe lateque ferebatur.

c

d

D

e

ingreditur monasterium Floriacense, ubi virtutibus auctus,

5 Hac audita opinione, impiger sanctum virum adiens, audire quæsivit: quo audito *, desiderium suum, quo diu flagrabat, aperuit, et ut se numero eorum, quos in schola Christi instituebat, insereret, humillima petitione postulavit. Quod beatus vir audiens, more disciplinæ semper amico et regulari vitæ solito, diebus probationis transcensis, et probationibus competentibus transcursis, corpori sanctæ congregationis suæ veluti idoneum membrum univit. Idem autem caulæ indeptus monasticæ, mox operante sancti Spiritus virtute, cœpit monstrare animal se esse mundum, et gregi aptum cælesti. Enitebat in eo velut in ove * innocentiæ puritas, in imperio propriorum membrorum vera arietina potestas; et in bello dæmonibus indicto quodam modo taurina inflexibilis auctoritas, in animi puritate columbina dulcedo, in castitate mentis et corporis turturis munditia præeminens. Non obliviscebatur in lege id animal mundum discerni, quod ungulam findit et ruminat; ideoque ungulæ fissionem discretionem intelligebat *f*, non solum boni et mali, sed etiam interni hominis causam. Porro in ruminatione verbi Dei tenebat assiduam meditationem, secundum quod Dominus dicit: Oportet semper orare et non deficere: Et Psalmista: Benedicam, inquit, Dominum in omni tempore; semper laus ejus in ore meo.

* Mab. adito

* in Ms velut nova

E

f

clarumque nomen adeptus,

6 Tot ergo coactis sub uno virtutibus, veluti pennis spiritalibus *g*, omnium vernabat gratia virtutum. Et ne aliquam tanta bona possent incurrere jacturam, agebat, quod de viro scribitur justo, quia meditabitur * in lege Domini die ac nocte. In cujus exercitatione ad id culminis evasit, ut non modo comprovincialibus, sed etiam procul positis ejus doctrina miraculo foret. Divinitati vero, quod magni penderet eum, cui talia contulerat munia, signis jam evidentibus ostendere placuit. Namque Deo amabilis et toto orbe celebrandus * atque canendus, regularis vitæ institutor *h*, Benedictus in Beneventana provincia multis præcedentibus annis vitæ hujus ultimum clauserat diem, et in castro Cassino acceperat sepulturam. Sed post multum temporis secundum prophetiam ejusdem sanctissimi viri idem locus a Longobardis captus, atque in eremum est redactus *i*.

g

* in Ms. meditabatur

* Mab. celebratus

h

F

i

dicitur transtulisse ossa S. Benedicti in Galliam:

7 Volens autem Divina dispositio, et prædicti sanctissimi viri reliquias, ut dignum erat, honore congruo venerari, et Galliarum partes per earum adventum consolari, apparuit jam dicto abbati benigno Mummulo, præcipiens, ut prædictum Aigulphum ad Cassinum usque montem sive castrum mitteret, quatenus piissimi Benedicti ossa deveheret *: quod et factum esse constat. Deo namque semet præcedente, et viam ejus mirabiliter prosperante, tantum emensus iter, facili indicio, quod quærebat, reperit: et repertum maximo cum tripudio ad patrem, qui se miserat, revexit. Cujus facti dignoscentiam si quis sine scrupulo * nosse cupit, libelli de hac re compositi lectione addiscere quibit *k*. Hæc res, licet illo nil talia curante, immensam tam apud regem, quam apud aulicos viros sancto Viro peperit sanctitatis opinionem.

* Mab. transveheret

* Mab. scrupulosius

k

electus abbas Lerinensis ad disciplinam restituendam,

8 Igitur cum fama virtutis ejus et fragrantia sanctitatis ubique respergeretur, et lychnus igne divinitatis *l* accensus jam super candelabrum divino

l

A vino judicio poni deberet: ecce monachi Lirinensis monasterii præsto adsunt, petentes spiritalem sibi attribui patrem. Idem namque monasterium cum antiqua floruit * prærogativa, ita ut ejus magisterio plurima * longe lateque fundata sint loca servitio apta divino; eo tamen tempore, auctore diabolo, emergente discordia, secus quam debebant*, res vacillabant. Cum ergo ad regem, proceresque ejus delata esset prædictorum postulatio monachorum; et, ut assolet, rex consiliarios, quorum tractatu * rempublicam constabat administrari, consuleret, qui tali in facto opus esset; vox una, dissensio nulla, talem tantumque Virum tali oportere loco præfici: per quem certum foret, et collapsa erigi, et neglecta in antiquum statum reformari.

* Mab. floruerit
* ibid. plura
* ibid. decebat
* ibid. auctoritate

9 Quid multa? Tum beatus Aigulphus, quamlibet renitens atque reluctans, coram adducitur, curaque ei prælibati monasterii imponitur, gaudente Rege, exultanteque curia ejus: eo quod talem gregi suo præponendum eis monstraverit Dominus Pastorem. Licet namque sanctum Virum sua plus mulcerent silentia, attamen Apostolici non immemor erat præcepti, quo præcipitur, B ut omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Animal namque oculatum, et undique circumspectum erat, et ut immaculatum * maneret, hinc inde circumspectabat. Jam vero oneri superposito cervicem supponens, fratres susceptos adit. Et quia opinio ejus jam eorum auribus intonuerat *, lætis eum devotionis amplectuntur ulnis; eosque et ipse reciproco geniali * confovebat amore.

onus reluctans suscipit.
* Ms. immutilatum
* Mab. aures allexerat
* ibid. gremiali

ANNOTATA.

a Liger, *vulgò* la Loire, *notissimus est Galliæ fluvius. De Blesensi oppido quædam sunt dicta in Commentario num.* 9.

b *Hic videtur auctor aperte negare generis nobilitatem, quam alius deinde asseruit, ut dictum in Comment. num.* 9.

c *Mabillonius sic edidit,* totumque se in dies singulos hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, in ara sui cordis spiritualiter Domino spiritum mactare. *Hæc et similia multa pie meditatus est* C *Adrevaldus, quia ita decebat Puerum, quem sancti mores deinde exornarent.*

d Ei *omissum est apud Mabillonium; similesque diversitates occurrunt multæ, quas brevitatis causa non notabo, aut solum in margine.*

e *De S. Mummolo abbate Floriacensi apud nos actum est ad diem* VIII *Augusti, seu tom.* II *istius mensis pag.* 351. *Nomen Mummoli abbatis prima Vita non expressit; at ex relatis ibidem num.* 4 *et* 5 *satis colligi potest sub Mummolo ad Ordinem fuisse admissum. De tempore, quo fere id factum videtur, agit Commentarius num.* 13.

f *Mabillonius edidit:* ideoque ungulæ divisionem in discretione intelligebat.

g *Apud Mabillonium legitur,* veluti pinax spiritualis, *at minus recte, opinor; cum* pinax, *vox Græca, tabulam aut asserem significet, nullæque istius vocis significationes loco congruant.*

h *Ibidem,* regularisque vitæ singularis institutor.

i *Mabillonius in Annalibus tom.* I *pag.* 176 *destructionem monasterii Casinensis per Longobardos refert ad annum* 580.

k *Indicat Historiam translationis apud nos datam tom.* III *Martii pag.* 302 *et sequentibus. Verum illa Historia habet auctorem translatione posteriorem duobus sæculis. Quapropter cum alii antiquiores, et præcipue Paulus Diaconus, translationem aliter narraverint, difficulter credere possum sacra corpora eo modo inventa esse, quo inventa ibi narrantur: nam sic ultra sexaginta annos plane deserta jacuissent, quod mihi est incredibile. Adi itaque Comment.* § II *et* III, *ubi etiam ostendi, dubium videri, an translatio peracta sit per* S. Aigulphum.

AUCTORE ADREVALDO FLORIACENSI

l *In Ms. legitur,* Lichnus Divinitatis, *omissa voce,* igne.

CAPUT II. *Restituta disciplina cœnobii Lerinensis: quorumdam perversorum in sanctum Abbatem conspiratio.*

E Cœpit interea in eorum interioribus arvis semina divini serere verbi, quo doceret eos, vitiis abdicatis, virtutum prendere culmen, oculorum aciem purgandam interiorum; quia mundus Deus videri non nisi claris obtutibus possit, iræ festucam, trabemque odii penitus propellendam; libidinis hostem non modo a corpore, verum et ab animo summopere arcendum; asserens non esse domum dignam habitatione Spiritus sancti, immo refugere cor colluvionibus immundis assuetum: mundum, et quæ ejus sunt, a corde * secludendum, penitus affirmans: nihil præter quod Deus jussit in sede amoris, id est, in principali cordis locandum, id est, dilectionem Dei super omnia, et proximi post Deum: et quisquis præter hæc, et quæ ad hæc pertinent, pedem dilectionis tetendit, fornicationis non effugere crimen, et ideo feriendum sententia Davidis, qui dicit: Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.

Lerinenses coreque instituit,
* Mab. cordis amore

11 His et talibus, veluti medicus spiritualis, antidotis mysticis non modo mederi languoribus studebat præsentibus, sed et futuris obviare F nitebatur incommodis. Aderat autem Dominus ejus conatibus, sine cujus juvamine frustra laborant, qui ædificant domum. Tantam denique gratiam Dominus ejus impertiri dignatus est doctrinæ, ut non tantum præsentes eum cum maxima audirent aviditate, sed et hi, qui olim a monasterio defecerant, summo cum ardore repedarent, et congregationi semet uniri gauderent. Cernere erat monasterium velut alvearium quoddam omnes recipere advenientes, qui se apes Dominicas aut esse, aut velle fore ferebant *; nec non secularium multos sua conferre, et prædia sancto Viro referre a: qui secundum Apostolum seminanti spiritualia, sua metenda exponebant carnalia.

disciplinamque et monasterium instaurat.
* Ms faciebant
a

12 Talia cernens invidus diabolus, cujus invidia mors intravit in orbem terrarum, ægre ferebat. Dolebat se ab eis expelli, quos dudum gaudebat sibi subjici: ideoque callidus explorator ad artes nequitiæ solitas convertitur, exploraturus, utrum inveniret suorum aliquem inter oves Dominicas sub ovina pelle fucatum *, sciens quoniam imitantur eum, qui sunt ex parte ejus. Tandem ergo reperit duos, quibus tamquam fistula usus serpentina

Conspirant contra Sanctum Arcadius et Columbus.
* Mab. fucatum

AUCTORE ADREVALDO FLORIACENSI.

pentina in paradiso aliorum corda sollicitabat, et ad discordiam urgebat. Horum unus Arcadius, alter dicebatur Columbus, contrario sibi utens nomine. Cor namque ejus non a malicia fellis alienum, sed sicut Apostolus Petrus Simoni ait: In felle amaritudinis et obligatione iniquitatis erat conversum. In horum ergo corda, sicut et Judæ, immisit se diabolus, ut Magistrum traderent, quatenus eo profugato oves sine pastore confligatas distraherent.

multisque in partes suas pertract.s, erum punt ad discordiam.

13 Itaque diu sua occuluere conamina, clanculo addicentes * suæ perfidiæ, quos potuerunt. Sed quadam die cum jam ex * numero confiderent, et rabiem ultra celare nequirent, veluti flamma diu pressa repente in publicum prorumpunt. Factio enim malorum a duobus excitata signiferis adeo convaluit, ut vix a Magistri cæde et bonorum virorum, qui sibi adhærebant, manibus temperarent. Videntes porro, quibus periculum imminebat, quo vota tenderent iniquorum, fugæ subsidio se eorum manibus eripuerunt, et in ecclesiam S. Joannis *b* sese contulerunt, Domini potestati et misericordiæ corpora * animasque suas commendantes.

* *Mab.* adsciscentes
* *ibid.* et
* *Mab.* cor

B

quam lenibus verbis ad tempus sedat Sanctus;

14 Sanctus autem et per omnia mitissimus Aigulphus non immemor patientiæ suæ et mansuetudinis solitæ, ad eos accessit, et lenissimis verbis eorum tumentia corda mollire studuit. His enim verbis eos convenit: O mihi dulcissimi et nimium amantissimi filii, quo impulsu fœdus paternum fraternumque violatis? Quid illud est, quod vos proprios fratres fecit nescire? An ignoratis, quod diabolus causa superbiæ et discordiæ cæli * proturbatus sit culmine? Num mente excessit, superbis solis sublatam * esse pro summa vindicta unionem linguæ; et numquam repertum *, nisi adventu Spiritus sancti coagulum charitatis significantis in ignis specie. Discite ergo simultatibus renuntiare, et Domini verbis obedire, dicentis: Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. Quod si propter me hoc agitur, dico vobis Jonæ verbis: Tollite me et mittite in mare. Satius enim mihi a vobis secerni corpore, quam præsens vestra crucior * dissensione. Hac oratione visus est quidem ad tempus compressisse motum, et mitigasse furorem, in tantum ut ipsi faterentur culpam, obtenderent satisfactionem, sed arte prætexebant culpam. Anno enim integro diabolus in speluncis cordium illorum sub tali simplicitate delituit, nec Viri Dei valuit, quamquam crebris, immo continuis monitis, a latibulo mentis illorum expelli, tamquam aspis obturata aure: quin semper machinaretur *c*, quatenus cœptum suum optato fine concluderent.

* *Mab.* a cœli
* *ibid.* ablatam
* *Mab.* reparatum
* *Mab.* cruciari

C

Arcadius ex monasterio narratur egressus.

15 Sed cum talia per multorum ora volitarent, et ad regem usque perveherentur; verentes conspirationis auctores, ne severitas regis in eos animadverteret, decreverunt ut alter eorum, id est, Arcadius monasterio discederet, commoturus clericos civitatis, et quoscumque secularium valeret: Columbus vero infra monasterium residens eos, qui a sancto Viro desciverant, in perfidia cœpta confirmaret; et, si quos posset, sibi sociaret. At vero sanctus vir Aigulphus semper doctrinæ instabat, dicens: Fratres, Spiritus sancti verba sunt, dicentis: Dominus unanimes habitare facit in domo. Qui ergo unanimitatem non tenent, habitationem domus Dei perdiderunt, et diabolo cesserunt *d*: ideoque nos oportet charitatis vinculo necti, et non scissionibus dividi. Taliter illo agente et dicente, quadam die Arcadius reversus, fucata humilitate fictisque verbis promissa præteritorum correctione, habitationem pristinam precabatur. Vir autem Domini pestem prævidens latentem, fratribus annitentibus, non modo non annuit, sed etiam eum extra monasterium *e* eliminavit.

D

ANNOTATA.

a *Si quis hoc capite hactenus relata diligenter conferat cum relatis in præcedenti Vita num.* 8 *et* 9, *facile videbit, Adrevaldum uti non raro iisdem plane vocibus: et utrumque agnoscere, monachos non paucos fuisse dispersos; at priorem a dispersione repetere relaxationem disciplinæ; Adrevaldum vero secessionem quorumdam relaxationi attribuere.*

b *Ecclesia illa est S. Joannis Baptistæ sacra, ut habet alia Vita, in qua hæc proborum monachorum fuga locatur eodem die, quo captus est* S. Aigulphus *cum aliquot Sociis. Et sane fuga illa non admodum verisimilis est eo tempore, quo accidisse hic narratur, toto nimirum anno, antequam captus est* S. Aigulphus *cum Sociis, quando nulli erant rebellibus milites, qui tantum incutere poterant terrorem. Itaque existimo, Adrevaldum aberrasse, et fugam illam contigisse, sicuti refertur in priori Vita, eodem videlicet die, quo captus est* Aigulphus; *et probos monachos non alia de causa fugisse, quam quod viderent milites inductos in monasterium, aut certe ad illud appropinquare. Priorem vero discordiam, quam* S. Aigulphus *sedavit, non eo usque progressam suspicor, ut ullus vitæ suæ timeret.*

E

c *In Ms.* Machinaretur, *nimirum diabolus. At apud Mabillonium, præter voces transpositas, legitur* machinarentur, *videlicet monachi rebelles.*

d *Apud Mabillonium:* in diaboli sortem concesserunt.

e *Quæcumque de egressu Arcadii ejusque reditu hic dicuntur, cum de iis sileat prior Vita, mihi admodum sunt suspecta: nam ex multis liquet, Adrevaldum justo liberiorem esse in narrandis factorum adjunctis. Quod de fama ad regem perlata dicitur, æque videtur ex conjecturis confictum.*

F

CAPUT III. *Seditiosi, pertracto in partes suas Mummolo, per milites ab eo acceptos capiunt S. Aigulphum cum aliquot sociis, et carceri includunt.*

Arcadius, Mummolo in partes suas tracto, per ejus milites Sanctum capit.

Sed ille injuria impatiens, ad quemdam se contulit Niceriæ *a* civitatis principem, nomine Mummolum, suasitque ei, ut ad monasterium iret, quasi multas pecunias ibidem reperturus. In cujus pectus cum notam sibi facem cupiditatis injecisset, incunctanter iter arripuit, et monasterium, sanctumque Virum adiit. Et quia crebro cum eodem Mummolo de utilitate animæ conferre *b* erat solitus, nihil veritus eum suscepit, et magnifico convivio eum curari fecit. Jam porro insidiarum concinnationes per Audoënum *c* cognoverat episcopum. Mummolo ergo prandente, et,

A et cæteris * conspiratoribus, subito Arcadius ad similitudinem Judæ turba stipatus maligna constitit, et Magistrum apprehendit, vinciri fustibusque tundi præcepit *d*. Quod et factum est.

** Mab. addit sceleris*

d

monachesque eidem familiares:

17 Interea Vir totius patientiæ reminiscens Dei et Domini nostri passionis, æquanimiter talia perferebat, dicens *e* Dominum Jesum Christum non pro se, sed pro nobis majora * pertulisse, et ideo tota fiducia decantabat, dicens: Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem Salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Laceratus ergo et vinctus et ludibrio habitus, ante ora persecutorum suorum exponebatur, quousque nox luci superduceretur: quæ cum suo tempore terram operire cœpisset, ministri satanæ eos, quos sancto Viro familiarius adhæsisse sciebant, a claustris *f* monasterii eductos, ad Patrem adducunt, tamquam pariter audiendos, re autem vera ut simul passuros. Non enim volebat Divinitas solum pati Pastorem, sed habere participem gregem. At vero sancti Viri, virtute utpote Spiritus sancti confortati *g*, quasi jamjamque jugulos ensibus præbituri, ultimum vale sibi dicebant: et alterutrum in oscula ruentes, commendabant B sepsos Domino, dicentes ei cum maxima fiducia: Propter te, Domine, morte afficimur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis: ne ergo nos repellas in finem. Itemque dicebant: collocasti nos in obscuro, sicut mortuos seculi. His et similibus vocibus, et noctis tenebras, et proprias solabantur ærumnas.

e

** Mab. amariora*

f

g

ad fugam ab uno custodum invitati, renuunt:

18 Inter hæc autem et mutuis armabantur alloquiis, ne quis infirmorum in talibus deficeret, cum dicat veridicus Apostolus: Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Sane ut se habet corporis humani natura, præ tristitia sopor solito gravior eos pariter corripit, et vinctos scilicet et custodes. Sed unus custodum misericordia tactus tectum custodiæ subiit, culmen nudavit, et ad fugam capiendam Sanctos invitavit. Sed S. Aigulphus gratias illius devotioni agebat, sed hortatui minime acquievit, dicens: Sive vivimus, Domino vivimus; sive morimur Domino morimur: sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus: et quia simul * dispo- C sitioni illius manus dedimus, ejus animo minime refragabimur: opus ipsius enim sumus; et ipse figulus noster; non ergo testeum vas contra Plasten suum conqueri fas est, ideoque Domini fiat voluntas.

** Mab. semel*

fictitus blandimentis tentantur ab Arcadio,

h

19 His ita dictis, reliquum noctis laus sibi vindicavit Divina; post cujus abscessum *h* lucisque successum importator calamitatis Arcadius, imitans diaboli et perfidorum quorumcunque usum, cum ipse (ut supra narratum est,) caput fuerit totius criminis *, advenit verbis quodammodo dulcoratis Sanctorum * volens lenire dolorem. At vero unus illorum, Trucharius *i* nomine, justo commotus dolore, quod mens dictavit, dolorve suasit, in faciem ei objecit; dicens, quod erat verum, et dolens, eum imitatione vere filium esse diaboli, qui cum ad interitum quemque impellat, consultor insuper videri appetit: sed et fratrem Judæ Domini traditoris, qui ad similitudinem ipsius pro osculo ficto verba ferret melle quidem blandimentorum, sed succis venenatis referta. At vero facies impudorata crudelitati conjuncta non sentit increpationis monita, insuper monita * præstat inceptam sententiam. Namque idem miser Arcadius ut fidem videretur facere non se egisse *k*, quod gesserat, ad horam tertiam Sanctis cibos et pocula obtulit: et ad reficiendum, tamquam eorum compatiens dolori, invitabat.

** Ms. discriminis*

** Ms. Sociorum*

i

** Mab. importune*

AUCTORE ADREVALDO FLORIACENSI.

k

20 Sancti tamen, licet extrinsecus angerentur, non ideo propositi regularisque obliti consuetudinis, responderunt, non se perdere posse instituta regularia, quæ illo tempore ad nonam usque horam extendi jejunia jubent: sicque remotis eduliis, consueto more ad horam usque solitam solemnia dilata sunt jejunia. Cum vero tempus solvendæ jam afforet abstinentiæ, unanimiter pro ipso Arcadio preces fuderunt, et sic ab ipso oblatum cibum sumpserunt. Mummolus autem, qui talibus offensum se videri volens, a monasterio recesserat; tertio die rediit atque cum intentatione * maxima singulorum pecunias cœpit inquirere. Sed monachis respondentibus, non licuisse unquam sub manu sancti Viri constitutos aliquid proprium habere, neque voluntate * quidem: sed esse omnia coram * omnibus; ille cernens se abs spe decidisse, aliorsum se vertit. Quia enim non reperit privata, irruit in publica; et quidquid rerum monasterii fuit, et auferre cupiditas suasit, nihil penitus reliquit. E

pro quo tamen ante cibum sumendum orant: Mummolus spoliat monasterium.

** Mab. intentione*

** Mab. voluntatem*

** Mab. communia*

ANNOTATA.

a *Legendum verisimiliter* Useziæ, *uti est in prima Vita; intelligendumque Mummolum Ucetiensem episcopum, probavi in Comment. num.* 45 *et* 46.

b *Non dubito, quin illud sit figmentum Adrevaldi, qui ne Mummolum quidem cognovisse videtur, nisi ex altera Vita. Verisimile quoque non est, Mummolum ipsum venisse Lerinum, cum id dignitati ipsius esset contrarium, eidemque periculosum. Prima Vita rectius habet, milites aliquot, quos potius sicarios nomines, ab illo submissos; idque longe verisimilius. Quin imo omnia, quæ hoc capite narrantur, suspecta sunt, et pro ornamentis fictitiis haberi possunt, uti de detentione Sanctorum, ex qua fluunt reliqua, monui in Comment. num.* 47.

c *S. Audoënum Rotomagensem intelligit Mabillonius. Cointius chronotaxim ex hac prædictione aut præmonitione Audoëni stabilire nititur,* F *sic scribens ad annum* 677 *num.* 6: Eodem anno, quo reversus est Audoënus ex Italia, martyrium consummavit Aygulphus abbas Lerinensis, prius enim per ipsum Audoënum, qui tunc ex Italia redibat, certior factus est de insidiis, quæ sibi parabantur, ut testantur Acta manuscripta, quorum epitomen exhibemus. *Pagius ad annum* 664 *num.* 20 *hæc dicta Cointii, ejusque calculum secutus est; uti et alii plures. Itaque necesse est lectores monere, Cointium nihil invenisse in Ms. suo, nisi ab Audoëno cognovisse* Aigulphum *insidiarum concinnationes; non vero eas ab Audoëno cognovisse, dum hic redibat ex Italia. Conjectura igitur ea est Cointii, nequaquam in Vita Ms., (nam eamdem nobiscum habuit, ejusque non epitomen, sed partem recitat) ullo loco asserta. Quin conjectura est plane incerta: neque enim ulla est ratio, cur credamus Audoënum ea potius* Aigulpho *nuntiasse, dum Roma redibat, quam dum Romam ibat. Imo æque poterat Audoënus alio tempore similia* Aigulpho *nuntiare, quam in itinere Romano, cum iter illud non esset instituendum tam prope Lerinum, ut occasio ex eo oriretur. Demum,*

AUCTORE ADREVALDO FLORIACENSI.

Demum, cum Vita prima num. 14 *solum dicat,* Sed præscius futuræ suæ persecutionis Vir sanctus *etc. nihilque de Audoëno episcopo memoret, prout in Vita S. Audoëni nihil quoque de* Aigulpho *legitur; illud ipsum, quod de Audoëno dicit Adrevaldus, mihi suspectum est. Barralis pro Audoëno substituit* Eudonem monachum, *per quem Arcadii insidias* Aigulpho *detectas eodem die ait: at nescio, unde id hauserit.*

d *Apud Mabillonium,* comprehendi, vinciri, fustibusque tundi jussit.

e *Hic voces aliquæ apud Mabillonium omissæ.*

f *In alia Vita num.* 14 *dicuntur eodem tempore cum* S. Aigulpho *capti.*

g *Apud Mabillonium:* At vero Sancti veræ virtutis, utpote Spiritu sancto confortati.

h *Hic voces aliquot in Ms. omissas ex Mabillonio supplevi.*

i *Hic nullo alio loco nominatur.*

k *Notat Mabillonius ad vocem* egisse, *supplendum* ficte. *At dubito an auctor non velit insinuare, Arcadium persuadere voluisse, non suo consilio captos esse Sanctos. Verum, quiscumque*
B
sit sensus verborum, suspicor commentitia esse omnia illa, uti et reliqua hujus capitis, cum prior Vita habeat, Sanctos mox navi impositos, idque longe sit verisimilius, ut observavi in Comment. num. 47.

CAPUT IV. *Abducantur Sancti in insulam Caprasiam, multisque prius cruciatibus affecti occiduntur.*

Sancti imponuntur navi,

Eo porro recedente, beatus Aigulphus cum cæteris secundum libitum Arcadii et Columbi custodiebantur, et per dies decem in ergastulo conficiebantur corpore, sed semet solabantur hortamentis Domini, dicentis. Nolite timere pusillus grex; quia complacuit * patri vestro dare vobis regnum. Item, quod per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Post hæc autem ministri diaboli, Columbus scilicet et Arcadius, moventes tam S. Aigulphum, quam reliquas sancti Spiritus victimas, navi imposuerunt, et mari sese crediderunt. Sancti porro certissime jam noscentes, quod filii noctis eos perdere decrevissent, mutuo semet hortabantur monitu secundum Apostolum tanto magis, quanto videbant appropinquantem diem, ne quis illorum amore vitæ præsentis, aut terrore mortis incertæ, inimicis cederet: quia et mors præsens, si differtur, non evaditur; futura vero numquam terminatur, dicente Domino impiis: Ite in ignem æternum. Sed et fœlicitas Sanctorum fine carebit, Domino itidem dicente fidelibus suis, in ejus fidelitate usque in finem perseverantibus: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.

* *Ms.* placuit

C

quæ diuturna jactatur tempestate:

22 His et similibus Athletæ Christi in palæstra spiritali adversus versutias diaboli, et ministros ejus furiis exagitatos dæmoniacis armabantur. Sane postquam navis, quæ utrosque pariter ferebat, persecutores videlicet et persecutionem patientes, altum petiit *, venti contrarii se tollunt, et aliorsum persecutores ducuntur voluntate, et alibi autem ventorum flamine. Sicque per quadraginta dies, quod dictu quoque mirabile est, rotabantur, toto illo oberrantes freto ut nec ipsi littus prendere, nec undæ navem mergere possent, credo, monstrante Deo, quid mererentur impii: sed ut non paterentur, quod merebantur sontes, obices quidem erant * insontes, ut quodammodo elementa ipsa, etsi non voce, opere clamarent: Fas fuerat furciferos hos aut syrtibus illidi, aut charybdi vorari; si non essent his mixti, qui non merentur talia experiri. Et quidem in diluvio in promptu fuit noxios undis involvi, qui erant a bonorum societate segregati. Ægyptios libere voravimus, quod nullum justorum mixtum eis vidimus: Jonam ad ulciscendam inobedientiam suscepimus, sed a Deo præparatum alumnum nostrum scimus, qui et illum salvandum carcerali custodia susciperet, non quasi cibum corrumpendo in sua membra trajiceret; sed quasi depositum, cum reposceretur, repræsentaret.

* *Ms.* petiit

D

* *Mab.* esse

E

linguæ abscinduntur Sanctis, qui pergunt loqui sine linguis:

23 Quid talibus Creator velit, anceps apud nos sententia fluctuat. Sed hic unum recordamur *a*, Pauli scilicet naufragium: qui similiter ab iniquis vinctus cum eis periculum expertus est marinum. Sed ne et ipse et cæteri perirent, ejus orationi donatum est. Forsitan ergo et modo huic sancto Viro in pari discrimine par tribuitur * munus: ideoque dum expectatur ejus sententia, hac illacque jactantur; sed evadendi eis aditus negatur: et secundum Scripturam; quia in circuitu impii ambulant. Inter hæc Columbus videns sibi clausum mare, et reputans, si terras prenderent, Sanctorum innocentia et sua pateret crudelitas; linguas Sanctorum fecit abscindi. Quo facto, quasi integris linguis psallebant *b*: Domine labia mea aperies, et os meum annunciabit laudem tuam. Sed tanto nequaquam motus miraculo, in similitudinem Pharaonis corde obduratus, radicitus eas jussit abradi. Videre erat patens barathrum, et nihil inesse plectri, et tamen verba perfectissime absolvi.

* *Ms.* distribuitur

oculis quoque effodiuntur, ipsique sordidis induuntur vestibus.

24 At cum audiret eos Columbus inaudito more loquentes, impietatem suam augmentans, lumina eorum jussit terebrari: qui tamen a laude divina non cessabant. Et licet extrinsecus privati luminibus, ea tamen, quibus Deus videtur, lumina salva se habere scientes, fidenter coram eo, immo ipsi *c*, psallebant dicentes: Ad te, Domine, levavimus oculos nostros, qui habitas in cælis. Immanitas porro Columbi et socii *d* ejus erga Sanctos ne sic quidem quievit. Enimvero vestimentis eos exui, quibus induti erant, præcipiunt, et sordida pro eis vilissima que mutari *e*, non respicientes miseri, quia qui Christo indutus est secundum Apostolum dicentem: Induite Dominum Jesum Christum: et iterum: Induite vos viscera misericordiæ etc. nihil veteris, nihil sordidi eum dedecorare possit.

F

Appulsi in Caprasiam insulam, benigne excipiuntur a monachis.

25 Taliter sane eis jactatis per multos dies, appulerunt insulam, quæ vocatur Caprasia. Hujus sinus retinebat maximum examen monachorum *f*, ad quos divertentes quinta feria ante Pascha, quæ Cœna Domini dicitur, benignissime atque humanissime sunt excepti; ut sic dicam, sic decet monachos a monachis *g*. Cognita enim prolixa eorum tribulatione, qua longissime et infœlicissime vexati fuerant, festinabant eos recreare, quibus poterant modis. Illis ibidem morantibus, sanctissimus advenit Paschæ solemnitatis dies: in qua cum Missarum officium celebraretur

cujus occasione auctor ratiocinando

A sed plane intelligere, quid hæc portenderint. Sanguis enim ille Martyris fusus, innocentia intelligitur vim perpessa, justam postulans vindictam. Unde Deus de primo talium dixit, id est, de Abel, ad primum persecutorem, id est, Cain : Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Impressio porro sanguinis in dorso vel in corpore persecutoris, animadversio vindictæ, quæ ei debebatur pro admissione sceleris. Unde et Ezechiëli Dominus dicit, quod requirat sanguinem peccatoris de manu non annunciantis pastoris. Et Dominus Judæis : Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, id est ; vindicta omnis sanguinis justi innocenter fusi. Porro circuli effigies inevitabilem præsagiebatur * sententiæ ultionem. Circulus enim in semet recurrit non habens angulum exitus *. De hoc circulo Dominus contra Syriam sub typo diaboli : Ponam, inquit, circulum in naribus tuis, et frænum in maxillis tuis. Quod autem bis idem circulus est, geminam portendebat in ipso * fieri ultionem, ut scriptum est : Duplici contritione contere eos.

al. præsagiebat
* Mab. angularem exitum
* Mab. impio

B

probare conatur, in hac vita punitum esse,

35 Anteposita et postposita circuli figura, et præsenti signabat, et post futura plectendum malignum sententia divina. At vero unus detersus circulus innuebat eundem sanctum Virum precibus suis obtinuisse, ne persecutor suus æternis servaretur cruciatibus, secundum præceptum Salvatoris et exemplum, quo præcipimur, orandum pro persecutoribus nostris. Altera * autem permanens et hominum judicio delenda * indicat ; quod etsi Sancti impetrant a Deo futuram vindictam tam propriam quam inimicorum relaxari, ne scilicet æternis incendiis depascantur * ; non tamen eis impune cedere volunt, quæ vel in Deum vel in proximos commisere flagitia, sed oportet ab eis impleri, quod ait Apostolus : Si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur ; dum judicamur autem a Domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.

* Mab. alter
* ibid. delendus
* ibid. deposcantur

et præservatum a pœna æterna.

36 Hinc est quod David peccans, et coram se arguente propheta, confitens dicit : Peccavi Domino ; audire meruit : Dominus transtulit peccatum tuum ; non morieris. Et tamen quot afflictionibus propter peccatum dimissum affe-

C

ctus sit, lector historiæ ejus agnoscere quibit. Paulus vas electionis plus omnibus laboravit, et quia fuit blasphemus, ut ipse fatetur, et persecutor, stigmata se Christi dicit *c* in corpore suo circumferre, notans videlicet inflicta pro satisfactione præteritæ vitæ. Horum ergo et nos reminiscamur ; et si nobis, ut scimus, per judicium sacerdotum donantur peccamina actuum nostrorum ; nequaquam tamen nobis parci putemus, donec Deo, ut dignum est, et hominibus, quos læsimus, satisfaciamus, scientes, quanti Deus habeat servos suos, de quibus dicit : Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Immo hortantes eos, in quibus habitare Deum per fidem, cæteraque bonorum operum exercitia noverimus, audiamus ab eo : Venite benedicti patris mei ; ut cum eo, ac Patre ejus, et Spiritu sancto regnare mereamur ; cujus regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

c

ANNOTATA.

AUCTORE ADREVALDO FLORIACENSI.

a *Glaucoma, periculosum est oculi malum, quo humor crystallinus in viridem aut glaucum mutatur. Phrasis nonnihil mendosa est : at satis intelligitur, quid velit scriptor.*

b *Mabillonius in annotatis hic monet, legendum esse* Theodorici. *Tempore Theodorici III, et Ebroïni majoris-domus, revera passum esse Sanctum, dictum est in Comment. num. 54. Attamen non dubito, quin Adrevaldus scripserit* Clodovei, *cum ita legatur ubique, etiam in compendio Ms., et apud Vincentium Barralem, qui Adrevaldum sequitur. Apertus igitur hic est error Adrevaldi.*

c *Paulus quidem ad Galatas cap.* VI ℣. 17 *scribit :* De cetero nemo mihi molestus sit : ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. *At nullibi dicit, se ea pati in pœnam peccatorum suorum.*

INVENTIO

E

RELIQUIARUM S. AIGULPHI

AUCTORE ANONYMO,

Ex antiquis membranis Herovallii, collatis cum editione Mabillonii.

Conqueritur auctor translationem S. Aigulphi non fuisse scriptam.

Multa esse præterita clarorum virorum gesta negligentia et pigritia scriptorum, perlucidum constat esse et manifestum, dum studiosi lectores scripturarum divinarum ea, quæ ferventi studio addiscere cupido animo desiderant, nullatenus reperire queunt. Quod de beati Aygulfi abbatis eximii transmutatione corporis accidisse perspicuum est : quoniam nullius scolastici studio et opere amodo scriptum reperitur, quo-

F

modo vel qualiter ad Pruviniense *a* castellum perlatum fuerit, usque modo silentio obtegitur, quia de tam digni Patris adventu ad nos siletur. De cujus dignissimis et rectis operibus, quia perplura sunt, quæ et fari dignissime possunt, brevitati studentes, ea per transitum potius tangimus ; quam ut pleniter huic perparvo Opusculo inserendo enarremus.

a

Narrat delatum esse Floriacum deinde vero Pruvinum,

2 Hic enim cum honestis vitam transigeret moribus, corpus patris communis nostri Benedicti a Cassini montis loco multo cum labore in Franciæ partes ad monasterium *b* super fluvium Ligerim positum detulit. Postea Lirinensis monasterii pater constitutus, ut Passio *c* ipsius pleniter exequitur, a duobus sceleratissimis, solo nomine monachis, Archadio et Columbo, qui erant immaniores scelere ante alios cum aliis pluribus Fratribus obtruncatione capitis martyrii coronam promeruit. Sepulturam vero condignam sibi ibidem sortitus est a quadam abbatissa *d* venerabili, et longo post tempore apud monasterium sancti Benedicti *e* delatum est corpus ipsius et honorifice tumulatum in pacis quiete dormivit. Cum vero Astingus *f* Normannus a finibus suis egressus, Franciam depopulando sæpius

b
c
d
e
f

AUCTORE ADREVALDO FLORIACENSI.

solationem nostram per Dei gratiam manifestata sunt, et ad nostros *b* fines relata. Fas est autem credere, eum non esse expertem gloriæ fraternæ, quem non terror a martyrio inhibuit, sed Deus ad tantam utilitatem delegavit. Redeunte Britonio * ad monasterium post necem sancti viri Aigulfi, in locum ipsius jam substitutus erat vir venerandæ vitæ Rigomirus *c*. Cujus rei nuncio tam ipsi quam fratribus magnus inductus est luctus. At vero cum carni compaterentur, spiritui congratulabantur, scientes successisse eis post habitaculum luteum penetrale æternæ civitatis, cujus rex et conditor Deus.

* *Mab.* eo

missi ad corpora quærenda, inventa deferunt Lerinum,

30 Præterea hujus nuncii participem faciunt quandam abbatissam Angarismam *d* nomine, quæ in vicino monasterio sororibus præerat sanctimonialibus, a sancto Viro a primæva ætate tam in scripturis sanctis, quam monasterialibus imbuta doctrinis. Igitur communi consilio et ope naves præparant, comites delegant, et hos *e*, qui locum noverant, adjungunt. Qui, Deo prosperante, secundis flatibus, blandaque aurarum temperie usi, devecti sunt ad locum, in quo Martyrum gloriosæ jacebant exuviæ, hominum B quidem destitutæ custodia, sed manu divinæ protectionis *f* defensæ. Quibus, ut optaverunt, repertis, cum maxima alacritate et summa reverentia, utpote martyribus digna, navi imponunt, et concito itinere redeunt, eisque Deo duce et reduce secundis potientibus effectibus, et corpora Sanctorum monasterio Lirinensi inferre parantibus, obviam se tulit jam dicta abbatissa Angarisma, cum multa prece obsecrans, ut sibi facultas tribueretur Magistri corpus humandi in monasterio suo, cujus est vocabulum Oratorium *g*.

ubi honorifice sepeliuntur.

31 Cujus devota petitio, et filiorum erga Patrem incomparabilis affectio, hujus solum (ut ita dicam) amicabile fuit jurgii seminarium. Nam femina venerabilis desiderio flagrans corpus petebat : discipuli autem nec in modico a corpore illius * secerni volebant. Sed inter hæc medium se obicemque posuit charitas, quæ talia dirimere consuevit. Namque et feminæ repressit avidiorem voluntatem, et istorum devotiorem ampliavit tenacitatem, adeo ut illi attributum caput sancti corporis cum brachio dextero *h* sufC ficeret; reliquum autem corporis cum reliquiis Sanctorum cæterorum ad monasterium Lirinense a beato Rigomiro et fratribus transferretur humandum.

* *Mab.* ab illius præsentia

ANNOTATA.

a Ricoinus *vocatur apud solum Mabillonium, quod videtur mendosum. In alia Vita* Briconius, *uti ibi videri potest cap.* II, *et in annotatis lit.* h.

b *Quamvis auctor Floriaci scripserit, eoque deinde delatum dicatur corpus* S. Aigulphi, *id tamen hic non insinuat, sed Lerinum intelligit et fines Galliæ; quantum existimo.*

c *Apud Mabillonium* Rigomirus nomine. *Fuit revera aliquis Rigomirus abbas Lerinensis : sed incertum esse, an hic fuerit successor* Aigulphi, *minusque probabile, electum esse ante auditam* Aigulphi *mortem, observavi in Comment. num.* 58.

d *De Angarisma abbatissa, quam eo tempore non fuisse putamus in monasterio Lerinensi, dictum in Comment. num.* 42 *et* 43.

e *Mabillonius,* ei, *nempe Briconio,* qui locum D noverat.

f *Ibidem,* manus divinæ protectione.

g Oratorium *monasterium fuisse Bellovacense, non Lerinense, ostendi in Comment. num.* 42 : *ibique ulterius probavi, quam videantur suspecta, quæ hic de illa abbatissa referuntur.*

h *In Relatione translationis mox danda num.* 2 *dicitur,* Sepulturam vero condignam sibi ibidem *(in insula Lerinensi)* sortitus est a quadam abbatissa venerabili. *Hæc verba partim favent Adrevaldo, partim eidem adversantur. Favent, quia saltem abbatissa aliqua de sepultura sollicita fuisse asseritur; adversantur, quia nihil de corporis divisione dicitur. Verum, cum scriptor ille posterior sit Adrevaldo, suspicio esse potest, ex ipso abbatissam illam desumptam esse ab hoc scriptore, qui forsan eumdem corrigere voluit ex conjecturis. Quidquid sit, mihi verisimilius apparet, totum corpus sepultum fuisse in monasterio Lerinensi, uti habet primus biographus.*

E

CAPUT VI. *Miracula nonnulla, et pœna sacrilegi Columbi.*

Monialis glaucomate cæca visum recipit :

Porro sanctæ abbatissæ devotio nequaquam indonata relicta est. Fuit autem in monasterio illius quædam Sororum, cujus visum glaucoma *a* arreptum inofficiosas reddiderat videndi fenestras : palpebrarum namque tegmina oculorum globulos retegebant. Plena igitur fide cum reliquis, quæ sacris funeribus solemnes exhibebant excubias, noctem totam orationibus laudibusque honoravit * divinis. Mane autem facto, lux fugata diu rediit, et sera licet divina luce donata mundum sole lustratum lætabunda conspexit. Quo miraculo adeo omnium allecta sunt corda cernentium, ut non jam tæderet eos amisisse Patrem corpore, quem commanere gauderent * miraculorum tam efficaci repræsentatione.

* *Mab.* oneravit

* *Ms.* gaudent

F

S. Aigulphus apparens Columbo, ei pœnam prædicit : qua sublatus est :

33 Non modo autem devotis, et a Deo per se beneficia poscentibus, idem beatus Pater aderat, sed et persecutori suo munus opitulationis impendit. Nam Columbus, ejus mortis concinnator, cum nocte, quæ diem martyrii ejus sequebatur, se lectulo commisisset, utpote membra relaxaturus in quietem, repente Vir Domini astitit, cur immeritum se tantis malis addixerit, increpavit; quare crudelitatis immanitas usque ad homicidium innocentium exarserit, vehementer invexit. Quibus dictis, sanguinis effusi guttam digito sumpsit, et ejus pectori ac dorso signum in modum circuli impressit. Quo viso miser tremebundus ad pedes ejus concidit, et obsecrare solitam ejus invictamque pietatem cœpit, ne se tanto obnoxium judicio examini reservaret divino. Tunc Sanctus ejus precibus motus, unum nævum detersit : aliud autem abolere non posse indicavit, donec ante Clodovæum *b* regem Ebroïnumque majorem domus, et publicum Francorum judicium exhiberetur ei remedium. Quod et factum constat. Jussu enim regali perquisitus, inventus est, et in vincula conjectus atque judicio Francorum pœnarum ferocitate usque ad mortem vexatus.

34 Licet autem in his non conjectari aliquid, sed

cujus occasione auctor ratiocinando

A sed plane intelligere, quid hæc portenderint. Sanguis enim ille Martyris fusus, innocentia intelligitur vim perpessa, justam postulans vindictam. Unde Deus de primo talium dixit, id est, de Abel, ad primum persecutorem, id est, Cain : Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Impressio porro sanguinis in dorso vel in corpore persecutoris, animadversio vindictæ, quæ ei debebatur pro admissione sceleris. Unde et Ezechieli Dominus dicit, quod requirat sanguinem peccatoris de manu non annunciantis pastoris. Et Dominus Judæis : Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, id est ; vindicta omnis sanguinis justi innocenter fusi. Porro circuli effigies inevitabilem præsagiebatur * sententiæ ultionem. Circulus enim in semet recurrit non habens angulum exitus *. De hoc circulo Dominus contra Syriam sub typo diaboli : Ponam, inquit, circulum in naribus tuis, et frænum in maxillis tuis. Quod autem bis idem circulus est, geminam portendebat in ipso * fieri ultionem, ut scriptum est : B Duplici contritione contere eos.

al. præsagiebat

* *Mab.* angularem exitum

* *Mab.* impio

probare conatur, in hac vita punitum esse,

35 Anteposita et postposita circuli figura, et præsenti signabat, et post futura plectendum malignum sententia divina. At vero unus detersus circulus innuebat eundem sanctum Virum precibus suis obtinuisse, ne persecutor suus æternis servaretur cruciatibus, secundum præceptum Salvatoris et exemplum, quo præcipimur, orandum pro persecutoribus nostris. Altera * autem permanens et hominum judicio delenda * indicat ; quod etsi Sancti impetrant a Deo futuram vindictam tam propriam quam inimicorum relaxari, ne scilicet æternis incendiis depascantur * ; non tamen eis impune cedere volunt, quæ vel in Deum vel in proximos commisere flagitia, sed oportet ab eis impleri, quod ait Apostolus : Si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur ; dum judicamur autem a Domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.

* *Mab.* alter

* *ibid.* delendus

* *ibid.* depascantur

et præservatum a pœna æterna.

36 Hinc est quod David peccans, et coram se arguente propheta, confitens dicit : Peccavi Domino ; audire meruit : Dominus transtulit peccatum tuum ; non morieris. Et tamen quot afflictionibus propter peccatum dimissum affe-C ctus sit, lector historiæ ejus agnoscere quibit. Paulus vas electionis plus omnibus laboravit, et quia fuit blasphemus, ut ipse fatetur, et persecutor, stigmata se Christi dicit *c* in corpore suo circumferre, notans videlicet inflicta pro satisfactione præteritæ vitæ. Horum ergo et nos reminiscamur ; et si nobis, ut scimus, per judicium sacerdotum donantur peccamina actuum nostrorum ; nequaquam tamen nobis parci putemus, donec Deo, ut dignum est, et hominibus, quos læsimus, satisfaciamus, scientes, quanti Deus habeat servos suos, de quibus dicit : Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Immo hortantes eos, in quibus habitare Deum per fidem, cæteraque bonorum operum exercitia noverimus, audiamus ab eo : Venite benedicti patris mei ; ut cum eo, ac Patre ejus, et Spiritu sancto regnare mereamur ; cujus regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

AUCTORE ADREVALDO FLORIACENSI.

a *Glaucoma, periculosum est oculi malum, quo humor crystallinus in viridem aut glaucum mutatur. Phrasis nonnihil mendosa est : at satis intelligitur, quid velit scriptor.*

b *Mabillonius in annotatis hic monet, legendum esse* Theodorici. *Tempore Theodorici III, et Ebroïni majoris-domus, revera passum esse Sanctum, dictum est in Comment. num.* 51. *Attamen non dubito, quin Adrevaldus scripserit* Clodovei, *cum ita legatur ubique, etiam in compendio Ms., et apud Vincentium Barralem, qui Adrevaldum sequitur. Apertus igitur hic est error Adrevaldi.*

c *Paulus quidem ad Galatas cap.* VI ℣. 17 *scribit :* De cetero nemo mihi molestus sit : ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. *At nullibi dicit, se ea pati in pœnam peccatorum suorum.*

INVENTIO E

RELIQUIARUM S. AIGULPHI

AUCTORE ANONYMO,

Ex antiquis membranis Herovallii, collatis cum editione Mabillonii.

Conqueritur auctor translationem S. Aigulphi non fuisse scriptam.

Multa esse præterita clarorum virorum gesta negligentia et pigritia scriptorum, perlucidum constat esse et manifestum, dum studiosi lectores scripturarum divinarum ea, quæ ferventi studio addiscere cupido animo desiderant, nullatenus reperire queunt. Quod de beati Aygulfi abbatis eximii transmutatione corporis accidisse perspicuum est : quoniam nullius scolastici studio et opere amodo scriptum reperitur, quo-F modo vel qualiter ad Pruviniense *a* castellum perlatum fuerit, usque modo silentio obtegitur, quia de tam digni Patris adventu ad nos siletur. De cujus dignissimis et rectis operibus, quia perplura sunt, quæ et fari dignissime possunt, brevitati studentes, ea per transitum potius tangimus ; quam ut pleniter huic perparvo Opusculo inserendo enarremus.

Narrat delatum esse Floriacum deinde vero Pruvinum,

2 Hic enim cum honestis vitam transigeret moribus, corpus patris communis nostri Benedicti a Cassini montis loco multo cum labore in Franciæ partes ad monasterium *b* super fluvium Ligerim positum detulit. Postea Lirinensis monasterii pater constitutus, ut Passio *c* ipsius pleniter exequitur, a duobus sceleratissimis, solo nomine monachis, Archadio et Columbo, qui erant immaniores scelere ante alios cum aliis pluribus Fratribus obtruncatione capitis martyrii coronam promeruit. Sepulturam vero condignam sibi ibidem sortitus est a quadam abbatissa *d* venerabili, et longo post tempore apud monasterium sancti Benedicti *e* delatum est corpus ipsius et honorifice tumulatum in pacis quiete dormivit. Cum vero Astingus *f* Normannus a finibus suis egressus, Franciam depopulando sæpius

AUCTORE ANONYMO.

pius attereret, quatuor monachi sancti Benedicti corpus sancti Aygulfi abbatis et martyris usque Pruviniense castrum fugiendo detulerunt, igne cremato *g* jam monasterio sancti Benedicti ab eodem Astingo. Reposuerunt autem corpus in ecclesiolam ligneam, in honore sancti Medardi *h* dicatam, in suburbio ejusdem castri positam.

ubi monachi tres illud sub terra latenter deponunt,

3 Rodulfus denique rex Francorum, vir armis bellicosus, eumdem nequissimum Astingum bello aggressus, suppetias ferente illi beato Benedicto, ut in miraculis etiam legitur, gladio peremit *i*, et Francorum fines ab ejus direptione eripuit. Cum ergo persecutionis dira rabies Normannica ante mortem Astingi non quiesceret, prænominati quatuor monachi dum beati viri corpus inibi custodiendo observarent, unus illorum corporis infirmitate tactus, præsentem vitam deseruit, pallida morte pulsatus, quæ æquo pede pulsat turres regum et casas pauperum. Tunc vero reliqui tres fratres, qui supererant, similem se mortis casum subituros intelligentes, silentio ineunt consilium sibi colloquentes: Nos pauci sumus, et quotidie numero imminuimur; et nobis valde formidandum est, ne hujus Sancti corporis gleba aut furtive auferatur aut violentia. Sumamus ergo clanculum intempestæ noctis hora sarcophagum lapideum, et in profundo terræ reponamus abscondite, et ibi sanctas reliquias cum capsa collocemus in abdito loco terræ: quod dictum, factum est summa cum acceleratione. Effossa iterum humo in tenebris furtivæ noctis in fundo telluris reposito mausoleo ibidem ossa preciosi Martyris reponunt latenter: posito ad caput ejus libello Passionis ipsius.

ac moriuntur, re nulli indicata. Sanctus ignotus beneficia præstat:

4 Accidit autem non post multum temporis, inevitabili casu mortis, ut unus post unum finem facerent vitæ; nulli superstitum intimantes de sacri thesauri occultatione. Verum Veritas, semper vera pronuncians, dicit: Nichil est opertum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur. Licet sacratissimi corporis beati Aygulfi martyris ossa laterent in abdito mortalibus ignoto; tamen Lucerna, quæ erat sub modio cœpit quasi posita super candelabrum lucere et crebris miraculorum signis clarescere. Nam febricitantes et quartano typo laborantes, et frigoretici *k*, et variorum dolorum laboribus attriti, dum ecclesiæ B. Medardi confessoris Christi limina terrerent, in qua Piissimi membra pausabant; dum pernoctarent assiduitate vigiliarum, qui infirmitatibus gravati advenerant, incolumes ad propria læti repedabant. Quamvis enim suppresso nomine Martyris, cujus omnino erant ignari, ipse tamen benignus exauditor, et sanitatum piissimus restaurator, inter cetera Sanctorum nomina, quorum merita infirmi adesse sibi implorabant, assiduitate precum se sentiebat non esse alienum, quin ferret potius opem miseris et tribulantibus præstaret levamen laboris.

energumenus eum nominat, et locum depositi corporis indicat:

5 Factum est autem in una dierum, dum populus concurrens ad Missarum sollempnia audienda devotus *l*, quidam, qui vexari instinctu dæmonis consueverat, horribiles intonat voces, et horrendum resonans, torva voce inclamat: Aygulfe martyr et abbas *, incendor tuis orationibus, et uror divinitus igne cælesti, tua id faciente virtute mirabili. Tunc populus stupidus ad clamores vociferantis incomposite factus; interrogant phrenesim patientem, quid sit, cur tantum intonaret in repetendo clamorem. At ille: Vos populus insipiens nesciendo vanum putatis, quod invitus profero: sed ne garrire me arbitremini omnino, certissime denotabo vobis fatuis locum, quo reperietis, quod miserabiliter torquet, corpus sanctissimum. Quo dicto antetulit gressum, et digito denotat dicendo locum: Hic hic fodite humum, et apparebit vestris malignis oculis loculus lapideus, ubi infra jacet positum Aygulfi abbatis et martyris corpus.

* *Mab. abba*

quod in assignato loco invenitur cum Historia martyrii:

6 His verbis dæmonis factus illico populus credulus, arreptis rastris effossa quam celeriter humo, inveniebat sarcophagum, cooperculo desuper optime tectum: quo per manus presbyterorum remoto, vident intus positam capsam ligneam, et libellum Passionis martyris. Dæmoniacus autem per virtutem beati Martyris confestim a dæmonio liberatur. Detecto ergo mausoleo, dirigunt summa cum festinatione ad domnum archiepiscopum Sewinum *m* legatos, qui ei hæc omnia narrant, ut fuerant gesta, ex integro. Quod ille audiens, ut erat vir honestis moribus decoratus, et ecclesiasticis dogmatibus ad plenum eruditus, exhilaratus gaudiis indicibilibus, grates multiplices Deo persolvens reddidit, qui in diebus ejus sacerdotii tam præclarum et lucidum sidus Martyris, occultatum diu in abditis terræ, ad promerendam mortalibus salubrem opem, revelando se manifestare concessit.

archiepiscopus ossa visitat,

7 Convocatis igitur abbatibus, id est, Rainardo *n* abbate nepote suo, viro probis moribus decorato, cujus nomen suave redolet, ut balsami odor; et Abbate sancti Remigii domno Winemanno *o*, viro religioso, et inter reliquos archidiaconorum nobilissimo; domno Leotherico *p*, qui ei in regimine episcopatus dignissimus successor extitit: qui fuit vir humilis et mansuetissimus animi, et in loquendo suavis: plurimis etiam clericorum et in multitudine plebeia populorum. Cum his ergo omnibus dux sacer egregius ire perrexit citissimus, ut quod auri ejus instillaverat suadibilis fama, oculis perspiceret fidei amore perlucidis: et ut genti tantæ rei ignaræ infunderet verba. Tandem ergo pertingit ad ecclesiam, in qua sanctorum ossium digna congeries erat reposita. Dum revolvit cum diligentia cooperculum, intuetur capsam ligneam sanctis ossibus confertam, atque thura Indica redolentia et fragrantia myrrham primam.

ac deinde in crypta lapidea deponit.

8 Mox ergo construendo ædificari jubet cryptulam lapideam, quam cæmentariorum artificialis manus summa acceleratione construens sancto Martyri pausationis habitationem condignam [reddidit.] Denique cum magna decantatione psalmorum et antiphonarum modulatione celsa, et cereorum luminaribus quam plurimis et thus redolentis suavitate odoris cum ipso sarcophago infra ambitum cryptulæ depositum est cum summo honore per manus memorati archiepiscopi, et abbatum et archidiaconorum et clericorum frequentia, qui convenerant, exultantibus utriusque sexus turbis, et præ lætitia cordis Deo laudes referentium in sublimi. Tunc Archiepiscopus memorabilis, et suis in temporibus valde acceptabilis, pauculis verbis et sapidis sermonem facere ita exorsus est plebi.

ANNOTATA.

a *Pruviniense castellum, aut Pruvinense, alias* Pruvinum *et* Provinum, *Gallis* Provins, *urbs est Galliæ in Bria provincia. At vero advertere oportet ad hæc verba auctoris:* Quomodo vel qualiter ad Pruviniense castellum perlatum

A tum fuerit, usque modo silentio obtegitur: *nam conquerendo non fuisse scriptam translationem* S. Aigulphi *satis indicat, se monumenta non habuisse idonea, ex quibus translationes describeret, ita ut verisimile sit, eas ex meris conjecturis esse scriptas. Porro Mabillonius non pauca in editione sua prætermisit; quod semel hic moneo, ne sæpius deinde sit repetendum.*

b *Floriacense monasterium indicat. De hoc monasterio, uti et de translatione S. Benedicti* Aigulpho *attributa. Consule Commentarium prævium* § II *et* III.

c *Adrevaldi Opusculum mox datum insinuat, opinor: nam ipsius vestigiis passim insistit.*

d *De sepultura Sancti, et hac abbatissa, dixi aliqua in Comment. num.* 59 *et* 60: *et in Annotatis ad Adrevaldum cap.* v *lit.* h.

e *Floriacum haud dubie designat: nam illud cœnobium vocatur* S. Benedicti ad Ligerim, *vulgo* S. Benoit sur Loire. *Verum miror me ea de re nihil invenire apud ipsos scriptores Floriacenses.*

f *De Astingo vel Hastingo Normannorum* B *duce varia disserit Pagius ad annum* 845 *num.* 9 *et sequentibus, ubi ostendit ex diversitate relationum de Hastingo, et de expeditionibus ipsius, non posse certo determinari annum, quo cum Normannis suis in Galliam primo venit, ac civitatem Turonensem obsedit. Attamen probabilius putat, primam obsidionem Turonensem per Hastingum affigi debere anno* 838. *Per annos vero triginta Gallias afflixisse Hastingus dicitur, antequam eo veniret Rollo alter dux Normannorum, qui Gallias quoque diu vastavit, ac demum conversus ducatum Normanniæ obtinuit.*

g *Combustio Floriacensis cœnobii a Pagio alligatur anno* 865, *ubi eam ex aliis narrat num.* 13. *Consentit de tempore Mabillonius tom.* III *Annalium pag.* 119. *Verisimile est, id factum esse jussu Hastingi, etiamsi ipsius nomen non exprimatur, sed alterius Hastingo, opinor, subordinati. Adrevaldus, qui eo tempore vivebat, in Miraculis S. Benedicti apud nos tom.* III *Martii pag.* 313 *rem narrat hoc modo:* Interea Nortmanni, ut supra paucis prælibavimus, secunda irruptione Aurelianos aggressi, urbem ambustione concremant: parsque illorum duce C Bareto, cum quadraginta navibus monasterium sancti patris Benedicti expetunt, quod ab urbe Aureliana decem et octo distat millibus. Illud denique vacuum habitatoribus reperientes, cunctis vero mortalium temporaneis refertum commodis, more sibi familiari prædantur, dissipant, ad postremum vero igne immisso adurunt. *Subjungit mox auctor, corpus S. Benedicti alio delatum fuisse. Dubitari quoque non potest, quin idem factum fuisset de corpore* S. Aigulphi; *modo satis constaret, illud tum Floriaci fuisse. Verum mirum apparet, Adrevaldum, qui Vitam* S. Aigulphi *scripsit, non meminisse de translatione, quam Lerino Floriacum factam hic anonymus asserit: alios quoque scriptores Floriacenses de ea prorsus silere. Hisce de causis assertam translationem Floriacum vehementer suspectam habeo, præsertim cum ipse anonymus noster supra videatur agnoscere, se nihil de illa scriptum invenisse.*

h *De hac ecclesia, quæ deinde* S. Aigulpho *sacra fuit, et de prioratu eidem adjuncto, dicta aliqua in Comment. num.* 64.

i *Rodulphus creatus est rex Francorum anno* 923, *quando Hastingus diu erat defunctus, uti facile colligitur ex dictis de primo Hastingi in Galliam ingressu. Cum vero scriptor laudet Miracula S. Benedicti, in quibus simile quid refertur ab Aimoino Floriacensi apud nos tom.* III *Martii pag.* 318; *suspicor Hastingum substitui pro alio anonymo invasore rerum Floriacensium, qui ibidem dicitur,* Quidam perversæ mentis miles. *De eo in silva invento ait Aimoinus:* Quem rex ipse Rodulfus lancea transfixum, humi dejecit mortuum. *Et auctor mox subdit sequentia:* Certumque habemus, venerandæ memoriæ ingeniique singularis patrem nostrum Benedictum deinceps ei *(Rodulfo)* suum contra adversarios contribuisse auxilium, præcipue Northmannorum debellandi exercitum. *Si autem anonymus noster pro milite non nominato temere Hastingum nominaverit, ut vix dubitandum videtur; potuit eadem temeritate monasterium Floriacense nominare, quod istud celeberrimum esset, atque ex conjectura aliqua nullius ponderis scribere, eo translatas reliquias, priusquam Pruvinum portarentur.*

AUCTORE ANONYMO.

k Frigoretici *sunt laborantes febri, quæ accedit cum frigore: sicut et* typus quartanus *significat quartanam febrim.* E

l *Mabillonius vocem* devotus *junxit cum sequente. At legendum putem, dum* populus concurrens *(forte* concurreret) devotus.

m *Ad hoc nomen Mabillonius ista observat:* Sewinus seu Seguinus archiepiscopus præfuit ecclesiæ Senonicæ ab anno CMLXXVIII ad millesimum: quo tempore Winemannus cœnobii S. Remigii in suburbio Senonico, nunc destructi, abbas erat, ut in fine libri Mirac. S. Romani abbatis ad annum DXLV sæculo I Benedictino vidimus. *Verum loco hoc, quem assignat, de tempore Winemanni sic habet:* Winemanus monasterio S. Remigii Senonensis præfuit tempore Mainardi archiepiscopi circa annum MLV. *Cum hæc non cohæreant, relinquendum cum Sewino Winemannum mox probabo.*

n Rainardo *recte legitur in Ms. nostro. At Mabillonius mendose edidit* Idramando. *Clarius in Chronico S. Petri Vivi, cujus abbas erat Rainardus, de Sewino archiepiscopo et Rainardo abbate sic habet ad annum* 976: Eodem anno, mense Julio, quarto Idus prædicti mensis Ordinatus est in eadem s de *(Senonensi)* Sewinus ar- F chiepiscopus... Eo tempore domnus abbas Rainardus cœpit restaurare claustrum S. Petri.... Erat autem ipse abbas nepos ejusdem archiepiscopi. *Mortem Rainardi deinde collocat anno* 1015.

o *De Winemanno apud Mabillonium sæculo* I *Benedict. pag.* 97 *hæc leguntur:*

Abbas erat Winemanus
Ipsius monasterii
Pater, vir venerabilis
Qui officinas plurimas
Construxit sat egregias
Ad habitandum monachis,
Qui serviunt Remigio
Antistiti præcipuo.

Dicuntur hæc occasione miraculi, cui interfuit Rainardus... urbis comes Senonicæ, *ut mox subditur. Rainardi hujus comitis mors innectitur anno* 999 *a Clario. Itaque dubium nullum est, quin Winemannus abbas fuerit ante annum* 999, *dum Sewinus erat archiepiscopus; et non circa annum* 1055. *Verum occasionem errandi Mabillonio dedit alter Rainardus Senonum comes, cujus mors a laudato Clario memoratur anno* 1055,

AUCTORE ANONYMO.

anno 1055. *Errantem Mabillonii epocham secutus est Henschenius noster tom.* IV *Maii in S. Romano pag.* 153 *num.* 3, *quam hic correctam cupio. Verumtamen ex iis, quæ tradit Mabillonius tom.* IV *Annalium pag.* 552 *probari potest Winemannum adhuc vixisse sub Frotmundo comite inter utrumque Rainardum medio, cujus obitum Clarius memorat anno* 1015. *At, quod ibi ait, instrumentum aliquod subscriptum fuisse a Frotmundo comite et Mainardo archiepiscopo Senonensi, verum esse non potest, nisi Mainardus post subscripserit ad confirmationem, aut subscripserit diu ante episcopatum, cum Frotmundus plusquam triginta annis ante Mainardi episcopatum obierit. Forsan dicto instrumento subscripsit Mainardus vicecomes Mainardi antistitis pater.*

p *De initio episcopatus Leotherici Clarius ad annum* 1000 *sic habet:* Anno millesimo, adclamante clero et populo electus est in episcopatu donnus Leothericus ipsius ecclesiæ archidiaconus. *Hæc tam accurata notitia personarum confirmat ea, quæ de inventione et depositione corporis auctor memorat.* B

MIRACULA

AUCTORE ANONYMO,

Ex codice Ms. D. Herovallii a, *collato cum editione Mabillonii.*

CAPUT I. *Corpus translatum in thecam argenteam: contractus sanatus et cæcus; grandinis et ignis periculum sublatum, invocato Sancto.* C

Corpus inventum: deinde translatum in thecam argenteam:

Præteritis temporibus sæpe contigisse cognovimus, nec non et in nostris frequenter evenire probavimus, multa, quæ digna essent memoria et relatione, per incuriam seu quorumdam desidiam ad nihilum redacta fuisse. Sed quidquid de quibusdam aliis evenire soleat, vita tamen Sanctorum insignis et miracula gloriosa nequaquam oblivionis taciturnitate debent operiri: sed ad notitiam et corroborationem fidelium litteris consignata * in publicum decernimus proferenda. Quapropter ego, licet infimus omnium litterarum scientia et exercitio, non altus ingenio, quoddam insigne miraculum Beatissimi Aigulphi martyris ad laudem Dei et augmentum fidei Catholicæ vestris auribus præsumo intimare *b*. Postquam enim sanctissimum corpus Aigulfi martyris divinitus revelatum et inventum fuit, per manus archiepiscopi Senonensis, Seubini *c* nomine, in quodam loco transpositum est, de cæmento et lapidibus composito, quousque argenteum vas præparatum esset, in quo beati Viri corpus translatum quiesceret. Præparato autem illo vase argenteo, enunciatus ac demonstratus est dies, in quo tanti Viri translatio fieret, ad quam totius populus regionis conveniret. Adveniente vero illo die, et congregato hujus regionis populo, nec non et Stephano *d* comite et Ala comitissa conjuge sua cum multa principum multitudine, in quoddam pratum monachi hujus ecclesiæ gloriosum Martyris corpus detulere. D

Mab. assignata

contractus sanatur,

2 Finito autem sermone ad populum, præparaverant se viri religiosi ad deponendum in vase argenteo corpus sanctissimum. Dum autem membra tanti Martyris in capsa præparata digna veneratione reponuntur cum hymnis et laudibus: ecce allatus fuit quidam debilis inpræsentiarum et originaliter contractus, tota membrorum compage destitutus, naturalis indigena hujus villæ, Stephanus Roundellus * cognomine. Non enim poterat iste contractus oculos ad cælum erigere, solis manibus et genibus, ut poterat, incedens, talaribus * fixis in natibus; nec nisi per alicujus auxilium se movere poterat. Iste debilis vocibus immensis auxilium Martyris reclamare cœpit, dicens: S. Aigulphe martyr Christi gloriose, adesto meis precibus pius ac propitius: et da mihi sanitatem in corpore. Exaudivit Deus omnipotens vocem ejus, Martyris sui merita declarare volens. Cœperunt membra ægroti crepitare et sonitum magnum dare: nec mora, præveniente Dei gratia, et Martyris subsequentibus meritis, omnis compago membrorum, quæ prius dissoluta fuerat, videntibus cunctis, sanitatem recepit: et quasi nullam antea corporis debilitatem sensisset, sanus et incolumis surrexit. Ille vero sanus factus, junctis manibus S. Aigulphi servus efficitur. E

Mab. Roudellus

i. e. talis

atque ea occasione jus nundinarum partim datur ecclesiæ S. Aigulphi.

3 Restituta itaque sanitate integra illi, gratulatur valde plebs fidelium, quæ ad diem festum ejus translationis advenerat: et omnipotentis Dei magnalia vocibus excelsis collaudat. Comes autem Stephanus, sumpto consilio cum comitissa, et cum quibusdam viris boni testimonii, qui et familiares erant et consiliarii, sciens quia medietatem feriæ *e* domnus Eugenulphus pridie * dederat ecclesiæ, ipse medietatem medietatis suæ, quam tenebat, laudante comitissa, concessit et confirmavit, jure perpetuo possidendam ecclesiæ B. Aigulphi et servitoribus ejus. F Sic quidem * tres partes feriæ habet ecclesia et comes quartam partem sibi retinuit, et conductum *f*, ut per hoc fortiores essent partes ecclesiæ. Compositis et honorifice collocatis reliquiis gloriosi Martyris, monachi revertuntur laudantes et glorificantes Deum, qui mirabilis est in Sanctis suis et gloriosus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Mab. pridem

Mab. siquidem

cæcus visum recipit:

4 Erat enim quidam famulus in infirmaria, qui debilibus et infirmis ad deserviendum deputatus erat: cui cum secretarius ecclesiæ præcepisset, ut aquam deferret ad abluendas manus sacerdotum, continuo aquam de puteo detulit; et in loco, ubi poni solebat, reposuit: qui cum ad domum regredi vellet, stupor immensus circumdedit eum: et quasi aculeis pungeretur in oculis, lumen oculorum protinus amisit. Nihil omnino videns, nec ante nec retro movere se potuit. Ille itaque, tam subito lumine amisso, præ dolore cœpit manus detorquere et clamare: S. Aygulphe, dulcedo pauperum, tu pius consolator miserorum, ora pro me miserrimo peccatore Dominum. Ad cujus voces cucurrerunt monachi ecclesiæ, et alii viri et fœminæ, hoc quod ei acciderat, cupientes cernere: qui omnes vocibus

A vocibus excelsis clamores ad sidera tollunt. Denique hortantur illum, ut sub corpore B. Martyris se prosternat, et invocans misericordiam Dei, et clementiam Martyris, expectet quousque Deus illum respiciat. Tota die ille nihil videns ibi jacuit, quousque die jam ad occasum declinante, ille paulisper obdormivit. Vespere facto quasi de gravi somno evigilans surrexit : et restituto sibi lumine gratia Dei et ejus beatissimi Martyris, apertis oculis clarius vidit, quam antea vidisset, et melius : et omnes, qui aderant, cœperunt Deum et sanctum Martyrem laudare et glorificare, quantum potuerunt. Tunc ipse, qui sanatus fuerat, obtulit se, ut deinceps ecclesiæ et monachis, quibus se dedit, diligentius serviret. Quod comitissa *g* et domnus Henricus filius ejus, quibus ille homo *h* erat, concesserunt et laudaverunt ad laudem Dei, cui est honor in sæcula sæculorum. Amen.

periculum ab insolita grandine cessat, invocato Sancto;

5 Alio quoque tempore in introitu Septembris infra Pruvinum grando non modica cecidit inconsueta, quia * nemo viderat aut audierat tam formidolosam tempestatem cecidisse super terram. Cujus grandinis quantitas major erat, quam B mali punici, et duricies ejus, sicut lapidis. Grando hæc tegulas et domos S. Aigulfi findebat. Quapropter Monachi valde perterriti, et populus totius oppidi ad ecclesiam concurrunt : corpus B. Martyris ad terram deponunt, clamantes omnes vocibus et lacrymis : S. Aigulfe, quare dormis? quare nos perire pateris? Si vere Dei Martyr es, succurre nobis in articulo tantæ necessitatis. Ecce continuo divina misericordia venit et gloriosi Martyris suffragium apparuit : nam tempestas illa, quæ valida fuerat, sine læsione monachorum et totius populi, cito remansit, intervenientibus B. Aigulphi meritis et precibus, agente id voluntate et misericordia nostri Redemptoris, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

* Mab. quam

ubi et incendium, corpore ipsius allato.

6 Hyemis vero tempore et noctis principio, dum gravis somnus aliquando incubuisset hominibus, ignis accensus est in oppido S. Aigulphi vehementissimus, in ea parte, qua ditiores domus et meliores esse videbantur : et cœpit ille ignis mirabiliter crescere, ut omnia consumeret, eo quod tunc siccitas non modica erat, et C gelu omnia constrinxerat ; ventus etiam convalescens, quasi furore permotus, admodum ventilabat. Tunc cives et monachi expergefacti clamore insolito, excitati unanimiter impetum fecerunt contra ignem, cupientes extinguere. Sed frustra fuit, quia tanti incendii ardorem etiam a longe non poterant sustinere. Videntes autem flammas tendere ad ecclesiam S. Aigulphi, cum dolore et gemitu clamabant : S. Aigulphe martyr pretiose, faveto nostris vocibus, libera domum tuam ab istis incendiis, et erue nos a periculis. Tunc ampliatis gressibus ad ecclesiam currunt : et auferentes inde corpus, ante tantum ignem deferunt, ut ignem illum extingueret aut corpus ejus ibi concremandum *i* remaneret. His ita propositis, et populis clamantibus, continuo præsens affuit misericordia Dei, et gloriosi Martyris clementia : nam ignis ille horridus statim sedatus est, et sui ardoris viribus consumptis, ex toto compescuit, et sævitia venti omnino conticuit. Liberati ergo a tantæ persequutionis peste, magno gaudio repleti sunt, et gloriosum corpus S. Aigulfi cum hymnis et canticis ad ecclesiam suam referentes, cum magna veneratione in sede sua restituunt.

ANNOTATA.

AUCTORE ANONYMO.

a *Papebrochius noster, qui hæc miracula propria manu exscripsit, de codice notavit sequentia* : Codicem hunc fuisse olim monasterii Pruvinensis, ex eo colligitur, quod ultimum caput Vitæ S. Aigulfi de translatione reliquiarum ejus notatum sit legendum ad mensam in die S. Aigulfi, et compendiariæ notæ difficiliores, ne lectori molestiam facerent, desuper alia manu ad longum explicatæ conspiciantur. *Alia quoque notata erant legenda per Octavam* S. Aigulphi, *uti subjungit Papebrochius.*

b *Mabillonius,* intimare dilucidareque præsumo. *Ejusmodi inter Ms. et editionem differentiæ subinde recurrunt. At necesse non est omnes observare, nisi majoris sint momenti.*

c *De inventione et Seubino sive Sewino videri potest relatio inventionis mox data.*

d *Mabillonius ad hunc locum recte sic habet :* Is fuit Stephanus, cognomento Henricus, comes Campaniæ et Blesarum, filius Theobaldi III. *Cum autem hic Stephanus diu post Sewinum floruerit, nimirum sæculo* XI *usque ad initium sæculi* XII, *clare patet, hanc translationem factam non esse brevi tempore post corporis inventionem, nec per Sewinum archiepiscopum, qui jam obierat anno* 1000. *Quare distinguenda est hæc translatio, seu transpositio in aliam thecam, ab illa, quæ facta est tempore Sewini archiepiscopi post corpus inventum, et corrigendus Mabillonius in Annalibus tom.* I *pag.* 530, *ubi ait :* Quas (S. Aigulphi *reliquias*) Sewinus Senonum antistes sub finem decimi seculi, præsente Stephano comite et Adela comitissa cum aliis multis, argentea theca inclusit, easque reposuit in basilica Pruvinensis monasterii sancti Aigulphi. *Confunduntur hic duæ translationes, quarum prima per Sewinum facta est sub finem sæculi* X, *altera præsente Stephano comite circa aut post medium sæculi* XI.

c Id est nundinarum, Gallice la foire, *ut in margine notat Mabillonius. Vide mox dicenda.*

f Conductus *est jus exigendi aliquid pro rebus, quæ ad nundinas portantur. Itaque inter conductum, quem comes sibi retinuit, et feriam seu jus percipiendi aliquid in nundinis, ita videtur distinguendum, ut pro conductu solvatur aliquid de omnibus rebus, quæ ad nundinas portantur; pro feria vero seu nundinis solum de iis, quæ ibidem venduntur.* F

g *Comitissa jam ante dicta, nimirum Ala seu Adela, quæ marito suo Stephano comiti diu supervixit et forsan tunc vidua erat. Filia hæc erat Gulielmi nothi Angliæ regis, et facta demum est Religiosa Marciniaci in ducatu Burgundiæ, ubi obiit anno* 1137, *inquit Labbeus in Tabulis genealogicis pag.* 570 *et* 571, *ubi inter filios Stephani et Adelæ tertium ponit Henricum, monachum deinde factum Cluniacensem, postea etiam abbatem in Anglia atque episcopum, prout ibidem videri potest.*

h *Id est, quorum dominio erat subjectus, sive ut servus, sive ut cliens inferioris conditionis.*

i *Dubito, an scriptor vere exposuerit mentem illorum, qui Sancti corpus eo detulerunt. Certe non invenio, quo modo talem intentionem discernerem a tentatione Dei; aut excusarem, nisi fortasse per solam simplicitatem. Malim igitur credere, corpus quidem allatum esse, sed non fuisse expositum periculo combustionis.*

CAPUT II.

AUCTORE ANONYMO.

CAPUT II. *Furtum in ecclesia S. Aigulphi commissum, quo monachorum fama periclitabatur, mirabiliter detectum: beneficia duabus mulieribus collata.*

Cum quidam tres calices et patenas furatus esset in ecclesia S. Aigulphi, a

* *Mab.* scholis

Quodam tempore circa finem Augusti, clericus *a* quidam Pruvinum deveniens, et dicens se canonicum Lugdunensis ecclesiæ, et de schola * venire, miserat, sicut dicebat, in patriam suam pro pecunia : ideo nuntium suum Pruvini expectabat : et cum ecclesiam frequentaret, et familiaritatem cum monachis haberet, dicit se quadam die cum illis velle prandere, quia pisces ad comedendum non poterat invenire : B quem existimantes propter exteriorem apparentiam honorabilem et justum, libenter ad prandium susceperunt, et caritative de bonis suis refecerunt. Post refectionem autem, non attendentes in eo secundum faciem nihil malæ suspicionis, euntes quiescere in dormitorio, reliquerunt eum in ecclesia, credentes quod ob calorem diei vellet inibi quiescere aut orare. Sed dum ille nequam nihil sibi obesse sensit, clavem, ubi sæpe reponi viderat, accepit : armarium diffirmavit *b*, et tres calices cum patenis inde rapiens, refirmato armario, et clave in loco suo reposita, ipsos calices cum patenis (quod horribile est dictu) in famularibus *c* suis occultavit. O quanta patientia Dei! Calyces illos, in quibus quotidie sacrificatur * verum Corpus et verus Sanguis Jesu Christi, per quos significatur sepulcrum Domini, in quo post passionem ejus sacratissimum corpus suum sepultum fuit; patenas, per quas significatur lapis positus ad ostium monumenti; et corporalia, per quæ significatur sudarium salvatoris, mirandum est quod permisit * Deus ita inhoneste tractari.

b c

* *Mab.* consecratur

* *Mab.* passus est

et monachi ipsi de furto haberentur suspecti, invocato S. Aigulpho, d

8 Postea relevatio pulsatur : post nonam *d*, cum monachis idem latro, habens in famularibus calyces bibit, et post hæc accepta licentia, lætus et alacer, sicut ille, de quo nulla dubitatio erat, progressus est foras. Mane autem facto, dispersa corporalia viderunt : sed pro Missis celebrandis calyces minime repererunt. C Quid inde monachi possint facere, nesciunt : rumor velocior aura exiit in populum : hoc scelus monachi fecisse feruntur. Dicebant omnes quasi una voce : Amodo, quæ sit vita monachorum, ostendetur : mandemus comiti, ut isti nequam et luxoriosi foras ejiciantur : et alii religiosi loco eorum introducantur. Ipse etiam latro cum aliis vociferabat, vituperando vitam eorum : cum enim aliquem de monachis videbant foras, quasi latronem digito alter alteri demonstrabat. Unde his valde monachi perterriti et verecundi, de ecclesia foras egredi verebantur. Sumpto itaque concilio super hoc, placuit omnibus, ut corpus B. Aigulphi cum capsula ad terram deponeretur, et tamdiu ibi jaceret, quousque sacrilegum Dominus revelaret. Decreverunt etiam, ut post orationem Dominicam in Missa tres psalmi cum tribus orationibus cantarentur, ut Dominus petitionem eorum per merita S. Martyris exaudire D dignaretur. Hoc per octo dies factum, quousque petitio eorum exaudita est.

furti auctor mirabiliter detegitur.

9 Quædam enim vidua, quæ post messores spicas ad campos colligebat, vidit prædictum clericum in campis super acervum lapidum calices confringentem : ad quem cum veniret, interrogans, quid ageret, respondit ille, quod infirmus esset. Quæ eum præteriit, et eo recedente, cito rediit, et vestigia, ubi calices fregerat, invenit; monachisque S. Aigulfi, quod viderat, indicavit. Custos etiam vinearum desuper quadam arbore, qua per vineas respiciebat, videns super dictum acervum lapidum præfatum clericum, ad locum protinus venit : ibique duos lapides, quibus calices confregerat, et in eis auri et argenti vestigia reperiens, cum parvo frusto argenti ad ecclesiam S. Aigulphi totum detulit, et Priori reddidit. Quo comperto, quæritur clericus et invenitur : et, si hæc ita se haberent, interrogatur. Qui omnia ita esse recognovit, et argentum reddidit, ac omnia, sicut gesta fuerant, narravit : et addidit, quod, ex quo calices rapuit, nec abire nec fugere de villa potuit, nec etiam E comedere vel dormire. Quod cum audisset universitas populi, qui foris expectabant, ad ecclesiam currunt, tundunt pectora, terram osculantur, magnificant Deum : et sanctum Martyris corpus de terra levatur, et in loco proprio cum hymnis et laudibus, adstante populo, collocatur. Latro ille indicatur, et dignus supplicio, vel ut igne comburatur, sive suspendatur, vel aliquo horribili modo crucietur, ab omnibus acclamatur : qui ligatus ad archiepiscopum mittitur : sed de eo quid postea factum sit, nos nescimus.

Manus mulieris restituta;

10 Eo tempore, quo Guillelmus provincialis prioratum ecclesiæ S. Aigulphi regebat, manebat in domo Clementis sacerdotis quædam pedissequa bonæ vitæ et boni testimonii. Hæc fœmina cum die quadam ad opus suum faciendum se præpararet, continuo digiti manus ejus dexteræ, quasi nervi rupti essent, ita retro flexi sunt in superficie manus, ut nullo modo reduci, nullo modo inde valerent divelli. Quod cum illa vidisset, flens et ejulans currit ad ecclesiam B. Aigulphi : et sub capsa, in qua continentur ossa ejus, se prostravit, deprecans cum vocibus et F fletibus, ut sui ipsius misereatur. Jacuit ibi ab ortu solis usque quo hora diei tertia *e* pulsavit. e Tunc orantibus monachis, et mulieribus pro ea, videntibus cunctis, ita manus ejus est restituta sanitati, et digiti solidati, ut nulla in eis ægritudinis vestigia videri possent per meritum S. Aigulphi martyris.

energumena aut phrenetica menti reddita.

11 Eo tempore quædam mulier juvenis manebat in oppido S. Aigulphi, quæ antea moribus et vita honeste vixisse laudabatur. Hæc cum nocte quadam in stratu suo conquiesceret subito afflata spiritu maligno sensum perdidit. Die vero crastina in operibus ejus apparuit, quia vestimenta ejus dentibus mordebat et dilaniabat; puerorum et mulierum frequentiam lapidibus a se repellendo insequebatur. Ducta ad ecclesiam S. Aigulphi, primo et secundo die, qualis venerat, talis recessit : tertia vero die gloriosus Martyr et a dæmonio liberavit et quem perdiderat sensum reddidit : quæ incolumis ad domum reversa, longo tempore post inter vicinos honorifice est conversata.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Per clericum hic intelligitur* scholæ auditor, *ut vox i'la alias non raro sumitur.*

b Diffirmare, *a voce Gallia* defermer, *est aperire, recludere. Ita statim sequitur vox* refirmare, *id est,* rursum claudere.

c *Legendum opinor,* femoralibus.

d *Non horam nonam, sed preces Nonæ intelligit. Mansit nimirum fur ille in ecclesia usque ad dictas in choro preces illas; ac cum monachis exivit, iisque deinde valedixit, ne quid mali suspicarentur.*

e *Tertiæ horæ preces, opinor, nisi intelligatur hora tertia ab ortu solis.*

B

CAPUT III. *Vita et translationes S. Aigulphi compendio enarratæ: mulier in festivitate Sancti laborans et blasphemans gravi infirmitate punita, et post triennium sanata.*

Compendium de gestis

Probabile et relatione dignum satis esse decrevimus, ut et vita et miracula Sanctorum, quæ per Dei gratiam et eorum merita sæpissime fieri cognovimus, non silentio transeant, non incuria tegantur; sed ad posteritatis memoriam ad fidei catholicæ roborationem litterarum testimoniis breviter assignentur: ex hoc enim eorum memoria et veneratio gloriosa extollitur et fidelium mentes ad confitendum Dominum ad promerenda eorum suffragia curiosius animantur. Quapropter sedulitatis vestræ solertiam fratres carissimi, solerter sollicitare volumus, ut unum de B Aigulfi martyris gloriosis operibus, unum scilicet de ejusdem audiatis miraculis insignibus. In pago Aurelianensi super fluvium Ligeris situm est cœnobium quoddam magnæ auctoritatis et nominis. Locus ille in priori tempore Floriacus vocabatur: sed C postea, mutato nomine gratia et veneratione S. Benedicti, modo S. Benedictus nuncupatur.

et translationibus S. Aigulphi.

13 Est autem causa, quare dicitur hoc nomen accepisse. B. enim Aigulphus, ejusdem cœnobii monachus, vir monastici Ordinis egregius, per revelationem Dei et Domini nostri, et per injunctam obedientiam Mummoli sui abbatis præmonitus, montem Cassinum sollicitus adiit, de quo B. Benedicti corpus usque ad locum prænominatum viriliter et audacter, duce S. Spiritu, totum detulit. Postea vero factus abbas ecclesiæ Lirinensis, ab infidelibus monachis ejusdem monasterii multas persequutiones et injurias sustinuit, quousque passionis et martyrii palma coronatus feliciter ad Dominum emigravit: cujus corpus a sanctissimum longo post tempore *a* per revelationem Dei ad monasterium S. Benedicti delatum fuit: deinde vero ingruente persequutione Astingi principis Normanniæ, timore illius ex voluntate et dispositione Dei S. Aigulphus usque Pruvinum deportatus fuit, ubi quiescit, ubi signa et miracula multa facit: cujus solennitas apud Pruvinum, et apud S. Benedictum, annuo redeunte curriculo, quotannis solemniter celebratur et festive feriatur.

AUCTORE ANONYMO.

Mulier in festo Sancti laborans et blasphemans subito punitur.

14 Accidit autem præterito in tempore apud S. Benedictum, ut mulier quædam, Eremburgis nomine, in die solennitatis B. Aigulphi martyris, feriantibus omnibus aliis, illa colum et fusum acciperet, et filare inciperet: quam cum clericus quidam filantem conspiceret, timens Dominum et martyrem Aigulphum, valde illam redarguit, quod quidquam operis faceret in die tantæ solennitatis. Quæ respondens, ait: Nescio, quis S. Aigulphus est, nec habetur in hac villa; et ubicumque sit, nec bona nec mala mihi facere potest. Vos præcipite parochianis vestris feriare, quia ego minime feriabo hodie: nam iste Aigulphus nihil mihi ministrabit, unde possimus vivere. Hoc loquuta est veluti una de stultis mulieribus, et cum adhuc ab opere nollet quiescere, opprimente eam inedia, ecce manus ejus dextera usque ad brachium detorta est, pollice fixo in palma, nervis digitorum retractis, quod nec movere poterat, faciente id virtute divina, et gloriosi martyris Aigulphi justitia: crura quoque ipsius et pedes sub ea recurvati, prout sedere consueverat, penitus contracti sunt; ita ut nec surgere, nec de loco illo movere se potuisset. E

ac triennio jam laborans, divinitus jubetur Pruvinum ire,

15 Quæ mulier cum tantam debilitatem corporis sui percepisset, quasi amens et ejulans, et B. Benedicti beneficia reclamans, ab amicis et vicinis usque ad ejus ecclesiam deportata est, ut ipsius suffragantibus meritis per Dei gratiam sanitatem impetrare valeret. Mirantibus domno Guillelmo *b* ejusdem loci abbate et monachis, et b orantibus pro ea, novem diebus in ecclesia jacuit, nec tamen ullum sanitatis signum recuperavit. Quæ ad domum suam reportata, per triennium tantæ infirmitatis dolorem sustinuit, multis miseriis oppressa, multis doloribus afflicta, nullum incolumitatis remedium adipisci potuit: quia bene promeruerat. Hæc itaque Eremburgis desolata, et ex membris destituta, nocte et die orabat ad Dominum, ut poterat et sciebat. Ecce in vigilia natalis Domini, ut ipsa retractabat, in visione apparuit ei quædam persona candida, facie decora, prolixa barba, vestibus albis induta, confortans illam, et dicens: Mulier quid ploras? quid contristaris? quid tam continue suspiras? quid turbaris? Audacia tuæ importunitatis, avaritia tuæ necessitatis, contemptus so- F lemnitatis S. Aigulphi martyris, responsio tuæ præsumptionis, hanc miseriam, hoc infortunium, hoc flagellum merito tibi concivit. Attamen noli flere, desiste torqueri, noli ingemiscere, omitte suspiria, desine quotidianos dolores tuæ anxietatis, depone superbiam, omitte stultitiam, deprecare veniam, quære misericordiam; fac, quod tibi consulo, quod tibi præcipio, si sospitatem tui corporis vis habere et promereri, para conductum, vade Pruvinum, quære Aigulphum, qui ibi est: ibi eum invenies: ipse tibi sanitatem tribuet, qui vere imitatus est Magistrum veritatis, qui omnia reliquit, et sequutus est Dominum: et ipse miserebitur tui.

ubi pristinam sanitatem recuperat.

16 His ita mandatis, ab ea persona recessit. Quid faceret mulier? Quæ audierat, tacuit; in silentio tenuit: et tamen soli Guillelmo abbati visionem illam secreto revelavit. Ipse vero, quidquid persona dixerat, mulieri faciendum esse laudavit *c*. Nescit illa, quid faciat, quia hyems gra- c vis inhorruerat; et pluviæ, nives et gelu iter ejus impediebant: et ideo conductum invenire non potuit: quamvis illam dolor infirmitatis affligeret, tamen usque ad Pentecosten iter suum atterminavit

AUCTORE ANONYMO.

atterminavit *d*. Itaque adveniente S. Spiritus solemnitate, mulier cum filio ejus Joscelino deportata vehiculis iter suum arripuit, et usque Braicense *e* pervenit castrum. Non habens ultra, quid amplius vehiculariis posset dare: inde a filio usque Pruvinum deportata est, et hospitati sunt in porticu ecclesiæ B. Aigulphi. Non ausa tamen fuit in ecclesiam intrare, donec haberet, quod B. Aigulfo offerret. In crastino vero, ex labore filii duas candelas emens, ecclesiam intravit, unam offerens ante * altare, ipsum cum devotione osculans; et alteram ante Crucifixum posuit *. Et cum vespere diei Sabbati intrasset ecclesiam, tota nocte vigiliis et orationibus intenta, deprecans Deum et sanctum Martyrem, ibidem permansit. Post Matutinas monachorum, antequam aurora diei claresceret, persona, quæ ei apud S. Benedictum apparuerat, iterum in visione apparuit ei, dicens: Mulier, noli timere, delectare in Domino, et in S. martyre Aigulfo: et ipse dabit tibi petitionem cordis tui. Adveniente die Dominica, dum sacerdos et populus processionem circa ecclesiam sequerentur, affuit
B misericordia Salvatoris, et pietas Aigulfi: nam membra prædictæ mulieris dissoluta prioribus officiis, ossibus et nervis crepitantibus, in momento restituta sunt pristinæ sanitati: crura ejus soluta sunt et pedes solidati, manus retorta et digiti recurvati et indirecti, sunt extensi, videntibus multis. Mulier sentiens se sanatam esse, surrexit in pedibus sursum, et sequuta est processionem cum aliis usque ante Crucifixum. Symon prior ecclesiæ, et monachi audientes miraculum, et sacerdos cum populo videntes, currunt ad signa, trahunt chordas, vocibus altis TE DEUM LAUDAMUS canunt in excelsis.

* Mab. ad
* Mab. ponens

ANNOTATA.

a *Mabillonius edidit* longo tempore, *omissa voce* post, *acsi longo tempore corpus Floriaci mansisset. At existimo legendum esse, prout habetur in Ms. Jam vero omnia, quæ hic repetuntur de cœnobio Floriacensi, translatione S. Benedicti, de martyrio et translationibus* S. Aigulphi, *ordine illustrata sunt in Commentario. Suspicor, Miracula hæc a variis scripta esse, atque ideo*
C *eadem de* S. Aigulpho *subinde repeti. Sequens miraculum apud S. Benedictum, seu Floriaci partim factum est.*

b *Guilielmus I Floriacensi cœnobio præfuit ab anno* 1067 *usque ad* 1080, *ut colligitur ex Gallia Christiana novæ editionis tom.* VIII *col.* 1553 *et* 1554.

c Laudavit, *id est, suasit, aut existimavit.*

d *Id est, distulit.*

e *Mabillonius edidit* Braiense, *notans in margine,* Bray sur Seine. *Oppidum est ad Sequanam, paucis milliaribus distans Pruvino, diciturque* Braium, *et aliquando etiam* Braicus *dictum fuit medio ævo.*

D

CAPUT IV. *Beneficia quædam diversis personis concessa.*

Ludovici *a* regis tempore fuit quidam homo, tertio milliario ab urbe Carnotensi *b* habens mansionem: hic morbo ex improviso correptus, lectulo quasi requiem habiturus famulorum ministerio reponitur. Necdum in illo morbo trium dierum perfluxerat spatium, cum vocis ei solitum adimitur officium, et solus vitalis calor frigido palpitabat in pectusculo. Eo igitur in tali agonia fatigante, adest ei S. Aigulfus in visione, veneranda specie et schemate monachico conspicuus, tanti incommodi gravamen fugaturus, et tertio nomine ejus iterato, revocato amissæ vocis officio, quomodo se haberet, benignissime sciscitatur. Ille autem divinæ severitatis sententiam in se contestans vehementer jaculatam, sedulo ab eo deposcit liberationis solatium. Cui taliter infit E
Martyr egregius: A Domino missus sum, ut tibi salutis impendam beneficium. Surge igitur, et amodo incolumis permaneto, et Domino gratias age pro collata sospitate. Scias autem me a Domino impetrasse, ut ab hac convalescas ægritudine. Surgit vir de lectulo gratias agens martyri Aigulfo, et adveniens castrum Pruvinense, uxore comitante, in laude martyris Aigulfi plurima personans præconia, cum gaudio remeavit ad propria.

Quidam ab apparente Aigulpho ereptus gravissimo morbo:

18 Nec prætereundum silentio æquum arbitror, quod relatis multorum vulgatum est. Homo quidam ex Normandia *c* cum uxore sua diu spe sobolis procreandæ frustratus omnimode, nullo umquam potuit refoveri solamine: qui quinquennio ita ferme transacto, dum venalis mercimonii causa ubique terrarum instabilis decursaret, Sanctorum quorumque suffragia implorabat. Castrum igitur Pruvinense adveniens, more solito ecclesiam B. Aigulfi Domino supplicaturus ingreditur, et prostratus ante memoriam Virginis Mariæ, ejus et Martyris precibus votorum suorum se compotem effici instantissima F
prece deposcebat cœpitque devotare *d*, dati filii imaginem delaturum se, ac suorum intercessorum præsentiæ incunctanter substituturum. Peractis itaque votis, repatriandi iter aggreditur. Quid multa? Mulier concepit, et post novem menses puerum peperit: qui devotionis suæ non immemor, biennio transacto, infantis effigiem, cera mira compositam, ad gloriam intercessorum Pruvinum lætabundus advexit.

Puer precibus impetratus:

19 Quod ex parte vidi, et ex parte ab eis, qui gestum viderunt, audivi, B. martyris Aigulfi jussus sum referre miraculum. Igitur a castello quodam Italiæ, quod Mortarius *e* dicitur, contractus nomine Richardus, sui nimis impotens, usque Pruvinum devectus, ad ecclesiam * B. Martyris, subter mensas, quas cambios *f* vocant, hospitatus est. Ubi cum a Kalendis Novembris usque ad Kalendas Augusti tam hyeme quam æstate æquanimiter continuasset, ad ecclesiam B. Mariæ de Valle Pruvini, ubi plura miracula fieri didicit, se transvehi petiit. Cui S. Aigulfus, indutus alba veste et amictus cappa purpurea, per visum apparuit, et dixit: Ego sum Aigulfus hujus loci defensor et custos, eo quod sub alas meas confugisti, utpote meus hospes

contractus ab apparente Aigulpho monitus,

* Mab. ante fores ecclesiæ

A spes, mei juris es, et ad me diverte : et in proximo est, ut a Deo cureris. Quam admonitionem simul et consolationem cum semel et secundo sancto Martyre sibi apparente, tardius quam debuit retulisset; a Deo percussus obmutuit. Iterumque visitatus ex alto, secretum aperuit, et ad S. Martyris corpus se protrahi, ut ejus misertus, in eum respiceret, cum multis lacrymis exoravit.

In ipsius ecclesia sanatur.

20 Eorum autem, qui præsentes aderant, manibus deportatus, hora Missæ ante gradus altaris parochialis allatus est, ibique depositus. Missa denique celebrata, cui ipse devotus interfuerat exorator, manibus ac pedibus retro curvatis, prout potuit, conabatur exurgere. Quod cum nondum valeret, cœpit tamen repere, si Deo volente desideratam sibi præsentiam benigni Martyris posset attingere, cujus interventu plenitudinem sanitatis obtinere sperabat. Dei tandem et adstantium fultus auxilio conscensis gradibus, et ad sancti Martyris locum usque perductus, stridentibus nervis et ossibus, et tantum facientibus crepitum, ut qui aderant mirantes audirent, erectus stetit, sanctum feretrum deosculans, pro tanto beneficio gratias egit. Qui ab infirmitate, quam triennio sustinuerat, perfecte curatum se sentiens, sponte sancto Martyri hominium fecit, et a domno Joscelino portarius constitutus, in tantum robur corpus ejus convaluit, ut onus animalis fortissimi ferret.

AUCTORE ANONYMO.

ANNOTATA.

a *Ludovicum VI versimiliter designat, qui post patrem solus regnavit ab anno* 1118 *usque ad* 1137, *uti habet Pagius ad utrumque annum.*

b *Carnotensis urbs, sive* Carnutum *aut* Carnotum *vulgo* Chartres, *urbs est Galliæ satis nota, et episcopalis sub archiepiscopo Parisiensi.*

c *Normannia, ampla Galliæ provincia, Gallis* Normandie *dicitur; atque inde deducta vox* Normandia.

d *Id est*, vovere.

e *Apud Mabillonium* Mortarius *rectius, opinor, quam in Ms., ubi legitur* Martarius. *Quippe existimo designari oppidum ducatus Mediolanensis,* Mortariam *aut* Mortarium *Latinis, Italis vero* Mortara *dictum.*

f *In Glossario Cangii vox* cambii *explicatur de mensis numulariorum, atque hoc ipsum exemplum adducitur.*

DE S. GODEGRANDO SEU CHRODOGANGO

EPISCOPO SAGIENSI MARTYRE

APUD NONANTUM IN NORMANNIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Antiquissimus Sancti cultus, et reliquiæ : memoria in Fastis recentioribus : Vita scripta ab Herardo antiste Turonensi; multa quoque de Sancto in Vita S. Opportunæ sororis.

CIRCA AN. DCCLXX, UT FERTUR. *Cultus Sancti antiquissimus, reliquiæ variis locis servatæ:*

Q*uamquam memoria* S. Godegrandi, *aut* Chrodogangi, *ut eum Vitæ scriptor nominat, in antiquioribus Martyrologiis non reperitur, uti nec in Romano hodierno, de antiqua ejus veneratione nullum tamen est dubium, cum ea innotescat tam ex Vita, quam ex Breviario Sagiensi, et aliunde. Ex Vita habemus corpus solemni ritu translatum fuisse ab Hildebrando Sagiensi episcopo, qui sæculo* IX *floruit. Eodem etiam sæculo floruerunt scriptores Vitæ* S. Godegrandi *et Vitæ S. Opportunæ, qui ambo* Godegrandum *ubique* Sancti *aut* Beati *titulo exornant. In Breviario autem Sagiensi, quod excusum videtur anno* 1582, *Officium novem lectionum de* S. Godegrando *recitandum præscribitur die* III *Septembris. Cetera sunt de communi; at Oratio propria hæc est :* Omnipotens sempiterne Deus, da populo tuo præsentis diei festivitatem sincero venerari obsequio, ut qui eam sancti Godegrandi martyris tui atque pontificis annua celebritate devotis frequentant obsequiis, ejusdem suffragiis cælestis regni gaudia consequantur. Per Dominum *etc. Præterea apud Mabillonium in Actis Benedictinis sæc.* III *part.* II *pag.* 239 *ex Officio S. Opportunæ, sororis* S. Godegrandi, *in quo de reliquiis S. Opportunæ agitur, hæc habemus :* Altera maxilla (*S. Opportunæ*) colitur apud Insulam-Adami in prioratu S. Godegrandi fratris sui. *Insula Adami, vulgo* l'Isle-Adam, *oppidulum est in insula Oesiæ * fluminis inter Bellomontium et Pontisaram situm : habetque prioratum Ordinis Cluniacensis, subjectum prioratui Parisiensi S. Martini de Campis. Prioratus ille quidem passim nominatur* B. Mariæ de Insula-Adæ; *at ex allatis verbis colligitur, prioratum,*

* l'Oyse

AUCTORE J. S.

prioratum, aut certe aliquod ejus sacellum, sacrum quoque fuisse S. Godegrando. *Corpus Sancti in laudato prioratu servari, caput vero in prioratu S. Martini de Campis, jam observavit Henschenius noster tom.* III *Aprilis pag.* 66. *Idem asseruit Bailletus in Vita S. Opportunæ ad* XXII *Aprilis, addens, aliquid etiam reliquiarum* S. Godegrandi *servari Parisiis in parthenone Vallis Gratiæ Ordinis Benedictini. Hæc sufficiunt, ut legitimum Sancti cultum agnoscamus; quædam tamen adjungam ex Fastis recentioribus.*

memoria in Fastis recentioribus: aliqui duos annuntiant;

2 *In additionibus Usuardi apud Sollerium nostrum ad* III *Septembris ter recurrit memoria* S. Godegrandi *martyris, in editione videlicet Munerati primum hoc modo :* Civitate Sais, sancti Godegrandi episcopi et martyris. *Grevenus vero et Molanus ibidem laudati non unum modo, sed duos memorant* Godegrandos *ejusdem civitatis episcopos, alterum martyrem, alterum confessorem. Audi Grevenum :* Civitate Sagiensi, sanctorum Godegrandi episcopi et martyris, et sancti Godegrandi ejusdem urbis episcopi et confessoris. *Molanus sic habet :* Civitate Sais, sancti Godegrandi episcopi et martyris : cujus B Passio continetur in Vita sanctæ Oportunæ virginis sororis ejus. Item sancti Godegrandi, ejusdem urbis episcopi et confessoris. *Duo similiter annuntiantur in Martyrologio Germanico, quod editum est nomine Canisii. Accedit Ferrarius in Catalogo universali, ubi eodem die sic habet :* In Normannia S. Godegrandi episcopi Sagiensis, et martyris, ac alterius Godegrandi episcopi confessoris. *In Annotatis pro utroque laudat Molanum : et de secundo, ut putat, hæc addit :* Apud Democharem Godegrannus nominatur duodecimus ejus sedis episcopus, S. Adelini successor.

sed sine fundamento :

3 *Verum erravit Demochares, cum* Godegrandum *postposuit Adelino, seu Adelhelmo, qui auctor est Vitæ S. Opportunæ, in qua de ipso* Godegrando *scribit. Præterea nec duos istius nominis episcopos Sagienses ponit Demochares, nec ullus alius eorumdem episcoporum catalogus, quem quidem ego viderim. Non nisi unum quoque* S. Godegrandum *assignat Breviarium Sagiense. Ignoro igitur, unde Grevenus, quem alii seculi sunt, duos sibi* Godegrandos *Sagienses* C *episcopos imaginatus fuerit; an ex leviuscula nominis mutatione, an quia* S. Godegrannus *sine titulo* martyris *memoratur apud Democharem, et forsan alibi. Quidquid sit, quod isti duplicationi occasionem præbuerit, dubitare nequeo, quin idoneo careat fundamento : nam nominis mutatio nihil plane evincit, cum profluxerit ex Vita S. Opportunæ, in cujus diversis exemplaribus nomen nonnihil mutatur. Nihilo magis valet omissio tituli* martyris, *cum hic titulus* S. Godegrando *tam clare non congruat, ut non potuerit facile omitti. Plus evinceret ordo episcoporum Sagiensium, si* Godegrandus *recte positus esset post Adelinum vel Adelhelmum, sed cum Democharis errorem jam alii dudum correxerunt.*

elogium ex Saussayo;

4 *Rectius martyrologi Galli unum dumtaxat* Godegrandum *Sagiensem episcopum memorarunt. Saussayus ad* III *Septembris hoc ei texuit elogium :* Ipso die natalis sancti Godegrandi episcopi Saiensis sub secunda Lugdunensi, et martyris, qui sanctæ virginis Oportunæ germanus, quam velo virginitatis amictam Christo virginum sponso dedicavit : cum omni virtutum et religionis ornatu in episcopali cathedra, in qua beato Lothario ex meritorum suffragiis successerat, D præsideret; incensus pio affectu limina beatorum Apostolorum visitandi, Grodoberto cuidam, pietatis speciem præferenti, episcopatus sui curam demandavit. Sicque Romam profectus, dum piis votis potitur, audita nefaria Grodoberti, qui in omne scelus proruperat, conversatione; salutis gregis, quem mercenarius ille diripiebat, bonus Pastor sollicitus, mox ad sedem reversus est : ubi dum, quæ infirmata erant, consolidare, sanare ægrota, confracta alligare, quæ abjecta erant, reducere satagit, atque in Grodoberti scelera bono zelo invehitur; a sicario, quem perditus ille proditor conduxerat, non procul a Saiensi civitate impetitus, ferali mucrone occisus est. At fidelis Servi mortem suo in conspectu pretiosam Dominus demonstravit magno miraculorum fulgore, quæ funus ejus subsecuta sunt. *Elogium hoc Actis satis consonat : pluscula tamen refert de Sancto post reditum ad urbem Sagiensem, quam habent Acta, ex quibus liquet, occisum fuisse, priusquam regimen ecclesiæ suæ resumpsisset. Nihil quoque in Vita alterutra legitur de velo sorori Opportunæ per ipsum* Godegrandum *imposito.* E

quidam neoterici titulum martyris *omiserunt sine justa causa.*

5 *Martyrologium Parisiense, anno* 1727 *impressum, de eodem Sancto ita habet :* Apud Nonantum in Neustria *(id est, Normannia)* sancti Chrodegangi Sagiensis episcopi, beatæ Opportunæ fratris. *Hæc annuntiatio, in cæteris exacta, omittit titulum martyris, licet auctor non potuerit ignorare Sanctum passim annuntiari ut martyrem. Castellanus in Martyrologio universali eumdem* martyris *titulum suppressit, quamvis violentam Sancti mortem per subornatum a Chrodoberto sicarium memoret. Attamen facile ostendi potest,* S. Godegrandum *recte ut martyrem annunciatum et cultum fuisse, cum violenta morte occubuerit, eaque ipsi illata fuerit, quod regimen ecclesiæ suæ resumere vellet, ut disciplinam collapsam restitueret, et oppressos misere subditos sublevaret. Hoc Sanctum facere voluisse, mortemque ea de causa ipsi illatam fuisse, ex Vita S. Opportunæ clare colligitur. Nullum quoque potest esse dubium, quin talis intentio, taleque opus sit bonum et laude dignum. Qui autem pro bono quolibet opere ad Deum relato mortem oppetit violentam, jure merito* F *martyribus annumeratur, ut ostendi in hoc tomo pag.* 591. *Sic S. Thomas Cantuariensis ab omnibus* martyr *dicitur, quia occasione defensæ ecclesiæ disciplinæ mortem a sicariis illatam sustinuit. Itaque nulla est ratio, cur titulum martyrii, jam a sæculo* IX S. Godegrando *tributum, eidem negare velimus.*

Vita S. Godegrandi unde, et quomodo accepta:

6 *De Vita* S. Godegrandi, *seu* Chrodogangi, *primus mentionem fecit Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis sui Benedictini sæc.* III *part.* II *pag.* 221, *ubi et auctorem ejus designat Herardum Turonensem antistitem. Mabillonium secuti sunt eruditi scriptores Benedictini Historiæ litterariæ Franciæ in elogio Herardi tom.* V *pag.* 395. *Hisce igitur scriptoribus notitiam de Vita debeo : nam simul assignarunt locum, nimirum abbatiam S. Ebrulfi, seu Uticensem, in Normannia, ubi servatur in antiquo Ms. Accepta autem hac notitia, statim per quemdam e Patribus nostris Parisiensibus recurri ad abbatiam S. Ebrulfi, ut* S. Godegrandi *Vitam nobis communicare dignarentur laudatæ abbatiæ religiosi Benedictini. Hi vero summa humanitate parique celeritate Vitam desideratam exscribendam curarunt,*

A rarunt, ex codice bibliothecæ suæ, notato N.° 84, eam dictante et cum eodem Ms. conferente R. Domino Filliaut, ejusdem cœnobii religioso, prout subscripto nomine testatus est die x Julii hujus anni 1745.

Scriptor Vitæ Herardus Turonensis antistes:

6 *Vitæ scriptor, ut jam insinuavi, est Herardus præsul Turonensis, qui episcopatum tenuit ab anno* 855, *usque ad annum* 870, *ut scribunt in ejus elogio auctores Historiæ litterariæ mox laudati. Hinc colligi utcumque potest tempus Vitæ scriptæ : nam ea exarata est, dum jam erat episcopus, ut colligitur ex versiculis, qui post vitam in eodem codice leguntur hoc modo :*

Hæc carus caro dona transmittit amicus.
Suscipe gratanter, cum sint felicia votis,
Hildebrande sodes præsul; Turonensis Herardus
Perpetuo vigeas valeasque poscit in ævum.

Hildebrandus hic, cui Vita missa, est episcopus Sagiensis, hujus nominis secundus apud Sammarthanos, et jam ante Herardum cathedræ admotus, eique deinde superstes, ita ut ex eo
B *tempus Vitæ scriptæ propinquius discere nequeamus. Hildebrandus hic transtulit corpus* S. Godegrandi, *atque ea translatio occasionem præbere potuit vitæ scribendæ. Porro hæc scripta est eo modo, ut satis pateat, noluisse auctorem fabulas aut incomperta narrare : nam facta admodum pauca refert. Quapropter tanto majorem ipsius asserta fidem merentur, præsertim cum fuerit magni nominis antistes, et verisimiliter scripserit evoluto necdum sæculo a morte Sancti, ac demum cum nihil affirmet, quod falsitatis convinci potest.*

multa quoque de Sancto in Vita S. Opportunæ.

8 *Eodem sæculo* IX *ad finem vergente, scripta est Vita S. Opportunæ, sororis* S. Godegrandi *per Adelhelmum episcopum Sagiensem, et successorem Hildebrandi. Huic Vitæ pleraque gesta* S. Godegrandi *inserta sunt, exceptis tamen translationibus et miraculis. Itaque cum hujus Vitæ scriptor etiam fidem mereatur, ac plura de gestis* S. Godegrandi *narraverit, aut saltem prolixius explicaverit, quam ipse Herardus, ita ut Vita altera alteram subinde illustrare possit, gesta Sancti ex Vita S. Opportunæ inseram huic Commentario per partes ordine temporis; propriam*
C *vero* Godegrandi *Vitam edam inferius, de more annotationibus illustratam.*

§ II. De tempore, quo floruit Sanctus : gesta ordine relata et examinata.

Sanctus probabiliter creditur floruisse sæculo VIII;

Nec *Vita* S. Godegrandi, *nec sororis ejus Opportunæ, ullum suggerit fundamentum satis firmum, quo niti possimus ad chronotaxim stabiliendam, aut determinandum tempus, imo et sæculum ipsum, quo* S. Godegrandus *floruit. Ex utraque vero satis colligere possumus, Sanctum floruisse ante sæculum* IX, *cum illo sæculo floruerint ipsi utriusque Vitæ scriptores, qui satis insinuant variis locis, se non fuisse contemporaneos Sanctis, de quibus agunt. Verisimile tamen est,* S. Godegrandum *vixisse et mortuum esse sæculo* VIII, *uti et sororem ipsius* S. Opportunam : *atque hoc unum asserere ausus est Henschenius noster in Commentario prævio ad Acta S. Opportunæ tom.* III *Aprilis pag.* 61, *tempus propinquius non assignans. Verum Joannes Chenu, Claudius Robertus, et Sammarthani in suis catalogis episcoporum Sagiensium* Godegrandum *episcopum substituunt Lothario. Primus quidem episcopatum* Godegrandi *collocat* circa annum DCCLXV, *atque eatenus alii consentiunt. Sed Robertus addit de Lothario :* Obiisse notatur XV Junii, DCCLVI. *Sammarthani de eodem :* Obiisse legitur die XV Junii an. DCCLVI.

varique mortuum dicunt circa annum 770:

10 *Quam certa sit hæc epocha, prorsus me latet, cum nulla afferatur probatio, et laudati scriptores non raris erroribus sint obnoxii. Cointius tamen in Annalibus suis ad annum* 756 *num.* 22 *sine scrupulo sequitur, atque hoc semel fundamento posito mortem* S. Godegrandi *anno* 770 *num.* 25 *commemorat, notans tamen de anno emortuali non convenire inter scriptores, Mabillonius quoque ad Acta S. Opportunæ notavit* circa annum DCCLXX, *et in fine notat sequentia :* De anno certa non potest ferri sententia. Chrodegangus ejus frater sedisse dicitur circiter annum DCCLXV, cui uno dumtaxat anno supervixit Opportuna, cujus obitum reponimus E anno DCCLXX. *Auctor Martyrologii Parisiensis pro anno emortuali ad marginem notavit* circiter DCCLXV aut DCCLXX. *Incertiora hæc omnia sunt, quam ut lubeat aliquid affirmare, cum nulla mihi se offerat ratio, qua prædictam epocham confirmem, aut etiam refutem. Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ pag.* 346 *et seq. gesta S. Opportunæ et* S. Godegrandi *narravit ad annum* 751, *atque ita indicavit se quoque nihil certi de tempore reperisse. Æque incerta est duratio episcopatus, quia de ea nihil legitur, nisi Sanctum septennio peregrinatum fuisse; nec ullo verbo insinuatur, quamdiu cathedram administraverit ante peregrinationem. Demum de numero annorum, quibus vixit, nihil etiam habemus compertum.*

patria Sancti et natales illustres:

11 *De patria vero Sancti loqui videtur Vita num.* 4, *ubi dicitur* Sagiensis indigena. *Est autem Sagium civitas episcopalis in inferiori Normannia sub archiepiscopo Rotomagensi, Gallis* Seez *nominata, Nobile genus Vita eidem adscribit, at non regium. Verum Vita S. Opportunæ num.* 2 *de parentibus ipsius sic habet :* Nam parentes ejus nobilitatis genere pollentes, et rega- F lis prosapiæ apice florentes, inclyti Oxymensis pagi super omnes, qui ibidem morabantur, homines, duo luminaria mundo genuerunt, beatum videlicet Godegrandum *, Sagiensis ecclesiæ, cui ego, Domino disponente, deservio, episcopum, et dominam nostram Opportunam. *Utrum regali prosapia, an solum nobili, natus sit Sanctus, non constat ob hanc diversitatem utriusque Vitæ. Præterea non urbi Sagio, sed Oximensi pago, qui vicinus est, natales Sancti attribuit : nam* Oximus, *vulgo* Hiesmes, *pago Oximensi dedit nomen, isque vulgo dicitur* l'Hiesmois; *aliquando etiam nominatus reperitur* comitatus Oximensis. *Hinc Sammarthani de natalibus Sancti nostri sic habent :* Quem catalogi comite Oximensis pagi prognatum ferunt. *Jam vero etiamsi non satis appareat, utrius Vitæ auctoritas præferenda sit, malim tamen existimare Sanctum illustribus, et forsan regiis, natalibus ortum esse in pago Oximensi, quam Sagii, tum quia Adelhelmus biographus sanctæ Opportunæ alia Acta haud dubie præ oculis habuit, nec ab iis fuisset recessurus sine causa, tum quia voces illæ,* Sagiensis indigena, *non necessario intelligi debent*

* Mab. Chrodegandum

AUCTORE J. S.

debent de loco natali; sed intelligi quoque possunt de habitatione. Hæc de patria et parentibus Sancti; de educatione autem ipsius, de electione ad episcopatum, hujusque administratione Vita S. Opportunæ nihil suggerit.

cum Episcopus vellet pium et diuturnam instituere peregrinationem, ecclesiam suam Chrodoberto committit,

12 *De* S. Godegrandi *peregrinatione laudata Vita num. 8 habet sequentia :* Factum est ut venerabilis frater ejus Godegrandus, Sagiensis ecclesiæ episcopus, ob amorem cælestis patriæ, Romam ad limina beatorum apostolorum Petri et Pauli, et diversa loca Sanctorum, causa orationis vellet peragrando circumire. Cumque secum isthuc deliberaret, velletque tali in opere septem annorum curricula transigere, ut laborando, peregrinando, et orando, posset delictorum veniam et gaudia æterna obtinere; disposita ecclesiæ suæ administratione, cœpit misericordiam Dei invocare, ut custos ejus esse dignaretur in concepto itinere. Accersito itaque quodam viro, diaboli amico, pleno totius nequitiæ dolo (qui pristinus amicus esse putabatur, et erat ei affinitate conjunctus, præsesque B erat Oximensis pagi, et vocabatur Grodobertus *) videntibus cunctis, qui aderant, commendavit ei defendendum omnem locum et episcopium suum, ita cum eo loquens : O dulcis amice Grodoberte, committo fidei et amicitiæ tuæ omne officium ecclesiæ meæ, et omnem facultatem et supellectilem substantiæ meæ, donec Domino volente redire potero; ut Domini miseratione, et mea oratione, simulque tua defensione, grex mihi commissus ab inimicorum hominum servetur incursione. Benedicens deinde dominus Godegrandus omni plebi, et exhortans, ut in mandatis divinis persisteret, valedicens etiam simulatori Grodoberto, perfusus lacrymis, cœpit iter agere longæ peregrinationis. *Probum haud dubie putavit Chrodobertum, sed deceptus est, ut mox subditur.*

* *al.* Chrodobertus

hic vero, absente Sancto, ecclesiam vexat, et se episcopum ordinandum curat :

13 Post recessum domini Godegrandi, noluit prædictus Grodobertus esse defensor loci, sed magis invasor et deprædator populi. More namque luporum cœpit commendatas sibi oves non defendere, sed dilaniare : cœpit substantiam earum auferre, et neminem sinebat quiete vivere. Postponens itaque omnem amicitiam, et pro nihilo ducens affinitatem; postquam res C ecclesiæ cunctas crudeliter diripuit, contra decreta antiquorum patrum et instituta omnium canonum, dum adhuc dominus noster Godegrandus viveret et Domino in peregrinatione deserviret, eidem ecclesiæ Sagiensi fecit se episcopum ordinari. Tum vero, non accepta justa benedictione, sed repletus divina maledictione, non sicut pastor agebat, sed ut mercenarius iniquus, sola lucra terrena quærens, animarum salutem parvipendens : ardentius enim mammonæ, quam Domino, serviebat. *Hæc infra in Vita num. 6 brevius perstringuntur. Verisimile est, Chrodobertum initio moderatius egisse; sed deinde sperare cœpisse* Godegrandum *numquam rediturum; atque etiam populo et clero persuasisse, defunctum esse, ut sic episcopalem dignitatem suscipere posset : nam rumores de morte* Godegrandi *sparsos fuisse, ex verbis Chrodoberti mox dandis colligitur.*

redux Godegrandus regimen resumere ecclesiæ conatur :

14 *Reditum Sancti*, veniente anno septimo peregrinationis, *multumque pro eo orante S. Opportuna, contigisse deinde affirmat idem biographus. Vita vero* S. Godegrandi *reditum collocat,* septimo anno devoluto, *atque id spatium rectius congruit cum proposito Sancti ante relato* D *ab ipso etiam Adelhelmo, qui noluit verosimiliter aliud hic dicere per voces* veniente anno septimo *quam veniente fine septennii, seu termino peregrinationis. Quo autem se modo gesserit post reditum exponit num. 11 his verbis :* Nempe cum rediret B. Godegrandus multorum relatione didicit tyrannidem scelerati Grodoberti. Cognita igitur illius nimia cupiditate et crudelitate, memor Dominici præcepti, dicentis : Diligite inimicos vestros, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos; obnixe Dominum precatus est, ut peccatis Grodoberti parcendo veniam daret : postea vero eumdem per nuntios blande admonuit, ut a nequissima invasione et inaudito scelere animum revocaret. Noluit enim primum ad Sagiensem ecclesiam pergere : sed, ne locum daret diabolo, divertit ad jam dictum Monasteriolum, ubi soror ejus soler Domino serviebat. *Cum* S. Godegrandus *monuerit Chrodobertum,* ut a nequissima invasione animum revocaret, *clarum est, voluisse Sanctum resumere regimen suæ ecclesiæ; atque ea de causa mortem ei machinatum esse Chrodobertum.* E

at Chrodobertus, simulans se velle cedere,

15 Cum venisset autem nuntius digni Deo Præsulis ad jam dictum tyrannum, ille simulans se gaudere de reversione amici, fraudulenter talia remisit ei mandata. Noveris, dulcissime Pater, quoniam viri de longinquis patriis advenientes, te ab hac luce migrasse dixerunt : sed quia sospes reversus es, omni tuæ sedis pontificatus potestate recepta, utere ea longo tempore feliciter : non enim in uno episcopio decet duos episcopos residere. Precamur itaque, ut simul loquentes pristinis utamur amicitiis, sicut expetit ordo caritatis et mutuæ dilectionis. Festinabat nuntius dicta impii Grodoberti nuntiare auribus domini Godegrandi : sed ubi episcopus cum sorore sua verba audivit fraudulenta, talem B. Opportuna, spiritu prophetiæ repleta, responsionem dedit : Scias frater, quia molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula. *De hac monitione S. Opportunæ in Vita Godegrandi nihil legitur.*

ad eum occidendum subornat sicarium.

16 *De cæde* S. Godegrandi *biographus S. Opportunæ latius quoque agit, quam Herardus fecerat. Primo enim affirmat, futuram mortem Sancto ejusque sorori fuisse cognitam. Secundo interfectorem Sancti facit quæstorem Chrodoberti.* F *Herardus vero de eo ait, fuisse juvenem moribus incultum. Dona eidem scelerato promissa mire auget Adelhelmus, cujus verba subjungo :* Cognoscentibus autem illis (Godegrando *nimirum et Opportuna*) quia appropinquabat tempus vocationis B. Godegrandi, et quia Deus vellet eum numero sanctorum martyrum et episcoporum per effusionem sanguinis conjungi; cœpit tamquam pius Pastor iter arripere, ut animam suam pro ovibus sibi a Domino commendatis posset ponere. Sed lupus rapax Grodobertus, secum pertractans, quia si Pastorem interficeret, secure postea oviculas dilaniaret : cœpit more Pharisæorum et Judæorum, qui Dominum crucifixerunt, intra se quærere, quomodo sanctum Episcopum posset sic interficere, ut immunis populo videretur ab ejus sanguine. Nec defuit ei consilium traditoris Judæ : quia, ut Judas, plenus erat diabolicæ persuasionis suggestione. Habebat siquidem secum virum malignum, qui fuerat B. Godegrandi filius spiritualis, quem de unda baptismatis sacri levaverat : loculos ipsius, sicut Judas Domini, deferebat : et eumdem scelestum virum divitiis et honoribus alliciebat, ut

si

A si B. Godegrandum interficeret, majorem gratiam præ ceteris sibi adstantibus obtineret. Acceptis itaque auri et argenti, terrarum, equorumque muneribus, jurando promisit, se B. Godegrandum interfecturum. Hoc ergo Grodoberto magnum peperit gaudium.

...m Sanctum prope Nonantum inveniens,

** al. Novantium*

17 Quadam igitur die, cum B. Godegrandus vellet Alemannicas cœnobium pergere, ut cum venerabili Lanthilde, sibi affinitate conjuncta, de divinis sermonibus colloqueretur; dum transiret per Nonantum * prædium, vidit eum filius diaboli Grodobertus per fenestram cœnaculi. Tunc advocato S. Godegrandi filiolo, præcepit, ut ad necem sancti Pontificis properaret, si dicta munera obtinere vellet. Qui sponte properans, ad S. Godegrandum accessit, et repletus diri draconis astutia, torvis et crudelibus oculis sanctum Virum aspiciens, mortiferum venenum sub lingua aspidea et antro cordis retinebat. Quod videns B. Godegrandus, et calliditatem animadvertens, sereno vultu dixit: Quid est hoc, fili? Ut quid pestiferæ cogitationes virulentum animum tuum conturbant? An ignoras, quia ego sum spiritualis pater tuus Gode-
B grandus? Quid moraris? Fiat, quod permittit Domini voluntas. Ipse autem truculentus et audax, osculari se ab Episcopo petiit. Tunc gloriosus Godegrandus elevans oculos in cælum, et sciens jam imminere horam mortis, oravit ad Dominum, et dixit: Domine Jesu piissime Redemptor, suscipe spiritum meum, quem dedisti; et custodi gregem, quem commendasti mihi peccatori. Utinam merear cum eis regnare in cælis, pro quibus non dubito sustinere passionem in terris. Cumque de cælis exauditam esse deprecationem suam audiret, mox percussori suo in simplicitate cordis osculum dabat libentissime.

cum gladio occidit: auctores necis divinitus puniti.

18 Ille autem, evaginato gladio, sanctum Dei Pontificem bis in sincipite percussit: cujus venerandi capitis percussionum cicatrices, quasi a medicis sanatæ, modo nobiscum, Domino donante, manent et apparent. Sic dilectus Deo pontifex et pastor bonus noster Godegrandus, vitam in terris finivit, et angelicis cœtibus spiritus ejus in cælis conjunctus est tertio Nonas Septembris: qui quia in modico fidelis fuit, nunc in gaudium Domini ingressus, supra multa est
C constitutus. Qui autem eum interfecit, in eodem loco a dæmone arreptus, nec data munera obtinuit, et ad inferna, heu proh dolor! celeriter descendit. Grodobertus quoque, auctor miseræ calamitatis, divinæ percussionis ultione turpiter, et quidem brevi, vitam finivit: quia non potest bene mori, qui male vixerit. *Hactenus Adelhelmus, ad cujus relationem nonnulla sunt observanda. Primo cœnobium, quo Sanctus pergebat, vulgo* Almenesches *dicitur: nostraque editio habet* Alemannicas, *Mabillonii vero* Alamanniscas, *uti etiam vocatur in ipsa* S. Godegrandi *Vita. De eo Mabillonius in annotatis hæc habet:* Alamanniscæ, parthenon agri Sagiensis, hactenus existit sub regula S. P. Benedicti, ad rivulum in Ornam influentem situs, a quo non longe distat Nonantum *(apud nos* Novantium) oppidulum, vernacule NONANT. *Cum* prædium *vocetur, et Chrodobertus ibi esset, verisimile est, Nonantum fuisse prædium episcopi Sagiensis. Secundo quod dicitur de pœna percussoris, et Chrodoberti morte, prorsus omisit Herardus, atque idcirco apparere potest minus certum. Verumtamen satis verisimile est, Adelhelmum, cum Sagiensis esset episcopus, aliqua rescivisse, quæ latuerant Herardum Turonensem. Idem judicium ferri potest de corporis immobilitate mox referenda, quam Herardus similiter prætermisit.*

Corpus Sancti moveri nequit, donec S. Opportuna

19 *Audiamus hac de re Adelhelmum num.* 13: Quidam autem hæc videntes religiosi viri et vicini, cum psalmis et cereis conati sunt corpus S. Godegrandi proprii episcopi de terra erigere, ut juxta consuetudinem ecclesiasticam illud mandarent sepulturæ. Sed tanto pondere hæsit in terra, ut a nemine illorum posset moveri. Quo comperto, S. Lanthildis, cum sanctimonialium agmine acriter lugendo et flendo, cœpit illuc pergere. Cui similiter contigit: nam nulla ratione corpus sanctum potuerunt de terra levare. Relatio igitur tanti doloris ad B. Opportunam pervenit, quod scilicet Frater ejus injusta factione Grodoberti jugulatus jaceret in terra, et a nullo posset inde levari. Quæ in ecclesia existens, cum omnibus sanctimonialibus sibi subditis, Domino commendabat animam Fratris: et a sacerdotibus Missarum officiis celebratis, Deo obtulit sacrificia sincerissimæ orationis. Didicerat enim Spiritu sancto sibi revelante, jam Fratrem suum ad cælum migrasse
cum palma martyrii. In ipsa quoque divina revelatione Dominum deprecata fuerat; ut corpus Fratris sui tam diu immobile in terra jaceret, donec pro ejus anima congruas Domino preces funderet, et dehinc propriis ulnis in ecclesiam ad locum sepulcri deportaret. E

accedit, atque illud levat. sepelitur in ecclesia Monasterioli.

20 Orabat amita S. Lanthildis, ut corpus S. Godegrandi episcopi et martyris a terra elevaretur: precabatur neptis B. Opportuna, ne corpus fratris moveretur. In ambabus erat sanctitas, sed in domina nostra Opportuna fervebat caritas fraterna. Vicit itaque S. Opportunæ orationis assiduitas, ut sciamus, quoniam omnia præcellit caritas. Dignum namque erat, ut B. Opportuna, quæ fraternæ mortis dolore torquebatur, gratia exauditæ deprecationis a Domino consolaretur. *Deinde narrat idem auctor* S. Opportunam *venisse ad corpus occisi Fratris, doloremque sanctæ Virginis immensum describit majori cum exaggeratione quam decore. Demum de sepultura num.* 15 *sic loquitur:* Hæc B. Opportuna audiens, corpus Fratris inter ulnas suscepit; et, quem multi et fortissimi viri nequiverunt a terra levare, ipsa cœpit sola sine labore F
portare: *fortasse ad passus aliquot, aut exiguum spatium, ut ex sequentibus apparet: nam alias res parum est credibilis.* Igitur, ut *pergit auctor*, B. Godegrandi corpus cum multitudine populi, diversi ordinis clericis, et lamentantibus virginibus, cum cereis et resonantibus psalmis, perducitur ad jam dictum Monasteriolum; ibique debito honore, agente B. Opportuna, conditum sepelitur. Ubi etiam per multa annorum curricula, per ejus merita, multa virtutum insignia operata est divina clementia. *Varias corporis translationes, quas Herardus memorat, in annotatis ad Vitam illustrabimus, quantum poterimus.*

VITA

A

VITA

AUCTORE HERARDO ARCHIEPISCOPO TURONENSI

Ex Ms. abbatiæ S. Ebrulfi in Normannia.

PROLOGUS.

Explicat auctor diversa hominum studia, a

Cum *a* mundi tempora, totius orbis cursu labentia, non uni tantum ætati, non populo, non genti, sed universo orbi constent esse communia: diversi pro qualitate ingenii virtutis et gratiæ fugitiva et mortalia sæcula diversorum actuum insigniis extulerunt. Quidam continui frequentatione triumphi, quidam celebri victoria poëmatum vel quarumlibet artium assueti: alii exsequiis nobilis pompæ næniisque sollemnibus sæcula decorarunt, alii priscorum istorias figmentis tragædicis, poëticis quoque vaticiniis inlustrarunt. Unde si tantus labor tantumque studium mortalibus adjungitur, periturisque applicatur; quantus immortalibus et sine fine manentibus putas adhibendus est rebus? Hinc est, quod Maro suo poëmati inserit Æneam post multa pericula ac sua suorumque naufragia socios ita adhortatum esse: Forsan, inquit, et hæc olim meminisse juvabit. Hæc autem sententia, quamlibet semel poëtice ficta; veram vim sui intellectus diversis adfert effectibus; nam præterita tanto in verbis habentur gratiora, quanto feruntur in gestis graviora; et futura dum præsentium fastidio fiunt desiderabilia; creduntur utique meliora.

aitque se gesta Sanctorum scribere velle.

2 Unde et nos certæ spei anchoram cælo locantes, et cum apostolo Paulo dicentes: Nostra conversatio in cælis est: non jam terrenis inhiantes, caducis operam dare rebus intendimus: sed spiritalibus spiritalia loquimur, et fidelium auribus videlicet * eloquio Sanctorum gesta, ad nostram usque intelligentiam perducta, memorare curamus. Indeque tuam reverentiam, præsul beatissime, deposcimus, ut, si quid in his aut ignavia torpentis ingenii, aut error depravati introducit eloquii, censura autoritatis propriæ corrigendum statuas; nec * aliquod præjudicium veritati fraterni *b* affectus ignorantia inferat, quod sinceritatis ac puritatis innocentia multipliciter excusat.

* *forte* vili licet

* *forte* ne

b

ANNOTATA.

a *Præfationi hic titulus in Ms. præfigitur:* Incipit prologus in Vitam sancti Chrodogangi, Sagiorum urbis episcopi, et martiris.

b *Hæc verba satis insinuant, episcopum fuisse Herardum, dum scripsit. Prologo autem hæc subnectuntur:* Explicit prologus. Incipit Vita sancti Chrodogangi martyris.

D

Caput I. *Gesta et martyrium Sancti.*

Deus, cujus cognitio etiam gentilibus communis,

Omnes homines, cujuscumque sint sectæ, regionis, aut vitæ, ita moderante superna providentia, bono naturali informantur, ut oblectamentis corporeis ac voluptatibus propriis anteferendum cognoscant rationale mentis: et, si non actu, æquitate tamen judicii, illud quod potius est, quo totum corpus gubernatur et regitur, proponendum noverunt. Quæ mens duce ipsa ratione inluminata, inter virtutum agmina, licet plerumque vitiis opprimatur, divinam tamen scientiam, quasi summam aciem, prospiciens, nil ejus oculos latere, sed omnia ad purum contemplari, considerat. Potest enim quilibet hominum superbe Deum contempnere: nequit tamen penitus ignorare *a*. Hinc est, quod priscorum cæcitas, dum in multis Deum colendum putavit, multos indiscreto ordine sibi habendos præfixit. Hinc enim philosophi, dum vigilantiore et adtentiore studio de Deo quærunt, Deum unum verum, et solum auctorem omnium inveniunt, ad quem cuncta reducunt. Unde et nunc pagani, quos non de ignorantia, sed de obcæcata superbia, elucidata per orbem redarguit veritas, dum disquiruntur ob multorum deorum culturam, non plures fatentur deos, sed sub uno magno et præcipuo alios quasi ministros *b*, et sequentes se vereri testantur. Igitur in quibus ratio deficit, fides certa succurrit: nisi enim crediderimus, non intelligimus.

a

E

b

Sanctorum exemplis Ecclesiam illustrat: ex his Chrodogangus, nobili ortus genere,

4 Hic igitur verus et unus Deus, a quo omnia, et ex quo omnia, et per quem omnia, in quem, ut præmisimus, ex diversis opinionibus omnis secta, conditio, et sexus concurrit, ignobilia et contemptibilia mundi elegit, ac fortia confundit, ut infirma restituat: qui in plenitudine temporum inmaculatam sponsam suam Ecclesiam, non tantum auro et gemmis muniri pretiosisque monilibus decorari, quantum sanctis virtutibus voluit inlustrari. Qui sicut eam inmaculati sui sanguinis effusione redimendo dotavit, pariterque ditavit, ita hanc usque ad mundi terminum exemplis Sanctorum præclarisque patrociniis prævia ope suæ divinitatis inradiare non desinit. Ex quorum beatissimo numero fuit vir quidam Chrodogangus nomine, nobilibus natalibus *c* ortus quidem genere; sed nobilior in Christo vitæ floruit sanctitate. Qui Sagiensis quidem extitit indigena; sed cælo perpetuus perstitit accola. Unde et paradisum, quem quæsivit opere, postmodum percepit in munere. Hic ab ipsis naturæ cunis fideique sanctæ exordiis, virtutum cælestium effulsit studium *: at post sanctarum dogmata litterarum, jejuniis, vigiliis, frequentibusque virtutum exercitiis Regi regum soli Domino militare contentus, multos præire virtutibus nitebatur.

F

c

* studio

qui episcopus creatus multis fulget virtutibus:

5 Sed cum pro sanctitatis gratia a cunctis diligeretur, et velut præcipuus athleta insignius veneraretur, Saiorum urbi ad pontificium a cunctis exposcitur. Nec mora: quippe quem superna gratia dignum decreverat, pontificatus culmen secundo ordine adipiscitur. Indeque cotidianis augmentis, et solitæ bonitatis incrementis, ad altiora virtutum conscendere non cunctatur,

A ctatur. Igitur populos sollicitudine suscepti officii salutaribus cotidie informabat eloquiis, et omnibus ubique verbo pariter et exemplo dux aderat regni cælestis: factus cum Job beatissimo oculus cæco, et pes claudo, pater etiam pauperum, consolator viduarum, pupillorum solatium, egentium quoque levamen: ita ut omnibus absque exceptione personæ presentia pariter et futura subsidia ministrare, indefectivo opere procuraret.

peregrinationem suscipiens, cuidam ecclesiam committit; at ille se episcopum ordinandum curat:

6 Per idem tempus, dum potiora ac Deo semper gratiora desiderat, limina beatissimorum Apostolorum Petri et Pauli ob eorum exoranda suffragia ac promerenda beneficia Romam se visitare deliberat. Hac de re ecclesiam sibi traditam tuendam gregemque commissum alendum cuidam suæ affinitatis nobili et præpotentissimo committendam statuit viro, nomine Chrodoberto. Sicque Sanctorum loca plurima per septem annorum, ut fertur, peragravit curricula *d*. Interea idem Chrodobertus cæcitatis cupidine captus, dum sanctus Antistes longinqui exulatus peregrina decurreret; primo quidem res ecclesiæ, sibi fidei B puritate commissas, crudeliter diripit, suisque usibus mancipat: seque deinceps factione quorumdam, Pastore superstite, eidem sedi contra fas pontificem ordinare non titubat.

redux Sanctus ad cœnobium vicinum divertit.

7 Septimo igitur anno devoluto, Vir Dei, sui laboris cursu explicito, ad sedem regredi, opitulante divina pietate, deliberat. Interim gesta tam immanis et sævæ cupiditatis agnoscens, ad sedem ire distulit, sed ad quoddam cœnobium eidem urbi vicinum, Monasteriolum dictum, quo reverenda cohors, ejusdem sancti Viri salutaribus instituta doctrinis, degebat sanctimonialium, declinando secessit: inimicitiæ quidem cedendo; non tamen martirii aciem devitando. Quo etiam loco soror sancti Antistitis Opportuna cæteris sororibus præerat, ipsasque vitæ merito et sanctitatis gratia anteibat. Illic Vir beatissimus pernox in orationibus, jejuniis etiam et orationibus assiduus, soli Deo vacare, cælestique militiæ insistere decreverat *e*.

dum vero ad vicinum aliud cœnobium proficiscitur,

8 Verum cum jam tempus remunerandorum immineret certaminum, Vir sanctæ confessionis titulo admodum clarus *f*, invasor facibus diabolicæ cupiditatis cæcatus de nece sancti Viri dolose C cœpit tractare, et quemadmodum lucernam tanti fulgoris, non in modio, sed super ecclesiæ sanctæ candelabro positam, posset extinguere, multiplicibus argumentis exquirere. Interea clerus pariter et populus tanti Pastoris absentiam inter lupi sævientis insidias gravi mœstitia tolerabat: nec consolationis opem recipere quibat, quem iniqua cupidine pulsum adhuc superstitem, ceu penitus ablatum dolebat. Verum ne tanti Militis diutius emeriti cessarentur agones; accensa adversus Christi Famulum rabies extemplo compos voti efficitur. Cum enim e proximo beatus Chrodogangus gratia spiritalis alloquii Alamanniscas *g* cœnobium visitare disponeret, quo egregiæ vitæ Lanhidis *h* ejusdem sancti Viri affinitatis morabatur, ipsiusque loci sanctimonialibus sororibus præerat, conspicitur ab invasore Chrodoberto per fenestram triclinii, dum iter deduceret juxta Nonnantum prædium. Solicitudine namque pervigili diebus ac noctibus moliebatur proditor, sicut et Judas Dominici sanguinis traditor cum laternis et facibus et armis, ne Vir sanctus machinamenta doli et insidiarum illius argumento quolibet posset effugere.

AUCTORE HERARDO ARCHIEPISCOPO

Occiditur per subornatum a Chrodoberto sicarium

9 Porro tunc quidam ex discipulis beati Viri ab invasore seducti, illi adhæserant: inter quos etiam quidam ætate junior, beati Viri spiritalis filius, quem a sacri Baptismatis undis exceperat, incultus moribus habebatur. Quem ad eum jugulandum vir ille diabolicus, primo divitiis et honoribus se eumdem remuneraturum pollicitus, destinare maturat, eo, ut creditur, calliditatis ingenio, ne tanto Viro de peculiaris filii præsentia ulla oriretur pravæ actionis suspicio; et incautum perimeret, quem appetere publice populi formidine, qui Patrem speciali fovebat amore, nullatenus auderet. Qui a conspectu tyranni egrediens, accessit ad Pontificem: et, ut priscorum antiquitas meminit, Judæ scelus in tam præcipuo membro Salvatoris ore infecto repetit, pacis ei osculum porrigens, sed ad modicum flammivomatu *i* mentis veneni antra recondens. Econtra Vir sanctus divinæ passionis non immemor, sed ut verus Dei cultor, mandatorum cælestium idoneus executor, intelligens efferatum juvenis animum, cui interiora molimina hilaritatem exterioris habitus jam fœdaverant, furiosumque reddiderant; inter cetera tale fertur E paritori *k* dedisse responsum; Fac, inquit, fili quod vis: et ad quod missus es, perfice. Nec cunctatur sceleratus juvenis: duplicato sanctum Virum extemplo gladio percutit vulnere.

cicatrices vulnerum diu post incorruptæ: sepultura Sancti.

10 Quo loco ita hactenus cicatricum vulnera apparent incorrupta, fidelium aspectibus non ignota, velut e vicino a probatissimis medicis forent remediata *l*. Hujusmodi igitur professionis ordine Vir beatissimus terrena contempnens, cælestia semper amplectens, trophæo insignis martyrii a Domino meruit coronari. Sed cum tanti Viri exitus fama lugubri vulgaretur in populos, essetque tanta de absente Pastore mœstitia, quanta fuerat de præsente lætitia, beata Opportuna sorore antefata studente, ad ante dictum Monasteriolum *m* defertur, ibique corpus Beatissimi tumulo novo competenti honore reconditur, et juxta sanctum altare ejusdem ecclesiæ tumulatur: ubi per multa temporum spatia a fidelibus populis congruo ordine frequentatur: et satis digna veneratione percolitur, præstante Jesu Christo Domino nostro, cui est cum Deo Patre et spiritu sancto honor, gloria in sæcula sæculorum. Amen *n*. F

ANNOTATA.

a *Atheos notat hæc sententia: nam illi potius cupiunt et dicunt, Deum non existere, quam id sibi persuadere possunt aut credere. Cicero lib.* II *de Natura deorum:* Omnibus enim innatum est, et in animo quasi insculptum, esse deos; *aut potius Deum, ut Cicero ipse cum præstantissimis philosophis gentilibus satis agnovit.*

b *Platonis hæc fuit sententia, quam prævaluisse apud gentiles sæculi* IX, *hinc colligi potest.*

c *De natalibus et patria Sancti consule Commentarium num.* 11.

d *Bailletus in Vita S. Opportunæ ad* XXII *Aprilis peregrinationem hanc temere improbat, dicens Deum verisimiliter voluisse, ut peccatum ista occasione commissum sanguine suo elueret. Verum uterque biographus, uterque magni nominis episcopus, uterque loco et tempore vicinior, factum laudavit. Itaque parum curanda est censura privati hominis et neoterici, qui tolerandus esset, si factum collocasset inter exempla Sanctorum, quæ miranda magis sunt quam imitanda. At major reverentia debetur Sanctis, quos*

AUCTORE HERARDO ARCHIEPISCOPO.

ribus absoluti; ita ut scirpis, et herbis, totiusque pavimenti cineribus *t*, omnium febrium dolorumque vacuarentur nexibus; et quam amiserant, membrorum medelam reciperent. Nec minus et illud mirabile referam; quod quidam amissionem rerum deflentes furto, fraude, vel qualibet incuria perditarum quantitatem lugentes; dum antefati Martyris merita expetunt, et perdita resumunt, et gratulabunde tecta sua repetunt.

ut uno exemplo declaratur:

25 Ex quibus unum memorabile in primo, quod fidem ceteris non dissimilibus præstet. A superioribus quidam nobis ignotæ provinciæ pauper advenerat, qui tres boves, et unam, quæ domi vitulum adhuc lactentem reliquerat, sibi furto sublatos anxie suspirabat. Hic cum lacrymis oratione, qua poterat, sibi auxiliari poscebat: votumque hujusmodi dedit, ut si perdita reciperet, vitulum domi retentum servitio Martyris applicaret. Sed non est apud Deum vilis oblatio, cui inest fidelis et simplex intentio. Nec quærit, quid, vel quantum, sed ex quanto, ei quod datur, tribuitur. Unde et hujus Viri oblatio, præcedensque oratio, quod non ingrata B fuerit, subsequens declarat effectus. Haud longe enim ab ecclesia beati Martyris vir ille remeans, quemdam sibi incognitum habuit obvium: Cujus es, inquit, o bone vir, religionis *, vel unde nunc venis? Et pauper ingemiscens, putansque sibi inludi, tristi vultu respondit: Nequaquam, inquit, me et te par habet mœstitia. Et alter: Forsitan, inquit, aliquid perdidisti: nam si de bubus agitur, ecce sunt, inquit, nescio cujus opaca depascentes silvarum: quos quia absque pastore repperi, furatos credidi. Tum ille virtutem Martyris reducens ad memoriam, designatum sibi locum expetit, vaccam primo lascivientem reperit. Quam cum minaretur, cursu prepeti dominum ad loca depascentium animalium perducit: idemque, recognitis et receptis, quæ sui juris erant, omnibus, nemine resultante *, gratulabundo remeat itinere.

* *forte* regionis

* resistente

cæca a natalibus visus donatus.

26 Cæterum ne audientium mentibus sermo incultior valeat inferre fastidium, finem innumeris tanti Viri virtutibus, una semper addita, jam nunc facere pertractamus. Puellam quandam a nativitate cæcam tricecimus annus obduxerat: C quæ denegata sibi præsentis Vitæ lumina gravi merore deflebat. Hæc ducis sui manu solito cæcitatis *u* vestigia imprimens, ad locum beatissimi Martyris accedit. Sed non post multa orationum verba diutissime sibi subtracta luminum recipiens officia, suarum precum est compos effecta. Hæc autem, quæ divina virtus Pontificis sancti precibus ad honorem et gloriam nominis sui operari dignatur, miranda quidem sunt et stupenda fidelibus, quin etiam prædicanda et extollenda per æterna sæcula, ut quorum meritis nequimus esse participes, eorum patrociniis tuti et interventione muniti, vel ultimi gradus collegio mereamur esse consortes, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen *x*.

ANNOTATA.

a *Per* gesta insignia *intelligit miracula.*

b Occursuram, *aut* ad occurrendum, *vult auctor.*

c *Res verisimiliter peracta sub priores annos episcopatus Hildebrandi, seu non diu post medium sæculi* IX. *De Hildebrando quædam dixi in* D *Commentario num.* 7. *Suspicor monasterium fuisse desertum metu Normannorum; eamque fuisse causam elevationis et translationis.*

d *Cum frequentissimæ fuerint Normannorum incursiones in Galliam sæculo* IX, *præsertim post medium, dici nequit de qua incursione hic agatur.*

e *Nimirum quia omisso Sacrificio, citius abierunt, ut jam in via essent adventantibus barbaris.*

f *Phrasis est mendosa. At insinuat auctor, Normannos nulla reperisse spolia, idque clare patet ex verbis sequentibus.*

g *Cedens quidem eundo ad urbem, sed non omittendo sacrum corpus, quod ferebat ad urbem.*

h *Intelligit rubum, quem ardentem ad montem Horeb seu Sinai, nec tamen combustum vidit Moyses, indicans candelas eodem modo, non obstante ventorum vehementia, semper arsisse, et quidem sine diminutione flammæ. Verum phrasis mendosa est, omissis forsan aut corruptis aliquot vocibus sequentibus. Sic autem restitui potest.* Dum unus ventorum . . flammas deflecteret luminum, non solum non extinxit, sed *etc.* E

i *Hic aliquid deesse in Ms. credidit, et ad marginem apographi notavit R. D. Filliaut, qui hoc contulit cum Ms. Verumtamen phrasis utcumque cohæret, licet nihil deesset, modo voces,* sed non per plures dies, *separentur debitis interpunctionibus. Perstringitur his paucis verbis secunda translatio, qua corpus delatum est ad cellam sancti Serenici, ut colligitur ex verbis mox sequentibus. Miracula quædam in eo loco facta scriptor insinuat,* sed non per plures dies, *quia paucis solum diebus corpus ibi permansit.*

k *De S. Serenico aut Cerenico diacono, et multorum monachorum patre actum tom.* II *Maii a pag.* 160, *ibique in Commentario num.* 3, *et in Vita num.* 12 *narratur exstructio monasterii, quod hic* Cella sancti Cenerici *vocatur. Eodem deinde loco castrum exstructum est, dictumque* castrum S. Serenici, *et mutato nonnihil vulgari nomine* S. Celerin. *Situm est in excelsa rupe ad Sartam flumen, ubi augetur Sartula, seu aliquot milliaribus infra Alenzonium et in extremo limite Normanniæ ad confinia provinciæ Cenomanensis.*

l *Clarum est, hic narrari tertiam translationem, eorumdem haud dubie Normannorum metu factam, qua Sancti corpus e Cella sancti Serenici delatum est Paniciarias. Verum mihi non constat, quis locus designetur voce* Paniciarias, *nec id exposuit Mabillonius, licet textum laudaverit in Observationibus præviis ad Acta S. Opportunæ num.* 3, *ubi etiam videtur hanc translationem cum præcedente confundere.* F

m *De S. Launomaro presbytero et abbate, cujus corpus sepultum fuisse dicitur in Valle S. Martini, abbatia suburbii Carnotensis non amplius exstante, actum est apud nos die* XIX *Januarii.*

n *Ex hisce suspicio haberi potest, locum* Paniciarias *fuisse circa agrum Cornotensem, cum incolæ putarent S. Launomari corpus ad sepulcrum suum referri.*

o Mansus *aut* mansum *hic pro mansione sumi videtur, licet medio ævo alias habuerit significationes.*

p *Vox hæc tam ambigue scripta est, ut legi nequeat. At videtur genus quoddam vehiculi, aut instrumentum, quo gressus firmatur, indicari.*

q Ebroicæ, *vel* Ebroicum *(Evreux) urbs est*

A *est episcopalis in Normannia sub archiepiscopo Rotomagensi. Nomine provinciæ Ebroicensis agrum aut diœcesim Ebroicensem designari existimo.*

r *Ita quidem vox habetur in apographo, sed mendose, opinor. Datur ars scenofactoria, seu texendi aulæa tabernaculorum, quam exercuit S. Paulus. Hanc forsan auctor indicare voluit. Res est exigui momenti.*

f *Forte legendum erit* Cenomanensis *ab urbe Cenomanensi, vulgo* le Mans *dicta, quæ caput est provinciæ vicinæ.*

AUCTORE BERNARDO ARCHIEPISCOPO

t *Phrasis rursum est obscura. At existimo sensum esse, tam facile malis suis liberatos esse infirmos, quam domus aut pavimentum scirpis, herbis, cineribus, aliisque sordibus expurgari potest.*

u *Id est, more solito cæcorum.*

x *Subditur in Ms.:* Expliciunt miracula sancti Chrodogangi martyris.

DE B. GUALA EPISC. BRIXIENSI ET CONFESSORE

EX ORDINE FF. PRÆDICATORUM,

B IN ASTINENSI S. SEPULCRI ABBATIA PROPE BERGOMUM IN ITALIA, E

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. L.

§ I. Notitia loci; confusæ recentiorum annuntiationes; veneratio publica examinata.

ANNO MCCXLIV. *Beatum, qui in Astinensi S. Sepulcri monasterio sancte obiit.*

Non *procul ab urbe Bergomensi ad Occasum æstivum visitur amœna vallis, quam Antonius Michaël in Lucubratiuncula, cui titulus,* Agri et urbis Bergomensis descriptio ann. MDXVI, *ab accolis* Astinam *dictam esse opinatur* a celebri cœnobio, quod Vallis Umbrosæ monachi, ex Asta oppido primum illud profecti, inhabitarunt. *Marchesius infra citandus illud* duobus milliaribus *Bergomo abesse scribit. Martinus Antonius Guerrinus in Synopsi ecclesiæ Bergomensis, anno* 1734 *recusa, pag.* 62 *de eodem ista memorat:* Hoc summæ agitationis tempore, *id est,*
C *ante annum circiter* 1110, *uti ex antecedentibus patet,* Pater totius consolationis bonorum spem erexit adventu Bertarii Brixiensis, ex discipulis sancti Joannis Gualberti, Simoniacorum profligatoris et fundatoris Congregationis monachorum Vallis Umbrosæ; qui in suburbanis Bergomi monasterii fundamenta jecit Ordinis sui, magno animorum et ecclesiæ Bergomensis proventu. Ex eo plurimi monachi ad episcopale regimen vocati fuere. Nomen monasterii ab ecclesiæ ejusdem dedicatione dictum SANCTI SEPULCHRI; situs vero VALLIS ASTINI ex primis monachis, qui sub Bertario primo abbate ex Astensi urbe profecti creduntur. *Beatus* Guala *ex Ordine Prædicatorum ad episcopatum Brixiensem assumptus, hujus regimine abdicato, in Astinensem, de qua egimus, S. Sepulcri abbatiam secessit, ut in ea liberius rerum cœlestium studiis vacaret; quibus ibidem tanta cum sanctitatis opinione anno* 1244 *immortuus est, ut non modo Sancti et Beati titulo, verum etiam, ut mox videbitur, publico cultu donatus fuerit.*

2 *Post medium sæculum* XII, *sub imperatore Frederico I claruit alter Guala episcopus Bergomensis, qui egregiam Alexandro III Pontifici atque Ecclesiæ universæ operam navavit. Inter scriptores, qui ejus virtutes et res gestas litteris mandarunt, varii affirmant, eum ex Astinensi Congregationis Vallis Umbrosæ cœnobio ad cathedram Bergomensem translatum fuisse. Annuntiationes, quibus Wion, Dorganius, Menardus et Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum* Gualam *hoc die referunt, adeo confusæ sunt, ut dubites, illæne de nostro Brixiensi, an vero de Bergomensi præsule intelligendæ sint. Wion his verbis utitur:* In agro Bergomensi, monasterio sancti Sepulchri de Astino, Ordinis Vallis Umbrosæ, sancti Gualæ, quondam Bergomensis F
episcopi, et post ejus cœnobii humilis monachi et confessoris. *Brevior est Dorganius:* S. Gualæ antea episcopi et postea humilis monachi. *Menardus fere consonat Wioni:* In agro Bergomensi, monasterio sancti Sepulchri de Astino, sancti Gualæ Bergomensis episcopi, Ordinis Vallis Umbrosæ. *Ferrarius ita habet:* Apud Bergomum B. Gualæ episcopi, et postea monachi Astinensis Ord. Vallis Umbrosæ. *Quem Gualam Martyrologi isti celebrant? An episcopum Bergomensem? At hic nullibi legitur sacram præfecturam deposuisse, ad Astinense cœnobium rediisse, ibique mortuus aut sepultus fuisse. An nostrum Beatum? Sed is antistes Brixiensis, non Bergomensis fuit: nec facile admittendum videtur, eum, de cujus ingressu in Ordinem S. Dominici certo constat, post abdicationem episcopatus Brixiensis monachorum Vallumbrosanorum habitum in abbatia Astinensi suscepisse, deserto religiosæ vitæ instituto, quod primum amplexus fuerat. Vide quæ inferius dicentur in fine paragraphi ultimi.*

Martyrologi monastici et Ferrarius cum synonymo mire confundunt.

3 *Quamquam, si nuda verba attendantur, quæ ex memoratis Martyrologis retuli, dignosci nequeat,*

AUCTORE J. L.

dubitandum tamen non est, quin Gualam nostrum annuntiare voluerit.

nequeat, quem ipsi Gualam commemorent; aliunde tamen satis innotescit, eos de nostro Præsule Brixiensi agere. Imprimis hunc Ferrarius annuntiat: nam in Notis lectorem remittit ad Annales Brixienses Eliæ Capreoli, qui, inquit, lib. VI de B. Gualla episc. Brixien. Ord. Prædicator. agit. His præmiserat, se annuntiationem suam accepisse ex Martyrolog. monastic., id est, ex Wione, qui Martyrologium, quod edidit, Monasticum Benedictinum agnominavit. Quemadmodum Ferrarius in Catalogum generalem SS., ita et Dorganius in Calendarium ac Menardus in Martyrologium suum Sanctorum Ordinis S. Benedicti ex eodem Wione Gualam transtulere. Crediderunt scilicet, eum in monasterio Astinensi S. Benedicti regulam sub instituto Congregationis Vallis Umbrosæ professum fuisse. Jam vero non alium quam nostrum Beatum a Wione referri, ejus adjecta annotatio satis manifestat, licet error et confusio illam valde obscuram faciant. Tabulæ, inquit, Vallis Umbrosæ de eodem agunt hoc die. Binæ autem ad me transmissæ sunt; primæ anno MDXCI, secundæ anno MDXCIII. In his dicitur fuisse natione Bergomensis ex
B familia Romi, discipulus S. Dominici episcopi Brixiensis; et post episcopus Bergomensis: quo resignato, monasterium petiit. In illis vero notatur fuisse discipulus S. Dominici Brixiensis episcopi, et post eum ob insignem sanctitatem Brixiensem ascendisse cathedram; quam cum annis XIV tenuisset, resignavit, et monasterium S. Salvatoris (imo S. Sepulcri) ingressus, sanctitate plenus obiit MCCXLIV, ibidem juxta altare S. Martini sepultus. Locus sepulturæ, annus emortualis, episcopatus duratio et alia, quæ in annotatione proferuntur, Beato nostro ita congruunt, ut alteri synonymo attribui non possint. Errorem, quo episcopus Bergomensis vocatur, nihil moror; uti nec alterum, qui eum discipulum S. Dominici episcopi Brixiensis facit. Sanctum quidem istius nominis Beatus noster magistrum habuit; sed is fuit Ordinis Prædicatorum fundator. Imperiti confectores tabularum, quas Wion ad se transmissas cæce secutus est, pro illo S. Dominicum antistitem Brixiensem substituerunt, qui initio sæculi VII sedit, et Martyrologio Romano ad diem XX Decembris inscribitur. Alium ab illo
C S. Dominicum in Catalogis episcoporum Brixiensium non invenio.

Ab aliquibus Sancti, a multis Beati titulo insignitur:

4 Lector jam satis, ut opinor, videt a Guala nostro non distinguendum esse, quem Wion, Dorganius et Menardus Sancti titulo ornant. Eumdem ipsi tribuit Venantius Simius in Catalogo virorum illustrium Congregationis Vallis Umbrosæ pag. 123. Ferrarius laudatus eum dumtaxat Beatum appellat, uti et Capreolus, quem in Notis citat. His adde Bartholomæum de Peregrinis (quem deinceps Peregrinum vocabo) parte II Vineæ Bergomensis cap. XXXIII; Eudoxium Loccatellum in Vitis Sanctorum et Beatorum etc. Ordinis Vallumbrosani lib. II cap. XXX; Joannem Franciscum Florentinium in Indice chronologico antistitum Brixianorum, Joannem Michaëlem Pio lib. I de Progenie S. Dominici in Italia cap. XXV et alibi; Marium Mutium in Historia sacra Bergomensi secundæ editionis pag. 223; Cælestinum ex Ordine FF. Minorum Capucinorum in Historia Quadripartita Bergomensi parte II lib. XXI pag. 378; Marchesium in Diario, et Carolum a S. Vincentio in Anno Dominicano ad diem III Septembris; Ughellum in Italia sacra novæ editionis tom. IV col. 547, et Guerrinum supra num. 1 laudatum pag. 69. D

venerationis publicæ indicia in templo cœnobii Astinensis

5 Ex scriptoribus jam recensitis de publica Beati veneratione agunt Loccatellus, Florentinius, Pius, Mutius, Marchesius, Carolus a S. Vincentio et Ughellus. Horum testimonia circa cultum, quem in ecclesia abbatiæ Astinensis nactus est, primo loco adferam. Ceteris antiquior Loccatellus in memorato opere, quod Florentiæ anno 1585 lucem aspexit, in rem nostram habet sequentia, quæ ex Italico sermone in Latinum converti: Fuit sepultus in ecclesia ejusdem monasterii Astinensis ante altare S. Martini, præsentibus clero populoque Bergomensi. Postmodum circa annum Domini MDXLV, cum ecclesia restauraretur, collocatum fuit Beati corpus intra idem altare S. Martini, ubi cum veneratione asservatur usque in hodiernum diem. Corporis e primo depositionis loco intra aram translati etiam meminit Florentinius, qui id an. MDXLV factum fuisse asserit; addit Ughellus, magna piorum celebritate. Mutius et Pius hanc inscriptionem referunt ossibus elevatis appositam: BEATUS GUALLA EPISCOPUS, CUJUS OSSA HAC IN ARA QUIESCUNT. Marchesius et Carolus a S. Vincentio testantur inscriptionem istam marmoreo conditorio, quod sacra lipsana continet, incisam esse. E
Idem Marchesius scribit, in ara S. Martini conspici pictam Gualæ imaginem, quæ ipsum cum radiis caput ambientibus et cum titulo Beati repræsentat. Hoc etiam apud Pium legitur, cujus verba mox recitabo.

et alibi;

6 Non modo in ecclesia Astinensi, sed et in aliis locis Beatus noster cultu publico honoratus fuisse videtur, cujus indicia proferunt Pius et Marchesius. Utriusque verba transcribam ex Italico Latine reddita. Prioris hæc sunt: Quo anno, ut dictum est, scilicet 1244, sancte obiit, communiter relatus inter Beatos Ordinis Prædicatorum. Unde adhuc IN MULTIS LOCIS depictus cernitur cum radiis caput ambientibus ac titulo Beati; et nominatim in imagine altaris S. Martini, intra quod nunc quiescit. Brixiæ apud PP. Dominicanos B. Guala radiorum etiam honorem obtinuit, quos ibidem in antiqua pictura circum caput ejus efformatos Conradus Janningus noster anno 1686 ipse conspexit. Quæ de pictura ista in suo Itinerario Romano-Belgico annotavit, infra num. 9 opportune adducentur. Nunc F
Marchesium audi: Indumenta ejus pontificalia cum aliquot candelabris operis encaustici, quæ nostro conventui Bergomensi S. Stephani, an. 1561 cum cathedrali S. Alexandri destructo, reliquit, ad hunc usque diem conservantur in conventu novo S. Bartholomæi una cum aliis reliquiis: Dominoque placuit per has patrare multa mirabilia, sicut Monopolitanus affirmat, præsertim in liberandis dæmoniacis. Auctor per Monopolitanum, quem citat non indicato loco, intelligit, ni fallor, Joannem Lopez, qui anno 1598 a Clemente VIII episcopus Monopolitanus in Apulia creatus fuit. Laudatur apud Echardum inter scriptores Ordinis Prædicatorum tom. II pag. 474.

ex quibus tamen evincere nequeo, illam

7 Quæ duobus numeris proxime præcedentibus allegata sunt, publicam Gualæ venerationem abunde probant. Reliquum est, ut dispiciatur, an illis non sit accensendus, quorum ulterior cultus fuit prohibitus per decretum Urbani VIII Pontificis, anno 1634 editum. In Præsule nostro non potest constitui casus a decreto isto exceptus, nisi ostendatur, eum publice cultum fuisse ab immemorabili tempore, id est, centum annis completis

A *completis ante idem decretum. Ratio autem dubitandi de cultu ejus publico ab immemorabili tempore, est primo, quia auctores supra num.* 4 *enumerati, a quibus* Sancti *vel* Beati *titulo insignitur, omnes anno* 1534 *juniores sunt, excepto solo Capreolo. Ceteri dicto anno antiquiores ab omni titulo sacro abstinent, uti et quammulti, qui post eumdem scripserunt. Ex his duos nominare visum est ex Ordine S. Dominici, Antonium Senensem et Seraphinum Razzium. Hic an.* 1605 *Vitas Sanctorum et Beatorum, ille an.* 1585 *Chronicon sui Ordinis edidit. Uterque Operi suo præmisit SS. ac BB. Catalogum. Antonius circiter ducentos utriusque sexus, Seraphinus fere trecentos numerat. At* Guala *noster nusquam comparet. Videntur igitur apud antiquiores non legisse* Beati *appellationem ipsi attributam.*

100 annis antiquiorem esse decreto Urbani VIII, an. 1634 edito :

8 *Secundo, corpus ejus, quod in ecclesia Astinensi ante aram S. Martini depositum fuerat, in ipsam aram non prius translatum fuit quam anno* 1545. *Inscriptio vero ista,* Beatus Gualla episcopus, cujus ossa hac in ara quiescunt, *dicto anno vetustior esse non potest, quia* B *ante illum sacra ossa non erant in ara S. Martini. Itaque ex corporis elevatione et memorata inscriptione deduci nequit, cultum* Gualæ *inchoatum fuisse centum annis completis ante decretum Urbani VIII, qui tamen requiruntur ad formandum casum a Pontifice isto exceptum. Tertio, incertum mihi est, an imago in altari S. Martini* Gualam *cum radiis et titulo* Beati *exhibens, cujus Pius et Marchesius meminerunt, requisitam antiquitatem habeat. Unde dubium mihi adimere non potest. Quarto illud etiam tollere nequeunt* multa mirabilia . . . præsertim in liberandis energumenis, *quæ Deum per Beatum apud PP. Dominicanos Bergomenses operatum fuisse Marchesius tradit : illa enim venerationem publicam necessario non supponunt. Præterea, quantum ex Marchesii narratione colligitur, patrata fuerunt in conventu Bergomensi S. Bartholomæi, quem certo novi anno* 1571 *antiquiorem non esse.*

ro vetustior est pictura a Janningo visa, Beatum cum radiis exhibens,

9 *Propositæ difficultates mihi sane ita graves videntur, ut ego non ausus fuissem* Gualam *excipere ab eorum numero, quorum cultus ab Urbano VIII interdicitur, nisi in Itinerario Romano-Belgico* C *Conradi Janningi inter alia, quæ ipse Brixiæ anno* 1686 *apud PP. Dominicanos vidit, hæc annotata invenissem :* Ibidem in ipso campanili, ubi olim fuit sacellum ecclesiæ antiquæ, dedicatum S. Paulo Apostolo, qui adhuc ibi depictus videtur, fuit etiam depicta in altero latere infra fornicem visio P. Fr. Gualæ, ut hæc inscriptio significat : Scala cælo prominens Fratri revelatur, per quam pater * transiens sursum ferebatur. Linguæ, manus studio scalam hanc erexit, quam Virgo cum Filio Mater sursum vexit. Prædicta inscriptio ex una parte legitur; ex altera conspicitur B. Guala genibus flexis, manibus junctis, habitu Dominicano indutus, et, quod præcipuum est, radiis circum caput splendidus. In medio autem sedet ipse Dominicus facie versa ad populum : post tergum vero scalæ exsurgentes in sublime protenduntur, tenentibus illarum supremas partes hinc Deo Patre, inde Filio seu Christo. Pictura cc aut ccc annorum erit.

** S. Dominicus patriarcha*

10 *Cum radii circum* B. Gualæ *caput fulgentes accipiendi sint pro signo venerationis publicæ, cumque illi a Janningo an.* 1686 *visi fuerint in pictura, pluribus quam centum annis ante decretum Urbani VIII confecta, relinquitur ut iidem radii signum sint venerationis publicæ, ab immemorabili tempore ante idem decretum Beato exhibitæ. Hanc autem continuatam fuisse, satis evincitur ex positione sacri corporis intra altare S. Martini aliisque cultus indiciis, quæ supra protuli. Ista porro visio, quam imago a Janningo conspecta exhibet, infra a num.* 18 *ex Constantino Urbevetano narrabitur. Hic et alii scriptores fide dignissimi, qui ibidem laudabuntur, testantur, in visione* B. Gualæ *divinitus oblata scalarum ad cœlum usque pertingentium summitates tenuisse hinc Dei Filium, illinc ejus Matrem, non vero Deum Patrem, ut est in Janningi relatione : quæ si picturæ sit conformis, pictor Beati visionem non recte repræsentavit. Inscriptionis litteris majusculis expressa mentio redibit num.* 19.

AUCTORE J. L.

quæ sufficit, ut cultus ejus ab immemorabili tempore inchoatus credatur

§ II. Natales; ingressus in religionem; præfectura conventus Brixiensis; visio de beata S. Dominici morte; et alia, quæ ad vitam ante episcopatum actam spectant.

E

Eorum, *qui abhinc duobus sæculis scripserunt, communis consensio est, Bergomum Beato nostro patriam obtigisse. Ab aliquibus tamen, inquit Marchesius, Brixiensis creditus est forte ob affectum, quo hanc civitatem prosecutus fuit, ac diuturnum tempus, quo eamdem incoluit. Ex his fuit Leander Albertus lib.* III *de Viris illustribus Ord. Prædicatorum fol.* 114 *verso ita scribens :* Gualla Brixiensis ejusdem civitatis episcopus *etc. Nomen ejus a variis varie effertur.* Wala *nominatur a Theodorico de Apoldia scriptore coævo in Vita S. Dominici, edita tom.* 1 *Augusti pag.* 602; Walla *a Rolandino synchrono apud Muratorium tom.* VIII *Scriptorum Italiæ col.* 198; Gualo *in Chronico Richardi de S. Germano etiam synchroni apud eumdem Muratorium tom.* VII *col.* 1019; Gualla *in aliquot instrumentis, vivente Beato confectis, quæ postea adferentur. Ego ut hactenus feci, ita et deinceps cum* Gualam *vocabo; quia multi ex contemporaneis sic scripserunt, videlicet B. Jordanus, Bartholomæus Tridentinus, Constantinus Urbevetanus infra num.* 18 *citandi, et Vincentius Bellovacensis lib.* XXX *Speculi cap.* CXIV. *His Adde instrumentum anni* 1235, *quod producit Muratorius tom.* IV *Antiquitatum Italiæ col.* 331. F *Apud Joannem Antonium Guarnerium in Commentariis Sanctorum Bergomatum pag.* 128 *versa Beatus cognominatur* Rumonius; *apud Guerrinum citatum* de Rommonibus. *Peregrinus et Florentinius eum progenitum dicunt ex nobili* Romorum *familia, quæ a Simio* Romi *vel* Roma, *ab Ughello vero* Romara *vocatur. Scriptores Itali Pius, Mutius et Cælestinus eum natum fuisse aiunt ex nobili stirpe* dei Romononi, *pro quo apud Marchesium est* Romanoni. *Auctores* 200 *annis antiquiores de Beati nobilitate silent :*

Beati patria; ejus nomen a variis varie scribitur, uti et familiæ, e qua natus creditur.

AUCTORE J. L.

silent : eum tamen ex familia Romi *ortum fuisse testantur Tabulæ Vallumbrosanæ sæculo* xv, *ut suspicor, conscriptæ, quas Wion supra num.* 3, *producit.*

Bergomi an. 1219 e manibus S. Dominici religiosum habitum verisimiliter suscepit.

12 *De* B. Gualæ *vita, antequam religiosæ familiæ a S. Dominico fundatæ nomen daret, nihil certi adferri potest. Ipsum in patria seu Bergomi ex S. patriarchæ manibus religiosam vestem induisse, neoterici passim asseverant. Non video cur quis id merito neget, si S. Dominicus revera Bergomi fuerit, priusquam anno* 1219 *ex itinere Hispanico et Gallico Bononiam adveniret; nam post suum in hanc urbem adventum Bergomum non ivit, nisi forte anno* 1220 *post primum generale Ordinis Capitulum, festo Pentecostes celebratum :* Guala *autem religiosum habitum jam susceperat ante eumdem annum* 1220, *quemadmodum ex numero sequente patebit. Echardus tom.* I *Bibliothecæ Ordinis Prædicatorum inter paginas* 86 *et* 87 *accuratam dat tabulam chronologicam Actorum S. Dominici, secundum quam Cuperus piæ memoriæ ad* IV *Augusti suum de eodem Sancto Commentarium a* § VII *ordinavit.* B *In tabula ista ad annum* 1219 *notatur S. patriarcha, ex Hispania in Italiam rediturus, per Franciam et Burgundiam iter instituisse, ac superatis Alpibus Bergomum accessisse, antequam Bononiam adventaret. In Notis ad Vitam S. Dominici, a B. Jordano scriptam, pag.* 19 *col.* 2, Bergomum, *inquit, post reditum in Italiam*, primum accessit : tumque ab ejus urbis civibus oblatum ei fuisse locum erigendo cœnobio commodum, facile credas. *Cum præter Echardum non paucos alios invenerim, qui illum Bergomi saltem ad breve tempus anno* 1219 *commoratum fuisse scribunt, cumque huic sententiæ nihil efficaciter opponi posse perspiciam, fateri cogor eos verisimiliter non aberrare, qui* B. Gualam *ipsius S. Dominici manibus sacro habitu Bergomi vestitum fuisse tradunt. Oportet hoc factum fuerit non serius, quam mense Augusto ejusdem anni* 1219 : *nam certum est, sanctum fundatorem Calendis proximi mensis Septembris Bononiæ fuisse. Vide Cuperi Comment. num.* 672. C

B. Diana Bononiæ virginitatis voto Deo se consecravit, Beato nostro assistente,

13 *Postquam S. Dominicus, confecto itinere Hispanico, Bononiam anno* 1219 *advenisset, votum virginitatis,* Guala *inter alios præsente, suscepit, quo B. Diana Deo et religioni in eadem urbe se obstrinxit.* Interfuere, *inquit Thomas Malvenda in Annalibus Ord. Prædicatorum ad annum* 1223 *pag.* 425 *et seq.*, præsentes sacræ illi cæremoniæ, qua virgo Diana in manibus S. Dominici virginitatem suam, voto nuncupato, Deo consecraverat, simulque religioni se devoverat, B. Reginaldus, Fr. Gualla Brixianus, Fr. Radulphus Faventinus, nonnullæque matronæ Bononienses. Erant tres illi Patres insignes primævi Ordinis columnæ : sicque oportuit factum votum illud anno Domini MCCXIX, nam non ante S. Dominicus Bononiæ fuit nec B. Reginaldus ultra eum annum vixit. *Malvenda Reginaldum, Parisiis mortuum, ultra annum* 1219 *vixisse negat,* eo quod, *inquit Echardus tomo* I *Bibl. pag.* 90 *col.* 2, Theodoricus de Appoldia lib. III Vitæ S. Dominici cap. X sub finem ejus anni *Reginaldum* obiisse asserat. Sed cum Theodoricus id a Parisiensibus acceperit, apud quos finis anni erat finis Quadragesimæ sequentis, constat, quod supra notatum est, paulo ante Quadragesimam anni stylo veteri MCCXIX, novo MCCXX defunctum. *At licet Reginaldus vitam protraxerit ultra annum* 1219 D *a Calendis Januarii inchoatum, apud omnes tamen certum est, illum Bononia Parisios discessisse eodem anno nondum evoluto : unde relinquitur, ut Malvenda eidem votum Dianæ recte innexuerit. De beata hac virgine in nostro Opere ad* X *Junii actum fuit.*

qui in eadem urbe religiosæ vitæ tyrocinium posuisse videtur.

14 *Pius lib.* I *de Viris illustribus Ord. Prædicatorum cap.* XX *de Beato hæc habet Italice :* Habitum a S. Dominico in patria recepit, ubi aliquamdiu mansit ad perficiendam fabricam conventus. Dein a sancto missus fuit Brixiam, ubi factus Prior *etc. Si Pius velit, Beatum a recepto habitu usque ad præfecturam Brixiensem, anno* 1220 *vel* 1221, *ut num.* 17 *videbitur, ipsi collatam Bergomi habitasse, quomodo B. Dianæ virginitatem Bononiæ anno* 1219 *voventi adstitit? An a S. Patriarcha Bononiam evocatus fuit, ut isti cæremoniæ interesset, eaque finita, in patriam reverteretur? Ast ego suspicari malo, eum, postquam in Ordinem admissus fuit, jussu sancti fundatoris Bononiam statim profectum fuisse, ut ibidem religiosæ vitæ, quam amplexus fuerat, institutum plenius addisceret. Potuit* E *quidem fieri, ut Beatus post votum a memorata virgine Deo nuncupatum Bergomum missus fuerit, ibidemque ad perficiendum conventus ædificium substiterit, donec Brixiensi cœnobio præficeretur : at nullum mihi argumentum in promptu est, quo lectori persuadeam, ut ita revera factum esse credat. Itaque ad alia pergo.*

S. patriarcha an. 1220 novo conventui Brixiensi Gualam præfecisse traditur :

15 *Sanctus Dominicus anno* 1220, *qui vitæ ejus penultimus fuit, post prima Ordinis sui comitia generalia festo Pentecostes habita, prædicandi et religionis propagandæ causa ad varias Italiæ civitates excurrit. Cuperus in Comment. de S. patriarcha* § XXXVIII *num.* 717 *illis Brixiam accenset, testem producens Jacobum Malvecium a Muratorio inter scriptores rerum Italicarum tom.* XIV *editum, et in suo ibi Chronico Brixiensi, quod anno* 1412 *conscribere cœpit, distinct.* VII *cap.* XCIV *ista memorantem :* Illis in diebus beatissimus Dominicus, Ordinis Fratrum Prædicatorum pater et conditor, Lombardiæ loca perambulans, hanc urbem ingressus est. Hic apud basilicam Sanguinis sanctorum Faustini et Jovitæ hospitium habens, illic quosdam religiosos viros sub jugo suæ sanctissimæ regulæ Christo Domino servire constituit. F *Quod illis* B. Gualam *præfecerit, non addit quidem Malvecius; at eo juniores, qui de Brixiano S. patriarchæ itinere meminerunt, illud passim affirmant. Capreolus, qui initio sæculi* XVI *scripsit, in Historia Brixiana ad annum* 1220 *narrat sequentia apud Pium lib.* II *de Progenie S. Dominici in Italia :* Verum enimvero Dominus et Deus noster Jesus Christus . . . beatissimum Dominicum Ordinis Prædicatorum primum . . . Brixiam ea tempestate venire, ibi aliquamdiu in sanctorum Faustini et Jovitæ basilica, ubi etiam nunc ejus mensa extat, manere, ac in ea B. Guallam Brixianum Priorem et alios religiosos nonnullos sub ejus regula constituere sua clementia et pietate disposuit. *Florentinius in Indice chronologico antistitum Brixianorum Alberti elogio, cujus* Guala *in episcopatu successor fuit, ista subjungit :* His diebus S. Dominicus Brixiam appulit, et per dies aliquot moratus in cœnobio SS. Faustini et Jovitæ ad Sanguinem, nunc S. Afræ, a civitate sibi concesso, eidem inde proficiscens B. Gualam præfecit. *Similia lego apud Ughellum in Italia sacra editionis Venetæ tom.* IV *col.* 546 *et alios.*

Re

A *Re mature discussa, comperi non dubitandum esse, quin conventus Brixiensis primordia referenda sint ad annum* 1220, *quo S. Dominicus apud basilicam SS. Faustini et Jovitæ MM. locum illi erigendo a civitate obtinuit : verum quod S. Patriarcha* Gualam *nostrum eidem tunc præfecerit, tamquam rem indubitabilem credere non licet, quia Beatus non improbabiliter anno* 1221 *adhuc conventus Bononiensis alumnus fuit, uti ex numeris proxime sequentibus apparebit.*

sed cum an. sequente ante xxx Maii curam cœnobii Bononiæ ædificandi Beato mandarit,

16 *Postquam Malvenda de B. Diana narrasset, quæ ex ipso num.* 13 *transcripsi, paucis interjectis ita pergit :* Cæterum Diana, in cujus pectore immensum ardebat desiderium palam et publice profitendi, quod privatim et coram paucis præstiterat, egit cum S. Dominico de construendo monasterio quodam sanctimonialium, quod ipsi pro paternis opibus factu facile videbatur. *Pium consilium probat S. Patriarcha, et* quatuor et præstantioribus conventus Bononiensis novi monasterii fabricam demandat. Ii erant Fr. Paulus Hungarus, Fr. Gualla, qui postea fuit episcopus Brixianus, Fr. Ventura Veronensis Prior conventus Bononiensis, et Fr. Radulphus B de Faventia ejusdem cœnobii procurator. Atque videtur id contigisse anno Domini MCCXXI ; nam eo anno F. Paulum Hungarum nomen in religionem dedisse et in Hungariam missum suo loco abunde monstravimus, *ad annum scilicet* 1221 *pag.* 335 : *ubi Theodorici de Appoldia idem de Paulo Hungaro asserentis testimonium adducitur. Monasterii a B. Diana ædificandi fabrica* B. Gualæ *et aliis commendata fuisse videtur ante secundum Ordinis capitulum generale,* XXX *Maii ejusdem anni celebrari cœptum : nam illo finito, Paulus Hungarus statim in Hungariam discessit, uti colligere est ex iis, quæ habet Echardus pag.* 21. *Verum, inquies, F. Ventura vocatur a Malvenda* Prior conventus Bononiensis *: sed non ante Prior constitutus fuit, quam in secundis comitiis generalibus, quemadmodum observat Echardus pag.* 45 *col.* 2 *in Notis ad relationem testimoniorum de vita, obitu et miraculis S. Dominici : itaque ante secunda Ordinis comitia monasterii exstruendi cura Paulo,* Gualæ, *Venturæ et Radulpho mandata non fuit. Placet Echardi observatio : at nego* C *Venturam tunc Priorem Bononiensem fuisse. Malvenda omnem suam de B. Diana narrationem ex Hispanica Ferdinandi de Castillo lib.* II *cap.* XXV, *et Italica Seraphini Razzii pag.* 411 *accepit : de quo et ipse lectorem præmonet : apud utrumque vero scriptorem non leguntur hæ voces :* Prior conventus Bononiensis, *quas Malvenda de suo adjecit.*

ipsum quoque ibidem tunc habitasse, opinari licet :

17 *Apud Castillum et Razzium etiam non invenitur, quod quatuor illi nominati patres fuerint* e præstantioribus conventus Bononiensis. *Suæ istud narrationi adjecit Malvenda ex conjectura, quam improbabunt, qui cum Capreolo et aliis* B. Gualam *ab anno* 1220 *cœnobio Brixiensi præfuisse censent. Hi contendent, Beato monasterii fabricam commendatam fuisse, quod ad hanc promovendam non parum conferre posset ejus licet Bononia absentis auctoritas, prudentia in consiliis dandis et in negotiis conficiendis dexteritas : quibus etiam perspectis summus Pontifex paucis post annis eum episcopum Brixiensem et Apostolicæ Sedis legatum creavit. Ita ratiocinari coguntur, qui volunt, S. Dominicum anno* 1220 *conventus Brixiensis regimen, anno vero sequente monasterii monialibus Bononiæ erigendi provinciam* B. Gualæ *imposuisse : nam certum est hunc mense Augusto anni* 1223 *Brixiæ conventui sui Ordinis adhuc præfuisse. Sicui ista sententia placeat, per me licet, eam sequatur. Sed neque etiam iis refragabor, qui credere malunt, Beatum constitutum esse Priorem Brixiensem eodem tempore, quo secundum Echardum laudatum Venturæ prioratus Bononiensis collatus fuit ; scilicet in secundo Ordinis capitulo generali,* XXX *Maii et sex sequentibus diebus anni* 1221 *celebrato, in quo inter alia decretum fuit, ut conventuum præfecti deinceps* Priores *appellarentur, uti videre est apud Cuperum in Comment. num.* 788. *Postrema hæc opinio pluribus forte arridebit, quam prior; nec immerito : nam ex eo quod S. Dominicus an.* 1221 *ante secundi capituli celebrationem* B. Gualæ *monasterii Bononiæ ædificandi curam commiserit, judicare magis pronum est, Beatum in eadem civitate revera tunc habitasse.*

AUCTORE J. L.

cum VI *Augusti an.* 1221 *Brixiæ Prior esset, de beata S. Dominici morte mira ei visio*

18 *Die* VI *Augusti anno* 1221, *duobus mensibus a secundo Ordinis capitulo elapsis, obiit sanctissimus patriarcha Dominicus. Ejus a mortali vita ad immortalem transitus* B. Gualæ, *conventus Brixiensis tunc priori, revelatus fuit in mira quadam visione, quam B Jordanus,* E *Bartholomæus Tridentinus et Theodoricus de Appoldia in Actis S. Dominici, aliique quammulti scriptis suis celeberrimam reddidere. B. Jordani relatio legi potest tom.* I *Augusti pag.* 555 *num.* 70, *Bartholomæi pag.* 561 *num.* 14, *Theodorici pag.* 602 *num.* 240 *et seq. Constantinus Medices, ab episcopatu Urbevetanus dictus, in Vita sancti fundatoris apud Echardum pag.* 36 *col.* 1 *visionem beati Prioris, cui contemporaneus fuit, ita describit :* Eadem vero die eademque hora, qua beatus pater migravit a corpore, F. Guala ejusdem Ordinis tunc Prior Brixiæ, postmodum autem civitatis ejusdem episcopus, cum in loco campanilis Fratrum in Brixia paululum reclinasset, levi quadam somni dulcedine dormitavit ; viditque revelatione divina velut aperturam quamdam in cælo, per quam duæ scalæ candidæ submittebantur ad terram. Summitatem quoque unius scalæ manu tenebat Christus Dominus, summitatem vero alterius scalæ Virgo Mater, per utrasque autem descendentes et ascendentes angeli discurrebant. Et ecce F in medio scalarum in imo sedes est posita, et supra sedem sedens, et qui sedebat similis erat Fratri habenti faciem velatam caputio, quemadmodum mos est in Ordine Fratres mortuos sepelire. Scalas autem sursum paulatim trahebant ex una parte Christus Dominus, et ex altera Mater ejus, donec psallentibus angelis ad summum usque pervenit is, qui in sede fuerat collocatus. Receptisque in cœlo scalis, et sede pariter cum sedente, illa cœli apertura clausa est, visioque disparuit.

oblata est, quæ dein S. Patriarchæ officio inserta fuit.

19 Excitatus igitur idem Frater a somno, quamvis ex infirmitate præcedenti debilis adhuc esset, confestim Bononiam, quo beatum patrem ægrotasse sciebat, iter arripuit ; comperitque veniens eamdem diem eamdemque fuisse horam, qua et illa sibi visio cœlestis apparuit, et vir Dei Dominicus de mundo transiens cœli gloriam introivit : ad cujus rei certitudinem ampliorem mox coram omnibus visionem hujusmodi publicavit. *Addit Bartholomæus Tridentinus :* Hoc ipsum episcopum *Brixiensem, opinor, seu* Gualam *nostrum,* in festo Dominici Bononiæ coram omnibus in nova Lectione devote legentem audivi ;

AUCTORE I. L.

hoc, cum mihi Dei et sui gratia esset familiarissimus, coram multis sæpe protestantem intellexi. *Per* novam Lectionem, *cujus meminit Bartholomæus, intelligendum puto novum Officium, quod de S. Dominico recitari cœptum est, simulatque in Sanctorum numerum anno* 1234 *a Gregorio IX relatus fuit. Composuit illud Constantinus Urbevetanus, teste Bernardo Guidonis apud Echardum pag.* 154 *col.* 1. *In Laudibus Officii istius tertia et quarta antiphona sunt verba Inscriptionis supra num.* 9 *ex Janningo relatæ, quæ visionem* B. Gualæ *summatim complectitur. Legi hic possunt Pius, Marchesius et Carolus a S. Vincentio citati num.* 4. *Porro Bartholomæus beatum Episcopum Brixiensem antiphonas istas festo S. Dominici legentem Benoniæ audire potuit anno* 1235 *vel sequentibus, quando ipsi, legationem pro summo Pontifice forte obeunti, illac transeundum fuit. Quam feliciter, quantaque cum prudentiæ laude in variis ei gravibus negotiis isto munere functus fuerit,* § III *et seq. dicendum erit.*

B

An. 1223 Brixiæ interfuit translationi SS. Faustini et Jovitæ.

20 *Priorem Brixiæ adhuc agebat mense Augusto anni* 1223 : *nam SS. martyrum Faustini et Jovitæ translationi ibidem tunc interfuit, uti constat ex vetusto instrumento, quod Bernardinus Faynus in Martyrologio Brixiano ad diem* VII *Aprilis edidit.* Anno ab Incarnatione Domini millesimo ducentesimo vigesimo tertio, Indictione undecima, octavo die intrante Augusto. aperta est arca sanctorum martyrum Faustini et Jovitæ, et reposita est in loco isto cum corporibus eorumdem martyrum et beati Faustini confessoris, præsente archidiacono et archipresbytero una cum clero suo Brixiensi, et Fratre Jordano Magistro Ordinis Prædicatorum, et Fratre Gualla Priore ejusdem loci cum Fratribus suis : et hoc factum est cum solemni processione. *Cetera apud Faynum legi possunt.*

Ejus charitas erga urbis pauperes, viduas et pupillos.

21 *De eximia Beati charitate, quam in pauperum, viduarum atque pupillorum necessitatibus magna sui atque Ordinis commendatione exercuit, hæc tradit Guarnerius in Commentariis Sanctorum Bergomatum, anno* 1584 *editis, pag.* 128 *versa :* Gualla postea in eodem Ordine præclarus fuit, dignusque habitus est, qui cœnobio, quod Dominicus Brixiæ constituerat,
C
præficeretur, Priorisque munere, quod præsidem sonat, condecoraretur. In eo munere non modo ab iis, quibus præerat, dilectus et cultus est; sed etiam civibus Brixianis gratus acceptusque fuit, propterea quod egentium patrocinium summa in difficultate rei frumentariæ susceperat, viduarumque et orborum puerorum impendentibus periculis vel cum dimicatione capitis subvenerat, nihilque aliud nisi publicum commodum spectare videbatur. *Annus, quo pauperibus in summa rei frumentariæ angustia succurrit, fuit Christi* 1223; *ad quem de illa meminit Malvecius in Chronico Brixiano distinct.* VIII *capitulo* XCVIII : Hac etiam tempestate Brixienses frumenti aliorumque bladorum penuriam grandem perpessi sunt. *Malvecius per vocem generalem* frumentum *videtur intellexisse triticum; alias autem frumenti species per nomen barbarum* blada *exponere voluisse.*

Romam a B. Jordano missus, ut inde aliquot moniales Bononiam deducerentur, impetravit.

22 *Eodem anno* 1223 *Bononiæ absolutum fuit ædificium monasterii, quod B. Diana, ut supra num.* 16 *ex Malvenda narratum est, exstruere constituerat monialibus Ordinis S. Dominici. In novum istud Monasterium, cui S. Agnetis nomen inditum, beata fundatrix* cum reliquis, *inquit idem Malvenda pag.* 472, sororibus, quæ tum quatuor tantum erant, translata est hoc anno MCCXXIII per Octavas Ascensionis Domini . . . Hoc eodem anno in die SS. Apostolorum Petri et Pauli sacrum religionis S. Dominici habitum de manu B. Jordani Magistri Ordinis susceperunt. At paulo post duæ aliæ illustres matronæ Ferrarienses in eamdem societatem admissæ sunt. Cæterum ut novum monasterium accuratius omni regulari disciplina imbueretur, misit B. Jordanus Romam Fratrem Guallam et F. Radulphum, ut ex religiosissimo illo et totius sanctitatis seminario S. Xysti Sororum monasterio, a S. P. Dominico fundato, quatuor moniales ex præstantioribus permissu Honorii Pontificis Bononiam ad recens S. Agnetis monasterium deducerentur, quæ novitias illas Sorores omnem ritum Ordinis plenius edocerent. Agente igitur Ugolino Cardinali episcopo Ostiensi, . . . impetratum est ab Pontifice, ut quatuor insignis sanctitatis Sorores e monasterio S. Xysti mitterentur Bononiam ad monasterium S. Agnetis. *An* B. Guala *usque ad episcopatum Brixiensem, ad quem eum ante finem anni* 1228 *evectum fuisse paragrapho sequente dicetur, in eadem urbe religiosæ sui Ordinis familiæ præfuerit, incompertum mihi est. Aliqui hoc negant, quibus contradicit R. P. Antoninus Bremond S. T. M. tom.* I *Bullarii Ord. Prædicatorum in Appendice episcoporum sub Gregorio IX Pontifice pag.* 113 : F. Gualla Bergomas, ex Priori Brixiensis cœnobii episcopus Brixiensis, sub archiepiscopo Mediolanensi. *Bremondo favet Florentinius :* B. Guala Bergomensis . . . S. Dominici discipulus a cœnobii, cui fuerat a magistro præfectus, ad Brixianæ ecclesiæ rectionem transiit, civitate ob singularem ejus sanctitatem id constantissime flagitante.

§ III. Inquiritur tempus, quo episcopus esse cœpit : legatur a Pontifice ad Longobardos et imperatorem; Patavinos inter et Tarvisinos pacem componit.

Episcopus Brixiensis creatus est.

B*rixienses pastore viduati bene de civitate meritum et singularibus, quibus illorum oculos in se converterat, gratiæ ac naturæ dotibus ornatum* Gualam *sibi episcopum elegerunt. Factum sic refert Guarnerius :* Mortuo alberto episcopo, Brixiani concilio convocato et Guallæ dignitati et civitatis utilitati prospiciendum censuerunt. Eam ob caussam a Gregorio IX sum. Pont. omnibus precibus efflagitarunt, ut Guallæ cui magnæ curæ salus civitatis fuisset, episcopatus mandaretur. Id non modo impetratum est, sed exiguo temporis spatio interjecto, cum recentiorum meritorum gloria eum commendaret, legatus Apostolicus lectus est, eique Gallia Cisalpina provincia decreta. *Fallitur Guarnerius, dum Beatum ad infulas Brixienses promotum ait,* mortuo Alberto episcopo : *huic enim viventi successit, sed ad patriarchatum Antiochenum translato, uti numero sequente ostendetur. Quo anno* B. Guala *cathedram Brixiensem conscenderit, quam Albertus vacuam relinqueat, non determinat Guarnerius : alii autem*

AUCTORE J. L.

A *tem in illo definiendo discrepant. Capreolus Beatum anno 1230 antistitem designatum dicit. Ughellus et Echardus in Notis ad Vitam S. Dominici a B. Jordano scriptam pag. 23 col. 1 episcopatus ejus initium affigunt anno 1229, quem etiam Bremondus num. præcedente citatus in margine notat. Bernardinus Faynus in Catalogo 1 Cœli Brixiani pag. 35 eum anno 1225 episcopum creatum affirmat. Consentiunt Peregrinus, Loccatellus et Florentinius : nam ipsum anno 1239 ecclesiæ suæ regimen deposuisse aiunt, postquam 14 annis illud tenuisset. Cur ab his scriptoribus dissentiam, ex sequentibus intellige.*

non an. 1225, ut aliqui asserunt, nec an. 1229 vel seq., ut alii volunt:

24 *Temporibus, quibus Beatus floruit, Antiochia sub Christianorum potestate erat. Ejus cathedra, Raynerio patriarcha Latino vita defuncto, vacabat anno 1226 : ad quem Odoricus Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis num. 59 ex Honorii III Pontificis epistola* CCCLVI *libri* X *hæc refert :* Cum Antiochenam ecclesiam patriarcha *Raynerio* orbatam accepisset *Honorius*, canonicis Antiochenis præcepit, ut evolventis se ab acceptis litteris mensis spatio patriarcham B designarent. *Inde consequitur, ut non prius quam anno 1226 Raynerius in patriarchatu Antiocheno successorem habuerit : hunc autem fuisse Albertum episcopum Brixiensem, proximum* B. Gualæ *decessorem, contra Onuphrium Panvinium ostendit Petrus Boschius noster in Historia chronologica Patriarcharum Antiochenorum num. 672. Argumentis, quibus utitur, addo testimonium Alberici auctoris synchroni, in Chronico ad annum 1233 ita scribentis :* Post patriarcham Antiochiæ Petrum fuit patriarcha quidam Renerus *(Raynerius)* de Tuscia; et post eum diebus istis sedem obtinebat Albertus episcopus quondam Brixianus. *Jam vero si Albertus ex episcopo Brixiensi patriarcha Antiochenus creatus sit non citius quam anno 1226, quomodo* S. Guala *anno præcedente Brixiæ sedere potuit? Errat igitur, qui hoc affirmat, Faynus; nec verum esse potest quod Peregrinus, Loccatellus et Florentinius scribunt, scilicet beatum Præsulem nostrum anno 1239 sacro magistratu se abdicasse, postquam illum 14 annis gessisset. Capreolo, Ughello, Echardo et Bremondo, qui exordium episcopatus ejus differunt ultra annum 1228,* C *etiam assentiri non possum : nam Rolandinus ejusdem temporis ac proinde idoneæ auctoritatis scriptor in narratione, quæ num. 31 ex ipso transcribetur, manifeste indicat, eum ante finem anni 1228 jam episcopum Brixiensem fuisse.*

sed an. 1228 vel 1227, quo legati Apostolici munus obivit.

25 *Cum Honorius III canonicis Antiochenis per litteras anno 1226 datas præceperit, ut, iis acceptis, intra mensem novum patriarcham in locum Raynerii nominarent, credibile est, Albertum antistitem Brixiensem, qui Raynerio successit, ecclesiam suam viduam reliquisse eodem anno 1226 vel initio sequentis. Licet itaque potuerit* B. Guala *illi administrandæ præfici ante* XXII *Julii anni 1227; id tamen prius factum non fuisse, apparebit infra ex num. 29 : ubi Gregorius XI in litteris, ad Fredericum II memorato die et anno datis, Beatum vocat* Fratrem Gualonem de Ordine Prædicatorum, *nulla episcopatus ejus adjecta mentione. Relinquitur ex dictis, ut illius initium statuendum sit intra tempus, quod die* XXII *Julii anni 1227 posterius fuit, et finem anni 1228 præcessit. Atque hæc mea sententia est : præcipuum, quod ei objici potest, num. 32 infirmare conabor. Aliqui dicunt, Beatum a Gregorio, qui Honorio* XVIII *Martii an. 1227 mortuo postridie successit, Sedis Apostolicæ per Longobardiam legatum et antistitem Brixiensem simul creatum fuisse : verum ex numeris seqq. patebit, eum ante episcopatum legati Apostolici munus obiisse. Si Marchesio et Carolo a S. Vincentio fides habeatur,* B. Guala *oblatas infulas acceptare, quantum potuit, detrectavit, nec nisi jubente summo Pontifice Gregorio illis caput submittere voluit. Sed vehementer ego timeo, ne scriptores isti meram conjecturam referant, ex eo solo ductam, quod Beatus postmodum episcopatui renuntiarit. Rerum pene omnium, quas ut episcopus egit, memoria intercidit : verum multa ex iis, quæ ut Sedis Apostolicæ legatus fecit, oblivioni adhuc supersunt. Anno 1227 gemina pro Gregorio IX functus est legatione, altera ad Longobardos, altera ad Fredericum II imperatorem. De negotio, quod illi in prima legatione tractandum fuit, agunt litteræ Pontificiæ infra num. 27 producendæ. Ut lector eas intelligat, prænovisse juvabit, quæ subjicio.*

Urbes Longobardiæ etc. quæ contra Fredericum II conspirarant, ad concordiæ leges

26 *Carolus Sigonius lib.* XVII *de Regno Italiæ ad annum 1226 scribit, variarum Longobardiæ, Romandiolæ ac Marchiæ civitatum legatos* IV Nonas Martii in æde S. Zenonis ad Mosium, Mantuani agri oppidum, *convenisse, et contra* E *Fredericum II, a cujus armis libertati suæ metuebant, antiquam pro ea defendenda societatem renovasse. Honorius III Pontifex, qui in eam curam totus incumbebat, ut contra infideles in Terra sancta Christianorum arma verterentur, imperatorem et fœdere junctas civitates ad concordiam adduxit. Raynaldus in continuatione Annalium Baronii ad annum 1226 a num. 26 dat epistolam Honorii, rectoribus dictæ societatis Nonis Januarii an. 1227 missam, in qua leges, quas idem Pontifex concordiæ istius auctor simul et arbiter utrique parti statuerat, referuntur. Societati seu urbibus fœderatis inter alias ea lex posita fuit, ut 400 milites instructos Frederico in Terram sanctam profecturo, propriis stipendiis per biennium alendos, submitterent. In fine epistolæ societatis rectoribus præcipit Honorius, ut ad se transmitterent factæ reconciliationis leges ad imperatorem dirigendas, quibus ipsorum, marchionis Montis-Ferrati et singularum civitatum sigilla apposita essent. Quod cum illi præstare distulissent, Pontifex acriter objurgatos* F *officii admonuit per aliam epistolam, cujus fragmentum profert Raynaldus ad annum 1227 num. 6. Ibidem num. 19 de Gregorio IX, qui* XIX *Martii ejusdem anni Honorio successit, in rem nostram hæc narrat :* Uti omnia sacræ expeditionis adornandæ impedimenta amoveret, operam industriamque in stabilienda ac firmanda pace defixit, ad quam Fridericus imp. Longobardique Honorii prædecessoris sui studio diligentiaque adducti fuerant. . . Quamvis porro . . ab Honorio, in quem ut summum controversiæ arbitrum compromissum fuerat, concordiæ leges dictæ essent; non levis tamen metus aberat *, ne malum recrudesceret. Quare illi con- firmandæ summo studio Gregorius incumbebat : atque ita, cum Longobardi fœderati de admissis concordiæ legibus mancas literas transmisissent, in quibus nimirum marchio Montisferrati et aliquæ civitates sigilla sua non apposuissent, illas penes se retinuit Pontifex; monuitque Longobardos alias, in quibus cunctarum urbium sigilla essent affixa, mitterent, ne subesse aliquid fraudis putaret Fridericus, atque ab susceptæ expeditionis concilio retardaretur : se vero ab imperatore

* l. aderat

AUCTORE J. L.

imperatore literas omnibus numeris absolutas accepisse, quarum seriem diplomati inseruisset, quasque ad eos sit transmissurus, cum novas ab ipsis exceperit. Hortatur etiam, ut quamprimum copias instructas dignasque imperatore apparent . . . Apostolicis acceptis literis, Longobardi maturato consilio pacis leges, omnium sigillis apposîtis, munitas corroboratasque misere, ut eorum epistola declarat. *In margine hic citatur* Reg. Greg. ep. 125.

sigillis firmandas a B. Guala inducuntur, uti fidem facit Gregorii IX epistola.

27 *De legato, quem Gregorius ad Longobardos misit ad concordiam inter ipsos ac imperatorem stabiliendam, nihil meminit Raynaldus; eum autem fuisse* B. Gualam *nostrum, atque hujus opera effectum fuisse, ut illi concordiæ leges omnium sigillis consignatas transmiserint, ex Pontificiis litteris deducitur, a Bremondo tom.* I *Bullarii pag.* 26 ex arch. Ord. lib. A fol. CCLXXIV *editis. Eas accipe.* Gregorius Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Fratri Guallæ Ordinis Prædicatorum salutem et Apostolicam benedictionem. Recepimus literas, quas ad Sedem Apostolicam direxisti, et, notata earum continentia, diligenter scripsimus rectoribus societatis B Lombardorum, secundum quod expedire cognovimus; ut literarum nostrarum inspectio te poterit edocere. Monemus igitur probatam sollicitudinem tuam, et per Apostolica tibi scripta mandamus, quatenus rectores ipsos solicites incessanter, ut literas imperiali celsitudini dirigendas per manum publicam scribi faciant iterato, et, sicut nunc mandamus, et a principio fuit mandatum, sui et nobilis viri marchionis Montis-Ferrati ac singularum civitatum de ipsa societate sigillorum appensione muniri, ac ad faciendum inter se divisionem militum in Terræ sanctæ subsidium mittendorum, cessante dilatione, procedant. Quæ cum perfecerint, ad nostram præsentiam revertaris, ut totus processus negotii per te nobis plenius innotescat. Ad cautelam autem formam literarum ipsarum eisdem sub bulla nostra destinamus inclusam. Datum Laterani XVI Kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno primo. *Dies, quo litteræ Gregorii datæ hic notantur, ad annum* 1228 *spectat: nam Honorio non citius quam* XIV *Calendas Aprilis anni* 1227 *subrogatus fuit. Verum an ergo* XVI C Kal. Aprilis *anni* 1228 *Gregorius litteras modo relatas ad Beatum nostrum scripsit? Id a veritate alienissimum esse jamjam ostendetur.*

quæ ad eum anno 1227 scripta fuisse ostenditur:

28 *Æstate anni* 1227 *ingens ex Germania, Anglia, aliisque regionibus in Apuliam confluxerat cruce signatorum multitudo, cum Frederico, ut sperabatur, in subsidium Terræ sanctæ mare trajectura. At hoc tunc factum non fuit imperatoris culpa, qui Christianum exercitum trajectioni paratum in loco, æstivis caloribus ingruentibus valde insalubri, subsistere coëgit, ubi pars illius magna pestifera lue sublata fuit. Quibus Gregorius intellectis die* XXIX *Septembris ejusdem anni pronuntiavit, tanti mali auctorem Fredericum incidisse in excommunicationis sententiam, quam Honorius decessor antea tulerat, quamque ipse imperator in se receperat, si promissam expeditionem sacram non susciperet tempore constituto, quod jam elapsum erat. Anno* 1228 *in Cœna Domini, quæ cum* X *Calendas Aprilis tunc concurrebat, Gregorius anathematis sententiam adversus pertinacem rei Christianæ proditorem, aliorumque scelerum reum Fredericum solemniter promulgavit. Videri possunt, quæ Raynaldus ad annum* 1227 *a num.* 29, *et* D *ad sequentem a num.* 1 *narrat. Liquet ex dictis, quam parum credibile sit, Pontificem per litteras,* XVI Kal. Aprilis *anni* 1228 *datas,* B. Gualæ *mandasse, ut Longobardos induceret ad milites cruce signatos quamprimum Frederico submittendos, qui jam ab anno præcedente Christianorum exercitum nefariis artibus dissolverat, et ob id a fidelium communione fuerat segregatus. Mihi sane ista nullum dubium relinquunt, quin istas ad Legatum suum litteras Gregorius miserit, quando ejus et Christiani orbis exspectationem Fredericus nondum eluserat. Quoniam vero ex Raynaldi narratione supra num.* 26 *perspicuum est, inter primas Gregorii ad Pontificatum evecti curas eam fuisse, ut concordia Longobardos inter ac imperatorem firmaretur, ne hic ullam belli sacri differendi aut abrumpendi excusationem prætexere posset; hinc ulterius deduco, Pontificem easdem litteras, per quas Beato injunxit, ut Longobardos ad concordiæ leges omnium sigillis munitas transmittendas solicitaret, scripsisse, antequam mense Junio anni* 1227 *ex Lateranensi palatio Anagniam migraret, et consequenter non locum in quo, sed diem solum,* E *quo apud Bremondum datæ leguntur, mendosum esse.*

a Pontifice cum litteris ad imperatorem legatur.

29 *Raynaldus verbis num.* 26 *relatis hæc proxime subjicit:* His urgebat Longobardos Pontifex, nequa sacræ expeditioni impedimenta objicerent; ac vicissim Fridericum, qui non apparando in hostes Christiani nominis bello incumbebat, sed in delicias se effundebat, excitare conabatur. Ad quem Gualonem Prædicatorum familiæ religiosum virum misit, ut Pontificia consilia exponeret: elegantibusque ac gravissimis literis a voluptatum corporearum vinculis se expedire, et amorem ad mentis delicias traducere; tum ad Christiani imperatoris partes egregie obeundas hortabatur; ac monebat imperii dignitatem, majestatem sceptri, aliorumque insignium augusta mysteria altissimo pectore imprimeret, quo se eorum cogitatione ad tuendos populos, exercitandam justitiam, virtutesque sectandas accenderet, ut, cum terrenam coronam esset depositurus, æterna atque immortali redimiri mereretur. *Sequuntur litteræ Apostolicæ ad Fredericum, quæ ita finiuntur:* Latorem præsentium Fratrem Gualonem de Ordine Prædica- F torum diximus destinandum, cui tamquam nobis fidem indubitatam super iis, quæ ex parte nostra duxerit proponenda, velis habere. *Apud Bremondum, qui a pag.* 21 ex arch. Ord. lib. A fol. CCLXXXIII *litteras easdem edidit, pro* Gualonem *legitur* Guallam; *additurque in fine:* Datum Anagniæ XI Kal. Augusti, Pontificatus nostri anno primo, *Christi* 1227. *Eo tempore Fredericus in Apulia morabatur, uti ex Chronico Richardi de S. Germano eruitur. De Beato cum litteris Pontificiis ad imperatorem misso meminerunt quoque Bzovius et Spondanus in Annalibus ecclesiasticis, uterque ad annum* 1227 *num.* 3: *sed illum vitiose* Guillelmum *nominant.*

Bellum, quod inter Patavinos et Tarvisinos exarserat,

30 *Anno* 1228 *inimicitiæ Patavinos inter et Tarvisinos exortæ, quæ ad utriusque partis perniciem erupturæ videbantur,* B. Guala *reconciliatore et disceptatore, exstinctæ fuerunt. Juvat de his audire Sigonium lib.* XVII *de Regno Italiæ ad annum* 1229. Per eosdem dies Icelinus Tarvisium tentare volens, civem se a Tarvisinis ascribi curavit; ac mox populum illum ad diripiendos agros Feltrini et Bellunensis episcopi duxit. Quod ubi Patavini cognoverunt, ad

A ad quos illorum agrorum defensio pertinebat; tantam jacturam sibi non esse ferendam putantes, Kal. Maii ad Tarvisinos ulciscendos cum corrocio *(id est, præcipuo exercitus vexillo, quod currui impositum a bobus trahebatur)* prodierunt: ac mox agro eorum fœde usque ad urbis mœnia populato, neque hoste ullo invento, domum se receperunt. Demum Fratre Gualla episcopo Brixiano, Pontificio legato, ac rectoribus Lombardiæ se interponentibus, sartis utrimque damnis, ab armis discessum. *Rolandinus, a Muratorio inter scriptores rerum Italic. tom.* VIII *editus, lib.* II *de Factis in Marchia Tarvisina a cap.* XVII *belli istius historiam accurate describit. Quæ ex Sigonio usque ad* Demum Fratre Guala *etc. huc transtuli, earum rerum compendium est, quas Rolandinus cap.* XVII *refert: in cujus fine non modo dies et mensis, sed etiam annus assignatur, quo Patavini copias suas contra Tarvisinos eduxerunt.* Movit, *inquit antiquus ille scriptor*, exercitus hic, quando primo exivit Paduam * in anno Domini MCCXXVIII die primo mensis Madii. *Cap.* XVIII *narrat Tarvisinos, ut damna sibi ab hostibus illata ulciscerentur,* nocte

* Padua

B quadam *venisse* ad offendendas villas quasdam circa confinia Paduani districtus; *sed a Patavinis fugatos fuisse. Dein ita pergit:* Regressis denuo Paduanis, firmatum est et statutum in Padua, inimicorum terras invadere bis in anno, et vastare totaliter eorum possessiones et bona.

anno 1228 exstinguit: fructus ex pace secutus:

31 Sed tantum institit Frater Walla, qui de Ordine Fratrum Prædicatorum fuerat, et nunc erat episcopus Brixiensis, et legatus Apostolicæ Sedis, ut dicebatur, et rectores [qui] missi sunt Paduam de civitatibus Lombardiæ, quod terræ Feltrensis et Belunensis cum his omnibus, quæ ostensa sunt ad episcopum pertinere, ipsi sunt episcopo et Paduanis integraliter restituta, quamvis Tarvisini dicerent se gravatos. *Cap.* XIX *uberes fructus, ex pace per* B. Gualam *facta secutos, ita commemorat:* Nunc circa unius anni spatium civitates de Marchia Tarvisina adeo quieverunt in pace, quod quasi circa finem anni Domini MCCXXIX et circa principium subsequentis nulla fuit terrarum prædatio, nulla hostium incursio vel insultus præter supra dictum exercitum; sed bonorum omnium copia, tantum gaudium et

C lætitia inter gentes, ut a pluribus crederetur, quodammodo * nullæ seditiones esse debeant in Marchia, nullæ guerræ *. *Peregrinus, Loccatellus et Sigonius pacem Patavinos inter et Tarvisinos per Beatum conciliatam anno 1229 affigunt: sed Rolandinus, quem a mense Januario annos inchoasse exploratum mihi est, illis adversatur; nam ex ejus verbis, quibus caput* XIX *exorditur* Nunc circa unius *etc. sequitur,* B. Gualam *sub finem anni 1228 pacificatorem egisse. Erat tum temporis, ut idem auctor testatur, antistes Brixiensis. Itaque initium episcopatus ejus usque ad annum 1229 vel 1230 differendum non est.*

* quod amodo, ut opinor.
* id est, bella

illo tempore Beatum episcopum fuisse putamus.

32 *Licet Gregorii epistola,* IX *Octobris anno* 1229 *data, quam § sequente adferam, inscribatur* dilecto filio Fratri Guallæ Ordinis Prædicatorum, *atque hæc verba indicent, Beatum tunc nondum episcopum fuisse, temeritatis tamen arguendus non sum, quod Rolandino potius assentior. Supra demonstravi litteras Pontificias, quas ex Bremondo edidi, dari non potuisse eo tempore, quo datæ esse notantur. Hinc ego existimavi alteris litteris, prout apud Bremondum Beato inscriptæ exstant, firmiorem fidem dandam non esse quam Rolandini testimonio.* Fuit, *inquit*

AUCTORE J. L.

Muratorius in Præfatione, patria Patavinus, natus, ut ipse testis est in Prologo, anno Domini MCC . . Notariam . . artem in patria exercuit . . . Ejus pater et ipse notarium agens Patavii multa adnotarat de rebus in Marchia Tarvisina suo ævo gestis. Hæc autem historiæ fragmenta Rolandino filio tradens, jam annos XXIII nato, hoc est anno MCCXXII, ipsum jussit, quæ subinde contingerent, adnotare. *Ex his sufficienter intelligitur, quanti facienda sit auctoritas Rolandini, qui diserte testatur* B. Gualam *episcopum fuisse, cum sub finem anni 1228 Patavinos Tarvisinis conciliaret. Idem ego credere malui, primo quia sedem Brixiensem an. 1227 vel forte etiam an. 1226 Albertus vacuam reliquerat, ut num. 24 ostensum est: verisimilius itaque ante finem anni 1228, quam post* IX *Octob. an 1229 Beatus illi successit. Secundo quia sic intelligi potest, quomodo 14 annis episcopatum gesserit, illo abdicato, in abbatia Astinensi ante autumnum anni 1242 vixerit, et an. 1244 obierit. Primum et tertium constans asserit traditio, secundum ex vetustis monumentis probari posse arbitror. Vide num. 47. Illa inter se componi nequeunt, si* B. Guala *post* IX *Octob. an.* 1229 *sedere cœperit.* E

§ IV. Altera legatio ad Longobardos: Bononienses cum Mutinensibus ejus opera inducias paciscuntur; imperatorem inducit, ut Ecclesiæ satisfaciat: alia beati Præsulis gesta.

Pontifex instat apud Longobardos, ut promissam contra Fredericum opem ferant;

F*redericus imperator anathemate solemni percussus et nondum Ecclesiæ reconciliatus æstate anni 1228 paucis cum copiis in Syriam navigarat, atque absens per duces suos, cum majori parte exercitus in Sicilia relictos, Christi Vicario bellum intulerat. Hic censuris ecclesiasticis in ditionis suæ invasores latis nihil proficiens, arma corripuit, ut vim vi propulsaret. Prospere a Pontificio exercitu contra Ecclesiæ hostes bellatum fuit, donec Fredericus mense Maio* F *an. 1229 e Terra sancta, Christianorum rebus ibi perturbatis potius quam ordinatis, in Apuliam advenit. Cum iis viribus Pontifex non polleret, ut Frederico resistere posset, urbes et castra, quæ occuparat, brevi amisit, et a nefariis imperatoris consiliis armisque gravia sibi et Ecclesiæ mala timuit. Quare (Raynaldi ad annum 1229 num. 32 verbis utor)* ut fluctuantem Petri naviculam, variisque intumescentibus procellis concussam, ab imminenti periculo liberaret; scriptis ad plures diligentissime litteris, mixtis precibus imperiis, ad ferendam opem, communeque discutiendum discrimen est adhortatus imprimis fœderatas Longobardiæ urbes, . . . ut milites omnibus rebus instructos ad se transmitterent, quo Friderici conatus posset infringere, ne obtrita Ecclesiæ majestate, periculum in eos redundaret. Languebant in submittendis auxiliis Longobardi: quare repetitis Gregorius ad archiepiscopum Mediolanensem et Gualonem familiarem suum literis gravissime questus est, Mediolanenses adeo suppetias afferre distulisse, ut interea Fridericus auctis viribus contra Ecclesiam insolentius grassatus esset *etc. Paulo infra dat*

AUCTORE J. L.

dat Raynaldus litteras Apostolicas ad Beatum exaratas, omissa earum inscriptione et aliis nonnullis circa medium. Integras hic dabo, prout illas ex arch. Ord. lib. A fol. CCCII *edidit laudatus Bremondus pag.* 30.

Litteræ hac super re ad B. Gualam missæ

34 Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Fratri Guallæ Ordinis Fratrum Prædicatorum salutem et Apostolicam benedictionem. Utinam numquam Lombardi se nostris obsequiis obtulissent, utinam numquam ab ipsis aliquod auxilium sperassemus; quoniam satis alias honori Ecclesiæ consulere poteramus, nisi quia nolentes eis subtrahere dexteram adjutricem, supplicationibus et provisionibus * acquievimus eorumdem. Sed dum causam eorum in alienis finibus utiliter ageremus, dum refrænaremus impetum inimici aspirantis ad ipsorum exterminium inhianter; ecce Lombardi promissum auxilium adeo distulerunt, ut taceamus qualiter servierint illi, quos in Ecclesiæ servitium destinaverant, quod inimicus collectis viribus invalescit, nisi in manu valida et potenti ejus conatibus celeriter obvietur, quomodo * ignis, cui non obsistitur, facile in incendium inexpugnabile * dilatatur. Ne igitur dicti Lombardi manus suas, quas debuerant ad fortia mittere, videantur ponere sub axillas in suæ confusionis opprobrium sempiternum, nec eas explicare valeant cum voluerint, si nunc, cum valent, velle desierunt *; discretionem vestram rogamus et monemus attente, per Apostolica scripta mandantes, quatenus eos, quos expedire videritis, modis omnibus, quibus poteritis, excitetis, et instantissime inducere satagatis, ipsis remissionem peccaminum injungentes, ut prosequentes viriliter proprium interesse, nobis sine qualibet mora succurrant cum quantocumque possunt exercitu bellatorum. Quod si adhuc illud habuerimus tempore opportuno, speramus in Domino, quod non prævalebit, sed deficiet inimicus: alioquin illis secure protestare potestis, quod sibi, non nobis poterunt imputare, si, desertis desertoribus, honori Ecclesiæ aliter, auxiliante Domino, curaverimus providere. Datum Perusii VII Idus Octobris, Pontificatus nostri anno tertio.

* *in editione Raynaldi* pro missionibus

* *ibid.* quia

* *ibid.* inextinguibile

* *ibid.* desierint

quo cooperante, illi fœdus contra imperatorem renovant.

35 *Quo successu pro causa Pontificis apud Longobardos* B. Guala *collaborarit non memorat Raynaldus: sed ex Sigonii num.* 30 *citati narratione intelligo, illos die* II *proximi mensis Decembris fœdus, quod anno* 1226 *contra Fredericum imperatorem inierant, instaurasse. Tristanus Calchus lib.* XIII *Historiæ patriæ seu Mediolanensis ad annum* 1229 *etiam testatur, dictum fœdus mense Decembri renovatum fuisse; additque Mediolanenses Pontifici auxiliarem militum manum misisse: quorum exemplum alias de societate Longobardiæ civitates secutas fuisse arbitror. Scriptoris utriusque verba huc transfero.* IV Nonas Decembris, *inquit Sigonius*, moderatores, prætores ac legati civitatum fœderatarum Mediolani convenere; atque in præsentia Henrici archiepiscopi, Gaufredi Cardinalis legati Apostolici, et Fratris Guallæ de fœdere retulere, *de quo supra num.* 26 *egimus.* Dictis ab omnibus sententiis, universi consensu maximo censuere, ut fœdus renovaretur iisdem conditionibus, quibus ad S. Zenonem ictum annis superioribus fuerat; atque in id singularum civitatum moderatores, legati prætoresque jurarunt. Patavini tamen et Veronenses, licet adessent, jurasse non referuntur. *Tristanus hæc habet:* Postea per Decembrem eædem civitates *societatis Longobardiæ* . . . prætores suos cum nonnullis civibus Mediolanum misere, ubi annuente Henrico archiepiscopo et legato, Varalla Hispano, episcopo Brixiense et legato Apostolico ex fraternitate Prædicatorum, confirmavere societatem olim initam in vico S. Zenonis Morii *. Eodem anno e Mediolano in Apuliam adversus Fredericum cæsarem profecti sunt Ubertus Buxerius et Panmilius Alberius cum centuæ claris militia viris. *Corruptum Beati nomen* Varalla *Tristano Hispanicum visum est, unde et illum Hispanum esse putavit, qui in Italia natus est.*

* *l.* Mosii

Scriptores Dominicani falsis adjunctis vestiunt

36 *Bremondus tom.* I *Bullarii in Appendice Honorii III Pontificis bullis subjecta pag.* 17, F. Gualla, *inquit*, Bergomas . . . legatus fuit Honorii anno MCCXXVI; ipsiusque opera Bononienses decem annorum inducias cum Mutinensibus pacti sunt. Auctor est Cavalerius tom. I pag. VIII Præfat., et pag. XIV. Penes ipsum fides optimo jure eo vel maxime sit, quod vir miræ sagacitatis et eruditionis, historiarum tum domesticarum Ordinis Fratrum Prædicatorum et civium suorum Bergomatum, tum exterarum perscrutator indefessus fuit, et conquirendis antiquis in illis regionibus monumentis studium successu prospero collocavit P. Cavalerius virtute cognita et spectata fide amplissimus. *Bononienses inter ac Mutinenses* decem annorum *inducias per Beatum anno* MCCXXVI *factas fuisse, etiam Pius, Marchesius et Carolus a S. Vincentio asserunt, citantes Prelormitanum sæculi* XVI *adulti auctorem, de quo agit Echardus tom.* I *Bibliothecæ Ord. Prædicatorum pag.* 76. *Bremondum abstinere debuisse ab immodicis laudibus, quibus Cavalerium suum extollit, atque hunc cum ceteris scriptoribus Dominicanis jamjam nominatis in errores lapsum fuisse, palam fiet ex sequentibus.*

historiam induciarum Bononienses inter et Mutinenses factarum:

37 *Sigonius sæpe laudatus ad annum* 1229, *cruento Bononiensium cum Mutinensibus bello enarrato, Pontificem Gregorium Nicolao episcopo Regiensi mandasse scribit, ut dissidentes civitates ad concordiam, quoad posset, adduceret. In cujus rei fidem Gregorii ad Nicolaum litteras producit, datas* Perusia III Idus Octobris, Pontificatus *ejus* anno III, *Christi* 1229. *Paulo infra verba adfert, quibus episcopus Regiensis* XI Kal Januarias *ejusdem anni belli ferias edixit, in quas utraque civitas consenserat.* Ego Nicolaus episcopus Regiensis ex mandato D. Gregorii Pontificis ad pacem aut longas inducias inter Bononienses et Mutinenses componendas delegatus, receptis a prætoribus et consiliis utriusque civitatis olemnibus sacramentis de induciis inter se servandis et captivis restituendis, ex formula compromissi dico, præcipio, arbitror et judico ab hodierno die usque ad Kalendas Januarias primas, et a Calendis Januariis primis usque ad octo annos expletos, quod ipsi inducias inter se servent. *Sequuntur leges, quas Nicolaus auctoritate Pontificia utrique parti sub pœna excommunicationis induciarum tempore servandas indixit. Illis subjicitur:* Actum supra limen ædis S. Ægidii ad Mutinam, præsentibus Fratre Gualla, legato Pontificis in Lombardia, Raymundo abbate Nonantulano etc.

verum tamen esse credo, illos Beati opera ad inducias paciscendas adductos fuisse.

38 *Liquet ex jam allegatis, Nicolaum episcopum Regiensem a Pontifice ad Bononienses et Mutinenses legatum fuisse, atque hos non* decem, *ut supra memorati scriptores affirmant, sed octo dumtaxat annorum et aliquot dierum inducias inter se pepigisse; non* anno MCCXXVI, *ut*

ut iidem scribunt, sed sub finem anni 1229. *Interim ego illis concedendum censeo,* B Gualæ *interveniente auctoritate, industria ac consiliis potissimum effectum fuisse, ut discordes civitates Nicolao episcopo obtemperarint, atque hic legatione sua feliciter fuerit perfunctus : id enim ex aliis etiam scriptoribus confirmari potest, qui de Bononiensium ac Mutinensium bello meminerunt. Hieronymus Rubeus lib.* VI *Historiarum Ravennatum ad annum* 1230, Commissum, *inquit*, ab illis atrox est prælium, multis utrimque cæsis : opera tandem episcopi Regiensis et Gualæ Ordinis Dominicani sacerdotis, viri eloquentia et pietate præstantissimi, novem annorum pactæ induciæ . . . fuere. *Muratorius tom.* XVIII *Scriptorum Italiæ post col.* 234 *edidit Historiam miscellam Bononiensem, auctore præsertim Fratre Bartholomæo della Pugliola, quem ille in Præfatione anno* 1394 *floruisse ait. In Historia ista ad annum* 1229 *Italice hæc habentur :* Die X Decembris episcopus Regiensis et Frater quidam, cui nomen Guala, inducias fecerunt inter Bononienses et Mutinenses et socios utriusque partis, per novem annos : et omnes captivi dimissi sunt, et iverunt ad civitates suas. *Auctores, quorum verba hic dedi, in aliquibus adjunctis errant, quæ lector ex num.* 36 *facile corriget.*

An. 1230 Fredericus II, a B Guala

39 *Anno* 1230 *Fredericus II Pontifici et Ecclesiæ reconciliatus fuit. Totius rei gestæ seriem Raynaldus ad istum annum fuse describit : sed ne verbo quidem de* B. Guala *meminit, qui tamen in pacificatione imperatoris cum Pontifice maximam laudem tulit. Testis est Richardus in Chronico, qui non solum in Campaniæ Felicis oppido, S. Germani dicto, id est, eodem in loco, ubi de pace actum fuit, verum etiam eodem tempore floruit. Ejus verba accipe ex editione Muratorii tom.* VII *Scriptorum de Rebus Italicis col.* 1019. Penultimo Madii ad eos, *Joannem scilicet episcopum Sabinensem, et Thomam tit. S. Sabinæ presbyterum Card. Apostolicæ Sedis legatos*, *Capuam* veniens imperator, cum formam non acceptaret concordiæ, quia S. Agatham et Cajetam retinere volebat Ecclesia, recedentes a Capua, Suessam se conferunt Cardinales ; ubi cum Cajetanis loquentes, . . cum ipsos ad imperatoris vota flectere nequivissent, ad sanctum Germanum reversi sunt : ubi cum diu esset de concordiæ forma tractatum, nec posset, auctore faciente discordiæ, consummari ; oportuit iterum Magistrum domus Theutonicorum ad dominum Papam simul cum Regino de Lombardia episcopo laborare, qui serio ad imperatorem venerat pro pace inter ipsum et Ecclesiam reformanda. Qui cum sine effectu redirent, consequenter ad Papam redeunt ; et tunc cum eis quidam Frater Gualo mittitur de Ordine Prædicatorum forma concordiæ acceptata : et ipse Papa urbem * exiens venit apud Cryptam-Ferratam.

* urbe

inductus, se Ecclesiæ satisfacturum solemniter jurat.

40 Imperator vero de Capua jam venerat ad sanctum Germanum ; ubi dictus Fr. Gualo in hora serotina allocutus est ipsum, et AD VERBUM ILLIUS SATISFACERE ECCLESIÆ ANNUIT IMPERATOR : propter quod in signum lætitiæ in sancto Germano sunt per omnes ecclesias signa pulsata ; et idem Fr. Gualo ad Papam, quem apud Anagniam reperit, sub festinantia remeavit. Igitur die Martis nono stante Julio *(id est,* XXIII *Julii. Vide Glossarium Cangii in voce* mensis) in festo S. Apollinaris prædicti Sabinensis episcopus et S. Sabinæ Cardinalis in majori ecclesia sancti Germani, præsentibus patriarcha Aquileiensi, Salsburgensi archiepiscopo, Ratisponen. et Regino episcopis, Carinthiæ ac Moraviæ ducibus *etc.* de satisfaciendo sanctæ Romanæ Ecclesiæ pro his, quibus excommunicatus fuerat, recipiunt ab imperatore publice juramentum. *Quæ ante pacificatoriam* B. Gualæ *ad Fredericum legationem, et post hujus juramentum solemne, quo se Ecclesiæ satisfacturum promisit, peracta fuerunt, si lector nosse desiderat, laudati Raynaldi Annales consulat et Chronicon Richardi ; qui col.* 1021 *in editione Muratorii iteratam de Beato mentionem facit.* Die Mercurii, *inquit*, octavo stante Julio, *seu altero die post dictum juramentum a Frederico præstitum*, in Vigilia sancti Jacobi rediens a domino Papa ad sanctum Germanum Frater Gualo de auctoritate Apostolica restitui jussit a Cardinalibus in sancto Germano ac tota terra monasterii divina Officia, quæ per Albanensem episcopum fuerant interdicta *anno præcedente seu* 1229. *Lege, quæ ad hunc annum chronologus noster scribit apud eumdem Muratorium col.* 1014.

AUCTORE J. L.

Ipsi et aliis episcopis an. 1231 mandat Pontifex, ut Longobardos ad concordiam cum imperatore reducat.

41 *Posquam Gregorius pacem cum Frederico fecerat, cumque Ecclesiæ communioni restituerat, eo studium suum convertit, ut simultates deponerentur, quæ fœderatis Longobardiæ civitatibus cum imperatore intercedebant. Quam ob causam illarum præfectos certiores fecit Pontifex, Fredericum, contra quem anno superiore fœdus renovarant, ut num.* 34 *dictum est, omnem ipsis offensam remisisse, quibus etiam litteris suis insertam transmisit juramenti formam, quo imperator ad injuriarum condonationem se obstrinxerat. Consule Raynaldum ad annum* 1230 *num.* 14. *Ad annum sequentem num.* 2 *in fine scribit, quod Pontifex imperatorem hortatus fuerit,* ne molestiam Longobardis exhiberet. Quemadmodum vero, *inquit num.* 3, Insubres commendavit Friderico, ut ab eorum injuria sibi temperaret, ita ipsos gravissime monuit, uti sua Friderico præstarent officia, atque a Vercellensi et Brixiensi episc. ex concepta initæ cum imperatore pacis formula sacramento adigi jussit. Iisdem etiam Episcopis atque electo Mantuano provinciam dedit, ut cum Fridericus conventum habere cum filio ac Germaniæ principibus flagitaret, Longobardis suaderent, ne Germanos arcerent aditu in Italiam . . . Pontifex denique ad Insubriæ præfectos Apostolicas litteras misit, ut habito consilio proposita ab Episcopis audirent, iisque pro sua sapientia responderent. *Contracta hæc sunt ex epistolis Gregorii* II, LXXVI *et* CXXXVIII *libri* V, *quas Raynaldus in margine citat. Brixiensis nostri et aliorum episcoporum conatus in urbium fœderatarum præfectis ad voluntatem Pontificis traducendis irriti fuerunt : nam in vetustis documentis lego, illos eodem anno* 1231 *Bononiæ societatem adversus Fredericum novo jurejurando confirmasse.*

Memoria in vetustis instrumentis : Brixiæ Guelphos et Gibellinos conciliasse dicitur.

42 *Mense Maio anni* 1233 *facta est honorifica elevatio corporis S. Dominici, de qua actum tom. I Augusti a pag.* 524. *Illi interfuit beatus Præsul noster cum archiepiscopo Ravennate et tribus aliis episcopis, teste Constantino Urbevetano in S. patriarchæ Vita apud Echardum tom.* I *Bibliothecæ pag.* 37 *col.* 2, *Muratorius tom.* IV *Antiquitatum Italicarum col.* 1171 *edidit in*strumentum pacis inter Guelphos et Guibellinos *a F. Joanne Vicentino Ord. Præd. mense Augusto*

AUCTORE J. L.

sto anni 1233 *in agro Veronensi compositæ*, præsentibus testibus dominis Jacobo Veronensi, Fratre Gualla Brixiensi, Guidotto Mantuano... episcopis *etc. Mense Novembri anno* 1235 *renovata fuit societas Ferrariensium cum societate Longobardiæ* in camera salæ domini Gualæ episcopi Brixiæ; *ut habetur in charta, quæ exstat apud Muratorium eodem tomo* IV *Antiquitatum col.* 331. *Ibidem col.* 389 *aliud profertur instrumentum, ex quo constat Mutinenses* XI *Februarii anno* 1236 *coram novem Cardinalibus et* Frate Gualla episcopo Brixiense *a Gregorio IX Viterbii tunc commorante petiisse, ut Bononienses anathemate percussos denuntiaret, quod inducias fregissent, de quibus vide num.* 35 *et seqq. Ughellus de beato nostro Præsule*, Brixiæ, *inquit*, Guelphis *seu Pontifici addictis* et Ghibellinis, *qui imperatori favebant*, ea pacis fœdera scripsit, quibus deliniti visi sunt in posterum ab excidio patriæ, quod hactenus rediviva pertinacia partium ei fuerat minitata, abstinuisse. *Florentinius breviter ita habet :* In urbe Guelphos Gibellinis conciliavit. *Apud antiquiores de*
B *pacificatione ista nihil invenio. De factionum, quæ olim* Guelphorum *et* Gibellinorum *nomine designabantur, origine et progressu in Italia erudite et eleganter, ut solet, disserit Muratorius jamjam laudatus a col.* 605.

§ V. Episcopatus abdicatio; vita et mors in cœnobio Astinensi : an ibi habitum monachorum Ord. Vallis Umbrosæ suscepit?

Episcopatum deponit an. 1241 vel 1242 : refutatur Panvinius, quique hunc secuti sunt

W*ion hac die in notis ad* B. Gualæ *annuntiationem ex Tabulis Vallumbrosanis, anno* 1591 *ad se transmissis, scribit, illum ecclesiæ Brixiensi* XIV annis *præfuisse. Idem affirmant sæculi* XVI *scriptores Peregrinus, Guarnerius, Loccatellus, atque his juniores pene omnes. Supra*
C *num.* 25 *diximus, beatum Præsulem sedere cœpisse ante finem anni* 1228 *et post* XXII *Julii anni* 1227. *Adde* 14 *regiminis annos, pervenies ad annum* 1241 *vel* 1242, *quorum alterutro episcopatum deposuit. Nemo hic objiciat Chronicon Onuphrii Panvinii, in quo asseritur, Heliam Robertum anno* 1239 *ex episcopo Brixiensi patriarcham Antiochenum creatum fuisse. Manifesti erroris auctorem istum ita convinco. Ad sedem Antiochenam, quæ mortuo Raynerio patriarcha anno* 1226 *vacabat, translatus est Albertus episcopus Brixiensis, proximus* B. Gualæ *decessor. Vide num.* 24. *Sed in libro de Gestis Dei per Francos pag.* 1195 *Bullæ ab Innocentio PP. IV in concilio Lugdunensi an.* 1245 *editæ expressis verbis subscriptus legitur* Albertus patriarcha Antiochenus : *itaque Helias Robertus a Brixiensi ad Antiochenam cathedram anno* 1239 *evectus non fuit, cum hanc an.* 1245 *adhuc Albertus teneret. Supremam diem obiit hic patriarcha paulo post celebrationem concilii Lugdunensis eodem anno* 1245 *vel sequente, uti Petrus Boschius noster ostendit in Historia chronologica patriarcharum Antiochenorum num.* 673. *Panvinii errorem neoterici non pauci adoptarunt, quorum aliquos Bremondus citat tom.* I D
Bullarii pag. 112 *et* 114; *ubi Ordinis sui viris dignitate ecclesiastica sub Gregorio IX illustribus Heliam Robertum accenset, eumque antistitem Brixiensem an.* 1239, *patriarcham vero Antiochenum an.* 1240 *fuisse statuit. Si ad hanc dignitatem promotus fuit, non prius id contigit quam circa annum* 1246, *quemadmodum ex dictis liquet. Imo dubitare licet, an umquam fuerit patriarcha Antiochenus, cum id* non veterum, *inquit laudatus Boschius*, sed sua tantum auctoritate recentiores *affirment, Panvinium secuti. Incertum etiam est, an inter præsules Brixienses numerandus sit. Ipsum quidem Florentinius illorum Catalogo post* B. Gualam *inseruit, sed in fide Panvinii, addens monumenta Brixiensia nullam illius mentionem facere. Unde et Ughellus tom.* IV *Italiæ sacræ veteris editionis nullum eidem locum concessit in serie antistitum Brixiensium, pro qua ordinanda pag.* 726 *se Florentinii Catalogo usum fuisse ait.* E

In cœnobium Astinense secedit; ubi quæ egit, ex Guarnerio referuntur

44 *De episcopatus abdicatione, secessu in cœnobium Astinense S. Sepulcri, vitaque ibi acta Guarnerius tradit sequentia :* Expleto legationis munere, sive negociorum tædium, sive contemplationum et patriæ desiderium Guallam cepisset, deposito episcopatu, quem annos XIV sanctissime rexerat, Bergomum reversus est. A Bergomatibus tanto honore est exceptus, quantum ejus virtuti ac meritis deberi existimabant. Ille consalutatis amicissime suis popularibus, recessus ac perfugii alicujus cupidus, ubi, quod supererat vitæ, in rerum divinarum contemplatione consumeret, in cœnobium Vallis Astinæ secessit. Ibi procul cœtu hominum cum monachis in perennibus rerum cælestium studiis senectutem egit; amplificandique domicilii, ubi monachi habitabant, auctor fuit. In gravioribus etiam rebus eum ex cœnobio Bergomates accersebant. Quare ut SS. Faustini et Jovitæ translationi Brixiæ *(vide superius num.* 20) interfuisse cognoverant : sic cum templum S. Stephani *conventus Ord. Prædicatorum* laxare et magnificentissimum facere decrevissent, Guallam ad ponendum primum fundamentorum lapidem adhibuerunt. Cum senex decessisset, in æde ejus cœnobii *(Astinensis)* ante altare S. Martini situs est. F

et Peregrino,

45 *Alia, quæ recentiores* B Gualam *post muneris pastoralis abdicationem egisse* *memorant, ex Peregrino ceteris antiquiore accepta esse credo; cujus proinde narrationem transcribere malo, licet multis erroribus chronologicis vitiatam.* Postquam, *inquit parte* II *Vineæ Bergomensis cap.* XXXIII, sibi creditam Brixianam vineam per annos XIV verbo et exemplo gubernavit anno Domini MCCXXXIX ipsam renuntiavit, et in patriam suam rediit : ubi in abbatia S. Sepulchri de Astino data fuit ei habitatio a reverendo D. Alexandro abbate hujus loci : in qua abbatia ipse reverendus Episcopus multa bona operatus est; nam sacellum ad honorem S. Nicolai episcopi et confessoris, *quod, uti addit Loccatellus, in loco ab ecclesia abbatiæ separato exstruxerat*, dedicavit, et in eo unum altare consecravit : ipse enim fuit pater pauperum, viduarum, infirmorum et peregrinorum... Hic etiam dignissimus dominus Sacerdos, dum esset suffraganeus reverendi domini Alberti de Tertio episcopi Bergomensis, anno Domini MCCXXXVI consecravit altare S. Mariæ Virginis in æde kathedrali S. Alexandri; et MCCXLIV die XXIV Maii interfuit translationi

A lationi corporis S. Dominici, celebratæ apud Bononiam: eodemque anno die XI Augusti auctoritate præfati reverendissimi episcopi electi, et ad instantiam reverendi Fratris Pinamontis Peregrini de Brembate, primi Prioris monasterii S. Stephani et S. Dominici discipuli, præsente clero populoque Bergo, sepultus fuit. Hæc ex Annalibus et Kalendariis ipsius abbatiæ, et ex ejus historia, ascripta in libro IV capite VII de Antiquitatibus et Gestis divorum Bergomensium.

cujus errores chronologici corriguntur.

46 *Capite sequente Peregrinus in elogio Alexandri abbatis Astinensis hæc habet:* Multa bona opera fecit in abbatia et in ecclesia sua, et primo unam crucem argenteam; quam fecit consecrari a præfato beato Gualla, ibi residente, Non. Calend. Februarii anni MCCXXXVIII. Fecit etiam fieri palatium, in quo residebat ipse beatus Gualla, et alia multa memoranda fecit. *Turpiter hallucinatur Peregrinus in temporibus, quibus res quæque contigerit, designandis.* B. Gualam, *deposito episcopatu Brixiensi, in patriam suam seu Bergomum non prius rediisse ait, quam anno 1239, et simul asserit eum anno 1238 in abbatia Astinensi prope Bergomum* B *resedisse, imo jam ab anno 1236 Alberti de Tertio antistitis Bergomensis suffraganeum fuisse, atque in cathedrali ejusdem urbis ecclesia Virgini Deiparæ altare tunc consecrasse. Manifeste sibi contradicit Peregrinus, totque errores committit, quot annos determinat. Etenim munus pastorale non abdicavit anno 1239, sed, ut superius dictum est, 1241 vel 1242. Ad alterutrum annum vel proxime sequentes differenda sunt, quæcumque ex Peregrino transcripsi: si tamen excipias translationem S. Dominici, cui Beatus non anno 1244, ut scriptor ille iterum falso asserit, sed 1233 interfuit. Adi tomum I Augusti pag. 524 et seqq.*

Merita in ecclesiam Bergomensem sub Alberto et Henrico episc.

47 *De Alberto episcopo Bergomensi, cujus meminit idem Peregrinus, apud Ughellum tom. IV Italiæ sacræ editionis Venetæ a col. 474 hæc lego:* Albertus e Tertia familia, nobilis Bergomas, sublectus episcopus est anno MCCXLII. Octo ferme annos electus hanc sedem administravit, quam anno MCCL libens volensque, necdum consecratus, libere in manus Innocentii IV dimisit. Id habetur in Reg. Vatic. ep. CCCLXX translationis C Aloysii successoris. *Si consecratus non fuerit Albertus, functiones, quæ sunt Ordinis episcopalis, non exercuit. Hinc non parum verisimilitudinis accipit quod Peregrinus scribit, nimirum* B. Gualam *Alberti* suffraganeum *fuisse, non quidem hoc sensu, quod istud officium gesserit; sed quod sanctissimæ Virgini Mariæ altare in cathedrali dedicarit, aliaque peregerit, quæ a suffraganeis solent, ab episcopis vero non consecratis peragi non possunt. Alberti decessor fuit Henricus Sessa, de quo in laudato Ughelli Opere hæc Guerrini verba producuntur:* Ejus varia remanent in Actis capitularibus monumenta: cujus tempore B. Gualla de Romnonibus civis Bergomen. et episcopus Brixiensis multum contulit spirituali regimini, cum esset ex primis discipulis S. Dominici, et dimissa Brixiensi ecclesia in bona senectute monasterium Vallumbrosanum Astini, quo se recepit, illustravit. *Ughellus de Attone II ejusque successore Henrico Sessa agens, eas apponit notas chronologicas, ex quibus consequitur, Henricum ecclesiæ Bergomensi præfuisse a medio circiter mensis Aprilis anni 1241 usque ad initium Septembris anni sequentis. Contra sententiam nostram, quæ statuit* B. Gualam *anno 1241 vel 1242 episcopatum Brixiensem dimisisse, ex Guerrini verbis nihil inferri posse, consideranti patet.*

AUCTORE J. L.

Annus, dies et locus emortualis.

48 *Omnes inter se conveniunt, Beatum anno 1244 ad vitam feliciorem transiisse. Mortis diem plerique ponunt* III *Septembris, pro quo mense Florentinius, Ughellus et Simius Decembrem notant. Leander Albertus lib.* III *de Viris illustribus Ord. Præd. pag. 114 versa,* B. Gualam *mundo et cælo Brixiæ natum scribit. Alterutrum asserit Bernardus Guidonis, sæculo* XIV *adulto vita defunctus, apud Malvendam in Annalibus sui Ordinis pag.* 373. Fr. Guala Brixiensis episcopus Brixiæ moritur: de quo Fr. Guala habetur in Gestis B. Dominici mentio specialis. Hic jacet in quodam monasterio Vallis Umbrosæ, quod dicitur Asti, prope Bergamum. *Si voci* episcopus *interpunctio præponatur,* B. Guala *Brixiæ natus; si postponatur, in eadem urbe mortuus intelligetur. Eum oriundum esse Bergomo recentiores pene omnes asseverant: quibus ego supra num. 11 nihil opposui, 1 quia ipsimet Brixienses id fatentur; 2 quia Bernardus Guidonis dubie loquitur; 3 quia licet significare voluerit, Beatum Brixiæ natum fuisse, non* E *propterea tamen id indubitabile foret: nam Bernardus se antiquiores, qui illum ab episcopatu* Brixiensem *dixere, aliter intelligere potuit, et existimare agnominatione ista ejusdem patriam indicari. Quoniam apud omnes certum est,* B. Gualam, *Brixiensi urbe et episcopatu relictis, in Astinensi Ordinis Vallumbrosani abbatia supremos vitæ annos egisse, atque in illius ecclesia ante altare S. Martini sepultum fuisse; multo credibilius est, dictam abbatiam locum ejus emortualem fuisse.*

Sunt, qui eum habitum Ordinis Vallis Umbrosæ suscepisse dicunt;

49 *Magis ambiguum est, quodnam religiosæ vitæ genus in cœnobio Astinensi duxerit. Martyrologi, quorum verba num. 2 retuli, eum ex episcopo humilem monachum Vallumbrosanum ibi factum esse tradunt.* Vixit, *inquit Ordinis istius scriptor Loccatellus,* sicut alii monachi, qui ibidem degebant, agens simul cum illis vitam monasticam et observans eamdem disciplinam; utque se iis in omni re conformaret, suscepit habitum Ordinis nostri. *Simius professione itidem monachus Vallumbrosanus eum a rigida monasticæ disciplinæ custodia ita laudat:* Cum F ecclesiam Brixiensem quatuordecim annos sanctissime gubernasset, abdicavit se pastorali officio, factus humilis monachus sancti Sepulchri de Astino: ibique duxit eamdem prorsus vitam ac cæteri cœnobitæ illius sacri cœnobii, nullum passus umquam habere privilegium vel a choro, vel a mensa communi, vel a jejuniis, vigiliis et orationibus præscriptis in regula, quam ipse secundum omnem apicem perfectissime adimplevit: vitæ genus in Viro illustri provectæ ætatis, et in dignitate episcopali jam constituto, rari profecto exempli et tanti meriti, ut supra meritum esset omnium aliorum patrum, qui ibi sanctitate florebant.

quibus assentiendum non est, donec ex fide dignis documentis id probent.

50 *Quoniam* B. Guala *ante episcopatum religiosam vitam in Ordine S. Dominici professus fuerat, credi non debet, illum postea Ordinis Vallumbrosani habitum assumpsisse, nisi idonea auctoritate probetur. Hoc autem non faciunt, qui illud affirmant. Simius quidem in margine notat* archivium S. Sepulchri de Astino: *sed an ibi fide digna de Beato documenta asservantur? Wion supra num. 3 binas inde tabulas, unas an. 1591, alteras an. 1593 ad se transmissas scribit.*

AUCTORE J. L.

scribit. In prioribus, inquit, notatur fuisse discipulus S. Dominici episcopi Brixiensis, *qui circa annum* 600 *floruit : alius enim Dominicus ante* B. Gualam *Brixiæ non sedit. Alteræ tabulæ eumdem parachronismum habent, atque insuper Beatum* episcopum Bergomensem *faciunt. Hoc errore Wion annuntiationem suam corrupit : alterum adoptavit Simius ; nam elogium, quo Beatum ornat, ita orditur :* S. Guala item civis Bergomensis ex familia Romi, seu Roma, discipulus primum sancti Dominici Brixiensis episcopi *etc. Si ex aliis Astinensis cœnobii instrumentis* D *ostendi nequeat, a Beato susceptum fuisse habitum monachorum Ordinis Vallis Umbrosæ ; horum traditioni Patres Dominicani fidem non habebunt. Si meliora illic monumenta exstent, producantur. Mihi interea temporis Ordini Prædicatorum favere licet, et credere,* B. Gualam *in illo usque ad finem vitæ perseverasse ; etiamsi curis episcopalibus expeditus in abbatia Congregationis Vallis Umbrosæ habitationem elegerit, ut ibi liberius rerum cœlestium studiis vacaret.*

DE BEATA TARASIA

OURENII IN LUSITANIA.

J. P.

Locus, tempus mortis, mira patrata, cultus publicus.

AN. MCCLXVI. *Locus*

B Ourenium *vel* Ouremium, *alias* Ouren *et* Ourem, *oppidum est Lusitaniæ in tractu Scalabitano, alio nomine* Santaren, *quod* B. Tarasiæ *virtutibus ac morte Deus condecoravit. Tamayus in notis hac die,* Oppidum est, *inquit,* olim minus nobile ; *sed* hodie magnificum ob collegiatam ecclesiam, qua illud Duces Brabantini * illius dynastæ condecorarunt, splendidam. *Ludovicus ab Angelis (al.* dos Anjos) *in Viridario Lusitaniæ cap.* LXXVI, *pag.* 200 *et* 201, *in vico non multum distante a dicto oppido Oureniensi, cui nomen Zambujal, in lucem prodiisse indicat Beatam istam, quæ lingua Lusitana, ea enim Viridarium suum conscripsit, ab eo appellatur* Sancta Tareja de Ourem ; Terasia *ab Arturo in Gynæceo, a Tamayo autem* Teresia : *qui eam sic annuntiat :* Scalabi in Lusitania B. Teresiæ illustrissimæ feminæ, quæ cum ob paupertatis necessitudinem ad famulatus obsequium raperetur, sic vitam texuit, ut virtutibus dives, et miraculis clara, ad Dominum, cujus amore languebat, omnium admiratione volavit *.

* l. Brigantini i. e. de Braganza

* l. volarit vel volaverit

tempus mortis.

C 2 *Tempus mortis, mirabilia, et publicam ejus venerationem memorat Antonius Vasconcellius in Descriptione regni Lusitaniæ, quæ habetur post Anacæphaleosim, quam edidit de ejusdem regni regibus, a pag.* 526, *ubi sequens de Beata elogium concinnavit :* Anno millesimo ducentesimo sexagesimo sexto Ourenii in conventu Scalabitano diem obiit infima conditione femina Tarasia, meritis ac virtutibus sublimis, quam licet paupertas ad herilem famulatum dejecerit, tamen sanctitas ad excelsum solium evexit. Ejus fama cum minus pervulgata sit, operæ pretium est, tria nobiliora exempla subtexere. Cum aliquando pauper stipem emendicans antistitis * ecclesiæ Oureniensis, cui ipsa ancillabatur, fores pulsaret, nudum intuita, pallium, quo jam propter decussum florem minus herus utebatur, illi suppeditavit.

* i. e. rectoris seu parochi

3 Conscius largitatis sacerdos, et indignatione commotus illam adigit ad muneris repetitionem. Rogat illa, ut ratum habeat, quando vestes aliæ blattarum ac tinearum epulæ in arca putrescerent : sed avaritia consiliis minime acquiescit ; illam herus ita dure increpitat, ut compulsa fuerit a Deo, utpote liberaliori, auxilium reposcere. Affuit subito angelus indiscretum omnino pallium aliud deferens, quod illa hero commisit ; sed cum postridie ad templum sacra facturus accessisset, videt pauperem eodem, quo antea, pallio graphice exornatum, et rem, qualis erat, intelligens, cœpit Ancillam, ut promerebatur, revereri. E

misericordia ejus erga pauperes

4 Iterum accidit, quod B. Elisabethæ Dionysii regis uxori in ipsius anacæphalæosi diximus obtigisse. Canistrum panibus fartum manibus deferebat, ut pauperibus erogaret, in herumque incurrens, et ab eo, quid ferret, interrogata, rosis illud plenum esse respondit. Ille linteum removens, rosas reperit, illis vernantiores et odore suaviores, quæ in hortis conseruntur.

miro modo facta

5 Omnium etiam sermone circumfertur, ipsam aliquando in templo ita fuisse in Deum ab externis sensibus abalienatam, ut, nihil præsentiente sacrorum et clavium custode, ibidem pernoctaverit : et expansis ad auroram valvis, a dulci illo somno evigilans, dolere cœpit, quod farinam excernere, et pinsere, ut erat opus, non potuerit. Festinato in domum reversa reperit massam non tantum subactam, sed et panes angelorum ministerio in clibano concoctos, et in panario recentem adhuc calorem exhalantes. F

angelorum ministerio juvatur :

6 Ob hæc et alia prodigia antistes, et populus ipsi exstinctæ quotannis die tertio Septembris, in quem incidit illius obitus, non statas pro defunctis preces, sed Sacrum, quod in celebritate Sanctorum omnium decantatur, statuit recitari. Et in templo misericordiæ, in quod confusa sunt antiqua quatuor oppidi sacerdotia, sacellum habet, cui pro ara est sanctissimæ fœminæ sepulchrum, quod a multis, illius caput argento repositum osculantibus, invisitur, ob aurium medicinam, quibus potissimum opitulatur.

publicus ejus cultus.

A D

DE B. ALBERTO BESUTIO EREMITA

APUD LACUM VERBANUM IN DUCATU MEDIOLANENSI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Locus, veneratio publica, corpus, Vita, chronologia.

ANNO MCCCLIX. Situs loci:

Lacus Verbanus, *unus est inter alios in Longobardia Transpadana magni nominis et ingentis magnitudinis lacus, Larium videlicet, Benacum, et Sebinum, vulgo* Lago Maggiore *nuncupatus. Hæc et plura alia inveniet lector apud Orlendium in Orbis sacri et profani* B *parte* II, *volumine* I, *lib* I, *cap.* III. *Secundum dimensionem Baudrandi,* XIV mill. pass. distat a Novaria in Septentrionem, et XXXVI a Mediolano in Occasum æstivum. *Ad hunc lacum in mappa geographica status Mediolanensis, partem Alpinam sive Septemtrionalem exhibente apud Blavium, ponitur* S. Catharinæ *locus, cujus inferius meminisse juvabit, et non procul inde* Besozzo *inter montes, quod est ipsum* Besutii *nostri nomen Italicum. Hunc vero locum Beato fuisse natalem memorat Franciscus Maria Guazzo in Vita Italica cap.* III, *pag.* 23, *indeque eum discessisse affirmat Lacum Majorem versús, ut montem* Ballazzo * *exploraret, locumque inveniret proposito suo convenientem. Superiora subserviunt lectori ad formandam ideam loci, in quo Eremita noster peccata in sæculo commissa eluit, pieque vixit et obiit.*

* al. Ballaro

cultus; inventio ac translatio

2 *Galesinius sic eum annuntiat hac die:* In diœcesi item Mediolanensi, sancti Alberti confessoris, *Sanctum utique eum vocans, uti et Auxanum, de quo superius egimus,* ex codice pervetusto ecclesiæ Mediolanensis : in quo C Sanctorum, quorum in ea diœcesi ecclesiæ altariave extant, Vitas exaratas, *ait,* vidimus. *Ferrarius in Catalogo generali beati titulo eum refert :* In territorio Mediolanensi B. Alberti eremitæ. *In notis autem observat ista :* Corpus ejus in eccles. sanctæ Catharinæ de Saxo ad Lacum Verbanum conditum est. *Eodem quoque titulo insignitur ab eodem Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ; et in indice alphabetico, qui eidem præmittitur, nominum Sanctorum, qui coluntur in Italia, signatur* Albertus conf. in terr. Mediol III Septemb. Corp. in eccl. S. Catharinæ de Saxo. *In eodem autem Catalogo in Vita ejus narratur, illud,* cum aliquamdiu latuisset, a domnina nob. fœmina Besutiensi . . . repertum esse, miro suavique odore inde exhalante : quod postea in S. Catharinæ sacellum translatum fuit : multisque ad ejus opem confugientibus beneficia divina præstantur ; *prout dicetur inferius.*

corporis:

3 *Verum, quæ ad corporis inventionem ac translationem spectant, alio modo ac paullo fusius narrantur apud Guazzum cap.* VII, *pag.* 91, *quæ ex italico reddo in hunc sensum :* Anno, *inquit,* reparatæ salutis MDXXXV, die XIII Julii, dum construerentur aliqua fundamenta circa sacellum S. Catharinæ, qua montem respicit, inventum fuit ejus sepulcrum cum corpore toto integro, acsi paucis dumtaxat antea mensibus fuisset mortuum. Invenerunt illud magister Zacharias, et magister Petrus Maria fratres, fabri murarii ex Bersago. Quando aperiebatur ista sancta tumba, prodiit tam suavis ex ea odor, ut E balsamorum aliorumque odorum Sabæorum fragrantiam superaret ; unde illi qui aderant, permanserunt stupidi ac immobiles instar statuarum præ admiratione, dum rescire non possent, quale hoc esset fragrantiæ genus, quæ multis diebus duravit.

4 Adfuerunt ibidem M. presbyter Joannes Petrus Sabbadinus ex Caravate, et M. Gaspar ex Leggiuno, præter alios multos, quos prætermitto brevitatis causa : qui omnes, animo optime affecto pleni, magnam lacrymarum copiam effundebant præ consolatione interna, quam habebant, propter inventum thesaurum. Hodie depositus exstat in sacello S. Catharinæ una cum aliis reliquiis sanctis. Inventus fuit ab annis jam novem supra septuaginta. *Hæc Guazzus : quibus præmiserat, reliquiarum ejus revelationem accidisse* octoginta quinque annis *post mortem ipsius.*

referuntur:

ratio chronologica:

5 *Sed neutra notatio hæc chronologica subsistit. Non prima : nam ab anno* 1535 *quo corpus dicebatur inventum, ad annum* 1625, *quo biographus iste librum suum edidit ac dedicavit,* F *sunt anni nonaginta. Non etiam secunda : etenim mors Beati accidit, ut mox dicam, anno* 1359, *a quo si numeres usque ad annum* 1535, *quo revelatio seu inventio dicti corporis contigit, necesse est, ut invenias annos centum septuaginta sex, sicut calculos numeranti planum fiet. Et hæc quidem in chronologica notatione Ferrarii et Castellani, qui Beati obitum affigunt anno* 1359, *quos et ego supra secutus sum ; neutiquam vero Guazzum, quia tempora non satis recte combinat. Nam cap.* VI *pag.* 77 *innectit Beati obitum anno* 1450, sub Pontificatu Nicolai V, *post* annos quadraginta *in eremo exactos ; et tamen cap.* I *conversionem ejus ad meliorem vitam refert ad annum* 1316, sub Pontificatu Joannis XXI, dicti XXII.

Vita datur ex Ferrario

6 *Vita ipsius apud Ferrarium edita est in Catalogo Sanctorum Italiæ hoc die,* ex monum., *prout additur ad calcem ejusdem Vitæ,* eccles. S. Catharinæ, quam Fratres S. Ambrosii ad Nemus apud Mediolanum appellati possident, a populis Lacum Verbanum incolentibus frequentatam : ex quibus B. Alberti historia extracta typis excusa fuit Papiæ an. D. MDCI. *Hoc exemplar*

AUCTORE J. P.

plar nondum vidi. Vitam quoque Beati Italice anno 1625 typis Mediolanensibus edidit Frater Franciscus Maria Guazzo, Ordinis S. Ambrosii ad Nemus de Mediolano, sed tot interpolatam digressionibus, ut oratio panegyrica sit potius, immo vero silva variarum rerum quam narratio historica. Hæc ratio me movit, ut oculos conjicerem in relationem Ferrarii, quam subdo.

VITA

Ex Ferrarii Catalogo Sanctorum Italiæ·

Beati conversio ad meliorem vitam: a b c d

Albertus *a* ex Besutia familia *b*, Joanne XXII Pont. *c* Max., augendis opibus per fas et nefas operam dabat. Qui aliquando intra Verbanum Lacum *d* in summo vitæ discrimine ob repentinam, ac sævissimam exortam tempestatem deprehensus, se vitam in melius commutaturum vovit, si vivus evasisset. B Sedata itaque post votum tempestate, Albertus domum reversus usuras restituit, bona sua pauperibus erogavit, et ab uxore, quæ et ipsa continentiam vovens in monasterium se abdidit, licentiam agendæ vitæ solitariæ obtinuit, ac in montem excelsum, in Lacum prædictum prominentem, non sine labore manibus pedibusque reptans ascendit, nil aliud secum præter cistam, lagenam, et funem deferens: ubi speluncam, in qua diu vitam eremiticam exercuit, invenit, panem a præternavigantibus cista, aquamque lagena fune demissis accipiens. Ibi gravissimas dæmonum insidias, et tentationes angelica visione roboratus superavit.

consilio ejus condita S. Catharinæ V. et M. æde sacra.

2 Cum autem ab angelis pastus, cistam lagenamque demittere per multum temporis cessasset, a navigantibus et incolis finitimis mortuus crederetur, splendor quidam inusitatus circa illius tugurium apparens, quo tempore ingens vigebat pestilentia, sacerdotem quemdam induxit, ut Albertum adhuc vivere, populisque finitimis suaderet ad illum accurrere, ut opem eis C in tanto flagello ferret. Nec mora, multis adhibitis machinis monte tandem conscenso, Albertum haud longe a specu digressum reperiunt, orantque, ut suis apud Deum precibus populo subveniat. Qui arctioribus usus jejuniis, cum assiduis Deum precibus, ac D. Catharinam virginem et martyrem orasset, angelo sibi apparente, audivit fore, ut lues cessaret, si templum prædictæ virgini et martyri in eo loco excitasset, viditque post angeli discessum saxum quadratæ formæ sanguine conspersum, formam ædificandæ ecclesiæ præ se ferens.

Cessat pestis. Beati obitus: corporis inventio et translatio. e f

3 Post VIII dies juxta condictum revertentibus populis Albertus angelicum exponit responsum. Qui mox inchoato sacro ædificio, quod brevi consummatum est, a peste liberantur: Albertus D autem jam senio et vigiliis confectus, brevi febre correptus animam Deo reddidit III Non. Septemb. ann. reparatæ sal. MCCCLIX *e*. Cujus corpus cum aliquamdiu latuisset, a Domnina nob. fœmina Besutiensi in marmoreo sarcophago, effossa terra, repertum est miro, suavique odore inde exhalante: quod postea in S. Catharinæ sacellum translatum fuit; multisque ad ejus opem confugientibus beneficia divina præstantur *f*.

ANNOTATA.

a *Guazzus post Prologum, nihil etiam scribit de anno natali hujus Beati, nec de educatione ac vita sæculari ante conjugium: sed ita narrationem suam auspicatur:* Anno itaque Domini MCCCXVI... fuit.. nobilis.. Albertus nomine, junctus matrimonio *etc. At Consule Commentarium prævium num.* 5.

b *Guazzus* antiquissimam et nobilissimam *vocat.*

c *Sedit ab anno* 1316, *usque ad* 1334.

d *De quo supra actum est num.* 1.

e *Apud Guazzum cap.* VI *pag.* 77 *mendose signatur annus* 1450, *ut supra dixi.* E

f *Narrat Guazzus a pag.* 83, *aliquot post mortem* Alberti *annis tantam in isto terrarum tractu grassatam fuisse voracium luporum multitudinem, ut turmatim sylvis egressi non bestias dumtaxat, verum etiam viros, mulieres, juvenes ac pueros devorarent, frustra adhibitis ad impediendum eorum furorem remediis humanis. Instituta quoque fuere jejunia, solennes supplicationes, invocatumque auxilium Deiparæ Virginis Mariæ, nec non S. Catharinæ virginis et martyris et* Alberti *confessoris. Et requisitis eorum precibus apud divinam Majestatem, cessavit illa luporum rabies, et populi evasere incolumes. Ut vero favor iste cælestis, Deiparæ præsertim Matris patrocinio obtentus, manaret ad posteros, in ejus honorem fabricarunt sacellum, prope sacellum S. Catharinæ in monte Ballaro: ubi lapsu temporis e duobus istis sacellis constructa fuit una sola magna ecclesia, prout hodie conspicitur, sepulcro S. Catharinæ permanente in sua prima forma, sed incluso in ecclesiæ ædificio, sicut sacra Lauretana Domus in ambitu magnæ ecclesiæ continetur. Superiora extraxi e* F *longiore Guazzi relatione: qui pag.* 88 *refert suo tempore Montem hunc incoli a Fratribus quatuordecim. Vide supra num.* 6. *Addit pag.* 88, *illum nominis celebritatem consecutum sub patrocinio S. Catharinæ V. et M. et* Alberti *conf., cui eumdem debere indicat, quod incolas habeat ac domos. Denique memorat annuas supplicationes, ac pag.* 89 *catalogum texit multorum territoriorum bene longum, quorum populi eo confluunt quotannis. Atque hæc quidem, quæ de* B. Alberto *retuli hactenus, plus aliquid mihi videntur promereri, quam solum titulum* venerabilis, *quo illum nuncupat Castellanus in suo Martyrologio universali hac die.*

INDEX

INDEX HISTORICUS

AD TOMUM I SEPTEMBRIS.

A

Aaron *primus legis Moysaïcæ sacerdos* 10 b f, 11 a, 12 c, 15 e, 18 c d f, 20 d, 21 a
Abimelech *filius degener S. Gedeonis* 72 c, 78 a, 95 b c d e
Abubecrus *princeps Saracenorum* 579 d, 581 d
Abulensis. *Vide* Tostatus.
Abusso (*Alexius de*) *presbyter notarius Capuanus* 105 d et seq.
Acasius *puer* 3 e f
Achan *Israëlita fur sacrilegus* 37 b, 38 d; *supplicio afficitur* 39 c d e f, 74 f
† Acharius *Noviomensis episcopus idem cum* Hautcario 184 f, 185 a b
† Acheus *et* Acheolus *martyres* 182 b c, 183 f, 187 b, 188 d
Adaarmanes *dux Saracenus* 350 d e
† Adalbertus *episc. Comensis* 668 e f, 669 a
† Adalbertus *Pragensis episcopus* 481 c d e f, 482 a d f; *prædicavit in Hungaria, ac probabilius baptizavit S. Stephanum* 485 c et seq., 491 a b, 495 f, 496 a, 507 b, 559 e, 563 f, 564 a, 565 a
Adalbertus *aut* Albertus *Frisingensis episcopus* 415 a b, 421 e
Adalbertus *Magdeburgensis episcopus* 477 c
Adalbertus *monachus et scriptor Floriacensis* 732 b
Adalbertus *marchio* 226 d
Adaldagus *Bremensis episcopus* 477 c
Adam *primus abbas S. Mansueti prope Tullum* 628 c e, 648 f
† Adamnanus *abbas Huensis* 339 b
Adelaïs *imperatrix uxor Ottonis I* 501 e
Adelaïs *mater S. Bernardi* 3 b, 207 f, 208 a
Adelinus *vel* Adelhelmus *episcopus Sagiensis* 764 b c, 765 b
Adleida *uxor, ut fertur, Geysæ Hungarorum ducis* 481 f, 487 f, 489 f
Adler (*Mauritius*) *decanus Zurzachensis scripsit Vitam S. Verenæ* 159 c d
Adolenus *episcopus Albiensis* 345 e
Adonisedec *rex Jerusalem* 50 f, 51 a, 52 e, 54 f 55 e f, 56 a f
Adrevaldus *monachus Floriacensis scripsit Vitam S. Aigulphi abbatis M. et alia* 728 c et seq
Adrianus *Papa I* 534 e
Adrianus *IV* 4 b
Adrianus *imperator* 108 c, 110 b, 111 b et seq, 112 a et seq., 114 a b
Adso *abbas Dervensis scriptor Vitæ S. Bercharii abbatis* 271 f; *etiam scripsit fabulosam S. Mansueti Vitam et miracula ejus* 616 c d e f, 617 a b c, 618 a b f, 619 a b, 620 c, 622 d e, 637 d
† Ægidius *abbas S. Martini de Castañeda* 307 e f
Ægidius *abbas a S. Cæsario Romam missus ad Symmachum Papam* 290 b, 291 e, 293 a b; 294 d e *alius est a S. Ægidio*
Ægidius a S. Audomaro *Ord. Prædicatorum* 5 a
Æneas *abbas in Hibernia* 662 f, 663 a
† Ænesius *anachoreta* 379 a, *alias* Ennesius 383 f, 384 d, 386 b, 388 a
Agatho *episc. Liparensis* 116 e
† Agilus *abbas* 3 c
Agiodulus *abbas* 3[illegible] c d
Agnes *abbatissa Ordinis S. Benedicti* 4 c
Agnes *abbatissa altera* 4 c d
Agnes Austriaca *Alberti I imperatoris filia* 162 f, 163 c
Agnes *filia Ottocari Bohemiæ regis, nupta Rudolpho Rudolphi I imperatoris filio* 174 e f
† Agritius *Senonensis episcopus* 660 f
Aigulphus *abbas S. Dionysii in Francia* 736 e f, 737 a
Airicus *abbas Indensis* 687 b, 703 f
† Aithalas *M.* 3 a
Ala *vel* Adela *comitissa Campaniæ, facta deinde monialis* 758 d, 759 f
Alani 462 d e
Alanus *Cardinalis episcopus Avenionensis* 454 d, 456 a
Albericus *abbas S. Apri prope Tullum* 616 d e f
† Albertanus *confess. Ord. Carmelitarum quis?* 336 f
† Albertus *patriarcha Hierosolymitanus* 576 f, 577 a et seq., 578 e, 579 e f
† Albertus *abbas Pontidensis* 5 b
Albertus *ex episcopo Brixiensi patriarcha Antiochenus* 778 f, 779 b c, 781 d, 784 c
Albertus de Tertio *episc. Bergomensis* 784 f, 785 b c
Albertus Sigismundus *episcopus et princeps Frisingensis* 415 f, 416 a et seq., 420 d
Albertus *abbas in Anglia* 337 f, 338 a
Albertus I *imperator* 174 f
Albinus *vel* Albauldus *episc. Tullensis* 621 d f, 622 a
Albinus *avus S. Agricoli Avenionensis* 450 c, 452 a b
Alboinus *Longobardorum rex* 463 c d, 667 a b
Albricus *Marsiæ episc.* 210 f
Albricus *abbas S. Mansueti* 631 d e, 632 d e
† Albus *M. nobis ignotus* 337 c
Albutius *pater S. Remacli* 672 b, 692 f
† Alchas *episc. Tullensis* 616 b, 621 c f, 622 a
Alchis *vel* Alcus *vir pius* 403 e f
Aldrobrandinus (*Petrus*) *archiepiscopus Ravennas et Cardinalis* 411 d
Alexander *Papa II* 226 c, 240 e
Alexander III 683 b
Alexander *abbas cœnobii Astinensis* 784 f, 785 a
† Alexandri *corpus Frisingæ* 413 c et seq
Alfanus *episc. Salernitanus* 131 f, 132 d e
Alferius *archipresbyter Aquæ-putridæ* 216 c et seq.
Almannus *monachus Altvillarensis, scriptor Vitæ S. Nivardi Remensis* 268 a b c d e, 174 f, 175 a
Almanzor *Cordubæ rex Saracenus* 347 a
Almohazen Mahomet *rex Algeriæ, quem B. Petrus Armengol ad fidem convertit* 320 d
Almus *princeps Hungarus* 467 d, 468 b
Alodius *vel* Alogius *episc. Tullensis* 622 b
† † Alphius,

† † Alphius, Philadelphus *et* Cyrinus *MM.* 116 c, 117 b e, 336 c e
Alphonsus V *Lusitaniæ rex* 289 b
Alpinus. *Vide* Turpinus.
Alsatia de Boussu *(Thomas Philippus de) archiepiscopus Mechliniensis, et S. R. E. Cardinalis* 586 e
Amalafrida *uxor Trasamundi Wandalorum regis* 399 a c
Amalaricus *Wisigothorum rex Arianus* 290 a f, 291 d, 293 d et seq.
Amalecitæ *a S. Josue, orante Moyse, cæsi* 10 b e
Amalfredus *abbas* 532 c
Amalongus *Verdensis episc.* 476 a
† Amandus *episc. Argentoratensis* 377 c d e f
† Amandus *episc. Trajectensis* 377 c d e, 670 c, 674 d, 675 c et seq., 683 c, 738 c d, 747 a
Amandus *consanguineus B. Margaretæ Lovaniensis* 590 f, 591 c, 592 a b c, 593 c d
† Amantius *Remensis episc.* 118 c, 119 b, 122 f, 123 b d
† Ambrosius *Ecclesiæ Doctor* xv b c, 371 d e f, 372 a b, 453 a b c
Ammiud *proavus S. Josue* 7 d
† Ammon *monachus* 157 d
† Amon *episc. Tullensis* 618 d e f, 621 c f, 622 a, 624 b, 625 f, 626 a, 636 f, 637 c, 644 b c
† Amphilochius *episc. Iconiensis sine fundamento ab angelis ordinatus creditur* 117 c d
Amprucla *diaconissa* xxiii f
Anastasius *imperator* 510 d
Anastasius *abbas et deinde episcopus, alio nomine* Astricus, *ubi plura.*
Anastasius *abbas Suppentoniæ* 410 a b c f
† Anatolius *episcopus* 2 c
Andragisma *abbatissa Oratoriensis prope Bellovacum* 339 d, 737 e et seq. *Vide* Angarisma.
† Andreas *Apostolus* 116 c e; *S. Neophytum episcopum non ordinavit* 117 c d e f
† Andreas *eremita. Vide* S. Zoërardus.
Andreas I *Hungariæ rex* 516 e, 517 a b c, 553 d f
Andreas II *Hungariæ rex* 457 a, 458 a
Andreas *episc. Aquinas* 245 c d
Andreas *episc. Volaterranus* 390 c, 396 a, 401 f, 402 a b c d f, 403 f, 404 a et seq.
Andreas a S. Bonaventura *monachus Cistertiensis Ordinis* 515 d
† Aneas *puer M.* 4 a b
Angarisma *abbatissa Oratoriensis, ut fertur,* 737 c d et seq., 741 b d, 754 a b c d e. *Vide* Andragisma.
† Angela de Fulginio 596 d e f
Angelus *episc. Aquinas* 246 d
† Anianus *episc. Aurelianensis* 257 d f, 266 e f
Anna *Samuëlis mater* 2 f
Annibal *dux Carthaginensis* 144 f, 146 f, 149 c
† Anno *archiep. Coloniensis* 723 e, 725 d
† Ansanus *M.* 357 c f, 358 a
† Anscharius *Bremensis episc.* 119 c d e f
Ansegisus *Senonensis episc.* 660 f
† Anthimus *M. episc. Nicomediensis* 598 a b, 610 d
† Antiochus *Lugdunensis episc.* 373 e f, 374 c, 375 e f, 389 a d
† Antiochus *M.* 108 b d
† Antoninus *Placentinus* 340 b, 611 f
Antoninus Pius *imperator* 177 b, 178 d e, 180 b c, 355 a b c
Antoninus *unus aut alter, ut fertur, S. Dionysii Parisiensis socius* 453 a b c
† Antonius Lezatensis 343 a b
Antonius *regni Lusitaniæ possessor a Philippo II Hispaniæ rege pulsus* 289 c
Antonius I *abbas S. Ægidii* 288 f
Antonius *cognomento* abbas *Ord. Minorum* 4 e
Aod *Israëlitarum judex* 3 c d, 72 c e
† Aper *episc. Tullensis* 616 b, 617 d, 621 c d f, 622 a, 623 a, 629 f, 630 b c e f, 638 d, 653 f, 654 a b c d e, 656 f
† Apollinaris *episc. Ravennas M.* 100 e f, 606 b c d, 607 d e f, 608 b
† Apollinaris Sidonius *episc. Arvernorum* 365 b c, 621 e, 622 a
Arbel *alterum S. Gedeonis nomen* 78 e f
Arbertus *episc. Claromontanus* 439 e f
Arbogastes *junior comes Trevirorum* 621 e
† Arbogastus *episc. Argentoratensis* 378 d
Arcadius *monachus apostata conspirat cum aliis in S. Aigulphum abbatem* 738 q et seq., 746 b et seq., 750 a et seq., 755 f
Archembaldus *archiep. Senonensis* 253 f
Archembaldus II *abbas Solemniacensis* 690 f
Archembaldus *abbas S. Apri prope Tullum* 626 b, 627 c d, 645 f, 646 f
Arculfus 32 b c d
Arechis *princeps Beneventanus* 132 c, 136 d e f et seq., 142 e et seq., 144 a b, 154 f et seq.
† Arialdus *diaconus M.* 247 c d
Ariani *Catholicos in Africa persequuntur* 229 d e f, 233 c, 235 b, 391 f, 392 e; *multi conversi in collatione Lugdunensi* 365 f
† Aristion *Christi discipulus* 614 f
† Aristion *episc. M. cum S. Lucinio ep. M* 416 f
Aristo *Smyrnensis episc.* 614 f
Armeni 462 e
Arnaldus Amerius *sextus Generalis Ord. B. M. V. de Mercede* 319 d, 333 e f, 334 d e
Arnaldus *pater B. Petri Armengol* 318 b e f
Arnaldus *comes Carcassonensis* 345 a
Arno *Salisburgensis archiep.* 463 f
† Arnulphus *episc. Metensis* 251 d
Arnulphus *episc. Ambianensis* 184 a b
Arnulphus *abbas Lerinensis* 599 f
Arnulphus *Germaniæ rex* 464 c d
Arpad *dux Hungarorum gentilium* 467 d e f, 468 b c, 527 e f
† Arthemius *episc. Senonensis* 250 c, 256 c, 257 b
Asanes *Bulgariæ rex* 499 c
Aser *tribus* 83 e, 84 f, 88 d, 96 c f
Astingus *vel* Hastingus, *dux Normannus vastat Gallias* 755 f, 756 a, 757 a b c d, 761 c
Astricus *abbas S. Martini, deinde Colocensis episcopus, et legatus S. Stephani apud summum Pontificem, alio nomine* Anastasius *dictus* 494 e, 495 f, 496 a c e, 497 a b f, 502 e et seq., 506 c d e, 522 a b, 552 c, 665 e f, 666 a b c d f, 667 c
Athalaricus *rex Gothorum in Italia* 399 c
Atticus *abbas S. Ægidii* 292 a
Attila *Hunnorum rex* 175 c, 462 b f, 463 a, 464 f, 465 a, 564 e
Attila *Laudunensis episc.* 270 e f, 280 b d
Atto *episc. Vercellensis* xxvi b c
Avari *vel* Avares 463 b c. *Vide* Hunni.
† Audoënus *Rotomagensis episc.* 750 f, 751 e f
† Augustinus *Hipponensis episc.* 450 e, 452 d
Augustinus Florentinus, *al.* Fortunius, *Ord. Camaldulensis ex nullius fidei instrumentis de SS. Justo Clemente et Octaviano plurima figmanta compilavit* 393 f, 394 et seq.
† Avitus *episc. Arvernorum* 439 f, 440 d

† Avitus *Viennensis episc.* 365 f
† Aunarius *episc. Autissiodorensis* 250 a, 256 b, 257 a, 266 b
Avolus *episc. Arvernorum* 439 f
† Auspicius *episc. Tullensis* 621 c e f, 622 a
Auspicius *episc. Augustodunensis* 252 b e
Austadiala, *alias* Gandaltruda, *mater S. Agricoli* 450 c
Austrasius *episc. Tullensis* 622 b
† Austregisilus *Bituricensis episc.* 671 f
Austrenus *episc. Aurelianensis* 250 a b, 256 b f, 266 b
Austria *(Georgius ab) episc. Leodiensis* 691 e
Autharius *Longobardorum rex* 293 d
Autmundus *episc. Tullensis* 621 d, 622 b
Autulphus *abbas S. Ægidii* 288 a
† Auxibius *episc. in Cypro* xxii a b
Azo II *marchio Estensis* 312 f, 314 b c d
Azzia *(Robertus de) thesaurarius ecclesiæ Capuanæ* 104 e, 105 c f

B

Baal *idolum, quod S. Gedeon destruxit* 77 c, 78 d e f, 79 b, 83 b c d, 84 b, 93 b; *illud post Sancti mortem adorarunt Israëlitæ* 92 f, 94 f, 95 a
Baert *(P. F.) præpositus S. Rumoldi Mechliniensis, et olim vicarius generalis absente præsule* 586 e
Balaam *filius Beor* 22 d
† Baldericus *presbyter Remensis* 271 c d
Baldinus *nobilis Gallus* 273 f, 282 a c
Balduinus I *rex Hierosolymorum* 579 d, 581 f, 582 a
Balo *conf. in Hibernia* 600 f
Balsamon *(Theodorus) patriarcha Antiochenus* xxi d e, xxv c
Barac *Israëlitarum judex* 3 c d, 72 c, 77 f, 78 a, 79 d, 80 b
Barberinus *(Antonius) S. R. E. Cardinalis* 416 a b f
Bartholomæus Tridentinus *Ord. FF. Prædicatorum* 777 f, 778 a
Basilina *diaconissa* xxiv a b c
† Basilius *Cæsariensis episc.* 387 b
Basilius *imperator Græcus S. Stephani Hungariæ regis amicus* 534 a b
† Basolus *anachoreta* 271 b c
† Bathildis *regina* 185 e, 186 e, 279 a, 730 e f
Baucio *(Nicolaus de) canonicus Capuanus* 107 b
Baudonivia *monialis scripsit Vitam S. Radegundis* 350 a b
Bavo *nobilis Gallus, at non frater S. Nivardi Remensis* 269 d e, 272 f, 273 a f, 274 e, 281 f
† Beatrix *Attestina* 311 d, 312 f, 314 b c d
Beatus *episc. Ambianensis* 177 e, 185 c d
Bela I *Hungariæ rex* 553 d f
Bela IV *Hungariæ rex* 457 a, 499 c
Belfortius *(Nicolaus) canonicus Regularis* 133 a
Belisarius *dux Justiniani imperatoris* 232 f, 299 d
Bellarminus *(Robertus) S. R. E. Cardinalis* 328 f
† Benedictus *abbas* 230 f, 231 a, 236 d f, 237 a, 243 f, 244 a; Benedicti *et* Scholasticæ *corpora in Galliam translata dicuntur* 730 c et seq., 748 e f, 749 c d, 755 f, 757 a b c, 761 c; *excutitur hæc translatio* 733 b et seq.
† Benedictus *martyr in Hungaria* 565 f, 567 b
† Benedictus *martyr Ord. Camaldulensis* 507 c d
† Benedictus *Papa I* 293 f
† Benedictus II 292 d, 293 f, 294 a b c, 296 a d
Benedictus III 295 c
Benedictus VI, *aliis* VII 475 b c, 476 d et seq.
Benedictus VII 479 c d e f, 506 et seq.
Benedictus VIII 525 e, 526 a
Benedictus IX 529 e
Benedictus XIII 224 b, 246 a
Benedictus XIV 162 f
Benedictus *abbas Schyrensis* 422 c
Beneventani 476 b
† Berardus *episc. Interamnas* 5 f
Berardus *episc. Brixiensis* 247 e f
† Berarius *Cenomanensis episc.* 731 e f
† Bercharius *abbas* 267 b, 268 a, 271 e f et seq., 273 a et seq., 275 f, 277 c, 281 et seq.
Bercundus *Ambianensis episc.* 185 c d
Berengarius *Italiæ rex* 501 e
Bernardus *episc. Apamiensis* 343 d e
Bernardus *rex Italiæ* 224 c
Bertefridus *Ambianensis episc.* 185 e, 275 f
† Bertholdus *primus Ord. S. Mariæ de monte Carmelo Prior generalis* 576 e, 578 b, 579 d
Bessi *repulsi a S. Stephano Hungariæ rege* 537 d e f, 538 a b c et seq., 569 c, 570 d e
Betausius *Remensis episc.* 122 e f, 123 a b d
Beto *vel* Betto *pater S. Lupi episc. Senonensis* 249 f, 256 a d, 258 d, 266 b
Betto *præpositus monasterii S. Columbæ* 254 a
Bilihildis *regina, uxor Childerici Francorum regis* 268 a b
Blasæus *(Jacobus) episc. Audomaropolitanus* 289 c
Blasius *monachus, ineptus scriptor vitæ S. Octaviani* 392 f, 393 a b c d e, 395 c, 400 e
Bliderannus *scripsit fabulosa Acta SS. Justi et Clementis* 396 e f, 397 a b, 398 a b, 400 b c
Blouda *tertiaria Ord. Servitarum* 338 b
† Bodo *episc. Tullensis* 616 b
Boek *(Martinus de) curat construi sacellum lapideum in honorem B. Margaretæ Lovaniensis* 583 b
Bolcanus. *Vide* Olcanus.
Boleslaus III *Poloniæ rex* 287 f
Boleslaus *Bohemiæ dux* 479 a, 495 f, 500 c, 502 e, 504 e, 505 e f et seq., 507 c d, 566 b, 567 c
Bolesodes, *alias* Bolosudes *et* Bultzus *princeps Hungarus dicitur Constantinopoli baptizatus, sed ficto animo* 469 e f, 470 a et seq.; *captus suspendio vitam finivit* 469 f, 470 a b c, 473 f; *de veritate ipsius baptismi disseritur* 470 c et seq.
Bonaventura *abbas Reichenbacensis* 422 c
Bonfinius *(Antonius) scriptor Historiæ Hungaricæ* 461 a b c
Bonhomme *(H. F.) decanus S. Servatii Trajectensis* 587 a
Bonibertus *aut* Bonipertus *et* Benipertus *primus episc. Quinque-ecclesiensis* 522 e, 523 a b
† Bonifacius *pater duodecim Fratrum MM.* 134 f, 138 f, 139 a, 144 f
668 f, 669 a
Bonifacius *Papa* IV 342 d e
Bonifacius VIII 235 e
Bonifacius *episc. Carthaginensis* 565 e, 567 a
Bonifacius *abbas et martyr in Hungaria*
Bonvisius *(Hieronymus) S. R. E. Cardinalis* 227 b c
645 c
Borno *episc. Tullensis* 271 c d e
† Bova *aut* Boba *abbatissa*
Brantes *(D. de) thesaurarius et pœnitentiarius Avenionensis, hujus operis adjutor* 444 f, 446 a

Bredislaus

Bredislaus *Bohemiæ dux* 528 f, *alias* Bracilaus, Brzetislaus *et* Prædislaus 540 a
† Briccius *Turonensis episc.* 221 b
Briconius *monachus captus cum S. Aigulpho, sed elapsus* 741 a b, 746 f, 747 a; *etiam* Britonius *et* Ricoinus *dictus* ibid. c, 753 f, 754 a c
Bridou *(Jacobus) doctor Sorbonicus* 118 c, 124 b
Brigitta *abbatissa soror S. Henrici imperatoris* 500 a
Brivius *(Joannes Baptista) episc. Cremonensis* 246 f
Brou *(Henricus Feydeau de) episc. Ambianensis* 183 c, 191 c
† Bruno *episc. Tullensis, dein summus Pontifex sub nomine Leonis IX, quod vide.*
† Bruno *Russorum apostolus* 475 e; *idem cum* S. Bonifacio *martyre* 475 f, 482 a b c
Bruno *Augustanus episcopus, frater S. Henrici imperatoris* 500 a b c d, 501 c
Bruno *Verdensis episc. legatus ad ducem Hungarorum* 475 d e f, 476 a b, 482 d
Bruno *Trevirensis episc.* 287 b
Buchardus *Ord. Cisterciensis* 601 b c
Buda *nobilis Hungarus* 553 c d; *aut* Budo 554 c
Budini 462 d
Bulgari 464 b, 465 c, 468 e f, 469 b, 476 b, 538 c d e f
Burchardus I *Sueviæ seu Alemanniæ dux* 169 e
Burchardus II *Sueviæ dux* 168 c d e, 169 e f
Burchardus III 169 f
Burgundiones 462 f
Butkens *(Christophorus) abbas S. Salvatoris Antverpiæ* 289 c

C

Caccia *(Joannes Philippus Maria) nobilis Italus* 418 a
† Cæsarius *Arelatensis episc.* 290 a b c f, 291 a c, 294 d e, 295 c d e, 300 b f, 450 d, 452 b
Cæsarius *episc. Claromontanus* 439 f
Cæsarius *monachus Heisterbacensis, scriptor Dialogorum* 582 c, 590 b c
Cailanus *episc. Dunensis* 663 f
† Caius *Papa* 128 a
Cale *princeps Hungarus* 470 b
Caleb *filius Jephone* 16 c d e, 17 a et seq., 18 a et seq., 57 b c d, 61 f, 62 a d e, 65 b c 69 c
† Calixti *reliquiæ* 119 f
Calixtus *Papa* II 405 d
Calixtus III 456 a
†† Callistes, Euodius *et* Hermogenes *MM.* 3 a, 336 c
† Calminius *dux Aquitaniæ* 3 b
Calvus Ladislaus *patruelis S. Stephani Hungariæ regis* 492 c, 553 d
Calvus Zirindus *pater Cupæ ducis Simigiensis* 492 b c
Caracciolus *(Nicolaus) archiep. Capuanus* 104 d et seq.
Carillus *filius S. Arealdi M.* 247 a b
Carolomannus *princeps Francorum* 410 c, 411 c d
Carolus *Magnus imperator* 342 c e, 452 c, 463 d e f, 464 a, 510 a b
Carolus Crassus *imperator* 345 d, 707 e
Carolus IV *imperator* 441 d, 636 a, 682 b
Carolus V 682 c
Carolus *Hungariæ rex* 459 f, 505 d, 514 a b
Carolus Simplex *Francorum rex* 245 d
Carolus IX 456 d
Carolus Martellus *Francorum princeps, aliquando etiam* rex *dictus* 290 a b c e, 291 c d, 293 a b, 296 d e, 302 e f, 303 a d e f
Carolus *Salerni princeps* 190 b, 195 a
Caron *(Ludovicus le) pœnitentiarius Ambianensis* 196 d
† Carponius *M.* 104 f et seq.
Carthuitus *vel* Carthuitius, *alias* Chartuitius, *episcopus Hungarus, et scriptor Vitæ S. Stephani* 456 c; *quo tempore scripserit* 458 b; *et quam accurate* 460 b c d, 505 d e f, 562 d e
Cartusiani Ordinis monialium *consecratio* XI c d e f, XII a
Casimirus *Poloniæ rex* 289 b
Castilionius *(Agathinus) edidit Acta et Officia Sanctorum Leontinorum* 116 b, 117 b e f, 118 a d
Cataphrygæ *hæretici* v e f
† Catharina *V. et M.* 788 c e f
Cean, *vel* Kean, *Bulgarorum dux victus a S. Stephano Hungariæ rege* 525 e f et seq.; *nisi* Cean *aut* Ceas *solum fuerit agminis dux* 526 d
Cedrenus *scriptor Græcus cujus sit fidei* 472 b c et seq.
Celsinus *episc. Tullensis* 621 c f, 622 a
Celsus *augustalis sub Adriano* 113 c
† Cerbonius *episc. Populoniensis* 223 c, 224 f, 228 c f, 230 c d, 231 b c d f, 232 a c d e, 233 d e f, 234 b c, 235 c d, 236 b, 241 b c e f, 242 b c d e, 389 f, 391 b d f, 392 d, 393 a b, 394 b, 395 c
Chanaan *nepos Noë* 49 a, 50 c
Chapuis *(Joannes Baptista) canonicus Dertonensis* 110 b
Chardon *(Mauritius) Societatis Jesu Rector Constantiensis diligentissimus Operis nostri adjutor* 162 d, 412 f, 425 e, 434 d
Charitis *virgo Hungara* 556 a
† Chariton *abbas* 385 e f
Chariton *presbyter apud Leontinos* 5 d
Chæremon *episc. Nilipolitanus* 160 d e, 164 d
Chæremon *episc.* 158 e, 160 d e
Chazari *populus antiquis Hungaris vicinus* 467 f, 468 a b f
Childebertus *Grimoaldi filius, usurpator regni Austrasiæ* 270 a c f, 271 a, 279 a
Childericus I *Francorum rex* 269 a et seq., 271 e, 272 a, 275 e f. 278 c, 279 a b, 282 f, 284 b d
Childericus II 684 c d e, 686 b, 740 c
Childomarus *abbas Solemniacensis* 674 c
Chilpericus I *Francorum rex* 279 b, 284 d
Chilpericus *rex Neustriæ victus a Carolo Martello* 296 d
Chingen *(Marcus) S. J. confessarius principis Frisingensis* 413 a, 415 f
Christianus *Nemausensis episc.* 295 c
Chrodobertus. *Vide* Grodobertus.
Cincius *dux Hungarus* 493 c, *alias* Contius, 494 f
† Claudius *Viennensis episc.* 370 e et seq., 374 a
† Clemens *Papa* I 1 e
Clemens IV 288 f
Clemens V 174 f
Clemens X 418 e, 419 f, 420 b, 606 a b
† Clemens. *Vide* Justus *et* Clemens.
† Clemens *primus Metensium episc. verosimiliter idem cum Clemente octavo Trevirensium præsule* 635 a b

Clodoveus I

Clodoveus I *Francorum rex* 510 d
Clodoveus II 270 b, 271 a, 279 a, 452 c, 730 e f, 731 a b, 736 e f, 737 a, 744 e, 745 d
Clodoveus III 686 f
Clotarius II *rex Francorum* 184 f, 250 d e, 251 a f, 253 b, 258 f, 259 a d, 260 f, 261 a d, 262 e, 279 c, 284 d, 450 c f, 452 a c, 672 e f, 745 c
Clotarius III 279 b, 284 d
Coëmanus *abbas Enach-trumensis* 663 b c
Coëmanus Breac *abbas in Hibernia* 663 b
Colalto *nobilissimæ familiæ, e qua nata fuit B. Juliana, arbor genealogica* 309 c e f
Colmanus *episc. Dromorensis* 666 e
Colmanus *episc. Kill-ruadhensis* 662 f, 663 c, 665 b
Colmanus Ela *seu* Colmanellus *abbas in Hibernia* 666 d e
Colomannus, *olim* Calamannus, *Hungariæ rex* 456 c f, 457 f, 458 b, 547 b c, 558 f, 562 d e f
Colomannus *Haliciæ rex aut dux* 457 a f, 458 a
† Columba *virgo* 4 b
† Columba *virgo martyr* 253 c e f, 254 a
Columba *solitaria in Aprutio* 5 f
† Columbanus *abbas* 5 e
Columbus *monachus perversus cum aliis conspirat contra S. Aigulphum abbatem* 738 b et seq., 746 b et seq., 750 a et seq, 754 f, 755 f
† Comgallus *abbas Benchorensis in Hibernia* 663 f, 665 c
† Connon *monachus in Sicilia* 2 f
Conradus I *imperator* 169 f
Conradus II *cognomento* Salicus 501 e, 539 b et seq., 552 a, 570 a b, 571 d
Conradus III 287 c
Conradus *filius Frederici II imp.* 245 f, 246 a
Conradus Pacificus *Burgundiæ rex* 169 f, 170 a, 501 e
Constantinus I *imperator* 508 c, 509 b
Constantinus *junior imperator* 579 f, 598 a
Constantinus Porphyrogenitus *imperator* 467 e, 469 e f, *et scriptor Græcus* 473 d e f, 474 b e, 509 a et seq.
Constantinus *imperator Græcus Basilii frater et collega* 534 c
Constantinus *episc. Urbevetanus* 778 a
Constantius I *imperator* 123 d, 134 d
Constantius *imperator Arianus* 180 d
Constantius *presbyter Lugdunensis, scriptor Vitæ S. Germani Autissiodorensis* 368 e f et seq.
Constantius *minister Juliani apostatæ* 362 c d e f, 363 a
Contamissa *(Carolus) episc. Carnotensis et vicelegatus Apostolicus* 449 c
Conti *(Odo) S. J.* 416 f, 417 a
Cornaro *seu* Cornelius *(Flaminius) patritius Venetus varia de B. Juliana virg. documenta misit* 309 c, 310 a b e, 311 e f, 312 a b
† Cornelius *Papa* 134 a b, 703 f
† Cornelii *reliquiæ* 119 f
† Cosmas Solimus *conf. nobis incognitus* 337 d e
Crescimirus *rex Dalmatiæ* 541 f et seq.
Cribellius *(Alexander) S. R. E. Cardinalis* 667 a
† † Crispinus *et* Crispinianus *MM.* 122 c d, 125 a f, 128 a
Croati, *olim* Chrobati, 467 b c, 469 a b
† Cunibertus *archiep. Coloniensis* 695 f, 696 a
Cupa *dux Simigiensis in Hungaria* 488 a; *rebellis S. Stephano bellum infert, at victus in prælio occiditur* 492 b et seq., 564 d e
† Cyprianus *Carthaginensis episc.* 131 f, 133 d e f, 134 a b, 139 c et seq., 141 e f, 145 f et seq., 166 b c
Cyriacus *patriarcha Constantinopolitanus* xvii a b
† Cyrillus *tertius Prior generalis Ord. S. Mariæ de monte Carmelo* 579 c, 581 d

D

Dabir *rex Eglon* 51 a, 54 f, 55 e f, 56 a d
Daciana *diaconissa* xxiv e f
Dado *Ambianensis episc.* 184 f
Daemen *(Hermannus) doctor Lovaniensis et decanus ibidem S. Petri* 584 e, 586 e
Dagobertus I *Francorum rex* 279 c, 284 d, 450 f, 252 c, 673 b d, 744 c, 745 c
Dagobertus II 270 f, 284 d
Dagobertus *filius Childerici regis infans cum patre occisus* 284 d
† Damasus *Papa* 180 f, 451 c, 453 a
Dani 119 e, 476 b, 705 c d, 707 e
† Daniel *M. in Hispania* 3 a
† David *rex et propheta* 3 d, 50 a, 72 c, 77 f, 78 a
Debonnaire *(Ludovicus) presbyter Ambianensis* 193 c e
Decius *imperator* 117 e f
† Decorosus *episc. Capuanus* 104 f et seq.
Deianira *uxor Herculis* 147 c
Deodatus *episc. Ambianensis* 177 e, 185 d
Deoduinus *Leodiensis episc.* 689 e
† Desideratus *episc. Arvernorum* 439 f, 440 d
Deusdedit *episc. Calaritanus* 599 f, 600 a
Diaconissarum *antiquitas, requisita, vestitus, officia* i et seq.; *Ordinatio* iv et seq.; *sanctiones de illis ex jure civili imperatorum* xiv et seq.; *earumdem status apud hæreticos Orientales* xviii et seq.; *Diaconissæ memorabiles in Oriente et Occidente* xxii et seq.; *tempus ac modus, quibus evoleverunt* xxv et seq.
† Diana *virgo Ord. S. Dominici* 776 c d, 777 a b
Dido *episc. Laudunensis* 304 c
Diericx *(Franciscus) abbas S. Salvatoris Antverpiæ* 289 c
Dietpoldus *vel* Diopoldus *nobilis Germanus* 168 f, 169 f
Diocletianus *imperator* 122 d, 125 e, 133 c, 134 d, 160 c, 176 a
Dionysia *diaconissa* xxiii f, xxiv a
† Dionysius *Alexandrinus episc.* 160 d e
Ditmarus *Merseburgensis episc. et scriptor* 475 e f, 482 b c, 504 b
Ditperga *filia Burchardi Sueviæ ducis* 169 e
Divitianus *Suessionensis episc.* 123 b d, 128 e f, 129 a
Dolmans *(Petrus) Societatis Jesu Provincialis in provincia Flandro-Belgica asseruit episcopatum Trajectensem* 675 d
† Dominicus *fundator Ord. Prædicatorum* 775 c d, 776 et seq.
† Dominicus *episc. Brixiensis* 674 b
Dominicus *archiepiscopus* 494 f, 495 b; *forte primus Strigoniensis* 522 c d
† Donatus *Aretinus episc. M.* 411 e
† Donatus *an episc. Avenionensis* 454 c, 455 e f
† Donatus *Eurœensis in Epiro episcopus* 411 e
† Donatus *presbyter eremita* 455 e f
† Donatus *conf. apud Leontinos* 5 d e
Drauscio *vel* Drausius *Suessionensis episc.* 275 f
Drogo *episc. Tullensis* 645 f, 646 f

Druma *uxor secundaria S. Gedeonis* 95 c e
Dulci *(Stephanus) archiepisc. Avenionensis* 449 d
Dulcitius *episc. Tullensis* 621 d, 622 b

E

Ebbo *Remensis episc.* 119 c d e f
Eberhardus *Salisburgensis episcopus* 415 a, 421 e
Eberschwang *(Benedictus) Ordinis S. Benedicti* 424 b
Ebroïnus *major-domus sub Theodorico III* 740 b c, 754 f, 755 d
Eccardus *(Joannes Georgius) scriptor Germanus* 464 f, 465 a b c d
Eduardus *Angliæ rex* 190 b
Effectis *(Antonius de) scriptor Italus* 412 c, 420 a
Eigelbertus *Frisingensis episc.* 540 b
Eldad *unus e senioribus Israël* 13 c e f, 14 a et seq.
Eleazar *sacerdos, Aaronis successor* 17 b, 19 d e, 20 b d e, 21 b c, 22 d, 23 e, 25 f, 26 a, 28 e, 29 a, 50 e, 62 c e, 63 e, 64 a d, 65 d, 66 f, 67 c, 69 c, 74 a e, 336 f
+ Eleutherius *Æcanensis episc.* 142 c
Elias Robertus. *Vide* Helias.
+ Eligius *Noviomensis episc.* 185 a b c, 672 d e f, 673 a b c d e f, 693 a, 728 a
Eligius *episc. Albiensis* 345 e
+ Elisabeth *Hungarica* 558 f
Elisama *avus S. Josue* 7 d e, 10 c, 15 c
+ Elphegus *episc. Wintoniensis* 2 e
Elpidius *episc. Volaterranus* 232 e, 398 e
Elpidius *Laodicenus episc.* 389 d e
Elpidius *legatus Julii Papæ in Oriente* 383 a
Elpidius *S. Basilii diaconus* 385 f
+ Emericus *filius S. Stephani Hungariæ regis* 339 e, 515 e f, 516 a, 523 e f, 524 a b, 534 b c, 536 b c d e f, 537 b, 539 e f, 541 e et seq., 543 b et seq., 560 e, 571 a b; *mors ipsius* 542 b et seq., 571 b f; *corpus elevatum* 555 a et seq., 558 a et seq.; *miraculum* 561 d e f et seqq.
Emma *mater S. Nivardi episc. Remensis* 269 d e f
Emma, *aliis* Henna, *Rothensis abbatiæ fundatrix* 163 b c
Emnedzur *Attilæ Hunnorum regis consanguineus* 463 a
Enacim *Chananææ populi de stirpe gigantea* 57 a b, 62 d
Ennesius. *Vide* Ænesius.
Ephraïm *patriarcha* 7 d
Ephraïm *tribus* 7 e, 62 e f, 63 a d, 68 c d e f, 88 c, 89 f, 90 a, 91 e f
+ Epiphania *uxor S. Neophyti* 116 c
Eracleus *seu* Eraclius *archiep. Cæsareæ Palæstinæ* 578 f, 580 e
+ + Erasmus, Cleonicus *et* Stratonicus *MM.* 116 f
Erckenbaldus *episc. Argentoratensis* 377 f
Erembertus *abbas Corbeiensis* 186 b c
Eremita *(Joannes) auctor Vitæ S. Bernardi* 202 f
+ Erentrudis *abbatissa* 598 c
Eresvitha *mater Aldulphi Westsaxonum regis* 3 e
Ericus *episc. Paderbonensis* 690 c
Ermengaudus VI *comes Urgellensis* 318 a b
Ernestus *Sueviæ dux* 501 e
Ervigius *Gothorum in Hispania rex* 294 b c, 296 a
Esbaal, *al.* Isboseth, *filius Saülis* 78 f
Estmor *(Michaël) S. J. pœnitentiarius Romæ* 415 f, 416 a
Etoile *(Petrus de l') abbas S. Acheoli prope Ambianum* 197 b c d
+ Euantia 3 e
Evarix *vel* Evaricus *Wisigothorum rex persecutor Christianorum* 201 b c d
+ Eucherius *Lugdunensis episc.* 159 f, 372 f, 450 d, 452 b c
+ Eucherius *episc. Aurelianensis* 336 c
Eudo *Aquitaniæ dux* 296 e
Everardus *episc. Ambianensis* 184 b
+ Eugenius *episc. Carthaginensis* 235 a
+ Eugenius *episc. Toletanus M.* 619 f, 620 a
Evi *rex Madianitarum* 22 d
Eulogius *Ambianensis episc.* 177 a, 178 b, 183 a
Eulosia *al.* Verosia, Volasia *et* Volosia *filia S. Arthemii episc. Senonensis* 258 e, 259 c
+ Enodius *M. Vide* Callistes.
+ Euphemia *M. sub Diocletiano imp.* 606 c
Euphemia *virgo Ord. Cistertiensis* 601 a
+ Eupraxia *virgo* xx c d
Eupraxia *mater S. Eupraxiæ virginis* xx c d
Eusebius *Cæsareæ Palæstinæ sæculo* xi *episc.* 571 f
+ Eustatius *anachoreta* 379 a, 383 f, 384 d, 386 b, 388 a
Eustochius *Turonensis episc.* 222 c d e
+ Euthymius Magnus *abbas* 659 b c d e
Eutulanus *episc. Tullensis* 621 d, 622 b
Eutyches *hæresiarcha* xix d
Exuperantius *presbyter sepelit corpus S. Terentiani Ep. M.* 115 e f
Ezri, Jezer *vel* Abiezer *pater familiæ, e qua natus S. Gedeon* 78 f, 79 a b, 80 a e f, 81 a, 83 b e, 89 f

F

Fabritius *Sueciæ regis ad Persas legatus* 465 c
Falconius *(Jacobus) vicarius generalis Capuanus* 107 d
Fantozzi *(Hyacinthus) vicarius generalis Cardinalis Barberini* 415 f, 416 b
Farulfus *senescallus* 250 d, 258 f, 259 a e
Faustinianus *pater S. Firmini confessoris* 175 b e, 176 b c e f, 177 d, 178 c e, 179 d, 182 a d, 183 b
+ + Faustinus *et* Jovita *MM.* 778 b
+ Felicis *reliquiæ* 119 f
+ Felicissima *virgo M.* 337 a
+ Felix *episc. Africanus martyr* 134 d e, 135 f
+ Felix *episc. socius S. Reguli* 223 c, 224 f, 227 a, 228 c f, 230 c d, 231 c d f, 232 a d e, 234 b c, 235 c d, 289 f, 389 f, 391 b d f, 392 d, 393 a b, 394 b, 395 c
Ferdinandus III *imperator* 518 c
Ferruccius *(Franciscus) dux Florentinorum* 405 f, 406 a d, 408 d e, 409 d
Filliaut *(G. F.) Religiosus Benedictus S. Ebrulfi in Normannia, et hujus Operis adjutor* 765 a
+ Firminus *episc. Ambianensis martyr* 175 b e, 176 b c e f, 177 d, 178 a b, 179 d, 181 f et seq.; *acta ipsius qualia* 175 f et seq.; *reliquiæ* 188 d
Flavius *Gothorum rex in Vita S. Ægidii* 290 a, 291 c, 292 d, 293 a b et seq, 301 b c d, 302 a; *quis sit ille* Flavius 293 b et seq.
Flodoardus *aut* Frodoardus *scriptor Historiæ Remensis* 121 b e
+ Florentina *soror S. Leandri et S. Isidori Hispalensis* 3 b

† Florentius *episc. Argentoratensis* 378 d
† Florentius *episc. Populoniensis* 241 f
Florentius *minister Herculis* 139 b c, 145 c d e f
Fogelius *(Martinus) medicus Hamburgensis* 465 b
Forgillo *(Dominicus) canonicus Capuanus* 104 e, 105 f
Fortunius, *al.* Fortunerius Vasellus *patriarcha Gradensis* 313 b c, 314 f
Fournier *(Josephus) canonicus Ambianensis* 196 d
Fredericus II *imperator* 779 d e f, 780 a et seq., 781 e f, 782 a b c d, 783 b c d e f
Fredericus *Florentinorum dux* 405 d e
Fredericus *episc Coloniensis* 689 e
Fredericus *Salisburgensis episc.* 479 f, 480 e
Freibergerus *(Joannes) canonicus Frisingensis* 424 e f
† Frigdianus *episc. Lucensis* 238 f, 239 f, 240 a e
Froterius *Nemausensis episc.* 292 c d
Frotmundus *comes Senonensis* 758 a
Fulbertus *Carnotensis episc.* 285 b, 290 d
Fulcarius *comes Aurelianensis* 258 d
Fulco *Remensis episc.* 121 f, 122 b
Fulcrannus *Lutevensis episc.* 345 e
† Fulgentius *Ruspensis episc.* 137 f, 233 c
† Fusciani *reliquiæ* 188 d, 190 e; *ejus et Sociorum festivitas* 190 d

G

Gabaonitæ 44 e f, 49 c d, 50 a et seq.
† Gabriel *archangelus* 34 e
Gachet *(Joannes Baptista) Societatis Jesu* 161 a b
Gad *tribus* 23 d e, 29 b c d e, 31 f, 32 a, 33 f, 62 c, 66 c d e f, 67 a b c
Gallanus *abbas in Scotia* 338 f, 339 a b
Galtero *abbas Altivillarensis* 276 f, 277 a
Gandaltruda *mater S. Agricoli* 450 c
Gaudentius *socius S. Adalberti episc. Pragensis in Hungaria* 481 e
† Gauzlinus *episc. Tullensis* 616 b d e, 626 b c d, 627 b c d e, 628 d, 629 f, 634 c, 645 f, 646 f, 648 a b c
Gebhardus *Franconiæ comes* 170 a
Gedeon *monachus S. Reoli filius* 269 b, 274 c, 282 f, 283 e
Gelasius *Papa I* 11 f, 111 a
Gelimer *rex Wandalorum* 232 f, 233 a, 391 b c, 392 e, 394 b, 395 c f, 399 c d
Gensericus *Wandalorum rex* 211 e f, 212 f, 213 a, 232 f, 233 a, 391 b c, 392 e, 394 b, 395 c f, 399 c d
† Gentiani *reliquiæ* 188 d, 190 e
Gentilis *Cardinalis, et Sedis Apostolicæ legatus in Hungaria* 459 f, 505 b c, 514 f, 515 a b
Georgier *(Athanasius) legationibus illustris* 518 c
† Georgius *martyr* 564 *d*
Gepidæ 462 b d e f, 463 a b
† Gerardus *episc. Tullensis* 558 a, 616 e f, 617 a d, 618 a b, 623 a; *fundat abbatiam S. Mansueti, erga quem singulari pietate afficitur* 627 e f, 628 et seq., 633 e, 635 c, 637 e, 648 e f, 649 a c d e f, 650 et seq., 655 a, 656 d f
† Gerardus *episc. Morisenus seu Chanadiensis* 528 c, 529 c et seq., 555 a b et seq., 557 f et seq., 569 b e
Gerardus *archiep. Bituricensis* 601 b c
Gerardus *episc. Cameracensis* 688 a
Gerardus de Madiis *vel* Maggius 246 c e; *an episc. Cremonensis* 247 d e
Gerberga *Conradi Burgundiæ regis filia* 501 e
Gerberga *seu* Guepa *filia Conradi Burgundiæ regis, et uxor Hermanni II Sueviæ ducis* 173 f
† Germanus *Autissiodorensis* 201 f, 660 e
Germanus *Rotomagensis episc.* 222 d
Gero *vel* Gereon *Coloniensis episc.* 477 c, 478 e f
Geroldus *conf. in Bavaria* 4 f
Geroldus *Sueviæ dux* 337 b
Gertrudis *comitissa Northeimensis* 286 b
Geysa *Hungariæ rex* 513 c et seq.
Geysa *vel* Geicha *dux Hungarorum, et pater S. Stephani* 467 d e f, 475 c d, 476 c, 481 a c d e, 482 f et seq., 484 a b c, 488 c et seq., 489 f, 490 a b, 491 b c d, 493 d, 495 f, 500 b, 563 d e f, 564 a b; *conversus ad fidem* 475 b, 481 e f, 482 a b c d e, 488 c d; *uxor ipsius* 481 c d e, 483 a b, 488 a et seq., 492 c, 493 a; *mors* Geysæ 487 b e f et seq., 552 b, 564 b, 565 b
Gilbertus *episc. Nemausensis* 292 b d
Gimenez *(Clemens) Ord. Cistertiensis* 338 a
Giovardi *(Victorius) editor Actorum SS. duodecim Fratrum MM.* 131 e et seq.
Giraldus *Fanesinus* 532 c
Gisela *regina Hungariæ uxor S Stephani* 458 d; *soror S. Henrici imperatoris* 485 c, 488 e f, 489 e et seq., 499 f et seq., 524 b c, 527 a, 535 e, 536 b c d e f, 539 e f, 554 b et seq., 560 e, 566 d e, 567 f, 568 a; *accusata a quibusdam scriptoribus, sed perperam* 553 c et seq.; *postrema gesta, obitus et memoria* 554 b c d e f
Gisela *imperatrix* 501 e
Gisela *uxor Henrici Bavariæ ducis* 501 d e
Gislerannus *seu* Willerannus *Carcassonensis episc.* 345 e
Gisulphus *dux Beneventanus* 136 d, 137 a
Glascianus *episcopus in Scotia* 2 b
† Godefridus *Ambianensis episc.* 285 b, 286 f
Godefridus II *episc. Ambianensis* 184 a b
Godefridus Bullonius *rex Hierosolymorum* 579 d, 581 f, 582 a
Godefridus Viterbiensis *scriptor* 558 f, 559 a
Godefridus *Stabulensis* 687 f
† Godehardus *Hildensheimensis canonizatus* 558 a
Godehardus *abbas Altahensis* 528 d
Goderanus *ex circumforaneo eremita pius* 285 d e f
† Godinus *conf. in territorio Lemovicensi* 4 f, 5 a
Godo *Metensis episc.* 674 c
Godo *episc. Tullensis* 645 b
Godo *episc. Virodunensis* 252 d e
Goduinus *abbas Stabulensis* 686 e f, 687 a
† Goericus *Metensis episc.* 674 a
Gonteri *(Franciscus Mauritius de) episc. Avenionensis* 445 b
† Gorgonia *soror S. Gregorii Theologi* x a
Gothi 230 f, 236 b c d e f, 399 f, 400 b c d e f, 462 b e f, 463 a b, 465 a f, 466 a
Gratianus *imperator* 177 b d, 178 c e, 180 c d
Gratianus *episc. Aquensis in Novempopulania* 201 a b
Greffius *(Thomas) canonicus Ambianensis* 191 b
† Gregorius *Papa* I 242 d, 243 c, 244 a c d, 245 b, 336 c, 410 a et seq., 597 f, 614 b c, 630 c d
414 a
Gregorius IV 476 a, 714 b c
Gregorius V
† Gregorius VII

† Gregorius VII 292 c d, 513 b et seq., 516 d et seq., 558 c, 561 d, 623 c d, 631 d f, 632 a
Gregorius IX 459 e, 499 c, 779 c d e f, 780 a et seq., 781 e f, 782 a b c, 783 b c d e f
Gregorius XIII 328 f, 329 a, 379 d, 534 f
† Gregorius Thaumaturgus 411 a d
† Gregorius *Turonensis* 76 a b
Gregorius II *episc. Aquinas* 243 f
Grimbaldus *abbas S. Mansueti* 631 d f, 632 c d, 634 c
Grimoaldus *major-domus in Austrasia* 270 a c f, 678 c, 680 b, 681 c, 684 b, 694 f, 695 f
Grodobertus *administrator episcopatus Sagiensis pro S. Godegrando, cui mortem machinatur* 764 d, 766 b et seq., 769 a et seq.
Guala *episc. Bergomensis* 773 c e f
Gualterius *(Janottus) archiep. Firmanus* 379 b, 380 a
Guazzo *(Franciscus Maria) scripsit Vitam B. Alberti Besutii* 787 b c e f, 788 a d e f
Guido *episc. Lingonensis* 190 b, 194 f
† Guilielmus *abbas, fundator Eremitarum Montis-Virginis* 4 c
Guilielmus *archiep. Rotomagensis* 190 b, 194 f
Guilielmus *episc. Ambianensis* 190 b, 194 f
Guilielmus *Remensis præsul* 276 f
Guilielmus de Bussiis *episc. Aurelianensis* 250 a
Guilielmus I *abbas Floriacensis* 761 e, 762 c
Guilielmus Bas *secundus Generalis Ord. B. M. V. de Mercede* 319 b
Guilielmus Florentinus *Ord. B. M. V. de Mercede, socius B. Petri Armengol* 319 d e f, 333 f, 334 b
Guilielmus *comes Engolismensis* 532 c
Guinisius *(Fabius) archiep. Ravennas* 606 f, 607 c
Guirardus *abbas S. Mariæ* 288 d
Gundebaldus *rex Burgundionum* 365 e
Gundebertus, *alias* Guntbertus *et* Gumbertus *S. Nivardi frater* 269 d e f, 275 d, 279 c
† Guntherus *eremita S. Stephano Hungariæ regi familiaris* 528 c d e f, 529 a b c f, 569 b e
Gylas *princeps Hungarus dicitur Constantinopoli baptizatus* 469 f, 470 a et seq.; *de veritate hujus baptismi disseritur* 470 c et seq; *non fuit hic princeps Transilvaniæ* 470 e f et seq.
Gyula *princeps Transilvaniæ, natione Patzinacita* 471 b c d; *avunculus S. Stephani regis, cui bellum infert, sed victus captusque ad fidem convertitur* 525 e f, 526 a et seq.

H

† Hadelinus *discipulus S. Remacli* 670 a, 674 d, 679 a
Hakemus *calipha Saracenorum persequitur Christianos in Syria et Ægypto* 532 f, 533 a b
Harduinus *(Joannes) S. J. refellitur* 8 a b c
Hartzheim *(Josephus) Societatis Jesu S. T. D. Coloniensis nos edocuit, quid statuendum de cultu Hildebaldi archiepiscopi* 599 c d e
Hastingus *dux Normannus. Vide* Astingus
Heilka *abbatissa Niderburgensis in Bavaria* 554 e
Helduinus *episc. Lingonensis* 208 e
† Helena *patrona Altivillarensis* 277 e
† Helena ab Oleo *virgo Bononiensis* 586 b c
Helias Robertus *an episc. Brixiensis et dein patriarcha Antiochenus* 784 c d
Henricus I *Germaniæ rex* 469 c
† Henricus *imperator canonizatus* 404 a b, 458 a, 559 b; *de eodem* 482 c, 488 e f, 490 a, 491 e f, 492 a, 499 f, 500 a c d e f, 501 a et seq., 507 d, 539 c, 541 f, 566 d, 570 a, 571 d
Henricus III *imperator* 513 d et seq., 517 c d e f, 539 c, 540 b et seq., 552 a, 554 c d e
Henricus VII 174 f
Henricus III *Francorum rex* 456 de e
Henricus *Bavariæ dux, pater S. Henrici imperatoris* 477 c, 478 f, 479 a b, 480 f, 490 c, 500 a b, 501 c d, 504 b c
Henricus I *Brabantiæ dux* 592 e, 593 a f
Henricus *Carantaniæ dux* 479 a
Henricus *filius Stephani comitis Campaniæ, dein monachus Cluniacensis* 759 f
Henricus *archiepisc. Mediolanensis* 782 c d
Henricus *Augustanus episc.* 479 a
Henricus *episc. Tullensis* 633 a b
Henricus Sessa *episc. Bergomensis* 785 a
Heraclius *imperator* xvi f, xvii a b
Heraldus *Danorum rex* 479 a
Herardus *Turonensis episc. scripsit Vitam S. Godegrandi Sagiensis episc.* 764 f, 765 a, 768 a b c
Herbertus *abbas S. Stephani Divionensis* 207 c
Herculis *divinitas refutata* 145 c e f, 147 b e
Herimannus *episc Coloniensis* 688 a
Herimannus *episc. Tullensis* 618 d e
Herimannus *episc. Mimigarvordensis* 688 a
Heriveus *Remensis episc.* 120 e
† Hermagoras *episc. Aquileiensis* 606 b c d
Hermannus *Saxoniæ dux* 475 f
Hermannus I *Sueviæ dux* 169 c, 170 a b
Hermannus II *Sueviæ dux* 173 b c f
† Hermes *martyr* 703 b f
† Hermogenes *M. Vide* Callistes.
Hernacus *Attilæ Hunnorum regis filius* 463 a
Hiel *ob reædificatam Jericho punitus* 38 c
Hierotheus *monachus, qui dicitur consecratus episcopus, et laborasse ad conversionem Hungarorum* 469 f; *farsan fictitius* 470 c d, 472 f, 473 a et seq.
† Hilarius *Pictaviensis episc.* 180 d
Hildebaldus *vel* Hildeboldus *archiep. Coloniensis nullo nunc cultu publico honoratur* 598 f, 599 a b c d e
Hildebrandus *Sagiensis episc.* 763 c, 765 a b, 770 d
Hildericus *rex Wandalorum* 232 f, 233 a c, 234 e, 235 c, 392 e, 399 c
Hildesindus *abbas Rodensis* 479 d
Hincmarus *Remensis episc.* 121 c, 122 b
Hirtacus *persecutor Christianorum sub Maximiano Herculio* 166 c
Hitto *episc. Frisingensis* 412 f et seq.
† Honoratus *episc. Ambianensis* 177 e f, 181 b, 184 e f, 185 c et seq.
† Honoratus *episc. Mediolanensis* 667 c d e
† Honoratus *fundator Lerinensis cœnobii, dein episc. Arelatensis* 371 c, 450 c d, 452 b, 744 f, 745 e
† Honorius *episc. Brixiensis* 247 a b
Honorius *Papa* I 450 c, 452 a
Honorius III 779 a c e f
Horam *rex Gazer* 56 d
Hoynk van Papendrecht *(Cornelius Paulus) archipresbyter S. Rumoldi Mechliniensis olim vicarius generalis, absente archiepiscopo* 586 e
† Hugo *abbas Cluniacensis* 344 f

Hugo *abbas S. Ægidii* 286 b, 288 b
Hugo de Touciaco *archiep. Senonensis* 254 a b c d e f, 255 a b
Humar. *Vide* Omar.
Humbertus Guilielmus *archiep. Mechliniensis* 586 c
Humbertus, *al.* Huncbertus, *abbas S. Mansueti* 648 f, 649 f
Hungari 466 c d e f, 467 a b, 469 b c d; *a Patzinacitis sedibus suis expulsi* 464 b, 467 f, 468 a b c; *variis nominibus designati* 467 a b; *etiam* Turci *frequenter olim dicti* 467 b c e; *invadunt et occupant Hungariam* 464 b c d, 468 c d et seq.; *varias clades provinciis Europæ inferunt* 464 c, 469 b c d e, 474 b c, 480 f; *conversi non sunt per Græcos* 470 d et seq.; *cæsi ab Ottone I imperatore* 473; *deinde conversi* 475, 476 et seq., 480, 481, 488 d et seq., 563 e, 564 e et seq.
Hunni *antiqui* 462 c d e f, 463 a, 464 d f, 465 a b f, 466 a b c e f; *Pannoniam vicinasque provincias occupant* 462 b d; *eam secundo occupant* Hunni, *alias* Avari *dicti* 463 b c d; *victi a Carolo Magno* 463 d e f; *varia eorum nomina* 465 e f, 467 a b et alibi; *an iidem cum hodiernis* Hungaris 462 c, 464 d et seq.
Huntes *dux militaris in exercitu S. Stephani* 493 b
Hur *rex Madianitarum* 22 d
Hur *unus e præcipuis filiorum Israël* 10 b, 11 a
Hyvanus *(Antonius) scriptor* 408 b c d

I

Jabin *rex Asor* 58 d et seq.
Jacob *patriarcha* 63 b c
Jacobitæ *hæretici in Oriente* xix d e f
† Jacobitus *episc. Tullensis* 635 e
Jacobus *episc. Constantiensis* 162 d
Jacobus *episc. Lucensis* 239 c
Jacobus II *Aragoniæ rex* 335 b
Jaïr *Israëlitarum judex* 3 c d, 72 c
Janningus *(Conradus) S. J.* 317 e, 775 c d
Janus *Italiæ rex, dein pro deo habitus* 159 d
Japhia *rex Lachis* 51 a, 54 f, 55 e f, 56 a d
Jelech *filius Arpadi Hungarorum ducis* 467 e
Jephte *Israëlitarum judex* 3 c d, 72 c, 77 f, 78 a
Jerobaal, Arbel, Jerubesscheth *vel* Jeruboseth *nomina S. Gedeonis in sacris Litteris* 78 d e f, 83 d, 86 b
Jether *filius S Gedeonis* 79 d, 90 f, 91 a, 95 d
Jethro *socer Moysis legislatoris* 9 a c, 79 f
Jezer. *Vide* Ezri.
Ignatius Aspirensis *Ordinis S. Francisci* 4 f
Ildefonsus *abbas Weihenstephanensis adjutor hujus Operis* 412 f, 413 b, 422 c, 425 e, 436 c
† Illidius *episc. Arvernorum* 439 c e f, 440 a d
Illidius *Aquensis in Novempopulania episcopus* 201 f
† Innocentius *Cenomanensis episc.* 223 a d
Innocentius *Papa* II 216 b, 218 f, 219 b c d, 558 b
Innocentius III 243 f, 254 f, 255 a b
Innocentius XI *cultum B. Petri Armengol ab immemorabili tempore confirmat et auget* 326 f, 327 a b c d e f, 328 a, 331 f, 557 e, 560 a et seq.
Innocentius XII 581 d, 730 c
Joanna a S. Angelo *mater B. Julianæ virg.* 309 f, 312 e, 314 a
† Joannes Baptista 31 c d, 85 a
† Joannes *Apostolus* 100 b, 112 e, 163 e f
† Joannes Chrysostomus xxiii d e f
† Joannes *Papa* I 244 b c d
Joannes II 244 c
† Joannes III 243 e f, 244 c d e, 245 b d
Joannes VIII 292 b c d e, 707 e
Joannes XV 558 a
Joannes XVIII *cognomento* Phasianus 535 e
Joannes XIX xxvi c d
Joannes XXII 208 d, 448 f, 449 a et seq., 451 c, 453 d e f, 454 b
† Joannes *Alexandrinus episcopus cognomento* Eleemosynarius 280 a d
† Joannes *episc. Eugubinus* 5 b
† † Joannes *et* Almachius *MM.* 338 c, 351 b e f, 352 a b
† Joannes *martyr Ordinis Camaldulensis* 507 c d
† Joannes *opilio* 285 d
† Joannes Marcus *discipulus S. Barnabæ* 100 b
Joannes Jejunator *patr. Constantinopolitanus* 337 c d
Joannes *episc. Aquinas* 243 e f
Joannes Franciscus *episcopus et princeps Frisingensis* 413 c, 415 a, 421 b et seq., 426 b
Joannes *episc. Frequentinus* 215 e, 216 b, 217 e et seq., 218 f
Joannes I *episc. Lucensis* 225 a b c d, 226 b c e, 237 c d e f, 238 a b e f, 239 a et seq.
Joannes *episc. Lucerinus* 142 d
Joannes *episc. Lugdunensis* 176 c d, 177 b, 179 a, 180 e f
Joannes Sigismundus Zeller de Leiberstorff *episcopus Bellinensis et proëpiscopus Frisingensis* 421 c, 423 d
Joannes *Prior Stabulensis* 690 f et seq.
Joas *pater S. Gedeonis* 78 a d e f, 79 a b c d f, 80 a e f, 83 b c d, 85 f, 95 b f
Joatham *filius S. Gedeonis* 95 d
Jobab *rex Madon* 58 d
Joccia *(Matthias) canonicus Capuanus* 104 e, 105 f, 107 b
Jonardus *episc. Nemausensis* 292 b
† Jordanus *secundus Magister generalis Ord. Prædicatorum* 778 b d
Jordanus *episc. Patavinus* 312 f, 314 c
Joseph *patriarchæ ossa sepeliuntur* 63 b c
Josephus *Indorum Metropolitanus* xxv f
Josephus *(Flavius) historicus Judæus* 6 f, 7 a; *multa de SS Josue et Gedeone contra vel præter sacram Scripturam tradit* 10 d, 25 b c, 29 e, 32 f, 33 a b c, 35 e f, 36 b c, 39 f, 40 a, 42 c d, 50 d, 52 f, 59 f, 60 a, 64 a et seq., 66 a b, 85 f, 86 a, 88 f, 89 a b c d e, 91 d e f
Jovinus *episc. Aquinas* 245 c d f
† Irene *virgo diaconissa* xx d, xxiv d
Isboseth. *Vide* Esbaal.
† Isidorus *Hispalensis episc.* 202 d
Judas Machabæus 23 b
Juditha *regina Poloniæ, uxor Uladislai* 287 e f
Julianus *apostata imperator* 361 d e, 362 a b c, 363 a b, 364 c d e, 383 a
† Julius *Papa* I 107 c
Julius II 150 a
Julius *Cæsar inter deos gentilium relatus*
Justina *imperatrix Ariana S. Ambrosium persequitur* 452 a b
† Justini *corpus Frisingæ* 413 c et seq.
Justinianus I *imperator varias diaconissis leges tulit*

lii xv d e f, xvi a et seq.; *de eodem* 245 f, 391 b c, 463 c
Justinianus II *imperator* 245 f
† Justinus *episcopus* 3 b
Justinus *episcopus a S. Antonino martyre sanatus* 342 c
Justinus I *imperator* 391 c
Justinus II *imperator* 245 f; 463 c
†† Justus *et* Clemens *conf. Afri* 223 c, 230 e, 232 a c d e, 235 e f, 390 a, 391 b c d f, 392 a b c d, 393 a b f; *Acta fabulosa* 394 b c d e f, 395 et seq.; *verisimilius sæc.* v *cum S. Octaviano ex Africa in Tusciam exsules advenerunt, et Volaterras Wandalorum obsidione liberarunt* 398 et seq.; *an Justus episcopus Volaterranus, Clemens vero et Octavianus presbyteri?* 401 a b c d
† Justus *episc. Urgellensis* 368 a, 377 f
† Justus *archidiaconus S. Illidii* 439 c e f, 440 a d
† Justus *M. Vide* Orontius.
† Justus *episc. Toletanus* 600 c d e
Jutotzas *filius Arpadi Hungarorum ducis* 467 e

L

Laadan *abavus S. Josue* 7 d
† Ladislaus *Hungariæ rex* 286 b, 456 c f, 458 a, 515 c d, 536 c d, 550 e, 555 a et seq., 557 f et seq., 558 d, 572 f, 573 d, 574 c; *canonizatus et cultus* 458 a, 558 f 559 a
Lætianus *proconsul sub Adriano* 108 c, 110 b, 112 f et seq.
Lambertinis *(Prosper de) S. R. E. Cardinalis* 226 f, 243 c. *Vide* Benedictus XIV.
† Lambertus *Trajectensis episc. M.* 670 a, 683 f, 728 a d
Lambertus *Cracoviensis episc.* 506 a b et seq., 507 c
Lando *Remensis episc.* 270 a, 279 d, 280 c
† Landoaldus *secundum aliquos Trajectensis episcopus* 674 e, 694 c
Lantbertus *abbas Fontanellensis* 275 f
Lanthildis *abbatissa, consanguinea seu amita S. Godegrandi Sagiensis episc.* 767 a d e, 769 c, 770 a b
† Launomarus *presbyter et abbas* 771 a, 772 f
Laurentia *sepelivit corpus S. Terentiani ep. M.* 115 e f
Laurio *monachus Italus* 410 b e
† † Lazarus *et* Priscus *MM.* 5 e
Lebedia *princeps Hungarus* 468 a b
† Leo *Papa* IX 516 e f, 517 a b c d, 535 e, 616 b, 617 d e, 631 b c, 635 c, 654 b, 655 b d f, 656 a b, 677 c
Leo X 305 f, 390 d
Leo *imperator* 232 c, 395 f, 398 f
Leo III 232 c, 395 e f
Leo *Bituricensis episc.* 222 c d
Leo *abbas monasterii S. Alexii Romæ* 495 f
Leo *abbas S. Ægidii* 292 b
Leodebodus *abbas S. Aniani fundator monasterii Floriacensis* 730 e f et seq., 744 d, 745 d
† Leonardus *conf. in agro Lemovicino miraculis clarus* 342 f, 339 f
Leontius *augustalis sub Adriano* 113 c
Leopoldus *imperator* 560 a f, 682 c
Leothericus *episc. Senonensis* 756 e, 758 a
Lestocq *(Nicolaus de) doctor Sorbonicus et canonicus Ambianensis varia scripsit de corpore S. Firmini conf.* 183 d e, 196 d
Levacovicz *(Raphaël) Ordinis Minorum* 518 b c d
Leventa *cognatus S. Stephani Hungariæ regis* 553 d f
Levi *tribus* 65 d e f, 66 b
Leutbertus *archiep. Moguntinus* 707 e
Liberius *Papa* 180 f
Licinius *imperator* 156 e f
† Lietbertus *Cameracensis episc.* 723 a, 725 d
Lombardi *(Hieronymus) S. J. varias de B. Juliana notitias transmitti curavit* 309 b
† Longinus *miles M.* 2 e
Longobardi 232 d e, 244 e, 245 e f, 247 a, 462 b, 463 b c d
Lotharius *Sagiensis episc.* 764 d, 765 d
Lotharius I *imperator* 404 a f, 703 b f
Lotharius *Italiæ rex* 473 e
Lucia *vidua, tertii Ordinis FF. Capucinorum* 600 f
† Ludovicus *Tolosanus episc.* 343 d e
Ludovicus Pius *imperator* 295 c, 342 a c, 684 e, 698 e, 703 e f
Ludovicus II *imperator* 404 a b c d e f
Ludovicus VI *rex Franciæ* 251 b c, 763 d
Ludovicus VII 170 a, 251 c d
Luitprandus *diaconus et postea episc. Ticinensis, scriptor circa medium* x *sæculi* 474 d
† Luperius *episc. Veronensis* 661 e
† Lupus *episc. Senonensis* 266 a b c
† Lupus *episc. Trecensis* 255 d, 616 b, 621 e f, 660 e

M

Mabillonius *(Joannes) hallucinatur circa tempus, quo colloquium S. Benedicti cum Totila accidit* 236 f, 237 a b; *monasterium S. Martini in Hungaria situm cum alio confundit* 495 c
† Macarius *abbas* 366 d, 373 e
† † Macarii *duo coævi* 374 b
Mazzoccolo *(Alexius) canonicus Capuanus* 107 b
† Macniseus *abbas in Hibernia* 662 f, 663 a f
Madegisilus, *al.* Medegisilus, *abbas S. Remigii* 250 d f, 259 a f, 260 d
Madianitæ *cæsi duce probabilius S Josue,* 22 c d e f, 23 a b c d; *Israëlitarum terras vastant* 80 c d, 83 d e; *mirabili strategemate Madianitas in mutuam cædem et fugam adigit S. Gedeon* 86 et seq.
† Magnus *Avenionensis episc.* 444 c, 449 a c d e, 450 c e f
Magnus *abbas Benedictoburanus* 422 c
Mahometis *pseudo-prophetæ annus natalis et emortualis* 580 f, 581 a b c d
Mainardus *archiep. Senonensis* 758 a
† Malachias *episc. Conneretensis in Hibernia* 663 d e
† Mamas *M* 337 a
† Mamertinus *abbas S. Germani* 2 f
† Mamertus *Viennensis episc.* 716 a, 718 d
Manaris *diaconissa* xxiv c d
Manasse *tribus media pars, quæ terræ promissæ portionem trans Jordanem accepit,* 23 e, 29 b c d e, 31 f, 32 a, 33 f, 62 c, 66 c d e f, 67 a b c; *altera pars ejusdem tribus cis Jordanem habitans* 68 c d e f, 78 f, 79 a b e f, 80 a f, 81 a, 83 e, 84 e f
Maneus *episc. in Hibernia* 338 a b
Manfredi *(Antonius Maria) S. J. pœnitentiarius Laureti* 379 d

Manlius

Manlius *(Marcus) capitolium defendit contra invasionem Gallorum* 150 b
† Mansuetus *septimus Trevirensium antistes a primo Tullensium non distinguendus* 634 e f, 635 a b
Manuë *pater Samsonis* 82 b
Marcomanni 462 e
Marcus *Æcanensis episc.* 141 d, 142 b c, 143 a, 153 d, 210 b
Marcus Aurelius *imperator* 180 b c
† Maria *Dei Mater patrona Hungariæ* 527 b c, 531 a b c, 568 b c, 569 d, 570 b
† Maria de Cervellon, *al.* de Socós 319 b
Maria *soror Moysis* 2 f
Maria *Siciliæ et Hungariæ regina* 515 a
Maria a Jesu *Ord. S. Dominici* 337 e
Marianus *præfectus sub Adriano* 112 e f, 113 a
† Marinæ *virginis translatio* 3 b
† Martha *mater S. Symeonis Stylitæ junioris* 203 f, 204 f, 205 a
† Martina *V. et M. diaconissa* xxII b
† Martinus *Papa* 685 *a*
† Martinus *Turonensis episc.* 220 b et seq., 226 c d, 337 d ; *Hungaricæ gentis patronus et beneficus S. Stephano regi* 493 c, 494 b c d e f, 495 c, 538 a, 564 d e ; *apud sepulcrum S. Mansueti orasse traditur* 623 b, 624 c d e f, 625 a et seq., 644 d e
Martinus a Roccha *Ord. FF. Minorum* 4 f
Massar *Saracenorum dux* 245 f
Mathias *imperator* 682 b c
Mathildis *filia Ludovici Transmarini Francorum regis, uxor Conradi Pacifici Burgundiæ regis* 170 a
Mathoud *(Hugo) perperam negat Richerium fuisse successorem S. Lupi episc. Senonensis* 251 f, 252 a b c d e f, 253 a
Matrinia *vel* Matrina *mater S. Remacli* 672 c, 693 a
† Matrona *Capuæ culta* 100 d, 103 a et seq.
† Mauritius *legionis Thebææ tribunus* 158 b c d e f, 159 a e f, 160 a et seq., 164 e, 165 c, 166 a, 173 b e; *monasterium illi dicatum in Hungaria* 530 b
Maurocenus *(Joannes Franciscus) patriarcha Venetus* 440 c
Maurocenus *(Joannes) abbas S. Georgii Majoris Venetiis* 440 e
† Maurus *instauravit disciplinam monasticam in Gallia* 744 d, 745 a d
Maurus *episcopus Quinque-ecclesiensis* 496 c, 523 e f, 524 a
Maurus *episc. Senensis* 403 e f
Maurus *monachus* 529 f, 530 a
Maxima *virgo Aquensis* 201 f
† Maximianus *Syracusanus episc.* 410 a b d e
Maximianus Herculius 122 d, 125 e, 129 c e f, 133 c d, 134 d, 138 b, 139 b c et seq., 159 e, 160 b
† Maximilianus *diaconus Petenensis* 3 a
Maximilianus II *imperator* 682 b c
† Maximini *episc. Trevirensis iter Romanum cum S. Martino Turonensi fictitium* 624 c f, 625 a b d, 644 d, 645 c
Maximinus *episc. Argentoratensis* 377 c e f
Maximinus I *imperator* 132 b, 134 c
† Maximus *episc. Avenionensis* 454 c, 455 f
Maximus *tyrannus* 625 c d e
Medad *unus e senioribus Israël* 13 c e f, 14 a et seq.
Medaglia *(Natalis) scripsit de S. Elpidio abbate* 378 f
† Medardus *episc. Noviomensis* IV f, V a, XXIV a, 128 f
Medegisilus. *Vide* Madegisilus
† Medericus *abbas* 337 b
† Memmius *Catalaunensis episc.* 120 b d, 121 b c, 122 a
† Mennas *Constantinopolitanus episc.* 241 c
Mercier *(Carolus le) canonicus Ambianensis* 196 d
† Mercurius *martyr* 131 e
Mercurius *æditaus et deinde præpositus cujusdam cœnobii in Hungaria* 556 e f
Meribbaal *al.* Miphiboseth 78 f
Messianus *notarius a S. Cæsario Romam missus* 290 c, 291 e
† Methodius *patriarcha Constantinopolitanus* xx d, XXIV d
† Michaël *archangelus* 26 c, 34 d e f, 35 a, 80 d e
Michaël *patriarcha Jacobitarum* xx e, xxv d e f
Michael *patruus S. Stephani Hungariæ regis* 553 c d f
Minos *judex inferni fabulosus* 147 b
Minutius Fundanus *Asiæ proconsul* 111 b
Miphiboseth. *Vide* Meribbaal.
Miseco *seu* Miceslaus *Poloniæ dux* 479 a, 505 e f et seq., 566 b, 567 c
Moligni *(Georgius) rector Societatis Jesu Monachii* 416 a
Monophysitæ *hæretici* XIX c d e f
Moravi *aut* Maravi 462 b, 464 b
† Moyses *legislator, de quo varia in Commentario de S. Josue* 9 et seq.
† Mummolenus *Noviomensis episc.* 185 b, 186 d
Mummolus *princeps seu episcopus, ut videtur, Ucetiensis* 738 c et seq., 746 d et seq., 750 f et seq.
Mummolus *abbas Floriacensis* 731 b c d, 748 c f, 749 c, 761 c
† Muredachus *episc. Aladensis* 5 c d

N

Nadab *et* Abiu *cælesti igne percussi* 93 e
Naude *(Petrus) Ordinis S. Pauli eremitæ* 415 d e f, 416 c d
Nave, *an nomen patri S. Josue proprium?* 8 a b c
Narses *dux Justiniani imperatoris* 231 a
† Nectarius *Viennensis episc.* 371 a
Nehemias *Strigoniensis episc.* 515 c
† Neophyta *M.* 116 c
Nephthali *tribus* 83 e, 88 d
Nepotianus *episc. Claromontanus* 439 f, 440 d
Nestoriani *hæretici* XVIII c f, XIX a b c
† Nicasii *reliquiæ* 119 f
† Nicetius *Lugdunensis episc.* 372 f
Nicolaus I *Papa* 292 b d
Nicolaus V 534 f
Nicolaus *episc. Cardinalis Ostiensis, et Sedis Apostolicæ legatus in Hungaria* 505 a
Nicolaus *episc. Nemausensis* 288 f
Nicolaus *episc. Regiensis* 782 e f, 783 a
Nicolaus Vitelleus *Cabenus episc.* 102 e
Nitgerus *episc. Frisingensis* 412 f et seq.
Nithardus *episc. Leodiensis* 688 a
Noe *patriarcha* 49 a
Normanni *Galliam vastant sæculo* IX, 755 f et seq., 770 e, 772 d
Notgerus *seu* Notkerus *Leodiensis episc.* 285 a, 714 c
Notpertus, *vel* Nortpertus de Stafile *abbas S. Galli* 689 b
Novaria,

Novaria *(Joannes de) Ord. S. Francisci* 4 f
Numa Pompilius *rex Romanus* XVI d, 153 c, 154 d e
Nun *pater S. Josue* 7 d e f
† Nympha *virgo M.* 601 f

O

† Octavianus *eremita Afer* 223 c, 231 f, 232 a c d, 235 f
† Octavianus *Palæstinus* 598 e
Odericus *filius S. Arealdi M.* 247 a b
† Odilia *vel* Othilia *virgo in Alsatia* 169 d, 170 c
† Odilo *abbas Cluniacensis* 286 b, 535 f, 704 e
Odo, *alias* Ando *et* Haudo, *abbas Stabulensis et Dervensis* 698 f
Odo *Bituricus princeps Dolensis* 532 c
† Odulfus *conf.* 336 e
Og *rex Amorrhæorum* 20 b, 23 d
Oham *rex Hebron* 51 a, 54 f, 55 e f, 56 a e f
† Olcanus *seu* Bolcanus *episcopus in Hibernia* 664 e, 665 e f
Olphinus. *Vide* Turpinus.
† Olympias *diaconissa* XVII b c, XXIII b c
Omar I *princeps Saracenorum* 579 d, 581 e f
† Opportuna *abbatissa, soror S. Godegrandi Sagiensis episcopi* 763 c f, 764 b et seq., 769 b e f, 770 b
Oreb *dux Madianitarum* 83 d, 88 e, 89 d f
Orlemans *(Petrus) Ord. Cartusiani* XI e
Oronius Modestus *episc.* 337 e
Orontes, Raurawa, Saulas *et* Sawa *martyres apud Æthiopes* 599 f
† † Orontius *et* Justus *MM.* 3 c
Orthus *dux Hungarus* 493 c, *alias* Orzius 494 f
Osee *nomen S. Josue, antequam mitteretur ad explorandam terram Chanaan* 7 a b, 15 b c d f, 16 a b
† Oswaldus *episc. Eboracensis* 337 f
Otgarius *vel* Otgerus, *Ambianensis episc.* 188 d
Othoniel *Israëlitarum judex* 3 c d, 57 c d, 72 c e
Otreius *episc. Melitensis* XXIV a
Otrokocsi *(Franciscus Foris) scriptor Hungarus* 462 c d
† Otto *episc. Bambergensis* 277 a b
Otto I *imperator* 210 f, 392 b, 396 e, 473 f, 474 f, 475 c d e f, 476 a b c, 479 a, 501 e, 627 c d, 628 b d e, 684 e
Otto II 474 f, 475 c, 476 b, 477 c, 478 f, 479 a b e f, 480 d e f, 487 b
Otto III 173 f, 475 e f, 491 c f, 499 f, 500 a b, 504 b c
Ottocarus *Bohemiæ rex* 174 e f
Ovo *Hungariæ rex* 517 d
Oza *subita morte exstinctus* 93 c

P

Palladius *episc. Arianus in Synodo Aquileiensi damnatus* 371 d e
† Palmatius *consul* XXIV e f
Papebrochius *(Joachimus) S. J. pœnitentiarius Laureti* 378 c
† Paphnutius 366 d, 373 e
Paphnutii *varii* 374 b c
† Papolenus *abbas Stabulensis* 683 d, 686 b c d e
Papolenus II *abbas Stabulensis* 686 f
† Paris *primus episc. Teanensis* 112 a
Pascentius *archidiaconus* 239 b, 240 e
Paschalis *Papa I* XVIII d, 703 f
Paschalis II 286 b, 292 f
Paschalis *(Petrus) Societatis Jesu* 103 a
† Paschasius *Viennensis episc* 370 e f et seq.
† Paschasius Ratbertus *abbas Corbeiensis* 558 c
† Patricius *Hibernorum apostolus* 664 a b e f, 665 d e f
Patzinacitæ *gens barbara, alias* Pecinaci *et vicinis nominibus vocati* 464 b, 467 b f, 468 a b c f, 469 a, 471 c d e
† Paula *mater S. Eustochii* 32 b, 65 d, 74 e
† Paulus *Apostolus* 3 e; *nec S. Phœben nec aliam umquam uxorem duxit* 602 c f, 603 a et seq.
† Paulus *M. episc. Constantinopolitanus* 441 f, 442 a b
Paulus Baronianus *abbas S. Martini in Hungaria* 495 e
Paulus *Hungarus Ord. PP. Prædicatorum* 777 a b
Paulus *rebellis a Wamba Gothorum rege victus* 294 c
Paulutius *Ord. FF. Minorum* 596 d
Pazmany *(Petrus) e Societate Jesu archiepiscopus Strigoniensis, et S. R. E. Cardinalis* 497 b, 518 e
Paznan *aut* Poznanus *dux in exercitu S. Stephani regis* 493 b c, 494 f
Pelagia *mater S. Ægidii abbatis* 299 c
Pentadia *diaconissa* XXIII d e f
Peredeus *episc. Lucensis* 225 c, 239 c
† Petrus *apostolus* 97 a, 100 b d e f, 101 f, 102 d e; *ipsius discipulus non fuit S. Mansuetus* 620 b et seq.; *ejus et S. Pauli Apostoli reliquiæ Tulli* 623 c d e f, 632 a b e f, 643 f, 644 a
† Petrus *episc. Alexandrinus M.* 5 e
Petrus *episc. Volaterranus* 404 a e
Petrus *diaconus amicus S. Gregorii Magni* 411 e
Petrus *diaconus sub Leone IX scripsit insigne miraculum SS. Mansueti et Apri* 631 c d, 653 d, 654 f, 655 a b
Petrus *Hungariæ rex* 516 d e, 517 b c, 536 b; *nepos S. Stephani ex sorore, ejusque successor* 553 a et seq.
Petrus Amerius *quartus Generalis Ord. B. M. V. de Mercede* 319 a
Petrus *abbas Cellensis ac dein Carnotensis episc.* 742 d
Petrus Leonis *antipapa* Anacletus *dictus* 216 e, 219 b c
Petrus Bellicastrensis *Ord. FF. Minorum* 601 d
Phaleris *Agrigentinorum tyrannus* 152 e, 154 b
Phalitzis *princeps Hungarus* 470 b
Phanuël *pater S. Annæ prophetissæ* 96 c f, 97 a
Phanuëlitæ *a S. Gedeone puniti* 90 c f
Phara *puer, quo comitante S. Gedeon Madianitarum castra exploravit,* 86 e, 87 a c d
Pharam *rex Jerimoth* 51 a, 54 f, 55 e f, 56 a
Philippus *Ebroïcensis episc.* 190 b, 194 f
Philippus *Frisingensis episc.* 424 e f
Philippus *abbas S. Hippolyti in Hungaria* 496 c, 497 c d
Philippus II *Hispaniæ rex* 289 c
Philippus II *rex Franciæ* 578 f, 580 e
Philippus III 190 b, 195 a
Philippus IV 343 d
Philo *historicus Judæus* 6 f, 7 a, 9 a b, 10 d, 20 c d
Philo Byblius, Pseudo-Philo *dictus* 82 e f
Phinees *sacerdos filius Eleazari Pontificis* 22 d e f, 23 a b c d, 66 f, 67 a c, 336 f

Pibo *episc. Tullensis* 617 e, 618 d, 632 e, 633 c d, 634 d, 655 f, 656 a b c d
Pierantonius *(Dominicus) S. J.* 378 f
Pierre *(Dionysius la)* 194 e, 196 d
Piligrinus *Laureacensis episc.* 474 e f, 475 d e, 476 b et seq., 480 b f
Pimentel *(Joannes) Benaventi comes* 227 b
Pingré *(Joannes Baptista) canonicus Ambianensis* 196 d
Pipinus *rex Francorum* 342 b d e, 451 c, 453 b c
Pipinus Heristallus *dux Francorum* 684 e f
Pippinus *filius Caroli Magni* 463 e
Pisanus *(Lucas) rector parochiæ S. Prisci* 103 f
Pius *Papa* II 456 a
† Placidus *presbyter* 207 d
Placidus *abbas Frauencellensis* 422 c
Placidus *abbas Ettalensis* 422 c
Plato *philosophus* 769 b
Pluto *deus inferni* 147 b
Polycarpus *episc. Adrumetinus* 133 f, 134 a b
† † Pontianus *et* Benignus *MM.* 336 b
Pontius *Vasionensis episc.* 449 c, 454 d, 456 d
† Poppo *abbas Stabulensis* 688 a
† Porphyrius *episc. Gazensis* xxiv c d
† † Potentianus *et* Altinus *epp. MM.* 254 a
Præmon *episc. Tullensis* 621 d, 622 b
Prigonius *nominatur abbas, qui S. Aigulpho successit Lerini* 741 b c, 747 a
Priscianus *Grammaticus* 562 e f
† Privatus *episc. Gabalitanus Martyr* 301 f, 302 c
Prochnii *vel* Prochui *victus a S. Stephano Hungariæ rege* 567 d e f
Publia *diaconissa* xxii f, xxiii a b

Q

Quadi 462 e
† Quartus *episc. Capuanus* 104 f et seq.
† Quintus *episc. Capuanus* 104 f et seq.
Quirinus *abbas Tegernseensis* 422 c, 423 e
Quotvultdeus *Carthaginensis episc.* 212 f, 213 a

R

Rabanus *Moguntinus episc.* 119 f, 120 a 548 a
Rabula *episc. Edessenus* vi a
† Radegundis *Francorum regina* iv f, v a b, xxiv a; *reliquias accipit ex Oriente* 350 a et seq.
Radla *discipulus S. Adalberti Pragensis episcopi* 481 d
† Ragenfredis *virgo* 339 c
Rahab, *quæ occultavit exploratores Jericho* 3 d, 28 e f, 36 a b, 37 c d, 98 c
Rainaldus *abbas S. Mansueti* 631 e, 633 a
Rainardus *abbas S. Petri Vivi* 756 e. 757 e f
Rainardus *comes Senonensis* 757 f, 758 a
Rainardus *alter comes Senonensis* 757 f, 758 a
Ranzanus *(Petrus) ex Ord. Prædicatorum Lucerinus episcopus scripsit Epitomen rerum Hungaricarum* 461 b c
Raphael *Volaterranus scriptor* 232 c, 390 d e
Ratta *(Carolus della) canonicus Capuanus* 104 e, 105 f
Ravengerus *abbas Stabulensis* 712 b c, 714 b c, 719 d
† Raymundus *episc. Balbastrensis* 344 e f
Raymundus *episc. Tolosanus* 344 c
Raymundus *comes Tolosanus* 287 d
Raynerius *patriarcha Antiochenus* 779 a b c
Rebe *rex Madianitarum* 22 d
Reccaredus *Wisigothorum seu Hispaniæ rex* 293 c d
Recem *rex Madianitarum* 22 d
Reginaldus *Bellovacensis episc.* 190 b, 194 f
Reginaldus *(Rupertus) monachus Altivillarensis* 276 f
Reginaldus *Ord. FF. Prædicatorum* 776 c d
† Regulus *episc. et mart.* 241 b c e f, 242 a b d, 389 f, 391 b d f, 393 a b, 394 b, 395 c e
† Remaclus *episc. Trajectensis* 338 c, 627 a, 635 e f
† Remedius *al.* Romadius *abbas* 5 c
† Remigius *Remensis episc.* 119 b, 122 a, 272 e, 279 f, 280 c
Remus *an urbis Remensis conditor?* 126 e, 128 b c
† Reolus *Remensis episc.* 267 c, 268 f, 269 b d f, 274 a c d, 275 c et seq., 276 b, 278 c, 279 b, 282 a c f, 283 e f, 601 f
Reovalis *presbyter reliquias portat ex Oriente* 350 a b
Restituta *relicta cujusdam senatoris* 135 a, 139 d e f, 140 a b, 146 b et seq.
Rhadamanthus *judex inferni* 147 b
Rhoe *(J. F. baro de) cantor S. Servatii Trajectensis* 586 d e f, 587 a b
Ribera *(Joannes) archiepisc. Valentinus* 227 b c
Richardus I *rex Angliæ* 578 f, 580 e
Richardus *episc. Virodunensis* 688 a
Richardus *abbas S. Eparchii Engolismensis* 532 c
Richardus *abbas Virodunensis* 532 c
Richardus *monachus* 286 e f
Richerius *successor S. Lupi episc. Senonensis* 251 f, 252 a b c d e f, 253 a
Richter *(Hieronymus) Ordinis Præmonstratensis scripsit Vitam Germanicam S. Verenæ* 159 d
Ricoinus *monachus. Vide* Briconius.
Rictius Varus *persecutor Christianorum* 122 c, 128 a
Riencourt *(Alexander le Scellier de) decanus Ambianensis* 193 e, 195 d, 196 c d
Rigomarus *abbas Floriacensis* 731 b
Rigomirus *abbas Lerinensis, a multis creditus successor S. Aigulphi* 741 b c, 746 c, 754 a c
Robertus *archiep. Aquensis* 292 c
Robertus *Bathoniensis episc.* 190 b, 194 f
Robertus *Moguntinus episc.* 477 c, 478 e
Robertus *rex Franciæ* 266 e f
Robertus *Normannorum dux* 533 c d
Roccardinus *(Alexander) Ravenna transmisit notitias de S. Euphemia V. M.* 606 d e
† Rodesindus *vel* Rosendus *episc. in Hispania* 2 c
Rodulphus *rex Francorum* 756 a, 757 c d
Rofridus *monachus Casinensis* 132 d e, 144 c e
Rogerius Caietanus *abbas S. Stephani* 418 b
Rogerius *Siciliæ rex* 219 c
Rogerius Bernardi *comes Fuxensis* 344 c
Rogerius II *comes Fuxensis* 344 c d e
Rogerus *episc. Tullensis* 635 e
Rolandinus *scriptor antiquus* 781 c d
Rollo *dux Normannorum deinde conversus* 757 b
Romanus Argyrus *imperator Græcus* 534 c
Romanus *Constantini filius imperator Græcus* 473 e f, 509 a
Romanus Lacapenus *imperator Græcus* 473 e f
† Romulus *abbas S. Baudelii* 296 e
Rorico *Ambianensis episc.* 182 b, 189 a
Rosa *(Josephus de) Canonicus Capuanus* 104 e, 105 f, 107 b
Rosanus *(Nicolaus) Societatis Jesu* 106 b c

† Rosendus. *Vide* Rodesindus.
Rossi *(Philippus) canonicus Capuanus* 104 e, 105 f, 106 b c, 107 b
Rostagnus *archiep. Arelatensis* 292 c
Ruben *tribus* 23 d e, 29 b c d e, 31 f, 32 a, 33 f, 62 c, 66 c d e f, 67 a b c
Rubianus *episc. Comensis* 668 e f
Rubruckius *legatus S. Ludovici Gallorum regis ad Tartaros* 465 e
Rudolphus I *imperator* 174 a e
Rudolphus II *Burgundiæ rex* 170 a, 501 e
Rudolphus III *Burgundiæ rex* 170 a
Rudolphus *Rudolphi I imperatoris filius* 174 e
† Rufinæ *corpus in abbatia Marquette prope Insulas* 4 d
† Rufus *episc. Capuanus* 100 d e f, 104 d e f
Russi 476 b
Ruth *uxor Booz* 3 d, 98 c
Rutilius Claudius Numantianus *poëta paganus* VI *sæculi* 739 b

S

Sabatier *(Petrus)* episc. *Ambianensis* 194 a et seq., 197 d et seq.
Salernus *(Andreas) canonicus Capuanus* 104 e
Salianus *(Jacobus) S. J. Annalium ecclesiast. veteris Testamenti scriptor refutatur* 21 c d e f, 22 a, 27 a b, 40 f, 68 c d e f, 69 a b c, 73 e f
Salmana *rex Madianitarum* 83 d, 88 e f, 90 d c d e f, 91 a d e
Salmeron *(Marcus)* 44 *Generalis Ord. B. M. V. de Mercede edidit Acta B. Petri Armengol* 333 a b d, 335 b d
Salmon *filius Nahasson* 37 d
Salomon *rex, filius Davidis* 20 f, 72 b c d
Salomon *Hungariæ rex* 513 c et seq., 516 d e et seq., 536 b ; *regno exutus* 555 b c, 573 a e
Salphaad *filiarum portio* 62 e
† Salvius *Albigensis episc.* 187 a c, 188 a et seq.
† Salvius *episc. Ambianensis* 177 e f, 183 f et seq. ; *vita ejus discutitur* 187 a et seq.
Samson *Israëlitarum judex* 3 c d, 72 c, 77 f, 78 a
† Samuel *propheta* 3 d, 72 c, 77 f, 78 a
Sanctius Major *Navarræ rex* 346 a et seq.
Saphadinus, *al.* Saphidinus *et* Salphadinus, *Soldanus Damasci* 577 b c, 579 e, 582 a
Sara *uxor Abrahami* 2 f
Saraceni 293 a b, 295 c, 296 d e, 346 b et seq., 350 c d e
Sarmatæ 462 e
Sarolta *ducis Transilvaniæ filia probabilius mater S. Stephani regis Hungariæ* 488 b
† Saturninus *episc. Tolosanus* 176 b, 621 a
Saül *rex Israëlitarum* 10 d, 50 a
† Scellanus *leprosus* 3 e
Scheppers *(F.) S. Petri Lovaniensis decanus* 583 d, 584 d
Schinosi *(Josephus) episc. Casertanus* 105 e et seq.
† Scholastica *soror S. Benedicti abbatis* 244 a. *Vide* † Benedictus.
Schottus *(Andreas) scripsit Prussiam Christianam* 485 e : *refutatur* ibid. et seq.
Schwartz *(Godofredus) scriptor heterodoxus* 456 e f, 461 d e f ; *refutatur* 457, 458 ; *item* 473 et seq., 483 et seq., 498 et seq., 507 f et seq., 544 de et seq.
Scylitzes *(Joannes)* Curopalates *scriptor Græcus* 472 b et seq.
Sebastianus *archiepiscopus Strigoniensis* 521 f, 522 a b c d, 566 f
Secundianus *episc. Arianus in Synodo Aquileiensi damnatus* 371 d e
† Secundinus *Æcanensis episc* 142 c
Sehon *rex Amorrhæorum* 20 b, 23 d, 29 b
Sem *filius Noë* 49 a
Senecius *vel* Sevecius *non fuit episc. Senonensis* 250 f, 252 a, 253 a
Seraphinus *archiep. Strigoniensis* 547 b, 558 d
† Serenicus *aut* Cerenicus *diaconus et monachorum pater* 772 e
† † Sericus, Lucas, Nepos, Joannes *quinam sint, disquiritur* 600 a b
† Servatius *Tungrensis episcopus cathedram suam Trajectum transtulit* 676 b c d
Sewallus *episc. Eboracensis* 4 e
Sewinus *vel* Seguinus *archiep. Senonensis* 756 d e f, 757 e f, 759 d e
Siclinus, *alias* Sindinus, *episc. Senonensis* 660 b c d
† Siffridus *Carpentoractensis episc.* 452 b c
† Sigebertus *Francorum rex in Austrasia* 270 b f, 673 f, 674 a b, 678 c, 680 a et seq., 684 a, 693 b, 694 b, 695 f
Sigibodus *archiep. Narbonensis* 292 c
† Sigismundus *Burgundiorum rex* 501 d, 553 e f
† Sigolinus *abbas Stabulensis* 686 e
† Silvester *Papa* I 410 c, 508 c, 623 e f
Silvester *Papa* II *coronam regiam, aliaque privilegia S. Stephano Hungariæ regi concedit* 503 b et seq., 507 a et seq., 510 f et seq., 566 b c, 567 c ; *epistola ipsius ad S. Stephanum ostenditur authentica* 517 f et seq.
† Simeon propheta 98 f, 99 a b
† Simetrius *presbyter M.* 708 b, 711 a, 721 e
Simon I *dux Lotharingiæ* 633 a b
Simon *comes Montfortius dux crucesignatorum contra Albigenses* 343 f, 344 b
Simon Leprosus 100 b
† Simplicius *episc. Veronensis* 661 e
Sindebaldus *comes Tullensis* 649 b, 650 a
† Sindulphi *eremitæ Vita ab Almanno scripta* 268 a ; *reliquiæ* 275 b c
Sisinnius *discipulus S. Elpidii abbatis* 383 b, 386 c, 388 b
† Sixtus *Papa* I 122 b
† Sixtus II 122 b
Sixtus IV 454 f, 456 a
Slavi *aut* Slavini 462 b d, 464 a f, 465 a b, 476 b
Soccothæi *ob negatum commeatum a S. Gedeone puniti* 90 b c e
Sonnatius *Remensis episc.* 118 f
Sophia *virgo M. in diœcesi Mindensi Officio ecclesiastico honorata, sed aliunde ignota* 600 f, 601 a
† Soter *Papa* x a
Stellatus *(Balthasar) canonicus et decanus Capuanus* 104 e, 105 f, 107 c
† Stephanus *protomartyr dicitur apparuisse matri S. Stephani Hungariæ regis* 483 a, 484 d et seq., 564 a
† Stephanus *Hegumenus* 597 f, 598 a
Stephanus *Papa* IV 698 e
Stephanus *primus episc. Vesprimiensis* 522 d e
Stephanus *Lugdunensis episc.* 365 e
Stephanus *cognomento* Henricus, *comes Campaniæ et Blesarum* 758 d e, 759 d e
† Sturmius *abbas Fuldensis canonizatus* 558 b

Suevi

Suevi 462 f
Sulpitius *Bituricensis episc.* 670 a, 671 f, 672 c d e, 683 b
Sur *rex Madianitarum* 22 d
Surius *(Laurentius) edidit Vitam S. Stephani non satis accurate* 458 d, 460 d
Swantoplucus, *al.* Sphendoplocus *Moraviæ rex. Vide* Zwendebaldus.
† Syagrius *episc. Augustodunensis* 337 a
† Symeon Stylita *senior* 2 b, 203 c f, 204 a et seq., 205 a d
† Symeon Stylita *junior* 203 c f, 598 b
† Symeon *presbyter et archimandrita* 203 f
† Symeon *solitarius in Lotharingia* 598 b
Symeon *præfectus arcis Strigoniensis* 495 d

T

Tapperus *(Ruardus) doctor Lovaniensis et S. Petri ibidem decanus* 583 a b
Tarcalzus *filius Arpadi Hungarorum ducis* 467 e
Tartari 495 d
† Terentianus *Dertonensis non alius a* S. Terentiano *Tudertino episc.* 109 f et seq.
Teufridus *episc. Tullensis* 621 d, 622 b
Thale *tritavus S. Josue* 7 d e
Thaan *atavus S. Josue* 7 d e
Thare *pater Abrahami patriarchæ* 69 a
† Thecla *mater duodecim Fratrum MM.* 134 f, 138 f, 139 a, 144 f
Theobaldus *abbas S. Mansueti prode Tullum* 618 e, 631 d e, 633 a, 658 d
Theobaldus *abbas S. Columbæ* 354 e
† Theodardus *Trajectensis episc.* 670 a, 678 f, 682 d et seq., 695 b, 696 a
Theodardus *archiep. Narbonensis* 345 c d e
Theodardus *monachus in Dania* 4 b
Theodatus *Italiæ rex* 510 e
Theodebertus *Francorum rex* 510 d e
† Theodefridus *Ambianensis episc.* 185 d e f et seq.
Theoderamnus *nobilis Gallus, non vero frater S. Nivardi episcopi Remensis* 269 d e, 172 f, 173 a f, 174 a e; *monachus factus* 174 c, 282 a c
† Theodoricus *abbas Andaginensis* 285 f, 286 a
Theodoricus I *Metensis episc.* 210 f, 644 a
Theodoricus *Trevirensis episc.* 477 c
Theodoricus III *Francorum rex* 184 e f, 452 f, 684 e f, 740 b c, 755 d
Theodoricus *Gothorum seu Italiæ rex* 291 e, 293 d et seq., 391 c, 399 a b c
Theodoricus *Childeberti filius Burgundiæ rex* 184 e f, 185 b, 250 c e, 258 d e, 259 b c
Theodorus *episc. Senonensis* 660 b
Theodorus *princeps Hunno-Avarorum* 463 f, 464 a
Theodorus *pater S. Ægidii abbatis* 299 c
Theodosius I *imperator legem fert contra diaconissas, quam dein partim abrogat* xiv b c e f, xv a b c
Theomarus *abbas S. Mansueti* 631 d e, 632 e f, 633 c d e, 655 c f, 656 a
Theophylactus *patriarcha Constantinopolitanus* 469 f
Theosebia *S. Gregorii Nysseni ante episcopatum conjux* xii d
Theotimus *vel* Timotheus *anachoreta* 241 c
Thiers *(Joannes Baptista) scripsit Dissertationem de corpore S. Firmini conf.* 182 c, 197 f, 198 a
Thietmarus *abbas Helmwardeshusensis* 687 c, 690 a et seq.
Thola *Israëlitarum judex* 3 c d, 72 c
† Thomas *Doctor angelicus S. Gedeonem peccati reum faciens refellitur* 84 et seq.
Thomas *seu* Thomasuccus *Ord. FF. Minorum* 596 a b c
Thwrocz *(Joannes de) scriptor Hungarus* 458 c, 461 a b c
† Tillo *discipulus S. Remacli* 673 e f, 674 b c
Tillemontius *refutatus* 175 f et seq., 212 b et seq., 234 e f, 235 a b, 370 f et seq.
Tilpinus. *Vide* Turpinus.
Timo *diaconissa* xxii a b
Timotheus *S. Basilii chorepiscopus* 385 b c, 386 a, 387 b
Tolbertus Colaltus *pater B. Julianæ virg.* 309 f, 312 e
Tostati *(Alphonsi) episcopi Abulensis sententiæ improbantur* 16 f, 17 a et seq., 26 e, 38 f, 39 a b, 68 c d e f, 69 a b c, 80 e, 84 a et seq., 86 e f, 87 a b c d
Totila *Gothorum rex* 224 f, 228 a b f, 230 b c e f, 231 a c, 232 a c, 236 a b c d e f, 237 a b, 242 b c d e, 391 b c, 392 a c d, 399 f, 400 b c d
Toxus *vel* Taxun *et* Taxis *dux Hungarorum, et avus S. Stephani* 467 d e
Trasamundus *rex Wandalorum* 212 f, 223 c, 232 f, 233 b c d e f, 235 d, 391 c, 392 e, 399 a b, 400 c
Trincius Trincii *Fulginii tyrannus* 395 c e; *miro modo punitus* 596 a b c
Trisoricus *episc. Tullensis* 621 d, 622 a
† Trudo 676 f, 679 b et seq., 693 c, 694 d
Turci 467 a, 495 d
Turpinus, *al.* Albanus, Alpinus, Olphinus *et* Tilpinus *episc. Remensis ut fertur,* 338 d e f
Tyrrhenus *dux Lydorum* 390 e

V

Valens *imperator* 466 a
Valentinianus I *imperator* 180 d
Valentinianus III 398 b, 400 a f
Valentinus *episc. Argentoratensis* 377 e f
Valentinus *presbyter* 364 b
Valerianus *imperator* 132 a, 133 d, 138 b et seq.
Valerianus *judex sub Maximiano Herculio* 129 c e, 134 b c et seq, 142 f, 147 d et seq
Valerius *Hipponensis episc.* 452 c
Vardæus *(Hugo) Hibernus ex Ord. FF. Minorum multa de S. Mansueto documenta Bollando communicavit* 617 f, 618 a b c d
Vazul *patruelis S. Stephani regis Hungariæ* 492 c, 553 c et seq., 554 a b
† Udalricus *Augustanus episc.* 169 e; *canonizatus* 558 a
Udo *episc. Tullensis* 617 d e, 635 c f
Venantius *Ord. FF. Minorum* 4 f
† Venerandus *episc. Arvernorum* 439 f, 440 d
Ventura *Ord. FF. Prædicatorum* 777 b c d
Verantius *(Antonius) archiepiscopus Strigoniensis* 518 c d, 519 b
† Veredemus *aut* Veredemius *eremita* 290 a c, 296 b; *idem forsan cum* Veredemo *ep. Avenionensi* 297 e et seq.; *de eodem* 300 c et seq., 301 a, 451 c f
Veremundus *rex Legionis* 346 a
Verissimus *Lugdunensis episc.* 180 e
Verosia,

Verosia, Volasia *et* Volosia. *Vide* Eulosia.
Vestales *virgines apud gentiles Romanos* xvi d e
Ughellus *(Ferdinandus) misit elogium S. Constantii* 244 f
† Ugo *episc. Volaterranus* 397 e, 401 c, 406 b
† Viator *socius, S. Justi Lugdunensis* 366 c d e f, 368 b c d e, 372 c d, 373 c, 375 c
† Victor *episc. Cenomanensis* 220 a et seq.
† Victor *M. ex Legione Thebæa* 159 e f, 160 a e, 164 e
† Victor *alter ejusdem legionis* 159 f, 160 e f
† Victor *Maurus M.* 405 c, 408 e
Victor *tribunus in Africa sub Maximiano* 140 b c, 147 d et seq.
† Victorici *reliquiæ* 188 d, 190 e
Vigilius *Papa* 175 c, 179 b c, 180 f
Vilman *(Antonius Adrianus) canonicus Ambianensis* 196 d
Vischer *(L. I. A. de) vicarius generalis Mechliniensis in absentia archiepiscopi* 586 c
† Vitalianus *episc. Capuanus quis?* 598 c d
Vitalianus *Papa* 175 b, 686 c
Vitalis Michaël *episc. Castellanus* 313 b c, 314 e f
Vitalis *abbas Fredelacensis* 344 a b
Uladislaus *Hungariæ rex* 557 c
Ulmus *(Fortunatus) monachus Casinensis auctor Vitæ S. Cosmæ eremitæ* 440 c f, 441 a et seq.
Ultzindur *consanguineus Attilæ Hunnorum regis* 463 a
Urbanus *Papa* II 292 f, 342 b
Urbanus III 667 a b
Urbanus IV 285 b
Urbanus VIII 163 e, 326 c d e, 379 c
† Ursus *martyr legionis Thebææ* 159 f, 160 f
Ursus *episc. Tullensis* 621 c f, 622 a
Vulcanus *fabulosus ignis deus* 147 b

W

† Walaricus *abbas* 185 c e, 188 d f
Walprandus *episc. Lucensis* 237 e f, 238 a
Wamba *seu* Wambanus *Gothorum seu Hispaniæ rex* 294 b c, 296 a b c. *Vide* Flavius.
Wandali 231 b, 391 b, 392 a c d e, 393 a b c, 394 b c d e f, 395 c e, 396 a b, 397 f, 398 a b c, 399 c et seq., 462 e f
Wencellinus *dux exercitus S. Stephani regis* 493 c d e f
Wenceslaus *Bohemiæ rex* 505 b
Wenceslaus *Wenceslai regis filius* 505 b
Wenilo *archiep. Senonensis* 253 e
Werinfridus *abbas Stabulensis* 714 b c
Werinharius *Argentoratensis episc.* 539 d
Wibaldus *abbas Stabulensis* 690 d e f
Wichodo *canonicus Bambergensis* 287 b
Wider *(Matthæus) Societatis Jesu rector Solodorensis* 161 a b
Wido *comes Tullensis* 646 a f
Widricus *abbas S. Apri, auctor Vitæ S. Gerardi episcopi Tullensis* 629 a b f, 630 a, 651 c d
† Wilfridus *episc. Eboracensis* 337 f
Willegisus *Moguntinus episc.* 495 f
Willelmus. *Vide* Guilielmus.
† Willibaldus 32 d
† Winebaudus *abbas* 250 e f, 251 a, 252 d, 253 b, 260 e f, 261 a b d e, 264 b
Winemannus *abbas S. Remigii* 756 e, 757 f, 758 a
Wisigothi *Ariani* 222 a, 295 c
Witikindus *monachus et historiographus* 474 d
† Wolfgangus *prædicat apud Hungaros* 480 a b c; *fit Ratisbonensis episcopus* ibidem c d e; *de eodem* 481 a, 489 e, 500 a, 501 b c
Wolfgangus *abbas Michaëlfeldensis* 422 a b c

X

Ximenius *(Franciscus) episcopus Toletanus* 202 e

Z

Zabulon *tribus* 83 e, 84 e
Zadorius *(Joannes) præfectus arcis S. Martini in Hungaria* 495 e
Zama *Saracenorum in Hispania gubernator* 296 e
Zaraïas *Pontifex tempore S. Gedeonis* 94 c e
Zeb *rex Madianitarum* 83 d, 88 e, 89 d f
Zebec *Madianitarum rex* 83 d, 88 e f, 90 b c d e f, 91 a d e
Zode *(Georgius) Ordinis S. Benedicti* 424 b
† Zoërardus, *alias* Andreas, *eremita in Hungaria* 496 c, 497 c d, 565 f, 567 b
Zoltan *princeps Hungarus* 467 d e
Zoltan *item Hungarus, sed verisimiliter alius* 525 f, 526 a b c
Zonaras *(Joannes) scriptor Græcus* 472 b et seq., 473 b c
Zwendebaldus *aut* Zwentibaldus *Moraviæ rex* 564 c d, 468 c d e
† † Zozimus *et* Sabatius *monachi* 600 e f

INDEX TOPOGRAPHICUS

A

Abarim, series montium in Arabia Petræa 19 c, 25 d e f
Abelmebula, locus in Palæstina cis Jordanem 88 b
Abelsatim, locus in planitie Moab 19 c
Abladana *seu* Bladana, locus prope Ambianum, *ubi ecclesiam B. Mariæ Virginis exstruxit S. Firminus ep. in eadem sepultus* 179 d, 181 a e f, 182 a
Acaunum *vel* Agaunum, locus Vallesiæ ad Rhodanum 160 f
Accadia, vicus Italiæ 136 c
Accaron, urbs et satrapia Philistinorum 316 a
Acheruntia, urbs Italiæ in Lucania 135 f
Achor, vallis in agro Hierichuntino 39 e
Achsaph, Chananææ urbs 58 d
Acon. *Vide* Ptolemaïs.
Adom, urbs in ripa Jordanis 30 f
Adrianopolis, urbs Thraciæ. *SS. Aithala et Ammun MM.* 358 b
Adrumetum, Metropolis provinciæ Byzacenæ in Africa 133 f, 134 f
Æcæ *al.* Æcana *et* Ecana (*nunc* Troia) urbs Apuliæ in Italia 136 a c, 142 b c d, 152 e
Æculanum. *Vide* Friquentum *et* Quintodecimum.
Ægyptus, regio Africæ. *In ea natus S. Josue Israëlitarum dux* 8 e. *Ad ejus eremum secedit S. Justus ep. Lugdunensis ibique moritur* 373 c e f
Ælia Capitolina, Hierosolyma *ab Adriano imp. instaurata* 111 b
Africa, *in quam Chananæi migrarunt* 61 d e f. *B. Petrus Armengol remanet in pignus pro lytro captivorum* 319 c. *Eam obtinent Wandali* 393 b c
Agedincum *vel* Agendicum. *Vide* Senones.
Agrigentum (*Gergenti*) urbs Siciliæ 134 d
Agromento, castrum Lucaniæ. *Vide* Grumentum.
Aialon, vallis in Chananæa. *Lunæ cursum sistit S. Josue* 51 e, 52 b
Alamanniscæ *vel* Alemannicæ (*Almenesches*) parthenon agri Sagiensis in Normannia 767 a c
Alba Græca *seu* Belgradum, urbs in limitibus Serviæ et Hungariæ 538 e f, 539 a
Alba Julia (*Weissenburg*) urbs Transilvaniæ 470 f, 569 f
Alba Regalis, urbs Hungariæ *a quo condita?* 527 e f. *Ibi sepultus S. Stephanus rex in ecclesia, quam Deiparæ Virgini construxerat* 552 d e f
Albia *et* Albis, fluvius Germaniæ 119 e f
Alcarazium, opp. Hispaniæ 4 f
Alentum, villa regalis in Gallia 261 d
Alexandria ad Issum (*Alexandretta*) urbs in confinio Syriæ et Ciliciæ. *S. Aristion ve Aristeus ep. M. An plures?* 613 d e et seq.
Algovia, pars Sueviæ in Germania 163 c
Alsatia *ab Hungaris invasa* 469 c
Alta petra (*Haute pierre*) locus prope Medianum monasterium 635 d e
Altahense monasterium in Bavaria 528 d e
Altissiodorum (*Auxerre*) urbs in ducatu Burgundiæ 257 a
Altivillarense cœnobium Galliæ in Campania. *S. Nivardus archiepisc. Remensis* 267 b c e, 276 f
Aluta (*Alt*) fluvius Transilvaniæ 471 d
Amatune, Amatim *etc. insula incognita et fortasse fictitia* 739 f, 743 e, 753 e
Ambianum (*Amiens*) urbs Galliæ in Picardia. *S. Firminus episc.* 175 b, 180 b c
Amblava, vicus in Tungrorum finibus 711 a
Anab, urbs in montibus Juda 57 a
Ancon, *seu* Ancona, urbs Italiæ 307 b
Andesagina, vicus in Gallia, *ubi exsulavit S. Lupus archiep.* 260 b, 262 a
Anisus *vel* Anasus (*Ens*) fluvius Norici 462 b
Antiochia. *S. Timotheus M.* 358 b e
Antiochia, urbs Syriæ 114 a
Antonia. *Vide* Volaterræ.
† Antonini monasterium in Valle nobili provinciæ Rutenensis 342 a b, 348 b
Antricum. *Vide* Altissiodorum.
Antunnacum (*Andernach*) opp. Germaniæ 721 c
Apamea, urbs Syriæ. *S. Antoninus M.* 340 a f, 341 c d e f, 349 a, 350 d e f
Apamia *seu* Apamiæ (*Pamiers*) urbs Galliæ Narbonensis 341 b. *S. Antoninus M. patronus* 343 b c et seq., 344 e, 349 a b d
Apenninus, mons Italiæ 135 d
Aphec, urbs Chananææ duplex 57 f
Apulia (*la Puglia*) regio Italiæ 130 c, 135 d, 136 a b, 142 e f
Aqua Putrida, *olim* civitas Italiæ. *Reliquiæ S Prisci* 218 c
Aquæ duræ. *Vide* Zurzachum.
Aquæ Helvetiæ (*Bada*) urbs ad Limagum fluv. 157 c. *Statua S. Verenæ V.* 163 a
Aquæ Maserephoth, in finibus Sidoniorum 59 a
Aquæ Merom, lacus Palæstinæ 44 c. *Ingentem exercitum profligat S. Josue* 58 f, 59 a
Aquæ Tarbellicæ (*Dax*) urbs Aquitaniæ in Novempopulania. *SS. Vincentius episc. et Lætus presb. MM.* 200 c e f
Aquileia, urbs Carnorum in Italia 132 a, 134 b, 141 a. *Celebratum ibi concilium, cui adfuit S. Justus ep. Lugdunensis* 371 d e. *SS. Euphemia, Dorothea, Thecla, Erasma VV. MM.* 605 c f, 606 a
Aquinum, urbs Italiæ in regno Neapolitano. *S. Constantius ep.* 243 a b, 245 f
Aquitania *generatim sumpta plures complectitur provincias* 352 c. *Unde dicta?* 672 a b
Araris. *Vide* Arola.
Arcadia, regio et urbs Peloponesi, *item* urbs Cretæ insulæ, *et* provincia Ægypti 306 e f
Arducnna, saltus Galliæ Belgicæ 695 f
Areia (*Ariege*) fluvius Galliæ 355 d e
Arelate, urbs Galliæ in Provincia 374 b
Argentoratum, Argentoratus *et* Argentina (*Strasbourg*)

bourg) civitas Germaniæ in Alsatia. *S. Justus vel Justinus ep.* 377 a b
Ariminum, *nunc* Rimini, urbs Italiæ in Romandiola. *SS. Facundinus etc. MM.* 360 a
Arlucense virginum cœnobium in insula Lerino. *An instauratum a S. Aigulpho abb. M.?* 737 c d e f, 738 a
Armentio *(l'Armanson)* fluvius Galliæ 265 a
Arola *et* Arula *(Aar)* fluvius Helvetiorum 159 f, 160 a, 161 b, 166 b d, 169 f
Arpaja *olim* Caudium, vicus inter Capuam et Beneventum 103 a
Arrabo *(Raab)* fluvius in Hungaria 540 c
Artemita urbs 208 b d
Asedoth, loca devia et convalles Chananææ *a S. Josue subacta* 57 e
Asor, civitas Chananææ munitissima. *Hanc aliasque capit S. Josue* 58 c d, 59 b c, 60 a
Astaroth, urbs regni Basan 44 f
Astinensis S. Sepulcri abbatia prope Bergomum in Italia. *B. Guala episc. Brixiensis* 773 b c, 785 e
Astygis, urbs Hispaniæ 3 a
Atel. *Vide* Transilvania.
Ateste *(Este)* opp. ditionis Venetæ 314 b
Athenæ, urbs in Græcia 534 a
Atina, opp. duplex in Italia 361 f
Aturus *(Adour)* fluvius Aquitaniæ 200 f
Avaria. *Vide* Pannonia.
Aucia *vel* Auda *etc.*, flumen Galliæ 260 a b
Avenio, civitas Galliæ. *S. Agricolus ep. et patronus* 444 b c f, 445 *etc.*
Aufidus *(l'Offanto)* fluvius Apuliæ 135 e, 136 c, 146 f
Augusta Vindelicorum *(Augsburg)* urbs Germaniæ in Suevia 653 a
Augustodunum, urbs Æduorum in Gallia 207 d
Aureliani *vel* Aurelia *(Orleans)* urbs Galliæ 256 f, 303 d. *S. Austregildis vel Agia* 266 b c d
Auser, fluvius Etruriæ 225 f
Austria *ab Hungaris devastata* 469 c
Azeca, urbs Chananææ 51 b c d f, 52 a c d, 54 e
Azotus, Philistinorum urbs 57 a

B

Baalgad, mons Chananæam ab Aquilone terminans 60 b
Balma. *Vide* Alta petra.
Bamberga, civitas Germaniæ in Franconia. *Cultus et reliquiæ S. Ægidii abb.* 287 a b. *S. Nonnosi* 425 c d. *An ibi corpus S. Remacli ep.?* 691 f, 692 a
Barbaria, regio Africæ 335 a
Barbellus *(Barbeau)* abbatia Galliæ in diœcesi Senonensi 251 b c d
Basan, regio Amorrhæorum 44 f, 66 e
Basilicata, provincia regni Neapolitani 135 e
Baskiria. *Vide* Pascatir.
Bathavia. *Vide* Patavia.
Bavaria. *Magnam ejus partem populantur Hungari* 469 c
Beel, monasterium Hungariæ in agro Budensi *a S. Stephano rege ædificatum* 529 f, 530 a b
Belgradum. *Vide* Alba Græca.
Benchorense *(Banchor)* monasterium in Hibernia 663 d e
Beneventum, urbs Italiæ. *SS. duodecim fratres MM.* 129 b c e f, 130 d, 131 d, 132 b, 136 d f, 141 d
Bergomum, urbs Italiæ. *Patria B. Gualæ ep. Brixiensis* 775 e, 785 d
Beroth, civitas Gabaonitarum 49 d
Berotha, urbs Galilææ 59 e
Besozzo, locus in ducatu Mediolanensis *natalis B. Alberti Besutii eremitæ* 787 b
Besuensis abbatia Galliæ in ducatu Burgundiæ 656 e
Bethabara, Judææ pagus ad Jordanem 31 c
Bethaven, solitudo juxta Haï et Bethel 38 d
Bethbera, vicus in tribu Manasse cis Jordanem 88 e
Bethel, oppidum Palæstinæ 38 c d, 40 d e, 41 a b c; *a S. Josue occupatum* 42 e
Beth-horon, *seu* Bethora, civitas Chananææ 51 b c d, 52 c d f
Bethsan, Chananæorum urbs cis Jordanem 63 a
Bethsemoth, locus in planitie Moab 19 c
Bethsetta, locus cis Jordanem, *quo Madianitæ fugerunt* 88 b
Biblia, locus in Corsica insula 4 f
Bisuldunum *(Besalu)* opp. Hispaniæ in Catalonia. *S. Vincentius presb. M.* 206 b c f
Biturgia, opp. Etruriæ 305 c e
Bituricensis provincia *seu* comitatus Bituricus *(le Berri)* in Gallia. *S. Placidius acolythus* 207 a. *Patria S. Remacli ep. Trajectensis* 672 b c
Blesa *(la Blaise)* fluvius Galliæ in Campania 280 e f
Blesæ *(Blois)* civitas Galliæ. *Patria S. Aigulphi M.* 730 b
Bodecense monasterium in diœcesi Paderbornensi 133 b, 159 c
Boni fontis monasterium in diœcesi Remensi 120 f
Bononia, urbs Italiæ. *Reliquiæ S. Ægidii abb.* 289 e
Borysthenes *(Nieper)* fluvius Sarmatiæ Europææ 468 b
Bosnia, pars Serviæ *olim a Bessis habitata* 538 f, 539 a
Boviniacum *seu* Bovinium *(Bovines)* opp. comitatus Namurcensis 707 e
Bovinum, urbs regni Neapolitani in provincia Capitanata 136 c, 142 c
Braium *al.* Braïcus *(Bray sur Seine)* opp. Galliæ ad Sequanam 762 a c
Brienno *(Brignon)* opp. Galliæ in Campania. *Obit S. Lupus archiep. Senonensis* 265 a
Brixia, urbs Italiæ. *S. Arealdus M.* 246 b c. *B. Guala ejusdem urbis episc.* 778 f
Buculiacum *(Buqueley)* vicus in Lotharingia 658 b f
Buda, urbs Hungariæ *a Christianis expugnata* 560 a f, 561 a
Buda vetus *(Alt Offen)* civitas Hungariæ. *Cœnobium cum ecclesia condi cœptum a S. Stephano rege* 536 b c d
Bugia, provincia et urbs Africæ 335 a
Bulgaria *ubi sita?* 468 f, 526 b
Burgum, *seu* Burgus S. Sepulcri, urbs Umbriæ. *SS. Arcanus et Ægidius eremitæ, ejusdem fundatores* 305 b e f. *Veneratio S. Nonnosi* 420 d
Buxeriæ *(Bouxieres-aux-dames)* parthenon in diœcesi Tullensi 629 f, 651 b

C

Cabellio *(Cavaillon)* urbs Galliæ in Provincia 304 d
Cadesbarne, locus deserti Pharan 15 b, 17 f, 18 a b, 39 a, 56 f, 57 e

Cædesa

Cædesa *vel* Cedesis, Galilææ civitas 59 e, 65 f
Caïno *(Chinon)* opp. Galliæ in provincia Turonensi. *Reliquiæ S. Mansueti ep.* 636 a
Calabria, regio Italiæ, *cujus olim pars* ager Bruttiorum 142 b, 153 f
Caletensis pagus *(le Pays de Caux)* in Normannia 181 c
Calmiciacum, locus Galliæ in agro Remensi 280 e
Campania Felix *nunc vulgo* Terra Laboris, regio Italiæ 111 f
Campodunum *et* Campidona *(Kempten)* urbs Sueviæ ad Ilarum fluv. 439 d
Canea, urbs Cretæ insulæ 4 f
Cannæ, vicus in Apulia 146 f
Caphira, urbs Gabaonitarum 49 d
Cappadocia, Asiæ Minoris provincia. *Patria S. Elpidii abb.* 385 a
Capræmons *(Chievremont)* locus prope Leodium 707 a f
Capraria *(Cabrera)* insula prope Majoricam 738 f
Caprasia, insula inter Corsicam et Etruriam. *SS. Aigulphus abbas et Socii MM.* 728 a b, 739 a b
Capua, urbs Italiæ in Campania. *S. Priscus ep. M.* 99 c f, 100 f, 102 b. *Reliquiæ S. Terentiani ep. M.* 110 f. *S. Priscus ep. cum sociis undecim* 209 b
Carasilva, monasterium in Dania 4 b
Carcar, locus trans Jordanem 90 d
Cariathiarim, civitas Gabaonitarum 49 d
Carmelus, mons Palæstinæ. *B. Brocardus secundus prior generalis Carmelitarum* 576 a b, 577 e
Carnotum *aut* Carnutum *(Chartres)* urbs Galliæ 763 d
Carnuntum, opp. Pannoniæ 464 a
Carrodunum *(Craiburg)* opp. in Bavaria 436 c
Carthago, urbs Africæ 133 f, 134 b d f
Casæ congidunum *(Cougnon)* in ducatu Luxemburgensi. *Monasterio ibi præfuit S. Remaclus* 674 a b c
Casaium *vel* Cassarum, opp. Hispaniæ, *ut videtur. Cultus B. Ægidii abb.* 308 b d e
Castelletum, oppidulum Galliæ in Picardia 5 a
Castellum S. Eliæ. *Vide* Suppentonia.
Catalaunum *(Chalons)* urbs Campaniæ Gallicæ 121 e
Catana, urbs Siciliæ maritima 134 d, 135 c, 142 a
† Catharina de Saxo, locus in ducatu Mediolanensi. *B. Albertus Besutius eremita* 787 b c
Cava, urbs regni Neapolitani 210 a
Cenchræ *vel* Cenchreæ, portus et opp. apud Corinthum in Peloponneso. *S. Phœbe diaconissa* 602 a b c
Ceneroth, urbs Chananææ 58 d
Cenomanum *(le Mans)* urbs Galliæ 773 a
Cephalenia. *Vide* Samus.
Cerqueto, castrum agri Perusini in Italia 305 c
Chanaan *seu* Chananæa, Asiæ regio. *Eam explorat S. Josue* 15 a b, 16 a b c, 18 b c. *Totam propemodum subegit* 60 b c, 61 a b c 73 a
Chanadium *aut* Chonadium *(Chonad)* civitas Hungariæ 530 e f, 531 a
Chananitis. *Vide* Chanaan.
Cirrha, urbs Phocidis in Græcia 150 b
Citerna, castrum Etruriæ 305 c e
Clarus-mons, urbs Galliæ in Arvernia. *S. Justus ep.* 439 b
Clingenovium *(Klingenau)* opp. Helvetiæ 157 f, 175 a
Cluain-muc-nois, opp. Mediæ in Hibernia 663 a
Cluellum 383 d f. *Vide* Oppidum S. Elpidii
Colocia *(Colocza)* civitas Hungariæ 567 c
Colonia. *Vide* Petrosus.
Colonia Agrippina. *Reliquiæ variæ S. Ægidii abb.* 289 d e
Comum, urbs Italiæ in Insubria 4 a b. *S. Martinianus ep.* 668 a b
Cone, lacus in Hibernia 663 d e
Coneria *seu* Conertum *(Connereth)* urbecula comitatus Dunensis in Hibernia. *S. Macniscius ep.* 663 a d
Confluentia *vel* Confluentes, vicus in Helvetia 161 d e, 166 c
Connoria *(Conor)* urbs Hiberniæ in comitatu Antrimensi 663 d
Consentia *(Cosenza)* Calabriæ urbs 135 c d, 142 b, 153 f
Constantia, urbs Galliæ in Normannia 157 c
Constantinopolis. *Templum conditum a S. Stephano rege* 532 d, 534 a, 568 e
Corbciense monasterium in Picardia 185 e f, 186 b
Corduba, urbs Hispaniæ Bæticæ. *S. Sandalus M.* 610 b
Cordyla, portus in Ponto 385 a
† Cornelii monasterium. *Vide* Inda.
Corsendonc, cœnobium Canonicorum Regularium in Brabantia 460 d
Cremona, urbs Italiæ. *Corpus S. Arealdi M. eo translatum* 246 c e f
Creta *(Candia)* insula Europæ in mari Mediterraneo 149 f. *Obit S. Cosmas eremita* 442 d f, 443 b
Crisus, Hungariæ fluvius 468 e
Cucusum, oppidum minoris Armeniæ xxiii f
Cyprus, insula Mediterranei in sinu Issico 148 c, 149 f

D

Dabir, civitas Chananææ 55 d, 56 f, 57 a b c d
Dacia *ab Hunnis occupata* 462 d
Dal-aradia, Ultoniæ regio in Hibernia 665 f
Damascus *(Scham)* urbs Syriæ 582 a
Daphne, suburbium Antiochiæ in Syria xxii d e
Delphi, civitas Græciæ in Phocide provincia 149 f
Dertona, urbs Liguriæ in Italia 108 f. *Pars corporis S. Terentiani ep. M.* 109 f, 110 b c d e
Dervensis abbatia *(Monstier-en-Der)* Campaniæ Gallicæ in tractu Pertensi 616 f, 698 e
Dilia *vel* Dyla, amnis in Brabantia 594 a
Dor, urbs et regio Chananææ 58 d
Drumentum. *Vide* Adrumetum.
Duacum, urbs Belgii in Flandria 255 c d
Dulmensis pagus in circulo Westphalico 648 b
Durocortorum *et* Durocordorum, urbs Remensis 280 c d

E

Eboracum *(Yorck)* urbs Angliæ 4 e
Ebroicæ *vel* Ebroicum *(Evreux)* urbs Galliæ in Normannia 772 f
Ecana. *Vide* Ecæ
Eggenfelden, opp. Bavariæ 436 b
Eglon, urbs Chananææ 51 a, 55 d e, 56 d e, 57 d

Elba.

Elba. *Vide* Ilva.
Elom vallis 53 c, *Vide* Aialon.
Emath, urbs Syriæ 16 c, 60 d
Ephesus, urbs Asiæ minoris 112 e
Ephra, urbs Palæstinæ in tribu Manasse cis Jordanem, *ubi natus et sepultus S. Gedeon Israëlitarum judex* 79 a b
Ephraïm, mons in Chananæa 62 f, 88 e
Equus Tuticus, opp. Italiæ in Hirpinis 136 c
Erdely, Ertel, Etel. *Vide* Transilvania.
Etruria *(la Toscana)* Italiæ regio 236 b
Euphrates, fluvius Mesopotamiæ 27 f, 147 a

F

Fanum S. Ægidii *(Saint Gilles)* opp. in Occitania 291 f
Fanum S. Galli in Helvetia. *Cultus S. Remacli ep.* 671 a, 689 b
Feltri, opp. in confinio Venetorum 309
Fescennia, urbs Etruriæ 146 f
Floriacense cœnobium prope Aurelianos in Gallia, *cujus monachus fuit S. Aigulphus M.* 730 d, 744 e, 748 d, 761 b c. *An eo transtulerit ossa S. Benedicti?* 735 c d e et seq. *Utrum ipsius Aigulphi corpus ibi fuerit?* 757 a c d
Fontanensis parœcia prope Divionem in Burgundia. *S. Ambrosinianus* 207 c
Forum Tiberii *(Keyserstul)* opp. Helvetiæ 157 f
Fredelacensis abbatia. *Vide* Apamiæ.
Friquentum *seu* Frequentum *(Frigento)* urbs regni Neapolitani 218 f
Frisinga, urbs Bavariæ ad Isaram fluv. *Eo delatum corpus S. Nonnosi, unde et quando?* 412 b c d f, 413, 414 a b c d e. *Pars illius major, quæ diu latuerat, hoc sæculo inventa et solemniter translata* 421 b c d e f, 422, 423 et seq. *Miracula plurima* 427, 428, 429 et seq.
Fulda, urbs Germaniæ. *Reliquiæ SS. Sixti et Sinicii epp.* 119 f
Furentela *(Vourentel)* parœcia comitatus Falcoburgensis in Belgio 635 c

G

Gaas, mons in tribu Ephraïm 75 d e f
Gabaa Phinees, urbs in monte Ephraïm 75 e
Gabaon, urbs Chananææ in Syria 50 f. *Fœdus cum Gabaonitis init S. Josue* 44 d e f, 45 et seq.; *solem imperio suo sistit* 51 e, 53 c
Gader, civitas Chananææ 57 d
Galaad, mons et regio ad Orientem Jordanis 66 e, 86 b
Galgala, locus in Palæstina, *ubi transito Jordane, castra metatus est S. Josue* 31 b f; *circumcidit populum et Pascha celebrat* 33 d e f. *Templum ibidem conditum* 32 b c d e
Galilæa, Palæstinæ provincia 30 f
Gallia tripartita 632 b c. *Tota fere ab Hungaris populata* 469 c
Gardo, Guardo, Vardo *aut* Wardo, *(le Gardon)* fluvius Occitaniæ 300 c f
Garizim, mons Palæstinæ 42 d f, 43 a c d f, 64 a
Gaza, civitas Philistinorum 56 f, 57 a e
Gazer, urbs Chananææ 55 d, 56 d, 57 d
Gemmula, *olim* monasterium agri Patavini 314 c
Genabum. *Vide* Aureliani.
Genadium. *Vide* Chanadium.
Germania *ab Hungaris vastata* 464 c, 469 c
Germiniacum *(Cermigny)* villa prope Remos 684 c
Gerunda, urbs Hispaniæ in Catalonia 3 a
Geth, urbs Philistinorum 57 a
Gewr *et* Geuru. *Vide* Jaurinum.
Gibal 64 a. *Vide* Hebal.
Gothia *nunc* Provincia, regio Galliæ 294 f
Gozen, urbs et regio Chananææ *a S. Josue capta et vastata* 57 e, 60 a
Grumentum, opp. Lucaniæ *nunc excisum* 135 d
Guardia Pratorum, opp. diœcesis Tarraconensis in Catalonia. *B. Petrus Armengol M.* 317 c
Gundulfi villa *(Gondreville)* vicus prope Tullum 648 b

H

Hæmus, mons Thraciæ 538 f
Haï, urbs Chananææ 38 a d. *Capta et diruta ductu S. Josue* 40, 41, 42 a b c d e, 50 f
Hamametha. *Vide* Adrumetum.
Hamburgum, civitas Holsatiæ. *Reliquiæ SS. Sixti et Sinicii epp.* 119 e f
Hasbania *(Haspengou)* Germaniæ tractus in ditione Leodiensi 698 e
Hebal, mons in Palæstina 42 d f. *Altare ædificat S. Josue* 43 a b d f, 44 b
Hebron, metropolis Philistinorum 51 a. *Eam cum oppidis aliis capit S. Josue* 55 d e, 56 e f, 57 a b c d
Heisterbacense monasterium prope Bonnam in Germania 590 b
Helia. *Vide* Velia.
Heligenstad, locus in Holsatia 119 c
Helmwardeshusense monasterium in Saxonia 687 c. *Festivitas S. Remacli ep.* 690 a b c
Heraclea, urbs Thraciæ. *SS. Ammon diaconus et* XL *Virgines MM.* 156 a, 157 a d
Hered, urbs regia in Chananæa 57 d
Herma, civitas Chananææ 57 d
Hermon, mons Libano contiguus 58 d, 60 b d
Hesebon, civitas regia Amorrhæorum 44 f
Hesperia *pro* Sicilia 152 a
Hibernia insula *dicta olim* Scotia 619 e f, 622 d
Hiericho, urbs Chananææ 28 e f, 31 a f, 34 a f. *Eam miraculo captam delet S. Josue* 35, 36, 37 b c, 38 b c, 50 f
Hierosolyma. *S. Anna prophetissa* 96 a c. *Monasterium exstruit S. Stephanus rex* 532 d, 533 d e f, 568 e
Hirpini, regio Italiæ in regno Neapolitano 136 b c
Hispania. *Cultus SS. Vincentii ep. et Læti presb. MM.* 200 a b c, 202 c f, 203 a. *A Saracenis bis vastata* 346 b, 347 a
Humagum, opp. in Istria 3 a
Hungaria, regnum Europæ 462 a b c. *Antiqui ejus limites* 468 d e f, 469 a b
Hunnia. *Vide* Pannonia.

I

Jaurinum *vel* Jaurum *(Raab)* urbs Hungariæ 522 f, 523 a
Idzehoe, opp. Holsatiæ 119 d
Jegbaa, urbs in tribu Gad 90 d
Jericho. *Vide* Hiericho.
Jerimoth, civitas Chananææ 51 a, 55 e, 57 d
Jezrael, urbs et vallis Chananææ cis Jordanem 63 a, 83 d, 90 d

Igniacense

Igniacense monasterium Ord. Cisterc. in diœcesi Remensi 268 c
Ilerda (*Lerida*) urbs Cataloniæ 334 f
Ilva, insula maris Tyrrheni 224 c, 232 d, 233 e
Imbritia *an alicubi exstiterit* 153 e
Inda (*Cornelis-munster*) monasterium Ordinis S. Benedicti prope Aquisgranum 703 e f
Insula-Adami (*l'Isle-Adam*) oppidum Galliæ in insula Oësiæ fluminis. *Corpus S. Godegrandi ep. M.* 763 f, 764 a
Jordanis, fluvius Palæstinæ 27 f. *Eum cum Israëlitis prodigiose transit S. Josue* 30 a b c d e f, 31, 32, 33 a b c
Jotrensis abbatia monialium in Bria Galliæ provincia 249 a
Italia *a Gothis invasa* 230 f, *a Longobardis* 232 e, 245 e; *ab Hungaris* 464 c, 469 c
Judæa, Asiæ regio 54 b

K

Keyserstul. *Vide* Forum Tiberii.
Kunigsfelden, monasterium in Helvetia 174 f

L

Labellum (*Laviello*) urbs Apuliæ 136 c
Lachis, urbs Chananææ 51 a, 55 d e, 56 c d e, 57 d
Ladernacum et Lethernacum (*Lierneux*) villa monasterii Stabulensis 691 d, 711 a
Lætiensis abbatia in Hannonia. *Dens S. Ægidii abb.* 289 c
Landshutum, urbs Bavariæ 434 d
Landsperga, Bavariæ opp. 431 a
Latium, regio Italiæ 148 b, 149 e f
Laudunum (*Laon*) urbs Galliæ in provincia Insulæ Franciæ 304 a
Laureacum, urbs Norici Ripensis ad Danubium *excisa* 462 b
Lauretum, urbs Italiæ in Piceno. *Beneficia Nonnosi* 417 c
Lebna *seu* Lobna, urbs Chananææ 55 d, 56 b c d f, 57 d
Leodium *seu* Leodicum, *al.* Legia urbs Germaniæ 718 c. *Antiqua veneratio S. Ægidii abb.* 285 d e f. *Miracula S. Remacli ep.* 689 b c d, 722 et seq.
Leonia, urbs magnæ Græciæ *excisa* XXVI d
Leontini (*Lentini*) Siciliæ urbs. *S. Neophytus episc.* 116 a b
Lerinus *nunc* Insula S. Honorati, in mari Mediterraneo 452 b. *Ibi abbas fuit S. Aigulphus M.* 737 a b, 744 f, 745 a b, 749 a
Lero *nunc* Insula S. Margaritæ, in mari Mediterraneo 452 b
Leucha. *Vide* Tullum Leucorum.
Levida, urbs in tribu Ruben 76 a b
Lezatense monasterium in Occitania 343 a b
Libanus, mons Asiæ, Syriam et Palæstinam disterminans 27 f, 30 f, 31 d, 44 c, 59 e, 60 d
Libias vel Livias. *Vide* Levida.
Libisosa (*Lezuza*) opp. Hispaniæ in Castella nova. *An martyrii palæstra SS. Vincentii ep. et Læti presb.?* 202 a c
Licia *seu* Scisia, civitas superioris Pannoniæ ad Calopium fluv. 668 e
Liger *al.* Ligeris (*la Loire*) fluvius Galliæ 256 d
Limagus, flumen Helvetiorum 166 d
Lindus, urbs in insula Rhodo 150 a

Liverduno castrum (*Liverdun*) locus in Lotharingia 635 e
Lochlaodh *seu* Loch-Loedh, lacus in Hibernia 662 f, 666 a
Locri, *olim* urbs Brutiorum in Italia 135 c, 142 b
Longia, castellum et comitatus in diœcesi Leodiensi 681 f, 682 a, 707 f
Lotharingia *ab Hungaris invasa* 469 c
Lovanium, urbs Brabantiæ. *Recollectio solennis festorum beatissimæ Virginis, Dei Genitricis Mariæ* 4 a. *B. Margareta V. M.* 582 c f
Luca, urbs Tusciæ. *S. Regulus episc. Africanus M.* 223 c f, 224 b; *multis ibi fulget miraculis* 239 b
Lucania, regio Italiæ in regno Neapolitano 130 a, 135 d e, 142 b, 153 f
Luceria Saracenorum, urbs Italiæ in Apulia 142 c d
Lugdunensis tertia, provincia Turonica 222 c
Lugdunum (*Lyon*) urbs Galliæ Celticæ. *S. Justus episc.* 366 a b d et seq. *S. Elpidius seu Helpidius ep.* 388 b c
Lugdunum Clavatum. *Vide* Laudunum.
Lugdunum Convenarum, urbs Aquitaniæ 176 d
† Lubi oppidum. *Vide* Andesagina.
Luxoviense monasterium in comitatu Burgundiæ 616 d
Lydia, Asiæ provincia 390 e

M

Macchida 52 f. *Vide* Maceda.
Maceda, Urbs Chananææ 51 b c, 52 a d, 54 e f; *expugnata per S. Josue* 55 d, 56 a b c, 57 d
Madian *seu* Madianitis, Arabiæ Petrææ regio 9 a b c
Madon, civitas in Chananæa 58 d
Mahometta, urbs in regno Tunetano 134 f. *Vide* Adrumetum.
Maleventum 144 a. *Vide* Beneventum.
Malliacum (*Mailly*) locus in Campania Galliæ 280 d
Malmundarium (*Malmedy*) monasterium Germaniæ *a S. Remaclo Trajectensi ep. constructum* 680 a d, 682 a d, 694 f
Marca Famina (*Marche en Famine*) opp. Belgii in ducatu Luxemburgico 701 a
Marchia Anconitana. *Vide* Picenum.
Marcilianum. *Vide* Marsicum vetus.
Mare Magnum *seu* Mediterraneum, ad Occidentem Palæstinæ 69 e
Mare Solitudinis *seu* Mortuum, lacus in Judæa 30 f
Marinum, opp. Italiæ 419 f
Marisus et Marus. *Vide* Morisius.
Marquette, abbatia monialium prope Insulas in Flandria 4 d
Marsicum vetus, urbs Lucaniæ 135 d
† Martini Monasterium de Castañeda diœcesis Asturicensis in Hispania. *B. Ægidius abbas* 308 a f
† Martini cœnobium et opp. in Hungaria 495 c d e
† Martini de Campis prioratus Parisiis. *Caput S. Godegrandi ep. M.* 764 a
Maspha, Chananææ regio 58 d
Masphe, campus in Chananæa 59 a
Massilia, urbs Provinciæ 300 e, 374 b
Matrona *olim* Materna (*la Marne*) fluvius Galliæ 282 b

Mecca, urbs Arabiæ Felicis 580 f
Medianum monasterium *(Moyen-moustier)* in Lotharingia 616 f, 617 a, 635 d
Mediolanum, urbs Italiæ in Insubria. *S. Auxanus ep.* 666 c
Medius-vicus *(Moyen-vic)* locus prope Tullum in Gallia 627 f
Melodunum *(Melun)* urbs Galliæ in Bria 262 b
Melphis, urbs Lucaniæ 135 f
Merom. *Vide* Aquæ Merom.
Merulis, locus prope Romam 242 d e
Mesopotamia, Syriæ regio inter Euphratem et Tigrim 69 a
Messana, urbs Siciliæ 134 d, 135 c, 142 a
Mevania *(Bevagna)* civitas Umbriæ. *BB. Jacobus et Philippus MM.* 595 b
Moab, regio Arabiæ 19 c, 26 a
Momonia *(Moun)* Hiberniæ provincia 665 d, 666 d
Monasteriolum, cœnobium Galliæ in Normannia *excisum. Sepultus ibi fuit S. Godegrandus vel Chrodogangus ep. M.* 769 e, 770 b
Monasterium *(Munster)* urbs Germaniæ in Westphalia 287 c
Mons Albus *(Monblancq)* oppidulum Hispaniæ in Catalonia. 334 f
Mons Angelorum *(Engelberg)* abbatia Helvetiæ 163 c
Mons Ferreus in Hungaria. *Ad ejus radices monasterium exstruit S. Stephanus rex* 496 a b
Montis-Guiscardi, opp. in Occitania 4 e
Moravia, Scotiæ provincia 2 b
Moravia magna, Hungaria 468 c, 473 d
Moricum, castellum diœcesis Firmanæ in Piceno. *Reliquiæ S. Elpidii abb.* 379 b
Morisius *(Maros et Merisch)* flumen Hungariæ 530 e f
Mormacus, monasterium Galliæ in pago Cadurcino *miraculis S. Antonini M. celebre* 342 d f
Mortaria *vel* Mortarium *(Mortara)* opp. ducatus Mediolanensis 763 d
Mosa *(Meuse en Bassigni)* vicus Campaniæ Gallicæ 703 d
Mosium, opp. agri Mantuani 779 d
Murta *(la Meurthe)* fluvius Lotharingiæ 651 b
Mysia *seu* Mœsia inferior *ubi sita?* 526 b

N

Namnetense concilium in Gallia, *cui interfuit S. Nivardus* 270 b c
Nar, fluvius Italiæ 236 e
Narnia, urbs Umbriæ 108 c, 417 c
Nebo, mons in regione Moab 19 c, 25 d, 27 c
Nemausus *(Nismes)* urbs Galliæ in Septimania 302 c
Nepet et Nepete *(Nepi)* civitas Etruriæ Pontificiæ 411 c. *Beneficia S. Nonnosi* 417 c
Nefus, oppidum in Sicilia 2 e
Neustria *vel* Neustrasia, pars regni Francorum 259 f, 260 a
Nicomedia, urbs Bythyniæ. *S. Basilissa V. et M.* 607 a b
Nobe, civitas trans Jordanem in tribu Manasse 90 d
Nonantum *al.* Novantium *(Nonant)* oppidulum Galliæ in Normannia, *prope quod occisus est S. Godeprandus vel Chrodoganpus ep. M.* 767 a b c
Noricum Ripense, hodierna Austria 462 b
Normannia *(Normandie)* provincia Galliæ 763 d
Noviomum, urbs Galliæ in Picardia 181
Novocomum. *Vide* Comum.

O

Occitania *(Languedoc)* Galliæ provincia 291 f
Ochsenhusium, monasterium Germaniæ in Suevia 616 f
Odullam, urbs Chananææ 57 d
Oenus *(Inn)* fluvius Germaniæ 436 c
Olumbria, Umbria cis Apenninum 305 b
Opher, urbs gemina Chananææ 57 f
Oppidum S. Elpidii, in Piceno, *cujus patronus S. Elpidius abb.* 378 b c, *multis ibidem coruscans miraculis* 380 b c d e f, 381, 382 a b c d e. *An idem cum Elpidio Cappadoce?* 383 f, 384 a b c d
Oratorium *(Oroër)* cœnobium virginum in Gallia Belgica 729 c, 737 d f
Oreb. *Vide* Petra Oreb.
Orontes, fluvius Syriæ 349 a, 356 d
Othonia. *Vide* Volaterræ.
Ourenium *vel* Ouremium, *alias* Ouren et Ourem, opp. Lusitaniæ. *B. Tarasia* 786 b c
Oximensis pagus *(l'Hiesmois)* in Normannia. *Patria S. Godegrandi seu Chrodogangi ep. Sagiensis et M.* 765 f

P

Palæstina *seu* Terra Sancta, Asiæ regio. *S. Josue Israëlitarum dux* 6 a, 55 b, 61 e. *S. Gedeon Israëlitarum Judex* 77 b. *S. Elpidius abb. Cappadox* 384 d, 385 a b
Palentia, urbs Hispaniæ. *Cultus et reliquiæ S. Antonini M.* 346, 347 a b c
Palinurum, promontorium Lucaniæ 136 a
Palma, castrum Sardiniæ 107 c
Palma, *olim* Capraria, una ex insulis Canariis in mari Atlantico 738 f
Pamia. *Vide* Apamia.
Pannonia, regio Europæ *variis nominibus appellata, et ab Hunnis occupata* 462 b d e. *Per S. Stephanum regem conversa* 523 d, 531 c, 559 d e
Parma, urbs Italiæ. *Reliquiæ S. Terentiani ep. M.* 108 f, 110 a
Pascatir, vetus Hungarorum sedes 465 e, 466 b
Patavia *(Passaw)* urbs Bavariæ 554 d
Patavium *aliæque urbes Italiæ olim erant maritimæ* 314 d
Pech-vàrad, abbatia Hungariæ *a S. Stephano rege condita* 497 b c
Pertensis pagus *(le Pertois)* in Campania Gallica 698 f
Perusia, urbs in Umbria 108 c. *Veneratio S. Nonnisi* 420 c
Petra Oreb, locus in tribu Ephraïm 88 e
Petrosus, locus Umbriæ. *SS. Terentianus ep. et Flaccus MM. ibidem sepulti* 115 f
Petzora, pars Moscoviæ Asiaticæ 467 f
Phanuel, civitas in tribu Gad 90 c f
Pharan, desertum Arabiæ Petrææ 13 b, 15 b
Phasga, cacumen montis Nebo 19 c e, 26 a
Phœnice *olim valde ampla* 61 e
Phogor, mons in regione Moab 26 b
Picenum, provincia Italiæ, *nunc* Marchia Anconitana 378 b
Pisæ, urbs Tusciæ. *An eo delatum corpus S. Reguli ep. et M.?* 227 a. *S. Felix episc. et, ut fertur, martyr* 242 a b c

Policastrum, urbs maritima Lucaniæ 136 b
Pons Curvus, opp. in Latio 246 a d
Pons Syriacus *vulgo* Pontes Icaunæ *(Pons sur Yonne)* locus in Gallia 263 b
Pontium *et* Pontiu *(le Ponthieu)* comitatus in Picardia 181 c
Populonium *vel* Populonia, civitas Etruriæ *excisa. In ejus territorio martyrium passus S. Regulus ep.* 224 a b c, 237 b
Potentia *(Potenza)* urbs Lucaniæ *SS. Arontius, Honoratus, Fortunatus, Sabinianus martyrio affecti* 130 a, 135 d e, 138 d, 141 a, 143 f, 154 a
Prachensis provincia in Bohemia 528 f
Praga, urbs Bohemiæ. *Pars brachii etc. S. Ægidii abb.* 289 e. *Digitus S. Stephani regis* 557 b. *Pars brachii S. Mansueti ep.* 636 a
† Prisco, pagus inter Maceratam et hodiernam Capuam 103 a
Pruvinum *et* Provinum *(Provins)* urbs Galliæ in Bria provincia. *Reliquiæ S. Aigulphi abb. M.* 742 c d e, 743 e, 756 f. *Miracula* 758 d e f, 759 a b c, 760 et seq.
Ptolemaïs, urbs Phœniciæ in Syria 107 e, 580 d e

Q

Quidilinburg *al.* Quedelinburgum, opp. Germaniæ in Saxonia 476 b
Quintanica *(Vils)* fluvius Bavariæ 428 d
† Quintini de Monte abbatia prope Peronam in Picardia. *Cultus antiquus S. Ægidii abbatis* 386 e
Quintodecimum, civitas Italiæ. *Inventio corporis S. Prisci forsan Africani* 215 e, 216 b c, 218 c, 219 a b

R

Raba. *Vide* Arrabo.
Ramsola, cœnobium in diœcesi Bremensi, *quo translatæ reliquiæ SS. Sixti et Sinicii* 119 e f
Raphaïm, vallis Chananææ 62 f
Raphidim, locus Arabiæ Petrææ. *S. Josue cædit Amalecitas* 10 b
Ravenna, urbs Romandiolæ. *In ejus agro monasterium exstruit S. Stephanus rex* 531 d e
Remi, urbs Campaniæ in Gallia. *SS. Sixtus et Sinicius episcopi* 118 a b c e, 124 a d, 126 c, 128 b c. *Concilium ibi celebratum* 251 f, 252, 253 a
† Remigii monasterium prope Senones in Gallia 259 a
Reneville, pagus diœcesis Laudunensis in Gallia. *S. Bossianus* 304 b e f
Rhegium, urbs Brutiorum in Italia 135 c, 136 c, 142 a, 153 e
Rigomagus *(Rynmagen)* vicus Germaniæ 721 c
Rinchnach, monasterium in Bavaria 528 d e
Ripa Transonis, oppidum in Marchia Anconitana 381 c
Ripponense *seu* Rippense cœnobium diœcesis Eboracensis in Anglia 337 f
Rogeri-villa *(Rogeville)* locus in Lotharingia 657 f, 658 f
Rohob, urbs *sive* regio in Syria 16 c
Roma. *Reliquiæ et ecclesia S. Ægidii abb.* 287 c, 289 e. *S. Maxima M.* 357 c. *Cultus et beneficia S. Nonnosi* 417 c, 418 d e f. *Canonicorum collegium ibi exstruit S. Stephanus rex* 534 e f, 568 e
Romaricus-mons *(Remiremont)* opp. Lotharingiæ. *Cultus S. Mansueti ep.* 635 f
Rota *(Rott)* amnis Bavariæ 436 c
Rothensis abbatia in Suevia. *S. Verena V. patrona* 162 e, 163 b c
Rulo, urbs Lucaniæ 134 e
Rupes Maura *(Roque Maure)* oppidulum Occitaniæ in diœcesi Avenionensi 448 f

S

Sabæa, regio Arabiæ Felicis 147 a
Sabaria, opp. Pannoniæ 464 a, 495 c
Sabarim, locus in vicinia urbis Haï 38 d
Sacer mons, locus in Hungaria 595 b
Sagium *(Seez)* civitas Galliæ in Normannia. *Illius episcopus S. Godegrandus seu Chrodogangus M.* 765 e
Sala *(la Seille)* fluvius in Lotharingia 648 b
Salarola, parthenon Ordinis S. Benedicti in agro Patavino 314 a
Salernum, urbs regni Neapolitani 130 b, 132 d
Salinæ, urbs Galliæ in comitatu Burgundiæ 2 c
Salomonis villa, Salem, Salemium *(Salmannsweyl)* abbatia in Suevia 163 c
† Salvatoris abbatia Antverpiæ. *Reliquiæ S. Ægidii abb.* 289 b c
† Salvatoris castrum in ditione Veneta. *Locus natalis B. Julianæ V. et abbatissæ* 309 f, 314 a
Samarobriva, Somanobria *et* Somonobria. *Vide* Ambianum.
Samnia *nunc* Beneventum 219 a
Samnium, provincia Italiæ 144 a, 155 e, 237 a
Samus *al.* Same et Cephalenia, insula Græciæ in mari Ionio 150 a
Samus *(Samo)* insula Asiæ Minoris objecta Epheso 150 a
Sanctense territorium *(le Saintois)* in Lotharingia 658 d e
Sarcel, opp. Chazarorum 468 f
Sardinia *aliæque insulæ Romano imperio restitutæ* 399 d
Sarthan, locus Palæstinæ apud Jordanem fluvium 30 f
Scalabitanus conventus *seu* tractus *(Santaren)* in Lusitania 786 b c
Scropuli *(Ecrouves)* locus prope Tullum 629 e
Scylaceum *al.* Scylacium *et* Scyllacium *(Squillace) alias* urbs Brutiorum, *nunc* Calabriæ 135 c d, 142 b, 153 f
Scythia Europæa ad Pontum Euxinum *a barbaris vastata* 462 e
Sebaste, urbs Armeniæ 156 f
Seir, mons Idumææ 60 b
Semeron, urbs Chananææ 58 d
Semeschon, lacus in tribu Nephthali 59 c
Semichensis abbatia in Hungaria *ad honorem S. Ægidii abb. constructa* 286 b c
Senones, urbs Galliæ. *S. Lupus archiepisc.* 248 a b c. *Item S. Ambrosius ep.* 660 a
Sentianum, Italiæ opp. *ubi fuerit. SS. Donatus et Felix martyrium passi* 136 a b c, 138 e, 141 b
Senus *vel* Shenanus, Hiberniæ fluvius 663 a b
Septimania, Galliæ provincia 302 a
† Serenici castrum *(S. Celerin)* in limite Normanniæ 772 e
Sermoneta, opp. agri Romani 418 b
Servia *olim Bulgaris subjecta* 538 e f
Sesan *vel* Sisan, vicus seu castellum Ciliciæ 205 a d
Setim, ultima Israelitarum mansio 28 e, 29 f

Sichem,

Sichem, urbs Chananææ 42 f. *Ossa patriarchæ Joseph sepelit S. Josue* 63 b c. *Populum inducit ad renovandum fœdus cum Deo* 70 b c d e f, 71 a b
Sicima, 65 f. *Vide* Sichem.
Sidon, Phœniciæ metropolis 59 a
Silo, Chananææ civitas, *in quam tabernaculum transfert S. Josue* 63 d, 64 a
Sin *vel* Sinaï, desertum in Arabia Petræa 16 c, 18 f
Sinaï, mons Asiæ in Arabia Petræa. *S. Josue eum ascendit cum Moyse* 10 e f, 11 a b et seq., 72 f
Sirmium, urbs Pannoniæ inferioris *nunc* Slavoniæ *excisa* 462 a
Sisseium, locus geminus non procul Tullo dissitus 635 d
Soccoth, opp. in tribu Gad 90 b e
Solemniacum *(Solignac)* monasterium Galliæ apud Lemovices. *S. Remaclus abbas primus* 673 b c d e. *Ejusdem brachium eo missum* 691 b c
Solicinium *(Sultz)* opp. Sueviæ ad Nicrum flumen 174 f
Solodorum *olim* Salodorum *(Solothurn)* opp. Helvetiæ, *prope quod spelunca celebris habitatione et miraculis S. Verenæ V.* 158 f, 161 a b c, 164 e f
Somona *olim* Samara *(la Somme)* fluv. Galliæ Belgicæ 175 b, 180 b c
Sontia *et* Sontianum. *Vide* Sentianum.
Soractes *et* Soracte, mons Italiæ in Etruria Ecclesiæ. *S. Nonnosus* 410 c, 420 c
Sparnacus *vel* Sparnacum *(Espernay)* opp. Campaniæ Galliæ 272 e f, 282 b
Stabuletum *vel* Stabulaus *(Stavelo)* abbatia et opp. in Germania. *S. Remaclus Trajectensis ep. illius conditor* 669 f, 680 a c, 682 a b d, 694 f; *ibidem clarus miraculis* 697 *etc.*
Steinbach, vicus in Suevia 163 c
Strigonium *(Gran)* urbs Hungariæ 565 a. *Templum condit S. Stephanus rex* 537 b
Suava Ausburgia. *Vide* Augusta Vindelicorum.
Sudernum *vel* Sudertum, opp. Tusciæ 109 a b
Suessio *(Soissons)* urbs in Insula Franciæ 120 c, 121 a, 126 c, 128 a
Sulci, locus Sardiniæ insulæ. *SS. Rosa et Platanus* 107 c f
Suppentonia, monasterium et castrum Etruriæ Pontificiæ 411 c
Sycambria. *Vide* Buda vetus.
Syracusa, urbs Siciliæ maritima 135 c, 142 a
Szala, abbatia Hungariæ *a S. Stephano rege fundata* 537 a

T

Tanarus, fluvius Italiæ in Liguria 136 b
Taphua, civitas duplex in Chananæa 57 f
Taruanna, urbs Artesiæ *nunc excisa* 181 c
Taufkirchen, opp. Bavariæ 427 f
Tauromenium, opp. Siciliæ 4 e, 134 d
Taurunium. *Vide* Alba Græca.
Teanum Apulum, opp. regni Neapolitani 111 f
Teanum Sedicinum, civitas Campaniæ Felicis. *Brachium S. Terentiani ep. M.* 108 f, 109 f, 111 f, 112 a b
Tebbath, locus Palæstinæ cis Jordanem 88 b
Temeswariensis comitatus 463 a, 526 b
Terdona, Tortona. *Vide* Dertona.
Thabor, mons Galilææ 90 f, 91 a
Thamna, Judææ toparchia 67 e
Thamnath-Saraa, urbs in monte Ephraïm, *S. Josue concessa* 18 a, 63 a c d. *Ab eo instaurata* 67 d e. *Ejus sepulchrum* 75 d e f
Thebæ, urbs Ægypti superioris ad Nilum 159 e
Tiberis, fluvius Italiæ 108 c, 149 e, 236 e
Tibiscus, Hungariæ fluvius 531 a
Tibur *(Tivoli)* urbs Campaniæ Romanæ. *Beneficia S. Nonnosi* 417 c
Tifata, mons in Campania Felice 102 b
Tigisis, Africæ urbs 61 f
Tigurum *(Zurich)* urbs Helvetiæ 174 f
Timeses *et* Titza, fluvii Hungariæ 468 e
Tolosa, urbs Galliæ Narbonensis. *Eo translatum corpus S. Ægidii abb.* 288 e f, 289 a
Toniza, civitas in Africa. *SS. Tascius, Dubitatus, Valentus, Donatus MM.* 205 c f
Topinus, *olim* Tinia *et* Teneas, Umbriæ fluvius, *in quem projecta corpora BB. Jacobi et Philippi MM.* 595 b e f
Torcular Zeb, locus in tribu Ephraïm, *ut videtur* 88 e
Trajectum ad Mosam, urbs in Brabantia. *Reliquiæ B. Margaretæ V. M.* 586 d. *S. Remaclus ejusdem urbis episc.* 675 b c d e f et seq.
Transilvania *varie appellata* 457 a d e, 471 d. *A S. Stephano rege subacta et ad Christum conversa* 524 e f, 526 a b c d
Trecæ *vel* Tricasses *(Troyes)* urbs Galliæ in Campania 261 b
Tripolis, Phœniciæ urbs in Syria 76 d
Troia *al.* Ilium, urbs Phrygiæ minoris in Asia 150 a
Troia. *Vide* Æcæ.
Tuder *seu* Tudertum *(Todi)* civitas Umbriæ. *SS. Terentianus ep. et Flaccus MM.* 108 c, 109 a b c
Tullum Leucorum *(Toul)* urbs Galliæ. *S. Mansuetus ep.* 615 d f. *Bis combusta* 645 b c
Turnhoutum, Brabantiæ municipium 460 d
Turno *(Tournon)* opp. Galliæ in Occitania 376 d e
Tusci, villa Plinii junioris in Etruria 305 c
Tuscia, Italiæ provincia 109 c
Tutes, Hungariæ flumen 468 c

V

Valachia, *olim* pars Daciæ 526 b
Valcellensis abbatia in diœcesi Cameracensi 249 b
Valdum. *Vide* Waldum.
Valentia, urbs Hispaniæ. *An eo missum corpus S. Reguli ep. et M.?* 227 b c
Vallis Flaviana, locus Occitaniæ, *ubi monasterium S. Ægidii abbatis* 284 c, 286 b c, 288 e, 294 b
Vallis-Galilææ, monasterium in Vosago 653 b
Vallis Gratiæ, parthenon Ordinis S. Benedicti Parisiis. *Reliquiæ S. Godegrandi ep. M.* 764 a
Vallis S. Martini, abbatia Galliæ in suburbio Carnotensi *non amplius exstans* 772 f
Vassiacus *(Vassy)* opp. Campaniæ Gallicæ 280 f
Uberlinga, urbs Germaniæ in Suevia 163 c
Ucetia *(Uzes)* civitas Galliæ Narbonensis 738 d
Velia, urbs Lucaniæ ad mare Tyrrhenum *cum Veliniano confusa* 136 a
Velinianum *seu* Velleianum, locus in Italia. *SS. Vitalis, Sator, Repositus martyrio coronati* 136 a b c, 138 d, 141 b
Venetiæ, urbs in Italia. *B. Juliana virgo et abbatissa* 309 b, 310 d. *S. Cosmas eremita* 440 a b

Venusia *al.* Venusium *(Venosa)* urbs Italiæ in Apulia. *SS. Septiminus, Januarius, Felix occisi* 130 b, 135 e f, 138 d, 141 b
Verbanus Lacus *(Lago Maggiore)* in ducatu Mediolanensi 787 a
Verona, urbs Italiæ. *S. Manius episc.* 661 a d
Vesontio *(Besançon)* urbs Galliæ 5 e
Vesprinium, urbs Hungariæ 493 a
Via Albana, prope Capuam antiquam 102 b c
Via Aquaria, *in qua passus S. Priscus episc.* 102 b c d
Victuriacum, locus Galliæ in diœcesi Catalaunensi 280 e
Vidula *(la Vèle)* flumen Campaniæ Gallicæ 280 b d e
Vigera *(la Voire)* fluvius Galliæ in Campania 698 f
Villa Ecclesiæ, urbs Sardiniæ insulæ 107 c f
Villarium *(Villers)* abbatia Ordinis Cisterciensis in Brabantia 592 d
Vilsheim, Bavariæ opp. 427 f
Vindascinus comitatus *(le Venaissin)* prope Avenionem 456 d e
Vinemacus *seu* Vinemagus *(le Vimeu)* tractus Galliæ in Picardia 181 c, 260 a b
Viriziacense *(Verzy)* monasterium S. Basoli in Gallia 271 a b c, 280 c e f
Vischpachau, opp. in Bavaria 428 c d
Ultrasilvania. *Vide* Transilvania.
Volaterræ, Volterræ *et* Vulterræ, urbs in Tuscia. *S. Octavianus eremita conf. patronus* 389 c, 392 b
Volturnus, fluvius Campaniæ Felicis 102 d
Vosagus, mons Lotharingiæ 653 b
† Urbani abbatia Campaniæ Gallicæ in tractu Pertensi 656 e
Ursa, fluvius Helvetiæ 166 d
Ursaria *vel* Urseria *(Ursel)* vicus Germaniæ 625 c
Uticensis *vel* S. Ebrulfi abbatia Galliæ in Normannia 764 f

W

Waldum, locus territorii Lucensis, *ubi quievit Corpus S. Reguli ep. et M.* 225 d e f, 226 a b, 237 c d e f, 238 b c, 239 d e
Wasciacus *(Vée)* locus diœcesis Remensis *distinctus a Vassiaco* 280 e f
Weihenstephanensis abbatia Bavariæ prope Frisingam 435 c, 436 c
Welna, locus prope Hamburgum 119 d
Wurtzach, opp. in Suevia 163 e
Wissegrad, opp. Hungariæ 555 c

Z

Zambujal, vicus Lusitaniæ. *Patria B. Tarasiæ* 786 b
Zeb. *Vide* Torcular Zeb.
Ziphon, *olim* Engaldi, eremus in Palæstina 659 e
Zobor, abbatia Hungariæ *a S. Stephano rege fundata* 497 c d
Zurzachum, oppidum diœcesis Constantiensis in Helvetia. *S. Verena virgo* 157 b c f, 161 e f; *an etiam martyr?* 163 d e f, 164 a

INDEX ONOMASTICUS

A

Abbas, *præpositus ecclesiæ* 171 f
Absida, *pars templi interior, in qua est altare* 718 d
Agape facere, *opus charitatis exercere* 549 a
Agius, *sanctus* 724 f
Agonotheta, *pro athleta* 126 e
Alba, *vestis sacerdotalis linea talaris* 137 f
Allodium *et* alode, *prædium immune et liberum* 263 c, 345 a
Altarium, *altare* 143 a, 718 f
Anastasis *vel* anastasia, *resurrectio* 265 e
Angarizator, *tortor* 214 b
Ἄνθραξ, *carbunculus* 408 f, 428 d
Antiphonæ, *cantus alternus* 453 c
Antistes, *rector seu parochus* 786 c
Apparere, *ostendere* 313 b
Aporiari, *quid sit* 645 c
Apostolicus, *Papa* 635 c
Aquæductus, *fluvius* 355 b
Archiater, *abusive pro chirurgo* 714 f, 718 d
Armatam et monstram facere, *quid sit* 380 a
Atterminare, *differre* 762 a c
Augustalis, *præses* 365 d
Augusti, *accommodatitie dicti reges* 544 d, 545 a

B

Bandum, *vexillum* XIII c
Bannum, *edictum* XI b
Batillum, *thuribulum* 709 b
Baullum, *arca quædam seu capsa lignea* 105 b, 106 e
Bema, *sacrarium* XVIII a
Bladum, *quælibet frumenti species* 778 c
Boebodus, *dux* 468 a b
Bracisa,

Bracisa, *cerevisiæ species* 707 f
Brandea, *fascia* 254 a
Brattea, *lamina* 705 a

C

Cadax dolor, *epilepsia* 265 d
Cambii, *mensæ numulariorum* 762 f, 763 e
Camelaucia, *stolæ et coronæ imperatoriæ* 509 a b
Cancellum, *vel* cancellus, *sacellum cancellis clausum* 635 d
Capabilis, *aptus vel expeditus* 725 e
Capitaneus, *præfectus minor* 379 f
Capite censualis, *quid sit* 658 e
Caraxatus, *scriptus* 378 d
Carchas, *tertius a supremo duce* 470 b
Caritative, *benigne* 760 b
Carrocium, *præcipuum exercitus vexillum, quod currui impositum a bobus trahebatur* 781 a
Casula, *vestis sacerdotalis* 137 e
Catasta, *instrumentum quo martyres torquebantur* 364 f, 365 a
Caudicarii, *qui caudices vel stirpes arborum cædunt* 402 b
Celebrare Missam, *olim dictum de laïcis, qui illam audiebant* 226 e
Centenarius, *judex minor* 284 a
Cepha *aut* Kepha, *petra* 544 e
Chalifa *vel* Chalipha, *supremus princeps Saracenorum* 581 d
Charitativus, *ex charitate procedens* 578 e
Clenodium, *cimelium* 508 f
Clericus, *scholæ auditor* 761 a
Comitatus, *territorium* 230 f
Complenda, *oratio post Communionem in Missa* 635 e, 670 e f
Concambium, *commutatio* 644 a
Conductus, *jus exigendi aliquid pro rebus, quæ ad nundinas portantur* 759 e
Confessio, *crypta subterranea* 240 b
Conhibentia, *conniventia* XIV c
Contrata, *vicus* 379 f
Curiales, *aulici* 723 f
Curtis, *prædium* 226 a
Custodia, *theca* 405 e

D

Dealbatus, *veste alba indutus* 657 c
Devotare, *vovere* 762 f, 763 d
Diffirmare, *aperire* 761 a
Dignitas, *comitatus* 263 d

E

Ecclesia, *cœnobium ecclesiæ adjunctum* 284 e
Emenda, *satisfactio* 691 e
Equitatura, *equus seu animal, quo quis vehitur* 218 e
Euergeta, *benefactor* 421 c
Eulogia, *panis a populo oblatus et a sacerdote benedictus* III e
Eulogiæ, *munera* 715 d, 716 f
Examplare, *augere* 680 b
Exemplare, *exscribere* 676 a
Exercitus, *turba aulicorum* 260 c
Expectare, *spectare* 261 a, 262 b

F

Famare, *vulgare* 592 f
Fanatici, *gentiles* 260 c
Farinaria, *molendinum* 684 c
Farius *equus, Arabicus seu generosus* 155 e
Feria, *jus percipiendi aliquid in nundinis sive ipsæ nundinæ* 759 e f
Fideles, *legati* 515 d
Fore, *esse* 705 e
Foreste, *sylva* 680 c
Formiter, *rite* 329 c
Fortesa, *castellum munitum* 341 b
Fossorium, *ligo* 216 c, 401 f
Frigoretici, *laborantes febri frigida* 757 d

G

Gentes, *famuli* 190 e
Glaucoma, *quid sit* 755 d
Gleba, *corpus mortuum* 629 f, 705 d, 731 c
Græci, *gentiles* 614 d
Guerra, *bellum* 401 f, 781 c
Gynæconitides, *porticus templi Constantinopolitani mulieribus destinatæ* XVII f

H

Hegira, *fuga seu persecutio* 580 f
Hieroprepes *quid significet* 698 f, 699 a
Homo, *servus vel cliens* 759 a f

I

Impudoratus, *impudens* 751 c
Innotescere, *notum facere* 303 c, 356 a
Insanitus, *mente captus* 311 b
Interita, *mortua* 312 e
Juncta, *carpus* 191 b

L

Lapsus, *aquæ divortium, quo se pisces recipiunt* 703 d
Laudare, *existimare vel suadere* 216 d, 762 c
Laurus *et* Laura, *habitatio anachoretarum multis cellulis distincta* 385 e, 659 d e
Leugua, leuga, *et communius* leuca, *spatium 1500 passuum* 684 a e, 695 c
Liquamen, *vinum* 702 a
Litania Septiformis, *unde dicta?* 630 c d
Luca, *forte carcer* 548 d

M

Madius, *mensis Maius* 781 a
Mallum *vel* mallus, *conventus publicus ad causas majores* 283 f
Mameluchi *seu* Mamluci, *mancipia Christiana etc.* 582 b d
Mansus, *certa agri portio cum æde coloni* 631 c, 690 b
Mansus, *aut* mansum, *pro mansione* 772 f
Mantellum barratum, *pallium filis diversi coloris contextum* 579 d
Maphors *et* maphorium, *flammeum sive velum longum mulieris Deo consecratæ* VIII d e
Matricula, *catalogus pauperum vel domus, in qua hi alebantur* 626 a, 707
Matroneum, *fortasse locus diaconissarum in templis* XVIII b d e

Medo,

Medo, *hydromeli* 690 b
Mensa, *altare* 568 c
Mercatum et mercatus, *nundinæ publicæ* 284 a, 404 a
Microcosmus, *corpus* 531 c
Missus, *legatus, nuntius* 257 e
Monasterium, *ecclesia* 172 a
Monasterium, *cella seu habitatio unius monachi* 282 d

N

Narthex, *porticus ante vestibulum ecclesiæ* XVIII e
Natalis calicis, *Cœna Domini* 367 d
Natalis reliquiarum, *translatio* 367 d
Natalis templi, *dedicatio* 367 d
Neocorus, *æditaus* XXII d

O

Obedientia, *officium* 709 b
Obsequium, *exsequiæ* 657 f
Odire, *odio habere* 745 b
Officium, *milites* 364 c
Oneratorius, *onerosus vel prægravans* 726 f, 728 d
Orarium, *vestis propria diaconorum, stola* XI d
Orarium, *forte libellus precum* 580 b
Originaliter, *a nativitate* 758 d
Ὀροδιῶται, *montium incolæ* 224 c

P

Papa, *episcopus* XXVII e, 257 b
Papas seu Pappas, *alumnus vel discipulus* 481 d
Paramonarius, *custos ecclesiæ* 219 d
Parare, *ornare* 189 f
Parochia, *parœcia, diœcesis* 725 d
Pater-noster, *globuli precatorii* 582 e
Pausatio, *quies* 756 f
Pedules, *tibialia* 444 d
Pensa auri, *nummus quidam* 548 e
Pigmentum, *aroma* 700 e
Pinax, *tabula vel asser* 749 c
Placita custodire, *conventus publicos habere* 284 a
Planeta 217 b. *Vide* Casula.
Plumacium, *pulvinar plumis fartum* 263 e
Polyandrum, *sepulcrum* 265 d
Pontificare, *episcopatum tenere* 652 c
Postcommunio. *Vide* Complenda.
Potestas, *prætor vel supremus loci magistratus* 379 e f
Pottagium, *pulmentum* 595 a
Pottus, *olla* 594 d
Præbenda, *portio* 703 a
Præstim, *velociter* 216 c
Presbyterium, *locus circa altare diversus a choro ecclesiæ* 240 d e
Priores, *summus magistratus octo virorum apud Volaterranos* 407 e f
Privilegia, *instrumenta donationum* 143 d, 144 a
Privilegium, *jussum* 699 c
Profuturus, *futurus* 715 f
Proprius, *cliens, servus, mancipium* 172 b
Protomystæ, *episcopi* 621 c

Q

Quadragesima, *pœna per quadraginta dies continuanda* 550 d
Quæstionarii, *carnifices* 753 f

R

Radius, *os cubiti* 380 b
Rasta, *milliare Germanicum* 119 e
Rationale, *vestis episcopalis non absimilis pallio, quo utuntur metropolitani in præcipuis festivitatibus* 527 a
Refirmare, *rursum claudere* 761 a
Regnum, *corona* 510 d
Relevantia, *efficacitas* 321 b
Relicta, *vidua* 139 d, 141 f
Relidere, *repulsare* 272 c
Reliquiæ, *corpus* 614 d
Remonstrantia, *hierotheca* 587 a
Repagulatus, *obseratus* 405 c
Requies, *sepulcrum* 172 c
Ribaldi, *homines perditissimi* 594 a

S

Sacristarium, *sacrarium* 217 b
Sagacinus, *sagax* 217 f
Saginarius et sagmarius, *jumentum sarcinarium* 703 d
Sala, *palatium* 784 a
Salariatus, *cui datur stipendium* 379 e
Sancta sanctorum, *locus ecclesiæ juxta altare princeps* 240 d e
Sanctimonialis, *devota* 700 c, 701 b, 718 e
Sanctimonium, *professio virginitatis* 645 c
Sanctitas, *reliquiæ seu theca reliquiaria* 172 a
Sanctuaria, *reliquiæ* 218 c
Saphena, *vena pedis, quam chirurgi aperire solent ad eliciendum sanguinem e pede* 449 f
Scabelli *vel* scamelli *quid sint* 697 c, 698 d
Senior, *dominus* 172 b, 481 c, 549 c e, 710 b
Servire, *largiri* 671 d
Servitor, *minister* 476 d
Signum et signus, *campana* 259 d, 263 b c
Sperare, *credere* 716 b
Strada, *via* 226 a
Strawa, *incertæ significationis* 465 a b
Striga, *venefica aut malefica* 550 a
Synergi, *cooperatores* 272 a

T

Talares, *tali* 758 d
Tela, *telum* 728 d
Thema, *provincia* 471 b c
Theophili, *Deum amantes* 565 b
Titulus, *ecclesia etc.* 257 d, 258 a
Tomochartæ, *litterarum monumenta* 621 d, 623 d
Treguæ, *induciæ* 577 b
Tribunal, *locus in quo erectum est altare* 144 b
Tritus, *tertius* 377 f
Typus quartanus, *febris quartana* 757 d

V

Uduornic, *libertinus* 551 b
Velarium, *velamen* 405 c
Veternus, *veternosus* 263 e
Villanus, *rusticus seu ruricola* 173 d
Vocales, *qui jus habent ferendi suffragii in Capitulo* 333 e

INDEX MORALIS

A

Abbatia *abdicata, in solitudine vitam transigit S. Ægidius* 309 a d

Abstinentia *stupenda S. Elpidii* 383 a, 386 a. *Pavo assus revixisse fertur, ne S. Guntherus* Abstinentiam *a carnibus violare cogeretur* 529 a b

Adolescentia *pia et erudita S. Nivardi* 278 d e f. *Perdita B. Petri Armengol* 318 c d e f, 333 f

Ægros *sanant S. Victorinus* 221 e, *S. Lupus* 264 b, *S. Ægidius* 300 d, *S. Stephanus rex absens* 569 c. Ægris *variis incolumitas restituta ope B. Petri Armengol* 320 e, 334 d, *S. Nonnosi* 419 d e, 427 d, 433 c f, 434 a, 435 e, 436 a c d, 437 b c, 438 e f, 439 a, *SS. Mansueti et Amonis* 636 f, *ad reliquias S. Remacli* 723 d. Ægri *plurimi peregrinantes ad corpus S. Stephani regis, per viam sanati, acervos lapidum in beneficiorum monumenta erigunt* 574 b. Ægri *varii sanitate donati in ipso itinere ad S. Godegrandi sepulcrum suscepto* 771 c. *Languores per eumdem sanctum sublati* 771 f, 772 a. *Vide* Morbus *etc.*

Æmulatio *S. Josue pro Moyse ab invidia vindicata* 13 c et seq. *Et laude digna* 14 a b et seq.

Æquitas *S. Josue* 62 f, 63 a

Altaria *pretiosis vestibus suis ornat S. Emericus S. Stephani filius* 550 f

Altare *erectum in monumentum divisionis Rubenitarum etc.* 66 f, 67 a b c

Amicorum *Dei mira potestas* 53 a c

Anathemati *devota Jericho, et quare* 36 f, 37 a b c

Angeli *diu pascunt B. Albertum Besutium* 788 b

Angores *animi ope S. Octaviani discutiuntur* 402 d, 406 c. Angoribus *animi diu vexata, nuncupato S. Nonnoso voto, quietem impetrat* 430 e f

Animi *magnitudine excelsa repudiat S. Gedeon oblatum sibi suisque posteris regnum Israëlis* 91 b c d

Apoplexia *variisque morbis conflictata S. Elpidii auxilio sanitati restituta* 381 f. *Ex eodem malo cæca recipit visum patrocinante S. Euphemia* 607 c

Apostolicæ *sedis prærogativas SS. Crispinus et Crispinianus in apparitione testantur* 125 f, 126 a. *Singularem erga eamdem sedem testabatur observantiam S. Stephanus rex* 503 a, 535 e. *Qui* Apostolicus *legatus creatur a Silvestro II* 503 e *Ejusdem S. Regis* Apostolici *fructus* 523 c d. Apostolorum *limina Hungari magno numero visere soliti* 531 d. *In quorum gratiam hospitium construit Romæ S. Stephanus rex* 532 d

Apparitio *Principis exercitus Domini expugnationem Jerichuntis S. Josue edocentis* 34 a b c d e, *Angeli Israëlitas objurgantis* 68 a b. *Angeli S. Gedeonem vindicem judicemque Israëlis constituentis* 80 d e f, *SS. Crispini et Crispiniani Pontificem monentium, ut SS. Sixtum ac Sinicium in Gallias deleget* 122 d, 125 a f, 126 a b. Apparent *SS. duodecim fratres principi Arechi apud eorum corpora oranti, eique suam opem spondent* 137 c d e, 155 d e, *S. Mauritius S. Verenæ virgini in carcerem conjectæ* 158 c d. *B. Virgo Maria virginum choris comitata S. Verenam ad cœlum invitat, et inducit* 159 a b. *S. Othilia* Apparens *matronæ nobili jubet eam pro impetranda prole mascula S. Verenam invocare* 169 c d. *S. Verena recuperandi visus modum mulierem edocet* 173 a b. *S. Firminus sacrificans videt manum Christi in cœlis* 176 e, 182 d. *S. Vincentius Maximæ virgini genus et locum martyrii sui revelat* 201 f. *Angelus SS. Castrensem et socios in carcere consolatur* 313 f. *S. Priscus operario cuidam prædicit, corpus suum post certum tempus reperiendum* 216 e, *illudque quæri mandat tribus sacerdotibus* 216 f, 217 a. *Angelus monet Joannem antistitem, ut corpus S. Reguli Lucam transferat* 226 b, 238 f. *In nocte nativitatis Domini* Apparet *B. Julianæ et monialibus angelus puerum Jesum deferens, quem illa in ulnas suscipit* 315 e f. *Sidera et fulgura supra sepulcrum B. Julianæ conspiciuntur* 316 e. *SS. Justus et Eucherius presbyterum quemdam de blasphemis verbis graviter corripiunt* 372 f. Apparens *sub specie equitis S. Elpidius Longobardorum ac Saracenorum invasionem arcet* 379 c. *SS. Justus, Clemens et Octavianus multis angelis comitati Volaterranam urbem ab instanti expugnatione incolumem servant* 406 d e. *S. Cosmas eremita mandat in somnis Veneto cuidam, ut corpus suum e Creta Venetias transferri curet* 443 d. Apparens *juvenis aspectu pulcherrimus Geysam de nascituro S. Stephano, propagandaque per eum fide edocet* 482 f, 483 a, 563 e. *S. Stephanus protomartyr matri S. Stephani regis, nasciturum sibi filium regem prædicit* 483 a, 564 a. Apparens *S. Stephanus rex pœnitentem quemdam ad S. Emerici sepulcrum pro impetranda indulgentia mittit* 561 d e f, 562 a b c. *Amandus quidam B. Margaretæ Lovaniensis gloriam revelat* 592 c. *SS. Mansuetus et Aper graviter ægrotanti S. Gerardo integram sanitatem restituunt* 630 e f. *S. Mansuetus per* Apparitionem *in somno admonet S. Gerardum de agendis in templo sacris vigiliis* 649 d e. *Angelus pollicetur S. Trudoni sapientiam, quam emisso voto a Deo petierat* 693 d e. Apparens *S. Remaclus contractum sanat* 698 a b, *surdo auditum donat* 699 d e, *puellam paralysi liberat* 706 c d e, *cantorem joculatorem sacras jubet celebrare vigilias* 722 f. *Idem cum S. Lamberto* Apparet *B. Lietberto* 723 a b. *S. Michaël confortat in carcere SS. Aigulphum et socios* 746 e. Apparens *S. Aigulphus persecutori suo pœnam, qua sublatus est, prædicit* 754 f, *periculose decumbentem subito sanitate donat* 762 d e, *contractum ad ecclesiam suam curandum mittit* 762 f, 763 a b

Aqua *ad sepulcrum S. Basilissæ virginis martyris erumpit e terra multis salutaris* 609 c

Aram

Aram *Baalis destruit, ejusque lucum incendit S. Gedeon* 83 a b
Arca *fœderis in expeditione Madianitica delata* 22 f, 23 a. *Eadem Jordanis aquas dividit, sistitque* 30 f, 31 e f
Ariditas, *quæ ob ablatum S. Cosmæ ex spelunca, in qua vixerat, corpus exorta erat, eo restituto, illico cessat* 442 f, 443 a. Ariditas *agrorum depulsa per S. Remacli reliquias* 724 d
Articulari *morbo misere afflictus per emissum S. Nonnoso votum valetudinem impetrat* 433 b
Austeritas *vitæ S. Neophyti* 116 e, *S. Verenæ virginis* 158 c e f, *B. Julianæ* 315 c, *S. Elpidii abbatis* 386 b c, *S. Octaviani eremitæ* 402 b, *S. Cosmæ eremitæ* 442 e, *B. Alberti Besutii* 788 b
Aurium *dolor mulieri sublatus ope S. Nonnosi* 438 c
Auribus *male affectis potens B. Tarasia auxiliatrix* 786 f

B

Baptismum *flagitantibus SS. Euphemia, Dorothea, Thecla et Erasma, Natisus fluvius aquas sistit, donec baptizentur* 607 f
Beatitudinis *cœlestis desiderio miro flagrat S. Nivardus* 283 b c d
Bellum *Patavinos inter et Tarvisinos exortum exstinguit B. Guala* 780 f, 781 a b
Blasphemia *in S. Verenam fulmine & sterilitate punita* 171 b. *Blasphema in S. Aigulphum castigata* 761 d e
Brachium *sanctimonialis confractum prodigiose sanat B. Juliana* 316 a. *Afflictum curatur oleo ex lampade S. Nonnosi* 430 d. *Male curatum restituitur patrocinio S. Remacli* 714 d e f, 715 a b

C

Cæcitate *percutitur ad S. Terentiani preces S. Flaccus tum temporis idolorum sacerdos* 115 a. Cæci *illuminati ope S. Prisci* 102 a, *S. Verenæ tacto specu* 164 f, *ejusdem virginis patrocinio* 165 f, 166 a, *lavando oculos aqua ex illius vasculo* 173 a b, *facto eidem Sanctæ voto* 174 b. *Excæcatus implorata illius ope, effossos oculos recipit* 169 a b. *S. Victorius adhuc puer* cæco *lumen reddit* 220 c d e. Cæcum *illuminans S. Lupus paganos plurimos convertit* 258 b. Cæcitas *depulsa per eumdem sanctum* 264 b c. *Per SS. Ansanum et Maximam* 357 f. *Per S. Nonnosum* 438 b. *Per B. Julianam* 310 f. *Per S. Mansuetum* 646 a b, 657 a. Cæcis *visus restitutus per aquam ex fonte S. Remacli* 697 c d. *Eodem Sancto patrocinante* 697 d e f, 699 c d, 715 e f, 722 b d e. Cæca *a nativitate ad ejusdem Sancti reliquias visu donatur* 724 b. *Opitulantibus SS. Aigulpho et Sociis, oculorum lumen impetratum* 754 e, 758 f, 759 a. Cæcæ *a natalibus visus concessus apud reliquias S. Godegrandi* 772 b c
Calculo *periculoso mulier liberata auxiliante B. Margareta Lovaniensi* 589 d
Campanæ *Senonensis prodigium* 262 e. Campanæ *ædis Franciscanæ sponte sua sonantes corporibus BB. Jacobi et Philippi martyrum sepulturam assignant* 595 f, 596 a. Campana *maxima diuturno spontaneo sonitu manifestat miraculum ad S. Remacli reliquias impetratum* 723 c d
Candelæ *in templo S. Verenæ sæpe vento exstinctæ sponte accenduntur* 172 d. *Idem bis accidit ante corpus S. Remacli* 707 a b. Candelas, *quæ S. Godegrandi corpori præferebantur, valida ventorum vis nequit exstinguere* 770 f
Canonizatione *solemni primus e regibus S. Stephanus a summo Pontifice illustratus* 559 a b
Capitis *doloribus afflictis peculiaris patrona B. Juliana* 310 e f, 317 a. Caput *lethaliter ex lapsu confractum ejusdem Beatæ ope curatur* 311 a. *Acerbissimi* capitis *cruciatus, post nuncupata S. Nonnoso vota, sublati* 427 d e, 433 d, 437 f. *Similes dolores per chartam, quæ B. Margaretæ Lovaniensis sacrum corpus attigerat, depelluntur* 589 b. *Iisdem biennio vexatus per S. Godegrandi merita liberatur* 771 f
Captivi *in adventu S. Victorii prodigiose liberati* 221 e f. Captivus *miles post invocatam S. Mansueti opem, fune sponte soluto, liber evadit* 658 b. *Idem Sanctus capto a prædone adolescenti vincula solvit* ibid. c
Carcer, *in quo detinebantur SS. duodecim Fratres, cœlesti lumine illustratur* 135 b. Carceri *includitur S. Verena* 165 c
Carnis *stimuli expers redditur S. Firminus per visionem cœlestem* 176 f. Carnis *libidinem in duobus clericis oratione sua sedet S. Lupus* 262 f, 263 a
Castitas *S. Annæ prophetissæ in viduitate florida et diuturna* 97 c
Cereus *ardens in sacra altaris lintea delapsus innocuus reperitur* 286 e f
Cerva *lacte suo pascit S. Ægidium in eremo* 301 b
Charitas *S. Josue eximia in Deum* 74 f. *Et in proximum* 75 a. *B. Petrus Armengol se in pignus pro captivis apud infideles tradit* 319 c, 320 d, 334 a. Charitas *B. Gualæ erga pauperes, viduas et pupillos* 778 c
Cicatrices *vulnerum diu post mortem incorruptæ apparent in corpore S. Godegrandi* 769 d
Ciconiarum *infestatione urbs Avenionensis fertur liberata per patrocinium S. Agricoli* 454 f, 455 a
Circumcisio *instaurata sub S. Josue* 33 e f
Civitates *profugis assignatæ* 65 d
Claudi *gressu donati a S. Verena* 165 f, 166 a, *a S. Nonnoso* 439 a d. Clauda *præ imbecillitate ex puerperio, invocata B. Margareta Lovaniensi, subito incedendi facultatem obtinet* 587 f, 588 a b c. Claudo *muto et dexteræ manus usu destituto gressum, loquelam et dexteræ usum invocatus S. Mansuetus concedit* 657 f. Claudus *ab utero curatur ad sepulcrum SS. Aigulphi et Sociorum* 741 f
Clavi *capiti et pedibus S. Zenonis transfigendis admoti partim confringuntur, partim liquescunt* 363 e f
Clypeum *S. Josue elevatum in altum tenet, donec interficerentur Haïenses* 41 b, 42 a
Cœlibatum *semper coluit S. Josue* 37 f, 38 a. *Vide* Virginitas.
Cœnobii *S. Ægidii mira initia Leodii* 285 d e f. *Vide* Fundationes.
Colica *pertinaci tortus, hausto pulvere a sepulcro S. Elpidii subito convalescit* 382 d e. *Ejusdem mali torminibus ad extrema redactus valetudinem,*

valetudinem, opitulante S. Nonnoso, recuperat 433 a. *Qui alium etiam eodem morbo levat* 438 c

Columba *nivei candoris S. Nivardo ac B. Berchario locum condendo cœnobio Altivillarensi volatu suo designat* 273 b c d e f, 277 c, 281 c d e. Columba *e lipsanotheca S. Remacli evolare, eoque redire conspicitur* 722 e

Concordiæ *leges inter se et imperatorem Fredericum signant Longobardiæ urbes fœderatæ conciliante B. Guala* 779 e f, 780 a b. *Idem Beatus Guelphos Gibellinis conciliat* 783 f, 784 a. *Et imperatorem Fredericum Ecclesiæ* 783 b c d

Conspirationem *in se factam S. Stephanus rex per divinam detegit providentiam* 572 a b. Conspirant *pseudo-monachi quidam in necem SS. Aigulphi et Sociorum ejus* 746 a b et seq., 749 f, 750 a b

Constantia *invicta adolescentis in perferendis cruciatibus, quibus a patre idololatra sacerdote ob Christi fidem afficiebatur* XXII e. *Publiæ diaconissæ in exprobranda Juliano apostatæ idolorum imbecillitate* XXII f, XXIII a b. *Pentadiæ diaconissæ in causa S. Chrysostomi defendenda* ibid. d e f

Constantia *S. Josue et Calebi adversus seditiosos contra Deum et S. Moysem* 16 c, 17 c d e f, 18 b c d. *Illius præmium* 18 e, 62 c d, 65 a b. Constantia *S. Nivardi in virtutum progressu* 283 b. *S. Zenonis filiorum suorum martyrium spectantis* 362 d e f. *Et horrenda tormenta perpetientis* 363 a b e. *Invicta SS. Euphemiæ, Dorotheæ, Theclæ et Erasmæ* constantia *in tolerandis pro Christo cruciatibus* 608 a. *S. Aigulphi in monastica disciplina retinenda* 746 b c. *Ejusdem Sancti et sociorum ejus in perferendis carceris incommodis magnanima virtus.* 752 a b

Contemplationi *divinarum rerum vacans S. Stephanus rex cum papilione in aëra tollitur* 541 c, 570 c d. Contemplativæ *vitæ desiderio idem S. Rex regnum abdicare voluisse fertur* 542 a b c. *Dum* contemplationis *æstu in extasim rapta B. Tarasia in templo pernoctat, angeli ejus vices subeuntes panes pinsunt* 786 f. *Vide* Oratio.

Continentiam *mutuo consensu voventes B. Albertus Besutius et conjux ejus sanctiorem vitam ille solitariam, hæc monasticam aggrediuntur* 788 b

Contractis *membrorum usus restitutus ad sepulcrum S. Lupi* 264 c. *Ad sacrum corpus S. Mansueti* 649 c d. *Ubi et mulier penitus incurvata subito erigitur* 656 f, 657 a. *Et altera miserum in modum* contracta *gradiendi facultatem impetrat* 657 a b. *Puella manibus pedibusque capta, oblata S. Mansueto candela, eorum usum recipit* 657 c. Contracti *erecti, curatique per S. Remacli patrocinium* 697 a b c, 698 a b, 707 c d, 708 e f, 709 a, 710 b c d e, 715 c d, 716 f, 717 a b c d f, 718 a b c f, 719 a, 723 e f, 724 a. Contractus *a nativitate puer ad corpus S. Stephani perlatus erigitur* 556 b, 574 a. *Item alius in translatione S. Aigulphi* 758 d e. *Mulieri sub reliquiis suis prostratæ idem Sanctus manus usum restituit* 760 e

Conversio *memorabilis cujusdam idololatræ adolescentis per aliquam diaconissam* XXII c d e f. *Qui postea suum etiam patrem ad fidem Christi perducit* ibid. Conversio *mirabilis S. Flacci* 115 c d e. *B. Petri Armengol* 318 f. *Regis Algariæ ad fidem Christi* 320 d. Conversionem *Suessionensium multis prodigiis promovent SS. Sixtus et Sinicius* 126 d. *Hæreticos magno numero* convertit *S. Victorius* 221 f, 222 a. *Paternus tribunus, perspecta S. Zenonis in tormentis constantia, cum* 680 *militibus baptismum suscipit* 363 e f, 364 a b. *Silvinus et Serapion cum pluribus aliis lætitiam mulieris ad martyrium properantis, ejusque felicem mortem admirati, ad Christum* convertuntur *martyrium expetentes* 364 c d e. *Ad fidem Christi* convertitur *præses ethnicus S. Basilissam ab igne variisque tormentis illæsam conspicatus* 609 c f, 610 a. *Eamdem fidem amplectitur præses Tullensis cum tota familia, resuscitato filio ejus per S. Mansuetum* 634 b, 636 d. *In summum vitæ discrimen deductus B. Albertus Besutius vocet, si evadat, vitam in melius commutare; voti reus promissa strenue exsequitur* 788 b

Convulsionibus *misere vexatus, a matre sua S. Nonnoso devotus illico convalescit* 431 c. *Eodem malo correpti, invocata ejusdem sancti ope, incolumitati restituuntur* 432 a, 438 c d f

Cordis *doloribus, promisso in S. Nonnosi honorem Missæ Sacrificio, extemplo liberatur* 427 e

Coronam *regiam Polonis destinatam Silvester II divinitus admonitus transmittit S. Stephano tum temporis Hungariæ duci* 502 f, 503 a f, 504 e f, 505 a b c, 506 a b c d e f, 507 a b c, 566 a b c d. *Hæc* corona *inaugurandis postmodum Hungariæ regibus adhibita, summoque habita in honore.* 557 c d

Corporis *S. Prisci miraculosa inventio* 103 b c d e, 217 f. Corpora *Sanctorum incorrupta et suaviter fragrantia reperta. S. Reguli* 226 c, 239 a. *S. Ægidii* 285 b. *B. Julianæ abbatissæ* 309 b, 310 b, 311 d e, 316 f. *S. Octaviani eremitæ* 401 f. *S. Cosmæ eremitæ* 441 d, 443 c. Corpus *S. Lupi suavem mox a morte odorem spirat* 264 c. *S. Stephani regis optime fragrans et velut liquefacto circumfusum balsamo deprehensum multis medetur* 555 d e, 556 b, 574 c. Corpus *S. Antonini frustatim dissectum mirabiliter coaluisse fertur* 354 e f. *Eidem fluvius, suspenso cursu, siccam humum stravisse narratur* 354 f, 356 b. *S. Octaviani non nisi facto voto Volaterras transferri potuit* 402 b c. Corpora *BB. Jacobi et Philippi adverso flumine Topino mirabiliter feruntur* 595 f. *SS. Euphemiæ, Dorotheæ, Theclæ et Erasmæ in fluvium projecta a duobus ingentis speciei juvenibus navi vecta S. Hermagoræ traduntur* 608 b. *S. Godegrandi non nisi a S. Opportuna ejus sorore loco moveri potuit* 767 d e f. *Idem diu post mortem perseverat incorruptum* 770 d. Corpus *S. Remacli cœlesti lumine coruscat* 705 d e. Corporis *S. Stephani regis elevatio innumeris mox miraculis illustrata* 573 f. Corpus *B. Alberti Besutii multis diebus suavi fragrat odore* 787 c d e, 788 d

Crucis *signo ingens incendium extinguit S. Victorius* 222 b

Crucem *S. Stephano, ejusque successoribus in apostolatus insigne præferendam mittit Silvester II* 503 e

Crura, *genuaque debilia ope S. Mansueti roborantur* 657 b. Crus *confractum, implorato S. Remaclo, mirabiliter sanantur* 689 d e, 722 b

Debilitas

D

Debilitas *immedicabilis puellulæ sublata per B. Margaretam Lovaniensem* 588 f

Decimas *annuas omnium rerum rebellium Semigiensium S. Stephanus rex voti reus monasterio S. Martini attribuit* 494 b c f, 495 a, 564 d e

Deipara *Virgo* Maria *virginum choris comitata S. Verenam ad cœlum invitat, et perducit* 159 a b. *B. Petrum Armengol per aliquot dies ab infidelibus suspensum B Virgo* Maria *incolumem servat* 319 e f, 332 e, 334 a b. *S. Stephanus rex eximius* Dei Genitricis *cultor illi se suumque regnum consecrat, eamque ut Hungariæ* Dominam *colendam sancit* 527 b, 560 e, 568 b c. *Ecclesiam Albensem eidem sanctissimæ* Virgini *plusquam regia munificentia exstruit, ditatque* 527 c d, 568 c. *Illatas sibi a pauperibus injurias ad* Deiparæ *aram cum gratiarum actione condonat* 528 b. *Una cum S. Gerardo augustissimæ hujus* Virginis *cultum per Hungariam mirifice promovet* 531 b c. *Implorato ejusdem magnæ* Matris *auxilio pacem cum Conrado imperatore mirabili modo obtinet* 540 b c d e f, 541 a, 571 a b. *Moriturus se et regnum suum potentissimæ suæ Dominæ* Virgini Mariæ *cum piis lacrymis enixe commendat* 551 e 572 c. *Et in ejusdem Assumptionis solemnitate, ut ardentissime optarat, pius* Mariæ *filius ad amabilem suam* Matrem *ex hac vita commigrat* 551 f, 552 a, 560 f, 572 c d

Delectum *militum admirabilem Dei jussu instituit S. Gedeon* 86 c

Dentium *dolore liberatur mulier, adhibito pulvere ex sepulcro S. Lupi* 264 c. *Eodem cruciatu ad extrema deductam puellam S. Nonnosi patrocinium pristinæ valetudini subito reddit* 428 e f. *Aliisque hoc malo laborantibus idem Sanctus invocatus subvenit* 434 e f, 438 a c

Dextera *S. Stephani regis incorrupta cum solito annulo divinitus monacho traditur* 574 e. *a S. Ladislao in basilicam transfertur* 556 f, 557 a

Diaboli *infestationes coërcentur precibus S. Verenæ* 164 f. *Eas pellit S. Firminus* 176 c. *Conspecto S. Lupi sepulcro iisdem liberatur mulier* 264 d. Diabolus *interfectores S. Reguli suffocat* 224 f, 230 d. *Constantius exconsul dum S. Zenonem torquet, a* dæmone *corripitur* 363 a. *Eadem pœna mulctatur sacrilegus S. Godegrandi parricida* 767 c. Diaboli *invalidæ sunt fraudes adversus Dei famulos* 680 f, 681 a. *Vide* Energumeni.

Diaconissarum *ministeria* 111 f, 604 d e f. *S. Radegundis Francorum regina a S. Medardo* Diaconissa *ordinatur* IV f, V a. Diaconissis *ad nuptias transeuntibus pœnam mortis statuit Justinianus imperator* XVI c. *Mira* diaconissarum *privilegia apud Jacobitas* XX a b. Diaconissæ *illustres, S. Phœbe, Timo, S. Martina virgo martyr, alia anonyma* XXII a b c d e f, *Publia* XXII f, XXIII a b, *S. Olympias* XXIII b c, *Pentadia* ibid. d e f, *Amprucla, Dionysia, S. Radegundis, Basilina, Manaris, S. Irene* XXIII f, XXIV a b c d

Dilectio *inimicorum illustris in S. Lupo* 257 e. *Pro persecutore suo infestissimo orant SS. Aigulphus et Socii ejus* 751 d. *Vide* Injuria.

Disciplinæ *monasticæ rigor in monasterio Stabulensi* 683 f. *Ejusdem eximia observantia in SS. Aigulpho et Sociis* 751 d

E

Ecclesiæ *S. Verenæ libertas prodigiis vindicatur* 168 c d e f, 169 a. Ecclesiæ *immunitatem viriliter tuetur S. Victorius* 222 b. Ecclesiastica *bona magis, quam propria defendenda a regibus statuit S. Stephanus rex* 547 f, 548 a. Ecclesiam *a barbaris dirutam, ædificare bis irrito conatu tentat S. Nivardus* 281 b. *Templa et monasteria quotannis ter lustrat, reficit et ornat S. Stephanus rex* 536 d e f. *Iisdem de sacra supellectile per decreta sua providet in perpetuum* 550 c. Ecclesiarum *sacræ supellectilis reficiendæ curam recipit regina S. Stephani conjux* 550 f. *Vide* Fundatio.

Educatio *pia S. Victorii sub S. Martino* 221 a b

Eleemosynæ *largæ et continuæ S. Nivardi* 280 a. *S. Ægidius totum patrimonium suum pauperibus distribuit* 299 d e. *Eximia S. Stephani regis in pauperes liberalitas* 526 f, 560 d, 568 f. *Idem Sanctus rex thesauros regios in* eleemosynas *exhaurit* 569 b. *Et insomnes noctes ducit, ut egenis subveniat* 528 a. *Nec ob illatas sibi a pauperibus injurias a tam pio opere deterretur* 528 b. *Dextera, qua rex sanctus* eleemosynarum *distribuit, incorrupta perseveravit* 557 a b, 560 d, 574 e f, 575 a. *Pallio detrito, quod a B. Tarasia nudo pauperi datum avarus herus repetebat, angelus omnino simile substituit* 786 c d e. *Panes, quos egenis eadem Beata ferebat, superveniente hero, in rosas vertuntur* 786 e f

Elephantino *morbo curatur mulier venerata SS. Aigulphi et Sociorum reliquias* 742 a

Energumeni *liberati per S. Priscum* 102 a. *Per SS. duodecim Fratres* 139 d e f, 140 a, 146 b c d e f. *Per S. Firminum* 179 e. *Per S. Benedictum* 244 a. *Per S. Ægidium* 299 e, 302 e f. *Dæmones ex* energumenis *expulsi ad sepulcrum S. Reguli* 230 d, 239 b. *Ad reliquias S. Antonini martyris* 355 a. *Ope S. Agricoli* 454 a. *Opitulante S. Mansueto* 646 b c. Energumenus *nomen et locum depositi corporis S. Aigulphi indicat* 756 c d. *Ad ejusdem Sancti corpus dæmonium e muliere ejicitur* 760 f

Episcopalem *dignitatem intrepide tuetur S. Lupus* 258 f, 259 a. Episcopatu *abdicato S. Justus inter Ægypti eremicolas diu ignotus vivit* 366 c d, 368 d, 373 b c. Episcopatum *deponens B. Guala in Cœnobium Astinense se recipit* 784 c f, 785 a. *Sacras per Hungariam infulas S. Stephanus rex studioso delectu viris præstantibus attribuit* 521 f, 522 a, 523 d e f, 566 f. *Vide* Fundationes.

Equi *in sacello S. Nivardi stabulantes in rabiem aguntur* 277 f

Eucharistiam *suscipere desideranti B. Julianæ Christus se sub puerili forma sistit* 315 e f. *S.* Eucharistiam *cum sacra pyxide auferens miles cæcitate percutitur* 405 e f.

Expugnatio *prodigiosa Hierichuntis sub duce S. Josue* 35 d e f, 36 a et seqq.

Exsilium *voluntarium pro Christi fide hilariter subit cum sociis S. Regulus* 223 c, 229 e f. *Lætus in* Exilium *properat S. Lupus* 250 d, 259 a b. *Deposito episcopatu, diu ignotus inter Ægypti eremicolas exsulat S. Justus* 366 c d, 368 d,

368 d, 373 b c. Exsilii *spontanei comitem S. Viator se S. Justo adjungit* 366 c, 368 d, 373 c, 375 c

Extases *varias patitur S. Stephanus rex* 541 b c. *Et B. Petrus Armengol* 334 b

Extuberatio *ossis subito evanescit S. Nonnosi patrocinio* 433 e f

F

Fama *ex alieno furto periclitantibus monachis subvenit invocatus S. Aigulphus* 760 a b c d

Familiaritas *cum S. Moyse multum profuit S. Josue* 9 e f. Familiaritatem *cum viris religiosis magnopere amabat S. Stephanus rex* 565 f

Faucibus *mulieris inhærens os mirabiliter evanescit implorata S. Nonnosi ope* 432 c

Fax *mœnia Avenionensia circumiens conspirationem hæreticorum divinitus detegit* 455 b

Febribus *laborantem sanat S. Josue* 76 b c. Febrium *æstu de vita periclitantem tyrannum suum e carcere accersita incolumitati restituit S. Verena* 158 d, 159 a, 165 c. Febricitantem *sanat S. Firminus fusis ad Deum precibus* 179 e *Alium idem Sanctus eodem morbo liberat* 176 c. *Linteum, quo S. Elpidii ossa involuta fuerant, quasi perpetuo miraculo* febres *tollit* 380 d e f, 381 a b, 382 d. *Et ipse Sanctus imploratam medelam pluribus eodem malo afflictis confert* 381 e f, 382 a. *Fons sacelli a SS. Arcano et Ægidio erecti* febricitantibus *salutaris* 306 a, 307 d. Febres *a variis depulsæ per merita S. Nonnosi* 429 e, 437 c f. Febri *maligna ortoque ex ea sanguinis horrendo fluxu sanatur aurifaber, nuncupato in honorem S. Agricoli voto* 449 f, 450 a. Febricitans *convalescit subito in sacello B. Margaretæ Lovaniensis* 588 f, 589 a. *Oblato eidem beatæ Virgini donario, puerum* febris *deserit* 590 a b. *Beneficio S. Euphemiæ* febricitantes *duæ sanitatem recuperant* 607 c

Feræ *famulantur S. Regulo* 230 b

Festum *S. Verenæ violantes divinitus castigantur, et ab eadem S. Virgine medelam postmodum impetrant* 171 a b d, 172 e f. Festum *S. Ægidii profananti manus exarescit, quæ deinde præfati Sancti ope suo vigori restituitur* 288 d. *Solemnitatem translationis S. Octaviani violans faber subito lapsu exspirat* 403 b c. *Diei Dominicæ profanatoribus pœnas statuit S. Stephanus rex* 548 c. Festo *S. Mansueti vecturam facientium jumenta in furorem aguntur* 647 d e f. *In agros sacris diebus cultos fœda tempestas sævit* 687 e f. *Violator diei Rogationum usu dexteræ destituitur, quem facti pœnitens per S. Remaclum recipit* 716 a b c d e. *Mulier in* Festo *S. Aigulphi laborans cœlitus punita, ejusdem Sancti patrocinio post triennium sanatur* 761 d e f, 762 a b

Fides *thaumaturgica S. Josue* 51 e f, 52 a b c, 53 b c, 74 c d e. Fides *S. Gedeonis a sacris Litteris commendata* 77 f, 78 a. Fidei *propagandæ studio ardet S. Firminus* 179 e

Fiducia *in Deum mira S. Verena farinam suis virginibus in multos annos prodigiose suppeditat* 159 a, 165 d. *Eadem virtute excellit S. Regulus* 230 a, 231 c. *S. Lupus suæ in Deum* Fiduciæ *miro eventu præmium accepit* 257 e. *Eadem fretus hostes in fugam conjicit* 258 f

Fœdus *Deum inter et Israëlitas a S. Josue solemniter instauratum* 42 f, 43 a et seq., 44 a b. *Ab eodem morituro renovatum* 70 b c d e f, 71 a b. Fœdus *jurejurando initum cum Gabaonitis religiose a S. Josue et populo servatum* 49 e f. *Sub Saüle violatum, violatique pœna* 50 a Fœdera *cum idololatris prohibita Israëlitis* 69 f. Fœdus *pro tuenda contra imperatorem Fredericum Ecclesia renovant Longobardi opera B. Gualæ* 781 f, 782 a b c d

Fons *e petra elicitus a S. Basilissa sitibunda multis medetur* 609 c, 610 a. Fons *sub sacello S. Nivardi ægris saluberrimus scaturit* 277. *Sacellum a SS. Arcano et Ægidio exstructum* fonte *gaudet febricitantibus salutari* 306 a, 307 d

Fraus *Gabaonitarum eis feliciter cedit* 44 d e f

Fundationes *piæ. S. Nivardus Fundat cœnobium Altivillarense* 282 b. *Ditatque suis opibus et privilegiis* ibid. e f, 283 a. *S. Otto xenodochium et sacellum S. Ægidii construit Bambergæ* 287 a. *In ejusdem Sancti honorem conduntur cœnobia prope Brunswigam, prope Monasterium Westphalorum, in diœcesi Halberstadensi, Norimbergæ* 287 b c. *Monasterium in loco, qui nunc Fanum S. Ægidii dicitur, ædificat S. Ægidius ex munificentia Flavii regis* 292 d e f, 301 f. *S. Stephanus rex* fundat *monasterium S. Martini* 494 e f, 495 a b. *Abbatiam B. Mariæ virgini ac S. Benedicto sacram ad radices montis ferrei* 496 b c, 497 a b, 565 f. *Abbatiam S. Hippolyti* 497 c d. *Varios per Hungariam episcopatus* 497 e f, 498 e, 499 d e, 522 a b et seq., 566 a. *Ejusdem S. Regis immensa prope munificentia ecclesia* Albensis *Deiparæ Virgini exædificatur* 527 c d. *Monasterium Beel* fundatur 528 c, 530 a b. *Ecclesia Morisena, nunc Chanadiensis erigitur* 530 e f. *Idem S. Rex monasterium S. Petri ad vincula in gratiam Romam peregrinantium exstruit* fundatque *in agro Ravennate* 531 d e f. *Hierosolymis monasterium, Romæ canonicorum collegium cum hospitio peregrinantium Hungarorum, Constantinopoli templum per eumdem S. Stephanum erecta* 532 d, 568 e. *Idem Sanctus una cum conjuge sua monasterium SS. Petro et Paulo dedicandum magnis sumptibus in veteri Buda inchoat, quod dein S. Ladislaus consummavit* 536 c d. *S. Gerardus abbatiam S Mansueti* fundat 628 b c d e. *Illius templum ex voto restaurat* ibid. f, 629 a. *Subtractas abbatiæ villas violenta correptus febri restituit* 620 c d, 650 f. *Monasterium Solemniacense ædificat S. Eligius* 673 b. *Casæ-congidunum Sigibertus Austrasiorum rex* 679 a b c. *Uti et Malmundariense ac Stabulense, hortante S. Remaclo* 680 a b c d e, 684 a b c. *Templum Stabulense a S. Poppone a fundamentis restauratum, ornatumque* 688 a. *Floriacense monasterium a Leodebodo exstructum* 731 a b

Funus *S. Moysis angelorum ministerio curatum* 26 c

Furtum *sacrilegum Achan* 38 d. *Ejus pœna* 38 e, 39 e. Furto *intenti in festo S. Verenæ, impediti, punitique, resipiscentes sanantur* 171 c. *Reliquiarum B. Petri Armengol* furtum *prodit infans unius circiter anni* 324 b c. *Partem lintei, quo S. Elpidii ossa involuta fuerant*, furatus *presbyter mortifero malo corripitur: ea reddita sanatur* 380 f, 381 a. Furtive *abducta vacca, invocato S. Mansueto,* ad

ad *dominum suum redit* 647 f, 648 a. *Altaris velamine, quod abstulerat, abusa sanctimonialis divinitus castigata* 700 b c d. *Cupam S. Remacli quatuor boum paribus fur frustra avehere conatur* 702 f, 703 a. Furtum *sacrilegum clericus horrenda pœna luit* 711 c d e f. Fur *sacrilegus a dæmone correptus dexteri brachii usu destituitur, donec scelus confesso monachi sospitatem impetrent* 712 a b et seq., 713 a et seq., 714 a

G

Genu *mulieris, persoluto B. Margaretæ Lovaniensi voto, sanatur* 588 e
Glaucomatis *curationem a S. Verena vix impetrat conjugi suæ* 174 b c
Grando *lapidea S. Josue precibus impetrata* 51 c d e. *Periculum ab inusitata* grandine *cessat, invocato S. Aigulpho* 759 a b
Gressum *expeditum mulier novemdiali devotione ad B. Margaretam Lovaniensem obtinet* 589 e

H

Hæreseos *a lue et sævitia immunis mansisse Avenio S. Agricoli patrocinio creditur* 444 f, 445 a. Hæreticos *multos ad fidem perducit S. Victorius* 221 f, 222 a
Hemiplexia *percussus pristino vigori redditur quo S. Nonnosi* 438 a
Hernia *curata per S. Nonnosum* 435 f, 436 a, 437 f, 438 a
Honoris *humani fugitans S. Verena* 165 d. *Ejusdem egregius contemptor S. Ægidius eremum petit* 301 a b
Hospitalitatem *benignissime exercent S. Firminus* 179 b. *S. Stephanus rex* 568 f, 569 b. *S. Phœbe diaconissa* 604 f, 604 a b d. Hospitalitatis *præmia* 605 a
Humilitas *S. Gedeonis* 80 f. Humilitatem *eximie colit S. Justus episcopus* 373 c d, 375 d. Humilitatis *studio S. Stephanus rex suam cum papilione in aëra elevationem sub gravi interminatione jubet celari* 541 c, 570 c d. *Idem rex* humilis *lavat pedes pauperum, iisque ministrat ægrotantibus* 560 d, 568 f, 575 a

I

Idola *patris sui conterit adolescens gentilis sacerdotis filius* xxii e
Idolorum *silentium sacrificulos in S. Priscum concitat* 101 c d. Idolorum *oracula cessant, prædicante S. Terentiano* 113 b c. Idola *suis precibus idem Sanctus comminuit* 115 a. *Fana eorum destruuntur SS. Sixti et Sinicii opera* 125 b, 126 f. *Illorum statuas subvertit S. Firminus* 179 e. *Et S. Antoninus martyr* 341 d e. Idololatriam *apud Tullenses exstirpat S. Mansuetus* 636 d
Jejunium *quadraginta dierum in monte Sinaï cum S. Moyse probabilius sustinuit S. Josue* 11 f, 12 a. Jejunia *continua S. Annæ prophetissæ* 96 d e. *S. Justi episcopi* 373 e, 375 e. *In soluti* jejunii *pœnam monialis gravi capitis dolore percutitur* 310 f. *Ejusdem violatoribus pœnas sancit S. Stephanus rex* 548 d. *Carnis in adolescentia stimulos* jejuniis *reprimit S. Aigulphus* 744 d
Ignis *cruciando S. Zenoni suppositus flammam a S. martyre detorquet* 363 f. Ignem *variaque tormenta illæsa perfert S. Basilissa* 609 f, 610 a
Imaginem *S. Nonnosi venerans sanitatem recuperat abbas S. Stephani* 418 b
Imprecatio *prophetica S. Josue adversus Hierichuntis restauratorem* 38 b. *Completa in Hiel* 38 c
Incendium, *precante S. Lupo, fulmine exstinctum* 261 a. *Immane* incendium, *allato S. Aigulphi corpore, cessat extemplo* 759 b c
Induciæ *inter Bononienses et Mutinenses pactæ collaborante B. Guala* 782 d e f, 783 a
Injurias *libens condonat S. Castrensis* 214 a b. *S. Stephanus rex a pauperibus sibi illatas* injurias *ad Deiparæ aram lætabundus remittit* 528 b. *Et sicario, qui vitæ suæ immunuerat, facile ignoscit* 572 a b. *Vide* Dilectio inimicorum.
Insana *ac furiosa mulier ad S. Remacli corpus sanæ menti reddita* 706 f
Integritas *vitæ S. Josue* 73 c, 74 b
Inundatio *ingens aquarum per S. Verenæ reliquias mirabiliter repressa* 170 f
Irreverentiam *in stolam S. Castrensis commissam exarescente utroque brachio luit sacrilegus* 214 a. Irreverens *in S. Octavianum ulcere et morte divinitus punitur* 403 a, 406 a
Juramenti *religio servata cum Rahab* 37 c. *Cum Gabaonitis* 49 e f. *Vide* Fœdus.

L

Lacrymantem *jugiter B. Julianum dæmon frustra ad gaudia excitat* 315 c d. Lacrymarum *dono præditus S. Stephanus rex pro publica et privata salute assidue supplicat* 541 b
Lampades *lateribus S. Zenonis admotæ sponte exstinguuntur* 363 e
Lapidationis *periculo divinitus eripitur S. Josue* 18 d
Lapides *ingentes facile ex fluvii alveo sublati ad restaurandam S. Verenæ ecclesiam* 170 d e
Lateris *cruciatu per quinquennium afflictus subitam a B. Margareta medelam obtinet* 587 d e
Legationem *suam a Deo esse, probat angelus S. Gedeoni, igne ex petra elicito* 82 c
Legati *pii defraudator cæcitate percutitur* 699 c d
Leges *Hungaris a S. Stephano datæ* 546 f, 547, 548, 549, 550, 551
Leonibus *objecta S. Basilissa, illæsa evadit* 609 c f
Leprosi *loti aquis, in quibus prope urbem Levidam S. Josue se lavare solebat, a lepra curantur* 76 a. Leprosis *inservit S. Verena* 173 a. Lepra, *patrocinante S. Mansueto, mundata* 646 c d
Lingua *truncatus loquitur S. Terentianus* 115 c. *SS. Aigulphus et Socii elingues divinas laudes canunt* 746 d e f, 752 e
Lipsanotheca *S. Remacli sponte sua in aëra tollitur* 721 f, 723 a. *Eamdem loco movere frustra conantur regii administri* 722 c d
Lis *mirabiliter per S. Agricolum finita* 454 f
Litterarum *sacrarum desiderio flagrat S. Trudo adolescens* 693 c d
Luctus *Trajectensium, abdicante episcopatum S. Remaclo* 682 f
Lues *exitialis sedata per allatum S. Remacli corpus* 706 a b
Lumborum *acuti dolores sublati perreptanti speluncam sepulcri S. Nonnosi* 427 c
Lumen *prodigiosum ecclesiam S. Verenæ illuminat*

nat 173 b. *Lux cœlitus emissa super feretrum S. Remacli* 708 b c d
Lunam *sistit S. Josue* 51 e f
Luxati *corporis integritatem mulieri restituit S. Nonnosus* 430 f
Luxuriosam *vitam monachus, jussu S. Remacli nequicquam correptus, fœda lepra et morte luit* 709 b et seq., 710 a

M

Maleficio *distorti pedes duarum puellarum in S. Nivardi sacello usui restituuntur* 277 e
Mansuetudo *S. Aigulphi erga monachos rebelles* 750 b
Manus *militis, qui S. Nonnosi corpus in supplicatione circumtulerat, a gravi malo sanatur* 649 b. Manum *servi a S. Apro graviter afflictam sanat S. Mansuetus* 653 f, 654 a b c d
Maria *mater Dei. Vide* Deïpara.
Matrem *convitiis insectanti puero lingua et facies fœde intumescunt : dein S. Mansueti beneficio in pristinum statum reducuntur* 657 d e
Martyrii *desiderio ardet S. Priscus* 102 a. Martyrium *vere subdit, qui pro veritate aut justitia interficitur* 743 f, 744 a b
Membra *SS. Euphemiæ, Dorotheæ, Theclæ et Erasmæ abscissa venerantur canes* 608 a
Misericordiam *enixissime filio suo commendat S. Stephanus rex* 537 b c. *Viduarum et pupillorum patrem idem Sanctus se exhibet* 526 f, 571 c. *Vide* Eleemosyna.
Missam *celebranti S. Lupo gemma in sacrum calicem e cœlo delabitur* 248 c, 262 d. *Sacrosanctæ* Missæ *tempore fabulantibus pœnas decernit S. Stephanus rex* 549 a
Mola *congregationi S. Verenæ prodigio vindicata* 171 d
Monasticæ *vitæ desiderio S. Remaclus episcopatum deponit* 682 e, 695 a b, 726 d e
Monita *salutaria Rubenitis, eorumque sociis tradit S. Josue* 66 d e. *Pia* monita *a S. Stephano rege data filio suo S. Emerico ; de præstanda paternis præceptis obedientia* 543 d e. *De vitanda molli vita* ibid. f. *De servanda fide Catholica* 544 a. *De ecclesiastico gradu retinendo ac amplificando* ibid. b c d. *De honorandis pontificibus* 545 a b. *De merito honore principum* ibid. c. *De servanda virtute patientiæ et exercendo judicio* ibid. d. *De exceptione exterorum, et hospitalitate* ibid. e. *De exquirendo sapientum consilio, ejusque utilitate* ibid. f, 546 a. *De imitandis majorum virtutibus, et obedientia parentibus debita* ibid. a b. *De studio orationis, ejusque fructu ac methodo* ibid. c. *De pietate, misericordia, cæterisque virtutibus regiis* ibid. d e. *Extrema ab eodem S. rege* monita *episcopis ac primoribus Hungariæ tradita* 572 c
Montem *excelsum et præruptum inhabitat B. Albertus Besutius* 788 b
Morbi *varii depulsi patrocinio S. Verenæ* 172 c. *Reliquiis S. Elpidii abbatis* 382 c. *Oleo ex lampade S. Nonnosi* 418 e f. *Invocata ope S. Stephani* 556 c, 574 d. *B. Margaretæ Lovaniensis* 589 f, 590 a. *S. Remacli* 719 f, 720 a b c d e. *S. Aigulphi* 756 b c
Morbo regio *laborantibus multis subvenit implorata S. Godegrandi virtus* 771 e
Moribunda *mulier tecta melote S. Aigulphi illico convalescit* 742 a
Mortuos *ad vitam revocant S. Priscus* 102 a. *S. Ægidius* 303 a. *S. Mansuetus* 634 b, 636 d. *Puer resuscitatus per patrocinium S. Elpidii abbatis* 380 c. *Cadaver pueri ad corpus S. Stephani regis perlatum vitam recipit* 556 b, 574 b. Mortuus *puer, invocato S. Mansueto, matri suæ redivivus redditur* 657 f, 658 a b. *Manifesto periculo vitæ ereptus, invocato S. Nonnoso* 434 f, 435 a. Morte *subitanea corripitur Lecianus proconsul* 115 c. *Ob sibi negatam filii sui conspiciendi facultatem subito* moritur *S. Martha* 204 b c. *S. Sixtus prædicit S. Sinicio, eum post anni spatium* moriturum 125 c, 127 b. Mortem *Totilæ vaticinatur S. Benedictus* 231 a. Mortem *propriam præsciunt S. Sixtus* 126 f. *Mater S. Bernardi* 207 f. *S. Ægidius* 303 c. *Collisis membris exspirat idolorum sacrificulus, dum SS. martyres tentat pervertere* 156 c. Mortem *acerbam et ignominiosam pro Christo suas delicias reputat B. Petrus Armengol* 334 c. *Damnato ad* mortem *B. Juliana suis precibus libertatem mirabiliter impetrat* 315 f, 316 a
Munificentia *S. Austregildis in pauperes* 266 c. *S. Nivardi erga monasteria* 271 a b c d e, 274 a b c d, 282 e. Munificentia *pia erga res sacras certant S. Stephanus rex, ejusque conjux Gisela* 524 c d. *Idem S. Rex peregrinantibus Hierosolymam largiter subvenit* 532 c d. *Et regia munera Hierosolymitano templo transmittit* 533 d e. *Et summo Pontifici pretiosam casulam* 535 e. *Vide* Fundationes.
Musica *cœlesti recreatur itinerans S. Lupus* 264 a b
Mutis *loquendi facultas reddita per patrocinium S. Nonnosi* 436 e f. *S. Mansueti* 657 f. *S. Remacli* 698 b c. *SS. Aigulphi et Sociorum* 742 a. *Lecianus proconsul divinitus obmutescit* 115 c

N

Nativitas *et futura dignitas S. Lupi, Austregildi matri ejus revelatur* 256 a
Naufragio *navim substrahit S. Ægidius* 299 f. Naufragii *periculo ereptus, opitulante S. Nonnoso* 425 f
Navis *cariosa impositos sibi ab impiis S. Castrensem et Socios, divino nutu ad littus provehit* 214 f, 215 a

O

Obduratio *Chananæorum punita* 60 e f
Oblatio *ex furto facta gravi pœna a S. Apro mulctatur* 653 f, 654 a b c
Observantia *singularis S. Stephani regis erga sedem Apostolicam* 503 a. *In cujus pignus mittit suo, suæque conjugis nomine summo Pontifici pretiosam casulam* 535 e
Obtrectationes *pie contemnit S. Lupus* 258 d e
Oculorum *dolore vexatis pluribus salutarem opem impertit invocatus S. Nonnosus* 433 d e, 434 a e, 437 d e, 438 d. Oculi *malum tollitur per merita B. Margaretæ Lovaniensis* 589 a
Oleum *ex lampade ad altare S. Nonnosi ardente multis mirabiliter salutiferum* 418 e f, 426 d e, 427 e f, 428 f, 429 a e f, 430 a b c d, 431 b c e, 434 c e, 435 f, 436 a d e, 437 a b f, 438 a b c d e f, 439 a d
Oraculum

Oraculum *non consulendo de Gabaonitarum legatione probabilius non peccavit S. Josue* 46 b c, 47 f, 48 a et seq., 49 a b c

Oranti *adolescenti, fores cubiculi, in quo a patre idololatra Christi causa detinebatur, sponte aperiuntur* XXII f. Orante *S. Moyse, Israëlitæ Amalecitas cædunt* 10 a b. Orationis *continuum studium fovet S. Anna prophetissa* 96 d e, 97 d e f. *S. Justus episcopus* 373 e, 375 e. *S. Stephanus rex* 565 e. *Qui in ea integras noctes transigit* 541 b, 560 e, 570 c. Oranti *S. Lupo fores ecclesiæ sponte patescunt* 257 d. Oratione *sua B. Juliana famelicis virginibus suis panem miro modo suppeditat* 315 d. *S. Elpidius abbas a scorpio punctus in* oratione *eodem loco perseverat* 383 b, 386 b. *Rupem magnam S. Nonnosus vi* orationis *loco movet* 410 f. *Lampadem fractam reparat* 411 a. *Oleum multiplicat* 411 b. *S. Basilissa sitibunda precibus suis sibi aquam e terra elicit* 609 c. *Gratiam* orationis, *quam dæmon diu impedierat, per B. Margaretæ Lovaniensis patrocinium Beggina quædam impetrat* 589 b c

P

Pacem *inter Reolum comitem et Theoderamnum conciliat S. Nivardus* 281 f, 282 a. *Inter Ecclesiam et imperatorem Fredericum B. Guala* 783 b c d

Pallium *B. Thomæ vivos carbones illæsum sustinet* 596 b

Panes, *quorum plenum canistrum pauperibus ferebat B. Tarasia, in rosas vertuntur* 786 e f. Panes *angelorum ministerio coctos reperit B. Tarasia ab oratione reversa* 786 e f

Paralyticos *sanat S. Firminus* 176 c, 179 e. Paralytici *curantur ad sepulcrum S. Lupi* 264 d. *Per reliquias S. Elpidii abbatis* 380 b c. *Et ejusdem patrocinium* 381 c. Paralytica *novem annis omni membrorum usu destituta S. Nonnosi ope convalescit* 418 f, 419 a b. *Diuturna duodecim annorum* paralysis *ablata ad sepulcrum S. Stephani regis* 556 b, 573 f. *Varii* paralytici *incolumitatem obtinent per S. Mansuetum* 657 c. *Per S. Remaclum* 706 c d e, 723 b c f, 724 c. Paralysi *misere afflicta a S. Godegrandi tumulo sospes abscedit* 771 d. *Alius per eumdem Sanctum suo vigori restituitur* ibid. e

Patiendi *desiderium ardens B. Julianæ* 316 c

Pauper *Christum secuturus S. Aigulphus hæreditatem suam in pauperum sustentationem clargitur* 744 e

Pectoris *periculosis cruciatibus liberati auxilio S. Nonnosi* 430 d, 431 d. Pectoris *diuturnum malum depulsum applicatis B. Margaretæ Lovaniensis reliquiis* 587 a b

Pedis *tumor ad sepulcrum S. Verenæ sublatus* 174 c d. Pedibus *dolentes salutarem S. Nonnosi opem experiuntur* 431 e, 434 a, 435 b c. Pedum *digitos dudum luxatos implorata B. Margaretæ Lovaniensis virtus suo usui restituit* 587 d e. *Distorti* pedes *ad S. Remacli reliquias curantur* 724 d e

Perditæ *res, invocato S. Godegrando, repertæ* 772 a b

Peregrinationem *ad SS. Apostolorum limina suscipiunt SS. Ægidius et Arcanus* 303 b, 306 a, 307 a. *Iidem Sancti Hierosolymam* peregrinantur 307 a. *Diuturnam ad limina Apostolorum aliaque sacra loca* peregrinationem *instituit S. Godegrandus* 766 a, 769 a

Periculo *a Normannis imminenti feliciter subducuntur transferentes corpus S. Godegrandi* 770 d e f

Perjuris *pœna a S. Stephano rege statutæ* 548 f. Perjurus *prædii invasor divinitus castigatus* 698 c d

Persecutio *atrox sub Evarico* 201 b c d. *Et in Italia sub Totila* 230 f

Pestis *Volaterris exstincta auxilio S. Octaviani eremitæ* 406 f, 407 a. Pestis *sævissima precibus S. Gerardi, invocatisque SS. Mansueto et Apro, subito cessat* 630 b c, 650 b c d e. *Similis lues sublata per exstructam B. Alberti Besutii suasu ecclesiam S. Catharinæ virgini martyri* 788 c d

Phagedæna *curata meritis S. Nonnosi* 427 f, 428 a b

Phrenetici *duo ad mentem reducuntur usi oleo ex lampade S. Nonnosi* 419 c

Pietas *Arechis principis in colligendis SS. duodecim Fratrum reliquiis* 142 e f, 143 a b c. *Et in ditanda una cum Beneventanis eorumdem ecclesia* 143 d e, 155 b c. Pietas *munifica Christianorum universi orbis ad restauranda loca sacra Hierosolymis* 533 b c

Piscis, *invocato S. Remaclo, prodigiose captus* 701 d e f

Pituitosis *humoribus purgati per merita S. Elpidii* 381 c d, 382 c d

Pleuritide *laborantes per S. Nonnosi merita sanitatem recuperant* 431 f, 434 f, 438 a e

Pluviæ *sæpe subito impetratæ per invocatum B. Petrum Armengol* 333 c. *Per circumlatas S. Octaviani eremitæ reliquias* 402 d, 406 c. *Per triduanum jejunium et delatum in supplicatione S. Mansueti corpus* 648 f, 649 a. Pluviæ *impetrandæ, et arcendæ potens S. Agricoli patrocinium* 445 f, 446 a b c d e, 454 e. *Sanguinem* pluit *in comitatu Vindascino* 455 b

Podagræ *doloribus afflictum sanat S. Josue* 76 b c

Pœnitentia *Israëlitarum, objurgante eos angelo* 68 a b. Pœnitentia *B. Petri Armengol in religione acta* 333 f, 334 b

Prædator *agrorum Stabulensium terribili morte divinitus mulctatur* 691 d

Prædicationis *S. Prisci efficacia* 101 f

Principatus *Israëlis S. Josue a Deo collatus* 73 c. *Prodigio palam confirmatur* 24 c

Prolem *per S. Verenæ merita impetrant Conradus Burgundiæ rex, Hermannus Sueviæ dux, matrona nobilis* 169 b c d e. *Hermannus II Alamannorum dux* 173 c. Prolem *masculam impetrat Juditha Poloniæ regina, implorato S. Ægidio* 287 e f. *S. Aigulphi meritis soboles impetrata* 762 e f

Prophetiæ *spiritu S. Anna in præmium sanctæ viduitatis donata* 98 b c. *Infantem Jesum agnoscit Messiam, aliisque annuntiat* 98 f, 99 a b. Prophetiæ *spiritu illustris S. Constantius* 243 d e. *Duos suos successores* prædicit 245 c. *Revelatione divina S. Lupus invenit S. Winebaudum, quem convivio excipit* 264 b. *Eversionem sui monasterii* prophetat *S. Ægidius* 303 a. *Mortem suam B. Petrus Armengol* 334 c. *Martyrium suum S. Antoninus* 354 c, 356 a. *Mortem S. Viatoris S. Justus* 366 e f, 373 f, 375 f. *S. Henrico, ejusque fratri ac sororibus futuræ dignitates* prædicuntur *a S. Wolfgango* 500 a, 501 c. *S. Comgalli*

S. Comgalli nativitas, et honores a S. Macniscio 665 c. *Varia variorum monachorum merita divinitus cognoscit S. Emericus, eaque osculorum numero distinguit* 523 d e f. *Imminentem Bessorum irruptionem divinitus edocetur S. Stephanus rex* 537 e f, 538 a b. 569 c. *Occultum Caroli regis peccatum divinitus revelatur S. Ægidio* 302 f. 303 a. *Latentem suorum culpam cognoscit S. Remaclus* 679 f

Puerpera *morti proxima, implorata S. Nonnosi ope, feliciter enititur* 417 b c. Puerperæ *laborantes ejusdem sancti beneficio prospere pariunt* 418 e, 431 f, 432 a

Purgatorio *igne detenta mulier preces S. Martini, ac S. Mansueti suffragium precata liberatur* 624 c

R

Raptum *candelarum ex altari S. Verenæ gravi lapsu ac infirmitate sacrilegus luit, dein resipiscens sanatur* 171 e. Raptorem *dæmon correptum interficit* 771 b c

Regnandi *contemptu nobilis S. Gedeon* 91 c d. Regnum *Hungaricum S. Petro oblatum Silvester II S. Stephano cum regia potestate restituit* 503 d, 505 a b

Religionis *eximio zelo arsit S. Josue* 74 f. *Christianæ* religioni *propagandæ totus incumbit S. Stephanus rex* 496 d f, 564 b c. *Illius causa bellum contra Transilvanos suscipit, ac feliciter conficit* 524 e f, 525 a b c d e. *Subactos Christianis sacris imbui curat* 525 d

Reliquiæ *S. Prisci ignem, in quem probandi ergo fuerant injectæ, iterato exstinguunt* 218 b. *Pars lintei, quo Christus discipulorum pedes lavit, ignem perfert illæsa* 219 f. Reliquiæ *S. Remacli multitudine prodigiorum territum Henricum imperatorem adigunt ad restituenda ablata Stabulensi monasterio* 689 b c d. *Vide* Corpus.

Revelatio. *Vide* Prophetia.

S

Sacellum *in somnis admoniti SS. Arcanus et Ægidius exstruunt in loco, qui nunc Burgum S. Sepulcri appellatur* 306 b, 307 a b

Sacrificium *potestate extraordinaria Deo offert S. Gedeon* 83 b

Sacrilegus *in sanctissimam Eucharistiam miles miris prodigiis castigatur* 405 e f

Sapientiæ *spiritu repletur S. Josue ad impositionem manuum S. Moysis* 20 e f

Scabie *deformi puella mundatur ad sepulcrum S. Verenæ* 174 b

Sepulcrum *S. Prisci globis igneis manifestatur* 216 b c d e. *B. Margaretæ Lovaniensis prodigiosis luminaribus illustratur* 592 c. *S. Remacli suavissimum spirat odorem* 700 d e. *Violator* sepulcri *S. Lupi epilepsia percutitur, a qua pœnitens sanatur* 264 d. Sepulcrum *S. Stephani regis mox miraculis inclaruit* 552 d e f, 572 d. *Angelorum melodia honoratur* ibid. e. *Ejusdem lapidem sepulcralem S. Ladislaus non ante tollere potuit, quam Salomonem, ut eum sacra virgo monuerat, in libertatem restituisset* 572 f, 573 a

Serpentes *jussu S. Verenæ mirabiliter fugisse narrantur* 165 e f. Serpentis *morsum sanat S. Ægidius* 299 e

Servitute *Madianitica in idololatriæ pœnam premuntur Israëlitæ* 80 c d

Severitatis *insigne exemplum statuit S. Stephanus rex* 538 c d, 570 d e f

Sinceritas *S. Josue* 45 b

Solem *sistit S. Josue* 5 e

Solicitudo *S. Justi episcopi de grege suo* 373 c, 375 e. *S. Stephani regis de moribus ecclesiasticorum, eorumque proventibus* 566 e

Solitudinem *amantium exempla* 682 f, 683 a

Somnium *Madianitæ, ejusque interpretatio S. Gedeonem de referenda victoria certum facit* 87 d e. Somnio *admonetur archipresbyter, ut S. Prisci corpus quærat* 217 b c

Spasmo *liberatus per attactum reliquiarum S. Elpidii abbatis* 38 e

Spiritu *Domini afflatus S. Gedeon adversus Amalecitas et confœderatos eorum exercitum congregat* 83 a b

Splendor *inusitatus apparet circa tugurium B. Alberti Besutii* 788 b

Statum *vitæ electurus S. Aigulphus divinis officiis totus incumbit* 744 d

Sterilitas *agrorum, circumlato a supplicantibus S. Remacli corpore, pellitur* 687 e f

Stratagemate *inusitato Madianitas in mutuam cædem adigit S. Gedeon* 87 e f, 88 a b c

Struma *sanatus per reliquias S. Remacli* 724 c

Studium *singulare S. Stephani regis viros sanctos in Hungariam pertrahendi* 529 d e, 536 a, 560 e, 565 e, 569 b

Submersionem *prodigiose evadit mulier, auxiliante S. Verena* 172 f, 173 a

Surdis *auditus redditus per S. Priscum* 102 a. *Per S. Verenam* 174 b c. *S. Lupum* 264 b d. *Per S. Ægidium* 308 b. *B. Julianam* 311 a. *S. Nonnosum* 437 c d. *B. Margaretam Lovaniensem* 588 d e. *S. Euphemiam* 607 c. *S. Remaclum* 699 d e f, 700 a. *Cujus patrocinio* surdus *et mutus a nativitate auditum et loquelam impetrat* 702 d e

Suspendium *Teutonicus quidam ter innocue patitur, invocato S. Ægidio* 288 e. *B. Petrus Armengol ab infidelibus suspensus B. Virginis Deiparæ ope post aliquot dies vivus evadit* 319 e f, 332 e, 334 a b

T

Templum *assidue frequentabat S. Anna Prophetissa* 96 d e, 97 e f. *Dianæ Tifatinæ* templum *miraculose corruisse traditur* 102 e. Templa *hostium spoliis ditat S. Stephanus rex* 526 b d e f. *Vide* Ecclesia, Fundationes.

Tempestas *horrida SS. duodecim Fratrum precibus fertur sedata* 140 e f, 151 b c d e. Tempestatem *serenat S. Regulus* 230 a b, 231 c. *Exorta in translatione S. Octaviani eremitæ sæva* tempestas, *facto eidem Sancto voto, illico cessat* 401 f, 402 a

Testimonium *laïci adversus clericum recipi vetat S. Stephanus rex* 548 b

Timorem *Dei judicis semper præ oculis habet S. Stephanus* 571 c

Tormento *bellico rupto lethaliter sauciatus, invocato S. Nonnoso, illico sanatur* 417 b

Transitus *Israëlitarum sub S. Josue prodigiosus per siccum Jordanis alveum* 30 c d e f, 31 a b et seq.

Tribulationibus *probatur a Deo S. Stephani regis virtus* 570 f, 571 a b

Tributum

Tributum *debitum S. Verenæ solvere renuens cum familia sua graviter castigatur* 172 f
Tuber *ingens sinistræ manus subito evanescit patrocinio S. Nonnosi* 436 a b
Typum *Christi gessit S. Josue* 27 c. *Eumdem adumbravit S Gedeon.* 78 c

V

Vellus *duplici prodigio victoriam S. Gedeoni pollicetur* 83 f
Victoriæ *insignes duce S. Josue relatæ de Amalecitis* 10 a b. *De Madianitis* 22 c et seq., 23 a b c. *De incolis urbis Haï* 41 e f, 42 a b. *De quinque regibus Amorrhæorum* 50 f, 51 a b c d e f. Victoria *de Madianitis duce S. Gedeone* 88 b c d e. Victoriam *illustrem de rebellibus reportat S. Stephanus rex post emissum S. Martino votum* 493 c d e f, 494 a b c f, 495 a
Victus *austerus S. Ægidii* 301 b
Viduitatis *sanctiss mæ exemplar exhibet S. Anna Prophetissa* 96 c d e, 97 c. *In cujus præmium spiritu prophetico donatur* 98 b c
Vincula *SS. duodecim Fratrum disrumpuntur ad vocem angeli* 135 b, 138 c, 140 e. Vincula *ferrea, quibus ob delictum constricta erat pœnitens puella, ad sepulcrum S. Mansueti sponte solvuntur* 651 f, 652 a b c d e. *Idem alteri contingit ad tumulum S. Remacli* 697 c
Vindictam *ob negatum defesso exercitui commeatum sumit S. Gedeon de Soccothæis et Phanuëlitis* 90 e f. *Idem S. Dux fratrum suorum cædem ulciscens interficit Zebee et Salmana* 90 f, 91 a. Vindicta *de Madianitis sumpta* 22 c d. Vindicta *divina in Trincium tyrannum* 596 b c. *Impius Valentius filiarum et neptium suarum carnifex cum sceleris sociis terræ motu et igne cœlitus misso punitus* 608 b. *Servus ob proditas SS. virginum Euphemiæ, Dorotheæ, Theclæ et Erasmæ latebras ultionem divinam experitur* 607 f
Virginum *Vestalium institutio, dignitas, munus, fornicantium pœna* XVI d e. *Eas abolevit Theodosius imp.* ibid. Virginitatem *semper coluit S. Josue* 74 c. *Eamdem illibatam cum conjuge sua S. Emericus ex voto servasse traditur* 541 e f. Virginitatis *conservandæ gratia furibundum patrem fugiunt SS. Euphemia et Dorothea* 607 f. *Earumdem* Virgineo *pudori, stolis eas candidis tegens, consulit angelus* 608 a
Virtutes *episcopales S. Remacli* 679 e f, 693 c d, 726 a b et seq. *S. Godegrandi* 768 f, 769 a
Visio *mirabilis B Gualæ oblata de S. Dominici morte* 777 e f
Visum *precibus S. Terentiani recipiens S. Flaccus Christi fidem profitetur* 145 c d. *Vide* Cæcitas.
Vitis *sarmentum aridum a S. Elpidio plantatum infra annum in ingentem vitem excrescit* 383 b, 386 b
Ulcus, *quod post nuncupatum S. Nonnoso votum fuerat sublatum, ob ingratitudinem sanati recrudescens, iterato voto penitus evanescit* 432 f, 433 a. Ulcerati *ejusdem Sancti ope curati* 435 c, 438 d e f
Ulmum *cavam inhabitat S. Octavianus eremita* 402 b
Vomitu *continuo sanatur mulier post factum S. Nonnoso votum* 428 b c
Votum *S. Gerardi de promovendo S. Mansueti cultu* 627 f. Voti *violatio cœlitus punita* 699 b. *Ingratus* voti *contemptor in pristinam hydropisim reincidit, eoque redintegrato incolumitatem denuo consequitur* 701 f, 702 a b c
Vox *psallentium angelorum audita in ecclesia S. Verenæ* 173 b. *Circa corpus S. Godegrandi cœlestis musica longe lateque per integram fere noctem auditur* 771 a b
Urinæ *retentione laborans, tacto linteo, quo S. Elpidii corpus involutum fuerat, sanitati restituitur* 381 a. *Idem beneficium alteri ejusdem Sancti reliquias exosculanti concessum* 382 b
Ursus, *cui objectus erat S. Cerbonius, feritate deposita, illius pedes osculatur* 232 c
Usurpator *vineæ divinitus castigatus, facti pœnitens, auxiliante S. Remaclo, liberatur* 720 e f, 721 a
Vulnus *sibi sagitta inflictum curari non patitur S. Ægidius* 301 e. Vulnera *SS. martyrum Euphemiæ, Dorotheæ, Theclæ ac Erasmæ bis cœlitus sanantur* 608 a

Z

Zelus *Israëlitarum pro cultu divino* 66 f, 67 b. *S. Stephani regis adversus impios* 565 f

FINIS.

145 — ABBAVILLA. — EX TYPIS P BRIEZ 104

FALVEY MEMORIAL LIBRARY
VILLANOVA UNIVERSITY

DATE DUE

VILLANOVA UNIVERSITY
BX4655.A2 *v.041
3 9346 00067371 7

FOR REFERENCE
NOT TO BE TAKEN FROM THIS ROOM